

PÓTLÉK
A
MAGYAR NYELVTÖRTÉNETI SZÓTÁRHOZ

MAGYAR
OKLEVÉL-SZÓTÁR

RÉGI OKLEVELEKBEN ÉS EGYÉB IRATOKBAN
ELŐFORDULÓ MAGYAR SZÓK GYŰJTEMÉNYE

LEGNAGYOBB RÉSZÜKET GYŰJTÖTTE

SZAMOTA ISTVÁN

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

SZÓTÁRRÁ SZERKESZTETTE

ZOLNAI GYULA

BUDAPEST
KIADJA HORNYÁNSZKY VIKTOR
1906

Ára fűzve 24 korona, félbőrkötésben 28 korona.

MAGYAR OKLEVÉL-SZÓTÁR

SUPPLEMENTUM
AD
LEXICON LINGUAE HUNGARICAE AEVI ANTIQUIOR

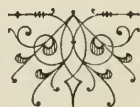
LEXICON
VOCABULORUM HUNGARICORUM

IN DIPLOMATIBUS ALIISQUE SCRIPTIS QUAE REPERIRI POSSUNT VETUSTORUM
MAXIMA EX PARTE

INDUSTRIA **STEPHANI SZAMOTA** COLLECTORUM

JUSSU ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE
COMPOSUIT

JULIUS ZOLNAI

BUDAPESTINI
SUMPTIBUS ET TYPIS VICTORIS HORNYÁNSZKY
MCMII—MCMVI

PÓTLÉK
A
MAGYAR NYELVTÖRTÉNETI SZÓTÁRHOZ

MAGYAR OKLEVÉL-SZÓTÁR

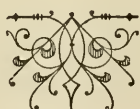
RÉGI OKLEVELEKBEN ÉS EGYÉB IRATOKBAN ELŐFORDULÓ
MAGYAR SZÓK GYŰJTEMÉNYE

LEGNAGYOBB RÉSZÜKET GYŰJTÖTTE

SZAMOTA ISTVÁN

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL
SZÓTÁRRÁ SZERKESZTETTE

ZOLNAI GYULA

BUDAPEST
KIADJA HORNYÁNSZKY VIKTOR KÖNYVKERESKEDÉSE
1902—1906

PH
2231
S85

BEVEZETÉS.

A szótár története. A M. T. Akadémia Nyelvtudományi Bizottsága 1896 március 14-iki ülésében azzal a föladattal bízott meg, hogy SZAMOTA ISTVÁN hátrahagyott adatait a *Nyelvtörténeti Szótár* pótlékeképpen szótárrá dolgozzam föl. E korai sirba dőlt ifjú történettudósunk* azt a nevezetes célt tűzte maga elé, hogy nyelvünk szókincsének legrégibb és legfontosabb adatait a tihanyi apátság 1055-iki alapítólevelétől, «mint a magyar nyelv legrégibb hiteles és egykorú emlékeitől» kezdve — amelyről beható tanulmányt is írt** — nevezetesebb levéltáraink okleveleiből és egyéb irataiból, valamint a pontosság tekintetében legmegbízhatóbb oklevél-kiadásokból összegyűjti s majdan szótár alakjában közzéteszi. E föladatra bizonyára azon nagy hiány érzete sarkalta őt, melyet a Nyelvtörténeti Szótár mutat épen az oklevelek magyar szóanyagát s a mindennapi életnek irodalmi művekben ritkábban jelentkező, de műveltség- és nyelvtörténeti szempontból annál becsesebb szavait és kifejezéseit illetőleg. Szorgalmas méheként kutatott és gyűjtött tehát e tudós rövidre mért ifjúságának tavaszán, hogy összehordja, amennyire lehet, a magyar léleknek pusztá szavakban is történeteket beszélő régi nyilatkozásait, s amint hátrahagyott jegyzetei mutatják, fáradhatatlanul dolgozott leginkább az *Országos Levéltár*, továbbá a *Nemzeti Múzeum*, a *pannonhalmi apátság*, a *leleszi konvent*, a *veszprémi káptalan* s a *Batthyány-család levéltárának* (Körmend) oklevelei és iratai között. A hasonlók ezrei közt találtam is két papírlapot, mely célját elárulja. Egyik így szól: «Középkori magyar szók az Országos Levéltárban levő kiadatlan oklevelekből (1526-ig)». A másik: «A Középkori Magyar Nyelv Szótára 1526-ig. (Csupán oklevelekből. FEJÉR Cod. Dipl. nem jön tekintetbe.)» SZAMOTA tehát főkép a mohácsi vész előtti szókincs adatait kutatta s óhajtottá egyelőre szótárrá dolgozni; azonban gyűjtögetésében e koron jóval túl is el-elkalandozott, mert nem csekély számmal találui jegyzetei között a XVI. század közepéről és végéről, sőt a XVII-dikből is, egészen e század utolsóelőtti évtizedéig, főkép műveltségtörténeti érdekű kijegyzéseket.*** A hátrahagyott jegyzések száma ezerekre megy ugyan, de ez is csak parányi csöpp a levéltárainkban lappangó adatok tengeréből, amelynek kimerítéséhez nem egy, de száz SZAMOTÁnak nem rövid ifjúsága, de hosszú élete volna szükséges.

SZAMOTÁT a gyűjtés szenvedélyes munkája közben érte a halál. Nem érhetette meg nemcsak azt, hogy adataiból szótárt alkothasson, hanem azt sem, hogy annyi adalékot hordjon össze, amennyit óhajtott, s amennyiből terve szerint, legalább egyelőre, meg lehet kezdeni egy tekintélyesebb szótár egybeállítását. Az *anyag* azonban, melyet résziint szavanként külön

* Szül. 1867-ben, meghalt 1895-ben.

** A tihanyi apátság 1055-iki alapítólevele mint a magyar nyelv legrégibb hiteles és egykorú emléke, Nyelvtudom. Közlemények XXV. k. 129—167. l. és különnyomatban is. Budapest, 1895.

*** Legkéseibb adatai, amennyire emlékszem, az 1683. évből valók (l. pl. az *ecetlős-átalag* cikkben).

irogatva, részint néhány jegyzőkönyvben összeírva, *azon nyersen* hátrahagyott, így is igen nagy becsű, a legrégibb szókincsnek jelentékeny részét felölelő, s alkalmasnak látszott arra, hogy belőle Akadémiánk máris szótárt készíttethessen, amely a további gyűjtésnek és hasonló szótári egybeállításoknak alapjául szolgálhat. Így határozta el magát az Akadémia arra, hogy SZAMOTA hátrahagyott jegyzeteit megszerzi s belőlük a Nyelvtörténeti Szótár pótlékaül e sorok írójával szótárt szerkesztet.

1896 május havában, kerek tíz évvel ezelőtt, vettem át az Akadémia főtitkári hivatalától SZAMOTA ezen hagyatékát, mely mintegy 20.000 nyolcadrétű papirlapocskára írt rendezetlen följegyzésből s néhány legnagyobb részt sűrűn teleírt jegyzőkönyvből állott. Első dolgom természetesen az volt, hogy a külön lapokon talált szóadatokat szótári rendbe szedjem, mert csak így lehetett megállapítanom: magukban foglalják-e a külön kijegyzések a jegyzőkönyvek adatait is, vagy nem. E rendezésből kiderülvén, hogy a jegyzőkönyvek anyagát a külön lapok nem foglalják magukban, másik teendőm az volt, hogy ezen anyagnak is a szótár szerkesztése céljára használható alakot adjak. E munka nem járt minden nehézség nélkül a jegyzőkönyvi följegyzések forrásjelzetei miatt, melyeknek csak egy részére nézve igazodhattam el könnyű szerrel SZAMOTÁnak néhány már megjelent adatközlése alapján.* Mikor az így külön lapokra került adatokat az előbbi húszezernek rendjébe most már fölvehettem, az anyag áttanulmányozásának legfontosabb teendője várt rám, az t. i., hogy mind a SZAMOTÁtól külön írt, mind a jegyzőkönyvekből tőlem kijegyzett adatokat laponként végigolvastam, s valamennyit, a több magyar szót tartalmazó, illetőleg mondatos följegyzéseknek minden egyes szavát fontosságuk, használhatóságuk megállapítása céljából külön-külön vizsgálat alá vettem, a Nyelvtörténeti Szótárral, melyhez könyvemnek fűződnie kellett, szavanként, sőt alakonként s az adat korát is folyton figyelembe véve, véges-végig egybevetettem, s e fáradságos volta mellett is érdekes munkában arra az eredményre jutottam, hogy a SZAMOTA anyagából kiaknázott szótári adatok ismét több ezerrel megsaporodtak. Mert, amint már kifejeztem, a fáradhatatlan buzgalmú és nagy érdemű gyűjtő merőben nyers anyagot hagyott hátra jegyzeteiben, melyeknek nyelvtörténeti becsét minden részletére nézve maga mint történettudós nem is sejtette. Nagy számot tesznek azon kijegyzései, melyekben maga csak egyetlen szót talált fontosnak, azt, amelyet sokszor címül is rájegyzett a papirdarabra, holott bennük ezeken kívül megszámlálhatatlan más becses és fontos szó is volt még található.** A Nyelvtörténeti Szótárral való ez a folytonos egybevetés a szerkesztés munkájának sok időt fölemésztő, de egyúttal legérdekesebb, mondhatnám legélvezetesebb része volt. Ez az egybevetés mutatta meg, hogy a régi nyelvnek mennyi közönséges,

* A tihanyi alapítólevélről szóló, főntebb idézett dolgozatban, a Természettudományi Közöny 1894. évfolyamában kiadott *Régi magyar megfigyelések*-ben s a *Schlägli Szójegyzék* és *Murmelius* kiadásához írt jegyzetekben.

** Hogy itt-ott a magyar szók értelmére nézve SZAMOTA tévedett is, s hogy ennek következtében más szót látott az adatban s másat írt címül a lapokra, mint kellett volna, az természetes dolog. Az 1462-iki *Baylo* személynevet pl. *bájoló*-nak vélte, holott alig lehet egyéb mint a *bajol* «certo, dimicio; kämpfen, streiten» igének származéka; ez ugyanis kötőhangzó nélkül ragos és képzős származékokban (*bajl-unk, bajl-akodik, bajl-ódik* stb.) egészen közönséges a régi nyelvben, holott a *bájol* ige ragozásban és továbbképzésében mindig megtartja o hangzóját. Az 1485-iki *Bakfejew* név második tagjában SZAMOTA a *fejni* igét látta s a szót bakfejőnek értette, holott sokkal valószínűbb, hogy bakfejűnek esűfolták ama bizonyos Vincenziust. Az 1504-iki *Kewpew* személynevet a *köpní* igéhez tartozónak (spuens, spuekend) vélte, holott a *köpní* főnév van benne, amelynek *köpní* ejtése régen általános volt, míg a *köp* ige kezdetben csak *pök* alakkal volt járatos. Az 1493-iki *kethe-wezeth* alakot *kötőző-t*-nek gondolta, holott a. m. kötő-vesszőt (olv. kétévesszőt). Az 1282-iki *Zemerche* szót *szemerke*-nek gondolta, holott helyes olvasása: szömörce s a. m. szömörce «rhus cotinus, färberbaum», egyike azon ritkább tájszavainknak, melyeket a régi nyelvből eddig egyáltalában nem ismertünk. Az 1497-iki *Kenderzyz* adatban, amely nyilván csak tollhiba *Kenderzy* helyett, az összetett szó második tagját *szösz*-nek vélte, holott ez a helyből kitetszőleg alig lehet más, mint *szí* v. *szij*. (L. mindezeket a szótár illető helyein.) E hibákat azonban gyűjtünk a szerkesztés munkája közben bizonyára maga is helyreigazította volna.

mindennapi szava maradt ki nemcsak az e miatt méltatlanul ócsárolt Nyelvtörténeti Szótárból, mint e nemben első kísérletből, hanem magukból a szavakkal egykorú régi szótárakból is. Ez az egybevetés szolgálhatott nekem intő tanulságul, mennyire kivihetetlen a nyelv teljes szóanyagának összegyűjtése, amely cél felé pedig, ha elérhetetlen eszményként lebeg is előttünk, szakadatlanul törekednünk kell. Az egybevetéssel az volt a célom, hogy SZAMOTA jegyzéseiből fölhasználjak szótáramban minden olyan adatot, amely a régi szókincs ismeretét bármely tekintetben kiegészíti, gazdagítja vagy helyreigazítja. Ki kellett tehát a szótár számára jegyezni minden szót — ha még oly közönséges és jelentéktelennek látszó volt is — amelyet eddig adatokkal ki nem mutathattunk; ki kellett jegyezni az eddig ismert szóknak minden ismeretlen alakját és használatmódját; ki kellett jegyezni minden olyan adatot, mely a szók történetét az eddig ismertnél régebb időig birta visszavezetni, sőt azokat is, melyek a már kihaltak pályáján életüknek az eddig följegyzettnél későbbi nyilvánulását jelezhettek. *Mióta él a ma is divatban levő, mióta és meddig élt a már kiveszett szó?* — erre kellett ez utóbbi szempontból éber figyelemmel lennem.

Íme egy-két közönségesebb szó, melynek adatain bármely gyűjtő is könnyen átsiklanék, holott azok a Nyelvtört. Szótárénál több-kevesebb évtizeddel, néha egy-egy századdal is régebbi bizonyosságai az illető kifejezés használatmódjának.

Kepe: 1561. és 1566-iki adatait is idéznem kellett, mert a Nyelvtört. Szótár ilyen régi példában sem tudja használatát bemutatni. *Konyha*: 1544-iki példáját sem mellőzhettem, mert a NySz.-nak ilyen régi idézete sincs rá. *Olló*: 1545-iki adata is használhatónak bizonyult, mert a NySz. «forfex, schere» jelentéssel csak későbből idézi. *Nyáron*: ki gondolná, hogy 1584-iki előfordulása is ér valamit, pedig a NySz. csupán a XVII. század közepéről, Zrinyiből tudja idézni. *Pajta*: 1550-iki mondatát sem hagyhattam el, mert a NySz.-ban első adata csak 1584-ből való. *Világtalan*: 1544-iki adata is fontosnak bizonyult, mert a Nyelvtört. Szótár csak a XVII. századból idézhette, s a mi legérdekesebb, régi szótáraink SÁNDOR ISTVÁN előtt — pedig közmondásban is szerepel: *vak veti világtalannak* — mit sem tudnak e szóról. Stb. stb. *Almafánk*, *almakása*, *álthalhoz*, *anyóka*, *árpaföld*, *disznófej*, *disznóláb*, *megvagdal*, *mézesbáb*, *mosogató-teknő*, *mozsárpattantyú*, *nyeregkápa*, *vacog*, *vásári* és hasonló mindennapi szavainknak egész sokasága meg egyáltalában ismeretlenek a Nyelvtört. Szótárban.

Hogyan maradhat ki százados használatú, naponként ajkunkon forgó kifejezés a szótárak egész sorozatából, míg valamelyik szótáríró figyelme, jól megkésve, véletlenül meg nem akad rajta: erre nézve alig idézhetnék érdekesebb példát az Oklevél-Szótár *rézpor* szavánál. Ismerték és így hívták a porzót, amint a Nádasdy-féle iratok adatai mutatják, már a XVI. század közepén: «attam eg porozora (értsd: porzótartóra), kiben *rez por* al» «*ueres uiazt es rez port*» «*fel font rez port*». Alig hihető, hogy Molnár Albert és Pápai Páriz uraméknak a XVII., illetőleg XVIII. század elején maguknak is ott ne állt volna íróasztalukon a *porozó* a *rézporral*, s íme, a szemük előtt levő írószer nevééről is megfélekedtek szótárukban. A *rézpor* először tudtommal Czuczor-Fogarasinál, a Nagy Szótár V. kötetében (1870) kerül bele a magyar szókincs hivatalos lajstromába.

Számtalan az olyan szó is a Nyelvtört. Szótárban, amelyet csak régi szótárak értelmezései világítanak meg, anélkül hogy eredeti idézetek szemléltetnék használatuk módját. Az ily szókra néha késebb idézet fölvételét sem lehetett szükségtelennek tartanom. Ilyenek: *foltoz*, *kefe*, *elneveti magát* (az én szemem elől is csaknem elsiklott, ezért került már csak a Pótlások közé) stb. stb.

Hogy a Nyelvtört. Szótárral való ez a folytonos egybevetés mily lassúvá tette az anyag áttanulmányozását, azt mondanom sem kell. Csupán azt a hiányát említem itt meg a Nyelvtört. Szótárnak, hogy az adatok keltét — egy-két oklevélbeli szót kivéve — általában nem szokta jelezni, s hogy ennél fogva azt minden egyes idézetnél a forrásjegyzékből kell a kutatónak megtudnia; minthogy pedig a források közt olyan gyűjtemények is vannak, melyeknek

egyes részei különböző, egymástól néha messze eső években keltek, a kutatónak ily esetekben, ha az adat korát ismerni akarja, magát a forrást kell megtekintenie; az meg egyenesen megtévesztő körülmény, hogy a Nyelvtört. Szótár adatai időrend tekintetében a legnagyobb pontatlansággal, jóformán csak találomra vannak egymás mellé állítva, úgyhogy nem egyszer a legrégebb adatot nem az első, hanem a harmadik-negyedik, sőt néha éppen az utolsó idézetben fedezhetjük föl.

Mikor ily módon a SZAMOTÁTÓL hátrahagyott anyagot szótáram céljára teljesen áttanulmányoztam, kiaknáztam s kellően rendbe szedtem, a végleges megszerkesztésben újabb hátráltató körülmény előtt találtam magamat. Aki valaha másnak adataiból szótárt szerkesztett, s akinek lelkében a tudományos haladás fő mozgatója és irányítója, a kétkedés működni meg nem szűnt: az meg fogja érteni, hogy az én lelkemben is, nem egyszer, nem is százszor, föl-fölbredt a kétség nyugtalanító érzete: helyes-e SZAMOTA kijegyzése, s ha helyes is, nem hézagos-e; nincs-e az eredeti iratban valami, ami a minden magyarázat nélkül vagy elégtelen tájékozással kijegyzett szónak használatára nagyobb vagy teljes világot vethetne? Mert bármennyire megbízhatóknak bizonyultak is SZAMOTÁNAK főképp az oklevelekből való kijegyzései, a tévedés emberi dolog, s néha egyetlen betű elnézése vagy félreismerése is messze eltéríthet bennünket a dolog igazi mivoltától.* Ennélfogva ahol valami kétségem támadt — és természetemnél fogva támadt annyszor, hogy meg nem számlálhatnám — legtöbb esetben magam kerestem meg, amennyiben lehetséges volt, a kérdéses helyeket, vagy olyanokat kértem föl megnézésükre, akiknek a forrás megtekintése kezük ügyébe esett. Az előbbi esetekben a magam megerősítő *így* szava, az utóbbiakban az illető tudósra hivatkozás szolgáljon nagyobb hitelül. SZAMOTA valamennyi adatának az eredeti forrásokkal való egybevetése nemcsak szükségtelen volt, hanem egyenesen kivihetetlen is. Az adatokat ugyanis SZAMOTA részben olyan forrásokból jegyezte ki, melyek az ő halála óta más elrendezés alá kerültek, melyeket tehát az ő jelzései alapján megtalálni már lehetetlen volt; némely adatai az eredeti iratok olyan tömegéből valók közelebbi jelzés nélkül, hogy megkeresésükre nem órák, hanem hónapok kellettek volna; olyan följegyzések is maradtak tőle, melyeknek forrását minden nyomozás, találgatás és kérdezősködés dacára sem lehetett az ő rövidített jelzéséből megállapítani; s végül akadt néhány olyan adata is, melynek forrását nem jegyezte volt meg, részint talán azért, mert ő maga úgy is tudta volna, részint mert oda írni, emberi gyarlóságból, elfeledte. Én az ilyen ellen nem őrizhettem, bizonytalan forrású és forrásjelzet nélküli adatokat is idézem, ha fontosak, szótáramban, de az igazsághoz hiven az adat mindennemű kétségéről vagy kérdőjellel, vagy a forrásjegyzékben tett megjegyzéssel figyelmezzem az olvasót.

Mármost midőn a szerkesztésben SZAMOTA adatainak ellenőrzésére került a sor, olyan mozzanat mérült föl amúgy is hosszú időre nyúló munkámban, amely nemcsak lassúbbá tette a szótár készülését, hanem ellenállhatatlan erővel kényszerített arra, hogy a Nyelvtudományi Bizottság megállapította föladatomtól bizonyos mértékben eltérjek, illetőleg — amiért talán nem fog érní szemrehányás — hogy többet tegyek, mint amennyi kötelességemül volt kitűzve. Midőn ugyanis SZAMOTA adatait keresve, sűrűn összerótt, terjedelmes oklevelek s még terjedelmesebb, kötötté vastagodó urbariumok szóerdején kellett végig törtetnem, az ismeretlen s SZAMOTÁTÓL ki nem jegyzett, érdekesebbnél érdekesebb, fontosabbnál fontosabb régi szóknak és kifejezéseknek olyan tömege tárult elém, hogy ezeket észrevétlenül, a tudomány számára tovább is elrejtve hagynom erkölcsi lehetetlenség volt. Így történt, hogy míg SZAMOTÁNAK egy-egy kétes adatát a forrásban megtalálhattam, számtalan olyan szót és kifejezést jegyezhettem ki, melyeket SZAMOTA vagy nem olvasott, vagy lényegtelennek tartott s föl nem jegyzett. Főleg az Országos Levéltárnak *Urbaria et Conscriptio* című gyűjteményéből lehetett és kellett

* Példa lehet erre nézve az ily módon Pótlásaim közé jutott *sarfatil* szó története (l. *Egy régi magyar ágyúnév* c. cikkemet, Magyar Nyelv 1905. évf. 172—174. l.).

ily módon megszámlálhatatlan sok, nyelv- és műveltségtörténeti szempontból nagy fontosságú szót és kifejezést kiaknáztam, s ha már kiaknáztam, a szótárban közkinccsé tennem. Mikor ennek következtében szótáram anyagába saját adataimat is föl kezdtem venni, már a szerkesztés munkája közben is nagy kedvet éreztem arra, hogy néhány, SZAMOTÁtól nem használt, érdekesebb kéziratban és nyomtatott gyűjteményben is tovább kutatgassak, s így szerzett fontosabb adataimat a szótár eredeti adalékai közé rendre be is iktattam. Ezt a *leginkább alkalmi böngészést* nem hagyhattam abba a szótár nyomása alatt sem, s minthogy kétségek ilyen természetű munkában a szedés javítása közben, sőt az ívek lezárásának utolsó pillanatában is* sűrűn támadnak, az adatoknak ekkori ellenőrzése is folyton csak szaporította saját hozzájárulásaimat SZAMOTA gyűjteményéhez. Így történt aztán természetesen, hogy a nyomtatás előhaladtával némely betűnek cikkei olyan új idézetekkel is gyarapodtak, melyek a már megjelent füzetek vagy kinyomott ívek szavainál is fölhasználhatók lettek volna, melyeket azonban ezen szavakra nézve már csak egy épen e miatt is szükségessé vált függelékben, a PÓTLÁSOK ÉS JAVÍTÁSOKBAN értékesíthettem.** Számos esetben már azért is hiányzania kell valamely idézetnek a megelőző betűk szavainál, mert az illető adat a könyv nyomtatása folyamán már ama betűk megjelenése után került csak nyilvánosságra.***

Azonban minden szemrehányás megelőzése végett ki kell jelentenem, hogy *valamint SZAMOTA adatai sem teljes kiaknázásai a tőle kutatott forrásoknak,† még kevésbé lehet az én önként és legnagyobb részt alkalmilag gyűjtött adalékaimat az illető gyűjtemények teljes-tökéletes földolgozásának tekinteni.* Forrásaink teljes kiaknázása a szó igazi értelmében lehetetlen is, s ha csupán azon néhány gyűjteményt is, amelyből magam jegyezgettem, ily teljességgel akartam volna kimeríteni, nem tíz, hanem húsz-harminc évig kellett volna a szótár megjelenésére vártnom. Mikor láttam, hogy böngészeteim már is igen lassítják szótáram előhaladását s késleltetik befejeződését, úgyszólván erővel kezdtem magamat minden további gyűjtéstől visszatartani, s nem egyszer tettem félre magam elől egy-egy forrást, melyet ha olvasgatni kezdek, újra el kellett volna merülnöm a legbeesesebb ismeretlen adatok kiaknázásába s szótáramat akár örök időre sem fejezem be.

A magam gyűjtése tehát csak önkéntes, vagyis inkább önkéntelen megszerzése SZAMOTA adatainak, melyek, mint mondám, bár parányi csöppjét teszik is nyelvtörténetünk kimeríthetetlen tengerének, mégis magukban, az én szerzelékeim nélkül is jelentékeny szótári gyűjteményt alkothattak volna. Hogy mi és mennyi az én hozzájárulásom, azt a szótár használója a forrásjegyzék figyelembe vételével észre fogja venni,†† csak annyit jegyzek itt meg, hogy míg SZAMOTA, mint történettudós, a XVI—XVII. századi iratokból már inkább csak a műveltségtörténetileg fontos szókra és kifejezésekre vetett ügyet (a régibb oklevelek adataiban a közönségesebb, kevésbé fontos szók történetére, első előfordulásaira is nagy figyelemmel volt): addig én kiegészítő gyűjtésemben a nyelvtörténet minden mozzanatára s így sokszor olyan aprólékos részletekre is gondot fordítottam, amelyek csak a nyelvbúvárra nézve bírnak érdekkel.†††

Lassította a munka szerkesztését több más körülmény is. Mindenekelőtt az, ami bizo-

* Erre nézve l. föntebb már említett cikkemet: *Egy régi magyar ágyúnév*, Magyar Nyelv 1905. évf. 172.

** Vö. Századok 1905. évf. 280, *fölkelő-zálog* alatt.

*** L. pl. a Magyar Nyelv 1905. évf.-ból idézett adatokat, melyek egy részét a szótár utolsó betűiben még fölhasználhattam, míg más részüknek már csak a függelékbe lehetett jutniuk.

† Hogy mennyire nem aknáztam ki teljesen SZAMOTA a tőle idézett forrásokat, annak bizonyossága lehet a pannonhalmi apátság 1211-iki oklevele, melynek magyar anyagát azóta ERDÉLYI LÁSZLÓ a Nyelvtud. Közlemények XXXIV. kötetében kimerítően ismertette (388—416. ll.).

†† Az egész szótár 40—42 ezerre tehető idézeteinek körülbelül negyed részét mondhatom magaménak.

††† A tisztán nyelvi érdekű adatok közt pl. az *el-, ki-, meg-* stb. igekötős igék csaknem mind a saját gyűjtésem alapján kerültek a szótárba, a Pótlások között pedig alig egy-két idézet való már SZAMOTA hagyatékából.

nyára növelte a szótár megbízhatóságát, hogy az adatok legnagyobb részének összegyűjtésén kívül, ami SZAMOTA fáradságának a gyümölcse, a szerkesztésnek minden de minden munkáját egymagam végeztem. Csak az adatok sokszorosítását bíztam részben idegen kezekre, de ezeket a másolásokat is az utolsó betűig és vonásig egybevetettem az eredeti kijegyzésekkel, a felelősség tehát ezekért is engem terhel, jobban mondva ezeket is a magam kezeirésének tekinthetem. A szedés javítását is az első betűtől az utolsóig egyedül végeztem, s ez volt munkámnak legfárasztóbb, legkeserveesebb része. A nyolc százados nyelvi fejlődést tükröző adatok rengetegében nem századról századra, hanem oklevélről oklevélre, sőt idézetről idézetre változván a helyesírás, a szedés javításának úgy szólván betűről-betűre kellett haladnia, s minthogy a legteljesebb hűséget és pontosságot tartottam kötelességemnek, ez a rettenetes munka, a hány hasábot számlál a könyv, csaknem ugyanannyi órának szakasztotta gyümölcsét. A kétes adatok legnagyobb részét magam kerestem elő, a magam szemével néztem utánuk. Sok fejtörést, utánajárást kívántak SZAMOTA forrásjelzései is, melyek nem egy esetben a fölismerhetetlenségig voltak rövidítve, úgyhogy némelyüket hosszas, eredménytelen kísérletezés után egy-egy szerencsés ötlettel tudtam végre is megfejteni.* A munka lassúdságát legnagyobb mértékben az a körülmény okozta, hogy a szerkesztői működésem harmadik évében megalakult Akadémiai Szótári Bizottság előadójává s ezzel az új Nagy Szótár munkálatainak vezetőjévé választott, mely tisztemhez időm legjavának fölhasználása vált szükségessé.

Az Oklevél-Szótár szedéséhez ily körülmények között 1901 szeptemberében foghatott a nyomda, s az első füzet (1—5. iv) 1902 november havában jelent meg,** míg a munka teljes kiadása több mint negyedfél évig váratott magára.

A munka füzetekben jelenvén meg, ilyen részeiben tudósainknak már évek óta kezén forog, s nyelvészeti kutatásokban elég sűrűn történt reá hivatkozás is. Ezért a X. füzet megjelenése után, 1904 október havában azzal a kéréssel*** fordultam az Oklevél-Szótár olvasóihoz: legyenek szívesek szótáramra vonatkozó észrevételeiket, kifogásaikat valamely tudományos folyóiratban mielőbb közzétenni, vagy pedig egyenesen velem közölni, hogy a mű függelékében («Pótlások és javítások») az észrevett hibákat mindjárt helyre is igazíthassam s a szótárt ezzel értékesebbé tehessem. Az anyag nagyságánál és sokoldalúságánál fogva éreznem kellett természetesen, hogy, amitől egyetlen szótáríró sem ment, az én könyvem sem lehet tévedések nélkül.

Kérésem eredményeként SZILY KÁLMÁN a Századok 1904. évfolyamának 8., 9. és 10. füzetében mindjárt több becses helyreigazítást tett közzé,† később TAKÁTS SÁNDORTól jelentek meg a Magyar Nyelv 1905. és 1906. évfolyamában helyreigazító közlések és fejtegetések, végül pedig «Nyelvtörténet» címmel a Századok 1906. évfolyamának 193—213. lapjain ugyanő tőle egy terjedelmesebb bírálat.†† Levélben HORGER ANTAL közölte velem sok hasznos észrevételét, KARÁCSONYI JÁNOS pedig már kérésemet megelőzőleg volt szíves az első füzetek

* Egy forrásjelzésnek értelmét máig sem tudtam megállapítani («T. A.»); egyet pedig («U. I.») csak a szótár befejezése után sikerült megfejtenem, anélkül, hogy a vele jelzett adatokat ellenőrizhettem volna.

** A többi füzetek megjelenésének ideje: II. füzet (6—10. iv): 1903 január; III. f. (11—15. iv): 1903 március; IV. f. (16—20. iv): 1903 április; V. f. (21—25. iv): 1903 május; VI. f. (26—30. iv): 1903 szeptember; VII. f. (31—35. iv): 1903 november; VIII. f. (36—40. iv): 1904 január; IX. f. (41—45. iv): 1904 március; X. f. (46—50. iv): 1904 május; XI. f. (51—55. iv): 1904 november; XII. f. (56—60. iv): 1905 április; XIII. f. (61—65. iv): 1906 február. A XIV. füzet utolsó (70.) íve ez évi május 4-én, a szótár befejező, 76. íve pedig május 26-án kapta meg az *imprimatur*-t. Ezt egyrészt a források használatának magyarázatául, másrészt azért jegyeztem föl, mert a sajtó egyszerre több füzet borítékát nyomván ki, némely füzetek külsején hibás (régebbi) évszámot alkalmazott.

*** Megjelent a Magyar Nyelvőr, Századok és Akadémiai Értesítő 1904. évi októberi füzetében és az Egyetemes Philológiai Közlöny ugyanezen évfolyamának 790. lapján.

† Rájuk vonatkozó észrevételeimet l. a folyóirat 1905. évfolyamának 186—187. és 280—281. lapjain.

†† Erre vonatkozó válaszat lásd a Magyar Nyelvőr XXXV. kötetének 145—155. és 193—206. lapjain.

néhány tévedésére figyelmeztetni, s ugyane lekötelező figyelemben részesültem PUNGUR GYULA részéről is egy természetrajzi értelmezésre vonatkozólag. Az így nyert figyelmeztetéseket, valamint a magam észrevette hibák helyreigazítását a könyv függelékében találja az olvasó, az előbbieket természetesen oly módon és csak annyiban, ahogyan és amennyiben elfogadhatóknak tartottam.

Íme szótáram története. Lényegtelennek látszó részleteket fog talán egyik-másik olvasó találni bennük, de én úgy érzem, hogy mindezt el kellett mondanom, mert a műről igazságos ítéletet a tudományos bíráló e nélkül nem alkothat.

Számot kell mármost adnom arról: miképen használtam föl a SZAMOTÁTÓL maradt anyagot; miképen aknáztam ki az adatokat; mit tartottam szótáramba, *mint a Nyelvtörténeti Szótár pótlékába*, fölvehetőnek; hogyan jártam el a régi szók és kifejezések értelmének megállapításában; s végül meg kell az olvasót ismertetnem szótáram szerkezetével, vagyis használati módjával.

Előre bocsátom és hangsúlyozom, hogy a szótár, amint az olvasó előtt áll, egész szerkezetével, minden értelmezésével, fölvilágosításával és egybevetésével az én munkám, SZAMOTÁÉ csupán az adatok legnagyobb részének kijegyzése s azon észrevételek, melyeket mint SZAMOTA jegyzetét («Szam. jegyz.») mindenkor külön megjelöltem.* Az adatokbeli hibák, amennyiben az adat SZAMOTA gyűjtéséből való s magam ellen nem őrizhettem, a gyűjtőt, minden egyéb hiba és tévedés engem terhel.

Az anyag kiaknázásának elvei. A SZAMOTÁTÓL hátrahagyott rendezetlen nyersanyagnak kiaknázásában főelvem volt: csak azt venni föl szótáramba, ami a Nyelvtörténeti Szótár kiegészítésére és helyreigazítására, illetőleg a Nyelvtört. Szótárbeli szóanyag történetének nagyobb megvilágítására és helyesebb értelmezésére szükségesnek és fölvehetőnek mutatkozott. E szempont szigorú alkalmazása, képzelhetni, mennyire óvatossá és lassúvá tette amúgy is aprólékos, vesződséges szerkesztői munkámat.

Ami az anyag fölhasználásában követett eljárásom részleteit illeti, mindenekelőtt azt kell kiemelnem, hogy szótáramat a régi magyar *szók*, világosabban mondva *fogalomszók* gyűjteményének tekintettem, s ennél fogva belőle a pusztá *neveket*, vagyis a *tulajdonneveket*, mint ilyeneket kirekesztettem. Ezt nemcsak azért tettem, mert a Nyelvtört. Szótár is a fogalomszók tárháza kívánt lenni s mert SZAMOTA gyűjtése is ilyen irányú volt s maga is csak a régi közszók gyűjteményének egybeállítását tűzte volt ki föladatául**, hanem azért is, mert a neveket mint ilyeneket, főképp különböző népvándorlási rétegekből alakult országunkra és sokféle nemzetiségből összeverődött népünkre nézve, nem tartom a szókinsz olyan szerves elemeinek, mint általános fogalmaink kifejezőit, a közszókat. Ha minden személynevet és helynevet mint ilyent, amely SZAMOTA adataiban található volt, külön *szóként* vettem volna föl szótáramban, akkor a magyar nyelvre nézve értelem nélküli neveknek rengetegétől nem lehetett volna az *igazi szókat*, a régi magyarság fogalmainak kifejezőit látnunk. A tulajdonnevek történelmi és hangtörténeti fontosságát egyetlen nyelvész sem vonta kétségbe, de helyesen jár el a nyelvtudós, ha a *neveket* tudatosan különválasztja a *szóktól*, s mikor szótárt készít, nem vegyít ebbe olyan elemeket, melyeknek tárgyalása külön *neveskönyvbe* (onomasticon), illetőleg a történeti hangtanba való.***

* L. pl. a *víz-kelet* értelmezését, a *vendég* szó 1245-iki adatát stb.

** Ennek bizonyágául csak egy példát említek: a *Csákvár* helynév adatához SZAMOTA csupán a *vár-at* írta föl címszóul, mert nyilván csak ezen szónál akarta a kiírt helyet a szótárban idézni, *Csákvár-at* mint helynevet, a tulajdonnevek egész seregével együtt, külön nem kívánta tárgyalni.

*** L. e kérdésre vonatkozólag, amit *Az új Nagy Szótár föladatáról* című székfoglalóban (Budapest, Dobrowsky és Franke, 1899 és Akadémiai Értesítő X. köt., 22., illetőleg 70. s köv. II.) kifejtettem. Az itt felsorolt jeles szótárirói példaképekhez csak LAROUSSET említem még, aki gyakorlati célú *Dictionnaire complet illustré-jét* (1902) is két különálló részre osztotta, melyeknek címe: *Dictionnaire illustré de la langue française* és *Dictionnaire illustré des noms propres*.

Minthogy tehát földadatomul szótár készítését tűztem ki és nem egyúttal neveskönyvét, anélkül hogy a neveknek történelmi és nyelvtörténeti fontosságát ezzel tagadni óhajtottam volna, természetes, hogy a hely- és személynévi adatok szótáramban csak annyiban szerepelnek, amennyiben határozott magyar közszókat tartalmaznak, s azon szók alatt keresendők, amelyeket magukban foglalnak. *Aszófő*, *Nyárasapát* stb. stb. helyneveinket pl. külön cikkkül hasztalan keresi az olvasó e szótárban; alkotó részeit ellenben, az *apát*, *aszó*, *fő*, *nyáras* stb. fogalomszók alatt minden fölvételre méltó fontos adataikkal — amelyeket t. i. SZAMOTA hátrahagyott, vagy magam följegyezhettem — megtalálja. Épenséggel nem az volt az elvem — mint MELICH véli eljárásomból* — hogy amit meg tudtam magyarázni, fölvettem, amit nem, kihagytam. Azon neveket vettem föl ugyanis, amelyek vagy világosan magyar közszók, vagy bizonyos oknál fogva a maguk korában nézetem szerint ilyenek lehettek. Fölvettem tehát kivételesen olyan neveket is, melyeknek értelmét nem tudtam ugyan megállapítani, melyekről azonban magyaros hangzásuk és alakjuknál, valamely mai tájszavunkkal való egyezésüknél, vagy róluk fönmaradt régi megjegyzéseknél fogva némi valószínűséggel föltehettem, hogy a maguk korában közszói értelemmel is járatosak voltak. Így kerültek szótáramba s kaptak ott külön cikket pl. az *Endös*, *Odorvas*, *Osztáros* személynévek magyaros alakjuk és hangzásuk alapján, *Cseke*, *Csekő* a mai *cseke* tájszóval s a régi *csek(-ik)* igével, *Renyő* a mai *renyődik*, *renyödi*, *renyőzködik* tájszókkal való lehetséges összetartozása révén, *Thakus* (1466) és *Zákány* a mai *tákos*, *zákány* tájszavakkal való föltűnő egyezésüknél**, *Aba* pedig Anonymusnak egy megjegyzésénél fogva, melyből a névnek egykori közszói használatára («pater, vater» jelentéssel) lehet némileg következtetni. *Berettyó*-t, *Erdély*-t — megvallo — elvemtől eltérőleg vettem föl külön cikkekben, csupán azért, mert teljes bizonyossággal kimutatott alkotó elemeik (*berek*+*jó*, *erdő*+*elv*) annyira elhomályosodtak már, hogy a szótár minden használója bizonyára mai egybeforrt alakjuk szerint s nem alapszavaiknál keresné őket, azonban az alapszóknál is megtalálja az olvasó a szükséges utalásokat. Mindezen s más efféle köz magyar szóknak látszó neveket tehát csak kivételképen s a köznév voltukra nézve kéteseket kétségeimnek határozott kifejezésével iktattam szótáramba, s ha fölvételükben és értelmezésükben talán többször is tévedtem, legyen mentségem az a körülmény, hogy neveink nyomozása terén MELICH legutóbbi nagybecsű búvárlataiig*** jóformán alig történt valami nyelvészeti irodalmunkban. És bármily aggályossággal vettem is a régi neveket mai magyar szavakkal egybe, már szótáram befejeződése előtt is nem egyről vissza kellett vonnom nemcsak habozva tett, de olykor határozott állításomat is, amint a függeléknél *bitó*, *bot*, *buga*, *cseke*, *duda*, illetőleg *karácsony* és *poroszló* cikkei tanúsítják. A további nyomozások bizonyára egyéb ilyen szókat is idegen eredetű neveknek fognak könyvemből magyarázni.

Szándékosan tettem a nevek közt általános kivételt *keresztneveinkkel*, egyrészt azon okaim alapján, melyeket fönt idézett székfoglalómban† már kifejtettem. A keresztnevek ugyanis mintegy a tulajdonnév és köznév határán állanak, természetüknél fogva minden más névnél jóval sűrűbben fordulnak meg ajkunkon, nyelvünk természetéhez legjobban simultak, s nagyobbára teljesen magyaros alakot öltöttek, úgyhogy tanulságos fejlődésük föltüntetését szótáram céljához sokkal közelebb állónak tarthattam. Másrészt be akartam fölvételükkel azon ígéretet váltani, melyet a Nyelvtörténeti Szótár szerkesztői bevezetésükben (XVIII. l.)

* Nyelvtud. Közlemények XXXV.134.

** A *zákány* szó valamely madár jelentéssel a NySz.-ban is előfordul (l. 1. *zákány* alatt).

*** L. MELICH *Szláv jövevényszavaink* (Budapest, 1903., 1905. és a Nyelvtud. Közlemények XXXII. s köv. kötetében) című nagyobb szabású munkáját, továbbá következő értekezéseit: *Adatok a magyar nyelv és helyesírás történetéhez* (NyK. XXXIV. 132—147), «*Ritus explorandae veritatis*» (vitázó cikk a Nyelvtört. Szótár ügyében, Nyr. XXXIII. 305—327) és *Adatok hazánk honfoglaláskori s X—XII. századi helyneveinek értelmezéséhez* (Magyar Nyelv 1906. évf. 49—58 és 97—106).

† 24. l., illetőleg Akad. Értesítő X.72.

erre vonatkozólag tettek, melylyel azonban adósak maradtak. A keresztnévek adatainak gyűjtésére SZAMOTA kevés ügyet vetett, azért az Oklevél-Szótár e nemű idézetei nagyobb részben saját alkalmi böngészeteimből valók. Így egészítettem ki a *népnevek* (horvát, német stb.) adatait is, melyeknek tárgyalását a Nyelvtört. Szótár (id. h.) szintén hiában ígerte.

A nevekre vonatkozólag csak azt kell még megjegyeznem, hogy a régi közszóknak olyan -d, -di képzős származékait, melyek csupán hely- és személynevekkül szolgáltak, melyeknek ennél fogva közszói minőségük alig lehetett, szintén nem tárgyaltam külön címszókként, hanem *Helyn. szárm.*, illetőleg *Szárm.* jelzéssel alapszavuk cikkének végéhez iktattam. Pl. *Árpá-d*, helynevet *árpá-hoz*, *Balog-d*-ot *balog-hoz*, *Holmod*-ot, *Holmodi*-t *halom-hoz*; *Buzad*, *Mogdi*, *Magudi*, *Mogd* személyneveket *búzá-hoz* és *mag-hoz*, stb.

Nagy óvatossággal kellett eljárnom a régi *idegen szók* fölvételében. Latin okleveleinkben, mint tudjuk, sűrűn fordulnak elő az élő beszédből átvett nem latin szók, melyeket a kiállítók *vulgo*, *vulgariter* stb. megjegyzés kíséretében iktatnak a szövegbe, anélkül hogy mindenkor megmondanák: mely nemzet nyelvén járatosak azok.* Minthogy mármost a hazánkban élő német és szláv nemzetiségek szavai is belekerültek ily módon okleveleinkbe, sokszor igen nehéz eldönteniünk: meghonosodott szók voltak-e azok a magyarban is vagy nem. Ily esetekben a merőben idegen hangzású nem magyar szóknak fölvételétől tartózkodtam; a magyaros hangzásúakat pedig, ha meghonosodott voltak valamely oknál fogva bizonyosabbnak nem látszott, csak kétkedéssel iktathattam szótáramba. Nem vettem föl ez okból pl. a következő adatok német szavait: 1545: Az *hauszgezindek* attam (OL. Nád. 42, «Bécsben» Szam. jegyz.). 1544: Attam az *hausz knehtnek* pragaba inúa ualo penzt (OL. Nád. 40). 1551: Vramnak *slof trungot* bort (uo. 42). 1358: Cum Censu terragy *purugreht* dicti (ZichyOkm. III.119). 1388: Singulis annis ratione redditus *Purkreht* dicti (uo. IV.361). 1404: Perpetuo ratione wlgo *purkreht* dicto (OL. D. 8952). 1461: Ratione redditus wlgariter *porckreht* dicti (uo. 15623), stb.** 1453: Pro octodecim florenis auri puri hungar[icalibus] boni veri et justi ponderis ac viginti quinque denariis *Zolden* [így] vocatis dedisset, vendidisset (uo. 14675, «Szakácsi, Somogy m.» Szam. jegyz.). 1456: Cum moneta *Solden* wlgariter nuncupata (Pannh. 34/L, l. HazaiOkm. II.331, «Somogyban» Szam. jegyz.).*** Vagy a következő helyek latin szavait: 1587: Sypölczöknök az öz löwöknök *bibalist* attak (OL. Nád. 40).† 1544: Üttem *cisuralist* (uo. 41).†† Stb. Ezen és más hasonló latin, német és szláv szókat, bár hazai oklevelekben fordulnak elő, nem vettem föl szótáramba, mert alig számíthatjuk őket a régi magyar szókinés elemei közé. Nem vették föl ezeket és párjaikat idegen hangzásuknál fogva régi szótáríróink sem, bármennyire ismeretesek és járatosak voltak is a maguk korában, legalább a műveltek ajkán, s így érthetjük meg például, hogy míg a juhfejtő helyet, juhaklot jelentő s magyaros hangzásúvá lett *esztrenga* szót Molnár Albert már 1621-ben szótárba iktatja, addig ennek eredetibb, de merőben szlávos *sztromga* alakjáról s bizonyos vidékeken általánosan ismért «pásztoradó» jelentéséről††† egyetlen szótárírónk sem emlékezik meg, bár világos, hogy az *esztrenga* sem lehetett a magyarság egész nyelvterületén elterjedve.

Ezzel ellentétben, ahol szükségét láttam, fölvettem a magyar szók igazoló adatait az azon latinnak látszó szókat is, melyek a latin szövegben nyilván nem egyebek, mint magyar szavaknak latinos végzetűvé alakított, latinul ragozott másai. Pl. *acones*, *akonem* (akó), *chyzmas* (csizma), *duhnam*, *duhnas* (dunyha, régebben: duhnya), *haydones*, *haydonum* (hajdú, régebben: hajdó), *jobagiones*, *ioubagionum* (jobbágy, régebben: jóbágy), *moharo* (mohár, szövetfaj),

* Vö. SASINEK *Glossarium* c. cikkét, Történelmi Tár 1893. évf. 1—32. l.

** Vö. BARTAL *Glossarium*-ában *purgreht*, *purkreht*, *purugreht* alatt.

*** Vö. «*soldin*: kleine münze, aus it. *soldo* vom lat. *solidus*» Lexer.

† Vö. *bibale*, *bibales* borraivaló, BARTAL.

†† A. m. *cutellus scriptorius*, MURM. (2554. sz.); *scalprum librarium*, BARTAL.

††† L. TAKÁTS SÁNDOR cikkét *Sztromga* cím alatt a Magyar Nyelv 1906-iki januári füzetében (22—29. l.).

nasuas (nása, régebben: násva), stb. Sőt némely magyar szavunkra nem is tudok mást, mint latin szövegbeli, latinúl ragozott alakot idézni, pl. a *patvaria*, *patvarista* és *safariná*-ra; a két előbbinek magyaros írású (*pathwariam*, *pathwariste*) adataiból azonban úgy látszik, mintha maguk az oklevél írói is éreztetni akarnák, hogy nem remekkori latin szókat alkalmaztak.

Számot kell adnom arról is: *mit és mennyit vettem föl* az egyes szók igazoló adataúl SZAMOTA jegyzeteiből s a magam gyűjtéséből? A *mit* kérdésére voltaképen megfeleltem már fentebb (VII. 1.), midőn elmondtam: minő céllal, mily szempontoktól vezetve kutattam át s vetettem a Nyelvtört. Szótárral össze SZAMOTA följegyzéseit. Szükségesnek tartottam minden olyan adat idézését, mely a régi magyar szókincs ismeretét bármely tekintetben kiegészíti vagy helyreigazítja: mely a ma is élő szónak legrégibb, a kihaltak meg legkéseibb használatára fontos tanúságul lehet; mely rendes vagy kivételes alkalmazásmódját tükrözi eddig csupán szótárakból ismert szavainknak; mely ismeretlen alakban vagy jelentésben tüntet föl eddig is kimutatott magyar szókat.

Mint hogy szótáram némely címszó alatt nagyobb számmal, talán fölösnek is látszó mennyiségben idézi az adatokat, szükségesnek vélem, hogy ezen általános szempontjaim alkalmazását néhány érdekesebb részlettel megvilágítsam, s amennyiben kívánatos, igazoljam. Általában azt tartom, s erre szótárak forgatásából szerzett tapasztalataim tanítottak: hogy a szótárirónak nem igen tanácsos fukarúl bánni a megvilágító idézetekkel; pazarló legyen inkább látszólag, mintsem fukar merő takarékoságból. S ha igazam van ebben általában, még kevésbbé szabad az idézetekkel fukarkodni a régi nyelv szótárának. A szó igazi értékének, a tényleges nyelvhasználatnak megértéséhez nézetem szerint a jelentések egyszerű megállapítása nem elegendő: látnunk kell, minő kifejezésekben, mely szókkal kapcsolatban, mely fogalmakra alkalmazva használta a nyelv egyik vagy másik szavát. Nem ismeretlen a nyelvszokásnak az a sajátsága, hogy bizonyos szót némely fogalmakra vonatkoztatva nem használunk, bár jelentésénél fogva ezekre is alkalmazható volna (pl. állatról a *meghalni* igét, a *többé* szót állító mondatokban, stb.). A szótárirónak tehát, főkép a régi szókincs lajstromozójának gondot kell fordítnia arra is, hogy a szók használatmódját lehetőleg minden fontos vonatkozásában fölmutassa. Ezen elvemet megerősítve találtam a német tudós-társaságoktól szerkesztett *Thesaurus Linguae Latinae*-nek azóta megjelent füzetekben, amely mintaszerű szótár a szóhasználat ilyen részletező, pontos és rendszeres fölmutatásának követésre méltó példáját adja. Hogy csak egyet említsek, az *aduro* igénél pl. külön-külön van megállapítva a szónak eredeti értelemben tüzről, fagyról vagy hidegségről, erős fényről, erős orvosságokról, átvittem szeretetről, gyűlöletről s egyébekről való használata, stb.

Hogy mármost eljárásom részleteire térjek, nagy gondot fordítottam az adatok fölvételében arra, hogy ezek a szóval jelölt dolgot *tárgyilag* is, és mentül több oldalról, megvilágítsák. A *bor* szó némely adata pl. a bornak különféle régi kezelése és készítése módját, az *ecet*-é, *vaj*-é, *vászon*-é az ecet, vaj, vászon használatát, a *hal*-é az étel készítését világítja meg, a *prés*-é (1597) a szerszám leírását tartalmazza stb. Ezekben és hasonlóknak műveltség- vagy jogtörténeti szempont is szükségessé tette a különben eddig is ismert szó adatának fölvételét, de több példát eljárásom megvilágítására fölös volna idéznem, mert a szótár használója bizonyára mindenütt észre fogja venni a külön okot, amelynél fogva az adatot idézendőnek vagy legalább idézhetőnek tarthattam. Némely helyeket azért vettem föl, mert a Nyelvtört. Szótár adataihoz képest új használatkörben, eddig ismeretlen vonatkozásban, vagy jellemzőbb és nagyobb világításban, illetőleg szólásszerű alkalmazásban tüntetnek föl egyébként ismeretes régi szókat. Mászor azért vált szükségessé egy-egy adat fölvétele, mert az amúgy régibb korból, pl. szótárakból kimutatott szóra, illetőleg alakra a Nyelvtört. Szótár megvilágító idézetet vagy épen nem, vagy csak egyet-kettőt idéz. Olykor azért idézek egy-egy késeibb adatot, mert a NySz. az illető szó életét csak a XVI. vagy XVII. századig bírja kimutatni.

Némely közönségesebb szóra kevésbé régi adatot azért vettem föl pl., mert benne a szó személynévül van használva s a köz magyar szóknak nevekül alkalmazása néplélektani szempontból fontos és érdekes jelenség. Ez okból talál az olvasó némely közönségesebb szavakra, mint *ér, erdő, falu, föld, ház, hegy, kő, patak, sziget, út, vár* stb. egész tömeg idézetet, melyek egy részének szorosan vett nyelvtörténeti fontossága nincs ugyan, de a helységek, határrészek elnevezésében kifejeződő észjárásnak érdekes régi nyilvánulásai s így fölvételük bizonyára nem volt szükségtelen. Olykor csak azért idéztem több adatot, hogy a szónak gyakori használatát tüntessem föl. Hogy a szó alakjának és helyesírásának fejlődését tükröző adatok nyelvészeti szempontból fontosak, nem kell bizonyítanom.

Mindezen általános és részletes szempontok természetesen nem csak a SZAMOTA-féle adatok kiaknázásában, hanem a magam gyűjtésében, illetőleg a magam gyűjteményének fölhasználásában is irányadóim voltak. Mind a SZAMOTA, mind a magam gyűjtését lehetőleg teljesen kiaknáztam, vagyis csaknem minden idézet valamennyi olyan címszó alatt megtalálható, amelyre nézve valamely szempontból, a NySz. adataihoz képest, használható volt.

De bármily nagy figyelemmel, bármily elmélyedéssel olvastam is a magam használta régi szövegeket, s bármily behatóan vizsgáltam is át SZAMOTA gyűjtését, bizonyára rajtam is nem egyszer teljesült a gyűjtőknek az a közös végzete, hogy egy-egy közönségesnek látszó, de nyelvtörténeti szempontból talán annál fontosabb szó vagy kifejezés el-elsiklott szemem elől. Ezekkel a legközönségesebb szókkal és szólásokkal úgy vagyunk, mint a levegővel: benne élünk és mozgunk, anélkül hogy éreznők és gondolnánk reá.* Szerencse, hogy néhányát az ily okból kimaradt szóknak és szólásoknak utóbb idejekorán mégis észrevettem s a «Pótlások» közé beiktathattam.** A végleg észrevétlenül maradtakért, akinek szeme mindent meg bír látni, az dobja rám az első követ.

Arról is számot kell adnom, hogy a régi szókincs e szerény gyűjteményében *mit vettem föl külön címszónak?* Már fentebb (XI. l.) kifejtettem, hogy szótáramat csak a közszók, az úgynevezett fogalomszók gyűjteményének terveztem. Midőn tehát az adatok régi kifejezéseit vizsgáltam, szorgosan meg kellett latolnom: mit lehet a régi jelzős, illetőleg jelzői kifejezések vagy összetételes elnevezések közül külön, önálló fogalomnak, általános értékű szónak tekinteni? E kérdést a rendelkezésem alá került szórványos, olykor magukban álló adatokból sokszor nem lehetett teljes biztossággal eldöntenem. Aki több adatot ismer az itt gondolt ritkább kifejezésekre, akinek ezek általános, önálló fogalom-értékéről saját kutatásai alapján biztos tudomása lehet, az szótáramnak ebbeli tévedéseit, illetőleg határozatlanságát is helyre fogja majd igazíthatni. Mert az efféle jelzős, jelzői és összetételes régi kifejezések nem hiányoznak az Oklevél-Szótárból, sőt valamennyi alkotó elemük címszava alatt, tehát több helyen is megtalálhatók; csak külön cikk, külön címszó nincs nekik szentelve, mert helyesebbnek tartottam önálló fogalomnak nem tekinteni azt, ami annak biztosan nem mondható, mintsem olyan külön fogalmak ismeretét fogni rá őseinkre, melyek az ő lelkük világában külön sohasem éltek. Hogy egy-két példát említsek, vajjon külön fogalmaknak kellett volna-e nézmem a *kőhordó út, terhes út* kifejezéseket, amelyeknek adatait bizonytalanságomban a *kőhordó, terhes* és *út* címszók alatt idézem? Vajjon az egyetlen 1501-iki adat *köz mező-je* önálló műveltségtörténeti fogalmat rejt-e? A szintén egyedül álló 1336-iki adatból: «*cum cellario deserto quod vokpynche nominatur*» — következik-e talán, hogy eleink minden elhagyott pincét vakpincének neveztek? Kétségtelen adataim vannak ugyan a XVIII. századból arra, hogy a boszorkányokat régen *szépasszony*-nak is nevezték, s meg is találja olvasóm e szót

* Vö. «A legújabb Magyar és Német Kézi Szótár» című ismertetésemet, Magyar Nyelv 1905. évf. 311–312. l.

** Így lettem pl. csak utólag figyelmes az *elneveti magát* kifejezésre, amely nincs meg a NySz.-ban; így jártam a nagyon is közönséges *adta-teremtetté*-vel; s a *nem-adható*-ját sem veszem észre adataimban, ha LEHR a Magyar Nyelvben (II. 36) külön cikket nem ír róla.

ilyen jelentéssel a szótár Pótlásai között; de fölvehettem volna-e a *szépasszony* (= boszorkány), címszót az egyetlen 1394-iki adat alapján is, melyet a főrész *asszony* és *szép* cikkében találunk: «*Dominas Zypazzon et Hewlgazzon*», mikor e helyen kedveskedő elnevezésnek kell tartanunk? Bizonyos, hogy a külön címszók, az önálló fogalmak megállapítása dolgában következtelenségeket is találni szótáramban. De melyik szótáríró tudna ilyenekben végig következetes maradni?

Az idézetek jellemzése. Az idézetekről, melyeknek pontos korhatárait az 1055. és 1799. évek teszik, még el kell egyet-mást mondanom.

SZAMOTA adatai közül a nagyobb rész, vagyis az oklevelekből valók — melyekről könnyebb idézhetőség végett szótáramnak *a parte potiori* az OKLEVÉL-SZÓTÁR nevet adhattam — amint számtalan utánanézésből meggyőződtem, hívek és pontosak, s ha hiba itt-ott előfordulna bennük, az nem lehet több, mint amennyi a leggondosabb, legmegbízhatóbb gyűjtőn is megeshetik. Már a későbbi, XVI—XVII. századi forrásokból, urbariumokból, levelekből s egyéb iratokból, nem találtam kijegyzéseit a legkisebb részletekig pontosnak, de megbízhatóság tekintetében ezek is jóval fölülte állanak azon közléseknek, melyeket más történetíróinktól birunk s melyeknek nyelvi pontatlanságaival *A nyelvemlékek közlése módjáról* című akadémiai fölszólalásomban foglalkoztam.** Egyes ilyen adatait, ha miben kétségem támadt, eredetijükkel egybevetvén,*** a későbbi betűk alatt nem egyszer saját, teljesen hű kijegyzéseimmal cseréltem föl, s az azonos helyeknek ilyen kétféle kijegyzéseiből† mindenki láthatja, minő részleteket hagyott SZAMOTA az újabb adatokban figyelmen kívül. S valamint nem mellőzhettem SZAMOTÁnak azon adatait sem, amelyeket némely tekintetben már eleve nem tarthattam egészen pontosnak, s nem mellőzhettem akkor sem, ha utánuk nézsem lehetetlen volt: ép úgy rá voltam s rá van minden nyelvész azon többé-kevésbbé gyarló közlésekre is szorulva, melyeket más történetíróink adtak ki, s melyekben sokszor igen fontos hibák, merőben félrevezető tévedések is előbukkannak. Az ilyen közlések fölhasználásában nagy óvatossággal jártam el: amiben fontos kétségem támadt, azt, ha lehetséges volt, az eredetiből idéztem; ha ehhez hozzá nem juthattam, vagy egészen mellőztem a helyet, vagy kérdőjellel adtam kifejezést a részletek pontosságában való kétségemnek. Főkép hangtani és alaktani szempontból hibásak az ily közlések, de a bennük előforduló becses szók miatt nagy kárnak tartottam volna teljes mellőzésüket. A szótár forrásjegyzéke azonban minden ily hibában szenvedő gyűjteményről hiven megmondja, hogy közlései nem pontosak, nem betűszerintiek; az ily forrásból való idézeteket tehát a szótárforgatók mindig kritikával fogják használni. Némely efféle közlések megbízhatósága iránt csak később támadtak aggályaim, s innen magyarázható az, hogy e források adatait kezdetben a kiadás, később — ahol szükségét láttam — az eredeti szöveg alapján idézgettem. Arra is volt eset, hogy némely adatot az előző betűkben SZAMOTA kijegyzése szerint közöltem olyan forrásból («OL. Nád.»), amelyben, azóta történt új rendezése következtében, a régi jelzet alapján meg nem találhattam, s később véletlenül mégis ráakadva, az új jelzés szerint («OL. Nád. Számad.») a magam kijegyzése alapján idézhettem. (L. a *csákány* és *legyező* szók 1533-iki adatát.)

Minthogy az adatok csaknem valamennyi bennük előforduló fontos szó alatt megtalálhatók, helyesen tesz a szótár használója, ha a kétesnek tetsző idézeteket a maga megnyug-

* *Szipasszony* Razinakereszturi Jánosné volt, *Hölgyasszony* pedig Bikszádi Péterné, kik a vasvári káptalan előtt bizonyos örökrészeit nagybátyjukra ruházták át (l. SoprOkI. I. 518—519).

** L. Magyar Nyelvőr 1906. évf. 62—74. l.

*** Ahol saját megjegyzésemmel [így]-et talál az olvasó, azon helyeknek mind magam néztem utánuk. Minden egyes adatot, sajnos, lehetetlen volt ellenőriznem.

† Vö. pl. a *fogyatkozás*, és *ülő-óra* idézetét; amaz SZAMOTÁtól, ez tőlem való. Épigy van a *dolog* a *cikkely* és *szakasz* 1683-iki idézetével, stb. L. még a «Pótlások és javítások» között a *gárda-fa*, *gerendely*, *gomolya* stb. szóknál olvasható helyreigazításokat.

tatása végett a többi címszók alatt is fölkeresi; a hátrább levő betűknél ily úton sokszor a mindenben pontos eredeti szöveget is meg fogja találni.

Ami SZAMOTÁnak XVI—XVII. századi idézeteit illeti, általában azt tapasztaltam, hogy a kijegyzett helyekből egyes szókat, sőt néha hosszabb szövegrészeket is kihagyott, anélkül hogy a kihagyásra az olvasót figyelmeztette volna. Néha meg ugyanazon urbariumnak vagy egyéb iratnak egymástól messzebb található magyar szavait összefüggésükből kiszakítva jegyezte egymás mellé s közéjük pontot vagy pontosvesszőt rakott (l. pl. a *halom* 1368-iki s a *fegyverderék* 1490-iki idézeteit). Magam a saját eredeti kijegyzéseimben nem követtem ezt az eljárást, hanem a régi szöveget mindenben hiven és pontosan közlöm, a közben tett kihagyásokra pontokkal . . . figyelmeztetek s az eredetinek betűalakjait is lehetőleg megtartom. Csupán az *y*-ről hagytam el SZAMOTA példájára a jelentőség nélküli két pontot, mint *Nyelvemlékeink* című munkámban is, és nem tettem különbséget az *s* betűnek régen is megkülönböztetés nélkül használt *f* és *s* alakja között.

Itt említem meg a saját gyűjtésű adataimban előforduló *è* betűt, melylyel a régi, XVII—XVIII. századi iratoknak egy sajátságos *e* alakját (*ē*) akartam föltüntetni.* E betűalakot eleink olyanformán vehették, hogy az *e*-nek fölfelé induló szárát a rendesnél magasabbra fölkanyarították, úgyhogy a betű horga fölött csaknem tompa ékezetnek látszik; azonban nem külön álló ékezet ez, hanem az *e* fölmenő szárának csak folytatása.** E betűalaknak megfigyelésem szerint semmi külön helyesírási értéke nincs. Ezt a külön jelentőség nélküli betűalakítást látom én a Bécsi és Müncheni Codex sokat emlegetett *è* betűjében is, amely a rendes *e*-vel, mint tudjuk, szabálytalanul váltakozik, amelynek azonban nézetem szerint semmi külön helyesírási értéke nincs, úgyhogy ezentúl csupán a pontozott *é*-t, a zárt *ē* és hosszú *é* jelét tarthatjuk az említett két codex említésre méltó helyesírási sajátságának.

A kis és nagy kezdőbetűt is igyekeztem kijegyzéseimben megkülönböztetni egymástól; ezt azonban némely betűkre nézve egyformaságuk miatt következetesen lehetetlen volt végrehajtanom és fontossága is kevés a különbségtételnek, mert a régiek maguk is egészen rendszertelenül használják a kétféle kezdőbetűt. Nehézséget okozott sokszor az *ö* hang megkülönböztető jelének hű föltüntetése is, minthogy ez majd világosan *e*-nek, majd fordított vesszőhöz (*ʼ*), majd a rövid magánhangzó jeléhez (*˘*), majd ékezethez (*ˆ*) hasonlónak látszik. Ez utóbbi három jel közül néha alig lehet megállapítani, melyikkel van dolgunk a kéziratok folyó írásában.

A források jegyzékében SZAMOTA valamennyi kútfője föl van tüntetve. Amely forrás ismertetésében az *ö* neve említve nincs, az abból való adatok mind az én gyűjtéseim.

A levéltári jelzeteket legtöbbször meghagytam azon alakban, amelylyel SZAMOTA idézte; ami változtatást rajtuk tettem, az csak nagyobb világosság kedviért történt. Azon nyomtatott forrásokat, melyek a Nyelvtört. Szótárban is idézve vannak, részint a SZAMOTA, részint a magam rövidítése módjával úgy idézem, hogy a jegyzék nélkül is könnyen fölismerhetők legyenek.

Az ugyanazon oklevélből vagy egyéb iratból való SZAMOTA-féle adatokra nézve a szótári cikkeken található sorrend nem jelenti föltétlenül az eredeti sorrendet, minthogy ezt a különálló kijegyzéseken SZAMOTA nem tüntette föl.

Némely idézetek magyar szavai mellett, vagy forrásjelzete után SZAMOTA jegyzeteként (Szam. jegyz.) egy-egy helynevet is talál az olvasó. Ezek nyilván vagy azt teszik, hogy az illető oklevél szövege melyik helysége vonatkozik, vagy azt, hogy hol készült, honnan való a kézirat. Ily megjegyzéseket csak szükség esetén tett SZAMOTA, s ahol a szó divatja

* Előfordul pl. az *OL. Instr. 42* és *OL. UC. 3/32* jelzetű iratokban, *Borsodv. Jk.*-ben stb.

** L. erre nézve pl. a GRÖBER *Grundriss der romanischen Philologie* c. munkájában (I. 160. s köv. II.) közölt régi betűalakokat.

vidékére vagy elterjedésére nézve fontosak voltak, közlöm is ez észrevételeket. Hasonló okból a magam gyűjtötte adatoknál is gyakran megjegyeztem az irat készülése helyét.

Amely idézet forrásául két külön jelzet van és-sel kapcsolva, az azt teszi, hogy az illető hely mind a két forrásban betűről-betűre úgy fordul elő, anélkül természetesen, hogy a két irat egyébként is föltétlenül egyező volna egymással. (L. pl. *víz* alatt az 1476-iki egyik idézetet.)

Amely eredeti levéltári jelzet után *l*-lel (ritkábban *vö*.-vel) nyomtatott gyűjteményre is van hivatkozás, azt teszi, hogy az oklevél vagy irat az illető helyen már közzé van téve; az idézet hiteles alakjául azonban szerintünk a mi kijegyzésünk tekintendő. A mi idéze-teink s a megjelent gyűjtemények szövege között némelykor nagyobb eltéréseket fog az olvasó találni, s ez is csak azt bizonyítja, mennyire nem szabad a nyelvésznek a szöveg-kiadványokban föltétlenül megbíznia.

Ez óvatosság szükségének érdekes tanúságául az említett fölolvasásomban található esetek után itt csak egy tanulságos példát akarok fölhozni. Az AnjouOkm.-ban (VI. 72) kétszer is előfordul 1353-ból e helynév: «terra *Egymihalhaza*». Végtelen örömmel olvastam e régi nevet, mert első szavában, az *egy*-ben a «szent» jelentésű, rég kihalt szót (vö. *egy-ház*) láttam, amelyre eddig az *Egku** neven kívül más adatunk az oklevelekből nem volt. De örömet csakhamar tönkretette köteles óvatosságom, amelynél fogva megnéztem magát az oklevelet s ebben *Egy* helyett mind a két helyen *Eg* írásmódot találtam. A *g* fölötti jel *r*-es rövidítést jelentvén, bizonyos, hogy az annyi örömmel kecsgetett szót nem *egy*-nek hanem *Egri*-nek kell olvasni, aminthogy egy 1343-iki oklevélben (ugyanazon oklevéltár IV. 306. lapján) a szóban forgó földbirtok tulajdonosáról, Egri Mihályról csakugyan van is emlékezés.

A jelentés-megállapítás nehézségei. Áttérek a szótárak egyik legfontosabb, de egyszersmind legnehezebb föladatának, a jelentések megállapításának kérdésére.

E föladat seholsem ütközik annyi — sokszor leküzdhetetlen — nehézségbe, mint a nyelvek legrégibb szókincsének magyarázatában. Olyan természetű szótár, minő e könyv, mely a nyelv életét kilencedfél század előtti nyilvánulásaitól kezdve, történetének legrégibb korszakain át igyekszik megvilágítani, a történeti kutatásnak minden téren való legelőhaladottabb állapota mellett mutathatna föl csupán kielégítő sikert; a régi szók jelentésének szabatos megállapítása ugyanis jóformán csak a műveltségtörténeti nyomozások befejezése után volna egy-egy ilyen szótárban lehetséges. Ámde a mi tudományos irodalmunkban épen e nyomozásokat lehet legkevesbbé befejezetteknek tekintenünk, annyira, hogy meg kell elégednünk azzal, ha az Oklevél-Szótár a kutatásnak sok dologra nézve csupán anyagot tud adni, anélkül hogy maga kész eredmények, szabatos magyarázatok nyújtására vállalkozhat-nék. Az adatok végérvényes magyarázatát minden részletre nézve nem is tekinthettem föl-adatomnak. Az adatok legnagyobb részét ugyanis nem magam gyűjtöttem, úgy kaptam készen azon megbizással, hogy szótárrá szerkeszszem. Ezen idegen anyagnak egy részét alaposan megmagyaráznom csak akkor lehetett volna, ha forrásaihoz könnyű szerrel hozzáférhettem volna. Már pedig a SZAMOTA-féle kijegyzések valamennyijének utána néz nem nemcsak az anyag óriási tömegénél, hanem már azon körülménynél fogva is lehetetlen volt, mert egy részüket a gyűjtőtől használt jelzetek alapján egyáltalában nem lehetett megtalálni, vagy csak hetekig tartó böngészéssel juthattam volna egy-egy adatnak nyomára, maga SZAMOTA pedig a szók jelentésére nézve úgyszólván semmi magyarázatot, fölvilágosítást nem hagyott hátra. Némely szók továbbá eddig annyira ismeretlen dolgok nevei voltak, hogy a megvilágítá-sukhoz szükséges kulcsot hosszas időt kívánó külön levéltári kutatások mellett is csak a szerencsés véletlen adhatta volna meg. Minthogy e műveltségtörténeti nyomozásokra magamat hivatottnak nem éreztem és minden részletre nézve szakemberektől sem nyerhettem volna a munka megjelenésének nagy késedelme nélkül szabatos magyarázatot: azt kellett könyvem

* Ma *Hegykő* = Heiligenstein, 1. OklSz., 2. *egy* alatt.

fő céljának tekintenem általában, hogy a nekem átadott *nagybecsű régi nyelvanyagot* hű, megbízható, pontos és világosan szerkesztett szótár alakjában mielőbb közkinccsé tegyem. Értelmezéseket csak ott és úgy adtam, ahol és ahogyan csekély tudásommal adhattam. Minthogy a műveltségtörténeti szók nagyobb részének értelmét nem állt módomban saját nyomozásaim alapján határozni meg, be kellett érnem az egykorú szótárak s a Nyelvtörténeti Szótár magyarázatainak átvételével, már csak azért is, mert ezeknek hibásságát kimutatva nem láttam s mert helyességükben magamnak nem lehetett okom kételkednem. Hiszen a nem történeti háttérű szók magyarázatában is sok-sok kétséggel és nehézséggel kellett a dolog természeténél fogva küzdenem, s a szótár tudományos használója jól tudja, hogy értelmezéseimet sok esetben tisztán egyéni nézetnek, olykor csak hozzávetésnek kell tekinteni, amely megvitatásra, megerősítésre, sőt helyreigazításra is vár. A szótár különféle szakbeli használóinak lesz kötelességük az előttem ismeretlen értelmű szokat kellőképpen megmagyarázni, az ismereteim alapján értelmezetteknek helyes, szabatos megvilágítását adni. Fő dolognak, mint mondtam a nagybecsű ismeretlen anyagnak mielőbbi közzétételét véltem, hogy az minden szakbeli tudósak rendelkezésére álljon, hogy aztán vállvetett munkával folyton kiegészíthető és kellően helyreigazítható legyen. Sok ilyen részletgyűjteményt kell nekünk nyelvészeknek összeállítanunk, míg a közzétett anyagnak minden oldalról való megvitatása, kibővítése és megvilágítása után nyelvünk régi szókincséről emberileg tökéletes képet alkothatunk. És köszönet legyen e helyen is azoknak, akik füzetekben megjelent szótáramat már befejezése előtt bíráló szemmel forgatva, több hibáját eddig is helyreigazították s módot adtak arra, hogy függelékében e tévedéseket mindjárt jóvá is tehessem.

De szótáram megértéséhez és helyes használatához ez általános tájékoztatás nem lehet elegendő. Rá kell mutatnom a jelentések megállapítását illetőleg némely fontosabb részletekre is, amelyek ismerete a szótárirás szempontjából általában is érdekes, az Oklevél-Szótárnak igazságos megítéléséhez pedig okvetetlenül szükséges.

Nagy nehézséget okoz a régi szók értelmének megállapítása olyan adatok alapján, melyek — mint az Oklevél-Szótár idézeteinek nagyobb része — a magyar szokat nem összefüggő magyar szövegben, hanem latin oklevelek idegen szövegébe ékelve, hely- és személynevekül mutatják, anélkül hogy jelentésük megértéséhez legtöbb esetben a legcsekélyebb útbaigazítást nyújtanák. Már a régi név ejtésének és mivoltának a megállapítása is igen sokszor kétségekkel jár. A régi helyesírás ingadozó, megállapodatlan voltánál fogva nem tudjuk olykor: ez vagy az a mai szó lappang-e az oklevél magyar nevében, s nem egyszer látunk magyar szót az adatban, amely voltaképen idegen, legtöbbször szláv tulajdonnevet rejt, mint ilyen tehát a régi magyar szókincs tanuságául nem tekinthető. Innen magyarázható szótáramban az a többször előforduló eset, hogy egy-egy névnek két-, néha többféle olvasását is lehetségesnek tartva, az adatot kérdőjellel valamennyi megfelelő szónak tanuságaként idézem, pl. az 1539-iki *Berlew* nevet *bélél* és *bérél*, az 1211-iki *Botus*-t *botos* és *bötüs*, *Moc*-ot *mag* és *makk* alatt, stb.; másrészt innen az a még gyakoribb eset, hogy írásánál fogva határozottan magyar szónak látszó adatot is kételkedően azonosítok valamely mai szavunkkal, pl. az 1211-iki *Bosc*-u nevet a *boszú* szóval, stb. A bizonytalan olvasatú régi neveket csak a legnagyobb óvatossággal szabad mai magyar szók régi tanuságául tekintenünk. Tudományos olvasó tehát legkevesébbé sem fog megütközni azon, hogy szótáram az ilyen adatok magyarázatában gyakran él a kérdőjellel. E jel arra való, hogy a kutatót az adat megítélésében óvatosságra intse, a könnyen hívéstől, a könnyed véleménymondástól viszsztatartsa.

És mennyi a kétség a világos magyar szók értelmére nézve is. Egykorú útmutatás nélkül hogyan állapíthatja meg a nyelvész a régi szó jelentését? Kénytelen a valószínűségre támaszkodni s föltenni, hogy a XI—XII. században is az volt a szó jelentése, ami a XV—XVI. vagy későbbi századokban, mikor azt már szójegyzékek, szótárak, összefüggő szövegek vagy

határozott útbaigazítások alapján biztosan megállapíthatni. Nem valószínű-e pl., hogy az 1211-iki és 1240 körüli szőlőmunkás jobbágynak *Chomoslou*, illetőleg *Comozlo* nevében egy mai tájszó van meg, a *csomoszol* ige, amely zúzást, különösen a szőlőnek vagy gyümölcsnek kádban vagy csöbörben bunkós fával vagy doronggal zúzását jelenti; sőt az sem lehetetlen, hogy a *csomoszlo* igenév már 700 évvel ezelőtt is, mint ma, szőlőzúzó bunkós fát jelentett (l. MTsz.). De szabad-e az utóbbi lehetőséget bizonyossággal állítani a szótárírónak? A *szér-hal* egyetlen, hézagosa az Oklevél-Szótárban egy olyan 1587-iki forrásból való, amelyet SZAMOTA jelzése alapján ma már lehetetlen előkeresni. Szabad-e tehát az elég fölvilágosítást nem nyújtó adat után azt az értelmet tulajdonítani a szónak, amelyet ma egyedül HERMAN OTTÓ jegyzett föl Tihanyból (l. MTsz.)? A *retkes* szó a mai népnyelvben, bár egyetlen szótárunk sem tud róla, piszkosat jelent, még pedig kézről, lábról, tédről s egyéb testrészekről. De állíthatjuk-e vajjon teljes bizonyossággal, hogy megvolt ez a jelentése már a XVI. században is? Ha mármost ilyen szavak mellé az Oklevél-Szótár a Tájszótár értelmezéseit veti, épen nem akarja vele azt mondani, hogy a szónak 5–6 századdal ezelőtt is föltétlenül a mai jelentése volt meg. Ily esetekben a szótár tudományos használója tudni fogja, hogy a Tájszótárból vagy más újabb vagy régibb szótárból átvett értelmezés nem annyira magyarázat, mint inkább megvilágítás, útbaigazítás.

Némely szavunk idők folyamán a régi szótárakban följegyzett jelentését egészen elvesztette s ma merőben elűtő értelemmel divik. De szótáraink s eddigi adataink alapján tudhatjuk-e vajjon, hogy a mai jelentés nem volt-e meg a legrégibb időkben is, vagy nem fejlődött-e ki néhány századdal ezelőtt már? s ha utóbb fejlődött ki, mikorra tehető az új jelentés föllépése? A *töportő* eddigi ismereteink szerint rőzsét jelentett eleinknél. De nem volt-e meg vajjon már a XV. század közepén is a mai, átvitelen alapuló «speckgriebe» jelentése? A *folyosó* betegséget régi szótáraink a mai *rák*-kal mondják egyértelműnek, holott a nép ma csúzt és orbáncot ért rajta. Mármost nem a «csúz» jelentést mutatja-e a XVII. század végéről való adat is, amely szerint egy asszonyon három nyavalya, *ütés* (szélhűdés), *folyosó* és *orbánc* is volt egyszerre.

Az is szinte bizonyos, hogy szótárirodalmunk úttörői sem voltak kevésbé gyarlók nálunknál, s hogy értelmezéseik olykor-olykor hézagosak, sőt talán hibásak is. A *násfá*-t pl. Molnár Albert s követői csupán fülbevalónak magyarázzák, holott egyébféle ékszer is jelentett.* A *szívós*-t Bod Péter Párizs-kiadásában németre egyoldalúan fordítja, mert a *weich* és *biegsam* szók a magyarral nagyjában egyező latin *lentus*-nak csak egyik árnyalatát tükrözik.** A *posztós* Molnár Albert szerint a. m. *pannosus*, amely latin szó rongyosat, hitványat, szegénységet jelent, amint az 1708-iki kiadás németje mondja is: «zerlumpt, übel bekleidet». Egyetlen adatunk sem lévén régi iratainkból e szótárírói értelmezés igazolására, azt kell hinnem, hogy Molnár a latin *pannosus*-sal, mint a *pannus* melléknévi származékával, a *posztó*-s-nak egyszerűen csak melléknévképzős értelmét akarta visszaadni (vö. *aqua*—*aquosus* : *víz*—*vizes*; *coma*—*comosus* : *haj*, *hajás* stb.). Fölvettem tehát szótáramba kérdőjellel MA. értelmezését is, de igyekeztem a szót etymonjának megfelelőbben és természetesebben magyarázni.

A világos magyar szóból való régi személynevek is sok gondot okoznak az értelmezés szempontjából s csak általánosságban vagy hozzávetőleg lehet őket néha magyaráznunk. Némely szónak ugyanis ma, sőt már régen is több jelentését lehet kimutatni s a pusztaszemély-illetőleg gúnynevekben sokszor nehéz eldönteni: melyik jelentés alapján ragadtak az illetőkre. Ily esetekben vagy a legvalószínűbb jelentést iktattam a csupán névül szereplő szóhoz (pl. *forgó*, *szapora*, *takaró*-nál stb.), vagy több alkalmas jelentését is felsoroltam (pl. *dolgos*-nál), vagy a NySz.-ra, MTsz.-ra, CzF.-ra való pusztaszemély hivatkozással eldöntetlenül hagytam — mert

* L. TAKÁTS S., Századok 1906. évf. 201. l. és ZOLNAI, Nyt. XXXV.147.

** E hézagon már csak a függelékben segíthettem.

eldönthetetlen is — hogy a sok közül mely jelentései voltak meg a szónak az adatok korában (pl. *birge*, *foglár*, *pálha*, *vadas*-nál stb.).

Némely személynévül szereplő régi szavainkról egyáltalában alig lehet megállapítani, hogy minő szemlélet alapján ruházták az illetőkre. Miért nevezték el ezt *Piritós*-nak, azt *Vecsernyés*-nek, am azt *Véges*-nek, ki tudná biztosan megmondani? De nem is nagy kár, ha az efféle neveket biztosan magyarázni nem tudjuk, hiszen nyilván nem is voltak közhasználatú szók, nem jelentettek általános fogalmakat, hanem csak alkalmi elnevezésül szolgáltak. A NySz. éppen ezért az ilyen személynévi adatok szavait sokszor értelmezetlenül is hagyta (pl. *fejszés* stb.); magam pedig olykor megelégedtem azzal, hogy pl. az -s képzős szókat tartózkodásból egyszerűen etymológiájuk szerint fordítottam le, ily formán: «*kalodás*: pedicam, numellam habens; mit einer schlinge», stb. Ugyanigy jártam el gyakran a fosztóképzős szavak értelmezésében is, pl. a *nyakatlan*-nál: «sine collo; ohne hals», amely betűszerinti fordítással természetesen nem akartam azt mondani, hogy Miklós uramnak 1447-ben nyaka ne lett volna.

Hasonlóképen vagyunk a helynévi adatok magyar szavaival is. Sok helyneviünk hangzásánál fogva magyar szónak látszik, pedig talán csak magyarosodott alakja az őslakóktól átvett valamely idegen névnek. Más, határozottan magyar adatokban meg nem lehet biztosan eldönteni, hogy melyik magyar szót rejti a név magában, pl. hogy az 1489-iki *Farkaszaya* völgynevben a *farkas* szó mellett a *sza*j (v. i. zaj), *száj* vagy *áj* szó lappang-e, stb. A helynevekben igen gyakori *lak*-ot a NySz. a «villa, domicilium; wohnung» jelentésű szóval azonosítja; ezt azonban nem merném föltétlenül aláírni s azért magam a mai népnyelvi *lok*-kal is egybevetettem, amely két hegy közötti keskeny tért, alantabb fekvő helyet, völgylapályt jelent (l. MTsz.). A régi adatokban párszor előfordul s eret, patakot jelentő *linkó* valószínűleg őse a mai, azonos hangzású ritkább tájszónak, amely süppedékes, ingoványos, mocsaras helyet jelent. Minthogy azonban a két szó azonosságát biztosan nem állíthattam, meg kellett elégednem a MTsz.-ra való pusztá utalással. S az ilyen újabb szótárakra való hivatkozással a helynevek magyar szavaira nézve sem mondjuk azt, hogy régen is föltétlenül olyan jelentésűek voltak mint ma.

Az sem ritka eset, hogy a régi adatban olyan szavakra bukkanunk, melyeknek ma többféle értelmük van. Itt is kénytelen voltam eldöntetlenül hagyni: megvolt-e a szónak régen is valamennyi mai jelentése vagy nem, s ha nem, a többi közül melyik lehetett akkor valószínűbb (l. pl. *lanka*, *lankás*-nál, stb.). Néha viszont azt nem lehet megállapítani, hogy a több jelentésű szónak melyik értelme szerepel az egyik s melyik a másik régi helynévi adatban (l. pl. az 1. *fej* 1. jelentésének 1476-iki s 2. jel. 1288-iki adatát, vagy a *kerek* 2. jel. 1250-iki idézetét, stb.). Sőt az a nehézség is előtámadt olykor, hogy az egyalakos szóknál nem lehetett egyelőre minden adatban megállapítani, melyik szerepel a hasonhangzású szók közül az egyik s melyik a másik helynévben. Ez az eset fordul elő pl. a kétféle *szék* szónál, amelyek adatainak ide vagy oda tartozását csak külön történeti és földrajzi nyomozásokkal lehetne végérvényesen megállapítani. Magam a valószínűség alapján osztottam kétfelé az idézeteket, utalva azonban a másik szó alá tartozás lehetségre is.

Az értelmezésben követett eljárás. A szók értelmezésében a következőképen jártam el.

Minthogy szótáram, önálló értéke mellett is, első sorban a Nyelvtörténeti Szótár pótlékaül készült, a vele való kapcsolatot már az értelmezésekkel is föl akartam tüntetni. Amely szó ugyanis a NySz.-ban is előfordul és helyesen van benne értelmezve, annak jelentését, illetőleg jelentéseit e szótár értelmezéseivel magyarázom, még pedig nem az ott használt szótári jelzéseket idézgetve, hanem egyszerűen NySz.-t téve a magyarázatok mellé. Amely szó a NySz.-ban ismeretlen, azt vagy régibb és újabb szótárak értelmezéseivel, vagy saját megállapításaimmal magyarázom. Amely szót a NySz. vagy egyáltalában nem, vagy az én adataimban mutatkozó jelentéstől eltérően, vagy éppen hibásan értelmez, amelyet tehát magamnak kellett magyaráznom, annak cikkében is mindig utalok, legalább *vö.*-vel, a NySz.-ra

hogyan tudhassa az olvasó: megvan-e az illető szó abban a munkában is, amelyhez az enyém pótlékiül készült. A NySz. értelmezéseit természetesen, ahol csak szükségét éreztem, mindig ellenőriztem is, még pedig szótáram későbbi részeiben nagyobb aggályossággal, mint az elején, amikor ez ellenőrzés szükséges voltára nézve kevesebb tapasztalatom volt. Innen van az, hogy sokszor a NySz.-ban közölt régi szótárirói értelmezéseket nem egyszerű *NySz.* jelzéssel, hanem magukból a régi szótárakból pontosan és híven idézve találjuk az Oklevél-Szótárban, azért, mert a NySz.-beli idézésben valami hibát vagy pontatlanságot vettem észre (pl. *hátasló*-nál, stb.). A két szótár kapcsolatát jelző utalás ilyenkor — ha egyébként ki nem derülne — a cikk végén az egyszerű szedésű *vö.*-ben keresendő. (A vastag betűs *vö.*-vel az Oklevél-Szótár mindig a saját cikkeire utal.) Sokszor megtartottam ugyan a NySz. magyarázatát, ha egészben véve nem volt kifogásolható, de melléje tettem kiegészítés, szabatosabb latin-német fordítás, vagy nagyobb megvilágítás kedvéért a magam értelmezését is, amelyre különösen akkor volt szükség, ha az én adataimnak, nézetem szerint, jobban meg is felelt. Így szúrtam gyakran közbe egy-egy helyesebb latin vagy német kifejezést, néha csak szóalakot, mikor a NySz. idézte régi szótárirói értelmezésekben valami szokatlanabb, föltünőbb alak vagy írásmód találkozott, mert e régi szótárak latin-német helyesírásán általában nem akartam változtatni. Olykor egyszerűen csak kérdőjelet (?) vettem a NySz.-ból vagy más szótárból átvett magyarázat mellé annak jeléül, hogy helyessége, illetőleg az én adataimra alkalmazhatósága iránt kétségem van ugyan, de biztosabb értelmezést nem adhatok (pl. *lak*-nál, illetőleg *jobbágytelek*-nél, stb.). A NySz. értelmezései egy-egy szóra, illetőleg jelentésre nézve olykor több rokonértelmű kifejezést is tartalmaznak. Ezeket nem szoktam mind idézni, csak a legszükségesebbeket s többnyire [stb.] -vel utalok arra, hogy a NySz. magyarázó szavai közül egyetmást elhagytam. Ahol azonban megtartottam is az értelmezések latin-német rokonértelmű szavait, korántsem akarom velük azt mondani, hogy a magyar szónak az én adataimban is valamennyi idegen jelentésárnyalat megfelelhet; a szótár használója maga is eldöntheti, hogy közülük melyek földözik az adatok jelentését legpontosabban. Amely szónál nem lehetett eldönteni, hogy különféle jelentései közül az adatok melyikében forog fön az s melyikben amaz az értelem, azoknál a címszó után valamennyi jelentést együtt soroltam föl (pl. *árvá*-nál, *néző*-nél, stb.). A jelentések sorrendjében a fejlődés valószínűsége volt irányadóm s azért ebben olykor a NySz. rendjétől el-eltértem (pl. *hév-víz*-nél, stb.). A régi adatok értelmezésében — oly szavaknál is, melyek a NySz.-ban sem ismeretlenek — sokszor hivatkozom a Táj-szótárra, illetőleg ennek egy-egy alkalmas jelentésére, anélkül hogy ez utalással — mint már megjegyeztem — a mai népies jelentésnek régi megvoltát föltétlenül bizonyosnak akarnám mondani (pl. *toboz*-nál, *vágó*-nál, stb.). Épen ezért többféle jelentésű mai tájszóknál az egyes jelentéseket nem is szoktam idézni, csak egyszerűen utalok adataim felsorolása után a *MT*-sz.-ra (pl. *honesok*-nál, stb.). Amit sem magyarázni, sem megvilágítani nem tudtam, magyarázatlanul hagytam inkább, semhogy bizonytalan, kétes értelmezésemmel helytelen útra vezessem esetleg olvasómat. Azonban megjegyzem, hogy némely címszó után csak azért nincs értelmezés, mert az idézet teljesen vagy annyira-mennyire maga is tájékoztat a szó jelentése felől (pl. *irdos-birdos*-nál, *por-szárazító*-nál, *szégye-ház*-nál, stb.). A szó legteljesebb megértését végül a szófejtés tenné lehetővé. Ezt általában nem tartottam föladatomnak, de aki szótáramat közelebből megismeri, látni fogja, hogy nem egy eddig ismeretlen szónak eredetére is rámutattam. Ezek után szótáram szerkezetét kell még csak ismertetnem.

A szótár szerkezete. Az Oklevél-Szótár a Nyelvtört. Szótárban alkalmazott etymologiai csoportosítást mellőzve, a szokat *betűrendben* sorolja föl, azzal a kivétellel, hogy az összetett szokat, amennyiben előtagjuk is tárgyalva van, nem szigorú betűrendi helyükön, hanem közvetlenül az előtag után veszi föl. E csekély eltérést a tulajdonképeni betűrendtől főleg azon okból tartottam célszerűnek, hogy az összetétel előtagjának alakváltozatait valamennyi összetételre nézve egyszerre, az előtag címszáva után csoportosíthassam s ne kelljen őket

az összetételek szétszóródása miatt esetleg minden egyes összetett címszónál újra ismételtem. (L. pl. *fenyő*, *föld*, stb.-nél.) És az előtagnál vannak aztán az ilyen összetételeknek továbbképzett származékai is, mint pl. *szégfűves* az 1. *szög* összetételei közt *szög-fű* után, stb. Ha valamely összetételi előtag a szótárban külön tárgyalva nincs, annak származékait szigorú betűrendi helyén keresse az olvasó (pl. *kar-fa*, *kar-szék*, *kar-vas*, *párt-ütés*, *párt-ütő*, stb.). E tekintetben ugyanis nem követtem a Tájyszótárnak azt az eljárását, hogy a külön elő nem forduló előtagot (pl. *epé-t*) rekeszben minden adat és értelmezés nélkül csak azért bocsátja előre pusztá címszól, hogy összetételeit melléje csoportosíthassa. Abban is a szigorú betűrend javára tértem el a Tájyszótártól, hogy az igekötős igéket nem az alapige alá, hanem valamennyit a maga voltaképeni betűrendi helyére állítottam. Szótáram mindazonáltal az etymologiai csoportosítás elvét is szolgálja olyképen, hogy az összetételi utótagoknál valamennyi velük alkotott összetétel föl van betűrendben sorolva, amelyek t. i. a könyvben tárgyalva vannak; e szerint az alapigéknél is minden igekötős származékaikra megtaláljuk az együttes utalást. (Pl. *fa* alatt: *vö. ábrahám-fája*, *abroncskötő-fa*, *akasztó-fa*, stb. stb.; *ad*-nál: *vö. be-*, *el-*, *elő-*, *föl-*, *ki-*, *mégad* stb.) Ez utalásoknak a nyelvészre nézve hasznos voltát szükségtelen igazolnom. A PÓTLÁSOK ÉS JAVÍTÁSOK című függelékben, minthogy itt az összetételek előtagjai magukban legtöbbször elő sem fordulnak s a csoportosítható összetételek is ritkábbak, a kivétel nélküli, teljes betűrendet alkalmaztam.

A szótár cikkei általában a következőképen vannak szerkesztve:

CÍMSZÓ, alakváltozatok: [értelmezés]. Keltük sorrendjében, előre bocsátott évszámmal az adatok (utánuk rekeszben a forrás jelzése). [*Helyn. szárm.* vagy pusztán *Szárm.* jelzéssel szögletes rekeszben a szónak olyan, többnyire -*d* képzős származékai vannak felsorolva, melyeknek közszói minőségük alig lehetett, hanem csupán hely-, illetőleg személynévül szolgáltak,* pl. *árpa* alatt *Árpá-d*, hn.; *balog* alatt *Balog-d*, hn.; *Mihály*-nál *Miháldi*, hn.; *mag*-nál *Mogdi*, *Magudi*, *Mogd* stb. személynévek. Számtalan cikk végén *Vö*.-vel, vagy e nélkül fölvilágosítások, utalások vannak a szó jelentésére vagy eredetére s hivatkozások egyéb szótárakra vagy szakmunkákra.] [*Vö*.-vel utalás magára az OklSz. cikkeire.]

Ez általános szerkezetről meg kell jegyeznünk a következőket.

a) A *címszók* ma is élő szavaknál rendszerint mai köznyelvi alakjukban vannak fölvéve, pl. *esztérgályos* (régén *esztérgáros*), *gyantás* (régén *gyantáros*), *keselyű*, *körte*, stb. A címszó tehát nem jelenti föltétlenül azt, hogy a szónak azon alakját a régiség is ösmerte már. A címszó utáni alakváltozat kizárólag az adatokban mutatkozó régi ejtést tükrözi ugyan, hogy azonban maga a címszóbeli alak megvolt-e régén is avagy nem, azt az olvasónak a cikk adataiból magának kell megállapítania. Amely szónak tájnyelvi fejlődés következtében, vagy nem egészen azonos eredetből való származásnál fogva egymástól erősebben elütő változatai vannak, azokat — kölesönös egymásra utalással — többnyire külön-külön tárgyalom (pl. *András*, és *Endre*; *csúcsa* és *szúcsa*; *lápa*, *lápás* és *vápa*, *vápás*; *osztováta* és *szátyva* stb.). A teljesen elavult szókat legvalószínűbb ejtésük szerint és általánosabb vagy eredetibb régi alakjuknál találja meg az olvasó (*vö. szarm*, *braszlai*, stb.). Azonban megjegyzendő, hogy sem a címszóban, sem az alakváltozatokban nem a régi írásmódot, hanem a *regi ejtést* kell az olvasónak keresnie; szótáramban tehát olyan régi helyesírási alakokat, mint *chopo* (csapó), *her* (ér), *nog*, *nogy* (nagy), *zaaz* (szász) stb. stb., sem címszól, sem alakváltozatúl nem fog az olvasó találni. Ellenben a határozott ejtémódnak néha olyan változatát is megtalálja utalásképen, amely szótáramban, igazoló adatok hiányában, címszól fölvehető nem volt ugyan, amelyet azonban a nyelvész vagy a szókinestünkben jártasabb más olvasó egyéb szótárakból való tudomása alapján az OklSz.-ban is kereshetne, pl. *landis* a NySz. miatt (nálam különben *londis*); *turbuk* a MTsz. *turbuk-háló*-ja miatt (nálam *turbok*); *Vazul*, mai általános, bár hibás ejtése miatt (nálam a voltaképi helyes olvasattal *Vászol*) stb. Ily dolgokban, t. i. a címszó

megállapításában bizonyára következtetlenségek is vannak könyvemben; egy azonban bizonyos, hogy az olvasó benne — hacsak véletlen gyarlóságból egy és más ki nem maradt — minden határozott régi ejtésű alakot meg fog a maga helyén találni, a tárgyaló cikkekre való utalással. Sőt, ami szótári munkában elkerülhetetlen, olyan utalások is előfordulnak az OklSz.-ban, amelyeket pusztán a mai helyesírási változatok tettek szükségessé (pl. «utca, l. ucca», «vályú, l. válú» stb.). S hogy az ilyen utalások a szótárban mennyire szükségesek, azt a Tájszótár példáján tapasztaltam, amelyben ezek hijánál fogva az általános szóműtató megjelenéséig csak az találhat meg mindent, aki valamennyi szóra és szóalakra emlékezni képes. Magától értődik, hogy az én pontosan utaló eljárásommal a fölösleges szóműtató szerkesztését akartam elkerülni.

A címszó melletti kérdőjel rendszerint arra figyelmeztet, hogy az illető szónak az adatokban való előfordulása általában kétséges (pl. *acsa*-nál, *ágár*-nál stb.). Ahol e kétség csak egy-egy adatra vonatkozik, ott azt az idézet megfelelő szava után külön fejeztem ki (pl. *bot*-nak 1184-iki idézetében, stb.). Ez utóbbi fajta esetekben természetesen nem ismételtettem aggályomat az egynemű idézetek valamennyijében, tehát pl. *bot*-nál az 1184-iki adatban kifejezett kétség a többi személynévi adatokra is vonatkozik. A címszó melletti kérdőjel azonban bizonytalan olvasatot is jelent az OklSz.-ban, illetőleg annak a bizonytalanságát, vajjon a címszó avagy az alakváltozat tükrözi-e a régi adat igazi kiejtését (pl. *adomás*-nál stb.). Végre magyarázat nélküli szók mellett a kérdőjel az értelemnek, vagy mind az alaknak mind az értelemnek meg nem állapítható voltát is jelentheti (pl. *csató*-nál, illetőleg *pasél-lé*-nél, 2. *szop*-nál, stb.).

b) Az *alakváltozatok* betűrendben követik egymást. Az egyikük-másikuk mellett található kérdőjel kétséges voltukat jelenti. Az egymás mellé csoportosított összetételek előtagjának alakváltozatai csupán az előtag címszavánál vannak felsorolva. Ha tehát valamely ilyen előtag adataiban egy-egy alakváltozat elő nem fordulna, ezeket az összetételeknél kell keresni; az illető alakváltozatnál mint címszónál azonban rendszerint utalás van azon összetételre, amely-nél megtalálható.

Az Árpád-kori szóvégi *u*-val levő alakokat, minthogy ezen *u*-nak magánhangzói értéke iránt kezdettől fogva kétségem volt, a címszó után alakváltozatul kérdőjellel (*halmo?* *halmu?* *hétő?* *hétü?* stb.) fölvettem ugyan, de külön címszól nem.* A kettősmagánhangzójú *ozow*, *ozou*, *ozov* (aszó) stb. alakokat nem vettem volt az alakváltozatok közé, egyrészt mert régi ejtismódjuk nem egészen kétségtelen, másrészt mert a nyelvész az adatokban úgy is észreveszi. Minthogy az *ly*, *ny* inhangok a megfelelő foghangokkal (*l*, *n*) különösen szóvégen a régi és mai kiejtésben is folyton váltakoznak, e kétféle ejtismódot az alakváltozatokban rendszerint így tüntettem föl: *ěskátul(y)a*, *iskátul(y)a* (l. *skatulyá*-nál), *kěkén(y)*, *kőkín(y)*, (l. *kőkény*-nél), stb.

c) Az *értelmezés* vagy egyéb szótárakból van átvéve, vagy a szerkesztőtől származik. Ez utóbbi esetben mindig []-be van téve. Az értelmezést néha az idézetbe ékelt szerkesztői magyarázat, sokszor pedig a cikk végére iktatott utalások és fölvilágosítások pótolják. (Vö. fönt XXII. 1.) Az idézőjelbe tett latin értelmezések az eredeti iratokból átvett középkori kifejezéseket jelentik (pl. *kocsi* 2. jel.-nél, stb.).

d) Az *idézetek* évrőndben követik egymást. Az ugyanazon keltű adatoknál az évszám csak az első idézetnél van kitéve. A keletjelző törtszámok átírt okleveleket vagy iratokat jelentenek; 1290/1327 tehát azt teszi pl., hogy az illető adat egy 1290-iki oklevélnek 1327-iki átirásából van idézve. Az olyan kettős évszámok, mint pl. *ördögöl*-nél 1630—48, azt teszik, hogy az irat a két év közötti időből való. Az idézetek szövegében a []-be tett kérdőjeles alak arra figyelmeztet, hogy az illető szó emigy is olvasható. Az idézetek szavaiba ugyanilyen rekeszszel ékelt betűk vagy szótagok vagy föloldott rövidítést, vagy

* L. ezekről most SZINNYEI értekezését: Az Árpád-kori szóvégi *u* betűk mivolta, NyK. XXXIV. 1—11.

a régi írásból kifakult, illetőleg kikopott, de könnyen kiegészíthető helyet jelentenek. (Az idézetekről egyébként lásd még a XVI—XVIII. lapokon elmondottakat.)

A PÓTLÁSOK ÉS JAVÍTÁSOK című függelékbe első sorban a szerkesztés közben gyülemelő új adatokat vettem föl, különösen azokat, amelyeket a nyomtatás előhaladtával egy-egy későbbi betű alatt értékesítettem ugyan, de a bennük előforduló többi szókat a kinyomott részek cikkeibe már bele nem iktathattam. (Vö. fönt IX. l.) Fölvettem e függelékbe a közzétett vagy egyenesen velem közölt helyreigazítások közül mindazt, amit helyesnek és fontosnak találtam (vö. fönt X. l.), és helyreigazítottam vagy módosítottam természetesen azt is, aminek helytelenségét szerkesztés közben magam vettem észre. Egy és más okból néhány SZAMOTA-féle adat is csak a PÓTLÁSOK közé kerülhetett, főképp azért, mert annak idején meg nem fejtettem, a merőben kétséges és bizonytalan adalékokkal pedig nem akartam terhelni szótáramat. A függelékben találja az olvasó SZAMOTA némely idézeteinek pontosabb közlését is, amelyeket tudniillik valamely okból már csak a munka megjelenése közben vethettem egybe forrásaikkal. A sajtóhibák közül természetesen csak a maguktól észre nem vehetőket és fontosabbakat igazítottam helyre.

Mint hogy a függelék új adatainál fogva eléggé tartalmassá és terjedelmessé növekedett, s mint hogy sok fontos helyreigazítás is van benne, arra kérem az olvasót, hogy *a munka használatában a PÓTLÁSOK ÉS JAVÍTÁSOK rovatát mindig figyelembe vegye.*

* * *

Elmondtam mindent, amit szótáram megértésére és megítélésére nézve szükségesnek tartottam. Amit még mondanom kell, az leginkább személyes természetű.

Köszönetemet kell ugyanis kifejeznem mindazoknak, akik nehéz munkámban figyelmeztetéseikkel, tanácsaikkal és útbaigazításaikkal támogattak, nevezetesen ÁSBÓTH OSZKÁR, BÉKEFI REMIG, BORBÁS VINCE (+), BOROVSKY SAMU, CSÁNKI DEZSŐ, CSAPODI ISTVÁN, DOMANICZKY ISTVÁN (+), FRECSKAY JÁNOS, HERMAN OTTÓ, HORGER ANTAL, KATONA LAJOS, KELEMEN BÉLA, MELICH JÁNOS, MUNKÁCSI BERNÁT, NAGY GÉZA, NAGY GYULA, NÉMETHY GÉZA, PETZ GEDEON, PUNGUR GYULA, SZILÁDY ÁRON, SZILY KÁLMÁN, IFJ. SZINNYEI JÓZSEF, TAGÁNYI KÁROLY ÉS VÁRI REZSŐ tudósainknak; de legelső sorban KARÁCSONYI JÁNOSNAK, ki szótáramat kefelevonatban csaknem egészen, KALMÁR ELEK ÉS SIMONYI ZSIGMOND barátainknak pedig, kik elejétől végig átolvasták s nagybecsű észrevételeikkel a könyv értékét tetemesen növelték.

Kegyelettel kell megemlékeznem végül arról, akinek örökéből e szótár anyagának legnagyobb része származik, a korán elhunyt ifjú kutatóról, SZAMOTA ISTVÁNRA, ki hátrahagyott nagybecsű adatgyűjteményével magának nyelvészetünk történetében maradandó érdemet szerzett.

Ami az én csekélységemet illeti, nyugodt lélekkel mondhatom, hogy legjobb tudásommal, a legnagyobb gondnal és teljes pontossággal igyekeztem szótáramat megszerkeszteni s tökéletességére erőmhöz képest mindent elkövettem. Munkámban a haladó tudomány sok fogyatékosságot és hibát mutathat ki, de az igazságos ítéllettől nincs okom tartani. Ha könyvem csak valamivel vitte is előbbre szótáriródmunka ügyét, öntudatom előtt minden érhető gáncs között is jutalmazva fogom magamat érezni.

Budapest, 1906. május 16.

Zolnai Gyula.

FORRÁSOK ÉS IDÉZETT MUNKÁK JEGYZÉKE.

AdalZemplvmTört. = Adalékok Zemplén-vármegye Történetéhez. Szerkesztette Dongó Gyárfás Géza. IV—VI. évfolyam. Sátoraljaújhely, 1898—1900.

Akad. = a M. T. Akadémia levéltára. A jelzet utáni arabszám a dobozt jelenti; a törtszám = doboz/sorszám. *Kevés kivétellel Szamota adatai.*

AnjouOkm. = Anjoukori Okmánytár. Szerkesztette Nagy Imre. I—VI. kötet. Budapest, 1878—1891. *Legnagyobb részben Szamota adatai.*

Anon. = Anonymus, v. i. Béla király névtelen jegyzőjének krónikája. Teljes hasonmásban, Fejérpataky László olvasásával és Szabó Károly magyar fordításával együtt kiadta a M. T. Akadémia, 1892. Korát így jeleztem: 1200 k., a fönmaradt kézirat azonban a XIII. század végéről vagy a XIV. első feléből való. A jelzet utáni szám a fejezetet jelenti. *Szamota adatai.*

Barcianu = Barcianu: Wörterbuch der römischen und deutschen Sprache. Harmadik kiadás. Nagyszeben, 1900.

Bartal = Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae. Coddit Antonius Bartal. Lipse és Budapest, 1901.

Békefi: PilisiApáts. = Békefi Remig: A pilisi apátság története. 1184—1541. Pécs, 1891. *Szamota adatai.*

Bernolák = Lexicon Slavicum Bohemico-Latino-Germanico-Ungaricum auctore Antonio Bernolák. Buda, 1825—1827.

BesztSzójj. = A besztercezi szószedet [szó-jegyzék]. Latin-magyar nyelvmemlék a XV. századból. Az eredeti kéziratból kiadta, értelmező jegyzetekkel kísérte és teljes szómutatókat készített hozzá Finály Henrik. Budapest, 1892. (A szótárban csak magyarázat és egybevetés céljából használtam föl szükség esetében.)

Blagay Itár. = Blagay levéltár. *Szamota adatai.* (E levéltár okleveleit azóta közzétette Thallóczy Lajos a «Monumenta Hungariae Historica. Okmánytár» XXVIII. k.-ben, Budapest, 1897.)

BM. = Ballagi Mór: Uj Teljes Magyar és Német Szótár. Magyar-német rész. Hatodik kiadás. Budapest, 1890.

Booch-Árkossy = Booch-Árkossy: Neues vollständiges Polnisch-Deutsches und Deutsch-Polnisches Wörterbuch. I. Polnisch und Deutsch. Lipse, é. n. [1866.]

BorsodvmJk. = Borsod vármegye jegyzőkönyvei. (Amely adatoknál Borovszky Samura vagy a Magyar Nyelvre nincs hivatkozás, azok saját kijegyzéseim.)

BorsodvmLt. = Borsod vármegye levéltára. (Borovszky Samu kijegyzéséből.)

BrassSzótTör. = Melich János: A brassói latin-magyar szótár-töredék. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XIX. k. 4. sz. Budapest, 1905. (1580—90 tájáról s a XVII. század legelejéről és későbből származó magyar értelmezések Balbus de Janua *Catholicon*-jának egy XV. századi nyomtatott példányában. A szótárban csak magyarázat és egybevetés céljából használtam föl szükség esetében.)

Brinckmeier = Brinckmeier: Glossarium diplomaticum. Gotha, 1856.

Bunyitay: VárKáptStatut. = Bunyitay Vince: A váradi káptalan legrégibb statutumai. Nagyvárad, 1886. *Szamota adatai.*

Bunyitay: VárPüspTört. = Bunyitay Vince: A váradi püspökség története. Nagyvárad, 1883—84. *Szamota adatai.*

C. = Calepinus: Dictionarium undecim linguarum. Lugduni, 1588. (Szily Kálmán példánya.)

CanonVisit. = Az egyházlátogatás (Canonica visitatio). Irta Szuhay Benedek. Miskolc, 1900. (Függelékében több eredeti jegyzőkönyv, azonban a régi helyesírás pontos megtartása nélkül.)

Csánki: TörtFöldr. = Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I—III. kötet. Budapest, 1890. 1894. és 1897. (E munkából Szamota egyáltalában nem

aknázott, s magam is jóformán csak egybevetés, megvilágosítás végett használtam.)

CzF. = A magyar nyelv szótára. Készítették Czuczor Gergely és Fogarasi János. Pest (Budapest), 1862—1874.

DebrJk. = Debrecen város jegyzőkönyveiből. (Ahol utána egyéb jelzés nincs, az adat a Nyelv-tudományi Közlemények XXVI. k. 337—345. II. köztől összeállításból való. Ezen összeállítás Széll Farkas jegyzései alapján készült, amelyek azonban nem betűszerintiek. Hasonlóképp nem betűszerintiek a GazdtörtSzemléből idézettek, valamint Takáts Sándor közlései sem, melyek a Nyr. XXXII. 157—158. lapjairól vannak átvéve.)

DebrLt. = Debrecen város levéltárából. (Zoltai Lajos közlése alapján, vagy a Nyr. XXII. 518—521. lapjairól, illetőleg a GazdtörtSzemléből. Az utóbbi két forrásból átvett adatok nem betűszerintiek.)

Dief. = Diefenbach.

Diefenbach = Glossarium Latino-Germanicum mediae et infimae aetatis. Francofurti ad Moenum, 1857.

Dubnitzi Krón. = Dubnitzi Krónika, 1479-ből. (A Nemzeti Múzeum tulajdona, *Cod. Lat. 165* jelzet alatt. A krónika 82b. lapján előforduló magyar szitkozódást *Szamota* a FontDom.-féle kiadásból jegyezte ki, én azonban az eredeti alapján idézem. Vö. Nyr. VII.81 és Zolnai: Nyelveml. 26. A kézirat korára vonatkozólag l. Domanovszky Sándor, Századok 1899. évf. 235 és Magyar Könyvszemle 1899. évf. 64—65.)

DuCange = Du Cange: Glossarium mediae et infimae latinitatis. Favre-féle kiadás. Niort, 1883—1887.

EgyKönyvt. = a budapesti Egyetemi Könyvtár. (Vö. Catalogus manuscriptorum bibliothecae reg. scient. universitatis Budapestinensis. Secunda pars. Budapest, 1894; l. a 321. s. köv. lapokon levő «Litterae et epistolae originales» c. lajstromot.) *Csekély kivétellel Szamota adatai.*

Engel: GeschUngrReichs = Johann Christian Engel: Geschichte des Ungrischen Reichs und seiner Nebenländer. Halle, 1797—1804. *Legnagyobb részben Szamota adatai.*

Engel: MonUngr. = Monumenta Ungrica. Edidit Joh. Christianus Engel. Viennae, 1809. *Szamota adatai.*

EPSz. = az egri püspökség számadásai az 1493—96. évekről. (Utána *fol.* = folio.) Eredetije Bécsben, az udvari levéltárban. (*Szamota*, úgy látszik, innen jegyezte ki adatait, vö. TermtudKözl. 1894. évf. 435. l.) Kiadta *Bakócs-codex* név alatt Kandra Kabos «Adatok az egri egyházmegye történelméhez» c. művében, II. köt. 333—452. l. *Szamota adatai.*

ErdészetiOkl. = Magyar Erdészeti Oklevéltár. Szerkesztette Tagányi Károly. I—III. kötet. Budapest, 1896.

ErdGazdtSzemle = Erdélyi Gazdaságtörténelmi Szemle. (Az «Erdélyi Gazda» rendes külön rovata.) Kolozsvár, 1897-től. (Közlései nem betűszerintiek.)

ErdMúzLt. = az Erdélyi Múzeum levéltárának egy 1256-iki okleveléből, melynek kivonata Szabó Károlynak «Az Erdélyi Múzeum eredeti okleveleinek kivonata» (Budapest, 1889) c. művében (különnyomat a Történelmi Tár 1889. évfolyamából) 5. sz. alatt található, s melynek 1572-iki átirata megjelent Wenzel Árpádkori Új Okmánytárában, VII. k. 429—431. l. *Szamota adatai.*

EszterhOkl. = Az Eszterházy család és oldalágainak leírásához tartozó Oklevéltár. Összeállította Gróf Eszterházy János. Kézirat gyanánt kiadja Hercege Esterházy Miklós. Budapest, 1901.

Fejérpataky: III. Béla okl. (v. III. Béla kir. okl.) = Fejérpataky László: III. Béla király oklevelei. (Különlenyomat «III. Béla magyar király emlékezete» cz. kiadványból.) Budapest, 1900.

Fejérpataky: Kálmán kir. okl. = Fejérpataky László: Kálmán király oklevelei. Budapest, 1892. (Értekezések a történeti tudományok köréből, XV. k. 5. sz.) *Szamota adatai.*

FontDom. = M. Florianus [Mátyás Flórián]: Historiae Hungaricae Fontes Domestici. Pécs, Budapest 1881—1885. *Szamota adatai.*

Forrás? = *Szamotának* azon néhány adata után tettem e jelzést, amelyeknek forrását nem lehetett megállapítanom, részint a jegyzőkönyvek némely helyeinek kuszáltsága miatt, részint azért, mert egyes lapocskákon hiányzott a forrás megnevezése. Az adatokat mindazonáltal nem mellőzhettem.

Frecskay: MestSzót. = Mesterségek Szótára. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából írta Frecskay János. (Hely és év nélkül.)

GazdtörtSzemle = Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle. Budapest, 1894-től. (Közlései nem betűszerintiek. L. Zolnai: A nyelvemlékek közlése módjáról, Nyr. XXXV. 62—74.)

Godefroy = Godefroy: Dictionnaire de l'ancienne langue française et de tous ses dialectes du IXe au XVe siècle. Párizs, 1881—1902.

Grimm = Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm. Lipse, 1854-től.

Gyárfás: Jászkúntört. = Gyárfás István: A jász-kúnok története. I—IV. k. Kecskemét, Szolnok, Budapest, 1870—1885. *Szamota adatai.*

GyöngySzót. = A Gyöngyösi latin-magyar szótár-töredék. Veress Ignác másolata felhasználásával közrebocsátotta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Melich János. Budapest, 1898. (A szótárban csak magyarázat és egybevetés céljából használtam föl szükség esetében.)

Győri kápt. Itár. = a győri káptalan levéltára. *Szamota adatai.*

Hatzfeld-Darmesteter = Dictionnaire général de la langue française. Par Adolphe Hatzfeld et Arsène Darmesteter. Párizs, é. n. [1895—1900.]

HazaiOkl. = Hazai Oklevéltár 1234—1536. Szerkesztették: Nagy Imre, Deák Farkas és Nagy Gyula, Budapest, 1879. *Szamota adatai.*

HazaiOkm. = Hazai Okmánytár. I—VIII. kötet. Győr, Budapest, 1865—1891. *Szamota adatai.*

Herman O.: **MHalászat** = Herman Ottó: A magyar halászat könyve. Budapest, 1887.

Heyse = Dr. Joh. Christ. Aug. Heyses allgemeines verdeutschendes und erklärendes Fremdwörterbuch. Neu bearbeitet . . . von Dr. Otto Lyon. Hannover, 1893.

Jancs. = **Jancsovcics.**

Jancsovcics = Új magyar-szláv és szláv-magyar szótár. Irta Jancsovcics István a Magyar Tudós Társaság meghagyásából. Két kötetben. Szarvas, 1848.

JogtudKözlöny = Jogtudományi Közlöny.

Kandra: Adatok = Adatok az egri egyházmegye történelméhez. Szerkeszti Kandra Kabos. II. kötet. Eger, 1887. (Vö. EPSz.)

Karadsch. = Lexicon Serbico-Germanico-Latinum. Edidit Vuk Steph. Karadschitsch. Bécs, 1852.

Karlovszky = Karlovszky Geyza: A gyógyszeresek magyar tudományos, népies és táj-elnevezései latin jelentésekkel együtt. Budapest, 1887.

Karlovszky, pótl. = Pótlások K. Karlovszky Geyza A gyógyszeresek magyar tudományos, népies és táj-elnevezései című munkájához. Melléklet a «Gyógyszerészi Közlöny» 1890. 43. számához. Budapest, 1890.

KárolyiOkl. = A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára. Sajtó alá rendezi Géresi Kálmán. I—V. köt. Budapest, 1882—1897. *Nagyobb részben Szamota adatai.*

Kassai: Szókönyv = Kassai József: Származtató, 's gyökereszo magyar-diák szó-könyv. Pest, 1833—1835.

KB. = Magyar és német kézi szótár. II. Magyar-német rész. Budapest, é. n. [1904.]

KecskemétJk. = Kecskemét város jegyzőkönyveiből, Takáts Sándor közlése alapján s részben a Nyr. XXXII. 158—159. lapjain megjelent közleményéből. Az adatok azonban nem betűszerintiek.

Képes Krón. = Bécsi Képes Krónika, 1358-ból. (Kiadása: «Marci Chronica De gestis Hungarorum» címmel Toldy Ferencről, Pest, 1867.) *Szamota adatai.*

Kézai = Kézai Krónikája, 1282 körül. (A Fontom-féle kiadásból idézve.) *Szamota adatai.*

KiskúnhalJ. = a kiskúnhalasi ref. egyház régi anyakönyveibe írt jegyzetéből. (Szilády Aron kijegyzései.)

Knauz: GaranmApáts. = Knauz Nándor: A Garan-melleti szent-benedeki apátság. Budapest, 1890. *Szamota adatai.*

KomárJk. = Komárom város régi jegyzőkönyveiből. Takáts Sándor adatai az új Nagy Szótárhoz. (Betűszerintiek?)

Kováts: Árúforg. = Kováts Ferenc: Nyugat-magyarország árúforgalma a XV. században a pozsonyi harminczadkönyv alapján. Budapest, 1902.

Körmend = a hg. Batthyány-család körmendi levéltára. A jelzet utáni törtszámnak római jegyű számlálója az almáriomot, arab jegyű nevezője a fiókot (ladula) jelenti. Az egyszerű «Körmend» és a ritkábban előforduló «Körmend Acta» jelzések azonos jelentőségűek. (Vö. Csánki: Tört-Földr. I. bevez. VII. l.) *Szamota adatai.*

KPénzügymLt. = a közös pénzügyi (pénzügminiszeri) levéltár, Bécsben. Az adatok Takáts Sándor kijegyzései. (Betűszerintiek?)

Kr. = Kresznerics Ferenc: Magyar szótár gyökérrenddel és deákozattal. Buda, 1831—32.

Kubinyi: MTörtEml. = Ifj. Kubinyi Ferenc: Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek. I. kötet: Pest, 1867; II. kötet: Budapest, 1888. *Szamota adatai.*

Lelesz = a leleszi konvent levéltára. A további jelzések közt *Bercs.* = Bercsényiana; *Introd.* = Statuta Introductoria; *Met.* = Metales; *Prot.* = Protocolla v. Protocolum. *Szamota adatai.* (Kétes esetekben Zubriczky Flóris jelenlegi levéltárnok volt szíves fölvilágosítani.)

Lexer = Lexer: Mittelhochdeutsches Handwörterbuch. Lipce, 1872—1878.

Lumtzer-Melich = Deutsche Ortsnamen und Lehnwörter des ungarischen Sprachschatzes. Gesammelt von Dr. Viktor Lumtzer und Dr. Johann Melich. Innsbruck, 1900.

MA. = Szenci Molnár Albert: Dictionarium. *MA¹.* = Első kiadás, 1604. *MA².* = Második kiadás, 1611. A többi kiadások (valamint a 2-ik is gyakran) az évszámmal vannak idézve.

MA. NLI. = Szenci Molnár Albert naplója, levelezése és irományai. A M. Tud. Akadémia Irodalomtörténeti Bizottsága megbízásából jegyzetekkel ellátva kiadta Dézsi Lajos. Budapest, 1898. (A kiadás általában mai helyesírással közli a szöveget, idézeteim azonban többnyire az eredetit követik.)

Mihalik: KassaÖtvTört. = Mihalik József: Kassaváros ötvösségének története. Budapest, 1899. (Az Archaeologiai Közlemények XXI. kötete. Szövegközlése nem betűszerint.)

Mikl. : EtymWb. = Etymologisches wörterbuch der slavischen sprachen. Von Franz Miklosich. Bécs, 1886.

Mikl. : Lex. palaeoslov. = Miklosich : Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum emendatum auctum. Vindobonae, 1862—1865.

Mikl. : Slav. elem.² = Die slavischen Elemente im Magyarischen. Von Dr. Franz Miklosich. Zweite Auflage . . . besorgt und eingeleitet von Dr. L. Wagner. Wien und Teschen, 1884.

MiskolcJk. = Miskolc város régi jegyzőkönyveiből. Borovszky Samu nyelvtörténeti adatai a Magyar Nyelv 1905. évf. 276—278. és 376—377. ll.

Mitrák = Orosz-magyar szótár. Szerkesztette: Mitrák Sándor. Ungvár, 1881.

MJogtörtEml. = Magyar Jogtörténeti Emlékek. A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. Budapest, 1885-től. (Egykorú iratokból vagy későbbi átírásokból valók-e a közlemények?)

MonCivZagr. = Tkalčić: Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae. Zágráb, 1889-től. *Szamota adatai* (az I. és II. kötetből).

MonStrig. = Monumenta Ecclesiae Strigonien-sis. Ordine chron. disposit, dissertationibus et notis illustravit Ferdinandus Knauz. Esztergom, 1874 és 1882. *Legnagyobb részben Szamota adatai.*

MonumPolon. = Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia. Krakó, 1874-től. *Szamota adatai.*

MTörtTár = Magyar Történelmi Tár. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága. (Közlései nem betűszerintiek.) *Részen Szamota adatai.*

MTsz. = Szinnyei József: Magyar Tájszótár. Budapest, 1893. és 1897—1901.

Murm. = A Murmelius-féle latin-magyar szójegyzék 1533-ból. A schwazi ferenczrendi kolostorban őrzött egyetlen példányból közzétette, bevezetéssel és magyarázatokkal ellátta Szamota István. Budapest, 1896.

Múz. = a Magyar Nemzeti Múzeum levéltára. Az utána tett név az illető család levéltárát vagy azt jelenti, akinek tulajdonából az oklevél a Múzeum birtokába jutott. *Csekély kivétellel Szamota adatai; azonban mind saját kijegyzéseim a «Múz. Kossuth», «Múz. Szily» és «Múz. Tunnyogi» jelzetűek.*

Múz. Cím. lev. = a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárának «Címeres levelek» c. gyűjteménye. *Szamota adatai.*

Múz. Tört. és írodtört. kiáll. = «A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi országos könyvtárának Történeti és irodalomtörténeti kiállítása.» (Lajstroma megjelent ugyanezen cím alatt Budapest, 1902.)

Múz. TörtTárs. = a Történelmi Társulat le-tétje a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában. (Vö. Szamota, NyK. XXV. 166. «Iovász» a. és Csánki: TörtFöldr. II. 507, «Melegal» a.) *Szamota adatai.*

Nemes-Nagy = A magyar viseletek története. Rajzolta és festette Nemes Mihály. Szövegét írta Nagy Géza. Budapest, 1900.

NomenclAvium = Nomenclator avium regni Hungariae. Magyarország madárfajainak elnevezései. Összeállította s kiadta a magyar ornitologusok 1896-dik évi ezredéves értekezletének megbízásából a Magyar Ornitologiai Központ. Budapest, 1898.

NyK. = Nyelvtudományi Közlemények. Pest (Budapest), 1862-től.

Ny. = Magyar Nyelvőr. Budapest, 1872-től. (Az innen idézett adatok közül a Borovszky Samu és Takáts Sándor közleményei nem betűszerintiek.)

NySz. = Magyar Nyelvtörténeti Szótár a leg-régibb nyelvelmélektől a nyelvújításig. A Magyar Tud. Akadémia megbízásából szerkesztették Szarvas Gábor és Simonyi Zsigmond. Budapest, 1890. 1891. 1893.

OL. ActaPaul. = az Országos Levéltárnak «Acta Paulinorum» című gyűjteménye. *Szamota adatai.*

OL. GyfKápt. = az Országos Levéltárnak «Gyulafehérvári Káptalan» c. gyűjteménye. Utána *Cent.* = centuria. *Szamota adatai.*

OL. GyfLimb. = az Országos Levéltárnak «Gyulafehérvári Limbus» c. gyűjteménye. *Szamota adatai.* (Szamota halála óta újra rendeztetett, s így nem ellenőrizhettem az innen való adatokat.)

OL. Instr. = az Országos Levéltárnak «Instructiones» c. gyűjteménye. *Kisebb részben Szamota adatai.* (A 42. sz.-ból valók mind az én kijegyzéseim. Ezekben az é csupán a kézirat sajtósági betűalakját akarja föltüntetni (l. főntebb XVII. 1.), külön helyesírási jelentősége nincs. A kézirat kelte 1643, de egy része egy 1616-iki leltárnak az átírása.)

OL. Kolozsm. = az Országos Levéltárnak «Kolozsmonostori Konvent» c. gyűjteménye. *Szamota adatai.*

OL. L. = az Országos Levéltárnak «Limbus» c. gyűjteménye. *Szamota adatai,* azok kivételével, melyeknél a Magyar Nyelvre van hivatkozás. (Az innen való Szamota-féle adatokat nem ellenőrizhettem.)

OL. lad. H = az Országos Levéltárnak *H* jelzetű, eredeti országos törvényeket tartalmazó, ladulája. (Vö. Szamota, TermudKözl. 1894. évf. 435.) *Szamota adatai.*

OL. Nád. = az Országos Levéltárnak «Nádas-dyana» c. gyűjteménye. (Mint hogy e gyűjteményt Szamota halála óta újra, más módon, rendezték,

a tőle használt számjelzetek alapján az adatokat nem lehetett megtalálnom és ellenőriznem.) *Az «OL. Nád. Számad.» új jelzetűeket és a Magyar Nyelv útján idézteket kivéve, Szamota adatai.* (Szamota ezen idézetei helyesírás szempontjából nem mindenben pontosak.)

OL. Nád. Számad. = az Országos Levéltár «Nádasdyana» c. gyűjteményének «Számadások» jelzetű része. (Vö. «OL. Nád.»)

OL. NRA. = az Országos Levéltárnak «Neoregistrata Acta» c. gyűjteménye. *Szamota adatai, a 718/60. jelzetűek kivételével.* (Ez utóbbiból való idézeteimben az é csupán a kézirat sajátos betűalakját akarja föltüntetni, külön helyesírási jelentősége nincs. L. fentebb XVII. 1.)

OL. ProcessTab. = az Országos Levéltárnak «Processus Tabulares» c. gyűjteménye.

OL. RDecim. Zempl. = az Országos Levéltárnak «Regestum Decimarum Comitatus Zempliniensis» c. gyűjteménye.

OL. TŰ. = az Országos Levéltárnak «Táblai Ügyvédek Iratai» c. gyűjteménye. (Vö. Szamota, NyK. XXV.165.) *Szamota adatai.*

OL. UC. = az Országos Levéltárnak «Urbaria et Conscriptiones» c. gyűjteménye. A számjelzés a. m. fasciculus/numerus. *Nagyobb részben Szamota adatai.* (Magam főképp az 1/3, 2/34, 12/42, 21/3, 56/33 és 101/3 jelzetűekből jegyeztem ki több adatot. Amely adatnál az Urbanium lapszáma is idézve van, az mind saját kijegyzésem. Szamota ezen jelzetű adatai helyesírás szempontjából nem mindenben pontosak.)

Pannh. = a Szent Benedek-rend pannonhalmi levéltára. Utána mint levéltári jelzetek: *Hitel.* = hiteles hely, v. i. pannonhalmi országos levéltár; *Lib. Rub.* = Liber Ruber; *Tih.* = a tihanyi apátság okiratai. (Ez utóbbiak közt az 1/1 jelzetű a pannonhalmi apátság alapító levele, a legrégebb hiteles és egykorú oklevél, amelyben magyar szók előfordulnak, l. róla Szamota dolgozatát, NyK. XXV.129. s köv. II. Az 1/5 jelzetűről l. Erdélyi László dolgozatát: «A tihanyi apátság népeinek 1211. évi összeírása» NyK. XXXIV.388. s köv. II. Általában a Pannh.-ból idézett oklevelek keltére nézve vö. Erdélyi L.-nak következő észrevételét: «Az 1092. évi oklevél tulajdonképpen 1131-ben, vagy egy-két évvel utóbb kelt; az 1095. évi összeírás négy része közül a legkorábbi sem készült a XII. század közepe előtt, az utolsó rész pedig a XIII. század közepénél is későbbi; az 1135. évi oklevél igazában a XIII. század közepe táján, az 1171. évi pedig jóval 1181 után, 1234 táján, jött létre» NyK. XXXIV.389. A kétes helyeket magunkkal az oklevelekkel Erdélyi László és Récey Viktor voltak szívesek egybevetni.) *Szamota adatai.*

Péch: BánySzót. = Péch Antal: Magyar és német bányászati szótár. Selmec, 1879.

Pesty: KrassóvmTört. = Pesty Frigyes: Krassó vármegye története. III. és IV. kötet. (Oklevéltár.) Budapest, 1882, 1883. *Szamota adatai.*

Pesty: SzörBáns. = Pesty Frigyes: A szörényi bánság és Szörény vármegye története. Harmadik kötet. (Oklevéltár I. kötet.) Budapest, 1878. *Szamota adatai.*

Petrócchi = Petrócchi: Nòvo dizionario universale della lingua italiana. Milánó, 1894.

Pleteršnik = Pleteršnik: Slovensko-nemški slovar. Laibach, 1894—1895.

PP. = Pápai Páriz Ferenc: Dictionarium Hungarico-Latinum. Lőcse, 1708.

PPB. = Pápai Páriz *Dictionarium Latino-Hungaricum*-ának Bod-féle kiadása. Nagyszeben, 1767. A keresztnév-magyarázatok a latin-magyar résznek «Nomina propria apud Hungaros usitata» c. függelékéből (612. s köv. II.) valók.

PPBl. = PPB. latin-magyar része.

PPl. = Pápai Páriz Ferenc: Dictionarium Latino-Hungaricum. Lőcse, 1708.

QuellKronstadt = Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen. Herausgegeben auf Kosten der Stadt Kronstadt. Brassó, 1886-tól.

Radvánszky: Családélet = Báró Radvánszky Béla: Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században. I—III. kötet. Budapest, I. k.: 1896; II—III. k.: 1879. (Közlései nem mindenben betűszerintiek.)

Reizner: SzegedTört. = Szeged története. Irta Reizner János. Negyedik kötet. Oklevéltár. Név- és tárgymutató. Szeged, 1900. (Közlései nem betűszerintiek. A kétes helyeket az eredeti kéziratokkal Szegeden Kovács János volt szíves egybevetni.)

Rigutini-Bulle = Nuovo dizionario italiano-tedesco e tedesco-italiano di Giuseppe Rigutini e Oscar Bulle. Lipese, 1896 és 1900.

RMNy. = Régi Magyar Nyelvmélekek. Kiadta a Magyar Tudós Társaság. Döbrentei Gábor... mint szerkesztő felügyelése alatt. Buda, 1838. 1840. stb.

Sachs-Villatte = Encyclopädisches französisch-deutsches und deutsch-französisches Wörterbuch. Von Prof. Dr. Césaire Villatte und Prof. Dr. Karl Sachs. Grosse Ausgabe. (11., illetőleg 10. kiadás.) Berlin, 1899.

SajószentpJk. = Sajószentpéter város régi jegyzőkönyveiből, Borovszky Samu nyelvtörténeti adatai a Magyar Nyelv 1905. évf. 276—278. és 376—377. II.

Sanders = Wörterbuch der Deutschen Sprache. Von Dr. Daniel Sanders. (2. kiadás.) Lipese, 1876.

SB. = Simonyi Zsigmond és Balassa József: Német és Magyar Szótár. Második, magyar-német rész. Budapest, 1902.

SchlägliSzójz. — A schlägli magyar szójegyzék. A XV. század első negyedéből. Az eredeti kéziratból közzétette, bevezetéssel és magya-

rázatokkal ellátta Szamota István. Budapest, 1894. (A szótárban csak magyarázat és egybetétel céljából használtam föl szükség esetében.)

SI. = Sándor István: Toldalék a' Magyar-deák Szókönyvhez. Bécs, 1808.

SK. = Simai Kristóf: Vég tagokra szedetett szó-tár. Buda, 1809.

SoprOkl. = Sopron vármegye története. Oklevéltár. Szerkeszti Nagy Imre. I. és II. kötet. Sopron, 1889. és 1891. *Szamota adatai.*

Századok. A Magyar Történelmi Társulat közlönye. *Kisebb részben Szamota adatai.*

SzD. = Kisded Szó-tár, írta Baróti Szabó Dávid. Második kiadás, meg-bővítve. Kassa, 1792.

SzegedJk. = Szeged város jegyzőkönyveiből, Kovács János kijegyzése szerint.

SzékelyOkl. = Székely Oklevéltár. (Az I—IV. kötetet szerkesztette Szabó Károly, az V.-et Szádeczky Lajos.) Kolozsvár, 1872—1896. *Az V. kötet kivételével (melynek közlései nem betűszerintiek) Szamota adatai.*

SzendróJk. = Szendró város régi jegyzőkönyvei, Borsod vármegye levéltárában. (E nyelvíleg rendkívül becses jegyzőkönyvekre Borovszky Samu volt szíves, már a «Pótlások» szerkesztése közben, figyelmeztetni.)

Szeőke: BánySzót. = Bányászati Szótár. A bányaszatban és bányajogban előforduló szak kifejezések magyarázó jegyzéke, függelékül a Bányászati Tájszótárral. Kidolgozta és kiadja Dr. Szeőke Imre. Budapest, 1903.

SztárayOkl. = A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára. Kiadja gróf Sztáray Antal. Szerkeszti Nagy Gyula. I. és II. kötet. Budapest, 1887 és 1889. *Csekélyebb részben Szamota adatai.*

T. A. = *Szamota* néhány adatának meg nem fejthetett forrásjelzete.

Teleki: Hunyadiak = Gróf Teleki József: Hunyadiak kora Magyarországon. X—XII. kötet. Pest, 1853. 1855. és 1857. *Szamota adatai.*

TelekiOkl. = A római szent birodalmi gróf széki Teleki család Oklevéltára. Szerkesztette Barabás Samu. I. és II. kötet. Budapest, 1895. *Szamota adatai.*

TermtudKözl. = Természettudományi Közöly.

Thaly: Adalékok = Adalékok a Thököly- és Rákóczi-kor irodalomtörténetéhez. Thaly Kálmántól. (Két kötet.) Pest, 1872.

TörtTár. = Történelmi Tár. Kiadja a Magyar Történelmi Társulat. Budapest, 1878-tól. (Közlései nem betűszerintiek.) *Részben Szamota adatai.*

Az itt föl nem sorolt egyéb források, szakmunkák és folyóiratok magyarázatra nem szoruló módon vannak a szótárban idézve.

Törvtud. Műszót. = Törvénytudományi Műszótár. Közre bocsátja a' Magyar Tudós Társaság. Buda, 1. kiadás 1843; 2. kiadás 1847.

U. I. = *Szamota* néhány adatának csak legutóbb megfejtett forrásjelzete. (L. pl. *csüllye, egészhelyes, félhelyes, forint, Mihály, pest, tönköly, törvény-adó, vágó-barom* alatt.) Valószínűleg a. m. az Országos Levéltárnak «Urbaria et Conscriptio sine Elencho» c. gyűjteménye, melyet «Urbaria Irregistrata» címmel is említenek. (Rendezetlen voltuk miatt az adatokat nem is ellenőrizhettem volna bennük.)

VárReg. = «A Váradi Regestrum. Értelmezi Kandra Kabos. Budapest, 1898.» Vagy: «RegestrumVaradiense examinum ferri candentis ordine chronologico digestum. Curis et laboribus Joannis Karácsonyi et Samuelis Borovszky. Budapest, 1903.» (Itt-ott idézve van ugyan, de nincs kiaknázva. *Szamota* valószínűleg azért nem dolgozta föl a Váradi Regestromot, mert csak XVI. századi nyomtatott kiadása után ismeretes.)

Verb. = Tripartitum opus iuris consuetudinarij inclity regni Hungarie: per magistrū Stephanum de Werbewez personalis presentie regie maiestatis locum tenentem: acuratissime editum. Bécs, 1517. (Utána a római szám a «Pars», az arab a «Caput» jele.) *Szamota adatai.*

Veszpr. = a veszprémi káptalan levéltára. Utána *Regn.* a veszprémi országos (regnicolaris, v. i. hiteleshelyi) levéltár anyagát jelenti. A többi levéltári jelzetek maguktól is könnyen megfejtethők. *Szamota adatai.*

Wenzel = Árpádkori Új Okmánytár. Közzé teszi Wenzel Gusztáv. I—XII. kötet. Pest (Budapest) 1860—1874. *Legnagyobb részben Szamota adatai*, aki e gyűjteményt számos közlésbeli hibái miatt csak biztosabb esetekben, kivételesen idézte.

ZalaOkl. = Zala vármegye története. Oklevéltár. I. és II. kötet. Szerkesztik Nagy Imre, Vég-hely Dezső és Nagy Gyula. Budapest, 1886 és 1890. *Legnagyobb részben Szamota adatai.*

ZichyOkm. = A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Közli a Magyar Történelmi Társulat. I—VI. kötet. Pest (Budapest), 1871—1894. *Szamota adatai.*

Zimmermann-Werner = Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. Von Franz Zimmermann und Carl Werner. I. kötet. Nagyszeben, 1892. *Szamota adatai.*

Zolnai: Nyelveml. = Nyelvemlékeink a könyvnyomtatás koráig. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából írta Zolnai Gyula. Huszonöt mellékletbeli s egy szöveggközi hasonmással. Budapest, 1894.

EGYÉB RÖVIDÍTÉSEK ÉS JELEK.

a. = alatt v. alatti.
a. m. = annyi mint.
bev. = bevezetés.
c. című.
cap. = capetiae (az adatokban).
cub. = cubulus (az adatokban).
d. = dénár (az adatokban).
D. = dominus (az adatokban).
dr. = dénár (az adatokban).
évf. = évfolyam.
f. vagy f: = forint (az adatokban).
fasc. = fasciculus.
fej. = fejezet.
fejez. = fejezet.
fl. = forint (az adatokban).
fn. = főnév.
fr. = francia.
ft. = forint (az adatokban).
h. = helyett.
hegyn. = hegynév.
helyn. szárm. = helynévi származék(ok).
hn. = helynév.
id. h. = idézett helyen.
id. m. = idézett munká(já)ban.
jegyz. = jegyzet v. jegyzete.
jel. = jelentés v. jelentéssel.
jk. = jegyzőkönyv.
kápt. = káptalan.
kd. = kegyelmed (az adatokban).
ked. = kegyelmed (az adatokban).
kegmd. stb. = kegyelmed stb. (az adatokban).
kfn. = középfolnémet.
köv. = következő.
l. = lap v. lásd.
lad. = ladula.

lev. = levél.
lt. = levéltár.
m. = megye.
metr. = metreta (az adatokban).
n. = nemes (az adatokban).
neh. = nehezék (az adatokban).
ném. = német.
no. = numerus v. numero.
nr. = numerus v. numero.
ns. = nemes (az adatokban).
okl. = oklevél v. oklevele.
p. = per (az adatokban).
prot. = protocollum.
r. = rész.
rf. = rénes forint (az adatokban).
s. v. = salvo respectu (az adatokban).
sz. = szám v. század.
Szam. jegyz. = Szamota jegyzete.
szárm. = származéka v. származékai.
száz. = század.
szn. = személynév.
tkp. = tulajdonképen.
u. = után (az évszámok mellett).
ua. = ugyanaz.
uo. = ugyanott.
v. = vagy.
vég. = végéről.
vő. = vesd össze.
vsz. = versszak.
? = kétes alak, jelentés, kijegyzés stb.
∞ = ugyanazon jelentésű, mint az előbbi szó.
... = kihagyás az idézetből.
[] = szerkesztői értelmezés v. megjegyzés;
 az idézetek szavaiba ékelve föloldott rövidítést
 jelent.
[...] = olvashatatlan v. kétes olvasatú hely.

A.

1. **ABA**: pannus vilis; grobes tuch, loden NySz. 1556: *Aba* kedmenth (OL. L. III. 16. 17). 1573: Vnam vestem turcicam vulgo *aba* kejdmen [igy] vocatam (OL. UC. 37/14). 1578: Vnam vestem *aba* vocatam (Forrás?). 1611: Szűr csuha, fejér *abadolmány* (Komár.Jk.). 1668: Egy *aba* nadragh (OL. UC. 1/21).

2. **ABA**: [pater; vater?]. 1095: *Oba*, szn. (Pannh. 15/0o). 1200 k.: Ex quorum etiam progenie longo post tempore rex Samuel descendit qui pro sua pietate *Oba* uocabatur (Anon. 32). 1240 k.: Hec sunt nomina Jobagionum de villa Cebh Bugar bud vroch *aba* garab (Pannh. 61/8). 1263: In comitatu de *Aba* vyuar (OL. D. 546). 1275: Eurnogh filii *Aba* (uo. 896). 1389: Penes quendam viam *Abawtha* nuncupatam (Lelesz Met. Abaúj 14).

ABAJCOS: [promiscuus, mixtus; gemischt]. 1549: Desma gobna *abaychos* vagion (OL. Nád. 41). [Vö. abajdoc, abajdocos.]

ABAJDOC, abajnac: 1) promiscuum; vermisch NySz. 1320/1325: Petrus dictus *Abayduch* (OL. D. 2018). 1416: Petri dicti *Abaydoch* (Múz.). || 2) farago; mischkorn, halbfrucht NySz. 1406: Septem cubulos frugum *Abaydoch* dictarum. (Lelesz Acta 29/25). 1550: *Abaydocz* capecie XXXVIII. (OL. Nád. 41). 1590: Első aztagh *abajnacz* (uo. 49). 1597: Zab. *Abainacz*. Ros (OL. UC. 101/3). [Vö. dézsma-, majorság-abajdoc; abajcos, abajnocos.]

abajdoc-búza: triticum mixtum, frumentum promiscuum; gemischter weizen NySz. 1587: *Abaynac buza* (OL. UC. 12/42). 1608: Cseplett *abaynac buza* (uo. 37/56).

ABAJDOCOS, abajnocos: promiscuus, mixtus; gemischt NySz. [triticum mixtum; gemischter weizen]. 1584: Kéth köből chyrazoth *abaynoczos* (OL. UC. 56/33). [Vö. abajcos.]

ABAJNAC, 1. abajdoc.

ABAJNOCOS, 1. abajdocos.

ABÁRLÓ VASVILLÁCSKA: [rudicula ferrea; querl, fleischgabel]. 1638: *Abarlo vas villaczka* (OL. UC. 2/34).

ABÁROL: rudicula agito; quirlen, sprudeln NySz. 1561: *Abarlani* walo thekeno (OL. L. III. 16. 17).

ABLAK: fenestra; fenster NySz. 1484: In possessionibus nostris Donath Thornya Ethwenablak Komlos (OL. D. 18943). 1544: Az nap attam az *ablakra* ualo papirosra d. 4 (OL. Nád. Számadások b. esomó). 1545: Harom *ablakra* pantokat es kelenczet (OL. Nád. 41). 1588: *Ablakhoz* valo lantorna (OL. UC. 76/17). 1638:

Ablakia ez haznak rama es tanier nélkül (uo. 2/34). [Vö. lantornás-, üveg-, vak-ablak.]

ablak-ráma: fenestræ, crates fenestralis; fenster-rahmen NySz. 1597: *Ablak rama* 1 (OL. UC. 101/3). 1638: Rosz hitván dirib darab *ablak ramat* (uo. 2/34).

ABORA: ein (über kornfehlen, heuschober etc.) auf stangen angebraehtes strohdach BM. 1619: Vagion eot *abora* o. szena (OL. UC. 20/28). 1634: Az ezüröskertben vagion eöt *abora* kettei szenával feligh (uo. 21/3). [Vö. MTsz.]

ÁBRAHÁM, Ábrám, Ábrán, Ábrány?: [Abraham]. 1171: Dedit filie sue uernulos Zumbur Ódus Tian Salad Embel Felad Arua Borons Seth *Abram* [a. m. Ábrám?] (Veszpr. 9, Kál). 1193: In Chergou prima meta incipit a piscina *abram* (OL. D. 27). 1240 k.: Conterminales villas habent has Luca Belc Tauarnici Scarozlo *Abram* (Pannh. 61/8). Habet piscatores VI mansiones quorum nomina sunt hec Komos Matheus Scemet Hyze Chyglo Filet *Abram* (uo.). 1255: *Abraam* de villa Sard (Veszpr. 107, Nova 1). 1381: Quoddam nemus *Abranberke* vocatum (Múz.). 1451: De eadem possessione Monostorosabran (OL. D. 29273). 1518: Vnum primipilatum eorundem in territorio possessionis Sard in genere *Abran* et arbore sew linea vyag existente (Múz.). 1524: Quorundam duorum primipilatum in genere *Abran* et ramo Vijaag vocato existencium (SzékelyOkl. II.13). 1602: *Ábrám* Balás (uo. V.201).

ábrahám-fája: vitex; keuschbaum NySz. 1328: Ad vnam arborem *abranfaia* dictam (OL. D. 2511).

ABRAK: 1) pabulum; futter NySz. 1494—95: Johanni *Abrazoztho* (Engel: Allgemeine Welthistorie XLIX.180). 1638: Egy *abrak* merő Sisak (OL. UC. 2/34). || 2) demensum, alimentum; portio, nahrung NySz. 1581: Eg zolgaya kynek *abrakya* yar (OL. UC. 56/33).

abrak-hal: 1588: Eregh hal hozas fel singes mindenik, kith *abrahálnak* hiwnak minden penteken megh hozzak (OL. UC. 64/35).

abrakosztó-csatorna: [alveus ad pabulum distribuendum; rinne, trog zum austheilen des futters, futtertrog]. 1638: *Abrak osztó* es viz fogho *csiatorna* (OL. UC. 2/34).

ABRAKOLÓ-VÁLU: alveus pabulatorius; futtertrog NySz. («abrakló-válu» a.). 1638: Itato es *abrakolo valuk* vadnak No. 4 (OL. UC. 2/34).

ABRAKOS: cui victus praebetur; der verköstigte NySz. (2. jel.) 1558: Eg hordo bort *abrakosnak* keztek wgan azon nap (OL. Nád. 49).

abrakos-halász: 1588: Az *abrakos halaszok* ne halaszak (OL. UC. 64/35).

abrakos-pince: [cella ad conservandum pabulum; keller zur aufbewahrung von pferdefutter]. 1549: Az belső varban az *abrakos pyncheben* wr zóleyu termet borok vannak (OL. Nád. 41).

ÁBRÁM? l. Ábrahám.

ÁBRÁN(Y)? l. Ábrahám.

ABRONCS, abruncs?: circulus, circulus victorium, doliaris; reif, fassreif NySz. 1520: Feci se care *abronchoth* (OL. D. 37327). 1520 k.: *Abruncyth* duos (uo. 26251). 1525: *Abrunch* ad pad emi (uo. 26345). 1597: Egj kwszeogj keobol, három wass *abroncz* raita fogateiaual (OL. UC. 101/3). 1638: Hordora való *abroncz* magla No. 2 (uo. 2/34).

abroncs-fogó: [reifzange? zange der böttcher?]. 1597: *Abronz fogo* (OL. UC. 101/3).

abroncskötő-fa, -kötő: 1597: *Abronz keteo fa* karikastul (OL. UC. 101/3).

abroncs-pénz: 1525: Pecunias pro emendis tinibus quas *Abrunch* penz vocant (OL. D. 37000).

abroncsvonó-szék: 1638: Egy *abroncz vono szek* (OL. UC. 2/34).

ABRONCSOZ: vico, circulum adhibeo, stringo; bereifen NySz. 1518: Debent disponere vasa wigo *abronchozny* (OL. D. 37007).

ABROSZ: mappa, mensale; tisch Tuch NySz. 1516: Thyzenketh *abroz* (OL. D. 26367, l. Zolnai: Nyelveml. 206). 1544: *Abrozokat* es taifer kezkonöket (OL. Nád. 40). 1558: Eg hozzw aztalra walo sayos *abroz* (uo. 49). 1561: Ket *abroz* sahós (OL. L. III. 16. 17). 1564: Hath kerek *abroz* (OL. Nád. 49). 1638: Vagion *abros* nr 2. mindenik viseleő sahóson szöt (OL. UC. 2/34).

ABRUNCS? l. abroncs-pénz.

ACÉL, acil, acil: chalybs; stahl NySz. 1095: Tornatores buadi benus *acil* [a. m. acél?] regun (Pannh. 15/Oo). 1347: Johannes dictus *Achel* (Körmend V/5, Káldiana 65, l. AnjouOkm. V.97). 1420: Georgius dictus *Achel* (Múz. Máriássy). 1518: Eadem die dedi wigo *acelerth* (OL. D. 26193). 1521: Calibem wigo *Achelth* (uo. 37179). 1556: Erezetlen *achel* tyzennegh remek Ereztet *achel* hatvanót font (OL. Nád. 49). 1587: *Aczell* feyzek nadlatasához (uo. 40). 1602: *Aczell* Ádám (SzékelyOkl. V.320). [Vö. MTsz.]

ACÉLOS, acilos: 1) chalybeus; stählern NySz. 1542: Pixides *aczelos* (OL. Nád. 40). [Vö. «acélospuska». || 2) [durus; hart]. 1335: Siluis *Acilus* nuncupatis (ZichyOkm. 1478). 1368: Silua *acheelos* vocata (uo. III.363). 1373: *Acelus* (erdőnév, uo. III. 491). 1417: Quandam silvam *Acelus* vocatum (uo. VI.459). [Vö. MTsz.]

acélos-puska: 1577: *Aczelos hozu puska* (OL. L. III. 16. 17). 1594: *Aczelos puska* (OL. UC. 78/7). Egi *aczelos puska* (uo. 106/3).

ACÉNTOS, l. acintos.

ACHSZËN? ACHSZIN? ACHSZONY? l. asszony.

ACÍL v. ACIL, -OS, l. acél, -os.

ACINTOS, acentos: 1211: Ultra Iouta in uilla Sagh hii sunt qui sales Ecclesie soluunt Hoteud [Hoteud?] Guze Nenche Pica Chenke Cheke Acentus

Redemptus Cuneh Obus Guebus Nogiud (Pannh. Tih. 1/5). 1347: *Achyntus*, szn. (AnjouOkm. V.97). [Vö. *acintos*, *acintoskodik*, *acintosodik* MTsz. ?]

ÁCS, álcs: a) faber, fabricator, structor; handwerker; b) abietarius, faber lignarius; zimmermann NySz. 1233: Quadam uilla nomine *Alch* (Múz. Kisfaludy). [Vö. «Ács-Teszér», hn. Veszprém m.-ben (l. alább 1478), «Teszér» hn. Hont m.-ben és szlov. «tesár» zimmermann.] 1289: In villa *Alch* (Veszpr. 2, Nagyberény). 1297: Ville *Alch* (Múz. Justh, l. Hazai Okm. VI.423). 1345: Paulus filius Cosme de villa *Alch* (Múz.). 1364: Petrum magnum dictum *Alch* (ZichyOkm. III.245). 1419: Clemente dicto *Alch* (Pannh. Hitel. 52). 1422: Petro *Alch* (Lelesz Acta 42/76). 1424/1498: Valentinus *Alch* (OL. D. 12800). 1428: Thoma *Alch* (Veszpr. 11, Lovas). 1434: Mathia *Alch* (Körmend, Heim 429). 1439: Ladislai *Alch* (OL. D. 13306). Johanne *Alch* (uo. 31499). 1450: Mathias *Alch* (uo. 14645). 1454: Demetrius *Alch* (Múz. Forgách). 1465: Duas Sessiones vnam *Alchhele* alteram kakaszgrghele vocatarum (HazaiOkm. V.276). 1468: Vincencii *Alch* (Veszpr. 107, Hajmáskér 3). 1469: Matheus *Alez* (OL. D. 32365). 1476: Nicolaus *Alez* in Sanislo (KárolyiOkl. II.452). 1478: Michael *Alch* (OL. D. 18145). In possessione *Alch* Thezer (uo.). 1480: Blasio *Alch* (Lelesz Acta 90/18). 1483: Thezeer vbi Johannes *Alez* et Anthonius filius eiusdem (Pannh. 17/V). 1485: Benedictus *Alch* (OL. D. 36397). 1488: Matheo *Alch* (uo. 32000). 1494: Paulum *Alch* (Lelesz Acta 102/7). 1528: Michaeli *Alez* pro dispositione wigo kerep (OL. Nád. 49). 1572: Ketheo was *alchnak* walo (OL. UC. 76/17).

ACSA? [libellula; wasserjungfer]. 1095: In pannuadi *acha* [a. m. aca?] Jut Gugmat Zacal Elenta Deded Heten (Pannh. 15/Oo.). 1114/1131: Ego *Acha* uespremiensis ioubagio nonignobilis (uo. 6/A.). 1199: Modu cum filiis *Ocha* et Schem (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl.). [Vö. MTsz.]

ÁCSI? álcsi: fabrilis Kr.; zimmermans- BM. 1230: Villa Beren *Alchi* [= «ács» -i képzős származéka?] Wosod Almad Sagu March (Veszpr. 14, Dec. Comit. Symig.). Villa *Alchi* Wosod Almad (Pannh. 32/V.). 1353: Possessiones Kerekwduar et *Alchy* vocatas in Comitatu de Zonuk (Múz. Mednyánszky).

AD: 1) do, tribuo, attribuo, pertribuo, offero, largior; geben, schenken NySz. (1. jel.). 1441: Hogy walokat oltalmol aznak *adhassak* kinek akaryak (OL. D. 13635). 1604—24: Anno 1607 *adta* isten ez világra Istók fiamot (KárolyiOkl. IV.4). Anno 1611 *adta* isten ez világra Jutka leánunkat (uo. 5). || 2) cedo, concedo; gewähren, lassen, erlauben NySz. (4. jel.) 1769: Távól legyen ugyan tölem, hogy valakit sérteni akarék és hogy kenteket ő hozzájuk hasonlitanám. Isten ne *adja*! (CanonVisit. 207). [Vö. be-, el-, elő-, föl-, ki-, mégad.]

ÁDÁM, Ádámás? Ádámos: Adamus Kr. 1211: Sunt sutores hii Joan filius Scegun. Potcan. Zelsa Bod *Adamus* [a. m. Ádámos = Ádám v. adomás?] Chinos Symoud Beyd Chet (Pannh. Tih. 1/5). 1240 k.: Hee sunt nomina vinitorum seruorum in eodem predio Buzte *Adamus* Vydecus (Pannh. 61/8). 1502: Prope domum *adamhaza* vocatum (OL. D. 36405). [Vö. *Ádámos* hn. CzF. ?]

Ádám-pálcája: [penis; männliches glied]. 1650: (DebrJk.).

ADAMÁS? l. adomás.

ÁDÁMAS? ÁDÁMOS, l. Ádám.

ADDIGLAN: tamdiu, tantisper; so lang NySz. («addig» 2. jel. a.) 1700: *Addiglan* commissiót az olyanoknak ő nagyságok nem adtak, valameddiglen az birákkal ő nagyságok magokat genuine nem informáltatták az dolognak mivoltáról (GazdtörtSzemle VII.403).

ADÓ: dator, praebitor, largitor; geber, verleihér; NySz. (1. jel.) 1210: Nomina uero eorum hec sunt Dubur Michal Forcos Jnoe Milud Seigin *Adou* [a. m. adó?] Munc Ceme Hileus Cimoh Nimige (Pannh. 5/F). 1221: Quorum nomina sunt hec Dubus Forcos Jnoe Milud Zegun *Odou* Munc (Pannh. 4/B). 1270: Quorum nomina sunt hec *Hodov* [a. m. adó?] Seme Mareh Fytha (Pannh. Tih. 17/1). [Vö. **Boldogasszony**-adója, **dézsma**-adó, **karácsony**-adója, **márc**-, **méz**-, **ostor**-, **szállás**-adó, **Szent György**-, **Szent Mihály**-adója, **törvény**-adó.]

adó-szédés: [vectigalium exactio]; steuereinnahme BM. 1603: A mesternek notariáért [jegyzőségért], mikor szolgál **adószedésben** étel ital jár a Birótul, vagy akit az **adószedésre** rendelnek (CanonVisit. 152).

ADOMÁS? **adamás?**: [donatio, donum; gabe, geschenk?]. 1211: Hii sunt pulsatores *Adomas* [olv. adomás?] Cheke Aianduc Feuche Vrbus Amocel Gib Mauruz (Pannh. Tih. 1/5). Sunt sutores hii Joan filius Seesun. Potcan. Zelsa Bod *Adamas* [a. m. adomás v. Ádám = Ádám?] Chimos Symoud Beyd Chet (uo.). 1469: Terrarum arabilium ac pratorum fenilium et Silnarum necnon lacuum Horgasthohath *Adomassyry* hath Boganthawamezeye Homokoszygeth Batthawamezeye (Lelesz, Acta 80/12).

ADORJÁN, Adrián: Hadrianus Kr. 1308: Terram suam *Scentadrianfeldy* uocatam (Múz.). 1355: Ville Fulseu *Adryan* (AnjouOkm. VI.299). Ville Felseu *adryan* (uo.). 1499: Michael *Adoryan* predialis wlgo seller fuiset (Körmend, Heim 672).

ADÓZÁS: pensio, tributum; steuer NySz. 1611: Az mi országunk itt türhető állapotban vagyon, holnap szám szerint való **adózásban** lévén az Alföldön Erdélyre hadakozóknak (MA. NLI. 369).

ADRIÁN, I. Adorján.

ĂG: 1) ramus, frons NySz. (1. jel.) [ast, zweig, laub]. 1347: Pratum Gumulechagtw [a. m. gyümölcs-ág?] (AnjouOkm. V.100). 1367: Ad arborem lileis cadentis Tulgag dictam (OL. D. 31313). 1436: Ag [a. m. ág v. agg?] Jwan fya in Horlyo (Lelesz Acta 53/25). 1438: Anthonius dictus *Agh* (Múz. TörtTárs. 3). 1452: Anthonium dictum *Agh* (OL. D. 14549). 1482: Mathia *Aghaytho* [a. m. ághajtó?] (Veszpr. 9, Kovács). 1487: Petro *Ag* (KárolyiOkl. II.527). 1505: Thoma *Agh* (Pannh. 34/N). 1515: Anthonio Ag (uo. 63/Gg). 1597: Negi *ago* [vö. NySz. 2. jel.] vas maczkaczka (OL. UC. 101/3). [2] pars, caput fluminis; arm eines flusses NySz. (4. jel.) 1193: Inde ad aquam vegag (OL. D. 27). Inde descendit ad quercum. De quereu ad egerag (uo.). 1222: Villa Ozeag [a. m. aszú ág? vö. az 1288-i adattal; Csánki D. e helynevet «Asszuág»-nak olvasta (helyesen?) l. Körm. a XV-ik században (Értek. a tört. tud. köréből XV/12) 29. l.] (OL. D. 102). 1231/1397: Descendensque ad caput Ereusag nomine (uo. 174). 1252: Uenit ad fluium Swen et ibi iuxta Sebusag sunt due mete (uo. 369). Et uenit ad Medyag [a. m. megye-ág? vö. az 1272-i adattal] (uo.). Inde vadit ad Zyguethaga (uo.). 1268: Terrarum Lak Harasty Seucoru Ozyag [vö. «Ozyuhag» 1270] et Zenttrinitas (Körmend Heim 7). 1268/1347: Ad aliam aquam que vocatur vegag (Mon-Strig. I.555). 1270: Duas terras eorum Ozyuhag [olv. aszjú ág?] et Sukurod (Múz.). 1272: Ascendit iuxta pi-

scina et uadit ad Megeag (OL. D. 792). 1273: In fluium fenukag (uo. 840). 1288: Usque riuum Oziuag nuncupatum (uo. 1338). 1323: Quasdam possessiones Remethe Korulus Ozywag Egres (Körmend, Heim 41). 1330: Circa ramum aque Karasou Karaso *aga* dictum (OL. D. 2617). 1336/1348: Iret ad vermesaghl per metas terreas (uo. 3011). 1356/1420: Quendam fluium Dunaaga uocatam (uo. 483). 1364: In quadam Ramo fluiio Chyulch Megeag appellato (uo. 5308). 1368: Ad vnum alueum wlgo Agfw dictum (uo. 10396). 1369: Pergendo inter capita duorum riuulorum videlicet Vizak et Vizzafuloupathaka vocatorum (Múz., I. Pesty. KrassóvTört. III.91). 1372: Aqua Kuesag dicta (uo. 6058). 1378: Ad vnam magnam vallem wlgo Kylenchkuthaga dictam (uo. 6506). 1384: Prope fluium Dunaaga uocatam (Pannh. 41/R). 1386: Piscinas Kerezttow Hwzzywagh Feketwtow (uo. 7182). 1436: Usque ad aliam aquam Eragh uocatam (Lelesz, Beres. VI.4). 1495: Duodecim Jugerum terrarum arabilium Aggkelethy nuncupatarum (Múz.). 1505: Thoma *Agh* [a. m. agg v. ág?] (Pannh. 34/N). Tribus Molendinis quarum [igy?] duo in Naghaghwyz et tercium in Chatornasmalom fluiis nuncupatis (Lelesz, Prot. II.49a). 1520: In loco Kewhydelwew. In loco Agelwew (Múz. Kisfaludy). 1521: Proceidit ad quoddam triuium aquarum Haromagh nominatum (OL. D. 23504). [3] genus, generatio, progenies, tribus; linie NySz. (5. jel.) [linea]. 1518: Vnum primipilatum eorumdem in territorio possessionis Sard in genere Abran et arbore sew linea vyag existente (Múz.). 1524: Quorundam duorum primipilatum in genere Abran et ramo Vijaag vocato existencium (SzékelyOkl. II.13). [Vö. «ág: rokonság, család» tájszó, I. Horger Antal NyK. XXXI.403.] [Vö. két-, négy-ágú, oltó-, tölgy-ág.]

ág-berék, **-berök**: 1275: A quodam nemore quod Agberuk vocatur (Múz. Rhédey, I. HazaiOkm. VI.211).

ág-erdő: 1430: Siluas Simples Nyaras Chokas Thokerek Agerdew (Múz. Kállay). Alias Siluas simplices Thokerek Agerdew (Lelesz, Acta 49/14). 1480: Siluam Agherdew appellatam (OL. D. 18334). 1493: In quadam Silua Agherdew vocata (Lelesz, Acta 101/17). 1496: Abinde eundo ad rubeta Bodogyakra Nyaras Nagherdew alio nomine Agherdew dicta (Lelesz, Prot. II.234). 1517: Siluam Agerdew uocatam (Lelesz, Acta 123/11). 1533: In Silua Agerdew (Múz.).

AGÁR: molossus, vertagus, canis venaticus; windhund NySz. 1193: Hec igitur sunt nomina prediorum Sag. Agar [a. m. agár v. ágár?]. Boclar. Nodog (OL. D. 27). In agar iuxta ferteu (uo.). 1256: Item Podue Item Ker Item terra Agar cum piscaturis (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.429). 1326: Vbi vicinatur Cheuzagarfelde (OL. D. 2374, I. AnjouOkm. II.258). 1337: Piscinam vero Agarthow uocatam (AnjouOkm. III.368). 1417: Possessionum Nagtarkan, Agaar Sarkan Leannwar (Lelesz, Introd. P/2). 1581: Egi eorv agarra walo (OL. L. III.16. 17). [Szärm.: 1211: Isti sunt joubagiones Vus Vendug Agard Vruus (Pannh. Tih. 1/5).]

ĂGĂR?: [mit weidengebüschen bewachsene sandbank]. 1193: Hec igitur sunt nomina prediorum Sag. Agar [a. m. agár v. ágár?]. Boclar. Nodog (OL. D. 27). In agar iuxta ferteu (uo.). [L. még az agár alatti adatok és vö. MTsz.]

ĂGĂROS: [canibus venaticis copiosus; reich an windspiclen]. 1455: Possessiones Erdewallya, Agaros [a. m. agáros v. ágáros?] (OL. D. 14952). 1462: Piscinam Agarovtho uocatam (uo. 15712). Agaros thoral ualo (uo. az okl. hátlapján). [Vö. Agárd hn. CzF.]

ĂGĂROS?: [ort, wo es mit weidengebüschen

bewachsene sandbänke gibt?]. 1455 és 1462: (l. «agáros» a.) [Vö. ágár.]

ÁGAS, ágos: 1) ramosus, frondosus, ramulosus; voll äste NySz. (1. jel.). 1237: Ad arborem que vocatur *agasalnafa* (ZalaOkl. I.13). || 2) in ramos divisus; gabelförmig, zackig NySz. (2. jel.). 1265: Uersus castrum *agas* (OL. D. 595). 1359/1429: Possessionem *Agaseghaz* nominatam (Múz. Forgách). 1499: Quendam palum magnum *agaz* dictum (Lelesz, Acta 107/29). || 3) columna; stütze, pfeiler NySz. 1546: Fy gherenda, mester gherenda, zelemen, *agas*, fy labfa (OL. Nád. 49). 1588: Egy eregh *agason* harang (OL. UC. 76/17). || 4) [pars temonis bifurca; deichselarm]. 1544: Attam az kerek gartanak az ki ég koci tengelt es nytyot es *agasat* cinalta (OL. Nád. 40). [Vö. Szily K., Nyr. XXIX.185.]

ÁGASTON, l. Ágoston.

ÁGAZAT, ágozat: divisio; abtheilung NySz. 1510: Penes quendam terram *Kewzepagazath* vocatam (Múz. Forgách). 1523: Quendam terram arabilem *agaz* orthwan in loco *Agozath* vocato (Múz.).

AGG: vetus, vetustus, senex; greis, sehr alt NySz. 1315: Boch dicti *Og* [a. m. agg?] (ZichyOkm. I.150). 1320: Laurencius dictus *Og* (AnjouOkm. I.549). 1327: Nycolaus dictus *Og* (OL. D. 29115). 1337: Stephano dicto *Ogh* (Körmend, V/7, Croatica 197). 1342: Laurencio dicto *Ogh* (Veszpr. 5, Fadd). 1357: Michael dictus *Og* (ZichyOkm. III.74). 1401: Johanne *Ogh* dicto (Veszpr. 2, Ábrahám, l. ZalaOkl. II.307). 1436: *Ag* [a. m. agg v. ág?] Jwan fya in Horlyo (Lelesz, Acta 53/25). 1438: Anthonius dictus *Agh* (Múz. TörtTárs. 3). 1452: Anthonium dictum *Agh* (OL. D. 14549). 1453: Possessionibus *Aglethotha*, *Wylethotha* (uo. 14726). 1487: Petro *Ag* (KárolyiOkl. II.527). 1515: Anthonio *Ag* (Pannh. 63/Gg).

agg-szüle, -szile: [vetula, anus; altes weib]. 1474: Vxor actoris dixisset in causam attracto *agaz* gonoz *agzile* (Múz.).

ÁGNĚS: Agnes PPB. 1453: Domina *Agnes* vocata (OL. D. 36407).

ÁGOS, l. ágas.

ÁGOSTON, Ágoston: Augustinus PPB. 1247: Nomina quidem libertinorum sunt hec Pouka Povs Hogud Wendeg *Agustum* Mortun (Veszpr. 6, Gyulakeszi). 1603: Emericus *Agaston* (SzékelyOkl. V.254). 1767: *Agaston* PPB.

ÁGOZAT, l. ágazat.

AGY: [ansatz]. 1548: *Algyw agyara* valo karika vas (OL. UC. 99/7). 1637: Allasfakon jo es szep egesz *agyu* szakalások (uo. 14/43). [Vö. NySz. más jel.] [Vö. fék-, kerék-, puska-, tarack-agy.]

ÁGY: 1) lectus, grabatus; bett NySz. (1. jel.). 1552: Vtra valo *agiat* minden serywel zersamawal (OL. Nád. 48). 1553: Egy iratos *agy* (OL. UC. 96/3). 1581: Egy *agy* soporlatostol (OL. L. III. 16. 17). || 2) pulvinulus, area, pulvinus; beet NySz. (3. jel.). 1549: Kesorő hagyma tyz *agy* (OL. Nád. 42). [Vö. ecet-, födeles-, gyermek-, supérlátos-agy.]

agy-lepél: torale; bettucht, bettvorhang NySz. 1751: Még az ura a vásárra járt, az *agy* *leplét*, egyéb ház közbéliét a csapszékre hordotta (DebrJk.).

agy-melegítő: batillus cubicularius, ignitabulum; bettwärmer NySz. 1544: *Ég aj melegítőt* (OL. Nád. 41).

agy-ménny: [conopeum; betthimmel]. 1370: *Velamine super lectum* *agmecn* [igy!] dicto (OL. D. 28582). 1448: Vnum *Agmen* in *aglo* vocatum (uo. 14134). [Vö. Nyr. XXX.153.]

AGYAG: argilla; lehm NySz. 1263/1393: *Iuxta quoddam fossatum agyaguapa* vocatum (OL. D. 7820). 1288/1290: Ab oriente in *Ogogteluk* sunt tres mete (Múz. Jankowich). In *Ogogteluk* sunt tres mete (Kubinyi: MTörtEml. I.137). 1294/1367: Venit ad foneam que vocatur *Ogoguerum* (Veszpr. 6, Gyimót). 1317/1409: Circa fouas *Aggyagasow* nuncupatas (OL. D. 1894, l. AnjouOkm. I.421). 1330: In loco *Ogyaglyuk* uulgariter dicto (Veszpr. 107, Nyirád 3). 1334: Quendam locum *Agagasadek* uocatum (OL. D. 2864, l. AnjouOkm. III.109). 1398: *Iuxta fossatum agag verem* (Múz.). 1422: Secus foueam *Aggyaglyk* (Veszpr. 108, Tapolca 4). 1431: Ad quendam viam *Aggyagweremwtha* vocatam (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1440 k.: Ad quendam locum qui vocatur *chuprusagag* (OL. D. 28836). [Vö. fehér-agyag.]

AGYAGAS, l. agyagos.

AGYAGOS, agyagas: argillosus, limosus; lehmig NySz. 1227: Tendit ad unum monticulum qui *uulgariter ogogows* Berch uocatur (OL. D. 134). 1227/1400: Tendit ad vnum monticulum qui *uulgo Aggyagsberch* vocaretur (uo. 280). 1252: *Iuxta viam Agogus* (uo. 368). 1252/1326: *Iuxta viam Agogus* (uo. 2342). 1269: *Iuxta uiam Ogyogus* (HazaOkm. VI.157). 1272: Ipsa Chylch vocatur *Agagus* (OL. D. 792). 1273: Usque ad uiam *Agagusuth* uocatam (uo. 847). 1279: Super uno monticulo, qui *Ogyogus* nuncupatur (Kubinyi: MTörtEml. II.20). 1338: *Viam Aggyaguwth* vocatam (ZalaOkl. I.339). 1353: Riuiolos *Aggyaguspatak* et Rednuk (OL. D. 4397). 1358: Caderet in riuiulum *Aggyaguspotoka* (Múz. Kapy). 1390: Peruenit ad quendam petram *Hogyagyas* [igy? a. m. agyagos?] vocatam (Lelesz Met. Mármaros 9). 1402: Hermanuagasa *Aggyaguspatak* Sowkut (OL. D. 8714). 1413: In loco parthe feletwalo *Aggyagus* vocato (uo. 10126). 1436: Ipsum vadum non hoc nomine *Aggyagos* sed dellew appellasent (uo. 12907). Possessionibus *Aggyagos* et Heweychalad vocatis (Múz.). 1453: Prediorum Kerezthwr *Aggyagos* Peresthelek et Achaadeghaza (OL. D. 15683). 1463: Quatuor in loco *Aggyagus* (Körmend II/3, Felsőör 2). 1512: Ad fluuium *Aggyagos* vocatum (Lelesz, Prot. II.118).

AGYAS: a) cerebrosus; hartnäckig, starrköpfig; b) argutus; witzig, spitzfindig NySz. 1353: *Johannis dicti Agyas* (ZichyOkm. II.517). 1419: *Johannes Agyas* (Múz. Soós). 1454: *Benedictum Agyas* (Múz. Forgách). 1522: *Paulus Agyas* (OL. D. 37004).

AGYATLAN: 1) stupidus, stolidus; dumm NySz. 1389: *Petrus dictus Agyatlan* (OL. D. 7467). || 2) [ohne flintenschaft]. 1605: Jancsar puska uas *agiatlan* (OL. UC. 28/61).

ÁGYÓ, l. ágyú.

AGYONLŐDŐZ: [todtschiessen, in frequentativer form]. 1712 k.: Ha kutyát, vagy mit találunk az kertben, akárkié legyen, *agyon lődözzék* (Gazdtört-Szemle VII.417).

ÁGYÚ, ágyó, álgú: a) instrumentum, machina; werkzeug, maschine; b) bombard, tormentum; büchse, muskete, geschoss, kanone NySz. 1481: *Ladislai Agyo* [a. m. ágyú?] (OL. D. 18460). *Ladislai Agyo* (uo. 18462). 1548: *Algyw agyara* valo karika vas (OL. UC. 99/7). Thyzes nyil. *Lapta algywba* rudgyaial egygyütt (uo. 14/43).

ágyú-por: pulvis pyrius; schiesspulver NySz. 1605: Az feguer hazban *Algiú por* Geónczj hordoual uagion (OL. UC. 28/61).

ÁGYÚS, anyós ? anyús ?: artifex; handwerker NySz. (1. jel.). 1224: *Anus* [a. m. anyús v. Anyos ?] et Boxa tenetur seuire in cocitate [?] Zerendu in opere Tauarúci (Veszpr. 14, Supuna). 1382: Gregorius dictus *Anyos* [a. m. anyós v. Anyos ?] de Wamus (Veszpr. 106, Szentbenedekalja 1). 1428: Iohanne dicto *Anyos* (Veszpr. 11, Lovas). 1451: Michael *Anyos* (OL. D. 14456). [Vö. *ágyú, ágyús* NySz. és I. Mátyás Flórián fejtegetését, Nyelvtört. Szótárkiéslet, *Anyos* alatt. NB! Anyos Pál, a költő, nevét *Anyós*-nak írja e munkáján: «A' szép tudományoknak áldozott versek» 1780.]

ÁHI: [panni genus, pannus Aquisgranensis; aache-ner tuch]. 1483: Duabus tunicis de medio pernis et *ahy* (Múz. Kállay). [NB. *Ah* = Aquisgranum, Aachen. Vö. 1361: Faciat peregrinationem ad ecclesiam beate virginis de *Ah* (Múz.). L. még Czinár: Tárgymutató, *Ah* alatt és Bartal idézetét *bala a.*]

AHOL, azhol: ubi; wo NySz. («hol» 4. jel. a.) 1613/1696: Senki szemetét az utczán, *azhol* ember, vagy barom jár, ne hordassa (GazdtörtSzemle VII.413). 1643: Az mélységben, *azhol* a só vágatott, vulgo kiírn az felső schatnál, *azhol* a sőt felvonszák igen hátra volt az ércz (uo. VI.119). 1752: Tüzelésre való fát mindazonáltal az jobbágyoknak, *azhol* mint kitelhetik mértikletesen engedjenek (uo. VI.138).

AHONNAN, azhonnajd: unde; von wo, woher, daher NySz. («honna» 3. jel. a.) 1752: *Azhonnajd* is következett: hogy az erdők sok ortoványnyal is nyélván pusztulásra jutnak (GazdtörtSzemle VI.138).

AHSZĚN ? AHSZIN ? AHSZONY ? I. aszszony.

AJ, áj: vallis, praecipitium; thal, schlucht NySz. (1. «aj, áj» a.) 1055: Exinde ad *ain* [a. m. áj ?] posthec ad eleui humuk (Pannh. Tih. 1/1). 1224/1389: Tangit quoddam precipitium quod *Peteraya* dicitur (MonStrig. I.247). Tendit ad uiam precipitem que Golombaya dicitur (uo.). 1272/1331: Incidit in *Aypotak* (HazaiÓkm. V.47). 1296: Uadit super vnam paruam vallem que wigo *ay* dicitur (Múz. Beniczky). 1299: In quadam vallicula alio modo *Ay* dicta (Múz.). Quadam vallicula alio modo *Ay* dicta (HazaiÓkm. VIII.397). 1328: In latere montis descendendo venit ad duo *ay* (Múz. Beniczky). 1344: Peruenit ad caput vnus vallis Hoklusaya nominato (Múz.). Quedam vallis Fornusaya vocata (uo.). 1359: Vallem *Ay* dictam (KárolyiÓkl. I.241). 1386: Piscinas Denchk Dwnaayak (OL. D. 7182). 1409: Ad quoddam precipitium wigo *Ay* dictum (uo. 30414). 1429: Prope quoddam precipitium wigo *Ay* dictum (Pannh. Tih. 18/1). 1459: Sub quadam valle *ay* nominata (OL. D. 35807). 1506: In loco Wyzmeray nominato (Veszpr. 4, Csátár). 1509: Inter duas valles Zarkasay et Kardosay vocatas (OL. D. 36399). [Vö. 1. *áj* MTsz.]

AJAK, vö. nyúl-ajkú.

AJAKAS, I. ajakos.

AJAKOS, ajakas, ajkas: labrosus, labeo; wurfmaul NySz. («ajakas» a.) [labium habens; lippe habend, der grosse lippen hat]. 1314/1324: Fabiani *Ayakas* dicti (Veszpr. 108, Vámos 2). 1353: Nicolai dicti *Aykas* de Leansuka (Múz.). Nicolai dicti *Aykas* (AnjouÓkm. VI.61). 1354: Nicolai dicti *Ayakas* (uo. VI.229). 1358: Nicolai dicti *Ayakas* (Múz.). 1363: Nicolai dicti *Ayakas* (uo.). 1376: Nicolaum dictum *Ayakas* (OL. D. 6394). Nicolai dicti *Ayakas* (Körmend II/5,

Lyudva 18). 1424: Ad quendam lacum *Ayakastho* vocatum (Lelesz Met. Szabolcs 36). 1449: Nicolai dicti *Aykas* (Múz.). 1498/1510: Nicolai *Ayakas* (uo.). 1757: Vagyon egy önfedeles *ajakas* kanna circiter harmadfél ittész (CánonVisit. 179).

AJÁNDÉK, ajándok: donum; geschenk NySz. 1152: Vnam puellam nomine *Aianduc* (Pannh. 38/2). 1211: Hii sunt ioubagiones Zegen Hodus *Ayanduc* Reze (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt pulsatores Adomas Cheke *Aianduc* Feuche (uo.). Hii sunt pulsatores Thobus *Aianduc* Mourus (uo.). Isti sunt ioubagiones Poscu *Aianduc* Buhtuke (uo.). 1218: *Hayanduc*, szn. (MonStrig. I.219). 1222: *Mansiones* Wasard Fenies Mutus *Ayanduk* Banaleh (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1237: *Ayandukh*, szn. (MonStrig. I.322). 1237/1325: *Ayandukh*, szn. (Veszpr. 107, Lula 2). 1458: Blasio *Ayandek* (Lelesz Acta 69/5). [Vö. Szent István ajándéka.]

AJÁNDOK, I. ajándék.

AJÁNLÁS, vö. maga-ajánlás.

AJAS ? ájas ? 1319: Vadit similiter per eandem plagam ad *Ayashog* (ZichyÓkm. I.164). 1509: Clemente *Ayas* (Lelesz Acta 117/26). [Vö. 1. 2. *aj, áj* NySz.; *ájás* MTsz ?] [Vö. *aj* ?]

AJKAS, I. ajakas.

ÁJOS: [ájjal, azaz bizonyos alakú jeggyel megjegyzett]. 1686: Csakó ökör, az jobb füle *ájós* (DebrLt., I. Nyr. XXII.518). Egy hegyes szőke ökör, kinek a bal-fülében kivettek, a jobb füle *ájós* (uo.). 1706: Az egyik ökörnek jobb füle *ájós* (uo.). 1708: Ladányi Szabó István találta és ismerte meg két ökrét, mindkettőnek a balfülén *ájossan* ki vagyon véve (uo.). [Vö. 1. *áj* 2. jel. és 2. *ájó* MTsz.]

AJTÓ: ostium, ianua, fores; thüre NySz. 1319/1322: Ibi separant mete Kyusaylou [a. m. ajtó ?] (OL. D. 1947). 1322: Terra Kyusaylou vocata (AnjouÓkm. II.37). 1545: Eg lakat gartonak az *ayto* nitastol (OL. Nád. 40). 1594: Cziifras *aytho* (OL. UC. 78/7). 1637: Annak *aytaya* bellet vas sarkas, pantos (uo. 14/43). 1638: Egy reghi bellet *aitaia* (uo. 2/34). 1678: Két *ajtajába* [olv. ajtajába ?], a. m. tömlőbe, kettős ajtajáról nevezve így] tenni (DebrJk., I. NyK. XXVI.344). [Helyn. szárm.: 1315: Possessiones Werusalmatolua et Kysayloud (Múz. Péchy).] [Vö. *dészka-, emelcső-, závaros-ajtó*.]

ajtó-kilincs: pessulus NySz. [klinke, thürklinke]. 1594: Egi *ayto kelench* forditostul (OL. UC. 106/3).

ajtó-pléh: [repagulum; riegel]. 1596: Repagulum vulgo *Ayto pleh* dictum (OL. UC. 5/6).

ajtó-tartó: janitor, ostiarius; thürhüter NySz. 1346/1411: Blasio *Aytolario* dicto (OL. D. 9121).

AKAD: 1400: In medio Danubii in loco Salamon-akagya vocato (Pannh. 1/1). 1449: In medio danubii quidam magnus lapis Salamon *akadya* vocatus (HazaiÓkm. II. 302). [Vö. *akadba menni, akadótörés*, Herman O.: Mhalászat II. 769 és MTsz.]

AKAL, -OS ? I. akol, aklos.

AKANA, I. akna.

AKAR: volo; wollen NySz. (1. jel.). 1441: Hogy walaokat oltalmol aznak adhassak kinek *akaryak* (OL. D. 13635).

AKARAT: voluntas; wille NySz. (1. jel.) 1544: Attam uram *akaratabol* az horuat bertalan lantosanak hegedősinek d. 45 (OL. Nád. 41).

AKÁRHOLLYAN: [qualiscunque; wie auch, wie immer]. 1731: Egy terhes szekér *akár hollyan* repától [vásárpénzül vegyenek] d. 12 (GazdtörtSzemle VII.87, Kassa város lt.-ából). *Akár hollyan* olajárulóktól, az kik concivisek, semmit (uo. 88). *Akár hollyan* madarak csomójától az ide valóktól szombaton d. 1 (uo. 89). [Vö. *hollyan* MTsz.]

AKASZT: suspendo, appendo; hängen, anhängen NySz. 1238/1292: Cadit ad montem qui dicitur *Akasto* (OL. D. 30354). [Vö. 1430: Ad montem vbi patibulum erectum est (uo. 28811.)] 1291: Itur ad villam *Okozthov* (uo. 1320). Uadit supra ad montem *akazthowhegy* vocatum (uo. 1332). 1329: In uno beere *Akasto* beere vocato (AnjouOkm. II. 399). 1329/1417: In vno Bereh *Akaztho* Bereh vocato (OL. D. 28723). In vno Beerez *Akasto* berez vocato (uo. 37277). 1354: Possessionem *Akaston* vocatam in Comitatu Albensi (Körmend, Heim 134). 1368: Vnam magnam arborem piri siluestris farkasakathocurtuel nominatum (OL. D. 5696). 1424: Primo incepissent in loco Farkasakasto (Lelesz Met. Szabolcs 36). 1452: Ultra montem *Akaztho* heg vocatum (OL. D. 36403). 1602: *Akaszto* László (SzékelyOkl. V.190).

AKASZTALÓ: 1495 k.: Pro vadio habeo coelear argenteum et *Akazthalo* (OL. D. 30241). [Vö. palást-akaszthaló.]

AKASZTÓ-FA: gabalus, patibulum, crux; galgen NySz. 1291: Peruenit ad arborem platani que dicitur *Akaztofa* (OL. D. 1328). 1313/1393: Vna magna arbor Ilicis *Akaztofa* dicta (Múz.). 1329/1417: Per idem Byreh ad *Akazthofa* Berchy (OL. D. 28723). Per idem Beerez ad *Akazthofaberczy* (uo. 37277).

AKI, azki: qui, quae, quod; wer, der, die, welcher, welche NySz. (1. «ki» 3. jel. a.). 1544: Wram louaszának az *ki* az kalendariummal banik (OL. Nád. 40). 1613/1696: *Azki* megveszi, tartozik minden bortul 6–6 pénzzel (GazdtörtSzemle VII.412). 1643: [A só-vágó hely], *azkiben* szép sóereket találtak (uo. VI. 120).

AKKOR, azkor: tunc; alsdann, dazumal NySz. 1544: Attam *azkor* borra az koczisoknak (OL. Nád. 41).

AKKORI: ejus temporis; damalig NySz. 1769: Hogy ez az inscriptio megvolt itt az előtt is, sőt, hogy *akkori*, mikori a Templom taláhnánk reá biztonságot [olv. bizonságot] (CanonVisit. 204).

AKLOS? akalos?: [viehhof habend?]. 1476: Demetrius *Akalos* [a. m. aklos?] (Körmend Heim 576).

AKNA, akana: 1) salina, salis fodina; salzgrube, salzbrunn NySz. (2. jel.). 1197/1337: Ad magnum montem qui uocatur *Aenahege* (OL. D. 30571). 1222: Salifodinas eciam que *Akana* vocantur sufficientes ad predictas duodecim naves. (Zimmermann-Werner I. 23). 1390: Ad viam stratam que ducit ad *Huzthokna* (OL. D. 7620). Vadit ad vnam stratam publicam que ducit ad *Huzthokna* (Lelesz Met. Mármaros 11). 1453: Possessionum Teke, Solmos, *Akna* (OL. D. 30826). || 2) orificium doliorum; mundloch an den fässern NySz. (1. jel.). 1638: Egy kalan vagy hordo *aknaia* furo (OL. UC. 2/34). [Vö. MTsz.] [Vö. só-, víz-akna.]

AKÓ: eimer NySz. (1. jel.). 1226 k.: Centum et triginta *acones* farine (Pannh. 28/E). 1233: Soluant eciam quadringentos *acones* optimi tritici (uo. 3/Aa). 1325/1334: Duos *acones* vini (OL. D. 2800). 1335: Vnum *akonem* vini (uo. 24672). 1350: Item *akoness* trium vinearum (uo. 4135). 1358: Singulos *akoness* aene singulos korchiones tritici de singulis integris mansionibus (Körmend Acta II/5, Felsőlindva 3). 1368:

Frugiatica wlgo *Akou* dicta (HazaiOkm. III.186). Frugiatica wlgo *akow* dicta (uo. 187). 1370/1506: Pro modio alias *ako* ab antiquo ad cellaria nostra et mensam nostram (Bunyitay: VárKáptStat. 46). 1437: Censum wlgo *ako* appellatum (OL. D. 36972). 1443: Ab omni solutione *Akonum* dacionum taxarum (Múz.). 1456: Ab omni solutione *Akonum* auenarum (OL. D. 29286). 1472: Nonis vinorum et *Akonibus* vinearum (Múz.). 1490: Omnibus daciis wlgo *Ako* appellatis (OL. D. 19696). 1520: *Akonalia* vina (uo. 26221). 1525: Viginti *akoness* sew Tributa vinearum in promontorio Somlyo (Pannh. 4/F). 1558: *Ako* bwza wagon Rezneken kywel az Zegensegh tartozot (OL. Nád. 49). 1570: Ad singula festa nativitatís domini soluunt auenam *ako* zab dictum (OL. UC. 18/23). [Vö. Bartal *aco* és *ako* a.]

akó-fa: virga arithmetica, doliaris; visirrite NySz. 1570: Mensura lignea vrnalis vulgo *ako fa* (OL. UC. 77/10). 1591: Instrumenta ad cellaria necessaria heber, csapok, *ako fa* (uo.).

AKOL, akal: caula, bostar, bovia, mandra; viehhof NySz. 1095: Uilla que uocatur *ocol* [a. m. akol?] circumterminatur siluis (Pannh. 15/Oo). 1240 k.: Due ville Zyruke Durche Valusfey Nyrokol (uo. 61/8). 1256: Terram suam nomine Nyrokol (uo. 5/K). 1291: Uersus meridiem ad *Okulfenere* (MonStrig. II.310). 1292: Ab occidente *Okulfenev hath* (Körmend III.2, Gyunkud 17). 1307: In iunctura aquarum Nyrokol et Fyuznelg uocatarum (Pannh. 5/Q). 1317: In loco *Okol* dicto (OL. D. 1892). 1346: Cum villis Kesefolwa, Fyuz, Nyrakal et Roazd (Anjou-Okm. IV.641). 1347: Quendam locum *Akolwelgh* vocatum (OL. D. 13043). 1367: Quendam viam metalem *Akaluta* vocatam (Múz. Máriássy). 1380: In loco *Akul* aly denominato (ZalaOkl. II.168). 1471: Ipsos Equaces conseruasset in tribus conseruatoriis sew angariis wlgo *akol* (Múz. Kállay). 1476: Pro suis pecoribus habitaculum sew custodium wlgo *akol* vocatum crexisset (OL. D. 17848). 1517: Stacionem equorum vulgari sermone *akol* vocatum (KárolyiOkl. III.101). 1520 k.: Pecorariis quoque vulgariter *Akol* dictis (OL. D. 36593). 1539: De disponendo *akol* pro equaciis (OL. Nád. 43). [Vö. bivaly-, ló-, ménés-akol.]

AKÓLÓ-MESTÉR, akoló-: [eicher, eichmeister]. 1657: *Akoló* [olv. akóló v. akoló] *mesterek* adtának számot (KomárJk.). [Vö. *akóló* CzF.]

ÁKOS, Akos, Ákus?: Achatius PPB. 1259: Terram insuper Vkurd uocatam iuxta *Akus* nyre existentem (OL. D. 492). 1376: Ad possessionem *Akusudua* rahelye (uo. 6348). [Vö. *Akos*, *Akos* CzF.; *Akus*, *Akos* PPB.]

ÁKUS? 1. Ákos.

AL: 1) inferus; unter- NySz. (1. jel.). 1249: Ad vnam terram que vocatur *Felkud* in fine cuiusdam terre *Olkud* nuncupate (MonStrig. 1379). 1256: Item Dedemzug Item *Oluchluk* [vö. «Felueluk» ua. oklevélben] (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.430). 1269/1275: Possessionum suarum videlicet *Faldobus Oldobus* (OL. D. 671). 1290: Terram Tawarnicorum nostrorum *Olwrs* vocatam (Veszpr. 4, Alsóörs). 1297: Cum piscaturis Hon *Olweyz* et Kysered uocatis (Múz. Justh). 1298/1305: Kethnyres videlicet *Olhyres* et *Fuhyres* (OL. D. 30589). 1299: Cum puteo *Olukuth* dicto (Körmend II/2, Örs 5, I. ZalaOkl. I.118). 1304: In territorio ville *Olurs* (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1313: Super collacione terre Tawarnicorum Reginalium *Olwrs* uocate (Hazai-Okm. IV.124). 1315/1323: Possessiones suas videlicet *Felsebus* et *Olsebus* (Körmend, Sebesiana 2/7). 1317: In territorio ville *Olendred* (Veszpr. 4, Endréd). 1318:

Puteum *Olkuth dictum* (ZalaOkl. I.151). Villam *Olvrs vocatam* (Veszpr. 109, Szőlös 1). 1327: Quendam terram *Olvrs vocatam* (Veszpr. 2, Abrahám). 1333: Iungitur terre speculatorum *Olewr vocata* (Körmend II/1, Alber 3). 1337/1414: Cum duabus possessionibus *Ol-gerecha et Felgerecha* (OL. D. 3089). 1339/1358: Eandem possessionem *Ohvadaz* (Múz. Hanvay). 1356: Possessionis *Olegregh* (Múz.). 1412: Vnum in Chyehykfelde cum fine in *Alfalurameneben* (uo.). 1436: Cuiusdam nemoris *Alzigezh* (Múz. Kállay). 1476: Ad quendam Riulium *Alhydkaŕtho dictum* (Lelesz Prot. Parv. 94a). 1576: Petrum *Alzegy* (SzékelyOkl. V.103). 1598: Minden ember Török Péter házáól fogva Marcza Mihály házáig az *al-szer* adott egy-egy Miskoltzi tetés szapu buzát (CanonVisit. 144). 1602: *Alszegi Tamás* (SzékelyOkl. V.242). || 2) ina pars; unterer teil NySz. (2. jel.). 1550: Szoknyay *allya* peremezni (OL. Nád. 42). 1635: 1 kerekaly muhar szoknyától, ha prémes 1 f. 50 d. (GazdtörtSzemle VIII.472). || 3) locus subterior; unterraum NySz. (3. jel.). 1225: Cum piscinis Terem *alia* [olv. alja?] tohu Cuiseb cerecto (OL. D. 119). 1284: In territorio eiusdem ville wlgariter *Folwalya* vocato (MonStrig II/190). 1291: Hospites nostri de *Saturalia* (OL. D. 519). 1304: In loco *Gullaalia* nuncupato quatuor Jugera (Veszpr. 15, Vámos). 1320: Terram *nogutalia* uocatam (Múz. Hanvay). 1325/1332: Piscinas quarum nomina sunt hec *Vereshid Hidalia Humukzug* (OL. D. 2331). Piscinis quarum nomina sunt hec *Reketha Dumbuch Gyungusnaralia* (uo.). 1332: Sessio *Kwalia* vocata (Múz.). 1333: Cum piscinis Mersee, forgiagnus. Mergsud. *Hidalia* (ZichyOkl. I.412). Cum piscinis *Dumbuch Gyungusnaralia*. prepostuoa (uo.). 1339: In loco *Leanymegealya* dicto duo Jugera (Veszpr. 106, Antalfa 4). 1340/1389: Ad vnam vallem que wlgariter *Telekalya* welgh dicitur (OL. D. 3331). 1350: Thome de *Hegalya* (Múz. Orosz Mihály). 1368: Possessionem *Warhegaliabundusfolua* vocatam (Múz. Máriássy). 1380: In loco *Akulalya* denominato (ZalaOkl. II.168). 1384: In loco *Nagtoalya* dicto (OL. D. 7074). 1386: Vnum in loco *Erezthuenalya* vocitato (Körmend, Heim 347). Duo Jugera in loco *Berekalia* (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1389: Predium *Kertalia* (OL. D. 7467). 1390: In possessione *Fenywalya* in Comitatu *Zagrabiensi* (Múz.). 1395: Perueniret ad *Harazthalya* (uo.). 1408: Lacus *Aralya* [olv. ár-alja?] nuncupatus iungitur ipsi fluuiio *Borswa* (uo.). 1411: Johannes dictus *Baglyas* de *Hegalya* (Múz. Kapy). 1413: In quadam valle que vocatur *kewagowalya* (OL. D. 10086). In loco *Erezthwenalya* vocato (uo. 10126). Ad locum *Ozthrohegalya* vocatum (uo.). 1419: In prato wigo *Bukmalalya* (Múz. Békássy). 1422: Cum terris *Berekallyafelde* et *Homoklab* vocatis (Múz.). Terre *Berekallyafelde* et *Homoklab* (uo.). Attigissent quoddam Stagnum *Thelekalyarew* nominatum (Lelesz Met. Szaboies 33). 1430: Venissent ad quendam locum *viminosum* *Kerekberekalya* nominatum (Múz. Bethlen). 1453: Predium *Zenthgerg* appellatum in circuitu *Sonlyowalya* in Comitatu de *Zolnokmedioeri* existentem (OL. D. 14631). 1454: Castro *Syrok* et villa *Syrokalya* (uo. 14855). 1455: Possessiones *Lapwhthw*, *Baglyasalya* (uo. 14943). Possessiones *Keddhely Erdewallya* (uo. 14952). 1456: Possessionibus *Lapuhthw Baglyasalya* (Múz. Forgách). Possessiones *Lapwhthw Baglyasalya* *Domanhaza* (OL. D. 15105). 1460: Prata *Chokasalya* et *Remethethorok* nuncupata (Forrás?). 1461: Pratum suum *Darwasthoalya* vocatum (OL. D. 36392). 1463: Vsque viam magnam *Erdewalya* vtha vocatam (Körmend II/3, Felsőör 2). In possessione *Zenthbenedekalya* vocata (Veszpr. 106, Szentbenedekalja 4). 1467: Per quendam terram *Kerestalyaparlaga* nominatam (Lelesz Acta 78/13). 1479: Quasdam terras *Thyzthamarthalja* appellatas (Múz.). In loco qui dicitur *Berezallya* *Czomogafolyasa* inceperunt (uo.). 1496: Eundo ad alia *rubeta* *Hatharallya* et *Elewharazth* dicta

(Lelesz Prot. II.234). 1505: Possessionibus *Werewfenfalwa Egerallya Gyekenes* (Körmend III/5, Zákány 35). 1506: Quartum [pratum] *Feeleghaz Allya* (Múz. Kállay). 1516: In Monticulo *Kygyoszegalya* (Lelesz Acta 122/48). 1519: Penilia *Baktharlomegy Egerallya Baktharlo* (Lelesz Prot. V.37a). || 4) reliquiae, rejeiula: rest, ausschuss, schlacke NySz. (5. jel.). 1566: Vgan ottan ros gabona *allya* (OL. Nád. 49). 1594: Buza *allya* vagyon (OL. L. III.16. 17). [Vö. bárd-alja, dérek-, fej-al (-alj), kasza-alja, kemence-alj, márc-, oszkoárság-, vár-alja.]

al-föld, -föld: pars inferior regni, [campi]; unterland, tiefland, niederland, Niederram NySz. 1383: Possessionis *Tykolfelden* [a. m. alföld?] vocata (Veszpr. 9, Káloz). 1596: Híszöm, hogy *Kegyvelmed* az fölföldön meg nem marad, hanem az *Alföldre* alá megyőn (MA. NLI. 97). 1614: 10. Junii az *alföld* fele indulván egy deákkal, veni *Keresztur* (uo. 62). Engem az *alföldre* el nem bocsátnak, hanem az *komáromiaknak* commendálnak (uo.).

alföldi: incola partium regni inferiorum; unterländer, niederungar NySz. [unterländisch]. 1452: Valentino *Alfewldy* (Múz. Kállay). 1469: Mathias *Alfewldi* (Veszpr. 106, Berenhida 5). 1475: Stephanum *Alfewldi* (Körmend, Heim 566). 1635: A pincébe való bort kötést a nemes tanács elvégezte az *alföldi* fára verjék az *abronesot* d. 1, a *kassai fára* pedig 1½ pénz (GazdtörtSzemle VIII.481).

al-pérés: reus; geklagter NySz. 1569: Ezen felyül-megnevezett szántóföldek és szénarétek visszamarad-janak az *alperesnek*, vagy maradvínak kezébe (SzékelyOkl. V.87). Ha kedik örökben eladna ez felyül meg-mondott földekbe vagy szénarétekbe, tehát semmi nélkül visszavehesse és hozzá nyúlhasson az *alperes*, akár peng az maradványa (uo. 88).

ALÁ: a) deorsum, infra, de-, sub-; nieder, hinunter, herunter; b) infra; unten NySz. (1. jel.). 1412: Duo in *Alafelfekwben* penes terram memorati Jacobi (Múz.).

ALABÁRD, alapárt, halapárt: bipennis; hellebarde NySz. 1581: Keth nemet *halaparth* (OL. L. III.16. 17). 1605: Wikony hozzw wasu *alabard* (OL. UC. 28/61).

ALABÁSTROM, alabástrum: alabastrites, alabastrum NySz.; [alabaster]. 1597: Feier *alabastrum* (OL. UC. 101/3).

ALABÁSTRUM, l. alabástrom.

ALACSONY, alacsany? depressus, improcerus, humilis; niedrig NySz. 1269: Usque puteum *Alasunkutha* [a. m. alacsany?] uocatum (Körmend III/2, Pezye 90). 1340: Ad puteum *Olasun* dictum (uo. 86). In medio duorum puteorum *Olasun* et Muso dictorum (uo.). 1406: Andrea *Alachan* [igy?] (ZichyOkl. V.489). 1437: Briccium *Alachony* (Pannh. 23/C).

ALÁFÜGG, -figg: dependeo; herabhängen NySz. 1553: Az keth *ala fygew* wegen waghon hat ezyst aranyazoth gomb (OL. Nád. 48).

ALÁJÁR: submittor, delabor; sich senken NySz. 1307: In uertice *Alayarou* vulgariter dictum (AnjouOkl. I.124). 1491: *Alayaro* que videlicet duceretur ad pratum *Rethfenek* (Múz. Rhédey). 1638: Ezen *Foliosorol ala jaro* kett orsos es keő *Lepeziős gradicz* keő kar keőveivel eggiüt (OL. UC. 2/34).

ALÁJÓ, -jön: descendo, deorsum venio; hinabgehen, hinabkommen NySz. 1572: Költöttem el fel menoben [«Écsbe» Szam. jegyz.] es *ala youoben* (OL.

Nád. 40). 1596: Kit ha az Úr enged, hogy Kegyelmed *alájön*, hiszöm hogy Kegyelmed az fölföldön meg nem marad, hanem az Alföldre alá megyön (MA. NLI. 97). 1607: Szenczre jöttem alá, társ, Szenczben talám csak 10 ház sem maradt meg (uo. 212). 1609: Azon leszek, minden tehetséggel és könyörgéssel, hogy társomot keresek, addig míg *alájön* Kegyelmed (uo. 308).

ALÁJÖTE: descensio; das herabkommen NySz. 1609: Sőt a több atyafiak is, megfosztatva levén igaz tanitótul, lelkipásztortul, Kegyelmednek alájöttét [a közlő olvasata, az eredetiben így: *ala Jötet*], mint egy angyalét a Kegyelmedtől való tanulásért úgy akar-nák (MA. NLI. 304).

ALAK: a) pupa; puppe, kinderdocke; b) larva, larvatus; larve, maske; c) szerelmes megszólítás: amasia, pusio; liebchen, püppchen NySz. (1—3. jel.). 1520: Michael *Alak* (Múz. Kállay).

ALAKAR, 1. alakor.

ALAKOR, alakar: spelta; dinkel NySz. 1440: Viginti quinque cumulos bladorum vulgo *Alakar* habitum (OL. D. 28638). 1453: Mathia *Alakar* (uo. 28398). 1493: Auenam ordeum et *alakor* (EPSz. fol. 82). [Kandra Kabos e foliot nem közli, l. Adatok az egri egyházm. tört. II.414. s köv. II.] 1605: *Alakor* vagion jenei vikaua (OL. UC. 28/61).

alakor-búza: einkorn, peterskorn BM. 1594: Zab, *alakor búza* (OL. UC. 78/7).

ALÁKÜLD: ablego ad partes inferiores; herunterschicken, hinunterschicken NySz. 1609: Irja Kegyelmed, hogy három kötetlen bibliát *küldött* volna alá Bécsben a könyvárosnak (MA. NLI. 297). Én semmiképen szerét nem tehettem még ez ideig sem az dictionariumnak, sem az bibliát nem láthattam egészen, hanem csak az praefatiót, kit Kegyelmed nekem *alá-küldött* volt (uo.). Igyekeztem, hogy *alá* küldhessem az Lukács ösémnek a bibliát Nag-Megerre Komárom felé (uo. 308).

ALÁMÉGY: subeo, demeo, degredior, devenio NySz. («alá-mén» a.); [hinabgehen, hinuntergehen]. 1569: Az egész hold fellaban vagon Kovács Benedeké mellett, az félholdja penig az *alámenőben* Nagy Keresztesé mellett (SzékelyOkl. V.87). 1596: Hiszöm, hogy Kegyelmed az fölföldön meg nem marad, hanem az Alföldre *alá megyön* (MA. NLI. 97). 1609: Az törökkel való frig is véghez ment mindenképpen, 20 esztendeig, az követek is *alámentek* az ajándékkal (uo. 322).

ALÁMÉNETEL: descensus; untergang NySz. 1609: Voltak házamnál az atyafiak, dominus Michael Szepesi és Michael Fokteoi. Az *alámenetelben* lettem nekik segítséggel tehetségem szerént (MA. NLI. 331).

ALAPÁRT, 1. alabárd.

ÁLARC, -orca: larva, persona; larve NySz. 1572: Vgan ezen napon az turnelra uettem uramnak egh *al orcat* (OL. Nád. 40). 1594: Vadnak *aal orczak* (OL. UC. 78/7).

ALÁTOL: [detrudo, demitto; herabstossen, hinabdrücken]. 1589: Mert anni hal uolt azt monta raita, hog az zakot sem *tolhatta* az sok hainak miatta *ala* (OL. Nád. 41).

ALATT: sub; unter NySz. 1367: Quendam vineam in loco vulgariter Magyalalath dicto (Pannh. Hist. 37) 1412: Vnum in Hegalath (Múz.). In loco Rauazlykhege *alath* nominato (Veszpr. 13, Szölös). 1444: In loco Kerekerde *alath* (OL. D. 13763). In

loco Kwtfe *alath* (uo.). 1450: Pratum habeo in geykeres hath *alath* (uo. 17462). 1452: Alterum in Hasalath [a. m. hárs alatt?] (uo. 14546). 1511: Fogattam adnya nadrespan wrannak egh paplanth yllyen ok *alath* es zerzes *alath* hogh [stb.] (OL. D. 22213, l. Zolnai: Nyelveml. 196). 1550: Azzal az lewelel mellyet ketelen soksagh *alat* [igy? olv. szükség alatt? vö. NySz. 2b. jel.] kellett wala neky adnom (OL. Kolozsm. 50). 1561: Kisz pénzt is vőnek flor. XXVI. ilyen ok *alatt*, hogy minden törvény szerint való háborgatók ellen menedékséget fogadának (SzékelyOkl. V.82). 1597: Vagion egj hatar hatalma kinek *alatta* szemat mondnak lennj (OL. UC. 101/3).

ALÁVER: [defigo; herabschlagen]. 1532: Az kosra kywel az karokat *veryk ala* (OL. Nád. 48).

ALBÉRT: Albertus PPB. 1343: Possessionis Scenthalberth vocate (Múz. Danes).

ÁLCS, -I? 1. ács, -i.

ÁLD: a) immolo, offero; opfern; b) benedico, laudo; segnen NySz. (1—2. jel.). 1193: Inde ad aldo cut (OL. D. 27). 1214: Iuxta quendam fossam que uocatur *aldoucuth* (Pannh. 41/F). 1223: Iuxta quendam fossam que uocatur *Aldoukt* (uo. 1/Z). 1400/1403: Blasio Belesaldo [Szam. szerint a. m. bélé-s-áld] dicto (OL. D. 1430). 1427: Prediis Feleghaz *Aldothkuththeleke* Twztheleke (Múz.).

ÁLDOMÁS, áldomás?: a) sacrificium, oblatio; polluctum, epulae sacrificiales; offer; opfermahl; b) collatio, epulae; mahl, gastmahl; c) benedictio; segen; d) mercipotus; kauftrunk, weinkauf NySz. (1—4. jel.). 1310: Dederunt mercipotum et *aldamasium* [igy?] ad bibendum secundum consuetudinem illius loci approbatum (AnjouOkm. 1.213). 1324: Petev filii *Aldumas* (uo. II.170). [Vö. 1399: Insuper propter maiorem cautelum ac probationem, sepe dictus Comes Johannes bibit *almasium* [igy!] cum pefate domine [igy] inconspicuo discretorum virorum, qui huius rei et cause concordaciones ac mediaciones fuerunt, quorum primus nuncupatus Comes Michael de Schars, qui *almasium* benedixit (Múz. 1895/7. sz.). Vö. *aldamas, aldamasium, aldomasium, almasium* Bartal.]

áldomás-ital: mercipotus; kauftrunk, weinkauf NySz. 1613/1696: Nem ok nélkül csináltatták itt mi nálunk is az pecséteket, hogy annak erejével, és *áldomásital*al, levélért az mi pecsétiünknek az mi helyünkben öröksége és megmaradása legyen (GazdtörtSzemle VII.408). 1700: Azmely ember afféle örökséget veszen, úgymint házat, szőlő-örökséget etc. valahány forinton veszi, az tanácsnak minden forintból egy-egy pénzzel tartozik az vevő-személy; *áldomás italban* pedig 1 forintot ád, tudomány-pohárban is 1 forintot (uo. VII. 401).

áldomásital-levél: [literae mercipotus; kauftrunksbrief]. 1613/1696: Az pénzadó [szántóföldek cserélésekor] tartozik egy köből bort adni, azaz Cub. 1, áldomásban, amellé két tál étket, az más fél pedig egy pint bort, és így levelet vővén róla, *áldomásital-levele* lészen (GazdtörtSzemle VII.410).

ALEG? 1. alig.

ALÉKSÁNDOR, 1. Sándor.

ÁLGYÚ, 1. ágyú.

ALIG? alég?: vix, aegre; schwerlich, kaum NySz. 1482: Johanne *Aleg* [a. m. alég = alig?] (Veszpr. 9. Kovácsi).

ALÍT, állít: puto, existimo, arbitror; meinen NySz. 1769: Egy Kováts Sámuel nevű magának sokat állító ember, de másként igen értetlen ember ezt kezdi mondani (CanonVisit. 196).

ALKALOM: pactum, conventio: vertrag, vergleich NySz. 1590: Jövének mi előnkben... egyfelől az vitézlő Jankó Gáspár. másfelől Torjai Pál..., tőnek mi előttünk ilyen *alkalmat* és végezést, hogy... (SzékelyOkl. V.145).

ALKUSZIK, vö. *mégalkuszik*.

1. **ÁLL?**: mentum, maxilla; kinn NySz. 1483: Petro *Felaho* [olv. fél álló?] (Lelesz Acta 93/1). [Vö. *egér-állú hal*.]

2. **ÁLL**: 1) sto; stehen stb. NySz. (1. jel.) 1261/1394: Piscature videlicet Tanzuezy Kukuusallo zeg Sebusuezy (OL. D. 520). 1268/1347: Uadit ad locum *allosceghatya* dictum (MonStrig. 1.554). 1326: Piscinam *Allov* uocatam (ZichyOkm. I.283). 1357: Usque montem Kyrallulohy denominatum (Pannh. 17/Dd). 1358: Inde venissent ad multitudinem lapidum vbi quendam arborem piri kubem *allokurtuel* pro meta reperissent (Pannh. Tih. 1/17). 1381: Locum Farcasallon dictum (ZichyOkm. IV.201). 1594: Ezek így kötötték magokat, hogy ha elmenne Karda Lukács Lázár Farkas uram keze alól, minden törvény nélkül megvehesse Lázár Farkas uram az felyül megirt kezeseken az 25 fl., semmivel eleibe ne állhassanak, semmiféle törvénbeli orvossággal meg ne állhassanak, se repositioval (SzékelyOkl. V.156). || 2) consto; kosten NySz. (8. jel.) 1635; Ha alábbvaló [a sisak] és énnekem is áll szerszámával együtt 2.50, az ára 3 f. (Gazdtört-Szemle VIII.481). Leszen munka azon 2 napra való és annak szerszáma áll 1 f. 50 d. (uo.). [Vö. *be-el, mégáll*.]

ÁLLÁS: 1) statio: das stehen NySz. (2. jel.) 1260/1402: Vadit versus Zwestalasa vbi in capite vinee Chybrezeule vocate sunt due mete (Körmend, Heim 4). || 2) substructio; gerüst NySz. (3. jel.) 1493: Strangones ad faciendum *Allasth* ad fenestras ecclesie (EPSz. fol. 29). 1532: Has kőthel *allas* kőthőzny (OL. Nád. 49). 1587: *Allas* keoteozny walo geoplwth wettem 30 zalat (uo. 40). [Vö. *ellene-lő-állás*.]

állás-fa: pegma Kr. [pegma tormenti; laffette, stückgestell]. 1637: *Allasfakon* jo es szep egesz agyu szakalások (OL. UC. 14/43).

ÁLLAT, vö. *előállat*.

ÁLLAZÓ: mentale; kinnreif NySz. 1493: Quatuor frena *alazo* (EPSz. fol. 83).

ÁLLÍT, l. *alít*.

ÁLLÓ, vö. *kapun, víz-álló*.

álló-dinnye: [melo hibernus; wintermelone]. 1558: *Allo* awagh Thelelő *dynnye* io waygon (Múz. Kisfaludy).

álló-kincs, -kéncs: 1481: Et alia pecunia wlo *allokencz* (OL. D. 26018).

álló-tanya: [piscina; weiher]. 1588: *Allo* wagi halas thonia (OL. UC. 64/35).

ÁLLONGAT, vö. *főlállongat*.

ALMA: pomum, malum; apfel NySz. 1236/1239: Prope riium qui fluit de *Almacuth* (HazaiOkm. VI.33). 1288: In fimatis iuxta *Alma* tria iugera

(Veszpr. 109, Szepezd 2). 1296?: In caput fluii Weressalma vocati (Múz. Péchy). 1315: Possessiones Bachamezey Werussalmafoula (uo.). Cadit in fluium Werussalmapathaka nuncupatum (uo.). 1339: In loco *Almakuth* vocato duas vineas (Veszpr. 106, Antalfa 4). 1341: Ad metas arborum *Almahatar* vocatas (OL. D. 3416, I. AnjouOkm. I.387). Quatuor priores metas arborum *almahatar* vocatas (ZalaOkl. I.387). 1385: In loco *Almazeer* nuncupato similiter duo Jugera (Veszpr. 6, Gyulakeszi). Possessionibus Veressalma Philippha Mezenthokna vocatis (Múz.). 1407: Tria in loco *Fyzalma* (Körmend, Anyos 9). 1435: Aque Aprozalmuize vocate (ZalaOkl. II.486). 1506: Tria in loco Marthon-*almay* appellato (Veszpr. 4, Csátár). 1558: Dyo. *Manero* azw *alma* (OL. Nád. 49). Azw *alma* Azw sozo [igy?] (uo.). 1599: Ket bonchiok. Eggjk *almajawal* (OL. L. III.16. 17). [Helyn. szárm.: 1174: In predio quod dicitur *Almad* (Veszpr. 2, Kisberény). 1227: Ecclesie sancte Marie de *Almad* (OL. D. 133). 1230: Villa Beren Alchi Wosod *Almad* Sagu March (Veszpr. 14, Dec. Comit. Symig.). Villa Alchi Wosod *Almad* (Pannh. 32/V). 1309: Monasterii de *Almad* (Veszpr. 13, Szőlős, Zala m.). 1426: Villis Felsewalmad Alsowalmad Zenthpeterfelde (Forrás?). 1453: Possessionibus Valvus *Almad* et *Kysalmad* vocatis (OL. D. 14722).] [Vö. *birs, muskotály-alma, pirosalma-fa, telelő, vad-alma*.]

alma-fa: malus; apfelbaum NySz. 1225: Inde currit ad *Almafa* (OL. D. 119, I. SoprOkl. I.12). 1237: Ad arborem que vocatur *agasalmafa* (ZalaOkl. I.13). Ad arborem quam vulgus vocat *apathalmafa* (uo. I.14). 1252: Uenit ad arborem signatam que uulgo dicitur *Almafa* (OL. D. 33710). 1256: Arbore *almafa* (HazaiOkm. VII.57).

alma-fánk: [frixum, pastillus ex pomis factus; apfelkrapfen]. 1545: *Almat alma fankhoz* (OL. Nád. 41). 1551: *Almat alma fanknak* (uo. 49).

alma-hímű: [equus pomulatus, scutulatus; apfelschimmel]. 1296: Quendam equum *alma hymu* peeg coloris (Múz. Wenzel).

alma-kása: [pulmentum ex pomis factum; apfelbrei, apfelmus]. 1548: *Almat alma kasanak* (OL. Nád. 49).

ALMÁRIOM, *almárium*: armarium, repositorium, fiscus, abacus vestiarius; almer, schrank, schrein NySz. [Vö. 1490: In almario cuppe (OL. D. 26048)]. 1554: Cista vulgo *almarium* (OL. UC. 76/1). 1608: Az *almaryom* (uo. 37/56). 1638: Egy kis *almarium* (uo. 2/34).

ALMARIOMOSKA: [armarium parvum; kleiner schrank]. 1597: Hituan *almariomoczka* (OL. UC. 101/3).

ALMÁS: pomosus, pomis praeditus; mit äpfeln versehn NySz. 1093: Undecimum predium est quod uocatur *Almas* (Pannh. 2/A). 1193: Ibi intrat in uiam *almas* (OL. D. 27). 1200 k.: Ad fluium *Almas* peruenit (Anon. 26). 1233: Vndecimum predium est quod uocatur *Almas* (Pannh. 1/2). 1240 k.: In predio *Almas* hec sunt nomina Jobagionum Torda Buzoch Gurge Mathsa (uo. 61/8). 1260/1271: Vsque ad riium qui *almaspataka* nominatur (OL. D. 2505). 1330/1420: Cadit in fluium *Almaspatak* vocatum (Forrás?). 1356: Ad rywum *Almaspataka* nuncupatum (Múz.). 1366: In quodam Prato prope *Almasteluk* (Veszpr. 7, Hanta). 1381: In vno rubeto penes *Almastoua* adiacenti (Múz.). 1390: Riulus *Almaspatak* nominatus (OL. D. 7620). Riulus *Almaspatak* nominatus (Lelesz Met. Mármaros 11). 1400: Nicolaum *Almas* dictum (ZichyOkm. V.178). 1409: Venit ad fluium *Almaspathaka*

nuncupatum (Múz.). 1454: *Almas*, hn. (OL. D. 14604). 1467: Penes quamdam vallem Kyskerekalmas vocatam (Múz.).

almás-kék: pomulatus, scutulatus; apfelgrau NySz. [caeruleus]. 1556: Az kichin kochiba az *almas kek* lowak leznek (OL. Nád. 49). 1586: Equi cerulei vulgo *almas-kek* dicti (OL. L. III.16. 17).

ÁLMOS: somnolentus, somniculosus; schläfrig NySz. 1229: Quorum nomina mixtim hec sunt *Almus* [a. m. álmos?] Leger Medve Wrou (Pannh. 5/Gg). 1233/1345: Usque ad locum qui vocatur *Almustoua* (Veszpr. 3, Billege). 1258: Peten Daniel *Almus* Bohas Jaco et Symon (Pannh. 6 D). 1277: *Almus* filius Pousa (Múz. Ertl). 1277/1291: *Almus* filius Pousa (uo. Érdy). 1277/1328: *Almus* filius Pousa (uo.). 1364: Nicolaus Filius *Almus* (HazaiOkm. V.145). 1452: Michael dictus *Almos* (OL. D. 14575).

ÁLNOK: astutus, versutus, furtivus, malitiosus; heimtückisch, listig, schlau, falsch NySz. 1247: Nomina quidem libertinorum sunt hec Pouka Povs Hogud Wendeg Agustun Mortum Sudan Boch *Almuc* Futas Bugul (Veszpr. 6, Gyulakeszi). 1247/1342: *Almuk*, szn. (HazaiOkm. V.21). 1315: Alus filio *Almuk* (Veszpr. 6, Gyulakeszi).

ALÓL-CSAPÓ (MALOM): [molendinum sub tus currens; unterschlächtige mühle]. 1369: Vnum molendinum in fluvio Vespem *Alolchapo* uocatam (Veszpr. 3, Bogárfölde). 1638: Beő vizre *alol czapo* [t. i. malom] (OL. UC. 2/34).

ALOT?: sopio; einschläfern NySz. («alut» a.). 1265: *Olotow* [a. m. alotó?] filio Gonow (Múz. Ertl).

ALSÓ: inferus, inferior, imus; unter- NySz. 1307: Cuiusdam terre *Olsouzule* nominate (Múz. Berényi). 1311: Loca sessionalia in *Olsoarakmoz*. (AnjouOkm. I. 230). 1320: Possessionis *Olsoukerechen* (OL. D. 1990). 1335: Possessionum *Fulseuadrian* et *Olso-uadrian* (uo. 2946). 1353: In possessione *Olsoukethel* (Múz.). 1355: Possessionum *Fulseuadryan* et *Olso-uadryan* (OL. D. 17634, I. AnjouOkm. VI.300). 1356: *Olso-pachuch*, hn. (ZalaOkl. I. 570). 1363: Ad quosdam fluuios *Galnaseer* et *Olso-sugitag* nominatos (Múz.). 1364: Nicolao Orda dicto de *Olso-wilimba* (Múz. Kállay). 1394: In possessione *Olsoendred* vocata (Veszpr. 4, Endréd). 1400: Duabus *Insulis Felseuzygeth* et *Olso-zygeth* nominatis (Pannh. 1/1). 1402: In possessione *Olso-cfalu* vocata (Múz. Beniczky). 1417: Ladislai Toth dicti de *Olso-molnasbel* (Pannh. Hitel. 48). 1420: Possessiones *Also-teremi* Felseuteremi (ZichyOkm. VI.634). 1426: Villis *Felsewalmad* *Alsowalmad* Zenthpeterfelde (Forrás?). 1452: Possessionum *Kewzepsewself* et *Alsopencz* appellatarum (OL. D. 14525). 1454: *Also-nadas* *Felsewnadas* (uo. 14604). 1479: Diuertens ad locum qui dicitur *Also-folyamat* (Múz.). 1496: Possessionibus *Jobagy* *Alsoewr* *Felseewr* (Körmend III/6, Körmend 7). Possessionibus *Zenthkwth* *Alsoewr* *Felseewr* (uo. Körmend 10). 1499: Duas insulas *Felsew-zygeth* et *Alsozygeth* appellatas (Múz.).

alsó-ing: perizona, interula, subligar, castula; unterhemd NySz. 1548: In eiusdem edibus *also Ing* III (Múz. Kapy).

alsó-kő: [lapis molaris inferior, meta; unterer mühlstein]. 1597: Az malomnak garatia, lizt valuaia, *also keoue*, forgo *keoue* (OL. UC. 101/3).

ÁLTAL, átal: a) trans; über-, hinüber-, durch-; b) directus, rectus, brevior; direkt, gerade, kürzer NySz. (1. és 3. jel.). 1258: Quedam terra arabilis que *altalparlac* appellatur (OL. D. 480). 1288: Duo iugera

in *altal* iuxta terram *Cazmerii* (Veszpr. 109, Szepezd 2). 1295: Lacui *Altalpotok* dicto (KárolyiOkl. I.23). 1318: Ad vnam terram que *Altalparlak* vocaretur (OL. D. 1916). 1372: Ad Ryyulom *Altalpatak* vocatum (uo. 6039). 1379: Possessionis *Altalzegh* vocate (KárolyiOkl. I. 366). 1391: Uenissent ad Riulom *Altalpatak* vocatum (Lelesz Met. Ugocsa 8). 1408: Circa Siluam *Altalbyk* sclauonicum autem *Prechnabukovyna* vocata (OL. D. 9416). 1414: Perneniret ad terras arabiles que wglo *Altalhfelde* nominaretur [igy?] (Körmend, Communis Elenchus 10, Bogad). 1425: Johanne *Altal* (Múz. Kiskaludy). 1431: Rubetum *Altal-berek* vocatum (KárolyiOkl. II.140). 1451: Thome *Altal* (OL. D. 14905).

ÁLTALAG, -ACSA, l. átalag, -acsa.

ÁLTALESIK: [cado per aliquem locum; hinüber-fallen, hindurchfallen]. 1367 1384: Cadit in alium fluuium *Altalesew* vocatum (OL. D. 5595). [Vö. NySz.].

ÁLTALHOZ: [transveho, transporto; herüber-bringen, herüberführen]. 1545: Eg reuesznek az ki az eleest *altal hozta* (OL. Nád. 41).

ÁLTALJÁR: permeo, pervado, perambulo; durchgehen, durchwandern, durchdringen, hinübergehen NySz. 1348: Quinquaginta iugera in loco *altalyaro*. (ZalaOkl. I. 478). 1440: Venissent ad fines quarundam terrarum arabilium *Altaljarofeldek* nuncupatarum (Múz.). 1484: Item in loco *Altalyaro* vnum iuger (OL. D. 36320).

ÁLTALKISÉR: traduco; hinübergeleiten NySz. 1544: Eg pariztnak ki az raban *altal keser* az ar uizbe (OL. Nád. 42).

ÁLTALLATÓ: perspicuus; durchsichtig NySz. 1638: *Altal lato* üveg ablakra valo (OL. UC. 2/34). Az Harmadik [ablak] penigh vagion rakva kerek *altal lato* uveghből (uo.).

ÁLTALLYUKASZTÁS: perforatio; das durchlöchern NySz. («általlikasztás» a.). 1643: Vagyon az aknában egy *általlyukasztás*, azhol az víz vagyon az mélységben (GazdtörtSzemle VI.119). Viszont vagyon azon *általlyukasztásban* sónak reménysége, jó érczet hogy találnának (uo.).

ÁLTALÖSVÉNY, -ösvény: trames; kreuzweg NySz. 1442: Caderet in vnam semitam wglo *Altal-wswin* vocatam (Múz.). 1451: Unam semitam, vulgariter *altal wswin* vocatam (OL. D. 32377).

ÁLTALSZÉD: [herüberpfücken]. 1643: Valaki szőlőiből körtvélt, almát és egyéb gyümölcsöt a szomszédéból *általszed*, 4 forinton marad (Gazdtört-Szemle VI.471).

ÁLTALTÖRDEL: reticulo; durchbrechen NySz. 1635: A kik portai szablyát kéztől csimáltatnak cifrázon [olv. cifráson] *által tördekt* virágokkal girájától 3 f. 50 d. (GazdtörtSzemle VIII.475).

ÁLTALÚT: trames, semita, via compendiosa, compendium; kurzer weg, kürzester weg, grader weg NySz. 1269: Uadit ad uiam que *Altaluth* vocatur (OL. D. 679) 1297: Per viam a Lapus Nyar usque ad aquam *Kysduad* uocatam que via dicitur *Altaluth* (Múz. Justh). 1334: In latitudine duorum iugerum a via *altalut* (Múz.). Vadit uersus occidentem usque *altalut* que venit de Pmlen (uo.). 1337: Unam viam kis *altal ut* vocatam (HazaiOkm. III.132). 1341: Via anti-qua que dicitur *altaluth* (OL. D. 24467). 1398 1429: Vsque ad terram que vocaretur *altaluth* (uo. 2870). 1436: Deinde transiret ad viam que *Altaluth* vocaretur

(uo. 231). **1526**: Intra vias Alapywth et Althalbeth vocatas (Pannh. 20/A).

ÁLTALVISZ: traduco, transduco, transfero; hinüberführen, herüberbringen NySz. **1584**: Mikoron uyaron az hanon marhath *atal veghetheknek* (OL. UC. 56/33).

ALUSZIK, vö. mēgaluszik.

ALUT, l. alot.

AMADÉ: Homodeus Kr. 1318/1320: Paulo filio *Omodey* de genere Verbulchu (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.).

AMBORUS, l. Ambrus.

AMBRUS, Amborus, Ambros, Amburus: Ambrosius Kr. 1211: Hii sunt ioubagiones Tubus Dolus Beke Gentus Horogus Opus *Ombreus* [a. m. Ambros?] Kuine (Pannh. Tih.1/5). **1240** k.: In eodem predio hec sunt nomina pastorum ouium *Ombrius* Kesleud (Pannh. 61/8). **1577**: Zabo *Ambros* [igy kétszer] (OL. UC. 1/3). **1584**: Nyrö *Amborus* (uo. 56/33). Kočhy *Amborus* (uo.). Kaza *Amborus* (uo.). Fabian *Amburus* (uo.). **1597**: Karykas *Amburus* (uo. 12/42).

AMBURUS, l. Ambrus.

AMÉLY, *azmēly*: qui, quae, quod; welcher, welche, welches NySz. («mēly» 3. jel. a.). **1608**: *Az mely* barátom onnét haza jöven Wittenbergára jönnek (MA. NLI. 293). **1643**: *Azmely* tölgyerdő az sóbányához való volt (GazdtörtSzemle VI.121).

AMÉLYIK, *azmēlyik*: [qui, quae, quod; welcher, welche, welches, der, die, das]. **1613/1696**: Valamely atyánkfia szántóföldet cserél, és *azmelyik* ad hozzája pénzt, törvényünk ez (GazdtörtSzemle VII. 410). [Vö. NySz. *mēlyik* a., más jel.]

AMENNYI, *azmenyē*, *azmennyi*: quantus, quot; wie viel NySz. («mennyi» a., 3. jel.). **1558**: Szürköntöst, öreg embernek valót és gyermeknek, ahhoz képest *azmennyi* réf leszen benne, azt meg kell intézni és adni (GazdtörtSzemle VI.137). **1571**: Cypellöst *az menyet* el nyöthet (OL. Nád. 47).

AMENNYIRE, *azmennyire*: quatenus, quantum; soweit, insofern NySz. («mennyire» 3. jel. a.). **1643**: *Azmennyire* mi eszünkben vehettük... hasznosnak itélénk új schalltot készítetteti (GazdtörtSzemle VI.120).

AMÉTISZT: amethystus NySz. **1516**: Egh ewregh *ametisth*, keth kysseb *ametisth* (OL. D. 26367, l. Zolnai: Nyelveml. 204).

AMI, *azmi*: relativum: quod; was NySz. («2. mi» 3. jel. a.). **1613/1696**: *Azmit* ide felirtunk mesgyejárásnak módjáról, szükség az porgolátok járásáról is írunk (GazdtörtSzemle VII.411).

AMIKOR, *azmikor*: quum; wenn, als NySz. («mikor» 1. jel. a.). **1643**: *Azmikor* császár urunk ő felsége az aknát az eperjesi városnak adta volna (GazdtörtSzemle VI.119).

AMINT, *azmint*: prout, ut, sicut, eeu, velut, quam; wie, gleichwie, als, denn NySz. («mint» a., 2. jel.). **1526**: *Azmint* el rendeltem Igj akarom hogy legyen (OL. D. 24323, l. Zolnai: Nyelveml. 257). **1619**: Az lengiel urbarium szerint az *minth* kántort fizettek (OL. UC. 22/21). **1643**: Az régi sóvágó-helyek, az felső mezőben vulgo kürn, *azmint* felől is specificáltott, teljességesen elhagyatának az munkából (GazdtörtSzemle VI.120). **1752**: Meghagyni méltóztatott;

azmint is az méltóságos uraság oeconomialis commissiója azt végezte, hogy [stb.] (uo. 138).

ÁMPOLNA, *ampolna*, *ámpóna*, *ámpona*?: *ampulla*: *ampel*, *krug* NySz. **1542**: *Ampolna* Kynthorna (OL. Nád. 40). **1553**: *Ampolnath* ezüstöth kettöth (OL. L. III.16. 17). **1556**: Ket ezüst *ampolna* (OL. Nád. 48). **1581**: Negh *ampona* ezwrth (OL. L. III.16. 17). **1584**: Keth ezüstth *ampona* (OL. UC. 56/33). **1588**: *Ampona* on ketteo (uo. 76/17).

ÁMPÓNA, **ÁMPONA**? l. *ámpolna*.

ANDOR, l. *András*.

ANDORKÓ: [koseform zu Andreas]. **1602**: *Andorkó* Tamás jobbágy. *Andorkó* Gergely jobbágy (SzékelyOkl. V.317). [Vö. *András*.]

ANDORJÁS, l. *András*.

ANDRÁS, *Andor*, *Andorjás*, *Andrēás*, *Endere*, *Endre*: Andreas Kr. 1225: Quorum nomina sunt hec... Aruud cum nepote. *Endre* cum fratre suo Andrea (Pannh. 1/F). **1242** k.: Hec sunt nomina Jobagionum equestrium Bekes *Endere* Sumug Pyncust (Pannh. 61/8). **1282** k.: *Andreas* Bela et Lewenta (Kézai, l. FontDom. 1/2. 82). **1321/1323**: Kenches-andrasfolua (Múz. Soós). **1332**: Super curia seu fundo eorundem lbwriastephanhaza et Herborthfiaandreas-haza nominato in Ciuitate Strigoniensi sito (Múz.). **1336**: Scenthanduryas, hn. (SztárayOkl. I.106). **1355**: Sex loca villarum fundari de nono inceptarum que wigo wagas nuncuparentur. Villa Kunchul wagasa Villa *Andras* nagasa (OL. D. 4483). **1408**: Piscinas *Andras*-weyzehele Sarnyak Nagsar (Múz.). **1428**: In terris *Andreas* ortuana et Molnar *Andreas* ortuana vocatis (uo. TörtTárs. 1). **1452**: In possessione *Andrashaza* (OL. D. 14619). **1454**: Zenthandras, hn. (uo. 14604). **1459**: Naghandreasnehaza, hn. (uo. 15334). **1492**: In possessione Zenthandraswr [igy többször] alio nomine Eghazafalwa (Múz. Justh, II. Ulászló okl.). **1493**: En ver *andras* adom en kezem yrassat (Akad., l. Zolnai: Nyelveml. 156). **1602**: *Andor* Jakab (SzékelyOkl. V. 193). **1668**: Nagy *Andras* Csöz biro (OL. UC. 1/21). [Vö. *Andorkó*.]

ANDRÉÁS, l. *András*.

ANGOLNA, vö. *ángvilla*.

ÁNGOSTÁR, *ángustár*: (cantharus ligneus; angster). **1535**: Lignei cantari *angostar* dieti (OL. UC. 99/25). **1549**: In cellario cantharus ligneus *angusthar* (uo. 75/41). **1588**: Ereg fa *angostar* (uo. 76/17).

ÁNGUSTÁR, l. *ángostár*.

ÁNGVILLA: anguilla; aal NySz. («angolna» a.). **1595**: *Anguilla* egy neghel (OL. Nád. 49).

ANGYAL: angelus; engel NySz. **1478**: Petrum *Angyal* (Körmend, Heim 590). **1482**: Gregorio *Angyal* (Veszpr. 9, Kovács). **1561**: Petro *Angyal* (SzékelyOkl. V.82).

ANGYALOS: [angelum habens; engel habend]. **1583**: *Angyalos*, hn. (SzékelyOkl. V.137).

ÁNIS, l. *ánisz*.

ÁNISZ, *ánis*: anisum PP. **1378/1425**: Sub magna arbore Salicis *Anisfa* [a. m. *ánisz*?] dicta (OL. D. 11297). [Vö. NySz.]

ANNA, *Annos*: Anna PPB. **1370**: Possessio *Anna* vocata alio nomine nunc Vras appellata (Múz. Kende). **1392**: Johannis de Zenthamaazonfalua (Múz. Péchy). **1476**: Una saknia wigo, quam legaverat *Anna*

(KárolyiOkl. II.452). 1561: Kondorát Istvánné, *Annos* (SzékelyOkl. V.81). Kondorát Istvánnak, feleségének *Annos* asszonynak (uo.). [Vö. *Annis* PPB.] [Panka, Panna.]

ANNAKFÖLÖTTE, -félétte: ultro, insuper, praeterea; überdies NySz. 1608: Kegyelmed portékájának egyéb hija nincsen, hanem az Ursinus uram kért egy iver poharocskát ki, . . . *annakfelette* Szepsi Mihály uram kérte ki az Kegyelmed clomarisát (MA. NLI. 262).

ANNOS, 1. Anna.

ANTAL: Antonius NySz. 1275: *Anthaleus* [igy? a. m. Antal?] filius Golomb (Veszpr. 106, Bedeg 2). 1423: Duobus pratis sew fenilibus vno *Anthalya* et altero *Athyaywthamelleke* nominatis penes viam de possessione *Athya* ducentem existentibus (Lelesz Acta 43/11). 1426: Prediis Kasafya *Antalhaza* Egyedlakos *Lakosantalhaza* et *Zygeth* appellatis (Forrás?). 1454: *Lakosantalhaza*, hn. (OL. D. 14781). *Kosafyantalhaza*, hn. (uo.). 1484: Valentini *Anthalwey* (Veszpr. 4, Csopak). 1528: Terram *Kysanthalhe* pwz-thaya vocatam (OL. Kolozsm. 106).

ANYA: mater: mutter NySz. 1361: Vergit ad vnum stagnum *Anyato* dictum (Körmend, Heim 176). 1489: Insuper etiam dicit, quod si vellet irritare et recusare, mater fieret meretrix, vulgariter dicendo kwrwa legen *anya*, ky megmasolya (OL. D. 19472).

anya-méh: apes pro foetificatione relictæ; mutter-biene NySz. 1564: *Anyameh*. Rayh meh (OL. Nád. 49).

ÁNYAS? 1. Ányos.

ANYÓKA: [matricula; mütterchen]. 1522: Valentinus *Anyoka* (OL. D. 37328).

ÁNYOS, Ányas? : Anianus CzF. [?] 1224: *Annus* [a. m. Ányos v. ányús = ágyús?] et Boxa tenetur seruire in cocitate [?] Zerendu in opere Tauarniei (Veszpr. 14, Supuna). 1299: *Anyas* [a. m. Ányos?] de Zymany (MonStrig. II. 475). 1382: Gregorius dictus *Anyos* [olv. Ányos v. ányós = ágyús?] de Wamus (Veszpr. 106, Szentbenedekalja 1). 1428: Johanne dicto *Anyos* (Veszpr. 11, Lovas). 1451: Michael *Anyos* (OL. D. 14456). [Vö. Mátyás Fl.: Nyelvtört. Szótárkísérlet, *Anyos* a.]

ÁNYÓS? 1. ágyús.

ÁNYÚS? 1. ágyús.

APA: pater; vater NySz. 1152: Belos bano *Apa* comite (Pannh. 38/2). 1200 k.: Tuhutum uir prudētissimus misit quandam uirum astutum, patrem *Opa* forcos Ogmand (Anon. 25). 1211: Isti sunt currieri Vosos China Domus Mogd Chemud *Appa* [?] Neurenche Arud Caliz (Pannh. Tih. 1/5). 1229: Pristaldo *Opa* (Pannh. 5/Gg.). 1285: Possessiones et domos Jordani filii Balcini cuius Albensis decedentis sine herede ad manus nostras Regias deuolutas quas habet in castro Albensi et specialiter vineam ipsius *Apareze* vocatam (Körmend, Heim 13, 1. HazaiOkl. VIII. 239).

APÁCA, appácca?: sacerdotissa, monacha, nonna: nonne NySz. 1256: Iuxta uiam publicam qui procedit ad *apachafalua* (Pannh. 14/B, 1. Wenzel II.265) 1266/1297: Iuxta locum qui dicitur *Apachasumlo* (Pannh. Tih. 1/9). 1270: *Apacha* Somlyo. (HazaiOkl. 59). 1347: Datum in *Apachanasarhel* (Múz.). 1351: In congregatione prope *Apachawasarhel* celebrata (uo.). 1356: In latere cuiusdam campi *Apachazeuleye* nuncupati (uo.). 1368: *Apacha* Vasarhel (HazaiOkl. 284). 1369: Prope villam *Apachawasarhel* (Múz.). 1389: Castri *Appachasomlow* (Körmend III/3, Atád 19).

APAD: decresco, detumeo, deminuo; abnehmen NySz. 1598: A szalonnaiak adnak circiter 67 kr, martoniak 33 és így mostan a szalonnai jövedelem, a szalonnaiak a Martoniakkal vagy *apadnak*, vagy áradnak, száz kereszt buzát adnak (CanonVisit. 145).

APADÁS: decrementum liquoris; das abnehmen eines fließenden dinges NySz. 1692: Koresomárosnak amikor bort árul, buza minden holnapra metr. 2. *apadásra*, gyertyára, minden vedertül denar. 1 (GazdtörtSzemle VI.180). Koresomárosnak . . . Minden veder borból csepegésre, gyertyára, *apadásra* 1—1 pénz (uo. 181). Koresomárosnak . . . Minden veder borbéli *apadásért* 1—1 pénz (uo. 183).

APASTAL, 1. apostol.

APÁT: abbas: abt NySz. (1. jel.). 1211: Ad collem qui vulgo dicitur *Apafteereh* et sub colle sunt due mete. Inde egreditur ad monticulum qui uulgo nuncupatur *Zouafteereh* iuxta quem est meta (Pannh. Tih. 1/5). 1221: Cum seruo nomine *Apat* (Pannh. 4/B). 1237: Ad arborem quam vulgus vocat *apath* almafa (ZalaOkl. I. 14). 1240 k.: Fenetum nomine *Apat* toa (Pannh. 61/8). Quorum nomina sunt hec *Cheme Apat* Mortum Redemit de filio Endus Champam et fratrem eius (uo.). 1263: Tenet metam cum uilla *Apatunukaya* (Múz. Romy). 1293: Primo incipit in fluuio Soyow in quodam loco *Apath* rewy uocato (Múz. Hanvay). 1318/1320. *Arabilium* terrarum seu campestrium in valle *Apathrethe* nuncupato (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1323: In valle que *Apat* welge dicitur (Múz. Balassa). 1338: In valle *Apathrethe* nuncupata (HazaiOkl. IV. 163). 1345: Ad planam terram *Apathmezeye* vocatam (Lelesz Met. Szatmár 64). 1358: Wrskal Wrs *Apatlaka* Faud Pylp Capulch Cuest (Pannh. Tih. 1/17). 1365: Ad faciem cuiusdam monasterii abbatialis in honore beate Margarete virginis in monte Mezes uocato constructi quod *Mezesapath* nuncuparetur (Múz.). 1369: Nicolai de *Orozapath* (Múz. Horvát Istv.). 1452: Descensum philisteorum *Apathsallasa* nuncupatum (OL. D. 14514). 1523: *Nyarasapath*, hn. (Zolnai: Nyelvm. 226).

APÁTI: [abbatialis; abteulich]. 1222: Nouem uineas quas habebat inter uineas hominum abbatis in villa *apaty* in higmogos (Pannh. 5/Nn). 1230: Decimas de *Apati* (Veszpr. 14, Dec. Comit. Symig.). Decimas de *Appati* (Pannh. 32/V). 1231: A septemtrione cum villa *Apaty* (OL. D. 168). 1240 k.: In predio Hegmogos quod alio nomine dicitur *Apati* (Pannh. 61/8). 1266/1297: Villam de gesnow uel *apaty* iuxta fyceg (Pannh. Tih. 1/9). 1275: Terra populorum de villa *Apaty* (OL. D. 927). 1306: Quandam possessionem monasterii sui *Apaty* uocatam (Pannh. 6 S). 1327: Terris *Apathy* et Mochfelde vocatis (Múz. Horvát Istv.). 1344: In villa *Apati* (Múz.). 1345: Possessionem Feultheuberen alio nomine *Apathy* vocatam (Múz.). 1353: Nomina possessionum hec sunt *Whuesfolua Apathy* (Múz.). 1370: Possessiones *Apaty* ac *Zebegynmonustura* vocate (Múz. Kende). 1418: Villis *Arach Apathy* Assofw Ermenes vocatis (Veszpr. 2, Áracs).

APOSTAL, 1. apostol.

APOSTOL, apastal, apostal: apostolus: apostel NySz. 1453: In possessione *Apastal* [a. m. *apostol*?] (OL. D. 14621). 1456: Jacobus *Apostal* (uo. 15063). 1510: Georgio *Apasthal* (Múz. Soós?). 1602: *Apostol* Tamás. *Apostol* Márton (SzékelyOkl. V.216).

APOSTOLI-SZÉK: [sedes apostolica; der apostolische stuhl]. 1769: Istennek és az *Apostoli székek* kglmébül az Egri venerabilis Püspöki székek és

ahoz köttetett Diocesisnek venerabilis Püspökje (Canon-Visit. 199).

APRÓ: minuti, minutuli; klein, gering NySz. (1. jel.). 1145/1443: Venitur ad locum *aprokwrthwel* (OL. D. 14). 1281/1347: Ad quosdam frutices *Aproharazt* vocatos (OL. D. 2275). 1304/1464: Venit ad vnum metum *Oprosir* vocatum (Múz.). 1354: Veniet ad quodam monticulum *Aproseer* nominatum (Lelesz Met. Szaboles 18). 1426: Pratum ad duo falcastra sufficiencia in loco scilicet *Apro* ozthal nominato (Veszpr. 8, Jutas). 1435: Aque *Aproalmuize* vocata (Zala-Okl. II. 486). 1472: Inter duos colles *aprohalom* nominatos (OL. D. 17341). 1518: In loco *Apro* Ozthal nominato (Veszpr. 8, Jutas). 1586: *Apro* labos marha. Malaczok. Godák (OL. Nád. 40).

apró-hal: 1521: *Apro halath*, harchaat (OL. D. 26264). 1544: *Apro halat* koppot, dörgeezet (OL. Nád. 40). Vöttem ebedre *aprohalat* (uo. 41).

apró-kalmár: [propola: krämer, kleinhändler]. 1714: *Apró kalmár* (DebrLt., Zoltai Lajos közlése). [Vö. aprólékos-kalmár.]

apró-mozsár: 1597: *Apro mosar* aliter siska pattantiu vass 2 (OL. UC. 101/3).

apró-műves: [handlanger]. 1643: Az *apró művesnek* béri, úgymint: az csiga-tekerő, taliga-tolyó és az köteltartókra sok haszontalan költség kell (GazdtörtSzemle VI.120). [Vö. NySz.]

apró-pénz, -pinz: pecunia minuta, nummi; kleines geld NySz. 1544: Attam *apro penzt* (OL. Nád. 40). Ki teszen *apropenzt* (uo. 42). 1555: Harmadfel forint *apro pinz* (uo. 48). 1610: Dutka és *apropénz* (KomárJk.).

apró-puska: [sclopeti genus: eine art büchse]. 1553: *Apro puska* laphaba walo (OL. L. III.16. 17).

apró-sajt: 1544: Vöttem *apro saytot* uaczorara (OL. Nád. 41).

apró-sült: [assaturae genus: eine art braten]. 1544: Ebedre *apro sültnek* ég font borihunst (OL. Nád. 40).

apró-szög: [elavulus; stift, kleiner nagel]. 1545: Vöttem *apro zeget* (OL. Nád. 40).

APRÓD: a) parvus; klein; b) parvulus, puer; kind; c) apparitor, pedisequus, armiger; aufwärter, diener, lakai, waffenträger, schildknecht; d) tyrunculus; lehrknabe NySz. 1300: Johannis dicti *Oprod* (Forrás?). 1319: Johannes dictus *Aprod* (MonStrig. II.767). 1323: Stephano dicto *Oprod* (AnjouOkm. II.65). 1324: Nicolao dicto *Oprod* (Múz. Ibrányi). 1333: Stephani dicti *Aprod* (OL. D. 2798). 1335/1362: Nicolaus dictus *Aprod* (Múz. Kapy). 1338: Nicolai dicti *Aprod* (Múz. Máriássy). 1339: Stephani *Aprod* dicti (Lelesz Acta 1/25). 1342: Stephani dicti *Aprod* (ZichyOkm. II.18). 1348: Iohannes dictus *Aprod* (OL. D. 28729). 1358: Stephani dicti *Aprod* (Múz.). 1360: Nicolai dicti *Aprod* (OL. D. 5179). 1367: Iohannes dictus *Aprod* (uo. 30695). 1371: Johannes dictus *Aprod* (Múz.). 1378: Nicolai dicti *Aprod* (OL. D. 6497). 1394: Johanni dicto *Aprod* (Múz.). 1414: Nicolai *Aprod* (uo. Máriássy). 1422: Petro *Aprod* (Lelesz Acta 42/92). 1475: Simone *Aprod* (uo. 85/22). 1476/1484: Kys Janko *aprodiano* meo (Múz.). 1477: Apud *aprodianum* meum (ZalaOkl. II.608). 1530: Vnam thaniztra pro *aprodiano* (OL. Nád. 42). [Vö. 1287: Gregorius parvulus noster (Wenzel IV.293). 1325/1347: Petrus parvulus aule sue (OL. D. 2275).]

APRÓLÉK: 1) minutia, apopasma: kleine, ge-

ringe, nichtswerte dinge NySz. (1a. jel.). 1544: Szenaert es egeb *aprolekert* (OL. Nád. 41). 1557: Egh disnonak *aprolekat* (OL. L. III.16. 17). 1572: Az egyk sysaknak az pofayaba orh usaban az nyak usaban toltokaua! es mynden *aprolekyaual* egetembe (OL. Nád. 47). || 2) exiguus, minutus; klein, zerkleinert NySz. (1b. jel.). 1545: Keth ladaban *aprolek* holwalo (OL. Nád. 48). 1556: *Aprolek* fekethe selem korda (uo.). Kwlomb kwlomb *aprolek* hym golcz remek peldak (uo.). 1560: Eg negel *aprolek* marha (uo. 49). 1594: *Aprolek* fodor (OL. UC. 78/7). 1596: *Aprolek* fazeczkakot (OL. L. III.16. 17). [Vö. konyha-apró-lék.]

APRÓLÉKOS: 1) minutus; klein, gering NySz. (1. jel.) 1643: Az officinát, akiben az *aprólékos* sőt főzik, revideálják (GazdtörtSzemle VI.118). || 2) [propola: krämer, kleinhändler]. 1712: *Aprólékos* (DebrLt., Zoltai Lajos közlése).

aprólékos-kalmár: [propola; krämer, kleinhändler]. 1714: *Aprólékos kalmár* (DebrLt., Zoltai Lajos közlése). [Vö. apró-kalmár.]

APRÓS: minutus, in partes minutas divisus; verkleinert, in kleine stücklein zerteilt NySz. (1. jel.). 1632: Az malomhoz valo *apros* szer szamot (OL. UC. 3/20).

ÁR?: fluctus, aestus; flut NySz. (2. «ár» a.). 1266: Partem in terra Wisarahel [a. m. ár?] (OL. D. 604). 1348: Duo Jugera terrarum suarum quorum vnum Benkara reliquem [?] uero Lenchehel nuncupatur (Múz.). 1408: Lacus Aralya [a. m. ár-alja?] nuncupatus iungitur ipsi fluuiio Borswa (Múz.).

ÁRAD: exundo, inundo, redundo; fluten, strömen NySz. [incrementum capere; zunehmen]. 1598: A szalonnaiak adnak circiter 67 kr, martoniak 33 és így mostan a szalonnai jövedelem, a szalonnaiak a Martoniakkal vagy apadnak, vagy áradnak, száz kereszt buzát adnak (CanonVisit. 145).

ARAGON-SÁFRÁNY: [crocus Aragonicus; aragonischer safran]. 1548: Uöttem *aragon safrant* (OL. Nád. 43).

ARANKA: [nőnév]. 1309: Domina Aranka (AnjouOkm. I.172). 1311: Domina Aranka (HazaiOkm. VII.365). [Vö. arany?]

ARÁNT, vö. közép-aránt.

ARANY: 1) aurum, aureus; gold, golden NySz. (1. jel.). 1267: Villam Aranalabovbach uocatam (OL. D. 630). 1324: Vnum locum aranazou uocatam (ZichyOkm. I. 266). 1349: Possessionem ipsorum Aranhasow alio nomine Zaramaz in comitatu Tymisiensi existentem (OL. D. 30114). 1391: Symonis dicti Arany (ZichyOkm. IV. 468). 1411: Johanne dicto Arany (uo. VI. 159). 1425/1454: Quoddam fossatum Aranasas vocatum (Múz. Justh). 1482: Matheo Aranalabo (OL. D. 18589). 1526: Sollicitauerit de quodam Aran Darab (OL. D. 25022). 1544: Ad preparationem clipei dedit wlgó fel kenyw *aranyat* (OL. Nád. 40). Eg könyue [igy?] *aranyat* uettem etek aranazny (uo. 47). 1548 l Negy chewe *arany* (uo. 48). 1555: Harom sing *aranya*. zvyth parta (uo.). || 2) nummus aureus; dukaten NySz. (2. jel.). 1544: Adtam *aranol* öt forintot (OL. Nád. 40). 1638: Penz vagion *arannial* tallerral szesztakkal dutka es polturak (OL. UC. 2/24). [Vö. vont-arany.]

arany-égető: [auricoctor; goldbrenner]. 1363/1395: Stephani dicti *Aranegeto* (Máz. Kisfaludy).

arany-fonál: aurifilum, aurum textile; goldfaden, gewebtes gold NySz. 1544: Eg font *arany fonalat*

tizenket czót. (OL. Nád. 40). Uöttünk ég font *arany fonalat* tizenket czót (uo. 41). 1553: Koffyom feyer kamuka megperemezhék *aran fonalbol* zywth parthawal (uo. 48). 1581: Egi oltar óltózetre walo veres selembwl chinalt *arany fonallal* elwegh chaf-rangh (OL. L. III. 16. 17.).

arany-forint: florenus aureus, aureus; goldgulden NySz. 1555: Thizeneg *arany forinht* (OL. Nád. 48). 1559: Neg *aran forintot* (uo.). [Vö. 1456: Vnum bonum equum decem florenos aureos valentem (OL. D. 15050).]

arany-gyűrű, -gyűrű? -gyűrő: annulus aureus; goldener ring NySz. 1516: Egh *aran gywreuth* kyben egh saffyl wagon. Egh *aran gywreth* [igy] kyben wasyon Rakoth dyamantal Maria Harmad *aran gywrew* saffyl. Negyed *aran gywrew* kyben keth hegyes dyamanth wasyon (OL. D. 26367, 1. Zolnai: Nyelvelm. 204). 1545: Egh *aran gyvrt* (OL. Nád. 40). Egy *arany gywrew* cymeres (uo. 48).

arany-hím: textile auro distinctum, textile Babylonium, imago aurata; goldstickerei NySz. 1564: Keth wonth *aran hym* (OL. Nád. 49).

arany-lánc: torques; goldkette NySz. 1516: Egh kys *Aran Lanch* (OL. D. 26367, 1. Zolnai: Nyelvelm. 204).

arany-mű: [opus aureum]; goldarbeit, goldwerk NySz. 1635: Egyéb *arany műtől* úgy mint függők, gyűrűk, akiben drágakövek vannak, alkudjék az ötvös mesterrel (GazdtörtSzemle VIII.475).

arany-párta: [anadema aureum; goldene kopf-zierde]. 1494 k.: Kepenyegh et *aranpartha* vlnarum (OL. D. 30244). 1532: Casula cineris coloris deaurata crucem habens factam ex *aranparta* (OL. ActaPaul. SzLörinc 10/11). 1533: *Aran Partha* in vna colligatura (OL. Nád. 49).

arany-perec: armilla, brachiale; armband NySz. 1576: Kezre walo *aran perecz* (OL. Nád. 48).

arany-sáfrány: [crocus aureus; eine art safran]. 1548: *Arany safrant*, töröt safrant, lant safrant (OL. Nád. 49).

arany-szél: [instita aurea; goldborde, goldverbrämung]. 1458: Palium tercium flanei coloris cum tenui Serto wlo *Aransel* ordinatum (Múz. Kállay).

arany-szín, -szinű, -sziné, -szinő, -szün: fulvus, aurei coloris; goldfarbig, goldgelb NySz. 1532: Fel-athlacz *aranzynew* (OL. L. III. 16. 17). Thafotha *aranzyne* (uo.). 1542: Karasia, septuh, kerntuh stamet *aranyziwn* (OL. Nád. 49).

arany-zsinór: [taenia auro intorta; goldeneschnur]. 1581: Weoreos selem fonallal eleght *arany sinor* (OL. L. III. 16. 17).

ARANYAS, 1. aranyos.

ARANYAZ, 1. aranyoz.

ARANYOS, aranyas: auratus, aurosus, aureus, auro abundans; übergoldet, golden, reich an gold NySz. (1. jel.). 1267: De uilla *Oronos* sup Camarum (Pann. Hitel 12). 1325/1347: Currit ad Kysarancus (Körmend II/4, Miskouch 67). 1326: In fluxu ipsius fluii *Aranius* (Lelesz Met. Abaúj 10). 1362: In fluium *Aranius* (OL. D. 31102). 1367: Duorum stagnorum Rannapataka et *Haranyas* pataka vocatorum (Körmend, Heim 208). 1373: Ad fontem vnum *Aranyas-kuta* vocatum (Veszpr. Regn. Met. 13). 1379: Iuxta fluium *Aranyas* existens (Lelesz Acta 12/40). 1389: Villis Barath Wthwes Bolhaas Zabaas *Aranyas* (Kör-

mend III/3, Atád 19). 1415: Jacobus *Aranyas* (uo. I/9, Óvár 10). 1454: *Aranyas*, hn. (OL. D. 14604). 1487: Diete Ciuitatis Ofon Banya alio nomine *Aranyas* Banya (OL. D. 37066). Versus fluium *Aranyas* (uo.). 1497: Duos paplan vnum feyer *aranyas* aliud weres-aranyas (uo. 20569). 1510: Faceletrum [igy] *aranyas* et sarga Tezthemelh (uo. 35774). 1516: Negh *aranyas* Maych (uo. 26367, 1. Zolnai: Nyelvelm. 205). 1528: Peplum vnum *haranyas* athlacz (OL. L. III.16. 17). 1540: Ket hosszu maycz *aranyas* (KárolyiOkl. III.227). 1544: Az ötvös az uram cimemet meg mecczette az ket *aranyas* kupan (OL. Nád. 40). 1547: Egh *aranyas* fwtat (uo. 48). 1599: Egh *aranyas* sysak czewst *aranyas* tol tokawal es orvasawal (OL. L. III.16. 17). 1638: Meniezeti ez haznak igen szept partazott gombiai festet [igy] es *aranyasok* (OL. UC. 2/34).

aranyos-hím: [textile auro distinctum, textile Babylonium, imago aurata; goldstickerei]. 1560: Ket chahol emeg *aranyas him* wagon egeken (OL. Nád. 49). 1564: Neg ymegre walo *aranyas* zel *hym* (uo. 49).

ARANYOZ, aranyaz: auro, deauro; vergolden, übergolden NySz. 1544: Egh könyue [igy?] aranyat uettem etek *aranazny* (OL. Nád. 47). 1553: Hath ezyt *aranyazoth* gomb (uo. 48). 1558: Egi meren *aranyazot* ewreg pohar (OL. L. I.1) 1584: Három ezysth *aranazoth* kelh (OL. UC. 56/33). 1591: Egh hansar ezwst *aranyazoth* ezyfras (OL. Nád. 49). 1599: Egi meren *aranyazot* hanchyar (OL. L. III.16. 17). 1638: Meniezeti ez haznak igen szept festes es gombiai *Aranyazott* (OL. UC. 2/34).

1. **ARASZ:** palmus, spithama; spanne NySz. 1095: In kyar Ezti Sap Thatu sekez herdi *oraz* [a. m. arasz?] Hella (Pannh. 15/Oo). 1443: Duo vasa vinorum quorum quodlibet decem mensurarum manuum et palmarum wlo *Araz* sit et existat Vni-versis et singulis keneziiis (Múz.). [Vö. elő-arasz.]

2. **ARASZ:** [panni genus; eine art tuch?]. 1339: Vnum palium meum de *Araz* (OL. D. 3280).

ARATÁS: messis, messio; ernte NySz. 1211: Hii sunt vdornici Boyad Thexa Nemelh Cut Vossos Monac Vasaard Somciu *Aratas* Zemdy Forcos Medue Thidia (Pannh. Tih. 1/5). 1597: Zolgal rostalassal *aratassal* es zena göytessel (OL. UC. 12/42).

ARATÓ: messor; schnitter NySz. 1423: Johannes *Aratho* (Lelesz Acta 43/83). 1461: Benedictus *Arato* (Múz. Kisfaludy). Ladislao *Aratho* (Múz. Kállay). 1477: Johannem *Aratho* (Lelesz Acta 87/3). 1495: Georgius *Aratho* (OL. D. 26243). 1509: Alberto *Aratho* (Múz. Forgách). 1524: Thoma *Aratho* (Lelesz Acta 130/49). 1525: Michael *Aratho* (OL. D. 37000). 1577: *Arato* Pal (OL. UC. 1/3).

ARBANÁSZ, 1. orbonász.

ÁRBOC: malus navis; mast NySz. [malus]. 1498: Blasius *Arbocz* (OL. D. 20704).

árboc-fa: columna; mast, stange NySz. (3. jel.). 1597: [A sátor] minden keotelinel es három *arbocz* faial egietemben (OL. UC. 101/3).

ARC, orca. vö. ál-, embër-arc.

arc-kötő: [gesichtsbinde]. 1567: Egy *orca* keoteo keoteses slogos (Forrás?).

ARCÉL, 1. arcúl.

ARCÚL, arcél: a) facie tenus; mit dem angesicht: b) obviam; entgegen NySz. 1408: Johannem Fabry

dictum *Archel* [a. m. arcél = arcúl?] Janus (ZalaOkl. II.336). 1484: Ladislaus *Arcehwagoth* (OL. D. 18994).

ÁRÉNDÁ: conductio, redemptio, arénda; pachtung NySz. 1674: Az ser korezomat az ott valo ser nevelős *arénda* szerent birja (OL. UC. 8/21).

ÁRK, 1. árok.

ÁRKI, ároki: [ad fossam pertinens; auf einen graben bezüglich]. 1311: *Arkychalan* [hn. a. m. árki?] (AnjouOkm. I. 242). 1428: In loco eminenciori wlgó *Arókymb* nominato (Forrás?). 1454: *Arky*, hn. (OL. D. 14604).

1. **ÁRKOS, árokos:** [fossam habens, fossa circumdatus; mit einem graben versehen, umgeben]. 1314: Circa *arcusvth* a parte septemtrionali sunt duo iugera (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1320/1355: Circa viam *Arkusvth* nouem Jugera (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1323: Super quendam monticulum *Arcus* vocatum (HazaiOkm. IV.136). 1326: *Arkuspothaktuwe*, hn. (AnjouOkm. II.239). 1343: Fluuió seu alneo *Arcus* vocato (ZichyOkm. II.68). 1404: Michaelis de *Arkus* (SzékelyOkl. V.3). 1446: Duo [jugera] in loco *Arkoskvth* (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1465: Prediorum Lyanheghaz Kethfylew [Kethsylew?] *Arokus* Haromlabw appellatorum (Múz. Kállay).

2. ÁRKOS, 1. árkus.

ÁRKUS, árkos: arcus GyöngySzőt.: [lehrbogen]. 1587: Fa circulum awagy *arcus* (OL. UC. 46/74). 1638: Bolt ala valo *arkus* (OL. UC. 2/34). [Vö. GyöngySzőt. 1899. sz.]

árkus-fa: [lehrbogen]. 1637: Boltas ala valo *arkos fak* (OL. UC. 14/43).

ARNOLD, ÁRNOLD: [Arnold]. 1419: *Arnoldfalva*, hn. (ZichyOkm. VI. 539). 1546: Ees hataarlik az *Arnold* fija Myklos fewldeewel (ZalaOkl. I.73).

ÁRNYÉK, árnyik: umbra; schatten NySz. (1. jel.) 1275: Ad promontorium quod uocatur *Arnykmal* (OL. D. 921). 1346: Ad promontorium *Arnykmal* dictum (uo. 3838). 1438: Predia Dyodtheleke Lygetheghaz Zenthpalarneka (Forrás?). 1578: A több darabantok azt engették az *árnék*-erdőt a Harminez-embererdeje felől, a többi marada a több darabantoknak (SzékelyOkl. V.111).

ÁRNYÉKOS, árnyikos: a) umbrosus, umbraticus; schattig; b) adumbratus; schattenhaft, scheinbar; c) figuratus, symbolicus; bildlich NySz. 1461: Alberto *Arnikus* (Múz. Kállay).

ÁRNYÍK, -OS, 1. árnyék, -os.

ÁROK, árk: fovea, fossa; graben NySz. 1055: Exhinc usque ad angulum *aruk* (Pannh. Tih. 1/1). Inde *aruk* tue que uallis usque ad kangrez uiam extenditur (uo.). Exinde ad magnam uiam que ducit ad *aruk* tue. (uo.). Indeque ad *aruk* fee (uo.). Posthec ad *aruk* tue ducitur usque ad baluan (uo.). 1095: Incipit per munimentum quod uulgo dicitur *aruk* (Pannh. 15/0o.). Uertitur ad sabulosum munimentum qui uulgo dicitur humuch *aruk* (uo.). 1193: Inde ad quesarce (OL. D. 27). Inde ad huce *arc* (uo.). 1194: Ex inde procedit ad *aructeu* et ibi est meta (uo. 33). Inde autem tendit ad *aructeu* ad priorem homoc (uo.). 1211: Uenit per arundineta usque ad *Aroczeg* (Pannh. Tih. 1/5). 1234: Per uias uadit ad *Aruch* (Pannh. 32/A). 1269: Ad locum qui *aruk* uocatur (OL. D. 679). 1277: Uenit ad fossatum *ark* uulgariter dictum (uo. 35834). 1283/1309: Prima meta incipit in *Arukthetheu*

(uo. 1168). 1294/1367: Venit ad fossatum quod uocatur *Aruk* (Veszpr. 6, Gyimót). 1297/1389: Peruenit ad fossatam paganorum que wlgariter Pagan *aruk* dicitur (Körmend, Heim 369). 1312: Tendit in unam fossatam *aruk* uocatam (OL. D. 1806). 1335: Paulo dicto Saar de Harumaruk (Körmend, Heim 67). 1339: Iuxta quoddam fossatum wlgó Hozynaruk vocatum (OL. D. 3222). 1341: Paruam vallem *aruk* dictam (ZalaOkl. I.387). 1342: Venit ad vnum locum *Arukzad* vocatum (OL. D. 1731). 1353: Johannis dicti Toka iobagionis ecclesie nostre de *Arukfeu* (Veszpr. 106, Árokfő 1). 1363: In capite cuiusdam fossati prout idem dominus Episcopus retulisset Pyspukaroka vocati accessissent (Veszpr. 106, Bieske 1). 1364: Circa vnam fossam *Arukfew* vocatam (Veszpr. Regn. Met. 12). 1377: Iuxta quoddam fossatum Tolmacharoka vocatum (Körmend II/1, Alber 6.). 1379: In *arukkuz* due sessiones (Múz. Békassy). 1386: Datum in descensusphylisteorum *Arukmeliek* vocato (uo. Kállay). 1394/1446: In loco *Arokzek* vocato (OL. D. 7914). 1395: Abhinc inter duas sessiones versus aquilonem procedendo in diuerticulis terrarum arabilium pertingeret ad *Arukzeg* (Múz.). 1396: Descensum filisteorum *Arukzallas* vocatum (OL. D. 8177). 1413: Ad quoddam fossatum folyoarok vocatum (uo. 28778). Exit de fossato magno porozloarkya vocato (uo.). 1429: Vsque fossatum Papocharok vocatum (Múz. Kisfaludy). 1440: Reperissent quoddam fossatum *Arok* vocatum (Múz.). 1459: Penes fossatam nostram wlgó *Arok* vocatam (OL. D. 15357). 1462: Quandam metam sarcanarokya vocatam (uo. 15742). Iuxta fossatum wlgó Or *arakya* vocatum sub radice montis (uo. 28853). 1463: Vnum in Thwyssessark, secundum in Zel a parte occidentali (uo. 15826). 1464: Possessionis *Arokkewzyentpetherfalva* vocate (Veszpr. Regn. A/10). 1498: Particulam terre Ewrdegharkya vocate (Múz. Kállay). 1520: Vndecimum in loco Felsewarokzegben (uo. Kisfaludy). Medium in loco Alsoarokzelben (uo.).

árok-hát: das erhobene ufer des grabens, damm NySz. 1250: Ad vnum fossatum et foneam *arukhat* dictum (OL. D. 341). 1413: In medio ipsius fossati sen dorso wlgariter *Arokhath* vocato (OL. D. 28778). 1452: Usque quoddam fossatum *Arokhath* vocatum (OL. D. 36403).

ÁROKI, 1. árki.

ÁROKOS, 1. 1. árkos.

ÁRON: [Aron]. 1266: Cum stagno nomine *aaron*-mortuaya (OL. D. 604).

ÁROS, árros: 1) venditor, mereator; verkäufer, kaufmann NySz. (1. jel.). 1252: *Arus* iobagionis. Ipse *Arus* emerat. Idem *Arus* nobis constitit (OL. D. 368). 1360: Duas possessiones vnam Dws vocatam inter Albam Regalem et villam Fwen et aliam *Arus* [a. m. áros?] nominatam in Comitatu Symigiensi (Körmend V/7, nr. 124). 1493: Luca *Aros* (OL. D. 20080). 1602: *Árros* Márton *Árros* Bálint (SzékelyOkl. V.197). [2] venalis; verkündlich NySz. (3. jel.). 1597: Mykor Bechbewl *aros* morhat hoznak (OL. UC. 12/42). [Vö. bor-, hal-, könyv-, méh-, ruha-, széna-, tyúk-, vas-, vászon-, viasz-, zab-áros.]

ÁRPA: hordeum; gerste NySz. 1323: Particulam possessionis sue *Arpatarlo* uocate (OL. D. 33737). 1415/1424: Septem predia *arpatelek* vocata (uo. 10362). [2] Szárm.: 1181: Ad uillam de *arpad* (OL. D. 22). 1193: Inde ad uallem *arpad* (uo. 27). 1240 k.: Hec sunt nomina vduornicorum de eodem predio Cenkez *Arpad* Golombus Feud (Pannh. 61/8). [Vö. őszi-árpa.]

árpa-dara: ptisana; gerstengraupen NySz. 1636: Lenese, borsó, *árpadara* egy-egy köböllel (Gazdtört-Szemle 1.273)

árpa-föld, -föld: [ager hordeo consitus; gerstenfeld]. 1411: Terrarum vacuarum *Arpafelde* vocatarum (Múz.). 1453: Prediis *Arpafewlde* et Kwkethe vocatis (OL. D. 14606).

árpa-kása: hordeum frimum, polenta, ptisana; gesottene oder gekochte gerste NySz. 1524—26: Dabuntur fercula duo vnum videlicet de carnibus bouinis vel agnellinis aut Kapoztas hws aliud vero ferculum saythle aut *arpakasa* (OL. D. 32686). 1544: Vöttem *arpa kasat* (OL. Nád. 41). 1557: Farina. *Arpakasa* (OL. UC. 76/10).

árpávalérő-körte, árpáal[?]irő: pirum praecox: haberbim NySz. 1326: Quendam arborem pír *Arpal greu* [igy] nominati (OL. D. 30000). 1394: Ad vnum arborem pirorum wlgariter *arpalyreukaruel* [igy] vocatum (Akad. 5).

ÁRPÁS: hordearius NySz. [reich an gerste]. 1095: Quartum predium quod est iuxta fluuium *arpas* [a. m. árpás?] (Pannh. 15/00). In *arpas* [hn., a többi szn.] Quecsa Zakan Licadi cima [cuna?] feketeydi Oba Mogurdi Seemscsa (uo.). 1219/1222: Quendam porcionem terre de terra uille *Arpas* (uo. 14/F). 1222: Biseni de *Arpas* (Pannh. HiteI. 3). 1223/1359: Cadit in riuium qui dicitur *Arpas* (Zimmermann-Werner I. 28). 1256: Iungitur mete uille *Arpas* (Múz. Jeszenák). 1366: Tributum portus *Arpas* super Raba flumen quod nunc in ponte Mauricii exigeretur (Pannh. 52/R?).

ÁRROS, 1. áros.

ÁRT: [sich in etwas mischen]. 1643: Ha tizenötöd napra megveszi [a szőlőt], jó, ha nem, azután idegen ember is megveheti, és közit szomszédja nem *árthatja* hozzá, nem is léssen helye tilalmának (Gazdtört-Szemle VI.469). [Vö. 2. *árt* NySz.]

ÁRTÁNY: verres, majalis; verschnittener eber NySz. 1247: Dantes pro sua procuracione porcum triennem, qui uulgo *artan* dicitur (MonStrig. I. 364). 1391: Rufus isti *artan*. Alius *artan* Albe coloris emee Vnum porcum barna. Zur porcus Rufus emee Isti emee Vnum porcum Zeclin *artan* [«kétszer így» Szam. jegyz.] Vnum bonum porcum rufum *artan* (Lelesz Acta 20/10). 1510 k.: Kewer *artan* vnum Kewer tehen vnum (OL. D. 26082) Scrophae pingues wigo *Arthan* (uo. 26235). 1524: Porcum pinguem *artan* dictum (uo. 37006). 1587: Keth *arthan*. Eg emee (OL. UC. 12/42). 1597: Az kew por maganak jar, nywel hogy ew tarthya hayal az molnoth, azerth nem hyzlalnak *arthanth* belöle (uo.).

ártány-pénz: 1437: De pecuniis seroforum *artanpenz* vocaturum (OL. D. 13006). 1566: Per annum soluunt *artan penz* (OL. UC. 9/6). 1596: Quadam taxa *artanpenz* dicta (uo. ? 11/50). 1640: *Artanj penzt*. Tulok penzt (uo. 2/6).

1. **ÁRÚ:** pretium; preis NySz. (1. jel.) 1641: Hogy az melly négy marhát áru szerént kért V. Istvántól, de áru nem *szakasztatott*, noha azt mondta az új városi legényeknek, hogy V. I. olyan marhákat árul, kiknek 28 fiton hagyták bokrárt (DebrJk., I. NyK. XXVI.343. «szakaszt» a.). [Vö. Tülek maradott nekenk az szokásonk Hogy, ha mikoron *árul* mi *szakasztunk*, «Deus, Deus!» ott kiáltonk, Bizonágonk hogy megárultunk (RMK. I.6). Vö. Szilády jegyzetét uo. 240 és NySz. 1. ár és *szakaszt* szólásait.]

2. **ÁRÚ? ARÚ?:** [genus vasis vinarii; eine art

weingefäss?]. 1524: Pro duobus *aru* vini (OL. D. 26266). Pro vase vini *aru* (uo.). De precio duorum vinorum wigo *aru* (uo.). Tria vasa wigo *aru* (uo.). 1546: Vinorum et acetii *aru* I (OL. L. III.16. 17). Empta sunt vini *aru* II (uo.). 1549: Vini vasa uulgo *aru* (OL. UC. 75/39). [Vö. 1. *árú?*]

ÁRÚL: vendito, nundinor, venumdo, vendo, venum expono; verkaufen, feil bieten NySz. (1. jel.) 1588: Az wr borat szerrel *arwlliak* az jobbagoik (OL. UC. 64/35). [Vö. *kiárul*.]

ÁRULÓ, vö. dohány-, ecet-, égéttbor-, káposzta-, kása-, méz-, olaj-, sajt-, sulyom-, vászon-áruló.

ÁRULTATÁS, 1. korcsma-árultatás.

ÁRUS, 1. áros.

ÁRVA: a) orphanus, pupillus; waise; b) viduus, solitarius; verwitwet, einsam NySz. 1152: Tres homines scilicet *Arua* Legunei Fehera (Pannh. 38/2). 1171: Dedit filie sue uernulos Zumbur Odus Tiuan Salad Embel Felad *Arua* Borons Seth Abram (Veszpr. 9, Kál). 1223: De villanis sex homines videlicet Bebus Vz *Arva* (MonStrig. I. 242). 1352: Nicolao dicto *Arua* (OL. D. 4272). 1407: Nicolai dieti *Arua* (Múz.). 1478: Matheus *Arua* (OL. D. 18145). 1523: Stephani *Arua* (Lelesz Acta 129/31). [? Szárm.: 1171: Quorum nomina hec sunt durug elbv ecul edu gunou bula attun dursi *aruad* Kacar busar kauas nedilca lusa (Pannh. 27/Mm). 1211: Joubagiones sunt Ocín Olicon *Arud* Somur (Pannh. Tih. 1/5).]

ÁRVÁS: [orphanum habens; der eine waise hat?]. 1475: Thoma *Arvas* (Lelesz Acta 85/22).

ÁS: fodio; graben NySz. 1317/1409: Circa foueas Agyagasow [olv. ásó v. aszó?] nuncupatas (OL. D. 1894, I. AnjouOkm. I. 421). 1341: Promontorium *Assutholm* nuncupatum (KárolyiOkI. I. 145). 1349: Possessionem ipsorum *Aranhasow* [olv. ásó? vö. Csánki: TörtFöldr. II. 24] alio nomine Zaramaz in comitatu Tymisiensi existentem (OL. D. 30114). 1472: In quodam colle *papastahalom* [olv. pap-ásta halom?] vocato (uo. 17341). [Vö. fölös.]

ÁSADEK: [fossile; etwas ausgegrabenes], das ausgegrabene BM. 1334: Quendam locum *Agagasadek* (OL. D. 2864, I. AnjouOkm. III. 109).

ÁSÁS: 1) fossio; das graben NySz. (1. jel.) 1544: Attam az ieg uerem *asasert* (OL. Nád. 41). || 2) fossatum; graben]. 1393/1446: Primo a fluuió Albi Crisii loco videlicet Marosimiclosasasa incipiendo (OL. D. 7914). 1425/1454: Quoddam fossatum *Aranassas* vocatum (Múz. Justh). 1510: Penes quoddam signum Gyerghdeakasasa vocatum (Múz. Forgách). 1521: Prope locum seu fossatum *Kwnasas* dictum (OL. D. 23504).

ÁSAVÁGY? 1. ásvány.

ÁSAVÁNY, 1. ásvány.

ÁSÓ: 1) cavator, fossor, fodiens; grabend, -gräber NySz. (1. jel.) [L. az összetételekben.] || 2) rutrum; spaten NySz. (2. jel.). 1490: *Aso*. Laphath. (OL. D. 26048). 1529: Laphath, *aso*, tewkapá, safalya (OL. Nád. 49). [Vö. kút-, sátor-ásó (lapát), sir-, tó-ásó.]

ÁSOÁNY? 1. ásvány.

ÁSOVÁNY, 1. ásvány.

ÁSP? 1. áspa.

ÁSPA, **ásp?**: alabrum; haspel NySz. 1555: Keet *aspara* valo temerdek fonal (OL. Nád. 49). 1572: 23 *Asp* [így?] fonal (uo. 40). [Vö. *ásop*, *ázso* MTsz.]

ASSZÓ, 1. asszú.

ASSZONY, **achszén?** **achszin?** **achszony?** **ahszén?** **ahszin?** **ahszony?**: 1) a) mulier, femina; weib; b) domina, hera; frau NySz. 1150: Pristaldus eiusdem rei Gregorius rufus de uilla *ahchyn* [olv. achszin?] (Pannh. 31/Y). 1240 k.: Villis Nulos videlicet Ganth Nema Barba Tapan Taryan et *Assun* [a. m. asszony?] (Pannh. 61/8). Est conterminalis villis scilicet *Ohzynfolua* Ymar Radi (uo.). In villa *Ohsum* hec sunt nomina Jobagionum Nicolaus Moens Suprun (uo.). 1268/1347: Vadit usque ad locum qui dicitur *Oxunteluke* (MonStrig. I. 553). 1307: In villa *Azunfalua* (Veszpr. 18, Vámos). 1309: Gregorij de *Azzun* (AnjouOkm. I. 184) 1329: Villa *Azunnepe* (OL. D. 30619). 1329/1417: Vsque Siluam *Assoncrey* vocatam (uo. 28723). Vsque Siluam *Azonerdeye* vocatam (uo. 37277). 1336: Villa *Balsanassunfolua* vocata (Múz.). 1338: Pratum *Assunrete* vocatum (OL. D. 3170). In villa *Azzunfolua* (HazaiOkm. IV.164). 1346: In predicta possessione *Azzun* (Múz.). 1357/1432: Possessiones Kereky et *Azzonvasara* vocatas (Múz. Kende). 1359: Possessiones Kysrouazd et *Azunfalua* noate (Pannh. 20/C). Possessionibus *Azunfolua* Seplak vocatis (Múz.). 1367: Johanne filio Osl de *Azunfalua* (Múz.). 1373: De possessione *Azunfalua* (uo.). Nicolaus dietus Nemes de *Azzunfolua* (Pannh. 25/N). 1379: Ciues de *Azunpataka* et de Feulseubanya (Lelesz Acta 12/41). 1388: Terrarum arabilium Zenthmiklosfeulde et Zenthmargithaazzonfelde appellatarum (Pannh. 8/L). 1392: Johannis de Zenthannaazzonfalua (Múz. Péchy). 1394: Dominas Zypazzon et Hewlgazzon (SoprOkl. I. 519). 1405: In eadem possessione *Azzonfalua* (Pannh. Hitel. 40). Johannis filii Osl de *Azzonfalua* (Múz.). 1407: Osl de *Azzonfalua* (uo.). 1412: Pauli filii letoris de Kys-*azzonfalua* (Múz. Kapy). 1434: Domina Miklosazon vocata (Lelesz Beres. V.38). 1436: Possessionibus *Azzonfalua* Myhaffalua Chehy et Mendzenth vocatis (Múz.). 1451: Petro Yspan dicto de *Azzonfalua* (Múz. Kisfaludy). 1452: Possessiones Fugod et *Azzonnepe* (OL. D. 30823). 1474: Quendam particulam terre arabilis Zenthmargithasson fewlede vocatam (Múz. Kapy). 1476: Vinee *Azzonzelepe* nuncupate (ZalaOkl. II. 602). 1496: Possessionibus Molnoszechewd Zenthkatherynazzon [így?] (Körmend III/6, Körmend 10). 1506: Septimium [pratum] Elew Reethi siue *Azzon* Reethe (Múz. Kállay). 1538: En Katheryna *Azzon*, Az en Zerelmes Wramnak Bathyany Ferencznek felesseghe [stb.] (Körmend I/1, nr. 45). 1547: Vöttem *asszoónomnak* ég maçar könnet (OL. Nád. 41). 1549: Kageluat uettem *azzonyomnak* (uo. 49). 1554: Azon kupat *azzonom* Czany vramnak ada (uo.). || 2) [hajadonról]. 1525: Zerelmes magdalna *azzon*, high en oda hozzyad nem menthem, ext semmy, ydegensegre ne weghyed (OL. D. 24774, I. Zolnai: Nyelvelm. 237, 238). [Vö. Boldog, fejedelm-, gazda, hölgy-, kis-, léány-, major-, nyoszolyó-, ruhaórzó-, varró-asszony.]

asszonyembër-ruha: [vestis muliebris; frauenkleid]. 1555: Et bokor kapez *azon ember ruhara* valo (OL. Nád. 48).

ASSZONYKA: a) muliereula; weib, frauchen; b) domicella; fräulein NySz. 1483: Domina *Azzonka* (OL. D. 18753).

ASSZÚ, **asszó**, **aszé?** **aszjó**, **aszjú**, **aszú**: aridus, siccus, torridus; trocken, dürr, ausgedorret NySz. (1. jel.). 1222: Villa *Ozacz* [a. m. asszú-ág? vö. «ág» 2. jel. a.] (OL. D. 102). 1264: Inde uadit usque ad caput *Ozszypotok* [«még egyszer ugyanígy» Szam. jegyz.]

(uo. 571). 1265: Inde descendit ad uallem *Oszypok* (uo. 595). 1268: Terrarum Lak Harasty Sucrou *Ozyag* [vö. «Ozyuhag» 1270] et Zentrinitas (Körmend Heim 7). 1270: Ad alium riuum *Ozevotok* (OL. D. 705). Duas terras eorum *Ozyuhag* et Sukurod (Múz.). 1288: Ad paruam aquam que nominatur *Ozyu* potok (OL. D. 1230). Usque riuum *Oziuag* nuncupatum (uo. 1238). 1300: Ab una parte ipsius *Ozzywepotok* (Veszpr. Regn. Met. 5). Ab eodem fluuiio exit in loco *Ozzywepotoktw* [így?] (uo.). 1320/1325: Quendam uallem *Azywuelgh* uocatam (OL. D. 2018). 1323: Quasdam (Possessiones Remethe Korulus *Ozywag* Egres (Körmend, Heim 41). 1323/1330: Lungit fluuium *Ozyukanow* nominatum (Körmend, Sebesiana 2/8). 1334: Ad uallem *Ozywuelgh* (OL. D. 2853). [Vö. 1333/1349: Ad quandam siccam uallem wlgariter Zuhodol vocatam (uo. 2790). 1338: Uallem nemorosam selauonice Zuhodol dictam (uo. 3166). 1374/1420: In quandam siccam uallem Selauonie [így] Zohodol dictam (uo. 33618).] 1337/1414: A quodam fluuiio *Azyupatak* vocato (uo. 3089). 1338: Duas metas terreas in uertice cuiusdam aluey *Azyupatak* vocati (uo. 31239). 1356: Ad vnum patak *Azyupatak* vocatum (uo. 4640). 1377: Ad vnam uallem wlgariter *Azyuwelg* vocatam (uo. 6397). 1390: Riuulus *Aziopatak* nominatus (Lelesz Met. Mármaros 9). 1398: Penes fluuium *Azyohemelycza* vocatum (Múz. Justh). 1407: Sicei fluuii *azyopathak* vocati (OL. D. 9363). 1408: Sicei fluuii *Azyupatak* vocati (uo. 9477). 1435: Possessiones Ewsy Zewdemeter *Azzoazo* (Múz. Kállay). 1446: Duo in loco *Azywupa* (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1454: Ad quandam uallem *Azywuelg* vocatam (OL. D. 31147). 1558: *Azw* alma *Azw* sozo. *Azw* muskatal körtel. *Azw* bezterchey zylwa (OL. Nád. 49). *Azw* berkyné. *Azw* cheresne. *Azw* barazk (uo.). *Azw* öreg zömö cheresne (uo.). 1602: *Asszú* Mátyás (Székely-Okl. V.194, 218).

asszú-gyümölcs: fructus siccati; gedörtes obst NySz. 1692: Egy kertésznek pénz fl. 4. . . turo libr. 40. *aszugyümölcs* metr. 1 (GazdtörtSzemle VI.181). Két öreg béréseknek . . . buza cub. 33. *asszugyümölcs* cub. 1—1 (uo. 182).

asszú-hal: [piscis sole tostus; gedörter fisch]. 1544: *Azzu halat* utolso tal eteknek (OL. Nád. 40). Vöttem *asszu halat* (uo. 41).

asszú-szilva: prunum pressum, siccatum; getrocknete pflaumen NySz. 1587: Berkenye és *azzw zyheca* (OL. UC. 12/42).

ÁSVÁNY, **ásavágy?** **ásavány**, **áoány?** **áo-vány**: fossatum; graben NySz. (1. jel.). 1055: Posthec ad bagat mezei et exinde *asauagi* [olv. ásavágy? a. m. ásvány? vö. NyK. XXV.145] (Pannh. Tih. 1/1). 1226: Predia de Nema de *Asuantheu* (Pannh. 18/T). 1240 k.: In predio *Asuantv* (uo. 61/8). 1241/1338: Ad quandam lacum que wlgó *asuan* dicitur (OL. D. 2273). 1251/1281: Inde descendit ad *Racassuan* (uo. 346). 1252: Ab aquilone in loco *Asoanthu* nominato (uo. 369). Inde cum multis metis vadit ad *Asuanthu* (uo.). Et sic ad *Asoanthu* videlicet ad priorem metam (uo.). Per eundem Holthwag descendit ad *Rathasuan* [így!] (uo.). 1263: Deinde uadit ad *Asuantv* (uo. 33715). 1272: Uadit usque *asuan* et ibi transit ultra fluuium (uo. 792). 1328: Iuxta pratum *Asuan* (HazaiOkm. IV.143). 1357: *Asuan*, hn. (ZichyOkm. III.71). 1364: Quoddam fossatum *Asuan* nominassent (OL. D. 5308). 1379: Inde currit ad aquam *Asouan* vocatum (Lelesz Met. Ugocsa 25) 1409: Vsque ad fluuium *Asuan* tendendo (Múz.). 1426: Ad quandam alium ramum fluuii Raba *Asuan* vocatum (Múz. Kisfaludy). 1443: Super fossato quodam hendes *haswanya* (OL. D. 14). 1467: Quadam fossura wlgó *asuan*

vocata supra locum nauigii (uo. 31888). **1479/1484**: Piscinam *Asovantho* vocatam (uo. 18776). **1485**: Penes eundem fluium *Asswan* (Múz. Kisfaludy). **1516**: Ad duo loca piscaturarum quorum [igy?] vnum *Aswan* appellatur alterum vero Thengelreth nominatur (Pannh. Hítel. 113). **1521**: Venit ad planiciem *Asovanlapossa* dictam (OL. D. 23504). **1543**: Vsque ad Rabam *Asvan* appellatam que fuit versus Wythnied (OL. Nád. 49).

ASZ [vö. NySz.], 1. aszik.

ASZAL: emacio, sicco, arefacio, torreo, torrefacio; trocknen, dörren, trocken machen, rösten, braten NySz. **1288**: Super [supra?] *Ozolo* unum iuger (Veszpr. 109, Szepezd 2). **1347**: In villis *Azalou* Forrou Garadna et NogJda vocatis (Körmend, Heim 111). **1369**: Vnam domum eorum vulgariter *Azalou* dictam (Lelesz Acta 5/28). **1423**: Petro *Azalo* (uo. 43/81). **1453**: Possessionum Egres, *Azalo* et Zerdahel (OL. D. 14722). [Vö. szilvaaszaló-ház, cserény.]

aszaló-cserény: [seirpea ad torrendum facta; darrhürde]. **1597**: Apro *azalo czerenek* ök 18 (OL. UC. 101/3). [Vö. cserény MTsz. 1j. jel.]

aszaló-kemence: [dörrofen]. **1638**: *Aszalo kemence* (OL. UC. 2/34).

ASZALÓS ?: **1342**: Michael dicto *Azalos* [olv. aszalós, aszalysos v. aszalysos?] (Múz.). **1396 k.**: Iohannes dictus *Asalos* [a kiadó «aszalós»-nak olvassa] (Teleki-Okl. I. 255). **1415**: Jacobum dictum *Azalos* (OL. D. 10379). **1418**: Jacobo dicto *Azalos* (Lelesz Acta 38/1). **1438**: Mathias *Azalos* (Múz. TörtTárs. 2). **1439**: Michael *Azalos* (OL. D. 28978). Andreas dictus *Azalos* (Múz. Kállay). **1455 k.**: Versus *asalosyrtwan* (OL. D. 36935). **1466**: Johanne *Azalos* (Lelesz Acta 77/23). **1468**: Lucas *Azalos* (Múz. Kállay). **1476**: Demetrius *Azalos* (OL. D. 36403). **1478**: Iohannes *Azalos* (Múz. Kállay). **1479**: Matheum *Azalos* (Lelesz Acta 89/29). **1509**: Ladislao *Azalos* (Múz. Kállay). **1602**: *Aszalós Imre* (SzékelyOkl. V.187). **1603**: Georgius *Aszalós Máthé Aszalós Nicolaus Aszalós* (uo. 263).

ASZALY ?: **1252**: Ibi est meta capitalis in monticulo *Ozols* [a. m. aszaly?] (OL. D. 369). [Vö. NySz. MTsz. ?]

ASZÁLY ?: a) siccitas; die dürrre; b) aridus, siccus; dürr, trocken NySz. **1414**: Terra inculta haberetur in quadam valle penes hatarfa vlgo *azal* [a. m. aszály?] vocata (OL. D. 27285).

ASZALYOS ?: [L. *aszalós* adatait. Vö. *aszaly* NySz. MTsz.; *aszalyos* MTsz.]

ASZÁLYOS ?: siccus, aridus; trocken, dürr NySz. [L. *aszalós* adatait.]

ASZÉ ? 1. asszú.

ASZIK: siccresco, aresco, arefio; dorren, trocken NySz. **1544**: Öt font *azot* uizat (OL. Nád. 42).

ASZJÓ, ASZJÚ, 1. asszú.

ASZÓ, 'szó [összetételekben]: 1) vallis, planities; tal, niederung NySz. **1055**: Hinc ad fizeg *azua* (Pannh. Tih. 1/1). Postea nogu *azah* feherea (uo.). **1095**: Ad caput uallis que vulgo dicitur *Qumlouozou* (Pannh. 15/Oo). **1203/1254**: In loco qui vulgo dicitur *Baba ozou* (Veszpr. 11, Merenye). Descendit per [per vallem?] que vulgo dicitur *Geo osou* (uo.). **1229**: In uilla *Zarozozou* (Pannh. Lib. Rub. 24/34. l. 20. sz.). **1236**: Protenditur ad uallem que *fencozou* nuncupatur (OL. D. 212). **1236/1283**: Ad vallem que *Fencozou* nuncu-

patur (MonStrig. I. 318). **1240**: Ad quandam vallem que vlgo dicitur *Cumloozo* (OL. D. 249). **1259/1364**: Tendit ad uallem que vlgo *werezhooz* vocatur (uo. 5163). **1265**: Hinc uenit ad *Huzzyozozou* (uo. 595). Hinc ascendit *Zarozozou* (uo.). In caput cuiusdam vallis que vlgo *azov* dicitur (Múz.). Hinc uadit per uallem qui dicitur *Worreoowelgy* (OL. D. 595). Uallis que uulgariter *Hatarusozou* nominatur (HazaiOkl. VI. 131). **1271**: Via *Kecheozovth* nominata (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). Circa viam *Zobozouth* [a. m. aszó?] appellatam (uo.). Supra vallem *Vamus ozou* uulgariter nuncupatam (uo.). **1276**: Vallem *Nogozou* uocatam (Kubinyi: MTörtEml. I. 98). **1282**: Uadit per medium terre *Zobodozou* (Körmend III/2, Pezye 72). **1295**: In villis *Endred Zamard Keurusheg Zarozosou* Egres Beka et Kereký vocatis (Veszpr. 106, Csát 2). Circuendo caput vallis *Medyuoou* vocata (OL. D. 1413). Iungit uallem *Kerekozoutu* uocatam (uo.). Peruenit in quoddam berch *Watulozoutu* uocato (uo.). **1304**: Quadraginta iugera in quodam loco *Zabazo* nuncupato (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). **1314**: Duo [iugera] in eadem *Ozou* ualle adiacencia (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). **1324**: Vnum locum *aranazou* uocatum (ZichyOkl. I.266). **1329**: Transeundo ultra vallem *Ozou* (Veszpr. 2, Ábrahám). Vallem *Ozou* (ZalaOkl. I.239). **1333**: Vsque *Ozouwelg* uocatum (Körmend II/2, Narda 17). **1335**: Ad vallem *Azow* uocatam (KárolyiOkl. I.111). **1336**: Peruenit ad locum *ozow* uocatum (Múz.). **1338**: In qua valle *Azow* vocata (Körmend III/2, Pezye 82). In qua valle *Azow* vocata (Akad. 2). **1353**: In loco *azou* uocato (Múz.). **1358**: Possessionum et porcionum possessionariorum [igy?] scilicet *Zarozou* *Kerushyg Berey Baluanus Turuk Fok Gungus* (Pannh. Tih. 1/17). Possessionis *Zarozou* (uo.). **1368**: In possessionibus *Zarazow* *Ewsud* et *Zala* vocatis in Comitatu *Symigiensi* (Veszpr. 17, Szárszó). **1380**: Vnius vie *Vrazow* dicte (Veszpr. 4, Csopak). Per vallem *Wrazowth* dictum [igy?] (uo.). In gremio cuiusdam montis *Wrazouhege* dicto (uo.). **1380/1414**: Ad quandam vallem *Azowelg* [olv. «azou+uelg» v. «azo+welg»?] uocatam (OL. D. 6742). **1383**: Ad quandam montem *Wrazoufeld* uocatum (Múz.). **1385**: In loco *Azo* nominato prope quandam viam (Veszpr. 6, Gyulakeszi). **1386**: In loco *Zabazo* dicto septuaginta iugera (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). **1408**: Vallis *Azohorha* vocata (HazaiOkl. 345). **1420**: Vnam magnam vallem quam ipse magister *Johannes Wyzesazow* vocari dixisset (OL. D. 10923). **1435**: Possessiones *Ewsy Zewdemeter Azzoazo* (Múz. Kállay). **1486**: In monte *Malazo* [olv. mál-aszó?] uocato (Veszpr. 4, Alsóörs). || 2] [fluvius, rivulus; fluss, bach]. **1211**: In uilla *Ozoufen* hii sunt agricole (Pannh. Tih. 1/5. In uilla *Ozoufeu* isti sunt ioubagiones (uo.). *Ozoufen*, hn. (Pannh. Hítel. ?). **1231**. In fluvio *Sarusozo* flectitur ad meridiem (OL. D. 168). **1231/1397**: Iuxta aquam *Berekzow* [ebhól: *«berekaszó»? vö. régi «Szárszó» ma «Szárszó»] (OL. D. 174). **1236/1239**: Riuius cadit in alium quem quidam *Yeur ozou* uocant (HazaiOkl. VI.33). **1266/1297**: Priedium quod vocatur *Ozoufen* (Pannh. Tih. 1/9). **1358**: Possessionum et porcionum possessionariorum [igy?] scilicet *Vduary Dergeche Ermenes Azoufeu* (uo. 1/17). **1367**: Inter duos fluius *Palyazow* et *Lowfew* vocatos (OL. D. 5604). **1389**: Annectit caput cuiusdam riui *Zaruaszow* vocati (Lelesz Met. Mármaros 13). Cuiusdam riui *Zaruaszow* vocati (OL. D. 7481). **1418**: Villis *Apathy Assofw* *Ermenes* (Veszpr. 2, Áracs).

ÁSZOK: temo, pertica, publica, palus, fulmentum; ganter, lagerholz NySz. **1638**: Ket rend *aszok* (OL. UC. 2/34).

ászok-fa: cantherius; ganter NySz. **1493**: Ad celaria *azzokfath* feci laborare (EPSZ. fol. 87).

ászok-pénz: [lagergeld, lagergebühr]. 1480: Quodam genus solutionis *azokpenz* vocatum (OL. D. 18313). 1613/1696: Az itten való ember, ha maga majorságán kívül termett bort vidékről hoz bé, az ittenvaló is annyi *ászok-pénzt* adjon, mint a vidéki egy-egy hordó borért, t. i. den. 25 (GazdtörtSzemle VII.414).

ászok-vám: 1554: Tempore vindemie *azokvam* vinorum (OL. UC. 45/36). De singulis vasis vini *azokvam* denarios X (uo.).

ászokvám-pénz: 1567: Queruntur grauiter de extraordinaria exactione pecunie *azokvampenz* vocate, quam supra vinum quintale de singulo vase compelluntur dare (OL. UC. 40/35).

ASZTAG: acervus frugum, meta foeni; triste, schobor NySz. (2. jel.). 1431: Pratum *Azthagel* vocatum (KárolyiOkl. II. 140). 1499: Acerbum wigo *Astagh* tritici anni tercii (Múz. Justh). 1510: Ad eandem vallem que *Azhagwelghe* appellaretur (Múz.). 1510 k.: Cumuli fenorum wigo *aztagh* (OL. D. 26235). 1550: Az paytanal való *aztagban* (OL. Nád. 4). [Vö. búza-, dézsma-, rozs-asztag.]

asztag-láb: 1637: Pusztá *asztaghlab* (OL. UC. 14/43).

ASZTAL: mensa; tisch NySz. 1293: Inde uadit ad nugilum *oztol* [a. m. asztal?] uocatum (OL. D. 1370, I. HazaiOkl. 138). 1354: Possessiones Tarnuk, Kysaztal (AnjouOkl. VI.169). 1564: Hwzon hath kys *asztalra* walo kezkenöckhek (OL. Nád. 49). 1594: Olaz jateknak ualo poztos hozzu *asztal* (OL. UC. 78/7). 1634: Négy szegeő fias *asztal* (uo. 21/3). 1683: Fiokos *asztal* (uo. 3/32). [Vö. cipőszakasztó-, forgó-, paraszt-, tábor-, táborban való-, téglavető-, vagdaló-, vert-asztal.]

asztal-cipő [panis albus; weissbrod]. 1544: *Aztal* cipot hat szazat (OL. Nád. 42). 1692: Számtartónak . . . *asztalcipő* per diem 3. közézipő nr. 3, egy lovára széna (GazdtörtSzemle VI.178). Udvarbíró fizetése fl. 100 . . . *asztalcipő* dietim nr. 3. közézipő nr. 6 (uo. 179).

asztal-fia: riseus, capsula mensae, cista mensaria; tischlade, schublade NySz. 1597: Egi kis *asztal fia* (OL. UC. 77/13).

asztal-gyártó: arcarius, mensarius, abietarius, seriniarius; tischler, schreiner NySz. 1457: Gregorius *Azthalgyartho* (OL. D. 36405). 1464: Johannes *Azthalgyartho* (Lelesz Acta 75/45). 1475: Petro *Azthalgyartho* (OL. D. 17660). 1478: Paulus *Azthalgyarto* (Veszpr. 107, Egerszeg 16). 1498: Blasius *Azthalgyartho* (OL. D. 20765). 1509: Dionisio *Azthalgyartho* (Lelesz Acta 117/26). 1525: Ladislaus *Azthalgyarto* (OL. D. 37000).

asztal-kalács: [placenta; kuchen]. 1569: Esketéstől denár 12, egy keszkenőt is adnak [a predikátornak], egy *asztal kalácsot* és egy pint bort ha vagon (CanonVisit. 141).

asztal-kés: [tischmesser]. 1548: Attam az *asztal kesek* köszörölésétől (OL. Nád. 41).

asztal-keszkenő, -keszkenő: serviette NySz. 1458: Manutergia wigo *Astalkeskenev* quindecim (Múz. Kállay). 1546: Ket *asztal kezkenyot* sahost (OL. Nád. 49). 1581: *Aztal kezkenyeo* kylenecz (OL. L. III.16. 17).

asztal-láb: fulcrum, pes mensae, trapezophoron; tischfuss NySz. 1683: Egy hitvanos *asztal láb* asztal nélkül, egy igen el viselt reghi Skarlat szőnyeggel be fedve (OL. UC. 3/32).

asztal-tartás: [haushaltung?]. 1596: A predikátor *asztaltartással* nem tartozik (CanonVisit. 140). [Vö. NySz.]

ASZTALKA: parva mensa; tischlein NySz. 1636: Fejér *asztalka* (GazdtörtSzemle I.265). 1638: Vagion egy negy Labu kis *Asztalka* is (OL. UC. 2/34).

ASZTALNAK, I. asztalnok.

ASZTALNOK, **asztalnok**: dapifer, structor, strator; aufwärter, tischdecker, tafeldecker NySz. 1382: Magister Andreas *Aztalnok* dictus (ZalaOkl. II.186). 1405: Stephanus dictus *Aztalnok* (Lelesz Acta 28/10). 1423: Petri dicti *Aztalnok* (OL. D. 11389). 1436: Stephano dicto *Aztalnok* (Múz. Békassy). Petrus *Aztalnok* dictus (Veszpr. 107, Gergeteg 6). 1444: Michael *Aztalnok* (Pannh. 38/Aa). 1449: Demetrii *Aztalnok* dicti (Körmend III/1, Bábony 18). 1460: Andree *Aztalnok* (OL. D. 15487). 1463: Ladislao *Aztalnok* (Lelesz Acta 74/11). 1477: Georgium *Aztalnok* (ZalaOkl. II.268). 1481: Emerici *Aztalnok* (OL. D. 18462). 1486: Demetrii *Aztalnok* (Pannh. 51/0). 1488: Fabiani *Aztalnok* (Múz. Kisfaludy). 1524: Georgio *Aztalnok* (Múz. Kállay).

ASZTALOCSKA: [parva mensa; tischlein]. 1597: Kis negj szegő *asztaloczka* (OL. UC. 101/3).

ASZTALOS: mensarius, seriniarius; tischler NySz. 1454: Anthonio *Asthalus* (Múz. Becsky). Anthonio *Aztalos* (Lelesz Acta 65/60). 1481: Johanne *Asthalus* (OL. D. 18534). 1497: Johanne *Asthalos* (Lelesz Acta 105/4). 1504: Gregorii *Asthalos* (Múz. Kállay). Franciscus *Asthalos* (Lelesz Prot. I.155a).

asztalos-műszer: [instrumentum lignariorum; tischlerwerkzeug]. 1638: Harom darab fogas *Asztalos műszer* Tarto No. 3 (OL. UC. 2/34).

asztalos-szörszám: [instrumentum lignariorum; tischlerwerkzeug]. 1638: *Asztalos szerszám* (OL. UC. 2/34).

asztalos-társ: convictor; tischgenosse NySz. 1608: Az cseh Acontius Miklós deák is *asztalos társom* egy nihány több csehekkel (MA. NLI. 262).

ASZÚ, I. asszú.

ÁTAL, I. által.

ÁTALAG, **átalag**: tinia, batus, doliolum; antel NySz. («átalag» a.). 1544: Vöttem ket *átalagot* (OL. Nád. 41). 1548: Eg *átalag* szekerkenő (uo. 48). 1553: Egh *átalag* zen (OL. L. III. 16. 17). 1556: Piretot hwst eg *átalagal* (OL. Nád. 49). 1587: Rosa eczeth egy *átalagal* (OL. UC. 46/74). [Vö. ecetés-átalag.]

ÁTALAGACSA, **átalagacsa**: [parvus batus, parvum doliolum; kleines antel]. 1558: Irem wyz eg *átalagachaval* (OL. Nád. 49). Egres wyz eg *átalagachaval* [«a legutóbbi szó igen gyakran így!» Szam. jegyz.] (uo.).

ÁTALAGOCSKA: [parvus batus, parvum doliolum; kleines antel]. 1587: Labas *átalagochka* (OL. UC. 12/42).

ATLAC, **atlasz**: attalicum, bombycinum attalicum, pannus attalicus, bombycinus; atlas-zeug, brocat NySz. 1380: Vnum ornamentum sacerdotale de *atlaz* flauae coloris (OL. D. 6692). 1429—37: De ciclade vulgo *atlaz* brunei coloris (TörtTár 1887. évf. 184). 1458: Vnum Jopulam de *Athlacz* rubea (Múz. Kállay). 1476: Vnum superlectile de *Athlacz* wigo paplan vocatum (OL. D. 17836). Vnum tunicam de *Athlacz*

flauei coloris (uo.). 1495: Terciam Subam de *Atlacz* flauaei coloris (Lelesz Acta 103/13). 1503: *Athlacz*. Tabyth (OL. D. 21212). 1504: Vnam Tunicam de *Athlacz* (uo. 33011). 1510: Stragula de rubeo *athlacz* (uo. 35774). 1516: Egh weres *atlacz* gyewngies zoknya (uo. 26367, 1. Zolnai: Nyelvm. 205). 1523: Sericum wlgo *athlacz* (OL. D. 36999). 1526: Particule Remyk *Atlacz*yok (uo. 25022). 1589: Níomtatoh *athlachioth* zöldet (OL. Nád. 49). [Vö. *athlasium*, *atlascus*, *atllacium* Bartal.] [Vö. fél-atlac.]

ATLASZ, 1. atlac.

ATRACÉL, atrocél: borrago borago, buglossum, cynoglossum vulgare: ochsenzung, boragen NySz. 1401: Blasium *Atrochel* (ZichyOkm. V.264).

ATROCÉL, 1. atracél.

ÁTT? ÁTTAT? 1. ázt, áztat.

ATYAFI, atyjafi: cognatus, consanguineus: blutsfreund, verwandter NySz. (2. jel.). 1613/1696: Hogyha valamennyin az vérek és *attyafia*k jussokat mondják az örökséghez, mint kelljen az *attyafia*knak citálniok? (GazdtörtSzemle VII.407). Annak a gyermeknek akar atyja, akar anyja, akar *attyajafa* (uo. 408). [Vö. Zolnai: Nyelvm. 102 stb.]

ATYAFISÁG, atyafiúság: consanguineitas; verwandtschaft NySz. (2. jel.) 1586: Békességesen birni hadja [a jószágokat], sőt egyebek ellen is, mint jó atyafi, megemlékezvén az én hozzá való szeretetemről, és *atyafiúságom*ról, az én megnevezett feleségemet, ángyát tartozik oltalmazni benne (SzékelyOkl. V.141).

ATYAFIÚSÁG, 1. atyafiság.

ATYJAFI, 1. atyafi.

ATYVAL: [vitricus; stiefvater]. 1523: Andrea *Atthwal* (Múz. Kállay). [Vö. BesztSzőjz. 38, Schlägli-Szőjz. 223.]

AVAGY, azvagy: aut; oder NySz. (1. jel.). 1558: Minden mészárosnak legyen réz, *azvagy* vas, vagy ónbúl csinált fontja és mázsája igaz (GazdtörtSzemle VI.136).

AVAJHA, 1. vajha.

AVAS: silva prohibita; gehege NySz. 1275: Silua *Owas* uocata (OL. D. 924). 1337: Uersus occidentem per Nemus *Owas*heruk uocatum (Múz.). 1346: Veniret ad locum qui wlgo dicitur Janusouasa (uo.

Dancs). Veniret ad vnum beerch Ivanus *auosa* vocatum (uo.). 1379/1381: Siluas Kuzerdo et *Owas* nuncupatas (OL. D. 6753). 1406: Silvam glandinosam *Awas* dictam (ZalaOkl. II.327). 1424/1498: De silua *Awas* vocata (OL. D. 12800). 1467: Retro quamdam Siluam *Avos* nominatam (Múz.). 1480: Quandam Siluam *Awas* vocatam (OL. D. 36717). 1484: Sylvam dolabrosam *Awas* vocatam (HazaiOkm. V.362). 1512: A parte occidentali Silue *Wyawas* nuncupate (Veszpr. 11, Oroszton). 1524: Glandes Silue prohibite *Awas* vocate (Múz. Soós). [Vö. Tagányi, Erdészeti Oklevéltár I. bevez. XIV.]

AVATLAN: uneingelassen BM. 1550: Fekete stametot *auatlan* niretlen (OL. Nád. 42). Sleit poztot *auatlant* (uo.). Karasiath *auatlant* niretlenth (uo. 48).

AZ: is, ea, id, ille, illa, illud; er, sie, jener, der, derjenige NySz. (1. jel.). 1441: Hogy walalokat oltalmól *aznak* adhassak kinek akaryak (OL. D. 13635). 1544: Az nap szeleskuton ebellet vram (OL. Nád. 41). 1550: *Azzal* az lewelel mellyet ketelen soksagh [így?] alat kellett wala neky adnom (OL. Kolozsm. 50).

ÁZATLAN: [non maceratus; ungeröstet]. 1587: *Azathlan* kender kepe 16 (OL. UC. 12/42).

AZ-HOL, -HONNAJD, -KI, -KOR, MĚLLY-(IK), -MENNYYI(RE), -MI, -MINT, 1. ahol, ahonnan, aki, akkor, amēly(ik), amennyi(re), ami, amint.

AZONKÉPPEN: a) itidem, perinde, similiter: gleich, gleichfalls, ebenfalls; b) ita; so NySz. 1638: Vagion egy negiven eöles halaszo gialom minden hozza valo eszközzel eggiüt *azon keppen* vono kötelevel (OL. UC. 2/34).

AZÓTA, azulta: ex eo tempore; seither NySz. 1608: Im ismét 2 esztendeje leszen, hogy Tomas Patko Samariai mesterönk, predicatorunk penig Martinus Hollosi mindazulta fogva (MA. NLI. 253). 1610: Dominus Suri penig itt nem volt *azulla*, hogy az mi ifjainkat felküldöttük vala ez tavaszszal (uo. 339).

ÁZT, átt?: humecto; netzen NySz. 1343: Inde versus orientem ad Leenattow [a. m. len-áztó?] (Körmend III/2, Seregélyes 104). [Vö. kender-áztó.]

ÁZTAT, áttat, vö. kender-áztó, -áztató, szaladáztató-ház.

AZVAGY, 1. avagy.

B.

BAB?: faba, fabulum, eyamus; bohne NySz. 1211: De inde ad sabulum *Bab* [a. m. bab ?] (Pannh. Tih. 1/5).

bab-szēm: [granum fabarium; die einzelne bohne]. 1211: [Udvornici] Arud Zeleh *Bobzem* Gaba (Pannh. Tih. 1/5). 1520: Demetrius *Babzem* (Múz. Forgách).

BAB, vö. mézes-báb.

BABA, l. bába.

BÁBA, baba: a) anus, vetula; das alte weib; b) obstetrix; hebamme; c) maga, venefica; hexe NySz. (2. «baba» a.) 1203/1254: In loco qui vulgo dicitur *Baba* [a. m. baba v. bába?] ozou (Veszpr. 11, Merenye). 1229: In villa Vlwes Wodoy *Baba* (Pannh. Lib. Rub. 24—34 l. 20. sz.). 1274/1338: Iuxta quandam piscinam wigo *Babathoa* vocatam (OL. D. 882). 1321: *Baba-rethe*, hn. (AnjouOkm. l.601). 1327: Circa ipsam metam est nemus *Bababyke* (uo. II.288). 1338/1395: Iuxta quandam piscinam wigo *Babathowa* vocatam (Múz. Jankowich). 1348: Ad alium magnum montem Hegesholm alias *Babaholm* vocatum (OL. D. 30383). 1440: Mathia *Baba* (Múz. Kállay). 1446: Ad quandam paruum vallem *Babawelge* alio nomine Erdegmarowelge appellatam (Múz. Rhédey). 1455: Possessiones Kerezthwr, *Babagerenda* (OL. D. 14942). 1668: Üdös Istvanne Vármegje *Babaia* (OL. UC. 1/21).

BABKA, l. batka.

BABOS: a) fabalis; bohnen-; b) maculosus, variegatus; schäckig, gefleckt NySz. 1335: Insulam *Babos* vocatam (ZalaOkm. l.296). 1387: Anthonius dictus *Bobos* (Múz. Kállay). 1424: Stephanus *Babos* (Pannh. 17/Mm). 1569: *Babos* Ferenez (SzékelyOkm. V.88). 1602: *Babos* István (uo. 188). *Babos* Ferencz (uo. 198). 1607: Equus albus griseo colore ad instar pomorum naturaliter variegatus vulgo *babos* lo (OL. UC. 86/35). 1651: Vörös deres *babos* ló (DebrLt., l. Nyr. XXII.518). 1667: Négy ökör, egyik *babos* ordos, másik rőt kajla [stb.] (uo.). 1677: Sárka *babos* ló (uo.). 1686: Barna *babos* ökör (uo.).

BÁCS: [pecoris magister; schafmeister]. 1590: Catharina *Bacz* [a. m. bács ?] (SzékelyOkm. V.146). Andreae Zekely alias *Bacz* (uo.). Barbaram *Bacz* (uo.). 1692: Egy *bácsnak*: buza cub. 6. köles cub. 3 (GazdtörtSzemle VI.179 és 184, gyulafehérvári, illetőleg görögényszentimrei jegyzékben). [Vö. NySz. MTsz.] [Vö. *bacsa*, *bacsó*.]

BACSA?: [schafmeister]. 1146: Gwra comes *Bacha* [a. m. *bacsa* ?] blastus [?] regis (Pannh. 6/B). 1211: Hii sunt vduornici Cusit fornos Zombot mich [?] *Bocha* Arud Tencus (Pannh. Tih. 1/5). 1240 k.: *Bacha* cum filiis et cognatis (Pannh. 61/8). 1315: Possessiones

Bachamezey Werusalmafolua (Múz. Péchy). [Vö. MTsz.] [Vö. *bács*, *bacsó*.]

BACSO: a) [pecoris magister; schafmeister ?]; b) [senex; der alte ?]. 1322: Zumbathaza *Basohaza* [a. m. *bacsó* ?] Pethehaza (OL. D. 2102). 1371: Petrum dictum *Bachow* (Pannh. 34/S). 1451: Lucas *Bacho* (OL. D. 14467). 1470: Petro *Bacho* (Körmend, Heim 546). [Vö. MTsz.] [Vö. *bács*, *bacsa*.]

BÁDAG, BÁDAK, l. bádog.

BÁDOG, bádag, bádak, bátok: stannum, lamina stanno obducta; blech NySz. 1329: De vno Curru stanny quod vulgo *Badak* seu Eyek dicitur (Múz. Horvát Istv.). 1559: Duo vrnalia *bádagh* vocata (OL. Nád. 48). 1597: *Bathok* tabla 2 (OL. UC. 101/3).

BAGARIA: 1) corium Russicum, Bulgaricum; juchten NySz. 1552: Ket foltba *bagaria* (OL. Nád. 48). || 2) lorum, loramentum; riemen NySz. 1586: Frena nigra *bagaria* uocata (OL. L. III. 16. 17). Frenum vnum vulgo *bagaria* (OL. UC. 62/33).

BAGAZIA: tela colore tineta; geglänzte leinwand NySz. 1544: *Bagazia* pecia vna (OL. Nád. 40). 1549: Harom capragh beleny eg uegh *bagazyat* (uo. 48). 1558: Vna vestis ex *bagazia* (OL. UC. 97/19). 1560: *Bagazia* harom weg (OL. Nád. 49). 1757: *Bagazia* kötő (DebrJk.).

BAGLYA, l. boglya.

1. **BAGLYAS, l. boglyas.**

2. **BAGLYAS, l. baglyos.**

BAGLYOS, baglyas: [ululis copiosus; reich an eulen]. 1324: Castra sua videlicet Holouku *Boglos* et Ztrahura vocata (AnjouOkm. II.134). 1335: Vallem *Boglaswegh* [olv. baglyas ? a. m. baglyos ?] (ZalaOkm. l.297). 1366: Ad quandam piscinam *Boglyasto* vocatam (OL. D. 30691). 1391: In latere montis *Boglyas* vocati (uo. 7699). 1411: Johannes dictus *Baglyas* de Hegalya (Múz. Kapy). 1419: Usque *Baglyastho* et Bewdeskwt (OL. D. 28793). 1455: Possessiones Lapwhthew, *Baglyasallya* [vö. ma is: Baglyasallya CzF.] (OL. D. 14943). 1456: Possessionibus Lapuhtew *Baglyasallya* Vendegy (Múz. Forgách). Possessiones Lapwhthew, *Baglyasallya* (OL. D. 15105). 1480: Benedicto *Boghlyos* [a. m. baglyas v. boglyas ?] (OL. D. 18327). 1482: Siluas glandinosas Kadarcherdeye *Baglyas* Zylasme gyMochar DezkaMochar et Bykeshalom vocatas (Múz.). 1638: Maiorsagh szőlők 1) Uihely *Baglyos* 25 Ember kapallo 2) Uihely orems 7 Ember kapallo (OL. UC. 2/34).

BAGÓ ? l. bagoly.

BAGOLY, *bagó?*: bubo, noctua, ulula: eule NySz. 1389: Thomas *Bogul* (OL. D. 7467). 1413: Pauli dicti *Bagul* (Múz.). 1426: Andreas *Bagol* (Múz. Kende). 1476: Michaelis *Bagol* (ZalaOkl. II.602). 1577: *Bago* [a. m. bagoly? vö. MTsz.]. Walynth (OL. UC. 1/3). 1602: *Bagoly* György (SzékelyOkl. V.193). *Bagoly* László (uo. 202). [? Szárm.: 1211: Isti sunt aratores Huseh *Bogliod* [olv. Baglyod?] Forcöst Hyrrud Zeche Chipeu Mogd (Pannh. Tih. 1/5).]

bagoly-borsó: cicer NySz.; kichererbse BM. 1510 k.: Pisces et *bagolborso* (OL. D. 26251). 1536: *Pisum baghol borso* (OL. L. III.16. 17). 1549: *Bagoly borso* (OL. Nád. 40).

BAGZIK: subo, ineo, catulio; rammeln NySz. (1. jel.). 1437: Quidam vallem *Bagzowelgh* (OL. D. 13035). 1728: Az pokolbeli sátánynyal test szerint közösködven s *bagozván* (Reizner: SzegedTört. IV. 449).

BAJ?: a) certamen, lucta; kampf; b) molestia, afflictio; mühe, plage NySz. 1429: Aque Zaladrekthe [Zabadr-?] et vie *Baywswen* [a. m. baj?] nominatarum (OL. D. 12086).

baj-seb: [hiebwunde, stichwunde?]. 1260—70/1331: Exceptis causis homicidii furti latrocinii incendii et whneris quod wigo dicitur *boyseb* (Wenzel VIII.267).

BAJNAK, 1. bajnok.

BAJNOK, *bajnak*: athleta, concertator palaestricus, palaestrites, agonista; kämpfer, fechter NySz. 1231: Tendit cum eleuatis metis usque ad metam *Boynoc* et Thome (OL. D. 168). 1289/1291: Pentekfolua *Boynukfolua* Feirtou (uo. 1244). 1315: Martinus filij *Boynuk* (AnjouOkm. I.384). 1331/1347: Martinus filius *Boynuk* (OL. D. 2674). 1365: Johannes dictus *Boynuk* (OL. Tű. 18/15). 1370: Paulum dictum *Boynok* (Múz. Kállay). 1377: Georgius *Baynuk* dictus (Lelesz Acta 10/13). 1380: Johannes dictus *Baynuk* (Múz. Kapy). 1381: Georgius dictus *Baynok* (OL. D. 31333). 1385: Possessionibus Irafalua Gyarmath *Baynukfalua* vocatis (Múz.). 1391: Petrus filius *Baynak* (Múz. Fejérpataky). 1418: Thoma *Baynak* (KárolyiOkl. II.41). 1443: Gregorium *Baynak* (Múz. Máriássy). 1451/1457: Stephanus *Baynok* (OL. D. 14453). 1475: Stephano *Baynok* (Lelesz Acta 85/22). 1482: *Baynak*, szn. (Múz. Kállay).

BAJOL: certo, dimico; kämpfen, streiten NySz. (1. jel.). 1462: Gregorio *Baylo* (Múz. Kállay).

BAK: 1) tragos, hircus, capricornus; bock NySz. (1. jel.). 1240 k.: Libertinum nomine *Boch* [a. m. bak?] Pannh. 61/8). 1312/1315: Possessiones Galusfolua et *Bok-fya* Benedukfolua (OL. D. 33568). 1321: Nicolaus dictus *Bok* (Múz. Kállay). 1335: Johanni dicto *Bok* (Körmend, V/6, Heterogena Miscell. 121). 1337: Nicolaum dictum *Bok* (HazaiOkm. IV. 158). 1343: Petrus dictus *Bok* (AnjouOkm. IV.321). 1357: Nicolaum dictum *Bokbel* [a. m. bak-bél?] (ZalaOkl. I.574). 1395: Johannes dictus *Bak* (ZichyOkm. IV.620). 1422: Thoma dicto *Bok* (Múz. Kállay). 1504: Paulo *Baknywzo* (OL. D. 21338). 1519: Fenilia *Baktharlo*megey Egerallya *Baktharlo* (Lelesz Prot. V.37a). 1602: *Bak György* (SzékelyOkl. V.179). *Bak Péter* (uo.). || 2) [bock, gerüstbock]. 1638: Ezen malom hazban vagion egy malom keő tarto fa *bak* meliet az malom keő vagasnak ideien az malom keő ala szoktak vetni (OL. UC. 2/34). [Helyn. szárm.: 1325/1332: Piscinis quarum nomina sunt hec Fyuzes Rewtokaia *Bokud* (OL. D. 2331). 1333: Piscina elewtho. Rewthokaia, et *Bokud* (ZichyOkm. I.412).]

bak-bőr: [corium hircinum; bockfell, bockleder].

1478: Item de centum cutibus seu Alantiis vulgo *Bakbeur* et Gardovan agnellinis vel caprinis (Teleki: Hunyadiak XII.69).

bak-bűz, -biz: foetor caprinus; bockgeruch NySz. 1329: Tendit ad pirum *Bokbiz* nominatum (Akad. 2, 1. AnjouOkm. II.436).

bak-fejű, -fejő: [capitis hircini; bocksköpfig]. 1485: Vincentius *Bakfeyew* [a. m. bak-fejű?] (OL. D. 19046).

bak-hús: [caro hircina; bockfleisch]. 1548: *Bak hust* főlez fontot (OL. Nád. 42).

bak-kecske: hircus; ziegenbock NySz. 1584: *Bak kechke*. Czap. Ellő kechke (OL. UC. 56/33).

BAKA?: typhae palustris clava NySz. 1135: Aratorum autem nomina sunt hec Vulcan Scemd *Baca* [a. m. 1. «baka» NySz.?] (Pannh. 15/Kk). 1227: Quorum nomina hec sunt videlicet Matha Chebe Ilmers Mocud Zapa *Boca* [olv. baka v. boka?] Japa (Veszpr. 9, Kál.). 1418: Gregorium *Baka* (ZichyOkm. VI.521). 1469: Mathias *Baka* (OL. D. 32365). 1602: *Baka* Tamás *Baka* Demeter (SzékelyOkl. V.191). [Vö. *baka* MTsz.?

BAKACSIN: tela pulla; trauertuch NySz. 1424: Vnum serineum cum Barhano et *Baccachyn* neenon alba et flauca tela repletum (OL. D. 29073). 1429—37: De tela preciosa, que aliter dicitur *Bakachinum* (TörtTár 1887. évf. 186). 1528: Pro sindone alba *Bakachyn* (OL. Nád. 42). Pro sindone alba et *Bakachyn* (uo. 48). 1545: Egy wegh *bakachyn* (uo.). 1546: *Bakachyn* emi XIII sengk (Múz. Kisfaludy). [Vö. *bakachinum*, *bogachin* Bartal.]

BAKATOR?: zierfahnler, rosentraube BM. 1385: Ladislao dicto *Bakator* [a. m. bakator?] de Nogzakach (Múz.).

BAKÓ: carnifex, tortor; henker NySz. 1271: Fratrum suorum *Bokov* [a. m. bakó?] et Scentus (Körmend, Heim 8). 1338: Nicolai dicti *Bakou* (Múz.). 1345: Nicolai dicti *Bakow* (AnjouOkm. IV.533). 1391: Mauricius filius *Bakou* (Veszpr. Regn. H/134). 1418: *Bako* dictus Kormos (OL. D. 10651). 1421: Nicolai dicti *Bako* (Veszpr. 8, Jutas). 1466: Valentino *Bako* (OL. D. 16323). 1470: Andrea *Bako* (Lelesz Acta 81/19). 1475: Blasio *Bako* (uo. 85/22). 1478: Gregorius *Bako* (OL. D. 18145). 1500: Johannes *Bako* (Múz. Kisfaludy). 1502: Paulus *Bako* (Pannh. 23/P). 1509: Emerico *Bako* (Múz. Forgách). In vinea sua *Bakomal* vocata (uo.). 1602: *Bakó* Pál (SzékelyOkl. V.173). *Bakó* Tamás (uo. 178). 1603: Gregorius *Bakó* (uo. 253) [Vö. 1—4. *bakó* MTsz.].

BAKÓC?: [kleines reisholz zur feuerung?]. 1440: Quasdam terras *Bakoczlyka* [a. m. «bakóc»?] et Choporthakutha vocatas (Lelesz Acta 55/10). [Vö. *bakóc* MTsz.?

BAKOS: [?]. 1439: Nicolaus dictus *Bakus* (Múz. Kállay). 1451: Valentinus *Bakus* (OL. D. 14467). [Vö. MTsz. és Nyr. XXVIII.123.]

BAKSA?: equuleus; füllen NySz. 1211: Isti sunt fabri Welpriti Mocicu *Boxa* [a. m. «baksa» NySz. v. MTsz.?] Vnuca (Pannh. Tih. 1/5). 1224: Anus et *Boxa* tenetur seruire in cocitate [igy?] Zerendu in opere Tauarnici (Veszpr. 14, Supuna). 1240 k.: Hec sunt nomina aratorum seruorum de eodem predio Sumbboth *Bocsa* Gune Chencu Cegzeu (Pannh. 61/8). In predio Vyloch hec sunt nomina vdu *Vehe Bocsa* (uo.). 1312: Quinque iugera terre in loco *Boxafaulde* dicto (Veszpr. 4, Csopak). 1400: Valentinus *Baksa* (OL. D. 22538) [Vö. 1. 2. *baksa* MTsz.].

BAL? a) laevis, sinister, sinistra; die linke hand; b) malus, malignus: böse NySz. (1. 2. jel.). 1181: Quorum nomina hec sunt *bol* [a. m. bal?] quisid ein rovsza (Pannh. 14/L).

BÁL: sagma, fasciculus; bündel NySz. (1. «bál» a.). 1355: De singulis ligaturis tele *Bal* vocatis (Múz. Péchy). 1399: De vno modio alecum Oley ficus etc. aut qualiacunque legumina transmarina in vno modio vlgo *Balban* [olv. bálban?] existant duodecim denar. (Körmend III/4 Batthyán 13). 1510: Ematur vnum *Bal* panni Gerliczer (Múz. Kisfaludy). 1511: Vnum *Bal* panni (HazaiOkm. I.403). 1531: Vnum *bal* papiri (OL. Nád. 43). 1533: Pannus non vendatur neque cum peciis neque cum *bal* (uo.). 1548: Ket *bal* papiros (uo. 48). 1584: Mynden *bál* poztotul (OL. UC. 56/33). [Vö. 2. *bál* MTsz.; *bal* Bartal.]

BALASZ, l. balaz.

BALATA? [palus, stagnum; sumpf?]. 1271: A quodam fluvio *Balata* uocato (Múz. Forgách). 1274 1338: Iuxta quendam paludem vlgo *Balatha* vocatum (OL. D. 882). 1331/1347: Pervenit ad *Balatafew* (AnjouOkm. II.563). 1333/1483: Pervenit ad quoddam pratum lutosum vlgo *Balatha* vocatum (Múz. Máriássy). 1338/1395: Iuxta quendam paludem vlgo *Balatha* vocatum (Múz. Jankowich). [Vö. 1418/1433: Pervenit ad quendam paludem fertes vocatum in volacho Baltha dictum (Múz.).]

BALAZ, *balasz*: [balascus, balasius, gemmae genus; eine art rubin]. 1516: Egh Aran Nyakba we-thev kwes kyben hath *Balaz* [olv. balaz v. balasz?] wagyon . . . egh Aran figew raytha, kyben egh *Balaz* wagyon (OL. D. 26367, l. Zolnai: Nyelveml. 204 és 207). [Vö. blask.]

BALÁZS, *Balás?* *Palázs?* Blasius, Basilius [?] PPB. 1446: Tria [jugera] vero in loco Weresebalasberke (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1454: Pratum *Palasrethe* [a. m. Balázs?] vocatum (OL. D. 14857). 1493: Erdv hegy *balas* (Akad., l. Zolnai: Nyelveml. 156). Erdvhegy *balasnak* (uo.). 1509: Piscinas sew Stagna Thyzthato Wethelewstho *Balaser* Bekathawa (Lelesz Acta 117/4). 1510: Georgio *Bollas* [igy? a. m. Balázs?] (Veszpr. 3, Billege). 1517: Raskay *Balas* vram tarnok mester (OL. D. 36528). 1587: Zombath *Balas* erdő őrző (OL. UC. 12/42).

BALFANC: [?]. 1491: Paulus *Balfancz* (OL. D. 19715). [Vö. *balfasz* MTsz. ?]

BALGÓ? l. bolygó.

BALHA? *BALHÁS?* l. bolha, bolhás.

BALIN, *bulin*: aspius rapax MTsz. 1570: Piscem quem ipsi vocant *Bclm* (OL. UC. 95/22, «Sárospatak» Szam. jegyz.). [Vö. NySz. más jel.]

BÁLINT, *Báint?* *Válönt*, *Válint*: Valentinus PPB. 1558 k.: Zelestyei *Baint* (Nyr. XXVIII.21). Zelestyei *Baintnak* (uo. 22). 1577: Kako *Walent* Toth *Walint* Bago *Walynth* (OL. UC. 1/3). Nagy *Walent* (uo.). 1584: Karykas *Balynth* Sellér (OL. UC. 56/33). 1587: Kosa *Bálint* lófó (SzékelyOkl. V.141).

BALISTRÁS: [ballistarius?]. 1417: Johannem *Balistras* (SztárayOkl. II.175). 1418: Ladislaum *Balistras* (Múz.).

BALKÁNY: «vizállásos hely, a mely esős időben vagy árvizek alkalmával valóságos tó» MTsz.; moossumpf BM. 1346: Sua possessione *Balkan* (Múz. Kállay). 1364: Possessionis *Balkan* vocate (uo.). 1376: Penes fluvium *Balkan* dictum (Múz.). 1498: Quendam

particulam terrarum arabilium Zarazbalkanhath appellatam intra veras metas dicte possessionis Gywlwezc (Lelesz Acta 106/44).

BALLAG: a) inambulo, deambulo, lento gradu incedo, procedo pedetentim; schlendern; b) lafito: versteckt sein NySz. 1504: Gallus *Ballago* (OL. D. 21269).

BALOG: a) sinister, laevis, scaeva; link, linkisch; b) malignus; böse, bössartig NySz. 1095: Inde ad caput arbustarum *bolug* (Pannh. 15/Oo). 1230k./1355: Montis qui vocatur *Bolugsegh* (OL. D. 4475, l. HazaiOkm. VIII.29). 1250: Ysolou filio *Boloc* (MonStrig. I.384). [Vö.1289/1291: Comitibus Nicolai Sinistri (OL. D. 1244).] 1254: Villarum Kus falud et *Bolug* (uo. 391). 1256: Item [villae] *Bolugkerekke* Item Teremtéluk (ErdMúzLt., l. Wenzel VII.430). 1296: Magistri *Bolug* (OL. D. 1436). 1297: Petro dicto *Balug* (HazaiOkl. 157). 1327: Nicolaus dictus *Bolug* (Múz. Jankowich). 1335: Nicolai dicti *Bolug* (Múz.). 1338: Andree filii *Bolugh* (Veszpr. 106, Berej 1). 1341: Nicolai dicti *Bolugh* (OL. D. 3808). 1343: Nicolai dicti *Bolug* (AnjouOkm. IV.340). 1344: Monticulum qui vlgo *Bolukpeturholmya* nuncupatur (OL. D. 3678). 1347: Petri dicti *Bolug* (Múz.). Iuger terre plantatam, vulgariter *Bolugh*-Janus-zoley vocatam (AnjouOkm. V.26). 1360: Stephanus dictus *Bolug* (Múz. Kállay). Duo Castra videlicet Eluskw et *Bolug* vocata (Körmend II/4, Miskouch 68). 1362: Johannem dictum *Balug* (Múz. Kállay). 1381: Johannes dictus *Balog* (uo.). 1391: Michaellem dictum *Balogh* (ZichyOkm. IV.468). 1395: Andree dicti *Balogh* (Lelesz Met. Ung 53). 1400/1403: Stephano *Balogh* (OL. D. 1430). 1413: Thomam dictum *Balogh* (ZichyOkm. VI. 240). 1415: Michaelis *Bolugh* (Körmend I/9, Óvár 10). 1423: Johanne *Balog* (Lelesz Acta 43 58). 1434: Symon *Balogh* (Múz. Kállay). 1436: Johannem *Balogh* (Pannh. 23/B). 1439: Johannes dictus *Balogh* (Múz.). 1442: Johanne *Balog* (Múz. Kállay). 1447: Georgio *Balogh* (uo.). 1451: Johannes *Balog* (OL. D. 14479). Georgio *Balogh* (Múz. Kállay). 1461: Stephano *Balog* (uo.). 1469: Jacobum *Balog* (Múz. Esterházy). 1475: Andrea *Balog* (Lelesz Acta 85/22). 1478: Blasius *Balogh* (OL. D. 18145). 1485: Petro *Balog* (Lelesz Acta 95/2). 1499: Martinum *Balog* (uo. 107/1). 1618: *Balog* kezével vetett süveget (KomárJk.). 1691: Szep-lős, szürke, *balog* körmű ló (DebrJk.). [Helyn. szárm. 1230: Villa Garab *Bolugd* Gregorfolua (Pannh. 32/V). In villa *Bolugd* (Veszpr. 14, Dec. Comit. Symig.). 1234: Ad caput arbustorum *Bolugd* (Pannh. 32/A).]

BALTA: securicula, securis militaris; fäustling, handbeil NySz. 1429: Albertus dictus *Baltha* (OL. D. 12133).

BÁLVÁNY: idolum, sculptile, colossus; götzenbild NySz. [statua lapidea; säule, gehauener stein]. 1055: Est locus ad pascua equorum, qui habet incium [. . .] *baluana* (Pannh. Tih. 1/1). Posthec ad aruk que ducitur usque ad *baluan* (uo.). 1109: De inde uadit ad monticulos et ibi stat meta lapidea que *baluan* uocatur (OL. D. 11). 1549: Salis lapis magnus *baluan* vocatus in duas partes sectus (OL. UC. 65/83). 1597: Eoreg pres dugastul feolso also *baluaniosul* gusostul es garatostul (uo. 101/3). Az Pres hazban. Eoreg Pres *baluaniosul* dugastul es gusostul l. Masik Pres feolső also *baluaniosul* garatostul l (uo.). [Vö. kapu-bálvány.]

bálvány-kő: statua lapidea; säule, gehauener stein NySz. 1265: Dehine uenit ad *Baluankeu* (OL. D. 595). 1265/1272: Deinde uenit ad *Baluankeu* et ibi sunt quatuor mete (uo. 596). 1294/1367: Venit ad quendam lapidem qui uocatur *Baluankeu* (Veszpr. 6,

Gymót). 1360: Peruenitur ad quendam lapidem magnum vlgó *Baluankw* appellatum (Körmend, Stat. ant. maj. 10/1). 1454: Tres metas reperissent quarum vna a parte orientali *Bahwankeu* vocata (OL. D. 14818).

BÁLVÁNYOS: [locus, ubi statua lapidea invenitur; ort, wo es eine säule, gehauene steine gibt]. 1093: *Baluani* Fen Bagag Vag (Pannh. 2/A). 1222: Procehit ad quendam aquam nomine *Baluani* (Forrás?). 1223: *Baluani*, hn. (Pannh. 1/Z). 1229: In nilla *Baluani* (Pannh. Lib. Rub. 24/34. l. 20. sz.). 1233: Procehit ad quendam aquam cum nomine *Baluani* (Múz. Kisfaludy). 1279/1291: Prope aquam *Baluani* (Múz.). 1358: Possessionem et porcionem possessionariorum [?] scilicet Zarozou Kerushyg Berey *Baluani* Turuk Fok Gungus (Pannh. Tih. 1/17). 1370: Villam Warolya vocatam ad praedictum Castrum *Baluani* pertinentem (Múz. Bethlen). 1426: Peruenissent ad alium ramum fluuii Rabe vlgó *Baluani* appellatum (Múz. Kisfaludy). [Vö. NySz. más jel.]

BALZSAM?: balsamum NySz.: [balsam]. 1270: Domina *Balsam* [a. m. balzsam?] filia Jacobi (Hazai-Okm. VIII.137).

BAMBA, vö. banga.

1. **BÁN**, vö. mégbán.

2. **BÁN**: banus, regni praeses, dominus NySz. 1171: Quorum nomina hec sunt Damas *ban* budmer salman vsvd Cepel wic (Pannh. 27/Mm). 1211: Tendit per ripam eiusdem fluuii ad locum qui dicitur *Banriueh* (Pannh. Tih. 1/5). 1289/1291: *Baanfolua*, hn. (OL. D. 1244). 1295/1345: In loco *Banfyzy* dicto (Körmend III/1, Lullya 19). 1309: Domina Gung filia *Ban* (MonStrig. II.599). Domine Bybur vxoris dicti *Ban* (uo. II.600). 1317/1329: Kulusmonustra prope villam *Ban* in Boors (Körmend II/4, Göd 14). 1348: Terra seu planicies *Banzallasa* vocata (OL. D. 30383). 1384: Procedendo ad quendam viam *Banhuta* vocatam (Múz. Ivánka). 1388: Thoma et Jacobo dictis *Ban* (Veszpr. 106, Bánfalva 1). 1416: Thomas dictus *Ban* (OL. D. 30772). 1464: Mathiam *Baan* (Veszpr. 10, Papkeszi). 1468: Johannes *Ban* (Múz. Kállay). In loco *Banpwztha* vocato (Múz.). 1520: Simone Falwban (Lelesz Prot. V.120).

bán-zsolozsma, -zsolozsmája: praestatio bano dari solita, descensus bani, tributum bano pendendum, Bartal («bansolman, banzulusmaya» a. és bevez. XIV;: virtualia bani NySz. («zsolozsma» egyik adatában), Bartal («zsolozsma» a.). 1351: Nec racione collecte marturinarum *Banzulusmaya* vocatarum (OL. lad. H). Nec racione collecte marturinarum *Banzulusmaia* uocatarum (Akad. 3). 1409/1457: A solutione collecte mardurinarum et a collecta *banzolosma* dicta (Teleki-Okl. I.345). [Vö. még Bartal, *bansulmora*, *banzulusmaia* és *zulusma* a.; Pauler Gy.: A m. nemz. tört. az Árpádházi királyok alatt, I.437.] [Vö. *bansolman*, *bansulmora*, *banzulusmaya*, *banzulusmaia* Bartal.] [Vö. *zsolozsma*.]

BANCSIK, l. bonesok.

BANGA, bonga?: [homo plumbeus; tölpel?]. 1427: Prediis *Banghathelcke* Kysthelek Felegbaz (Múz.). 1440: Johanne *Bonga* [a. m. banga?] (Múz. Kállay). 1447: Johanne *Bonga* (uo.). [Vö. *bamba* MTsz.]

BANGÓ: [stupidus, homo plumbeus; tölpelhaft, tölpel?]. 1468: Nicolaus *Bango* (Múz. Kállay). 1469: Franciscus *Bango* (OL. D. 32365). 1484: Blasius *Bango* (Múz. Kállay). 1498: Petro *Bango* (uo.). Stephano *Bongo* (uo.). [Vö. MTsz.]

BÁNIK: curam habeo: behandeln, besorgen NySz. 1544: Attam wram louaszanak az ki az kalendariummal *banik* (OL. Nád. 40). [Vö. *lóval-bánó*.]

BÁNK: Benedictus PPB. 1354: Possessionem eorum *Bankneytereme* vocitatum (OL. D. 4407). 1364: Predicta terre *Bankylese* (Múz.) [Vö. *Benedék*.]

BANKÓ: [baculum, fultura; krücke?]. 1483: Benedicto *Banko* (OL. D. 18847). [Vö. *bankós* NySz.; *bankó* MTsz.]

BÁNT: impedio, offendo, turbo; kränken, beleidigen, beunruhigen NySz. 1418: Particula eiusdem *Nebanch* [a. m. ne bánts?] vocata (SztárayOkl. II.199). 1430: Possessiones Zyl *Nebanch* et Zanas (OL. D. 12220). 1453?: Az tizt tarthokert *banthassanak* (uo. 14731).

BÁNTÓ: [impediens, turbans, offensor; kränkend, beleidigend, beleidiger]. 1466: Dyonisius *Bantho* (OL. D. 16408). 1467: Symon *Bantho* (Lelesz Acta 78/31). 1517: Öltalmazyak mynden *bantotol* (OL. D. 36528).

BANYA: anus, vetula; altes weib NySz. 1252: Quorum seruitorum nomina sunt hec Karachun Panka *Bana* [a. m. banya?] Bleud Solka (Pannh. 11/F). 1269: De vinetis Popmal seu Pyspukmal Eleumal Kerekud et *Banafeuld* [a. m. banya v. bányá?] appellatis (Veszpr. 106, Dec. Bud. 3). [Vö. *banya* MTsz.?

BÁNYA: a) fodina: bergwerk, grube; b) balneum, thermae; bad NySz. 1258: Ad riulum *Banya* patak appellatum (OL. D. 480). 1269: De vinetis Popmal seu Pyspukmal Eleumal Kerekud et *Banafeuld* [a. m. banya v. bányá?] appellatis (Veszpr. 106, Dec. Bud. 3). 1270/1365: Inter fontem *Bana* vocatum et inter fontem Fenkw nominatum (MonStrig. I.580). 1286: Viam magnam qua itur in Zebnech *Bana* uel argenti fodinam (uo. II.217). 1351: Cedit in viam que ueniet de *Banya* (Múz.). 1361: Iuxta viam versus Schenich**banya** (uo.). 1363: Prima meta incipit a plaga orientali a parte cuiusdam montane *Zekasbania* vocata (Múz. Kállay). 1375: Hospites de Smolnuk**banya** (Múz. Máriássy). 1376: Dominam relictam condam Gref de Kurmuch**bania** (OL. D. 6389). 1379: Ciues de Azunpataka et de Feulseubanya (Lelesz Acta 12/41). 1415: Venissent in vallem *Banyaelge* dictam (ZichyOkm. VI.352). 1424: In monte regis vlgariter *wybanya* (Múz. Forgách). 1450: Possessionis Zep**banya** alio nomine *Banyachka* vocata in Comitatu Zempleniensi (Lelesz Introd. P/36). 1456: Possessiones Domanhaza, Rymabanya (OL. D. 15105). 1459: In fluuio *Banyapathaka* (uo. 15368). 1487: Diete Ciuitatis Offon *Banya* alio nomine Aranyas *Banya* (uo. 37066). 1494: Florenos XXIII dedit pro argento ad *Banya* (uo. 37170). 1520: Molendinatorem misit pro lapide ad *Banya* (uo. 26231). 1544: Wele el wit *baniara* az rez mire (OL. Nád. 41). [Vö. *kén-eső*, *kő*, *só*, *vas-bánya*.]

bánya-vas: [malleus; schlägel, grubenschlägel]. 1549: Malleus vnus vulgo *banya was* (OL. UC. 75/40). 1550: Malleus vnus vulgo *Banya was* (OL. Instr. 11). 1616: Benn az bányában vagon. *Bányavas* 37 (GazdtörtSzemle VI.124).

BÁNYÁCSKA: [fodina parva; kleines bergwerk, kleine grube]. 1450: Possessionis Zep**banya** alio nomine *Banyachka* vocata in Comitatu Zempleniensi (Lelesz Introd. P/36). [Vagy vö. *bánya* b) jel.?

BÁNYÁSZ: metallarius, metallicus; bergmann NySz. 1463: Petro *Banyaz* (Múz. Kapy). 1475: Michaelo *Banyaz* (OL. D. 17660). 1505: Martino *Banyaz* (Múz. Soós?). 1508: Gregorius *Banyaz* (OL. D. 36399). 1509: Gregorii *Banyaz* (Múz. Kállay). 1524: Stephano

Banyaz (uo). 1525: Blasium *Banyaz* (Lelesz Acta 131/47). 1602: *Bányász* György, *bányász*. *Bányász* Kristóf, *bányász* (SzékelyOkl. V.223). *Baniáz* Antal (uo. 241). [Vö. fő-bányász.]

bányász-legény: metallarius; bergmann NySz. 1544: Attam az *banaz legeneknek* (OL. Nád. 40).

bányász-mestér: [bergmeister?]. 1643: Bebo-sátván az *bányásmestereket* és az *hutmant*, több *bányásokkal* együtt . . . *revideálják* az *bányát* (Gazd-törtSzemle VI.117). [Vö. *bányás-mestér* NySz.]

BAPKA, l. *batka*.

BARACK, *baraszk*: persicum. malum persicum, pomum persicum; pfirsich NySz. 1516: *Barazk* emi (OL. D. 26176). 1558: Azw berkyné Azw cheresne Azw *barazk* (OL. Nád. 49).

BARANA, l. *borona*.

BÁRÁNY: agnus; lamm NySz. 1206/1257: Incipit itaque prima meta de *baraneuth* (OL. D. 42). 1365: Per quendam locum *Baranther* dictum (OL. Tű. 18/15). 1545: Eg' *germekded barant* (OL. Nád. 42). [Helyn. szárm.: 1266/1297: Villa *Barand* (Pannh. Tih. 1/9). 1358: Possessionum et porcionum possessionariorum (?) scilicet Tolnauara Focud Fede *Barand* Mortus alio nomine Morton (uo. 1/17).] [Vö. *címér*-, *észtrénga*-, *kerti*-, *pázsit-bárány*.]

bárány-bőr, -bér: pellis agnina; lämmerfell NySz. 1522 k.: Unam subam magnam et bonam de *hazybaranber* albo (TörtTár 1889. évf. 381). 1544: Eg' *fekete baranbőr* ködment (OL. Nád. 41). 1587: *Baraú bőr* (OL. UC. 12/42).

bárány-fej: [caput agninum; lammkopf]. 1544: *Baranfeyet* labat gömrat (OL. Nád. 40).

bárányfi-dézsma: [zehent vom jungen lamm]. 1588: Nem tartoznak sem ray desmaul sem *baranffy* sem kechkeffy *desmaul* (OL. UC. 64/35).

bárány-pézn: 1554: ad festum Sancti Georgii quilibet jobagio *barany penz* dat (OL. UC. 45/36). 1614: *Baranj penzt* adnak (uo. 1/8).

bárány-suba: [bauernpelz, bauernmantel aus lamm-pelz]. 1523: Vestes pergamal et *Baran suba* (OL. D. 26312).

bárány-váltság: 1619: Malom auagi *barani vall-sagtl* hat forinth (OL. UC. 22/21).

BÁRÁNYOZIK: agnum edere; lammen NySz. 1637: Eöreg *baranyozni* valo juh (OL. UC. 14/43).

BARASZK, l. *barack*.

BARASZLAI, l. *braszlai*.

BARÁT: a) amicus, coamicus, necessarius, frater; freund, der nächste, bruder; b) monachus, asceta, coenobita; mönch NySz. 1252: In uillis Ech Seuleus Meger in *Barath* (OL. D. 369). 1262: De nilla *Barath* (Pannh. 62/C). Quendam uincam suam empticiam in *Baratsucurov* in loco qui Luk dicitur existentem (uo.). 1334: In possessione *Barath* (Körmend, Korlátkó-Appon. 17/796). 1358: De porcione sua possessionaria in dicta *Barat* habita (Pannh. 18/Aa). 1368: De villa *Nogbarath* (uo. 4/D). 1381: Johanne dicto *Barath* (Veszpr. 107, Lula 5). 1389: Villis *Barath* Wthwes Bolhaas Zabaas Aranyas (Körmend III/3, Atád 19). 1452: Johanne *Barath* (OL. D. 14539). 1467: Lucas *Barath* (uo. 30882). Matheus *Barath* (Múz.). 1470: Georgius *Barath* (Lelesz Beres. XIV.2). 1478: Franciscus

Barath (OL. D. 18145). Thomas *Barath* (uo.) 1484: Laurencius *Barath* (Múz. Ibrányi). 1485: Michael *Barath* (Veszpr. 11, Merenye). 1498: Quedam feneta *Barathokkwyhahatha* Zelesreth et Ferdewtho vocata (Lelesz Acta 106/44). 1504: Benedicto *Barath* (uo. 112/9). 1524: Jus moncium et quoddam vinum ibidem existens quod vocatur *Baraath* Bora (OL. D. 26317). 1560: *Barat* nyelv kees [olv. barát-nyelű kés?] (OL. Nád. 49). [Vö. *kolduló-barát*.]

barát-pince: [klosterkeller]. 1564: In cellario *Barathpynce* vocato (OL. L. III. 16. 17).

BARÁTSÁGOS: officiosus, obsequiosus, familiaris, amicalis; freundschaftlich, freundlich, herzlich NySz. 1601: Másszor ir, most *barátságosan* köszönt. Michael tuus ex imo pectore (MA. NLI. 125).

BARÁZDA, *brázda*: sulcus, striae; furche NySz. 1095: Uertitur per IIII eumulos ad longum qui uulgo dicitur huzen *brazda* (Pannh. 15/Oo). 1270: Fossatum [quod?] wlgariter wrdug*barazdaya* nuncupatur (OL. D. 1877). 1300: Per *Barazda* eundo ad metam (uo. 34093). 1329: Incipit a parte occidentali in *Barazda* (uo. 33577). 1339/1365: Deinde vero ad vnum locum *Barazda* vocatum (uo. 3238). 1356: Sulco *barazda* dicto (ZalaOkl. 1.569). 1361: Secunda meta directe transeundo sulcum *Barazda* dictum (Múz.). 1378: In duabus liniis wlg *Barazda* dictis (Körmend Miscell. Németútv. lad. 43, fase. 102, nr. 67). Vsque ad fossatum *Vrdugbarazda* vocatum (OL. D. 6504). 1407: Penes *Barazdam* peruenit ad priorem metam (uo. 33777). 1509: Supra magnum sulcum in loco *Nagh Barazdafely* vocato (uo. 36399).

BARÁZDÁS: striatus; gefureht NySz. 1383: Stephanum *Barazdas* (Múz.). 1385: Stephanum *Barazdas* (Körmend, Miscell. Németútv. lad. 44, fase. 116).

BARBÁRA, l. *Borbála*.

BARBÁS, l. *Barnabás*.

BARBÉLY, l. *borbély*.

BARBÉR, l. *borbély*.

BÁRD: 1) ascia; beil NySz. 1229: In villa Mehús Kara Bev Oztupan Quer *Bard* [a. m. bárd?] Palyan (Pannh. Lib. Rub. 24—34. l. 20. sz.). 1230: Villarum faysey *Bard* chegl et Amach (Pannh. 32/V). Villarum Gere Mach Sag Beren Almad Wosian Corthon Faysey *Bard* Chegl Amach (Veszpr. 14, Dec. Comit. Symig.). 1272: Item contulimus ipsi monasterio molendinum nostrum, quod est in Peith cum duobus fundis curiarum et feneto, quod potest sufficere quinque hominibus ad faleandum uno die, et lignis, que possunt sufficere ad duo dolabra, que *Bard* nominantur, uno die (MonStrig. 1.594). 1277/1344: Ac aliis terris fenilibus usu dolabri quod vulgo *bard* nuncupatur (Zala-Okl. I.85). 1297/1344: Terris fenilibus vsu dolabri quod wlg *Bard* nuncupatur pascuis pecorum ceterisque Juribus ac vtilitatibus (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1490: Tarpais Vascsep *Baard* (OL. D. 26046). Secures magne *Baard* (uo. 26048). Gerel. *Bard*. Keep (uo.). 1491: Cuspides, *Bard* (uo. 26051). 1504: Item wlg *Bard* (uo. 36987). 1530: Secures tres vna militaris alia *Baard* carpentaria tertia vero farago feyze (OL. L. III. 16. 17). 1539: Vagokes. *Bard*. Zytowas (OL. Nád. 48). 1542: Gerel. *bard* (uo. 40). 1557: Bipennes vulgo *Bard* (OL. L. III. 16. 17). || 2) [silvae pars, quae ab uno homine uno die una ascia excidi potest; ein stück waldes, welches ein mann in einem tage mit einer axt aushauen kann]. 1214: Silue que uulgo *Bard* dicitur (Veszpr. Regn. B/26). 1243: Siluam cum uia cultelli et securis quod wlgus *Baard* appellat

(Pannh. Tih. 5/2). **1288**: Cum omnibus vtilitatibus suis vineis scilicet et fenetis ac vsu consuete vtilitatis *Bard* vulgariter appellate (Veszpr. 109, Szepezd 2). [Vö. «Igen soká a *bárd* (latinul dolabrum) volt az a mértékesség, amelyhez a község minden tagjának egyenlő erdőilletményét szabták. Akkor területet értettek t. i. alatta, amennyit egy ember egy bárdal egy nap alatt kivághatott, s az olyan részt *bárd-útjának* (latinul is via cultelli et securis), később *bárdaljának* nevezték.» (Tagányi: Erdészeti Oklevéltár I. bevez. XIII. l.). [Vö. 1. jel. 1272. 1277. és 1297. adatokkal és «bárd-alja», «bárd-uta».] [Vö. faragó-, halvágó-, hűsvágó-, némét-, szinló-bárd.]

bárd-alja: [silvae pars, quae ab uno homine uno die una ascia excidi potest; ein stück waldes, welches ein mann in einem tage mit einer ast aushauen kann]. **1499**: Silvis fogotherdew vel *Bardalya* appellatis (OL. D. 36405). [Vö. bárd, 2. jel.]

bárdalja-erdő: [∞]. **1346**: Magna silva *Bardalacru* dicta vulgariter (HazaiOkm. I.189). [Vö. bárd, 2. jel.]

bárd-uta: [∞]. **1309**: Vsum securis in communi silua qui vulgariter *barduta* dicitur (Veszpr. 13, Szőlős Zala m.). [Vö. bárd, 2. jel.]

BÁRDOCSKA: [asciola; kleines beil]. **1597**: Fa hasogatónj *bardoczka* (OL. UC. 101/3).

BÁRDOL: ascio; zimmer NySz. (1. jel.). **1597**: Hordonak valo *bardolt* dugak (OL. UC. 101/3).

BÁRDOLÓ-FEJSZE: ascia; zimmerzast NySz. **1558**: *Bardolo feyze* (OL. Nád. 49).

BÁRDOS: [asciam habens, ascia instructus; beil habend, mit beil versehen]. **1418**: Ladislao dicto *Bardos* (Lelesz Acta 38/57). **1457**: Stephano *Bardus* (Körmend, Miscell. Némethjv. lad. 44, fasc. 116). **1466**: Anthonium *Bardus* (Múz. Kállay). **1469**: Valentinus *Bardos* (OL. D. 32365). **1476**: Michael *Bardos* (KárolyiOk. II.452). [Vö. NySz.]

BARILICA: [doliolum; fässchen]. **1510** k.: Pulueres pixidum cum vna media tunella et cum vna media *Barilica* (OL. D. 26235). [Vö. Miklosich: Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen, *barilo* a.; Bartal, 2. *barilla*, *barillus* és *barilus* a.]

BÁRKA: 1) arca; arche NySz. **1251/1323**: Cum vna nauē que Saycia dicitur et cum vna *barka* tenebunt deseruire (OL. D. 33909). || 2) ichthyotrophium, natabula, piscina NySz. [vivarium; fischhälter]. **1288**: De quolibet viuario paruorum piscium uel maiorum qui in viuariis vulgariter *Barka* uocantur soliti sunt portari ad forum (MonStrig. II.239). [Vö. hal-, hal-tartó-bárka.]

BARKÁCS: **1402**: Paulus dictus *Barkach* (ZichyOkm. V.295). **1597**: *Barkach* Imre házatt: az Velall epetette (OL. UC. 12/42). [Vö. NySz. CzF. MTsz. és Nyr. XXVIII. 316.]

BARKÓ: **1495**: Emerico *Barko* (Múz. Forgách). [Vö. NySz. MTsz. és Nyr. XXVIII. 315.]

BARKÓCA, *barkolca*, *borkolca*: sorbus torminalis; elsebeerbaum. **1257**: Usque ad arborem *Burcolcha* (OL. D. 458). **1343**: Arbor *borchowcha* (AnjouOkm. IV.369). **1372**: Inde ad arborem *Borcolcha* (Múz.). **1378**: Peruenissent ad quandam arborem wlgo *Barkolcha* nominata (OL. D. 6871). **1452**: Ad quandam arborem arbuthy wlgo *Barkolcha* vocata (uo. 14596).

barkóca-fa: sorbus torminalis; elsebeerbaum NySz. **1325**: Arbor *Borkouchafa* nuncupata (OL. D. 2290). Ubi est una arbor *Borkouchafa* uocata (Múz. Wenzel). **1330**: Ad quandam arborem *Borkolchafa* dictam (OL. D. 2617, I. AnjouOkm. II.490). **1350**: Arbor quedam *Barkolchafa* vocata (OL. D. 28905, I. AnjouOkm. V.364). **1379**: Unam arborem wlgo *Barkochafa* nuncupatam (OL. D. 6628). **1407**: Sub arbore Estanea wlgo *barkochafa* vocata (uo. 9363). **1431**: Ad arborem *Barcolchafa* dictam (Veszpr. 12, Nagypécsöl). **1489**: Vnam arborem *Barkolczafa* (OL. D. 19598).

BARKOLCA, I. barkóca.

BARLA?: [baeulum; krücke]. **1594**: *Barla* [a. m. barla?] Márton (SzékelyOk. V.154). [Vö. MTsz.]

BARLABÁS, I. Barnabás.

BARLAG, I. barlang.

BARLANG, *barlag*: antrum, lustrum, latebra, caverna, cavea, specus, spelunca, spelaenum, tumba, latibulum; höhle, grotte NySz. **1248**: In Watka Pobor et *Borlogv* [a. m. barlang?] fecit introduci (Veszpr. 109, Szántó 1). **1310**: Possessionem *Barlag* uocatam (Veszpr. 2, Barlag). **1313**: Paulum de *Borlog* (Veszpr. 108, Vámos 1). **1357**: Ad speluncam Bohomil *porloga* dictam (Akad. 3). Ad quandam montem *Borloghyg* uocatam (uo.). **1463**: Attigissent siluam Medwe *Barlaga* vocatam (Lelesz Prot. IV.110). **1467**: Venissent ad montem *Barlanghege* (Lelesz Met. Bereg 21).

BARLOBÁS? I. Barnabás.

BARMATLAN: [pecus non habens; ohne vieh]. **1599**: Minden *barmatlan* ember egy egy napi kaszállással tartozik. A barmos ember egy egy napi széna hordással tartozik (CanonVisit. 148). Minden *barmatlan* ember tartozik aratással a Prédikátornak (uo.).

BARMOS: pecorosus, armentosus; vieh-NySz. [vieh habend]. **1581**: Az tilalmasban ha valami barmat találunk . . . behajtsák, ha káron találják, az kárt fizesse meg az *barmos* ember hajtópénzzel együtt (SzékelyOk. V.125). Ha bírak eleiben jutnak, 3 girán maradjon érette a *barmos* ember (uo. 127). **1596**: Özvegy asszony [ad] 3 sing vásznat, minden *barmos* ember egy szekér fát (CanonVisit. 141). **1599**: A *barmos* ember egy egy napi széna hordással tartozik (uo. 148). **1613/1696**: Valaki mesgyéjén a barom bémehet keritelenség [?] nélkül . . . az kárt is nem az *barmos* ember, hanem az kinek rosz az mesgyéje . . . tizesse meg az a tött kárt (GazdtörtSzemle VII.410).

BARNA: fuscus, ravidus, baeticus, subniger [stb.]; braun NySz. **1349**: Vnacam duobus [bobus] *Zewka* et *Borna* colores [igy?] (Múz. Kállay). **1359**: Vnum bouem *barna* coloris [Forrás?]. **1391**: Rufus isti artan. Alius artan Albe coloris emee Vnum porcum *barna*. Zur porcus Rufus emee Isti emee (Lelesz Acta 20/10). **1405**: Silua *Barna* (OL. D. 9063). **1436**: Paulum *Barna* (Múz. Soós). **1475**: Duas vaccas fekethe *Charna* et alia thompa *Barna* (Múz. Kállay, Nr. 1160). Duos boues vnum nigri coloris alterum *Barna* (uo.). **1492**: Vnam vaccam que vocatur *Zelesbarna* (OL. D. 36398). **1521**: Lego duas vaccas vnam in cauda kurtha et aliam coloris *Barna* (Múz. Kállay). **1557**: Waccam *barna* tyuos (Múz. Bethlen). Vnum *barna* bicat et vnam vaccam (uo.). **1686**: *Barna* dices ló (DebrLt., I. Nyr. XXII.518). **1690**: *Barna* kék tavalyi bika borju (uo.). [Vö. fekete-barna.]

BARNABÁS, *Barbás*, *Barlabás*, *Barlobás*? *Barrabás*, *Borlabás*: Barabbas Kr. 1246: Quan-

dam terram suam in Comitatu Zaladiensi existentem que wigo *Barlabashyda* nuncupatur cum duobus molendinis et ponte in fluuio Zala (Körmend Stat. ant. maj. 29/3). **1252**: *Barnabas*, szn. (OL. D. 369). **1393**: Quoddam molendinum *Barrabasmolna* dictum (Körmend, Stat. ant. maj. 29/16). **1485**: *Barnabas* Kaptas (OL. D. 19069). **1499**: *Barnabas* Ihaz (Múz.). **1500**—10? : Haydo *Barlobas* [igy?] (QuellKronstadt III.3). **1577**: Olaz *Borlabas* [igy] (OL. UC. 1/3). Chuka *Barbas* (uo.). **1602**: Boldis *Barlabás* (SzékelyOkl. V.198). *Barlabás* Ferencz (uo. 202). Inre *Barrabás* (uo. 206). *Barrabás* Tamás. *Barlabás* György (uo. 208). *Barrabás* Benedek (uo. 240). **1603**: Petrus *Barrabás*. Michael *Barrabás* (uo. 256). [Vö. 1212: *Barlabam* seruum manumissit (HazaiOkm. VI.10). 1246: Endre filius *Barlabe* (Körmend Stat. ant. maj. 29/3). Vö. *Borbás* CzF.]

BAROM: pecus, iumentum; vich NySz. **1256**: Item Wosontou Item *Borumlok* (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.430). **1338**. Terra *Borumlak* (AnjouOkm. III.483). **1386**: In loco *Borumfekthyn* dicto quatuor Jugera (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). **1431**: In predio *Baromlak* vocato (Lelesz Acta 50/1). **1439**: Predy *Baromlak* vocati. . . eiusdem predy *Baromlak* (Károlyi-Okl. II.218). [Vö. eke-, gulya-, tarka-, vágó-, vonó-barom.]

baromjáró-föld: [pascuum; trift, weide]. **1588**: Kwlén *barom yaro föld* (OL. UC. 64/35).

barom-ól: mandra, septum, caula; vichstelle, vichstall im weiten feld NySz. **1683**: Három szakaszt-ban valo *barom olak* (OL. UC. 3/32).

BARONA, I. borona.

BARRABÁS, I. Barnabás.

BÁRSANY? I. bársony.

BÁRSONY, *bársany*?: ostrum, porphyra, purpura, holosericum; sammt NySz. **1229**: Quandam terram nomine *Barsun* [a. m. bársony?] (Pannh. 5/Gg). **1421**: Sebastianus dictus *Barson* (OL. D. 11093). **1471**: Vnam Subam de *Barsan* [igy] rubeo (Múz. Forgách). Vnam Subam de rubeo *Barsan* (uo.). **1504**: Vnam Haczagam Aranyas *Baaron* (Körmend III/5, Zákány 34). **1515**: Duas subas wigo az zederyes nwrth es az helges *barsonth* (Múz.). **1526**: Pro indumentis Sacerdotalibus lego vnum *Tharkabarson* et Atlasii siue Cicladis nigri cubitos sexdecem (uo.). **1528**: Vnam vestem de purpura aurotexta subfili wigo fodorgathoth *barson* (OL. L. III. 16. 17). **1595**: Eg veg nyomtatott *barsont* (OL. Nád. 47). [Vö. *barsen* BesztSzőjz. 670. sz.] [Vö. dupla-, kendér-, madáros-, toppél-bársony.]

bársony-szél: [ein blatt sammt?]. **1596**: *Barson zelt*, az kinek probayat kwdóttwk, tiz egez vegt [igy?] (OL. Nád. 47).

BÁRSONYOS: purpuratus MA. [sammtartig, mit sammt belegt]. **1221**: In predio *Barsunus* [a. m. bársonyos?] (Pannh. 4/B). **1226**: Terra de *Barsunus* (uo. 18/T). **1231**: Benke de *Barsunus* (uo. 52/Ooo). **1255**: Stagnum *Barsunus* (HazaiOkm. VIII.62). **1285** k.: Mons vero *Barsunus* propter lectisternia sic relictia, que fuere purpurea, de terricolis extitit nominatus (Kézai, I. FontDom. I/2. 85). **1386**: Vnum Juger terre in loco *Barsonos* appellato (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). **1418**: Possessionem nostram *Barsonyos* (Pannh. 6/P). **1544**: *Barsonyos* fek. Kewz fek (OL. Nád. 40). **1594**: Hat lora ualo fekethe *barsonios* bogláros fek No. 6 (OL. UC. 78/7). **1603**: A malomnak fellyül ismét az *Bársonyoson* [határrész] az sebes ér Járóban. Rétek.

Egyik kerek rét a morotva mellett. A másik két kötél a *Bársonyostul* fogva Hernádig (CanonVisit. 151).

BART: [dependentia galeae; «ein bart an der kappe: eine grosse kappe mit langen bärten, die kappe selbst durch ein dratgestell hoch über den kopf gehalten, die bärte aber wie eine schärpe um den leib geknüpft, so dass die enden hinterwärts herunter fallen» Grimm: Wörterb.]. **1211**: Isti sunt pellipari *Bort* [a. m. bart?] Zorida Kesereu (Pannh. Tih. 1/5). **1462**: Tres galeae wigos [igy?] Sysak finews Vnum *Barth* (Múz. Kállay). **1490**: Cirotece ad homines. *Barth*. Disei ferrei ad homines (OL. D. 26048). **1495** k.: Arma ad vnum hominem cum *Barth* et Themeng (uo. 24864).

BARTA: Bartholomaeus PPB. **1576**: Thomam *Bartha* (SzékelyOkl. V.103). **1595**: *Barta* Jakabnak (uo. 160). [Vö. *Bértalan*.]

BARTALAN? I. Bértalan.

BARTALOM, I. Bértalan.

BARTALOS, *Bartalus*, *Bartalyos*? *Bartalyus*?: [Bartholomaeus]. **1211**: Isti sunt exequiales Jureh Gopod *Bortoleus* (Pannh. Tih. 1/5). **1560**: Vagy on az Dálnok Riti mellett egy hold, kit hinak Patakszőkö *Bartalis* [igy?] földének (SzékelyOkl. V. 76). **1602**: Szél *Bartalius* (uo. 184). Kis *Bartalius* (uo.). *Bartalius* Balás (uo. 185). *Bartalius* György (uo. 187). Botos *Bartalius* (uo. 212). *Bartalius* Gáspár. *Bartalius* Antal (uo. 214). [Vö. *Barta* CzF.] [Vö. *Bértalan*.]

BARTÓK: Bartholomaeus PPB. **1512**: Piscina quedam *Barthokthawa* dicta (Pannh. 27/H). **1580**: *Barthók* Máthé (SzékelyOkl. V.123). **1602**: *Bartók* András. *Bartók* Balás (uo. 198). [Vö. *Bértalan*.]

BARTOS: marginatus; gekrämpft NySz. **1409**: Georgius *Barthos* (Múz. Kállay). **1469**: Demetrius *Barthyus* [a. m. bartos?] (Veszpr. 106, Berenhida 5). **1602**: *Bartos* Jakab (SzékelyOkl. V.230). [Vö. *bart*.]

BÁS?: Basilius, Blasius PPB. **1211**: Isti sunt exequiales Rezed *Bas* [a. m. Bäs PPB.?] Wayad Teber Milost (Pannh. Tih. 1/5). In uilla Gamas hii sunt ioubagiones Endereh Euruh Bugus Guze *Bas* Jeanchi (uo.). **1227**: Quorum nomina hec sunt videlicet Vnaka Benedue Cholov *Bas* Guncha Pete Munka (Veszpr. 9, Kál). **1229**: Dominicus filius *Bas* (Pannh. Lib. Rub. 24—34. I. 20. sz.). **1297**: Duas terras Prepostfelde et *Baas* vocatas (OL. D. 1480). **1310**: Prima meta incipit super pontem *Baashyda* wlgariter nuncupatum (Pannh. 20/G).

BASA-RÓZSA, I. bazsa-rózsa.

BÁSTYA: pugnaculum, propugnaculum, munitio, saxens agger; bastei NySz. **1475/1508**: Vnum fabrum in quadam *Bastha* commorantem (Múz.). **1507**: Fortalitium wigo *Basthya* dictum (OL. D. 33830). **1510** k.: Feecit quatuor *Basthas* (uo. 26235). Duo latorkerth in circuitu castelli ipsius, cum vna parua *Bastha* de Sepibus facta (uo.). **1516**: Vellemus copiere wigo *bastyas* (uo. 25579). **1542**: In *Basthya* tarazk ferrei (OL. Nád. 40). **1638**: Ezen *Bastianak* első része Teólgly fa baronaval vagion fel rova (OL. UC. 2/34). [Vö. szenes-bástya.]

bástya-rakó: [basteiarbeiter]. **1544**: Attam az *basta rakoknak* (Forrás?).

BASZARÁB: [Bessaraba, Bessarabicus; der bessarabier, bessarabisch]. **1325**: *Bazarab* Transalpinum infidelem (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 43, fasc. 104, nr. 110). **1329**: Contra Bulgaros *Bazarab* Woy-

nodam transalpinum Regem Rascie scismaticum (Körmend II/4, Göd 14). 1350 1360 : Petro dicto *Bazarab* (Körmend III/2, Örs 18, I. ZalaOkl. 1499).

BASZIK: [futnere; ficken]. 1221: Seruum nomine *Bozou* [a. m. baszó?] (Pannh. 4/B). 1478: Petrus *Bazo* (OL. D. 18145). Lucam *Bazow* (Körmend, Heim 590). 1504: Georgio *Bazo* (Körmend, Miscell. Némétújv. Iad. 40, nr. 82).

BATKA, *babka*, *bapka*: sextans; pfennig NySz. 1526: *Babka*, Cruciferi, aliae quoque monetae externae (1526. évi 37. törveikk). 1541: Pecuniā *Bapkas* non volunt accipere (Múz. Kapy). 1544: Husz denart es eg *batkat* (OL. Nád. 42). 1604: *Babca*, Numus Bohemicus, quarum tres efficiunt Cruciferum Germanicum (MA.¹ magyar-latin rész, «Difficiles aliquot» stb. szakasz alatt). [Vö. *babca*, *babka*, *babkoncs* Bartal.]

batka-pénz: [nummi minoris notae; kleingeld?]. 1609: Almásinak az beadott sijnatura után ötvös Imre által adtam *batka-pénzt* fl. 1 (Mihalik: Kassa-ÖtvTört. 212).

BÁTOK, I. *bádog*.

BÁTOR: animosus, impavidus, cordatus, securus; kühn NySz. 1095: Pellifices Nenu *buatir* [a. m. bátor?] keseydi bokon seudi (Pannh. 15/0o). 1138 1329: *Bahatur*, szn. (MonStrig. I.91). 1252: Inter terram filiorum *Batur* (OL. D. 368). 1332: Johanne dicto *Batur* (Múz. Nagy Gábor). 1338: Johannes dictus *Batur* (OL. D. 3134). 1370: Johannes dictus *Batur* (Lelesz Acta 6/2). 1372: Andreas dictus *Batur* (HazaiOkl. 297). 1388: Johannes dictus *Bator* (OL. D. 31340). 1393: Petrus dictus *Bator* (Múz. Kállay). 1403: Blasium *Bator* (ZichyOkm. V.339). 1426: Castrorum Galgoez et Themetwen necnon *Bator*kw vocatorum (Körmend V/5, Ujlakyana 49). 1480: Andrea *Bathor* (Lelesz Acta 90/18). 1493: Gallus *Bathor* (uo. 101/4). 1511: Vidisset ipsum Sigismundum ad domum snam venire et eciam audisset de domo Petri Zewez Hwida Bestia Kwtyok [igy?] dixisse et eciam Sigismundum Cheres ad illam vocem dixisse Hwida *Bathor* Bestyek (Lelesz Prot. II.109a).

BATYKÓ: [pope]. 1567: Est ibi *Batyko* vnus, qui tenetur dare vnam manticam vocatam Izak (OL. UC. 53/12, «Bereg m.» Szam. jegyz.). 1621: *Battyko* huius loci tenetur dare intra biennium Bouem vnum (OL. UC. 2/31, «Mármaros» Szam. jegyz.). [Vö. NySz. és Kazinczynál, Nyr. XXIII.374.]

BAZSA-RÓZSA, *basa*:- paeonia NySz. («basa-rózsza» a.). 1638: Isten faia. *Basa rosa*. Keöszmete (OL. UC. 2/34).

BEAD, *bé*:- 1) intrado; hineingeben, hineinreichen NySz. (1. jel.). 1574: Igérék magokat megfogadni és megállani valami móddal való végezést köztök rendelünk, avagy végezünk; kinek megállására mind Bernáld Miklós és mind az öcsese Bernáld Márton kezeket *beadák* (SzékelyOkl. V.94). [Vö. NySz. szólások a.] 1598: Illenképen *adá be* [mondattárgy?] jobbágyul mi előttünk az felyel megirt Nagy István Lázár Farkas uramnak, hogy . . . (uo.). Kézét is a mi nekünk ez felyel megirt bíróknak *beadá* és vitte Lázár Farkas uramnak az felyel megirt Nagy István (uo.). 1634: Uttyat elvegezven [a posta] tisztességhe vesztese alat tartozzik ezimerünket levelünket mingiarast *be adni* (Magyarorsz. állap. ezeréves fennállásakor VIII. 896). 1643: Mindazonáltal, mig azt nyolczad nap alatt *beadják* az uraságnak az appellátiót, ez az appelláns pars ha akar novummal élni, szabadon éhet (Gazdtört-Szemle VI.468). || 2) solvo; einzahlen NySz. (4. jel.). 1707: Anno 1707 die 14. Juni. Gróza Szabó Márton

állott be az Fejérvári Szabó czéhben és az beálló pénzben *adott bé* fl. 5 (Gyulafehérvári szabócéh törzskönyvéből, Rejöd József adata a Nagy Szótárhoz). Eodem Die et Anno: Borsai Szabó Mihály az beálló pénzt egészen *beadta*. fl. 12 (uo.).

BEÁLL, *bé*:- ineo, accedo; eintreten, einstehen NySz. (5. jel.). 1707: Anno 1707 die 14. Juni. Gróza Szabó Márton *állott be* az Fejérvári Szabó czéhben és az beálló pénzben *adott bé* fl. 5 (Gyulafehérvári szabócéh törzskönyvéből, Rejöd József adata a Nagy Szótárhoz).

BEÁLLÓ-PÉNZ, *-pénc*: [aufnahmegebühr]. 1707: Anno 1707 die 14. Juni. Gróza Szabó Márton *állott be* az Fejérvári Szabó czéhben és az *beálló pénzben* *adott bé* fl. 5 (Gyulafehérvári szabócéh törzskönyvéből, Rejöd József adata a Nagy Szótárhoz). Eodem Die et Anno: Borsai Szabó Mihály az *beálló pénzt* egészen *beadta*. fl. 12 (uo.).

BEBOCSÁT, *-bé*:- immitto, intromitto; hineinlassen NySz. 1526: Gaspar fymates *be bochyattam* az kanisaj Josagba (OL. D. 24323, I. Zolnai: Nyelveml. 256 és 259).

BÉCS: obulus; heller NySz. 1510 k.: Tenentur soluere singulos quinquaginta *Bech* (OL. D. 35014). 1544: Gerfat vötmem tíz *bezen* (OL. Nád. 41). 1545: Az nap költ bor hatuan hat penz ara es ket *béc*: (OL. Nád. 40). 1584: Mynden Jwtml [fizet] keth *becheth* Mynden Dyznothwl keth *becheth* (OL. UC. 56/33). Mynden heles ad öthven *becheth* Zenth görg napban (uo.). 1594: Tauaz buza harom *bech* (uo. 106/3). 1597: Min-denik dyznothol keth keth *betch* (uo. 12/42).

BÉCSI: [Vindobonensis; wiener]. 1522: *Bechy* kalha noua pro fornacibus tribus (OL. D. 26357). 1558: Öregh *bechy* föld fazek (OL. Nád. 49).

bécsi-rőf, *-réf*: [ulna Vindobonensis; wiener elle]. 1557: Eg Vég még zunő londys kibe uagion *bechy ref* 37 (OL. Nád. Számadások b. esomó). Eg Vég mak zun purpian, kibe uagion *bechy ref* 47. fer: 1 (uo.).

BECSINÁL, *bé*:- ocludo, operio; zumachen, zudecken NySz. 1613/1696: Látjuk, hogy az emberek az szófogatatlanság miatt, hogy mesgyeiket *be* nem *csinálják*, minden esztendőben sok embereknek sok károk esnek szülőjekben (Gazdtört-Szemle VII.410). 1616: Ezen pitvarból megyen két rend grádics alá, felől deszkával *becsináltattott* két kemény fából (uo. VI.128). 1643: Valaki szöllő gyeputt úgy *be* nem *csinálja*, hanem káros lészen és arrúl a gyeptürol megyen *bé* a marha, 4 forinton maradjon (uo. 470).

BÉCS-LEVÉL: schätzungsbrief BM. 1700: A minemű törvényeink, rendtartásink . . . mind az szőlő örökségének, keresésének módjaiban, mind azoknak szerzésének alkalmatosságával emanálni szokott örök-vallás és *becslevelcknek* kiadásában s váltásában . . . rendszerint folytatnak, s practicáltattanak (Gazdtört-Szemle VII.402). Városunk írott törvénye szerint az szőlő örökségre emanálni szokott örökvallás és *becslevelcknek* megpecsétlésének és kiváltásának ideje s terminussa esztendő által kétszer szokott lenni (uo. 404). [Az eredetiben mindkétszer: *Becs Levelcknek*. Tagányi K. közlése.] [Vö. Kolosvári-Ovári: Werbőczy Istv. Hármaskönyve, Jogi műszótár, *aestimatio* a.]

BÉCSŐ, I. 2. és 4. *becsü*.

1. **BÉCSÜ**, *böcsü*: *aestimatio*, valor, pretium; wert, preis NySz. («bécs» a., 1. jel.) [schätzung]. 1602: *Becsü* György. *Becsü* Mihály (SzékelyOkl. V.184).

1721: Azok pedig aféle kárnak *böcsüjére* kimennek és valaki valami kárt akar az esküdt emberekkel megböcsültetni, tartozik azon ember a bírónak: 40 pénz letenni, másképp nem tartozik senkit is *böcsüre* boesátani (GazdtörtSzemle VII.128). [Vö. háló-, víz-böcsü?]

2. **BÉCSŰ**, böcső, böcsű: [?]. 1514: De retibus laicorum *Bechew* vocatis [?] ad Sarvar duxi pisces lta (OL. D. 26158). Pisces *Bechew* dicti (uo.). [Vö. böcső-háló MTsz. ?] [Vö. háló-, víz-böcsü?]

3. **BÉCSŰ**, vö. 1. böcső.

4. **BÉCSŰ**, böcső, böcsű, böcsű: choenix; greitendamas NySz. 1598: Mensura tritici *bechw* vocata (OL. UC. 116/3). Octavam partem unius *bocz* hordei. Sedecimam partem unius *bocz* hordei vel avenae (uo. 36/34). Mensurae tritici *bechw* (uo.). [Mind a három adatról: «Nagyvárad» Szam. jegyz.]

BÉCSŰL, böcsül, bücsül, vö. el-, mēgböcsül.

BÉCSŰS, bücsős: [aestimator; schätzmeister, schätzer]. 1569: Oda az ő lakóhelyökre menünk Besenőre és jámbor *bücsöket* választánk, tudniillik Nagy Simont és Deák Pált (SzékelyOkl. V.90). [Vö. *becsüs* NySz. más jel.]

BEDŐ: [Benedictus?]. 1397/1416: Sepefate piscine *Bedeutana* (Múz. Jankowich). [Vö. CzF.]

BEÉRKÉZIK, -bé: intro; hereinkommen NySz. 1769: A Falu közepin Hintójából leszállván gyalog Templomunkba jött [a püspök]. Az hová *beérkezvén* és környül nézvén legelsőbben is ezt mondotta [stb.] (CanonVisit. 190).

BEFENEKEZ, bé-: [einböden]. 1646/1727: Ha az molnár az új zsilipet *befenekezi*, tartozik a gazda 20 pénzzel, és ha a gazda adja a feneket, 10 pénzzel (GazdtörtSzemle VII.124).

BEFOG, bé-: [saepio, obsaepio; umzäunen]. 1613/1696: Múltó tehát, hogy annak is tilalma legyen, és szt. György napig *befogják* [a káposztás kertet] sövénynyel (GazdtörtSzemle VII.411). Minden ember ki mely szomszédja felől, tartozik sövényt tartani; megcsinálja jó szóval; ha ugyan nem akarja, a bíró hagyjon 15 napot neki, és ha arra is meg nem csinálja, *fogja bé* az más fél szomszédja; de ily okkal, hogy az *bé* nem *fogó* fél az bíró parancsolatjában való el nem járásért 1 frton marad (uo. 413). [Vö. NySz. más jel.]

BEFÖD, beföd: tego, obtego, operio [stb.]; bedecken, zudecken NySz. 1599: E két Szöllőnek minden miveivel a Kassaiak tartoznak. Az az tartoznak megnyitni megmettzeni, homlitani, annak utánna háromszor meg kapálni, fel kötni és végre *be fedni* (CanonVisit. 148).

BÉG, 1. bög.

BEHÁGÁS, bé-: [inscensio; das hineinsteigen]. 1712 k.: Az erdőnk bekerítését minden nap egyike [?] közülük megkerülje és rés csinálásra, *behágásra* s általjárásra keményen vigyázzanak (GazdtörtSzemle VII. 416).

BEHAJTÁS, bé-: [das hineintreiben]. 1752: Bé is hajtsák [a tilosban járó marhákat], és az *behajtást* tisztartónak értésére adják azonnal (GazdtörtSzemle VI.140).

BEHIRDETŐ-PÉNZ, béh.-: [vorladungstaxe]. 1643: A tizenötöd nap előtt harmad nappal a kereső

fél *behirdető-pénzzel*: egy pénzzel tartozik ha idevaló, ha vidéki 4 pénzzel a hegymesternek (GazdtörtSzemle VI.467).

BEHORD, bé-: invehio, importo; hineintragen, hineinführen, hineinbringen NySz. 1545: Az tragaroknak kyk az halat az wizre *be hortak* (OL. Nád. 42).

BEHORDÁS, bé-: inventio, inventus, importatio: einführung, zufuhr NySz. 1599: Jégvágással, és annak *béhordásával* is tartoznak (CanonVisit. 148).

BEHOZ, bé-: infero, ingero, introduco; hineinbringen, hereinführen NySz. 1610: Kiküldötték vala praedicatoronkat és mestereinket, de ismét az ország *behozta* palatinus Turzo György által (MA. NLI. 339).

BEÍRÁS, bé-: inscriptio; einschrift, das einschreiben NySz. 1613/1696: Az felperes protestáljon és irassa bé protestációját, hogy nem magán múlt el; az *beírásról* tartozik den. 4 (GazdtörtSzemle VII.406). A citatoria *beírásról* is és kiadástól az notariusnak [tartozik] den. 16, az peeséttil az bírónak den. 4 (uo.).

BEJÁRÓ-HELY, béj.-: [introitus; eingang]. 1643: Ujonan schacht, azaz *bejáró hely*, avagy akna nem készítettett (GazdtörtSzemle VI.120).

BEJÁRÓ-KAPU, béj.-: [porta introitus; eingangsthor, einfahrtsthor]. 1654: Az Blasovai Udvarhaz ilyen modalitással vagion. Az *be iáro kapuia* ket contignatioban vagion fabul (OL. GyfLimb. 17/2).

BEJÖVETEL, bé-: [proventus, reditus; einkommen]. 1588: Molnok mercheienek *bejeouctely* (OL. Nád. 40). [Vö. MTsz.]

BÉJTÉS, 1. böjtös.

BÉKA: rana, batrachus; frosch NySz. 1295: In villis Endred Zamard Keurusheg Zarrososou Egres *Beka* [a. m. béka?] et Kereký vocatis (Veszpr. 106, Csat 2). Terram nostram *Bekafolo* circumiacentem (Veszpr. Regn. B/29). 1303/1450: Quoddam stagnum *Bekatho* vocatum (OL. D. 1647, 1. AnjouOkm. 1.55). 1339: In loco *Bekatouel* dicto quinque iugera (Veszpr. 106, Antalfa 4). 1507: Piscinas sew stagna Thyzthatho Horgastho *Bekathawa* (Lelesz Acta 115/40). 1509: Piscinas sew stagna Thyzthatho Wethelewstho Balaser *Bekathawa* (uo. 117/4).

béka-kő: bufonius, bufonites; krötenstein NySz. 1533: Annulus argenteus continens *Bekakew* (OL. Nád. 49).

BÉKÁS: [ranis copiosus; reich an fröschen]. 1401: Quendam lacum wigo *Bekasthow* dictum (OL. D. 8650). [Vö. NySz.]

BEKE: [Benedictus?]. 1194: Unde tendit ad sepulchrum *Beque* (OL. D. 33). 1211: Hii sunt ioubagiones Tubus Dolus *Beke* Gentus (Pannh. Tih. 1/5). Vdnornici de Mortus hii sunt Karachun Chomud Guz *Beke* Fexe (uo.). Isti sunt ioubagiones Mog Corom Wot Juneh *Bekey* [a. m. Beke?] (uo.). 1296: Gregorio et Nicolao filiis Dominici ac *Beke* et Dyonisio (SzékelyOkl. V.1). 1324/1363: In uertice eiusdem montis iungit vnam arborem Silicis *Bekefa* [a. m. Beke v. béke?] vocatum (Múz. Kende). 1345: Predictum *Beke* dictum Vaguth (Múz.). 1357/1432: *Beke* de Olazy (Múz. Kende). 1451: *Bekefy* [a. m. Beke?] Janus (OL. D. 14454). [Vö. CzF.] [Vö. Bekő.]

BÉKE: pax; friede, ruhe NySz. 1324/1363: In uertice eiusdem montis iungit vnam arborem Silicis *Bekefa* [a. m. béke v. Beke?] vocatum (Múz. Kende).

1479: Hungari clamauerunt *Becke becke* idest pax pax (Dubnitsz Krón., I. FontDom. 1/3, 164).

BEKERÍTÉS, bé-: [saepimentum; umzäunung]. 1712 k.: Az erdönk *bekerítését* minden nap egyike [?] közülük megkerülje és rés csinálásra, behágásra s általjárásra keményen vigyázzanak (GazdtörtSzemle VII.416).

BEKERTÉL, bé-: sepio, obsepio, praesepio, circumsepio; umzäunen, verzäunen NySz. 1588: *Be kerteltette* borona fawal (OL. UC. 64/35).

BÉKÉS: pacatus, pacificus; friedlich NySz. 1095: In forcosis Ereua ethes *bekes* [szn., a. m. békés?] moda (Pannh. 15/0o). 1240 k.: In duobus prediis Fyvs hec sunt nomina Jobagionum equestrium *Bekes* Endere Sumug Pyneust (uo. 61/8). 1426: Petrus *Bekes* (OL. D. 11750). 1431: Clemente *Bekees* (ZalaOkl. II.473). 1451: Emerico dicto *Bekes* (OL. D. 14905). 1459: Jacobum *Bekes* (Lelesz Acta 70/29). 1462: Francisco *Bekes* (Múz. Döry). 1478: Ambrosium *Bekes* (Körmend, Heim 590). Benedictus *Bekes* (OL. D. 18145). 1489: Nicolai *Bekes* (Lelesz Acta 98/31). 1505: Gaspar *Bekes* (Múz. Forgách). 1507: Valentinus *Bekes* (Múz. Kállay).

BÉKESSÉG, békesség: pax, concordia; friede, eintracht NySz. (1. jel). 1610: Az Ur Isten *békességet* adott, Kegyelmed bizvást jöhet közinkben mert az ur Isten *békességben* tart bennönket (MA. NLI. 335).

BÉKLÓ, l. békó.

BÉKÓ, békló: compedes, compes, pedica; fessel, fussseisen NySz. 1468: Compedibus ferreis wlgó *Beko* (Veszpr. 107, Hajmáskér 3). 1548: Pyneheben *Beko* was VII kapa hythwan VIII (OL. UC. 99/7). 1558: Emberre valo vas. *Beko*. Bylynch (OL. Nád. 49). 1621: Három niakra walo bilínchek es két *békló* (OL. UC. 2/31). [Vö. vas-békó.]

békó-lakat: [sera compedis; schloss des fussseisen]. 1567: Serae mediocre [igy?] octo quarum una *bekolakath* (OL. L. III. 16. 17).

BEKŐ: [Benedictus?]. 1198: Quorum nomina hec sunt Phitoch *Bekv* et Bika (Körmend II/8, Szentgothárd 1). 1602: *Bekő* Kelemen (SzékelyOkl. V.233). 1603: Nicolaus *Bekő* (uo. 246). [Vö. CzF. *Beke* a.] [Vö. *Beke*.]

BEKÖT, bé-: compingo; einbinden, zusammenheften NySz. 1608: Wittenbergára jönnek és [a könyvet] jó módgyával *beköthetnek* (MA. NLI. 293). 1609: Bár kötetlen lett volna [a biblia], nálunk is szépen *beköthethetnők* (uo. 297).

BEL-, l. bél (3. jel).

BÉL, bel-: 1) intestina, viscus; darm, gedärm, eingeweide NySz. (1. jel.). 1357: Nicolaum dictum *Bokbel* [a. m. bak-bél?] (ZalaOkl. I.574). 1527: Carnes. *Beelth*. Sal (OL. Nád. 49). 1530: Kasa ad *bel* [a. m. CzF. 4. jel.?] emi (uo. 43). 1550: Eg tehen *belit* (uo. 41). || 2) pars interior; das innere NySz. (3. jel.). 1135: Monasterium sancti Mauricii de *Bel* [a. m. bél?; vö. «Bakonybél» CzF.] (Pannh. 15/Kk). 1168: Monasterium beati Mauricii in *beel* (uo. 51/N). 1205 k.: Abbas de *Bel* (uo. 51/R). 1219/1222: Abbatem Demetrium de *Belh* (uo. 14/F). 1239: Conuentum de *Beel* (uo. 6/Ee). 1240: Monasterium beati Mauricii de *Bel* (uo. 14/K). 1292: Monasterium beati Mauricii de *Beel* (uo. 6/C). 1417: Ladislai Toth dieti de Alsomolnasbél (Pannh. Hitel. 48). || 3) ejtsd: «bel» és «bél»: [interior; inner]. 1231: Ibi intrat in *Belsar*. Ueniet ad orientem ad alium Sar (OL. D.

168). In *Belzund* que uulgo Fener dicitur (uo.). Eciam in *Bel Zund* emit quartam partem tocius ville quod wlgó Fener dicitur (uo.). In eodem *Bel Zund* forum et portum super Danubium. In Kyu Zund Rumis cum fratre suo (uo.). 1300: Duabus particulis terrarum quarum vna Kyubodun nominatur. Ad terram suam *Belbodun* vocatam (OL. D. 31192). 1325: Possessionum Kywzalka et *Belzalka* uocatarum (OL. D. 2325). 1347: In fossato inter Ciuitatem Redege et terram *Belmura* (OL. D. 3927). 1355: Laak Kylaak *Beellaak* (Múz.). 1366: In districtu *Beelmura* (Körmend, II/5, Lyndva 13). 1389: Vnum campum *Belmezeu* appellatum (OL. D. 7481). Iungit vnum campum *Belmezeu* appellatum (Lelesz Met. Mármaros 13). 1422: In aquam *Beleer* (Veszpr. 108, Tapolca 4). 1506: Vtrisque Fenech alio nomine *Beelfenek* et Kysfenek vocatis (Körmend III/5, Belfenek 53). [Vö. borjú-, gyertya-bél.]

BÉLA, Bélla? Adalbertus PPB. 1092: Hec sunt nomina predictarum familiarum Deseé Lawa *Bela* Bedadi Kasudi (Pannh. 52/P). 1095: Quorum nomina hec sunt *bela* bedadi kasudi zagordi zacan (uo. 15/0o). 1221: Quorum nomina sunt hec Cema Jleus Chymoz Nymuga *Bella* [a. m. Béla?] (uo. 4/B). 1282 k.: Andreas *Bela* et Lewenta (Kézai, I. FontDom. I/2. 82). 1299/1360: Iungit *Belapatakazada* (OL. D. 1553). 1597: *Bélla* [vezetéknev] Orbán hele (OL. UC. 12/42). [Vö. *bélya* NySz. ?]

BELC: [albus; weiss?]. 1211: [Udvornici] Zeuleus Reke Toppa *Belch* [olv. béle v. böles = böles?] Chima (Pannh. 1/5). 1240 k.: Conterminales villas habent has Luca *Belc* Tauarnici Searozlo Abram (uo. 61/8). 1521: Legó tres vaccas vnam coloris *belch* aliam coloris varii videlicet tarcha et terciam *belch* (Múz. Kállay).

BÉLCS, l. böles

BÉLCSŐ, l. bölcső.

BÉLÉL, bél-: pellem vel pannum vesti induco, subsuo; füttern NySz. («béllél» a.). 1516: Egh weres atlaez suba pegywetel *Beleth* (OL. D. 26367, I. Zolnai: Nyelveml. 205). Maas zewld aranyas Nussal *Beleth* [suba] (uo.). 1539: Gregorius *Berlew* [a. m. bélélő v. bélő? vö. «béllél» alakjait, NySz.] (Múz. Kislaludy). 1544: Vöttem eg *bellet* sieget (OL. Nád. 40). 1549: Harom capragh *beleny* eg negh bagazyat (uo. 48). 1550: *Bellemi* ualo sleyt poztot (uo. 42). 1637: Annak aytaya *bellet* vas sarkas, pantos paraszt zaros fogontya, kilinches (OL. UC. 14/43). 1638: Egy reghi *bellet* aitaia (uo. 2/34). [Vö. *mégbélél*.]

BÉLÉNC, l. bilincs.

BÉLÉNY, -ÖS, l. bölény, -és.

BÉLÉS: placenta, polenta, artocreas, laganum, artolaganus; kuchen, brodküchlein NySz. [oblate?]. 1400/1403: Blasio *Belesaldo* [olv. bélésáldó? Szam. így olvasta] dicto (OL. D. 1430). 1544: Vöttem teyfelt *beleshes* (OL. Nád. 42). 1550: Egy öregh pynnyatath *beles* swthny (uo. 48). [Vö. *ostya-bélés*.]

béleskerekítő-vas, -kerekítő: 1561: Egi *beles kereketho* was (OL. L. III.16. 17).

bélésmetelő-karika: 1544: Vöttem eg *beles metelő karykath* (OL. Nád. 42).

bélés-sütő: 1) [strudelpfanne?]. 1549: Egh *beles swthath* (OL. Nád. 48). || 2) [strudelbecker]. 1714: *Bélésütő* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.22).

BÉLÉS, 1. bállés.

-BELI, képző: [in etwas befindlich]. 1506: Quedam fenilia Moczarreth Nagreth et Mezewbelireth vocata (Lelesz Prot. I.26). 1544: Uőtem az kőuha koczi *beli* louaknak (OL. Nád. 40). Az szent istuan törnabeli siposoknak attam nölözuan penzt (uo.). 1589: Az sőytőry mayor*belieknek* zabasok waygon etelekre (uo.).

BÉLICA?: 1570: Vnum animal *belycza* vocatum (OL. UC. 53/14). [Vö. *bélíce* MTsz. ?]

BELJEBB, *bellyebb*: interius; weiter hinein NySz. 1544: *Belleb* uőttek az tengelt (OL. Nád. 40).

BÉLLA, 1. Béla.**BÉLLÉR? 1. böllér.****BÉLLÉS, bélés, vö. mente-béllés.**

BÉLLETLEN: non subsutus; ungefüttert NySz. 1595: Két fosztánt [küldtem], egyik gyermeknek való, másik nagy, az *béletlen*, kék (SzékelyOkl. V.160).

BELŐL, *belől*: ex interiore parte; von innen NySz. (1a. jel.). 1648: Egy *belcöll* tüzelő veres kályhás kemenceze (OL. UC. 10/63).

BELSÉ, 1. belső.

BELSŐ, *belsé*: internus, interior, intrarius, penitus; innerlich, inwendig NySz. (1. jel.) 1317/1407: Ad riuum *Belsepatak* vocatum (OL. D. 1894). 1379: Ad latus vnus campi *Belsemezey* (Lelesz Met. Ugoesa 25). 1411: Possessionum Hegyes et *Belsew* vocatarum (Múz.). 1454: Silue *Belsewhassas* Kezepswhassas Kyssewhassas (OL. D. 1484a). 1470: Prefata vinea *Belsezelew* (Veszpr. 11, Merenye). 1485: Silve *Belsewhassas* (KárolyiOkl. II.521).

belső-vár: [arx interior; die innere burg]. 1549: Az *belső* varban az abrakos pyncheben wr zőleyn termet borok vannak (OL. Nád. 41). 1566: Az *belső* warban az boltok alath egy gernelben waygon bwza lyzth cub. LXXIII (uo. 49).

BÉLYÉG, *bilig*, *bilyég*, *bilyög*: signaculum, stigma, character, 'signum, vestigium; kennzeichen, merkmal NySz. 1263: Per officiales nostros scilicet magistrum Petrum dictum *biluk* Curie nostre dispensatorem (MonStrig. I.496). 1436: Decem septem Equos equaciales ipsius exponentis cum ipsorum cauteriis wigo *Bylegh* consignassent potencia mediante (Lelesz Acta 53/4). 1597: Peoczetes *bilig* az vr neue raita (OL. UC. 101/3).

bélyég-vas: tudicula, cauterium; brenneisen NySz. 1587: *Byligh was* (OL. UC. 12/42).

BÉLYÉGZŐ-VAS, *bélyégző*: tudicula, cauterium; brenneisen NySz. 1638: *Belyegző vas* (OL. UC. 2/34).

BEMÉGY, *bé-*: ineo, intro, introeo [stb.]; hineingehen, eintreten NySz. («bemén» 1. jel. a.). 1474: Dixit eciam eidem vxori mee Intra vnde pessima domina testiculos habens wgo *menibe* vnnath gonoz monias new (Múz.).

BEMESZEL, *bé-*: inerusto, calce obduco, dealbo; einweissen, tünchen NySz. 1769: Megvallyuk azt, hogy nem akkori irás, mikori a meszelés. Mert *bemeszeltett* a Templom ezelőtt tiz esztendőkkkel, *bemeszeltett* az irás is (CanonVisit. 204).

BEMOND, *bé-*: insusurro, indico, prodo, aviso;

angeben, anzeigen, verraten NySz. [ansagen]. 1643: Az bányászokat és azoknak huttmányát előlhivatván, megesküdtessek, hogy mindenekre, az kikre kérdtetnek, igazán megfelelnék és conscientiose *bémondják* (GazdtörtSzemle VI.117).

BÉNA: mutilus, mancus, claudus, delumbis, debilis; verstümmelt, krüppel, lahm NySz. 1095; Ekyldi Luadi *Bena* [szn., a. m. *béna?*]. Sol (Pannh. 15/Oo.). 1240 k.: Hec sunt nomina pelliparorum de eodem predio Hetes Sereda Hegud *Bena* Repud (uo. 61/8). 1449: Benedicti *Bena* (Lelesz Acta 61/62).

BENC? 1. Bence.

BENCE, *Benc?* **Bencenc**: Vincentius PPB. [Benedictus?]. 1211: Hii sunt vdornici Ono Beheeu *Bencheu* [olv. Benchen?] Huuus Quiba (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt agricole Hozuga *Bench* [a. m. Bence?] Kesseh Chomos (uo.). Hii sunt uinitores Zeke *Benche* Mortun Tompa (uo.). Vdornici de Mortus hii sunt Vosod *Bense* [a. m. Bence?] Hoda Erizen (uo.). [Udvornici] sunt isti Edse Zenteu *Bense* Vued (uo.). 1217: In Poloznue tres mansiones ciuiliu de Zulgageur *Benz* [olv. Benc? a. m. Bence?] Paul Ergut nominibus (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1299: Comes Petrus, filius *Benchench* (MonStrig. II.474). Magister Petrus, filius *Benche* (uo. II.475). 1400: *Benche* Kereztes dicto (ZichyOkm. V.181). 1408: *Benche* dietum Vuel (ZalaOkl. II.341). [Vö. PPB. *Vincentius* a. és Nyr. XXVII. XXVIII. k.]. [Vö. Bene, Benedek.]

BENCENC, 1. Bence.

BENDŐ: epigastrion; schmeerbauch NySz. («böndő» a.) 1434: Insula *Bendew* [a. m. *bëndő?*] vocata. (Hazai-Okm. II.254). 1436: Insula magna *Bendvelethwalozygeth* appellata (OL. D. 12907). 1478: Stephanus *Bendew* (uo. 18145).

BENDŐS?: [bauchig? vielfrass?]. 1422: Deme-trius dictus *Bendus* [a. m. *bendős?* Szam. így olvasta] (OL. D. 11283). [Vö. MTsz.]

BENE: Benedictus PPB. 1135: Jobagiones quorum nomina sunt hec Egud Sule pua Jsac Jacob *Bene* (Pannh. 15/Kk). 1211: Isti sunt qui parant scutellas scilicet Priba *Beneduc* Vosud *Bene* (Pannh. Tih. 1/5). Vdornici de Mortus hii sunt Buhteh Thedeh Zenteh *Bench* [a. m. Bene?] (uo.). 1240 k.: Quorum nomina sunt hec Copo *Bene* Ceke (Pannh. 61/8). In predio Tepey hec sunt nomina Jobagionum Musun *Bene* Stephan Colondus (uo.). In villa Meger sunt equestres seruientes *Bene* Zoboz (uo.). 1275: Peruenitur ad Siluam Smaragdi *Benedubraya* uocatam a parte fluuii Zana (Múz. TörtTárs. 4). 1602: *Bene* Miklós (Székely-Okl. V.195). [Vö. Benedék.]

BENEDÉK, *Benedik*, *Benedök*: Benedictus PPB. 1095: Quorum hec sunt nomina *Benedic* Beidi Lakoti Helezes Pecudi Sella Geuri (Pannh. 15/Oo). 1211: Isti sunt qui parant scutellas scilicet Priba *Beneduc* Vosud *Bene* (Pannh. Tih. 1/5). In uilla Fyred hii sunt exequiales *Beneduc* Chenkeu Juke (uo.). Isti sunt serui Sicus Zesun *Beneduc* Cusid (uo.). 1227: Scereda Pentech Heus *Beneduc* (OL. D. 133). Quorum nomina hec sunt videlicet Vnaka *Beneduc* Cholov (Veszpr. 9, Kál). 1240 k.: Hec sunt nomina carpentiariorum de eodem predio Guzu Ereus Zallas *Beneduc* (Pannh. 61/8). 1283: Duos lacos piscine Sceleueyze et *Benedukeyze* uocatam (OL. D. 1157). 1312/1315: Possessiones Galusfolua et Bokfya *Benedukfolna* (uo. 33568). 1357: Ad quandam foneam *Benedicverme* uocatam (Akad. 3). 1372: Tekehaza alio nomine *Benedukhaza* (Múz.). 1382: In possessione Zenth-*benedekkala* vocata (Veszpr. 106, Szentbenedekalja 1).

1385: Possessionibus Zenth**benedug**kalya et Toty vocatis (Pannh. Tih. 5/5). 1416: Molnaruagasa Lado-meruagasa **Benedeku**agasa (OL. D. 10440). 1453: A quodam nemore **Benedekgy**akra vocato (uo. 27891). 1463: In possessione Zenth**benedek**kalya vocata (Veszpr. 106, Szentbenedekalja 4). 1484: Ladislai **Benedek**ty (Veszpr. 4, Csopak). 1500–10? Pays Iarto **Benedik** Nagy **Benedik** (QuellKronstadt III.3). [Vö. **Bánk**, **Bedő**? Bene, Benk, Benke, Benkő.]

BENEDIK, 1. Benedék.

BENEDÖK, 1. Benedék.

BENK: [Benedictus?]. 1348: Blasii filii **Benk** [2-szer] (AnjouOkm. V.210–211). [Vö. **Benke**, **Benkő**.]

BENKE: Benedictus PPB. 1231: **Benke** de Bar-sunus (Pannh. 52/000). 1240 k.: Hec sunt nomina pistorum in eodem predio Latamas **Benke** Kyeun (uo. 61/8). 1265: Prope **Benke** erestewene (OL. D. 595). 1602: **Benke** István (SzékelyOkl. V.188). [Vö. **Benk**, **Benkő**.]

BENKŐ: Benedictus PPB. 1601: **Benkő** István (SzékelyOkl. V.172). [Vö. **Benk**, **Benke**.]

1. **BÉR**, vö. erdő-, fű-, háló-, ház-, makk-, szekér-bér.

2. **BÉR**, 1. bór.

3. **BÉR**: [panicum; heidekorn?]. 1569: Pulmenti ex milio **beer** (OL. L. III.164). [Vö. **bor-köles** NySz. ?; tót **bér** «mohar».]

BERAK, bé-: impono; hineinlegen NySz. (1. jel.) 1636: A Szynaiak is egy darab rétet kaszálnak, gyűjtőnek és **berak**nak (GazdtörtSzemle I.269).

BERBÉCS: vervex; hammel, schöps NySz. 1423: Jacobo **Berbec** (Lelesz Acta 43/81). 1598: Duos **berbecz** castratos (OL. UC. 36/34). 1637: Meddő keczke Eöreg h csap. Eöreg h **berbecz** (uo. 14/43). Taval **berbecz** (uo.).

berbécs-bőr: [pellis vervecina; hammelfell]. 1637: **Berbeczy** bőr (OL. UC. 14/43). 1692: Kádárnak buza cub. 6. **berbéc**s-bőr nr. 9 (GazdtörtSzemle VI.181).

BÉRBENCE, börbence: pixis, thecula, vasculum: büchse, fässchen NySz. (1. jel.). 1638: Vagion eget boros **Beörbence** No. 3 (OL. UC. 2/34). **Ber-bence** (uo.). [Vö. **ecet**s-börbence.]

BÉRBENCÉS: [qui vasculum, theculam habet vel facit; der büchsen, fässchen hat oder verfertigt]. 1422: Benedicto **Berbenches** (OL. D. 11263). 1433: Georgio **Berbenches** (uo. 12527).

: **BÉRC**, bírc? bírc: clivus, jugum montis; bergspitze, gipfel des berges NySz. (1. jel.) [mons, monticulus; berg, kleiner berg]. 1214: Ad montem qui vulgo dicitur **bercy** (Körmend II/8, Ederich 72). 1216/1230: Inde transiens **Berch** (OL. D. 79). 1227: Ad unum montem que in hungarico Nerges **berch** nominatur (uo. 134). Ad unum monticulum qui vlgariter ogogovs **Berch** uocatur (uo.). 1227/1400: Ad vnum monticulum qui vlgro Agyagws**berch** vocaretur (uo. 280). 1228/1357: In montem qui vocatur **Cuzberch** (HazaiOkm. VI.22, 23). 1232/1248: A parte orientis sub fenestrebis (Wenzel VI.513). 1234: Per quendam cliuium qui vulgo **Cuesbere** appellatur (uo. VI. 558). 1238/1292: Versus siluam super **Beerch** qui dicitur Zuhodol (OL. D. 30354). 1252: Inde ascendit super vnum **Berch** (uo. 369). Uenit ad vnum **Berch**. (MonStrig. I.391). 1253: Usque ad summitates montium que **Berch**

uocantur (Múz. Forgách). 1254: Inde ascendit in **berch** lapideum (Múz.). 1256: Deinde ascendit ad unum **Berch** qui vulgo eregetuhyg uocatur (Pannh. 10/G). Protenditur ad unum **Berch** qui vulgo Humurozou dicitur (uo.). In quodam monte qui vlgariter **Berch** nuncupatur (Pannh. 5/K). Inde descendit ad unum **Berch** qui vulgo dicitur Humuroteteu (uo. 10/G). In supercilio montiuli vlgariter **Berch** dicti (OL. D. 432). 1258: Ad locum qui dicitur Kuzep**berch** (uo. 467). 1259: Uersus meridiem in quodam **berch** (uo. 33714). 1262: In montem Nerges**berch** vocatum (MonStrig. I.472). Tendens in montem qui vulgo dicitur **berch** (OL. D. 528). 1265: Usque ad finem cuiusdam **Byrch** qui uocatur Buckulese (uo. 595). Deinde uertitur super Golombuk **Berchy** (uo.). Iuxta uiam super **Byrch** Säturhygy (uo.). 1268: Ad vnum **Berch** Gezte-**berche** vocatum (uo. 32237). 1269: Venit in **Byrch** vbi est meta (Múz. Bethlen). 1270/1387: Unum **berch** Darabheg dictum (HazaiOkm. VIII.131). 1279: Per eandem viam ascendit ad **Berch** (Múz. Jankowich). 1283: Montis **Berch** vlgariter uocati (OL. D. 1167). 1285: Ad collem **berch** vocatum (HazaiOkm. VIII.242). 1287: Currit in quoddam Kuz**berch** dicto (Múz. Justh). 1293: Ad unum montem siue unum **berch** (Wenzel X.119). 1294: Iuxta viam **Berchut** dictam (Veszpr. 107, Mochola 1). 1295: Peruenit in quoddam **berch** Watulozontu uocata (OL. D. 1413). 1296: Ascendendo per Kyzep**birch** (SzékelyOkl. V.1). Per eundem **Birch** peruenit ad unum collem magnum (uo.). 1297: Deinde per Or ipsius **Berch** directe descendendo (uo. 28710). Eundo per monticulum siue aggerem **Beyrch** dictum (Múz. Justh). 1299: Uadit per **berch** cuiusdam montis (Wenzel V. 228). 1303: Tendit ad vnum kuz**berch** (SzékelyOkl. III.5). 1310: Ad vnum uerticem montis vlgariter **Berch** dictum (Pannh. 20/G). 1314: Sub or vnius parui **Berch** Zakaduth vocato (OL. D. 28715). 1319: In eodem **Berch** descendendo uadit in Kechke-hath (Körmend, Sebesiana 2/3). 1323: Ascendit super quendam **Berch** (Múz. Hanvay). Et per idem **Berch** circuit caput Harypan few vocatum (uo.). 1323/1330: Peruenit ad **Berch** qui Dubra**berch** nominatur (Körmend, Sebesiana 2/8). Directe ascendit ad Kuz**berch** (uo.). 1324/1363: Ascendendo ad quoddam **Berch** (Múz. Kende). 1327: Ad vnum **Berch** Sumusmal dictum (OL. D. 2470). Per verticem montis quod vlgro **Berch** dicitur (uo. 2418). 1329: In eadem **Beerch** ascendit (Veszpr. 2, Ábrahám). In uno **beerc** Akazto **beerc** vocato (AnjouOkm. II.399). Ad **beerc** Dubrahegese (uo. II.400). 1329/1417: Per idem **Byrch** ad Akazthofa **Berchy** (OL. D. 28723). Per idem **Beerz** ad Akaztofaberczy (uo. 37277). 1333: In monte qui **Bylch** [igy? a. m. bérce?] vocatur (Körmend II/2, Narda 17). Super vertice montis que vlgariter **Berch** vocatur (uo.). 1334: Montem Kwz**berch** nuncupatum (OL. D. 30369). Montem Kurtuilus**berch** nuncupatum (uo.). 1338: In loco Megges-maal**berchy** dicto (uo. 31086). 1341: A quodam monte ecclesie eghaz**bercy** vocato (uo. 30640). Latu **Wlues-berch** (AnjouOkm. IV.152). 1343: Ad altioream **Berch** peruenientes qui dicitur Ingoberek**berchorra** (OL. D. 28726). 1346: Veniret ad vnum **beerch** Ivanus auosa vocatum (Múz. Danes). 1347: Ad monticulum **beerch** vocatum (ZalaOkl. I.468). 1348: Descendendo per Kuzep-**byrch** supra vnam vallem (OL. D. 30383). Ascendit ad vnum montem Elus**berch** nominatum (uo.). 1351: Unum **berch** seu haat (SoprOkl. I.233). In quodam **berch** secus viam Zauuzut vocatum (OL. D. 4197). 1352: In quodam monticulo **Berch** vlgariter dicto (uo. 4272). 1355/1423: Ad aliun **Beerch** Temerde**berch** dictum (Múz.). 1356: Ascenderet ad quoddam **Berch** Zyluas**berch** dictum (uo.). 1363: Viam **Berchuth** vocatam (uo.). Ascendit ad quoddam **Berch** vlgro Kus**berch** nominatum (Körmend, Heim 186). In eodem **Berch** currit ad quendam locum Petermagala vocatum (Múz. Kállay). 1364/1367: Ad Monticulum Eles **Berch** vocatum (OL. D. 30682). Ad

unum montem *Berch* uocatum (uo.). 1365: Ad quoddam *Beerch* ascendendo (OL. TŰ. 18/15). 1366: Venissent declinando infra *Kuzberch* vocatum (OL. D. 28742). Ad unum Montem virgultosum que mons vocatur *Zupurberch* (uo. 30691). 1368: Viam *Berchuth* vocatam superius villam *Hydegkuth* tendentem (Múz. Kapy). 1369: Quodam monticulo wlgo *Kysberch* dicto (OL. D. 30701). 1373: Iuxta fluvium *Orehwa* de *Kezpeberch* fluentem (SztárayOkl. I.400). 1377: Vnam metam terream in monte *Kuzpeberch* Cumulatam (Körmend II/1, Alber 6). 1379: Ad vnum colliculum wlgo *Kysberch* dictum (Múz. Kállay). Tendendo per idem *Berch* in vno loco *Babolna* naka nominato. Ad predictum *Babolna* ascendendo (Múz. Mednyánszky). 1381 1413: Ascendit in montem *Kezberch* (Múz. Kállay). 1383: Super quendam longum montem *Kuzberch* dictum (Lelesz Met. Mármaros 5). 1390: In vertice montis *Noghberch* appellati (uo. 41). Currit ad montem *Kezberch* vocatum (uo.). 1392: Ascendendo in cacumine eiusdem *Berch* (uo. 28769). In acie eiusdem montis *Byborusberch* vocati (uo.). 1398: Super *Berch* *kysnyarlew* vocatum (uo. 28945). 1405: Ascendit in montem *Kezberch* vocatum (Lelesz Met. Ung 9). 1408: Ad cacumen montis *Nergesberch* (Múz.). 1411: Transiendo per vnum *Kwzberch* (Lelesz Met. Mármaros 18). 1412: Transeundo sub quodam *harazos berch* (Múz.). 1413: Venissent ad alium *Berch* wlgo *Regytoronhel* vocatum (Múz. Motesiczky). 1414: Quendam montem *Kuzpeberch* alio nomine *Jawornak-hegye* appellatum (OL. D. 10268). 1424: Venissent ad quoddam *Beerch* wlgo *homok* nuncupatum (Lelesz Met. Szabolcs 36). 1430 k.: Ipsius montis *Ingoberegberche* (OL. D. 28815). 1435: In quodam *Berch* seu monticulo (Múz. Kállay). 1446: Dehinc ascendendo ad aliud *Berch* *Mosotberch* appellatum (Múz. Rhédey). 1448: In ascensu cuiusdam montis wlgo *Zeenheghetew Berch* vocati (OL. D. 36391). 1452: Ad vnum montem *Hegyeshegh* vocatum qui mons in fine *Kwrwsberch* situs est (uo. 31146). 1463: Venissent ad vnum *Kewzberch* (Lelesz Prot. IV.110). 1473: In quodam *Rubeto Pyncheshegyebereze* (Lelesz Acta 84/10). 1478: Ascendissent ad montem extensum in cuius culmine *sew* cacumine wlgo *Berch* appellato (OL. D. 658). 1479: In loco qui dicitur *BerezallyaCzomogafolyasa* incepissent (Múz.). 1487: Descendissent ad vnum *Beerez* (OL. D. 37066). 1492: Per quoddam *Berez Zarrazthobereze* (HazaiOkl. 444). 1521: Super *Beerez* *Felehalom-hatha* nominato (OL. D. 23504).

bérc-orr: [felsenspitze]. 1338: In capite cuiusdam promontorii wlgo *Berchor* (OL. D. 3201). 1343: Ad altiore *Berch* peruenientes qui dicitur *Ingoberebercheorra* (uo. 28726). De ipso autem or *Ingoberebercheorra* (uo.). 1415: Ad altiore *montem Ingoberebercheorra* dictum (uo. 28795).

BERE?: 1095: Inde ad locum ubi martinus incidit aratrum *bere* iudicis (Pannh. 15/Oo). [A. m. *bere* MTsz. ?]

BERECK, Böröck: [Briceius]. 1354: Possessionis *Zenthberech* vocate (Veszpr. 106, Bereck 1). 1569: *Bereczk Máthé* (SzékelyOkl. V.87). *Bereczk Balás* (uo.). 1584: *Böröczk Marton* (OL. UC. 56/33). [Vö. *Beretzi* PPB. «Briceius» a.]

BERĚK, berk, berök: nemus, saltus, lucus, virgultum; hain, gebüsch NySz. 1193: Inde ad *Sag berk* [hn.] (OL. D. 27). 1203/1254: Ponitur quoque in *Kerecberuk* [igy?] in loco qui dicitur *Nayrseig* (Veszpr. 11, Merenye). In loco qui vulgo dicitur *Berucseig* (uo.). 1206: Procedit iuxta *berch* (OL. D. 45). 1211: Protenditur usque ad *Beruczegu* (Pannh. 37/I). 1214: Protenditur usque ad *Berugseig* (uo. 41/F). 1223: Protenditur usque ad *berugseig* (uo. 1/Z). 1231: Ad locum qui uocatur *Chasma Berke* (OL. D. 168).

1231 1397: Iuxta aquam *Bereczow* (uo. 174). 1243/1354: Inde descendendo ad *Ryppam Zeuleusberuk* (uo. 260). 1252: Inde tendens in eadem parte ad vnum *Beruk* *wenith* ad abietem magnam (uo. 369). Et inde super eodem *Berek* tendens (uo.). Et inde in eodem *Beruk* descendens (uo.). 1258/1334: Ad *Ryppam Seelusberuk* que *kara* dicitur (HazaiOkl. VII.78). 1259: Cum silua *Zoaberke* nuncupata (OL. D. 33714). 1265: In nemore quod *Beruk* dicitur (MonStrig. I.529). 1269: Silue *Sumberuk* vocate (Veszpr. 107, Nivig 3, I. ZalaOkl. I.54). 1280: Ad siluam *Vyzesberke* nuncupatam (Wenzel XII.318). 1289/1291: *Wylagusberuk*, hn. (OL. D. 1244). 1291: Quoddam nemus nomine *Gyrusberke* (uo. 1332). 1293: Ad quoddam rubetum *somberek* vocatum (Wenzel X.132). 1299: Iuxta nemus *Kywsberke* dictum (Veszpr. Regn. A/3, I. Wenzel V.240 és HazaiOkl. VI.450). Vnum virgultum *Fywsberke* *wlgariter* nuncupatum (Wenzel V.240). 1299/1300: Curritur iuxta nemus *Kywsberke* dictum (Veszpr. 1, Arkybanazurehuk). 1304: Uadit ad caput ipsius fluiui *Berekfeu* uocatum (OL. D. 1672). 1309/1342: Quoddam nemus eorum *Tekeberke* vocatum (uo. 1731). 1320: Siluam *Mesterberky* dictam (OL. D. 1990, I. AnjouOkl. I.552). Vnam siluam *Nekulberky* dictam (OL. D. 1990). Protenditur uersus *monyorusberke* (Múz. Hanvay, I. AnjouOkl. I.561). 1323: Vnum iuger in loco *Bytkeberke* dicto (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1326/1331: Ad siluam *Tyukzouberuch* uocatam (OL. D. 31071). 1327: Directe ad *Zyluasberuk* (uo. 2418). 1329: Quoddam Nemus *wlgariter Beruk* uocatum (Múz. Nagy Imre). 1334: Quoddam Nemus *Silberuk* uocatum (OL. D. 2864). 1337: Uersus occidentem per Nemus *Owosberuk* uocatum (Múz.). 1339: Ad fluiuium *Sar* et Nemus *Hodlyukbereke* dictum (Lelesz Met.Szatmár 30). *Viragusberk*, hn. (AnjouOkl. III.564). 1343: Abhinc vadit ad *Gyosberuk* (Körm. III/2, Seregélyes 104). Ad altiore *Berch* peruenientes qui dicitur *Ingoberebercheorra* (OL. D. 28726). De ipso autem or *Ingoberebercheorra* (uo.). 1344: Nemus *prunorum Zyluasberke* *vulgariter* dictarum (ZalaOkl. I.417). Nemus quod vulgo *berke* vocatur (AnjouOkl. IV.478). Ad vnum magnum nemus quod vlgo *Berek* nominatur (Múz.). Intrat nemusculum *Felberuk* nominatum (uo.). Descendit in vallem *Kysberukweulge* dictam (uo.). 1351: Possessionis *Zaraz berek* vocate (Múz. Kapy). 1353: Vsque nemus *Gyumuchkuzberke* (Múz.). 1355: Locum paludosum *Hatarberegh* vocatum (ZichyOkl. II.541). 1357: Nemoris *Eleuberuk* dicti (uo. III.55). 1361: Quoddam rubetum *Zyluasberuk* dictum (OL. D. 3350). 1364: In fine cuiusdam nemoris *wlgariter Huzyuberek* uocati (Múz.). 1371: *Beche de Wylagusberk* (Múz. Bethlen). 1372/1400: Nemus *Zagyuaberk* vocatum (OL. D. 6038). 1378: Possessionem *Zeuleus* alio nomine *Viragusberk* (Múz.). 1381: Quoddam nemus *Abranberke* vocatum (uo.). 1381/1413: In nemore *Egerberke* vocato (Múz. Kállay). 1383: Peruenit ad *Monosroberke* (Múz.). Transeundo ad *Zohosberke* vocatum (uo.). 1386: Duo Jugera in loco *Berekalia* (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). Cuiusdam nemoris *wlgariter Berk* dicti (uo.). 1394: Quoddam pratum in loco *Berekkwz* vocato (Veszpr. 11, Márkó). In nemore *Halagusberke* nominato (Múz.). 1399/1406: Vnum virgultum alias *Berk* (Akad. 6). 1400: Virgulti *prunorum Zyluasberke* dicti (OL. D. 8575). 1408: Vnam siluam *Monyorosberke* vocatam (uo. 28773). 1415: Ad altiore *montem Ingoberebercheorra* dictum (uo. 28795). Ad possessionem eorum *Tyztaberek* vocatam (Lelesz Acta 35/50). 1419: Nemus *Zylberek* appellatum (Forrás?). 1422: Inter *Kysberke* et *kezebberek* (Múz.). Cum terris *Berekallyafelde* et *Homoklab* vocatis (uo.). Terre *Berekallyafelde* et *Homoklab* (uo.). 1424/1498: In loco *Fekethe Berek melleke* (OL. D. 12800). 1430: Quandam Siluam *Nucum Dyosberke* vocatam (Lelesz Acta 49/14). Quandam Siluam *Nucum Dyosberke* vocatas

[igy] (Múz. Kállay). Venissent ad quendam locum viminisum Kerekberekalya nominatum (Múz. Bethlen). Per transitum cuiusdam Silue Hozyuberek vocate (Lelesz Acta 49/22). 1430 k.: Ipsius montis Ingoberegberche (OL. D. 28815). 1431: Rubetum Altalberék vocatum (KárolyiOkl. II.140). Johannis de Viragwsberk (Múz. Békássy). 1435: Ad quoddam rubetum Kwrthuelesberék (Lelesz Met. Bereg 54). 1446: Tria [jugera] vero in loco Wereshalasberke (Veszpr. 14. Szentkirályszabadja). 1447: Silue seu rubeti Wagothberék vocate (OL. D. 36391). 1451: Penes Hasberky (uo. 14498). 1457: Supra Silnam Facyanberék (uo. 15186). 1460: Iuxta quoddam Nemus Kysberék vocatum (Veszpr. 12. Nagypécsöl). 1463: Quatuor in loco Sarusberék (Körmend II/3. Felsőőr 2). Siluarum Mezes Berékfel vocatarum (OL. D. 15837). 1466: Nemoris Chomberke vocati (Veszpr. 10. Gyulakeszi). 1468: Ad quoddam nemus Orberék vocatum (Múz.). 1475: Vsque Nemus Thyzthabereg vocatum (Lelesz Met. Bereg 30). 1487: Nemore Vagoth Berek nuncupato (SzékelyOkl. V.29). 1505: Possessionem Weragosberék (Múz.). 1519: Fenilia ElewBerek Mehes (Lelesz Prot. V.37a).

berék-erdő: [silva virgulta, lucus; buschwald?]. 1477: Quandam siluam Berekerdev vocatam (Múz. Forgách).

berék-jó, 1. Berettyó.

BEREKËNYE, 1. berkénye.

BEREKINYA, 1. berkénye.

BEREKNYE, 1. berkénye.

BEREKÖNYE, 1. herkénye.

BÉRËL?: conduco, pretio conduco; dingen, mieten NySz. 1539: Gregorius Berlew [«bérél» v. «bélél» igeneve?] (Múz. Kisfaludy).

BËRËNA, 1. borona.

BËRËNZA, 1. bronz.

BÉRES: a) mercenarius; gedungen; b) conductor; mieter; c) mercenarius; mietling; d) servus boarius; ochsenknecht NySz. 1387: Johannem dictum Beres familiarem ipsorum (Porrás?). 1459: Mathiam Beres (OL. D. 15328). 1477: Thome Beres (Múz. Kállay). 1483: Anthonio Beres (Múz. Forgách). 1507: Mathias Beres (Múz. Kállay). 1524: Johanne Beres (Múz. Forgách). 1588: Áz Bőrössöknek [igy? olv. bérössöknek, a. m. béreseknék?] es Zekerwezetőknek (OL. Nád. 41). 1602: Béres Mátyás (SzékelyOkl. V.228). Béres Balázs (uo. 290). 1754: En császár béresének [a. m. zsoldos, zsoldos katona] állottam a háborúba (Debr.Ik.). 1699: A béres vagy pénzes földet senki másnak kilenczedéből, se pénzen el ne adgya, hanem maga éllye (GazdtörtSzemle IX.6). [Vö. NySz.] [Vö. kis-béres.]

béres-pénz: 1525: Tam jobagiones quam inquilini annuatim tenentur soluere quod Beres penz dicitur (OL. D. 37000).

BËRËTRA, birëtrum, brëtra: mitra, capitium, cidaris; haube, mütze, priesterhut NySz. 1561: Pilei sericee viles wlgo Biretrum (OL. L. III.16. 17). 1581: Pozthobol chinalt bretrak (uo.). Egi fekte barson bretra (uo.).

BERETTYÓ, berék-jó, berök-jó: [folyónév]. 1300: Iuxta Berakyow (Múz. Neuhoffer). 1346: Vltra ipsum fluium Berykyow (Körmend II/4, Bogus 59). 1360: Iuxta fluium Berekyou (Múz.). 1435: Ad

fluium Berekyo (OL. D. 30434). 1449: A parte fluii Berekyo (KárolyiOkl. II.271).

BËRËTVA, borotva: novacula; rasiernesser NySz. 1442: Georgii Borothwa (OL. D. 35578). 1517: Nicolaus Borothwa (Múz.). 1528: Vnum wlgo borothwa (OL. Nád. 48).

bërëtvá-kő: cos olearis NySz. [schleifstein für rasiernesser]. 1560: Heth berehwa kw (OL. Nád. 49).

BËRËTVÁS, borotvás: [novaculum habens; rasiernesser habend]. 1468: Johannes Borotwas (Múz. Kállay). 1485: Anthonius Borothwas (Veszpr. 11, Merenye). 1518: Philippo Borothwas (OL. D. 23029).

BËRGÁM: «Perkan, Berkan, species panni; teveszörszövet, perkal, félpatyolat; Camelot» Bartal. 1503: Emi quatuor petias de bergam de rubeo panno pro fl. 34 (Századok VI.368).

BËRHE: subligaculum, perizoma, subligar; halbhoson, unterhosen, reithosen, schurtz NySz. 1545: Uött uram eg berhet (OL. Nád. 42).

BËRHÉS?: [qui subligar habet; mit unterhosen]. 1358: Michael dictus Berhes [a. m. bërhes?] (Veszpr. 107, Köveskál 7). 1466: Stephano Berhes (OL. D. 16323).

BERK, 1. berék.

BERKE-GYAPJÚ: [lana; wolle]. 1689: Vévén kegyelmed azért ez commissionkat, számmunkra vétessen posztónak való Berke gyapját cent. no. 10 v. tiz mázsát (Apaffy Mihály levelében Apor Istvánhoz, az Akad.-tól az OL.-nak átengedett egyik oklevélből, Tagányi Károly közlése, mai helyesírással). [Vö. berke-bárány BM.] [Vö. birge, birka.]

BERKËNYE, berekénye, berekinya, berekénye, berekőnye, berkinya, berkinye, brekénye, brekinye, brokinya: sorbum; sperber NySz. [sorbus; sperberbaum]. 1055: Deinde ultra fyezeg ad brokinarea (Pannh. Tih. 1/1). 1259: Ad quendam arborem berekune (OL. D. 33714). 1264: Arborem berecene cruce signatam (Wenzel VIII.108). 1265: Sub una arbore que Berekyne uocitatur in hungarico (Múz., I. Wenzel III.126). 1268: Descendendo transit Brekyne potoka (Múz. Balassa). 1274: Sub arbore Brekyne (OL. D. 866). Descendit ad finem cuiusdam prati Berkyne vocati (Múz. Forgách). 1279: Ascendit per aliud minus potok super arborem Berekyne (Múz. Bossányi). 1280: Ad quendam arborem Berekyne (OL. D. 33730). 1283: Arborem Berekyne (Kubinyi: MTörtEml. I.131). 1284: Ad quendam arborem Berekyne uocatam (OL. D. 35838). 1299: Pernenit vnam [igy] arborem Berekyne (Múz.). 1337: Ad arborem Berkina (OL. D. 33582). 1339: Ad quendam arborem Berekyne vocatam (Veszpr. 2, Sárberény). 1386: In loco Berekyne appellato vnum Juger (Veszpr. 14. Szentkirályszabadja). 1511/1517: In promontorio Berkenemaal vnam vineam (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1512: In loco Beryknyemal [igy?] appellato (Veszpr. 4, Fölsőőr). 1558: Azw berkinye Azw cheresne Azw barazk (OL. Nád. 49). 1587: Berkenye es azzw zylwa (OL. UC. 12/42) [Vö. vad-berkénye.]

berkénye-fa: sorbus; sperberbaum NySz. 1252: Venit ad arborem Berekenefa (OL. D. 363). Arborem Berekenefa (HazaiOkl. 26). 1252/1326: Venit ad arborem Berekenefa (OL. D. 2342). 1257: Sub arbore berekenefa (OL. D. 458). 1304: Super duabus arboribus Berekenefa et Feneufa uocatis (OL. D. 1680). 1365: Cuiusdam arboris wlgo Berekenyefa vocate (OL. Tű. 18/15).

BERKES? berkös?: nemorosus, saltuosus; waldicht, mit bäumen bewachsen NySz. 1222: Septem mansiones contulimus Bog scilicet Chopur Weche Bechen *Berkus* [a. m. berkēs?] Zerechen et Fundur (Veszpr. 12, Nagypécsöl).

BERKINYA, BERKINYE, l. berkénye.

BERKÖS? l. berkēs.

BÉRL-? l. bélél.

BĚRNÁD, l. BĚrnát.

BĚRNÁLD, l. BĚrnát.

BĚRNÁRD, l. BĚrnát.

BĚRNÁT, BĚrnád, BĚrnáld, BĚrnárd: Bernardus PPB. 1574: Az vitézlő *Bernáld* Miklós között és *Bernáld* Márton között (SzékelyOkl. V.94). 1586: *Bernáld* Miklós. *Bernáld* Ferencz. *Bernáld* Máté (uo. 140). 1603: Matthias *Bernárd* (uo. 248). 1767: *Bernád* PPB.

BERÖK, l. berék.

BĚRSĚN(Y), BĚRSÖN(Y), l. bĚrzsĚny.

BĚRTALAM, l. BĚrtalan.

BĚRTALAN, Bartalan? Bartalom, BĚrtalam, BĚrtalēm? Bertalom, Birtalom?: Bartholomaeus PPB. 1211: Hii sunt agricole Börd Cymegey Pecur Mortunus *Bortolon* [olv. Bartalan a. m. Bertalan?] Nuetlen Bocu Topsa (Pannh. Tih. 1/5). 1386: Mychael literatus de *Berthalem*fyaytul (Múz. Fejérpataky). Mychael literatus de *Barthalom*fyahastul (uo.). 1528: Sessionem suam Nobilitarem desertam *Byrthalam*hazahelye vocatam (OL. Kolozsm. 106). 1544: Attam uram akaratabol az horuat *bertalan* lantosanak hegedősinek d 45 (OL. Nád. 41). 1577: Zabo *Bertalom* (OL. UC. 1/3). Magos *Bertalom* (uo.). [Vö. Barta, Bartalos, Bartók, Bértók.]

BĚRTÓK: [Bartholomaeus]; Bertram BM. 1602: *Bértók* István. *Bértók* Mihály (SzékelyOkl. V.181). *Bértók* Gergely (uo. 209). [Vö. CzF. és: *Birtók* PPB.] [Vö. BĚrtalan.]

BĚRTÜS, l. börtüs.

BERÜ, l. bürü.

BĚRZĚGET? [irrito; zum zorne reizen]. 1678: Engemet mint a kutyát *bersegettél* [igy? olv. bĚrzĚget?] (DebrJk.). [Vö. *bĚrzĚngel* MTsz.]

BĚRZSĚNY, bĚrsĚn(y), bĚrsön(y), bĚrzsĚn, bĚrzsön(y), bĚrsön(y), bĚrzsön(y): bresillus, bresillum, lignum acanthinum, Brasilianum; bresillholz, bresilienholz NySz. 1552: *Berson* libras duas (OL. Nád. 49). Coriario *bersen* lat 8 (uo.). 1594: *Beörseön* 3 ferton (OL. UC. 78/7).

BĚSE? haliaetus; meeradler NySz. 1138/1329: *Bese* [szn., a. m. bese?] (MonStrig. I.91). 1277: Cum *Bese* filio suo (Múz. Ertl.). 1277/1291: Cum *Bese* filio suo (Múz. Erdy).

BĚSĚG, l. böség.

BĚSĚNDĚLEZ, l. bezsindĚlyĚz.

BESENYŐ, besenő? besnyő, bessenyő: [Bissenus; der Petschenge]. 1095: Quorum hec sunt nomina *Beseneu* Apasci Zagou Banusa (Pannh. 15/0o). 1211: Tendit per ripam eiusdem flunii ad locum qui dicitur Banriuueh inde ad *Besenytu* (Pannh. Tih. 1/5).

In uilla *Beseneu* (uo.). 1221: Ad locum *Beseneugumule* (HazaiOkl. VI.16). 1225: Tres insulas quauis modicas Mogorsciget *Beseneusciget* Nassciget (OL. D. 119). 1229: Locum aptum ad vineas et arandum qui uocatur *Beseneumal* (Pannh. Lib. Rub. 24—34. l. 20. sz.). 1234: Itur ad rus Bissenorum quod uulgo dicitur *Beseneuthorlour* (Pannh. 32/A). 1279: Usque uiam que uocatur *Beseneu* uta (OL. D. 1401). 1322: Petrum dictum *Besseneu* (Veszpr. 107, Germen 1). 1324: Cum possessionibus Hotwan *Beseneu* Parazthzekul Keseleufezek [-fezük?] (OL. D. 2223). 1328: Petrus dictus *Beseneu* (Múz. Soós). 1340: Johanne dicto *Besseneu* (Múz.). 1353: Paulo *Beseneu* dicto de Kerezthwr (Múz. Jeszenák). 1360: Michael dictus *Beseneu* (Múz.). 1369: Mathiam dictum *Beseneu* (Körmend III/1, Ugal 15). 1378: Johannes dictus *Beseneu* (Múz. Kisfaludy). 1385: Michaelis dicti *Beseneu* (Múz.). 1453: Johanne *Besseneu* (OL. D. 30828). 1455: Predia *Besseneu* et Terehghaz vocata (OL. D. 15003). [Helyn. szárm.: 1378: Ex parte particularum terrarum arabilium *Besseneud* et Gepzer vocatatarum [igy] (Múz. Kállay). 1455: Possessionis *Besenyud* vocate in Comitatu de Zabolch (Lelesz Prot. IV.44a).]

BĚSLIA: önkéntes török lovasság egyik fajtája, mely a mai basi bozukokhoz volt hasonló NySz. [Vö. 1514: Item quod Vaywode et Beslie in partibus inferioribus constituti cessent et deleantur (OL. lad. H.). De Besliis autem Comites vel vicecomites faciant proclamare vt beslie cessent et supercedent a Rapinis atque furtis (uo.).]

BESNYŐ, l. besenyő.

BESSENYŐ, l. besenyő.

BESTIA, bĚstye: belua, bestia, fera NySz. [bestie]. 1507: Crudelibus vituperiis affecisset dicendo *Bestia* hyres kwrwaffy (OL. D. 21967). 1511: Vidisset ipsum Sigismundum ad domum suam venire et eciā audisset de domo Petri Zewcz Hwya *Bestia* Kwtyok dixisse et eciā Sigismundum Cheres ad illam vocem dixisse Hwya Bathor *Bestyck* (Lelesz Prot. II.109a). 1525: Prorumpendo in hec verba *Besthye* kurwa ebeweer (OL. D. 36096). 1643: Üsd üsd, az *bestye* kuranót (Debr. Jk., l. NyK. XXVI.345). Ötöt rossz embernek *bestye* kurafiának szidalmazták (uo.). [Vö. MTsz.] [Vö. *mögbĚstye*kurvafiáz.]

BĚSTYE, l. bĚstia.

BESZAKADOZ, bé-: [nach und nach einsinken, einstürzen]. 1643: Az régi sóvágó-helyek, az felső mezőben vulgo künn, azmint felől is specificaltatott, teljességesen elhagyatának az munkából, *beszakadoztanak* (GazdtörtSzemle VI.120).

BESZALADÁS, bé-: [das hineinflaufen]. 1613/1696: Minden esztendőben sok embereknek sok károk esnek szőlőjekben, barmainknak *bészaladások* miatt (GazdtörtSzemle VII.410).

BESZĚD: sermo, logos, loquela, fabula, dictio, eloquium; rede NySz. 1318: Locum fori *Bezedkeu* dictum (ZalaOkl. I.149). 1318/1320: Quatuor sessionibus sub Castro Omnium sanctorum a parte meridionali prope lapidem magnum Cecekeu vocatum existentibus ex utraque [parte] vie qua de eodem Castro versus locum fori *Bezedkw* dictum transitur (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1338: Sub Castro omnium sanctorum a parte meridiei prope quemdam lapidem magnum *Cetekw* vocatum ex vtraque parte vie, qua de eodem Castro versus locum fori *Bezedkw* dictum transitur (HazaiOkl. IV.162).

BESZĚDES: loquens; redend NySz. 1403. Geor-

gio *Bezedes* (ZichyOkm. V.339). 1468: Vincencium *Bezedes* (Békefi: PilisiApáts. 421).

BÉSZÉRMÉNY, l. bösözörmény.

BESZŐ, bé-: intexo, obtexo NySz.; einweben, einwirken, durchweben BM. 1799: Egy sárga és fehér szkófiummal, 8 virágokkal kivarrott patyolat keszkenő, a körülétén sujtás, közepin két lyuk, fejér selyemmel *bészőve* (CanonVisit. 214).

BÉSZTÉRCEI SZILVA: prunum Damascenum; prunell NySz. 1522 k.: Una libra pruni *bezthercey* TörtTár 1889. évf. 376). 1544: Uettem *beztercei ziluat* (OL. Nád. 41). 1558: Azw muskatal körtel. Azw *bezterchey zylica* (uo. 49).

BETAKARÁS, bé-: subvectio; getreidezufuhr NySz. (2. jel.). 1636: A szántást, vetést mind őszszel s tavaszszal az ő idejében végezze el s úgy az aratást, kapálást és *bétakarást* is (GazdtörtSzemle I.271).

BETAKARÍT, bé-: 1) [in cella recondo; einspeichern]. 1599: Ők is pedig tartoznak azzal, hogy hűségesen *takarítsák bé* a Prédikátor borát (Canon-Visit. 149). [Vö. NySz. 2. jel.] || 2) [humare; beerdigen, begraben]. 1609: Hagyom lelketem az Űristennek szent kezében, testemet pedig az földnek gyomrában *betakarítani* tisztességesen (Mihalik: KassaÖtvTört. 212).

BETAKARÍTÁS, bé-: einspeicherung BM. 1636: Tavaszkor a Szepsi városbeliek tartoznak egy táblát bevetni zabbal, minden munkájok övék a *betakarításban* (GazdtörtSzemle I.269). [Vö. NySz. más jel.]

BETEG: aeger, aegrotus; krank NySz. 1458: Anthonio *Betheg* (Lelesz Acta 69/27). 1602: *Beteg* István (SzékelyOkl. V.209).

BETEGŰL, vö. megbetegül.

BETELJESÍTÉS, bé-: explementum, expletio; anfüllung, erfüllung NySz. (1. jel.) [ergänzung]. 1545: Attam az ég ho penz *be tellesítésere* farkasnak (OL. Nád. 40).

BÉTŰS? bötös? bötüs?: 1211: Isti sunt piscatores Bodor Cuhe Syguer Buhte *Botus* [olv. bötüs = bötüs; v. botos?] Euuen (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt exequiales warou *butus* [a. m. bötüs, botos v. bütüs?] feled pentne (uo.). 1338: Johanne dicto *Butus* (Múz.). 1347: Paulum dictum *Butus* (ZichyOkm. II.284). 1356: Johannis dicti *Bothus* (AnjouOkm. VI.440). 1368: Johannis dicti *Bothus* (Múz.). 1399: Johannes *Bertevs* (Múz. Kállay). [Vö. NySz. ?]

BÉTYÁR: trossulus; stutzer NySz. [Vö. *betyáro* Bartal.]

BEŰL, bé-: insideo, introseo; sich hineinsetzen NySz. 1769: A Templomból egyenesen jött a Parochiára, az hol az Asztalhoz *beülvén* elsőben is ezt mondotta [sb.] (CanonVisit. 191).

BEÜLTET, bé-: insero; bepflanzen NySz. 1588: Az kapoztas kerthet kertelik, ganezzak, *beültetik* (OL. UC. 64/35).

BEVARR, bé-: insuo, obsuo; einnähnen NySz. 1670: A Matriculába *bé* kell [az iratot] *varrani* (Canon-Visit. 164).

BEVONÓ, bé-: [ansa; zuzieher]. 1638: Egy reghi gíantaros fel szer aito fa *be vonoiaval* (OL. UC. 2/34). Aítaia azon Baronabul fel rot reszen, vas Sarkaval

Pantiaval, fa kilinczievel es fa *be vonoiaval* (uo.). Kilinczievel vas *bevonoiaval* (uo.).

BEZSINDELÝËZ, béséndelyöz ? -zséndelyöz: [scandulis contego; mit schindeln decken]. 1683: Egy ravátkos *besendelezett* palank (OL. UC. 3/32).

BIAL, -OS, l. bivaly, -os.

BÍBÁJOS, l. búbajos.

BÍBOR: byssus; purpur NySz. 1181: Hee sunt nomina illarum Lence *Bibura* [?] (Pannh. 14/L). 1264: Domina *Bybur* filia Stephani (Wenzel III.115). 1309: Domine *Bybur* vxoris dicti Ban (MonStrig. II.599, 600). 1485: Sebastianus *Bybor* (Veszpr. 11, Merenye). 1522 k.: Una pecia *bybor* sive bissi (TörtTár 1889. évf. 377). 1536: Tres Tezthemen ex quibus duo de *bibor* tercius de challyn [challyam?] (OL. Nád. 48). 1542: Banderia aurea. Banderium *Bibor* (uo. 40).

BÍBOROS: purpureus; purpurn NySz. 1392: In acie eiusdem montis *Byborus* berch vocati (OL. D. 28769).

BICSÁK: scalprum, scalprum calcearium, scalprum sutorium, culter plicatilis; taschenmesser, schnappmesser, knieff der schuster NySz. 1453: Barnaba *Bychak* (OL. D. 14670). 1454: Barnabam *Bychak* (Múz. Forgách). 1505 k.: Vnum *Bychak* argenteum deauratum vna cum ferro (OL. D. 26142) 1524: Habeo vnum *Bychak* cum argento et auro habundantem (Múz.). 1527: Frameam *Bychak*. Calcar. Hanchar. Frenum (uo.). 1533: *Bychak* argentatum cum ferro (OL. Nád. 49). 1539: *Bichak* argentea aureata (Múz. Kisfaludy). 1539 k.: Idem Saxones portaverunt vnum sablya cum vagina argentea et vnam *byczak* (TörtTár 1889. évf. 191). 1602: *Bicziak* János. *Bicziak* Máté (SzékelyOkl. V. 241).

BIDËS, BIDÖS, l. büdös.

BIK, l. бүкк.

BIKA: taurus; stier NySz. (1. jel.). 1193: Uadit usque ad *biquacut* (OL. D. 27). 1198: Quorum nomina hee sunt Phitoch Bekv et *Bika* (Körmend II/8, Szentgothárd 1). 1211: [Udvornici] sunt isti Edse Zenteu Bense Vued *Bicca* [a. m. bika?] Vnud Karachun (Pannh. Tih. 1/5). 1327/1466?: Peruenit ad locum *Bykabokra* vocatum (Múz.). 1346: Nicolao dicto *Bika* (MonCivZagr. I.452). 1394: Johannes dictus *Byka* (ZichyOkm. IV.554). 1399: Andrea dicto *Byka* (OL. D. 8437). Petro dicto *Byka* (Múz. Ibrányi). 1454: Thome dicti *Byka* (OL. D. 14861).

bika-nyakú: [diekhalsig wie ein stier]. 1341: Blasii *Bykanyakw* dicti (OL. D. 3408).

bika-pénz, -pinz: 1573: Birsagium alias *bikapinz* (OL. UC. 37/13). [Vö. «Szeleiceken vöttem *bikapénzt*» NySz. III.1107, *vesz* szölsái alatt.]

BIKËS, l. бүккös.

BIKK, -ËS, -ÖS, l. бүкк, -ös.

BIKÖS, l. бүккös.

BÍLC? l. bérc.

BILIÁRD: ludus tudicularis, Bartal; [lusus globorum eburneorum; billard]. 1772: (I. Bartal «biliárd lus» a.).

BÍLIG? l. bélyég.

BILINCS, béléncs: manica, numellae, compe-des; hand- oder fussfesseln NySz. 1558: Emberre valo vas. Beko. *Bylynch* (OL. Nád. 49). 1564: Ferra captiuitatis *Bylynch* vocata (OL. L. III. 16 17). 1621: Három niakra walo *bilinchek* es ket békló (OL. UC. 2/31).

bilincs-vas: [manica ferrea; eiserne fesseln]. 1597: Niak vas. *Belencz vas* (OL. UC. 101/3).

BÍLYEG, BÍLYIG? BÍLYÖG, l. bélyөг.

BÍNĚS, l. būnös.

BIOL? l. bival.

BÍR, l. bér.

BIRBICS, biribics: mariandelspiel, Bartal («biribics» a.); kegelspiel mit einem kreise statt der kugel BM. 1775: *Biribits* (l. Bartal id. h.). [Vö. Kőrösi Sándor: A magy nyelvbeli olasz elemek, *berbics* a. és Szinnyei, Nyr. XXII. 169.]

BÍRC, l. bérc.

BIRĚTRUM, l. bërëtra.

BIRGE?: 1469: Blasius *Birge* (OL. D. 32365). [A. m. *birge* MTsz. BM.? v. *birge*, *büрге* MTsz. («birka» a.)? Ez utóbbira vö. GazdtörtSzemle II.335, VII.60 és Simonyi, Nyr. XXXI.35.] [Vö. birka.]

BIRIBICS, l. birbics.

BIRKA, berke. *birge?*: ovis; schaf NySz. 1461: Oues lo *birca* (OL. D. 25982). [Vö. MTsz.] [Vö. berke-gyapjú, *birge?*]

BIRKÖS, börkés? brikés? бүркës: pannus Brugis paratus, Bartal («brykes» a.); [in Brügge (Holland) verfertiges tuch]. 1522 k.: De panno *brykes* [igy? v. olv. «byrkes»?] pro ulna seu brachio (TörtTár 1889. évf. 380, egykorú másolatból). 1530: De panno *Bewrkes* (OL. Kolozsm. 106). 1544: Üttemtem harmadfel ref *byrköst* (OL. Nád. 41). 1545: De una pecia panni *beurkes* (KPénzügymLt. Denkbuch 384. köt.).

BÍRÓ: praetor, index; richter NySz. (3. jel.). 1306/1359: *Byroutelek*, hn. (OL. D. 4841). 1354: Georgii dicti *Byrow* (AnjouOkm. VI.212). Georgii dicti *Byro* (uo. VI.215). 1370: Johannem dictum *Byrofy*a (Múz. Kállay). 1378/1387: Domina Relicta Georgii condam *Judicis dicti Biro* (Múz.). 1395: Stephanum dictum *Byro* (Lelesz Acta 22/24). 1409: Johanneš *Byro* (Múz. Kállay). 1415: Johannis *Byrow* (Körmend I/9, Óvár 10). 1416: Valentino *Byro* (Lelesz Acta 36/33). 1420: Georgio dicto *Byro* (Veszpr. Regn. K/153). 1423: Michaela *Biro* (Múz.). 1426: Andreas *Byro* (Múz. Kende). 1435: Gregorio *Byro* (Lelesz Acta 52/7). Luce *Byro* dicti (Múz. Soós). 1439: Gregorio *Biro* (OL. D. 31499). 1440: Ambrosio dicto *Biro* (HazaiOkl. 402). 1451: Gregorius *Byro* (OL. D. 14443). 1459: In fine cuiusdam Silue Lazlobyroerday vocate (OL. D. 35807). 1464: Johannem *Byro* (Veszpr. 10, Papkeszi). 1467: Thomas *Byro* (Múz.). 1469: Johanne *Biro* (Múz. Kállay). Hog sonha hitet senky sem eg *biro* ne nehessen (OL. D. 16801). 1470: Laurencio *Byro* (Körmend, Heim 542). Simone *Byro* (Múz. Kállay). 1475: Egidio *Biro* (Körmend Unyom. 112). 1478: Martinus *Byro* (OL. D. 18145). 1489: Petrus *Byro* (Lelesz Acta 98/30). 1504: Valentinus *Byro* officialis oppidi Nowa (Múz.). 1506: Pratum *Byro* Reethe vocatum (Múz. Kállay). 1594: Hogiha tilalmat az ispanra teszeön valaki az az ispant illeti, ha ki pedig az *biro*ra tilt valamit annak *birsagha* az *biro*-nak jaar (OL. UC. 113/5). [Vö. csősz-, csűr-,

fogott-, király-, kis-, köz-, major-, malom-, szabados-, szekérüti-, székes-, szolga-, udvar-, vásárbíró.]

BIRODALOM: imperium, regnum, ditio; herrschaft, macht NySz. (2. jel.). 1581: Minden tilalmas-beli csóvás szénafü, vagy parlag ha lészen, de senki semmi *biradalmával* [igy?] rá nem mehet az bírák hire nélkül, mert ha rámégyn maga gondolatjával, 3 girán marad az ember (SzékelyOkl. V.126, XVIII. száz. másolatból).

BÍRÓSÁG: iudicatus, praetura; richteramt NySz. 1588: Szabad *bírosagh* chak egy wolt regenthen (OL. UC. 64/35). [Vö. főbíróság.]

bíróság-helye: [curia]. 1482: Mediam Curiam *Bírosaghele* vocatam (Múz. Forgách).

BIRS-ALMA, bis-: cotoneum, chrysomela, cydonium; quitte, quittenapfel NySz. 1544: Eg penzen *bisalmat* (OL. Nád. 41).

BÍRSÁG: a) iudicium; gericht; b) muleta; straf-geld NySz. 1276: Absque *Byrsagio* *Judicis* (Múz.). 1355: *Judicio seu birsagio* (AnjouOkm. VI.408). 1344: Pro *Judiciis seu Birsagiis* (Múz.). 1349: *Judiciorum siue Birsagiorum* (OL. D. 4080). 1358: Nos nouem marcas *Judiciorum seu Birsagiorum* nostre *Judicarie* porcioni omnino cedere debentes (Múz.). 1380: Tandem in *birsagio* convictus remansisset (MonCivZagr. I.290). 1553: *Birsagia* sanguinis mutilationis, keek, litis compositionis (OL. UC. 45/25). 1567: De *Birsagio* Bytangh officiali cedunt due ratae porciones (uo. 1/2). 1568: *Birsagium* sanguinis d. 33 *Cicatrix* wigo wer mutatas d. 40 (uo. 46/73). 1588: Walamely ember masnak wereth ky onthia es megh bizoniodik negi forintot wegyen rayta *birsagoth* az vduarbiro törwen előth, azt wer *birsagnak* hiwyak (uo. 64/35). Harom palcza *birsagh* alatt senki piztrangot ne fogion (uo.). 1594: Hogiha tilalmat az ispanra teszeön valaki az az ispant illeti, ha ki pedig az *biro*ra tilt valamit annak *birsagha* az *biro*nak jaar (uo. 113/5). [A latin *iudicium*-ról vö. Réthei Prikel, NyK. XXVI. 90—91, és Bartal.] [Vö. kapu-, or-, panaszz-, parázna-, vér-bírság.]

BIRTALAM? l. Bértalan.

BIRTOK: a) possessio; besitz; b) potestas, jus; macht NySz. 1504: Michaela *Byrthok* (OL. D. 21338).

BIS-ALMA, l. birs-alma.

BITANG: 1) tributum, pretium redemptionis; steuer, lösegeld NySz. (2. jel.). 1567: De *Birsagio Bytangh* officiali cedunt due ratae porciones (OL. UC. 1/2). || 2) vulgivagus, scurra; herumschweifend, herrenlos NySz. (3. jel.). 1496: Equum vnum *Bithang* babatari feci (OL. D. 37170). 1569: *Bytangh* seu pecora errabunda (OL. UC. 51/5). 1577: Rerum vel animalium vulgo *Bitangh* media pars est officialis (uo. 1/3).

BITANGOL: deprædator, dilapido; plündern, verschwenden NySz. (1. jel.). 1683: Attul foghva oda *bitangoltatik* a rét (OL. UC. 3/32). 1752: Ami tüze-lésre való fát illeti, . . . avval is mértikletesen bánja-nak és ne *bitangolják* (GazdtörtSzemle VI.139).

BITÓ: carnifex, lanio Kr.; [henker]. 1293: *Byton* [a. m. bitó?] ac fratres ipsius (Múz. Beniczky). 1294/1382: Magister *Bithow* pugnando strenue (Körmend II/2, Csátár 53). 1356: Magister *Bytho* (AnjouOkm. VI.467). 1358: *Bythohaza* alio nomine *Myskefolua* nominata (Múz.). 1385: Possessionum *Bitolaka* et *Zarn* (uo.). 1413: Clemens *Bithou* (ZichyOkm. VI.283). 1437: Johannes

Bytho (Lelesz Acta 54/2). 1443: Stephani *Bytho* (OL. D. 13714). 1453: Johanne *Bytho* (Lelesz Met. Abaúj 3). 1469: Bartholomeus *Byto* (OL. D. 32365). 1476: Johanne *Bytho* (uo. 17856).

BIVALY, bial, biol? bival: bubalus; büffel NySz. (1. jel.). 1193: Hec igitur sunt nomina prediorum Seequed. halaz *Bicol* [a. m. bivaly?] (OL. D. 27). 1344: Possessionem *Byol* (AnjouOkm. IV.421). 1403: In monte *Byolmal* vocato (KárolyiOkl. I.523). 1470 k.: Duos wlgó *byal* (OL. D. 20903).

bivaly-akol: [stabulum boum buffelorum, stabulum bubalinum; büffelstall]. 1246/1263: Herina, *Byolokol* de comitatu Dobica (Zimmermann-Werner I.72).

bivaly-bór, -bűr: [pellis bubalina; büffelhaut, büffelleder]. 1594: Giartot *bial bur* (OL. UC. 78/7)

BIVALYOS, bialos: büffelhalter, büffelnecset BM. 1692: Két *bialosnak* külön-külön: pénz fl. 3. buza cub. 4 [stb.] (GazdtörtSzemle VI.179).

BÍZ, 1. búz.

BIZATLAN?: [diffidens, infidus; misstrauisch, unzuverlässig?]. 1211: [Udvornici] BobZem Gaba *Bizotlon* [a. m. bizatlan?] Chemeh (Pannh. Tih. 1/5).

BÍZIK: fido, confido; trauen NySz. 1425: Thomas dictus *Byzow* (OL. D. 11693). David *Byzo* (uo. 11736). 1449: Petrus *Bizo* (Múz.). 1459: Georgium *Byzo* (OL. D. 15325). 1519: Albertus *Byzo* (Múz. Soós). 1525: En azt erthem, hogh ky morhaboz *byzstal* [így], hogh csak the magad thwdnad hogh annak walamy heya waghyon (OL. D. 24774, 1. Zolnai: Nyelveml. 237). [? Szárm.: 1225: Quorum nomina sunt hec Kynus cum filiis suis *Bizoud* [a. m. bizó-d?] cum filio (Pannh. 1/F.).]

BIZONTALAN, 1. bizonytalan.

BIZONY?: a) verus, certus: wahr, wahrhaft? b) verum, veritas: wahrheit NySz. (1. 2. jel.). 1452: Paulo *Byzon* [a. m. bizony?] (OL. D. 14539). 1489: Petro *Byzon* (Lelesz Acta 98/8).

BIZONYODIK, vö. mégbizonyodik.

BIZONYTALAN, bizonytalan: incertus; ungewiss NySz. [unzuverlässig]. 1610: Ha mikoron a levelet Bécsben küldöttem is Wechelus András uramnak, oly igen *bizontalanokat* találtam csak annak oda vite-lére is (MA. NLI. 349).

BIZOTT: fidus; zuverlässlich NySz. (2. jel.). 1610: De látja Isten énnekem mind az üdőtől fogva is *bizott* emberem nem találkozott, kinek adhattam volna [a pénzt] kezében (MA. NLI. 349).

BÍZÖS, 1. búzös.

BIZTAT: animo, sperare jubeo, fiduciam addo, solor; aufmuntern, vertrüsten NySz. 1638: Ehez képest az Incattusok más szekereseket *biztattak* [a. m. rendelték?] és fogadtak (DebrJk.). [Vö. mégbiztat.]

BIZVÁST: fidenter, confidenter; zuversichtlich NySz. 1613/1696: Hogy az ő maradékoknak örökséget *bizvástabban* és állandóbbképpen szerezhessenek [stb.] (GazdtörtSzemle VII.408). [Vö. *bizvásb* NySz.]

BLASK: [balasceus, gemmae genus; eine art rubin]. 1435: Duos annulos, unum scilicet cum lapide *blask* vocato (ZalaiOkl. II.485). 1540: Násfa egy kibe egy saphil és négy *blask* vagyon (KárolyiOkl. III.227). [Vö. *balaz*, *balassa*, *balast* Zolnai: Nyelveml. 207; Ballagi A.: Kecskeméti W. Péter Ötvöskönyve 139,

168; Schmidt Sándor: A drágakövek II.188.] [Vö. *balaz*.]

BLIKTRI: [nihil, nullum; nichts, null]. [Vö. 1630 k.: Ratio est: quia voces ex impositione habent ut significant, et ita, si nulli rei sint impositae, nihil significabunt, ut *blictri* nihil significat (Pázmány: Dialectica, Bognár István kiadása, 428. l.). Szótáraink nem ismerik, de vö. Kőrösi Sándor: A m. nyelvbeli olasz elemek 28. 1. és Nyr. XIII.417; Lumtzer-Melich: Deutsche Ortsnamen u. Lehnwörter 69.]

BÓCÉR, bolcér: caesaries SchlägliSzőjz. 283. sz.; rauh, struppig, behaart BM. [balzer (Diefenb.)]. 1240 k.: Hec sunt nomina vduornicorum in eodem predio Mota *Bolcer* (Pannh. 61/8). 1478: Gregorius *Boczeer* (OL. D. 18145). 1492: Johannes *Bolczer* (Körmend III/4, Batthyán 65). [Vö. *bócér-Kata* MTsz.] [Vö. *bócéros*.]

BÓCÉROS, bolcéros: cirrosus SchlägliSzőjz. 290 sz.; zerzaust BM. 1499: Anthonio *Bolcheros* (KárolyiOkl. III.35). Petro *Bolcheros* (uo.). 1500: Anthonio *Boczeros* (OL. D. 20956). [Vö. MTsz.]

BOCI?: [vitulus; kalb]. 1221: Quorum nomina sunt hec Chomou Bocy [a. m. boci?] Chima Cema Elus Lazou (Pannh. 4/B).

BOCS: [cadus; ständer]. 1444: Decem magna vasa vini wlgariter *Boch* dicta (Veszpr. 11, Merenye). [Vö. *bacha* Bartal?] [Vö. *bocska*.]

BOCSÁT: mitto, dimitto, permitto; lassen, gehen lassen, loslassen NySz. (2. jel.) [effundere; vergiessen]. 1643: Valaki szőlőhegyen verekedik, szitkozódik, és vért *bocsát* egymáson, megbizonyodván, aki oka lészen a háborúságnak in florenil [olv. -is] 20. convineáltas-sék (GazdtörtSzemle VI.470). [Vö. be-, el-, föl-, mégbocsát, kibocsátás.]

BOCSKA: cadus; ständer NySz. 1478: Silua Glandinosa *Bochkafaya* [a. m. bocska?] vocata (OL. D. 18145). 1587: Öregh *bochka* (OL. UC. 12/42) [Vö. MTsz.] [Vö. *bocs*.]

BOCSKOR: pero, carbatina; riemenschuh NySz. (1. jel.). 1454: Michaelis *Boczkor* (OL. D. 14867). 1596: Weöttem *boczkort* (OL. L. III. 16. 17). 1602: *Bocskor* Pál. *Bocskor* Tamás (SzékelyOkl. V.235). 1638: *Bocskornak* valo talpbeört (OL. UC. 2/34).

BOCSKOROS: peronatus NySz.; [riemenschuhe tragend]. 1578: Pedites turci in Wacz commorantes *bochkorosok* uocati (OL. UC. 62/32).

BÓCSÓ, 1. búcsú.

BOCSOG?: [strepo, murmuro; platschen, plätschern]. 1342: Fluium *Bochogo* [a. m. csobogó?] vocatum (ZichyOkm. II.35). [Vö. *csob*, *csupog* NySz.; *csobog* CzF.]

BÓDIZSÁR, 1. Boldizsár.

BODNÁR: viator; binder NySz. 1388: Nicolaus *Bodnar* dictus (HazaiOkl. 315). 1406: Johannes *Bodnar* (Lelesz Acta 29/17). 1438: Johannes *Bodnar* (Múz. Tört.Társ. 2). 1451: Laurencio *Bodnar* (Múz. Kállay). 1476: Petro *Bodnar* (OL. D. 17856). Petro *Bodnar* (Lelesz Acta 86/26). 1484: Mathei *Bodnar* (OL. D. 19015). 1497: Michaele *Bodnar* (Lelesz Acta 105/4). 1523: Benedicto *Bodnar* (Múz. Ibrányi).

bodnár-ház: [officina viatoris; binderwerkstatt]. 1634: *Bodnar házban* Egi hoszu hituan Labatlan Asztal (OL. UC. 21/3).

BÓDOG, 1. boldog.

BODON, *bodony*: [vasculum; fässchen, tönnchen]. 1561: Desa, *bodonj* weka (OL. L. III. 16. 17). 1594: Cheöbör. Lyo. *Bodon* (OL. UC. 78/7). Korsó, legeölli, *bodon* (uo.). 1597: Viz hordo *bodon* aliter vödöröczke (uo. 101/3). 1605: Egh hozzw *bodon* (uo. 28/61). 1634: Egi fa *bodon* (uo. 21/3). [Vö. MTsz. és döbön, bödnöke NySz.]

bodon-kút: eine quelle mit einem kasten (gewöhnlich von einem hohlen baum) umgeben BM. 1484: Quatuor in loco *Bodonkuth* (Veszpr. 8, Jutas). [Vö. MTsz.]

BODOR: crispus; kraus NySz. 1198: Hee nomina seruorum Bugard *Budur* [a. m. bodor?] Lechk (Körmend II/8, Szentgothárd 1). 1211: Isti sunt pisatores *Bodor* Cuche Sygnur Buhte Botus Eunen Sillen Heeu Tenke Hede (Pannh. Tih. 1/5). In uilla Gamas hii sunt ioubagiones Herhud *Budur* Cuchen Mochi (uo.). 1240 k.: Quorum nomina sunt hee Batha Karachyn *Budur* (uo. 61/8). 1269: Marcelli filii *Budur* (Múz. Jankowich). 1290: Iuan filius *Budur* (Múz. Haraszthy T.). 1299: Comes *Budur* (MonStrig. II.475). 1305: *Budur* decanus ecclesie Wesprimiensis (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1309: Quendam seruorum nomine *Budur* filium Chel (Veszpr. 13, Szölös, Zala m.). 1323: Ex parte ville *Bodurfolwa* vocate (Múz. Kísfaludy). 1358: Johannes filii *Bodor* (Múz.). 1364: *Bodor* de Sarnouchamellyke (uo.). 1369: Michael dictus *Bodor* (Pannh. 17/li). 1396: Possessiones suas *Bodorfeldew* Rum Gothardfeldew vocatas (Múz.). 1401: Demetrio *Bodor* (Veszpr. 2, Ábrahám). 1425: Luca *Bodor* (Körmend, Heim 745). 1426: Gregorio *Bodor* (OL. D. 11750). 1466: Gregorius *Bodor* (Veszpr. 106, Arokkő 3). 1468: Laurencium *Bodor* (Veszpr. 107, Hajmáskér 3). 1474: Blasio *Bodor* (Lelesz Acta 84/6). 1478: Dominicum *Bodor* (Körmend, Heim 590). 1483: Petrum *Bodor* (OL. D. 18873). Andrea *Bodor* (Lelesz Acta 93/21). Ambrosio *Bodor* (Lelesz Beres. X.12). 1487: Valentino *Bodor* (Károlyi Okl. II.527). 1595: *Bodor* Autal (SzékelyOkl. V.160). 1602: *Bodor* Péter. *Bodor* Lőrincz (uo. 185). [? Vö. török *bodur* «court de jambes, trapu» (Barbier de Meynard szót.); l. Nagy Géza cikkét a Pallas-Lexikonban.]

BODZA, *borza*? *boz*, *boza*, *bozja*, *bozza*: acte; hollunder NySz. 1211: In uilla Cuest isti sunt ioubagiones Euzi *Boz* [a. m. boz = bodza?] Bodes Tenke (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt ioubagiones Boscu Mog Jac *Buz* Sebeh (uo.). Isti sunt ebdomadarii *Boza* Michi Zulehu Boche Vehseh (uo.). 1313: Versus locum *bozkosar* uocatum (AnjouOkm. I.303). 1331: Arborem *boz* (uo. II.557). 1347: Incipiendo primo et principaliter a Surkyboza iuxta antiquum portam wlgariter Örew uocatum (Múz. Jankowich). 1358: Per terras lutasas Zuledboza appellatas (Múz. Kapy). 1420: In possessione Maysa a parte orientis secus fluium *Borzauize* [a. m. bodza?] (ZichyOkm. VI.614). 1455: *Bozeghaz*, hn. (OL. D. 29812). [Vö. MTsz.]

bodza-bokor: [dumus sambuci; hollunderbusch, hollunderstrauh]. 1337: Vnum Rubum Sambucy ulgo *Bozyabukur* nominatum (OL. D. 3064, I. AnjouOkm. III.357). 1365: Vnum rubetum *Bozbokor* uocatum (OL. D. 5423). 1406: Inde directe ad quandam [Szam. szerint igit] dumum *Bozbokor* dictam (Múz. Rhédey). 1420: Possessiones Bozyas et *Bozbokor* (ZichyOkm. VI.578).

bodza-fa: sambucus; hollunder, massholderbaum NySz. 1257: Ad aliam metam sub arbore *buzfa* (OL. D. 458). 1320/1355: Arbor *Buzfa* wlgariter dicta (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1337: Arborem vulgo

felbozfa uocatam (AnjouOkm. III.370). 1339: Processissent versus orientem ad arborem *Bozfa* (Múz.). Ad arborem *Bozfa* (HazaiOkm. V.114). 1399: Quandam arborem *Bozfa* uocatam (OL. D. 35301). 1419: Arborem seu dumum Sambuci ulgo *Bozfa* vocati uo. 10775).

bodzakásás: [sucu sambucis expresso mixtus; mit hollundermus vermisch]. 1558: *Boza kasas* bor (OL. Nád 49). [Vö. *bodza-kása* NySz.]

bodzavirágos: [floribus sambuci conditus; mit hollunderblüthen versetzt]. 1597: *Bodza viragos* bor (OL. UC. 101/3).

BODZÁS, *bozjás*, *bozos*? [sambucis copiosus; reich an hollunderbäumen]. 1233: Tendit ad quandam terram quam incole *Buzus* [olv. bozos = bodzás?] teluk appellant (Múz. Kísfaludy). 1240 k.: Villa *Boziás* et villa de Karan que ulgo nuncupantur Guznou (Pannh. 61/8). 1248/1399: In loco qui *Bozyasheg* uocatur (OL. D. 8387). 1292: In valle uidelicet qui uulgo *Buzus* uocatur (uo. 1341). 1347: Quendam riuluum *Bozyaser* uocatum (uo. 3920). 1348/1369: In monte *Buziasmagasa* [a. m. bodzás?] uocato (uo. 28728). 1368: Possessiones Capolna Thathalus *Buzus* appellatas (Múz.). 1412: Medium Juger in Homoroweluel et similiter medium in terra Heteskwrtwel circa *Bozyas* (uo.). 1420: Possessiones *Bozyas* et *Bozbokor* (ZichyOkm. VI.578). 1453: Possessionibus Haranglab Galfalwa *Bozyas* (OL. D. 30829). 1520: Vnum in loco *Bozyasba* (Múz. Kísfaludy).

BOÉR, *bojár*, *bojér*: nobilis Valachus; walachischer edelmann NySz. 1493: Mathia *Boyer* (Akad. 11). 1603: Michael *Boér*. Thomas *Boér* (SzékelyOkl. V.265). [Vö. 1502: Quosdam *Boyarones* (OL. D. 36405) 1511: Mailadus *Boiero*, Mailadio Baiarino de Fogaras (uo. 22141). 1520: Nos autem *Boyarones* et juratos (uo. 31028).]

BOGÁR: insectum, vermis; käfer NySz. 1211: Artifices hii sunt Buhte *Bogar* Boda Widu Kysideh Kereu Thorsol (Pannh. Tih. 1/5). Villa *Bogar* [a. m. bogár?] (uo.). 1221: Quorum nomina sunt hee Gueca Gosol Zubus *Bugar* (Pannh. 4/B). 1239: Tywan Pincusd, *Bugar* (Wenzel VII.67). 1240 k.: Hee sunt nomina Jobagionum de villa Cebh *Bugar* bud vroch aba garab (Pannh. 61/8). In villa Endred sunt duo uinitores quorum nomina sunt *Bugar* et Wylma (uo.). 1301: Stephanus *Bogar* dictus (Körmend, Heim 17). 1310: Martinus filius *Bogar* (Veszpr. 106, Dec. Episc. 7). 1329: Stephanus dictus *Bogar* (ZichyOkm. I.349). 1330: Stephanus dictus *Bogar* (Körmend III/1, Ugal 5). 1365: Johannes dictus *Bogar* (Múz.). 1369: Terram litigiosam *Bogarfulde* nuncupatam (Veszpr. 3, Bogárfölde). Simuleum quodam molendino *Bogarmolna* uocato (uo.). 1393: Johanni *Bogar* (KárolyiOkl. I.461). 1425: Attigissent quandam Rywlum *Bogarpthaka* nominatum (Lelesz Met. Szatmár 8). [Szám.: 1198: Hee nomina seruorum Bugard Budur Lechk (Körmend II/8, Szentgothárd 1). 1199: *Bugard* pastorem omnium (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl.).] [Vö. dongó-bogár.]

BOGDÁN: Adeodatus CzF.; Bogdanus BM. 1299/1300: *Bugdan*, hn. (Veszpr. 1, Arkybanazur-chuk). 1324: Cuinsdam ville *Bogydantelke* vocate (Múz. Ibrányi). 1402: *Bogdan* Thalaz (Múz. Beesky).

BOGLÁR, *boklár*: a) umbilicus, lunula; spange; b) funda; vertiefung NySz. 1193: Hee igitur sunt nomina prediorum Sag. Agar. *Boclar* [a. m. boglár?]. Nodog (OL. D. 27). 1211: In uilla *Boclar* (Pannh. Tih. 1/5). 1505 k.: *Boglar*; parthaw (OL. D. 26142). 1520: Baltheum ulgo mayez muliebre. Chath et fark sunt deaurata. *Boglar* non sunt deaurata (uo. 26277). 1533:

Boglar XXII ad Cingulum hwzaronum (OL. Nád. 49). 1555: Eg parta wv ezisth *boklarok* wadnak raytha (no. 48). 1556: Eg kys könwechke kyn nolez ewst *boglar* wagon (uo.). 1572: Ezwst sysakban cymer *boghlar* nekyt (uo. 47). 1576: Neg arany *boglarban* thermes rubynth (uo. 48). 1581: Egi eorw agarra walo ewst *boglarok* wannak raitha (OL. L. III. 16. 17).

BOGLÁROS: umbilicatus, lunulatus; mit rosetten besetzt NySz. 1533: Zorytho nigri veluti *Boglaros* (OL. Nád. 49). 1542: Frenum *Boglaros* (uo. 40). 1547: Ket *boglaros* feket (uo. 48). 1581: Tyz *boglaros* fek (OL. L. III. 16. 17). 1594: Hat lora ualo fekethe barsonios *boglaros* fek No. 6 (OL. UC. 78/7).

BOGLYA, *baglya*: acervus foeni, cumulus foeni; schober NySz. 1561: Harom *baglia* zena (OL. L. III. 16. 17). 1594: Egi *baghlia* szena (OL. UC. 106/3).

BOGLYAS: hirsutus; struppig NySz. 1324: Michael dictus *Boglas* (Múz. Kállay). 1335: Vallem *Boglaswegh* [olv. boglyas v. boglyás?] (ZalaOkl. 1.297). 1366: Ad quendam piscinam *Boglyasto* [olv. boglyas?] vocatam (OL. D. 30691). 1391: In latere montis *Boglyas* vocatis (uo. 7699). 1480: Benedicto *Boghlyos* [a. m. boglyas v. baglyos?] (uo. 18327).

BOGLYÁS?: [cumulis foeni copiosus; reich an schobern]. 1335: Vallem *Boglaswegh* [a. m. boglyás?] (ZalaOkl. 1.297). 1366: Ad quendam piscinam *Boglyasto* vocatam (OL. D. 30691).

BOGNÁR: [carpentarius; wagner]. 1410: *Bognarvagas*a (HazaiOkl. 350). 1415: Petri *Bognar* (Körmend 1/9, Óvár 10). 1498: Matheo *Bognar* (Múz. Kállay).

BOGAS? *bogos?*: [nodosus; knotig, knorrig]. 1181: Quorum nomina hec sunt bol quisd ein rovza *bugus* [olv. bogos? a. m. bogas?] rve (Pannh. 14/L). 1211: In uilla Gamas hii sunt ioubagiones Endereh Euruh *Bugus* Guze Bas (Pannh. Tih. 1/5). 1602: *Bogos* István (SzékelyOkl. V.224). *Bogos* Ambrús (uo. 228).

BOGOS? l. *bogas*.

BOGYÓ: bacca; beere NySz. 1602: *Bogyó* András (SzékelyOkl. V.187). *Bogyó* László. *Bogyó* György (uo. 196).

BOJÁR, l. *boér*.

BOJÉR, l. *boér*.

BOJTÁS, l. *bujtás*.

BOJTORJÁN, *bojtoroján?*: tribulus, acanthus, carduus, aparinae; klette NySz. 1240: Villas Molua Vduore *Buhturuyan* (Pannh. 61/8). 1412/1418: Nicolaum *Boytoryan* (OL. D. 9965).

BOJTOS: hirtus, hirsutus, hispidus, comosus, surculosus, villosus; haaricht, schossreich, rauh, stachlicht, struppicht NySz. 1211: [Udvornici] Culessed Boda Buncheu Keyei *Buhtus* [a. m. bojtos?] (Pannh. Tih. 1/5). [Udvornici] Micchyker Viter *Buhtus* Othoc Thyze (uo.). [Udvornici] Varau Juben Rucht *Buhtus* Kerus (uo.). Hii sunt coci Endus Feleh *Buhtus* Sata Matoy (uo.). 1240 k.: Hec sunt nomina piscatorum Tebe Petur *Buhtus* (Pannh. 61/8). 1252: Quorum seruitorum nomina sunt hec Sytle *Buhtus* Moyk (uo. 11/F.). 1309: Iwanca et *Buhtus* filiis Bolyar (Veszpr. 13, Szőlős, Zala m.). 1327: Sub arbore Ilicis *Bohtustulga* (OL. D. 2470). 1459: Gregorius *Boythos* (Lelesz Acta 70/4). 1520: Stephanus *Boythos* (Körmend, Heim 710). 1603: Georgius *Bojtos*, colonus. Matthaues *Bojtos*, colonus (SzékelyOkl. V.262).

BOKA?: talus; knöchel NySz. 1211: Isti uero sunt vdornici Certu *Boca* [a. m. boka?] Boudug Matou (Pannh. Tih. 1/5). Vdornici de Mortus hii sunt *Boca* forcos Medveh Mogus (uo.). In uilla Fotud hii sunt ioubagiones Mihal Vosud *Boca* Feled Fita (uo.). 1227: Quorum nomina hec sunt videlicet Matha Chebe Ilmers Mocud Zapa *Boca* Japa (Veszpr. 9, Kál).

BOKÁL, *BOKÁLY*, *bokálya*: batiocus, bacillum, baccolla; pokal NySz. 1549: Thwba cum *bokaly* (OL. UC. 75/40). 1581: Egy zeold *bokaly* aranyas (OL. L. III. 16. 17). 1594: Labas iuegh. *Bokali*. Iuegh kanna (OL. UC. 78/7). [Vö. *boklyó*.]

bokály-csésze: poculum; pokal NySz. 1556: Ket *bokalya* cheze (OL. Nád. 48).

bokály-tálacska: [scutella fictilis; irdenes schüsselen?] 1594: *Bokali talachka* (OL. UC. 78/7). [Vö. *bokáll*-korsó MTsz.]

BOKÁLYA, l. *bokály*.

BOKÁS?: [magno talo; mit grossen knöcheln]. 1504: Briccio *Bokas* [a. m. bokás?] (OL. D. 21269).

BOKLÁR, l. *boglár*.

BOKLYÓ, *bokolyó*: obba; flasche, ein erdnes trinkgeschirr NySz. («2. boklyó» a.); csobolyó, légely MTsz. («2. boklyó» a.); das lägel, ein flaches fässchen, eine grosse hölzerne flasche BM. («bokolyó» a.). 1548: In edibus eiusdem *Bokolge* [igy! a. m. boklyó?] (Múz. Kapy). 1731: Egy *bokolyó* haltól pedig, mivel hátton hozza szombaton és köznap [a vásárpénz] d. 1 (GazdtörtSzemle VII.87). [Vö. *bokály*.]

BOKOLYÓ, l. *boklyó*.

BÓKONY, *bolkony*: «az hajónak oldalait belől tartó lóts-forma fa» SzD.; spann, spant, rippe des schiffes, gebelholz, krummholz, kipfen, gesperrbaum BM. 1528: Pro *boklon* ad preparandum wlgo kerep (OL. Nád. 49). [Vö. MTsz.]

BOKOR: 1) dumus; gebüsch NySz. 1055: Monarau *bukurea* (l. «mogyoró-bokor» a.). 1095: Cuius meta incipitur de gemina frutice quod uulgariter uocatur *ikribucur* (Pannh. 15/Oo). 1193: Peruenitur ad siluam que dicitur *Bocor* et ultra *bocor* uadit ad duas vltimos (OL. D. 27). 1327/1466?: Peruenit ad locum *Bykabokra* vocatum (Múz.). 1330: Rubum auellonarum wlgo *Monyrosbukur* [igy] vocaturum (OL. D. 2639). 1397/1416: Inciperetur a plaga occidentali in loco *Gembokra* vocato (Múz. Jankowich). 1415: Johannis *Bokor* (Körmend 1/9, Óvár 10). 1475: Predia Kyszelevs Kevrthwel**bokor** (Lelesz Acta 85/1). 1668: *Bokor* György Egy ház fia (OL. UC. 1/21). || 2) compar; paar NySz. 1526: Item debet vnus *bokor* daru tholl (Múz.). 1552: Egy *bokor* gem tollat aranyast mynd tholtokostwl (OL. Nád. 42). 1555: Et *bokor* kapcz azon ember rvhara valo (uo. 48). Harom *bokor* ezisth kapcz (uo.). 1576: Egy perpenche was Eg *bokor* hobzo (Múz. Rhédecy). 1594: Ket *bokor* fwo regalhoz walo (OL. UC. 78/7). 1637: Negy *bokor* szan talp (uo. 14/43). 1641: Olyan marhakat árul, kiknek 28 frton hagyták *bokrát* (DebrJk.). [Vö. bodza-, ciprus-, cser-, csipke-, égér-, fagyfal-, fenyő-, fűz-, galagonya-, gyertyán-, gyümölcsény-, hályag-, haraszt-, kálna-, kőkenyfa-, kőrís-, mogyoró-, rekettye-, som-, szil-, szilfa-, tölgy-, tövis-bokor.]

BOKROS: 1) dumosus, dumetum [stb.]; buschig, strachig NySz. (1. jel.). 1636: Vagyon 4 drb rét. . . 1. Torokles . . . 4. a hidfelől *bokros* nevi rétek (Gazd-

törtSzemle I.266). || 2) creber, multifarius; häufig, vielfältig NySz. (2. jel.) [in gruppen]. 1728: Hiti után vallja, hogy a fatenshez, maga udvarában fektében, a boszorkányok hozzája menvén, *bokros* táncot jártak körülötte (Reizner): SzegedTört. IV.432).

BOLCÉR, -OS, 1. bócér, -os.

BOLCSÓ, **BOLCSÚ**, 1. búcsú.

BOLDIS?: [Balthasar?]. 1602: *Boldis* Imre. *Boldis* Barlabás (SzékelyOkl. V.198). [Vö. *Boldi* PPB.] [Vö. *Boldizsár*.]

BOLDIZSÁR, *Bódizsár*: Balthasar PPB. 1526: Gaspárnak *Boldisarnak* hagyom szalaban kanisaj lazlo attyamfya Josagat (OL. D. 24923. I. Zolnai: Nyelveml. 256). 1584: Zabo *Bodysar* (OL. UC. 56/33). 1597: Az madaraz hazban. Racz *Boldisar* Vramnak mongiak kilencz atalag borath (uo. 101/3). [Vö. *Boldis*.]

BOLDOG, *bódog*: beatus, felix, faustus, fortunatus, prosper; selig, glücklich NySz. 1193: Hec igitur sunt nomina prediorum Jonata. Boinca. Concol. *Bodogh*[...]. Epcu (OL. D. 27). 1211: Isti nero sunt vdornici Certu Boca *Boudug* Matou (Pannh. Tih. 1/5). 1377: Blasium dictum *Bodugh* (Lelesz Acta 10/13). 1433: Egidio *Bodogh* (OL. D. 12527). 1470: Gregorii *Bodog* (Múz. Kállay). 1480: Adam *Bodogh* (Lelesz Acta 90/18). 1489: Adam *Bodogh* (uo.). 1615: Szombatba [mentink] az *bódog* emlékeztető Asztalos házához, Patai Jánoshoz (MA. NLI. 69). 1700: A *boldog* emlékeztető néhai Rákóczy Ferencz, méltóságos fejedelem, kegyelmes urunk ő nagysága is [stb.] (GazdtörtSzemle VII.405).

Boldog-asszony: beata domina, Maria NySz. 1256: Ladan Palata *Bodugazunhaza* (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.429). 1379: *Bodugazzunfolna* (OL. D. 6633). 1390: *Bodogazzunfalua*, hn. (Múz.). 1393: In possessione *Bodogazonmeleke* (Múz. TörtTárs. 1). 1396: Nicolai de *Bodogassonfalua* (ZichyOkm. V.21). 1402: Tholnayfeuld *Bodogazzonfalua* Kekenzarw Felsew Janok (OL. D. 8751). 1408: Dyonisii de *Bodogazzonwrsy* (Múz.). 1410: Possessionis *Bodogazontheleke* vocate (OL. D. 9661). 1428: Possessionem *Bodogazzonfalua* vocatam (Múz.). 1454: *Bodogazzonfalua*, hn. (OL. D. 14604). 1459: *Bodogazzonkapolna*, hn. (uo. 15399). 1463: Transiur ad ecclesiam Beate Marie virginis wlgo Kerek *Bodoghazzon* Eghazara (Múz. Balassa). 1521: Religiosorum fratrum heremitarum ordinis sancti Pauli primi heremite in Claustro Beatissime uirginis Marie Chaldy *Bodogazzon* vocato degentium (Múz. Békássy).

Boldogasszony-adója: [genus tributí XVIII. Kal. Sept. soluti; eine art am 15-ten august bezahlte steuer]. 1599: Minden egész helytől három adóra Sz.-Mihály, Sz.-György és *Boldog Asszony adójára* tartoznak tizen két pénz, az az harmincz hat hat pénz elszendeig (CanonVisit. 149).

boldogasszony-hal: [leuciscus virgo?]. 1522: *Bodogasson halert* (OL. D. 26309). 1527: *Bodogazzonhallath* (OL. Nád. 43). 1544: Vöttem *bodogasszonhalat* (uo. 40). Herengt *bodog* *azzon halat* es stokfiset (uo.). [«*Boldogasszonyhal*. Lehet azonos a Leuciscus virgo Heck. fajjal, melynek magyar népies nevei közt van a *lcányhal*, *szűzhal*, *szűzleányhal*» Herman Ottó levélbéli közlése.]

BOLGÁR: [Bulgarns, Bulgaricus; der bulgar, bulgarisch]. 1366: Ladizlao dicto *Bulgar* (OL. D. 30125). 1372: Ladislai dicti *Bulgar* (HazaiOkl. 298). 1394: Nicolaum dictum *Bolgar* (Múz. Kállay). 1409: Gerhardus dictus *Bolgar* (Múz.). 1453: Ladislai *Bolgar* (OL. D. 29807). 1546: Laczlo Istennek malazthyaabool Magyarorzaagnak, dalmaciaanak horwathorzag-

nak szeremysygnak raacsagnak hawasmellyeknek kw-noknak *bolgaaroknak* etc. kyrallya (ZalaOkl. I.72). 1569: Az Ghemffalu erében való szénafevet [igy?] neki engedé és az *Bolgar*mezőn való is (SzékelyOkl. V.87). 1602: *Bolgar* György, jobbjágy. *Bolgar* Márton (uo. 312).

BOLHA, *balha?*: 1) pulex; floh NySz. (1. jel.). 1252: Exinde per uallem *Balbagumur* [a. m. bolha?] tendit cum metis continuis (OL. D. 369). 1397: *Bolha*-falua, hn. (ZichyOkm. V.40). || 2) [?]. 1558: Eg zal wasbol chynalt ember nakara valo chyngethe *Bolha* Öreg was nars (OL. Nád. 49).

BOLHÁS? *balhás?*: pulicosus; flohig NySz. 1230: Villa Kariag *bolchas* [a. m. bolhás?] Chycou (Pannh. 32/V). In villa *Bolchas* (Veszpr. 14, Dec. Comit. Symig. 1331: Ville *Balhas* (AnjouOkm. II.563). Ville *Bulhas* (uo.). 1389: Villis Barath Wthwes *Bolhaas* Zabaas Aranyas (Körmend III/3, Atád 19).

BOLKONY, 1. bókony.

BOLOND: amens, demens, vecors [stb.]; thor, thöricht, verrückt, unvernünftig, narr NySz. 1381: Michaellem dictum *Bolond* (Múz.). 1417: Petrus *Bolond* (Lelesz Acta 37/43). 1437: Petri dicti *Bolond* (uo. 54/14). 1460: Gregorio *Bolond* (uo. 71/26). 1471: Petri *Bolond* (Múz.). 1478: Stephanus *Bolond* (OL. D. 18145). 1602: *Bolond* Gergely (SzékelyOkl. V.209).

bolondok-tála: [?]. 1578: Keth *bolondok tala* (OL. Nád. 48).

BOLT, *bólt*, *bót*: 1) camera, testudo, fornix; wölbung, decke NySz. (1. jel.). 1211: Hii sunt ioubagiones *Bolt* [a. m. bolt?] Jocos Mogd feled (Pannh. Tih. 1/5). 1458: Ibidem duas testudines wlgo *bolth* cum rebus subtilibus repletas (Múz. Kállay). 1566: Az belső warban az *bolthok* alath egy gernelben wagoon bwza lyzth cub. LXXIII (OL. Nád. 49). || 2) cella, horreum, taberna; stube, gewölb NySz. (2. jel.). 1410: Vniuer, sis suis edificis Celariis *Boltis* (OL. D. 10017). 1493: In *Boltis* pauimenta fecit (EPSz. fol. 37). 1634: Nap niugatrul ualo *Bót* házban. Nap kelet felől ualo *Bótban* (OL. UC. 21/3). 1638: Ugián azon Boros *Bolt* mellet vagy előtte valo kis *Bolt* masod magaval (uo. 2/34). [Vö. *boros*-, *kérészt*-, *pince-bolt*.]

bolt-hajtás: arcus, fornix, curvatura, concameratum, fornix, testudo [stb.]; gewölbe NySz. 1597: Az előth valo *bolt haitas* kis pituarczokban (OL. UC. 101/3).

bolthajtásos: arcuatus; bogenweis gewölbt NySz. 1759: A Parochia áll két szobából az egyik *bólt-hajtásos* (CanonVisit. 182).

bolt-ház: [cella, horreum, taberna; stube, gewölb?]. 1634: Nap niugatrul ualo *Bót házban*. Nap kelet felől ualo *Bótban* (OL. UC. 21/3).

BOLTÁS: fornix, testudo; wölbung NySz. 1637: *Boltas* ala valo arkos fak (OL. UC. 14/43).

BOLTOCSKA: camera parvula; kleines gewölb NySz. 1597: Ezen hazak alat az gradicz ugeben ualo kis *boltoczkaban*. Palaczk thok vasas wres 2 (OL. UC. 101/3).

BOLTOS: [mercator; Krämer]. 1494: Benedicto *Bolthos* mercatore (Engel: GeschUngrReichs I.75). 1523: Benedictus *Boltos* (OL. D. 37007). [Vö. NySz. más jel.]

BOLYGÓ, *balgó*: 1) erraticus, vagus, errabundus; herumirrend NySz. 1343: Venisset ad fontem *Bolgokuth* vocatum (OL. D. 3439). [Vö. 1330/1449: Descendit aquam Lechnych vocatam tewtunice feruorwascer nominatum (Múz. Görgey).] 1359: Iuxta

quendam fontem aque *Bolgorekuth* vel alio nomine Serephelkwta vocatum (Pannh. 68/X). 1380/1414: Ad quandam fontem *Bolygokuth* vocatum (OL. D. 6742). 1450: Quasdam terras ipsorum exponencium a parte Pethry sub vna arbore Tilie et Kyralthre necon *Bolgorekethyeye* et Gygemoulina [igy? olv. -molna] vocatas (Lelesz Acta 62/37) 1496: Jacobo *Bolygo* (OL. D. 20476). 1511: Blasius *Bolgho* (Múz.). || 2) [vesanus; nährisch?]. 1484: Gallus *Balgo* [a. m. bolygó = bohó?] (Veszpr. 6, Garabonc). [Vö. *bolygó* MTsz. 3. jel.]

BOLYÓKÁS: stultus, stolidus, vecors, delirus, demens [stb.]; wahnsinnig, unvernünftig, albern NySz. 1683: Sütő Márton *bolyokas* nyomorult ember (OL. UC. 3/32).

BOMLIK, vö. el-, mēgbomlik.

BONC?: femur; sehenkel NySz. 1379: Johannis dicti *Bonch* [a. m. bonc?] (Múz.). [Vö. MTsz.]

BONCOS?: [villosus; zottig, rauhhairig]. 1539: Blasium *Bonczos* [a. m. boneos?] (Múz. Kállay). [Vö. MTsz.]

BONCSOG, l. *bonsok*.

BONCSOK, *bancsik*, *bonsog*: 1) monile; halsband, halszierde NySz. 1500: Dedit nobis vnum *Banchik* (OL. D. 30241). 1533: Vnum *Bonchok* eum serico et tribus partieuilis (OL. Nád. 49). 1544: Pro dispositione quandam *Bonchyok* (uo. 40). 1552: Az saarwary tarhazbol egy *bonchokoth* (uo. 48). || 2) signum militare; kriegsfahne NySz. 1543: Egh *bonchyogh* tengery yh fark de auratum (Múz. Kisfaludy). 1599: Ket *bonchiok*. Eggjk almajawal (OL. L. III. 16. 17). [Vö. *bonsokones* Bartal.]

BONDOR: 1412: Nicolaum dictum *Bondur* (Múz.). 1417: Georgius *Bondor* (Múz. Kisfaludy). 1418: Nicolai dicti *Bondor* (Múz.). 1429: Clemente *Bondor* (Lelesz Acta 48/71). 1475: Emerico *Bondor* (uo. 85/22). 1483: Anthonio *Bondor* (uo. 93/23). [Vö. MTsz. 2]

BONGA? l. *bang*a.

BONGOLYAG: 1505: Dyonisio *Bongolyag* (Pannh. 34/N). [Vö. *gombolyag?*]

BONGOS, l. *gombos*.

BONT, vö. föl-, mēgbont.

BONTA: bicolor, maculosus, diversi coloris; bunt NySz. 1450: Paulus *Bontha* (Körmend III/3, Baráti 78). 1470: Brieicum *Bontha* (Múz. Forgách?). 1544: Az *bonta* louat (OL. Nád. 40). 1602: *Bonta* János (SzékelyOkl. V.224). 1709: Barna kancza ló, a fara fejér *bonta* (DebrLt., l. Nyr. XXII.518).

BONTAKOZIK, *bontokozik*: corrumpor, conturbo, effringor; zerbrochen, zerrüttet werden NySz. 1742: Testvéröcse azzal menti, hogy *bontakozott* elmével vagyon (DebrJk.). [Vö. *mēgbontakozik*.]

BONTÓ: labefactans, destruens; zerstörend NySz. 1450: Ladislao *Bontho* (Lelesz Acta 62/29). 1480: Ladislao *Borbontho* (OL. D. 18350). 1522: Emericus *Bontho* (uo. 37328). 1602: *Bontó* Gáspár (SzékelyOkl. V.207). [Vö. *sereg-bontó*.]

bontó-fésű, -físző: [peeten rarioribus radiis]; auskammkamm BM. 1596: Egi *bontho fysco* (OL. L. III. 16. 17).

BONTOKOZIK, l. *bontakozik*.

BOR: vinum, temetum; wein NySz. («1. bor» a.). 1095: In ketel loca Kelem via magudi *bor* [szn., a. m. bor?]

(Pannh. 15/Oo). 1211: Hii sunt unitores Pata Mogud *Bor* Zaaslou (Pannh. Tih. 1/5). 1372: Thome dieti *Bor* (ZichyOkm. III.456). 1381: In terra arabili *Borhomoca* [a. m. bor? v. vö. «bór-fa», «bór-fenyő»?] uocata (Múz.). 1390: Peruenissent ad capud *Borpatak* [a. m. bor? v. vö. «bór-fa», «bór-fenyő»?] vocatum (Lelesz Met. Mármaros 20). 1398: Sebastiani dieti *Borkethe* (ZichyOkm. V.93). 1400: Sebastiani dieti *Borkethe* (Lelesz Acta 27/21). 1422: De nonis partibus et vino Comitibus seu Castellani pro tempore presenti et constituto seu in futurum constituendo quod vinum vlgariter *Span-bora* nuneupatur reddentes liberos (Pannh. 63/D). 1480: Ladislao *Borbontho* (OL. D. 18350). 1524: Jus moneium et quoddam vinum ibidem existens quod vocatur *Baraath Bora* (uo. 26317). 1544: *Borert* kit etek leben uittek (OL. Nád. 40). Az *bor* tatározonak (uo.) Az palazk tokba töltetem *bort* higgadni (uo. 41). *Bor* hidegiteni üttem eg safot (uo.). 1549: Wgian ot o sapa *bor* eg hordowal (uo. 49). 1550: Egh *bor* emelew tekerwent (OL. Kolozsm. 50). 1551: Az hatodik hordoban vagyon tizenket kebel *bor* (OL. Nád. 48). 1552: Ezek az *borok* meg fordwlak de wy törköre wettek mas hordoba (uo. 49). Ezek jo tyzta *borok* ketheytwl meg walwa mert ketey meg fordwl (uo.). 1556: Vnam Amphoram Cupream *Bor* egetny (uo. 48). 1587: *Borok* tötelikere (uo. 40). 1594: Ket hordo foglalt *bor* (OL. L. III.16. 17). 1597: *Bor* egetny valo kadoczka 1 (OL. UC. 101/3). Bodza viragos *bor* (uo.). 1601: *Bor* tarto gannar fak vadnak (uo. 35/2). 1610: Dominus Taxoni, szána-kodva irom, semmi jó magaviseletben ninesen. Szerdahelt lakja, *borát* gyakortabb [olv. gyakortább] hajtja, ki miatt magát is gyakorta ellefejtí s notában ejti (MA. NLI. 349). 1668: Fogott *bort* is ad (OL. UC. 1/21). [Vö. csere-bora, dézsma-bor, égetett-bor(os), égett-, fordúlt-, gira-, hegylvám-bor, ispán-bora, issza-, kástély-, látó-, nyárlott-, nyúló-, nyúlós-, ó-, penna-, pincés-, szer-, törköly-, új-, ürmös-, vak-, virágos-, zsályás-bor.]

bor-árus: vinarius, oenopola; weinhändler NySz. («boráros» a.). 1537: Jacobum *Boraros* (Múz. Kisfaludy).

bor-dézsma, -dézma: [decuma vini; weinzehent]. 1700: Azmi az *bor-dézmát* illeti, az régi boldog időben az szőlők terméseit az szüreti dézmaláskor törkölyül szokták béhozni az szüretező emberek (GazdtörtSzemle VII.404).

bor-égető: 1) [eocor vini e frumento faeti; brantweinbrenner]. 1524: Thoma *Boregethew* (Veszpr. 3, Beresény). 1554: Antonius *Boregethew* (OL. UC. 16/5). 1559: Josephus *Boregethew* (uo. 11/41). 1597: *Bor Egető* János hele (uo. 12/42). || 2) [ad destillandum vinum e frumento factum destinatus; zur brantweinbrennerei gehörig]. 1597: *Bor egeteo* resz fazek thöréth (OL. UC. 101/3).

borégető-ház: [officina, ubi vinum e frumento factum coquitur; brantweinbrennerei]. 1608: *Bor egethe haz* (OL. UC. 37/56).

bor-ház: oenopolium, taberna vinaria; weinhaus NySz. 1638: Io *borhaz* szalmával fedett padlasos es igen io tapaszos (OL. UC. 2/34).

borhordó-út: [via ad vinum portandum; weg für den weintransport]. 1378: Peruenissent ad quandam magnam viam *Borhordouth* nominatam (OL. D. 6871). 1507: Via *Borhordouth* vocata (Veszpr. 10, Palaznak). 1509: Via publica *Borhordo uth* vocata (Veszpr. Regn. P/242). [Vö. *borhordó* NySz.]

borhűtő-kádacska: [lacusculus ad vinum refrigerandum; kleine weinkühlwanne]. 1638: *Borhűtő kádaczka* (OL. UC. 2/34).

bor-hűvösítő: [vas ad vinum refrigerandum; wein-kühlwanne, kühlleimer]. 1635: Ha *bor hűvösítőt* csinál, annak [t. i. az edényhez szükséges réznek] fontját 45 d. (GazdtörtSzemle VIII.480).

bor-issza, -isza, -iszja: potator vini; weintrinker, sünter NySz. 1434: Demetrio *Boryza* (OL. D. 12645). 1436: Demetrio *Boryza* (uo. 12852). 1469: Gregorius *Boryza* (uo. 32365). 1478: Matheus *Boryza* (uo. 18145). 1480: Blasio *Boryza* (uo. 18313).

bor-korcsma, -koresoma: oenopolium, taberna vinaria; weinschenke NySz. 1623: Mostan csaknem mindennek szabad bort bevinni, hogy már csak maga szükségére és ha csak az utra is nem kevés az *bor-koresomának* (ErdGazdtSzemle 1897. évf. 18).

bor-korcsmálás, -korcsomarlás, -korcsomároltatás: [das weinschenken]. 1643: *Bor korcziomarlással tartoznak* [így többször] (OL. UC. 3/24). *Bor korcziomaroltatassalis* tartoznak (uo.).

bor-kút: [fons acidae aquae?]; sauerbrunnen? NySz. 1244/1271: In quodam fonte qui dicitur in vulgari *burcuth* (OL. D. 2217). 1254: Incipit in quodam fonte qui dicitur in vulgari *burcut* (Múz. 32). 1261: Ad puteum *Bureut* (Wenzel III.4). Peruenit ad puteum *Burcut* (uo. VIII.12). 1332: Vineam ipsorum *Burkuth* vocatum (AnjouOkm. II.616).

bor-ném-issza, -isza, -iszja: invinius, abstemius; einer der nicht wein trinket NySz. 1434: Nicolaus *Bornemyza* (OL. D. 12645). 1436: Nicolaus *Bornemyza* (uo. 12852). 1442: Petrus *Bornemyza* dictus (uo. 13678). 1447: Johannes *Bornemyza* (KárolyiOkl. II. 260). 1449: Johannes *Bornemyza* (Lelesz Acta 61/4). 1453: Thomas *Bornemyza* (Veszpr. 5, Fajsz.). 1469: Johannes *Bornemyza* (Múz. Kállay). 1475/1483: Johannis *Bornemyza* (KárolyiOkl. II.438). 1496: *Bornemyzya*, szn (Múz. Kállay).

bor-pénz: vectigal vino impositum; weinsteuer NySz. 1495 k.: In festo beati Martini episcopi solent quod vocatur *borpenz* (OL. D. 36994).

bor-prés, -pörös: [torcular, torcularium]; kelter, weinpresse]. 1587: Peoreos ala walo kad. Eoregh *bor pörös* minden zerzamostol (OL. UC. 46/74).

bor-szerető: [potator vini; weintrinker]. 1734: Tudja bizonyosan, hogy az deutrumban nevezett Kis-görögne *borszerető* és tékozló asszony (Reizner: Szege dtört. IV.504). [Kovács János közlése szerint Szegeden ma is használatos szó a részegesség szelidebb kifejezésére.]

bor-töltéke: [infundibulum vini; weintrichter]. 1588: Az Belso warbely pinczeben Bor teöltheo chiobör 1 *Bor teöltheke* [így] 1 (OL. UC. 76/17). [Vö. *töltike* NySz.; *bor-töltike* MTsz.]

bortöltő-csőbör: [amphora, lacus ad defundendum vinum; zuber zum wein-giessen]. 1588: Az Belso warbely pinczeben *Bor teöltheo chiobör* 1 (OL. UC. 76/17).

bortöltő-dézsza: [situlus, hama ad defundendum vinum; eimer zum wein-giessen]. 1597: *Bor teolteo fa desa* (OL. UC. 101/3).

bortöltő-válú: [alveus ad defundendum vinum; trog zum wein-giessen]. 1597: *Bor teolteo valu* (OL. UC. 101/3).

bor-válú, -váló: [schusswandel]. 1587: *Bor wáló* (OL. UC. 12/42). 1597: Eoreg *bor valu* láith ala (uo. 101/3).

bor-vonás, -vonyás: [abstich, das abziehen des weines]. 1554: Költöth az *borvoniasra* (OL. Nád. 49).

bor-vonó, -vonyó: 1) [weinabzieher]. 1588: *Bor wonoknak* fizetett bora felwonasaert (OL. Nád. 41). Az *borvonyoknak* (uo.). || 2) [zum wein-abziehen nothwendig]. 1594: Az zabos hazban. *Bor wonio* hass keötell vagjon No. 1 (OL. UC. 78/7).

BORBÁLA, Barbára, Borbára: Barbara PPB. 1581: Az két húgomnak Bacz *Borbárának* és Katának (SzékelyOkl. V.129). 1582: Igértük az Bodo Dyenes leányát *Barbara* asszont az ménasági Bóné Jánosnak (uo. 134). 1586: Az én feleségem Morgondai *Borbára* asszony (uo. 140). 1589: *Borbára* asszony (uo. 144). 1599: Suki *Barbarát* minden javaival mi őtalmunk és gondviselésünk alá vöttünk (uo. 164).

BORBÁRA, I. Borbála.

BORBÁT: sollers; fleissig, sorgfältig, spitzfindig, geschickt NySz. 1602: *Borbát* János (SzékelyOkl. V.236). *Borbát* Tamás. *Borbát* Pál (uo. 289).

BORBÉLY, barbély, barbér, borbér: tonsor, chirurgus, barbator; barbier NySz. 1436: Andrea *Barbel* (Lelesz Acta 53/44). 1464: Thomam *Barber* (Veszpr. 107, Gelemér 2). 1470: Matheo *Barber* (Körmend, Heim 546). 1473: Valentino *Barber* (Múz. Bethlen). 1482: Johanne *Barber* (Veszpr. 9, Kovácsi). 1495 k.: Georgio *Barbel* (OL. D. 32746). 1498: Thoma *Barbel* (uo. 20702). 1502: Benedictus *Barbel* (KárolyiOkl. III.53). 1507: Matheo *Barbel* (Veszpr. 15, Vászoly). 1515: Gregorio *Barber* (Pannh. 63/Gg). 1520: Simone *Barbel* (Pannh. 66/14). 1544: Attam az *borbelnek* az uram feye mosasatol (OL. Nád. 41). 1545: Vöttem fünes lugot az *borbellot* (uo. 42). 1584: *Barber* Demether (OL. UC. 56/33). 1602: *Borbély* György (SzékelyOkl. V.235). 1603: Joannes *Barbely*. Laurentius *Barbely* (uo. 245). 1608: Meg is sántultam, mert az csipőmből az forgócsontot [a kapu] kiütötte és nem tudták helyére igazítani az tudatlan *barbelyok* (MA. NLI. 254).

borbély-keszkenő, -keszkenyő: [sudarium tonsoris; schertuch]. 1581: *Barbely kezkenyo* (OL. L. III. 16. 17).

borbély-medénce: pelvis tonsoria NySz. [barbierbecken]. 1543: Eg *barbelmedenchy* (Múz. Kisfaludy).

BORBÉR, I. borbély.

BORDA: a) pecten filiarium, tibicen licitatorium; weberkamm; b) costa; rippe NySz. 1269: In monte *Bordachege* [a. m. borda?] vocato (Körmend III/2, Pezye 90). 1389: Prope villam Nyek in loco *Bordapokla* [a. m. borda?] vocato (Múz. Kapy). 1480: Stephano *Borda* (OL. D. 18313). 1561: *Borda*, nitzt, gereben, *borda* he, tekero fa (OL. L. III. 16. 17). 1596: Egi *borda* nystesthol (uo.).

borda-héj, -hé: die labe, der schlag eines webstuhls BM. 1561: *Borda*, nitzt, gereben, *borda* he, tekero fa (OL. L. III. 16. 17). [Vö. *bordahaj* MTsz.]

borda-kötő, -kötő: 1510: Albertus *Bordakethew* (OL. D. 26082). 1519: Sebastianus *Bordakethew* (uo. 37007).

BORDÁS: [weberkamm habend, weberkamm-macher? dem man die rippen zählen kann, hervor-stehende rippen habend?]. 1355: Michaelis dicti *Bordas* (Múz.). 1466: Blasio *Bordas* (OL. D. 16430). 1476: Stephano *Bordas* (uo. 17856). Stephano *Bordas* (Lelesz Acta 86/26). 1483: Michaelis *Bordas* (uo. 93/1). 1507: Thoma *Bordas* (uo. 115/28). 1602: *Bordás* Péter (SzékelyOkl. V.225). [Vö. *borda*.]

BÓR-FA: [pinus silvestris]. 1262/1612: Sub arbore *Borffa* (HazaiOkm. VII.84). 1269/1290: Venit ad duas arbores nyrfá et *borfa* (Wenzel VIII.251). [Vö.

«Bórfa és bórfenyű igazi hangzása, a mint én saját hallomásomból tudom: *búrfa*, *búrphenyő*, vagy *búrfa*, *búrphenyő*. Latin neve *Pinus silvestris*. Az Ipolyvölgy magyarjai nevezik így, s ez a palóc legény a kalapjához búrágat, búrót v. búrfa-ágat tűz téli mulatságos időben rozmaring helyett. A MTSz. *búr* alatt említi, de ott a *Pinus strobus*-t hibás». (Borbás Vince levélbeli közlése.) Vö. még *bor* 1381. és 1390-i idézeteivel? [Vö. bór-fenyő.]

BÓR-FENYŐ: [*pinus silvestris*]. 1372: Peruenit ad arborem *Borfeneu* dictam (Múz.). [Vö. bór-fa.]

BORGYAS? l. borjas.

BORÍT, *burét*, *burít*: contego; decken NySz. 1542: Zabola ezstelt *burytot* (OL. Nád. 40). 1556: Harom lada berrel *burethot* (uo. 48). 1572: Az ken-gel vason *buretua* uagion ezüst negh gyra (uo. 47). 1597: Regj hinto tengelestől, rudastul kauastul Mas regj hinto rudastul derakastul oh búrrel *buritoh* (OL. UC. 101/3). [Vö. egybe-, el-, mégborít(ás).]

BORÍTÓS: [tegulum habens; mit einem deckel versehen]. 1533: Cuppe argentea deaurate *Borythos* (OL. Nád. 49).

BORJAS, *borgyas?* *borjús*: vitulinus, vitulum habens; ein kalb habend NySz. 1231: Usque ad *Buryasfua* [a. m. borjas?] (OL. D. 168). 1399: Jacobum dictum *Borgyas* [a. m. borjas?] (Múz. Kállay). 1462: Vacce cum vitellis wigo *Burjos* Inew sex (uo.). 1517: Matheo *Boryws* (Lelesz Bercs. XV.4). 1598: Két ökröt és egy *borjus* üntöt adjon nekie (SzékelyOkl. V.162). [Vö. *borgyú* MTSz.]

BORJAZIK, vö. *borjúzik*, *mégborjazik*.

BORJÓ, l. *borjú*.

BORJÚ, *borjó*, *bornyú*: vitulus; kalb NySz. 1355: Nicolai dicti *Boryw* (Múz.). 1357: Petri dicti *Boryu* (ZalaOkl. I.575). 1368: Nicolaum dictum *Boriou* (OL. D. 30700). 1485: Anthonius *Boryw* (Veszpr. 11, Merenye). 1549: Eg chechemew idey *boryw* (OL. Nád. 41. és 49). 1553: Mostany *boryw* gyermekded (OL. UC. 96/3). [Vö. öz-borjú.]

borjú-bél: [intestina vitulina; kalbsgeschlinge]. 1545: Boriufeyet. *Boriubelt* Boriuimaat (OL. Nád. 41).

borjú-bőr: [pellis vitulina, corium vitulinum; kalbsfell, kalbsleder]. 1587: *Boryw bőr* (OL. UC. 12/42). 1635: A *bornyu* bőrt az elmúlt évben adtuk egyet 25, 27, 30 d. (GazdtörtSzemle VIII.473). 1638: Giar-tot *boriu bőr* (OL. UC. 2/34).

borjú-címér, -cémér: *lumbus vitulinus* NySz. («címér» a.); kalbszivertel, kalbsschlägel BM. 1556: Egh *boryu* cemert hozvatam (OL. Nád. 42).

borjú-fej: [caput vitulinum; kalbskopf]. 1545: *Boriufeyet*. *Boriubelt* Boriuimaat (OL. Nád. 41).

borjú-hús: *caro vitulina* NySz.; [kalbsfleisch]. 1544: Ebedre apro sültnek ég fout *boriuhust* (OL. Nád. 40).

borjú-láb: [pes vitulinus; kalbsfuss]. 1544: *Boryu-labot*. Galamb fyat. Tik fiat (OL. Nád. 41).

borjú-máj: [jecur vitulinum; kalbsleber]. 1544: Vöttem *boriu maia*t (OL. Nád. 40). 1545: Boriufeyet. *Boriubelt* Boriuimaat (uo. 41).

borjú-ól: [septum vitulorum; stall der kälber im weiten feld]. 1211: Iuxta cuius ripam in loco qui dicitur *Bureuohul* [Szam. szerint a. m. borjú-ól, l. NyK. XXV.156] est meta (Pannh. Tih. 1/5).

borjú-pásztor: [pastor vitulorum; kalbshirt]. 1554: Benedictus *Bornyw pastor* (OL. UC. 45/36).

borjú-tüdő, -tűdő: [pulmo vitulinus; kalbslunge, kalbsbeischel]. 1545: *Boriutidöt* mayat (OL. Nád. 41).

BORJÚS, l. *borjas*.

BORJÚZIK, vö. *borjazik*.

BORKÓCA, l. *barkóca*.

BORKOLCA, l. *barkóca*.

BOR-KÖLES, -këles: *milium*, *panicum*; hirse, heidekorn NySz. spelta, Bartal («borkules» a.). 1328: Milli *borkules* wigariter dicti (MonCivZagr. I.131). 1490: Post vindemium scilicet vini Milii alterius Milli *Borkeles* vocati et Surgonis (Körmend V/5, nr. 99). 1549: *Bor köles* neg kóból (OL. Nád. 41).

BORLABÁS, l. *Barnabás*.

BORNYÚ, l. *borjú*.

BORONA, *barana*, *barona*, *bërëna*: 1) trabs, tignum; balken NySz. (1. jel.). 1406: Duodecim ligna edificio domus apta wigo *Berena* dicta (Lelesz Acta 29/25). 1601: Vagion 9 szal rothat fenió *berena* (OL. UC. 35/2) 1638: Ezen Bastianak első resze Teölgy fa *baronaval* vagion fel rova (uo. 2/34). Aitaia azon *Baronabul* fel rot reszen, vas Sarkaval Pantiaival, fa kilinczieivel es fa be vonoiaival (uo.). || 2) crates; geflechte, flechtwerk NySz. (2. jel.). 1200 k.: Constituerunt terminos regni Hungarorum usque ad *Boronam* et usque ad Sarunar (Anon. 37). 1245: Iuxta magnam salicem in latitudine terrarum que uulgo *Ketbarana* scele dicitur (Pannh. 64/A, l. Wenzel II.186). 1255: Prima meta incipit a fluvio Thapolcha exeundo iuxta magnam salicem in longitudine terrarum que vulgo *ket baranna* scele dicitur (Wenzel II.262). 1264: Quandam terram castri de *Barana* Drauch uocatam (OL. D. 563). 1638: Ezen kertnek aitaia ket felöl fel rot *boronaiaval* tapasz nélkül (OL. UC. 2/34). || 3) occa; egge NySz. (3. jel.). 1597: Masik el töröt vass *barona*, kinek fogaj 25. panth vasaczkaia 12 (OL. UC. 101/3).

borona-fa: tignum; balken NySz. 1588: Be kerttette *boronafawal* (OL. UC. 64/35).

BORONCA, l. *bronza*.

BORONZA, *BORONZÁS*, l. *bronza*, *bronzás*.

BOROS: *vinosus*, *temulentus*, *vinolentus*; säufer, trunkenbold NySz. (2. jel.). 1391: Jacobum dictum *Boros* (ZichyOkm. IV.469). 1400/1403: Johanne *Boros* (OL. D. 1430). 1402: Thoma *Boros* (Múz. Becsky). 1423: Mathiam *Boros* (Lelesz Acta 43/70). 1457: Dominico *Boros* (Körmend, Miscell. Németúj. lad. 44, fasc. 116). 1478: Michael *Boros* (OL. D. 18145). Ambrosio *Boros* (Lelesz Acta 88/1). 1479: Cum terris arabilibus *Borosneganayosa* vocatis (Múz.). 1602: *Boros* Ferencz (SzékelyOkl. V.227).

boros-bolt: [camera vinaria; weinmagazin]. 1638: Ugian azon *Boros Bolt* mellet vagy előtte valo kis Bolt masod magaval (OL. UC. 2/34). Ezen ui hazbol az *Boros Boltra* nilo ablak vas rosteliaval (uo.).

boros-fazék: [olla vinaria; weintopf]. 1619: Egeth *boros fazektul* [egi egi forinth (OL. UC. 22/21)].

boros-szekér: [weinwagen]. 1635: Egy pár létra posztó szekérhez 1 f. 25 d. Egy pár létra *boros szekérhez* 1 f. 20 d. (GazdtörtSzemle VIII.476).

BOROSODIK, vö. *mégborosodik*.

BOROSTA: a) setacetum, pecten setaceus; bürste; b) peniculus; pinsel NySz. 1347: Stagni *Burustato* [a. m. borosta?] (ZichyOkm. II.241). 1564: Eg' ezösth *borostha* (OL. Nád. 49). [Vö. fogtisztító-borosta.]

BOROSTYÁNOS: lauricomus NySz.; lorbeer-reich BM. 1327: Descendit infra *Burustyanus* patak dictum (OL. D. 2470).

BOROTVA, BOROTVÁS, l. bérétva, bérétväs.

BORS: piper; pfeffer NySz. 1417: Benedictus dictus *Borsythew* [a. m. bors-ütö?] (Lelesz Acta 37/83). 1453: Michael *Borsythew* (Múz. Kállay). 1457: Stephanus *Borsythew* (OL. D. 36405). 1467: Valentinus *Borsythe* (Múz.). 1511: Matheo *Borsythew* (Lelesz Acta 119/16). 1530: Piper wigo *bors* emi (OL. L. III. 16. 17). 1544: Vöttem risksat, *borsot*, safrant, faheyat es egeb fü szerszamot (OL. Nád. 40).

bors-örölő: [mola piperis graniis frangendis; pfeffer-mühle]. 1638: Egy rosz semmire kellő *bors öröl* (OL. UC. 2/34).

bors-szita: [cribrum piperarium; pfeffersieb]. 1596: Egi *bors szita* (OL. L. III. 16. 17).

borsszitaló-szita, -szitálló: [∞]. 1548: Uöttem eg' *bors szitalo szita* (OL. Nád. 49). 1597: *Bors szitallo szita* (OL. UC. 101/3).

BORSÓ: pisum; erbse NySz. 1254: Uadit ad locum qui *Bursoteluk* [a. m. borsó?] dicitur (OL. D. 390). 1544: Vöttem *borsot* heyalni (OL. Nád. 41). 1572: Plataycot *borsonak* hozatam (uo. 40). 1597: Zilua octalj 2 *Borso* octalj 1 (OL. UC. 101/3). 1602: *Borsó* Lörincz (SzékelyOkl. V.277). *Borsó* Gergely (uo. 309). [Vö. bagoly-, csicsér-, fárafolyó-, fehér-, hüvelykés-, széges-borsó.]

borsó-szak: puls pisina [puls piso facta]; erbsen-brei? NySz. 1546: *Borso szakra* confreytet (OL. Nád. 41).

BORSOLÓ: conditor NySz. 1731: Az idevaló kiskalmároktól és *borsolóktól* singtől, fonttól d. 6 (GazdtörtSzemle VII.89).

borsoló-kanál, -kalan: [cochlear piperarium; löffel zum pfeffern]. 1597: *Borsolo kalan* (OL. UC. 101/3).

borsoló-szita: [cribrum piperarium; pfeffersieb]. 1539: *Borsolo zita* (OL. Nád. 48).

borzsoló-zsák: [saccus piperarius; sack zum pfeffern]. 1530: Bursa pipertoria *Borsolosak* (OL. L. III. 16. 17). 1544: Az *borsolo sakot* (OL. Nád. 41).

BORSOS: a) piperatus; gepfeffert; b) pretiosus, earus; theuer, fein NySz. 1383: Petrus dictus *Borsos* (Múz. Kállay). 1426: Blasius *Borsos* (Múz. Kende). 1429: Alberto *Borsos* (Lelesz Acta 48/75). 1498: Emerio *Borsos* (Veszpr. 108, Ság 5). 1525: Inter rwbeta *Borsoschereye* (Lelesz Prot. V.268a). 1602: *Borsos* Bálint. *Borsos* Benedek (SzékelyOkl. V.242). 1613/1696: *Borsos* Pál (GazdtörtSzemle VII.406). 1731: *Borsos* Kata (Reizner: SzegedTört. IV.482).

borsos-kolbász: [farcimen piperatum; gepfefferte wurst, pfefferwurst]. 1544: Harom *borsos kolbast* (OL. Nád. 42).

BORZ: melis, taxus, hericius; dachs NySz. 1193: Hec igitur sunt nomina prediorum . . . Petrella. *Borz* [a. m. borz?]. Izca. *Zoboca* (OL. D. 27). 1221: Nicolai filii *Borz* (Pannh. 4/B). 1240 k.: Hec sunt nomina eorum qui debent vinum portare Vonyz Gurga *Burzu* [a. m. borz?] (uo. 61/8). 1393: Thomam dictum *Borz* (ZichyOkm. IV.532).

borz-lyuk: [caverna melis; dachsloch]. 1350/1360: Vsque ad paruum montem ut diebant *Borzlyuk* vocatum (Körmend III/2, Örs 18, l. ZalaOkl. 1.498). 1389: Villa *Borzlyuk* (Pesty: KrassóvmTört. III.189). 1408: Veniret ad quoddam paruum montem *Borzlyuk* nominatum (Lelesz Met. Szabolcs 61). 1430: Ad locum qui vocatur *Borzlyuk* (uo. 27). 1459: Monticulum *Borzlyuk* vocatum (OL. D. 15378). [Vö. 1491: Ad pedem eiusdem montis vbi fouea melotum haberetur (uo. 36398).]

BORZA ? l. bodza.

BORZAS: hirtus, hirsutus, sentus [stb.]; rauh, struppig, zerzauset NySz. (1. jel.). 1601: Reggel felkelek, nézek két fele, mit látok az *borzas* getáknál egyebet? (MA. NLL. 124). 1603: Blasius *Borzas* (SzékelyOkl. V.262).

BOSNYÁK: [Bosniensis]; der bosnier BM. 1604: *Bosnyák* Tamás (KárolyiOkl. IV.3). *Bosnyák* Istvánnak (uo.).

BOSSZANKODÁS, boszonkodás, bosszonkodás: indignatio; ärgernis, verdrossenheit NySz. («bosszonkodás» a.). 1568: *Bozonkodas* 100. Wer birsagh 400. Szythok f 1. Kek mutatas f 1. Bozzw mondas f. 4 (OL. UC. 46/73).

BOSSZONKODÁS, l. bosszankodás.

BOSSZÚ, bosszú: a) maledicus, acerbus; lästerlich; b) contumelia, indignatio, ultio; ärgern, verdross, rache NySz. (1. 2. jel.). 1211: Isti sunt ioubagiones *Boscu* [a. m. bosszú?] Mog Jac Buz (Pannh. Tih. 1/5).

bosszú-mondás: maledictio; lästerung NySz. 1568: *Bozonkodas* 100. Wer birsagh 400. Szythok f 1. Kek mutatas f 1. Bozzw mondas f. 4 (OL. UC. 46/73).

bosszú-szó: [∞]. 1574: Az ideig is az mi *bosszú-szók*, avagy cselekedetek estenek közöttök mind magokon, mind szegény népeken, abból mindenik megcsendesedjék és egymást itt mü előttünk megkövessék (SzékelyOkl. V.94).

BOSSZÚSÁG: injuria, contumelia; ärgernis, verdross NySz. 1557: Menne karth *bozzusagot* raitok tettek (OL. L. III. 16. 17).

BOSZONKODÁS, l. bosszankodás.

BOSZORKÁNYOZ: [aliquem veneficam nominare; jemanden eine hexe nennen]. 1730: És annak előtte papok is mentek hozzája, nem szólott senkinek is, hanem az asszony mihelyest oda ment, azonnal *boszorkányozta* és kiáltotta: ti nem látjátok ennek az fejét, olyan mint három akós dézsza, alig fér meg köztetek (Reizner: SzegedTört. IV.465). [Vö. NySz.]

BOSZÚ, l. bosszú.

BOT: baculus, fustis; stock, stab NySz. («1. bot» 1. jel.). 1184: Eorum uero nomina pro quibus contenderent hec sunt Sudan Egid Petrus Iwa *Both* [a. m. bot?] (Pannh. Tih. 1/4). 1193: Ibi diuiditur cum *Both* (OL. D. 27). 1211: Isti sunt exequiales Senecd Topa Mocud Cemma Bozur *Bot* Buche (Pannh. Tih. 1/5). 1229: *Both* custos in Kysfolud (Pannh. Lib. Rub. 24—34. l. 20. sz.). 1240 k.: Quorum nomina sunt hec *Both* Petur Pepul Ledi Herceg Miclous (Pannh. 61/8). 1377: Quandam possessionem Mortonteleke alio nomine *Bothkemene* vocatam (Múz. Justh). 1402: Benedictum *Bothrafaragoth* (Lelesz Acta 27/18). 1475: Porcionis possessionarie *Bothsymonewlese* vocate (Múz.). 1504: Vnum bonum Gladium simulcum vno magno *Both* (Körmend III/5, Zákány 34). [Vö. bünkös-, toló-, tüzes-, vas-bot.]

BÓT, 1. bolt.

BOTOR: hebes, stolidus, stupidus, bardus; albern, dum NySz. 1504: Gallus *Bothor* (OL. D. 21269).

1. **BOTOS**: [baculum habens: mit einem stocke versehen?]. 1211: Isti sunt piscatores Bodor Cuche Syguer Buhte *Botus* [olv. botos v. bötüs?] Euen (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt exequiales warou *butus* feled pentue (uo.). 1338: Johanne dicto *Butus* (Múz.). 1347: Paulum dictum *Buthus* (ZichyOkm. II 284). 1356: Johannis dicti *Bothus* (AnjouOkm. VI.440). 1368: Johannis dicti *Bothus* (Múz.). 1426: Paulo dicto *Bothos* (Múz. Máriássy). 1430: Ladislaus dictus *Bothos* (OL. D. 12216). 1443: Petro *Bothos* de Felegyhaz (KárolyiOkl. II.233). 1451: Lucas *Bothos* (OL. D. 14467). 1463: Blasio *Bothos* (uo. 15877). 1479: *Bothos*, szn. (Forrás?). 1484: Martino *Bothos* (Veszpr. 107, Gerezd 4). 1517: *Bothoshalma*, hegyn. (Múz. Kállay). 1523: Sebastiano *Bothos* (Múz. Ibrányi). 1602: *Botos* Balás (SzékelyOkl. V.182). *Botos* Tamás (uo. 197). 1603: Stephanus *Botos* (uo. 249). 1736: Martinus *Botos* (CanonVisit. 173). [Vö. 1. 2. *botos* NySz.; 1. 2. 3. *botos* MTsz. ?]

2. **BOTOS**: udo, sculponea, pedulis, pedule, tibiale, calcus laneus; filzschuh NySz. («1. botos» a.). 1564: *Eg bothos* (OL. Nád. 49, «ruhaneműek inventáriumában» Szam. jegyz.).

BOZ, -A, 1. bodza.

BOZDOGÁN(Y), **BOZDUGÁN(Y)**, 1. buzogány.

BOZGÁN(Y), 1. buzogány.

BOZJA, **BOZJÁS**, 1. bodza, bodzás.

BOZOS, 1. bodzás.

BOZZA, 1. bodza.

BŐ: a) ubertus, copiosus; reich, reichhaltig, reichlich, viel; b) amplus, largus, laxus, capax, prolixus; weit, geräumig; c) sonorus; schallend NySz. («2. bő» a.). 1229: In villa Mehus Kara *Bev* [a. m. bő?] Öztupan (Pannh. Lib. Rub. 24—34. l. 20. sz.). 1359: Petro dicto *Beu* [a. m. bő?] (Veszpr. 106, Dec. Episc. 14). 1643: Bizonyosok-e benne, avagy aránzzák-e, hogy schachtot csináltatván, *bővebb* sőt tanálhatnának-e? (GazdtörtSzemle VI.118).

bő-markú, -markó: largus, liberalis; freigebig NySz. 1376: Nicolai dicti *Beumorkow* (Múz.).

BÓBÁJOS? 1. búbajos.

1. **BŐCSŐ**, **böcsű**: legumen; hülsenfrucht NySz. («1. becsű» a.). 1544: Kezeget *böcöre* swtny (OL. Nád. 40). Herenget *böczöre* (uo. 41). 1546: Pro caribus bouinis Pro *böche*. Pro piperato (uo. 49). 1572: Zalanat Ispeknek es *böcöre* (uo. 40). Herynget *böcöre* swtny (uo.). *Eg font lazaez halat böczöre* (uo. 42).

2. **BŐCSŐ**, 1. viz-böcsű.

BŐCSŐ, -S, 1. bölcso, -s.

BŐCSŰ, 1. 1. böcső, 1. és 4. böcsű.

BŐCSÜL, vö. böcsű.

BÖG, **bég**: balo; blöcken NySz. («2. bég» a.). 1251/1271: Legen et Joember consanguineis dicti *Bugen* [a. m. bögő?] (Veszpr. Regn. 0.223). 1484: Anthonius *Begew* (Veszpr. 6, Garabone).

BÖJT-ELŐ, **böt-elű**: [februarius?]. 1609: Az elmult *böjtelőben* küldöttem vala egy levelemet az

bécsi Vekelius uramtól (MA. NLI. 309). [A. m. a NySz.-beli jel. ?]

böjtelő-hó: februarius NySz. 1604—24: Anno 1614 *bötelü hónap* első napján adta isten ez világra Kató leányunkot (KárolyiOkl. IV.5).

BÖJTÖS, **béjtös**: jejunans; fastend NySz. 1211: [Udvornici] Buncheu Keyei *Buhtus* [a. m. böjtös?] (Pannh. Tih. 1/5). [Udvornici] Micchyker Viter *Buhtus* Othoe (uo.). [Udvornici] Juben Ruchtu *Buhtus* Kerus (uo.). Hii sunt coci Endus Feleh *Buhtus* Sata (uo.). Isti sunt exequiales Chenke *Buhtus* Doba Coda (uo.). 1240 k.: Hec sunt nomina piscatorum Tebe Petur *Buhtus* (Pannh. 61/8). 1252: Quorum seruitorum nomina sunt hec Syle *Buhtus* Moyk (uo. 11/F). 1309: Iwanca et *Buhtus* filiis Bolyar (Veszpr. 13, Szőlős, Zala m.). 1398: Kylianum dictum *Beythes* [a. m. böjtös?] (Veszpr. 107, Gergeteg 1). Kylianum dictum *Beltes* (uo. Gergeteg 2). 1424/1498: Paulus *Beythes* (OL. D. 12800). 1442: Dionysius *Beythes* (uo. 36390). 1462: Gregorio dicto *Beythes* (Múz. Kisfaludy). 1480: Pauli *Bewytheus* (Lelesz Acta 90/15). 1488: Blasio *Beytes* (OL. D. 26047). 1489: Blasium *Beythes* (Lelesz Acta 98/21). 1493: Ambrosium *Beythes* (Körmend III/3, Ötvös 71). 1516: Andrea *Beythes* (Pannh. 28/I). 1532: Petri *Beythes* (Múz.).

BÖLCS, **bölcs**?: doctus, eruditus, consilius, literatus, sapiens, philosophus; weise, gelehrt, klug NySz. (1. jel.). 1199: Olechol Visoborum et *Bolchu* [a. m. böles v. búcsú?] manumisit (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl.). 1211: [Udvornici] Zeuleus Reke Toppa *Belch* [a. m. böles?] Chima (Pannh. 1/5). 1237: Seegen filium *Bulchu* [a. m. böles v. búcsú?] (Múz. 10). Zegenh filio *Bulchu* (ZalaOkl. I.13). 1251/1281: *Bulchu*, szn. (OL. D. 346). 1252: *Bulchu*, szn. (uo. 369). 1341: In terra seu loco *Bulchusilwaya* dicto (uo. 3384). 1426: Jacobum *Bewlch* (uo. 35946). 1459: Petro *Bewlch* (Lelesz Acta 70/30).

BÖLCSŐ, **bölcső**? **böcső**: cunae, cunabula; wiege NySz. 1413: Nicolaus dictus *Belchew* [olv. böles = böcső?] (KárolyiOkl. I.588). 1635: 1 *böcső* ha festett 1 f. 1 fejr *böcsőért* 50 d. (GazdtörtSzemle VIII.478).

BÖLCSŐS, **böcsős**: [infans; säugling]. 1728: Sárkány János veje fiát, Ferenczet, *böcsős* korában rontotta meg (Reizner: SzegedTört. IV.408). [Vö. *bölesőbeli* NySz.]

BÖLÉNY? **bélény**?: bison, vison; auerochs NySz. («1. bölény» a.). 1211: In uilla *Belen* [a. m. bölény?] (Pannh. Tih. 1/5). 1302: Mediantibus probis viris scilicet Andrea filio Chugud, *Belen* [olv. bölény?] et Choe de Teyed (AnjouOkm. I.33). [? Helyn. szárm.: 1330: Villarum suarum *Belend* Favez Wamus Kal et Dyaky vocatarum (Veszpr. 107, Köveskál 2).]

BÖLÉNYÉS, **bélényös**: [bisonibus copiosus; reich an auerochsen]. 1349: Fons seu riulus *Belemis* in alium riulum Kapas vocatum cadit (Múz. Kállay). 1488: Stephanus *Bewlenes* (OL. D. 27072).

BÖLLÉR? **bëllér**?: a) [botularius]; wüstrler BM.; b) [pecuarius]; viehhändler BM. 1469: Demetrius *Beller* [olv. bëllér, a. m. bëllér?] (Lelesz Acta 80/54). 1507: Ambrosius *Beller* (Múz. Ibrányi). [Vö. MTsz.]

BÖNDŐ, 1. bëndő.

BÖR, **bér**, **bűr**: corium, pellis, tergus, tergum, cutis, cuticularis, byrsa; haut, fell, leder NySz. 1462: Vnum puluinar *Bewr* (Múz. Kállay). 1556: Harom lada *berrel* bwrethot (OL. Nád. 48). 1561: *Bör* waion [olv. vagyon] giarthatlan harom (OL. L. III. 16. 17). [Vö. *bak*, *barány*, *berbécs*, *bivaly*, *borjú*, *cáp*,

capa-, cserés-, farkas-, háti-, hiúz-, hód-, juh-, kanca-, karmazsin-, kecske-, kecskeolló-, kos-, medve-, nyest-, ökör-, óz-, róka-, szarvas-, talp-, téhen-, tinó-, tulok-, vad-, vehem-, vidra-bőr.]

bőr-gyártó, -jártó: alutarius; gerber, weissgerber NySz. 1489: Elias *Bevrgyartho* (Lelesz Prot. II.20). 1512: Wolfgango *Bevrgyartho* (Körmend Acta II/2, Csatár 55).

bőr-iszák: [saccus scortens; felleisen]. 1597: Harom eoreg *beor Iszakban* valo satorok, az negiedik *biör Iszakban*, minden keoteliuel es harom arbocz faual egietemben (OL. UC. 101/3).

bőr-kapca: [tibiale scorteum]; lederner fussack BM. [lederstrumpf]. 1572: *Bör kapcat* vettem uramnak (OL. Nád. 40).

bőr-kárpit: [tapete scorteum; lederne tapete]. 1637: Keöreös keoról az palota nyomtatott sikos viragos kilencz *beör karpitok*al be vont (OL. UC. 14/43).

bőr-kesztyű, -kesztő: chirotheca pellicea; lederner handschuh NySz. 1549: Egh par *bör kezöt* uttem karuoly hordozny (OL. Nád. 49).

bőr-kosár: [fiscella scortea; lederkorb, maukorb, beisskorb aus leder]. 1548: Ket lo oraba ualo *bör kosar* (OL. Nád. 48).

bőr-láda: [riscus; koffer]. 1597: Hituan ormos *biör lada*, kiben diuersae literae Missiles continentur (OL. UC. 101/3).

bőr-mázsa: 1399: Ab vno Curru pellium vlgo *Beermasatul* vnum aurum (Körmend Acta III/4, Batthyán 13). [Vö. *mázás-szekér* Nyr. XXVIII. 87, 131.]

bőr-tegez: [pharetra scortea; lederner köcher]. 1597: Tatar nilnak valo *biör tegez* feodeletlen (OL. UC. 101/3).

bőr-vödör: uter vinarius; weinschlauch NySz. 1552: Keth *bör vedret* (OL. Nád. 48).

bőr-zsák: culeus, euleum, uter; lederner sack NySz. 1616: Két öreg vizvonó *börzsák*, egyéb hozzávaló szerszámmal. Öt sóvonó *börzsák* (GazdtörtSzemle VI.124). 1638: Egy *Beör sakban* szakallos por (OL. UC. 2/34).

BÖRBENCE, l. bərbence.

BÖRKÉS? l. birkös.

BÖRÖCK, l. bëröck.

BŐRÖS-SZÉK: sella pellicea; lederner stuhl NySz. 1634: Egi zeczel *beöreös szek* (OL. UC. 21/3).

BÖRSÖN(Y), l. bërzsöny.

BÖRTÜS, bértüs: globulatus; körnig NySz. 1572: Vgan ezen nyakba uetonek az gombyaban kyt *börtüsnök* hynak (OL. Nád. 47). Vgan ezen *börtüs* farmetrynghben (uo.). 1635: Hutári mütöl, a kit mi *bertus* münnek [ötvöscéh jegyzékében] hívunk öntés girájától 2 f. 50 d. Azonképen öntés *bertus* asszonyinak való övektől girájától 4 f. (GazdtörtSzemle VIII.474).

BÖRZSÖN(Y), l. bërzsöny.

BÖSÉG, béség: copia, abundantia [stb.]; überfluss, fülle, reichthum NySz. 1608: Buzával, borral, jóval ez mult idén is *béséggel* látogatott [Isten] ő felsége (MA. NLI. 254).

BÖSÉGÉS, búségés: superfluous, cumulatus; reichhaltig, reichlich NySz. (1. jel.). 1643: Kijjivetele [a levegőnek] *búségesbben* lehetne (GazdtörtSzemle VI.120). [Vö. még *böségösen* NySz.]

BŐSZ?: [malus, vehemens, acer, iratus, iracundus, maledicus, pravus, improbus; böse]. 1504: Georgio *Bevz* [a. m. bösz v. büz?] (OL. D. 21269). [Vö. Szily: Nyelvújít. Szót. *böszülmi* a.]

BÖSZÖRMÉNY, bészörmény: Ysmaelita BesztSzőjz. (82. sz.); Ismaeliticus SchlägliSzőjz. (545. sz.). 1325: In villa eorum *Bezermen* vocata (Múz. Kállay). 1360: Petrus dictus *Bezermen* Heges (Zichy-Olm VI.147). [Vö. *muzulmán* NySz.]

BÖT, l. bőjt-elő.

BÖTÖS? l. bétüs.

BÖTÜS? l. bétüs.

BRASSAI-POKRÓC: [stragulum Brassoviense; brassóer decke]. 1543: Vnum *brassay pochroch* (Múz. Kisfaludy).

BRASZLAI, baraszlai: [pannus Vratislaviensis; breslauer tuch]. 1524: *Brazlai* viridi coloris (OL. D. 26266). 1543: Pannum *Brazlay* cubitos VII (Múz. Kisfaludy). 1544: Pannum *Baraslay* (OL. Nád. 40). 1557: Öth neg io fele *barazlait* (OL. Nád. Számadások b. csomó). 1561: Sarga *barazlait* neg singet (OL. Nád. 41). [Vö. 1743: A' *Braszlai* (vagy Silésiai) és a' Psoni Singek között ilyen Proportiót vettem észre (Maróthi: Arithmetica 164).]

BRÁZDA, l. barázda.

BREKENYE, l. berkénye.

BREKINYA, BREKINYE, l. berkénye.

BRÉNZÁ, l. bronza.

BRÉTRA, l. bërëtra.

BRINCA, l. bronza.

BROKINYA, l. berkénye.

BRONZA, bërénza, boronca, boronza, brénza, brinca: caseus Bresnensis; brinsenkäs NySz. 1546: Casei in vtres compositi *Bronza* vocati (OL. L. III. 16. 17). 1549: Vtres casei vulgo *bronza* (OL. UC. 75/39). 1557: Quoddam genus caseorum *Brenza* vasculis 5 (OL. L. III. 16. 17). 1564: Vtres vlgo them-lowy 3 berenze [lat. több. alak *berenza*-ból] (OL. UC. 24/75). 1596: Egi fel zapu *boronza* (OL. L. III. 16. 17). 1601: Casei caratini vulgo *Boronca* (KPénzügymlt. Hungarica). 1619: *Boronca* egy korcos vanaival (OL. UC. 4/24). 1670: Ex larido, butiro, *brinca* et caseis (l. Bartal).

bronza-túró: caseus Bresnensis; brinsenkäse [igy] NySz. [brieserkäse]. 1569: Formagium *bronzathuro* in dolio (OL. UC. 18/15).

BRONZÁS, boronzás: [ad caseum Bresnensem conservandum; für brieserkäse]. 1619: *Boronzas* tonna üres (OL. UC. 4/24).

BÜBÖS?: turbineus, turbinatus; schopfig NySz. 1485: Michael *Bubos* [a. m. búbos?] (Veszpr. 11, Merenye).

búbos-fejsze: [securis genus; eine art axt]. 1566: *Bubos feyze*. Kwlya feyze (OL. Nád. 49).

búbos-szekerce: [securis genus; eine art beil]. 1556: Keth *bubos* kezep *zekerche* (OL. Nád. 49).

BUKÓ?: 1708: Szöke *buczko* ökör (DebrIt., l. Nyr. XXII.518). [Vö. *bötkö* NySz.? *butykó* MTsz.?]

BÜCSÜ, bócsó, bolcsó, bolcsú, bulcsó: licentia; erlaubnis [stb.] NySz. 1095: Unde exit ad puteum

uuezmee inde kadit ad puteum *buchu* [a. m. búcsú?] (Pannh. 15/0o). **1198**: Seruos quorum nomina hec sunt Negu *Bulchov* [a. m. búcsú?] Much (Körmend II/8, Szentgothárd I). **1199**: Olechol Visoborum et *Bolchu* [a. m. búcsú v. böles?] manumisit (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl.). **1210**: Quorum nomina hec sunt Rupa Feud Files Chuca Golombus Soma *Bulsuu* [a. m. búcsú?] (Pannh. 5/F). Libertinos quorum nomina hec sunt Fioch Cugul *Bulsuu* (no.). **1211**: Isti sunt agricole Suge Cheke Wsud *Bolchou* (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt agasones Pot Zemd *Bolchou* Nūma (uo.). Isti sunt ioubagiones Huceh Mouroz Wid Honus *Bolsou* Warou (uo.). In uilla Gamas hii sunt ioubagiones Modoros Juba *Bolsou* (uo.). Isti sunt agricole *Bulchou* Keched Thexa (uo.). [Udvornici] Othoc Thyze Suma *Bulsou* Bocca (uo.). **1237**: Scegen filium *Bulchw* [a. m. búcsú v. böles?] (Múz. 10). Zegenh filio *Bulchu* (ZalaOkl. I.13). **1251/1281**: *Bulchu*, szn. (OL. D. 346). **1252**: *Bulchu*, szn. (uo. 369). **1341**: In terra sen loco *Bulchusilwaya* dicto (uo. 3384). **1434**: Vineas exemtas et libertatas wigo *Bochozewlew* appellatas (Veszpr. 12, Nagypécsöl). **1588**: Senki *buchut* ne adgion predicatornak az Wr hyre nekwl (OL. UC. 64/35). [Utána: «Egy falw se fogaggion se hiutalt miwellien predicatornak az Wr hire nekwl».]

búcsú-vétlen: sine valedictione; ohne abschied NySz. **1593**: Ha önként elmeune és *bolcsúvétlen* az megirt vitézlő Lázár Farkas uram földiről akarátja ellen (SzékelyOkl. V.153). **1634**: Valamely posta itt udvarunkban nem laknék, hirtünk, engedelmiünk nélkül imitt-amott farsangolna, vagy elszöknék, vagy *búcsúvétlen* menne el, meg kell érette halni (Gazdtört-Szemle VII.132).

BUGA?: a) galla; gallapfel; b) tegumen, testa; schale NySz. **1232**: *Buga* [nőnév, a. m. buga?] (Múz. 4). **1391**: Nicolaum dictum *Buga* (ZichyOkm. IV.468). **1521**: Ad locum *Erbuga* dictum (EgyKönyvt. Litt. Epist. Orig. 22). [Ugyanitt: «Penes Erthew, és egyéb ér-rel összetett szók» Szam. jegyz.]

BUJA: **1736**: Egy török varrásos sokféle selyemmel varrott nagy *buja* vászonkendő (CanonVisit. 176). [Vö. NySz. 2. jel.]

BÚJDOSÓ: [error, vagatio, peregrinatio, erratio; das herumirren]. **1668**: Fiai *bujdosoba* vannak (OL. UC. 1/21). [Vö. NySz. szólások a.]

BUJTÁS, bojtás: inoculatio palmitis, propagatio; das ablegen NySz. («bojtás» a.) **1559**: Pro *boytas* in vinea (OL. Nád. 48). **1597**: Az zeoleo *boitas* es ganey nekwl szwőkös (OL. UC. 101/3)

BULCSÓ, l. búcsú.

BULGÁR, l. bolgár.

BULIN l. balin.

BUMBÁK: **1555**: Keeth fedel *bumbakbwl* zsth (OL. Nád. 48). Keth fedel *bumbakbwl* zewth (OL. L. III.16. 17). [Vö. *bumbachius* Bartal?]

BUNA: [?]. **1199**: Nomen alteri Caraz vxori eius *Buna* (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl.). **1211**: Hii sunt pulsatoree *Buna* Keseyd Hyzy (Pannh. Tih. 1/5). **1240** k.: Hec sunt nomina equestrum in eodem predio Hanta *Buna* Chumoz Bulusoy (Pannh. 61/8). [Vö. *buna* MTsz.? *bunna* NySz.?]

BUNDA: vestis hiemalis pelle subducta; winterpelz NySz. **1793**: Ex villosis ovium pellibus vestem consarcinans rusticolae et opiliones, quae instar pallii vel penulae usque ad talos ab humeris dependet. *Bunda* illi nomen (l. Bartal).

BUNKÓS, vö. bünkös-bot.

BURÉT, l. borít.

BÚR-FA, l. bór-fa.

BÚR-FENYŐ, l. bór-fenyő.

BURÍT, l. borít.

BURJÁN?: herba inutilis, sterilis; gätgras, unkraut NySz. **1364**: Dyonisium dictum *Buryan* [a. m. burján?] (ZichyOkm. III.245). **1426**: Stephanum dictum *Buryan* (OL. D. 27857). **1454**: *Buryan*falwa, hn. (uo. 14604). **1481**: Jacobi *Buryan* (uo. 18462). **1485**: Matheus *Buryan* (Veszpr. 11, Merenye).

BÚS: tristis, moestus; kummervoll, grämlich NySz. **1186**: Sunt autem eorum hec nomina Sciget eiusque filii Keve Ab *Buus* [a. m. bus?] (Pannh. Lib. Rub. 19. l. 16. sz.). **1222**: Nomina uero hominum de predicta uilla hec sunt Forcos *Buus* Mech Cumur (Pannh. 3/L). **1252**: Conterminando terre *Bws* et Mycou barbati de uilla Graz (OL. D. 369). **1394**: Nicolaus dictus *Bws* (ZichyOkm. IV.536). **1402**: Emericus dictus *Bws* (Múz. Kállay nr. 7). **1408**: Emericus *Buus* (Múz. Kállay). **1436**: Benedicto *Bws* (Lelesz Acta 53/44). **1443**: Gregorio *Bws* (Veszpr. 2, Barlag). Gregorio *Bws* (HazaiOkm. V.237). **1451**: Johannes *Bws* (OL. D. 14467). **1470**: Gregorius *Bws* (Lelesz Beres. XIV.2). **1478**: Albertus *Bws* (OL. D. 18145). **1484**: Laurencio *Bws* (Lelesz Acta 94/22).

BUSA?: a) «kövér, köpcös, zömök, duzzadt, vastag»; b) «nagyfeji» MTsz. **1602**: *Busa* [a. m. busa?] Márton (SzékelyOkl. V.290). **1686**: Egyik barna *busa*, másik csákó szöke, harmadik *busa* szöke ökör (DebrLt., l. Nyr. XXII.518). **1707**: Szöke *busa* ökör (uo.). **1708**: Egyik fakó, másik kesely *busa* ökör (uo.). Sárگا *busa* ökör (uo.). **1711**: Bán Tamás ismerte meg itt városunkban lakos Kecskeméti Pálnak egy röt, *busa* söréjét (uo.).

BUSTYA?: ferus, immanis; wild, grausam NySz. **1389**: Possessionum *Bustahaza* [a. m. bustya?] Zaladobos Hozyumezeu (Lelesz Met. Mármaros 13).

BUTA: a) retusus; stumpf; b) stupidus, hebes; dumm NySz. **1481**: Petrum *Bwtha* (Lelesz Acta 91/19). **1517**: Anthonio *Bwtha* (KárolyiOkl. III.101).

BUTYKOS: lagena angusti oris; enghalsiger krug NySz.: angster, ängster BM. **1684**: A pincze ajtaján alig lát kimenni, vagy a nagy tágas kapun is alig tud kitérni köntöse alatt levő jól felszerült *butykossal* annyira tántorog az ina miatt (Gazdtört-Szemle I.250). [Vö. MTsz.]

butykos-korsó: [lagena angusti oris; enghalsiger krug]. **1638**: *Butikos korso* (OL. UC. 2/34).

BÚZA: triticum, frumentum; weizen NySz. **1221**: Jobagiones quorum nomina sunt hec *Buusa* [a. m. búza?] Wina Tyuan Chotod [Chotad?] Heuseb Theku (Pannh. 4/B). **1399**: Petro *Buza* dicto (Múz.). **1407**: Laurencio *Buza* (ZichyOkm. V.496). **1428**: Laurencio dicto *Buza* (Veszpr. 11, Lovas). **1451**: Johanne *Buza* (OL. D. 14905). **1528**: In ciuitate Pesthiensi in platea *Buza* weza vocata (Múz. Kisfaludy). **1558**: Ako *buza* wagian Rezneken kywel az Zegensegh tartozot (OL. Nád. 49). **1594**: *Buza* allya vagon (OL. L. III. 16. 17). Maghnak valo giartatlan *buza* (OL. UC. 106/3). **1603**: Emericus *Buza* (SzékelyOkl. V.257). **1605**: Liztt, wezyu, giartatlan *buza* (OL. UC. 28/61). [Szám. 1193: Ibi diuiditur cum *buzad* [szn.] (OL. D. 27).] [Vö. abajdoc-, alakor-, dézsma-, malomvám-, tar-, tavasz-, tavaszi-, török-, vámbúza.]

búza-asztag: meta tritici; weizenfemen NySz. 1594: Az másik *búza asztagban* vagion kalongia 243 (OL. UC. 106/3).

búza-dara: polenta; korngrütze NySz. 1638: *Búza dara* (OL. UC. 2/34).

búza-dézsma, -dézma: [decimae tritici; zehent von weizen]. 1603: Minden szántó ember *búza dézma*-kor penna kővével tartozik egy kővével (Canon Visit. 152).

búza-ház: [granarium; kornspeicher, kornhaus]. 1564: In domo *Buzahaz* tritici coreti 652 (OL. UC. 24/75).

búza-kepe: [capetia tritici, acervus manipulorum tritici]; mandel von weizengarben BM. 1553: Ez ezthendewbe myndeneth walo dezma gabona Az Gelse kesbe waghon buzakepe 64 Az Komar kesbe waghon buzakepe 206 Az Kolon kesbe waghon buzakepe 26 (OL. Nád. 48).

búza-liszt: far [stb.]; kormehl NySz. 1566: Az belső warban az boltok alath egy gernelben waghon *búza lyzth* cub. LXXIII (OL. Nád. 49).

búza-ocsú: [afterkorn]. 1638: *Búza ocsiu* (OL. UC. 2/34).

búza-piac: [forum frumentarium; kornmarkt]. 1499: In Teatro frugum *Buzupjaczja* vocato (HazaiÓkm. I.383). 1511: Vnam domum Lapidem in Teatro *Buzupjacz* nuncupato (Múz. Kisfaludy).

búza-szömlés: [das anslesen des weizens]. 1684: A buzaszemlőknek nagy ravasszága szokott lenni, mert a buzaszemlésben a minemü szokást szokott a frumentarius prescribálni, . . . olyankor azon eseléd azt szokta cselekedni, hogy a megszemelt kevés búza rakását széljel nyomván a közepét szemeletlen búzával tölti meg (GazdtörtSzemle I.248).

búza-szömlő: [weizenausleser]. 1684: A buzaszemlőknek nagy ravasszága szokott lenni, mert a buzaszemlésben a minemü szokást szokott a frumentarius prescribálni, . . . olyankor azon eseléd azt szokta cselekedni, hogy a megszemelt kevés búza rakását széljel nyomván a közepét szemeletlen búzával tölti meg (GazdtörtSzemle I.248). Mikor valamely buzaszemlőknek a rakását el akarják tölteni, elsőbben széljel tekintsék és jól megvizsgálják (uo.).

búza-vásár: [forum frumentarium; kornmarkt]. 1486: In dicta Ciuitate pesthiensi in vico *Buzawasar* (OL. D. 19161).

búza-vetés: seges triticea; weizensaat NySz. 1700: A búza dézmáláskor valakinek dézmaadó parasztföldben *búza*, vagy gabona *vetése* volt . . . eleitül fogva mind azokból ő nagyságoknak kilenced szokott járni (GazdtörtSzemle VII.404).

BÚZÁS: triticeus; weizen- NySz. [tritico copiosus; reich an weizen]. 1381: Benedicto dicto *Buzas* (Veszpr. 107, Lula 5). 1398: Petrus dictus *Buzas* (ZichyÓkm. V.89). 1420: Dominicus *Buzas* (uo. VI.594). 1423: Johannes *Buzas* (Lelesz Aeta 43/83). 1450: Franciscus *Buzas* (Körmend III/3, Baráti 78). 1451: Michael *Buzas* (OL. D. 14479). 1458: Johanne *Buzas* (Lelesz Aeta 69/27). 1463: Emerico *Buzas* (Múz. Kállay). 1500: Johannem *Buzas* (KárolyiÓkl. III.42). 1602: *Buzás* Máté (SzékelyÓkl. V.226). 1603: Georgius *Buzás* (uo. 255).

BUZGÁN(Y), -OS, l. buzogány, -os.

BUZGÓ: fervens, effervens, fervidus; wallend, eifrig, inbrünstig NySz. 1429: Dominico *Buzgo* (Lelesz

Acta 48/38). 1469: Georgium *Buzgo* (OL. D. 16923). 1498: Johanne *Buzgo* (uo. 20702).

BUZOGÁNY, bozdogán(y), bozdugán(y), bozgán(y), buzgán(y), buzogván(y): clava, cambuca, cambuta, cambota, pila clavata; keule, streitkolbe NySz. 1424: Vnum baculum ferreum *buzgan* nominatum (Múz. Kállay). Arcus cum faretra et *buzgan* (Pesty: KrassóvnTört. III.306). 1430: Cnm Claua wlg *Buzogwan* vocata (Lelesz Aeta 49/18). 1491: Biccelli, Dacus, *Bozdogan* Turcales (OL. D. 26051). 1518: Unum pileum et unum *bozdogan* (KárolyiÓkl. III.119). 1548: Ket *bozgany* es eg heges tör (OL. Nád. 48). 1602: *Buzogány* Ferencz (SzékelyÓkl. V.318). [Vö. *bozdoganum*, Bartal.]

BUZOGÁNYOS, buzgányos: clavatus; mit keule versehen NySz. 1482: Thoma *Buzganyos* (OL. D. 18693).

BUZOGVÁN(Y), l. buzogány.

BÜBÁJOS, bibájos? bőbájos?: magus, incantator; zauberer NySz. (2. jel.). 1476: Cuiusdam stagni *Bobayostho* [a. m. búbájos?] (OL. D. 17864). 1588: Tolwayok paraznak *bibaosok* es egyeb fele latrok (OL. UC. 64/35).

BÜCSŐS, l. bécüs.

BÜCSÜL, l. bécgül.

BÜDÉS, l. büdös.

BÜDÖS, bidés, bidös, büdés: foetidus, foetulentus, putidus, olidus, olens, rapidus; stinkend NySz. 1221: Nomina uero seruorum sunt hec *Budus* [a. m. büdös?] Disky Vina (Pannh. 4/B). 1342: Piscinam *Bydiston* vocatam (ZichyÓkm. II.35). 1347: Puteo *Byduskut* dicto (ZalaÓkl. I.468). 1368: Possessionem Warhegaliabudusfolua [a. m. büdös?] vocatam (Múz. Máriássy). 1378/1425: A capite cuiusdam Riuli *Byduskuthfew* vocati (OL. D. 11297). 1386: Piscinas *Budwser* Swlywmuspalya Kysswlywmus (uo. 7182). 1413: Quendam lacum *Bydesthow* appellatum (Múz.). Unius piscine *Bydesthow* (TelekiÓkl. I.393). 1415: Laci *Bydesto* vocati (OL. D. 30771). 1416: Prope fontem scaturientem *Byduskuth* vocatum (Lelesz Met. Zemplén 1). 1419: Usque Baglyastho et *Bewdeskwrt* (OL. D. 28793). 1424: Incepissent a capite cuiusdam riuli *Byduskuthfew* vocati (Múz.). 1427: Pratum sew lacum wlgariter *Bydeser* vocatum (Lelesz Met. Szabolcs 1). 1451: Vallis *Bydesthow* nuncupate (OL. D. 30281). 1452: Piscinam *Bydesthow* vocatam (uo. 31146). 1487: Peruenissent ad quendam fontem *Bydeskwth* vocatum (uo. 37066).

BÜKK, bik, bikk, бүк: fagus; buche NySz. [silva fagina; buchenwald]. 1095: Per latera montis usque ad introitum fagorum qui uulgo dicitur *bik* zadu (Pannh. 15/Oo). Inde kadit ad puteum *buchu* [a. m. бүкк?] (uo.). 1203/1254: In loco qui dicitur *Bycfen* (Veszpr. 11, Merenye). 1206: Silua que uocatur *bich* (OL. D. 45). 1208/1359: Transit ad aquam *Buccurem* [a. m. бүкк?] (uo. 50). 1222: Per magnam uiam uadit ad Seelus *byk* (uo. 103). 1223/1359: Usque fagos que dicuntur *Nogebik* (Zimmermann-Werner I.28). 1228/1357: Siluam fagi que uocatur *Madadbiki* (HazaiÓkm. VI.22). 1242: Sub arboribus *Byk* et Ihor (OL. D. 33702). 1251: Per uallem que uulgariter *Bikwelg* dicitur (uo. 36645). 1265: Vbi iungit duas arbores quarum vna *byk* in Hungarico, Latine uero fagus nominatur (Wenzel III.126). 1274: Venit ad partem orientalem ad byktorok (HazaiÓkm. VII.149). 1275: Ad montem excelsum Chababykteteu uocatum (OL. D. 902). 1283: Arboribus Cher et *Bik* uocatis (Kubinyi: MTörtEml. I.131). 1313: Arbor magna Hangas *Byk*

uocata (OL. D. 1822, l. AnjouOkm. I.307). 1314/1328 : Circa locum Seguth**bik** uocatum (Múz. Jankowich, l. AnjouOkm. I.373). 1327 : Circa ipsam metam est nemus Bababyke (AnjouOkm. II.288). 1329/1335 : Due arbores fagus que wlgó *Byk* dicitur (OL. D. 2519). 1330/1420 : Iungit vnam arborem Eur**byk** vocatam (Múz. Soós). 1337 : A quodam loco *Byk*zad vocato (SztárayOkl. I.417). 1337/1414 : A quodam loco *Byk*zad vocato (OL. D. 3089). 1339 : Venit ad *byk* silvam (ZalaOkl. I.352). 1365 : Medietas Silue wlgariter Nog**byk** nominate (Körmend I/9, Saah 59). 1391 : Arborem fagi wlgariter *Byk* dietam (OL. D. 33467). 1408 : Circa Siluam Althal**byk** sclauonicum autem Prechnabukovyna vocata (uo. 9416). 1411 : Duas arbores *Byk* (Múz. Kállay). 1419 : In prato wlgó Bukmalalya (Múz. Békássy). 1454 : Secus quandam Siluam Hozyw**byk** nuncupatam (Múz. Bethlen). 1455 : In loco Halal**byk**ethorka penes quandam viam (Körmend, Unyom. 74). 1484 : Venit ad partem orientalem ad *Byk*thorok (OL. D. 36753).

bükk-erdő : silva fagina ; buchenwald NySz. 1252 : Uenit ad siluam que uocatur *Byk Erdeu* (OL. D. 33710). 1270 : Intrando siluam *Bykerdev* (uo. 705). 1335 : Quandam silvam faginam vulgo *bykerdev* vocatam (SztárayOkl. I.93). 1335/1449 : Quandam siluam faginam wlgó *Bykerdev* vocatam (OL. D. 2963). 1336 : Quandam silvam faginam vulgo *bykerdev* vocatam (SztárayOkl. I.108). 1343 : Terminatur circa quandam Siluam *Byk Erdeu* nominatam (Múz. Jankowich). 1385 : Siluam *Bykerdev* (Körmend, Heim 382). 1394 : Silua magna *Bykerdev* vocata (OL. D. 7952). 1408 : Quadam Silua wlgó *Bykerdev* vocata sclauonicum autem Bukowyna diceretur (uo. 9416). 1489 : Ad siluam permissionalem *Bykerdev* vocatam (Körmend V/8, nr. 266).

bükk-fa : fagus ; buche NySz. 1193 : Est ibi *Bigfa* pro meta (OL. D. 27). 1243 : Ad arborem fagi que wlgó dicitur *Bich fa* (uo. 259). 1252 : Ad arborem signatam que uulgo dicitur *Bykfa* (uo. 33710). 1257 : Arbor que dicitur *Bykfa* (uo. 456). 1259 : Inde ad *bikfa* (uo. 33714). 1299 : Iungit arborem *bykfa* super qua est crux (Múz.). 1335 : Sub arbore fagi vulgo *bikfa* (ZalaOkl. I.299). 1340 : Arbor fagy uulgariter *Bykfa* vocata (Veszpr. 11, Oroszton). 1341 : Sub arbore fagy *Bykfa* uulgariter dicte (OL. D. 3416). 1351 : Super duabus arboribus faginis wlgó *bykfa* vocatis (Forrás ?). 1357 : Sub arbore fagi vulgo *bikfa* vocata (SztárayOkl. I.267). 1363 : Sub arbore fagi wlgariter *bykfa* dieti (Múz.). 1368 : Sub arbore fagi wlgariter *Bikfa* dieti (Múz. Kapy). 1370 : Sub quadam arbore fagy wlgariter *Bykfa* vocata (OL. D. 5831). 1376 : In radice cuiusdam arboris fagi wlgariter *Bykfa* dieti (Veszpr. 11, Merenye). 1461 : Due arbores Twlfa et *Bikfa* (OL. D. 35077).

bükk-kerék : [silva fagina (circularis ?) ; (kreisförmiger ?) buchenwald]. 1193 : Inde ad *big quereg* (OL. D. 27). Inde ad Moinnerov kerek (uo.). Inde ad *bik kerek* (uo.).

bükk-nyest : [molis genus] ; buchmarder NySz. 1571 : Egy *bik nestet* (OL. Kolozsm. 72).

bükk-tőke : [truncus fagi ; buchklotz]. 1302 : In quodam loco vbi est quidam truncus *Byktuke* vocatus (Múz. Jankowich).

BÜKKÉNY, l. bükköny.

BÜKKÖNY, **bükkény** : vicia ; wicke NySz. 1549 : Teonkeol. *Bucken*. Zab (OL. Nád. 41). 1597 : Boszi arpa, *bükken*, tauaszi buza (OL. UC. 101/3).

BÜKKÖS, **bikës**, **bikkës**, **bikkös**, **bikös** : silva fagina ; buchenwald NySz. 1291 : Penes quandam Siluam *Bykes* (OL. D. 1332). 1381 : In flumini *Bykus*pataka (Körmend II/9, Dolynch 22). 1381/1413 : Per vnam siluam *Bykus* vocatam (Múz. Kállay). 1421 : In quadam magna Silua Nag *Bykes* vocata (Lelesz Met. Ung. 46). 1429 : Ad maiorem montem ascendendo in Silvam *Bykes* procedendo (Múz. Forgách). 1482 : Siluas glandinosas Kadarcherdeye Baglyas Zylasme gy Mochar Dezka Mochar et *Bykes*halom vocatas (Múz.).

BÜNKÖS-BOT : [baculum nodosum ; knoten-stock]. 1756 : *Bünkös bot* (DebrJk.). [Vö. *bunkós* NySz.]

BÜNÖS, **bínës** : nocens, peccator, sons, sonticus ; sündler NySz. 1500 : Johanne *Bynes* (OL. D. 20956).

BŰR, l. bór.

BŰRKËS, l. birkös.

BŰRŰ, **bêrü** : ponticulus ; steg NySz. 1270/1280 : Iuxta viam et vineam Olburuh [a. m. büri ?] (Körmend, Heim 5). 1404 : Ad quandam flumini paruum vbi pedites possunt per lignum transsire wlgó Serynabew vocati (OL. D. 35316). 1462 : Ad locum vbi pedites per lignum possunt pertransire wlgó zeryna bew (OL. D. 35637).

BŰSÉGËS, l. bőséges.

BŰTŰS ? : 1211 : Isti sunt exequiales warou *butus* [a. m. büttis ?] feled pentue (Pannh. Tih. 1/5). 1338 : Johanne dicto *Butus* (Múz.). 1347 : Paulum dictum *Buthus* (ZichyOkm. II.284). 1399 : Johannes *Beutevs* (Múz. Kállay). [Vö. *bütü* NySz. *bütü* MTsz. ?]

BŰZ ? : a) odoramen, odoramentum ; geruch ; b) foetor, putor, pedor ; gestank NySz. 1211 : Isti sunt ioubagiones Boscu Mog Jac *Buz* [a. m. büz v. boz ?] Sebeh Syeu (Pannh. Tih. 1/5). 1504 : Georgio *Bewz* [olv. büz v. bösz ?] (OL. D. 21269). [Vö. *bak-büz*, *-büzü*.]

BÜZÖS, **bízös** : putidus, foetidus ; stinkend NySz. 1233 : Tendit ad quandam terram quam incole *Buzus* [olv. büzös v. bozos = bodzás ?] teluk appellant (Múz. Kisfaludy). 1240 k. : Tres mansiones exequialium quorum nomina sunt hec *Byusius* [a. m. büzös ?] Nerka Putus (Pannh. 61/8). 1268 : Exinde currit iuxta *byzus* cut (Múz. Burián). 1269 : Progreditur in eadem via usque ad locum qui dicitur *Bizuskuuth* (Múz. Jankowich, l. Kubinyi : MTörtEml. I.64). 1271 : Terram suam *Byzus*cut uocatam (OL. D. 770). 1292 : In valle uidelicet qui uulgo *Buzus* uocatur (uo. 1341). 1320 : In aqua *Byzus* nominata (uo. 2000). 1329 : Descendit ad *Byzustou* (AnjouOkm. II.399). 1329/1417 : Inde descendit ad *Byzustw* (OL. D. 28723). Inde descendit ad *Byzusthu* (uo. 37277). 1368 : *Bysuskuth*, hn. (SoprOkl. I.377).

C.

CAFRANG: dorsuale, phalerae, stragulum, tegumentum equi; schabracke, pferdedecke NySz. (I. jel.). 1529: Pallium. *Chafrang*. Birreta (OL. Nád. 43). 1581: Egi oltar óltóztetre walo veres selembwl chinalt arany fonallal elwagh *chafrangh* (OL. L. III.16. 17). [Vö. NySz.] [Vö. csáprág.]

CAJT-HÁZ, cëjt-: armamentarium; rüstkammer, zeughaus NySz. 1637: Az *czejt haz* felett (OL. UC. 14/43).

CAKÓ: ciconia; storch NySz. 1426: Jacobum *Chako* [a. m. cakó?] (OL. D. 35946). 1441: Stephano dieto *Chako* (Lelesz Acta 56/2). 1448: Johannes *Czako* (Múz. Kállay). 1460: Possessiones *Czakofalwa* Jacobo (OL. D. 15508). 1468: Philippus *Czako* (uo. 16629). 1476: In prato *Czakokapozthaya* vocato (Lelesz Acta 86/28, vö. KárolyiOkl. II.451). 1481: Nicolai *Czako* (OL. D. 18462).

CANGÓ ? l. cankó.

CANKÓ, cangó ? csángó ? : [faex vini cremati veii cerevisiae, vinum vile]; das letzte, die hefen (von bier, branntwein), schlechtes getränk BM. («cankó» a.) sauerwein uo. («csángó» a.) 1401: Georgium *Chango* [olv. cangó v. csángó?] dictum (ZichyOkm. V.233). 1424: Petro *Chanko* [a. m. cankó?] (Múz. Forgách). 1560: *Csángó* [eredeti helyesírása?] András (SzékelyOkl. V.76). 1584: *Czanko* Thamas [igy kétszer] (OL. UC. 56/33). 1602: *Csángó* Miklós (SzékelyOkl. V.207). [Vö. csángó és cankó MTsz.]

CÁP: hircus; geissbock NySz. 1584: Bak kechke. *Czap*. Ellő kechke (OL. UC. 56/33). 1637: Meddő keczke Eöreg *csap*. Eöreg *berbecz* (uo. 14/43).

cáp-bőr: [pellis hircina; bockfell, bockleder]. 1637: Kos beör. *Csap beör*. (OL. UC. 14/43).

cáp-ször: [pili hircini; bockhaar]. 1637: *Csap beör* Gyartatlan *Csap sor* [olv. cáp-ször] es neosteny taualy keczyke ollo beör Nro 8 (OL. UC. 14/43).

CAPA: corium punctis asperatum; leder, das auf fischotterart zugerichtet wird NySz. (I. jel.). 1529: Kopenyeg. Pokrocz lasnyak *Czapa*. Chyzna (OL. Nád. 43). 1543: Frena duo ex *chyapa* (Múz. Kisfaludy). 1545: De cute *czapa* (KPénzügymL. Denkbuch 384. köt.). 1547: Harom *czapa* feket (OL. Nád. 48). 1552: Eg hegéstörth *czapa* nekl (uo. 49). 1558: Pixis manualis Vna *czapa*. Ferum enbitale (OL. UC. 97/19). 1581: Egy eoregh pallos araniazoth *czapa* az hűwele (OL. L. III.16. 17).

capa-bőr, -bér: corium punctis asperatum NySz. («cáp-bőr» a.); [leder, das auf fischotterart zugerichtet wird]. 1544: Emit wigo *chapa berth* (OL. Nád. 40).

CAPÁZ, vö. mögcapáz.

CĖCĖLLYE, CĖCĖLYE, l. Cicëlle.

CĖDA ? : nequam, petulans, dissolutus; muthwillig, ausgelassen NySz. 1439: Laurencio *Cheda* [a. m. cĖda?] (OL. D. 28978).

CĖDRON, l. citrom.

CĖDULA-PĖNZ: 1684: Erdeinkről hordandó tűzfáért limitált *cĖdulapénzt* vagy kemencezab, urbáriumban meg levén irva, a szerint exigáltasson udvarbírónk (GazdtörtSzemle I.240). [Vö. «A szentmiklósi uradalom jobbágjai, a munkási uraság erdeiből élveztek faizást, ezért minden kemenczétől tartoztak fizetni évenként egy-egy köből zabot, mi kemencezabnak neveztetett. A visszaélések elkerülése végett tartoztak a lakosok a tűzfára cĖdulát váltani, különben szekerstől behajtottak» Lehoczky Tivadar jegyzete uo.]. 1692: Udvarbírónak pénz fl. 100... asztalczipó per diem 4. közeczipó nr. 6. item *cĖdula-pénz* (uo. VI.181).

CĖG ? l. cĖge.

CĖGE, cĖg ? cĖk ? ceke ? cĖke ? csege ? **csĖge** ? : nassa piscatoria; fischerrense NySz. 1184: Eorum uero nomina pro quibus contenderent hec sunt Warov *Ceke* [a. m. cĖge?] Cekelev Des (Pannh. Tih. 1/4). 1193: Usque ad arborem *cequfa* [olv. cĖk ? a. m. cĖge?] (OL. D. 27). 1211: Isti uero sunt vdornici Fenche *Cegu* Curt Latamas (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt pulsatores Etey Pauca Theke keneth *cegne* (uo.). 1222: Nomina nery hominum de predicta ulla scilicet Nulos hec sunt *Cege* Vilmod *Ceku* Prugoy *Ceke* Forcos (Pannh. 3/L.). 1240 k.: Quorum nomina sunt hec Copo Bene *Ceke* (uo. 61/8). Hec sunt nomina de eadem villa equestrium seruicium Cekez Aga *Cheme Cegu* (uo.). 1252: Quorum seruitorum nomina sunt hec Much *Chege* Darka Mura (Pannh. 11/F). 1269: In monte Bordachege vocato (Körmend III/2, Pezye 90). 1299: *Chege* [a. m. cĖge?] de Kach scenaya (MonStrig. II.475). 1320: Vineam in eiusdem ville *Chege* territorio Zeuleumal vocato (Veszpr. 4, Csege). 1448: Per terras fenosas wigo *Cheg* [olv. cĖg?] nominatas (OL. D. 36391). 1492: A quodam monte *Chegegyewpwy* vocato (HazaiOkl. 444). [Vö. Herman O.: MHalászat II. 776–779, *cĖg*, *cege*, *cĖge*, *csege* a.] [Vö. szĖgye.]

CĖGÉR: signum, index; zeiger, schild NySz. 1525: Ad monticulum *Czege*hegye [a. m. cĖgér?] lapossa gorongya vocatum (Lelesz Prot. V.268a). 1540: Contra voluntatem nostram et tocius oppidi hedera sua suspendit wigo *czegeth* ki tewtew et vina educillaut (Múz. Kállay).

cégér-pénz: [tranksteuer?]. 1624: Az látó-bort, és *cégér-pénzt* az város birájának tartozzék kezében adni mind az szentegyház szükségére, s mind város segítségére (GazdtörtSzemle III.333). [Vö. *cégéradó* BM. ?]

CÉH: collegium opificum; zunft NySz. 1466: Ipsi more aliorum pellificum et artiicum societatem wlgariter *Czech* habencium (Múz.). 1480: More aliorum pellificum selliparium et artificum societatem wlgariter *Czeh* habencium (uo.). 1495 k.: Ad *Czeh* magistrorum pellificum (OL. D. 30244). 1523: More Sntorum et aliorum artificiorum societatem wlgariter *Czeh* habencium (Múz.). [Vö. 2. *cecha* Bartal és 1486: Sub promissione *Cech*e artis doleatorum (OL. D. 25268).]

céh-láda, -ládája: cista collegii; zunftlade NySz. 1600: Akkoron Atták az mi kezonkben az *Czéh* ladayat, Minden Leueleiuel Egyetemben (Mihalik: KassaÜtvTört. 53 és 54). 1609: Az fedelet [a kannáét] Debrezeni Imreh az *czéh* ládájával vitt [olv. vitte] zálogban maga szüségéért (uo. 212).

céh-levél: zunftbrief, gildbrief BM. 1600: Akkoron Atták az mi kezonkben az *Czéh* ladayat, Minden Leueleiuel Egyetemben es Annak felette az *Czeh* leuelet, es az *Czéh* Peezetit (Mihalik: KassaÜtvTört. 53 és 54). [Vö. CzF.]

céh-mestér-levél: [zunftmeisterbrief]. 1635: Legelsöbben is azt tartja a *céh*mester levelek [t. i. a kannagyártóké], 2 font ö önért 1 fontot ad műben ujat, ha pedig annyi font önt visszakér, amennyit adott a munkáért, fontjától kell adni, ha tálat csinál 20 d. (GazdtörtSzemle VIII.480).

CÉJT-HÁZ, 1. cajt-ház.

CÉK ? 1. cége.

CEKE ? CÉKE ? 1. cége.

CÉKLA: beta; rübe NySz. 1544: Wöttem ég kosar spinaczozt *czeklat* (OL. Nád. 40).

CÉKLÁS: [betis copiosus; reich an rüben]. 1322: Johannis dicti *Celias* [a. m. céklás ?] (Múz. Mariássy). 1323: Johannes dictus *Checlas* (Múz. Kállay). 1423: Jacobo dicto *Cekilas* (Lelesz Acta 43/76). 1426: Stephanus *Cheklas* (Múz. Kende).

CELLÉR ?: salarius; salzverkäufer NySz. 1522: Johannes *chelleer* [a. m. cellér ?] (OL. D. 37004).

CÉMA ? 1. csima.

CÉMÉR, 1. címér.

CÉMMA ? 1. csima.

CENDÉLY: zendel, zindeltaffet NySz. 1435: Johannem *Cendel* [a. m. cëndély ?] (Múz. Kállay). 1468: Demetrium *Czendel* (OL. D. 16618). 1473: Vnum ligamen capitis deauratum Zederyes *cendel* (Körmend Heim 562).

CENK ? cenke ? a) caniculus, catulus, catullus; hund, hündchen; **b)** acula, calo, homo scelestus; kriegsknecht, bube NySz. 1211. Isti sunt exequiales huius *Chenke* [olv. cenke ? a. m. cenk ?] Buhtus Doba Coda (Pannh. Tih. 1/5). 1222: Mansiones Geke Balar *Chenke* Man Nymige Gekune (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1240 k.: In predio Digna hec sunt nomina Jobagionum *Cengu* [a. m. cenk ?] Moraz (Pannh. 61/8). Hec sunt nomina aratorum in eodem predio *Cenke* [a. m. cenk ?] Hotolmos Enge (uo.). 1256: Item Pangrachfaya et *Chenkeureme* [hn.] similiter prope Morusium (ErdMúzI.t., I. Wenzel VII.430). 1309: Crisio

filio *Chenke* (Veszpr. 13, Szölös Zala m.). 1360: Ad vnam laz *Chenkelaza* vocatam (OL. D. 4966). [? Szárm.: 1222: Fratrem *Chenkud* (Veszpr. 12, Nagypécsöl). Vö. MTsz.]

CENKE ? 1. cenk.

CENKES ?: [caniculus vel caloneum habens; hündchen oder kriegsknechte habend?]. 1211. Isti sunt agricole Bulchou Keched Thexa Beche *Chenkes* [a. m. cenkés v. csenkesz ?] Theke (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt aratores Hodus Roncin *Cenkes* Sac (uo.). Isti sunt ioubagiones Bugud Hotus Renk Gana *Chenkes* (uo.). 1240 k.: Hec sunt nomina vduonicorum de eodem predio *Cenkez* Arpad Golombus Feud (Pannh. 61/8). 1364: Jacobum *Cenkes* dictum (Múz. Kállay). Jacobum *Cynkes* [a. m. cenkés ?] dictum (uo.). 1459: Jacobi *Chenkes* (Lelesz Acta 70/70).

CEPE ? [cantharus, poculum majus; humpen, krug]. 1318: Stephanus filius Stephani dictus *Chepe* [a. m. cepe v. esepe ?] (Múz. Jankowich). [Vö. MTsz. és BM.]

CÉPÓ ? CÉPÓ ? 1. cipó.

CÉRNA, cēvorna ? civorna ?: filum, filum tortum, duplicatum; zwirn NySz. 1553: Egh thongba waghon puskapor, kynek hozath themerdek segeth *czernaual* megmerthek (OL. L. III.16. 17). 1556: Eg funt eres *chivorna* [*chevorna* ?] Szam-nál így, kétféle olvasattal; a. m. cerna ?] (OL. Nád. 49). 1596: Egi gombalek feyer *czerna* (OL. L. III.16. 17). [Vö. Ásbóth, Nyr. XXVI. 62.] [Vö. török-cérna; cernás.]

cérna-mérték: 1553: Az poros es saletromos thunnaknak *czerna mertheke* ez reghystromba waghon papirosba thakarwa (OL. Nád. 48).

CERNÁS ? cēvornás ?: fibrosus; faserig NySz. [filum habens; zwirn habend]. 1413: Demetrium *Cheuernas* [igy! olv. cēvornás ? a. m. cernás ?] (OL. D. 10094). 1487: Johannes *Chernas* [a. m. cernás ?] (uo. 19274). 1495: Johanne *Chernas* (Múz. Forgách). [Vö. cerna.]

CET ?: cetus, balaena; walfisch NySz. 1211: Isti sunt agricole Theke Boda *Cet* [a. m. cet ?] Cassad Quina Harmas (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt piscatores Karache Moncat *Cet* Zob Vasaard (uo.). Sunt sutores hii Adamas Chimos Symoud Beyd *Cet* (uo.).

CÉVERNÁS ? 1. cernás.

CÉVORNA ? 1. cerna.

CIBAK ?: 1413: Adrianus dictus *Chibak* [olv. cibak ?] (Veszpr. 106, Árokfő 2). 1690: *Czibak* szöke ökör (DebrI.t., I. Nyr. XXII.518). 1706: Röt *czibak* ökör (uo.). 1709: *Czibak* fennálló szarvú ökör, a torka alatt egy kis fekete jegy (uo.). 1711: Kék hegyes *czibak* szabású ökör (uo., I. Nyr. 519). [Vö. 1. 2. *cibak* MTsz. ?]

CIBÉRE, cibre: jus acetosum, offa, sorbillum, jusculum acetosum; essigbrühein NySz. 1475: Vnam vaccam nomine *Chibere* [a. m. cibére, színéről nevezve így ?] Charna et aliam vaccam langas (Múz. Kállay, nr. 1160). 1527: Panes. Oleum. *Cybere*. Caules (OL. Nád. 49). 1602: *Czibre* Tamás (SzékelyOkI. V.227). *Czibre* Márton. *Czibre* Bálint (uo. 290). 1653: *Cibere* János (GazdtörtSzemle I.² 30). [Vö. MTsz.]

CIBRE, 1. cibére.

CICELLE, Cécellye, Cécelye: Caecilia Kr. 1506: Sextum [pratum] Eerhalmalya seu *Cecelye* Azzon Rethe (Múz. Kállay). [Vö. *Tzitzély* PPB.]

CIFRÁS: vermiculatus, polymitus, picturatus; geziert, geschmückt NySz. 1591: Egi hansar ezwt aranyazoth *czifras* (OL. Nád. 49). 1594: *Czifras* aytho (OL. UC. 78/7). 1597: *Czifras* beolezo (uo. 101/3). 1635: 1 huszár avagy katonanyerget a mely közönséges limit. 2 f. 50 d Ha *czifrasabb* és jobb 3 f. 25 d. (GazdtörtSzemle VIII.478).

CIFRÁZ: exorno, vermiculor; schmücken, zieren NySz. 1637: Diofaval *czifrazot* ayto (OL. UC. 14/43).

CIFRÁZÁS: comptus, exornatio; auszierung, putz NySz. 1635: A mennyi munkát foglal magában a dereka, a *cifrázást* majd kétannyi munkával viszik véghez (GazdtörtSzemle VIII.479).

CIGÁNY: Ciganus, Tiganus; zigeuner NySz. 1402: Benedictus dictus *Chygan* (Múz. Meduyánszky). Benedicto *Cygan* (ZichyOkm. V.280). 1410: Johannis dicti *Chygan* (Múz.). Johannis dicti *Chygan* (ZalaOkl. II.370). Benedicti dicti *Chygan* (uo.). 1425: Benedictus *Cygan* dictus (Múz. Kapy). 1425/1454: Johannes *Cygan* dictus (Múz. Juth). 1435: Stephanum dictum *Chygan* (Múz. Kállay). 1453: Thoma *Czygan* (OL. D. 30828). 1470: Petro *Chygan* (Veszpr. 108, Petőfalva 2). 1517: Stephano *Czygan* (Múz. Ibrányi). 1636: Más ember soltárt énekelt ő pedig *czigán* nótát énekelt (DebrJk., II. NyK. XXVI.340, «izgága» a.). [Vö 1490: Tercium vero quem ab egiptiis siue *czynanis* emi (Körm. IV/5, nr. 45).] [Vö. *koheigány*.]

cigány-fortély: [zigeunerlist]. 1634: Semmi nemű adással revessel, akár mi uton, modon, szín alatt az Postak közzül meg ne mereszellye az szegenséget haborgatni es bantani, sem valami *czigan fortellial* vagy akár mi Prätexsus alatt, sem bort buzat... egi summaban senimit el venni (Magyarorsz. közzgazd. és közműv. állap. ezeréves fennállásakor, VIII. 895—896, vö. GazdtörtSzemle VII.131).

CIKA ? 1137/1262: Cum quatuor colonis quorum nomina sunt Rodowan Ceyka Cykur et *cyka* [olv. cika ?] (Pannh. 13/L). [Vö. 1. *cika* MTsz.; *cikás* NySz. ?]

CIKKELY: articulus, particula; theil, abschnitt, artikel NySz. (1. jel.). 1641: Mikor Sz. Gáspárnak az kertet eladta, egy darab gyümölcsös *czikkelt* abból maga számára kifogott (DebrJk.). 1683: Harmadik rész szecsényi rész mely két fele szakad az első szakaszt is két fele hasad. A második szakaszt egyik *czikelye* stb. (OL. UC. 3/32).

CIKÓRIA: intubus NySz.: [endivie]. 1544: Vöttem sოსkat, pareyt, *cykoriai* (OL. Nád. 40). 1549: Vettem *chykoriai*, karoó reepat (uo. 41).

CIMA ? 1. csima.

CIMARIN ? 1. csimarin.

CIMAZON ? 1. csimazon.

CIMBA ? 1. cimpa.

CIMBALIUM, 1. cimbalom.

CIMBALMOS, cimbalmas: cymbalistes, tympanista NySz.; cymbalist, cymbellschläger BM. 1603: Martinus *Czimbalmas* (SzékelyOkl. V.246).

CIMBALOM, cimbalum: cymbalum, tympanum, tinnibulum NySz.: [cymbel]. 1597: *Czimbalium* thöröth (OL. UC. 101/3).

CIMBORA: socius, sodalis; genosse, spießgesell NySz. 1683: Mikor a majoroskodásra küldik, *cimborácal* fogh őszve (OL. UC. 3/32). A fél helyes *cimborával* (uo.).

CIMBORÁS: consors, socius, sodalis; genosse, kamerad NySz. 1619: Minden ekés ember ad egy köből buzát. *Czimborás* ketten egy köblöt (Canon-Visit. 153).

CIMÉR, címér: 1) armus; schulter, vorderbug vom wilde NySz. (1. jel.). [Vö. «borjú-címér».] || 2) insignia, stemma, signum, inago; wappen, schild, bild NySz. (2. jel.). 1326: Cristam inferius descriptam, que vulgo *Cymer* dicitur (Turul 1901. évf. 98. l.). 1332: Eidem Kolus et per eum suis posteritatus in signum specialis dilectionis pro signo et titulo insignii Galealis formam angustarii uulgariter *Cimer* dictam continentem perpetuo duximus conferendum (Múz. Cim. lev.). 1480: Johanne *Czymer* (OL. D. 18313). 1544: Az őtűös az uram *címert* meg meezelte az ket arais kupan (OL. Nád. 40). 1558: Egi rakot korso Matias királ *czimere* raita (OL. L. 1.1). 1581: Egy mosdo medenceze kyn vram *czymere* wagion raitha (uo. III. 16. 17). 1634: Valamely Posta, magha vagy masok dolgaban, hiriink engedelmiünk nélkül *czimerünk*el vagy levelünkkel csak fel mly [igy? olv. mely v. mily] földigh meneis, megh haljon erette (Magyarorsz. közzgazd. és közműv. állap. ezeréves fennállásakor VIII.896, fejedelmi rendeletben: vö. GazdtörtSzemle VII.131). Uttyat elvegezven [a postal tisztesseghe vesztese alatt tartozzik *czimerünk*el levelünkkel mingiarast be adni (uo.). || 3) crista; federbush NySz. (4. jel.). 1490: Quedam corrigia ad cassides pertinentia in quibus ponuntur criste *czimer* (OL. D. 26048). 1572: Ezwt sysakban *cymer* boghlar nekyll (OL. Nád. 47). || 4) fasciculus, ligatura; [bündel]. 1494: De pelliibus hermellinis ligaturae vulgo *Chymer* sex (Engel: Gesch. UngrReichs I.81). 1532: De pelliibus hermellinis vna ligatura vlgo *czymner* (OL. Nád. 48). 1574: Keth *czymner* nwzthoth myndenykben negywen negywen nwzth vagyon (uo.). [Vö. MTsz. és Lumtzer-Melich: Deutsche Ortsnamen u. Lehnwörter 78.]

címér-barány: [armus agninus; lammsviertel]. 1544: Attam eg *czemer baraniert* (OL. Nád. 41).

címér-kő: [wappenstein]. 1597: Item vagyon három aranygyűrű, egyikben *czimerkő* vagyon (Mihalik: KassaÖtvTört. 205, vö. Ballagi A.: Kecskenéti W. Péter Ötvösk. 342).

CIMÉRÉS: a) cristatus; einen federbusch habend; b) insigni praeditus; mit wappen versehen; c) nobilis, insignis, praeclarus; adelig, prächtig NySz. 1411: Petri *Cymeres* dicti (OL. D. 9795). 1478: Anthonius *Czymeres* (Veszpr. 108, Sztrágsziget 16). 1545: Egy arany gywrw *cymeres* (OL. Nád. 48). 1558: Ezmi *czimeres* és függő pecsétünkkel megerősített levelelünknek ereje és bizonytsága által (GazdtörtSzemle VI.137).

CIMPA, cimba ? a) cartilago; knorpel; b) naso torto; schiefnasig NySz. 1288: Petri dicti *Cympa* (HazaiOkm. VII.207). 1338: Stephani dicti *Cymba* [a. m. cimpa ?] (Múz.). 1339: Stephani dicti *Cymba* (OL. D. 3213). 1437: Andrea dicto *Chympa* (Múz.).

CINADOF: syndon, tela pretiosa, linteum bissinum, carbasus; feines gewebe NySz. 1530: Camisias de *cynadof* (OL. UC. 98/5). 1560: Eg emeg val *chynadof* (OL. Nád. 49).

CINÈGE, cinke: meancha, saix; meise NySz. 1346: Nicolai dicti *Cynege* (Múz. Dances). 1347: Nicolaus dictus *Cynege* (AnjouOkm. V.79). 1353: Nicolaus dictus *Cynege* (Múz.). 1415: Nobilis puella *Cynege* vocata (uo.). 1416: Johannis dicti *Cynege* (Múz. Dances). 1419: Johannis dicti *Cinege* (OL. D. 10779). 1422: Nicolai *Cynege* (Múz.). 1435: *Cynege* de Keweches

(SztárayOkl. II.313). **1442**: Georgium *Cynke* dictum (OL. D. 13693). **1448**: Sebastiano *Czynege* (no. 14184). [Vö. Kr. MTsz.]

CINKA ?: 1271: Vnam ancillam Pyrohta vocatam cum *Cynka* filia sua (Múz. Horvát Istv.). [Vö. MTsz. ?]

CINKE, 1. cinége.

CINKOS, *cinkus*: histrio, ludio, collusor, ganeo, consors in latrocinio, sodalis: gaukler, possenreisser, mittdieb, compagnon NySz. **1349/1351**: Jacobum dictum *Chynkus* (Múz. Kállay). **1369**: Nicolaus dictus *Cinkus* (Múz.). **1459**: Blasium *Czynkos* (OL. D. 15328). **1487**: Philippus *Czynkos* (uo. 19268).

CINKUS, 1. cinkos.

CINÓBÉR, *cinobriom*: synopsis, minium, miniarium metallum NySz.; [zinnóber]. **1549**: Az kemence fősteny *cynobryomot* uettem (OL. Nád. 49).

CINOBRÍOM, 1. cinóbér.

CIPELLÉS, 1. cipellős.

CIPELLÍS ? CIPELLIS ? 1. cipellős.

CIPELLŐS, *cipellés*, *cipellis ? cipellis ?*: solea, calceus, crepida, sandalium; schuh, stiefel, pantoffel NySz. **1402**: Pauli dicti *Chypelleus* (Veszpr. 4, Csopak). **1419**: Alberto *Chypelleus* dicto (Pannh. Hitel. 52). **1488**: Domino paruo *cipellos* (OL. D. 26047). **1507**: Precium calceorum wigo *czypelys* (uo. 26124). **1539**: Oerree magne. *Cipelles* (OL. Nád. 48). **1544**: Wöttem ég kordouant *cipellősnék* (uo. 40). Eg *cipellősré* attam (uo. 42). **1558**: Egy férfinak való *czipellést* [adjanak] 15 krajczáron; egy asszonyembernek való *czipellést* 12 krajczáron (GazdtörtSzemle VI.137). **1571**: *Cypellést* az menyet el nyőheth (OL. Nád. 47).

cipellős-pénz: 1643: A vevő és eladó ember a hegység biráinak közönségesen egy vödör borral tartoznak. Az eladó ember egy pénzzel leteszi, a vevő egy pénzzel felveszi, ugyan akkor a *Czipellős pénzt* is meg kell adni, ha ki elmulatja, nem leszen helyes a vallás (GazdtörtSzemle VI.469, egy hegyközség törvényeiből).

cipellős-vonó, -vonyó: [anzieher, schuhhorn?]. **1544**: Wöttem *cipellős uonot* (OL. Nád. 41). **1577**: Hytuan was *czypelles wonyok* (OL. L. III.16. 17).

CIPÓ, *cépo ? cépo ?*: libum, panis albus; weissbrod NySz. **1211**: In uilla Zeleus isti sunt vdornici Arud *Čepou* [olv. cépo v. cépo ? a. m. cipó ?] Teleh Bolosey Feñerh (Pannh. Tih. 1/5). **1443**: Dnas tortas panis et vnum *cziponem* (HazaiOkl. 406). **1530**: Laurecii *Czypooztho* cognomine (Múz. Kisfaludy). **1549**: Libones panes uulgo *cypo* (OL. UC. 75/39). **1571**: Libum vnum vulgo *czypo* (no. 11/28). [Vö. asztal-, fehér-, köz-cipó.]

cipóhordó-kosár: [corbis ad liba ferenda; korb für den brottransport]. **1638**: *Czipo hordo kosar* (OL. UC. 2/34).

cipó-sütő, -sítő: [pistor siliginarius; weissbäcker]. **1481**: Valentinus *Czyposythei* (OL. D. 29851).

cipószakasztó-asztal: [mensa ad panem condependum; fisch zum brotauskneten]. **1638**: Az reghy also Sütő Haz Ebben vagion *Czipo szakasztó Asztal* No. 1 (OL. UC. 2/34).

CIPROS, 1. ciprus.

CIPRUS, *cipros*: cupressus NySz.; [cypresse]. **1638**: Wannak ezen Kertben külömb külömb fele fűvek Sallia, Ruta, Szekfű, Isten faia, *Czipros* (OL. UC. 2/34).

ciprus-bokor: [dumus cupressinus; cypressengebüsch]. **1552**: *Chyprus bokor* (OL. NRA. 1648/27).

CIRIÁK, -OS, 1. Cirjék.

CIRJÁK, 1. Cirjék.

CIRJÉK, *Ciriák*, *Ciriákos*, *Cirják*: [Cyriacus]. **1478**: Petrum *Chyryakos* (Körmend Heim 590). **1602**: *Czirják* Bálint (SzékelyOkl. V.199). *Czirjak* András (uo. 241). [Vö. «Cyriacus: Tzerjék» PPB.]

CIRKALIUM, 1. cirkalom.

CIRKALOM, *cirkalium*, *cirkulum*: circinus; zirkel NySz. (1. jel.). **1587**: Fa *circulum* awagy arcus (OL. UC. 46/74). **1588**: Az pinter hazban . . . zalu, farago bard . . . *circulum*, fenek meezo (uo. 76/17). **1597**: *Czirkalium* hordo fenek keritenj valo 2 (uo. 101/3).

CIRKOS ?: [zea, spelta copiosus; reich an spelt?]. **1478**: Andreas *Chyrykos* [olv. cirkos?] (OL. D. 18145). **1480**: Alberto *Chyrykos* (Lelesz Acta 90/32). [Vö. *cirk* NySz. MTsz. ?]

CIRKÓS ?: [L. *cirkos* adatait. Vö. *szirkó*, *cirkó* MTsz. ?]

CIRKULUM, 1. cirkalom.

CIROK: zea, spelta; spelt NySz. **1465**: Triginta Capecias *Cyrok* (OL. D. 35112). **1510** k.: *Czyrok* essent cum vigintiocto quartis (uo. 26235).

CITRON, *cēdron*: malum Medicum, citrium NySz.; [limone, citrone]. **1544**: Lemoñat. *Czedront*. Tengeri szőlőt (OL. Nád. 41). **1731**: Az a *Czitromné* ette meg (Reizner: SzegedTört. IV.487).

CITVAR: zedoaria; zwitter [zitwer] NySz. **1327/1335**: Laurecii dicti *Cyttumar* (OL. D. 2431, I. AnjouOkm. II.315). **1350**: Laureney dicti *Chituar* (ZichyOkm. II.440).

CIVEK ? 1. övek.

CIVORNA ? 1. cérna.

COJTA: «vizi malmot tartó gúzs kötél» MTsz. («cejte» a.) **1646/1727**: Az molnár tartozik Sz. Márton napjára egy *cojtának* való veszőt vágni (GazdtörtSzemle VII.124, semptei molnárok céhszabályaiból). Ha új *cojtának* a fejét megköti és reáüti, tartozik a gazda 1 forint borral (uo.). Ha az molnár minden konczon egy-egy új gúzs nem köt minden *cojtára*, és a malombíró esküdtjével meglátja, tartozik 25 pénzzel. Ha az *cojta* az vízben hever ily okon, ha az gazda fát ad alája az *cojtának*, tartozik molnár egy pint borral (uo. 125). [Vö. «Alkalmasint vesszőből font kötél, amelylyel a malom oda van erősítve. Más céhszabályok [melyek?] *cejte*-nek hívják, az 1728-iki pedig *czintor*-nak» Tagányi Károly jegyzete uo. 124.]

COMBOS: [crassis femoribus; dickschenkelig]. **1407**: Nicolaus dictus *Chonbus* [a. m. combos?] (Múz. Soós). **1445**: Paulo dicto *Combos* (Múz.). **1467**: Stephani *Chombos* (Lelesz Acta 78 19).

COMPÓ, *szompó ?*: tinca, tencha; schleihe NySz. **1211**: Isti sunt semi Eld Syquiteu Fiod Dnba *Sompou* [a. m. compó?] Wrus Tolpa (Pannh. Tih. 1/5).

1377: Andreas dictus *Chumpo* [a. m. 1. v. 2. «compó» MTsz. ?] (OL. D. 38356). 1482: Petro *Czompo* (uo. 18713). 1492: Georgius *Chompo* (uo. 36992). 1548: Vöttem ket *czompot* ebedre (OL. Nád. 42). 1638: Varga hal vagy *czompo* (OL. UC. 2/34). [Vö. 1. és 2. *compó* MTsz.]

CONDRÁ: sacconia, panniculus, udo, saga; regenrock, lappen NySz. 1500: Petrus *Czondra* (Múz. Forgách).

CÖVEK, civek? bacillus, paxillus, clavus ligneus, sublica, vallus, tudes; pfahl NySz. 1346: Petri dicti *Cyuek* [olv. civek, a. m. cövek?] (Múz. Kállay). 1429: Jacobi dicti *Cwuek* (Pannh. Tih. 18.1). [Vö. MTSz.]

CÚCA? CÚCÁS? 1. csúcsa, csúcsás.

CUDAR? szudar? turpis, deformis, sordidus; niederträchtig, hässlich, lumpig NySz. 1413: Bene-

dicti dicti *Zudar* [olv. szudar? a. m. cudar?] (Sztáray-Okl. II.125).

CUKOR: saccharum candidum et pellucidum NySz.; [zucker]. 1587: Egj twnna *czukorral* csinalt eleuen geombert (OL. Nád. 40). [Vö. 1490: *Czucarum* in parua quantitate (OL. D. 26048). 1505 k.: Pro *Czukaro* (uo. 35798).]

CULÁK? stipes; pfahl NySz. 1523: Petri *Chwłak* [a. m. culák v. esulák?] (Pannh. 42/G). [Vö. MTsz.].

CULÁKOS? [stipitem habens; pfahl habend?]. 1437: Blasium *Chwłakus* [olv. culákos v. esulákos?] (Lelesz Acta 54/12). [Vö. **culák.**]

CULÁS: [a) sarcinalis; mit bündel; b) pannosus; lappig?]. 1480: Georgio *Czulas* (OL. D. 18404). Georgio *Chwlas* (Lelesz Acta 90/18). 1489: Georgio *Chwlas* (Múz. Kállay). [Vö. *cula* NySz. MTsz.]

Cs.

CSABA? : [varus, valgus, vatius; krummbeinig?]. 1151: Ex precepto regis comes Heynricus huius rei prestaldum nomine *Caba* [olv. csaba, csába v. kába?] constituit atque dedit (Pannh. 31 X). 1237: *Chaba* [a. m. «csaba» MTsz.?] cum tribus fratribus (no. 1/C). 1267: Ad clausuram wlgariter *habaguatha* uocatam (HazaiOkm. VI.150). 1275: Ad montem excelsum *Chaba*-bykteten uocatam (OL. D. 902). 1347: Usque ad finem cuiusdam clausure in wlg. *Chabagatafarka* diete (OL. D. 3909, I. AnjouOkm. V.88). 1359: Possessionibus *Chabalaka* Monyorod vocatis (Múz.). 1368: Valle *Chabazurduka* vocata (OL. D. 5658). [Vö. MTsz.]

CSÁBA? : stupidus, delirus; stumpfsinnig, dumm NySz. 1151: Ex precepto regis comes Heynricus huius rei prestaldum nomine *Caba* [olv. csaba, csaba v. kába?] constituit atque dedit (Pannh. 31/X). [Vö. a csaba alattiakkal és MTsz.]

CSACSOGÁS, csácsogás : dicacitas, garrulitas, loquacitas; geschwätz NySz. 1712: Szajkót, rigót, seregélyt, pacsértát, havasi pintyet, és egyebeket inekelésre, *csacsogásra*, szöllásra [gyekezze]k tanítani (GazdtörtSzemle VII.417).

CSAHÓ? : [sciurus; eichhörnchen?]. 1406: Alveolum *Chahocherge* [a. m. esahó?] vocatum (ZichyOkm. V.479). [Vö. MTsz.]

CSAHOL, csáhol? : [camisiae genus; eine art hemd]. 1458: Camisias wlg. *Chahol* nouem (Múz. Kállay). 1503: Duas Camisias maiores *Chahol* vocatas (OL. D. 32834). 1516: Harmynch Nyolch aranyas *chahol* Ewmaganakys aranyas *chahol* (no. 26367, I. Zolnai: Nyelveiml. 206 és 208). 1523: Vnam subbam hermello subductam et V *Chahol* (OL. D. 36999). Indusia wlg. *Calhokath* (no.). 1528: Camisie *chahol* diete aureis philis composite (OL. Nád. 48). 1530: *Chyhol* mulibre duo (OL. UC. 985). 1532: Vnum *chahol* (OL. L. III.16. 17). [Vö. fél-csahol.]

csahol-ing, -ëmög: [camisiae genus; eine art hemd]. 1560: Registrom az feyer ruharol Ket *chahol emeg* aranyas him vagion egeken (OL. Nád. 49).

CSÁKÁNY, csákán: clava cruciata, runcina, [ralum, dolabra]; reuthaue, streithammer NySz. 1277: Speculatores de *Chakan* [a. m. csákány?] (Múz. Ertl). 1277/91: Speculatores de *Chakan* (Múz. Erdy). 1277/1328: Speculatores de *Chakan* (no.). 1321: Insula maternaliter *Chakan* Zygete uocata (OL. D. 2067 I. AnjouOkm. I.643). 1327: *Fulchakan*, hn. (Múz. Szilágyi Sándor). 1330: Arborem piri *Chakan*kurtuele dicti (OL. D. 2617). 1393: Lucas dictus *Chakan* (Múz. Kállay). 1402: Cum Maleys ferreis wlg. *Chakan* dictis (Múz. Máriássy). 1490: *Chyakan*. Zarwasilew (OL. D. 26048). 1494: *Chakan* (no. 26076). Celtes

wlg. *Chakan* (Engel: GeschUngrReichs. I.63). *Chakan*. Reez. Lorice viles (OL. D. 26076). 1518: Vnum Sarkulum *Chakan* (no. 26184). 1520: Item wlg. *czakan* (uo. 26219). 1527: Antique plehek. *Chackan* (OL. Nád. 49). 1533: *Chakan*, aso, legyezew (uo. 45). 1548: Eg *czakany* Eg tokos szekereze (uo. 48). 1557: Feramenta oblouga vulgo *Chakan* saxifraga (OL. L. III.16. 17). 1564: Sarculi *Chyakan* vocati (uo.). 1602: *Csákán* Pál. *Csákány* István (SzékelyOkl. V.185). *Csákány* Imre (uo. 197). [Vö. hegység-, kővágó-csákány.]

CSÁKÁNYOS: clavum habens; mit beil versehen NySz. [mit krampe versehen]. 1548: Neg szekereze *chakanos* (OL. Nád. 48).

csákányos-kapa: [ligo dolabra praeditus; kramp-hane]. 1545: Irto kapa. *Czakanos kapa* (OL. Nád. 40).

csákányos-szekerce: [securis dolabra praedita; mit einer krampe versehene breitbeil]. 1547: Kilencz *czakanyos szekereze* (OL. Nád. 49).

CSÁKLYA: contus, harpago, hama; enterhaken NySz. 1288: In Monte *Chaklya* [a. m. csáklya?] uocato (Veszpr. 107, Lula 1). 1337: Aqua *Chaklya* vocata (AnjouOkm. III.370). 1506: Ligna ad conductionem Nanium que *Chaklya* dicitur (OL. D. 26122). [Vö. vas-csáklya.]

CSÁKÓ: «kiálló szarvú» MTsz. (2. jel.): der oehs [oder kuh] mit auswärtsgebogenen hörnern BM. 1667: *Csákó* kékszőrii ökör (DebrLt., I. Nyr. XXII.518). 1685: Lombos *csákó* tehén (uo. 520). 1686: *Csákó* ökör, az jobb füle ájos (uo. 518). *Csákó* tulok ökör (uo.). 1688: Barna *csákó* szemök szabású ökör (uo.).

CSALÁD: a) familia; familie; b) domesticus, famulitium; diener, hausgesinde NySz. 1257: Medietatem terre *Chalad* [a. m. család?] (Múz. 36. sz.). 1272—90: Duas uillas suas hereditarias Keet*chalad* uocatas in Comitatu Suprun (Múz.). 1278: Quandam terram castru Nitrensis *Chalad* uocatam (Körmennd, Korlátkő-Appon. 14/757). 1300: Possessionis *Chalad* (Múz. Nagy Imre). 1346: Possessiones *Chalad* Chapod*chalad* vocatas (Múz.).

CSALÁN, csallyán: 1) artica, acalyphe; nessel NySz. 1311: Arkychalan [hn., a. m. esalán?] (AnjouOkm. I.242). || 2) [sindon; nesselstuch]. 1536: Tres Tezthemen ex quibus duo de bibor terciu de *challyan* (OL. Nád. 48).

CSALÁNOS, csalyános, csanános, csolyános: [artieis copiosus; nesselreich]. 1346: De possessione *Chalanusvada* (Múz. Kállay). 1355: Vnam vineam suam *Chalanus* vocatam (uo.) 1379: Ad quandam piscinam *Chalanus* uocatam (OL. D. 6609). 1395:

Vsque ad *Chalanospathak* (Lelesz Met. Ung 53). 1411: Possessionum prediorumque Bezermen Heges *Chalanos* (ZichyOkm. VI.147). 1459: *Chalanus*, hn. (OL. D. 15352). 1470: Habeo vnum pratum in *choly-mustho* (uo. 17462). 1499: In possessione *Chanalos* vocata (KárolyiOkl. III.39).

CSALLYÁN, 1. csalán.

CSALFA: halophanta; betrüger NySz. 1563: Paulus *Czalfa* (OL. UC. 27/57).

CSALÓ: a) fraudulentus, mendax; trügerisch, lügnersch; b) deceptor, frustrator, circumscriptor; betrüger NySz. 1227: Quorum nomina hec sunt videlicet Vnaka Benedek *Cholov* [a. m. csaló?] Bas Guncha Pete Munka (Veszpr. 9, Kál). 1401: Nicolaum *Chalo* (ZichyOkm. V.233).

CSALÓKA: a) fraudulentus, falsus; trügerisch, falsch; b) fraudator, circulator, halophanta; betrüger, schwindler NySz. 1490 k.: Michaeli *Chaloka* (OL. D. 26252).

CSALYÁNOS, 1. csalános.

CSAMANGÓ: a) «kutyapécér, sintér» MTsz.; schinder, abdecker BM; b) «dologtalan ember» MTsz. 1737: *Csamangó* József (Reizner: SzegedTört. IV.521).

CSANAK: [scyphus; becher, kelch]. 1367: Vnum cyfum argenteum wlgó *Chanak* [a. m. csanak?] dictum (Múz. Kállay). 1877: Az Incattus házában megtalálta elveszett *csanakját*. Házánál ismert meg egy *csanakot* (DebrJk.). [Vö. MTsz.]

CSANAKOS?: [scyphum habens; becher habend]. 1498: Honestam mulierem Vrsulam *Chanakosne* [a. m. csanakos?] dictam (KárolyiOkl. III.30, 31).

CSANÁLOS, 1. csalános.

CSÁNGÓ, 1. cankó.

1. **CSAP**, vö. alulcsapó, fölülcsapó, le-, mégcsap.

2. **CSAP**: 1) [pensile; gehänge?]. 1458: Vnum lewegew wlgó *Chap* quod solet mulieribus appendi ad crines deauratum (Múz. Kállay). || 2) doliarium veruculum; der zapff [zapfen] an fässern NySz. (1. jel.). 1490: *Chyap* de cupro (OL. D. 26048). 1591: Instrumenta ad cellaria necessaria heber, *csapok*, csap furok OL. UC. 77/10). 1719: A lévai község korcsmárosa, midőn Szent Mihály naptól fogva újszítendeig folytatja a község *csapját*, hasonló hittel köteles lesz a főül megirt punctumok megtartására (GazdtörtSzemle III.272). || 3) [?]. 1632: Az malomhoz való apros szer szamot, az korong vasat is, *czapot* es egieb kusaly talp vasat (OL. UC. 3/20). [Vö. réz., vas-csap.]

csap-fogó: [forceps ferrea; zapfenhahn?]. 1553: Duos Terebellos *chap* furo et duos *chapfogo* (OL. Nád. 49). 1556: Forceps ferrea *chap fogo* vocata (OL. UC. 99/27). 1597: *Czap furo*. *Czap fogo* [pinczeeszközök] Szam. jegyz.] (uo. 101/3).

csap-fűrő: zapfenbohrer, zwickbohrer NySz. 1510 k.: Wagokesth, *Cyapfuro*, patkowero (OL. D. 26251). 1553: Duos Terebellos *chap furo* et duos *chapfogo* (OL. Nád. 49). 1587: Eg *chap furo* (OL. UC. 12/42). 1591: Instrumenta ad cellaria necessaria heber, *csapok*, *csap furok* (uo. 77/10). 1597: *Czap furo*. *Czap fogo* [pinczeeszközök] Szam. jegyz.] (uo. 101/3).

csap-szék: [?]. 1587: Eg *chap zék* [«a prészházban,

t. i. a mire leülnek, tehát nem Weinschank» Szam. jegyz.] (OL. UC. 12/42). 1616: Ezen házban [a prófont-házban] egy *csapszék*, két öreg csapló kupa (GazdtörtSzemle VI.125). [Vö. NySz.]

CSAPKOD, vö. mégcsapkod.

CSAPLÁR: oenopola, tabernarius, vinarius; schenk-wirt NySz. 1400: Michaellem *Chaplar* (ZichyOkm. V.192). 1416: Paulum *Chaplar* (OL. D. 10431). 1418: Barnabam *Chaplar* (ZichyOkm. VI.521). 1420: Clementem *Chaplar* (uo. VI.594). 1453: Nicolaus *Chaplar* (OL. D. 14696). 1478: Gregorium *Chaplar* (Körmend, Heim 590).

CSAPLÓ-KUPA: 1616: Ezen házban [a prófont-házban] egy *csapszék*, két öreg *csapló kupa* (GazdtörtSzemle VI.125).

CSAPÓ: 1) nacca, lanarius, fullo; walker, woll-arbeiter NySz. (3. jel.). 1213: Speculatores de Zala Jou-bagiones predicti castris [t. i. Castriferrei] Wossos Pota Zerna *Chopov* [a. m. csapó?] Noge (Körmend II/8, Szentgothárd 2). 1228: Libertinos quorum nomina hec sunt Marchus. Mortunus. *Chopov*. Muna. Tenke (HazaiOkm. III.1). 1237: Wduornici de uilla Borost quorum nomina Itol *Chopou* Petur Medue (Múz. Középk. okl. 11. sz.). Vdornici de uilla Borost quorum nomina Itol *Copou* [igy] Petur Medue (uo. 9. sz., vö. Wenzel II.73). 1283: Andreas filius *Chopou* (OL. D. 1153). 1288: Petri filii *Chopo* (Veszpr. 109, Szepezd 2). 1351: Petrus filius *Chapou* (Körmend, Heim 122). Nicolaus *Chapou* (KárolyiOkl. I.196). 1374: Nicolaus dictus *Chapou* (Lelesz Acta 8/4). Johannem dictum *Chapou* (ZichyOkm. III.577). 1397: Johannem dictum *Chapo* (uo. V.40). 1413: Michael dictus *Chapo* (uo. VI.283). 1424: Petro dicto *Chapo* (Múz. Kisfaludy). 1424/1498: Jacobus *Chapo* (OL. D. 12800). 1425: Georgio *Chapo* (Körmend, Heim 745). 1428: Benedicto *Chapo* (Veszpr. 11, Lovas). 1436: Benedictum *Chapo* (Pannh. 23/B). Lucas dictus *Chapo* (Lelesz Acta 53/50). Petro *Chapo* (Múz. Kisfaludy). 1437: Georgio *Chapo* (Pannh. 64/H). 1438: Paulus *Chapo* (uo. 17/Nn). 1449: Jacobi *Chapo* (Lelesz Acta 61/62). 1458: Andreas *Chapo* (OL. D. 15213). 1459: Gallo *Chapo* (Múz. Kállay). 1463: Benedicto *Chapo* (OL. D. 15875). 1468: Damiani *Chapo* (Veszpr. 107, Hajmáskér 3). Simon *Chapo* (Múz. Kállay). 1476: Franciscus *Chapo* (Körmend, Heim 576). Benedictus *Chapo* (Békefi: PilisiApáts. 434). 1478: Stephanus *Chapo* (Veszpr. 107, Egerszeg 16). 1482: Petro *Chapo* (Veszpr. 9, Kovács). 1485: Elias *Chapo* (Veszpr. 11, Merenye). 1498: Elia *Chapo* (Múz. Kállay). 1519: Benedicto *Chapo* (Körmend III/1, Ugal 64). || 2) machaera; schlachtschwert NySz. (2. jel.) [framea]. 1484: Frameam wlgó *Chapo* (Múz. Kisfaludy). 1519: Arma mea *Chapo* vocata et cingulum meum (Lelesz Acta 125/62). [Vö. szűr-csapó.]

csapó-fa: hostorium; streichholz NySz. 1509: Cum quodam ligno wlgó *Chapoffa* Sebastianum literatum percussit (OL. D. 21967).

csapó-kapu: [pons levatorius, janua caduca, decidua; fallthor]. 1532: Ad pontem leuatorium *chapo kapu* (OL. Nád. 48).

csapó-szűr: 1669: Egy jó öreg ujjas, galléros *csapószűr* (GazdtörtSzemle I.94).

csapó-zár: [fallklappe, schnappschloss]. 1637: Egy fel szer ayto, kichin *chapo zar* rayta (OL. UC. 14/43).

CSAPONG: fluctuo, labare sermone; wanken NySz. (3. jel.). 1751: A beszédbe *csapong*, hol azt

mondja, Nádudvarra küldötte [a pénzt], hol pedig elvesztette (DebrJk.).

CSAPOŚ: 1199: *Chopos* [olv. csapos?] cum filiis scilicet Furnos et Figud (Veszpr. 16, Veszpr. Ecel.). 1481: Sebastianum *Chapos* (Körmend, Raiky 60). 1546: Vnus cantarus *chapos* (OL. NRA. 23/83). [Vö. MTsz. ?]

csapos-erszény? 1545: Öt zaz *chapos* [olv. csapos v. csapós?] *erzen* (OL. Nád. 49).

CSAPÓŚ-ERSZÉNY? vö. csapos-erszény.

CSÁPRÁG: dorsuale, phalerae, stragulum, tegumentum equi: schabracke, pferdedecke NySz. («cafrang» 1. jel. a.). 1493: Equum et *chaprakas* etc. misi (EPSz. fol. 32). 1511: Vnam frameam, vnum *Czapprak*, vnum Timpanum (Múz. Forgách). 1549: Harom *capragh* beleny eg uegh bagazyat (OL. Nád. 48). 1552: Eg *capragóth* (uo.). 1598: Una cutis tureica ad mensam *chaprag* vulgo vocata (OL. UC. 36/34). [Vö. cafrang.]

CSÁRDÁS? 1469: Stephanus *Czardas* [«nem: esordás» Szam. jegyz. = csárdás?] (OL. D. 32365).

CSARNA: niger: schwarz NySz. 1211: [Udvornici] Neugrad Varous Vosud Medue Maca Merch *Charna* [a. m. csarna?] Michou Euzen (Pannh. Tih. 1/5). 1475: Duas vaccas fekethe *Charna* et alia thompa Barna (Múz. Kállay, No. 1160). Vnam vaccam nomine Chibere *Charna* et aliam vaccam langas (uo.). [Vö. Nyr. XXIX.271, és: 1759: Hej *cserne*, hej barna hajsd le a szarvadot (Csiksomlyói misztériumban, Régi M. Könyvtár III.186).]

CSÁSA, 1. csésze.

CSÁSZÁR: Caesar; kaiser NySz. [imperator]. 1221: Causam que uertebatur inter Medue et *Cazar* [olv. császár v. kazár?] (Pannh. 58/A). 1233: De uilla *Chazar* (Múz. Forgách). 1238: Pous filius *Chazar* (Körmend III/6, Körmend 1). 1343: Emericum dictum *Chazar* (OL. D. 27271). 1422: Stephani de *Chazar* (Múz.). 1434: Michael *Chazar* (uo.). 1445: Benedictum *Chazar* (Lelesz Acta 55.22). 1452: Michael *Chazar* (OL. D. 14523). 1469: Nicolao *Chazar* (Múz. Kállay). 1474: Thomas *Chazar* (Múz. TörtTárs. 4). 1475: Michaelis *Chazar* (Múz.). 1478: Blasius *Chazar* (OL. D. 18145). Emericum *Chazar* (Körmend, Heim 590). 1485: Gregorius *Chazar* (Veszpr. 11, Merenyé). 1488: Anthonius *Chazar* (OL. D. 32000). 1489: De castro *Chazar* wara vocato in Comitatu Warosdiensi (Körmend I/7, Szalonok 30). 1508: Matheus *Chazar* (Múz. Kállay). 1508: Petrus *Chazar* (Múz.). 1520: Antonius *Chazar* (uo.).

császár-lapát: [?]. 1597: *Czaszar lapath* 1 (OL. UC. 101/3).

császár-madár, -madara: attagen, attagena, bonosa, tetrao bonasia; haselhuhn NySz. 1504: Phasianorum, perdium et Caesareorum wigo *Chazarmadara* nuncupatorium (OL. lad. H., II. Ulászló 1504-iki törv. 18. §.). Item aucupia fasianorum et Cesareorum wigo *chazarMadara* nuncupatorium (uo.). 1545: Keth *csaszarmadara* (OL. Nád. 42). 1549: Vöttem eg *csaszarmadarat* (uo. 42). 1588: Egy faith *Madar* ert Egy *Chiaszar madar* ert Egy hwros *madar* ert (OL. UC. 64/35). 1596: Singulos aues *chaszar madara* vocatas (uo. 11/50).

CSAT: hamus, fibula: spange NySz. 1211: Hii sunt ioubagiones Wilmos Vzoz *Chot* [a. m. csat?] (Pannh. Tih. 1/5). 1368/1421: Peruenissent ad locum qui dicitur wigo *Chatyanus* halala [a. m. csat?] (Körmend III/4, Batthyán 31). 1520: Baltheum wigo

mayez muliebre. *Chath* et fark sunt deaurata. Boglar non sunt deaurata (OL. D. 26277). 1536: Vnum Mayez sew Zoretho cum fine et *chat* et bullis argenteis super velutum nigrum (OL. Nád. 48).

csat-szizj, -sziz? [copula; koppelriemen?]. 1597: Hinthora valo *Czat szy* [igy] (OL. UC. 101/3).

CSATA: a) agmen, turma; schaar, truppe; b) classicum, praelium, pugna: schlacht, kampf NySz. 1250/1324: Cedit in *Chathakutfeu* [a. m. csata?] (HazaiOkl. 18). 1254/1324: Cedit in *Chathakutfeu* (OL. D. 1589). 1602: *Cziata* Sándor (SzékelyOkl. V.243).

CSATINA? [clamor, strepitus; lärm, geräusch?]. 1240 k.: Nomina coquorum de eadem villa sunt hec Syldev feuche *chotina* [olv. csatina?] Zubud vros Zumbboth (Pannh. 61.8). [Vö. *csatináz* MTsz. ?]

CSATLÓ-FA: subscudes; leiste, querholz NySz. 1587: Az haz heyen. *Chathlo fa* Csigha keötel (OL. UC. 46/74).

CSATLÓS: ductor equitum; herrschaftshayduck, vorreiter NySz. (2. jel.) 1634: Kettő [a posták közül] mindenkor ittfen [igy?] legien, ejelis utonis *csatlosink* között hallion benne magunk szallasan (Magyarorsz. közzgazd. és közműv. állap. ezeréves fennállásakor VII.896, fejedelmi rendeletben, vö. GazdtörtSzemle VII.131). 1668: Az ő Nagysága *Csatlosa* (OL. UC. 1/21).

CSATÓ? 1274: Libertinum suum *Choton* vocatum (Múz.). 1323: Henehlyni filii *Chotow* (HazaiOkl. IV.122). 1602: *Csató* János (SzékelyOkl. V.228). *Csató* István. *Csató* Márton (uo. 234). [Vö. «*Csató* v. *csató-lábú*: kinek a lába térdnél befelé görbül. Szilágy m. Zilah» László Géza adata az új Nagy Szótárhoz.]

CSATORNA, vö. abrakosztó-, vízfogó-, vízvető-csatorna.

CSATORNÁS: canalitius; ausgehöhlte NySz. (1. jel.) [cisterna vel canali praeditus; mit einer cisterne oder kanal versehen?]. 1505: Tribus Molendinis quarum [igy?] duo in Naghaghwyz et tercium in *Chatornasalom* fluuiis nuncupatis (Lelesz Prot. II.49a). [Vö. *csatorna* NySz. 1. és 3. jel.]

CSATOS: fibulam habens; mit einer schnalle versehen NySz. 1463: Anthonio *Chathos* (Lelesz Acta 74/14). Anthonium *Chathos* (OL. D. 31803).

csatos-szizj, -sziz: [lorum fibula praeditum; mit einer schnalle versehener riemen]. 1597: *Czatos szy* (OL. UC. 101/3).

CSÁVÁLÁS: elaboratio coriorum; das gerben NySz. (1. jel.) 1706: Egy róka bőr *csáválásátul* 4 d. Egy öreg juh bőr *csáválásátul* 12 d. (MTörtTár XVIII.256). 1735: Rókabőr-*csáválásátul* 11½ denár Öreg báránybőr-*csáválásátul* 11½ denár (GazdtörtSzemle III.347). [Vö. *csáváltatás*.]

CSÁVÁLATLAN: [infectus, crudus]; ungegerbt BM. 1706: *Csávátatlan* bőrok limitatioja. Egy jó öreg rókabőr *csávátatlan* 1 f. 80 d. (MTörtTár XVIII.256). Szép vidra bőr *csávátatlan* 2 f. (uo.).

CSÁVÁLTATÁS: [elaboratio coriorum; das gerben]. 1669: Egy rókabőr, a ki szép 1 frt 50 denár *Csáváltatásátul* 9 denár (GazdtörtSzemle I.91). [Vö. *csáválás*.]

CSAVAR: a) verto, verso; drehen, wedeln; b) exprimo; pressen, winden NySz. 1478: Anthonium *Chauaro* (Körmend Heim 590). 1505: Andrea *Chavar*

[a. m. csavar, névül használva?] (Pannh. 34/N). 1602: *Csavar* Gáspár (SzékelyOkl. V.191). 1630—48: Hogy valami rossz erkölcsű, felrugó, vagy ki magát ördöglené, s el nem menne ember alatt, olyat [i. i. lovat] ne találjon venni, vagy farka *csavaról*, mert ur alá illetlen és gyalázatos az farka *csavaró* ló (Gazdtört-Szemle 1.288).

CSAVARGÓ: erro; landstreicher, vagabund NySz. (5. jel.) 1489: Martinum *Chawargo* (Lelesz Acta 98/31).

CSAVAROG: vagor, divagor; herum-schweifen NySz. 1584: Azth mongák chak *chawarogh* (OL. UC. 56/33).

CSĚBĚR, 1. csöbör.

CSĚBRĚS, 1. csöbrös.

CSĚCSĚL: [sugo, lacto; saugen]. 1549: *Checheló* boryw (OL. Nád. 41). *Checheló* boryw három (uo. 49). [Vö. *csecel* MTsz.]

CSĚCS-ĚMŌ: infans; säugling NySz. 1549: Eg *chechemew* idey boryw (OL. Nád. 41 és 49).

CSĚCSĚS? : mammosus, mammat; vollbrüstig NySz. (1. jel.) 1480: Georgio *Cheches* [a. m. csēcēs v. csēcēs?] (OL. D. 18313).

CSĚCSES? : «himlőhelyes» MTsz.; der die blatt-tern oder pocken hat BM. 1480: Georgio *Cheches* [a. m. csēcēs v. csēcēs?] (OL. D. 18313).

CSĚCS-TÓ: «mely azokat a helyeket látta el vízzel (szoptatta), a hol a vejszék fel voltak állítva» (Herman O.: MHalászat II.776). 1224/1389: Piscinam que wlgo *Chechtow* dicitur (MonStrig. I.247). 1367: Prope piscinam *Chechtow* vocatam (OL. D. 5539). 1478: Piscine *Chechtho* et aliarum piscinarum (Múz.).

CSĚDĚR, 1. csödör.

CSEGE? CSÉGE? 1. cége.

CSEGŐ: [?]. 1378: Viam wlgo *Chegokuthkemene* vocatam (OL. D. 6506). 1499: Thoma *Chegew* (Károlyi-Okl. III.35). [Vö. *cége?*]

CSEH: [Bohemus, Bohemicus; der böhme, böhmisch]. 1146: De centurionibus uicinis *Ceh* [a. m. cseh?] Henricus Cherbela (Pannh. 5/Hh). 1289: Ab vna parte *Ceh* filio Pochuna comitis (Múz.). 1359: Petro dicto *Ceh* (Veszpr. 106, Dec. Episc. 14). 1364/1399: Johanne filio Petri dicti *Ceh* Comite wlgo Greb dicto de Gyznoyow (OL. D. 5277). 1368: Johannem dictum *Ceh* (Múz. Máriássy). 1398: Emerico dicto *Ceh* (Múz.). 1404: Petri dicti *Ceh* (uo.). 1597: Az moso hazban. *Czeh* modra ezinalt Parazt kal'has kemence (OL. UC. 101/3). [? Helyn. szárm.: 1281: Villam Kalamam *Chehy* vocatam (Körmend, Heim 10). 1436: Possessionibus Azzonfalua Myhal-falua *Chehy* et Mendzenth vocatis (Múz.).]

cseh-oldal? -oldal: [pars curus; ein gewisser theil des wagens]. 1597: Ketth szekerre valo *czeh* [olv. cseh v. ceh?] *odal* (OL. UC. 101/3). Zekerre valo *czeh* *odal* par 1 (uo.).

cseh-posztó: [pannus Bohemicus; böhmisches tuch]. 1553: Panni rubei *Che Pozto* (OL. Nád. 49).

CSEK? CSÉK? 1. csök.

CSEKE: [?]. 1198: Hec nomina seruorum Pethe *Cheke* Aruh (Körmend II.8, Szentgothárd 1). 1211: Hii sunt ioubagiones Deme *Ceke* [olv. cseke?] Buhteh Behneh (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt pulsatores Adomas

Cheke Aianduc Feuche (uo.). Hii sunt agasones Poend *Cheke* Buine Celey (uo.). Hii sunt qui sales Ecclesie soluunt Pica *Cheke* Acentus Redemptus (uo.). Isti sunt exequiales Keueh Zorida *Cheke* Bota (uo.). Isti sunt agricole Suge *Cheke* Wsud Bolchou (uo.). Isti sunt serui Karasun Chikiren *Cheke* Giocud (uo.). Isti sunt ioubagiones Latamas *Cheke* Fosca (uo.). Isti sunt ioubagiones *Cheke* Thencu Muncha Tucus (uo.). Isti sunt uinitores *Cheke* Piscut feuche Wasard (uo.). 1222: Nomina nero hominum hec sunt Cege Vilmod Ceken Prugoy *Ceke* Forcos (Pannh. 3/L). 1229: Quorum nomina mixtim hec sunt Mihal Bethme *Cheke* Habur (uo. 5/Gg). 1237/1325: In uilla Lula Jelyan Keseren Sumug *Cheke* Phylteu (Veszpr. 107, Lula 2). 1267: Peche centurio. *Cheke* centurio (OL. D. 619). 1289/1426: Quoddam Stagnum quod *Cheke*zatuna vocatur (Hazai-Okl. 115). 1386: In loco Komacheke dicto duo Jugera (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1448: Ad quamdam vallem *Chekelakathorka* vocatam (OL. D. 36391). [Vö. *cseke* MTsz.?: *csek*, *csekik* NySz.?] [Vö. *cége?* *csekő?*]

CSEKÉLYSÉG: res parva; kleinigkeit NySz. [paucitas, exiguitas; wenigkeit]. 1769: Tavalý Pünköst előtt más félhétet érkezvén hozzánk [Esterházy gr. püspök, egyházlátogató] Emődre tizenkét óra tájban ki mentünk e Leibn a Falun kívül az holott *tsékélységem* szerint köszöntöttem (CanonVisit. 197).

CSĚKLYE? : tendicula; schlinge NySz. 1240 k. : Nomina vdnornicorum de eadem villa hec sunt Tad Chyd *Chekle* [a. m. cséklye?] Malocoz Colombu (Pannh. 61/8). [Vö. *csekle* MTsz.]

CSEKŐ: [?]. 1211: Isti sunt ioubagiones *Cheken* Mana Kemus Matoy Vnoca (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt agricole Mochy Semchi *Cheken* Eleee Vsud (uo.). Isti sunt exequiales Onda Sentus *Cheken* Demeu (uo.). 1222: Nomina nero hominum hec sunt Cege Vilmod *Ceken* Prugoy *Ceke* Forcos (Pannh. 3/L). 1389: Ad vadum qui wlgariter *Chekorewy* appellatur (Akad. 5). 1468: Michael *Cheken* (Múz. Kállay). [Vö. *cseke?*]

CSEL? : insidiae, dolus, astutia; list, hinterlist NySz. 1309: Quendam serum nomine Budur filium *Chel* [a. m. esel?] (Veszpr. 13, Szőlös Zala m.).

CSELEGLYÉS, 1. csereklyés.

CSELEKÉDET: [fascinatio; bebexung]. 1731: Cserépre álltatta az megnyomorodott személyt és mind az háromszor elaludt az fiúst; úgy próbálta, ha *cselekedet* vágyon e rajta (Reizner: SzegedTört. IV.485). [Vö. NySz. más jel.]

CSELEKĚSZIK, 1. cselekszik.

CSELEKÖSZIK, 1. cselekszik.

CSELEKSZIK, cselekészik, cseleköszik, vö. mégcselekszik.

CSELLEG? : 1599: A *czellegben* [határrész neve] való favágástól és jégvágástól ételt nem adott (Canon-Visit. 148). A *czellegben* is egy egy napi favágással tartoznak (uo.). Szántó földek is vagynak; az alsó nyomáson egy darab föld a *Czelleg* mellett Feleknak hívják, mind a Prédikátoré (uo. 149). [Vö. NySz.?]

CSĚLLE-MALOM? 1. csillye-malom.

CSELLŐ? : [mobilis, inconstans, levis, temerarius; wankelmüthig, leichtsinnig?]. 1409: Andree dicti *Chellev* (HazaiOkl. 345). [Vö. MTsz.?]

CSĚLLYE: [currus levior, vehiculum rusticum; bauernwagen]. 1285/1358: De curru magno wlga-

riter masa vocato. De curribus leuioribus *Chelle* vocatis (OL. D. 4708). 1519: Tenentur portare ad castrum fenum cum vno *chelle* (uo. 37007). 1529: Ligna septem *czellye* (OL. Nád. 42). 1559: Negwen *chellye* zenat (U. I.). [Vö. *csellye* és 2. 3. *csille* MTsz.; *csille* CzF.; *csillye-szekér*: 'csékély terhű szekér' SL.]

csellye-malom ? l. **csillye-malom**

CSÉMA ? l. **csima**.

CSÉMÁSZ ? l. **csimasz**.

CSÉMATA ? l. **cséméte**.

CSÉMÉLET: cymatilis, vestis undulata, vestis cymatilis, undulatus pannus; schamlotkleid, atlaskleid NySz. 1480: Tres Subbas vnam purpuream aliam de permisio et tercium de *Chemeleth* (Lelesz Acta 90/2). 1490: Cruces nigri de *chemeleth* (OL. D. 26048). Peciam vnam de *Chemeleth* nigro (Körmend IV/5, nr. 45). 1504: Subbam de *Chemeleth* (uo. III/5, Zákány 34). 1509: Tres tunicas vnam de thabyth aliam de *chemeleth* et terciam de Raach kamoka (OL. D. 21965). 1524: Legauit pallium de *chemeleth* (Múz. Kállay). 1529: Vna pecia de *czemelet* coloris pauonacii wlgo zederyes (OL. Nád. 49). 1539: Supicha *czemelet* rubea (uo. 48). 1553: Kar kapa werews habos *chemeleth* (uo.). [Vö. 1311: Casulam de *Chemelete* nigro (MonStrig. II.637). 1434: Unam tunicam de *chemeleto* (ZalaOkl. II.483). 1494: De *Chemelotho* Sethethkek una pecia (Engel: GeschUngrReichs I.82). Una pecia *Chemelothi* rubei coloris (uo.).]

CSÉMÉTE, **csémata** ? **csémétő** ? **csimota**: a) frutex, surculus, arbuscula, viburnum, myrica ?; setzling, pfropfreis, staude; b) pullulus, progenies, stirps; sross, nachkömmling NySz. 1211: Isti sunt ninitores Tompa *Cemete* Juke Šebeth (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt agasones Celey Chema *Chemata* [a. m. *cséméte* ?] Chemorog (uo.). Vdornici de Mortus hii sunt Hoda Erizeu *Chemothey* [igy ? a. m. *cséméte* ?] Segue (uo.). 1240 k.: Mansiones seruorum Comud *Cymotey* [a. m. *cséméte* ?] (Pannh. 61/8). 1328: Dominicum filium *Chemetu* [olv. *csémétő*, a. m. *cséméte* ?] (ZichyOkm. I. 308). 1354: Nicolai filii *Chemethe* (OL. D. 4407, I. Anjou-Okm. VI.163). 1419: Stephano dicto *Chymotha* (ZichyOkm. VI.560). 1426: Anthonius *Chemethe* (Múz. Kende). 1429: Anthonio *Chemethe* (Lelesz Acta 48/75).

CSÉMÉTŐ ? l. **cséméte**.

CSÉMMA ? l. **csima**.

CSÉMÖR ? l. **csömör**.

CSEMPES ? **CSEMPÉS** ? vö. **csempesz**.

CSEMPESZ ? **CSÉMPESZ** ? 1221: Quorum uidelicet aratorum nomina sunt hec Sop *Chempez* [olv. *csempes*, *csempés*, *csempesz* v. *csémpesz* ?] Wasard Pozor Chuma Etcha (Pannh. 4/B). [Vö. *csempes*, *csempés*, *csempesz*, *csémpesz* MTsz. ?]

CSÉNÁL, l. **csinál**.

CSENDE ? [sarmenta arida; reisholz ?]. 1326: Nicolai dicti *Chende* [a. m. *csende* ?] (ZalaOkl. I.193). [Vö. *csende* MTsz.]

CSÉNDÉR ? **cséndör** ? [scarabaeus melolontha; maikäfer ?]. 1211: Hii sunt serui Somod Holgut Poud Chedeh *Chendur* [olv. *cséndör*, a. m. *cséndéri* ?] (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt vduornici Wardau *Chendur* Gengur Kerus Modorod (uo.). 1516: Paulo *Chender* (Pannh. 27/I). [Vö. *cséndéri* MTsz. ?]

CSÉNDÉS, **cséndész**, **csöndösz** ? : silens, tranquillulus, placidus, inturbatus, sedatus; still, ruhig, sanft NySz. 1277: Deudalus filius *Chundus* [olv. *csöndösz*, a. m. *cséndés* ?] (Múz. Ertl). 1277/1291: Deudalus filius *Chundus* (Múz. Érdy). 1277/1328: Deudalus filius *Chundus* (uo.). 1478: Michaellem *Chendes* (Körmend, Heim 590). 1498: Augustino *Chendes* (Múz. Kállay). 1505: Andrea *Chendes* (Pannh. 34/N). 1630—48: Mindazáltal ezen kell ő kegyelmének ügyekezni. 1) Hogy én alám *csendes* lovat vehessen . . . itt penig az *csendességet* én az felülésről értem inkább, hogy az felülést várná *csendesen* s engedelmesen (Gazdtört-Szemle I.288).

CSÉNDÉSSÉG: tranquillitas, quies, placiditas, silentium; stille, ruhe NySz. [zahntheit]. 1630—48: Mindazáltal ezen kell ő kegyelmének ügyekezni. 1) Hogy én alám *csendes* lovat vehessen . . . itt penig az *csendességet* én az felülésről értem inkább, hogy az felülést várná *csendesen* s engedelmesen (Gazdtört-Szemle I.288).

CSÉNDÉSZ, l. **cséndés**.

CSÉNDÍT: tinnire facio; tönen lassen NySz. 1613/1696: Ha szerelmes házastársunkat, avagy szerelmes gyermekeinket . . . Isten kiszolítja, megholt-nak jelentésére csak a kisebbik haranggal *cséndít-senek*, vagy harangozzanak (Gazdtört-Szemle VII.414).

CSÉNDÖR ? l. **cséndér**.

CSÉNGÉ ? l. **cséngő**.

CSÉNGÉR ? **cséngör** ? : [virgulta]; das gestrippte BM.; 'bokros sűrűség, bozót' MTsz. 1413: Gregorius dictus *Chongor* [olv. *cséngör* = *cséngér* ?] (Körmend III/2, Örs 36). 1446: Nicolai dicti *Chongor* (Veszprém 14, Szentkirályszabadja). 1468: Nicolai *Chongor* (HazaiOkm. IV.421).

CSÉNGETÉ, l. **cséngetyű**.

CSÉNGETŐ, l. **cséngetyű**.

CSÉNGETYŰ, **cséngeté**, **cséngető**: a) [tintinum ciens, tintinnabulum pulsans; klingend, schellend]; b) tintinnabulum; glöcklein NySz. 1422: Michael *Chengethew* (OL. D. 11283). 1453: Briccium *Chengethew* (uo. 14669). 1489: Clemens *Chengethew* (Lelesz Acta 98/30). 1495 k.: Michael *Chengethew* (OL. D. 26243). 1549: Campanam maiorem wlgo *csengethew* emi (Múz.). 1553: *Chengethe* rez (OL. Nád. 48). 1594: Az kapun egi kis *chengeteo* (OL. UC. 106/3).

CSÉNGŐ, **cséngé** ? : resonus, resonabilis; klingend NySz. 1295: Duos fluuios *Kethchenge* [olv. *cséngé*, a. m. *cséngő* ?] uocatos (Wenzel V.136). 1478: Petrus *Chengew* (OL. D. 18145).

CSENKESZ ? [festuca]; schwingel BM. 1211: Isti sunt agricole Bulchou Keched Thexa Beche *Chenkes* [a. m. *csenkesz* v. *cenkés* ?] Theke (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt aratores Hodus Roncin *Cenkes* Sac (uo.). Isti sunt ionbagiones Bugud Hotus Renk Gana *Chenkes* (uo.). Hii sunt vdornici Gudus *Chenkez* Kerus Halalud (uo.). 1240 k.: Hec sunt nomina vduornicorum de eodem predio *Cenkez* Arpad Golombus Feud (Pannh. 61/8). 1274/1278: Terram *Chenkezfelde* (OL. D. 33178). 1364: Jacobum *Cenkes* dictum (Múz. Kállay). Jacobum *Cynkes* [a. m. *csenkesz* ?] dictum (uo.). 1459: Jacobi *Chenkes* (Lelesz Acta 70/70). [Vö. MTsz.]

CSÉP: 1) clava pendula, tribula, flagellum frugum; flegel NySz. 1387: Andree dicti *Chep* [olv. *csép* v. *csépp* ?] (Múz. Kállay, I. Pesty: KrassóvmTört. III.170). 1394: Quidam Jobagiones Michael Chaptas et Fabia-

nus dictus *Cheptul* futamuth . . . predictus fabianus *Cheptur* [olv. *cheptul* = cséptül] futamuth (Zichy-Okm. IV.554). || 2) [instrumenti piscatorii genus; eine art fischzeug?]. 1559: Ligna *chep* vocata ad piscinam kereztyurensem (OL. Nád. 48). [Vö. vas-csép.]

CSÉPÁNOS? [Stephanus?]. 1240 k.: In predio Temurd equestrium seruicium hec sunt nomina Latus *Cepanus* [olv. Csépános v. csépányos?] Hudus (Pannh. 61/8). [Vö. *Csépán*, *Csépánfalva* CzF.] [Vö. István.]

CSÉPÁNYOS? [herbis inutilibus plenus; voll unkraut?]. 1240 k.: In predio Temurd equestrium seruicium hec sunt nomina Latus *Cepanus* [a. m. csépányos?] Hudus (Pannh. 61/8). [Vö. MTsz.]

CSEPE? [quercus novella; junger eichenbaum?]. 1318: Stephanus filius Stephani dictus *Chepe* [a. m. csepe v. cepe?] (Múz. Jankowich). [Vö. MTsz.? és Munkácsi: Árja és kaukáz. elem. 199.] [Vö. csepel.]

CSEPĖC? 1. csepész.

CSĖPĖGĖS: stillatio, stillicidium, distillatio; das tröpfeln NySz. 1692: Korcsomárosnak buza cub. 2. köleskása metr. 1. Minden veder borból *csepegésre*, gyertyára, apadásra 1—1 pénz (GazdtörtSzemle VI.181). Radnótfái korcsomárosnak: buza per annum cub. 4. *Csepegésre*, apadásra, minden hordó borból $\frac{1}{2}$ — $\frac{1}{2}$ ejtelt kell engedni (uo. 184).

CSĖPĖGŐ: guttans, stillans; triefend, träufelnd NySz. 1353/1361: A puteo videlicet *Cepegen* incipiens (OL. D. 26980).

CSEPEL? [quercus; eichenbaum?]. 1193: Hec igitur sunt nomina prediorum faer egiaza. *Chepel* [hn., a. m. tölg?]. Liba (OL. D. 27). *Chepeil* (uo.). 1229: Johannes et Wos in *Chepel* (Pannh. Lib. Rub. 24—34. l. 20. sz.). 1233: Sacerdotum de Zovlad de *Cepel* de Tur de Gomas de Chega (Pannh. 29/1). [Vö. *csepeles* MTsz.] [Vö. csepe.]

CSĖPĖL: detero, trituro; dreschen NySz. (1. jel.). 1548: *Czeplettem* 32 kőből buzath (OL. L. III.16. 17). [Vö. elcsépél.]

CSĖPĖRKA? 1. csiperke.

CSĖPĖRKE? 1. csiperke.

CSĖPĖRKÉS, 1. csiperkés.

CSEPEŠ? [vö. MTsz.] 1. csépes.

CSĖPES? [tribulam vel instrumentum piscatorium habens; flegel oder fischzeug habend?]. 1211: Hii sunt ioubagiones Opus *Csepēs* [olv. csépes, csepes v. csepész?] Chedeh Arod Dosnuch (Pannh. Tih. 1/5). 1450: Stephano *Chepes* (Lelesz Acta 62/33). 1459: Lucan *Chepes* (OL. D. 15361). 1470: Francisco *Chepes* (uo. 16985). 1479: Petrus *Chepes* (Múz. Máriássy). [Vö. csép.]

CSEPĖSZ, csepĖc? [mitra, mitella, reticulum; haube, hauptbinde]. 1448: Quatour in wigo *Chepech* [igy! olv. csepĖc?] vocatas (OL. D. 14134). [Vö. MTsz.]. 1496: Item wigo *Chepy* [a. m. csepĖsz?] argenteos et deauratos que solent portare mulieres aut ancille (Körmend. Miscell. Németjv. lad. 41, fasc. 188). 1524: Perierunt michi certa clenodia videlicet due parte gemmee Item wigo *chepec* [*chipee*? a. m. csepĖsz?] (OL. D. 33864). [Vö. még a csépes a. adatokkal? és Simonyi, NyK. XXII. 525.]

CSEPET? 1483: Valentino *Chepeth* (OL. D. 18847). [Vö. *csepet-háj* MTsz.]

CSĖPLĖ, 1. cséplő.

CSĖPLETLEN: non triturator; ungedroschen NySz. 1587: *Cheplethlen* köles (OL. UC. 12/42).

CSĖPLŐ, cséplő, csíplő: triturator; drescher NySz. 1409: Johannem *Cheplew* (Lelesz Acta 30/3). 1419: Nicolao *Cheplew* (Pannh. Hitel. 52). Petro dicto *Cheplew* (ZichyOkm. VI.560). 1450: Anthonius *Cheplew* (Körmend III/3, Baráti 78). 1451: Pauli *Cheplew* (OL. D. 14509). 1468: Demetrii *Cheplew* (Múz.). 1475: Albertus *Cheplew* (Múz. Bethlen). 1477: Gallum *Cheplew* (Lelesz Acta 87/3). 1480: Blasio *Cheplew* (KárolyiOkl. II.492). 1483: Ambrosio *Cheplew* (OL. D. 18786). 1485: Michael *Cheplew* (uo. 31990). 1510: Benedictus *Cheplew* (uo. 36405). 1540: *Tschyplew* Lazlo (QuellKronstadt III.47). [Vö. «csép» MTsz.] 1548: Attam az *czyepłoknek* (OL. L. III.16. 17). 1602: *Cséplő* Péter. *Cséplő* Miklós (SzékelyOkl. V.188). *Cséplő* György jobbágy (uo. 291). 1603: Joannes *Cséplő*, colonus (uo. 253).

CSĖPP: a) gutta, stilla; tropfen; b) paululus; sehr wenig, sehr klein NySz. 1387: Andree dicti *Chep* [olv. csĖpp v. csép?] (Múz. Kállay, l. Pesty: KrassóvmTört. III.170).

CSĖPPENET: stilla; tropfen NySz. [paululus; kleinwinzig?]. 1418: Nicolaus dictus *Cheppeneth* (OL. D. 10739).

CSEPŰS? stuparius; zum werg gehörig NySz. 1499: Michaellem *Chepeus* [a. m. csepűs?] (Lelesz Acta 107/1).

CSER, csér? a) quercus; zerreiche NySz. (1. jel.); b) [quercetum, vepretum; eichenwald, gebüsch]. 1075/1217: Per siluam huntiensem que hungarice surkuscher uocatur (Knauz: GaranmApáts. 25). 1193: Prima meta incipit a *cher* (OL. D. 27). 1251: Usque ad loca que loca *Chernoduiz* [a. m. cser?] et Chuas-nahatia vocatur (Pannh. Tih. 1/8). 1273: Ad duas arbores Tul et *Cher* (OL. D. 839). 1283: Arboribus *Cher* et Bik uocatis (Kubinyi: MTörtEml. I.131). 1291: Ad arborem *Cherhatar* vocatam (OL. D. 1332). 1320: Ad arborem *Cher* (uo. 1990, l. AnjouOkm. I.550). 1338/1411: Egreditur circa Bodaehere [olv. cser-e v. csere?] (Múz.). 1339: Ad vnam arborem *Cher* dictam (Veszpr. 2, Sárberény). 1342: Ad magnam viam *Cherhygta* [olv. cser-hégy úta?] dictam (OL. D. 3485). Sub arbore *cher* est vna meta (Múz. TörtTárs. 1). 1358: Per siluam Hontensem que Hungarice Surkoscher vocatur (Knauz: GaranmApáts. 24). 1363: Ingeret quoddam rubetum wolgo *Cher* vocatum (Múz. Kállay). 1369: Ad arborem *Cher* (OL. D. 34106). 1388: Quasdam arbores *Cher* dietas (uo. 8005). 1394: Emericus dictus *Cheer* [a. m. cser v. 2. csér?] (Veszpr. 107, Egerszeg 4). 1410: In loco *Cherzel* [olv. cser-szél?] quatuor (Múz.) 1424: Particulam Silue *Leanchere* vocatam (Lelesz Met. Szaboles 39). In medio silue *Cher* vocate (Múz.). 1430: Alias Siluas simplices *Merkyoehere* [olv. cser-e v. csere?] *Zepewresthewen* (Lelesz Acta 49/14). Siluas Simplicis Nyaras Chokas Thokerek *Agerdew Merkyoehere* *Zepewresthewen* (Múz. Kállay). 1439: *Chertelek* [hn. olv. cser-telek?] (Múz.). 1445: Duo in monte in terra wigo *Godolaczer* [olv. cser?] adiacencia (Múz. Békássy). 1448: Aliud in loco *Cherzecz* (Veszpr. 2, Ábrám). 1454: Vineam suam *Cherzelew* (OL. D. 14810). 1470: Quandam Siluam ipsius Capituli *Negzeghwcher* vocatum (Veszpr. 4, Alsóörs). 1476: Per locum qui dicitur *Cher* [a. m. cser?] folyasa (Lelesz Prot. Parv. 94a.). 1488: Jacobus *Cher* [a. m. cser?] de Zenthkyral Zabadya (Pannh. 17/Aa). 1489: Alpibus Walkahawassa *Cherhawas* *Lwkachhawas* vocatis (Lelesz Prot. II.30a.). 1495: Quibusdam virgultis wigo *Tharyanoscherrye* [olv. cser-je v. cserje?] (OL. D. 20275).

csér-bokor: [dumus quercinus; eichenbusch]. 1466: In radice rubi querci wlgó *Cherbokor* (Veszpr. 6, Gyulakeszi).

csér-fa: quercus, robur: eiche NySz. 1275: Peruenit ad *Cherfa* (OL. D. 33852). 1328: Venit super duas arbores kerci vulgo *cherfa* dictas (ZalaOkl. 1.229). 1330: Super quandam arborem quercus *Cherfa* dictam (OL. D. 2617). 1347: Due arbores scilicet Ihor et *Cherfa* dicte (uo. 3909). 1359: Arbor quereina *cherfa* vocata (SoprOkl. 1.313). 1362: Arbor *Cherfa* vocata (OL. D. 33970). 1367: Ad quandam arborem *Cherfa* vocatam (uo. 33613). 1410: Ad quandam arborem Quereus bifurcatam wlgó Ikrus *Cherfa* vocatam (uo. 9661). 1455: Arboris querci wlgariter *Cherfa* dicte (uo. 31148).

csér-törő: [mola comminuendo cortici coriario facta; löhmühle?]. 1367: Molendinis que wlgó *Cher-turew* et Corlou vocantur (OL. D. 30696). [Vö. NySz.]

1. CSÉR, 1. csér.

2. **CSÉR?**: [Intum, palus; koth, pfütze?]. 1394: Emercius dictus *Cheer* [a. m. csér?] (Veszpr. 107, Egerszeg 4) [Vö. MTsz.]

CSĚRC? CSĚRCS? 1. csörö.

CSERE: quercetum, vepretum, vepres; eichenwald, gebüsch NySz. («1. csere» a.). 1338/1411: Egreditur circa Bodachere [olv. csere v. csér-e?] (Múz.). 1366: Circa nemorem *Chere* dictum (OL. D. 30691). 1424: Particulam Silue ipsorum wlgó *Chere* nominate (Lelesz Met. Szabolcs 39). 1430: Alias Siluas simplices Merkyochere [olv. csere v. csér-e?] Zepewresthewen (Lelesz Acta 49/14). Siluas Simplices Nyaras Chokas Thokerek Agerdew Merkyochere Zepewresthewen (Múz. Kállay). 1442: Silue Kwthchereye (OL. D. 36390). Simuleum Bagych *chereye* [«erdőosztásról van szó» Szam. jegyz.] (uo. 37330). 1455 k.: Item retro paruum *Chere* (uo. 36935). 1463: Decem in loco Emsesereye [olv. emse cséréje?] (Körmend Acta II 3, Felsőőr 2). 1478: Lucas *Chere* (Múz.). 1494: Vnius memoris Hywvelgh *chereye* nominati (OL. D. 36398). 1496: Particula Silue Soldoschereye nuncupate (uo. 36403). 1501: In silua Zwlchereye vocata (uo. 36405). 1515: In diuerticulo Kerekheghchereye est vnum (Múz. Ibrányi). 1518: Medietatem eiusdam memoris Fyggewchereye nuncupati (OL. D. 36405). 1522: Versus Siluam Zewlewchere (uo. 37354). 1525: Inter rwbeta Borsoschereye (Lelesz Prot. V.268a). 1528: Infra locum Waryaschereye vocatum (OL. Kolozsm. 106). 1638: Erdeök es *czierék* (OL. UC. 2/34).

CSERE-BORA: [vinum molle, leve; leichter wein?]. 1578: Hoc vinum est valde leue vulgo *chere-bora* vocatum (OL. UC. 47/41).

CSEREKLYÉS, cseleglys: frondibus pineis insertus; mit fichtenzweigen bedeckt NySz. 1519: In loco *Chelglyes* vocato. In valle *Chelglyeswelgy* nuncupata vsque viam *Chelglyeswth* dictam (Múz. Kisfaludy). [Vö. *csereklye* NySz. MTsz.; *csereklys* MTsz.]

CSERÉLÉS: permutatio, commutatio; tausch, austausch NySz. 1560/1665: Az Bethlenfalvi vitézlő János Geréb és Zsófi asszony, az vitézlő Hestfalvi Gergely felesége az ő fiával Pállal mi előttünk tünnek ilyen *csérélést*, hogy [sth., birtokcsere-ről] (Székely-Okl. V.77).

CSERÉNY, csérén: a) quercetum; eichenwald; b) scirpea, crates viminea; flechtwerk NySz. 1338/1395: Intrat in quoddam Stagnum *Cherenthow* [a. m. csérény?] vocatum (Múz. Jankowich). In quoddam sta-

gnum *Cherenthow* vocatum (Múz.) 1587: *Cheren* (l. «szilvaaszaló-csérény»). [Vö. MTsz.] [Vö. *aszaló-, sajtészársztó-, szakasztó-, szilvaaszaló-csérény*.]

CSERÉP: 1) testa, ostracium; irdenes geschirr NySz. (2. jel.). 1327: Nicolai dicti *Cherep* (OL. D. 2423, l. AnjouOkm. II.299). 1384: Stephanus filius Johannis dictus *Chereph* [a. m. csérép?] (Veszpr. 106, Csajág 1). 1520: Portauit testas wlgó *Cereph* (OL. D. 26231). 1545: Eg *cherep* vaiat (OL. Nád. 42). 1572: Mercurium kys *chierappel* (OL. UC. 77/13). || 2) tegula; dachziegel NySz. 1637: Ezer kupas es lapos heyazni valo *czerep* (OL. UC. 14/43).

csérép-csésze: [patera fictilis; irdene schale]. 1637: Egy falka *cherep chesze* (OL. UC. 14/43).

CSEREPEs: a) testaceus; irden; b) imbricatus; mit ziegeln gedeckt NySz. [contegulator; ziegel-decker?]. 1337: Iuxta *Cheripes* [a. m. cserepes?] mezu dictum (OL. D. 31081). 1388: Nicolaus dictus *Cherepes* (uo. 30085). 1414: Petro de *Cherepes* (Károlyi-Okl. II.15). 1419: Martino *Cherepes* (ZichyOkm. VI.568). 1468: Jacobus *Cherepes* (Múz. Kállay). 1470: Blasius *Cherepes* (OL. D. 16985). 1488: Valentinus *Cherepes* (Múz. Kisfaludy). 1499: Petro *Cherepes* (Múz. Forgách). 1519: Stephano *Cherepes* (Lelesz Acta 125/54). 1525: Valentinus *Cherepes* (OL. D. 37000). 1584: *Cherepes* fabian (OL. UC. 56/33). Kys *Cherepes* fabian (uo.). [Vö. 1. és 2. (?) *cserepes* MTsz.]

CSERĚS, csérés?: 1) quernus, quercus; eichen- NySz. (1. jel.) [quercetum; eichenwald]. 1240 k.: Feneta que sunt inter Erech et *Ceres* [a. m. csérés?] fluuios (Pannh. 61/8). 1418: Ad quandam monticulum *CherĚsdomb* vocatum (Lelesz Met. Mármaros 26). 1427: Quoddam lygeth *Cheres* nominatum (uo. Met. Szatmár 6). Quoddam autem lyget wlgó *Cheres* nominatum (OL. D. 11894). Lygeth vulgo *Cheres* nominatum (Teleki-Okl. 1.491). 1428: In quadam silua *Cheres* vocata (Múz. TörtTárs. 1). 1443: Vsque quandam aciem montis wlgó *Cheresel* dictam (Múz. Bethlen). 1511: Sigismundum *Cheres* (Lelesz Prot. II.109a). 1520: Ad quoddam Rubetum *Cheres* vocatum (uo. V.77a). [Vö «csérés» MTsz.] || 2) cortici coriario inserviens, lixivio maceratus; lohgar, gegerbt NySz. (2. jel.). 1558: Egy kétszeres *cseres* sziból csinált jeles jöl huszárféktül adjanak 32 pénzt, egy parasztféktül 10 pénzt, egy *cseres* sziból csinált kötőféktül . . . 25 pénzt (GazdtörtSzemle VI.137). 1635: Vásári *cseres* hámot 50 d. Vásári *cseres* féket 50 d. (uo. VIII.479).

csérés-bőr, -búr: [pellis lixivio macerata; gegerbt-es leder]. 1594: *Chieres bür* (OL. UC. 78/7).

CSERÉS, 1. csérés.

CSĚRĚSNYA, 1. csérésnye.

CSĚRĚSNYE, csérésnya: cerasum; kirsche NySz. [cerasus; kirschebaum]. 1256: *Cheresna* (l. «csérésnye-fa»). 1265: Ad arborem *Cheresne* (Hazai-Okm. VII.98). 1268: Venit ad arborem *Cheresna* (OL. D. 647). 1312: In loco *Chersnethw* uocato (uo. 1806, l. ZalaOkl. I.140). 1328: Ad supradictas arbores *Sukoschernesne* dictas (OL. D. 2477, l. ZalaOkl. I.218). 1329: Locum sessionalem iuxta sessionem suam que materno more *Chersnavleys* uocatur a parte aquilonis existentem wlgó *Monorosvleys* nuncupatam (Körmend, Raiky 4). 1478: In dyozer duo Jugera. In *Chersnycezer* duo Jugera (Múz. Békassy). 1544: Ebredre *czeresnet* es huielkes borsot (OL. Nád. 41). 1558: Azw öreg zömő *chernesne* (uo. 49). Azw berkyne Azw *chernesne* (uo.).

csērēsnye-fa : cerasus ; kirschbaum NySz. 1256 : Sub arbore *Cheresnafa* ... sub arbore gertianfa (HazaiOkm. VII.57). 1257 : Descendit ad arborem *ceresnafa*. Sub arbore *cheresnafa* (OL D. 458). 1257/1351 : Ad arborem *cheresnafa* (HazaiOkm. VII.68). 1302 : Uenit ad arborem *Chersnafa* dictam (Múz. Jankowich).

CSĚRĚSNYÉS : cerasis abundans ; kirschen-NySz. 1485 : Pratum *Cheresnyesparagha* (Múz.). 1602 : *Cserenyés* Bálint (SzékelyOkl. V.304).

CSERET : [arundinetum, cannetum in humido campo ; rohriges, schilfiges dickicht auf der feuchten wiese ?]. 1231 : Inde tendit ad locum qui uocatur *Cheret* signatis locis et ibi intrat in *Cheret* in loco qui uocatur Gurgus fenerree (OL D. 168). Ad locum qui uocatur *Cheret* et in illo *Cheret* est magna arbor que uocatur Thul (uo.). 1244/1270 : Nemus quoddam quod *Cherech* [olv. chereth] uulgariter appellatur (uo. 35139). 1366 : Inde transiens pertransiens vnum *Chereth* (Múz.). 1432 : Penes siluam *Chereth* vocatam (Körmend, Miscell. Némétújv. lad. 40, nr. 31). 1454 : Super aquam *Chereth* (OL D. 14807). [Vö. MTsz.]

CSERETYE ? : 1467 : Decurrensque ad lacum Remethek thawa tendens directe ad *Cherethyefok* (Lelesz Acta 78/1). [Vö. cseretyés.]

CSERETYÉS ? : 1384 : Montem *Cheretyeshegh* dictum (ZichyOkm. IV.281). [Vö. cseretye.]

CSERFILÉS ? : 1476 : Benedicto *Cherfyles* (OL D. 17783).

CSEERGE : gausape, stragulum, sagum, siparium ; zottigte [zöttige] juppe, decke, kotzen NySz. 1406 : Alveolum *Chahocharge* [a. m. cserge ?] vocatum (ZichyOkm. V.479). 1429 : Tentoria ulgo *Cherge* (OL D. 25933). 1478 : De minoribus lodicibus *Cherge* (Teleki : Hunyadiak XII.69).

CSĚRGETEG, **csērgetig** ? : fluentum, rivulus ; bach NySz. (2. jel.). 1341 : Quidam rivulus *Chergeteg-pataka* nuncupatus (OL D. 3393). 1353 : Penes vnum Ryulium *Chergeteg* (Lelesz Met. Zemplén 63). 1372 : Parvum rivulum *Chergetygh* dictum (ZalaOkl. II.59).

CSĚRGETÍG ? 1. csērgeteg.

CSĚRGŐ : a) garrulus ; schreiend, [geschwätzig] ; b) streperus ; rasselnd NySz. (1. 2. jel.). 1193 : Hec igitur sunt nomina prediorum Ojduor. *Chergou* [a. m. csērgő ?]. Zoloc (OL D. 27). In *Chergou* prima meta incipit a piscina abram (uo.). 1466 : Michael *Chergew* (uo. 16292). 1488 : Johannes *Chergew* (uo. 27072). 1602 : *Cziergeő* Pál (SzékelyOkl. V.243).

CSEJRJE : [frutex, fruticetum, virgultum ; strauch, busch]. 1358/1364 : Deinde irt in silua *Cherie* nominata (OL D. 31286). 1495 : Quibusdam virgultis ulgo *Tharyanoscherrye* [olv. cserje v. cser-je ?] (uo. 20275). 1517 : Silua *Czerye* vocata (uo. 33074).

CSEJRKE ? : 1346 : Stephanus dictus *Cherke* [a. m. cserke v. csirke ?] (OL D. 3815). [Vö. MTsz.]

CSĚJRKE, **cserke** ? 1. csirke.

CSEJRKESZ : [Circassius] ; der cirkassier BM. 1608 : Az szegénség, ki az sok török, tatár, *cserkiesz* és hajdu miatt elpusztult volt, naprul-napra igen éppül (MA. NLI. 254).

CSEJRMELECS ? : 1400 : Vnam Reuerendam nostram *Chermeelech* dictam (HazaiOkl. 329).

CSĚRPENYŐ, 1. sērpenyő.

CSESZ ? **cseszik** ? : 1201 : Istos V. fratres paulum euehea *cese* [a. m. cseszé = csesző ?] eliam Seiga (Pannh. 19/V). 1444/1496 : Mathei dicti *Czew* [a. m. csesző ?] [Vö. MTsz.]

CSĚSZE, **csása** ? : patera, scyphus, poculum, calix, phiala, symplum ; schale, pokal, keleh NySz. 1201 : Istos V. fratres paulum euehea *cese* [a. m. csésze ?] eliam Seiga (Pannh. 19/V). 1490 : Duos paruos Cifos *Chasa* dictos (Körmend IV/5, nr. 45). 1498 : Vna *Ceze* tredecim coclearia argentea (Veszpr. Regn. N/217). 1512 : Vnam Taciam ulgo *Ceze* dictam habentem in fundo literas TS cum corona desuper (OL D. 30075). 1517 : Quinque *Ceze* (uo. 22994). 1522 : Cum quodam cratere ulgo *cheze* vocato (Lelesz Acta 128/30). 1524 : Carthesium unum ulgo *cheze* (Múz. Kállay). 1528 : Vnum picarium argenteum vnum *chese* vnum pathyolath (Múz. Kapy). 1568 : Septem pocula argentea latioris forme ulgo *cheze* dicta (OL UC. 76/19). [Vö. bokály-, csērēp-csésze.]

CSESZIK ? 1. csesz.

CSĚSZKÓ ? : 1528 : Nicolaus *Czewko* (OL Nád. 42). [Vö. MTsz.]

CSETE ? : 1300 : Laurencio dicto *Cete* (Múz. br. Nyáry A.). [Vö. MTsz. ?]

CSĚTĚNYE : [frutex, fruticetum ; strauch, gebüsch]. 1264 : Quandam siluam *Chetene* uocatam (OL Tű. 104/77). [Vö. MTsz.]

CSETER : [panni genus ; schetter, eine art zeug]. 1308 : Quarta autem [dalmatica] de *Cheter* (Veszpr. Regn. P/227, l. HazaiOkm. IV.117). Tercium vero [subcilium] de *Cheter* (HazaiOkm. IV.117). [Vö. ném. schetter]

CSĚTĚR, 1. csötör.

CSĚTĚRT, 1. csötör.

CSĚTĚRTĚK, 1. csütörtök.

CSĚTĚRTĚS, 1. csütörtös.

CSĚTĚRTÖK, 1. csütörtök.

CSĚTKÓ ? 1. csikó.

CSĚTÖR ? **CSĚTÖRT**, 1. csötör.

CSĚTÖRTĚK, **CSĚTÖRTÖK**, 1. csütörtök.

CSĚV, **CSĚVE**, 1. cső.

CSĚVES, 1. csöves.

CSEVICE : [aquae acidae] ; sauerbrunn, mineralwasser BM. 1769 : Hát nyir vízzel lehetne-e kereszteni ? Nem . . . Hát *Csevilzével* nem-e ? . . . En azt sem tartom tisztá és természet szerint való víznek (CanonVisit. 191). [Vö. MTsz.]

CSĚVLŐ, 1. csöllő.

CSĚZA : essedum, esseda ; kalesche NySz. 1735 : Festett öreg ökör-börnek párja, mely eszizmának, koci és *cséza* [az eredetiben : *eseza*, Közeghi Sándor közlése] borításnak való (GazdtörtSzemle III.342).

CSIBA ? : 1476 : Thomas *Chyba* (Körmend, Heim 576). [Vö. csiba MTsz. ?]

CSICSĚR-BORSÓ : [cieer ; platterbse, zieser]. 1545 : Vöttem tornat, *cziezer borsot* (OL Nád. 41). [Vö. csiesēr és csiesēri-borsó NySz.]

CSID ? : 1240 k. : Nomina vduornicorum de eadem villa hec sunt Tad *Chyd* Chekle Malocoz Colombu

(Pannh. 61/8). [Vö. *csidu* MTsz. ? L. Munkácsi : Árja és kaukáz. elemek 204.] [Vö. *csüd* ?]

CSIGA: 1) concha, conchyle, cochlea, ostreum, charmae, domiporta; schnecke NySz. (1. jel.) 1407: Ladislaus dictus *Chyga* (Múz. Kállay 346). 1454: Petro *Chyga* (OL. D. 14823). 1544: Ebedre vöttem szaz *czigat* (OL. Nád. 40). || 2) trochlea, orbiculus; rolle, walze, winde NySz. (3. jel.). 1493: Duas cordas magnas pro *chyga* (EPSz. fol. 85). 1517: Per *chigam* traherunt (OL. D. 26156). 1557: Cordas canabineas pro *chyga* (OL. Nád. 49). 1638: Fel tekereő *cziga* (OL. UC. 2/34). 1643: Az középső részében az akának vagyon egy zink, 20 öl mélységre, azon vagyon egy kézzel tekerő *csiga* (GazdtörtSzemle VI.119). || 3) [?]. 1467: Quedam instrumenta ad Bombardas nostras pertinentia, vulgariter *Chyga* vel Czwg appellata (Teleki: Hunyadiak XI.226). 1538: Instrumentum *chyga* vocatum vna cum kos (OL. Nád. 48). [Vö. NySz. 4. jel. ?] [Vö. *tengéri-, vizvető-csiga*.]

csiga-ház: [rollengehäuse, flasche ?]. 1554: Instrumenta lignea vulgo *Chygahaz* OL. UC. 76/1).

csiga-karika: trochleae orbiculus; rad oder scheibe am rollbrunnen NySz. («csiga-karikája» a.) 1549: Rota cuprea trocleae wlgari lingua *chyga karika* (OL. UC. 75/41).

csiga-kerék: schneckenrad, winderad BM. 1616: Egy *csigakerék* minden hozzátartozó szerszámával (GazdtörtSzemle VI.123). Az gépely, azhól az *csigakerék* vagyon, újonnan sindacoztetett, és deszkázta-tott környüsköröl (uo.).

csiga-kötél: funis crassior, quo pondera per trochleam attolluntur; windenseil NySz. 1587: Az haz heyen. Chathlo fa *Csigha keitel* (OL. UC. 46/74).

csiga-tekerő: [trochleam torquens; der die zugwinde windet]. 1643: Az apró művesnek béri, úgy-mint: az *csiga-tekerő*, taliga-tolyó és az kötéltartókra sok hasznotalan költség kell (GazdtörtSzemle VI.120).

CSIGÁS: in cochleam retortus; schneckenförmig NySz. (2. jel.). 1522: Vsque ad aliam semitam *Chygasswenye* (OL. D. 37354).

CSIGÁZ: exanimo, torqueo, cochlea torqueo; peinigem, martern, quälen NySz. (1. jel.). 1728: Az boszorkányok hozzája jártak *csigázni* és kényszeríteni, hogy álljon közikbe (Reizner: SzegedTört. 376). Egész két hétig oda jártak *csigázni* és kényszerítették, hogy esküdjék közikbe (uo.). Ragadja a fatens baltáját és azzal kezdette ütni s verni, el ment onnét azon asszonyáság és azután soha sem jártak *csigázni* a fatenst (uo.). [Vö. *összeacsigáz*.]

CSIGÁZÁS: tormentum, tortura; peinigung, das martern NySz. (1. jel.). 1728: És azon *csigázása* anynyira elrontotta egészségében fatenst, hogy az időtül fográst soha sincs egészsége (Reizner: SzegedTört. IV.376). Első *csigázásban* jelen látta lenni Rósa Dánielt is, Kökényné, Rohonkánét (uo.).

CSIGER: lora, lorea, posca, vinacium, deuteria, secundarium vinum; lauer, nachwein, tresterwein NySz. 1549: Quatuor media vasa vinacea *chyger* dicta (Múz. Soós).

CSIGER-KOPONYA, -kapinya: [mensurae genus; eine art flüssigkeitsmass ?]. 1497: In vindemio proxime transacto quandam nouam mensuram *Chyger-kapinya* wlgariter appellatam (OL. D. 20625). [Vö. *koponya* MTsz. 2. jel.]

CSIGOLYA: [vertebra; wirbelbein]. 1211: Hii

sunt ioubagiones Mochou *Cygelou* [*Cygelou*? a. m. csigolya ?] Feles Chydur Wtod (Pannh. Tih. 1/5). 1549: Larda Scapulae *Chygolya* Dorsa (OL. Nád. 41). Lardorum scapularum et *czygolyarum* (uo. 40). 1551: Sunt decem scapulae et *chygolya* (uo. 48). [Vö. 1. 2. *csigolya* MTsz. ?; *nyak-csigolya* NySz.]

CSÍK: lampetra, poecilias, lacertus, lumbricus aquaticus; schlammbeisser NySz. (1. jel.) 1420: Georgio *Chyk* peterwey [a. m. csik ?], Petro *Chyk* Stephano Sapulkapeterwey dicto (Múz. Soós). 1544: Vöttem eg vödör *cikot* (OL. Nád. 42). Vöttem öket *cikot* retkeet kop halat (no.). 1558: Az *csiknak* pintje nyárban 4 pinzen, téiben 6 pénz legyen (GazdtörtSzemle VI.137). 1587: Horogra walo *chykot*. Keth meritő zakot (OL. Nád. 49). 1597: Egy pynt *chykkal* es lo vammal tartoznak (OL. UC. 12/42). [Vö. 1515: Piscibus et *chykomibus* (KárolyiOkl. III.93). 1518: Ad coquinam *chykones* (OL. D. 37176). 1519: Ad prandium *chikones* (uo. 35012). 1523: Exinde pisces et *Chykones* prensos (Lelesz Acta 129/45). 1534: Lampretas seu *chykones* (OL. Nád. 49).]

csik-varsa, -vorsa: [sagena ad lampetras capientdas; reuse zum schlammbeisserfang]. 1587: *Chyk* worsath wettek (OL. Nád. 49). [Vö. Herman O.: MHALászat II.778.]

CSIKA ? : [equuleus; kleines füllen ?]. 1440: Thoma *Chyka* [a. m. csika ?] (Múz. Kállay). [Vö. MTsz.] [Vö. *csikó*.]

CSIKATA ? l. sikoltyú.

CSIKÓ, **csétkó** ? : equuleus, mannulus, pullus equinus, polyedro, pulitrus; füllen NySz. 1252: Inde vadit ad meridiem ad *Chykuragathu* [a. m. csikó-rágató ?] (OL. D. 369). 1343: Magistrum *Chykov* filium *Chyko* (AnjouOkm. IV.311). 1409: Paulus *Chyko* (ZichyOkm. V.607). 1413: Valentini *Chyco* (uo. VI.255). 1414: Francisci dicti *Chyko* (HazaiOkm. II.200). 1466: Symone *Chethko* [a. m. csitkó, csikó ?] (OL. D. 16367). 1482: Valentini *Chyko* (Körmend II/2, Komjáti 104). [Vö. *csitkó* MTsz. NySz.] [Vö. *csika*.]

CSIKOLTÉ, l. sikoltyú.

CSIKOLTÓ, l. sikoltyú.

CSIKORGÓ: velum; wetterhahn NySz. (2. jel.) 1566: Keth pleh *chykorgo* (OL. Nád. 49).

CSÍKOS: [lampetris abundans; reich an schlammbeissern]. 1384: Nicolaum dictum *Chykos* [a. m. csikos v. csikós ?] (Körmend Miscell. Németútv. lad. 41, fasc. 187). 1393: Johannem dictum *Chykos* (SztárayOkl. I.528). 1427: Vsque ad viam *Chykos*swth adiacentem. Pratum suum in loco *Chykos* (OL. D. 36933). 1433: Jungeret finem stagni *Chykwstow* vocati (Múz. Ibrányi). 1435: Riuali *Cykustow* (OL. D. 30794). 1449: Benedictum *Chykos* (uo. 32150). 1454: Petro *Chykwes* (uo. 14898). 1459: Blasium *Chykos* (uo. 15361). 1462: Ladislao *Chikos* (Múz. Döry). 1465: Gregorius *Chikos* (OL. D. 16163). 1469: Antonius *Czikos* (uo. 32365). Michael *Czykos* (Lelesz Acta 80/1). 1475: Damiano *Chykos* (uo. 85/22). 1476: Fabianus *Chykos* (Körmend, Heim 576). 1492: Ambrosius *Chykos* (Körmend V/7, nr. 161). 1517: Nicolao *Chykos* (Lelesz Beres. XV.4).

CSIKÓS: custos equorum; stutereiwärter NySz. 1384: Nicolaum dictum *Chykos* [a. m. csikós v. csikos ?] (Körmend Miscell. Németútv. lad. 41, fasc. 187). 1427: Vsque ad viam *Chykos*swth adiacentem. Pratum suum in loco *Chykos* (OL. D. 36933). 1449: Benedictum *Chykos* (uo. 32150). 1459: Blasium *Chykos* (uo. 15361). 1462: Ladislao *Chikos* (Múz. Döry). 1465: Gregorius

Chikos (OL. D. 16163). 1469: Antonius *Czikos* (uo. 32365). Michael *Czykos* (Lelesz Acta 80/1). 1475: Damiano *Chykos* (uo. 85/22). 1476: Fabianus *Chykos* (Körmend, Heim 576). 1492: Ambrosius *Chykos* (Körmend V/7, nr. 161). 1517: Nicolao *Chykos* (Lelesz Beres. XV.4).

CSIKÓTÉ, l. sikoltojú.

CSIKÓTÓ, l. sikoltojú.

CSILLAG: stella, aster; stern NySz. 1373: Nicolaum dictum *Chylagh* [a. m. csillag?] (Múz.). 1388: Nicolaum dictum *Chilak* [a. m. csillag?] (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 44, fasc. 116). 1799: A *csillaggal* megjegyzett portékákat, felesleg valóknak láttatván, el lehet adni (CanonVisit. 213).

CSILLAGOS: stellatus, sidereus, stellis interstinctus; sternvoll, gestirnt NySz. 1549: Eg' konc papyrosat *cyllagost* nettem (OL. Nád. 40).

CSILLAPODIK, vö. lécillapodik.

CSILLE? : 1323: Descendit ad fontem *Chylle*-kutha wlgariter nuncupatum (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid., l. ZalaOkl. 1.170). 1419: Michael dicto *Chylle* (OL. D. 10776). [Vö. *csillye* NySz.?; *csille* MTsz.?] [Vö. *csëlyye*, *csillye*, *csillye-malom*?]

CSILLÉK, *csillők*: [poculi genus; eine art becher]. 1462: Duorum piccariorum *Chilleek* (Múz. Kállay).

csillék-pohár: [∞]. 1462: Duorum piccariorum argenteorum wlg'o *Chillekpohar* et tercio lato Zylewspohar (Múz. Kállay).

CSILLÉS, *csillyés*: 1464: Michaellem *Chylles* (Veszpr. 10, Papkeszi). 1714: *Csillyes* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.22, DebrLt.-ból). [Vö. «*Csilyéseknek*» neveztek az erdőkről felszedett söremorával [olv. töremorával], a szénával kufárkodó szekeres, talyigás emberek» a közlő jegyzete, GazdtörtSzemle id. h.] [Vö. *csille*.]

CSILLÖK, l. csillék.

CSILLYE: »kis szállítmány» MTsz. («2. csille» a.) 1751: Tegnap vasárnapon napon erővel bejött Nagy János egy *csillye* töremorával a csapó utcza kapu, vasárnapot rontott, fát lopott, büntetődjék (DebrJk.). [Vö. 2. 3. *csille* MTsz.] [Vö. *csille*?]

CSILLYE-MALOM, *csëlle*-? *csëlyye*?: [molae genus; eine art mühle]. 1619: Mola vna *Czillie malom* vocatur (OL. UC. 1/17). 1668: Vagion egh rosz *Csele malom* [olv. *csëlle*- v. *csëlyye*-?] (uo. 1/21). [Vö. *csillye* NySz.?; *csille* MTsz.?] [Vö. *csille*?]

CSILLYÉS, l. csillék.

CSIMA, *cëma*? *cëmma*? *cima*? *csëma*? *csëmma*? *csuma*?: *cyma*; stengel NySz. 1210: Nomina uero eorum hec sunt Ceme Hilcus *Cimoh* [olv. *cima* v. *csima*? a. m. *csima*?] Nimige (Pannh. 5/F). 1211: Hodus Thompa *Chima* [szn., a. m. *csima*?] Arud (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt exequiales Seneud Topa Mocud *Cemma* [olv. *cëmma* v. *csëmma*? a. m. *csima*? vö. «*cima*, *cumma*» MTsz.] Bozur Bot Buche (uo.) In uilla Aarach hii sunt pulsatores *Chyma* Zember Syquid (uo.). Isti sunt currieri Vosos *Chima* Domus Mogd (uo.). Hii sunt pulsatores Kuteh Eteu *Chema* Sop (uo.). [Udvornici] Belch *Chima* Vosca Heteu (uo.). 1221: Quorum nomina sunt hec Chomou Bocy *Chima Cema* [olv. *cëma* v. *csëma*? a. m. *csima*?] Elus Lazou (Pannh. 4/B). Quorum nomina sunt hec *Cema* Jleus *Chymoz* Nymuga Bella (uo.). Quorum uidelicet arato-

rum nomina sunt hec Sop Chempez Wasard Pozor *Chuma* [a. m. *csima*?] Eteha (uo.). 1237/1325: In uilla Copul Sykes *Chema* [szn.] Syka Choboz Gabza (Veszpr. 107, Lula 2). 1240 k.: Hee sunt nomina Agasonum campestrum de eodem predio foreud Pos *Cyma* [olv. *cima* v. *csima*? a. m. *csima*?] (Pannh. 61/8). In predio Elbu *Cyma* Chon Pentue (uo.). [Vö. MTsz.]

CSIMARIN, *csimaszin*? *csimaszon*? *csimazin*? *csimazon*?: [panni genus; eine art tuch]. 1572: Eg' wegh zederyes *czymazynt* [olv. *csimaszin* v. *csimazin*?] (OL. Nád. 41). 1588: Az vduarbiro rwhazattha *Chymazyntul* lezen (uo.). 1635: 1 *csimazin* saya és failongis ráncos szoknyától 2 f. (GazdtörtSzemle VIII.472). [Vö. NySz. más jel. és Körösi Sándor: A m. nyelvbeli olasz elemek, Fiumei főimn. értes. 1891/92.]

csimarin-posztó: [∞]. 1548: Zederyes *cymason postot* (OL. Nád. 42). 1635: A *cimarin posztó* singitől [a nyírás ára] per 5 d. (GazdtörtSzemle VIII.482).

CSIMASZ, *csëmasz*? *csumasz*?: *cimex*; wanze NySz. 1211: Hii sunt pulsatores Nirten Reteu *Chemos* [olv. *csëmasz*, a. m. *csimasz*?] Chicuid (Pannh. Tih. 1/5). Vdornici de Mortus hii sunt Medveh Mogus Morodech *Chymoz* Vltos (uo.). Sunt sutores hii Adamas *Chimos* Symoud (uo.). Isti sunt agasones Wros *Chemos* Vosud Sombot (uo.). Piscatores isti sunt Veynus Lengen *Chimos* Vros Egueten (uo.). 1221: Quorum nomina sunt hec Cema Jleus *Chymoz* Nymuga Bella (Pannh. 4/B). 1240 k.: Hee sunt nomina equestrum in eodem predio Hanta Buna *Chumoz* [olv. *csumasz*? a. m. *csimasz*?] Bulusoy (Pannh. 61/8). 1252: Andream filium *Chymoz* (OL. D. 368). 1340: Petrus filius *Chymaz* (AnjouOkm. IV.24).

CSIMASZIN? l. csimarin.

CSIMASZON? l. csimarin.

CSIMAZIN? l. csimarin.

CSIMAZON? l. csimarin.

CSIMOTA, l. csëmete.

CSIN, **CSÍN**: 1) kimme, kröse, gargel BM. «fadedénynek fenekén kívüli párkánya, v. azon bevágása, a melybe a feneket illesztik» MTsz. 1676: A hordó, *csinyjának* rosz volta miatt, csorgott, csepegett (DebrJk.). || 2) [untergestell, unterwagel]. 1706: Egy öreg nyári szekér *csinyával* 5 f. Nyári elő *csin* 1 f. Utolsó *csin* 84 d. (MTörtTár XVIII.265). Öreg fakó szekér 3 f. Ahoz való egy kerek 48 d. Első *csin* 60 d. Utolsó *csin* 42 d. (uo. 266). Egy pár taliga kerek tengelyestül 60 d. *Csin* nélkül 48 d. (uo.). [Vö. Szily K., Nyr. XXVIII. 251—252 és XXIX.185.] || 3) [?]. 1646/1727: Hogyha a molnár az öreg kerekben *csint* «talán a kerek bevágása a küllő részére» a közlő, Tagányi K. megjegyzése] csinál úgymint az gazda fájából, tartozik az gazda 50 pénzzel; ha a kis kerekben maga fájából csinál, 25 pénzzel (GazdtörtSzemle VII.124).

CSINA?: [equuleus; füllen?]. 1211: In uilla Kecu isti sunt exequiales Piscu Micher Wnoca *Chyna* [a. m. *csina*?] Chom Wlues Tay (Pannh. Tih. 1/5). 1221: Quorum nomina sunt hec Nugulm *China* Gouci Vici (Pannh. 4/B). [Vö. *csiná* MTsz.; Munkácsi: Árja és kaukáz. elemek 205.]

CSINÁL, *csénál*: 1) paro, architector, fabrico; bereiten, schaffen, machen NySz. (1. jel.); [elaboro; ausarbeiten, fertig machen]. 1506: *Chenal* (l. «ekecsináló»). 1516: Egh paplan keek futabol *chenalth* (OL. D. 26367, l. Zolnai: Nyelvelm. 206). 1544:

Attam az paticarosnak hog' wramnak purgatiot *cinalt* (OL. Nád. 40). Az kolat *czinaltatni* uittek (uo. 42). 1552: Senney vram kochys lowaynak *chenaltak* ket nyakbawethót (uo. 49). 1555: *Chynalt* len thizen hat kethes (uo.). 1635: Ha pedig monda és szépen *csináltatják* [az erszényt] annak a munkának a fáradságát és szerszámának meg bővítése szerint többet veszünk (Gazdtörtézetle VIII.482). || 2) [euphemismus pro «baszik»]. 1737: Mindjárt káromkodással mondván: *csinálom* az anyádat, adjál vaját (Reizner: Szeged-Tört. IV.521). [Vö. be-, föl-, mégcsinál.]

CSINÁLÁS: factus, factura, confectura; bereitung, verfertigung NySz. 1544: Attam az kesefa *cinalasert* (OL. Nád. 41). 1545: Eg' öreg verfele *cinalastol* (uo. 42). 1548: Az panczer sak *cinalasatol* (uo. 49). 1549: Eg' tal tok puzta faya *cynalasatol* (uo. 40). [Vö. csináltatás.]

CSINÁLATLAN: [non confectus; ungemacht]. 1597: Az ablakj *czinalatlanok* (OL. UC. 101/3).

CSINÁLÓ: opifex, conditor, factor; arbeiter, verfertiger NySz. [Vö. csutóra-, eke-, fegyver-dérék-, furulya-, gomb-csináló, hordócsináló-gyalú, hüvely-, kard-, kása-, kés-, kupa-, láda-, nyereg-csináló, sajtcsináló-sajtó, tányér-csináló, veslingcsináló-szék.]

CSINÁLTATÁS: [confectio; bereitung, verfertigung]. 1544: Attam az hinto *czinaltatásban* az ernőert es az rez gombokert (OL. Nád. 41). 1545: Attam kalitka *cinaltatasatol* (uo.). 1547: Attam az kőművesnek az eleuen kut *czinaltatasa* (uo. 42). [Vö. csinálás.]

CSINCSE, csingér? boja, manica; fessel, kette NySz. 1564: Tres catene tennes ad *Chyncher* pertinentes (OL. L. III.16. 17). 1577: Lakath. *Chyncher* (uo.). Lakat kettő *Chincher* hath (uo.). 1578: Compedes 3. *Chynger* [igy, «instrumenta bellica»] közt, olv. csincsér v. csingér? 1 (OL. UC. 76/16). 1638: *Czinczier* es labra valo vas (uo. 2/34).

CSINGÉR? 1. csincsér.

CSINGETÉ? 1558: Eg' zal wasbol chynalt ember nakara valo *chyngethe* Bolha Öreg was nars (OL. Nád. 49).

CSINTALAN: a) inordinatus; unordentlich; b) pravus, improbus; schlecht, ruchlos [stb. stb.] NySz. (1—4. jel.) 1273: Magistri *Chyntolon* (OL. D. 841). Magistri *Chyntolon* (HazaiOkl. 68). 1348: Iwanka dictus *Chynthalan* (ZichyOkl. II.320). 1357: Nicolaum dictum *Chyntalan* (ZalaOkl. I.575). 1406: Laurencius *Chintalan* (Múz. Kállay 261). 1469: Michael *Czintalan* (OL. D. 32365). 1602: *Csintalan* Máté (SzékelyOkl. V.183).

CSIPA: gramae; augenbutter NySz. 1211: Isti sunt serui Zombot *Chypa* Vocu Voci (Pannh. Tih. 1/5).

CSIPALNAKOS: [?]. 1402: Johanne *Chypalnakos* (Múz. Beesky). 1454: Johanne *Chypalnakos* (Lelesz Acta 65/60). 1468: Johanne *Chypalnakos* (Múz. Beesky). [Vö. csipalagos NySz. ?]

CSIPERKE, csépérke? csépérka?: fungus tuberosus; champignon NySz. («csépérke» a.) 1228: Preterea ancillas quarum nomina hec sunt *Cheperka* [a. m. csiperke?] cum filiabus suis. Scintev. Giluad. Draga et una neptis diete *Cheperke* [a. m. csiperke?] (HazaiOkl. III.1). [Vö. csiperke MTsz.]

CSIPERKÉS, csépérkés?: [fungis tuberosis abundans; reich an champignons]. 1358: Ad quemdam

locum *Cheperkesmal* dictum (OL. D. 30388). [Vö. cséperke MTsz.]

CSIPKE, csipk? csipka? sipk?: 1) rubus; hagedorn NySz. (1. jel.) 1264: In arbore *Chypke* (ZalaOkl. I.43). 1270/1280: Vna est in ceraso alia in arbore *Chypke* (Körmend, Heim 5). 1284: Ad quasdam fructes spinarum *Chypke* vocatas (OL. D. 35838). 1305: Eundo per mega peruenit ad dumum *Chypka* [igy] (uo. 1692). 1352: Montem vulgariter *Sypkheg* [igy, olv. csipk, csipke, sipk v. sipke?] dictum (uo. 4272, vö. AnjouOkl. V.570). || 2) fimbria claviculata, limbus denticulatus; spitzen NySz. (3. jel.) 1607: *Chlamis rubrea* cum fimbriis vulgo *czipke* (OL. UC. 86/35).

csipke-bokor: rubus; dornbusch NySz. 1291: Uenit ad *Chypke bokor* (OL. D. 1338). 1341: Peruenit ad vnum signum *Chipkebukur* (Akad. 2). 1344: Dumus rubi qui wigo dicitur *Chypkebokur* (Körmend III/2, Pezye 95). 1372: Dumum *Cypkebokor* dictum (ZalaOkl. I.59). 1435: Sub vno dmo spineto wigo *Chypkebokor* dicto (OL. D. 12711). 1447: Rosas sylvestres vulgo *Chypke bokor* vocatas (Teleki: Hunyadiak X.216). 1471/1494: Vsque Rubetum *ChypkeBokor* dictum (Múz. Kisfaludy).

csipke-kötő: der klöppler, spitzenklöppler, die spitzenklöpplerin BM. 1731: Ennekelötte harmadfél esztendővel az fátens *Csipkekötő* asszony fiát megfogadrán béresnek, félesztendő alatt elszökött (Reizner: SzegedTört. IV.467, 469 stb.).

CSIPKÉS: clavatus, crenatus, fimbriatus; zackig, gezackt NySz. [dumis vestitus, dumis obsitus; mit dornbüschen verwachsen?]. 1475: Andrea *Chipkes* (OL. D. 17660). 1528: Iuxta *Chypkeskwithfolyamya* medii (OL. Kolozsm. 106). 1535: Cupa noua *chypkes* (OL. Nád. 49). 1736: Egy patyolat *tsipkés* kendő (CanonVisit. 176).

CSÍPLŐ, 1. cséplő.

CSÍPŐ pungens, vellicans, carpens, mordax, acris; stehend, stichelnd, beissend, scharf NySz. («1.csípő» a.) 1211: Vdorniei de Mortus hii sunt Vltos Texe *Chipeu* Lompus (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt aratores Forcost Hyrrud Zeche *Chipeu* Mogd (uo.). 1218: *Cipeu* [szn. a. m. csípő?] (MonStrig. I.219). 1237: *Chipeu*, szn. (uo. I.322). 1237/1325: In uilla Egris *Chipeu* [szn.]. Chapa Hyuotol Hoyou (Veszpr. 107, Lula 2). 1343: Petrus dictus *Cypeu* (Múz. Hanvay, I. AnjouOkl. IV.372). 1348: In terra sua *Chypeuteluky* uocata (ZichyOkl. II.327). 1602: *Czipeő* Péter (SzékelyOkl. V.179).

csípő-vas: [forceps; zange]. 1572: In officina doleatoria gyalw was, gyalw zek, *chypo vas* (OL. UC. 76/17).

CSÍPTETÉ, 1. csíptető-vas.

CSÍPTETŐ-VAS, csíptető-: [pertica, volsella; zwieckzange]. 1513: Ferrum vnum wigo *chypthetewas* (OL. D. 26151).

CSÍR, 1. csűr.

CSIRA, CSÍRA?: 1400: Laurencium Eliam, *Chira* dictos (ZichyOkl. V.225). [Vö. NySz. ? és 2. csíra 3. és 4. jel. MTsz. ?]

CSIRÁZIK: germinasco, pullesco, pullulo; keimen ausschlagen NySz. 1584: Kéth köből *chyrazoth* abaynoczos (OL. UC. 56/33).

CSIRE?: 1343: Petrus dictus *Chyre* (Körmend, Heim 87). 1436: Barnabam *Chyre* (Múz. Kállay). 1451: Stephanus *Chyre* (OL. D. 14467). 1453: Petrus *Chyre*

uo. 14698). 1481: Clemens *Chyre* (uo. 18460). [Vö. csira? csirke?]

CSIRKE, csérke? csürke?: a) pullus; junges geffügel; b) pullaster, pullus gallinaceus; hühnchen NySz. 1322: Dionisio dicto *Chyrke* (AnjouOkm. II.57). 1346: Stephanus dictus *Cherke* [a. m. csirke v. cserke?] (OL. D. 3815). 1351: Thoma dicto *Churke* [a. m. csirke? vö. MTsz.] (Múz.). 1357: Nicolai dicti *Chyrke* (AnjouOkm. VI.628). 1363: Thomas dictus *Cyrke* (Múz.). 1368: Thomas dictus *Cyrke* (Múz. Kapy). 1370: Petrus dictus *Chirke* (OL. D. 35245). 1371: Petrum dictum *Chyrke* (Múz.). 1374: Petrus dictus *Czyrke* (Múz. Hanvay). 1375: Petrus dictus *Chyrke* (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 41, fasc. 187). 1378: Petrus *Chirke* (MonCivZagr. 1.271). Nicolai dicti *Chyrke* (Múz. Soós). 1379: Petrum dictum *Churke* (Múz.). 1382: Johannis dicti *Chyrke* (Múz. Máriássy). 1405: Andreas dictus *Chyrke* (Múz.). 1436: Thome *Chyrke* (Lelesz Acta 53/47). 1453: Thoma *Chyrke* (Lelesz Met. Abaúj 3). 1458: Benedicto *Chyrke* (Lelesz Acta 69/27). 1460: Thoma *Chyrke* (OL. D. 15532). 1481: Thoma *Chyrke* (uo. 18512). 1485: Dominicus *Chyrke* (Veszpr. 11, Merenye). 1577: *Chirke* Janos (OL. UC. 1/3).

CSIROS?: 1478: Petrus *Chyros* (OL. D. 18145) [Vö. MTsz. ?]

CSISZÁR, csiszér: machaeropoeus, politor, armorum faber, samiator, samarius; schwertfeger NySz. 1240 k.: Vnus coquus in eodem predio nomine *Cysar* (Pannh. 61/8). 1297: Terram suam *Chyzar* [a. m. csiszár?] uocatam inter villas Kok Boyon et Nymchun nuncupatas (Veszpr. 4, Csaba). 1358: Laurencii filii *Chyzer* (Múz.). 1359: Petri filii *Chyzeer* (Körmend V/7, nr. 123). 1397: Stephanum *Chyzar* (ZichyOkm. V.40). 1399: Petrus dictus *Chyzer* (Múz. Soós). 1410: Petro dicto *Chysar* (Veszpr. 4, Alsóörs). 1418: Andree *Chyzaar* (Múz.). 1423: Paulus *Chyzar* (Lelesz Acta 43/83). 1425: Thoma *Chyzar* (Körmend, Heim 745). 1427: Paulus dictus *Chyzar* (Pannh. 19/Z). 1442: Thomas *Chisar* (OL. D. 13678). 1457: Petrus *Chyzar* (uo. 36405). 1459: Georgius *Chyzar* (Lelesz Acta 70/45). 1464: Petrus *Chyzar* (Veszpr. 4, Csaba). 1468: Barnabas *Chizar* (Múz. Kállay). 1469: Thomas *Czizar* (OL. D. 32365). 1478: Cristoforo *Chyzar* (Múz. Kállay). Georgius *Chyzar* (Veszpr. 107, Egerszeg 16). 1480: Johanne *Chyzar* (OL. D. 18350). 1486: Blasius *Chizar* (Körmend III/1, Ugal 51). 1494: Johannem *Chyzar* (Lelesz Acta 102/7). 1498: Johanne *Chyzar* (Múz. Kállay). Petro *Chyžar* (Körmend, Heim 662). 1499: Demetrius *Chyzer* (Lelesz Acta 107/44). 1501: Clemente *Chyzar* (KárolyiOkl. III.45). 1503: Michaelis *Chyzar* (Pannh. 33/K). Thomas *Chyzar* (Múz. Kisfaludy). 1509: Petro *Chyzar* (Lelesz Acta 117/8). 1521: Petro *Chyzar* (uo. 127/6). Fabri ac Gladiatores wigo *Chyzarok* (Múz.). 1544: Attam az kapui *cziszarnak* (OL. Nád. 42). 1547: Attam az *cziszarnak* az ket szablatul (uo.)

CSISZÉR, l. csiszár.

CSÍV, l. cső.

CSIZMA: cothurnus, calceus obliquus, calceus Turcicus; schuh, stiefel NySz. 1492: Vnum Zakrapach et vnum cingulum wigo Žkender de serico et *Chyzmas* (OL. D. 26055). 1503: Vna *chyzma* (uo. 25420). 1504: Vnum par ocerarum wigo Czizme [latin többesszám] (uo. 33011). 1519: Coturnos duos wigo *Chissma* (Múz. Bethlen). 1528: Emi vnum par wigo *chyzma* (OL. Nád. 42). 1529: Kepenyeg. Pokrocz lasnyak Czapa. *Chyzma* (uo. 43). 1535: Calcaribusque et *Cisma* Pokrocz et vna penula (Lelesz Prot. VI.61). 1544: *Czyzma* kepenyeg (OL. Nád. 40). 1578: Vnum par *Chyzma* (OL. UC. 37/15). 1635: Egy pár *csizmapat-*

koltatástól 8 d. (GazdtörtSzemle VIII.475). [Vö. deli, fejelés-, száras-csizma.]

CSIZMADIA, csizmazia: calcearius, cothurnarius; schuhmacher NySz. 1602: *Csiszmasia* János (SzékelyOkl. V.283).

CSIZMAZIA, l. csizmadia.

CSOBÁN: sextarius, culigna, cirnea; lägel NySz. 1559: Vnum *choban* ligneum (OL. Nád. 48). 1590: Keth *choban* (uo. 49). [Vö. fa-csobán.]

CSOBÁNOS: [sextarium, culignam habens; lägel habend]. 1454: Thomam *Chobanus* (Múz. Becsky). [Vö. csobán.]

CSOBOLYÓ: cirnea; handlägel NySz. 1329: Prope locum vinee desolate *Chobolow* [a. m. csobolyó?] diete (Veszprém 2, Ábrahám, I. ZalaOkl. I.239). 1557: Ket köbles *chybolyot* (OL. L. III. 16. 17). 1594: Vagion egy *chobolio* (uo.). [Vö. fa-csobolyó.]

CSODA, csuda: monstrum, portentum; ungeheuer-ungethüm NySz. (2. jel.) [deformis, immundus, sordi, dus; hässlich, schmutzig?]. 1198: Quorum nomina hec sunt Guyre Apungna Chuc filius Weng Wassa *Chuda* (Körmend II/8, Szentgothárd 1). 1211: Isti sunt exequiales huius Chenke Buhtus Doba *Coda* [a. m. csoda?] (Pannh. Tih. 1/5). 1228: Libertinos quorum nomina hec sunt Micula. Cingul. Reuka. *Chuda* cum tribus filiis suis (HazaiOkm. III.1). 1240 k.: Hec sunt nomina equestrium de eodem predio Buthmer Pousa Chom *Cuda* [a. m. csoda?] (Pannh. 61/8). 1322: Stephanus filius *Chuda* (AnjouOkm. II.2). 1358: Demetrius filium *Chuda* (Veszpr. 107, Köveskál 7). 1517: In eadem porcione *Chudarezye* (Múz. Kisfaludy). [Vö. MTsz. 3. jel. ?]

CSOHA, l. csuha.

CSOHODÁR: cubicularius; kammerdiener NySz. («csuhadár» a.) 1637: Az *chohodarnal* az kolcha (OL. UC. 14/43, «Fogaras vár, nem törökökről» Szam. jegyz.).

CSÓK: osculum, suavium, basium; kuss NySz. 1302: Mediantibus probis viris scilicet Andrea filio Chugud, Belen et *Choc* [a. m. csók?] de Teyed (AnjouOkm. I.33). 1602: *Csók* Benedek *Csók* István (SzékelyOkl. V.186).

CSÓKA: gracus, [graculus], monedula; Krähe NySz. [dohle]. 1211: Isti sunt vdornici Wassard Warou Latamas *Choucha* [a. m. csóka?] (Pannh. Tih. 1/5). 1240 k.: Libertinos *Covka* Vud Zombot Kusid Svka (Pannh. 61/8). 1332: Castellani de *Choukakw* [vö. e helységnek latin nevével: «Petra Monedulae», I. Kazinczy: Magyarország Ierajzolása 27] (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 43, fasc. 104, nr. 112). 1337: Castellani de *Choukakw* (Múz.). 1356: Stephano dicto *Choka* (AnjouOkm. VI.483). 1359: Paulus dictus *Choka* (Múz.). 1368: In monte *Choukamaal* nomine (Pannh. 55/Mm). 1400: Andrean *Choka* (ZichyOkm. V.192). 1405: Petrus dictus *Choka* (Múz.). 1450: Magnifice domine honorande, Pridem per Nuncios et litteras nostras intimamus eidem vestre dominacioni petendo eandem vt Bombardam *Choka* uocatam nobis mittere velletis (HazaiOkm. VII.467). 1482: Blasio *Choka* (Veszpr. 9, Kovácsi). 1507: Ad locum *Chokafolyasa* (OL. D. 32068). 1602: *Czioka* István (SzékelyOkl. V.241).

CSÓKÁS: [monedulis abundans; reich an dohlen]. 1282: Per locum virgultosum *Chokas* nuncupatum (OL. D. 30582). 1292: Quedam Rupis, *Chokaskeu* uocata... ubi supraeminet rupis *Chokasku* uocata

(MonStrig. II.323). **1380**: Petrus dictus *Choukas* (Múz. Kállay). **1383**: Petrus dictus *Chokas* (Lelesz Acta 15/15). **1413**: Prediorumque *Chokastelek* Mykolaka (Múz. Justh). **1430**: Alias Siluas simplices Nyaras *Chokas* (Lelesz Acta 49/14). Siluas Simples Nyaras *Chokas* Thokerek Agerdew (Múz. Kállay). **1454**: Locum virgulosum *Chokas* nuncupatum (OL. D. 31147). **1460**: Prata *Chokasalya* et Remethethorok nunenpata (Forrás ?).

CSOKOR? *csukor?*: [fasciculus florum; blumenstrauss?]. **1602**: *Cziukor* [a. m. *csokor?*] Antal *Cziukor* Péter (SzékelyOkl. V.286). *Cziukor* György (uo. 287). [Vö. Szily: Nyelvúj. Szót.]

CSOLNAK. *csolnok*: linter, cymba, scapha; kahn NySz. 1357: Iuxta fluuium Situa in oppositum cuiusdam fosse *Cholnukwth* vocate (Múz.). **1475**: De piscantibus vero noviculis [olv. naviculis] *Cholnok* dictis nichil solvere teneantur (Forrás ?).

csolnak-pénz, *-pinz*: [genus tributi piscatorii; bootgeld]. **1492**: In festo beati Martini episcopi sessio integra soluet *csolnakpinz* denarios wiennenses XX (OL. D. 36992). **1507**: Circa festum Nicolai confessoris *Cholnakpenz* (uo. 36983). **1519**: Tenentur soluere *Cyolnakpenz* qui cum nauculis piscant (uo. 26197). **1528**: *Cholnokpeenz* soluerent (OL. UC. 12/42). [Vö. «Csolnakpénzt azok fizettek, a kik csolnakkal halásztak» Szam. megjegyzése, I. Természettud. Közlöny 1894. évf. 491. I.]

CSOLNAKOS, csolnokos, csónakos: [cymbam habens, linterarius; kahn habend, kahnführer]. **1420**: Nicolaum *Cholnokus* (ZichyOkl. VI.594). **1449**: Ladislao *Cholnokos* (OL. D. 14277). Ladislaus *Cholnokos* (Lelesz Acta 61/4). **1466**: Ladislao *Cholnokos* (uo. 77/23). Ladislao *Cholnokos* (Múz. Kállay). **1470**: Thome *Cholnokos* (uo.). **1478**: Gregorius *Cholnokos* (uo.). **1544**: Az görri reuen az reuezeknek es az *czonakosknak* (OL. Nád. 41).

CSOLNOK, -OS, I. *csolnak*, *-os*.

CSÓLTÁR, I. *csótár*.

CSOLYÁNOS, I. *csalános*.

CSOMÁ?: **1211**: Isti sunt serui Tolpa Eleus *Choma* [a. m. *csoma?*] Woca Zombot (Pannh. Tih. 1/5). In uilla Vazil isti sunt serui Giocud Pehleh *Chomos* Belenic Vuicil *Choma* (uo.). Hii sunt curriperi Horrod Vosca Zorida *Choma* Pentue (uo.). Isti sunt pisces Mocchi *Choma* Zorida Numuolon Chekine (uo.). [Udvornici] sunt isti... Thyze *Suma* [a. m. *csoma?*] Bulson Bocca (uo.). **1602**: *Csoma* Máté (SzékelyOkl. V.192). [Vö. MTsz.]

CSOMBOR, csompör?: *pulegium*; *polei* NySz. **1496**: Ad rubeta Wezewes et *Chompör* [a. m. *csombör?*] dicta (Lelesz Prot. II.234). **1518**: Blasius *chombör* (OL. D. 37007, XVI. 1.). **1603**: Valentinus *Csombör* (SzékelyOkl. V.257).

CSOMÓ: *nodus*; *knoten* [stb.] NySz. **1221**: Quorum nomina sunt hec *Chomou* [a. m. *csomó?*] Bocy Chima Cema (Pannh. 4/B). **1240** k.: Hec sunt nomina fabrorum in eodem predio *Chomov* Buzte (Pannh. 61/8). **1484**: Barnaba *Chomo* (OL. D. 19015).

CSOMOLYÉK: [fasciculus; bündel]. **1635**: Egy lepődő végiben való fejtő varrás. Egy *csomolyékban* kapesok (Mihalik: KassaÖtvTört. 223). [Vö. *csomólék* NySz.; *csomolyag* MTsz.]

CSOMÓS? a) *nodosus*; *knotig*; b) *bulbosus*; *knotig*, *höckerig* NySz. **1135**: Aratorum autem nomina

sunt hec Tius *Chomoz* [a. m. *csomós?*] (Pannh. 15/Kk). **1171**: Quorum nomina hec sunt Beretes [?] Sunad som *comos* huna quisid Cun Rua (Pannh. 27/Mm). **1211**: Hii sunt vduornici Nemelh Bochi *Chomos* Tomor Deum Zombot (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt serui Giocud Pehleh *Chomos* Belenic Vuicil *Choma* (uo.). Isti sunt agricole Zobas Zehee Hozuga Bench Kesseh *Chomos* (uo.). **1240** k.: Hec sunt nomina viuitorum seruorum *Chomos* Wasard (Pannh. 61/8). **1602**: *Csomós* István (SzékelyOkl. V.179). *Csomós* Mihály (uo. 189).

CSOMOSZOL: *frango*, *quasso*; *mosten* NySz. [contero, confringo, conquasso; zermalmen, zerquet-schen]. **1211**: In uilla Theluky sunt isti unitores Gunuzd Eurizeu *Chomoslou* [olv. *csomoszló*] Henche Mochi (Pannh. Tih. 1/5). **1240** k.: Nomina pelliaporum de eadem villa sunt hec *Chvmoslo* Jacob (Pannh. 61/8). Vinitor unus nomine *Comozlo* (uo.). **1314**: Petri filii *Chomozlou* (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). [Vö. *csomoszló*, *csomoszol* MTsz.]

CSOMPÖR? I. *csombör*.

CSÓNAKOS, I. *csolnakos*.

CSONGOR?: **1413**: Gregorius dictus *Chongor* [olv. *csongor* v. *csöngör?*] (Körmend III/2, Örs 36). **1446**: Nicolai dicti *Chongor* (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). **1468**: Nicolai *Chongor* (HazaiOkl. IV.421). [Vö. *csongora* MTsz.]

CSONKA: *mancus*, *mutilus*, *muticus*, *defectivus*; *verstümmelt*, *mangelhaft* NySz. **1221**: Quorum nomina sunt hec Cug Huguia Lenchud Tala *Cunca* [a. m. *csonka?*] (Pannh. 4/B). **1309** **1342**: Per duas arbores populeas *Chuncanar* vocatas (OL. D. 1731). **1320**: Ladislai dicti *Chunka* (uo. 1991). **1329**: Usque arborem silicis *chunkafa* vocatam (AnjouOkl. II.399). **1329**/**1417**: Ad arborem silicis *Chonkafa* vocatam (OL. D. 28723). Vsque ad arborem silicis *Chonkafa* vocatam (uo. 37277). **1338**: Ad vnam arborem pyry *Chunkakerthwel* dictam (uo. 31086). **1341**: Ad vnam arborem que vocatur *Chunkatulfa* (uo. 3402, I. AnjouOkl. IV.122). **1343**: Inde ad *Chunkakurtuel* (Körmend III 2, Seregélyes 104). **1360**: Petrus dictus *Chunka* (Veszpr. 14, Ujlak). **1396**: Egidio dicto *Chonka* (Veszpr. 107, Mindszentkál 1). **1401**: Andream *Chonka* (ZichyOkl. V.233). **1402**: Thoma *Chonka* (Múz. Beesky). **1409**: Johannis *Chonka* (Múz.). Emericum *Chonka* (Múz. Kállay 428). **1416**: Petro *Chonka* (Lelesz Acta 36/33). **1418**: Michaelae *Chonka* (KárolyiOkl. II.41). **1423**: Benedicto *Chonka* (Lelesz Acta 43/72). **1428**: Ladislao dicto *Chonka* (Veszpr. 11, Lovas). **1435**: Lucam *Chonka* (Múz. Kállay). **1448**: Stephanus *Chonka* (uo.). **1454**: Thoma *Chonka* (Múz. Beesky). **1468**: Vrbanus *Chonka* (uo. Kállay). **1471**: Ad quandam arborem piri *Chonka* kewrthwel appellatam (OL. D. 17901). Ad quandam fractam arborem populeam wigo *Chonkanyarfá* nuncupatam (uo.). **1478**: Martino *Chonka* (Lelesz Acta 88/1). **1485**: Vincencius *Chonka* (Veszpr. 11, Merenye). **1489**: Benedictum *Chonka* (Lelesz Acta 98/31). **1499**: Thoma *Chonka* (Múz. Forgách). **1503**: Sebastianus *Chonka* (Forrás ?). **1602**: *Csonka* Miklós (SzékelyOkl. V.190). *Csonka* Péter. *Csonka* János (uo. 231). **1708**: Egyik szöke *csonka*, másik kék söre ököf (DebrLt., I. Nyr. XXII.518).

CSONKOLY? I. *sonkoly*.

CSONT: *os*; *bein*, *knochen* NySz. **1391**: Benedictum dictum *Chonth* (ZichyOkl. IV.468). **1462**: Possessionibus Napfen *Chonthafeyer* [olv. *csonta* = *csontja?*] (OL. D. 15703). **1480**: Martino *Karchontha* [olv. *kar-csonta?*] (uo. 18313).

csont-fésű: [pecten osseus; beinerner kamm]. 1581: Egi tok fesű, kiben három fa fesű, egi *chonth* fesű, egi ollo, twker wagion (OL. L. III. 16. 17).

csont-golyóbis: [globus osseus; beinkugell]. 1594: Olaz jatekhoz walo tolio bot. *Chont goliobis* (OL. UC. 78/7).

CSONTOS: a) osseus; beinig, knochig; b) fortis; stark NySz. (1. és 3. jel.). 1337: Benedictus dictus *Chuntus* (OL. D. 3041). 1339: Benedictum dictum *Chuntus* (uo. 3973). 1343: Gregorius dictus *Chuntus* (AnjouOkm. IV.374). 1386: Nicolaus dictus *Chonthus* (Múz.). 1388: Nicolaus dictus *Chontus* (Lelesz Acta 18/8). 1413: Bartholomeus dictus *Chontos* (KárolyiOkl. I.592). 1415: Bartholomeo dicto *Chontos* (Múz. Máriássy). 1429: Petro *Chuntos* (Múz. Kállay). 1430: Stephani dicti *Chontos* (OL. D. 27863). 1452: Matheo *Chontus* (Lelesz Acta 63/22). Matheo *Chonthos* (Múz. Kállay). 1453: Johannem *Chontus* (OL. D. 14765). 1466: Clemente *Chonthos* (Múz. Kállay). 1475: Vincencio *Chonthos* (Körmend, Heim 566). 1509: Fabiano *Chontos* (Múz. Kállay).

CSOPOR? 1. csoport.

CSOPORT, csopor?: 1) gleba; scholle NySz. (1. jel.). 1382: Thomas dictus *Chupur* [olv. csopor, a. m. csoport? vö. NySz. MTsz.] (Múz. Kállay). 1611: Egy csoport-fóddel hajtotta el az lovakat (KomárJk.). || 2) accrus, copia; haufe, menge NySz. (3. jel.). 1587: Eg *choporth* erezteth saletrom (OL. UC. 12/42). Egh *czoport* nadmezet (OL. Nád. 47).

CSOPORTOS, csuportos: complicatus, incompatus; struppig, zerzaust NySz. (3. jel.) [?]. 1516: Anthonio *Choportus* (Lelesz Acta 122/8). 1538: *Choportos Chwportos Chuportos Tschuportos* Janos (QuellKronstadt III.46). [Vö. csopros.]

CSOPROS?: [glebosus; schollig?]. 1440 k.: Ad quandam locum qui vocatur *chuprusagag* [olv. csopros?] (OL. D. 28836). [Vö. csoport MTsz.] [Vö. csuportos.]

CSÓR?: 1523: Martino *Choor* (Múz. Ibrányi). [Vö. MTsz.].

CSORBA: a) mancus, mutilus; verstümmelt; b) edentulus; zahlnos NySz. (1. és 3. jel.). 1227: Decano eiusdem ecclesie nomine *Churba* (OL. D. 133). 1295: Martinus dictus *Churba* (uo. 1493). 1300: Miko dicto *Churba* (uo. 1559). 1321: Martini dicti *Churba* (AnjouOkm. I.634). 1329: Petrus dictus *Churba* (Múz. Jankowich). 1329/1338: Stephano dicto *Chorba* (OL. D. 33739). 1335: Nicolai dicti *Chorba* (uo. 2958). 1349: Thome dicti *Chorba* (Múz.). 1366: Andream dictum *Chorba* (Lelesz Acta 4/?). 1388: Ladislaus *Chorba* dictus (OL. D. 31338). 1400: Andream *Chorba* dictum (ZichyOkm. V.179). 1402: Demetrio *Chorba* (Múz. Beesky). 1429: Stephani *Chorba* (Pannh. Tih. 18/1). 1433: Jacobo *Chorba* (OL. D. 12527). 1445: Michaela *Chorba* (Veszpr. 11, Maros). 1461: Ladislaus *Chorba* (OL. D. 15582). 1468: Demetrio *Chorba* (Múz. Beesky). 1469: Jacobus *Czorba* (uo. 32365). 1478: Mathiam *Chorba* (Körmend, Heim 590). 1509: Johanne *Chorba* (Múz. Kállay). Paulo *Chorba* (Múz. Forgách).

CSORDA: grex, armentum; herde NySz. (1. jel.). 1282/1325: Ad locum quandam *Charadajaras* [igy?] (Wenzel XII.371).

csorda-nyom: [vestigia gregis; herdentritt]. 1525: Quendam via *Chorda Nyom* appellata (Lelesz Prot. V.276a).

csorda-pásztor: pastor armentorum; rinderhirt

NySz. 1497: Anthonio *Chordapazthor* (OL. D. 20574). 1522: Paulus *Chordapastor* (uo. 37328). 1596: A *csordapásztor* félköblöt adott, ha a predikátor barmát nem őrzötte (CanonVisit. 139).

csorda-út, -uta: [via gregis; viehweg, viehtrift]. 1291: Que via uocatur wlgariter *Churda uta* . . . Inde per viam gregis sunt quatuor mete (MonStrig. II.309). 1292: A parte meridionali via wlgariter *Churdauta* dicta (Veszpr. 9, Kovási). 1340/1449: A parte inferiori *Chordawt* (Körmend III/2, Pezye 98?). 1343: Duas vineas in monte *Churdauth* (Veszpr. 13, Szölös).

CSORDÁS, csordós: armentarius; viehhirt NySz. 1400: Clementem *Chordas* (ZichyOkm. V.156). 1480: Benedictum *Chordas* (Pannh. 51/Rr). 1482: Gregorius *Chordas* (Körmend III/3, Baráti 83). 1488: Philipus *Chordas* (Pannh. 17/Aa). 1489: Vincencius *Chordas* (Körmend III/2, Kekese 13). 1495: Anthonius *Chordas* (OL. D. 20283). 1519: Michaela *Chordas* (Veszpr. Regn. F/228). Petro *Chordas* (Körmend III/1, Ugal 64). 1597: Tott János: Az *Chyordos* [igy] haza az Velall földön falwoll epetettek (OL. UC. 12/42). *Chyordos* Thámás háza [ugyanigy alább még egyszer]: Az kezű földön falwoll epetettek (uo.). [Vö. csordós, csorduós MTsz. «csordás» a.] [Vö. város-csordása.]

CSORDÓS, 1. csordás.

CSÓRÉ: 1602: *Csóré* Márton (SzékelyOkl. V.320). [Vö. MTsz.]

CSORGÓ, csurgó: a) fluens; fliessend; b) fluor, fluentum; bach; c) tubus, canalis; kanal NySz. 1226: Hospitalarios tam Albe quam in *Curgon* [a. m. csorgó?] commemorantes (Pannh. 31/P). 1266: Domus hospitalis Jerosolimitane de *Churgo* (Veszpr. 107, Egerszeg 1). 1295: Inter Rium *Churgo* uocatum (Múz. Jankowich, I. Wenzel X.436 és Kubinyi: MTörtEml. I.160). 1312: Petrus dictus *Churgo* (Múz. Kállay). 1331: *Chorgow*, hn. (AnjouOkm. II.563).

CSOROG: perfluo, mano; rinnen NySz. 1677: Az sajtóház mindenütt *csorog* (GazdtörtSzemle III.277).

CSOROSZLYA: culter praecisioris in aratro; pflugsech NySz. 1597: Eg lapis was es keth *chorozla* hozza (OL. UC. 12/42). 1594: Ket lapos vas *chorozliastol* (uo. 106/3).

csoroszlya-vas: [∞]. 1597: Ekere valo széles es *czorozla vasak* (OL. UC. 101/3). 1638: Lemez vas. *Czioroszlia vas* (uo. 2/34).

CSOSZÓ?: 1602: *Csoszó* Márton. *Csoszó* Jakab, jobbágy (SzékelyOkl. V.294). [Vö. MTsz.].

1. **CSÓTÁR,** csoltár, csujtár, csútár: dorsuale; schabracke NySz. 1607: Tegumentum equorum turcica *csiutar* (OL. UC. 86/35). 1629: Két urnak való paripa fékagyastól [igy?], pokroczoztól és *czol-tárostól* (K PénzügymLt. Hungarica). 1759: Vagyon egy vörös selyem *Tsujtár* (CanonVisit. 183).

csótár-pokróc: [∞]. 1552: Adtam *chutar pokrochokoth* vezetek loora valoth (OL. Nád. 48). Eg *cwtak* [igy? olv. *cwtar* = csútár?] *pokrocoth* (uo.).

2. **CSÓTÁR:** [culter praecisioris in aratro; pflugsech]. 1566: Eke három. Azokhoz lemes wagon három *Chotar* negy. Ezteke három (OL. Nád. 49). [Vö. 2. csótár MTsz.]

CSÓVA?: signum; feldzeichen NySz. 1458: Stephano *Chowa* [a. m. csóva?] (Lelesz Acta 69/27). [Vö. 1. 2. csóva MTsz.].

CSÓVÁS: [signo vetiti praeditus; mit einem verbotszeichen versehen]. 1581: Ha valaki lovát vagy egyébféle barmát a *csóvás* parlagon pásztortoltatja vagy rá köti sz. János napig, 3 girán maradgion (SzékelyOkl. V.126). Minden tilalmasbeli *csóvás* szénaffü, vagy parlag ha léssen, de senki semmi biradalmával rá nem mehet az bírák hire nélkül (uo.). [Vö. 1. *csóva* 2. jel. MTsz.]

CSŐ, csév, cséve, csív: 1) fistula, tubus; röhre NySz. (1. jel.). 1638: Egy eget bor egető katlan, Reghi Fazekaval Cziöbrevél Sisakiával es ket Cziövevel eggiút (OL. UC. 2/34). || 2) fistula, syrinx, syringa; pfeife, horn NySz. (4. jel.). 1594: Vagion egi regal egi nihani *cheöuel* (OL. UC. 78/7). || 3) fistula textoria; weberspule NySz. (5. jel.). 1481: Filum de auro VII *chew* (OL. D. 26018). 1526: Vna vero *chew* auri (uo. 26353). 1536: Vnum cum dimidio *chew* fili aurei (OL. Nád. 48). 1544: Eg font aran fonalat tizenket *czót* (uo. 40). Eg font aran fonalat tizenket *czót* (uo. 41). 1548: Negy *cheve* arany (uo. 48). Eg egez *ceue* nont aranyat (uo. 40). 1559: Eot *cheve* czwst fonal (uo. 41). 1564: Öth *chew* wonth *czösth* (uo. 49). 1572: Negh egez *ceue* nont aranyat (uo. 40). [Vö. *ezüst-csev, puska-cső*.]

CSÖBÖR, csëbër: amphora, medimnus, tina, batus, cibrio, scaphium; zuber, butte NySz. 1490: Decem tinas wlgo *Cheber* (Körmend IV/5, nr. 45). 1492: Soluent sex tinas vini wlgo *cheberth* (OL. D. 36992). 1506: Vnum vas vini deputetur ad cubulos wlgo *cheber* decem, cubulum quemlibet per quadringentas pintas wlgo ferthal dietas computando (uo. 24613). 1519: Vnam tinam *cheber* (uo. 37007). 1549: Kylenech *chóbör*. Neg saff (OL. Nád. 41). 1552: *Chebreket*. Vekath (OL. NRA. 1648/27). 1594: *Cheöbeör*. Lyo. Bodon (OL. UC. 78/7). 1638: Egy eget bor Egető katlan, Reghi Fazekaval Cziöbrevél Sisakiával es ket Cziövevel eggiút (uo. 2/34). [Vö. 1196/1204: De vineis in terra Abbatis et fratrum de monte Sancte Marie cybriones non recipiatis (OL. D. 38). 1224: Omnes chibrones de villa Meinart (uo. 110). 1236: Chybris a singulis nineis (uo. 211). 1267: Omnes chybriones de Menharth (uo. 625). 1297: Chibronibus uinearum (HazaiOkm. VII.261).] [Vö. *bortöltő, löitató, moslëkos-csőbör*.]

csöbörmérő-fa: [baculum ad modum dolorum metiendum; visirstab]. 1597: Egj *czöbör merő fa* aliter füzzer (OL. UC. 101/3).

CSÖBRÖS, csëbrës: amphoras continens; eimer, NySz. 1479: Porcionis promontorialis *Hatheebres* vocate (Múz.).

CSÖDÉR, 1. csödör.

CSÖDÖR, csédër, csödër: equus, caballus, admissarius; hengst NySz. 1521: Equum vnum wlgo *Czeveder* (Lelesz Acta 127/17). 1541: Vnum bonum equum juvenilem wlgo *Chederth* (Múz. Kapy). 1548: Menes, *czöder*, wezetek lo (OL. Nád. 47). 1594: Thualii *cheödeör* (OL. UC. 78/7).

CSÖG? nodus; knoten NySz.[?]. 1221: Quorum nomina sunt hec *Cug* [a. m. csög?] Huguia Lenchud Tala Cunca (Pannh. 4/B). 1240 k.: Villa Heym nomine *Chvg* [szn.] (uo. 61/8). 1467: Quedam instrumenta ad Bombardas nostras pertinentia, vulgariter Chyga vel *Czweg* appellata (Teleki: Hunyadiak XI.226). [Vö. *csög* és 1. 2. *csök* MTsz. ?]

CSÖK? csék? csék: nervus bovinus, taurea; ochsenziemer NySz. («csék» a.)[?]. 1198: Quorum nomina hec sunt Guyre Apungna *Chuc* [a. m. csök?] filius Weng Wassa Chuda (Körmend II/8, Szentgothárd 1).

1469: Anthonius *Chek* [olv. csék v. csék, a. m. csök?] (OL. D. 32365). [Vö. 1. 2. *csök* MTsz. ?]

CSÖLLE? 1482: *Chewle* [szn., a. m. csölle?] (Múz. Forgách?). [Vö. 1. 2. *csölle* MTsz. ?]

CSÖLLÖ, csölö, csüllö: girgillus, stamineus rhombus («csévlö» 2. jel. a.); ein spulrad PPB. («tsürlö» a.). 1521: Pro dispoicione *Chewlw* [olv. csöl(i)ö v. csüllö?] quem disposuerunt in Molendino (OL. D. 37179). [Vö. MTsz.]

CSÖLÖ, 1. csöllö.

CSÖMÖR? csēmör? : nausea, fastidium cibi; ekel NySz. 1222: Sex mansiones Adrianum *Chomor* [a. m. csömör?] Wasard Chence [Chence?] Paulum et Fencrus (Veszprém 12, Nagypécsöl). Nomina uero hominum hec sunt Forcos Buus Mech *Cumur* [olv. csömör v. komor?] Och Ereu (Pannh. 3/L). 1240 k.: Mansiones carpentariorum scilicet *Chomor* et Petur (Pannh. 61/8). 1251/1281: *Chymur* [szn., olv. csēmör a. m. csömör?] (OL. D. 346).

CSÖNDÖS? 1. csëndës.

CSÖNDÖSZ? 1. csëndës.

CSÖNGÖR? 1. csëngër.

CSÖRC, csërc? csërçs? csörçs? : «miser, miserandus; arm, armselig?» NySz. 1329/1358: Johanne dicto *Cherch* (OL. D. 2532). 1439: Nicolao *Chewrcz* (uo. 28978). 1451: Alberti *Chewrch* (uo. 14467). 1507: Albertus *Chewrcz* (Múz. Kállay). 1564: Nicolaus *Chewrcz* (OL. UC. 27/56).

CSÖRCS? 1. csörce.

CSÖREGE-SÜTŐ: [spritzkuchenbäcker]. 1714: *Csőregesütő* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.22, DebrLt.-ból).

CSÖRGŐ-FÜ: [herbae genus; eine art kraut]. 1728: Romlott gyermekeknek tisztos fü, *csörgő fü*, — csörgő mikor lekaszálják — megfürösztik benne és fejét megpárolják (Reizner: SzegedTört. IV.393).

CSÖS, 1. csöves.

CSÖSZ: vagiator, custos silvarum et pratorum; feldhüter NySz. 1093/1399: Villa *Chewz* [a. m. csösz?] in Bokon (Pannh. Tih. 1/27). 1193: Hee igitur sunt nomina prediorum Timar. *Chewz*. horta. Zold (OL. D. 27). 1211: In uilla *Chewz* sunt cultores Syke Tecusa Vasar (Pannh. Tih. 1/5). In prenomina uilla *Chewuz* hii sunt serui Sykue Thexe Moniac Biba (uo.). Belen Zeuleus Pilip [igy? olv. Philip?] *Chewz* Colon (uo. ?). 1264: Separat terram Suran a terra *Chewz* (MonStrig. I.516). 1276: Iobagionibus Tawarnicorum et Tawarnicis de uilla *Chuwz* (Múz. Békassy). 1277: Aliam piscaturam *Chewzweyz* uocatam (Wenzel IV.83). 1289/1291: *Chewzteluk*, hn. (OL. D. 1244). 1307: Johannes filius Iwanka dictus *Chewz* (MonStrig. II.569). 1326: Vbi vicinatur *Chewzagarfelde* (OL. D. 2374, I. AnjouOkm. II.258). 1334: Super possessionibus Sebefeuilde et *Chewz* vocatis (Múz.). 1358: Johannis bani dicti *Chuz* [olv. csösz v. csüz?] (uo.). Possessionum et porcionum possessionariorum [igy?] scilicet Barand Keueaza *Chews* Chour (Pannh. Tih. 1/17). 1375: Terre *Chewzfeulde* (Körmend III/5, Bel-fenk 52). 1384: Johannis dicti *Chuz* (Körmend, Miscell. Némétüjv. lad. 41, fasc. 187). 1452: Martino *Ches* [a. m. csösz v. csüz?] (Múz. Kállay). 1461: Demetrii *Chewz* (Lelesz Acta 72/27). 1484: Martini *Chewz* (OL. D. 18976). [Vö. Csánki: TörtFöldr. III.323.

csősz-bíró: [iudex vagiatorum; richter der feldhüter]. 1668: Nagy Andras *Csőz biro* (OL. UC. 1/21).

CSŐSZI: ad custodem campi pertinens Kr.; [cinem feldhüter gehörig]. 1231: Uadit usque ad metas *Chesuey* (OL. D. 168).

CSÖTÖRT, 1. csötör.

CSÖTÖRTÉK? 1. csütörtök.

CSÖTÖR, csötör, csötört, csötört, csötör? csötört, csötört, csötört: 1) modius; ein kormmass, schef-fel NySz. 1211: Isti enim sunt serui *Chetur* [olv. csötör, a. m. csötör?] Helch Coza (Pannh. Tih. 1/5). 1343: Inde ad montem *Cheturhygy* vocatum (Körmend III/2, Seregélyes 104). 1357: Johannem dictum *Csutur* (ZalaOkl. I.575). 1469: Blasius *Cheter* (OL. D. 32365). 1470: Vna metreta pisi wlgó *Chetheurth* (Múz.). 1519: Triticum *chetreth* VII. et merw III (OL. D. 26247). De tritico quartas wlgó *chetherth* (uo.). 1524: Tritici *Chetreth*. Auene *chetreth* (uo. 26314). Trituratum frugum *Cheter* XVI (uo. 26319). 1528: Farine *cheterth* quinque (OL. UC. 4/41). 1593/1628: Az vaarbeli köböllel ellyen az ki az varasra, vagy buzat, vagy Rost... hozna be, az varos *Czötörtivel* merje (OL. NRA. 1049/15, 1. GazdtörtSzemle III. 107—108). 1602: *Czieter* Balázs (SzékelyOkl. V.281). *Czieötert* Mátyás (uo. 282). 1603: Thomas *Csötör*. Matthias *Csötör* (uo. 268). 1643: Két *csötört*, egy fél *csötört* [sófőző hutában] (GazdtörtSzemle VI.129). || 2) quarta pars pcedis mactatae: viertel des geschlachtenen viehes]. 1665: Az bárány húsnak *czetertit* ad den. 15 limitáltak (DebrJk.). [Vö. ószlov. *četrvrtz*. Vö. *csötört* MTsz.]

CSÖTÖRT, 1. csötör.

CSÖTÖRTÖK, 1. csütörtök.

CSÖTÖRTÖS, csötörtös: 1513: Johanne *Chetherthes* (Múz. Mednyánszky). [Vö. csötör.]

CSÖVES, cséves, csős: tubulatus; ausgeholt NySz. («cséves» a.) [fistula, tubo instructus; mit einer röhre versehen]. 1544: Vöttem eget borhoz ket öreg rez korsot *czueust* (OL. Nád. 41). 1637: Uagyon negy sereghbonto. Eggik tizenhat *csős* (OL. UC. 14/43).

CSÚCSA, cúca? cúcsa?: lancea, hasta; lanze NySz. 1229: Nomina nero illorum seruorum sunt hec *Cucha* [olv. csúcsa, cúca v. cúcsa?] Vnica Forcos (Pannh. 5/Gg).

CSÚCSÁS? cúcás?: [lanceam habens; lanze habend]. 1522: Michael *Czwczas* [olv. csúcsás v. cúcás?] (Múz.).

CSÚCSOS: pyramidalis, turbineus, turbينات; spitzig NySz. 1452: Petro *Chwchws* [a. m. csúcsos?] (Lelesz Acta 63/22). 1597: Hitnan oh vas sisak *czuczos* (OL. UC. 101/3).

csúcsos-pajzs: [clipeus cacuminatus; spitziger schild]. 1584: Reghy *chuchós pays* (OL. UC. 56/33).

CSUDA, 1. csoda.

CSÚF: a) ludio; schauspieler; b) illusor, jocosus; gaukler, spassmacher; c) jocosus, ridiculus; spassig, lächerlich NySz. (1. 2. és 4. jel.). 1403: Johannes dictus *Chuph* (Múz.). 1408: Gallum dictum *Chwf* (ZalaOkl. II.341). 1489: Blasius *Chwof* (Körmend III/2, Kekese 13).

CSÚFOS: scurra, histrio; spassmacher, schauspieler [stb.] NySz. (1—5. jel.) 1539: Laurencius *Czufos* (OL. UC. 4/40).

CSUHA, csoha: vestis, tunica; ein langer bauern-rock, gewand, kleid, rock NySz. 1229: Nomina uero illorum seruorum sunt hec *Cucha* [a. m. csuha?] Vnica Forcos (Pannh. 5/Gg). 1500 k.: Pro vna *Chueha* et expensis (OL. D. 34992). Blasio yo pro vna *Chwha* (uo.). 1504: Lego vnam *Choham* sarog [sarag?] de panno olaz (Múz.). 1510: Subam agnellinam. *Choham* vnam (OL. D. 36405). 1516: Vna *Choha* grisea (Erd-MúzLt.). 1520: Pro vna *Czucha* (OL. D. 26230). 1528: Quattuor *Choha* (OL. L. III.16. 17). 1532: Lego *Chwham* vnam et super eam wlgó Gombok de argento (OL. NRA. 696/6). 1545: *Chwham* de granato (uo. 173/31). 1561: Egi komonj, nadrag, sarw *chwha* (OL. L. III.16. 17). [Vö. szúr-csuhá.]

CSUHADÁR, 1. csোধár.

CSUJTÁR, 1. csótár.

CSUKA: lupus, lucius, lupus piscis; hecht NySz. 1152: Do tres homines *Cuka* [a. m. csuka?] Vosonei Kaska (Pannh. 38/?). 1210: Quorum nomina hec sunt Rupa Feud Files *Chuca* Golombus Soma Bulsuu (uo. 5/F). 1229: Nomina uero illorum seruorum sunt hec *Cucha* [a. m. csuka?] Vnica Forcos Viyalam Zuca (uo. 5/Gg). 1240 k.: Hec sunt Nomina Pistorum de eadem villa *Chuka* Stephan (uo. 61/8). 1305: Paulum dictum *chuka* (MonStrig. II.560). 1323: Petrus dictus *Chuka* (KárolyiOkl. I. 53). 1324: *Chuca* legitimum procuratorem (Körmend III/1, Ugal 2). 1327: Nycolaus dictus *Chuka* (OL. D. 29115). 1328: Nicolaus dictus *Chuka* (Múz.). 1333: Stephanum filium *Chuca* (Veszpr. 109, I. Miscell. 21). 1343: Nicolaus dictus *Chuka* (Múz.). 1357: Possessiones Nanaulad et *Chuka*-haza vocate (SztárayOkl. I.261). 1363: Johannis dicti *Chuka* (ZalaOkl. I.639). 1369: Johannem et Stephanum dictos *Chuka* (OL. D. 5769). 1372: Stephano dicto *Chuka* (ZalaOkl. II.62). 1384: Pauli dicti *Chuka* (Múz.). 1428: Dominico *Chuka* (Lelesz Acta 47/26). 1457: Bricci *Chuka* (OL. D. 15137). 1544: Wöttem ket retkét es ket *czukat* (OL. Nád. 40). Sziunolni ket posart. Ket *czukat* főzni (uo.). Eg *cukat* közep talra főzni (uo.). Wöttem soba főtnek ket *czukat* (uo.). Wöttem neg öreg *czukat* eles leuel ualonak (uo.). Az napra hidegge üttem eg öreg *czukat* (uo. 41). Wöttem eg *cukat* hidegge tenni (uo.). Eg közep nemő *cukat* (uo. 42). 1549: *Cukat* lengel leuel ualonak (uo. 49). 1577: *Chuka* Barbas (OL. UC. 1/3). 1602: *Csuka* Tamás (SzékelyOkl. V.201).

csuka-fi, -fiú: [lucius pullus; junger hecht]. 1550: Harmadik thonyaba fogtak *chwakafyat* hetet (OL. Nád. 49). 1553: Ex piscibus minoribus apro potyka, kezegh, karaz swger apro *chuka fyw* (OL. UC. 45/36).

csuka-horog: [hamus ad lucios capiendos; hecht-angel]. 1587: *Chwka horogra* es merő mazzagra (OL. Nád. 49).

csuka-ivat: [ova vel soboles lucii; eier oder brut des hechtes?]. 1588: Körözthury tooba *Chuka ivatot* wettem (OL. Nád. 41).

CSUKÁS: [lucius copiosus; reich an hechten]. 1462: Nicolaus *Chwkas* (Múz. Kállay).

CSUKLYÁS: cucullatus; kutte habend, tragend NySz. 1468: Stephanus *Chwklas* (Múz.). Stephano *Chwklas* (OL. D. 16726). 1500: Paulus *Chwklas* (Múz. Justh). 1519: Paulus *Chwklas* (Múz.).

CSUKOR? 1. csokor.

CSULA? csulya?: 1517: Michaele *Chwlya* [a. m. csula v. csulya?] (Lelesz Beres. XV.4). [Vö. *csula* MTsz. ?]

CSULÁK?: [dolium magnum, vas magnum; grosses fass, grosses gefäss?]. 1523: Petri *Chwłak* [a. m. csulák v. culák?] (Pannh. 42/G). 1602: *Csulak* [olv. csulák?] Péter. *Csulak* János. *Csulak* Máté (SzékelyOkl. V.210). [Vö. MTsz.?]

CSULÁKOS?: [dolium magnum habens; grosses fass habend?]. 1437: Blasium *Chwłakus* [olv. csulákos v. culákos?] (Lelesz Acta 54/12). [Vö. csulák.]

CSULYA?: [bunium bulbocastanum?] 1517: Michaele *Chwlyu* [a. m. csulya v. csula?] (Lelesz Beres. XV.4). [Vö. MTsz.?]

CSUMA? l. csima.

CSUMASZ? l. csimasz.

CSUNYA? rudis, incompositus, opicus, turpis; roh, grob, hässlich NySz. («2. csunya» a.) 1237: *Chuna* [férfinév, a. m. csunya?] (MonStrig. I.322). 1237/1325: In uilla Lula Jelyan Kesereu Sumug Cheke Phylteu *Chuna* Chegzeu (Veszpr. 107, Lula 2). 1244: Tria mancipia sua quorum nomina *Chena* Michael et Hyswet (Körmend III/2, Moha 61). 1330: Andreas dictus *Chuna* (OL. D. 2620). 1469: Blasius *Czuna* [Czwua?] (Lelesz Acta 80/54). 1492: Blasius *Chunya* (OL. D. 36992). [Vö. 1. csunya NySz.; 1. 2. csunya MTsz.?]

CSUP, CSÚP? apex, vertex, fastigium; spitze, gipfel NySz. 1392: Ad quandam collem Kaderdeu-*chupya* dictam (OL. D. 28769). 1464: Ad vnam magnam aciem videlicet ad vnum altum *Chup* (uo. 28854). 1496: Ad quandam collem sev monticulum *Chup* vocatum (uo. 37309).

CSUPOR? 1) ollula, urceus; topf, krug NySz. 1321: Nicolaum, filium Stephani, dicti *Chupor* (MonCivZagr. I.99). 1382: Thomas dictus *Chupur* [olv. csupor?] (Múz. Kállay). 1392: Prope quoddam molendinum filiorum *Chupor* (MonCivZagr. I.342). 1400: Matheum *Chupor* dictum (ZichyOkm. V.192). || 2) [instrumenti bellici genus; eine art kriegsgeräth]. 1594: Kiüetö *chupor* No. 48 Heth kalach kiüetö No. 7 az teöbbi ell rothath [hadi szerszámok közt] (OL. UC. 106/3). [Vö. tüzes-csupor.]

CSUPORTOS, l. esoportos.

CSUPROS? [ollulam habens; topf habend]. 1467: Symon *Chupros* (OL. D. 27688). 1503: Johannes *Chupros* (Lelesz Prot. I.153a). [Vö. csupor.]

CSURA?: [pullus equinus; füllen]. 1587: *Csurra* [jobbágnév, a. m. csura?] Mihók (SzékelyOkl. V.142). [Vö. MTsz.]

CSURAG? CSURÁG? 1461: Johanne *Churagh* (Múz. Kállay). [Vö. csurak MTsz.?]

CSURGÓ, l. csorgó.

CSURKA? l. hurka.

CSUTA?: caudex, petiolus; fruchstiel, stengel NySz. (1. jel.) 1500: Anthonio *Chwtha* [a. m. csuta?] (OL. D. 20956). [Vö. csutak, csutka.]

CSUTAK? a) caudex, petiolus; fruchstiel, stengel; b) stipes; pfahl NySz. («csuta» a.) 1602: *Csutak* András (SzékelyOkl. V.192). *Csutak* Lázár. *Csutak* Antal (uo. 194). [Vö. csuta.]

CSÚTÁR, l. csótár.

CSUTKA? caudex, petiolus; fruchstiel, stengel NySz. («csuta» 1. jel. a.) 1381: Pauli dicti *Chuthka* (Körmend, Heim 294). [Vö. csuta.]

CSUTORA-CSINÁLÓ? [tornator; drechsler]. 1714: *Csutoracsínáló* [foglalkozásnév] (DebrLt., Zoltai Lajos értesítése).

CSUTORÁS? [tornator]; drechsler BM. 1714: *Csutorás* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.22).

CSÚZ, csúsz?: erysipelas, ignis sacer; rothlauf NySz. 1358: Johannis bani dicti *Chuz* [a. m. csúz v. csősz?] (Múz.). 1384: Johannis dicti *Chuz* (Körmend, Miscell. NémétúJV. lad. 41, fasc. 187). 1452: Martino *Chus* (Múz. Kállay).

CSÜD, csük? artus; gelenk, sprungbein NySz. (1. jel.) 1240 k.: Nomina vduornicorum de eadem villa hec sunt Tad *Chyd* [a. m. csüd?] Chekle Malocoz Colombu (Pannh. 61/8). 1469: Benedictus *Czwd* (OL. D. 32365). 1667: Az első, felülő felől való lába [a lónak] *csükbén* fejér (DebrLt., l. Nyr. XXII.518). 1708: Zelizi János érsemjéni praedicator találta Erdős Jánosnénál egy barna pej herélt lovát, első jobb lába *csüdben* merő (uo.). [Vö. csüd, csüg MTsz.] [Vö. csüd.]

CSÜDÉS? l. csüdös.

CSÜDÖS? *csüdös?*: 1461: Stephano *Chwdus* [olv. csüdös?] (Múz. Kállay). 1469: Benedictus *Chywdus* (Lelesz Acta 80/54). 1478: Benedicto *Chewdes* [a. m. csüdös?] (uo. 88/1). [Vö. csüd.]

CSÜK, l. csüd.

CSÜLLŐ, CSÜLLŐ, l. csöllő.

CSÜR, csír? horreum, tribularium; scheuer NySz. 1493: Vnum magnum stabulum vlgo *chyr* pro conseruandis frugibus (EPSz. fol. 36). Zarwath pro *chyr* (uo. fol. 77).

csür-bíró? villicus; verwalter NySz. 1692: *Csür-bírónak* pénz fl. 1.50. buza cub. 3. saru par 1 (GazdtörtSzemle VI.178). *Csürbírónak* buza . . . juhbőr ködmönnek nr. 8. sajt. libr. 10 (uo. 180). Tyukászmajornak, ki *csürbíró* is: per annum fl. 3. buza cub. 6 (uo. 181).

CSÜRÉS, l. csürös.

CSÜRKE? l. csirke.

CSÜRÖS, csürös? horrearius; scheune NySz. [horreum habens; scheuer habend]. 1601: *Csürös* Miklós (SzékelyOkl. V.172). 1602: *Csüres* János (uo. 184). *Csüres* Miklós (uo. 186).

csürös-kert? getreidehof NySz. 1634: Az *csürös-kertben* vagion eöt abora (OL. UC. 21/3). 1638: *Czüüröskert* (uo. 2/34). 1683: Egy mayor haz *csürös kertivel* együt (uo. 1/19).

CSÜTÉRTÉK? l. csütörtök.

CSÜTÖRTÖK, csütörtök, csütörtök, csütörtök, csütörtök, csütörtök? dies Jovis, feria quarta; donnerstag NySz. 1206: Quoddam predium quod vulgo dicitur *Cheturtuchyel* cum omni prouentu fori quod in eodem predio este constitutum (OL. D. 45). 1217/1324: Tributum fori *Cheturtuk* (uo. 87). 1254: Tercia pars tributi de *Cheturtukheil* (Békefi: PilisiApáts. 317). 1297: Possessiones suas hereditarias Zeredahel et *Cheturtukhel* uocatas (Körmend III/8, Monyorókerék 1). 1299: Quoddam forum *Cheturtukhel* uocatum (OL. D. 1550). 1307: Ville *Cheturtuk* (MonStrig. II.576). 1351: Versus villam *Chuturtuk* (OL. D. 4193). Versus villam *Chetertuk* (uo.). 1399: *Chutertek* [hn.; olv. csütörtök v. csütörtök?] (HazaiOkm. II.163). 1477: Thomam *Chetertek* (Körmend, Miscell. NémétúJV. lad. 43, fasc. 105, nr. 230).

D.

DACOS?: obstinatus; trotzig NySz. 1423: Thoma *Dachos* [a. m. dacos?] (Lelesz Acta 43/72). 1505: Anthonius *Dachos* (Múz.). 1519: Georgio *Daczos* (Veszpr. Regn. P/228).

DACSÓ: [Danielis nomen blandiens; koseform zu Daniel?]. 1405: Demetrius dictus *Dachow* (Forrás?). 1416: Nicolaum dictum *Dacho* (OL. D. 31402). [Vö. CzF.] [Vö. Dániél.]

DAGANÁS?: tumor; geschwür NySz. 1348: Quandam insulam *Daganas* [a. m. daganás?] vocatam (Lelesz Acta 1/32).

DAGASZTÓ-SZÉK: mactra; backtrog NySz. 1597: *Dagazto szek* (OL. UC. 101/3). 1638: Egy *Dagazto szek* (uo. 2/34).

DAGASZTÓ-VÍZ: [aqua in deprendo adhibita; knetwasser]. 1728: A harmatot a gabonárul, azt zsírnak csinálják, ki főz véle, ki kenekedik. De mivel az ő felesége nem olyan életű, ő csak belétöltögetett egy-egy csöppet az *dagasztóvízbe* (Reizner: SzegedTört. IV.418).

DAJKA, dējka?: nutrix, educatrix, altrix, assa; säugamme, verpflegerin NySz. 1359: Quidam Jobagio Paulus nomine dictus *Deyka* [a. m. dajka?] (Múz.). 1481: Petro *Dayka* (OL. D. 30091). 1502: Luce *Dayka* (Múz. Forgách). 1603: Nicolaus *Dajka* (SzékelyÖkl. V.260).

DAJKÁLKODIK: nutricor; säugen, warten, erziehen NySz. 1584: Harom gyermeckeye wagon azokkal w maga *daykalkodik* (OL. UC. 56/33).

DÁKOS: sica, pugio; dolch, kurzer degen NySz. 1448: Vnum *dacos* in wigo aureatum (OL. D. 14134). 1490: Clipei manuales; *Dakos* (uo. 26048). 1491: Biccelli, *Dacus*, Bozdogan (uo. 26051). 1552: Egy ezüstös *dakost* (OL. Nád. 48). [Vö. fegyverés dákos.]

dákos-szűj: [lorum pugionis; dolchriemen]. 1544: Hanczar. *Dakos szűj* (OL. Nád. 41).

DALM: [equus sagmarius; saumross?]. 1335: Item duo emissarii unus parefredus quinque equi wlgariter *dalm dicti* (OL. D. 2931, l. AnjouOkm. III.179). [? Helyn. szárm.: 1389: Duas villas wdwarnicales [igy?] *Dalmad* et Somodor (Körmend III/3, Atád 19). Vö. BesztSzőjz. 940. sz.; SchlägliSzőjz. 1356. sz.]

DALMÁN(Y), l. dolmány.

DALOS: [cantor, cantans; sänger?]. 1211: Hii sunt ioubagiones Tubus *Dolus* [a. m. dalos?] Beke Gentus Horogus (Pannh. Tih. 1/5). 1416: Nicolaus dictus *Dalus* (Körmend I/9, Saah 60). 1422: Nicolai dicti *Dalus* [Múz. Kisfaludy]. 1437: Gregorio dicto *Dalos* (Körmend, Heim 437). 1493: Michaellem *Dalos* (Kör-

mend III/3, Ötvös 71). 1495 k.: Benedictus *Dalos* (OL. D. 26082). 1520: Alberto *Dalos* (Pannh. 66/3). 1520 k.: Paulus *Dalos* (EgyKönyvt. Litt. Epist. Orig. 261). 1531: Petrus *Dalos* (OL. Nád. 42). 1584: *Dalos* Janos (OL. UC. 56/33). [Vö. *dal* NySz.]

DÁMA?: mulier, femina praenobilis NySz.; [dame]. 1240 k.: In predio Lazi hec sunt nomina jobagionum Chobov *Dama* [a. m. dáma?] (Pannh. 61/8). 1293: Zerehun et *Dama* custodum nostrarum (Múz. Beniczky). 1356: Terre *Damafeulde* (Múz. Illésházy).

DAMAKOS, l. Domokos.

DAMOKOS, l. Domokos.

DÁM-VAD, dán-: platyceros, otis, sterpsiceros; dammhirsch NySz. 1533: Auleum habens effigium *Dan Wad* et cerui (OL. Nád. 49).

DANCS?: [immunditia, sordes; immundus, sordidus?]; unreinigkeit, schmutz BM.: [unrein, schmutzig]. 1452: Thoma *danch* [a. m. dancs?] (OL. D. 14584). 1469: *Danchhegye*, hn. (Csánki: TörtFöldr. III.45). 1478: Decimatores cultelli *Danch* kees (OL. D. 18040). 1602: *Dancs* Mihály. Jobbágy. *Dancs* Balás Jobbágy (SzékelyÖkl. V.194). [Vö. MTsz.]

DANDÁR?: phalanx, cohors, caterva, exercitus; truppe, schaar NySz.: [vespa crabro; horniss?]. 1577: *Dandar* [a. m. darázs?] Georg (OL. UC. 1/3). [Vö. 1. 2. *dándár* MTsz.]

DÁNIÉL: Daniel PPB. 1258: Peteu *Daniel* Almus Bohas Jaco et Symun (Pannh. 6/D). [Vö. Dacsó? Dankó.]

DANKÓ: [Danielis nomen blandiens; koseform zu Daniel]. 1602: *Dankó* Máté. Jobbágy (SzékelyÖkl. V.203). *Dankó* János. *Dankó* Tamás (uo.). [Vö. CzF.] [Vö. Dániél.]

DÁN-VAD, l. dám-vad.

DARA, vö. árpa-, búza-, zsömlye-dara.

DARAB: pars, crustum, frustum, portio, fragmen, fragmentum; theil, stück NySz. 1270/1387: Unum berch *Darabheg* [a. m. darab?] dictum (HazaiOkm. VIII.131). 1526: Sollicitauerit de quodam Aran *Darab* (OL. D. 25022). [Vö. *dirib-darab*.]

DARABANT, darabont, drabant, garabant, garabont: stipator, satelles; trabant NySz. («drabant» a.). 1467: Pauli *Drabant* (Múz.). 1472: Gallo *Darabanth* (OL. D. 17340). 1476: Clemente *Drabant* (Veszpr. 17, Veszpr. Oppid.). 1477: Gregorius *Drabant* (OL. D. 36403). 1482: Anthonio *Drabant* (Múz. Forgách). 1498: Stephanum *Drabant* (Múz. Kállay). 1509: Ambrosio *Darabanth* (Veszpr. 15, Vászoly).

1517: Stephano *Darabanth* (Múz. Ibrányi). 1522: Blasius *garabant* (OL. D. 37328). 1548: Az *garabontoknak* fizeteth (OL. UC. 99/7). 1587: Kosa Bálint lófő, ki Bátor Sigmund urunk ő nagysága *darabantja* (SzékelyOkl. V.141). [Vö. hetes-darabant.]

darabant-ház: [domus stipitorum; trabantenhaus]. 1634: Veresház alatt ualo *Darabant ház* (OL. UC. 21/3).

DARABONT, 1. darabant.

DARABOS: asper, rudis, horridus; rauh, roh, grob, grausam NySz. (3. jel.) [?]. 1305: Dicto *dorobus* [a. m. darabos?] (AnjouOkm. I.101). 1335: Johannes dictus *Darabus* (Múz.). 1339: Nicolaus dictus *Darabius* (Forrás?). 1369: Ladislaus dictus *Darabus* (Pannh. 49/Ggg). 1378: Jacobus *Darabus* dictus (Múz.). 1385: Johannem *Darabus* (uo.). 1390: Johannes dictus *Darabus* (uo.). 1407: Nicolao *Darabos* (ZichyOkm. V.490). 1413: Petrus *Darabus* (Veszpr. 106, Arokfő 2). 1419: Johanne *Darabos* dicto (Pannh. Hitel. 52). 1420: Andreas *Darabus* dictus (ZichyOkm. VI.582). 1453: Johanne *Darabos* (OL. D. 26890). 1454: Pauli *Darabos* (SztárayOkl. II.529). 1475: Matheum *Darabos* (Körmend, Heim 566). 1478: Andreas *Darabos* (OL. D. 18145). 1500: Valentinus *Darabos* (Múz. Kisfaludy). 1602: *Darabos* János (SzékelyOkl. V.205).

DARÁZS: vespa; wespe NySz. 1388: Ad dictam possessionem Wduarnuk *Daras* [a. m. darázs?] (OL. D. 8005). 1389: Petrus dictus *Daras* (Múz. Kisfaludy).

DÁRDA, vö. kaputoló-, ostrom-dárda.

DÁRDÁS? lanceatus, lancearius, verutus, conthoporus, hastatus; spiessknecht, mit speer bewaffnet, lanzenträger NySz. 1231: Quorum nomina sunt hec videlicet Zumbotka Pentuk *Dardaz* [a. m. dárdás?] Zalaas (OL. D. 165).

DARÓC: stragulum; allerlei deckzeug, fries, grobe leinwand NySz. 1349: De panno *darouch* (ZichyOkm. II.385). 1493: Pro maioribus saccis faciendis emi Grisiun vulgo *darocz* (EPSz. fol. 29). Emi karlathlan *daroczoth* pro faciendis saccis (uo., 80). 1551: Vnum karlo pro *darocz* (OL. UC. 1/1). 1557: Vnum karlo pro *darocz* (uo. 4/48). 1561: Keth *daroch*. Keth imeg Egi swég. Egi harisnya (OL. L. III.16. 17).

DARU: grus; kranich NySz. (1. jel.) 1480: Thoma *Daru* (OL. D. 18313).

daru-fi: [pullus gruinus]; ein junger kranich BM. 1712 k.: Darvakat is kell nekie szerezni; úgy ha mesterségeket veszi, tűzokfiakat *darufiakat* is neveljen és szaporétson (GazdtörtSzemle VII.417).

daru-szörű: [pilo coloris gruiui; mit kranichfarbenem haar]. 1691: *Daruszörű* szőke ökör (Debr.-Lt., I. Nyr. XXII.519).

daru-toll: penna gruis; kranichfeder NySz. 1526: Item debet vnum bokor *daru tholl* et vnam thecam argenteam et vnum sisak (Múz.). 1544: Uöttem *daru-tollakat* (OL. Nád. 41). 1546: Nyolez szal feyer *daru tollat* (uo. 42). 1549: *Daru tollat* uöttem (uo. 40).

DARVAS: [gruibus copiosus; reich an kranichen]. 1367: Terram paludosam, que vocatur *doruosto* (OL. D. 28919). 1368: Ad quendam lacum arundinosum *Daruastou* vocatum (Múz.). 1382: Fabianum dictum *Daruas* (Körmend III/1, Ugal 20). 1452: Quendam lacum *Daruastho* vocatum (OL. D. 36403). 1461: Pratum suum *Daruasthoalya* vocatum (uo. 36392). 1478: In predio *Darvas* (uo. 18145). 1602: *Darvas* Tamás (SzékelyOkl. V. 183). *Darvas* Márton (uo. 234, stb).

DÁVID, Dávit: David Kr. 1526: Berendi *Davit* komam (OL. D. 24323, I. Zolnai: Nyelvm. 255). Jo komam *Davit* vram (uo., I. Zolnai id. m. 256). 1599: Mii Kúis Gergely- és Péter *Davit* Demjén lófő személyek (SzékelyOkl. V.162).

DÁVIT, 1. Dávid.

DĚÁK, děják, diák, diják: 1) literatus, scriba, secretarius; gelehrter, schreiber, sekretär NySz. (2. jel.) 1337: Roazdyak serviens suus (KárolyiOkl. I.125). 1342: Pousa *Dyak* dicto (Múz.). 1349: Stephanum dictum *Dyak* (Múz. Kállay). Petrum *Dyak* (uo.). 1352: Laurencius dictus *Dyak* (OL. D. 4321). 1364: Petro dicto *Dyak* (Múz. Kállay). 1402: Laurencio *Deak* (Múz. Beesky). 1414: Quendam puteum *Deak-kutha* vocatum (OL. D. 27285). 1416: Andrea *Dyak* (Lelesz Acta 36/33). 1418: Johannis dicti *Deak* (Zichy Okm. VI.516). 1422: Johanne *Dyak* (Veszpr. 109, I. Miscell. 47). 1437: Stephano *Dyak* (Lelesz Acta 54/21). 1443: Valentini *Dyak* (Múz. Bethlen). 1451: Johannes *Deyak* (OL. D. 14489). 1454: Laurencio *Deak* (Lelesz Acta 65/60). 1467: Petrus *Dyak* (Múz.). 1475: Peter-*deak*klaka, hn. (Múz. TörtTárs. 4). 1477: Simonem *Deak* (Lelesz Acta 87/4). 1479: *Dyak*, szn. (Múz. Kállay). 1487: Petro *Dyak* (Körmend III/5, Zob 51). 1488: Benedictus *Deak* (OL. D. 27072). 1510: Penes quoddam signum Gyerghdeakasasa vocatum (Múz. Forgách). 1525: Molendinum vnum Janosdeakmolna vocatum (Pannh. 4F) 1561: Laurentio *Deak* (SzékelyOkl. V.82). 1643: Aki pedig appellálja [az ítéletet] a földesurakra, tartozik a hegymesternek 4 pénz adni, vagy hegybeli, vagy vidéki, a mester pedig tartozik *deákot* állítani a ki a törvényt megírja (GazdtörtSzemle VI.467). || 2) scholasticus; schüler NySz. (3. jel.) 1544: Az escola mesternek es az *deakoknak* (OL. Nád. 40). Attam az escola mesternek az *deakokkal* egetembe hog' rekordalanak szen [olv. szent] wrsula asszon napian egy forintot (uo. 41). Az rekordalo *deakoknak* Az masodik iskolabol valo *deakoknak* (uo.). 1549: Az *deakoknak* kyk koldoltak (uo. 40). 1572: Az *deyakoknak* kyk rekordatak [igy?] (uo.). 1591: Nagyörömest volnánk most is rajta, ha küldhetnénk, mert bizonyára ettől az német *díjaktól* el mernénk küldeni (MA. NLI. 89). [Vö. koldus-, nem-, rökordáló-, számtartó-deák, ucca-deákja.]

DĚÁKI, diáki: literarius, Latinus; lateinisch, wissenschaftlich NySz.; [ad literatum hominem pertinens; zu einem gelehrten gehörig]. 1240 k.: Villas *Dyaqui* Stara Vyřalu (Pannh. 61/8). 1270: Possessionem *Dyaky* nomine (Veszpr. 4, Deáki). 1330: Villarum suarum Belend Favez Wamus Kal et *Dyaky* vocatarum (Veszpr. 107, Köveskál 2). 1357: Possessionis *Deaky* (Pannh. 42/B). 1609: Voltak szép *deáki* gyülekezetünk közel százan az domesticusokkal egyetemben (MA. NLI. 330).

DĚCĚG, 1. délceg.

DĚD? ayus; ahn NySz. 1236/1239: Dicti Modoros *Dedfia* [a. m. ded?] uinitoris (HazaiOkm. VI.33).

DĚG, 1. dög.

DEGET? deged? axungia, terra pingvis; wagenschmier NySz. 1095: In panauadi acha Jut Gugmat Zacal Elenta *Deged* [szn., a. m. deget?] Heten (Pannh. 15/0o). [Vö. MTsz.]

DEGETES, gyeheces: [qui axungiam vendit; wagenschmiereverkäufer]. 1731: Egy hordó kolimásztól d. 12. *Gyecheszektől* szombatón és akármikor d. 2 (GazdtörtSzemle VII.88). [Vö. deget, dehec MTsz.]

DĚJÁK, 1. deák.

DÉJKA ? 1. dajka.

DÉKÁN: decanus; dechant NySz. 1418: Demetrio dicto *Dekan* (OL. D. 10738). 1426: Valentino *Dekan* (uo. 11750). 1453: Emerico *Dekan* (Lelesz Beres. VII.10). 1469: Barnabam *Dekan* (Veszpr. 5, Fadd). Martinus *Dekan* (OL. D. 32365). 1476: Albertus *Dekan* (Körmend, Heim 576). Benedictum *Dekan* (Lelesz Acta 86/18). 1477: Benedictum *Dekan* (uo. 87/4). 1478: Michael *Dekan* (OL. D. 18145). 1484: Andreas *Dekan* (Veszpr. 6, Garabone). 1487: Georgius *Dekan* (Székely-Okl. V.29).

1. **DÉL?** a) meridiēs; mittag; b) regio australis, meridiēs; süd NySz. (1. 2. jel.) 1449: Paulus dictus *Deel* [a. m. dél?] (Veszpr. 107, Egerszeg 8).

dél-est, délyest: a meridiē; nachmittag NySz. («déllest» a.). 1544: Attam *dellst* eg forintot (OL. Nád. 42).

2. DÉL, 1. dül.

DÉLCÉG, decég: 1) laseiviens, refractarius; wie-derspenstig, geil, unbändig NySz. 1377: Petro *Delcheg* dicto (Lelesz Acta 10/13). 1389: Petrus *Delcheg* (OL. D. 7467). 1445: Thoma *Delcheg* (Veszpr. 11, Maros). 1483: Stephano *Delcheg* (OL. D. 18847). 1500: Johanne *Delcheg* (uo. 20956). 1522: Georgius *Delczeg* (KárolyiOkl. III.143). 1525: Matheo *Delczeg* (Lelesz Acta 131/21). || 2) armentum, equaria; heerde NySz. 1498: Andreas *Delczeg* thaneytho (Múz. Kállay). 1597: Mykor *decegeth* haythnak myndenyehtewl egy egy garast (OL. UC. 12/42).

DELELŐ, 1. déllő.

DELI-CSIZMA: 1735: Egy pár *deli csizma* felsarkallásával együtt, selyem zsinór nélkül... Egy pár *deli* karmazsin *csizma* felsarkallásával együtt [stb.] (GazdtörtSzemle III.343). [Vö. *deli-saru*.]

DELI-SARU: calceus; halbstiefel NySz. 1532: *Deli saru* duo (OL. Nád. 48). 1544: Eg *deli sarut* (uo. 41). 1545: Vöttem eg *deli sarut* (uo. 40). [Vö. *deli-csizma*.]

1. DÉLLŐ, 1. dülő.

2. **DÉLLŐ?** tranquillus ad quietem locus; ruhe-ort NySz. («delelő» a.) 1436: Ipsum vadum non hoc nomine Agyagos sed *dellew* [a. m. déllő, delelő v. dülő?] appellassent (OL. D. 12907).

DÉLLYEST, 1. dél-est.

DÉLSŐ: [meridianus, australis; südlich]. 1597: Nap Enézétt felől, *delseő* rezrwl elkezdwen (OL. UC. 12/42). Az *delseo* zérén, nap kélétt felől elkezdwen (uo.). Az s'eller Vezaban *delseő* réndén nap kelettewl elkezdwen (uo.). Az ezetes haz felölth ualo *delseo* Bastiaban (uo. 101/3). Az *delseo* kw fal mellet ualo heiazaton (uo.). [Vö. MTsz.]

DÉME, 1. Démétér.

DÉMÉTÉR, Deme, Démötör: Demetrius PPB. 1211: In uilla Balanus que est in provincia Cenadiensi isti sunt serui Wodos Demus *Demeh* [olv. Deme, a. m. Démétér?] Wiob Song (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt ioubagiones Bota *Deme* Ceke Buhteh Behneh (uo.). Vdornici de Mortus hii sunt Quesereu The-meh Monios Colondus Sumou *Demeh* Quisid (uo.). 1240 k.: In predio Temurd hee sunt nomina Joba-gionum Petus Tybo *Demutur* Deg (Pannh. 61/8). 1299: *Deme*, szn. (MonStrig. II.474). 1337: *Demeterys* pa-laka, hn. (AnjouOkl. III.331). 1415: *Demeter* fya istwan (SzékelyOkl. III.34). 1420: Myhalfya Jsthwan-

felde Egyedfyafelde *Demeter* fya petherfelde (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 41, fasc. 187). 1509: Alberto *Demeter* nefya (Veszpr. 15, Vászoly). 1584: Barber *Demether* (OL. UC. 56/33). 1668: Nagy *Demeter* Örlő az varhoz (uo. 1/21). [Helyn. szárm.: 1435: Pos-sessiones Ewsy Zewdemeteri (Múz. Kállay).] [Vö. *Deme* CzF.]

DÉMÖTÖR, 1. Démétér.

DÉNĖS, Dienēs, Dienös: Dyonisius Kr. 1228/1357: Transit vltra ad *dienus* teleke (HazaiOkl. VI.21). 1515: Versus *Dyenes* werme sunt quatuor iugera (Múz. Ibrányi). 1582: Az Bodo *Dyenes* leányát (Székely-Okl. V.134).

DĖNG ? 1. döng.

DĖNGĖL, 1. döngöl.

DERCE? appluda, furfur; kleie, fussmehl NySz. («1. derce» a.) [?]; fribuseulum; kleiner zank, trotz NySz. («2. derce» a.) [?]. 1434: Jacobo dicto *Derche* (OL. D. 12645). 1451: Mathias *Dercze* (uo. 14443). 1454: Thoma *Dercze* (uo. 14823).

DÉRÉK, drék: 1) pars principalis, praecipua, media; haupttheil, das beste, mitte NySz. (2. jel.). 1329: Aque *Derekkerus* uocate (OL. D. 2544, I. AnjouOkl. II.413). 1377: Ad fluuium Mura wlgo *Derek* mura nominatum (OL. D. 6437). 1635: A mennyi munkát foglal magában a *dereka*, a cifrázást majd kétannyi munkával visszük véghez (GazdtörtSzemle VIII.479). 1719: Minthogy az ó-barsi határban a Garam vizinek *derekából* a méltóságos lévai uraság a maga malmai számára... a Percéz vizit minden esztendőben ki szokta venni [stb.] (uo. III.271). || 2) [alveus eurrus, capsae redae; wagenkasten]. 1566: Fwkar zeker *derekak* Fwkar zekerhez walo kerekék (OL. Nád. 49). 1597: Regj hinto tengelestwl, rudastul kauastul Mas regj hinto rudastul *derekastul* oh býrrel buritoth (OL. UC. 101/3). [Vö. NySz. «közmondások» a.] [Vö. *fegyver*, *korsó*, *szekér-dérék*.]

dérék-alj, -al: culeitra; unterbett NySz. 1400: Vnum puluinar magnum vlgariter *derekal* dictum (HazaiOkl. 330). 1438: Puluinar magnum *derekal* vocatum (OL. D. 26603). 1458: Sex puluinaria magna videlicet *derekal* (Múz. Kállay). Puluinaria ad sex lectos *derecal* vocata octo fewal (uo.). 1516: Egh *derekal* (OL. D. 26367, I. Zolnai: Nyelveml. 206). 1530: Vnum *derekal* et duo fewal (OL. Kolozsm. 106). 1568: Puluinaria magna wlgo *derekal* duo (OL. UC. 75/32).

dérékalj-héj, -haj, -hió? [theca culcitrae; unterbettziehe]. 1516: Keeth *derekal hyo*, kamoka (OL. D. 26367, I. Zolnai: Nyelveml. 206). 1530: Cooperimenta puluinaria wlgo *derekal hay* (OL. UC. 98/5).

dérék-kapu: [porta principalis, porta maxima; hauptthor]. 1588: Az *derek kapu* felet (OL. UC. 64/35).

dérék-rúd: 1493: *Derek* rudat laytrarwdath Zytha Nywthorwd (EPSz. fol. 84).

dérék-szég, -szög: [spannnagel]. 1513: Duos elauos wlgo *derekzeg* (OL. D. 26151). 1517: Clauem *derekzegh* marokwas et vas karika ac ad nouam portam sarkwas (uo. 26156). 1564: Claues ferrei magni unlgo *derek zeogh* (OL. UC. 59/9). 1637: *Derek szegh* tengelyben jaro; pengeő karika (uo. 14/43).

dérékszeg-fúró: [spannnagel-bohrer]. 1552: Kerekzegh furo. *Derekzegh furo*. Vonyokes (OL. Nád. 49).

dérék-tartó: 1494: Ladatharthowas. Hyndotharthowas. Kerezthwas *derektarto* (OL. D. 2607).

DÉRÉKAS, *dérékos*? a) *membrosus*, *corpulentus*; gross, stark, schwerleibig, dickleibig; b) *solidus*, *bonus*, *probus*, *firmus*; fest, tüchtig, brav NySz. 1353: Simon dictus *Derekus* [így többször, olv. *dérékos*? a. m. *derekas*?] (KárolyiÖkl. 1.214).

DÉRÉKOS? l. *dérékas*.

DERES: *murinus*; mausfarbig NySz. (I. k. 494. l., 2. jel.). 1291: (l. «vörös-deres» a.). 1413: Gregorius dictus *Deres* (OL. D. 9987). 1422: Gregorius dictus *Deres* (uo. 11269). 1461: Mathia *Deres* (uo. 15595). 1470: Stephano *Deres* (Körmend, Heim 546). 1478: Johannes *Deres* (OL. D. 18145). 1610: *Deres* szabású csikó (KomárJk.). [Vö. *vas*-, *vércse*-, *vöröskeres.*]

DERESZKELŐS, l. *döröckölős*.

DERS? l. *Dezső*.

DÉSZKA: *assis*, *asser*; brett NySz. 1482: Siluas glandinosas Kadarcherdeye Baglyas Zylasmev Mochar *Dezka* Mochar [a. m. *dészka*?] et Bykeshalom vocatas (Múz.). 1588: Vöttek egy fwardar *dezkát* (OL. Nád. 41). 1590: Horgas *dezkath* (uo. 43). 1597: Kenier szakazto *dezka* (OL. UC. 101/3). Az *dezka* leuel kapun keth felől kapu vass sorkok 4. Azon *dezka* leuel kapun retez fej 5 (uo.). 1634: Az karay külseő *deszka* minden teőketül az molnáré [«fűrészmalomnál» Szam. jegyz.] (uo. 21/3). 1638: Müben forgott külömb-külömb *deszka* (uo. 2/34). 1683: A pinzeben vagyon egy rekeszt *deszkabul* (uo. 3/32). [Vö. *fenyő*-, *fenyőfa*-, *hárs*-, *hársfa*-, *jávör*-, *padló-dészka*.]

dészka-ajtó: [ostium e tabulis factum; bretteithür]. 1597: Az be teuő *dezka ajto* (OL. UC. 101/3).

dészka-padlás: *confabulatum*; bretteerboden NySz. 1638: *Deszka padlasaval* es heiazatiaval (OL. UC. 2/34).

DÉSZKÁS: e *tabulis factus*, *tabulatus*, *ligneus*; bretteirn, hölzern NySz. [bretteirhändler?]. 1469: Georgius *Dezkas* (OL. D. 32365). 1522: Lecta lignea *dezkas* (uo. 26357). 1636: Egy szekérszin az *curian*, és egy *deszkás* kapu az föle zszindelyes (GazdtörtSzemle I.266).

DÉSZKÁZ: *asso*; mit bretteirn belegen NySz. 1616: Vagyon más *deszkázott* új istálló (GazdtörtSzemle VI.127). Más *deszkázott* szoba vagyon (uo. VI.128).

DÉSZKÁZATLAN: [non assatus; nngedielt]. 1638: Padlása *deszkázatlan* (OL. UC. 2/34).

DÉSZPOT: *regulus*, *princeps*, *tyrannus* NySz.; [despot]. 1467: Clemens *Deszpoth* (Múz.). 1469: Sebastianus *Deszpoth* [«jobbágynev» Szam. jegyz.] (OL. D. 32365). 1510 k.: Dominus *deszpoth* dedit domino vnum equm ad fekwalyaka illius dedi florenos II (uo. 26251). 1518: Thoma *Deszpoth* (Múz. Forgách).

DETRE, *Detreh?* *Detrih?* *Ditrih?*: Dietericus PPB. 1146: Liberaliter seruiant videlicet Kissodi Forcas Johannes *Thidrich* Mendus Helena (Pannh. 5/Hh). 1282: Ad vnum puteum *Detrickuta* vocatum (Wenzel XII.375). 1371: *Dythyryhuagasa* Lerynychuagasa (OL. D. 5999). 1412: Palacio wigo *Detrehpalata* nuncupato (Múz. Forgách).

DETREH? l. *Detre*.

DETRIH? l. *Detre*.

DÉVÁN, l. *diván-szőnyeg*.

DÉVÉR: *cyprinus*; karpf [karpfen] NySz. 1545: Keszeget, karaszt, *devert* (OL. Nád. 41).

DÉZMA, -i, **DÉZMÁL**, **DÉZMÁS**, l. *dézsma*, -i, *dézmál*, *dézmás*.

DÉZSA: *scaphium*, *orea*; scheffel NySz. 1520: Schapeum wigo *desa* (OL. D. 26219). 1561: *Desa*, bodonj weka (OL. L. III.16.17). 1638: Egy fön hordozo *desa* (OL. UC. 2/34). [Vö. *bortöltő-dézsza*.]

DÉZSMA, *dézma*: *decimae*, *vectigal*; zehent NySz. («*dézma*» a.). 1553: *Dezma* kylenced es heghwam bor thezen kebel zamat (OL. Nád. 48). 1566: Mykoron a Korompa kes *dezmayat* meg wetthek volna (RMNy. II.188). [Vö. *barányfi*-, *borbúza*-, *kecskefi*-, *raj-dézma*.]

dézsma-adó: [decimam dans, ex quo decima solvitur; zehent gebend, woraus zehent gegeben wird]. 1613/1696: Az beirástól tartozik den. 4, ha ez helyben *dézmaadó*, az notáriusnak, ha pedig nem *dézmaadó* és extraneus, tehát den. 12 (GazdtörtSzemle VII.406). 1700: A buza *dézmáláskor* valakinek *dézmaadó* parasztföldben buza, vagy gabona vetése volt és nagyon [olv. vagyon], eleitül fogva mind azokból ő nagyságoknak kilenczed szokott jární (uo. 404). Minden vidéki emberek, valakiknek helyünkben házok nincsen s *dézmaadó* szőlejek vagyon, fertonpénzt den. 72 szoktak ő nagyságoknak *dézmájok* mellé fizetni (uo. 405).

dézsma-asztag: [acervus frugum decumanus; zehent-triste]. 1566: Az kewlsew paytanal vagyon egy *dezma asztagh* elwegyes kepe (OL. Nád. 49). [Vö. NySz. *dézma* a.]

dézsma-bor: [vinum decumanum]; zehentwein BM. [weinzehent]. 1549: *Desma* wy borok vannak nyozek hordokal Vgianot vynos 2 (OL. Nád. 49). 1597: Az Sopronj *Dezma boroknak* kiket An 96: Karol Georgj Vram *Dezmalt*, Sommaia lezen Vasa 193 (OL. UC. 101/3).

dézsma-búza: *frumentum decimale*; zehentweizen NySz. 1760: Híva híjják a helységekét, hordják el onnat [a fát], s bár hordanák is, mert *dézsma búzából* több hasznót venne az uraság (GazdtörtSzemle VII.418).

dézsma-gabona, -*gobna*? [frumentum decumanum; zehent-getreide]. 1549: *Desma gobna* [így?] abaychos vagion (OL. Nád. 41). 1553: Ez ezthen dewbe myndeneth walo *dezma gabona* (uo. 48).

dézsma-jövedelém, -*jüvedelém*: [proventus decumanus; zehenteinkommen]. 1564: Vagyon ismeg *dézma jüvedelme* bor, búza, répa, zab és köles (GazdtörtSzemle I.73). Ezféle *dézsma-jüvedelemnek*, mind bornak, gabonának, baromnak, zabnak, árpának, kölesnek és pinznek summáját minden esztendőben külen írva külgye (uo. 76).

dézsma-zab: [avena decumana; zehent-haber]. 1597: 14 Aztag *Dezma* Zab cap: 65, 15 Aztag *Dezma* Abainocz cap: 85 (OL. UC. 101/3).

DÉZSMAI, *dézmai*: [decumanus; zehent-]. 1700: Mind a boldogtalan üdöre nézve, s mind pedig ezen limitálásunk módja szerint ő nagysága bővebb *dézmai* proventust experiálván [stb.] (GazdtörtSzemle VII.405). A limitálását is mindannyiszor 40 pénzt fizetvén, mely szüretkori *dézmai* modalitas mind ez jelenvaló boldogtalan s keserves üdöig e szerint praticáltott (uo.).

DÉZSMÁL, *dézmál*: *decimo*; zehenten NySz. («*dézmál*» a.). 1597: Az Sopronj *Dezma* boroknak

kiket An 96: Karol Georgj Vram *Dezmalt*, Sommaia lezen Vasa 193 (OL. UC. 101/3).

DÉZSMÁS, dézmás: decimator; zehenter NySz. 1338: In quadam valle *Dezmasweulgzada* vocata (Múz. Nagy Gábor). Possessionis *Dezmasfelde* vocate (uo.). 1348: Cum quadam particula terre *Dezmas-teleke* uocate (Lelesz Acta 1/50). 1599: Mikor szüretkor a Király *Dézmásit* a Prédikátor ebédre egyszer el hívja a Cassaiak akkor tartoznak halászással (Canon-Visit. 149). 1602: *Dezmás* János (SzékelyOkl. V.201). 1700: Az dézmálásnak idején ez szegény helyben eleitől fogva az *dézmásoké* volt az birság (Gazdtört-Szemle VII.404).

DEZSŐ, Ders? Desiderius PPB. 1322: Possessionis *Ders* [a. m. Dezső?] Ilese vocate (Anjou-Okm. II.15). 1322/1398: *Ders* dicti Kwer (Kubinyi: MTörtEml. II.75). 1324: Terram Kaluz vocatam quondam *Deseu* hominis (Veszpr. 9, Káloz). Predictae terre *Deseukaluzya* (uo.). 1341: In possessionibus Jwanusy *Deers* et Hudaz vocatis in eodem Comitatu Zathmar (Múz. Ibrányi). *Ders* (uo.). 1353: Magister Thomas et *Deseu* frater suus (ZichyOkm. II.499). Magister Thomas et *Deseu* (uo.). 1385: Magister *Ders* de Zerdahel (Múz.). 1506: Totalis predii Warfewlde alio nomine *Deseufewlde* appellati in Comitatu Gewmeriensi (Múz. Hanvay?). 1602: *Dezső* Jakob. *Dezső* Mihály (SzékelyOkl. V.177). [Vö. *Ders* CzF.]

DIA, 1. dió.

DIÁK, -I, 1. dēák, -i.

DIAMÁNT, 1. gyémánt.

DIÁS, 1. diós.

DICSŐ: gloriosus, glorificatus; ruhmwürdig, rühmlich, herrlich NySz. 1343: Petri dicti *Dychev* (ZichyOkm. II.58). 1376: Possessionem suam *Dycheu*zenmarton vocatam (OL. D. 30714). 1418: Pauli *Dychev* (ZichyOkm. VI.516). 1509: Paulo *Dychev* (Múz.).

DIENĚS, 1. Dénés.

DIENÖS, 1. Dénés.

DIJÁK, 1. dēák.

DIKTA: «négynyüstös vászon» MTsz. 1558: Egi veg olaz waznoth, Harmadfel veg *dikra* [igy?] hayath (RMNy. IIb. 149). 1635: Kék *dikta* dunnahaj vagon No. 2 (Mihalik: KassaÖtvTört. 223). 1670: Kék *dikta* hajas derekaly (Nyr. V.160). 1671: Két [kék?] *diktai* [igy?] derekaly (uo. V.159, vö. Szarvas G., uo. 208). 1760: Egy vég *diktál*, kék tarkást lopott (DebrJk.).

DINNYE? dinnya? pepo, melo; melone NySz. 1093: Tredecimum predium est quod uocatur *dinna* [a. m. dinnye?] (Pannh. 2/A). 1095: Predium quod uocatur *dinna* (Pannh. 15/Oo). 1223: Tredecimum predium est quod uocatur *Dinna* (uo. 1/Z). 1240 k.: In predio *Digna* hec sunt nomina Jobagionum Cenqu Moraz (uo. 61/8). [Vö. álló-, görög-, sárga-, telelő-dinnye.]

dinnye-mag: [granum melonis; melonenkern]. 1594: *Dinnie mag* (OL. UC. 106/3).

DINNYÉS: cucumerarius; melonen- NySz. 1453: In possessione *Dynyesmeed* (OL. D. 14657). 1731: Egy *dinnyés* székértől [vásárpénz] akármikor d. 12 (GazdtörtSzemle VII.88).

DIÓ, dia, gyia, gyió, gyó? nux, juglans; nuss NySz. 1203/1254: Descendit per [per vallem?] que

uulgo dicitur *Geo* [a. m. dió?] osou (Veszpr. 11, Merenye). 1288: Ad magnam arborem nucum que in vngarico *Marcelneygyaya* uocatur (MonStrig. II.244). 1307: In possessione eorum hereditaria Negenzil vocata iuxta Er prope *Dyozeg* existentia (Múz. Nagy Imre). 1358: Possessionibus Nogeer *Gyozegh* (Forrás?). 1360: Usque arborem nucis vulgariter *mezgergya* nuncupatam (ZalaOkl. I.624). 1372: Sub monte *Gyomal* dicta (OL. D. 30706). 1381: Ad quoddam predium *Dyathelek* vocatum (Múz. Döry). 1384: Quatuor in loco *dyoeley* dicto (uo. 7074). 1389: Arborem nucis vulgariter *Kerekdió* dictam (ZalaOkl. II.237). 1433: Perueniet ad terram *Matediaya* (Pannh. 15/E). 1448: Quadam vinea *Dyomaal* appellata (Veszpr. 2, Abrahám). 1450: Sedecim Jugera penes *Hatosdyo* vocatum (Múz.). 1463: Vnum in Thwyssessark, secundum in Zel a parte occidentali, tercium in Kylenezfadyozeel (OL. D. 15826). [Vö. «diófa» a. 1451-i adattal.] 1478: In *dyozor* duo Jugera. In Chersnyzezer duo Jugera (Múz. Békássy). [Helyn. szárm.: 1229: In *Gyogu* [olv. gyógy v. gyogy?] a. m. diód, vö. «gyiós, gyós», l. «diós»] habet terram ad dimidium aratum (Pannh. Lib. Rub. 24—34, l. 20. sz.). 1251/1281: Inde per Duduag ascendit ad *Gyog* (OL. D. 346). 1344: Andree de *Gyogh* (Múz.). 1438: Predia *Dyodtheleke* Lygeth-eghaz Zenthpalarneka (Forrás?). [Vö. kerek-, sze-recsén-dió.]

dió-fa: nux, juglans; nussbaum NySz. [nussholz]. 1264: Venit uersus aquilonem ad arborem *Gyofa* sub qua est meta terrea (OL. D. 33211). 1451: In loco Kylenechdiófazele (uo. 14498). 1637: *Diofaval* czifrazot ayto (OL. UC. 14/43).

diófás: [ligno nucis inductus; mit nussholz be-egt, geziert]. 1637: Haboson festett *diofus* gyan-tilaros ayto (OL. UC. 14/43). [Vö. NySz.]

DIÓS, diás, gyiás, gyiós, gyós? a) nucus, nuss-; b) nucetum; nussgarten NySz. [nucibus obsitus, nucibus copiosus; mit nussbäumen bewachsen, reich an nüssen]. 1319: Cedit in riululum *Gyouspotok* (Körmend Sebesiana 2/3). 1338: Cuiusdam possessionis Iklad alio nomine *Gyosteluk* vocate (Múz. Máriássy). 1343: Abhinc vadit ad *Gyosberuk* (Körmend III/2, Seregélyes 104). 1353: Quandam sessionem antiquam *Gyasteluk* vocatam (OL. D. 33408). 1358: Transeundo ad *Gyouspotok* (Múz. Kapy). 1373: Datum in *Gyosgeur* (Sztáray-Okl. I.411). 1416: Ad quandam riululum *Dyospatak* vocatum (Múz. Kapy). 1423: Ad quandam vallem *Dyaswelgh* nominatam (Veszpr. 2, Nagyberény). 1430: Quandam Siluam Nucum *Dyosberek* (Múz. Kállay). Quandam Siluam Nucum *Dyosberek* vocatam (Lelesz Acta 49/14). 1456: In loco *Dyosteleke* inter vineas (Pannh. Hitel. 66). 1461: Vsque ad quandam vallem sen fossatum *Dyosgemrek* vocatum (Múz. Kisfaludy). 1520: In loco *Dyosthelek* appellato (Pannh. 65/Num). 1602: *Diós* Fábián (SzékelyOkl. V.306). *Diós* Balázs. *Diós* István (uo.).

DIR? dür? gyir? gyür? [tumulus arenae; tumulus; sandhügel, hügel?]. 1300: Vineam suam hereditariam in quantitate vnius iugeris in territorio ville Sceuleus in quodam loco qui *Huruatdyru* vulgariter appellatur (Múz. Jankowich). 1309: Unum Juger terre et dimidium in territorio montis *Huruathdiure* [olv. diure v. gyüre?] dictum (uo.). 1336: Peruenit ad quandam locum ulgo *Kesedire* uocatum (Múz.). 1412: Tres in loco *Horuathgyre* (Veszpr. 13, Szőlös, Zala m.). [Vö. *gyür* MTsz. ?]

DIRIB-DARAB: fragmenta, segmina, minutiae; abgebrochene stücke, kleine stücklein, bisslein NySz. 1597: Regi modra czinalt fegiuer derek *diribel darab-bal* val vasainal araniazoth 1 (OL. UC. 101/3).

DISKÁNTOR: musicus Murm. (2343. sz.) [vociis summae cantor; discantist, discantsänger]. 1550: Attam az hegedűsöknek huszón öt penzt Az siposoknak huszón öt penzt Az *diskantoroknak* husz penzt (OL. Nád. 41).

DISZNÓ, gyésznó, gyisznó: porcus, sus; schwein NySz. (1. jel.). 1240 k.: Villa Bozias et villa de Karan que wlgō nuncupantur *Gyznoov* [a. m. disznó? vagy vő. az 1364-i adattal?] (Pannh. 61/8). 1266/1297: Villam de *gesnov* uel apaty (Pannh. Tih. 1/9). 1267/1380: Ad lacum *Gyznoifertes* vocatum in quo laeo aqua pluuialis stagnare consuevit (Wenzel III.174). 1338: In possessionibus seu villis Marzaly *Geyznou* et Gadan (Pannh. 26/D). 1364/1399: Johanne filio Petri dicti Cheh Comite wlgō Greb dicto de *Gyznoyow* (OL. D. 5277). 1390: Vadit ad caput seu originem cuiusdam riui *Dyznopatak* vocati (Lelesz Met. Mármaros 30). 1460: Possessionis *Dyznopathaka* vocate (OL. D. 15428). 1467: Ad quendam locum qui vocatur *Dyznoferthehel* (Lelesz Met. Bereg 21). 1510 k.: Ibidem zekerber duó kewerthehen I kewergeysno vnum (OL. D. 26082). Ibidem denih zekerber duo kewerthehen vnum kewergeysno vnum (uo.). 1522: Valentinus *Diznowere* (uo. 37004). 1548: Vöttem körmöt dizeot [igy? olv. «diznoet»] (OL. Nád. 42). 1564: Öreg fyazo *dizno* (uo. 49). 1584: Mynden Jwrtwl [fizet] keth becheth Mynden *Dyznohwl* keth becheth (OL. UC. 56/33). 1632: Az malom porral az molnar tartozik *disznokat* hizlalni (uo. 3/21). 1634: Egi *diszno* hizlalo (uo. 21/3). 1668: Ha *dizno* nem jutt valto d. 12 (uo. 1/21). Méheknek *disznoknak* valtoja, 5 d. (uo.). [Vö. MTsz. Helyn. szárm.: 1478: Quasdam terras arabiles Kolthar Zylfazele Fenekdyznod (Múz.). Vö. Ásbóth, Nyr. XXX.522.] [Vö. eme-, erdei-, magló-, pázsit-, verő-disznó.]

disznó-fej, -fő: [caput suillum; schweinskopf]. 1544: Uöttem az *diznofő* főzni eg öreg fazokat (OL. Nád. 49). Eg *dizno feyet* (uo. 41).

disznó-láb: [lumbus suillus; schweinskeule]. 1544: Vöttem *dizno labat* (OL. Nád. 41). 1587: *Dizno Lab* Oria Husos Mayos Kasas Veres (uo. 40).

disznó-öl: hara, suile: schweinstall NySz. 1307: Meta uulgariter *Gyznoulfew* nuncupata (AnjouOkm. I.124).

disznó-orj(a): spina suilla; schweinsrücken NySz. (1. jel.). 1544: Vöttem eg *dizno oryot* (OL. Nád. 41).

disznó-örző: [subuleus, suarius; schweinhirt]. 1505: Benedicto *DyznoEwzew* (Körmend Heim 697).

disznó-pásztor: subuleus, suarius, porcarius; schweinehirt NySz. 1544: Attam az *dizno paztornak* (OL. Nád. 40). 1588: *Dyzno paztornak* vmögghre (uo. 41). 1692: Két *disznópásztoroknak* külön-külön buza cub. 6. gypaju nr. 6 (GazdtörtSzemle VI.179).

disznó-válság: 1578: Az tretinat es az *dizno waltssagoth* megh attak mint az teőb faluk (OL. UC. 47/41).

DISZNÓS, gyésznós, gyisznós: suarius, porcarius; schwein- NySz. [suum habens, subus copiosus; schwein habend, reich an schweinen]. 1336: Cadi in quendam meatum aque quandoque fluentem, *Geznoser* vocatum (SztárayOkl. I.115). 1370: De qua ad *Giznoszegh* transiissent (OL. Tű. 26/47). 1421: Ad locum similiter arundinosum *Gyznosshon* appellatum (OL. D. 11115). 1458: Petro *Dyznos* (Lelesz Acta 69/27). 1466: Blasio *Diznos* Symone *Dyznos* (OL. D. 16430). 1478: Vrbanus *Dyznos* (uo. 18145). 1520: Petro *Dyznos* (Múz. Forgách). 1581: Ha disznót találunk a tilalmasban és kárt tézen, megfizesse *disznós* ember

a hajtópénzzel együtt (SzékelyOkl. V.125). [Vö. disznó.]

DITRIH? l. Detre.

DÍVÁN-SZÖNYEG, déván-szünyeg: 1671: Tapetes Persici vulgo *Devan zünnyeg* (KPénzügymLt. Hungarica). [Vö. NySz.]

DOB: tympanum; trommel, pauke NySz. 1211: De uilla *Dob* [a. m. dob?] (Pannh. Tih. 1/5). 1256: Item *Weresdub* [a. m. dob?] Item Humkreu Item Kucheghaz Item *Dubeghaz* (ErdMúzLt., l. Wenzel VII.430). 1338: *Dub* (l. «dob-verő»). 1462: Vnum Tympanum cupreum wlgō *dob* (Múz. Kállay). 1527: Aquam cum vno *dob* (OL. Nád. 49). 1588: Az pinter hazban zamarra valo *dob* negy (OL. UC. 76/17). [Vö. gyalog-, kézi-, réz-, suhancár-dob.]

dob-verő: [locus, ubi tympanizatur; ort, wo getrommelt wird]. 1338: Vsque locum *Dubueruehyg* vocatum (Akad. 2). Vsque locum *Dubueruehyg* uocatum (Körmend III/2, Pezye 82).

DOBA? 1211: Isti sunt serui Eld Syquiteu Fiod *Duba* [a. m. doba?] Sompou (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt exequiales... Chenke Buhtus *Doba* Coda (uo.). 1270: Johannes et *Doba* filii Inows iobagiones castri de Zulgageur (Múz. Forgách). 1309: Wolpot filio *Duba* [olv. doba?] (Veszpr. 13, Szölös, Zala m.). [Vö. MTsz. 2]

DOBAJ: [strepitus]; getöse BM. 1734: Nagy nehezen levetette [a kutyát] az földre. Az alatt mindjárt hallván az *dobait*, akkor ott lévő quártélyos német az peszterkéivel hozzája hajlott az kutyához, mondván [stb.] (Reizner: SzegedTört. IV.500). [Vö. MTsz.]

DOBÓ: 1332: Inter duobus riualis *Dobopotaka* et Megepotak vocatis (Múz.). 1339: Blasius filii *Dobou* (AnjouOkm. III.550). 1405: Petrus *Dobow* (Múz.). [Vö. dob NySz. 2; dobó, dobóka MTsz. 2]

DOBOG: palpito; klopfen, pochen NySz. 1430: Monticulum wlgō *dobogohalm* vocatum (OL. D. 12298). 1447: Predium *Dobogozewlews* appellatum (Veszpr. 10, Litér). 1454: Ad molendinum desertum *Dobogo* vocatum (OL. D. 14807). 1466: Nicolaus *Dobogo* (uo. 16323). [Vö. *dobogó* MTsz. 2]

DOBOS: tympanista, tympanistes; tambour NySz. 1193: Inde ad *dobos* [hn., a. m. dobos?] (OL. D. 27). 1221: Quorum nomina sunt hec *Dubus* Forcos Jnoc Milud Zegun (Pannh. 4/B). 1240 k.: Hec sunt nomina Illorum qui debent dare Equum Teluch Forcos *Dubus* Pecheu Chomoc (Pannh. 61/8). 1269/1275: Possessionum suarum videlicet *Fuldobus* *Oldobus* (OL. D. 671). 1308: Quandam possessionem *Dobus* vocatam in Comitatu de Zathmar (Lelesz Acta 1/56). 1336: *Dobos*, hn. (AnjouOkm. III.249, 250). 1340: Quadam possessione *Dobus* uocata in Comitatu de Zothmar (Múz.). 1374: Paulus dictus *Dobus* (OL. D. 6187). 1400: Ladislaum *Dobos* (ZichyOkm. V.225). 1402: Stephano *Dobus* (Veszpr. 10, Palaznak). 1412: Ladislaum *Dobus* (ZichyOkm. VI.182). 1453: Ladislaum *Dobos* (Lelesz Beres. VII.10). 1463: Barnaba *Dobos* (OL. D. 29293). 1475: Nicolao *Dobos* (Körmend, Unyom. 112). 1480: Demetrio *Dobos* (OL. D. 18313). 1499: Matheum *Dobos* (Lelesz Acta 107/1). 1505: Gregorio *Dobos* (Pannh. 34/N). Valentinus *Dobos* (Múz. Soós). 1556: Az trombytasok az *dobosal* öszue tyzen uoltanak (OL. Nád. 49). 1602: *Dobos* Miklós jobbágy (SzékelyOkl. V.299). 1692: *Dobosnak* hóról hora az gyalogokkal pénz fl. 4. ruházatjára per annum fl. 4 [stb.] (GazdtörtSzemle VI.182).

DOBRA? 1487: Vsque ad pedem montis *Dobrahegye* vocati (OL. D. 37066). [Vö. MTsz. 2]

DOBSA: immodicus, effrenatus; ausschweifend NySz. 1504: Emerico *Dobsa* (OL. D. 21338).

DOBZÓ?: prunum cerinum; wachspflaume NySz. 1498: Thomas *Dobzo* [a. m. dobzó?] (OL. D. 20719).

DOHÁNY-ÁRULÓ: [mercator tabaci; tabak-händler]. 1714: *Dohányáruló* [foglalkozásnév] (Gazd-törtSzemle IX.22).

DOHÁNYOZ: tabaci fumum e fistula haurio; rauchen NySz. 1700: Mikor ki megyen a munkás mostan karóból mindgyárt tüzet rak déllyest a szent és így *dohányoz* még (Gazd-törtSzemle I.79).

DOHOS?: putidus; übelriechend, stinkend, dumpfig, müffig NySz. 1251/1281: *Duhus* [szn., a. m. dohos v. dühös?] (OL. D. 346). 1252: *Duhus*, szn. (uo. 369).

DÓKA?: «rövidebb v. hosszabb dolmány-forma kabát» MTsz.; der lange dolman, der oberrock, die toga BM. 1744: *Dóka* [a. m. dóka?] Ágnes (Reizner: SzegedTört. IV.528, 529).

DOLAMA? DOLAMÁN? l. dolmány.

DOLGOS: a) negotiosus, laboriosus, industrius; arbeitsam, fleissig; b) actor, provisor, administrator; verwalter, aufseher, hofmeister NySz. (1. és 3. jel.). 1512: Nicolai *Dolgos* (OL. D. 24869). 1516: Nicolaus *Dolgos* (Lelesz Acta 122/40). 1523: Ambrosii *Dolgos* (Pannh. 42/G). 1539: Joannes *Dolgos* (OL. UC. 4/40). 1602: *Dolgos* György (SzőkelyOkl. V.320).

DOLMÁNY, *dalmán(y)*, *dolama?* *dolamán?* *dolomán(y)*: tunica, indusium, subucula, poderis; leibroek NySz. 1504: Habeo vnam Aranyas *Dolmaan* (Körmend III/5, Zákány 34). 1511: Vnam vestem purpuream vlgo *dolman* vocatam (Múz. Forgách). 1516: Nodulorum ad *dolman* (Múz.). 1520: Nodos sculptos ad *dolama* [igy! olv. *dolama* v. *dolamán?*] (OL. D. 26227). 1528: Duas vestes *dolman* et suppicam (OL. Nád. 42). 1530: *Dalman* cum nodis argenteis deauratis (OL. L. III. 16. 17). Vestem suam *dolman* (OL. Kolozsm. 106). 1538: Pro vno *dolman* (OL. Nád. 48). Sleit poztobol *dolman* (uo.). 1544: Eg keeczer *dolmant* Eg keeczer nadragot (uo. 40). 1545: *Dolman* supczya gattyja (uo. 45). 1556: Egh *dolmannak* attam sayat (uo. 49). 1558: Vnum sagum vel *dolama* [igy!] (OL. UC. 97/19). 1572: Egh *dolmanak* ualo nőrs haytot es stametot [igy? olv.: haytot estametot?] (OL. Nád. 40).

DOLOG, vö. úr-dolga.

DOLOMÁN(Y), l. *dolmány*.

DOMÁN(Y)? l. Dömjén.

DOMB: tumulus, monticulus, grumus, tuber, tuber terrae; hügel, anhöhe NySz. 1307: Peruenit ad unum *Kerekdomb* (OL. D. 36610). 1310: Uadit ad montem *dumb* vlgariter (uo. 1761). 1334: Incipit a sabulo in medio prati que vlgariter *Halumdumb* vocatur (uo. 31224). 1335: Venit in quendam locum qui vulgo *dumb* dicitur (SztárayOkl. I.96). 1338: In quodam monticulo vlgo *Dumb* uocato (Múz. Ibrányi). 1341: In quodam *domb* sunt due mete (Múz.). 1342: In vno monticulo vlgariter *dumb* (OL. D. 1731). 1343: Parvi montis vulgo *dumb* nominati (ZalaOkl. I.412). 1344: Ad vnum monticulum qui vlgo *dumb* nuncuparetur (OL. D. 3676). Super vnum *domb* vlgo dictum (Múz.). 1355: Petrus dictus *Dumbunylew* fur puppieus (Körmend Korlátkö-Appon. 17/797). 1358: Quendam montem *higydumb* vocatum (OL. D. 30388). 1360: Monticulum *Kysdumb* (HazaiOkm. V.136). 1368: Sub quodam

monte paruissimo *dumb* vocato (Múz.). 1374: Tumorem terre vlgariter *domb* dictum (ZichyOkm. III.535). 1393: In quodam monticulo vlgariter *domb* dicto (Múz. Ibrányi). 1394/1446: Ad quendam monticulum vlgo *Marthondombya* dictum (OL. D. 7914). 1406: Monticulo quod vlgo *domb* dicitur (ZichyOkm. IV.626). 1418: Ad quendam monticulum *Cheresdomb* vocatum (Lelesz Met. Mármaros 26). 1428: In loco eminenciori vlgo *Arokýdomb* nominato (Forrás?). 1434: In quodam monticulo vlgo *dumb* (Múz. Kállay). 1454: *Dombeg-haz*, hn. (OL. D. 14800).

DOMBOL, vö. *mëgdombol*.

DOMJÁN, l. *Dömjén*.

DOMOKOS, *Damakos*, *Damokos*, *Domonkos*, *Domos*, *Donk?*: Dominicus PPB. 1211: Isti sunt curriperi Vosos Chima *Domus* [olv. *Domos?* a. m. *Domokos?* vö. CzF. és PPB.] Mogd (Pannh. Tih. 1/5). 1264: Medietatem silue *donkpotoka* [a. m. *Domokos?* vö. PPB.] que wezueris nuncupatur (OL. D. 564). 1425: Pertranseundo in quodam loco *Domonkus-fewlde* nominato (Lelesz Met. Szatmár 8). 1429: Quendam vallem *domokusgedre* appellatam (OL. D. 12069). 1495: Nagh *Domonkos* (Lelesz Acta 103/30). 1586: *Damokos* István (SzőkelyOkl. V.140). 1587: *Damakos* byro (OL. UC. 12/42). 1602: *Damokos* Ferencz. *Damokos* Mihály (SzőkelyOkl. V.187). *Damokos* Miklós (uo. 205). 1603: Michael *Damakos* (uo. 244). Georgius *Damakos* senior. Georgius *Damakos* junior (uo. 255). [Vö. *Dósa?*]

DOMONKOS, l. *Domokos*.

DOMOS? l. *Domokos*.

DONÁT: [Donatus; Donat]. 1211: In uilla Fotud hii sunt ioubagiones *Zorida Donat* Hoda Nimed (Pannh. Tih. 1/5). 1239: Terras uidelicet ipsius nomine *donat* et drauch (OL. D. 33701). 1455: Possessiones *Donath-tornya*, Wasarhely (uo. 14942). 1484: In possessionibus nostris *Donath Thornya* Ethwenablak Komlos (uo. 18943). 1602: *Donát* Mátyás (SzőkelyOkl. V.199).

DONGA, *duga*, *dunga*: 1) asserculus, assiculus, dolarius assis, comma; fassdaube NySz. 1233: Teneantur portare quinque plastra de lignis ad tunellas faciendas que uulgo dicuntur *Dunga* [1. v. 2. jel?] (Pannh. 3/Aa, 1. Wenzel VI.543). 1559: Hordo fenek. *Donga*. Köthő vezző (OL. Nád. 48). 1586: Ligna vulgo *duga* pro vasis (OL. UC. 77/1). 1587: Hordora walo *duga* (uo. 12/42). 1597: Hordonak valo bardolt *dugak* (uo. 101/3). Hordo feneknek es *dugaknak* valo gialuk (uo.). Eoreg pres *dugastul* feolso also baluaniosul gusostul es garatostul (uo.). Az Pres-hazban. Eoreg Pres baluaniosul *dugastul* es gusostul 1. Masik Pres feolső also baluanial garatostul 1 (uo.). || 2) [dolum, cupa; fass]. 1564: Instrumenta pro preparandis vasis *Dunglia* vocatis (OL. L. III.16. 17). 1584: Soo keth *duga* (OL. UC. 56/33). 1588: Wettet kösowal egyetembe sot *dugaba* (OL. Nád. 41). [Vö. 1785: «Jjeten jükakban szoktátok a' nyomorult Marhákat egész Télen által; valamint a' herénget a' *dungába* bé-rekeszteni» (Wolstain Amádé: Barom-veszélyről, 17). «Szilágyban is: Annyn vótunk a házba, mind a hering a hordóba!» (László Géza jegyzete az előbbi idézethez).] [Vö. *hordódonga-fűró*.]

duga-só: 1566: Wam so. Penzes so. *Dugha* so (OL. Nád. 49).

DONGÓ?: bombilans, resonans; suumend NySz. (1. jel.) 1194: Inde tendit ad montem *Dungou* [a. m. *dongó?*] (OL. D. 33). [Vö. *döng*.]

dongó-bogár: bombylius, crabrones ; brummflye NySz. 1737: Maga [nő] dicsekedvén, hogy az ő szerzása — salvo respectu — nagyobb mint az borjú szája és az *dongó bogarak* is belepték (Reizner: SzegedTört. IV.520).

DONK? 1. Domokos.

DONSZÉG-FEJEZŐ: [schelleisen, nageleisen]. 1556: Instrumentum *donzez fejezew* vocatum (OL. UC. .99/27, «Nagybánya, kovácsműhelyben» Szam. jegyz.). [Vö. *dongszég* MTsz.]

DORKÓ: Dorothea MA³. [Dorotheae nomen blandiens ; koseform zu Dorothea]. 1558 k.: En ky wolnek az Hollosi *Dorko* azzon (Nyr. XXVIII.21). [Vö. *Dorotya*.]

DORNI: dornetum, pannus, qui in urbe Tournai Flandriae (Flandris Doornik) conficiebatur, Bartal (l. «dornetum» és «dorni» a.); [Tournai'er tuch]. 1279: Unam peciam panni de *dorni* (Wenzel IX.268). 1286: Item quatuor pecias de *dorni*. Item unam peciam de *Dorni* (MonStrig. II.211). 1291: Viginti quatuor ulnis de panno *Dorni* (Zimmermann-Werner 180). 1312: De pecia panni *Dorni* (AnjouOkm. I.264). [Vö. 1318: Cum panno dornetico (Múz. Máriássy). 1325: Nouem vlnas de dorneto (Múz. Kállay). Duodecim vlnas panni de dorneto (uo. I. AnjouOkm. II.222). 1326: Panni grauis uel leuis dorneti (ZichyOkm. I.277). 1338: Unam tunicam de dorneto (AnjouOkm. III.478). 1344: Tunicam cum clamide grauis dorneti (Pesty: KrassóvmTört. III.15). 1346: Duas pecias panni dorneti (Múz. Kállay).]

DOROG?: [murmuro ; brummen?]. 1390: Petro dicto *Dorgo* [olv. dorgó v. dörgő?] (Lelesz Acta 19/17). 1414: Benedicti dicti *Dorgow* (Múz. Rhédey). 1506: Michaelis *Dorgo* (Körmend II/9, Beech seu Belcz 65). [Vö. *dörög*.]

DOROMBOL? drombol?: mussito, murmuro ; brummen NySz. (2. jel.). 1468: Petrus *Dorombol* [a. m. drombol?] (Múz. Kállay, No. 1024). Petrus *Drombol* (uo.).

DORONG, dorung: phalanga, palanga, fustis, pertica, palus ; walze, stange, hebbbaum NySz. 1466: Demetrio *Dorough* (KárolyiOkl. II.378). [Vö. *vas-dorong*.]

DORONGOS: [fustem habens ; mit einem prügel versehen]. 1463: Benedicto *Dorongos* (OL. D. 15877). 1478: Jacobus *Dorongos* (Körmend III/3, Vepsén 123). 1488: Jacobus *Dorongos* (Pannh. 17/Aa). 1489: Vinea *Dorongos* vocata (OL. D. 19501).

DOROTTYA: Dorothea MA³. 1602: *Dorottya* Péter (SzékelyOkl. V.200). [Vö. *Dorkó*.]

DORUNG, 1. vas-dorong.

DÓSA?: 1359: *Dosa* [a. m. Domokos? vö. PPB. «Dominicus» a.] de Wruzy (Veszpr. 106, Dec. Episc. 14). [Vö. NySz. ?] [Vö. *Domokos* ?]

DÖG, dög: a) cadaver ; aas ; b) lues, pestis ; seuche, pest NySz. (1. 2. jel.). 1240 k.: In predio Temurd hec sunt nomina Jobagionum Petus Tybo Demutur *Deg* [a. m. dög?] (Pannh. 61/8). 1488 k.: *Semdege* deperditur . . . ffenie vaglak, mire arra hogy te vesey Janosrol az *semdegete* (Bagonyai ráolvasás, I. Zolnai: Nyelveml. 153).

DÖL, 1. dúl.

DÖLŐ, 1. dúlő.

DÖMJÉN, Domán(y) ? Domján: [Damianus]. 1299: Possessionum *Doman* [olv. Domán(y), a. m.

Dömjän?] vlese vocatarum (Múz. Szentiványi, túróci konvent okl.). Possessionum *Doman* yulese [igy többször] vocatarum (Múz. Szentiványi, szepesi káptalan okl.). 1306: Quidam fons *Domankuta* nuncupatus (Múz. Soós). 1456: Possessiones *Domanhaza*, Rymabanya (OL. D. 15105). 1584: Vyncze *Domyan* (OL. UC. 56/33). [Vö. PPB.]

DÖNG? dēng?: bombilo, resono ; summen, brummen NySz. («dong» a.) 1509: Fabiano *Dengeu* [a. m. döngő?] (Lelesz Acta 117/18). [Vö. *döng* Nysz. ; 3. *döng* MTsz.] [Vö. *döngő*.]

DÖNGETÉS?: 1719: Őszre és tavaszra, az esztendőket váltázhó képest, supplantatiót vagyis *döngétést* [igy? v. olv. döntögetést?] kell [a szőlőben] tétetni, hogy successive helyre megépülhessenek (GazdtörtSzemle III.264). [Vö. NySz. más jel. és I. *dönt* CzF. (3. jel.) és MTsz.]

DÖNGÖL? dēngél?: 1372: Petro dicto *Dengelu* (Lelesz Acta 7.8). 1602: *Dengelő* András (SzékelyOkl. V.320.). 1603: Stephanus *Döngolo* (uo. 249). [Vö. MTsz. ?]

DÖRGÉCSE: acérina cernua ; kaulbarsch NySz. 1544: Apro halat koppot *dörgeczet* (OL. Nád. 40). Sigert, *dörgeczet* feier halat (uo.).

DÖRÖCKÖLŐS, dērēszkělős: [?]. 1415: Ad locum *Derezkelews* welg vocatum (OL. D. 28512). 1441: Jacobus *Derezkelews* (uo. 36390). [Vö. *döröcköl* NySz.]

DÖRÖG: tono, intono, protono, retono, tonesco, rebo, murmuro ; tönen, donnern, brummen NySz. 1390: Petro dicto *Dorgo* [olv. dörgő v. dorgó?] (Lelesz Acta 19/17). 1414: Benedicti dicti *Dorgow* (Múz. Rhédey). 1489: Mathei *Devrgew* (Lelesz Prot. II.40a). 1506: Michaelis *Dorgo* (Körmend II/9, Beech seu Belcz 65). [Vö. *dorog*.]

DRABANT, 1. darabant.

DRABOLY?: 1664: Tavalý az Sz. Mihály napi sokadalmi alkalmatossággal Szegedre menvén, száz tallérokat *drabolyban* [igy?] kötvén, az Actortul elveszett, az Incattus látta s tudta, hol volt a pénz (DebrJk.). [Vö. *garaboly* MTsz. ? L. Szinnyei, NyK. XXVI.339].

DRÁGA: a) pretiosus ; teuer, kostbar ; b) carus ; lieb, geliebt NySz. (1. és 2. jel.). 1228: Preterea ancillas quarum nomina hec sunt Cheperka cum filiabus suis. Scinta. Scentev. Gíluad. *Draga* et una neptis dicte Cheperke (HazaiOkm. III.1). 1463: Michael *Draga* (OL. D. 15882). 1509: Petro *Dragalabo* (Lelesz Acta 117/26). 1602: *Drága* Tamás (SzékelyOkl. V.189). *Drága* János (uo. 229).

DRÉK, 1. fegyver-dérék.

DROMBOL? 1. drombol.

DROMÓ: 1728: Vagyon-e szövetség az ördög-gel? Mi formában? Vagyon szövetsége, az *Dromo* hitere esküdtek meg, hogy seregében léssen és az Istent és minden szenteket megtagadta (Reizner: SzegedTört. IV.389). Az ördög a boszorkányokat *Dromo* seregének nevezte (uo. 417). [Vö. «A boszorkány hírből levő kuruzsló vén asszonyról ma is azt mondják Szegeden, hogy *Dromó hitin van*, vagy így: *Dromó van vele*» (Kovács János közlése). Vö. *Drumó*, Erdélyi: Népd. és mondák III.330 és *drumó*, *dromó*, *drómó* Ipolyi: Magy. Mythologia 45, 420, 573. Mint ördög-név *Dromo* alakkal előfordul az 1719-iki «Comico Tragodia»-ban is, B5b. s köv. II.]

DRUSZA?: homonymus ; namensbruder NySz. 1499: Nicolao *Drusa* [a. m. drusza?] (OL. D. 20856).

DSIDA?: missile; wurfspieß, lanze NySz. 1607: Lancea tureica *dsida* (OL. UC. 86/35).

DÚC?: tuber; brodranft NySz. 1434: Georgius *Duch* [a. m. dúc?] (Múz. Kállay). [Vö. 1. 2. *dúc* MTsz. ?]

DUD: [mortuus; todt, von dem afterarme eines flusses]. 1251/1281: Inde per *Duduag* ascendit ad Gyog (OL. D. 346). 1271: Uenit ad fluuium *Duduaga* dietum (Múz. Forgách). *Dudwag* (uo.). [Vö. «*Dud* (pl. Dud-Vág). Ófn. *dód, tót, kfn. tót, ószász dód*, mortuus, tot, gestorben, getödtet» (Borovszky Samu, NyK. XXIV.336). Vö. *Dudvág* CzF.]

DUDA?: a) tibia utricularis; dudelsack; b) vox contumeliosa; schimpfwort NySz. 1095: Dolatores Gedesa *Duda* [a. m. duda?] pagandi bodin (Pannh. 15/Oo). [Vö. *duda* MTsz. ?]

DUDU?: 1509: Bartholomeo *Dudiv* (Lelesz Acta 117/18). [Vö. 1. 2. 3. *dudu* MTsz. ?]

DUGA, l. donga.

DUGGAT: occulto, abscondo frequenter; verbergen, fleissig verstecken NySz. 1634: Azt mondja az Incattus, hogy az két font arany fonál elveszett, hogy a látó előtt *duggatták* Bécsben (DebrJk., 1. NyK. XXVI.341, «látó» a.).

DUHNYA, l. dunyha.

DUKÁT: nummus aureus; goldstück NySz. 1429: Tres marcas denariorum presentis monete regalis *dukath* nominatorum (Múz. Kisfaludy). Monete regalis *dukath* (HazaiOkl. 388). 1430: Trecentos florenos monete *dukath* appellate (Lelesz Acta 49/42). Monete nostre *ducat* vocate (OL. D. 12219).

DÚLÓ: depopulator, vastator, praedator; verwüster, räuber NySz.; steuereintreiber, stuhlrichter BM. [?]. 1453: Stephanus *Dulo* (OL. D. 30828). 1481: Benedicti *Dulo* (uo. 18460). 1493: Nicolaus *Dulo* (uo. 19976). 1602: *Duló* Pál (SzékelyOkl. V.199). [Vö. MTsz.]

DUNGA, l. donga.

DUNNA, l. dunyha.

DUNYHA, *dunhya*, *dunna*: matta, pulvinar, teges, culcitra NySz.; oberbett, flaumfederbett, deckbett BM. 1458: Vna *dunha* (Múz. Kállay). 1473: Taplon neenon puluinaria *dunha* (Körmend, Heim 562). 1474: Vnum puluinar cum linteamine ac vnam *dichnam* (Körmend, KorlátkőAppon. 3/165). 1475: Duos cussinos *dunha* vocatos (Múz. Kállay). 1484: *Dunha* puluinaria maiora (Veszpr. Regn. test. saec. 2). 1491: Linteamina, *Dunha*, Puluinaria (OL. D. 26051). 1493: *Dunhas* duas (uo. 20035). 1495: Quatuor puluinaria *Dunha* vocata (Lelesz Acta 103/13). 1496: Duas *dunhas* (OL. D. 37170). 1528: *Dunha* vna (OL. L. III. 16. 17). 1548: In edibus eiusdem egy velees *dunha* haiastul (Múz. Kapy).

dunyhá-héj, -haj: [theca pulvinaris; polsterziehe, bettziehe]. 1530: Cooperimenta vlgo *dunha hay* (OL. UC. 98/5). 1635: Kék dikta *dunnahaj* vagyon No. 2 (Mihalik: KassaÖtvTört. 223).

DUPLA-BÁRSONY: [holosericum duplicatum; doppelsammet]. 1515: Habeo duas subas nwrth quarum vna est subducta cum nigro purpureo vlgo *dupla barsony* (Múz.).

DUPLA-TAFOTA: tafetum duplicatum; doppelt seidenzeug, taffet PPB. («*dupla tafota*» a.). 1589: Kys kusyehkanak weres *dupla taffotath* 2 refet (OL. Nád. 49).

DÚS?: locuples, opulentus, perdive, dives; reich,

wohlhabend NySz. 1519: Andreas *Dus* [a. m. dús?] (OL. D. 37007). [Vö. Simonyi, Nyr. XXIX.49.]

DUSNOK: «*dusnici*, servi in libertatem a domino asserti, ut eorum manumissio animae salutis sit, Bartal («*dusnici*» a.). 1211: In uilla Fuzegy hii sunt iouba giones Opus Chepes Chedeh Arod *Dosnuch* [a. m. dusnok?] Thopus (Pannh. Tih. 1/5). 1225: Quatuor iugera iuxta fundum eiusdem *Dusnuc* (OL. D. 118). 1251/1255: Inde per ueterem niam *Dusnuk* (uo. 407). 1256: Tangit terram ville *Dusnuk* (Körmend, Heim 3). 1258: Ipse *dusnuc* et sui cognati (OL. D. 480). 1274: Ville *Dusnuk* (Múz. Forgách). 1290: Super ipsos pulsatores de Thoplichia et eorum socios, super terra *Dusnuk* vocata (ZalaOkl. I.100). 1319: Terris Monkad *Dusnuk* et Haraschan uocatis (MonStrig. II.754). 1338: Ville eorum *Dusnok* vocate in sepe dicto Comitatu Borsodiensy existens (Múz. Nagy Gábor). [Vö. 1215: Dusnico filio Vecud de uilla Sagisidoud (OL. D. 118). 1240: Cum *dusnicis* ibidem existentibus (Pannh. 14/K, I. Wenzel II.101). 1260/1402: Deinde ad duas metas *dusnicorum* ibi saliendo commetaneitatem *dusnicorum* (Körmend, Heim 4). 1290: Apud praedictos *dusnicos* (ZalaOkl. I.100). 1375: Separatur a terris *doznicorum* (uo. II.125). Vö. Miklosich: Slavische elemente, *dušnikz* a. és Nyr. XI.163. Vö. *Dusnak*, *Dusnok* hn. CzF.]

dúsnok-föld: [terra *dusnicorum*]. 1517: Az *dvs-nok fewldet* en az magochy egyhaztvl tartotam hvz foryntoth attam, megh az maczadonyayak es yghen tartotak az maghochy egyhaztvl (OL. D. 36528).

DUTKA: nummi genus; geldsorte NySz. 1545: In vna vesica erant grossi nomine *dukta* (OL. Nád. 48). 1610: *Dutka* és aprópénz (KomárJk.). 1638: Penz vagion arannial tallerral szesztakkal *dukta* es polturak (OL. UC. 2/24). [Vö. *duttca* Bartal.]

DÜHÖS?: rabidus, rabiosus, furiosus, furialis, furibundus, vesanus; toll, rasend, wütig NySz. 1251/1281: *Duhus* [szn., a. m. dühös v. dohos?] (OL. D. 346). 1252: *Duhus*, szn. (uo. 369).

DÜL, *dél*, *döl*: ruo, labor; fallen, sinken NySz. («*döl*» a.). 1422: Terre Berekallyafelde et Homoklab alio nomine *Zalogosradelew*. Terra Felyarofeld et alia terra *Zendredelewfeld* (Múz.). 1505: Penes *Wyzredelewbe* quatuor iugeribus (OL. D. 21400). 1525: Possessionariam porcionem vlgariter *wdwarywtradelew* vocatam (Lelesz Acta 131/40). 1608: Ha megh nem epetik nyakra *dübl* az malom haz (OL. UC. 37/56). [Vö. *ledül*.]

DÜLEDEZ, *dülödöz*, l. *mëgdüledöz*.

DÜLŐ, *déllő*, *délő*, *dölő*, *düllő*: confinium, collimitium; anwand NySz. (2. jel.) 1254/1368: Hinc itur inter duo Jugera que vlgo *dulew* vocatur (Múz.). 1342: Terra *Ryuddulew* vocata (ZalaOkl. I.403). 1410: Tribus in loco *Paphfeldew deley* (Múz.). 1413: Deueniret ad inferiorem partem ipsius terre arabilis vlgo *dulew* (OL. D. 28778). 1436: Ipsum vadum non hoc nomine *Agyagos* sed *dellew* [a. m. düflő v. déllő?] appellassent (uo. 12907). 1522: In Seprewsheghdewleye (uo. 37354). [Vö. *föld-dülő*, *ödölő*.]

dülő-föld, -föld: iugerum, confinium; anwand NySz. 1429: In terris arabilibus *Kuzepdulewfeld* (Pannh. Tih. 18/1). 1769: En a helységnek nemeseivel és Lakosaival a falun kívül egy *düllő földnyire* eleibe kimentem (CanonVisit. 199).

DÜLÖDÖZ, l. *mëgdüledöz*.

DÜR? l. *dir*.

E.

ĒB, **ēbē** : canis; hund NySz. 1297 : (l. «ēb-fa»). 1400 : Petro dicti *Eb* (ZichyÖkm. V.174). 1731 : No te *eb* ágyában termett Borsos Kata, valahányszor látod az én nádfalamat, annyi ezerszer megsiratód (Reizner : SzegedTört. IV.482). Mondotta Bartos Kátának : no *eb*ágyában termett, egy almányi könnyel megsiratód, mert valamennyi tyúkod bémegy az kertbe, agyon verem (uo. 490). [? Szárm. : 1270 : Kemyno Reynoldo et Chak filiis *Ebed* [a. m. ēbēd v. ebēd?] (Múz.). 1274 : Reynoldus et Jak filii *Ebed* (uo.).]

ēb-adta : formula execrationis; fluchwort NySz. 1636 : *Eb attá* parasztja! nem osztasz te énnekem földet, tudok én magamnak osztani (GazdtörtSzemle I.231).

ēb-fa, **ēbē-fa** : chamelaea : seidelbast NySz. 1297 : Circa dumum Rakatia in quo etiam dumo est spina que *ebfa* dicitur (OL. D. 1470). 1397/1416 : Primo incepissent a quodam loco arabili wlgō lapor ubi quedam arbor wlgō *ebefa* apparuisset (Múz. Jankowich). Pertranseundo per clarum gremium sepefate piscine Bedeutana vsque ad quendam locum acialem wlgō lapor dictum in quo arbor *ebefa* apparuisset (uo.).

ēb-pēcér, -pészér : [agitator canum, custos canum; hundsbesorger]. 1416 : Predictus Petrus dictus Variv eundem Nicolaum dictum Dacho talibus verbis illicitis attigisset. quod eum custodem seu pastorem canum in wlgō *Ebpezer* retulisset coram ipsis (OL. D. 31402, vö. TörtTár 1901. évf. 68).

ēb-vér, l. **ēbēvér**.

ĒBĒ-? vö. **ēb-fa**, **ēbēvér**.

EBĒD? : prandium; mahlzeit, mittagsmahl NySz. 1270 : Kemyno Reynoldo et Chak filiis *Ebed* [a. m. ebēd v. ēbēd?] (Múz.). 1274 : Reynoldus et Jak filii *Ebed* (uo.).

ebéd-hal : [piscis ad prandium; fisch für das mittagsmahl]. 1492 : Soluent pro pecuniis rakpenz et *ebedhal* (OL. D. 36992). 1495 k. : Soluent pro pecuniis rakpenz et *ebdhal* (uo. 36994). 1587 : *Ebed halath* keth kerölöben ad (OL. UC. 12/42). 1588 : Jart mynden heten *ebed hal* (OL. Nád. 41). 1597 : *Ebed halath* adgyon (OL. UC. 12/42). Zeryaras szereneth minden hethen *ebed halath* ad (uo.). 1654 : Az nagy érnek penig halászatjából *ebéd-halat* vittek Pálfára a Török familiának minden pénteken (ErdészetiÖkl. I.503).

ebéd-köböl, -kéböl : [«cubulus prandii», quaedam pars frumenti trituratoribus pro alimento tribuenda : der den dreschern als verköstigung gegebene korntheil]. 1519 : Sine partibus trituratorum et sine *Ebedkebevl* (OL. D. 26211). [Vö. Sine partibus trituratorum et sine cubulo prandii (uo.). Vö. *ebéd-véka*

MTsz.; «*ebédkereszt* : a részibe aratók az élelmezés helyett minden harmadik részeléskor egy kereszt buzát kapnak. Szilágy m. Ernellék» (Sarkadi Lajos adata a Nagy Szótárhoz).]

EBÉDĒL, **ebéllik** : meridio, prandeo; ich esse zu imbiß oder zu mittag NySz. 1544 : Az nap szeliskuton *ebellet* vram (OL. Nád. 41). 1614 : *Ebéllettem* Christof Lochnernél (MA. NLI. 64).

ĒBĒFA, l. **ēb-fa**.

EBÉLLIK, l. **ebédél**.

ĒBER? : vigil, vigilans; wach, aufgeweckt NySz. 1503 : Andrea *Eber* [a. m. ēbēr?] (Múz. Kisfaludy).

EBES : paludosus SchlägliSzőjegyz.; [sumpf]. 1067/1267 : Piscinarum nomina hec sunt Wensellew towa *Ebes* (Wenzel I.25). 1334 : Possessionem *Ebes*hsan vocatam in Comitatu de Barana (Körmend, Heim 309). 1349 : Veniret uersus septemtrionem ad vnum fok qui exit de predicta aqua *Ebes* (OL. D. 4044, l. Anjou-Ökm. V.281). 1378 : Iuxta aquam *Ebes*pataka nuncupatam (uo. 31331). 1478 : In possessione *Ebes*hsan (uo. 18145). [Vö. Nyr. XXX.386.]

ebes-tó : palus SchlägliSzőjz. (748. sz.); [sumpf]. 1447 : Ad locum qui wlgō dicitur *Ebesthow* (Veszpr. 5, Fadd).

ĒBĒVÉR : [vox increpandi, proprie : sanguis caninus, idest ex cane natus; schimpfwort, eigentlich : hundsblut]. 1525 : Prorumpendo in hec verba Besthye kwrwa *ebweer* (OL. D. 36096). [Vö. «*Ebvér* (ember), megvető értelemben a rossz, indulatos emberről, Abatj, Sáros m. vidékein» (Keczer Géza adata az új Nagy Szótárhoz). Vö. *ebévér* NySz.]

ECET, **ecēt**, **ecöt** : acetum; essig NySz. 1544 : Tok kosoñnaban üttem harom pint *eczetet* (OL. Nád. 40). 1545 : *Eczetet* kocoññanak (uo. 42). 1553 : Thyztha *eczeth* therkel nekyl (uo. 48). 1566 : Kewlithew *eczöth* fel hordowal. *Ecöt* agy egy hordowal (uo. 49). [Vö. **rőzsa**-, **törkölyös-ecet**.]

ecet-ágy : crassamentum aceti; essiglager NySz. 1566 : *Ecöt agy* egy hordowal (OL. Nád. 49). 1638 : *Ecet agy* (OL. UC. 2/34).

ecet-áruló : [venditor aceti; essighändler]. 1714 : *Ecetáruló* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.22).

ecet-tartó : [aceti receptaculum; essigbehälter]. 1638 : Ket *eczeteslab* ket *eczet tarto* (OL. UC. 2/34).

ECETĒS : acidus, acetosus; das nach essig schmecket, sauer schmeckend NySz. 1480 : Gregorius *Ecetzes* [a. m. ecetēs v. ecetēs?] (OL. D. 18380).

1623: Bűdös, nyárlott, *eczetes*, nyúlós borokat ki ne vitessen (ErdGazdtSzemle 1897. évf. 18).

ecetēs-átalag: buticula acetaria, oxys; ein essig-legel NySz. **1597:** *Eczetes atalag* egj hűuel tenierni heian teli (OL. UC. 101/3). *Eczetes atalag* egj hűuel-kes tenierni heian teli (uo.). **1683:** *Eczetes atalag* kibén vagyón eczet de híjános (uo. 3/32).

ecetēs-bérbéncce: [vasculum aceti; essigfässechen]. **1638:** *Eczetes iüres berbéncze* (OL. UC. 2/34).

ecetēs-ház: [camera ad acetum conservandum; essighaus]. **1597:** Az *eczetes ház* feőlőtht ualo delseo Bastiaban (OL. UC. 101/3). Az *Eczetes házban*. Eczeteth atalagostul 7 (uo.). **1634:** Az *Eczetes házban* Egy füstös kemenche (uo. 21/3). **1638:** *Eczetes ház* (uo. 2/34).

ecetēs-láb: **1638:** Ket *eczetes láb* ket eczet tarto (OL. UC. 2/34).

ECÖT, 1. ecet.

ECSELLETLEN: impexus; ungekämmet, ungestreht NySz. **1637:** *Eczelletlen* hituan lenfeő (OL. UC. 14/43).

ECSELLŐS? **1240 k.:** Hee sunt nomina coquorum in eodem predio Pentue *Echelleus* [olv. ecellős?] Tynlov Pore (Pannh. 61/8). [Vö. *ecsellő* NySz.; *ecselő* MTsz. ?]

ECSET: setaceum, pecten, peniculus, pecten setaceus; kratzbürste, kamm, bürste NySz. **1533:** Seta wlgó *Echeth* cum Manubrio argenteo (OL. Nád. 49). [Vö. *nyíró*, *ruhatisztító*, *vas-ecset*.]

ECSETÈS? [setaceum habens; bürste habend]. **1480:** Gregorius *Eczetes* [a. m. ecetēs v. ecetēs?] (OL. D. 13380).

ÉDÉLŐ, 1. ödölő.

EDÉNY, vö. kérésztélő-edény.

ÉDÈS, idēs? a) dulcis, musteus; süss; b) svavis, lepidus; lieblich NySz. (1. 2. jel.). **1290/1536:** Riululum *ydesuyz* [a. m. edēs?] (HazaiOkl. VI.355). **1388:** Insula *Edeszygeth* [a. m. edēs?] vocata (HazaiOkl. 318). **1422:** Valentino *Edes* (Múz. Kállay). **1423:** Terram *Edeskwrtuelmezeze* vocatam (Múz.). Duas terras arabiles in monte in superiori fine superioris divitiuli prefate terre *Edeskwrtuelmezeze* adiacentes (uo.). **1485:** Jacobo *Edes* (Lelesz Acta 95/2). **1552:** *Edes* naranchot Sawnyw [így?] naranchot (OL. Nád. 49).

édēs-káposzta: caules dulces Kr.; kohl BM. **1546:** *Edes kapoztat* (OL. Nád. 41).

EGÉR, 1. égér.

ÉGÉR, egér, égör, egör: alnus; erle NySz. **1193:** Inde descendit ad quercum. De quercu ad *egerag* [a. m. égér?] (OL. D. 27). **1200 k.:** Usque ad fluium *Egur* [azonos a fanévvvel?] (Anon. 32). **1235—70:** Magne arboris nomine *Egur* (HazaiOkl. VI.165). **1251:** Due arbores *Egur* (OL. D. 352). **1255/1261:** Ad arborem *Egur* (uo. 518). **1257:** In arboribus *Egur* et Wenzu sunt mete (uo. 453). **1263:** Uenit ad plantas quod vulgo dicitur *Egur* (Múz. Középk. okl. 51. sz., 1. HazaiOkl. VI.120). **1266:** Quendam possessionem *Egurzug* uocatam (Veszpr. 107, Egerszeg 1). **1269:** In fruticibus arboris *Egur* (OL. D. 676). **1293:** lungit quendam truncum qui *Egurtherke* vocatur (Múz. Hanvay, 1. HazaiOkl. VII.233). Exit ad duas arbores *Eger* (Múz. Czech). Possessio *Egerzegh* (Veszpr. 107, Egerszeg 3). **1296?** Super quoddam flumen Kuku-

egurpothok nominatum (Múz. Péchy). **1309:** Ubi sunt due mete terree erecte in quarum una est arbor *Egur* (Múz. Jankowich). **1314:** In eadem Keseken *Eger* pothoka Prima meta incipitur in Keseken *egerfey* (OL. D. 1844). **1326/1372:** Ad arborem plantani wlgariter *Egur* dictam (uo. 5987). **1339:** Cum aliis villis videlicet Lona *Egerberg* [a. m. égér, egér?; mai neve «Egerbéggy» CzF.] Zenthkylal et Zarkad uocatis in Comitatu de Torda existentibus (Lelesz Acta 1/54). **1344:** Penes arborem *Eger* (Múz.). **1363:** Separat a Raunapataka *Egerzeg* et Remete (Körmend, Heim 186). **1381/1413:** In nemore *Egerberek* vocato (Múz. Kállay). **1414:** Quibusdam Siluis Zaldobagh et *Eger* appellatis (Lelesz Acta 34/58). **1415:** Ad quandam venam quam Andreas Zydalmthanaufoka, dictus vero Sigismundus eontra Thwzreg *Eger* vocari dixisset (Múz. Kállay). **1420:** Piscinarum *Egertho* Keethpalocha Keethgykenyes Keetkerekthana vocatarum (Lelesz Acta 40/86). Piscinarum Holthergerthana Keetkerekthana vocatarum (uo.). **1427:** Cuiusdam parui memoris Dorogegere nominati (Lelesz Met. Szatmár 6). **1430:** Siluam dolabrosam aquosam *Eger* dictam (Múz. Kállay). **1435:** Arborem Eruli wlgó *Eger* dictam (OL. D. 12711). **1448:** Vnum in loco *Egerzegh* (Veszpr. 2, Ábrahám). **1505:** Possessionibus Werewfenfalwa *Egerallya* Gyekenes (Körmend III/5, Zákány 35). **1519:** Fenilia Baktharlomegy *Egerallya* Baktharlo (Lelesz Prot. V.37a).

égér-bokor: [dumus alneus; erlengebüsch]. **1343:** Ad alium dumum transeundo qui wlgariter dicitur *Egerbokur* (Múz. Jankowich).

égér-erdő: [silva alnea; erlenwald]. **1341:** Quandam siluam *Egurerdeu* uocatam (OL. D. 3357).

égér-fa: alnus; erlenbaum NySz. (1. jel.). **1234:** Arbor que Hungarice dicitur *egurfá* (Wenzel VI.559). Arbor que Hungarice dicitur *egurfá* (uo. XI.273). **1243/1354:** Meta terrea in qua est ykrusegerfa (OL. D. 260). **1252:** Tendit ad aliam arborem que vulgo *Egurfa* dicitur (uo. 33710). Inde declinat ad arbores signatas que vulgo Gertan fa et *Egur fa* nominantur (uo. 33710). **1268:** Vbi sunt due mete vna in Salice alia in *Egurfa* (Múz. Burián). **1288/1343:** Arboribus Buricum que wlgó Nirfa et *Egurfa* vocantur (Múz., 1. HazaiOkl. VI.340). **1293:** Per fluium Kuzephonua vadit supra per binas arbores *egerfa* uocatas (Múz. Hanvay). **1294:** Unam *Egurfa* dictam (Veszpr. 107, Mochola 1). **1299:** Sub una arbore *Egurfa* sunt due mete (Múz.). **1327:** Sub duabus arboribus *Egurfa* dictis (OL. D. 2457). **1329:** Iuxta duas arbores *Egurfa* uocatas (Múz. Kapy). **1332:** Sub qua est alia arbor que wlgó *Egurfa* uocatur (Múz.). Ad arbores *Egerfa* vocatas (uo.). **1336:** Vna meta terrea in qua est Ikrusegurfa (OL. D. 2982). **1337:** Una arbor vulgo *egurfá* vocata (SztárayOkl. I.125). **1338/1395:** lungit quandam arborem wlgó *Egerfa* vocatam (Múz. Jankowich). **1347:** Ad quandam arborem *Egurfa* vulgariter vocatam (OL. D. 3934). **1350/1355:** A quadam arbore byfurcata ornus wlgariter vero *Egerfa* vocata (uo. 30299). **1369:** Veniret ad arborem *Egerfa* (uo. 33857). **1454:** Deinde ad quandam arborem *Egerfa* vocatam (Körmend Unyom. 71). **1461:** Quedam arbor *Egerfa* (OL. D. 35077).

EGÉRÁLLÚ-HAL, -álló: [piscis genus; eine art fisch]. **1544:** Piztrangot, semlinget, köuiet, koczoet *eger allo halat* karazt herenget bodog azzon halat es stokfiset (OL. Nád. 40).

EGÉR-FOGÓ: decipula, muscipula; mausfalle NySz. **1638:** *Egerfogo* fabul czinalt vagion Nr. 1 (OL. UC. 2/34). Egy fa *eger fogo* (uo.). **1731:** Az

egérfogókat hordozóktól és képesectől [a vásárpénz] akármikor d. 3. (GazdtörtSzemle VII.88).

EGERCSE? ÉGÉRCSE?: 1510: Duo prata sew fenilia quorum vnum *Egerche* et aliud Kwthos Irothwan vocatur (Lelesz Prot. V. 37a). [Vö. *egercsél* NySz. MTsz. ?] [Vö. *égér* ?]

ÉGÉS, vö. föld-égés.

EGÉSZ, egész: totus; ganz, völlig NySz. (1. jel.). 1610: Kegyelmednek öremest szolgálnak mi szempci bíró és az *egisz* tanács (MA. NLI. 335).

egész-hely: [sessio integra; ganzer bäuernsitz]. 1584: *Ég* puzta *eghez hel*, Karyka Gerghete (OL. UC. 56/33). [Vö. *sessio* Bartal.]

egészhelyes: [hubarius, sessionem integram habens; höfner, hüfner, ganzhöfner]. 1559: Dios Mihaly *eghez helies* Waga Imre fel helies (U.). 1584: Rákos Marton *eghez heles* (OL. UC. 56/33). Mastan kyk laknak Bodonhelen. Kowach Pether *eghez heles* Kaza Amborus fel heles (uo.). 1643: Census. Minden *egesz helyes* jobbagy Sz: Mihaly Adajat ad f. 1. d. 12 [stb.] (uo. 3/24).

EGÉSZLEN: integre; ganz, völlig NySz. (1. jel.). 1719: Ezek pedig a faluk, melyeket az uraság *egészlen* bir... ugymint Podlusány, Ó-Bars [stb.] (GazdtörtSzemle III.177).

EGÉSZSÉG, egíssig, egízség: incolumitas, valetudo, sanitas, salubritas; gesundheit, wolfast NySz. 1610: Nem tudjuk, ha él-e Kegyelmed és jó *egisz-sigben* volna Kegyelmed, vagy nem, azért ha ili Kegyelmed az világon és jó *egisz-sigben* vagyon Kegyelmed, ... csudálatos, hogy Kegyelmed enni időtől fogva nem jött kezinkben (MA. NLI. 334).

EGÉSZSÉGTELENSÉG: invaletudo, invalencia; ungesundheit NySz. 1609: Az Kegyelmed leveleire hogy ilyen késen tehettek választ, sok okai vadenak, főképpen penig *egészségtelenségem* is nem engedte (MA. NLI. 322).

ÉGET: cremo, uro, ustulo; brennen NySz. 1556: Vnam Amphoram Cupream Bor *egetni* (OL. Nád. 48). 1597: Bor *egetni* való kadoczka (OL. UC. 101/3).

ÉGETÉS, vö. mész-égetés.

ÉGETÉTTBOR-FŐZŐ: [coctor vini e frumento facti; brantweinbrenner]. 1715: *Égetéttbor-főző* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.23).

ÉGETÉTTBOROS: [ad vinum e frumento factum conservandum; zum behalten des brantweins]. 1619: *Egeteth boros* fazektul egi egi forinth (OL. UC. 22/21).

ÉGETLEN-TÉGLA: [later crudus; ungebrannter ziegel]. 1587: *Eggethlen* tegla (OL. UC. 12/42). 1597: *Egetlen* tegla (uo. 101/3).

ÉGETŐ: flammifer, urens, ustor; brennend, anzünder NySz. 1211: Piscatores isti sunt Veynus Lengen Chimos Vros *Egnetu* (Pannh. Tih. 1/5). 1310/1338: Usque vnum locum iuxta *Kuegeteu* (OL. D. 31063). 1335: Johannes *Egetheu* dictus (Múz.). 1355: Thome dicto *Egeto* (AnjouOkm. VI.383). 1561: Blasio *Egethő* (SzékelyOkl. V.82). 1602: *Egető* Mátyás (uo. 173, 213). *Egető* András (uo. 213). [Vö. *arany-, bor-égető, égéttborégető-katlan, kő-, mész-, szén-, tegla-égető.*]

ÉGÉTT: crematus, ustus, ustulatus; gebrannt,

verbrannt NySz. (1. jel.). 1435: Possessiones Moroch-lakus Cozmahaza et *Egethlakus* vocatas (Múz.). 1454: Peruenit ad finem cuiusdam arundineti *Egethnada* vocatam (Körmend Unyom. 71). 1549: Vadit ad quosdam lapides *Egethkew* vocatas (OL. NRA. 924/55). 1584: Wargha Gergel chak az el mwlt nyaron kezulth az *egeth* pwztara (OL. UC. 56/33).

égétt-bor: crematum, crematura; brantwein NySz. 1544: Vöttem *egeth borhoz* ket öreg rez korsot czenest (OL. Nád. 41). 1554: *Egeth borth* wettem (uo. 42). 1597: Vagion *egeth bor* harom vy szelnj heian telj (OL. UC. 101/3).

égéttbor-áruló: [venditor vini e frumento facti; brantweinbändler]. 1714: *Égettbtor-áruló* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.22).

égéttborégető-katlan: [ahenum ad vinum e frumento coquendum; brantweinkessel]. 1638: Egy *egeth bor égető katlan*, Reghi Fazekaval Cziöbrevet Sísakiaival es ket Cziövevel eggiút (OL. UC. 2/34).

égéttboros: [ad vinum e frumento factum conservandum; für brantwein]. 1635: Egy mázsa rezet vesznek 38 f. Fontját *égett boros* edényen, item az üstön és egyébféle hasonló munkán per 40 d. (GazdtörtSzemle VIII.480). 1638: Vagion *egeth boros* Beör-benceze No. 3 (OL. UC. 2/34).

ÉGGY, 1. 1. egy.

EGID? 1. Egyed.

EGÍSSIG, 1. egézség.

EGÍSZ, -SÍG, 1. egész, -ség.

EGÖR, ÉGÖR, 1. égér.

EGRÉGY, egrögy: [alnis copiosus, alnis obsitus; reich an erlen, mit erlen bewachsen?]. 1171: Ad caput fluminis qui uulgo dicitur *egrug* (Pannh. 27/Mm). 1181: Inde transiens per *Egrug* (uo. 14/L). 1236/1239: Transyt fluuium *Egrug* (HazaiOkm. VI.33). 1256: Prima meta incipit a feredeuzyg iuxta pratum *egrug* (Pannh. 10/G). Ad magnam aquam *Egrug* (Wenzel II.268). 1265: Descendit in fluuium *Egrug* (Múz.). 1327: Duo flumina *Egrug* videlicet et Myruhth nuncupata (Körmend III/3, Isay 1). 1335: Circa quandam Ryuulum *Egreh* vocatum (uo. III/2, Moha 70). In eodem fluuiio *Egrug* (Veszpr. 15, Vigand). 1341: Iuxta fluuium *Egreg* (OL. D. 3384). 1345: Ad aquam *Egreg* (uo. 3779). 1349: Iuxta fluuium *Egreg* (Pannh. 5/LI). 1356: Quandam possessionem *Fulegreh* uocatam (Múz.). Possessionis *Olegreh* supradicte (uo.). 1379: Iuxta fluuium *Egreh* (OL. D. 27280). 1438: In fluuiio *Egreh* vocato (Veszpr. 107, Köveskál 6). [Vö. Szamota, NyK. XXV.152.] [Vö. *égér, 1. egrés.*]

1. **EGRÉS, egrös**: alnetum; erlenwald NySz. [alnis copiosus, alnis obsitus; reich an erlen, mit erlen bewachsen]. 1193: Inde ad *egris* (OL. D. 27). 1229: In uilla *Egris* habent 1 socium nomine Echku (Pannh. Lib. Rub. 24—34. l. 20. sz.). 1237/1325: In uilla *Egris* (Veszpr. 107, Lula 2). 1295: In villis Endred Zamard Keurusheg Zarrozson *Egres* Beka et Kerekyc vocatis (uo. 106, Csát 2) 1323: Quasdam possessiones Remethe Korulus Ozywag *Egres* (Körmend, Heim 41). 1337: Per quandam lacum vulgo *Egrestow* vocatum (SztarayOkl. I.144). Ad puteum *Egrus* kuth nominatum (OL. D. 3106). 1341: Ad locum wlgariter *Egres* dictum (uo. 3393). 1344: Prope vnum Riulum *egres* nominatum (Múz.). 1358/1364: Transiret quasdam arbores *Egres* dictas (OL. D. 31286). 1365: Preuenit ad quandam locum lutosum

Egrus patak nuncupatum (OL. TŰ. 18/15). **1399/1406**: Supra fontem *Egresfeye* vocatum (Akad. 6). **1453**: *Egres*, hn. (OL. D. 14722). **1454**: Inter arbores erwleas vulgo *egres* dictas (SztárayOkI. II.528). **1493**: Veniret ad quoddam *Egres* (Lelesz Met. Zemplén 70).

egrĚs-erdő: [alnetum; erlenwald]. **1335**: In quondam silvam que vulgo *Egruserdeu* dicitur (SztárayOkI. 1.97). **1335/1449**: Quondam silvam que vulgo *Egruserdeu* dicitur (OL. D. 2963). **1395**: Siluas et Nemora vulgo *Egruserdeu* vocatas (Lelesz Met. Ung 53).

2. EGRĚS: a) agrestum; agrest; b) uva crispa, grossularia; stachelbeere NySz. (3. és 4. jel.). **1544**: Űttem az uram kőnhaiara *egrest* (OL. Nád. 41). **1572**: Ispeknek es *egresel* [igy? olv. egressel?] ualonak egh funt zalanat (uo. 40). [Vö. szőlő-egrĚs.]

egrĚs-víz: [omphacium, succus uvae acerbae, nondum maturae; agrass, agrest, wein, der aus unzeitigen trauben gemacht wird?]. **1558**: *Egres wyz eg* altalagachawal (OL. Nád. 49). [Vö. egrĚs-lé NySz.]

EGRÖGY, 1. egrĚgy.

EGRÖS, 1. 1. egrĚs.

1. ĚGY, **Ěggy**: unus, solus; einer, eine, eins, alleinig NySz. («Ěgy» a., 1. jel.). **1847/1358**: Ceterum quondam terram circa fluvium Harad a parte possessionis Korumpacha existentem in quantitate wlgariter *Egheundeule* dictam (OL. D. 4716). [Vö. sĚm-Ěgy.]

Ěgy-Ěgy: singuli; je einer NySz. **1460**: Singulam vnam extensionem brachiorum feni wlgariter *eggy* wlenath extorsissent (OL. D. 31755)

Ěgy-hasi: geminus; zwilling NySz. **1744**: A felesĚget két *Ěgy-hasi* gyermekkel elhagyta (DebrJk.). [Vö. MTsz.]

Ěgy-más: recula mixta, utensilium congeries; verschiedene dinge, allerhand NySz. («2. Ěgy-más» a.). **1544**: *Ěgyre masra* elköltetet harom forint (OL. Nád. 42). **1596**: *Egy mas fele* parteka (OL. L. III.16. 17).

Ěgy-nĚhány, -nĚhány: aliquot; einige, etliche NySz. **1594**: Vagion egi regal *egi nĚhani* cheöuel (OL. UC. 78/7).

2. ĚGY: [sacer, sanctus; heilig]. **1281**: A parte ville *Egku* (Múz. Koller). **1287**: Ad quondam rupem que *Hegku* uocatur (Lelesz Acta 1/6). [Vö. Ěgyház.]

ĚGYBEBORÍT, -burĚt: [superimpono; aufeinanderlegen]. **1550**: KĚt *egbe bureto* kwpachka (OL. Nád. 45).

ĚGYBEFOGLAL: connecto, unio, conjungo; verbinden, vereinigen, zusammenknüpfen NySz. **1566**: *Egbe foglalt* harom aran karikat (OL. Nád. 40).

ĚGYBEJÁR, **Ěgybenjár**: convenio; zusammenpassen, in einander passen NySz. (1. jel.). **1552**: KĚth *Ěgben yaro* kupa (OL. Nád. 48). **1670**: Pocula argentea vulgo *Ěggyben iaró* (KPénzügymLt. Hungarica).

ĚGYBENJÁR, 1. Ěgybejár.

EGYED, **Egid?** **Egyöd?**: Aegidius MA³. **1135**: Jobagiones quorum nomina sunt hec *Ěgud* [olv. Egyöd? a. m. Egyed?] Sule pua Jsac Jacob (Pannh. 15/Kk). **1184**: Eorum uero nomina pro quibus contenderent hec sunt Warov Ceke Cekelev Des Bes Sudan *Egid* [olv. Egid? a. m. Egyed?] Petrus (Pannh. Tih. 1/4). **1211**: Vdornici de Mortus hii sunt Maradie Nesu Nemthe Solud Souzou *Egid* (uo. 1/5). Isti sunt serui Moro-

dehe Zoga Cüpurd *Egid* Vuiche Keseyd (uo.). **1240** k.: Hec sunt nomina equestrium in eodem predio *Ěgud* Cothob Leure Texe (Pannh. 61/8). In eodem predio hec sunt nomina curriferorum Munkac Lede *Ěgude* [a. m. Egyed?] Kud (uo.). **1358**: Possessionibus suis videlicet *Ěggedmonustura* Hothaz (Forrás?). **1420**: Mihalya Jsthwanfelde *Ěggedfyafelde* Demeterfyapetherfelde (Körmend Miscell. NĚmetújv. lad. 41, fasc. 187). **1426**: Prediis Kasafya Antalhaza *Ěggedlakos* Lakosantalhaza (Forrás?). **1443**: Predium *Ěgiedfynyklos* fewlde nuncupatum (Múz.).

ĚGYĚK, 1. egyik.

ĚGYENLŐ? **igyenlő?**: aequus, aequalis [stb.]; gleich NySz. **1337**: Johannes dictus *Igenleu* [a. m. egyenlő?] (Veszpr. 107, Iklód 2).

ĚGYES: singularis, simplus, simplex, unicus, solitarius; einzeln, vereinsamt NySz. (1. jel.). **1587**: *Ěgges* tamazto zĚk (OL. UC. 12/42). **1597**: *Ěggies* hatas szekek tizenkettő (uo. 101/3). Ismét egy zöld asztalt s egy kis *Ěgygyes* [v. i. egy szál gyertyának való] gyertyatartót: fl. 3 (Mihalik: KassáÖtvTört. 207). **1638**: *Ěggies* embernek valo Kar szek No. 5 (OL. UC. 2/34). *Ěggies* kar szek No. 2 (uo.).

ĚGYETĚMBEN, **ĚgyetĚmbe**: simul, una, con-; zugleich, zusammen NySz. **1572**: Az egyk sysaknak az pofayaba orh usaban az nyak usaban toltokaua es mynden aprolekyaual *egetembe* (OL. Nád. 47).

ĚGYHÁZ: templum, aedes, fanum, ecclesia; kirche, tempel NySz. **1193**: Hec igitur sunt nomina prediorum... faer *egiaza* [igy!]. Chepel. Liba (OL. D. 27). Feyrhigaz, hn. (uo.). **1229**: In Feeyreggaz XI mansiones (Pannh. Lib. Rub. 24—34. l. 20. sz.). **1240** k.: In villa Feyreggaz (Pannh. 61/8). **1251**: Itur ad forum versus feir *ighaz* (Pannh. Tih. 1/8). **1256**: Item Weresdub Item Hunkreu Item Kucheggaz Item Dubeggaz (ErdMúzLt., l. Wenzel VII.430). Zemeegghaza, hn. (uo.). Feyereghaz, hn. (uo.). **1275**: Quoddam pratum ad uillam Feyeryghaz pertinens (Múz. TörtTárs. 4). **1311**: Kerekeghaz, hn. (OL. D. 30597). **1314**: Sex iugera in loco Rumlutheghaz uocato (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). **1328**: Ad metum Rumlutheghaz vocatam (OL. D. 2511, l. AnjouOkm. II.377). **1329**: Feeleghaz, hn. (Múz. Kállay). **1332**: Patronatus vero ecclesie predictae Wyeggaz (Múz.). **1341**: A quodam monte ecclesie *eghazbereg* vocato (OL. D. 30640). **1347**: Nyreggaz, hn. (Múz. Wenzel). **1355**: Terre Pusta¹ghaz nuncupate (OL. D. 17634, l. AnjouOkm. VI.300). Terre Ludas¹ghaz (AnjouOkm. VI.300). **1359/1429**: Possessionem Agas¹eggaz nominatam (Múz. Forgách). **1361**: Possessionis Feleggaz vocate (Múz.). **1364**: In dicta Feyreggaz (uo.). Possessionis dicti Monasterii sui *Eghazfelde* vocate (Veszpr. Regn. Met. 11). **1384**: In villa Zentheltheghaz nominata (Körmend, Heim 320). **1385**: Lucasi de Feyereghaz (Múz.). **1386**: Versus quondam fontem Rucheggaz wlgariter dictum (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). **1393/1446**: Possessionum Kyráli Keth¹eggaz (OL. D. 7914). **1395**: Aliam particulam terre ipsorum *Eghazzerfelde* nominatam (Múz.). **1425**: Johannem literatum de Themerdekeghaz (Múz.). **1427**: Prediis Banghathaleke Kysthelek Feleggaz (uo.). **1428**: Hymeseggaz, hn. (Múz. Szentiványi). **1434**: Mathias de Feleggaz (Múz. Kállay). **1435**: Johannes de Themerdekeghaz (uo.). **1438**: Predia Dyodtheleke Lygetheghaz Zenthpalarneka (Forrás?). **1443**: Petro Bothos de Felegghaz (KárolyiOkI. II.233). **1445**: Particule terre *Eghazfeldew* (Múz.). **1446**: Feyreggaz, hn. (SztárayOkI. II.386, 387). **1451**: Mathias Thorkos de Themerdekeghaz (OL. D. 14443). **1453**: Zenththamaseghghaza, hn. (uo. 14600). Predia Nemetheghas et Barocz Ilese (uo. 14616). Prediorum Peresthelek et Achadeg-

haza (uo. 15683). **1454**: Possessionum Kerekeghaz Irafthos et Dombeghaz (uo. 14800). **1455**: Bozeghaz, hn. (uo. 29812). *Predia Besenew et Teretheghaz vocata* (uo. 15003). **1459**: Kemeneghaz, hn. (uo. 15332). **1462**: Prediis Lykaseghaz Kerekeghaz Hymescghaz (uo. 15703). **1463**: Transitor ad ecclesiam Beate Marie virginis wlgó Kerek Bodoghazzon *Eghazara* (Múz. Balassa). **1465**: Prediorum Lyanheghaz Kethfylew [Kethsylew?] Arokos Haromlabw (Múz. Kállay). *Prediorum Omilas et Werescghaz appellatorum* (uo.). **1466**: In predio Felegghaz (uo.). **1489**: In vico *Eghazvezaya* (Lelesz Acta 98/31). **1492**: In possessione Zenthandraswr alio nomine *Eghazafalwa* [igy!] (Múz. Justh, II. Ulászló okl.). **1506**: Quartum [pratun] *Feelegghaz Allya* (Múz. Kállay). **1535**: Particulam terre *Eghazzerelfelde* nominatam (Múz. Kisfaludy). [Helyn. szárm.: 1462: Septem [jugera] cum medio in *Eghazad* (Veszpr. 106, Szentbenedekalja 3).] [Vö. szent-égyház.]

égyház-fi, -fiú: aeditimus, aedituus; kirchner NySz. (1. jel.). **1613/1696**: Az praedikátor uramnak aratáskor, kitül egy kalongya buza jár, kitül fél kalongya, amit az *egyházfi*nek tudni kell (GazdtörtSzemle VII.412). **1668**: Bokor György *Egy ház fia* (OL. UC. 1/21).

ÉGYHÁZAS: habens ecclesiam; mit einer kirche versehen NySz. **1241/1289**: In villa *Eghazasurkun* (Múz.). **1294**: Villam *Hegyhasas* Harazthy dictam (OL. D. 1387). **1317**: Possessionem suam *Eghazas* Semyen vocatam (Múz. Kállay). **1319/1332**: Ad villam *Ighazas* Dumbou (OL. D. 33572). **1328**: Duas possessiones videlicet *Eghazasnyek* et Lokayck (HazaOkm. IV.141). **1329**: *Eghazasueged*, hn. (Múz.). **1337/1414**: A possessione *Eghazasgeswn* *Eghazaslangesun* [igy, olv. Eghazatlan-] et Laz (OL. D. 3089, I. AnjouOkm. III.412). **1344**: Possessionis *Eghazoswrkon* vocate (Múz.). **1347**: Possessionem *Eghazas* Perch vocatam (Múz. Horvát Istv.). **1349**: Possessionem *eghazos* thezer (Múz.). **1354/1360**: Quadam Insula *Heghazasfuen* vocata (OL. D. 4908). **1355**: Ad ipsam possessionem *Eghazasgegen* (Lelesz Met. Szabolcs 29). **1357/1432**: *Eghazaskereky*, hn. (Múz. Kende). **1367**: Cuiusdam possessionis *Eghazasgelse* vocate (Múz. Kállay). **1398**: Prope villam *Ighazazzechewd* (Múz.). **1412**: *Eghazasuama*, hn. (OL. D. 9717). **1414**: Possessionem *Eghazasleand* (uo. 288). **1436**: Possessionis *Eghazasmagyar* (Múz.). **1451**: Possessionem *Eghazaszenthebeth* appellatam (Múz. Dancs.). **1460**: Hospites vniuersi de *Eghhazas* Zakalos (OL. D. 15441). **1496**: Possessionibus Gyepwysfyzes *Eghazasfyzes* (Körmend III/6, Körmend 7). Possessionibus *Eghhazasfyzes* Gyepewsfyzes (uo., Körmend 10). Possessionibus Hassas *Eghazashollos* Hydashollos (uo.). **1517**: In possessione *Eghazasbedege* appellata (Múz.).

ÉGYHÁZATLAN: [ecclesiam non habens; ohne kirche]. **1337/1414**: Mete enim possessionis *Eghazatlan*geswn vocate (OL. D. 3089, I. AnjouOkm. III.414). A possessione *Eghazasgeswn* *Eghazaslangesun* [igy, olv. *Eghazatlan*-] et Laz (OL. D. no., I. AnjouOkm. III.412). *Ighazatlan*geswn (OL. D. no., I. AnjouOkm. III.415). **1347**: Possessionem eorum *Eghazatlan* Perch vocatam (Múz. Horvát Istv.).

ÉGYIK. **égyék**: alter eorum, unus eorum, unus ex duobus aut pluribus; einer von ihnen NySz. **1560**: Ket chahol emeg arañas him vagion *egeken* (OL. Nád. 49).

EGYÖD? 1. Egyed.

ÉH: famelicus, jejunus, impastus; hungernd, hungriq NySz. (2. jel.). **1466**: Petro *Eh* (OL. D. 16292).

ÉHÉS? **éhös?**: [esuriens, famelicus; hungernd, hungriq]. **1435**: Michael *Ehos* [olv. éhös v. éhos?] dictus (KárolyiOkl. II.166). Andree *Ehos* (uo.).

ÉHOS: [?]. **1435**: Michael *Ehos* [olv. éhos v. éhös?] dictus (KárolyiOkl. II.166). Andree *Ehos* (uo.). [Vö. 1. éh Nysz.]

ÉHÖS? 1. éhös.

ÉJ: nox; nacht NySz. **1485**: The kewzewn krysthy-nanak legyen kenweb ynhanak Zaaz yo napoth keth zaz yo *eeth* hozyaya (Múz. Kállay).

EJEK?: [stannum, lamina stanno obducta; blech]. **1329**: De vno Curru stanny quod nulgo Badak seu *Eyek* dicitur (Múz. Horvát Istv.).

ÉJJEL: noctu; nachts NySz. (1. jel.). **1364**: Gaal dictum *Eyeltudo* [egy tolvaj neve; olv. éjjel tudó?] (ZichyOkm. III.245).

EJT: a) sino labi; fallen lassen; b) facio cadere; zu fall bringen, fallen machen, fällen, stürzen NySz. (1. 2. jel.). **1610**: Szerdahelt lakja [Taxoni], borát gyakorta hajtja, ki miatt magát is gyakorta elfelejti s notában *ejti* (MA. NLI. 349). [Vö. NySz. szólások.]

EJTEL: justa, media, cotula; ein maass, achtel NySz. **1550**: *Eytele* az bornak (OL. Kolozsm. 50).

EKE: aratrum; pflug NySz. (1. jel.). **1463**: Michael *Hathekew* [olv. hat ekéü?] (OL. D. 15882). **1467**: Hanc metam vidimus quod ex vtraque parte cum wlgó *Ekee* desecari fecissent (uo. 16552). **1548**: Jaga vt wlgó dicunt *eke* (Múz. Kapy). **1566**: *Eke* harom. Azokhoz lemes wagon harom Chotar negy. Ezteke harom (OL. Nád. 49). **1577**: *Eke* Benedek (OL. UC. 1/3).

eke-barom: jumentum; zugvieh NySz. **1522**: Lego wlgó *Ekebarmuth* (Körmend V/5, Batthániana 79).

eke-csináló, -csenáló: [opifex aratorum; pflugmacher] **1506**: Balthasar *Ekechenalo* (OL. D. 21525). **1714**: *Ekecsináló* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.22).

eke-fejelés: [refectio vel fabricatio dentalis; aus besserung oder verfertigung des pflugkopfes]. **1521**: Eodem die *Ekefeyelesre* (OL. D. 37179).

eke-gyártó: [opifex aratorum; pflugmacher]. **1400**: Petro *Ekegyarto* (ZichyOkm. V.210). **1451**: Gregorius *Ekegyartho* (OL. D. 14467). **1464**: Clementem *Ekegyartho* (Veszpr. 10, Papkeszi). **1465**: Gregorio *Ekegyartho* (OL. D. 16168). **1492**: Franciscum *Ekegyartho* (Pannh. 50/A).

eke-nád: [pars ferrea aratri ad dentale coniungendum]; ein eisen zur verbindung des pflugkopfes BM. **1597**: Vas *eke nád* 1 Vass karikaczka 4 (OL. UC. 101/3). [Vö. MTsz.]

ekenád-fúró: **1566**: *Eke* harom. Ezteke harom *Ekenadfuero* egy (OL. Nád. 49). [Vö. **eke-nád**.]

eke-pénz: **1528**: Raak peenz et *Ekepenz* (OL. UC. 12/42). **1568**: De singula media sessione soluunt pecuniam wlgó *eke penz* vocatam semel in anno (uo. 75/31).

ÉKÉR, 1. ökör.

EKÉS: aratrum habens, aratrum faciens MA²; [pflug habend, pflugmacher]. **1434**: Laurencio dicto *Ekes* [olv. ekés v. ékés?] (Lelesz Acta 51/10). **1463**: Ladislao *Ekes* (OL. D. 29293). **1476**: Paulo *Ekees* (Lelesz Acta 86/11). **1596**: Minden *ekés* ember [ad]

egy-egy kalangya buzát (CanonVisit. 138). 1598: Minden *ekés* ember egy kalangya buzát ad, manip. 32 fél *ekés* [a földbirtok nagyságának mértéke] felényít, az az 16 kéve buzát (uo. 145). 1619: Ab antiquo Minden *ekés* ember ad egy köből buzát (uo. 153). 1642: Proventus Pastoris. Minden egész *ekés* ember egy köből buzát [ad], az fél *ekés* fél köblöt (uo. 161).

ÉKĚS: decorns, formosus, venustus, elegans [stb.]; zierlich, geschmückt NySz. 1434: Laurencio dicto *Ekes* [olv. *ékēs* v. *ekēs*?] (Lelesz Acta 51/10). 1463: Ladislao *Ekes* (OL. D. 29293).

ÉKĚSÍT, vö. *mégékésít*.

ÉKLELÉ, l. *öklelő*.

EL, l. *elv*.

ĚL? l. *embër-ölő*.

1. **ĚL**: acies, cuspis, acumen; schneide NySz. («1. *ěl*» a. 1. jel.); [cacumen montis; bergspitze]. 1348: In vno acie wlgariter *El* dictum supra ad duo holm (OL. D. 28729). 1411: Petro dicto *El* [a. m. *ěl*?] (ZichyOkm. VI.159). 1443: Vsque quandam aciem montis wlgō Cheresel dictam (Múz. Bethlen).

2. **ĚL**, il: 1) vivo, dego; leben NySz. 1211: Isti sunt agricole Mochy Semchi Cheken *Elee* [olv. *ělē*, a. m. *ělō*?] Vsud (Pannh. Tih. 1/5). 1469: Clemens *Elew* [a. m. *ělō* v. *ělō*?] (Lelesz Acta 80/54). 1607: Irj, édes barátom, minden dolgok felől bőségesen, úgy *éljek*, hogy én is megfélelek bőségesen (MA. NLI. 212). 1610: Nem tudjuk, ha *ē-le* Kegyelmed és jó egiszsigben volna Kegyelmed, vagy nem, azért ha *ili* [az eredetiben: *Ilj*, olv. *il*] Kegyelmed az világon . . . csudálatos, hogy Kegyelmed enni időtől fogva nem jött kezinkben (uo. 334). || 2) vescor: sich nähren NySz. 1597: Wk ys wgy mynth az zergenyek az erdeörwl *elnek*, falwol adnak f 1 d. 60 (OL. UC. 12/42). || 3) utor, fruor [stb.]; geniessen, benützen, gebrauchen NySz. 1760: Hogy tövéből vágja s ássa minden féle fát, hogy *élhesse* a földet (GazdtörtSzemle VII.418). [Vö. *visszaélés*.]

ELAD: venundo, vendo, divendo, mancipio; verkaufen NySz. (1. jel.). 1585: Helsegrol zolgalo sellerek Igaz sellerek *El adot* sellerek Zabados sellerek (OL. Nád. 43).

ELÁGAZÁS: [rami familiarum; verzweigung]. 1683: A familiak *el ágazások* szerint (OL. UC. 3/32).

ELÁLL: remitto; absteht, ablassen NySz. (4. jel.). 1596: A Feredő szeg előtt vagyon egy nagy rét, melyet Kovács István és Igo István birnak; de vették hasznát; *álljanak el* mellőle (CanonVisit. 139).

ELAPADÁS: das versiegen, austrocknen BM. 1719: A négy iteze pedig önekik cedál fáradságokért és a pálinka *elapadásáért* (GazdtörtSzemle III.181).

ELBĚCSŰL, -bűcsül: [aestimo, censeo; schätzen, taxieren]. 1569: Mikor immár egy kucsiokot három forintra *elbűcsültettük* volna [stb.] (SzékelyOkl. V.90). [Vö. *bűcsül* MTsz.]

ELBOCSÁT: dimitto, demitto, amitto; gehen lassen, entlassen NySz. (2. jel.). 1553: Waghyon egy balastho, kyth ez iden *el bochatolhak* hogh meg epeechek gaththyath, . sylypeth, zugoyath (OL. I. III.16. 17).

ELBOMLIK, -bomol: corrupor, confringor; zerstört werden, zu grunde gehen NySz. («elbomol» 1. jel. a.). 1597: Ezen pinter haz mellet keth *el bomlot* Jeg verem (OL. UC. 101/3).

ELBORÍT, -burét: obruo, obtego, operio [stb.]; überziehen, bedecken NySz. 1602: Az sok gond *elburét*, nem irhatok jobban, bővebben (MA. NLI. 130).

ELCSÉPĚL: [frumentum detero; abtreshen, dreschen]. 1636: Egy *elcséplött* negyedévi asztagból szemes gabona 41 cub (GazdtörtSzemle I.269). A majorokban való asztagbéli gabonákat *elcséplesse* (uo. 271).

ELCSÉPLÉS: [tritura; das abtreshen]. 1729: Minden féle asztagoknak *elcséplésére* avagy nyomtatására tiszt uramnak szorgalmatos vigyázása legyen (GazdtörtSzemle IX.118).

ELĚ, **ĚLĚ**, l. *elő*, *elő*.

ĚLĚGÍT, vö. *ki*-, *mégélégít*.

ELEGY, *elvegy*: promiscuus, mixtus; vermischte NySz. (2. jel.). 1551: Ezek mynd kastel es *elwegh* borok (OL. Nád. 48). 1561: *Elwegh* gabna 22 kepe (uo. 49). 1581: Veres selenbwl chinalt arany fonallal *elwegh* chafrangh (OL. L. III.16. 17). 1589: Eg laytban *elwegh* halath apro szöröt rakatot (OL. Nád. 41). 1597: Kölömb kölömb fele szalma, *eleg* sleiteol rakua (OL. UC. 101/3).

ELEGYĚS, *elvegyēs*: miscellaneus, promiscuus, impeditus; gemischt, verwickelt NySz. 1566: Az kewlsew paytanal wayon egy dezma aztagh *elwegyes* kepe (OL. Nád. 49).

ELEK: Alexius MA³. 1299: Comes *Elck*, filius alexij (MonStrig. II.474). 1436: In tribus descensibus infrascriptis videlicet Hythemeszallasa Moyafyalstwanzallasa et Jamanelekzallasa vocatis (Múz.). [Vö. *Elekēs*?]

ELEKĚS, *Elekös*: [Alexius?]. 1299: *Elekus* filius alberti comitis (MonStrig. II.474). 1602: *Elckes* János (SzékelyOkl. V.187). [Vö. *Elek.*]

ELĚKĚTÉ, l. *előkötő*.

ELĚKĚTŐ, l. *előkötő*.

ELĚLĚL, l. *előlél*.

ELEMÉRĚS? *Elemérés?*: 1211: In uilla Supoc hii sunt vdomici Zete Cusit *Elemeres* [olv. *Elemérés*?] Chebe (Pannh. Tih. 1/5). 1229: *Elemenus* clericus (Pannh. Lib. Rub. 24—34. l. 20. sz.).

ELEMÉRŐS? l. *Elemérés*.

ELĚR: [deprehendo aliquem in aliqua re; ertappen, erwischen]. 1700: Annak [gyepűnek stb.] elrontói pengig vagy elhordói a kiket *elĚrik*, keményen megveretettessenek (GazdtörtSzemle I.83). [Vö. NySz. szólások.]

ĚLĚS, l. *ölés*.

ĚLĚS, *élős*: 1) acutus, cuspidatus, ostreatus, acuminatus; scharf, schneidig NySz. (1. jel.). 1311: Cum Castro *Eluskw* nuncupato (OL. D. 1790, l. Anjou-Okm. I.243). 1348: Ascendit ad vnum montem *Elusberch* nominatum (uo. 30383). 1360: Duo Castra videlicet *Eluskw* et Bolug vocata (Körmend II/4, Miskouch 68). 1364/1367: Ad Monticulum *Eles* Berch vocatum (OL. D. 30682). 1365: Castrum suum *Eluskw* nominatum (Körmend II/5, Lyndva 8). 1394: Castrum nostrum regale *Eleskw* in wlgari Theutonico Scharfenstain appellatum (OL. D. 7946). 1453: In castro *Eluskw* vocato (uo. 14740). 1487: Peruenissent ad vnum Montem valde saxosum *Eleskw* vocatum (uo. 37066). || 2) perspicax, sagax; scharf, scharfsinnig

NySz. (2. jel.). 1211: Isti sunt vinitores *Elus* [a. m. élés?] Karuchyn Hoguid Domas Guelsa Eche (Pannh. Tih. 1/5). Vdormiei de Mortus hii sunt Motou *Eleus* Elnud Varsa Vnoca (uo.). Isti sunt serui Tolpa *Eleus* Choma Woca Zombot (uo.). 1221: Quorum nomina sunt hec Chomou Bocy Chima Cema *Elus* Lazou (Pannh. 4/B). 1324: Johannis dicti *Elus* (ZichyOkm. I.255). 1332: Johannes dictus *Elus* (Múz. Békassy). 1355: Johannis dicti *Eles* (ZichyOkm. III.13). 1375: Johannis dicti *Eles* (Múz.). 1419: Arham [igy? olv. Abraham?] *Eleus* (Pannh. Hitel. 52). 1449: Johannes *Eles* [igy? a. m. élés v. élés?] (Veszpr. 107, Keek 3). 1452: Johanne *Eles* (Múz. Kállay). || 3) acer; scharf, pikant NySz. (3. jel.) [L. «élés-lé».]

élés-lé: jus acre; sauce piquante NySz. 1544: Wöttem ebedre halat soban es *eles leuel* (OL. Nád. 40). Eg yee mezet olayos lenek es *elesleuel* ualonak (uo.). Wöttem bort *elesleuel* ualo halba (uo.). Ebedre *eles leuel* es soba fötnek ualonak halat uöttem (uo. 41). Wöttem neg öreg czukat *eles leuel* ualonak (uo. 40).

ÉLÉS, éllés? annona., penus, victualia: lebensmittel NySz. (2. jel.). 1438?: Predia Echkend et Emrehese [a. m. élése, v. olv. ilése = ülése?] nominata (Forrás?). 1449: Johannes *Eles* [igy? a. m. élés v. éllés?] (Veszpr. 107, Keek 3). 1495: Quandam Siluam Wadkanele [a. m. élése?] (OL. D. 20283). 1545: Eg reuesnek az ki az *eleest* által hozta (OL. Nád. 41). [Vö. udvar-élés.]

élés-kamra, -kamara: [cella penaria, cella promptuaria; speisekammer]. 1398: Possessionem suam *Eles-comora* vocatam in Comitatu Borsodiensi (OL. D. 8380).

élés-láda: [arca penaria; speisekiste]. 1616: Az istállóban . . . Három zabos láda. Egy *élésláda* (GazdtörtSzemle VI.127).

élés-pénz: [pecunia pro alimentis data]; zehrungsgeld, zehrungskosten, zehrung BM. 1588: Az war *élés pénz* Kapw tartomanban (OL. Nád. 41). 1672: Censum vero vulgo *Éllés pénz* dictum (OL. UC 2/25). In locum victualium *élés pénz* (uo.).

élés-szekér: plaustrum frumentarium; proviantwagen NySz. 1638: *Eles szekerre* valo kava (OL. UC. 2/34).

éléstartó-ház: penarium, penarium; vorratshaus NySz. 1605: Az *Eles tartó hazban* Zwrit faggiw nagion Pint No. 1 (OL. UC. 28/61).

éléstartó-láda: [arca penaria; speisekiste]. 1643: Egy öreg *éléstartó láda* (GazdtörtSzemle VI.125).

ELESÉS: lapsio, casus; das fallen NySz. (1. jel.). 1752: Hogyha az vadászó szomszéd . . . az vadat annyira megsérti, hogy nehéz szaladása után remélheti *elesését* [stb.] (GazdtörtSzemle VI.140).

ÉLÉSÍT, vö. megélésít.

ÉLÉSÍTÉS: acuitio; das schärfen NySz. 1700: A mi kapák *elésítését* illeti, 3 kétágú kapáknak *elésítését* egy polturánál többet ne fizessenek, 4 lapos kapáknak és esáhányoknak *elésítését* egy polturánál többet nem (GazdtörtSzemle I.84).

ÉLET: 1) vita; leben NySz. (1. jel.). 1634: Tar-tozzanak arrais *eletek* vesztése alat vigiazni [stb.] (Magyarorsz. állap. ezeréves fennállásakor VIII.896, vö. GazdtörtSzemle VII.131). 1736: Minemű *életet* viselt azon személy, hite után vallja meg a tanú (Reizner: SzegedTört. IV.509). 1737: Tisztátalan *életnek* mindenkor hallotta; franczia katonákkal miképen paráználkodott, maga dicsékedvén, hogy [stb.] (uo. 520). || 2) victus; unterhalt, lebensmittel NySz. (2. jel.). 1719: Learatra lévén a mező, mindjárt meg legyen a dézsmálás, hogy a szegény ember is eltakarithassa

a mezőről a maga *életét* (GazdtörtSzemle III.97). 1731: Ha szekeren köznap vagy szombaton akármilyen néven nevezendő *életet* hoznak vagy leguminát is, attól vegyenek [vásárpénzűl], ha rakott a szekér d. 12 (uo. VII.87).

ELÉTT, 1. előtt.

ELEVE: prae-; hervor NySz. (1. jel.). 1299: Ad villam *Eleueyarew* [igy?] vocatam . . . Ad villam *Eleueyarew* predictam (ZichyOkm. I.95). [Vö. Csánki: Tört-Földr. II.307, *Eleuejáró* a.]

ELEVEN: vivus, vividus, superstes, vegetus, pervigil, vitalis; lebendig, lebhaft NySz. 1548: Egh *eleuen* nestet hozza uramnak (OL. Nád. 40).

ELEVI? 1. elő (2. jel.).

ELFELEJT: obliviscor, dememini; vergessen NySz. 1610: Dominus Taxoni . . . semmi jó magaviseletben nincsen. Szerdahelt lakja, borát gyakorta hajtja, ki miatt magát is gyakorta *elfelejti* s notában ejti (MA. NLI. 349).

ELFOGYATKOZIK: [ad egestatem redigor; verarmen, in noth gerathen, mangel leiden]. 1564: Az mi az szigényeket illeti kik *elfogyatkozván* helységeket letették, földök szántását elhették, csak ki szőlőcskéje ki keze munkája után teneg [stb.] (GazdtörtSzemle I.70). [Vö. NySz. más jel.]

ELFORDÍT: [muto in aliquid; verwandeln]. 1728: Zomboriné kérte volt az fatenst, hogy *fordítsa el* a leányt gyermekre. De nem tudta *elfordítani* (Reizner: SzegedTört. IV.401). [Vö. NySz. más jel.]

ELGALÁZOL: [conculco, proculco, protero; zertreten, niedertreten]. 1760: A városnak több szénája lett volna, ha a fűvet *el* nem *galázolták* volna. Sokszor becsaptak az Elepre az ő klme ökrei (DebrJk., I. NyK. XXVI. 339). [Vö. MTsz.]

ELGYÖTÖR: exerucio; peinigen, abmartern NySz. 1607: Petrus Érseket az colica annira *elgyötrötte*, hogy egyszer Visolban én segitettem meg csak felöltözni es (MA. NLI. 212).

ELHÁL: concumbo; beschlafen NySz. (2. jel.). 1551: Mikor *el halth* feleségeul akkor attam neky ezyzmath 1 (OL. Nád. Számadások b. csomó).

ELHALAD, -hallad: differor, prolator; aufgeschoben werden, verschoben werden NySz. (4. jel.). 1609: Az Kegyelmed levelére hogy ilyen késen tehetek választ, sok okai vadnak, főképpen pedig egészségtelenségem is nem engedte és az felett ez mostani nyári takarodásnak szorgalmatossága miatt is néha *elhalladott* (MA. NLI. 322).

ELHI: invito, avoco, evoco [stb.]; berufen, einladen, abberufen NySz. 1609: Hollósit az ur *elhíván* közzülönk [a. m. Hollósi meghalván], dominus Georgius Rátkait hozók közinkben (MA. NLI. 330). Illiesházi urunk . . . az mennyei urtul *elhivattaték* az örökké való hazájában (uo.).

ÉLIÁS, 1. illés.

ELIDEGENÍT: alieno, abalieno; entfremden NySz. 1538: Soha semmi modon semminemew zewn alat, en ez Nemethwywarat, az en zerelmes wramnak Atthyaffyatwl Batthyany Kristof wramtwl es az ew magzatytwl elnem *Jdeghenytom* (Körmend I/1, nr. 45).

ELIDEGENÜL: abalienor; entfremdet werden NySz. (1. jel.). 1526: Vayda vramat minden szék-segtekben meg talallyatok, Semmimodon twlle *el* ne *Idegentlyetek*, ez mynden gondotokra sorgalmatos gondot vysel (OL. D. 24323, I. Zolnai: Nyelvelm. 257).

ELIGAZÍT: dispono, compono; ausrichten, austragen NySz. (2. jel.). 1564: Asszonyom ő nagysága Farkas uramnak erősen hagyja, hogy gondot viseljen az ő oltalmokra [a szegény népére] és *eligazicesa* dolgokat (GazdtörtSzemle I.74). Azért mostan is hagyja ő nagysága, hogy Farkas uram ez féle dolgát, kit meg nem láttatok volna meglátassa és *eligazicesa* és tervin szerint elvégezze (uo. 75). 1643: Okát adja tilalmának és törvényt tegyen az hegymester benne, az hegység birájával, hasonlóképpen a távullevő atyafi is, ha esztendő és hét nap alatt tilalmat téssen, tartozik azt is *eligazítani* (uo. VI.470).

ELIGAZODIK: expedior, dirigo, progredior, rectum reperio, veritatem invenio; zugerichtet werden, ausgerüstet werden [stb.] NySz. 1596: A nemes uraim igyekeztvén a községgel egyetemben a templomot megépíteni, a mi dézmával tartoznának az ő majorságukból, azt fordították az templomnak építésére... Ezen közben pedig, hogy üresnek ne legyenek a fizetéstől, minden nemes személy egy-egy köből búzát adott a predikátornak, úgy, hogy ha a templomok épülete *eligazodik*, és a tized a predikátornak visszatér: tehát [stb.] (CanonVisit. 140).

ELIKTAT: [ponere in numero, in loco; einsetzen, einführen]. 1584: Hozák mi nekünk... felséged akaratjából kapitán urunk levelét, melyben parancsolá mi nekünk, hogy Kézdis Maxán Kús Veres Lőrinczet minden jószágával... iktatók az vitézlő Jankó Ferencznek és Jankó Gáspárnak, mint édes gyermekinek. Azért mi felkelvén, az levél látván, mentünk a helyre... házához és kapitán uram levelével *eliktattuk* [a. m. jobbágyl beiktattuk] az feljel megírt Kús Veres Lőrinczet, minden jószágával, feleségével, gyermekével [stb.] (SzékelyOkl. V.138). [Vö. NySz. más jel.]

ELINDÍT: incipio; anfangen, vornehmen NySz. (2. jel.). 1608: Adjon Isten Kegyelmednek jó egészséget és elégséget annak a szent opusnak véghezvitelére, melyet Kegyelmed az Isten tisztességének előnyámulására való szándékából *elindított* (MA. NLI. 271).

ELISMER, -esmer, -esmér: [cognosco, agnosco; erkennen]. 1754: Az elmúlt kedden egy sárga herélt lovat árult, *clesmerték* tőle, kétségkívül lopta (DebrJk.). [Vö. MTsz.]

ELKEL, -kél: consumo; verzehrt werden, aufgebraucht werden [stb.] NySz. (3. jel.). 1526: Jól tudom hogj az penz naponkent *el kel* (OL. D. 24323, I. Zolnai: Nyelvml. 257).

ELKEN, -keny: abstergo; abwischen, verwischen NySz. 1524: Jobagio meus quem tu abbas captiasti est tam probus homo sicut tu abbas dempto sacerdocio insuper talibus verbis affecisset Nem *kenyed el* ezzel az en Jobagyom fogsagat (Múz.).

ELKÉR: expeto, depono mihi aliquid; verlangen, abfordern NySz. 1577: Minthogy az törvén engem halálra ítült vala az én vétkem szerint, nagy, sok jámbor könyörgésére úgy *kérék el* halálomat, hogy sem az ő kegyelme jobbágsága alól el nem szököm, sem [stb.] (SzékelyOkl. V.109). 1609: Az Visoli biblia, kit Kegyelmed *elkért* volt az académia bibliothecájából, azt én küldtem volt föl (MA. NLI. 312).

ELKERÜLHETETLEN: inevitabilis; unvermeidlich [stb.] NySz. 1729: Bizonyos és *elkerülhetetlen* szükségimfől kénszerítettven adtam el [a szőlőt] örök áron, megmásolhatatlan képen a Szendrei Reformáta Ekklesiája számára (CanonVisit. 189).

ELKÖLT, -kelt: expendo, consumo, absumo [stb.]; verzehren, ausgeben NySz. 1548: Az theredekert inteztek nyegwen [így] so zamaba es az porkolabnak wgh attak *el kelteny* (OL. UC. 99/7).

ÉLL? 1. ől.

ELLENÁLLÁS, elleneá.-: renixus, resistentia, renixus; widerstand NySz. («ellentállás» a.). 1587: Valamikor elszöknék, vagy elmenne az ő kegyelme Lázár Farkas földjéről és jobbágsága alól, hát mindenütt minden törvén nélkül... és minden törvénbeli remedium ellen és *elleneállás* ellen megfoghassa (SzékelyOkl. V.142).

ELLENÉS? ellenös?: 1211: In uilla Fotud hii sunt ioubagiones *Ellenus* [olv. ellenös, a. m. ellenös?] Eleh Mihál Vosud Boca (Pannh. Tih. 1/5). [Vö. *ellenös* CzF.?

ELLENÉZ: abnuo, refrago, reluctor; widersprechen, sich weigern, bekämpfen, hindern NySz. 1613/1696: Hogy ha valamely ember szőlőt ad, vagy veszen, az áldomását napjakor, ha itt való, *ellenze*, ha akkor jelen nem volna ezalatt tizenötöd napig *ellenze* (GazdtörtSzemle VII.408). [Vö. *mégellenéz*.]

ELLENÖS? 1. ellenös.

ELLENSÉG, ellenség: inimicus, hostis [stb.]; gegner, feind NySz. (1. jel.). 1610: Csak Isten tudja, ki, mint és hogy maradott az sok bujdosásban az sok *ellenség* között (MA. NLI. 335).

ELLENSÍG, 1. ellenség.

ELLENZŐ: [feuerschirm]. 1735: Flintához tartozandó sárgaréz ezifrán kirajzolva, *ellenzővel* és puskaesőve vesszejével (GazdtörtSzemle III.355). [«A kováspuskánál a serpenyő fogadta magába a puskaport. A puska elsütésekor ez föllobbant, ami a szomszédos katonát veszélyeztette. Ez ellen alkalmazták a Feuerschirmot. Ennek lehet az *ellenző* magyar megfelelője» Freesky János közlése. Vö. NySz. más jel.]

ellenző-vas: [vorhalthammer]. 1556: Ferramentum *Ellenzew was* [kovácsműhelyben] (OL. UC. 99/27). 1643: *Ellenző vas* [kovácsműhelyben] No. 1 (GazdtörtSzemle VI.126). [Vö. «*Ellenzővas* = kalapácsféle, melyet a vaslemez alá tartanak, hogy a beléverendő szögnek aljúl, mintegy ülőül szolgáljon. Vorhalthammer» Freesky János közlése.]

ÉLLÉS? 1. élés.

ELLIK? ascendo; steigen NySz. 1211: In uilla Fotud hii sunt ioubagiones *Ellenus* *Elleh* [olv. ellé, a. m. ellő?] Mihál Vosud (Pannh. Tih. 1/5). 1412: In latere montis Keckkeellew vocati (Múz. Ibrányi). 1461: Gallo Emberellew (OL. D. 15648). 1520: Piscinas Gyekellew Wydras Kyralthawa Karazostho (Lelesz Acta 126/44). Quasdam piscinas et Stagna Thasere Gyepellew Kerekewrenthawa Gykellev Wykedeges vocatas (uo.).

ELLŐS? 1224: Cum sex mansionibus castrensium quorum nomina sunt hec Wtovs Guegus Tuba ybrah *Hellews* [olv. ellős?] et tocut (Pannh. 1/3). 1351: Johannem dictum *Ellens* (Forrás?) [Vö. *ellik?*]

ELMAGYARÁZ: [in bonam vel malam partem accipio; deuten]. 1609: Kerom Kegielmodot az Istenert, hogi mind ezeket io veghre *magiaraza el* Kegielmod (MA. NLI. 313).

ELMARAD: 1) remaneo, supersum; zurückbleiben, hinterlassen werden [stb.] NySz. (1. jel.). 1799: A

posztószőnyeget készítette Tekintetes Bárczay Borbála asszony, néhai Tekintetes Szerentsy Ferencz Uram *elmaradott* özvegye (CanonVisit. 212). || 2) [jus et causam perdo; den process verlieren, sein recht verlieren]. 1613/1696: Ha valaki valamelyik az mi határunkba levő örökséghez jussát praetendálta, tudta és tudja, ha 12 esztendeig reá nem keresi, vagy esztendőről esztendőre reá tilalmat nem teszzen, ha vér volna is, peri mellől *elmarad* (GazdtörtSzemle VII.409). [Vö. NySz. 3. jel.]

ELME: mens; sinu [stb.] NySz. [verstand]. 1728: *Elméjétől* is megfogytakozott volt elannyira, hogy végtére az maga édes anyját is . . . életétől megfosztotta (Reizner: SzegedTört. IV.431).

ELMELLŐZ: vito, evito, devito; übergehen, ausweichen NySz. 1734: Az kocsisnak gondja lévén az lovakra, az vén asszonyt *elmellőzte* az kocsi (Reizner: SzegedTört. IV.498).

ELMÉNÉS, vö. nap-elménés.

ELMÉNETEL: digressio, abitus; das fortgehen, abzug NySz.; [occusus; untergang]. 1599: A malomból Sabbathale jár a Prédikátornak. Pénteken estvétől fogva Szombaton Nap *elmenetelig* (CanonVisit. 150).

ELMOSOLYODIK: arrideo; zu lächeln beginnen NySz. 1769: Kötelességem hozta magával hogy kegyelmes uramnak itt is udvarolnyak, melyen elő Excel. *elmosolyodott* (CanonVisit. 195).

ELMŰLIK: [auf etwas ankommen, schuld sein]. 1613/1696: Ha pedig az bírón *műlik el*, avagy a sok törvények miatt nem térvén bé, nem állhatna periben, tehát az felperes protestáljon és irassa bé protestációját, hogy nem magán *műlt el* (GazdtörtSzemle VII.406).

ELMŰLT: antectus, transactus, praeteritus; vergangen NySz. 1584: Wargha Gergel' chak az *el műlt* nyaron kezulth az egeth pwtzara (OL. UC. 56/33).

ELNŐ: [convestire; bewachsen]. 1596: Két rétje vagon. Egyiket a berek *elnötte* (CanonVisit. 140).

ELNYOM: comprimo, deprimio, adobruo; erdrücken [stb.] NySz. [bedecken, bewachsen]. 1596: Szántóföldek is voltak, de a velkenyei gát miatt a víz *elnyomta* (CanonVisit. 141). 1736: Három nyomásra vannak Parochialis földek. A vizen túl 103 drb, mellyeknek nagyobb részét a berek *nyomta el* (uo. 175.)

ELNYŐ, 1. elnyű.

ELNYŰ, elnyő: detero; abtragen NySz. 1571: Cypellőst az menyét *el nyűketh* (OL. Nád. 47).

ELOSZLIK, -oszol: palor, dispalor, dissipor, dividor; zerstreuet, zerteilt werden, sich zerstreuen, sich auflösen NySz. («el-oszol» a.). 1608: A Dictionarium, kit Kegyelmed edált, igen felette szűken érkezik hozzánk. En még egynél többet nem láthattam benne, nem tudom, hova *oszlott el*, hogy ily ritka (MA. NLI. 254).

ELŐ, elé: 1) a) locus anticus; vorderraum; b) pars antica; vorderteil, vorderes NySz. (1. 2. jel.). 1233: Meta Kueseleu [olv. köves-elő?] (Veszpr Regn. Met. 2). 1261/1291: Hospitum nostrorum de Satureleu (OL. D. 519). 1290: Possessiones suas Jak et Keurus-elew [vö. az «elw» adataival, 1. Csánki: TörtFöldr. II.768] uocatam (Múz. Jankovich). 1315: Possessiones Thorku Thorkucley Sybunlendum (Múz. Péchy). 1327: Possessionem eorum Keuruselu [Vas m.] vocatam (Múz. Neuhofer, vö. Csánki: TörtFöldr. II.768). 1353:

Sarkeuley [hn.] in Comitatu de Wywar (Múz. Soós). Eleutoeley, hn. (ZichyOkm. II.499, 500). 1360: Ad quendam locum venissent Kweley nuncupatam [igy?] (Múz.). 1373: Quendam particulam terre Syluasmegy vocatam que ab oriente est contigua cum terra Syluas-eley vocata (OL. D. 6139). 1384: Quatuor in loco dyo eley dicto (uo. 7074). Duo in loco Kwekuth-eley denominato (uo.). 1419: In Campo Ragozaeley nomine secus Stagnum Ragoza vocatum (Múz. Ibrányi). 1423: Deinde ulterius in margine ipsius fluuii eundo peruenissent ad quendam meatum aque wigo Halwofokeley vocatum (Lelesz Met. Ung 1). 1438: Vitra Pathakeley duo Jugera (Körmend, Miscell. Némétjv. lad. 44, fasc. 116). 1515: In Zewleweley quatuor (Múz. Ibrányi). || 2) anticus; vorder NySz. (3. jel.). 1055: Posthec ad eleuui [olv. eleui v. elővi? a. m. elő?] humuk inde ad harmu ferteu (Pannh. Tih. 1/1). 1213: Uadit usque ad lacum qui uocatur Eleuton (Pannh. 41/F). 1223: Uadit usque ad lacum qui uocatur Eleutov (uo. 1/2). 1267: Inde itur ad lacum exteriorem Eleusar wlgariter appellatum. Transeundo lacum posteriorem wlgariter Mugsar uocatam (Forrás?). 1269: De vinetis Popmal seu Pyspukmal Eleumal Kerekud et Banafeld appellatis (Veszpr. 106, Dec. Bud. 3). 1275: Ad locum qui dicitur Eleumal (OL. D. 921). 1276: Transeundo lacum posteriorem wlgariter Mugsar uocatam uenitur in Insulam magnum. Inde itur ad lacum exteriorem Eleusar wlgariter appellatum (Múz. Békássy). 1280/1335: Juxta viam Eleuerewth [olv. elő-rév-út?] uocatam (OL. Tű. 45/20). 1326: In quodam campo Eleu mezuu appellato (Lelesz Met. Szatmár 31). In quodam campo Elemezeu (Múz. Kapy). 1328: Vineam suam in territorio Eleumal uocato (OL. D. 2486). 1333: Pisscina eleutho. Rewthokaia, et Bokud (ZichyOkm. 1412). 1351: Particule terre litigiose Mykoteleke alio nomine Mark haza-eleufelde nominate (OL. D. 28730). 1353: Eleutoeley, hn. (ZichyOkm. II.499, 500). 1357: Nemoris Eleuberuk dicti (uo. III.55). 1358: Vergit uersus fluuium Elewridnyk (Múz. Kapy). 1360: Ad quendam vallem Eleuueulgh vocatam (Múz.). 1372: Vadit ad flumen Eleu Rastoka vocatum (uo.). 1402: Quendam vineam nostram in monte Eleumal (uo.). 1408: Piscinas Eleuthow Papthawa et Kathana vocatas (ZichyOkm. V.472). 1412: Vnum in Elewelgeluel penes viam per quam itur in villam Pyspyky (Múz.). 1417/1505: Venissent ad quendam Riium Eleupathak nominatum (OL. D. 37350). 1418: In prato wigo Elewreeth extra venam aque wigo Rygalch (Körmend, Unyom. 33). 1469: Clemens Elew [a. m. elő v. élő?] (Lelesz Acta 80/54). 1476: Quarundam piscinarum Holththyzafoka Eleweer Rakathystho (Lelesz Prot. Parv. 85). 1489: In promontorio Eleumal vocato (OL. D. 29326). 1496: Eundo ad alia rubeta Hatharallya et Elecharazth dicta (Lelesz Prot. II.234). 1500: Possessionem Elewtheyed in Comitatu Posoniensi existentem (Múz. Kisfaludy). 1506: Septimum [pratum] Elew Reeth siue Azzon Reethe (Múz. Kállay). 1519: Fenilia Elew-Berek Mehes Jrothwan (Lelesz Prot. V. 37a). Silue que vocantur Kozeperezthwen et alia iuxta eandem Elewerezthwen (Múz. Kisfaludy). [Vö. böjt-, homlok-, szügy-elő.]

elő-arasz: lichas, spithama minor; bockspanne NySz. 1494: Vasa vini VII. Vnum habet defectum Elevaraz (OL. D. 26076). 1553: Egh thongba vaghyon puskapor, kynek hozath themerdek segeth czernaual megmerthek, kynek vaghyon egh *elw araz* heya (OL. L. III.16. 17). 1587: Eczeth waçon söpröstil eg *elő araz* (OL. UC. 12/42).

előhasú, -hasó: primipara; zum erstenmal trächtig, schwanger NySz. 1429: Benedicti Eleuhaso (Pannh. Tih. 18/1). 1634: *Eleő hasu* megh boruozot tehenek (OL. UC. 21/3).

elő-hégy: promontorium Kr.; [vorgebirge]. 1418: Infra montem wigo *Elewhegh* dictum (Körmen, Unyom. 33). 1456: Quendam partem promontorii vinearum *Elewhegh* vocati (Lelesz Acta 67/10). 1479: In monte *Elewhegh* (OL. D. 31964). 1489: In promontorio *Elewhegh* vocato (Múz. Görgey).

elő-kötő, **elékétő**, **előkétő**: cinetus, amictorium, castula, perizonium; scharzband, badschürze, schurzfell NySz. 1493: Eisdem omnibus *Elekethew* (EPSz. fol. 72). 1528: *Elekethew* duas de sindone (OL. L. III.16. 17). 1533: Casula *Elewkewthew* gemmata (OL. Nád. 49). 1536: Vnam *Elewkewthew* simplex ex tela gylch (uo. 48). 1548: In edibus eiusdem *elge kethge* sunt VIII (Múz. Kapy). 1550: Eg góngós *előkétő* (OL. Nád. 45). 1555: *Eleketheknek* fee aranyal varoth (uo. 48). 1558 k.: Egh scatulaban wagyon egh tőzes hym wagyon rachwarras hym j keth *ele ketere* walo hym aranyas ij (Nyr. XXVIII. 22). 1564: Nyocz *előkétő* (OL. Nád. 49). 1588: Minden aszonembernek egy *eleő ketteőth* (OL. UC. 64/35).

elő-lőre: [lora prima; erster trestrewein]. 1638: *Eleő leőre*. Maslas leőre. Harmadlas leőre (OL. UC. 2/34).

elő-szék: 1476: Quoddam Macellum in ordine videlicet Macellorum nostrorum primum *Elewzek* wigo appellatum (Lelesz Acta 86/9).

elő-rása: 1624: Egy bokor kézelő, két himes *elő-rása* (KomárJk.). [Vö. *rása* NySz.]

ELŐ: 1) vivus; lebend, lebendig NySz. (1. jel.). 1594: Adá mü előttünk az fellyel megirt Lázár Farkas uramnak jobbjágyul fírl-fíra meghihatalanul örök jobjágyul az fellyel megirt Molnár Balázs szabad *elő* szájával, nyelvével, szabad akaratja szerint (Székely-Okl. V.153—154). || 2) [ad usurpandum; zu benutzen]. 1566: Az sütőházat, az kaput és az kutat köz *előre* [a. m. köz használatra] hatták egymás között (DebrJk., l. NyK. XXVI. 340, «intéz» a.). [Vö. NySz. 2. jel.]

ELŐAD, **előmbe**, **elődbe**-ad stb.: profero loquendo, propono; vortragen, vorbringen darlegen NySz. 1523: Mosthan Eerthem, hogy the kegyelmed en nekem *kewtheles* nem wolth, mynth en *elewbe atthak* wala (Zolnai: Nyelveml. 227). Jo hwgom Byzonyaba. nem thwdom okath. Myerth en the neked wgh fogattam wolna, az mynth the *elewbe atthak* wolth (uo.).

ELŐÁLLAT: astituo, sisto, produco, repraesento; vorstellen, vorführen, zur stelle schaffen NySz. 1587: Az teorwenyre *eleo* nem *alathattak* (OL. Nád. 40).

ELŐBBENI, **előbbenyi**: pristinus; früher NySz. 1643: Ha ujjabban felelnék ujjabb törvények lészen, hol nem, az *előbbenyi* törvény marad helyben (GazdtörtSzemle VI.468).

ELŐBBENYI, l. **előbbeni**.

ELŐÉRŐ: praematurus, praecox; frühreif NySz. 1653: Ha ki *előérőt* [szőlőből] akar szedni, az hegyurátul vagy gondviselőjétől kérje és az mit szed fölirassa (GazdtörtSzemle I².32).

ELŐGYÁMOLÍTÁS: [das forthelfen, befürdern]. 1608: Adjon Isten Kegyelmednek jó egészséget és elégséget annak a szent opusnak véghez vitelére, melyet Kegyelmed az Isten tisztességének *előgyámolítására* való szándékából elindított (MA. NLI. 271).

ELŐHIVAT, **előlh.**-: vocari jubeo; rufen lassen NySz. 1643: Az sóbányához tartozó gondviselőt és verwaltért, hasonlóképen az bányászokat és azoknak

huttmányát *előlhivatván*, megesküdtessék, hogy [stb.] (GazdtörtSzemle VI.117).

ELŐHOZAKODIK, **előlh.**-: [mentionem facio; erwöhnung thun]. 1728: Christiana fide mediante fatetur, hogy nem régen *előlhozakodtak* a nagy szárazságtul és Istennek nagy ostroma volna az (Reizner: SzegedTört. IV.375). [Vö. *előhozakozik* NySz.]

ELŐJÁRÓ, l. **előljáró**.

ELŐJÖN: procedo, prodeo, accedo; herfürgehen, herbeikommen, zum vorschein kommen NySz. («előjö» a.). 1589: Netalan esmegh *elő iön* az hal es eleget foghatonk (OL. Nád. 41).

ELŐKAP **elő**-.: [arripio; vornehmen, packen]. 1609: Halála után velem az érsek és pispekek és káptalan instigálásából az várasbeli tanács ellenünk támada és elsőben engemet *előkapa*, mivelhogy az én másik házamnál adtam volt az iskolának és scholamesternek szállást és helt (MA. NLI. 330).

ELŐLÉL, **előllél**, **-lél**: occurro, obviam venio; antreffen NySz. («elől-lél» a.). 1488 k.: Vrunk *χρε* felden ha jar vala. Egy vton el megyen vala, prothomartir senth isthwanth *Elel leltheuala* (Zolnai: Nyelveml. 152).

ELŐLHIVAT, l. **előhivat**.

ELŐLHOZAKODIK, l. **előhozakodik**.

ELŐLJÁRÓ, **előjáró**: 1) praegrediens; vorangehend [stb. stb.] (NySz. (1—3. jel.). 1390: Vnacuam Georgio *Eleuiarow* nominato homine Blasii de Chak vicecomitis Comitatus Themesiensis (Múz. Kállay). 1421: *Eleuvaro*, hn. (OL. D. 11067). 1431: Galli de *ElewJaro* [hn., vö. «eleve» a.] (Múz. Békassy). 1435: Valentinus de *Elewvaro* (OL. D. 12854). || 2) praesul, praepositus, praefectus; vorgesetzter, verwalter NySz. (4. jel.). 1511: Az fellywl mondoth paplanth Meendel kezebe adom ky mosth az sydoknak *elewtheke yaroyok* (OL. D. 22213, l. Zolnai: Nyelveml. 197).

előljáró-pénz: [arrha; angeld]. 1572: Attam *előyaro penzt* (OL. Nád. 40).

ELŐLLÉL, l. **előllél**.

ELŐLSZÁMLÁL, l. **előszámlál**.

ELŐMÉNET, **előment**-.: processus, progressus, successus; fortschritt, gedeihen, erfolg NySz. 1564: Mindenben szavát fogaggyák és a mit nekik mond, megmíveljék: valami asszonyomnak és urunknak ő nagyságának gyermekének javára, hasznokra és *előmentire* vagyon (GazdtörtSzemle I.66). A mit nekik mond, megmíveljék, valami asszonyunknak és urunknak az ő nagysága gyermekének javára, hasznokra és *előmentire* vagyon (uo. 72). 1609: Az jó Isten éltesse Kegyelmedet szent nevének tisztességére és az ecclesiának *előmentire* (MA. NLI. 323).

ELŐS, l. **élés**.

ELŐSZÁMLÁL, **előlsz.**-.: enumero, recenseo, memoro; aufzählen, anführen NySz. 1526: Mynemw testamentomokat en hazamnal Erdewd waraban ty teottetek tőttem wala, wdúössnegnek dolgaban Egy kewes helyen nem techyk Ennekem, melyeket reowiden *eleo samlatok* (OL. D. 24323, l. Zolnai: Nyelveml. 255—256). 1607: Kegyelmed *előlszámlálhatja* nekie, miért kelljen könyvünket olyan honestus praetextus alatt elküldennünk (MA. NLI. 205).

ELŐTT, **előtt**: ante, coram; vor NySz. (1. jel.). 1426: Terrarum arabilium in loco Erethweneleth

vocato (Veszpr. 8, Jutas). 1436: Insula magna Bendw-
eleth walozygeth appellata (OL. D. 12907). 1454: Kyrál
elet teruenkedhezzenek az assonyokwal (uo. 14872).
1518: In loco Ereztwene*eleuth* vocato (Veszpr. 8,
Jutas).

ELŐTTENI: [prior, pristinus; früher, vorherge-
hend]. 1700: Háborúságos esztendőök következtvén,
kikben az szírevezés alkalmatosságát az *előtteni* [Ta-
gányi K. értesítése szerint az eredetiben is így] mód
szerint véghez nem vihetvén [stb.] (GazdtörtSzemle
VII.405). [Vö. *előttenyi* MTsz.]

ELŐVÉSZ: suppromó, depromó: hervornehmen
NySz. 1759: Nem akarja szavát fogadni az utca
kapitányainak, most újra ismét *elővette* az engedet-
lenséget (DebrJk.).

ELÖVI? 1. elő (2. jel.).

ELPALLAGÚL, 1. elparlagúl.

ELPARLAGODIK: unbaut bleiben BM. [ver-
wildern]. 1598: Az Akadi hegyen volt egy szőlő, de
elparlagodott (CanonVisit. 144). A szőlő a Vámosi
hegyen, mivel, hogy *elparlagodott* ilyen deliberato
[olv. -atio] lett felőle (uo. 146).

ELPARLAGOSODIK: unbaut bleiben BM.
[verwildern]. 1757: Vólt régen egy szőlő is, de *el-
parlagosodván*, eladták (CanonVisit. 179).

ELPARLAGÚL, -pallagúl: sterileo, desolor:
verwildern NySz. unbaut bleiben BM. 1636: Valami
kiesiny szőlő is vagyon ott, nem kell *elhagyni palla-
gulni*, hanem jól megmunkáltassa (GazdtörtSzemle
I.271).

ELPOSVÁNYOSÚL: [paludosum fieri; sumpfig
werden, versumpfen]. 1597: Az vyz miath *el pos-
wanyoswlth* (OL. UC. 1242).

ELRAGADOZ: diripio, rapto; plündern, rauben
NySz. 1608: Jó lovaimat *elragadozták*, csüireimet el-
égették (MA. NLI. 254).

ELSŐ, első: primus, primitivus, primarius, princi-
palis, primulus; der, die, das erste, vorder-NySz.
1549: Egh fel boryut uettem *első* tal eteknek kyt
zomorcok leuel foztenek (OL. Nád. 49). 1597: Sze-
kerhez való *első* es hatuló rudazo keotelek (OL.
UC. 101/3). Koczi kerek *első* Koczi kerek hatuló
(uo.). 1604—24: Bótelű hónap *első* napján (Károlyi-
Okl. IV.5). 1638: Ezen Bastianak első resze Teölgy
fa *baronaval* vagion fel rova (OL. UC. 234).

ELSŰ, 1. első.

ELSZAKAD: dirumpo, deficio, secessionem
facio; sich trennen, sich losmachen, abfallen NySz.
1553: Az malomnak sylep feye *el zakath* (OL. Nád. 48).

ELSZAKASZT: abrumpo, derumpo, avello, di-
jungo [stb.]; von einander reißen, abtrennen NySz.
1696: Az földek felett való sok villongásokra és
panaszokra nézve concludaltatik, hogy mivel most
nincsen mód benne, hogy minden földek elosztas-
sanak, kinek-kinek értékéhez és érdeméhez föld in-
specto Uramék a Regestrumokat revidéalván a kinek
sok vagyon, *elszakasszanak* belőle és a kinek kevés
vagyon, avagy semmi nincsen, annak is juttassanak
(GazdtörtSzemle IX.6).

ELSZÁNT: [arando tollo; wegpflügen]. 1581: Ha
valahol a falu határában útakot szántanak el, az bi-
rákuak valamely felől panasz mégyen felőle, a bírák
tartoznak rá menni és meglátni (SzékelyOkl. V.126).

ELSZÁNTÁS: [das wegpflügen]. 1581: Ha valahol
a falu határában útakot szántanak el, . . . az ember
az *elszántásért* megbüntettessék három girára (Szé-
kelyOkl. V. 126).

ELSZEGŐDIK: [se locare; sich verdingen]. 1581:
Az *elszegődött* szolgát is mind az urával együtt az 12
hűtő bírák eleibe hihassák, ha valakinek kárt tött
(SzékelyOkl. V.126). [Vö. *elszegőd* NySz.]

ELSZŰNIK: [cesso, desisto; aufhören, ablassen,
abstehen]. 1591: De azért *el* ne szűnjél attól a do-
logtól, hogy levelet valamikor hallasz ide jövő embert,
hát mindenkoron írj (MA. NLI. 89).

ELTAKARÍT: asporto, aveho, aufero; abführen,
wegtragen NySz. (1. jel.). 1719: Learatva lévén a
mező, mindjárt meg legyen a dézsmálás, hogy a sze-
gény ember is *eltakaríthassa* a mezőről a maga éle-
tét (GazdtörtSzemle III.97).

ELTENYÉSZIK: [se diffundere; sich ausbreiten].
1728: Ennek előtte mintegy három esztendővel leány-
kájának a melle vesztés miatt kifakadozott, azután
egész testén *eltenyészvén* [t. i. a fakadás], meghalá-
lozott benne (Reizner: SzegedTört. IV.429). [Vö. NySz.
más jel.]

ÉLTES: grandaevus; bejahrt, betagt NySz. 1602:
Éltes Mátyás (SzékelyOkl. V.235).

ELTÉSTÁL: [lego alicui aliquid; vermachen].
1715: Kít illet már annak immobile bonuma, melyet
eltéstált (GazdtörtSzemle VI.186). Azon földesuraság,
kinek territoriumán vagyon az sine semine deficitál,
de maga acquisitumát *eltéstáló* embernek jószágá,
semmiképen nem birhatja s occupálhatja annak jó-
szágát per defectum seminis (uo. 187). [Vö. *téstál* NySz.]

ÉLTÉZŐ, 1. öltöző.

ELTÖLT: infundo; einschenken NySz. (3. jel.).
1684: A frumentáriusok az ilyenre jól vigyázzanak,
ha eddig eszekben nem tudták venni, mikor valamely
buzaszemlőnek a rakását *el* akarják *tölteni*, elsőb-
ben széljel tekintsék és jól megvizsgálják (Gazdtört-
Szemle I.248).

ELTÖREDÉZIK, -törődözik: [carptim per-
fringor; sich kleinweise zerbrechen]. 1597: Harom fa
szeker zerzamosztul, kettej Jo de az harmadik *ell
thörödözt* 3 (OL. UC. 101/3).

ELTÖRIK: perfringor, destruo; zerbrechen, zer-
stört werden NySz. 1597: Az korso fogateia *el thöröth*
(OL. UC. 101/3). Masik *el töröt* vass barona, kinek
fogaj 25. panth vasaczkaia 12 (uo.). Feier Alabastrum
medenceze korsoiaual kinek fogateia *ell thöröth* (uo.).

ELTÖRÖDÖZIK, 1. eltörödézik.

ÉLTÖZÉ, 1. öltöző.

ÉLTÖZŐ, 1. öltöző.

ELŰ, 1. elv.

ELŰ, 1. elő.

ELÜT: [abschlagen]. 1728: Az nehéz nyavala
elütötte hétszer egy nap (Reizner: SzegedTört. IV.391).
[Vö. «Ma is így használatos Szegeden: elütötte a
nehézség» Kovács János közlése.] 1734: Az lovakat
megcsapkodván, felkiáltott Szabó István, mondván
az fatensnek, hogy lassan járna, mert netalán tán
elütné az rúddal az vén asszonyt (Reizner: Szeged-
Tört. IV.498). Az fatens midőn közeledvén hozzája

félt, hogy az kocsí rúddal *elüttetné* az kocsit, mondá az kocsisnak, hogy lassan járna (uo.).

ELV, **el**, **elü**: pars ulterior; entferntere seite, jenseitige gegend NySz. 1282 k.: Erdewelu (l. «Erdély» a.). 1284: Quasdam possessiones Gepeuelv et Felnempti uocatas existentes in comitatu de Vug (Múz., vö. Wenzel IX.390). 1326: Descendit ad Ryuulum Hydelpatak nominatum (Lelesz Met. Abaúj 10). 1327: Possessionem eorum Keuruselu [Vas m., a. m. elv v. elö? vö. Csánki: Tört.Földr. II.768] (Múz. Neuhofter). 1337: lungit quandam semitam de dicta villa Jezenew in provinciam Gepel ducentem (SztárayOkl. I.146). 1337/1414: lungit quandam semitam de uilla Jezenew in prouinciam Gepel ducentem (OL. D. 3089). 1342: Possessionis Keuruselv [a. m. elv v. elö? vö. Csánki: Tört.Földr. II.768] vocate in Comitatu castriferrei (Múz.). 1343: Iuxta portum seu litus Latrochaelhaua [a. m. elv?] nomine vbi fluvius Vngh tenditur in fluvium Latrocha (Lelesz Met. Zemplén 18). 1387: In districtu de Giepel (ZichyOkl. IV.336). 1413: In districtu Gepel (SztárayOkl. II.125). 1473: In loco Akatorelwe vocato (Múz. Kisfaludy). [Vö. «Zemplén s Ung vármegye felső vidékén, körülbelől azon vonalban, melynek mentén a ma is virágzó Órmező (tót nevén Sztraszke = örhely) községet találjuk, hajdan egy határvédő megye, földből hányt *gyepü* vonúlt keresztül. Az ezen túl fekvő erdős tartomány neve volt magyarul: *Gyepü-elve* (terra ultra indagines)» Nagy Gyula jegyezte az 1337-i adathoz, l. SztárayOkl. I.146.] [Vö. *elvö*, *elvöl*; Erdély.]

ELVÁLASZT: 1) eligo; erwählen NySz. (2. jel.). 1581: Az ő nga végzésinek mindenben engedelmesek jénén, az 12 hűtös bírákot *elválasztván* az mü tilalmas vetésünek oltalmazására [stb.] (SzékelyOkl. V.124). || 2) [auferre uberibus fetum; entwöhnen (ein kind)]. 1614: 3 Aprilis megjött az ur. 5. *Elválasztott* fiunk (MA. NLI. 62). [Vö. NySz. szólások a.]

ELVÁLOGAT: secerno; ausscheiden NySz. 1629: Az borfzetés ugy vagyon, hogy egynehány izben *elválogatják* az hordós bort és azután csak a hitványt adják az Ecclesiának (CanonVisit. 155).

ELVAN: abstineo, careo; sich einer sache enthalten NySz. («el-lenni» a.) [etwas entbehren können]. 1597: Magok kívánák mi tőlünk és . . . így deliberáltunk köztök, hogy *ellegyenek* egymás határa nélkül (SzékelyOkl. V.161). [Vö. CzF.]

ELVEGY, -**ÉS**, 1. elegy, -**ÉS**.

ELVÉL, 1. *elvöl*.

ELVÉSZ: adimo, tollo, subtraho, aufero [stb.]; benchmen, hinwegnehmen NySz. (1. jel.). 1550: *Veuck el* hazamat es vgh bechewlek megh (OL. Kolozsm. 50). 1615: Mostaha leányomat Mariam Járfas Mihálnétul *elvöven*, 4. [értsd: apr. 4] hajón mentünk Győre (MA. NLI. 69). 1728: Kökénynével az fatens Farkas Mátyásnak az fiát, hogy el nem vette Kökényné leányát, az *crejét elvették* és összeesigázták (Reizner: Szeged-Tört. IV.412). [«*Erejét elvenni*, a rontás egy neme, gyakran szerepel a boszorkányperek kuruzslásainál». Kovács János közlése.]

ELVETEMÉDIK: [auf etwas verfallen, sich er-künnen]. 1751: Ez az asszony annyira ment, hogy a lopásra is *elvetemedett* (DebrJk.). [Vö. *elvetemedett* NySz.]

ELVISEL: usu detero; abnützen NySz. (3. jel.). 1683: Egy hitvanos asztal láb asztal nélkül, egy igen *el viselt* reghi Skarlat szőnyeggel be fedve (OL. UC. 3/32).

ELVISZ: abduco, deduco, aveho, aufero [stb.]; hinwegführen, hinwegtragen NySz. (1. jel.). 1481: In silencio noctis molendinatore nostrum Gaspar cum omnibus bonis nostris frugibus et aliis edificiis circa molendinum pertinenciis wigo felractach es *eluitech* ad possessionem dominorum de Homona (OL. D. 26018). 1756: Tatár *vigye el* a hermez szíjon! [káromkodás] (DebrJk., l. NyK. XXVI. 340).

ELVŐ: ulterior; túlsó, túl eső, túl való; jenseits befindlich NySz. 1420: Quam quidem vineam ipse magister Johannes Hoduilagelfew [igy, a. m. elvö?] vocari dixisset (OL. D. 10923). 1520: Quattuor disiunctim abinuicem in loco Kewhydelew (Múz. Kisfaludy). In loco Agelew iterum vnum (uo.).

ELVÖL, **elvél**: de trans, trans; von jenseits, jenseits NySz. 1412: Medium quidem vineam ipse magister Johannes Hoduilagelfew [igy, a. m. elvö?] vocari dixisset (OL. D. 10923). 1520: Quattuor disiunctim abinuicem in loco Kewhydelew (Múz. Kisfaludy). 1484: Item in Janoshydelew tria jugera (OL. D. 36320).

ÉLYŐ, 1. ölyv.

ÉLYŰ, 1. ölyv.

ELZÁLOGOSÍT: oppignero; verpfänden, zu pfand geben, versetzen NySz. 1569: *El* ne zálogosít-hassa [a földet stb.] senkinek az alperes hire nélkül, hanem először megkénálja az alperest, vagy maradvait és ha az nem akarná megtartani, úgy zálogosít-hassa *el* (SzékelyOkl. V.88).

ÉLZSÉBET, 1. *Érzsébet*.

EMBÉR, **embör**: homo; mensch NySz. (1. jel.). 1251/1271: Joember (l. «jámber» a.). 1326/1335: Vsque metas Emburhalotou [«az okl. másik példányában: Emburhalatou» Szam. jegyz.] dietas (OL. D. 2515, l. AnjouOkl. II.248). 1461: Gallo Emberellew (uo. 15648). 1482: Stephani Embur (Körmend II/2, Komjáthi 104). [Szám: 1237: Ladizlaus filius Emburd (Veszpr. 6, Gyepolt).] [Vö. asszonyembér-ruha, fő-, hajtó-, jobbágy-, lófő-, némés-, nyilas-, orvos-, őrlős-, *szegény-embör*.]

embér-arc, -orca: [vultus humanus; menschengesicht]. 1635: Egy összejáró kupától, a kibén cifra ember *orcákkal* megekesítettett avagy virágos kívül-belül (GazdtörtSzemle VIII.474).

embér-fej, -fő: caput hominis; menschenhaupt NySz. («embér-fő» a.). 1516: Egh Aran gywrew kyben egh *emberfew* vagion (OL. D. 26367, l. Zolnai: Nyelveml. 204).

embér-kép: figura hominis; menschliche gestalt NySz. 1799: Egy közepin gombos, talpas, ezüst, *emberképpel* elegyes, virágokban foglalt aranyos pohár (CanonVisit. 213).

embér-ölés, -**ölés**: homicidium; totschiag, mord NySz. 1323/1330: Venit ad quendam locum Emburules [olv. embör-ölés v. -ülés?] vocatum (Körmend Sebesiana 2/8). 1564: De ha vagy emberelés véggől, vagy étetés véggől . . . avagy egyéb szernyő bín véggől . . . abból az megbékítésnek helye ne legyen (GazdtörtSzemle I.69).

embér-ölő ? -**ölő** ? -**ölő** ? : homicida; mörder NySz. 1461: Gallo Emburellew [a. m. ember-ölő ?] (OL. D. 15648).

embör-szám: [numerus hominum; zahl der menschen]. 1544: Az *ember szam* teszen három ember heyan három százat (OL. Nád. 42).

EMBÖR, 1. embör.

ĖMBRE, 1. Imre.

EME: 1) porca; sau NySz. [mutter Schwein]. 1391: Rufus isti artan. Alius artan Albe coloris *emee* Vnum porcum barna. Zur porcus Rufus *emee* Isti *emee* (Lelesz Acta 20/10). 1587: Keth arthan. Eg *eme* (OL. UC. 12/42). || 2) femella, animal femineum; weibchen NySz. 1564: *Emeh* lwd *Eme* tyk [vö. Erdősinél, 1. Kr.] (OL. Nád. 49).

eme-disznó: scrofa, porca; sau NySz. [mutter Schwein]. 1548: *Eme dyzno* (OL. UC. 99/7). 1549: Ewregh *eme dyznok* (OL. Nád. 49).

ĖMĖG, 1. ing.

EMEL: levo; heben NySz. (1. jel.). 1550: Egh bor *emelew* tekerwent (OL. Kolozm. 50). 1597: Kw *emeleo* vas dorung (OL. UC. 101/3). 1609: Mind az keresztyénségnek öregbülésére es hasznára s mind penig neminémő barátinknak és szomszédinknak, kik ottan-ottan szarvat *emelni* szoktak, hátrább állására és rész szerént való félelmére lenne az Kegyelmed haza jövése és földünkben való lakása (MA. NLI. 318). [Vö. NySz. *szarv*, szólások a.]

EMELCSŐ: pons qui descendit ad murum; fallbrücke, schlagbruck [schlagbrücke] NySz.; [cataracta, porta pendula; fallgatter, fallthor?]. 1518: Pro portis: *emelchew*: In parkan exhistentibus dedi ferra (OL. D. 26188). 1519: Ad ambas portas wigo *emelchew* (uo. 26198). [Vö. *kapu-emelcső*.]

emelcső-ajtó: [janua pensilis in solo descensum praebens ad ea, quae infra sunt; fallthür]. 1597: Az *emelczeo aiton* keth feleol vass sorok es karikak (OL. UC. 101/3).

EMELCSÖS: mit einer fallbrücke versehen NySz. 1638: *Emelczüs* fel vono kapu (OL. UC. 2/34).

EMELKĖDIK: levor, elevor, erigor; sich heben, sich aufrichten NySz. [hervorschwellen?]. 1516: Egh keek aranyas barson [suba], *emelkedeth* hewlgyel be leth (OL. D. 26367). [Vö. Zolnai: Nyemlemlékeink 208.]

EMÉSZT, vö. mĖgemészt.

ĖMIK, 1. csĖcs-Ėmő.

EMINGĖS: [ad muriam, serum conservandum: für salzwasser, für molken]. 1608: Egy *emynges* kaad (OL. UC. 37/56).

EMLĖ, 1. fĖk-emplő.

EMLĖKĖZET, emléközet: 1) memoria; Erinnerung, gedächtnis NySz. (1. jel.). 1615: Szombatba [mentünk] az bódog *emlékeztő* Asztalos házához, Patai Jánoshoz (MA. NLI. 69) 1700: NĖhai méltóságos, nagyemlékeztű Báthory Sőfia fejedelemasszony ő nagysága övezgységében (GazdtörtSzemle VII.405). A boldog *emlékeztű* nĖhai Rákóczy Ferencz, méltóságos fejedelem, kegyelmes urunk ő nagysága is [sb.] (uo.). || 2) mentio; erwähnung NySz. (2. jel.). 1610: Ennek lakosinak István urammal egyetemben tettem Kegyelmed felől böcsületes *emléközetet* (MA. NLI. 347).

EMLĖKÖZET, 1. emléközet.

EMLŐ, vö. fĖk-emplő.

ĖMRE, -H, 1. Imre.

EMSE? sus, scrofa; sau NySz. 1211: Hii sunt pistores Sentus Nuhu Zekeu ws *emse* [a. m. emse?] chidur mog boric (Pannh. Th. 1/5). 1463: Decem in loco *Emesereye* [olv. emse esereje?] (Körmend Acta II/3, Felsőör 2). [Vö. MTsz.]

ENDERE, 1. Endre.

ENDÖS? 1211: Hii sunt ioubagiones *Endus* Kelemen Zorida Syca (Pannh. Th. 1/5). Chamma Zegen Cem Chom Huncha Bunche *Endus* Moguia (uo.). In uilla Zeulens ultra Bokon Joubagiones sunt Pagan Tuet Sicula Syke *Endus* (uo.). In uilla poposca isti sunt serui Manogy Ws Serdeh Zeme *Endus* Nemegeh (uo.). Hii sunt coci Megzeg *Endus* Feleh Buhtus Sata (uo.). 1222: Tres mansiones Balam Chamam et *Endus* (Veszpr. 12, Nagypécső). 1240 k.: Quorum nomina sunt hec Cheme Apat Mortun Redemit de filio *Endus* Champam et fratrem eius (Pannh. 61/8). 1397: Terram seu locum mansionis *Endusylese* nuncupatam [így?] (Körmend, Heim 398).

ENDRE, Endere: Andreas PPB. 1211: In uilla Gamas hii sunt ioubagiones *Endereh* [a. m. Endre?] Euruh Bugus Guze (Pannh. Th. 1/5). 1225: Quorum nomina sunt hec . . . Arud cum nepote. *Endre* cum fratre suo Andrea (Pannh. 1/F). 1240 k.: In eodem predio hec sunt nomina wduornicorum Scemdi *Endre* Bed (uo. 61/8). Hee sunt nomina Jobagionum equestrum Bekes *Endere* Sumug Pyncust (uo.). 1245: *Endrem* filium Scentus (OL. D. 289). 1246: *Endre* filius Barlabe (Körmend, Stat ant. major. 29/3). 1274/1338: Piscinam filiorum Dyonisii filii Andree *Endretho* vocitatam (OL. D. 882). 1327: Ad facies possessionum Stephani *Endre* et Andree filiorum *Endere* Olpugh Felpugh et Vynerges vocatarum (AnjonOkm. II.294). 1330: Ecclesie Scenth*Endre* vocate (Veszpr. 108, Thagyon 1). [Helyn. szárm. 1229: Item in *Endred* [habet terram] ad dimidium aratrum (Pannh. Lib. Rub. 24—34. l. 20. sz.). 1233: Sacerdotum de Samard de Gan de *Endred* de Kevrushig de Kerali (Pannh. 29/I). 1235: Villa *Endred* (Veszpr. 6, Gypolt). 1240 k.: In villa *Endred* (Pannh. 61/8). 1295: In villis *Endred* Zamard Keurusheg (Veszpr. 106, Csát 2). 1317: In territorio ville O*lendred* (Veszpr. 4, Endred). 1394: In possessione Olso*endred* vocata (uo.). 1422: *Endred* alio nomine Zenthmarton (Veszpr. 10, Leés).] [Vö. András.]

ÉNEKĖS, énekős: musicus, cantor, cantans; sänger NySz. (2. jel.). 1277/1344: Laurencii *Enekus* nuncupati (ZalaOkl. I.85). 1297/1344: Magistri Laurencii *Enekus* nuncupati (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1426: Stephanus *Enekes* (Múz. Kende). 1429: Petro *Enekes* (Lelesz Acta 48/75). 1454: Blasium *Enekes* (OL. D. 14896). 1475: Nicolao *Enekes* (uo. 17660). 1481: Vincentii *Enekes* (uo. 18462). 1516: Lucas *Enekes* (Lelesz Acta 122/8). 1519: Johanne *Enekes* (Veszpr. Regn. P/228).

ÉNEKLĖS, inekĖlés: modulatio, modulatus, cantus; das singen NySz. 1712 k.: Szajkót, rigót, seregélyt, pacsértát, havasi pintyet, és egyebeket *inekĖlésre*, csacsogásra, szóllásra tanítani (GazdtörtSzemle VII.417).

ÉNEKÖS, 1. énekős.

ĖNG, 1. ing.

ENGED: cedo, concedo, consentio, permitto; nachgeben, erlauben, zulassen NySz. (2. jel.). 1450: Hwnyady Janos gubernator *engette* hogy az zigetyeken kamára haznat ne vegienek (OL. D. 14324). 1588:

Az tylalmas erdewket ne *engeggek* wagni (OL. UC. 64/35).

ENGÉDELEM: permissus, concessus, concessum; erlaubnis, nachlass NySz. (2. jel.). **1462?**: Ez leuel kamarahaznarol ualo Mathyas keral *engedelme* (OL. D. 15691, az 1462-i okl. hátlapján).

ENNENSŐ, 1. innenső.

ENNYÉ, 1. ennyi.

ENNYI, ennyé: tot, tantus; so viel, so gross NySz. **1526:** Ez testamentom Lewel keolt mohacz meseyen . . . mykor Imanak *ennyé* eztendewben ezer eot saz huzon hat (OL. D. 24323, 1. Zolnai: Nyelveml. 258).

ENŐ? ÉNŐ?: 1226 k.: Debent facere communem araturam que dicitur *Eneu* de unoquoque mense decem iugera (Pannh. 28/E, 1. Wenzel VI.438). [«1233-iki átiratban (uo. 28/F): quod dicitur *Eneu*» Szam. jegyz.] **1240:** Araturam communem que uulgariter *Eneu* dicitur omnino facere non debent (Pannh. 28/D, 1. Wenzel VII.97). [Vö. NySz. és «Magyar Törvénytár. 1000—1526. évi törvényezikkek» 77. 1. Nagy Gyula jegyzete.]

ÉNT, 1. gomb-öntő.

ÉNTÉZ, 1. intéz.

ENYÉSZET, vö. nap-enyészet.

ENYÉSZT: abscondo, recondo; verbergen, bergen, verwahren NySz. **1342:** Duos boues ipsius dominici subtraxissent et ipse Nicolaus occultasset seu wigariter *enezette* (ZichyOkm. II.18).

ENYVEZ, vö. megenyvez.

ENYVEZÉS: glutinamentum, gummitio, glutinatio NySz.; [das leimen]. **1635:** A mi pedig az eltörött nyereg megcsinálását illeti, ha mindenik *enyvezésből* kimozdul vagy kitörik úgy hogy ugyanazon darabokat megenyvezhetni, tehát mindenik helyen való *enyvezésért* a menyit rajta teszen 20 d. (Gazdtört-Szemle VIII.478).

ÉP, épp: integer, incolumis, intaminatus, indelibatus, sincerus; ganz, vollständig, unversehrt, fehlerlos NySz. **1630—48:** Hogy az ló *épp* s ne bóna legyen (Gazdtört-Szemle I.288). **1638:** Egy lugaskert minden keppen lugas faival *ep* (OL. UC. 2/34). [Vö. *épen*.]

EPED: marceo, marcesco, exaresco, contabesco; sich verzehren, schmachten NySz. **1601:** És semmi emberséggel nem is lehetek, mert már az dominus Martinus elhitta vala, hogy én hívám *epedve* (MA NLI. 125).

ÉPEN, éppen: integre, inviolate, incorrupte; ganz, unversehrt, fehlerfrei NySz. (1. jel.). **1556:** Az ayto megeth walo wak ablakban az zent Gergely feye *éppen* vagion (OL. Nád. 48).

EPÉR, epérj: frugum; erdbeere NySz. **1544:** Ucttem *eperyét* (OL. Nád. 42). Uöttem *eperiet* (uo. 40).

epér-fa: sycaminum, [morus]; maulbeerbaum NySz. **1416:** Iuxta arborem *Eperfa* nuncupatam (Lelesz Acta 36/76).

EPÉRJ, -ÉS, 1. epér, epres.

ÉPÉT, -ÉS, 1. épít, -és.

ÉPÍT, épét: planto; anbauen NySz. (3. jel.). **1564:** Vagyon is meg az sztenicsnyaki várához ő nagyságának öt szőleje. hatodik az újszőlő, kit mostan *épülnek* (Gazdtört-Szemle I.73). **1613/1696:** Az mi eleink szokták és rendelték volt azt, hogy valamely ember szőlőt *épít*, annis 12 dézmát ne adjon belőle (uo. VII.409—410). [Vö. *mégépít*]

ÉPÍTÉS, építés: 1) consolidatio, refectio; stärkung, herstellung NySz. **1616:** Ez [a schacht] fél szerint vagyon, egynehány helyen fódózást és *építést* kíván (Gazdtört-Szemle VI.124). || 2) aedificatio, constructio; das bauen NySz. **1564:** Az aratásból, szirtől, szénatakarásból, *várepítése* munkájátul megvalva, mind egyéb szolgálatlúl . . . szabadok legyenek (uo. I.70). || 3) cultura; das bauen, anbauen NySz. **1613/1696:** Szőlőnek ujonnan való *építéséről* és annak szabadságáról (uo. VII.409).

ÉPP, -EN, -ÜL, 1. ép, -en, -ül.

EPRÉS, epérjés: fragis abundans NySz.; [reich an erdbeeren]. **1252:** Deinde uadit ad *Epyriestu* (OL. D. 369). **1418:** Ad quendam collem ulgo *Eperyes*halm dictum (uo. 10650). Ad quendam collem ulgo *Eperyes*halm dictum (Lelesz Acta 38/76). **1459:** Prefatorium Camporum *Eperyes* Mezew et Keczeshegh vocatarum (uo. 70/6). **1482:** Terras arabiles *Eperyes* Sampoczonya Nádhweyzege Kárnakadarchhath et Kélesparazthya vocatas (Múz.).

ÉPÜL, éppül: confirmor, restitutor in integrum; gestärkt werden, wieder hergestellt werden, reconvalescent sein NySz. (1. jel.). **1608:** Az szegények, ki az sok török, tatár, cserkesz és hajdu miatt elpusztult volt, naprul-napra igen *éppül* (MA. NLI. 254). **1609:** Akkor bizony sok nyomoruságot, kárt, veszedelmet szenvedtek szegények mind várasul, de imár Isten után naprul napra igen *épülnek* (uo. 323). [Vö. föl-, *mégépül*.]

ÉPÜLÉS: aedificatio; das bauen NySz. (2. jel.). **1587:** Az *épülesert* meg kéth eztendeigh tarth zabadsaga (OL. UC. 12/42).

ÉPÜLET: structura, aedificatio; das bauen NySz. (2. jel.). **1638:** *Épültre* valo rokokeő [olv. rakó kő] (OL. UC. 2/34).

ÉPÜLETLEN: [infectus, imperfectus; unfertig]. **1597:** Nap enezetről valo fel szel nemmen az Bastia *épületlen*, Tengerj niulak benne (OL. UC. 101/3).

1. **ÉR:** 1) fluentum; bach NySz. (2. jel.). **1055:** Adhuc autem est locus mortis dictus cuius incipit terminus a sar feu *eri* iturea (Pannh. Tih. 1/1). **1095:** Est una piscina que ulgo dicitur tener *here* (Pannh. 15/Oo, vö. NyK. XXV.134). **1109:** Uadit ad orientem ad metam terream que wigariter *Erhat* uocatur (OL. D. 11). **1200 k.:** Descenderunt iuxta quendam fluuium nomine Humusouer (Anon. 28). **1211:** Et iuxta eundem foc tendit ad meredionalem plagam usque ad Cuen *Hereh* [a. m. er-e?] (Pannh. Tih. 1/5). Inde transit stagnum quod uocatur *Fekethereh* [olv. fekete-ere?] in quo est locus qui uocatur *Kereczeg* (uo.). Tendit ad locum qui uocatur *Ludos Here* (uo., vö. NyK. XXV. 134 és 1. itt az 1388-i adatot). **1223:** Iuxta *Fizedheri* [vö. az 1236-i adattal] uadit ad lacum qui uocatur *Fized* (Pannh. 1/Z). Uadit ad *Kutsaheri* [Kucsah-?] (uo.). **1224/1389:** Radicem aluei qui Homusher dicitur (Mon-Strig I.247). **1236:** *Fizedhere*, hn. (Pannh. 2/B). **1240:** Super fluuiio Cetun quod ulgo *Er* dicitur (Körmend, Korlátkó-Appon. 17/802). **1240 k.:** Aquam Myler (Pannh. 61/8). **1245:** Per eundem *Er* uadit ad metas (uo. 64/A). **1249/1291:** Peruenit ad unum qui dicitur *Er* (OL. D. 1244). **1256:** [Villae] Paradanmonustura et in

campo uersus Zarazer Zenthmargita et Kuzteluk uocate (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.429). **1257**: Uenit ad maiorem aquam que dicitur Myler (OL. D. 456). **1261**: Cuiusdam alueoli qui *er* uocatur (MonStrig. I.461). **1264**: Ubi de fluio Nytra exit Fukher (uo. 514). Exit de aqua turmas quedam fossa que Hudusher uocatur (uo.) Declinat ad unam aquam que Gormouher uocatur (uo. 515). **1266**: Transit meatum cuiusdam riului qui dicitur *er* (Veszpr. 6, Gelemér). Pratum ecclesie situm in loco qui uocatur iuxta ydioma terre Mylertu [a. m. mély-ér-tő?] (Pannh. 12/K). **1269**: Lacum folukuzer [olv. falu-köz-ér?] uocatum (Hazai-Okm. VII.118). **1270**: In quodam fluuiolo qui uulgariter *Er* uocatur (MonStrig. I.573). **1275**: Ad locum Heuser dictum (OL. D. 921). **1291**: Ad quendam meatum fluuii Kunesseer dictum (uo. 1332). **1298/1374**: Cedit ad fluuium Canaer [a. m. ér?] (uo. 1508). **1307**: In possessione eorum hereditaria Neguenzil uocata iuxta *Er* prope Dyozeg existenti (Múz. Nagy Imre). **1309**: Ad uallem unam Keuresseer nuncupatam (Múz. Jankowich). **1319/1342**: Quendam meatum aque wlgo Nyakaser uocatum (OL. D. 3206). **1323**: Tendit versus Tekereger (uo. 2158). Cedit in fluuium similiter *Eer* uocatum (uo. 2202). **1325/1332**: Piscinis quarum nomina sunt hec Orozdere [vö. a köv. adattal] Kyraltoa et Zulcha [Zultha?] (uo. 2331). **1333**: Piscina Reketha. et Oruzd, Oruzdere, Kyralthoa (ZichyOkl. I.412). **1334**: Meatum fluyi uulgo *Eer* uocatum (KárolyiOkl. I. 88). **1335**: Ad aquam Gestere appellatam (OL. Tű. 45/20). In quoddam stagnum Fizezer uocatum (SztárayOkl. I.96). **1336**: Cedit in quendam meatum aque quandoque fluentem, Geznoser uocatum (uo. 115). **1338**: Transit Gekenesseer dictum (OL. D. 31086). **1338/1411**: Egreditur circa Bodachere et transeundo Gekunstow eundo per pratum Zarazer super arbores herep peruenit iterato ad Tynam (Múz.). **1339**: Cedit in alueum Fyzeser uocatum (Lelesz Met. Szatmár 30). Ad locum qui Nosaheeri [a. m. ere?] uocatur (Veszpr. 2, Sárberény). In quendam meatum aque wlgo Nyakaser uocatum (OL. D. 3223, I. AnjouOkm. III.544). **1341**: Alueum uulgo *Er* uocatum (ZichyOkl. I.625). **1342**: Stephanus filius Andree de Fyzeser (SztárayOkl. I.166). **1345**: Quendam alueum wlgo kuzeper dictum (OL. D. 3789). **1346**: In fossato perueniret ad locum heuser dictum (uo. 3838). **1347**: Quendam riuium Bozzyaser uocatum (uo. 3920). Usque quendam aquam *eer* nuncupatam (Múz.). **1349**: Quidam Riuiulus wlgo Hatarer uocatus (uo. 30114). Venam aquosam uulgariter *er* dictam (ZichyOkl. II 400). **1355**: Quatuor piscinarum Kathaere Weressed Huzywtow et Chychow vocatarum (Lelesz Met. Szaboies 29). **1355/1361**: Caderet ad predictum *Eer* (OL. D. 4443). **1355/1363**: Veniret ad quendam aquam *Er* dictam (uo.). **1356**: Riuium Saliceum fyzes *Eyr* uocatum (ZichyOkl. III. 33). **1357/1432**: Descendentes ad quoddam *Eer* (Múz. Kende). **1358**: Ad vnum patak quod wlgo uocatur *Er* (ZichyOkl. III.116). Possessionibus Nogeer Gyozegh (Forrás?). **1358/1364**: Super fluuium Wngh in loco Fyzeser vocato (OL. D. 31286). **1363**: Ad quosdam fluuios Galnaseer et Olsosugatag nominatos (Múz.). **1364**: Vnum *Er* Sarnyapathaka dictum (ZichyOkl. III.264). **1370**: Ad partem Septemtrionalem ad Sebeser uocatam (OL. Tű. 26/47). **1372**: Ad riuium Monyrouser uocatum (OL. D. 28749). **1372/1377**: Ad vnum Holther dictum (uo. 6027). Ad locum Piskaruser uocatum (uo.). Ad vnum *Er* Rakatys nominatum (uo.). Ad aliud *Er* Tekeresser nominatum (uo.). **1379**: Vbi exit vnum *Er* Sassas uocatum (Lelesz Met. Ugoesa 25). **1381**: Cedit in vnum *Er* Kapus uocatum (Múz.). **1382**: In rippa fluuii Thekerewer (OL. D. 30725). **1383**: In terra Mezeueremege [olv. mező-ere-mége?] uocata (Múz.). **1386**: Piscinas Bwdwser Swlywnuspalya Kyswlywnus (OL. D. 7182). **1388**: In loco Lwdaser vocato (uo. 7371). **1393/1446**: Usque ad quoddam *Er*

wlgo Nager dicto [«igy» Szam. jegyz.] (uo. 7914). Quoddam alucolum wlgo *fyer* [a. m. fii-ér?] uocatum (uo.). **1394/1446**: A quodam riuiulo wlgo lencheser dicto (uo.). Usque quoddam *er* wlgo Zortuser dicto (uo.). Circa riuiulum horgaser uocatum (uo.). **1400**: Quadam vena seu meatus aque Myler nominatus (Pannh. 1/1). Ad vnum paruum fluuium *Er* wlgo nominatum (Akad. 6). Aquam que uocatur *Ergyolch* (OL. D. 8551). Quadam aquam *Ergyolchya* uocatam (uo.). **1401**: Piscinis Karazos Sebeser Kazmerfok appellatis (Múz.). **1408**: Piscinas Saaseer Keueskothya Melhorgonya (uo.). **1413**: Per fluuium Saroser tendendo (Múz. Justh). **1417**: Relicto ipso alueo Horgaser (OL. D. 10570). **1422**: In aquam Beeler (Veszpr. 108, Tapolca 4). **1423**: Penes quendam meatum aque hathareer nuncupatum (Lelesz Met. Ung 1). **1424**: Riuiulum Sebeser uocatum (OL. D. 11611). Procedendo per quendam venam SerefelEre uocatam (Múz. Ibrányi). **1427**: Pratum seu lacum uulgariter Bydeser uocatum (Lelesz Met. Szaboies 1). **1428**: Ad locum qui dicitur heelewcheersarkalath [a. m. ér? vö.: «penes eandem heelewch» uo.] (OL. D. 12031). **1429**: Decursus aque Zarazer (uo. 12086). **1435**: Quendam meatum wlgo *Er* dictum (uo. 30434). Per quendam meatum pathwarws*Er* nominatum (uo.). **1436**: Usque ad aliam aquam *Eragh* uocatam (Lelesz Beres. VI.4). **1436/1519**: In loco Kebleseer a parte meridionali (Veszpr. 107, Gergeteg 7). **1437**: Quendam antiquum Cursum aque Tapolchavyze Oer (Pannh. 64/H). **1439**: Ad vnum Riuium Sebeser nominatum (Lelesz Met. Abaúj 15). **1451**: Prope quendam alueum wlgo Vyzeer uocatum (Körmend II/8, Monachfölda 80). Pertranseundo fluuium Karazeer (Lelesz Met. Szaboies 29). Fenilibus Kwkenyesdpathaka et Saaseer uocatis (KárolyiOkl. II.290). **1453**: Quosdam meatus aquarum Kerekfewfoka, Malachwser [a. m. ér?] (OL. D. 30828). **1454**: In quodam riuiulo qui uocatur Sebeser (Körmend, Unyom. 71). **1462**: Usque ad quendam riuiulum Zeles *Er* uocatum (KárolyiOkl. II.346). **1464**: Duo stagna wlgo horgaser uocata (OL. D. 28855). **1470**: Fossatum wlgo Thewlthewerth [a. m. töltő-ért?] similiter in duas partes euales diuisissent (uo. 31930). **1472**: Quendam riuiulum magnum *Eer* uocatum (uo. 17341). **1476**: Quarundam piscinarum Holththyzafoka Eleweer Rakathyastho vocatarum (Lelesz Prot. Parv. 85). Ad quendam locum qui uocatur Kabolaeerzygethe (Lelesz Prot. Parv. 86a). **1487**: Territorium Nemesember felde et Vekon *eer* melleke (OL. D. 28336). **1493**: Circa quendam paruum riuiulum Kysebeser appellatum (Lelesz Met. Zemplén 70). Veniret ad locum Kerekerzad nominatum (uo.). Attigeret [igy?] locum Kerekerhath uocatum (uo.). **1495**: Inter Rywlos Sebeser et Feyertho (Múz. Besczy). **1501**: Pratum seu fenile Nadaseer uocatum (KárolyiOkl. III.45). **1506**: Sextum [pratum] *Eer*halmaalja seu Cecelye Azzon Rethe (Múz. Kállay). **1507**: De quodam stagno Meler vocato (OL. D. 32068). **1509**: Piscinas seu Stagna Thyzthato Wethelewstho Balasér Bekathawa Holthkengyel et Horgastho nuncupata (Lelesz Acta 117/4). **1520**: Quasdam piscinas et Stagna Thasere Gyepellew Kerekewrwenhawa Gykellew Wykedeges uocatas (uo. 126/44). **1521**: Vbi Naghseseer coniungitur fluuiio Kakath (OL. D. 23504). Ad locum *Erbwga* dictum. Penes *Er*thaw (EgyKönyvt. Litt. Epist. Orig. 22b, «ugyanitt egyéb ér-rel összetett szók» Szam. jegyz.). **1654**: Az nagy érnek penig halászatjából ebéd-halat vittek Pálfára a Török familiának minden pénteken (ErdészetiOkl. I.503). || **2** vena; ader NySz. (I. jel.). **1544**: Az kőacznak az ki az ket szabalt loat meg uagdalta az eret (OL. Nád. 40). [Szárma.: 1297: Cum piscaturis Hon OlWeyz et Kysered uocatis (Múz. Justh). Vö. 1. jel.] [Vö. s6-ér.]

2. ÉR: 1) [mit etwas erschwingen]. **1544**: Az eggiknek nem attam mert nem *erem* az penzel (OL.

Nád. 40). [Vö. NySz. «vmivel érni vmit» szólás a.] || 2) [deprehendo; ertappen]. 1731: Nagyon gyanakodik az fatens, hogy Ludas Molnárné azért vesz-tette meg leányát, hogy bizonyos elveszett ludakat kezében ért, és vele iránta pöre volt (Reizner: Sze-gedTört. IV.485). || 3) 1594: Mivel hogy a szent-thamási Balázs János fején érte vala Molnár Balázst, mivelhoggy egy tömlője veszett volt el Balás Jánosnak [stb.] [SzékelyOkl. V.154]. [Vö. fején keresni NySz., I. fő szólásai a.] [Vö. el-, utólér.]

ÉRC: aes, metallum, aereus, metalleus; erz, ehern NySz. 1377: Ad vnam metam terream in monte Ertheg [Ercheg?] nominato (Körmend II/1, Alber 6). 1484: Vna monstrancia de metallo wlo Erch (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl. et Cap. in genere).

ÉRCES: aereus; aus erz, erzhältig NySz. 1553: Fodina erches vocata (OL. UC. 99/29).

ERDÉ, l. erdő.

ERDĖG, l. ördög.

ERDEI: 1) silvester, silvestris, silvaticus; wald-NySz. 1402: Erdeyfalu, hn. (Múz. Mednyánszky). || 2) verres, [sus silvaticus]; wildschwein NySz. 1529: Adduxerunt unum erdey ad coquinam (OL. Nád. 48). 1544: Eg kis erdeit. Eg malaczozt szeledet (uo. 42). 1545: Eg öreg fazokat kiben az erdei feiet főztek (uo. 41). 1587: Erdey süldő Öregh Erdey (uo. 40). 1588: Keth erdey swldoert es egy Öregh erdeyert (uo. 41). 1752: Valaki penig az tisztartó engedelmé nélkül az jobbágyság közöl vadat, úgy mint szarvast, őzet, s erdeit merészelve meglőni, az 12. forint bírság alá vetettségük (GazdtörtSzemle VI.141).

erdei-disznó: [sus silvaticus; wildschwein]. 1518: Erdey diznonak nyged reze (OL. D. 37007).

erdei-kan: aper; wilder eber NySz. 1545: Harom nywl Eg erdei kan Hat ewz (OL. Nád. 42).

erdei-snef: rusticula silvestris; holzschnepf NySz. [waldschnepfe]. 1760: Egy vadrucaért [lövőpénz] d. 2., egy vagy két szárcsáért d. 3., egy pár snefért d. 3., egy erdey snefért d. 4 (GazdtörtSzemle VII.421).

ÉRDĖKĖL: contingo, pertingo, percutio; öfter berühren NySz. 1453: Mathias Erdekelew (OL. D. 36407).

ERDĖL, **ERDĖLL**, l. erdől.

ERDĖLY, **erdőelű**, **erdőelv**: Transsilvania, Dacia; Siebenbürgen NySz. 1200 k.: Terram uero que est inter Thisciam et siluam Igfon que iacet ad Erdeuelu [olv. erd-elv v. -elű] (Anon. 11). 1282 k.: In partibus Erdewelu tandem habitauit (Kézai, I. FontDom. 1/2. 72). 1390: Johanni dicto de Erdel (Múz.).

ERDĖLYI: Transsilvanicus, Dacius; siebenbürgisch NySz. 1435: Johannes Erdeli (Veszpr. 7, Hanta). 1440: Nicolao Erdely (Múz. Kállay). 1442: Benedicto Erdeli (Körmend III/1, Ugal 42). 1550: Az erdelyi itelő mester eg paripat hoza (OL. Nád. 40).

ERDŐ, **erdé**: silva, saltus; wald NySz. 1200 k.: Erdeuelu (l. «Erdély» a.). 1240: Quorum nomina sunt hec Olta Grab Sucoro Herdeu [a. m. erdő?] Regue (Pannh. 27/V). 1265: Per montem qui uocatur War-erdeu (OL. D. 595). 1272/1325: Quasdam terras nostras Erdeubirind vocatam et aliam terram Goydusbogdan uocatam (Múz.). 1274: Ad quoddam nemus kyserdeu vocatum (OL. D. 881). 1275: In silua Nogerdev uocata (uo. 908). 1282 k.: Erdeuelu (l. «Erdély» a.). 1309/1342:

Silua eorum Kuzeperdev nominata (OL. D. 1731). 1309/1413: Quadam Silua Kezeperdev nominata (Múz.). 1318/1320: Quedam via de silua Ketherdeu nominata (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid., l. ZalaOkl. I.149). 1319: Uadit ad Nogerdeuorra (ZichyOkl. I.164). 1319/1342: Item duos lacus wlo ynewthow et Herdeuthow nuncupatos (OL. D. 3206). 1320: Silua que vatha erdey nominatur (ZichyOkl. I.184). 1323: De duabus Siluis Kyserdeu wlgariter dictis (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1328/1380: Possessionum Gyurtianag et Erdwalfw (OL. D. 2571). 1329/1417: Vsque Siluam Assonerdey vocatam (uo. 28723). Vsque Siluam Azonerdeye vocatam (uo. 37277). 1336: Quendam silvam ipsorum vulgo Kamaraserdeu vocatam (SztárayOkl. I.112). Quadam magnam silvam Macharuserdeu vocatam (uo. 116). 1339: Quadam silvam Seyclaserdeu dictam (uo. 160). Transit inter duos lacus wlo Inewthow et Erdewthow nuncupatos (OL. D. 3223). 1342: Dimidietas silue Laykerdeye (uo. 1731). 1344: Silue Hyntuserde nominate (Múz., l. AnjouOkl. IV.419). 1347: Comiti Erdew dicto Hodnogh Syculo (OL. D. 29679). Ad siluam oldolderdeu vocatam (uo. 30298). 1347/1366: In gremio silue oloperdey vocate (uo. 3924). Ad locum Oloperdeyfey vocatum (AnjouOkl. V.139). Ad silvam Oldolderdeu vocatam (uo. 140). 1348: Aliam siluam agazerdey nuncupatam (OL. D. 28729). 1349: Insulam eorum Feelerdeu vocatam (Körmend V/6, Miscell. Hung. 1). 1350/1355: Siluam Zulga erdey dictam (OL. D. 30299). 1351: Circa vnam aquam felerdeu vyze nominatam (uo. 4193). Tres Insulas Kenche Sykus et Nogyerdeu nominatas (uo.). 1358: Iuxta angulum Silue Mark appellate que wlgariter Mark Erdeu Zege vocatur (uo. 4735). 1359: In territorio ville Olsuk ecclesie nostre in monte Erdesusukoro in wlgari vocato (Pannh. 48/A). 1363: Siluam Nogerdev vocatam (Múz.). 1364: In minoribus Siluis wolgo Maladerdeu vocatis (OL. D. 281). 1368: Siluam eorum Nogherdeu vocatam (Múz. Kapy). 1379: Ad siluam Zarzaserdeu (Lelesz Met. Ugocsa 25). 1385: Siluam autem Othuserdeu vocatam inter ipsas partes in duas partes coequales diuisa extitisset (Múz.). 1392: Ad quendam collem Kaderdeuchupya dictam (OL. D. 28769). 1393/1446: Possessionum Erdewhegh Gyerke Kyráli Ketheghaz Fwenyes Gewrhe et Alabyan (uo. 7914). 1410: Silue seu permissorii et rubeti Zegaserdeu (uo. 9661). Erdew-falu, hn. (Múz.). 1412: Siluam Zewgerde (OL. D. 9935). 1415: Ad finem cuiusdam nemoris Salamon-erdeye vocati (SoprOkl. II.23). 1422: Quadam insula Wyseserdeu vocata (Múz.). 1423: Siluam ipsorum Laborcherdeye wlgariter vocatam (Lelesz Acta 43/30). 1424: Siluam Nagerdeu vocatam (Lelesz Met. Szabo-les 39). Inter Siluam Serefelerdeye vocatam (Múz. Ibrányi). 1425: In vico Erdewzer vocato (OL. D. 11728). 1431: Siluamque Pokyerdeu vocatam (uo. 12428). Siluam maiorem sew permissorium Nagfalw-erdeye alio nomine Monyorosdhege nuncupatam (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1435: Terciam quoque Siluam Wy-erdeu dictam (Múz. Kállay). 1452: Medietatem silue Vekonerdeu vocate (OL. D. 14546). 1455: In loco Hathoserde (uo. 14913). Possessiones Keddhely Erdew-allya (uo. 14952). 1456: Quadam Siluam Kyralerdeye vocatam (uo. 27170). 1458: Terras dictorum exponen-cium Pagon et Kyserdeu vocatas (Múz. Kisfaludy). 1459: In fine cuiusdam Silue Lazlobyoerdey vocate (OL. D. 35807). 1460: Siluarum Bakon, Waluserdeu (uo. 15431). 1463: Vsque viam magnam Erdewalya vtha vocatam (Körmend II/3, Felsőőr 2). 1468: In loco Nagyerdewalya (Múz.). 1474: Silua Thatarerdeye (Múz. Becsky). 1476: Siluis Kezeperdeu et Harmad-erdeu nuncupatis (OL. D. 36403). 1478: Vnacum Silua Farkaserdeye (uo. 18145). In Silua Fyaderdeu vocata (Múz. Kállay). 1482: Siluas glandinosas Kadarch-erdeye Baglyas Zylasme gy Mochar Dezka Mochar et Bykeshalom vocatas (Múz.). Quadam Siluam Syberdeu

vocatam (Veszpr. 9, Kovácsi). **1496**: Ad rubeta Kewer Jakaberdeye Hathhazwthmelleke et vtraque Nylaswthmelleky vocata (Lelesz Prot. II.234). Abinde eundo ad rubeta Bodogyakra Nyaras Nagherdew alio nomine Agherdew dicta (uo.). Versus vallem Kyserdew meg vocatam (OL. D. 37309). **1498**: Quendam siluam Raberdeye appellatam (Múz.). **1499**: Agris pratis fenetis fogothfewld vocatis silvis eciam fogotherdew vel Bardalya [vö. ezzel] appellatis (OL. D. 36405). **1506**: In siluis Malomgyakra Nagherdew et Galago vocatis (Lelesz Prot. I.30). **1515**: Penes Siluam Kyserdew vocatam (Múz. Ibrányi). **1529**: Quadam Silua fogotherdew vocata (OL. Kolozsm. Prot. T). **1578**: Így alkuttak előttünk, hogy a mely Harokally árnéka a Harminczember-erdeje mellett vagon, a mely út be megyen az árnéknak közepette a Harokally pataka mellé, ugyanazon út, ki kijő a Harokally pataka mellett a Harminczember-erdeje szegire, a több darabont azt engették az árnek-erdőt a Harminczember-erdeje felől (SzékelyOkl. V.111). **1588**: Az haynikokhoz iol hoozaiok lasson az vduarbiro fenetek alatt tarchya ewketh, hogy az tylalmas „erdewket ne engeggek wagni (OL. UC. 64/35). **1597**: Wk ys wgy mynth az zergenye az erdeörüil elnek, falwol adnak f i d. 60 (uo. 12/42). **1602**: Erdő István. Erdő András (SzékelyOkl. V.209). [Szám.: 1211: Hii sunt ioubagiones Wnoea Bozoteu Erdeud (Pannh. Tih. 1/5). 1224: Zulugad cum uno filio suo tenetur deseruire ecclesie in opere artificis uidelicet cum Erded (Veszpr. 14, Supuna). 1231: Usque ad Danubium ad Vrrewy qui est sub ecclesia Erdeud (OL. D. 168). 1231/1397: Versus siluam Erdeud (uo. 174).] [Vö. ág, bárdalja, berék, bükk, égér, egrés, fejszefolyó, fekete, fenyő, fiatal, gyermek, haraszt, ispánság, kerek, konyha, kőrös, köz, lapos, liget, majorság, makkos, nyár, nyír, szil, tölgy, vágott-erdő.]

erdő-bér, -bir: census silvarum; waldzins NySz. **1492**: Intra festum beati Andree apostoli propter erdeuber communiter soluent denarios regales XX (OL. D. 36992). **1518**: Eadem possessio Keczel in festo beati Martini Erdeubyr soluit (uo. 37007). **1520**: Tenentur dare pecunias que vocatur lirth [igy] penz idest erdeuber (uo. 37327). **1521**: Prouentus Silue wigo Herdoberth (uo. 37179). Portauerunt Erdoe berth (uo.). **1528**: Erdeubeer. Raakpenz (OL. UC. 12/42). **1588**: Az zepalaky erdő bér (OL. Nád. 41).

erdő-elü, -elv, l. Erdély.

erdő-hát: tergum silvae, silvae vicinia; wald-gegend NySz. waldrücken BM. **1251/1255**: Inde ad meridiem super Erdeuhat (OL. D. 407). Uadit ad orientem super angulum silue et in Erdeuhat sunt mete (uo.). Inde ad meridiem super Erdeuhat (uo.). **1401**: Monticulum Erdeuwath dictum (uo. 8650).

erdő-ispán, -ispány: spanus sylualis Kr.; waldgespan BM. **1752**: Erdőknek őrzisére, megtartására szükséges erdőispányok és csősze az uraság részéről nem rendeltettek (GazdtörtSzemle VI.138). Hogy minden districtusban, ahol erdős helyek vannak, conventionátus erdőispányok tétessenek (uo.).

erdő-ispánság: [quaestura silvarum; amt eines waldgespans, forsteramt]. **1454**: Nos dedimus et ymo donauimus Erdyoysspanssagoth [igy] ad Castrum videlicet Zidowar pertinentem (OL. D. 14897, l. Pesty. KrassóvmTört. III.400). [Vö. Prenotatum Ispanssagoth in Silwis suprascriptis (uo.). In eodem Ispansago silvarum (uo.).]

erdő-óvó: [custos silvarum; waldhüter]. **1300/1323**: Quendam nostram terram Asgutherdewow [igy?] nuncu-

patam in districtu de Sarus sitam vacuam et habitatoribus destitutam super qua quondam custodes siluarum nostrarum residebant ad Sarus pertinentem cum monte Nerlez (Körmend, Sebesiana fasc. 2, nr. 4). **1351**: Quasdam possessiones nostras Regales Jakoteleke et Erdeuouotelek vocatas in Comitatu Wessprimiensi existentes habitatoribus destitutas (Körmend Heim 120). **1353**: Priuilegium quoddam excellentissimi principis domini Ladislai Regis Hungariae super terris Custodum siluarum et piscatorum tunc regalium prope villam Patak Erdeuouou et Halaz vocatorum (Múz. Soós). [Vö. NyK. XXV. 152. Vö. 1280: Quendam terram custodum siluarum nostrarum ad Potok pertinentem Roduan uocatam prout in antea contulisse dicimus eidem pacifice possidendam (Múz. Soós).]

erdő-örzö, -örző: silvae custos; waldhüter NySz. **1489**: Valentinum Erdewuryzew (Múz. Kállay). **1587**: Zombath Balas erdő örző (OL. UC. 12/42).

erdő-sing, -seng: [längenmass für wälder?]. **1368**: Mensurando in latitudine sex cubitos wlgariter Erdeusengh dictos (Múz., l. ZalaOkl. II.31).

ERDÖG, l. ördög.

ERDÖL, erdél, erdell, erdöll: silvam caedo; umhauen, holzen NySz. **1413**: Inter viam Erdelewth [olv. erdél-út v. erdöll-út?] et Zelewuth vocatas (OL. D. 10086). **1437**: Penes quendam viam Erdelewth nominatam (Múz. Kállay). [Vö. «Erdöllő út: amelyik út faluba nem, csak erdőbe vezet. Székely szó.» Barabás József dr. adata az új Nagy Szótárhoz, 1900.] **1545**: Vyonna meg vasastattam es meg talpaltattam az erdöllő tar szekeret (OL. Nád. 40).

ERDÖLL, l. erdől.

ERDÖLŐ-FEJSZE, erdöllő: arboraria securis NySz.; [axt zum wald-umhauen]. **1545**: Vöttem ég erdöllő fejszet (OL. Nád. 40).

ERDÖLŐ-PÉNZ, erdőlő: [gebür für das wald-umhauen]. **1480** k.: Reethpenz florenos II. Erdeleupenz florenum I (OL. D. 36995).

ERDŐS: siluosus, silviger; waldig, bewaldet NySz.; [silvarum possessor; waldbesitzer, waldeigenthümer?]. NySz. **1211**: In uilla Supoc hii sunt vdmnici Zegen Erdeus Zorida Hontus (Pannh. Tih. 1/5). Feguueres Erdeus [szn.] Horogus (uo.). **1300**: Anianus filius Erdeus (Múz. Jankowich). **1409**: Johannes dictus Erdeus (Múz.). **1416**: Georgio Erdeus (Lelesz Acta 36/29). **1752**: Hogy minden districtusban, ahol erdős helyek vannak, conventionátus erdőispányok tétessenek (GazdtörtSzemle VI.138).

ERE: camus, frenum; zaum, halfter NySz. (1. jel.). **1493**: Ad frena equorum quinque wigo Ereh (EPSz. fol. 31). [Vö. Freckay János, Nyr. XXX.192.]

ERECS?: **1240** k.: Feneta que sunt inter Erech [olv. erecs?] et Ceres fluuios (Pannh. 61/8). **1252**: Deinde iuxta stagnum Erech conterminatur (OL. D. 369). **1428**: Prope fluuium Erecz vocatum (Múz. Jesszenszky).

ÉREG, l. öreg.

ÉREGBÍT, l. öregbít.

ERÉGET: missito; nach und nach loslassen NySz. (1. jel.) [herablassen, herabgleiten lassen]. **1256**: Deinde ascendit ad unum Berch qui uulgo eregeteuhg uocatur (Pannh. 10/G). **1419**: Veniret in vallem ad fluuium circa quendam decluiatam wlgariter Eregethew dictam (Múz. Soós). [Vö. «Eregetőhegy alatt olyant kell

értenünk, a honnan a szálfákat lecsusztatni szokták» Tagányi K., ErdészetiOkl. I. bevez. XV. l. Vö. még: «*Leeregetni* a hegyről a fákat» CzF. *ereget* a.] [Vö. fa-erégető.]

ERĚGETŐ, vö. fa-erégető.

ĚRÉM, l. örém.

ĚRĚMEST, l. öröмест.

ERÉS, -ÍTÉS, l. erős, -ítés.

ERESZKĚDŐ: descensus ex monte; abhang NySz. 1560: Egy szél [szántóföld] az Ördögerezské-dője alatt, két szalagot, kit hinak Tima örökének [stb.] (SzékelyOkl. V.76).

ERESZT: sino, dimitto; lassen, loslassen NySz. (2. jel.). 1383: In terra *Herezthwe* vocata duas vineas (Múz.). 1548: Az panczer kesztütől hog' bele *ereztettem* [jelentése?] (OL. Nád. 49). 1646/1727: Midőn az malmot kihordják, bérakják és lisztre *eresztik*, az gazda tartozik egy forinttal és az melléje étellel (GazdtörtSzemle VII.123). Hogyha a gazda felső új követ veszen, az molnár bécsinálja és lisztre *ereszti*, tartozik a gazda: 1 forinttal és étellel (uo. 124). [Vö. föl-, visszaereszt.]

ERESZTĚÍNY ? l. eresztvény.

ERESZTĚK, l. vízre-ereszték.

ERESZTETLEN: inconflatus; ungeschmolzen NySz. 1556: *Ereztetlen* achel tyzennegh remek Ereztet achel hatwanót font (OL. Nád. 49). 1587: Eg' choporth erezteth saletrom *Ereztethlen* saletrom (OL. UC. 12/42). 1605: *Ereztellen* saletrom (uo. 28/61).

ERESZTĚTT: [conflatus; geschmolzen]. 1556: Ereztetlen achel tyzennegh remek *Ereztet* achel hatwanót font (OL. Nád. 49). 1587: Eg' choporth *erezteth* saletrom *Ereztethlen* saletrom (OL. UC. 12/42).

ERESZTĚVÉNY, l. eresztvény.

ERESZTĚVÍNY, l. eresztvény.

ERESZTVÉNY, *eresztĚiny* ? *eresztĚvény*, *eresztĚviny*, *eresztviny*: 1) silva succrescens; niederwald NySz. (1. jel.). 1231: Dimidium partem saltus qui wigo *Eresteun* dicitur (Múz. Forgách). 1234/1364: Vadit iuxta vnum *Erezthwen* (MonStrig. 1305). 1244/1296: Ad vnam paruam siluam quod vulgo vocabulo *erezteuen* dicitur (Wenzel VII.165). 1257: Uadit iuxta magnam siluam que dicitur *Erezteuen* (OL. D. 456). 1265: Prope Benke *erestewene* (uo. 595). 1288: Saltum qui vulgo dicitur *Erezteyn* [igy? vö. «ásoány»] (HazaiOkl. VII.108). 1281/1296: Ad vnam paruam siluam que vulgo uocabulo *erestewen* dicitur (Wenzel IX.323). 1282: Iuxta quandam paruam siluam que vulgo *Ereztein* dicitur (OL. D. 30582). 1282/1325: Vnum virgultum quod *erezteuen* wlgariter appellatur (Wenzel XII.371). 1298: Vnam paruam siluam quod wlg. vocabulo *erestewen* dicitur (uo. V.194). 1324/1342: Ad latus cuiusdam permissorii quod wlg. *Erehtuen* [igy] dicitur (OL. D. 2265). 1324/1354: Ad latus cuiusdam permissorii quod wlg. *Erezthwen* dicitur (uo. 4459). 1325: Circa siluam quandam wlgariter *Farcasereztewyn* vocatam (Múz. Motesiczky). 1327: Paruam siluam wlg. *Erezthwen* vocatam (OL. D. 2468). 1340: In *Eresteuen* tria iugera (Körmend III/2, Pezyc 86). 1347/1358: A siluis quod wlg. *Erezthwen* dicitur (OL. D. 4716). 1348: Perueniret ad vnum locum wlgariter *Ereztuin* vocatum (Múz.). 1363: Silviam [igy?] vetidam wlgariter *erestwyn* dictam (HazaiOkl. 267). 1364: Prope quandam siluam wlgariter *Erezt-*

uen dictam (Múz.). 1370: Cuiusdam rubeti wlgariter *Erezthwen* appellati (Múz. Fejérpataky). 1373: Siluam wlgariter qui dicitur *herestuen* (uo. Kapy). 1382: In eodem permissorio wlgariter *Erezthuen* vocato (OL. D. 6923). Siluam suam *Erezthwen* vocatam (Körmend Heim 303). 1385: Prope siluam vngarice *Nogereztwyn* vocitatum habentur Jugera terrarum sex (Veszpr. 6, Gyulakeszi). 1386: Vnum in loco *Erezthuen* alia vocitatum (Körmend, Heim 347). 1413: In loco *Erezthuen* alia vocato (OL. D. 10126). 1426: Terrarum arabilium in loco *Erezthweneleth* vocato (Veszpr. 8, Jutas). 1430: Alias Siluas simplices Merkyochere *Zepewrethwen* [olv. eresztvény?] (Lelesz Acta 49/14). Siluas Simples Nyaras Chokas Thokerek Agerdew Merkyochere *Zepewrethwen* (Múz. Kállay). 1452: Silue permissorie wlg. *Heresthwen* nominate (Lelesz Acta 63/11). 1454: Siluam abcisam que *Ereztwen* nominaretur (OL. D. 31147). 1470: Cuiusdam Silue *Herezthwen* (Múz.). 1475: Siluam hozywerezthwen (HazaiOkl. V.330). 1486: In loco *Erezthwen* appellato (Veszpr. 8, Jutas). 1496: Siluam siue permissorium *Erezthwen* dictum (Lelesz Prot. II.234). 1506: Siluam *Erethhwen* (OL. D. 37005). 1516: Siluam Kysereztthwen vocatam (Lelesz Acta 122/48). 1518: In loco *Ereztweneleth* vocato (Veszpr. 8, Jutas). 1519: Silue que vocantur Kezeperezthwen et alia iuxta eandem Elewerezthwen (Múz. Kissfaludy). 1523: Vna silua *Erethhwen* vocata (OL. D. 37007). 1552: Quoddam Lucum siue premissorium [igy?] wlg. *Erezthwency* noncupatum (Múz. Kállay). || 2) [sprosse, sprössling]. 1255/1415: Vinee vero de anno preterito plantate ab ipsis nobilibus crescentium dimisse que *Herezthuen* dicuntur (Veszpr. 6, Gyulakeszi). [Vö. «Eresztvény... az ereszténi igéből származik és sarjadjó erdőt jelent s az oklevelekben ehhez képest rendszerint mint tilalmas fordul elő» Tagányi, ErdészetiOkl. I. bevez. XIII. lap. Vö. még CzF., MTsz., Nyr. XXX.386 és Bartal *nemus permissorium* a.]

ERESZTVÍNY, l. eresztvény.

ÉRĚTLEN ? l. erőtlen.

ĚRETLEN ? *íretlen* ? immaturus; unreif NySz. 1331: *Eretlen* [a. m. éretlen v. erőtlen?] de Morocha (AnjouOkl. II.556). 1377: Gregorius filius *Iretlen* [olv. íretlen, a. m. éretlen?] (MonCivZagr. I.265). 1408: Johannem dictum *Erethlen* (ZalaOkl. II.337).

ERETNĚK, *eretnök*: haereticus; ketzer NySz. 1357: Stephanum dictum *Eretnuik* (ZalaOkl. I.574).

ERETNŐK, l. eretnők.

ĚRGALMAS, l. irgalmas.

ERGE: 1501: Particula terre Thwlsoerge nuncupate (Lelesz Acta 109/3). [Vö. 1. *erge* MTsz.]

ERGELE: 1436: Stephano dicto *Ergele* (Múz. Békassy). [Vö. *ergellés* MTsz.?]

ÉRIK, vö. árpávalérő-körte, elérík.

ÉRIZŐ, l. őrző.

ERKÉLY: podium, exedra, pergula, ecphora, menianum; erker NySz. 1412: Pugnaculum vero vulgo *erkel* vocatum supra portam ipsius castris interioris edificatum (OL. D. 10758). 1412/1420: Propugnaculum vero wlg. *Erkel* vocatum (uo.). 1510 k.: In circuitu ipsius alyoso fecit labore duo *herkel* (uo. 26235). 1517: Aliquo atrio wlg. *erkelyel* (Pannh. 72 N). 1539: De disponendo *erkel* (OL. Nád. 48).

ÉRKÉZIK, vö. be-, ráérkëzik.

ERKÖLC: [natura, indoles; natur, naturell]. 1630—48: Hogy valami ros *erkölesü*, felrugó, vagy ki magát ördöglené, s el nem menne ember alatt, olyat [t. i. lovat] ne találjon venni (GazdtörtSzemle I.288) [Vö. NySz. más jel. és MTsz. 1. jel.]

ERMÉNY, -ÉS, 1. örvény, -és.

ERMÍNY, 1. örvény.

ERNÉ? 1. Ernő.

ERNŐ? Erné? Ernye?: [Ernestus? Irenaeus?]. 1322: Possessiones Moyspaulia et *Ernefastephan*-*pulia* (OL. D. 2122). [Vö. CzF.]

ERNYE? 1. Ernő.

ERNYŐ: tegulum, tegumen; schirm NySz. 1544: Attam az hinto czinaltatasaban az *ernőert* es az rez gombokert (OL. Nád. 41). 1601: Pro curribus duobus coportorium vulgo tazerker *erniö* (KPénzügymLt. Hungarica). 1638: Egy tarszekerre valo *erniö* vagy kava (OL. UC. 2/34).

ernyő-vas: bügel BM. 1548: Az kocyra *ernyo* *uasat* (OL. Nád. 40). 1572: Uram kocyara *ernyo uasat* (uo.). [Vö. CzF.]

ERŐ: vis [stb.]; kraft, macht NySz. (1. jel.). 1222: Nomina uero hominum de predicta uilla scilicet Nulos hec sunt Forcos Buus Mech Cumur Och *Ereu* [a. m. erő?] (Pannh. 3/L). 1237: Quorum nomina sunt hec Vocha cum filio Vot nomine Nuhu cum filiis Mortanus cum fratre suo nomine *Erev* Chede cum fratre suo nomine Paulo [?] Zumbot (uo. 1/C). 1305: Nicolao filio *Ereu* (AnjouOkm. I.92). 1643: Ha valaki olto-ványt . . . ellop, avagy levág, . . . megbizonyodván 20 forinton convincáltassék, melyet a földesurak exequál-tassanak főszolgabíró és esküdő *erejével* (Gazdtört-Szemle VI.470). 1752: Kegyelmes urunk ő herczeg-séginek mindjárt eleintén tisztartóságoknak saját keze írása és pöcsétje alatt kiadottt instructiójának s rendelésének 9. punctuma *erejével*, keményen meg vala hagyva, hogy az uraság erdei pusztulásra ne jussanak (uo. 138).

ERŐS, erés: 1) validus [stb.]; stark, fest NySz. (1. jel.). 1211: In uilla Derechey hii sunt ioubagiones Zemente *Ereus* (Pannh. Tih. 1/5). Piscatores isti sunt Herney Borid Nideat Guirold Zenthe *Ereus* Vodos (uo.). 1217: In Wasul eciam eiusdem ecclesie predio odvornicos tres Mucad Fele *Ereus* (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1222: Tres mansiones vduornicorum Warou fele et *ereus* (uo.). 1231/1397: Descendensque ad caput *Ereusag* nomine (OL. D. 174). 1240 k.: In predio Beled hec sunt nomina vduornicorum *Ereus* Haga Menke Moco (Pannh. 61/8). Hec sunt nomina carpentariorum de eodem predio Guzu *Ereus* Zallas Beneduc (uo.). 1291: Nycolaus Niger filius *Ereus* (HazaiOkl. 131). 1294: Nicolai filii *Ereus* (OL. D. 1400). 1330: Benedicto filio *Ereus* (AnjouOkm. II.473). 1333: Vallem *Ereus*velg nominatam (KárolyiOkl. I.81). 1366: Ad locum qui dicitur *Ereus*patakfev (OL. D. 30691). 1400: Petrum *Ereus* dictum (ZichyOkm. V.155). 1419: Johanne dicto *Ereus* (Pannh. Hítel. 52). 1433: Georgio *Ereus* (OL. D. 12527). 1451: Stephanus *Ereus* (uo. 14467). 1452: Matheo *Ereus* (Lelesz Acta 63/22). Matheo *Ereus* (Múz. Kállay). 1466: Michaellem *Ereus* (uo. Kisfaludy). 1476: Elia *Ereus* (uo. Kállay). 1481: Matheo *Ereus* (OL. D. 18534). 1507: Thoma *Ereus* (Lelesz Acta 115/33). 1556: Eg funt *eres* chivorna [chevorna?] (OL. Nád. 49). 1602: *Erős* Balás. *Erős* Jakab (SzékelyOkl. V.188). *Erős* Balás. *Erős* Antal (uo. 228). 1630—48: Erre kell igen ő kegyelmének vigyázni, hogy az ló *erős* száju ne legyen, mert az *erős* száju ló merő ellenség

(GazdtörtSzemle I.288). || 2) [panni genus; eine art tuch]. 1522 k.: Una pecia *erws* optimi (TörtTár 1889. évf. 377). De una joppa simplici de welez aut de *ereus* (uo. 379). 1528: Vnam tunicellam de *ereus* factam (OL. Nád. 42). 1531: Pannos hernacz, athlacz, *ereus* et alias similes (OL. Kolozsm. 106). 1545: De una pecia forstath tenuis et simplicis hungarice *Ereus* vocati (KPénzügymLt. Denkbuch 384. köt.). [Vö. *velencei-erős*.]

ERŐSÍTÉS, erésítés: munimentum; stárkung, befestigung NySz. (1. jel.). 1564: Az papok jobbágyit kedig egyéb mivel ne bánásák az vár *erésítésének* kivüla, a mint akkor is meghatta asszonyom ő nagysága (GazdtörtSzemle I.74).

ERŐTLEN? erétlen?: infirmus, invalidus [stb.]; kraftlos, entkräftet, schwach, machtlos NySz. (1. jel.). 1331: *Eretlen* [a. m. erőtlen v. éretlen?] de Morocha (AnjouOkm. II.456). 1408: Johannem dictum *Erethlen* (ZalaOkl. II.337).

ÉRSÉK: archiepiscopus, metropolitano; arz-bischof NySz. 1299: De uilla *Ersek* (MonStrig. II.474). 1458: Stephano *Ersek* (Múz. Forgách). 1461: Petro *Ersek* (OL. D. 15595). 1474: Clemente *Ersek* (Lelesz Acta 84/8). 1481: Johannes *Ersek* (OL. D. 18583). 1488: Benedictus *Ersek* (Pannh. 17/Aa). 1489: Dominicum *Ersek* (Lelesz Acta 98/31). 1495: Alberto *Ersek* (Múz. Forgách). 1518: Francisco *Ersek* (uo.).

ERSZÉNY: crumena, marsupium [stb.]; geld-beutel, börse NySz. 1769: En jvaslom Predikator Uramnak, hogy többé ne excurrályon kend, mert *erszénye* bányja meg (CanonVisit. 195). [Vö. *csapos*, *szijsz-erszény*.]

erszény-gyártó: crumenarius, zonarius; beutelmacher NySz. 1530: Georgius *Erszenygartho* (OL. Kolozsm. 106). 1629: Nicolaus *Erszenygartho* (Canon-Visit. 155). 1635: *Erszenygyártó* céh (GazdtörtSzemle VIII.481).

ERSZÉNYÉS: crumenarius: taschner NySz. 1602: *Erszeny*es János (SzékelyOkl. V.283).

ÉRTET: [suppedito alicui aliquid; mit etwas versehen]. 1677: A mely pénzt mostan felvettem, karózás és kötésre igen felmegyen. Hanem, ha jó alkalmatossága adatik kegy-nek, forgatásra még pánzzel *értessen* (GazdtörtSzemle III.276). [Vö. NySz.]

ÉRTŐ: intelligens, doctus, peritus; kenner, verständig NySz. (1. jel.). 1398: Petrum *Erthew* nominatum (ZichyOkm. V.67). 1416: Benedicto *Erthew* (Lelesz Acta 36/29). 1456: Gregorius *Erthew* (OL. D. 15082). 1470: Emerico *Erthew* (uo. 17061). 1476: Bartholomeo *Erthew* (Lelesz Acta 86/25).

ÉRV, 1. örv.

ÉRZSÉBET, *Élzsébet*: Elisabeth, Elisabetha MA³. 1244 k.: Manumitto Mogd libertinum cum uxore sua nomine *Ersebyth* [igy?] (HazaiOkm. VIII.43). 1334: Villa Scentelsebeth (OL. D. 3804). 1390/1397: Georgius filius Petri de Zenthelsebet (KárolyiOkl. I.439). De dicta Zenthelsebet (uo.). 1411: Datum in Zenthelsebethfalua (SztárayOkl. II.105). 1451: Lorandi de Zenthelsebeth (OL. D. 14487). Possessionem Eghazsenthelsebeth appellatam (Múz. Dances). 1621: *Ersebet*, *Elsebet* MA³.

ESIK: 1) obtingit, accidit; es geschieht, es trifft sich, es kommt vor NySz. (4. jel.) 1564: Az szegény nép szolgáltatásáról miért hogy nagy panaszkok *esének* asszonyom otllétében, azért [stb.] (GazdtörtSzemle

174). Asszonyomnak ott létében arról is panaszok *esének*, hogy [stb.] (uo. 76). 1634: Az ki ezt el mulatna megh Palezattatik erette, azutan naguibis *esik* rayta (Magyarorsz. állap. ezeréves fennállásakor VIII.896, vö. GazdtörtSzemle VII.131). || 2) [stare, constare; kosten]. 1635: Az új fejeér ólom mázsáját per Rf 40—Rf. 42 *Esik* fontja annak 60 d (GazdtörtSzemle VIII.480). 1636: Ha pedig halált érdemlő rab *esik* kezéhez, az olyant Regécz várába küldje (uo. I.272). || 3) [befallen]. 1677: A szőlőkben, uraim, csak egy is nincsen kivető. Igen szép természettel vannak, a fekete ragya *este* ugyan, de türhető (uo. III.276). [Vö. általesik.]

ÉSKÁTUL(Y)A, 1. skatulya.

ÉSKÁTUL(Y)ÁCSKA, 1. skatulyácska.

ESKÉTT, 1. eskütt.

ESKITT ? 1. eskütt.

ÉSKOLA, 1. iskola.

ESKÜDT, 1. eskütt.

ESKÜSZIK: juro [stb.]; schwören NySz. 1602: Miko György beteg, nem jöhet *eskeni* [olv. eskenni] (SzékelyOkl. V.209).

ESKÜT: jurare facio, juramento adstringo; schwören lassen, beschwören NySz. 1581: Minden falu az ő falujában 12 hűtös bírákot *esküssenek*, kik az tilalmas vetésnek oltalmazására gyakorlatossággal vigyázzanak (SzékelyOkl. V.124). 1593/1628: Negyedik tisztí az ungvári főbírónak, hogy a szőlőhegy és mezőkerülésre embereket *esküssön* (GazdtörtSzemle III.104).

ESKÜTT, *eskütt*, *eskitt*?: 1) [juratus -a -um; jure jurando confirmatus; mit einem eide bekräftet]. 1438: Sub quadam arbore *Eskuthfa* vocata (OL. D. 13245). 1522: Vsque ad semitam *Eskewth*hatar-ewsenye (uo. 37354). || 2) juratus; geschwornen NySz. 1465: Jacobo *Esketh* (Lelesz Prot. Parv. 23a). 1467: Nicolai *Eskewth* (Lelesz Acta 78/19). 1469: Matheum *Eskewth* (Veszpr. 5, Fadd). 1492: Petrus *Eskuth* (OL. D. 36992) 1495: Valentino *Eskyth* (Veszpr. 5, Fadd). 1504: Stephano *Eskwth* (OL. D. 29588).

ESKÜTTET: 1) adjuro, juramento adstringo; beschwören, beeidigen NySz. 1650: Az henteller [igy?] meszarok keozt is kell *esküttetni* (OL. Kolozsm. 50). || 2) [copulo, connubium sancio: trauen]. 1769: Sátai Plebanus Úramnak Sok panaszai vagynak kigyvelmedre, hogy kigyvelmed az *eo* kigyvelme jurisdictiójába ingerállya magát, *esküttet*, keresztel, temet (Canon-Visit. 194).

ESKÜTTESÉG: 1634: Az *esküdtsegbeli* [igy?] bírák uraimék (KomárJk.).

ESLÍK ? 1. esőlék.

ÉSLÓG, 1. islóg.

ESMÉG, 1. ismét.

ESMER, **ESMÉR**, 1. ismer.

ESMERŐS, 1. ismerős.

ESŐ, *esső*: cadens: fallend NySz. (1. jel.). 1453: Quosdam meatus aquarum Kysekendmelleke Naghesew (OL. D. 30828).

eső-kötés: 1728: Rósa Dániel hozzámment volt és

egy tökben ördögös practica *eső kötését* elvitte és a Tiszába vetette (Reizner: SzegedTört. IV.397). [«Esőkötés a boszorkányság egyik képzelt tudománya, mi által szárazságot idézhetnek elő». Kovács János közlése.]

eső-palást: [paenula, pallium, quod pluviae est; regenmantel]. 1546 Vram *esső palastyat* (OL. Nád. 42).

eső-süveg, -siveg: [pileus, qui pluviae est; hut für regenwetter]. 1546: Eég selem *eső siueget* (OL. Nád. 42). 1548: Wöttem uramnak *eső siueget* (uo. 49).

ESŐLÉK ? *eslik* ? : seobs, ramentum, fragmen, fragmentum, putamen, minutia; abfalle NySz. 1572: Uram madarynak *eslygh* [igy? a. m. esőlék?] hust (OL. Nád. 40).

ESPÁN, -**SÁG**, 1. ispán, -ság.

ESPÉRÉS, *espērēst*: antistes dioecesis, archidiaconus; unterdechant, senior NySz. («*espērēst*» a.). 1769: Ennél többet soha ellenem nem szóllott sem *Esperestet* sem Püspököt se Érseket előttem soha sem emlegette (CanonVisit. 195). [Vö. MTsz.]

ESPÉRĚST, 1. *espērēs*.

ESPINÁLC, 1. spénót.

ESPITÁLY, 1. ispotály.

ESSES: [formam litterae S habens; S-förmig]. 1687: Egy gyöngyös nászli [a közlő szerint így, olv. mászli], kinek közepiben egy *esses* forma arany-boglár vagyon (Mihalik: KassaÖvtTört. 82). 1691: Egy gyémántos nyakban való öltözet, kiben vagyon 5 gyémántos boglár, circiter tíz-tíz gyémánt egyben, *esses* forma boglár (uo. 86).

ESSEZ [tkp. «ez s ez»]: 1643: *Essez* fiának szidta (DebrJk., 1. NyK. XXVI.345). 1650: Úgy szidalmazta ötet, *essez* lélek leánya (uo.). [Vö. *esse* NySz. és Tóth Béla, Nyr. XXVII.31].

ESSŐ, 1. *eső*.

EST, *estve*: vesper, serum, vespera; abend NySz. (1. jel.). 1589: Jövel *ug* mond *estuer*e lampassal es zakual (OL. Nád. 41). [Vö. *dél-est*.]

ESTÁB, 1. *istáp*.

ESTAMÉT, 1. *istamét*.

ESTÁP. 1. *istáp-gyértya*.

ESTĚFÁN, 1. *István*.

ESTFÁN, 1. *István*.

ESTRÁNG, 1. *istráng*.

ESTVÁN, 1. *István*.

ESTVE, 1. *est*.

ESVÉNY, 1. *ösvény*.

ÉSZ: mens; vernunft NySz. 1413: Matheus *Eze* [a. m. ész?] dietus (ZichyÓkm. VI.257). 1434: Sebastianus *Ez* [a. m. ész v. iz?] (Múz. Kállay). 1482: Petro *Eze* (Veszpr. 9, Kovács). 1586: En Bernáld Miklós alsó-esernathoni noha Istennek akaratiából testemben beteges vagyok, de egyébképpen *eszemmel* levén, teszek ilyen utolsó testamentumot (SzékelyOkl. V.140).

ESZÉS, eszös: prudens [stb.]; klug NySz. 1389: Luchas *Ezus* [olv. eszös]. Valentinus Zenthus (OL. D. 7467). 1391: Paulum dictum *Ezses* (ZichyOkm. IV.469). 1466: Anthonius *Ezes* (OL. D. 16408).

ÉSZIK, vö. mēgēs.

ÉSZKÁBA, iszkába, szkába: fibula; klammer, band NySz. 1494: Ad emenda *Zkaba* pro nauibus (Engel: GeschUngR Reichs 1.96). 1587: Az komphoz *izkaba* wereser vettem ket zal wasath (OL. Nád. 40). [Vö. CzF. MTsz.]

ESZKÖZ: medium, instrumentum; mittel NySz. (1. jel.). 1638: Lapoczka gust es egieb malomhoz valo *eszközt* (OL. UC. 2/34). [Vö. ház-eszköz.]

ESZÖS, 1. eszēs.

ÉSZTÁR, isztár: [panni genus; eine art tuch]. 1522 k.: Una pecia *Ezther* [olv. *ezthar*] (TörtTár. 1889. évf. 377, egykorú másolathól). 1545: Eg veg zöld *eztari* (OL. Nád. 40). Eg weg *iztar* (uo. 49). [Vö. *ástar*: doublure, tout ce qui sert à doubler; *ástarleg*: étoffe légère pour doublure (Barbier de Meynard: Dictionnaire Turc-Français). L. még *astar* Bartal.]

ÉSZTÉKE, 1. ösztöke.

ESZTEN: [vö. NySz. 1. jel.]. 1550: *Ezten* zerdatul fogwa hany tonyat wontak es menny halat fogtak (OL. Nád. 49). 1556: Harmad *ezten* wasarnapra tellieseghel megh fizethyk (U. J.). 1613/1696: Ha azalatt leteszi az contradictio alatt az örökségnek az árát. lássa, de harmadnap *eszten* nap mulva, ha le nem teheti, szabad legyen a pure költ levelet megpecsételni (GazdtörtSzemle VII.414).

ESZTENDŐ: 1653: És így minden nyolczad nap mulva folyjanak az pörök szent Gergely pápa napig. Azután *esztendő* törvénynapig abban marad az pör és jövendőben azon punctban leváltatik, kiben félben marad az pör (GazdtörtSzemle I².31). [Vö. NySz.] [Vö. *eszten*.]

ESZTENDŐS: anniculus; jáhrig NySz. 1425: Georgius *Ezthendeus* (Lelesz Acta 45/53). 1549: *Eztendos* borywk (OL. Nád. 41).

ÉSZTÉRÁG, esztérág, esztrág, esztrák: ciconia, pelargus; storch NySz. 1369: Venit de valle *Eztrak* [a. m. esztérág?] (Veszpr. 3, Bogárfölde). 1422: Circa quendam meatum aque *Ezthrakpathaka* nuncupatum (OL. D. 11181). 1423: Circa quendam meatum aque *Ezthrakpathaka* nuncupatum (Lelesz Met. Ung 4). 1467: Johannem *Ezteragh* (OL. D. 16555). 1478: Insule sue *Ezthrakzygethe* (Veszpr. 107, Egerszeg 16). [Vö. CzF. MTsz.]

ESZTÉRGÁLYOS, esztérgáros: tornator, tornarius; drechsler NySz. („esztérgáros” 1. jel. a.). 1477: Andreas *Ezthergarus* (Veszpr. 107, Hagymáskér 4). 1492: Martinus *Ezthergaros* (Körmend III/4, Batthyán 65). 1504: Egidio *Ezthergaros* (OL. D. 21269). 1518: Egidio *Ezthergaros* (uo. 23029). Paulo *Ezthergaros* (Múz. Forgách). 1520: Andrea *Ezthergaros* (uo.). Benedicto *Ezthergaros* (Pannh. 66/15). [Vö. esztérgár.]

ESZTÉRGÁR, isztérgár, osztérgár? osztorgár: [tornator, tornarius; drechsler]. 1243: Terram vduornicorum nostrorum *ezturgar* uocatam (Kubinyi: MTörtEml. I.18). 1270/1281: Villam *Wzturgar* (Múz. Ertl). 1278: Terram *Vzturgar* [igy?] uocatam (Wenzel IV.171). 1335: Villam *Estergar* (ZalaOkm. I.301). 1405: Ladislaus *Eztergar* (Lelesz Acta 28/25). 1422: Johannis dicti *Wzturgar* (HazaiOkm. V.214). 1424: Johanne *Ezthergar* (Lelesz Acta 44/37). 1426:

Damianus *Eztergar* (Pannh. 50/Ttt). 1434: Matheus *Eztergar* (Pannh. 48/Zz). 1481: Stephani *Ezthergar* (OL. D. 18460). Stephani *Ezthergar* (uo. 18462). 1493: Andreas *Ezthergar* (Lelesz Prot. III.242). 1524: Gregorio *Ezthergar* (Lelesz Acta 130/55). 1602: *Iztergár* István jobbágy (SzékelyOkm. V.234). [Vö. NySz. más jel.] [Vö. esztérgályos.]

ESZTÉRGÁROS, 1. esztérgályos.

ESZTÉRÓ, 1. ösztörű.

ESZTÉRŐ? 1. ösztörű.

ESZTÉVÉR, 1. ösztövér.

ESZTÖKE, 1. ösztöke.

ESZTÖRŐ? 1. ösztörű.

ESZTÖVÉR, 1. ösztövér.

ÉSZTRÁG, ÉSZTRAG, 1. esztérág.

ÉSZTRÁK, ÉSZTRAK, 1. esztérág.

ÉSZTRÉNGA, sztrénga, sztronga: claustrum ovilis, locus mulctus; hürde NySz. 1554: Quilibet kenez de integra sessione tempore *Ztronga* oues XII (OL. UC. 45/36). 1567: Singulos sex agnellos in *ztronga* ad festum Penthecostes (uo. 40/35). 1569: Restant in Zatmar oues maiores in *Ztronga* exacte (uo. 47/35). 1570: Kenezius singulo anno soluit tempore *stronga* vnum agnum et caseum (uo. 18/23). 1619: *Eztrenga* pünkösdben Ugian pünkösdben *ztrongan* soltezok jövedelme (uo. 22/21). 1621: In festo penthecostes ratione *stronga* quilibet scultetus pendit annuos agnos vel oues steriles quatour et agnellum vnum (uo. 2/31). [Vö. CzF. MTsz.]

észtrénga-barány: 1570: Colliguntur agni *ztrongabaran* dicti (OL. UC. 18/23). 1594: Szent Georgi napban az kinek barannia vagion, ha tiz vagion is egriet fognak ezt eök *sztrengha* barannak hyak (uo. 113/5).

ÉSZTVÁTA, 1. osztováta.

ÉSZTVÉR? 1. ösztövér.

ÉT, 1. öt.

ÉTÉK: cibus, esca [stb.]; speise NySz. 1544: Eg könyue [igy?] aranyat uettem etek aranazny (OL. Nád. 47). [Vö. hideg-, túrós-éték.]

éték-lé: [intinctus; brühe]. 1544: Borert kit *etek* leben uittek (OL. Nád. 40).

éték-melegítő: mensarius foculus, batillus mensarius; kohlpenfanne NySz. 1635: Két kis rézmozsárka. Egy *étekmelegítő* réz (Mihalik: KassaiÖtvTört. 223).

éték-tartó: [speisebehälter]. 1490: Instrumentum in quo ponuntur cibaria *Ethekthartha* (OL. D. 26048).

ÉTEL-ITAL: victus; speis und trank, lebensmittel NySz. 1544: Az vendeg fogadonak *etelert italert* (OL. Nád. 40).

ÉTETÉS: cibatio, pastus; speisung, fütterung NySz. (1. jel.). 1731: Midőn ennekélőtte circ. 7 esztendőkkel szegényeket étetett volna, Csipkekötő aszszony is *étetésben* jelen volt, mondá az fatens feleségének. Kié ezen gyermek? (Reizner: SzegedTört. IV.470). [Vö. «Szegeden szokásos a temetések alkalmakor, néha a haláleset évfordulati napján a népnél 5–6 koldust megvendégelni, ezt a megvendégelést *étetés*-nek nevezik» Kovács János közlése.]

ÉTT, vö. harang-öntő.

ÉTTÉVÉNY, l. öttévény.

ÉTVEN, l. ötven.

ÉTVÉS, l. ötvös.

ÉVEG? l. üveg.

EVET: sciurus; eichhörnlein NySz. 1520: Siurum wlgo *Ehweteth* (OL. D. 37327). 1525: De singulis jobagionibus sessionatis tenentur dare *Eweth* (uo. 37000).

EVETES: [sciuris copiosus; reich an eichhörnchen]. 1392: Dirigitur ad Siluam *Euethes* (Pannh. Tih. 1/21). 1395: Ad siluam *Euethes* vocatam (Veszpr. 107, Keek 7). 1412: Vno in loco *Evetes* (Veszpr. 13, Szőlős Zala m.).

EVEZÉ, l. evező.

EVEZŐ, evezé: remus; ruder NySz. (2. jel.). 1559: Oregh es apro *ezezeket* (OL. Nád. 48). [Vö. kormány-evező.]

ÉZ? l. íz.

ÉZBÉG, l. üzbé.

EZ IDÉN: [hoc anno; in diesem jahre, heuer]. 1553: Waghon egy halastho, kyth *ez iden* el bochatothak, hogh meg epeechek gatthyath, sylpeth, zugoyath (OL. L. III.16. 17). [Vö. *idén* NySz.]

EZIST, l. ezüst.

EZÖST, l. ezüst.

EZÜST, ezist, ezöst: argentum, argenteus; silber, silbern NySz. 1542: Zabola *ezystel* burytot (OL. Nád. 40). 1543: Duo wlgo *ezysth* horogh super vestes superiores existentes (Múz. Kísfaludy). 1544: Nölez

lat *ezyst* leuegöt (OL. Nád. 40). 1545: Vöttem nölez lat *ezist* leuegöt (uo. 42). 1553: Hath *ezyst* aranyazoth gomb (uo. 48). 1555: Tizonharom *ezist* thw aranyazoth azon embernek feebe walo (uo.). Harom bokor *ezisth* kapez (uo.). Eg parta wv *ezisth* boklarok wadnak raytha (uo.). 1558 k.: Wagon geryw ij egyk arany masyk pechetle *ezisth* gerw (Nyr. XXVIII.22). 1564: Eg *ezösth* borostha (OL. Nád. 49). [Vö. szomolyán-, vont-ezüst.]

ezüst-csév, -csív: 1543: *Ezysth chyw* duo vna habens duo arbores alia vnam ad equos idoneos (Múz. Kísfaludy). [Vö. *cső* NySz. 5. jel.]

ezüst-fonál: argentum in fila tenuatum, argenti filum; silber in fäden gedehnt, silberfäden NySz. 1524: Wlgo *ezysth fwnalath* valde subtilia (OL. D. 25696). 1559: Eot chewe *ezwst fonal* (OL. Nád. 41).

ezüst-gomb: [malleolus argenteus; silberknopf]. 1555: Negwenhat *ezyst ghomb* ferfy rvhara valo (OL. Nád. 48). 1581: Egi *ezwst gomb* kube pezma all (OL. L. III.16. 17).

ezüst-mű, ezüsmív: [opus argenteum, argentum]; silberarbeit, silberwerk NySz. 1481: Aurum et argentum wlgo *ezwsmiuet* es penzet (OL. D. 26018). 1563: Az *ezwst mew* tezen (OL. Kolozsm. 50).

ezüst-pohár: [poculum argenteum; silberbecher]. 1570: Egy *ezwst pohar* owedczet gombos (OL. Nád. 49).

EZÜSTÖCSKE: [minutum argentum; silberstückchen]. 1595: Küldtem Dyák Mihálytól 3 ezüst karikát, két darab lapos *ezüstöcskét* (SzékelyOkl. V.159).

EZÜSTÖS: argentatus, argentosus; versilbert NySz. 1547: Eg *ezüstös* szablat (OL. Nád. 48). 1552: Egy *ezüstös* dakost (uo.). 1599: Egi paraszt zablja kinek az homloka *ezeüstös* (OL. L. III.16. 17).

ÉZVEGY, l. özvegy.

F.

FA: 1) arbor; baum NySz. (1. jel.). **1055:** (1. «körtefa»). **1211:** Extenditur usque ad Wuolcanfaya [2. jel.?] (Pannh. Tih. 1/5). **1256:** Item Pangrachfaya [hn. 2. jel.?] et Chenkeureme similiter prope Morisium (ErdMúzLt., 1. Wenzel VII.430). Item Nadasd Item Feketenfa (uo.). **1256/1273:** Uadit ad locum qui wlgo uocatur Holofa (Körmend Acta V/5, Káldiana 59). Ad locum qui vulgo vocatur Holofa (HazaiOkm. VIII.70). **1286:** Magna arbor ilicis est pro meta machkafa nuncupata (ZalaOkl. I.96). **1324/1363:** In uertice eiusdem montis iungit vnam arborem Silicis Bekefa vocatam (Múz. Kende). **1328:** Secundam metam fiecheufa vocatam (OL. D. 2511). **1328/1388:** Circa predictam viam est quedam arbor Magalfa wlgariter vocata que Nyugulmfa appellatur (OL. D. 7345). **1329:** Arborem silicis chunkafa vocatam (AnjonOkm. II.399). **1329/1417:** Ad arborem Silicis Chonkafa vocatam (OL. D. 28723). Vsque ad arborem silicis Chonkafa vocatam (uo. 37277). **1334:** Ad quandam arborem Illicis Kerekfa vocatam (uo. 2864, I. AnjonOkm. III.108). **1338:** Arbores rythkafa vocatas (KárolyiOkl. I.135). **1349/1367:** Deinde peruenit ad arborem que vocatur viadalfa (Múz. Bethlen). **1354:** Ad arborem Illicis Gyungiusfa dictam (OL. D. 4425). **1376:** Per arbores Illiceas wlgo Tanchusfa currendo (Körmend II/5, Felsőlinda 18). **1378/1425:** Sub magna arbore Salicis Anisfa dicta (OL. D. 11297). **1386:** Hinc transeundo super Rewfaorumya vsque ad fluuium Danobii (uo. 7182). **1390:** Venissent ad predictum montem Zepfahege (Lelesz Met. Mármaros 20). **1406:** Penes quasdam arbores pirorum wlgo tanchosfa vocatorum (Múz. Forgách). **1416:** In quo loco essent sex arbores Illice Hathfa vocate (Lelesz Met. Zemplén 1). Sex arbores Illicea hathfa vocate (OL. D. 10485). **1427:** Penes quoddam lignum Bedewfaya wlgariter appellatum (Lelesz Met. Szabolcs 1). **1435:** Ad quasdam arbores Waryaffa dictas (OL. D. 30434). **1438:** Sub quadam arbore Eskwthfa vocata (uo. 13245). **1454:** Peruenissent ad quandam arborem Illicis Zeeppfa vocatam (Múz. Bethlen). || 2) [silva; wald?]. **1135:** Habent siluas pro se separatas que uocantur Sumlu et basfaia quam emit Oboneg comes de Bas (Pannh. 15/Kk). **1231:** Siluam que uocatur yanusfaya (OL. D. 168). **1272:** Uadit per siluam scypfa nominatam (uo. 799). **1284/1394:** In loco qui Euchefaya [1. jel.?] dicitur (HazaiOkm. IV.67). **1341:** Ad siluam Pethefaya dictam (OL. D. 3384). **1427:** Prediis Thamasfaya [a m. erdő?] Waralya (Múz.). Siluam vsualem Marthonfaya vocatam (Múz. Kállay). **1435:** Cuiusdam terre Baczkafayathaya [a m. erdő?] (Múz. Ibrányi). **1453:** Ad Siluam Symeghfaya vocatam (Veszpr. 5, Fajsz). **1458/1469:** Per superiorem finem silue Wakonfaya (KárolyiOkl. II.316). **1478:** Silua Glandinosa Bochkafaya vocata (OL. D. 18145). **1525:** Ad terras arabiles Baczkafayathaya appellatas (Lelesz Prot. V.268a). [Vö. itt 1. jel. és NySz. «2 nyár» 2. jel.] || 3) lignum, ligneus: holz,

hölzern NySz. (2. jel.). **1226 k.:** Tenentur in festo sancti Martini et in aduentu regis de unoquoque mense III carratas lignorum qu[e?] uocantur Eulfa (Pannh. 28/E). **1428:** Fabiano Fakengelew dicto (Veszpr. 11, Lovas). **1498:** Fabiano Fakengyelew (Múz. Kállay). **1549:** Eg tal tok puzta faya cynalasatol (OL. Nád. 40). **1566:** Was nyelw zakallos Fa nyelw zakallos (uo. 49). **1572:** Ky wetheo lampasnak faya mynd wasasthwl (OL. UC. 76/17). **1587:** Fa nielw zakalos (uo. 46/74). **1590:** Egh fel kez verö. Fa fordetho horogh was [«kovácsműhelyben» Szam. jegyz.] (OL. Nád. 49). **1597:** Tengel fa. Rud mennek valo fa (OL. UC. 101/3). **1637:** Egy hidra valo fa palast (uo. 14/43). **1638:** Viz kereknek valo horgas fa (uo. 2/34). Egy reghi giantaros fel szer aito fa be vonoiaval (uo.). [Vö. ábrahám-fája, abroncskötő, akasztó, akó, állás, alma, árboc, árkus, ászok, barkóca, berkénye, bodza, bór, borona, bükk, csapó, csatló, cser, cserésnye, csöbörmérő, dió, éb, égér, epér, fal, fenék, fenyő, fértály, fodor, foglaló, fűz, gantár, gárda, géréndely, geszténye, godolya, gombolyító, gyertyán, gyümölcs, gyümölcvény, hám, hasaszt, hárs, határ, hatló, hindó, homlokfa, Isten-fája, iva, jávor, jegénye, juhar, kar, karika, kérészt, kesa, koszorúfa, kőkenyfa-bokor, könyöklő, kőris, körte, láb, lánc, lugas, magyal, marota, mogyoró, nyakló, nyár, nyír, orsó, ör, pirosalma, rama, rekéttye, sereg, sit, som, szán, szaru, szédér, szék, szekér, szemerek, szil, szilva, szító, talp, tekerő, tengely, tiszta, tölgy, törvény, tövis, tűz, ugu(?), vártá, veniz, vörösfenyő, vörösmogyoró, zsilip-fa.]

fa-csobán: [holzlägel]. **1597:** Fa czoban (OL. UC. 101/3). **1608:** Faa choban (uo. 37/56).

fa-csobolyó: [∞]. **1638:** Fa cziobolio (OL. UC. 2/34).

fa-eregető: «facsusztató hely» MTsz.; [locus ubi ligna demittuntur; holzries, holzrutsche]. **1421:** Locum qui faeregetew vocaretur (Múz. Soós).

fa-fésű: [pecten ligneum; holzkamm]. **1581:** Egi tok fesw, kibent három fa fesw, egi chonth fesw, egi ollo . . . wagian (OL. L. III.16.17).

fa-fickó: [cotula lignea; [holzfläschehen]. **1599:** Keth fa fyczko (OL. Nád. 47).

fa-hasogató, -hasgató: [ad ligna caedenda; zum holzspalten]. **1548:** In eiusdem edibus ferreus [cutellus] est vt dicitur segy [olv. egy?] fahasgatho 1 (Múz. Kapy).

fahasogató-tőke: [klotz zum holzspalten]. 1634: Egi *fahasogato teöke* (OL. UC. 21/3).

fa-hébér: [hebevorrichtung aus'holz?]. 1597: *Fa heber*. Keoröm vas. Rez saf (OL. UC. 101/3).

fa-hegedű: [collare ligneum; hölzernes halsband als foltergeräth]. 1587: *Fa hegedű* ember nyakara walo (OL. UC. 46/74). [Vö. *hegedű* MTsz.]

fa-héj, -hé, -hi: cinnamomum; zimmetrinde NySz. 1522: Duos lothones vulgo *fahy* (OL. D. 26309). 1527: Nadmyzet. *Fahyath* (OL. Nád. 49). 1528: De wigo *fahy* libre duo (uo. 48). 1530 k.: Nadmyzeth Ryskasath *Fahyath* (OL. L. III.16. 17). 1531: Elewen gónber, zegfw *fahe* (OL. Nád. 43). 1544: Ebedre *fa heyat* es szekfyuet (uo. 40). Vöttem borsot, safrant, *faheyat* (uo.). 1560: Ryskasa. Góngber. *Fahy* Szegfü. Szerecen dyo wyraga (uo. 49).

fa-híd: pons sublicius NySz.; [holzbrücke]. 1343: Datum in *Fahyd* (Múz.). 1346: *Fahyd*, hn. (Anjou-Okm. IV.564).

fa-hordás: [lignatio]; das Holztragen BM. 1712 k.: Valakiket akármí *fahordáson*, vágáson, vadászaton s leskődisen rajta érnek, azokat kedvezés nélkül 12 frrtal megbüntessék (GazdtörtSzemle VII.416).

fa-hordó: [lignifer, lignator]; Holzträger BM. 1712 k.: Az Somoskert az egész Somossal, nyíressel, gondviselése alá adattassék, úgy hogy . . . mind vadászokkal, mind pedig *fahordókkal* s vágókkal szorgalmasan őrizzék és oltalmazzák (GazdtörtSzemle VII.416).

fahordó-péncz: [merces ligniferorum; Holzfuhrgebiür]. 1480 k.: *Fahordopenz* florenum I (OL. D. 36995).

fahordó-társzekér: [trachtwagen für Holzfuhr]. 1545: Az *fa hordo tar szekerre* üttem eg' vy sen vasat (OL. Nád. 40).

fa-káforka: [hölzerner handsechter, hölzerner handkübel]. 1588: *Fa káforka* ham (OL. UC. 76/17). [Vö. *káférka* MTsz.; *káforka* BM.]

fa-kaloda: stela, robur NySz.; [hölzernes halsband als foltergeräth]. 1638: Ez Teömlőcz hazban vagion egy *fa kaloda* (OL. UC. 2/34).

fa-kanál: [cochlear ligneum; Holzlöffel]. 1548: Apro *fa kanal* (OL. L. III.16. 17).

fa-kanna: [cantharus ligneus; Holzkanne]. 1545: Vöttem eg' öreg *fa kannat* (OL. Nád. 41). 1549: Harom *fa kanna* (uo. 40). 1597: Hituan *fa kanna* plehel tataroztak (OL. UC. 101/3).

fa-karika: [circulus ligneus; Holzring]. 1594: Egi iskolulaban ualami maruaniok es ostablahoz valo *fa karikak* (OL. UC. 78/7).

fa-kárt: [euligna lignea; hölzernes trinkgeschirr]. 1594: Vagion egy *fa kart* (OL. L. III.16. 17).

fa-kupa: diatretum NySz.; [hölzernes trinkgeschirr, Holzumpen]. 1638: *Fa kupa* vagy kart (OL. UC. 2/34).

fa-kürt: [buccina lignea, cornu ligneum; Holztrompeta]. 1581: Keth eoregh hozzu *fa kwrth* (OL. L. III.16. 17).

fa-lapát: [pala lignea; Holzschaufel]. 1535: Instrumenta lignea wigo *fa lapath* (OL. UC. 99/25).

fa-ló: [equus ligneus]; ein hölzernes pferd BM. 1700: Az szálló gyöptűje, úgy szállókra menő kapuk és hágesók . . . emberül megcsináltatassanak, . . . annak elrontói penig vagy elhordói a kiket elérik, keményen

megverettessenek, vagy *falóra* tolatassanak (GazdtörtSzemle I.83).

fa-medéncze: [pelvis ligneus; hölzernes becken]. 1597: *Fa medencze* (OL. UC. 101/3).

fa-mérték: 1616: Egy garasos *famérték* (GazdtörtSzemle VI.128).

fa-messzély: [sextarius ligneus; hölzernes seidel]. 1549: Eg' *fa mezzel* (OL. Nád. 40). 1638: Ket *fa mezzely* (OL. UC. 2/34).

fa-mosdó: [aquaemanalis ligneus; hölzernes waschbecken]. 1545: Eg' *fa mosdot* (OL. Nád. 40).

fa-mozsár; [mortarium ligneum; hölzerner Mörtser]. 1544: Üöttem eg' *fa mosart* (OL. Nád. 41). 1549: *Fa mosar* neg' (uo. 40). 1561: Ket *fa mosar* (OL. L. III.16. 17).

fa-olaj: oleum, oleum olivae; baumöl NySz. 1544: *Fa olayt* salatahoz (OL. Nád. 41). 1572: *Fa olayt*. Tarkont (uo. 40).

faoltó-fűrész, -ótó-: [serra ad arbores inserendos; säge zum pfpfen der bäume]. 1577: *Fa otho furez* (OL. L. III.16. 17).

fa-osztó: 1692: Egy *faosztónak* közezipó per diem nr. 3 (GazdtörtSzemle VI.182).

fára-folyó: arbustivus; rankend, schling- NySz. 1499: Nicolao *Farafolyo* (OL. D. 20856). 1552: Pisa *farafolyo* (OL. NRA. 1648/27).

fárafolyó-borsó: [eicer arbustum; stockerbse, klettererbse]. 1549: *Fara folyo borso* (OL. Nád. 40). 1587: *Fára foló borso* (OL. UC. 12/42). 1597: Hituan sesekes *fara folio borso* (uo. 101/3).

fa-szekér: 1597: Harom *fa szeker* zerzamostul, kettej Jo de az harmadik ell thörödöt (OL. UC. 101/3).

fa-tál: patina lignea; Holzschüssel NySz. 1544: Harom *fatalat* es tiz *fa tñert* (OL. Nád. 40).

fa-tálas: 1594: Egi *fa talas* (OL. UC. 106/3). [Vö. *tálas* NySz.]

fa-tányér: quadra lignea Kr.; der hölzerne teller BM. 1544: Harom *fatalat* es tiz *fa tñert* (OL. Nád. 40).

fa-tölcsér: [infundibulum ligneum; hölzerner trichter]. 1638: Teölteügető liu vagy *fa tölczier* (OL. UC. 2/34).

fa-vágás: caesio ligni; das Holzhacken NySz. 1599: A czelegben való *favágástól* és jégvágástól ételt nem adott (CanonVisit. 148). A gyalogok; egy egy napi *favágással* tartoznak, a hol a Prédikátor erdejének szerit teheti (uo.). 1760: Az *favágásért*, vagy vadászatért se maga, se az alatta való jägerek senkit meg ne büntessenek (GazdtörtSzemle VII.420).

fa-vágó: lignator, lignisea; Holzhaacker NySz. (2. jel.). 1435: Mathe *Fauago* (Múz. Kállay). 1544: Az *fa wagonak* attam (OL. Nád. 42). 1545: Az *fa uagoknak* öl szamra eg' forintot (uo. 41).

favágó-fejsze: [securis ad ligna caedenda; ax zum Holzhausen, Holzaxt]. 1545: Eg' *fa vago feyzet* (OL. Nád. 49).

fa-vanna: [alveus ligneus; Holzwanne]. 1638: Egy giertia marto *fa vanna* (OL. UC. 2/34).

fa-vatalé, -vatolé: [lagena lignea; hölzerne flasche]. 1558: *Fa watoley* (OL. Nád. 49).

FÁBIÁN: Fabianus PPB. 1373: In possessione *Fabyan*haza vocata (OL. D. 31106). 1424: Octo in loco *Fabian*kerte (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 40, nr. 21). 1471: In predio Gabysfewlde alio nomine *Fabian*yelse vocato (Lelesz Acta 82/17).

FÁCÁN: phasianus; fasan NySz. 1457: Supra Siluam *Facyan*berek (OL. D. 15186). 1508: Wlgo *facyan* emi (uo. 32362). 1530: Ad cenam vnum *fachunt* (OL. Nád. 43). 1646: *Fácán* Máté (GazdtörtSzemle VII.123).

fácán-kakas, -kocas: [phasianus mas]; fasanenhahn BM. 1712 k.: *Fácán*kokasokhoz szelid tyukokat ötöt-ötöt egy kakashoz zárván, igyekezéék basztardokat az *fácán*okkal szaporítani (GazdtörtSzemle VII.417).

FACSAR?: obtorqueo, premo; winden, drehen NySz. 1505: Petro *Fachyar* [a. m. facsar?] (Pannh. 34/N).

FÁÉSZ? fáisz? : lignor; Holz holen NySz. 1359: Vallem *Faizowelgh* [olv. fáiszó, a. m. fáészó?] vocatam (KárolyiOkl. I.241).

FAGGYAS: sevosus, adipalis; talgig NySz. 1481: Andrea *Faggyas* (OL. D. 18534). 1500: Dyonisius *Fagghyas* (Múz. Kisfaludy). 1517: *Fagyas* [szn., a. m. faggyas v. fagyos?] (Múz. Forgách?). 1560: Léczfalván három lakó örök, egyiket hiják *Fagyas* örökének, azon örökön lakik *Fagyas* István, az más örökséget hiják Csiky örökének, azon lakik *Fagyas* János [stb.] (SzékelyOkl. V.76). 1588: Halot wett Ahoz walo zór inat *Fágás* kötelet (OL. Nád. 41). 1602: *Fagyas* Lukács (SzékelyOkl. V.185).

FAGGYÚ: sebum, sebum; talg, unschlitt NySz. 1480: Johanne *Fagyw* (OL. D. 18350). 1498: Ladislaus *Fagytherew* (uo. 20765). 1520: Sebum wlgo *fagyadth* ad faciendas candelas (uo. 37327). 1530: Emi wlgo *fagydyat* (OL. Nád. 43). 1605: Az Eles tarto hazban Zwrth *fagyné* uagion Pint No. 1 (OL. UC. 28/61).

faggyú-gyertya: candela sebacea; talglicht NySz. 1544: Attam *fágw* gertaert (OL. Nád. 41). 1545: *Fágw* gertat (uo. 42).

FAGY, vö. megfagy.

FAGYAL-BOKOR: [dumus ligustri vulgaris; hartriegelgebüsch]. 1478: Quasdam terras arabiles Posamege Bode *Fagyalbokor* (Múz).

FAGYAL-VESSZŐ: [virga ligustri vulgaris; ruthe des hartriegels]. 1516: In lateribus quorundam virgultorum wlgo *faghalwezew* (Múz.).

FAGYAS, 1. fagyos.

FÁGYOL, 1. fátyol.

FAGYOS, fagyas: glacialis, praegelidus, glaciatus; frostig, eisig NySz. (1. jel.). 1517: *Fagyas* [a. m. fagyos v. fagygyas?] (Múz. Forgách?). 1560: Léczfalván három lakó örök, egyiket hiják *Fagyas* örökének, azon örökön lakik *Fagyas* István, az más örökséget hiják Csiky örökének, azon lakik *Fagyas* János [stb.] (SzékelyOkl. V.76). 1587: Nyers *fágos* alma (OL. UC. 12/42). 1602: *Fagyas* Lukács (SzékelyOkl. V.185). [Vö. MTsz.]

FÁÍSZ? 1. fáész.

FÁJ, vö. fájós, has-fájó.

FAJD, fajt: urogallus; auerhahn NySz. 1528: Lepores *Fayd* Columbe (OL. Nád. 42).

fajd-madár: [~]. 1588: Egy *faith* *madar*, fogoly *madar* hwros *madar*, *chiaszar* *madar*, *rigo*, *fwr*, *vidra* (OL. UC. 64/35). Egy *faith* *Madar* ert Egy *Chiaszar* *madar* ert Egy *hwros* *madar* ert (uo.).

fajd-tyúk: tetrao; auerhahn NySz. 1760: Császár, fogoly és *fajdtyuk* *madarakat* az directiója alatt lévő jágerek ahol találának, bizvást meglühetik (GazdtörtSzemle VII.420). Egy *fajdtyukért* [lövőpénz] d. 3... egy vadruczáért d. 2 (uo. 421).

FÁJDALMAS: dolore affectus, dolens, aerum-nosus, saucius; mit schmerzen behaftet, schmerzend, weh, leidend NySz. 1728: Azon *fájdalmas* asszonyi személynek egy tirannus bikának szarvát megfaragván, úgy megállott neki, mint egy szelid fejős tehén. Azt kellett innya 15-öd napig az *fájdalmas* asszony-nak (Reizner: SzegedTört. IV.433).

FAJDAS, 1. fájdos.

FAJDOS, fajdas: [urogallis copiosus; reich an auerhähnen]. 1476: Johanne *Faydas* (Lelesz Acta 86/25). 1487: Benedicto *Faydas* (KárolyiOkl. II.527). 1499: Paulum *Faydas* (uo. III.35). 1502: Emerico *Faydos* (OL. D. 21231). 1512: Blasio *Faydas* (Lelesz Acta 120/14).

FAJLÉNDIS, 1. fajlőndis.

FAJLONDIS, fajlőndis, fajlongis: panni genus; eine art tuch NySz. («fajlandis» a.) [proprie: pannus Londinensis subtilis; eigentlich: feines lündisches, lundisches tuch]. 1598: Ex panno *faylondis* (OL. UC. 36/34). 1635: Egy bélétt zöld csonka újjú zöld *fajlongis* mentét, rókaháttal béléltet (Mihalik: KassaÖvtTört. 224). 1 esimazin saya és *fajlongis* ráncos szoknyától 2 f. (GazdtörtSzemle VIII.472). A *fajlongis* posztó singitől [a nyírás ára] per 5 d. A lazus posztó singitől per 5 d. (uo. 482). 1669: *Fajlendis* szoknyának csináltatásáért vállaltul 1 frt 80 denár (uo. 194). [Vö. Luntzer-Melich: Deutsche Ortsnamen u. Lehnwörter, *fájin* és *landis* a.] [Vö. londis.]

FAJLONGIS, 1. fajlondis.

FÁJÓS?: dolens; schmerzend, weh NySz. 1482: Laurencio *Hayaffayas* [igy, olv. fájós?] (OL. D. 31975).

FAJT, 1. fajd.

FAKADOZ, vö. kifakadoz.

1. **FAKÓ:** 1) gilvus; fahl NySz. (1. jel.). 1324: Eisdem *fokow* [a. m. gilvus, fahl?] et andree (Múz. Illésházy). Comes *foko* et andreas frater eiusdem (uo.). Magister *Fako* (AnjouOkl. II.141). 1346: Fratre *Fako* (uo. IV.527). 1368: Johannem *Fakou* dictum (ZichyOkl. III.347). 1386: Johannes *Fakow* dictus (uo. IV.396). 1433: Luca *Fako* (OL. D. 12547). 1438: Thoma *Fako* (Forrás?). 1602: *Fakó* Ferencz (SzékelyOkl. V.241). 1708: *Fakó* ökör (DebrLt., 1. Nyr. XXII.519). [~ 2) equus flavus, equus glaucus; fahles pferd, falbe NySz. (2. jel.). 1549: Thatar kaczoła Harom *fako* lo (OL. Nád. 49). 1586: Equi emierici coloris uulgo *fako*. dicti (OL. L. III.16. 17). [Vö. tar-, vércse-fakó.]

2. **FAKÓ:** stolidus bestia, canis MA². PP.; nährisches vieh hund MA. (1708-i kiad.); ein rasendes thier, rasender hund PPB. 1324: Eisdem *fokow* [a. m. canis, hund?] et Andree (Múz. Illésházy). [L. a. többi, 1324. 1346. 1368. 1386. 1433. 1438. és 1602-iki adatot «1. fakó» 1. jel. a. Vö. Szily K.: Összegyűjt. dolgoz. 389, 403.]

FAL: 1) paries, murus; wand, mauer NySz. 1400: Quinquaginta florenos lego et committo ecclesie sancte

crucis de Nogkallo ita quod *falaira* ipsius ecclesie expendatur (HazaiOkl. 330). || 2) «keréktalp (a kerék küllőire kereken körül ráhúzott fák)» MTsz. («1. fal» 2. jel.); [felge, radfelge, radkranz]. 1497: Duo *fal* ad antiquum currum (OL. D.37170). || 3) [doli lamina; daube?]. 1516: Vnum vas et fracta vasa wigo *faal* emi (OL. D. 26175). 1518: Pro fractis ac destructis vasis fenek et *fal* de nouo imposuit (uo. 26192). [Vö. «1. fal» 1. jel. MTsz.]. [Vö. ház-, nád-fal.]

fal-fa: [felge, radfelge, radkranz]. 1637: Egy rakas kerek *fal fa* [«kádárlo szimben» Szam. jegyz.] (OL. UC. 14/43). [Vö. MTsz.]

fal-törő, -törő, -törő: aries; mauerbrecher NySz. (2. jel.). 1542: Bombarde *faltheure* cupree (OL. Nád. 40). 1553: Ingenium magnum *falthereu* (OL. UC. 50/24).

faltörő-pattantyú: pyrobolus; bombe NySz. 1493: Bambardas magnas que wigo sic dicuntur *falthereu pathantiu* (Körmend, Stat. ant. major. 27/11).

FALAT: [particula, frustulum; stückchen]. 1683: Rétek: Vagyon a resteri út mellet egy *falat* (OL. UC. 3/32). Van 4 *falat* rét hozzája (uo.). [Vö. 2. *falat* NySz. más jel.]

FALKA: 1) frustum, frustulum, portio, offa, crustum, pars; teil, stück NySz. (1. jel.) [?]. 1251/1281: *Folka*, szn. (OL. D. 346). 1602: *Falka* Márton (SzékelyOkl. V.204). || 2) acervus; haufen NySz. (4. jel.). 1550: Tizenketh *falka* fonal (OL. Kolozsm. 50). 1637: Egy *falka* cherep chesze (OL. UC. 14/43).

FALKONY: bombarda muris rumpendis; mauerbrecher NySz. 1605: Egh *falkony*. Egh hozzw syger egh sebes tharacz (OL. UC. 28/61). 1644: Vagion egy *falkony* (uo. 13/11). [Vö. olasz *falcone*, l. Körösi S.: A magy. nyelvbéli olasz elemek.]

FALLAJTÁR ? l. fullajtár.

FALU: colonia, vicus; dorf NySz. 1222: Villam que uulgo forkos*folua* uocatur (OL. D. 102). 1230: Villa Garab Bolugd Gregor*folua* (Pannh. 32/V). In villa Gregor*folua* (Veszpr. 14, Dec. Comit. Symig.). Terram Ekud Inad Sceuleus et quod uulgo dicitur Hu*folua* (HazaiOkl. VI.25). 1230/1283: Quandam terram vacantem in territorio de Lypton sitam que quondam terra fuerat uille que uulgo Mogior*folu* uocabatur (Múz. Szentiványi). 1231: Nomina piscinarum hec sunt Welchya, *Folutoa* (OL. D. 168). 1240 k.: Villas Dyaqui Stara Vy*folu* Vduory (Pannh. 61/8). Est conterminalis villis scilicet Ohzyn*folua* Ylmar Radi (uo.). 1255/1281: Kuzep*folu* Gykynus Pynehe (OL. D. 416). 1256: Iuxta uiam publicam que procedit ad appache*falua* (Pannh. 14/B, l. Wenzel II.265). 1261: Terras Lap Karachun*folua* Kereztr (OL. D. 511). 1268: Inter uillam Seederkyn et villam Kys*folu* (Körmend II/4, Miskouch 61). 1269: Lacum *folukuzer* uocatum (HazaiOkl. VII.118). 1274: Cuiusdam terre Reginalis Wasar*folua* uocate (Múz. Forgách). Quandam terram nostram Wasar*folu* appellatam (uo.). 1275: Villa Charachun*folua* et Othroch*folua* a parte fluuii Zaua (Múz. TörtTárs. 4). Villa portus siue Rev*folu* (uo.). Villa Dersop*folua* (uo.). 1277: De villa Jobag*folua* (Múz. Ertl). 1277/1291: De villa Jobag*folua* (Múz. Erdy). 1277/1328: De villa Jobag*folua* (uo.). 1279: Super collatione ville castri de Doboka Dobokawar*folua* uocate (Zimmermann-Werner 137). Villam Dobokawar*folua* uocatam (HazaiOkl. VI.242). 1280: De villa Vodos*folua* (Múz. Nagy Imre). 1282: In latere cuiusdam terre *Folkukufeld* uocate (Körmend III/2, Pezye 72). 1283: Cuiusdam terre Mogyor*folu* uocate (Múz. Szentiványi). 1284: In territorio eiusdem ville wigariter *Folw-*

alua uocato (MonStrig. II.190). 1286: Howk*folua*, hn. (Múz. Szentiványi). Magor*folu*, hn. (uo.). 1287: Possessiones Sutk*folua* Welchuk*folua* uocatas (Körmend, Korlátkó-Appon. 11/563). 1289/1291: Pentek*folua* Boynuk*folua* [hn.] (OL. D. 1244). Baan*folua*, hn. (uo.). 1295: Terram seu possessionem ipsorum Felseuwy*folu* uocatam (Múz. Bossányi). 1296: Prope villam Lodomyr*folua* dictam (OL. D. 1436). 1297: Cum uillis Belud Heyl Toth*folu* et Fyuzes nuncupatis (Körmend III/8, Monyorókerék 1). 1299: Possessionem Vy*folu* uocatam (Múz. Bossányi). 1307: In villa Azun*falua* (Veszpr. 15, Vámos). 1312/1315: Possessiones Gara, Galus*folua* et Bokfya Beneduk*folua* (OL. D. 33568). 1315: Possessiones Bachamezey Werusalma*folua* (Múz. Péchy). 1321/1323: Kenchesandras*folua*, hn. (Múz. Soós). 1322/1324: Cum duobus stagnis Spantowa et *Folutoua* uocatis (Múz. Ibrányi). 1323: Ex parte ville Bodur*folua* uocate (Múz. Kisfaludy). 1325: Ad ipsam villam Wy*folu* (Múz. Motesiczky). 1328/1380: Possessionum Gyrtianag et Erdw*falw* (OL. D. 2571). 1330: Janus*folua*, hn. (uo. 2639). 1334: Uilla Zata*falua* (uo. 3804). 1336: Villa Balsanas*unfolua* uocata (Múz.). 1337: Thouth*folua* (OL. D. 3035). Madaras*falua* (AnjouOkl. III.357). 1338: In villa Azzun*folua* (HazaiOkl. IV.164). 1342: Possessione Sandur*folua* nominata (Múz.). 1343: Cuiusdam possessionis Teresteny*folua* uocate (Múz. Jankowich). 1346: Supra eandem villam Petur*folua* (OL. D. 3867). Cum uillis Kese*folua* et Roazd (AnjouOkl. IV.641). 1347: Possessionis seu ville Poka*folua* alias Ladnuk uocate in Comitatu Albensi existentis (Múz.). Wztuer*falw* (AnjouOkl. V.103). 1347/1358: Possessiones Korlathwagasa Ludweg*falua* (OL. D. 4716). 1348: A villa Kyral*folua* uocata (uo. 30383). 1350: Villis Estephan*folua* Kalyndych*folua* et Sydou*folua* (Körmend II/8, Szentgothárd 6). 1351: Medium laneum in possessione Tey*folua* habitum (Múz.). 1352/1402: Uilla domini regis felfu nominata (Akad. 3). 1353: Eles*falua*, hn. (AnjouOkl. VI.67). Nomina vero possessionum hec sunt uidelicet Chatar Kezep*folu* Wlues*folua* Apathy (Múz.). 1355: Possessiones Wosuereuzek Ledes*folua* uocatas (Körmend III/9, Vörösvár 1). Hossy*falua*, hn. (AnjouOkl. VI.324). 1356: Villa Nemuth*falua* uocata (ZalaOkl. I.568). 1358: Bythohaza alio nomine Myske*folua* nominata (Múz.). 1359: Possessionis Kysrouazd et Azun*falua* uocate (Pannh. 20/C). Cum uillis Horuathpetur *folua* Lalfiaestephan*folua* et Tyuk*falw* nominatis (Múz. Forgách). Possessionibus Azun*folua* Seplak uocatis (Múz.). 1363: De dicta villa Molon*falw* (uo.). 1366: Waraly*falw* Feyriuan*falua* Gyurgfiamyklow*sfalua* (Körmend II/5, Lindva 13). 1367: Johanne filio Osl de Azon*falua* (Múz.). 1368: Possessiones Zabad*falua* Furgach*falua* Wy*falw* appellatas (uo.). Possessionem Warhegalibudus*folua* uocatam (Múz. Máriássy). Possessionem Molon*falua* (Múz. Kapy). De dicta villa Molon*falw* ad villam Nemeth*falw* (uo.). 1369: Possessiones Zabad*falua* Capolna appellatas (Körmend, Heim 223). 1373: Nicolaus dictus Nemes de Azzun*folua* (Pannh. 25/N). De possessione Azun*falua* (Múz.). Villa Wlues*folua* (Veszpr. Regn. Met. 13). 1374: Villa Hozyw*falw* uocata (OL. D. 6189). 1375: Prope villam Nog*falw* (Múz.). 1376: Possessio Repa*falua* uocata (OL. D. 30715). 1379: Bodugazzun*folua* (uo. 6633). Hospites de Kapulna*falua* (Múz.). 1381: Duas villas seu possessiones Magyar*falw* et Nemeth*falw* uocatas in districtu uidelicet Rabakuz existentes (uo.). 1384: In villa Nag*falw* [igy?] uocata (Körmend, Heim 320). 1385: Possessionibus Iraf*alua* Gyarmath Baynuk*falua* uocatis (Múz.). Tarlow*falua*, hn. (HazaiOkl. II.148). 1388: Villam Tey*falw* (HazaiOkl. 319). 1390: Bodogazun*falua*, hn. (Múz.). 1392: Johannis de Zenthannaazun*falua* (Múz. Péchy). 1393: *Faluhel*, hn. (Forrás?). 1396: Nicolai de Bodogasson*falua* (ZichyOkl. V.21). 1397: Bolha-

falua, hn. (uo. 40). **1399**: Terris arabilibus sibi in Fyzesfalwezele diuisionaliter cassis (Múz.). **1400/1403**: Possessionem dicti Claustris Remethefalua vocatam (OL. D. 1430). **1401**: Possessiones Babochipalfalua et Hraztounicha vocatas (Körmend V/7, Croatia 216). **1402**: Bodogazzonfalua (OL. D. 8751). Alsowfalua, hn. (Múz. Beniczky). Erdeyfalua, hn. (Múz. Mednyánszky). **1404**: In possessione Jakabfyaiannusfalua (Múz.). In possessione eiusdem Zabadfalua vocata (Múz. Kállay 181). **1405**: In eadem possessione Azzonfalua (Pannh. Hitel. 40). **1407**: Ösl de Azzonfalua (Múz.). **1410**: Erdewfalua, hn. (uo.). Januspanfalua [így, hn.] (uo.). Nemethfalua, hn. (uo.). **1411**: Possessionem Wrnepenema alio nomine Dobozfalua vocatam (uo.). Ad villam Palfalua (ZichyOkl. VI.132). Datum in Zenthelsebethfalua (SztárayOkl. II.105). **1412**: Vnum in Chyhykfelde cum fine in Alfahurameneben (Múz.). Pauli filii Ictoris de Kysazonfalua (Múz. Kapy). **1413**: Versus possessionem Kapozthasfalua appellatam (Lelesz Acta 33/52). **1419**: Wamussyfalua cum tributo ibidem exigi consveto (ZichyOkl. VI.535). Possessionum Farkasfalua Arnoldfalua (uo. 539). **1420**: Jacobo Fahfel (OL. D. 10875). **1424/1498**: A parte vero australi Faluilese vocato in fine orientali septem iugera (uo. 12800). **1428**: Possessionem Bodogazzonfalua vocatam (Múz.). Possessionis Kyralfalua vocate (Forrás?). **1430**: Domina Sthana vocata filia olim Johannis Waynode de Janoswaydafalua (Lelesz Beres. V.23). **1431**: Siluam maiorem sew permissorium Nagfalwerdeye alio nomine Monyorosdhege nuncupatam (Veszpr. 12, Nagypécsöl). **1436**: Possessionibus Azzonfalua Myhalfalua Chehy et Mendzenth vocatis (Múz.). Mesterfalua (OL. D. 12913). **1437**: Possessiones Wyfalw Ranazwar Mathefalua (Múz.). **1452**: Zabadfalw, hn. (OL. D. 14525). **1453**: Villis Wyfalw Naghfalw (uo. 14722). Galfalwa, hn. (uo. 30829). **1454**: Karacsonfalwa, hn. (uo. 14604). Strigfalwa, hn. (uo.). Orozfalw, hn. (uo.). Bodogazzonfalua, hn. (uo.). Bwryanfalwa, hn. (uo.). Possessiones Huzzufalu et Myndzenth (Körmend, Unyom. 71). **1455**: Villam nostram memoratam Marwanfalua vocatam in Comitatu Symigiensi (OL. D. 14915). Predio Kewzepfalw (SoprOkl. II.385). **1458**: Kalagerfalwa, hn. (Pesty: SzörBáns. III.76). **1460**: Zabadfalw, hn. (OL. D. 15473). Czakofalwa, hn. (uo. 15508). **1461**: Gregorium literatum de Nemesnepfalwa (KárolyiOkl. II.342). **1464**: Possessionis Arokewzyzentpetherfalwa vocate (Veszpr. Regn. A/10). **1472**: Villarum Zerek Zygethfalw (Múz. TörtTárs. 4). **1475**: Possessionum Felsewfalw Zabadfalw (uo.). **1476**: Possessiones Werfalwa alia Werfolwa Werwarhelye in Comitatu de Walko (uo.). **1478**: In predio Vyfalw alio nomine Nowawaz (OL. D. 18145). In possessione Hozywfalw (uo.). **1484**: Thykfalwa, hn. (Múz. Forgách). **1492**: In possessione Zenth-andraswr [így többször] alio nomine Eghazafalwa [így!] (Múz. Justh, II. Úlászó okl.). **1496**: Possessionibus Monyorosvelgh Wyfalw Saroszeg (Körmend III/6, Körmend 10). Possessionibus Salmar [így?] Zombathfalwa (uo.). **1505**: Possessionibus Werewfenfalwa Egerallya (Körmend III/5, Zákány 35). **1520**: Simone Faluban (Lelesz Prot. V.120). Piscine Espanthawa et Falothava (Lelesz Acta 126/1). **1559**: Az faluak törwen adaya harmych nyolch forinth (U. I.). **1581**: Az mü tilalmas vetésünknek oltalmazására az ő nga articulusa tartása szerént mindenekkel mü is végeztünk tellyes faluul némely büntetésekről és azoknak birságának megvételiről (SzékelyOkl. V.124, XVIII. száz. másolatból). **1590**: Stephanus Karoly de Sarfalwa (uo. 146). **1597**: Tott János: Az Chyrdos haza az Velall feüldöön faluoll epetettek (OL. UC. 12/42). Chyrdos Thámás: háza: Az keöz feüldöön faluoll epetettek (uo.). Wk ys wgy mynth az zergenyek az erdeörwl elnek, faluol adnak f 1 d. 60 (no.). **1613**: Inde Markusfalcam vicinum pagum duce-

mini (MA. NLI. 386). [Helyn. szárm.: 1229: In villa Kuysfolud (Pannh. Lib. Rub. 24—34. I. 20. sz.). Both custos in Kysfolud (uo.). 1232: Ad uillam que Cusfolud vocatur (OL. D. 179). 1256: Item Zenthlewryneh Kysfalud Molunzug (ErdMúzLt., I Wenzel VII.429). 1277: De villa Kysfolud (Múz. Ertl). 1277/1291: De villa Kysfolud (Múz. Érdu). 1335: Possessionem Kysfoludzurehuk vocatam (Múz.). 1405: Possessionibus Kyswylak Kysfalud vocatis in Comitatu Zemplinienisi (Múz. Soós). 1439: Kysfalud, hn. (Múz.). 1524: Benedictus de Kysfalud (Múz. Kisfaludy).]

falú-föld(e): [terra pagi; acker, feld des dorfes]. **1268/1347**: Tendit ad illum locum qui uocatur folu-folde (MonStrig. I.553). [«1383-iki átiratban: folu-feuld» Szam. jegyz.] **1325**: Terras Arabiles folu-feuldey uocatas (HazaiOkl. III.81). **1358**: Cuiusdam terre Naghfalu-feuld vocate (OL. D. 4778). **1409**: Terre Kuzep-falu-feulde vocate (Múz.).

falú-vége: [extrema vici pars; dorfende, dorfrand]. **1351**: Vineam suam in monte faluuege uocato (HazaiOkl. III.162).

faluvégi: [de extremo vico; vom dorfende, vom dorfrande]. **1469**: Bartholomeus Faluuegy (Veszpr. 106, Berenhida 5). **1603**: Petrus Faluuegi (SzékelyOkl. V.248). Andreas Faluuegi. Michael Faluuegi (uo.). Andreas Faluuegi (uo. 249).

FALUCSKA: viculus; dörflein NySz. **1504**: In predio Faluehka vocato in Comitatu Zemplinienisi (Lelesz Prot. I.161a).

FALUSI: [de villa; von dorf]. **1410**: Blasii de Malonfalusy (Múz. Kapy). [Vö. NySz.]

FÁNC? vö. patkó-fánc.

FANCSAL?: **1095**: Coqui fonsol [a. m. fancesal?] witan pesceta vnglis (Pannh. 15/Oo). [Vö. 1. fancesal MTsz.]

FÁNK: frixum, pastillus; krapfen NySz. **1561**: Egi fanknak walo forma (OL. L. III.16. 17). [Vö. alma-fánk.]

FAR, vö. hëgy-far.

far-hám: postilena; schwanzriemen NySz. **1548**: Uöttem neg farhamot az tarazkokhoz (OL. Nád. 49). Neg farhamra ualo szyat (uo.).

farhám-szíz: der umlaufriemen (am ungarischen sattel) BM. **1552**: Hermec zy. Köthöfek. Fek emle zy. Terhes zy Zy geplew. Farham zy. Hath zy (OL. Nád. 49).

far-matring, -mentrëng, -mentrëng? -mentring, -metrëng, -metrëng? -metring: postilena; hintergerät, schwanzriemen NySz. **1490**: Farmentring; Zyghelw (OL. D. 26048). In vna cista antique frene et farmentringh parue vtilitatis (uo.). Cassides; Temyng; frena: farmentringh (uo.). **1493**: Quarundam rerum gemmatarum vulgo farmentringh (EPSz. fol. 108). **1505** k.: Farmenthryng vna cum corio (OL. D. 26142). **1523**: Postsellam [így, vö. «postella» Du Cange, «postela» Bartal] wigo farmentrengeth (uo. 26306). **1524**: Pro farmentringh et calceis (uo. 26266). Zyghelw et farmentringh (uo. 26324). **1544**: Ket farmentringeket (OL. Nád. 40). **1556**: Ege harangos farmentreng zanzkny walo (uo. 48). **1572**: Vgan ezen nyakba netonek az gombyaban kyt bortöwsnek hynak. Vgan ezen bortöws farmentringhen (uo. 47).

far-tő, -tü: «bujtásra hagyott szőlővessző» MTsz. **1643**: Valaki oltoványt, fartül szőlőkarót vagy egyéb-

féle gyümölcsfát más szőlőjéből elviszen, és ellop... szőlőjét vészette el (GazdtörtSzemle VI.470). [Vö. NySz. más jel.]

FÁRADOZOTT: [macer; mager, herahgekommen]. 1737: Egy deáknak asztalt tartván az házánál, ki nagyon *fáradozott* volt és erőtlenségben elsárgult [stb.] (Reizner: SzegedTört. IV.514). [Vö. *fáradt* 2. jel. MTsz.]

FÁRAG: sculpo; schnitzen, meisseln NySz. (1. jel.). 1402: Benedictum Bothrafaragoth (Lelesz Acta 27/18). 1597: Foliosora valo *faragoth* orso keouek (OL. UC. 101/3). *Faragoth* es faragatlan aitora ablakra es kuth kauara valo köuek (uo.). [Vö. *mégfarag.*]

FÁRAGATLAN: non sculptus; unbehauen NySz. (1. jel.). 1597: Faragoth es *faragatlan* aitora ablakra es kuth kauara valo köuek (OL. UC. 101/3).

FÁRAGÓ: caelator; schnitzer, bildhauer NySz. 1349: (l. «nyíl-faragó»). 1366: Johannis filii *Farago* (Múz.). 1408: Benedictus dictus *Farago* (Múz. Motesiczky). 1468: Petrus *Farago* (Múz. Kállay). 1474: Paulo *Farago* (Körmend, Heim 564). 1515: Stephanus *Farago* (KárolyiOkl. III.92). 1522: Benedictus *Farago* (OL. D. 37328). [Vö. *köröm-, nyíl-faragó.*]

faragó-bárd: [ascia; zimmeraxt]. 1588: Az pinter hazban: vonio kes, vonio zek, zalu, *farago bard* (OL. UC. 76/17).

faragó-fejsze: ascia; zimmeraxt NySz. 1530: Secures tres vna militaris alia Baard carpentaria tertia vero *farago feyze* (OL. L. III.16. 17). 1564: Secures fragmentarie *farago feyze* vocate (uo.).

faragó-kés: 1588: Az pinter hazban: *farago kes*, vayo kes, circulum, fenek meezo (OL. UC. 76/17).

faragó-szék: cantherius; bock NySz. 1587: Malom mech. *Farago zek* (OL. UC. 46/74). 1597: *Farago zek* 1 (uo. 101/3).

faragó-sekerce: [ascia; zimmeraxt]. 1597: *Farago zekercze* (OL. UC. 101/3).

FARISTÁR: [saltuarius; fôrster?]. 1206: Conulimus tali scilicet proprietate quod nec Rex nec comes Poseniensis nec eciam *faristar* aliquid iuris in habeat (OL. D. 45).

FARK: 1) cauda; schweif, schwanz NySz. (1. jel.). 1240 k.: Hec sunt nomina vduornicorum de eodem predio *forc* sebe Zyrida Keduelen (Pannh. 61/8). 1351: Johannem Keseleuforku (Múz. Kállay). 1630—48: Valami rosz erkölcsű, felrugó, vagy ki magát ördöglené, ... olyat [lovat] ne találjon venni, vagy *farka* csavarót, mert ur alá illetlen és gyalázatos az *farka* csavaró ló (GazdtörtSzemle I.288). || 2) pars postica; letzter teil NySz. (3. jel.). 1241/1338: Ad quandam terram que Öztrofark wlgariter vocatur (OL. D. 2273). 1265: Cacumen montis Heghfark (HazaiOkm. VI.129). 1329: Usque ad finem Legenfark vocatam (AnjouOkm. II.399). 1329/1417: Descendit vsque ad finem Legenfark vocatam (OL. D. 28723). 1333/1468: Vsque ad cacumen cuiusdam montis Heghfark nomine (Lelesz Met. Zemplén 19). 1341: Uadit ad vnam metam terream vbi terra vocatur woryoumezenuforka (OL. D. 3402). 1347: Ad finem cuiusdam clausure in wlgco Chabagatafarka dicta (uo. 3909, I. AnjouOkm. V.88). 1391: Ad caudam cuiusdam montis excelsi wlgco Noghegfark vocatam (OL. D. 31113). 1400: Locum piscature Forktonya [*Farktonya?*] uocate (Pannh. 1/1). 1507: Ad finem cuiusdam montis Heghfark appellatum (OL. D. 32068). 1520: Baltheum wlgco maycz muliebre. Chath et *fark* sunt deaurata. Boglar nou

sunt deaurata (uo. 26277). [Szärm.: 1211: Isti sunt ioubagiones forcost Bedeh *forcaud* Poscu Aiandue (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt pistores Moncha Moglau forcos *forcot* Hoidud (uo.). 1240 k.: Hec sunt nomina Agasonum campestrum *forcaud* Pos Cyma (Pannh. 61/8). Hec sunt nomina vinitorum *forcaud* Beza (uo.).] [Vö. *féske-farkú, hód-fark, kendér-farkú, ökör-farkú-fű, tengerijuh-fark.*]

fark-vas: fibula; heftel, schnalle NySz. 1554: Az kis hegiestörre *farkvasat* chinaltak (OL. Nád. 49).

FARKAS: 1) lupus; wolf NySz. 1095: Septimum predium quod uocatur *forkosig* [a. m. farkas?] (Pannh. 15/Oo). In *forcosig* [hn.] Ereuca ethes bekcs moda (uo.). 1146: Liberaliter seruauit videlicet Kissodi *Forcas* Johannes Thidrich (uo. 5/Hh). 1181: *Farcas*, szn. (OL. D. 22). 1200 k.: Tuhutum uir prudentissimus misit quendam uirum astutum, patrem Opaforcos Ogmand (Anon. 25). 1210: Nomina uero eorum hec sunt Dubur Michal *Forcos* Inoc (Pannh. 5/F). 1211: Hii sunt pistores Moncha Moglau *forcos* forcot Hoidud (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt vduornici Aratas Zemdy *Forcos* Medue (uo.). Vduornici de Mortus hii sunt Boca *forcos* Medue Mogus (uo.). Isti sunt aurifabri Stumorav Viteus Zob *Forcos* et Pouca (uo.). 1221: Quorum nomina sunt hec Dubus *Forcos* Inoc Mlud (Pannh. 4/B). 1222: Nomina uero hominum hec sunt Ceke *Forcos* Buus Mech Cumur (Pannh. 3/L). Villam que uulgo *forcos-folua* uocatur (OL. D. 102). 1225: Quorum nomina sunt hec *Forcas*. Karachan. Bodov (Pannh. 1/F). 1229: Nomina uero illorum seruorum sunt hec Cucha Vnica *Forcos* Viyalam (uo. 5/Gg). 1240: Quorum nomina sunt hec Hemes Oltus [Oltus?] Tonc *Forcos* Odus (uo. 27/V). 1240 k.: Hec sunt nomina Illorum qui debent dare Equum Teluch *Forcos* Dubus (uo. 61/8). Hec sunt Nomina Tornatorum de eadem villa *forcos* vose (uo.). 1269: Vadit usque illum locum qui *forkos-holm* dicitur (OL. D. 679). 1325: Circa siluam quandam wlgariter *Farcasereztewyn* vocatam (Múz. Motesiczky). 1326/1335: Vsque metas *Farkasrez* (OL. D. 2515, I. AnjouOkm. II.248). 1329: Matheus dictus *Farkaswerew* (OL. D. 2879, I. AnjouOkm. II.440). 1337: *Farkasturuk*, hn. (OL. D. 3064, I. AnjouOkm. III.358). 1358: In fluuiio Draua vocato portum seu transitum *Farkasriwy* nuncupatum (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 40, nr. 3). 1364: Johannem dictum *Farkas* (ZichyOkm. III.237). 1368: Vnam magnam arborem piri siluestris *farkasakazthocurtuel* nominatum (OL. D. 5696). 1381: Locum *Farcasallou* dictum (ZichyOkm. IV.201). 1383: In terra *Farkasparlaga* dicta (Forrás?). 1399: Spinetum *Farkas* tuiisse vocatum (Gyárfás: JászKúnTört. III.536). 1419: Possessionum *Farkasfalva* Arnoldfalva (ZichyOkm. VI.539). 1420: Georgio *Farkas* dicto (uo. 601). 1424: Primo incepissent in loco *Farkasakazto* (Lelesz Met. Szabolcs 36). 1450: Quasdam terras Kyslewfarkas et Fekethewzoldobzeg vocatas (Lelesz Acta 62/37). 1489: In vallibus Feysero et *Farkaszaya* vocatis (Múz.). 1513: A parte fluuii *Farkaspathaka* vocati (Forrás?). || 2) [Wolfgang]. 1183/1226: *Farcasio* Palatino comite (OL. D. 25). 1193: Diuiditur cum filio *farcasii* (uo. 27). 1238: Petro et Buquen filiis *Forcos* (HazaiOkm. VI.36). 1274: Villam *Forcos* yulese (Körmend II/4, Pölske 70). 1275: Petrus et *farkas* (HazaiOkm. VI.203). 1299: Yurk et Johannes, filij *Farkasij* (MonStrig. II.474). *Farkasius* de Zobory (uo. 475). 1301: Molendinum quod nominatur *Forkosmolna* (OL. D. 1626). 1454: Prediis Petherlaka et *Farkaslaka* vocatis (uo. 28400). 1478: Vnacum Silua *Farkaserdeye* (uo. 18145). 1499: *Farkasio* Rythkzakalw (uo. 20856). 1526: *Farkas* tyamnak hagyom Erdcod warat, Andrasnak kúwarat (uo. 24323, I. Zolnai: Nyelveml. 256). 1544: Iosa *farkas* moson war-megeből (OL. Nád. 41). [Vö. még az 1. jel. alattiakkal.

Szárm.: 1211: Isti sunt ioubagiones *forcest* Bedeh *forced* Poscu Aianduc (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt aratores Bogliod *Forcest* Hyrrud (uo.). 1274: Terra eorum *Forkosd* uocata (Múz.). 1370: Possessiones *Farkasd* et Alfeket vocate (Múz. Kende).]

farkas-bőr, -bér: [pellis lupina; wolfshaut]. 1543: Vnam wlo *farkasber* menteth (Múz. Kisfaludy). 1558: Egy nyestbőr fejerétéstül 2 pénz, egy *farkasbörtül* 12 krajczárt (GazdtörtSzemle VI.137). 1588: *Farkas beur*, nesth bewr, vidra bewr, szarwas bewr, ewz bewr, roka bewr (OL. UC. 64/35). 1592: Egy hath *farkasbeur* (OL. Nád. 48). 1669: Egy uj *farkasbör-kesztüi* (GazdtörtSzemle I.92).

farkas-lyuk, -lik: fovea lupina; wolfshöhle NySz. 1283: Ad locum scilicet *Forkoslyuk* dictum (Veszpr. Regn. Met. 4). 1368: Filium Nicolai de *farkaslyuk* (ZichyÓkm. III.347). 1383: In terra *Farkaslyuk* vocata (Múz.). 1406: Possessio *Farkaslyuk* (ZichyÓkm. V.439). 1507: In loco *Farkaslyk* appellato (Veszpr. 10, Palaznak).

farkas-mál: [pellis lupina subventralis; wolfs-wamme]. 1546: Öt *farkas malt* attam (OL. Nád. 42).

farkas-verém, -veröm: fovea lupis capiendis; wolfgrube NySz. 1335: Inde vadit in longitudine cuiusdam Nemoris ad *forcoswerum* (OL. D. 2872).

FARSANG, fassang, fassáng: dionysia, dies bacchanalici, bacchanalia; fashing NySz. 1495: Ac quasi viginti diebus in eadem Tunica *fassangum* deambulando (OL. D. 20283). 1564: A mely falunak szőlőhegye vagyon, azokra *farsankban* egy bort vessen árultatni (GazdtörtSzemle I.71). 1596: Jó egészségben vagyok mind az én házastársommal egyetemben az *Fásang* Gáspár leányával Katussal (MÁ. NLI. 98).

FARSANGOL: dies lupercales colo, bacchanalia vivo; fashing halten NySz. 1634: Valamely posta itt udvarunkban nem laknék, hiriünk, engedelmiünk nélkül imitt-amott *farsangolna*, vagy elszöknék, vagy búcsúvéten menne el, meg kell érette halni (GazdtörtSzemle VII.132).

FÁS: arbustivus; mit bäumen bepflanzt NySz. (1. jel.). 1291: De inde uadit ad *Fasfuen* (Múz. Wégh János). 1386: Piscinas *Faszaton* [a. m. fás?] Keszelys Kenderattotow (OL. D. 7182). 1455: Terre *Fashalomwerewfele* (uo. 36407). 1460: Terras arabiles *Fashalmoldala* vocatas (Forrás?). 1706: Vetési Szabó György a külső Ispotály mellett a város felől egy veteményes *fás* kertjét adta nagycezenki Borbély Györgynek 16 fl. 54 pénzen (GazdtörtSzemle IX.15).

FASSANG, FASSÁNG, 1. farsang.

FASZ?: penis; männliche rute NySz. 1452: Ambrosio *Faz* Benedicto *Faz* [olv. fasz?] (Múz. Kállay). Ambrosio *Faz* (Lelesz Acta 63/22).

FATTYÓ, 1. fattyú.

FATTYÚ, fattyó, fatyú?: spurius, nothus, adulterinus, bastardus; bastard NySz. (1. jel.). 1374: Petri dicti *Fotyú* (ZichyÓkm. III.539). 1405: Quidam Jobagio *Pathhiopap* nomine (Múz. Bethlen). 1428: Stephano *Fathyw* (Lelesz Acta 47/12). 1521: Ad quendam locum insularum *Fatthywzygeth* appellatum (OL. D. 23518). 1759: Már egyszer *fattyú* vetett, miolta özvegy (DebrJk.).

FÁTYAL, 1. fátyal.

FÁTYOL, fágyl, fátyal: 1) calyptra, rica, fascia NySz. (1. jel.). 1250 k.: Item pepulum quod

fatyl [igy] vocatur (OL. D. 30356, I. HazaiÓkm. VIII.122). 1458: Velamina capitís wlo fefedel duo et totidem duo *fathyol* (Múz. Kállay). 1470: Tres cingulos wlgariter Maycz et duo pepla wlo *fatyal* dicta (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 42, fasc. 95). 1473: Vnum *Fagyol* vnum Maycz et vnum stragulam (Körmend, Heim 562). 1510: Sertum gemmatum duo *fagyol* (OL. D. 35774). 1519/1523: Duo pepla Tria *Fathyol* (Körmend III/5, Revistye 87). 1523: Velum wlo *fatyol* (OL. D. 36999). || 2) byssus; feine leinwand NySz. (2. jel.). 1553: Facilem inauratum ex molli sindone retiforme wlo *faatyl* (OL. UC. 99/28). 1556: Eg aranyal zót *fatyol* fedel (OL. Nád. 48). [Vö. némét-fatyol.]

FATYÚ? 1. fattyú.

FAZAKAS, 1. fazékas.

FAZÉCSKA: ollula; töpfchen NySz. 1596: Ap-
rolek *fazeczakot* (OL. I. III.16. 17).

FAZÉK, fazík, fazok: olla; topf NySz. 1544: Üttem az diznofő főzni ég öreg *fazokat* (OL. Nád. 49). 1545: Eg öreg *fazokat* kibén az erdei feiet főztek (uo. 41). Üttem göng uiragot mind *fazokastol* (uo. 42). 1584: *Fazék* Marton lewel hordozással zolgal (OL. UC. 56/33). 1597: Mykor *fazokath* hoznak szeker terewel (uo. 12/42). 1638: Maz nélkül valo *fazek* (uo. 2/34). [Vö. boros-, föld-, réz-, vas-fazék.]

fazék-gyártó: figulus; töpfer NySz. 1438: Michael *Fazekgartho* (Pannh. 50/Ccc). 1478: Stephanus *Fazykgyartho* (OL. D. 18145). 1504: Gallus *Fazekgyartho* (uo. 21269). 1509: Dionisio *Fazekgyartho* (Lelesz Acta 117/26).

FAZÉKAS, fazakas, fazokas: figulus; töpfer NySz. 1296: Tria iugera iuxta viam *Fazekar* [igy? olv. fazékas?] nuncupatam (Veszpr. 8, Jutas). 1348: Ladislaum dictum *Fazakas* (ZichyÓkm. II.297). 1370: *Fazakas*, hn. (Múz. Kende). 1395: Georgium *fazakas* dictum (ZichyÓkm. IV.585). 1399: Georgium *Fazakas* dictum (Múz.). 1410: Anthonius *Fazokas* (OL. D. 9688). 1412: Nicolaus dictus *Fazakas* (ZichyÓkm. VI.219). 1417: Georgio *Fazakas* (Lelesz Acta 37/18). 1418: Laurencio dicto *Fazakas* (OL. D. 10738). Demetrium *Fazakas* (ZichyÓkm. VI.521). 1423: Clementem dictum *Fazakas* (Múz.). 1424/1498: Michael *Fazakas* (OL. D. 12800). 1442: Anthonio *Fazakas* (Múz. Kállay). 1445: Johannem *Fazokas* (Lelesz Acta 55/22). 1451: Anthonio *Fazakas* (Múz. Kállay). 1452: Anasthasia relictia *Fazakas* (OL. D. 14584). 1453: Michael *Fazakas* (uo. 36407). 1457: Valentino *Fazokas* (Lelesz Acta 68/5). 1458: Jacobo *Fazakas* (uo. 69/27). 1468: Valentinus *Fazokas* (Múz. Kállay). 1470: Martini *Fazakas* (Lelesz Bercs. XIV.2). Benedicto *Fazakas* (Körmend, Heim 546). 1473: Benedicto *Fazakas* (Múz. Bethlen). 1478: Michael *Fazokas* (Pannh. Tih. 21/1). 1480: Georgio *Fazokas* (Lelesz Acta 90/32). 1481: Stephano *Fazokas* (OL. D. 18534). 1485: Petrus *Fazakas* (Veszpr. 11, Merenye). 1498: Petro *Fazokas* (Múz. Kállay). 1501: Bartholomeo *Fazakas* (Veszpr. 13, Szőlös, Zala m.). 1503: Christoforus *Fazakas* (Múz. Kállay). 1504: Georgio *Fazakas* (Lelesz Acta 112/16). 1507: Emerico *Fazokas* (Veszpr. 15, Vászoly) [Vö. rézfazékas.]

FAZÍK, 1. fazék.

FAZOK, -AS, 1. fazék, fazékas.

FÉ, 1. 1. fej.

FÉAL, 1. fej-al.

FÉCÉN? **FÉCSÉN?** 1. föcsén.

FÉCSKE, féske: hirundo; schwalbe NySz. 1333/1468: Transeundo ad locum *Feskekorongya* appellatum (Lelesz Met. Zemplén 19). 1366: Johannes dictus *Fechke* (Veszpr. 107, Nook 1). 1377: Petri dicti *Fychke* [a. m. fecske?] (Lelesz Acta 10/22). 1419: Andrea *Fechke* (ZichyOkm. VI.568). 1507: Ad quendam locum circa scilicet quoddam spinetum ubi predicti actores locum eundem *Feskekorongya* appellarent (OL. D. 32068).

fécske-farkú: caudae hirundinis formam habens; schwalbenschwanzförmig geschweift NySz. 1725: Az Makai uram földé végiben, az tóparton egy *fecske-farkú* föld, ezt is Korodi uram bírja, váras földé (Gazdtörtézetlemle III.187).

fécske-fészek: nidus hirundinus NySz.; [schwalbennest]. 1443: Venitur ad *Fechkefesekek* (OL. D. 14).

FÉCSKENDŐ, focskandó: siphon, clyster; spritze NySz. 1490: *Fechkendew* cupreum (OL. D. 26048). 1494: *Fechkendew* cupreum 1 (uo. 26076). 1550: Instrumenta aerea duo aquam exprimentia vulgo *fochkando* (OL. Instr. 11). 1554: Instrumenta quibus aqua in altum projici potest quod *fochkando* vulgariter appellant (OL. UC. 76/1). 1564: Cuprea instrumenta pro extinguenda igne vulgo *feczkendew* uocata (uo. 59/9).

FÉD, 1. főd.

FÉDEL, 1. fédél.

1. **FÉDÉL**, 1. fődél.

2. **FEDÉL**, 1. fédél.

FÉDEL, **FÉDEL**, **FÉDÉL**: velamen, tegmen, velum, integumentum, rica [stb.]; schleier, kopftünne, kopftuch NySz. [peplum]. 1510: Vnum peplum vulgo *fedel* (Múz. Kapy). 1523: Peplum vulgo *fedel* (OL. D. 36999). 1530: Pepla vulgo *fedel* deaurata (OL. UC. 98/5). 1548: Nozolyo azonnak *fedel* (OL. Nád. 49). 1555: Azon ember *fedelenek* wege aranyas (uo. 48). Keeth *fedel* bymbakbwl zewth (OL. L. III.16. 17). Keeth *fedel* bymbakbwl zwth (OL. Nád. 48). 1556: Eg aranyal zót fatyol *fedel* (uo.). [Vö. «Fédél. Sarkig, érő aszsonnyai kendő. Schleyer» (Horvát Endre: Árpád 471, szókalausz). Vö. még *fidel* MTsz.]. [Vö. **fő**, **gyapot**, **pinnáta-fédél** (-fődél?).]

FÉDELES, 1. födeles.

FÉDELETLEN, 1. födeletlen.

FÉDÉMÉS? fődémös?: 1295: Transeundo vallem *Fedemus* [a. m. fődémös?] (OL. D. 1413). [Vö. *fédemes*: opertus, tectus, gedeckt PPB. (1801. kiad.)]

FÉDÉMÖS, 1. fődémös.

FÉDETLEN, 1. fődetlen.

FÉDŐ, 1. fődő.

FEELÉS, 1. fejelés.

FEÉR? 1. fehér.

FEGYVER, vö. fél-fegyver.

fegyver-dérék, -drék: aeneum pectoris tegumen; panzer NySz. panzerkleid, panzerharnisch BM. 1490: *Feghverdrék* [igy] ad homines: Karelthwezew; Labelthwezew cum omnibus attinentiis (OL. D. 26048). 1543: Eg *fegver derek* cum omni instrumento (Múz. Kisfaludy). 1560: Keet *feghver derek* wyawal (OL. Nád. 49). 1566: Keeth *feghverderek*; egy panczely wy; egh hegeosthör, egy sysak (OL. L. III.16. 17). 1597: Regi

modra czinalt *fegvier derek* diribel darabbal val vasaiual araniazoth 1 (OL. UC. 101/3). [Vö. tót *drjek*.]

fegyverdérék-csináló: [thoracum fabricator; panzerkleidmacher]. 1635: Páncélgyártó és *feghverderekcsináló* céh (Gazdtörtézetlemle VIII.481).

fegyver-ház: armamentarium; zeughaus, rüstkammer NySz. 1605: Az *fegver hazban* Algiw por Geónczj hordoual uagion (OL. UC. 28/61). Az *fegver hazban* Thwzes czupprok uadnak Nr. 240 (uo.).

fegyver-tisztító, -tiszteltő?: polio; polierer, schwerdt- oder harnisch-feger MA⁴. 1530: Andreas *fegver tystello* [olv. tiszteltő?] (OL. Nád. 43).

FEGYVERÉS: 1) armatus; bewaffnet NySz. 1211: *Feguweres* [szn.] Erdeus Horogus (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt vinitores Hysou *feguweres* wehe (uo.). 1360: Petri dicti *Feguweres* (SoprOk. I.323). 1496: Georgius *Feghveres* (OL. D. 36403). 1510: Michael *Fegweres* (Veszpr. 15, Vigand). || 2) [?]. 1533: Vna supyeza *fegweres* de scarlato (OL. Nád. 45).

fegyverés-dákos: 1533: Vnus *feghveres dakos* deauratus (OL. Nád. 49).

FEGYVERNÉK, **fegyvernök**: [armiger]; waffen-träger, waffenknecht, schildknappe, wappner BM. 1266: In quadam terra Olwar vocata sita in comitatu Neugradiensi prope aquam Ipul que erat armigerorum nostrorum vulgariter *Fegvernuk* vocatorum (Múz. Balassa, I. Wenzel III.133). 1320: Possessionem *Fegvernek* nuncupatam (OL. D. 2001). 1368: Mychke de *Fegvernuk* (Múz.). 1411: Possessionum prediorumque *Fegvernek* Sildew (ZichyOkm. VI.147). 1505: Franciscum de *Fegvernek* (Múz.). [Vö. NySz. más jel. és Zolnai, Nyr. XXVIII.164.]

FEGYVERNÖK, 1. fegyvernök.

FEHÉR, **feér**, **feír**, **fejár**: albus, candidus; weiss NySz. 1055: Inde ad castelle et *fehervaru* rea meneh hodu utu rea (Pannh. Tih. 1/1). 1193: *Feyrhigaz* [hn. olv. feír v. fejár] (OL. D. 27). Hec igitur sunt nomina prediorum *faer* [igy] egiaza. Chel. Liba (uo.). 1211: Ad collem qui vulgo dicitur *Apatfeereh* [olv. feére = fehére?] et sub colle sunt due mete. Inde egreditur ad monticulum qui vulgo nuncupatur *Zouafeereh* iuxta quem est meta (Pannh. Tih. 1/5). Ad montem qui uocatur *Varfeereh* iuxta quem sunt due mete (uo.). 1229: In *Feyregghaz* XI mansiones (Pannh. Lib. Rub. 24—34. I. 20. sz.). 1230?/1283: Torrens nomine qui vulgo dicitur *Feirpotok* (Forrás?). 1240 k.: In villa *Feyregghaz* (Pannh. 61/8). 1251: Itur ad forum versus *feir* ighaz (Pannh. Tih. 1/8). 1256: *Feyertou*, hn. (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.429). *Feyeryuh*, hn. (uo. I. Wenzel 430). *Feyregghaz*, hn. (uo.). 1266: In duabus terris que dicuntur *feeyr yhu* (OL. D. 604). 1267/1318: Vbi *feier* potok cedit in ipsum fluium *Waseeh* (Múz. Szentiványi). 1275: Quoddam pratum ad uillam *Feyeryghaz* pertinet (Múz. TörtTárs. 4). 1289/1291: *Feirtou*, hn. (OL. D. 1244). 1310: Descendit ad fluium qui vulgo dicitur *feyr kuth* (Múz.). 1326: Michael dicto *Feyer* (Múz. Máriássy). 1330: Paulo dicto *Feyr* (AnjouOkm. II.497). Johannes dictus *Feyr* (ZichyOkm. I.359). 1335: Pauli dicti *Feyr* (Körmend, Heim 70). Sunt preterea quatuor lapides viciniore ad Monasterium qui vulgariter hiis vocabulis nuncupantur hygeskw kertuskw *feerkw* Oduoskw (Pannh. 14/A). 1337/1414: Iungit quendam fluium *Feyrzyrthwa* vocatum (OL. D. 3089). 1342: Prima meta incipit iuxta lacum vulgo *feyr* Rakathya uocatum (uo. 3485). 1344: Inter fluios Twz et *Feyrkeres* (Múz.). 1354: Circa piscinam *Feyermortua* (OL. D. 4407). 1357: A tempore quo dominus

Rex castrum Nandurfeyrnar dictum construxisset (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 42, fasc. 92, nr. 13). 1358: Nicolaus dictus *Feyer* (Múz. Kapy). 1364: In dicta *Feyreg haz* (Múz.). 1366: *Feyriuanfalua* Gyurgfiamyklowsfalua (Körmend II/5, Lyndva 13). 1367: Metas antiquas *feyrhatar* vocatas (OL. D. 5597). Metas antiquas *Feyrhatar* vocatas (uo. 5606). 1385: Lucasii de *Feyereghaz* (Múz.). 1399: Anthonii *Feyr* appellati (uo.). 1409: Castri *Feyerkw* nuncupati (Múz. Kapy). 1415: In Castro *Feyerkw* vocato (Körmend III/2, Kustan 54). 1417: Aque *Feyerarna* (Akad. 7). 1435: Possessiones Wzthato *Feyertho* (Múz. Kállay). 1439: De lapidibus kerteskw hegeskw *feyerkw* et Oduaskw (Pannh. 52/R). 1446: *Feyreg haz*, hn. (SztárayOkI. II.386, 387). 1452: Valentino *Feyer* (OL. D. 14584). 1454: *Feyerwyz*, hn. (uo. 14604). 1462: Possessionibus Napfen Chonthafeyer (uo. 15703). 1476: Castrum *Feyerkw* nuncupatum (Múz. TörtTárs. 2). 1481: In dicto Monte *Feyerkewhegh* (Lelesz Introd. P/145). 1483: Feneta sew prata Weresreth Nadhelkwtha et *Feyertho* (Lelesz Acta 93/1). 1489: In vallibus *Feyerso* et Farkaszaya vocatis (Múz.). 1495: Inter Rywlos Sebeseer et *Feyertho* (Múz. Becsy). 1497: Duos paplan vnum *feyer* aranyas aliud weresaranyas (OL. D. 20569). 1638: Ez nagy palotának vagion uionnan czinalt *feir* meniezete (OL. UC. 2/34). [Vö. görög-fehér.]

fehér-agyag: leucargillium; weisser lette, doon [értsd: thon] MA⁴. 1367: Ad quendam locum wlgariter *feyeragagumlas* uocatum (OL. D. 33613).

fehéragyagos: [leucargillio copiosus; reich an weissem letten]. 1464: Ad locum *feyeragyagoskewes* (OL. D. 28854).

fehér-borsó: [phaseolus semine albo; weisse bohne?]. 1549: *Feyer borso* Zeghes borso (OL. Nád. 41).

fehér-cipó: [panis albus; weiszbrot]. 1547: Eg kemence *feyer cipot* (OL. Nád. 42). 1597: *Feier cziponak* valo deszkabul czinalt szakazto tabla (OL. UC. 101/3).

fehér-hal: leuciscus; weisssfisch NySz. 1518: Pisces *feyr halath* (OL. D. 26189). 1519: Carpones et alios pisces *feyer hal* (uo. 35012). 1544: Sigert, dörgeczet *feier halat* (OL. Nád. 40). 1588: Ewszel es thawazzal mindenkor fel megien WagbwI galocza es *feyer hal* bewen (OL. UC. 64/35).

fehér-hétfő: [dies lunae post dominicam in albis; der erste montag nach ostern]. 1602: Aliud [t. i. forum] in diebus Lunae vulgo *feyer hctfw* celebratur (OL. UC. 1/5). [Vö. *fehérvasárnap* CzF.]

fehér-irha: 1533: Suba de pellibus Sabellinis cum *feycer Irha* conducta (OL. Nád. 49).

fehér-kék: 1557: Eg vég *feir kek* [többször olvasható] londys (OL. Nád. Számadások b. csomó). 1643: *Fejér kék* ló (DebrLt., I. Nyr. XXII.519). [Vö. *fejér-kék* NySz.]

fehér-keszeg: alburnus, leuciscus; weisssfisch NySz. 1549: Vacorara *feyer kezeg* (OL. Nád. 49).

fehér-kő? granulit, weisststein BM. 1581: Egy *feier kore* [a. m. *fehérkő?*] sal tol ky giongios (OL. L. III.16. 17, «Eger, püspöki levéltár» Szam. jegyz.).

fehér-köles, -küles: [panicum miliacium leucospermum]. 1544: *Feyer köles* öt kóból (OL. Nád. 41). *Feyer keles* het veka (uo.).

fehérlilium-víz, -lilium-: [aqua liliacea; lilien-

wasser]. 1638: Ket üvegh rosa viz. Egy üveg sallia viz. *Feier lilium viz* (OL. UC. 2/34).

fehér-nádméz: [saccharum album; brotzucler]. 1544: Eg font fekete nadmezet Eg süneg *feier nadmezet* (OL. Nád. 49).

fehér-nyár: [populus alba; silberpappel]. 1347/1356: Quasdam arbores tremuleas wlgo *feyrnyar* vocatas (OL. D. 3891, I. AnjouOkm. V.28). [Vö. 1774: «A' *Fejér* és *Fekete Nyár*, Füz és Eger Fák nedves Földet kívánnak» Szilágyi Sám.: Gazdaságra okt. könyvecske 200, és *fejér nyárfa* Kr.]

fehér-nyír: [betula alba; weissbirke]. 1410: Iungit quendam truncum *Feyrnyr*, vocatum (Múz. Kállay).

fehér-ólon, -ólon: [stannum; zinn]. 1635: Az uj *fejér ólom* mázsáját per Rf 40—Rf. 42 (GazdtörtSzemle VIII.480). 1637: Egy font *feyer olon* (OL. UC. 14/43). [Vö. *fehér-ón*.]

fehér-ón: stannum, cassiterum; zinn, weissblei NySz. 1567: Vagyon *feyer on* tyzenhat tabla (OL. GyfLimb. 7). 1594: Egi türet vaszon heueder *Fejer on* egi türet (OL. UC. 78/7). [Vö. *fehér-óloom*.]

fehér-palánta: [?]. 1597: *Feier palanta* magh (OL. UC. 101/3).

fehér-páva: 1567: Zwrko pawa es *feyer pawa* tizenkettő (OL. GyfLimb. 7).

fehér-pecsenye: caro assa e partibus natium alboribus facta; weissbraten NySz. 1545: Öt font *feyer peczehet* (OL. Nád. 42).

fehér-péznz: moneta argentea; silbermünze NySz. 1545: *Feir penz* ospora filler (OL. Nád. 48). 1546: Pecunias *feyer penzet* (uo. 40).

fehér-ruha: interula; weisswäsche NySz. 1545: *Feier ruhak* mosasatol (OL. Nád. 40). 1560: Regstrom az *feyer ruharol* (uo. 49).

fehér-szeplős: [maculis albis inspersus; etwa: weisscheckig]. 1610: *Fejér szeplős* ló (KomárJk.). [Vö. *fehér-szeplő* NySz.]

fehér-szürke: [canus]; silbergrau, der silberschimmel BM. 1691: *Fejér szürke* herélt ló (DebrLt., I. Nyr. XXII.519).

fehér-varrás: [sutura alba; weisstnähterei]. 1635: Egy lepődő végiben való *fejér varrás* (Mihalik: Kassa-ÖtvTört. 223). [A. m. *fehér* cernával varrott *fehér-nemű*. Mihalik közlése.]

FEHÉRÍTÉS, fejeretés: dealbatio; das weissen NySz. [das bleichen]. 1558: Az széles dolgáru. Egy nyestbőr *fejeretésű* 2 pénzt, egy farkasbőrű 12 krajezárt (GazdtörtSzemle VI.137).

FEHÉRVÁRI-VÉKA, fejevári: [modus Fehérváriensis; Fehérvár scheffel]. 1491: Quinque modios sew metretas frugum cum modio wlgo *feyervariwcka* (OL. D. 19702).

FEÍR, I. fehér.

1. FEJ, fé, fi, fő: 1) caput, calva; haupt, kopf NySz. (1. jel.). 1329/1335: Quendam montem Kabala-*fey* nominatum (OL. D. 2519). 1476: Secus quendam vallem Jmylamachar alio nomine *Ewzfew* [3. jel.?] vocatum (Lelesz Prot. Parv. 94a). 1548: Attam *feyem* mosasatol (OL. Nád. 49). 1555: Tizonharom ezist thw aranyazoth azon embernek *feebe* walo (uo. 48).

1587: Csak ez eczeri vétékét megegye, valamikor elszöknék, vagy elmenne az ő kegyelme Lázár Farkas földjéről és jobágsága alól, hát mindenütt minden törvén nélkül mind fejedelem levele ellen és minden törvénybeli remedium ellen és elleneállás ellen megfoghassa és fejéhez nülhasson (SzékelyOkl. V.142). 1594: Mivel hogy a szentthamási Balázs János fején érte vala Molnár Balázst, mivelhogy egy tömlője vezetett volt el Balás Jánosnak [stb.] (uo. 154). 1638: Egy főn hordozo desa (OL. UC. 2/34). 1760: Arra vetették a fejeket, hogy meglopták a város erdejét (DebrJk., I. NyK. XXVI.344, «vet» a.). || 2) caput rerum exanimalium; oberster teil lebloser gegenstände NySz. (6. jel.). 1095: Per arundinetum ad caput montis qui vulgo dicitur sec sec fehe (Pannh. 15/Oo). 1211: Ad collem qui vulgo dicitur Apatfeereh [olv. fère v. feère, azaz: főre v. fejére?] et sub colle sunt due mete. Inde egreditur ad monticulum qui vulgo nuncupatur Zouafeereh iuxta quem est meta (Pannh. Tih. 1/5). Ad montem qui uocatur Varfeereh iuxta quem sunt due mete (uo.). 1275: Post hec in Theteufeu sunt similiter due mete (OL. D. 921). 1279: Peruenit ad quandam monticulum qui dicitur Zaykfeu (Múz. Jankowich). 1288: In virgulto Zegfeu [3. jel.?] quatuor iugera (Veszpr. 109, Szepezd 2). 1323: Et per idem Berch circuit caput Harypan feu vocatum (Múz. Hanvay). 1348: In cacumine cuiusdam montis Seureghfeuhagy [3. jel.?] vocati AnjouOkm. V.193). 1427: Veniret ad montem Pechkesfeu nominatum (Lelesz Met. Szabolcs 1). 1555: Eleketheknek fee aranyal varoth (OL. Nád. 48). 1584: Vagon azon könnben arañas kanafok az feye gyöngös (OL. UC. 56/33). 1597: Az aiton retez fejestől, az kwlseo aiton pleh kuezostul (uo. 101/3). 1685: Szivárvány melynek feje vas szára fa [«pinczében» Szam. jegyz.] (uo. 19/4). || 3) fons, initium, principium; quelle, anfang NySz. (8. és 9. jel.) [causa; ursache, grund]. 1055: Incipit terminus a sar feu eri iturea (Pannh. Tih. 1/1). Ac postea nogu azah feherea (uo.). Indequ ad aruk fee (uo.). 1095: Terminatur ab occidente ad caput uoraginis quod dicitur churchufeu (Pannh. 15/Oo). 1109: Item sanctus rex dedit portum et naulum Seigetfeu uocatum (OL. D. 11). 1203/1254: In loco qui dicitur Bycfesu (Veszpr. 11, Merenye). 1211: In uilla Ozoufeu (Pannh. Tih. 1/5). 1223/1243: Terminatur in locum qui dicitur feneufeu (OL. D. 107). Inde descendit ad locum qui dicitur Bornochofey (uo.). 1224/1389: Vltra lacum qui Laposfeu dicitur (MonStrig. I.247). 1229: Terra que uocatur Keyefeu (Pannh. Lib. Rub. 24—34. 1. 20. sz.). 1231: Ad uallem que uocatur Sciluasfee (OL. D. 168). 1233: Venit ad locum qui dicitur Thofeu (Veszpr. 3, Billege). Usque ad locum qui dicitur Zigetfeu (Pannh. 3/Aa). 1234: Ad caput voraginis quod dicitur Churhufeu (uo. 32/A). Inde ad Feusceleu (uo.). 1240: Inde peruenit in Zelushasfeu (OL. D. 246). 1240 k.: Usque ad Zygethfev (Pannh. 61/8). Cum silua bochon fenevfey Kvgere Cestuch (uo.). Valusfey [hn.] (uo.). 1243/1354: Cuiusdam Silue Kukynfeukut (OL. D. 260). 1244: Inde ad Segfeu (Körmend I/9, Óvár 1). Tendit ad Semekfv [a. m. fő v. fü?] (OL. D. 275). 1251: Inde ad Gudurfu (uo. 36645). Fenetum quod est iuxta tofeu (Pannh. Tih. 1/8). 1254: Hinc ad Sidfy [olv. sód-fi, a. m. sódfej?] (OL. D. 390). 1257: Viginti sex iugeribus terrarum de Keyksfey (Pannh. 14/M). 1258: Cum vduornicis de uilla Fenevfey (uo. 5/E, I. Wenzel II.315). 1261/1394: Piscatura nomine vyzesfeu cum lapa (OL. D. 520). 1261/1480: Piscatura Wyzesfeu cum lapa (uo. 155). 1262: In vallem Sarkanufeu nominatum (MonStrig. I.472). 1265: Usque ad Telcusfeu (OL. D. 595). 1266/1297: Pridium quod vocatur Ozofeu (Pannh. Tih. 1/9). 1268: Ad locum qui dicitur horhfiv (Wenzel III.191). In capite ipsius horhfiv (uo.). 1270: Intrat in fontem Bursuafey (OL. D. 705). 1270/1281: Uillam Fenewfeu cum vduornicys nostris residentibus in

eadem (Múz. Ertl). 1273: Peruenit in quadam via ad Gudurfew (OL. D. 841). 1275: Ad terram Symonreuidifew vocatam (uo. 908). 1279: Duo iugera in loco qui uulgariter Zenleufew appellatur (Veszpr. 4 Alsóörs). 1282/1327: Pontem Cheunukfey vocatum (HazaiOkm. VI.275). 1288/1290: Ad quandam siluam Telukfey uocatam (Múz. Jankowich). 1291/1358: Descendit super aquam Sciluaufey uulgariter nuncupatam (Múz.). 1293: Descendit ad vnam vallem qui Werusfertesfey nuncupatur (Múz. Beniczky). Tendit ad caput fontis Topolniche fev uocatum (HazaiOkl. 138). 1295: Uadit ad locum Kuzpotocfey nuncupatum (Múz. Forgách). 1295/1403: In quadam vallem Vrdungusfey dictam (Forrás?). 1296: Ad locum qui uulgarie [igy] Seemetafey dicitur (HazaiOkm. VII.255). 1299: Ad piscinam Homfey uocatam (Múz., I. Wenzel V.222). 1304: Uadit ad caput ipsius fluuii Berekfey uocatum (OL. D. 1672). 1307: Meta uulgariter Gyznouolfey nuncupata (AnjouOkm. I.124). 1312: Laurencii de Borfeu (Múz. Hatos). 1314: In eadem Keseken Eger pothoka Prima meta incipitur in Keseken egerfey (OL. D. 1844). 1317: In loco Sceuleufey dicto (uo. 1892). 1318: Chormosnasfee, hn. (AnjouOkm. I.492). 1319: Usque exitum ipsius [Zekesbatharch] qui dicitur uulgariter Zekesbatharchfey (ZichyOkm. I.164). 1320: Uadit ad caput wallis thretfey (Múz. Hanvay, I. AnjouOkm. I.561). 1327: Ad tres metas feuhatar [4. jel.?] vocatas (OL. D. 2421). Peruenit ad locum Gudurfey dictum (uo. 2457, I. AnjouOkm. II.327). 1329/1335: Ad caput cuiusdam fluuii Radamapathakafey (OL. D. 2519). 1330: Incipit a Horhfey a parte occidentali (Körmend III/1, Úgal 5). 1331/1347: Pervenit ad Balatafey (AnjouOkm. II.563). 1336: Prima enim meta incipit exeundo de Tycia apud locum Sulyomusfey vocatum (KárolyiOkl. I.123). 1337: Oltarusperkedfey, hn. (OL. D. 3090, I. AnjouOkm. III.401). 1338: In capite cuiusdam aluey wigo Tekeruspatakfey vocati (OL. D. 31239). Ducit ad vnum fluuium Zurdukfey (Múz. Rhédey). 1339: In superiori capite seu ortu aque calide quandam vacuum fundum molendini hewuyzfey uulgariter nuncupatum (OL. D. 3276). 1341: Vadit ad vnum fontem qui vocatur Mohosfey (uo. 3402, I. AnjouOkm. IV.122). 1346: Veniret ad pratum qui [igy?] wigo dicitur Rethfey (Múz. Dances). 1347: In loco kuzurusedfey vocato (OL. D. 30298). Locum Oloperdeyfey vocatum (AnjouOkm. V.139). 1348: Villa Wapafey vocata (uo. 224). 1353: Johannis dicti Toka iobagionis ecclesie nostre de Arukfey (Veszpr. 106, Árokfő 1). Sarfeumezadow [hn. Vas m.] (AnjouOkm. VI.127). 1354: Sarfeumezadow (uo. 167). 1355: Pratum Kalangafey vocatum (ZichyOkm. II.588). Lacum Kalangafey (uo. 598). 1358: Possessionum et porcionum possessionariorum [igy?] scilicet Vduary Dergeche Ermenes Azoufey (Pannh. Tih. 1/17). Possessionibus Kutfey Doroghaza et Sarfey uocatis (Forrás?). 1363: Usque ad locum Payatasfey uocatum (Körmend Heim 186). Uenissent ad quandam locum Zoldubagpatakafey uocatum (uo.). 1364: Deinde ad locum Zakadofey dictum (uo. 190). Ad quandam vallem Kungudrufey («Mindszent, Zala m.» Szam. jegyz.) nominatam (uo.). Ad quandam vallem Zakadathfey vocatam (uo.). Circa vnam fossam Arukfey vocatam (Veszpr. Regn. Met. 12). 1364/1367: Capite riui Sospotakfey (OL. D. 30682). 1366: Ad locum qui dicitur Ereuspatakfey (uo. 30691). 1368: Ad vnum alueum wigo Agfey dictum (uo. 10396). 1371: Ad locum Homorodfey (KárolyiOkl. I.323). 1376: In loco Holcofey vocato (Pannh. Hitel. 37). 1381: In sumpmitate montis wigo Bertenfey vocati (Veszpr. 12, Kispécsl). 1390: Ad quandam locum Kenderattofey nominatum (OL. D. 7647). 1393/1446: Quoddam alueolum wigo fyer vocatum (uo. 7914). 1394: In monte Segfey dicto (Körmend I/9, Óvár 9). 1396: Ad fontem Mohusfey (OL. D. 8122). 1399/1406: Supra

fontem Egresfeye vocatum (Akad. 6). 1401: Keuresfew, hn. (Körmend Sebesiana 3/16). 1407: Vndecim Jugera in loco Thofew siue Zykeghath (Körmend Anyos 9). 1409: Attigit originem fluuii Kalocha Kalochafew appellatam (Múz.). 1412: Ad quendam locum Mocharfew dictum (OL. D. 506). 1418: Villis Apathy Assofw Ermenes (Veszpr. 2. Áracs). 1424: In terra lakaretfew vocata (Múz.). 1429/1510: Attigissent quendam fontem fluentem wlgo Nadfew appellatum (OL. D. 16127). 1440 k.: Ad caputh vnus vallis qui vocatur heriosvelgfe (uo. 28836). 1453: Quosdam meatus Kerekfewfoka, Malachwser (uo. 30828). 1454: Peruenit ad sex iugera terrarum Psthfew (Körmend Unyom. 71). 1455: Possessionibus Breznyczemelleyke Chazmafew in Comitatu Crisiensi (OL. D. 14952). 1460: Penes quendam locum Thofewverem dictum (Veszpr. 12. Nagypécsöl). 1467: Venissent ad Lygethfee qui wlgo Hozzvzrdok vocaretur (Lelesz Met. Bereg 21). 1474: Quendam locum lutosum wlgo Zeekfew nominatum (OL. D. 28863). 1492: A quodam monte Chegegyewpww vocato (HazaiOkl. 444). 1719: Az idő alatt azon kis-szecssei partiót manumittálván, a malombeli részt megtartva, magának tulajdonitattani igyekszik, talán csak azon fejből [a. m. okból], hogy a malom gátja a kis-kálnai határhoz vagyon ragaszkodva (GazdtörtSzemle III.269). [Vö. «Foniculus: kis fő» (SchlägliSzőjz. 744. sz.)] || 4) primarius, primus; der vornehmste, haupt NySz. (11. jel.). 1327: Ad tres metas feuhatar [3. jel. ?] vocatas (OL. D. 2421). 1462: Prediis Naghbayth Fybayth [olv. fi, a m. fő ?] (uo. 15703). [? Szárm.: 1210: Quorum nomina hec sunt Rupa Feud [a. m. fő-d ?] Files Chuca Golombus Soma Bulsuu (Pannh. 5/F). 1211: Isti sunt vdornici Litar Feud Sachat (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt pistores Illaba feud mihud (uo.). 1240 k.: Hec sunt nomina vduornicorum de eodem predio Cenekz Arpad Golombus Feud (Pannh. 61/8).] [Vö. bak-fejű, bárány-, borjú-, disznó-, ember-, gát-, hám-, hét-, káposzta-, kendér-, kilincs-, kút-, len-, ló-, medve-, ökör-, retesz-, váll-fej, vas-fejű, zsilip-fej. Vö. fő.]

fej-alj, féal, fejal, fejel ? féval, főal: cervical; kissen NySz. 1458: Puluinaria ad sex lectos derecal vocata octo fewal [olv. főal v. féval ?] (Múz. Kállay). Octo puluinaria videlicet feal (uo.). 1473: Vnum feal vnum cusinum (Körmend, Heim 562). 1480: Maiora puluinaria wlgo Feval (Lelesz Prot. IV.14a). 1490: Feal; Cusini; linteamina (OL. D. 26048). 1491: Puluinaria, Feal de cute (uo. 26051). 1513: Cernuicalia wlgo feyal (uo. 26151). Feyal quatuor eed plumis pyh factas (uo.). 1516: Keth Thafota feval Thyndewklew (uo. 26367, l. Zolnai: Nyelvm. 205). Egh Thafota fewal (uo., l. Zolnai id. m. 206). 1522: Vnum puluinar feyal vocatum eum cusino vno ac supellectile wlgo paplonal (Múz. Kisfaludy). 1530: Vnum derekal et duo fewal (OL. Kolozsm. 106). 1550: Few aly haiastwl (uo. 50). [Vö. tűz-fejalj.]

fej-alj-héj, -hé, -haj: theca pulvinaris; polsterüberzug NySz. 1513: Superduclite vnus ceruicalis wlgo feyalhee (OL. D. 26151). 1530: Cooperimenta cussinorum wlgo feyal hay (OL. UC. 98/5). 1635: Vagyon himes reczés fejel-hajak [igy ? vö. «fej-el» MTsz.] (Mihalik: KassaÖvtTört. 223).

fej-födél, fé-fédél, fő-fédél: velum, rica; schleier, kopftuch NySz. («fő-födél» a.). 1458: Septem pepla wlgo fefedel (Múz. Kállay). Velamina capitis wlgo fefedel duo et totidem duo fathyol (uo.). 1516: Keeth aranyas fewefedel (OL. D. 26367, l. Zolnai: Nyelvm. 206).

fej-kötő, fékété, fékétő, fékötő, fikető, főkötő, főkötő: vitta, capillare, reticulum, capitium muliebre; hauptbinde, haube, haarhaube, hauptzierde NySz.

1504: Vnam vittam wlgo Fewkethw (Körmend III/5, Zákány 34). 1516: Egh gyewngjes fykethew (OL. D. 26367, l. Zolnai: Nyelvm. 205). 1530: Fekethe vnum deauratum (OL. UC. 98/5). 1550: Eg gőngös fekötf. Eg fűgő (OL. Nád. 45). 1564: Keth arañas fekető (uo. 49). [Vö. háló-fejkötő.]

fejkötő-háló: reticulum; haube NySz. 1536: Vnum par fekethe halo simplex album (OL. Nád. 48).

fejkötő-varró: [kopfbindennäher, haubennäher]. 1715: Főkötvárró [igy ? foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.23).

fejre-való, főre-: calautica; kopfputz NySz. («főre-való» a.). 1692: Egy sütő asszonynek pénz 9 fl. 50. két főre valót fl. 2. egy ingvállért fl. 1 (GazdtörtSzemle VI.182). 1731: Bizonyos garasa vészett el említett Ludas Molnárénak az fejrevalójából (Reizner: SzegedTört. IV.481). [Vö. «Azon kendőt nevezi így mai napig is a szegedi nép, melylyel a leányok, de különösen az asszonyok a fejüket előre kötik be, mivel a kontyra kötött kendőnek neve: hátrakötő» Kovács János közlése. Vö. még MTsz.]

fejre-vető: [~?]. 1595: Pénzt küldtem vala tőle; két sapkát, egy szabályt, főt, egy sarut, két fosztánt... két küs fejre vetőt (SzékelyOkl. V.160).

fejtekerő-keszkenő, főt-keszkenő: [capital; kopftuch]. 1544: Üöttem fő tekerő keszkenőknek az io fele gölczot (OL. Nád. 42).

2. FEJ, főj ? : mulgeo, immulgeo; melken NySz. 1557: Feyny walo sereketh (OL. Nád. 49). [Vö. fejő.]

FEJEDELEM-ASSZONY: imperatrix; fürstin NySz. (1. jel.). 1700: Néhai méltóságos, nagyemlékeztű Báthory Sófia fejedelemasszony ő nagysága özvegségében (GazdtörtSzemle VII.405).

1. FEJEL: renovo caput cothurni; vorschuh, vorschoben NySz. 1544: Feyellettem eg sarut (OL. Nád. 40). Saruait kyt feyltetet (uo. 41). [Vö. még-fejel.]

2. FEJEL ? 1. fej-alj.

FEJELÉS, feelés ? : capitis cothurni renovatio; vorschub, vorschuh NySz. 1522 k.: Suffolitiones vulgo feylees eodem precio fiant, sicuti sotularium (TörtTár 1889. évf. 378). 1527: Feci subsoliare wlgo feeles [igy ?] (OL. Nád. 42). 1544: Magamnak eg saru szarat cinaltattam feyelessel (uo. 41). 1550: Vno calceo nouo in super quot habebit necessaria wlgo feyeles (OL. ActaPaul. Örményes fasc. 4, suppl.). 1558: Egy fejelestül 13 krajczárt, egy férfinak való czipelést 15 krajczáron (GazdtörtSzemle VI.137). 1669: Egész talpalásért 36 denár. Fejelésért 75 denár (uo. 190). [Vö. eke-fejelés.]

fejelés-csizma: [caliga capite renovato; vorschobener stiefel]. 1669: Egy férfinak való fejelés-csizmának az ára, melynek a szára a csizmadiáé 72 denár (GazdtörtSzemle I.91).

FEJENKÉNT, fejenkít ? fejenkint: singuli, capitulatum, viritum, cuncti; ein jeder besonders, mann vor mann NySz. 1609: Ádám Györg és Jámor Györg sógorunk, Ilonna és Katus hugaik is köszöntik fejenkít [az eredetiben így, olv. fejenkint v. fejenkít ?], atyafiástól Kegyelmedet (MA. NLI. 309). 1610: Mi, hála Istennek, türethető egészséges állapotban vagyunk mind fejenkint (uo. 349).

FEJÉR, -ÉTÉS, l. fehér, -ítés.

FEJES: a) capitulatus, capito, capitosus; der einen kopf hat, ein grosskopf, grossköpfig; b) pertinax, obstinatus; eigensinnig NySz. 1323: Johanne filio Michaelis dicto *Feyes* (Pannh. 9/A). 1329: Johanne dicto *Feyes* (AnjouOkm. II.448). 1342: Pauli *Feyes* dicti (OL. D. 3482). Pauli dicti *Feyes* (Körmend V/7, Croatica 199). 1350: Michael dictus *Feyes* (Múz. Kállay). 1363: Johannem dictum *Feyes* (Veszpr. 106, Bicske 1). 1398: Petro dicto *Feyes* (Múz. Görgey). 1407: Jacobo dicto *Feyes* (OL. D. 9323). 1408: Nicolaus *Feyes* (Múz. Kállay). 1415: Johannes *Feyes* (OL. D. 24936). 1443: Johanne *Feyes* (Veszpr. 2, Barlag). 1448: Martinus *Feyes* (Múz. Kállay). 1450: Michael *Feyes* (Körmend III/3, Baráti 78). 1453: Paulum *Feyes* (OL. D. 14645). 1459: Alberto *Feyes* (Múz. Kállay). 1470: Johanne *Feyes* (Lelesz Acta 81/19). 1474: Georgio *Feyes* (Körmend, Heim 564). 1489: Colomannus *Feyes* (Körmend V/8, nr. 266). Emerico *Feyes* (Múz. Kállay). 1595: *Fejes* Mihály (Székely-Okl. V.160).

fejes-káposzta: brassica capitata; krautkopf NySz. kopfkohl, hauptchenkohl BM. 1552: Maghnak walo *fejes kapozta* (OL. NRA. 1648/27). 1567: Emi vulgo palanthá *fejes kapozthath* (OL. UC. 2/1).

fejes-szég: clavus capitatus NySz.; kopfnagel BM. 1587: *Feyes zegheth* az komphoz (OL. Nád. 41).

FEJEZ, vö. donsözg-, lapossözg-, lécsözg-, patkósözg-, sinsözg-, szög-fejező.

FEJİR, l. fehér.

FEJŐ, főjő?: mulgens; der melkt NySz. (1. jel.). 1436: Blasium *Feyew* (Pannh. 23/B).

fejő-sajtár, -sejtér, -sétér: muletra; melkkübel NySz. 1559: Parua scaphia *főyő* [igy?] *seter* (OL. Nád. 48). 1587: *Feyő seyter* (OL. UC. 12/42).

FEJŐS: mulgibilis; melk- NySz. milchend, das milch gibt BM. 1637: *Feyeds* kapra. Eöreg meddeő kapra (OL. UC. 14/43). 1669: Egy jó *fejős* alföldi nagy szálas tehén 26 frt. . . Közönséges alföldi kisebb testű *fejős* vagy meddő 18 frt. (GazdtörtSzemle I.88).

FEJSZE: securis; axt, beil NySz. 1544: *Feyze* köszörőlestől (OL. Nád. 41). 1587: Aczelt *feyzek* nadlatasahoz (uo.). [Vö. bárdoló-, búbos-, erdőölő-, faragó-, favágó-, félköz-, fenék-, höcs-, kötő-, kulya-fejsze.]

fejszefolyó-erdő: 1692: *Fejsze foljo* erdőben minden haborgatás nélkül fat vaktak (OL. ActaPaul. Elefánt fasc. 7, nr. 25). [Vö. Tagányi, Erdészeti Oklevéltár I. bevez. XIV. l.]

FEJSZÉS: [securim habens; axt habend; qui ligna caedit]; holzhacker BM. 1448: Elia *Feyzes* (Múz. Kállay). [Vö. CzF.]

FÉK: frenum, camus; zaum, gebiss NySz. 1544: Barsonyos *fek*. Kewz *fek* (OL. Nád. 40). 1545: Az hatas lo *feket* hog meg varrogattak (uo. 41). 1547: Ket boglaros *feket* (uo. 48). 1572: Zyrmot nettem *fek* varany (uo. 40). 1581: Tyz boglaros *fek* (OL. L. III.16. 17). 1594: Hat lora nalo *fekethe* barsonios boglaros *fek* No. 6 (OL. UC. 78/7). 1635: Vásári cseres hámot 50 d. Vásári cseres *feket* 50 d. (GazdtörtSzemle VIII.479). [Vö. futtató-, huszár-, itató-, kocsi-, kötő-, ló-, paraszt-, szekeres-fék.]

fék-agy: aureae; halfter NySz. 1548: Eg *fek ag* Eg *fek emlő* (OL. Nád. 48). 1629: Két urnak való

paripa *fékágyastúl* [igy? olv. fékágyastúl], pokroczoztúl és czoltárostól (KPénzügymlt. Hungarica).

fék-emplő, -emlé: habena; zügel NySz. [trensse]. 1532: Hat zy, *fek emle*, hermec zy, zygelnw (OL. Nád. 49). 1544: Vöttem neg *fek emlőt* (uo. 40). Ket estrangot Ket *fek emlöt*. Ket heuedert (uo.). 1547: Vöttem eg *fek emlöt* (uo.). 1548: Eg *fek ag* Eg *fek emlő* (uo. 48). [Vö. Frecskay, Nyr. XXX.192.]

fékemlő-szűj, -emlési: [lorum habenae; zügelriemen]. 1552: Hermec zy. Kóthőfek. *Fek emle* zy. Terhes zy Zy geplew. Farham zy. Hath zy (OL. Nád. 49).

fék-szár: lorum, habena freni; lenkriemen NySz. 1558: Két *fékszárat*, jeles jót 8 pénzen, egy hevedert mind szűjával egyetemben 10 pénzen (GazdtörtSzemle VI.137). 1559: Geplere es *fekzarara* attam (OL. Nád. 40).

fék-váltság: 1510 k.: Dominus dezpoth dedit domino vnum equum ad *fekwalcayaka* illius dedi florenos II (OL. D. 26251). 1530: Pro equo dedi *fevwalchagot* (OL. Nád. 42). Dedi wigo *fevwalchagot* (uo. 43). 1545: Attam az lousznak *feek valezagot* az roh porozkatol (uo. 40).

FEKÉLY: ulcus; geschwür NySz. 1488 k.: *Effel* Equorum deperditur cum ista oracione (Zolnai: Nyelveml. 152).

fekély-var: geschwürkruste, geschwürdecke, schorf BM. 1488 k.: Ew hasath [a lóét] *fekel war* fogta, menten mondiad zenth Janos ewangelistanak high ez *fekel war* fogotta weres pey lo megh tistulion (Zolnai: Nyelveml. 153).

FEKÉLYES: 1497: Cuppa *fekeeles* [igy] Cuppa *fekeewles* [igy] Cuppa maior *fekeeles* Cuppa alia *fekeles* Due parue cuppe *fekeeles* (OL. D. 20569). [Vö. «Cuppa hoyagos» (uo.). Vö. NySz.] [Vö. hólyagos.]

FEKÉS, l. fekvés.

FEKET?: 1336: Silue Kuken*feketh* prenotate (OL. D. 2982). 1370: Possessiones Farkasd et Al*feket* vocate (Múz. Kende).

FEKETE, feketi-, fekető: ater, niger; schwarz NySz. 1055: Inde per medium aque que uocatur culun ex qua ad *fekete* kumue (Pannh. Tih. 1/1). 1211: Inde transit stagnum quod uocatur *Fekethereh* in quo est locus qui uocatur Kereczeg (uo. 1/5). In uilla Beseneu hii sunt ioubagiones Euzen Pour *Feketeu* Vendek (uo.). 1231/1397: Ad aquam que dicitur Monyros que eciam nuncupatur *Feketeu* (OL. D. 174). 1256: In monte *feketew* dicto (uo. 432). Item Nadasd [hn.] Item *Feketeufa* (ErdMúzL., I. Wenzel VII.430). 1261: Terras *Feketepotok* Erbeuch Lap (OL. D. 511). 1267: Castri *Feketeholm* (uo.630). 1268: Castrum *Feketeuholm* uulgo nuncupatum (Körmend II/4, Miskouch 61). 1270: In Poloznuk in Faiz in Jutos in Supuna in *Feketeu* (Veszpr. 8, Jutas). 1272: Scemus et *Feketeu* filiis Lomp (Veszpr. 10, Palaznak). 1278: Fluium, quod uulgo dicitur *fekete* potok (Kubinyi: MTörtEml. I.108). 1291: Cadit ad *feketesaar* (OL. D. 1332). 1293: Johanne dicto *Fekete* (Wenzel V.86). 1294: Terras in Supuna et in *Feketeu* (Veszpr. 8, Jutas). 1301: Petri dicti *fekete* (AnjouOkm. I.5). 1302: Quidam fluius *Fekete* Rybenche [Rybenche?] dictus (Múz. Jankowich). 1312: Petrus dictus *Fekete* (ZichyOkm. I.137). 1319: Fluius *feketeu* (uo. 164). 1329/1335: Riulul *Fekethepatok* vocatus (OL. D. 2519). 1332: Vsque riulul *Feketepotok* vocatum (Múz.). 1333: Nicolaum dictum *Feketeu* (Veszpr. 109, I. Miscell. 21).

1334: Ad alium fluuium *Feketepatak* nuncupatum (Körmend, Sebesiana 8/6). 1337/1414: Iungit alium fluuium *Fekethezyrthwa* vocatum (OL. D. 3089). 1338: Tendit ad montem *Feketeholm* uocatum (uo. 3143). 1347: Peruenit ad locum *Feketeuteluk* vocatum (Múz.). 1358: Reflectitur ad montem *Feketheygy* (Múz. Kapy). 1359/1429: Transit ad quoddam monticulum *Feketeuhalm* dictum (Múz. Forgách). 1363: Vsque ad quendam montem *Feketeheg* vocatum (Múz. Kállay). 1368: Monticulum *Fekethehalm* (OL. D. 5696). 1381: Prope quendam rupem *Feketukw* denominatam (Veszpr. 12, Kispécsöl). 1384: Penes quendam Riuium *Feketepatak* vocatum (Múz. Ivánka). 1385: Possessionibus Zerdahel *Fekethetou* vocatis (Múz.). 1386: Piscinas Kerezttow Hwzzywagh *Feketwtow* (OL. D. 7182). 1390: Annectit fluuium *Feketeiza* vocatum (Lelesz Met. Mármaros 11). 1401: Johanne *Fekete* (ZichyOkm. V.246). 1408: Veniens ad montem *Fekethehauas* (OL. D. 28773). 1415: Mychael *Fekethw* (Körmend I/9, Óvár 10). Petrum dictum *Fekethew* (Lelesz Acta 35/1). 1418: Andreas *Fekethev* (ZichyOkm. VI.521). 1419: Johanne *Feketeu* (Pannh. Hitel. 52). 1424/1498: In loco *Fekethe* Berek melleke (OL. D. 12800). 1429: Johanne dicto *Fekethew* (Forrás ?). 1433: Ascendit sursum in quendam monticulum *fekethe* Morth vocatum (Múz.). 1437: Valentini dicti *Feketeu* (Múz. Ivánka). 1450: Quasdam terras Kylsewfarkas et *Feketheu*-zoldobzeg vocatas (Lelesz Acta 62/37). 1451: Gregorius *Fekethew* (OL. D. 14467). 1452: Michaela *Fekethe* (Múz. Kállay). 1455: Mete *Fekethuhalom* vocate (OL. D. 15003). 1462: Johanne *Fekethew* (Múz. Kállay). 1468: Ladislai *Fekethe* (uo.). 1475: Duas vaccas *fekethe* Charna et alia thompa Barna (uo., nr. 1160). Fabiano *Fekethew* (Lelesz Acta 85/22). 1476: Ad portum fluuii *Fekethewyz* (Lelesz Prot. Parv. 98). 1478: Vrbanus *Fekete* (Veszpr. 107, Egerszeg 16). 1498: Stephano *Fekethe* (Múz. Kállay). 1499: Petrum *Fekethe* (Lelesz Acta 107/1). 1516: Egh weres aranyas atlacz zoknya *fekethyuel* peremezeth (OL. D. 26367, I. Zolnai: Nyelveml. 205). 1528: Peplum vnum *fekethe*-weghaw (OL. L. III.16. 17). 1545: Tres particule de damasci *fekethe* saargha hamwzyn (uo.). [Szárm.: 1095: *Feketeydi* [szn.] Mogurdi Seemsea (Pannh. 15,0o).]

fekete-barna: [fuscus, subniger; schwarzbraun]. 1607: Equus coloris subnigri vulgo *fekete barna* (OL. UC. 86/35).

fekete-erdő: [nigrae silvae; schwarzwald]. 1274 k.: *Fekete Erdeu* (HazaiOkm. VII.153). 1323: Ad Siluas densositas que dicuntur *Fekethewerdeu* (OL. D. 2168). 1344: Silua *Feketeerdeu* (uo. 3741). 1359: Versus Siluam ipsius Monasterii *Feketeerdeu* seu Hassagh vocatam (Pannh. 20/C). 1388: Silue *Fekethe Erdeu* vocate (OL. D. 7372). 1412: Ad montem nigrum dictum wlgariter swarzenberg alio nomine *fekkete Erdeu* (OL. Tű. 104/77). [Vö. Tagányi, Erdészeti Oklevéltár I. bevez. XIV. I.]

fekete-kék: [schwarzblau]. 1524: Flauei coloris wigo *feketheukek* (OL. D. 26266). [Vö. *flaveus* Bartal, ahol, adatunk szerint, az «aranyásarga színű» értelmezés hibás.]

fekete-község: 1648: A *fekete község* nevezeti alatt nem egyebek értetnek, hanem az választott községen kívül valakik concívisek volnának (Mihalik: KassaÖtvTört. 71).

fekete-nádméz: [saccharum nigrum; schwarzer zucker]. 1544: Eg font *fekete nadmezet* Eg süneg feier nadmezet (OL. Nád. 49).

fekete-ólom: [plumbum; blei]. 1635: Ha pedig 4 font *fekete ólomot* hozzáteszünk ugyan elmegyzen az

füstben font no 4 (GazdtörtSzemle VIII.480). [Vö. *fekete-ón*.]

fekete-ón: plumbum; blei NySz. 1545: Nyolcz fonth *fekete onat* (OL. Nád. 42). [Vö. *fekete-ólom*.]

fekete-ragya: [robigo nigra; schwarzer rost]. 1677: A szőlőkben, uraim, csak egy is nincsen kivető. Igen szép természettel vannak, a *fekete ragya* este ugyan, de türhető (GazdtörtSzemle III.276).

fekete-varjú: [corvus nigricans MA⁴; [rabenkrähe, schwarzkrahe]. 1522: In quadam terra *Fekethewarywhegye* (OL. D. 37354).

FÉKÉTÉ, 1. fej-kötő.

FEKETŐ, 1. fekete.

FÉKÉTŐ, 1. fej-kötő.

FEKŐ, 1. fekvő.

FÉKÖTŐ, 1. fej-kötő.

FEKÜ ?: 1525: Si vero vasculum fuerit quod ipsi *fekw* [«szüretnél, kétszer nagyobb a fedelesnél» Szam. jegyz.] vocant (OL. D. 37000). [Vö. *fekvő* ?]

FEKVÉS, fekés: cubatus, cubitus, cubatio; das liegen NySz. (1. jel.). 1578: Gyermekek agban walo *fekese* kor (OL. L. III.16. 17).

FEKVŐ, fekvő, fekü ?: cubitor, [jacens]; liegend NySz. 1412: Duo in Alafel*fekuben* [olv. feköben = fekvőben ?] penes terram memorati Jacobi (Múz.).

fekvő-székreny: 1558 k.: Abroz ij *fekü* [olv. fekü ? vö. «fekvő» MTsz.] *zekren* j Bakony zekren (Nyr. XXVIII. 22).

fekvő-tarack: 1605: Egh *fekw* [olv. fekü ? vö. «fekvő» MTsz.] *tharacz*k Forgo *tharacz*k (OL. UC. 28/61).

FÉL, FÉL- 1. föl, föl-.

1. **FÉL:** 1) medietas; hälfte; dimidius, dimidiatus; halb NySz. (1a. és 1b. jel.). 1329: *Feeleghaz* [hn., a. m. fél, 1. v. 3. jel ?] (Múz. Kállay). 1349: Insulam eorum *Feelerdeu* vocatam (Körmend V/6, Miscell. Hung. 1). 1351: Circa vnam aquam *felederw* [a. m. fél v. fél ?] vyze nominatam (OL. D. 4193). 1357: Duos montes Lenchezer et *Feelkerth* vocatos (Pannh. 55/R). 1358: Duo in loco Abna weulge terciun in loco *Fekteluk* [a. m. fél v. fél ?] (Körmend II/4, Balog 2). 1361: Possessionis *Feleghaz* vocate (Múz.). 1367: Quandam vineam in territorio ville Nyul in loco wlgariter *Feelkerth* vocato (Pannh. Hitel. 29). 1397: Quoddam pratum seu fenetum *Kystelekefele* vocatum (OL. D. 28767). 1420: Jacobo *Falufel* (uo. 10875). 1434: Mathias de *Feleghaz* (Múz. Kállay). 1443: Petro Bothos de *Feleghhaz* (KárolyiOkl. II.233). 1506: Quartum [pratum] *Feleleghaz* Allya (Múz. Kállay). || 2) duplorum membrorum alterum; eines der paarweisen gliedmassen NySz. (1c. jel.). 1483: Petro *Felalw* [olv. fél álló ?] (Lelesz Acta 93/1). 1503: Johannes *Felzayw* (Múz. Bethlen). 1524: Petrus *Felzayw* (OL. D. 36401). || 3) pars, latus; seite NySz. (7. jel.). 1329 stb.: *Feeleghaz* (l. 1. jel. a.). 1455: Terre Fas-halomverewfele (OL. D. 36407). 1463: Siluarum Laz Mezes Berekfel (uo. 15837). 1504: Sebastiano *Kapwfele* (Körmend, Miscell. Némétújv. lad. 44, fase. 116). 1518: Inter terras arabiles a parte *werewfel* (OL. D. 36405). 1524: Processus georgy Kys Super officiolatu Suo Karka [folyónév] ennessewfel vocato (uo. 37006). In prescriptu [így] processu *karykaynenssewfel* (uo.).

Processus Petri Pethew Super officiolatu Suo karykathwiso*fel* vocato (uo.). 1578: Az erdőnek neve Alsó-Harokally, melynek mind az árnikát mind verő *felét* nekik adák (SzékelyOkl. V.110). [Vö. még az 1. jel. a. adatokkal és «féli»-vel.] || 4) [status, conditio; zustand, lage; vö. «félben»]. 1643: Építette-é [a bányát] és nem pusztítottá-é ezalatt, avagy pusztá *félben* nem hagyta-é? (GazdtörtSzemle VI.117). [? Szárm.: 1135: Aratorum autem nomina sunt hec goue Reguta Ruoz Sarc Surnue *feled* Nuasa (Pannh. 15/Kk). 1211: In uilla Potud hii sunt ioubagiones Vosud Boea *Feled* Fita Hyzy (Pannh. Tih. 1/5). Vö. *feledes* MTsz.?] [Vö. más-fél.]

fél-atlac: [halbatlas]. 1532: *Felathlacz* aranzynw (OL. L. III.16. 17). 1533: Torale paplan de viridi *featlac* (OL. Nád. 49).

fél-csahol, -csáhol?: 1508: Quatuor mediis camiis *Felchahol* vocatis (Lelesz Prot. I.45). [Vö. Zolnai: Nyelvemlékeink 208.] [Vö. fél-ing.]

fele-más: impar, dispar, hybridus; ungleich, gemischt, gekreuzt NySz. 1523: Johanne *Felemas* (Lelesz Acta 129/30).

fele-részint, *féli:* [halbwegs, halb und halb]. 1643: Következik az alsó sófőző régi huta. Annak az épületi, *féli-részint* vagyon (GazdtörtSzemle VI.128). [Vö. fél-szerűnt.]

fél-fegyver: 1458: Arma vulgo *felfegwer* (Forrás?). 1462: Arma Media wlgo *feelfegwer* cum haathwllya finews (Múz. Kállay).

félhelyés: [sessionem mediam habens]; ein halbbauer, ein bauer, der einen halben bauernsitz besitzt BM. 1559: Dios Mihaly egez helies Warga Imre *fel helies* (U.I.). 1584: Mastan kyk laknak Bodonhelen. Kowañ Pether eghez heles Kaza Amborus *fel heles* (OL. UC. 56/33). 1683: A *fél helyes* czimborával (uo. 3/32). Mikno Simon *fel helyes* (uo.). [Vö. félházhejes MTsz.; sessio Bartal.]

félhúsú: [mediocriter saginatus; halbgemästet]. 1669: Alföldi nagy csontos és öreg hizlalt ökörnek párja 80 frt. Középszerűes *félhusu* 60 frt (GazdtörtSzemle I.88).

fél-ing: das halbhemd, kurzes frauenhemd BM. 1528: Camisiam vnam *felyngh* dictam (OL. L. III.16. 17). [Vö. NySz. MTsz.] [Vö. fél-csahol.]

fél-kéz: unimanus; einhändig NySz. (2. jel.). 1493: Paulo *Felkez* (EPSz. fol. 103).

félkéz-fejsze: [securicula]; bandaxt, handbeil BM. [handhacke]. 1558: *Fel kez feyze* (OL. Nád. 49). 1572: *Fel kez feyze* (uo. 40). 1597: *Felkez feize* (OL. UC. 101/3).

félkéz-fürész, -fírész: [lupus]; handsäge BM. 1556: Eg wono fyrez Eg wono kes Eg *fel kez fyrez* (OL. Nád. 49). [Vö. «Kétkéz-fürész»: a faragók, superok, fűrészelőnk nagy fűrészre, melyet csak két ember húzhat, mindkét kezének használásával.» Szeged, Kovács János adata az új Nagy Szótárhoz, 1900.]

félkéz-verő: [handhammer, fäustel]. 1590: Egh *fel kez verő* Fa fordetho horogh was [«kovácsműhelyben» Szam. jegyz.] (OL. Nád. 49).

fél-köböl: semodius NySz. («köböl» a.); [halbkübel]. 1596: A csordapásztor *félköblöt* adott, ha a predikátor barmát nem őrzötte (CanonVisit. 139). 1608: *Fel keobeol*. Fertal. Fynak (OL. UC. 37/56).

fél-mű, -miv: [semiperfectus, semifactus; halbfertig]. 1597: Az másik [aranygyűrű] két karika, az harmadik *fél-műében* vagyon (Mihalik: KassaÖtvTört. 205).

fél-nadrág? 1539: *Fel nadrag* [olv. fél-nadrág?]. Nemez kapcha (OL. Nád. 48).

fél-selyem: [subsericus]; die halbseide, halbseiden BM. 1799: Egy veres tarka, asztalra való *félselyem* szőnyeg (CanonVisit. 214).

fél-szakállós: 1553: *Fel zakalos* (OL. L. III.16. 17).

fél-szög: defectus, defectivus, mancus, mutilus, debilis; gestümmelt, mangelhaft, unvollkommen NySz. 1469: Andreas *Felzegh* (OL. D. 32365). 1584: Nem zolgál semmyth merth *felzeg* nomorwlth (OL. UC. 56/33).

fél-szemű, -szemő: luscus, unioctulus, coeles; einäugig NySz. 1413: Georgium *Felzemew* (ZichyOkl. VI.248). 1448: Nicolaus *Felzemew* (OL. D. 36391). 1475: Johanne *Feelzemew* (uo. 17660). 1503: Valentinum *Felzemew* (uo. 29350). 1523: Johannes *Felzemew* (Pannh. 42/G).

fél-szér: dimidiatus; halb NySz. 1418: In possessionibus Tussa Klazan et *Felzerhoziwmezew* [a. m. fél-szér?] vocatis (Múz.). 1552: Septem kőthöfek duplas non *felzer* (OL. Nád. 49). 1570: Egy *felzer* zederyes granath menthe (uo.). 1597: Eoregh *felszer* pohar szek (OL. UC. 101/3). 1635: Ugyanolyan karasia dolmánytól, ha *fél szer* csak övedig lészen bélelt 75 d. (GazdtörtSzemle VIII.471). Ugyanolyan dolmánytól, ha *fél szer* övedig bélelt (uo.). 1637: Egy *fél szer* ayto, kichin chapo zar rayta (OL. UC. 14/43). 1638: Egy reghi giantaros *fél szer* aito fa be vonoiaival (uo. 2/34). Mely istallon vagion három *fél szer* aito (uo.).

félszérős: 1638: Ezen pinezenek aitaia *fel szeres* (OL. UC. 2/34). [Vö. fél-szér.]

fél-szerűnt: [halbwegs, halb und halb]. 1616/1643: Ez [a schacht] *fél szerint* vagyon, egynehány helyen fódózást és építést kíván [1643-iki jegyzéssel utána téve: «mostan jó»] (GazdtörtSzemle VI.124). [Vö. MTsz. fél-szerű a.] [Vö. fele-részint.]

fél-tafota: [textum subsericum; halbtaffet]. 1509: Vnum tegumen cussini de *felthafotha* (OL. D. 21965).

fél-tarack, -tarasz, -taraszk: 1490: Tarazk magnus; *feltharazk* (OL. D. 26048). 1491: Tarazk Ztrubnicza *Feltharazk* (uo. 26051). *Feltharazk* Zakalos (uo.). 1493: Quatuor officinas mediocres tres *fel taraz* (Körmend, Stat. ant. major. 27/11).

fél-vég: 1448: Vno stamine de panno *felweg* (Lelesz Acta 60/17).

2. **FÉL, fil?** : timeo, metuo; fürchten, befürchten NySz. 1135: Homines condicionales quorum nomina sunt hec Seemus bula buloc Sele *fele* [olv. félé, a. m. félő?] Iuan (Pannh. 15/Kk). 1211: Hii sunt coei Megzeg Endus *Feleh* Buhtus Sata (Pannh. Tih. 1/5). In uilla Theluky sunt isti ninitores Jed Elh *Filch* [olv. filé, a. m. félő?] Nuuzou (uo.). 1217: In Wasul eciam eiusdem ecclesie predio odwornicos tres Mucad *Fele* Ereus (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1222: Tres mansiones wdurnicorum Warou *fele* et ereus (uo.). 1498: Anthonius *Felew* (Múz. Kállay). 1503: Michael *Felew* (uo.). Anthonius *Felew* (uo.).

FÉLAJTÁR, 1. fullajtár.

FÉLBEN: in, in procinctu; in, im begriffe NySz.

(3. jel.). 1597: Az hazak hullanak veszendő *felben* is vadnak (OL. UC. 101/3). [Vö. fél, 4. jel.]

FÉLD, -ES, 1. föld, -es

FÉLE, vö. jó-, külön-féle.

FELED?: obliuiscor; vergessen NySz. (1. jel.). 1135: Aratorum autem nomina sunt hec goue Reguta Ruoz Sarc Surnue *feled* [a. m. feled?] Nuasa (Pannh. 15/Kk). 1211: In uilla Fotud hii sunt ioubagiones Vosud Boca *Feled* Fita Hyzy (Pannh. Tih. 1/5).

FELEDÉKÉNY, feledékény: obliuiscor; vergesslich; der etwas leicht vergisst NySz. 1596: Szerelmes bátyám Alberte! Csudálkozom rajtad, hogy ily *feledékön* vagy az te szegény atyádfiairól (MÁ. NLI. 97). [Vö. feledékénység.]

FELEDÉKÉNYség, feledékénység: obliuio; vergessenheit NySz. 1752: Mindazonáltal ezen ő hercegsége rendelkezésének megtartása, azon okból is ekkoráig risz szerint mintegy *feledékénységben* bocsátatni látszatik (GazdtörtSzemle VI.138).

FELEDÉKÖNY, 1. feledékény.

FELEJDÉKÉNYség, 1. feledékénység.

FELEJT, vö. elfelejt.

FELEL, vö. ki-, mégfelel, összefeledés.

FELELECSKE?: [responsum paruum, breue; kleine, kurze Antwort]. 1769: Holott is a gyermekek Osterváld Hriatskájából adván feleletet aszerint a mint T. Losontzi uram apró kérdésekre s *feleletskékre* [igy?] felosztotta (CanonVisit. 208).

FELES: par, compar; gleich, paar NySz.; der theilnehmer, den halben theil (in etwas) habend; der halbbauer, halbmänn; halbspänner BM. 1211: Hii sunt ioubagiones Mochou Cygolou [Cygelou?] *Feles* [a. m. feles v. félés?] Chydur (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt aratores Sentus Kemus *Feles* Viga (uo.). 1402: Johannes dictus *Feles* (Múz.). 1514: De eisdem auenis plusque centum et quinquaginta Mensuras quequidem mensura illis in partibus Hungarie *feles* appellaretur (Pannh. Hítel. 110). 1700: Minden helyek vinczellérinek esztendőnként való ordinarius szakványosi legyenek, mivelhogy néhol sok család vinczellérek a szakványon kívül *feles* és hetes munkásokat szoktak fogadni (GazdtörtSzemle I.78). Azért ennek utánna sehol a vinczellérek sem *felest*, sem hetest akármi szakványra sub poena florenorum 12 ne merészellenek fogadni (uo. 79).

FÉLÉS? 1. fölső.

FÉLÉTT, -ÉBB, 1. fölött, -ébb.

FÉLFÖLD, fölföld: pars regni superior; oberland, hochland, Oberungarn NySz. 1596: Hiszöm, hogy Kegyelmed az *fölföldön* meg nem marad, hanem az Alföldre alá megyön (MÁ. NLI.97) 1608: Az *fölföldről* Siderius uram írta Kegyelmednek, hogy az biblia kinyomtatásban Kegyelmed találjon módot, ha hazánk nem nyújthat segítséget is (uo. 273).

FÉLFÖLDI: incola partium regni superiorum; hochländer, oberländer, oberländisch, aus Oberungarn NySz. 1469: Paulus *Felföldi* (OL. D. 32365). 1481: Dominico *Felfewldy* (uo. 18534). 1489: Blasio *Felfewldy* (Lelesz Acta 98/18). 1493: Nicolaus *Felfewldi* (OL. D. 36997). 1499: Gregorius *Felfeldy* (Körmend, Heim 680). 1577: *Felföldy* Janus (OL. UC. 1/3). 1635: A mi a vásári apró munkát illeti, mi igen keveset

csináltunk, akit csináltunk is, úgy adjuk, mint *fel-földiek*, vagy még annál is olcsóbban (GazdtörtSzemle VIII.481).

FÉLHÉRC, férhéc, férhérc: jugum; die wage am fuhrwerk NySz. («föhlérc» a.). 1554: Az hintonak nyuitoth es *fel herchet* chinaltak (OL. Nád. 49). 1555: Duo ferrea instrumenta ad currum *ferhercz* vocata (OL. UC. 75/43). 1566: Keth wasazoth hatlo fa. Egy wasas fyrgete. Egy wasas *felhercz* (OL. Nád. 49). 1597: *Ferhecz* hamfaual (OL. UC. 101/3). 1637: Rudgyaual, *felherczuel*, hamfayual (uo. 14/43).

FÉLI: [quod a latere alieuius rei est; an der seite einer sache befindlich]. 1442: Silvam kwrtha-hegfely [értsd: fele=oldala v. féli=oldali?] (OL. D. 37330). Aliam vero partem Gyakorfely (uo.). 1477: Duas siluas vnam Hasheghmal et alteram Kwthfely appellatas (Múz. Kisfaludy). 1509: Supra magnum sulcum in loco Nagh Barazdafely vocato (OL. D. 36399). 1515: In Rethfelyewld (Múz. Ibrányi). 1533: In Silua Pwzthazewlewefely vocata (Múz.). [Vö. fél, 3. jel.]

FÉLIG?: ad medium, dimidiatum; zur hälfte, halb NySz. 1434: Thomas *Felyg* [a. m. félig?] (Múz. Kállay).

FÉLJÉL, FÉLJEL, 1. fölü.

FÉLLAJTÁR, 1. fullajtár.

FÉLLYÉL, FÉLLYEL, 1. fölü.

FELŐL, felől: a, a parte; von, von — her, von seiten NySz. 1597: Nap Enézett *felől*, delseő rezzről elkezdően (OL. UC. 12/42).

FÉLŐL 1. fölü.

FELŐLL, 1. felől.

FÉLÖTT, 1. fölött.

FÉLRETÉS: removeo; bei seite setzen, weglegen NySz. (1. jel.). 1700: Minden haragot és tekintet *félre tévén*, úgy egyikéből, mind másikából [t. i. egyik v. másik szejéből] hordok és eszem (GazdtörtSzemle I.87).

FÉLRE: [auf die seite, ziehen, zurückziehen]. 1799: Consistorium vagyon, de annak tagjai között találtattak olyak, kik a curátor hivatásának nem engedelmeskedvén, magokat tetszéseik szerént *félrevonják* (CanonVisit. 215). [Vö. NySz. más jel.]

FÉLSÉ, 1. fölső.

FÉLSŐ, 1. fölső.

FÉLTŐ, fíltő?: pretiosus, carus; wofür einer zu fürchten hat, teuer, lieb NySz. (1. jel.). 1227: Seeguen *Feltev* Cholu (OL. D. 133). 1237: *Phylteu* [férfinév, olv. fíltő, a m. féltő?] (MonStrig. I.322). 1237/1325: In uilla Lula Jelyan Kesereu Sumug Cheke *Phylteu* Chuna Chegeu (Veszpr. 107, Lula 2). 1252: Quorum vinitorum nomina hec sunt Crachin Hothus Wetheu Aarud *Feltheu* (OL. D. 369). 1294: *Felten* filius Demes (uo. 1394).

FÉLYÜL, 1. fölü.

FENE?: [lupus; wolf?]. 1236: Protenditur ad uallem que *fenezov* [olv. fene v. fenyé? vö. «Farkasaszo» hn. CzF.] neupatur (OL. D. 212). [Vö. NySz. más jel. és Budenz: Magyar-ugor összeh. szótár 513.]

FENEDÉK?: 1580: Az más örök ismét, az

kit adtam, egyik felől mellette Késfenedéke [határrész] Mikes Benedeké, másfelől ugyan Jankó Ferenczé, flo. 23. az szalagon (SzékelyOkl. V.123).

FENÉK, fenök ?: 1) fundus; grund, boden NySz. (1. jel.). 1518: Pro fractis ac destructis vasis *fenek* et fal de nouo imposit (OL. D. 26192). 1566 és 1587: *Fenek* (l. «fenék-metsző» és «fenékkerítő-szék»). || 2) palus, lutum; morast NySz. (3. jel.) [?]. 1269: Vadit ad locum qui *fenek* uocatur (OL. D. 679). 1273: In flunium *fenukag* [a. m. fenék?] (uo. 840). 1291: Ad vallem que *Fenektu* nuncupatur (MonStrig. II.310). 1375: Possessionem *Fenek* nominatam (Körmend III/5, Belfenék 52). 1436: Ad locum qui *fenek* vocaretur (OL. D. 231). In quodam loco *fenek* appellato (uo. 12909). 1491: Alayaro que videlicet duceretur ad pratum *Rethfenek* (Múz. Rhédey). 1506: Vtrisque *Fenek* alio nomine *Beelfenek* et *Kysfenek* vocatis (Körmend III/5, Belfenék 53). 1521: Proceidit meridiem versus ad locum *Zylwafenek* appellatum (OL. D. 23504). Inde ad locum seu stagnum *Gyochfenek* appellatum (uo.). Inde vadit ad locum *Kylsewyochfenek* nuncupatum (uo.). [Vö. MTsz. 1. és 2. jel.] [Vö. hordó-, tó-fenék.]

fenék-fa: [lignum fundorum dolii]; bodenfeld BM. 1516: Ligna vlgo *fenekfa* [«hordókhoz» Szam. jegyz.] emi (OL. D. 26175). 1735: Ha [a pintér] *fenékfát* csinál a gazda fájából, akárhány léssen a hordó 10 denár. Item ha a pintér a maga *fenékfáját* adja egy akós hordóra 20 denár (GazdtörtSzemle III.351). [Vö. CzF.]

fenék-fejsze: 1597: *Fenek feize* zalu modra (OL. UC. 101/3).

fenék-fúró: [dippelbohrer]. 1597: Fwrezeczke 1 *Fenek furo* 1 [pintérházban] (OL. UC. 101/3).

fenék-fűrész: [serra ad fundos doliorum faciens]; bodensäge BM. 1597: *Fenek furez* (OL. UC. 101/3). [Vö. CzF.]

fenékigazgató-szék: [sedile ad fundos doliorum faciens]; bodenrichtstuhl]. 1597: Vonio szek. *Fenek igazgato szek* [«pintérházban» Szam. jegyz.] (OL. UC. 101/3).

fenék-kerekítő: [scalprum ad fundos doliorum rotundandos; bodenbramschnitt]. 1586: Instrumenta doleatoris: *fenek meczeo*, *fenek kerekítő* (OL. UC. 77/1).

fenékkerítő-szék: [sedile ad fundos doliorum rotundandos; bodenbramschnittstuhl]. 1587: *Fenek kerytő zék* [«présházban» Szam. jegyz.] (OL. UC. 12/42).

fenék-metsző: 1566: Két hordo chynalo galw Egy *fenek meczo* (OL. Nád. 49). 1572: In officina doleatoria: zyo kes, szalw, *fenek mecho* (OL. UC. 76/17). 1586: Instrumenta doleatoris: *fenek meczeo*, *fenek kerekítő* (uo. 77/1). 1588: Az pinter hazban: farago kes, vayo kes, circulum, *fenek meczo* (uo. 76/17).

fenék-vájó: [bodenkampel, faustkröse]. 1586: Instrumenta doleatoris: kezuono, *fenekuaio*, *fenek-untato* (OL. UC. 77/1).

fenékvonó-késécske, -vonyó-: 1597: *Fenek vonio keseezke* [pintérházban] (OL. UC. 101/3).

fenékvonó-vas, -vonyó-: [auszieher; «villás kampó, amelylyel a hordó fenékét a dongák csinjába behúzzák» Frecskay J. magyarázata]. 1597: *Fenek vonio vas* (OL. UC. 101/3).

fenék-vontató: [∞]. 1586: Instrumenta doleatoris: kezuono, *fenekuaio*, *fenekuontato* (OL. UC. 77/1).

FENEKESEDIK, vö. mögfenekesedik.

FENEKETLEN: fundo carens; was keinen boden hat, ohne boden NySz. (1. jel.). 1597: Hituan deszka szeokrenj feodeletlen es *feneketlen* 2 (OL. UC. 101/3).

FENEKEZ, vö. befenekez.

FÉNKŐ ?: cos; wetzstein NySz. 1211: [Udvornici] Sornuk Simirek Hodus *Fenke* [a. m. fénkő?] Thompa Zeulens (Pannh. Tih. 1/5). 1270/1365: Inter fontem Bana vocatum et inter fontem *Fenkwo* [a. m. fénkő v. fény-kő?] nominatum (MonStrig. I.580).

FÉNN, l. fönn.

FENÖK ? l. fenék.

FENTÉRÉG, föntörög: volutor; sich wälzen NySz. (1. jel.). 1734: Láttá az Zuga Judit halasi asszonyt n. Fazekas Ferencz úr háza mellett az közön *föntörögny* [az eredetiben Kovács János értesítéseként így, aki szerint a «föntörög» szó a szegedi népnyelvben ma is megvan] (Reizner: SzegedTört. IV.499).

FENTŐ: sparus; ein sparr, oder eine gattung pfeil, wurfspiess NySz. 1388: Thoma dicto *Fenteu* (ZichyOkm. IV.375). 1500: Stephano *Fenthew* (Lelesz Acta 108/15). [Vö. 1. 2. 3. *féntő* MTsz.]

FENTŐS ?: 1231/1397: Quandam Siluam nomine *Fenteus* (OL. D. 174). [Vö. MTsz. ?]

FÉNY ?: splendor, fulgor, nitor, radius; schein, glanz NySz. 1093: Baluanis *Fen* [hn., a. m. fény?] Bagag Vag (Pannh. 2/A). 1223: Baluanis *Fen* Bagag et vag (uo. 1/Z). 1240 k.: Est conterminalis cum hiis villis scilicet *feyn* Cezneyc Kugere et Vosyan (uo. 61/8). 1270/1365: Inter fontem Bana vocatum et inter fontem *Fenkwo* [a. m. fény-kő v. fénkő?] nominatum (MonStrig. I.580). [Vö. nap-, verő-fény.]

FENYÉ, l. fenyő.

FENYEGET: minor, minitor, comminor, intento; dräuen, drohen NySz. [Év ?]: Carpentarios semper vlgo *fenegethe* vt interficiet et occidet (Múz. Bethlen).

FENYÉR, fenyír: campus incultus; heide NySz. [?]. 1211: Isti sunt vdornici Arud Cepou Teleh Bolosey *Fenerh* [a. m. fenyér?] (Pannh. Tih. 1/5). 1231: In Kerekly habet septuaginta iugera terre et quod vulgo dicitur *fenet* ad sex mansiones domorum (OL. D. 168). Uadit in silua per eleuatis metis usque ad Vrosfenergy (uo.). Inde tendit ad locum qui uocatur Cheret signatis locis et ibi intrat in Cheret in loco qui uocatur Gurgus *fenetree* (uo.). In Belzund que vulgo *Fener* dicitur (uo.). Eciam in Bel Zund emit quartam partem tocius ville quod vlgo *Fener* dicitur (uo.). 1240 k.: In minori Tepey hec sunt nomina Jobagionibus Renka [Reuka?] Mersa Pancev Oth *Fener* (Pannh. 61/8). 1288: In Kuesfener quatuor iugera (Veszpr. 108, Szepezd 2). 1291: Uersus meridiem ad Okulfener (MonStrig. II.310). 1304: In loco *Feneernak* sex iugera (Veszpr. 15, Vámos). Inter eandem viam Lomwt vocatam et inter viam *Fenerut* (uo.). 1326: Quatuor iugera haberentur in loco *Touthfeny* vulgariter nuncupato (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1339: Venit ad locum *Tekefeneri* vocatum (Veszpr. 2, Sárberény). [Vö. CzF. és *fenyer* MTsz. ?]

FENYERÉS ? fenyérés ? fenyeros ? fenyörös ?: 1211: In uilla Theluky sunt isti nintores Milton Nemelh Guze *Fenerus* Mochou (Pannh. Tih. 1/5). Piscatores isti sunt Vodos Beeche Cumou *Feneres* Jlabad (uo.). In uilla Supoc hii sunt vdornicie Keteiou *Feneres* Somorou (uo.). 1222: Mansiones Wogus Pouca Onthus Heymus Latus [Lacus ?] *Fenerus* (Veszpr. 12, Nagypécsöl). Sex mansiones Adrianum Chomor Wa-

sard Chenee [Chence?] Paulum et *Fenerus* (uo.). 1240 k.: In predio Temurd vduornicorum hec sunt nomina *Fenerus* Scentus Myroch Kyda (Pannh. 61/8). [Vö. *fenyer* MTsz.?] [Vö. *fenyér*.]

FENYERŐS? FENYÉRŐS? 1. fenyérés.

FENYÉS? 1. fenyős.

FÉNYÉS fenyős?: splendidus, fulgidus; glänzend NySz. (1. jel.). 1222: Mansiones Wasard *Fénies* [a. m. fenyës v. fenyës = fenyös?] Mutus Ayanduk (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1232/1248: A parte orientis sub *fenesberch* (Wenzel VI.513). 1240 k.: Quorum nomina sunt hec Poch *Fenyés* Golombud (Pannh. 61/8). 1342: Possessio *Fenyésfeuldu* [így többször] (Zala-Okl. I.396). 1359: Unum pocarium (?) seu *fenescueg* dictum (Gyárfás: Jászkúntört. III.499). 1373: Ad ryululum *Fenyespataka* nominatum (OL. D. 6133). 1462: Tres galee wlgos [?] Sysak *finews* [a. m. fenyës?] (Múz. Kállay). Sinwas quatuor personis competencia *finews* (uo.). Terdwas quinque personis competencia *finews* (uo.). Arma Media wlgó feelfegwer cum haathwlla *finews* (uo.).

FENYÉTÉK 1. fenyíték.

FENYEVES? 1. fenyves.

FENYÍR 1. fenyér.

FENYÍTÉK, fenyéték: disciplina, comminatio; bedrohung, zucht NySz. (1. jel.). 1588: Az haynikokhoz iol hozzaiok lasson az vduarbiro *fenetek* alat tarhya ewketh, hogy az tyalmas erdewket ne engeggek wagni (OL. UC. 64/35).

FÉNYLŐ: radians; glänzend NySz. 1588: *Fenileo* kamuka (OL. UC. 76/17).

FENYŐ, fenyé, fenyü: abies; tanne, tannenbaum NySz. (1. jel.). 1075/1217: Caput est riuii nomine *feniosaunica* (Knauz: GarannApáts. 25). 1223/1243: Terminatur in locum qui dicitur *fenuefeu* (OL. D. 107). 1229: Terre que dicitur *Fenu* (Pannh. 5/Gg). 1236: Protenditur ad uallem que *fenoezov* [olv. fenyé v. fene?] nuncupatur (OL. D. 212). 1236/1283: Ad vallem que *Feneozou*-nuncupatur (MonStrig. I.318). 1240 k.: Cum silua bochon *fenuefey* Kvgere (Pannh. 61/8). 1258: Cum vduornicis de uilla *Feneufew* (uo. 5/E, I. Wenzel II.315). 1270/1281: Uillam *Fenuefew* cum vduornicieys nostris residentibus in eadem (Múz. Ertl). 1292: Ab occidente Okul*fenuehath* (Körmend III/2, Gyunkud 17). 1328: Vineam ipsorum in territorio *Feneumal* nominato (OL. D. 2486). 1329/1335: Quasdam arbores abietis *Kerekfeneu* vocatas (uo. 2519). 1331: Tres arbores vulgariter *fenio* vocatas (AnjouOkm. II.516). 1358: Caput est riuii nomine *fenesusanicha* (Knauz: GarannApáts. 24). 1380: In possessione *Feneu* zad vocata (Múz. Soós). 1390: In possessione *Fenyewalya* in Comitatu Zagrabieni (Múz.). 1413: Sub arbore alni wlgó *fenew* vocata (Múz. Motesiczky). Sub arbore alni *Fenyew* (Múz.). 1433: Duas arbores *fenew* vocatas (uo.). 1461: Vnam metam *Fenyewzeg* vocatam (Múz. Kisfaludy). 1478: Silua magna Pini wlgó *fenew* (OL. D. 18145). 1488 k.: Tribus vicibus debet Juniperum secare cum gladio et totidem vicibus dicere hec verba *ffenie* vaglak, mire arra hogy te vesey Janosrol az semdegete (Bagonyai ráolvasás, I. Zolnai: Nyelvelml. 153). 1491: Peccarium *fenew* (OL. D. 26051). 1518: In territorio possessionis Sard super *Lofenye* vocato (Múz.). [Vö. bór-, luc-fenyő, vörösfenyő-fa.]

fenyő-bokor: juniperus Kr.; [wachholderstrauch]. 1338: Circa quendam rubum wlgariter *fenyeubukur* nominatum (OL. D. 16749). 1459: Penes quoddam lignum *fenyebokor* vocatum (OL. D. 35807).

fenyő-dészka: [tabula pinea, axis pineus; fichtenbrett, tannenbrett]. 1587: Asseres viliores wlgó *fenoe deska* (OL. UC. 77/17). 1590: *Fenyő dezkat*. Zwn dezkat (OL. Nád. 43). 1597: Gieken 1. Kuff soo 9. *Fenico deska* 1 (OL. UC. 101/3). 1638: Ez Nagy Palotának vagon Uionnan ezinalt feir Meniezete körös körniül megh partazva *fenü deszkaval* (uo. 2/34). Ket darab ternerdek *fenü deszka* (uo.). [Vö. *fenyőfa-dészka*.]

fenyő-erdő: pinetum; fichtenwald NySz. 1243/1354: Ad introitum vnus Silue que dicitur *Feneuerdeu* (OL. D. 260). 1258/1334: Silue qui dicitur *fenueuerdeu* (Hazai-Okm. VII.79). 1336: Vnius Silue que dicitur *Feneuerdeu* (OL. D. 2982). 1347: Quandam siluam que vocatur *fenuewerdow* [így] (uo. 3897). 1357: Quandam siluam que vocatur *Fenyewerdew* (uo. 1199). 1357/1379: Silvam que vocatur *fenyeuerdew* (AnjouOkm. VI.558). 1410: Quandam Siluam *Fenyewerdew* (OL. D. 9666). 1523: Retro Siluam *Fenyewerdew* (Múz. Forgách).

fenyő-fa: pinus, pinea, abies; fichtenbaum NySz. 1250/1392: In arbore qui wlgó dicitur *fenywf*a (OL. D. 33707). 1251/1281: Ad arborem que dicitur *fenueufa* (uo. 346). 1269/1290: Ad duas arbores *fenueufa* vocatas (Wenzel VIII.251). 1297: Ad arborem *fenw fa* (uo. X.254). 1298: Sub quadam arbore *fenueufa* nominata (OL. D. 1509). 1299: Peruenit ad vnum Nadassaar iuxta quod Saar super duabus arboribus *fenueufa* (Múz.). Peruenit ad arborem *fenueufa* super qua est crux (uo.). 1299/1360: Sub quadam arbore *Fenyueufa* vocata (OL. D. 1553). 1304: Super duabus arboribus *Berekunefa* et *Feneufa* uocatis (uo. 1680). 1332: Arbores *Feneufa* vocate (Múz.). 1429/1510: Ad quandam arborem juniperi wlgó *fenueufa* dictam (OL. D. 12098). Ad quandam magnam arborem wlgó *fenueufa* vocatam (uo. 16127).

fenyőfa-dészka: [tabula pinea, axis pineus; fichtenbrett, tannenbrett]. 1683: Egy öregh *fenyüfa* *deszkábül* öszö [így] rakott szűszék (OL. UC. 3/32). [Vö. *fenyő-dészka*.]

fenyő-ház: [casa e pinu facta; aus fichtenholz gebautes haus oder häuschen]. 1636: Pajta... Felső *Fenyőház* [a rozgonyi uradalom épületei közt] (Gazd-törtSzemle I.264). Másod *fenyőház* (uo. 265).

fenyő-mag: granum juniperi NySz.; wachholderbeere, krammetsbeere BM. 1544: Gerfat, temient. *fenő magot* (OL. Nád. 42). Vöttem vad husban *fenő magot* (uo. 41). Vöttem *fenőmagot* fystölmi (uo.). 1554: *Fenő magot* (uo.).

fenyő-olaj: [oleum pini]; krummholzlöl, kienholzlöl BM. 1596: *Fenyeo olaj* (OL. L. III.16. 17).

fenyő-szurok: resina pini; kienbaumharz NySz. 1510 k.: *Fenyewzwrok* cum vno vasculo (OL. D. 26235). 1548: *Fenyew zwrok* (OL. UC. 99/7). 1549: Liquor pini *fenyew zwrok* (uo. 65/83).

FENYŐS, 1. fenyves.

FENYÜ, 1. fenyő.

FENYVES, fenyés? fenyeves? fenyös?: a) pinetum; fichtenwald; b) turdus; krammetsvogel NySz. («fenyös» a. 1. és 2. jel.) 1211: Uergit ad occidentalem plagam metis interpositis ad *Feneues* [olv. fenyös, fenyeves v. fenyves?] (Pannh. Tih. 1/5). 1222: Mansiones Wasard *Fénies* [a. m. fenyës — fenyves v. fenyës?] Mutus Ayanduk (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1232/1248: A parte orientis sub *fenesberch* (Wenzel VI.513). 1240 k.: Quorum nomina sunt Poch *Fenyés* Golombud (Pannh. 61/8). 1269: In loco wlgariter *Fenees* [a. m. fenyös?] nominato (Körmend III/2,

Pezye 90). 1342: Possessio *Fenyesteuldu* [így több-ször] (ZalaOkl. 1396). 1373: Ad ryuulum *Fenyespera* taka nominatum (OL. D. 6133).

FÉRDÉ, -S, 1. fürdő, -s.

FÉRDŐ, -S, 1. fürdő, -s.

FÉRÉDÉS, 1. fürdős.

FÉRÉDŐ, -S, 1. fürdő, -s.

FÉRÉG?: a) vermis; wurm, insect; b) fera, bestia; wildes tier, bestie NySz. [Vö. Szárm.: 1152: Quorum nomina sunt *Fergudi* [olv. fergödi?] cum filiis suis Jacobus et Tengurdi (Pannh. 38(?)).]

FERENC: Franciscus PPB.; [Franz]. 1451: Nicolaus *Ferencz* (OL. D. 14467). 1496: Possessionum Mathewagasa *Ferenczwagasa* (Múz. Kapy). 1538: En Katheryna Azzon, Az en Zérelmes Wramnak Batthyany *Ferencznek* felesseghe (Körmend I/1, nr. 45). 1668: Hegedüs *Ferencz* Musikas (OL. UC. 1/21). [Vö. Fránk.]

FÉRFI, férfió: a) vir; mann; b) mas, masculus; männliche person, männchen NySz. (1. 2. jel.). 1516: Harnad Nasfa egh saffyl, egh Jachynkth három Rosa gyvngth, keth Rosa Rubynt, egh lean, es egh *ferfio* [a. m. férfi-alakot ábrázoló zománcos kép] az Nasfaban (OL. D. 26367, 1. Zolnai: Nyelveml. 203 és 206).

férfi-ruha: vestis virilis; mannskleid NySz. («férfi-ruha» a.) 1555: Negwenhat ezyt ghomb *ferfy rehara* valo (OL. Nád. 48).

FÉRFIÓ, 1. férfi.

FÉRGETŐ? 1. férgettyű.

FÉRGETTYŐ, 1. férgettyű.

FÉRGETTYŰ, férgető? férgettyő, firgeté: 1) «a szekérnek első tengelyére alkalmazott forogható fa, a melynél fogva a szekér eleje ide s tova fordulhat» MTsz. («férgettyű» 1. jel. a.). 1515: Johannis *Fergekhe* [a. m. férgettyű?] (Lelesz Prot. Parv. 246). 1544: Ket kozzi tengelt, eg fergettyüt (OL. Nád. 41). 1566: Keth wasazoth hatlo fa. Egy wasas *fyrgete*. Egy wasas felhercz (uo. 49). || 2) [tympanum dentatum]; das kamrad in der mühle BM. («férgettyű» a.). 1596: Instrumentum ferreum pro mola vulgo *fergetio* (OL. UC. 77/1). [Vö. *forgatyi* NySz. MTsz.]

FÉRHÉC, 1. félhérc.

FÉRHÉRC, 1. félhérc.

FÉRIS, 1. 1. firis.

FÉRÖDÖS, 1. fürdős.

FÉRTÁLY: 1) quadrans, quarta pars; der vierte teil NySz. (1. jel.). 1367/1407: Quamlibet funem cum eentum triginta duobus cubitis mensurando minus quartali wlgariter *fertal* dieto (OL. D. 33616). 1402: Andrea dieto *Fertal* (ZichyOkl. V.329). 1492: Vnum quartalem wlgio *ferthayl* (uo. 36992). 1521: Carnes Bouinas duo *fertal* (uo. 37179). 1524: Athlasium Tharkabarka duas vlnas minus vno *fertal* (uo. 26326). 1528: Poghacha cum vno *ferthal* (OL. L. III.16. 17). || 2) quartale NySz. (2. jel.); [viertel der metze]; «egy negyed mérő» MTsz. (1. jel.). 1494: Emendo viginti *ferthal* [«zabról van szó» Szam. jegyz.] (Engel: GeschUngR. Reichs. I.43). 1506: Vnum vas vini deputetur ad cubulos wlgio cheber decem, cubulum quemlibet per quadringentas pintas wlgio *ferthal* dictas computando (OL. D. 24613). 1510 k.: Nuces *fertal* facientes (uo.

26235). 1528: Emi canteros quinque ad mensam domini vnum duarum pintarum vnum vnius pynthe vnam mediam vnum *ferthal* et vnum mezel (OL. Nád. 42). 1588: Ad az wr egy kantorba keles wagy pohanka kasath mas fel *fertalt* thezen ezthendeig qur. 6 (OL. UC. 64/35). 1608: Fel keobeol. *Fertal*. Fynak (uo. 37/56).

fértály-fa: 1597: Az lizt hordo hazban. Lizt hordo loo 4. Lizt hordo sakok fotosok V. *Fertalj fa* 1 (OL. UC. 101/3).

fértály-mestér: [magister vici]; viertelmeister, gassenaufseher BM. 1609: Ezután két héttel, ugymint 16. napján Octobernek hatalmasul reá kültek predicatorunk házára, 4 tanácsbeli ember és *fertalmesterek* és drabantok jelen lévén, szekerekre portékáját felrakván, feleségstől, gyermekestől kikülték a város határából (MA. NLI. 330). [Vö. *fértály* 5. jel. és *fértáj-kapitány* MTsz.]

FÉRTÁLYOS: [quartale capiens; ein viertel metzen fassend]. 1587: Keth ferthalos wcka. Eg fynak (OL. UC. 12/42). 1590: Keth fertalios veka (OL. Nád. 48).

FÉRTÉ, 1. fertő.

FÉRTENG: volutare se coeno; sich im morast, im kot wälzen NySz. 1608: Főképpen ez mi nyomorult országunknak sok változása [oka annak, hogy nem ír] és sok insége, kiben inár három egész esztendőben *fertengönk* (MA. NLI. 253).

FÉRTÉS, 1. fertős.

FÉRTON: 1) drachma NySz. (2. jel.); [der fünfte theil des lothes]. 1594: Tengheri szeöleő 3 *fer-ton* (OL. UC. 78/7). Harom fontoth es keth *fer-tonth* (uo. 106/3). Beörseőn 3 *fer-ton* (uo. 78/7). 1644: Golyobisa harom *fer-ton* nyom (uo. 13/11). [Vö. 1224/1317: Quintum dimidium fertonem Chybinienensis ponderis (Zimmermann-Werner I.34).] || 2) [vö. «ferton-pénz»]. 1594: Az zeöleőnek *fer-ton* newen ualo jeövedelme vagjon (OL. UC. 113/5).

ferton-pénz: 1594: Az kinek egez nila vagjon melliet *fer-ton* *penz*nek is hinak wk egez niltol 12 penzt adnak az ispannak fel nythol hat penzt (OL. UC. 113/5). 1600: Pecuniam *fer-ton* *penz* vocatam de hortis a singulis portis d. 11 (uo. 17/6). 1668: *Ferton* *penz* az kit hinak (OL. UC. 1/21). 1700: Minden vidéki emberek, valakiknek helyükben házok ninesen s dézmaadó szölejek vagyon, *fer-ton* *penzt* den. 72 szoktak ő nagyságoknak dézmájok mellé fizetni (GazdtörtSzemle VII.405).

FÉRTŐ, ferté: a) lacus, palus; see, pfütze, lache; b) coenum, lutum; mist, morast NySz. [volutabrum]. 1055: Posthec ad eleuii humuk inde ad harmu *fer-ton* (Pannh. Tih. 1/1). 1193: In agar iuxta *fer-teu* (OL. D. 27). 1200 k.: Iuxta stagnum *Ferteu* (Anon. 50). 1211: Inde egreditur ad *fer-teu* et in metis interpositis extenditur ad aliud *Ferteu* (Pannh. Tih. 1/5). 1217/1412: Stagnum *Ferteu* (Wenzel VI.385). 1327: Vnam piscinam Zooch-*fer-teu* vocatam (OL. D. 2415, 1. AnjouOkl. II.279). 1333: Et ante *fer-teu* est una meta terrea (ZichyOkl. I.415). 1335: In pratis wlgariter *Fertheu* appellatis (Múz.). 1382: Stagnum Peturdi *fertheu* vocatum (OL. D. 30725). 1385: Quendam magnam aquam *Ferteu* nuncupatam (HazaiOkl. II.150). 1396: Terras paludosas wlgio *fer-teu* appellatas (OL. D. 8152). 1416: Quoddam stagnum *fertheu* vocatum (uo. 28786). 1421: Attigissent quendam locum aquosum Thewlges-*fertheu* nominatum (Lelesz Met. Szaboles 25). 1437: Ad locum lutosum wlgio *fertheu* (OL. D. 13030). 1467: Ad

quendam locum qui vocatur *Dyznoferthehel* (Lelesz Met. Bereg 21). 1472: Ad quedam duo loca tempore inundacionis aquarum aquosa *Sombokosferthew* nominata (OL. D. 17341). 1475: Ad pratum *Ferthonadfelde* [«Sopron m.» Szam. jegyz.] vocatum (Múz.). 1521: Proventus de fluio *ferthoe* et de precio recium Soluit Gregorius Halo bezzwet (OL. D. 37179). 1522: Piscinas Godolya Nadastho ac *Nadasferthew* vocatas (Lelesz Acta 128/25). 1533: Ad piscinam iwatoth ex *ferthew* presertim de ponthffý (OL. Nád. 43). 1544: Az *fertőn* hegkőn az halaszoknak ég tollert (uo. 42). 1545: Quendam lacum volutabrum wlgó *fertheotho* nuncupatum (OL. NRA. 620/28). 1558: Ad stagnum *ferthv* vnum saccum halo sak vocatum (OL. Nád. 48). [Helyn. szárm.: 1269: Villarum Joan et *Ferteud* (Múz. Jankowich).]

FÉRTŐS, *fértés*: paludosus, coenosus; sumpficht, schlammicht, morastig, kotig NySz. 1193: Iuxta aquam illam tendit usque ad *ferthes* (OL. D. 27). 1267/1380: Ad lacum *Gyznouferthes* vocatum in quo laco aqua pluialis stagnare consuevit (Wenzel III.174). 1293: Descendit ad vnam vallem qui *Werusferthes* feu nuncupatur (Múz. Beniczky). 1296: Cedit in vnum *ferthes* (uo.). 1367: Circa quedam locum paludosum *Godenferthese* vocatum (Körmend Heim 208). 1379: Iuxta quedam lacum wlgó *ferthew* vocatum (OL. D. 34640). Ad vnum locum scilicet volutabrum porcorum *ferthes* dictum (Lelesz Met. Ugoesa 25). 1418/1433: Peruenit ad quedam paludem *ferthes* vocatum in volacho Baltha dictum (Múz.).

FÉSKÉ? 1. fécске.

FÉST, *föst*: tingo, coloro, depingo; färben, anstreichen, eine farbe geben NySz. (1. jel). 1549: Az kemence *fösteny* cynobryomot uettem (OL. Nád. 49). 1597: Egj kerek skatulaban Lo *feostenj* valo kana telj (OL. UC. 101/3). 1638: Meniezeti ez haznak igen szep partazott gombiai *festet* [igy] es aranyasok (uo. 2/34).

FÉSTÉK, vö. keménce-fésték.

FÉSTÉS: tinctura; das tünchen, färben NySz. (1. jel). 1638: Meniezeti ez haznak igen szep *festes* es gombiai Aranyazott (OL. UC. 2/34).

FÉSTETLEN: intinctus, non coloratus; ungefärbt, nicht gemalt NySz. 1637: *Festellen* szattyan (OL. UC. 14/43).

FÉSTETT: tinctus; gemalt, gefärbt NySz. (1. jel). 1637: Haboson *festett* diofas gyantáros ayto (OL. UC. 14/43). 1638: *Festet* es parazt fogasok (uo. 2/34).

FÉSŐ, 1. fésű.

FÉSŰ, *féső*, *fűsű*: pecten; kamm NySz. 1581: Egi tok *fesic*, kibén három fa fesw, egi chonth fesw, egi ollo . . . wagion (OL. L. III.16. 17). [Vö. bontó-, csont-, fa-fésű.]

fésű-gyártó: [pectinum opifex; kammacher]. 1522: Valentinus *Fűswgyartho* (OL. D. 37004). 1540: Mathee *Fesewgyarto* (Múz. Bethlen).

FÉSŰS: pectinifex; kammacher NySz. 1463: Johanne *Fesus* (OL. D. 15877).

FÉSZÉK, *fészök*: nidus; vogelnest NySz. (1. jel). 1556: Őt *fezek* ilós tyk (OL. Nád. 49). [Vö. fécске-, holló-, keselyű-, kígyó-, ráró-, sólyom-fészék.]

fészék-tégely: 1556: Minores *fezek Tegel* vocate integre 12 (OL. UC. 99/27, nagybányai inventariumban). Nidi wlgó *fezek tegel* 37 (uo.).

FESZÉLT? 1. feszült.

FESZÍT, vö. kőfeszítő-rúd.

FÉSZÖK, 1. holló-fészék.

FESZÜLT? *feszélt?*: extensus, crucifixus; ausgestreckt, gekreuzigt NySz. 1498: Matheo *Fezelh* [olv. feszélt, a. m. feszült?] (Múz. Kállay).

FÉVAL? 1. fej-alj.

FÉVÉNY? -ÉS? 1. fővény, -és.

FÉZ? 1. szomorú-fűz.

FÉZŐ, 1. főző.

FI, **FIÚ**: 1) filius, natus; sohn NySz. (1. jel). 1236/1239: Dicti Modoros *Dedfia* uinitoris (HazaiÖkm. VI.33). 1302: Magister Kokos filius comitis Rykolffy (Múz. Wenzel). 1312 1315: Possessiones Galusfolua et Bokfya Benedukfolua (OL. D. 33568). 1319: Quendam possessionem ipsius Inakfiapeturfelde vocatam (Károlyi-Okl. I.48). 1322: Possessiones Moyspaulia et Ernefyastephantulia (OL. D. 2122). 1330: Terrarum Mogyothfiamihalfelde et Bagatfelde (Múz.). 1331: Ad quedam fluuium nemorosum Estfanfiapathaka uocatum (Múz.). 1332: Super curia seu fundo eorundem Jbwrfiastephanhaza et Herborthfiaandreashaza nominato in Ciuitate Strigoniensi sito (uo.). 1335: Super possessionibus Bagathfelde et Methvdfiamihalfelde nominatis (uo.). 1336: Matheum dictum *Fiw* [a. m. fiú v. fű?] (ZalaOkl. I.316). Cum alio molendino *Vezekfya*-Ivanusmolna nuncupato (SztárayOkl. I.113). Molendinum *Kuekfya*-molna vocatum (uo.). 1338: In possessione *Fyute*-luk [a. m. fiú v. fű?] (Múz.). 1355: Mauricii de Keralyfakarcha (Körmend, Korlátkő-Appon. 17/797). 1357: Possessionarie porcionis quondam Petri filii Bors Borsfyapeturfelde vocate (ZalaOkl. I.578). 1358: Ad quedam arborem piri siluestris wlgó *Palfyayanus* kurtiele dictum (OL. D. 30388). 1359: *Lalfiaesteph*-folua, hn. (Múz. Forgách). 1366: Feyriuanfalua Gyurgfiamyklowsfalua (Körmend II/5, Lyndva 13). 1370: Johannem dictum *Byrofy*a (Múz. Kállay). 1376: Possessionum *Peterfyapeterhaza* vocatarum (Körmend II/5, Lyndva 18). 1386: Mychael literatus de Berthalemfyaytul (Múz. Fejérpataky). Mychael literatus de Barthalomfyahastul (uo.). 1402: Anthonio dicto *Jwanfy*a (Veszprém 4, Csopak). 1404: In possessione *Jakabfy*aianusfalua (Múz.). 1415: Demeter *fya* istwan (SzékelyOkl. III.34). 1420: Mihalfya Jsthwanfelde Egyedfyafelde Demeterfyapetherfelde (Körmend, Miscell. Némétjv. I. ad. 41, fase. 187). 1426: Prediis Estwanpeterfyahaza KasafyaAntalhaza Egyedlakos Lakosantalhaza et Zygeth appellatis (Forrás?). 1428: Georgio *Fyw* [a. m. fiú v. fű?] (Lelesz Acta 47/12). 1436: Ag Iwan *fya* in Horlyo (uo. 53/25). In tribus descensibus infrascriptis videlicet Hythemesszallasa Moyafyalstwanzallasa [Maya-?] et Jamanelekzallasa vocatis (Múz.). 1443: Predium Egiedfymykosfelowde nuncupatum (uo.). 1451: Bekefy Janus (OL. D. 14454). 1454: Villarum Esthwanfyapeterhaza, Kosafyantalhaza (uo. 14781). 1478: Blasius *Fiw* [a. m. fiú v. fű?] (uo. 18145). 1479: Hungari autem funesto gladio super eorum capita euibrato amputabant eis manus et caput dicentes Wezteg kwrwanewfy a zaros Nemeth iwttatok werenkewth, ma yzyywk thy werthekeht (Dubnitzi Krón., vö. FontDom. I/3. 167, Nyr. VII.81 és Zolnai: Nyelvelmékeink 26). 1484: Ladislai Benedekfy (Veszprém 4, Csopak). 1504: Magnifici domini Johannis Nadrespanffy (OL. D. 21243). 1505: Johannis Papfy (Lelesz Met. Mármáros 43). 1509: Alberto Demeternefy (Veszprém 15, Vászoly). Petro Janoskowachfy (uo.). 1560/1665: Valami őstől maradt öröke az meg mondott vitézlő János Gerbneck nagygalambfalvi határon vagyon . .

adta cserében az megmondott Zsöfi asszonynak, az ő fiával Pállal, *fiuról fiura*, mind vizével, malomhelyeivel... egyetemben (SzékelyOkl. V. 77). || 2) [tschlade, schublade]. 1597: Ladaczka tiz *fiawal* (OL. UC. 101/3). 1616: Egy fekete asztal, kinek *fia* nagyon pléhes (GazdtörtéSzemle VI.127). || 3) [loculus horrei; fach in der scheune]. 1597: Az Paíta hat *fiawal* eozuó igen meg dőleodozeotot es ritka födelő, az *fiainak* kettej mereo puzta (OL. UC. 101/3). [Vö. «Pajta *fia*: der kleine Speicher» BM. («fi» a.). «Csűr-*fia*, csűr-*fiók* = a rekeszekre osztott csűr egy-egy rekesze. Krasznabéltek, Szatmár m.» Sarkadi Lajos adata az új Nagy Szótárhoz. Vö. még *odor* 2. jel. MTsz.]. [Vö. asztal-*fia*, atya-, bárány-, csuka-, daru-, égház-*fi*, férfi, galamb-, gödény-, hattyú-, Isten-*fi*, jobbágy-*fi*, kecske-*fi*, kérészt-*fi*, király-*fia*, kur(v)a-*fi*, láda-*fia*, lúd-, madár-, nyúl-, ősz-, ponty-, réce-, róka-, seregély-, süllő-, szarvas-, tűzok-, tyúk-*fi*.]

1. **FI**, 1. **fű**.2. **FÍ**, 1. 1. **fej**.

FIACS?: [filiolus, puellus; söhnen, kindchen?]. 1210: Libertinos quorum nomina hec sunt *Fioch* [olv. *fiaes* v. *fiók*?] Cugul Balsuu (Pannh. 5/F).

FIACSKA: [arcula cistae; kleine schublade in der truhe]. 1597: Ladaczka tiz *fiaczkaiaual* (OL. UC. 101/3). [Vö. NySz. más jel.]

FIAD: [?]. 1208/1359: *Fiod* cum uxore (OL. D. 50). 1211: Isti sunt serui Eld Syquiteu *Fiod* Duba Sompou (Pannh. Tih. 1.5). Hytuand *Fiod* Quereud Arud Tengurd Halald (uo., vö. NyK. XXV.152). 1225: Quorum nomina sunt hec Worov cum fratre suo *Fiod*. Chomso cum filio Herchee (Pannh. 1/F). 1231: Orod cum duobus filiis et uno puscatore [igy] nomine *Fyod* (OL. D. 168). 1279: Petri filii *Fyod* uduornici (Veszpr. 4, Alsóórs). 1318: *Fyod*, hn. (AnjouOkm. I.457). 1478: In Silua *Fyaderdew* vocata (Múz. Kállay). [Vö. Szárm.: 1364: Nicolaus dictus *Fyady* alio nomine Zolga (Múz. Kállay).] [Vö. **fi**?]

FIAS: 1) liberus habens; söhne habend NySz. (2. jel.). 1454: Benedicto *Fyas* (Múz. Kisfaludy). 1466: Stephanus *Fyas* (OL. D. 16408). 1467: Albertus *Fyas* (Múz.). 1473: Gregorius *Fyas* (SoprOkl. II.485). 1474: Alberto *Fyas* (Lelesz Acta 84/8). 1475: Thoma *Fyas* (Körmend, Heim 566). 1478: Stephanus *Fyas* (OL. D. 18145). 1484: Gallo *Fyas* (Veszpr. 107, Gerezd 4). 1489: Thomam *Fyas* (Lelesz Acta 98/31). 1509: Emerico *Fyas* (Múz. Forgách). || 2) loculatus; mit fächern versehen NySz. (3. jel.). 1634: Négy szegeő *fias* asztal (OL. UC. 21/3). || 3) [?]. 1520: Vnum *fyasfewl* vocatum in loco Kewzeepkorman (Múz. Kisfaludy).

FIATAL: novellus, germen, stirps; junger baum, neuer stamm NySz. (1. jel.). 1302: Üenit ad arborem Tul *fyotol* dietam (Múz. Jankovich). Quarum [metarum] una est sub arbore Tul*fyotol* dicta (uo.). 1361: Arboris piri *fyatal* dicti (ZichyOkm. III.198). 1486: Due arbuscule prima Tul*fyathal* vocata secunda Nyrf*fyathal* (Körmend Acta III/3, Baráti 84). 1544: Neg embernek az kik *fiatalokat* ültettek (OL. Nád. 40). [Vö. MTsz.]

fiatal-erdő: [silva succrescens; niederwald?]. 1516: Ad quandam Siluam *Fyathal Erdew* vocatam (Lelesz Acta 122/8). [Vö. ág-erdő?]

FIATLAN: sine filio, destitutus pullis; ohne söhne, ohne junge NySz. 1349: Thome dicti *Fyathlan* (Múz.).

FIAZÓ: fecundus; fruchtbar NySz. 1564: Öreg *fyazo* dyno (OL. Nád. 49).

FICKÓ, vö. **fa-fickó**.

1. **FICSÓR**, **ficsúr**: puer Valachicus; walachischer bursche NySz.; «legény, legényke, siheder» MTsz. (1. jel.); der bursch, der kerl BM. (2. jel.). 1428: Stephano *Fychor* [a. m. *ficsor*?] (Lelesz Acta 47/12). 1435: Michaelae *Fychor* (KárolyiOkl. II.156). 1469: Michaelae *Fychor* (OL. D. 26796). 1470: Mathiam *Fychur* (Lelesz Acta 81/8). 1602: *Ficsor* Miklós jobbágy (SzékelyOkl. V.319).

2. **FICSÓR**: das mauthmass (in der mühle), kleines hölzernes gefäss BM. (1. jel.). 1638: Egy vam szedő *Ficzior* (OL. UC. 2/34, «Borsi, Zemplén m.» Szam. jegyz.). [Vö. *ficsór* 2. jel. MTsz. és SzD.]

FIECSÉ? **fiecső**?: 1328: Ad secundam metam *fiecheufa* vocatam (OL. D. 2511, I. AnjouOkm. II.376). 1416: Inter Siluam vlgariter *Fyeche* (Múz.).

FIECSŐ? 1. **fiecsé**.**FIGE**, 1. **füge**.**FIGG**, -**Ö**, 1. **függ**, -**ő**.**FÍKÉTŐ**, 1. **fej-kötő**.**FIL**, 1. **fül**.**FÍL**? 1. 2. **fél**.

FILAGÓRIA: stega, nubilarium; wetterhütte, lusthaus NySz. 1638: Egy sindelies *filagoria* (OL. UC. 3/24). Ezen *Filagoria* mellett, vagion egy Teglá vető szín (uo. 2/34). 1654: Az [haz előtt egy szép *Filagoria* kubas?] (OL. GyfLimb. 17/2).

FILEMENG?: 1430: Ladislai dicti *Fylemeng* de Pynchekerbew (Körmend Heim 437, vö. ZalaOkl. II.467, 468). 1434: Georgii *Philemeng* (Múz.). 1450: Gregorius *Philemeng* (Veszpr. 107, Egerszeg 13). [L. még Csánki: TörtFöldr. III.148.]

FILÉP, 1. **Fülöp**.**FILES**, 1. **füles**.**FILETLEN**, 1. **fületlen**.**FILIP**, 1. **Fülöp**.**FILIPPÖS**, 1. **Fülöp**.

FILLÉR, **fillyér**: teruncius, obolus, assarius; heller, pfennig NySz. 1425: Nostre monete wigo *filler* appellata falsam monetam euderent (Múz.). 1431: Moneta *fyller* appellata (OL. D. 31453). 1432: Viginti florenos per centum florenos per centum monete nostre antique *Filler* nuncupate (uo. 12455). Monete *fyler* vocate (KárolyiOkl. II.143). 1433: Viginti florenos per centum monete *filer* prenotate (OL. D. 13149). Sexingentis florenis prioris monete *fyller* dictae (Múz.). 1447: Ducentis denariis *filler* nuncupatis (SoprOkl. II.331). 1545: Feir penz ospora *filler* (OL. Nád. 48). 1602: *Fillyér* Miklós (SzékelyOkl. V.294). *Fillyér* Tamás jobbágy (uo. 297). 1609: En Eötvös Mihálynak, se ötvös Mihálynénak sem éltökben, sem holtjuk után soha csak egy szegett *filléröket* sem láttam egyebet, hanem [stb.] (Mihalik: KassaÖtvTört. 213).

fillér-pénz: [∞]. 1463: Super triginta tribus florenis parue monete wigo *Fyllerpenz* appellata (Lelesz Prof. IV.98).

FILLÉRÉS: [nummulos habens; heller habend?]. 1522: Nicolaus *Fylleres* (OL. D. 37004). [Vö. NySz.]

FILLYÉR, 1. **fillér**.

FILÖP, 1. Fülöp.

FILPĚS, 1. Fülöp.

FILPÖS, 1. Fülöp.

FILTÓ, 1. féltő.

FINAK: das mühlmass, das mauthmass (in der mühle); hölzernes gefäss (1/8 pressburger metzen) BM. 1587: Keth fertalos weka. Eg *fynak* (OL. UC. 12/42). 1597: Ország keobli. *Finak* (uo. 101/3). Zab mertek alias *Finak* (uo.). 1608: Fel keobeol. Fertal. *Fynak* (uo. 37/56). [Vö. Kr. és MTsz.]

FINNYÁS: fastidiosus, spernax, nasutus; wählerisch, naserümpfend NySz. 1356: Stephanum dictum *Fynnas* (Múz. Kállay, l. AnjouOkm. VI.512). 1408: Nicolaus *Fynnas* dictus (Múz. Kállay nr. 382). 1483: Blasio *Fynnas* (Múz. Kállay).

FINTA: curvus, inflexus, obliquus, aduncus SL: schief, schräg, krumm, windschief BM. [?]. 1114/1131: Clerico eius *phinta* (Pannh. 6/A). 1181: Vendeg cum filio *Finta* (OL. D. 22). 1211: Hii sunt vdornici Feneres Somorou *Finta* Thob Zegen (Pannh. Tih. 1/5). 1291: Villam Mocha *Finta* Mochaya (MonStrig. II.310). 1299: Andreas filius *fynta* (uo. 474). 1342: In terra Persendolph alio nomine *Finthamiklosylese* vocata (Körmend III/3, Zámárd 95). 1399: Quasdam piscinas suas *Fyntaholthdunaya* et Megehullo vocatas (Múz.). 1431: Blasio *Fyntha* (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1458: In dicta terra *Fynthafelde* (OL. D. 15286). 1602: *Finta* Balás. *Finta* István (SzékelyOkl. V.197). [Vö. Kr. és MTsz.]

FINTOR: curvus, inflexus, obliquus, aduncus SL. [?]; [schief, schräg, krumm?]. 1271: Sutk Vechuklev Vras *Fyntur* [szn.?] Martel Nemy (Körmend, Heim 8). 1308: Johannis dicti *Finthur* (MonStrig. II.583). 1694: *Fintorvölgye* [szőlőhegy neve] (GazdtörtSzemle I.174).

FÍNY, 1. verő-fény.

FÍNYÖS? 1. fényös.

FIÓK: 1) pullus, avis plumescens; junges NySz. (1. jel.). 1210: Libertinos quorum nomina hec sunt *Fioch* [olv. fiók v. fiacs?] Cugul Bulsuu (Pannh. 5/F.). 2) [loculus horrei; fach in der scheune]. 1638: Czür, melinek oldala tapaszos ket felöl oldalul valo *fiokiaval*, heiazattiaval es vitorlaival (OL. UC. 2/34). [Vö. fi, 3. jel.]

FIÓKOS: loculatus, forulatus Kr.: [mit einer schublade versehen]. 1683: *Fiokos* asztal (OL. UC. 3/32).

FIR, 1. fürj.

FIREDŐ, 1. fürdő-vanna.

FIRES? 1. fürjes.

1. **FIRÉSZ**, 1. 1. fürész.

2. **FIRÉSZ**, 1. 2. fürjész.

FIRGETÉ, 1. férgettyű.

1. **FIRIS**, *fēris*: pectorale femineum, thorax, lineus muliebris; brustkleid der weiber, halsschmuck NySz. 1470: Benedicto *Fyrys* [a. m. firis v. friss?] (Körmend, Heim 546). 1471: Vnum manicale wigo *ferys* de Thafath legasset Anne puelle (Múz. Forgách). 1504: Barnaba *Fyrys* (OL. D. 21269). 1509: Vnum

ferys de purpura (uo. 21965). 1544: Attam *ferys* mosatasara (OL. Nád. 40).

2. **FIRIS**? 1. friss.

FIRÍSZ, 1. 1. fürész.

FIRRES? 1. fürjes.

FIRTÖS, 1. fűrtös.

FÍSÉG, vö. lófőség.

FÍSŐ, 1. bontó-fésű.

FISTÉL, 1. füstöl.

FISTĚS, 1. füstös.

FISTÖS, 1. füstös.

FITET: indago, quaerito, scrutor; forschen, durchsuchen, aufstöbern NySz. 1760: Az udvarán tapasztalta, ott *fitetett*, nyilván lopni akart (DebrJk.). [Vö. MTsz.]

FITOS: silus, camurus: dem die nase aufwärts gebogen ist, stülpnasig NySz. 1385: Michael dictus *Fitus* (Veszpr. 107, Keszi 6). 1388: Johannem dictum *Fytos* (ZichyOkm. IV.374). 1397: Demetrium dictum *Fythas* [igy?] (ZichyOkm. V.40). 1423: Franciscus *Phytus* (Lelesz Acta 43/83). 1436: Andrea *Fythus* (Múz. Békássy). 1481: Stephanum *Fythos* (Múz. Kisfaludy). 1509: Valentino *Fythos* (Lelesz Acta 117/26). 1519: Gregorio *Fythos* (Múz. Forgách).

FÍTŐ, 1. fűtő.

FIÚ, 1. fi.

FIUI: masculus; männlich NySz. (2. jel.). 1610: Török István ben lakozi, ezelőtt esztendővel hozott gyenge hölgyével, kitől *fiui* magzatja lévén, nem sok napokkal ezelőtt annak, a ki adta volt, megatta nagy bánattal (MA.NLI. 348).

FIV, 1. fű.

FIVES, 1. füves.

FIVÖN-OSZTÁS, 1. fűvön-osztás.

FÍZ, 1. fűz.

FIZED, 1. fűzegy.

FIZEGY, 1. fűzegy.

FIZES, 1. fűzes.

FIZET, *fizet*: compenso, solvo, expendo; bezahlen NySz. (1. jel.). 1544: *Fizettem* őt napi szamot (OL. Nád. 40). 1561: Hegi wamot *fizetnek* (OL. L. III.16. 17). 1587: Gyalogosoknak harom yzbe borul es pénzül *fizetöt* (OL. Nád. 40). [Vö. megfizet.]

FIZETÉS: pensio, compensatio, solutio; bezahlung NySz. (1. jel.). 1597: Az feyedelem *fizetesen* thyzedes (OL. UC. 12/42).

FIZIGY, 1. fűzegy.

FIZÍR-VESSZŐ, 1. fűzér-vessző.

FLASKA: [lagena; flasche]. [Vö. 1490: *Flasca* magna de pleh (OL. D. 26048). 1507: *Flasca*, *pynta* (uo. 26124). Vö. MTsz.; Nyr. XXIX.418; Melich-Lumtzer: Deutsche Ortsnamen u. Lehnwörter 102 és *flasca* Bartal.]

FLĚSTĚKĚM, 1. fölöstököm.

FLINTA: catapulta longior, manuaria, venatoria; flinte NySz. 1735: Egy *flinta* csövéhez tartozandó acél sínán és minden cifzraság nélkül (Gazdtört-Szemle III.354). *Flintához* tartozandó sárgaréz cifzrán kirajzolva, ellenzővel és puszkacsöve vesszejével (uo. 355).

FLORENTOS, FLORENTOS, 1. forintos.**FLORINTOS**, 1. forintos.**FOCSKANDÓ**, 1. fécskendő.

FODOR: 1) crispus; kraus, falticht NySz. (1. jel.). 1286: Johannis *Fudur* dicti (ZalaOkl. I.96). 1287: Nicolao dicto *Fodor* (MonStrig. II.226). 1313: Marci dicti *fudur* (HazaiOkm. VII.370). 1323: Paulum dictum *Fudur* (OL. D. 2174). Petrum dictum *Fudur* (Anjou-Okm. II.79). 1329: Ladizlai dicti *Fudur* [«Ladizlai crispi uo. többször» Szam. jegyz.] (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1335: Paulus dictus *Fodor* de Lipa (Körmend, Heim 68). [Vö. «Paulus Crispus de Lypua» uo. 67.] 1338: Paulo dicto *Fodur* filio Medwe (OL. D. 3150). 1355: Paulum dictum *Fudur* (Múz.). 1357: Petri dicti *Fodor* (Múz. Kállay). Johannem *Fudur* dictum (Zala-Okl. I.575). 1358: Johannem filium *Fudur* (Veszpr. 107, Köveskál 7). 1364: Petrum dictum *Fodor* (Zichy-Okm. III.245). 1371: Stephanum dictum *Fodor* (Pannh. 34/S). 1372: Petro dicto *Fodor* (Lelesz Acta 7/8). 1391: Thomam dictum *Fodor* (ZichyOkm. IV.469). 1398: Johannis dicti *Fodor* (Múz.). 1404: Johannis dicti *Fodor* (uo.). 1407: Paulum *Fodor* dictum (Veszpr. 107, Szentiván 1). 1413: Nicolao *Fodor* (ZichyOkm. VI.240). 1426: Georgium *Fodor* (OL. D. 35946). 1430: Michaelae *Fodor* (Múz. Kisfaludy). 1442: Thoma *Fodor* (Múz. Kállay). 1452: Thoma *Fodor* (OL. D. 14584). 1453: Michaelae *Fodor* (Lelesz Bercs. VII.10). 1468: Johannes *Fodor* (Múz. Kállay). 1470: Valentino *Fodor* (uo.). 1475: Ladislao *Fodor* (Lelesz Acta 85/22). 1476: Benedictus *Fodor* (Körmend, Heim 576). 1480: Georgium *Fodor* (Lelesz Acta 90/1). 1487: Cum vtris metis ipsorum videlicet a parte meridionali Kalagyer-hegye a parte vero septentrionali *Fodorkw* vocatis (OL. D. 37066). 1503: Ambrosius *Fodor* (Múz. Kállay). || 2) instita; krause, fraise NySz. (2. jel.). 1594: Aprolek *fodor* (OL. UC. 78/7).

fodor-fa: [lignum crispantibus venis undatum?]; maserholz BM. [?]. 1399: Vnam metam terream wigariter *fodorfa* nominatam (OL. D. 8613). [Vö. «*Fodor*, habos *fa*: crispantibus venis undatum lignum» PP.; CzF.]

FODORGATOTT: tortus, crispus, crispatus; krummgebogen, kraus, gekraust NySz. 1528: Vnam vestem de purpura aurotexta subfili wgo *fodorgathoth* barson (OL. L. III.16. 17). 1556: Eg *fodorgathot* kezkenyő (OL. Nád. 48). 1564: Eg *fodorgathoth* arañas kozorw (uo. 49).

FODORÍTÁS: [τὸ crispare; das kräuseln]. 1635: A morvai posztó singitől [t. i. nyírásától] úgy mint *fodorításától* is 5 [denár] (GazdtörtSzemle VIII.482).

FÓDOZÁS, 1. foldozás.**FÓDOZTATLAN**? 1. foldozatlan.

1. **FOG**: dens; Zahn NySz. (1. jel.) 1597: Masik el töröt vass barona, kinek *fogaj* 25. panth vasaczkaia 12 (OL. UC. 101/3). [Vö. *lajtorja-fog*.]

fogtisztító-borosta: [peniculus dentibus purgandis destinatus; Zahnbürste]. 1744: *Fogtisztító borosta* (DebrJk., 1. NyK. XXVI.338, «borosta» a.).

2. **FOG**: 1) capio, prehendo, apprehendo; fangen, fassen, ergreifen NySz. (1. jel.). 1550: Harmadik thonyaba *fogtak* ehwkafyat hetet (OL. Nád. 49). 1569: Jóllehet, hogy mi közünkbe *fogták* vala bíról az ítélző Jankó Györgyöt, Bekes Adorjánt maxait (SzékelyOkl. V.89). 1587: Varsakath es hal *fogny* walo horgokath (OL. Nád. 40). Hal *foglny* walo horgoth (uo. 41). 1589: Nétalan esmegh elő ön az hal es eleget *foghatonk* (uo.). 1594: Szent Georgi napban az kinek barannia vagion, ha tiz vagion is eggiét *fognak* ezt eők sztrengha barannak hyak (OL. UC. 113/5). 1670: Az örlőnek tiz pénzt adjanak, ha debreczeni ember, szert *fogjon* idején, mert hogy az vidéket csak le szakaszssa, meg nem engedtetik; ha etetni akar, kifogja marháját, úgy etessen. Az debreczeni ember, ha örne akar, idején szert *fogjon*, szénát vigyen s hét számrá örrjön, hogy sem az vidéki örlős, sem az itt való marhátalan ember meg ne fogyatkozzék; az ki penig itt való marhas ember örleni akar, maga szükségére megszakaszshassa (DebrJk., 1. NyK. XXVI.343). || 2) occupo; befallen NySz. (5. jel.). 1488 k.: Ew hasath fekel war *fogta*, menten mondiad zenth Janos ewangelistanak hogh ez fekel war *fogotta* weres pey lo megh tisztulon (Bagonyai ráolvasás, 1. Zolnai Nyelvenl. 153). || 3) [aliquem defendere; jemanden in schutz nehmen, sich jemandes annehmen]. 1694: Tartozik akkorbéli szőlő bíró akár melyik esküdtnek vagy szőlő kerülőnek igaz ügyében mellette *fogni* és gondját viselni (GazdtörtSzemle I.172). 1700: Ez ilyen ember várostagja leszen és a bíró, várossal együtt tartozik oltalmazni, és minden tisztességes ügyében mellette *fogni* (uo. VII.405). [Vö. *be-, föl-, ki-, még-, összefog.*]

FOGAD, vö. föl-, mégfogad, Isten-fogadja.

FOGADÓ, vö. vendég-fogadó.

FOGANTÓ, 1. fogantyú.

FOGANTYÚ, fogantó, fogontó: ansa, capulus, manubrium; handhabe NySz. («fogantó» a.) 1560: Harom zekrenhez walo zar mind sarkasostol pantostol *fogontostol* zegesteol (OL. Nád. 49). 1594: Konderra ualo was *foghantho* (OL. UC. 78/7).

FOGANTYÚS, fogontyús: ansatus; mit einer handhabe versehen NySz. 1637: Annak aytaya bellet vas sarkas, pantos, paraszt zaros *fogontyus*, kilinches (OL. UC. 14/43).

FOGAS, fogos?: 1) dentatus, denticulatus; mit zähnen versehen, was gute zähne hat NySz. (1. jel.). 1299: Petro dicto *Fogos* (Wenzel V.202). 1301: De-tricy dicti *fogos* (AnjouOkm. I.4). 1325: Johannem dictum *Fogos* (Múz. Kállay, 1. AnjouOkm. II.207). 1327: Petri dicti *Fogas* (OL. D. 2420). 1357: Petrum dictum *Fogas* (ZalaOkl. I.575). 1379: Johannes dictus *Fogas* (Múz. Kállay). 1380: Nicolaus dictus *Fogas* (Lelesz Acta 13/45). 1388: Johannes *Fogas* dictus (OL. D. 31338). 1397: Benedictus *Fogas* (Múz. Kállay). 1400: Benedictum *Fogas* (ZichyOkm. V.191). 1407: Michaelae dicto *Fogas* (Múz.). 1419: Johannis dicti *Fogas* (Múz. Máriássy). 1470: Barnaba *Fogas* (Múz. Kállay). 1602: *Fogas* István (SzékelyOkl. V.178). || 2) serratus; gezahnt NySz. (2. jel.). 1597: Kaza sarro *Fogas* sarro (OL. UC. 101/3). || 3) assula dentata, asser clavatus parietali affixus, quo appenduntur utensilia; eine rahme, brett mit nägeln, wo sachen aufgehängt werden NySz. (4. jel.). 1638: Festet es parazt *fogasok* (OL. UC. 2/34). Harom darab *fogas* Asztalos műszer Tartó No. 3 (uo.). || 4) [occa; egge BM. [?]. 1552: *Fogas* Walw. Lapath (OL. NRA. 1648/27). [Vö. *fogas* 3 jel. MTsz.; *fogas-borona* NySz.]

fogas-kerék: [rota dentata, tympanum dentatum]; zahnrad, kammrad, kronrad, verzahntes rad BM. 1638: Ezen kompos vagi haios malomnak vízi es *fogas kereke*, két bokr malom keöve keö padgiaval korongiaival tengelievel liszt valuiaval (OL. UC. 2/34).

FOGÁS: captio, captura; fang NySz. (1. jel.). 1597: Mykor sos halath wyznek minden szaz *fogas* halthol egy egy *fogas* hallal tartoznak (OL. UC. 12/42, «az 1601-iki átiratban már: *fogás*» Szam. jegyz.).

fogás-föld: 1524: Terras similiter suas arabiles in et sub aratum ipsius Pauli Wayay attinentes *fogas fewld* vocatas in tribus locis wlgariter Nyomas habitas (Lelesz Prot. V.243). 1537: Exceptis terris scilicet *fogas fewld* appellatis que ab antiquo ad domum militarem pertinerunt (OL. D. 36401). [? Vö. «Három *fogással* lekaszálni a nyílast. Tíz *fogással* felszántani a földet» CzF. *fogás* 3. jel. a.]

FOGATÉ: ansa, capulus, manubrium; handhabe, heft, griff NySz. («fogató» a.). 1587: Wödöre walo ket karyka *foghatayawal* égüth (OL. UC. 12/42). 1597: Egj kwszejg keobol, három vass abroncz raíta *fogateiaual* (uo. 101/3). Eoreg viz heniteo, vass ewst *fogateiaual* 1 (uo.). Feier Alabastrum medencze korsaiaual kinek *fogateia* ell thöröth (uo.). [Vö. MTsz.]

FOGAZ, vö. mēgfogaz.

FOGLAL: 1) necto, jungo; zusammenfügen, fügen, verbinden NySz. (2. jel.). 1564: A hol kedig valaki ezen kévül cselekednéjek, az vevőnek pénzé benne vesszen, az földet kedig az házhoz *figlallyák* (GazdtörtSzemle I.74). || 2) claudio, includo, comprehendo, contineo; fassen, einfassen, enthalten NySz. (4. jel.). 1544: *Foglaltatot* uolt eg okulat aranba (OL. Nád. 43). || 3) occupo; beschäftigen NySz. (6. jel.). 1609: Hogy holtom után sem az én feleségemnek, sem atyámfiaimnak, sem jó barátainak rövidséget ne tennék, némi-némű adósságoknak kijegyzésében *foglalom* magamat (Mihalik: KassaÖvtTört. 212). [Vö. *egybefoglal.*]

FOGLALÁS: compages; einfassung NySz. (2. jel.). 1669: Egy öreg kristálytányér üvegestül *foglalásával* (GazdtörtSzemle I 94, üvegesek árjegyzékében). [Vö. *föld-foglalás.*]

FOGLALATOS: occupatus, distentus; beschäftigt, unmissig NySz. 1808: Most bevebben nem irhatok *foglalatos* dolgaim miatt (MA. NLI. 254).

FOGLALÓ-FA: hölzerne schliesse BM. 1643: Ezen specificált darab akna, helylyel [az eredetiben is kettőzés nélkül: «helliel», olv. helylyel-helylyel?], fából való építést, támaszokat és *foglaló fákat* is kíván (GazdtörtSzemle VI.119).

FOGLALÓ-VAS: [fibula ferrea, retinaculum ferreum]; klammereisen, kappeisen BM. 1564: Ferra *foglalovas* vocata (OL. L. III.16. 17). 1597: *Foglaló vas* (OL. UC. 101/3). 1616: *Foglaló vas* [bányában] 2 (GazdtörtSzemle VI.125). 1638: Kapuia also vas cziapiaival es felül valo horgas *foglaló vasaival*, retez feivel, kinito vas karikaival (OL. UC. 2/34). [Vö. MTsz.]

FOGLALT: 1594: Ket hordo *foglalt* bor (OL. L. III.16. 17). [Vö. *foglaló-bor*, *foglalt-bor* NySz.] [Vö. *fogott.*]

FOGLÁR, foglyár: 1492: Blasius *Foglar* (OL. D. 36992). 1568: Jacobus *Foglyar* (OL. UC. 4/1). 1587: Magyar János *foglyar* (uo. 12/42). 1597: *Foglyar* Petér [igy] (uo. 12/42). [Vö. CzF. MTsz. BM.]

FOGLYÁR, 1. foglár.

FOGÓ: 1) capiens; fangend NySz. (1. jel.). 1463: Sub silua seregelfogo vocata (OL. D. 15903). || 2) forceps; zange NySz. (3. jel.). 1528: Vnum wlgó *fogho* [«ugyanitt: patkóverő» Szam. jegyz.] (OL. Nád. 48). [Vö. abroncs-, csap-, egér-fogó, halfogó-horog, patkoló-, patkószög-, szögvonó-, tűz-, vas-fogó, vízfogó-csatorna.]

fogó-kapocs, -kapes: [spannring]. 1572: In officina fabrilis kohlegyezo, *fogho kapch* (OL. UC. 76/17). 1597: *Fogo kapocz* 3 Konias vass kiuel konacz szenet hanak kj 1 Foltozot Fuo 1 Likazto vass 3 [kovács-szerszámok] (uo. 101 3).

1. **FOGOLY**: captivus, ergastulus; gefangen, gefangen NySz. (1.877.). 1463: Gregorio *Fogol* [a. m. 2. fogoly?] (OL. D. 15877). 1545: Az *fogtokkol* [igy?] gertat (OL. Nád. 42). 1572: *Foghol* nyakara walo hegede (OL. UC. 77/13).

2. **FOGOLY**: perdix; reb- oder feldhuhn NySz. (1.893.). 1463: Gregorio *Fogol* [a. m. 1. fogoly?] (OL. D. 15877). 1530 k.: Aues duos wlgó *fogoly* (OL. L. III.16. 17). 1544: Vöttem ket fyret es ket *foglot* (OL. Nád. 41). 1587: Vyzat Nywlat *foglat* (uo. 40).

fogoly-madár: perdix NySz.; [rebhuhn]. 1588: Egy faith madar, *fogoly madar* hwros madar, chiaszar madar, rigo, fwr, vidra (OL. UC. 64/35).

FOGONTÓ, 1. fogantyú.

FOGONTYÚS, 1. fogantyús.

FOGOS? 1. fogas.

FOGOTT: [?]. 1499: Agris pratis fenetis *fogoth*-fewld vocatis silvis etiam *fogotherdew* vel Baldalya [vö. ezzel] appellatis (OL. D. 36405). 1504: Simulcum illa particula prati *fogoth* reeth appellati (Lelesz Prot. I.168). 1509: Terre captate *fogoth*fewld vocate (OL. D. 36399). 1529: Quadam Silua *fogotherdew* vocata (OL. Kolozsm. Prot. T). 1569: Henther Benedek egy részről, más részről pedig az nagyajtai Bereczk Máthé jövének mi előnkbe mint *fogott* [vö. NySz. 3. jel. és itt «fogott-bíró»] közbírák eleibe (SzékelyÖkl. V.87). 1668: *Fogott* bort is ad (OL. UC. 1/21). [Vö. NySz.]

fogott-bíró: [arbitrer; schiedsrichter]. 1561: Mi, kik vagyunk ez alatt megirt dologban *fogott bírák*, Imeczí Damokos... Cheh István, adjunk emlékezetre mindeneknek (SzékelyÖkl. V.81). [Vö. *fogott.*]

FOGSÁG: vincula, captivitas, custodia; gefängnis, gefangenschaft NySz. 1524: Jobagio meus quem tu abbas captiuasti est tam probus homo sicut tu abbas dempto sacerdocio insuper talibus verbis affecisset Nem kenyed el ezzel az en Jobagyom *fogsagat* (Múz.).

FOGVA, fogvánt: a, ab usque; von NySz. (2. jel.). 1643: Igen hatra volt az Ertz, a'ugy a' Soo mely eleitül *fogvant* [igy] igen ki vagatot (OL. Instr. 42, 1. GazdtörtSzemle VI.119). Az egik szíuaruan felöt az aliatól *foguant* [igy], az feligh hazaczka uagyon; elegendo vy chatornakkál megh keörnyekesztetuen (uo., 1. GazdtörtSzemle VI.129). [A *fogvánt* alakra nézve vö. -vást, -vést, 1. Simonyi: Tüz. M. Nyelvtan 514.] [Vö. mindénestül *fogva.*]

FOGVÁNT, 1. fogva.

FOGYATKOZÁS: defectus, deliquium, macula, delictum; mangel, abgang, abbruch, fehler, sünde NySz. (1. jel.). 1597: Az wthö ora szerszamiban *fogiatkozás* vadnak (OL. UC. 101/3).

FOGYATKOZIK, vö. el-, ki-, megfogyatkozik.

FOJATLAN, l. folyatlan.

FOJTOGAT: suffoco, strangulo, jugulum peto; ersticken, erwürgen NySz. 1636: Azon legyen, hogy a jószágban sok restantiát ne hagyjon, de az szégyenséget se *fojtogassa*, hanem ebben is discretus legyen (GazdtörtSzemle I.272).

FOJTOTT-PECSÉNYE: [carnes vapore suo mollitae; gedämpftes fleisch]. 1544: Tehen lust *fojtot pecsenének* (OL. Nád. 41). [Vö. MTsz.]

FOK: 1) a) «tóba benyúló hegy, hegyfok; egyesülő vizek földköze»; b) «viz-járta keskeny meder, víz-árok, víz-szakadék» MTsz.; ora, promontorium, claustrum, sinus; landspitze, mündung NySz. (1. jel.); caverna; kluft, höle MA⁴. 1055: Riualus namque qui dicitur *fuk* fluens de prefato lacu (Pannh. Tih. 1/1). 1211: Est lacus wigo Boloty nuncupatus de quo egreditur fluius qui uocatur *Foc* (uo. 1/5). Ultra aquam que dicitur *Tulgusfoca* (uo.). Usque ad Tulus *focca* (uo.). Unde exit stagnum quod uocatur Harangud usque locum qui uocatur Harangudfoca (uo.). Iuxta eundem *foc* [t. i. Harangudfoca] tendit ad meridionalem plagam usque ad Cuceu Hereh (uo.). 1231: Usque ad Buryasfoca (OL. D. 168). 1232: Ibi cadit ad medium Crisii et inde egreditur superius peruenit ad Yciafucara (Múz. Kisfaludy). 1238: Iuxta fluium *Fuk* (Pannh. 29/H, l. Wenzel II.90). 1257: Per paruam aquam que dicitur *fuk* (OL. D. 456). In magno stagno in loco qui dicitur *fuk* (uo.). 1264: Ubi de fluio Nytra exit *Fukher* (MonStrig. 1.514). 1278: Iuxta *Zorcsofoka* [Zortos-?] et iuxta fluium Tyeie (OL. D. 1021). 1280: Peruenit ad arborem harast que est Iuxta quoddam *fuk* (Múz. Jankowich). 1291: Transit Danubium subtus quoddam *fuk* (Múz. Wégh János). 1296/1408: Peruenit ad aquam Zugonfuk dictam (OL. D. 1437). 1300: Per meatum aque que *fok* dicitur (uo. 1579). Meatus fossati qui uulgariter *fuk* nominatur (uo. 31191). Meatus fossati que uulgariter *Fuk* nominatur (HazaiOkm. VII.288). 1302: In fluio *fuk* (AnjouOkm. I.44). 1308: Ad terciam metam teream circa *Ivanusfuka* sitam (uo. 163). Ad quartam metam ligneam circa *Zouorfuk* (uo.). In ipsa quarta meta scilicet circa *Zouorfuk* predicta (uo.). 1322: Duobus introitis aquae uulgariter *fok* vocatis (uo. II.43). 1337: A quodam rivulo incipiens quod vulgo *Fok* vocatur (uo. III. 165). 1346: Duorum introitorum aque uulgariter *fok* dictorum (OL. D. 3872). 1349: Infra alueum seu meatum cuiusdam piscine Netechthoufuka (uo. 4044). Transeundo ipsam piscinam per medium et uadit circa *Iaroufuk* (uo., l. AnjouOkm. V.281). Veniret uersus septemtrionem ad vnum *fok* qui exit de predicta aqua Ebes (OL. D. 4044). 1352: Piscinis uidelicet Mendenesfoka Pentuk foka Darocha et Abolmaynetechefoca vocatis (uo. 4297). 1358: Descendissent ad fluium *fok* (Pannh. Tih. 1/17). Possessionis et porcionum possessionariorum [?] scilicet Zarozou Keurushyg Berey Bahuans Turuk *Fok* Gungus (uo.). 1371: Circa quendam alueum *fok* uocatum (Múz.). 1377: Clausuris locis piscatoriis et aquarum meatibus uulgariter *fok* dictis (OL. D. 6395). 1382: Quoddam alueum Kyspeterfoka uocatum (uo. 30725). 1384: Meatum uulgariter Zemerezaponafoka uocatum (ZichyOkm. IV.283). Meatus aque uulgariter *fok* (uo. 284). 1399: Ad vnam aquam uulgariter *Zwogofoka* vocatam (OL. D. 8613). 1401: Quandam piscinam *fok* vocatam (uo. 9377). Piscinis Karazos Sebeser Kazmerfok appellatis (Múz.). 1415: Ad quandam venam quam Andreas Zydalthauafoka, dictus vero Sigismundus e contra Thwzreg-Eger vocari dixisset (Múz. Kállay). 1420: Piscinarum

Disthauna Thewrkefokathaua Rabanyataua vocatarum (Lelesz Acta 40/86). 1423: Deinde vterius in margine ipsius fluii eundo peruenissent ad quendam meatum aque wigo Halowfokeley vocatum (Lelesz Met. Ung 1). 1435: Per quendam meatum seu effluxum aque ex ipso laco [igy?] eurentem wlgariter *fok* appellatum (Győri kápt. ltár.). 1437: De quo scilicet stagno quoddam riuus wigo *fok* uocatum [igy?] accessisset (Lelesz Acta 54/21). 1439: In eodem Riualo Pechfoka (Lelesz Met. Abaúj 15). 1453: Quosdam meatus aquarum Kerekfewfoka, Malachwser (OL. D. 30828). Quosdam meatus aquarum Naghesew et Kethesfok (uo.). Kethesfok (uo.). 1458: In Rywlo sew Ramo dicti Crisii wigo *fok* nominato (uo. 15261). 1467: Decurrensque ad lacum Remethek thawa tendens directe ad Cherethyefok (Lelesz Acta 78/1). 1468: Peruenissent ad quoddam *fok* Bysefoka uocatum (Forrás?). 1476: Quarundam piscinarum Holththyzafoka Eleweer Rakathyastho vocatarum (Lelesz Prot. Parv. 85). 1479: Quosdam siluas Kerechtfoka Lyskomezew appellatas (Múz. Kállay). 1480: Quendam rivulum seu alueum Naghfok appellatum (OL. D. 18406). 1489: Quendam Rywlum suum in wlgari et materno sermone *fok* uocatum (uo. 19516). [Vö. «Alueus: kis fok»] (Schlägl-Szőjz. 713. sz., olv. «fok»). 1790: «Tokaj-alatt, Ladányon fellyül, ki-szakad a' Tiszából egy fok, a' melly Sebesnek hivattatik» (Lethenyi: Anonymus 22. I. jegyz.). «*Fok* = vízlevezető, természetes vagy ásott csatorna. Pl. Pélyi fok. Kúnfok» (Ároktó, Borsod m. Végh Kálmán Mátyás adata az új Nagy Szótárhoz). «Sok ember esett el az nap a két részen Négyszázeezer bajnok, ha nem is egészen; A fok, mely alig birt voln' el egy bajszalat, Szekeret elsodró vérözönné áradt» (Arany J. Hátrahagyott iratai I.142). Vö. még Nyr. III.47.] || 2) dorsum cultri, mal-leus securis; der rücken am messer, an der axt NySz. (3. jel.). [Vö. kapa-fok.]

FOK-HAGYMA: allium; knoblauch NySz. 1527: Allium *fokhagmath* (OL. Nád. 49). 1549: Emi cepas *Enzyfwkhagmath* pro plantatione (uo. 40).

FOKHAGYMÁS: alliatus, alliatum; daran knoblauch ist NySz. [allio copiosus; reich an knoblauch]. 1525: Prope montem *Fokhagmashegy* vocatum (Lelesz Prot. V.286a).

FOKOS: clava, cambuca; streitax NySz. (1. jel.). 1635: Egy pallos a ki félíg *fokos* (GazdtörtSzemle VIII.476).

FOKTALAN: [sine «fok»; ohne «fok»]. 1374: Possessionis eorum *foktalan* vocate in comitatu de Crassou existentis (Múz. Kállay). 1378: A parte prefati riuali *Foktalanpatak* vocati (Múz. Kisfaludy). [Vö. fok.]

FOL-, vö. folnagy.

FOLDOZ; sarcio, suo, reparo; nähén, flicken, herstellen NySz. 1638: Egy Paraszt *Foldozot* kalihas kemenze (OL. UC. 2/34). [Vö. mégfoldoz.]

FOLDOZÁS, földözás: sartura; flickarbeit NySz. 1541: Wrinal *foldozasatol* (OL. Nád. 41). 1544: Attam az on palazk *foldozasatol* tiz penzt (uo. 40). Saru *foldozasuert* attam (uo. 41). 1616: Ez [akna] fél szent vagyon, egynehány helyen *földözást* és építést kíván (GazdtörtSzemle VI.124). [Vö. foltozás.]

FOLDOZATLAN, földoztatlan?: [non sartus; ungefleckt]. 1643: Kett nagy cögrögh so fözö vás ʼst negy zegő, hatt vas horgon fűgő: Az egik vydon vy, nemis főöztek benne, az másikis még ep és *földozatlan* [igy] (OL. Instr. 42, l. GazdtörtSzemle VI.129).

FOLDOZÓ: sarcinator; flicker NySz. 1602: *Foldozó Mihály* (SzékelyOkl. V.319).

foldozó-varga: veteramentarius, eerdo; schuh-flicker NySz. («foltozó-varga» a.). 1714: *Foldozó varga* (GazdtörtSzemle IX.22).

FOLKUS?: 1211: Isti sunt pellipari Bort Zorida Kesereu Kerus Mocsa Moraz Lucus *Fulcus* [a. m. Folkus?] (Pannh. Tih 1/5.) [Vö. *Folkusfalva*, hn. CzF.]

FOLNAGY, főnagy: villicus; verwalter NySz. 1400: Petrum *Folnagh* (ZichyOkm. V.207). 1420: In prato Palfolnaghzygethe (OL. D. 10959). 1453: Michael *Folnagh* [?] (uo. 28398). 1459: Matheum *Folnagh* (uo. 15333). 1464: Nicolao *Folnagh* (Lelesz Acta 75/9). 1465: Benedicto *Folnagh* (OL. D. 16168). 1468: Johanne *Fonag* (uo. 16636). 1469: Petrus *Folnagh* (uo. 32365). Stephanum *Folnagh* (Veszpr. 5, Fadd). 1470: Georgio *Folnagh* (Körmend, Heim 542). 1478: Dyonisius *Folnagh* (OL. D. 18145). 1485: Nicolaus *Folnag* (Veszpr. 11, Merenye). 1509: Georgio *Folnagh* (Múz. Forgách). 1634: Eletere tisztesseghere parancsolliuk bironak, *Folnaginak* es minden tisztviselőknék, fogjak megh es kötözve hozzak előnkbe (Magyarorsz. állap. ezeréves fennállásakor VIII. 896—897, vö. GazdtörtSzemle VII.132).

FOLT, fót?: a) supplementum, appendix, assumentum, additamentum; Zusatz, flicklappen; b) portio, pars; stück, teil NySz. (1. 2. jel.) 1152: Duos pulsatores scilicet Vos *Foth* [a. u. folt?] (Pannh. 38/A). 1552: Ket *folta* bagaria (OL. Nád. 48).

FOLTOS, fótos: a) consutus, pannosus, lacerus, consarcinatus; geflickt, zerlumpt, zusammengeflickt; b) maculosus; befleckt NySz. 1361: Michael dictus *Foltus* (Körmend Heim 176). Michaeli dicto *Foltus* (Körmend V/7, nr. 126). 1480: Emerico *Folthos* (Lelesz Acta 71/1). 1470: Danyano *Folthos* (Körmend, Heim 546). 1495 k.: Andreas *Folthos* (OL. D. 26243). 1520: Matheo *Folthos* (Múz. Kállay). 1535: Anthonius *Folthos* (Múz.). 1597: Az lizt hordo hazbau. Lizt hordo loo 4. Lizt hordo sakok *fotosok* V. Fertilj fa 1 (OL. UC. 101/3).

FOLTOZ: sarcio, consuo; flicken, ausbessern, zusammennähen NySz. 1587: *Foltozoth* rosta (OL. UC. 12/42).

FOLTOZÁS, fótozás: sartura Kr.; [flickarbeit]. 1588: Iweg ablakok *fotozasaert* (OL. Nád. 41). [Vö. *foldozás*.]

FOLU? l. falu.

FOLY: curro; laufen, rennen NySz. (2. jel.) 1569: Minden periket, melyek az felyül megirt dolgokért köztök forgottak, leszállították, pert *ffolla* [vö. «jár»] leveleket is erőtlenné tötték (SzékelyOkl. V.87). 1613/1696: Valamennyi forinton veszen valaki szőlőt, tartoznak áldomásban adni annyi bört, melynek ára, úgy mint méltós. földes úr koresmáján *foly* az bornak icéje [sth.] (GazdtörtSzemle VII.414—415). [Vö. *Foj*: jár, fut, kószál; tájszó, l. Horger A., NyK. XXXI. 408.] [Vö. *ki-, visszafoly*.]

FOLYAM: fluentum, torrens, rivus, fluxus; gang des flusses, bach NySz. 1528: Iuxta Chypkeskwith *folycama* medii (OL. Kolozsm. 106).

FOLYAMAT: amnis, fluentum, rivulus; fluss, kleiner bach NySz. (1. jel.) 1479: Diuertens ad locum qui dicitur Alsó*folycamath* (Múz.).

FOLYÁR: lascivus, salax, venereus; geil, unzüchtig NySz. 1371: Michaelis dicti *Folyar* (OL. D. 5960). [Vö. *ÁTsz*.]

FOLYÁS: a) cursus; lauf, gang; b) fluuius; fluss NySz. (1. és 3. jel.). 1333/1468: Eundo ad locum *Cachafolyasa* (Lelesz Met. Zemplén 19). 1472: Villarum et prediorum Jalsawafolyas Mathwehinafolyas appellatarum (Múz. TörtTárs. 4). 1476: Per locum qui dicitur Cher *folyasa* (Lelesz Prot. Parv. 94a). 1479: In loco qui dicitur BereczallyaCzomogafolyasa incepissent (Múz.). 1504: Ad quendam lacum Wngf*folyas* vocatum (Lelesz Met. Ung 14). 1507: Ad locum Chokafolyasa (OL. D. 32068). 1521: Per riulum Zylwafolyas dictum (no. 23504). 1715: A meghaló ember szabad volt azzal, ha Isten megengedte nyelvének *folyását*, hogyha tött testamentumot avagy nem (GazdtörtSzemle VI.186). [Vö. *törvény-, víz-folyás*.]

FOLYATLAN, fojatlán: [securi intactus; von der axt unberührt, ungebahnt]. 1363: Quo quidem campo exeundo iungeret vnam silum *fojatlán* vocatum (Múz. Kállay, l. Pesty: KrassóvmTört. III.55).

FOLYÓ: 1) currens, cursor; laufend, läufer NySz. (1. jel.); ambasiator SchlägliSzőjz. (642. sz.) 1295: Terram nostram Beka*folo* [1. jel.?] circumiacentem (Veszpr. Regn. B/29). 1301: Stephanus *folyo* dictus familiaris domini Karoli Regis (AnjouOkm. I.17). 1478: Augustinum *Folyo* (Körmend, Heim 590). || 2) fluens NySz. (2. jel.); [fliessend]. 1377: Penes fluuium *folyo* Belch (OL. D. 6418). 1413: Ad quoddam fossatum *folyo*arok vocatum (no. 28778). 1430: Venissent ad quendam vallem *Folyopatak* appellatam (Múz. Bethlen). 1480: Quoddam Rywum *folyo*pathak nuncupatum (OL. D. 18351). || 3) fluuius, flumen; fluss NySz. (3. jel.) 1412: Vena aque que wlgariter Sebes*folyo* vocaretur (Múz. Ibrányi). [Vö. *fára-folyó, fejszefolyó-erdő*.]

folyó-görénda: varae; querbalken NySz. 1638: Ez felül megh Irt Palotaknak és hazaknak Padgian valo szarufak, keresztül valo gerendak *folio* es koszoro gerendak (OL. UC. 2/34).

folyó-víz: fluuius, flumen, amnis, rivus; fluss, fließendes wasser NySz. (1. jel.) 1505: Quedam aqua *folyowyz* appellata (OL. D. 21400).

FOLYOSÓ: ambulacrum, pergula; gang, flur NySz. (1. jel.) 1493: Portas pontes *folyosoth* et vnam turrim denuo fecerunt (EPSz. fol. 37). 1510 k.: Supra circuitum castelli wlgó *folyoso* (OL. D. 26235). Totum circuitum castri wlgó *folyoso* (uo.). In circuitu ipsius *folyoso* fecit laborare duo herkel (uo.). 1538: Super *folyoso* mensa rotunda (OL. Nád. 48). 1564: Quedam non longa pinnacula in wlgó walamy reez*folyosokat* (OL. L. III. 16. 17). 1596: pergula vulgo *folios* supra portam arcis (OL. UC. 62/31). 1597: *Foliosora* valo faragoth orso keouek (uo. 101/3). 1637: Keönyeökleő fak nélkül valo *folyoso* (uo. 14/43). 1638: Ezen *Foliosorol* ala jaro kett orsos es keő Lepeziő gradicz keő kar keőveivel eggiüt (uo. 2/34).

FON: neo, contexto, filo, necto, texo; spinnen, flechten NySz. 1527: Sepes ligauerunt vulgo *fontack* (OL. Nád. 43). 1638: Meli sőveny megh az tamasz ragasztasigh vagion *fonwa* (OL. UC. 2/34).

FÓNAGY, l. folnagy.

FONÁL, FONAL: filum; faden NySz. 1544: Papirosra, porzora es leuel kötni walo *fonabra* (OL. Nád. 41). 1545: Az nap nőttem tolkötő ianosnak eg font *fonalat* (uo. 42). 1550: 32 Gombolyak *fonal* (OL. Kolozsm. 50). Tizenketh falka *fonal* (uo.). 1555: Keet aspara valo temerdek *fonal* (OL. Nád. 49). 1588: Egy kis antipidium kek *fonallal* zűuetett (OL. UC. 76/17). [Vö. *arany-, ezüst-, selyem-fonál*.]

FONATLAN, fonyatlan: [non textus; unge-

spinnen, ungeflochten]. 1554: Masfel lat *fonyatlan* sarga selmet (OL. Nád. 40.).

FONCSIKA?: vestis lacera; fetzen, lumpen NySz. 1212: Uinitore nomine *Foncheca* [igy? a. m. foncsika?] (HazaiOkm. VI.10). [Vö. MTsz.]

FONDOR?: calumniator, susurro, iniquus delator; ohrenbläser NySz. 1222: Septem mansiones contulimus Bog scilicet Chopur Weche Bechen Berkus Zerechen et *Frundur* [a. m. fondor?] (Veszpr. 12, Nagypécsöl). [Vö. MTsz. ?]

FONDORLÓ: delator, susurro; ohrenbläser NySz. 1521: Ipse non fuisset inturbator sew vt wlgō prefetur *fondorlo* negociorum nostrorum (Múz.).

FONNYADT?: vietus, flaccidus, marcidus, strigosus, tabidus; welk, verschrumpft, dürr NySz. 1483: Petro *Fonyath* [a. m. fonnyadt?] (Lelesz Acta 93/1).

FONNYASZT?: macero; welken machen NySz. 1464: Ladislao *Fonnyaztho* (Lelesz Acta 75/9).

FONÓ, fonyó: fila ducens, netrix; spinner, spinerin NySz. (1. jel.) 1250/1324: Perueniet ad villam *Funo* populorum domine Regine (HazaiOkl. 17). 1254/1324: Peruenit ad villam *Funo* populorum domine Regine (OL. D. 1589). 1278: Quandam terram olim tauarnicorum nostrorum *Fonou* vocatam (Múz. Horvát Istv., I. Wenzel IV.95). [Vö. NyK. XXV. 156; Csánki: TörtFöldr. III.425.] [Vö. haj-fonó.]

FONOTT, font: textus; geflochten NySz. («font» a. I.918). 1533: Bulle argentee *fonoth* quinque (Forrás?).

fonott-kalács: [torta, libum tortum; geflochtener kuchen]. 1518: Thortham *funthkalachoth* (OL. D. 37007). [Vö. MTsz.]

1. FONT, funt: 1) libra, pondo; pfund NySz. (1. jel.) 1434: Septem libris denariorum wiennensium *fonth* dictorum (Múz.). 1493: Sex libras wlgō *fonth* (EPSz. fol. 85). 1516: Libra *fonth* (OL. D. 26176). 1518: Piper vnum *fonth* (uo. 26189). 1519: Cum libris wlgō *funth* (uo. 37007). 1526: Libre siue *funth* (Múz.). 1544: Vöttem temsot fel *funtot* (OL. Nád. 41). Ket *fun*t puska port (uo.). 1548: Fel *fun*t zalonat uermeuel ualonak (uo. 40). Uöttem patika gertat eg *fun*t (uo. 49). 1559: Eg *fun*t gapotot nettem (uo.). 1572: Ket *fun*t parmanas saytot nettem (uo. 40). Ispeknek es egersel [?] ualonak egh *fun*t zalanat (uo.). Vermeuel ualonak es soba főt tykfynak egh *fun*t zalanat (uo.). 1597: Fel *funth* mereo rez (OL. UC. 101/3). [Vö. 1501: Croceum duos funthones (OL. D. 34992).] || 2) bilanx; wage NySz. (2. jel.). 1638: Egy fa merő serpeniő *fontiaval* (OL. UC. 2/34). Fabul ezinalt merő serpeniu [igy] *fontiaval* No 1 (uo.). [Vö. serpenyő-font.]

2. FONT, 1. fonott.

FONTOS: libralis; pfündig NySz. (1. jel.). 1637: Szaz *fontos* masalo mertek (OL. UC. 14/43). 1669: Egy pár csizma alá való *fontos* talp 36 denár (GazdtörtSzemle I.90).

FONYATLAN, 1. fonatlan.

FONYÓ, 1. haj-fonó.

FORDÉT, 1. fordít, fordító.

FORDÍT, fordét: 1) verto, obverto; wenden, kehren NySz. (1. jel.). 1590: Egh fel kez verő. Fa *fordetho* horogh was [«kovácsműhelyben» Szam. jegyz.] (OL. Nád. 49). || 2) applico; verwenden, anwenden NySz. (6. jel.). 1729: Tisztátalanul hagyatván mérettetik föl

a szűrüből a gabona és semmi ocsója sem hagyatván, minden ember csak a reá tekintéssel is tőle elidegenedik, s megvetvén pénzre sem *fordíthatatik* (GazdtörtSzemle IX.118). [Vö. el-, mégfordít.]

FORDÍTÁS: inversio; das umkehren NySz. (1. jel.); [das wenden eines kleides]. 1635: Egy ó dolmány *fordításától* annak kartolásától s nyírésétől 20 d. Egy öreg mente *fordításától*, kartolásától s nyírésétől per 25 d. (GazdtörtSzemle VIII.482).

FORDÍTÓ fordétó: vertebra in sera januaquae pessulum attollit; reiber, riegelwender an der türe NySz. (2. jel.). 1594: Egi ayto kelench *fordítostul* (OL. UC. 106/3). 1638: Aitaia kucziaival es *forditoival* (uo. 2/34). Aitaia ez reghi haznak reghi festet Partazot Plehevel kulczia nélkül es *forditoia* nélkül (uo.).

fordító-vas: [∞?]. 1566: Keth *fordeto was* (OL. Nád. 49). 1638: Felvono kapuhoz való *fordito vas* (OL. UC. 2/34).

FORDÚL: 1) vector, vertere se; sich drehen, sich wenden NySz. (1. jel.) 1526: Nicolaus *Fordul* [igy? a. m. fordúl? vö. «fordúlt»] (Pannh. 43/C). 1725: Anno 1725. die 3. mensis Maji nemes városnak megegyezett akaratjából kezdtünk az Kozárvár felé való *fordulóban* az város közönséges nyilainak investigálásához (GazdtörtSzemle III.185). || 2) vector, mutor, fio; sich wenden, sich ändern NySz. (4. jel.). 1601: Ha üressége vagyon kegyelmednek, írjon Haidelbergában Szegedi Jánosnak, hogy én nekem tűrhető állapotom *fordult* (MA. NLI. 125). 1602: Jőz hozzánk újsággal, kazdagsággal, ha tetezik, *fordul* [vö. NySz. szólások], házastárral is (uo. 130). [Vö. mégfordúl.]

FORDULÓ: das angewende, gewende BM. 1638: Ket *fordulora* való szanto feüld (OL. UC. 2/34). [Vö. NySz. más jel.]

FORDÚLT: versus; umgekehrt, umgewendet NySz. 1522: Stephanus *Fordult* (OL. D. 37328). [Vö. «fordul» a. 1526.]

fordúlt-bor: [vinum calore confusum; umgeschlagener wein]. 1552: Ezek mynd *fordult borok* [Vö. mégfordúlt-bor NySz.]

FORÉNT, 1. forint.

FORGÁCS?: assula, recisamentum; span, brettlein NySz. 1368: Possessiones Zabadfalu *Furgach*-falu [szn., a. m. forgács?] Wyfalu appellatas (Múz.). 1377: Andreas dictus *Forgach* (Lelesz Acta 10/13).

FORGAT: a) tracto, pertracto; behandeln, handhaben, betreiben; b) reputo; bedenken, sinnen NySz. (3. és 4. jel.). 1597: Megértheti Kegyelmed az Tamás uram leveléből, mint *forgattam* legyen az Kegyelmed dolgát ez mostani utamban (MA. NLI. 102). [Vö. kiforgat.]

FORGATÁS: iteratio agri; zweiter ackerbau NySz. (2. jel.). 1677: A mely pénzt mostan felvettem, karózás és kötésre igen felmegyen. Hanem, ha jó alkalmatossága adatik kegy-nek, *forgatásra* még pénzzel értesen (GazdtörtSzemle III.276). 1700: Az kapasnak is az első kapáláskor [adassék] dénár 27, *forgatáskor* és harmadláskor pedig dénár 30 (uo. I.80, szőlőművelési szabályzatban). Az kapásnak dénár 27 többet senki ne fizessen; harmadláskor vagy aratás tájban *forgatáskor*, mikor az ember igen megszűkül, aratni készülvén, 30 pénzzel (uo. 81).

FORGATÓ-VAS: wendeisen BM. 1556: Instru-

mentum ferreum *forgato* was [«kovácsműhelyben» Szam. jegyz.] (OL. UC. 99/27).

FORGÓ: versatilis, volubilis; beweglich NySz. (1. jel.). **1377:** Nicolaus literatus dictus *Forgou* (SoprOkI. 1.427). **1434:** Sigismundo *Forgo* (OL. D. 12645). **1478:** Paulum *Forgo* (Körmend, Heim 590). Stephanum *Forgo* (uo.). **1483:** Emerico *Forgo* (OL. D. 18847).

forgó-asztal: [mensa versatilis; drehtisch]. **1597:** Kerek *forgo* *asztal* 1. Asztalhoz való horgas szekek 5 (OL. UC. 101/3).

forgó-kő: [lapis molaris superior, catillus; läufer, der obere mühlstein]. **1597:** Az malomnak garatia, lizt valua, also keoue, *forgo* *keoue* (OL. UC. 101/3).

forgó-tarack: tormentum; geschützt NySz. **1557:** Pixis *forgo* *taracz* (OL. NRA. 315/58). **1587:** *Forgho* *taracz*. Thabor zek (OL. UC. 46/74). **1605:** Egh fekw *tharacz* *Forgo* *tharacz* (uo. 28/61). **1617:** Falconetae vulgo *forgo* *taracz* (uo. 2/13). **1671:** Super duabus rotis versatile Tormentulum ferreum *forgo* *Taracz* dictum (uo. 2/24).

forgó-vas: [mühleisen, mühlspindel]. **1493:** Ad molendinum feci vnum *forgowas* parare (EPSz. fol. 34).

FORGOLÓDIK: ago, illaboro, occupor, operor, versor in opere; um etwas beschäftigt sein, sich bemühen NySz. **1564:** Jakap uram tisztí négy dologban *forgolódik:* főképpen vár gongyában; tervin szerint való jüvedelem majorság és dézsma beszolgáltatásában [stb.] (GazdtörtSzemle 1.66).

FORINT, **forént:** florenus; gulden NySz. **1489:** Johannes *Forynthwerew* dictus (Múz. Bethlen). **1544:** Adam aranoi öt *forintot* (OL. Nád. 40). Eg' ort hyan eg' *forintot* (uo. 42). **1555:** Negh *forint* libra olaz pinz (uo. 48). **1557:** Az meez egetes egy pestwel tyz *forint* (U. I.). **1721:** Valaki éjszakának idején tolvaj-ságban tapasztaltatik, minden teként és kegyelem nélkül: 12 *foréntra* büntettetik (GazdtörtSzemle VII. 127). [Vö. arany-, magyar-, rénés-forint.]

FORINTOS, **floréntos,** **floréntos,** **florintos:** florenarius; gulden kostend, mit gulden NySz. **1403:** Antonio *Florentos* (ZichyOkm. V.334). **1407:** Antonio *Florentos* (uo. 496). **1417:** Georgium *Florintos* (Lelesz Acta 37/94). **1504:** Martinus *Forynthos* (Múz. Kisfaludy). **1507:** Sebastianus *Forynthos* (Múz.). **1555:** Joannes *Forinthos* (Múz. Kállay).

FORINTTALAN, **forontotlan?** [sine floreno; guldenlos]. **1453:** Johannes *Foronthothlan* [így, olv. foréntotlan?] (OL. D. 36407).

FÓRIS: [Florianus]. **1602:** *Fóris* Miklós (SzékelyOkI. V.189). Jancsó *Fóris*. Jobbágy (uo. 192). *Fóris* János (uo. 315). [Vö. CzF. MTsz.?]

FORMA: [formella; model]. **1561:** Egi fanknak walo *forma* (OL. L. III. 16. 17). [Vö. NySz. más jel.] [Vö. réz-, téglavető-forma.]

FORMÁL, vö. kiformál.

FOROG: se versare, circumagor, rotor; sich drehen, kreisen [stb.] NySz. (1. stb. jel.). **1604:** Istennek hála, ide uram békességen élünk, semmi gonosz hireink nem *forognak* (KárolyiOkI. IV.2). **1616/1643:** Ezenkévöl is 3 hárskötél vagyon, azki még mítben nem *forgott* (GazdtörtSzemle VI.123). **1638:** Műben *forgott* külömb külömb deszka (OL. UC. 2/34).

FORONTOTLAN? 1. forinttalan.

FORRÁS: scatebra, scaturigo, fons; wasserquelle NySz. (2. jel.). **1113:** De uilla Crali est terminus quidam fons qui uocatur *furras* (Fejérpataky; KálmánKirOkI. 56). **1390:** Descendendo ad riuium Raduan*forrasa* (Lelesz Met. Mármaros 20). **1417:** Super possessione ipsorum *Negforras* vocata (Lelesz Acta 37/76). **1467:** Predium *Neghforras* newekewesd (Lelesz Met. Bereg 21). **1478:** Johannem *Fwas* [a. m. forrás? v. fűrás] (Körmend, Heim 590). **1517:** In loco *Forras* kew appellato (Lelesz Met. Ung 22). In loco *Forras* kew vocato (Lelesz Prot. XI.70).

FORRASZT, vö. megforraszt.

FORRASZTÁS: ferruminatio; lötung, zusammenlötung NySz. **1544:** Uram sarkantuya *forrasztasol* (OL. Nád. 41). **1700:** Egy kapa *forrasztásátul* s jó kapafok csinálásátul [adjanak] egy polturát (GazdtörtSzemle 1.84). Minthogy az kovácsok és czigányok felettébb szokták saccoltatni az gazdaembereket, azért szabattatik ára . . . az kapák nádoltatásának dénár 24, *forasztásának* dénár 6 (uo. 86).

FORRASZTÓ: [ferruminans; löther]. **1692:** Egy *forrasztónak* hetenként, mikor az bánya nem jár, $\frac{1}{2}$ véka buza, metr. $\frac{1}{2}$, mikor penig az bánya jár, vasa cent. $\frac{1}{2}$ (GazdtörtSzemle VI.180, vashátori munkások járandóságai közt).

FORRATAG: [scaturigo, fonticulus; quelle, brunnenquelle?]. **1322/1394:** Ultra fluvium *Furratag* (AnjouOkm. II. 26). [Vö. *forradék* NySz.?]

FORRÓ: aestuosus, fervidus, fervens; siedend heiss, sehr heiss NySz. (1. jel.). **1331:** Peruenit in quendam meum aque *Forrou* pathaka uocatum (Múz.). **1347:** In villis Azalou *Forrou* Garadna et NogJda vocatis (Körmend, Heim 111). **1376:** Georgio de *Forrou* (Múz.). **1415:** Vna in loco *Forrozegh* (Körmend 1/9, Óvár 10). **1420:** Georgius *Forro* dictus (ZichyOkm. VI.581). **1444:** Petrus dictus *Forro* (Forrás?). **1509:** In promontorio *Forro* kwth vocato (Lelesz Prot. 1.65a). **1602:** Adam az oroszfalvi *Forró* Georginek Kizdi-székben az én részem jószágomat (SzékelyOkI. V.176). *Forró* Gábor *Forró* Márton *Forró* András (uo. 211).

FORSTAT: [texti genus; eine art stoff]. **1442:** Vna particula de *forstan* [így! olv. forstat v. fosztán?] (Múz. Görgey, közölve Magy. Könyvszemle 1889. évf. 97. 1. hibásan «forscan» olvasással). **1545:** De una pecia *forstath* tenuis et simplicis hungarice Erews vocati (KPénzügymlt. Denkbuch 384. köt.). **1568:** Vestis oblonga ex *forstat* [többször is] Szam. jegyz.] (OL. UC. 75/32). **1581:** Karpit *forstatbol* chinalt (OL. I. III.16. 17).

FORTÉLY, vö. cigány-fortély.

FOSZLÁN, 1. fosztán.

FOSZTÁN, **FOSZTÁNY,** **foszlán,** **fosztán?** exomis; leibrock ohne ärmel NySz. (1. jel.). **1442:** Vna particula de *forstan* [így! olv. fosztán v. forstat?] (Múz. Görgey, közölve Magy. Könyvszemle 1889. évf. 97. 1. hibásan «forscan» olvasással). **1519:** Vnam *fozthyan* [olv. fosztán?] coloris nigri de purpura facta (OL. D. 31025). **1546:** Eg Zöld barson *foztant* (OL. Nád. 42). **1547:** Eg zöld barson *foztant* (uo. 48). **1558:** Vnum *fozthan* album sine gallerio (OL. UC. 97/19). **1558 k.:** Sarga kamwka *fozthan* wagyon gob [olv. gomb] rayta XXV (Nyr. XXVIII.22). Wagyon Mester hazan . . . weres kamwka zoknya j [olv. egy] *foztan* kamwka j lada j (uo.). **1559:** Eg fúnt gápotot nettem az uram *foztanyahoz* (OL. Nád. 49). **1595:** Pénzt kiildtem vala töle; két sapkát, egy szablyát, főt, egy sarut, két *fosztánt*, egyik gyermeknek való, másik

nagy, az béletlen, kék (SzékelyOkl. V.160). 1597: *Fosztan* Teglaz fa 1 (OL. UC. 101/3).

FOSZTÓ: spoliator, populator, expilator; räuber, plünderer NySz. 1402: Briccium *Fozthow* (Máz. Kállay nr. 137). 1409: Benedictum *Fozthow* (uo. 428). 1419: Benedicto dicto *Fozthow* (ZichyOkl. VI.542). 1424: Gregorio *Foztho* (Lelesz Acta 44/58). 1430: Johanne *Foztho* (OL. D. 12240). 1466: Petrus Isten-*foztho* (Veszpr. 106, Árokfő 3). 1478: Michael *Foztho* (OL. D. 18145). 1486: Nicolai *Foztho* (Lelesz Acta 95/10). 1602: *Fosztó* Simon *Fosztó* Miklós (SzékelyOkl. V.203).

FOSZTYÁN? 1. fosztány.

FÓT? 1. folt.

FÓTOS, 1. foltos.

FÓTOZÁS, 1. foltozás.

1. **FŐ**, fi, fű, 1. 1. fej.

fő-al, 1. fej-alj.

fő-bányász: [metallicus summus; hauptbergmann]. 1643: Mellénk adjungálván... 3 ő felsége szenderei német vitézít, kik ideiben *főbányások* voltak (GazdtörtSzemle VI.119).

fő-bíróság: [magistratus summus; oberichteramt]. 1593/1628: Első vegezes. I. Hogy azkit *fő Bíróságra* akar az város uázlítani semmi okkal magat meghne mēnthesse az *fő Bírosag*ul Esztēdeigh (OL. NRA. 1049/15). 1683: Jankafalvi István uram *fű bíróságában*, az Nemet Innék [olv. Istennek] esudálatos gondviselesebüil ment ki Patak varabul minden Serelmünk nélkül (AdalZemplmTört. IV. évf. 61). 1729: Elkerülhetetlen szükségimtől kényszerítettven adtam el [a szőlőt] örök áron, megmásholatatlan képen a Szendrei Reformáta Ekklesia számára, Papp János Uram *Fő Bíróságában* Száz Magyar Forintokon (CanonVisit. 189). [Vö. NySz. más jel.]

fő-embēr: praestes, optimas, magnates, summates; herr, vornehmer mann NySz. 1578: Mű Kyzdi-székbe Dálnokba lakózándó emberek Tamásfalvi András *főember*, Kovácsi János, Deső Miklós, Pylatos Boldizsár, Vaska Lukács löfékek falu fogatta emberek [stb.] (SzékelyOkl. V.110). 1608: Az leánimnak ketteit imár elházasítottam, az öregbiket Komáromban adtam jó renden való *főembernek* az vitézlő Stepph Mártonnak [stb.] (MA. NLI. 254).

fő-födél, 1. fej-födél.

fő-gērēnda, fi-: trabs decumana, mester gerenda SI.; [träger, hauptbalken]. 1546: *Fy gherenda*, mester gherenda, zelemen, agas (OL. Nád. 49). [Vö. *fű-gērēnda* MTsz.]

fő-kötő, 1. fej-kötő.

fő-lábfa, fi-: [subiculum summum; hauptganter]. 1546: *Fy gherenda*, mester gherenda, zelemen, agas, *fy lábfa*, rag, karo (OL. Nád. 49). [Vö. *lábfa* MTsz. NySz.]

fő-lovagos: 1603: Thomas Literatus primipilus vulgo lőfő sive rectius *főlovagos* (SzékelyOkl. V.247).

fő-pásztor: [parochus; pfarrer]. 1599: Esketéstől dr. [denár] 12 Temetéstől dr. 12. Hat pénze a *Fő-pásztor* [ref. lelkésztől], hárma a Kápláné, hárma a Mesteré (CanonVisit. 149).

fő-porkoláb: [castellanus primus; oberburgvogt].

1564: Farkas uram tisztinek rendi ezek: főképpen az várnak őrzése mind benlétében mind kimentében, nagy gongyára legyen, és mind *főporkolábokkal*, vizezporkolábal, jargaló szolgálkkal... várnak mind ellenségtől, mind tüztől és egyéb gonosz tertinettől, foglyoknak is megőrzésére, nagy szorgalmatossággal vigyáztasson (GazdtörtSzemle I.72).

fő-rēnd: summas, optimas; magnatenstand NySz. [magnat]. 1634: Valahova külgüik őket, de onnet mindenkor akar Urhoz, *főrendhez*, varos, falu biraihoz Prefectusunkhoz egy szoval akar hova, de Testimoni-
alist hozzon (Magyarorsz. állapota ezeréves fennállásakor VIII.896, vö. GazdtörtSzemle VII.132). 1735: Egy *főrendnek* való, csipkével meghánt bélelt szoknyátul 3 frt (GazdtörtSzemle III.345).

főre-való, 1. fejre-való.

fő-szakács: archimagirus NySz.; [erster koch]. 1630: Az *főszakácsnak* Vinczi Márton mesternek fizetése per annum fl. 100. levén mostani egy cantor pénze teszen fl. 25 (TörtTár 1881. évf. 365).

fő-szolgabíró: [judex nobilium major]; oberstuhli-
richter BM. 1643: Melyet [20 frt. birságot] a földes-
urak exequáltassanak *főszolgabíró* és esküdt erejével (GazdtörtSzemle VI.470).

főtekerő-keszkenő, 1. fejtekerő-k.

fő-tisztartó: quaestor summus; oberschatzmeister NySz. [oberverwalter, erster hofrichter]. 1564: Birság dolgában *főtisztartó* Jakap uram négy forintnál fellyebb ne mehessen (GazdtörtSzemle I.69).

2. **FŐ**: coquor; gekocht werden, kochen, sieden NySz. 1558: Mwstbol *főth* mez (OL. Nád. 49).

FŐCSE? **FŐCE?** **főcse?** **főce?**: 1211: Isti sunt uinitores Cheke Pischut *feuche* Wasard Jacsa Kesey Hiusud (Pannh. Tib. 1/5). Isti sunt exequiales Keueh Zorida Cheke Bota *feuche* (uo.). Hii sunt pulsaiores Adomas Cheke Aianduc *Feuche* Vrbus Amocel Gib Mauruz (uo.). Isti sunt foci *feuche* mocuid monciud texe (uo.). 1240 k.: Nomina coquorum de eadem villa sunt hec Syldev *feuche* chotina Zubud vros Zumbboth (Pannh. 61/8).

FŐCSÉN? **fécén?** **fécсэн?** **föcén?** **föcén?** 1467: Petrus *Fewczyen* [«Erdély» Szam. jegyz.] (OL. D. 30882). 1520 k.: Petrus *Fewezen* [«Nógrád» Szam. jegyz.] (EgyKönyvt. Litt. Epist. Orig. 261). 1522: Stephanus *Fewezen* [«Csepreg» Szam. jegyz.] (OL. D. 26292). Petrus *Feczzen* [«Szeged» Szam. jegyz.] (uo. 37004).

FÖD, **föd**: 1) obumbro, velo, tēgo NySz.; ich bedecke MA⁴. 1637: Suppal *fedet* istallo (OL. UC. 14/43). 1638: lo borhaz szalmával *fedett* padlasos (uo. 2/34). || 2) [decken die weinstöcke]. 1700: Mind nyitónak s mind *fedőnek* az mint specificáltatott, mindenütt az hegyeken dénár 24 adatódgyék egyaránt (GazdtörtSzemle I.80, szőlőművelési szabályzatban). [Vö. beföd.]

FÖD, 1. föld.

FÖDÉL, **födél**: opertorium, operculum NySz. (1. jel.); [deckel]. 1542: Naszadra valo *fedel* (OL. Nád. 40). 1581: Egy virginal, keonw modra chinalth szep iratos az *feodele* (OL. L. III. 16. 17). 1591: Egy sillingh pohar mind *fedelestul* niom keth girath tyzen egh latot (OL. Nád. 48). 1597: Az szoba heya-
zattia szwkkölködik *födél* nekwl (OL. UC. 101/3). [Vö. fő-, gyapot-, kólya-, pad-, pinnáta-, pohár-, szekér-, társzekér-födél.]

FÖDELES, fēdeles: tectum habens; überdacht, mit einem deckel versehen NySz. 1525: Quilibet jobagio tempore windemii qui a providore antequam commune vindemium instaret ex ratione necessitatis cum vno *fedeles* [jelentése?] vocato colligere pecierit (OL. D. 37000). 1554: Lectum *fedeles* (OL. L. III. 16. 17). 1637: Vagyon az Peczerhaz keőrwl jo *fedeles* seőneny (OL. UC. 14/43).

födeles-ág: lectus superne tectus; himmelbett NySz. 1587: Eg *födeles* aj (OL. UC. 12/42).

födeles-kupa: scyphus operculatus NySz.; [humpen mit einem deckel]. 1558: Egi *fedeles kupa* (OL. L. I.1).

födeles-nyoszolya: [grabatus plagulis obductus; ruhebett, lager, mit einem dache versehen]. 1587: Eg *födeles mozola* (OL. UC. 12/42). 1590: Egh *födeles nyozolia* (OL. Nád. 49).

FÖDELETLEN, fēdeletlen: sine operculo; ohne deckel NySz. 1548: On kantha *fedeletlen* (OL. UC. 99/7). 1558: Egi *fedeletlen* kis kupa (OL. L. I.1). 1587: *Fedeletlen* lyztes Zökren (OL. UC. 12/42). 1597: Tatar nilnak valo bvr tegez *fedeletlen* (uo. 101/3). Hituan deszka szeokrenj *fedeletlen* es feneketlen 2 (uo.). 1638: *Fedeletlen* lada (uo. 2/34).

FÖDÉS: das decken der weinstöcke BM. («fedés» 2. jel. a.). 1700: A víz árkokat mindenik kapáláskor jól kitisztítsák úgy *födés*kor és nyitáskor is (GazdtörtSzemle I.82, szőlőművelési szabályzatban). Az *födéstől* napi számosoknak dénár 24 napi számbra járjon s a vinczellér úgy födesse be a szőlőt, hogy hibásnak ne találtságok a *födés* (uo. 83). [Vö. NySz. más jel.] [Vö. beföd.]

FÖDETLEN, fēdetlen: intectus, inopertus; unbedeckt NySz.; [sine operculo; ohne deckel]. 1591: Egy *fedetlen* aranyas pohar gerezdes (OL. Nád. 49).

FÖDŐ, fēdő: operculum, operimentum; deckel NySz. 1549: Negh rez onas *födöt* (OL. Nád. 40). 1572: Rez onas *födöt* es egh őregh pynata födelet (uo.). [Vö. ház-, kupa-, réz-födő.]

FÖÉNY ? -ÉS ? 1. fővény, -és.

FÖÍNY ? -ÉS ? 1. fővény, -és.

FÖJ ? 1. fejő-sajtár.

1. **FÖL, fēl:** 1) superficies, pars superior; oberfläche, oberer boden, das auswendige eines dinges, das obere NySz. (1. jel.). 1442: Silvam kwrthaheg-fely [olv. fēli? a. m. föle?] (OL. D. 37330). Aliam vero partem Gyakorfely (uo.). 1463: Silnarum Berek-fel [olv. fēl v. fēl?] et Thememes vocatarum (OL. D. 15837). 1477: Duas siluas vnam Hasheghmal et alteram Kwrthfely appellatas (Múz. Kísfaludy). 1509: Supra magnum sulcum in loco Nagh Barazafely vocato (OL. D. 36399). 1515: In Rethfelyfeworld (Múz. Irányi). 1533: In Silua Pwzthazewlew-fely vocata (Múz.). 1548: Kamoka pro vna suba fely (OL. Nád. 49). 1581: Egi pegwth malbol chinalt misemondo ruha, a mwskwak a mkep-pen wiselik, weres tafota az *feoly* (OL. L. III.16. 17). || 2) superior; ober- NySz. (3. jel.). 1222: Villam fuleusi (OL. D. 102, «veszprémi káptalan» Szam.jegyz.). 1249: Ad vnam terram que vocatur Felkud in fine cuiusdam terre Olkud nuncupate (MonStrig. I.379). 1256: Feluelnuk Zenthlazo Zumbur (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.429). [Vö. Oluelnuk, uo.] 1269/1275: Possessionum suarum videlicet Fuldobus Oldobus (OL. D. 671). 1283: Uadit ad locum Fulteluk nominatum (Veszpr. Regn. Met. 4). 1284: Quandam possessionem

Gepeuelv et Felnempti uocatas existentes in comitatu de Vng (Múz., vö. Wenzel IX.390). 1297: Cum piscatura FulWeyz uocata (Múz. Justh. I. HazaiOkm. VI.424). 1298/1305: Olynyres et Fulnyres (OL. D. 30589). 1309: Petrum de Felnemuth (Múz. Jankowich). 1315/1323: Possessiones suas videlicet Felsebus et Olsebus (Körmend, Sebesiana 2/7) 1327: Possessiones Fulchakan et Zeek uocate (Múz. Szilágyi Sánd.) 1329: Eghazas-ueged, Felueged, hn (Múz.). 1332: Stephani de Kuzepnempti Michaelis de Felnempti (Múz. Jankowich). 1337: Arborem vulgo felbozia [t. i. feljebb levő?] vocatam (AnjouOkm. III.370). 1337/1414: Cum duabus possessionibus Olgerecha et Felgerecha (OL. D. 3089). 1339: In loco Fulzserseleu dicto tria Jugera (Veszpr. 106, Antalfa 4). 1344: Intrat nemusculum Felberuk nominatum (Múz.). 1346: Felchorna, hn. (uo.). 1351: Circa vnam aquam felerdew [olv. fēl v. fēl?] vyze nominatum (OL. D. 4193). 1351/1358: Vineam in territorio Felmal adiacentem (ZalaOkl. I.506). 1352/1402: Uilla domini regis felfalu nominata (Akad. 3). 1356: Possessionem Fulegregh uocatam (Múz.). 1358: In loco Felteluk [a. m. fēl v. fēl?] (Körmend II/4, Balog 2). 1371/1379: Vsque ad clausuram felgath nuncupatam (OL. D. 5920). 1386: In loco Felkuth dicto tria Jugera (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1400: Loci piscature Feltonya dicti (Pannh. 1/1). 1401: Villis Felsebes Vaarallya (Körmend Sebesiana 3/16). 1438: In montibus Mezewmaal et Felmaal appellatis (Veszpr. 107, Köveskál 6). Versus lineam orientalem dicte platee Felvlcha (Körmend I/7, Szalonok 7). 1560: Vagyon több leleményem is itt, Maxán az malom az falu felvégén, az füves kert (SzékelyOkl. V.76). 1576: Gregorium Felzegy (uo. 103). 1598: Minden ember Anderko Mátétól fogva Borsos Andrásig a felvég tartozik egy-egy Miskoltzi tetés szapu buzával (Canon-Visit. 143). 1602: Felszegi Mihály Felszegi Ferencz (SzékelyOkl. V.206). [Vö. tej-föl.]

föl-föld, 1. fél-föld.

föl-szél: boreas, aquilo; nordwind NySz. 1594: Fel szel feolel valo bastian (OL. UC. 106/3). 1597: Nap enezetről valo fel szel nemmen az Bastia epwletlen, Tengerj niulak benne (uo. 101/3). 1653: Minden szőlőnek megyekőve legyen és barázdája, az mely barázdát és utját mindenütt mindenkor a szőlős gazda följlül fölszélről tartozik tisztán tartani (GazdtörtSzemle I. 33).

2. **FÖL, fēl:** sursum, supra; über sich in die höhe, hinan, herauf, empor NySz. 1412: Duo in Alafelfekven penes terram memorati Jacobi (Múz.).

FÖLAD, fēl-: 1) trado; übergeben NySz. (3. jel.) 1595: Barta Jakabnak az ménes lovat *adtam fel* két magyar pénzen (SzékelyOkl. V.160). 1689: Servitia. Egy szoltissághutl *adnak fel* szekeret, Vono Marhat No. 2 (OL. UC. 1/34). || 2) mutuo; leihen NySz. (5. jel.) 1636: Ha az kiktől veszen, igazán megfizet, creditumot csinálván magának, az után hitelben is kevés időre *feladják* a borokat neki (GazdtörtSzemle I.271).

FÖLÁLLONGAT, fēl-: [erigo; aufsetzen, aufstellen]. 1769: Nsgos Német Ignázt ur a Birónak parantsolta, hogy az utszákat kétfélől *felállongatott* zöld ágakkal megrakassa (CanonVisit. 199). [Vö. állongat MTsz.]

FÖLÁS, fēl-: [fodio, pala fodio]; umgraben BM. («felásni» 2. jel. a.) 1712 k.: Az oltóványokat hasonlóképen irtogassák, s tövét kapálják, s ganajozzák, hogy az kert tisztuljon, kövérebb fűvet teremjen, ha egészen nem is, egy esztendőben egy részét, másikat másikat, és így per consequens *felássák*, s kapálják (GazdtörtSzemle VII.416).

FÖLBOCSÁT, *fël* : submitto; hinaufsenden NySz. 1608: Ez nálunk való mestert is, dominus Tomast és Joannes Samariait *felbocsátónok*, de nem találhatunk scholamestert, Szezenen sineu (MA. NLI. 253). 1609: Tomas Patko Samareus scholamesterönök, esztendeje kitelvén, *fel* akartuk *bocsátani*, de nem győze várni, egy özvegy aszont vén el házastársul, hátrahagyá előbeni szándékát. Ha az urnak kedves akarátja, husvét tájban *felbocsátjuk* Joannes Pastort, az szegén Máthé uram fiát, ha esztendeje kitelik (uo. 298). Ez három ifjút, kiket mostan *felbocsátunk*, commendálok Kegyelmednek (uo. 312). Eddig Thomas Patkót és Joannes Samariait *felbocsátottunk* volna, de nem találunk mást helyettek (uo. 323).

FÖLBONT, *fël* : convello, dissolvo, abrogo; erbrechen, eröffnen NySz. (1. jel.) [brechen, aufheben]. 1574: Ötszáz forinton maradjon Ferencz uram János uramnak, azonképen János uram is, ha ez végezést *felbontaná* (SzékelyOkl. V.96). Valamelik *fël*, vagy ti magok vagy gyermekek *felbontanák* ez megírt végezést, ötszáz forint kötele legyen (uo.). [Vö. NySz. szólások.]

FÖLCSINÁL, *fëlcsenál* : erigo, aedifico; aufstellen, aufrichten NySz. (1. jel.); [applico; aufsetzen]. 1558 k.: Es az zablyara azen [olv. az én] wram *chenaltassa fël* három helben ket kete ezistet (Nyr. XXVIII.22).

FÖLD, *fëld*, *föd* : 1) a) ager, humus, terrenum; acker, feld; b) terra, regio; land, landschaft, gegend NySz. (3. és 4. jel.). 1095: *Feld*- (l. 'föld-vár'). 1269: De vinetis Popmal seu Pyspukmal Eleumal Kerekud et Banafeld appellatis (Veszpr. 106, Dec. Bud. 3). Ecclesiam beati Gerardi que existit in Kreynfeld (uo.). 1273: Quendam terram vduornicalem Lyudafeld uocatam (Múz. Horvát Istv.). 1274: Villam Guturfeld (Körmend II/4, Pölöske 70). 1274/1278: Terram Chenkezfeld (OL. D. 33178). 1291: Terre Adasioanusfeld uocate (uo. 1326). Altera medietate ipsius decimacionis de Keleenfeld (Veszpr. 106, Dec. Bud. 4). Ecclesie sancti Gerardi de Kleenfeld [még egyszer így] Szam. jegyz.] (uo.). 1295: Decimas suas vini et frugum de sancto Andrea de Sancto Jacobo [kihúzza és fölébe írva: Kerenfeld] Szam. jegyz.] de magno Cutello Budensi de Kezu de Vrsy de Neek ac de Thaten (uo.). 1297: Duas terras Prepostfeld et Baas vocatas (OL. D. 1480). 1298: Dimidium partem decimarum de Greenfeld (Veszpr. 106, Dec. Bud. 8). A porta castri Budensis que dicitur porta de Kereinfeld (uo. Dec. Bud. 9). Ecclesiam nostram de Kereinfeld videlicet ecclesiam sancti Gerardi (uo.). Terram Iwanka feldu nuncupatam (HazaiOkl. IV.98). 1300: Due noue mete iuxta fosatum földzuba nuncupatam [igy] (Múz., I. HazaiOkl. VII.296). 1302: Abbas et Conentus [igy?] sacerdoti Sancti Gerardi de Keremfeld quinque tunellas vini annis singulis soluere tenebuntur (Veszpr. 106, Dec. Episc. 11). 1308: Terram suam Scentadrianfeldy uocatam (Múz.). Terre Zokfeld nominate (AnjouOkl. I.150). 1312: Quinque iugera terre in loco Boxafeld dicto (Veszpr. 4, Csapak). 1313: Locum dedefeld vocatum (AnjouOkl. I.317). 1319: Quendam possessionem ipsius Inakfiapeturfeld vocatum (KárolyiOkl. I.48). 1321/1328: Possessionem predicti Monasterii Capulnafeldy vocatum in qua stat Capella edificata in honorem sancti Egidii (HazaiOkl. IV.130). 1322/1394: Quendam insulam Petirke Feuldi nuncupatam materna lingua (OL. D. 2117, I. AnjouOkl. II.26). 1323: Cum terra Thogodonfeulde uulgariter nuncupata (Múz. Neuhofter). 1326: Vbi vicinatur Cheuzagarfeld (OL. D. 2374). 1327: Terris Apathy et Mochfeld vocatis (Múz. Horvát Istv.). 1330: Terrarum

Mogyothfiamihalfelde et Bagatfelde (Múz.). Duodecim vero Jugera iacent in loco Huzyufeld dicto (Múz. Motesiczky). 1330/1384: Vsque ad terram Kapolnafeld vocatam (Múz.). [Vö.: Relinquendo terram Capelle (uo.).] 1332: Inter possessiones Zeredahel et Thaybafeld (Múz. Nagy Gábor). 1333: Terra Buguzlonfelde (Körmend II/2, Narda 17). Possessionis Tolwayfelde vocate (AnjouOkl. III.23). 1334: Sebefeld, hn. (Múz.). 1335: Super possessionibus Bagathfelde et Methvdi-mihalfelde et Parlagy nominatis (uo.). 1336: Iungit quendam locum Macharusfeld vocatum (SztárayOkl. I.115). 1338: Possessionis Dezmasfeld vocate (Múz. Nagy Gábor). 1338/1399: Vallem in vngarico wigari feldhydewelge vocatam (OL. D. 3203, I. AnjouOkl. III.499). 1342: Possessio Feuyesfeldu [igy többször] (ZalaOkl. I.396). 1342/1393: In possessione Kalmanfeldy vocata (Körmend, Stat. ant. major. 29/31). 1346: Possessiones Zurdukupspuky et Tenkfeld vocate (Múz. Motesiczky). 1351: Particule terre Markhazaelenfelde nominate (OL. D. 28730). 1353: Possessionis Sebehodnogfeldy vocate in Comitatu Zaladiensi (Múz., I. AnjouOkl. VI.95). In possessione Capulnafeld (Múz.). Possessionem quendam Sebehodnogfeldy nominatam in Comitatu Zaladiensi existentem vacuum et habitatoribus destitutum asserens eundem Sebehodnog sine heredibus decessisse (Forrás?). 1355: Ad faciem possessionis Sebehodnogfeldy vocate in Comitatu Zaladiensi existentis (Múz.). Possessiones Werusuarfeld et Zygeth vocatas (Körmend III/9, Vörösvár 1). 1356: Terre Damafeld (Múz. Illésházy). 1357: Possessionarie porcionis quondam Petri filii Bors Borsyapeturfeld vocate (ZalaOkl. I.578). 1360: Hemfeld, hn. (Körmend Miscell. Német-úv. 40/6). 1364: Possessionis dicti Monasterii sui Eghazfeld vocate (Veszpr. Regn. Met. 11). Totalis possessionis Owalth alio nomine Varnepefeld [«Vas m.» Szam. jegyz.] uocate (Múz.). 1364/1367: Ad terram Zakaduztfeld vocatam (OL. D. 30682). 1369: Terram litigiosam Bogarfeld nuncupatam (Veszpr. 3, Bogárföld). Possessiones Hangyasfeld et Tarnoklazoufeld vocate (Múz. Forgách). 1375: Terre Cheuzafeld (Körmend III/5, Belfenek 52). 1381: Terram nostram Capolnafeld appellatam (Múz.). 1383: In terra Serdyafeluthualfeld vocata (uo.). Ad quendam montem Wrazoufeld vocatum (uo.). 1384: Quinque in terra Teteusfeld dicta (OL. D. 7074). Versus terram Kozmafeld vocatam (Pannh. 41/R). 1388: Terrarum arabilium Zenthmiklosfeld et Zenthmargithaazzonfeld appellatarum (uo. 8/L). 1395: Aliam particulam terre ipsorum Eghazzerefeld nominatam (Múz.). 1396: Possessiones suas Bodorfeldew Rum Gothardfeldew vocatas (uo.). 1397: Bors et Stephanum Feldwezthew dictos (ZichyOkl. V.40). 1401: Inter duas vias quarum vna Chabaramenewth et alia Jwanfelderemenewth appellarentur (OL. D. 8650). 1402: Tholuayfeld Bodogazzonfalua Kenkenzarw Felsew Janok (uo. 8751). 1409: Terre Kuzepalfeld vocate (Múz.). 1410: Tribus in loco Paphfeldew deley (uo.). Secus ipsum locum pappfeldew (uo.). 1412: Vnum in Chychykfeld cum fine in Alfalura-meneben (uo.). 1413: Benedicto dicto Feldmethew (ZichyOkl. VI.240). 1414: Perueniet ad terras arabiles que wigo Althalfeld nominaretur [igy?] (Körmend, Communis Elenchus 10, Bogad). 1415: Tres possessiones volahales Harumfyld nuncupatas (Múz.). 1416: Quarundam terrarum arabilium Pappfeld dicatarum (Körmend, Sebesiana 3/17). Vsque diuerticulum quarundam terrarum arabilium Pappfeld dicatarum (Múz. Kapy). 1420: Mihalfya Jsthanfeld Eggedyafeld Demeterfyapetherfeld (Körmend Miscell. Németúv. I.41, fasc. 187). 1421: Quadam particula terre Monyorosrayarofeld vocata (Múz.). 1422: Cum terris Berekalayafeld et Homoklab vocatis (uo.). Terre Berekalayafeld et Homoklab (uo.). Incipiendo a terra Felyarofeld vocata (uo.). Terra Felyarofeld et alia

terra Zendredelwefeld (uo.). **1425**: Pertranseundo in quodam loco Domonkwsfeldw nominato (Lelesz Met. Szatmár 8). **1426**: Villis Felsewalmad Alsowalmad Zenthpeterfelde (Forrás?). **1436**: Thomam Mathiusfeldw (Pannh. 23/B). **1438**: Predio Kapolnafeldw vocato (Múz. Békassy). In terris arabilibus Byterfeldelabya vocatis (OL. D. 13147). Predy Janosnemdyakfelde vocati (KárolyiOkl. II.200). **1440**: Venissent ad fines quarundam terrarum arabilium Althaljarofeldek nuncupatarum (Múz.). **1443**: Predium Egiedfymyklofeldw nuncupatum (uo.). **1445**: Particule terre Eghazfeldw (uo.). **1446**: Quatuor [jugera] in loco Ewrsywythfeldw appellato (Veszpr. 14. Szentkirályszabadja). **1447**: Terrarum arabilium vulgo Janosnemdeakfelde vocatarum (KárolyiOkl. II.257). **1449**: Terre Symonremethefeldw aliter Monohfeldw vocato (Körmend II/8, Monach-földe 79). **1451**: Ad distanciam emissionis vnus sagitte stadialis wigo yegben lewethnefeld cum cunctis terris a parte orientali (OL. D. 36407). **1452**: Quarundam possessionum Haromfyld et Silue Gereben vocatarum (no. 27166). Possessionum Trium Fyld (uo. 29276). **1454**: Predii Erd alio nomine Kwzapalfelde vocati (uo. 14906). **1458**: In dicta terra Fynthafelde (uo. 15286). **1462**: Mathias Jofeldy (Veszpr. 108, Ság 1). **1471**: In predio Gabysfeldw alio nomine Fabianylese vocato (Lelesz Acta 82/17). **1471/1494**: Penes terras Felyarofeldw dictas (Múz. Kísfaludy). **1474**: Quandam particulam terre arabilis Zentmargithasson feulde vocatam (Múz. Kapy). **1475**: Terras arabiles et prata Sarozekesfeldw nominatas (Lelesz Acta 85/4). Ad pratum Ferthonadfelde [«Sopron m.» Szam. jegyz.] vocatum (Múz.). **1476**: In loco Zeekesfeldw dicto (OL. D. 17864). **1479**: Quoddam predium Zentmarthonfeldw vocatum (Pannh. Hítel 78). **1487**: Territorium Nemesember felde et Vekon eer melleke (OL. D. 28336). **1499**: Agris pratis fenetis fogothfeldw vocatis silvis eciam fogotherdw vel Bardalya [vö. ezzel] appellatis (uo. 36405). **1506**: Totalis predii Warfewide alio nomine Desewfeldw appellati in Comitatu Gewmeriensi (Forrás?). **1509**: Terre captate fogothfeldw vocata (OL. D. 36399). Zolgagyewr alias Gyewrypalfewlde [Pozsony m.] (Múz. Kísfaludy). **1510**: In terra siluosa Laposfelde nuncupata (Múz.). **1511**: Vnius Jugeris terre arabilis Wthozzafeulde vocata (Pannh. Hítel. 104). **1512**: Planiciem terre wigo Labfeuldeh appellatam (Lelesz Prot. II.118). **1515**: In Rethfelyfeulde (Múz. Ibrányi). **1520**: Vnum fyasfeulde vocatum in loco Kewzeepkorman (Múz. Kísfaludy). **1522**: Ad quasdam terras Nyolchholdfeuldere (OL. D. 37354). **1535**: Particulam terre Eghazzerefelde nominatum (Múz. Kísfaludy). **1545** k.: Exceptis primipulis ab avo eorum relictis, aut qui ab antiquo conserderent, quos feuldenlako vocant (SzékelyOkl. V.58). **1566**: Az törwen fanal egy tabla föld wagyon (OL. Nád. 49). **1597**: Chyordos Thámás házá. Velalloll chynalyak az szabad földleón (OL. UC. 12/42). **1649**: Az város mellet egy keötél föld Tornaí hegy alatt masfel keötél (uo. 3.25). || 2) [fictilis; irden]. **1596**: Egi föld irathos kanna (OL. L. III.16. 17). **1638**: Egy darab föld kiürt [«épületnél» Szam. jegyz.] (OL. UC. 2/34). [Vö. al., árpa-, baromjáró-, dusnok-, dülő-föld, falu-föld(e), fél-föld(i), fogas-, fogott-, hadnagyság-, horgas-, irtovány-, ispotály-, káposzta-, kendér-, köblös-, köles-, köz-, kukorica-, lán-, marhajáró-, nyilas-, pad-, paraszt-, szántó-, szeglet-föld, úr-földe, valál-föld, vár-földe.]

föld-dülő, -délő: [anwand, angewende?]. **1344**: Ad duas reuoluciones aratri qui wigo dicuntur Felddelew (Körmend III/2, Pezye 95). [Vö. forduló.]

föld-égés: [incendium subterraneum?]; erdfeuer, erdbrand BM. [?]. **1252**: Per eundem fluuium ascendit ad locum Feldegues uocatum (OL. D. 369). [Vö. CzF.]

föld-fazék, -fazok: vas fictile; irdener topf NySz. **1544**: Eg föld fazokat kiben uizet heuitnek (OL. Nád. 42). Eg föld fazokat (uo. 49). **1558**: Öregh bechy föld fazek (uo.).

föld-foglalás: [occupatio agri; besitznahme des ackers, des feldes]. **1564**: Miért hogy asszonyomnak supplicatio által ott létében ennehányan panaszkodtak, ki föld foglalásról, ki pedig külön külön dolgokról (GazdtörtSzemle 1.75).

föld-gát: [agger terrenus]; erddamm BM. **1364**: Locum, feuldgath vocatum (ZichyOkm. III.264).

föld-hasadék: [terrae hiatus; erdkluft]. **1323**: Primo in loco super fossatvm feuldhasadek dictum (Múz. Kísfaludy, I. Pesty: KrassóvmTört. III.8).

földhordó-kosár: [corbis ad solum portandum; korb zum erde-tragen]. **1634**: Feöld hordo kosart (OL. UC. 2/34).

föld-köz: [terra interjacens; zwischengebiet]. **1264**: Iuxta terram feldkuz que nunquam aratur (MonStrig I.516).

föld-palack, -palasz: lagena figlina; thongefäss NySz. **1592**: Kerek feold palazk (OL. Nád. 48).

föld-serpenyő: [sartago figlina; irdene bratpfanne]. **1545**: Harom föld serpenöt (OL. Nád. 41).

föld-szakadás: [terrae lapsus, labes]; erdfall, erdbruch, erdsturz BM. **1455** k.: Item versus feldsakadas in vno [igy?] valle (OL. D. 36935).

föld-úr, -ura: princeps terrae SI.: [grundherr]. **1316**: Johannes dictus Feldur (OL. D. 1864). **1347**: Gregorio dicto Feuldwra (Múz. Jankovich).

föld-vár: agger; erdverschanzung NySz. **1095**: Duodecim predium quod dedit andreas episcopus in felduar (Pannh. 15/Oo). **1211**: Terra ecclesie de Felduar (Pannh. Tih. 1/5). Incipit habere terminum cum terra Feldvara (uo.). **1217**: In quadam villa nomine Tolooy que est sita inter portum Apostog et Feldwar (Veszpr. 4. Kolon). **1223/1243**: Inde ascendit ad feldwar (OL. D. 107). **1281/1338**: In quodam loco qui feulduar vocatur (uo. 1095). **1330/1353**: A quodam fossato wlgariter feulduar vocato (uo. 636). **1339**: Incepissent a quodam muro antiquo in fouea existenti quem murum antiquum et locum feulduar nominassent (uo. 3210). **1340**: Sub monte Feldwar vocato (Múz.). **1358**: Supra locum cuiusdam Castri qui Feulduar [«Hont m. Százd» Szam. jegyz.] diceretur (uo.). **1404**: Ad quandam monticulum feulduar [igy] nuncupatum (OL. D. 30308). Eiusdem montis feulduar (uo.). **1415**: Directa medietas quorundam locorum alias Feldwar dictorum circa dictum Castrum Owar adiacencium (Körmend I/9, Óvár 10). **1429**: Versus quoddam antiquum Castrum terreum Feldwar [«Zombor, Zemplén m.» Szam. jegyz.] nominatum (Lelesz Acta 48/5). **1455**: Cuiusdam montis wigo feulduar nominati (OL. D. 31148).

FÖLDECSKE, vö. kendér-földecske.

FÖLDES, földes: 1) [possessor agrorum]; grundbesitzend BM. (2. jel.). **1313**: Filium Gerges dictum feldes (Mon.Strig. II.645). **1393**: Benedictus feuldes dictus (ZichyOkm. IV.529). **1402**: Dyonisius Feuldes dictus (Lelesz Acta 27/6). **1459**: Stephanus Feuldes (uo. 70/32). **1602**: Földes András (SzékelyOkl. V.200). || 2) [terrosus]; erdig, erdhältig BM. (1. jel.). **1643**: Az földes söt kivonván, itten az napvilágon, pörblylyel elválasztván az földet a sötél és az földesét kádokban

töltvén vizre, azt kifőzik és tonnába verik (Gazdtört-Szemle VI.119). [Vö. NySz. más jel.]

földes-só: [sal terrosus]; grundsatz BM. 1643: Az *földes sőt* kivonván, itten az napvilágon, pörölylyel elválasztván az földet a sótul és az földesét kádokban töltvén vizre, azt kifőzik és tonnába verik (Gazdtört-Szemle VI.119).

földes-úr: dominus terrestris, patronus; grundherr NySz. 1581: Az elszegődött szolgát is mind az urával együtt az 12 hűtös birák eleibe hihassák, ha valakinek kárt tört, senki pedig ennek meg nem ítélt törvényivel a *földesura* eleiben ne mehessen az falu végezése szerint tilalmas vetés dolgából (SzékelyOkl. V.126). 1653: Minden szőlős ember az szőlő hegynek *földes urának* az szüretre egy kappannal, két cipőzáló tartozik (GazdtörtSzemle I.32).

földes-uraság: [dominus terrestris, patronus; grundherr], grundherrschaft, grundobrigkeit BM. 1715: Azon *földesuraság*, kinek territoriumán vagyon az sine semine deficit. . . embernek jósága, semmiképen nem birhatja s occupálhatja annak jóságát per defectum seminis (GazdtörtSzemle VI.186).

FÖLÉPÜL, fél-: restitutor, corroboror, confirmor; gestärkt werden, erbaut werden NySz. (1. jel.). 1729: Melly szőlőnek Nap nyugot felől szomszédja Néhai, Tekintetes, Nemzetes és Vzlő [olv. vitélő] Zákány András Ur régi Parlagságából mostan újonnan *felépült* szőlője (CanonVisit. 189).

FÖLERESZT: 1635: Egy négyelű hegyestört a kit sok kötő vasra csinálunk félig vassal *föleresztjük* agyig legfeljebb (GazdtörtSzemle VIII.476). [Vö. NySz.]

FÖLESKÜTTET: [jurejurando aliquem adigo]; beedigen, den eid abnehmen, schwören, den eid ablegen lassen BM. («felesketni, felesküdtetni» a.). 1729: A tisztán föl szórott gabonát minthogy az igazán való föl mérés követi, tiszt uram minden pajtához . . . jó lelkiismeretű négy személyt választván, singuláriter ezen fölmérésre *fölesküdtessenek* (GazdtörtSzemle IX.118).

FÖLFOG, fél-: 1) suscipio; aufnehmen, annehmen NySz. (2. jel.). 1700: Némely vinczellérek annyi emberséges emberek szöllejét *fogják fel* lopva, s nem tudgyák az uraik, hogy nem birhatván a szölőlővel, minden embert megese, azért senkinek se legyen szabad egy bizonyos uránál többnek lenni (Gazdtört-Szemle I.82). || 2) occupo; einnehmen, bedecken NySz. (3. jel.). 1584: Az kapolva rethet a nád *fel foghta* (OL. UC. 56/33). 1613/1696: Ez ilyen parlagokat azért szokta e tanács megbecsülni, hogy ha vér vagyon hozzá, annak jussa ne vesszen el, hanem ha üdövel vérségére birni akarja, az olyan *fel fogott* szőlőt ujabban ismét megszokta a tanács becsülni az praetendens vér instantiájára (GazdtörtSzemle VII.415). 1673: Senki az Város lakosai közzül az Elepen és az Kösel Szegben ötven lépésnél szélesebb földet *fel ne fogjon*, az hossza tíz annyi, míg azt meg nem szántya, addig mást ne *foghasson fel* s csak három szántáson birhassa (uo. IX.6). 1694: Az Elepen a büdös táján, kik a tilalom ellen magok okta [igy a közlő értesítése szerint] gyepeket *fel fogtak*, megbüntettessenek (uo. 8).

FÖLFOGAD, fél-: suscipio, recipio; auf sich nehmen NySz. (1. jel.). 1589: Ennek utánna is minden gondviselésit ő kegyelme *fogatta fel* és ő viseli minden gondját (SzékelyOkl. V.144).

FÖLFÜ, fél-: inflo, sufflo; aufblasen NySz. 1648: Hamu teőreő vas zop Vas sip kikkel az üveget *fúgák fel* (OL. UC. 10/63).

FÖLHAGY, fél-: intermitto, derelinquo; aufhören, verlassen, dahin lassen NySz. 1564: Miért hogy ott való tartományban enynyai vagyon pusztá, mind szöllyel az bíróságokban, ki meg nem éppül kilemben, hanem ha valami szabadságra *haggyák fel* az pusztá helyeket (GazdtörtSzemle I.75).

FÖLHASÍT: discindo; spalten, aufschlitzen NySz. 1709: Fekete herélt ló, az orra *fel* vagyon *hasítva*, a füle is (DebrLt., I. Nyr. XXII.519).

FÖLHORDÁS, fél-: das öftere auftragen BM. («felhordás» a.). 1700: A szőlő alól az szölőlőben való ganéj *felhordásért*, egy napra dénár 18 járjon (GazdtörtSzemle I.78). [Vö. NySz.]

FÖLIBE, föliben: in summum ejus, super; über NySz. 1597: Gombos vitorlia sendelj *füliben* való (OL. UC. 101/3).

FÖLIBEN, l. fölibe.

FÖLINDÚL, fél-: commoveor, concitor; unruhig werden, aufwallen, aufgeregt werden NySz. (2. jel.). 1769: Ha lehet arra felelek, ha pedig nem: abba marad. Ezen ugy *felindult* [az egyházlátogató püspök], hogy azt mondá nekem: A bizony nem gyermekség ez hallja Kend! (CanonVisit. 197).

FÖLINDULÁS, fél-: permotio, incitatio, concitatio, commotio; bewegung NySz. [aufregung]. 1769: Ha ezen instantiámmal okot adtam a *felindulásra* Excellentiának amint tetezik: ugy legyen (CanonVisit. 197).

FÖLIRAT: [annotare jubeo; aufschreiben lassen, eintragen lassen]. 1653: Ha ki előéröt akar szedni, az hegyurátul vagy gondviselőjétül kérje és az mit szed *fölrassal* (GazdtörtSzemle I.32). [Vö. NySz. más jel.]

FÖLJÁR, fél-: sursum eo; aufwärts gehen, hinaufgehen NySz. 1422: Incipiendo a terra *Felyarofeld* vocata (Múz.). Terra *Felyarofeld* et alia terra Zendredelwfeld (Múz.). 1471/1484: Penes terras *Felyarofewld* dictas (Múz. Kisfaludy). 1492: Prope kekwth *felyaro* (OL. D. 36398). 1598: Szántóföldek 3 nyomásra, Pap földet. Egyik nyomásra az Asszony-Lázán, hat köből buza megyen bele. Az *feljáróban* egy [t. i. szántóföld] (CanonVisit. 145).

FÖLKEK, fél-: proficiscor; sich aufmachen, sich auf den weg machen NySz. (3. jel.). 1560 k.: Mikor hadba hirdetnek, [az oláhok] csak rész szerent két száz lovagot bocsatni tartoznak, kiknek az úrnak kell fizetni; annak utánna, mikor az had le szál, az mit az ur fizetett nekik, azt községül meg kell adniok. Ha mikor köznséges had leszen azkor fejenként *fel* kell *kelniek* (GazdtörtSzemle I.165). [Vö. *felkel* 5. jel. CzF.]

FÖLKEN, félkeny-: [illino: auftragen, aufstreichen]. 1544: Ad preparacionem clipei dedit wlgó *fel kenyw* aranyat (OL. Nád. 40).

FÖLKÉSZÜL, fél-: [instruor; vorbereitet werden]. 1588: Eg zázlo *kezült fel* (OL. Nád. 41). [Vö. NySz. más jel.]

FÖLKÖLTÖZTET, fél-: [in locum superiorem migrare jubeo; hinaufziehen lassen]. 1626: Ha pedig ott valami okon nem lehetne szállása, az német káplán az mely házban lakik, az német parochiában *felköltöztetvén* onnét, adja azt szállásul neki (MA.NLI. 394).

FÖLKÖT, félköt, félköt: a) succingo, subligo. subnecto, aceingo; anbinden, umbinden, zubinden; b) suspendo; aufknüpfen, aufhängen NySz. 1391:

Thomam dictum *felkethew* (ZichyOkm. IV.469). 1599: E két Szöllőnek minden miveivel a Kassaiak tartoznak. Az az tartoznak megynitni megmettzeni, homlitani, annak utánna háromszor meg kapálni, *fel kötni* és végre be fedni (CanonVisit. 148). 1700: Az kötözésről... azért vigyázzon a jó gazda ne esallyák meg, mert az szakványnak negyed részével is a ritkás szőlőt *felkölthetnek* (GazdtörtSzemle I.81).

FÖLMÉG, *felmegyén*: 1) ascendo, superseando, concesso; hinaufgehen NySz. («föl-mén» a. 1. jel.) 1572: Költöttem el *fel menoben* [«Bécsbe» Szam. jegyz.] es ala youoben (OL. Nád. 40). || 2) consumo; aufgehen NySz. (3. jel.). 1677: A mely pénzt mostan felvettem, karózás és kötésre igen *felmegyén* (GazdtörtSzemle III.276).

FÖLMÉR: emetior; messen NySz. 1729: Tisztátalanul hagyatván *mértetik föl* a szűrüből a gabona és semmi ocsója sem hagyatván, minden ember csak a reá tekintéssel is töle elidegenedik (GazdtörtSzemle IX.118). [Vö fölmérés.]

FÖLMÉRÉS: [mensura; vermessung]. 1729: A tisztán föl szórtt gabonát minthogy az igazán való *fel mérés* követi, tiszt ural minden pajtához... jó lelkiismeretű négy személyt választván, singulariter ezen *fölmérésre* fölesküdtessenek (GazdtörtSzemle IX.118).

FÖLMUTATÓ-POHÁR, *fölm.*: 1613/1696: Szántóföldeknek cseréléséről... Az pénzadó [t. i. aki a cserén fölül pénzt is fizet] tartozik egy köből bort adni áldomásban, amellé két tál étket, az más fél pedig egy pint bort, és így levelet vévén róla, igaz áldomással-levele léssen, de arrul is esztendő s három napot kell várni. Ha pedig egyik sem ad pénzt az földhöz, ketten 12 ieze borral tartoznak; oka, mert egy pint bor az *fölmutató pohár* (GazdtörtSzemle VII.410—411).

FÖLNŐ, *fél*: contego, convestio; bewachsen, überwachsen NySz. (2. jel.). 1629: Az alsó rétet erdő *nötte fel* (CanonVisit. 155). Az Csörgei rétet *felnötte* az gaz (uo. 158).

FÖLOCSÚDIK: expergefio, expergiscor, evigilo; erwachen, zu sich kommen NySz. 1744: Az uraság jobbágyi csak akkor *ocsnának föl* magok határához tartozandó erdők iránt, midőn makkolásnak ideje vagyon (GazdtörtSzemle VI.139).

FÖLÖNTŐ, -öttő: [infundibulum; mülhtrichter]. 1566: Lyztes kad. Köből. *Fölöttő* [«malomban» Szam. jegyz.] (OL. Nád. 49).

FÖLÖS ? *félés* ? : numerosus; zahlreich, viel NySz. (1. jel.) [?]. 1211: Hui sunt ioubagiones Mochou Cygolou [Cygolou ?] *Feles* [a. m. félés=fölös v. feles ?] Chydur (Pannh. Tih. 1/5). 1402: Johannes dictus *Feles* (Múz.).

FÖLÖSTÖKÖM, *flestékem*: jentaculum; frühstück NySz. 1544: *Flestekembe* es vsonnara (OL. Nád. 41). Attam *flestekenkor* az legeieknek (uo.). 1554: *Fölös tökömbé* [igy ?] Zemet vöttem (uo. 49). 1700: Az napi számos részéről délben egy óránál tovább ne legyen szabad nyugodni, *fölöstökömkor* fél óráig, azonnakor ismét fertály óráig (GazdtörtSzemle I.79).

FÖLÖTT, *félött*, *fölött*: super, supra; über NySz. 1383: In terra Serdyafeluthualofeld vocata (Múz.). In Nogkuthfeluth vocata [t. i. terra] duas vineas (uo.). 1413: In loco parthfelutwalo Agyagus vocato (OL. D. 10126). [Vö. *annakfölötte*.]

FÖLÖTTÉBB: nimie, nimium, nimis, impensius, immodice; überaus, ausserordentlich NySz. 1584: Nehezlyk *fölöttéb* zegheñek [t. i. az adót], mywel hoğ ehak harman a' halazok, meghis az Zekereth mykoron az szer raytok, megh kel adnyok az hal ala (OL. UC. 56/33).

FÖLRAK, *fél*: appono, erigo, sursum colloco, superimpono; aufsetzen, aufrichten, aufheben NySz. (1. jel.). 1481: In silencio noctis molendinatore nostrum Gaspar cum omnibus bonis nostris frugibus et aliis edificiis circa molendinum pertinenciis wlgo *felraetach* es eluitech ad possessionem dominorum de Homona (OL. D. 26018). 1609: Szekerekre portékáját *felrakván*, feleségéstől, gyermekestől kikülték a város határából (MA. NLI. 330).

FÖLRAKÁS, *fél*: [erectio; das aufstellen, aufbauen]. 1669: Egy zöld mázás kályha *felrakásával* együtt 5 denár Egy fehér mázás kályha *felrakásával* együtt 2 denár (GazdtörtSzemle I.94).

FÖLRÓ, *fél*: 1) consigno, annoto; bezeichnen, aufschreiben NySz. 1636: Esztendő által pedig a mennyi gabona belőlük jut, azt *felrójja* a molnár is s maga [a tisztartó] is, fele rovása egyiknél, s a fele másiknál állván (GazdtörtSzemle I.272). || 2) extruo, erigo; aufbauen, errichten NySz. 1638: Ezen Bastianak első resze Teölgy fa baronaval vagion *fel rova* (OL. UC. 2/34). Ezen kertnek aitaia két föl *fel rot* boronaival tapasz nélkül (uo.). Aitaia azon Baronabul *fel rot* reszen, vas Sarkaval Pantiaval, fa kilenczivel es fa be vonoival (uo.).

FÖLRONT, *fél*: [proscindo; umreissen]. 1725: Az Tökészor végiben egy jó darab contraversiában forgó föld vagyon, melyet az nyilak végiből, gyeptől *rontott fel* Buzás György uram (GazdtörtSzemle III.191). [Vö. NySz. más jel.] [Vö. *föltör*.]

FÖLSARKALÁS, *fölsarkallás*: [das beschlagen eines stiefels]. 1735: Egy pár deli esizma *fölsarkallásával* együtt, selyem zsinór nélkül... Egy pár deli karmazsin esizma *fölsarkallásával* együtt (GazdtörtSzemle III.343).

FÖLSÉ, 1. *fölső*.

FÖLSÉG, *fölsig*: majestas, primatus; majestät, hoheit NySz. (3. jel.). 1610: Az Atya istentől, ő szent *fölségitől* kevanjuk Kegyelmednek ez új esztendőben minden lelki és testi sok áldást (MA.NLI. 334). Az mellett Istennek ő szent *fölségének* oltalma alá ajánljuk Kegyelmedet (uo. 335).

FÖLSÉRDÜL, *fél*: exresco; aufwachsen NySz. 1684: A nagy tágas kapun is alig tud kitérni kötőse alatt levő jól *fölsérdült* butykossal annyira tántorog az ina miatt (GazdtörtSzemle I.250).

FÖLSIMIT, *fél*: [streicheln]. 1731: Az gyermek fejét felhajtván, mintha szánakodna rajta és az nyakát hátul két izben *fölsimitotta* (Reizner: SzegedTört. IV.480).

FÖLSIG, 1. *fölség*.

FÖLSŐ, *fölsé*, *fölső*, *fölsé*: superus, superior, supernus; höher, was oben ist NySz. (1. jel.). 1295: *Felseuwyfolu*, hn. (Múz. Bossányi). 1317: Possessionem *Fulseuluew* vocatum in comitatu Supruniensi existentem (OL. D. 1899). 1320: Possessionis *Felsu* Kerechyn vocate (uo. 1990). 1335: Possessionum *Felseu* adrian et Olswadrian (uo. 2946). 1336: *Felseyezeu*, hn. (SztárayOkl. I.105). 1355: Eadem possessio *Felseu* adryan (OL. D. 17634, I. AnjouOkm. VI.299). Posses-

sionum *Fulseuadryan* et *Olseuadryan* (OL. D. uo., I. AnjouOkm. 800). **1356**: *Felseupachuth* (ZalaOkl. I.570). **1363**: Kysgermekzygeth *Felseu*germekzygeth (OL. D. 5213). **1376**: *Feulseu* Kerechen [hn.] (ZalaOkl. II.130). **1379**: Ciues de Azunpataka et de *Feulseubanya* (Lelesz Acta 12/41). Possessiones Jgrichy et *Felseutenk* [-teuk? -cenk?] ac Kublus (Múz. Mednyánszky). **1388**: Cuiusdam possessionis *Felseu*Babindal (Múz.). **1389**: In introitu cuiusdam rimli *Felsete*chen nominati (Lelesz Met. Mármaros 13). **1400**: Duabus Insulis *Felseu*zygeth et Alsozygeth nominatis (Pannh. 1/1). **1402**: Tholnayfeuld Bodogazzonfalua Kekenzarw *Felsew* Janok (OL. D. 8751). **1420**: Possessiones Alsoteremi *Felseu*teremi (ZichyOkm. VI.634). **1426**: Villis *Felseu*calmad Alsowalmd Zenthpeterfelde (Forrás?). **1453**: *Felsew* Jerezenyk Kezepszw Jerezenyk (OL. D. 14724). **1454**: Alsonadasd *Felseu*nadasd [hn.] (uo. 14604). **1456**: Cum piscaturis seu capionibus vsionum *felseu*zegeye [«Pozsony m.» Szam. jegyz.] appellatis (uo. 15065). **1464**: Vsque viam que *Felseu*wth vocaretur (uo. 31824). **1475**: *Felseu*falw, hn. (Múz. TörtTárs. 4). **1496**: Possessionibus Jobagy Alsoewr *Felseu*wr (Körmend III/6, Körmend 7). Possessionibus Zenthkwth Alsoewr *Felseu*wr (uo. Körmend 10). **1499**: Duas insulas *Felseu*zygeth et Alsozygeth appellatas (Múz.). **1517**: Ad quoddam pratum sew fenile *Felseu*reth vocatum (Lelesz Beres. XV.4).

fölső-kő: [catillus, lapis molaris superior; oberer mühlstein]. **1646/1727**: Hogyha a gazda *felső* új követ veszen, az molnár bécsinálja és lisztre eresztí, tartozik a gazda: 1 forinttal és étellel (GazdtörtSzemle VII. 124). [Vö. alsó-kő.]

fölső-ruha: toga, sagulum, laena, amiculum sumum; der lange rock, oberkleid NySz. **1526**: Pro vna veste de scarlatho wlo *Felseu*ruha (OL. D. 25022). Pro vna veste de Scarlatho uulgo *Fewlseu*ruha (Múz.). **1538**: Pro vna *felső* richa (OL. Nád. 48). **1549**: Panum pro *felse* Richa (uo. 40). **1557**: Egh *felseu* richat (OL. L. III. 16. 17). Vnam vestem *fölse* [értss: f. ruha] (Múz. Bethlen).

FÖLSZABADÚL, **fél**:- a) solvor; sich auflösen; b) liberor, liber fio; frei werden NySz. (1. 2. jel.). **1609**: Hogyha az bibliák *felszabadulnak* és dominus Remushoz jutnak, tudom hogy alá bocsáttatnak (MA. NLI. 318). **1613/1696**: Az kerülők, vagy egyéb rendbeli emberek is, kik kárban kapják a marhákat, tehát pünkösdig minden baromtól nappal egy pénz, éjjel 2 pénz, pünkösöd után pedig mindaddig, míg az tarló és rét *fel* nem *szabadulnak*, az bíró és község akaratjából nappal 2 pénz, éjjel is 2 pénz (GazdtörtSzemle VII.411).

FÖLSZÉD, **fél**:- colligo, tollo; auflesen, ansammeln NySz. **1545**: Ez el mult napokba hitelben *fel szedet* (OL. Nád. 40).

FÖLSZÉGEZ, **fél**:- affigo, infigo; annageln NySz. **1597**: Keth szekerhez valo tengel fak *fel zegezue* 4 (OL. UC. 101/3).

FÖLSZELEL, **fél**:- [ventilando purgo, evanno; ausschwingen]. **1684**: Hogy az élet össze [igy?] ne melegedjék, meg ne susokosodjék a porából kiskozta venni a jó gazda és gyakorta *fel* is *széleltetni* [olv. széleltetni] (GazdtörtSzemle I.248).

FÖLSZOLGÁLTAT: [trado; übergeben]. **1596**: Mikor Haidelbergában laktál, küldöttél volt egy levelet Máté deákot, vörösmartoni fitól, én annak akkor is atam volt egy forintot, hogy *föl szolgatasa* [így az eredetiben], soha nem írtál felőle, nem tudom, ha megáták-e avagy nem (MA. NLI. 98).

FÖLSZÓR: evanno; wannen NySz. **1729**: Igazán dolgoztatván szép tisztán *fölszórassa* [a gabonát] és mindenféle gabonának az ocsóját kiváltképpen a buzának úgy elválasztassa, hogy arról elégséges számot adhasson (GazdtörtSzemle IX.118).

FÖLTAKARÍT, **fél**:- [meto, demeto; ernten, abmähen]. **1700**: Az tavaszvetés ezen tarczali földön ritkán szokott amyira is nevedekni, hogy kaszálással kár nélkül *feltakarítódjék* (GazdtörtSzemle VII.404).

FÖLTÁMADÁS, **fél**:- insurrectio, seditio, tumultus; aufstand, aufruhr NySz. (2. jel.). **1619**: Ez mostani *feltamadasban* mind el rontottak az haiduk (OL. UC. 4/24).

FÖLTEKER, **fél**:- [sursum volvo]; aufrollen NySz. **1638**: *Fel tekereő cziga* (OL. UC. 2/34).

FÖLTÖLTÉS, **fél**:- infusio; das hineingießen NySz. (3. jel.). **1684**: Az ilyen miatt lészen a sok impletura, mert elsőben meg volt a sok *feltöltés* [borról] (GazdtörtSzemle I.250).

FÖLTÖR, **fél**:- proscindo; umreissen NySz. (1. jel.). **1613/1696**: Ha kik régi elhagyatott, de még töves pallag szőlőket *fel* akarnak *törni* [stb.] (GazdtörtSzemle VII.415). **1701**: Az Elep elosztattása alkalmatosságával instalván némely köles földes emberek, deliberaltatik, hogy most az egyszer, mivel nagy erővel *törték fel*, vessék be (uo. IX.7). [Vö. fölront.]

FÖLÜL, **fél**:- consideo, sedeo superius; aufsitzen NySz. (1. jel.). **1667**: Az első, *felül* felől való lába [a lónak] esüken fejér (DebrLt., I. Nyr. XXII.518). **1668**: Hegedűs Boldizsár bajomi találta meg... egy fejér szürke kanca fias lovát, *felül* felől kereszt bélyög, az négy végén szíparing vagyon (DebrLt., I. Nyr. uo. 519). **1670**: Szeplos herélt ló, kaptatemes *felül* felől való lába (uo.).

FÖLÜL, **fellyél**, **fellyel**, **fölöl**, **félyül**: superne; oben, obenan NySz. (1b. jel.). **1589**: Az vitézlő Lázár Farkas urunk azon *fellyel* megírt szenttamási esikszéki (SzékelyOkl. V.144). **1598**: Ezt kívánna az *felyel* megírt Nagy István Lázár Farkas uramtól (uo. 162). **1599**: Az *felyel* megírt Veres György (uo. 163). [Vö. MTsz.] [Vö. fölülcsapó-malom.]

FÖLÜLCSAPÓ-MALOM, **fölöl**, **félyül**,-**molon**: molendinum desuper volvens NySz.; [ober-schlächtige mühle]. **1359**: Quatuor molendinis per manus artificis aqua desuper opprimente currentibus *felyul*chapomolon dictis (Múz. Kapy). **1553**: Egh *felyul* chapo malom (OL. Nád. 48). **1570**: Molendinum parum *felyul* chapo [t. i. malom] (OL. UC. 11/22). **1638**: *Felöl cziapo malom* (uo. 3/24).

FÖLÜLÉS, **fél**:- das aufsitzen BM. **1630—48**: Hogy én alám csendes lovat vehessen, olyat mindazáltal, kinek lovassága is meg legyen valóban; itt pedig az csendességet én az *felülésről* érttem inkább, hogy az *felülést* várná csendesen s engedelmesen (GazdtörtSzemle I.288). [Vö. NySz. más jel.]

FÖLÜT, **fél**:- [affigo, erigo, statuo; aufschlagen, aufrichten]. **1544**: Harom marok vasat *ütöttek fel* (OL. Nád. 40). **1700**: Az inspector adjunetusi hegyemesterek megjárván a szőlőt, keresztkarót *üssenek fel*, a hol ilyen hiba találtatik (GazdtörtSzemle I.79). [Vö. NySz. más jel.]

FÖLÜTÉS, **fél**:- [das aufschlagen]. **1635**: Egy pár széles sarkantyú *fölütéssel* együtt 30 d. (GazdtörtSzemle VIII.475). **1669**: Uj patkó *felütése* kovácspatkója 9 denár (uo. I.91). Egy bokor sarkantyú *felütésül* patkolásával együtt 30 denár (uo. 92).

FÖLVÁG, fël-: a) concido, incido; aufschneiden; b) perfringo; durchbrechen NySz. 1629: Az mester szőlő is elpusztult az régi idő miatt. Az két toronyaiak kétfelé mérjék és mindenik falu az övét *felvágassa* és megcsinálja (CanonVisit. 158). 1700: Ha valaki rosszszul kapál, jól *fel* nem *vágván* a tő alól a füvet, sőt annyiával inkább a ki a füvet csak vakarja mint most szokták, ad florenos 2 rhenenses büntettség az vinczellér (GazdtörtSzemle I.81—82).

FÖLVAKOL, fël-: [trullisso; berappen, mörteln]. 1712 k.: Mindeneknek előtte az belső kertnek városutja felől való kapuja mellett téglából, sárral az minémő házat maga fog kívánni, olyant kellett néki hova hamarabb takarosan felállítani, s mésszel *felvakoltatni* (GazdtörtSzemle VII.417).

FÖLVALL, fël-: [profiteor, defero censum; declarieren, anmelden, anzeigen]. 1643: A ki eladja [szölejét] annak megmondja a hegymester: Jó atyámfia tizenöt nap alatt *valld föl* a szőlőt, mert ha *föl* nem *valld*, a földesuraknak 4 for. maradsz és a 4 for. megveszik rajtad (GazdtörtSzemle VI.468—469). Valaki szőlő-örökséget elad és vallást tészzen az hegység előtt és az valláskor megmondják a hegymesterek, hogy az szőlőörökség pénzre költ, és így *felvallják*, azki itt közel való, tizenötöd nap ellene mondhat (uo. 470). 1653: Valaki szőlő örökséget veszen, ezek [a helység bírái] előtt *vallja föl* Diason a Diasit, Vonyáreson a vonyaresi határban való szőlőket (uo. I.31). [Vö. NySz. más jel. Az ottani 1. jel. adata tulajdonképen azonos értelmű e cikk példáival.]

FÖLVÁLLAL, fël-: suscipio; übernehmen NySz. 1603: Vallamellyik szőlőnek a mint *felvállalták* a mellyiket a Predikator kívánta minden mivét megmivelték egy esztendőben (CanonVisit. 151). 1634: Noha azt mondja az Incattus, hogy az két font arany fonál elveszett, . . . de mivelhogy az gondját *felvállalta*, és sem az látó, sem hatalmas el nem vőtte tőle, ide fizesse meg az Incattus az Actornak az 40 tallért (DebrJk., 1. NyK. XXVI. 341, «látó» a).

FÖLVALLÁS, fël-: [professio censualis; declaration]. 1643: A *felvallásnak* Sz. Györgyön a hegymesterek előtt kellett meglenni magok házánál (GazdtörtSzemle VI.469). [Vö. *fölvall.*]

FÖLVER, fël-: 1) affigo; anheften NySz. (1. jel.) 1556: Lignes *fel werew* garacz [garach?] vocati (OL. UC. 99/27, «érczmosás, Nagybánya» Szam. jegyz.). || 2) [licitor; den preis steigern]. 1700: A vinczellér is nyaratszaka örökké sarczoltattya az urat *fellyebb fellyebb veri* a szakvánt (GazdtörtSzemle I.78). [Vö. NySz. szólások.] || 3) diripio, compilo; berauben NySz. (3. jel.): [effringo, refringo; aufbrechen, erbrechen]. 1728: Szóval esküdtették, de adtak írást nekie, de mikor Szegedet megvették, a várbau *felverték* a ládáját, akkor veszett el (Reizner: SzegedTört. IV.407).

FÖLVÉSZ, fël-: 1) tollo, assumo, sumo; aufheben, aufnehmen, annehmen NySz. (1. jel.): [suscipio; übernehmen]. 1564: Hogy [a szegények] lassan lassan tendillyenek földöket mieketismég *felvegyék*, házokat épícsék és két esztendő mulva ismét adózó és szolgáló jobbaggyá legyenek (GazdtörtSzemle I.70). 1596: Nilas embernek kith hinak az ki az nilat *fel veszi* tartozik $\frac{1}{2}$ kóból zabbal (OL. UC. 12/28). 1597: Az munka nagy, de mindazáltal tisztességes és következendő dolgaidek előmenetelire igen hasznos leszzen, ha Kegyelmed *felveszi* ezt a munkát, az pataki collegaságot (MA.NLI. 102). 1610: Féltik talám sok kővezekokat, . . . s ez az oka, hogy ily értelmében legyenek Kegyelmed felől, hogy Kegyelmed a scholában való tanéttást nem *vehetti* már *föl*, hanem az typographiát inkább

exerceálná Kegyelmed (uo. 347—348). 1613/1696: Az úr Isten mikor a két karácson napját elhozza, és az új bíró tanácsával helyben állapodik, minden mésszáros akkor álljon elő, és akkor *vegye fel* az mésszárosságot, mert ha így nem cselekszik, azon esztendőben elmarad az mestersége mellől ezen helyben (GazdtörtSzemle III.412—413). 1700: Mivel többire az ember napi számmal miveltet és a szakványosok is azzal, akár nyitáskor, kapáláskor és egyébkor az napi számot hamisan *veszik fel* (uo. I.78). || 2) [accipio; etwas auf sich nehmen]. 1769: Köszöntésennek minden részét *fel vette*, u. m.: 1. Tisztességtételére való kimenetelemet megköszönte [stb.] (CanonVisit. 200). || 3) [inundo; überschwemmen]. 1769: Dein quesivt: Nem *veszi-e fel* a viz ezt a Templomot? Respondi: Nem *veszi*, parton vagyon (CanonVisit. 200).

FÖLVETŐ, fëlveté: [pyxidis genus: eine art böller, mörser]. 1494: Pro pixide *Felvethe* vocata (Engel: GeschUngrReichs I.65).

FÖLVISZ, fël-: sursum fero; hinaufbringen NySz. (1. jel.) 1799: Ezen ekklézsia exercitiumának idejét *felvihetjük* bizonyosan 1568-dik esztendőre, amint az ekklézsia matriculái bizonyítják (CanonVisit. 211).

FÖLVONÁS, fël-: elevatio, subductio; das aufheben, aufziehung NySz.; [abziehen (des weines)]. 1588: Bor wonoknak fizetett bora *felvonusaert* (OL. Nád. 41).

FÖLVONÓ-KAPU, fël-, -vonyó-: porta arrectaria; fallthor NySz. 1597: Az *feol vonio kapun* keth feleől vass sorok [igy] es vass karikak (OL. UC. 101/3). 1638: Emeleziös *fel vono kapu* (uo. 2/34). *Felvono kapuhoz* valo fordito vas (uo.).

FÖLVONÓ-LÁNC, fëlvonó-: [catena ad portam arrectariam]; aufzugkette BM. 1597: *Fel vonio Lancz* [a felvonó kapuhoz] 1 (OL. UC. 101/3).

FÖLVONÓS, vö. kapufölvonós-lánc.

FÖLVONTAT: [sursum trahi jubeo; hinaufziehen lassen]. 1635: A padimentomot kövel rakva avagy téglával avagy öntéssel legyen per 60 d. Ha pedig az öntéshez való materiát kívántatnék igen magasra *fölvontatnia* tehát mivelhogy az apró miveser több kell drágábbért csináljuk (GazdtörtSzemle VIII. 478).

FÖLZUGORÍT, fëlzugarót: [sursum contrahi facio; aufwärts schrumpfen lassen]. 1728: Mindjárt másod vagy harmad napra az fatens akkoron [a kiadásban: «gyakori»] gyermekágyban fekvő felesége lábát *fel zugarótotta* [a kiadásban: «felzugarította»] és megvesztette (Reizner: SzegedTört. IV.373, Kovács J. közlése szerint).

FÖNTÖRÖG, 1. fentörög.

FÖRDŐ, -S, 1. fürdő, -s.

FÖRÖDŐ, 1. fürdő.

1. FÖST, 1. füst.

2. FÖST, 1. füst.

FÖSTEL, 1. megfüstöl.

FÖSTÉS, 1. füstös.

1. FÖTT, vö. sóba-főtt.

2. FÖTT, 1. keménce-fűtő.

FÖVÉNY, fëvény? föény? föiny?: arena; sand NySz. (1. jel.). 1211: Transit inde ad *fuen-*

tuhout [igy?] tendendo ad stagnum Voios ubi fuit pons Cebeth (Pannh. Tih. 1/5). **1240** k.: Est conterminalis villis scilicet Ohzynfolua Ylmar Radi due Sag *fuyen* [a. m. fővény?] Gyrolt Liquinosian Roman (Pannh. 61/8). **1291**: Transiendó Danubium ad Jnsulam Juanchygethe vocatam ibi sunt due mete de inde procedit ad Geresfuen inde uero uadit ad Danubium Regis de inde uadit ad Fasfuen (Múz. Wégh János). **1293**: Cum Insula que uulgariter *Fuenzygueth* nuncupatur (Múz. Ertl). **1340/1389**: Transit ad medium danubii ad quendam zaton wlgariter veytheh *fuyenye* nominatum (OL. D. 3331, l. AnjouOkm. IV.47). **1354/1360**: Quadam Insula Heghazasfuen vocata (OL. D. 4908). **1357**: Eundo vsque ad fluuium Sytua ad portum *Fuenrew* (Múz.). **1360**: Dnas possessiones vnam Dws vocatam inter Albam Regalem et villam *Fuen* et aliam Arus nominatam in Comitatu Symigiensi (Körmend V/7, nr. 124). **1363**: Duo [jugera] in loco *Fuenwerem* (Múz.). **1436**: De dicta possessione *Fewen* (Körmend III.4, Batthyán 36). [Szárm.: 1430: Ad aquam *Fewenyed* vocatam (Pannh. 11/B). Vö. régi ejtéséről Ásbóth, Nyr. XXIX.161.]

FÖVÉNYÉS, fővényés? főényés? főinyés?
fővényés: arenarius, arenosus; sandig NySz. **1055**: Ex qua ad fekeete kumuc hinc enim ad *fuegnes* humuc (Pannh. Tih. 1/1). **1193**: In *fuenes* ad VI. [aratra] (OL. D. 27). Hec igitur sunt nomina prediorum Areinnes. Ker. *fuinnes* [a. m. fővényés?] (uo.). **1223**: Inde ad *Fuenes* et ibi extra nemus habet metas (Pannh. 1/Z). **1321/1328**: A parte uero occidentali fluuiio *Fuenies* (HazaiOkm. IV.130). **1328**: Peruenit ad *fuenesuth* vocatam saliendo ipsam viam (OL. D. 2487). **1393/1446**: Possessionum *Fewcnycs* Gewrhe (uo. 7914). **1400**: Cuiusdam Jnsule *Fewenyas* diete (Pannh. 1/1). **1412**: In quodam wado *fewenyasrew* vocato (OL. D. 9994). **1422**: Quendam terram arabilem *Fewenyas* vocatam (Lelesz Met. Ung 34). **1430**: Vltra quendam aquam *Fewenyasrew* nominatam (uo. Szaboies 27). **1461**: Ad locum *Fewenyasrew* nuncupatum (OL. D. 28852). [Vö. régi ejtéséről Ásbóth, Nyr. XXIX.161.]

FŐZ, fész?: coquo, lixo, elixo; kochen NySz. (1. jel). **1546**: Rakot öregh talra *fözny* (OL. Nád. 40). [Vö. kiföz.]

FŐZÉS, vö. pálinka-, só-főzés.

FŐZET: [quantum semel decoquitur; sud]. **1544**: Attam harom *fözet* kapoztaert (OL. Nád. 40). **1636**: Ser minden *fözelből* 50 iteze (GazdtörtSzemle I.273). [Vö. NySz. más jel.]

FŐZŐ, fésző?: coctor; koch NySz. (1. jel). **1436**: Stephanus *Fezew* [a. m. főző?] (OL. D. 12859). **1468**: Stephanus *Fewzew* (Múz. Kállay). **1469**: Ladislaus *Fezew* (OL. D. 32365). **1470**: Michaela *Fewzew* (Körmend, Heim 546). **1487**: Osualdo *Fewzew* (OL. D. 19285). **1509**: Dominico *Fewzew* (Lelesz Acta 117/18). [Vö. égetéttbor-, pálinka-főző, salétromfőző-ház, só-, sör-főző.]

főző-huta: [officina salaria; sudhütte]. **1643**: Az földes söt deportáltatják az *főző hutához* (GazdtörtSzemle VI.119).

FRANCAS, l. francos.

FRANCIA-HÁM: [helcium Gallicum; französische pferdegeschirr]. **1735**: Egész négy lóra való *francia hám* jól elkészített 38 frt. (GazdtörtSzemle III.344).

FRANCLI: [fimbriae; franse]. **1568**: Wörös barsony szoknya *franzlywal* chenalt peremeo (OL. Nád. 48). **1614**: 76 lat öreg és kicsiny selyem *franz-*

liért: látjáért [igy? olv. latjáért v. lóttjáért] adtam 60 d. (Radvánszky: Családélet II.203).

FRANCOS, francas, francus: gallico morbo infectus; syphilitisch, mit venerischer krankheit angesteckt NySz. («franeus» a.) **1440**: Johannis *Franczas* (Múz. Görgey). **1481**: Stephanus *Franczas* (OL. D. 18459). **1484**: Philippus *Franczws* (Veszpr. 6, Garabone). [Vö. francúzós.]

FRANCUROS? l. francúzós.

FRANCUS, l. francos.

FRANCUSKA?: **1731**: Tagadja, hogy *francuskának* [Kovács J. közlése szerint így, a kiadásban: francúzúnak] vagy vesztésnek mondotta volna lenni, hanem hol leves rühnek, vagy *francúzúnak* mondotta lenni (Reizner: SzegedTört. IV.492).

FRANCÚZ: **1)** [Francicus; französisch]. **1525**: Anthea *Francica* vulgo *Franczws* karpyth (KPéNZ-ügymLt. Hungarica). **2)** [morbus Galliens, syphilis; venerische krankheit]. **1731**: Tagadja, hogy *francuskának* [Kovács J. közlése szerint így, a kiadásban: francúzúnak] vagy vesztésnek mondotta volna lenni, hanem hol leves rühnek, vagy *francúzúnak* mondotta lenni (Reizner: SzegedTört. IV.492). [Vö. Steuer János, Nyr. XVIII.226.]

FRANCÚZOS, francuros?: Gallico morbo infectus; syphilitisch. **1731**: Mondgya, hogy Paraszt Mihály leánya Anna *francuzos* [a kiadásban: *franczuros*] lévén ő igazétotta [a kiadásban: igazított] Rácz Katához orvosoltatni (Reizner: SzegedTört. IV.474, Kovács János közlése szerint). [A *francuros* alakra nézve vö. *francur*, *francuros* Ballagi: A magyar nyelv teljes szótára I.432. és l. Steuer János, Nyr. XVIII.227.] [Vö. francos.]

FRANG: «mező- v. szállóhegy-bírság» MTsz. **1477**: Philippum *Frangh* [a. m. frang v. Fránk?] (KárolyiOkl. II.465). **1653**: Ha valaki eleiben állván nem engedné ilyen kárul behajtani [a szőlőben járt marhát], hatalmas elvenné előle, ennek *frangia* husz forint, két része az hegynek urájé, harmad része az bíráké és a behajtójé (GazdtörtSzemle I.32).

FRÁNK: Franciscus PPB. **1419**: *Frankwagasa*, hn. (ZichyOkm. VI.539). **1477**: Philippum *Frangh* [a. m. Fránk v. frang?] (KárolyiOkl. II.465). **1481**: Zlauowazlobochyna Philipzabathsaga *Frankzabathsaga* Fogoshele Petherzabathsaga (OL. D. 18482). [Vö. Ferenc.]

FRINGIA-SZABLYA: [eximius ensis; vorzüglicher säbel]. **1592**: Egy *fringia zablya* (OL. Nád. 48).

FRISS, fris?: a) lautus, eximius, egregius, politus; sauber, zierlich, herrlich; b) alacer, agilis; munter, hurtig; c) recens, novus; frisch NySz. **1470**: Benedicto *Fyrys* [a. m. friss v. l. fris?] (Körmend Heim 546). **1494**: *Fríspalatha* (Engel: GeschUngR Reichs I.95). [«Friss palotán»-ról vö. Kr.] **1504**: Barnaba *Fyrys* (OL. D. 21269). **1514**: Domus regia *frispalotha* vocata (uo. 22637).

1. FŰ: fulica, anas silvestris, laeustris anaticula; wilde ente, wasserhuhn NySz. **1538**: Quinque aues uulgo *fic* dictas (OL. Nád. 49).

2. FŰ: flo; blasen [stb.] NySz. [Vö. fölfű, orrfűvő-keszkenő, fűvő.]

FUADAR, l. fuador.

FUADÉR, 1. fuador.

FUADOR, *fuadar*, *fuadër*: [vehes; fuder]. 1506: Precia asserum tres *fuador* wekon et Themerdek (OL. D. 37005). 1588: Vöttek egy *fuadar* dezkat (OL. Nád. 41). 1597: Egj *fuader* deszkatul (OL. UC. 101/3). [Vö. erdélyi szász *fuader*, Quell-Kronstadt II. és III. köt. szójegyzékében.]

FUALLÓ P. 1. fuvalló.

FÚÁSZ: [wildentenfänger, wildentenhändler]. 1584: *Fuaz* Máthas (OL. UC. 56/33). [Vö. 1. *fú* NySz.: *fú* MTsz.]

FUKAR: publicanus, dardanarius; wucherer, aukäufer NySz. (1. jel.). 1522: Ceteris *fukaris* in urbe agentibus (OL. D. 25313). 1526: Lenauimus mutuo a Magnifice Raymundo Anthonio et Hieronimo *Fukar* Quinquaginta Milia florenorum (uo. 37165). Nos ab eisdem *Fukaris* [stb.] (uo.). Ipsas fodinas *Fekaris* et Thwzronibus in arendam locaremus (Múz. Mednyánszky). [Vö. Réthei Prikkel, Nyr. XXVI.204.]

FUKAR-SZEKÉR P: 1566: *Fukar zekerhez* walo lanczos zegh (OL. Nád. 49). *Fukar zeker* derekak *Fukar zekerhez* walo kerek (uo.).

FÚL, 1. fúr.

FULK P: [aculeus, spiculum, aculeus apis; stachel, bienenstachel?]. 1348/1379: Michaelis dicti Mehfulca [igy! a. m. fulánkja?] (OL.D. 37078). [Vö. *fulyk* MTsz. ?]

FULLAJTÁR, *fallajtár*? *fëllajtár*: praecurrens, satelles; vorreiter NySz. 1508: *Fellaytharnak* ocreas emi (OL. D. 32632). 1521: Dedi Paulo *fallaytar* [igy] (uo. 37179). 1522: Aurigis trium curram meorum cum suis *felaythar* (uo. 26275). 1525: Matheo *Felaythar* (uo. 26336). 1538: Johannes *fellaytar* (OL. Nád. 42). 1552: Vnucum suo *fellaytar* (uo. 49). 1602: *Fellajtár* Miklós (SzékelyOkl. V.234).

FUMOLY?: 1483: Panes *fimoly* dictos (OL. D. 18808). 1493: Quatuor panes *fimoly* (uo. 36997). 1519: Quatuor capones et *fimol* XII (uo. 37007). 1567: Panes *fimol* dictos (OL. UC. 27/59). 1569: Panes *fimol* sex (uo. 11/30). Quatuor panes *fimoly* dicti (uo. 55/55).

FUNDÁLÓ-MESTÉR: architectus NySz.; [baumeister, architect]. 1588: Az *fundalo mesternek* (OL. Nád. 41).

FUNT, 1. 1. font.**FÚÓ**, 1. fúvó.

FÚR, *fúl*: foro, terebro; bohren, durchlöchern NySz. 1468: Blasio Kasfero (OL. D. 16636). 1470: Benedictus *Fielo* [a. m. fúró?] (Lelesz Bers, XIV.2). 1474: Laurencio *Fielo* (Lelesz Acta 84/8). 1602: Kis *Fuló* György (SzékelyOkl. V.287).

FÚRÁS?: terebratio; das bohren, bohrung NySz. 1478: Johannem *Fweras* [a. m. fúrás?] (Körmend, Heime 590).

FURCSA: versutus; listig, verschmitzt, verschlagen NySz. 1424: Petrus *Furcha* (Pannh. 17/Mm).

FURKÓ: sparium, viriculum, clava; sparr, eine gattung spiess, knüttel NySz. (1. jel.). 1495 k.: Georgius *Furkho* (OL. D. 26082). 1514: Cum cambuca wigo *furko* vocata (uo. 25300). 1525: Barnabam *Fierko* (Veszpr. 10, Papkeszi). 1564: Telorum ignitorum

furko nominatorum (OL. L. III.16. 17). 1588: Twzes *furko* labda Horgas labda Kalach labda (OL. UC. 76/17).

FURKÓS: nodosus; knüttel- NySz. (2. jel.). 1709: Fekete herélt ló, az orra fel vagy on hasítva, a füle is, a lábái *furkósak* (DebrLt., I. Nyr. XXII.519).

FURMÁN-SZEKÉR: currus sarcinarius; lastwagen NySz. 1635: Egy új kereket *furman szekérhez* per 65 d. (GazdtörtSzemle VIII.476). [Vö. *furmány* NySz.] [Vö. *furmányos-szekér*.]

FURMÁNYOS-SZEKÉR: [currus sarcinarius; lastwagen]. 1635: Egy új marhás szekeret 8 f. Egy *furmányos szekeret* 8 f. (GazdtörtSzemle VIII.475). 1669: Egy *furmányos szekérhez* való hátulsó kerékért 75 denár (uo. I.92). Egy *furmányos szekérre* való kas (uo.). [Vö. *furmányos* MTsz.] [Vö. *furmán-szekér*.]

FÚRÓ, *fúró*: terebra, terebrum; bohrer NySz. 1272: Inde uadit ad *furuzeg* [igy] (OL. D. 792). Inde vadit ad *furozeg* (uo. egy másik okl.-ben). 1498: Demetrio *Furw* (Múz. Kállay). 1521: Terebri wigo *fiero* (OL. D. 37179). 1566: *Fiero* harom Keth zalw Keth wesew (OL. Nád. 49). [Vö. csap-, dörékszeg-, ekenád-, fenék-, hordóakna-, hordódonga-, kalán-, kerékszeg-, pattantyúmérték-, tekerő-fúró.]

FÚRÚ, 1. fúró.**FURULLYA**, 1. furulya-csináló.

FURULYA-CSINÁLÓ, *furulya*:- [tibiaurum fabricator; flötenmacher]. 1714: *Furulya csináló* (Debr-Lt., Zoltai Lajos közlése). [Vö. *furulyás*.]

FURULYÁS: [~]. 1714: *Furulyás* [foglalkozás-név] (GazdtörtSzemle IX.22).

FURVANT: [?]. 1556: Lapidis *furwanth* [«Nagybányán, kohóban» Szam. jegyz.] vocati (OL. UC. 99/27)

FUT: a) fugio, curro; laufen, fliehen; b) studeo, colo, sequor; sich befeissigen, streben, erstreben, befolgen NySz. (1. és 5. jel.). 1608: Csatári Gergel uram Óvár-ra ment, itt nálunk predicala két esztendeig. Az korporisták addig *futák* az urat, kiveszték közölünk (MÁ.NLI. 283). [Vö. *körülfut*.]

FUTA: xylum; barchent, barchet, baumwollenes zeug, welches auf der einen seite gekrenzet zu sein scheint NySz. 1224: Lechud cum duabus filiabus *Futa* [a. m. futa?] uidelicet et Neeche (Veszpr. 14, Supuna). 1516: Egh paplan keek *futabol* chenalth (OL. D. 26367). 1533: Paplan Tyzewth weres kamuka et circumeira habens *futham* (OL. Nád. 49). 1539: Vnus cingulus hwzarionius wigo *futha* dicta (OL. UC. 75/30). 1542: Lobogo kerezt ex tureica *futha* (OL. Nád. 40). 1547: Eg arañas *futat* (uo. 48). 1561: Egi parna he *futha* (OL. L. III.16. 17).

FUTAMIK: fugito, procuro; laufen, sehr fliehen NySz. 1394: Quidam Jobagiones Michael Chaptas et Fabianus dictus Cheptul *futamuth* (ZichyOkl. IV.554). Predictus fabianus Cheptiur [olv. cheptiul] *futamuth* (uo.). 1476: Petri *Futhamoth* (OL. D. 17822). Egidii *Futhamoth* (Lelesz Prot. Parv. 82a.). 1522: Fabianus *Futamoth* (OL. D. 37328).

FUTAMODIK: fugito, procuro; vorauslaufen, sehr fliehen [stb.] NySz. 1629: Széchényi István felől gonoszhir *futamodott* volt, mintha nem jámbor személytel ment volna el, melyért budósóban [olv. bú-

dosóban] is volt még miatta (CanonVisit. 158). [Vö. NySz. szólások.] [Vö. visszafutamodik.]

1. FUTÁS? : fuga, cursus; flucht, das laufen NySz. (1. jel.). **1247** : Nomina quidem libertinorum sunt hec ... Sudan Boch Alnuc *Futas* [a. m. futás ?] Bugul (Veszpr. 6, Gyulakeszi, vö. HazaiOkm. V.21). **1468** : Lucas *Futas* (Múz. Kállay). **1498** : Johanne *Fwthas* (uo.).

2. FUTÁS? : xylum habens; barchent habend?]. [L. 1. *futás* adatait.] [Vö. *futa*.]

FUTÓ : currens, cursor, fugitor; lauffer, flüchtiger NySz. **1439** : Johanne *Fwtho* (OL. D. 28978). **1460** k. : *Futo* Gergel (uo. 36312). **1478** : Johannes *Fwtho* (uo. 18145). **1488** : Benedictus *Fwtho* (Pannh. 17/Aa). **1489** : Thome *Fwtho* (Lelesz Prot. II.40a). **1520** : Vrbano *Fwtho* (Múz. Forgách). **1523** : Benedicto *Fwtho* (Pannh. 42/G). Georgio *Fwtho* (Múz. Ibrányi).

FUTÓS? : [fugax; lauffüstig, schnellfüssig]. **1497** : Johanne *Fwthos* [a. m. futós ?] (Lelesz Acta 105/4).

FUTOTT : profugus; entflohen, flüchtig NySz. **1564** : Nem csak ő magok, hanem mind szabadosok mind plebánások jobbágyi, mind *futott* nemes népek, kik itt az városban házat tartnak, kötelesek legyenek ezféle ... munka terhére (GazdtörtSzemle I.68). **1597** : Nyreő Myhal *futhoth* ember (OL. UC. 12/42).

FUTTATÓ-FÉK : [leitseil ?]. **1548** : Eg *futtato* *fék* Neg szekeres *fék* ag Itato *fék* (OL. Nád. 48).

FUVÁKOL : [identidem flo; öfter blasen]. **1759** : Szenet vitt a fazékbá, azt a nagy szélbe ott *fuvákolla* (DebrJk.). [Vö. MTsz.]

FUVALLO, **fualló?** : [esseisen ?]. **1594** : *Fuallo* vagion egi (OL. UC. 78/7).

FÚVÓ, **fúó** : follis; blasbalg NySz. (2. jel.). **1494** : Incus; *Fwo* ad eadem (OL. D. 26076). **1594** : Ket bokor *fwo* regálhoz walo (OL. UC. 78/7). **1597** : Foltozot *Fuo* 1 Likazto vass 3 [kovács-szerszámok] (uo. 101/3).

FÜ *fí*, *fiv* : 1) herba, gramen, olus; kraut, gras, gartenkraut NySz. (1. jel.). **1336** : Matheum dictum *Fw* [olv. *fiv*, *fü* v. *fú* ?] (ZalaOkl. I.316). **1349** : Terram Popzenafywe uocatam (Körmend Acta V/6, Misseell. Hung. 1). **1393/1446** : Quoddam alueolum wiscio *fyer* [olv. *fi* = *fü* ?] vocatum (OL. D. 7914). **1420** : Piscinarum *Fywecharthos* [a. m. *fü* ?] Wrachthaua vocatarum (Lelesz Acta 40/86). **1451** : Pratum Papzenafewe vocatum (OL. D. 36403). **1478** : Blasius *Fw* (uo. 18145). **1581** : Sz. János nap után ha kaszálo *fü* lészen rajta [a paragon], meglátatik [stb.] (SzékelyOkl. V.126). || **2** [a régi magyar földközösség egyik műszava]. **1248** k. : Terram regine de communi assensu restaurarent ita quod de quadraginta funiculis quod uulgo *fiu* uocatur sex darent populis regine (Pannh. 33/Z, I. Wenzel VII.278). **1297** : Comperimus ipsam particulam terre intra Dorog esse mixtum quod uulgariter *fyu* dicitur (OL. D. 1467, I. Wenzel X.277). **1297/1459** : In eisdem litteris comperimus ipsam particulam terre in terra Dorog esse mixtum quod uulgariter *Fyu* dicitur (MonStrig. II.403). **1338** : In possessione *Fyuteluk* [a. m. *fü* ?] (Múz.). [Vö. 1396: Demptis quibusdam terris arabilibus mixtum et herbaliter in predicta terra (Veszpr. 107, Füred 6). Lásd Tagányi, GazdtörtSzemle I.223. s. köv. II. Vö. «*fiu*» NySz. I.858; Nyr. XXIV.181 és alább: «*fü*-kötél» «*füvön*-osztás». Vö. még: «Funiculus: sorte addicta pars agri communis, gr. *κρίπος*; fűkötél, nyíl (az osztáskor kapott szétosztórtan fekvő föld)» Bartal. || **3** -jährgig NySz. **1419** : Georgio dicto Harmadfywe (ZichyOkm. VI.561). **1549** : Negyedfy harmadfy es thawaly izók

(OL. Nád. 41). **1584** : Öregh kaczola. Ötödfy wehem. Ötödfy kancza (OL. UC. 56/33). **1587** : Harmadfy tulyok eg Harmadfyre kelendő izö tyno (uo. 12/42). **1597** : Harmad *fiu* [fyg!] menendeo wšzeco tino (uo. 101/3). [A *fiu* alakra nézve I. Simonyi: Túz. M. Nyelvtan 329.] [Vö. csörgő-, kannamosó-, kötő-, kötöző-, ökörfarkú-, séprű-, szég-, széna-, tálmósó-, tisztés-fü.]

fü-bér : census paseni Kr.; weidegeld, weidelohn BM. **1588** : Az thamasy *fü* *ber* teszen tiz forintot (OL. Nád. 41). [Vö. *fü*-pénz.]

fü-kötél, -kötél : [a régi magyar földközösség egyik műszava]. **1327** : Particularis possessio Rolandi sit diuisa cum diuisione uulgariter *fyketel* dicta (OL. D. 2477). **1328** : Eadem particularis possessio Rolandi sit diuisa cum diuisione uulgariter *fyketel* dicta (ZalaOkl. I.217). **1329** : Cursus autem metarum ideo uobis scribere non ualemus quia, tota terra nobilium de Ayka mixta habentur, et diuisa sunt, cum diuisionibus uulgariter *fyketel* nuncupatis (HazaiOkm. IV.147). **1332** : Terras suas empticias in eadem Paloznuk et alias ipsam contingentes uulgariter eum *fyu* *ketel* diuinas (Veszpr. 10, Palaznak). [Vö. *fü*, 2. jel.]

fü-pénz : [census paseni; weidegeld, weidelohn] **1492** : *Fyupenz* qui pratum warfewlde domini falcan quelibet sessio integra soluet (OL. D. 36992). [Vö. *fü*-bér.]

fü-szerszám : condimentum; gewürz NySz. **1544** : Vöttem riskasat, borsot, safrant, faheyat es egeb *fü* *szerszámot* (OL. Nád. 40).

fü-szín : herbeus NySz.; [grasgrün]. **1523** : Pwrgamalth herbacei coloris wlgó *fywezynth* (OL. D. 36999).

fü-víz : [aqua in qua decoctae herbae salutare sunt]; kräuterwasser BM. **1554** : Bechbe kwldte *fiu* *vyz* veni (OL. Nád. 49). **1638** : Külömb k. [olv. külömb] fele *fü* *vizek* palaczk No 4 (OL. UC. 2/34).

füvön-osztás, **fivön-** : [«herbalis divisio, herbalis distinctio», divisio agri per caespites; vertheilung des ackers durch ungeackerte rasenstreifen]. **1297** : Eiusdem possessionis nendicionem et empicionem ratificandam, et moris omnibus, salvo iure ecclesie nostre, in eo scilicet. quod si qui de ecclesie nostre familiis mixtum quod wlgó *Fyunczta* dicitur, agros vincas, seu aliqua iura ab antiquo possederunt usque modo, sic infuturum possideant duximus aprobandam (HazaiOkm. V.86). [Vö. «*fiun*-osztás» NySz. II.1153; *herbalis, herbaliter* Bartal. Lásd Tagányi, GazdtörtSzemle I.225.] [Vö. *fü*, 2. jel.]

FÜES? 1. **füves**.

FÜGE, **fige** : ficus; feige NySz. (1. jel.). **1544** : *Figet*. Kompostot. Hagmat (OL. Nád. 41). *Fygeth*, olay magoth (uo.).

FÜGGŐ, **figgő** : 1) pendens, pendulus, pensilis; hängend, aufgehängt Nysz. (1. jel.). **1518** : Medietatem cuiusdam nemoris *Fyggewchereye* [a. m. *függő* ?] nuncupati (OL. D. 36405). || **2** inauris, lunula, monile; ohrenzierde, halsschmuck NySz. (2. jel.). **1516** : Egh Aran *figew* raytha, kyben egh Balaz waygon (OL. D. 26367, I. Zolnai: Nyelvméleink 204). **1550** : Eg göngös feköto. Eg *fügő* (OL. Nád. 45).

függő-gyertyatartó : lychnuchus pensilis; hängeleuchter NySz. **1594** : *Függheő gjerla tarto* (OL. UC. 78/7).

függőpécsetés, -pöcsétés : [bulla instructus; ni

einer bulle versehen]. 1586: Harthyan walo heth *fjeggö pöchetes* ketes lewel (OL. Nád. 49).

FÜL? *fil*: auris; ohr NySz. (1. jel.). 1462: Keth-*fylew* [hn. a. m. kétfülű?] (OL. D. 15703). 1465: Prediorum Lyanheghaz Keth-*fylew* Arokos Haromlabw (Múz. Kállay).

fül-tű, -tő: 1516: Egy gyewngyes *fylthew* (OL. D. 26367). [Vö. NySz. más jel. és Zolnai: Nyelvemlékeink 207.]

fül-vájó: auriscapium, specillum auricularium; ohrlöffel NySz. 1581: Egi tok fesw, kiben harom fa fesw *fiel waio*k es egi rosa wyznek walo iwegh wagion (OL. L. III.16. 17).

FÜLES. *files*: 1) auritus; der grosse ohren hat NySz. (1. jel.). 1150–54: Predium *Philes* [a. m. füles?] (Pannh. 7 B). 1210: Quorum nomina hec sunt Rupa Feud *Files* Chuca Golombus Soma Bulsuu (uo. 5/F). 1216: Quorum nomina sunt hec Moys *Files* Tumpa (HazaiOkm. VI.12). 1348: Paulus dictus *Phyles* (Múz. Kállay). 1435: Ladislaus *Files* (uo.). 1470: Anthonio *Fyles* (Veszpr. 107, Karácsonfalva 4). 1476: Michael *Fyles* (Múz. Kállay). 1518: Petrus *Fyles* (Múz.). || 2) ansatus; was eine handhabe hat NySz. (2. jel.). 1597: Hozzu *fielen* hal hordo saf (OL. UC. 101/3). Hal hordanij valo *Fíles* Saff 2 (uo.). 1735: Egy téli *füles* süveget tengerinyullal prémezve, aranyprémmel és bársönynyal (GazdtörtSzemle III.348).

FÜLETLEN, *filetlen*: inauritus; ohne ohren NySz. 1364: Paulum dictum Zagurwago alio nomine *filetlen*pal (ZichyOkm. III.237). 1469: Symon *Filethlen* (OL. D. 32365).

FÜLÖP, *Filöp, Filip, Filippös? Filöp*. **Filpés**, **Filpös**: Philippus PPB. 1211: Belen Zeuleus *Filip* [igy? olv. Philip, a. m. Fülöp?] Cheuz (Pannh. Tih. 1/5?). 1240 k.: Hec sunt Nomina Jobagionum liberorum de eodem predio Vrlov *Phylippus* a. m. Fülöp? (Pannh. 61/8). 1256: *Phylip*kue, hn. (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.430). 1299: Dominicus *Filpus* comitis *Fylpus* de Geudy (MonStrig. II.475). 1319: *Nogfilpus* Kyseb-*filpus* [hn.] (OL. D. 1964, I. AnjouOkm. I.516). 1339: Vnum locum vince *Fylep*-seeley dictum infra montem Kumel nuncupatum (Veszpr. 106, Antalfa 4). 1358: Wrska Wrs Apatlaka Faud *Pylip* [olv. Filip?] Capulch Cuest (Pannh. Tih. 1/17). 1373: Villas nostras Machalaka *Philepteleke* Oduorhel et Olus vocatas in Comitatu Chanad habitas (Körmend, Heim 237). 1385: Possessionibus Veresalma *Philiphaza* Mezenthokna vocatis (Múz.). 1453: Possessionibus Magyar-*filpes* [vö. PPB.] et *Zazfilpes* (OL. D. 30826). 1481: *Philipzabathsaga* Frankzabathsaga [helynevek] (uo. 18482). 1602: *Filpes* György (SzékelyÖkl. V.289). 1603: Paulus *Phylp* (uo. 245). 1643: Cheresnyeji *Philep* (GazdtörtSzemle VI.117). [Vö. «Philippus: Filpes, Filep» PPB.]

FÜR, 1. *fürj*.

FÜRDŐ, *fërdé, fërdő, fëredő, fëredő, fërdő, fërdőd*: lavacrum, nymphaeum, balneum; bad NySz.; [ad se lavandum; zum baden gehörig, bade-]. 1256: Prima meta incipit a *feredeuzyg* iuxta pratum egrug (Pannh. 10/G). 1389: Riualum fluuiale wlo Krumhelth-*ferdeye* vocatum (OL. D. 7529). 1396: Unum locum clausure *feredeuwez*hel nuncupate (T.A. 35/41). 1418: Penes vicum wlo *Ferdeu*cha dietum (Múz.). 1444: In loco *Petesiusferdee* melleth (OL. D. 13763). 1498: Quedam feneta Barathokkwythabatha Zelesreth et *Ferdeu*th vocata (Lelesz Acta 106/44). 1544: Az kapun alloknak kik az kapun uizbe uetelő heffön

fërdöt czinaltak (OL. Nád. 40). 1588: Az wr chinaltatoth egi wy *fërdew* hew wyzet [«Trencsénteplicz» Szam. jegyz.] (OL. UC. 64/35). 1596: A *Feredő* szeg előtt vagon egy nagy rét, melyet Kovács István és Igo István birnak (CanonVisit. 139).

fürdő-hely: lavatrina; badeort NySz. 1448: Vnum in loco *Ferdeu*hel vocato prope dictum Balatinum (Veszpr. 2, Ábrahám). 1458: In loco *ferdeu*hel vocato (HazaiOkm. IV.393).

fürdő-ing, -imég: [indusium balneare]; badehemd NySz. 1564: Keth *fërdő ymegh* (OL. Nád. 49). 1581: Egi *ferdeo imegh* (OL. L. III.16. 17).

fürdő-kád: labrum, solium; badwanne NySz. 1549: Eg *ferdő kad* (OL. Nád. 40). 1587: Safolyok. *Fërdő kad* (OL. UC. 46/74). 1638: *Fërdőd kadut* (uo. 2/34).

fürdő-váltság: [balneaticum; badegeld?]. 1544: Attam az kapun alloknak huszon öt penzt *fërdő walczagert* (OL. Nád. 41). Attam öt penzt *fërdő walczagert* (uo. 42).

fürdő-vanna: [labrum, solium; badewanne]. 1548: In edibus eiusdem *fyrede vanna* (Múz. Kapy)

FÜRDŐS, *fërdés, fërdős, fëredés, fëredős, fërdős, fërdös*: balneator; bader NySz.; [balneo instructus; mit einem bade versehen]. 1434: In platea *Feredes* (Múz. Kállay). 1468: Benedictus *Fereu*deus (uo.). 1479: Vrbanum *Ferdeus* (Lelesz Acta 89/29). 1482: Benedicto *Ferdes* (OL. D. 18588). 1485: Ambrosius *Feredes* (Veszpr. 11, Merenye). 1495: Gregorio *Ferdeus* (OL. D. 20275). 1498: Thoma *Feredes* (Múz. Kállay). 1510: Lucas *Feredes* (OL. D. 22078).

fürdős-legény: [famulus balneatoris; badergeselle]. 1544: Az *fërdős lege*neknek (OL. Nád. 40).

fürdős-mestér: [balneator; bademeister]. 1544: Az *fërdős mester*nek (OL. Nád. 40).

1. **FÜRÉSZ**, *firész, firisz, fürisz?*: serra; säge NySz. 1211: Inde tendit ad *Fwiznelgi* [a. m. fürész?] (Pannh. Tih. 1/5). 1469: Stephanus *Fyrez* [a. m. fürész v. fürjész?] (OL. D. 32365). 1490: Vaszewez *Fyrez* (uo. 260/48). 1519: In facie earundem possessionum habentur scissure asserum wlo *fyryz* quator (OL. D. 37007). Vrbanus magister *fyryz*. Martinus *fyryz* mester (uo.). 1519/1523: Possessionibus *Fyrez* [a. m. fürész?] Bwkowyna nuncupatis (Körmend III/5, Revistye 87). 1538: De secundis lignis pro molendino *fírez* (OL. Nád. 46). 1545: Otto szerszamot wasarolt ket *fyrezt* harom uesöt es uono kest kettöt (uo. 42). 1548: Kapa, *fyrez* (OL. UC. 99/7). [Vö. faoltó-, félkéz-, fenék-, kétkezű-, vonó-fürész.]

fürész-malom: [machina, qua robora aliarumque arborum trunci in asseres dissecantur]; sägemühle NySz. 1560 k.: Az *firészmalomból* bizonyos jövedelem vagon (GazdtörtSzemle I.165).

fürész-mestér: [faber serrarius; sägeschmied]. 1519: Vrbanus magister *fyryz*. Martinus *fyryz mester* (OL. D. 37007). 1692: *Fürész*mesternek száz deszkától buzát metr. 2 (GazdtörtSzemle VI.180). *Fürész*mesternek, minden 100 deszka kimetszéseért buza metr. 1 (uo. 184).

fürész-pénz: [nummus pro serra solvendus; sägelohn]. 1528: Census in precium asserum *fyreez peenz* (OL. UC. 95/3).

2. **FÜRÉSZ**, 1. 1. *fürjész*.

FÜRESZÉCSKE: [serrula; kleine säge]. 1597: *Füreszczke* 1 [pintérházban] Fenek füro (OL. UC. 101/3).

FÜRISZ? 1. **fürész**.

FÜRJ, **für**, **für**: coturnix; wachtel NySz. 1364: Duabus Insulis Nezmelygeth et *Fyurzygeth* uocatis (Pannh. 2/T). 1531: Quatuor *für* emi (OL. Nád. 43). 1544: Vöttem ket *fýret* es ket foglot (uo. 41). Uöttem rigot *fúret* (uo. 49). 1548: Uöttem *fýrnek* ualo taskat kettöt (uo.). 1588: Egy faith madar, fogoly madar, hwros madar, chiaszar madar, rigo, *für*, vidra (OL. UC. 64/35). [Helyn. szárm.: 1211: In uilla *Fýred* (Pannh. Tih. 1/5). 1231: Prima meta ineipit in villa *Fýred* [«Somogy, a Kapos folyó mellett» Szam. jegyz.] (OL. D. 168). 1272: Villa *fýured* (uo. 792). 1298: Ville *Fýured* iuxta Balatinum (Pannh. Tih. 11/2). 1349: In dicta possessione Keyk et *Fýred* uocatis [igy?] (Veszpr. 107, Keek 4). 1390/1397: *Fýred*, hn. (KárolyiOkl. I.439). 1394: In possessione *Fýred* uocata in Comitatu Zalaiensi (Veszpr. 107, Füred 4). 1418: Villis *Fýred* Keek Kwesd (Veszpr. 2. Áracs).]

fürj-háló: excipula ad coturnices capiendas; wachtelgarn NySz. 1557: Vnum rete *für halo* vocatum (OL. Nád. 49).

FÜRJES? **fíres?** **fíres?**: [coturnicibus copiosus; reich an wachteln]. 1261/1411: Venit ad locum qui uolgo *fýrrestelukarra* [a. m. fürjes?] uocatur (OL. D. 521, 1. HazaiOkl. 40).

1. **FÜRJÉSZ**, **fürész**: coturnices venor; auf wachteln jagen NySz. 1546: Uram ment *fírezný* (OL. Nád. 48).

2. **FÜRJÉSZ**, **fíresz**: wachtelfänger, wachteljäger BM. 1469: Stephanus *Fýrez* [a. m. fürjész v. fürész?] (OL. D. 32365).

FÜRTÖS? **fírtös?**: villosus, comosus; zotticht, haaricht, lockig, traubenförmig NySz. 1504: Benedictus *Fýrthus* [olv. fírtös, a. m. fírtös?] (Múz. Kállay).

FÜST, **föst**: fumus; Rauch NySz. (1. jel.). 1564: Az tervín szolgáltatás dolga az szigény nép kezett régi szokás szerint legyen, úgy hogy: első meglátás *fístín* [domi, in suo domicilio; zu hause, in seiner wohnung] legyen, onnat Jakap uram [a vár praefectus] eleibe mehessen (GazdtörtSzemle I.69). [Vö. NySz. szólások és P. Thewrewk Emil, Nyr. I.41.] 1712 k.: Az kertet penig szokott *füsttel* gyakran megföstelje, hogy oda szoktassa az madarakat (GazdtörtSzemle VII.417).

füst-pénz: tributum a fumariis; kaminsteuer NySz. 1600: *Füst penzt* is adnak (OL. UC. 17/6).

FÜSTÉS, 1. **füstös**.

FÜSTÖL, **fistöl**, **föstél**: fumigo, fumifico, suffio; beräuchern, räuchern NySz. 1544: Vöttem fenőmagot *fýstölni* (OL. Nád. 41). 1567: Vöttem truceuscut aprot es oreget az hazat *fýstölhy* (uo. 49). [Vö. megfüstöl.]

FÜSTÖS, **fistös**, **fistös**, **föstös**, **füstös**: a) fumosus, fumeus, fumidus; rauchicht, rauchericht, voll rauchs; b) fumidus; rauchgelb, rauchfarbig NySz. (1. és 2. jel.). 1418: Fabiani dicti *Fýsthus* (KárolyiOkl. II.41). 1466: Franciscus *Fýwesthus* (Lelesz Beres. VIII.52). 1469: Clementem *Fýsthes* (Múz. Kállay). 1480: Dominico *Fýsthes* (OL. D. 18404). 1520: Paulo *Fýstes* (Múz. Kállay). 1548: Paulus *ferstes* (OL. RDecim. Zempl.). 1602: *Füstes* Lőrincz (SzékelyOkl. V.229).

Füstes András (uo.). 1634: Az Eczetes házban Egy *füstös* kemenceze (OL. UC. 21/3).

FÜSÜ, 1. **fésü-gyártó**.

FÜTŐ, **fitő**, **föttő**: calefactor; heizer NySz. (1. jel.). 1449: Paulum *Fewtheu* [a. m. fütő?] (OL. D. 14316). Paulum *Fewtheu* (Múz. Dancs). 1453: Stephanus *Fýtheu* (OL. D. 36407). [Vö. kemence-fütő.]

FÜVEL: pasco; weiden, füttern NySz. 1636: Egy rétecske is vagon. Az udvarbiró *füvel* lovát rajta (GazdtörtSzemle I.268).

FÜVES, **fíves**, **fües?**: graminosus, herbarius, herbidus, herbosus; voll gras oder kraut, gräsicht NySz. (1. jel.). 1268/1347: Venit ad locum qui dicitur *Fýuesuth* (MonStrig. I.553). 1299: Vnum virgultum *Fýwsberek* [igy? olv. fívös?] vlgariter nuncupatum (Wenzel V.240). 1333: Ad viam *fíues* vocatam (AnjouOkm. III.25). 1394/1446: Iuxta viam *fýweswth* vocatam (OL. D. 7914). 1409: Vsque pratum vlgw *Fwestelek* (Múz.). 1440: Vbi quandam viam *Fýweswth* vocatam reperissent (uo.). 1478: Inter vias *Fýweswth* et aliam de possessione Theeth ad possessionem Zekel (Múz. Kállay). 1485: Vsque pratum vlgw *Fwestelek* vocatum (Múz. Kisfaludy). 1489: Ad quoddam pratum *Fýwes* vocatum (Lelesz Acta 98/25). 1533: Auleum *fýwes*. Auleum herbosum (OL. Nád. 49).

füves-kert: hortus olerum; gemüsegarten NySz. 1560/1580: Vagyon több leleményem is itt, Maxán az malom az falu felvégén, az *füves kert* (SzékelyOkl. V.76).

füves-lüg: 1545: Vöttem *fíues lugot* az borheltol (OL. Nád. 42).

FÜVESEDIK: [obherbesco]; mit gras bewachsen werden BM. 1677: Igen szép terméssel vannak [a szőlők], a fekete ragya este ugyan, de türtető; a kit pünkösöd előtt kapáltattam kezd *füvesedni* (GazdtörtSzemle III.276).

FÜVÖN-OSZTÁS, 1. **fű**.

1. **FÜZ**, **fíz**: salix; weidenbaum NySz. 1224/1389: Silue que vlgw *Fýzuforku* dicitur (MonStrig. I.247). 1251/1281: Ibi est salix qui uocatur *Surknfýzv* (OL. D. 346). 1252: Ibi est salix que uocatur *Surkfíz* (uo. 369). 1280: Vadit per Siluas ad arborem *fýz* (Múz. Jankowich). 1295: Ad arborem salicis antiquam Meghe-*fýz* dictam (OL. D. 1413). 1295/1345: In loco Banfýzy dicto (Körmend III/1, Lullya 19). 1297: Eundo iuxta salices *Zýrfýz* uocatas (Múz. Justh, 1. HazaiOkl. VI.424). 1299: Intrat vnum virgultum *Fýwez* kerth vlgariter nuncupatum (Veszpr. Regn. A/3, 1. HazaiOkl. VI.450). 1299/1300: Intrat vnum virgultum *Fýwzkerth* vlgariter nuncupatum (Veszpr. 1. Arkybanazurchuk). 1307: In iunctura aquarum Nyroköl et *Fýwznelg* uocatarum (Pannh. 5/Q). 1308: Sub vna Salice que Petefvzy uocatur (OL. D. 29109). 1335: Ad cursum *Fýwzkuthatara* (Múz.). [Vö. 1244/1429: Descenderet in quemdam puteum ramos siliceos continentem (SoprOkl. II.138).] 1340: Ad arborem Salicis vlgariter *Fýwz* vocatam (Veszpr. 11, Oroszton). 1346: Cum villis *Fýwz* et Roazd (AnjouOkm. IV.641). 1351: Saliceis vlgariter *fýz* vocatis (ZichyOkm. II.472). Dumos saliceas vlgw *fýz* dictas (OL. D. 4602). 1366: Veniret ad aquam Zemerdek vocatam ad arborem *fýwz* cruce signatam (Múz.). 1407: Tria in loco *Fýzalma* (Körmend, Anyos 9). 1435: Siluam *Fýwzharazthya* nominatam (Múz. Ibrányi). Secundum vero Siluam *Fýwzharazthya* nominatam (Múz. Kállay). 1455: Siluas *Fýzthobath*

vocatas (Körmend, Unyom. 74). **1493**: Quoddam pratum Gyakorfyz vocatum (Lelesz Acta 101/31). **1504**: Piscina fyzmalath ac Silua fyzzes (OL. D. 21273). **1504/1520**: Piscina Fyzmalath ac Silua Fyzzes (Múz. Forgách). [Vö. szomorú, vörös-füz.]

füz-bokor: [salictum; weidenbusch]. **1300**: Vadit ad fyzbukur in fine cuiusdam parui rinuli (Múz. Christen).

füz-fa: salix; weide NySz. (1. jel.). **1287**: Ubi est arbor pro meta fyzfa (OL. D. 33732). **1349**: Peruenit ad arborem fyzfa (uo. 4044). **1352**: Ad duas arbores salicis que wlgó dicuntur Fyzfak (Veszpr. 3, Beresény). **1358**: Ad arborem salicis wlgó fyzfa dictam (Körmend II/1, Groffénsah 23). **1386**: Arborem silicis [így] wlgó fyzfa (OL. D. 7182).

füz-kerek, -kerék?: [salictum; weidenbusch?]. **1221**: Circa metam terre Vroy fizkerek vocatam (HazaiOkm. VI.16). [Vö. kerek.]

2. FÜZ, vö. összefüz.

FÜZED, fized, 1. füzegey.

FÜZEGY, fized, füzegey, fizigy: [?]. **1055**: Iuxta fizeg munoran kereku... Hinc ad fizeg azaa deinde ultra fizzeg ad brokinarea (Pannh. Tih. 1/1). **1093**: Decimum predium est quod uocatur Fizeg (Pannh. 2/A). **1095**: Inde ultra agros cadit ad portum Fizey (uo. 15/Oo). **1193**: Prima meta incipit ab aqua fuzege (OL. D. 27). **1211**: In uilla Fuzegy (Pannh. Tih. 1/5). **1223**: Iuxta Fizedheri uadit ad lacum qui uocatur Fized (Pannh. 1/Z). **1231**: Tendit usque ad metas Fyzeg (OL. D. 168). **1233**: Decimum predium est quod uocatur Fizeg super ripam Danubii in condensu ipsius fluminis in Danubium a quo sibi locus sumpsit suum uocabulum (Pannh. 1/Z). **1234**: Per uiam publicam ad Fyzeg (uo. 32/A). **1236**: Fizedhere, hn. (uo. 2/B). **1240** k.: In predio Fyzegtu (uo. 61/8). **1251**: Iuxta fluuium Fyzeg (MonStrig. I.385). **1266/1297**: Villam de gesnov uel apaty iuxta fyzeg (Pannh. Tih. 1/9). **1269**: Hospitibus nostris de Fyzegthu (Pannh. Hitel. 13). **1275/1281**: Quendam fluuium Fuzeg vocatum (OL. D. 1091). **1297**: Usque ad aquam Fyzgy (Múz. Justh. I. HazaiOkm. VI.424). **1329/1358**: Circa fluuium Fuzeg (OL. D. 2532). **1342**: Fluuium seu aquam Fyzegh nominatam (Veszpr. 106, Csát 3). **1368**: Quedam particula terre inter fluuium Borzwa et Fyzegh Fyzeghkuz dicta (Körmend, Heim 218). **1519**: A parte

aque Fyzegh (Múz. Kisfaludy). [Vö. Szamota, NyK. XXV.152.]

FÜZÉR, fizír: [baculum modum doliorum metiendi; visirstab]. **1597**: Egj czöbör merő fa aliter fizzer (OL. UC. 101/3). [Vö. MTsz.]

füzér-vessző: [~]. **1557**: Instrumentum ligneum siue virga mensuratoria vulgo Fyzyrwezzew (OL. L. III.16.17).

FÜZES, fizés: salicetum, salictum; ein ort, da viel weiden stehen NySz. **1297**: Cum uillis Belud Heyl Tothfolu et Fyuzes nuncupatis (Körmend III/8, Monyorókerék 1). **1325/1332**: Piscinis quarum nomina sunt hec Lapuhus Zathuna Fyuzes (OL. D. 2331). **1327**: Paruum nemus fizés dictum (uo. 2421). **1333**: Alia pisscina Humukzug Lapuhus. Zathuna, Knechkur et fyzces (ZichyOkm. I.412). **1335**: In quoddam stagnum Fizezer vocatum (SztárayOkl. 196). **1338**: In terra seu loco Zyluakuz dicto iuxta Fyuzesmege existenti (Veszpr. 4, Alsóörs). **1339**: Prope puteum Fizeskut vocatum (Veszpr. 2, Sárberény). Cadit in alueum Fyzeser uocatum (Lelesz Met. Szatmár 30). **1342**: Stephanus filius Andree de Fyzeser (SztárayOkl. I.166). **1344**: Ad vnum terminum Fyzesmegeye vocatum (Kubinyi: MTörtEml. II.140). **1356**: Rinulum Salicem fyzes Eyr uocatum (ZichyOkm. III.33). **1358/1364**: Super fluuium Wngh in loco Fyzeser vocato (OL. D. 31286). **1359**: In vno Ryuulo Fyzes-patak nominato (Lelesz Met. Szatmár 21). **1370**: Possessiones Fazakas moderno nomine Fyzes seu Lapanch vocate (Múz. Kende). **1372**: Declinando per rinulum Fyzes-patak dictum (Múz.). **1399**: Ferris arabilibus sibi in Fyzesfalwzele diuisionaliter cassis (uo.). **1493**: Veniret ad locum Fyzesmochar (Lelesz Met. Zemplén 70). **1496**: Possessionibus Gyepwysfyzes Eghazasfyzes (Körmend III/6, Körmend 7). Possessionibus Eghazasfyzes Gyepewsyzes (uo. III/6, Körmend 10). **1504**: Piscina fyzmalath ac Silua fyzzes (OL. D. 21273). **1504/1520**: Piscina Fyzmalath ac Silua Fyzzes (Múz. Forgách). Cuiusdam Silue Fyzzes nuncupate (uo.). **1528**: In Fyzeswapa vnam (OL. Kolozm. 106). **1725**: Ez mellett az felső halavány végiben egy darab horgos földet adtak volt Szabó Ferencznek füzesiért (GazdtörtSzemle III.187). [Szärm.: 1254/1324: Tendit ad occidentalem in pratum quod dicitur Fyzest (OL. D. 1589). 1454: Fyzesd, hn. (uo. 14604).]

FÜZET, 1. fizet.

FÜZŐ, vö. gyöngy-füző, konty-füzőné.

G.

GABALYIT: «összerak, összeállit, összetákol, pl. kisebb hajlékot, kunyhót» MTsz. 1755: [Az istálló-jának megcsinálására egy szál fát adtak, de nem arra fordította, hanem kerékagyat csinált belőle.] Csak a ház végébe *gabalyított* valamit (DebrJk.).

GÁBIS? GABIS? l. Gábos.

GABNA, l. gabona.

GABONA, *gabna*: frux, fruges, frumentum, seges; korn, getreide NySz. 1561: Elwegh *gabna* 22 kepe (OL. Nád. 49). 1566: Vgan ottan ros *gabona* allya (uo.). 1634: Toklacz *gabona* (OL. UC. 21/3). Vadoczos *gabona* (uo.).

gabona-ocsú, -ocsó: [excreta frumenti; after-getreide, afterkorn]. 1556: *Gabona ocho* wacion Negwen kóbóllal (OL. Nád. 49).

gabona-vetés: [seges; saat, getreidesaat]. 1700: A buza dézmáláskor valakinek dézmaadó paraszt-földben buza, vagy *gabona vetése* volt ... eleitül fogva mind azokból ő nagyságoknak kilenczed szokott jární (GazdtörtSzemle VII.404).

GABONÁS: 1) frumentarius; zum korn, zur frucht gehörig NySz.: [frumentis copiosus; reich an getreide]. 1602: *Gabonás* Gergely, *Gabonás* János (SzékelyOkl. V.280). 1603: Gregorius *Gabonás* (uo. 265). || 2) [granarium]; kornhaus BM. 1718: A kulesár minden praebendára kellő lisztnek buzát s gabonát hétszámra fogjon ki, vagy lisztet. A *gabonás* kulesa fennálljon (GazdtörtSzemle III.337).

gabonás-istálló: [stabulum frumentarium; scheune]. 1523: Vnum stabulum *Gabonas istallo* (OL. D. 35806).

GÁBOS, GABOS, Gábis? Gabis? [Gabriel?]; galbula, galgulus; grünling NySz. 1240: Hec sunt nomina Buchariorum de eodem predio *Gabus* Op Vs (Pannh. 61/8). 1437: Possessiones *Gabos* [a. m. Gábos?] Zabadsag (Múz.). 1471: In predio *Gabys*-fewlde [a. m. Gábos?] alio nomine Fabianylese vocato (Lelesz Acta 82/17). [Vö. «Gabriel: Gáb, Gábor» PPB. Vö. *gábos* MTsz. ?]

GADNÁR, l. gantár-fa, -gērēnda.

GADÓC? 1544: Liztet *gadocznak* (OL. Nád. 42) [Vö. CzF. ?]

GAJ? vö. gally-pénz.

GÁJ: [silva; wald]. 1234/1364: Iuxta quamdam multitudinem arborum que wlgariter Moys *Gaya* nuncupatur (MonStrig. I.305). 1279: Ad quasdam arbores que dicuntur *Malagaya* inde descendit ad Malapataka

(Múz. Jankowich). 1294/1334: Terras suas seu possessiones a uulgo terrestri tres viznicatus dictas scilicet *Gay* Vdruha et Dornolch vocatas (Körmend, Heim 64). 1347: Transit viam pupplicam ad silvam *gay* vocatam (MonCivZagr. I.188). 1364: Ad vnam paruam siluam wlgo *Gay* vocatam (OL. D. 281). 1378/1416: Penes Siluam *Gay* dictam (uo. 35146). [Vö. *Gaj*, hn. CzF. ?]

GAJDOS? [temulentus]; berauscht BM. [benebelt, angeheitert]. 1272/1325: Quasdam terras nostras Erdeubirind vocatam et aliam terram *Goydus* bogdan [a. m. gajdos?] uocatam ac terciam terram ducalium nuncupatam Bogdan (Múz.). 1402: Mathe dictus *Gaydos* (ZichyOkl. V.295). 1416: Johanne *Gaydos* (Lelesz Acta 36/29). Martino dicto *Gaydos* (OL. D. 10502). 1465: Symon *Gaydos* (Múz. Soós). 1475/1508: Ambrosius *Gaydos* (Múz.). 1494: Jacobum *Gaydos* (Lelesz Acta 102/19). 1598: Ladislaus *Gaydos* (OL. RDecim. Zempl.). [Vö. Kr. MTsz. ?]

GÁL: Gallus PPB. [praenomen; taufname]. 1240 k.: In eodem predio hec sunt nomina aratorum Hegun Scereda *Gal* (Pannh. 61/8). 1364: *Gaal* dictum Eyeltudo (ZichyOkl. III.245). 1453: *Galfalwa*, hn. (OL. D. 30829). [Vö. Gálos.]

GALAGINYA, l. galagonya.

GALAGONYA, *galaginya*, *galganya*: spinus, rubus caninus, spineolus, spinulus, rhamnus; schlehe, weisser stechdorn, haindorn NySz. 1327/1410: Sub arbore *Galagynya* (Kubinyi: MTörtEml. II.86). 1369: Ad quandam arborem wlgo *Galganya* [igy] vocatam (OL. D. 5762). 1471: Quasdam arbores albe spine wlgo *Galagonya* (uo. 24747). 1505: In circuito cuiusdam arboris *Galagonya* dicti [igy?] (Lelesz Acta 113/1).

galagonya-bokor: spina alba; weissdorn NySz. 1390: A quodam rubo *Galagonyabokor* vocato (Veszpr. 12, Kispécsöl). 1394: Quodam rubo *galagonyabokor* vocato (ZalaOkl. II.270).

GALAMB: columba; taube NySz. (1. jel.) 1224/1389: Ad uiam precipitem que *Golombaya* diei tur (MonStrig. I.247). 1240 k.: Nomina vduornicorum de eadem villa hec sunt Tad Chyd Chekle Malocoz *Colombu* [a. m. galamb?] (Pannh. 61/8). 1265: Deinde uertitur super *Golombuk* Berchy (OL. D. 595). 1275: Anthaleus filius *Golomb* (Veszpr. 106, Bedeg 2). 1280: *Golomb* filius Syke (Wenzel XII.316). 1298: Petri filii *Golomb* (OL. D. 1499, I. HazaiOkl. 163). 1316: Michaelen filium *Galomb* (MonStrig. II.717). 1321/1324: Possessionem *Galamb*blaza vocatam in Comitatu de Vngh (Múz. Jankowich). 1517: Ad quandam Siluam *Galamb*-zewryw vocatam (Lelesz Acta 123/11). [Szárm.: 1181: Villibaldus presbiter *Golombud* Anath botha (Veszpr.

10, Palaznak). 1240 k.: Quorum nomina sunt hec Poch Fenyes *Golombud* (Pannh. 61/8.).

galamb-fi: [pullus columbinus; junge taube]. 1544: Boryulabot. *Galamb fyat*. Tik fiat (OL. Nád. 41). Üöttem ket *galamb fyat* (uo.).

GALAMBOS, galambas?: [columbas habens, cultor columbarum; taubenbesitzer, reich an tauben, taubenfreund]. 1210: Quorum nomina hec sunt Rupa Feud Files Chuca *Golombus* Soma Bulsuu (Pannh. 5/F). 1240 k.: Hec sunt nomina vduornicorum de eodem predio Cenekz Arpad *Golombus* Feud (uo. 61/8). 1280 k.: *Golombos* iobagio (Wenzel XII 704). 1382: Petri dicti *Galambos* (Múz.). 1400: Paulo *Galambas* [igy?] (ZichyOklm. V.181). Georgium *Galambas* (uo.). Georgium *Galambos* (uo. 206). 1429: Johanne *Galambos* (Lelesz Acta 48/13). 1437: Philippus *Galambus* (OL. D. 13061). 1459: Johanne *Galambos* (Múz. Kállay). 1474: Johanne *Galambos* (Körmend, Heim 564). 1475: Mathia *Galambos* (Körmend Unyom. 112). 1476: In prato *Galambosparlaga* vocato (Lelesz Acta 76/28). In prato *Galambosparlaga* (KárolyiOkl. II.451). 1482: *Galambos*, szn. (Múz. Kállay). 1485: Anthonius *Galambos* (Veszpr. 11, Merenye). 1509: Dionisio *Galambos* (Múz. Forgách). [Vö. NySz. más jel.]

GALANÁS? GÁLANÁS? l. gálnás.

GALÁZOL, vö. elgalázol.

GALĚTA, galita, gĚleta, gilitta?: [orca; das tönnchen, döschchen (zum aufbewahren des käses) BM. («galöta» a.). 1620: Az Juhasz hazban. Vagion kamoraiaban saitt Niomo *galita* [igy] No: 8. Vagion vay keopelleö *gilitta* [igy] ketteö (OL. UC. 15/9). 1634: Egi üres *geleta* (uo. 21/3). [Vö. *galeta* MTsz.]

GALGANYA, l. galagonya.

GALIBA: perversus, ganeo; schlecht, böswillig NySz. (1. jel.). 1484: Nicolaus *Galyba* (Veszpr. 6, Garabonc).

GÁLIC-KŐ: galitzenstein NySz. 1528: De wigo *galiczkeu*. libre duo (OL. Nád. 48).

GÁLISTA? vö. kálista.

GALITA, l. galĚta.

GALLĚR? l. gallos.

GALLĚR: subligar, galera, galerus, collarium; halsband, gallerkragen NySz. 1458: Vnum collerium wigo *Galler* (Múz. Kállay). 1516: Pro *gallerio* sube (OL. D. 26176). 1533: Gemmata segmenta *Gallcer* vel Pereem in vna colligatura (OL. Nád. 49). *Galler* Gemmatum (uo.). 1539: Vnum *galler* ad camisiam (uo. 48). 1602: *GallĚr* Mihály (SzékelyOkl. V.213). *GallĚr* István (uo. 214). [Vö. ing-, vesszős-gallĚr.]

GALLĚS? l. gallos.

GALLON, galon: [limbus; tresse, borte, galone]. 1643: Négy zöld koronázatú szoknya öt rendibe zöld selyem galon rajta (Radvánszky: Családélet II.286). 1646: Egy fekete bársony virágos palást, *gallonnal* szegett, merő nyesttel bélett. Más virágos bársony fekete palást, az elci gubás bársonnyal bélett, az többi tafota *gallonnal* szegett, négy rend csipke rajta (uo. 290). Megy szín virágos bársony szoknya vállastul, hét rend prém nyolczad rend *gallon* (uo.). Viselő szoknya, veres atlasz válla, *gallonnal* perémes (uo.). 1647: Kék virágos kamoka szoknya, vállastul, arany *galonnal* prémzett. No. 1. Fejér virágos atlasz meny-

asszonyi köntes ezüst *gallon* rajta, hosszú újó No. 1 (uo. 296). [Vö. fr. *galon*]

GALLONOS: [limbo ornatus; mit tresse, borte versehen]. 1646: Király színő tafota szoknya perémes *gallonos* (Radvánszky: Családélet II.290).

GALLOS, gallĚr? gallĚs?: [linteum Gallicum, pannus Gallicus; gallische leinwand?]. 1532: Peciam sindonis *galler* [igy?] (OL. L. III.16. 17). 1544: Eg weg *gallert* (OL. Nád. 42). 1564: Keth wegh göch az egyk *gallos* az masyk thrupay (uo. 49). 1595: Egj *Gallos* Lepedeö (Radvánszky: Családélet II.79). Egy feir varrasos metellises *gallos* lepedeö (uo. 80). [Vö. 1458: Vna Stragula de panno gallicali (Múz. Kállay). Vö. NySz.]

gallos gyolcs [~]. 1545: Eg ueg *galles* [igy?] *jolczot* (OL. Nád. 40). 1595: Vekoñ *gallos golchot* (uo. 47). [Vö. NySz.]

GALLYAS: a) ramosus, frondosus; reichbelaubt; b) asper, molestus; hinderlich, schwierig NySz. (1. és 2. jel.). 1442: Thomas *Gallyas* dictus (OL. D. 13678). 1467: Thome *Galyas* [a. m. gallyas v. gályás?] (uo. 16580).

GALLY-PÉNZ? gaj-: [?]. 1758: Nemes város verbungjánál a Hajdustrázsamester a rekrutához egy márvást vont, egy persely volt keze alatt, a melybe a *gajpénzt* [a. m. gally-pénz?] kellett volna hányni, azt is megnyitotta (DebrJk.).

GÁLNA, vö. kálna-bokor.

GÁLNÁS, galanás? gálanás?: [pulmonariis copiosus; reich an lungenkräutern]. 1193: Tendit ad aliam aquam *Galanas* [igy] (OL. D. 27). 1260: Uadit ad unam uallem *Galnasuelg* (Múz.). 1271: Ad quendam vallem *Galnasuelg* nocatam (Wenzel III.271). 1363: Ad quosdam fluuios *Galnaseer* et Olsosugatag nominatos (Múz.). 1424/1498: In prato *Galnas* vocato (OL. D. 12800). [Vö. kálna-bokor.]

GÁLNÁSZ? gálnáz?: [pulmonariis colligo; lungenkräuter sammeln]. 1334: Per eandem vallem *Galnazowelgh* [olv. gálnászó v. gálnázó?] nuncupatum (OL. D. 3804).

GÁLNÁZ, l. gálnász.

GALÓCA: trutta piscinaria, trutta salmonata, alosa; lachsforelle NySz. 1371: Stagnum *Galockkatou* [igy? v. olv. *Galocha*-?] (KárolyiOkl. I.322). 1588: Ewszel es thawazzal mindenkor fel megien Wagbwł *galocza* es feyer hal bewen (OL. UC. 64/35). 1600: Majores pisces vulgo *galocza* vocatas (uo. 18/3).

GALON, l. gallon.

GÁLOS: [Gallus, praenomen, taufname]. 1312/1315: *Galustfolua*, hn. (OL. D. 33568). 1379: *Galusteleke*, hn. (Múz. Szentiványi). 1478: In possessione *Galos* haza (OL. D. 18145). 1602: *Gálos* Márton (SzékelyOkl. V.209). [Vö. CzF.] [Vö. Gál.]

GÁLYA: trimemis, quadriremis; drei und vier-ruderiertes schiff NySz. 1241/1323: Cum duabus nauibus que wlgariter *Galia* et Seycia nocantur teneantur deseruire (OL. D. 33909?). 1242: Cum duabus nauibus que uulgariter *Galya* et Sagittea vocantur (uo. 33177, l. HazaiOklm. VIII.40).

GÁLYÁS: nauta, nauticus; schiffer NySz. (2. jel.). 1467: Thome *Galyas* [a. m. gályás v. gallyas?] (OL. D. 16580).

GAMA?: 1343: In loco Lok vineam Petri filii *Gama* (Veszpr. 13, Szőlős Zala m.) [Vö. MTsz. ?]

GAMAHÓ: chalazias; kamee NySz. 1533: Lapis *Gamahó* in argento deaurato compactus (OL. Nád. 49).

GANAJ, **ganéj**: stercus, excrementum, fimus, retrimentum, lutamen; mist, koth, unflat NySz. 1544: Az *ganéit* az udnarol kiinttek (OL. Nád. 40). 1597: Az zeoleo boitas es *ganey* nekwl szwőkös (OL. UC. 101/3). [Vö. tyúk-ganaj.]

ganajhányó-villa: bidens, tridens stercorarius; ein karst, mistgabel PPB. («gané hányó villa» a.). 1587: *Ganey háho was wella* (OL. UC. 12/42).

ganaj-vágó [ligo stercorarius; düngerhaue]. 1548: Lignes sunt ut wlgó dicitur *gana* [igy] *vago* (Múz. Kapy).

GANAJOS: stercorosus; mistig, kothig NySz. 1460: Blasii *Ganajos* (Lelesz Acta 71/25). 1479: Cum terris arabilibus *Borosneganajosa* vocatis (Múz.).

GANAJÓZ, **ganéz**: stercoro; misten, düngen NySz. 1588: Az kapoztas kerthet kertelik, *ganezzak*, be wltetik (OL. UC. 64/35). 1712 k.: Az oltványokat hasonlóképen irtogassák, s tövét kapálják, s *ganajozzák*, hogy az kert tisztuljon, kövérebb füvet teremjen (GazdtörtSzemle VII.416).

GANAJOZTATÁS: [stercoratio; das düngen]. 1636: A szántóföldek *ganajoztatását* vagy egyik, vagy másik földken minden esztendőben continuálja (GazdtörtSzemle I.271). [Vö. *ganéj*zés NySz.]

GÁNCOS: vitiosus, mendosus, pravus, difficilis, scrupulosus, morosus; voller fehler, fehlerhaft NySz. 1495 k.: Benedictus *Ganchyos* (OL. D. 262/43).

GANÉJ, 1. **ganaj**.

GANÉZ, 1. **ganajoz**.

GÁNGÓ?: 1484: Gallus *Gango* (Veszpr. 6, Garabonc). [Vö. MTsz. ?]

GANGOS?: «rátartós, büszke, hetyke, negédes járású» MTsz. (1. jel.). 1493: Jacobus *Gangos* [a. m. gangos ?] (Lelesz Acta 101/4).

GANNÁR, 1. **gannár**.

GANTÁR-FA, **gannár**, **gannár**: cantherius; ganter, lagerholz NySz. 1601: Bor tarto *gannar fak* vadnak (OL. UC. 35/2). 1634: Az kamorában kot *gannár fa* (uo. 21/3).

GANTÁR-GÉRÉNDÁ, **gannár**: [∞]. 1634: *Gannár gerendak* az pinceben (OL. UC. 21/3).

GANTÁR-PÉNZ, **pínz**: 1542: Ibi habet dominus wlgó *gantharpynz* (OL. UC. 45/37). 1557: Pecunia *Gantharpenz* vocata tempore vindemie soluitur (uo. 4/48, «Tállya» Szam. jegyz.).

GANTI, 1. **genti**.

GÁNYÓ?: 1509: Petro *Ganyo* [«Bodrog megye» Szam. jegyz.; a. m. gányó ?] (Múz. Forgách). [Vö. MTsz.]

GARABANT, 1. **darabant**.

GARÁBLYA? 1. **gereblye**.

GARABONT, 1. **darabant**.

GARAC: 1556: Lignes fel werew *garacz* [garach ?] vocati (OL. UC. 99/27, «érczmosás, Nagybánya» Szam. jegyz.). [Vö. MTsz.] [Vö. *karacsa* ?]

GARÁD, **garágya**, **garággya**, **grágya**: agger, septum, septura, cinctura Kr. [clausura, piscina]; mist-zaun, zaun, erddamm BM. [verschluss, weiher]. 1277: Ad quandam clausuram Pasa *garagya* dictam (OL. D. 33854). 1322: Piscinam *Gragya* vocatam (Anjou-Okm. II.43). 1346: Vnius stagni seu piscine wlgariter *Gragia* dicti (OL. D. 3872). 1478: Possint fieri Sagine siue *Gragya* (uo. 18145). [Vö. MTsz.]

GARÁDICS, **grádics**: climax, scala, anabathrum; treppe, stiege NySz. (1. jel.). 1557: Az kömyuesnek az ky az *garadicot* rakta (OL. Nád. 49). 1597: Az *gradicz* feolöth valo heiazath (OL. UC. 101/3). 1638: Rosz *gradicz* roszt karfaival (uo. 2/34). Ezen Foliosorol ala jaro kett orsos es keö Lepczios *gradicz* keö kar keöveivel eggiüt (uo.). [Vö. *keréngő-garádics*.]

GARÁGGYA, 1. **garád**.

GARÁGYA, 1. **garád**.

GARAS: grossus, as, drachma, solidus; groschen NySz. 1487: Bartholomeus *Garas* (OL. D. 19274). 1544: Attam neg pacczot es ket *garast* (OL. Nád. 41). Hat tikfyat eg eg *garason* (uo. 42.). *Garasol* attam ket forintot (uo.). 1584: Mykron menesth haytanak, myndenektül eg eg *Garasth* fyzethnek. Ha melette wezetykön wyzy es el adny, vgan vg *Garassal* tartozyk tüle (OL. UC. 56.33). 1597: Mykor deczegeth haythnak myndeniyktewl egy egy *garast* (uo. 12/42). 1598: Johannes *Garas* (OL. RDecim. Zempl.).

garas-pézn: 1598: Minden külön kenyeres vagy Sellér egy-egy kalangya vagy köből buzával tartozik. A Predikátore az optió. Minden ágytól *garas pénz*, öt-öt pénz. Az ur majsorságából tízed (CanonVisit. 146). Ha a szőlő megépül annak utána [a falabeliek a predikátornak] borral nem tartoznak. Az öt pénz, a *garas pénz* se lenne, ha a Vámosiak a szőlőtt megmivelnék érette (uo.).

GARAT: catillus, infundibulum, excussorium; trichter, tiegel NySz. (1. jel.). 1597: Az malomnak *garatia*, lízt valnia (OL. UC. 101/3). Eoreg pres dugastul feolso also baluaniostul gusostul es *garatostul* (uo.). Az Pres hazban. Eoreg Pres baluaniostul dugastul es gusostul 1. Masik Pres feolső also baluanial *garatostul* 1 (uo.).

GARÁZDA: rixosus, jurgator, jurgiosus; zänker NySz. (2. jel.). 1375: Petro Stephano dictis *Garazda* (Körmend III/5, Belfenek 52). 1384: Johannem *Garazda* dictum (ZichyOkm. IV.280). 1404: Nicolao *Garazda* dicto (uo. V.356). 1419: Nicolai dicti *Garazda* (uo. VI.556). Nicolaus *Garazda* de Horogzeg (Hazai-Okm. IV.278). 1421: Georgio dicto *Garazda* (Múz.). 1444: Blasius dictus *Garazda* (Múz. Kállay). Blasius *Garazda* (KárolyiOkl. II.236). 1447: Emerici dicti *Garazda* (Múz.).

GARD ? **gárd** ? : 1350: In latere eniusdam montis *Waythagordya* vocati (Múz. Orosz M.). 1409: Ad quandam montem magnum *Nagmalgardia* vocatum (OL. D. 30414). [Vö. *garád* ?]

GARDA ? **karda** ? : [peleus cultratus]. 1594: Ezek előtt vöttek az vitézlő Lázár Farkas uramtól *Karda* [a. m. garda ?] Lukácsot kezességén 25 ftig (SzékelyOkl. V.155). [Vö. *garda* és *karda* MTsz.]

GÁRDA-FA ? : 1498: Aliquod lignum quod vulgariter *Gardafa* dicitur [«Mármaros, sóbányában» Szam. jegyz.] (OL. D. 37329). [Vö. *gárd* MTsz. ?]

GARDOVÁN, 1. **kordován**.

GÁRDVÁN ? 1. **gárgyán**.

GÁRGYÁN, *gárdván?*: prior monachorum, prior, gvardianus [stb.] NySz. 1275: Ladislao dicto *Garduan* [Szam. szerint a. m. gárgyán] (Múz. Rhédey, I. HazaiOkl. VI.211). 1351: Ladislai dicti *Garduan* (OL. D. 28907). 1396/1467: Stephani dicti *Garduan* (Múz. Kállay nr. 1018). 1495: Emerico *Gargyan* (Múz. Forgách).

GÁRGYÁS: [sepimento cinctus]; eingefasst BM. [mit brunnenkranz]. 1638: Egy fa *gargias* kut kanarekiával (OL. UC. 2/34).

GARZSÁS?: 1466: Vincencio *Garsas* [a. m. garzsás?] (Lelesz Acta 77/23). [Vö. *garzsa* MTsz.]

GÁSPÁR: Gasparus PPB. 1451: *Gaspar* Castellanus de Zenthlikek (OL. D. 34877). 1481: Molendinatore nostrum *Gaspar* (uo. 26018)..

GÁT: agger per fluvium; damm im wasser NySz. (1. jel.); [clausura;verschluss]. 1224: Uadit usque *Seludgatha*. Transit in *Marcusgatha* (Wenzel VI.424). 1251/1281: Inde uadit superius in terra *Ludos* et *Gath* (OL. D. 346). 1252: Inde uadit superius inter *Ludos* et *Gath* (uo. 369). 1256/1273: Vadit per metas ad indaginem que *Gath* dicitur (Körmend V/5, Káldiana 59). Indaginem que *gath* dicitur (HazaiOkl. VIII.70). 1258: Quadam clausione terre que *wlgariter Gat* appellatur (uo. V.30). 1267: Ad clausuram *wlgariter Chabagutha* uocatam (uo. VI.150). 1271: Usque ad clausuram *Gergurgata* dictam (Wenzel VIII.375). 1273: Ad uiam *Samaragata* uocatam (OL. D. 841, I. HazaiOkl. 68). 1326: Clausura que *wlgo Gaath* uocatur (OL. D. 29999). 1337/1414: Obstacleum enim eorundem Molendinorum *wlgo Gaath* nuncupatorum (uo. 3089). 1342: Quoddam modicum *Nemus wlgari Kethgathkuzy* uocatum (uo. 1731). 1347: Usque ad finem cuiusdam clausure in *wlgo Chabagatafarka* diete (uo. 3909, I. AnjouOkl. V.88). 1349: Possessionum *Lappanch* alio nomine *Gathueg* uocatarum (ZichyOkl. II.406, 407). 1351: Argia quod *gath* dicitur ungarice (KárolyiOkl. I.203). [Vö. «Argia sive clausura» uo.] Usque ad clausuram *Gergurgata* dictam (OL. D. 4169). 1360: Clausure ipsius Molendini *wlgo Gath* appellate (ZichyOkl. III.182). 1364: Clausuram aque *Karacha* *wlgariter Gaath* dicta (Lelesz Acta 3/23). Transitum *Gaath* uocatum (ZichyOkl. III.264). 1371/1379: Vsque ad clausuram *felgath* nuncupatam (OL. D. 5920). 1379: Ipsius molendini et eius clausure *vulgo gaath* appellate (KárolyiOkl. I.364). 1385: Meatus seu cursus aque *wlgo Gath* dictus (Körmend, Heim 332). 1407: Vnde cum *Jugera* in loco *Thofew* siue *Zykeghath* [a. m. gát?] (Körmend, Anyos 9). 1461: Fossatum antiquum *Ogath* uocatum (OL. D. 15559). 1463: Circa locum *Gath* uocatum (Körmend II/3, Felsőőr 2). 1467: Obstacleum *wlgariter Gaath* uocatum (OL. D. 16579). 1468: Peruenissent ad uiam *Kysgath* uocatam (Múz.). 1469: Tres aggeres *wlgo gath* dictos (OL. D. 31915). 1475: Structuram Molendini *Gath* uocatam (Lelesz Acta 85/8). 1476: Clausuras *wlgo Gath* uocatas (OL. D. 17830). 1544: Azon nap ismeg harom irto uolt az *gat* helen (OL. Nád. 41). Az kik az *gat* helet irtottak (uo.). 1553: Wahyon egy halastho, kyth ez iden el bochathothak, hogh meg epecehek *gatthyath*, sylpeth, zugoyath (OL. L. III.16. 17). [Vö. föld-, kő-, malom-, vesz-ző-gát.]

gát-fő: 1244: Ad plagam meridionalem usque ad aque receptaculum quod *wlgo Gatfev* dicitur (Veszpr. 109, II. Miscell. 3).

gát-kotrás: [reinigung des mähldammes]. 1508: In purgandis locis fluii *wlgo Gatkotras* «malom-javításról» Szam. jegyz. (Pannh. 52/0).

GÁTOR: clathrum. peribolus: gitter NySz.; [cellarii atrium; kellerhals]. 1637: Az pincze *gatora* mellett (OL. UC. 14/43).

GATYA, *gattya?*: femorale, feminale, subligar, perizoma, subligaculum, caliga; unterhose NySz. 1545: Dolman supyeza *gattya* (OL. Nád. 45).

GAZ: 1) faex, sordes, quisquiliae, putamen, colluvies; mist, unflat NySz. (1. jel.) [Vö. «gaz-sár».] || 2) pravus, improbus, vitiosus; schlecht NySz. (2. jel.). 1478: *Iacobus Gaz* (OL. D. 18145). 1496: Benedicto *Gaz* (uo. 20476). 1520: *Petro Gaz* (Múz. Forgách).

gaz-sár: 1556: Iterum sinus vnus continet lutum *gaz saar* «Nagybánya, bányászat» Szam. jegyz. (OL. UC. 99/27). Horum [sinuum] vnus continet lutum *gaz saar* uocatum (uo.).

GAZDA: a) herus, dominus; hausherr, wirt; b) possessor; inhaber, besitzer; c) oeconomus; verwalter NySz. 1509: *Georgii Gazda* (Múz. Forgách). 1520: *Anthonius Gazda* (Lelesz Prot. V.96). 1522: *Emericus Gazda* (OL. D. 23675). 1544: *Gazdanak* soert borert *gazdasagaert* attam (OL. Nád. 41). 1602: *Gazda Lukács Gazda István* (SzékelyOkl. V.202). [Vö. malmos-, szőlő-, tizház-gazda.]

gazda-asszony: hospita, materfamilias, hera; hausfrau NySz. 1609: Molnár Lukács *gazdajaasszonnyal* egygyütt jó állapotban vagyon (MA. NLI. 303).

GAZDAG, *kazdag*: dives, locuples; reich, vermöglich, begüterter NySz. 1391: *Georgio dicto Gazdagh* (Gyárfás: JászskútTört. III.518). 1416: *Michaele Kazdagh* (Lelesz Acta 36/33). 1417: *Georgius dictus Kazdagh* (Körmend V/7, Croatia 207). 1424: *Fabianum Kazdagh* (Lelesz Acta 44/35). 1438: *Johannes Kazdag* (Pannh. 17/Nn). 1452: *Blasio Kazdagh* (Múz. Kállay). 1461: *Benedicto Kazdag* (uo.). 1463: *Gregorio Kazdagh* (OL. D. 15877). 1467: *Albertus Kazdagh* (Múz.). 1468: *Franciscus Kazdag* (Múz. Kállay). 1469: *Andreas Kazdag* (OL. D. 32365). *Blasius Kazdagh* (Veszpr. Regn. E/88). 1476: *Domnium Kazdag* (Lelesz Acta 86/26). 1484: *Paulo Kazdagh* (Veszpr. 107, Gerezd 4). 1492: *Laurencii Kazdag* (KárolyiOkl. III.3). 1504: *Franciscus Kazdagh* (Múz. Kállay). 1509: *Fabiano Gazdag* (Múz. Forgách)

GAZDASÁG: [munus oeconomi; stelle, amt eines verwalters]. 1544: *Gazdanak* soert borert *gazdasagaert* attam (OL. Nád. 41). [Vö. NySz. más jel.]

GAZIR-SELYĚM?: [holosericornum genus; eine art seidenzeug]. 1669: Vastagabb török zsinórnak singi 9 denár. *Gazir* [igy?] *selyemből* való vastagabb 10, vékonyabb 6 denár. Török selyemből kötött öreg gombokat... *Gazir selyemből* csinált hasonló gombtól 3 frt 60 denár (GazdtörtSzemle I.92). [Vö. gusér-selyem?]

GĚCI: Gregorius PPB. [Gregorii nomen blandiens]; Gregorchen BM. 1728: Masa *GĚzinĚt* meg fogom routani (Reizner: SzegedTört. IV.391). [Vö. GergĚly.]

GĚCSA, I. Géza.

GEDE?: [haedus]; zicklein, junge ziege BM. 1360: Quandam possessionem *GedeJuanus* [a. m. gede?] haza uocatam in Comitatu Wesprimiensi (Körmend, Heim 164). [Vö. MTsz.] [Vö. gĚdő.]

GĚDĚR, I. gödör.

GĚDŐ?: [haedus; zicklein]. 1211: Isti sunt ara

tores Cenkes Sac Sorud *Guedeu* [a. m. gëdö?] Miese Hotus (Pauinh. Tih 1/5). [Vö. MTsz.] [Vö. gede.]

GÉGËS, 1. gögös.

GÉGÉS? 1. gögös.

GEGLER? GEGLÉR? 1429—37: De tela *ge-leer* dicta (TörtfTár 1887. évf. 187).

GEGŐ: [fauces, guttur; kehle? Gregorius; Gregor?]. 1526: Johannes *Gegew* (Múz.). [Vö. MTsz. BM.] [Vö. gége? Gergely?]

GÉGÖS, 1. gögös.

GËLÉT, glét: chrysocolla, argyritis, chrysis, lithargyrium; silberschaum, silberglätte NySz. 1553: Cum aliquot certis centenariis *gleth* (OL. UC. 99/29).

GËLËTA, 1. galëta.

GELLÉRD, 1. Gellért.

GELLÉRT, Gellérd: Gerhardus PPB. 1602: *Gellérd* Ambrús (SzékelyOkl. V.234).

GÉM: 1) ardea, ibis, erodius, porphyrio; reiher NySz. (1. jel.) 1388: Johannes dictus *Geem* (OL. D. 30085). 1390: Peruenissent ad riulum *Gempatak* nuncupatum (Lelesz Met. Mármaros 20). 1397/1416: Inciperetur a plaga occidentali in loco *Gembokra* vocato (Múz. Jankowich). 1538: Ibidem sunt penne auium *gem* (OL. Nád. 43). || 2): 1522: Quoddam Instrumentum ad faciendum pontem super Wag wigo *Gem* (OL. D. 32657). [Vö. CzF. 1. jel. és MTsz.] [Vö. lë-vonó-gém.]

gém-toll: penna ardeae; reiherfeder NySz. 1552: Egy bokor *gem tollat* aranyast mynd tholtokostwl (OL. Nád. 42).

GËMBËC, 1. gömböc.

GËMBES, gímbes: iracundus Sl.; [zornmüthig]. 1523: Vrbanus *Ghymbes* (OL. D. 37007). [Vö. CzF.]

GÉMËS: [ardeis copiosus; reich an reihern]. 1408: Piscinas *Gemes* Hozywthow Sarthow Sulmosthow (Múz.). 1476: Aliud stagnum *Gemestho* (OL. D. 17864). [Vö. CzF.]

GËNDËR, 1. göndör.

GENG: gangstein NySz. 1553: Minere rudis *Ghengh* vocate wigo aceruus magnus (OL. UC. 99/28). [Vö. gyeng MTsz. és Luntzer-Melich: Deutsche Ortsnamen u. Lehnwörter 120.]

GËNGE? 1. gyënge.

GËNTA? 1. gyanta.

GËNTÁROS, 1. gyantás.

GENTI, ganti: panni genus ab urbe Gent (Gall. Gand Galliae Belgicae) ita appellatum, Bartal; [Genter tuch]. 1286: Unam peciam de *Ganti* (MonStrig. II.211). 1344: Panni de longo *Genti* (AnjouOkm. IV. 418). [Vö. SchlágISzójz. 1239. sz.]

GËORG? 1. György.

GÉPELY, géppely?: machina tractoria; ziehmaschine, hebmaschine NySz. 1530: Corde magne ad *geppel* (OL. Nád. 42). 1553: *Gepel* cum cutibus bouinis necessariis pro extrahenda minera (OL. UC. 99/29). Fodina *Gepel* sakth (uo.).

gépely-ház: [maschinenhaus]. 1616/1643: Ugyanazon *gépelyházban* vagyon. Két öreg vizvonó bõrzsák [stb.] (GazdtörtSzemle VI.124). Az felső *gépelyház* felől. Egy kolompozó (uo. 125).

GÉPELY? 1. gépely.

GËRBE, 1. görbe.

GERBÉLY, 1. gerber.

GERBER, gerbély: [coriarius; gerber]. 1635: *Gerber* cëh [árjegyzéke]. Egy juh bõrt kijártatván per 50, 60 . . . d. [stb.] (GazdtörtSzemle VIII.483). 1669: *Gérbelyek* [árjegyzéke]. Egy öreg kikészített bõrnek párja 12 frt [stb.] (uo. 1.90). 1731: Az ide való *gerbélyektől* akármikor semmit [sem kell venni vásárpénzül] (uo. VII.88).

GËRCSÖS, 1. görcsös.

GERÉB, gréb: villicus; meier NySz. («1. geréb» a.). 1364/1399: Johanne filio Petri dicti Cheh Comite wigo *Greb* dicto de Gyznoyow (OL. D. 5277). 1406: Johannes *Greb* (uo. 9175). 1408: Johannis dicti *Gereb* (uo. 9383). 1417: Iohanne dicto *Greb* (TelekiOkl. 1429). 1426: Johannis *Gereb* (OL. D. 11788). 1455: Stephano *Gereb* in Bathus neonon Simone similiter *Gereb* in Wayola (uo. 27312). 1538: Fratrís sui Barnabae *Gereb* (SzékelyOkl. V.54). 1560/1665: Az Bethlenfalvi vitézlő János *Geréb* és Zsófi asszony (uo. 77). Az meg mondott vitézlő János *Gerébnek* (uo.). 1594: Jenőfalvi Márkos Emre, Ferencz *Geréb* uram jobbagya (uo. 156). [Vö. 1440: Comitatum seu Gerebatum ipsius opidi (Múz. Bethlen). 1463: Gerebatum et Iudicatum regium sedis Segeswar et Wizakna (OL. D. 36393). 1486: Ipse Grebius noster una cum suis Civibus (Teleki: Hunyadiak XII.338).]

GEREBËN: hami ferrei quibus linum pectitur; hechel NySz. 1452: Quarundam possessionum Haromfyld et Silue *Gereben* [a. m. gerebën?] vocatarum (OL. D. 27166). 1553: Ket *Gerebent* (OL. Nád. 49). 1561: Borda, nitz, *gereben*, borda he, tekero fa (OL. L. III.16. 17).

GEREBËNËS, gerebényës: [hechelmacher? glebosus; schollig?]. 1470: Philippo *Gerebenyes* (Körmend, Heim 546). [A. m. gerebënës CzF. v. gerebényës MTsz. ?]

GEREBËNYËS, 1. gerebënës.

GEREBLYE, garáblya? karápala?: rastrum, sarculum, irpices; rechen NySz. (1. jel.). 1319: De uno prato *Garabla* [a. m. gereblye?] uocato (MonStrig. II.767). 1556: Chepet. *Karaplat* [a. m. gereblyét?] Zoro lapat (OL. Nád. 49). [Vö. vas-gereblye.]

GEREBLYÉS: [irpicem habens, irpicum opifex; rechen habend, rechenmacher?]. 1470: Gregorius *Gereblyes* (OL. D. 17008). [Vö. MTsz. ?]

GERÉBSÉG: [officium villicorum; stelle, amt eines meiers]. 1493: De officio oppidi Wizakna *Gerébség* appellato (OL. D. 26455). [Vö. közép-lat. gerebatus, 1. geréb a.]

GËRËG? 1. 1. görög.

GERELY: lancea, verutum, sparus; lanze, spiess, speer NySz. 1490: *Gerel*. Bard. Keep. (OL. D. 26048). 1510 k.: Vnum *Gerel* (uo. 26235). 1542: *Gerel*; bard (OL. Nád. 40). [Vö. nyárs-gerely.]

GERELYES: [lanceam habens, lancea instructus,

lancearum opifex; lanze habend, mit einer lanze bewaffnet, lanzenmacher?]. 1437: Johannes *Gerelyes* (OL. D. 13061).

GĚRĚNCŠÉR, *gērōncsér*, *girincsar*? : *figulus*; *hafner*, *töpfer* NySz. 1109: Item dedit sanctus rex uillam *Girinehar* [a. m. *gērēncsér*?] (OL. D. 11). 1251: De uilla *Geruncher* uocata (MonStrig. 1387). 1388: In possessione *Gerenecher* uocata (Múz.). 1389: Mathe *Gherencher* (OL. D. 7467). Petrus *Gerenecher* (uo. 7469). 1399: Mathei *Gerenecher* vocati (Múz.). 1402: Georgium dictum *Gerenecher* (OL. D. 8711). 1453: Nicolaus *Gerenecher* (uo. 14698). 1464: Valentino *Gerenecher* (Veszpr. 107, Nova 8). 1470: Michaela *Gerenecher* (Körmend, Heim 542). 1478: Michael *Gerenecher* (OL. D. 18145). 1493: Martinus *Gerenecher* (uo. 36997). 1513: Paulo *Gerenecher* (Múz. Mednyánszky).

GĚRĚND, 1. *gērēnda*.

GĚRĚNDÁ, *gērēnd*, *gērōnda*? : *trabs*, *sublica*, *tignum*, *basis*, *fundamentum* *contignationis*; *balken*, *fuss* *einer säule* NySz. 1321/1323: *Guerenda* [hn., a. m. *gērēnda*?] (Múz. Soós). 1346: Super quadam acye montis *ulgariter Gerend* uocata (Körmend, Heim 110). [Vö. 1327: Per *trabem* ipsius montis *Saturus* (OL. D. 2418).] 1355: *Gerenda*, hn. (ZichyOkm. II.642). 1366: Venit ad terram que vocaretur *Noggerunda* [a. m. *gērēnda*?] (Múz.). 1396: Per eandem *eleuaturam* terre *Zaylagerenda* et *Tangerenda* (OL. D. 8152). 1455: Possessiones *Kerezthwr Babagerenda* (uo. 14942). 1493: Ligna *zarwfa gerenda* (EPSz fol. 78). 1517: Et hec quoque *fenestra* locetur et *situetur* in *summitate* *parietis* eiusdem *precise* sub et *iuxta* *tectum* *wlgo* *padlasmelloth* vel *gerenda* *melleth* (Pannh. 72/N). 1601: Annakutána kellették *puszta házban szállanom*, melyben az jó lsten *oltalmazott* eddig, hogy meg nem vett az *hideg*: *iszom* az *keserő szert*, *patag* az *böröm töle*, *apad* az *véröm*, csak *gerendára* ne *hágjon* az *böröm* (MA. NLI. 124). 1638: Ez felül *megh lrt* *Palotaknak* es *hazaknak* *Padgian* *valo szarufak*, *keresztül* *valo gerendak* *folio* es *koszoro gerendak* (OL. UC. 2/34). [Vö. *foljó*-, *fő*-, *gantár*-, *koszorú*-, *mes-tér-gērēnda*.]

gērēnda-vágás: 1478: *Silua glandinosa* sub *dolabro* et *venacione Gerendauagus* appellata (OL. D. 18145).

GĚRĚNDĚLY, *gērēndöly*: *axis*; *axe* NySz. (1. jel.), 1363: Vsque *riulum Gerendelpatak* [a. m. *gērēndöly*?] *dictum* (Múz.). 1368: Vsque *riulum Gerendelpatak* *dictum* (Múz. Kapy). 1482: Ipse pro *Reformatione Medietatis* ipsius *Molendini* de *Silua* sua *dolabrosa* pro *fabricandis scilicet plureis* [igy] *wlgo* *Thalpfa* et *Gerendel ligna* *sufficiencia* *daret* (OL. D. 18722). 1584: Eg *gerendel* es *hath* *sylyb* (OL. UC. 56/33). 1590: Eoreg *ky* *mecczöt gerendölyt* (OL. Nád. 43). 1634: Tiz *vas czap* az *gerendelick* *végiben* (OL. UC. 21/3). 1646/1727: Ha az *gerendelyt* az *molnár bécsinálja*, *tartozik* a *gazda* 1 *forinttal* és 50 *pénzzel*; ha az *kis gerendelyt* az *molnár bécsinálja*, *tartozik* a *gazda* 25 *pénzzel* (GazdtörtSzemle VII.124). [Vö. CzF.]

gērēndöly-fa: [*axis rotae molaris*; *welle*, *radwelle*]. 1506: Ligna magna que *requiruntur* et *sunt necessaria* pro *molendino* *videlicet* *homlokffa*, *gerendelffa* et *sylybffa* (OL. D. 21532).

GĚRĚNDÖLY, 1. *gērēndöly*.

GĚRĚNY ? 1. *gōrēny*.

GĚRĚZD? : *racemus*, *botrus*; *traube* NySz. (1. jel.). 1460: Possessiones *Janosgerezd* [a. m. *gērēzd*?] et *Zwnagerezd* (OL. D. 15515). [Vö. *Gerezd*, hn. CzF.]

GĚRĚZDĚS: *striatus*, *segmentatus*; *gefüehrt* NySz. (2. jel.). 1591: Egy *fedethlen aranyas pohar gerezdes* (OL. Nád. 49). [Vö. *gērēzd* 2. jel. NySz.]

GĚRĚZNA: *amphimallum*; *zottiger stoff*, *zottiges kleid* NySz. 1470: Vnam *wlgo gerezna* (Múz. Kállay). 1471: *Gerezna* *proprium* de *pellibus* *kralyk* *factum* (Múz. Forgách). Vnam *mastrucam* *wlgo* *Gerezna* (uo.). 1491: Vnum *linteum* et *vnam Gereznam* (OL. D. 14036). 1507: Pannum pro *tunica* *wlgo* *kapa* et *geresztat* (uo. 26124). 1516: Pro *pellibus* vel *Gerezna* *hermellina* (uo. 26176). 1556: Vna *gerezna* sub *veste* (OL. L. III.46. 17). Neegh *ghereznat* (uo.). [Vö. *mál*-, *nyúlhat*-, *nyúlmál*-, *pégyvétmál*-, *rókamál-gērēzna*.]

GĚRGĚLY, *Gergēr*, *Gergör*, *Grēgor*: *Gregorius* MA². [Gregor]. 1230: Villa *Garab Bohud Gregorfolua* (Pannh. 32/V). In villa *Gregorfolua* (Veszpr. 14, Dec. Comit. Symig.). 1240 k.: In villa *Kevrusheyg* *hec sunt nomina* *Jobagionum* *Serde Gregor* (Pannh. 61/8). 1271: Usque ad *clausuram Gergurgata* *dictam* (Wenzel VIII.375). 1351: Usque ad *clausuram Gergurgata* *dictam* (OL. D. 4169). 1460 k.: *Futo Gergel* (uo. 36312). 1544: *Kocis gergelnek* *ket imegre* *szegöd-segebe* (OL. Nád. 42). 1558 k.: *Mesterhazy gergel* (Nyr. XXVIII.21). *Mester hazy gergernenek* (uo. 23). 1584: Eg *puzta* *eghez hel*, *Karyka Gerghale* (OL. UC. 56/33). *Wargha Gergel* (uo.). [Vö. *Szinnyei*, NyK. XXVII. 265.] [Vö. *Geci*.]

GĚRGĚR, 1. *Gergely*.

GĚRGES? *gergyes*? : 1313: *Filius Gerges* *dictum* *feldes* (MonStrig. II.645). 1429: *Blasio dicto Gerges* (Lelesz Acta 48/43). 1431: *Jacobus dictus Gergyes* (Múz. Kisfaludy).

GĚRGETEG ? 1. *gōrgeteg*.

GĚRGÖR, 1. *Gergely*.

GĚRGYES ? 1. *gerges*

GĚRJESZT, *gōrjeszt*: *inflanimo*, *excito*, *incendo*: *entflammen*, *entzünden* NySz. 1653: Tüzet *gōrjeszt* más *ember kárára* (GazdtörtSzemle I².33).

GĚRLA: *corus*; *malter* NySz. («*girla*» a.); *garieta* [olv. *garleta*] *BesztSzólyz*, *garlea* [olv. *garleta*] *Schlägli-Szólyz*. 1397: Vnam *mensuram puri* et *boni tritici* *wlgo* *Gerla* *vocatam* (Lelesz Acta 24/9). [Vö. 1278: De *mensura* *quatuor Gerlarum* (OL. D. 1011, 1. Wenzel IX. 205). Lásd *Tagányi*, *Századok* 1893. évf. 321.]

GĚRLE? : [turtur; *turteltaube*]. 1275: Petrus *dictus Gerle* [a. m. *gērle*?] (HazaOkm. VI.203). [Vö. MTsz.]

GĚRLICER, *gērlicerēs*? : [pannus *Görlitzen-sis*; *Görlitzer tuch*]. 1469: Vnam *peciam panni* *wlgo* *Gerlicer* (OL. D. 16807). 1504: De *panno gerliczeres* [igy] *pecia centum* (uo. 21279). 1510: *Ematur vnum* *Bal panni Gerliczer* (Múz. Kisfaludy).

GĚRLICERĚS ? 1. *gērlicer*.

GĚRNELY, *gōrnelly*: [*scrinium*; *schrein*, *schränk*, *lade*]. 1538: *Gernel* *subter palacium* pro *farina* *conseruandum* [igy?] (OL. Nád. 48). 1549: Az *tómlóc* *mellet walo gernelben* *vagion* *bwza* (uo. 41). *Pro hordok*. *Nolch gernel* (uo.). 1552: *Serinia magna gurnel* *vocata* (OL. NRA. 1648/27). 1556: Az *hordok zama* *Oregh hordo* *tyz* *Pro hordo* *het Gernely* *hat* (OL. Nád. 49). 1566: Az *belső warban* az *boltok* *alath egy gernelben* *wagyon* *Bwza lyzth* (uo.),

1587: Eg *gerne*l kyben waçon köles kobol heth (OL. UC. 12/42).

GÉRÖNCSE, l. gērēncsēr.

GÉRÖNDA ? l. gērēnda.

GESZTĚNYE: castanea, balanitis; kastanien NySz. **1268:** Ad vnum Bereh *Gesteneberche* vocatum (OL. D. 32237).

gesztēnye-fa: castanea, echinus, castanea arbor; kastanienbaum NySz. **1364:** Veniret ad duas arbores vnam videlicet *Gestenyefa* et aliam Rakatyafa (Körmen, Heim 190).

GESZTĚNYÉS: [castaneis onustus; mit kastanien beladen, kastanien-]. **1731:** Egy *gesztenyēs* szekértől [vásárpénz] d. 12 (GazdtörtSzemle VII.88).

GÉZA, Gécsa: [nomen proprium; personennamen]. **1095:** In arpas [hn., a többi szn.] *Quecsa* [a. m. Géza?] Zakan Licadi cima [cuna?] feketeydi Mogurdi Seemcsa (Pannh. 15/00). **1148/1291:** Tributum fori *Geycha* et tributum portus pest et Kerepes nauium eciam cum vino siue cum Salibus ascendencium (Veszpr. Regn. G/119). **1211:** Isti sunt vinitores Elus Karuchyn Hoguid Domas *Guelsa* [a. m. Géza?] Eche (Pannh. Tih. 1/5). **1240 k.:** Hec sunt nomina sacrificorum in eodem predio Halaad *Gecha* Buhte Vasard (Pannh. 61/8). **1282 k.:** Mihal vero frater *Geiche* [latin genitivus] gennit Wazul et Zar Ladislaum (Kézai, l. FontDom. 1/2. 77). **1327:** *Geuse* [a. m. Géza?] de Zeredahel (Múz. Szilágyi Sánd.). [Vö. «Gregorius: Gere, Gerő, Geitz, Getza, Getzi, Getzö, Gergely» PPB. Vö. *gécsa* MTsz.]

GILITTA ? l. galēta.

GILVA ? l. golyva.

GILVÁS ? l. golyvás.

GÍM: cervia; hirschkuh NySz. **1532:** Duas dammas et vnum *gym* (OL. L. III.16. 17).

GÍMBES, l. gémbes.

GÍMĚS, gímős: [cervabus copiosus; reich an hirschkühen?]. **1253:** Terram quandam *Gymus* nomine (Múz. Forgách). **1323:** Paulus dictus Maghor Castellanus de *Gymes* (Múz. Kisfaludy). **1338:** Paulus dictus Magyar castellanus de *Gymes* (Veszpr. 2, Ábrám).

GÍMÖS, l. gímēs.

GÍRA: marca, talentum NySz. **1474:** Ad nouem marchas wigo kylenchgyrara (Múz.). **1516:** Egh Aranyas kupa kyben ewth *gyra* vagyon (OL. D. 26367, l. Zolnai: Nyelveml. 204). Maas aranyas kupa Thyzenketh Nehezek hyan. bath *gyra* (uo., l. Zolnai 205, stb.). **1591:** Egy sillingh pohar mind fedelestul niom keth *girath* tyzen egh latot (OL. Nád. 48). [Vö. *gira* MTsz.]

gíra-bor: **1554:** Quilibet colonus de eadem siue de integra siue de media sessione siue de inquilino qui decimas vinorum soluunt domino vinum quoddam *Gyrabor* vocatum tinam vnam soluere tenentur (OL. UC. 45/36, «Tolcsa» Szam. jegyz.).

GIRINCSÁR ? l. gērēncsēr.

GLEJT, l. glit.

GLÉT, l. gélét.

GLÍT, glejt: saluus conductus; geleitbrief NySz.

1462 [1462/1575?]: Litteras iuridicas aut fidei publice quod saluum conductum wlgariter *gleyth* appellamus (Forrás?).

GLYÓBIS, l. golyóbis.

GOB?: gobius, cobio; gründling NySz. **1237/1325:** Hyuotol Hoyou Thek *Gob* [szn., a. m. gob?] Seim (Veszpr. 107, Lula 2).

GÓBÉ: [stolidus, homo stolidus; einfältig, tölpelhaft, der einfaltspinsel]. **1757:** *Góbévá* tett [a. m. bolonddát tartott?], benne maradtam a hazugságban (DebrJk.). [Vö. NySz. más jel. és MTsz.; l. König György, Nyr. XXIX.573.]

GOBNA ? l. dézsma-gabna.

GÓDA: [scrofa; mutterschwein]. **1586:** Apro labos marha. Malaczok. *Godák* (OL. Nád. 40). [Vö. MTsz.]

GODOLYA: dolerus BesztSzőjz., dolerum Schlögli-Szőjz. [piri genus; eine art birne]. **1275:** In montem qui dicitur *Gudulamal* (OL. D. 921). **1287:** Arbor piri, que dicitur *Gudula* (MonStrig. II.227). **1300:** Vna arbor piri que dictur [olv. dicitur] *Godola* (no. 490). **1346:** In montem qui dicitur *Gudulamal* (OL. D. 3838). **1360:** In alio loco wlgariter *Kerekgudulya* appellato (uo. 4933). **1445:** Duo in monte in terra wigo *Godolaczer* adiacencia (Múz. Békassy). **1515:** Prope *Godolya* sunt quatuor [júgera] (Múz. Ibrányi). **1522:** Piscinas *Godolya* Nadastho ac Nadasferthew vocatas (Lelesz Acta 128/25). [Vö. Szamota, NyK. XXV.158; Tagányi, Századok 1893. évf. 324.]

godolya-fa: [~]. **1362:** Arborem *Gudulafa* dictam (OL. D. 5116).

GOHÉR, góhér: uva praecoqua, praecociana; angstertraube NySz. **1677:** Most semmi újsággal sem kedveskedhetem kegy-nek, hanem ha Isten *góhért* értet, alkalmatosságom adatik, el nem mulatom külden (GazdtörtSzemle III.276). [Vö. MTsz.]

GÓLYA: ciconia, pelargus; storeh NySz. **1484:** Stephanus *Golya* (OL. D. 18976). **1493:** Michael *Golya* (uo. 36997).

GOLYÓBIS, glyóbis: globus, sphaera; kugel, ball NySz. (1. jel.) **1544:** *Golobist* marant (OL. Nád. 49). **1566:** Egy *golyobys* ewthew was kalan (uo.). **1587:** *Globisnak* walo tunna (OL. UC. 46/74). **1597:** Papirosban czinalt lodingok, porostul, *goliobisostul* (uo. 101/3). *Goliobis* eonteo vas kalan (uo.). [Vö. csont-, puska-, szakállas-, tarack-golyóbis.]

GOLYVA ? *gilva*?: capreolinus; champignon NySz. (2. jel.) [?Szám.: 1228: Pretearea ancillas quarum nomina hec sunt Cheperka cum filiabus suis. Scinta. Seentev. *Giluad* [olv. gilvád, a «gilva» = golyva-(gomba) szóból? vö. «cheperka» «cheperke»]. Draga et una neptis dicte Cheperke (HazaiÖkm. III.1). Vö. *gilva-gomba* MTsz., *golyva* a.]

GOLYVÁS, gilvás?: gutturosus, strumaticus, strumosus; kröpfig NySz. **1508:** Gregorio *Gylvas* [olv. gilvás, a. m. golyvás?] (Lelesz Acta 116/45). [Vö. MTsz.]

GOMB: 1) bulla, globulus, sphaera, nodus; kugel, knoten, knopf NySz. (1. jel.) **1211:** Isti sunt ioubagiones Ecche Cubez *Gumbu* [a. m. gomb? 1. jel.?] Terepeu Nemelh (Pannh. Tih. 1/5). || 2) orbiculus vestimenti; knopf am kleide NySz. (2. jel.) **1494:** *Gomb* lignei deaurati [in almario] (OL. D. 26076). **1528:** In vna scatulla wigo *gomb* (OL. Nád. 48). **1530:** *Gomb* de

argento (OL. UC. 98/5). 1532: Lego Chwham vnam et super eam vilgo *Gombok* de argento (OL. NRA. 696/6). 1533: *Gomb* argenteus deauratus (OL. Nád. 49). 1536: Sex paria *gomb* argentea deaurata (uo. 48). 1544: Attam az hinto ezinalftatasaban az ernőbert es az rez *gombokert* (uo. 41). 1553: Hath ezyzt aranyazoth *gomb* (uo. 48). 1556: Neg kanafos *gomb* kar palastra walo (uo.). 1558: Egi ewregh nyakba wewe mind *gombostul* (OL. L. I.1). 1559: Mentere valo zederyes zaras *gombot* (OL. Nád. 40). 1572: Vgan ezen nyakba uetonek az *gomyaban* kyt bortwsnek hynak (uo. 47). 1597: *Gombkőtny* valo szekeczke vasaiual (OL. UC. 101/3). || 3) *pinnaeculum* NySz. (5. jel.) 1526: Emi *ghomboth* maazost ad propugnacula castru (OL. D. 26355). 1638: Meniezeti ez haznak igen szep partazott *gombiai* festet [igy!] es aranasok (OL. UC. 2/34). Meniezeti ez haznak igen szep festes es *gombiai* Araniazott (uo.). [Vö. «Pinnaculum: Ház, avagy Torony ormója, melyre a' szél annyát, vitorlát és a' kakast szoktak helyhezetni» PPBl. Vö. MTsz.] [Vö. ezüst-, kis-, selyem-, száras-, szövés-gomb.]

gomb-csináló: [opifex malleolorum; knopfmacher]. 1712: *Gombcsináló* [foglalkozásnév] (DebrJk., Zoltai Lajos közlése).

gomb-öntő, -önté: [opifex malleolorum; knopfgiesser BM. 1522: Stefanus *Gombenthe* (OL. D. 37004).

GOMBA: fungus; erdschwamm, pilz NySz. 1350: Usque metas *Gomba* [a. m. gomba?] (AnjouOkm. V.416). 1544: Sopronrol *gombal* hoztak (OL. Nád. 49). [Vö. szarvas-, szömöröcsök-, ür-gomba.]

GOMBALYÉK, 1. gombolyag.

GOMBÓC: pastillus; rundes küchlein NySz. der knödel, der kloss BM. 1422: Johanne *Gomboch* (Lelesz Acta 42/92). Johanne dicto *Gomboch* (Múz. Kállay). 1444: Stephano *Gombocz* (Múz. Kisfaludy).

GOMBOCSKA: bullula, orbiculus; knöpflein NySz. 1669: Török selyemből kötött öreg gombokat Nro 15 gombházastul és ujára *gombocskákkal* együtt Nro 24 (GazdtörtSzemle I.92).

GOMBOL?: nodis adstringo; knöpfen NySz. 1489: Johannis *Gombolo* [a. m. «gombol» igeneve?] (Lelesz Acta 98/31).

GOMBOLYAG, gombalyék, gombolyak: glomus, glomeramen; knäuel NySz. (1. jel.) 1545: Eg öreg *gombolag* spagot (OL. Nád. 40). 1550: 32 *Gombolyak* fonal (OL. Kolozsm. 50). 1572: *Gombolyagh* fonal 20 (OL. Nád. 40). 1596: Egi *gombalek* feyer ezerna (OL. L. III.16. 17). [Vö. bongolyag?]

GOMBOLYAK, 1. gombolyag.

GOMBOLYÍTÓ-FA: [gyrgillus; haspel]. 1561: Borda, nitz, gereben, borda he, tekero² fa, Eztwatha *gombolyto fa* (OL. L. III.16. 17). [Vö. gombolyító NySz.]

GOMBOS, bongos?: 1) bullatus, nodosus; knöpfig, knotig NySz.; [opifex malleolorum; knopfmacher?]. 1211: In uilla Belen hii sunt ioubagiones *Gombos* Vrzae Bata Baga; (Pannh. Tih. 1/5) 1299: Petrus dictus *Gumbus* (MonStrig. II.474). 1305: Petrus dictus *Gumbus* (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1333: Petrum dictum *Gumbus* (Veszpr. 109, I. Miscell. 21). 1342: Petri dicti *Gombus* (ZalaOkl. I.390). 1361: Johannem dictum *Gombus* (OL. D. 5053). 1363: Thomam dictum *Gumbus* (Múz. Kállay). 1376: Nicolao dicto *Gumbus* (Múz.). 1393: Nicolaus dictus *Gombos* (SztárayOkl. I.527). 1400: Johannem dictum *Gombos* (ZichyOkm. V.179). 1406: Gregorius *Gumbus* (Múz. Kállay nr. 261).

1409: Johannes *Gombos* (Lelesz Acta 30/17). 1415: Johannes *Gombus* (OL. D. 28959). 1419: Johanne *Gombos* (Pannh. Hitel. 52). 1424: Johannes *Gombos* dictus (Múz. Máriássy). 1435: Mathye *Gombos* (Múz. Kállay). 1445: Blasius *Gombos* (Lelesz Acta 55/22). 1458: Ladislaum *Gombos* (OL. D. 15297). Fabiano *Gombos* (Lelesz Acta 69/27) 1459: Demetrius *Bungus* [a. m. gombos? vö. MTsz.] (uo. 70/4). 1466: Gregorius *Gombos* (OL. D. 16323). 1469: Johannes *Gombos* (Lelesz Acta 80/54). 1480: Alberto *Gombos* (Veszpr. 107, Gerezd 2). 1498: Paulo *Gombos* (Múz. Kállay). 1522 k.: Unum par socculorum muliebrum *gombos* dictum (TörtTár 1889. évf. 378). 1524: Luca *Gombos* (Forrás?). 1570: Egy wyragos *gombos* kwpa kynek az eowedczese le zakath (OL. Nád. 49). Egy ezwst pohar eowedczet *gombos* (uo.). 1584: *Gombos* Györg (OL. UC. 56/33). 1602: *Bongos* György (SzékelyOkl. V.313). 1799: Egy közepin *gombos*, talpas, ezüst, emberképpel elegyes, virágokban foglalt aranyos pohár (Canon-Visit. 213). || 2) [pinnaculo instructus? vö. «gomb» 3. jel.]. 1597: *Gombos* vitorlia sendelj fwlben valo (OL. UC. 101/3). 1637: Az czwrnek tetein ket ples *gombos* vitorla (uo. 14/43).

gombos-tű, -tő: acicula; stecknadel, knopfnadel NySz. 1533: Domine generose acens *gombos* [t. i. tű] emi (OL. Nád. 43). 1544: Vöttem rez *gombostöket* (uo. 40).

GOMOLYA: [globulus casei mollis]; süsser käse NySz. 1594: Sayto szek. *Gomoliak* (OL. UC. 106/3). 1602: *Gomolya* Pál. *Gomolya* Tamás. *Gomolya* György (SzékelyOkl. V.201). 1731: Juhászoktól, akik *gomolyákkal* vagy hruდანak hordanak [vásárpénz] köznap d. 1 (GazdtörtSzemle VII.88). [Vö. Munkácsi, Ethnographia VIII.19.] [Vö. MTsz.]

GOND: cura; Sorge NySz. (1. jel.) 1610: Keveseket ösmerek benne, az kiknek nagyobb *gondjok* ne legyen borokra, hogy sem bőrökre, inkább lölköre (MA. NLI. 349). 1734: Magad tejében ad bé az gyermeknek ezen port meginnya, és megszűnik a sirástul. Melyet úgy cselekedett az fatens és az gyermeknek semmi *gondja* nem lett (Reizner: Szeged-Tört. IV.505).

GONDOL: cogito; denken NySz. (1. jel.) 1479: Michaellem Gono²gondolo (OL. D. 18492).

GONDOLAT: opinio; meinung, annahme NySz. (3. jel.) 1525: Kerlek azon en zerelmes athyamftya, hogy ebbewl ne wegh magadnak walamy, nehez *gondolathodt* es eghebre ne wellyed (OL. D. 24774, I. Zolnai: Nyelveml. 237). || 2) consilium; entschluss NySz. (4. jel.) 1581: Minden tilalmasbeli esová szénaffi, vagy parlag ha lészen, de senki semmi biradalmával rá nem mehet az birák híre nélkül, mert ha rámegyen maga *gondolatjával*, 3 girán marad az ember (SzékelyOkl. V.126).

GONDOS: curalis, curax, providus; sorgfältig, sorgsam, vorsichtig NySz. (1. jel.) 1456: Thomas *Gondos* (Múz.). 1461: Thome dicti *Gondos* (OL. D. 15582). 1478: Blasio *Gondos* (Múz. Kállay). 1499: Johannes *Gondos* (OL. D. 20831). 1505: Paulus *Gondos* (Körmend III/5, Zákány 35). 1602: *Gondos* Demeter (SzékelyOkl. V.187). *Gondos* János (uo. 231).

GONDVISELETLENSÉG: negligentia; nachlässigkeit NySz. 1613/1696: Látván . . . minden mezei tilalmasinkban mely nagy károk következnék az *gondviseltlenség* miatt, végeztük [stb.] (GazdtörtSzemle VII.411). 1638: Tavasz Adventre coenae distributiót igértének, de az Birónak *gonviseltlensége* [igy?] miatt . . . elmúlt (Canon-Visit. 160). 1646/1727: Ha

mikor téiben elsülyed [a zsilip], 1 forinttal [tartozik a gazda] de ha *gondviseletlenség* miatt elsülyed, tartozik a molnár fölvenni és gondot viselni róla (GazdtörtSzemle VII.124).

GONÓ? : «együgyű, bamba, félkegyelmű» MTsz. 1265 : Olotow filio *Gonow* [a. m. gonó?] (Múz. Ertl).

GONOSZ: a) malus, vitiosus, flagitiosus, sinister; schlecht; b) perversus, malitiosus, improbus; der böse, der schlechte NySz. (1. és 2. jel.) 1424/1498 : Gallus *Gonoz* (OL. D. 12800). 1452 : Stephano *Gonoz* (no. 14539). 1454 : Jopathak *Gonozpatak* [hn.] (uo. 14604). 1474 : Dixit eciam eidem vxori mee Intra vnde pessima domina testiculos habens wlgo menibe vnnath *gonoz* monias new (Múz.). Vxor actoris dixisset in causam attracto wlgo *gonoz* agsile (uo.). 1479 : Michael *Gonozgondolo* (OL. D. 18492). 1550 : Hazamat zewlewmet marhamat byrta torkom werwe batalmasul nem jol *gonozul* istentelen niomorwsagomra heth eztendeigh (OL. Kolozsm. 50). [Szärm.: 1211: In uilla Theluky sunt isti uiuitores Jed Elh Filch Nuuzou Pet *Gunuzd* Eurizen (Pannh. Tih. 1/5).]

GÓR? : deplumis; federlos NySz.; gross, lang, gestreckt BM. 1460 : Emerici *Goor* [a. m. gór?] (OL. D. 15532). [Vö. CzF. MTsz.]

GÓRÉ: casa, tugurium; hütte NySz. 1587 : Az *goreban* wagon egy aztal (OL. UC. 46/74). [Vö. MTsz.]

GOROMBÁS: subrusticus, subinurbanus; gröblich NySz. 1466 : Dominico *Gorombus* (OL. D. 16421).

GOROND? *gorongy?* : 1330/1505 : Transit per quendam vallem vsque in locum *Gorong* (OL. D. 37350). 1344 : Lacum Remethegorongia vocatum (ZichyOkm. II.98). 1417/1505 : Quendam locum eminentem qui scilicet locus *Hozygorond* vocaretur (OL. D. 37350). 1480 : Ad quoddam pratum *Hozyvgorond* nuncupatum (no. 18406). 1525 : Ad monticulum Hozw *Gorond* vocatum. Ad monticulum Czezerhegye lapossa *gorongya* vocatum. Ad quendam monticulum Hozwhegwege *gorongya* vocatum (Lelesz Prot. 5/268a). [Vö. MTsz. és Simonyi, Nyr. XXXI.36.]

GORONGY? l. *gorond*.

GORZSÁS? *gorsás?* : 1329 : Thomas dictus *Gursas* (OL. D. 2586). 1330 : Thomas dictus *Gorsus* (uo. 2620). 1462 : Michael *Gorsas* (Múz. Kállay). 1466 : Vincencio *Gorsus* (uo.). 1478 : Ladislaus *Gorsas* (uo.). [Vö. *gorzsa*, *garzsa* MTsz. 2]

GOTHÁRD: Gothardus Kr.; [Gotthard]. 1396 : Possessiones suas Bodorfeldew Rum *Gothardfeldew* vocatas (Múz.). 1520 : Medium in loco *Gothardzegbe* (Múz. Kisfaludy). 1602 : *Gothardt* Tóbiás (SzékelyOkl. V.238). [Vö. «Gothardus : Kotsárd» PPB.]

GÖBÖLY? : eeva, armentum; eine niedrige kuh NySz. 1402 : Andrea *Gebul* [a. m. göböly?] (ZichyOkm. V.280).

GÖCSÖS? *göcsös* : [nodosus, bulbosus; knotig, knollig, knorrig]. 1478 : Barnabam *Geuchas* [a. m. göcsös?] (Körmend, Heim 590). [Vö. MTsz.]

GÖDE? : junge ziege, zicke, kitze, rehkitze BM. [?]. 1201 : Quorum hec sunt nomina Johannes comes cib. tunc temporis factus comes curialis comes muosos. pristaldus alexius. filius *gude* [a. m. göde?] (Pannh. 19/V). [Vö. MTsz. 2]

GÖDÉNY? *gödiny?* : gavia, [pelecanus onocrotalus]; rothgans, reiher NySz. 1240 k. : In eodem predio sunt duo Taurarnici Jordan et *Geuden* [a. m.

gödény?] (Pannh. 61/8). 1265 : Uenit ad *Geuden* porloga (OL. D. 595). 1367 : Circa quendam locum paludum *Godenferthese* vocatum (Körmend, Heim 208). 1414 : Stephano de *Geudynhaza* (KárolyiOkl. II.15). 1429 : Possessione *Geuden* (SztárayOkl. II.278).

gödény-fi : [pullus pelecani onocrotali; junger pelikan]. 1712 k. : Az sár réte mellett hattynfiakat *gödényfiakat* és tengeri kacsákat kellettik szerzeni (GazdtörtSzemle VII.417).

GÖDÉR, l. gödör.

GÖDINY? l. *gödény*.

GÖDÖR, gödër, gödër : caverna, fovea; höhle, gruft, grube NySz. 1251 : Inde ad *Gudurfen* (OL. D. 36645). 1254/1400 : Per quendam vallem wlgariter *Hologusgudur* dictam (ZichyOkm. I.7). 1273 : Postea currit per duas metas continuas ad *menytegudurre* (OL. D. 841, l. HazaiOkl. 68). Inde diuertitur uersus meridiem in *zumdgudru* inde in fine *Zyuzuelg*. . . peruenit in quadam via ad *Gudurfew* (uo., l. HazaiOkl. 68–69). 1327 : Peruenit ad locum *Gudurfen* dictum (OL. D. 2457, l. AnjouOkm. II.327). 1335 : Descendit ad vallem *Kungudur* (Veszpr. Regn. Met. 7). 1346 : Ad *Riuulum Muggudurpataka* vocatum (Körmend, Heim 110). 1364 : Ad quendam vallem *Kungudrufen* [«Mindszent, Zala m.» Szam. jegyz.] nominatum (uo. 190). 1367 : Cuiusdam aque *Geuder* (OL. D. 5604). 1385 : Inciperet in valle *Geudeur* wlgariter vocata (Körmend, Heim 332, l. ZalaOkl. II.202). 1420 : Ad vnam vallem *hassasgudur* vocatam (OL. D. 10877). Ad vallem *hazugagedre* vocatam (uo. 10881). 1428 : Procedendo prope quendam alueum wlgariter *Guder* nominatum (Múz. Jeszenák). 1429 : Quendam vallem *domokusgedre* appellatam (OL. D. 12069). 1484 : Et adhuc in eadem via penes *Geuder* (uo. 36753). 1598 : Emericus *Geöder* Michael *Geöder* (OL. RDecim. Zempl.).

GÖGÉS, l. gögös.

GÖGÖS, gégës, gégös? *gögös* : superbus, arrogans; hoffärtig, stolz, übermüthig NySz. 1224 : Cum sex mansionibus castrensium quorum nomina sunt hec *Wtows Guegus* [olv. gégös, a. m. gögös?] Tuba ybrah Hellevs et tocut (Pannh. 1/B). 1240 k. : Hee sunt nomina aratorum sernorum in eodem predio *Guyus* [a. m. gögös?] Bnztus Venus (uo. 61/8). 1377 : Nicolaus dictus *Gegus* [olv. gégös, a. m. gögös?] (Múz. Békassy). 1418 : Georgium filium *Geges* (ZichyOkm. VI.521). 1480 : Gregorio *Geges* (OL. D. 18350). 1489 : Emericum *Geges* (Lelesz Acta 98/31). 1492 : Gregorio *Gegeus* (Körmend III/4, Batthyán 65). 1505 : Georgio *Gegeus* (Körmend Heim 697). 1602 : *Geöges* Tamás (SzékelyOkl. V.240).

GÖLYE-MALAC: [pullus suinus; junge sau]. 1637 : Ez idei *gölye malacz* (OL. UC. 14/43). [Vö. *gölye-malac* MTsz.; *gölye* NySz.]

GÖMBÖC, gëmbëc: a) venter; bauch; b) lucaica, Faliscus venter; ein gefüllter darm, schwartmagen NySz. (1. és 2. jel.) 1422 : Paulo *Gembeck* (Lelesz Acta 42/31). 1518 : Petrus *Gembecz* (OL. D. 37007). 1635 : A *gömböcöt* [adjuk] 9, 8 d. Az apró vérest és májast 6, 5 d. (GazdtörtSzemle VIII.473).

GÖNCI-HORDÓ: [dolium Göncense; Gönceer fass]. 1605 : Az fegner hazban Algiw por *Geönczj hordoual* uagion (OL. UC. 28/61). [Vö. «Két molnár-legény rögtön ugrott a paranasszóra s előhengerített a pinézéből egy *gönczi hordót*, a minőben a jó hegyaljai szokták szállítani a polgároknak: harmadfél akó fér bele» (Jókai Mór Össz. művei, Nemzeti kiadás XCIII. 92). Vö. CzF.]

GÖNCÖL, Kēncēl, Kōncōl: [Conradi uomen blandiens: koseform zu Konrad]. 1355: Sex loca villarum fundari de nouo inceptarum que wigo wagas nuncuparentur. Villa *Kāncul* wagasa Villa Andras uagasa [stb.] (OL. D. 4483). 1466: Matheo *Kenczel* Stephano *Kenczel* (uo. 16421). 1584: *Kōnczöl* Benedek (OL. UC. 56/33). *Gōnczöl* Balynt (uo.). 1587: *Kōnczöl* Balynt (uo. 12/42). [Vö. 1200 k.: Dvx uero Zulta post reuersionem militum suorum fixit metas regni Hungarie ex parte Grecorum usque ad portam Wacil, et usque ad terram Racy. Ab occidente usque ad mare, ubi est Spaletina ciuitas. Et ex parte Theonicorum usque ad pontem *Guncil* (Anon. 57). Vö. NySz. más jel.: *Gōnczöl, Gōnczöl-Karcsa* CzF. és 1 Szarvas G., Nyr. XVII.434.]

GÖNDÖR, gēndēr: crispus; kraushaarig NySz. («kondor» a.) 1341: Gregorium dictum *Gēnder* (Zimmermann-Werner 520). 1424/1498: Michael *Gēnder* (OL. D. 12800). 1470: Andrea *Gēnder* (Veszpr. 107. Karácsonfalva 4). 1482: Simonis *Gēnder* (Körmend II/2. Komjáthi 104). 1540: Ladislaus *Gēndr* (Múz. Kállay).

GÖNYE?: a) «görbeshátú, púpos, nyomorék»; **b)** «gyenge, erőtlén» MTsz. 1240 k.: Hec sunt nomina aratorum sernorum Sumboth Boesa *Gūne* [a. m. gönye?] Chencu Cegzeu (Pannh. 61/8). 1468: Gregorius *Gewnye* (Lelesz Acta 79/15). [Vö. BM. és *gője* MTsz.]

GÖRBE, gērbe: gibbosus, gibber, gibbus, curvus; krumm, buckelig NySz. (1. jel.) 1398: Nicolaum *Gurbe* (HazaiOkm. I.292). 1402: Stephano *Gewrbe* (Múz. Beesky). 1415: Michael *Gerbe* (OL. D. 10339). 1435: Johannis *Gurbe* (Veszpr. 8, Jutas). 1454: Johanne *Gerbe* (Múz. Beesky). 1465/1466: Dionisio *Gerbe* (OL. D. 16292). 1470: Thomas *Gewrbe* (uo. 17040). 1476: Venissent ad quendam lacum *Gerbererekethye* [a. m. görbe?] dictum (Lelesz Prot. Parv. 86a). 1480: Andrea *Gerbe* (OL. D. 18350). Thomas *Gerbe* (Lelesz Acta 90/12). 1515: Martino *Gerbe* (Pannh. 63/Gg). 1521: Quatuor Jugera terrarum arabilium penes *Gewrbe* Megye (Múz.).

GÖRCSÖS, gērcsös: a) nodosus, tuberosus; knotig; b) spasticus; krampfhaft; c) asper, rudis, rusticus; rauh, grob, bäuerisch NySz. (1. 2. és 4. jel.) 1519: Georgio *Gercheus* (Múz. Forgách). 1752: Tüzre való fát olyast vágattassou, aki haszontalan, *gőrcsös*, és nem nevelni való (GazdtörtSzemle VI.139). [Vö. MTsz.]

GÖRÉNY, gērēny?: martes domestica; marder, wiesel NySz. [iltis]. 1221: Geur filii *Geren* [a. m. görény?] (Pannh. 4 B). 1429: Nicolau dicto *Geuren* (OL. D. 12155).

GÖRGE?: 1240 k.: In predio Almas hec sunt nomina Jobagionum Torda Buzoch *Gurje* Mathsa (Pannh. 61/8). [Vö. *görje* MTsz.]

GÖRGETEG? gērgeteg, gōrgetek, gōrgetek?: *görgöteg*: 1193: Inde ad uillam *Gurguteg* (OL. D. 27). 1348: Johannis dicti Mester filii Petri de *Gurguthek* (Múz.). 1351: In dicta possessione *Gurgeteg* (uo.). 1355: Petri de *Gurgetegh* (Körmend Korlátkó-Appon. 17/797). 1398: Possessionem *Gergelgh* appellatam (Veszpr. 107, Gergeteg 1). [Vö. CzF. MTsz. ?] [Vö. 1. görög.]

GÖRGETEK, GÖRGETÉK? 1. gōrgeteg.

GÖRGÖTEG? 1. gōrgeteg.

GÖRHES: macie confectus; abgemagert NySz.; «sovány, száraz, beteges, köhögős» MTsz. 1430:

Sandrini *Gwrhes* (Lelesz Acta 49/72). 1505: Johannes *Gewrhes* (Lelesz Met. Mármaros 24).

GÖRJESZT, 1. gērjeszt.

GÖRNELY, 1. gērnelly.

1. GÖRÖG? gērög?: volutor; rollen NySz. (1. jel.) 1258: Uenit ad metas ville *Gurgeu* [a. m. «görög» igeneve?] (Múz. Görgey). 1484: Per medium eiusdem vallis *Gergev* (Múz. Ibrányi). [Vö. *görgeteg*.]

2. GÖRÖG: Graecus, Grajus; griecher NySz. 1463: Georgio *Gewreigh* dicto (Múz.). 1869: *Görögök* portékájának az ára (GazdtörtSzemle I.95). [Vö. 1. görög MTsz. ?]

görög-dinnye: melo, anguria, Graecus melo; wassermelone NySz. 1544: Harom *görög diñnet* (OL. Nád. 42).

görög-fehér, -fejér: pigmentum, cerussa, psimythium; weisse schminke NySz. 1556: Eg skathw-lachkaban *görögh feyer* (OL. Nád. 48).

GÖRÖNCSE, 1. gērēncsér.

GÖTE: triton cristatus MTsz.; schwanzlurch, molch BM. [?]. 1602: *Gēte* Pál (SzékelyOkl. V.240).

GÖZÜ, güzü: sorex, gurgulio, glis; spitzmaus NySz. 1443: Gallo *Gewz* (HazaiOkm. V.237).

GRÁDICS, 1. garádics.

GRÁGGYA, 1. garád.

GRÁGYA, 1. garád.

GRAJCÁR, 1. krajeár.

GRÁNÁT: 1) carbunculus NySz. (1. jel.); [granat]. 1520: Lapidis *Granath* (OL. D. 26227). 1533: Cum quinque *granath* (OL. Nád. 49). 1544: Eg weg *granat* [1. v. 2. jel. ?] színő zederies hernaczot (uo. 41). || 2) pannus coccinus; scharlachrothes tuch NySz. (3. jel.) 1520 k.: Vestis ex *ghranat* zederyes (OL. D. 35027). 1558: Lörombergernek singit [nyírja] 1 krajezárért, *gránátnak* singét 4 pin/zért), londonak singit 2 krajezárért (GazdtörtSzemle VI.136). 1558 k.: Thowaba wagon Mester hazan *granat* zoknya j (Nyr. XXVIII.22). 1559: Nyolcuano *granat*ot nettem öt refet (OL. Nád. 49). 1570: Egy felzer zederyes *granath* menthe (uo.). 1572: Nyolcuano *granat*ot nettem öt refet (uo. 40). 1635: Egy öreg galléros *gránát* mentétől tafottával, avagy kamukával bélelt 1 f. 80 d. (GazdtörtSzemle VIII.471). Egy *gránát* avagy lazur ujas köpenyegtől, ha posztóval leszen bélelt 1 f. 25 d. (uo.). [Vö. *poma-gránát*.]

gránát-szēm: [ein einzelner granat]. 1549: Zaz zem *granat zemet* (OL. Nád. 40). 1572: Zaz zem *granat zemet* (uo.).

GRÉB, 1. geréb.

GRÉGOR, 1. Gergely.

GRISPÁN, krispán: vitriolum, aerugo; vitriol NySz. [kupfergrün]. 1544: Uőtem *krispant* fel fontot (OL. Nád. 41). 1587: Zöld *grispanth* wettek (uo. 49).

GRÓBIÁN?: rusticus, inurbanus NySz.; [grob]. 1548: Eg *gróbián* [a. m. gróbián?] kittel (OL. Nád. 49).

GRÓF: comes; graf NySz. 1409: Johanne *Groff* comite (ZichyOkm. V.600). 1412: Petrum *Gröff* uocatum (Múz.). 1418: Georgium et Nicolaum dictos *Groff* (KárolyiOkl. II.48). 1451: Emericum *Groff* de Bozyn (OL. D. 14444).

GUBA: cilicium, gausape [stb.]; rauher kotzen, juppe, zottiges kleid, leibroek NySz. 1387: Vnum burum [?] quod wlgo *Guba* dicitur (Múz. Kállay). 1440: Quatuor stamina lane wlgo negvegguba (OL. D. 13535). 1496: Induto super se quodam Bwro wlgo *Ghuba* (uo. 20492). 1528: Ad vestem *gwbu* (OL. Nád. 42). 1548: Eg *guba* (uo. 48).

1. **GUBÁS**: a) gausapatus; mit einem zottigen mantel bekleidet; b) villosus, hirsutus, hirtus, hispidus, pilosus; zottig, haarig, rauh NySz. (1. és 2. jel.) 1321: Nicolai filij *Gubas* (AnjouOkm. 1.627). 1367: Nicolaus dietus *Gubas* (OL. D. 5580). 1415: Andream Ladislaum dietos *Gubas* (Veszpr. 16, Veszpr. Ecel.). 1434: Egidius *Goubas* [így többször, a. m. gubás?] (KárolyiOkl. II.151). 1435: Georgium *Gubas* (Múz. Kállay). 1452: Johanne *Gubas* (Lelesz Acta 63/6). 1459: Anthonium *Gubas* (OL. D. 15328). 1475: Andrea *Gubas* (uo. 17660). 1489: Blasio *Gubas* (Lelesz Acta 98/18). 1498: Stephano *Gubas* (Múz. Kállay). 1504: Thoma *Gubas* (Lelesz Acta 112/16). 1538: *Gubas* Mate (QuellKronstadt III.44). *Gubas* Ystwan (uo.). 1602: *Gubás* Mihály (SzékelyOkl. V.203).

2. **GUBÁS**: [gallis copiosus; reich an galläpfeln?]. 1342: *Gubasweulgy* (ZalaOkl. I.393). [Vö. 2. *guba* NySz.]

GUBERNÁTOR: gubernator NySz.; [gouverneur, regent]. 1450: Hwnyady Janos *gubernator* engette hogy az zigeatyeken [«Margitsziget» Szam. jegyz.] kamara haznat ne vegienek (OL. D. 14324). 1454: *Gubernator* otalma (uo. 13760).

GULACS?: depilis; kahl NySz. 1500: Stephano *Gwlach* [a. m. gulacs?] (OL. D. 20956). [Calepinus és M.A. helyesírása szerint régi ejtése *gulac* volt; vö. *gulae* MTsz. Vö. azonban *gulacs*, *gulacos* Kr.: *gulacs*, *gulács*, *gulácsos* CzF.]

GULYA-BAROM: armentum; zuchtvieh NySz. 1584: *Gula barom* (OL. UC. 56/33).

GULYA-TEHÉN: [vacca; kuh]. 1587: Feyös tehen wágon harmycz nyocz 38 Byka eg 1 Az *Gulya tehen* öthwen eg 51 (OL. UC. 12/42).

GULYÁS: vaccarius, pastor boum; ochsenhirt NySz. 1588: Menes paztornak *Gulyasnak* (OL. Nád. 41).

GÚNYA?: 1095: Pistores *guna* [olv. gúnya?] wevdi rescengis gurga (Pannh. 15/00). [A. m. 1. v. 2. *gúnya* MTsz.? Vö. NySz.]

GÚNYÁS: vestitus; bekleidet NySz. 1388: Valentinus dietus *Guenyas* (OL. D. 30085).

GURDA, *gurdal*: [gurgustiolum; hütte]. 1516: In prefata domo subulci *Gurda* appellata (Lelesz Prot II.187a). In domo *Gurdal* vocata (uo. 188a). [Vö. *gurggul* CzF.; *gurgjó* MTsz.; és Pápay József, Nyr. XXVI.154.]

GURDAL, 1. *gurda*.

GURDIN: 1759: Elmentem a *gurdinba* kaszálni (DebrJk.). [Vö. *gordon* MTsz.]

GUSÉR-SELYÉM, *kusér*: [bombyx ad suendum; nühseide]. 1635: Kézen vert dupla száras gombra *guser selyemből* nro 12 bokorra akinek arany avagy ezüst a kiscumbja megyen rá 4 lat selyem limit. per 4 f. (GazdtörtSzemle VIII.477). 12 bokor tiszta selyemből való szövés gombra megyen *kuser selyem* 6 lat p. 6 f. (uo.). [Vö. *gazir-selyém?*]

GÚZS: ligamen, vimen, vinculum virgis textum, vimen tortum, virgeum lorum, virgeus laqueus; wiede, wiedenband NySz. 1211: Vdorniei de Mortus hii sunt Karachun Chomud *Guz* [a. m. gúzs?] Beke (Pannh. Tih. 1/5). 1597: Az Pres hazban. Eoreg Pres baluanios-tul dugastul es *gusostul* 1. Masik Pres feolső also baluanial garatostul 1 (OL. UC. 101/3). Eoreg pres dugastul feolso also baluanios-tul *gusostul* es garatostul (uo.). [Vö. *lapocka*-, *pating-gúzs*.]

GUZSALY, *kuzsaly*: colus; spinnrocken NySz. (1. jel.) 1346: Via publica *Gwsalwth* [a. m. guzsaly?] dicta (OL. D. 3867, 1. AnjouOkm. IV.640). 1602: *Kusaly* Ambrus (SzékelyOkl. V.282).

guzsaly-vas: [mühlspindel]. 1619: Korongra valo vas karika. Perpenzeze vas. *Gusaly vas* (OL. L. III.17/29). 1632: Az malomhoz valo apros szer szamot, az korong vasat is, czapot es egieb *kusaly* talp *vasat* (OL. UC. 3/20).

GÜZÜ, 1. *gözü*.

GVÁRGYÁN, 1. *gárgyán*.

GY.

GYAKAR, 1. gyakor.

GYAKOR, gyakar: 1) densus; dicht NySz. (2. jel.). 1269: Per planiciem venit ad Gokorsum (Múz. Bethlen). 1367/1517: Transit ad meridiem ad arbores pirorum que vocantur *Gyakorkertvel* (Múz.). 1493: Quoddam pratum *Gyakorfyz* vocatum (Lelesz Acta 101/31). || 2) [virgultum, silva, lucus; dickes gebüsch, dicker wald]. 1339: Ad quendam rubetum *gyakar* dictum (Sztáray-Okl. I.160). 1364: Cuiusdam Rubeti wlgó *Gyakar* vocati (OL. D. 281). 1411: Ad medium cuiusdam Silue que vocatur Tytrasgyakar (Múz.). 1416: Penes virgultum wlgó Kwzgyakor dictum (uo.). 1420/1438: Iuxta Siluam wlgó lypogyakra vocatam (OL. D. 10921). [Vö. 1335: Intrat ad magnam Siluam Lypow (uo. 2872).] 1425: Pergendo secus quendam locum Fornasgyakra nominatum (Lelesz Met. Szatmár 8). 1438/1446: Siluam wlgó lypogyakra nuncupatam (OL. D. 13899). 1442: Silvam kwtrhahegfely. Aliam vero partem *Gyakorfely* (uo. 37330). 1453: A quodam nemore Benedekgyakra vocato (uo. 27891). 1496: Abinde eundo ad rubeta Bodogyakra Nyaras... Keszepgyakor Zenaswelgh et Zewkehegh dicta (Lelesz Prot. II/234). 1506: In siluis Malomgyakra Nagherdew et Galago vocatis (uo. 130). 1521: In loco *Gyakorkwthzygethe* nominato (EgyKönyvt. Litt. Epist. Orig. 22). [Vö. «Saltus: *Gyakor erdő*» Murm. 286 sz.]

gyakor-szita: pollinarium, cribrum pollinarium; mehlsieb NySz. 1594: *Giakor zytha* (OL. UC. 78/7). 1638: Egy *giakor szita*. Egy ritka szita (uo. 2/34).

GYAKORLATOSSÁGGAL: persaepe, frequenter, frequentissime NySz. («gyakorlatosság» 1. jel.). [öfters, sehr häufig]. 1597: Mykor szaraz ideő jár es irtassalys iobbettyak, *gyakorlatossaggal* az retekys akor teöbbewhnek megh (OL. UC. 12/42).

GYALÁZÓ?: obtrectator, calumniator, vituperator; verläumder, schmäher, lästerer, tadler NySz. 1402: Nicolao *Galazo* [a. m. gyalázó?] (Veszpr. 10, Palaznak).

GYALCS, 1. gyolcs.

GYALMAS, 1. gyalmos.

GYALMOS, gyalmas: verriculatus; wie ein fischergarn gestaltet NySz.; [verriculum habens; fischergarn habend]. 1435: Simonem *Galmas* [olv. gyalmas, a. m. gyalmos?] (Múz. Kállay).

gyalmos-háló: 1509: Cum Retibus wlgariter *Gyalmoshalo* dietis (Lelesz Acta 117/4).

gyalmos-tó: piscina; fischteich NySz. 1323/1351: Cuiusdam stagni *Gyalmastou* vocati (OL. D. 2192, 1.

AnjouOkm. II.100). 1329: Piscina *Gyalmasthou* nominata (ZichyOkm. I.327). 1355: Stagna vulgo *gyalmastow* dieta (AnjouOkm. VI.330). 1361: Piscinarum *Gyalmastov* vocatarum (OL. D. 5182). 1366: Vndecim vero piscinas quarum quinque essent *Gyalmastou*, sex vero veyzehtou et Rekezeztuw (ZichyOkm. III.319). 1417: Simuleum piscatura wlgó *Gyalmastho* (Lelesz Acta 37/11). 1438: Vnam piscinam *Galmastho* dictam Nagthbo vocatam (Forrás?). 1484: Lacum piscine *Gyalmastho* (Lelesz Acta 94/15). 1517: Piscina magna cum clausura existens *Gyalmostho* uel etiam Morothwa dieta, necnon alia piscatura Danubialis, uel Thicialis, siue Zawe aut Drawe Thanya nuncupata, si habet deputatum prouentum annualem, decies tantum estimatur, quantum facit eius prouentus (Verb. I. r. 133. fej.). 1520: Quatuor piscinarum *Gyalmostho* (Lelesz Acta 126/1). [Vö. «*Gyalmostó*, Marotva, piscina cum clauastro piscaturae» MA. 1604. kiad. «Difficiles» stb. c. függelékben.]

GYALOG: 1) pedes; zu fuss, zu fuss gehend NySz. 1757: A Rétet a *gyalog* emberek megkaszályák a marhások bé hordják (CanonVisit. 178). Minden marhás ember ad két véka buzát, a *gyalogok* egy vékát (uo. 179). || 2) pedes, pedester, miles pedestris: fussgänger, fusssoldat NySz. 1371: Johannis dicti *Gyalug* (ZichyOkm. III.418). 1402: Georgio *Gyalog* (Veszpr. 10, Palaznak). 1478: Mathiam *Gyalog* (Múz.). 1587: *Gyalogul* zolgall. Sellyerül zolgal (OL. UC. 12/42).

gyalog-dob: [tympanum pedestre; infanteristentrommel]. 1584: *Gyalogh zazlo* es *gyalogh dob* (OL. UC. 56/33). 1637: Egy *gyalogh dob* (uo. 14/43).

gyalog-híd: trabs trajectualis; steg NySz. 1519: Quedam [igy?] pons ante castrum wlgó *ghyaloghyd* (OL. D. 37007). 1530: Pontem qui est ante castrum *Gyaloghyd* tenentur reformare (OL. UC. 27/55).

gyalog-pajzs, -pais, -paizs: pelta; kleiner schild NySz. 1587: Thatar pais. *Gyalogh pais* (OL. UC. 46/74).

gyalog-szék: [scabellum; schemel]. 1566: Harom *galogh zek* (OL. Nád. 49). 1638: Ket kis *gialog szek* [«kertészházban» Szam. jegyz.] (OL. UC. 2/34). [Vö. MTsz.]

gyalog-szërben: pedibus; zu fuss NySz. 1683: Barma ninesen csak *gyalog szërben* szolgál a morhát-lanság miatt (OL. UC. 3/32).

gyalogszërés: [pedes, sine iumento; zu fuss dienend, kein lastvieh habend]. 1668: Mind *gialogh szëres* s mind marhás ember (OL. UC. 1/21). 1684: Reggel annak idejében akkori időre tartozó mindenféle munkára marhás és *gyalogszëres* jobbágy igen

szépen elrendeltesék, kinek-kinek bizonyos dolgot adván eleiben (GazdtörtSzemle I.148). [Vö. NySz. meg nem felelő értelmezéssel.]

gyalog-út: semita, arta via, limes; fusssteig NySz. 1320: Venit ad vnum locum *Petegyaluguta* dictum (OL. D. 1990, l. AnjouOkm. 1551). 1338: Semita Zenthivanra menu *goluguth* vocata (ZalaOkm. 1339). 1340: Uersus orientem usque Semitam que wigo *golugut* nuncupatur (Múz.). 1340/1385: Iuxta vnam semitam wigo *Gyaluguth* dictam (OL. D. 7124, l. AnjouOkm. IV.18). 1451: Quedam via parua sew pedestris wigo *gyaloguth* (OL. D. 14498)

gyalog-zászló: [vexillum pedestre; infanteristen-fahnel]. 1584: *Gyalogh* zászlo es *gyalogh* dob (OL. UC. 56 33).

GYALOGOS? [pedes, pedester; fussgänger, fusssoldat]. 1587: *Gyalogosoknak* [igy?] három yzbe brol es penzüil fiztetöt (OL. Nád. 40).

GYALÓL, vö. mēggyalul.

GYALOM: verriculum, sagena; zuggarn, fischergarn NySz. 1478: Piscina sub *Gyalom* Neteeh vocata (OL. D. 18145). Piscina sub *Gyalom* Kyskeczel vocata (uo.). 1493: Vnum Rete vulgo *gyalom* pro piscinis (EPSz. fol. 28). Duo recia magna wigo *gialom* (uo. 87). 1512: Vna piscatura sub *gyalom* (Múz. Soós). 1569: Recia duo, alterum magnum quod *gyalom* appellatur, alterum quo duo homines piscari soliti sunt (OL. UC 47/35). 1570: Rete magnum *gyalom* vocatum quinquaginta quinque orgiarum (uo. 104/4). [Vö. halászó-gyalom.]

GYALU: planula, ascia, dolabra, runcina; hobel glatthobel NySz. 1491: Thok flascarum, *Gyalu* (OL. D. 26051). 1535: De instrumentis vasiparis *Gyalu* manuale maius 1 Kethkezwonyo 1 Pyntherkes 1 Horgas kes wonyo 1 (OL. UC. 99/25). 1549: *Gyalu* minores (uo. 75/40). 1597: Hordo feneknek es dugaknak valo *gialuk* (uo. 101/3). [Vö. hordócsináló-, káposzta-, káposztametsző-, répa-gyalu.]

gyalu-szék: [mensa runcinandi; hobelbank]. 1572: In officina doleatoria: *gyalu* was, *gyalu* zek, chypo vas (OL. UC. 76/17).

gyalu-vas: [ferramentum runcinae; hobeisen]. 1549: Instrumentum ferreum *gyalu* was vocatum manubriis carens (OL. UC. 75/40). 1572: In officina doleatoria: *gyalu* was, *gyalu* zek, chypo vas (uo. 76/17).

GYALUCSKA, vö. répa-gyalueska.

GYALUL, vö. káposzta-gyaluló, mēggyalul.

GYÁMOL-TŐKE: [anteris; strebepfeiler?]. 1637: Egy ket agu vasas *gyamol* töke (OL. UC. 14/43).

GYANTA, gēnta? gyantár, gyēnta: electrum, succinum [stb.]; harz, achstein, bernstein, firniß NySz. 1519/1523: Sex legibulos [igy?] vö. «legibulum» Bartal] tres de corallino rubeo quartum de alba *gentha* quintum de Kaezadonya (Körmend Acta III/5, Revistye 87). 1539: In vna lagena *giantar* (OL. Nád. 48). [Vö. *gyēnta*, *gyontár* MTsz.; Munkácsi, Ethnographia VIII.19.]

GYANTÁR, -OS, l. gyanta, gyantás.

GYANTÁS, gēntáros? gyantáros, gyēntáros: gypsatus, electrinus, succineus, resinosus; harzig NySz. 1542: Lagena oleatica [igy?]. Lagena *gentharos* (OL. Nád. 40). 1594: *Giantaros* nozolia (OL.

UC. 78/7). 1636: Zöld *gyantáros* superlatos ágy (GazdtörtSzemle I.265). 1637: Haboson festett diofas *gyantaros* ayto (OL. UC. 14/43). 1638: Egy reghi *giantaros* fel szer aito fa be vonoiaival (uo. 2/34). [Vö. *gyantáros* MTsz.]

GYAPÁR, l. gyopár.

GYAPJAS: lanosus, lanaris, villosus; wollig, zottig NySz. 1470: Egidio *Gyapyas* (OL. D. 16985).

GYAPJÚ: lana, villus, vellus; wolle NySz. 1452: Venissent ad riwlu *Gyapyepataka* [a. m. *gyapju*?] nominatum (Lelesz Met. Mármaros 31). 1544: Az nyerog ala toltysnek walo *gyapyat* (OL. Nád. 40). [Vö. *berke-gyapjú*.]

GYAPOT: bombyx, gossypium, xylon, xylinum; baumwolle NySz. 1494: Emti sunt *Gyopoth* pro Cappa (Engel: GeschUngR Reichs I.120). 1524: Libras septem decem de *ghyapoth* (OL. D. 26326). 1528: De wigo *ghapoth* filato manipuli decem (OL. Nád. 48). Peplum vnum de *gyapoth* (OL. L. III.16. 17). 1544: Eg *japot* kötöt kapeat nettem hozu zarot (OL. Nád. 42). 1559: Eg funt *gapotot* uettem az uram foztanyahoz (uo. 49). 1581: *Giapotbol* chinalat kamsa (OL. L. III.16. 17). Egy *giapotbol* keoteoth kapcza terdigh walo (uo.). Egy tarka matracz *giapottal* teolteoth (uo.).

gyapot-födél: [velamen xylinum; baumwollenes kopftuch.] 1513: Peplum vnum wigo *Gyapothföwdel* (OL. D. 26151).

gyapot-gyolcs: xyлина tela; wollenes gewebe NySz. 1523: Vnam peciam syndonis wigo *Gyapoth-gyoleh* (OL. D. 36999).

GYAPOTAS, l. gyapotos.

GYAPOTOS, gyapotas: mit baumwolle ausgestopft oder versehen BM. 1532: Sindonem *Gapothas* (OL. L. III.16. 17). Sindonem *gyapothas* (uo.).

GYAPUS? 1343: Transiens directe ad quandam vallem *Gyapus* velg vocatam (Múz. TörtTárs. 1). [Vö. *gyapu* CzF. BM. ?]

GYÁRFÁS, Járfás: Gervasius PPB. 1615: Mostaha leányomat Mariam *Járfás* Mihálnétul elvöven, 4. [értsd: ápr. 4-én] hajón mentünk Györre (MA. NLI.69).

GYÁRT, járt: facio, operor, conficio, elaboro; machen, arbeiten, verfertigen, ausarbeiten NySz. 1594: *Giartot* bial bur (OL. UC. 78/7). 1638: *Giartot* boriu bör (uo. 2/34). [Vö. *gyártatlan*, *gyártó*, *kigyárt*.]

GYÁRTATLAN, jártatlan: infectus, imparatus; unausgearbeitet NySz. 1561: Bör waion [igy?] *giarthatlan* harom (OL. L. III.16. 17). 1587: *Iarthatlan* ökör bör (OL. UC. 12/42). 1594: Maghnak valo *giartatlan* buza (uo. 106/3). 1605: Liztt, wczyu, *giartatlan* buza (uo. 28/61). 1637: *Giartatlan* Csap sor [olv. cápször] es neosteny tauly keczyke ollo beör Nro 8 (uo. 14/43).

GYÁRTÓ, jártó, vö. asztal-, bór-, eke-, erszény-, fazék-, fésű-, íj-, írha-, kanna-, ké-mény-, kerék-, kesztyű-, kötél-, lakat-, majc-, nyerég-, nyíl-, óra-, pajzs-, páncél-, puska-, salétrom-, süveg-, szappan-, szekér-, szekéreny-, szíj-, szita-, tál-, tegez-, téglá-, teknő-, toll-, tölcser-, tű-, üveg-, üveglak-gyártó.

GYARTYÁN, -ÁGY, l. gyértyán, -ágy.

GYARTYÁNOS, l. gyértyános.

GYÁSZ, jász? 1) pulla vestis; trauerkleid NySz.

(1. jel.) 1581: Egi *gyaz* fekete postho sáweg (OL. L. III.16. 17). || 2) lugubris; leidig, traurig NySz. (3. jel.) 1349: Stephano dicto *Jaz* [a. m. gyász v. jász?] (Veszpr. 107, Keck 4). 1466: Mathens *Gyaz* (OL. D. 16408). [Vö. MTsz.]

GYAUR? *kavor?*: infidelis; ungläubig NySz. 1602: *Kavor* [a. m. gyaur, kavor?] János jobbágy (SzékelyOkl. V.294).

GYEHECES, 1. degetes.

GYÉK, 1. gyík.

GYÉKÉNY, *gyékiny*: 1) typha palustris, hibi-seus; binse NySz. (2. jel.) 1335: Quendam lacum *Gekentow* nuncupatum (OL. D. 2946, 1. AnjouOkm. III.213). 1355: Transeundo quendam lacum *Gekentou* nuncupatum (OL. D. 17634). 1367: Quendam lacum *Gekentow* noncupatum [igy] (uo. 5539). 1392/1435: Exceptis herbis mattarum que vocantur *wlgo Gyeken* (uo. 29743). || 2) matta, teges, storea, formiones; strohdecke, matratze NySz. (1. jel.) 1554: A singulis egy *gyeken* [a. m. NySz. 1. jel. ?] (OL. UC. 45/36). 1597: Zilua octal] 2 Borso octal] 1 *Gieken* [jelentése ?] 1. Kuff soo 9. Fenio dezka 1 (uo. 101/3). || 3) fisciella; korb NySz. (3. jel.) 1544: Neğ *geken* rakot (OL. Nád. 40). 1587: Rak *gekennel* Harcha Sítü hal (uo.). 1588: Zaffthross *Gekent* wett (uo. 41). [Vö. MTsz.]

gyékény-rák: [caneri unius fisciellae; ein korb krebse]. 1492: Rakpenz quilibet ex vna fizella de *gekinrak* soluent (OL. D. 36992). 1495 k.: Rakpenz quilibet ex vna fisciella vocata *gekenrak* soluent (uo. 36994).

GYÉKÉNYÉS, *gyékényös, gyikényes, gyikényös*: scirpeus, scirpis consitus; binsen- NySz. 1252: Ascendit iuxta *Gekenusthu* versus septemtrionem (OL. D. 369). 1255/1281: Kuzepfolu *Gykymus* Pynehe (uo. 416). 1293/1322: Terre *Gekenus* prediete (Hlazaí-Okl. 136). 1331: Possessionibus *Gykymus* Sarkmellyk (Múz.). 1338: Transit *Gekenesheer* dictum (OL. D. 31086). 1338/1411: Egreditur circa Bodachere et transeundo *Gekenustow* [stb.] (Múz.). 1420: Piscinarum Keethgykenyes Zombaththaua vocatarum (Lelesz Acta 40/86). 1458/1469: Veniret ad quedam prata *Gekenes* dicta (KárolyiOkl. II.316). 1505: Possessionibus Egerallya *Gyekenyes* (Körmend III/5, Zákány 35). [Vö. MTsz.]

GYÉKERES, 1. gyökeres.

GYÉKÍNY, 1. gyékény-rák.

GYÉLVÉSZ? 1. gyülevész.

GYÉMÁNT, *diamánt*: adamas; diamant NySz. 1516: Egh Nasfa kiben egh Rosa *dyamant* waygon (OL. D. 26367, 1. Zolnai: Nyelveml. 203). Egh aran keresth kyben Negh Rubynt egh *dyamant* waygon (stb. no., 1. Zolnai id. m. 204). 1619: Fejérkő vagy *diamant* (KomárJk.). [Vö. rakott-gyémánt.]

GYÉMBÉR, 1. gyömbér.

GYÉMELCS, -ÉNY, 1. gyümölcs, -ény.

GYÉMELCSÉNYÖS, 1. gyümölcsényös.

GYÉMELCSÍNY, 1. gyümölcsény.

GYÉMELSÉNY? 1. gyümölcsény.

GYÉMESSÉNY? 1. gyümölcsény.

GYÉMISSÉNY, 1. gyümölcsény.

GYÉMŐCSÉNY, 1. gyümölcsény.

GYÉMÖLCS, -ÉNY, 1. gyümölcs, -ény.

GYÉMÖLCSÉS, 1. gyümölcsös.

GYÉMÖLCSÍNYÉS, 1. gyümölcsényes.

GYÉMÖLCSÖS, 1. gyümölcsös.

GYÉNGE, *genge?*: a) tener, mollis, delicatus, effeminatus, galbinus; zart, weich, weichlich, weibisch; b) imbecillis, enervus, vietus, sublestus; schwach, kraftlos NySz. (1. és 2. jel.) 1337: Nicolaus filius *Gyenge* (SoprOkl. I.140). 1347: Nicolai dicti *Gyenge* [olv. genge v. gyenge?] (Múz. Kapy). 1426: Martinum *Gyenge* (OL. D. 35946). 1439: Georgio *Gyenge* (uo. 31499). 1463: Stephanus *Genge* (Múz. Kállay). 1469: Georgius *Genge* (OL. D. 32365). 1479/1484: Johannem *Gyenge* wolahum seu pastorem ouium (uo. 18776). 1602: *Gyenge* Mihály *Gyenge* Márton (SzékelyOkl. V.213). 1610: Török István ben lakozik, ezelőtt esztendővel hozott *gyenge* hölgyével (MA. NLI 348).

GYÉNGY, -ÉS, 1. gyöngy, -ös.

GYÉNGYÖS, 1. gyöngyös.

GYÉNTA, 1. gyanta.

GYÉNTÁROS, 1. gyantás.

GYÉNYERŐ, 1. gyönyörű.

GYEP, *gyöp*: 1) agger, septum, maceria, maecries; damm, zaun, gehäge, gartenmauer NySz. (1. jel.) 1290: Ad magnam viam *Gep* [1. v. 2. jel. ?] vocatam (Forrás?). 1337: Lungit quendam semitam de dicta uilla Jezenew in provinciam *Gepel* ducentem (SztárayOkl. I.146). 1337/1414: Lungit quendam semitam de uilla Jezenew in provinciam *Gepel* ducentem (OL. D. 3089, 1. Anjou-Okm. III.416). 1387: In districtu de *Giepel* (ZichyOkm. IV.336). 1413: In districtu *Gepel* (SztárayOkl. II.125). 1419: Indago videlicet *gep* (OL. D. 10789). 1694: Mikor *gyepüt* kerülnek és rosznak tanálattik, elsőben 6 pénz az büntetése, másodsor 12 pénz (GazdtörtSzemle I.170, szőlőhegy-szabályzatban). || 2) ager incultus; wüster, ungebauter acker NySz. (2. jel.). 1364: Peruenissent ad vnam particulam terre *wlgo Gyeph* vocatam (OL. D. 281). 1368: In terra *Gyep* terciam vineam Kysnyklos nominatam (Körmend, Heim 214). 1378: Ex parte particularum terrarum arabiliu Bessenew et *Gepzer* vocatarum [igy] (Múz. Kállay). 1414: Trecenta et quinquaginta ingera terre et in silvis ac montanis, necnon in terra inculta que diceretur *geph* (ZichyOkm. VI.302). 1452/1524: Ad locum Andasypalghepe (OL. D. 24338). 1458?: Terris arabilibus Kyalgepe vocatis (Múz. TörtTárs. I.). 1470: In giwthus *gyepe* [igy] habeo mediam dietam (OL. D. 17462). 1510: Terris arabilibus cultis et incultis extirpatisque *wlgo Gep* vocatis (Körmend, Heim 700). 1520: Quasdam piscinas et Stagna Thasere *Gyepellew* Kerekewrwen-thawa Gykellew Wykedeles vocatas (Lelesz Acta 126/44). 1548: Ad quasdam incultas terras *gyep* appellatas (Múz. TörtTárs. I.). 1694: Az Elepen a büdös táján, kik a tilalom ellen magok okta [a közlő értesítése szerint így] *gyepkeket* fel fogtak, megbüntettesse-nek (GazdtörtSzemle IX.8). [Vö. Zolnai, Nyr. XXVIII. 529.] [Vö. gyépü.]

gyép-szegés: 1458: Terra vltima inculta versus possessionem Ogya in terra *Gyepzege* (OL. D. 15280). 1514: Item singula aratura tribus diebus arabant, primo in vere et ipsi dent semina; secundo in agriocultura vulgo *gepzege* et tercio in autumnno pro tritico (uo. 22646).

GYEPÉS, *gyépös?*: herbidus; grasig NySz. 1272: In riunum *gepus* potok [olv. gyépös (a. m. gyépös) v. gyé-

pūs?] nuncupatum (OL. D. 799). **1454**: Inde itur ad Stagnum *Gepestho* vocatum (no. 14807). [Vö. **gyépüs**.]

GYÉPLŐ, **gyöplő**: a) *camus*, *lorum*, *resticula*, *funiculus*; seil, strick, band; b) *habena*; zügel NySz. (1. és 2. jel.). **1494–95**: In modum vero *Gyeplew* empta sunt [chordae] *Brachia* 550 (Engel: *Algemeine Welthistorie* XLIX.101). **1496**: Strang et *gepphe* (OL. D. 37170). *Cordas* et *gepplew* (no.). **1529**: Istrangoth *gyuplewth* (OL. Nád. 42). **1530**: Estrang *Geplo* Saragly (uo. 43). **1544**: Az zablora [igy? olv. zablara] *jeplöt* (uo. 41). **1559**: *Geplore* es fekszara attam (uo. 40). **1587**: Allas keoteozny walo *geoploth* wettem 30 zalat (uo.). **1588**: Halohoz polyanak walo *gyöplöt* es zör inat (uo. 41). [Vö. **kérészt**-, **ruhaszárasztó**-, **szij**-, **vezér-gyéplő**.]

GYÉPŐ ? 1. **gyépü**.

GYÉPÖS ? 1. **gyépös**.

GYÉPÖS ? 1. **gyépüs**.

GYÉPÜ, **gyépő**? **gyöpő**, **gyöpü**: agger, septum, maceria, maceries; damm, zaun, gehäge, gartenmauer NySz. («gyép» 1. jel. a.). **1225**: Indulsi mus eciam ne populi ipsorum compellantur ire ad incidendas indagines idest *gepu* (OL. D. 119). Indulsi mus eciam eis ne populi ipsorum compellantur ire ad incidendas indagines idest *gepu* (uo. 124). **1257**: Vadit ad finem Chichov *gepu* (OL. D. 461). Usque ad Bud *gepu* (uo.). **1284**: Quandam possessionem *Geputelw* [olv. **gyépő** v. **gyöpü**?] et Felnempti uocatas existentes in comitatu de Vng (Múz. vö. Wenzel IX. 390). **1314**: Per unam uallem que wlgio dicitur *gepu* [jelentése?] (OL. D. 1844, l. AnjouOkm. I.342). **1335/1449**: Venit ad indagines wlgio *Gepecu* uocatas (OL. D. 2963, l. AnjouOkm. III.221). **1423**: Ad indaginem vinearum wlgio *Gyepu* vocatum (OL. D. 11357). Ad indaginem wlgio *Gepecu* vinearum (uo. 11290). **1428**: Ad aciem indaginis wlgio *Gyepew* diete (Körmend 1/4, Kukmér 59). **1448**: Peruenissent ad silum sew rubetum wlgio *Makogepewye* [olv. **gyöpője** v. **gyöpüje**?] vocatum (OL. D. 36391). **1492**: A quodam monte Chegegyepwfw vocato (HazaiOkm. 444). **1501**: Quodam Nemus suum Orromathyasgyepwye vocatum (OL. D. 36405). **1643**: Senki szőlős ember a földesurak híre nélkül és akarattok ellen szölei lábát, vagy *gyepüti* küllebb ne csinálja (GazdtörtSzemle VI.469). Az hegymesterek minden két holnapban megjárják a szőlőmegyékben az *gyepüket* (uo. 471). **1653**: Valaki tűzét görjeszt más ember kárára... szőlőbengyepiét [igy?] és szőlőjét megégetvén, tehát ez ilyen kárt tevő, égető, marad az földes urának: fl. 12 (uo. I.33). **1700**: Valaki peniglen az *gyöpöknek* [olv. **gyöpöknek**] megcsinálását elmulattya és az részen valamely marha talál bemenni és kárt tenni, azon kárnak refusiojára ex una medietate concurrálni tartozik az marhának gazdájára vagy szolgájára, ex altera medietate az ki elmulattya az *gyöpöknek* megcsináltatását (uo. I.83). **1757**: [Vád:] A homokkerten az új fogáson kijebb vetették a *gyepüt*. [Védelem:] Mikor azt a földet kimérték, akkor is addig lett volna az, de a víz nem engedte akkor, így egyenesebb lenne a *gyepü*, de mi azt meg nem bántottak (DebrJk.). [Vö. Zolnai, Nyr. XXVIII. 529.] [Vö. **gyép**, **szőlő-gyépü**.]

GYÉPÜS: [septo, maceria praeditus; mit einem damme zaune versehen]. **1272**: In riuum *gepus* potok [olv. **gyépüs** v. **gyépös** = **gyépös**?] nuncupatum (OL. D. 799). **1398**: Penes quemdam vallem *Gyepuswelg* vocatum (uo. 28945). **1429**: Sylvarum *Gyepus* Kenderestho Nyarkerek et Zewdyligeth vocatarum (uo. 12086). **1496**: Possessionibus Eghhazasfyzes *Gyepus*fyzes (Körmend III/6, Körmend 10). Possessio-

nibus *Gyepus*fyzes Eghhazasfyzes (uo. III 6, Körmend 7). [Vö. **gyépös**.]

GYÉR? : rarus, foraminosus, lacunas habens; locker, voll löcher NySz. **1475**: Emerico *Gyer* [a m. *gyér*?] (Lelesz Acta 85/22).

GYÉRGY, 1. **György**.

GYÉRGYA, 1. **istáp-gyertya**.

GYÉRKE? : 1393/1446: Possessionum Erdewhegh *Gyerke* (OL. D. 7914). **1459**: Jacobo *Gyerke* (Múz. Kállay). [Vö. *györke* MTsz. ?]

GYERMÉCSKE: puellus, puerulus, pusio; knäblein, kindlein NySz. **1584**: Harom *germekhegye* wágon azokkal w maga daykalkodik (OL. UC. 56/33).

GYERMÉK, **gyermök**: 1) novellus; jung NySz. (3. jel.). **1341**: Insulam wlgio *Gyermukzyget* vocatam (HazaiOkm. 235). **1344**: In rubeto wlgio *Germecharazth* dicto (Múz.). **1363**: Kysgermekzygeth Felseugermekzygeth (OL. D. 5213). || 2) [puer, virilis sexus; knabe]. **1728**: Zomboriné kérte volt az fatenst, hogy fordítsa el a leányt *gyermekre*. De nem tudta elfordítani (Reizner: SzegedTört. IV.401). [Vö. MTsz.] [Vö. **lovász**-, **szakács-gyermék**.]

gyermék-ágy: puerperium; kindbett; wochenbett NySz. **1578**: *Germeck agban* walo fekése kor (OL. L. III.16. 17).

gyermék-erdő: silva sucerescens; niederwald NySz. **1275**: Uadit circa Siluam Smaragdi *Gyermukerdeu* dictam (Múz. TörtTárs. 4). **1364**: Siluam *Gyermekerdeu* nominatam (OL. D. 281). **1386**: Vsque ad Insulam *Germeckerdeu* uocatam (uo. 7182). **1464**: Quandam Siluam *Gyermekerdeu* appellatam (Lelesz Acta 75/72). **1507**: Cum medietate Siluarum *Gyermekerdeu* (Múz. Ibrányi). **1524**: Quandam Siluam suam *Gyermekerdeu* vocatam (Lelesz Prot. V. 243). [Vö. 1364: In minoribus Siluis wlgio Maladerdeu vocatis «igen sokszor így, csak egyszer: Mlad» Szam. jegyz.] (OL. D. 281). **1461**: Quandam Siluam Mladilez vocatam (uo. 35077). L. Tagányi, ErdészetiOkm. I. bevez. XIV. 1.]

gyermék-ló: equuleus; junges pferd NySz. **1544**: Az *germek louakat* (OL. Nád. 40). **1556**: Neg zablaczka *gyermeklora* walo (uo. 48).

GYERMÉKDED: depuber, novellus, tener; neuling, kindlich, zart NySz. (1. jel.). **1545**: Eg *germekded* barant (OL. Nád. 42). **1553**: Mostany boryw *gyermekded* (OL. UC. 96/3).

GYERMÖK, 1. **gyermék**.

GYÉRTYA, **gyérgya**, **gyirtya**? **gyortya**: candelā; licht, kerze NySz. **1544**: *Gertat*, temient. feűő magot (OL. Nád. 42). Vöttem patika *gerfat* Vöttem uekoñ *gerfat* (uo.). **1545**: Az foglokhol *gerfat* (uo.). [Vö. **faggyú**-, **istáp**-, **olvasó**-, **patika-gyertya**.]

gyertya-bél: mergulus, ellychnium; docht NySz. **1530**: Pecimus emere *gerthyabel* (OL. Nád. 48).

gyertyahamu-vővő, -hamavővő: emunctorium; lichtputze NySz. **1544**: Eg *gerfa hamu uővő* (OL. Nád. 41). **1597**: *Giertia hamu veuő* (OL. UC. 101/3).

gyertya-mártó: [ad candelas sebandas necessarius; zum lichtziehen nothwendig]. **1638**: Egy *giertia marto* fa vanna (OL. UC. 234).

gyertya-tartó: candelabrum; leuchter NySz. **1516**: Keth *gyerthya tharto* cgh *gyra* (OL. D. 26367, 1.

Zolnai: Nyelveml. 204). 1544: Attam retezre tölezerre *gerlatartora* (OL. Nád. 41). 1545: Vöttem eg *gerla tartot* (uo. 40). 1550: *Gyertya tarto* tekerwenies (OL. Kolozsm. 50). Reez *gyertya tarto* (uo.). 1581: Egy szaruas zarwbol chinalt *giertia tarto* (OL. L. III.16. 17). 1587: Rez *gyertha tarto*. Hamwt wewő (OL. UC. 12/42). 1596: Rez *giortja tarto* (OL. L. III.16. 17). 1599: Ezüst *gyortyatartó* magas szabásó, ezüst sőtartó (Mihalik: KassaÖtvTört. 204). 1638: Rez *giertia tarto* hamva vevőstül (OL. UC. 2/34). [Vö. függő-gyertya-tartó.]

GYÉRTYÁN, *gyartyán*, *gyirtyán*? *gyor-tyán*: ornus, [carpinus]; hagebuche NySz. 1242: Sub arbore *Gyrthian* (OL. D. 33702). 1244: Sub arbore *Gertyan* (uo. 272). 1248 1300: Ad quamdam arborem, que ulgo *gyrtian* dicitur (Wenzel H.202). 1270/1280: In arbore *Gyartan* (Körmend, Heim 5). 1271: Peruenit ad arborem *Gertian* (Körmend V/7, Croatia 188). 1272: Venit ad arborem *Gertean* iuxta quam est Calista (Múz. Jankowich, I. Kubinyi: MTörtEml. L86). 1275: Arbores ihor et *gerthyan* (Wenzel XII.162). 1338: Fagifagam vulgariter *gyurtyan* (ZalaOkl. I.339). 1355: Arbores ulgo *Gyurthyan* vocatas (ZichyOkl. II.540). 1357: Ad duas arbores hasfa et *gyrthian* vocatas (AnjouOkl. VI.589). 1366: Veniret ad arborem *Gyrtyan* (Múz.). 1379: Ad arborem *gertyan* (OL. D. 35260).

gyertyán-bokor: [dunus carpinorum; hagebuchengebüsch]. 1385: Inciperet in quadam arbore *Gyurthyabokor* (Körmend, Heim 332).

gyertyán-fa: ornus, [carpinus]; hagebuche NySz. (I. jel.) 1236: Sub arbore *gerlanfa* (Wenzel VII.20). 1238: Ad arborem que dicitur *Gertlanfa* (OL. D. 35825). 1252: Inde declinat ad arbores signatas que ulgo *Gertan fa* et *Egur fa* nominantur (uo. 33710). 1256: Sub arbore *gerlanfa* (HazaiOkl. VII.57). 1257: Sub tribus arboribus *gerlanfa* (OL. D. 458). 1259: Exit ad arborem *gerlanfa* (uo. 33714). 1261: Due arbores que *Gertlanfa* uocantur (uo. 35149). 1263: Descendit ad *Gertlanfa* (uo. 33716). 1322: Quandam arborem *Gyartianfa* vocatam (uo. 2099). 1330: Ubi est arbor *Gertyanfa* (uo. 2597). 1356: Sub quadam arbore ... *Gyartyanfa* dicta (Múz.). 1364: Sub duabus arboribus ulgo *Gertyanfa* vocatis (OL. D. 281). 1368: Arborem *Gertyanfa* vocatam (uo. 33974). 1376: Vnam arborem wlgariter *Gyerthyanfa* nominatam (Múz.). 1461: Ad arborem *Gyorthanfa* (OL. D. 35077). 1470: Due arbores *Jharfa* et *Gyortyanfa* vocate (Veszpr. 11, Merenye). 1484: Ad vnam arborem *Gyerthyanfa* vocatam (OL. D. 36753).

GYÉRTYÁNÁGY, *gyartyánágy*, *gyor-tyánágy*: [carpinis consitus; mit hagebuchen bewachsen?]. 1328 1380: Possessionum *Gyartianag* et *Erdwalfw* (OL. D. 2571). *Gyartianagh* (uo.). 1402: *Gyarthyanag*, hn. (Múz. Mednyánszky). 1410: In possessione autem *Gyerthyanagh* duo fundi (Múz.). *Gyorthyanagh*, hn. (Múz.). [Vö. Szamota, NyK XXV. 152.]

GYÉRTYÁNOS, *gyartyános*, *gyor-tyános*: [silva carpineae; hagebuchenwald]. 1261: Quandam siluulam *Gurtanus* uocatam (Wenzel VIII.10). 1291: Cedit ad *Gyartyanos* patuka (OL. D. 1332). 1430: Siluam *Gertyanus* nominatam (uo. 12304). 1466: Magnas particulas Syluarum *Gyorthyanus* vocatam (Veszpr. 106, Árokötő 3). 1476: Silua Nogh *Gyerthyanos* nominata (OL. D. 37304).

GYÉRŰ, I. gyűrű.

GYĚSZNÓ, -S, I. disznó, -s.

GYIA, I. dió.

GYIÁS, I. diós.

GYIGE? I. gyüge.

GYÍK, *gyék*: lacerta; eidechse NySz. 1520: Piscinas *Gyekellew* Wydras Kyralthawa Karazostho (Lelesz Acta 126/44). Quasdam piscinas et Stagna Thasere Gyepellew Kerekewrwenhawa *Gyekellew* Wykedeges vocatas (uo.).

GYÍKÉNYĚS, I. gyékényēs.

GYÍKÍNYÖS, I. gyékényēs.

GYÍKOS: [laertis copiosus; reich an eidechsen]. 1455 k.: In *Gykos* welgh in infraveniendo (OL. D. 36935).

GYILKOS, *gyolkos*: a) sicarius, homicida; mörder, bandit; b) mortifer; tödtlich NySz. 1356: Ad vnum rywulum *Gyulkuspatak* [a. m. *gyilkos*?] appellatum (Lelesz Met. Ugoesa 10). 1416: Montis *Gylkoshegh* appellati (Körmend III/3, Zamárd 99). 1425: Mathia *Gylkus* (Körmend, Heim 745). 1430: Georgio dicto *Gylkus* (Múz. Soós).

GYIMĚLCSÉNY? -ÖS, I. gyümölcsény, -ēs.

GYIMĚLCSÍNY, I. gyümölcsény.

GYIMILCSÉNY? I. gyümölcsény.

GYIMILCSÍNY? I. gyümölcsény.

GYIMÖCSÉNY? I. gyümölcsény.

GYIMÖLCS, -ÉNY, I. gyümölcs, -ény.

GYIMÖLCSÍNY? I. gyümölcsény.

GYIMÖLCSÖS, I. gyümölcsös.

GYIÓ, -GY, I. dió.

GYIÓS, I. diós.

GYIR, I. dir, vö. gyűr.

GYIRŐ, I. 2. gyűrű.

GYIRTYA? I. istáp-gyertya.

GYIRTYÁN? I. gyertyán.

GYIRŰS, I. 2. gyűrűs.

GYISZNÓ, -S, I. disznó, -s.

GYÓ? I. dió.

GYÓCS, I. 1. és 2. gyolcs.

GYÓGY, I. dió.

GYÓJT, I. gyújt.

I. **GYOLCS**, *gyalcs*, *gyócs*: sindon, tela linea mundissima, tela polita; leinwand NySz. 1505 k.: Duas vlnas ulgo *dyalez* (OL. D. 35798). 1544: Eg ueg *golczot* (OL. Nád. 40). 1548: Az wngwnek egy veg *gyolch* (uo. 48). 1556: Kwlomb kwlomb aprolek hym *golcz* remek peldak (uo.). 1558: Heth kendő *göch* kezkenő (uo. 49). 1564: Keth wegh *göch* az eggyk gallos az masyk thrupay (uo.). [Vö. gallos-, gyapot-, patkós-, slézia-, vékony-gyolcs.]

gyolcs-nyomtató: [zeugdrucker]. 1715: *Gyolcs-nyomtató* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.23).

2. **GYOLCS**, *gyócs*: [lacus, piscina, palus; teich, weiherr, sumpf?]. 1303: Deinde uadit ad Mezeuteluk

et postea transit lacum qui dicitur Malechuagolcha (Pannh. Hitel. 17). 1343: Inde ad montem *Gholch* [*Gholth*? a. m. gyoles?] vocatam (Körmend III/2, Seregélyes 104). 1400: Aquam que vocatur *Ergyolch* (OL. D. 8551). Quandam aquam *Ergyolchya* vocatam (uo.). 1421: Ad vnam graminosam et arundinosam paludem *wygyolch* dictam (uo. 11115). 1426: In prediis Nemalewrynzylese et *Kwesgyolch* vocatis in Comitatu Komarom (Múz.). 1453: Laeunam sev clausuram vsorum et piscium in fluuio Danubii in loco *Dyolczthew* existentem in Comitatu Poseniensi (OL. D. 14766). 1521: Inde vadit ad locum *Kylsewgyoch-fenek* nuncupatum (uo. 23504). Inde ad locum seu stagnum *Gyochfenek* appellatum (uo.).

GYOLCSOS: [sindone copiosus, venditor sindonis; reich an leinwand, leinwandhändler]. 1425: Blasio *Gyolchus* (Körmend, Heim 745). 1472: Georgio *Gholchus* (OL. D. 17340). 1714: *Gyolcsos* [foglalkozásnév] (Gazdtörtézet IX.22).

GYOLKOS? 1. gyilkos.

GYOLTA, gyóta, jóta? [saltus, silva, pascuum; hain, wald, weide?]. 1211: Ultra *Iouta* [a. m. gylta?] in uilla Sagh (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt pulsatores Nen *Iouta* Zeme Beid (uo.). 1567: Syluas glandiferas *Gyotha* dictas [«Zala m., ugyanitt többször *Gyoltha*» Szam. jegyz.] (OL. UC. 27/59). [Vö. *gyóta* MTsz.; *Gyóta*, hn. CzF.]

gyolta-pénz, -pinz: 1564: Item antea tenebantur soluere etiam quosdam florenos octo pro ordinaria solutione communiter qui *giolta pynz* vocabantur (OL. UC. 27/56, Berin helység adataiban). Item Antea tenebantur soluere etiam quosdam florenos octo pro ordinaria solutione qui *Gyolta pynz* vocabantur (uo.).

GYOMLÁLÓ-VAS: runca segetalis, runcina; játeisen NySz. 1597: Kiczin *giomlalo Vass* (OL. UC. 101/3).

GYOMOR? stomachus, ventriculus; Magen NySz. 1252: Exinde per uallem *Balhangumur* [a. m. gyomor?] tendit cum metis continuis (OL. D. 369).

GYOMROS: a) ventriosus, stomachosus; grossbauchig, voll zorn; b) famelicus; hungrig, ausgehungert NySz. (1. és 3. jel.) 1358: Andree dicti *Gyumrus* (Körmend, Heim 157).

GYÓNIK: confiteor; bekennen, beichten NySz. 1544: Olah tamasnak attam *gonni* (OL. Nád. 41). [Vö. kigyónik.]

GYOPÁR, gyapár: gnaphalium; edelweiss MTsz. [ruhrkraut]. 1346: Monticulum *Gyparethew* [igy] nominatum (OL. D. 3853, 1 Anjou0km. IV.626). 1471: Ad montem *Gyparethew* [igy] vocatum (OL. D. 17901). [Vö. NySz.]

GYOPÁROS: [gnaphaliis copiosus, consitus; reich an edelweiss oder ruhrkraut, mit edelweiss oder ruhrkraut bewachsen]. 1493: Ad facies diete vinee in promontorio *Gyoparos* (Múz. Soós). 1494: In monte *Gyoparos* (Lelesz Prot. II.9a).

GYORS: agilis, solers, strenuus, vegetus, promptus; frisch, munter, fertig, fleissig, thätig NySz. (2. jel.) 1610: Noha miénknek [protestánsnak] tettet magát magaviselésével és nyelvével, de azért az római keresztényeknek elfordult religiójában *gyorsabb* (MA. LIN. 338).

GYORTYA, 1 gyertya.

GYORTYÁN, -ÁGY, 1. gyertyán, -ágy.

Magyar Oklevél-Szótár.

GYORTYÁNOS, 1. gyertyános.

GYÓS? 1. diós.

GYÓTA, 1. gylta.

GYÓJTÉS, 1. széna-gyűjtés.

GYÖKÉR, gyükér, vö. nád-, vér-gyökér.

GYÖKERES, gyökeres: radicosus; voll wurzeln NySz. (1. jel.) 1450: Pratum habeo in *gyekeres* hath alath (OL. D. 17462). Valentini *Gyewkeres* (Pannh. 63/S).

GYÖKERESÉDIK, gyükeresédik, vö. meggyökeresédik.

GYÖMBÉR, gyöngbér: zingiber, gingiber; ingber NySz. 1544: Vöttem fel font *gömbert* (OL. Nád. 40). 1560: Ryskasa. *Göngber*. Fahy Szegfü. Szercezen dyo wyraga (uo. 49). [Vö. eleven-gyömbér.]

GYÖMÖLCS? -ÉNY, 1 gyümölcs, -ény.

GYÖMÖCS? 1. gyümölcs.

GYÖMÖLCS? -ÉNY, 1. gyümölcs, -ény.

GYÖMÖLCSÉNYÖS, 1. gyümölcsényes.

GYÖMÖLCSÍNY, 1. gyümölcsény.

GYÖNGBÉR, 1. gyömbér.

GYÖNGY, gyéngy: margarita, gemma, unio; perle NySz. (1. jel.) 1276: Domina *Gyung* uxor ipsius (Veszpr. 15, Vámos). 1295/1345: Mulier quedam nomine *Gung* (Körmend III/1, Lulya 19). 1309: Domina *Gung* filia Ban (MonStrig. II.599). Domine Bybur vxoris dicti Ban matris diete domine *Gung* (uo. 600). 1310: Nobilis domina *Gyung* nuncupata (Veszpr. 2, Barlag). 1318: Nobilis domina *Gyung* nuncupata Relicta comitis Mauricii Hazai0km IV.128). 1329: Domina *Gyung* (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1516: Harnad Nasfa egh saffyl, egh Jachynkth harom Rosa *gywng*, keth Rosa Rubynt (OL. D. 26367, 1. Zolnai: Nyelveml. 203). Nakara valo *gyewngyeth* ewthwenkethewth (uo., 1. Zolnai id. m. 204). 1517: Perlas wigo *Gengeketh* (OL. D. 22994).

gyöngy-fűző, -fiző: bractearius; perlenfasser, juwelier NySz. 1489: Georgius *Gyenghyzew* (Lelesz Acta 98/6). 1531: Michael *Ghyenghyzew* (OL. Kolozsm. 106). 1544: Attam az *göngy fűzőnek* [igy?] (OL. Nád. 40). 1554: Stephanus *Gyenghyzew* (OL. UC. 16/5).

gyöngy-ház: mater perlarum, concha margaritifera; perlenmutter, perlenmuschel NySz. 1533: Crucifixum ex *Gyenghaz* argento inclusum (OL. Nád. 49). 1581: Egi *geongh hazbol* chinalt korso (OL. L. III. 16. 17). 1594: *Geongi hazzal* rakot ladas kolomaris (OL. UC. 78/7).

gyöngy-szēm: unio; perle NySz. 1516: Egh Nasfa kyben egh Rosa dyamanth wagyon, egh smaragd. egh *gywng* sem. keth Rubynt Rosa (OL. D. 26367, 1. Zolnai: Nyelveml. 203). Egh Aran Nyakba wethew kwes kyben hath Balaz wagyon . . . ewthwenketh *gyewng* sem (uo., 1. Zolnai id. m. 204).

gyöngy-virág: lilium convallium; maienblümlein, maienröslein NySz. 1545: Uöttem *göngy uiragot* mind fazokastol (OL. Nád. 42).

GYÖNGYÉS, 1. gyöngyös.

GYÖNGYÖS, gyéngyēs, gyéngyös, gyöngyēs: 1) a) gemmatus, gemmosus, baccatus, margaritosus; mit perlen besetzt; b) gratus; angenehm

NySz. (1. 2. jel.) 1281/1328: Vlra fluuium *Gungus* [a. m. gyöngyös?] (Múz. Békassy). 1292: Villam Zeuleus iuxta fluuium *Gyunges* in Comitatu Castriferrey existentem (uo.). 1305: Domine *Gungus* sororis mee (MonStrig. II.560). 1311: Ad fluuium *Gungus* (OL. D. 1793). 1323: Iuxta fluuium *Gungus* (HazaiÓkm. IV.134). 1354: De precio sui fundi in platea *Gungus* vlcha existentis (Múz.). 1358: Possessionum et porcionum possessionariorum [igy?] scilicet Zarozou Keurushyg Berey Baluanns Turuk Fok *Gungus* (Pannh. Tih. 1/17). 1360: In vico *Gyunggyus* vtha vocato (Körmend, Stat. ant. major. 10/1). 1379: Duabus rotis molendinorum in fluio *Gyunggyus* currencium (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 44, fasc. 110, nr. 4). 1455: Balteum minorem cum crinile *gengeus* (Múz. I. ZalaÓkl. II.561). 1484: Petro *Gyunggyeus* (Lelesz Acta 94/1). 1504: Ornamentum muliebrum [igy] vlgo vnum pectorale gemate [igy] *Gyngyesleppel* [igy] (Múz.). 1511: Vnum Sertum Gemmatum vlgo *Gyengyes* partha et alia ornamenta Capiti puellari continentia (Lelesz Acta 119/27). 1516: Egh ewregh *gyeungyes* partha. Egh *gyeungyes* Hay Nyomatato. Egh *gyeungyes* fylthew... Egh *gyeungyes* fykethew Negh *gyeungyes* partha... Egh weres atlacz *gyeungies* zoknya Egh zederyes Barson *gyeungies* zoknya (OL. D. 26367, I. Zolnai: Nyelveml. 205). 1532: Vnam picturam vlgo *genes* hym (Múz. Kállay). 1550: Eg *göngös* előkötő (OL. Nád. 45). Eg *göngös* fekdő. Eg függő (uo.). 1564: Neg *göngös* partha (uo. 49). 1581: Egy feier kore sal tol ky *giongios* (OL. L. III. 16. 17). Egi eoregh *gyeongeos* kofiom kybe sok kvleomb fele keowek wannak (uo.). 1584: Vaçon azon köhwb en araías kanafok az feye *gyöngös* (OL. UC. 56/33). || 2) [visci plenius; voll mistel?]. 1325/1332: Piscinis quarum nomina sunt hec Re-ketha Dumbuch *Gyungus*naralia (OL. D. 2331). 1333: Cum piscinis Dumbuch *Gyungus*naralia. prepostoua (ZichyÓkm. I.412). 1338: Prope quandam arborem vlgo *Gunggyusnyar* nuncupatam (Múz. Ibrányi). 1354: Ad arborem llicis *Gyungius*fa dictam (OL. D. 4425). 1386: Dno in loco *Gyunggyuskorthuel* appellato (Körmend, Heim 347).

GYÖNYÖRŰ, gyönyörő: jucundus, amoenus; lieblich, lustig, fröhlich NySz. 1505: Gregorium *Gyenerew* (Lelesz Acta 113/56). 1519: Mathias *Gyenerew* (Múz. Kállay).

GYÖP, l. gyép.

GYÖPLŐ, l. szíj-gyéplő.

GYÖPLŰ, l. gyéplő.

GYÖPŐ, l. gyépű.

GYÖPÜ, l. gyépű.

GYÖRGY, György: Georgius PPB.; [Georg]. 1209: Predium quoddam Zengurg nomine (OL. D. 57). 1216: Predium quoddam Sengurg nomine (uo. 80). 1233: Ultra quandam aquam que uocatur *Gyurgsorma* (Veszpr. Regn. Met. ?/2). 1240 k.: Hee sunt nomina eorum qui debent vinum portare Vonyz *Gurgu* [a. m. György?] Burzu (Pannh. 61/8). 1299: Comes Blasius, filius *Gurgu* (MonStrig. II.474). 1307: Terram *Sengurg* uocatam (Múz. Nagy Imre). 1337: Secundum [stagnum] *Gurgu* hab [olv. György-hab?] (AnjouÓkm. III.346). 1366: Feyrianfalua *Gyurgfi*amylklovsfalua (Körmend II.5, Lyndva 13). 1368/1421: Ad quandam magnam metam que vlgo dicitur *Gyurger*hatara [a. m. György?] (uo. III/4, Batthyán 31). 1407: Andree de Ta-polczamellekezenthgyurgh (Körmend Miscell. Németújv. lad. 42, fasc. 87, nr. 11). 1453: Predium Zenthgerg appellatum (OL. D. 14631). 1455: Possessiones Kedd-hely SarkewzyZenthgeurgh (uo. 14952). 1465: Duas

Sessiones vnam Alechhele alteram kakasgyerghhele vocatarum (HazaiÓkm. V.276). 1478: Altera [vinea] hydegkwthgyerghhagyomana vocata (uo. 345). 1510: Penes quoddam signum *Gyerghdeakasas* vocatum (Múz. Forgách). 1558 k.: Zelestyei *gertul* wettem azen Jegrwamal ezüstet (Nyr. XXVIII.22). 1577: Dandar *Georg* [igy! olv. György v. Gőrg?] (OL. UC. 1/3). [Vö. Györgyke, Gyurka, Gyurkó, Szent György-adója.]

GYÖRGYKE, Györke: [Georgii nomen blandiens; koseform zu Georg]. 1578: *Györke* András (SzékelyÓkl. V.110). 1602: *Györgyke* István (uo. 289). [Vö. György.]

GYÖRI-KANCÓS: [urceus Györiensis; Györer krug]. 1723: Az Actor doceálta, hogy az Incattus difamálta az Actort, ő adta meg annyira a *györi kancsóból*, azért sinlődik, ördöggel van teli az háza, nem keresztény ház az övé (Debr.Jk.). [«A. m. Györben készült, derekán behomorodó kancsó, melyet pohár helyett használtak. Ma is találni ezeket a régi *györi kancsók*at Debreczenben, de különösen a Kúnságban» Széll Farkas jegyzete, I. NyK. XXVI.340.]

GYÖRKE, l. Györgyke.

GYÖRŐ, -S? l. gyűrű, -s.

GYÖTÖR, vö. elgyötör.

GYÜJT, győjt, gyüt: incendio, inflammo; anzünden, anflammen NySz. 1480: Michaelae *Goyto* (OL. D. 18313). 1588: War *giutho* zigonios nyl (OL. UC. 76/17). 1602: *Gyütő* Miklós (SzékelyÓkl. V.210). *Gyütő* János (uo. 211). [Vö. tarackgyújtó-pálca.]

GYÚR, vö. turógyúró-tekenő, vas-gyúró.

GYURKA: [Georgii nomen blandiens; koseform zu Georg]. 1525: *Guerka* [keresztnev, többször] (OL. D. 37000). 1728: Csaldi *Gyurka* leánykáját is meg-
rázta volt és úgy vesztette volt meg (Reizner: Szeged-Tört. IV.390). [Vö. György.]

GYURKÓ: [∞]. 1540: *Gyurkonak* egh sarkanthwytt attam (OL. Nád. 42). 1602: *Gyurkó* János *Gyurkó* András (SzékelyÓkl. V.319). 1608: Imár több három esztendőnél, hogy csak az *Gyurkómmal* vagyok (MA. NLI. 283). 1614: 6 Martii megbetegült szegény *Gyurkó* öcsém (uo. 62). [Vö. György.]

GYÚT, l. gyűjt.

GYÜGE? gyige? «félkegyelmű, bamba, ügyefogyott, éhetetlen» MTsz.; unbeholfen, unbehilflich, ungeschickt BM. 1252: Quorum vinitorum nomina hee sunt Wogus *Gyge* [olv. gyige, a. m. gyüge?] Maraz (OL. D. 369). 1272: Thoma filio *Gughe* (Veszpr. 10, Palaznak). 1450: Quasdam terras ipsorum exponencium a parte Pethry sub vna arbore Tilie et Kyralthre necnon Bolgorekethyeve et *Gygemonia* [igy? olv. -molna] ac Kyslawfarkas et Fekethewzoldobzeg vocatas (Lelesz Acta 62/37). 1451: Petrus *Gyghe* (OL. D. 14467).

GYÜJT, [fenum in manipulos colligo; heu machen]. 1636: A Szynaiak is egy darab rétet kaszalnak, *gyütőnek* és beraknak (GazdtörtSzemle I.269). [Vö. NySz.]

GYÜJTÉS, l. széna-gyűjtés.

GYÜJTŐ, gyütő: colligens, collector; sammler NySz. 1594: Petri *Gyütő* (SzékelyÓkl. V.155) 1602: *Gyütő* Simon (uo. 232). *Gyütő* Pál (uo. 239). *Gyütő* Ferencz jobbágy (uo.). *Gyütő* Lukács jobbágy (uo.). [Vö. sőre-gyűjtő.]

GYŰRÉ? 1. 1. gyűrű.

GYŰRŐ, 1. gyűrű.

1. **GYŰRŰ,** gyérű, gyüre? gyűrő: annulus, ungulum [stb.]; ring, fingering NySz. (1. jel.) 1198: Quorum nomina hec sunt *Guyre* [olv. gyüre? a. m. gyűrű?] Apungna Chuc filius Weng Wassa Chuda (Körmend II/8, Szentgothárd 1). 1447: Johanne *Gyuric* [a. m. gyűrű?] (KárolyiOkl. II.253). 1544: Eg selem sinort *güröre* (OL. Nád. 41). 1548: Vnum annulum *gyurw* waltany (uo. 48). 1558 k.: Wagon *geryw* ij eggyk arany masyk pechetle ezisth gerw (Nyr. XXVIII.22). [Vö. arany-, pecsétlő-gyűrű.]

2. **GYŰRŰ,** gyirő, györő, gyűrő: cornus sanguinea; wilder kornelkirschbaum NySz. 1193: Inde ad *gireu* [a. m. gyűrű?] (OL. D. 27). 1400: Locum piscature wlgo *Gyureutonya* [olv. györő, gyűrő v. gyűrű?] nominate (Pannb. 1/1). 1453: In loco *Gyurew* Zeek vocato tres metas veteres et antiquas reperissent (OL. D. 14707). [Helyn. szárm.: 1325/1332: Piscinis quarum nomina sunt hec Kolobar *Gyurud* Vereshid Hidalía (OL. D. 2331). 1333: Cum piscinis Kolobar, *Gyurud*, vereshid. Vsuend. Kurmul (ZichyOkl. I.412).

gyűrű-bokor: [dumus cornorum sanguinearum strach von wilden kornelkirschbäumen]. 1268: Dumus que wlgo dicitur *Gyrowbukur* (MonStrig. I.556).

gyűrű-kerek, -kerék? [locus cornis sanguineis

obsitus; wald oder gehölz auch von wilden kornelkirschbäumen?]. 1338: Deinde vertit se ad plagam orientalem ad terram *Gyurewkerek* vocatam (OL. D. 3143, l. AnjouOkl. III.460). [Vö. kerek.]

1. **GYŰRŰS,** györös? : annularis, annulatus; mit einem ringe versehen NySz. (1. jel.) 1459: Petro *Gyurcs* (Múz. Kállay). 1474: Johanne *Gyurcs* (Lelesz Acta 84/3). 1509: Petro *Gyurews* [olv. györös v. gyűrűs?] (uo. 117/18).

2 **GYŰRŰS,** gyirűs: ligustri; hartriegel- NySz. [cornis sanguineis copiosus; reich an wilden kornelkirschbäumen?]. 1281: Ad occidentalem partem uersus puteum *Gyruskut* uocatum (Veszpr. 2, Nagyberény). 1291: Quoddam nemus nomine *Gyrusberek* (OL. D. 1332). 1425: Penes quandam Siluam *Gyrwszomoga* [-zomvga?] (Lelesz Met. Szatmár 8). 1515: In terra vero *Gyurews* sunt tria iugera (Múz. Ibrányi). 1526: Az olah falut *gywrést* . . . az eszitalnak hagyom (OL. D. 24323, l. Zolnai: Nyelvm. 256).

GYŰSZŐ, 1. gyűszű.

GYŰSZŰ, gyűsző: digitale, digitalia, sutorium digitale; fingerhut, fingerling NySz. 1528: Vnum wlgo *gewzw* (OL. Nád. 48). 1533: *Gyewzew* argentei duo (uo. 49). 1594: *Gyűsző* Thamás (SzékelyOkl. V.155).

GYŰTŐ, 1. gyűjtő.

H.

HA, vö. mindēn-ha.

ha-hogy : si forte; wenn NySz. (1. jel.) 1721: *Hahogy* valaki szomszédja jószágát meglopja: 8 forént büntetése (GazdtörtSzemle VII.128). Nemkülömben, *hahogy* valaki maga számára szántóföldet kezd irtani és aztot hirtelen véghez nem viheti, senki az olyatēn földben ne menjen (uo.).

HAB? : fluctus, unda; welle, flut, wasserwelle NySz. (1. jel.) 1221: Quorum nomina sunt hec Hodus geur *Hab* [a. m. hab?] Zenka Lugumer (Pannh. 4/B). 1337: Secundum [stagnum] *Gurghab* [olv. György-hab?] (AnjouOkm. III.346).

HABARÍT, vö. összehabarít.

HABARNICA : polypus, sepia, octopus; meer-fisch mit vielen füßsen NySz. 1524: Quatuor tunellas *habarnycath* (OL. D. 25695). 1530: Polipos siue *Habarnycza* (OL. L. III.16. 17, l. TermtudKözl. 1894. évf. 492). 1544: Vöttem *habarnyczat* (OL. Nád. 41). 1545: *Habarnicza* kossnāt hoza (uo.). 1595: *Habarniczat* 25 keöttest (uo. 49). [Vö. Ásbóth, Nyr. XXIX. 68.]

HÁBORGAT : incito, turbo; unruhig machen, verwirren, stören, beunruhigen NySz. 1478: Stephanus *Haborgatho* (OL. D. 18145). [Vö. mēgháborgat.]

HÁBORGATÁS : inquietatio, persecutio; beunruhigung, verfolgung NySz. 1692: Fejsze foljo erdőkben minden *haborgatas* nélkül fat vagtak (OL. Acta-Paul. Elefánt fasc. 7, nr. 25).

HÁBORODIK, vö. összeháborodik.

HABOS : a) fluctuosus, undans, undabundus, undosus; voll wellen, ungestüm; b) undulatus; wellenweis gestaltet, gewellt NySz. 1469: Fabianus *Habos* (OL. D. 32365). 1553: Kar kapa werews *habos* chemeleth (OL. Nád. 48). 1637: *Haboson* festett diofas gyantáros ayto (OL. UC. 14/43). 1719: Négy pozsonyi szapu jó s nem dohos rozsból vagy abajdóczból általjában 64 pozsonyi itezéből álló jó *habos* pálinkát tartozik a kulcsár előállittatni [igy?] a pálinka mesterrel (GazdtörtSzemle III.179).

HABZÓ? : 1576: Egy perpenche was Eg bokor *hobzo* [olv. habzó?] (Múz. Rhédey). [Vö. NySz.]

HACAGA, l. hacuka.

HACĚKA, l. hacuka.

HACOGA, l. hacuka.

HACOKA, l. hacuka.

HACUKA, hacaga, hacěka, hacoga, hacoka, haszaka, haszoga? haszoka, haszuga?

haszuka : stola; überrock NySz. («hacoka» a.) 1211: Isti sunt ioubagiones Latamas Hotus Zegen *Hozuga* [a. m. hacuka? vö. MTsz.] (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt ioubagiones Bodus Zemeh Huegit Poiais Zegen *Hozoga* (uo.). Isti sunt agricole Zobas Zehce *Hozuga* Bench Kessch Chomos (uo.). 1240 k.: In eodem predio hec sunt nomina vduornicorum Wolt *Hozuga* Ehule Chynt (Pannh. 61/8). 1251/1281: *Hozuga*, szn. (OL. D. 346). 1252: *Hozuga*, szn. (uo. 369). 1275: Vduornicos nostros de villa Tykus, Bacha videlicet Pek *Hozuga*, Vyleguen et Petrum (uo. 915). 1420: Ad vallem *hazugagedre* vocatum (uo. 10881). 1492: Vnam *hazakam* de purpure rubeo (uo. 26055). 1494: Unam *hachekam* de veluto deaurato (Engel: Gesch-UngrReichs 1.74). 1499: Duas *haczokas* de purpure factas (Múz. Kisfaludy). 1503: Vnam *hazukam* purpuream deauratam (OL. D. 29419). 1504: Vnam *Haczagam* Aranyas Baarson (Körmend III/5, Zákány 34). 1508: Vna *hazuka* (OL. D. 32632). 1509: Vnam *hachagam* Georgii (Lelesz Acta 117/28). Vnam parum *hazocka* (OL. D. 21965). 1512: *Haczagam* purpuream (uo. 25541). 1517: Subam et duo *hazuka* (Múz. Beesky). 1518: Unam *haczagam* valentem florenos duos (KárolyiOkl. III.119). 1519: *Hazokam* meam vnam (Lelesz Acta 125/62). 1529: Supieca. *Haczagha*. Nadragh (OL. Nád. 42). 1533: Vna *hachoka* de scarlato (uo. 45). 1544: Eg *haczoganak* ualopoztot purgamalt (uo. 41). 1561: Egi *hachoka* petyuetel belet (OL. L. III.16.17).

HADAR : ferio, peto, verbero, percutio, flagello; stossen, treffen, schlagen, hauen NySz. (2. jel.) 1470: Georgius *Lohadaro* (OL. D. 17008). 1487: Michaelae *Hadaro* (Körmend III/5, Zob 51/A). 1525: Joannes *Hadaro* (OL. D. 37000). 1584: *Hadaro* Ambrus (OL. UC. 56/33).

HADI-ÚT : [via militaris, via publica; heerstrasse]. 1472: Vie strate magne *Hadyneth* vocate (Veszpr. 5, Fadd). [Vö. had-út.]

HAD-NAGY : dux, ductor, ducator, strategus, dux belli, tribunus militaris; obrister, hauptmann NySz. 1237: *Hodnagio* castri Symigiensis (Pannh. 34/Q). 1347: Comiti Erdew dicto *Hodnogh* Syculo (OL. D. 29679). 1353: Sebehodnogfeldy, hn. (Múz., l. AnjouOkm. VI.95). 1355: Ad faciem possessionis Sebehodnogkfeulde vocate in Comitatu Zaladiensi existentsi (Múz.). Georgius dictus *Hodnog* (OL. D. 31097). 1458?: Zabadsag level hog senky capitan se *hadnagy* nepeyt le ne zalloychya soha ez zent eghaz yozagaba (uo. 15255, az 1458-i okl. hátlapján). 1477: Laurencium *Hadnagy* (uo. 17953). 1602: *Hadnagy* Tamás (SzékelyOkl. V.178). [Vö. 1268: Oliuero mayore exercitus (Múz. Burián). Vö. MTsz.] [Vö. székēs-hadnagy.]

HADNAGYSÁG-FÖLD : 1725: Fejérváriné földē mellett, egy jó darab *hadnagy-ság-föld*, annak

végiben . . . egynehány becsületes embereknek adott kenderföldesekék (GazdtörtSzemle III.191).

HAD-ÚT: [via militaris, via publica]; heerstrasse NySz. 1055: Inde ad castelic et feheruuru rea meneh *hodu utu* rea (Pannh. Tih. 1/1). 1211: Inde uenit per campum metis interpositis ad *Hodut* (uo. 1/5). Post hec uenit ad magnam uiam que dicitur *Hoduth* (uo.). Tendit uersus occidentalem plagam ad uiam que dicitur *Hodvth* (uo.). 1225: Transit per uiam que uiglariter *hodut* uocatur (Wenzel XI.183). 1251: Usque ad locum qui uocatur *Hodut* (Pannh. Tih. 1,8). 1345: Iuxta uiam publicam *hoduth* uocatam (OL. D. 3779, l. ZalaOkl. I.427). 1397/1416: Peruenissent ad aliam uiam *haduth* (Múz. Jankowich). 1417: Peruenisset ad uiam publicam *Hadvth* uocatam (Pannh. Tih. 1/32). 1430: Penes uiam uiam *Hadvth* uocatam (OL. D. 12302). [Vö. hadi-út.]

HAFNICA, 1. hofnica.

HÁGCSÓ, hágsó: gradus, scala, climacter; stufe NySz. 1400/1403: Paruum scansorium uigo *hagsow* (OL. D. 1430).

HÁGÓ: 1) scandens, ascendens: aufsteigend, der steiget NySz. (1. jel.) 1323/1355: Corrardy dicti *Warhago* [olv. vár-hágó v. -hagyó?] (Körmend Korlátkő-Appon. 1/2). 1343: Pauli filii *Hagow* (Veszpr. 13, Szőlős Zala m.). || 2) ascensus, trames ascendens, scalae gradus; aufgang, stiege, leiterspross NySz. (2. jel.) 1401: Ad unum montem *Mesesrehagow* uocatam (OL. D. 8650). 1428: Montem *Vasarhelhagoya* uocatam (uo. 28803). 1431: Vineam suam totalem in territorio *Nogmusay* in *Bereghago* habitam et existentem (KárolyiOkl. II.141). 1485: Unum fenetum in territorio *Bereghagow* (uo. 523). 1487: Ascendissent ad montem *Pochagahagoya* appellatum (OL. D. 37066). 1736: Egy drb szántóföld vagyon a füzfa *hágónál* (Canon-Visit. 176).

HÁGSÓ, 1. hágsó.

HAGY: 1) relinquo, omitto, destino; lassen, verlassen, überlassen, hinterlassen NySz. (1. jel.) 1520: Item *hattam* Ewt wy kothorgartoth (HazaiOkm. I.404). 1526: Feleségemnek az mit *hattam* az Erdewdeon tówt Testamentomomban vrasagban *hagynom*, kis Lyanymnak soffinak *hagynom* maramarosbely Josagomat (OL. D. 24323, l. Zolnai: Nyelveml. 256). || 2) [jemandem etwas zu einem preise lassen]. 1641: Olyan marhákat árul, kiknek 28 frton *hagyták* bokrát (DebrJk., l. NyK. XXVL338, «bokor» a.). [Vö. NySz. szólások a.] [Vö. föl-, hátrahagy, hagyó.]

HAGYÁS: jussio; befehl, geheiss, verordnung NySz. (2. jel.) 1544: Uram *hagasaul* attam az kapun alloknak (OL. Nád. 40). Attam az szili plebanosnak uram *hagasabol* az öröm miseert (uo. 41).

HAGYAT, vö. hús-hagyat.

HAGYMA: caepa, cepe, allium; zwiebel NySz. 1544: Figet. Kompostot. *Hagmat* (OL. Nád. 41). [Vö. fok-, keserű-, metélő-, mogyoró-, pár-, vöröshagyma.]

HAGYMÁS: bulbosus; zwiebelig NySz.; [caepis copiosus; reich an zwiebeln]. 1211: Dirigitur inde ad collidulum qui dicitur *Hagimastuh* [-cuh?] (Pannh. Tih. 1/5). Uenit per stagnum *Hagymas* usque ad Cutus (uo.). 1262: Predicte terre *Hagmas* (Pannh. 3.P). 1339: *Hagymas*, hn. (AnjouOkm. III.615). 1346: *Hagmas*, hn. (uo. IV.640). 1378: Nicolaum dictum *Hagmas* (SztárayOkl. I.442). 1382: Nicolaus dictus *Hagmas* (OL. D. 6928). 1385: Nicolaum dictum *Hagmas*

(Körmend, Heim 329). 1398: Possessionis *Hagmasker* uocate (Veszpr. 107, Hagymáskér 1). 1497: *Anthonio Hagmas* (Lelesz Acta 105/4).

HAGYÓ: praetermittens; unterlassend NySz. 1323/1355: Corrardy dicti *Warhago* [olv. hagyó v. hágó?] (Körmend Korlátkő-Appon. 1/2). 1355: Michael dictus *Holnyahagow* fur tocius provincie (uo. 17/797). 1357: Thomam dictum *Holnyahagion* iobagionem (ZalaOkl. I.574). 1379: Johannes dictus *Hagio* (OL. D. 6605). 1406: Ladislao *Hagio* (ZichyOkm. V.486). 1424/1498: Benedictus *Hagyo* (OL. D. 12800). 1460: Michael *Hagyo* (uo. 15469). 1475: Thomam *Hagyo* (Körmend, Heim 566). 1488: Benedictus *Hagyo* (OL. D. 27072). 1516: Albertus *Hagyo* (Lelesz Acta 122/28). [Vö. húshagyó.]

HAGYOMÁNY: [legatum; nachlass]. 1478: Duae vineae eidem ecclesie sancte marie pia decedentium voluntate nouissime legatas quarum una in terra prepositi de Ratholth, altera uero in predicto monte malazo, hydegkwtgygyerghhagyomana uocata (HazaiOkm. V.345).

HAGYOMÁS: commissio, jussum; befehl, verordnung NySz. (3. jel.) 1550: Fizettem Balasi Menyhart *hagiomasabol* (OL. Kolozm. 50).

1. **HÁJ**: crinis, capillus, pilus; haar NySz. («2. haj» a.) 1458: Ladislai *Sarhayw* (Múz.). 1469: Nicolai *Sarhayw* (Lelesz Acta 80/44). 1482: Laurencio *Hayaftayas* [igy, olv. haja- v. hája-fájós?] (OL. D. 31975). [? Szárm.: 1211: Hii sunt pistores Moncha Moglau forcos foreot *Hoiud* Bolosoy (Pannh. Tih. 1/5).]

haj-fonó, -fonyó: crinale, ligula crinalis, ligula cincinnorum, redimicula, taeniae; eine haarnadel PPB. haarbinde, zopfband NySz. 1535: *Hayfono* gemmatum (OL. L. III.16. 17). 1545: Hath köthes *hayfono* (OL. Nád. 49). 1560: Neg köthes *hayfono* (uo.). 1587: *Hayfonyonak* walo zederyes selmet (uo. 40). 1588: Egy *hayfonoth* es egi paraszt partat (OL. UC. 64.35). 1595: Hay tekereot, hay koteot *Hay fonot* (OL. Nád. 47).

haj-kötő: crinale, taenia; haarband NySz. 1595: Hay tekereot, *hay koteot* Hay fonot (OL. Nád. 47).

haj-nyomtató: vitta crinalis; haarbinde NySz. 1512: Alteram partam similiter cum perlis ornatam uouam *haynyomtato* dictam (OL. D. 30075). 1516: Egh gwyengyes *hay nyomtato* (uo. 26367, l. Zolnai: Nyelveml. 205). 1521: Vna parua serta uulgo *hay nyemthatho* (OL. D. 26260).

haj-szín: subfuscus, badius NySz.: braun, kastanienbraun BM. 1635: Egy török szőrzsinór-öv, *hajszín* (Mihalik: KassaÖtvTört. 223).

haj-takaró: [coopertorium capitis; kopfbedeckung]. 1458: Duo coopertura capitis subtilia uigo *haythakarow* vnum deauratum aliud cum gemmis ordinatum [igy] (Múz. Kállay). 1504: Item uigo *Haythakarow* tres (Körmend III/5, Zákány 34).

haj-tekerő: [calamistrum; brenneisen, frisireisen?]. 1595: Hay tekereot, hay koteot Hay fonot (OL. Nád. 47).

2. HÁJ, 1. héj.

HÁJ: arvina, axungia, abdomen, pinguedo; speck, schmeer, schmier, schmalz, fett NySz. 1482: Laurencio *Hayaftayas* [olv. hája-fájós?] (OL. D. 31975). 1544: Uőtem ket font *hayat* koezi kenni (OL. Nád. 41). 1545: Attam *hayra* koci kenni (uo. 42). 1548: Vt

wlgo dicitur *hay* [ugyanitt sódarról is van szó] sunt III (Múz. Kapy). 1584: Háyas házban. Vágon tawaly *hay* eg (OL. UC. 56/33).

HAJADON: non velatus; nicht bedeckt NySz. [capite aperto; barhauptig]. 1429: Johanne *Hayadon* (OL. D. 12152).

HAJAGOS, I. halyagos.

HAJAGOZ, I. halyagoz.

HAJA-HAJA: [jo, ahe, heja; hei, heissa, juhe]. 1531: Properando et minando *haya haya* dicendo peruenisset prope portam porgolath (Múz. Soós). [Vö. *haja* NySz.]

1. HAJAS: capillatus, comosus, eriniger, comatus; haarig, der viel haare hat NySz. 1438: Blasii dicti *Hayas* [olv. *hajas* v. *hásas*?] (OL. D. 13899). 1440: Benedicto *Hayas* (Múz. Kállay). 1447: Benedicto *Hayas* (uo.). 1453: Ladislao *Hayas* (OL. D. 14645). Ladislaus *Hayas* (uo. 14643). 1469: Georgius *Hayas* (uo. 32365). 1475: Andrea *Hayas* (Körmend, Heim 566). 1476: Stephano *Hayas* (Lelesz Acta 86/26). 1483: Johannes *Hayas* (Múz. Kállay). 1485: Matheus *Hayas* (Veszpr. 11, Merenye). 1490: Ambrosio *Hayas* (Lelesz Acta 99/16). 1498: Gregorio *Hayas* (Múz. Kállay).

2. HAJAS, I. héjas.

HÁJAS: arvina unctus; fett, mit fett beschmiert NySz. [L. 1. *hajas* adatait!]

háias-ház: [receptaculum arvinae; speckmagazin]. 1584: *Háyas házban*. Vágon tawaly *hay* eg (OL. UC. 56/33).

HAJDINA, hajdona: ocymum, ozymum, ocimum cereale, spelta, panicum; allerlei krant vor das vieh, heidkorn, dinkel NySz. 1495: De *haydyna* cubulum medium (Múz.). 1500: Frumenti *haydyn* [igy?] dicti capecies quinquaginta quatuor (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 42, fasc. 89, nr. 90). 1503: De *Haydyna* centum octoginta capecies (OL. D. 21225). 1520: *Haydina* cubuli XVIII (uo. 36984). 1566: Egy hordoban wagon *haydona* (OL. Nád. 49). 1597: Teonköl cub. 50. *Haidona* cub 9 (OL. UC. 101/3).

HAJDÓ, I. hajdú.

HAJDONA, I. hajdina.

HAJDÓS? I. hajdús.

HAJDÚ, hajdó: veles, miles expeditus; heiduck, ein leichtgerüsteter kriegsmann NySz.; [«bubuleus, abactor boum; ochsentreiber»]. 1500–10: *Haydo* Barlobas (QuellKronstadt III.3). *Haydo* gergely (uo.). 1513: Johanne *Haydow* (Lelesz Prot. Parv. 217a). 1514: Item Statutum est quod pro Pecudum aut Pecorum conseruacione interris Aliorum Nemo Rusticorum eciam Liberarum vel aliarum Ciuitatum Regiarum domos seu Casas decetero Campestrales sine Tuguria comuni vocabulo Zallaas nuncupata tenere aut conseruare possit, vt per hoc malicia *Haydonum* cesset et depereat (OL. lad. H). Preterea quod Bubulci wlhari sermone *Haydones* nuncupati, Cuspides, et alia arma pariter non deferant... Nam aliter si *Haydo* arma gesserit, per quemcumque et vbicumque deprehendi poterit (uo.). 1516: Gallo *Haydu* (Múz.). 1524: Pastoribus *haydonibus* qui duxerunt quatuor boues (OL. D. 26266). 1525: Petro *Haydu* (MTörtTár XXII.1213). 1602: *Hajdó* Gáspár (SzékelyOkl. V.280). [Vö. Takáts Sándor, NyK. XXX.348.]

hajdú-tánc: 1627: Elfeledkezvén feleségének haláláról, részegeskedett és hegedűst vívén házához, *hajdutáncot* járt (DebrJk.). [Vö. NySz.]

HAJDÚCSKA: [forma diminutiva vocis «hajdú»; diminutive form des wortes «hajdú»]. 1718: A midőn szegények jönnek a házunkhoz, a kulcsár, Szathmári, és *hajducskák*, darabontok szorgalmatosan hírré tenni, a hová illik, el ne mulasszák [olv. mulassák] (GazdtörtSzemle III.337).

HAJDÚS? hajdós?: [velites, bubulcos habens; der heiducken, ochsentreiber hat?]. 1400/1403: Cosme *Haidos* [a. m. hajdús?] (OL. D. 1430).

HAJDÚSÁG: militia pedestris, pedites milites; heiducken, infanterie NySz. 1608: Most vagyon egy kevés békeségünk, az frigh alatt mind törökkel, *hajdusággal* (MA. NLI. 253). Annakutánna az *hayduság* 24 ezer volt, az ország hada ellenek 16 ezer, nagy készüllettel (uo. 272).

HAJGÁLKOZIK: [?]. 1700: Mivel a szállópásztorok, két, három mélyföldnyire elszoktak *hajgálkozni* menni, azért tovább senkinek a szállópásztorok közül az határon kívül az meg nem engettetik, ha penig itten akarnak *hajgálkozni*, légyen az inspector hírével (GazdtörtSzemle I.86).

HAJGAT: lamentor, plango; jammern, wehklagen NySz. 1429: Stephano *Haygatho* (Lelesz Acta 48/9). 1454: Michaelae *Haygatho* (uo. 65/56). 1473: Martinum *Haygatho* (OL. D. 17514). 1489: Michaelis *Haygatho* (Lelesz Prot. II.20). 1492: Simon *Haygatho* (OL. D. 36992). 1525: Sebastiani *Haygatho* (Lelesz Prot. V.276a). [Vö. «*Hajgató* Lajos s. k., felső szemenei körjegyző» (Budapesti Hirlap 1900 dec. 19-i sz. 9. l.). «Az hallottuk, hogy egy eladó lányuk van. *Hajgassuk*, *hajgassuk*, de kinek *hajgassuk*? A szomszéd fiának *hajgassuk*? (Vas megyei regös-misteriumban, I. Sebestyén Gy.: Regös énekek 31). «A *hajgatás*, mikor az értelmét még ismerték, arra vonatkozott, hogy a *haj*, *hej* kezdetű varázsigékkel (refrainekkel) regölték vagy varázsolták össze a párokat» (Sebestyén Gy. jegyzete uo.).] [Vö. *hajogat?* *hejget?*]

HAJLADOZ(IK), vö. meghajladoz(ik).

HAJLÉK, hajlok: tabernaculum, gurgustium, tugurium, casa, attugia; hirtenhaus, bauershütte NySz. 1231: Terra *Hoylec* [a. m. hajlék?] (OL. D. 168). 1269: Tendit ad locum qui homuhailuk dicitur (uo. 679). 1436: Medium in terra Loazhailok (Múz.).

HAJLOK, I. hajlék.

HAJNAL: aurora, eos, matuta; morgenröte NySz. 1430: Benedictus dictus *Haynal* (OL. D. 12273). 1469: Michaellem *Haynal* (Veszpr. 5, Fadd). 1478: Jacobus *Haynal* (OL. D. 18145). 1498: Simone *Haynal* (Múz. Kállay). 1525: Joanni *Haynal* (MTörtTár XXII.176). 1577: Gregorius *Hajnal* (OL. UC. 1/3).

HAJNIK: [custos silvarum et pratorum; feldhüter]. 1588: Az *haynikokhoz* iol hozzafok lasson az vduar-biro fenetek alat tarchya ewketh, hogy az tylalmas erdewket ne engeggekk wagni (OL. UC. 64/35). [Vö. tót *hájnik*, Jancs.]

HAJÓ: navis, navigium; schiff NySz. 1181: *Haio* [szn., a. m. hajó?] (OL. D. 22). 1211: Extenditur metis interpositis usque ad *Hoyou*holmu (Pannh. Tih. 1/5). 1237/1325: In uilla Egris Chipeu Chapa Hynotol *Hoyou* [szn., a. m. hajó?] Thek Gob Seim (Veszpr. 107, Lula 2). 1381: Ad quendam Insulam *Hayou*rewzygethe nuncupatam (Múz. Döry). 1381/1416: Iviscent ad quan-

dam insulam *hayowtzigethe* nuncupatam (SoprOkl. II.37).
1420: Secus viam *Hayowth* (Lelesz Acta 40/95).
1476: Vsque ad *Hayowth* (Lelesz Prot. Parv. 55).
 Usque ad *Hayowth* et ad Kysyngo (KárolyiOkl. II.443).
1490: Meatum fluuii Wngh vocati alio nomine *Hayowth*
 dictum (Lelesz Prot. II.46). **1521:** Ad colliculum
 paruum *HayoNywgalom* nominatum (OL. D. 23518).
 [Vö. hetes-hajó.]

HAJOGAT: [?]. **1518:** Paulus *Hayoghatho* (OL. D. 37007). **1544:** Az *hayogato* peternek ket forintot (OL. Nád. 40). [Vö. hajgat?]

HAJOL: [dissolvi; getilgt werden]. **1554:** Az adossaghbul *haiol* erre f 6 d. 40 (OL. Nád. 43). [Vö. «Az adossaghbul zall le f 6 d 40» (uo.). Vö. NySz. más jel.; *hajol*, *le-hajul* MTsz.]

HAJÓS: 1) nauta, navita; schiffmann NySz. (1. jel.)
1338: Via que dicitur *Hayoswth* (AnjouOkm. III.471).
1382: Stephanum dictum *hayos* (ZichyOkm. IV.226).
1421: Quendam strictum meatum aque *Hayosuth* nominatum (OL. D. 11115). **1478:** Blasius *Hayos* (uo. 18145). || 2) navigabilis; schiffbar NySz. (2. jel.)
1487/1782: Descendissent in Riunulm *Hayospathak* appellatum (OL. D. 37066).

hajós-malom: mola nautica NySz.; [schiffmühle].
1638: Ezen kompos vagi *haios malomnak* vízi es fogas kereké, ket bokor malom keöve keö padgiaval korongival tengelivel liszt valuiaval (OL. UC. 2/34).

HAJT: 1) mino, pello, impello, ago; treiben, führen NySz. (2. jel.) **1364:** Symonem dictum *Kerekhaytow* (ZichyOkm. III.245). **1454:** Blasio *Vyzhaytho* (Lelesz Acta 65/50). **1476:** Benedicto *Wyzhaytho* (OL. D. 17856). Benedicto *Wyzhaytho* (Lelesz Acta 86/26). **1482:** Mathia *Aghaytho* (Veszpr. 9, Kovácsi). **1597:** Mykor deczegeth *haythnak* myndenyktewl egy egy garast (OL. UC. 12/42). Mykor ihot *haytnak* (uo.). **1598:** Andreas *Vyzhayto* (OL. RDecim. Zempl.). **1719:** Ezen jószágban mindennemü mezei és kerti vetésekből, borból, bárányból, kecskefitől, méhtől, makkra*hajtott* sörtesből való dézsma a földesurat illeti (GazdtörtSzemle III.97). || 2) identidem repeto; immer wiederholen NySz. (3. jel.) **1610:** Dominus Taxoni, szánakodva irom, semmi jó magaviseletben ninesen. Szerdahelt lakja, borát gyakortabb [olv. gyakortább] *hajtja*, ki miatt magát is gyakorta elfelejti s notában ejti (MA. NLI. 349). **1759:** Ha másszor a szót *hajtja* [a. m. hazudozik, rágalmaz], keményen megkorbácsoltatik (DebrJk., I. NyK. XXVI.343, «szó-hajtás» a.). || 3) folia, radices agere; treiben, spriesen]. **1668:** Szőlő *Haito* Ueszővel [tartoznak] mint Krassaiak (OL. UC. 1/21). [Vö. összehajt.]

HAJTÁS, vö. bolt-, szó-hajtás.

HAJTÓ, vö. paplanra-hajtó.

hajtó-embér: [pecoris actor; viehtreiber]. **1581:** Az tilalmasban ha valami barmat találnak, ha pásztoros leszen is, behajtsák, ha káron találják, az kárt fizesse meg az barmos ember hajtópénzzel együtt... Ha valaki az *hajtóembertől* az marhát elvérszi, három girán maradjon érette (SzékelyOkl. V.125). [Vö. NySz.]

hajtó-pénz: [merces actoris pecorum; lohn des viehtreibers]. **1581:** Az kapu-bírság denar 50, ha valami barom mégyen bé rajta, arról valami kár lészen, az kapus ember [olv. ember] megfizesse a kárt *hajtópénzzel* edgyütt (SzékelyOkl. V.124). Káros kert bírsága den. 25; ha valami barom mégyen bé rajta és kárt tészen, a kárt *hajtópénzzel* együtt a kertes ember megfizesse... Ha valamely ember éjjel juhát falu híre nélkül falu szabadtása előtt a tilalmasban behajtja, annak a bír-

sága flor. 1... az *hajtópénz* minden 10 juhtól 1 pénz (uo. 125).

HAJTOGATÓ: [pecoris actor; viehtreiber]. **1714:** *Hajtogató* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.22).

HAJTOTT: [?]. **1544:** Vöttem *haytot* stametet uereset (OL. Nád. 41). **1559:** Vörös *haytot* ystametoth (uo. 40). **1572:** Egh dolmanak ualo uörös *haytot* es stametot [így? olv. «haytot estametot»] (uo.). [Vö. NySz.]

1. **HAL?** morior; sterben NySz. **1355:** Michael dictus *Holnyahagow* [a. m. halmi?] fur tocius provin-
 cie (Körmend Korlátkó-Appon. 17/797). **1357:** Thomam dictum *Holnyahagiou* (ZalaOkl. I.574).

2. **HAL:** piscis; fisch NySz. (1. jel.). **1544:** Az nap szekfyues leuel ualo *halban* mezet (OL. Nád. 41). Ebedre eles leuel es soba főtnék walonak *halat* uöttem (uo.). Vöttem bort elesleuel ualo *halba* (uo. 40). Vöttem ebedre *halat* soban es eles leuel (uo.). **1584:** Nehezlyk fölötteb zegheñek, [t. i. az adót], nyvel hog chak harman a' halazok, meghis az Zeke-reth mykoron az szer raytok, megh kel adúyok az *hal* ala (OL. UC. 56/33). **1589:** Az eggyk itato toniara az bwdós uyz rea zoretotta uolna az *halat* (OL. Nád. 41). **1597:** Hal hordanij valo Fwles Saff 2 (OL. UC. 101/3). [Vö. abrak-, apró-, asszú-, boldog-asszony-, ebéd-, egérállú-, fehér-, horog-, kop-, kövi-, lajtos-, lepény-, lotacs-, mag-, meny-, penték-, sós-, süttő-, szám-, szér-, tinn-, tinta-, varga-, vödörös-, viza-hal.]

hal-áros: piscarius, ichthyopola; fischhändler NySz. **1434:** Anthonio *Halarus* (Körmend, Heim 429). **1456:** Stephani *Halaros* (OL. D. 15050). **1469:** Stephano *Halaros* (uo. 16907). **1489:** Benedictus *Halaros* (Lelesz Acta 98/29). **1510:** Anthonii *Halaros* (OL. D. 21991).

hal-bárka: [ichthyotrophium, arca aquaria, vivarium]; fischkasten, fischhälter BM. **1544:** *Hal barkatol* attam (OL. Nád. 40). [Vö. haltartó-bárka.]

halfogó-horog: hamus C.; [angel]. **1547:** *Hal fogo horgot* (OL. Nád. 41).

hal-héj: maxilla balaenae; fischbein NySz. (2. jel.) **1669:** Egy szoknya s vállnak csináltatásául *hal-héjastul*... 1 frt 30 denár (GazdtörtSzemle I.94).

halhordó-hordó: [dolium ad pisces portandos; fass für fische]. **1594:** *Hal hordo hordo* (OL. UC. 106/3).

halhordó-lajt: [vas ad pisces portandos; fass für fische]. **1597:** *Hal hordo laith* (OL. UC. 101/3).

halhordó-sáf: [orea ad pisces portandos; schaff für fische]. **1597:** Hozzu fwles *hal hordo saf* (OL. UC. 101/3).

hal-kas: [corbis piscatoria, verriculum, corbis ad pisces asservandos; reuse, korb für fische?]. **1590:** Vagjon az *hal kasban* kezeg es ezuka (OL. Nád. 48). [Vö. haltartó-kas.]

hal-szér: **1416:** Tenentur soluere pro piscibus quod vulgo vocatur *halscer* annuatim omni feria sexta per unum solidum (ZichyOkm. VI.391).

hal-tartó: ichthyotrophium, piscina; fischeich NySz. (2. jel.) **1542:** Quodam paruo reclusorio piscinali wigo *Halthartha* vocato (Múz.).

haltartó-bárka: ichthyotrophium, arca aquaria,

vivarium; fischhalter [fischhälter] NySz. (III.478). 1597: Az aito előth vagion *hal tarto barka* 3 az eggik Jo, az kettej törödöth (OL. UC. 101/3). 1638: Egy *hal tarto barka* (uo. 2/34). [Vö. *hal-bárka*.]

haltartó-kas: [corbis ad pisces asservandos; korb für fische]. 1597: *Hal tarto kas* (OL. UC. 101/3). [Vö. *hal-kas*.]

haltartó-varsa, -vorsa: [sagena ad pisces asservandos; fischerreuse]. 1597: *Hal tarto vorsa* (OL. UC. 101/3).

halvágó-bárd: [ascia ad pisces concidendos; fischbeil]. 1544: Egh *hal uago bardot* (OL. Nád. 40). 1572: Egh *hal uago bardot* (uo.). 1597: *Hal vago bard* (OL. UC. 101/3).

halvágó-kés: [culter ad pisces concidendos; fischmesser]. 1549: Cultri ferrei vulgo *halvago kees* (OL. UC. 75/40).

hal-varsa, -vorsa: [sagena; fischerreuse]. 1597: *Hal vorsa* (OL. UC. 101/3).

hal-zsír: adeps piscarius, oleum ex adipe balaenarum; fischthran SI. 1731: Ludas Mártonné az fatenstül *halzsírt* kívén, mivel másnak adta az fatens ura, néki nem adhatott (Reizner: SzegedTört. IV.479).

HÁL, vö. elhál.

HÁLA, hálá: gratia, grates; dank, danksagung NySz. 1211: Hii sunt vduornici Wardan Chendur Gengur Kerus Modorod Chemeh *Chala* [a. m. hála?] (Pannh. Tih. 1/5). 1319: Domina *Chala* uocata (AnjouOkm. I.537). [? Szárm.: 1211: In uilla Fotud hii sunt ioubagiones Hozug *Halad* [olv. hálád?] Mathoy Miclous Fitcha Helie Zalas (Pannh. Tih. 1/5). 1240 k.: Hec sunt nomina sacriferorum in eodem predio *Halaad* Gecha Buhte Vasard (Pannh. 61/8). Vö. *háli* PPB.]

HALACSKA: pisciculus; kleines fischlein NySz. 1553: Az halazoknak eg twna woniastwl kibén három *halaczka* volt attol attam hetwen penzt (OL. Nád. 49).

HALAD, hallad, vö. elhalad.

HALÁL: mors, obitus [stb.]; tod NySz. 1347: Ad vnam vallem que vocatur *Halalwolg* (OL. D. 3897). 1357: Ad vnam vallem que vocatur *Halalwewlgh* (uo. 1199). 1357/1379: Ad unam vallem, que vocatur *Halalwewlgh* (AnjouOkm. VI.559). 1368/1421: Peruenissent ad locum qui dicitur wlg Chatyanushalala [a. m. hálála?] (Körmend III/4, Batthyán 31). 1455: In loco *Halalbykethorka* penes quandam viam (Körmend, Unyom. 74). 1483: Francisco *Johalal* (Lelesz Acta 93/1). 1602: *Halál* Péter *Halál* György (SzékelyOkl. V.202). 1734: Valamelyike találta mondani említett Károlyi Ilonának formalibus: csak meleg *halál* [értsd: megegetés] köllene néked (Reizner: SzegedTört. IV.499). [Szárm.: 1152: *Halaldi* [szn.] Vosod Zegen Zumbot Zahudi Vosos (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl.). 1211: Hii sunt vduornici... Tengurd... Chenker Kerus *Halalud* Orda Zicus (Pannh. Tih. 1/5).]

halálra-való: [ad sepeliendum necessaria; gegenstände zum begräbnis]; «temetéshez való holmik (koporsó, szemfödő, halotti ruha stb.)» MTsz. 1741: S. Miklósné panasztoltatik, hogy V. S. ládájából annak *halálra valója* két ing és egy burok [amiben el fogják temetni] ő általa lopatott el [így?] (Debr.Jk.). «A halálravalót külön előre elkészítve tartották» Széll Farkas megjegyzése, I. NyK. XXVI.340.]

HALÁLOS: lethalis, mortifer, mortalis [stb.];

sterblich, verderblich, höchst schädlich, tödtlich NySz. 1232: Zumul *Halalus* [a. m. halálos?] Weta Zentus (MonStrig. I.287). 1462: Michael *Halalos* (Veszpr. 108, Ság 1).

HALÁLOZIK, vö. meghalálozik.

HALÁP: a) «vizenyős rét, vadvizes föld, kotús hely»; b) «vizesinén úszó növények súrti és erős szövevénye, a melyen ovatosan járni is lehet» MTsz.; moos BM. [?]. 1231: Usque ad piscinam *Halaph* (OL. D. 168). 1397/1416: Peruenissent ad prefatum locum Hegeshalaph et Sork appellatas [így] dicte piscine Nogzad (Múz. Jankowich).

HALAPÁRT? l. alabárd.

HALAS: piscosus, pisculentus, piscibus abundans; fischreich NySz. 1240 k.: Ibi est uilla *Halas* (Pannh. 61/8). 1374: Riunul *halas* dictum (OL. D. 18148). 1427: Johanne *Halas* (Veszpr. 13, Pét). 1436: Jacobum *Halas* (Pannh. 23/B). 1438: Thomas *Halas* (uo. 50/Cec).

halas-tanya, -tonya? [piscina; weiher]. 1588: Allo wagi *halas thonia* (OL. UC. 64/35).

halas-tó: piscina; fischteich NySz. 1269: Iuxta *Holostou* pathaka (HazaiOkm. VI.157). 1283: Peruenit ad stagnum *Holosthow* vocatum (Veszpr. Regn. Met. 4). 1346: Aquam *Halastowyz* vocatum (HazaiOkm. I.189). 1349: Ipsam aquam non lapustow sed *halastow* vocari asseruissent (OL. D. 3968). 1376: Stephani de *Halastow* (Körmend II/5, Lyndva 18). 1415: Laci Bydesto alterius laci *Naghalasto* vocati (OL. D. 30771). 1502: Piscinam *Kyschalasto* vocatam (Lelesz Acta 110/35). 1505: Vsque ad quoddam stagnum *Halastho* vocatum (Lelesz Prot. I.9). 1544: Attam az kik az *halastot* tiztitottak (OL. Nád. 42). 1553: Waghyon egy *halastho*, kyth ez iden el bochathothak, hogh meg epeecek gathyath, sylpeth, zugoyath (OL. L. III.16. 17).

HALASÍT, halasét, vö. meghalasít.

HALÁSZ: piscator; fischer NySz. («2. halász» a.) 1193: Hec igitur sunt nomina prediorum Scequed. *halaz*. Biwol (OL. D. 27). 1231: Uadit ad occidentem super uia *Halazu* [így, olv. «Halazut»] usque ad Danubium ad Vrrewy (uo. 168). 1244/1271: Terram ville *Halaz* prope Zoulum in qua nostri piscatores habitabant (uo. 2217). 1245: Terram *Halasz* [«Szaboles vár mellett» Szam. jegyz.] ubi quondam castrum fuerant piscatores (uo. 297). 1254: Terram uille *Halaz* prope Zoulum in qua nostri piscatores habitabant (Múz. nr. 32). 1256: Ville Prope Tyciam *Halaz* cum Harangadthue et mortua magna (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.429). 1283: Possessio *Halaz* vocata in Comitatu de Zabocho existens (Lelesz Acta 1 4). 1293: A terris piscatorum nostrorum de *Halaz* (Múz. Beniczky). Quondam terram *Halaz* teluk uocatam in magna Insula existentem (Múz. Ertl). Piscatorum uestrorum de *Halaz* (Wenzel X.120). 1297: Terram suam *Halaz* vocatam (Múz. Justh, I. HazaiOkm. VI.424). 1329: Possessionis antedictae *Halaz* vocat (Múz. Ibrányi). 1353: Priuilegium quoddam excellentissimi principis domini Ladislai Regis Hungariae super terris Custodum siluarum et piscatorum tunc regalium prope villam Patak Erdenouou et *Halaz* vocatorum (Múz. Soós). 1372: Beehe dicto *Halaz* (Lelesz Acta 7/8). 1386: Tria secus viam Keykhalazuth denominatam (Körmend Heim 347). 1406: Valentino *Halaz* (ZichyOkm. V.483). 1422: Paulo *Halaz* (Lelesz Acta 42/76). 1428: Blasio *Halaaz* (Veszpr. 11, Lovas). 1437: Petro *Halaz* (Lelesz Acta 54/21). 1459: Paulo *Halaz* (Múz. Kállay). 1463: Benedicto *Halaz* (OL. D. 15877). 1464: Matheo *Halaz* (Lelesz Acta 75/31). 1466: Johanne *Halaz* (Múz. Kállay). 1469: Stephanus *Halaz* (Lelesz Acta 80/54). 1470: Thoma *Halaz* (Múz.

Kállay). 1473: In platea *Halazwca* vocata (Múz. Békassy). 1483: Paulus *Halaz* (Múz. Kállay). 1489: In fine platee *Kepvca*. In vico *Halazwca* (Lelesz Acta 98/31). Gregorio *Halaz* (Múz. Kállay). 1544: Negen horgot az *halaznak* (OL. Nád. 41). 1584: Nehezlyk fölöttéb zeghehek [t. i. az adót], mywel hog' chak harman a' *halazok*, meghis az Zekereth mykoron az szer raytok, megh kel adiyok az hal ala (OL. UC. 56/33). [Vö. abrakos-halász.]

halász-víz: [piscina; fischeich]. 1584: Vagon *halaz wyz*, kyn a' hyd wagon (OL. UC. 56/33). [Vö. *halas*-, *halászó-víz* NySz.]

HALÁSZAT: piscatio; fischerei, fischfang NySz.; 1654: Az nagy érnek penig *halászatjából* ebéd-halat vittek Pálfiara a Török familiának minden pénteken (ErdészetiOkl. I.503).

HALÁSZI: piscatorius; zum fischen gehörig NySz. [ad piscatores pertinens; zu den fischern gehörig]. 1231: Prima meta incipit inter villam *Halazy* et villam Holo (OL. D. 168). 1446: Ad aliam viam *Halazywth* appellatam (Múz. Rhédey).

HALÁSZÓ: piscans, piscator; fischer NySz. 1396: [Via quae] vocatur *Halazowut* (Veszpr. 107, Füred 4). 1397: Illa [via] vocaretur *Halazowuth* (Veszpr. 6, Gyepolt).

halászó-gyalom: [verriculum, sagena; zuggarn, fischergarn]. 1638: Vagon egy negiven eöles *halaszó gyalom* minden hozza valo eszközzel eggiüt azon keppen vono kötelivel (OL. UC. 2/34).

halászó-háló: rete piscatorium; fischernetz NySz. 1549: Eg *halazo halo* (OL. Nád. 40). Eg *halazo halo* (uo. 49). 1597: Hituan *halazo halo* paloczaz öregh 1 (OL. UC. 101/3). *Halazo halo*hoz valo keozep kötel (uo.).

halászó-tó: [piscina; fischeich]. 1584: *Halazo tana* teszen 75 thoñath (OL. UC. 56/33).

halászó-víz: piscina; fischeich NySz. 1597: lth az velalnak magan szakazthwa *halazo vyzek* wagon (OL. UC. 12/42).

HALAT: curam habet ut moriatur Kr.; sterben lassen BM. 1326/1335: Vsque metas Emburhalatou [«az okl. másik példányában: Emberhalatou» Szam. jegyz.] dictas (OL. D. 2515, I. AnjouOkm. II.448).

HALAVÁNY, I. halovány.

HALLAD, I. halad.

HALLÁS?: auditus, auditio; das gehör NySz. 1454: Ibidem est mons *Hallashege* [a. m. hallás?] dictus (OL. D. 14807).

HALLOMÁS?: a) auditus; das hören, gehör; b) auditio; das hörsengen, gerücht NySz. (I. és 2. jel.) 1280: *Hallomas* [a. m. hallomás?] de Surany homo domini Regis (Wenzel XII.317).

HALM, I. halom.

HALMOCS: parvus collis; kleiner hügel NySz. 1422: Iuxta monticulum *Hulmuck* [igy?] (Lelesz Met. Bereg 2).

HALMOS?: tumulosus, colliculis obsitus, colles habens; hügelig, ungleich NySz. 1211: Isti sunt Cubicularii *Holmus* [a. m. halmos?] Hombus Fezed Bestur (Pannh. Tih. 1/5).

1. HÁLÓ: rete; netz, fischergarn NySz. 1304: In

loco *Halonheel* de Monorood tria ingera (Veszpr. 15, Vámos). 1339: Venit ad locum *Halo* vocatum (Veszpr. 2, Sárberény). 1340: Infra locum *Haloueteu*h dictum vigintiduo ingera (Körmend III/2, Pezye 86, I. Zala-Okl. I.365). 1423: Deinde vltierius in margine ipsius fluiui eundo peruenissent ad quendam meatum aque wlgo *Halowfokeley* vocatum (Lelesz Met. Ung. 1). 1588: *Halot* wett Ahoz walo zör inat Faágás kötelet (OL. Nád. 41). *Halohoz* polyanak walo gyöplöt es zör inat (uo.). 1597: Madaraznak valo halo (OL. UC. 101/3). Madarazok *haloiához* valo hozzu kötel (uo.). 1601: Még az leczkékhöz nem kezdetenek; meglátom, mit keréthetek e télen *hálóm*ban édv θεω (MA. NLI. 125). [Vö. fejkötő-, fűrj-, gyalmos-, halászó-, kétköz-, kézvonó-, köz-, lesdő-, madarászó-, meritő-, nyúl-, öz-, pór-, turbok-, vad-, vadászó-, vonó-háló.]

háló-bécsü: 1521: Soluit Gregorius *Halo beczwet* (OL. D. 37179). [Vö. Prouentus de fluuiio ferthoe et de precio recium (uo.). «A hol a halászbokrok közös költségen szereztek be a szerszámot, meghatározták a rész pénzbeli értékét; azután minden évben, többnyire Szt. György napkor, összejöttek, megbeesülték a szerszám értékét — a kopás, javítás, bővítés tekintetbe vételével — és megállapították újból a részt. Ez arra való is volt, hogy a bokorból kilépő vagy eltávolított társat kifizethessék, kivéven azt az esetet, ha a halászregulában megjelölt esetben a rész büntetésből a többi társ javára lefoglaltatott. Legtiszttában és legtovább — a múlt [XIX.] század nyolczvanas éveinek elejéig — megmaradt volt az azóta teljesen leáldozott tihanyi halászbokrokknál» (Herman O. levélbeli közlése). Vö. TermudKözlöny 1894. évf. 492.]

háló-bér: [merces retialis; fűr fischergarm bezahlte miete]. 1520: *Halo berth* soluit, horogh penst soluit (OL. D. 26231). 1544: Adot nagh ianos az *halo berböl* husz forintot (OL. Nád. 40). [Vö. «A hálóbér a halásznál úgy is alakult, ki milyen és hány hálólal halászott, tehát nem a víz hanem a szerszám után határozottat meg; de voltak esetek, hogy a háló is az uraságé, a víz tulajdonosáé volt, különösen a nagy gyalom, mely nagy értékű volt, és ekkor a halászok a vízzel együtt a hálót is kibérelték» Herman Ottó levélbeli közlése.]

háló-in: tomex retibus perficiendis; netzspagat NySz. 1506: Cordas *Halo jñ* comparuit (OL. D. 26122). 1514: *Halo jñ* emit (uo. 26158). 1556: Emi quattuor ligaturas *halo in* ex pilo factas (OL. Nád. 49).

háló-kötél: [restis retialis; netzstrang]. 1558: Cordarum *halo köthel* vocatarum (OL. Nád. 48).

háló-zsák: 1556: Vnum saccum *halo sak* vocatum, ad renouacionem reciorum (OL. Nád. 49). 1558: Vnum saccum egesz *halo sak* (uo. 48). Ad stagnum fertw vnum saccum *halo sak* vocatum (uo.). [Herman O. közlése szerint a *hálózások* a gyalom zsákja lehet, mely a rongálásnak leginkább kitéve, gyakran szorult javításra.]

2. HÁLÓ: pernoctans; der übernachtet NySz. [L. az összetételeket.]

háló-fejkötő: vitta nocturna Kr. («háló fő-kötő» a.) [mitra dormitoria; schlafhaube]. 1564: Kęth *halo fey köthő* (OL. Nád. 49).

háló-ing, -imög: indusium nocturnum; nachthemd NySz. 1548: Egy *halo imeg* Egy halo sőweg (OL. Nád. 49).

háló-suba: [vestis dormitoria, vestis domestica; schlafrock]. 1607: Tudod társ, hogy read néz az én zöld *háló subám* (MA. NLI. 205).

háló-süveg, -siveg, -söveg: mitra dormitoria; schlaflaube NySz. 1544 : Lepedöket es *halo süvegeket* (OL. Nád. 41). Vöttem ket *halo süveget* (uo. 40). 1548 : Egy halo imeg Egy *halo söveg* (uo. 49).

HALOM, *halm*, *halmo*? *halmu*? : collis, monticulus; hügel NySz. 1055 : Indeequ ad aruk fee post ad luazu *holna* (Pannh. Tih. 1/1). Hinc usque ad zakadat ac deinde ad serne *holma* (uo.). 1193 : Inde ad *cenholm* (OL. D. 27). Uadit ad *hygh holm* (uo.). Uadit ad *hyges holm* (uo.). 1197/1337 : Deinde protenditur per magnam uiam ad *Hegesholmu* (uo. 30571). 1211 : Extenditur metis interpositis usque ad *Hoyouholmu* (Pannh. Tih. 1/5). Inde dirigitur metis interpositis ad *Homuholm* (uo.). 1221 : Bissenos de *Nogholm* (Pannh. 4/B). 1231/1397 : Progreditur per *Lyguet* et per *Mochar* ad montem *Lycosholm* (OL. D. 174). 1244/1335 : Sub monte *Podholm* (uo. 267). 1252 : Septem [jugera] sunt in *Kesedholma* (uo. 368). Ad locum *Holm* vocatum (uo. 369). 1267 : Castri *Fekete-holm* (uo. 630). 1268 : Castrum *Feketeuholm* uulgo nuncupatum (Körmend II/4, Miskouch 61). 1269 : Vadit usque illum locum, qui *forkosholm* dicitur (OL. D. 679). 1270/1284 : In quodam monticulo *keykholm* vocato iuxta quem est quoddam horhag (HazaiOkl. VI.179). 1276 : Super vnum altum *holm* seu monticulum qui inter duos *Chekered* esse dinoscitur (Múz., l. HazaiOkl. VIII.183). 1282 k. : Peruenit in *Zazholm* (Kézai, l. FontDom. I/2.59). [Vö. 1200 k. : A ciuitate Atthile regis usque ad centum montes (Anon. 46).] 1293 : Super quodam monticulo *Wrkhalma* dicto (Múz. Ertl). 1303 : Ad unum monticulum *Halum* vulgariter nominatum (ZalaOkl. I.121). 1303/1422 : Inter duos monticulos *Rugebaholma* et alter monticulus *Newetlenholm* vocatos (OL. D. 1646, l. AnjouOkl. I.51). 1313 : Ad unum montem *Hygysholm* uocatum (OL. D. 1827). 1315/1370 : Ad tres monticulos *Harumholm* vocatos (TelekiOkl. I.37). 1315/1378 : Ad tres monticulos *Harumholm* vocatos (OL. D. 31065). 1317 : Usque ad quendam locum *Medyesholm* uocatum (uo. 1889). 1323 : Iungit eundo quendam montem *Holmhyge* vocatum (Múz. Hanvay). 1323/1351 : Ad vnam metam qui dicitur *holmhatar* (OL. D. 2192). 1324 : Iungit eundo quendam montem *Holmhigy* uocatum (Múz.). 1326/1428 : Ad montem *hegesholm* nominatum (OL. D. 28721). 1329 : Collem *Hegesholm* (AnjouOkl. II.399). 1332 : Ierus *Holm* (uo. 621). 1333 : Iungit vnum monticulum *holm* uocatum (Körmend II/1, Álber 3). 1334 : Incipit a sabulo in medio prati que wlgariter *Halumdumb* uocatur (OL. D. 31224). 1337 : *Dechekalma*, hn. (uo. 3035). Quoddam promontorium *Kuechusholm* vocatum (uo. 3051). 1337/1342 : In quodam promontorio wlgö *Zemphetheolma* nuncupato (Múz. Ibrányi). 1338 : Tendit ad montem *Fekete-holm* uocatum (OL. D. 3143). 1339 : Inter duo promontoria wlgö *holm* vocata (uo. 3223). 1340 : Peruenit ad quendam collem qui wlgariter *halm* dicitur (Múz. Ibrányi). 1340/1389 : Ad vnum monticulum qui wlgariter *hegesholm* dicitur (OL. D. 3331). 1341 : Promontorium *Assutholm* nuncupatum (KárolyiOkl. I.145). 1342 : Iuxta monticulum *holm* dictum (OL. D. 3483, l. ZalaOkl. I.393). 1344 : Peruenit ad duos monticulos wlgö *holm* dictos (Múz.). Monticulum qui wlgö *Bolukpeturholmya* nuncupatur (OL. D. 3678). 1345 : Vnam collem *Holm* vocatam (ZichyOkl. II.163). 1346 : Veniret ad quendam monticulum *holm* uocatum (Múz. Danes). Monticulum *Hortoshalma* vocatum (AnjouOkl. IV.610). Veniret ad duo monticula que uulgo dicitur [igy] *Keethholm* (Múz. Danes). 1347 : Perueniret ad quendam monticulum wlgariter *halm* dictum (Múz. Kapy). 1348 : In vno acie wlgariter *El* dictum supra ad duo *holm* (OL. D. 28729). Ad alium magnum montem *Hegesholm* alias *Babaholm* vocatum (uo. 30383). 1355/1363 : In cacumine parui montis *holm* dicti (uo. 4443). 1358 : Montem *Holom* (Pannh.

Tih. 1/17). 1359/1429 : Versus occidentem ad quendam *holm* *Kolpakorhana* vocatum (Múz. Forgách). Transit ad quoddam monticulum *Feketeuholm* dictum (uo.). 1366 : In vno monticulo *Hegeshalum* (OL. D. 30691). 1368 : Monticulum *Fekethehalm*. Monticulum *Zenth-lazlohalma* (uo. 5696). 1374 : Super vno monticulo quod wlgö diceretur *halm* (uo. 6241). 1378 : Uilla *Kapulnas Halmay* [igy?] vocata (Lelesz Acta 26/24). 1390 : Vadit ad vnum *holm* (Lelesz Met. Mármaros 11). Vadit ad vnum *holm* (OL. D. 7620). 1393 : Tendendo vsque ad monticulum *Symonhalma* vocatum (Múz. TörtTárs. 1). 1393/1446 : A dicto monticulo *Kygyoshalma* (OL. D. 7914). Iuxta quendam monticulum wlgö *Hewhalom* vocatum (uo.). Usque ad quendam monticulum *Kerekhalom* vocatum (uo.). Sub quodam monticulo *Satorhalom* wlgö vocato (uo.). 1396 : Collis *Negesshalum* dicti (uo. 8152). 1410 : Georgii de *Jkerhalm* (Múz. Kállay nr. 477). 1411 : Eundo in cacumine cuiusdam montis wlgö *Kezpekorhanhalma* vocato (Múz.). 1416 : Ad vnum monticulum *Hatarushalum* vocatum (Akad. 7). 1418 : Ad quendam collem wlgö *Eperyesholm* dictum (OL. D. 10650). Ad quendam collem wlgö *Eperyesholm* dictum (Lelesz Acta 38/76). Gregorii de *Jkvrhalom* (Múz.). 1423 : Vnam metam antiquam *lykashalm* vocatam (OL. D. 26770). 1425/1454 : Ab vna colle *Ewsseshalom* vocata (Múz. Justh). Venissent ad duas colles *Kettoshalom* nuncupatas (uo.). 1427 : Paruum monticulum *lycassholm* vocatum (OL. D. 28800). 1430 : Monticulum wlgö *dobogohalm* vocatum (uo. 12298). 1430 k. : Montienium perforatum wlgö *lycoshalm* dictum (uo. 28815). 1435 : Ad locum *Thekeres* alio nomine *Tharsakhalma* (Múz.). 1436 : Vnum cum medio in *Halomzeel* (uo.). 1453 : Versus quendam monticulum *Bachy mark halma* vocatum (OL. D. 14707). 1454 : *Zanthohalom*, hn. (uo. 14604). *Kewhalom*, hn (SoprOkl II.383). 1455 : Terre *Fashalomwerewfele* (OL. D. 36407). Mete *Fekethwhalom* vocata (uo. 15003). 1458/1469 : Incepissent a quodam monticulo *halom* dicto (KárolyiOkl. II.315). 1460 : Ad quendam montem *Zekhalom* vocatum (OL. D. 15446). Terras arabiles *Fashalmoldala* vocatas (Forrás?). 1462 : Monticuli *Negyesholm* vocati (Múz.). 1469 : Vsque *hegesholm* et ab eodem vsque monticulum *lwkashalom* (Múz. Kállay). 1471 : Ad quendam monticulum *halom* dictum (OL. D. 17901). 1472 : Inter duos colles *aprohalom* nominatos (uo. 17341). In quodam colle *papastahalom* vocato (uo.). Quendam collem *paphalma* vocatum (uo.). Terrarum arabilium *Zylhalmathaya* vocatarum (uo.). A quibusdam quatuor eumulis terreis wlgö *Nyghalom* appellatis (Veszpr. 5, Fadd). 1482 : Siluas glandinosas *Kadarcherdeye Baglyas ZylasmegeMochar* *Dezka-Mochar* et *Bykeshalom* vocatas (Múz.). 1506 : Sextum [pratium] *Eerhalmaalya* seu *Cecelye Azzon Rethe* (Múz. Kállay). 1517 : Vitra monticulos *Kapwshath Kys-thelekhalma* et *Bothoshalma* (uo.). 1521 : In planicie *Sarpan halma lapossa* dicta (OL. D. 23504). Vnam metam terream *Keweshalomhatha* aliter *Hatharalponyag* vocatam (uo.). In colle seu monticulo *Ketheshalom* appellata (uo.). Ad monticulum *hatharalponyaghalma* nominatum (EgyKönyvt. Litt. Epist. Orig. 22b). 1602 : *Halom* *Jakab* (SzékelyOkl. V.283). 1603 : *Jacobus Halom* (uo. 245). [Helyn. szárm. : 1055 : Inde ad *holmodi* rea postea *gnir uuege holmodia* rea (Pannh. Tih. 1/1). 1231 : Ad septentrionem uersus *Holmod* (OL. D. 168).] [Vö. *sír-halom*.]

HÁLÓS : [piscator, «retifer»; fischer]. 1267 : Nostorum retiferorum qui uulgo *halos* nuncupantur (OL. D. 624). 1504 : Valentino *Halos* (uo. 21269). [Vö. 1274 : Quendam terram retiferorum nostrorum *Harsan* appellatam in Nytriensi Comitatu constitutam (Múz. Forgách). Tendit versus villam *Hynd retiferorum domini Regis* (uo.). Vö. NySz. más jel. és *retifer Bartal*.]

HALOTT: mortuus; todt NySz. 1489: Penes quendam viam herbosam que *halothhordowth* diceretur (OL. D. 19562). 1502: Vsque ad pontem *Halothak*-hida (Pannh. 4/8). [Vö. holte.]

HALOTTAS? holtas?: funerarius; leichen-, totden- NySz. (2. jel.) 1398/1466: Ad quendam viam *Holtaswth* [a. m. holtas?] vocatam (Veszpr. 5. Füle). [Vö. «halothhordowth», l. *halott*, 1489. a.]

HALOVÁNY, halavány, halvány: [alveus fluvii vel lacus aqua destitutus, palus, aquosus et uliginosus locus, piscina; einstiges flussbett, einstiger see, sumpf]. 1485: De piscina *Thyzahalavan* vocata (Lelesz Acta 95/7). 1499: Quendam piscinam *Halvan* alio nomine Morothwa vocatam (uo. 107/1). 1549: Versus alneum seu decursum veteris fluxus *Thicie halwan* aliter hoth *Thyza* (OL. NRA. 837/4). 1725: Az notáriusság földé végiben egy darab föld, melyet is az *haloványig* Kórodi uram bír (GazdtörtSzemle III.185). Ezen túl Szilágyi János háza után való nyíl az *halaványon* (uo. 189). [Vö. *halvány* NySz.; *halovány, halvány* MTsz. és Zolnai, Nyr. XXVIII. 366.]

HALVÁNY, l. halovány.

HÁLYAG, l. hályog.

HALYAG-BOKOR: [dumus pistaciae; gebüsch von pimpermussbäumen]. 1401: Quendam rubetum vlgo *Halyagh Bokor* dictum (OL. D. 8650).

HALYAGOS: [pistaciis copiosus; reich an pimpermussbäumen]. 1254: Per quendam vallem vlgariter *hologusgudur* dictam (Wenzel VII.378). 1254/1400: Per quendam vallem vlgariter *Hologusgudur* dictam (ZichyOkm. I.7. 1271: Transiens aquam *Halagus* (Wenzel VIII.368). 1341: Circa vallem *Halaguswelgh* vocatam (OL. D. 3416, l. ZalaOkm. I.385). 1347/1356: In capite vallis *Halagus*zad vocat (OL. D. 3891, l. AnjouOkm. V.28). 1353: Ad quendam fluuium *Halagus* vocatum (OL. D. 4330, l. AnjouOkm. VI.12). 1378: Cuiusdam montis vlgo *Halagus* dicti (OL. D. 6506). 1381: Ad cacumen montis *Halyagus* vocati (Veszpr. 12, Kispécsöl). 1394: In nemore *Halagus*berek nominato (Múz.). 1410: Siluas magnas Somos et *Halagus* vocatas (OL. D. 9661). 1466: Silue seu montis *Halyagos* vocatē (Veszpr. 10, Gyulakeszi). 1467: Montem *Halyagus* (uo. 107, Halyagos 1).

HALYAGOZ? hajagoz?: [fructus pistaciae colligo; pimpermüsse sammeln?]. 1339: Intrat quendam siluam *Haiagoz* [igy, a. m. halyagozó?] vocatam (OL. D. 3248).

HÁLYOG, hályog: glaucoma [stb.]; augenstaar, grauer fleck im auge NySz. 1601: Mind a Kegyelmed nem haszontalanol irt levelét, mind az dn. d. Pareuszt először dn. Piscatornak megadván, az gonoszak nézéséből termett *hajlag* [olv. hályag] szakada le szememről (MA. NLI. 124).

HÁM: helcium, epirrhodium, averta; pferdegessirr, vördergezeug NySz. 1366: Duorum equorum cum vinculo [?] et vectinga [?] quod in materna lingua *ham* dictur (Múz. Kállay). 1522: Thomas *Hamwere* [Szam. szerint a. m. hám-verő] (OL. D. 37004). 1526: Comparui *Hamokath* (uo. 26351). 1557: Egh kötőfeket. Harom *hamot* (OL. L. III.16. 17). 1635: Vásári cseres *hámot* 50 d. (GazdtörtSzemle VIII.479). [Vö. far-, francia-, heveder-, kanca-, vonó-hám.]

hám-fa: helciaria machinula; trittel, zugscheid NySz. 1544: Az tengelre es az *hamfara* ualo usat meg foraztottak (OL. Nád. 41). 1558: *Hamfa* Curruum (OL. L. III.16. 17). 1564: Ligna ferrata incurua

vlgo *hamfa* dicta ad uehendas machinas apta (OL. UC. 59/9). 1566: Negy kesafa *hamfastwl* wasastwl (OL. Nád. 49). 1597: Kisefa *hamfaiual* vasas (OL. UC. 101/3). Ferhecz *hamfaiual* (uo.). 1637: Rudgyauul, felherceuel, *hamfayual* (uo. 14/43).

hám-fej, -fő: [kammdeckel, deckel]. 1493: Septem *hamfew* vnum heveder et kengyel (EPSz. fol. 32). 1510 k.: *Hamfeyeth*, hysteringoth (OL. D. 26251). 1558: Egy *hámfejet*, jeles jót, úr lovának valót, kétszerest: 30 pinzen; egy kengyelszijat cseres sziból [stb.] (GazdtörtSzemle VI.137). [«*Hámfej*: része a szügyhámknak, a ló barkóján van helye. Egyéb nevei: kápa, hámkápa, fölső, szügyfölső». Frecskay J. közlése. Vö. MTsz.]

HAMALYA? vö. homolya.

hám-táska: helcii manica; halsjochsack NySz. 1635: Egy bokor *hántáskát* 38 d. (GazdtörtSzemle VIII.479).

HAMAR: properus; eilend, eilfertig NySz. (1. jel.) 1327: Nicolaus dictus *Hamar* (Múz. Horvát Istv.). 1400: Nicolao *Hamar* (ZichyOkm. V.181). 1423: Egidius *Hamar* (Lelesz Acta 43/81). 1436: Mathiam *Hamar* (Pannh. 23/B). 1442: Johanne *Hamar* (Múz. Kállay). 1452: Johanne *Hamar* (OL. D. 14584). Johanne *Hamar* (Múz. Kállay). 1455: Johanne *Hamar* (Lelesz Acta 66/43). 1457: Anthonius *Hamar* (OL. D. 36405). 1465: Adam *Hamar* (Lelesz Prot. Parv. 23a). 1469: Ladislaus *Hamar* (OL. D. 32365). 1483: Stephanus *Hamar* (Múz. Kállay). 1503: Georgio *Hamar* (Múz. Kisfaludy). 1519: Valentino *Hamar* (Múz. Forgách). 1596: Reménlem azt, ha Isten egéséget adja, én is *hamar* nap meglátogatom Kegyelmeteket (MA. NLI. 96). 1602: *Hamar* István (SzékelyOkm. V.181). *Hamar* Ferencz (uo.). 1603: Michael *Hamar* Andreas *Hamar* (uo. 269). [Szárn.: 1198: Seruus quorum nomina hec sunt *Hamard* Quesaud Waron (Körmend II/8, Szentgotthárd 1).] [Vö. hová hamarabb.]

HAMBÁR, l. hombár.

HÁMCS? l. hancs.

HAMIS, hamos: a) iniquus, injustus; unge-recht, unbillig; b) fallax, falsus, mendosus, adulterius; betrüglích, ungewiss, falsch NySz. (1. és 2. jel.) 1224/1389: Radicem aluei qui *Homusher* [olv. hamos a. m. hamis?] dicitur (MonStrig. I.247). 1225: Cum tribus piscinis Terem alia tohu, Cuiseb cerecto *Homus* tohu (OL. D. 119). 1231/1257: Villam *Homuspotoc* (uo. 42). 1269: Ad Stagnum *hamustou* [a. m. hamis v. hamos?] uocatum (HazaiOkm. VII.118). 1269/1410: Ad stagnum *Hamustow* vocatum (Wenzel VIII.228). 1326: Unum iuger in loco *Homos* [a. m. hamis?] dicto (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1391: Benedictum dictum *Hamus* (ZichyOkm. IV.468). 1411: Attigissent fluuium *Hamyspathaka* vocatum (Lelesz Met. Mármaros 18). 1431: Francisco *Hamos* (Lelesz Acta 50/1). 1459: Gregorio *Hamus* (Múz. Kállay). 1525: Johanne *Hamos* (Lelesz Acta 131/21). 1577: Balthasar *Hamos* (OL. UC. 1/3). [? Szárn.: 1412: Quarunda particularum terre Worsas et *Hamossadhar*-mada (OL. Tű. 26/47).]

HAMMU, l. hamu.

HÁMOR: malleus, conflatorium, fornax metallo-rum; hammer, schmelzofen metall zu schmelzen NySz. 1367: Exceptis porcionibus vlgariter *hamur* [a. m. hámor?] habitis (OL. D. 5574). 1370: Prouentus quarundam domorum fabrilium vlgo *hamor* nominatorum [igy] (uo. 5836). 1399: Vnum molendinum vlgo *Hamor* dictum (Lelesz Acta 26/17). 1408/1476: Gazarum seu domo-

rum que vulgariter *hamor* dicerentur (OL. D. 17756). 1438: Quoddam Malleum vlgo *Hamor* vocatum (Lelesz Acta 54/19). Vnum fabrum [igy?] vrburalem vlgo *hamor* (Körmend 1/7, Szalonok 7). 1439: Gazarium fabrilium seu maleorum vlgo *hamor* vocatarum (OL. D. 13323). 1471: In quodam Maleo suo vlgo *hamor* nuncupato (uo. 17180). 1472: Maleatorium ferri vlgo *hamor* vocatum (uo. 17374). 1475/1508: Trium molendinorum gazarium vlgo *hamor* dictorum (Múz.). 1495: Officina in qua Cuprum cudi solet que *hamor* appellaretur (OL. D. 20294). 1503: De porcione *hamarrez* [igy? a. m. *hámor?* vö. az 1367-i adattal] vocata (uo. 36399). 1692: Egy kohmesternek, mikor az *hámor* nem jár, minden hétre buza metr. 1 (GazdörtSzemle VI.180). [Vö. kardverő-, vas-*hámor*.]

HÁMOROS: [faber aut possessor officinae ferrariae]; hammerschmied, hammermeister BM. [hammerbesitzer]. 1570: Sebastianus *Hamoros* (OL. UC. 11/22). 1643: Kovacz Martonnak *Hamoros* Martonnak (uo. 3/24).

HÁMOS, 1. hamis.

1. **HÁMOS?** [helcia habens; reich an pferdegesschirr?]. 1391: Benedictum dictum *Hamus* [a. m. *hámos* v. *hamis?*] (ZichyOkm. IV.468). 1431: Francisco *Hamos* (Lelesz Acta 50/1). 1459: Gregorio *Hamus* (Múz. Kállay). 1525: Johanne *Hamos* (Lelesz Acta 131/21). 1577: Balthasar *Hamos* (OL. UC. 1/3). [?Szärm.: 1412: Quarundam particularum terre Worsas et *Hamossad*harmada (OL. Tű. 26/47). Vö. NySz. más jel.]

2. **HÁMOS:** [corticibus copiosus; reich an rinden?]. 1269: Ad Stagnum *hamustou* [a. m. *hámos* v. *hamos* = *hamis?*] (HazaiOkm. VII.118). [L. még 1. *hámos* adatait. Vö. 2. *hám* NySz.]

HAMOT? 1. hamut.

HAMU, hammu: cinis, lix; asche NySz. 1211: Inde dirigitur metis interpositis ad *Homuholm* [a. m. *hamu?*] (Pannh. Tih. 1/5). 1269: Tendit ad locum qui *homuhailuk* dicitur (OL. D. 679). [?Szärm.: 1211: Vduornici de Mortus hii sunt Karachun *Chomud* [a. m. *hamu-d?*] Guz Beke (Pannh. Tih. 1/5).]

hamu-szín(ü): cineraceus; aschenfarbig NySz. 1528: Octava vestis *hamwzyn* (OL. L. III. 16. 17). 1542: Indumentum de purpure *hamwzyny* [igy?] deauratum (OL. Nád. 40). 1545: Tres particule de damasci fekethe saarga *hamwzyn* (OL. L. III.16. 17).

hamu-szörű: [pilo coloris cineracei; mit aschenfarbigem haar]. 1728: Abban [forgószélben] látott a fatens egy kúrta hamuszörű [az eredetiben: *hamú szörű*, Kovács János közlése] ebet (Reizner: Szeged-Tört. IV.432).

hamu-törő: 1648: Kotyogos üvegnek való Rézforma. *Hammu teőreö* vas zop [igy] Vas sip kikkel az üveget fúyák fel (OL. UC. 10/63).

hamut-vévvő: [emunctorium; lichtputze]. 1587: Réz gyértha tarto. *Hamut vevő* (OL. UC. 12/42). [Vö. *hamva-vévvő*.]

hamva-vévvő: emunctorium; lichtputze NySz. 1581: Keth *hamvaveveo* (OL. L. III.16. 17). 1638: Réz giertia tarto *hamva vevőstil* (OL. UC. 2/34). [Vö. gyértya-*hamva*-, *hamut-vévvő*.]

HAMUT, hamot? : columbar SchlägliSzőjz. (1337. sz.) [helcium; kummet]. 1490: *Hameth* in quo

equi trahunt (OL. D. 26048). 1554: Corollarium *hamuth* vocatum in quo equi solent currus trahere (OL. L. III.16. 17). 1564: Pectoralia equorum helicia [igy] *hamut* vocata (OL. UC. 59/8). 1566: Lo nyakba való *hamoth* [hamuth?] (OL. Nád. 49). 1597: Harom nemeth lohoz való *hamuth* szakadozt zabloiaual [igy] eszueo (OL. UC. 101/3). [Vö. Tagányi, Századok 1893. évf. 323; *kumét* MTsz.; *columbar* Bartal.]

HAMVAS: cinericius, favillaceus, cinereus, cinere conspersus; aschigt, mit asche bestreuet NySz. 1314: In loco *Homvos* vocato unum iuger (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja).

HAN: moossumpf BM. [palus; sumpf?]. 1297: Cum piscaturis *Hon* OlWeyz et Kysered uocatis (Múz. Justh). 1299: Ad piscinam *Homfeu* [a. m. *han?*] uocatam (Múz., 1. Wenzel V.222). 1421: Ad locum similiter arundinosum *Gyznoson* appellatum (OL. D. 11115). 1584: Mikoron nyaron az *hanon* marhath atal vyhethnek (OL. UC. 56/33). Mikoron telen a *han* meghág (uo.). 1597: Az *Hanban* réth heleth nylassochkaya nyagon (uo. 12/42). Az *Hanon* walamy kewes oztál nyilas kazalo (uo.). Kyhez wagyon Zantho feöld: Jugera 18¹/₂. Rethes keth helen, kewes, kewes [igy], Az *Hanonys* egy Nylass hozza (uo.). [Vö. 1831: «Innen az erdőnek szélttében büzhödik egy *hany* Rut sara» (Horvát Endre: Árpád 216). Vö. *Hanság* CzF.; Szamota, NyK. XXV. 166.]

HÁNCS, hámcs? [liber, membrana ligni; bast, splint]. 1588: Tartoznak hasfarwl *hamchoth* [igy?] winni (OL. UC. 64/35).

HANCSÁR, 1. handsár.

HANCSOK, 1. honcsok.

HANDSÁR, hancsár, hangyár, hansár, hanzsár: pugio, sicula, enchiridion, machaera, mucro, sica; dolch, schwert, stossdegen NySz. 1521: Frameam Bychak. Calcar. *Hanchar*. Frenum (Múz.). 1544: *Hanczar*. Dakos szy (OL. Nád. 41). 1562: Vnam sicam *hanzar* [olv. *hanszár* v. *hansár?*] vocatam (Múz. Kisfaludy). 1564: Vna syca siue *hangyar* (OL. NRA. 31/50). 1591: Egj *hansar* ezwst aranyazoth czyfras (OL. Nád. 49). 1599: Egj meren aranyazot *hanchyar* (OL. L. III.16. 17). 1605: Nymet *hanczar* huueletlen (OL. UC. 28/61).

HANGA? : brya, erix, erica; heide, heidekraut NySz. 1368: Duas vineas *Hanga* [a. m. *hanga?*] et Wluegh vocatas (Körmend, Heim 214).

HANGAS? 1. hangos.

HANGÁS? : [ericis copiosus; voll heidekraut]. 1430: Ad quandam viam graminosam vlgo *hangaswth* [olv. *hangás* v. *hangyás?*] vocatam (OL. D. 12298).

HANGOS, hangas? : canorosus, sonorus, sonans [stb.]; laut, tönend, schallend, klingend NySz. 1463: Mathias *Hangos* [Hanga?] (Múz. Kállay).

HANGYÁR, 1. handsár.

HANGYÁS: formicosus; voll ameisen NySz. 1313: Arbor magna *Hangas* Byk uocata (OL. D. 1822, 1. AnjouOkm. 1.307). 1369: *Hangyasfeulde*, hn. (Múz. Forgách). 1397/1416: Ad vnum angulum iuxta metas *Hangyas*laph ac quasdam arbores populeas vlgo Nyarfa nominatas (Múz. Jankowich). 1412: Particulam terre *Hangyas* vocatam (OL. D. 9827). 1426/1486: A quadam via graminosa *hangyaswth* vocata (uo. 11858). 1430: Ad quandam viam graminosam vlgo *hangaswth* [olv. *hangyás* v. *hangás?*]

vocatam (uo. 12298). Ad montem *hangyasmal* (uo. 28812).

HANNOS: [Johannes; Johann?]. 1343: Prope quandam planiciem paruulam *Hannusvagasa* vocatam (Múz. Görgey). Ascenderet ad quendam fontem *Hannuskutha* vocatum (uo.).

HANOS?: 1211: Isti sunt ioubagiones Huceh Mouroz Wid *Honus* Bolsou Warou (Pannh. Tih. 1/5). [Vö. han v. Hannos?]

HANSÁR, 1. handsár.

HANTOS?: glebosus, caespitosus, caespitius; schollig, knollig, von rasen NySz. 1211: Hii sunt vduornici Erdeus Zorida *Hontus* [a. m. hantos?] Bercha (Pannh. Tih. 1/5).

HÁNY: emolior, jacto, sucentio; werfen NySz. («1. hány» 1. jel.) 1587: Kewe *hanyo* was vella (OL. UC. 12/42). 1590: Egh keve *hanio* vas vella (Forrás?). 1597: Keue *hanio* vas vella (OL. UC. 101/3). [Vö. méghány; ganajhányó-villa, kenyérhányó-, sóhányó-lapát.]

HANZSÁR, 1. handsár.

HÁPORJÁS, hápěrjés?: 1369: Piscinis Sarusto *Haperyes* [igy] Sulumus vocatis (OL. D. 5806). [Vö. háporja NySz.; háporty MTsz.]

HARAGOS: iracundus, stomachosus, severus; leicht zornig, ernsthaft NySz. (1. jel.) 1211: Feguueres Erdeus *Horogus* [szn.] Vodos (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt ioubagiones Beke Gentus *Horogus* Opus (uo.). 1274: Comes *Haragus* homo domine Regine (OL. D. 880). 1337: Nicolaus dictus *Haragus* (Pannh. 5/T). 1438: Stagna Zelesaghtar [?] Keskenaghtar [?] *Haragusthaua* Zelestho (Forrás?). 1487: Johanne *Haragos* (OL. D. 19285).

HARAG-SZÓ: vox irata; zornige stimme NySz. 1737: Osztán mi gondod reá, *haragszval* úgymond Rózsa, te vén asszony, ha rontok-e avagy gyógyítok (Reizner: SzegedTört. IV.522).

HARÁMBASA: dux praedonum Kr.: räuberhauptmann BM. 1539: Alexa sub capitaneus seu *haram-basa* (OL. Nád. 43). Mikicha *harambasa* plagiariorum (uo. 48). [Vö. CzF.]

HARAMIA: praedo, latro; räuber, strassenräuber NySz. 1547: Purpur per *haramias* dilaceratum (OL. UC. 99/7). 1557: Az chorgoi *haramiak* (OL. L. III.16. 17). 1564: Martinus *Haramya* (OL. UC. 27/56).

HARANG: campana, nola; glocke, schelle NySz. 1307: In possessione eorum hereditaria in eodem comitatu Zoboch *Harang* uocata (Múz. Nagy Imre). 1352: *Harang*, hn. (AnjouOkm. V.552). 1545: Keet zaz *harang* madar labara walo (OL. Nád. 49). 1566: Egy hazwgh *harangh* (uo.). [Helyn. szárm.: 1211: Unde exit stagnum quod uocatur *Harangud* usque locum qui uocatur *Harangudfoca* (Pannh. Tih. 1/5). 1256: Ville Prope Tyeiam Halaz cum *Harangudthue* et mortua magna (ErdMúzLt., 1. Wenzel VII.429).] [Vö. réz-harang.]

harang-láb: campanile; glockenstuhl NySz. 1367: *Haranglab*, hn. (OL. D. 30698). 1411: In possessione *Haranglab* vocata (Lelesz Acta 32/15). 1453: *Haranglab*, hn. (OL. D. 30829). 1799: Vagyon [az eklézsianak] a templomtól különálló *haranglábja*, melyben vagynak egy csengettyű és egy nagy harang (CanonVisit. 212).

harang-öntő, -öttő, -öttő: fusor aeramentorum, campanarius; glockengiesser NySz. 1470: Biccio *Harangetthew* (Körmend Heim 546). 1519: Gregorii *Harangetthew* (Lelesz Prot. V.59). 1524: Gregorio *Harangetthew* (uo. 212).

HARANGOS: campanas habens; mit glocken versehen, glocken- NySz.; [campanarius, aedituus; glöckner?]. 1393: Stephani *Harangus* (Múz. Kállay). 1462: Vnum flabellum *harangos* [jelentése?] (uo.). 1464: Stagnum *harangostho* vocatum (OL. D. 28855). 1556: Eg *harangos* nyakba wethó (OL. Nád. 48). Eg *harangos* farmetreng h zaukazny walo (uo.).

HARANGOZÓ: campanarius, campanator, campanae ventilator, pulsator; glöckner NySz. 1336: *Haranguzow*, hn. (AnjouOkm. III.242). 1442: Johanne *Harangozo* (OL. D. 36390). 1456: Stephanus *Harangozo* (uo. 36403). 1468: Michael *Harangozo* (Múz. Kállay). 1493: *Harangozowcza* (EPSz. fol. 111). 1495 k.: Stephanus *Harangozo* (OL. D. 26243). 1496: Nicolaus *Harangozo* (uo. 20380). 1497: Johannis *Harangozo* dicti (uo. 36403). 1504: Valentinus *Harangozo* (Múz. Kállay). 1525: Georgius *Harangozo* (OL. D. 37000). 1599: A *harangozónak* minden ember, kinek szöllője vagyon egy egy ittze bort ad... A komapénz is a *harangozói* (CanonVisit. 150). 1602: *Harangozó* János jobbágy (SzékelyOkl. V.286).

HARAPAS? 1. harapos.

HARAPÁS?: morsus, morsio; biss NySz. 1484: Martino *Harapas* [a. m. harapás?] (OL. D. 19015).

HARAPOS? harapas?: 1484: Martino *Harapas* [olv. harapas? a. m. harapos?] (OL. D. 19015). [Vö. 2. harap NySz.; harap MTsz.]

HARASZT: 1) silva, quercetum, dumus, dumetum; wald, eichenwald, dornwald NySz. (1. jel.); virgultum BesztSzójj. SchlägliSzójj., rubetum BesztSzójj. 1225: In siluulis que vulgo *Horosth* dicuntur (MonStrig. I.255). 1227: Siluularum que vulgo *horost* dicuntur (Múz. Forgách). 1231: Peruenit ad finem frutectorum que vocantur Celg *horozta* (Múz. Kisfaludy). Prima meta incipit sub Narduncharasta (OL. D. 168). 1238: Deinde per *Hurozt* uadit ad magnam uiam (Körmend III/6, Körmend 1). [NB! uo. «purlog» is, a. m. parlag.] 1245/1423: Ad particulam cuiusdam silue que wlgö dicitur vereshorost (Wenzel VII.193). 1257: Uadit per Silnam que dicitur *horost* (OL. D. 456). 1258: Intrat fruticetum quod wlgö *harast* dicitur (uo. 2207). 1269: Ad montem qui vulgo uocatur Pybdharasta (Körmend III/2, Pezye 90). Uadit ad fructea que uulgariter telelen *horost* uocantur (Veszpr. Regn. Met. 3). 1270: Cum feneto et siluulis que uulgariter *Horost* dicuntur (MonStrig. I.582). Prope Silnam *horozht* [igy] vocatam (OL. D. 729). 1271: Ad fruticem *harozt* (HazaiOkm. VIII.140). 1280: Cum quodam nemore quod *harast* dicitur (Múz. Görgey, I. HazaiOkm. VI.262). 1281/1347: Ad quodam frutices Aprozharazt vocatos (OL. D. 2275). 1285/1334: Uadit similiter ad meridiem per Sebus-horosth ad Wezeueluk (Körmend, Sebesiana 2/9). 1296: Ad uirgultum Zechunharastha dictam [igy] (OL. D. 1436). 1315/1370: Circa quandam virgultum *Harazt* nuncupatam (TelekiOkl. I.37). 1330: Peruenit ad Werysharaztui (Körmend III/1, Ugal 5). 1338: Uirgultum Popharaztha dictum (OL. D. 3147). Iuxta predictum virgultum pop *haraztha* dictum (uo. 3662). 1339: Duo iugera in loco *Harastteluk* vocato (Veszpr. 106, Antalifa 4). 1341: Ad virgultum Koachharastya dictum (OL. D. 3384). 1343: Quoddam rubetum *harazth* dictum (uo. 3570). 1344: In rubeto wlgö Germecharazth dicto (Múz.). Peruenit ad vnum pigrum Kerekharazth dictum (uo.). Transit iuxta vnum

pirgum wlgariter Huzeu *harazth* dictum (uo.). 1353: Iuxta virgultum Syrcharazthya dictum (uo.). 1367: Ad locum virgultorum qui wlgariter *harast* dicitur (uo.). 1375: Venissent ad quasdam vepres Veresharazth nuncupatas (uo.). 1395: Perueniret ad *Harazthalya* (uo.). 1404: Siluam Lazloharazthya vocatam (OL. D. 30308). 1408: Rubetum *harazth* dictum (ZichyOkm. V.541). 1430: Siluam vero seu Rubeta *Harasth* dicta (Lelesz Acta 49/14). Siluam vero sew Rubeta *Harazth* dicta (Múz. Kállay). 1433: Vsque ad quoddam rubetum *harazth* appellatum (Múz.). 1435: Siluam Fywzharazthya nominatam (Múz. Ibrányi). Secundam vero Siluam Fywzharazthya nominatam (Múz. Kállay). 1453: Possessionem Dwnaharazthya vocatam (OL. D. 14630). 1465: Quoddam Rubetum Bodaharazthya nuncupatum (Lelesz Acta 76/41). 1496: Eundo ad alia rubeta Hatharallya et Elewharazth dicta (Lelesz Prot. II.234). 1502: Permissorium Kohnyaharazthya vocatum (Múz. Békassy). 1752: Mezőben mindazonáltal, és *harasztokban* kopók nélkül vadászhatnak (GazdtörtSzemle VI.140). || 2) alnus; erle NySz. (2. jel.) 1267: Ab arbore *horozth* uocata (OL. D. 33719). 1280: Peruenit ad arborem *harast* que est iuxta quoddam fuk (Múz. Jankowich). 1282: Iuxta arbores *harazth* (HazaiOkm. VII.224). 1284: Iuxta arbores *harast* (OL. D. 30583). 1293: Peruenit ad arborem *harast* (Múz. Czech). 1296: Vbi sunt sex arbores uirgultinorum quare iste locus uocatur *Hotharasth* (OL. D. 1435). 1315/1336: Ad arborem *harast* (Múz. Jankowich). 1324: Ad arbores *harast* et nar (OL. D. 33338). 1333: Ad arborem *harazth* (uo. 2792). 1339: Duas arbores *harast* (Múz.). 1347: Venit ad arborem *harast* (MonCivZagr. I.189). 1354: Veniret ad inter arbores silicium, que vulgo *harasth* dicuntur, ad unam arborem *harast* (AnjouOkm. VI.253). 1369: Ad arborem *harast* (OL. D. 33857). 1459: Ad arborem *harazth* crucesignatam (uo. 35978).

haraszt-bokor: [dumus, alnetum; gebüsch, erlengebüsch?]. 1423: Ad quandam rubum wlgō *harazth-bokor* appellatum (OL. D. 11306).

haraszt-erdő: [silva succrescens, silva alnea; niederwald, erlenwald?]. 1475: Quendam siluam *haraszt-erdew* vocatam (OL. D. 17687).

haraszt-fa: alnus; erle NySz. 1263: Ascendit ad arborem que wlgō *harastfa* uocatur (OL. D. 33716, l. Wenzel XI.529). 1299: Arbores *Harazthfa* et *Zylfa* vocatas (ZichyOkm. I.95). 1340: Ad arborem *harazthfa* (OL. D. 3308).

HARASZTI: dumetalis Kr.; [buschicht, buschig?]. 1240 k.: Conterminales villas habet has Chyco *Harazty* Kezu Nema Renka (Pannh. 61/8). 1268: Terrarum Lak *Harasty* Sucrou Ozyag et Zenttrinitas (Körmend, Heim 7). 1294: Villam Hegyhazas *Harazthy* dictam (OL. D. 1387).

HARASZTOS: dumetosus; buschig, waldig, gebüsch- NySz. 1341: In quadam ualle *Harasztuswelgh* vocata (HazaiOkl. 230). 1412: Transeundo sub quodam *harasztos* berez (Múz.). 1443: Loca nemorosa *Harazthws* dicta (Múz. Bethlen).

HARCSEA: mullus, barbus, congrus, barbota, silurus [stb.]; barbe, waller NySz. 1357: Johannis dicti *Harcha* (Múz.). 1424: Andrea *Harcha* (Lelesz Acta 44/37). 1465: Stephanus *Harcza* (KárolyiOkl. II.368). 1518: Emi *harcha* V (OL. D. 26193). 1521: Apro halath, *harchaat* (uo. 26264). 1527: Piscem barbostat *harchya* (OL. Nád. 49). 1587: Rak gekennel *Harcha* Sütü hal (uo. 40). [Vö. 1493: Pisces Carpones kechyses menyhal Harchones pyztrangh (EPSz. fol. 22).]

HARICSKA: panicum; buchweizen, heidekorn NySz. 1637: *Harichka* (OL. UC. 14/43).

haricska-kása: [puls ex panico facta; heidenbrei]. 1637: *Harichka kasa* (OL. UC. 14/43).

HARISNYA, horosnya? a) genualia, tibiale, tibialia; strumpf; b) caliga, bracca; hosen NySz. (1. és 2. jel.) 1496: Vnum *horosna* [így] et ciroteca (OL. D. 37170). 1514: Calciamenta et *harysnya* (uo. 26161). 1520: Valterio Vigilatori *harysnya* emi (uo. 26232). 1561: Keth imeg Egi swég. Egi *harisnya* (OL. L. III.16. 17). 1581: Egi terdigh walo *harisna* (uo.).

HARISOS, harissas: [ortygometris copiosus; reich an wachtelkönigen]. 1518: In territorio *Harissas* vocato (OL. D. 36405). [Vö. *haris* NySz.]

HARKÁLY: a) picus, picus Martius, picus varius; specht, baumhacker; b) rusticula; wasserhuhn NySz. (1. 2. jel.) 1402: Possessionum Salamonuara alio nomine *Harkal* [a. m. *harkály*?] Thompa Gyarthyanag Erdeyfalú (Múz. Mednyánszky). 1410: Vsque rinulum *Harkalpathaka* (Múz.). 1421: Veniret ad quandam campum *Harkal* vocatum (Lelesz Met. Ung 46). 1602: *Harkály* Balázs. *Harkály* István (Székely-Okl. V.296).

HÁRM? l. három.

HARMAD: a) tertius; der, die, das dritte; b) pars alicujus rei tertia; drittel NySz. (1. 2. jel.) 1355: *Harmathel* [hn. olv. harmad v. harmat?] (AnjouOkm. VI.412). 1360: Possessiones Hemfeulde et Holugharmada vocatas (Körmend Miscell. Német-útv. 40/6). 1412: Quarundam particularum terre Worsas et Hamossadharmada (OL. TŰ. 26/47). 1419: Georgio dicto *Harmadfyw* (ZichyOkm. VI.561). 1476: Siluis Kezeperdew et *Harmaderdew* nuncupatis (OL. D. 36403). 1549: Negyedffy *harmadffy* es thawaly izók (OL. Nád. 41). 1558: Ehez [a borkóstoláshoz] mynden korchomarosnak, fabul chinalth pechietes pyntyh, lezeie, *harmadaia* [így], meszelie legien (OL. D. 37006, l. GazdtörtSzemle VI.136). 1587: *Harmadfy* tulyok eg *Harmadfüre* kelendő iző tyno (OL. UC. 12/42).

HÁRMADLÁS: 1) a) tertiatio; dritte wiederholung eines werkes; b) tertiaria lora NySz. (1. 2. jel.); [dritter tresterwein]. 1638: Eleő leőre. Maslas leőre. *Harmadlas* leőre (OL. UC. 2/34). || 2) tertia pastinatio; die dritte hacke]. 1700: Az kapásnak is [adassék] az első kapáláskor dénár 27, forgatáskor és *harmadláskor* penig dénár 30, mivel az első kapálás könnyebb a többinél (GazdtörtSzemle I.80). [Vö. *hármall*, *hármallás* NySz.]

HARMADOS: [tertium partem capiens]; der drittelbesitzer, der ein drittel besitzt BM. 1636: Malom 2 kerekre vagyon. Fele a malomnak az uré. A jövedelemből a molnár *harmados* (GazdtörtSzemle I.267). [Vö. NySz. 2. jel.]

HÁRMAS: ternarius, trigeminus, triplex, triplus; dreifach, dreimal so viel NySz. 1211: Isti sunt agricole Cassad Quina *Harmas* [a. m. *hármas*?] Monchachy (Pannh. Tih. 1/5). 1320: Tres paruas Insulas *Harmaszgyeth* dictas (OL. D. 1990, l. AnjouOkm. I.550). 1344: *Harmasmege* (ZalaOkl. I.417). 1416: Venissent ad montem *Harmashegh* nuncupatum (Körmend III/3, Zamárd 99). 1465: Quasdam Siluas *Harmaskewhath* et Kethkychin vocatas (Veszpr. 109, I. Miscell. 59).

hármás-malom, -malon, -molom: [molendinum

trium rotarum; dreirädrige mühle]. 1410: In molendino *harmasmalon* dicto (Múz. Kisfaludy). 1421: In molendino *Harmasmalon* dicto (uo.). 1429: Unum ipsorum molendinorum *Harmas malom* nuncupatum (uo.). 1439: Molendinum nostrum trium rotarum *harmasmalom* vocatum (OL. D. 13416). 1458: Molendinum *Harmasmalom* vocatum (SoprOkl. II.402). 1461: Infra Molendinum *Harmasmalom* vocatum (OL. D. 15559).

HARMAT?: ros, pruina; thau NySz. 1355: *Harmathel* [hn. olv. harmat v. harmad?] (AnjouOkm. VI.412).

HARMICADAS, l. *harmincados*.

HARMICADOS, l. *harmincados*.

HARMINCADOS, *harmicadas*, *harmicados*: tricesimator; dreissiger, zöllner NySz. 1416: Johannis dicti *Harmichados* (Veszpr. 17, Veszpr. Oppid.). 1453: Valentinus *Harmiczados* (OL. D. 14696). 1495: Bartholomeo *Harmyczados* (Lelesz Acta 103/11). 1498: Blasio *Harmichados* (OL. D. 20696). 1519: Martinus *Harmiczados* (uo. 37007). [Vö. *harmic* NySz.]

HARNÁC, l. *hörnác*.

HARNÁSZ, l. *hörnác*.

HÁROM, *hárm?* *hármó?* *hármu?*: tres, trinus; drei NySz. 1055: Inde ad *harmu* ferten postea ad ruoz licn indeque ad *harmu* hig (Pannh. Tih. 1/1). 1243/1354: Arbor parua nomine Tulfa *harumy* (OL. D. 260). 1258/1334: Arbor parua nomine Tulgfa *harumhyer* (HazaiOkm. VII.79). 1291: Ad tres montes *Harumheg* nominatos (MonStrig. II.280). 1315/1370: Ad tres monticulos *Harumholm* vocatos (TelekiOkl. I. 37). 1315/1378: Ad tres monticulos *Harumholm* vocatos (OL. D. 31065). 1335: Paulo dicto Saar de *Harumaruk* (Körmend, Heim 67). 1336: Arbor parua tulfa *harumicru* (OL. D. 2982). 1355: Peruenissent ad quasdam tres foueas *Harumkuth* vocatas (uo. 4503). 1415: Quasdam tres possessiones volahales *Harumfyld* nuncupatas (Múz.). 1418: Possessiones *Harumdersk* et Wyda vocatas (uo.). 1420: Piscinarum *Haromchemeythaua* Varyasthana Waryanosthaua vocatarum (Lelesz Acta 40/86). 1452: Quorundam possessionum *Haromfyld* et Silue Gereben vocatarum (OL. D. 27166). 1455: *Haromoltharwte* thlen, hn. (uo. 29812). 1465: Prediorum Lyanheghaz Kethfylew Arokos *Haromlabw* (Múz. Kállay). 1522: Vnum pulinar wlgvo vocatum *harumzel* (Múz. Kisfaludy).

HÁROS? l. *hárs*.

HÁRS, *háros?* *hás*, *háss*: 1) *tilia*; *lindenbaum* NySz. (1. jel.) 1240: Inde peruenit in *Zelushasfeu* (OL. D. 246). 1257: Sub arbore que *has* uocatur (uo. 460). 1272: Venit ad arborem *Has* crucesignatam (Múz. Jankowich, l. Kubinyi: MTörtEml. I.86). 1277: Piscaturis *Haruskuunth* [a. m. *hárs?*] et kurtueles uocatis (MonStrig. II.77). Piscaturis *Haruskuunth*, kuurtueles nominatis (uo. 78, vö. Wenzel IV.83). 1293: A quadam arbore *has* crucesignata (Múz. Czech). 1295: Duarum villarum *Harus* [«Tolna m.» Szam. jegyz.; a. m. *hárs?*] vocatarum in magna Insula existentem (Veszpr. 106, Csát 2). 1338: Deinde ad arborem *haas* crucesignatam (Múz.). 1340: Est vna arbor tenera *Tylie* ulgariter *haas* vocata (Veszpr. 11, Oroszton). 1357/1430: Ad arborem Captarhassa vocatam (OL. D. 12173). 1366: Veniret ad arborem *haas* (Múz.). 1383: In possessione Heethaas vocata (Múz. Máriássy). 1451: Penes *Hasberky* (OL. D. 14498). 1452: Alterum in *Hasalath* (uo. 14546). 1477: Duas

siluas vnam *Hasheghmal* et alteram *Kwthfely* appellatas (Múz. Kisfaludy). 1486: *Lyppahars*, hn. (OL. D. 19108). 1493: *Carbones* *hass* pro faciendis pulueribus pixidum (EPSz. fol. 81). || 2) *cortex* *tiliae* [stb.]; *linden*-schale NySz. (2. jel.) 1493: *Cordas* *hass* magnas (EPSz. fol. 82). 1510 k.: *Wlgo* *hassath* pro ligacione vinee (OL. D. 26251). 1520: Pro equis *Cordas* *hars* emi (uo. 26231).

hárs-dészka: [assis *tiliacius*; *lindenholzbrett*]. 1590: *Haas deszkat* (OL. Nád. 43).

hárs-fa: *tilia*; *linde* NySz. 1296: *Arborem* *Tylie* vulgarie *Haasfa* uocata (HazaiOkm. VII.255). 1309: *Pernenit* ad unam arborem *haasfa* dictam (Múz. Jankowich). 1332: *Arbores* *Tulgfa* et *Haasfa* (Múz.). 1357: Ad duas arbores *hasfa* et *gyrthian* vocatas (AnjouOkm. VI.589). Ad arborem *captarhasfa* vocatam (uo.). 1363: *Arborem* *Tylie* *Hasfa* wlgariter dictam (OL. D. 5207). 1367: *Uersus* quendam arborem *tilie* wlg *Hasfa* dictam (Körmend V/7, Croatica 235). 1370: *Arborem* *Tilie* wlgariter *Hasfa* vocatam (OL. D. 5831). 1391: *Arborem* *Tylie* wlgariter *haasfa* dictum (uo. 33467). 1407: *Arbore* *Tylia* wlg *hasfa* vocata (uo. 9363). 1422: *Sub arbore* *Tilie* wlg *haasfa* (Múz. Péchy). 1465: *Sub arbore* *thilie* wlg *hasfa* vocata (Múz.). 1588: *Tartoznak* *hasfarwl* hamchoth winni (OL. UC. 64/35).

hársfa-dészka: [tabua *tiliacia*, assis *tiliacius*; *brett* aus *lindenholz*]. 1669: *Egy szál hársfa deszka* (GazdtörtSzemle I.93).

hársfa-kötél: [funis *tiliacius*; *lindenseil*]. 1699: *Kötéljártom* is sok *hársfa kötelet* állásokra *Kastélyhoz* csinált (AdalZemplmTört. IV. évf. 115). [Vö. *hárs-kötél*.]

hársfa-víz: [aqua *tiliacia*; *lindenblütenwasser*]. 1539: *Aqua spica* [igy?]. *Hasfawiz* et *eleuen* genber (OL. Nád. 48).

hárs-kötél, -kötél: funis *tiliaceus*, *sparteus* funis; *lindenseil* aus *lindenschalen* gemacht NySz. 1493: *Cordas* *haskethel* emi (EPSz. fol. 31). 1528: *Cordas* wlg *haas kethelek* (OL. Nád. 49). 1532: *Has kóthel* allas *kóthőzny* (uo.). 1594: *Az zabos hazban*. *Bor wonio* *hass kötéll* vagjon No. 1 (OL. UC. 78/7). 1616/1643: *Az chigan kett köttél*, *eggik kender kötéll*, *az massik* *hars kötéll* (OL. Instr. 42, l. *GazdtörtSzemle* VI.123). [Vö. *hársfa-kötél*.]

HÁRSÁGY, HÁRSAGY? *háságy*, *hássád?* *háságy*: [silva *tiliarum*; *lindenwald?*]. 1095: *Silnam* unam que appellatur *Hashag* (Pannh. 2/A). Inde ad caput *quercus* et ibi est *cumulus* hoc est *hotar* inde per uiam uadit ad caput *hassag* (uo. 15/0o). 1223: *Silnam* unam que uocatur *Hashat* [igy? olv. *hássád?* vö. «füzed»] (uo. 1/Z). 1234: *Itur* per uiam ad caput *Hasag* (uo. 32/A). 1254/1324: *Vadit* ad orientalem qui dicitur *Hashag* (OL. D. 1589). 1329: *Quandam* terram suam seu possessionem *Hasaagh* vocatam in Comitatu *Sarusnywar* existenti (Múz.). 1346: *Inde* iret iuxta *tilias* quod uulgo dicitur *Hashagh* (Múz. Danes). 1359: *Versus* *Silnam* ipsius *Monasterii* *Feketeuerdeu* seu *Hassagh* vocatam (Pannh. 20/C). 1365: *Quandam* vallem *Hasag* vocatam (OL. Tü. 18/15). 1448: *Quoddam* rubetum *Hassagh* nominatum (OL. D. 36391).

HÁRSAS, hásas, hássas: [tiliis copiosus; reich an *lindenblümen*]. 1420: *Ad vnam* vallem *hassasgudur* vocatam (OL. D. 10877). 1424/1498: *In Bosthw* *hasasmelleke* vocato septem iugera (uo. 12800). 1454: *Silue* *Belsewhassas* *Kezepswhassas* *Kylsewhassas*

(uo. 14844). 1485: Silve Belsewhassas (KárolyiOkl. II.521). 1496: Possessionibus Hassas Eghazashollos Hydashollos (Körmend III/6, Körmend 10).

HÁRTYA: membrana; haut, pergament NySz. 1553: Azon ladaffya rakwa levelekkel ky *harthyan* ky papperoson (OL. Nád. 48). 1586: *Harthyan* walo heth fűggő pöchetes ketes lewel (uo. 49).

HAS, vö. előhasú.

has-fájó: alvinus, lentericus; an bauchweh leidend NySz. 1498: Stephano *Hasfayo* (Múz. Kállay).

HÁS, l. hárs.

HASÁB-KARÓ: ridica; rebstock, weinpfafl NySz. 1638: Ezen oltovianos kertnek keőrníös körül vagion reghi oh sövenie, *hasab karokkal* allatott lesza nélkül (OL. UC. 2/34).

HASÁBOS-KÁPOSZTA: brassica caesa, fissa; in spalten geschnittenen kraut NySz. 1590: Mechet kapozta *Hasabos kapozta* (OL. Nád. 49). 1597: Metelt kapozta hordo 2. *Hasabos sos kapozta* hordo 9 (OL. UC. 101/3). [Vö. *hasábos* NySz.]

HASACSKA: utereulus; kleiner bauch NySz. 1730: Három hónapra megromolván az gyermek, az nyakát kitekervén, az *hasacskáját* bal ágyékához húzták (Reizner: SzegedTört. IV.465).

HASAD: fatisco, diffindor, hiasco, hio; von einander gehen, sich spalten, zerreißen 1683: Harmadik rész szecsenyi rész mely két fele szakad az első szakaszt is két fele *hasad* (OL. UC. 3/32).

HASADÉK, vö. föld-hasadék.

HÁSÁGY, l. hárságy.

HASAS: ventricosus, ventrosus, obesus, crasso ventre, ventriosus; grossbauchig, dick, schmeerbauchig NySz. (2. jel.) 1380: Benedictus *Hasas* (Lelesz Acta 18/23). 1469: Nicolaum *Hasas* (Veszpr. 5, Fadd.). 1489: Thome *Hasas* (Lelesz Acta 98/31).

HÁSAS, l. hársas.

HASGAT, vö. fa-hasogató.

HASI: ventralis; bauch- NySz. (1. jel.) 1522 k.: Unam subam magnam et bonam de *hazybaranbor* [olv. hasi] albo (TörtTár 1889. évf. 381). 1545: De pelliibus agnelinis abortivis crudis vulgo *Hassy* (KépziügymLt. Denkbuch 384. köt.). [Vö. NySz. 2. jel.] [Vö. égy-hasi.]

HASÍT, vö. fölhasít.

HASÍTÓ, vö. vas-hasító.

HASOGAT, *hasgat*: discindo, proscindo [stb.]; zerspalten, zerschneiden NySz. (1. jel.) 1597: Fa *hasogatnj* bardoczka (OL. UC. 101/3). [Vö. fa-hasogató.]

HASONLÍT, vö. kihasonlít.

HÁSPOL(Y)-KÖTÉL: [funis suculae; haspel-seil]. 1556: Funes grandes *haspol kevtel* vocate (OL. UC. 99/27, nagybányai inventarium).

HÁSS, -ÁD? l. hárs, -ágy.

HÁSSÁGY, l. hárságy.

HÁSSAS, l. hársas

HASZAKA, l. hacuka.

HASZNOS: utilis, conducibilis, interest, commodus; nützlich NySz. 1265: Super fontem *Hoznus* (OL. D. 595). 1304: Datum iuxta *Hoznus* (AnjouOkm. I.82). 1323: Nicolaus Castellanus de *Hoznus* (Körmend I/4, Balog 1). 1454: Castro *Haznos* et villa *Haznos* (OL. D. 14855). 1469: Albertus *Haznos* (Múz. Kapy). 1500: Martino *Haznos* (OL. D. 20956). 1519: Johannes *Haznos* (Lelesz Acta 125/1).

HASZOGA? l. hacuka.

HASZOKA, l. hacuka.

HASZON?: utilitas, commodum, emolumentum [stb.]; nutzbarkeit, nutz, vorthell NySz. (2. jel.) 1418: Thoma *Hazna* [a. m. haszna?] (OL. D. 10710). [Vö. *kamara-haszna*.]

HASZUGA? l. hacuka.

HASZUKA, l. hacuka.

1. **HAT**: sex, seni; sechs NySz. 1295: Ad quandam publicam viam *Hoflounoguta* vocatam (MonStrig. II.374). 1296: Vbi sunt sex arbores uirgultinorum quare iste locus uocatur *Hotharasth* (OL. D. 1435). 1358: Possessionibus suis videlicet Eggedmonustura *Hothaz* (Forrás 2). 1384: Siluam *Holzighet* dictam (ZichyOkm. IV.284). 1411: Possessionum prediorumque Porozlo *Hathaz* (uo. VI.147). 1416: In quo loco essent sex arbores llice *Hathfa* vocate (Lelesz Met. Zemplén 1). Sex arbores llicee *hathfa* vocate (OL. D. 10485). 1451: Ad faciem possessionis *Hathhaz* (uo. 14467). 1463: Michael *Hathekew* [olv. hat ekéű?] (uo. 15882). 1496: Ad rubeta Kewer Jakaberdeye *Hathhazwthmelleke* et vtraque Nylaswthmelleky vocata (Lelesz Prot. II.234). 1509: Emerico *Hathwyw* [olv. hat ujjú?] (Múz. Forgách).

hat-szögű, -szögű: sexangulus, hexagonum; sechseckig NySz. 1638: Padimontozni valo *hat szegű* tegla (OL. UC. 2/34).

2. **HAT**, vö. ható.

HÁT: 1) dorsum, tergum; rücken NySz. 1393: (l. «szij-hátű»). 1592: Egy *hath* farkasheor (OL. Nád. 48). 1668: Loua *hatán* szolgál (OL. UC. 1/21). || 2) dorsum, pars late prominens; rücken, sich breit erhebender teil, erdrücken NySz. 1109: Uadit ad orientem ad metam terream que wlgariter Erhat uocatur (OL. D. 11). 1251: Usque ad loca que loca Chenuoiz et Chuasnahatia vocantur (Pannh. Tih. 1/8). 1268/1446: Uadit ad locum allosceghatya dictum (MonStrig. I.554). 1278: Ascendit ad montem kechkehat uocatam (Wenzel IV.172). 1292: Ab occidente Okulfenevath (Körmend III/2, Gyunkud 17). 1319: In eodem Berch descendendo uadit in Kechkehat (Körmend, Sebesiana 2/3). 1351: Unum berch seu *haat* (SoprOkl. I.233). 1393/1446: Ad vnum locum wlgó Zylashath appellatum (OL. D. 7914). 1395: Ad montem ynewhat vocatum (uo. 31118). 1418/1433: Progreditur ad cuiusdam montis verticem wlgó *hath* vocatum (Múz., I. Pesty: Krassóvntört. III.285). 1435: Quendam monticulum Myhyteshath vocatum (OL. D. 30434). 1450: Pratum habeo in gyekeres *hath* alath (uo. 17462). 1451: In vertice eiusdem montis Nergeshath (uo. 36403). 1455: Siluas Fyzthohath vocatas (Körmend Unyom. 74). Thohath, hn. (OL. D. 28401). 1465: Quasdam Siluas Harmasckewhath et Kethkychlin vocatas (Veszpr. 109, I. Miscell. 59). 1468: Terras arabiles Lapasweghath vocatas (Lelesz Acta 79/26). 1469: Terrarum arabilium ac pratorum fenilium et Siluarum neenon lacum Horgasthohath Adomassyryhath Boganthawamezeye Homokoszygeth Batthawamezeye (Lelesz Acta 80/12). 1482: Terras arabiles Eperves Sampoczonya Nadhweyzege Karnakadarch-

hath et Kelesparazthya vocatas (Múz.). 1493: Attigeret [igy?] locum Kerekerhath vocatum (Lelesz Met. Zemplén 70). 1498: Quandam particulam terrarum arabilium Zarazbalkanhath appellatam intra veras metas dicte possessionis Gylwlez (Lelesz Acta 106/44). Quedam feneta Barathokkwithyahatha Zelesreth et Ferdewth vocata (uo.). 1504: In loco Rakosthohath nominato (Múz. Beesky). 1510: Per dictum montem Hozywhath vocatum (Forrás?). 1511/1517: Terrarum arabilium haath nuncupatarum (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1517: Ultra monticulos Kapwshath Kysthelekhalm (Múz. Kállay). 1521: Super Beerez Felehalomhatha nominato (OL. D. 23504). Vnam metam terream Keweshalomhatha aliter Hatherlaponyag vocatam (uo.). Ad monticulum longum Hozywhath dictum (uo. 23518). Vsque quodam signatum ulgo haath appellatum (Múz.). 1525: Posita est vna meta in loco Kazmanhat Laponyagya (OL. D. 31048). 1545: In dorso seu tergo eiusdem collis haath (OL. NRA. 620/28). 1601: Minden völgynek háta vagy on: comoda trahunt incommoda secum (M.A. NLI. 124). 1629: Az Körös patakon járóban az Borsi háton, három földet mond Paszadi (Canon Visit. 155). [Vö. árok-, erdő-hát, nyúlhat-görénza, péggyvet-hát, ravasz-, róka-hát, szij-hátú.]

hát-suba: [pellis dorsualis: rückenhaut?]. 1555: *Haat swba* Maal swba (OL. Nád. 49). [Vö. *suba* 1. jel. NySz.]

hát-szíz: averta NySz.; rückenriemen BM. 1532: *Hat zy*, fek emle, hermec zy, zygelw (OL. Nád. 49). 1552: Hermec zy. Kóthöfek. Fek emle zy. Terhes zy. Zy geplew. Farham zy. *Hath zy* (uo.). 1555: Corium ad dorsum equi *hathzy* vocatum (OL. UC. 75/43).

HATALMAS: 1) a) potens, efficax [stb.]; mächtig, kräftig, vermögend; b) vastus, grandis; gross, grossmächtig NySz. (1. 2. jel.) 1240 k.: Hec sunt nomina aratorum in eodem predio Cenke *Hotolmos* Enge (Pannh. 61/8). 1451: Emericus *Hathalmas* (OL. D. 36403). 1602: *Hatalmas* Péter (SzékelyOkl. V.181). || 2) violentus; gewaltig; hatalmasul: violenter; mit gewalt, durch gewalt NySz. (3. jel.) 1550: Hazamat zewlewimet marhamat byrta torkom werwe *hatalmasul* nem jól gonozwl. istentelen nioromwsagomra heth eztendeigh (OL. Kolozsm. 50). Es ky izenek az hazbol es mynden marhambol teorventelen *hatalmasul* mynden terwen nekewl (uo.). 1634: Ha mely posta czimerünket levelünket el vesztené es annak elegendő bizonsagát nem adhatna, hogy tolvajok vagy adgieb [olv. edgieb] *hatalmasok* vöttek el tölle meg kell erette hahni (Magyarorsz. állap. ezerév. fönnállásakor VIII.896, 1. GazdtörtSzemle VII.132). Noha azt mondja az Incattus, hogy az két font arany fonál elveszett, ... de mivelhogy az gondját felvállalta, és sem az látó, sem *hatalmas* el nem vötte tőle, ide fizesse meg az Incattus az Actornak az 40 tallért (DebrJk., 1. NyK. XXVI.341, «látó» a.). 1721: Senki, másnak osztott avagy irtás rétiben *hatalmasul* kaszálni ne menjen (GazdtörtSzemle VII.128).

HATALMASKODÁS: dominatus, vis, tyrannis; herrschaft, gewalt, tyrannie NySz. 1721: Senkinek nem lehet hatalmaskodni és magának birája lenni; aki pedig azon *hatalmaskodásokat* elköveti, megbüntetik (GazdtörtSzemle VII.128).

HATALMASKODIK: dominor, vim facio, tyrannidem exerceo; beherrschen, gewalt haben, tyrannisiren NySz. 1721: A bíró pedig tartozik igazságot a feleknek szolgáltatni, de senkinek nem lehet *hatalmaskodni* és magának birája lenni (GazdtörtSzemle VII.128).

HATALMASSÁG: violentia; gewalt NySz. (3.

jel.) 1700: Az dézmálásnak idején ez szegény helyben eleitől fogva az dézmásoké volt az bírság; valamennyi *hatalmasságok* estének az dézmálás alatt, ök voltanak az bírái (GazdtörtSzemle VII.404).

HATALOM: 1) dominium; herrschaft NySz. (1. 1. jel.) 1597: Vagion egj határ *hatalma* kinek alatta szentat mondnak lenni (OL. UC. 101/3). || 2) violentia; gewaltsamkeit, gewalt NySz. (3. jel.) 1560 k.: Ha házból valami marhát lop, 12 forint bírsággal tartozik; ha pedig *hatalmat* mivelend az házban tartozik ugyanannyi bírsággal; ha pedig kerben, akár udvaron *hatalmat* mivel: bírsága 6 forint (GazdtörtSzemle I.165). 1581: Ha valahol a falu határában útakot szántanak el, ... a bírák tartoznak rá menni és meglátni, ... ha pedig a bírák meg nem látják a *hatalmat* ki cselekküte, az egész falu ugyan rá mennyen és felkeressék mind kiki nyugodalmaért (SzékelyOkl. V.126).

hatalom-mondás: [?]. 1594: Az *hatalom mondas* szaz huz penz (OL. UC. 113/5).

HATÁR: 1) cumulus, acervus; haufen NySz. (1. jel.) 1095: Inde ad caput quercus et ibi est cumulus hoc est *hatar* (Pannh. 15/00). || 2) terminus, meta, fines, confinium, limes; grenze NySz. (2. jel.) 1095: Itur ad signum quod ulgo dicitur *hatar* (Pannh. 15/00). 1240: Ibi est quercus pro meta que ulgo dicitur Seghatar (uo. 27/V, I. Wenzel II.112). Ibi est meta quod [igy?] ulgo dicitur Seghatar (Pannh. 27/V). Due mete magne que Pazthurhatar vocatur (HazaiOkl. VIII.36). 1265: Super metam lapideam Leanhatar vocatam (OL. D. 595). 1268/1396: Metas terreas que dicuntur Seghatar (uo. 644). 1291: Ad arborem Cherhatar vocatam (uo. 1332). 1314/1328: Sunt due mete terree in loco qui uocatur *hataruth* (Múz. Jankowich). 1323/1351: Ad vnam metam que dicitur holmhatar (OL. D. 2192). 1327: Ad tres metas feuhatar vocatas (uo. 2421). 1329/1417: Vna meta terrea Lyukashatar vocata (uo. 28733). Vna meta lykashathar vocata (uo. 37277). 1332: Tres metas terreas Zeghatar nominatas (uo. 2747). 1334: Meta terrea a sumo usque ad ymum perforata wlgariter lyukashatar dicta (uo. 30370). 1335: Ad cursum Fyzkuthatar (Múz.). 1341: Ad metas arborum Almahatar vocatas (OL. D. 3416, 1. AnjouOkl. I.387). 1343: Vadit ad metam de Sember que vocatur Kewhatar (Múz. TörtTárs. 1). 1346: Quandam metam arborem possessionis sanctimonialium de Insula Leporum Samud vocate zeghatar vocatam (AnjouOkl. IV.581). 1349: Quidam Riulus ulgo *Hatarer* vocatus (OL. D. 30114). 1355: Vnam metam Lyvkashathar uocatam (uo. 30662). Locum paludosum *Hatarbereg* vocatum (ZichyOkl. II.541). 1366: Vnus ryulus qui uocatur *Hatarpataka* (OL. D. 30691). 1367: Metas terreas antiquas Zeuleushatar vocatas (uo. 5604). Metas antiquas feyrhatar vocatas (uo. 5597). Metas antiquas Feyrhatar vocatas (uo. 5606). 1367/1384: Duas metas antiquas terreas Zewleushatar vocatas (uo. 7054). 1368/1421: Ad quandam magnam metam que ulgo dicitur Gywrgeshatar (Körmeud III/4, Batthyán 31). 1370: Ad quandam monticulum Kweshathar dictum (Veszpr. 106, Cseli 1). 1371/1377: Ad vnum montem *Hatarhegh* appellatum (OL. D. 5920). 1377: Ad metam homokhatar dictam (uo. 6418). 1387: Venissent ad quandam riulum *Hatarpatak* appellatum (Múz. Kállay). 1389: Iuxta antiquam metam Lukashatar vocatam (Lelesz Met. Abaúj 14). 1392: Ascendendo in cacumine eiusdem Bereh vnam metam reperissent perforatam Lykashatar dictam (OL. D. 28769). 1409: Prima meta nuncupatur Sewghatar (Lelesz Met. Szatmár 47). 1423: Penes quandam meatum aque *hatharcer* nuncupatum (Lelesz Met. Ung 1). 1440: Venissent ad finem cuius-

dam mete *hathar* Thewys appellate (Múz.). 1446: Reperissent vnam magnam metam verticem eiusdem defossamque Lyukashathar appellassent (Múz. Rhédey). 1454: Vnam metam terream a supremo vsque ad vnum perforatam reperissent wigo lywkashathar dictam (Múz. Bethlen). 1460: Incipit in rinulo *Hathar* pathaka vocato (OL. D. 15428). 1473: Tercia [silva] ad meridiem tendens Rawazlykhegye vel *hathar* hegye vocaretur (Lelesz Acta 84/10). 1496: Eundo ad alia rubeta *Hathar* allya et Elewharazth dicta (Lelesz Prot. II.234). Inter vias *Hathar* wth et Homokwth vocatas (uo.). 1521: Vnam metam terream Keweshalombatha aliter *Hathar* laponyag vocatam (OL. D. 23504). Ad monticulum *hathar* laponyaghalma nominatum (EgyKönyvt. Litt. Epist. Orig. 22b). 1522: Vsque ad semitam Eskewthatharewswenye (OL. D. 37354). || 3) territorium, ora; Gebiet NySz. (3. jel.) 1588: Azon *hatar*ba szarvas gomba wagon sok (OL. UC. 64/35). 1597: Vagion egj *hatar* hatalma kinek alatta szenat mondnak lenni (uo. 101/3). 1654: Ez falunk *hatar*a nagy s io termő, tragia nélkül terem az ross (OL. GyfLimb. 17/2). [Vö. mégye-, szőlő-határ.]

határ-fa: arbor limitanea Kr.; [grenzbaum]. 1364: Reperissent quasdam duas arbores *hatar*fa vocatas (Veszpr. Regn. Met. 12). 1367: Ad aliam arborem illeis *Hatar*fa dicta (OL. D. 31313). 1413: Ad quandam arborem illeam que *hatar*fa diceretur (Zichy-Okm. VI.243). 1414: Terra inculta haberetur in quadam valle penes *hatar*fa wgo azal vocata (OL. D. 27285).

határ-kő: lapis terminalis, terminus; [grenzstein] NySz. 1694: Tanálya valaki tanálkozik, hogy szőlőt méretne, minden karó veréstől tartozik két két pénz-
zel, és minden *határ*kő rakástól D. 12 (GazdtörtSzenle I.172). Hogy ha penig valamely ember az *határ követ* kivétne szándékkal, melyet a 12 tanácsbeli ember letett megye könek, tehát az 12 eskütteknek számok szerint megbüntethessék 12 forinttal az olyan embert (uo. 173). 1725: Az alsó végít [a «nyílaeskának»] Dadai uram maga földihez szántotta, melyet az *határ*kő is megmutat (uo. III.188).

határ-vetés: [terminatio]; die abstechung der grenze BM. [grenzbestimmung]. 1578: Ennek az erdőnek adását a maxsaik és jóváhagyák... embe-
reket es adtak közüllök falu képébe: Pető Andrást... Benkő Györgyöt... ezek a *határ*vetésbe jelen valának (SzékelyOkl. V.111).

HATÁRLIK: [finitimum esse; grenzen, anstossen]. 1546: Holoth waalyk az meg mondot Herbot fewldeetewl, ees *hataar*lyk az waar fewldeewel (Zala-Okl. I.73). Ees *hataar*lyk az Arnold fija Myklos fewldeewel (uo.).

HATÁROS: finitimus, confinis, conterminus, consociatus; angrenzend, anstossend, verbunden, nachbar NySz. (2. jel.) 1265: Uallis que uulgariter *Hatarus* ozou nominatum (HazaiOkm. VI.131). 1336: Locum *Hatarus* nominatum (AnjouOkm. III.305). 1416: Ad vnum monticulum *Hatarus* halum vocatam [igy] (Akad. 7). 1520: Prata seu fenilia Nadasreth *Hatharos*reth et ewsreth vocata (Pannh. 66/16).

HÁTAS-LÓ: equus celes, sellarius MA¹. [equus sellaris]; sattelpferd NySz. 1544: Uettem az *hatas* lonaknak zabot (OL. Nád 48). 1545: Az *hatas* lo feket hoğ meg varrogattak (uo. 41). [Vö. Nyr. XXIX. 226.]

HÁTAS-SZÉK: [arcisellium, sella arcuata; lehntuhl]. 1597: Eggies *hatas* székek tizenkettő (OL. UC. 101/3).

HÁTAS-SZÉKÉCSKE: [sellula arcuata; kleiner lehntuhl]. 1608: *Hatas* székekhe (OL. UC. 37/56).

HÁTI-BŐR: pellis dorsualis; rückenhaut NySz.: «kanászok juhbőr-kacagánya, a melyet a szűr alatt arra fordítanak, a merről a szél fúj» MTsz. 1759: *Háti bőrt* lopott el (DebrJk.).

HATLÓ-FA: 1556: Ket kesafa Ket *hat* lofa [igy?] was karykawal (OL. Nád. 49). 1566: Keth wasazoth *hatlo* fa. Egy wasas fyrgete. Egy wasas felherez (uo.). [Vö. *hatló*, *hatlószege* CzF. BM.; *hatló-szeg* («1. hat» a.) MTsz.]

HATÓ?: potis, potens; mächtig, vermögend NySz. 1498: Emericum *Hatho* [a. m. ható?] (Lelesz Acta 105/10).

HATOS: senarius, senus, sextuplex; sechsfältig, je sechs NySz. 1211: Isti sunt ioubagiones Bugud *Hotus* [a. m. hatos?] Renk Gana Chenkes (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt ioubagiones Latamas *Holus* Zegen Hozuga (uo.). Isti sunt aratores Sorud Guedeu Miese *Hotus* (uo.). 1252: Quorum vinitorum nomina hec sunt Crachin *Hothus* Wethen Aarud Felthen (OL. D. 369). 1450: Sedecim Jugera penes *Hatos*dyo vocatum (Múz.). 1455: In loco *Hathoserde* (OL. D. 14913). 1602: *Hatos* János (SzékelyOkl. V.316).

hatos-malom, -molen: [molendinum sex rotarum; sechsrädrige mühle]. 1368: Duas rotas in magno molendino molentes wgo *Hotosmolun* vocato (HazaiOkm. I.258). Quatuor Rotas Molendini in predicto magno molendino *Hatosmolun* nominato (uo. 259).

HÁTRAHAGY: praetermitto, negligo, denego; vernachlässigen, absehen, abschlagen NySz. (2. jel.) [beiseite lassen]. 1694: Tehetséged szerint atyafiúságot, barátságot, adománt, félelmet, *hátra hagyván*, egy szóval mindeneknek igaz törvént szolgáltatasz (GazdtörtSzenle I.168).

HATTYAS: [cygnis copiosus; reich an schwänen] 1282: Piscinam suam *Hathias* uocatam (HazaiOkl. 94). 1282/1365: Quandam piscinam *Hothyas* [igy, többször] nominatam (OL. D. 5363). 1326/1428: Quandam aquam *Hathyas*pathaka nominatam (uo. 28721). 1379: Piscinam ipsorum *hattyas* vocatam (uo. 6605).

HATTYÚ-FI: [pullus cygneus; junger schwan]. 1712 k.: Az sár réte mellett *hattyúfiakat*, gödényfiakat és tengeri kacákat kellett szerzeni (GazdtörtSzenle VII.417).

HÁTULJA: pars postica alicuius rei; der hintere teil eines dinges NySz. («hátul» 2. jel. a.) 1462: Arma Media wgo feelfegwer cum *haathwllja* finews (Múz. Kállay).

HÁTULSÓ: posticus, posterus, posterior; hinterwärtig, folgend, das hintere NySz. 1587: Eg wasazoth *hatulso* tengel öthköző karyka nélkül (OL. UC. 12/42). 1597: Szekerhez valo elseo es *hatulso* rudazo keotelek (uo. 101/3). Koezi kerek elseo Koezi kerek *hatulso* (uo.).

HATVAN?: sexaginta; sechzig NySz. 1260: Commetanei sunt villani de Gede Miedhotuono [«1326-i átiratban: *hotuana*» Szam. jegyz.; a. m. hatvan?] Cukenushotuono (OL. D. 509).

HAVADI: «narcissus; narcisse?» NySz. 1152: Item Damacham et *Houdi* et Hugdi liberas esse constituo (Pannh. 38/A). [Vö. MTsz.]

HAVAS: alpes; das hohe gebirg, alpen NySz. (2. jel.) 1200 k.: Ultra siluam *Houos* nersus occidentem (Anon. 9). Ultra *Houos* uersus occidentem (uo. 11).

Per siluam *Houos* niam prepararent (uo. 12). Venientes per siluam *Houos* (uo.). 1231/1397: Incipit a monte qui Guthonchowosa dicitur (OL. D. 174). 1258: Uadit super magnum *houos* (uo. 33713). 1285: Ad desertos et nudos montes *Houos* vocatos (HazaiOkm. VIII.242). 1294/1334: Adiacenti montes seu alpes Pasagahawasa dicte (Körmend, Heim 64). 1334: Usque ad Zeblushawasa (OL. D. 30369). 1373: Ad montem Kyshauas (uo. 6133). 1381/1413: Iret ad montem Luchahawasa vocatum (Múz. Kállay). 1383: A quodam paruo Alpino Kakukhawasa appellato (Lelesz Met. Mármaros 5). 1393: Alpibus Husslyhawasa et Ostrahawasa vocatis (SztárayOkl. I.523). 1394: Colli seu monticulo Kyschauas vocato (Múz.). 1399/1406: Infra Kaloshawasa wigarter vocatum (Akad. 6). 1408: Veniens ad montem Fekethehawasa (OL. D. 28773). 1411: Venissent ad Alpem Zephawasa alio nomine Crasnahawasa vocatam (Lelesz Met. Mármaros 18). Attigissent Alpem Papagyhawasa nominatam (uo.). Venissent ad Alpem Astakhawasa (uo.). Super predictum montem Luchkahawasa (Múz. Kállay). 1414: Attigissent campum Kupchahawasa nominatum (Lelesz Met. Ung 14). 1463: Venissent ad alpem qui vocatur Borsawahawasa (Lelesz Prot. IV.110). 1469: Siluam *Huasmelleth* walo Erdew nuncupatam (OL. D. 36403). 1487: Montem Leshegye alias *Leshawasa* vocatum (uo. 37066). 1489: Alpibus Walkahawassa Cherhawasa Lwkachhawasa vocatis (Lelesz Prot. II.30a).

Havasmellék, -mellyék: [Valachia; Walachei]. 1546: Laczo [igy?] Istennek malazthyaabool Magyarorzaagnak dalmaciaanak horwathorznagnak szeremsysgne raacsagnak havasmellyeknek kwnoknak bolgaaroknak etc. kyrallya (ZalaOkl. I.72).

HAVASI-PINTY: [fringilla nivalis]; bergfink, gimpel, blutfink, dompfaff BM. («havasi piny» és «piny» a.) 1712 k.: Szajkót, rigót, seregélyt, pacsértát, havasi pinyt, és egyebet [igyekezék] inekelésre, csacsogásra, szóllásra tanítani (GazdtörtSzemle VII.417).

HÁZ: domus, taberna, aedes; haus NySz. (1. jel) 1256: Ladan Palata Bodugazinhaza (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.429). 1296?: lungit quendam locum Myhalhazatetey vocatum (Múz. Péchy). 1315: Vsque ad montem Myhalhazatetey nuncupatum (uo.). 1319/1322: Ascendit ad montem Myhalhazatetey [igy, olv. Myhalhazatetey] uocatum et per aciem [igy] eiusdem montis (OL. D. 1947). 1322: Zumbathaza Basohaza Pethehaza (uo. 2102). Ascendit ad montem Myhalhazatetey vocatum (uo. 2099). 1330: Incipit in vertice cuiusdam montis Michalhazatetey vocato (Múz. Péchy). Ad villam Zazhaz uocatam (ZichyOkm. I.366). 1332: Super curia seu fundo eorundem Ibvriastepanhaza et Herborthfiaandreashaza nominato in Ciuitate Strigoniensi sito (Múz.). 1335/1449: Ad locum Zewkemortunhaza dictum (OL. D. 2963). 1337: Ab occidente a domo Thyhayahaza vocata (uo. 3064). 1345: Super quodam monte Michalhaza vocato (Múz.). 1351: Particule terre Markhazaeufelde nominate (OL. D. 28730). 1353: A parte terre Egrimihalhaza nuncupate... ab ipsa terra Egrimihalhaza (uo. 4355, I. AnjouOkm. VI.72). 1357: Possessiones Naualyad et Chukahaza vocate (SztárayOkl. I.261). 1358: Bythohaza alio nomine Myskefolia nominata (Múz.). Possessionibus suis videlicet Eggedmonustura Hothaz (Forrás?). Possessionibus Kutfev Doroghaza et Sarfev uocatis (uo.?). 1359: Wasahaza, hn. (Múz. Forgách). 1360: Quendam possessionem GedeJuanus haza uocatam in Comitatu Wesprimiensi (Körmend Heim 164). 1367: A possessione Porbozlouhaza (Körmend V/7, nr. 235). 1372: Tekehaza alio nomine Benedukhaza (Múz.). 1373: In possessione Fabyanhaza uocata (OL. D. 31106). 1376: Possessionum Peterfyapeterhaza vocatarum (Körmend II/5,

Lyndva 18). 1381: In loco Pokloshaza vocato (Pannh. 51/Dd). 1384: Possessiones Thyzhaz (ZichyOkm. IV.286). 1385: Possessionibus Veresalma Philiphaza (Múz.). 1389: Possessionum Bustahaza Zalodobos Hozymezeu (Lelesz Met. Mármaros 13). Pridium medium Zygyarthouhaza vocatum (OL. D. 7467). 1390: Garau alio nomine Weresorrohaza [hn., «Abauj m.» Szam. jegyz.] (Múz. Kállay). 1398/1430: Sewenhaza, hn. (OL. D. 8307). 1408: Possessiones Kothwhchaza et Kwnes (Múz.). 1411: Possessionum prediorumque Porozlo Hathaz (ZichyOkm. VI.147). 1412: Vendegeshaza, hn. (OL. D. 9717). Possessionem suam Porozthohaza (SztárayOkl. II.109). 1414: Stephano de Gewdynhaza (KárolyiOkl. II.15). 1419: Possessionis Jeghaza (HazaiOkm. II.219). 1420: Possessionem Mathyushaza vocatam (ZichyOkm. VI.613). 1422: Jacobus de Bodohaza (Múz.). Ad villas Konchhaza et Tharnoch appellatas (Lelesz Met. Ung 34). 1426: Prediis Estwanpeterfyahaza KasafyaAntalhaza Egyedlakos Lakosantalhaza et Zygeth appellatis (Forrás?). 1427: Quasdam possessiones Naghlak cum pertinentiis... Rethkerth, Tamashaza, Kenez (SztárayOkl. II.253). 1430: Johannes literatus de Swuenhaz (Múz. Kállay). 1435: Possessiones Morochlakos Cozmahaza et Egethlakus vocatas (Múz.). 1446: Georgium de Ramaczhaza (Múz. Kállay). Johannem de Swenhaz (SztárayOkl. II.380). 1451: Ad faciem possessionis Hathhaz (OL. D. 14467). 1452: In possessione Andrashaza (uo. 14619). 1454: Villarum Lakosantalhaza, Vargayanoshaza, Esthwanfy-peterhaza, Kosafyantalhaza (uo. 14781). 1456: Domanhaza, hn. (uo. 15105). 1459: Naghandreasnehaza, hn. (uo. 15334). 1478: In possessione Galoshaza (uo. 18145). 1496: Ad rubeta Kewer Jakaberdeye Hathhazwthmelleke et vtraque Nylaswthmelleky vocata (Lelesz Prot. II.234). 1502: Prope domum adamhaza vocatum (OL. D. 36405). 1506: Stephanum de Palwrhaza (Körmend II/9, Beech 65). 1511: Sessione sew fundacione Nobilitari in dicto oppido Sabbarie Zekehaza vocata (Múz. Békassy). 1523: Lazaro poka de Isthwanhaza (Múz., I. Zolnai: Nyelvm. 226). 1524: Vsque ad viam Loranthhazwth nuncupatam (Lelesz Prot. V.243). 1528: Sessionem suam Nobilitarem desertum Byrthalamhazahelye vocatam (OL. Kolozsm. 106). 1558: Hazra walo puzta pleh was (OL. Nád. 49). 1558 k.: Mesterhazy gerger (Nyr. XXVIII.21). Waygon Mester hazan... wres kamwka zoknya j (uo. 22). 1594: Musika keöniuek az musikusok hazaban (OL. UC. 78/7) || 2) familia NySz. (3. jel.) 1589: Mely három ház jobbágyot adott volt ugyan Borbára asszonynak jegyruhája fiúról-fiúra megbíhatatlanul az amadéfalvi nemes Rátol Imre, azokat az három ház jobbágyokat adta azon fellyel megirt vitézlő Lázár Farkas uramnak pro fl. 24 (SzékelyOkl. V. 144). [Vö. bodnár, bolt-, bor-, borégető-, buza-, cajt-, csiga-, darabant-, ecetős-, égy-, éléstartó-, életés-, fegyver-, fenyő-, gépely-, gyöngy-, hájas-, hevér-, iskola-, ispotály-, isten-, juhász-, kapitányság-, káposztás-, kémenyész-, kertész-, korcsmás-, kovácsvinnye-, lisztész-, lisztthordó-, madarász-, major-, malom-, mosó-, nevelő-, nyári-, pálinka-, pécér-, pintér-, por-, porkoláb-, posta-, prés-, prófont-, reméte-, rënd-, révész-, sáfár-, sajtó-, salétrom-, salétromfőző-, só-, sórfőző-, sórnevelő-, sütő-, szabó-, szakács-, szalad-, szaladázató-, szaladszárasztó-, szalonnás-, számtartó-, széglet-, szégye-, szenes-, szilvaaszaló-, táncoló-, tár-, téstamüves-, tislér-ház, tizház-gazda, torony-, tömlőc-, udvar-, udvarbíró-, virrasztó-, vég-, zabos-, zsellér-ház.]

ház-bér: locarium; hauszins NySz. 1544: Attam hazberbe kilencz tallert (OL. Nád. 40). Az uendeg fogadonak haz bertől attam (uo. 42).

ház-eszköz: supellex, supellex domestica; hausrat NySz. 1584: *Ház eszköz* [szakasz-cím két helyen is] (OL. UC. 56/33).

ház-fal: [murus domus, paries; hausmauer]. 1564: Az kinek kedig valami háza vagy házfalai volnának, a hol közilni akarna, azoknak is mind jó rendi szerint két esztendeig [való szabadságot adjon] (Gazdtört-Szemle 1.75).

ház-födő, -fűdő: [contegulator, scandularius; dach-decker]. 1619: Johannes *Hazfedeo* (OL. UC. 1/17).

ház-héja: tectum domus, tectum, solarium domus; hausdach NySz. 1587: Az *haz heyen*. Chathlo fa Csigha keötél (OL. UC. 46/74).

ház-kötő, -kétő: [opifex tegulorum arundinum; rohr-dachmacher]. 1522: Gregorius *Hazkethe* (OL. D. 37004). Relieta *Hazkethe* [értsd: «Hazkethe» nevű jobbágnak hátrahagyott özvegye] (uo.). 1715: *Házkötő* [foglalkozásnév] (Gazdtört-Szemle IX.23). 1754: *Házkötő* ember (DebrJk.).

ház-tapasztó: [faber caementarius; mauerer?]. 1389: Michael *Haztapasztu* (OL. D. 7467). 1549: Az *haz tapasztanak* (OL. Nád. 43). [Vö. *tapasztó* NySz. 2. jel.]

ház-ülés: [fundus, curia, sessio; wohnsitz, curie, edelhof]. 1617: Az melj Jozagott Jardanhaza neuw faluban ezen Borsodnarmegieben birnak, ugj mint egj egez Nemes ház ülest, az kin laknak eó magok, es az Mocholiast, mely Jardanhaza neuw falu, es Nadasd neuw faluk keözöt vagion [stb.] (BorsodmJk. IV.191). [Vö. *némés-ülés* NySz.]

HÁZACSKA, vö. szalma-házacska.

HÁZAS: maritus, conjugatus, uxoratus, maritata; beweibet, weib habend, verheiratet, ehehäfte NySz. (1. jel.) 1420: Andrean *Hazas* (OL. D. 10983). 1421: Johanne *Hazas* (uo. 11059). 1609: Az Széki János bátyánk két *házas* leláni is: Anna és Katus igen köszöntik Kegyelmedet (MA. NLI. 308).

HÁZASÓL, 1. házasúl.

HÁZASÚL, házasól: matrimonium contraho; eine ehe schliessen NySz. 1608: Az Lukács öcsém az ipával lakik, az kihez *házasolt* (MA. NLI. 283)

HÁZI-LEGÉNY, -legíny: [mediastinus; haus-knecht?]. 1469: Benedictus *Hazilegyn* (OL. D. 32365).

HÁZI-ÖLTÖZŐ, -öltöző: [vestimentum domesticum; hauskleid?]. 1450: Contineciam ad domum videlicet *hazy helthezo* (Lelesz Acta 108/2).

HÁZI-SZĚRSZÁM: [supellex; hausgeräth]. 1550: *Hazy szerzamokat* [«kárpit, szőnyeg, tálak, derékalj, asztal stb.» Szam. jegyz.] (OL. Kolozsm. 50).

HÁZKÖZBELI?: [supellex; hausgeräth]. 1751: Még az ura a vásárra járt, az ágy leplit, egyéb *ház közbeliét* [igy?] a csapszékre hordotta (DebrJk., I. NyK. XXVI. 337).

HAZUD?: [mendax; lügnerisch?]. 1231: Iohannes filius *Hozud* [a. m. hazud?] (OL. D. 168). [Vö. NySz. igei jel.]

HAZUG: mendax, fallax [stb.]; verlogen, lügenhaft, lügnerisch NySz. 1095: Pastores Zolnie *Chozug* [a. m. hazug?] (Pannh. 15/Oo). 1211: In uilla Ozoufeu isti sunt ioubagiones *Hozug* Holdus Domsa Ont Zunuse (Pannh. Tih. 1/5). In uilla Fotud hii sunt ioubagiones *Hozug* Halad Mathoy Miclous Fitcha Helie Zalas (uo.).

1240 k.: In predio Salya hec sunt nomina Jobagionum Omoth *Hozug* Cheme Leurenc (Pannh. 61/8). 1305: Petrus filius *Hazug* (MonStrig. II.554). 1376: Ad fluuium *Hazugh* [a. m. hazug?] wlgariter nuncupatum (Múz.). 1400: Anthonii *Hazug* (ZichyOkm. V.204). 1450: Valentino *Hazewgh* (Lelesz Acta 62/29). 1455: In fluuiis aquarum *Hazwgwize* (OL. D. 14915). 1464: Jacobus *Hazwgh* (Veszpr. 108, Petőfalva 1). 1470: Egidio *Hazwgh* (Lelesz Acta 81/19). 1566: Egy *hazwgh* harangh (OL. Nád. 49).

HÁZSÁRTOS: a) lusor, gladiator, aleator; spieler, fechter, frecher spieler; b) iurgator, contentiosus; zänker, zänkisch NySz. 1410: Vinee *Hasar-toszelee* diete (OL. D. 9616).

1. **HÉ, 1. hév.**

2. **HÉ, 1. héj.**

3. **HÉ(ja vminek), 1. 3. hí.**

HÉAZ, -AT, 1. héjazó, héjazat.

HÉBÉR, hévér: 1) siphon; heber NySz. (1. jel.) 1548: Uetettem *hebert* az pinceben (OL. Nád. 49). 1591: Tölczér. *Heber*. Iczek (OL. UC. 56/38). Instrumenta ad cellaria necessaria *heber*, csapok, csap furok, heber ladaczka, ako fa (uo. 77/10). || 2) sucla; hebevorrichtung NySz. (2. jel.) 1534: Instrumentum cum quo eurus onustus subleuator wigo *heuer* uel Tecuir [?] appellatum (Múz.). 1586: *Heber* pro eleuandis vasis [«pintérműhelyben» Szam. jegyz.] (OL. UC. 77/1). [Vö. fa-hébér.]

héber-ládácska: 1591: Instrumenta ad cellaria necessaria *heber*, csapok, csap furok, *heber ladaczka*, ako fa (OL. UC. 77/10).

HÉD? 1. híd.

HĚDAS? HĚDAS? 1. hidas.

HEDEGŐS, 1. hegedűs.

HEGEDÉ, -S, 1. hegedű, -s.

HEGEDŐ, -S, 1. hegedű, s.

HEGEDŰ, hegedé, hegedő: [collare; halseisen, stock]. 1564: Ligne instrumenta *Hegedew* vocata in collo apponenda (OL. L. III.16. 17). 1567: Instrumentum ferreum tormentale *hegedew* dictum (uo.). 1572: Foghol nyakara walo *hegede* (OL. UC. 77/13). [Vö. NySz. más jel.; MTsz.] [Vö. fa-hegedű.]

HEGEDŰS, hedegős, hegedés, hegedős: fidicen, citharoedus; geiger, der auf seiten spielet NySz. 1394: Stephano *Hegedus* (Lelesz Acta 21/3). 1396: Stephano dicto *Hegedews* (OL. D. 37287). 1399: Johanne dicto *Hegedes* (uo. 8437). 1400: Johannem *Hegedus* (ZichyOkm. V.225). 1406: Valentinum *Hegedes* (OL. D. 9204). 1418: Bartholomeo *Hegedes* (uo. 10710). 1420: Anthonii *Hegedes* (uo. 10880). 1424: Paulum *Hegedews* (Lelesz Acta 44/35). 1426: Petrus *Hegedews* (Múz. Kende). 1434: Paulo *Hegedes* (Körmend, Heim 429). 1437: Simon *hegedes* (HazaiOkl. 398). 1454: Martinus *Hegedews* (OL. D. 14862). 1459: Petro *Hegedews* (Múz. Kállay). 1464: Michael *Hegedes* (Veszpr. 107, Nova 8). 1466: Anthonio *Hegedews* (Múz. Kállay). 1478: Martinus *Hegedes* (OL. D. 18145). 1479: Clementem *Hegedes* (Lelesz Acta 89/29). 1484: Philippus *Hegedes* (Veszpr. 6, Garabonc). 1492: Benedicti *Hegedes* (Körmend III/4, Batthyán 65). 1499: Michael *Thothhegedews* (Múz. Beesky). 1501: Georgius *Hegedews* (Körmend, Miscell. Némétúj. lad. 43, fasc. 106, nr. 274). 1502: Paulus *Hegedews* (Pannh. 4/S). 1509: Johanne *Hegedes* (Veszpr.

15, Vászoly). Michaelae *Hegedews* (Múz. Forgách). 1521: Mathia *Hegedews* (Lelesz Acta 127/6). 1544: Az lengel *hegedősöknek* attam (OL. Nád. 42). Attam uralm akaratabol az horuát bertalan lantosának *hegedősinek* d 45 (uo. 41). 1545: Attam az *hegedősöknek* hog az uralm szallasara iöttek (uo. 42). 1546: Ebedkor attam az *hegedősöknek* es az yatekosoknak (uo. 48). 1548: Az urban mester meñegzeyeben az *hegedősöknek* adot uolt d 40 (uo. 49). 1548: Joannes *Hedegheus* [igy] (OL. RDecim. Zempl.). 1550: Attam az *hegedősöknek* huszon öt penzt Az siposoknak huszon öt penzt Az diskantoroknak husz penzt (OL. Nád. 41). 1552: Az Kristoff wram *hegedüsének* az Inasnak attam egy chyzmath 1 (OL. Nád. Számad. b). 1668: *Hegedüs* Ferencz Musikas (OL. UC. 1/21).

HÉGY, högy: 1) mons; berg NySz. 1055: Postea ad ruozz lieu indeque ad harmu *hig* (Pannh. Tih. 1/1). 1093: Keurisyg, hn. (Pannh. 2/A). Vgmogós, hn. (uo.). 1093/1399: Ad vallem *Zakathegh* (Pannh. Tih. 1/27). 1193: Inde ad *cueshyg* (OL. D. 27). Inde ad Loaz *hyg* (uo.). Uadit ad *hygh* holm (uo.). Inde ad caminat *hyg* (uo.). 1197/1337: Ad magnum montem qui uocatur *Aenahege* (uo. 30571). 1206: Inde reuertitur circueundo in pedem montis qui dicitur *turnouhge* (uo. 45). 1211: Ad montem qui dicitur *Zaarhegy* (Pannh. Tih. 1/5). 1212/1328: Vadit ad montem qui dicitur *Monorosheg* (Veszpr. Regn. Donacionales 22). 1222: Nomen uineas quas habebat inter uineas hominum abbatis in apaty in *higmogós* (Pannh. 5/Nn). 1223: Quartus [locus] Bata quintus Funoldi Tupey Tordi, Keurisyg Cleti Vgmogós (uo. 1 Z). 1229: Guza clericus in Keurusheg (Pannh. Lib. Rub. 24—34. l. 20. sz.). In uilla Keurushyg (uo.). 1233: Sacerdotum de Samard de Gan de Endred de Kevrushig de Kerali (Pannh. 29 I). 1238: Duorum uillarum *Hegmogós* et Kopulch (uo. 29 H, l. Wenzel II.90). 1240 k.: In villa Kevrushyeg hec sunt nomina Jobagionum Serde Gregor (Pannh. 61/8). In predio *Hegmogós* quod alio nomine dicitur *Apati* (uo.). 1245 ? : Villa que *Hygmogós* uulgariter appellatur (Veszpr. 107, Hegymagas 1). 1248/1399: In loco qui *Bozyasheg* uocatur (OL. D. 8387). 1249: Inter duos monticulos qui uocantur *skerheeg* (MonStrig. I.379). Contra montem *durugheeg* uocatum (uo. 380). 1256: Ascendit a Keuzyg in montem *Hygmogós* (Pannh. 10 G. Deinde ascendit ad unum Berch qui uulgo *eregeteuhyg* uocatur (uo.). 1256/1273: Uergit ad montem qui uulgo *Zaharhyg* dicitur (Körmend Acta V/5, Káldiana 59, l. HazaiOkm. VIII.71). 1258: In fine montis Sertes *hegy* «még kétszer ugyanigy» Szam. jegyz.] (OL. D. 480). 1261/1291: Castrum nostrum de Saturhyg (uo. 519, l. Wenzel III.6). 1264/1324: Ad montem *kanahegy* uocatum (HazaiOkm. VI.122). Unius montis *kanyahegy* (uo.). 1265: Deinde uenit per siluam ad Sornayhygy (OL. D. 595). Iuxta uiam super Byrch *Saturhygy* (uo.). Cacumen montis *Heghfark* (HazaiOkm. VI.129). 1269: A monte *Leshyg* uocato (Körmend III/2, Pezye 90). 1270: Uenit ad montem *Huzevheg* (OL. D. 705). [Vö. Uadit in latere Longi montis (uo.).] 1270/1311: Vsque ad unum montem circa dictam aquam qui uocatur *Mezechtelenhyg* ascendendo (Múz. Görgey). 1270/1387: Unum berch *Darabheg* dictum (HazaiOkm. VIII.131). 1272: Sub monte *Hygmogós* (Veszpr. 109, Tátika 5, l. ZalaOkl. l. 69). 1272/1331: Ad unum montem *Kuzephygh* uocatum (HazaiOkm. V.47). 1275/1412: Ascendit ad quendam montem geminum *Horyashegy* uocatum (OL. D. 16031). 1278/1570: Usque ad unum montem circa dictam aquam que uocatur *Mezechtelenhyg* (HazaiOkm. VI.228). 1281: In quinto loco silua *Hygnuguy* uocata (Veszpr. 2, Nagyberény). 1284: Ascendit ad montem *hygshyg* (OL. D. 1172). 1291: Uadit supra ad montem *akazthowhegy* uocatum (uo. 1332). De condicione Buchariorum nostrorum in Keurusheg oriundos exi-

mendo (Múz.). Ad tres montes *Harunheg* nominatos (MonStrig. II.280). 1295: In villis Endred Zamard Keurusheg Zarrozou Egres Beka et Kerekyc vocatis (Veszpr. 106, Csát 2). Kerushyg [hn. Somogy m.] (MonStrig. II.369). Sub quendam lapidosum monticulum *Kuesheg* uulgariter nuncupatum (uo. 374). 1296: Ad montem *Remetehyg* dictum (Akad. 1, l. HazaiOkm. VII.241). 1300: Ascendit in montem *Humukheg* dictum (Múz.). 1318: Scandendo in *Serteshyg* (OL. D. 1916, l. AnjouOkm. I.468). 1319: Vadit similiter per eandem plagam ad *Ayasheg* (ZichyOkm. I.164). 1320: Uenitur in montem *Lesheg* uocatum (Körmend III/2, Pezye 75). 1323: Iungit eundo quendam montem *Holmhgye* uocatum (Múz. Hanvay). Ascendit in montem *Ladychahye* uocatum (uo.). 1324: Per cacumen vnus montis magni *Heulgedhygy* vocati (Körmend III/1, Ugal 2). Iungit eundo quendam montem *Holmhgye* uocatum (Múz.). 1325/1351: Ad montem *vkurheg* nuncupatum (OL. D. 2393). 1325/1415: Ad cacumen cuiusdam montis qui uulgariter nuncupatur *hyrhyg* (uo. 2339). 1327: Vadit a parte meridionali ad *Kuhnayheg* (uo. 2418). 1329/1377: In monte *Zarhegh* uocata (uo. 2542). 1330/1449: Vsque ad montem *hegyesheg* nuncupatum (Múz. Görgey). 1332: A parte montis *Kerulueheg* vocati (Múz.). Possessione *Theremheg*, uel *Wruus* alio nomine uocata (ZichyOkm. I.399). 1333/1468: Vsque ad cacumen cuiusdam montis *Heghfark* nomine (Lelesz Met. Zemplén 19). 1336: In promontorio *Mogoshyg* (OL. D. 4164). 1338: Vsque locum *Dubueruehyg* uocatum (Körmend III/2, Pezye 82). Vsque locum *Dubuerenhyg* uocatum (Akad. 2). 1339: Ad quendam montem *Zaarheg* uocatum (OL. D. 26859). 1341: Vadit ad duos montes *Ikurhyg* (uo. 3402, l. AnjouOkm. IV.123). Ad montem *Sumhyg* (uo.). Montis *Mathyashege* nuncupati (OL. D. 3808). Monticulum *Thimlechhegy* nuncupatum (HazaiOkl. 230). 1342: Retro montem *Leesheg* uocatum (Körmend III/3, Zamárd 95). Ad magnum uiam *Cherhyg* uol. *csérhegy* úta? dictam (OL. D. 3485). 1343: Inde ad montem *Chuturhygy* uocatum (Körmend III/2, Seregélyes 104). Infra montem *Kerekheg* (Veszpr. 13, Szécs Zala m.). Veniret a quodam monte *Warheg* nuncupato (Múz. Görgey). 1345: Montis *Kezephegy* vocati (HazaiOkm. V.122). 1346: Vineam ipsorum empticiam in monte *Kyrallhege* uocato (Múz. Kállay). 1347: Ad quendam monticulum uulgariter *Humukheg* dictum (Múz. Horvát Istv.). Descenderet ad quendam uiam uulgariter *Humukhegy* dictam (uo.). In monte uulgariter *hegy* dicto (Múz. Görgey). In latere montis *Hegeshyg* (Pannh. 10/L). 1348: Montis *Seureghfeuehygy* vocati (AnjouOkm. V.193). 1349: *Kuagoheg* (uo. 336). 1351/1378: Populi de Kereztes possessionem ipsorum *Toluauarhege* uocatum (Körmend I/9, Óvár 4). 1352: Versus quendam montem uulgariter *Sypkheg* dictum (OL. D. 4272, l. AnjouOkm. V.570). 1354/1402: Nicolao de *Theremhegh* (AnjouOkm. VI.172). 1355: *Theremhegh*, hn. (uo. 414). 1357: Ad quendam montem *Borloghygy* uocatum (Akad. 3). Per medium montis qui uulgo dicitur *Temerdukhyg* (uo.). Usque montem *Kyrallallohyg* denominatum (Pannh. 17/Dd). In loco *Saturhegh* (AnjouOkm. VI.634). 1358: Possessionum et porcionum possessionariorum [igy?] scilicet *Zarozou Keurushyg* Berey Baluanus Turuk Fok Gunus (Pannh. Tih. 1/17). Direete ad vallem *Zakathyg* (uo.). Reflectitur ad montem *Feketewhyg* (Múz. Kapy). Quendam montem *hgydumb* uocatum (OL. D. 30388). 1359/1509: Ascendendo montem uulgo *Kewzhegh* uocatum (Múz.). 1363: Vsque ad quendam montem *Feketeheg* uocatum (Múz. Kállay). 1364/1367: Ad montem *Nergesheg* uocatum (OL. D. 30682). 1366: Ad unum montem *magasheg* uocatum (uo. 5504). Cuiusdam montis *lilimberg* saxonice nominati in uulgaribus autem nostro *Violaheg* dicti (uo. 5476). 1368: Ascenderet in rubetis ad montem *Remetheg* dictum (Múz.

Kapy). Possessionem *Warhegaliabudusfolua* vocatam (Múz. Máriássy). Montem *Verebheg* vocatum (Károlyi-Okl. 1307). 1371: In monte *Zabadheg* alio nomine *Nadasdhege* vocato (Körmend, Heim 231). 1371/1377: Ad vnum montem *Hatarhegh* appellatum (OL. D. 5920). 1372: Mons *Kuzepheg* dictus (Múz. Kapy). 1374: Ad quendam montem *Saturushegh* uocatum (OL. D. 2178). 1377: Vna meta antiqua in monte *Magasheg* (Körmend II/1, Alber 6). Ad vnam metam terream in monte *Erthege* [*Erchege*?] nominato (uo.). 1378: Vineas in monte *Zabadheg* alio nomine *Nadasdhege* (Veszpr. 12, Kispécsöl). 1380: In gremio cuiusdam montis *Wrazowhege* dicto (uo. 4, Csopak). 1384: Monticulo *Keselyewkewtewhygh* dicto (ZichyOkm. IV.281). Montem *Cheretyeshegh* dictum (uo.). 1385: In loco vlgariter *Paulhegyben* Jaro dicto similiter duo Jugera (Veszpr. 6, Gyulakeszi). In loco vlgariter *Chyrznye*-Jaro vnum ac in loco *Hegben* Jaro denominato consimiliter vnum (uo.). 1389: Peruenit ad montem *Syuegesheg* appellatum (Lelesz Met. Abaúj 14). 1390: Venissent ad predictum montem *Zepfahege* (uo. Met. Mármáros 20). Ascendit ad montem *Tenzenheg* vocatum (uo.). In quodam monte *Zepheg* nuncupato (uo.). Ad verticem cuiusdam montis *Koralthege* appellati (uo. 30). Iungit montem *Kuuesheg* nominatum (uo. 9). Ad quendam montem *Zarwasheg* dictum (uo. 20). Ad montem *papheg* (uo.). 1391: Montis excelsi *Nogheg* vocati (OL. D. 31113). Ad caudam cuiusdam montis excelsi vlgó *Noghegfark* vocatam (uo.). 1393/1446: Possessionum *Erdewhegh* Gyerke (uo. 7914). 1395: Ad vnum montem que [igy] vocatur *Nersheg* (uo. 31118). 1397: Ad quendam montem *Temerdekheg* vocatum (Akad. 6). 1397/1416: Ad finem dicte terre *Kerekhomokheg* nominate (Múz. Jankowich). Peruenissent ad terram *Kwzephomokheg* appellatam (uo.). 1401: Penes monticulum *Zeusheg* vocatum (Múz. Kállay nr. 6). 1407: Ad montem vlgariter *kwynykheg* slauonicum vero loketh vocatum (OL. D. 9363). 1408: *Teyesheg* slauonicum autem *Mlechnahora* uocatum (uo. 9416). 1409: Ultra montem *Saareg* vocatum (uo. 9519). 1411: Venissent ad montem *Makzemhege* vocatum (Lelesz Met. Mármáros 18). Sub monte *Setethheg* appellato (Körmend Korlátkő-Appon. 14/756). Johannes dictus *Baglyas* de *Hegalya* (Múz. Kapy). 1412: In loco *Rauazlykhege* alath nominato (Veszpr. 13, Szölös). Vnum in *Hegalth* (Múz.). 1413: Ad locum *Özthroheghalya* vocatum (OL. D. 10126). 1414: Quendam montem *Kuzepberch* alio nomine *Jawornakhegye* appellatum (uo. 10268). 1416: In monte *Sewendhege* (Körmend III/3, Zamárd 99). Venissent ad montem *Harmashegh* nuncupatum (uo.). Montis *Gylkosheg* appellati (uo.). 1422: In montem *Hegmagas* (Veszpr. 108, Tapolca 4). 1427: Veniret ad quendam viam *Hegwth* vocatam (Múz.). Quasdam particulas terrarum *Barbahomoka* et *Monyorosheg* vocatarum (Múz. Ibrányi). 1430 k.: Montem *Sapahegh* (OL. D. 28815). 1431: Siluam maiorem sew permissorium *Nagfalwerdeye* alio nomine *Monyorosdhege* nuncupatam (Veszpr. 12, Nagypécsöl). Quendam montem *Thewkesheg* vocatum (KárolyiOkl. II.139). Cuiusdam montis *Syveghegh* vocati (uo. 138). 1434: Quodam monte *Kapusheg* (Múz. Kállay). 1436: Prope montem *Meredekheg* vocatum (Múz. Békássy). 1437: Versus occidentem ad montem *Zenghewheg* vocatum (Körmend III/4, Batthyán 37). 1442: Siluam *kwrtthaeg*-fely (OL. D. 37330). 1452: Camporum *Eperyes* Mezew et *Keczkesheg* vocatarum (Lelesz Acta 70/6). Ultra montem *Akazthoheg* vocatum (OL. D. 36403). Ad vnum montem *Hegyesheg* vocatum (uo. 31146). 1453: *Heghmagas*, hn. (uo. 14722). 1454: Ibidem est mons *Hallashege* dictus (uo. 14807). Meta terrea que vocatur *Nyakwagohegh* (uo.). 1459: In monte *Keselehegh* (Pannh. 18/2). 1460: Cuiusdam montis *Berezhegh* dicti (OL. D. 15446). Possessiones *Meleghegh* et *Varalya* vocatas (uo. 15508). 1461: Ad montem *Lipichheg* dictum (uo. 35077).

1467: Venissent ad montem *Barlanghege* (Lelesz Met. Bereg 21). Vbi a monte *Erkedhege* uegen eaderet ad fluuium (uo.). 1469: *Danchhegye*, hn. (Csánki: Tört-Földr. III.45). 1470: Montis *kerekheg* vocati (Hazai-Okm. V.301). In quadam planicie *kerekhegparlaga* vocata (uo.). 1471: Peruenissent ad montem *Soskashhegy* vocatum (Múz. Kállay). 1473: Tercia [silva] ad meridiem tendens *Rawazlykhegye* vel *hatharhegye* vocaretur (Lelesz Acta 84/10). In quodam *Rubeto Pynczeshegye* bereze (uo.). 1478: Quasdam terras arabiles *Kolthar Zylfazele* *Fenekdyznod Pynczehege* [igy? olv. pince-hégye?] *Posamege* (Múz.). In monte *Magashegh* (Lelesz Acta 88/35). 1481: In dicto Monte *Feyerkewhegh* (Lelesz Introd. P/145). 1484: In monte *Saargehegye* nuncupato (Veszpr. 8, Jutas). 1487/1782: Cuiusdam alterius montis altioris *Dalul chore*, alias *Waryuhegye* vocati (OL. D. 37066). Peruenissent ad quendam altum montem magnum *Wolabice Dalwizwlycze* hungarice vero *Zwczahhegye* (uo.). Montem *Leshegye* alias *Leshawasa* vocatum (uo.). Cum vtris metis ipsorum videlicet a parte meridionali *Kalagyerhegye* a parte vero septentrionali *Fodorok* vocatis (uo.). Ad quendam montem quem in *Walahicali* *Thyzel* in *vngaricali* vero *Thyzahegh* nuncuparent (uo.). Vsque ad pedem montis *Dobrahegye* vocati (uo.). 1491: Vnum montem que nominatur *Kencheshegh* (uo. 3+398). 1494: Cuiusdam montis *Waradhegye* prope Castrum *Thadyka* (Veszpr. 109, Tátika 31). 1505: Penes montem *Hegesheg* (Lelesz Met. Mármáros 26). 1507: Ad finem cuiusdam montis *Heghfark* appellatum (OL. D. 32068). 1515: In diuerticulo *Kerekheghechereye* (Múz. Ibrányi). 1522: in quadam terra *Fekethewarywhegye* (OL. D. 37354). In fine silue *leshegh* (uo.). Ad summitatem monticuli *Kapolnaheg* vocati (uo.). 1525: Prope montem *Fokhagmashegy* vocatum (Lelesz Prot. V.268a). 1544: Az fertőn hegkőn [vö. «2. égy»] az halaszoknak ég tollert (OL. Nád. 42). 1551: De promontorio *Ponkhegye* (OL. UC 1/1). 1567: De promontorio *Ponkhegye* (uo. 1/2). || 2) pinna, aculeus, acies; spitze NySz. 1463: Michael *Therhegh* [a. n. tör-hégy?] (OL. D. 15877). 1475: Martinus *Thewrhegh* dictus (Múz. Rhédey). [? Szárm.: 1240 k.: Hec sunt nomina pelliparorum de eodem predio Hetes Sereda *Hegud* [olv. hégyöd?] Bena Repud (Pannh. 61/8)]. [Vö. elő-, ór-, szőlő-, vár-hégy.]

hégy-far: [promontorium]; «hirtelen s meredeken megszakadó hegyvég» MTsz. 1512: Vinorum de promontorio *Hegfar* (OL. D. 24869). 1523: De promontorio *Heghfark* vocato in Comitatu de Vgocha (Lelesz Acta 129/41).

hégy-mál: territorium *SchlägliSzőjz*. 1424: Duo [jugera] in *Kweshegmal* (Veszpr. 17, Veszpr. Oppid.). 1477: Duas siluas vnam *Hasheghmal* et alteram *Kwthfely* appellatas (Múz. Kisfaludy). [Vö. BesztSzőjz. 208. sz. és Szam. jegyzetét *SchlägliSzőjz*. id. h.]

hégy-mestér: magister vineae Kr.; bergmeister (in den weingebirgen) BM. 1643: Annak [a hegy tartásának] rendit és módját rend szerint pöcsét alatt és kezünk írásával megerősítvén adtuk a mi szentgyörgyi és guári *hegymestereinknek* (GazdtörtSzemle VI.467). 1653: Mindenik hegyen egy-egy *hegymester* legyen, az hűtös legyen szent Lőrincz nap után, vigyázzon az hegyen (uo. P.33). Ezen *hegymestereknek* minden szőlős ember egy pint musttal tartozik, az kik kilenezedet adnak (uo.).

hégy-mög(i), -mög: locus monti aditus Kr.; bergseite BM. 1279: Terra ipsorum *Hygmugy* vocata (Múz. Hegymegi). 1344: Andrea de *Hegmegg* (Anjou-Okm. IV.397. 1452: Possessionibus *Zabadfalw* *Thewrek* et *Kysheghuegh* (OL. D. 14525). 1460: Possessionibus *Soskuth* *Zabadfalw* *Kysheghuegh* (uo. 15473).

1515: Quibusdam vineis retro montanis *Heghmegy* nuncupatis (Lelesz Prot. II.67). 1517: Cuiusdam feneti *Hegymegy*reth vocati (OL. D. 36405).

hëgy-orr: [promontorium; vorgebirge, cap?]. 1364 1367: In quodam monticulo *Hegor* uocato (OL. D. 30682). 1390: Ad supercilium [igy? olv. supercilium] cuiusdam montis *Hegor* vocati (Lelesz Met. Mármaros 20). 1416: Ad locum *Keweshegor* vocatum (OL. D. 30773).

hëgy-vám: census vineae; weinbergzins NySz. jus montanum, tributum montium; bergrecht Kr. 1347: Tributum montis *Heegwam* dictum (ZichyOkm. II.257). 1405: Moncium tributis wigo *hegwam* in Teutunico pergreth (OL. Iad. H). 1561: *Hegi wamot* fizetnek (OL. L. III.16. 17). 1564: Az mi somogyi jobbágyok az *hegyvám* hordását illeti, abból asszonyom azt akarja, hogy az szigény népet ne ereltessék úgy mint ez előtt az vetésnek okáért (GazdtörtSzemle I.68). Ezenkívül vagyon *hegyvám* jüvedelme, a mint az vár *hegyvám*ról való lajstrom tartja (uo. 72). 1567: De singulo vino *Hegwam* denarios octo soluuntur (OL. UC. 1/2). 1643: Senki a földesurak közül polgártól vagy nemes embertől szőlőt úgy meg ne vegyen, amely szőlő azelőtt *hegyvám*os volt, hogy arról vámat ne adjon, ha olyan szőlőt veszen, tartozik *hegyvám*ot maga rész *hegyvám*jából bevenni (GazdtörtSzemle VI.469).

hëgyvám-bor: [vinum pro censu vineae tribuendum; an weinbergzinses statt abgegebener wein]. 1553: Dezma kylenczed es *hegwam bor* thezen kebel zamat (OL. Nád. 48). 1566: Egy hordo *hegwam bort* (uo. 49). 1549: *Hegwam wy borok* (uo. 41).

hëgyvámos: [mit gewissem weinbergzinse, weinbergzins-pflichtig]. 1643: Senki a földesurak közül polgártól vagy nemes embertől szőlőt úgy meg ne vegyen, amely szőlő azelőtt *hegyvám*os volt, hogy arról vámat ne adjon (GazdtörtSzemle VI.469). 1653: Ha ki [szőlőből] előérőt akar szedni, az hegyurától vagy gondviselőjétől kérje és az mit szed fölírassa. Ha nem cselekedné 4 forint a bírsága, ezt az kilenczedesek tartoznak megírtni, nem az *hegyvám*osok (uo. I.2.32). 1584: Harom *hegwamos* zölő (OL. UC. 56/33). [Vö. *hëgy-vám*.]

HÉGYËS, hëgyös: 1) montosus; bergicht NySz. (1. jel.) 1193: Uadit ad *hygsholm* [2. jel.?] (OL. D. 27). 1197/1337: Deinde protenditur per magnam uiam ad *Hegesholmu* (uo. 30571). 1239: Deinde tendit in alium Monticulum *Hegeshomok* appellatum (Múz.). 1248/1399: Vadit recte ad Rotundum montem *Hegus* vocatum (OL. D. 8387). 1284: Ascendit ad montem *hygyshyg* (uo. 1172). 1313: Ad unum montem *Hygysholm* uocatum (uo. 1827). 1326/1428: Ad montem *hegeshalm* nominatum (uo. 28721). 1329: Collem *hegesholm* (AnjouOkm. II.399). Ad beerc *Dubrahagese* (uo. 400). 1330/1449: Vsque ad montem *hegyesheg* nuncupatum (Múz. Görgey). 1340/1389: Ad vnum monticulum qui wlgariter *hegeshalm* dicitur (OL. D. 3331). 1347: In latere montis *Hegeshyg* (Pannh. 10/L). 1348: Ad alium magnum montem *Hegesholm* alias Babaholm vocatum (OL. D. 30383). 1366: In vno monticulo *Hegeshalum* (uo. 30691). 1370: Primo ad montem *Hegusmagas* deuenissent (Pannh. 5/00). Versus montem *Hegysmagas* et per vallem *Jegyesvelg* (uo.). 1397/1416: Peruenissent ad vnum *Sork* vocatum piscine Nogzad deinde per modicum spacium pergendo ad locum *Hegeshalaph* [igy] peruenissent (Múz. Jankowich). Peruenissent ad prefatum locum *Hegeshalaph* et *Sork* appellatas [igy] dietie piscine Nogzad (uo.). 1411: Possessionum *Hegyes* et *Belsewh* vocatarum (Múz.). *Heges*, hn. (ZichyOkm. VI.147). 1427: Quasdam possessiones Naghlak cum

pertinentiis, Palatha, *Mezewheges*, Rethkerth (SztárayOkl. II.253). 1452: Ad vnum montem *Hegyesheg* vocatum (OL. D. 31146). 1469: Vsque *hegeshalm* et ab eodem vsque monticulum *lwkashalom* (Múz. Kállay). 1505: Penes montem *Hegesheg* (Lelesz Met. Mármaros 26). 1521: In planicie secus viam que ducit de *Hegyes* ad Thomay (OL. D. 32504). || 2) cuspidatus, praeceutus, mucronatus, aculeatus; gespitzt, spitzig gemacht, spitzig NySz. (2. jel.) 1193: De prato transit usque ad *hygiskeu* [1. jel.?] (OL. D. 27). 1335: Sunt praeterea quatuor lapides viciniore ad Monasterium qui wlgariter hiis vocabulis nuncupantur *hygeskw* kertuskw feerkw Oduoskw (Pannh. 14/A). 1419: Veniret ad quendam lapidem wlgariter *Hegeshkw* dictum (Múz. Soós). 1439: De lapidibus *kerteskw hegeskw* feyerkw et Oduaskw (Pannh. 52/R). 1505: Lapis *Hegyeskw* denominatur (OL. D. 21400). 1516: Negyed aran gywrew kyben keth *hegyes* dyamanth wayon (uo. 26367, 1. Zolnai: Nyelveml. 204). 1668: *Hegyes* fülű üstökös ló (DebrLt., 1. Nyr. XXII. 519). 1686: *Hegyes* szöke ökör (uo.). *Hegyes* szöke ökör, kinek a balfülében kivettek, a jobb füle ajós (uo.). 1691: *Hegyes* ökör (uo.). || 3) superbus, arrogans; hoffärtig, stolz, übermütig NySz. (3. jel.) [?]. 1602: *Hegyes* Mátyás, *Hegyes* Bálint (SzékelyOkl. V.183). [Helyn. szárm.: 1095: Inde ad culmen uadit quod uocatur *chigisti* (Pannh. 15/00). 1390: *Hegesd*, hn. (Múz. Kállay). Vö. *Hegyesd*, hn. CzF.]

hëgyës-csakány: [dolabra]; spitzkrampe BM. [spitzhaue]. 1566: Irto Kapa. *Hegyes Chakan*. Horlo was (OL. Nád. 49).

hëgyës-orrú: 1490: Secures parne *hegyesorru* (OL. D. 26048). [Vö. NySz.]

hëgyës-tör, -tér: cuspis; stossdegen NySz. 1547: *Heggesteor* rosdas (OL. Nád. 48). 1548: Ket bozgany es eg *heges tör* (uo.). 1549: *Heges therth* vnum (Múz. Kisfaludy). 1552: Attam *hegies teurt* tyzenkettet (OL. Nád. 48). Eg *hegestörth* czapa nekwl (uo. 49). Eg meg czapazot *hegestörth* (uo.). 1554: Az kis *hegiestörre* farkvasat chinaltak (uo.). 1557: Egh *hegestört* (OL. L. III.16. 17). 1566: Egy *hegeostör*, egy sýsak (uo.). 1581: Egy eoregh manko *hegies teor* wagion benne (uo.). Egy *hegies teor* tyszta ewstth (uo.). 1670: Gladius cuspidatus vulgo *Hegyster* (KPénzügymlt. Hungarica).

HÉGYÖS, 1. hëgyës.

HÉGYÉSÉG: [pagus montanus; berggemeinde]. 1643: Valaki szőlő-brökséget elád és vallást térszen az *hegység* előtt és az valláskor megmondják a hegymesterek, hogy [stb.] (GazdtörtSzemle VI.470). Törvényt tegyen az hegymester benne, az *hegység* bírájával (uo.). Mikor a hegymesterek idejek kitélik, az *hegységtől* és uraktól tartoznak bucsúzni, ha mikor pedig más hegymestert választanak az urak az *hegység* tudósítsa (uo. 471). [Vö. NySz. más jel.]

HÉHËL, hëhëly: carmen, pecten; hechel NySz. 1637: Egy nemetorszaghi *hehely* (OL. UC. 14/43).

HÉJ, haj, hí, hió? : theca pulvinaris; polsterüberzug NySz. (3. jel.) 1548: In edibus eiusdem egy velees duhna *haiastul* (Múz. Kapy). 1550: Few aly *haiastul* (OL. Kolozsm. 50). 1558: Egi veg olaz waznoth, Harmadfel veg dikra [igy? olv. dikta] *hayath* (RMNy. IIb. 149). [Vö. borda-, dërékalj-, dunyha-, fa-, fej-alj-, hal-hëj, ház-hëja, kënyér-, paplan-, párna-, vankos-hëj.]

HÉJA: milvus, accipiter palumbarius, vultur; falke, habicht NySz. 1602: *Héja* János. *Héja* András. *Héja* György (SzékelyOkl. V.188)

HÉJAL: excortico; schälen NySz. 1544: Vöttem borsot *heyalni* (OL. Nád. 41).

HÉJÁN, 1. hián.

HÉJAS, *hajas*: [thea pulvinari instructus; mit einem polsterüberzug versehen]. 1670: Kék dikta *hajas* derekaly (Nyr. V.160). [Vö. NySz. más jel.]

HÉJAZ: tectum induco; das dach decken NySz. 1637: Ezer kupas es lapos *hejazni* valo czerep (OL. UC. 14/43). 1643: Mostan ez [a ház] tapasztott, és egyszersmind *hejazattott* is (GazdtörtSzemle VI.124).

HÉJAZAT, *héazat*: tectum, culmen domus; hause dach NySz. 1517: De tectis tecturis *wlgo heazathrol* (Pannh. 72/N). 1597: Az szoba *hejazattia* szökölködik födel nekül (OL. UC. 101/3). Az gradicz feolth valo *heiazath* (uo.). Az *heiazat* alath (uo.). Az delseo kű fal mellett ualo *heiazaton* (uo.). 1616/1643: Ugyan egy új ház derék, de semmi *hejazatja* ninesen (GazdtörtSzemle VI.124). 1638: Czür, melinek oldala tapaszos ket felöl oldalul valo fiokiával, *heiazattiával* es vitorlaival (OL. UC. 2/34). Deszka padlasával es *heiazattiával* (uo.).

HÉJAZATOS: tectus; bedeckt NySz. («2. héj» szárm. a.) 1638: *Heiazatos* Filagoria vagion No 2 (OL. UC. 2/34).

HÉJAZÓ, *héazó*, *hiazó*, *hijazó*: [scandularius, contegnator; dachdecker]. 1519: Laboratores in parkan *heazok* (OL. D. 26214).

héjazó-szög: [clavus scandularius; schindelnagel]. 1549: Clauiculi *wlgo hyazo* [olv. hiazó v. hijazó?] *zegh* (OL. UC. 75/40).

HEJGET: [lamentor, plango; jammern, wehklagen?]. 1438: Petri *Heygethe* (Múz. Kállay). 1455: Petri *Heygetew* (Lelesz Acta 66/35). 1461: Michaele *Heygethe* (Múz. Kállay). 1479: Stephanum *Heygethe* (Lelesz Acta 89/29). 1489: Martinus *Heygethe* (Múz. Kállay). [Vö. hajgat, jeiget.]

HÉJÓZ, **HÉJOZ**, 1. hiúz.

HÉJTSÁG, *hétság*: stultitia, insipientia; albertheit, thorheit NySz.; [mendacium; lüge?]. 1553: Birsagium Sanguinis iniuste querelae d. LIII *Mendacium hethsag* dictum d. 70 (OL. UC. 45/25).

HÉKMÁN, 1. hutmány.

HÉLÉNA ? 1. Ilona.

HELGES?: [palus; sumpf?]. 1197 k.: Paludem quo dicitur *Helges* (HazaiOkm. VIII.11). 1412: In acie cuiusdam laei seu stagni *wlgo helgessas* [igy] vocati (OL. D. 9994). 1438: Paulus *Helges* [a. m. helges v. hölgyes?] (Pannh. 17/Nn). [Vö. *helies* palus, *hellesses* paludosus BesztSzójj. 256. 257. sz.; 1. Tagányi, Századok 1893. évf. 320.]

HÉLGY, -ES, 1. hölgy, -es.

HÉLGYÉSZ, 1. hölgyész.

HELM: galea BesztSzójj. (90. sz.) SchlägliSzójj. (559. sz.) [cassis; helm, pickelhaube]. [Vö. 1433: Quatuor *helmos* in theutunico peehkenhoff (OL. D. 12552). Vö. Tagányi, Századok 1893. évf. 309.] [Vö. helmés.]

HELMÉS, *helmös*: [galeatus; gehelmt, mit einem helm versehen?]. 1329: Nicolaus dictus *Helmes* (AnjouOkm. II.441). 1335/1342: Mykon et Nicolao

dictis *Helmus* (OL. D. 3452). 1342: Mikou dictus *Helmus* (uo. 3532). 1372: Petrus dictus *Helmes* (Lelesz Acta 7/4). 1480: Benedicto *Helmes* (OL. D. 18327). [Vö. helm.]

HELY: 1) locus, spatium, situs; ort, raum, platz NySz. 1055: Alius locus kert *hel* nomine ad fenum utilis (Pannh. Tih. 1/1). Posthec petre zenaia *hel* rea (uo.). Inde uero ad *oluphelrea* (uo.). 1093/1399: Quorum terminus incipit in loco *Soshel* versus villam Derguche (uo. 1/27). 1206: Quoddam predium quod *wlgo* dicitur *Cheturtuchyel* [igy] (OL. D. 45). [Vö. «Csütörtökhely» (Szepes m.) német neve: «Donnerst-Marekt», 1. Kazinczy: Magyarorsz. lerajzolása 32.] 1254: Tercia pars tributi de *Cheturtukheil* (Békefi: PiliisApáts. 317). 1261: De villa *Sceredahel* (Múz.). 1263: Uillam *Sceredahel* (Pannh. 36/T). Possessionem nostram de *Wyhel* (uo.). 1266: Partem in terra *Wisa-rahel* (OL. D. 604) 1274/1291: Castrum *Zumbotkel* uocatum (Múz. Ertl). 1275: Iuxta possessionem *Pentekhel* (Pannh. Tih. 1/13). 1283: Possessionem *Zeredahel* vocate (MonStrig. II.167). 1284: Abbas Montis sancto Marie de *Kedhel* (Múz.). 1285/1297: Monasterii beate virginis de *Kedhel* (OL. D. 1463). 1297: Possessiones suas hereditarias *Zeredahel* et *Cheturtukhel* uocatas (Körmend III/8, Monyorókerék 1). Cum nullis *Belud Heyl* [a. m. hely?] *Tothfolu* et *Fyuzes* nuncupatis (uo.). 1299: Quoddam forum *Cheturtekkel* uocatum (OL. D. 1550). 1304: In loco *Halouheel* de *Monorood* tria iugera (Veszpr. 15, Vámos). 1320: Possessionis *Zerdahel* (OL. D. 1990). Petew in terra sua dedit dicto *Nicolao* actoritatem plantandi vineam in loco *Pouszelehelye* vocato (ZichyOkm. I.185). 1321/1323: *Wyhel*, hn. (Múz. Soós). 1325: Ecclesie beate virginis de *Kedhel* (OL. D. 2315). 1327: Gewse de *Zeredahel* (Múz. Szilágyi Sánd.). 1332: Inter terram *Zumbathel* et *Kiszeuleus* (Múz. Békassy). *Zeredahel*, hn. (Múz. Nagy Gábor). 1335: Locus molendini *wlgo Zumbathmolnahely* nuncupatus (SztárayOkm. I.99). Locus molendini *Pantaleonmolnahely* dictus (uo.). 1339: In loco *Bekatouhel* dicto quinque iugera (Veszpr. 106, Antalfa 4). 1340: Infra locum *Haloueteuhel* dictum vigintiduo iugera (Körmend III/2, Pezye 86, 1. ZalaOkm. I.365). 1343/1492: Viam per quam itur ad *Zerdahel* (Körmend Acta II/3, Bosok 2). 1344: Terre Monasterii de *Kedhel* (Múz.). 1346: *Zeredahel*, hn. (Múz.). 1348: Duo Jugera terrarum suarum quorum vnum *Benkara* reliquem [igy?] *nero Lenchehel* nuncupatur (uo.). 1353: In possessione *Olsoukethel* (uo.). [Vö. «Két-hely» hn. Kr.] 1355: Petri pulsatoris de *Zeredahel* (Körmend Korlátkó-Appon. 17/797). *Harmathel*, hn. (AnjouOkm. VI.412). 1358: Iuxta ecclesiam in *Pentekhel* (Pannh. Tih. 1/17). Exit de *Balatino* et venit ad *Soshel* (uo.). 1358/1365: Cum loco sessionali *wlgo Tornhel* vocato (OL. D. 4732). 1360: Prohibuissent de quodam loco *Vizalohely* siue *Machar* vocato (Múz.). Ad vnum locum aquosum *wlgo Vizalohel* vocatum (uo.). In loco *Pynechel* dicto (ZalaOkm. I.625). 1362: Vsque magnam viam que de *Seredahel* itur (Múz.). 1373: Villas nostras *Machalaka* *Philopteleke* *Odnorhel* et *Olus* uocatas in Comitatu *Chanad* habitas (Körmend Heim 237). 1385: Possessionibus *Zerdahel* *Fekethetou* vocatis (Múz.). Magister *Ders* de *Zerdahel* (uo.). 1390: Iuxta viam que ducit de *Vyhel* in *Pestyen* (uo.). 1393: *Faluhel*, hn. (Forrás?). 1393/1446: In quodam loco *wlgo Kenderhel* nominato (OL. D. 7914). 1397: Datum in *Zyphel* (SztárayOkm. II.6). 1408: Piscinas *Andrasweyzehele* *Sarnyak* *Nagsar* (Múz.). 1412: Tercium dimidium in loco *Chataryzewleuhel* nuncupato (Veszpr. 13, Szőlős Zala m.). 1413: Venissent ad alium *Bercz* *wlgo Regytoronhel* vocatum (Múz. Motesiezky). 1424: In possessione *Zeredahel* (Múz. Forgách). 1431: Pratum *Azthaghel* vocatum (KárolyiOkm. II.140). 1450: In Comitatu *Zempleniensi* prope oppidum eorum *Wyhel* (Lelesz

Introd. P/36). **1453**: Zerdahel, hn. (OL. D. 14722). **1454**: Wamhel, hn. (no. 14604). Abinde ibit ad viam Zerdahely (uo. 14807). **1455**: Keddhely, hn. (uo. 14952). **1463**: Duobus in loco Kelezhel (Körmend II/3, Felső-őr 2). **1467**: Ad quendam locum qui vocatur Dyznofertehel (Lelesz Met. Bereg 21). **1476**: Werwarhelye in Comitatu de Walko (Múz. TörtTárs. 4). **1478**: In predio Zephel (OL. D. 18145). In possessione Zombathel (uo.). **1483**: Feneta sew prata Weresreth Nadhelkwtha et Feyertho (Lelesz Aeta 93/1). **1486**: Prope locum Myklarhel vocatum. In loco Myklarmegy vocato (Veszpr. 8, Jutas). **1521**: Duo loca desolata Kiskerthele vocata (Lelesz Prot. V.143a). **1525**: Wolna es myrewl solunk elegh ylless dolgoghrol, ha hele [vö. NySz. szólások a.] es ydew wolna (OL. D. 24774, 1. Zolnai: Nyelveml. 237). **1594**: Az ki reszegheben estwe panaszol reggel nem vytia semmi helie nincien (OL. UC. 113/5). || 2) [sessio, fundus; hufe, bauernsitz]. **1359**: Iuxta fondum colonis Moyorhele (Múz.). **1456**: In sessionibus seu prediis Zedelhele et Iweheulichlaka appellatis (Körmend, Miscell. Nemetújv. lad. 40, nr. 41). **1465**: Duas Sessiones vnam Alchhele alteram kakasgvrgehele vocatarum (HazaiOkm. V.276). **1481**: In loco Mortonhele vocato (Múz.). **1520**: Vna sessione Jobagionali desolata wlgo Dwdkowzky hele nuncupata (Lelesz Prot. V.120). **1528**: Sessionem suam Nobilitarem desertam Byrthalamhazahelye vocatam (OL. Kolozsm. 106). **1585**: Zolgalo heles jobag Zabadosok helesek Donate helesek Puzta helek (OL. Nád. 43). **1597**: Párnás Jmreh helie (OL. UC. 12/42). || 3) [pagus, vicus, oppidum; ortschaft]. **1613/1696**: Mivelhogy az mi szegény helyünkben legfőbb és kíváltképpen való törvények az szőlőörökségek felől szolgáltattak [stb.] (GazdtörtSzemle VII.406, Tállya város törvényeiben). **1700**: Minden vidéki emberek, valakiknek helyünkben házok nincsen s dézmaadó szölejek vagyon, fertonpézt den. 72 szoltak ő nagyságoknak dézmájok mellé fizetni (uo. 405). [Vö. bejáró-hely, bíróság-helye, egész-hely, félhelyes, fürdő, kovácsvinyne, köz-, les-, malom-, só-vágó-, szenelő-, szérü-, szükség-, téglaegető-, tó-hely, túrhelyes, udvar-, ülés-, varsa-, vásár-, vejsze-, zsellér-hely.]

HELYES: [sessionem habens; hufe habend, hüfner]. **1211**: Isti sunt aratores Gurab heles Cmonu Chemen Sentas (Pannh. Tih. 1/5). **1584**: Mynden heles ád öthwen beétheth Zenth görg napban. Mynden heles ád eztendö által öt öth tykoth, keth heles ember eé Lwdath (OL. UC. 56/33). **1585**: Zolgalo heles jobag Zabadosok helesek Donate helesek Puzta helek (OL. Nád. 43). **1596**: Minden helyes ember egy-egy köből búzáat adott. Fél helyes: fél-fél köblöt, zsellér azonképen (CanonVisit. 139). Zsoldos Ambrus rymai helyes nemes helyben lakván, nem akarja megfizetni a tizedet (uo. 142). [Vö. helyes NySz. más jel.; 1. helyes CzF.] [Vö. egész-, félhelyes.]

HELYSÉG: pagus, villa, vicus, mansio, communitas; ortschaft NySz. **1585**: Helsegrol zolgalo sellerek Igaz sellerek El adot sellerek Zabados sellerek (OL. Nád. 43).

HÉMÖS? 1. hímés.

HÉNCKOP?: [galeae genus; eine art helm]. **1451**: Loricam meam cum Galea wlgo Henckop [olv. hénckop?] vnam lancea (Múz. Ibrányi).

HENC-VAS: [?]. **1619**: Hencz vasak [«pinczében; ugyanitt harapófogó. vaspöröly, borvonó-kötél stb.» Szam. jegyz.] uannak 2 (OL. L. III.17/29).

HENTELLÉR: [lanius; fleischhauer]. **1587**: Quicumque opus lanionum vel mactationes persona-

rum in ordine Henteler vocata, exercere voluerit [stb.] (MJogtörtEml. III.567). [Vö. Si qui Henteleronum more et consuetudine ad usum publicum civitatis mactare et artificio uti voluerit, iste utatur, mactationemque libere exerceat (no.).] **1650**: Az henteller meszarok keozt is kell eskütni (OL. Kolozsm. 50). [Vö. hentél «disznót öl» MTsz.; hente-lero Bartal.]

HENTÉS: lanius; fleischhauer NySz. **1619**: Az mészárosok instantiájára az hentes szer, a hova az húst kell felhordani és árulni, az henteseknek legyen helye (DebrJk.).

HENYE: torpidus, deses; faul, trög [träge], langsam NySz. **1597**: Henye Thámás (OL. UC. 12/42).

HENYÉL: otior, desideo, ferior, torpeo, torpeo; müssig gehen, müssig sitzen, faulzen NySz. **1461**: Vsque ad quasdam terras arabiles Henyelevparlag vocatas (Múz. Kisfaludy).

HÉÓZ, 1. hiúz.

HÉRBÁRIOMOS-KÖNYV: [herbarium; kräuterbuch]. **1594**: Egi herbariomos könyve (OL. UC. 78/7).

HÉRBORT: Herbertus PPB. **1332**: Super curia seu fundo eorundem Ibwrfiastepanhaza et Herborthiandreshaza nominato in Cinitate Strigoniensi sito (Múz.).

HERCÉG, hercék?: dux, princeps; herzog NySz. **1225**: Quorum nomina sunt hec Worov cum fratre suo Fiod. Chomso cum filio Hercech [a. m. hercég v. höresök?] (Pannh. 1/F). **1240** k.: Quorum nomina sunt hec Both Petur Pepul Ledi Herceg Mielous (uo. 61/8). **1357**: Petri dicti Hercegh (AnjouOkm. VI.587). **1369**: Ladislaus dictus Hercegh (Múz.). **1391**: Petri dicti Hercegh (ZichyOkm. IV.468). **1396**: Petrus Hercegh (Veszpr. 107, Kálvölgy 4). **1410**: Petri dicti Hercegh (ZichyOkm. VI.74). **1412**: Petro dicto Hercegh (Múz. Máriássy). **1425**: Petrus dictus Hercegh (Múz.). **1427**: Johanne Hercegh (Pannh. 15/Aa). **1433**: Michael Hercegh (OL. D. 12563). **1438**: Nicolaus Hercegh (Körmend I/7, Szalonok 7). **1447**: Raphael Hercegh (Turul 1902. évf. 155). **1451**: Anthonius Hercegh (OL. D. 14467). **1453**: Michael Hercegh (uo. 30828). **1454**: Deinde ad vadum Hercenkrywe [így, a. m. hercég?] (uo. 14807). **1462**: Petrum Hercegh (Múz. Kállay). **1510**: Hercegh, szn. (Veszpr. 3, Billege). **1518**: Francisco Hercegh (Múz. Forgách). **1519**: Penilia Homokoldal HerceghwthaMellyeke (Lelesz Prot. V.37a). **1598**: Matthias Hercegh (OL. RDecim. Zempl.).

HERCÉGSÉG: herzogliche durchlaucht, hoheit NySz. (2. jel.) **1752**: Vadászatot . . . sehol a jobbágyok a herceg erdeiben tenni ne merészeljenek . . . hogy ő hercegsége konyhájára s asztalára való vadat, a midőn kívántatik, kaphassanak (GazdtörtSzemle VI.138).

HERCÉK? 1. hercég.

HÉRCSEK? 1. hörcsök.

HERE?: fungus NySz. («1. here» 2. jel.) [nequam; der taugenichts]. **1480**: Gregorio Here [a. m. here?] (OL. D. 18313).

HERÉL: castro, eviro, emaseulo; verschneiden, entmannen NySz. **1554**: Az nemetnek az ky az embe- reket herely vram adatoth fl 2 (OL. Nád. 49).

HERÉNG? **HERÉNG**? 1. hering.

HÉRÉNTALOS? héréntalus?: [pannus, qui in urbe Herenthals conficiebatur; Herenthals'er tuch].

1421: Vnam togam de panno *Herenthalus* (Lelesz Acta 41/5). [Vö. «tuch herrentaler» Kováts: Áruforg. 15, 102, 106.]

HEREP: [arboris genus; eine art baum]. 1336: Super arbores *herep* (KárolyiOkl. I.123). 1338/1411: Egreditur circa Bodachere et transeundo Gekenustow eundo per pratum Zarrazer super arbores *herep* peruenit iterato ad Tynam (Múz.).

HERING, *heréng?* *herēng?*: halec, alec, maena; hering NySz. 1518: Pisces non habui alec ulgo *herenghet* (OL. D. 26193). 1519: Alek ulgo *heryngh* (uo. 37007). 1544: Vöttem vyzat, lazaczot *herenget* (OL. Nád. 40). Piztrangot, semlinget, köniét, koczo eger allo halat karazt *herenget* bodog azzon halat es stokisét (uo.). *Herenget* böczöre (uo. 41). 1572: *Herynget* böczöre swtyn (uo. 40). 1588: *Heringet* egy twngal (uo. 41).

hering-péncz: [?]. 1578: Sessio integra soluit *herengpenz* (OL. UC. 11/22).

1. **HĚRJÓ?**: perdix, tetrao Europaeus; rebhuhn NySz. 1498: Matheus *Heryo* [a. m. hĚrjÓ v. hĚrnyÓ?] (OL. D. 20704).

2. **HĚRJÓ?** 1. hĚrnyÓ.

1. **HĚRJÓS?**: [perdicibus copiosus; reich an rebhühnern]. 1440 k.: Ad caputh vnus vallis que vocatur *heriosvelgfe* [a. m. hĚrjós v. hĚrnyós?] (OL. D. 28836).

2. **HĚRJÓS?** 1. hĚrnyós.

HĚRMÁN: Hermann BM. 1362: In possessione *Hermanuagasa* appellata (Múz. Soós). 1402: *Hermanuagasa* Agyagospatak Sowkut (OL. D. 8714). 1435: Castello *Hermanwara* vocato (Múz.).

HERMEC-SZÍJ, -szí: lorum elitellis dependens; riemen am sattel NySz. 1532: *Hermecz zy* ad quattuor sellas (OL. Nád. 48). Hat zy, fek emle, *hermec zy*, zyg-elw (uo. 49). 1544: Pro sellis *hermetzyna* walo zeget (uo. 40). 1552: *Hermecz zy*. Kőthőfek. Fek emle zy. Terhes zy Zygplew. Farham zy, Hath zy (uo. 49). 1756: Tatár vigye el a *hermec szijon*! [káromkodás] (DebrJk.).

HĚRNÁC, *harnác*, *harnász*, *hĚrnász*: panni genus; ein kleiderstoff NySz. 1400: Reuerendam *harnaz* dictam (HazaiOkl. 329). 1444: Vna casula *harnaz* (Múz. Kállay). Vna cappa *harnaz* (uo.). Indumenta altaris zold *harnaz* (uo.). 1452: Duas pecias de panno Coloniali et vnam de *harnasio* (Múz.). 1458: Vna Swba de *harnasio* pelle wlpina subducta (Múz. Kállay). Vnum Janco de *Harnacz* cum nodulis argenteis ornata (uo.). 1471: De pannis que [igy?] vocantur in wigo *Harnacz* (Lelesz Acta 82/30). 1488: Domino paruo *harnacz* (OL. D. 26047). 1504: Vnam stragulam wigo *Hernacz* (Körmend III/5, Zákány 34). 1522 k.: Una p. [pecia] *hernach* optimi fl. viij, una p. *hernach* villioris fl. viij (TörtTár 1889. évf. 377). 1524: Vestem suam nigram *harnacz* (Múz. Kállay). Decem vlnas de *hernacz* zeld (OL. D. 26306). 1527: Tertia [casula in capella] est viridea madaros barson Quarta est de *harnatz* (OL. Nád. Számad. a). 1531: Pannos *hernacz*, athlacz, ews et alias similes (OL. Kolozsm. 106). 1533: Zoknya de *hernacz* veneciano (OL. Nád. 49). 1542: Indumentum ex nigro *hernacz* (uo. 40). 1544: Eg weg granat színő szederics *hernaczot* (uo. 41). 1564: Eg remek fekethe *hernacz* (uo. 49).

HĚRNÁSZ, 1. hĚrnác.

HĚRNYÓ, *hĚrjÓ?*: crucea, convolvulus, involvulus, volucra [stb.]; graswurm, raupe, holzwurm

NySz. 1478: Benedictum *Hernyo* (Körmend, Heim 590). 1498: Matheus *Heryo* [a. m. hĚrnyÓ? vö. MTsz.] (OL. D. 20704). [Vö. 1. hĚrjÓ.]

hĚrnyómetelő-olló: [forfex ad arbores ab erucis purgandas; raupenscheere]. 1544: Attam az *herio metelő ollotol* (OL. Nád. 41).

HĚRNYÓS? *hĚrjós*: [erucis copiosus; reich an raupen]. 1440 k.: Ad caputh vnus vallis que vocatur *heriosvelgfe* [a. m. hĚrnyós v. hĚrjós?] (OL. D. 28836).

HERPENYE: [?]. 1350: Piscina vulgo *Herpenye* dicta (AnjouOkm. V.415). 1396: Piscina ulgo *herpenye* dicta (Múz.). 1478: In *Herpenyethorok* prope Kewecheswth (Múz. Békassy).

HĚRVASZT: macero, flaccidum facio; welk machen NySz. 1478: Johannes *Hervaztho* (OL. D. 18145).

HĚRVAD: flacco, ablangveo, elangvesco, marceo, marcesco, flaccesco, langveo; verwelken, gelbmatt und schwach werden NySz. 1728: Az időtül fogvást csak egészben *hervadni* kezd a fia (Reizner: SzegedTört. IV.380).

HĚT, *hétő?* *hétü?*: septem, septenus; sieben NySz. (1. jel.) 1200 k.: Septem principales persone qui *hetumoger* dicti sunt (Anon. 1). 1383: In possessione *Heethaas* vocata (Múz. Máriássy). 1394: Nicolaum de *Hydegheeth* [a. m. hét? vö. Hideghét, hn. CzF.] (Múz.). 1410: Siluam *Hethpenzes* vocatam (OL. D. 9661). 1587: *Hęth* wyaz kalach (OL. UC. 12/42). [Vö. virág-hét.]

hét-fő, -feje: dies lunae, feria prima; Montag NySz. 1550: *Hetfeyen* wontak thonyat ötöt (OL. Nád. 49). [Vö. fehér-, húshagyó-, vízbevetelő-hétfő.]

HĚTES: 1) septemgeminus; siebenfältiglich, siebenfach, siebner NySz. (1. jel.) 1274: Villam *Hetes* [a. m. hetes?] (Körmend II/4, Pölöske 70). 1353: Quasdam duas possessiones suas *Kethetes* et *Popy* vocatas (AnjouOkm. VI.112). [Vö. Csánki: TörtFöldr. II.201.] 1412: Medium Juger in Homoroweluel et similiter medium in terra *Hetes* kwrtwel circa Bozyas (Múz.). 2) [in hebdomadem se locans, mercenarius hebdomadalis; wochenlöhner, wochenwerker]. 1240 k.: Hec sunt nomina pelliparorum de eodem predio *Hetes* [szn.? a. m. hetes?] Sereda Hegud Bena Repud (Pannh. 61/8). 1416: Paulo *Hetes* (Lelesz Acta 36/29). 1700: Minden helyek vinczellérinek esztendőnként való ordinarius szakványosi legyenek, mivelhogy néhol sok csalárd vinczellérek a szakványon kívül feles és *hetes* munkásokat szoktak fogadni, magoknak kaparitván egészben a felyül valóját... azért ennek utánna sehol a vinczellérek nem felelt, sem *hetest* akármí szakványra... ne merészellenek fogadni (GazdtörtSzemle I.78—79). [Vö. NySz. 3. jel.]

hetes-drabant: [satelles hebdomadarius; wochen-trabant]. 1668: Hodosi András *Hetes Drabant* (OL. UC. 1/21).

hetes-hajó: 1559: Egh hayot uettem kyt *hetes hayonak* hynak (OL. Nád. 48).

HĚTI-VÁSÁR: [nundinae; wochenmarkt]. 1753: Az elmúlt kedden a *heti vásárra* Giczei István a mint kölest mért, mentéjét a sallangóba akasztotta (DebrJk., I. NyK. XXVI.342).

HĚTSÁG, 1. hĚjtság.

HĚÚZ, 1. hiúz.

HÉV, hé, hív, hő: fervidus, calidus; warm, heiss NySz. (2. jel.) 1288/1326: In fluvio *Heuyo* constructum (HazaOkI. 109). 1323: Cedit in fluviu *Heuyow* (OL. D. 2202). 1363: In fluvio *Heuyo* (uo. 5269). 1368: In valle *Heumal* dicta (Pannh. 55 Mm). 1394/1446: Iuxta quendam monticulum wlg *Heuchalom* vocatum (OL. D. 7914). 1419: In fluvio *Heuyo* vocato (uo. 10784). 1422: Veniret ad fluviu *Heyow* (Múz.). 1455: Cuiusdam molendini in fluvio *Heuyo* appellato (OL. D. 14984). 1466: Emerico *Hew* (uo. 16421). 1494: Vnius nemoris *Hynwelgh* [oly. hív = hév, hő?] cherce nominati (uo. 36398). 1520: In fluvio *Heyo* nuncupato (Múz.). [? Szárm.: 1211: Hii sunt vdornici Reze Vosod Kerus Nuhu Ehud *Heud* (Pannh. Tih. 15). 1296: Pro duabus partibus terre *Heuduasara* vocate (SzekelyOkI. V.1).]

hév-víz: 1) aqua calida: warmes wasser NySz. (2. jel.) 1327: Usque ad locum vulgariter *heu* vyz dictum (OL. D. 2477). 1328: Locum vulgariter *Heu-vyz* dictum (ZalaOkI. 1.218). 1339: In superiori capite seu ortu aque calide quendam vacuum fundum molendini *hewuyzfew* wlgariter nuncupatum (OL. D. 3276). 1429: In fluvio Nyaruize in loco *Heuizrene* vocato (Körmend III/3, Atád 44). 1438: In valle *Heuyzwelge* vocato (Fórrás?). 1442: Fel *heu vizi* haznak puztitarol valo tudoman (OL. D. 13678). Fel *heu vizi* molomnak zegedese (uo. 13682, az okl. bátlápián). 1500: In districtu *Heuyzwelge* (Múz.). || 2) thermae: warmbad NySz. (1. jel.) 1544: Uram az *heuz* latni mene (OL. Nád. 40). 1588: Az wr chinaltatoth egi wy fördew *heu wyzet* [«Trencsénteplicz» Szam. jegyz.] (OL. UC. 64/35). 1614: [Mentünk] 1. Julii Topliczára az *hiv vizben* (MA. NLI. 63). 1615: Pöstyén *hév* viz (uo. 69).

HEVEDER: 1) cingula, cinctura, laterales, cingulum ephippiarium, ventrale, lorum subalare; gurt, bauchgurt NySz. 1493: Septem hamfew vnum *heveder* et kengyel (EPSz. fol. 32). *Heveder* ad equos (uo. 28). 1496: Vnum *heveder* (OL. D. 37170). 1519: Ad equos duo *heveder* emi (uo. 35012). 1525: *Heveder* ad Nyeregh vnum emi (uo. 26345). 1530: *Heveder* theltheth pro equo thurcali (OL. Nád. 42). 1544: *Heveder* Kethewfek (uo. 40). Ket estrangot Ket fek emlöt. Ket *heuedert* (uo.). Ket neregben ualo kecczer *heuedert* (uo. 41). 1552: Quatuor cingula kender *heveder* (uo. 49). 1594: Egi türet vaszon *heueder* Fejer on egi türet (OL. UC. 78/7). || 2) subscudes; leiste, damit die latten und träme in einander gehaftet werden NySz. 1516: Ad porta [igy] celarii pro quatuor sark et quatuor *heveder* et pro zar dedi syn was (OL. D. 26169). 1517: Ad hostium celarii wlg quatuor *hevederth* (uo. 26181). 1518: Ad quatuor hostia feci laborare octo *heveder* et octo sarkwas (uo. 26184). [Vö. török-heveder.]

heveder-hám: [gurtengeschür?]. 1548: Vöttem ket *heueder hamot* (OL. Nád. 49).

heveder-péncz: [?]. 1619: *Heveder penz* tizen negi d. (OL. UC. 22/21).

heveder-szj: [cingula]; bauchriemen BM. 1548: Az szýgartonak hog nele myueltettek *heueder szyakat* (OL. Nád. 42).

heveder-vas: [subseus, cardo ferreus]; schneisen BM. 1549: Cardio ferreus wlg *heveder was* (OL. UC. 75/40). 1550: Cardio ferreus vnus vlg *heveder was* (OL. Instr. 11).

HEVÉR: fossor, metallicus; hauer, bergmann NySz. 1606: Az kút-ásásban is legyenek szorgalmatosok az *hevér*ek (Thurzó Gy. levelei II.145). 1616/1643:

Egy kemence kint az *Heuerek* magok csinaltanak (OL. Instr. 42, 1. GazdtörtSzemle VI.126). [Vö. Lumtzer-Melich: Deutsche Ortsn. u. Lehnw. 135.]

hevér-ház: [domus fossorum, metallicorum; hauern-hütte]. 1616/1643: Az *Heuer házban*. Szek [igy] uadnak környösköröl (OL. Instr. 42, 1. GazdtörtSzemle VI.126). Egy éörögh haz, az Profont haz. és *heuer haz* mellet nyonnan épütettett kett réndre (uo., 1. GazdtörtSzemle 127).

HÉVÉR, 1. hébér.

HEVERŐ: cubitor, deses, desidiosus, otiosus; der sich gern legt, faul, müssig NySz. 1439: Anthonius *Heverew* (Pannh. 52/R).

HEVÉS?: aestuosus, vehemens, concitatus, praeceps; voll hitze, hitzig, heftig NySz. 1339: Iuxta lacum Myruhtu vocatum in Comitatu *Heueswywar* [a. m. hevés?] existens (OL. D. 3223).

HEVÉT, 1. vízhevítő-üst.

HEVÍT, **hevét**: fervefacio; heiss machen, wärmen NySz. 1544: Eg föld fazokat kiben uizet *hevitnek* (OL. Nád. 42). [Vö. vízhevítő-üst.]

1. **HÍ**, 1. fa-, párna-, vánkös-héj.

2. **HÍ**, **hív**: voco, nomino; nennen NySz. (2. jel.) 1559: Egh hayot uettem kyt hetes hayonak *hynak* (OL. Nád. 48). [Vö. elhi, méghihatatlan.]

3. **HÍ**, **hé**(ja vminek): defectus; mangel NySz. 1553: Egy olayos thong kynek egh hywelkes thener *heya* waghon (OL. L. III.16. 17). Egh thongba waghon puszkapor... kynek vaghon egh elew araz *heya* (uo.). 1597: Az ablakoknak egi tabla *hia* vagion (OL. UC. 101/3). [Vö. hián.]

HÍAZÓ, 1. héjazó-szög.

HIÁN, **héján**: hoc defectu; weniger um — NySz. 1516: Maas aranyas kupa thyzenketh Nehezek *hyan*. hath gyra (OL. D. 26367, 1. Zolnai: Nyelveml. 205). 1544: Az ember szam teszen harom ember *heyan* harom szazat (OL. Nád. 42). Eg ort *hyan* eg forintot (uo.). 1548: Egy kőből rossal negyedes *hyan* (OL. L. III.16. 17). 1597: Vagion eget bor harom vy szelni *heian* teli (OL. UC. 101/3). Eczetes atalag egi hűuel-ke tenierni *heian* teli (uo.). Eczetes atalag egj hűuel-ke tenierni *heian* teli (uo.). Noszolia labak egy sato szeg *heian* (uo.).

HIÁNYOS, **hijános**: defectuosus, incompletus, defectivus, mancus, imperfectus; mangelhaft, unvollständig NySz. 1683: Eczetes atalag kiben vagyon eczet de *hijános* (OL. UC. 3/32).

HÍD, **héd?**: pons; brücke NySz. (1. jel.) 1183/1226: Tercia pars tributis pontis *Narhyd* (OL. D. 25). 1217/1412: Pridium *Megehíd* (Wenzel VI.384). 1228/1407: Iuxta pontem *Scurubuch hyda* vocatum (OL. D. 145). 1246: Quendam terram suam in Comitatu Zaladiensi existentem que wlg *Barlabashyda* nuncupatur cum duobus molendinis et ponte in fluvio Zala (Körmend, Stat. ant. major. 29/3). 1257: Usque ad locum qui dicitur *Bokonhyda* (OL. D. 461). 1264: Separat terram Soulumus a terra *Narhyd* (MonStrig. 1.516). 1270: Andream de *Hydweg* (Múz.). 1272/1290: Tributum de *Orrothlonheda* sit ab antiquo institutum (Múz. Jankowich). 1293: Ad pontem *Zemdyhyda* uocatum (OL. D. 1365). 1294: Peruenit ad pontem *Buda-hida* dictum (uo. 1387). 1310: Prima meta incipit super pontem *Baashyda* wlgariter nuncupatum (Pannh. 20/G). 1312: Uersus pontem *Henchyda* (Körmend III 2,

Pezye 73). 1324: Ad pontem Vgolhid vocatum (uo. III/1, Ugal 2). 1325/1332: Piscinas quarum nomina sunt hec Vereshid Hidalia Humukzug (OL. D. 2331). 1326: Descendit ad Ryyulum Hydelpatak nominatum (Lelesz Met. Abaúj 10). 1327/1466?: Iuxta pontem Nyrhyda vocatum (Múz.). 1333: Cum piscinis Kolobar, Gywrud. vereshid. Vsuend. Kurmul... Hidalia (ZichyOklm. 1412). 1334: Iuxta ipsum flunium a parte occidentis ante Noghyd assignata (Múz.). 1335: Quendam pontem Remethehyda vocatum (OL. D. 2907). 1338/1399: Vallem in vngarico wlgari feldhydwelge vocatam (uo. 3203, I. AnjouOklm. III.499). 1347: Cuius aque paludose unus finis protendit se usque ad Hydvyg, alter vero usque ad Kwhyrich (AnjouOklm. V.42). 1363: De villa Berynhida (Veszpr. 106, Berenhida 1). 1364: Peruenit ad quendam pontem Janushyda vocatam [igy?] (Múz.). 1366: Mouryehyda, hn. (Pannh. 52?). Ville Episcopalis Berinhid vocat (Veszpr. 106, Berenhida 2). 1368: In vico Hydkuz molendinum trium rotarum Ramongmolna vocatum (Körmend, Heim 214). 1375: Johannes de Hydweg (Múz.). 1376: In loco qui dicitur Oroztonhyda (Veszpr. 11, Merenye). 1378: Prope villam Mandhyda (Veszpr. 12, Kispécsöl). 1382: Cuinsdam noni pontis Zomaionihid (OL. D. 30725). 1401: Villis Kapanos Magashyd (Körmend, Sebesiana 3/16). 1419: Aque Wrhydawyzze vocat ac clausure sew pontis in eadem aqua existentis nec non Tributi eiusdem in villa Episcopali Vrhya vocata exigi soliti (Veszpr. 109, Urhida 2). 1420: Ad pontem Zapolyaheda (OL. D. 10945). 1430: Penes quendam Riulum Kechkehya denominatum (Pannh. 11/B). 1435: Versus dictam possessionem Zekelhyd usque Maklabitho (KárolyiOkl. II.163). 1451: Medium in loco Zekerhyd (OL. D. 14498). 1476: Ad quendam Riulum Alhydkathyo dictum (Lelesz Prot. Parv. 94a). 1484: Item in Janoshydaelwel tria iugera (OL. D. 36320). 1490: Penes pontem Zalmahyd vocatum (uo. 19634). 1496: Possessionibus Megyehyd Zenthkyral (Körmend III/6, Körmend 10). 1502: Vsque ad pontem Halothakhida (Pannh. 4/S). 1577: Hydwegh, hn. (OL. UC. 1/3). 1614: Mörichida, hn. (MA. NLI. 63). 1637: Egy hidra valo fa palast (OL. UC. 14/43). [Vö. fa-, gyalog-, kő-hid.]

hid-láb: publica: brückenpfahl NySz. 1342: Procedendo ad viam magnam ad locum qui dicitur Hyd-lab (OL. D. 1731).

hid-vető, -vető: pontem aedificans; brückenbau-NySz. [brückenmacher]. 1459: Benedicto Hydwcet (Lelesz Acta 70/47).

HIDAS, hēdas? hēdas? hidos: 1) ponte instructus; mit einer brücke versehen NySz. (I. jel.) 1231/1397: Ad locum nomine Hyduspotok (OL. D. 174). 1279: Ultra aquam Hydus (Forrás?). 1358: Possessionum et porcionum possessionariorum [igy?] scilicet Zokol Cupan Fydu Jgol Teutes Baar Hydus Megere Sagh Gamas (Pannh. Tih. 1/17). Ad caput riuli Hydospatak (Múz. Kapy). 1376: Ad riulum Hydaspatak vocatum (Körmend II/5, Lyndva 18). 1422: In quadam valle Hydspathak nuncupata (Lelesz Met. Ung 34). 1496: Possessionibus Hassas Eghazashollos Hydshollos (Körmend III/6, Körmend 10). II 2) [custos pontis]; brückenwächter NySz. 1489: Benedictus Hydus (Lelesz Prot. II.20). II 3) [suile; schweinstall]. 1584: Az hydásban jylalnak [disznót] ötöth (OL. UC. 56/33). [Vö. MTsz.] [Vö. hízaló-hidas.]

hidas-malom, -molen: [molae navis; schiffsmühle]. 1384: Molendini Hedasmolon nominati (OL. D. 7101). 1405: Molendinum Hydasmolon vocatum (ZichyOklm. V.403). 1461: Molendinum Hydus appellatum (OL. D. 15559).

HIDEG: 1) frigidus, gelidus, algidus; kalt, frostig NySz. (I. jel.) 1276: Vallem que wlgariter Hydegwelg nominatur (Múz., I. HazaiOklm. VIII.184). 1281: Iuxta quendam viam ducentem in Hydegssed (Múz. Koller). 1296: Quendam fontem Hydegkuth vocatum (OL. D. 1456, I. HazaiOkl. 153). 1304: Ad vnam vallem Hidegwelg uocatam (OL. D. 1672). De Hydegkvt in Vesprium (Veszpr. 15, Vámos). 1309/1342: Quedam silua eorum Hydegwizkuzy vocata (OL. D. 1731). 1318: Villam Hydegkuth (Veszpr. 109, Szölös 1). 1337: In eadem possessione Hydegkuth (uo. 106, Bedeg 3). 1334: Ad vallem Hydegheulgh dictam (OL. D. 3804, I. ZalaOkl. I.283). 1337/1414: Venit ad vnum fontem Hydegkuth vocatum de quo aqua scaturiri dinoscitur (OL. D. 3089). 1341: Cedit ad flunium Hydegssed (uo. 3808). 1356: Ad quendam riuulum Hydegwiz nominatum (Lelesz Met. Ugocsa 10). 1358: Ad fontem Hydegkuth vocatum (Forrás?). 1359: Ad fontem Hydegkuth vocatum (ZalaOkl. I.599). 1366: Kaltenprun siue Hydegkuth (Körmend II/5, Felsőindva 13). 1368: Viam Berchuth vocatum superius villam Hydegkuth tendentem (Múz. Kapy). 1388: Puteum Hidegkuth nuncupatum (OL. D. 7434). 1389: Ad lutum qui wlgariter Hydeg Saar nuncupatur (Akad. 5). 1394: Nicolaum de Hydegheeth [vö. Hideghét, hn. CzF.] (Múz.). 1396: Ipsum fontem Hydegkuth (Veszpr. 11, Merenye). 1416: Iungit finem alterius vallis Hydegwelg vocat (Múz.). 1455: Possessiones Hydegkuth, Lapwhthow (OL. D. 14943). 1462: Benedictus Hydeg (uo. 15785). 1463: Ad vnum gurgitem Hydegkwthpathaka vocatum (Múz.). 1470: Octo Jugera in Hydegkwthrayaro (Körmend Miscell. Némétújv. I. 43, fasc. 102/72). 1478: Altera [vinea] hydegkwthygyerghhagymana vocata (HazaiOklm. V.345). 1498: Thoma Hydeggh (Múz. Kállay). 1546: Hydeugel [igy] halo Zenth Pal napian Nag Benedeknek attam Zör taniszrat (OL. Nád. Számad. b). 1601: Annakutána kellették pusztá házbán szállanom, melyben az jó Isten oltalmazott eddig, hogy meg nem vett az hideg (MA. NLI. 124). 1602: Hídeg Balás (SzékelyOkl. V. 232). Hídeg Lőrincz (uo. 241). II 2) [cibus gelatus; gallerte, sulz]. 1544: Vöttem hídegge malaczot (OL. Nád. 41). Vöttem eg eukat hídegge tenni (uo.). Az napra hídegge nötem eg öreg czukát (uo.). [Vö. «Hídeggetethalac, Pisces congelati, coagulati» MA¹. «Hídeggetethalac, Pisces congelati, coagulati. Gefrorne Fische, zusammen geschrumpft» MA. (1708. kiad.)]

hideg-éték: cibus gelatus MA¹, coagulum; gefrorne speise, geronnene milch MA. (1708. kiad.) 1544: Hídeg eteknek malaczot (OL. Nád. 41). 1597: Az saffar hazban Hídeg eteknek valo Dezka szűkrenj (OL. UC. 101/3).

HIDEGÍT: frige facio, refrigero; kühlen, kalt machen NySz. 1544: Bor hídegíteni uöttem eg safot (OL. Nád. 41).

HIDEGÍTŐ: [vas ad refrigerandum factum; kühlfass]. 1548: Eg rez hídegítő (OL. Nád. 48). [Vö. NySz. I. jel.]

HIDOS, I. hidas.

HIGGAD: liquesco, mollesco; sich verdünnen, sich klären, weich werden NySz. 1544: Az palazk tokba töltetem bort higgadni (OL. Nád. 41).

HIJÁN, -OS, I. hián, hiányos.

HÍJAZÓ, I. héjazó.

HILKUS? I. Ilkus.

HILTA: 1221: Uxor sua nomine Hilla [nőnév] (Pannh. 4/B).

1. **HÍM**: masculus; männchen NySz. 1556: Tawaly *hym* vehem (OL. Nád. 49).

him-ló: equus; hengst NySz. 1548: *Hymlo*. Kachyola (OL. UC. 99 7).

2. **HÍM**: acupietum: was mit der nadel gestickt ist, stickerei NySz. 1470: Tres picturas wgo *hym* (Múz. Kállay). 1500: Comparam *hym* flor. iij (OL. D. 34992). 1504: Vnum *hym* gyemate [így] (Múz.). 1510: Ornamenta mulierum wgo *hym* (Múz. Kapy). 1524: Wgo *hymeth* ad camisia (OL. D. 25696). 1532: Vnam picturam wgo genges *hym* (Múz. Kállay). 1556: Kwlemb kwlemb aprolek *hym* golez remek peldak (OL. Nád. 48). 1558 k.: Egh scatulaban wagyon egh tizes *hym* wagyon rachwaras *hym* j Nyr. XXVIII.22). Az zelestej germeknek hagyok abrozj ij aranyas feketet j Rach warast *hymet* (uo. 23). 1564: Neg ymegre walo aranyas zel *hym* (OL. Nád. 49). [Vö. alma-hímü, arany-, aranyos-hím.]

him-varrás: Phrygionica: seidenstickerei NySz. 1635: Párnahajra való *himvarrások* vagynak (Mihalik: KassaÖtvTört. 223).

him-varró: acupietor, netrix. Phrygio: seidenstickerei NySz. 1522: Michael *Hymwarro* (OL. D. 37004). 1578: Blasius *Hymwarro* (OL. UC. 47 41).

HÍMÉS, hémös? himös: vermiculatus, variegatus, pictus, acupietus: verschiedenfarbig eingelegte arbeit, gestickte arbeit NySz. 1200 k.: In eodem loco castrum construxit terreum quod nunc in presenti *Hymusuduor* nuncupatur (Anon. 17). 1222: Mansiones Wogus Ponca Onthus *Heymus* [a. m. himés?] Latus [Lacus?] Fenerus (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1252: Quorum vinitorum nomina hec sunt Hothus *Heymus* Heuse (OL. D. 369). 1331: *Hymuskew*, hn. (AnjouOkm. II.548). 1399: Martinum *Hymes* vocatum (ZichyOkm. V.102). Penes lapidem *Hymes* vocatum (HazaiOkm. IV.238). Penes dictum lapidem *Hymes* nuncupatum (uo.). 1428: *Hymeseghaz*, hn. (Múz. Szentiványi. 1429: Emericum *Hymes* (Múz. Kapy). 1462: *Hymeseghaz*, hn. (OL. D. 15703). 1474: Stephano *Hymes* (Lelesz Acta 84 8). 1545: Quinque camisie *hymes* (OL. L. III.16. 17). 1564: Eg *hymes* nyak ruha (OL. Nád. 49). [Vö. hémés NySz.]

himés-szoba: 1479: In quadam stuba *hymes zoba* vocata (Pannh. Hítel. 82). 1587: Az *Hymes zobaban* (OL. UC. 46 74).

HÍMÖS, 1. himés.

HÍMZÉS: [tinctura; färbung?]. 1599: Egj ezewst kannacka kynek az *himese* aranjazot (OL. L. III.16. 17). [Vö. himésés NySz. más jel.]

HÍNÁROS: albosus: da meergras wächst NySz. 1367: Iuxta eundem lacum *hunaros* [így] (OL. D. 5602).

HINDÓ, 1. hintó.

HINDÓ-FA: [?]. 1211: Unet per siluestrem palmitem usque ad *Hindofa* (Pannh. Tih. 1 5). 1386: Extendit se ad quandam arborem *Hyndofa* nuncupatam wlgariter (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). [Vö. hintó?]]

HINTÓ, hindó: pilentum, carpentum: hangender wagen, rollwagen, kutsche NySz. 1500 k.: Currus *hyntho* cum coopertura (OL. D. 24864). 1504: Unum currum *cassay*. Unum currum *hynto* (uo. 25427). 1544: Attam az *hinto* czinaltatasaban az ernőert es az rez gombokert (OL. Nád. 41). 1554: Az *hintonak* nyuitoth es fel herchet chinaltak (uo. 49). 1567: *Hynto* rokon-

czayaba valo zarwas karyka (OL. GyfLimb. 7). 1597: Regj *hinto* tengelestwl rudastul kanastul Mas regj *hinto* rudastul derekastul oh bwrrel buritoth (OL. UC. 101 3). *Hinhora* valo Czat szy (uo.). [A *hindó* alakra vö. *hindógál* MTsz.]

hintó-kocsi: carpentum: bedeckter wagen NySz. 1594: *Hintha kochi* (OL. UC. 78 7).

hintó-szekér: pilentum, carpentum: kalesche NySz. 1490: Cum duobus curribus vno *Hynthoseker* dicto et alio Terheszekeer (Körmend IV.5, nr. 45). 1525: Ferrum vnum Masa ad currum *hintosecher* (OL. D. 26345).

hintótartó-vas: [schweller?]. 1494: Ladatharthowas. *Hyndotharthowas* [így]. Kerezhwas derektarto (OL. D. 26076). [Vö. Freesky: MestSzót. 15. füz. 19. l.]

HIÓ? 1. dèrekalj-héj.

HIÓZ, 1. hiüz.

HÍR: 1 fama, nuncium, rumor: gerücht, geschrei, gemeine sage, botschaft NySz. 1325 1415: Ad cacumen cuiusdam montis qui wlgariter nuncupatur *hyrhvg* (OL. D. 2339). 1700: Arra köteleztetnek a szöllőpásztorok, hogy a szőlőben intercipiált marhát megkötvén, elsőben is tegyen *hirt* [vö. NySz. szólások] a gazdának és a hegymestereknek (GazdtörtSzemle I.84. || 2) [das wissen]. «Hirem nélkül»: sine meo scitu Kr. [me inscio, me insciente; ohne mein wissen]. 1488 k.: En edes fiam ihc *yc* parancholok the senth *hiredel* es the akarathodul hogy az the louad megl vigassek (Bagonyai ráolvasás, I. Zolnai: Nyelveml. 153). 1588: Egy falw se fogaggion se hiuatalt miwellien predicatornak az Wr *hire* nekwl (OL. UC. 64 35). [Vö. NySz. szólások.] [Vö. hop hírével.]

hír-pattantyú: 1542: Bombarde ad sonum apte wgo *hyr pathanthyw* (OL. Nád. 40).

HIRDET: praedico, nuncio, promulgo [stb.]: verkündigen, auskündigen NySz. 1560 k.: Mikor hadba *hirdetnek*, csak rész szerént két száz lovagot bocsátni tartoznak, kiknek az úrnak kell fizetni (GazdtörtSzemle I.165).

HIRDETÉ, 1. hirdető.

HIRDETŐ, hirdeté: praedicator, praeco, vulgator, annuncians; öffentlicher auskündiger, herold NySz. 1522: Stephanus *Hyrdethe* (OL. D. 37328). Gregorius Thanachy *hyrdethe* (uo. 37004).

HÍRÉS: famosus, celebris, inclitus, divulgatus, clarus, insignis: berühmt, berüchtigt, bekannt NySz. 1507: Crudelibus vituperiis affecisset dicendo Bestia *hyres* kwrwaffy (OL. D. 21967).

HISPINÁC? 1. spénót.

HISZ: credo, fido; glauben, trauen NySz. (1. jel.) 1488 k.: *Hisegh* istennek hogy ezt es Jona tesi (Bagonyai ráolvasás, I. Zolnai: Nyelveml. 153).

HIT: iuramentum: eid NySz. (2. jel.) 1469?: Hog sonha *hüet* senky sem eg biro ne nehessen (OL. D. 16801, az 1469-i okl. hátlapján). [Vö. benn a latin szövegben: Sorores aut priorissa earum quemcumque pro tempore constituta fuerit ad deponendas quas-cumque Juramentales deposiciones per nos aut quoscumque Judices personis numquam teneantur (uo.).] 1736: Minemü életet viselt azon személy, *hite után* vallja meg a tanú (Reizner: SzegedTört. IV.509).

hit-rész: [jus viduale; witwenrecht?]. 1613, 1696: Az *hit-rész* itt a mi helyünkben adatik így. Ha a háza-

soknak egymástól gyermekek volt, ha mindjárt megholt is, adatik harmad rész akármely paraszti jószág-ból; ha gyermekek nem volt, adatik csak negyedrészt, de semmi uton-módon abalienálni nem szabad a *hit-részt*, mert csak vita durante birhatja [t. i. az özvegy]; holta után immediate a vérekre száll (GazdtörtSzemle VII.415, Tállya város törvényeiben). [Vö. más jel.: 1799: «A' más rendű Özvegyek pedig, a' kik köz keresők nem voltak, és más házasságra léptek, a' *Hít rész*nél Dos, a' jegybe, vagy házassági ajándékba adott Portékáknál, res paraphernales, a' szüleik házok-tól Férjéhez vitt javaknál... egyebet az Örökösöktől nem kívánhatnak; következésképpen, ha Testamento-mot kívánnak tenni, tsupán azokról testálhatnak; a' melly Javak, tudni-illik a' *Hít rész*, a' Jegy, vagy Házassági ajándék, és a' magával vitt Jóság, olyan elsőséggel bírnak, hogy azokat a' Férjnek az Özvegy által nem subseribált minden adósságai előtt ki-kelleik szakajtani» (Ötödik jász-kún statutum 2. §. «Az Özvegy Aszszonyok Jussáról», l. «Statuta. Pro judiciis Jazygum, et Cumanorum» 1800-i kiad.).]

HIVTEL: creditum debitoris; eredit NySz. (3. jel.) 1545: Ez el mult napokba *hitelben* fel szedet (OL. Nád. 40).

HITLEN: a) impius, irreligiosus, incredulus, infidelis; ungläubig, gottlos; b) perfidus; treulos, untreu NySz. 1095: Nomina quorum hec sunt Belta Buca Ernel Embel *Hitlen* Odun Gneuku Nouoi Nouidi Biristi Susol Neseudi (Pannh. 15/Oo). 1254/1360: Tenet metam cum filiis *Hylen* (OL. D. 385). 1254/1389: Tenet metam cum filiis *Hytlen* (Lelesz Met. Zemplén 10). 1322: Garmannus filius *Hilen* (AnjouOkm. II.53).

HITVÁNOS? l. hitványos.

HITVÁNY: a) vilis, sublestus; gering, schwach, schlecht; b) macilentus; mager NySz. [Vö. Szárm.: 1171: Ancillam nomine *Hituand* [a. m. hitván-d?] dedit ut lauet albas ecclesie (Veszpr. 9, Kál). 1211: In uilla Ozoufeu hii sunt agricole Feheh *Hyduand* Nemuo-gy Moechi Bunchi Hythe (Pannh. Tih. 1/5). *Hytuand*, szn. (uo., vö. NyK. XXV.152). 1212: Luges cum ii, filiabus *Hithwand* cum filio et filia Nesta (HazaiOkm. VI.10).]

HITVÁNYOS, hitványos?: [vilis, sublestus; gering, wertlos, schlecht]. 1683: Reghi *hitvanos* lada (OL. UC. 3/32). Egy *hitvanos* asztal láb asztal nélkül, egy igen el viselt reghi Skarlat szönyeggel be fedve (uo.).

HIÚ?: inanis, cassus, vacuus; leer, öde NySz. (1. jel.) 1494: Vnius memoris *Hywelgh* [a. m. hiú? v. hív = hév, hő?] chereye nominati (OL. D. 36398).

HIÚZ, héjóz, héóz, héúz, hióz: lynx; luchs NySz. 1533: De pellibus *heyo*z (OL. Nád. 48).

hiúz-bőr: [pellis lyncea; luchsfell]. 1581: Unam pellem *Hiosbor* (OL. UC. 37/15).

hiúz-mál: pellis lyncea; luchswanne NySz. 1607: Roka mál, roka torok, *heuz mál* (OL. UC. 86/35).

hiúz-suba: [toga pellita e pelle lyncea; winter-rock aus luchsfell]. 1581: Egy *heos suba* (OL. L. III. 16. 17).

1. **HÍV**, l. 2. hí.

2. **HÍV**, l. hév.

3. **HÍV**, l. hű.

HIVAT, vö. előhivat.

HIVATAL: officium; beruf, amt, pflicht NySz. (2. jel.) 1211: *Hiuotol* Moglou Vocu Morodee (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt exequiales monos fiacha *huitol* [olv. «hiuotol»] Chenke (uo.). 1218: *Hiuotol*, szn. (MonStrig. I.219). 1237: *Hyuotol*, szn. (uo. 322). 1237/1325: In uilla Egris Chipeu Chapa *Hyuotol* [szn.] Hoyou Thek Gob Seim (Veszpr. 107, Lula 2). 1588: Egy falv se fogaggion se *hivatalt* miweliien predicatornak az Wr hire nekül (OL. UC. 64/35).

HÍVÉ? l. hívó.

HIVELY, -ÉS, l. hüvely, -és.

HIVELYETLEN, l. hüvelyetlen.

HIVELYKÉS, l. hüvelykés.

HIVÉT, l. sörhűtő-kád.

HÍVŐ? hívé?: a) credens; der glaubt; b) creditor; gläubiger NySz. 1267: Stephanus filius *Hyue* [olv. hívé=hívó?] (OL. D. 619).

HÍVSÉG, l. hűség.

HÍVÜL, vö. meghűl.

HÍZIK: saginor, impingvor; fett werden NySz. 1211: Hii sunt vinitores *Hysou* [a. m. hizó?] feg-uieres wehe (Pannh. Tih. 1/5). 1602: *Hizó* Mátyás (SzékelyOkl. V.186).

HÍZLAL: farcio, sagino; mästen, fett machen NySz. (1. jel.) 1632: Az malom porral az molnar tartozik disznokat *hizlalni* (OL. UC. 3/21).

HÍZLALÓ: 1) saginandus; was fett zu machen ist NySz. (2. jel.) 1590: Keth katrocz Tizenhat *hizlalo* kappan (OL. Nád. 49). 1634: Egi diszno *hizlalo* (OL. UC. 21/3). || 2) [ad saginandum; zum mästen]. 1597: Kappan *hizlalo* hituan katrocz 2 (OL. UC. 101/3).

hizlaló-hidas: [saginarium; maststall]. 1597: *Hizlalo hidas* (OL. UC. 101/3). [Vö. *hidas* MTsz.]

HÍZLALT: fertilis, saginatus; gemästet, ausgemästet NySz. 1544: Eg *hizlalt* kappant (OL. Nád. 41).

HÓ, vö. böjtelő-hó.

hó-pénz: salarium menstruum; monatsgeld NySz. 1542: Adtam egy *ho penzth* (OL. Nád. 41). 1544: Harom lora *ho penzt* (uo. 49). 1545: Attam az eg *ho penz* be tellesitesere farkasnak (uo. 40).

hópénzēs, -pínzes: stipendiarius; söldner NySz.; [qui salarium menstruum accipit]; ein monatsgeld beziehend, besoldet BM. 1564: Viczeporkoláb kettő; kapun álló huszonkettő; drabant *hópínzes* tiz (GazdtörtSzemle I.67). 1692: Hét *hópénzes* drabantoknak külön-külön hóra ad sept. 5 fl. 1—1. buzát metr. 2 $\frac{1}{2}$ —2 $\frac{1}{2}$ (uo. VI.183).

HÓD, hod: castor, fiber, lutra; biebertier NySz. 1323: Venit ad caput cuiusdam vallis *Houdzeg* (Múz. Hanvay). 1324: Ad caput cuiusdam uallis *hodzek* uocati (Múz.). 1531: Vnam caudam de *hod* (OL. Nád. 43). 1540: Quoddam suum fenetum in prato *Hod*-mezew vocatum et appellatum [igy] (OL. GyfKápt. Cent. D. 65). [Vö. *hod* CzF.; *hod-vas* MTsz.]

hód-bőr, -bér: [pellis fibrina; biberfell]. 1546: Huszonöt *hodbért* (OL. Nád. 42). Eg *hodbér* swbat (uo.).

hód-fark: [cauda fibri; bibersehwanz]. 1521: Emi *hodfarcat* (OL. D. 37179).

hód-lyuk, -lik: [lustrum fibrinum: biberhöhle, biberbau]. 1309/1342: Vsque ad quendam locum *hudyk* vocatum (OL. D. 1731). 1309/1413: Vsque ad quendam locum *Hudyk* (Múz.). 1339: Ad fluuium Sar et Nemus *Hodlyk*bereke dictum (Lelesz Met. Szatmár 30).

hód-vas: ferrum pro capiendis animalibus v. g. lupis, martibus domesticis etc. habens duas lunulas ferreas dentibus instructas Kr.; falle BM. 1597: Vidra vass thöröth aliter *hod vass* (OL. UC. 101/3). [Vö. CzF.; *hod-vas*, *hodi-vas* MTsz.; «*gémvas* a. m. csapda, Dunántúl, különösen Sárovarott; *patkányvas* a. m. patkányfogó, Dunántúl, Múraszerdahelyen; *varjuvas* a. m. csapda, varjufogó, Dunántúl, Zalaegerszegen» (Parsami Henrik adatai az új Nagy Szótárhoz).]

HÓDA?: «gemeines wasserhuhn, fulica atra» MTsz. 1211: In uilla Fotud hii sunt ioubagiones Pehid Guebus Zorida Donat *Hoda* [a. m. hoda?] Nímed (Pannh. Tih. 1/5). Vdornici de Mortus hii sunt Vosod Bense *Hoda* Erízeu (uo.). 1465: Blasio *Hoda* (Veszpr. 6, Fokszabadi).

HÓDÁSZ, **hodász**: [castorinarius: biberfänger]. 1272: Castorinarii qui *Hudaz* dicuntur (HazaiÖkm. VIII.438). 1358: Possessionis *Hudaz* (Forrás?). 1360: Possessionis Eehen alio nomine *Hudaz* vocate (Múz. Kállay). [Vö. *Hodász*, hn. CzF.]

1. **HÓDOS**, **hodos**: [fibris copiosus: reich an biberthieren]. 1211: [Udvornici] *Hodus* [a. m. hodos?] Thompa Chima (Pannh. Tih. 1/5). 1221: *Hodus*, szn. (Pannh. 4 B). 1240 k.: In predio Temurd equestrium seruiciu[m] hec sunt nomina Latus Cepanus *Hudus* (Pannh. 61/8). 1256: Item *Hudus* [hn.] et Teyes (ErdMúzLt., l. Wenzel VII.430). 1264: Exit de aqua turmas quedam fossa que *Hudus*her uocatur (Mon-Strig. I.514). 1331: In fluuium *Hudus*pataka dictum (Körmend II/9, Dolynch 22). 1376: Possessionem autem ipsorum *Hodus* (Múz.). 1413: Prope quendam fluuium *Hodos* vocatum (Múz. Justh). 1422: Nicolaus dictus *Hodos* (Múz. Kállay). 1429: Aque *Hodos* vocate (OL. D. 12086). 1452: Possessiones suas *Hodos* et Kapolnaskyzeza vocatas in isto Comitatu Castirferrei (Körmend I/6, nr. 5). [Vö. *Hodos*, hn. CzF.]

2. HÓDOS, l. holdos.

HÓDOSODIK, vö. mëghódosodik.

HÓDVILÁG, l. hold-világ.

HOFMESTÉR, l. hopmestër.

HOFNICA, **hafnica**, **ofnica**: [tormenti genus; haubitze]. 1462: Certos *hofnyczas* per currus portabiles (Teleki: Hunyadiak XI.28). 1469: Duas *hoffnyczas* duas Bombardas seu Tharaskones viginti duas pixides maiores Barbatas wlgariter Zakalos appellatas (Múz. Justh). 1480: Duodecim Bombardas wlg. *Hoffnycza* (Lelesz Acta 90/25). 1489: Due pixides *hafnyze* [latin többes alak] wlg. (OL. D. 26053). 1492: *Hophnyczas* duas. Vnum Tharazk (Forrás?). 1493: Quatuor *offnyczas* mediocres tres fel taraz (Körmend Stat. ant. major. 27/11). 1499: Bombardas sive serpentinas wlg. *tharazk* sive *hoffnycha* appellatas (KárolyiOkl. III.38). 1504: Pixidem wlg. *hoffnycza* (OL. D. 36987). 1506: Pixides *hofnycza* (uo. 26120). 1542: *Hoffnycza* parue (OL. Nád. 40).

HOFSTÁT, l. hóstát.

HOGY: ut; dass (célhatározó) NySz. (2b. jel.) 1439: *Hogy* ne itelthethessenek jobagyk Vt non iudicentur jobagiones dominarum (OL. D. 13290). Vö. ha-, mivel-, valahogy.]

hogy-mikor: [cum: wenn, als]. 1554: Azon kupat azzomon Czany vramnak ada az öröm mondasaert *hogy mykor* vramat nadorespána tetek (OL. Nád. 49).

HÓHÁR, l. hóhër

HÓHÉR, **hóhár**: carnifex, licitor, tortor; henker, scharfrichter NySz. 1426: Bartholomeo *Hohar* (OL. D. 11750). 1523: Tortorem wlgari sermone *ohër* [így? olv. «hoher»] et porozlo vocari solitum (Múz.).

HÓJAG, -OS, l. hólyag, -os.

HOL: [si: wenn]. 1511: Hogh ha az en akarathom zereneth ew kegyelme engemeth weelek megh zerzewteth az fellywl mondoth paplanth Meendel kezebe adom... *hol* kedgyh ew kegyelme en akarathom zereneth megh nem zerzeneye... Tahath ew kegyelmenek semmywel ne tharthozzam (OL. D. 22213, l. Zolnai: Nyelveml. 197). 1610: Eggik resze [a jószág]nak: Lénen Janosy Ghergely Vramé, es az ő maradekie, az kettei penigh condescendallion az aruakra. *Hol* penigh valamely felnek leiarat teörtennek eggikrwl zallion az masakra (Radvánszky: Családélet III.187). [Vö. NySz. 4b. jel. és Simonyi: Kötöszók III.10.] [Vö. ahol.]

1. **HOLD**: jugerum; tagwerkacker NySz. («2. hold» a.) [joch, morgen]. 1368: Cuiusdam terre *Holdz*egh nuncupate (Múz. Dances). 1443: Census wlg. *hold* vocati (Teleki: Hunyadiak X.137). 1444: Item omnia fortalicia et Castella in parte nostre [így?] ex quibus spolia noeumenta exactiones Censuum wlg. *hold* dictorum furta et alia malificia commissa et patrata sunt distrahanter (Pannh. 38/Aa). 1458: Vnum [jugerum] in Nagholdzerben (OL. D. 15280). 1522: Ad quasdam terras Nyolch*hold*fewldzere (uo. 37354). 1528: In Hat*hold*zere duorum (OL. Kolozsm. 106). [Vö. ödölőhold.]

2. **HOLD**: [homagium; mannschaft]. 1469: Homagium wlg. *hold* ad dictum fortaliciu[m] Zaghya deducere et importare voluissent (Múz. Rhédey) [Vö. «Homagium hd. nd. hulde, hd. huld, holdes» Dief.; hulde 1. jel. Grimm; 9. homagium Bartal.]

HOLDAS, **holdos**, **hódos**: 1) lunaticus Kr. [?]; [mondsüchtig?]. 1211: Isti sunt ioubagiones Hozug *Holdus* [a. m. holdas?] Domsa Ont (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt coci Muchou *Huldus* Cedhe Ousun Numud Warou (uo.). Hii sunt ioubagiones *Holdus* Kemend Ruca Zaea Moza Leus Moncat (uo.). 1336: Michaelis filii *Holdus* (Körmend, Heim 72). 1372: Sessio Mychaelis filii *Holdus* (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1418: Gregorius *Holdos* (Lelesz Acta 38/60). 1463: Johanne *Holdos* (OL. D. 15877). 1478: Michaelis *Holdos* (uo. 18058). *Holdos*, szn. (Múz. Kállay). 2) [equus macula alba in fronte insignis; blässehen, ein pferd mit weissem fleck auf der stirn]. 1532: Duos equos redales vnum Rudas alterum Kys Kek *Holdus* (Múz. Kállay). 1609: Fekete vérese szerű [így?] *holdas* ló (KomárJk.). 1667: Meddő tarczsa [így? olv. tarka?] *hódos* tehén (DebrLt., l. Nyr. XXII.519). 1685: *Hódos* fejű kancza ló (uo.). 1708: Fekete *hódos* ló, szár lábú (uo.). Szeg kancza ló, *hódos* (uo.). Egy sárga herélt ló, homloka az orráig *holdos* (uo.). [Vö. CzF. MTsz.] [Vö. mëghódosodik.]

HOLDOS, l. holdas.

HOLD-VILÁG, **hód-**: luna luens; mondschein NySz. 1345: Nicolaus de *Hodwylag* (AnjouÖkm. IV. 496). 1420: Quam quidem vineam ipse magister Johannes *Hoduilag*elfew vocari dixisset (OL. D. 10923). 1470: Ex villa *Hodwylag* (Múz.).

HÖLÉHIPPI: [hohlhippe]. 1544: Attam *holc hippert* [így?] (OL. Nád. 42). [Vö. holip-vas?]

HOLIP-VAS: [hippeneisen?]. 1568: Criba duo. Was lab duo. *holyp was* vnum [«konyhaeszközök közt» Szam. jegyz.] (OL. UC. 75/32). [Vö. *hóléhípp*.]

HOLLÓ: corvus; rabe NySz. (1. jel.) 1231: Prima meta incipit inter villam Halazy et villam *Holo* [a. m. *holló*?] (OL. D. 168). 1254/1324: Ibi sunt due mete quod vulgo dicitur *Holomega* (uo. 1589). 1256/1273: Uadit ad locum qui vulgo uocatur *Holofa* (Körmend Acta V/5, Káldiana 59). Ad locum qui vulgo vocatur *Holofa* (HazaiOkm. VIII.70). 1288: In *holo* vrutuan uocato quatuor iugera (Veszpr. 109, Szepezd 2). 1315: Johanne dicto *Hollo* (MonStrig. II.715). 1316: Johannis dicti *Hollo* (uo. 721). 1359: Paulus dictus *Chollo* [a. m. *holló*?] (Múz.). 1602: *Holló Pál Holló Ambrús* (SzékelyOkl. V.222). [Szärm.: 1285/1334: Quondam terram nostram uacuum et habitatoribus destitutam *Hulloudzalasa* uocatam in Comitatu de Sarus existentem (Körmend, Sebesiana 2/9, 1. Hazai-Okm. VIII.238).]

holló-fészék, -fészök: nidus corvi Kr.; [rabennest]. 1365: Peruenit ad quoddam pratum *Holloufezük* dictum (OL. TŰ. 18/15).

holló-kő: 1324: Castra sua videlicet *Holouku* Boglos et Ztrahura vocata (AnjouOkm. II.134). 1327: Castrum *Hullouku* [«Nógrád m.» Szam. jegyz.] vocatum (OL. D. 2418). 1456: Castri *Hollokew* (uo. 15105). [Vö. 1. *hollókő* CzF.?

hollókőves: [mit rabenstein geschmückt]. 1624: *Holló-kőves* arany gyűrű (KomárJk.).

HOLLÓS: corvinus; raben NySz. 1336: Ad aliam vallem que dicitur *Hollowswelg* et deinde ad Kom-louspatak (OL. D. 2987). 1389: Duas villas *Hwulos* appellatas in Castriferrei Comitatu (Körmend III/3, Atád 19). 1496: Possessionibus Hassas Eghazashollos Hydashollos (uo. III/6, Körmend 10).

HOLLYAN, vö. akárhollyan.

HOLT, halott, hótt: mortuus; tot NySz. [von dem afterarme eines flusses]. 1211: Iuxta ripam aque nomine *HoltWag* (Pannh. 37/1). 1214: Iuxta ripam fluuii nomine *Holtwag* (uo. 41/F). Iuxta ripam predicti fluuii *Holutuag* (uo.). 1223: Iuxta ripam fluuii nomine *HoltWat* [olv. -Wag] (uo. 1/Z). Iuxta ripam predicti fluuii *HolutWag* (uo.). 1251/1281: Inde in *Holuthwag* (OL. D. 346). 1252: Ibi intrat in *Holkwag* (uo. 369). Per eundem *Holkwag* descendit ad Rathaswan (uo.). 1275: Descendit ad fluuium *Holhuag* (uo. 896). Circa aquam *Holthzaa* (Múz. TörtTárs. 4). 1299: Fluuium *Holuth Mych* nominatum (ZichyOkm. I.92). 1304: Riuum *Holtlesenche* vocatum (AnjouOkm. I.83). 1317/1409: A quodam antiquo meatu fluuii Jda *Holth Jda* vocato (OL. D. 1894). 1321: Fluuium *Houthlaturcha* vocatum (uo. 2050). 1340: Circa aquam *holthwag* dictam (uo. 3310). 1372/1377: Ad vnum *Holther* dictum (uo. 6027). 1384: Siluam *Holtzigeth* [a. m. *holt v. hat*?] dictam (ZichyOkm. IV.284). 1399: Quasdam piscinas suas Fyntaholthdunaya et Megehullo vocatas (Múz.). 1413: Lacum Euren alio nomine *Holthduna* vocatum (uo.). 1414: Piscinas Ewren et *Holthduna* vocatas (Körmend, Miscell. Németjv. 44/116). 1418: Iungit rippam antiquam dicti fluuii *Holthryma* vocatam (Múz.). 1420: Piscinarum *Holthegethaua* Keetkerekthaua vocatarum (Lelesz Acta 40/86). 1422: Annexissent quendam Ryuulum seu alueum *Holuthmych* alio nomine Kenderathatho (Lelesz Met. Ung 2). 1440: Piscinam *holthmorus* vocatam (OL. D. 31136). 1451: Prati *Holthmaros* vocati (Forrás?). 1464: Vitra Riuium *Holth* Hernad (OL. D. 31824). 1476: Quarundam piscinarum *Holththyzafoka* Eleweer Rakathyastho vocatarum (Lelesz Prot. Parv. 85). Quondam Siluam

inter fluuios *Holthbathar* et *Thekeresbathar* (uo. 97). 1484: Penes *Holththyzate* et vsque Ticiam corporealem metaliter eundo (Múz. Ibrányi). 1499: Piscine Morothwa alio nomine *Holththya* vocata (Lelesz Acta 107/30). 1501: Ad Stagnum *Holththyzamorothwa* vocatum (uo. 109/8). 1509: Piscinas sew Stagna Thyz-thato Wethelewstho Balaser Bekathawa *Holthkengyel* et Ilogastho nuncupata (uo. 117/4). 1511: Quedam stagna seu lacus wlgariter *Holthdwna* alio nomine Dwnazakadekya (OL. D. 22137). 1520: In pretacto fluuiio parui danubii vulgo Kysdwna alio nomine *Holthdwna* vocato (Múz. Forgách). 1549: Versus alueum seu decursum veteris fluxus Thicie halowan aliter *hoth* Thyza (OL. NRA. 837/4). [Vö. *halott*.]

HOLTAS? 1. halottas.

HOL-VALÓ: res, reculae, utensilia, supellex, vasa, sarcina; kleine sachen, allerlei hausergüt, armutei NySz. (I.1474). 1544: Neg seng uaznat iszaknak vtra kociban *hol ualot* benne hordozni (OL. Nád. 41). Registrom az *holualrol* [igy? olv. *holualorol*] az kit en ky attam (uo. 42). 1545: Keth ladaban aprolek holwalo ky warro assonyallatnak walo sersam (uo. 48).

HÓLYAG, vö. viza-hólyag.

HÓLYAGOS, hójagos: bullatus; bisag NySz. 1497: Cuppa *hoyagos* (OL. D. 20569). 1591: Egj aranyas *hoyagos* kupa (OL. Nád. 49). 1651: Három fejér csipke gallér 4-dik feketé. Egj *hólyagos* pantlikás gallér (Radvánszky: Családelet II.314). 1707: *Hólyagos* [igy? olv. *hályagos*?] szemű ökrör (DebrLt., I. Nyr. XXII.519). 1799: Egy füles, fedeles, ezüst, aranyos, *hólyagos*, fejér virágokkal kívül megékesített kanná (CanonVisit. 212). [Vö. 1788: «Ezt szőlőlván, meg-itta egy házomra *hójagos* Kupáját» (Dugonics: Etelka I.10).] [Vö. *fekélyes*.]

HOMBÁR, hambár: granarium; kornboden, kornkasten NySz. 1685: Unum amplissimum serinium vulgo *Hambár* vocatum (OL. UC. 1/31).

HOMLÍT: vitem propago, supplanto vitem, repango, vineam propaginibus consero; reben einlegen, weinstöcke fortpflanzen NySz. 1599: E két Szőlőnek minden miveivel a Kassaiak tartoznak. Az az tartoznak megnyitni megmettzeni, *homlitani*, annak utánna háromszor meg kapálni [stb.] (CanonVisit. 148). 1700: Nyitónak, mecsezőnek, *homlitónak*... dénár 24-nél többet ne fizessen (GazdtörtSzemle I.79).

HOMLOK: 1) frons; stirne NySz. (1. jel.) 1338: Transit per vnum montem dictum *Homlokkw* [a. m. *homlok*?] (Múz. Rhédey). 1362: Ad quendam locum vbi *Keweshomlok* nominatur (OL. D. 28913). || 2) frontispicium, pars antica; front, vorderseite NySz. (3. jel.) 1599: Egj paraszt zablja kinek az *homloka* ezewstös (OL. L. III.16. 17). [Vö. *zsilip-homlok*.]

homlok-elő: frontale, anadema; diadem, stirnbinde, stirntuch, stirnriemen NySz. 1533: Vna parua *Homlokelew* vocata Gemmata (OL. Nád. 49). 1544: Ket göngiös fykető *Homlokelöstül* egykbe kövek vadnak (AdalZemplvmTört. V. évf. 276). 1564: Ornamentum capitis *homlok clew* (OL. NRA. 31/50). 1565: Vagion egy uy Aranyas feketheő mynd *homlokeleivel* egietembe (AdalZemplvmTört. V. évf. 312). 1570: Keeth aranyas ezwst *homlok cleo* (OL. Nád. 49). 1599: Ket ezewst aranyas *homlokelő* (OL. L. III.16. 17). 1610: Egy lóra való ezüst *homlokelő* (KomárJk.).

homlok-fa: [limen superum; oberschwelle]. 1506: Ligna magna que requiruntur et sunt necessaria pro molendino videlicet *homlokkffa*, gerendelffa et sylbffa (OL. D. 21532) [Vö. MTsz.].

HOMLOL ?: [everto; zerstören?]. 1258: Ad lapidem qui *homlolo* kw uoeitatur (OL. D. 480). 1318: Ascendendo in *Homlolok*w perueniret et de *Homlolok*w scandendo (uo. 1916, l. AnjouOkm. 1468). [Vö. *elhomlölös* NySz. ?]

HOMOK: sabulum; kleiner sand, gries NySz. 1055: Posthec ad eleuii *humuk* (Pannh. Tih. 1/1). Posthec ad babu *humca* (uo.). Ex qua ad feketé *kumuc* [«igy» Szam. jegyz.] hinc enim ad fuegnes *humuc* postea ad cues *humuc* (uo.). 1095: Uertitur ad sabulosum munimentum qui uulgo dicitur *humuch* aruk (Pannh. 15/Oo). 1194: Ex inde tendit ad Weguhomoc quod est Scееu (OL. D. 33). Inde autem tendit ad arueteu ad priorem *homoc* (uo.). 1239: Vsque in monticulum Paphomoka nuncupatum (Múz.). Deinde tendit in alium Monticulum Hegeshomok appellatum (uo.). 1240 k.: Hee sunt nomina illorum qui debent dare Equum Dubus Peeheu *Chomoc* [a. m. homok?] (Pannh. 61/8). 1256: Item Weresdub Item *Humkreu* [igy? a. m. homok?] Item Kuecheghaz Item Dubeghaz (ErdMúzLt., l. Wenzel VII.430). 1264: Inter pratum et *Humuk* est meta (MonStrig. 1.515). 1269: In terra wlgariter *humuk* dicta (OL. D. 676). 1300: Ascendit in montem *Humukheg* dietum (Múz.). 1308: *Humukterenne* (AnjouOkm. 1.167). Filiis Comitis Jakow de *humukterenne* (uo. VI.167). Filius Jakow de *humukterenne* (uo.). 1320: Terra sabulosa quod uulgo mezeu *Humuch* vocatur (ZichyOkm. 1.184). 1325 1332: Piscinas quarum nomina sunt hec Vereshid Hídalia *Humukzug* (OL. D. 2331). Piseinis quarum nomina sunt hec *Humukzug* Lapuhus Zathuna (uo.). 1329: Super eundem sabulum quod wlgariter dicitur *homok* (Akad. 2, l. AnjouOkm. II.436). 1333: Alia pisseina *Humukzug* Lapuhus. Zathuna, Kuehkur et fywzes (ZichyOkm. 1.412). 1347: Ad quendam monticulum wlgariter *Humukheg* dietum (Múz. Horvát Istv.). Descenderet ad quandam viam wlgariter *Humukheg*tha dietam (uo.). 1359: Sabulum wlgó *homok* (Gyárfás: JászskúnTört. III. 499). 1367/1384: Vbi fluuius *humkuiz* et kezkuuiz in simul coniungentur (OL. D. 5595). 1372/1377: Mons sabulosus Zynnahomoka (uo. 6027). 1377: Ad metam *homok*hatar dietam (uo. 6418). 1381: In terra arabili Borhomoca uocata (Múz.). 1385: Duo Jugera terrarum sunt in loco *Humok*telek wlgariter dicto (Veszpr. 6, Gyulakeszi). 1386: Duo in loco *Humuk* 'appellato (Körmend, Heim 347). 1387: In quadam terra Zaruahomoka uocata (Múz. Kállay). 1397/1416: Peruenissent ad terram Kwzephomokheg appellatam (Múz. Jankowich). Ad finem diete terre Kerekhomokheg nominate (uo.). 1408: In loco Vapashomok dicto (Lelesz Met. Szaboies 61). 1412: Insulam *Homokzygeth* vocatam (OL. D. 9883). 1422: Terre Berekallyafelde et *Homoklab* alio nomine Zalogosradelew (Múz.). Cum terris Berekallyafelde et *Homoklab* vocatis (uo.). 1424: Venissent ad quoddam Beerch wlgó *homok* nuncupatum (Lelesz Met. Szaboies 36). 1427: Quasdam particulas terrarum Barbahomoka et Monyoroshegheg vocatarum (Múz. Ibrányi). 1430: In quadam terra eminente wlgó *homok* dicta (Lelesz Met. Szaboies 27). 1436: Penes terram Jondwahomoka vocatam (Lelesz Beres. VI.4). 1460: In quadam monticulo Zarhomok dicto (OL. D. 15446). 1471: Peruenissent ad quendam montem Vadashomoka vocatum (Múz. Kállay). 1496: Inter vias Hatharwth et *Homokwth* vocatas (Lelesz Prot. II.234). 1519: Fenilia *Homokoldal* Herczeghawthamellye (uo. V.37a). 1757: A *homok*kerten az új fogáson kijebb vetették a gypút (DebrJk., l. NyK. XXVI.340, «gyepü» a).

HOMOKOS: sabulosus; sandig, griesig NySz. 1469: Terrarum arabilium ae pratorum fenilium et Siluarum neonon lacuum Horgasthohath Adomassyryhath Boganthawamezeye *Homokoszygeth* Batthawamezeye (Lelesz Acta 80/12).

HOMOLYÁS ?: 1522: Franciscus *Homolyas* (Lelesz Acta 128/18). [Vö. *gomolya* NySz. MTsz.]

HOMONNAI-ICCE: [homonna'er halbe]. 1705: Censusból: Topolljokáról Hom [olv. *homonnai*] Icze 4. Mislináról Hom. Icze 6½ [stb.] (AdalZemplvmTört. VI. évf. 240).

HOMORÚ, *homoró*: convexus, concavus; gewölbt, rund erhaben, gehöhlt [stb.] NySz. (1. jel.). 1193: Prima meta ineipit a *humerou* [igy] (OL. D. 27). 1210: Tendit ad palludem que wlgó uocatur *humerou* [igy?] potok (Wenzel VI.342). 1247: In ualle que uocatur *Homorou*velg (OL. D. 307). Ad montem Wyzeshomorou (uo.). 1256: Protenditur ad unum Bereh qui uulgo *Humurozou* [olv. *homoró-aszó*?] dicitur (Pannh. 10/G). Deinde vadit ad uallem *Humurozou* (uo.). Inde descendit ad unum Bereh qui uulgo dicitur *Humurotetu* (uo.). 1275: In monte *Homoroutetew* uocato (OL. D. 921). In unam uallem quam uocant *Humorow* (uo.). 1307: Transit aquam *Homorou* (MonStrig. II. 576). 1315: Super fluuium *Humuro* (uo. 703). 1325: Fluvium *Humuro* (AnjouOkm. II.233). 1346: Ad vnam uallem quam uocant *Humurow* (OL. D. 3838). Ad montem qui dicitur *Homoroutetow* (uo.). 1361: Vallem quem ipse Sukurowelg alio nomine *Homorou* nominasset (uo. 5052). 1366: Penes fluuium *Homorow* (uo. 5500). 1367: In vno angulo qui vocaretur *homorowszeeg* [igy] (uo. 5602). 1370: Ascendissent ad monticulum *Humurothethu* vocatum (Pannh. 5/Oo). 1412: Vnum in Chychykfelde cum fine in Alfalurameneben et similiter vnum vltra *Homorow* quod tendit ad arborem Nyar cum fine versus villam (Múz.). Versus fluuium *Homoro* (Múz. Kisfaludy). Medium Juger in *Homoroueluel* et similiter medium in terra Heteskwrtwel circa Bozyas (Múz.). 1556: Sathor aso *homorw* lapath (OL. Nád. 49). [Szárm.: 1269: Inde uadit ad fluuium *Homorod* uocatum (Pannh. Hítel. 13). 1371: Ad locum *Homorod*feu (KárolyiOkl. 1.323). 1396: Penes fluuium *Homorod* vocatum (Lelesz Met. Szatmár 36).]

HONCSOK, *hancsok*: 1577: *Hanchok* Ferencz. *Hanchok* Antal (OL. UC. 1/3). [Vö. MTsz.]

HONNAJD, l. *honnán*.

HONNAN, *honnajd*: unde; woher, von wannen NySz. (1. jel.). 1752: Ahol pediglen az erdőben kárt tapasztalna, annak mindjártást végire járjon, kitil és *honnajd* esett (GazdtörtSzemle VI.139). [Vö. *ahonnan*, *séhonnan*.]

HONT, *hunt*: «négy apró keréken járó ladás koezi, a melyen a bányában az ércköveket szállítják» MTsz. 1556: Vas tengel *hunthoz* walo (OL. UC. 99/27, nagybányai inventariumban, bányászati dolgok közt).

HOP HÍRÉVEL, h. *híri*vel: [nemine sciente; ohne jemandes wissen]. 1728: Mikor elindultak, azt mondták: *hop híri*vel (Reizner: SzegedTört. IV.398). [Kovács János közlése szerint a *hop híri*vel szöveg ma is megvan a szegedi népnyelvben; a hír nélkül való távozást, eltűnést, olykor szökést értik rajta. Vö. *hopp* CzF.]

HOPMESTÉR, *hofmestér*, *opmestér*: antem-bulo, admissionalis, praefectus aulae; hofmeister, hofmarschall NySz. 1431: Suhtompalgarne. Orros *hoffmesterne* (OL. D. 12404). 1526: Jo solgaym, Berendi Dauti komam, es Jo *opmester* vraym, Banhazi pal, Darochi estwan (uo. 24323, l. Zolnai: Nyelveml. 255). Jo komam Dauti vram es Jo *opmesterim* (uo., l. Zolnai id. m. 256). 1597: Azon belül az *hopp mester* hazaban. Fa noszolia 1 (OL. UC. 101/3). *Hoppmester* vramnak (uo.). [Vö. MTsz.]

HOPORJÁS: protuberans, salebrosus NySz.; [höckerig, holperig]. 1467: Piscinas Nadastho Kerektho *Hoporjyas* (Lelesz Acta 78/19).

HÓRA, 1. óra.

HORD: porto, gero, degero, aggero, advecto; tragen NySz. (1. jel.) 1368: Quandam magnam viam *wlgo Sohordowth* vocatam (OL. D. 25769). 1391: Ad locum fontis scaturientis qui *wlgo Hordowkuth* [a. m. 2. hordó?] appellatur (uo. 31113). 1434: Johanne Kenderhordo (uo. 12645). 1436: Johanne Kenderhordo (uo. 12852). 1476: Incipiendo a Saashordowth (KárolyiOkl. II.443). Incipiendo a Saashordovth (Lelesz Prot. Parv. 54). 1489: Penes quandam viam herbosam que *halothhordowth* diceretur (OL. D. 19562). 1522: Eundo ad viam Karohordowth (uo. 37354). 1544: Attam szenaert kit rausra *hortak* ég hetig (OL. Nád. 40). 1597: Hal *hordanij* valo Fwles Saff 2 (OL. UC. 101/3). Viz *hordo* bodon aliter vödöröczke (uo.). Az lizt hordo hazban. Lizt *hordo* loo 4. Lizt *hordo* sakok fotosok V. Fertalj fa 1 (uo.). [Vö. behord, borhordó-út, cipőhordó-, földhordó-kosár, halhordó-hordó, -lajt, -sáf, lizsthordó-ház, víz-hordó-korsó; 1. hordó.]

HORDÁS, vö. fa-, tehér-, trágya-hordás.

1. **HORDÓ**: vector, portans, vehens; der träget, der fñhret, träger NySz. («hordó» 1. jel.). [Vö. hord; fa-, kő-, széna-hordó.]

2. **HORDÓ**: cadus, dolium, vas, dolium vinearium; fass, weinfass NySz. («hordó» 2. jel.) 1391: Ad locum fontis scaturientis qui *wlgo Hordowkuth* [a. m. cadus, fass? vö. «bodon-kút»] appellatur (OL. D. 31113). 1545: Muskotal alma vagon hath *hordoval* (OL. Nád. 42). 1587: Kötöth *hordo*. Kötethlen *hordo* (OL. UC. 12/42). 1594: Egi *hordo*, egi vayto, egi negied (uo. 106/3). 1597: *Hordora* valo peoczetleo vas az vr w Nagisaga neue raita (uo. 101/3). [Vö. göncei-, halhordó-hordó.]

hordóakna-fúró, -aknája-: [terebra ad os dolii faciendum; spundloch-bohrer]. 1638: Egy kalan vagy *hordo aknaia furo* (OL. UC. 2/34).

hordócsináló-gyalu: [ascia doliaria; binderhobel]. 1566: Ket *hordo chynalo galve* Egy fenék meczö (OL. Nád. 49).

hordódonga-fúró: [terebra ad laminam dolii perforandam; daubenbohrer]. 1634: Ket kanalos zelibes anagi *hordo donga furo* (OL. UC. 21/3).

hordó-fenek: comma; fassboden NySz. 1559: *Hordo fenek*. Donga. Köthö vezző (OL. Nád. 48). 1597: Czirkalium *hordo fenek* keritenj valo 2 (OL. UC. 101/3). *Hordo feneknek* es dugaknak valo gialuk (uo.).

hordó-mérés: [publica doliorum probatio; das eichen]. 1680: Borbirák és hordómérő pecséttek alatt allyon [a bor], ugy adgyak ki korezmáros kezéhez, hogy így nem más el cserélt, hanem ugyan azon hordott adhassa elő a korezmáros a *hordóméréskor* (AdalZemplvMTört. V. évf. 280). A korezmáros *hordó méréskor* korezma jövedelemből tartozik tisztességesen gazdalkodni (uo.). Hordó mérő Tiszti. 1. Mivel a falunak képét viseli a *hordómérésbe*, azért a Falu hasznát kövesse, igaz mérő edényt, vagy csebret mérjen [stb.]. (uo.).

hordó-mérő: [doliorum aequator; eicher]. 1680: A Bor Birák, korezmáros és *hordó merők* Regulájok és hivatalos Tisztek (AdalZemplvMTört. V. évf. 279).

Hordó mérő Tiszti. 1. Mivel a falunak képét viseli a hordómérésbe, azért a Falu hasznát kövesse, igaz mérő edényt, vagy csebretmérjen [stb.]. (uo. 280). [A korezmáros] a bort azon iczével s meszellyel, mellyet *hordó-mérő* és borbirák attak kezéhez, mérje (uo.). A kiktől mit és mennyit vesznek [bort, lörét], neveket fel írják és a mint veszik és ha meghozzák, a *hordómérőnek* vagy nótáriusnak hirt tégyenek, edgyütt szögezzék bē, Borbirák és *hordómérő* pecséttek alatt allyon (uo.).

hordó-verő, -veré: [doliarius; böttcher]. 1434: Blasio *Hordowerew* (OL. D. 12645). 1436: Blasio *Hordowerew* (uo. 12852). 1487: Lucas *Hordowere* (uo. 19274). 1495: Paulo *Hordowere* (Múz. Forgách). 1525: Andreas *Hordowero* (OL. D. 37000).

HORDÓCSKA: [doliolum; fässchen]. 1719: A pálinka korezmárosnék egyszersmind *hordócskaszámra*, (legalább félakós *hordócskát* 32 itczével főzésre) és nem itczével való kimérésre viszik el a pálinkát... Azért is mind az uraságnak, mind a pálinkás asszonyoknak könnyebbségére tartassanak tiszta félakós *hordócskák* (GazdtörtSzemle III.181).

HORDÓS: doliaris; fass- NySz. 1629: Az borfizetés ugy vagyon, hogy egynéhány izben elválogatják az *hordós* bort és azután csak a hitvánat adják az Ecclesiának (CanonVisit. 155). 1636: A *hordós* borért jár annuatim 6 frt. (GazdtörtSzemle I.266). Pénzen kell eladni [a kertek, vetemények] hasznát, mint *hordós* káposztát, vörös hagymát, foghagymát, répát [stb.] (uo. 272). 1684: Mikor a *hordós* turó ad erogationem a sáfár kezéhez adatik [stb.] (GazdtörtSzemle I.258).

HORDOZ: gesto, bajulo, portito, gero, vecto; oft tragen, auf der achsel tragen NySz. (1. jel.) 1544: Vöttem ég karnelt [?] leuel *hordozni* (OL. Nád. 40). 1549: Egh par bör kezötöt uettem karuoly *hordozny* (uo. 49). 1638: Egy fön [olv. fön, v. i. fején] *hordozo* desa (OL. UC. 2/34).

HORDOZÁS, vö. levél-hordozás

HORDÓZIK?: [migro; fortziehen?]. 1584: Mykoron *hordozyk* [igy] walaky negwen pēnzth ád (OL. UC. 56/33).

HORDOZKODÁS: migratio; abzug, fortreise NySz.; das ziehen, das ausziehen BM. 1596: Az sok hadakozó nép miatt szintin elúntunk [igy] az rájok való költséget és az sok *hordozkodást* egy helyről más helre, falukról falukra (MA. NLI. 98).

HORDOZÓ: gestor, vector, portans, gestator; führer, träger NySz. 1429: Michaele *Hordozo* (Lelesz Acta 48/38). 1521: Ladislao *Hordozo* (uo. 127/6).

HORG, 1. horog.

HORGAL? 1. horgol.

HORGAS, horgos: 1) curvus, flexuosus, uncus, obliquus, hamatus [stb.]; krumm, gebogen, eingebogen NySz. (1. jel.); [hakenförmig, mit einem haken versehen]. 1323/1351: Cuiusdam stagni *Horgastou* [jelentése?] vocati (OL. D. 2192, I. AnjouOkm. II. 101). 1349: Ad locum ubi de ipso fluuio exit quedam piscina *Horgastho* dicta (OL. D. 4044, I. AnjouOkm. V.281). 1394/1446: Circa riululum *horgaser* vocatum (OL. D. 7914). 1417: Relicto ipso alueo *Horgaser* (uo. 10570). 1435: In medio duorum stagnorum Kerektho et *Horgastho* vocatorum (Lelesz Met. Szabolcs 23). 1463: Andreas *Horgas* (Múz. Kállay). 1464: Duo stagna *wlgo horgaser* vocata (OL. D. 28855). 1469: Terrarum arabilium ac pratorum fenilium et

Siluarum necnon lacuum *Horgasthohath* Adomassryhath Boganthawamezeye Homokoszygeth Batthawamezeye (Lelesz Acta 80 12). 1507: Piscinas sew stagna Thyzthatho *Horgastho* Bekathawa (uo. 115/40). 1509: Piscinas sew Stagna Thyzthatho Wethelewstho Balaser Bekathawa Holthkengyel et *Horgastho* nuncupata (uo. 117/4). 1535: Instrumenta vasiparis gyalw. Kethkezwoyio pyntherkes, *horgas* kes wonyo (OL. UC. 99/25). 1588: Twzes furko labda *Horgas* labda Kalach labda (uo. 76/17). 1590: *Horgas* dezka (OL. Nád. 43). 1597: Kerek forgo aztall 1. Aztalhoz valo *horgas* szekek 5 (OL. UC. 101/3). 1616, 1643: Egy *horgas* verő id est: Erte hamer (OL. Instr. 42, 1. GazdtörtSzemle VI.126). 1638: Viz kereknek valo *horgas* fa «malomhoz» Szam. jegyz.] OL. UC. 2/34). 1686: *Horgas* szarvú kék szőke ökör (DebrLt., 1. Nyr. XXII.519). Nagy *horgas* szarvú ökör (uo.). || 2) [?]. 1522: Vnum *horgas* juger (OL. D. 37354). Quatuor jugera *horgas* vocata (uo.). [Vö. *horgas*-föld; *horhos*, *hork*.]

horgas-föld: [?]. 1725: Ez mellett az felső halavány régiben egy darab *horgos* földet adtak volt Szabó Fejencznek füzeiért (GazdtörtSzemle III.187). [Vö. *horgas*, 2. jel.; *horhos*, *hork*.]

HORGOL?: inunco; mit einem haken hineinziehen NySz. (1. jel.) 1519: Ad pisces quas de Morothwa: *Horgalo* [a. m. *horgoló*?] salire feci (OL. D. 26199).

HORGOS, 1. *horgas*.

HORGYOLÓ: 1549: Ferramentum pro excavandis tegulis *horgyolo* vocatum (OL. UC. 75/40). [Vö. *horgy* és *hornyoló* MTsz.] [Vö. *hornyol*.]

HORH, *hork*, *horog*? *horoh*: angustiae locorum; pass, engpass NySz. 1055: Inde uero ad *hurhu* hinc usque ad aliam uiam (Pannh. Tih. 1/1). 1095: Terminatur ab occidente ad caput noraginis quod dicitur *churcheufu* (Pannh. 15/Oo). 1234: Ad caput voraginis quod dicitur *Churhufen* (uo. 32/A). 1255: Quandam magnam vallem que *hurk* dicitur (OL. D. 419). 1268: Deinde uadit ad locum *Wertishurh* uocatum (Múz.). Ad locum qui dicitur *horhfw* (Wenzel III.191). In capite ipsius *horhfw* (uo.). 1275: In loco qui dicitur *Hurhtetew* (OL. D. 921). 1292: Uia cauernea que *horh* nominatur (Körmend III/2, Gyunkud 17, vö. Wenzel XII.539). 1330: Incipit a *Horhfew* a parte occidentali (Körmend III/1, Úgal 5). 1334: In fine cuiusdam parue uallis uulgariter *Horh* dicte (HazaiOkm. III.125). 1335: Quoddam fossatum uulgariter *horh* vocatum (ZalaOkl. I.300). 1339: Deinde transiisset per quoddam *horh* (OL. D. 3210, 1. AnjouOkm. III.523). Amittit quandam lacum *Sulmushorka* vocatum (OL. D. 3223). 1340, 1385: Iuxta paruam ualem positam *Hurh* dicunt (OL. D. 7124, 1. AnjouOkm. IV.18). 1341: Ad quoddam fossatum quod uulgo dicitur *hurh* (OL. D. 24467). 1346: In loco qui dicitur *Hurhtetew* (uo. 3838). 1347: Fossam uulgariter *hurh* vocatam (AnjouOkm. V.25). 1357: In loco uulgariter *horh* vocato (Körmend III/2, Őrs 16, 1. ZalaOkl. I.571). 1363: Possessionis *Kechehorga* [a. m. *horh*? vö. MTsz.] uocate (Lelesz Acta 2/3). 1367: Penes locum *Horh* vocatum (Körmend V/7, nr. 127). 1397: Fossatum *Iaksahorha* vocatum (OL. D. 8226). 1408: Vallis *Azohorha* vocata (HazaiOkl. 345). 1419: Nicolaus Garazda de *Horogzeg* (HazaiOkm. IV.278). 1448: Vnum in loco *Horoh* (Veszpr. 2, Ábrahám). [Vö. *horh* és *horhó* MTsz.]

HORHÁGY: angustiae locorum; pass, engpass NySz. 1269: In ipso fossato quod *Hurhak* uocatur (Veszpr. Regn. Met. 3). 1270, 1284: In quodam monticulo *keykholm* vocato iuxta quem est quoddam *horhak* (HazaiOkm. VI.179). 1294: Iuxta uiam *Hurhak*

uocatam (Veszpr. 107, Mochola 1). 1338: Vineam in territorio *Hurhak* uocato (OL. D. 3181). 1344: Ad colliculum seu monticulum qui uulgo dicitur *Horhak* (Körmend III/2, Pezye 95). 1347: Quendam monticulum *Horhak* uocatam (ZichyOkm. II.241). 1375: Possessionem eorum *Horhak* uocatam (Múz.).

HORHOS, *horhas*: bachfahrt, wasserriss, schlucht, engpass, gebirgsjoch BM. 1275: Ad uiam *Hurhuswt* uocatam (OL. D. 908, 1. ZalaOkl. I.77). 1335: Ad quandam uiam similiter ad plagam occidentalem similiter *horhas* nominatam (ZalaOkl. I.300). 1339: Ad magnam uiam *Hurhasuth* nuncupatam (Veszpr. 108, Csepel 2). 1364: Versus quandam uiam *Hurhusuth* (Körmend Heim 190). 1470: In *horhas* habitam zel viz mosas zelben habeo vnam terram arabilem (OL. D. 17462). [Vö. MTsz.]

HORK, 1. *horh*.

HORLÓ-VAS: 1566: Egy *horlo was* (OL. Nád. 49). Irto Kapa. Hegyes Chakan. *Horlo was* (uo.). [Vö. *horol*, *horoló* MTsz.; «Cauatorium *harlo*» SchlághiSzójsz. 1319. sz.] [Vö. *zsindélyhorló*-vas.]

HORNYOL, vö. *zsindély-hornyoló*; *hornyoló*.

HOROG, *horg*: uncens, hamus, harpago, uncinus; haken, angel NySz. 1361: In quodam magno monte qui *Hurugteto* [jelentése?] dicitur (OL. D. 5052). Dicti montis *Hurgteto* dicti (uo.). 1363: Possessionis *Kechehorga* [a. m. *horog* v. *horh*?] uocate (Lelesz Acta 2/3). 1419: Nicolaus Garazda de *Horogzeg* (HazaiOkm. IV. 278). 1448: Quatuor chamos in uulgo *horg* balistrales (OL. D. 14134). 1490: In vna ligatura *horogh* ad tentoria pertinens (uo. 26048). 1494: In vna ligatura *horogh* ad Sathor pertinens (OL. D. 26076). 1495 k.: Thegez *horog* thekerwyn (Forrás?). 1518: Ad fenestras vitreas *horogth* (OL. D. 26184). Feci laborare cum fabro ad fenestras vitreas uulgo *horgot* (uo. 26193). 1533: *Horag* [igy? olv. *horog*] kwrté warsa szygoñ (OL. Nád. 47). 1543: Keht *horogh* rhwara valo (Múz. Kisfaludy). Duo uulgo ezysth *horogh* super vestes superiores existentes (uo.). 1544: Neguen *horgot* az halaznak (OL. Nád. 41). 1545: Ad quandam lapidem magnum siue saxum in loco excretum uulgo *horoglyankew* nuncupatum (OL. NRA. 620/28). 1564: Hani ex ferro facti *horogh* vocati (OL. L. III.16. 17). 1587: *Horgot* az halaznak es ahoz walo polja mazagot (OL. Nád. 40). Varsakath es hal fogny walo *horgokath* (uo.). Hal foghny walo *horgoth* (uo. 41). *Horogra* walo chykot. Keth meritő zakot. Lanczos *horgoth* (uo. 49). 1590: Egh fel kez verő Fa fordetho *horogh* was [«kovácsműhelyben» Szam. jegyz.] (uo.). 1620: Sör neueleő hazban Vagion *hőrogk* [igy, olv. *horog*] a'ugai meritő Nr. 2 Vagion leeh Nr. 1 (OL. UC. 15/9). [Vö. *csuka*, *halfogó*, *láncos*, *szénavonó*, *tisztító*, *vas-horog*.]

horog-hal: 1519: Iobagiones aliorum dominorum qui sunt tres homines in nautica et quae piscantur uulgo *horoghal* quelibet dat denarios viginti (OL. D. 37007, vö. TermtudKözl. 1894. évf. 493).

horog-pénz: 1506: De prouentu hamorum uulgo *horoghpenz* (OL. D. 26122). 1520: Halo berth soluit, *horogh pensth* soluit (uo. 26231).

HOROH, 1. *horh*.

HOROSNYA? 1. *harisnya*.

HORPASZ? : emaciatus, extenuatus, mager; abgemagert, mager NySz. (1. jel.) 1408: Nicolaum *Horpaz* [a. m. *horpasz*?] (ZalaOkl. II.336).

HORTOS? [canibus venaticis copiosus; reich an windspielen?]. **1346:** Monticulum *Hortoshalma* vocatum (AnjouOkm. IV.610). [Vö. «Velter aga [olv. agár] uag *horth*» BesztSzójj. 791. sz. «Velter *horth*» SchlägliSzójj. 1473. sz. ?]

HORVÁT: Croata, Dalmata, Illyrius MA¹; ein Croat, Dalmatier, Illyrier MA. (1708. kiad.) **1300:** Vineam suam hereditariam in quantitate vnus iugeris in territorio ville Sceuleus in quodam loco qui *Hurnat*-dyru wlgariter appellatur (Múz. Jankowich). **1309:** Unum Juger terre et dimidium in territorio montis *Huruath*diure dictum (uo.). **1338:** Stephanus dictus *Huruath* vicecastellanus de Ludano (Körmend, Korlátkő-Appon. 17/796. **1359:** *Horuath*petur folua (Múz. Forgách). **1370:** Thome dicto *Horuat* (Múz.). **1377:** Nicolaus dictus *Horuat* (Veszpr. Regn. K/165). **1412:** Tres in loco *Horuathgyre* (Veszpr. 13, Szőlős Zala m.). **1453:** Georgio *Horwath* (OL. D. 33417). **1544:** Attam uram akaratabol az *horuat* bertalan lantosanak hegedősinek d 45 (OL. Nád. 41). **1546:** Laczo [igy?] Istennek malazthyaabool Magyerorazagnak dalmaciaanak *horwathor*zagnak szeremsygnak raacsagnak hawasmellyeknek kwnoknak bolgaaroknak etc. kyallya (ZalaOkl. I.72). **1554:** Eg *horuatnak* ky az arwiz előtth vtath mutatot (OL. Nád. 49).

HORVÁTI: [Croaticus, ad Croatam pertinens; croatisch, zu einem croaten gehörig]. **1700:** Bényére, Tolesvára és *Horvátiban* messzebrüill szokták az kötőfüvet hordani (GazdtörtSzemle 1.84).

HÓS? l. hús-vét.

HOSSZA vminek: ejus longum, ejus longitudo: länge an etwas NySz. **1511:** Vnius Jugeris terre arabilis *Wthozafawid* vocate (Pannh. Hitel. 104). **1553:** Egh thongba waghyon puskapor, kynek *hozath* themerdek segeth czernaual megmerthek (OL. L. III. 16. 17).

HOSSZAS? *hosszjas?*: longus, valde longus, prolixus; lang, lang und breit, weitläufig [weitläufig] NySz. **1386:** Ascendit in montem *Hosszas* [a. m. *hosszas?*] appellatum (Múz. Hanvay). [Év?]: In piscina *Hozzas* (Múz. Bethlen).

HOSSZÉ? l. *hosszú*.

HOSSZI? l. *hosszú*.

HOSSZÓ, l. *hosszú*.

HOSSZÚ, *hosszé?* *hosszi?* *hosszó,* *hosszjó,* *hosszjú:* longus, oblongus, prolixus, procerus; lang NySz. **1095:** Uertitur per IIII cumulos ad longum qui uulgo dicitur *huzeu* brazda (Pannh. 15/Oo). **1193:** Inde ad *huce* [olv. *hosszé?* a. m. *hosszú?*] are (OL. D. 27). Sunt ibi octo piscine quarum nomina sunt *Huzetow* Ceraka Tainad Taryneu Ostumpa Quiestou Gorumbuca Narag (uo.). **1252:** Vadit ad *Hozewar* (uo. 369). **1258:** Terram arabilem que *hoziw* parlat vocatur (uo. 480). **1265:** Hinc nenit ad *Huzzyo* ozov (uo. 595). **1269:** In loco qui dicitur *Huzzeweg* [olv. *Huzzeu*+ueg?] sunt quinquaginta iugera (Körmend III/2, Pezye 90). **1270:** Uenit ad montem *Huzcvheg* (OL. D. 705). [Vö. Uadit in latere Longi montis (uo.).] **1274:** Ad quandam lacum *Huseyvetou* dictum (uo. 881). Ad pratum antedictum *huzyret*h [igy? olv. *hosszi?* v. hiba «huzyu» helyett?] vocatum (HazaiOkm. VII.149). **1274/1338:** Ad finem cuiusdam stagni wlgó *Huzyuthou* vocati (OL. D. 882). **1282:** Terre *Huzyw* uocate (Körmend III/2, Pezye 72). **1284/1454:** Stagnum *Huzyverem* [olv. *Huzyw*+verem?] nominatum (HazaiOkl. 104). **1285:** Aquam que nominatur *hoziw* potok (OL. D. 1189). **1288:** In *Huzentelek* duo

iugera (Veszpr. 109, Szepezd 2). **1311:** Pauli dicti *Hozew* (Körmend V/5, Káldiana 62). **1320:** In stagno wlgariter *Hozyutow* dicto (OL. D. 1990, I. AnjouOkm. I.550). **1326:** Duo iugera in loco *husczy* nuncupato (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). In medium quorundam duorum lacuum *Hozyothou* et Noghthou nuncupatorum (Múz. Kapy). Ad medium quorundam duorum lacuum *Hozyoutow* et Nogtow nuncupatorum (Lelesz Met. Szatmár 31). **1327:** Ad paludem saar *Huzyusaar* nominatam (OL. D. 2477, I. ZalaOkl. I.218). **1330:** Duodecim vero Jugera iacent in loco *Huzyfeuld* dicto (Múz. Motesiczky). **1339:** Iuxta quoddam fossatum wlgó *Hozyuaruk* vocatum (OL. D. 3222). **1344:** Transiit iuxta vnum pürgum wlgariter *Huzet*harazth dictum (Múz.). **1355:** Quatuor piscinarum Kathaere Weressed *Huzyutow* et Chychow vocatarum (Lelesz Met. Szaboles 29). *Hossyufalu*, hn. (AnjouOkm. VI.324). **1355/1363:** Ad quandam lacum Kerekmorna nominatum, per quem lacum Kerekmorna iret ad secundum lacum *Huzium*morna [igy] dictum (OL. D. 4443, I. AnjouOkm. VI.294). **1364:** In fine cuiusdam nemoris wlgariter *Huzyuberek* uocati (Múz.). **1368:** Possessiones *Hvzzupah* Gyelse et Mezadon vocatas (Körmend II/9, Miscell. Pethő-Széchy 36). **1374:** Villa *Hozywfolv* vocata (OL. D. 6189). **1379:** Ad fluxum aque *Huzylazpataka* [igy? olv. *pataka*] vocatum (Lelesz Met. Ugocsa 25). **1381:** In angulo *Huzymezeu* vocato (Múz.). **1384:** Quatuor in loco *hozyo* dicto (OL. D. 7074). **1386:** Piscinas Kerezttow *Hvzzywagh* Fekettow (uo. 7182). Piscinas Rawazlywkmelleke Swlyw-mus *Hvzyetow* (uo.). **1389:** Possessionum Bustahaza Zaldobos *Hozymezeu* (Lelesz Met. Mármaros 13). **1391:** Stephanum dictum *Hozzyw* (ZichyOkm. IV.469). **1398:** Circumeundo tres lacus *Huziutou* Zelustou Lapustou (Múz.). **1408:** Piscinas Gemes *Hozywthow* Sarthow Sulmostow (uo.). **1417/1505:** Quendam locum eminentem qui scilicet locus *Hozywgond* vocaretur (OL. D. 37350). **1418:** In possessionibus Tussa Klazan et Felzerhoziwmezew vocatis (Múz.). **1419:** Michaelae dicto *Hozyo* (Pannh. Hitel. 52). **1420:** Piscinarum *Hozyuthothaua* Apanthaua Thyzadthaua vocatarum (Lelesz Acta 40/86). **1425:** Venissent ad quasdam arbores populeas *Hvzyunyar* vocatas (Múz. Kállay). Penes locum *Hozyw* mege vocatum (Múz.). **1428:** Quoddam pratum suum *Hozyulaz* vocatum (Múz. TörtTárs. 1). **1430:** Per transitum cuiusdam Silue *Hozyuberek* vocatae (Lelesz Acta 49/22). In *Hozymezeu* parciem Transalpinarum (Múz. Kállay). **1435:** Possessiones *Hvzywopaly* Monostorospali (uo.). **1436:** Stagna ipsorum videlicet *Hozyutho*, Zelestho et Lapustho vocata (OL. D. 31463). **1445:** Nouem Jugera terrarum suarum arabilium tria videlicet in terra wlgó *Hvzyw* dicta (Múz. Békassy). **1454:** Secus quandam Siluam *Hozywyk* nuncupatam (Múz. Bethlen). Possessiones *Hvzzufalu* et Myndzenth (Körmend Unyom. 71). Ad quandam particulam terre arabilis *Hozykwethel* vocatam (Lelesz Acta 65/23). **1459:** Ad Siluam *Hvzyw* (OL. D. 15357). Vinee nostre omnino inculcte *Hozywezew* appellatae (Pannh. 18/2). **1466:** Prati eorum *Hvzywereth* vocati (Múz.). **1467:** Venissent ad Lygethfee qui wlgó *Hozvzvrdok* vocaretur (Lelesz Met. Bereg 21). **1471:** Pertranseundo ipsum locum *Hozywezek* (Múz. Kállay). **1475:** Quoddam aliud pratum *Hozywnylas* vocatum (Múz.). Siluam *hozycwezthven* (HazaiOkm. V.330). **1478:** In possessione *Hozywfalw* (OL. D. 18145). Duo Jugera in *Hozyw* (Múz. Békassy). **1480:** Ad quoddam pratum *Hozywgond* nuncupatum (OL. D. 18406). **1484:** In prato *Hozwreth* vocato (uo. 36753). **1489:** In vico *Hozyweza* (Lelesz Acta 98/31). Cuiusdam prati *Hozywmochar* appellati (uo. 98/2). **1495:** Duo prata Nemethteleke et *Hozywczegeley* alio nomine Nemesemberthe appellata (uo. 103/3). **1499:** Vineae venditoris *Hozywczewlew* appellata (Pannh. 59/Ddd). **1510:** Per

dictum montem *Hozzywhath* vocatum (Forrás?). 1512: In fine *Hozzo* olthwan vocato (Lelesz Prot. II.118). 1515: In terra *hozv* sunt sex iugera (Múz. Ibrányi). 1521: Ad monticulum longum *Hozzywhath* dictum (OL. D. 23518). 1522: In eisdem pratis *Hozzyw* Nylas et Thohel (Múz. Békassy). 1525: Ad monticulum *Hozv* Gorond vocatum. Ad quendam monticulum *Hozv* hegwege gorongya vocatum (Lelesz Prot. V.268a). 1599: *Hosszó* ezüst aranyas sarkantyó és ezüst *hosszó* kücs-hőző ezüst lánczon puskához való (Mihalik: Kassa-ÖtvTört. 204).

hosszú-lörömberger, -lörömberger, -rélömberger: [genus panni Norimbergensis; eine art Nürnberger tuch]. 1522 k.: De panno purgamaul aut *hwzorelemberger* (TörtTár 1889. évf. 380). 1524: Vnam peciam *hözvleremberger* (OL. D. 26266). [Vö. lörömberger.]

hosszú-szárú, -száró: [lang, hoch]. 1544: Eg gápot kötöt kapcat uettem *hozu* zarot (OL. Nád. 42). 1588: Egy öreg *hosszúszáru* sarut, újat 40 pinzen adjanak (GazdtörtSzemle VI.136).

HÓSTÁC, l. hóstát.

HÓSTÁT, hófstát, hóstác: suburbium; vorstadt NySz.; [curia, sessio; hofstatt]. 1262/1392: Tria loca curiarum que *houstat* dicuntur (OL. D. 532). 1351: Duas curias *hostat* nuncupatas (uo. 4194, l. SoprOkI. 1.224). 1359: Quatuor fondi curiarum *hostath* vocati (Múz.). 1367/1399: Quatuor Curias *houstat* dictas (OL. D. 5522). 1374: Plateam vero iuxta forem eiusdem platee ab aquilone adiacentem vulgo *Houstat* vocatum (ZalaOkI. II.116). 1400: Tribus sessionibus wlgariter *hostath* vocatis (OL. D. 8588). 1412/1420: Cum vna sessione *hoffstat* (uo. 10758). 1416: Sessiones inquilinorum vulgo *houstat* dictas (Károlyi-OkI. II.28). 1418: In vico wlgariter *hostath* dicto due sessiones nunc habitatoribus destitute (Múz.). 1425: Domos inquilinorum *hofstat* vocatas (OL. D. 11726). 1545: Az nap haltunk az posoni *hostatba* (OL. Nád. 40). 1554: In superiori et inferiori *hostat* (OL. UC. 45/36). 1608: Az gazdánk lakik az városon kívül, a hidon túl levő *hostacban* [igy] (MA. NLI. 262). 1799: Formájára nézve [a templom] tört szegéletű, fekszik végeivel délre és északra a középső *hostáton* (Canon-Visit. 212, a kassai ref. egyház jegyzőkönyvében). [Vö. Szamota jegyzetét Murm. 375. sz. a. és Lumtzer-Melich: Deutsche Ortsnam. u. Lehnwört. 138.]

HOSZJAS? l. hosszas.

HOSZJÓ, l. hosszú.

HOSZJÚ, l. hosszú.

HÓTT, l. holt.

HOVÁ HAMARABB: [quam primum, primo quoque tempore; je früher, je eher]. 1607: *Hová hamarab* lehet, Kegyelmedtől jó, jó, jó választ várunk (MA. NLI. 205). 1712 k.: Az minémő házat maga fog kívánni, olyant kelletik neki *hova hamarabb* takarosan felállítani (GazdtörtSzemle VII.417).

HOZ, «magával hoz»: [ferre, postulare; mit sich bringen]. 1769: Köteleességem *hozta* magával (Canon-Visit 195). 1799: A csillaggal megjegyzett portékákat, felesleg valóknak láttatván, el lehet adni, ha az eklézsia szüksége úgy fogja *hozni* magával (uo. 213). [Vö. által-, be-, vissza-hoz.]

HÓZ? vö. kulcs-húzó.

HOZAKODIK, vö. előhozakodik.

HOZATÁS: reductio NySz.; [das herbringen]. 1545: Vöttem ket öl fat mind *hozatasaval* [t. i. ennyiért meg ennyiért] (OL. Nád. 40).

HOZZÁLÁT: provideo, procuro, aggredior; besorgen, zugreifen, hand anlegen NySz. (2. jel.) 1588: Az haynikokhoz iol *hozzaio*k lasson az vduarbiro fenetek alat tarchya ewketh, hogy az tylalmas erdewket ne engeggek wagni (OL. UC. 64/35).

HOZZÁLÁTÁS: provisio, provisos; das sorgen, besorgen NySz. 1564: Jakap uramnak jó gondviselése *hozd látása* legyen, hogy sem maga sem alatta való tisztartók... mivére a szigény népet ez után ne ereltessék (GazdtörtSzemle I.69).

HOZZÁTARTOZÓ, -tartozandó: quod pertinet; was dazu gehörit NySz. 1553: Waghon egy halas-tho... ky mynden *hoza tharthozoual* kezen waghon (OL. L. III.16. 17). 1599: Minden *hozzátartozandó* jószágaival, falun, mezőn levőkkel adá magát jobbágyúl az felyel megirt Veres György Mikes Benedek uramnak (SzékelyOkI. V.163).

HOZZÁVALÓ: [quod pertinet]; zugehörig NySz. [dazu gehörig]. 1638: Vagion egy negiven eöles halaszo gialom minden *hozza való* eszközzel eggiüt azon keppen vono kötelivel (OL. UC. 2/34).

HŐ, l. hév.

HÖCS?: 1430: Paulus *Hewch* [Hewth?] (Múz. Kállay). 1494: Keep. *Hewch* [Hewth?]. *Attractoria* simplicia (OL. D. 26076). [? Vö. 1211: Isti sunt serui Tompa *Heuche* Pederh Mordar (Pannh. Tih. 1/5). Vö. *höcs* MTsz. ?]

HÖCS-FEJSZE?: 1597: Hituan *heocz* feize 2 (OL. UC. 101/3). [Vö. *höcs* MTsz. ?]

HÖGY, l. högy.

HÖKE: blond BM.; «kese v. sárgás-fehér színbe vegyült fejű» MTsz. 1211: Isti sunt serui Tompa *Heuche* [olv. höke?] Pederh Mordar (Pannh. Tih. 1/5). 1240 k.: In predio Budruc hec sunt nomina piscatorum Budrug *Huke* (Pannh. 61/8). 1422: Ladislao *Heuwe* (OL. D. 11163).

HÖLGY, **hölgy**: 1) hermelus, [mustela erminia]; hermelin NySz. 1324: Castellano de *Heulgku* (Körmend, Heim 43). 1335: Castellano de *Helgkw* (Múz.). 1349: Castellanus de *Helgku* (HazaiOkm. III.159). 1353: Vicecastellanus de *Heulgku* (Pannh. 60/Ff). 1357: Johannes vicecastellanus de *Helgkw* (uo. 17/Dd). 1373: *Heulgtelek*, hn. (ZichyOkm. III.485). 1494: De pellibus hermelinis vulgo *heulgh* (Engel: GeschUngR. I. 81). 1510: Tunicam de thapotha cum phymbria *helgh* (OL. D. 35774). 1511: Duas vestes purpureas vnam wlgō pellibus *heulgh* (Lelesz Prot. II.96). 1515: Aliam Subam Cikladem deauratam wlgō az *heulgh* zederyes kamuka subath (Múz.). 1516: Egh zewld aranyas *Heulgh* suba. Egh keek aranyas Barson [suba], emelkedeth *Heulgyel* Belet (OL. D. 26367, l. Zolnai: Nyelveml. 205). 1526: Vnam Swbam de pellibus *heulgh* (OL. D. 25022). 1528: Vna vestis subducta pellibus wlgō *helgh* (OL. L. III.16. 17). 1531: Mal suba, nak suba, nest suba, *hölgh* suba (OL. Nád. 43). || 2) nupta, amasia, sponsa, domina; braut, liebste NySz.; [uxor; gattin, gemahlin]. 1610: Török István ben lakozik, ezelőtt esztendővel hozott gyenge *hölgyével*, kitől fiui magzatja lévén [stb.] (MA. NLI. 348). [Helyn. szárm.: 1324: Per cacumen vnus montis magni *Heulghiedhgy* vocati (Körmend III/1, Ugal 2.)]

hölgy-asszony: mustela erminia femina; hermelin-weibchen]. 1394: Dominas Zypazzon et *Heulgazzon*

(SoprOkI. I.519). [Vö. *asszony-hölgy* NySz.; *ménnyét-asszony* MTsz.]

HÖLGYES, hēlgyes: [mustelis erminis copiosus; reich an hermelinen?]. 1409: Paulus *Hewlges* (Múz. Kállay). 1412: In acie cuiusdam laci seu stagni wlgo *helgessas* [a. m. hōlgyes v. helges?] vocati (OL. D. 9994). 1430: Paulo *Helges* (Múz. Kállay). 1435: Ryuulum *Hewlgespathaka* appellatum (Lelesz Met. Bereg 54). 1438: Paulus *Helges* (Pannh. 17/Nn). 1440: Paulo *Helges* (Múz. Kállay). 1447: Paulo *Helges* (KárolyiOkI. II.253). Paulo *Hewlges* (Múz. Kállay). 1479: *Hewlgyes*, szn. (uo.). 1480: Stephano *Heulgeuz* (OL. D. 18313). 1484: Benedicti *Heulgyes* (Lelesz Acta 94/15). 1515: Duas subas wlgo az zederyes nwwth es az *helges* barsonth (Múz.). 1517: Matheo *Heulgyes* (Múz. Ibrányi).

HÖLGYÉS? *hēlgyész, hōlgyősz?* 1341: Possessionem nostram *Helgeuz* [ma «Kemeneshőgyész», l. Helységnévtár 1902.] vocatam in Comitatu Castriferrei (Múz.). 1345: Possessionem Regialem *Heulgeuz* [igy?] nominatam, in prefato Comitatu Castriferrei sitam (Múz.). [A. m. *hōlgyes?*]

HÖLYE [?]. 1567: Ighen sok benne az wadocz es az *hōlye* (OL. Nád. 43). [Vö. *hōle* MTsz.]

HÖRCSÖK? *hērcsēk?* a) erinaceus; hamster; b) meles, taxus, taxo; dachs; c) mus montanus; bergmaus, murmeltier NySz. 1225: Quorum nomina sunt hec Worov cum fratre suo Fiod. Chomso cum filio *Herchec* [a. m. hōrcsōk v. hercēg?] (Pannh. 1/F). 1598: Matthias *Herchek* [a. m. hōrcsōk?] (OL. RDecim. Zempl.).

HŐS, hōse? a) juvenis; junger mann; b) heros; held NySz. (1. 2. jel.) 1211: Vdornici de Mortus hii sunt Quereu *Huus* [a. m. hōs?] Rost Maradic (Pannh. Tih. 1/5). 1227: Scredra Pentech *Heus* Benedue (OL. D. 133). 1252: Quorum vinitorum nomina hec Heymus *Heuse* [igy, a. m. hōs?] Wetheu (uo. 369). 1415: Anthonius *Heus* (uo. 24936). 1423: Nicolai dicti *Hews* (Múz.). 1461: Nicolaus *Hews* (OL. D. 31760). 1464: Johanne *Hews* (Lelesz Beres. VIII.16). 1471: Thome *Hews* (Múz.). 1480: Michaela *Hews* (OL. D. 18313). 1489: Thomas *Hews* (Lelesz Acta 98/21). 1507: Johannes *Hoos* (Múz. Kállay). 1509: Thome *Hews* (Múz. Hanvay). [? Szärm.: 1240 k.: Hec sunt nomina libertinorum Obus Vduorus fenke *Hevsed* (Pannh. 61/8).]

HÚG? soror minor natu; jüngere schwester NySz. (1. jel.) [? Szärm.: 1135: In Chepel assignauit tres uinitores cum tribus vineis quorum nomina sunt hec *ued* [olv. hūgd?] Qued Mogd (Pannh. 15/Kk). 1152: Item Damacham et Houodi et *Hugdi* liberas esse constituo (uo. 38/A). 1811: Hec sunt nomina illarum Lence Bibura [?] duba *Hugud* degve Cuce (uo. 14/L).]

HÚGOS? [sororem habens; eine schwester habend]. 1171: Nomina hec sunt Zuna Qurta Vtuend Scina Vrmes *Hugus* [a. m. hūgos?] Beessa Maria (Veszpr. 9, Kál). 1181: Quorum [igy?] nomina hec sunt *Hugus* et Catrina [«nőnevek» Szam. jegyz.] (Pannh. 14/L). 1199: Tres ancillas videlicet Pentecham Vnscham cum filio Nicholao et filia Sceretheu et Micham cum filia sua nomine *Hugus* (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl., I. HazaiOkm. V.3).

HÚGYIK? urino, mejo, miugo; harnen, den urin lassen NySz. 1419: Dominico *Hugyo* [a. m. hūgyó?] (OL. D. 26589). 1484: Georgio *Hwgho* (uo. 18973).

HUJDA? [interjectio; interjection]. 1511: Tempore noctis dum idem in lecto fuisset audiuisset Clamorem *Hwyda* sed nesciret quis fuisset (Lelesz Prot. II.109a). Audiuisset *Hwyda* Bestia sed nescient ex

qua parte fecissent clamorem (uo.). Vidisset ipsum Sigismundum ad domum suam venire et eciam audisset de domo Petri Zewcz *Hwyda* Bestia Kwtyok dixisse et eciam Sigismundum Cheres ad illam vocem dixisse *Hwyda* Bathor Bestyek (uo.).

HULL: cado, caso, decido; fallen, abfallen, niederfallen NySz. 1597: Az hazak *hullanak* veszendeo felben is vadnak (OL. UC. 101/3).

HUNK? 1269: In monte Zaarhunk (Pannh. Hítel. 13). [Vö. *hunka* MTsz. ?]

HUNT, l. hont.

HURKA? *csurka?* a) intestinum; darm; b) fali-seus venter, lucanica, farcimen, botulus; bratwurst, leberwurst, gefüllter magen NySz. 1476: *Churka* [szn., olv. *csurka* v. *hurka*?] (Múz. Kállay). [Vö. *hurka* MTsz.]

1. **HÚROS?** herniosus, discinctus; der einen gemächtenbruch hat NySz. (2. jel.) 1482: Thomas *Hwros* [a. m. hūros?] (Múz.).

2. **HÚROS:** [turdus; krammetsvogel]. 1530 k.: Aues *hwros* (OL. L. III. 16. 17).

hūros-madár: turdus; der ziemer, krammetsvogel NySz. 1522: Turdus vulgo *hwrosmadar* pinguis (TörtTár 1889. évf. 372). 1545: Tizenhat *hwros madarat* OL. Nád. 42). 1588: Egy faith madar, fogoly madar *hwros madar*, chiaszar madar, rigo, fwr, vidra (OL. UC. 64/35). Egy Chiaszar madar ert Egy *hwros madar* ert (uo.).

HÚS, hós? caro; fleisch NySz. 1544: Az szaros rauasza hordot *hust* (OL. Nád. 41). Harom raronak *hust* nettem (uo. 48). 1572: Uram madarynak eslygh *hust* (uo. 40). [Vö. bak-, borjú-hús, fēlhús, káposztás-, marha-, ökör-, piritott-, szék-, tehén-, ürü-, vad-hús.]

hús-hagyat: carnisprivium; letzter fasching NySz. 1614: *Hus hagiatban* fizetnek vayerth (OL. UC. 2/8).

húshagyati: [ad carnisprivium pertinens; zum letzten fasching gehörig]. 1614: *Hushagiat*i vajert (OL. UC. 2/8).

húshagyó-hétfő: [dies lunae carnisprivii; der letzte faschingsmontag]. 1544: *Hus hágo hetfön* Hus hágo kedden (OL. Nád. 42).

húshagyó-kedd: dies Martis carnisprivii Kr.; [fastenabend, der letzte faschingsdienstag]. 1544: Hus hágo hetfön *Hus hágo kedden* (OL. Nád. 42).

hús-vágó: [ad carnem secandam destinatus; zum fleisch-schneiden]. 1549: Securis *Hwswago*. Culter *hwswago* (OL. UC. 75/39). [Vö. NySz. más jel.]

húsvágó-bárd: [dolabra lanii; fleischbeil, fleischerbeil]. 1549: *Hus vago bard* kettó (OL. Nád. 40).

húsvágó-pad: [tabula lanii; hackbank]. 1597: *Hus vago pad* 2 (OL. UC. 101/3).

húsvágó-szekerce: [securis lanii; fleischbeil, fleischerbeil]. 1548: Securis est wt wlgo dicunt *hus vago sekercye* (Múz. Kapy).

húsvágó-tőke: mensa lanionis, truncus lanii [olv. lanii]; fleischbank NySz. 1638: Egy *hus vagho teőke* (OL. UC. 2/34).

hús-vét: pascha; ostern NySz. 1211: Isti sunt serui Eguche Sumos Vidikes Ludeh *Hosued* [igy? olv.

hósvét? Zotur Zemse (Pannh. Tih. 1/5). Isti uero sunt vdornici Thopos Strab Karasun cum filio suo *Ovsveth* [olv. «Chwsveth»] Mochy (uo.). 1240 k.: In villa Fer est unus vinitor nomine *Hesuet* (Pannh. 61/8). 1243: Kelemen et *Husvet* (Wenzel VII.141). 1244: Tria mancipia sua quorum nomina Chvna Michael et *Hsvuet* (Körmend III/2, Moha 61). 1291: Paulum filium *Huswet* (Múz.). 1297: Thome filii *Husveth* (OL. D. 1473). 1303: *Husweyt* et socii sui (Pannh. Hitel. 17). Uadit ad plagam meridionalem retro ortum *Husvet* ad Magala (Pannh. Hitel. 17). 1400: Johannem dictum *Husveth* (ZichyOkm. V.152). 1429: Anthonius dictus *Husveth* (OL. D. 12187). 1463: Gregorium *Husveth* (uo. 15875). 1465: Matheo *Husveth* (Lelesz Prot. Parv. 23a). 1487: Stephano *husveth* (OL. D. 19285). 1544: Az mel' pap *husvet* napian az kokoñuat meg szentelte (OL. Nád. 42).

HŰSOS: 1) carnosus, carneus, carnulentus [stb.]; fleischigt, [fleischig] NySz. 1480: Valentino *Hwsos* (Múz. Forgách). || 2) [carne fartus; mit fleisch gefüllt]. 1587: Dizno Lab Oria *Hwsos* Mayos Kasas Veres (OL. Nád. 40). Oryot, mayost, *husost*, verest, kasast (uo. 41). [Vö. «Húsos béles kolbász» CzF. *húsos* a.]

HUSZAD: vicesima, vigesima; zoll, zins, interesse; dézma neme NySz. 1584: Vagon Makkos erdő, kyrwl reghy zokas szerenth mykoron mak terem, *hwzadoth* aggak (OL. UC. 56/33).

HUSZÁR: eques hungaricus, huszarus; leichter reiter, husar NySz. 1432: Contra *huzorones* [olv. huzarones] et alios nonnullos malefactores homines (Múz. Kállay). 1449: Jacobum *Hwzar* (OL. D. 14316). 1450: Jacobum *Hwzar* (Múz. Dancs). 1468: Petrum *Hwzar* (OL. D. 27332). 1470: Emerico *Hwzar* (Múz. Kállay). 1475: Georgio *Hwzar* (Körmend Unyom. 112). 1477: Laurencium *Huzar* (KárolyiOkl. II.465). 1478: Emericus *Hwzar* (Múz. Kállay). 1480: Blasio *Hwzar* (OL. D. 18313). 1484: Petro *Hwzar* (Veszpr. 107, Gerezd 4). 1492: Johanne *Hwzar* (HazaiOkl. 444). 1493: Petro *Hwzar* (Lelesz Acta 101/23). 1499: Thomam *Hwzaar* (uo. 107/41). Petro *Huzar* (Múz. Forgách). 1505: Georgio *Hwzar* (Körmend, Heim 696). 1517: Colomannus *Hwzar* (Múz.). [Vö. 1449: Predones aut *Hwzarj* hungari (Teleki: Hunyadiak X.244). 1476: *Huzaronibus* et familiaribus suis armatis (OL. D. 17849). 1504: Trecenti *Hwzarones* (uo. 21279). 1533: Boglar XXII ad Cingulum *hwzaronum* (OL. Nád. 49). 1539: Vnus cingulus *hwzaronicus* wlgó fwtha dieta (OL. UC. 75/30).]

huszár-fék: [frenum husaronicum; husarenzaum]. 1558: Egy kétszeres cseres sziból csinált jeles jó *huszárféktül* adjanak 32 pénzt, egy parasztféktül 10 pénzt (GazdtörtSzemle VI.137, szíjjártókárszabásában).

huszár-ing, -ëng, -imëg: [camisia husaronica; husarenhemd]. 1525: Camisias viginti, quorum octo iam *hwzarymegh* vocatas perfecimus (KPénzügmLt. Hungarica). 1528: Vna camisa *hwzar engh* dieta (OL. Nád. 48).

huszár-kengyelszj: [lorum stapiæ husaronum; steigriemen der husaren]. 1635: Egy *huszár kengyel-szijat* per 60 d. (GazdtörtSzemle VIII.479).

huszár-nyerëg: [ephippium husaronicum; husarensattel]. 1544: Eg *huszar nyercgtöl* (OL. Nád. 41). 1635: 1 *huszár* avagy katonanyerget a mely közön-séges limit. 2 f. 50 d. Ha czifrásabb és jobb 3 f. 25 d. (GazdtörtSzemle VIII.478).

huszár-subica, -supica: [tunica husaronica; husarenoberkleid]. 1533: *Supycza hwzar* de scarlato (OL. Nád. 45).

huszár-süveg, -siveg: [pileus husaronicus; husarenhut]. 1541: Eg *huszar süveg* (OL. Nád. 41). 1545: Vöttem eg *huszar süveg*et (uo. 40).

HUSZT? hussita, haereticus; hussite, ketzer NySz. 1453: Thoma *Huzth* [a. m. huszita?] (OL. D. 14670).

HUTA, *hutta*: ustrina ferri vel vitri, [officina metallica]; hütte, hüttenwerk NySz. 1526: Ad ducionem cupri de hwtis ad *hwtas* (EgyKönyvt. Litt. Epist. Orig. 36). 1558: Malleus vnus et *hwtta* vna (OL. UC. 4/49). 1559: Malleus vnus. *Huttha* vna (uo. 24/74). 1698: Regéczi hegyekben lévő *hutánkban* [a. m. üveghuta], Thomas Hutnik nevűt, hutásnak állítván [stb.] (GazdtörtSzemle VII.142). [Vö. *hutta* Bartal.] [Vö. főző-, sófőző-huta.]

HUTÁRI: [metallicus; hütten-]. 1635: *Hutári* mütöl, a kit mi hwtis munek hívunk öntés, girájától 2 f. 50 d. (GazdtörtSzemle VIII.474). [Vö. *hutár*: magister officinae metallica, hüttenmeister, Bern.]

HUTÁS: [vitrearius; glasbläser]; poháresináló, glaser NySz. 1698: Regéczi hegyekben lévő *hutáukban* [üveghutában], Thomas Hutnik nevűt, *hutásnak* állítván [stb.] (GazdtörtSzemle VII.142).

HUTMÁNY, hëkmán, hutmán: [curator metallorum, fodinae; aufseher eines bergwerkes]. 1616/1643: Vgyan azonn Gepelbën uagyon Az *Huttman* hasza (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle VI.123). Ismëgh mas kamoraczka az *Huttman* hazához pituarauál egjütt (uo.). 1643: Az Soobanyához tartozó conduiseleött es Verwaltért, hasonlokeppen az Banyaszokatt es azoknak *Huttmanyat* elleöl hiwatuan, megh esküttessek, hogy [stb.] (OL. uo., I. GazdtörtSzemle 117). Az *Huttman* Üzeltner Andras hatt hettj fizettesse teszen fi 21 (uo., I. GazdtörtSzemle 121). 1692: Kénéső bányához látó *Hëkmánnak* [igy az eredetiben] buza cub. 5 (GazdtörtSzemle VI.181). [Vö. *hotymán* MTsz. és Lumtzer-Melich: Deutsche Ortsn. u. Lehnwört. 138.]

HUTTA, 1. *huta*.

HÚZ, hóz? vö. húzó, kulcs-húzó.

HÚZÓ, hózó? tractor; zieher NySz. 1359: *Huzou* [szn. a. m. húzó?] (Veszpr. 106, Dec. Episc. 14). 1364: Mychaelem dictum *huzou* (ZichyOkm. III.245). 1430: Johannis dicti *Huzo* (OL. D. 12287). 1441: Jancho dicto *Hwzo* (Lelesz Acta 56/2). [Vö. kulcs-húzó.]

HŰ? hív: fidus, fidelis; treu, aufrichtig, getreu NySz. (1. jel.). 1240 k.: In predio Torian hec sunt Nomina Jobagionum Numhvy [a. m. nem hí?] Poch (Pannh. 61/8).

HŰL, hívül, vö. mëghül.

HŰSÉG, hívség: 1) fidelitas; treue, glaupe NySz. 1334: Volumus vt Castrum vel municio predicta in perpetuum memoriam fidelitatis predictae, fidelitas que in vulgari *Hywseg* dicitur ab omnibus et vbique nominetur (OL. D. 2810, I. AnjouOkm. III.61). || 2) verbum alloquendi; anredewort NySz. 1626: Mivel Molnár Albert hívünknek az *hűségtek* városában állapotjához illendő esendes szállása nincsen . . . akarván kegyelmesen arról provideálni, *hűségteket* kegyelmesen intjük, az német parochiában . . . rendeljen alkalmatos szállást neki (MA. NLI. 393—394, Bethlen Gábornak Kassa városához intézett rendeletében).

HŰTŐ, vö. borhútó-kádacska, sörhútó-kád.

HÜVELY *hively*: vagina; scheide NySz. 1546: Egh *hywel* òregh kees (OL. Nád. 42). 1554: Eg *hywel*

öreg kes (uo. 47). 1560: Thörök kees *hwel* (uo. 49). 1587: Eg *hüwel* kęsth (uo. 41). [Vö. kard-, szablya-hüvely.]

hüvely-csináló: [vagnarum opifex; scheidenmacher]. 1715: *Hüvelycsináló* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.23).

HÜVELYËS, hivelyës: vagina instructus, vaginatus; mit einer scheide versehen, der eine scheide trägt NySz. 1455: Johannes *Hyceles* (Lelesz Prot. IV.42a). 1605: Az fegüer hazban *Hüeles* Jzperger uagion Nr. 24 Hüeletlen Jzperger uagion Nr. 24 (ÖL. UC. 28/61).

HÜVELYETLEN: [sine vagina; ohne scheide]. 1605: Nymet hanczar *hüeletlen* (ÖL. UC. 28/61). Az fegüer hazban Hüeles Jzperger uagion Nr. 24 *Hüeletlen* Jzperger uagion Nr. 24 (uo.).

HÜVELYKËS-BORSÓ, hivelykës-: siliqua, pisum viride; schottichte erbsen NySz. [schotenerbse]. 1544: Ebedre czeresnet es *hiuelkes borsot* (ÖL. Nád. 41). *Hiuelkes borsot* (uo. 42).

HÜVELYKËS-TENYÉR, hivelykës-, -tenyérni: [unius palmae pollice apposito; eine hand breit den daumen eingerechnet]. 1510 k.: Vnum vas vini mediocre quod habet defectum ad vnum *hywelkezhener* (ÖL. D. 26235). 1553: Egy olayos thong kynek egh *hywelkes thener* heya waghyon (ÖL. L. III.16. 17). 1597: Atalag Egj *hiuelkes teniernj* heian telj (ÖL. UC. 101/3). Eczetes atalag egi *hiuelkes tenierni* heian teli (uo.). [Vö. 1279: Cum Cubulo quatuor palmorum [igy?] et duorum digitorum, pollicibus appositis (MonStrig. II.113).] [Vö. **hüvelyk-tenyérnyi**.]

HÜVELYK-TENYÉRNÝI, hüvely'-tenyérni: [∞]. 1597: Atalag Egj *hiuel* [igy] *teniernj* heian telj (ÖL. UC. 101/3). Eczetes atalag egj *hiuel tenierni* heian teli (uo.). [Vö. **hüvelykës-tenyér**.]

HÜVÖS?: frigidus, subfrigidus, algidus, frigidulus; kühl, etwas kalt, wenig kalt NySz. (1. jel.) 1211: Hii sunt vdornici *Huuus* [a. m. hüvös?] Quiba Tengurd Buhteh (Pannh. Tih. 1/5).

HÜVÖSÍTŐ, vö. bor-hüvösítő.

I.

Í, 1. íj.

IAR-FA ? 1. juhar-fa.

ICCE, **ice** ? : justa, media, cotula, hemina ; gewisses weinmass, eine halbe mass NySz. die halbe BM. 1515 k. : Duo vas vini *yczeeth* (OL. D. 26240). 1544 : *Eg yce* mezét olayos lenek es elesleuel ualonak (OL. Nád. 40). Vöttem *eg iccze* tentat (uo.). 1549 : *Eg iccze* köüi halat *eg iccze* koppot (uo. 41). 1591 : Tölczér. Heber. *Iczek* (OL. UC. 56/38). 1805 : Theorkeolios mez *icze* 1½ (uo. 28/61). [Vö. homonnai-, pozsonyi-icce.]

ICCÉS : heminarius, capiens mediam mensuram liquidum ; halbe(n) enthaltend NySz. 1480 : Stephano *Iczes* (OL. D. 18350). 1498 : Stephanus *Iches* (uo. 20765). 1533 : Cantari argentei quorum pyntes et *Iczes* (OL. Nád. 49). 1548 : Cantere [igy] sunt ut nullo dicitur egy *iczes* (Múz. Kapy). 1558 : *Iches* on kanna (OL. Nád. 49).

ICE ? 1. icce.

IDEG : amentum, omne ligamen, quo media hasta religatur, ut jaci longius possit, nervus ; spannader, nerv, bogensehne, strick NySz. 1494 : Arei manuales non habent *Idegh* (OL. D. 26076). 1597 : Hituan keziz *ideg* neköl (OL. UC. 101/3).

IDEGÉN : alienus, alienigena, hospitus, extraneus [stb.] ; fremd, ausländisch NySz. (1. jel.). 1295 : Stephanus filius *Idegen* (Wenzel V.122). 1469 : Mathias *Idegen* (OL. D. 32365).

IDEGÉNÍT, vö. elidegénít.

IDEGÉNSÉG : frigidus animus, aversio ; entfremdung, abneigung NySz. (2. jel.). 1525 : Zerelmes *magdalena* azzon, hogh en oda hozzyad nem menthem, ezt semmy, *ydegensegre* ne weghyed merth emberth senkyth eremesben nem lathok naladnal (OL. D. 24774, 1. Zolnai: Nyelveml. 237).

IDEGÉNŰL, vö. elidegénül.

IDEGÉS : amentatus, nervosus ; ädericht NySz. 1451 : Domini *Ideg* dicti (OL. D. 36407).

IDEI : hornotinus ; heurig, diesjährig NySz. (2. jel.). 1549 : *Eg chechemew idey* boryw (OL. Nád. 41).

IDÉN, 1. ez idén ; vö. idő.

IDÉS ? 1. édés.

IDÉZET : citatio, aressio ; verklagung, forderung vor gericht NySz. 1613/1696 : Ha ki szőlőörökséget vérségére vagy pénzére akar keresni és perelni, tehát szt. Gergely pápa nap előtt tilalomba és ugyanezen

nap előtt való valamely törvéynapra *idézetbe* is tegyen (GazdtörtSzemle VII.406). Az citatio, avagy *idézet* ilyen formán legyen [stb.] (uo.).

IDŐ, **idé**, **üdő** : 1) tempus, chronos ; zeit NySz. (1. jel.). 1525 : Tegnap megh yram hogh oka waghyn myrth en oda Lyndwaba most nem mehetek kyth *ydeu* jarthaban megh erthes (OL. D. 24774, 1. Zolnai: Nyelveml. 237). [Vö. NySz. «járta» szólások a.] || 2) tempus ; witterung, wetter NySz. (4. jel.). 1597 : Mykor szaraz *ideő* jár es irtassalys iobbettyak, gyakorlatossággal az retekys akor teöbbewlnék megh (OL. UC. 12/42). || 3) annus ; jahr NySz. (5. jel.). 1608 : Buzával, borral, jóval ez mult *idén* is béséggel látogatott [Isten] ő felsége (MA. NLI. 254). 1643 : Valaki egy *idén*, kiváltképpen három *idén*, szöleit metszetlen, és kapálatlan hagyja, az földesurakra száll (GazdtörtSzemle VI.471). 1653 : Valaki három *idén* szőlőjét meg nem metszi és meg nem kapálja, az olyan szőlő urra szállott (uo. I.32). [Vö. *idén* ; négy-idő.]

idő-közben : interdum, subinde, nonnunquam SI. [interim, interea ; inzwischen, indessen, mittlerweile]. 1544 : Attam borra *üdőközbe* (OL. Nád. 41).

idő-múlás : lapsus temporis ; zeitverlauf NySz. 1613/1696 : Hogy itt az mi helyünkben is folynak az *üdő-múlások* [szakaszaim] (GazdtörtSzemle VII.409).

idő-vétség : [«non venientia, non comparitio», non respondere, citatum non respondere ; das nicht erscheinen vor gericht]. 1604 : Hoghiha penig Sokadalmas ideoben Kalmari dologhert kwlseo Ember itualo Embert Cital Terueniel, Es az Incattus itualo Ember leuen absentallia magat, Ennek az *ideo uetsege* fl. 1. e contra ha kwlseo Embert az itualo Ember is Cital Sokadalmas Ideoben, az is Simili modo fl. 1. marad. Az *ideo uetsegeok* penig az biroe : ha ket kwlseo Ember edgik az masikat hya is azonkeppen (MJogtörtEml. I.33). 1639 : Non venientia, Az törvényre való el nem jöves, *Idő vetseg* (Verbőczi Veres-féle fordításának 1639-i kiadásában az «Index verborum» 18. lapján). [Vö. Verb. II. r. 58. 86. Vö. NySz.]

IDŐS, **üdős** : annosus, polychronius, vetustus, aetate provectus ; vieljährig, alt NySz. (1. jel.) 1688 : *Üdös* Istvanne Vármegje Babaia (OL. UC. 1/21).

IESZT ? 1. ijeszt.

IFJÚ, **ifjú** : a) juvenis, adolescens ; jungling ; b) juvenis ; jung NySz. 1320/1355 : Itur in campum *Ifymezeu* wlgariter nuncupatum (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1505 : Symon *Ifyw* dictus (Múz. Soós). 1569 : Georgius *Ifymesther* (OL. UC. 18/15).

IGA : jugum ; joeh NySz. 1558 : Harom eke wasa-

wal talygayawal *igayawal* es nyuden zerzamawal eghetembe (OL. Nád. 49).

IGAZ: a) verus, verax; wahr, wahrhaftig; b) germanus; wirklich, eigentlich; c) justus, aequus, rectus; gerecht, billig NySz. (1–3. jel.) 1348: *Igazmundo* (l. «igaz-mondó» a.). 1366: Nicolaus *Igaz* (OL. D. 7469). 1420: Thomas dictus *Igaz* (ZichyOkm. VI.611). 1423: Martino *Jgaz* (Lelesz Acta 43/81). 1433: Michael *Igaz* (OL. D. 12528). Michaelae *Igaz* (uo. 12547). 1434: Michaelae *Jgaz* (uo. 12645). 1436: Michaelae *Igaz* (uo. 12852). 1449: Dionisii *Jgaz* (Lelesz Acta 61/62). 1569: Miérthogy felséged poroncsolja vala nekünk az igaz-tételt; mi azért így nem merészlünk és nem tehetünk igazat (SzékelyOkl. V.90).

igaz-mondó: veridicus, verus; wahrhaft, wahr redend NySz. 1348: Stephani dicti *Igazmundo* (ZichyOkm. II.321).

igaz-tétel: iudicium; gerichtshandlung NySz. 1569: Ez előtt törvényt is kér vala tőlünk, hogy eltiltsan az executioról, de mi nem adhatánk, miért-hogy felséged poroncsolja vala nekünk az igaz-tételt; mi azért így nem merészlünk és nem tehetünk igazat (SzékelyOkl. V.90). 1581: Ha pedig az igaz-tételről a bírót eltiltja, és a tilalomnak okát nem adhatja, az ok nélkül való tilalom is megmaradgyon (uo. 128). 1694: Mely kárért való törvént valamely fél nem kedvelné, appellatio szerint az falunak kérdő helyére vihesse és ott meglátván az igaz tételt az hegynek bírójára visszahozhassa és bocsátassék és másuvá ne appellálhassák (GazdtörtSzemle 1.170).

IGAZGAT, vö. fenékgazgató-szék.

IGAZÍT, vö. el-, ki-, megigazit.

IGAZODIK, vö. eligazodik.

IGAZSÁG: [praebenda; bezug, antheil, gebür]. 1653: Az igazságot beszédő és leíró diáknak is den. 2. és egy ital bort adnak. Valaki vizes mustot ad az igaz-ságban és reá bizonyodik, azon helen arestáltatik és az földes urnak marad fl. 20, exequenda (GazdtörtSzemle I^o.32, hegyközségi törvényekben). A bíró és hegy-mesterek az szüretben tartoznak az ur igazságot beszédő emberi mellett lenni míg behordják az pereshez az igazságot 4 forént bírsága alatt (uo. 33).

IGLER [pannus in urbe Iglau (Moraviae) confectus; in Iglau (Mähren) verfertiges tuch]. 1558: Londisnak singit 2 krajczárért, *iglernek* és egyéb más közposztónak singit mérje 1 pinzért (GazdtörtSzemle VI.136). [Vö. «Tuch Iglar, ygler» Kováts: Áruforg. 101. l. még uo. 102.]

IGLICI? l. igrici.

IGRĚC, l. igrie.

IGRIC, iglic(i)? igrĚc, igrĚc: tibicen; musiker NySz. (1. jel.) 1244/1364: *Igrech* villam ioculatorum eiusdem Castri nostri (OL. D. 277). 1251/1255: ioculatores nostri de villa *Igrich* in comitatu Zaladiensi (uo. 407). Terram Joculatorum suorum de villa *Igrych* in parochia Zaladiensi existencium (uo.). 1254: ioculatores nostri de villa *Igrich* in comitatu Zaladiensi (uo.). 1279: *Igruchteluk* (HazaiOkm. VI.242). 1311: Possessiones Kerekeghaz et *Igrechteluk* uocatas (OL. D. 30597). 1313: Villam *Igrech* (MonStrig. II.680). Villam *Igrech* ioculatorum (AnjouOkm. I.292). 1446: Iwan *Igrech* (OL. D. 35584). [Vö. 1377: Martini Joculatoris vel Fystulatoris (Múz.).] 1449: Blasius *Igrez* de Agria (Lelesz Acta 61/19).

IGRICI, iglici? [tibicinis; zu einem musiker gehörig]. 1256: Tangit terram ville *Igricy* (Körmend, Heim 3). 1292: Quandam terram ioculatorum nostrorum *Igrichy* uocatam (Múz.). Quandam terram ioculatorum nostrorum *Igrichy* uocatam (Wenzel XII.530). 1316: Possessionem *Jgrichy* vocatam in Comitatu Zaladiensi existentem (Múz.). 1323: Possessiones eorum *Igricy* et Pyliskezeg nuncupatas in Comitatu Zaladiensi existentes (Múz. Rummy). 1327: Possessionem *Igrici* vocatam in Comitatu Zaladiensi iuxta Kopurnuk existentem (uo.). 1331: Cuiusdam possessionis *Igrici* vocate in Comitatu Zaladiensi existentis (Múz.). 1340: In *Igricy* in Comitatu Zaladiensi (uo.). 1379: Possessiones *Jgrichy* et Felseutenk [-teuk? -cenk?] ac Kublus (Múz. Mednyánszky). 1412: Diete possessionis *Igrichy* [«Zala m». Szam. jegyz.] (Múz.). 1427: Prediis Ekerithotheleke *Iglyitheleke* [igy, a. m. igrici?] (uo.). 1472: In possessione *Igryczy* vocata in Comitatu Borsodiensi (Lelesz Acta 83/22).

IGRÖC, l. igric.

IGY, l. ügy.

IGYENLŐ? l. őgyenlő.

IH, l. juh.

IHAR, -FA, l. juhar, -fa.

IHÁSZ, l. juhász.

IHOS, l. juhos

IJ, í, iv: arcus, sagitta; bogen, handbogen, pfeil NySz. («iv» a.) 1451: Ad distanciam emissionis vnus sagitte stadialis wigo *yegben* [olv. ijekben?] lewethnefeld cum cunctis terris a parte orientali (OL. D. 36407). [Vö. kéz-ij.]

ij-gyártó, igyártó, ijártó, ijjártó, ivgyártó: arcuarius, faber arcuarius; bogenschmied, bogenverfertiger NySz. 1446: Johannes *Jgyartho* (OL. D. 13934). 1460: Johannes dictus *Igartho* (Forrás?). 1464: Sebastiano *Ygartho* (Veszpr. 107, Nova 8). 1475: Jacobo *Igyartho* (OL. D. 17660). 1482: Petrus *Igyartho* (uo. 18658). Paulum *Ygyartho* (uo. 18659). Urbano *Ygartho* (Lelesz Acta 92/6). 1498: Clemente *Igyartho* (Múz. Kállay). 1520: Petrus *Iugyartho* (Lelesz Prot. V.97). 1531: Thomas *yartho* [olv. ijjártó v. ijártó?] (OL. Nád. 42). 1602: *Igyártó* Balás (SzékelyOkl. V.221).

IJESZT, ieszt? terreo, terrefacio, terrifico; erschrecken, einen schrecken, einjagen NySz. 1460: Simonis *Jezthow* (OL. D. 15532).

IKĚR, ikör, űkĚr: geminus; zweifach, zwillings-NySz. 1095: Cuius meta incipitur de gemina frutice quod vulgarter uocatur *ikĚrbucur* (Pannh. 15/Oo.) 1214: Inde ad *Ykurtou* (uo. 41/F). 1223: Inde ad *Ikurtov* ultra quem habet metas (uo. 1/Z). 1236/1239: Riulus cadit in alium quem quidam *Ycur ozov* uocant (HazaiOkm. VI.33). 1243/1354: Arbor parua nomine Tulfa harumykru (OL. D. 260). 1249: Inter duos monticulos qui vocantur *ykerheeg* (MonStrig. I.379). 1256/1273: Dyonisio de *Ikurwar* (Körmend V/5, Káldiana 79). [Vö. «Iker-vár. MV. Vas Vben. Geminum castrum. Igy deákozsa Bonfinius» stb. Kr.] 1258/1334: Arbor parua nomine Tulgfa harumhycur (HazaiOkm. VII.79). [Vö. 1293: Arbor pyri tres grandos [igy] ramos habens (OL. D. 1380).] 1262: Duo parui lapides naturales contigui quas siluarum Custodes *Ykurku* nominarunt (MonStrig. I.472). 1263: De hinc iuxta uiam que uadit ad *Ikurwar* (Múz.). 1284: Locis piscacionum Barchtou et *Ikerweyz* vocaturum (Múz. Ertl). 1336: Arbor parua tulfa harumicru (OL. D. 2982). 1341:

Vadit ad duos montes *Ikurhig* (uo. 3402, l. Anjou-Okm. IV.123). 1410: Georgii de *Jkerhalm* (Múz. Kállay nr. 477). 1418: Gregorii de *Jkvrhalm* (Múz.). 1455 k.: In *kethekruwelg* (OL. D. 36935). [Vö. «Addig futott, míg a farkas feje egy fa *ikrébe* felakadt» (Benedek Elek: Székely mesemondó 156). «A fa *ükre*, ahol a törzs elágazik. Szilágy m. Zilah» (László Géza adata az új Nagy Szótárhoz).]

IKÖR, -ÖS, 1. ikér, ikrés.

IKRA, 1. viza-ikra.

IKRĚS, ikörös, ikrös, ükrös: geminus; zweifach, zwillings- NySz. 1243/1354: Meta terrea in qua est *ykrusegerfa* (OL. D. 260). 1314/1378: Arbor illi-cis geminata que wigariter *Jkurus* tul nuncupatur (uo. 1856). 1320: Ad vnam arborem *Ikrustul* dictam (uo. 1990, l. AnjouOkm. I.551). 1332: *Ierus* Holm (AnjouOkm. II.621). 1336: Vna meta terrea in qua est *Ikrusegurfa* (OL. D. 2982). 1398: Arbor illicis furcata vulgo *wkrus* dicta (ZichyOkm. V.82). 1410: Ad quandam arborem Quercus bifurcatam wgo *Jkrus* Cherfa vocatam (OL. D. 9661). 1427: Mesda seu signum inciperet in vno [igy] arbore piri siluestris wgo *Ikreskurthuel* dicti (Múz.). [Vö. MTsz.]

IKRÖS, 1. ikrös.

IKTAT, iptat: [lucro; erwerben?]. 1473: Habeo vnum fondum ante ecclesiam scilicet meridionali quod lucraui wgo *iptatam* [igy] cum duobus florenis et XXV solidis (OL. D. 17462). [Vö. NySz. más jel.] [Vö. el-iktat.]

IL, 1. ül.

İL, 1. 2. él.

ILDOMOS: prudens; klug NySz. 1477: Thomam *Ilomos* (KárolyiOkl. II.465).

ILĚS, 1. ülés.

ILÍS, 1. ülés

ILKA: [Helenae nomen blandiens; koseform zu Helena]. 1451: Nobilis domine *Ilka* vocata (OL. D. 34878). [Vö. Ilona.]

ILKUS? Hilkus?: Helena PPB. («Ilkús» alakal); [koseform zu Helena]. 1210: Nomina uero eorum hec sunt Adou Munc Ceme *Hilcus* [a. m. Ilkus = Ilona? férfitra alkalmazását illetőleg vö. «Ilona» «Kata» «Margit» stb.] Cimoh Nimige (Pannh. 5/F). 1221: Quorum nomina sunt hec Cema *Jlcus* Chymoz Nyminga Bella (uo. 4/B). [Vö. Ilona.]

ILLĚS, Éliás, Illyés: Elias PPB. 1240 k.: Quorum nomina sunt hec Mogl *Elyas* (Pannh. 61/8). 1313: Molendini *Elye* [igy? a. m. Éliás = Illés? vö. Illyefalva, hn. CzF.?] mona [igy?] vocata (AnjouOkm. I.318). 1522: Johannes *Ylyces* (OL. D. 37004). 1548: Blasius *ylyyes* (OL. RDecim. Zempl.). 1802: *Illyés* Bálint (SzékelyOkl. V.303). *Illyés* János (uo. 306, stb.).

ILLŐ, 1. üllő.

ILLYES, 1. ilyes.

ILLYĚS, 1. illés.

ILONA, Hēlēna: Helena PPB. 1146: Liberaliter seruiant uidelicet Kissodi Forcas Johannes Thidrich Mendus *Helena* (Pannh. 5/Hb). 1565: Az en negy gyermekimnek: Gyurkonak, Myhálnak, Ersebetnek es *Ilonanak* (AdaZemplvntört. V. évf. 313). 1596: *Ilonais* [az eredetiben így] hugod egy kezkenyöt küldött

(MA. NLI. 98). 1608: Az hugaim felől azt irhatom: Katus és *illona* [igy az eredetiben] élnek, megadták az könyvet (uo. 283). 1609: Ádám György *Ilona* aszonynyal... békeségben vagyon (uo. 303). Ádám Györg és Jámbor Györg sógorunk, *Ilonna* [az eredetiben így] és Katus hugaink is köszöntik fejénkit, atyafiástól Kegyelmedet (uo. 309). [Vö. Ilka, Ilkus, Ilonka, Pēla.]

ILONKA: Helena PPB. [Helenae nomen blandiens; koseform zu Helena]. 1359: Domina *Ilunka* vocata (Múz. Kisfaludy). [Vö. Ilona.]

ILŐ, 1. szarvas-üllő.

ILŐS, 1. ülös.

ILYES, illyes: hujusmodi; solcher art NySz. («illyes» a.) 1525: Wolna es myrewl solunk elegh *yless* dolgoghrol, ha hele es ydew wolna (OL. D. 24774, l. Zolnai: Nyelveml. 237).

IMÁD, vö. megimád.

IMÁDÁS: [preces, rogatio; das bitten?]. 1654: *Imadás* nélkül adta rájok pénzét (KomárJk.). [Vö. NySz. más jel. és uo. *imád* 1. jel.]

IMBRE, 1. Imre.

IMBREG? 1. Imre.

IMĚG, 1. ing.

IMĚS-SZÁNTÁS?: 1519: In autumnno quodlibet aratrum debet arare terram iuger I. In vere similiter quod appellatur *Imces* [olv. imés?] *zanthas* (OL. D. 37007). Seminaturam wgo *Imces* *Zanthasth* tenentur (uo., «Sárvár» Szam. jegyz.). [Vö. 1. érmes MTsz.?]]

IMILA? 1. imola.

IMOLA, imila? imolya: [juncus, juncetum]; hinár, szittyó, semlyék SzD.; die gemeine flockenblume, die papierblume, die kornblume BM. («imola» a.); der sumpfige ort, der moorgrund, der sumpfige grund BM. («imolya» a.) 1193: Inde ad aquam *imola* (OL. D. 29). 1448: Vnius Jugeris terre arabilis in loco *Imola* appellato (Veszpr. 2, Áracs). 1476: Secus quandam vallem *Jmylamachar* [igy? a. m. imola?] alio nomine Ewzfew vocatur (Lelesz Prot. Parv. 94a). [Vö. «Imolya, ingovány-posvány» (Horvát Endre: Árpád 474, szókalausz). Vö. MTsz.]

IMOLÁS, imolyás: 1347: In ualle *ymolasuelg* (OL. D. 3922). 1420 k.: Ad unum cauum *ymolasuapa* (OL. D. 20901). 1479: In fine cuiusdam vallis *Imolas* vocati (Múz. Kállay). [Vö. imola.]

IMOLYA, 1. imola.

IMOLYÁS, 1. imolás.

IMRE, Ěmbre, Ěmre, Ěmreh, Imbre, Imbreg? Imreh: Emericus MA. (1621. kiad.); Emerich MA. (1708. kiad.) 1374: Ad possessiones ipsorum *Imbregh* [az m Szam. olvasatában kétes, a. m. Imre?] et Mezpest vocatas (Lelesz Acta 8/4). [Vö. «Imregh» hn. CzF.] 1428: *Zenthemreh* hn. (Múz. Szentiványi). 1438?: *Predia Echkend et Ěmrehesele* nominata (Forrás?). 1459: Ecclesie parochiali ipsorum in honore sancti Emerici in *ZenthĚmreh* construite (OL. D. 15406). 1466: Johanne *Ěmbre* [igy] (uo. 16421). 1526: Kaplyan *Imreh* (uo. 24323, l. Zolnai: Nyelveml. 255). Prini *Imrehnek* (uo. l. Zolnai id. m. 257). 1559: Dios Mihaly egez helies Warga *Imre* fel helies (U. I.). 1584: Parnas *Imreh* haza (OL. UC. 56/33). 1594: Jenőfalvi Márkos *Ěmre* (SzékelyOkl. V.156).

1597: Párnás *Jmrch* helie (OL. UC. 12/42). 1598: Thomas *Emredeak* (OL. RDecim. Zempl.). 1602: *Imbre* Tamás (SzékelyOkl. V.231). Kádár *Imbre* (uo. 235). *Imbre* Deák. Szántó *Imbre* (uo. 236). 1609: Debreczeni *Imrch* (Mihalik: KassaÖtvTört. 212). [Vö. *Imbre*, *Embre*, *Imbrus*, *Imbrike* (Kriza: Vadrózsák 386). *Imbriske*=Imréské, a moldvai csángó nyelv-járában, l. Nyr. XXXI. 208.] [Vö. *Imricskó*, *Im-riskó*.]

IMRICSKÓ: [Emerici nomen blandiens; kose-form zu Emerich]. 1703: Felességemnek: Két frau-czimere. *Imricsko* Dajkája (AdalZemplvmTört. VI. évf. 81). [Vö. *Imre*, *Imriskó*.]

IMRISKÓ: [∞]. 1704: *Imrisko* száraz Dajkája (AdalZemplvmTört. VI. évf. 144). [Vö. *Imris* CzF.] [Vö. *Imre*.]

1. **ÍN:** a) nervus; spannader, nerv, sehne; b) suf-frago; die kniekehle, le jarret NySz. (1. és 3. jel.) 1350: Pedes ipsorum laboratorum, quod wlgó dicitur yn permactari fecissent (ZichyOkm. II.440). 1478: Petrus Yn [a. m. nervus?] (Veszpr. 107, Egerszeg 16). [Vö. *háló*, *szőr-in*.]

2. **ÍN:** servus; sklave NySz. 1478: Petrus Yn [a. m. servus?] (Veszpr. 107, Egerszeg 16). [? Szárm.: 1211: Vdornici de Mortus hii sunt Gud Leke *Inod* Reche Meteu (Pannh. Tih. 1/5). 1230: Terram Ekud *Inad* Sceuleus (HazaiOkm. VI.25).]

INAS? *inos*: nervosus, musculosus, lacertosus; ádericht, starkädericht, nervig NySz. (I.1577) [?]; a) servulus, cursor, pedisequus, famulus [stb.]; läufer, lakai, bedienter; b) puer; knabe, junge, bursche NySz. (I.1578). [?]. 1211: In uilla Aarach hii sunt pulsatores Chyma Zember Syquid Thobus Aiandue Mourus *Inos* [a. m. inas?] Baga (Pannh. Tih. 1/5). 1237: Seruos suos et ancillas scilicet Ruscinum Juan *Jnus* Kereus Cuuc Vyragus (Pannh. 62/A). 1240 k.: Hee sunt nomina Buchariorum de eodem predio Arussod *Inus* (uo. 61/8). 1314: Georgii filii *yvnus* [igy? a. m. inos?] (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1329: Georgii filii *Jnus* de Zabadi (Veszpr. 108, Sceuleh 2). [Vö. *sütő-inas*.]

INASKA: [apparitor, pedisequus; knappe, page], der junge bediente BM. (1. jel.) 1701: Árva *Inaska* 3 (AdalZemplvmTört. V. évf. 172). 1702: Árva *Inaska* 2: szűr köntösse (uo. 331). [Vö. NySz. és *apró-inas* uo.]

INCE: Innocentius PPB. 1602: *Incze* Mihály (SzékelyOkl. V.186). *Inczie* Máté (uo. 318).

INDIA: [gallina Indica; truthenne]. 1634: Toio *india*. India kakas (OL. UC. 21/3). [Vö. *indiai-tyúk*.]

india-kakas: [gallus Indicus; truthahn]. 1634: Toio *india*. *India kakas* (OL. UC. 21/3). [Vö. *indiai-kakas*.]

INDIAI-KAKAS: [∞]. 1669: Egy öreg bizlalt *indiai kakas* 1 frt 50 denár (GazdtörtSzemle I.89).

INDIAI-TYÚK, -tik: meleagris, [gallina Indica]; truthahn NySz. 1581: *Indyay tyk* 12 (Múz. Balassa). [Vö. *india*.]

INDÍT, vö. elindít.

INDÓLAT, l. indulat.

INDULAT, indólat: affectio, passio, pathos, indignatio; affekt, regung, bewegung des gemüts, aufregung, entrüstung NySz. (4. jel.) 1523: Az My

nemew per, ees *Indolath* awagh zook My kewzewt-tewuk, wronk ew fewlseye elewth woltanak, azokerth erthem hogh The kegelmednek en ream nehezseye wagyon (Zolnai: Nyelveml. 227).

INDULATLAN: immobilis; unbeweglich NySz. 1613/1696: Gondolkodván arról, hogy az ő maradékoknak örökséget bizvástabban és állandóbbképpen szerezhessenek, szölöket, réteket, szántóföldeket és egyéb *indulatlan* örökségeket (GazdtörtSzemle VII.408). [Vö. *ingatlan*.]

INDUS-KAPPAN: [gallus Indicus capus; verschnittener truthahn]. 1638: Tiuk, lud, recze, *indus kappan* summa nr. 286 (OL. UC. 2/34).

1. **INÉ, l. ünő.**

2. **INÉ, l. 2. inő.**

INEKÉLÉS, l. éneklés.

ING, émég, eng, imég, ümég, ümög, üng: interula, indusium; hemd NySz. 1544: Az mosonak az *ingek* mosasert [igy?] (OL. Nád. 40). Kocis gergelnek ket *imegre* szegődsegebe (uo. 42). 1548: Az *ingeknek* egy veg gyoleh (uo. 48). Ket vyselő *imegh* Egy korczowagj (uo. 49). 1561: Keth daroch. Keth *imeg* Egi swég. Egi harisnya (OL. L. III.16. 17). 1564: Neg *ymegre* walo arañas zel hym (OL. Nád. 49). 1588: Dyzno paztornak *imőghre* (uo. 41). [Vö. *alsó*, *csahol*, *fél*, *fürdő*, *háló*, *huszár*, *köntös*, *némét*, *páncél-ing*.]

ing-gallér: galerus indusii Kr.; [hemdkragen]. 1555: Keth *ymeg galer* (OL. Nád. 48).

ing-más: femoralia, tunica NySz.; [unterhose]. 1544: Üttem ket *imeg más* wrannak (OL. Nád. 40).

ing-váll: interula, vesticula muliebris MA²; ein hemd, weiberkleid MA (1708. kiad.); manica; hemd-ärmel NySz. 1555: Keth *ymegh wal* azon embernek valo. Annak mind kethenek kebele ys ot wagon (OL. Nád. 49). 1560: Ket chahol emeg aranyas him vagion egeken. *Eg emeg wal* chynadof (uo.). 1577: Keth *wmogh wall* (OL. L. III.16. 17). 1692: Egy sütt asszonynek pénz 9 fl. 50. két főre valóért fl. 2. egy *ingvállért* fl. 1 (GazdtörtSzemle VI.182).

ing-váltság: 1545: Czani vramnak *imeg valczagatol* attam (OL. Nád. 40).

INGATLAN: immobilis; unbeweglich NySz. 1715: Valamely jobbgyember, semmi maradéka nem maradván, maga acquirált ingó s *ingatlan* bonumit, ha testamentaliter legálja valamely jóakarójának [stb.] (GazdtörtSzemle VI.186). [Vö. *indulatlan*.]

INGÓ: mobilis; beweglich NySz. 1327: Possessionis Kalsa alio nomine *Ingow* [a. m. ingó?] vocate (AnjouOkm. II.323). 1433: Ad altiorem Berch peruenientes qui dicitur *Ingoberekbercheorra* (OL. D. 28726). De ipso autem or *Ingoberekbercheorra* (uo.). 1415: Ad altiorem montem *Ingoberegberezhora* dictum (uo. 28795). 1430 k.: Ipsius montis *Ingoberegbereche* (uo. 28815). 1476: Usque ad Hayowth et ad Kysyngo (KárolyiOkl. II.443). 1597: Az minemű jókkal az uristen engemet az ő jóvoltából ez világon megajándékozott volt, akár állók, akár *ingók* legyenek, azokról teszek ilyen vallást és testámentomot (Mihalik: Kassa-ÖtvTört. 205). 1715: Valamely jobbgyember, semmi maradéka nem maradván, maga acquirált *ingó* s *ingatlan* bonumit, ha testamentaliter legálja valamely jóakarójának [stb.] (GazdtörtSzemle VI.186). [Vö. *indulatlan*.]

ingó-bingó: mobilis; beweglich NySz. 1506: Senki az Fejedelmen kiwl gratiat kegielmet neki ne adhasson, hanem ha az egez Zekelisegh egienleo akaratbol es minden *ingo bingó* marhaia Predara kapsira haniassék (MJogtörtEml. I.18). 1799: Az Ekklesiának a Parochián való *ingó-bingó* vagyonkái jegyzesbe vagy-nak (CanonVisit. 210).

ingó-marha: mobilia; bewegliches gut NySz. 1517: Mykoron az *ingho marhath* ewth rezre oztotak volna (OL. D. 36528).

INH, 1. jonh.

INNEJD, 1. innen.

INNEN, innejd: hinc; von hinnen, von dannen NySz. (1. jel.) 1752: Az uraság jobbágyi csak akkor-on oszdúdnak föl magok határjához tartozandó erdők iránt, midőn makkolásnak ideje vagyon, és *innejd* veszekedések támadnak közöttük (GazdtörtSzemle VI.139).

INNENSŐ, énnenső: citerior; das näher dies-seits liegt, diesseitig NySz. 1524: Processus georgy Kys Super oficiolatu Suo Karyka *ennensewfel* vocato (OL. D. 37006). In prescriptu [igy] processu karyka-*ynensewfel* (uo.).

INNEP, 1. ünnep.

INNYA-VALÓ-PÉNZ, innyok-: [corollarium nummorum: trinkgeld]. 1544: Az szolgáknak *inña ualo penzt* (OL. Nád. 40). Az reuezeknek *innok ualo penzt* (uo. 41). Attam az hausez knehtnek pragaba *inña ualo penzt* (uo. 40). 1560 k.: Mikor szarvast hoznak: adni kell nekik *innyok való pénzt* 20, azvagy 25 dénárt (GazdtörtSzemle I.164).

INOS, 1. inas.

1. INŐ, 1. ünő.

2. INŐ, iné: [?]. 1240 k: In predio *Ynev* hec sunt nomina seruorum equestrium *Vnuka Vska* (Pannh. 61/8). 1251/1281: Inde uadit superius ad aquilonem ad *yneuzorma* deinde tendit ad *Zadurzorma* (OL. D. 346). 1252: Versus aquilonem ascendit ad *Ineuzorma* hinc vadit cum metis continuis ad *Zadurzorma* (uo. 369). 1325/1332: Piscinis quarum nomina sunt hec *Keulges Kewgestokaya Yneueuizad* (uo. 2331). 1333: Cum piscinis videlicet *Kewlges. Kewgestokaya. Nogthow. yneueuizad* (ZichyOkm. I.412). 1337: Possessionem *Inezakala* seu *Inethuleke* [igy, olv. -theluke] vocatam (OL. D. 30008). 1339: Lacus vulgo *Inewthow* (AnjouOkm. III.544). 1413: Quandam vallem *Ineweuilgh* vocatam (Múz). Quandam vallem *wlgo Ineweuilgh* vocatam (Múz. Motesiczky). [Vö. ünő NySz. ?]

INT ?: innuo, nuto, annuo; [winken] NySz. 1193: Uadit ad montem *intov* [a. m. intő ?] (OL. D. 29).

INTÉZ, éntéz: 1) aestimo, arbitror; meinen, dafürhalten, schätzen NySz. (2. jel.); [pensito, taxo; abschätzen?]. 1500: Ex illis registris cognoscent omnium rerum quantitatem quasquidem res vniuersas iustissime ut poterunt in sex directas et equales partes pensare debeant *wlgo entezyek* (OL. D. 30241). 1548: Az theredeket *inteztek* negywen so zamaba es wgh attak el kelteny (OL. UC. 99/7). || 2) ordino, dispono, dirigo; ordnen, anordnen NySz. (3. jel.) 1566: Illyen osztás lött [örökségi osztzkodásban], hogy az első derék ház az utza felől az Sz. S. négy gyermekinek *intéztetött* és jutott, ismét az hátulso ház pitvarával, kamorájával és szobájával Cs. Mihálynak *intéztetött* feleségstül (DebrJk.). [Vö. még-intéz.]

IP: socer; schwäher, schwähervater, schwieger-vater NySz. 1508: Cum socio et socra mea *wlgo Ipmwal* et *Napamwal* (Múz. Kállay).

IPRI: [pannus de Ypro; in Ypern (West-Flandern) verfertigtcs tuch]. 1311: Decem pecias panni *ypri* uocati (OL. D. 1790, I. AnjouOkm. I.243). 1312: De pecia panni de *Ippri* (AnjouOkm. I.264). 1318: Peciam panni de *Ypri* (Múz. Máriássy, I. AnjouOkm. I.483). 1326: Vna pecia panni de *ypri* (ZichyOkm. I.277). 1355: Una pecia panni de *Ipri* (AnjouOkm. VI.388). [Vö. 1329: De vna pecia panni *Ipreti* octo denarios (Múz. Horvát Istv.). Vö. *Pannus de Ypro* Du Cange; Szamota, NyK. XXV.151.]

IPTAT, 1. iktat.

1. **ÍR:** scribo, conscribo, describo; schreiben, beschreiben NySz. (1. jel.) 1481: Secundum consuetudinem huius regni non est consuetudo quod minor ad se recipere possit maiorem *wlgo* az kuzeb az nagobnak terhet *yria* newhez (OL. D. 26018).

2. **ÍR:** ungventum, malagma, ceratum; salbe, weich pflaster NySz. 1548: Krabatnak hog' kezenek *iret* uegen (OL. Nád. 49).

ÍRÁS, vö. kéz-, levél-írás.

IRATOS: picturatus, perpictus, depictus, graphicus; wolgeziert, künstlich gemacht NySz. (1. jel.) 1454: *Irathos* [hn., a. m. iratos ?] (OL. D. 14800). 1522: Demetrius *yrrathos* (uo. 37004). 1553: Egy *iratos* agy (OL. UC. 96/3). 1581: Egy virginal, keonw modra chinalth szept *iratos* az feodele (OL. L. III.16. 17). 1596: Egi föld *irathos* kanna (uo.). [Vö. MTsz.]

IRDOS-BIRDOS: 1532: Quatuor camuce sunt rubee albo colore mixte *irdos birdos* (OL. ActaPaul. SzLőrinc 10/11). Casula rubeum albumque colorem ostendens *irdos byrdos* (uo.). [Vö. NySz. és Zolnai, Nyr. XXIX. 226.]

IRÉM, 1. üröm.

IRES, 1. üres.

ÍRETLEN, 1. éretlen.

IRGALMAS, örgalmas v. érgalmas: misericors, clemens, propitius; barmherzig, mitleidig, gnädig NySz. 1478: Dionisio *Ergalmas* (OL. D. 18058).

IRHA, vö. fehér-irha.

irha-gyártó: alutarius; gerber NySz. 1453: Johannes *Irhagyartho* (OL. D. 36407). 1457: Lauren-cius *Irhagyartho* (uo. 36405).

IRÍGY ?: invidus, malevolus [stb.]; missgünstig, neidisch NySz. 1211: [Udvornici] *Salca Irig* [a. m. irigy ?] Morodech (Pannh. Tih. 1/5).

ÍRIK, 1. árpávalérő-körte.

ÍRMES ?: 1569: Másfélholdja az *Irmes* felől való határban vagyon (SzékelyOkl. V.87). [A. m. 1. *érmes*, *irmes* 3. jel. MTsz. ?]

IRMÉS, 1. ürmös.

ÍRÓ, vö. kép-író.

IRÓS-VAJ: butyrum; anke NySz. 1544: Vöttem *iros vaiat* (OL. Nád. 40).

IROTT: pictus; gemalt NySz. (2. jel.) 1550: *Irot* karpitok (OL. Kolozsm. 50).

IROTVÁNY, 1. irtovány.

IRT, **ort**: runco, exputo, succido, exstirpo, arbusta fruticesque evello, reseco, eradico; ansrotten, jäten NySz. 1544: Azon nap ismeg harom irtó uolt az gat helen. Az kik az gat helet irtottak (OL. Nád. 41). 1596: Az egyik föld végiben Losonezi János predikátor *ortott* egy mesgyét, egy szapura valót (CanonVisit. 142). [Vö. mégirt.]

IRTÁS, **ortás**: 1) [ager exstirpatus, solum eruncatum; rodeacker, rodeland]. 1454: Deinde ibit ad O Irthas (OL. D. 14807). 1523: Quasdam terras a spinis extirpatas wigo *yrtas* (uo. 37007). 1544: Eg szegeñ embernek az kit az *irtason* az fa meg ütöt wolt (OL. Nád. 40). 1596: Két rét, felső és alsó. Felső az *ortásban* vagon, az alsó a Varjú szélín vagon (CanonVisit. 141). || 2) runcatio, exstirpatio, exputatio; ansrottung, das jäten NySz. 1597: Mykor szaraz ideő jár es *irtassalys* iobbettyak, gyakorlatossággal az retekys akor teőbbewlnék megh (OL. UC. 12/42).

irtás-rét: [pratum exstirpatum; durch rodung gewonnene wiese]. 1721: Senki, másnak osztott avagy *irtás réti*ben hatalmasul kaszálni ne menjen (Gazdtört-Szemle VII.128). [Vö. irtovány-rét.]

IRTÓ, **ortó**: sarritor, sarculator, runcator; jäter, hacker NySz. 1544: Azon nap ismeg harom irtó uolt az gat helen. Az kik az gat helet irtottak (OL. Nád. 41).

irtó-kapa: runcina; reuthaue NySz. 1545: *Irto kapa*. Czakanos kapa (OL. Nád. 40). 1566: *Irto Kapa*. Hegyes Chakan. Horlo was (uo. 49). 1587: *Irto kapa*. Tooth kapa. Keth agho kapa (OL. UC. 12/42). 1638: *Ortho kapa* (uo. 2/34).

IRTOGAT: surculo; nach und nach reuten, ausjäten NySz. 1712 k.: Az oltoványokat hasonlóképen *irtogassák*, s tövét kapálják, s gauajozzák, hogy az kert tisztuljon, kövérebb füvet teremjen (Gazdtört-Szemle VII.416).

IRTOVÁNY, **irotvány**, **irtvány**, **orotvány**, **ortovány**, **ortvány**, **orvány**? : ager exstirpatus, extirpatius, novale, ager purgatus, dumus eruncatus, solum eruncatum; acker, auf dem alles schön ausgerottet ist, rodeland NySz. 1271: Terra autem purgata que *uruan* [igy, olv. «wrtuan»?] dicitur (OL. D. 757). 1288: In holo *vrutuan* uocato quatuor iugera (Veszpr. 109, Szepezd 2). 1298: Particulam *yrtuan* prenotatam (Wenzel V.198). 1330: Terram suam per se purgata *Irtuan* dictam (OL. D. 2617, I. AnjouOkm. II. 491). 1369: Quoddam pratum extirpatum quod wigo *hyrtuan* dicitur (Múz. Forgách). 1428: Terrarum arabilium wigo *Orthuan* (OL. D. 12029). In terris Andreas *ortuana* et Molnar Andreas *ortuana* vocatis (Múz. TörtTárs. 1). 1455 k.: Versus asalosyrtuan (OL. D. 36935). 1458-1469: Circa posteriorem finem cuiusdam exstirpacionis *irthuan* vocate (Károlyi-Okl. II.316). 1463: Terrarum arabilium et pratorum *Irothuan* vocatorum (Múz. Kállay). 1470: Terras Arabiles *orthowan* (HazaiOkm. V.301). 1484: Fenilium wigo *Irothuan* ad ducenta falcastra (Lelesz Acta 94/15). 1502: Vnam extirpaturam *Orthuan* dictam (Múz. Hanvay). 1519: Duo prata sew fenilia quorum vnum Egerche et aliud Kwthos *Irothuan* vocatur (Lelesz Prot. V.37a). Fenilia ElewBerek Mehes *Irothuan* (uo.). 1522: Quantum iuger quod uocatur Rewyd *Irthowan* (OL. D. 36400). Ad terras scilicet Konyagyrothwanya (uo. 37354). 1523: Quandam terram arabilem wigo *orthuan* in loco Agozath vocato (Múz.). 1525: Duo feneta purgatiua wlgariter *Irthowan* nomi-

nata (OL. D. 36405). 1581: Valaki szénafüben vagy *irotván* szénafüben lovát vagy egyéb barmát tartsa... 3 gira a birsága (SzékelyOkl. V.126). 1752: Az erdők sok *ortoványnyal* is nyélván pusztulásra jutnak (Gazdtört-Szemle VI.138).

irtovány-föld: ager exstirpatus; rodeland, neu-land NySz. 1599: Vagynak *ortvány föld*ek is mind a három nyomásra (CanonVisit. 150).

irtovány-rét: [pratum exstirpatum; durch rodung gewonnene wiese]. 1597: Item [hagyom] az város-beli házat... és az Monak-patakbán egy *ortvány-rét* [értsd: -rétet] (Mihalik: KassaÖrtTört. 205). [Vö. irtás-rét.]

IRTVÁNY, 1. irtovány.

ISKÁTUL(Y)A, ISKATUL(Y)A, 1. skatulya.

ISKOLA, **ëskola**, **oskola**, **skola**: schola, gymnasium, ludus literarius; schule NySz. 1544: Az rekordalo deakoknak Az masodik *iskolabol* valo deakoknak (OL. Nád. 41). 1592: Az rérem [a kiadásban hibásan: vérem] fiat lukaczot Trinczinben uitük *skolaban* (MA. NLI. 90, eredetije szerint).

iskola-ház: [schola; schulhaus]. 1587: *Oskola* haz wágon rayta (OL. UC. 12/42).

iskola-mestér: ludimagister, gymnasiarchus, gymnastes, paedotriba, didascalus, rector scholae; schulmeister NySz. 1544: Az *escola mester*nek es az deakoknak (OL. Nád. 40). Attam az *eskola mester*nek az deakokkal egetembe hog rekordalanak szen [ëgy] Szam. jegyz. wrsula asszon napian eg forintot (uo. 41). 1599: A Philippistris egy egy cseber bor jár a *Schola mester*nek (CanonVisit. 150). 1602: János diák, kézdivásárhelyi *schola mester* (SzékelyOkl. V.176). 1608: Maid harom eztendeie leszen 16 Maj, miulta predicatorünk es *schola mester*eonk vagion (MA. NLI. 253, eredetije szerint). 1692: *Schola mester*nek pénz fl. 5 (Gazdtört-Szemle VI.183).

iskolamestërség: gymnasiarchia; schulmeisteramt NySz. 1607: En penig Tartzalj *schola mester*segen allottam be Juliusban (MA. NLI. 212, eredetije szerint).

ISLÓG, **ëslóg**, **slóg**: lunula, bractea, bracteola, palea aurea; mündlein, platte, flitter NySz. 1488: Pro *Slogh* (OL. D. 26047). 1508: Vna tunica viridi coloris cum *Slogh* ornata (Lelesz Prot. I.45). 1526: Pro vno medio lotone *Islogh* (OL. D. 26353). 1544: Hat lot *eslogot* ket ket renesen ki teszen magyar forintot 9 d 60 (OL. Nád. 41). 1545: Vnum cyngulum taffiotha in fine cum aureis filis et *Isloogh* parata (OL. L. III.16. 17).

ISMÉG, 1. ismét.

ISMÉR, észmer, észmér, vö. elismer.

ISMÉRŐS, **észmerős**, **észmérős**: notus, familiaris SI.; [bekannt, der bekannte]. 1413: Andream *Esmerereis* (OL. D. 10094).

ISMÉT, **ësmég**, **ismég**: iterum, item, etiam, rursum, rursus; wiederum, zum andernmal NySz. 1544: Azon nap *ismeg* harom irtó uolt az gat helen (OL. Nád. 41). 1589: Nétalan *esmegh* elő iön az hal es eleget foghatonk (uo.).

ISÓ ? IZSÓ ?: [Josephus ? Esau ?]. 1260: Terram suam *Isoteluke* uocatam (OL. D. 511). 1376: Possessio Zantou alio nomine *Isonteleke* nominata (Múz.). 1422: Vallentino *Isow* Kankos dicto (Múz. Kállay).

Valentino Izow [a. m. Isó, Izsó?] (Lelesz Acta 42/92). 1462: Pratum suum *Jsourethe* vocatum (Veszpr. 8, Jutas). [Vö. *Isu* PPB. «Josephus» a.; «*Isou* comes de Vgosa» (VárReg. 31. sz.) és «*Esau* comes de Hugusa» (uo. 243. sz.).] [Vö. Jósá.]

ISPÁN, éspán, ispány, spán: 1) quæstor, quæstor, vicarius domini [stb.]; vogt, amtmann, rentmeister NySz. 1269: Ascendit per Orrh ad locum qui wlgō appellatur *spanlesuy* (Múz. Bethlen). 1282 k.: Ex his etiam Hunis plures fuerant in exercitu capitanei constituti qui Hunorum lingua *Spani* vocabantur (Kézai, I. FontDom. 1/2. 64). 1322, 1324: Cum duobus stagnis *Spantowa* et *Folutowa* vocatis (Múz. Ibrányi). 1329: Terre *Ispanlaka* vocate (OL. D. 30619). Ipsam villam *Spanlaka* (uo.). 1337: Demeteryspanlaka, hn. (AnjouOkm. III.331). 1358: Lomyzlopataka, Martonspanlehotaya (OL. D. 4788). 1371: Venit ad Siluam *Ispantauakvzy* (Múz.). Iuxta stagnum autem quod wlgariter *Ispantawa* uocatur (uo.). 1379: Villarum Zenthkyral Polyan et *Ispanlaka* vocatarum (Lelesz Acta 12/40). 1386: Insulam *Jspanzygethe*, vocatam (OL. D. 7182). 1410: Januspanfalua [így, olv. Jánospan-] (Múz.). 1412: Vnam Insulam wlgariter *Jspanzygethe* (OL. D. 9935). 1429: Georgio *Ispan* (Múz. Kállay). 1438: Anthonio dicto *Ispan* (OL. D. 13245). 1451: Petro *Yspan* dicto de Azzonfalwa (Múz. Kisfaludy, I. HazaiOkm. IV.364). 1454: Et inde itur ad peter *ispan* keepe (OL. D. 14807). Primo incepissent in quodam monte *Espanlese* vocato (Múz. Bethlen). 1480: Domine *Zekelispanne* vocate (OL. D. 27673). 1476: Benedictus *Jspan* (Körmend, Heim 576). 1477: Georgio *Jspan* (Körmend III/4, Batthyán 56). 1484: Nicolaus *Ispan* (OL. D. 18994). 1504: Andreas *Ispan* (Múz. Kállay). 1507: Johanne *Ispan* (Körmend 1/3, Hidegkut 50). 1509: Petro *Ispan* (Múz. Forgách). Johanne *Hyspan* (Múz. Kállay). 1517: Thomas *Ispan* [«a későbbiekből kitiünik, hogy gazdasági ispán volt» Szam. jegyz.] officialis domine aetris (OL. D. 29633). 1520: Georgio *Espan* (Pannh. 66/15). Piscine *Espanthawa* (Lelesz Acta 126/1). 1522: Gallus *Ispan* prouisor curie religiosorum sanctimonialium (OL. D. 23692). 1594: Hogiha tilalmat az *ispanra* teszeön valaki az az *ispani* illeti, ha ki pedig az birora tilt valamit annak birsagha az birónak jaar (OL. UC. 113/5). || 2) comes; graf, obergespan NySz. 1526: Dragffy Janos Belthewkj keoszepeo solnok varmegyenek es karaznanak eorwke walo *Ispanya* (OL. D. 24323, I. Zolnai: Nyelveml. 255). 1701: *Ispányim*: Petróczon Imre ... Tarnán: Prisztas (AdalZemplmTört. V. évf. 171). [Vö. erdő-, nádor-ispán.]

ispán-bora: 1422: De nonis partibus et vino Comitatus seu Castellani pro tempore presenti et constituto seu in futurum constituendo quod vinum wlgariter *Spanbora* nuncupatur reddentes liberos (Pannh. 63/D).

ispán-pénze, -péze: 1510 k.: *Ispanpeze* sancti georgii martiris den. duo et sancti michaelis archangelii den. duo (OL. D. 26082).

ISPÁNSÁG, éspánság, spánság: quæstura-præatura; das amt des rentmeisters, stadtvoigtey NySz. 1314: Tria iugera uersus siluam *yspanag* (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1320/1355: Circa Siluam *Jspanag* octo Jugera (uo. 16, Veszpr. Oppid.). 1386: Quandam siluam wlgariter *spanag* dictam (uo. 14, Szentkirályszabadja). 1446: Iuxta Siluam *Ispanag* vocatam (uo.). 1454: Prenotatum *Ispanagoth* [t. i. erdőispánságot] in Silwis superscriptis (OL. D. 14897, I. Pesty: KrassóvmTört. III.400). In eodem *Ispanago* silvarum (uo.). [Vö. erdő-, szabad-ispánság.]

ispánság-erdő: 1392: Siluam *Spansagerdew* vocatam ad Comitatum Vesprimiensem pertinentem

(Veszpr. 8, Ispánságerdő). [L. még az *ispánság* alatti adatokat.]

ISPÁNY, I. ispán.

ISPÉK, I. spék.

ISPINÁC, I. spinác.

ISPITÁLY, I. ispotály.

ISPOTÁLY, éspitály, ispitály: valetudinarium, ptochotrophia, hospitale [stb.]; spital, armenhaus NySz. 1498: Johanne *Ispotal* (Múz. Kállay). 1504: Johannes *Jspothal* (uo.). 1526: Az *espiritayla* nagy gondot viselyetek az segények benne meg ne ehezzenek ... az Erdewdi kylenchedet vamot az *espiritaynak* hagyom (OL. D. 24323, I. Zolnai: Nyelveml. 256). 1529: Pauperibus ad *ispital* dedi (OL. Nád. 49). 1530 k.: Pauperibus ad *ispotal* panes (OL. L. III.16. 17).

ispotály-föld: 1725: Innét mentünk vissza az Tökeszer végéhez való nyilakra, kik az Szamosra nyúlnak véggel az *ispotály-földekig* (GazdtörtSzemle III.187). Az *ispotály-földeken* belől az Váradi Sigmondné asszonyom földének végiben egy darab város földé (uo.).

ispotály-ház: [valetudinarium, ptochotrophium; spital, armenhaus]. 1638: Borsi szerez egy *ispotaly* haz (OL. UC. 2/34).

ispotály-mestér: [spitalmeister]. 1586: A bűdösö marhák ... az *ispotálymesterek* kezébe az szegények táplálására szolgáltatassanak (MJogtörtEml. III. 566—567). [Vö. NySz.]

ISSZA, vö. bor-issza, bor-ném-issza.

issza-bor, iszja-: [vini potior; weintrinker]. 1427: Ladislai *Izyabor* dicti (Múz. Kállay). 1470: Stephano *Yzabor* (uo.). [Vö. bor-issza.]

IST, I. üst.

ISTÁLLÓ, üstálló, stálló: stabulum, caula, praesepe; stall, viehstall NySz. 1291: Stabulum eiusdem, quod *Stallo* wlgariter nuncupatur (MonStrig. II.300). 1352: Ad orientem ad quandam locum *Stallou* wlgariter dictum (OL. D. 4272). 1545: Eg lakatot *estallora* (OL. Nád. 40). 1594: Az *istalloban* vagion szarka paripa (OL. UC. 78/7). 1637: Snyppal fedet *istallo* (uo. 14/43). [Vö. gabonás-, ló-istálló.]

ISTAMÉT, stamét: panni genus; stamett, feines tuch NySz. 1520: Pannum *Stameth* coloris Rubei (OL. D. 26227). 1523: *Stameth* pro vno indumento (uo. 36999). 1528: Tercia vestis ex panno *stameth* zederyes (OL. L. III.16. 17). 1531: Pannum *Stameth* (uo.). 1538: Kenthes brunatici coloris *Sthamet* (uo.). 1542: Karasia, septuh, kerntuh *stamet* aranyzwn (OL. Nád. 49). 1544: Vöttem haytot *stamet*et uereset (uo. 41). 1550: Fekete *stamet*ot [ystametot?] anatlán füretlen (uo. 42). 1559: Vörös haytot *ystameto*th (uo. 40). 1567: Panni nigri *stameth* (OL. L. III.16. 17). 1572: Egh dolmannak ualo uörös haytot es *stamet*ot [így? olv. «estametot?】 (OL. Nád. 40). 1628: Egy *istamet* szoknya, egy *istamet* dolmány (DebrJk.).

ISTÁP-GYÉRTYA, üstáb-, üstáp-, gyértya? -gyirtya?: 1529: Ad *esthap* gyirthya dedi (OL. Nád. 49). 1530 k.: Candelas *estab* (OL. L. III.16. 17). 1531: *Istapgyergya* sedecim (OL. Nád. 43). 1556: Ceras *estap* gerthia vocatas et Patyca gerthya (Forrás?).

ISTÁPOS, istápas?: [baculum habens; mit einem stabe]. 1356: Feneti seu prati Hothuanusystapas-zygeth [a. m. istápos?] zenaya (ZalaOkl. I.569). 1516: Ambrosio *Istapos* (Múz. Kisfaludy).

ISTEN: deus; gott NySz. 1327: Ascendit ad montem *Istenkelethe* dictum (OL. D. 2470). 1333: Johannis dicti *Istenwetthe* (AnjouOkl. III.29). 1335: Petrus de *Isthenmezey* (Múz.). 1388: Blasius *Isten* [a. m. isten?] dictus (OL. D. 30085). 1400: Johannes *Isten* dictus (HazaiOkl. 331). 1453: Demetrii *Isten* (OL. D. 14609). 1466: Petrus *Istenfoztho* (Veszpr. 106, Árokfő 3). 1480: Nicolai dicti *Istenwette* (Pannh. 51/LIII). 1609: Akor Biszón Sok Niomorusagot kart veszedelmet Zennettek Zegeniek mind varasul, De Imar *Isten vtan* [a. m. Isten segítségével, vö. Arany: «Szibinyáni Jank»] naprul napra Igen EpeŰnek (MÁ. NLI. 323, eredetije szerint).

isten-fája: abrotonum; eberwurz, stabwurz NySz. 1638: Wannak ezen Kerthen külömb külömb fele füvek, Sallia, Ruta, Szekfü, *Isten faia*, Czipros (OL. UC. 2/34).

isten-fia, -fi: filius dei; gottes sohn NySz. 1474: Petrus *Istenfya* (OL. D. 17546). 1477: Petrus *Isthenfy* [igy] (uo. 17999). 1480: Petro *Istenfya* (uo. 18350).

isten-fogadja: [?]. 1554: Az *Isten fogaggiat* az astalhoz szegesztek (OL. Nád. 49). [Vö. NySz. *isten*, szólások.]

isten-ház: templum, aedes sacra; kirche, tempel NySz. («isten-háza» a.) 1607: Az mely nemes embernek penig sok helyeken való jószága volna, tehát az ő portiója és része szerint leszen segítséggel az *istenház* [igy?] építésében (MJogtörtEml. III. 43).

isten-káromló: blasphemus, maledicens in deum; gotteslästerer NySz.; [gotteslästerlich]. 1721: Senki az esküdt emberek közül *istenkáromló* szókkal ne éljen nagy büntetés alatt (GazdtörtSzemle VII.128).

ISTENES: divus, divinus, dius, pius; göttlich' gottgefällig NySz. 1448: Augustino *Istenes* (Lelesz Acta 60/12). 1484: Blasius *Isthenes* (OL. D. 18976).

ISTENTELEN: atheos, irreligiosus, impius, profanus; atheist, der gott verläugnet, gottlos, böss, gewissenlos NySz. 1426: Michael *Istenthelen* (OL. D. 11750). 1431: Michael *Istenthelen* (uo. 12408). 1550: Hazamat zewlewemít marhamat byrta torkom werwe hatalmasul nem jól gonozwl. *istentelen* niomorwsagomra heth eztendeigh (OL. Kolozsm. 50).

ISTER?: blectacium SchlägliSzőjz. (910. sz.) 1240 k.: Hec sunt nomina Jobagionum Ipoeh *Ister* [a. m. ister?] Septus (Pannh. 61/8). [Vö. *istár* NySz.? L. Szam. jegyzetét SchlägliSzőjz. id. h.]

ISTÉRÁNG, l. istráng.

ISTI, l. üsti.

ISTÓK: parvus Stephanus, Stephanus puer Kr. [Stephani nomen blanditius]; Steffel BM. 1500—10: *Istok* Benedik (QuellKronstadt III.3). 1554: Attam az olah *Istoknak* egi ehyzmath (OL. Nád. Számad. b). 1602: *Istók* Fábán. *Istók* Mihály (SzékelyOkl. V.184). *Istók* Imre (uo. 189). 1604—24: Anno 1607 adta isten ez világra *Istók* fiamot (KárolyiOkl. IV.4). 1705: Azmondgja *Istók* [szn.] (AdalZemplymTört. VI. évf. 269). 1752: Bojti *Istóknak* álkúcsot csinált (DebrJk., l. NyK. XXVI.340, «kancsalkúcs» a.) [Vö. István.]

ISTRÁNG, ësstráng, istëráng, stráng: restis, funis, laqueus; seil, strick, strang, zugseil NySz. 1493: *Istrangoth* emi (EPSZ. fol. 30). 1494: Empte sunt *Istrangh* Centum (Engel: GeschUngR Reichs. l.99). 1497: *Strang* et gepplw (OL. D. 37170). 1510 k.: Hamfeyeth, *hysterangoth* (uo. 26251). 1518: Duodecim *estrangh* et duas cordas (uo. 37176). 1519: Circa currus *estrangh*

emi (uo. 35012). 1525: Corda idest *estrang* (uo. 26345). 1529: *Istrangoth* gywplewth (OL. Nád. 42). 1530: *Estrang* Geplo Saraglya (uo. 43). Kethefee Zabolá *Estrang* (uo.). 1544: Ket *estrangot* Ket fek emlöt. Ket heuedert (uo. 40). 1545: Az louaknak pañuanak *estrangokat* (uo.). *Estrangot* kötöt fekre es mellek fügneke (uo.). 1552: Pro nygh et panwa dati sunt *estrang* zal tres (uo. 49). Zablohoz *estrang* zal 3 (uo.). 1554: Niak kötelhek vettem keth *estrangoth* (uo.). 1557: Harom szal *estranghot* (OL. L. III.16.17). 1566: Hwz *ystrangh* chygara walo (OL. Nád. 49).

ISTVÁN, Èstëfán, Èstfán, Èstván, Stëfán: Stephanus PPB.; [Stephan]. 1240 k.: Hec sunt nomina vinitorum seruorum Catad *Stephan* Syke (Pannh. 61/8). Hec sunt nomina Jobagionum Musun Bene *Stephan* Colondus (uo.). Hec sunt Nomina Pistorum de eadem villa Chuka *Stephan* (uo.). 1322: Possessiones Moys-paulia et Ernefyastephanpulua (OL. D. 2122). 1331: Ad quendam fluuium nemorosum *Estfan*fiapathaka uocatam (Múz.). 1332: Super curia seu fundo eorundem Ibwrfiastephanhaza et Herborthfiaandreashaza nominato in Ciuitate Strigoniensi sito (uo.). 1350: Villis *Estephanfolua* Kalyndychfolua et Sydoufolua (Körmend II/8, Szentgothárd 6). 1359: Lalfiaestephanfolua, hn. (Múz. Forgách). 1415: Demeter fya *istvan* (SzékelyOkl. III.34). 1417: Cum piscina Zenthistuanpalasta vocata (Lelesz Introd. P/2). 1420: Mihalfya *Isthwanfelde* Egyedfyafelde Demeterfyapetherfelde (Körmend Miscell. Németújv. lad. 41, fasc. 187). 1426: Prediis *Estwanpeterfyahaza* Kasafya Antalhaza (Forrás?). 1436: In tribus descensibus infrascriptis vide licet Hythemeszallasa Moyafya *Istwan*zallasa [Maya-?] et Jamanelekzallasa vocatis (Múz.). 1454: *Esthwan*-fypeterhaza, hn. (OL. D. 14781). 1479: Quendam piscaturam aque seu stagnum *Esthuansara* vocatam (Lelesz Acta 89/45). 1523: Lazaro poka de *Isthwan*-haza (Múz., l. Zolnai: Nyelveml. 226). 1526: Darochi *estuan* (OL. D. 24323, l. Zolnai id. m. 255). 1544: Az szent *istuan* torniabeli sipesoknak attam nölczuan penzt (OL. Nád. 40). [Helyn. szárm.: 1459: *Isthwand*, hn. (OL. D. 15334). 1464: *Isthwand*, hn. (Múz.).] [Vö. Csépanyos? Istók, Szent István ajándéka.]

ISZA, l. issza.

ISZÁK: mantica, saccus sarcinarius, bisaccium; wadsack, ranzen, felleisen, waydsack, tanister [tornister] NySz. 1436: Vnum gladium duas Sellas vnum *Izaak* subtile (Lelesz Acta 53/4). 1544: Neg seng uaznat *iszaknak* vtra kociban hol ualot benne horozni (OL. Nád. 41). 1558: *Izak* ex pilo (OL. UC. 97/19). 1567: Vnam mantiam *Izak* (uo. 40/35). Vnam mantiam vulgo *izak* (uo. 53/12). Est ibi Batyko vnus, qui tenetur dare vnam mantiam vocatam *Izak* (uo.). [Vö. bőr-iszák.]

ISZÈG, -ÈS l. üszög, -ös.

ISZIK: bibo, potō; trinken NySz. 1479: Hungari autem funesto gladio super eorum capita euibrato amputabant eis manus et caput dicentes Westeg kwrwanewfya zaros Nemeth *üittatok* werenkewth, ma *yzyyck* thy wertheketh (Dubnitz Krón., l. FontDom. I/3. 167, Nyr. VII.81 és Zolnai: Nyelveml. 26).

ISZJA, vö. bor-, bor-nëm-issza; issza-bor.

ISZKÁBA, l. ëszkába.

ISZŐ, l. üsző.

ISZPARING?: 1668: Hegedüs Boldizsár bajomi találta meg borodi vajdánál egy fejér szürke kanca fias lovát, felülő felől kereszt bélyög, az négy végén *iszparing* vagon (DebrLt., l. Nyr. XXII.519).

ISZPERGER: [gladii genus; eine art schwert?]. 1605: Az feginer hazban Hieles *Jzperger* uagion Nr. 24 Hieletlen *Jzperger* uagion Nr. 24 (OL. UC. 28/61).

ISZTÁR: [modius; scheffel]. 1522: Sales *Izthar* ij Sal *Izthar* I [az utóbbi följegyzés még egyszer ugyanigy] (OL. D. 26290). [Vö. 1551: Tritici mensura *zthar* (OL. Nád. 48). Vö. szlovén *stár*, szerb *stár*.]

ISZTĚRGÁR, 1. észtergár.

ISZTRÚ? 1. ösztörű.

IT, 1. út.

ITAL: a) potio, potatio, haustus; trunk; b) potus; trunk NySz. 1237: Vdornici de uilla Borost quorum nomina *Itol* Copou Petur Medue (Múz. Középk. okl. 9. sz.). Wduornici de uilla Borost quorum nomina *Itol* Chopou Petur Medue (uo. 11. sz., l. Wenzel II.73). [Vö. áldomás-, étel-ital.]

ital-pénz: congiarium; trinkgeld NySz. 1544: Attam *ital penzth* (OL. Nád. 42). 1571: Az poharnaknak az ky az pohar zekhez latot attam *ital penzt* (uo. 47). 1584: Chak *ytal penzth* ad a rewyzeknek (OL. UC. 56/33).

ITATÓ, vö. lóitató-esőbör. [Vö. itó.]

itató-fék: [frenum ad equos adaquandos; beim tranken gebrauchter zaum]. 1548: Eg futtato fek Neg szekeres fek ag *Itato fek* (OL. Nád. 48).

itató-tanya, -tonya?: [aquatio, aquarium; trünke]. 1589: Az egygyk *itato toniara* az bwdós uyz rea zoretotta uolna az halat (OL. Nád. 41).

itató-válu: alveus aquarius, aquarium; wassertrog NySz. 1638: *Itato* es abrakolo *valuk* vadnak No. 4 (OL. UC. 2/34).

ÍTÉL, **ítél**, **ítíl**: judico; richten, urteilen NySz. (1. jel.) 1439?: Jobagiok ne *ítellthetessenek* (OL. D. 13290, az 1439-i okl. hátlapján). [Vö. ítélet-tétel, ítéző-mestér.]

ÍTÉLET-TÉTEL, **ítélet**: [judicium; einsicht, ermesen, urtheil, urtheilskraft]. 1789: Tudok olyan példát is, hogy kegyes Atjának kiskorában megholt gyermeke felől jó reménysége volt mint Dávidnak, holott felnevekedett fia felől kinek már maga *ítélettel* lehetett élni, éppen nem volt (Canon Visit. 206). [Vö. NySz. más jel.]

ÍTÉLLET, 1. ítélet-tétel.

ÍTÉLŐ-MESTÉR, **ítélő**: protonotarius, praetorlandrichter NySz. 1550: Az erdeli *ítélő mester* eg paripat hoza (OL. Nád. 40). 1574: Hogy Szent-Mártonnap tájába Chvány Miklós uram. miert hogy közel lakik az *ítélőmesterhöz*, hagyjon egy napot, mel napra megértvén az *ítélőmesterről* alkalmas helen való szemben lételeknek módját [stb.] (SzékelyOkl. V.96).

ÍTÍL, 1. ítéző-mestér.

ITKÖZÉ, 1. ütköző.

ITÓ: aquarium; trünke NySz. 1211: De hinc ad stagnum Somardy et per mediam piscinam Somardy iterum uenit ad Bolotyn in locum qui dicitur *Jtunk* [a. m. itó?] (Pannh. Tih. 1/5). 1417: In possessione ipsorum Ewkewrytho vocata (Lelesz Acta 37/14). 1427: Prediis Ekerithotheleke Iglycithetheleke (Múz.). 1456: Possessionibus Oewkewrytho Wyewkewrytho vocatis (Lelesz Acta 67/15). 1493: Philipo Loytho (Múz.).

1508: Tercium vero [pratun] Ewkewrytho vocatum (Múz. Kállay). [Vö. itató.]

ITOS: [potator; trunkenbold?]. 1438: Antonii *Ithos* (Múz. Kállay). 1455: Gregorio *Ythos* (uo.). 1525: Thome *Ithos* (Lelesz Acta 131/58). 1540: Thomas *Jthos* (Múz. Kállay).

ÍV, 1. íj.

IVA: taxus; eibe, eibenbaum NySz. 1184: Eorum uero nomina pro quibus contenderent hec sunt Warov Ceke Cekelev Des Bes Sudan Egid Petrus *Iwa* [a. m. íva? v. olv. Iwan=Íván?] Both (Pannh. Tih. 1/4). 1257: Ad arborem *Iwam* (HazaiOkl. VII.72). 1270: Ad arborem *Iua* dictam (OL. D. 745). 1271: In arbore *Iua* (Körmend Acta V/8, Miscell. Heterog. 188). 1289: Ad arborem *qua* uulgo uocatum (Wenzel XII.485). 1318/1395: Vadit ad arborem wlgariter *Iwa* vocatum (Múz. Soós). [Helyn. szárm.: 1456: *Iwagh* [hn., ma «Ívád»] (OL. D. 15031, l. Csánki: TörtFöldr. I.63, «Ívágy» a.).]

íva-fa: taxus; eibe NySz. 1266/1274: Ad arborem *iwafa* (Wenzel VIII.152).

IVÁN, **Jován**?: Joannes PPB. Joannes Baptista Kr.; Johannis, Baptist BM. 1135: Homines conditionales quorum nomina sunt hec Michal Cunes Scemus bula buloc Sele fele *Iuan* (Pannh. 15/Kk). 1221: Cum III pastoribus quorum nomina sunt hec Bychu Renqz et *Jwan* (uo. 4/B). 1237: Seruos suos et ancillas scilicet Ruscinum *Juan* Jaus Kereus Cuuc Vyragus (uo. 62/A). 1259: Terra nomine Scent *Jwan* (OL. D. 488). 1265: *Jowan* [igy, olv. Jován? a. m. Iván?] filio Jnse et Olotow filio Gonow (Múz. Ertl). 1279: *Iwan* filius Kenéz (OL. D. 1052). 1290: *Iuan* filius Budur (Múz. Haraszthy T.). 1293 k.: *Ican*. Lesen [olv. Lesen]. Kapou. Nuzo serientes (HazaiOkl. VII.237). Predictus Alexander. *Iwan*. Lesen. Kopou (uo. 238). *Ican* Lesen Kopou serientes (HazaiOkl. 140). 1299: Johannes et *Juan*, de uilla Pagan (MonStrig. II.474). 1325/1332: Piscinis quorum nomina sunt hec... Prepostona Nyarasd *Yuantokaya* (OL. D. 2331). 1333: Cum piscinis prepostona, Nyarasd. *Yuanthokaya* (ZichyOkl. I.412). 1338: Semita Zenthivanra menu golguth vocata (ZalaOkl. I.339). 1345: Locum sessionalem *Yuan* ipsorum patrum vna cum vno lobio quod wlgore kerech zin dicitur (OL. D. 3788). 1358: Circa sessionem *Iwan* Ilese nominatam (uo. 4715). Circa sessionem *Iuanylese* nominatam (SztárayOkl. I.288). Eadem sessio *Icanilese* (uo.). 1359: *Jwan* Pargar (Veszpr. 106, Dec. Episc. 14). 1366: Feyriuanfalua Gyurgfiamyklowsfalua (Körmend II/5, Lyndva 13). 1376: Terra que vocatur Zenth^yuanzerky in qua dixerunt ecclesiam in honorem sancti Johannis Baptiste constructam (Múz.). 1379: Zenth *Juanzerke*, hn. (Múz. Szentiványi). 1380: Nicolai de Zenth^yvan (SzékelyOkl. V.2). 1394: Cuiusdam particule terre *Jwan*-legentheleke vocata (Múz.). 1401: Inter duas vias quarum vna Chabaramenewth et alia *Jwanfelderemenewth* appellarentur (OL. D. 8650). 1402: Anthonio dicto *Jwanfya* (Veszpr. 4, Csapak). 1436: Ag *Iwan fya* in Horlyo (Lelesz Acta 53/25). 1446: *Ican* Igrech (OL. D. 35584). 1455: Quandam piscinam *Jvan* Ermyne vocatam (Lelesz Acta 66/26). 1458/1469: Inter duos monticulos inuiperosos *Iwantarya* nuncupatos (KárolyiOkl. II.316). [Vö. Ivánka, Ivános, János.]

IVÁNKA: [Joannis nomen blandiens; Hänschen]. 1263: *Iwanku* de Cuescut (Múz. 51). 1296: Nicolao filio *Iwanka* (SzékelyOkl. V.1). 1298: Terram *Iwanka* feldem nuncupatam (HazaiOkl. IV.98). 1307: Johannes filius *Iwanka* dictus Cheuz (MonStrig. II.569). 1309: *Icanca* et Buhtus filiis Bolyar (Veszpr. 13,

Szölös, Zala m.). 1348: *Iwanka* dictus Chynthalan (ZichyOkm. II.320). 1393: *Iwankahaza*, hn. (Csánki: TörtFöldr. I.611, Jankafalva a.) 1486: *Iwankafalwa*, hn. (uo.). [Vö. *Iván.*]

IVÁNOS: [Joannes; Johann]. 1206: Tendit ad *Iuanus* theluce (OL. D. 45). 1240 k.: Hec sunt nomina pulsatorum in eodem predio *Iuanus* Chebet Mozov (Pannh. 61/8). 1308: Ad terciam metam terream circa *Ivanusfuka* sitam... ad quartam metam ligneam circa *Zouorfuk* (AnjouOkm. I.163). 1336: Cum alio molendino *VezekfyaIvanus*molua nuncupato (SztárayOkl. I.113). 1346: Veniret ad vnum beereh *Ivanus* anosa vocatum (Múz. Danes). [NB! «Janus-uasa» uo.] 1360: Quandam possessionem Gede*Juanus* haza uocatam in Comitatu Wesprimiensi (Körmend, Heim 164). [Vö. *Iván.*]

IVÁNOSI: [ad Joannem pertinens; zu Johann gehörig]. 1341: In possessionibus *Juanusy* Deers et Hudaz vocatis in eodem Comitatu Zathmar (Múz. Ibrányi). [NB! «Janusy» (uo.); ma: «Jánosi».] [Vö. *Jánosi.*]

IVÁS: [taxis copiosus; reich an eiben? v. potatio; das trinken?]. 1422: Petrum *Jwas* (Múz. Kállay). 1476: Johanne *Jwas* (Lelesz Acta 86/18). [Vö. NySz. I.1634. és 1643. I.]

IVÁS: progenies; brut, nachkommenschaft NySz. (2. jel.) 1538: De adducendis *iwás* anguillarum ex Bohemia pro *iwotho* (OL. Nád. 48).

IVAT: soboles, progenies; brut NySz. 1533: Ad piscinam *ivatoth* ex ferthew presertim de ponthffy (OL. Nád. 43). [Vö. *csuka-ivat.*]

IVEG, -ĚCSKE, l. üveg, -ëcske.

IVEGES, l. üveges.

IVÉLT, l. üvölt.

IVES: arcitenens, arcum gereus; bogenschütze NySz. 1449: Petro *Ives*, Johannis *Ives* (SztárayOkl. II.443). 1478: Petrus *Yives* (OL. D. 18145). 1504: Georgio *Jwes* (Lelesz Acta 112/16).

IVÓ: potator, potor, bibens; sauffer NySz. (1. jel.) 1418: Johanne *Jwo* dicto (Lelesz Acta 38/1).

IVÓ-TÓ: [piscina; fischteich]. 1538: De adducendis *iwás* anguillarum ex Bohemia pro *iwotho* (OL. Nád. 48).

IVÖLT, l. üvölt.

1. **ÍZ:** gradus; grad NySz. (4. jel.) 1744: Azt is hallotta az fatens maga szájából, Lantos Margit, hogy jóllehet czélmester, mindazáltal Dóka Ágnes egy *izzel* följebb vagy on nálánál (Reizner: SzegedTört. IV.531).

2. **ÍZ? éz?:** a) sapor, condimentum; geschmack, gewürz; b) sensus, ingenium, elegantia; geschmack NySz. 1434: Sebastianus *Ez* [olv. éz - íz v. ész?] (Múz. Kállay).

3. **ÍZ,** vö. kiüz.

IZBÉG? l. üzbég.

ÍZBEN: vice NySz. (1. «íz» szólások a.); [-mal]. 1588: Kecezer *izbe* wetth bort (OL. Nád. 41).

IZGÁGA: rixa; zank, hader, nörgelei NySz. 1636: Incattus pántolódott az Czélmesterrel, akkor mulatásban levén, leültették, ő csak *izgáyát* szörzött, más ember soltárt énekelt, ő pedig czigán nótát énekelt, süveget fel tötte (DebrJk.).

IZSÁK: Isaac BM. 1135: Jobagiones quorum nomina sunt hec Egud Sule pua *Jsac* Jacob Bene (Pannh. 15/Kk).

IZSÓ? l. Isó.

JÁCINKT, 1. jácint.

JÁCINT, **jácinkt**: hyacinthus; der hyacinth NySz. 1516: Harnad Nasfa egh saffyl, egh *Jachynkth* három Rosa gywngh (OL. D. 26367, l. Zolnai: Nyelveml. 203). Egh Aran Nyakba wethew kwes kyben hath Balaz wasyon, hath saffyl, egh *Jachynkth* ewthwenketh gyewnggh sem (uo., l. Zolnai id. m. 204).

JAGËNYE? 1. jegënye.**JAJAS**? 1. jajos.

JAJOS? **jajas**? : miser, calamitosus; jammervoll NySz. 1447: Benedieto *Jayas* [a. m. jajos?] (Károlyi-Okl. II.253).

JÁK: [Jacobus?]. 1211: Isti sunt ioubagiones Bosen Mog *Jac* Buz Sebeh (Pannh. Tih. 1/5). 1274: Reynoldus et *Jak* filii Ebed (Múz.). Reynoldus et *Jak* ac Kemen (uo.). [Vö. CzF.] [Vö. **Jakab**.]

JAKAB, **Jakap**: Jacobus; Jakob NySz. 1330: Ville *Jacabu*gasa (Múz. Jankowich). 1336: Possessionem *Scentiacab* vocatam (Kubinyi: MTörtEml. II. 117). 1376: Muliere *paphwyiacabne* dicta (ZichyOkm. III. 625). 1404: In possessione *Jakabfyaianusfalva* (Múz.). 1496: Ad rubeta Kewer *Jakaberdeye* Hathhazwthmelleke et vtraque *Nylaswthmelleky* vocata (Lelesz Prot. II.234). 1564: *Jakap* (GazdtörtSzemle I.66, 67 stb.). 1597: Horwátt *Jakáp* hele (OL. UC. 12/42). Somogy *Jakap* házá (uo.). 1605: Nagy *Jakab* thyzedes (OL. L. I.1). [Vö. **Ják**? **Jakabos**. **Jákó**, **Jákob**, **Jákócska**, **Kabos**?]

JAKABOS: [Jacobus]. 1602: *Jakabos* Benedek. *Jakabos* Incze (SzékelyOkl. V.187). *Jakabos* Mihály (uo. 188). [Vö. **Jakab**, **Kabos**?]

JAKAP, 1. **Jakab**.

JÁKÓ: Jacobus PPB. 1258: Peten Daniel Almus Bohas *Jaco* et Symun (Pannh. 6/D). 1299: *Jakou* filius Pauli (MonStrig. II.475). 1308: Filius Comitiss *Jakow* de humukterenne (AnjouOkm. VI.167). Filius *Jakow* [alább: Jacobus] de humukterenne (uo.). 1351: Quasdam possessiones nostras Regales *Jakoteleke* et *Erdenouotelek* vocatas in Comitatu Wesprimiensi existentes (Körmend, Heim 120). 1390: Currit ad campum *Jakomezey* appellatum (Lelesz Met. Mármaros 11). 1448: Possessionem *Jakotelke* alio nomine *Horthalaka* (OL. D. 36391). 1460: Possessiones *Czakofalwa* *Jacohaza* (uo. 15508). [Vö. **Jakab**, **Jákócska**.]

JÁKOB: [Jacobus]. 1135: Jobagiones quorum nomina sunt hec *Egud* *Sule* *pua* *Jsaac* *Jacob* *Bene* (Pannh. 15/Kk). 1240 k.: Nomina pelliparorum de eadem villa sunt hec *Chymoslo* *Jacob* (uo. 61/8). [Vö. **Jakab**.]

JÁKÓCSKA: [Jacobi nomen blandiens; koseform zu Jakob]. 1449: Thome Sydo, *Jakochka* (SztárayOkl. II.443). [Vö. *Lucachka* (uo.).]

JÁMBOR, **jóembër**? : a) homo bonus, vir probus; braver mann, biedermann; b) probus, pius; gut, fromm NySz. 1251/1271: Legen et *Joember* [«jámbor» etymonja?] consanguineis dicti Bugeu (Veszpr. Regn. 0/223). 1461: Matheo *Jambor* (Múz. Kállay). 1476: Gregorio *Jambor* (Lelesz Acta 86/11). 1480: Thoma *Jambor* (OL. D. 18350). 1489: Stephanum *Jambor* (Múz. Kállay). 1505: Johanne *Jambor* (Múz. Justh). 1520: Johanne *Jambor* (Múz. Kállay). Blasio *Jambor* (Múz. Forgách).

JANCSÁR-PACSMAG: [sandalium peditum Turcicorum; janitscharensandale]. 1577: *Tanchar Pachmagh* (OL. L. III.16. 17). Keth *janchar pachmagh* (uo.).

JANCSÁR-PUSKA: [bombarda, sclopetum peditum Turcicorum; janitscharenbüchse]. 1605: *Jancsar puska* uas agiatlan (OL. UC. 28/61). *Jancziur puska* agiak (uo.). [Vö. NySz.]

JANCSI: [Joannis nomen blandiens; Hänschen BM. 1697: Lakatosságra attam Lovászomat *Jancsi* Eperjesre három Esztendőre (AdalZemplmTört. IV. évf. 314).

JANCSÓ: [Joannis nomen blandiens; Hänschen]. 1441: *Tancho* dicto Hwzo (Lelesz Acta 56/2). 1602: *Jancsó* Tamás. *Jancsó* János [stb.] (SzékelyOkl. V.190). 1705: Barancz *Jancso* . . . Czmar *Jancso* (AdalZemplmTört. VI. évf. 270). [Vö. CzF.] [Vö. **János**.]

JANKA: [Joannis nomen blandiens; Hänschen]. 1092: Nomina autem seruorum regis quibus capita tonsa sunt iussu sar comitis sunt hec *Luta* *Keta* *Taluta* *Ianca* *Rodoan* (Pannh. 52/P). 1408: *Jankahaza*, hn. (KárolyiOkl. I.551). 1438: *Jankafalva*, hn. (Csánki: TörtFöldr. I.611). 1447: Thomas *Janka* de Bekees (Turul 1902. évf. 155). 1694: Balogh Márton. *Janka* János (GazdtörtSzemle I.168). [Vö. hogy *Jankafalva*, *Jankaháza* biharmegyei helységet régi okiratok majd *Janka*-, majd *Iwankafalwa*-nak és *-haza*-nak írják, l. Csánki: TörtFöldr. I.611.] [Vö. 1. **Jankó**, **János**.]

1. **JANKÓ**: [Joannis nomen blandiens], Joannes juvenis Kr.; Hans BM. 1476 1484: Kys *Janko* aprodiano meo (Múz.). 1500—10?: *Ianko* Balynth (Quell-Kronstadt III.4). 1525: *Janko* [keresztnévül többször] (OL. D. 37000). 1568: Francisci *Janko* (SzékelyOkl. V.86). [Vö. **Janka**, **János**.]

2. **JANKÓ**: tunica manicata; kurzer rock, janker NySz. («jankër» a.) 1452: *Jankonem* meum Brumatici [így] coloris (OL. D. 14547). 1458: Vnum *Janco* de Har-

naez cum nodulis argenteis ornata (Múz. Kállay). Vna twnica *Janko* vocata nigri coloris pelle mardurina subducta (uo.). Item vna *Janko* grisei coloris pelle wlpina subducta (uo.).

JÁNOS, János? Joános? Joannes NySz.; [Johann]. 1231: Silum que uocatur *yanusfaya* (OL. D. 168). 1291: Terre *Adasioanusfelde* [így, olv. Joános?] uocate (uo. 1326). 1330: *Janusfolua*, hn. (uo. 2639). 1346: Veniret ad locum qui wlgó dicitur *Janusonasa* (Múz. Dancs). [NB! «Ivanus anosa» uo.] 1347: Jüger terre plantatam, vulgariter Bolugh-*Janus-zoley* vocatam (AnjouOkm. V.26). 1358: Ad quandam arborem piri siluestris wlgó *Palfyjanus* kurtuele dictum (OL. D. 30388). 1364: Peruenit ad quandam pontem *Janushyda* vocatam [így?] (Múz.). 1368/1421: Peruenissent ad locum qui dicitur wlgó *Chatyanushalala* [a. m. János?] (Körmend III/4, Batthyán 31). 1404: In possessione *Jakabfaijanusfalva* (Múz.). 1408: Johannem Fabry dictum Archel *Janus* (ZalaOkl. II.336). 1410: *Januspanfalva* [hn. olv. János-spán] (Múz.). 1426: Prediis Estwanpeterfyahaza Waryu*Janoshaza* appellatis (Forrás?). 1430: Domina Sthana vocata filia olim Johannis Wayuode de *Janoswaydafalva* (Lelesz Beres. V.23). 1438: Predy *Janosnemdyakfelde* vocati. Johannis Nemdeak (KárolyiOkl. II.200). 1447: Terrarum arabiliüm wlgó *Janosnemdyakfelde* vocatarum (uo. 257). 1449: Merset Kosokot Tholna megebel Somog megeben engette *Janus* vayda (Forrás?). 1450: Hwnyady *Janos* gubernator engette hogy az zigetyeken kamara haznat ne regienek (OL. D. 14324). 1451: Bekefy *Janus* (uo. 14454). 1454: *Vargayanoshaza*, hn. (uo. 14781). 1460: *Janosgerezd*, hn. (uo. 15515). 1484: Item in *Janoshydaelw* tria jugera (uo. 36320). 1493: Piscinam Themel*JanosEwren*, alias Thewkes appellatam (HazaiOkm. V.378). 1495: Quibusdam virgultis wlgó *Tharyanoscherrye* [olv. Tar János?] (OL. D. 20275). Tharyan *Janos* (Lelesz Acta 103/30). 1509: Petro *Janoskowachfya* (Veszpr. 15, Vászoly). 1525: Molendinum vnum *Janosdeak* molnia vocatum (Pannh. 4/F). *Janus* Baran (OL. D. 37000). *Janus* Varga (uo.). 1544: Zalai *ianos* vramhoz az oruos embert uiue (OL. Nád. 40). 1545: Zenth *Janos* nyaka wagasa napian (uo. 42). 1577: Kocza *Janoss* (OL. UC. 1/3). Felföldy *Janus* (uo.). [Vö. Hannos? Iván, Ivánka, Ivános, Jancsi, Jancsó, Janka, J. Jankó, Jánoska, Jován.]

JÁNOSI: [ad Joannem pertinens; zu Johann gehörig]. 1341: *Janusy*, hn. (Múz. Ibrányi). 1603: Petrus *Janossy*. Laurentius *Jánossy* [olv. János v. János?] (SzékelyOkl. V.250; vö. uo. 296. jegyz.). [Vö. Ivánosi.]

JÁNOSKA: [Joannis nomen blandiens]; Hänschen BM. 1613 Ez nap látta házam népe fiamnak *Jánoskának* két alsó fogait (MA.NLI. 61). [Vö. János.]

JÁR: 1) a) eo, gradior; gehen; b) ambulo, gradior, incedo; öfter gehen, spazieren gehen NySz. (1. 2. jel). 1299: Ad villam *Eleueyarew* vocatam. Ad villam *Eleueyarew* predictam (ZichyOkm. I.95). [Vö. Csánki: TörtFöldr. II.307, «Elevejáró» a.] 1385: In loco wlgariter Chyrznye*Jaro* vnum ac in loco Hegben*Jaro* denominato consimiliter vnum (Veszpr. 6, Gyulakeszi). In loco wlgariter Paulhegyben *Jaro* dicto similiter duo Jugera (uo.). 1421: Quadam particula terre Monyorosayaroufeld vocata (Múz.). 1460: Papi falwrol es kethethesrel periarth [vö. «foly»] leuel (OL. D. 16762, az okl. hátlapján, «nagyon egykorúnak látszik» Szam. jegyz.). Ezes [olv. ez és, a. m. ez is] papi es kethethes falwrol iarth leuel (uo. 16763, az okl. hátlapján, «nagyon egykorúnak látszik» Szam. jegyz.). 1470: Octo Jugera in Hydekwthrayaro (Körmend Miscell. Németújv. lad. 43, fasc. 102, nr. 72). 1528: In Kyskerthre *Jaro* [terram] vnam (OL. Kolozsm. 106). 1546:

Az *yaro* louat megh patkoltak (OL. Nád. 48). 1554: Vram szarandok *yarni* ment (uo. 49). 1564: Egyéb rendbeli szolgálattok az szigény népek szerjárdó [vö. «szér-járás»] képpen legyen (GazdtörtSzemle I.68). 1572: Az második lo zerzam cak zegezet saton yar (OL. Nád. 47). [Vö. NySz. szólások a.] 1595: Ha valamint lehetne, szerit tehetnéd, két ökröt vennél és ne jár nád a két nagyobb ökröt (SzékelyOkl. V.160). [Vö. NySz. szólások a.] 1597: Mykor szaraz ideő jár es irtassalsy iobbettyak, gyakorlatossággal az retekys akor többewlnek megh (OL. UC. 12/42). [Vö. NySz. szólások a.] 1613/1696: Harmadszor nem tartozik az bírő, hogy meghirdettesse, hanem tartozik csak mesgye járni hirdetni, és akkor minden embert, azki szófogatatlanságból bé nem csinálta [mesgyéjét], vagy siketségre vészi büntetésen [olv. büntetessen] az bírő den. 50 (GazdtörtSzemle VII.410). 1629: Az Körös patakon járóban az Borsi hátton, három földet mond Paszadi (CanonVisit. 155). 1637: Derek szegh tengelyben *jaro*; pengeő karika (OL. UC. 14/43). 1692: Egy kohmesternek, mikor az hámor nem jár, minden hétre buza metr. 1. Mikor pengig jár, minden hétre 1 mázsa vas (GazdtörtSzemle VI.180). Egy forrasztónak hetenként, mikor az bánya nem jár, 1/2 véka buza, metr. 1/2, mikor pengig az bánya jár, vasa cent. 1/2 (uo.). || 2) debeor, persolvor; zukommen, ausgezahlt werden NySz. (7. jel.) 1584: Eg zolgaya kynek abrakya yar (OL. UC. 56/33). 1588: Járt mynden heten ebed hal (OL. Nád. 41). 1594: Abbol az ispannak egi forniutha jár (OL. UC. 113/5). Hogiha tilalmat az ispanra tesseőu valaki az az ispanit illeti, ha ki pedig az birora tilt valamit annak birsagha az bironak jaar (uo.). 1596: A mely templomnak építésében, ha vég leszen; viszontagsággal a dézma a predikátor kezéhez járjon (CanonVisit. 140). 1597: Az kew por maganak jár, myvel hogy ew tarthya hayal az molnoth (OL. UC. 12/42). 1603: A mesternek notariáért, mikor szolgál adószedésben étel ital jár a Birótul (CanonVisit. 152). || 3) [alieui (detrimento, miseriae etc.) esse; gereichen]. 1564: Ezféle tertineteket [károkat, törvénytelenéseket] semmiképpen el ne hallgasson, mert az szigény nép nyomorúságára járók (GazdtörtSzemle I.70). [Vö. NySz. szólások a. «vmire jár».] [Vö. alá-, által-, egybejár-, előljáró, kijár, künnjáró-jel, lejárta, marhájáró-föld, össze-, visszajár.]

JÁRÁS: ambulatio, meatus, inessus [stb.]; gang, spaziergang NySz. (1. jel.) 1282/1325: Ad locum quandam Charadajaras (Wenzel XII.371). [Vö. mesgye-, szér-járás.]

JÁRFÁS, 1. Gyárfás.

JARGALÓ: equitans; reitend NySz. («nyargaló» 1. jel. a.) 1564: Az mi az vár erzését illeti, annak gondviselését az porkoláb uraim, viceporkolábok, drabantok és kapun állók és az tebb jargaló és egyéb lovag, gyalog, ki megirattatik, azok által szerze (GazdtörtSzemle I.66). Főképpen az várnak őrzése mind békében mind kimentében, nagy gongyára legyen, és mind főporkolábokkal, viceporkolábokkal, jargaló szolgákkal, lovaggal és kapunállókkal... foglyoknak is megőrzésére... vigyáztasson (uo. 72).

jargaló-pénz, -pinz: [stipendium; sold]. 1578: Unum hominem captiuasset super quem florenos 12 accipere pro muleta vulgo *jargalo pynzth* uult (OL. UC. 62/32). [Vö. nyargaló 3. jel. NySz.]

JÁRMAS, 1. jármos.

JÁRMOS, jármás: jugatorius, subjugalis, subjugis; des jochs gewohnt, was man unter das joch

thut NySz.; [jugum habens: joch habend]. 1463: Gregorio *Yarnas* (Múz. Kállay).

jármos-ökör: bos jugalis Kr.; [zugochs]. 1594: *Jarmos eokor* (OL. UC. 106/3).

JÁRÓ: vadum; furt NySz. (3. jel.) 1349: Trans-eundo ipsam piscinam per medium et uadit circa *Iarou-fuk* (OL. D. 4044, l. AnjouOkm. V.281). 1357: Quedam vallis quae vocatur *Jarowewlgh* (OL. D. 1199, vö. AnjouOkm. VI.560). 1461: In illo loco in quo tempore decrescentis aque dictum Marusium absque nauigio transmeare possent ad locum *Jarorew* vocatum (OL. D. 28852). 1725: Bakos György uram Dadai uramtól birt zálogos földén belől, az alsó *járónál* egy nyíl Takács György vacans nyila (GazdtörtSzemle III.190). [Vö. baromjáró-föld.]

JÁRT, -ATLAN, l. gyárt, -atlan, gyártó.

1. **JÁSZ:** barbarus hostis MA². Philistaeus MA. (1621. kiad.); barbarischer feind MA. (1708. kiad.), der Jazyge BM. 1349: Stephano dicto *Jaz* [a. m. jász v. gyász?] (Veszpr. 107, Keek 4). 1446: Hinc reuertendo in eandem viam *Jazwth* vocatam (Múz. Rhédey). 1466: Dominico *jaz* (OL. D. 16421). 1534: Clementem *Jaz* (Múz. Kállay).

jász-keszeg: thymallus, foxinus, cyprinus leuciscus; der esch, die elritz NySz.; phoxinus levis MA¹. 1549: Egh *jaz kezeget* (OL. Nád. 49).

2. **JÁSZ?** l. gyász.

JÁSZOL: mandra, praesepe, praesepium, caula; krippe NySz. 1493: Asseres pro *Jazol* magnos (EPSZ. fol. 78).

JÁTÉK, vö. olasz-játék.

JÁTÉKOS: histrio, gesticulator, ludio, agyrta; schauspieler, gaukler, komödiant NySz. (1. jel.) 1546: Ebedkor attam az hegedösöknek es az *yatekosoknak* (OL. Nád. 48).

JÁTSZÁS, vö. kártya-játszás.

JÁVOR: acer, acer major, platanus germanica; ahornbaum, massholderbaum NySz. 1243: Arborem platani que wlgó dicitur *Iavor* (OL. D. 259). 1397: Sub quadam arbore Ruti [így] wlgariter *Iavor* vocata (Akad. 6). 1411: Arborem *Javor* dictam (Múz. Kállay). [Vö. juhar, -fa.]

jávor-dészka: [asser acernus; ahornbrett]. 1590: *Javor dezka* (OL. Nád. 43).

jávor-fa: acer, acer major, platanus germanica, acer latifolium; ahorn NySz. 1299: Asendit usque ad arborem *Javorfa* (Múz.). 1325: Tendit ad quandam arborem *Jaurfa* uocatam (Múz. Wenzel). 1414: Secus arborem *Javorfa* vocatam (Lelesz Met. Ung. 14). Arborem *Javorfa* vocatam (OL. D. 10268). 1570: Mensa ex *Iavorfa* (OL. UC. 77/11). [Vö. juhar-fa.]

JEDZENI, l. jegyéz.

JEDZŐ-KÖNYV, l. jegyző-könyv.

JÉG: glacies [stb.]; eis NySz. 1419: Possessionis *Jeghaza* [a. m. jég?] (HazaiOkm. II.219). 1544: Pat-kolasra. *Ieghez* ualo szegre (OL. Nád. 41). [Vö. «jég-szeg» Kr.] 1638: *Jegh* szaggato vashorog. *Jegelő eszteőke* (OL. UC. 2/34).

jég-patkó: [aculeus ferreus a lapsu tuens in glacie euntem]; eispon BM. 1590: Negh par *jegh patko* (OL. Nád. 49). [Vö. CzF. MTsz.]

jég-sarkantyú: [aculeus ferreus a lapsu tuens in glacie euntem; eissporn]. 1545: Vöttem vramnak ég *ieg sarkontvet* (OL. Nád. 40).

jég-vágás: [das eishacken]. 1599: A Predikátor a kaszásoknak ételt adott, azon képen a széna hordóknak is ételt adott. A czelegben való favágástól és *jégvágástól* ételt nem adott (CanonVisit. 148). A czelegben is egy egy napi favágással tartoznak, *Jég-vágással*, és annak behordásával is tartoznak (uo.).

jég-verém: cella frigidaria; eisgrube NySz. 1544: Attam az *ieg uerem* asasert (OL. Nád. 41). 1597: Ezen pinter haz mellett keth el bomlot *Jeg verem* (OL. UC. 101/3). 1638: *Jegh vermek* (uo. 2/34).

JEGELŐ-ÖSZTÖKE, -esztőke: [stachel zum eis-aushacken]. 1638: *Jegh* szaggato vashorog. *Jegelő eszteőke* (OL. UC. 2/34). [Vö. *jegelő* MTsz.] [Vö. *jegező-ösztőke*.]

JEGÉNYE, jagénye? jegőnye: 1) *populus alba*; tanne, weisse tanne, fichte NySz. 1239: Uadit ad arborem que nullo dicitur *Jeguna* [így, olv. «jegune»?] (OL. D. 233). 1270/1280: Prope quandam arborem *Jegune* vocatam in uulgari (Körmend, Heim 5). 1273: Sub arbore *Jegune* (OL. D. 841, l. HazaiOkl. 68). 1320: Ad arborem *Jegenye* (OL. D. 1990, l. AnjouOkm. I.551). 1323: Ad arborem *Jegune* (OL. D. 2145). 1335: Peruenit ad quadam arbores *Jegenye* (Veszpr. Regn. Met. 7). 1338: Ad tres arbores *Jegene* (Múz.). 1352: Quasdam arbores in wlgari *Jegunye* vocatas (OL. D. 4267, l. ZalaOkl. I.529). 1364: Vnam arborem wlgó *Jegenye* vocatam (OL. D. 281). 1372: Tres arbores *Jegenye* diete (uo. 6039). 1374: Magnam arborem vulgo *iegunye* nuncupatam (ZalaOkl. II.118). || 2) *platanus* NySz. 1453: Penes arborem platani wlgó *Jegenye* vocati (OL. D. 14676).

jegénye-fa: 1) *abies*, *populus nigra*, *populus alba*; pappelbaum NySz. 1247: Ad vnum arborem *Jegeniefa* wlgariter nominatum (Akad. 1). 1338: Ab arbore populi incipiendo que uulgariter *Jegeniefa* uocatur (OL. D. 3194). 1356: Quandam magnam arborem boriceis vulgo *iegényefa* (ZalaOkl. I.567). 1376: Circa quandam arborem wlgó *Jegeniefa* nuncupatam (Fórrás?). 1381: Arborem Tremuli *Jegeniefa* vocati (EgyKönyvt. Litt. Epist. Orig. 25). 1383: Vsque ad arborem *Jageniefa* [így?] dietam (Múz.). 1429: Vnam arborem *Jegeniefa* vocatam (Múz. Forgách). 1433: Descendens ad quandam arborem *yegeniefa* vocatam (Múz.). 1483: Peruenit ad vnam arborem *Jegeniefa* wlgariter nominatam (Körmend Stat. ant. major. 29/26). || 2) *platanus* NySz. 1386: Super arborem plantani [így] *Jegeniefa* dicti (OL. D. 7182).

jegénye-nyár: [*populus pyramidalis*]. 1425: In medio duarum arborum *Jegenyeniar* vocatarum (Múz. Kállay).

JEGES: glacialis; eisicht, voll eis NySz. 1355: Petrus dictus *Jeges* [a. m. jeges v. jegyész?] diuagans fur (Körmend, Korlátkő-Appon. 17/797). 1446: Ladislaus *Jeges* (Múz. Kállay).

JEJEZŐ-ÖSZTÖKE, -esztőke: [stachel zum eis-aushacken]. 1638: *Jejező eszteke* (OL. UC. 2/34). [Vö. *jegelő-ösztőke*.]

JEGŐNYE, l. jegénye.

JEGYÉS: signatus, notatus; gezeichnet NySz. (1. jel.) 1355: Petrus dictus *Jeges* [a. m. jegyész v. jeges?] diuagans fur (Körmend, Korlátkő-Appon. 17/797). 1370: Versus montem *Hegyusmagas* et per

vallem *Jegyveselg* (Pannh. 5/0o). 1446: Ladislaus *Jeges* (Múz. Kállay).

JEGYÉZ, *jedzeni*: noto, annoto; aufzeichnen, aufschreiben NySz. (2. jel.) 1554: Eg *jeccheny* walo könweth (OL. Nád. 49).

JEGYÉZŐ-KÖNYVECSKE, l. *jegyző-könyvecske*.

JEGY-KŐ: terminus; grenzstein NySz. 1291: Uadit ad meridiem ad lapidem *Jegyku* dictum quem pro signo mete diuississent (OL. D. 1332).

JEGY-RUHA: dos; morgengabe, brautgeschenk NySz. 1475: Rerum parafernalia wlo *yegy ruha* (Múz. Beesky). 1509: Res parafernalia wlo *Ieghruka* dicti [igy] (OL. D. 21832). 1521 k.: Kenderesy Benedekne Margit aszony adot menedeket az w *jegyruharul* es haz koz marharul Kenderesj Mihajlnak (KárolyiOkl. III.134). 1558 k.: Zelestyei gertwl wettem azen *Jegrwamal* ezwtet (Nyr. XXVIII.22). 1589: Mely három ház jobbagyot adott volt ugyan Borbára asszonynak *jegyruhájába* fiúról-fiúra meghíhatatlanul az amadéfalvi nemes Rátol Imre (SzékelyOkl. V.144).

JEGYZŐ-KÖNYV, *jedző*: protocollum [stb.]; zeichenbüchlein, notizbuch, protokoll NySz. 1544: Vöttem eg *ieccző könuet* (OL. Nád. 42). [Vö. ³jegyéz.]

JEGYZŐ-KÖNYVECSKE, *jegyező*: diurnum, ephemeris; notizenbuch, notizbüchlein NySz. 1596: Egi *jegizeo könyveczke* (OL. L. III.16. 17).

JEJGET: [lamentor, plango; jammern, wehklagen]. 1451: Stephano *Yeygethe* (Múz. Kállay). [Vö. *hejget*.]

JEL, vö. *künnjáró-jel*.

JELENLÉT: praesentia; gegenwart NySz. 1581: Én Zekel András Zabolay, Orbay székbén, látván az én életemnek utolsó órájának *jelenlétét*, ajánlom az Uristennek szent kezében az én lelkemet (SzékelyOkl. V.129).

JELÉS: insignis, praestans, excellens [stb.]; ausgezeichnet, berüht [stb.] NySz. 1558: Egy kethszeres cheres zibol chinalth *jeles* io huszar fektül aggianak harmycz keth pendzth. . . keth fek szarath *jeles* ioth nyolez pendzen . . . Egy haam feieth *ieles* ioth wr louanak waloth kethszereset harmycz pyndzen (OL. D. 37006, l. GazdtörtSzemle VI.137).

JENEI-VÉKA, -vika: [modius Jenöensis; Jenöer scheffel]. 1605: Alakor vagion *jenei vikaua* (OL. UC. 28/61, az adat az aradmegyei Borosjenőre vonatkozik).

JENŐ: [szu.]. 1236: Zeguenozo pertinet *Ieneunec* (Kubinyi: MTörtEml. I.14). 1461: Super possessionibus Zokolya predicta ac *Jenew* et districtus Ewrseeg vocatis [«Vas. m.» Szam. jegyz.] (Múz.). 1594: *Jenőfalvi* Márkos Emre (SzékelyOkl. V.156).

JESZT ? l. *ijeszt*.

1. **JÓ**: fluuius; fluss NySz. 1228/1357: Intrat in *Soyou* [«Erdélyben» Szam. jegyz.] (HazaiOkl. VI.22). 1282 k.: Circa flumen *Soio* (Kézai, l. FontDom. I/2. 72). 1288/1326: In fluuiio *Heuyo* constructum (HazaiOkl. 109). 1291: Cadit ad fluuium *Sayo* (OL. D. 1332). 1293: Primo incipit in fluuiio *Soyow* in quodam loco Apath rewy uocato (Múz. Hanvay). 1300: *Berukyou* (l. «Berettyó» a.). 1323: Cadit in flunium *Heuyow* (OL. D. 2202). 1325/1347: Eundem fluuium *Sayo* (Körmend II/4, Miskouch 67). 1338: Cuiusdam molendini ipsorum super fluuiio *Sayowye* (Forrás ?), 1363:

In fluuiio *Hewyo* (OL. D. 5269). Quadam Piscina *Sayomortuaya* (uo. 5185). 1364/1399: Johanne filio Petri dicti Cheh Comite wlo Greb dicto de *Gyznogyow* (uo. 5277). 1384: A fluuiio *Sayo* in loco Kewesrew nominato (Forrás ?). 1408: Transirent ad flunium *Zekelyo* (OL. D. 28773). 1419: In fluuiio *Hewyo* vocato (uo. 10784). 1422: Veniret ad fluuium *Heuyow* (Múz.). 1455: Cuiusdam molendini in fluuiio *Hewyo* appellato (OL. D. 14984). 1520: In fluuiio *Heyo* nuncupato (Múz.). [Vö. *Berettyó*.]

2. **JÓ**: bonus, bellus; gut, schön, artig NySz. (1. jel.) 1211: In uilla Eurmenes hii sunt ioubagiones Modorod *Joudeken* Leusa Embelh (Pannh. Tih. 1/5). Isti uero sunt vdornici Latou Nege Kese Zebe *Jouleken* Sombot (uo.). 1240: Hee sunt nomina cubiculariorum Modor Zyget *Jovlegen* (Pannh. 61/8). 1293: Inter vineas *Jolegen* ab oriente, ab occidente vero Capituli Wesprimiensis (Veszpr. 11, Merenye). 1300: Saulo et Gogano filiis *Jolegyn* (Múz., l. HazaiOkl. 174). 1302: Petri filii *Joleguen* (OL. D. 1637). Petri filii *Joleguen* (MonStrig. II.511). 1398: Stephanum dictum *Jow* (HazaiOkl. I.292). 1400/1403: Petro *Jo* dicto (OL. D. 1430). 1403: Paulo *Yow* (ZichyOkl. V.341). 1415: Egidio *Jokepew* (Lelesz Acta 35/64). 1425: Georgio *Joo* (Körmend, Heim 745). 1442: Thoma *Jolwas* [a. m. jó-lovas, vö. az 1452-i adattal] (Múz. Kállay). 1451: Paulo *Jolegen* (uo.). 1452: Stephano *Jolwas* (uo.). Stephano *Jolwas* [«Jolwas» inkább az előbbi] Szam. jegyz.] (OL. D. 14584). 1453: Franciscus *Jo* (uo. 36407). 1454: *Jopathak* [hn.] Gonozpatak (uo. 14604). 1455: Stephano *Jolwas* (Lelesz Acta 66/43). 1459: Paulo *Jolegen* (Múz. Kállay). 1462: Mathias *Jofeldy* (Veszpr. 108, Ság 1). 1463: Johannem *Jo* (OL. D. 15875). Symone *Jo* (uo. 15877). 1465: Mathias *Jolegen* (KárolyiOkl. II.368). 1470: Petro *Jo* (Körmend, Heim 542). Valentino *Jo* (Múz. Kállay). 1485: The kewzewn krysthynanak legyen kenweb ynhanak *Zaaz yo* naphoth keth *zaz yo* eeth hozyaya (uo.). 1500: Blasio *yo* pro vna Chwha (OL. D. 34992). 1522: Georgius *Yozynew* (uo. 37328). 1540: Gregorius *Jokenyerew* (Múz. Kállay). 1598: Johannes *Jo* legeni Laurentius *Jolegin* (OL. RDecim. Zempl.). 1637: Egy *jo* hozzu siska (OL. UC. 14/43).

jó-embér, l. *jámbor*.

jó-féle: legitimus, bonae notae NySz. [bonus; gutartig], guter art, ehrlich NySz. gut, ácht BM. 1544: Üöttem fő tekerő keszkönöknek az *io fele* gölczet (OL. Nád. 42). 1557: Öth neg *io fele* barzlaít (OL. Nád. Számad. b). 1799: Egy *jóféle* fejér patyolat abrosz, kötéssel és csipkével körülvarrva (CanonVisit. 213).

jószéréncsés, -széréncsás: faustus; glücklich NySz. 1613: *Jo zerenchas* bodogh hozzu eletet minden kedessyuel egyetemben, keuanak az uristentoil Ngdnak (AdalZemplvMTört. IV. évf. 324). Tarchya meg az Uristen Ngdatt Sokaygh bodogh *io zerenchyas* allapattban (uo. 326).

jó-termő: [fertilis; fruchtbar]. 1654: Ez falunak hatara nagy s *io termő*, tragia nélkül terem az ross (OL. GyfLimb. 17/2).

JOÁKIM: Joachimus PPB. 1198: Seruos quorum nomina hec sunt Behed filius Mence *Joahun* [igy ?] filius Puruete Theke (Körmend II/8, Szentgotthárd I). 1240 k.: Hee sunt nomina equestrium de eodem predio Budurog *Joachym* (Pannh. 61/8).

JOÁN: Joannes PPB. 1211: Sunt sutores hii *Joan* filius Scesun. Potcan. Zelsa Bod (Pannh. Tih. 1/5). 1227: Pretium meum empticum nomine Scent *Joan*

(OL. D. 133). 1279: Vsque viam Johannis *Joanvta* uocatam (Wenzel IV.211). 1296: Villarum *Joan* et Ferteud (Múz. Jankowich). [Vö. Iván, János.]

JOÁNOS? I. János.

JOBÁGY? JÓBÁGY, -SÁG, I. jobbágy, -ság.

JOBÁGY, *jobbágy?* *jóbagy*: a) patricius, nobilis; vornehm; b) colonus, subditus, tributarius, villicus; untertan NySz. 1229: Item *Joubag* comes I vineam (Pannh. Lib. Rub. 24—34. I. 20. sz.). 1247: Servientes in equo proprio, qui uelgo *Lnosicsag* [olv. *iobag*, I. Simonyi, Nyr. XIII.122] dicuntur (MonStrig. I.364). 1265: *Jobag* filii Jurge (OL. D. 595). 1277: De villa *Jobagfolua* (Múz. Ertl). 1277/1291: De villa *Jobagfolua* (Múz. Erdy). 1277/1328: De villa *Jobagfolua* (uo.). 1280: Alexandrum *Jobagh* (OL. D. 1070). 1290/1327: Sepeditus *Jobag* dixit (uo. 1302). 1329: Possessiones *Jobagh* et Fayzad uocatas (Múz. Rhédey). In villa *Joabagh* uocata (uo.). 1330: Elias de *Jobag* (ZichyOkl. I.364). 1333: Nobilibus de *Jobagy* (Körmend II/1, Alber 3). 1338: Quendam possessionem *Jobbag* uocatam (Múz. Rhédey). 1439?: *Jobagiok* ne itelthethessenek (OL. D. 13290, az 1439-i okl. hát-lapján). 1452: Thoma *Jobagh* (Múz. Kállay). Thoma *Jobagh* (Lelesz Acta 63/22). 1487: Emericus *Jobag* (Körmend III/5, Zob 51). 1496: Possessionibus *Jobagy* Alsoewr Felseewr (uo. III/6, Körmend 7). Possessionibus *Jobagy* Olazmyhallakosa Mayorhazlakossa (uo. Körmend 10). 1524: *Jobagio* meus quem tu abbas captiasti est tam probus homo sicut tu abbas dempto sacerdotio insuper talibus uerbis affecisset Nem kenyed el ezzel az en *Jobagyom* fog-sagát (Múz.). 1526: Anthonius *Jobagh* (Múz. Kapy). 1589: Mely három ház *jobbágyot* adott volt ugyan Borbára asszonynak jegyruhája fiúról-fiúra meghihatalanul az amadéfalvi nemes Rátol Imre, azokat az három ház *jobbágyokot* adta azon fellyel megirt vitézlő Lázár Farkas uramnak pro fl. 24 (SzékelyOkl. V.144). [Vö. 1114 1131: Ego Acha uespremiensis ioubagio nonignobilis (Pannh. 6/A). 1135: *Jobagiones* castri de Suprun (uo. 15/Kk). 1211: Per dilectos et fideles ioubagiones nostros scilicet T [?] cancellarium aule nostre et P [?] palatinum comitem (Pannh. Tih. 1/5). *Joubagiones* hii sunt (uo.). 1223: Consilio omnium ioubagionum nostrorum (Lelesz Acta 1/1). 1229: Illi prenominati iobagiones ipsi Zadusarii confessi sunt tanquam confusi (Pannh. 5/Gg). 1240: In predio Digna hec sunt nomina *Jobagionum* (uo. 61/8). 1261: *Iobagiones* castri nostri Huntensis (Múz. 46). 1263: *Jobagiones* castri filii iobagionum qui kelthiobagfyu dicuntur (OL. D. 550). 1268: *Jobagionibus* Castri (Múz. Burián). 1274: *Jobagionibus* castri de Abawyuar (Múz. Ivánka). Bilotis ac aliis iobagionibus exercituum nostrorum (OL. D. 875). 1276: *iobagionibus* Tawarnicorum et Tawarnicis de uilla Chuuz (Múz. Békássy). 1301/1442: Nicolaus *Jobagio* ecclesie nostre in opido nostro Sabariensi commorans (uo.). 1359: Quidam *Jobagio* Paulus nomine dictus Deyka (Múz.). 1366: Egidius filius Johannis iobagio (Veszpr. 106, Berenhida 2). 1405: Quidam *Jobagio* Fatthiopap nomine (Múz. Bethlen). 1454: Sedecim Mardurinis seu Sessionibus *Jobagionalibus* (OL. D. 34209).] [Vö. vár-jobbágy.]

jobbágy-embër: [iobagio, colonus, subditus, tributarius, villicus; unterthan]. 1715: Valamely *jobbágy-embër*, semmi maradéka nem maradván, maga acquirált ingó s ingatlan bonumit, ha testamentaliter legálja valamely jóakarójának [stb.] (GazdtörtSzemle VI.186).

jobbágy-fiú: a) adolescens nobilis, homo nobilis; junker; b) iobagio; frohnbauer NySz. 1258/1416: Eidem Martino ipsam terram que ad duo aratra esset

restituisset vt Idem de cetero de eadem seruiret sicut alii de Thuruch qui *Jobaghfu* dicerentur domino regi seruire tenerentur (Múz. Ivánka). [Vö. Nobiles filios *Jobagionum* de Thuruch (uo.).] [Vö. kelt-jobbágyfiú.]

jobbágy-telek: bauernlehen, grundansässigkeit BM. [?]. 1375: Possessionis *Jobagtelek* (ZichyOkl. II.602). 1603: Thomas *Jobbágytelki* (SzékelyOkl. V.253).

JOBÁGYSÁG, *jobágyság*, *jóbagyság*: 1) subditela; untertänigkeit NySz. 1587: Valamikor elszöknék, vagy elmenne az ő kegyelme Lázár Farkas földjéről és *jobágysága* alól, hát mindenütt minden törvén nélkül megfoghassa (SzékelyOkl. V.142). 1700: Aki pedig városunkban akar lakni és derék-képpen *jobbágyságra* adja magát, a bíró asztalán tartozik letenni 40 pénzt és így az földes úr dolgától szabad leszen fél esztendeig (GazdtörtSzemle VII.405). || 2) coloni, rustici, subditi; untertanen NySz. 1636: De ezt [tyúkot, ludat stb.] mind pénzre limitálja, a mint a Kassai piacon eladhatnák, s pénzül vegye meg a *jobbágyságon* (GazdtörtSzemle I.271). 1752: Minthogy azonban az vadászat, *jobbágyságnak* mind törvény, mind ő herczegsege instructiója által meg légyen tiltva [stb.] (uo. VI.140).

JOBÉT, I. jobbít.

JOBÍT, *jobbét*: corrigo, emendo; verbessern, recht machen NySz. (I. jel.) 1597: Mykor szaraz ideő jar es irtással *iobbettyak*, gyakorlatossággal az retekys akkor teőbbewlnek megh (OL. UC. 12/42). [Vö. mégjobbít.]

JOG, **JÓG**?: dextera; recht, rechte hand NySz. (2. jel.) 1395: (I. «szent-jog»). 1447: Jacobo *Jogh* (Múz. Kállay és KárolyiOkl. II.253). 1449: Jacobus *Jog* (Múz. Kállay és KárolyiOkl. II.277). [Vö. szent-jog.]

JOHAR, I. juhar.

JOHÁSZ, I. juhász.

JOHHOS, I. johos.

1. **JOHOS**, *johhos*, *johus*? *jonhos*: [?]. 1341: Andrean dictum *Junhus* (Zimmermann-Werner 520). 1342: Ladislai dicti *Johyses* (OL. D. 3480). 1355: Nicolao dicto *Johhos* (AnjouOkl. VI.347). 1414: Georgium dictum *Yonhos* (Múz. Kállay nr. 665). 1417: Nicolai *Johus* [a. m. johos v. juhos?] (Lelesz Acta 37.113). 1423: Andree *Jonhus* (uo. 43/18). 1431: Andrean et Anthonium dictos *Ionhos* (Múz. Kállay). 1434: Nobilis domina Katherina conthoralis olim Andree *Jonhus* dicti parte ab una, parte vero ab altera Michael similiter *Johus* dictus (KárolyiOkl. II.149). Prenominatus vero Michael *Johus* (uo.). 1434 k.: Andrean *Jonhus* (uo. 151). Andree *Jonhus* (uo.). Andree *Johos* [így többször] (uo. 152). 1435: Andree *Jonhos* (Múz. Ibrányi és KárolyiOkl. II.153). 1438: Michaellem dictum *Jonhus* (Múz. Kende). 1450: Paulum *Jonhos* (Lelesz Beres. VI.32). 1469: Michael *Johos* [a. m. johos v. juhos?] (Lelesz Acta 80/54). 1472: Michael *Johos* (OL. D. 17386). 1479: Blasio *Johos* (Múz. Kállay). 1523: Stephani *Johos* (Múz. Ibrányi). 1526: Blasium *Johos* (Múz. Kállay). 1602: *Johos* Balás (SzékelyOkl. V.201). [Vö. Szily, Nyr. XXVIII.289; Setälä: Smirnows Untersuchungen 49; Vikár, Ethnographia XII.299.] [Vö. jonh?]

2. JOHOS, I. juhos.

JÓKOR: in tempore, opportune; zu rechter zeit, gelegen NySz. (II.49). 1602: *Jókor* Pál (SzékelyOkl. V.205).

JÓLLAKIK: saturor; sich satt essen NySz. 1481: Michael *Tollako* (OL. D. 18534).

JONH, inh.: cor, mens; herz, sinn NySz. («1. éh» 2. jel.) 1485: The kewzewn krysthynanak legyen kenweb *ynhanak* Zaaz yo napoth keth zaz yo eeth hozyaya (Múz. Kállay).

JONHOS, 1. johos.

JÓSA: Josephus PPB 1469: *Josa* Sowago (OL. D. 32365). 1483: *Josa* Thywgyes (uo. 18805). 1544: *Iosa* farkas moson warmegeböl (OL. Nád. 41). [Vö. Isó?]

JÓTA? 1. gyolta.

JOVÁN? 1. Iván.

JÓZAN, jőzon: sobrius, frugi; nüchtern, mässig im essen und trinken NySz. 1401: Clementem *Jozan* (ZichyOkm. V.233). 1423: Georgio dicto *Jozan* Lelesz Acta 43/76). 1437: Johannes *Jozan* (OL. D. 13061). 1459: Georgium *Jozan* (uo. 15403). 1509: Gregorio *Jozan* (Múz. Forgách). 1602: *Jőzon* Benedek. *Jőzon* Albert (SzékelyOkl. V.186).

JÓZON, 1. jőzan.

JŐ, vö. alá-, előjő.

JÖVEDELÉM, jüvedelēm: proventus, reditus; einkommen NySz. (1. jel.) 1564: [A várnak] mind belső gondviselésének, mind kívüli való *jüvedelme* beszolgáltatásának hív és szorgalmatos gongyát viselle (GazdtörtSzemle 1.72). Ezen kívüli vagyon hegyvámbeli szokott és bizonyos *jüvedelme* az várnak, kappan adással egyetembe (uo. 67). 1594: Az zeőleő-nek ferton newen ualo *jővedelme* vagjon (OL. UC. 1135). [Vö. dézsma-, korcsma-, pénz-, só-, törvény-jövedelēm.]

JÖVETEL, jüvetel, vö. kijövetel.

JUH, ih: ovis; schaf NySz. 1266: In duabus terris que dicuntur feeyr *ghu* [a. m. juh?] (OL. D. 604). 1308 k.: Nicolaum dictum *Juh* (ZichyOkm. I.122). 1384: Vnum in loco *Jhkuth* nuncupato (OL. D. 7074). 1584: Mynden *Jutuel* [fizet] keth bečeth Mynden Dyznothwl keth bečeth (OL. UC. 5633). 1597: Mykor *ihot* haytnak (uo. 12/42). 1637: Eőregh *juh*. Ollos keczke (uo. 14/43). [Vö. tengéri-juh.]

juh-bőr: [pellis ovilla, corium ovillum; schaffell, schaffeder]. 1587: *Juh bőr* (OL. UC. 12/42). 1635: A *juh bőriket* az elmúlt évben adtuk egyet-egyet 48 d. (GazdtörtSzemle VIII.473).

juh-ól: hara; schafstall NySz. 1208 1359: In predio ipsorum quod dicitur *ghol* (OL. D. 50).

juh-sajt: caseus e lacte ovium; schafkäse NySz. 1544: Neg *ih sait* (OL. Nád. 42). 1587: Kechke *saitot Juh saitot* Őzet Kechkefy (uo. 40). *Juh sayth*. Kechke sayth (OL. UC. 12/42).

juh-szállás: [saepa ovium; schafstallung]. 1588: Az reghi *juh szallasok* (OL. UC. 64/35).

juh-túró: [caseus ovillus mollis; schaftopfen, schafkäse]. 1669: *Juh-túró* fontja 9 denár Tehén-túró fontja 6 denár (GazdtörtSzemle 1.89).

JUHAR, ihar, johar: acer, acer major, platanus germanica; ahornbaum, massholderbaum NySz. 1233: Arbor que vulgo dicitur *ghor* (Veszpr. Regn. Met. 2). 1233/1345: Arbor que uocatur *Jhor* (Veszpr. 3, Billege). 1242: Sub arboribus Byk et *Ihor* (OL. D. 33702). Descendit ad arborem que vocatur *ihor* (MonCivZagr. I.18). 1248/1300: Sub arbore que *ihor* dicitur (Wenzel II.202). 1257: Ad arborem *Ihar* (HazaiOkm. VII.73). 1269: Cuiusdam arboris *Jhor* vocate (Veszpr. 107, Nivig 3). 1272: Est meta terrea in qua est arbor

Jhor et auellani (Múz. Jankowich). 1275: Arbores *ihor* et gerthyan (Wenzel XII.162). 1330: Uenit ad arborem *Johor* (OL. D. 2597). 1342: Platani wlgariter *Jhar* dicti (ZichyOkm. II.25). 1347: Due arbores scilicet *Ihor* et Cherfa dictae (OL. D. 3909). 1372: Ad arborem *Juhar* dictam (uo. 6039). 1380: Vna arbor lauri wlgó *Jhar* dicta (Veszpr. 4, Csopak, I. Zala-Okl. II.172). 1484: Sub quadam arbore *Ihar* dicta (Múz. Ibrányi). [Vö. jávor.]

juhar-fa: acer, acer major, platanus germanica, acer latifolium NySz.; [ahornbaum]. 1236: Ad aliam metam que est *ihorfa* (Wenzel VII.20). 1251: Ad aliam arborem *Ihorfa* (OL. D. 352). 1252: Inde tendit ad arbores signatas que vulgo dicuntur *Zilfa* et *Yhorfa* (uo. 33710). 1257: Sub arbore *yarfa* [így, olv. iar-fa, a. m. juhar-fa?] (uo. 458). 1258: Vadit ad aliam arborem *Ihorfa* (uo. 478). 1308: Sub arbore *Ihorfa* est meta (Kubinyi: MTörtEml. II.59). 1310: Ad vnam arborem *Ihorfa* dictam (Pannh. 20/G). 1327: Quadam arborem que wlgó *Ihorfa* dicitur (OL. D. 2457). 1337: Lungit quadam arborem wlgó *jwharfa* vocatam (SztárayOkl. I.127). Venit ad unam arborem vulgo *joharfa* vocatam (uo. 130). 1339: Pervenitur ad arborem *Jhorfa* vocatam (Veszpr. 2, Sárberény). 1347: Vna arbor *Ihorfa* dicta (OL. D. 3909). 1366: Quadam arborem aceream wlgó *Juharfa* vocatam (uo. 4456). 1423: Attigissent arborem *Jharfa* (Lelesz Met. Ung 1). 1470: Quedam arbor wlgó *Jharfa* denominata (Veszpr. 11, Merenye). Due arbores *Jharfa* et Gyortyanfa vocatae (uo.). [Vö. jávor-fa.]

JUHAROS: [silva acerna; ahornwald]. 1493: Silua *Juharos* vocata (OL. D. 20018).

JUHÁSZ, ihász, johász: opilio, upilio; schäfer, schafhirt NySz. 1400: Petrum *Iház* dictum (ZichyOkm. V.225). 1423: Paulus *Juház* (Lelesz Acta 43/83). 1459: Stephano *Juház* (Múz. Kállay). 1462: Benedictus *Jház* (Veszpr. 108, Ság 1). 1468: Matheus *Iház* (Múz. Kállay). 1481: Fabiano *Juház* (OL. D. 30091). 1483: Johanne *Iház* (uo. 18794). 1497: Paulo *Juház* (Lelesz Acta 105/1). 1499: Benedicto *Jház* (uo. 107/3). Barnabas *Iház* (Múz.). 1516: Matheo *Jház* (Pannh. 27/I). 1517: Stephano *Juház* (Lelesz Beres. XV.4). 1520: Andrea *Iház* (Múz. Kállay). 1521: Az *Juhazoknak* (OL. D. 37179). 1558: Sebastianus *Iház* opilio (OL. Nád. 48). 1602: *Joház* Balás (SzékelyOkl. V.217). *Joház* Máté (uo. 224). *Joház* Mihály (uo. 225).

juhász-ház: [tugurium opilionis; schäferhütte]. 1620: Az *Juhász hazban*. Vagion kamoraiaban saitt Niomo galita [így] No: 8. Vagion vay keopelleő gilita ketteő (OL. UC. 15/9). *Juhász haz* Vduaran Vagion Jüh [így] No: 196 (uo.).

JUHÁSZODIK, vö. męjjuhászodik.

JUHOS, ihos, johos: oves habens, oves paucens; eigentümer von schafen, schafhirt NySz. 1417: Nicolai *Johas* [a. m. juhos v. johos?] (Lelesz Acta 37/113). 1422: Gregorius *Jhws* dictus (OL. D. 11268). 1469: Michael *Johos* (Lelesz Acta 80/54). 1470: Valentinus *Ihos* (OL. D. 17008). 1472: Michael *Johos* (uo. 17386). 1479: Blasio *Johos* (Múz. Kállay). 1523: Stephani *Johos* (Múz. Ibrányi). 1526: Blasium *Johos* (Múz. Kállay). 1602: *Johos* Balás (SzékelyOkl. V.201).

JUTKA: [Judithae nomen blandiens; koseform zu Judith]. 1604—24: Anno 1611 adta isten ez világra *Jutka* leánunkat (KárolyiOkl. IV.5). 1728: Méghátt *Jutka* ... Méghátt *Jutka* (Reizner: SzegedTört. IV.390, itt a «Meghald» vezetéknev, Kovács János értesítése szerint, hibás közlés).

JÜVEDELÉM, 1. jővedelēm.

JÜVETEL, vö. kijövetel.

K.

KABA?: subbuteo, avis certa rapax, species accipitrum NySz.; Narr PPB.: «ragadozó madár neme, vértse, kánya» SzD. [Vö. még BesztSzójj. 1178. sz. és SchlägliSzójj. 1766. sz.] 1151: Ex precepto regis comes Heynricus huius rei prestaldum nomine *Caba* [a. m. kaba v. kába?] constituit atque dedit (Pannh. 31/X). 1330: Demetri dicti *Kaba* (ZichyOkl. I.369). Demetrii dicti *Kaba* (uo. IV.627). 1463: Gregorio *Kaba* (OL. D. 15877). 1602: *Kaba* Imre (Székely-Okl. V.222). [Vö. MTsz. és NomenclAvium 44. l.]

KÁBA: stultus, fatuus, hebes, stolidus, stupidus; närrisch NySz. [L. a *kaba* alatti adatokat.]

KABALA, kabola: equa, caballa; stute NySz. 1329/1335: Quendam montem *Kabalafey* nominatum (OL. D. 2519). 1341: Quendam puteum *kabala* kuta vocatum (uo. 3387). 1476: Ad quendam locum qui vocatur *Kabolaeerzygethe* (Lelesz Prot. Parv. 86a.).

KABALÁS: caballis abundans; mit stuten, stuten-NySz. 1401: Penes vnam vallem *Kabalaswelgh* nominatam (Múz. Kállay nr. 6.).

KABOLA, l. kabala.

KABOS: [Jacobus?]. 1602: *Kabos* Farkas (SzékelyOkl. V.283). [Vö. Jakab, Jakabos]

KÁCA, kácca: «nagy (szüretelő) kád» MTsz.: [cupa vindemiaria; grosser bottich]. 1519: Soluit tritium *káthca* l (OL. D. 37007). 1521: Ibidem in Molendino ciste due. Ibidem *wlgo kacza* dictum duas. Et Ibidem *Seram vnam* (uo. 37184). 1528: *Auene kacza* quinque (OL. Nád. 49).

KACADONIA: Chalcedonius Murm. («kacedonia» 1560. sz.); Calcedonius, lapis de Calcedonia GyöngySzót. («kachadonya keő» 3483.sz.); [chaleedon]. 1519/1523: Sex legibulos [vö. «legibulum» Bartal] tres de corallino rubeo quartum de alba gentha quintum de *Kaczadonya* (Körmend Acta III.5, Revistye 87). 1533: Piccaria ex *Kaczadonya* (OL. Nád. 49).

KACAG, vö. mëgkacag.

KÁCCA, l. káca.

KACCÉR? l. kacér v. kacor?

KACCOR? l. kacér v. kacor?

KACÉR, kaccér? kaccor? kacor? a) sodomita; b) salax, lascivus; geil, unkeusch, frech NySz. 1374: Thoma dicto *Kachchor* [a. m. kacér v. kacor?] (Múz.). 1436: Johannes dictus *Kachor* (ZalaOkl. II.488). 1439: Petro *Kaczor* [igy, a. m. kacor? vö. MTsz.] (OL. D. 31499). 1449: David dictum *Kaczor* (HazaiOkl. IV.353). 1454: David dictus *Kaczor* (Múz.).

1458: Georgius *Kaczor* (SoprOkl. II.403). 1470: Petro *Kachor* (Körmend, Heim 542). 1478: Valentino *Kaczczor* (Pannh. Tih. 21/1). 1516: Nicolao *Kaczor* (Múz. Mednyánszky). [Vö. *caczorsag* GuaryC. 47.]

KACOLA: equa, caballa, caballus; stute, mutterpferd NySz. 1545: Az *kaczola* porozkatol (OL. Nád. 42). 1548: Hymlo. *Kachyola* (OL. UC. 99/7). 1549: Roh porozka Wörös porozka Thatar *kaczola* Harom fako lo Eg santha koehylo (OL. Nád. 49). Vagion harom *kachola* (uo.). 1584: Öregh *kuczola*. Ötödfy wehem. Ötödfy kanca (OL. UC. 56/33).

kacola-ló: equa; stute NySz. 1594: Eoregh *kaczola lo* (OL. UC. 78/7).

1. **KACOR, kaccér? kaccor?** scirpicula, falx putatoria, vineatica; rebmesser, weinhippe NySz. 1374: Thoma dicto *Kachchor* [a. m. kacor v. kacér?] (Múz.). 1436: Johannes dictus *Kachor* (ZalaOkl. II.488). 1449: David dictum *Kaczor* (HazaiOkl. IV.353). 1454: David dictus *Kaczor* (Múz.). 1470: Petro *Kachor* (Körmend Heim 542). 1478: Valentino *Kaczczor* (Pannh. Tih. 21 1). 1516: Nicolao *Kaczor* (Múz. Mednyánszky).

2. **KACOR, l. kacér.**

KACSA, KÁCSA: anas; ente NySz. 1333/1468: Eundo ad locum *Cachafolyasa* [a. m. kaesa?] (Lelesz Met. Zemplén 19). 1367: Ad alium locum *Kochamachara* [olv. kaesa v. koca?] (OL. D. 31313) 1548: Ludath. *Kaczath*. Malaczot (OL. L. III.16. 17). 1557: Gallinas. *Cacat*. Columbas (uo.). [Vö. *tengéri-kacsa*.]

KÁCSI, l. kovácsi.

KACSOS: validus; stark NySz. 1602: *Kaczios* Balás (SzékelyOkl. V.231).

KÁD: cadus, vinarium labrum, semicupium; weinfass, tonne NySz. 1392: Ad quandam collem *Kaderenchupya* [a. m. kád?] dictam (OL. D. 28769). 1520: Doleum *wlgo kad* (uo. 26219). 1539: Doleum *wlgauriter Kad* (Múz.). 1587: Peoreos ala walo *kad* (OL. UC. 46/74). 1608: Egy emynges *kaad* (uo. 37/56). 1674: Ket eöregh montos jó *kád* (uo. 8/21). [Vö. fürdő-, lisztés-, nyomó-, sörhútó-, szapuló-, szállító-, terhés-kád.]

kád-töltő: [balneator alveis implendis; badeknecht, der die wannen füllt]. 1544: Az *kad töltőnek* es az ruha örző asszonnak [«fürdőben» Szam. jegyz.] (OL. Nád. 40).

KÁDACSKA, kádocska: [cupella, lacusenlus; kleiner bottich]. 1597: Bor egetni valo *kadoczka* (OL. UC. 101/3). [Vö. borhútó-kádacska]

KÁDÁR: victor, dolarius; büttner, fassbinder NySz. 1288: Johannes filius *Kadar* (HazaiOkl. 108). 1314: Filiorum *kadar* (AnjouOkm. 1372). 1416: Andree *Kadar* (KárolyiOkl. II.30). 1423: Ladislao dicto *Kadar* (Lelesz Acta 43/76). Johannes *Kadar* (uo. 43/83). 1429: Blasio *Kadar* (uo. 48/71). 1451: Stephanus *Kadar* (OL. D. 14467). 1453: Johannes *Kadar* (uo. 36407). 1454: Johanne *Kadar* (Lelesz Acta 65/50). 1478: Johannes *Kadar* (OL. D. 18145). 1480: Anthonio *Kadar* (Lelesz Acta 90/31). 1481: Georgii *Kadar* (OL. D. 18462). 1488: Johannes *Kadar* (uo. 27072). 1504: Gerardo *Kadar* (Lelesz Acta 112/16). [Vö. pincés-kádár]

KÁDÁRLÓ-SZÍN: [bindstadel]. 1637: Egy hozzu *kadarlo szín* (OL. UC. 14/43). [Vö. kádárszín CzF.]

KÁDAS. kados: dolarius, victor; binder, bötticher NySz. 1470: Matheo *Kadas* (KárolyiOkl. II.406). 1584: *Kados* Gaspar OL. UC. 56/33. *Kados* Balas (uo.).

KÁDOCSKA, 1. kádacska.

KÁDOS, 1. kadas.

KÁFORKA: handsechter, handkübel BM. 1587: Harom *kafora* (OL. UC. 12/42). [Vö. káfërka MTsz.] [Vö. fa-kafora.]

KAFTÁN, kaftány: foszlány, fosztány, köntös neme, török köntös; kaftan NySz. 1634: Egi veres *kaftány* (OL. UC. 21/3).

KÁGÉLVA kagyélva? [?]. 1549: *Kageluat* uettem azzonyomnak (OL. Nád. 49). [Vö. kagyló MTsz. ?]

KÁGYÉLVA ? 1. kágélva.

KAIN, KÁIN: [Cain]. [Szárm.: 1137/1262: Cum pastore nomine *Kaynd* (Pannh. 13/L).]

KAJÁCS: incurvus, brevis; krumm gebogen, kurz NySz. (1. jel.) 1470: Martino *Kayacz* (Körmend, Heim 542).

KAJÁLT, 1. kiált.

KAJCSA: [varus, valgus, vatius; krummbeinig]. 1602: *Kaiczia* Márton. *Kaiczia* András. *Kaiczia* Imre (SzékelyOkl. V.217). [Vö. MTsz.]

KAJLA: curvus, inflexus [sth.]; krumm, gekrümmt, verbogen NySz. 1480: Georgio *Kayla* (OL. D. 18350). 1498: Petro *Kayla* (uo. 20702). 1686: *Kajla* verhenyös ökör (DebrLt., 1. Nyr. XXII. 519). 1707: Kék *kalya* [olv. kajla ?] kesely farkú, hólyagos szemű ökör (uo.).

KAJLÓS? [~]. 1691: Fejér *kajlós* [igy ?] konya ökör (DebrLt., 1. Nyr. XXII.519).

KAJSZA: obliquus; schief, schreg, zwerch NySz. 1476: Clemens *Kayza* (Körmend, Heim 576). 1496: Martino *Kayza* (OL. D. 20476).

KAJTÁR, kajtor: damnificus, noxius, cupes, catillo; schädlich nichtsutz NySz. 1346: Johannem dictum *Kaythar* (Múz. Kállay). 1429: Thoma dicto *Kaytor* (OL. D. 12114). 1434: Petro *Kaythar* (Lelesz Acta 51/10). 1448: Demetrins *Kaytar* (Múz. Kállay). 1449: Andreas dictus *Kaythar* (Veszpr. 107, Egerszeg 8). 1466: Simone *Kaytor* (OL. D. 16292). 1469: Gregorium *Kaythar* (uo. 16885). 1474: Ladislao *Kaythor* (Körmend, Heim 564). 1480: Gregorio *Kaythor* (OL. D. 18350). 1481: Benedicto *Kaythar* (uo. 18460). Stephani *Kaythar* (uo. 18462). 1538: *Kaythar* Myhayl (QuellKronstadt III.44). 1602: *Kaitár* Gergely (SzékelyOkl. V.203). *Kaitár* Miklós (uo. 222). [Vö. MTsz.]

KAJTOR, 1. kajtár.

KAKAS, kokas: gallus, gallinaceus; hahn, hühenhahn, haushahn NySz. (1. jel.) [Némely adatban a «Gallus» keresztnévnek fordítása is lehet.] 1218: Petro filio *Cokos* (MonStrig. 1.219). 1261/1411: Venit ad locum qui vulgo *Cacasto* [olv. kakas v. kákás ?] vocatur (HazaiOkl. 40). 1275: Inde circuit unum nemus quod vulgo uocatur *Kocos* (OL. D. 927). 1279: Circuit unum nemus que [igy ?] vlgo uocatur *Kocos* (uo. 1401?). 1302: Magister *Kokos* filius comitis Rykolffy (Múz. Wenzel). 1308: Magister *Kokos* (AnjouOkm. 1.157). 1313: *Kokos* et Johannes magistri (MonStrig. II.676). 1314: Nicolaus dictus *Kokos* (OL. D. 1840). 1323: Transit ad *Kakastou* (uo. 2158). Nicolao dicto *Kokos* (uo. 2157). 1325 k.: Magistro *kocas* [olv. kokas v. kocás ?] (HazaiOkm. V.100). 1329: Nicolao dicto *Kokas* (Múz.). 1341: Nicolai dicti *Kokas* (OL. D. 3351). 1353: Stephano dicto *Kokas* (Múz. Kapy). 1363: Nicolai dicti *Kokas* (Múz.). 1370: Ad vnum lacum *Kakasthow* vocatum (OL. Tű. 26/47). 1371: Stephanus dictus *Kokas* (KárolyiOkl. 1.329). Nicolai dicti *Kakas* (OL. D. 5930). 1374: Stephani dicti *Kakas* (Múz.). 1385: *Kokas* de Delnemelleke (Múz. Soós). 1391: Johannis dicti *Kakas* (Múz. Kállay). 1394: Johanni dicto *Kakas* (Múz.). 1420: Johannes dictus *Kakani* (Múz. Soós). 1453: Emeriej *Kakas* (OL. D. 28398). 1465: Duas Sessiones vnam Alchhele alteram *kakaszgrghele* vocatarum (HazaiOkm. V.276). 1468: Thomas *Kakas* (Múz. Kállay). 1602: *Kakas* György. *Kakas* István (SzékelyOkl. V.196). *Kakas* Albert. *Kakas* Boldisár (uo. 211). [Vö. fácan-, india-kakas.]

KÁKÁS: juncosus; binsicht NySz. 1261/1411: Venit ad locum qui vulgo *Cacasto* [olv. kákás v. kakas ?] vocatur (HazaiOkl. 40). 1323: Transit ad *Kakastou* (OL. D. 2158). 1370: Ad vnum lacum *Kakasthow* vocatum (OL. Tű. 26/47).

KÁKÓ: «homo plumbeus; tölpel, dumny; nugator; schwätzer?» NySz. 1577: *Kako* Walent (OL. UC. 1/3). [Vö. MTsz. ?]

KAKUK: cuculus, coccyx; kuckuck NySz. 1335: Stephanum dictum *Kakuk* (Körmend V/6, Heterogena Miscell. 121). 1383: A quodam paruo Alpino *Kakuk* hauasa appellato (Lelesz Met. Mármaros 5). 1402: Georgium dictum *Kakuk* (Múz.). 1492: Simone *Kakuk* (HazaiOkl. 444).

KALÁCS: 1) torta, scriblita, placenta; krapfen, torte, kuchen NySz. (1. jel.) 1509: Matheo *Kalacho* [igy, olv. kalács v. kalácsos ?] (Múz. Forgách). Stephano *Kalacho* (uo.). 1523: Vniuersos prouentus parciales de promontorio Heghfar vocato in Comitatu de Vgocha adiacenti puta gallos panes vlgo *kalyach* auenam (Lelesz Acta 129/41). || 2) [instrumenti bellici genus; eine art kriegsgeräth]. 1545: Öt *kalach* was wezzo (OL. Nád. 49). 1594: Kiüetű ehupor No. 48 Heth *kalach* kinetű No. 7 az teűbbi ell rothath [hadí szerszámok közt] (OL. UC. 106/3). [Vö. NySz. 2 jel.] [Vö. asztal-, fonott-, kerek-, tyűk-monyas-, tűzes-, viasz-kalács.]

kalács-labda: [instrumenti bellici genus; eine art kriegsgeräth]. 1588: Twzes furko labda Horgas labda *Kalach labda* (OL. UC. 76/17). [Vö. kalács, 2. jel.]

kalács-sütű: [libarius]; kuchenbäcker BM. 1714: *Kalácssütű* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.22).

KALADÁS, 1. kalodás.

KALAGYËR, 1. kalugyér.

KALAHÚZ, l. kalaúz.

KALAMÁN? l. Kálmán.

KALAMÁR, l. kalmár.

KALAMÁRIS, kломáris? kolomáris: atramentarium, calamarium; schreibzeug, federbüchse NySz. 1594: Geongi hazzal rakot ladas kolomaris (OL. UC. 78/7). 1608: Annak felette Szepsi Mihály Uram kerte ki az ke[gyelme]d clomaristat, az melyet bizony igen nehezen adek (MA. NLI. 262, eredeti je szerint). [Vö. réz-kalamáris.]

KALAMÁRISOS, kolomárisos: [atramentario praeditus; mit tintenfass versehn]. 1594: Egi kolomarisos rez lada (OL. UC. 78/7).

KALÁN, l. kanál.

KALANDAS, l. kalandos.

KALANDOS, kalandas: [l. NySz.]. 1211: Vdornici de Mortus hii sunt Quesereu Thetemei Monios Colondus Sumou (Pannh. Tih. 1/5). 1240 k.: Hec sunt nomina Jobagionum Musun Bene Stephan Colondus (Pannh. 61/8). 1244 k.: Servum nomine Colondus (HazaiOkm. VIII.43). 1348: Vniuersitas plebanorum ecclesiarum rectores de Lyphthow innocata spiritus sancti gracia in vnum conuenissent et ea que salutis sunt pertractassent et inter eos quandam confraternitatem vlgariter kalandos nominatam (Múz. Jankowich, l. AnjouOkm. V.243). 1380: Huiusmodi societatem seu fidelium congregacionem vlgariter kalandas vocatam (MonCivZagr. I.291). 1603: Esketéstől dr 12. Ex decimis octava jár. Kalandos szálló óltárhoz való vált (CanonVisit. 151). [Vö. 1400: Reuerendam meam Grisei coloris habitam eum mardurina subducum lego et committo kalendinis preciosissimi Corporis Christi et beate virginis Marie de ecclesia agriensi, vt pias exsequias pro anima nostra et animabus parentum nostrorum celebrare teneantur (HazaiOkm. 329).]

KALANGYA, kalongya: gelima, cumulus foeni, acervus, cumulus, capetia, meta; heuhaufe NySz. 1355: Nepus Kalangya vocatum (ZichyOkm. II.581). Pratum Kalangafeu vocatum (uo. 588). Lacum Kalangafeu (uo. 598). 1370: Quinque argenas feni quod dicitur kalangia auferri fecissent (Múz. Kállay, l. Pesty: KrassóvmTört. III.100). 1375: Centum acervos feni sui vlgó Calangya dictos (Lelesz Acta 9/3). 1470: Mille cumulos feni vlgó kalangya vocatos (OL. D. 17061). 1487: Centum congeries feneti vlgó kalangya (uo. 28336). 1493: Frugum kalongya (EPSz. fol. 93). 1500: Asserentes quod Magistri prothonotarii in generali congregacione Regnicolarum Bude Celebrata Illud vocabulum Capecia materno Ideomate [igy] Kalangya esse decreuissent prout hec omnia in preallegatis tribus litteris elarius conspeximus contineri. Cum tamen hoc vocabulum capecia non Kalongya sed vlgó Kepe deberet interpretari, supplicans nostre Maiestati [stb.] (OL. D. 30063). 1501: Culongiam unam vel gelimam (Századok IV.664). 1519: Cymvlos kalangia feci triturare (OL. D. 26210). 1594: Az masik buza aztaghban vagion kalongia 243 (OL. UC. 106/3).

KALAPÁCS: malleus, marculus; hammer NySz. 1429: Nicolaus dictus Kalapacz (OL. D. 12187). 1577: Keth kalapach (OL. L. III.16. 17).

KALAPÁLÓ-VERŐ: [malleus; hammer]. 1561: Egi kalapalo wero (OL. L. III.16. 17).

KALAPOS: [petasorum institor; huthändler]. 1731: Sáfányosoktól [vásárpénz] d. 24. Külső kalapo-

soktól d. 24. Külső süvegeseiktől d. 12 (Gazdtört-Szemle VII.89). [Vö. NySz. más. jel.]

kalapos-süveg: petasus, galerus; breiter, runder hut NySz. 1577: Kalapos Sunegh (OL. L. III.16. 17).

KALÁRA, l. Klára.

KALÁRIS, l. Kláris.

KALÁSZ?: a) festuca, spina piseis; splitter, gräte; b) arista; spitze an der kornähre, granne; c) spica; kornähre NySz. 1211. [Udvornici] Kalazy [a. m. kalász, kalászi?] Guzey Modoros Meegen (Pannh. Tih. 1/5).

KALAUZ, kalahúz, kalavúsz: praeuius, dux viae; vorreiter, wegweiser NySz. 1380: Johannes filius Kalawz [igy kétszer] (KárolyiOkm. I.372). 1544: Attam az kalauusznak (OL. Nád. 40). 1573: Duobus deductoribus vulgo kalahuz (OL. UC. 37/13).

KALAVÚSZ, l. kalaúz.

KALÉTKA, l. kalitka.

KALIBA: casa, tugurium [stb.]; hütte, hirtenhaus, bauershütte NySz. 1451: Gallus Kalyba (OL. D. 14489). 1496: Aut in silua aut extra siluam edificasset sibj thabernaculum vlgó kalyba (uo. 31157).

KÁLISTA, gálista?: [palus; pfütze, pfuhl]. 1272: Venit ad arborem Gerteau iuxta quam est Calista (Múz. Jankowich). 1280: Juxta quoddam kalistu (uo., pozsonyi kápt. kiad.). 1319: Pergit ad Nadas-kalista [«Ugoesa megyében» Szam. jegyz.] (ZichyOkm. I.164). 1339/1365: Ad vnum locum lutosum vlgariter kalista dictum (OL. D. 3238). 1401: Vallem Galista [a. m. kálista?] vocatam (uo. 8650). [Vö. kálista, kanistás MTsz.; «Kálista: itatásra használt tó, hol az eső összefut s megáll» (hn. Veszprém m., Nyr. I.94); «kanista: lics-pocs; kanistás: vízes-sáros» (Baranya multja és jelenje, 1896., I. köt. 224. l.); «kanista a. m. sár, Bakóca, Baranya m.» (Jenő Sándor adata az új Nagy Szótárhoz).]

KALISZ? **KÁLISZ?** **kaliz?** **káliz?**: 1111: Institores autores autem regii fisci, quos hungarice caliz vocant (Fejérpataky: KálmánKírköl. 42).

KALITKA, kalétka: cavea, transenna; das vogelgebaner NySz. [vogelbauer, käftig]. 1597: Vasveszös töröth kaletka (OL. UC. 101/3).

KALIZ? **KÁLIZ?** l. kalisz.

KALL, **KÁLL**, **karl**, **kárl**: pannum laneum calco, denso, contundo, emollio, levigo; walken NySz. 1513: Ad molendinum karlo malom vocatam [igy]... grisium [igy] vlgó karlannya accessissent (OL. D. 22465). [Vö. káll MTsz.]

KALLATLAN, **KÁLLATLAN**, **karlatlan**, **kárlatlan**: [ungewalkt]. 1493: Emi karlathlan darozoth pro faciendis saccis (EPSz. fol. 80). [Vö. kall.]

KALLÓ, **KÁLLÓ**, **karló**, **kárló**: 1) [palus ad cannabim macerandam; wasser, teich zum hanfrösten]. 1295: Palude Kallov nominata (Wenzel V.145). 1345: In possessione wasarus kallo [l. v. 2. jel.?] (OL. D. 3788). 1345/1414: In possessione Wasaruskallu (Múz. Ibrányi). 1349: In villa Vasaruskallou (OL. D. 4032). 1435: Vnum meatum aque vlgó kekallu dictum (uo. 30434). 1469: Quoddam pratum seu fenile intra veras metas eiusdem possessionis Nagkallu [a. m. kalló, kálló?] Abaymyklosrethe vocatum (Múz. Kállay). [Vö. «kalló» 2. jel. MTsz.] || 2) [fullonica; walkmühle].

1340: Duo molendyna pylatoria wlgariter *korlow* dicta (OL. D. 3337). **1342:** Duo molendina pilatoria wlgariter *korlo* dicta (uo. 3478). **1367:** Molendinis que wlgō Cherturew et *Corlou* vocantur (uo. 30696). **1450:** Aliud molendinum pro pannis factum wlgariter *karlv* appellatum (uo. 14424). **1453:** Vno *karlo* in eodem molendino habito (uo. 14649). Uno *karlo* in eodem molendino habito (SztárayOkl. II.500). **1453/1766:** Dempto quodam instrumento textoribus pro emundandis et laborandis pannis griseis, vulgo *karlo* alio nomine kwlyw vocato (uo. 502). **1461:** Molendinum unius rote pro pannis Griseis aptum et valentem *karlo* nominatum (OL. D. 31772). **1482:** Molendinorum Remethemolna et *Karlo* vocatorum (Lelesz Introd. P/276). **1541:** In molendino sunt due rohhe vna *karlo* altera *kvl* (OL. Nád. 43). **1551:** Vnum *karlo* pro darocz (OL. UC. 1/1). **1557:** Vnum *karlo* pro darocz (uo. 4/48). [Vö. «kalló» 1. jel. MTsz.] || 3) fullo, lanei panni politor; walker NySz. **1417:** Johannes *Kallo* dictus (ZichyOkl. VI.459).

kalló-malom: [fullonica; walkmühle]. **1502:** Medietatem vnus Molendini *Karlomalom* vocati (Lelesz Prot. Parv. 146a). **1513:** Ad molendinum *karlo malom* vocatam [igy] . . . grisium [igy] wlgō karlaunya accessissent (OL. D. 22465).

KÁLMÁN, Kalamán, Kolomán: Colomannus [PB.]; [Coloman]. **1281:** Villam *Kalamán* Chehy [későbbi neve: Kálmánesehi, ma: Kálmánese] vocatam (Körmend, Heim 10). **1282 k.:** Qunwes enim *Kalman* est vocatus eum libros habebat in quibus ut episcopus legebat suas horas (Kézai, I. FontDom. I/2. 88). **1342/1393:** In possessione *Kalmanfeuldy* vocata (Körmend Stat. ant. major. 29/31). **1577:** Radol *Koloman* (OL. UC. 1/3). **1598:** Paulus *Kalman* Johannes *Kalman* (OL. RDecim. Zempl.). **1602:** *Kolomán* Máté. *Kolomán* Gergely (SzékelyOkl. V.275).

KALMÁR, kalamár: mercator [stb.]; kaufmann, Krämer, Händler NySz. **1304:** Ad arborem piri *Kalamarkurtuel* vocatam (Veszpr. 15, Vámos). **1354:** Nicolai dieti *Kalamar* (OL. D. 4407). **1356:** Dominico dicto *Kalmar* (Pannh. 22/H). **1399:** Petrus dictus *Kalmar* (Múz. Kállay). **1407:** Paulus *Kalamar* (OL. D. 9351). **1416:** Circa latus alterius vallis *Calmarwelge* vocate (Múz.). **1417:** Ladislao *Calamar* dieto (ZichyOkl. VI.457). **1418:** Stephani *Kalmaar* (Múz.). **1425:** Petro *Kalamar* (Körmend, Heim 745). **1429:** Clementem dietum *Calmar* (Lelesz Acta 48/57). **1435:** Paulum *Kalmar* (Múz. Kállay). **1436:** Johanne *Kalmar* (Lelesz Acta 53/44). **1437:** Georgius *Kalmar* (OL. D. 13061). **1454:** Nicolaum *Kalamar* (uo. 14866). **1458:** Ladislao *Kalmar* (Lelesz Acta 69/1). **1459:** Stephano *Kalmar* (Múz. Kállay). **1461:** Gregorius *Kalamar* (OL. D. 15538). **1468:** Gerardus *Kalmar* (Múz. Kállay). **1469:** Martinus *Kalamar* (OL. D. 32365). **1470:** Ladislao *Kalamar* (Lelesz Acta 81/19). **1471:** Blasio *Kalamar* (Veszpr. 11. Merenye). **1478:** Nicolaus *Kalmar* (OL. D. 18040). **1485:** Georgius *Kalmar* (uo. 18145). **1486:** Georgium *Kalmar* (Körmend, Heim 590). **1487:** Bartholomeus *Kalmar* (Körmend III/3, Vepsén 123). **1484:** Blasius *Kalmar* (Veszpr. 6, Garabonc). **1485:** Emericus *Kalmar* (uo. 11, Merenye). **1493:** Bartholomeus *Kalmar* (Lelesz Prot. III.242). **1498:** Stephano *Kalmar* (Múz. Kállay). **1499:** Gregorius *Kalmar* (Múz. Forgách). **1501:** Johannes *Kalmar* (KárolyiOkl. III.46). **1503:** Laurencium *Kalmar* (Múz. Kállay). **1522:** Matthias *Kalmar* (OL. D. 37004). **1523:** Lucas *Kalmar* (uo.). [Vö. apró-, aprólékos-, kiskalmár.]

KALMÁRI: institorum, emporeticus; Krämer, handels- NySz. **1604:** Hogiha penig Sokadalmas ideo-

ben *Kalmari* dologhert kwlseo Ember itualo Embert Cital Terueniel [stb.] (MJogtörtEml. I.33).

KÁLNA-BOKOR: [dumus sorbi aucupariae; vogelbeergebüsch]. **1425:** Penes locum *Kalnabokor* sub rabore llicea (Lelesz Met. Szatmár 8). [Vö. *gálua* Cz.F. NySz.; *kálna* MTsz.]

KALODA: pedica, numella, vinculum [stb.]; sehlinge, fessel, hals- oder fusseisen NySz. 1510 k.: Feci parare wlgō *kalodath* (OL. D. 26224). **1549:** Cyppus [igy] ligneus ferratus vulgo *kaloda* (OL. UC. 75/39). **1587:** Eg *kaloda* (uo. 12/42). **1597:** Az tömlőcz hazban. Eoreg *kaloda* 2. Niak vass 7 (uo. 101/3). [Vö. fa-, kézi-kaloda.]

KALODÁS, kaladás: [pedicam, numellam habens; mit einer sehlinge]. **1492:** Ladislaus *Kaladas* (OL. D. 36992). **1518:** Blasius *Kalodaas* (uo. 37007). [Vö. NySz.]

KALODÁZÁS: [das einblocken]. **1593:** Ha az embert méltatlanul kalodáztatja s tartatja, tartozik annak az méltatlan tartott embernek egy forinttal a kalodázásért (GazdtörtSzemle III.103). [Vö. kalodáz NySz.]

KALOGYÉR, l. kalugyér.

KALONGYA, l. kalangya

KALÓZ?: latro, praedo [stb.]; mörder, strassenräuber NySz. **1602:** *Kalóz* [igy? a. m. kalóz?] György (SzékelyOkl. V.302). [Vö. MTsz.]

KALUGYÉR, kalagyer, kalogyér: griechisch-orientalischer mōch NySz. **1400:** Nicolaum et Laurencium dietos *Kalagyer* (ZichyOkl. V.178). **1410:** Demetrium, Nicolaum, Laurencium *Kalager* dietos (uo. VI.74). **1448:** Johannis *Kalager* (OL. D. 36391). **1458:** *Kalagerfalwa*, hn. (Pesty: SzörBáns. III.76). **1485:** Quidam Ruthenus Religiosus vir *kalager* dictus in quodam Claustro resideret (Lelesz Prot. IV.26a). **1487:** Cum vttris metis ipsorum videlicet a parte meridionali *Kalagyerhegye* a parte vero septemtrionali *Fodorkw* vocatis (OL. D. 37066). **1505:** Pethko filio *Kalagyer* (Múz. Forgách). **1548:** Quidam religiosus vir Franciscus presbiter Ruthenus *Calager* dictus in quodam Monasterio (Lelesz Prot. II.228). [Vö. 1438: Religiosos viros kalugeros (Lelesz Met. Mármaros 45). 1453: Ab ipsis kalogoris (OL. D. 14775).]

KÁLYHA: testa fornacea, testa, fidelia; hafen, ofenziegel, kachel NySz. **1498:** Georgius *Kályha* (OL. D. 20765). **1522:** Bechy *kálha* noua pro fornacibus tribus (uo. 26357). **1549:** Az kemencehez kelet ny *kályha* hatuan (OL. Nád. 42). **1586:** Vagion egy vy kemenczenek ualo mazos *káliha* (OL. L. III.16. 17). **1597:** Zeold *kal'has* kemence, valamj egj nihanj *kal'haia* megh törőth (OL. UC. 101/3). **1638:** Kemenczeie vagion közonseges zöld mazos *kaliabol* (uo. 2/34). || 2) der kachelofen, der ofen (zum heizen) BM. (1. jel.) **1769:** A parochiára jöven az új házat tudakozta mikor épült? És a *kályha* mellett lévő Candallót, mire való? (CanonVisit. 200). [Vö. MTsz.]

KÁLYHÁS-KEMÉNCSE: kachelofen NySz. **1588:** *Kalhas kemencze* (OL. UC. 76/17). **1597:** Az moso hazban. Czeh modra czinalt Paraszt *kal'has kemencze* (uo. 101/3). Ezen szobaban szeöld *kal'has kemencze* belől vass rostelos (uo.). Zeold *kal'has kemencze*, valamj egj nihanj *kal'haia* megh törőth (uo.). **1637:** Egy *kályhas kemencze* (uo. 14/43). **1638:** Egy Paraszt Foldozot *kalihas kemencze* (uo. 2/34). Egy Paraszt *kalihas kemencze* (uo.). **1648:** Egy beleöll tüzeleő veres *kályhás kemencze* pogonyozással az allya (uo. 10/63).

KAMARA, *kamora*: 1) cubile, promptuarium, camera, conclave [stb.]: kammer NySz. 1634: Az *kamorában* ket gadnár fa (OL. UC. 21/3). Porkolab házbul nilo *kamorában* Vagion egy feir njoszolya (uo.). || 2) [aerarium, camera]; finanzkammer BM. (2b. jel.); [schatzkammer, kammer]. 1262: Tribus Jnsulis suis aliis *Camara* Evrem et Polonatu uocatis (Pannh. 43/V). 1436: Cuinsdam nemoris Alzygeth ae insule *Camarzygeth* vocatarum (Múz. Kállay). 1481: Insule Warzeg alio nomine *Kamarzygeth* (Múz. Ibrányi) 1643: Eő feől[se]ghe az my keg[ye]lmes Vr[un]k paranchiolattyából, az Nemes Posony Magyar *Camara* nekünk azt intimallja, hogy az Sowary Soóbanjat... bizonyos személyek által reuidealtassuk (OL. Instr. 42, l. GazdtörtSzemle VI.117). Az mint az eő feől[se]ghe Magyar *Camaraja* leuelébeől beőweben megh érthettnj (uo.). [Vö. CzF. 3. jel.] [Vö. élés-, oldal-, prófont-, só-kamara.]

kamara-haszna: [«lucrum camerae» nomen variorum tributorum fiscalium apud veteres: name verschiedener staatsabgaben bei den alten]. 1450: Hwnyady Janos gubernator engette hogy az zigetyeken *kamara haznat* ne vegienek (OL. D. 14324). 1462 k.: Ez leuel Mathyas keral leuele hog az *kamarahaznath* meg ne vennj [igy] parancholtha (uo. 15706, az 1462-i okl. hátlapján). 1462 k.: Ez leuel *kamarahaznarol* ualo Mathyas keral engedelmé (uo. 15691, az 1462-i okl. hátlapján). [Vö. Thallóczy: A Kamara Haszna (lucrum camerae) története. Budapest, 1879.]

kamara-só: 1571: Lapis salis *kamora so dictus* (OL. UC. 119/3).

kamara-szék: cloaca, caseale, secessus; abtritt NySz. 1539: Mensa. Sedilia. *Kamarazek* (OL. Nád. 48). 1548: Eő *kamora szeket* (uo. 42). 1638: Szükség hely vagi *kamora szek* No. 8 (OL. UC. 2/34).

KAMARÁCSKA, *kamarácska*: cubiculum; kleine kammer NySz. 1616/1643: Ismegh mas *kamaraczka* az Huttman hazahoz pituaraul egjiit (OL. Instr. 42, l. GazdtörtSzemle VI.123).

KAMARÁS, *kamorás*: camerarius, olim camerae montanae praefectus; kämmerer NySz. (1. jel.) 1336: Quidam silvam ipsorum vulgo *Kamaraserdew* vocitatum (SztárayOk. I.112). 1337/1414: Iungit Siluam *Kamaras* vocatam (OL. D. 3089. l. AnjouOkm. III.413). 1356: Walentini dicti de *Kamaras* (AnjouOkm. VI.453). 1451: Johannes *Kamaras* (OL. D. 14443). 1455: *Kamaras*, hn. (uo. 29812). 1474: Benedictus *Kamaras* (Lelesz Acta 84/8). 1496: Ladislai *Kamaras* (Lelesz Prot. II.234). 1523: Johannes *Kamoras* (Múz. Kállay). 1525: Johanne *Kamoras* (Lelesz Acta 131/21).

KAMASZ?: stolidus bestia, ignavum pecus, scrofa, canis inveteratus, vetulus [stb.]; nährisches tier, träges vieh NySz. (1. jel.) 1305: Jnsulam *Kamazzyget* [a. m. kamasz?] (OL. D. 1687, l. AnjouOkm. I.94).

KAMOKA, l. *kamuka*.

KAMORA, l. *kamara*.

KAMORÁCSKA, l. *kamarácska*.

KAMORÁS, l. *kamarás*.

KAMPOLÁR, l. *komplár*.

KAMUKA, *kamoka*, *komuka*?: vestis damascena, pannus damascenus [stb.]; damast NySz. 1380: Decem pecias purpuris vel de *kamuka* (OL. D. 6692). 1433: Vnum palium de *kamoku* (uo. 12552). 1434: Unam tunicam de *kamuka* blanca (ZalaOk. II.483).

Unam tunicam de *kamoka* alba (uo.). 1448: Tres Cusinos cum *kamoka* copertos (OL. D. 14134). 1458: Vna Joppa de *kamocha* zederyes (Múz. Kállay). Vnam Subam de *kamuka* erocei coloris (uo.). 1490: Supellectile de *kamoka* (OL. D. 26048). 1495: Tunicam de damaseo wigo *kamuka* (uo. 20283). 1507: Vnum ornamentum ad altare de *kamuka* alba veneciana cum royth aureo et sericeo (uo. 33831). 1515: Aliam Subam Cikladem deauratam wigo az hewlgh zederyes *kamuka* subath (Múz.). 1516: Egh keek *kamoka* zoknya (OL. D. 26367, l. Zolnai: Nyelvelm. 205. Keeth derekal hyo, *kamoka* (uo., l. Zolnai 206). 1519: Vnam subbam de pellibus pethweth subductam cum *kamoka* (OL. D. 31025). Subam variolinam Coccino Rubei Coloris wigo *Kamuckawal* de venecia adducto coopertam (Lelesz Prot. V. 9a). 1519/1523: Subducta cum *Kamoka* (Körmend III/5. Revstye 87). 1523: Ex cocco virideo wigo *kamuka* (OL. D. 36999). 1532: Vnam vestem Zoknyam wigo Tharka *kamocha* (Múz. Kállay). Vnam vestem Zoknam *kamocham* viridi coloris (uo.). *Kamukath* zederyes (OL. L. III.16. 17). 1533: Paplan Tyzewth weres *kamuka* et circumceira habens fwrtham (OL. Nád. 49). 1548: *Kamoka* pro vna suba fely (uo.). 1553: Egy paplan kynek az környeke vörös tafota az közepy feyer *komeka* (OL. L. III.16. 17). Köfyyom feyer *kamuka* megperemeztek aran fonalból zywth parthawal (OL. Nád. 48). 1556: Eg feyer *kamuka* kar palasth (uo.). 1581: Egy feier *kamuka* cofiom (OL. L. III.16. 17). 1588: Fenileo *kamuka* (OL. UC. 76/17). [Vö. olasz-, rác-kamuka.]

KÁMZSA: alba, camisia, amictorium; camisol, weste, mieder, kapuze, chorhemd NySz. 1469: Georgius *Kamza* (OL. D. 32365). 1542: *Kaamsa* de tela (OL. Nád. 40). 1581: Giapothbol chinalt *kamsa* (OL. L. III.16. 17). 1588: Egy hitvan *kamsa* (OL. UC. 76/17).

KAN: verres; eber, borg, verschnittener eber NySz. 1453: Prediis *Kankwtha* [a. m. kan?], Zenththamaseghhaza (OL. D. 14600). 1464: Laurencio *Kan* (uo. 15935). 1548: *Kan*. Syldew. Malach (OL. UC. 99/7). [Vö. erdei-, vad-kan.]

KANAF: taenia, fibra; zäserlein, fäserlein an jeder sache NySz. 1533: *Canaf* ad Cappas corales (OL. Nád. 49). 1581: Egy o barson fek selem *kanafok* raita (OL. L. III.16. 17). 1584: Vagon azon könnwen arafas *kanafok* az feye gyöngös (OL. UC. 56/33). [Vö. MTsz.]

KANAFOS: fibratus; faserig NySz. 1552: Egy oltharöltözöre walo *kanafos* rwha (OL. Nád. 48). 1556: Neg *kanafos* gomb kar palastra walo (uo.).

KANÁL, *kalán*, *vö.* borsoló-, fa-, rostás-, vas-kanál.

kanál-fürő: [terebrina in formam ligulae redacta; löffelbohrer]. 1638: Egy *kalán* vagy hordo aknaia *furo* (OL. UC. 2/34). [Vö. *kalán-fürő* NySz.; *kalán-füro* MTsz.]

KANÁLÁS, l. *kanálos*.

KANÁLOS *kanalas*: [in formam ligulae redactus; löffelförmig?]. 1634: Ket *kanalos* zelibes auagi hordo donga *furo* (OL. UC. 21/3). 1735: Ólmos *kanalas* zablya [a. m. zabola] (GazdtörtSzemle III.354). [Vö. *kalános* NySz. más jel.] [Vö. *kanál-fürő*.]

KANANOK, l. *kanonok*.

KANAVÁC, l. *kanavász*.

KANAVÁSZ, *kanavác*: tafetum duplicatum, multitium duplicatum, pannus undulatus; canefass

NySz. [canevas]. 1581: Egy *kanawacz* keonteos (OL. L. III.16. 17). 1587: Vestis ex *kanawacz* (OL. UC. 77/17). 1597: Ex nigro *Canawacz* (OL. L. III.16. 17).

KANCA: equa, caballa; stute NySz. 1435: Petrum dictum *Kancha* (Múz. Kállay). 1469: Andrea *Kanca* (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1584: Öregh *kaczola*. Ötödfy wehem. Ötödfy *kanca* (OL. UC. 56/33). 1588: *Kanczahoz* wett lasnakot (OL. Nád. 41).

kanca-bőr: [pellis caballae; stutenhaut]. 1637: *Kanca beör*. Berbeez beör (OL. UC. 14/43).

kanca-hám: [jugum equae, jugum equi rusticum; pferdegesshirr für stuten, bauern-pferdegesshirr]. 1735: Egy paraszt, vagyis *kanca* *hám* (GazdtörtSzemle III. 344).

kanca-vehem: [pullus equi femina; mutterfüllen]. 1587: Tawaly *kanca* *wehem* (OL. UC. 12/42)

KANCSAL: strabo, luscus [stb.]; schieler, schielsehender NySz. (2. jel.). 1498: Valentini *Kanczal* (Lelesz Acta 106/24). 1500: Benedictus *Kanchal* (Múz.). [Vö. 1. kandal.]

kancsal-kules, -kücs: [clavis adulterina; nachschlüssel] 1752: Az elmúlt napokban egy ló lopó Bojtí Istóknak állkücsöt csinált, a mellyel mindenféle békót ki lehetett nyitni, *kancsal kücsnek* nevezik (DebrJk.).

KANCSÓ, vö. győri-kancsó.

1. **KANDAL**: luscus; schielend NySz. 1417: Johannis *Candal* (Körmend V/7, Croatia 207). 1421: Johannes *Kandal* (OL. D. 11059). 1426: Stephani dicti *Kandal* (Múz. Máriássy). 1461: Georgius *Kandal* (OL. D. 34883). 1465: Paulo *Kandal* (Veszpr. 6, Fokszabadi). [Vö. kancsal.]

2. **KANDAL?** **KANDÁL?** **kandall?** **kan-dáll?**: spectro, tueur, intueor, contemplor; gucken, blicken NySz. («kandál» a.) 1478: Laurencius *Kandallo* [a. m. kandaló, kandáló?] (OL. D. 18145). [Vö. MTsz.]

KANDALL? **KANDÁLL?** ? 1. 2. kandal.

KANDALLÓ: [caminus, focus; kamin, stubenherd]. 1478: Laurencius *Kandallo* [a. m. kandalló?] (OL. D. 18145). 1769: A parochiára jöven az új házat tudakozta mikor épült? És a kályha mellett lévő *Candallót*, mire való? (CanonVisit. 200).

KANICA, **tkanica**: «texti genus; art kleiderstoff?» NySz. («kanicsa» a.); [cingulum textum; ein gewebter gürtel, schärpe]. 1542: Wankoshe. *Kanyeza* simplex. Pokrocz lasnyak (OL. Nád. 41). 1555: Keth selmes *tkanyeza* azon embernek walo (OL. L. III.16. 17). Keth selmes *tkanyeza* azon embernek walo (OL. Nád. 48). 1558: Tres cingule muliebres wlo *kanyeza* ex pilo (OL. UC. 97/19). [Vö. latinosan ragozva: «Kanyezę sericeę» (uo.). Vö. szerb *tkanica*: ein gewebter gürtel, schärpe, cingulum textum (Karadschitsch: Lexicon); tót *kanica* szalag.]

KANKALÉK, **kankaré**: tollenen, hastrum; schöpfeimer NySz. brunnenschwengel BM. 1519: Sunt putei septem supra quos noscitur wlo *kankarek* septem esse EgyKönyvt. Litt. Epist. Orig. 18). 1597: Vödör vasastol az *kankalekon* Az *kankalek* wegen vas horog (OL. UC. 101/3). 1638: Egy fa gargias knt *kankarekiaval* (uo. 2/34). [Vö. CzF. MTsz.]

KANKALÉKOS: [tollenen instructus]; mit einem schwengel versehen BM. 1594: *Kankalekos* kwt vagion No. 1 (OL. UC. 78/7).

KANKARÉK, 1. kankalék.

KANKÓ: gausape; mantel NySz. ein ungarisches bauernkleid BM. 1603: Blasius *Kankó* (SzékelyOkl. V.246). [Vö. 1. v. 2. *kankó* MTsz. ?]

KANKÓS?: [gausape habens; mantel habend?]. 1422: Valentino Jsow *Kankos* [a. m. kankós?] dicto (Múz. Kállay). Valentino *Kankos* (Lelesz Acta 42/92). [Vö. 1. v. 2. *kankós* MTsz. ?; *kankus* NySz. ?]

KANNA, **KÁNNA**: cantharus, cupa; kanne NySz. 1509: *Kanna*- (l. «kanna-gyártó» a.). 1577: Michael *Kanna* (OL. UC. 1/3). 1596: Egi föld irathos *kanna* (OL. L. III.16. 17.) 1597: Egi kerek skatulaban Lo feostenj valo *kana* telj (OL. UC. 101/3). 1663: Judas szabásu Martalucz kurafi, *kánnával* festet szakallu, hegyes koporsoban való gyalázatos vén kurafi (XVIII. századi másolatban levő gúnyiratból, Pettkö Béla tulajdona). [Vö. *kanta* CzF.] [Vö. fa-, kérésztélő-, ón-, réz-, üveg-kanna. Vö. *kanta*.]

kanna-gyártó: faber stannarius, fusor pocularius; zinngiesser NySz. 1509: Alberto *Kannagyartho* (Lelesz Acta 117/26).

kannamosó-fű: equisetum, hippuris; kannenkraut, katzenschwanz NySz. 1689: Csak *kannamoso* fű nő rajta (OL. UC. 1/34).

KANÓC, **kanót**: funiculus igniarius, calamus incendiarius [stb.]; zündstreich, zunder, lunte NySz. 1544: Ütötm az puskakhoz eg motring *kanotot* (OL. Nád. 41). 1549: Funiculi de loris ad pixides pertinentes vulgo *kanoth* (OL. UC. 75/40). 1557: Funes *kanot* (OL. NRA. 315/58). 1564: In vno fasciculo funiculorum *Kanoth* vocatorum (OL. L. III.16. 17). 1597: Az kapu keozben. Eoreg nemeth hozzu puskak *kanot* hoz valok (OL. UC. 101/3). *Kanothoz* valo rövid puszka (uo.). 1605: *Kanott* uagion keötissel Nr. 14 (uo. 28/61).

KANÓCOS, **kanótos**: [fomite instructus]; mit einem zunder versehen NySz. 1601: Het nagj *kanotos* puszka (OL. UC. 35/2).

KANONOK, **kananok**: canonicus; domherr, chorherr NySz. 1412: Gregorius dictus *Kanonok* (Múz. Beniczky). 1469: Lucas *Kananok* (OL. D. 32365).

KANÓT, -OS, 1. kanóc, -os.

KANTA: cantharus vel quinque mensurae liquidi, sive decem mediae; kanne NySz. 1588: *Kanta* Antal nevű jobbágyot (SzékelyOkl. V.143). 1598: Pinta quinque uel ut vocatur *kanta* una (OL. UC. 36/34). 1602: *Kanta* Balás (SzékelyOkl. V.178). [Vö. *kanna*.]

KANTÁR: frenum, habena; zaum NySz. («2. kantár» a.) 1607: Frenum *kantar* dictum (OL. UC. 86/35).

1. **KÁNTOR**: cantor, praeceptor [stb.]; singer, nachsinger, vorsinger NySz. 1314: Nicolao nero dicto *Cantor* (Múz. Ibrányi). 1329: Stephanum *Kanthur* (ZichyOkl. I.327). 1346: Stephanus et Michael dicti *Cantor* (Múz. Kállay). 1348: Stephanus dictus *Kantor* (uo.). 1349: Stephani dicti *Kantor* (uo.). 1352: Nicolai dicti *Kantor* (uo.). 1353: Briccium et Lorandum dictos *Kantor* (uo.). 1358: Briccius dictus *Cantor* (Forrás?). 1359: Briccium et Lorandum dictos *Kantor* (Múz. Kállay). 1374: Bricci dicti *Kantor* (OL. D. 61/37). 1375: Lorandum dictum *Cantor* (Lelesz Acta 9/7). 1383: Michael dictus *Kantor* (ZichyOkl. IV.246). 1406: Petri dicti *Kantor* (OL. D. 288). 1416: Symone *Kanthor* (Lelesz Acta 36/33). 1418: Michael dictus *Kantor* (Lelesz Prot. Parv. 10a). 1432: Stephanus *Cantor* (KárolyiOkl. II.145). 1435: Thoma dicto *Kanthor* (Lelesz Acta 52/7). 1436: Ladizlans *Kantor*

(KárolyiOkI. II.181). **1452**: Stephanus *Kanthor* (Múz. Kállay. Martino *Kantor* (Lelesz Acta 63.22). **1453**: Stephanum *Kantor* (OL. D. 14710). **1478**: Stephanum *Kanthor* (Körmend, Heim 590). **1480**: Blasio *Kanthor* (OL. D. 18404). **1481**: Egidio *Kanthor* (uo. 30091). **1485**: Matheus *Kanthor* (Veszpr. 11, Merenye). **1509**: Valentino *Kanthor* (Múz. Forgách). **1548**: Joannes *Kantor* (OL. RDecim. Zempl.).

2. KÁNTOR: 1) quatuor tempora, angaria; die quater, drei monat, ein viertel jahr NySz. **1588**: Ad az wr egy *kantorba* keles wagy pohanka kasath mas fel fertalt thezen ezthendeig qur. 6 (OL. UC. 64/35). **1609**: Az en fiamotis tauetota ket *kantorig* (MA. NLI. 309, eredetije szerint). **1630**: Anno domini 1630. die 2. Julii telvén el az szakácsoknak *cantorok*, mostan egy cantor pénzeket asszonyunk ő felsége ez szerént megadatta (TörtTár 1881. évf. 365). **1725**: Az ő felsége aerariumában egy *kántorra* valót ... nimirum 6 per centum anticipare fog adni (GazdtörtSzemle III.204). || 2) [stipendium trium mensium; vierteljährege löhnnug]. **1630**: Az főszakácsnak Venci Márton mesternek fizetése per annum fl. 100. levén mostani egy cantor pénze teszen fl. 25. Sárkány Mihálynak fl. 45. *cantora* teszen fl. 11. d. 25 (TörtTár 1881. évf. 365).

kántor-péNZ: [stipendium trium mensium; vierteljährege löhnnug]. **1630**: Anno domini 1630. die 2. Julii telvén el az szakácsoknak *cantorok*, mostan egy *cantor pénzeket* asszonyunk ő felsége ez szerént megadatta. Az főszakácsnak Venci Márton mesternek fizetése per annum fl. 100. levén mostani egy *cantor pénze* teszen fl. 25. Sárkány Mihálynak fl. 45. *cantora* teszen fl. 11. d. 25. Sáfár Andrásnak fl. 32. *cantor pénze* fl. 8 (TörtTár 1881. évf. 365).

KÁNYA: milvus, milvius buteo; weihe, hühnerdieb, habicht, stossvogel NySz. **1264/1324**: Ad montem *kanahegy* uocatum (HazaiOkm. VI.122). Unius montis *kanyahegy* (uo.). **1373**: Thoma dicto *Kanya* (OL. D. 6092). **1478**: Emericum *Kanya* (Körmend, Heim 590). **1602**: *Kánya* Péter (SzékelyOkI. V.228). *Kánya* Ferencz (uo. 234). *Kányu* János (uo. 239).

KANYARÓ: vari, varioli; masern NySz. **1602**: *Kanyaró* János. Kis *Kanyaró* János jobbágy (SzékelyOkI. V.287).

KANYÓ: lümmel, laffe, flegel [stb.] BM. **1560**: *Kanyó* László (SzékelyOkI. V.76). [Vö. MTsz.]

KAP, vö. **kikapó**.

KAPA: ligo; hacke, haue NySz. **1339**: *Kapatelek* [hu., a. m. *kapa*?] (AnjouOkm. III.554). **1602**: *Kapa* György jobbágy (SzékelyOkI. V.282). [Vö. csákányos-, irtó-, kétágú-, lapos-, tót-, tő-, tömető-, vas-kapa.]

kapa-fok: [dorsum liginis; die bahn der haue]. **1402**: Vrbanus dictus *Kapafok* (OL. D. 8743). **1408**: Simonis *Kapafok* (ZalaOkI. II.341). **1478**: Laurencius *Kapafok* (OL. D. 18145). **1700**: Egy *kapa* forrasztásátul s jó *kapafok* csinálásátul [adjanak] egy polturát (GazdtörtSzemle I.84).

kapa-nyél: capulum liginis, [manubrium liginis]; hackenstiel NySz. (1. jel.) **1700**: A *kapanyélnek* az ára: kettőnek leszen egy poltura [stb.] (GazdtörtSzemle I.84).

KÁPA: 1) cappa, toga cucullata; kutte NySz. (1. jel.) **1507**: Pannum pro tunica wlo *kapa* et gerinet (OL. D. 26124). || 2) umbo sellae; sattelkopf NySz. (4. jel.) **1491**: *Kapa* ad sellam pertinens (OL. D. 26051). **1494**: *Kapa* antiqua ad Sellam pertinens (uo. 26076). [Vö. kar-, nyereg-kápa.]

KAPÁCSKA: [ligo parvus; kleine hacke]. **1597**: Satorhoz valo hituan *kapaczka* (OL. UC. 101/3). [Vö. *kapa*.]

KAPÁL, **kapáll**: fodio, pastino; graben, hacken NySz. (1. jel.) **1638**: Maorsagh szőlők 1) Uihely Baglios 25 Ember *kapallo* [a. m. 25 emberrel megkapálható] 2) Uihely oremus 7 Ember *kapallo* [stb.] (OL. UC. 2/34). **1700**: Ez előtt 80 esztendővel való szép rendtartás szerint tíz ember *kapáló* szőlőnek taxája volt három magyar forint dénár 30 (GazdtörtSzemle I.81).

KAPÁLÁS, **kapállás**: fossio, fossura, pastinatio, pastinatus; das graben, hackung, grabung NySz. **1653**: Nagy-Boldog asszony napján aztán kitiltsa metsző kísitül, *kapállásátul* (GazdtörtSzemle I².31). **1705**: Szőleim culturájára: 1. Hegyaljaiakra: Nyítás, metszés, Venyike s karó szedés, *karózásra*, kötözés, Első *Kapálás*, Forgatás, Harmadlás, Fedés, Szőlő Pásztorok fizetése [stb.] (AdalZemplvmTört. VI. évf. 331).

KAPÁLATLAN: [non pastinatus; ungehauen, ungehackt]. **1643**: Valaki egy idén, kiváltképpen három idén, szőleit metszetlen, és *kapálatlan* hagyja. az földesurakra száll, akár közember akár földesúr legyen (GazdtörtSzemle VI.471).

KAPÁLL, -ÁS, 1. **kapál**, -ás.

KAPAN? 1. **kappan**.

KAPARÍT: capio, occupo; für sich beiseite schaffen, weghaschen, an sich reissen NySz. **1700**: Néhol sok csalárd vinczellérek a szakványon kívül feles és betes munkásokat szoktak fogadni, magoknak *kaparítván* egészben a felyül valóját (GazdtörtSzemle I.78).

KAPÁS: fossor, pastinator; gräber NySz. **1354**: Thome *Kapas* [olv. *kapás* v. *kápás*?] dicti (OL. D. 4446, l. AnjouOkm. VI.227). **1454**: Clemente *Kapas* (OL. D. 14825). **1478**: Michaelen *Kapas* (Körmend, Heim 590). **1501**: Paulus *Kapas* (Körmend Miscell. Németújv. lad. 43, fasc. 106, nr. 274). **1504**: Paulo *Kapas* (Lelesz Acta 112/12).

KÁPÁS?: [cucullatus; der einen reishut auf hat, mit einer kapuze, mit einem helm?] NySz. [Az adatokat 1. *kapás* alatt.]

KAPCA: soccus, fulmentum calcei. pedule, tibiale; socke, filzschuh, fusssöckel NySz. **1539**: Fel nadrag. Nemez *kapcha* (OL. Nád. 48). **1544**: *Kapczanak* valo pozto nyrryetül (uo. 40). Eg gapot kötöt *kapcat* uettem hozu zarot (uo. 42). **1581**: Egy giapotbol keoteoth *kapcza* terdigh walo (OL. L. III.16. 17). **1591**: Soccorum turcicorum vulgo *capcza* nuncupatorium (OL. UC. 62/34). [Vö. bőr-, süveg-kapca.]

kapca-saru: **1635**: Egy bokor *kapca saru* 42, 40 d. Más hasonló *kapca saru* egy talpra 30, 36 d. (GazdtörtSzemle VIII.474).

KAPCÁS: soccatus; der leichte schuh oder socken anhat NySz. **1418**: Anthonio *Kapchas* (Lelesz Acta 38/1).

KAPCS, 1. **kapocs**.

KAPCSOS: fibulatus, hamatus; geheftet NySz. (1. jel.) **1509**: Gregorio *Kopchos* [a. m. *kapcsos* v. *köpcös*? vö. NySz. 4. jel.?] (Lelesz Acta 117/18). **1608**: Impero tibi nem trafilok, et unum vernaculorum Bibliorum exemplar, in albis pappis... compactione Wittenbergensi in mediis tortis, hoc est

kapchoson kinek az sarka bőrön forogjon (MA. NLI. 293, eredetije szerint).

KAPDOS: [vendo, vendito aliquid; mit etwas handeln]. 1714: *Kapdosó* [foglalkozásnév] (Gazdtört-Szemle IX.22). 1715: *Piaczon kapdos*. Gyölesot *kapdos*. Marhával *kapdos* (DebrLt., Zoltai Lajos közlése). [Vö. «*Kapdos*, *kapdosó* Debreczenben ma már nem halljuk; de mint Ferenczy Gyula akad. tanár úrtól tudom, a szatmármegyei Krassó vidékén még nem ment ki a használatból. Élt ott, talán most is él egy Kalára Gergely István nevű élelmes ember, aki pl. mikor dinnyét hozott elárúsítás végett Szinyérváraljáról, azt mondták rá a falujabeliek: Kalára István már megint *kapdos*. Ezért, hogy megkülönböztessék a Krassóban élő többi Gergely Istvántól, *Kapdosó* Gergelynek is nevezték». Zoltai Lajos 1903. jan. 22-iki leveléből.]

KAPÉL: [kapelle, schmelztiegel?]. 1556: Instrumentum cupreum *kapel* [«Nagybánya, érczolvasztás» Szam. jegyz.] (OL. UC. 99/27).

KAPINYA, 1. csiger-koponya

KAPITÁNY: strategus, capitaneus, tribunus; hauptmann NySz. 1458?: Zabadsag levele hog senky *capitan* se hadnag nepeyt le ne zalloychya soha ez zent eghaz yozagaba (OL. D. 15255, az 1458-i okl. hátlapján). 1459: Stephano *Kapithan* (Lelesz Acta 70/47). 1476: Andream *Kapitan* (Körmend, Miscell. Nemetiújv. lad. 43, fasc. 104, nr. 156). 1484: Georgius *Kapitan* (Veszpr. 6, Garabonc). 1513: Petro *Kapyt-han* (Múz. Mednyánszky). 1545: Az olasz *kapitánokat* uendegle uram (OL. Nád. 42). [Vö. ucca-kapitány.]

KAPITÁNYSÁG-HÁZ: [hauptmannschaftsgebäude]. 1597: Az sopronj varasban az *kapitansag* *haznal* az feölső öreg pinczeben vagion oh bor (OL. UC. 101/3).

KÁPLÁN?: diaconus, capellanus, sacellanus; kapellan, prediger NySz. 1458: Nicolao dicto *Kaplan* [a. m. káplán?] (Múz. Mednyánszky).

KÁPLÁNSÁG: diaconia; die austeilung der almosen, predigerstelle NySz. 1599: Vagynak *Káplánsághoz* való Szöllők is, hasonlóképen mostan idegen ember kezénél (CanonVisit. 149)

KAPÓ? 1. kapu.

KAPOCS, kapes, kaps?: fibula, monile, armilla, uncinus; spange, hafte NySz. 1450: *Kapez* nuncupatos [a mondat eleje hiányzik] (SztárayÓkl. II.451). 1450 k.: Duo Monilia vlgo *Kapez* nominata (Lelesz Beres. VII.27). 1458: Vnam Stragulam de panno Scarlath cum Spintere vlgo *kapch* (Múz. Kállay). 1480: Sex munilia vlgariter *kapchokat* deaurata (Lelesz Prot. IV.14a). 1516: Fibulas ad currum vlgo *koopch* [igy] paruas (OL. D. 26176). 1529: *Kapchot* coloris nigri (OL. Nád. 49). 1530: Fibula muliebris vlgo *kapch* (OL. UC. 98/5). 1544: Az szeker fedelre öreg *kapczot* (OL. Nád. 41). 1555: Harom bokor ezisth *kapez* (uo. 48). Et bokor *kapez* azon ember rvhara valo (uo.). 1558 k.: Egh scatulaban wasyon *kaps* [vö. Heltainál, NySz.] ij (Nyr. XXVIII.22). Ketes *kaps* ij (uo.). 1561: Egi ezust *kapoch* (OL. L. III.16. 17). [Vö. fogó-, szoknya-kapocs.]

KAPOGAT: [paullatim alicuius rei compos fio; etwas nach und nach bekommen, erlangen]. 1700: Méhre pedig az szegénység most kezdett *kapogatni*, abbul is, ami az méltóságos uraknak illik, annak idejében praestálni fogják (GazdtörtSzemle VII.404). [Vö. MTsz.]

KÁPOLNA: sacellum, aedicula sacra [stb.]; kapelle, kleine kirche NySz. 1270: Comlous Nyri *Capulna* (OL. D. 705). 1313: Possessionis *Capulna* (uo. 1818, l. AnjouOkm. I.287). 1321/1328: Possessionem predicti Monasterii *Capulnafeuldy* vocatam in qua stat Capella edificata in honorem sancti Egidii (Hazai-Okm. IV.130). 1330/1384: Vsque ad terram *Kapolnafeulde* vocatam (Múz.). [Vö. Relinquendo terram Capelle (uo.).] 1341: Dominici sacerdotis de *Capulna* (Múz. Dances). 1343/1415: *Capulna* in qua capella in honorem sancte Catherine virginis esset fabricata (ZalaOkl. I.409). 1353: In possessione *Capulnafeulde* (Múz.). 1358: Possessionem suam *Kapolna* vocatam in cuius facie Capella virginis gloriose esset edificata (uo.). 1368: Possessiones *Capolna* Thathalus Buzus appellatas (uo.). 1369: Possessiones Zabadfalu *Capolna* appellatas (Körmend, Heim 223). 1370: Benedicti de *Kapolna* (Múz. Máriássy). 1379: Hospites de *Kapulna* (Múz.). 1428: *Kapolna*, hn. (Múz. Szentiványi). 1438: Predio *Kapolnafeuldw* vocato (Múz. Békássy). 1440: Venissent ad terram *Kapolna* Thorok (Múz.). 1459: Bodogazzon*kapolna*, hn. (OL. D. 15399). 1522: Ad summitatem monticuli *Kapolnahegh* vocati (uo. 37354). 1523: Capelle Beatissime virginis Marie Chompok*kapolnaya* vocate (uo. 36405). 1525: Wrburarius de *Kapolna* wideke (uo. 37000).

KÁPOLNÁS: 1) [sacello praeditus; mit einer kapelle]. 1306/1359: Possessiones eorum *Kapolnasag* et alia Saag (OL. D. 4841). 1332: Possessionis *Kapolnaskapus* vocate (uo. 32133). 1378: Uilla *Kapulnas* Halmay [igy?] vocata (Lelesz Acta 26/24). 1381: Terram nostram *Kapolnasfeulde* appellatam (Múz.). 1414: Possessio *Kapolnaskapus* (OL. D. 10265). Possessionis *Kapolnaskapus* nuncupate (Lelesz Met. Ung 14). 1452: Possessiones suas Hodos et *Kapolnaskyrcza* vocatas in isto Comitatu Castriferrei in districtu Ewrsag habitas (Körmend I/6, nr. 5). 1464: Bartholomeus de *Kapolnaskapol* (Veszpr. 4, Csaba). 1466: Petri literati de *Kapolnaspetherd* (Múz. Kende). 1479: De *Kapolnas* Peterd (Múz.). 1480: Cosma de *Kapolnastakachy* (Pannh. 51/Nn) || 2) capellanus; kaplan NySz. [?]. 1522: Johannes *Kapolnas* [1. jel.?] (OL. D. 37004). 1602: *Kápolnás* Mihály jobbágy (SzékelyOkl. V.319).

KAPONYÁS, 1. koponyás.

KAPOR: anethum, anicetum, anisum; dill NySz. 1531: Chariophilos. *Kaporth*. Zinziber (OL. Nád. 43). 1602: *Kapor* Balázs (SzékelyOkl. V.296).

kapor-mag: [semen anethi; dillsamen]. 1638: *Kapor magh*. Petreseliem magh (OL. UC. 2/34).

KAPORNA: capparis, alloscorodon; kappern NySz. 1516: *Kaporna* duabus fonth (OL. D. 26176). 1544: Vöttem fel font *kapornat* (OL. Nád. 40).

KÁPOSZTA, kápuszta: brassica, erambe; kraut NySz. 1467: Martini *Kapuczthadieti* (OL. D. 16505). 1476: In prato Czakokapozthaya vocato (Lelesz Acta 86/28, vö. KárolyiOkl. II.451). 1636: Pénzen kell eladni [a kertek, vetemények] hasznát, mint hordós *káposztát*, vörös hagymát, foghagymát [stb.] (GazdtörtSzemle I.272). [Vö. édős, fejés, hasábos, metélt, metszett-, savanyú-, sós-, vörös-káposzta.]

káposzta-áruló: [vendidtor brassicae; krauthändler]. 1714: *Káposztááruló* (GazdtörtSzemle IX.22).

káposzta-fej, -fő: [caput brassicae]; krauthaupt, kohlkopf BM. 1692: Udvarbírónak: készpénz per annum fl. 150... *káposztafő* nr. 200. fagygyú libr. 40 [stb.] (GazdtörtSzemle VI.178). Udvarbíró fizetése fl. 100... *káposztafő* nr. 200. szénája org. 3 (uo. 179).

káposzta-föld: [ager brassica consitus]; kraut-acker, krautfeld BM. 1757: Vagyon egy darab kender föld, szomszédja Pap Mihály és Tóth Dániel. Vagyon *káposzta föld* is (CanonVisit. 179). *Káposzta földje* is vagyon a közönséges kerítésben (uo.).

káposzta-gyalu: [runcina ad caules consecandos; krauteisen, krauthobel BM. 1638: Az Szalonnas Haz Ez Hazban vagion Pad szek No. 5 Egy uy *káposzta Gyalu* No. 1 (OL. UC. 2/34). [Vö. *káposztametsző-gyalu*.]

káposzta-gyaluló: [qui caules runcinat; ders sich mit kraut-hobeln beschäftigt]. 1712: *Káposztagyáluló* [foglalkozásnév] (DebrLt., Zoltai Lajos közlése).

káposzta-lé: muria; krautsuppe NySz. 1549: *Kapozta leuet* uettem (OL. Nád. 49).

káposztametsző-gyalu: [runcina ad caules consecandos; krauthobel]. 1608: *Kapozta meczeo gyalu* (OL. UC. 37/56). [Vö. *káposzta-gyalu*.]

KÁPOSZTÁS, kápusztás: habens caules, ad caules pertinens, caulibus confectus; mit kraut, kraut-NySz. 1413: Versus possessionem *Kapozthasfalwa* appellatam (Lelesz Acta 33/52). 1425: Petro *Kapuztas* (Körmend, Heim 745). 1460: Possessiones Wywaras *Kapuzthasme gyér* (OL. D. 15444). 1467: Possessionis *Kapozthasme gyér* vocate (uo. 16504). 1472: Petro *Kapuzthas* (uo. 17340). 1489: Thomas *Kapozthas* (Múz. Kállay).

káposztás-ház: [camera ad brassicas conservandas; kammer zur aufbewahrung von kraut]. 1638: Aitaia ez *kaposztas hasznak* vas Pantiaval Sarkaval (OL. UC. 2/34). Ez *kaposztas hazban* (uo.).

káposztás-hús: caules cum carnibus; kraut mit fleisch NySz. 1524—26: Dabuntur fercula duo vnum videlicet de carnibus bouinis vel agnellinis aut *Kapoztas hús* aliud vero ferculum saythle aut arpakasa (OL. D. 32686).

káposztás-pince: [cella ad brassicas conservandas; krautkeller]. 1588: Az *kapozthas pinceben* wacion kapozta kad 7 (OL. UC. 76/17). 1597: Ezen haz alatt *káposztas pince* wacion (uo. 101/3).

KAPPAN, kapan? : capus, capo; kapaun NySz. 1400: Blasio dicto *Kapan* [olv. kapaun v. kappan?] (ZichyOkm. V.183). 1468: Ladislaus *Kapansythew* (OL. D. 16323). 1527: Ad prandium *kappant* (OL. Nád. 49). 1544: Eg' hizlalt *kappant* (uo. 41). 1545: Tizeneg' melleztet *kappan* (uo. 42). 1564: Ezen kévül vagyon hegyvámbeli szokott és bizonyos jüvedelme az várnak, *kappan* adással egyetembe (GazdtörtSzemle I.67). Az ispánok sem *kappant*, sem pinzt helytől ne vehessenek, hanem csak tervinből jüitt bírságot száz krajezarig, de azt is az szigény nép kimelésével (uo. 69). 1571: Ispinacot *kapanhoz* (OL. Nád. 47). 1590: Keth katrocZ Tizenhat hyzlalo *kappan* (uo. 49). 1597: *Kappan* hizlalo hituan katrocZ 2 (OL. UC. 101/3). [Vö. *indus-kappan*.]

KAPPANOS? : [caponibus copiosus; reich an kapaunen]. 1401: Villis *Kappanos* [a. m. kappanos?] Magashyd [Körmend Sebesiana 3/16]. [Vö. NySz.]

KÁPRA: [capra; ziege]. 1637: Feyeös *kapra*. Eöreg'h meddeö *kapra* [»Fogarason» Szam. jegyz.] (OL. UC. 14/48).

KÁPRI: [cappari, capparisi]; kaper BM. 1548: Tiz font *kapri* (OL. Nád. 43).

KAPROS: anetho conditus; mit dillen gewürzt

NySz.; [anethum habens; dill habend]. 1577: Ladislaus *Kapros* (OL. UC. 1/3). 1629: *Kapros* Menyhart (Canon-Visit. 159).

KAPS? l. kapocs.

KAPSI, l. kapzsi.

KAPTA: a) crepida [stb.]; schuh- oder schuster-leisten; b) ungula; huf, pferdehuf NySz. 1469: Gal-lus *Kapta* (OL. D. 32365). 1480: Matheo *Kapta* (uo. 18813). 1484: Valentino *Kaptha* (Veszpr. 107, Gerezd 4).

kaptatetemés: [suffraginosus; krank am hinterbuge]. 1670: Szeplös herélt ló, *kaptatetemés* felülő felől való lába (DebrLt., l. Nyr. XXII.519). [Vö. *kapca-tetemés, kapta-, kapca-tetem* NySz.]

KÁPTALAN: capitulum; domkapitel NySz. (1. jel.) 1458?: Hogy Martonus Mihal *kaptalanban* magat ketette (OL. D. 15280, az 1458-i okl. hátlap-ján). 1572: Uet uram ket prokator leuelet ky; attam az ualciagaba az *kaptalanak* fl. 1 (OL. Nád. 40).

KAPTÁRP: alvearium, alveus; bienenkorb, bienen-stock NySz. 1357/1430: Ad arborem *Captarhassa* [a. m. kaptár?] vocatam (OL. D. 12173, l. AnjonOkm. VI.589). 1367: In montem *Captar* vocatum (OL. D. 5623).

KAPTÁROS: [alvearium habens; bienenkorb habend]. 1447: Georgio *Kaptarus* (Pannh. 17/LI). 1452: Johannes *Kaptarus* (OL. D. 14569). 1501: Marci *Kaptarus* (Múz.).

KAPTÁS: [crepidam habens; leisten habend], leistenschneider BM. [?]. 1394: Michael *Chaptas* [a. m. kaptás?] (ZichyOkm. IV.554). 1470: Nicolao *Kaptas* (Körmend, Heim 546). 1478: Gregorius *Kapthas* (OL. D. 18145). 1485: Barnabas *Kaptas* (uo. 19069).

KAPU, kapo? : porta; tor NySz. 1216/1230: Vadit sursum super fluuium versus *Cycopu* (OL. D. 79). 1288: Prima transiens meta de ultra *Copou* [a. m. kapú? Szam. igit' értelmezi] (uo. 1230). 1319/1322: Peruenit ad locum qui *kopu* dicitur (uo. 1947). 1344: *Kapurew*, hn. (AnjonOkm. IV.463). 1347: Vadit ad porticum seu transitum *Nemethkapu* vocatum in fossato inter Ciuitatem Redege et terram Belmura (OL. D. 3927). Super quo fossato venit ad ipsum *kapu* et in magna via que uenit de Theutonia ad orientem declinando (uo.). 1348: Transit usque ad portam wigo *Nemethkapu* vocatam (Múz.). 1352: Ad metam *Keukapu* dictam (OL. D. 4272). 1380: In porta *Zombathkapu* vocata (uo. 6726). 1389: Annectit quendam locum *Vaskapu* vocatum (Lelesz Met. Mármaros 13). 1398: Versus possessionem *Vaskapu* (Múz.). 1423: In possessionem seu vadum *Kapurew* tendentem (Veszpr. 2, Nagyberény). 1429 1510: Ad magnam rupem *Kamennewratha* wigo *Kwkapu* (OL. D. 12098). 1440: In platea *Indeorum Budensium* versus portam *Zombathkapu* (Múz. Kapy). 1453: Pontem in loco *Waskapu* appellato in comitatu de *Hwnyad* (OL. D. 29499). 1459: Quendam domum suam lapideam in hoc [igy?] Ciuitate nostra *Budensi* et penes portam *Zombathkapu* vocatam (OL. Tű. 35/4). 1485: Foris portam *Zombathkapu* nuncupatam (OL. D. 19072). 1493: In turri magyar *kappu* [igy?] (Körmend, Stat. ant. major. 27/11). 1504: Sebastiano *Kapicfele* (Körmend, Miscell. Németúyv. lad. 41, fasc. 116). 1573: Hozot kapu raus penzt het *kaputol* (OL. Nád. 41). 1638: Ezen eöreg'h *kapu* vagion egy kis ki iaro kapu (OL. UC. 2/34). [Vö. *bejáró-, csapó-, dörék-, fölvonó-, kijáró-, levél-, leveles-, sorompó-kapu*.]

kapu-bálvány: antae; torpfosten NySz. 1381: Procedendo ad Curiam dieti Merchtuy ibique pro meta statuum porte wigo *Kapubalu* nominat assignassent (Múz. Döry). 1381/1416: Procedendo ad curiam Stephani dieti Merthym ibique pro meta statuum porte vulgo *Kapubalvany* vocatam assignassent (SoprOkl. II.34).

kapu-bírság: 1581: Az *kapu-bírság* denar 50, ha valami barom mégyen bé rajta, arról valami kár leszén, az kapus emer [olv. ember] megfizesse a kárt hajtó pénzzel edgyütt (SzékelyOkl. V.124).

kapu-emelcső: [pons qui descendit ad murum; fallbrücke, schlagbrücke]. 1597: *Kapu emelcsőre* való sorok Vasaczka 2 (OL. UC. 101/3). [Vö. *emeléső* NySz.]

kapufölvonós-lánc, -fölvonyós-: [catena pontis qui descendit ad murum; kette zur fallbrücke]. 1587: *Kapu felvonios lancz* (OL. UC. 46/74).

kapu-köz: torraum NySz. 1597: Az *kapu* keozben. Eoreg nemeth hozzu puskak kanothoz valok (OL. UC. 101/3).

kapun-álló: atriensis, janitor; türsteher NySz. 1544: Uram hałasauall attam az *kapun* alloknak (OL. Nád. 40). Attam az *kapun* alloknak huszon öt penzt fördő walezagert (uo. 41). Az *kapun* alloknak kik az kapun uizbe netelő betfön fördöt czinaltak (uo. 40). 1548: Lowalbano. *Kapun allo* (OL. UC. 99/7). 1556: Keth virrazto Keth zeker wezethó Keth *kapwn allo* (OL. Nád. 49). 1564: Vieczeporkoláb kettő; *kapun álló* huszonkettő; drabant hópinzes tiz (Gazdtört-Szemle I.67).

kapurovás-pénz, -ravás-: 1573: Hozot *kapu ravaus penzt* het kaputol (OL. Nád. 41). [Vö. *kapu-pénz* NySz. ?]

kapu-sark, -sork-: [cardo portae; thorkegel]. 1597: Az dözka leuel kapun keth felől *kapu* vass *sorkok* 4 (OL. UC. 101/3).

kapu-tartó: portarius, janitor; pförtner, türsteher NySz. 1425: Luca *Kaputhartha* (Körmend, Heim 745). 1465: Mathias *Kaputhartha* (Veszpr. 107, Eösy 1). 1469: Johannes *Kaputarto* (OL. D. 32365). 1478: Augustinus *Kaputhartha* (OL. D. 18145).

kaputoló-dárda, -tolyó-: [spiess zum thor-schieben]. 1566: *Kapu tolyo darda* kettő (Pórrás?).

KAPUS: janitor, portarius; pförtner, torhüter NySz. (1. jel.) 1436: Johannem *Kapus* (Pannh. 23/B). 1446: Georgius *Kapus* (OL. D. 36391). 1509: Luca *Kapus* (Múz. Forgách). 1581: Az *kapu-bírság* denar 50, ha valami barom mégyen bé rajta, arról valami kár leszén, az *kapus* emer [olv. ember] megfizesse a kárt hajtó pénzzel edgyütt (SzékelyOkl. V.124).

KÁPUSZTA, 1. káposzta.

KÁPUSZTÁS, 1. káposztás.

KAPZSI, kapsi: praeda, praedatio; beute NySz. (1. jel.) 1508: Senki az Fejedelmén kiwl gratiat kegielmet neki ne adhasson, hanem ha az egez Zeke-lisegh egienleo akarathol es minden ingo bingo marhaia Predara *kapsira* haniassek (MJogtörtEml. I.18).

KÁR: damnum, detrimentum [stb.]; schade NySz. 1694: Az ki kihia az bírót esküttivel együtt törvényre vagy *kárlát*ni vagy igazítani Denár 40 (Gazdtört-Szemle I.169). [Vö. *lát* NySz. szólások a.]

kár-látás: liquidatio, revisio damni illati; besieh-

tigung und schätzung des schadens NySz. 1653: Valamikor az káros ember megtalálja az helység bíráját, tartozik két esküdtével... kimenni az *kárlátásra*, és... Isten szerént megböcsülhesse az kárt (Gazdtört-Szemle I.33).

kár-vallott: damnificatus Kr.; der einen schaden erlitten hat BM. 1694: Mely lopónak első büntetése 12 forint leszén, melynek fele... az bíráké legyen... fele penig az *kárvallott* emberé leszén (Gazdtört-Szemle I.173). Az *kárvallott* ember penig, ha kárát nem szenyvedheti, kihíván az bírákat, kimenvén, megítélvén az kárt az *kárvallott* embernek, az marhának gazdáján megvehessék (uo.). [Vö. 1. *vall* NySz. szólások a.]

KARACS ? 1. karacs.

KARACSA ? karacs ? : 1616/1643 : Ben az Banyaban nagyon... *Karacza* [a kézirat helyesírása szerint es-vel olvasandó] hett (OL. Instr. 42, 1. Gazdtört-Szemle VI.125). Egy vas *karacza*, uagy szín nonyo. Egy vas villa. Kis *karacz* [így] kettő, vagy kapa [sófőző hutában] (OL. uo., 1. Gazdtört-Szemle 129). [Vö. *garac* ?]

KARACSIN ? : 1607: Thorax vulgo *karaczin* [a kézirat helyesírása szerint es-vel olvasandó] (OL. UC. 86/35).

KARÁCSIN, 1. karácsony.

KARÁCSONY, karácson ? karácsin, karácson, krácsin: dies nativitatis Christi, festum incarnationis Christi [stb.]; das weihnachtsfest NySz. 1203/1254: Inter terram *Karachun* et ecclesie (Veszpr. 11, Merenye). 1211: Isti sunt vinitores Elus *Karachyn* [így ?] Hoguid Domas Guelsa Eche (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt ioubagiones Turba *Karason* Zentus Tian (uo.). [Udvornici] Zekezu *Karasun* Mech (uo.). Isti sunt serui *Karasun* Chikireu Cheke (uo.). Vdornici de Mortus hii sunt *Karachun* Chomud Guz Beke (uo.). [Udvornici] sunt isti *Karachun* Therteuh Sucea (uo.). Isti uero sunt vdornici Thopos Strab *Karasun* cum filio suo Cwsveth [olv. Chwsveth] (uo.). 1225: Quorum nomina sunt hec Foreas. *Karachan* [így ?]. Bodov (Pannh. 1/F). 1229: Duo molendina ecclesie daret uduornieis Regis unum quod erat super Dumazorma enius cultor fuit Vthos Aliud quod tenebat *Carachun* (uo. 5/Gg). 1240 k.: Quorum nomina sunt hec Batha *Karachyn* Budur (no. 61/8). Hec sunt nomina aratorum seruorum Rescud *Crachin* Degwe (uo.). Hec sunt nomina seruorum Mathey *Karachyn* (uo.). 1252: Quorum seruorum nomina sunt hec *Karachun* Panka Bana Bleund Solka (no. 11/F). Quorum vinitorum nomina hec sunt *Crachin* Hothus Wethen Aarud Feltheu (OL. D. 369, 1. NyK. XXV.151). 1261: Terras Lap *Karachunfolua* Kerezur (OL. D. 511). 1275: Villa *Charachunfolua* a parte flumii Zaua (Múz. Tört-Társ. 4). 1292: Cum uduornieis nostris super eadem residentibus Boda videlicet Zobou *Crachyno* Scemeyno (Pannh. 6/C). 1400: Anthonium filium *Karachon* (ZichyOkm. V.225). 1413: Anthonium *Karachon* (uo. VI.248). 1426: Nicolao dicto *Karachon* (OL. D. 11856). 1454: *Karaczonfalua*, hn. (no. 14604). 1460: Mathias *Karachon* (no. 15532). [Vö. *kis-karácsony*.]

karácsony-adója, -adaja: [genus tributi ad festum incarnationis Christi soluti; eine art zu weihnachten bezahlte steuer]. 1643: Census. Minden egesz helyes jobbagy Sz: Mihaly Adajat ad f. 1. d. 12. Sz: Geörgy Adajat den. 25. *Karaczion Adajat* is den. 25 (OL. UC. 3/24).

karácsony-tyúkja: [gallina ad festum nativitatis Christi pro tributo data]; weihnachtshuhn NySz.

1643: *Karaczion Tyukjatt* ad minden jobbagy edgyet (OL. UC. 3/24). *Karaczion Tyukjaval* avagy Sz: Istvan ajandekaval tartozik minden Ember (uo.).

karácsony-zabja: [avena ad festum nativitatís Christi pro tributo data; weihnachtshafer]. 1643: *Karaczion zabjat* [ad] egy egy Kassai köblött (OL. UC. 3/24).

KARAJ: margo, extremitas, circumferentia, ora; rand NySz. («karé» a.) 1517: In latere cuiusdam Silue Ewrykaray vocate (Lelesz Prot. 11/70). In latere cuiusdam Silue Ewrykaray vocate (Lelesz Met. Ung 22). 1533: Scutelle zeelews karayne (OL. Nád. 49).

KARAJCÁR, 1. krajcár.

KÁRAL, 1. károl.

KARÁM: »bekerített hely a lovak, marhák, juhok számára» MTsz. (1. jel.) 1737: Azt is mondván, hogy akár izrűl-izre az *karámbul* [a kiadásbeli «barombul», Kovács János értesítése szerint, hiba] kihányná fatensnek marháját (Reizner: SzegedTört. IV.521). [Vö. NySz.]

KARÁPLA ? 1. gereblye.

KARASIA: pannus carisanus, carsanus; eine art tuch NySz. 1542: *Karasia*, septuh, kerntuh, stamet aranyzwn (OL. Nád. 49). 1544: Pannum *karasya* coloris kek (uo. 40). 1549: Wgan azonnap attam Krabatnak [szn.] neg farkas Bört *karasianak* (OL. Nád. Számad. b). 1550: De panno *karasia* coloris világoskek (OL. Nád. 42). De panno *karasia* coloris setetkek (uo.). *Karasiath* auatlant niretlenh (uo. 48). 1560: Fizettem érte négy ökröt, egy tömlöt, egy szalonnát, egy *karasia* szoknyát (SzékelyOkl. V.76). 1566: Vna menthe de *karasia* (OL. UC. 2.1). [Vö. *karaszia* MTsz.]

KARÁSZ: charas, merula piscis [stb., carassius]; karsche NySz. 1199: Nomen uni Cobov uxori sue Chunus filio Euse nomen alteri *Caraz* vxori eius Buna filius Siguer et Nicholaus (Veszpr. 16, Vesp. Eccl.). 1338: Transit ad lacum *Karaztow* uocatam (OL. D. 3143, l. AnjouOkm. III.459). 1378: Paludem *Karazutha* appellatam (OL. D. 6504). 1419: Georgio dicto *Karaz* (ZichyOkm. VI.560). 1423: Petro *Karaz* (Lelesz Acta 43/72). 1451: Pertranseundo fluium *Karazeer* (Lelesz Met. Szaboles 29). 1466: Valentinus *Karaz* (OL. D. 16430). 1479: Pisces wlgari *caras* (uo. 26363). 1518: Pisces luceos et *karaz* (uo. 37176). Pisces paruos et *karaz* (uo. 26189). 1544: Piztrangot, semlinget [selminget?], köuiet, koczozt eger allo halat *karazt* herenget bodog azzon halat es stokfiset (OL. Nád. 40). Vöttem *karazt* ratni (uo. 42). 1545: Keszeget, *karaszt*, devert (uo. 41). 1553: Ex piscibus minoribus apro potyka, kezegh, *karaz* swger apro chwka fyw (OL. UC. 45/36).

KARÁSZOS: [carassii copiosus; reich an karsuschen]. 1345: Quandam piscinam *Karazustow* vocatam (OL. D. 3789). 1387: Usque ad quemdam lacum *Karazusthow* appellatum (Múz. Kállay). 1401: Piscinis *Karazos* Sebeser Kazmerfok appellatis (Múz.). 1520: Piscinas Gyekellew Wydras Kyralthawa *Karazostho* (Lelesz Acta 126/44).

KARD: gladius, ensis; schwert NySz. 1513: Gladios *kard* duos (OL. D. 26151). 1530: Gladii wlgro *kard* (OL. L. III.16. 17).

kard-csináló: [gladium artifex; schwertfeger]. 1714: *Kardcsináló* [foglalkozásnév] (GazdörtSzemle IX.22).

kard-hüvely, -hively: vagina ensis; schwertscheide NySz. 1486: Gregorius *Kardhyuel* (Veszpr. 10, Papkeszi).

kard-verő: [gladium artifex; schwertfeger]. 1643: *Kardverő* Peterne *Kardverő* Andras (OL. UC. 3/24).

kardverő-hámor: [armorum fabrica; waffenschmiede]. 1632: Az *kard verő hamorokon* alol (OL. UC. 3/22).

KARDA ? 1. garda.

KARDÉRA: perfunctorie, obiter, absque norma, sine adminiculo; obenhin, saumseliglich, beifälliger weise, beiläufig NySz. («kordéra» 1. jel. a.) 1613/1696: Annak előtte nem certificálják az incattust, hogy reá ne készüljön, hogy *kardéjra* [igy?] ne vegye az dolgot (GazdörtSzemle VII.407—408). [Vö. *vész* NySz. szótások a.]

KARDOS: gladiator; fechter, schwertfechter NySz.: [gladio instructus; mit Schwert versehen]. 1320: Nicolaum dictum *Kordus* (HazaiOkm. VII.386). 1325: Nicolai dicti *Kordus* (Körmend, Heim 45). 1329/1416: Nicolai dicti *Cordus* (Múz.). 1345: Nicolai dicti *Cordus* (Múz. Jankovich). 1346: Nicolai dicti *Cordus* (Körmend, Miscell. Németújv. Iad. 44, fasc. 116). 1369: Johannes dictus *Kordus* (OL. D. 5746). 1375: Stephani dicti *Cardus* (Múz.). 1392: Michaele dicto *Kardos* (ZichyOkm. IV.504). 1405: Stephanus dictus *Kardus* (Múz.). 1406: Ladislai *Kardus* (OL. D. 9204). 1409: Stephanus dictus *Kardus* (Múz.). 1412: Stephanum *Kardus* (Múz. Máriássy). 1416: Adalberto *Kardus* (Lelesz Acta 36/16). 1417: Stephanus *Kardus* (Múz. Máriássy). 1418: Thoma *Kardus* (ZichyOkm. VI.512). 1420: Nicolaum *Kardus* (uo.594). 1423: Sebastianus *Kardus* (Lelesz Acta 43/43). 1424: Blasius dictus *Kardos* (Pannh. 17/Mm). 1434: Anthonio *Cardos* (Körmend, Heim 429). Stephanus *Kardos* (Lelesz Acta 51/18). 1438: Blasius *Kordus* (Pannh. 50/P). 1453: Bartholomeo *Kardos* (OL. D. 14645). 1459: Michael *Kardos* (uo. 15412). 1470: Antonius *Kardus* (Lelesz Beres. XIV.2). 1476: Valentinum *Kardos* (Lelesz Acta 86/25). Paulum *Kordus* (Sopr. Okl. II.501). 1478: Bartholomeus *Kardos* (OL. D. 18145). Emericum *Kardos* (Körmend, Heim 590). 1480: Benedicto *Kardos* (OL. D. 18350). 1509: Inter duas valles Zarkasay et *Kardosay* vocatas (uo. 36399). 1513: Johanne *Kardies* (Pannh. 17/Hh). 1602: *Kardos* János (SzékelyOkl. V.212).

KAR-FA: crepido; lehne wo man sich anhielt, geländer NySz. 1638: Rosz gradicz rosz *karfaival* (OL. UC. 2/34).

KARIKA: 1) annulus, circulus, hamus, discus, rotula, orbiculus; ring, zürkel NySz. 1469: Blasio *Karyka* (OL. D. 16811). Paulus *Karika* (uo. 32365). 1518: Ad paruas bigas wlgro thaliga pro laboracione *karyka* et thengel dedi ferra syu was (uo. 26184). 1524: Processus Petri Pethew Super officiolatu Suo *karykathylwsofel* vocato (uo. 37006). Molendum in fluio *Karyka* (uo.). 1526: Quoddam argenterium wlgariter *karyka* nuncupatum (uo. 36402). 1544: Attam eg *karikaert* az kerek agára (OL. Nád. 41). Kouacznak neg vy marok uastol es *karikaktol* (uo.). 1548: Vt dicitur *karika* sunt III (Múz. Kapy). Algyw agyara valo *karika* vas [olv. «karika, vas» v. karika-vas?] (OL. UC. 99/7). 1584: Eg puzta eghez hel, *Karyka* Gergehele (uo. 56/33). 1587: Wödörre walo ket *karyka* foghateyawl egglith (uo. 12/42). 1597: Oxs tablaczka *karikainal* (uo. 101/3). 1637: Derek szegh tengelyben

jaro ; pengeő *karika* (uo. 14/43). || 2) [dolium ; fass]. 1610 : Egy *karika* bor és egy *karika* hal (KomárJk.). [Vö. «karika-fa».] Vö. bélésmetélő-, csiga-, fa-, lyukasztó-, szarvas-, tengely-, tengelytő-, ütőző-, vas-karika.]

karika-fa : dolium ; fass NySz. 1594 : Egi *karika* *faban* tauaz buza (OL. UC. 106/3). [Vö. *karika*, 2. jel.]

karika-só : 1619 : *Karika sook* vannak (OL. L. III.17/29).

karika-szarvú : [cornibus rotundis ; mit kreisförmigen hörnern]. 1689 : Konyá szőke *karika szarvú* ökör (DebrLt., I. Nyr. XXII.519).

karika-verő : [ringtreiber]. 1597 : Az konacz uinnye hazban. Likazto vass 3 *Karika vereo* 1 Keoröm farago 1 (OL. UC. 101/3). [«A kalapácsnak (verőnek) egy neme, karikahajtnak is mondják». Freesky János közlése.]

KARIKÁCSKA : hamulus ; ringlein, häklein NySz. 1597 : Vas eke nad 1 Vass *karikaczka* 4 (OL. UC. 101/3).

KARIKÁS : annulatus, hamatus ; voll ringe, der ringe trägt, mit einem ringe versehen NySz. 1499 : Mathia *Karykas* (Múz. Beesky). 1584 : *Karykas* Balynt Sellér (OL. UC. 56/33). 1597 : *Karykas* Amburus (uo. 12/42).

karikás-ostor : [seutica venatoria] ; hetzpeitsche BM. 1557 : Harom *karikas ostort* (OL. L. III. 16. 17).

KARIMÁS : quod habet marginem et circumferentiam ; was einen rand hat NySz. 1545 : Eg *karimas* siueget (OL. Nád. 41).

KAR-KÁPA : [ehormantel ?]. 1527 : Antiqua *kar-kapa* [«templomban» Szam. jegyz.] (OL. Nád. 49, most : OL. Nád. Számad. a). 1542 : *Karkapa* de athlasio sarga [«templomban» Szam. jegyz.] (OL. Nád. 40). 1553 : *Kar kapa* werews habos chemeleth (uo. 48). [Vö. *kápa* NySz. 1. jel.]

KARL-, **KÁRL**-, 1. kall.

KARLATLAN, **KÁRLATLAN**, 1. kallatlan.

KARLÓ, **KÁRLÓ**, 1. kalló.

KÁRMÁN(Y) : carmanus ; carmanier NySz. 1543 : Eg *karman* kezthyw (Múz. Kisfaludy). 1568 : Mensalia ex sindone *karman* confecta (OL. L. III.16. 17).

KARMAZSËN, **KARMAZSÉN**, 1. karmazsin.

KARMAZSIN, **karmazsén**, **karmazsén** : charmasinum, [coccineus] ; carmoisin NySz. 1458 : Sericum de *karmasen* (Múz. Kállay). 1476 : Vnam subam purpuream de *karmasin* (OL. D. 17836). 1523 : Athlacz *karmasin* rubei coloris (uo. 36999). 1536 : Selmét *karmasin* (OL. L. III.16. 17). 1544 : Ex serico *karmasin* (OL. Nád. 40).

karmazsin-bőr-, **-bér** : corium carmesinum, [corium coccineum] ; carmesinleder NySz. 1556 : *Karmasen beerth* (OL. L. III.16. 17). 1685 : Una pellis coccinea *Karmasin beer* (OL. UC. 1/31).

KARNËL, **karnyël** : [?]. 1531 : Pro vno *karnyel* ad portandas litteras (OL. Nád. 49). 1544 : Vöttem eg *karnell* leuel hordozni (uo. 40).

KARNYËL, 1. karnël.

KARÓ : palus [stb.] ; pfahl, rebstock, bratspiess NySz. 1522 : Eundo ad viam *Karohordowth* (OL. D. 37354). 1526 : Paalas [igy] wlgo *karooth* (uo. 26355). 1532 : Az kosra kywel az *karokat* veryk ala (OL. Nád. 48). 1546 : Fy labfa, rag, *karo*, palo dezka sew rigal (uo. 49). 1638 : Kertelni valo *karo* (OL. UC. 2/34). [Vö. hasáb-, kérészt-karó.]

karó-répa : napus ; stockrübe NySz. 1544 : *Karo repat*. Tot repat (OL. Nád. 42). 1547 : Vöttem *karo repat* (uo. 40). 1549 : Vettem chykoriat, *karoo repat* (uo. 41). 1597 : *Karo repa* (OL. UC. 101/3).

KÁROL, **káral** : damno dueo, damnosum puto ; bedauern, verdrissen, für schade halten NySz. 1684 : [A háromszori szántás] ha nem léssen, *káralhatja* a gazda minden munkáját (GazdtörtSzemle I.150).

KÁROMLÓ, vö. isten-káromló.

KAROS? : brachia habens, brachialis ; zum arm gehörig, was arme hat NySz. (1. jel.) 1448 : Barnaba *Karos* [a. m. karos v. káros ?] (Lelesz Acta 60/12).

karos-szék : [arcisellium, sella obliquis anconibus fabricata ; armsessel, lehustuhl]. 1584 : Scamna *Karoszek* (OL. L. III.16. 17). 1594 : Az szenes hazban vagion aztal, *karos zeek* (OL. UC. 78/7). 1638 : Eöreg *karos szek* vagion No. 2 Eggies *kar szek* No. 2 (uo. 2/34). Egy kis *karos szek* (uo.). [Vö. *kar-szék*.]

KÁROS : a) cui damnum infertur ; geschädigt ; b) damnosus, detrimentosus, damnificus [stb.] ; schädlich, unnütz NySz. 1448 : Barnaba *Karos* [a. m. karos v. karos ?] (Lelesz Acta 60/12). 1581 : *Káros* kert bírása den. 25 (SzékelyOkl. V.125). Ha valaki a tilalmsban kárt tétet és meg nem alkuszik az *káros* emberrel törvénylátásának előtte . . . ha bírak eleiben jutnak, 3 girán maradjon érette a barmos ember (uo. 126—127). 1604 : Tartozik [a bírós] Persecutoria Sententia adni az *Káros* auagi keserues embernek (MJogtörtEml. I.34).

KARÓZÁS : pedatio ; das anpfählen, das anstängeln der weinstöcke NySz. 1677 : A mely pénznt mostan felvettem, *karózás* és kötésre igen felmegyen (GazdtörtSzemle III.276). 1700 : Az *karózóknak* 24 pénz legyen egy napi bére és szakványban ne adgyák az vinczellérek a *karózást* (uo. I.81). *Karózásra* Olaszban *karózó* 17. [embernek adtam] d. 27. fl. 4.59 (Adal-ZemplmTört. V. évf. 79). 1705 : Szőleim culturájára : 1. Hegyaljaiakra : Nyítás, metszés, Vényike s *karó* szedés, *Karózásra*, kötözés, Első Kapálás, Forgatás, Harmadlás, Fedés, Szőlő Pásztorok fizetése, Két Vinczellér fizetése Summa fl. 898.95 (uo. VI. évf. 331).

KARÓZÓ : [operarius qui vites palat ; arbeiter zum weinstock-pfählen]. 1549 : Varie persone in laboribus vinearum vt putatores *karozok* fossorek (OL. Nád. 40). 1677 : Napi számos *karózóknak* tizenyelecz pénz. Napi számos kötőnek tizenöt pénz (GazdtörtSzemle VI.196). 1700 : Az *karózóknak* 24 pénz legyen egy napi bére és szakványban ne adgyák az vinczellérek a *karózást* (uo. I.81).

KAR-ÖLTŐ : 1588 : Harom *kar colleo* [«templomban» Szam. jegyz.] (OL. UC. 76/17). [Vö. *öltő* NySz.] [Vö. *kar-öltőző*.]

KAR-ÖLTÖZŐ-, **-öltőző** : [vestimenti bellici genus ; eine art kriegsgewand]. 1490 : Feghwerdek [igy] ad homines ; *Karellthewzew* ; Labelthewzew cum omnibus attinenciis ; *Karellthewzew* ; Syn ad homines ; Labelthewze ad vnum hominem pertinens (OL. D. 26048). [Vö. NySz.] [Vö. *kar-öltő*.]

KAR-PALÁST: chormantel, pluviale BM. 1556: Eg feyer kamwka *kar palasth* (OL. Nád. 48). Neg kanafos gomb *kar palastra* walo (uo.).

KÁRPIT: auleum, tapetum, cortina [stb.]; tapézerei, tapeten, gewirkter teppich NySz. 1448: Vnum magnam cortenam *Carpit* (OL. D. 14134). 1458: Quatuor *karpith* (Múz. Kállay). 1490: Was kemenecze; *Karpity*; Suporlah (OL. D. 26048). *Karpith* ad scampnum pertinens (uo.). 1491: *Karpith* antiqui (uo. 26051). 1497: Duas auleas wigo *karpit* (uo. 20569). 1508: Vnum *carpith* (uo. 21890). 1511: Vnum ornamentum domus wigo *Karpith* (Lelesz Acta 119/23). Sedecim tapetas wigo *karpith* (Lelesz Prot. II.96). 1517: Aulea maiora wigo *karpithokath* (OL. D. 22994). 1519, 1523: Viginti *Karpith* (Körmend III/5, Revistye 87). 1520: Aulea wigo *Karpith* nominata (Lelesz Acta 126/14). 1522: Lego ecclesie Sancte crucis vnum wigo Zwnek et duo *Carpith* (Körmend V/5, Batthyán 79). 1525: Anthea Francica wigo Franczws *karpith* (KPénz-ügynLt. Hungarica). 1550: Irot *karpitok* (OL. Kolozsm. 50). 1581: *Karpit* forstatbol chinalt (OL. L. III.16. 17). [Vö. bór-kárpit.]

KAR-SZÉK: sella, scamnum dorsuarium; lehnbank, lehnstuhl, fauteuil NySz. 1638: Eggies embernek walo *Kar szek* No. 5 Harom embernek walo ni *Kar szek* No. 2 (OL. UC. 2/34). Eggies *kar szek* No. 2 (uo.). [Vö. karos-szék.]

KÁRT: culigna; hölzernes trinkgeschirr NySz. 1535: Lignei cantari *karth* dicti (OL. UC. 99/25). 1549: *Karth* seu cantari maiores lignei (uo. 75/41). 1638: Fa kupa vagy *kart* (uo. 2/34). [Vö. fa-kárt.]

KARTABLANKA: [syngrapha; wechsel]. 1586: Egh *cartha blanka*, ha züksegh lezen menedek adny (OL. Nád. 49). [Vö. kartabianka NySz.]

KÁRTOLÁS: [carminatio; das kämmen, das krämpeln]. 1635: A morvai posztó singitöl úgy mint fodorításától is 5. Egy ó dolmány fordításától annak *kartolásától* s nyírésétől 20 d. Egy öreg mente fordításától, *kartolásától* s nyírésétől per 25 d. (GazdtörtSzemle VIII.482). [Vö. német karden.]

KÁRTYA: chartae folia lusoria; karten zum spielen NySz. (2. jel.) 1495 k.: Eodem die dominus in ludendo per *kartha* perdidit (OL. D. 32746).

kártya-játszás: lusus chartifoliorum; kartenspiel NySz. 1588: Az *karthia iaczast* is megh tilchia (OL. UC. 64/35).

KARULY, -OS, 1. karvaly, -os.

KARVALY, karuly, karvolý: nisus; sperber NySz. 1324: Ad finem vnus terre spinetose *Korickuth* vocate (Körmend III 1, Ugal 2). 1412: Vnum Nisum quod wigo *caruul* dicitur (Múz. Kállay, 1. Pesty; Krassóvmtört. III.277). 1501: Aues bonos uidelicet *karul* (OL. D. 21053). 1548: Uöttem ket rezharangot *karuolra* (OL. Nád. 49). Uettem ket kesztwt *karuolra* (uo.). 1549: Egh par bór keztt uettem *karuoly* hordozny (uo.). 1559: *Karuolra* ualo labszyot (uo.). 1668: Az kemenecze föttö ket, ket *karullyal* [t. i. tartozik] (OL. UC. 1/21).

karvaly-madár: spira, accipiter fringillarius, varus; habicht, falke, sperber NySz. («karuly-madár» a.) 1760: Minden vadtól és madártól lövő pénz adódik, ugymint... egy ölyvért d. 3., egy *karuly madárért* d. 11 (GazdtörtSzemle VII.421).

KARVALYOS, karulyos: [nisum habens, nisis copiosus; sperber habend, reich an sperbern]. 1265:

Unit ad fundum *Corwlus* potoka usque uallem Solunus potoka (OL. D. 595). 1323: Quasdam possessiones Remethe *Korulus* Ozywag Egres (Körmend, Heim 41). 1454: *Karulyos*, hn. (OL. D. 14604). 1506: Philippo *Karulyos* (uo. 21525).

KAR-VAS: brachiale ferreum; eisernes armband NySz. 1539: Cirotece. Galee. *Karuas* (OL. Nád. 48). 1542: Syssak *Karwas* Keztyw was (uo. 40). 1592: Puska tok; lodink, *karwas* (uo. 48). 1597: Regi oh *kar vas* keth kezre valo (OL. UC. 101/3). Fel kezre valo regj araniazoth *kar vass* 1 (uo.).

KARVOLY, 1. karvaly.

KAS: 1) corbis, textum vimineum; korb NySz. (1. jel.) 1468: Blasio *Kasfwo* (OL. D. 16636). 1506: Cophinos tres wigo *kaas* (uo. 26122). 1510 k.: Vnum *kas zen* (uo. 26251). 1564: Virgas crassas et bonas vulgo *kassoknak* walo wezzeket (OL. L. III.16. 17). Palos mediocres in vulgo *kasoknak* walo zep kezewb fakath (uo.). || 2) crates, corbis currus rusticani, alveus vimineus; wagenkorb, flechte NySz. (3. jel.) 1493: *Kasth* pro curribus emi (EPSz. fol. 30). 1564: (1. 1. jel. a. ?). || 3) piscatoria corbis, verriculum; reuse NySz. 1564: (1. 1. jel. a. ?). || 4) alvear; bienenkorb NySz. (6. jel.) 1468: (1. 1. jel. a. ?). 1566: Wyaz chonkoly egy *kasban* (OL. Nád. 49). 1588: Minden theokeböl wagi *kasbiel* egy darab mezet (OL. UC. 64/35). 1601: Vadnak *kasbeli* mehek (uo. 35/2). 1608: Teörseókbeli meh. *Kasbeli* meh (uo. 37/56). [Vö. hal-, haltartó-, kocszi-, méh-, szekér-, tűzoklövő-kas.]

kas-kötő, -kötő: vitor; korbflechter NySz. 1495: Lucam *Kaskethev* (OL. D. 20275).

KÁSA: pulmentum, puls, milium tritum, piffa, pulticula; hirsenbrei, zugemüs NySz. 1426: Prediis Estwanpeterfyahaza *Kasafya* Antalhaza [a. m. kása?] Egyedlakos Lakosantalhaza et Zygeth appellatis (Forrás ?). 1510 k.: Feci emere pipham wigo *kassuath* (OL. D. 26224). 1519: Ad prandium pipha *kasa* emi (uo. 35012). 1526: Lac oua *kaasaat* (uo. 26355). 1530: *Kasa* ad bel emi (OL. Nád. 43). 1548: *Kasat* ludas kasanak (uo. 48). [?Szám.: 1211: Isti sunt agricole Theke Boda Chet *Cassad* [olv. kásád?] Quina Harmas (Pannh. Tih. 1/5).] [Vö. alma-, árpa-kása, bodzakásás, haricska-, köles-, ludas-, mandula-, pohánka-, rizs-kása.]

kása-áruló: [milii institor; hirsenhändler]. 1715: *Kásaáruló* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.23).

kása-csináló: [breimacher]. 1714: *Kásacsináló* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.22).

kása-kölyű, -köllő, -köllő: [pilum miliarium; breistössel, breimörser]. 1636: *Kása* és kender *köllő* is vagon benne [a malomban] (GazdtörtSzemle I.267). Az alsó végén is a falunak egy halastó. Ezen is egy malom 2 kerekre, *kása* és kenderköllő (uo. 269). [Vö. kásátörő-kölyű.]

kása-malom, -molna: [pilum miliarium; hirsenmühle]. 1477: Cuiusdam molendini sui *Cassamolna* vocati (OL. D. 17951, «Gömmör m.» Szam. jegyz.). [Vö. kásátörő-malom NySz.]

kása-törő: farrarium pilum NySz.; [breistössel, breimörser]. 1587: Eg *kasa törő* (OL. UC. 12/42).

kásátörő-kölyű: [pilum miliarium; breistössel, breimörser]. [XVII. sz. elejéről]: Vagion Zokmany vaniolo keolliwys es *kasa teoreo keolliw ys* (OL. UC. 1/56). [Vö. kása-kölyű.]

KASAMÁTA, 1. kazamáta.

KÁSÁS: 1) [pultem habens]; brei-, zum brei NySz. (2. jel.) 1388: Paulus dictus *Kasas* [a. m. kásás?] (Körmend III/2, Össy 40). || 2) [farcimen ptisana fartum; grütwurst]. 1587: Dizno Lab Oria Husos Mayos *Kasas* Veres (OL. Nád. 40). Oryot, mayost, husost, verest, *kasast* (uo. 41).

kásás-körte, körtevény: [pirum farinaceum; mehlbirne]. 1529: Quedam arbor piri *kasaskerthwel* (OL. NRA. 860/35).

KASKA?: [corbicula]; benne, körbchen BM. 1152: Do tres homines Cuka Vosonei *Kaska* [a. m. kaska?] (Pannh. 38/A). [Vö. MTsz.]

KASORNYA: corbis ciborum; speisekorb NySz. 1637: Ket *kasornya* (OL. UC. 14/43).

KASSAI (-szekér): [carpentum Cassoviense, currus Cassoviensis; Kassa'er wagen]. 1504: Unum currum *cassay*. Unum currum hynto (OL. D. 25427). 1526: Vnum currum *kassay* vocatum (uo. 36401). 1536: Currum wigo was zekere *kassay* (OL. L. III.16. 17). Vnum currum *cassay* (uo.). [Vö. 1524: Vnum currum cassouiensem (Lelesz Acta 130/34).]

kassai-köböl: [modius Cassoviensis; Kassa'er kübel]. 1643: Karaczion zabjat [ad] egy egy *Kassai köblött* (OL. UC. 3/24).

kassai-szapu: [sextarius Cassoviensis; Kassa'er scheffel]. 1669: Az Eletünk olly lednekes és gazos volt hogy egy kereszt egy *kassai Szapu* [a közlő jegyzete szerint = egy pozsonyi mérő fele] szemet nehezen adott (AdalZemplmTört. IV. évf. 114).

KASTÉLY: castrum, castellum; kastell, festung, feste, burg, schloss NySz. 1463: In platea *Casthelwczs* (Lelesz Prot. IV.119).

KÁSTÉLY-BOR?: [vinum rubellum; schillerwein]. 1551: Ezek mynd *kastel* [igy?] es elwegh *borok* (OL. Nád. 48). [Vö. *kástélyos-bor* NySz.]

KASULA ? 1. kazsula.

KASZA: falx, secula [stb.]; sense NySz. 1478: Stephanus *Kaza* (OL. D. 18145). 1584: *Kaza* Amborus fel heles (OL. UC. 56/33). 1602: *Kasza* Balás (Székely-Okl. V.181). 1634: Egy szeeska metteő lada *kasza* nélkül (OL. UC. 21/3).

kasza-alja: [prati pars, quae uno die una falce desecari potest; ein so grosser theil einer wiese, welche in einem tage mit einer sense abzumähen ist]. 1597: Reeth 15 *kasza allya* (OL. UC. 101/3). [Vö. NySz.]

kasza-pénz, -pínz: 1492: *Kazapenz* communiter soluetur medium florenum sin autem falcauerunt domino terrestri nichil soluetur (OL. D. 36992). 1507: *Kazapenz* den. X (uo. 36983). 1519: De quolibet fumo hogbationali solunt prouisorii qui vocantur *kazapynz* (uo. 37007). [Vö. *kaszáló-pénz*.]

kasza-sarló, -sarró: [sensensichel]. 1597: *Kazu sarro* 3 Fogas sarro 4 (OL. UC. 101/3). [Vö. «Kaszagyártás közben az olyan kaszát, a mely hátsó végén kihasadt, a selejtbe vetik és ebből meggrövidítéssel sarlót vernek ki. Az ilyen sarlót nevezik aztán kasza-sarlónak, a mely némileg különbözik attól a sarlótól, a mely eredetileg annak készílt» Freeskey J. közlése.]

KASZÁL: pratum seco; mähen NySz. 1519: Est quoddam pratum fenile quod XV homines fal-

kant vno die wigo XV. ember *kazalya* (OL. D. 37007). 1581: Sz. János nap után ha *kaszáló* fű lészen rajta [a paragon, stb.] (SzékelyOkl. V.126). [Vö. még *kaszál*.]

KASZÁLÁS, *kaszállás*: fenisecium; heuernte NySz. 1330/1505: Ad quendam locum *Kazalas* [a. m. kaszálás v. kazalos?] vocatum (OL. D. 37350). 1599: Minden barmatlan ember egy egy napi *kaszállással* tartozik (CanonVisit. 148).

KASZÁLLÁS, 1. kaszálás.

KASZÁLÓ: pratum, foenilis herba NySz. (2. jel.) 1597: Az Hanon walamy kewes oztál nyilas *kazalo* (OL. UC. 12/42).

kaszáló-pénz: 1578: *Kazalo penzth* dant (OL. UC. 62/32). [Vö. *kasza-pénz*.]

KASZAP: lanio; fleischhauer NySz. 1520: Petro *Kazaph* (Múz. Kállay). [Vö. *kaszab* MTsz.]

KASZÁS: foenifex, foeniseca, foenisector; mäher NySz. 1336: Paulum dictum *Cazas* (ZichyOkm. I.498). 1354: Quandum partium terre impignoratie *Kazsreeth* nuncupate (OL. D. 4407, I. AnjouOkm. VI.161.). 1376: Georgii *Kazas* dicti (Múz. Kállay). 1400/1403: Paulo *Kazas* dicto (OL. D. 1430). 1409: Stephanus *Kazas* (ZichyOkm. V.605). 1410: Demetrius *Kazas* dictus (uo. VI.58). 1423: Nicolao *Kazas* (OL. D. 11446). 1437: Petrum *Kazas* (Lelesz Acta 54/2). 1461: Benedictus *Kazas* (OL. D. 15678). 1463: Relicta *Kazasnee* (Múz. Kállay). 1467: Emerici *Kazas* (Lelesz Acta 78/19). 1476: Ladislaus *Kazas* (Körmend, Heim 576). *Kazas*, szn. (Múz. Kállay). 1479: Benedictum *Kazas* (Lelesz Acta 89/29). 1483: Gregorio *Kazas* (Múz. Forgách). 1489: Ladislao *Kazas* (Lelesz Acta 98/18). 1520: Paulo *Kazas* (Múz. Forgách). 1599: A Prédikátor a *kaszásoknak* ételt adott (CanonVisit. 148). 1602: *Kaszás* György. *Kaszás* János (SzékelyOkl. V.316).

kaszás-lé: alliatum; knoblauchsuppe NySz. 1544: Vaczorara *kaszas* lehez tikmoñat (OL. Nád. 42). 1572: Tykmonyat *kazas lenek* (uo. 40?). [Vö. CzF.]

KASZNÁR: sitocomus, frumentarius; kornprovianteister, kstner NySz. 1397: Gregorium *Cassnar* (ZichyOkm. V.40).

KATA: Catharina PPB.; Käthe BM. 1355: Quatuor piscinarum *Kathare* [a. m. Kata?] Weressed Huzywtow et Chychow vocatarum (Lelesz Met. Szaboles 29). 1379: Ad pratum *Katharethe* appellatum (OL. D. 6617). 1522: Franciscus *Katha* (uo. 37004). Michael *Katha* (uo.). 1581: Az két hűgomnak Bacz Borbárának és *Katának* (SzékelyOkl. V.129). 1598: Paulus *Katta* (OL. RDecim. Zempl.). 1602: *Kata* Ferencz (SzékelyOkl. V.285). *Kata* Márton jobbágy (uo. 299). [Vö. *Katalin*.]

KATALIN, *Katarina*, *Katérina*, *Katrina*: Catharina MA. (1621. kiad. «Katalin» és «Katarin» a.) 1181: Quorum [igy?] nomina hec sunt Hugus et *Cutrina* [«nőnevek» Szam. jegyz.] (Pannh. 14/L). 1428: Zenthkatherina, hn. (Múz. Szentiványi). 1496: Possessionibus Molnoszechewd Zenthkatherymazzon [olv. Katérina-asszony v. Katerin'-asszony?] (Körmend III/6. Körmend 10). 1529: *Katharina* Thykaros (OL. Nád. 49). 1538: En *Katheryna* Azzon, Az en Zerelmes Wrannak Batthyany Ferencznek felesseghe, Eskewzem (Körmend I/1, nr. 45). [Vö. *Kata*, *Kató*, *Katóc*? *katonkás*, *Katus*.]

KATANA, 1. katona.**KATARINA**, 1. Katalin.

KATÉRINA, 1. Katalin.

KATLAN: lebes, clibanus, catinus [stb.]; kessel, tiegel, distillierofen NySz. 1521: Wlgo *katlan* duo sub quibus azime pistantur (OL. D. 37184). [Vö. égettborégető-katlan.]

KATÓ: [Catharinae nomen blandiens]; Kätchen BM. 1251 1281: Sunt autem hec eorum nomina Chymur *Kotov* [a. m. Kató?] Zegun (OL. D. 346). 1252: Sunt autem hec eorum nomina... *kothou* seegun (uo. 369). 1343: Duabus filiabus suis *Kathow* et *Katouch* vocatis (SztárayÖkl. I.169). 1522: Fabianus *Katho* (OL. D. 37004). 1598: Michael *Katto* Petrus *Katto* (OL. RDecim. Zempl.). 1602: *Kató* István, jobbagy. *Kató* Péter (SzékelyÖkl. V. 223). 1604–24: Anno 1614 bötelli hónap első napján adta isten ez világra *Kató* leányunkot (KárolyiÖkl. IV.5). [Vö. Katalin.]

KATÓC?: [∞]. 1343: Duabus filiabus suis *Kathow* et *Katouch* [olv. Katóc?] vocatis (SztárayÖkl. I.169). [Vö. *Miskóc* Nyr. XII.246.] [Vö. Katalin.]

KATONA, katana: miles, satelles, satrapes, eques; soldat, trabant, reiter NySz. 1386: Filiorum *Kathana* (ZalaÖkl. II.209). 1406: Piscinas Elewthow *Papthawa* et *Kathana* [a. m. katona?] vocatas (ZichyÖkm. V.472). 1418: Benedicto *Kathana* (uo. VI.512). 1423: Ladislao *Kathona* (Lelesz Acta 43 72). 1425: Thoma *Kathona* (OL. D. 11747). 1426: Demetrio *Kathona* (uo. 11818). Demetrio *Kathana* (uo. 11819). 1436: Nostrum clientem et *katanam* mutilarunt (HazaiÖkl. 396). 1437: Nicolaus *Kathana* (Múz. Esterházy). 1442: Andrea *Kathona* (Múz. Kállay). 1443: Petri *Kathana* (KárolyiÖkl. II.233). 1451: Ambrosio *Kathona* (Múz. Kállay). 1452: Laurencio *Kathona* (OL. D. 14584). Andrea *Kathona* (Múz. Kállay). Petro *Kathona* (Lelesz Acta 63/22). Nicolaus *Kathana* (Múz.). 1453: Alberto *Kathona* (Lelesz Beres. VII.10). 1461: Ladislaus *Kathona* (OL. D. 15582). 1468: Barabas *Kathona* (Múz. Kállay). 1469: Benedictus *Katona* (OL. D. 32365). 1470: Georgio *Kathona* (Körmend, Heim 542). 1478: Stephanus *Kathona* (OL. D. 18145). 1480: Stephano *Kathona* (Lelesz Acta 90/18). 1492: Michael *Kathona* (OL. D. 36992). 1505: Petri *Kathona* (Pannh. 34 N). 1519: Gregorius *Kathona* (Lelesz Prot. V.37a). 1530: Vno *katona* qui de Chegled venit (OL. Nád. 43). 1598: Jacobus *Katona* Andreas *Katona* [mindig így] (OL. RDecim. Zempl.).

katona-kengyel: [stapes militaris; soldatensteigbügel]. 1635: Egy pár közönséges kengyel 50 d. Egy pár *katona kengyel* 1 f. (GazdtörtSzemle VIII.475).

katona-nyerég: [ephippium militare; soldatensattel]. 1635: 1 huszár avagy *katona nyereg* a mely közönséges limit. 2 f. 50 d. Ha ezifrásabb és jobb 3 f. 25 d. (GazdtörtSzemle VIII.478).

KATONKÁS: 1418: Andreas *Kathonkus* (Múz.). [Vö. *Katus*, *Katuska*, *katuskodik* CzF.?]

KATOS, 1. Katus.**KATRÉNG, 1. kvárting.****KATRINA, 1. Katalin.**

KATRINCÁS, katroncás: [sudarium habens; brusttuch habend]. 1418: Andreas *Kathronchas* (Lelesz Acta 38/26). 1424: Andreas *Kathronchas* (Múz.). [Vö. *katrinca* NySz.]

KATRING, 1. kvárting.**KATROC, 1. ketréc.****KATRONCÁS, 1. katrincás.**

KATUS. Katos: Catharina [MA. 1621-i kiad.] NySz. [Catharinae nomen blandiens; homo effeminatus]; Kätchen; weibmann, siemann siemandel, pantoffelheld BM. 1522: Demetrius *Kathos* (OL. D. 37004). 1596: Jo egesegeben uagiok mind az en hazas tarsomal egietemben, az Fasang Gaspar leianianal *Katussal* (MA. NLI. 98, eredetije szerint). 1602: *Katos* Bálint. *Katos* András (SzékelyÖkl. V.221). *Katos* János (uo. 226). 1608: Az hugaim felöl azt írhatom *Catus* es illona elnek (MA. NLI. 283, eredetije szerint). 1609: Az Szeki Janos battiánk ket hazas leianiis Anna es *Catus* igen koszontik kegielmedet (no. 308). [Vö. *Katus* CzF. MTsz.] [Vö. Katalin.]

KÁTYÓ, 1. kátyú.

KÁTYÜ, kátyó: palus, lama, illuvies SI. («kátyó» a.); pfütze, pfuhl, dümpel [stb.] BM. 1421: Penes quendam lacum lutosum sew volutabrum *Kathyo* vocatum (Lelesz Met. Ung 46). 1476: Ad quendam Rinulum Alhydkathyo dictum (Lelesz Prot. Parv. 94a). 1515: Est terminus eiusdem quidam locus aquosus *kathyo* dictus (Múz. Ibrányi).

KÁVA: circulus, einetura; reif NySz. 1454: *Kawa* [hn., a. m. káva?] (OL. D. 14604). 1542: Keztyw was. *Cawa*. Hech. Cristal korsoo (OL. Nád. 41). 1597: Regj hinto tengelestwl, rudastul *kanastul* Mas regj hinto rudastul derekastul oh bwrrel buritoh (OL. UC. 101/3). 1635: Vagyon két ezüst *kava*, szoknyakapcsokkal együtt, nyom No. lotot 6 (Mihalik: Kassa-ÖtvTört. 223). 1638: Egy tarszekerre valo ernió vagy *kava* (OL. UC. 2/34). Eles szekerre valo *kava* (uo.). [Vö. kút-káva.]

KÁVÁS?: crepidine instructus; mit einem kranz einer einfassung versehen NySz. 1171: Quorum nomina hec sunt... aruad Kacar busar *kanas* [a. m. kává?] nedilea (Pannh. 27/Mm).

kávás-kút: margine provisus puteus NySz.; [mit einem geländer umgebener brunnen]. 1235–70: Uersus orientem eundo ad *Kanaskuth* (HazaiÖkm. VI.164). 1397: Primo circa quendam locum *Kawaskuth* nominatum incepissent (Múz.). 1402: Versus orientem eundo ad *Kanaskuth* (Veszpr. 107, Ere 2). 1597: Fa *kanas kút* (OL. UC. 101/3).

KAHOR? 1. gyaur.

KAZAL: acervus, eumulus; schober, triste NySz. 1463: Ducentos eumulos feni wlgo *Kazal* dictos (Lelesz Acta 74/26). 1478: Vnum magnum acervum feni wlgo *Kazal* vocatum (uo. 88 27). 1561: Egi *kazal* zalma (OL. L. III.16. 17). [Vö. széna-kazal.]

KAZALAS, 1. kazalos.

KAZALOS? *kazalos?*: [eumulis, acervis copiosus; reich an schobern]. 1330/1505: Ad quendam locum *Kazalas* [a. m. kazalos v. kaszálás?] vocatum (OL. D. 37350).

KAZAMÁTA, kasamáta: kasematte NySz. 1637: Onnet eleb mennuen egy *kasamatara* (OL. UC. 14/43).

KAZÁR? 1. kozár.**KAZDAG, 1. gazdag.**

KÁZMÉR: Casimirus PPB. 1401: Piscinis Karazos Sebeser *Kazmerfok* appellatis (Múz.).

KAZUL-VARRÁS: [sutura Persica; persisehe nähterei]. 1595: Egi Gallos Lepedeő, keskenjen *kazul varrassal* [a kiadás jegyzete szerint a. m. perzsa varrás] varroth (Radvánszky: Családelet II.79). Egi vekony gjolch kezkenő az keth vege varua *kazul varrassal* keth feleől mesterke mellette (uo. 81). Egi vikony Gjolch kezkenő *kazul varrassal* varroth (uo.). Egi gallos gjolch kezkenő *kazul varrassal* fen allo viragall zekiűes mesterkeje (uo.). Egi gallos gjolch kezkenő *kazul varrassal* keth vege mesterkenel valo (uo. 82). [Vö. *kazul* CzF.]

KAZUP: kétfüliű kosár, füles kosár; schwinge NySz. 1535: Ambrosius *Kazup* (Múz.). 1540: Ambrosius *Cazup* (Múz. Kállay).

KAZSULA, kasula? casula; kirchenkleid NySz. 1588: Tindekleo viragos barson *kasula* (OL. UC. 76/17).

KÉ? 1. kő.

KEBEL, keleb? sinus, gremium; schoss NySz. (1. jel.) 1137/1262: Duobus mancipiis scilicet Som-boc et *Keleb* [a. m. kebel?] (Pannh. 13/L). 1257/1466: Ascendit in Sumlw *kebel* (HazaiOkm. VI.93). 1503: Picarum cristallinum quod vocatur dethekeblew [Szam. szerint a. m. «keblű»] (OL. D. 30959). 1549: Azzonyom zoknyaya *kebelere* premezny egh senh pur-piant (OL. Nád. 48). 1555: Keth ymegh wal azon embernek valo. Annak mind kethenek *kebele* ys ot wagon (uo. 49).

KEBÉL, 1. köböl.

KEBLES? sinuosus, sinuatus, loculatus; voll krummer ränken, voll falten NySz. («kebles» a. 1. jel.). 1436/1519: In loco *Kebleseer* [a. m. kebles?] a parte meridionali (Veszpr. 107, Gergeteg 7).

KEBLÉS, 1. köblös.

KEBLÖS, 1. köblös.

KEBÖL, 1. köböl.

KECE? 1279: Jacobi filii *Keche* [a. m. kece?] (Veszpr. 4, Alsóörs). 1331: Quoddam predium *Keche-teleke* uocatum (Múz.). 1363: Possessionis *Kechehorga* vocate (Lelesz Acta 2/3). [Vö. MTsz. ?]

KECELE: casula; kirchenkleid NySz. 1509: Vnum *kecele* de bysso (OL. D. 21965). 1512: Unum ornamentum dictum *kecele* (uo. 30075). 1528: *Ke-cele* duo (OL. L. III.16. 17). 1533: *Kecele* vnum et linteamina duo (OL. Nád. 49).

KECSÉGE, kecsige: acipenser, sturio; stör NySz. 1493: Pisces Carpones *kechyges* menyhal Harchones pyztrangh (EPŠz. fol. 22). 1514: Emi *kecheghe* ac swllw (OL. D. 26157). 1517: Pisces wigo *kechegeth* (uo. 26181). Pisces *kecheghe* (uo. 26183). 1519: Pisces menhal, *kechige* (uo. 26204). Pisces *kechige* et silow (uo. 35012).

KECSIGE, 1. kecsége.

KECSKE: capra, caper; geiss, ziege NySz. (1. jel.) 1271: Via *Kekeozovth* nominata (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1278: Ad montem *kechkehat* uocatum (Wenzel IV.172). 1285: Insule *kechkezygueth* (MonStrig. II.192). 1312: Stephani dicti *Kecke* (Anjou-Okm. I.281). 1318: Insulam que wigo *Kechkezygeth* vocatur (Veszpr. 107, Herend 7). 1319: In eodem Berch descendendo uadit in *Kechkehath* (Körmend,

Sebesiana 2/3). 1412: In latere montis *Kechkeellew* vocati (Múz. Ibrányi). 1430: Penes quendam Riun-lum *Kechkehyda* denominatum (Pannh. 11/B). Cuiusdam magni fossati wigo *kechkezwrdwk* vocati (OL. D. 12298). 1451: Super vallem *Keczkezewwig* (uo. 36403). 1452: Attigissent vnum magnum lapidem *Kechkekw* vocatum (Lelesz Met. Mármaros 31). 1480: Pratum sew fenile *Kechkerethe* appellatum (Múz. Kállay). 1520: Septimum in loco *Kechke Rethe* (Múz. Kisfaludy). 1637: Eöregyh juh. Ollos *keczke* (OL. UC. 14/43). [Vö. bak-kecske.]

kecske-bőr, -bűr: [pellis caprina]; ziegenfell, ziegenleder BM. 1544: Egh testzin dupla tafota mantjket felete *keczke bürrw* belleltet (AdalZemplvmTört. V. évf. 276). 1635: Egy *kecske bürt* kijártatván per 63, 66 [stb.] d. (GazdtörtSzemle VIII.483).

kecske-fi: [capella; zicklein]. 1544: Vöttem eg *keczkefiyat* (OL. Nád. 42). 1587: Kechke saitot Iuh saitot Özet *Kechkefy* (uo. 40). 1719: Mindenmüi mezei és kerti vetésekből, borból, bárányból, *kecskefi-től*... való dézsma a földesurat illeti (GazdtörtSzemle III.97).

kecskefi-dézsma: [decinae capellarum; zicklein-zehent]. 1588: Nem tartoznak sem ray desmawal sem baranffy sem *kechkeffy desmawal* (OL. UC. 64/35).

kecske-láb: 1549: Ferramentum vulgo *kechkelab* (OL. UC. 75/39). 1550: Ferramentum vulgo *Kechkelab* vnum (OL. Instr. 11). 1553: Pixides barbata. *Kechkelab* (OL. UC. 50/24). [Vö. *kecske* NySz. 2. jel. ?]

kecske-olló: haedulus, capella; zicklein NySz. 1544: Eg *keczke ollot* (OL. Nád. 42).

kecskeolló-bőr: [pellis capellae; zicklein-fell, zickleinleder]. 1637: Gyartatlan Csap sor [olv. cápször] es neosteny tanaly *keczyke ollo beür* Nro 8 (OL. UC. 14/43).

kecskerágós: [aceribus copiosus; reich an spin-delbäumen]. 1522: Ad terras arabiles *Kechkeragos* vocatas (OL. D. 37354). [Vö. *kecske-rágó* NySz.]

kecske-sajt: caseus caprinus; geisskäse NySz. 1587: Juh sayth. *Kechke sayth* (OL. UC. 12/42). *Kechke saitot* Iuh saitot Özet *Kechkefy* (OL. Nád. 40).

KECSKÉCSKE: capella; kleine geiss NySz. 1700: Ezidei *keczkeczke* No 1 (AdalZemplvmTört. V. évf. 17).

KECSKÉS: caprarius; ziegenhirt NySz. (1. jel.); [capram habens, capris copiosus; ziege habend, reich an ziegen]. 1256: Nog*kechkes*, hn. (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.430). 1324: Stephani dicti *Kechkes* (OL. D. 2235). 1362: Johannis dicti *Kechkes* (Múz. Kállay). 1366: Ladislai *Kechkes* (OL. D. 30689). 1390: Vadit ad montem *Kechkes* nominatum (Lelesz Met. Mármaros 41). 1403: Benedicto *Kechkes* (ZichyOkm. V.342). 1423: Ladislaum *Kechkes* (Lelesz Acta 44/10). 1429: Paulum *Keczkes* (Múz. Kapy). 1451: Oswaldum *Kechkes* (OL. D. 14467). 1451/1457: Emericus *Keczkes* (uo. 14453). 1452: Camporum Eperyes Mezew et *Keczkes*-hegh vocatarum (Lelesz Acta 70/6). 1459: Dyonisio *Keczkes* (Múz. Kállay). 1465: David *Kechykes* (Károlyi-Okl. II.368). 1476: Andrea *Kechkes* (Lelesz Acta 86/11). 1483: Emerico *Kechkes* (uo. 93/23). 1492: Francisei *Kechkes* (Körmend III/4, Baththán 65). 1507: Johanne *Kechkes* (Múz. Forgách). 1520: Laurencio *Kechkes* (uo.). 1601 k.: *Kechkés* Gáspár (SzékelyOkl. V.173). 1602: *Kecsksés* Pál (uo. 287).

KEDD: dies Martis, feria secunda; dienstag NySz. 1233/1416: Venit ad vallem supra quam condam erat forum Choldkuedde (OL. D. 189). [Vö. Dionisy de genere Cholt (uo.).] 1284: Abbas Montis sancte Marie de Kedhel (Múz.). [Vö. «Szerdahely» hn. CzF.] 1285/1297: Monasterii beate virginis de Kedhel (OL. D. 1463). 1294: Terra ville Turdoskeddi (Múz. Forgách). 1295: Terra ville Turdoskeddi (uo.). 1321: In foro Keedwasara necato (ZichyOkl. I.196). 1325: Ecclesie beate virginis de Kedhel (OL. D. 2315). 1344: Terre Monasterii de Kedhel (Múz.). 1424: Possessionis Tardaskeddy (Körmend, Korlátkó-Appon. 17/821). Possessionis Turdaskeddi (Múz. Forgách). 1455: Keddhely, hn. (OL. D. 14952). [Vö. húshagyó-kedd.]

KEDIK, 1. pedig.

KEDMĚN, -ĚS, 1. ködmön, -ös.

KEDVEL?: diligo, accepto; lieben NySz. (1. jel.) 1240 k.: Hec sunt nomina vduornicorum de eodem predio fore sebe Zyrida Keduelen [igy? olv. Keduelen?] (Pannh. 61/8).

KEDVES: 1) graciosus, jucundus, gratus, svavis [stb.]; angenehm, lieblich, lieb, freundlich, heiter NySz. 1449: Petrus Kedves (Múz. Kállay). Petrus Kedues (KárolyiOkl. II.277). 1602: Kedves András (Székely-Okl. V.221). || 2) dilectus, dilecta; geliebter, geliebte NySz. 1613: Jo zerenchas bodogh hozzu eletett minden keduessyuel egyetemben, keuanunk az uristenteöl Ngdnak (AdalZemplvmTört. IV. évf. 324).

KEFE: muscarium setaceum; bürsze NySz. 1552: Eg kefe (OL. Nád. 48).

KÉGYELMED, kigyelmed, (ő kigyelme): tua gratia; deine gnade, deine gunst, ener guaden NySz.; [sie; vous]. 1523: Azerth kerem Kegyelmedeth, mynth yo wramath, Ees io Bathyamath, hogh ennekem meg Bochassad [2. szem. igealak] az myth ebbewl en Ream nehezethel (Zolnai: Nyelveml. 227). Merth en mynden yomath The kegyelmedtheul warum mynth Jo wramthol (uo.). 1608: Kérem én ezokáért Kegyelmedet, ha ott fen valami kötelessége még nincsen Kegyelmednek, jöjjon ki Kegyelmed közinkben, szolgálj nemzedetnek és hazádnak és szüleidek is, ne nézzed az ott ben való békeséges állapotot (MA. NLI. 253—254). Intem és kérem Kegyelmedet, jöjjon meg Kegyelmed ez mi nyomorult földönkre, az Kegyelmed hazájában, hol Kegyelmed kedves dolgot cselekeszik Istennek előtte, hogh szolgálhas szent nevének tisztességére, ecclesiájának épületire és atyádfiaiának épületire (uo. 254—255). Isten tarcha es Algia meg kegyelmedet minden io akaroidal [2. szem. birtokosrag!] egyetemben (uo. 283, eredetije szerint). 1670: Nehez-tellik, hogy ő kigyelme között és a Mesterek között simultas vagyon (CanonVisit. 164). 1736: Ő kigyelmét és ő kigyelme által háza népét is suo modo serkengették (uo. 171). 1769: Régen lakik-e itt kigyelmed? (uo. 194). Volt-e kigyelmed Németországon (uo.). [Vö. kenték.]

KÉGYELMES: propitius, elemens, misericors, graciosus; geneigt, günstig, gnädig NySz. 1457: Dominicus Kegyelmcs dictus (OL. D. 15182).

KÉGYĚS: mitis, amabilis, pius; gütig, freundlich [stb.] NySz. (1. stb. jel.) 1422/1427: Matheo dicto Kegyes (Pannh. 15/2). 1437: Matheo Keges (Lelesz Acta 54/35). 1475: Nicolao Kegyes (OL. D. 17660). 1478: Johannes Kegyes (uo. 18145). 1489: Johanne Kegyes (Lelesz Acta 98/31). 1498: Barnabas Keges (OL. D. 20765). Thoma Kegyes (Múz. Kállay). 1504: Benedicto Kegyes (Lelesz Acta 112/12).

KÉGYETLENSÉG: atrocitas, crudelitas [stb.]; grausamkeit, grimmigkeit, unbarmherzigkeit NySz. (2. jel.) 1497: Ad se dolose vulgo kegyethlenségvel vocari et in collo lignari fecisset (OL. D. 20629).

KÉGYÓ, -S, 1. kigyó, -s.

KEHELY, kelyeh, kelyh, kelh: calix; kelch, becher NySz. 1556: Ket keleh ket pathenawal (OL. Nád. 48). 1584: Három ezüsth aranazoth kelh (OL. UC. 56/33).

KEHES: tussiculosus; der immer husten hat NySz. 1630—48: Valahogy kehes ne legyen [a ló] (GazdtörtSzemle I.288).

KÉK, kik: 1) caeruleus, caeruleus [stb.]; blau, himmelblau NySz. 1216: Cum metis et terminis quibus populi keykend [a. m. kék?] illam tenuerunt (OL. D. 74). 1229: Terra que uocatur Keycefev (Pannh. Lib. Rub. 24—34. l. 20. sz.). 1231/1397: Siluam quandam nomine Keykus que olim populorum qui wlgó Keykquend dicuntur fuerat (OL. D. 174). 1240 k.: Hec sunt nomina Jobagatione equestrum seruiciem Turda Matyas Kee [a. m. kék?] (Pannh. 61/8). 1270/1284: In quodam monticulo keykholm vocato iuxta quem est quoddam horhag (HazaiOkl. VI.179). 1275: In monte qui dicitur Keykmal (OL. D. 921). [«1326-i átiratban: Kekmal (uo. 922)» Szam. jegyz.] 1299: In territorio vinearum, keklok vocato (MonStrig. II.460). 1333: Cum possessionibus, seu terris Keek [a. m. kék?] et Lokteluke vocatis (ZichyOkl. I.412). 1341/1347: Vadit ad campum Keykmezeu vocatum (Körmend II/4, Miskouch 67). 1346: Ad montem Keykmal (OL. D. 3838). 1349: In dicta possessione Keyk et Fyred vocatis (Veszpr. 107, Keek 4). 1358: Possessionum Arach Fued Keek Zeules (Pannh. Tih. 1/17). 1386: In possessione Keyk vta (Körmend, Heim 347). 1400: Cappam meam kek coloris (HazaiOkl. 329). De panno kek (uo. 330). 1418: Villis Fyred Keek Kwesd Odwary (Veszpr. 2, Arács). 1435: Vnum meatum aque wlgó kekhallo dictum (OL. D. 30434). 1444: Item paruum equum kek vocatum (uo. 13815). 1451: A quodam lapide Kekkew nuncupato (uo. 36403). 1495 k.: Equus keek (uo. 24864). 1503: Equum coloris keek (uo. 30959). 1516: Egh paplan keek futabol chenalth (uo. 26367, l. Zolnai: Nyelveml. 206). Egh keek kamoka zoknya (uo., l. Zolnai id. m. 205). 1529: Ad duos equos keek (OL. Nád. 42). 1532: Dnos equos redales vnum Rudas alterum Kys Kek Holdws (Múz. Kállay). 1544: Pannum karasya coloris kek (OL. Nád. 40). 1595: Zeöld kik ueres selyemmel varroth [fejalj] (Radvánszky: Családelet II.85). 1667: Kék ökör, az balezombján bilyog [igy?] (DebrLt., l. Nyr. XXII.519). 1685: Balog Jánosnak két ökre, egyik kék, másik kukura szöke (uo.). 1686: Két ökör, egyik kék, másik kesely (uo.). Horgas szarvú kék szöke ökör (uo.). 1688: Kék szöke ökör (uo.). 1706: Kék szökés ökör (uo.). 1707: Kék kalya kesely farkú, hólyagos szemű ökör (uo.). 1708: Kék sőre ökör (uo.). || 2) vibex, livor; strieme, blauer strich vom schlagen NySz. 1553: Birsagia sanguinis mutilationis, keek, litis compositionis (OL. UC. 45/25). [Vö. Birsagia sanguinis mutilationis vibicis litis compositionis (uo.).] 1594: Parazna birsagh egi forint Veer birsagh hatuan hat penz Az ki keket mutat hatuan penz Panaz birsagh harminez hat penz (OL. UC. 113/5). [Helyn. szárm.: 1378/1387: In monte Keked (Múz.).] [Vö. almás-, fehér-, fekete-, sötét-, vércse-, világos-kék.]

kék-ló: glauciolus; grauäugiges pferd NySz. 1594: Hat szekeres kek lo (OL. UC. 78/7). [Vö. még kék 1. jel. a.]

kék-mutatás: [ostentatio vibicum; das zeigen der striemen]. 1568: Bozonkodas 100. Wer birsagh 400. Szythok f 1. *Kek mutatas* f 1. Bozzw mondas f. 4 (OL. UC. 46/73). 1594: Az or birsagóth, parazna birsagóth, ver mutatasth *kek mutatast* (uo. 113/5).

kék-pej, -peg, -pegy?: [glauclolus; bläulich braun, blaugrau?]. 1337: Equum *kykpeg*, colorem (AnjouOkm. III.378). 1345: Vnum equum *kekpeg* coloris (Múz.). 1422: Equum nostrum *kekpegh* kolorem (KárolyiOkl. II.69). [Vö. Munkácsi: Árja és kaukáz. elem. I.517.]

kék-szürke: [caesius, glaucus]; blaugrau, blau-schimmel BM. 1640: *Kék szürke* ló (DebrLét, I. Nyr. XXII.519).

KÉKÉNY, I. kőény.

KÉKÉS, *kékös:* lividus, caesius, subcaeruleus; blaulicht, ein wenig blau NySz. 1231/1397: Descendit in aquam que dicitur *Keykus* potoka (OL. D. 174). Siluam quandam nomine *Keykus* que olim populorum qui wlgó *Keykquend* dicuntur fuerat (uo.). 1256/1367: Iuxta fluuium *Kekus* (uo. 417). 1257: Viginti sex iugeribus terrarum de *Keykus* fev (Pannh. 14/M). 1296: Juxta silvam *Keykes* (SzékelyOkl. V.1). 1390: Vadit ad riulul *Kekes* appellatum (Lelesz Met. Mármaros 41).

KÉKLIK, *kikellik?*: liveo; blau sein, blau scheinen NySz. 1333: Vnum montem qui wlgó *Keek-lew* appellatur (ZichyOkm. I.415). 1337: Ad vnum montem qui uulgo *keekleu* appellatur (OL. D. 3057, I. AnjouOkm. III.345). 1435: Ad arborem piri *kykel-leukerthwel* [a. m. kéklő, kéklő?] dictam (OL. D. 30434). [Vö. *kékelik* CzF.]

KÉKÖS, I. kékés.

KEL, *köl-*: 1) pergo, eo, venio; gehen, kommen NySz. (I. jel.) 1193: Uadit usque ad monticulum arein *queleu* [a. m. kelő?] (OL. D. 27). 1386: Piscinas Zaton *Esteuकेlew* [Estenकेlew? a. m. kelő?] Petertawa (uo. 7182). 1587: Harmadfy tulyok eg Harmadfüre *kelendő* iző tyno (OL. UC. 12/42). [Vö. NySz. szólások, «vmire kel» a.] 1643: Valaki szőlő-örökséget elad és vallást télesen az hegység előtt és az vallások megmondják a hegymesterek, hogy az szőlő-örökség pénzre *költ*, és így felvallják, azki itt közel való, tizenötöd nap ellene mondhat (GazdtörtSzemle VI.470). || 2) consumer, pretium habeo; verzehret werden, verloren werden, aufgewendet werden NySz. (5. jel.) 1545: Az nap *költ* bor hatuan hat penz ara es ket bécz (OL. Nád. 40). || 3) [efficio; sich belaufen, betragen]. 1632: Ha penigh valamely Jobagnak any Disznaja ninczen, hogy tizre *kelnek* [így], az oly ember massal vagy harmanis eöszue haitiak disznojokat, es ugy adnak tizedet de valto penzel nem tartoznak (OL. UC. 3/20). [Vö. *elkel*.]

KELEMEN: Clemens PPB. 1211: Vdornici de Mortus hii sunt fiteh *Quelemen* Quereh Keus (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt iobagiones Endus *Kelemen* Zorida Syca (uo.). 1243: *Kelemen* et Huswet (Wenzel VII.141). 1520: Sessionis deserte *Kelemen*pwzthaya vocate (Lelesz Prot. V.119a). 1598: Johannes *Kelemenj* (OL. RDecim. Zempl.) [?Szár.]: 1410: Inter Siluas Monyos-ros et *Kelemenus* (OL. D. 9661.)

KÉLÉNC, I. kilincs.

KÉLES, -ES? I. köles, -es.

KELET: vadum; furt, übergang NySz. (I. jel.) 1327: Ascendit ad montem *Istenकेlethe* [jelentése?] dictum (OL. D. 2470). 1383: In terra *Seuleusकेlethy* [a. m. kelet?] dicta (Múz.). 1495: Duodecim Jugerum

terrarium arabilium *Aagकेlethy* [a. m. kelet?] nuncupatum (uo.). 1505: Vltra aquam *felsewकेleth* nuncupatum (OL. D. 21400). [Vö. nap-, víz-kelet.]

KÉLLŐ?: placens, perbellus, egregius [stb.]; gefällig, angenehm NySz. (I. jel.) 1602: *Kelleő* [a. m. kéllő?] Mihály (SzékelyOkl. V.242). [Vö. *sém-mire-kéllő*.]

KÉLT, -ÉS, I. költ, -és.

KÉLT-JOBÁGYFIÚ: 1263: Jobagiones castri filii iobagionum qui *kelthiobagfyu* dicuntur (OL. D. 550).

KELYEH, I. kehely.

KELYH, I. kehely.

KELYŐ? I. kölyű.

KELYŰ, -S, I. kölyű, -s.

KEMENCE: fornax, clibanus, caminus; ofen NySz. 1264/1324: Ad riulul *kemenchepathaka* (Hazai-Okm. VI.122). 1319: Possessionis *Kemenche* [a. m. kemence?] (MonStrig. II.757). 1420: Ad locum *Kemenchethethw* vocatum (OL. D. 10982). 1453: Peruenissent ad quandam locum paludinosum aquam semper in se continentem *Kemenczepathaka* nominatum (Lelesz Met. Abaúj 3). 1524: Cimentatori magistro a qualibet cremacione tunelle cimenti wlgó *kemencze-tul* (OL. D. 26317). 1547: Eg *kemence* feyer cipot (OL. Nád. 42). 1549: Az *kemence*hez kelet ny kalyha hatuan (uo.). 1586: Vagion egy vy *kemenczenek* ualo mazos kaliba (OL. L. III.16. 17). 1597: Kemenből czinalt paraszt *kemence* 1 (OL. UC. 101/3). 1634: Az eczetes házban Egy füstös *kemence* (uo. 21/3). 1638: *Kemenczeie* vagion közonseges zöld mazos kalihabol (uo. 2/34). Sarga mazu *kemence* (uo.). Teszta mű sütesre valo mazos *kemence* (uo.). 1643: Az előtt szoba *kemence* nélkül volt, most szép zoba raita kívül feőto *kemenczeuel* (OL. Instr. 42, I. Gazdtört-Szemle VI.128). 1683: Serföző üstös *kemence* (OL. UC. 3/32). [Vö. aszaló-, kályhás, mészégető-, sütő-, szaladszárasztó-, tégláégető-, vas-kemence.]

kemence-alj: [pars camini inferior]; der untere theil des ofens BM. 1638: Egy *kemence* *Allis* vagion benne [a «ház»-ban] (OL. UC. 2/34). Vagion ez hazban egy *kemence* *allis* Labas es Padimentomos (uo.). Mely hazban vagion egy *kemence* *Allis* Labon valo Padimentomos (uo.). *Kemence* *aly* keő (uo.).

kemence-festék: [pigmentum ad caminum inducendum; farbe zum ofen]. 1559: *Kemenche festeketh* (OL. Nád. 48).

kemence-fűtő, -föttő: fornacarius; stubenheizer NySz. 1668: Az *kemence* *föttő* ket, ket karullyal [t. i. tartozik] (OL. UC. 1/21).

kemence-láb: [pars camini postica]; der hintere theil des ofens BM. 1635: A mi garadicsokat *keményt*, tűzhelyt és *kemence lábakat* illeti, jó lelkiismerettel megalkusunk (GazdtörtSzemle VIII.478) 1638: Vagion ezen hazban egy *kemence* *Lab* (OL. UC. 2/34).

kemence-zab: [tributum avenae pro lignatione de singulis fornacibus solutum; für die holzung nach den einzelnen backöfen entrichteter haferzins]. 1684: Erdeinkről hordandó tűzifáért limitált cédulapénzt vagy *kemenczab*, (a hol mint observáltatik) urbáriumban meg levén írva, a szerint exigáltasson udvarbírónk, más ahhoz való proventussal együtt (GazdtörtSzemle I.240). [Vö. «A szentmiklósi uradalom jobbágjai, a munkácsi uraság erdeiből élveztek faizást, ezért minden

kemenczétől tartoztak fizetni évenként egy-egy köből zabot, mi *kemence-zabnak* nevezetett». A közlő, Lehoczky Tivadar jegyzete uo.]

KEMÉNCÉS, *kemöncés*: [caminum habens, opifex camini; ofen habend, ofenmacher?]. 1500: Ambrosius *Kemenczes* (Lelesz Acta 108/15). 1504: Valentino *Kemenczes* (OL. D. 21032).

KEMÉNY, *keminy*: a) durus, rigidus, severus; hart, streng, ernsthaft; b) immitis, repugnax; hart, unsanft, heftig, grausam, unerbittlich, unbeugsam NySz. 1267: Laurencium filium *Kemyn* (OL. D. 632). 1274: Reynoldus et Jak ac *Kemen* (Múz.). 1289/1291: Contulimus ipsi magistro *Kemen* (OL. D. 1244). 1298: Marcellum et *Kemen* ac Vendeg (Wenzel V.200). 1302: Fratre suo *Kemen* (AnjouOkm. I.24). 1334: Nicolaus filius *Kemeyn* (Múz.). 1338: *Kemyn* filius Demetrii (Múz. Rhédey). 1342: Martino et Paulo filius *Kemen* (Körmen III.1, Lullya 10). 1358: Johannes filius *Kemen* (Múz. Kapy). 1447: Gregorius *Kemen* (Múz.). 1459: *Kemeneghaz* [hn., a. m. kemény?] (OL. D. 15332). 1520: Michael *Kemen* (Pannh. 66/14). 1744: Kegyelmes urnuk ő hercegséginek... rendelésének 9. punctuma erejivel, *keményen* meg vala hagyva, hogy az uraság erdei pusztulásra ne jussanak (GazdtörtSzemle VI.138). Az erdőkre *kemény* vigyázással legyenek (uo.). [Szärm.: 1211: Hii sunt ioubagiones Holdus *Kemend* Ruca Zaca Moza Leus Moncat (Pannh. Tih. 1/5).]

KÉMÉNY: infumibulum, fumarium; ofenloch, rauchloch NySz. 1544: Az kőnha *kemenet* meg tisztattam (OL. Nád. 41). 1601: Az pituarban vagion szelől hely *kemenyeuel* (OL. UC. 35/2). 1638: Mely tüzelő *kemennek* parta es mellik köve szinten le dőlölégli vagion (uo. 2/34).

kémény-gyártó: [opifex fumarii; rauchfangmacher]. 1567: Martinus *Kemengyartho* (OL. UC. 40/35).

KÉMÉNYES-HÁZ: [camera camino praedita; mit einem kamin versehene stube]. 1520: Stuba seu caminata vulgariter *kemenyes* haz dicta (OL. D. 36593). [Vö. «1. Caminata: camera, conclave, coenaculum quodvis in quo caminus exstat» Du Cange.]

KÉMIES, l. kőműves.

KEMÍNY, l. kemény.

KÉMIVES, l. kőműves.

KEMÖNCÉS, l. keméncés.

KEN, *keny*: lino, ungo, fucco; salben, beschmieren NySz. 1522: Franciscus *Kenc* (OL. D. 37004). 1544: Üttem ket font hayat koczi *kenni* (OL. Nád. 41). 1545: Attam hayra koczi *kenni* (uo. 42). [Vö. el-, fölken, kenő, készkenő.]

KÉNCÉL, l. Göncöl.

KÉNC, -ÉS, l. kincs, -és.

KÉNCSÖS, l. kincsés.

KENDÉR, *kendör*: cannabis; hanf NySz. 1211: Hii sunt vduornici Wardau *Chendur* [a. m. kendér?] Gengur Kerus (Pannh. Tih. 1/5). 1231: Tendit ad locum qui vocatur *Kenderochoy* [a. m. kendér?] (OL. D. 168). 1256/1367: Ad locum nomine *Kendurturlo* (uo. 417). 1294/1367: Venit ad locum qui vocatur *Kendertorlou* (Veszpr. 6, Gyimót). 1325: Terrarum arabilium *Kendur* Zeel nuncupatarum (Veszpr. Regn. testam. secul. 7). 1367: Possessionibus *Kendertow* et Zabudgumne vocatis (Múz.). 1370: Ad vnam aquam *Ken-*

durzezh vocatam (OL. Tű. 26/47). 1393/1446: In quodam loco vilgo *Kenderhel* nominato (OL. D. 7914). 1434: Johanne *Kenderhordo* (uo. 12645). 1436: Johanne *Kenderhordo* (uo. 12852). 1520: Canapum *kenderth* emi (uo. 26231). 1552: Quatuor eingula *kender* heweder (OL. Nád. 49). 1587: Azathlan *kender* kepe 16 (OL. UC. 12/42). 1597: Tilolt *kender* het kötőleken (uo. 101/3). [Vö. kita-, paszkonca-kendér.]

kendér-áztató, -áttató?: [piscina, locus ad cannabim humectandum; hanfrős]. 1422: Annexissent quendam Ryuulum seu alieum Holuthmych alio nomine *Kenderathatho* [igy? olv. -áttató v. -áttó-tó?] (Lelesz Met. Bereg 2).

kendér-áztó, -áttó: [∞]. 1269: Ad locum qui dicitur *Kendur atho* (HazaiOkm. VII.118). 1272: Ad caput cuiusdam piscine *Kenderatho* vocate (Múz. Kisfaludy). 1293: Paludibus fenetis pratis et piscinis *Kenderatho* vocatis (Múz. Ertl). 1295: Stagnum *Kenderatho* vocatum (KárolyiOkm. I.23). Ad stagnum *Kenduratho* uocatum (Wenzel V.136). 1300: Ad lacum *Kenderatho* vocatum (HazaiOkm. VIII.452). 1336/1348: Vsque quendam locum *Kenduratho* vocatum (OL. D. 3011). 1353: Quendam paludem vilgo *Kenderatho* nuncupatam (uo. 4355, l. AnjouOkm. VI.73). 1390: Ad quendam locum *Kenderatho* vocatum (OL. D. 7647). 1469: In loco *Kenderatho* vocato (Múz.). 1522: Pertransit viam *Kenderatho* (OL. D. 37354). [Vö. 1394: Ab vno riulo in quo canapas madidare solent (Akad. 5). Vö. ázt NySz.; kendér-áztó MTsz.]

kendéráztó-tó, -áttó: [∞]. 1386: Piscinas Faszaton Keselyws *Kenderrattoto* (OL. D. 7182). 1416: Ad locum *Kenderazthotho* vocatum (uo. 8832). Ad locum *Kenderazthotho* vocatum (uo. 10504). 1420: Ad stagnum *kenderastoto* (uo. 10945). 1422: (l. «kendér-áztató» a.).

kendér-bársony: plüschsamt NySz. 1566: De ueluto simpliciore vilgo *kender barsony* (OL. UC. 18/15).

kendér-farkú: [cauda coloris cannabini]; mit weissen mähnen und weissem schweife BM. 1670: *Kenderfarkú* vérese kancza (DebrLt., l. Nyr.XXII.519).

kendér-fej, -fő: 1680: Canabi elaborati vulgo *kenderfő* nr 18 (OL. UC. 7/15).

kendér-föld, -felde, -földe: ager cannabum Kr. [cannabum, ager cannabi consitus]; hanfacker, hanfeld BM. 1334/1420: Quendam particulam terre decem Iugerum *Kenderfelde* nominatam (OL. D. 10751). 1383: In terra Poswelge alio nomine *Kenderfelde* dicta (Múz.). 1420: Cuiusdam particule terre decem Iugerum *kenderfelde* nominate (OL. D. 10932). 1461: Ad facies terrarum arabilium *Kenderfewlde* vocatarum (uo. 28852). 1467: Cum terris *Kenderfewld* nominatis (Lelesz Acta 78/1). 1533: In fenili *Kenderfewl* galya [igy?] (Múz.). 1725: Az Szamos parton egy darab *kenderföldet* Pataki Mihály uramnak adtak volt (GazdtörtSzemle III.190). 1757: Vagyon egy darab *kender föld* (Canon-Visit. 179).

kendér-földecske: [cannabum parvum; kleiner hanfacker]. 1725: Az város földé végiben, egynehány becsületes embereknek adott *kenderföldecskek* (GazdtörtSzemle III.191).

kendér-kölyű, -köllő, -kölö, -kölyő: [pila cannabina; hanfmühle]. 1636: Kása és *kender köllő* is vagyon benne [a malomban] (GazdtörtSzemle I.267). Az alsó végén is a falunak egy halastó. Ezen is egy malom 2 kerekre, kása és *kenderköllő* (uo. 269).

kendér-kötél: restis cannabina; hanfstrick NySz. 1616/1643: Az csigán 2 kötél, egyik *kenderkötél*, az másik hárskötél (GazdtörtSzemle VI.123).

kendér-mag: semen cannabis; hanfsamen NySz. 1548: In edibus eiusdem vas impletum *kender mag* (Múz. Kapy).

kendérmag-olaj: [oleum e seminibus cannabis factum]; hanföl NySz. 1587: *Kender magh olayth* (OL. Nád. 41).

kendér-nyűvő, -nyűvé, -nyívé: [operarius qui cannabim vellit]; arbeiter zum hanfziehen. 1521: Pro *kendernyűveknek* (OL. D. 37179). *Kendernyűveknek* (uo.).

kendér-szíz: [lorum cannabinum; riemen aus hanfstricken]. 1497: Vnum Heweder. Vnum *Kenderzyz* [így, olv. -zy = -szi, -szíz ?] (OL. D. 37170).

kendér-tiló: [hanfbrecher]. 1597: *Kender tilo* fabul czinált 1 (OL. UC. 101/3).

KENDERÉS: [cannabibus copiosus; reich an hanf]. 1356: Fenetum eorum *Kendereszygeth* Zenaya vocatum (ZalaOkm 1.569). 1429: *Kenderestho* [erdő-név] (OL. D. 12086).

KENDŐ, vö. vászon-kendő.

kendő-keszkenő, -keszkenyő: mantellum, mantile; handquell. tellertuch NySz. 1558: Heth *kendő* göch *keszkenő* (OL. Nád. 49). 1581: Hath *kendeo keszkenyo* (OL. I. III.16. 17). 1597: Abroz Jo 2. *Kendeo keszkenio* 2 (OL. UC. 101/3). 1638: *Kendő keszkenő* nr 1 (uo. 3/24).

KENDÖR, l. *kendér*.

KENEKÉDIK: [se ungere] sich schmieren, die haare schmieren BM. (1. 2. jel.) 1728: A harmatot a gabonáról, azt zsírnak csinálják, ki főz véle, ki *kenekedik* (Reizner: SzegedTört. IV.418). [Vö. MTsz.]

KÉNESŐ-BÁNYA: hydrargyrifodina: quecksilbergrube NySz. 1692: *Kéneső bányához* látó hekmánnak: buza cub. 5. pénz fl. 12 (GazdtörtSzemle VI.181).

KENÉZ: dux, praetor; hauptmann, vorsteher NySz. 1208/1359: In ponte *Kenez* [a. m. *kenéz* ?] super Rabca (OL. D. 50). 1232/1248: Puteus qui vocatur *kenezkuta* (Wenzel VI.513). 1255: Idem *kenez* nobis exposuit (OL. D. 415). 1279: Iwan filius *Kenez* (uo. 1052). 1282/1365: Symonis de *Kenezmonustra* [így] (uo. 5363). 1304: Matheo seruiente comitis *Kenez* (MonStrig. II. 546). 1369: Nicolaus dictus *Kenez* (Lelesz Acta 5/26). 1406: Quendam Capitaneum Jobagionum suorum in possessione Medwes vocata residentem wigo *kenez* dictum in districtu suo Sasd vocato (Múz. Kállay nr. 220). 1413: Laurencii dicti *Kenez* (Múz. Justh). 1427: Quasdam possessiones Naghlak cum pertinentiis, Palatha, Mezewheges, Rethkerth, Tamashaza, *Kenez* (SztárayOkl. II.253). 1436: Blasium *Kenez* (Pannh. 23/B). 1443: Quasdam portiones suas possessionarias in possessionibus . . . Told . . . in Orodienzi, ac *Kenezrekeze* in Themesiensi comitatibus existentes et habitas (SztárayOkl. II.358). 1457: Georgius Zeel dictus alias in *Kenezrekezew* commorans (uo. 541). De portione ipsorum possessionaria in dicta *Kenezrekezew* in comitatu Themesiensi existenti habita (uo.). 1484: Petro *Kenez* (OL. D. 18973). 1487: Johanni *Kenez* (Múz.). 1502: Michaela *Kenez* (Múz. Forgách). 1554: Quilibet *kenez* de integra sessione tempore Ztronga oues XII (OL. UC. 45/36). [Vö. 1200 k.: In eodem bello mortui sunt duo duces Cumanorum et tres *kenez* Bulgarorum (Anon. 44) 1246: Emsa

kenez (OL. D. 300). 1268/1323: Gregorius *Kenezius* (uo. 33720). 1270: Isep et *Kenezyo* de Sukuroud (Múz.). 1273: A Sebastiano *kenezio* (OL. D. 838). Cazmerius filius *Kenezii* (Múz.). 1325: Prefatos *kenezios* nostros (OL. D. 30616). 1364: Mathys *kenezius* de Komyon (Múz. Kállay). 1370/1506: Idem *Kenezii* (Bunyitay: VárKáptStat. 45). 1375: Eundem *kenezium* per timpus [így?] trahendo crudeliter verberasset (Múz. Kállay). 1378: Aliis nobilibus *kenezii* nobilibus conprouincialibus (Múz. Kisfaludy). 1394: *Kneziatum* cuiusdam Silue nostre Lesnek vocate in pertinenciis Castri nostri Deua nuncupati (Múz.). 1415: Michaela *kenezium* (TelekiOkl. I.414). 1418/1433: Ceteros probos ac nobiles *Kenezios* (Múz.). 1570: *Kenezius* singulo anno soluit tempore stronga vnum agnum et caseum (OL. UC. 18/23).

KENGyel: stapes, stapia [stb.]; steigbügel, steigreif NySz. 1339: Ad usque aquam *kengel* [vö. «kengyelés»] uocatam (OL. D. 3242, I. AnjouOkm. III.570). [Vö. 1330/1505: Ad aliud Stagnum Zthremen appellatum (uo. 37350).] 1380 k.: Vnum negocium videlicet *kengel* (uo. 37186). 1416: Venissent ad caput cuiusdam vallis *Kengyelwelgh* nuncupate (Múz. Kapy). Venissent ad caput cuiusdam vallis *Kengyelvelg* nuncupate (Körmend, Sebesiana 3/17). 1428: Fabiano *Fakengelew* dicto (Veszpr. 11, Lovas). 1493: Septem hamfew vnum heweder et *kengyel* (EPSz. fol. 32). 1498: Fabiano *Fakengelew* (Múz. Kállay). 1509: Piscinas sew Stagna Thyzthato Wethelewstho Balaser Bekathawa Holthkengyel et Horgastho nuncupata (Lelesz Acta 117/4). 1544: Negy *kengeleket* (OL. Nád. 40). [Vö. *katona*-, *paraszt-kengyel*.]

kengyel-szíz, -szíu: lorum scandalarium, equestris scandulae lorum; steigbügelriemen NySz. 1519: Corigeum ad strepas wigo *kengyel* ziv (OL. D. 35012). 1548: Neg *kengyel szíat* (OL. Nád. 49). 1552: Egh *kengyel zyot* (uo.). 1558: Egy *kengyel zyoth* cheres zibol Jeles ioth, [adjanak] huzon öth pyzen (OL. D. 37006, I. GazdtörtSzemle VI.137). [Vö. *huszár-kengyelszíz*.]

kengyel-vas: fulcrum equestre, [stapes]; steigbügel NySz. 1483: Duo *kengelwas* argentea (Múz. Kállay). 1529: Eodem die *Kengelwassath* (OL. Nád. 42). 1533: Quatuor *Kengelwas* (uo. 49). 1572: Az *kengel vason* buretua uagion ezüst negh gyra (uo. 47).

KENGyelÉS, *kengyelös:* [stapiae similis; dem steigbügel ähnlich?]. 1264: Ad unum lacum *Kengelus* uocatum (OL. D. 563). 1333: Quendam fluuium *Kengelus* potak vocatum (uo. 2792). 1399: Aquam *kengeles* vocatam (uo. 8432). [Vö. *kengyel*.]

KENGyelÖS, l. *kengyelés*.

KÉN-KŐ: sulphur; schwefel NySz. 1494: Sulfur *kenkew* (OL. D. 26076).

KÉNNYŰ, l. *könnyű*.

KENŐ, *kenyő:* unguentum; salbe NySz. (2. jel.) 1545: Cynaltatot valami *kenyöt* az patykaban (OL. Nád. 49). [Vö. *keszkenő*, *szekér-kenő*.]

KENTÉK: [sie, vous]. 1769: Hát *kenetek* úgy gondolkodnak felőle, hogy mi a képeket imádjuk? (CanonVisit. 195). [Vö. *kend*, *kéd*, *kéték* NySz.] [Vö. *kégyelmed*.]

KÉNTÉS, l. *köntös*.

KÉNTORNÁS, *KÉNTORNÁS?* l. *kintornás*.

KENTREG? l. *kondrög*.

KENTULA: panni genus; eine art zeug NySz. 1572: Ket uegh nörös *kentulat* (OL. Nád. 40). 1588: Neğ wegh *kentulat* (uo. 41). [Vö. *kéntva*?]

KÉNTVA? : [~?]. 1559: Panni rubei *kentica* [igy?] (OL. Nád. 48). [Vö. *kéntula*?]

KENY, 1. ken, kenő.

KÉNYÉKLÉ, 1. könyöklő.

KÉNYÉR, *kényír*, *kinyér*, *kinyír*: panis; brod NySz. 1540: Gregorius *Jokenyerew* (Múz. Kállay). 1557: Egh swtes *keneret* (OL. L. III.16. 17). 1572: Vetrecenek leues *kényere* (OL. Nád. 40). 1700: Mikor jó szüreti üdő szokott járnai, az gazda *kenyerén* levő szedőnek dénár 6, az maga *kenyerén* levőnek pedig dénár 15 fizetődgyék (GazdtörtSzemle 1.85). [Vö. *köz-kényér*.]

kényérhányó-lapát: infurnibulum; brotschaufel NySz.: pala PPB. 1549: Pistilabra vulgo *kenyerhanyo lapath* (OL. UC. 75/40). [Vö. *kényér-lapát*.]

kényér-héj: crustarum panis segmenta; rinde vom brod NySz. [crusta panis; brotrinde]. 1545: Vöttem eg puttout *keñerheynak* (OL. Nád. 41).

kényér-lapát: [infurnibulum; brotschaufel]. 1549: Pistilabra vulgo *kynyr lapat* duo (OL. UC. 75/39). [Vö. *kényérhányó-lapát*.]

kényér-sütő, -sité, -sitő: pistor; bäcker NySz. 1357: *Kenersytou* [hn., a. m. kenyérsütő?] (SoprOkI. 1.270). 1397/1401: *Kynersythew* (OL. D. 8203). 1417: Quandam possessionem *Kenyer sythew* vocatam (uo. 10586). 1461: Benedictus *Kenysythew* (KárolyiOkI. II.335). 1462: Benedicti *Kenersythew* (OL. D. 15715). 1467: Dominicus *Kenysythew* (uo. 16472). 1470: Luca *Kenysythew* (Körmend, Heim 546). Benedictum *Kenysythew* (Múz.). 1480: Matheo *Kenysythew* (OL. D. 18313).

kényér-szakasztó: [ad panem deprendum necessarius, scirpiculus; zum brodwirken, korb zum brodwirken?]. 1596: *Kenyer szakazo* (OL. L. III.16. 17). 1597: *Kenier szakazo* dezka (OL. UC. 101/3).

KÉNYERES, *kényíres*? *könyeres*: convictor, contubernalis; genosse, gefährte, compagnon NySz. (2. jel.) 1327: Johannes dictus *Kaneres* (Múz. Kállay). 1372: Stephanus dictus *Kenyeres* (Lelesz Acta 7/2). 1389: Thomas *Kenyeres* (OL. D. 7467). Laurencius dictus *Kenyeres* (uo. 7469). 1424: Benedictum *Keneres* (Múz. Kállay). 1434: Georgius *Keneres* (Lelesz Acta 51/6). 1436: Johannes *Kenieres* (Múz. Kállay). 1437: Emerico *Kenyeres* (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 44, fasc. 116). 1449: Thome *Kenyeres* (SztárayOkI. II.443). 1452: Valentinum *Kenyeres* (OL. D. 14522). 1464: Petrum *Kenyeres* (Veszpr. 10, Papkeszi). 1466: Anthionius *Kenyres* (no. 106, Árokfő 3). 1469: Aliam silum *Keneres* nuncupatam (uo., Berenhida 5). 1475: Martino *Keneres* (Körmend, Unyom. 112). Nicolao *Kenyereres* (Lelesz Acta 85/22). 1476: Thome *Kenyeres* (ZalaOkI. II.602). 1477: Barnabas *Kenyeres* (Múz. Kállay). 1478: Briceius *Kenyeres* (OL. D. 18145). 1498: Briceius *Kenyeres* (Veszpr. 108, Ság 5). 1509: Fabiano *Kenyeres* (Múz. Forgách). 1523: Benedictus *Kenyeres* (Múz. Ibrányi). 1602: *Kenyeres* Mihály (SzékelyOkI. V.178). *Kenyeres* Márton (uo. 240). [Vö. MTsz.?] [Vö. *külön-kényeres*.]

KÉNYÉS? *kinyös*? : petulans, petuleus, delicatus, protervus, putidus; mutwillig, frech, zärtling NySz. 1211: Fabri uero sunt hii Stephanus filius *Kynus* [a. m. kényés v. kinos?] Buche Syquid (Pannh.

Tih. 1/5). Isti sunt unitores Vros *Quinus* Quina Vzd Kizez Ompud (uo.). 1225: Quorum nomina sunt hec *Kynus* cum filiis suis Bizoud cum filio (Pannh. 1/F).

KÉNYÍR, -ES? 1. *kényér*, *kényeres*.

KÉNYŐ, 1. *kenő*.

1. **KÉP**: 1) imago, statua; bild, standbild [stb.] NySz. (1. a. és b. jel.) 1489: In fine platee *Kepvca*. In vico Halazweza (Lelesz Acta 98/31). || 2) vultus; angesicht NySz. (3. jel.) 1415: Egidio *Jokepew* [Szam. szerint a. m. jóképű] (Lelesz Acta 35/64). [Vö. *embér*, *kő-kép*.]

kép-író: pictor; maler, contrafaiter NySz. 1418: Paulo dicto *Kepiro* (OL. D. 10738). 1464: Mathews *Keepyro* (Veszpr. 107, Nostre 5). 1483: Francisco *Kepyro* (Múz. Forgách). 1485: Valentinus *Kepyro* (OL. D. 36397). 1497: Matheo *Kepyro* (Lelesz Acta 105/5). 1504: Johannes *Kepiro* (Múz. Kállay). 1509: Gaspar *Keepyro* (Lelesz Acta 117/18). 1512: Alberto *Kepyro* (Forrás?). 1522: Petrus *Kepiro* (OL. D. 37328). 1523: Albertum *Kepyro* (uo. 32116).

2. **KÉP**: venabulum, telum, jaculum, lancea; jägerspiess, geschoss, pfeil NySz. 1424: Vno Cuspide wigo *Kep* vocato (Lelesz Acta 44/56). 1448: Quinque lanceas in wigo *kep* (OL. D. 14134). 1454: Et inde itur ad peter ispan *kepe* (uo. 14807). 1490: Gerel. Bard. *Keep* (uo. 26048). 1494: *Keep*. Hewch [Hewth?]. Attractoria simplicia (uo. 26076). 1503: Cuspides wigo *kepeket* (Veszpr. 15, Vászoly). 1504: Fustem wigo *kep* (OL. D. 36987). 1510 k.: Cuspides wigo *kep* (uo. 26235). 1522: Lanceas wigo *kep* (uo. 32657). [Vö. «Kép»: 4.] [jel.] e. h. kópja v. vastag nyelű szakállós vasu szuró v. hagyító fegyver» (Horvát E.: Árpád 476, szókalausz.) [Vö. *vas-kép*.]

KEPE: capetia, acervus frugum; fruchthaufe, mandel NySz. 1500: Asserentes quod Magistri prothonotarii in generali congregatione Regnicolarum Bude Celebrata illud vocabulum Capecia materno Ideomate [igy] Kalangya esse decreuissent prout hec omnia in preallegatis tribus litteris clarius conspeximus contineri. Cum tamen hoc vocabulum capecia non Kalangya sed wigo *Kepe* deberet interpretari, supplicans nostre Maiestati [stb.] (OL. D. 30063). 1561: Elvegh gabna 22 *kepe* (OL. Nád. 49). 1566: Az kewlsew paytanal wagoon egy dezma aztagh elwegyes *kepe* (uo.). 1587: Azathlan kender *kepe* 16 (OL. UC. 12/42). 1634: Hatuan kenemel szamoluan egi *kepet* (uo. 21/3). [Vö. MTsz. és Melich, Nyr. XXVIII.397.] [Vö. *búza*, *kendér-kepe*.]

kepe-pénz, -píndz: 1493: Tempore decimarum frugum veniunt quedam pecunie *kepepenz* vocate (EPSz. fol. 56). 1542: Tempore decime frugum habent pecunias dare wigo *kepepenz* (OL. UC. 45/37). 1567: In authumno officiali dant *kepe penz* (uo. 40/35). Idem Coloni mediae sessionis ad idem festum dant officiali medium Planstrum foeni, singuli idem Coloni mediae sessionis in Authumno eidem officiali dant, per singulos dn: 8. *kepepíncz* [olv. -píndz], vocatos (uo. 53/12).

KÉPECSKE: imaguncula, icuncula; bildchen, kleines bild NySz. 1769: A Templombéli festéseket nézégvén [a r. k. püspök] ezt mondá: *Képetskéket* is tartanak kigyelmecek (CanonVisit 195).

KÉPÉNYEG, 1. *köpönyeg*.

KÉPÉNYEK, 1. *köpönyeg*.

KEPÉS: [capetiam habens; mandel habend?]; garbenbinder, theilschnitter BM. 1424: Nicolaus *Kepees*

(OL. D. 11594). [Vö. még *képes* adataival. Vö. CzF. MTsz.]

KÉPES: 1) a) formosus, pulcher, speciosus; wol-gestaltet, zierlich, schön NySz. («1. kép» származé-kai a.) [?]; b) lancearius; lanzenzüger NySz. («2. kép» a.) [?]. 1312: *Kepestelek* [a. m. képes v. képés?] (AnjouOkm. I.270). 1388: Laurencius dictus *Kepes* (OL. D. 7372). 1389: Venit ad vnum riuulum *Kepes*-pataka vocatum (Lelesz Met. Mármaros 13). 1417: Thoma *Kepes* (Lelesz Acta 37/84). 1419: Nicolao *Kepes* (ZichyOkm. VI.567). 1422: Stephanum *Kepes* (Múz. Kállay). 1436: Stephanum *Kepes* (uo.). 1442: Mathia *Kepes* (uo.). 1445: Stephanus *Kepes* (uo.). 1452: Mathia *Kepes* (uo.). 1498: Dionisium *Keepes* (Károlyi-Okl. III.31). 1548: Gregorius *Kepes* (OL. RDecim. Zempl.). || 2) [qui tabulas pictas venditat]; bilderkrä-mer, bilderhändler BM. 1731: Az egérfogókat hordo-zóktól és *képesektől* [vásárpénz] akármikor d. 3 (Gazd-törtSzemle VII.88).

KÉPŐ, 1. méh-köpű.

KÉPZEL: formo, repraesento; versinnbildlichen, veranschaulichen NySz. (2. jel.) 1769: Hát a Pellikán kép és a kétféjü Sas. Mindezek mit mutatnak, vagy *képzelnek*? (CanonVisit. 195).

KÉR, **kír**? : rogo, peto, depono [stb.]; bitten, fordern, begehren, freien NySz. («1. kér» a.) 1604: [Ha] nem eri olliankor hamar az birot, az kit az Polgarok keozwl hamareb er az Mezeoben attol *kerhet* Simpliciter Teruent, de nem Peczetet, Es az illien Teruenkeresnek az Ternen hellt ad (MJogtörtEml. I.33). 1638: Mivel az kereszturi Diákok két izben armata mauu kirohantak az scholából és utólszor ugyan vért is ontottak egy kerilőt megvagdalván: Patai Pál Tokaji Pápista udvar bíró mind az mestert mind az Deákokat törvényben *kérte*, terminálván 14 Diem Decembris (CanonVisit 160). [Vö. el-, ki-, visszakér; kérő.]

KÉRÁLY, -I, 1. király, -i.

KERCSEN? 1. kerecsen.

KÉRDÉSKE: [quaestiuncula; kleine frage]. 1769: A gyermekek Osterváld Hriátskájából adván feleletet aszerint a mint T. Losontzi uram apró *kérdések*re s feleletskékre [így?] felosztotta (Canon-Visit 208).

KÉRÉ? 1. kérő.

KERECSEN, **kercsen**? **kerecset**: gyrfalco; gerfalk, geierfalk NySz. 1268: Uenit ad finem stagni quod *Keerchen* [így? a. m. kerecsen?] tona uocatur (Wenzel III.195). 1282 k.: Auesque legerfale que hungarice *Kerechet* appellantur (Kézai, I. Font-Dom. I/1. 57). 1320: Possessionis Alsoukerechen [a. m. kerecsen?] (OL. D. 1990). Possessionis Felsu *Kerechyn* vocate (uo.). 1323: Nicolaus dictus *Kerecheth* (Múz. Kállay, I. AnjouOkm. II.84). 1347: *Kerechen*, hn. (AnjouOkm. V.113). 1376: Feulsen *Kerechen* [hn.] (ZalaOkl. II.130). 1434: Sebastianus *Kerecheth* (Múz. Kállay). 1479: Quasdam siluas *Kerechetfoka* Lysko-mezew appellatas (uo.). 1496: Georgio *Kerechen* (Kör-mend III/6, Körmend 10).

KERECSSET, 1. kerecsen.

KÉRÉG: cortex, caudex; rinde NySz. (1. jel.) 1423: Petrus *Keregh* [a. m. kéreg?] dietus (Múz. Kál-lay). 1510: Cortex ligni wlgo lwb sine *Keregh* (Pesty: KrassóvMTört. III.506).

KERÉJTŐ, 1. kerítő.

KERÉK, **kerék**? : 1) rotundus, circularis, orbi-culatus; rund NySz. (1. jel.) 1203/1254: Ponitur quoque in *Kereebberuk* [így?] in loco qui dicitur Nayrseig (Veszpr. 11, Merenye). 1225: Cum tribus piscinis Terem alia tohu, Cuseib *cerecto* Ilomus tohu (OL. D. 119). 1249: Ad vnum monticulum qui uocatur *kerekmal* (MonStrig. I.380). 1295: Iungit uallem *Kerekozoutu* uocatam (OL. D. 1413). 1304: Arboribus fructiferis *Kerekgemulch* et in nemore Naraad uocatis (Veszpr. 15, Vámos). 1307: Peruenit ad unum *Kerekdumb* (OL. D. 36610). 1311: *Kerekeghaz*, hn. (uo. 30597). [Vö. 1413: Versus Rotundam ecclesiam (uo. 28778).] 1321: Prati *Kerekreth* vocati (uo. 2064). 1325: Johan-nes dictus *Kerek* [a. m. kerek v. kerék?] (AnjouOkm. II.207). 1326: Johanni dicto *Kerek* (Múz. Kállay). 1328/1334: Possessionis Tyukud alio nomine *Kerek*-oduor nuncupate (OL. D. 2508). 1330: Vallis *Kerek*-reth vocate (KárolyiOkl. I.76). 1332: *Kerekudvar*, hn. (AnjouOkm. II.583). 1334: Ad quandam arborem Illeis *Kerekfa* vocatam (OL. D. 2864, I. AnjouOkm. III.108). 1335: Pratum que dicitur *Kerekreth* (OL. D. 2954). 1343: Infra montem *Kerekheg* (Veszpr. 13, Szőlős Zala m.). 1344: Peruenit ad vnum pigrum *Kerek*-harazth dictum (Múz.). 1353: Possessiones *Kerek*-wduar et Alehy vocatas in Comitatu de Zonuk (Múz. Mednyánszky). 1355/1363: Ad quandam lacum *Kerek*-morna nominatum, per quem lacum *Kerekmorna* iret ad secundum lacum Hyuziumorna dictum (OL. D. 4443, I. AnjouOkm. VI.294). 1358: Iuxta campum *Kerekmezeu* vocatum (OL. D. 4715 és SztárayOkl. I.290, 291). 1364: Pauli dicti *Kerek* (Múz.). 1389: Arborem nucis vulgariter *Kerekdio* dictam (ZalaOkl. II.237). 1390: Iungit campum *Kerekmezew* nuncupatum (Lelesz Met. Mármaros 41). Descendit ad uallem *Kerek*-uelg (uo. 11). 1394/1446: Usque ad quandam monti-culum *Kerekhalom* vocatum (OL. D. 7914). 1397/1416: Ad finem dicte terre *Kerekhomokheg* nominate (Múz. Jankowich). Peruenissent ad quandam locum quem procurator *Kereknad* nominasset (uo.). 1408: Piscinas Etke *Kerekthow* Laponya (Múz.). 1413: Vsque piscinam *Kerektow* vocatam (Múz. Justh). 1423: Ad quosdam dumos *Kerekthywys* dietos (Múz. Ibrányi). 1428: Ad Jnsulam *Kerek* zygeth nominatam (OL. D. 12032). 1430: Venissent ad quandam locum vinosum *Kerek*-berekalya nominatum (Múz. Bethlen). 1435: In medio duorum stagnorum *Kerektho* et Horgastho vocatorum (Lelesz Met. Szaboles 23). 1451: Cum ipsis silvis Romlas et *Kerekmochar* (KárolyiOkl. II.290). 1453: *Kerekreeth* Lehota et Sarlo (OL. D. 14627). Quosdam meatus aquarum *Kerekfufoka*, Malachwser (uo. 30828). 1454: *Kerekeghaz*, hn. (uo. 14800). 1457: Insula Andocz*kerekzige*the nominata (uo. 15170). 1459: *Kerek*-zenthamas, hn. (uo. 15399). 1462: *Kerekeghaz*, hn. (uo. 15703). 1463: Transiit ad ecclesiam Beate Marie virginis wlgo *Kerek* Bodoghazzon Eghazara (Múz. Balassa). 1467: Piscinas Nadastho *Kerektho* Hoporyas (Lelesz Acta 78/19). 1470: Montis *kerekheg* vocati (HazaiOkm. V.301). In quadam planicie *kerekhegpar*-laga vocata (uo.). 1493: Attigeret [így?] locum *Kere*-kerhath vocatum (Lelesz Met. Zemplén 70). Veniret ad locum *Kerekerzad* nominatum (uo.). 1515: In diuer-ticulo *Kerekheghichereye* (Múz. Ibrányi). 1520: Quasdam piscinas et Stagna Thasere Gyepellew *Kerekewrwen*-thawa Gykellew Wykedeges vocatas (Lelesz Acta 126/44). 1594: Oregh *kerék* soo (OL. UC. 78/7). || 2) [silva rotunda, dumus rotundus; runder wald, rundes gehölz]. 1055: *Kereku*, *kereku* (I. «mogoró-kerék»). 1201: Prima meta incipit in loco qui dicitur *Kerec* (MonCivZagr. I.3). 1232: Exiunde tuet metam eum terra *Potkeregu* (Múz. Kisfaludy). 1250: Inde uadit ad *kerekuken* [1. jel.?] (MonStrig. I.384). 1256: Bo-lug*kereke*, hn. (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.430). 1274: Abinde tendit ad *kercknayr* (OL. D. 881). 1279/1291: Quoddam fenile Kuzep*kerek* nuncupatum (Múz.). 1323:

Ad vnum magnum dumum Tyweskerék vocatum (Múz. Kisfaludy). 1323/1367: Peruenitur ad vnum magnum dumum Tyuiskeree vocatum (Körmend, Heim 206). 1326: Ad arbores Illiceas kerek dictas (Lelesz Met. Szatmár 31). Prope quasdam arbores illicis Kerek dictas (Múz. Kapy). 1329/1335: Quasdam arbores abietis Kerekfeneu vocatas (OL. D. 2519). 1334: Ad fructus arborum Kukynzywakerek dictum (uo. 31224 és AnjouOkm. III.97). 1342: Dominicus dictus Vamus villicus de Bechekerequi (Múz.). 1347: Nicolai de Mesthurkeréke (uo.). 1360: In alio loco vulgariter Kerekgudulya appellato (OL. D. 4933). 1420: Piscinarum Holthegethaua Keetkerékthaua vocatarum (Lelesz Acta 40/86). 1425: Penes quendam locum viminosum Kerekkrakathya vocatum (Lelesz Met. Szatmár 8). 1430: Siluas Simplicis Nyaras Chokas Thokerek Agerdew (Múz. Kállay). Alias Siluas simplices Thokerek Agerdew (Lelesz Acta 49/14). 1467: Penes quendam vallem Kyskerékalmas vocatam (Múz.). [Helyn. szárm.: 1193: Querequi, hn. (OL. D. 27). Quereki, hn. (uo.). 1229: In uilla Kerequi (Pannh. Lib. Rub. 24–34. l. 20. sz.). 1231: In Kerek habet septuaginta iugera terre (OL. D. 168). Uadit ad Wosokereki (uo.). 1269: De vinetis Popmal seu Pyspukmal Eleumal Kerekud et Banafeuld appellatis (Veszpr. 106, Dec. Bud. 3). 1295: In villis Zarrozosou Egres Beka et Kereký vocatis (Veszpr. 106, Csát 2). 1357/1432: Possessionum Eghazaskereky el alia Kereký (Múz. Kende). Possessiones Kereký et Azzonwasara vocatas (uo.). Vö. Kerekharasth, 1. jel. 1344-i adat: kerek-erdő, korong és Szamota, NyK. XXV.137.] [Vö. bükk-, fűz-, mogyoró-, nyár-, rekéttye-, som-, szilkerék.]

kerek-erdő, -erdé: [silva rotunda: runder wald]. 1330/1449: Sub quo monte est silua Kerekerdew vocata (Múz. Görgey). 1338: Aliud uirgultum Kerekerdew uocatum (OL. D. 3147). Circa quoddam aliud uirgultum Kerekerdew vocatum (uo. 3662). 1348: Iuxta Siluam Kerekerdew uocatam (Múz. Kállay). 1444: In loco Kerekerde alath (OL. D. 13763). 1448: Ad quendam siluam Kerekerdew vocatam (uo. 36391). 1451: Penes Kerekerde (uo. 14498). 1463: Sub Silua Kerekerdew (uo. 15827). 1510: Quendam particulam silue Kerekerdew (Múz.). [Vö. 1337: Silua angulosa vocata (OL. D. 3064). 1418: Quendam Siluam rotundam (uo. 27003).]

KERÉK: rota; rad NySz. (1. jel.) 1325: Johannes dictus Kerek [a. m. kerék v. kerek?] (AnjouOkm. II.207). 1326: Johanni dieto Kerek (Múz. Kállay). 1364: Pauli dicti Kerek (Múz.). Symonem dictum Kerekhaytow (ZichyOkm. III.245). 1544: Eg kereket az kőhő kocziba (OL. Nád. 41). 1545: Eg kötő pantot az kerekre (uo.). Az kerek pantozasatol (uo. 40). 1584: Rydegh wy kerek wasathlan (OL. UC. 56/33). 1656: Ilyen kétséges dologban nem lehet súlyosabb sentenciája, hanem vigye ki a hóhér, verje az kereken (DebrJk., 1. NyK. XXVI.339, «elrekkent» a.). [Vö. ágyú-, csiga-, fogas-, gyűrű-, kocsi-, kölyű-, taliga-, vízi-kerék.]

kerék-agy, -agya: orbile, modius, modiolus; nabe NySz. 1544: Attam eg karikaert az kerek agara (OL. Nád. 41).

kerék-gyártó, -jártó: carpentarius, rhedarius; wagner NySz. 1426: Adrianus Kerekgyartha (OL. D. 11750). 1443: Georgii Kerekgyartha (Veszpr. 2, Barlag). 1475: Georgio Kerekgyartha (OL. D. 17660). 1476: Blasius Kerekgyartha (Körmend, Heim 576). 1480: Valentino Kerekgyartha (OL. D. 18350). 1482: Demetrio Kerekgyartha (Veszpr. 9, Kovácsi). 1489: Dionisius Kerekgyartha (Lelesz Acta 98/25). 1504: Luca Kerekgyartha (uo. 112/9). 1508: Michaelis Kerekgyartha (uo. 116/45). 1524: Michaelae Kerekgyartha

(uo. 130/34). 1544: Attam az kerek gartanak az ki eg koci tengelt es nytyot es agasat cinalta (OL. Nád. 40).

kerékszög-fúró: [terebra pro clavis in curvaturam rotae figendis; felgenzapfenbohrer]. 1552: Kerekzegh furo. Derekzegh furo. Vonyokes (OL. Nád. 49). [«A keréktalp összefoglalására szolgáló csapok (szegek) helyét fúrják ki vele». Frecskay J. magyarázata.]

kerék-szín: [schoppen?]. 1345: Locum sessionalem yvan ipsorum patrum vna cum vno lobio quod wlgó kerek zin dicitur (OL. D. 3788).

KEREKDED, kerekdéd? kerekdíd: orbiculus, orbiculatus, circularis [stb.]; rund, scheibicht, rundlich NySz. 1462: Peluis Zylews cuprea et vna peluis minor kerekdyd (Múz. Kállay). 1556: Tyz remek wont arany Az egyyk kerekdyd Az kylene hozzv zabaso (OL. Nád. 48). 1581: Keth kerekded [olv. kerekded v. kerekdéd?] legezeo (OL. L. III.16. 17).

KEREKDÍD, 1. kerekded.

KERÉKES: 1) faber carrucarius, tignarius, carpentarius; wagner, karrenmacher NySz. («kerék» származékai a., 1. jel.) 1360: Johannes filius Kerekes (Múz.). 1364: Anthonius dictus Kerekes (Lelesz Acta 3/20). 1380: Anthonius dictus Kerekes (uo. 13/16). 1407: Emerico Kerekes (ZichyOkm. V.496). 1409: Anthonius Kerekes (Múz. Kállay). 1430: Antonius Kerekes (uo.). 1434: Stephanus Kerekes (uo.). 1434 k.: Jacobus Kerekes dictus (KárolyiOkl. II.151). 1453: Paulum Kerekes (OL. D. 14621). Valentinus Kerekes (uo. 36407). 1457: Nicolaus Kerekes (uo. 36405). 1459: Matheo Kerekes (Múz. Kállay). 1460: Gregorii Kerekes (OL. D. 15532). 1463: Johanne Kerekes (uo. 15877). 1464: Gregorium Kerekes (Veszpr. 10, Papkeszi). 1476: Kerekes, szn. (Lelesz Acta 86/26). 1477: Valentino Kerekes (Múz. Kállay). 1478: Georgius Kerekes (OL. D. 18145). 1483: Sebastiano Kerekes (Lelesz Acta 93/21). 1489: Dominico Kerekes (Múz. Kállay). 1692: Jóságbeli ácsoknak, és kerekesekek mikor fiscus számára dolgoznak, per diem liba communis nr. 4—4 (GazdtörtSzemle VI.183). || 2) rotundus, circularis, sphaeralis; rund, rundlich NySz. («kerék» származékai a.) 1524: De integro fundo dant panes kerekes II (OL. D. 37006).

kerekes-kalács: sumanalia; runder mehlkuchen NySz. 1592: Vnum kerekes kalach (OL. UC. 36/2).

KEREKÉT, 1. béléskerekítő-vas.

KEREKÍT, kerekét, vö. béléskerekítő-vas, fenék-kerekítő.

KÉRÉM, 1. köröm.

KÉREMÉS: petitio, rogatio; bitte NySz. 1677: Doceám kéremés szerint, kértam az Actort, hadd menjen el (DebrJk.). 1678: Kéremés szerint megesküdtem (uo.). [Vö. MTsz.]

KERÉNGŐ-GARÁDICS, -grádics: cochlidium; wendeltreppe NySz. 1637: Az keréngő gradichra (OL. UC. 14/43).

KEREP: epibades; ein fahrschiff, fähre NySz. 1248/1421: Concedimus etiam ut de navi quae kerep dicitur ultra Morisium secatur solvat fertonem et de navi olch dimidium (Zimmermann-Werner I.77). 1422 k.: Ad vadium danubii emerunt vnum magnum [Erdélyi László értesítése szerint így] naueim wlgó kerep cum pecuniis pallatini seilicet Nicolai de Gara (Pannh. 52/B). 1465: Quaudam magnam Naueim wlgó kereph vocatam

(OL. D. 16186). 1528 : Pro wlgo *kerep* emi zkaba (OL. Nád. 42). Pro laboracione wlgo *kerep* (uo.). Pro bolkon ad preparandum wlgo *kerep* (uo. 49). Michaeli Alcz pro disposicione wlgo *kerep* (uo.). [Vö. 2. *kerep* MTsz.]

KEREPES : hippagus ; eine gattung schiff, fähre, pferdetransportschiff NySz. 1148/1291 : Tributum fori Geycha et tributum portus pest et *Kerepes* [a. m. kerepes?] nauium eciam cum vino sine cum Salibus ascendencium (Veszpr. Regn. G/119). 1375 : Johannes dictus *Kerepes* (ZichyOkm. III.604). 1489 : Michael *Kerepes* (Lelesz Acta 98/25). 1522 : Ladislaus *Kerepes* (OL. D. 37004).

KERES, vö. keresés, kereső, megkeres.

KÉRÉS, kérés : petitio, rogatio [stb.] ; das bitten, das ersuchen, forderung NySz. 1610 : Kit ha megcselekeszti Kegyelmed *kérésönkre* [olv. kérésönkre], meglátja Kegyelmed, hogy mi is városostul hálaadatlanok [olv. hálá-] nem leszönek Kegyelmednek (MA. NLI. 335). [Vö. törvény-kérés.]

KERESÉS, vö. pénz-keresés.

KERESÉT : [querimonia, actio ; klage, action]. 1700 : Mikor valamely ember pert indít és kezd, és perelni akar valamely emberrel, valamely jószág avagy örökség felől . . . és maga is látja, hogy ahoz semmi közi nincsen, és semmi meneteli nincsen hozzája . . . afféle ember hüsz forinton marad az méltatlan *keresetért* (GazdtörtSzemle VII.401). [Vö. NySz. más jel. és keres uo. szólások a.]

KERESKEDŐ, vö. sóval-kereskedő.

KERESŐ : quaerens, quaesitor [stb.] ; suchend, sucher NySz. 1469 : Benedictus *Keresu* (OL. D. 32365). 1602 : *Kereső* Mihály (SzékelyOkl. V.183). *Kereső* János (uo. 316).

KÉRÉSTÉLY, l. Kérésztély.

KÉRÉSZT, körösz, kiriszt? körösz, krösz, kriszt? : 1) crux ; kreuz NySz. (1. jel.) 1275 : Ad duas arbores Ilicis *Keresakerezt* dictas (Múz. Tört-Társ. 4). 1353 : In loco wlgariter *Zahkerezthetethu* [«Gicz-nél» Szam. jegyz.] appellato (Pannh. 60/Ff). 1386 : Piscinas *Kerezthow* Hwzzywagh Feketwtow (OL. D. 7182). 1467 : Per quendam terram *Kerestalyaparlaga* nominatam (Lelesz Acta 78/13). 1489 : In platea *Kerezthveza* (uo. 98/31). 1516 : Egh aran *keresth* kyben Negh Rubynt egh dyamant wagyon (OL. D. 26367, l. Zolnai : Nyelveml. 204). 1646/1727 : 3. articulus azt tartja, hogy az vízi kereket, *keresztstől* tartozik megkötni az molnár az ő gazdájának (GazdtörtSzemle VII.123). Ha az öreg kerékben *keresztet* csinál [a molnár] ott benn, tartozik a gazda 50 pénzzel, és ha itt kinn [a parton] csinálja, 25 pénzzel (uo. 124). II 2) [strues manipulorum frumentii] ; mandel, kornmandel NySz. (2. jel.) 1581 : Singulum *keresth* tritici (OL. UC. 37/15). 1598 : A szalonnaiak a Martoniakkal vagy apadnak, vagy áradnak, száz *kereszt* buzát adnak (CanonVisit. 145). [Vö. lobogó-, szent-, zab-kérszt.]

kérészt-bolt : [testudo ; kreuzgewölbe]. 1635 : Ha *keresztboltra* csináljuk [a pinceboltot] és szépen egyenesen vakoljuk és tisztítjuk ölet per 1 f. 75 d. (GazdtörtSzemle VIII.478).

kérészt-fa : crux ; kreuz NySz. 1275 : Prima enim meta incipit a parte occidentali quod uulgo dicitur *keresthfa* (OL. D. 896).

kérészt-fiú : filius lustricus ; taufpat NySz. 1415 : Nicolaum dictum *Kerezthfyw* (Lelesz Acta 35/37).

1422 : Nicolai dicti *Kerezthfyw* (Lelesz Met. Ung 34). 1531 : Sed meus *keresthfyam* scribit (OL. Nád.).

kérészt-gyöplő : [lorum transversarium] ; kreuz-zügel BM. 1735 : Egy pár közönséges *keresztgyöplő* (GazdtörtSzemle III.344, szíjjártók árszabásában).

kérészt-karó : [palus in crucis formam factus ; kreuzförmiger pfahl]. 1700 : Az inspector adjunctusi hegymesterek megjárván a szállót, *keresztkarót* üsenek fel, a hol ilyen hiba [rossz szőlőnyitás stb.] találtatik (GazdtörtSzemle I.79).

kérészt-úr : 1261 : Terras Karachunfolua *Kerezthur* et vruzy (OL. D. 511). 1317 : Terram videlicet sancte Crucis siue *Kerezthur* nominatam (AnjouOkm. I.449). 1321 : In possessione *Kerezthur* dicta (Múz. Kállay). 1324/1363 : Separatur [igy?] terram *Kerezthur* a terra Noghazor (Múz. Kende). 1330 : Eundo ad *Kuruzthur* (Múz. Jankowich). 1339 : Cum aliis uillis Scenthmarton Hudrew *Kerezthur* et Cheked in dicto [t. i. Torda m.] Comitatu (Lelesz Acta 1/54). 1341/1347 : Distingit a villa *Kerestur* (Körmend II/4, Miskouch 67). 1353 : Paulo Beseneu dicto de *Kerezthur* (Múz. Jeszenák). 1366 : Possessionem *Kerezthur* vocatam (Múz.). 1405 : Possessionibus *Kerezthur* et Mezpest vocatis in Comitatu Zempliniensi (Múz. Soós). 1410 : *Kerezthur*, hn. (Múz.). 1411 : Possessionum prediorumque Tetetlen *Kerestur* (ZichyOkm. VI.147). 1419 : Michael abbas de Werthes*keresthur* (Pannh. 8/B). 1453 : Prediorum *Kerezthur* Agyagos (OL. D. 15683). 1455 : Possessiones *Kerezthur*, Babagerenda (uo. 14942). 1478 : In possessione *Kerezthur* (uo. 18145). 1528 : In *Kerezthwrytha* ala Jaro vnam (OL. Kolozsm. 106). [Vö. «*Keresztúr* : Valamely keresztrendnek tagja. Maltai, németrendi *kereszturak*. Innen vették neveiket több magyar helységek» CzF.; «*Kereszt-urak* : crucigeri, hospitalarii S. Joannis» SI.; «*Kereszt-úr* : der Kreuzherr» BM.; Karácsonyi János véleménye szerint *Keresztúr* olyan falut jelent, amelynek egyháza a szent kereszt tiszteletére volt avatva. (Vö. *Szentmihályúr*, *Szentpéterúr*, hn. CzF.) Vö. 1276 : Datum apud Sanctam Crucem in Wertes (Csánki : TörtFöldr. III.517, «*Vértés-Keresztúr*» adataiban). 1326 : Castri novi montis Pestiensis de Sancta Cruce [ma Rákoskeresztúr] (AnjouOkm. II.247). 1327 : Populos de Sancta Cruce iobagiones magistri Johannis filii Henc rectoris castri novi montis Pestiensis (uo. 274). 1450 : Abbacia ecclesie S. Crucis de Werthes (Csánki : TörtFöldr. III. 517). 1478 : Monasterium S. Crucis in Wertes (uo.).]

kérészt-út : viae sese intersecantes, transversa itinera ; kreuzweg NySz. 1248 : Ad viam que *kyrist ut* dicitur (OL. D. 33406). 1253 : Inde descendit in quendam viam in formam crucis factam que uulgo *Keruzt vth* dicitur (Múz. Forgách). 1256 : In diuisione duarum uiarum que uulgo dicitur *cryst ut* (Pannh. 14/B, l. Wenzel II.265). 1268/1422 : Ad comitum quod wlgó *Kristuth* dicitur (HazaiOkm. VII.113). 1272 : Trausit ad viam que *kuruzt ut* dicitur (Körmend V/6, Heterog. Miscell. 109). 1274 : Peruenit ad viam *kurust ut* uocatam (OL. D. 870). 1295/1345 : In loco *Kerezthuth* wlgariter appellato (Körmend III/1, Lullya 19). 1340 : In loco *Kerestut* dicto duo iugera (uo. III/2, Pezye 86). 1341 : Viam *Kerezthuth* dictam (AnjouOkm. IV.100). 1346 : Inde iret ad viam que dicitur *Kerezthuth* (Múz. Dances). 1363 : Usque ad duas uias *Ketherestut* vocatas (Múz. Kállay, l. Pesty : Krassóvm-Tört. III.52). 1377 : Duas metas terreas iuxta viam *Kerestuth* positas (Körmend II/1, Alber 6). 1410 : Penes quendam viam *Kerezthuth* vocatam (Múz.). 1412 : Venisset ad biuium seu viam *keresthut* (OL. D. 35388). 1449 : Circa cruceam viam que vulgariter *quiritut* dicitur (ZalaOkl. I.366). 1462 : Peruenit ad duas vias *keresthut* dictas (OL. D. 34890). 1484 : Alia

quidem vinea in loco *Kerezhwth* appellato situaretur (Veszpr. 4, Csopak).

kérészt-vas: clathrum; gitter NySz. 1494: Latharthowas. Hyndotharthowas. *Kerezhwas* derektarto (OL. D. 2607).

KÉRÉSZTŐ-EDÉNY: [vas ad baptizandum; taufgefäß]. 1757: Vagyon egy bádóg *kérésztelő edény* (CanonVisit. 180).

KÉRÉSZTŐ-KANNA: [cantharus ad baptizandum; taufkanne]. 1736: Egy patyolat tsipkés kendő. Egy *kérésztelő kanna* (CanonVisit. 176).

KÉRÉSZTŐ-TYÚK: [gallina pro honorario baptizandis; huhn als taufgebühr]. 1596: A malomból sabbathale. *Kérésztelő Tyúk*, Kenyér Koma pénz. Esketéstől dr. 12 (CanonVisit. 137). *Kérésztelő Tyúk*, kenyér, komapénz (uo. 138). 1619: *Kérésztelő tyúk*, kenyér, minden komától egy egy pénz (uo. 153, stb.). [Vö. 1596: Temetéstől dénár 12. *Kérészteléstől tyúk*, komapénz (uo. 139, stb.).]

KÉRÉSZTÉLY, Kөрестély, Kristély: Christianus PPB.; Christian BM. 1449: Domus seu sessiones *Kristhel* Thewtunus, Thome Kenyeres (Sztáray-Okl. II. 443). 1602: *Kerestelj* Lőrincz. *Kerestelj Péter* (SzékelyOkl. V. 199). [Vö. *Kerestely, Krestely* PPB.; *Kerestély, Keresztély* CzF.]

KÉRÉSZTÉNY, kérésztény: christianus; christ NySz. («kérésztény» a.) 1264: Vergit versus meridiem ad *Kyreztyen* villam Cruciferorum (Wenzel III.116). 1400/1403: Petri *Kerezhthyen* dicti (OL. D. 1430). 1405: Lucas *Kerezhthyen* (Lelesz Acta 28/25). 1424, 1498: Mathie *Kerezhthyen* (OL. D. 12800). 1451: Petri filii *Kerestyen* (uo. 27309). 1454: Johanne *Keresthyen* (Múz. Beesky). 1510: Valentinum *Kerezhthyen* (Múz.). 1597: *Kerézttyen* Márton hele (OL. UC. 12/42). [Vö. új-kérésztény.]

kérésztény-pénz: 1602: Pecuniis Christianitatis vulgo *keresztén* pénz vocatis ad arcem Varadiensem (OL. UC. 1/16).

KÉRÉSZTÉNYSEG, körösztýenség: christianitas; christentum NySz. («kérésztýenség» a. 1. jel.) 1610: Ennek urát is *körösztýenségében* jó volna Kegyelmednek írásával meglátogatni, Botthiani Ferenczet (MA. NLI. 348).

KÉRÉSZTÉS, kérésztös, körösztös, kirisztös ? körösztös: a) cruciatus; mit dem kreuzzeichen versehen; b) miles cruciger; kreuzfahrer NySz. [cruciger, hospitalarius S. Joannis, turmalis classis Joanniticae eques, Joanniticus; johanniter]. 1289/1291: *Kerestus*, hn. (OL. D. 1244). 1318: *Kyritztes* filio Seraphini (Veszpr. 13, Peremarton). 1323: Distinigit ipsas possessiones a terra *Keretztes* (Múz. Kisfaludy). 1325: Johanni filio *Kerezhthas* (Múz. Hanay). 1344: Petrus dictus *Keretzus* (OL. D. 3727). 1351/1378: Populi de *Keretztes* possessionem ipsorum Toluayuarhege vocatam (Körmend I,9, Óvár 4). 1371: *Keretzus* filium Nicolai (Pannh. 34/S). 1373: Petri *Keretztes* (OL. D. 6092). 1385: Benedicto ac *Keruztus* filiis Petri (Múz.). 1400: Benche *Keretztes* dicto (Zichy-Okm. V.181). 1432: Ladislaum dictum *Keretztes* (Lelesz Acta 50/19). 1454: Deinde ibit ad monticulum *Keretztes*lakasa (OL. D. 14807). 1464: Gregorium *Keretztes* (Veszpr. 10, Papkeszi). 1469: Nicolaum *Keretztes* (Lelesz Acta 80,3). 1480: Franciscus *Keretztes* (Veszpr. 106, Acsa 2). 1504: Barnaba *Keretztes* (Veszpr. 17, Veszpr. Oppid.). 1509: Valentino *Keretztes* (Múz. Forgách). 1510: Stephano *Keretztes* (Veszpr. 3, Billege). 1569: Az egész hold fellaban [?]

vagyon Kovács Benedeké mellett, az félholdja pedig az alámenőben Nagy *Keresztésé* [így ? keresztnév ?] mellett (SzékelyOkl. V.87). 1584: *Körösztös* Lwkaéh (OL. UC. 56/33). *Körösztös* Benedekné (uo.). 1602: Kozma *Keresztés* (SzékelyOkl. V.177). *Keresztés* Tamás (uo. 178). Csoma *Keresztés* (uo. 193). *Keresztés* Illyés. *Keresztés* János (uo. 290). [«Hogy a János-lovagokat eredetileg *keresztéseknek* (keresztés papoknak) hívták, bizonyos, mert 1306-ban írják: «In villa cruciferorum iuxta Torda» (OL. D. 28574), és ma e helyen *Keresztés* van. A fehér- és sárosmegyei *Keresztés* falvairól is bizonyos, hogy eredetileg a keresztésekéi voltak» Karácsonyi János közlése.]

kérésztös-pénz: [nummus a cruce nominatus; kreutzer?]. 1434: Quadringentos florenos presentis monete *kerestespenz* vocatos (OL. D. 12636).

KÉRÉSZTŐS, 1. kérésztös.

KÉRÉSZTYÉN, -SÉG, 1. kérésztény, -ség.

KÉRÉTÁS, 1. krétás.

KERÉTET, 1. keritet.

KERÉTŐ ? 1. kerítő.

KERGE: «szeles, féleszű, bolond» MTsz. 1351: Jacobi dicti *Kerge* (HazaiOkm. III.162).

KERGETŐ: [persecutio; nachsetzung, verfolgung]. 1604: Ha az Teruennapra az kezes az fogliot nem praesentalhatna, hanem succumbalna az fogoly, Es megis sententiaznak az fogliot, s *kergeteoben* esnek az fogoli az kezes auagi az Biro holt Dyan maradna ez Illien fogolinak (MJogtörtEml. I.34). [Vö. NySz. más jel.]

KÉRIS, 1. kérés.

KERÍT: [circino demetior; abzikeln abkreisen]. 1597: Czirkalium hordo fenek *keritenj* valo 2 (OL. UC. 101/3). [Vö. NySz. más jel.]

KERÍTÉ, 1. kerítő.

KERÍTET, kerétet: [ambitus, septum; umfassung, umzäunung]. 1558: Itt az war *kerettyben* wagon roz aztagh öt (OL. Nád. 49).

KERÍTŐ, keréjtő, kerető ? kerité: a) circumdans, circumsepiens; der etwas umgibt und umzingelt; b) seductor; verführerisch, bestrickend; c) lena, leno, ganeo, administer libidinis, productur; hurenwirt, hurenwirtin NySz. 1408: Andreas dictus *Kerehthew* [olv. keréjtő v. kerető ?] (Veszpr. 6, Gyulaeszi). 1409: Johannes dictus *Kerehthew* (Múz.). 1415: Nicolaum dictum *Kerehthew* (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl.). 1416: Michaelum dictum *Kerehthew* (Múz. Rhédey). 1449: Johannes *Kereythew* (Múz.). 1479: Quasdam piscinas Bolyotha et *Kerythe* appellatas (Múz. ?). [Vö. fenékkerítő-szék, köröm-kerítő.]

KERMÉS, 1. körmös.

KERNYÁCSA: [scrofa; mutterschwein]. 1551: Porcos decimales wlo *kernyacha* (OL. Nád. 48).

kernyácsa-pénz, -píz: 1564: Ismeg vagyon kernyácsa tized és ezen kívül *kernyácsa* és kuna *píz*, kiknek mind beszolgáltatására azt akarja aszszonyom, hogy Farkas uram nagy gondot viselleyen. (GazdtörtSzemle I.73). [Vö. ártány-pénz.]

kernyácsa-tized: [decima porcorum; schweinezehntel]. 1564: Ismeg vagyon *kernyácsa tized* és

ezen kívül kernyácsa és kuna pinz (GazdtörtSzemle I.73). [Vö. *disznó-tized* NySz.]

KÉRŐ, *kéré?* *kirő?* a) petitor, rogator; bitter; b) procus; freier NySz. 1211: Vdornici de Mortus hii sunt Moglou Venciuu Lampu Suda *Quereu* Huus Rost Maradic (Pannh. Tih. 1/5). Artifices hii sunt Buhte Bogar Boda Widu Kysideh *Kereu* Thor-sol (uo.). Hii sunt vdornici Semes *Kereu* Sebeh (uo.). Vdornici de Mortus hii sunt Quelemen *Quereh* [a. m. *kérő?*] Keus (uo.). Isti uero sunt vdornici Cwsveht Mochy *Kyreu* [a. m. *kérő?*] Keled Sumos (uo.). 1252: Clauigeri de eisdem vinitoribus Myhal Escen Pin-csd *Kereu* (OL. D. 369). 1364: Pauli dicti *Kereu* (ZichyOkm. III.237). 1415: Petrus *Kerew* (Lelesz Acta 35/43). 1425: Philippo *Kerew* (Múz. Justh.). [?Szám.]: 1211: Hii sunt ioubagiones Jege *Quereud* Nereh (Pannh. Tih. 1/5). Vö. Szamota, NyK. XXV. 152.]

KERŐLŐ, 1. *kerülő*.

KÉRŐS? 1. *köris*.

KÉRŐSZT, -ÖS, 1. *kérészt*, -és.

KERT: a) septum, sepimentum; zaun, umzäunung; b) hortus; garten NySz. 1055: Alius locus *kert* hel nomine ad fenum utilis (Pannh. Tih. 1/1). 1275/1281: Ad quoddam pomerium wlgó *Wegkerth* vocatum (OL. D. 1091, l. Wenzel IX.139). 1285: Particula terre Segekerthe vocatum (MonStrig. II.198). 1297: Magnum pomerium Noygkert dictum (Múz. Justh. I. HazaiOkm. VI.423). 1299: Intrat vnum virgultum Fywz *kerth* wlgariter nuncupatum (Veszpr. Regn. A/3, l. HazaiOkm. VI.450). 1299/1300: Intrat vnum virgultum Fywzkerth wlgariter nuncupatum (Veszpr. 1, Arkybanazurchuk). 1357: Duos montes Lenchezer et Feelkerth vocatos (Pannh. 55/R). 1363: Prima a loco Artolfkerthe incipit (Múz.). 1367: Quendam vineam in territorio ville Nyul in loco wlgariter Feelkerth vocato (Pannh. Hitel. 29). 1389: Predium Kertalia (OL. D. 7467). 1407: Duo in loco *Kerth* meguth retro ortum ipsius Mychaelis dicti Batyz (Körmend, Anyosiana 9). 1424: Octo in loco Fabiankerthe (Körmend, Miscell. Németüjv. lad. 40, nr. 21). 1425: Platee wlgó *kertweza* appellate (OL. D. 11726). 1427: Quasdam possessiones Naghlak com pertinentiis, Palatha, Mezewheges, Rethkerth, Tamashaza (SztárayOkl. II.253). 1470: In Zakachy scilicet tarros *kerth* habeo quendam particulam ortum (OL. D. 17462). 1475: Wlkerthe, hn. (Múz. TörtTárs. 4). 1480: Martino *Kerth* megyi (Lelesz Acta 90/18). 1489: Martino *Kerth* megyi (Múz. Kállay). 1521: Duo loca desolata Kiskerthele vocata (Lelesz Prot. V.143a). [Vö. *csűrös*, *füves*, *gyümölcs*, *gyümölcsös*, *komlós*, *köz*, *lator*, *lugas*, *méh*, *oltványos*, *pajtás*, *rét*, *sáfrány*, *szálás*, *széna*, *szérű*, *szérüs*, *szilvás*, *szőlős*, *temető*, *vad*, *veteményes*, *virág-kert*.]

KERTÉCSKE: hortulus; gärtlein NySz. 1799: Ezen egész parochiális fundus, *kertescskéjével* együtt térszen 271 quadrát ölet (CanonVisit. 215). [Vö. *sáfrányos-kertécske*.]

KERTÉL: sepio, obsepio; zäunen, umzäunen NySz. 1588: Az kapoztas kerthet *kertelik*, ganezzak, be wltetik (OL. UC. 64/35). 1638: *Kertelni* valo karo (uo. 2/34). [Vö. *bekertél*.]

KERTÉS, *kertös*: [septum, hortum habens; zaun, garten habend?]. 1335: Sunt preterea quatuor lapides viciniore ad Monasterium qui wlgariter hiis vocabulis nuncupantur hygeskw *kertuskw* feerkw Oduoskw (Pannh. 14/A). 1398/1466: Incepissent in loco *Kertheszewlew* (Veszpr. 5, Füle). 1424/1493: Benedictus *Kertes* (OL. D. 12800). 1439: "De lapidi-

bus *kerteskw* hegeskw feyerkw et Oduoskw (Pannh. 52/R). 1581: Káros kert birsága den. 25; ha valami barom mégyen bé rajta és kárt térszen, a kárt hajtópénzzel együtt a *kertes* ember megfizesse (Székely-Okl. V.125).

KERTÉSZ-HÁZ, *kertisz*:- [casa hortulani; gärtnerhaus]. 1634: Réghy *kertisz ház* (OL. UC. 21/3).

KERTI-BÁRÁNY: 1621: Agnos vulgo *kerty barany* (OL. UC. 2/31).

KERTÍSZ, 1. *kertész-ház*.

KERTÖS, 1. *kertés*.

KÉRTVÉLY, -ÉS, 1. *körte*, *körtvélyes*

KERÜL: circumeo, ambio; herumgehen, umgehen NySz. (1. jel.) 1694: Mi szőlös emberek végeztük közönségesen, ha valamely eskütt ember elmarad közülünk, mikor vagy szőlőt *kerülünk*, vagy egyéb igazításra parancsol az bíró, elmaradjon az eskütt 1 forinton, ha szánszándékkal elmulatja (GazdtörtSzemle I.171).

KERÜLÉS, *kerülés*: circuito, circuitus, ambitus; umgang, umlauf NySz. (1. jel.) 1593/1628: Negyedik tisztzi az ungvári főbírónak, hogy a szőlő-hegy és mező*kerülésre* embereket esküssön (GazdtörtSzemle III.104). 1694: Tégedet [Isten] ugy segéljen az te igaz hitedben, hogy ezen Szőlös Árdó falujának szőlő hegyeinek *kerülésében* igazán hiven eljárj (uo. I.168).

KERÜLŐ, *kerülő*, *kerülő*: 1) circumductorius; umgehend, umschweife machend NySz. (1. jel.) 1332: A parte montis *Keruleuhg* vocati (Múz.). 1587: Ebed halath keth *kerülőben* [a. m. izben?] ad (OL. UC. 12/42). || 2) circulator, circutor; hűter, überreiter NySz. (2. jel.) 1598: Georgius *Kerülő* (OL. RDecim. Zempl.). 1613/1696: Az *kerülő* oly kárban találván valaki marháját, ki elszenvedhetetlen, és tudja, kié a szőlő, rét, vagy buza [amelyben t. i. a marhát találta], tartozik annak megmondani (GazdtörtSzemle VII.411). 1668: Varos *kerülője* (OL. UC. 1/21). 1700: Mikoron az méltóságos földesurnak akarnak az hites *kerülő*k szöllőt vagy akármely gyümölcsöt szedni, vagy magam szedek, vagy jelenlétben szedetek (GazdtörtSzemle I.87). 1760: A *kerülő*k mind tilalmas, mind pedig más egyéb erdők vigyázására az ott volt udvarbíró ő vele együtt állitassa föl (uo. VII.420). [Vö. *szőlő-kerülő*.]

KÉS: 1) culter, cultellus, gladius; messer NySz. 1463: Dyonisio *Kees* [a. m. *kés* v. *kész*?] (OL. D. 15877). 1546: Egh hywel öregh *kees* (OL. Nád. 42). 1554: Eg hywel öreg *kes* (uo. 47). 1560: Barar nyelv *kees* (uo. 49). Thörök *kees* hwel (uo.). Öreg *kees* tehél [értsd: bizonyos számú téhelylyel] Apro *kees* tehél (uo.). 1587: Eg hüwel *kesth* (uo. 41). || 2) [districtus decimationis; zehentbezirk]. 1359: In tribus villis ac in circuito ad eadem pertinentibus in decimacione seu cutello decimacionis Germenkes vocate (Veszpr. 106, Dec. Episc. 14). Secundum consuetudinem dicte provincie Germenkes nominate decimas ipsorum com septem denariis pro qualibet Capacia non soluerent (uo.). 1443: Decimacionis Gyermend*kees* (Veszpr. 4, Ecsér). 1446: Anni praesentis sub Cutellis Episcopalis decimacionum Zepthnek*kees* Erekk*ees* et Thapolczakes vocatis (Veszpr. 109, Szepetnek 6). 1448: Cultellus Werthes*kees*. Cultellus Keerkes. Cultellus Rigalch*kees* (GazdtörtSzemle VII.234). 1454: In maiori scilicet et minori Cutellis decimacionis Germend*kes* vocatis (Veszpr. 4, Alsóörs). 1456: Vniuersis et singulis nobilibus et alterius cuiusvis status possessionatis hominibus Comitatus Symgien-

sis sub Cultello sew districtu Marzalkes constitutis et existentibus (Pannh. 34/L). 1476: Decimatoris cutelli Segesdkes (OL. D. 17888). 1478: Decimatores cutelli Danch kees (uo. 18040). 1536: In appreciatione decimarum Cutelli Kyskes Simigii habitatum (Pannh. 71/Cc). 1553: Ez ezhendewhe myndeneth walo dezma gabona Az Gelse kesbe waghon buza kepe 64 Az Komar kesbe waghon buza kepe 206 Az Kolon kesbe waghon buza kepe 26 (OL. Nád. 48). 1557: Racione quartarum frugum et vini cutelli Kapornak kes (uo. 49). 1566: Mykoron a Korompa kes dezmayat megh wetthek volna (RMNy. II.188). 1580: Az más örök ismét, az kit adtam, egyik felől mellette Késfenedéke [1. jel.?] Mikes Benedeké, másfelől ugyan Jankó Ferencz (SzékelyOkl. V.123). 1592: Sunt adhuc alii pagi sub districtu Lochmankees existentes (OL. UC. 119/6). [Tagányi K. szerint a tizedkerületeket, tizedrovó kerületeket azért nevezték kés-nek, latinul *cutellus*, *cutellus*-nak, mert a természetben beszolgáltatott tizedek összegét késsel rótták föl a rovásra; l. GazdtörtSzemle VII.234. Vö. 1279: Decimas de Cutello Germen de Chohnuk et de Bylle (Veszpr. 107, Germen 4). 1285: Decimatores nostros de cutello nostro Nitriensi (MonStrig. II.202). Vö. *cutellus*, *cutellus* Bartal.] [Vö. asztal, faragó, halvágó, kétkézvonó, mető, metsző, pintér, szijó, tekenővakaró, tőkevonó, vágó, vájó, varga, vas, vonó-kés.]

kés-csináló: cultarius; messerschmied NySz. 1714: Késccináló [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.22).

KÉSA-FA, kése-fa, kise-fa: ortscheit, zugscheit NySz. («fa» és «kisa» a.) 1526: Ad ferrum pro kesefa circa currum (OL. D. 26351). 1544: Az kesefa naszaszatol (OL. Nád. 41). Attam az kesefa cinalasert (uo.). 1556: Ket kesefa Ket hat lofa waskarykawal (uo. 49). 1558: Pertice ferrate alias Kesefa (OL. L. III.16. 17). 1564: Instrumenta lignea ferrata ad trahendos currus kesefa vocata (uo.). 1566: Negy kesafa hamfastwl wasastwl. Keth wasazoth hatlo fa. Egy wasas fyrgete. Egy wasas felhercz (OL. Nád. 49). 1597: Kisefa hamfaiual wasas (OL. UC. 101/3). [Vö. *kisafa* MTsz.]

KÉSÁS, kisás: seditiosus NySz.; aufrührerisch, kampflustig BM. («kasás» hibás alak a.) 1389: Mathias dictus Kysas (OL. D. 7467).

KESE, kesej?: 1211: Isti uero sunt vdornici Latou Nege Kése Zebe Joulekun Sombot (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt unitores Cheke Piscut feuche Wasard Jacsa Kesey Hiusud (uo.). 1240 k.: Hec sunt nomina Jobagionum Vasar Bede Kése Scemus (Pannh. 61/8). 1279: Kése filii Estyuge (Veszpr. 4, Alsóörs). 1313: Kése de Scepkok (Múz.). 1336: Peruenit ad quandam locum wlgó Kesedire uocatum (uo.). 1346: Kesefolwa, hn. (AnjouOkl. IV.641). [Szárm.: 1095: Pellifices Nenu buatir keseydi bokon sendi (Pannh. 15/Oo). 1211: Hii sunt pulsatores Buna Keseyd Hyzy Bozoesa Kuteh Eteu Chema Sop (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt exequiales haymus Keseyd Centa Olcod Telug Jureh Gopod Bortoleus (uo.). Isti sunt serui Eguid Vuiche Keseyd Keuehche (uo.). Vö. *kesej*, *kese* MTsz. ?] [Vö. *kesely* ?]

KÉSECSKE, vö. fenékvonó-késécske.

KÉSE-FA, l. kesa-fa.

KESEJ? l. kese.

KESEKÖNY, l. kesköny.

KESEKÖNY? l. kesköny.

KESELÉ, l. keselyű.

KESELŐ l. keselyű.

KESELY: a) flammei coloris, medii inter album et mere flavum; b) «uarii coloris, vulturinus; viel-farbig?» NySz.; falb, fahl; weissgefleckt, bunthaarig BM. (1. és 3. jel.) 1495 k.: Equus *kesel* magnus (OL. D. 24864). 1686: Két ökör, egyik kék, másik *kesely* (DebrLt., l. Nyr. XXII.519). 1707: *Kesely* farkú ökör (uo.). 1708: *Kesely* busa ökör (uo.). [Vö. MTsz. és Gombocz Z., NyK. XXXI.125.] [Vö. *kese*, *keselyes*.]

KESELYÉ, l. keselyű.

KESELYES: 1686: Szőke ökör, a farka hegyi *keselyes* (DebrLt., l. Nyr. XXII.519). [Vö. *kesely*.]

KESELYŐ, -S, l. keselyű, -s.

KESELYŰ, keselé, keselő, keselyé, keselyő: vultur; geier NySz. 1233/1345: Incipit esse contermina cum *Keseleu* (Veszpr. 3, Billege). 1235: Idem *Keseleu* dixit uiua uoce (uo. 6, Gyepolt). 1314: Ad arborem *Keseleukurthel* dictum protelantur (uo. 14, Szentkirályszabadja). 1351: Johannem *Keseleu* forku (Múz. Kállay). 1352: Castellano de Boymoch et de *Keseleu* (OL. D. 4272). 1384: Monticulo *Keseleu* kewiltewhygh dicto (ZichyOkl. IV.281). 1433: Petrus *Keseleu* dictus (Múz. Forgách). 1440: Quoddam castrum nostrum *Keseleukw* appellatum (uo.). 1453: In castro *Keseleukw* vocato (OL. D. 14634). 1459: In monte *Keseleu*hegh (Pannh. 18/Z). [Szárm.: 1240 k.: In eodem predio hec sunt nomina pastorum onium Ombrus *Keseleud* (Pannh. 61/8).]

keselyő-fészék, -fészök: [nidus vulturis; geier-nest]. 1304: Alia [via] in *Keselefescek* itur (Veszpr. 15, Vámos, l. ZalaOkl. I.123). 1324: Cum possessionibus Hotwan Beseneu Parazthzekul *Keselefeszek* [-feszuk?] (OL. D. 2223). 1341: Descendit ad vallem *Keselefeszyk* dictam (uo. 3416, l. ZalaOkl. I.385). In eadem valle *Keselefeszek* dicta (uo.). 1342: Circa fluuium *Keselefeszek* alio nomine Saar uocatum (Veszpr. 108, Sebes, vö. ZichyOkl. II.9).

KESELYŰS, keselyös: [vulturibus copiosus; reich an geiern]. 1353: Johannes dicti *Keseleus* (ZichyOkl. II.517). 1386: Piscinas Faszaton *Keselyws* Kenderattotow (OL. D. 7182). 1602: *Keselyűs* Máté. *Keselyűs* Péter (SzékelyOkl. V.207).

KÉSENTŐ, l. kösöntyű.

KÉSÉR, l. kísér.

KESERÉ, l. keserű.

KESERŐ, l. keserű.

KÉSÉRTET, l. kísértet.

KESERŰ, keseré, keserő: amarus, acerbus; bitter NySz. 1211: Vdornici de Mortus hii sunt *Quesereu* Thetemehe Monios Colondus (Pannh. Tih. 1/5). 1228: Libertinos quorum nomina hec sunt. Rigou cum filio suo Bech. germanus eius *Keserey*. Cheme filius Ber (HazaOkl. III.1). 1237: *Kesereu*, szn. (MonStrig. I.322). 1237/1325: In uilla Lula Jelyan *Kesereu* Sumug Cheke (Veszpr. 107, Lula 2). 1364: Demetrium dictum *Kesereu* (ZichyOkl. III.245). 1401: Nicolao *Kesereu* (uo. V.238). Johannes filius Jacobi de *Kezereu* [a. m. keserű?] (KárolyiOkl. I.512). 1406: Blasium *Kesereu* (OL. D. 25344). 1411: Eundo in quadam terra planiciosa wlgó *Kesereu*perye vocato [igy?] (Múz.). 1413: Nicolao dicto *Kesereu* (ZichyOkl. VI.240). 1425: Petrus *Kesereu* (Múz.). 1430: Gregorii dicti *Kesereu* (OL. D. 12277). 1434: Michael

Keserew (uo. 12645). 1455: *Johannes Keserw* (uo. 29283). 1463: *Benedicto Keserw* (uo. 15877). 1464: *Petrus Kewere* [igy?] (Veszpr. 10, Papkeszi). 1482: *Bartholomeo Keserw* (uo. 9, Kovácsi). 1483: *Stephani Keserew* (Múz. Kállay). 1518: *Stephanus Keserew* (Múz.).

keserű-hagyma: [cepa sapore amaro; bitterer zwiebel]. 1549: *Keserű hagyma* tyz agy (OL. Nád. 42). 1597: *Keserű hagima* (OL. UC. 101/3).

KESERVES: moestus, luctuosus, luctificabilis; traurig, betrübt NySz. (2 jel.) 1604: Tartozik [a bírő] *Persecutoria Sententia* adni az Karos auagi *keserues* embernek (MJogtörtEml. I.34).

KESKÉNY, kesekény, keseköny, kesköny: gracilis, exilis, gracilentus, angustus; geschmeidig, geschlang, dünn, enge NySz. 1283/1431: Venit ad locum qui *Keskenmochar* vocatur (Múz. Ibrányi). 1314: In eadem *Kesken* Eger pothoka (OL. D. 1844). Prima meta incipitur in *Kesken* egerfey (uo.). 1358: Venissent ad vallem que vocatur *Keskenuelg* (Pannh. Tih. 1/17). 1362: Usque locum *Keskenuns* dictum (OL. D. 5116). 1367/1384: Vbi fluuius humokuiz et *kezkuuiz* in simul coniungentur (uo. 5595). 1438: Stagna Zelesaghtar [?] *Keskenaghtar* [?] Haragusthaua Zelestho (Forrás?). 1492: Luce *Kesken* (Körmend III/4, Bathyán 65).

KESKÖNY, l. kesköny.

KÉSŐ: morator, tardans; zögernd, zaudernd NySz. (1. jel.) 1211: Isti sunt ioubagiones Poca Cubot Legud Zah Foca *Kesen* [a. m. késő?] (Pannh. Tih. 1/5). [Szärm.: 1198: Seruos quorum nomina hec sunt Hamard *Quesud* Warou (Körmend II/8, Szentgotthárd 1.)] [Vö. későn.]

KÉSŐN, késűn: tarde, sero; langsam, spät NySz. 1700: Történik néha, hogy karót, kötőfívet is vagy *késűn* hoznak, vagy igen bő (GazdtörtSzemle I.86).

KÉSSÉG, l. készség.

KÉSŰN, l. későn.

KÉSZ, kiesz: promptus; bereit, geschickt, willig NySz. (1. jel.) 1402: Petro *Kez* [a. m. kész v. kéz?] (Múz. Bescsky). 1454: Petro *Kez* (uo. és Lelesz Acta 65/60). 1463: Dyonisio *Kees* [a. m. kész v. kés?] (OL. D. 15877). 1505: Emerico *Keez* (Lelesz Acta 113/50). 1550: *Keez* megh zewrth mwstot (OL. Kolozsm. 50).

kész-pénz: nummi praesentes, pecunia numerata; baares geld NySz. 1561: *Kiesz pénzt* is vőnek flor. XXVI (SzékelyOkl. V.82).

KESZEG: albula, leuciscus, sturio; senkfisch, weissfisch NySz. 1304: Michaelis dicti *Kezeg* (Múz. Nagy Istv.). 1370: Stephanus dictus *Kezeg* (Lelesz Acta 6/3). 1393: Johannis dicti *Kezegh* (KárolyiOkl. I.464). 1400: Stephani dicti *Kezeg* (SztárayOkl. II.23). 1405: Petrus dictus *Kezeg* (Múz. Kende). 1409: Stephani *Kezegh* (SztárayOkl. II.62). 1423: Petrus dictus *Kezegh* (Lelesz Acta 43/63). 1424: Stephani dicti *Kezegh* (Lelesz Met. Szabolcs 36). 1544: *Kezeget* böcőre swtny (OL. Nád. 40). 1553: Ex piscibus minoribus apro potyka, *kezegh*, karaz swger apro chwka fyw (OL. UC. 45/36). 1590: Vagjon az hal kasban *kezeg* es ezuka (OL. Nád. 48). 1593: Rantany ualo *kezeget* uettem (uo. 42). [Vö. fehér-, jász-kezeg.]

KESZÉLCÉS, l. készőcés.

KÉSZEN: prompte, parate, expedite, in promptu; hurtig, fix, fertig NySz. 1553: Waghon egy halastho

ky mynden hoza tharthozoual *kezen* waghon (OL. L. III.16. 17).

KÉSZÉRÉ, l. köszörű.

KÉSZÉRŐ, -S, l. köszörű, -s.

KÉSZÉRŰ, -S, l. köszörű, -s.

KÉSZÍT, kieszít: apparare, instruere; zurüsten, zubereiten NySz. 1615: Itt egyideig voltam szállásán Patai Máthénak, míg Erdélybe *kieszítotték* (MA.NLI. 67).

KESZKENŐ, keszkényő, keszkönő: linteum, mantelum, mappa, sudarium, sudarium; schnupftuch, schweisstuch NySz. 1516: Thyzenketh abroz Thyzenketh *kezkenew* (OL. D. 26367, l. Zolnai: Nyelveml. 206). 1544: Mosot abrozokat ingeket lepődöket *keszkönöket* (OL. Nád. Számad. b). 1556: Harom themdek *kezkenő* Keth wekon *kezkenő* (OL. Nád. 49). Eg fodorgathot *kezkenyő* (uo. 48). 1558: Heth kendő goch *kezkenő* (uo. 49). 1564: Eg ryczas *kezkenő* (uo.). Eg Ryczas *kezkenő* (OL. L. III.16. 17). 1574: Lepe-dők, Abrozok, parnahiak, *kezkenők* (AdalZemplvm-Tört. V. évf. 340). 1581: Heth *kezkenyeco* oltarra walog (OL. L. III. 16. 17). 1588: Patyolat *kezkenio* (OL. UC. 76/17). [Vö. asztal-, borbély-, fejtekerő-, kendő-, orrfúvó-, tányér-, törölő-keszkenő.]

KESZKENŐCSKE: linteolum; tüchlein NySz. 1564: Hwzon hath kys aztalra walo *kezkenöchke* (OL. Nád. 49).

KESZKENYŐ, l. keszkényő.

KESZKÖNŐ, l. keszkényő.

KESZŐCE: jus acetosum, juseculum acidum; saure brüh, essigbrüh NySz. 1544: Attam az *kezőce* czinalonak (OL. Nád. 40). [Vö. MTsz.]

KESZŐCÉS, készőlcés, készőlcés: [jus acetosum habens, juris acetosi avidissimus; essigbrühe habend, gern habend?]. 1452: Stephanum *Kesewlczes* (OL. D. 14522). 1458: Stephano *Kezewlches* (uo. 15301). 1523: Johanne *Kezewlches* (Pannh. 42/G).

KESZŐLCÉS, l. készőcés.

KÉSZÖRŐS, l. köszörűs.

KÉSZÖRŰS, l. köszörűs.

KÉSZSÉG, késég: instrumentum; zeug, werkzeug, rüstung, zugehör NySz. (2. jel.) 1608: Hat óékeörhöz valo *kessegh* (OL. UC. 37/56).

KESZTŐ, l. kesztyű.

KESZTYŐ ? -S ? l. kesztyű, -s.

KESZTYŰ, kesztő, kesztő ?: chirotheca; handschuh NySz. 1543: Eg pays ala walo *keztlyw* (Múz. Kisfaludy). Eg karman *keztlyw* (uo.). 1548: Uettem ket *kesztwt* karuolra (OL. Nád. 49). 1635: A közönséges vásári téli *keztlyt* per 1 f. (GazdtörtSzemle VIII.482). 1669: Egy új farkasbőrkesztlyű 1 firt 20 denár. Báránybőrkesztlyű 30 denár. Rókalábkesztlyű 90 denár (uo. I.92). [Vö. bőr-, páncél-, vas-kesztlyű.]

kesztlyű-gyártó: [digitabularius; handschuhmacher]. 1457: Vincentius *Keztlywgyartho* (OL. D. 36405).

kesztlyű-vas: [digitabulum ferreum; eiserner handschuh]. 1542: Syssak Karwas *Keztlyw was* (OL. Nád. 40). *Keztlyw was*. Caua. Hech. Cristal korsó (uo. 41).

KESZTYŰS, *kesztyős*? [digitabulum habens, digitabularius; handschuh habend, handschuhmacher?]. 1408: Iohanne dicto *Kezthys* (TelekiOkl. I.338). 1464: Johannem *Keztheus* (Veszpr. 10, Papkeszi). 1478: Johannes *Keztheus* (OL. D. 18145). 1522: Franciscus *Kezthus* (uo. 37004).

KÉSŰL: parare se, paror; sich vorbereiten, bereitet werden NySz. 1584: Wargha Gergel chak az el mwlt nyaron *kezult* az egezh pwtara (OL. UC. 56/33). [Vö. föl-, mégkészül.]

KÉSŰLETLEN, *kiszületlen*: imparatus, impromptus, imperfectus; unbereitet, ungerüstet, ungeschickt NySz. 1605: Thwzes kalacz *kizuletlen* Nr. 1 (OL. UC. 28/61).

KÉSZVÉNYÖS? l. köszvényes.

KÉT, l. köt.

KÉT: duo; zwei NySz. (1. jel.) 1245: Iuxta magnam salicem in latitudine terrarum que uulgo *Ketbarana* scele dicitur (Pannh. 64/A, l. Wenzel II.186). 1255: Prima meta incipit a fluvio Thapolcha exeundo iuxta magnam salicem in longitudine terrarum que vulgo *ket* baranna scele dicitur (Wenzel II.262). 1272—80: Duas uillas suas hereditarias *Keet* chalad uocatas in Comitatu Suprum (Múz.). 1295: Duos fluuios *Kethchenge* uocatos (Wenzel V.136). 1298/1305: *Kethnyres* uidelicet Olmyres et Fulnyres (OL. D. 30589). 1299: Duas arbores *Keethkeurus* nominatas (ZichyOkl. I.95). 1300: Particule terre *Ketvelgykuz* uocate (HazaOkl. VII.303). 1318/1320: Quedam via de silua *Ketherdeu* nominata (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid., l. ZalaOkl. I.149). 1326: Versus villas *Kethzanthou* uocatas (Lelesz Met. Abaúj 10). 1334: Ad facies possessionum *Keethraas* vocatarum (Múz. Hanvy). 1335: Quasdam possessiones unam uidelicet terram castri nostri *Bachiensis* et aliam asserendo fuisse hominis sine herede decedentis *Kethlugas* vocatas in comitatu *Bachiensis* existentes (AnjouOkl. III.207). 1337: Possessionum *Chaba Keethkapul* et *Zych* vocatarum (Körmend III/2, Orbolez 35). 1342: Quoddam modicum *Nemus* wlgari *Kethgathkuzy* vocatum (OL. D. 1731). 1344: Ad duas fontes *Kethkuth* vocatas (uo. 3730). 1346: Veniret ad duo monticula que uulgo dicitur [igy] *Keethholm* (Múz. Dancs). 1352: Due possessiones *Kethkulch* vocata (KárolyiOkl. I.212). 1353: Quasdam duas possessiones suas *Kethetes* et *Popy* vocatas (AnjouOkl. VI. 112). 1363: Usque ad duas uias *Ketkerestut* vocatas (Múz. Kállay, l. Pesty: KrassóvMört. III.52). Ad quendam locum *Ketsapanuskuzy* vocatum (uo., l. Pesty id. m. 53). 1393/1446: Possessionum *Kyráli Keth* eghez (OL. D. 7914). 1399: Prope dictum fluuium et terram *Ketzaarkuzy* dictam duas metas antiquas reperissent (Múz.). 1405: Primo iuxta fluuium Saar vocatum circa terram *Kethsarkuzy* dictam (Múz. Tört. Társ. 1). 1420: Piscinarum *Egertho Keethpalocha Keethgykenyes Keetkerekthana* vocatarum (Lelesz Acta 40/86). 1455 k.: In *kethwkrwelg* (OL. D. 36935). 1462: *Kethfylew*, hn. (uo. 15703). 1465: Prediorum *Lyanheghaz Kethfylew Arokos Haromlabw* (Múz. Kállay). Quasdam *Siluas Harnaskewhath* et *Kethkychin* vocatas (Veszpr. 109, l. Miscell. 59). 1470: Quatuor [jugera] in *Kethwthkewz* (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 43, fasc. 100, nr. 72). 1484: In loco *Kethwykzezy* appellato (Veszpr. 8, Jutas). In loco *Kethvykzezy* appellato (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1520: In loco *sew serie* quarundam terrarum *arabilium* wlgari *Kethwthkewzy* nuncupato (Lelesz Prot. V.105). 1550: *Ket* egbe bwreto kwachka (OL. Nád. 45). 1564: *Keth* wegh goch (uo. 49). *Keth* halo fey kóthó (uo.). *Keth* wonth aran hym (uo.).

Keth wegh kezdőth patyolath (uo.). 1566: Wagon *keth* zaraz molna (uo.). 1584: *Keth* hordo. Eg mag wető (OL. UC. 56/33). Var földé *keth* fele wagon (uo.). Soo *keth* dwga (uo.). *Keth* köből chyrzoth abaynoczos (uo.). 1587: *Keth* tamazto szék (uo. 12/42). Eg lapis was es *keth* chorozla hozza (uo.). Ebed halath *keth* kerölöben ad (uo.). Az epülesert meg *keth* eztendeigh tarth zabadsaga (uo.). Horogra walo chykot *Keth* meritő zakot (OL. Nád. 49). [Vö. kettő.]

két-ágú, -ágó: bifurcus C.; gabelig, gabeltheilig, zweifästig, zweizackig BM. 1291: Penes quandam arborem piri nomine *keth agow* kurthuely (OL. D. 1332). 1592: *Keth ago* lobogo (OL. Nád. 48). 1637: Egy *ket agu* wasas gyamol teőke (OL. UC. 14/43).

kétágú-kapa: karst BM. («kapa» a.) 1587: Irto kapa. Tooth kapa. *Keth agho kapa* (OL. UC. 12/42). 1638: *Ket agu kapa* (uo. 2/34). [Vö. kétágúz MTsz.]

kétkezű-fűrész: [serra pro duobus operariis; zweimännige säge]. 1634: Egi *ket kezű fűrész* (OL. UC. 21/3).

kétkezvonó-kés, -vonyó: [scalprum pro duabus manibus; schnittmesser, reifmesser]. 1535: Instrumenta vasiparis gyalw. *Kethkezwonyo* pyntherkes, horgas kes wonyo (OL. UC. 99/25). 1564: Scalpra siue cultri *kethkezwono* (OL. L. III.16. 17). 1566: *Keth kez wono kes* (OL. UC. 97/22). [Vö. kétkez-vonó MTsz.]

kétköz-háló, -köz: verriculum; zuggarn NySz. («kétközi-háló» a.) 1493: Dua *Recia* parua *kethkezhalo* [olv. két-köz- v. két-köz-?] ad piscinas (EPSz. fol. 28). 1564: Vagion egy vy *kethkeoz halo* (OL. L. III.16. 17). 1638: Egy hitvan *ket köz halo* (OL. UC. 2/34). [Vö. 1569: *Recia* duo, alterum magnum quod gyalom appellatur, alterum quo duo homines piscari soliti sunt (OL. UC. 47/35, l. Szamota, TermudKözl. 1894. évf. 493. l.). Vö. kétkez-háló, két-köz MTsz.]

KÉTÉ, l. kötő.

KÉTÉL, l. kötél.

KÉTELES, l. köteles.

KÉTÉLKÉDIK, kétölködik: dubito, ambigo [stb.]; zweifeln NySz. 1610: Ha ili [olv. il, a. m. él] *Kegyelmed* az világon és jó egizsigsiben vagyon *Kegyelmed*, kit nem is *kételkedők*, csudálatos, hogy *Kegyelmed* enni időtől fogva nem jött kezinkben (MA. NLI. 334). 1611: *Kétölködöm*, hogy ez levelem, mint ez előtt is sok ízben küldettettek tölem, *Kegyelmed*hez juthasson (uo. 369).

KÉTÉS, l. kötés.

KÉTES: dubitans, haesitator; zweifelnd, zweifler NySz. (1. jel.) 1597: Az én hozzád való jóakaratomban, ha Isten éltet, *kéles* ne légy (MA. NLI. 103).

KÉTEVÉNY, kétvény: [?]. 1215: Quoddam nemus quod uulgo dicitur *Kethewen* (Veszpr. Regn. B/27). 1215/1338: Quoddam nemus quod wlgow dicitur *Kethewen* (OL. D. 3122). 1215/1389: Quoddam Nemus quod wlgow diceretur *Kethewen* (uo. 7460). 1339: Quedam *Silua Kethewen* nominata (Veszpr. 2, Szárberény). 1389: Quoddam nemus quod wlgow diceretur *Kethuen* (uo.).

KÉTIS, l. kötés.

KÉTŐ, l. kötő.

KÉTÖLKÖDIK, l. kétölködik.

KETRĚC, *katroc*: aviarium, saginarium, cavea; vogelkufig, vogelbauer, steige NySz. 1390/1400: Tres clausuras piscium veyz seu *ketrech* dictas (OL. D. 35288). 1461: Tres clausure piscium weyz sev *ketrecz* diete (uo. 35077). 1590: Keth *katroc*z Tizenhat hyzlalo kappan (OL. Nad. 49). 1594: Tiktartho *ketrecz* (OL. UC. 78/7). 1597: Kappan hizlalo hituan *katroc*z 2 (uo. 101/3).

KĚTSZĚR: duplex, duplus; doppelt NySz. (3. jel.) 1544: *Eg kecczer* dolmant *Eg kecczer* nadragot (OL. Nad. 40). Ket niregben ualo *kecczer* heuedert (uo. 41). 1588: *Kecczer* izbe [vo. NySz. szólások a.] wethh bort (uo.).

KETTĚ, -S, 1. kettő, -s.

KETTŐ, *kette*: duo; zwei NySz. 1282: Eidem Magistro Corraldo de nostra gracia concessimus speciali medietatem tributı quod est in Musunio qui *keralquctey* dicitur in wlari (Wenzel XII.355). 1552: Attam hegies tewrt tyzenkettet (OL. Nád. 48). Ezek jó tyztz borok *ketheytwel* meg walwa mert *ketey* meg fordwlt (uo. 49). [Vö. két.]

KETTŐS, *kettős*: 1) geminus, gemellus; zwilling NySz. (2. jel.) 1211: Hii sunt agasones Potcan Ciquilou *Keteus* [olv. kettős? a. m. geminus, zwilling?] Finti (Pannh. Tih. 1/5). || 2) duplex, dualis, bilix, duplicatus; zweifach, doppelt NySz. (1. jel.) 1350: *Ketteus*mezu (AnjouOkm. V.403). 1425/1454: Venissent ad duas colles *Kettos*shalom nuncupatas (Múz. Justh). 1453: Quosdam meatus aquarum Naghesew et *Kethes*fok (OL. D. 30828). *Kethes*fok (uo.). 1474: Medietatem molendini *Kethes*malom vocati (uo. 17613). 1504: Penes Molendinum *Kethews* vocatum (Pannh. 60/Yy). 1521: In colle seu monticulo *Kethew*shalom appellata (OL. D. 23504).

KĚTVĚNY, 1. keteveny.

KĚVALKĚPPEN, 1. kíváltképpen.

KĚVE, *kíve*: manipulus, merges; handvoll, garbe NySz. 1587: *Keve* hanyo was wella (OL. UC. 12/42). 1590: Egh *keve* hanio vas vella (Forrás?). 1596: Takaraskor a mit szép szóval kérhet, kérjen; nem hagyják: ki egy *kivel*, ki kettot, ki többet ád (Canon-Visit. 140). 1597: *Keve* hanio vas vella (OL. UC. 101/3). 1634: Hatuan *keueuel* szamoluan egi kepet (uo. 21/3). [Vö. penna-keve.]

KĚVECS? -ES, 1. kovecs, -es.

KEVÉLY, *kevély*: superbus, fastidiosus [stb.]; hofartig, stolz, hochmutig NySz. 1367: Montem *Keuel* [a. m. kevely?] transeundo (OL. D. 5623). 1400: Clementem dictum *Kevyl* (ZichyOkm. V.179). 1424/1498: Petrus *Keuel* (OL. D. 12800). 1458: Andrea *Keuel* (Lelesz Acta 69/27). 1462: Paulus *Keuel* (OL. D. 15743). 1467: Benedictus *Keuel* (uo. 30882). 1495: Nicolao *Keuel* (Muz. Forgach). 1498: Lucas *Keuel* (OL. D. 20704). 1598: Johannes *Keuely* (OL. RDecim. Zempl.).

KEVER, vö. megkever, meszkevero-valu, osszekever.

KĚVER, 1. kover.

KEVEREG, *keverog*: a) volutor, misceor; sich hin- und herwalzen, sich durcheinander mengen; b) vagor; umherstreichen NySz. 1211: Hii sunt ioubagiones Nulod Hunoca *Queueric* [a. m. kevereg?] Videh Soncund (Pannh. Tih. 1/5). 1240: Hee sunt nomina coquorum in eodem predio Rec *Queuerug* Zouorug (Pannh. 61/8). 1251/1281: *Keuerug*, szn. (OL. D. 346). 1252: *Keuerug*, szn. (uo. 369).

KEVEROG, 1. kevereg.

KĚVES? 1. koves.

KEVILY, 1. kevely.

KĚVOL, 1. kivul.

KĚVUL, 1. kivul.

KĚZ, 1. koz.

KĚZ: manus; hand NySz. 1402: Petro *Kez* [a. m. kez v. kesz?] (Muz. Becszy). 1454: Petro *Kez* (uo. es Lelesz Acta 65/60). 1505: Emerico *Kez* (Lelesz Acta 113/50). 1511: mynemw perry en welem wagyon . . . az w atthyaffyaynak: zadorlaka es hozzaya tharthozo wegyel ky zadorlaka masth en *kezemmel* [a. m. az én birtokomban] wagyon azth ew kegyelme nadryspan wram weleek megh zerzy (OL. D. 22213, 1. Zolnai: Nyelveml. 196). 1574: Igerek magokat megfogadni és megállani valami móddal váló végezést köztök rendelünk, avagy végezünk; kinek megállására mind Bernáld Miklós és mind az escse Bernáld Márton *kezeket* beadák (SzekelyOkl. V.94). [Vö. NySz. «bead» és «kez» szólások a.] 1598: *Kezel* is a mi nekünk ez felyel megirt biroknak beadá és vitte Lázár Farkas uramnak az felyel megirt Nagy István (uo. 162). 1609: Az Kegeyelled atyafiainul tudakozom dominus Joannestol gyakorta: még élnek, jollehet az sok háboruban, bujdosásban megfogya-koztak és szegen *kézzel* vadnak (MA. NLI. 298). 1635: *Kézen* vert dupla száras gombra (GazdtortSzemle VIII.477). 1700: Ha vérek atyafiak, és maradékok maradtanak az olyan jószághoz, afellere annak előtte az o nagyságok tisztjei s fiseusai soha *kezeket* nem vethették [a. m. el nem foglalhatták azon jószágot] de iure (uo. VII.404). [Vö. félkéz -fejsze, -furesz, kétkezű-furesz, nagy-kezű.]

kez-ij, -i, -iv: arcus; handbogen, armbrust NySz. («kez-iv» a.) 1548: *Kez yh*. Zamzeryh (OL. UC. 99/7). 1553: *Kez ibe* walo thyzes nyl (OL. L. III. 16. 17). 1556: Keth *keez iy* (OL. Nád. 48). 1567: Vagion zamzerygh *keez yw* hythwan (OL. GyfLimb. 7). 1584: *Kez y* harom (OL. UC. 56/33). 1597: Hituan *keziy* ideg nekwl (uo. 101/3).

kez-irás: chirographum [stb.]; handschrift NySz. 1544: Neguen nolc maar forintrol menedeket es *kezyrasat* pocetyuel egetembe vettem (OL. Nád. 42). 1581: Az hatalmas Istenért konyorgok o felseginek [Báthory Istvánnak], confirmalja o felsége az én testamentumomat *kezirasaval* és pecsétjével (SzekelyOkl. V.129).

kez-mozsár: [mortariolum]; handmorser BM. 1543: *Kezmosarth* II paruos (Múz. Kisfaludy).

kez-vonó: scalprum, bimanubrium; ziehemesser NySz. 1556: Instrumentum ferreum *kezwono* (OL. UC. 99/27). 1586: Instrumenta doleatoris: *kezuono*, fenekuaio, fenekuontato, fenek mecezo, fenek kerekito (uo. 77/1).

kezvono-háló, -vonyó-: 1597: *Kez vonio halo* hituan (OL. UC. 101/3).

KEZD: [anschneiden]. 1564: Keth wegh *kezdőth* patyolath (OL. Nád. 49). [Vö. kikezd.]

KĚZEL, *kezel*, 1. közel.

KĚZEP, -SÉ, 1. közép, -so.

KĚZEPSO, 1. középső.

KEZES: a) vas, sponsor [stb.]; b) burgo; b) man-

svetus, cicur; zahm, handig NySz. (2. 3. jel.) 1479: Paulus *Kezes* (Múz. Hanvay).

KÉZI-DOB: [handtrommel]. 1490: Parua timpana *kezy dob* (OL. D. 26048).

KÉZI-KALODA: cippus, catasta; ein holz, wo man die übertäter mit den händen einschliesst NySz. 1558: Miskoron kinn ne zajogjanak; mert ha ki zajgana, *kézi kalodával* bintetik (GazdtörtSzemle VI.137).

KÉZI-PUSKA: [sclopetum minoris modi; handbüchse, pistole]. 1542: Mathyas kyralthool maratod regy *kezy puszka* was (OL. Nád. 40).

1. **KI**: pronomen indefinitum; unbestimmtes fürwort NySz. (2. jel.) 1558: Miskoron kinn ne zajogjanak; mert ha *ki* zajgana, *kézi* kalodával bintetik (GazdtörtSzemle VI.137). 1594: Hogiha tilalmat az ispanra teszeön valaki az az ispann illeti, ha *ki* pedig az birora tilt valamit annak birsagha az bíronak jaar (OL. UC. 113/5). [Vö. aki.]

2. KI, I. kül.

KIAD: edo, trado; herausgeben, übergeben NySz. (1. jel.) 1544: Registrom az holualrol [olv. holualrol] az kit en *ky attam* (OL. Nád. 42).

KIADÁS, vö. pénz-kiadás.

KIÁLT, kajált: clamo [stb.]; schreien, anschreien NySz. 1357: Sub pede cuiusdam monticuli Solumkaialthow vocati (Múz.). [Vö. MTsz.]

KIÁRÚL: divendo; verkauten NySz. (1. jel.) 1560 k.: Minden faluba, egy esztendőbe tartoznak egy bort *kiárulni* (GazdtörtSzemle I.165). 1668: Harom hordo bort tartoznak *ki arulnj* (OL. UC. 1/21).

KIÁRULÁS: [venditio; das verkaufen]. 1692: Koresmárosnak ... minden veder színbor *kiárulásért* egy-egy pénz (GazdtörtSzemle VI.178).

KIBESZÉLHETETLEN: inenarrabilis, ineffabile; unaussprechlich NySz. 1613: Hyzzők, hogy az my zegehy hazanknak, *ky bezelhetetlen* nyomorult állapotya ... eddigh ertesere lehetett (AdalZemplénvmtört. IV. évf. 324).

KIBOCSÁTÁS: editio; ausgabe NySz. (2. jel.) 1609: Bizonyára Kegyelmed ott fen való létében sokat szolgált nemzetének ez könyvek *kibocsátásában*, ezután is szolgálhat (MA. NLI. 298).

KICSI: parvus; klein NySz. 1466: Anthonio *Kychi* [igy] (OL. D. 16430).

KICSID, kücsid: parvulus, exiguus, pusillus; klein, wenig, gering NySz. 1171: Quorum nomina hec sunt Beretes[?] Sunad som comos huna *quisid* Cun Rua (Pannh. 27/Mm). 1181: Quorum nomina hec sunt bol *quisid* ein rovza bugus rve (uo. 14/L). 1211: In uilla Supoc hii sunt vdornici Zete *Cusit* Elemes (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt vduornici Mocsa syquid Comou Satad Culedes Ws *Cusit* Zuiteu (uo.). Isti sunt uinitores Sure Micu *Cusit* (uo.). Hii sunt vduornici *Cusit* fornos Zombot (uo.). Isti sunt serui Beneduc *Cusit* Sorloud (uo.). Hii sunt ioubagiones Embel Nogus Monos Zeunic Semech *Cusit* (uo.). 1240 k.: Libertinos Covka Vud Zombot *Kusid* Svska (uo. 61/8). [Vö. MTsz.]

KICSINY, kicsin: parvus, exiguus [stb.]; klein, wenig, gering NySz. 1453: Ambrosium *Kychyn* (OL. D. 14645). 1464: Ambrosium *Kychin* (uo. 15935).

1465: Quasdam Siluas Harmaskewhath et Keth-*kychin* [a. m. kicsiny?] vocatas (Veszpr. 109, I. Miscell. 59).

KIDE: [?]. 1442: Georgio *Kyde* (Múz. Kállay). 1452: Luca *Kyde* (OL. D. 14584 és Múz. Kállay). [Vö. *kidesség* NySz. ?]

KIÉLÉGÍT, -élégét: exsatio, exsaturó; befriedigen, zufriedenstellen NySz. 1520: Soluit wigo *ky elghehetthe* (Körmend Heim 710).

KIFAKADOZ: exulceror, suppuró; schwären NySz. (2. jel.) [aufbrechen, aufgehen]. 1728: Ennek előtte mintegy három esztendővel leánykájának a melle vesztés miatt *kifakadozott* (Reizner: Szeged-Tört. IV.429).

KIFELEL: 1581: Minden esztendőben a hütös bírák a falut megfeleltessék, a falu is ahoz embert válaszszon és valamint a falu megfele, írva legyen és úgy büntessenek mindeneket; valami barmot pedig *kifelelnek* tilalom szegésre, annak birsága denár 12 (SzékelyOkl. V.127, XVIII. száz. másolatból). [Vö. *kifeleltetés* NySz.]

KIFOG: 1) excipio; herausnehmen, herausgreifen, herausfangen NySz. (1. jel.) 1641: Mikor Sz. Gáspárnak az kertet eladta, egy darab gyümölcsös *czik-kelt* abból maga számára *kifogott*, melyet most Sz. Gáspár magához foglalt (DebrJk., I. NyK. XXVI. 338, «czikkel» a.). 1718: A kulesár minden praebendára kellő lisztnek buzát s gabonát hétszámra *fogjon ki*, vagy lisztet (GazdtörtSzemle III.337). || 2) dejuo; ausspannen NySz. (2. jel.) 1670: Ha etetni akar, *kifogja* marháját, úgy etessen (DebrJk., I. NyK. XXVI.343, «szert fog» a.).

KIFOGYATKOZIK: [privor, nudatus sum; entblösst werden]. 1608: Az nagy háborúságszenvedésben minden járó marháimból *kifogyatkoztam* (MA. NLI. 283).

KIFOLY: effluo, emanó, dimanó, scateo; herausfliessen NySz. 1470: *Kyfolyokwth* (Veszpr. 11, Merenye).

KIFORGAT: evolvo; herauswälzen, auswickeln NySz. [Év ?:] Terras arabiles videlicet teleklabya eciam occupati et seminatam terram vlgo *kyforgatha* (Múz. Bethlen).

KIFORMÁL: effigio, effingo, efformo; bilden, entwerfen NySz. 1769: Ezek [a képecskék] tsak az Asztalosnak qualitasi. Mesterségét mutogatta a külömbb-külobb féle figuráknak festésébe maga akaratya szerint, nem pedig a mi parantsolatunkbul, hogy valaminek a képét *kiformálná* (CanonVisit 195).

KIFÖZ: excoquo; auskochen NySz. 1643: Az földes Soot ki vonván, it fen az nap vilagon pöröllell ell valasztuan az földet a' Sootul és az földeslet kádokban teütnen vizre, azt *ki fűzik* [igy] és Tonababa verik (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle VI.119). 1719: A pálinkafőzőmesterrel mindennap 24 óra alatt, azaz egy éjszaka s egy nap alatt kétszer tartozik a tiszt *kifőzetni* a katlanokat (GazdtörtSzemle III.179).

KIFUTÁS: excursus, excursio; das auslaufen, ausfall NySz. 1613: Ez orzagbol penigh Bathorynak mar *ki futasa* utan, az menyire zabolazhattyak, minden hadakat az rablastol, es egetesteöl zñtettni fogtak (AdalZemplénvmtört. IV. évf. 325).

KIGYÁRT, -járt: elaboro, conficio; ausarbeiten NySz. 1635: Egy juh bőrt *kijártatván* per 50, 60 [stb.] d. Egy keeske bőrt *kijártatván* per 63, 60 [stb.]

d. (GazdtörtSzemle VIII.483). 1699: Vargák tartoztak Bőreket *ki jártani*, azonkívül tíz Veres Bört attak (AdalZemplvmTört. IV. évf. 115).

KIGYELME, -D, 1. kégyelmed.

KÍGYÓ, kégýó: serpens, angvis; schlange NySz. 1357: Michaellem dictum *Kygou* (ZalaOkl. I.576).

kígyó-fészék: [nidus serpentis; schlangennest]. 1393: In loco *Kygofezek* nuncupato (OL. D. 28761).

kígyó-kő, -kü: 1) [vö. MTsz. ?]. 1409: Castrum *Kegyokw* vocati (OL. D. 9569). 1411: In castrum *Kygyow-kew* appellato (Múz.). 1440: Castra Kemend Marankew *Kigowkw* (ZalaOkl. II.504). || 2) lapis serpentinus NySz. [ophites]; schlangenstein, serpentinstein, ophit BM. 1544: Keet kysseb Aran görő egykbe Rubint masikba *kigio kü* (AdalZemplvmTört. V. évf. 275).

kígyó-lyuk: [lustrum anguinum; schlangenhöhle]. 1279: Vnum iuger in loco vulgariter *Kygyolyuk* appellato (Veszpr. 4, Alsóörs, I. HazaiOkm. IV.59).

KÍGYÓNIK: confessus absolvor: durch die beichte losgesprochen werden NySz. 1734: Ha az [t. i. boszorkány] voltam is *kígyóntam* én már abból (Reizner: SzegedTört. IV.500).

KÍGYÓS, kégýós: in quo angues sunt; wo schlangen sind NySz. 1095: Predium quod uocatur *ki-gouis* [igy? olv. kigyós] (Pannh. 15/Oo). 1257: Ad stagnum quod dicitur *Kygous* (OL. D. 456). 1364: Circa quendam meatum aque *Kygospataka* nominatum (Lelesz Met. Bereg 52). 1368: Possessionis eorum *Kegyos* vocate (Lelesz Acta 5/10). 1393/1446: A dicto monticulo *Kygyoshalma* (OL. D. 7914). 1394/1446: Usque ad aliam viam *Kegyoswth* vocatam (uo.). 1515: Tria iugera sunt prope *Kygostho* (Múz. Ibrányi). 1516: In Monticulo *Kygyoszegalya* (Lelesz Acta 122/48). 1524: Pratum seu fenetum *Kygyos* Reketthye vocatum (uo. 130/55).

KIHASONLÍT: 1700: Némelyek szőlőköt újonnan építenek és emberséges emberek szőlőjéből lopva az jó tövű és fajú szőlőknek vesszejeket ellopják, lopva lemetélik, holott pusztás lévén sokszor a szőlőben, abból *hasonlitaná ki* az jó gazda a szőlőjét, a ki miatt nem lehet építeni (GazdtörtSzemle I.83). [Vö. *kihasonlik* NySz.]

KIIGAZÍT: emendat Kr. [reficio, reparo]; ausbessern, verbessern, reparieren BM. (1. jel.) 1635: Ha újonnan *ki kell igazítani* [a kannát] és csinálni 15 d. (GazdtörtSzemle VIII.481). [Vö. NySz. más jel.]

KIIGAZÍTÁS: [das ausweisen, ausweisung]. 1613: Az ... Theörök Czyaszarnak ... haday nem egyebet indultattanak, hanem chyak az Bathory Gabor eddegh valo fayedelmwnknnek ez orzagbol es fayedelemsegebeol valo *ky igazitasayerit* (AdalZemplvmTört. IV. évf. 324).

KIJÁR: exito, exambulo, abambulo, effluo, emano; wiederholt ausgehen, ausspazieren, ausfliessen, auslaufen NySz. 1581: Egy o paplan ki minden nap *ki iar* (OL. L. III.16. 17). 1769: Ezek után Galgótzra való járástul tiltott. A két Canonicus Urak is tiltottak mondván: eddig is tudta kd a parantsolatot, még is *ki járt* (CanonVisit. 202).

KIJÁRÓ-KAPU: [porta exitus]; ausfahrtsthor BM. 1638: Ezen cöregh kapun vagion egy kis *ki iaró kapu* (OL. UC. 2/34).

KIJÁRT, 1. kigyárt.

KIJEGYZÉS: relatio, enarratio; aufzeichnung NySz. (1. jel.) 1609: Hogy holtom után sem az én feleségemnek, sem atyámfiainak, sem jó barátainak rövidséget ne tennék, némi-némű adósságoknak *ki-jegyzésében* foglalom magamat (Mihalik: KassaÖtv-Tört. 212).

KIJEBB, killyebb, küllebb: [exterius; weiter hinaus]. 1643: Senki szőlős ember a földesmrak hire nélkül és akaratjok ellen szőlői lábát, vagy gyepűit *küllebb* ne csinálja (GazdtörtSzemle VI.469). 1739: Erdély felől osztán terjedett is [a pestis] *killyebb killyebb* Magyarország felé (AdalZemplvmTört. V. évf. 27). [Vö. MTsz.; *kivüljebb* NySz.]

KIJÖVETEL, -jüvetel: [effusio; das herausströmen]. 1643: *Ki jüvetele* [a levegőnek] bűségesben lehetne (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle VI.120). [Vö. NySz. más jel.]

KÍK, 1. kék.

KIKAPÓ: dissolutus, immoderatus; ausschweifend NySz. 1731 k.: Mely superioroknak tisztjök légyen az, hogy az ő alattok lévő egyházi szolgálknak erköltsökre vigyázzanak és a *kikapókat* érdemök szerint megbüntessék (CanonVisit. 134).

KÍKELLIK? 1. kéklik.

KIKÉR: expeto, efflagito; sich erbitten NySz. 1608: Ked portekajanak egyeb hija ninczen, hanem az Ursinus uram *kert* egy iver poharoczkat *kj*, ily okkal, hogy mihelt Ked megh jó mingyart éppen kezében adgya Kednek (MA. NLI.262, eredetije szerint). Annak felette Szepsi Mihály Uram *kerte ki* az ked elomarisat, az mellyet bizouy igen nehezen adek (uo).

KIKEZD: angänzen BM. (1. jel.) 1558: Az borárlásrul. Az birák, vagy az várostul arra választott emberek meglássák, megkóstolják az bort, meg is böcsüljék, mint *kezdjék ki*, az bornak járása szerint (GazdtörtSzemle VI.136). [Vö. NySz.]

KIKÜLD: exmitto; aussenden, ausschicken NySz. 1608: Ez napokban talan cziak holnapis kettönket Kedhez *ki küldjük* visitalnj es könjebitenj Ked maga letet es szomorúsagat (MA. NLI. 273, eredetije szerint).

KILA: mensura frumenti, capiens duas metretas Posonienses; kübel NySz. 1573: Singula *kyla* tritici (OL. UC. 37/13). 1577: 40 *kila* hordei (uo. 1/3).

KILENC: novem; neun NySz. 1378: Ad vnam magnam vallem wlgó *Kylench*kuthaga dictam (OL. D. 6506). 1390: Possessionem eorum Kezou aliter *Kylench* appellatam in comitatu Simigiensi existentem (KárolyiOkl. I.439). 1451: In loco *Kylench*diofazele (OL. D. 14498). 1474: Ad nonem marchas wlgó *kylench*-gyrara (Múz.).

KILENCED: nonae; neunter teil von einer sache NySz. (2. jel.) 1518: Communiter soluunt *kylencedeth* (OL. D. 37007). 1519: Dant nonam wlgó *kylencedeth* (uo.). 1526: Az olah falut gywrwt es az Erdewdi *kylenchedet* vamat az esपालnak hagyom (uo. 24323, I. Zolnai: Nyelveml. 256). 1553: Dezmá *kylencedet* es heghwam bor thezen kebel zamat (OL. Nád. 48). 1643: Mind öszi es Tavaszí vetesekből *kilencedet* adnak (OL. UC. 3/24). 1653: Ezen hegyemestereknek minden szőlős ember egy pint musttal tartozik, az kik *kilencedet* adnak (GazdtörtSzemle I.33). 1699: A bérés vagy pénzés földeket senki másnak *kilencedet*ből, se pénzen el ne adgya, hanem maga éllye (uo. IX.6).

KILENCEDEŚ: [qui nonas solvit; verpflichtet das neunte zu entrichten]. 1653: Ha ki előröt akar szedni, az hegyurátul vagy gondviselőjétől kérje és az mit szed fölrassa. Ha nem eselekedné 4 forint a bírsága, ezt az *kilenczedesek* tartoznak megírati, nem az hegyvámosok. Senki a *kilenczedesek* közül sem tiszta, sem törkölyös mustját el ne vihesse szőlőjéből titkon, földes ur híre nélkül (GazdtörtSzemle 1232, hegyközségi törvényekben).

KILENCES: novenarius, nonagenarius; der neunte, zur neunten zahl gehöriß NySz 1454: Johannis *Kylences* (OL. D. 14898).

KILINCS, **kölēncs**: pessulus, vectis; riegel, klinke NySz. 1545: Harom ablakra pantokat es *kelenecet* (OL. Nád. 41). 1638: Aitaia azon Baronabul fel rot reszen, vas Sarkaval Pantiaval, fa *kilinezievel* es fa be vonoival (OL. UC. 2/34). [Vö. ajtó-kilincs.]

kilincs-fej: drücker, daumdriicker BM. 1597: Vas *kelenec fej* (OL. UC. 101/3).

KILINCSĚS: [pessulo instructus: mit einer klinke versehen]. 1637: Annak aytaya bellet vas sarkas, pantos, paraszt zaros fogontys, *kilinchcs* (OL. UC. 14/43). [Vö. NySz.]

KILLŐ, l. kölyű.

KILLYEBB, l. kijjebb.

KILSŐ, l. külső.

KIMARJÚL: [eluxor; sich verrenken, verrenkt werden]. 1488 k.: Meg santulth [a ló] merth laba *ky mariulth* (Bagonyai ráolvasás, l. Zolnai: Nyelveml. 153).

KIMĚNET: [successus, eventum; ansgang, erfolg]. 1564: Továbbá leszen asszonyomnak bor és gabona dézsma jüvedelme . . . kinek beszédese, rála való számtartás Jakap uram gongya, de úgy hogy azt egyéb jüvedelmektől kilen szerezze, gyecese mindenkor és *kimenetiről* és eladásáról és annak pénzről magán való számot tarscon (GazdtörtSzemle 1.67—68). Az mi az dézsma, bor és gabona jüvedelme leszen, azt akarja asszonyom, hogy az több jüvedelmétől külön szerezze és gyicese Farkas uram, és *kimenetiről*, eladásáról, pénzéről magán való számot tarscon (uo. 1.76). [Vö. NySz. más jel. és *kimēnetel* 2. jel. uo.]

KIMÉRÉS: der ausschank BM. (3. jel.) 1719: A pálinka koresmárosnér egyszersmind hordócskaszámra és nem itezével való *kimérésre* viszik el a pálinkát (GazdtörtSzemle III.181).

KIMÉRETÉS: [appensio; auswägung]. 1632: Hadnagy uram megparancsolja az városok vagy faluk gondviselőinek, hogy mindenütt székhuszt vagasanak, és az hon lehet *kiméretés*, árultassanak (MjótörtEml. III.68).

KIMETSZ, **kümetesz**?: caelo, excindo, exsculpo; ausschneiden NySz. 1550: Ighen zeep *ky mechel* olaz ladachka (OL. Kolozsm. 50). 1586: Öt pechetes *kü meczth* lewel (OL. Nád. 49). 1590: Eoreg *ky meczöl* gerendölyt (uo. 43).

KIMETSZÉS: das ausschneiden BM. 1692: Füreszmesternek, minden 100 deszka *kimetszészért* buza metr. 1 (GazdtörtSzemle VI.184).

KIMOZDÚL: emoveor, dimoveor NySz.; [von der stelle weichen, sich von der stelle rühren]. 1635: A mi pedig az eltörött nyereg megcsinálását illeti, ha mindenik enyvezésből *kimozdul* vagy kitörök úgy hogy ugyanazon darabokat megennyvezhetni, tehát min-

denik helyen való enyvezésért a mennyit rajta teszen 20 d. (GazdtörtSzemle VIII.478).

KINCS, **kéncs**, **vö. álló-kincs**.

KINCSES, **kéncsēs**, **kéncsös**, **kincsös**: thesaurus abundans, opulentus; reich, der schätze überflüssig hat NySz. 1321/1323: *Kenchessandrasfolua*, hn. (Múz. Soós). 1366: Cum piscinis mortua voyas, Kakara et *Kynchus* vocatis (ZichyOkm. III.307). Cum Piscinis mortua voyas, Kakara, et *Kenchus* vocatis (uo. 308). 1382: Predictam *Kynchus* Kakora (uo. IV.229). 1402: Petro *Kenches* (Veszpr. 10, Palaznak). 1418: Gregorio *Kenchus* (ZichyOkm. VI.512). 1430: Michael *Kenches* (Múz. Kállay). 1440: Michael *Kenches* (uo.). 1447: Michael *Kenches* (KárolyiOkl. II.253). 1449: Michael *Kenches* (Múz. Kállay). *Kynchus*, szn. (SztárayOkl. II.443). 1464: Johannem *Kenches* (Veszpr. 10, Papkeszi). 1469: Petro *Kenches* (Múz. Kállay). Gallus *Kenczes* (OL. D. 32365). 1479: Gregorio *Kenches* (Múz.). 1485: Paulus *Kenczes* (Veszpr. 11, Merenye). 1491: Vnum montem que [igy?] nominatur *Kencheshegh* (OL. D. 36398). 1498: Stephano *Kenches* (Múz. Kállay). 1505: Anthonio *Kenches* (Körmend, Heim 696). 1518: Michael *Kynchus* (OL. D. 37007). 1519: Andrea *Kenches* (Körmend III/1, Ugal 64).

KINCSES, l. kincses.

KINNJÁRÓ-JEL, l. künnjáró-jel.

KINOS?: dolorosus, afflictivus; peinlich, peinvoll NySz. 1211: Fabri uero sunt hii Stephanus filius *Kynus* [a. m. kinos v. kinyös?] Buche Syquid Petesse (Pannh. Tih. 1/5). 1225: Quorum nomina sunt hec *Kynus* cum filiis suis Bizoud cum filio (Pannh. 1/F).

KINTORNA: nablium, nablum, psalter, lyra; harfe, ein instrument von zehn saiten, leier NySz. 1542: Ampolna *Kynthorna* (OL. Nád. 40).

KINTORNÁS, **kéntornás**: leiermann, harfenist NySz. 1469: Nicolaus *Kyntornas* (OL. D. 32365). 1520: Petro *Kynthornas* (Múz. Kállay). 1535: Petrus *Kenthornas* (Múz.). 1540: Petrus *Kynthornas* (Múz. Kállay). 1555: Gregorius *Kynthornas* (uo.). 1619: Caspar *Kintornas* (OL. UC. 1/17).

KINYÉR: redimo; erlösen NySz. (1. jel.) 1597: Kevalkeppen az Nadsagos Huzain bek által addigh jarta futotta hoga megis az uraktól *kynyerte* [a rabot] (AdalZemplvntört. VI. évf. 48).

KINYÉR, l. kényér.

KINYÍR, l. kényér.

KINYÍT: 1) aperio, diffibulo; eröffnen NySz. 1638: Kapuia also vas cziapiaval es felül való horgas foglalo vasaival, retez feivel, *kinito* vas karikával (OL. UC. 2/34). 1712 k.: Annak ideiben pusztás helyekre vad fákat ültessenek, mennél többet oltsnak, őszszel az fák töveit mind *kinyíssák*, töreket hiutsenek rája, s tavaszon befödják (GazdtörtSzemle VII.416). || 2) [die erste hacke geben, den weingarten das erste mal aufgraben]. 1700: Az nyításról. Az szőlőket igen rozsul szokták *kinyitni*, megfenekekedik, gyükeresedik valahol jól *ki* nem *nyittya* az vinczellér (GazdtörtSzemle I.79).

KINYÖS, l. kényés.

KINYÚJT, **-nyót**: extendo, protendo stb.; ausstrecken NySz. 1601: Igazán ajánlotta Kegyelmed szerelenre méltó alázatos magaviseletét, tudományának megregzett tetejét, az közönséges bölcseségnek osztására *kinyótot* kezét (MA. NLI. 124—125).

KIONT: effundo; ausgiessen, ausschütten NySz. 1588: Walameyl ember masnak wereth *ky onthia* es megh bizoniodik negi forintot wegyn rayta birsagoth az vduarbiro törwen előth, azt wër birsagnak hiwyak (OL. UC. 64/35).

KIPATTOGZIK: [pustulo]; ausschlagen (von der haut), aufbersten, aufspringen BM. («kipattogzani» a.) 1728: Fiának az lábaeskája bokában *kipattogzott* és kifakadozott (Reizner: SzegedTört. IV.432). [Vö. *pattogoz* NySz.]

KIPÉCSÉTEL: [excludo; ausschliessen] 1604: Az zalagos Embernek ha feolkeleo zaloga uagion, azt hozzak el: ha nincz feolkeleo zaloga *peczetcliek* ki hazabol, mind addigh az migh ueget eri dolganak (MJogtörtEml. I.35).

KIPIRONGAT: [increpo, increpito]; ausschelten BM. (I. jel.) 1731: Akkoron az fatens rútul *kipirongatta* és szidalmazta lévőai asszonyt (Reizner: SzegedTört. IV.481).

KÍR ? I. kéré.

KIRAGADOZ: [eripio; ausreissen]. 1613: Hogy aztis [ami az országból megmaradt] el ne vezetűk, seőtt mintt egy Tenger habyyaban merűlendő hayoboll valamyt *ky ragadozhassunk* ketelenittettewnk, orzaghuil az Bathory Feyedelemsegteől előrekké el buchyznunk (AdaZemplvntTört. IV. évf. 325).

KIRAJZOL: expingo, describo; ausmalen, abbilden, darstellen NySz. («ki-rajszol» a.) 1735: Flintához tartozandó sárgaréz czifrán *kirajzolva*, ellenzóvel és puskacsőve vesszejével (GazdtörtSzemle III.355).

KIRÁLY, **körály**: rex; könig NySz. 1229: In nulla *Kyralturky* (Pannh. Lib. Rnb. 24—34. I. 20. sz.). 1242: Prima meta est in portu Sawe qui *Kyralrewy* dicitur (MonCivZagr. I.17). 1256: Tendit per planiciem regis *Kyralmezey* dictam (OL. D. 438). *Zenthkyral*, hn. (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.430). 1261 1364: Úsque viam *Kyralwta* dictam (OL. D. 4902). 1292: Úsque ad *Keralpotoka* (uo. 1360). 1293: Abhinc declinat uersus fluium Goron ad locum qui *Kyralrewy* nuncupatur (Múz. Beniczky). 1312/1315: Possessionibus *Kyralzallasa* et Kos (OL. D. 33568). 1322: Ad montem *Kerallese* vocatum (uo. 2099, I. AnjouOkm. II.37). 1323: Nobiliun de *Scenthkyral* (Múz. Hanvay). 1324: Nobiliun de *Zenkyral* (Múz.). 1325/1332: Piscinis quarum nomina sunt hee Orozdere *Kyraltoa* et *Zulcha* [Zultha?] (OL. D. 2331). 1328: Quendam rivum *Kiralsidi* dictum (uo. 2511). 1333: Pisseina *Reketha*. et Oruzd, Oruzdere. *Kyralthoa* et *Zultha* [ZichyOkm. I.412]. 1337: Ipsam villam *Scenthkyral* (OL. D. 3051). 1339: Cum aliis uidelicet *Lona Egerberg Zenthkyral* et *Zarkad uocatis* in Comitatu de *Torda* existentibus (Lelesz Acta 1/54). 1344: Emerici de *Scenthkyral* (Múz.). 1346: Vineam ipsorum empticiam in monte *Kyralhege* uocato (Múz. Kállay). 1347: Ad vnam viam *kyraluta* dictam (OL. D. 3309). 1348: A villa *Kyralfolwa* vocata (uo. 30383). 1355: Mauricii de *Keralyfyakarcha* (Körmend, KorlátkóAppon. 17/797). *Andrea* de *Keralkurmusdy* (uo.). 1357: Úsque montem *Kyralallohyg* denominatum (Pannh. 17/Dd). 1358: Descenderet in fluium *Kyralpatoka* in portum *Leingenriuy* vocatum (Múz. Kápy). 1367: Lacum *Kyraltaua* appellatum (OL. D. 5623). 1369: Nobiles de *Scenthkyral* (Veszpr. 3, Bogárfölde). 1371: *Keralzyget*, hn. (GazdtörtSzemle VII.461). 1372: Georgii de *Zenthkyralzabady* (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1379: Villarum *Zenthkyral* *Polyan* et *Ispanlaka* vocatarum (Lelesz Acta 12/40). 1381: Petrum dictum *Keral* (Veszpr. 107, Lula 5). 1387:

Primo inceperant in fluio Tycie in loco *Kyralewrene* vocato (Múz. Kállay). 1392: Mathias de *Kyralzallas* (Múz.). 1393: Georgii de *Zenthkyralzabadi* (uo.). 1401: Michael dictus *Kyral* (uo.). 1427: Possessiones *Omegyer* et *Kyraltowa* (uo.). 1428: Nicolao dicto *Kyral* (Veszpr. 11, Lova). Possessionis *Kyralfolwa* vocate (Forrás?). 1429: Petri *Kyral* (Pannh. Tih. 18/1). Johannes dictus *Kyral* (Lelesz Acta 48/56). 1429/1510: Peruenissent ad fontem *Kyralkwtha* vocatum (OL. D. 16127). 1431: Blasio *Kyral* (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1437: Ecclesie de *Zenthkeral* (Múz. Békássy). 1439: Johannes dictus *Kiral* (Múz. Kállay). 1450: Quasdam terras ipsorum expencium a parte *Pethry* sub vna arbore *Tilie* et *Kyralrethe* necnon *Bolgorekethye* et *Gygemonlna* [igy? olv. -molna] ac *Kylsewfarkas* et *Fekethewzoldobzeg* vocatas (Lelesz Acta 62/37). 1451: Petrus *Keral* (OL. D. 14467). 1455: Nobiles de *Zenthkyralzabady* (uo. 14947). 1456: Quendam *Silum* *Kyralerdeye* vocatum (uo. 27170). 1458: In possessione *Zenthkyralzabady* (Múz.). 1458?: *Terris arabilibus Kyralgepe* vocatis (Múz. TörtTárs. 1). 1462: Bartholomeo *Keral* (Múz. Kállay). 1462?: Ez leuel kamarahaznarol ualo Mathyas *keral* engedelme (OL. D. 15691, az 1462-i okl. hátlapján). 1462?: Ez leuel Mathyas *keral* leuele hog az kamarahaznath meg ne vennj [igy] parancholtha (uo. 15706, az 1462-i okl. hátlapján). 1464: *Lanrencium Kyral* (Veszpr. 10, Papkeszi). Thomas literatus de *Zenthkyralzabady* (uo. 107, Nostre 5). 1470: Clemente *Kyral* (Lelesz Acta 81/19). 1478: *Ladislauus Kyral* (OL. D. 18145). In possessione *Zenthkyral* (uo.). 1479: Bartholomeo *Kyral* (Múz. Kállay). 1482: *Kyral*, szn. uo.). 1483: *Iuxta piscinam Zenthkeralpalochaya* vocatam (Lelesz Prot. IV.23a). 1484: Benedictus *Kyral* *Ciuis Ciuitatis Albaregalis* (Veszpr. 4, Csopak, I. HazaiOkm. V.363). 1488: *Jacobus Cher* de *Zenthkyral* *Zabadya* (Pannh. 17/Aa). 1495: In *Zenthkyral* in *Chanadiens* Comitatu (Körmend V/7, nr. 162). 1496: Possessionibus *Megye* *hdy Zenthkyral* (uo. III/6, Körmend 10). 1507: Bartholomeo *Kyral* (Veszpr. 15, Vászoly). 1513: *Posa* de *Zenthkyralzabagya* (Múz.). 1519: *Johanne Kyral* (OL. D. 26749). 1520: *Piscinas Gykellew Wydras Kyralthawa* *Karazostho* (Lelesz Acta 126/44).

király-bíró: comes regionis; obergespan NySz. 1506 k.: Ha pedig az feokapitanon esik megh [az ünnepnapon való törvénytevés] tehát az *Kirallibiro* az feokapitant is megbwntesse (MJogtörtEml. I.18). 1569: My Daczó Pál szentgyörgyi, várhegyi kastélynak praefectusa és Háromszéknek, Sepsinek, Kyzdinek, Orbaynak *királybírája* (SzékelyOkl. V.86). 1574: Mi Kornis Mihály szentpáli, székel sókamara fő tisztartója és Lázár Ferencz szentannai, marosszéki *királybíró* (uo. 95).

király-fia: [?]. 1287/1328: Per neteres metas et antiquas que separant ipsam terram a terra nobilium *Kyralyfia* dictorum (Múz. Jankowich, I. HazaiOkm. VI.329). 1396: *Kyralyfyakarcha*, hn. (ZichyOkm. V.16). 1429: Stephanus wolgo de *Kyralyfia* Múz. Forgách. 1472: *Gasparem de Kyralyffyia* (KárolyiOkl. II.425). [Vö. NySz. 2. jel.]

király-ketteje, **-kettei**: 1282: Eidem Magistro Corraldo de nostra gracia concessimus speciali medietatem tributí quod est in Musunio qui *keralquetley* dicitur in wlgari (Wenzel XII.355). [Vö. NySz.]

KIRÁLYI, **körályi**: regius, regalis [stb.]; königlich, königisch NySz. 1233: Sacerdotum de Samard de Gan de Endred de Kevrushig de *Kerali* (Pannh. 29/I). 1234/1243: Uersus quendam villam que uulgo dicitur *Kyrali* (OL. D. 198). 1393/1446: Possessionum *Gyerke Kyrali* (uo. 7914). 1601: A ki mas idegen

helién tanulta az eő mesterseget, es itt ez *király* szabad varasban, Cassaban, mi közöttünk mesterremeket akarna czinalni [stb.] (Mihalik : KassaÖtvTört. 51).

KIRISZT? -ES? 1. kérészt, -és.

KIRT, -ES, 1. kürt, -ös.

KIRTÖS, 1. kürtös.

KIS, **küs** : parvus, pusillus ; klein, sehr klein NySz. 1211: Isti sunt aratores Feles Viga *Keus* [olv. küs?] Ertueg Thenki Hodus (Pannh. Tih. 15). 1225: Cum tribus piscinis Terem alia tohu, *Cuiseb* [a. m. kisebb?] cerecto Homus tohu (OL. D. 119). 1229: Both custos in *Kysfolud* (Pannh. Lib. Rub. 24—34. l. 20. sz). 1232: Ad uillam que *Cusfolud* vocatur (OL. D. 179). 1252: Intrat in vallem *Kysnegued* (uo. 369). 1254: Villarum *Kus* falud et Bolug (uo. 391). 1256: *Kysfalud*, hn. (ErdMúzLt., 1. Wenzel VII.429). 1268: Inter uillam Scederkyn et villam *Kysfolu* (Körmend II/4, Miskouch 61). 1274: Ad quoddam nemus *kyseredw* vocatum (OL. D. 881). 1277: De villa *Kysfolud* (Múz. Ertl). 1279: In loco uulgariter *Kysumlyod* appellato (Veszpr. 4, Alsóörs). 1282: Quendam terram suam *KusKyrth* uocatam (Múz. Kállay). 1295: Ad quandam locum *Kiskued* nominatum (Múz. Forgách). 1297: Usque ad aquam *Kysdunad* vocatam (Múz. Justh). Cum piscaturis Hon OlWeyz et *Kysered* uocatis (uo.). 1299: Nemus *Kysberek* dictum (Veszpr. Regn. A/3, 1. HazaiOkm. VI.450 és Wenzel V.240). 1299/1300: Curritur iuxta nemus *Kysberek* dictum (Veszpr. 1, Arkybanazurchuk). 1315: Possessiones Werusalmafolua et *Kysaytoud* (Múz. Péchy). 1319: Nogfílpus *Kysebfílpus* [hn.] (OL. D. 1964, 1. AnjouOkm. I.516). Terram *Kispasit* vocatam (ZichyOkm. I.164). 1319/1322: Ibi separant mete *Kyusaytou* vocate (OL. D. 1947). 1320: Ad arborem *Kys* Tul dictam (uo. 1990). 1322: Terra *Kyusaytou* vocata (AnjouOkm. II.37). 1323: Quasdam possessiones Noghermen et *Kyusermen* vocatas in Comitatu de Karaso (Múz. Kisfaludy). Possessionis *Kyuserkerh* dicte (Múz. Kállay). Iungit quandam locum Nogles uocatam. Venit ad quandam locum *Kusles* nominatum (Körmend, Sebesiana 2/5). De duabus Siluis *Kyserden* uulgariter dictis (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1325/1347: Currit ad *Kysaranas* (Körmend II/4, Miskouch 67). 1332: Inter terram Zumbathel et *Kiszeuleus* (Múz. Békassy). 1335: Molendinum *Kysmolun* vocatum (Veszpr. 15, Vigand). Possessionem *Kysfoludzurchuk* vocatam (Múz.). 1337: Unam viam *kis* altal ut vocatam (HazaiOkm. III.132). 1339: In loco *Kyscenad* dicto tria iugera (Veszpr. 106, Antalfa 4). 1344: Descendit in vallem *Kysberukveulge* dictam (Múz.). 1347: Possessionis seu ville Pokafolua alias Ladnuk et *Kyssekerethuk* vocate in Comitatu Albensi existentis (uo.). Pauli de *Kyussarlou* (uo.). 1354: Possessiones Tarnuk, *Kysaztal* (AnjouOkm. VI.169). 1359: Michaelis parui wlo *quis* dicti (Múz., 1. SoprOkm. I.303). Pretacti Mychaelis dicti *Kys* (uo.). Possessionis *Kysrouazd* et Azunfalua uocate (Pannh. 20/C). 1360: Monticulum *Kysdumb* (HazaiOkm. V.136). Petrus dictus *Kys* (Veszpr. 14, Ujlak). 1363: Ascendit ad quoddam Berch wlo *Kusberch* nominatum (Körmend, Heim 186). *Kysgermekzygeth* Felseugeremekzygeth (OL. D. 5213). 1368: In terra Gyp terciam vineam *Kysmyklos* nominatam (Körmend, Heim 214). 1369: Quodam monticulo wlo *Kysberch* dicto (OL. D. 30701). 1372: Tres in loco *Kysmezed* dicto (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1373: Ad montem *Kyschauas* (OL. D. 6133). 1379: Ad vnum colliculum wlo *Kysberch* dictum (Múz. Kállay). 1382: Quoddam alueum *Kyspeterfoka* vocatum (OL. D. 30725). 1385: Jacobi de *Kyszakach* (Múz.). [Vö. Nagzakach (uo.).] 1386: Piscinas Bwdwser Swlywmuspalya *Kysswlywmus* (OL. D. 7182). In loco *Kysmezed* duo Jugera (Veszpr. 14,

Szentkirályszabadja). 1389: Fluium *Kysmortos* appellatum (OL. D. 7481). Cadit in fluium *Kysmortos* appellatum (Lelesz Met. Mármaros 13). 1393: Vsque arborem piri *Kyskurthuel* dicti (OL. D. 7866). 1394: Colli seu monticulo *Kyschauas* vocato (Múz.). 1397: Quoddam pratum seu fenetum *Kystekekfele* vocatum (OL. D. 28767). 1397/1416: Per bonum spacium eundo ad vnum angulum *Kyzlik* nominatum (Múz. Jankowich). 1400: Stephanum *Kis* (ZichyOkm. V.206). 1405: Possessionibus *Kyswylak* *Kysfalud* vocatis in Comitatu Zempliniensi (Múz. Soós). 1421: Fluium *Kysdwna* dictum (OL. D. 11115). 1422: Venissent ad quandam terram *Kysmezew* alio nomine *Kysligeth* nominatum (Lelesz Met. Bereg 2). Inter *Kysberek* et Kezebberek (Múz.). 1427: Prediis Banghatheleke *Kystekek* (uo.). 1430: Montis *Kisrepas* (OL. D. 28812). 1449: Insulam *kyszathonzygethe* (HazaiOkm. II.303). 1452: *Kysheghmegh*, hn. (OL. D. 14525). 1453: Possessionibus Valvus Almud et *Kysalmad* vocatis (uo. 14722). 1457: Lucas *Kysmesther* (uo. 36405). 1458: Terras dictorum exponencium Pagon et *Kyserdew* vocatas (Múz. Kisfaludy). 1459: Predia *Kysvayda* *Kystekek* (OL. D. 15334). 1460: Iuxta quoddam Nemus *Kysberek* vocatum (Veszpr. 12, Nagypécsöl). *Kysheghmegh*, hn. (OL. D. 15473). 1465: Vineam *kyszelew* (HazaiOkm. V.276). 1467: Penes quandam vallem *Kyskerekalmas* vocatam (Múz.). 1468: Peruenissent ad viam *Kysgath* vocatam (uo.). Duo falcastra feni in loco *Kyswelgyed* vocato (uo.). 1469: Blasius *Kys* (Lelesz Acta 80/1). 1475: Predia *Kyszevlevs* Kevrthwelbokor et Menes Nyom vocata (uo. 85/1). 1479: Valentinum *Kys* (uo. 89/21). Matheo *Kys* (Múz. Kállay). 1481: Secundum consuetudinem huius regni non est consuetudo quod minor ad se recipere possit maiorem wlo az *kuzeb* [olv. küssebb] az nagobnak terhet yria newhez (OL. D. 26018). 1484: Equum *kyspey* (Múz. Kisfaludy). 1493: Circa quandam paruum riuium *Kyssebeser* appellatum (Lelesz Met. Zemplén 70). Matheum *Kys* (Lelesz Acta 101/31). 1498: Balthasar *Kys* (Múz. Kállay). 1502: Piscinam *Kyschalastho* vocatam (Lelesz Acta 110/35). 1503: Johannes *Kyskwn* [a. m. kis-kún?] (Múz. Kállay). 1516: Siluam *Kyserezthwen* vocatam (Lelesz Acta 122/48). 1526: Pratum vero *Kysythzakewy* (Múz. Kállay). 1528: Terram *Kysanthalne* pwzthaya vocatam (OL. Kolozsm. 106). 1598: Georgius *Kislukach* (OL. RDecim. Zempl.). 1599: Mü *Küs* Gergely és Péter Davit, Demjén lőő személyek (SzékelyOkm. V.162). 1637: Az bastya szegeletin egy *kies* keőbeől épitet uigyazochka (OL. UC. 14/43). [Szärm.: 1199: Duos pulsatores videlicet Nagy et *Kysed* [a. m. kis-ed v. kiesid?] (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl.).]

kis-asszony : festum nativitatis Mariae : Mariae geburt NySz. (2. jel.) 1580 : Anno Domini 1580 *Küs-asszony* havának 10 napján, avagy *küsasszony*nap előtt való hétfőn (SzékelyOkm. V.123).

kis-béres : [anculus] ; anke, enke, junger acker-knecht BM. 1517 : Andrea *Kysberes* (Lelesz Beres. XV.4).

kis-bíró : apparitor ; kleinrichter NySz. (1. jel.) 1535 : Valentinus *Kysbíro* (Múz.). 1587 : Zabo Marko *kys byro* (OL. UC. 12/42). 1668 : *Kis Bíro* az Várhoz (uo. 1/21). 1696 : Mi Tállya városának mostani főbírája . . . Varga János, varannai Szabó György, *kisbírák* [stb.] (GazdtörtSzemle VII.406).

kis-gomb : [malleolus parvus ; knöpfchen]. 1635 : Kézen vert dupla száras gombra guser selyemből nro 12 bokorra akinek arany avagy ezüst a *kisgombja* megyen rá 4 lat selyem limit. per 4 f. (GazdtörtSzemle VIII.477).

kis-kalmár : [propola] ; krämer, höker, kleinhänd-

ler BM. 1714 : *Kis kalmár* (DebrJk., Zoltai Lajos közlése). 1731 : Az idevaló *kiskalmároktól* és borsolóktól [vásárpénz] singtől, fonttól d. 6 (GazdtörtSzemle VII.89). [Vö. apró-kalmár.]

kis-karácsony, -karácson : dies circumeisionis ; neujahrstag NySz. 1493 : Adatot yeurben *kys karacson* estin, 1, 4, 9, 3 (Akad., I. Zolnai. Nyelveml. 156).

kis-major : [villicus minor ; kleinmeier]. 1692 : *Kismajornak* : buza cub. 3. gyapju nr. 6. közézipó dietim nr. 3 (GazdtörtSzemle VI.179).

KÍSÁS, 1. késás.

KISDED, **küsded** : parvus, pusillus, minusculus [stb.] ; klein, sehr klein, wenig, gering NySz. 1354 : Pauli dieti *Kusded* (OL. D. 4407). 1383 : Flectitur ad partem septemtrionalem ad *Kysded*zurdruk dietum (Múz.). 1481 : Demetrii *Kysded* (OL. D. 18462). 1594 : *Kis ded* [igy] desa No. 3 *Kis ded* on palazkis No. 1 (OL. UC. 78/7).

KISE-FA, 1. késá-fa.

KÍSÉR, késér, vö. általkísér.

KÍSÉRTET, **késértet** : tentatio, tentamentum, tentamen ; versuchung, probe NySz. ; das gespenst, der spuk BM. [?]. 1467 : Ambrosius *Keserteth* [a. m. gespenst ?] (Múz.).

KISNICÉR, 1. kisznicér.

KISŰL : [percoquor ; ausgebacken werden]. 1635 : Nro 30 lattos legyen a [kenyér] tesztája, ha *kisül*, nro 27 : 28 lattos, de úgy hogy szépen megsült legyen, ne legyen téstás a bele (GazdtörtSzemle VIII.479). [Vö. NySz. más jel.]

KISŰT : [ausfindig machen, ermitteln]. 1769 : Megtudakozza a Pataki universitást : mi okon prédikál, ha nem keresztel ? Kétség kívül, hogy ezen az uton akarja *kisütni* a bábák által lehető keresztelést (Canon-Visit. 198). [Vö. NySz. 3. jel.]

KISZAGGAT : [divido : austheilen]. 1724 : Már ki lévén *szaggatva*, mind a N. Város, mind az uczák számára a kaszálók, mind az Kötélyszegeben [olv. Kösély-], Elepen, ugy az Ligeteken is proportionate. Inspector Uramék az szegénységet is részeltessék, sine personarum respectu (GazdtörtSzemle IX.12). [Vö. NySz. más jel.]

KISZALAD : effugio ; entrinnen, entgehen NySz. 1544 : Attam ég szegen legennek ki török orszagbol *szalat ky* (OL. Nád. 40).

KISZALADÁS : effugium, evasio ; ausflucht NySz. 1813/1696 : Egymás szomszédságában sővényeket nem akarnak tartani, ki miatt nagy károkbán esünk barmaink *kiszaladásával* (GazdtörtSzemle VII.413).

KISZARVAZ : [?]. 1754 : Az első rendbeli Incatus tavaly is *kiszarvaztatott*, kiesapattatott paráznságáért, mind az által bejött [a városba] (DebrJk.).

KISZEGIK : effringor ; brechen NySz. 1584 : Thooth Peter sellér keze *ki zegheth* (OL. UC. 56/33).

KISZÉRÉZ : [exigo ; eintreiben]. 1613/1696 : Az-
 kik pedig az méltóságos uraknak ő nagyságoknak
 dézmát nem adnak, tartozik az egyházfiu ugyan akkor
 azoktól *kiszerezni* (GazdtörtSzemle VII.412). [Vö. NySz. 2. jel.]

KÍSZÍT, 1. készit.

KISZMICÉR ? 1. kisznicér.

KISZNICÉR, **kisnicér**, **kiszmicér** ? : panni genus ; eine art zeug, kleiderstoff NySz. [Tischno-
 witzer tuch ?]. 1567 : Panni *kytniczter* [igy ? olv. *kys-
 niczer*] (OL. L. III.16. 17). 1594 : Egi ueg *kisniczer*
 (OL. UC. 106/3). 1628 : 12 *kisniczer* szőke posztó
 (DebrJk.). 1635 : Egy öreg *kizmiczer* [igy ?] dolmánytól
 60 d. (GazdtörtSzemle VIII.471). Egy csonka ujjú
 mentétől, ha *kizmicer* és béelt (uo.). Egy *kizmiczer*
 nadrágtól (uo. 472). [Vö. *Tischlicher*, posztónév, egy
 XV. századi árjegyzékben, I. Kováts : Árúforg. 100.]

KISZÓLÍT : [abberufen]. 1613/1696 : Ha... atyánk-
 fiát, vagy kedves barátinkat Isten *kiszolítja*, meg-
 holtnak jelentésére csak a kisebbik haranggal esen-
 ditsenek, vagy harangozzanak (GazdtörtSzemle VII.
 414).

KÍSZÜLETLEN, 1. készületlen.

KITA : plica, fasciculus ; bindlein NySz. 1424 :
 Mille glomos wlgo *kytha* linorum (OL. D. 29073).
 1478 : Lini vel Canapi quatuor *Kythas* seu ligaturas
 (Teleki : Hunyadiak XII.68). 1497 : Tenentur dare
 canapum *kytha* I (OL. D. 37169). 1564 : Canapi liga-
 tura seu *kytha* (OL. L. III.16. 17). [Vö. MTsz.]

kita-kendér : manipulus canabis, fasciculus lini
 MA. (1621. kiad.) ; Eine Hand voll Hanff, Büschel
 oder Reissen Flachs MA. (1708. kiad.) 1636 : *Kita*
kender Nro. 19 (GazdtörtSzemle I.265).

KITEKER : extorqueo, luxo ; ausdrehen, heraus-
 winden NySz. [den hals umdrehen]. 1730 : Három
 hónapra megromolván az gyermek, az nyakát *kite-
 kervén*, az hasaeskáját bal ágyékához húzták (Reizner :
 SzegedTört. IV.374).

KITELIK : 1) [sufficio, supposito] ; zureichen
 BM. (2. jel.) 1594 : Damna fl. 25 vehessen Barla
 Mártonon, ha marhájából *ki* nem *telnek*, ő magát is
 megfoghassa [a. m. elfoghassa] érette (SzékelyOkl.
 V.154). [Vö. NySz. szölások a.] || 2) impleor ; sich
 erfüllen NySz. (1. jel.) 1643 : Azon esztendeők száma
 mar *ki telvén*, [a sőbányát] bizonyos személyek
 által reuidealassuk (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle
 VI.117).

KITELJESÉDIK : [sufficio, supposito ; zu-
 reichen ?]. 1544 : Az penzből *ki* nem *tellesedet* vala
 (OL. Nád. 41). [Vö. NySz. más jel.]

KITÉSZ : expono ; hinaussetzen, hinauslegen NySz.
 (1. jel.) 1540 : Contra voluntatem nostram et tocius
 oppidi hedera sua suspendit wlgo *ezegereth ki tewlew*
 et vina educillauit (Múz. Kállay).

KITILT : [prohibeo ; verwehren]. 1653 : Az után
 is még harmad nappal is azon szerént certificálja a
 [szőlőörökség stb. ügyében pereskedő] pársokat. Nagy-
 Boldog asszony napján aztán *kitiltta* metsző kísitűl,
 kapállásától (GazdtörtSzemle I.31). [Vö. NySz. más jel.]

KITISZTÉT, 1. kitisztít.

KITISZTÍT, -tisztét : expurgo, emundo [stb.] ;
 reinigen, säubern, ausputzen NySz. ; [exstirpo ; aus-
 rotten]. 1752 : Hanemha szántóföldje között, valamely
 bokor találtatnék, azt *kitisztétanyi* szabad legyen
 (GazdtörtSzemle VI.138).

KITÖRIK : [evellor, effringor ; ausbrechen]. 1635 :
 A mi pedig az eltörött nyereg megcsinálását illeti,
 ha mindenik enyvezésből kimozdul vagy *kitörök* úgy
 hogy u. a. darabokat megenyvezhetni, tehát mindenik
 helyen való enyvezésért... 20 d. (GazdtörtSzemle
 VIII.478). [Vö. NySz. más jel.]

KITTĚL: quod dupliciter est textum, terlisium; zwillich NySz. 1522: Pastori porcorum V vlnis *kyttel* (OL. D. 26309). 1522 k.: Una pecia *kythel* (TörtTár 1889. évf. 377). 1533: Ceuicalia duo alterum *kyttel* alterum rubei atlasii (OL. Nád. 49). 1539: *Kittel* simplex in vno volumine (uo. 48). 1544: Eg zablonak [így?] walo *kittelt* (uo. 41). 1548: *Kyttel* Parna zakadozot II (OL. UC. 99/7). Eg grobian *kittel* (OL. Nád. 49). 1552: Vnam peciam *kythel* (uo.). 1553: Vnam peciam *Kyttel* (uo.). [Vö. *kittöly* MTsz.]

KIÚJÚL: reviresco; sich erneuem NySz. 1731: Hogy pedig hamarjában Ludas Molnárnénak az fatens meg nem fizethetett, ismét hasonló nyavalya *kiújult* az gyermekén (Reizner: SzegedTört. IV.481).

KIÜLÉS: [das sich hinaussetzen]. 1731: Az concivis, piacon kereskedőknek helyektől első *kiülések*-nek alkalmatosságával [vásárpénz] d. 90 (Gazdtört-Szemle VII.89). [Vö. *kiül* NySz.]

KIÜT: executio, excudo, elido; heraus schlagen, verdrängen NySz. (4. jel.) 1608: Meg is sántultam, mert az csipőmből az forgócsontot [a kapu] *kiütötte* és nem tudtál helyére igazítani az tudatlan barbélyok (MA. NLI. 254).

KIÜZ, -iz: expello, extermino, submoveo; hinausjagen, austreiben, vertreiben NySz. 1550: Es *ky izenek* az hazból es mynden marhambol teorventelen hatalmaswl mynden terwen nekewl (OL. Kolozsm. 50).

KIVÁG, kü-: succido, macto; abschlachten NySz. 1588: Az 16 thulyoknak ara az kyth a falukon *kü vagthak* teszen (OL. Nád. 41).

KIVÁLKÉPPEN, l. kiváltképpen.

KIVÁLTÁS: [das auslösen]. 1700: Városunk irott törvénye szerint az szülő örökségre emanálni szokott örökvallás és becsleveleknek megpecsétlésének és *kiváltásának* ideje és terminussa esztendőtt által kétszer szokott lenni (Gazdtört-Szemle VII.404).

KIVÁLTKEPPEN, kéváltképpen, kiváltképpen: praecipue, singulariter, peculiariter; vornehmlich, sonderlich NySz. 1597: *Keválkeppen* [l. ez alakot a NySz. Károlyi és Medgyesi-féle adataiban is] az Nadsagos Huzain bek által addigh jarta futotta hogi megis az uraktól kynyverte [a rabot] (AdalZemplmTört. VI. évf. 48). 1608: Immár egyhíhny barátom kérlette tőlem, ha vagyon, akarván tőlem kérni usura s *kiváltképpen* penig egy magister (MA. NLI. 262). 1684: Némely Vinczlérek . . . *kivalkeppen* kikre urok . . . nem invigiálhat . . . károsan miveltetik az Szölöket (AdalZemplmTört. IV. évf. 130).

kiváltképpen-való: peculiaris, singularis, specialis, praecipuus; sonderlich, sonderbar NySz. [vörzűgliche]. 1506 k.: Eluegeztwk, hogj senkj az *kiválkeppenvalok* es elseok keozwl, vagj az Lofwvek es tiztuisleok keozwl, vagj pedig az keozeonseges renden leveo emberek keozwl [az ország romlására ne törjön stb.] (MJogtörtEml. I.16). 1608: Hogy Keogelmed *kiváltképpen való* leveleivel méltóztat meglatogatni, felette igen örölöm (MA. NLI. 261).

KIVÁN, vö. visszakiván.

KIVARR: exsult Kr. [acu pingo]; ausnähnen, austreten BM. (1. jel.) 1799: Egy sárga és fehér szkófiummal, nyolcz nagy virágokkal *kivarrott* keszkenő, köröskörnyül keskeny kötéskével (CanonVisit. 214). Egy sárga szkófiummal, zöld selyemmel, nyolcz virágokkal *kivarrott* kisdé keszkenő, a környületin sárga sujtás (uo.).

KÍVE, l. kéve.

KIVÉNÜL? -vénhél?: [consenesco; alt werden]. 1509: Emerico *Kyuenhclew* [a. m. kivénül?] (Múz. Forgách).

KIVÉSZ: 1) eximo, excipio; herausnehmen NySz. (1. jel.) 1572: *Uet* uram ket prokator leuelet *ky*, attam az ualcia gaba az kaptalanak fl. 1 (OL. Nád. 40). 1604: Megheskwdgiek, Hogi ennek a Uarasnak Maros-Uasarhelinek az eo tellies eleteben hiu es igaz lezen, es mindenben az Uarosi eggiesseget es Tarsasagot megtartezia: abbol magat *kiuenni* nem igiekezik (MJogtörtEml. I.29). || 2) [exstirpo; ausrotten]. 1597: Az vton alol Safranios kerteczke 1 kibwl az hideg igen *kj vette* volt az Saffrant (OL. UC. 101 3).

KIVESZT: exstirpo, disperdo; ausrotten, zerstören NySz. 1608: Czatari gergel uram ouara ment, it nalunk predicala ket esztendeig az korporistak adig futak az urat *ki ueztek* köszölünk (MA. NLI. 283, eredetije szerint).

KIVETŐ: 1572: Pixides barbatae. *Ky wetho* lampas. Globi ex ferro (OL. UC. 76/17). *Ky wetho* lampasnak faya mynd wasasthlw (uo.). 1594: *Ki-uecő* chupor No. 48 Heth kalach *kiuecő* No. 7 az teőbbi ell rothath (uo. 106/3). [Vö. NySz. 2]

KIVISZ: effero, educo, eveho; hinausführen, austragen NySz. 1544: Az gancit az uduarrol *kivittek* (OL. Nád. 40).

KIVÓL, l. kívül.

KIVÜL, kévül, kívól, kívól, kívüll-: 1) extrinsecus, forinsecus, foris; draussen NySz. («küül») 1b. jel. a.) 1556: Az kychin labas zekren *kyvöl* rakot sahok rakasal (OL. Nád. 48). || 2) extra; ausserhalb NySz. (2a. jel.) 1553: Varnak *kyvöle* egy nyary haz azon vagyon harom pleh (OL. UC. 96/3). || 3) praeter, excepto; ausser, nebst, ausgenommen NySz. (3b. jel.) 1564: Ezenkévül vagyon hegyvám jüvedelme (GazdtörtSzemle I.72). 1586: Soha senki ő *küvüllök* semmi közit hozzá ne mondhasa (Székely-Okl. V.140). 1643: Ezen *kenölis* harom hars keöttel nagion, az ky mégh müiben nem forgott (OL. Instr. 42, l. GazdtörtSzemle VI.123). Ezek mind megh uadnak és ezekben *keuöl* vasas Lanczokkál fel építettett mérték (uo., l. GazdtörtSzemle 124). Az előtt szoba kémenze nélkül volt, most szép zoba raita *keuöl* feőto kemencezeuél (uo., l. GazdtörtSz. 128).

KLÁRA, Kalára: Clara Kr. 1602: *Kalára* [mint vezetéknév] Máté. Jobbágy (SzékelyOkl. V.198). *Kalára* István jobbágy (uo. 312).

KLÁRIS, kaláris: corallium; korall NySz. («kaláris» a.). 1458: Duo legibula vnum de Cristal aliud de *Claris* (Múz. Kállay). 1530: Legibulum wigo *klaris* (OL. UC. 98/5). 1555: Harom *klaris* olwaso (OL. Nád. 48). 1581: Egy *kalaris* olwaso (OL. L. III.16. 17).

KLOMÁRIS? l. kalamáris.

KOÁCS, -i, l. kovács, -i.

KOBÁK: lagena cucurbitina; kürbisflasche NySz. 1442: Paulo *Kobach* [a. m. kobak?] (Múz. Kállay). 1603: Paulus *Kobak* (SzékelyOkl. V.267).

KÓBOR: canistrum; korb NySz. («l. kóbor» a.) 1480: Simone *Kobor* (OL. D. 18404). 1489: Simone *Kobor* (Múz. Kállay). 1522: Elizabeth *Kobor* (OL. D. 37328). [Vö. MTsz.]

KÓBORI: [vagus, erro; vagabund, herumläufer,

herumschleifend?]. 1602: *Kóbori* Márton jobbágy (SzékelyOkl. V.290). [Vö. MTsz.]

KÓBOROL: vagor, grassor; umherstreichen NySz. (2. jel.) 1668: Nagy Miklos *Koborloban* [a. m. kóborlásban, csavargásban] (OL. UC. 1/21).

KOBOZ: pandura, lyra; bassgeige, geige, leier NySz. («1. koboz» a.) 1237/1325: In uilla Copul Sykes Chema Syka *Choboz* [szn., a. m. koboz?] Gabsa (Veszpr. 107, Lula 2). 1470: Michaelae *Koboz* (Múz. Kállay).

KOBZÓ: praedator; plündernd, plünderer, räuber NySz. (1. jel.) 1251/1281: *Chubzo* [szn. a. m. kobzó?] (OL. D. 346). 1464: Martino *Kobzow* (Lelesz Acta 75.31). 1520: Benedicto *Kobzo* (Múz. Kállay). 1528: Quia tu semper fuisti despoliator wlgo *kobzoo* (Múz. Békassy). 1535: Paulus *Kobzo* (Múz.). 1619: Gaspar *Kobzo* (OL. UC. 1/17).

KOBZOS: [lyristes, lyricen]; harfenspieler, leiermann NySz. 1327: Johanne dicto *Kobzus* (OL. D. 2403, l. AnjouOkm. 11.274). 1364: Nicolaus dictus *Kobzos* (ZichyOkm. III.255).

KÓC, kole: gobius, gobio; meergropp NySz.; «aspro Zingel» MTsz. 1517: Emi pisces *kolch* (OL. D. 26157). 1544: Piztrango, selminget, köuiet, *koczot* eger allo halat karazt herenget bodog azzon halat es stokfiset (OL. Nád. 40) [Vö. *góc, kóc* MTsz.; Szamota, TermutdKözl. 1894. évf. 493.]

KOCA: porca; sau NySz. 1367: Ad alium locum *Kochamachara* [olv. koca v. kaesa?] (OL. D. 31313). 1470: Johannem *Kocha* (Forrás?). 1577: *Kocza* Janoss (OL. UC. 1/3).

KOCKA: alea, tessera; brettspiel, würfel NySz. 1544: Ostablaba nalo *kockat* urannak (OL. Nád. 40). 1552: Tabula vna *kocka* (OL. NRA. 1648/27). 1572: Ostablaba uolo [igy?] *kockat* (OL. Nád. 40).

KOCOR? l. kacor.

KÓCOS?: hirtus, hirsutus, pilosus; zottig NySz. 1296: Magister *Kochos* [a. m. kócos v. kulesos?] (HazaiOkm. VII.251).

KÓCSAG: ardea garzetta NySz.; die aigrette, der kleine silberreihler BM. 1469: Michael *Koczag* (OL. D. 32365). 1528: In duabus granariis *koochagh* parue (OL. UC. 12/42).

KOCSI, kuksi?: 1) carpentum, rheda, staticulum, vehiculum, essedum, currus; kutsche NySz. 1494: Unum Currum *Kochy* (Engel: GeschUngrReichs I.172). 1494—95: Prima die Februarii Misit Dnus meus ad Zenth Gerghwara Casparum Alemannum pro portandis pecuniis Regie Mti, cui pro exp. [expensis] et ad currum *Kochij* dati sunt fl. 12 (Engel: Allgemeine Welthistorie XLIX.79). Missi sunt per R[egij]am Mtem Jwan Slesak aulicus et Prepositus Pragensis, nec non Magister Jacobus Bombardarius Regie Mtis, in tribus curribus *Kochy* in Nandor Albani et Sabach (uo. 167). Jankoni familiari Dni Thesaurarii ad Dictatores Cottus Zempleniensis per unum Currum *Kochy* pro pecuniis misso pro expensis et Vectori dati fl. 6 (uo. 172). 1501: Super vnum *koczy* (OL. D. 21078). 1518: Pro vno *kochy* (uo. 37176). 1522: Currum sew *kochy* ipsius exponentis (Lelesz Acta 128/30). 1526: In quodam curru *Kochy* (Körmend III/5, Revistye 95). Pro expensis et solutione *Kochy* dati sunt in eupreis monetis fl. 25 (Engel: MonUngr. 207). Sigismundo Nagh, familiari nostro Wiennam pro adducendo argento... cum duobus *Kochy* misso, pro exp. et solutione eorundem *Kochy*

dati sunt in eupreis monetis... fl. 100 (uo. 209—210). 1528: Ad *kochy* pro marokwas (OL. Nád. 42). Currum vnum *koczy* cum redis (OL. L. III.16. 17). 1531: In reda sew wlgo *kochy* (Múz. Soós). 1543: Currum *kochy* ferratum (Múz. Kisfaludy). 1544: Neg seng uaznat iszaknak vtra *kociban* hol ualot benne hordozni (OL. Nád. 41). Uöttem ket font hayat *koczi* kenni (uo.). Az poroknak hog segelletenek az szalan az *kocikat* (uo. 42). 1545: Attam hayra *koci* kenni (uo.). 1548: Az *kocyra* ernyo usat (uo. 40). 1556: Az kiehin *kochiba* az almas kek lowak leznek (uo. 49). 1558: Az *kochyhoz* vettem eg wezer szyoth (uo. 48). 1569: Mikor immár egy *kucsikat* három forintra elbüesültettük volna, mondánk Ceryák Vytályust [igy?]: ihon vitesd el; mikor-el akarja viteni, rájok jöve az néhai Babos Andrásné Sára egy pálezával, eltaszítá az Ceryák Vytályust és nem hagyá elvitetni az *kucsit* (SzékelyOkl. V.90). 1572: Uram *kocyara* ernyo usat (OL. Nád. 40). || 2) [«currier», auriga, rhedarius; kutscher, fuhrmann]. 1494—95: Quintodecimo die Febr. Mtheo *Kwchy*, qui in Negotio Re Mtis duxerat Thobiam et Georgium Banfy ad Wesprimium ad rel. Br. dati sunt fl. 6 (Engel: Allgemeine Welthistorie XLIX. 86). [Vö. Curriero de Koch, qui ad relationem Korlathkwy transiuit pro Boletis dedi fl. 6 (uo. 72).] Pro *Kochy*, qui prefatum Nicolaum eum prefatis rebus duxit Waradinum, dati sunt fl. 6 (uo. 100). Prima die Maii ad mandatum Regie Mtis missa sunt ad Wysegrad poma Narantia dulcia et acerba per unum *Kochy* Dno Regi empta fl. 3 1/2. d. 25. Per eundem *Kochy* misse sunt lucerne et Candele parue Dno Regi ad Wysegrad, cui *Kwchy* pro expensis et laboribus datus est fl. 1 1/2 (uo. 111). Matheo *Kochy*, qui duxerat res Regie Mtis et reduxerat bina vice ad Thatham et hue Budam, ad rel. Br. d. s. [olv. dati sunt] fl. 4 (uo. 166). 1526: Eodem d. Lucae curriero *Kochy*, qui Matthaeum Pothony et Urbanum Soos... ad Possegam duxit et reduxit, pro mercede dati sunt in bonis per duos flor. 25 (Engel: MonUngr. 207). Eodem d. quinque curriero *Kochy*, qui Dnum Cancellarium... Strigonium missum duxerunt, soluti sunt... fl. 25 (uo. 223). [Vö. «Fel-ülven hirtelen könnyű szekerekre, a' mellyeket mi a' helyről *Kotsinak* nevezzünk» (1795, Letenyei János: Második Lajosnak veszedelme 10. l.). Vö. Réthei Prikkel, Nyr. XXVII.385.] [Vö. *hintó, konyha-, lant-, vasas-kocsi*.]

kocsi-fék: [wagenpferdzaum]. 1552: *Kochyfelek*. Zekeres felek (OL. Nád. 49).

kocsi-kas: corbis eurus rusticani Kr.; wagenkorb, flechte, wagenflechte BM. 1544: Vöttem eg *koczi kast* (OL. Nád. 40). 1588: *Kochy kast* (uo. 41).

kocsi-kerék: rota rhedaria; wagenrad, kutschenrad NySz. 1597: *Koczi kerek* elseo *Koczi kerek* hatulso (OL. UC. 101/3).

kocsi-láda: [arca rhedaria, capsus rhedarius, eista currus; kutschlade, kutschkasten]. 1635: Vagyon egy öreg *kocsiláda*, vasas, az melyben az pinz és ezüstnarha (Mihalik: KassaÜvtTört. 224). [Vö. Czlf.]

kocsi-ló: equus rhedarius, essedarius, carrucarius; kutschenpferd NySz. 1549: Dedimus equos *kuchylo* (Múz. Kisfaludy). Eg santha *kochylo* (OL. Nád. 49). [Vö. *kocsis-ló*.]

kocsi-oldal: spondae, latera currus SK.; gatter Sl. wagenleiter, wagentatter BM. 1626: *Kochioldal*. Kewueö. Tengely (OL. L. III. 17).

kocsi-rúd: [temo]; wagenendeichsel, kutschendeichsel BM. 1734: Az fatens midőn közeledvén hozzája félt, hogy az *kocsi rúddal* clüttetné az *kocsit*, mondá

az kocsisnak, hogy lassan járna (Reizner: Szeged-Tört. IV.498).

kocsi-tengely: [axis currus]; wagenachse, kutschenachse BM. 1544: Attam az kerek gartanak az ki ég *koci tengelt* es nyutot es agasat cinalta (OL. Nád. 40). Ket *koczi tengelt*, ég fergettiut (uo. 41).

KOCSIS: auriga, agaso, rhedarius [stb.]; kutscher NySz. (1. jel.) 1524: Eodem die *kochysoknak* pro marokwas lewch et aruina (OL. D. 26266). 1525: Curifero id est *kochys* (uo. 26345). 1528: *Kochys* dedi (OL. Nád. 42). Duobus *kochys* pro vectura (uo.). 1544: Uöttem az *kocisnak* ket uezer géplöt (uo.). *Kocis* gergelnek ket imegre szegődsegebe (uo.). Attam akkor borra az *kocisoknak* (uo. 41). Attam az czarloközi *kocisnak* (uo. 40). 1549: Stephano *Kochys* (Múz. Kapy). 1555: Georgius *Kochis* (Múz. Kállay). 1602: *Kocsis* András. Jobbágy (SzékelyOkl. V.199). [Vö. posta-kocsis.]

kocsis-ló: equus rhedarius, essedarius, carrucarius; kutschenpferd NySz. 1552: Senney vram *kochys lowaynak* chenaltak ket nyakbawethöt (OL. Nád. 49). [Vö. kocsi-ló.]

kocsisszekeres: [ad carpentum pertinens; zu einer kutsche gehörig]. 1558: Egy *kochis zekeres* lo fektül, ky cheres io zibol chinalth, es óregh harmi[...]. 6th pendzth, aggianak (OL. D. 37006, I. GazdtörtSzemle VI.137).

KOCSIZÁS: [vectura; fuhre]. 1597: *Kochizasth* hal ala es bor ala (OL. UC. 12/42).

KOCSMÁROS, 1. korcsmáros.

KOCSONNYA, 1. kocsonya.

KOCSONYA, kocsonnya, kosonnya? : obsonium, cibus congelatus, elixa caro cum jure coagulato; kaltschüssel, sulz NySz. 1544: Tok *kosonnyaban* [így?] uöttem három pint eczetet (OL. Nád. 40). 1545: Habarnicza *kosonniat* [így?] hoza (uo. 41). Eczetet *koczonnyanak* (uo. 42).

KOCSORDOS: [daucus obsitus; mit wilden mohrrüben bewachsen]. 1521: Vnam metam terream *kochordos* nominatam (OL. D. 23504). [Vö. kocsord NySz. MTsz.]

KÓCSOS? 1. kulcsos.

KÓDOS, 1. koldus.

KÓDÚL, 1. koldúl.

KÓFFIOM, 1. kófiom.

KÓFIOM, 1. kófiom.

KÓFIUM, kóffiom, kófiom: mitra, infula; mütze, haube NySz. 1553: *Koffyom* wont aran kyth meg slogoztak (OL. Nád. 48). *Koffyom* feyer kamuka megperemeztek aran fonalbol zywth parthawal (uo.). 1581: Egi eoregh gyeongeos *kofiom* kybe sok kóleomb fele keowek wannak (OL. L. III.16. 17). Egy feier kamuka *cofiom* (uo.).

KOH-CIGÁNY: [Cingarus, qui operas fabriles in officina metallica praebet; zigeuner hüttenarbeiter]. 1692: Egy *koh cigánjra* mikor dolgozik dietim liba communis nro. 8 (GazdtörtSzemle VI.179, eredetije szerint). Egy *koh cigánnak*, mikor dolgoznak per diem liba communis 8 (uo. 181).

KOH-LEGYEZŐ: [flabellum officinae metallica; löschwedel]. 1558: Koh nars *Koh legező* (OL.

Nád. 49). 1572: In officina fabrilis: kohnyas, *kohlegezo*, fogho kaphc (OL. UC. 76/17).

KOH-MESTER: [officinae magister; hüttenmeister]. 1692: Egy *kohmesternek*, mikor az hámor nem jár, minden hétre buza metr. 1. Mikor penig jár, minden hétre 1 mázsa vas [stb.] (GazdtörtSzemle VI.180).

KOHNYA, 1. konyha.

KOH-NYÁRS, -nyáss: löschspieß BM. («kohó-nyárs» a.) 1558: *Koh nars* Koh legező (OL. Nád. 49). 1572: In officina fabrilis: *kohnyas*, kohlegezo, fogho kaphc (OL. UC. 76/17). 1597: *Konias* [így] vass kiuel kouacz szenet hanak kj 1 Foltozot Fuo 1 Likazto vass 3 (uo. 101/3). [Vö. kohó-nyárs NySz.]

KOHNYÁS, 1. konyhás.

KOH-NYÁSS, 1. koh-nyárs.

KOH-PEMET: [rutabulum, peniculus clibanarius, furca fornacalis; ofengabel, ofenkehrwisch]. 1549: *Eg koh pemet* (OL. Nád. 49).

KÓKANNYA, 1. kókonya.

KOKAS, 1. kakas.

KÓKONYA, kókannya: «husvét napján megszenteltetni szokott holmi eledel» NySz.; die zu ostern geweihten esswaaren BM. 1544: Az mel pap husuet napian az *kokañiat* meg szentelte (OL. Nád. 42). [Vö. MTsz.]

KOLÁR, 1. kollár.

KOLBÁSZ: farcimen, botulus, lucanica, offa; wurst, bratwurst NySz. 1352/1405: Descensus Comanorum *Kolbazzallasa* [a. m. kolbász? Szam. annak olvassa] (OL. D. 4253). 1373: Petri carnificis dicti *Kolbaz* (uo. 6090). 1527: Salsucias vel lucanicas wigo *kolbaz* (OL. Nád. 49). 1544: Vöttem *kolbaszt* mayost (uo. 41). 1572: Vetrecennek swtny tehenhust. *Kolbaszt* uetrecen mele swtny (uo. 40). [Vö. borsos-, olasz-kolbász.]

KOLC, 1. kóc.

KOLCS, -ÁR, 1. kulcs, -ár.

KOLCSOS, 1. kulcsos.

KOLDÓL, 1. koldúl.

KOLDOS, 1. koldus.

KOLDÚL, kódúl, koldól: mendico, emendico; betteln NySz. 1549: Az deakoknak kyk *koldoltak* (OL. Nád. 40). 1602: A ket aranyat fel vöttem ó kegyelmetöl; mellicet mas [e. h. mast = most] kert *kodult* (MA. NLI. 130, eredetije szerint).

KOLDULÓ-BARÁT: ex ordine mendicantium; bettelmönch NySz. 1544: Az *koldulo barátoknak* (OL. Nád. 42).

KOLDUS, kódos, koldos, kúdos: mendicus; bettler NySz. 1421: Johanne *Kvdus* (Lelesz Acta 41/39). 1481: Vincencium *Koldos* (Múz. Ibrányi).

koldus-diák, -dűjék: [mendicans; bettelstudent]. 1546: Az zegen *kodos deyakoknak* (OL. Nád. 48).

KOLIMÁSZ, 1. kulimász.

KOLLÁR, kolár: [vehicularius, carpentarius]; wagner, radmacher, stellmacher BM. 1352: Petri filii *Kolar* (ZalaOkl. I.532). 1426: Egidi dicti *Kolar* (OL.

D. 11881). 1493: Nicolao Kolar (uo. 20069). [Vö. tót *kolár* a. m. kerékgyártó; vö. MTsz.]

KOLOMÁN, I. Kálmán.

KOLOMÁRIS, -OS, I. kalamáris, -os.

KOLOMÁSZ, I. kulimász.

KOLOMPOZÓ: [lignum pulsandi; klopfe]. 1616 1643: Egy *kolompozó*. Megh vagyon (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle VI.125).

KOLONT?: 1451: Ladislaus dictus *Kolonth* (OL. D. 36403). [Vö. *kolontos?*]

KOLONTOS: [stolidus, fatuus, desipiens]; einfältig, albern BM. 1500: Benedicto *Kolontus* (Lelesz Acta 108/22). 1619: Paulus *Kolontos* (OL. UC. 1/17). [Vö. MTsz.]

KOLONYA: [pannus Coloniensis; Cölner tuch]. 1372: Sedecim vlnas panni de *Kolonya* (Múz.). 1448: Pannum pro vno palio de panno *Kolonya* (Múz. Bethlen). [Vö. 1397: Pro tribus vlnis panni Colonie (Múz. Kállay).]

KOLOS?: a) Scholastia [olv. Scholastica]. n. pr. foem. MA. (1621. kiad.); Scholastica, der eigne Nam einer Weibs-Person MA. (1708. kiad.); b) Claudius PPB. 1498: Thoma *Kulhus* [a. m. Kolos?] (Veszpr. 4, Csaba). [NB. Scholastica jelentése van a Batthyány-féle miséskönyv, MünchC. és WinklC. naptáiraiban (I. Zolnai, Magy. Könyvszemle 1895. évf. 109) és CzechC. 133. Vö. CzF.]

KÓLYA: carpentum, pilentum, essedum, arcera, plastrum undique tectum; hangender wagen, kutsche NySz. 1434: Vnum currum *Cola* vocatum cum duobus equis (Múz. Kállay). Vnum currum *Kola* vocatum (uo.). 1467: Currus vulgariter *Kola* dictus (OL. D. 16572). 1496: Vnum equum ad *kolya* (OL. D. 37170). 1514: Duos curros *kolya* uo. 26161). 1523: Per vnum *kolya* velitis ad nos intrare (Múz.). 1541: Currum *kolya* et duos equos redales (uo.). 1544: Az *kolat* ezimaltatni uittek (OL. Nád. 42). [Vö. 1490: Tercium currum qui currus polonicus siue Lengelska kola dicitur (Körmend IV/5, nr. 455).]

kólya-födél: [tectum arcerae; wagendecke]. 1532: Ad ligandum *kolya födel* (OL. Nád. 48).

kólya-szekér: [arcera; hangender wagen, sänfte]. 1465: Duos currus vnum pendentem alium vero simplicem *Kolazeker* vocatum (OL. D. 28527).

KOMA: compater, susceptor; gevatter, pate NySz. 1386: In loco *Komacheke* [a. m. koma?] dicto duo Jugera (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1503: Andream *Koma* (Lelesz Acta 111/24).

koma-péNZ: [pecunia ecclesiasticis Augustanae confessionis a compatribus pro honorario baptismationis data; die von den gevattern dem protestantischen priester gezahlte taufgebühr]. 1596: A malomból sabbathale Keresztelő Tyuk, Kenyér *Koma péNZ*. Esketéstől denár 12 (Canon Visit. 137). Kereszteléstől tyúk, *komapénz*, Esketéstől denár 12 (uo. 139). [Vö. 1619: Keresztelő tyúk, kenyér, minden komától egy egy péNZ (uo. 153). 1786: Némellyik egy esztendő alatt tiszser sőt többszer is komának hivattatik, és néki mindenkor *koma péNZt*... kell adni, melly által ő nagyon károsul (Könyv: A' paraszt ember Magyar országbán 388. l.). 1797: Nem úgy láttzana-e az, mint ha mi ezt tsak a' *koma péNZért* tselekednénk? (Igaz Simon: Okosdi Sebestyén 130. l.). «Hallom, hogy házadnál lenne keresztelő, Két fiu is volna, de

nincs keresztszülő, Én leszek azoknak majd a keresztapja, Ki a száz aranyat *komapénzül* adja» (Jókai, Nemz. kiad. XCVIII.294). «*Komagaras, komapénz:* a keresztszülők adománya a keresztelő lelkész részére. Bars és Hont m.» (Sándor Benő ev. ref. lelkész adata az új Nagy Szótárhoz.)]

KOMLÓ, komoló? kompló?: lupus, lupulus; hopfen NySz. 1095: Ad caput uallis que vulgo dicitur *Qumlouozou* (Pannh. 15/0o). 1208/1359: Villam *Komlouzorm* (OL. D. 50). Quorum pars habitat in libyn pars in *Komlouzorm* (uo.). 1240: Ad quendam vallem que vulgo dicitur *Cumloozo* (uo. 249). 1264: Procehit ad quendam collem *Kumoloumal* [Erdélyi László értelése szerint az eredetiben valóban így; olv. komoló?] dictam (Pannh. 16/0o). 1363: Super terra *Komlozurduk* vocata (OL. D. 5213). 1478: In alio loco *Komlo* vocato (Múz. Békassy). Humuli vulgariter *Kompló* (Teleki: Hunyadiak XII.68). 1487: Sal. *Komlo*. Candela (OL. D. 26364). 1529: *Komloth* pro ceruisia emi (OL. Nád. 49).

KOMLÓS: lupulosus, lupulatus; mit oder von hopfen NySz. [lupulis obsitus, copiosus; mit hopfen bewachsen, reich an hopfen] 1212: Primus riuluss *Cumulus* potoc dicitur (OL. D. 65). 1259: Uilla *Cumulous* (uo. 491). 1270: *Comlouus* Nyri Capulna (uo. 705). 1336: Ad aliam vallem que dicitur Hollowselw et deinde ad *Komlouspatak* (uo. 2987). 1363: Iuxta riuluum *Komlos* patak (Múz.). 1368: Iuxta Riuluum *Komlospatak* (Múz. Kapy). 1372: Elyam dictum *Kumilus* (HazaiOkl. 296). 1453: Versus quendam vallem *Komloswelgh* vocatum (OL. D. 14707). 1455 k.: Superius *komlos* vapaya (uo. 36935). 1484: In possessionibus nostris Donath Thornya Ethwenablak *Komlos* (uo. 18943).

komlós-kert: [ager lupi consitus]; hopfengarten NySz. 1480 k.: Versus meridiem ad *Comloskerth* (OL. D. 24616).

KOMOLÓ? I. komló.

KOMONY?: 1561: Egi *komonj* [igy? v. olv. «ködmonj», a. m. ködmön?], nadrag, sarw chwha (OL. L. III. 16. 17). [Vö. *komonák* MTsz. ?]

KOMOR: torvus, morosus, vultuosus, tristis; feindselig, mürrisch NySz. 1222: Sex mansiones Adrianum *Chomor* [a. m. komor v. csömör?] Wasard Chenée [Chence?] Paulum et Fenerus (Veszpr. 12, Nagypécsöl). Nomina uero hominum hec sunt Foreos Buus Mech *Cumur* Och Ereu (Pannh. 3/L). 1240 k.: Mansiones carpentariorum scilicet *Chomor* et Petur (Pannh. 61/8). 1446: Benedictus *Komor* (OL. D. 13934). 1475: Fabiano *Komor* (Lelesz Acta 85/22).

KOMORNIK, I. komornyik.

KOMORNYIK, komornik: cubicularius; kammerdiener NySz. («komornik» a.) 1496: Petrum *Comornyik* (OL. D. 30050). 1505: Petrus *Komornyik* (Lelesz Acta 113/64). 1542: Joanni *Komornyik* (Múz.).

KOMP: epibades; fahrschiff, plátte NySz. («2 komp» a.) 1587: Az *komphoz* izkaba wereser vettem ket zal wasath (OL. Nád. 40). Feyes zegeth az *komphoz* (uo. 41). Eg' koruan ewezeth az *komphoz* (uo.). 1591: Egy *comp* minden zerzamostol (OL. UC. 56/38). 1638: Malom haz *kompiaval* eggiüt (uo. 2/34).

KOMPÁSZ: [compassum, solarium; sonnenzeiger, compass]. 1643: Az felső és also mezeiben [a mélységnek] vulgo kűrn Tizen egy Baniasz munkalkodik. Az *compaszom* szerint bat orára igen ki vagatattot, kiben igen ereős köre találának (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle VI.120). [Vö. *kompástom* NySz.]

KOMPLÁR, kampilár, kompolár: propola, caupo; verkäufer, weinschänk NySz. 1469: *Petro Kampolar* (OL. D. 16811). 1522: *Gregorius Compolar* (uo. 37004). *Relicta Sophia Compolar* (uo.). 1598: *Paulus Komplar* (OL. UC. 36/34). 1602: *Kompolár Bertalan*. *Kompolár Ambrus*. *Kompolár Ferencz* (SzékelyOkl. V.292).

KOMPLÁRSÁG: negotiatio, cauponatio; das handeln, wuchern NySz. 1667: *Farkas Márton komplárságra* fordította az város földét, elvételét tőle (DebrJk.).

KOMPLÓ? 1. komló.

KOMPOLÁR, 1. komplár.

KOMPOS: [pontone instructus, pontonem habens]; mit einer fähre versehen BM. [fähre habend]. 1461: *Benedictus Kompos* (OL. D. 15561). 1638: *Ezen kompos* vagi baios malomnak vízi es fogas kereke, ket bokor malom keöve keö padgiaval korongiaival tengeliével liszt valuiával (OL. UC. 2/34).

KOMPOST, komposzt? condita, poma condita; eingemachtes obst, eingesottene früchte, kompot NySz. 1544: *Figet. Kompostot*. Hagmat (OL. Nád. 41). *Kompostot* es marczipant (uo. 43).

KOMUKA? 1. kamuka.

KONAK? 1. konok.

KONC: 1) a) os; kochen; b) bolus, frustum carnis; bissen, stück fleisch NySz. (1. 2. jel.) 1403: *Petro Konch* [a. m. konc?] dicto (ZichyOkm. V.341). 1416: *Michaelis dicti Konch* (TelekiOkl. I.417). 1422: *Ad villas Konchhaza et Tharnoch appellatas* (Lelesz Met. Ung 34). 1426: *Georgio Koncz* (OL. D. 11856). 1466: *Alberto Koncz* (uo. 16430). 1610: *Kertem én magam dominus Surit, intettem dominus Taxonit, hoztam elő dominus superintendens uramnak, de igen igaz: omnes nobis ipsis melius, quam aliis malumus. Féltik talám sok konczokat, sub rosa scriptum sit s ez az oka, hogy ily értelmében legyenek Kegyelmed felől* (MA. NLI. 347). || 2) scapus chartae; ein buch papier NySz. (4. jel.) 1544: *Vöttem ket koncz papirost es spagot* [igy?] (OL. Nád. 41). 1549: *Eg konc papyrosat cylagost uettem* (uo. 40). 1554: *Egy Konch Papirossath* (uo. 49).

KONCOS: 1598: *Petrus Konczos* (OL. RDecim. Zempl.). [Vö. konc.]

KONDA? [grex suillus]; sauheerde BM. 1347: *Possessioni Konda* [a. m. konda?] *Sancti Nicolai vicinate in Comitatu Tolnensi* (ZichyOkm. II.251). 1359: *Georgii dicti Konda* (Múz.). [Vö. MTsz.]

KONDÉJT? 1. kondít.

KONDÉR: cucuma, ahenum, lebes; eine pfanne, kessel PPB. 1594: *Egy coregh vas fazek konder* (OL. L. III.16. 17). *Konderra ualo was foghantho* (OL. UC. 78/7). [Vö. NySz. MTsz.] [Vö. vas-kondér.]

KONDÍT, kondéjt? kondojt? facio ut sonet erschallen lassen, ertönen lassen NySz. 1423: *Clemente Kondoytho* [Kondeytho?] (Lelesz Acta 43 81)

KONDOJT? 1. kondít.

KONDOR: crispus; kraushaarig NySz. 1350: *Johannem dictum Kondor* (Múz. Kállay). 1442: *Francisco Kondor* (uo.). 1447: *Clementem Kondor* (Lelesz Acta 59/41). 1449: *Anthoni dictus Kondor* (Veszpr. 107, Egerszeg 8). 1451: *Stephano Kondor* (Múz. Kál-

lay). 1452: *Francisco Kondor* (uo.). *Stephanus Kondor* (OL. D. 14584). *Francisco Kondor* (uo.). 1462: *Benedicto Kondor* (Múz. Kállay). 1481: *Johannem Kondor* (Múz. Kisfaludy). 1485: *Petro Kondor* (Lelesz Acta 95/2).

KONDRÁD, 1. Konrád.

KONDRÉG: [?]. 1380 k.: *Comparui duo negocia kondreg et mentrenk nomine* (OL. D. 37186). [Vö. kentreg és kentereng SchlághlSzójsz.]

KONFÉKT: confectum, lictarium; konfekt, eingemachtes obst NySz. 1548: *Konfektet* hozatam ebedre (OL. Nád. 48).

KONFREJT: konfekt NySz. 1544: *Vöttem konfreytet* (OL. Nád. 41). 1546: *Borso szakra confreytet* (uo.).

KONGÓ: sonans, clangens, moneta; klingend, klingende münze NySz. 1602: *Kongó György. Kongó Péter* (SzékelyOkl. V.185).

KONKOLY: zizania, lolium; schwindelhafer, unkraut, lolch NySz. 1193: *Hec igitur sunt nomina prediorum Jonata. Boinca. Concol* [a. m. konkoly?] (OL. D. 27). 1334: *Quadam particula terre Konkol uocata* (uo. 2817). 1344: *Kunkul*, hn. (AnjouOkm. IV.446). 1436: *Johannis dicti Konkol* (ZalaOkl. II.489).

KONKOLYOS: zizania intermixtus, lolio corruptus; von unkraut überwuchert, voll lolch NySz. 1458: *Andree dicti Konkolyos* (OL. D. 15246). 1470: *Thoma Konkolus* (Veszpr. 107, Karácsonfalva 4).

KONOK, konak? obstinatus; eigensinnig, halsstarrig NySz. 1355: *Stephano dicto Konak* [a. m. konok?] (Múz.). 1362: *Stephani dicti Konok* (Múz. Kállay). 1368: *Stephanum dictum Konak* (Lelesz Acta 5/7). [Vö. PPB. I.]

KONRÁD, Kondrád: Conrad BM. 1449: *Konrad*, szn. (SztárayOkl. II.444).

KONSZTOS-KÖNYV: [liberexemplarium; kunstbuch, formbuch, formelbuch]. 1601: *Utolszor hagyom Jakabnak, az inasomnak, mindenféle apró műszeremet, ponczolókval, konsztos könyvekkel* [az ötvösöktől és egyéb mesteremberektől használt mintakönyv, melyben rajzok voltak] és pecsétes táblával egyetemben (Mihalik: KassaÖtvTört. 228).

KONTÁR: opifex non collegiatus vel imperitus; stümper, pfuscher NySz. 1500: *Benedictus Konthar* (OL. D. 20974). 1505: *Thomas Konthar* (uo. 21432).

KONTOS? kontus? 1418: *Nicolai Konthos* (Múz.). *Petrus dictus Konthus* (Múz. Kállay, nr. 914). 1438: *Lucas Konthos* (Múz. TörtTárs. 2). 1505: *Georgio Konthos* (Körmend, Heim 696). [Vö. NySz.] [Vö. kontyos?]

KONTRA: [contrascriba; controller?]. 1366: *Gregorium dictum Kontra* (Pannh. 9/M). 1389: *Nicolaum dictum Kontra* (Körmend, Heim 188). 1461: *Briccio Kontra* (Múz. Kállay). 1466: *Gregorius Kontra* (OL. D. 16367). 1477: *Stephanus Kontra* (Múz. Kisfaludy).

KONTUS, 1. kontos.

KONTY: calantica, peplum, cesticillus, calendrum; schleier, hauptzierde der weiber, kopfputz NySz. 1481: *Crimile vlgo Konty* (OL. D. 37166). 1759: *A felesége azt mondotta: még eddig a süvegre bizta, de már a konty alól felel* (DebrJk., I. NyK. XXVI.344).

kontyfűző-né: [ornatrix; chignonflechterin, haarputzflechterin]. 1553: Pro debito domine Waywodisse pro domina *Konġ fűzőne* soluti sunt florenos [igy?] viginti (OL. Nád. 49).

KONTYOS? **kontyus?**: 1429: Gregorius *Kontyus* [a. m. kontyos?] dictus (Lelesz Acta 48/22). 1475: Paulus *Konthyus* (Múz.). [Vö. kontos? konty?]

KONYA: curvus, incurvus, inflexus; hangend, gebogen, mit herabhangenden ohren NySz. 1426: Egidio *Konya* (OL. D. 11750). 1453: Stephano *Konya* Bartholomeo similiter *Konya* (uo. 14652). 1464: Stephano *Konya* (uo. 15935). 1470: Petro *Konya* (Körmend, Heim 546). 1522: Ad terras scilicet *Konyayrothwanya* (OL. D. 37354). 1548: Ambrosius *Konya* (OL. RDecim. Zempl.). Petrus *Konya* (uo.). 1598: Ambrosius *Konya* Nicolaus *Konya* (uo.). 1686: Két ökör, egyik *konya* szöke, másik villás szarvú (DebrLt., l. Nyr. XXII.520). 1691: Fejér kajlós *konya* ökör (uo. 519). 1706: Az egyik ökör barna *konya*, jobb füle ájos, bal füle hántva (uo. 519—520). [Vö. MTsz.]

KONYHA, **kohnya:** culina, coquina; küche NySz. 1206: Peruenit usque locum nomine *culna*-mezei (OL. D. 45). 1327: Vadit a parte meridionali ad *Kuhnyaheg* (uo. 2418). 1411: Venissent ad vnum Monasterium *Kohnyamonastra* vocatum (Lelesz Met. Mármaros 18). 1502: Permissorium *Kohnyaharazthya* vocatum (Múz. Békassy). 1544: Uöttem az uram *kóhha*ra egrest (OL. Nád. 41). Az *kónha* [olv. «kónha»] kemenet meg tiztittattam (uo.). *Konyhara* ualo vago keseket (uo.). Az my uram *konyhayara* zykés uolt myndenektől (uo. 40). 1572: Az my uram *kohayara* zykés uolt (uo.). 1594: *Kóihara* ualo pinnata (OL. UC. 78/7).

konyha-aprólók: 1545: Attam *kóih*a *aprolekra* (OL. Nád. 41).

konyha-erdő: [«silva coquinae»; der brennholz liefernde wald]. 1380/1414: Quedam Silua *Kohnyaerdee* appellata (OL. D. 6742). 1386: Silua Coquine esset et existeret que *Kohnyaerdei* vocaretur (Veszpr. 2, Szárberény). 1389: Cuiusdam Silue *Kohnyaerde* vocate (OL. D. 7460). [Vö. 1109: Siluam coquine que circum iacet in metis (OL. D. 11). 1389: Excepta Silua Coquine (uo. 7460). Vö. Tagányi, ErdészetiÖkl. I. bevez. XIII.]

konyha-kocsi: [plaustrum frumentarium]; proviantwagen NySz. 1544: Uöttem az *kóih*a *koczi* beli louaknak (OL. Nád. 40). Eg kerek az *kóih*a *koczi*ba (uo. 41). 1545: Eg kerek az *kóih*a *koczi*ba (uo. 42). 1556: Az *kohnia* *kochiban* 6 roh loo lezen (uo. 49).

KONYHÁS, **kohnyás:** culinaris; zur küche gehörig NySz. 1478: Nicolaus *Kohnyas* (Múz.). 1484: Johanne *Kohnyas* (OL. D. 19015).

KOP, **kopp:** [cottus gobio] 1544: Apro halat *koppot* dörgeczet (OL. Nád. 40). 1549: Eg iccze köui halat eg iccze *koppot* (uo. 41).

kop-hal: cottus gobio MTsz. 1544: Vöttem öket cikut retket *kop halat* (OL. Nád. 42). 1550 k.: Pices Cefalicos ulgo *kophalath* (OL. UC. 15/72). 1592: Gobios ulgo *kophal* (uo. 34/42). [Vö. *gob-hal*, *kop-hal* NySz.]

KOPÁR: glaber, depilis; glatt, kahl, ohne haar NySz. (l. jel.) 1418: Petro dicto *Kopar* (ZichyÖkm. VI.512).

KOPASZ, **koposz:** calvus, calvaster. recalvus, implumis, depilis, glaber; glatzig, kahl, haarlos NySz. 1312: *Kopoz* palatini (SztárayÖkl. I.40). 1318/1326:

Cum *Kopoz* palatino (Múz. Kende). 1324: Johannes *Kopoz* (Múz. Kállay). 1327: *Kopoz* filius Laurencii (Múz. Neuhofer). 1333: Simone dicto *Kopoz* (Zala-Ökl. I.273). 1358: Nicolai dicti *Kupaz* (Forrás?). 1359: Nicolai dicti *Kopaz* (Múz. Kállay). 1370: Fabianus *Kopaz* (Pannh. 20/D). 1371: Thomam filium *Kopaz* (Múz. Máriássy). 1398: Paulus *Kopaz* (ZichyÖkm. V.75). 1449: Georgii dicti *Kopaz* (Veszpr. 107, Egerszeg 8). 1452: Michaellem *Kopaz* (Lelesz Acta 63/11). 1453: Gregorio *Kopaz* (Veszpr. 5, Fajsz). Benedicto *Kopaz* (OL. D. 14645) Stephano *Kopaz* Demetrio similiter *Kopaz* (uo. 14652). 1463: Francisco *Kopaz* (uo. 15877). 1466: Johanne *Kopaz* (uo. 16421). 1467: Johannes *Kopaz* (Múz.). 1475: Johanne *Kopaz* (Lelesz Acta 85/22). 1478: Stephanum *Kopaz* (Körmend, Heim 590). 1482: Gregorio *Kopaz* (Veszpr. 9, Kovács). 1484: Michaelle *Kopaz* (Lelesz Acta 94/22). 1507: Vrbano *Kopaz* (Múz. Forgách). 1509: Georgio *Kopaz* (Veszpr. 15, Vászoly). 1517: Symou *Kopaz* (Múz. Kállay). 1542: Martinus *Kopaz* (OL. RDecim. Zempl.). 1559: Zab. Ros. *Kopaz* tenkel (OL. L. III.16. 4).

KOPCS? -OS? l. kapocs, kapcsol.

KOPIA, l. kopja.

KOPIÁS, l. kopjás.

KOPJA, **kopia,** **koplya?**: hasta, framea, curis, sarissa, verutum; langer spiess, lanze, spear NySz. («kopia» a.) 1464: Vnam lanceam ulgo *Kopya* (Lelesz Acta 75/54). 1476: Hastis vulgo *copia* (Teleki: Hunyadiak XI.574). 1490: *Kopia* (OL. D. 26048). 1491: *Kopya*, flasee de pleh (uo. 26051). 1530: Syssak *Copya* (OL. L. III.16. 17). 1587: Zazlo *koplyastol* [igy, hadi szerszámok közt, olv. «koplyastol»?] (OL. UC. 46/74). [Vö. zászló-kopja.]

kopja-tok: dependens theca sarissae; spiessscheide NySz. 1572: *Kopya tok* (OL. Nád. 40). 1635: Egy *kopjatokot* 33 d. (GazdtörtSzemle VIII.479).

KOPJÁS, **kopiás:** hastatus; spiessknecht NySz. («kopiás» a.) 1584: *Kopias* Peter (OL. UC. 56/33). 1637: Menyezeti tablas *kopias* (uo. 14/43).

KOPLYA? l. kopja.

KOPÓ: a) vestigator canis, indagator; jagdhund; b) rapax, vorax; räuberisch NySz. 1237: Vdornici de uilla Borost quorum nomina Itol *Copou* [a. m. kopó?] Petur Medue (Múz. Középk. ökl. 9. sz.). Vdnornici de uilla Borost quorum nomina Itol *Chopou* [igy] Petur Medue (uo. 11. sz.). 1240 k.: Quorum nomina sunt hec *Copo* Bene Ceke (Pannh. 61/8). 1293: Iwan Leseu *Kopou* Nuzo Nertheu Lukeu et Thuzon servientes (HazaiÖkl. 140). 1293 k.: Iwan. Lesen. *Kapou* [igy?]. Nuzo. servientes eiusdem Alexandri (HazaiÖkm. VII.237). Predictus Alexander. Iwan. Leseu: *Kopou* Nuzou (uo. 238). 1399: Thomam dictum *Kopo* (Múz. Kállay). 1422: Dominico *Kopo* (Lelesz Acta 42/76). 1492: Vrbannus *Kopo* (OL. D. 36992).

KOPONYÁS, **kaponyás:** [situlam vel magnam calvam habens; mit wassereimer, mit grossem schädel?] 1367: Nicolaum dictum *Kaponyas* (OL. D. 31316, l. TörtTár 1901. évf. 48). [Vö. *koponya* NySz.]

KOPORC?: 1410: Thome dicti *Koporoch* (Múz. Kapy). [Vö. MTsz. ?]

KOPORSÓ: sepulcrum, tumba, locus [stb.]; grab, grube, todtenbahre, sarg NySz. 1737: Várj Mészárosné, mert *koporsózártáig* meg fogod banni ezen cselekedeted (Reizner: SzegedTört. IV.514). [Vö. *kő-koporsó*.]

KOPOSZ, 1. kopasz.

KOPP, 1. kop.

KOPPAD: glabror; glatt oder kahl gemacht werden NySz. 1751: Az Incattus a piaczon árult, a legény is ott volt, kiüldötte az asszonyt: eredj, végy egy pénz ára szőlőt és két pénz ára kenyeret; arra azt felelte a legény: nem megyek biz én, csak *kop-padjál* [igy?] (DebrJk.).

KOPPANTÓ: emunctorium, candelaria forfex; lichtscheere, lichtputze NySz. 1596: Egi *koppant*ho (OL. L. III.16. 17).

1. KOR: tempus, spatium temporis, aetas; zeit, alter, zeitalter NySz. (1. jel.) 1544: Ebedkorra bort (OL. Nád. 42).

2. -KOR [rag], **kort**, **koron**: tempore; zur zeit NySz. («kor, kort, koron» stb. a.) 1544: Attam ebed *kort* borra (OL. Nád. 41). 1546: Ebedkor attam az hegedősöknek es az yatekosoknak (uo. 48). 1549: Az urak uendegsege *koron* segetet fozny (uo. 47). 1578: GERMek agban walo fekése *kor* (OL. L. III.16. 17). 1591: Költ Szempen szinten pünkösöd napian, reguel het ora *koran* [igy] (MA. NLI. 89, eredetije szerint).

KÓR: langvidus, morbidus; schwach NySz. 1. jel.) 1442: Alberto *Koor* (Múz. Kállay). 1619: Benedictus *Koor* (OL. UC. 1/17).

KORBÁCSOL, vö. mégkorbácsol.

KORC, **korēc**, **koroc**: [sexta pars modii: ein mass, ein sechstel scheffel]. 1507: De Rapulis quilibet vnum *korocz* dare tenetur (EgyKönyvt. Litt. Epist. Orig. 7). 1559: Dant tritici *korocz* quinque (OL. UC. 62/37). 1588: Rosot *korocz*h kettőt (uo. 64/35). 1612: *Korocz* [a m. korc?] Georgius (MA. NLI. 378) Georgii *Korocz* (uo.). 1634: Vagion egi mireő szapu auagi *korocz* [igy] (OL. UC. 21/3). [Vö. Miklosich: Slav. Elemente és *karc* NySz.]

KORCOS: [sextam partem modii capiens: ein sechstel scheffel fassend]. 1619: Boronza egy *korocz*os vannaival (OL. UC. 4/24).

KORCOVÁGY, **korcovány**, **korcván**, **korzovág**: semicinctum, semicinctorium; fűrschurz, schurzband NySz. («korcovát» a.). 1533: Vnum Sargha Thafota *Korzwagh* (OL. Nád. 49). 1544: Vöttem eg *korczonagot* (uo. 40). 1546: Nadrag et *Korchowagy* (uo.). 1548: Ket vyselő imegh. Egy *korczowagj* (uo. 49). 1633: Egy *korczvan* váll kamukából való, nyúl bírtrel béllét (Radvánszky: Családélet II.260). 1635: Egy zöld barsony *Korczouany* veres ujjal arany primmel primezett (uo. II.266). [Vö. **korcoványos**.]

KORCOVÁNY, 1. **korcovág**.

KORCOVÁNYOS: [semicinctorio praeditus; mit einem schurzbande versehen]. 1660: Menyasszony, fehér, vout arany, *korczoványos* lanhyn [a kiadás szerint így] szoknya 1 (Radvánszky: Családélet II.337). [Vö. **korcovág**.]

KORCOVÁT, 1. **korcovág**.

KORCS?: hibris, hybrida; zwitter NySz. 1439: Ladislai dicti *Korch* [a m. korcs?] Lelesz Acta 55/16).

KORCSĚMA? 1. **korcsma**.

KORCSMA, **korcsĚma?** **korcsoma**: oenopolium, taberna, caupona; wirtshaus, schenke NySz.

1689: Az szaraz *korcsmáért* az menyben megh alkutának (OL. UC. 1/34). [A *korcsĚma* alakra vö. *korcsima* MTsz.] [Vö. bor-, sör-korcsma.]

korcsma-árultatás: [cauponatio; ausschank]. 1643: Mind öszi es Tavaszí vetesekből kilenczedet adnak *Korzioma árultatással* rendel tartoznak (OL. UC. 3/24). 1668: *Korcsma árultatással* continue tartoznak (uo. 1/21). 1670: A Mesterek panaszkodnak, hogy a Diákok kin hálnak kiváltképen az mostani Praebitor Berendi az Innepben is kinhált és a *korcsma* [igy?] *árultatást* a szolgájára bizta (CanonVisit. 164).

korcsma-jövedelēm: [proventus cauponae; einkommen der schenke]. 1680: A *korczmarosnak* gondgya legyen a *korczma jövedelemből* a mit [ivó edényt] veszen, . . . annak árát a falu számára tarezsa, számadáskor adja elő (AdalZemplmTört. V. évf. 280). A *korczmáros* hordó méréskor *korczma jövedelemből* tartozik tisztességesen gazdalkodni (uo.).

KORCSMÁLÁS, **korcsomálás**, **korcsomárlás**, **korcsomároltatás**: cauponatio; ausschank NySz. («korcsomállás» a.) 1643: *Korziomalással* is tartoznak (OL. UC. 3/24). 1668: Continuus *korcsmalással* tartoznak (uo. 1/21). [Vö. bor-korcsmálás.]

KORCSMÁROS, **korcsmáros**, **korcsomáros**: vinarius, tabernarius, caupo, oenopola: wirt, weinschenk, [weinschenker] NySz. 1389: Pauli *Korchmarus* (OL. D. 7469). 1400: Georgium *Korchmarus* (Zichy-Okm. V.225). 1449: Georgio *Kochmaros* [Szam. szerint így] (Veszpr. 107, Keek 3). 1492: Valentinus *Korchmaros* (Körmend III/4, Batthyán 65). 1516: Benedicto *Korchmaros* (OL. D. 32182). 1558: Ehez [a borkóstoláshoz] mynden *korchomarosnak*, fabul chinalth pechie-tes pynthy, lcezie . . . legien (OL. D. 37006, 1. GazdtörtSzemle VI.136).

korcsmáros-né, vö. **pálinka-korcsmárosné**.

KORCSMÁROSSÁG: cauponaria; gastgeberei, wirtschaft NySz. 1636: Egy pusztát bíró jobbágy, kinek pusztáját az udvarból adták, *korcsmárossággal* tartozik (GazdtörtSzemle I.266).

KORCSMÁS-HÁZ: [caupona; wirtshaus]. 1588: *Korchmas haz* (OL. UC. 64/35).

KORCSOLYA: scala promotoria, scala cellaria; schrotleiter NySz. 1510 k.: Ad celarium pro *korcyola* (OL. D. 26251). 1558: *Korchyola* [«pinczében» Szam. jegyz.]. Zywo kees (OL. UC. 4/48). 1564: In cellario traha vna *korchyola* vocata (OL. L. III.16. 17).

KORCSOLYÁS: vectarius; der an der winden stange ziehet NySz. schröter BM. 1413: Jacobi dicti *Corcholas* (OL. D. 10051). 1414: Maritus legitimus dictus *Korczolas* (uo. 10258). 1453: Leonardus *Korczolas* (uo. 14696). 1488: Michael *Korcholyas* (uo. 27072). 1520 k.: Blasius *Korcholyas* (uo. 26243). 1522: Hys qui vini [egy szó az oklevélben tollban maradt] sew vasa detrahunt vulgo *korcholas* solui (uo. 26309). 1522 k.: Assedarii seu impositores vinorum vulgo *korcholas* (TörtTár 1889. évf. 384). 1528: *Korcholassoknak* fl III (OL. Nád. 42) 1557: Essedarii vlgo *korcholyasok* tenentur vina curribus deponere et in cellaria collocare (OL. UC. 4/48).

KORCSOMA, 1. **korcsma**.

KORCSOMÁLÁS, 1. **korcsmálás**.

KORCSOMÁRLÁS, 1. **bor-korcsmálás**.

KORCSOMÁROLTATÁS, 1. **bor-korcsmálás**.

KORCSOMÁROS, 1. korcsmáros.

KORCVÁN, 1. korcovágy.

KORDA: funiculus, restis, corda; saite, kleines seil, schnur NySz. 1556: Aprolek feketehe selem *korda* (OL. Nád. 48).

korda-öv, -ő: gürtelschnur NySz. 1550: Eg *korda* ő (OL. Nád. 45).

KORDOVÁN, *gardován*: hircina pellis concinata, corium cordubense; corduanleder NySz. («*kordován*» a.) 1478: De centum cutibus seu Alantiis vulgo Bakbeur et *Gardovan* agnellinis vel caprinis (Teleki: Hunyadiak XII.69). 1544: Wöttem eg *kordouant* cipellösnek (OL. Nád. 40). Uöttem eg *kordouan* sarut (uo.).

KÓRÉ, 1. kóró.

KORĚC, 1. kore.

KORHÁNY?: streichbrett, pflugstürze BM. 1470: Blasium *Korhan* [a. m. *korhány?*] (Lelesz Acta 81/8). [Vö. CzF.]

KORLÁT: Carolus PPB. [Conradus?]. 1347/1358: *Korlathwagasa*, hn. (OL. D. 4716). 1352: Molendinum suum *Korlatmolna* nuncupatum (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1358: Molendino *Corlathmolna* vocato (Veszpr. 3, Bere). 1361: Possessionum Scentkerezth Hrabko et *Korlathuagasa* vocatarum (Múz.). 1522: Bartholomeus *Korlaat* (OL. D. 37004). [Vö. CzF.]

KORMÁNY?: gubernaculum, clavus; steuer-ruder NySz. (1. jel.) 1520: Unum fyasfewld vocatum in loco Kewzeep*korman* [a. m. *kormány?*] (Múz. Kisfaludy).

kormány-evező, -evezé: [gubernaculum, clavus; steuerruder]. 1587: Eg *korman ewezeth* az komphoz (OL. Nád. 41).

kormány-pénz: 1553: Est hic theloneum aquaticum cuius prouentus uocant *Kormanpenz* (OL. UC. 43/4).

KORMÁNYOS: gubernator, naulerus; schiffpatron, steuermann NySz. 1332: Possessionem *Kormanus* (AnjouOkm. II.621). 1450: De nave autem vacua amplustrista [igy?] vulgo *Cormanus* (Forrás? 240. I.). 1522: Thomas *Kormanos* (OL. D. 37004)

KORMOS: furvus, fuliginosus; rauchfarbig, ruszig NySz. 1318: *Chormosnasfee* [hn. a. m. *korinos?*] (AnjouOkm. I.492). 1325: Magister *kurnus* (Hazai-Okm. V.100). 1394: Dominicum *Kormos* dictum (Múz. Kállay). 1411: Thomas *Kormos* (uo. nr. 545). 1418: Bako dictus *Kormos* (OL. D. 10651). 1423: Johanne *Kormos* (Lelesz Acta 43 81). 1442: Thoma *Kormos* (Múz. Kállay). 1449: Thome *Kormos* (Sztáray-Okm. II.443). 1452: Thoma *Kormos* (OL. D. 14584). Johanne *Kormos* (uo.). Thoma *Kormos* (Múz. Kállay) 1481: Benedicto *Kormos* (OL. D. 30091).

KORNÉTÁS, *kornétos*, *kornyétás*: [vexillum habens, vexillarius; cornette habend, reiterfahne habend] ein cornett, reiterführich NySz. 1493: Johanne *Kornethos* [igy] (Akad. 11). 1740: Tkttes Lubomerszianum Regimentbéli Assignatus *Kornyétás* Hess uram ő Kglme (AdalZemplmTört. V. évf. 346).

KORNÉTOS, 1. kornétás.

KORNYÉTÁS, 1. kornétás.

KÓRÓ, *kóró*: frutex, dumus, caudex herbarum;

dürre stengel, dürre pflanze NySz. 1602: *Kóré* Tamás (SzékelyOkm. V.202). *Kóré* Mihály (no. 209). [? Helyn. szárm.: 1150—54: Predium *couroug* [olv. *Kórógy*] (Pannh. 7/B). Vö. MTsz.]

1. **KOROC**, 1. korc.

2. **KOROC**: 1612: *Korocz* Georgius (MA. NLI. 378). Georgii *Korocz* (uo.). [A. m. *kuruc* NySz.?]

KOROM: fuligo; russ am ofen oder kamin NySz. 1211: Isti sunt ioubagiones Mog *Corom* [a. m. *korom?*] Wot Junch Bekey (Pannh. Tih. 1/5). 1338: Possessionem *Korommonustura* nuncupatum (Múz.). 1348: Petrus dictus *Kurum* (ZichyOkm. II.315). 1389: Jacobi dicti *Korom* (KárolyiOkm. I.436).

-**KORON**, 1. 2. kor.

KORONA: corona, stephanus, stemma, diadema; krone, kranz NySz. 1547: Registrum az tizen kilenez *koronarol* ky töt fl 22 d 80 (OL. Nád. 40).

KORONÁZAT: 1) coronatio; krönung NySz. 1609: Az országnak az minemő gravaminái voltak, elsőben ő felségének [II. Mátyás] írásban adták articulosok szerént és minden kívánságára az országnak resolválta magát, kire meg is esküdt a *koronázat* előtt (MA. NLI. 298). || 2) [?]. 1572: Uörös barsont az *koronazatra* [a. m. 1. jel.?] (OL. Nád. 40). 1643: Négy zöld *koronázati* szoknya öt rendibe zöld selyem galon rajta (Radvánszky: Családelet II.286).

KORONG: 1) [silva rotunda, dumus rotundus; runder wald, rundes gebüsch]. 1274/1338: Quendam rubum densatum wigo *Korongh* vocatum (OL. D. 882). Quidam rubus wigo Keursufakurung*h* vocatus in medio cuiusdam prati existens (uo.). 1333/1468: Transeundo ad locum Feskekorongya appellatum (Lelesz Met. Zemplén 19). 1337: In quendam aquosam silvam vulgo Sarusch*korongh* vocatam (SztárayOkm. I.127). In medio eiusdem silve seu nemoris *Korongh* vocati (uo.). 1338/1395: Ubi existit quidam rubus wigo Keursufakurung*h* vocatus (Múz. Jankowich). Annectit quendam rubum densatum wigo *Kurung* vocatum (uo.). Iungit quendam rubum densatum wigo Donyakurunga vocatum quem transeundo venit ad alium rubum similiter *Korung*h vocatum (uo.). 1353: Possessionem Nog*korongh* (AnjouOkm. VI.74). 1507: Ad quendam locum circa scilicet quoddam spinetum vbi predicti actores locum eundem Feskekorongya appellasset (OL. D. 32068). [Vö. Szamota, NyK. XXV.137, «kerék» a.] || 2) rota figuralis v. molaris; töpfer-scheibe, mühlrad NySz. 1523: Duo *Korongh* ad molendinum (OL. Nád. 49). 1535: Ligna trunca pro rotis wigo *korong* (OL. ActaPaul. Nosztra 2/10). 1578: Vna rotula *Korongh* ex molendino (OL. L. III.16. 17. 1619: *Korongra* valo vas karika. Perpenzeze vas. Gusaly vas (uo. III. 17/29) 1638: Ezen kompos vagi haíos malomnak vizi es fogas kereke, ket bokor malom kévre kéő padgiaval *korongiaval* tengelivel liszt valuiaval (OL. UC. 234). [Vö. *kerék*; *malom-korong*.]

korong-vas: subscus ferrea; mühleisen NySz. 1586: Instrumenta ferrea noua pro mola vulgo *korongh-vas* (OL. UC. 77/1). 1832: Az malomhoz valo apros szer szamot, az *korong vasat* is, czapot es egieb kusaly talp vasat (uo. 3/20). [Vö. *malom-korongvas*.]

KOROS: a) magnus; gross; b) annosus, vetulus, vetustus, diuturnus; vieljährig, ältlich, alt NySz. 1388: Jacobum dictum *Koros* (Körmend, Miscell. Nemet-útv. lad. 44, fasc. 116). 1476: Anthonius *Koros* (Körmend, Heim 576). 1498: Johanne *Koros* (OL. D. 20702).

KORPA: a) furfur, apludae. canicae: kleien, [kleie]; b) fufures capitis; schuppen NySz. 1480: Philipo *Korpa* (OL. D. 18313).

KORPÁS: a) fufufrosus, fufufureus; wie kleien [kleie]; b) fufufrosus; schuppig NySz. (1. 2. jel.) 1347: Dicti filii *Corpas* (AnjouOkm. V.83). 1410: Petrus dictus *Korpas* (OL. D. 16135). 1415: Emericus dictus *Corpas* (no. 10413). 1463: Thomam *Korpas* (Veszpr. 106, Szentbenedekalja 4). 1468: Anthonius *Korpas* (Lelesz Acta 79/15). 1470: Georgio *Korpas* (Körmen, Heim 546). 1478: Johannes *Korpas* (OL. D. 18145).

KORPORISTA: [socius fraternitatis Corporis Christi; mitglied der «Corpus Christi-Brüderschaft»]. 1608: Komati predicator hazas ember Taksoni peter iokai predicator Czene peter Somorai predikator, Czartari gergel uram ouara ment, it nalunk predicala ket esztendeig az *korporistak* adig futak az urat ki uezstek köszölünk (MA. NLI. 283, Molnár Benedeknek Szencen kelt levelében, az eredeti szerint). [Vö. «Corpus Christi-Brüderschaft», 1. Herzog: Real-Encyklopädie für protestantische Theologie und Kirche, II. 406. A «Corpus Christi» társulat szerepléséről hazánkban vö. Békefi Reinig, Katholikus Szemle 1896. évf. 22. 1. és 1400: Reuerendam meam Grisei coloris habitam cum mardurina subductam lego et committo kalendinis preciosissimi Corporis Christi et beate virginis Marie de ecclesia agriensi, vt pias exsequias pro anima nostra et animabus parentum nostrorum celebrare teneantur (HazaiOkl. 329).] [Vö. kalandos.]

KORSÓ: amphora, urceus [stb.]; krug, wasserschirr NySz. 1462: Duodecim anfore plumbee labaskoros [olv. *korso*] vocate magne (Múz. Kállay). 1494: Anfora parua Mazoskorso (OL. D. 26076). 1558: Egi rakot *korso* Matias kiral czimere raita (OL. L. I.1). 1581: Egi geongh hazbol chinalt *korso* (uo. III.16. 17). 1597: Feier Alabastrum medenceze *korsoiaual* kinek fogateia ell thöröth (OL. UC. 101/3). [Vö. butykos-, kristály-, réz-, szentélő-, víz-hordó-korsó.]

korsó-dérék: [plenior orbis urcei: bauch des kruges]. 1731: Az jobb felől való esőese, mintegy *korsó derék*, felpuffadt s megdagadt (Reizner: SzegedTört. IV.479).

KORSÓS: amphorarius; der krüge macht NySz. 1406: Johanne *Corsos* (ZichyOkm. V.486). 1466: Anthonio *Korsos* (Múz. Kállay). Thoma *Korsos* (Lelesz Acta 77/23). 1475: Matheus *Korsoos* (Körmen, Heim 576).

KORSZOVÁGY? 1. korcovágy.

-KORT, 1. 2. -kor.

KORTINA: cortina; vorhang NySz. 1701: Képek, *Kortina* házi ékessége fl. 10 (AdalZemplmTört. V. évf. 298).

KOS: 1) aries; widder NySz. (1. jel.) 1210: De ancillis Scina Chaga Sombotka *Cos* [a. m. kos?] (Pannh. 5F). 1415: Nicolaus Santhakos (Lelesz Acta 35/43). 1449: Merser *Kosokot* Tholna megebel Somog megeben engette Janus vayda (Forrás?). Jacobus dictus *Kos* (Veszpr. 107, Egerszeg 8). 1460: Valentino Santachos (Lelesz Acta 71/1). 1522: Unam subam vulgo *kosneth* vocatam (TörtTár 1889. évf. 381). 1602: *Kos* Bálint. *Kos* Péter (SzékelyOkl. V.182). *Kos* Miklós. *Kos* Péter (uo. 227). || 2) fistuca; schlegel, stampfel NySz. (2. jel.) 1532: Az *kosra* kywel az karokat veryk ala (OL. Nád. 48). 1538: Instrumentum chyga vocatum vna cum *kos* (uo.).

kos-bőr: [pellis arietina; widderhaut]. 1637: *Kos beör.* Csap beör (OL. UC. 14.43).

KOSÁR: 1) corbis, textum vimineum [stb.]; korb NySz. (1. jel.) 1476: Paulum *Kosar* (KárolyiOkl. II.451). 1546: Az lo zayara egy wasat awayg *kosart* (OL. Nád. 40). || 2) ovium septum; schafhürde NySz. (3. jel.) 1313: Versus locum *bozkosar* uocatum (AnjouOkm. I.303). 1461: Quoddam ouile vlgo *kosar* nominatum vbi oues eorum tenere habebant (Múz. Kállay). [Vö. bőr-, cipőhordó-, földhordó-kosár.]

KOSARAS, kosáros: corbes habens NySz. [venditor corbium, vitor?]; mit einem korbe versehen. der körbe feil hat BM. [korbmacher?]. 1468: Lucam *Kosaras* (OL. D. 16618). 1523: Lucas *Kosaros* (Múz. Rhédey).

KOSÁROS, 1. *kosaras*.

KOSDA? «többéves (néhol eggyéves) berbécs» MTsz. 1434: Benedictus *Kosda* [a. m. kosda?] (Múz. Kállay).

KOSONNYA? 1. *kocsonya*.

KÓST, 1. *koszt-pénz*.

KOSUCSKA? 1. *kozsuska*.

KOSUSKA? 1. *kozsuska*.

KOSZORÓ, -s. 1. *koszorú*, -s.

KOSZORÚ, *koszoró:* sertum, corona, corolla, anadema, crinile, florea corona; kranz, kränzlein NySz. (1. jel.) 1323: lungit quendam riulum *Kuzurupotok* [a. m. *koszorú*?] uocatum (Körmen, Sebesiana 2/5). 1347: In loco *kuzurused* vocato (OL. D. 30298). In loco *kuzurusedfey* vocato (uo.). 1564: Eg fodorgatoh arañas *kozorw* (OL. Nád. 49).

koszorú-fa: mutuli; kranzholz, mauerbank NySz. 1566: Illyen végzés lött, hogy az mely két oszlopot az Sziggyártó András kapuja felől János deák állatott, hogy annak az tövét bellyeb veszi és ha idővel az régi tapaszt Sz. A. felől leverendi János deák, az karókat nem kívül Sz. felől, hanem belől az ő háza felől fogadta hogy állattya és szegeszteti az *koszorú fához* (DebrJk.).

koszorú-gérenda: blattstück, plattstück, ober-schwelle, oberlegholz, wandrahmen, kranzschwelle BM. 1638: Ez felül megh Irt Palotaknak es hazaknak Padgian valo szarufak, keresztül valo gerendak folio es *koszoro gerendak* (OL. UC. 2/34).

KOSZORÚS, koszorós: redimitus sertis, laureatus, coronatus; bekränznt NySz. 1488: Johannes *Kozoros* (OL. D. 27072). 1522: Francisus *Kozoros* (uo. 37004). 1542: Petrus *Kozoros* (OL. RDecim. Zempl.). 1577: *Kozoros* Peter (OL. UC. 1/3).

KOSZOS: porriginosus, achorosus; der erbgrind hat, grindig NySz. 1522: Gregorio *Kozos* (Pannh. 6/Z).

KOSZTOS? 1418: Petro *Kozthuss* [így, a. m. *kosztos*? Szam. így olvasta] (OL. D. 11622). [Vö. *kóst* NySz.?, 1. *koszt* MTsz. és Herman O.: MHalászat 805?]

KOSZT-PÉNZ, kóst: [pecunia pro alimentis data; kostgeld]. 1600: *Kost penz* hebdomadatim dantur (OL. UC. 17/6). [Vö. *kóst* NySz.]

KOTÉGÁRT? 1. *kotorgárt*.

KÖTÉR? 1602: *Kóter* [a. m. *kóter*? Pál (SzékelyOkl. V.187). [Vö. CzF. MTsz. 2]

KOTÉRGÁR? 1. kotorgárt.

KOTÉRGÁRT, 1. kotorgárt.

KOTOR: effrico, effodio; herauskratzen, herausgraben NySz. (1. jel.) 1373: Michaelum *Kotor* [a. m. *kotor*?] (Múz.). 1396: Franciscum et Michaelum dictos *Cotro* (Veszpr. 107, Mindszentkál 1). 1602: *Kotró* István (SzékelyOkl. V.183). *Kotró* Lőrincz (uo.).

KOTORGÁRD, 1. kotorgárt.

KOTORGÁRT, kotégárt? kotérgár? kotérgárt, kotorgárd: scutum BesztSzójjz. (142. sz.) SchlägliSzójjz. (606. sz.); [ritterschild]. 1490: Gladei [igy] cum biccellis; *Kotergarth*; Clipei manuales (OL. D. 26048). 1494: *Kothorgarth* (uo. 26076). 1495: Vnum Clipeum *Kothegarth* [igy?] deauratum (Lelesz Acta 103/13). 1496: Clipei wigo *kotorgarth* (Forrás?). 1501: Vnam vittam duos equos vnum *Kothorgarth* (Lelesz Beres. XIV.4). 1516: Vnum clipeum *kothergar* [olv. kotérgár v. kotérgárt?] (Múz.). 1520: Item hattam Ewt wy *kothorgarto*h (HazaiOkm. I.404). 1522 k.: Clipeus vero *rothorgard* [olv. *kothorgard*] ematur optimus (Tört-Tár 1889. évf. 380, egykorú másolatból). 1535: Cum Clipeo wigo *Kothorgard* (Lelesz Prot. 6/61). [Vö. Melich, Nyr. XXIV.299, NyK. XXV.122.]

KOTORMÁNY? 1407: Quendam famulum suum Paulum dictum *Kotorman* interemisset (ZichyOkm. V.491). [Vö. MTsz. ?]

KOTRÁS, vö. gát-kotrás.

KOTRÓS?: [qui libenter effricat vel effodit; der gerne scharrt]. 1398: Jacobum dictum *Kothros* [a. m. *kotrós*?] (HazaiOkm. I.292). [Vö. *kotró* MTsz. ?]

KOTTYANT: a) contingo, sonitum edo; an oder mit etwas klingen; b) effutio, deblatero; ausschwatzen, ausplappern NySz. 1482: Paulus *Koththantho* (Körmend Acta III/3, Baráti 83). 1492: Colomanno *Kothantho* (Körmend III/4, Batthyán 65).

KOTÚ? 1408: Piscinas Saaseer *Kuesekothya* [igy! a. m. *kotú*?] Melhorgonya (Múz.). [Vö. 1. *kotú* MTsz.]

KÓTYAVETYE, kótyevetye: auctio, hasta-rium, subhastatio, venditio sub hasta; öffentliche feilbietung, verkaufung NySz. 1540: Dati sunt duo cothurni per *kothye wethye* empti (OL. Nád. 42). [Vö. Zolnai, Nyr. XXV.501. Ezen helyen az idézet forrása hibásan van közölve.]

KÓTYEVETYE, 1. kótyavetye.

KOTYOG: glocio, glocito, blatero; gluxen, glucken wie eine henne, schwatzen NySz. (1. jel.) 1474: Dominico *Kothyogo* (Lelesz Acta 84/6). 1519: Matheo *Kothyogo* (Lelesz [Acta?] 125/31).

KOTYOGÓS-ÜVEG, *iveg*: simpulum, simpulium NySz. bombilius, guttus; ein glass mit einem engen hals PPB. 1549: Egh öregh *kotyogos iueget* uettem (OL. Nád. 40). 1597: Egy wres *kotiogos iuegh* (OL. UC. 101/3). 1648: Eöregh Lengyel Pohárok Appro hegyes Pohár Hozzu *kotyogos iuegh* (uo. 10/63). *Kotyogos iuegnek* való Rézforma (uo.).

KOVÁCS, *koács*: faber, faber ferrarius; schmied NySz. 1193: Ibi diuiditur cum uillanis de *coach* (OL. D. 27). Inde ad *coach* (uo.). 1230: Georgius de uilla *Cuach* (Veszpr. Regn. K/162). 1330: Arnoldi de *Koach* (Pannh. 48/Vv). 1341: Ad virgultum *Koachharastya* dietum (OL. D. 3384). 1345: In veteri Buda in vico *Kuachulcha* vocato (uo. 3786, I. AnjouOkm. IV.547).

1377: Sub molendino *Kowachmolna* (OL. D. 6419). Ladislao dicto *Kouach* (Lelesz Acta 10/22). 1413: Paulus *Kowach* (ZichyOkm. VI.283). 1444: Bartholomeo *Kouacz* (Múz. Kisfaludy). 1445: Stephanum *Koach* (Lelesz Acta 55/22). 1453: Benedicto *Kowach* (Lelesz Beres. VII.10). 1455: Ad latus montis lapidei *Kowachseg* dicti (Veszpr. 3, Bere). 1478: Gregorius *Kowach* (OL. D. 18145). Francisco *Kowach* (Lelesz Acta 88/11). 1498: Johanne *Kowach* (Múz. Kállay). 1509: Stephano *Kowach* (Múz. Forgách). Petro Janos-*kowachfya* (Veszpr. 15, Vászoly). 1517: Clemente *Kowach* (Forrás?). 1544: *Kowacz*nek neg vy marok uastol es karikaktol (OL. Nád. 41). Az *kowacz*nek az ki az ket szabalt loyat meg uagdalta az eret (uo. 40). [Vö. MTsz. és Ásbóth, Nyr. XXIX.160.] [Vö. patkoló-kovács.]

kovács-kölc: [truncus ineudis; ambosstock?]. 1643: Az *Kouacz* mühelbenn. Vagyon egy *kouacz kölcz* (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle VI.126). [Vö. körc-le-gyező.]

kovács-reszelő: [scobina fabrilis; schmiederaspel]. 1553: Pro Kis *Kowach Reszelo* (OL. Nád. 49).

kovács-szén: [carbo fabrilis; schmiedekohle]. 1597: Konias [igy] vass kiuel *kouacz szenet* hanak kj (OL. UC. 101/3).

kovácsvinnye-ház: [officina fabrilis; eisen-schmiede]. 1597: Az *kouacz uinnye hazban*. Likazto vass 3 Karika vereo 1 (OL. UC. 101/3).

kovácsvinnye-hely: [s]. 1597: Egy *kowach uynnye hell* wagyon (OL. UC. 12/42).

KOVÁCSI, *kácsi*, *koácsi*: fabrilis; was zu einem schmied gehöret NySz. 1254: Prope eandem ecclesiam villa *Kuachi* (Békefi: PilisiApáts. 317). Quandam terram fabrorum nostrorum que *koachi* uocatur (Akad. 1). Terram fabrorum nostrorum *Koachy* vocatam (Wenzel VII.360). 1269: Vicus *Kwachy* nuncupatus (Veszpr. 106, Dec. Bud. 3). 1274: Quandam uacuum terram Castriferrei *Koachy* uocatam (Múz.). 1321/1323: *Kuachi*, hn. (Múz. Soós). 1327: Buken de *Koachy* (Körmend III/3, Isay 1). 1360: Possessionibus *Koachy* Molunzegh et Gers vocatis (Múz.). 1366: Predictae ville *Koachy* (uo.). Pauli hospitis de eadem *Koachy* (Veszpr. 106, Berenhida 2). 1459: Prediorum *Pwzthakachy* [igy többször] et Cheb vocatorum (OL. D. 15412). [Vö. *kács* a. m. *kovács* MTsz.]

KOVÁCSLÓ: [officina fabrilis; schmiede?]. 1744: Ő dolgozott majd 12 óráig a *kovácslóba*, hihető tüzet tett belül a *kovácslóba* a szén közzé (DebrJk.). [Vö. *kovácsol* NySz.]

KOVACSOS: [silicibus copiosus; kieselig, grandig, schotterig]. 1211: De inde ad *Couaches* [igy? olv. *kovacsos*?] (Pannh. Tih. 1/5). 1293: Per portum *Kowachosrew* vocatum transit ipsum fluuium (Múz. Hanvay, I. HazaiOkm. VII.233). [Vö. *kovacs* NySz.; *kavics* MTsz.]

KOVACSTALAN: [sine silice; ohne kiesel]. 1602: *Kovacstalan* Márton (SzékelyOkl. V.277). *Kovácsstalan* [igy?] Imre (uo. 278).

KOVÁSZ: fermentum; hefe, sauerartig NySz. 1506 k.: Hogj az mi orzaguunkban valamj taplaia es *kovazza* az hwtetlenségnek vagj Partwtesnek az tamadasok keozot, telliesseggell elzaragion es heruadgion (MJogtörtEml. I.17).

KOZÁR? *kazár?*: Chazarus Kr. 1221: Causam que uertebatur inter Medue et Cazar [olv. *kazár* v. *császár*?] (Pannh. 58/A).

KOZMA : Cosmas, Cosmus PPB. 1230 k./1355 : Ad locum quod wlgō Menethescosma vocatur (OL. D. 4475, l. HazaiOkm. VIII.29). 1240 k. : Hec sunt nomina vduornicorum de eodem predio *Cozma* Hyze (Pannh. 61/8). 1322 : *Kozmateluk*, hn. (Múz. Kállay). 1384 : Versus terram *Kozmafelde* vocatam (Pannh. 41/R). 1429 : Terre particulam *Kozmaylese* vocatam (Körmend V/7, nr. 141). 1435 : Possessiones Morochlakus *Cozmahaza* et *Egethlakus* vocatas (Múz.). 1469 : *Kozma* Thakaeh (Körmend II/9, Miscell. Pethő-Széchy 36). 1480 : *Cosma* de Kapolnastakachy (Pannh. 51/Nn).

KOZSUCSKA ? l. kozsuská.

KOZSUSKA ? kosuska ? kosuska ? kozsuská ? : [vestis pellicia; pelzkleid, pelzrock]. 1579 : Egi feketé barsoni *kosuchka* [olv. kosuska v. kozsuská ?], ezüst keotessel premezet es heolgiel bellet . . . Egi feketé dupla tafota *Kosuchka*, feketé barsonnial premezet (Radvánszky: Családélet II.31). Egi feketé dupla tafota *Kosuchka* nest torokkal bellet (uo. 32). 1603 : Husz nyusztot egy *kozuszkának* [a közlő szerint így, olv. kosuska ?] valót 189 frt (uo. 111). 1614 : 1 feketé metélt bársony *kosuska* [a közlő szerint így, olv. kosuska v. kozsuská ?] facit 28 frt. (uo. 200). [Vö. *kožuch*, *kožušček*, *kožušek*, Bernolák.] [Vö. *kusicska*.]

KŐ, ké, kű ? : 1) lapis, saxum : stein, fels NySz. (1. jel.) 1093/1399 : Super pertinenciis Capelle Sancti Nicolai et celle monachorum in loco *Hurozkiv* olym per quemdam nobilem virum *Huroz* de eadem *Tychon* Divino cultui concautatis (Pannh. Tih. 1/27). 1193 : De prato transit usque ad *hygiskeu* (OL. D. 27). 1212/1328 : Lapidem qui dicitur *Chemarku* (Veszpr. Regn. Donationales 22). 1216/1230 : Uadit sursum super fluuium versus *Cecocu* (OL. D. 79). 1240 : Locum qui *Cuzepeku* vocatur (HazaiOkm. VIII.36). 1252 : Uenit in montem qui *Weruskv* dicitur (OL. D. 369). 1256 : Ascendit a *Keuzyg* in montem *Hygmog* (Pannh. 10/G). *Phylupkuc*, hn. (ErdMúzLt., l. Wenzel VII.430). 1258 : Ad lapidem qui *homlolo kv* uocatur (OL. D. 480). In vertice montis *Zirku* nominato (Pannh. 5/E). 1262 : Duo parui lapides naturales eptigui quas siluarum Custodes *Ykurku* nominarunt (MonStrig. 1.472). 1266/1297 : Cella monachorum que *Wruzku* wlgariter nominatur (Pannh. Tih. 1/9, l. Wenzel III.140). 1270 : Fratre *Salomone* priore domus sancti Nicolai de *Vruzku* (Pannh. Tih. 17/1). 1270/1365 : Inter fontem *Bana* vocatum et inter fontem *Fenku* [a. m. fény-kő v. fénkő ?] nominatum (MonStrig. 1.580). 1272 : Deinde circuit lapidem *Solumkou* uocatum (OL. D. 789). 1281 : A parte ville *Egku* (Múz. Koller). 1282 : Unum montem *Solumku* vocatum (OL. D. 1133). 1285/1334 : Unadit ad orientem ad *Solumku* (Körmend, Sebesiana 2/9). 1287 : Ad quandam rupem que *Hegku* uocatur (Lelesz Acta 1/6). 1292 : Quendam Rupis *Chokasku* uocata . . . ubi supraeminet rupis *Chokasku* uocata (MonStrig. II.323). 1297 : Inde ascendit versus lapidem *lwaskwy* vocatum (uo. II.395). 1299 : Ad quandam lapidem qui uocatur *Solumku* (OL. D. 1537). 1304 : In loco *Vruskw* nuncupato octo iugera (Veszpr. 15, Vámos). 1309 : Nicolai de *Vruzkv* (Veszpr. 13, Szőlős Zala m.). 1311 : Cum Castro *Elusku* nuncupato (OL. D. 1790, l. AnjouOkm. I.243). Ad quandam lapidem qui uocatur *Solymkw* (uo., l. AnjouOkm. 244). 1315 : Possessiones *Thorku* *Thorkueley* *Sybulendum* (Múz. Péchy). 1315/1323 : Cum Castro *Sebusku* quod idem in monte *Machkakw* construxit et erexit (Körmend Sebesiana 2/7). 1318 : Locum fori *Bezedken* dictum (ZalaOkl. I.149). Ascendendo in *Homlokow* perueniret et de *Homlokow* scandendo (OL. D. 1916, l. AnjouOkm. I.468). 1318/1320 : Quatuor sessionibus sub Castro Omnium sanctorum a parte meri-

dionali prope lapidem magnum *Cecekeu* vocatum existentibus (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid., l. ZalaOkl. I. 149). 1320 : Castellanus de *Solumku* (OL. D. 2010). 1324 : Castellano de *Heulgku* (Körmend Heim 43). 1324/1363 : Venit ad montem *Chahurkeue* nominatum (Múz. Kende). 1325 : Castrum *Solumkow* (AnjouOkm. II.218). 1327 : Ad montem *Kumal* dictum (OL. D. 2418, l. AnjouOkm. II.287). Vsque montem *Werusku* (OL. D. uo., l. AnjouOkm. 288). Castrorum *Saruar* et *Keuzug* vocatorum (Múz. Horvát István). 1328 : Ad metam *likasku* vocatam (OL. D. 2511). Cues nostri de *Kwzeg* ab omni dono seu censu statuto qui wlgariter *Ruga* uocatur liberi sint (uo. 3654). 1329 : Nicolai de *Vruzku* (Veszpr. 2, Abrahám). 1331 : *Hymuskeu*, hn. (AnjouOkm. II.548). 1332 : Castellani de *Choukakw* [vö. e helységnék latin nevével : «Petra Monedulae», l. Kazinezy : Magyarorsz. lerajzolása 27] (Körmend, Miscell. Nemetújv. lad. 43, fasc. 104, nr. 112). Sessio *Kwalia* vocata (Múz.). 1335 : Sunt preterea quatuor lapides viciniore ad Monasterium qui wlgariter hiis vocabulis nuncupantur *hygeskw* *kertuskw* *feerkw* *Oduoskw* (Pannh. 14/A). Castellano de *Helgkw* (Múz.). Lapidem *mesescu* dicti (ZalaOkl. I.314). 1336 : Peruenit ad vnum montem in cuius latere a parte occidentis sunt lapides *Mesekw* dicti (Múz.). 1337 : Castellatum de *Choukakw* (uo.). 1338 : Sub Castro omnium sanctorum a parte meridiei prope quemdam lapidem magnum *Cetekw* vocatum ex vtraque parte vie, qua de eodem Castro versus locum fori *Bezedkw* dictum transitur (HazaiOkm. IV.162). Transit per vnum montem dictum *Homlokkw* (Múz. Rhédey). Versus meridiem ad lapidem dictum *Zederyeskw* (uo.). 1339 : A meta lapidea *Likasku* vocata (Veszpr. 2, Sárberény). 1341 : Metatur ad lapidem mereukw vocatum (OL. D. 24464). Incipit vicinari cum *Aynaskw* (uo. 3808). 1344 : Ad lapidem *kyngeskw* vocatum (ZalaOkl. I.417). 1347 : Prope castrum *Tharkw* (Múz.). 1347/1364 : Castrum *Zorwk* construxit (Forrás ?). 1348 : Dominicum dictum *Kuuar* (Múz. Kállay). 1349 : Castellanus de *Helgku* (HazaiOkm. III.159). 1352 : Ad metam *Keukapu* dictam (OL. D. 4272). Castellano de *Boymoch* et de *Keseleukeu* (uo.). 1353 : *Sarkeueley* [hn.] in Comitatu de *Wywar* (Múz. Soós). Vicecastellanus de *Heulgku* (Pannh. 60/Ff.). 1355 : Ad quemdam lapidem *likaskw* nuncupatum (OL. D. 4504, l. AnjouOkm. VI.280). 1357 : Johannes vicecastellanus de *Helgkw* (Pannh. 17/Dd). 1358 : Inde venissent ad multitudinem lapidum vbi quandam arborem piri *kuben* allokurtuel pro meta reperissent (Pannh. Tih. 1/17). 1360 : Duo Castra videlicet *Eluskw* et *Bolg* vocata (Körmend II/4, Miskouch 68). Peruenitur ad quandam lapidem magnum vulgariter *Zyrkw* nominatum (Körmend Stat. ant. major. lad. 10, Szőkeföldé 1). Ad quandam locum venissent *Kw-eley* nuncupatum [igy ?] (Múz.). 1364 : Lapidem *Kw-mel* [igy ? olv. Kwmal ?] dictum (Veszpr. Regn. Met. 12). 1365 : Castrum suum *Elusku* nominatum (Körmend II/5, Lyndva 8). Castri *Zarwk* castri *Werusku* (OL. D. 5426). 1367 : Quendam magnum lapidem *Machkakw* apellatum (uo. 5623). Castrum *Zarwaskw* dictum (Körmend, Heim 202). 1368 : In monte *Zamarku* dicto (OL. D. 5682). 1369 : Inter lapides *Zaadku* et *Mezku* (uo. 31105). 1376 : Castrum nostrum *Zorwk* (uo. 6382). 1378 : Duas metas terreas *Mezesku* nominatas reperissent (uo. 6871). 1380/1414 : Vsque ad lapidem *lyukas-kw* vocatum (uo. 6742). 1381 : Prope quandam rupem *Feketukw* denominatam (Veszpr. 12, Kispécsöl). 1383 : Sub quodam monte *Küpest* vocato (Múz.). 1384 : Castrum ipsorum *Wereskw* vocatum (uo.). 1386 : In loco *Kukuthfew* nuncupato tria iugera (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1389 : Magnum montem *Zemerkesku* nuncupatum (OL. D. 7481). Peruenit ad alium magnum montem *Zemerkesku* nuncupatum (Lelesz Met. Mármaros 13). Vnam rippam *Solyomkeu* vocatam (OL. D. 7481). Attingit vnam rippam *Solyomkeu* voca-

tam (Lelesz Met. Mármaros 13). 1390: Annectit quendam montem excelsum Gwtinkw dictum (uo. 41). Iungit vnum magnum lapidem Meduekw nuncupatum (uo.). Castri Kwar appellati (uo.). 1391: Ad vnum montem Pestkw vocatum (OL. D. 7699). 1394: Castrum nostrum regale Eleskw in wigari Theutonico Scharfenstain appellatum (uo. 7946). 1395: Medietatis Molendini Kwemolun vocati in fluuio Wespremuys nuncupato (Veszpr. 13. Szőlős Veszpr. m.). 1396: Castrum nostrum Regale Orozlan kw (OL. D. 8159). 1399: Penes lapidem Hymeskw vocatum (HazaiOkm. IV.238). Penes dictum lapidem Hymeskw nuncupatum (uo.). 1409: Castri Feyerkw nuncupati (Múz. Kapy). 1411: Attigissent alium montem Semerkeskw vocatum (Lelesz Met. Mármaros 18). 1415: In Castro Feyerkw vocato (Körmend III/2, Kustan 54). 1416: Quodam monte Wrdegkw vocato (uo. III/3, Zamárd 99). 1418: Ex opposito cuiusdam Sarkankw nuncupati (Lelesz Met. Mármaros 26). 1419: Veniret ad quendam lapidem wlgariter Hegeskw dictum (Múz. Soós). 1426: Castrum Galgoz et Themetven necnon Batorkw vocatorum (Körmend V/5, Ujlakyana 49). Castri Wereskw appellati (Forrás?). 1429: Castri Solyomkw alio nomine Zokol vocati (HazaiOkm. VII.451). 1429/1510: Ad magnam rupem Kamennewratha wlgó Kwkapw (OL. D. 12098). 1430 k.: Lapidis Sandorkw secundum alios Orozlan kw vocati (uo. 28813). 1433: Octo [jünger] in loco Kewzer, decem in loco Nadaszter (Múz. Kisfaludy). 1436: Pernenissent ad aciem montis Hradischa supra saxum Nyergeskw vocatum (Múz. Békassy). 1439: De lapidibus kerteskw hegeskw feyerkw et Oduaskw (Pannh. 52/R). 1440: Quoddam castrum nostrum Keselekw appellatum (Múz. Forgách). 1451: A quodam lapide Kekkw nuncupato (OL. D. 36403). 1452: Attigissent vnum magnum lapidem Kechkekw vocatum (Lelesz Met. Mármaros 31). 1453: In castró Keselekw vocato (OL. D. 14634). In castró Eleskw vocato (uo. 14740). 1454: Kewhalom, hn. (SoprOk. II.383). 1455: In fortalicio Machkakw appellato (OL. D. 15001). 1456: Castri Somoskw (uo. 15105). 1461: Castri Orozlan kw nuncupati (uo. 15612). 1465: Quasdam Siluas Harnaskeuhath et Kethkychin vocatas (Veszpr. 109, I. Miscell. 59). 1476: Castrum Feyerkw nuncupatum (Múz. TörtTárs. 2). 1481: In dicto Monte Feyerkewhegh (Lelesz Introd. P/145). 1487: Cum vtris metis ipsorum videlicet a parte meridionali Kalagyerhegye a parte vero septentrionali Fodor kw vocatis (OL. D. 37066). Ad vnum Montem valde saxosum Eleskw vocatum (uo.). 1501: Certos lapides wlgó kwthkw (uo. 25416). 1505: Lapis Hegyeskw denominatus (uo. 21400). Itur ad montem Thechewkw (Lelesz Prot. I.9). 1517: In loco Forras kw appellato (Lelesz Met. Ung 22). In loco Forras kw vocato (Lelesz Prot. XI.70). 1519: Sepum ad Candelas sepatas wlgó keth kw [így, vö. «kő-faggyu»] (OL. D. 26211). 1528: In Wayothkewre menew vnus [júgeri?] (OL. Kolozm. 106). 1544: Az fertőn hegkőn az halaszokknak ég tollert (OL. Nád. 42). 1545: Ad quendam lapidem magnum siue saxum in loco exeretum wlgó horoglyankw nuncupatum (OL. NRA. 620/28). 1638: Mely tüzelő kemennek partsa es mellic kőve szinten le dőlőlegh vagion (OL. UC. 2/34). ¶ 2) gemma; edelstein NySz. (2. jel.) 1544: Egh Aran Nyakba vetőt kybe kövek es göngök vadnak (AdalZemplymTört. V. évf. 275). 1581: Egi eoregh gyeongeos kifom kybe sok kwleomb fele keowek wannak (OL. L. III.16. 17). [Helyn. szárm.: 1295: Ad quendam locum Kiskued [a. m. köved?] nominatum (Múz. Forgách).] [Vö. alsó-, bálvány-, béka-, bérétva-, címér-, fehér-, fén-, forgó-, fölső-, gálic-, határ-, holló-, jegy-, kén-, kigyó-, közsörű-, malom-, márvány-, mégye-, mézsgye-, orsó-, rakó-, sir-kő.]

kő-bánya: latomia, lapidicina; steingrube NySz.

1430: Sub quodam monte lapidoso Kewbanya vocato (OL. D. 28811). 1487: Inter fontem pozthokwth et fodina kewbanya (uo. 19381).

kő-égető: 1310/1338: Usque vnum locum iuxta Kueguetew (OL. D. 31063). 1522: Platheia Kwegyethw [így] (uo. 37004). [Vö. mész-égető?]

kő-faggyu: 1554: Vna tunella cum pinguedine vulgo kewfaggyu (OL. UC. 76.1). [Vö. «kő» 1. jel. 1519-iki adatával.]

kőfeszítő-rúd: [vectis; brechstange, brecheisen]. 1597: Kiv feztitő rud vass (OL. UC. 101/3).

kő-gát: agger lapideus; steindamm NySz. 1700: Az kő gátok rakattatásátúl egy egy őltül, kinek egy singni magossága, szélessége penig fél sing lévően... dénár 9 (GazdtörtSzemle I.85).

kő-határ: [meta lapidea; markstein, grenzstein]. 1343: Vadit ad metam de Sember que vocatur Kewhatar (Múz. TörtTárs. 1). 1435: Metam lapideam Kewhathar appellatam (OL. D. 28822).

kő-híd: pons lapideus; steinerne brücke NySz. 1250: A quodam monticulo qui Kuhyd [a. m. kő-híd v. -hgy?] dicitur (MonStrig. 1.384). 1307: De possessione eorum similiter hereditaria Kuhidparadan uocata (Múz. Nagy Imre). 1337: Ponthem Kuhid vocatum (HazaiOkm. III.130). 1380/1414: Ad quendam pontem Kuhyd vocatum (OL. D. 6742). 1424: Vsque quendam Riulum Kewhyd pataka vocatum (Múz. Ibrányi). 1520: Quattuor disiunctim abinuicem in loco Kewhydew (Múz. Kisfaludy).

kő-hordó: [qui lapides portat, ad lapides portandos, lapidarius; steinträger, zum stein-tragen]. 1323: Tenditur ad uiam Kewhordovth dictam (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1324: Via Kewhordout dicta (ZalaOk. I.170). 1363/1406: Ienslini dicti Kewhordow (OL. D. 9127). 1692: Két kőhordóknak, mikor a bánya nem jár, s követ hordanak, közönségesen 1 mázsa vasok [stb. a járandóságunk] (GazdtörtSzemle VI.180).

kő-kép: statua lapidea; steinernes standbild NySz. 1596: A gát mellett 3 [szántóföld] vagyon. Azon belől a dűlőn másfél vagyon. A kő képnél két darab vagyon (CanonVisit. 139).

kő-koporsó: [sepulcrum lapideum, arca lapidea; steinernes grab, steinerner sarg]. 1497: In eadem valle eundo non longe locum mete Kewkoporso vocatum demonstrassent (OL. D. 20608, I. Békefi: Pilisi-Apáts. I. 449).

kő-kút: [puteus lapideus; steinerner brunnen]. 1356: Fontem Keukuth vocatum (ZalaOk. I.567). 1492: Prope kekuth felyaro (OL. D. 36398).

kőlépcsős: [gradibus lapideis instructus; mit steinernen treppen versehen]. 1638: Ezen Folió sorol ala jaro kett orsos es kő Lepcezős gradiez kő kar kőveivel eggiüt (OL. UC. 2/34).

kő-műves, kémies, kémives, kőmies, kőmíjes, kőmíves: lapidarius, caementarius, murarius; maurer NySz. 1436: Paulo dicto Kemyes (Múz. Kisfaludy). 1467: Johanne Kewmies (OL. D. 16580). 1470: Michael Kemyes (Veszpr. 4, Alsóörs). 1481: Johann Kemmyes (OL. D. 18462). 1482: Kemmyes, szn. (Forrás?). 1490: Johanne Kemmyes (Lelesz Acta 99/16). 1492: Stephanus Kemyes (KárolyiOk. III.2). 1497: Nicolao Kewmyes (Lelesz Acta 105/4). 1504: Bartholomeo Kemmyes (uo. 112/16). 1505: Thoma Kewmyes (Pannh. 34/N). 1509: Emerico Kewmyes (Veszpr. 15, Vászoly). Ladislao Kewmyes (Múz. Forgách). 1519:

Mathia *Keumyes* (Múz. Kisfaludy). 1547: Attam az *kömiuesnek* az eleuen kut czinaltatasara (OL. Nád. 42). 1557: Az *kömyuesnek* az ky az garadicot rakta (uo. 49). 1602: *Kömiues* Pál (SzékelyOkI. V.285). 1725: *Kömiyes* Péter (GazdtörtSzemle III.187).

kő-oltár: [altare lapideum: steinerner altar]. 1360: Ad vnum lapidem *Kwoltar* vocatum (OL. D. 29157).

kő-pad: 1638: Ezen kompos vagi haios malomnak vizi es fogas kereke, ket bokor malom keöve *keő padgiaval* korongiaval tengelievel liszt valuiaval (OL. UC. 2/34).

kő-por: [pollen; staubmehl]. 1597: Az *keu por* maganak jar, mywel hogy ew tarthya hayal az molnoth, azerth nem hyzlnalnak arthant belöle (OL. UC. 12 42). 1646/1727: Ha az Molnar a *kő port* el akarja venni tartozik a csakanyt meg élesíteni, ha pedig a Gazda élesíti tartozik felett a *kő pornak* a Gazdajanak adni (GazdtörtSzemle VII.125, a kézirat helyesírása szerint). [Ez utóbbi kézirat közlöje is malompornak véli az idézetbeli *kőpor* kifejezést.]

kő-rontó: [lapicida; steinbrecher]. 1692: Három *kőrontóknak*, vagy *kőfaragóknak*, külön-külön, mikor az bánya nem jár, hetenkint mindenkinek buzát metr. $\frac{1}{2}$ — $\frac{1}{2}$ (GazdtörtSzemle VI.180).

kő-só: sal fossile; steinsalz NySz. 1544: Vöttem *egő kö sot* (OL. Nád. 42). 1588: Wettek *kösowal* egytembe sot dugaba (uo. 41). 1636: Minden garmada [gabona] közé tegyen egy *kösöt*, az muska nem esik belé (GazdtörtSzemle I.271).

kő-szakadás: ruina lapidum: felsensturz NySz. 1389: Vna rippa *Kewzakadas* vocata (OL. D. 7481). Penes quem est vna rippa *Kewzakadas* vocata (Lelesz Met. Mármaros 13).

kő-szál: scopulus, rupes; fels, steinklippe NySz. 1411: Venissent ad cacumen montis Jawornokthethew appellati vbi quidam lapis wlgo *Kewzal* [...] (Múz. Kállay).

kő-szirt: scopulus, cautes; fels NySz. 1464: Vnus magnus lapideus mons wlgo *Kewzyrth* (OL. D. 28854).

kő-vágó: latomus, lapicida, lapidicina; steinmetz NySz. [ad lapides caedendos; zum steinbrechen gehörlg]. 1341: In possessione *Kwugowrs* (Körmend III.2, Örs 9). 1349: *Kwuagoheg* (AnjouOkm. V.336). 1367: Montem *Kwugo* nuncupatum (OL. D. 5623). 1379: Michaelis de *Kwagowrs* (Veszpr. 107, Kajár 4). 1413: In quadam valle que vocatur *kewago*alya (OL. D. 10086). 1463: Franciscus *Kewago* (Múz. Kállay). 1470: Vallis *kewago* appellate (HazaiOkm. V.302). 1483: Petro *Kewago* (Lelesz Acta 93/23). 1500: Clemente *Kewago* (uo. 108/22). 1692: Egy *kővágó-nak*, míg az bánya meg nem indul, mikor követ vág, hetenkint buza metr. 1 (GazdtörtSzemle VI.180).

kővágó-csákány: [dolabra ad lapides caedendos]; steinhaue BM. 1556: Viginti quinque *kw wago chakan* (OL. Nád. 48). 1597: *Kw wago czakan* (OL. UC. 101/3).

kő-verő: [pavica; steinschlägel]. 1556: Vnum par *Kő verő* (OL. Nád. 48).

kőverő-sulyok: [~]. 1490: Chyakan. Zarwasilew. *Kew wewer Sulyok* (OL. D. 26048).

KÖBÉL, 1. *kőből*.

KÖBLÉS, 1. *köblös*.

KÖBLÖS *köblés, köblös, köblés*: modium capiens; kübel fassend, eimer fassend NySz. 1351: Populi de *Cublus* [vö. «köblös-föld»] iobagiones magistri Ladislai (SztárayOkI. I.228). 1379: Possessiones Jgrichy et Felseutenk [-teuk? -cenk?] ac *Kublus* (Múz. Mednyánszky). 1451: Georgius *Keblés* [a. m. köblös?] (OL. D. 14467). 1467: Anthonius *Keublews* (uo. 30882). Ladislao *Keublews* (Lelesz Acta 78/28). 1483: Benedictus *Keblews* (OL. D. 18865). 1557: Ket *köblés* chyobolyot (OL. L. III.16. 17). 1759: A felső nyomáson vagyon egy darab [szántóföld] circiter 3 *köblös* (Canon-Visit. 181). Az alsó nyomáson is egy darab circiter 4d fél *köblös* (uo. 182).

köblös-föld, -föld: 1346: Terram usui uni aratro sufficientem *Kieblusfeld* vocatum (SoprOkI. I.192). 1518: *Keblés feuld* est terra que hoc nomine vocatur, quam qui fodit de quolibet jugere tenetur dare cubulum I (OL. D. 37007).

KÖBÖL, *kébél, köbél*: modius, cubulus, amphora, medimnus, garleta; kübel, kormass NySz. 1233: Petrus comes de uilla *Cubulcut* (Múz. Forgách). 1242: Tendens ad fontem qui dicitur *Cubulcut* (MonCivZagr. I.17). 1263: De uilla Kezu prope *Kubulcut* (Múz. Forgách). 1299: Villam *Kubulkuth* uocatum (uo.). 1329: Possessioni *Kubelkuth* (Múz.). 1332: Itur ad quoddam nemus *Kubulkuth* dictum (Pannh. Hitel. 20). 1342: Attingit quoddam puteum *kubulkuth* uocatum (OL. D. 3489). 1382/1407: Peruenissent ad fontem *Keblkuth* (uo. 34350). 1431: Fons *Kubelkuth* nominatus (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1437: Peruenissent ad quendam puteum fluentem in quo quidam *Cubulus* ligneus positus fuisset quem prefatus Johannes *Kiebelkuth* esse dixisset (OL. D. 13035). Quandam particulam prope *Keblkuth* alio nomine *Zezkuth* situatam (Pannh. 23/C). 1438: Penes metam *Kubulkuth* alio nomine *Zwzkwth* appellatam (uo. 64/Pp). 1521: Quinquaginta mensuras tritici wlgo *Kewberl* Bwzath (Lelesz Acta 127/6). 1544: Feyer köles öt *köböl* (OL. Nád. 41). 1548: Egy *köböl* rossal negyedes hyan (OL. L. III.16. 17). 1549: Wörös köles harom *köböl* (OL. Nád. 43). 1551: Az hatodik hordoban vagyon tizenket *kebel* bor (uo. 48). 1553: Dezma kylenczed es heghwam bor thezen *kebel* zamat (uo.). 1556: Gabona ocho wagon Negwen *köböllel* (uo. 49). 1558: Lenek magh megh chapwa *egő köböl* (uo.). 1560 k.: Minden háztúl tartoznak egy *köbel* buzával, egy *köbel* zabbal (GazdtörtSzemle I.164). 1566: Lyztes kad. *Köböl*. Fölöttö (OL. Nád. 49). 1587: *Egő laythban fel köböl* (OL. UC. 12/42). *Egő gernel kyben wagon köles köböl* heth (uo.). 1596: Nilas embernek kith hinak az ki az nilat fel weszi tartozik $\frac{1}{2}$ *köböl* zabbal (uo. 12/28). [Vö. ebéd-, fél-, kassai-, kőszegi-köböl, ország-köble, soproni-köböl.]

köböl-váltás: 1544: Attam az *köböl ualczagtól* (OL. Nád. 41).

KÖDMÉN, -ös, 1. *ködmön*, -ös.

KÖDMÖN, *këdmën, ködmën, ködmöny*: pellicium, colobium [stb.]; pelz NySz. 1492: *Kewdmen* (l. «ködmön-pénz»). 1518: Vnam subam *kredmën* (OL. D. 26193). 1531: Pro empcione duorum *ködmën* (OL. Nád. 49). 1536: Aba *kedmenth* (OL. L. III.16. 17). 1544: *Egő* fekte baranbör *ködmënt* (OL. Nád. 41). 1554: *Egő kredmen* (uo. 47). 1557: *Egh ködmënt* (OL. L. III.16. 17). 1561: *Egi komonj* [igy? olv. ködmöny], nadrag, sarw *chicha* (uo.). 1573: Vnam vestem turcicam wulgo abba *kejdmen* [igy] vocatam (OL. UC. 37/14).

ködmön-pénz, -pinz: 1492: In festo beati Martini episcopi sessio integra soluet denarios wiennenses X quod vocatur *kredmenpinz* (OL. D. 36992).

KÖDMÖNÖS, kēdmēnēs, kōdmēnös: pellicus, pelliceus, pellicio indutus; der mit einem pelz bekleidet ist NySz. 1317: Petrus dictus *Kudmenus* (Múz. Soós). 1389: Andreas dictus *Kudmenus* (OL. D. 7469). 1479: Johanne *Kedmenes* (uo. 18203).

KÖDMÖNY, l. kōdmön.

KÖECSÉS? l. kövecsēs.

KÖECSÖS? l. kövecsēs.

KÖES? l. köves.

KÖET? l. követ.

KÖGYES? l. kölgyes.

KÖKÉNY, kēkén(y), kōkén, kōkín(y): prunum silvestre, pruneolus, fructus spinarum; schlehe, wilde pflaume NySz. 1211: luxta eundem foc tendit ad meridionalem plagam usque ad *Cucen* [a. m. kōkény?] Hereh de inde ad locum qui uocatur Taluius (Pannh. Tih. 1/5). 1231/1397: Subtus campum *Kukynmezey* (OL. D. 174). 1243/1354: Cuiusdam Silue *Kukynfeukut* (uo. 260). 1250: Inde uadit ad *kereckuken* (MonStrig. I.384). 1255/1261: Dumus qui uulgo *kuken* dicitur (OL. D. 518). 1296?: Super quoddam flumen *Kukeneburguthok* nominatum (Múz. Péchy). 1336: Silue *Kukenefeketh* prenotate (OL. D. 2982). 1340: In angulo *Kukenzegh* vocato (uo. 3343). 1356: *Kukynzarw*, hn. (AnjouOkm. VI.419). 1402: Tholuayfeuld Bodogazzonfalua *Kekenzarw* Felsew Janok (OL. D. 8751). 1419: Duos montes magnos quorum vnum idem Thomas *Kuken* alium vero Kuuesuez nominari asseruisset (Körmend, Sebesiana 14/3DD). [Szárm.: 1184: Pristaldus *Cucendi* (Pannh. Tih. 1/4).]

kökényfa-bokor: [dumus pruni silvestris; schlehenbusch, schlehenstrauch]. 1378: Ad quendam dumum wigo *Kukynfabokor* dictum (OL. D. 6506).

kökény-szilva: prunum silvestre; schlehen, [schlehe] NySz. 1334: Ad fructus arborum *Kukynzylwakerek* dictum (OL. D. 31224 és AnjouOkm. III.97).

KÖKÉNYÉS, kōkényös, kōkinyös: prunis silvestribus abundans NySz.; [reich an schlehenbäumen]. 1251: In valle *Chucinus* (Pannh. Tih. 1/8). Adiacent in valle *Chuchinus* (uo.). 1260: Commetanei sunt villani de Gede Micudhotuono *Cukenus*hotuono (OL. D. 509). 1261/1394: Piscature Tauzeuzy *Kukenus*sallo zeg (uo. 520). 1269: Inter frutices *Kukenus* (HazaiOkm. VI.157). 1291: Cadiť ad *Kukenes*pataka (OL. D. 1332). 1336: Quandam vineam bonam *Kukenus* zeley vocatam (uo. 2999). 1408: Possessiones Kothwehha et *Kukenes* (Múz.). [Helyn. szárm.: 1451: Fenilibus *Kukenyed*pathaka et Saaseer vocatis (KárolyiOkl. II.290).]

KÖKÉNYÖS, l. kōkényēs.

KÖKÉRCSEN, l. kōkōrcsin.

KÖKINY, -ös, l. kōkény, -ēs.

KÖKÖRC SIN, kōkōrcsén: anemone silvestris; küchenschell [küchenschelle] NySz. 1478: Demeťrius *Kewkerchen* dictus (OL. D. 18145).

KÖLC, vö. kovács-köl.

KÖLES, kēles: milium; hirs NySz. 1462: *Kewlestharlo*, hn. (OL. D. 15703). 1482: Terras arabiles Karnakadarchhath et *Keles*parazthya vocatas (Múz.). 1536: Milii wigo *keles* (OL. L. III.16. 17). 1552: Milium *keles* (OL. NRA. 1648/27). 1587: Eg gernel kyben waġon *köles* kobol heth (OL. UC. 12/42). Chep-

lethlen *köles* (uo.). 1594: *Keöles* wagion ket niolezas No: 2 (uo. 106/3). 1597: Harom octal] *keoles* (uo. 101/3). 1602: *Köles* Máté. *Köles* István (SzékelyOkl. V.210). [Szárm.: 1211: Isti sunt agricolae *Culessed* Huid (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt vduornici Satad *Culesed* Ws Cusit (uo.). Isti sunt joubagiones Mogd Gyune *Culessed* Latamas Sentus (uo.). [Udvornici] Sekuid *Culessed* Boda Buncheu (uo.).] [Vö. bor-, fehér-, vörös-köles.]

köles-föld, -föld: [ager milio consitus]; hirsacker BM. 1513: Per superiorem finem cuiusdam terre arabilis *Kewlesfeld* vocata (Múz. Hanvay).

kölesföldes: [agrum milio consitum habens; hirs, senacker habend]. 1701: Az Elep elosztattása alkalmazásával instalván némely *köles földes* emberek deliberaltatik, hogy most az egyszer, mivel nagy erővel törték fel, vessék be (GazdtörtSzemle IX.7).

köles-kása: milium excorticatum; ausgeschälter hirs[e], hirsebrei NySz. 1588: Ad az wr egy kantorba *keles* wagy pohanka *kasath* mas fel fertalt thezen ezthendeig qur. 6 (OL. UC. 64/35). 1637: *Keöles kasa* (uo. 14/43).

KÖLESES? **köleses**: [milio copiosus; reich an hirse]. 1410: Penes vallem *Keleses*uelgpataka [a. m. köleses?] vocatam (OL. D. 28775 és 30760).

KÖLGY: 1473: Quoddam promontorium vinearum *kewlgh* vocatum (OL. D. 17472). [Vö. *kégy* NySz. ?]

KÖLGYES, **kögyes**: 1325/1332: Piscinis quarum nomina sunt hec *Kewlges* *Kewgestokaya* *Ynewueizad* (OL. D. 2331). 1333: Cum piscinis videlicet *Kewlges* *Kewgestokaya*. Nogthow. ynewueizad (ZichyOkm. I.412). [Vö. kölgy.]

KÖLLŐ? l. kása-kölyű.

KÖLŐ, l. kása-kölyű.

KÖLÖMB-FÉLE, l. külön-féle.

KÖLÖMB-KÖLÖMB, l. külömb-külömb.

KÖLT, **költ**: 1) a) impendo, sumptifacio, consumo, expendo; verbrauchen, vertun, ausgeben, aufwenden; b) fingo; dichten, aussinnen NySz. (2. 3. jel.) 1463: Quandam domum desertam . . . cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, puta terris arabilibus cultis et incultis pratis fenetis siluis Nemo-ribus aquis aquarum que decursibus . . . Iure ad eandem domum pertinere debentibus videlicet luxta diuisionem et consuetudinem aliarum domorum in eadem habitatum ac sortem wigo *Nylholkewlthy* [így, jelentése?] (OL. D. 27039). 1467: Blasius *Kewlthow* (uo. 30882). 1602: *Költő* János (SzékelyOkl. V.208). || 2) excludo ova, gigno; brüten NySz. (4. jel.) 1384: Monticulo *Keselyewkewlthhygh* dicto (ZichyOkm. IV. 281). [Vö. elkölt, költő.]

KÖLTÉS, **költés**: [absumptio; das verzehren]. 1548: Az bor *keltesrul* Igh vegeztek vele hogy viceporkolab arulya [sth.] (OL. UC. 99/7). [Vö. NySz. más jel.]

KÖLTŐ, **költő**: [ad consumendum; zum verbrauch, zum verzehren]. 1548: Thabla on wagyon masawal *Keltew* on wagyon fel thablawal (OL. UC. 99/7). 1553: *Kewlthow* puska por (OL. L. III.16. 17). 1566: *Kewlthow* eezöth fel hordowal. Eezöt agy egy hordowal (OL. Nád. 49). [Vö. NySz. 1. jel.]

KÖLTSEG: [viaticum, pecunia; zehrgeld, geld]. 1572: Peter uramnak het foryutot mert megh zykyt

uala *köleeg* nekyll (OL. Nád. 40). 1608: Hogy kegyel-medet jól megh erce, az aztalnak, az mellyen ke[gyel-me]d ithon leteben eltem, az arrat *keöltsegemhez* kepest, neheztelven mas asztalt kerestem, az melytul fizetek egy Francofurtumai forintot (MA. NLI. 262. eredetije szerint). 1610: Im mostis írtak egy levelet kgnek hazáiból, az kgd Sympatriotai es rokoni, melyben takarva vagyon valami *költségis* kit kgnek onnan Szentzöl küldenek (uo.). [Vö. NySz.]

KÖLŰS, 1. kölyűs.

KÖLYK, 1. kölyök.

KÖLYÖK? kölyk?: catulus; ein junges hündlein, junges tier NySz. 1355: Venit ad quendam insulam *Keulkygete* [a. m. kölyök?] vocitatum (Lelesz Met. Szabolcs 29). [?] Helyn. szárn.: 1229: In villa *Kulked* Tord Tur Gamas (Pannh. Lib. Rub. 24—34. l. 20. sz.). 1284: Tendit usque uillam *Kulked* uocatam (Múz. Ertl). 1336: Quadam particulam terre nostre in villa *Kulked* habitam quam olym Alexandur Cocus noster possidebat (Múz.). 1516: Emerici de Zakach*keulked* coci et famuli sui (OL. D. 35402).]

KÖLYŰ, *kěl(y)ő?* *kěl(y)ű?* *killő*, *köllő?* *kölő*, *küllő?* *külü*, *külyü*: a) pila: stampfmühle, stampfe, mörser; b) pistillum, pistrillum; stössel, mörserkeule NySz. 1443: Vnum stupem in molendino wlgariter *Kelev* (OL. D. 13704). Vnum stupem in eodem molendino wlgariter *Kelev* (HazaiOkI. 406). 1449: Instrumenta pro pannis griseis apta, vulgo *keulyw* dicta (SztárayOkI. II.442). 1453 1766: Dempto quodam instrumento textoribus pro emundandis et laborandis pannis griseis, vulgo karlo alio nomine *keulyw* vocato (uo. 502). 1488: De molendino *kyllev* (OL. D. 26047). 1504: Cuidam carpentario qui parat quoddam molendinum wlg *Kyulle* (Körmend, Miscell. Németújvá. lad 41, fasc. 193). 1541: In molendino sunt due rohhe vna karlo altera *kélő* (OL. Nád. 43). [XVII. sz. elejéről:] Vagion Zokmany vaniolo *keoliuys* es kasa teoreo keoliw ys (OL. UC. 1/56). 1710: Portörök munkájátúl egy *kölyű* portúl, melyben 16¹/₂ font vagyon, determináltak egy Rhen forint (DebrJk.). [Vö. MTsz.] [Vö. *kása*., *kásatörő*., *kendér-kölyű*.]

kölyű-kerek: [rota pistrini; stampfmühlrad]. 1521: Simulcum duabus Rotis vna Molendinaria et altera pistrinaria wlg *keulw kerek* vocata in Molendino (Lelesz Prot. V.137a).

KÖLYŰS, *kelyűs*, *kölűs*, *külü*, *külyűs*: [pistrinum habens; stampfmühle habend, stampfe habend]. 1480: Benedicto *Kelyws* (OL. D. 18350). 1482: Stephano *Kulyws* (uo. 18693). 1496: Gallo *Keulws* (uo. 20476).

kölyűs-malom: [pistrinum; stampfmühle]. 1456: Molendinum Tigitaliarum [igy] wlg *Kulws malom* nuncupatum (OL. D. 22495).

KÖMÉNY: foeniculum, cuminum, anicetum [stb.]; fenchel, kümmel NySz. 1544: Petriselmet, *köment*, lemoňat (OL. Nád. 42).

KÖNCÖL, 1. Göncöl.

KÖNNYEBBÍT: levo, mitigo; ringern, lindern, leichtern NySz. 1608: Ez napokban, talán cziak holnap is kettőnket Kegyelmedhez kiküldjük visitálni és *könnyebiteni* Kegyelmed maga létén és szomorúságán (MA. NLI. 273).

KÖNNYŰ, *kennyű*: facilis; leicht NySz. (1. jel.) 1485: The kewzewn krysthynauak legyen *kenwib* ynhanak Zaaz yo napoth keth zaz yo eeth hozyaya (Múz. Kállay).

KÖNŐ, 1. keszkenő.

KÖNTÉS, 1. köntös.

KÖNTÖS, *këntés*, *köntés*: pallium, tunica; rock, kleid(er) NySz. 1435: Paulo dicto *Kenthes* (KárolyiOkI. II.156). 1471: Vnam reuerendam muliebreml wlg *kenthes* rubei coloris (Múz. Forgách). 1481: Stephani *Kenthes* (OL. D. 18462). 1501: Cum vno stragulo wlg *kenthes* (uo. 24866). 1513: Toge wlg *keunthes* (uo. 26151). 1516: Egh weres aranyas Barson *keunthes* . . . Egh zewldh, aranyas, *keunthes* (uo. 26367, l. Zolnai: Nyelveml. 205). 1538: *Kenthes* brunatici coloris Sthamet (OL. L. III.16. 17). 1548: In eiusdem edibus *kentes* est (Múz. Kapy). 1550: *Atlaez k'nt's* vont arañal vetet (OL. Nád. 45). 1602: *Köntes* István (SzékelyOkI. V.182). [Vö. *szűr-köntös*.]

köntös-ing, -imég: [«camisia muliebris»; weiberhemd]. 1520 k.: Vnam Camiseam Mulieris wlgari sermone *Keunthes Ing* vocatam (Egykőnyvt. Litt. Epist. Orig. 261). 1528: Camisias muliebres *kenthesymegh* vocatas (OL. L. III.16. 17).

KÖNYERES, 1. kényeres.

KÖNYÍK? 1. könyök

KÖNYÖK, *könyík?*: cubitus, brachium; ellenbogen, arm NySz. 1407: Ad montem wlgariter *kwnyck*-hegh slauonicum vero loketh vocatum (OL. D. 9363). 1489: Ad montem wlgariter *kwnyk* [igy] slauonice vero leketh vocatum (uo. 19598). [Vö. *könyék* MTsz.]

KÖNYÖKLŐ, *könyéklé*: brachiale, fulcrum, cubitale, sepimentum, podium; alles worauf man sich mit dem ellenbogen lehnet und stützt, lehne NySz. 1510 k.: Laborauit *kenyekle* (OL. D. 26251).

könyöklő-fa: erepido; Brustlehne NySz. 1637: *Keönyökleő fak* nekwl valo folyoso (OL. UC. 14/43).

könyöklő-szék: sella anconibus instructa; armstuhl NySz. 1588: *Keonioklo zek* (OL. UC. 76/17).

könyöklő-tornác: 1648: Lábokon álló *könyökleő* *Tornáz* Vagion, Uj jo téglázott Padimentumozásával (OL. UC. 10/63).

KÖNYÖRÜLETÉSSÉG, *könyörületesség*: commiseratio, condolentia; das mitleidn, barmherzigkeit NySz. 1694: Ha penig harmadszor is ugyanazon lopó lopásban találtatnék házunkba, minden *könyörületesség* nélkül felakasztassék (GazdtörtSzemle I.173).

KÖNYÖRÜLETESSÉG, 1. könyörületesség.

KÖNYŰ, 1. könyv.

KÖNYV, *könyű*: liber, codex; buch NySz. 1544: *Eg könyue* [igy? olv. könyű] aranyat uettem etek aranazny (OL. Nád. 47). 1547: Vöttem asszoňomnak *eg mağar kőñuet* (uo. 41). 1554: *Eg jeccheny walo kőñweth* (uo. 49). 1581: Egy virginal, *keonw* modra chinalth szep iratos az feodele (OL. L. III.16. 17). 1584: Vagon azon *kőñucben* arañas kanafok az feye győňgös (OL. UC. 56/33). [Vö. *hərbáriomos*., *jegyző*., *konsztos*., *muzsika-könyv*.]

könyv-áros: librarius, bibliopola; buchhändler NySz. 1609: Iria kgmed hog harom keotetlen Bibliat kwldeot volna ala Bechben az *keonw arosnak* (MA. NLI. 297, eredetije szerint).

könyvfaktor: [compacto librorum, bibliopegus; buchbinder]. 1712: *Könyvfaktor* [a. m. könyvkötő, a

«compactor» népetymológiája [DebrLt., Zoltai Lajos közlése]. [Vö. könyv-pektor MTsz.]

KÖNYVECSKE: libellus, codicillus; büchlein NySz. 1556: Eg kys *könvechke* kyn nolcz ezwst boglar wagon (OL. Nád. 48). [Vö. jegyző-könyvecske.]

KÖNYVES: habens libros NySz.; [bücher habend]. 1282 k.: *Quince* enim Kalman est vocatus cum libros habebat in quibus ut episcopus legebat suas horas (Kézai, I. FontDom. I/2. 88).

KÖPCÖS?: solidus, membrus, carnosus, crassus; stark, feist, wol gegliedet, fleischicht, dick NySz. 1509: Gregorio *Kopchos* [a. m. köpcös v. kapesos?] (Lelesz Acta 117/18).

KÖPŐ, I. köpű.

KÖFŐLLŐ, I. vaj-köpülő.

KÖPÖNYEG, *képényeg*, *képények*: penula, lacerna, impluvia, chlaena, pluviale; regenmantel, reisemantel NySz. 1494 k.: *Kepenyegh* et aranpartha vlnarum IIII (OL. D. 30244). 1510 k.: Ad Oculos Equorum wlgó *kepanyekh* [igy] emi (uo. 26251). 1520: Vnum *kepenyeg* (uo. 26226). 1529: *Kepenyeg*. Pokrocz lasnyak Czapa (OL. Nád. 43). 1539: Vnum pallium *kepenek* (OL. UC. 75.30). 1544: *Czyzma kepenyeg* (OL. Nád. 40). Vöttem ket *köpőneghet*, tiz tanizrat (uo. 41). 1546: Eg twrbat es eg *kepenyeghet* (uo. 42). 1547: Attam *köpőneghet* kettöt (uo. 48).

KÖPŰ, köpő: trulla; wasserwanne, waschfass NySz. (1. jel.) 1504: Ambrosius *Kewpeu* (Múz. Kállay). 1559: Dolia lignea *köpő* vocata (OL. Nád. 48). 1587: Eg *köpő*, eg saythar (OL. UC. 12/42). [Vö. lőcs-, méh, vaj-köpű.]

köpű-méz: [mel unius alvei: ein bienenkorb voll honig]. 1700: Méh Dézmábél [olv.-ból]. *Köpűméz* No 1 fl. 1.50 (AdalZemplmTört. V. évf. 17).

KÖPÜLŐ, köpöllő, I. vaj-köpülő.

KÖRC-LEGYZÉŐ: [löschwedel?]. 1643: Egy *köröz legyező* [kovácsmihelyben] (OL. Instr. 42). [NB. GazdtörtSzemle VI.126. I. hibásan «hegyező».] [Vö. kovács-kölc.]

KÖRÉS, I. kőrís.

KÖRIS, *körös* ? *körös*, *körös*: fraxinus; esche NySz. («körös» a.) 1055: Tendens usque ad magnam uiam que dirigitur in *keuris* [olv. körös?] tue (Pannh. Tih. 1/1). 1093: *Keurisig*, hn. (Pannh. 2/A). 1171: De silua *keurus* incipiens (uo. 27/Mm). 1181: De silua *keurus* incipiens (uo. 14/L). 1211: Deinde uenit ad riuulum qui uocatur *Queurus* (Pannh. Tih. 1/5). In loco autem qui dicitur *Keurus* Tuuh est meta sub fraxino (uo.). Hii sunt vdornici Semes Kereu Sebeh Cesu *Kerus* [a. m. körís?] (uo.). [Udvornici] Varau Juben Rucht Buhitus *Kerus* (uo.). In uilla Supoe hii sunt vdornici Reze Vosod *Kerus* Nuhu (uo.). Hii sunt vdornici Wardau Chendur Gengur *Kerus* Modorod (uo.). 1223: Quartus [locus] Bata quintus Funoldi Tupey Tordi, *Keurisig* Cleti (Pannh. 1/2). 1229: In uilla *Keurushyg* (Pannh. Lib. Rub. 24–34. I. 20. sz.). Guza elericus in *Keurusheg* (uo.). 1233: Sacerdotum de Samard de Gan de Endred de *Keurushig* de Kerali (Pannh. 29/D). 1237: Seruos suos et ancillas scilicet Ruscium Juan Jnus *Kereus* Cuuc Vyragus (uo. 62/A). 1240 k.: In villa *Keurusheg* hec sunt nomina Jobagionum Serde Gregor (uo. 61/8). 1252: Iacet in longitudine ad nemus *Keurus* (OL. D. 368). 1252/1326: Iacet in longitudine ad Nemus *Keurus* (uo. 2342). 1256/1273: Pertransiens

nemus quod *Kurus* dicitur (Körmend V/5, Káldiana 59). 1258: Iuxta quam est arbor *keurus* (OL. D. 33713). 1263: De arbore fraxino que wlgariter *keurus* nuncupatur (uo. 33715). 1266: Silua que dicitur *Kalanquerusy* (uo. 604). 1269: Inde uadit ad nemorem *Keurus* uocatum (Pannh. Hitel. 13). Cuiusdam arboris *Keurus* vocate (Veszpr. 107, Nivig 3, I. ZalaOkl. I.54). 1279/1281: Uadit ad quendam locum qui *Keuruszek* dicitur (Múz.). 1280: In monte *Keurus* uocato (Múz. Jankowich). 1285: Inde procedit uersus orientem ad *Keuruspotokatewyn* [a. m. körís?] (Múz. Soós). 1291: De condicione Buchariorum nostrorum in *Keurusheg* oriundos eximendo (Múz.). 1295: In villis Endred Zamard *Keurusheg* (Veszpr. 106, Csát 2). *Keurusheg*, hn. (MonStrig. II.369). 1299: Peruenit ad aliam arborem *keurus* (Múz.). Duas arbores *Keuthkeurus* nominatas (ZichyOkl. I.95). 1309: Ad uallem unam *Keurseer* nuncupatam (Múz. Jankowich). 1326: Due arbores *keurus* (OL. D. 2373). 1327: Possessionem eorum *Keuruselu* [Vas m.] vocatam (Múz. Neuhoffer, vö. Csáuki: TörtFöldr. II.768). 1335/1449: Sub quadam arbore wlgó *Keurews* vocata (OL. D. 2963, I. AnjouOkl. III.221). 1342: Possessionem *Keuruseul* [a. m. körís?] vocatam (Múz.). Ad fluuium *Keurusvyz* appellatum (uo.). 1358: Possessionum et porcionum possessionariorum [igy?] scilicet Zarozou *Keurushyg* Berey Baluans Turuk Fok Gungus (Pannh. Tih. 1/17). 1401: *Keuresfew*, hn. (Körmend, Sebesiana 3/16). 1408: Plebanum de *Keuruspatak* [a. m. körís?] (SzékelyOkl. V.7). 1411: Quadam arborem *Keures* dictam (Múz. Kállay). 1426: Ad radicem arboris *keurus* (Múz. Kisfaludy). 1427: Penes arborem *Keures* signatam (Lelesz Met. Ung 27). 1452: Ad vnum montem Hegyesheg vocatum qui mons in fine *Keuresbercz* situs est (OL. D. 31146). 1488: Ad unum lignum *keurews* (Múz. Kisfaludy). Ad vnum lignum *Keurus* (uo.).

kőrís-bokor: [dumus fraxineus, fraxinetum; eschengebüsch]. 1193: Inde ad *keures boeor* (OL. D. 27). 1319/1368: Ad quendam rubum wlgó *Keurusbokor* dictum (uo. 3970). 1431: Ad rubum *Keuresbokor* nominatum (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1462: Vnum [fenile] in *Keuresbokor* (Veszpr. 106, Szentbenedek-alja 3).

kőrís-erdő: [silva fraxinea; eschenwald]. 1336: Infra Siluam *Keurusherdeu* (OL. D. 30005). 1336/1414: Cuiusdam Silue *Keuruserdeu* (uo. 37278).

kőrís-fa: fraxinus; esche NySz. (1. jel.) 1269: Super dumum quod dicitur *Keurusfa* (Veszpr. 107, Nivig 3). 1274/1338: Quidam rubus wlgó *Keurusfakurung* vocatus in medio cuiusdam prati existens (OL. D. 882). 1338/1395: Ubi existit quidam rubus wlgó *Keurusfakurung* vocatus (Múz. Jankowich). 1347: Ad duas arbores Magyal et *Keurusfa* dictas (OL. D. 3909). 1358/1364: Quadam arborem *Keurusfa* vocatam (uo. 31286). 1454: Peruenit ad aliam arborem *Keuresfa* vocatam (Körmend, Unyom. 71). 1507: In quadam arbore *Keurewsfa* (OL. D. 32068).

KÖRMÉS, I. körmös.

KÖRMÖS, *körmös*, *körmös*: a) unguatus; grosse nagel oder klauen habend; b) fortis, strenuus; kräftig, stark, energisch NySz. 1095: Viuitores *Curmes* sekez chomudi Sap micula deschu seomon monom seumoku manhat (Pannh. 15/Oo). 1382: Georgio *Kermes* (Múz. Fejérpataky). 1395: Michael *Kermes* dicto (Múz. Kállay). 1420: Michael *Kermes* (OL. D. 10875). 1436: Blasius *Kermes* (Lelesz Acta 53/12). 1500: Nicolao *Keurmes*, Laurencio *Keurmes* (OL. D. 20956). 1598: Andreas *Körmes* (OL. RDecim. Zempl.). [? Helyn. szárm.: 1355: Andrea de Keral-*kermesdy* (Körmend, Korlátkő-Appon. 17/797). Vö. *Körmösd*, hn. CzF. Vö. MTsz.]

KÖRNYÉK: circumferentia, peripheria, tractus, vicinia, circuitus; canton, umgebung, umkreis, kreis, gegend, revier, umfang NySz. 1366: Cum villis et possessionibus in districtu Waralyakorncky habitis (Körmend II/5, Felsőlinda 13). 1553: Egy paplan kynek az környeke vörös tafota az közepy feyer komwka (OL. L. III.16. 17).

KÖRNYÖS-KÖRÖL, 1. körös-körül.

KÖRNYÖS-KÖRÜL, 1. körös-körül.

KÖRNYŰL, 1. körös-körül.

KÖRNYÜLET: circumferentia, ambitudo, circuitus, tractus, ambitus; umgang, umlauf in einem kreis, umkreis NySz. 1799: Egy sárga szkófiummal, zöld selyemmel, nyolec virágokkal kivarrott kisedd keszkenő, a környületin sárga sujtás (CanonVisit 214).

KÖRNYÜS-KÖRÖL, 1. körös-körül.

KÖRNYÜS-KÖRÜL, 1. körös-körül.

KÖRÖM: unguis, ungula NySz.; ein Nagel an Fingern und Zähnen PPB. 1548: Vöttem körmöt dizoet [így? olv. «dizoet»] (OL. Nád. 42). 1691: Szeplős, szürke, balog körmű ló (DebrJk., 1. NyK. XXVI.337).

köröm-faragó: scalprum ungulare, fabrilis; nagel-zwickler NySz. 1597: Az kouacz uinnye hazban. Likazto vass 3 Karika vereo 1 Keoröm farago 1 Patko szeg fogo 1 (OL. UC. 101/3).

köröm-kerítő: [scalprum ad ungulas metendas; hufmesser]. 1597: Patko vereo 1 Zeg feizezo 1 Keorom keriteo 1 [kovácsszerszámok] (OL. UC. 101/3).

köröm-vas: krätzer, kugelzieher, kugelzange, ausladezeug BM. (1. jel.) 1552: Ferramentum kerem vas (OL. NRA. 1648/27). 1597: Keoröm vass 2 (OL. UC. 101/3). Azon kis Pinczeben Köröm vass 2 (uo.). [Vö. CzF.]

KÖRÖS, 1. köris.

KÖRÖS-KÖRNYŰL, 1. körös-körül.

KÖRÖS-KÖRÜL, környös-köröl, környös-körül, környüs-köröl, környüs-körül, körös-környül: circumeirca, undique; allenthalben herum, um und um NySz. 1616/1643: Az Gepel az hol az Chiga kerekg uagion ynonnan sindelezettett, és deszkasztottt környüsköröl (OL. Instr. 42). Szekek környüs köröl (uo.). Az Hewer házban. Szek [így] uadnak környüsköröl (uo.). 1643: Szekek környüs körül (uo.). Annak' feölette reték az Gepelnek feölöl környüs körül (uo., 1. mindezeket GazdtörtSzemle VI.123, 125, 126, 127 és 129). 1635: Egy galléros mentét, hoghya mállal bélelünk és annak az torkait kiszegyük egyenkint és abból gallért csinálunk és környös körül torokprémme megprémezik 2 f. (GazdtörtSzemle VIII.472). 1638: Ezen oltovianos kertnek környös körül vagion reghi sövenie, hasab karokkal allatott lesza nélkül (OL. UC. 2/34). Ez Nagy Palotanak vagion Uionnan csinalt feir Meniezete körös környül megh partazva feniül deszkaval (uo.). 1799: Egy sárga és fejér szkófiummal, nyolec nagy virágokkal kivarrott keszkenő, köröskörnyül keskeny kötésével (CanonVisit. 214). [Vö. még körös-környül és környös-körül külön címszókat NySz.]

KÖRÖSZT, -ÖS, 1. kérészt, -és.

KÖRÖSZTYÉNSÉG, 1. kérészténység.

KÖRTE, körtvély, körtély, körtily, körtvély: pirum; biru NySz. [pirus; birnbaum]. 1055:

Kurtuel (l. «körte-fa»). 1145/1443: Venitur ad locum aprokurtuel (OL. D. 14). 1208/1359: Tenet metas cum villa Kurtuel (uo. 50). 1232: Medietatem uille Curtuel (uo. szám?). 1275: Ad duas arbores piri Vrskurtuel uocatas (uo. 902). Ad duas arbores piri Wereskurtuel uocatas (uo. 936). 1291: Penes quandam arborem piri nomine keth agow kurthuely (uo. 1332). 1295/1403: In quadam arbore piri yurke-kurtueli dicta (HazaiOkm. VIII.357). 1304: Ad arborem piri Kalamarkurtuel uocatam (Veszpr. 15, Vámos). 1314: Ad arborem Keseleukurtuel dictum protelantur (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1317: In loco Sukurtuel uulgariter nuncupato (OL. D. 1892). 1325/1414: Lignum fructuosum quod ulgo vocatur Remethekurtuel (uo. 2339). 1330: Arborem piri Chakankurtuele dicti (uo. 2617). 1338: Ad vnam arborem pyry Chunkakerthuel dictam (uo. 31086). 1342: Cuiusdam arboris Hynthouskurtül [«1373-i átírásban: Hyntouskurtuel» Szám. jegyz.] nuncupate (Múz.). 1343: Inde ad Chunkakurtuel (Körmend III/2, Seregélyes 104). 1358: Inde venissent ad multitudinem lapidum vbi quandam arborem piri kuben allo kurtuel pro meta reperissent (Pannh. Tih. 1/17). Ad quandam arborem piri siluestris ulgo Palfyayanus kurtuele dictum (uo. 30388). 1367/1517: Transit ad meridiem ad arbores pitorum que vocantur Gyakorkurtuel (Múz.). 1368: Vnam magnam arborem piri siluestris farkasakazthocurtuel nominatum (OL. D. 5696). 1373: In loco Sokkurtuel dicto (Körmend, Heim 243). 1385: Dnas siluas utrasque Magaskurtuel uocatas (Múz.). In loco Chomkurtueyl appellato consimiliter vnum (Veszpr. 6, Gyulakeszi). 1386: Duo in loco Gyungyuskorthuel appellato (Körmend, Heim 347). 1393: Vsque arborem piri kyskurthuel dicti (OL. D. 7866). 1412: Medium Juger in Homoroweluel et similiter medium in terra Heteskurtuel circa Bozyas (Múz.). 1423: Terram Edeskurthuelmezeye vocatam (uo.). Dnas terras arabiles in monte in superiori fine superioris diverticuli prefate terre Edeskurthuelmezeye adiacentes (uo.). 1427: Mesda seu signum inciperet in vno [így] arbore piri siluestris ulgo Ikreskurthuel dicti (uo.). 1435: Ad arborem piri kykellewkerthuel dictam (OL. D. 30434). 1455: A parte orientali Silua Magaskerthuel (uo. 14913). 1471: Ad quandam arborem piri Chonkakewrthuel appellatam (uo. 17901). 1475: Predia Kyszevlevs Keerthuelbokor (Lelesz Acta 85/1). 1481: Tria [jugera?] in Kerthuelzel (Körmend, Raiky 60). 1574: Egh öreg nyagba vető mynd körtvelesteül Aranyas (AdalZemplvmTört. V. évf. 340). 1597: Sűtő keortuelj (OL. UC. 101/3). 1695: Egj igen szép lábas Aranyas Pohár fedeles vastag Aranyazzal három körtvély függött a fedelén (AdalZemplvmTört. VI. évf. 184). [Vö. árpávalérő-, kásás-, makaria-, mézes-, muskotály-, piros-, sár-, teelőkörte; körtvélyés.]

körte-fa: pirus; birnbaum NySz. («körtvély-fa» a.) 1055: Exinde ad publicam uiam que protelatur usque ad kurtuel fa (Pannh. Tih. 1/1). 1252: Ad arborem que ulgo dicitur Curtelfa [így, olv. «Curtelfa»?] (OL. D. 33710). 1256: Arbore Kurtelfa (HazaiOkm. VII.57). 1493: Sub quadam arbore piri ulgo Kewrthvelyfa (OL. D. 19977). 1590: Körtuelvelyfaia, hn. (SzékelyOkl. V.149).

KÖRTÉLY, -ÖS, 1. körte, körtvélyés.

KÖRTILY, 1. körte.

KÖRTVÉLY, 1. körte.

KÖRTVÉLYÉS, körtvélyés, körtélyös, körtvélyös, körtvilyös: piris abundans, piritum NySz.; [reich an birnbäumen]. 1266: In portu Kurtuelus (OL. D. 604). 1272: Quandam terram suam Kertelus uoca-

tam (uo. 14013). 1277: Piscaturis Haruskuuth et *kurt-ucles* vocatis (MonStrig. II.77). Piscaturis Haruskuuth, *kuurtucles* nominatis (uo. 78, I. Wenzel IV.83). 1289: Terram ville nostre *Kurtuelus* vocate (Múz. Máriássy). 1334: Montem *Kurtuilusberch* nuncupatum (OL. D. 30369). 1348: Quandam sessionem suam *Kurtucles* Teluk vocatam (Múz. Kállay). 1400: Insule *Kurthueles* diete (Pannh. I/1). 1435: Ad quoddam rubetum *Kurthucles* berek (Lelesz Met. Bereg 54). Prediis Pustarekas et *Kerthwelyeswewlgh* (Múz. Bethlen). 1483: Ad aliam piscinam *Kerthvelyestho* vocatam (Lelesz Prot. IV.23a). 1613: *Kertvéles*, hn. (MA. NLI.61). [Vö. körte.]

KÖRTVÉLYÖS, 1. körtvélyös.

KÖRTVÍLYÖS, 1. körtvélyös.

KÖRÜL, vö. körös-körül.

KÖRÜLET: circumferentia; umkreis NySz. 1799: Egy sárga és fejr szkfiummal, 8 virágokkal kivarrt patyolat keszkenő, a *körületén* sujtás, közepin két lyuk (CanonVisit. 214). Egy tudőszin tafota abrosz, *körületin* ezüst arany széles kötés (uo.).

KÖRÜLFUT: circumeuro; umlaufen NySz. («környül-fut» a.) 1736: Két rét vagy on a Simáron *körül futja* a viz (CanonVisit. 176).

KÖRÜLVARR: circumsuo NySz. («környül-varr» a.); [umnähen]. 1799: Egy jóféle fejr patyolat abrosz, kötéssel és esipkével *körülvarrva*, a közepin is kötéssel összevarrva [olv. öszve-?] (CanonVisit. 213).

KÖRÜLZSINÓROZ: [funiculis circumdo; um-schnüren]. 1736: Egy karmasin színű selyemmel és arannyal s ezüsttel 8 virágokra varrott s *körül sino-rozott* Gyölts kendő (CanonVisit. 176).

KÖSNYŐ: szoknyatartó MTsz. 1533: Zoknya de scarlato habens auratum *keusnyewth* (OL. Nád. 49).

KÖSÖNTYŰ, késöntő: monile, spinter, lunula; spangebend, armband, halsband, medaillon, broche NySz. 1458: Palium rubei coloris cum spintere wlgó *kesentheu* argenteo (Múz. Kállay).

KÖSSÉG, 1. község.

KÖSZEGI-KÖBÖL, köszögi-: [modius Köszegensis; Köszeger kübel]. 1597: Egi *köszegoj keobol*, harom vass abroncz raita fogateiaual (OL. UC. 101/3).

KÖSZERŐ, 1. köszörű-kő.

KÖSZMÉR? 1. kuszmír.

KÖSZMÉTE: uva crispa, grossularia, uva spina; kräselbeer [kräuselbeere], stachelbeer PPB. 1638: Isten faia. Basa rosa. *Köszmete* (OL. UC. 2/31). [Vö. NySz.]

KÖSZÖGI-KÖBÖL, 1. köszögi-köböl.

KÖSZÖN: saluto; grüssen NySz. (1. jel.) 1485: The *keuzeun* krysthynanak legyen kenweb ynhanak Zaaz yo naphoth keth zaz yo ceth hozyaya (Múz. Kállay).

KÖSZÖRŐ, -LÉS, 1. köszörű, köszörülés.

KÖSZÖRŰ, készzeré, készzerő, készzerű, köszzerő, köszörő, vö. viz-köszörű.

köszörű-kő: allo, cos; schleifstein NySz. 1331: Circa primam metam *Kezereuko* (OL. D. 2802). 1411: Ad aciem monticuli *Kezerekorra* vocati (uo. 28777). 1471: Certis lapidibus molaribus ac aliis lapidibus

wlgó *Kezerekeu* vocatis (Lelesz Acta 82/11). 1535: Lapis *kezerekeu* (OL. UC. 99/25). 1545: Lapidis *kezerekeu* (OL. Nád. 41). 1549: Cos fabrilis lapideus wlgari lingua *keuzeurekeu* (OL. UC. 75/41). 1564: Lapidis acutorii *Kezzeurekeu* nuncupati (OL. L. III. 16. 17).

köszörűkövecske: [cos parva; kleiner schleifstein]. 1597: Kiezin *keoszeorü keouecke* (OL. UC. 101/3).

köszörűtekerő-vas: [manubrium cotis; schleifsteinkurbel]. 1549: *Keozcoreu tekerew was* (OL. UC. 75/40).

KÖSZÖRÜLÉS, köszörölés: exacutio; schärfing, wetzung NySz. 1544: Feyze *köszöröléstöl* (OL. Nád. 41). 1548: Attam az aztal kesek *köszöröléstöl* (uo.).

KÖSZÖRŰS, készzerős, készörös, készörűs: samiator, polio [stb.]; schleifer NySz. 1424: Johannem *Keusewirus* (OL. D. 11561). 1426: Johannem *Kezeurus* (uo. 11796). 1522: Andreas *Kezeurus* (uo. 37004).

KÖSZVÉNYÉS? készvényös, köszvényös: podagricus [stb.]; der das podagra hat NySz. 1332/1374: Possessionem *Kezuens* [a. m. köszvényés?] vocatam (OL. D. 6212). 1397: *Kuzenis*, hn. (ZichyOkm. V.34). 1398: *Kwzuinus*, hn. (uo. 56). [Vö. Köszvényés, hn. CzF.]

KÖSZVÍNYÖS, 1. köszvényös.

KÖT, két: 1) ligo, vincio; binden, knüpfen NySz. (1. jel.) 1400: Sebastiani dicti Borkethe [így? a. m. -kötő?] (Lelesz Acta 27/21). 1544: Papirosra, porzora es leuel *kötü* walo fonalra (OL. Nád. 41). Attam tolkötő ianos kezebe az tollak kiket *köt* azoknak szerszamar... fl x (OL. Nád. Számad. b). 1574: Ket bokor gem tol *kötöl*, egh bokor Daru tol *kötöl* (Adal-ZemplvmTört. V. évf. 340). 1594: Puaa tolbul *keütheöl* legjezeő (OL. UC. 78/7). 1597: Gombkötü valo szekecke vasaual (uo. 101/3). 1799: Hogy haladék nélkül bé is tettettessen [a gabona] meghagyatott és a ns. Collégium a ns. Consistorium szivére *kötetett* (CanonVisit. 210). || 2) obligo; verpflichten, verpfänden NySz. (3. jel.) 1458?: Hogy Martonus Mihal kapta-lanban magat *ketette* (OL. D. 15280. az 1458-i okl. hátlapján). 1587: Ez 1587. esztendőben szent Ferencz nap után való kedden *köté* mü előttünk Osurra Mihók szent-tamási magat Lázár Farkas uramnak szent-tamásinak, hogy [stb.] (SzékelyOkl. V.142). Ezt mü előttünk szabad akaratja szerént szolta és *kötötte* (uo.). 1594: De mivelhogy Lázár Farkas uram meg nem hívé, hogy az ő kegyelme földéről el nem menne, hát a szentthamási Barla Márton kezes lön és *köté* magat szabad akaratja szerént az fellyel megirt Molnár Balásért, illenképpen, hogy [stb.] (uo. 154). Ezek így *kötötték* magokat, hogy ha elmenne Karda Lukács [jobbágy] Lázár Farkas uram keze alól, minden törvény nélkül megvehesse Lázár Farkas uram az felyül megirt kezeseken az 25 fl. (uo. 156). 1598: Mi előttünk adá az felyel megirt Nagy István magat *köté* jobágyul az felyel megirt Lázár Farkasnak (uo. 162). [Vö. be-, föl-, lé-, megköt.]

KÖTÉ, 1. kötő-fék.

KÖTÉL, kétél, kötél: 1) funis, restis, ligamen, ligamentum, vinculum, vinctus; seil, strick, band NySz. (1. jel.) 1488: Martinus *Keutheil* (OL. D. 27072). 1500: Alberto *Keuthezagatho* (uo. 20956). 1552: Egh köthes *köthel* (OL. Nád. 49). 1588: Halot wett Ahoz walo zór inat *Fagás kötelet* (uo. 41). 1597: Halazo

halozhoz való keozep *kötél* (OL. UC. 101/3). Madarazok halohához való hozzu *kötél* (uo.). 1643: Az Apro művesnek beri, ugy mint az Csiga tekerő Taliga Tollio, és az *kötél* tartokra sok haszontalan költsegh kell (OL. Instr. 42, 1. GazdtörtSzemle VI.120). || 2) [mensura terrae, pars terrae, iugerum]; morgen, joch BM. (2. jel.) 1095: Quintum predium quod dicitur *ketel* [a. m. *kötél*?] loca (Pannh. 15 Oo). 1288: Unum Juger super *Ketelkuta* (Veszpr. 109, Szepezd 2. 1454: Ad quandam particulam terre arabilis Hozywkeithel vocatam (Lelesz Acta 65/23). 1519: Quelibet mensura siue ligatura terre wigo *ketel* appellata minoris Zabas dicti soluit annuatim. Maioris Zabas soluit annuatim duplum (OL. D. 37007). De quolibet funiculo wigo *ketel* vocato (uo.). 1598: Két rét van egy végben. Mind a három nyomásra földbe van. Egy nyomásra van heted fél *kötél*, a másakra három van a harmadikra hajdan volt száz három (CanonVisit. 143). 1603: Szántó földek mindahárom nyomásra vannak, egyik nyomásra a szőlő torokra két *kötél* (uo. 151). Rétek. Egyik kerek rét a morotva mellett. A másik két *kötél* a Bársonyostul fogva Hemádig (uo.). 1649: Az varos mellett egy *keötél* föld Tornaí hegy alatt masfel *keötél* (OL. UC. 3/25). 1677: Szakmányban aratóknak egy *kötél* földtől egy forint hatvan pénz [stb.] (GazdtörtSzemle VI.196). 1757: Szántó földek vagynak minden nyomásonn. A felső nyomáson vagyon két *kötél* (CanonVisit. 178 stb.). [Vö. 1284: Quandam particulam terre uidelicet quinque funiculos cum funiculo quindecim amplexuum continentem (Múz. Ertl). Vö. NySz. 5. jel.; MTsz. CzF.] || 3) obligatio, conditio; gebundenheit, verpflichtung, bedingung NySz. (2. jel.) 1561: *Köteleit* is verének magokra az Luka Antal leányi és Luka Demeter leánya, Annos asszony, szabad akarajtok szerint, hogy valamelyik fél meg nem állaná, része vesszen (SzékelyOkl. V.82). 1569: Valamit ez felyül megirt személyek között megitélünk törvény szerint, hát mindenik ötven forint *kötél* alatt megáll rajta (uo. 89, 1. még uo. 90). 1574: Valamelik fél, vagy ú magok vagy gyermekek felbontanák ez megirt végezést, ötszáz forint *kötele* legyen, melet az megbontó fél tartozzék az megtartó félnek adni elcsér és ugy az pörhez kezdessen (uo. 96—97). [Vö. csiga-, fű-, háló-, hárs-, hársfa-, háspoly-, kendér-, nyak-, rudazó-, vonó-kötél.]

kötél-gyártó, -jártó: restio; seiler NySz. 1419: Bartholomeus *Kuthelgartho* (Múz. Soós). 1424: Ladislaus *Kuthelgarto* (Pannh. 17/Mm). 1699: *Kötéljártom* is sok hársfa kötelet állásokra Kastélyhoz csinált (AdalZemplvmTört. IV.évf. 115).

kötél-verő, -veré: restio, restiarins; seiler NySz. 1495 k.: Sebastianus *Kethelwezew* (OL. D. 26243). 1522: Gregorius *Kethelwere* (uo. 37004). Johannes *Kethelweze* (uo.). 1524: Sebastiani *Kewthelwezew* (Lelesz Acta 130/6).

KÖTELEK, **kötélék**: fascis, sarcina, manipulus; bündel NySz. (2. jel.) 1597: Egy *keoteolekben* niereg ala valo nemezek (OL. UC. 101/3). Tilolt kender het *kötölekben* (uo.). Vö. MTsz.]

KÖTELES, **kételes**: 1) [vö. «kötél» 2. jel.] 1347: In possessione *Kuteles* in Comitatu de Zabocho habita (Múz. Horvát Istv., I. AnjouOkm. V.109). || 2) funarius, restio; seiler NySz. (2. jel.) 1138/1329: *Kuteles* [szn., a. m. 3. jel. 2] (MonStrig. I.91). 1403: Ladislaus *Kuteles* (OL. D. 8871). 1423: Michaellem dictum *Ketheles* (Múz.). 1425: Paulo *Ketheles* (Körmend, Heim 747). 1446: Johannes *Ketheles* (Lelesz Acta 58/30). 1452: Demetrio *Keteles* (Múz. Kállay). 1476: Petrum *Kewtheles* (Lelesz Prot. Parv. 85a). 1525: Johanne *Kewtheles* (Lelesz Acta 131/21). 1635: *Köteles* céh (Gazdtört-

Szemle VIII.477). || 3) obligatus, obstrictus; verbunden, verpflichtet, verknüpft NySz. (1. jel.) 1523: Kenyergewthem wala wronknak ew felsegenek, hogh the keygelmed felewl Een nekem therwenth thethethne, de mosthan Eerthem, hogh the keygelmed en nekem *kewthel*es nem walth (Zolnai: Nyelvelm. 207). || 4) [fune vinctus; mit einem seil]. 1475: Vnam vaccam nigri coloris nomine *Ketheles* (Múz. Kállay).

KÖTÉS, **kétés**, **kétis**, **kötis**: fasciculus; bund, bündel NySz. (3. jel.) 1506: Sagite manuales wigo *ketlys* [így] (OL. D. 26120). 1531: Vnam rismam papii vel *ketes* (OL. Nád. 43). 1545: Hath *költhes* hayfono (uo. 49). Thyz *költhes* hozw zalag zy (uo.). 1549: Tyzenket *költhes* len (uo.). 1552: Egh *költhes* köthel (uo.). 1555: Hat *ketes* thilolt len (uo.). Chynalt len thizen hat *ketes* (uo.). 1558: Harom egez *költes* was es hat zal (uo.). 1560: Eg *költhes* thörök cherna (uo.). Neg *költhes* hayfono (uo.). 1594: Vagjon Pana toll *keotes*ell No. 1 (OL. UC. 78/7). 1595: Egy *kötes* papirosat (OL. Nád. 47). Habarniczat 25 *keotes*t (uo. 49). 1605: Kanott uagion *keötissel* Nr. 14 (OL. UC. 28/61). || 2) ligamen, vinculum, vinctura; band, binding, verbindung, verband NySz. (5. jel.) 1677: A mely pénzt mostan felvettem, karózás és *kötésre* [t. i. szőlő-kötözésre] igen felmegyen (GazdtörtSzemle III.276). || 3) [2]. 1799: Egy jóféle fejér patyolat abrosz, *kötéssel* és csipkével körülvarva. a közepén is *kötéssel* összevarva (CanonVisit. 213). [Vö. eső-, vitéz-kötés; kötéses, kötéske.]

kötés-levél: literae reversionales, literae obligatoriae; schuldschein NySz. («kötél-levél» a.). 1586: Harthyan walo heth fűggő pöchetes *ketes* leuel (OL. Nád. 49).

KÖTÉSÉS: 1567: Egy orca keoteo *keoteses* slogos (Forrás?). [Vö. NySz.] [Vö. kötés, 3. jel.]

KÖTÉSKE: 1799: Egy sárga és fejér szkófiummal, nyolez nagy virágokkal kivarrott keszkenő, körszkörnyül keskeny *kötéskével* (CanonVisit. 214). [Vö. kötés, 3. jel.]

KÖTETLEN: non ligatus, solutus; ungebunden NySz. 1587: Kötött hordo. *Köthetlen* hordo (OL. UC. 12/42). 1609: Iria kgmed hoğ három *keotellen* Bibliat kwleot volna ala Bechben az keonw arosnak (MA. NLI. 297, eredetije szerint). Bar *keotellen* lett volna [a biblia], nalúnkis zepen be keottethetneonk (uo.).

KÖTİL, 1. kötél-gyártó.

KÖTIS, 1. kötés.

KÖTŐ, **kété**, **kétő**, **köté**: a) ligans, nectens; der da bindet, der knüpft; b) vinculum, ligamen, taenia, fascia; band NySz. 1444: Johannes *Kewthew* (Pannh. 38/Aa). 1677: Napi számos karózőknak tizenyolez pénz. Napi számos *kötőnek* tizenöt pénz (GazdtörtSzemle VI.196, szőlőmunkások béreinek megállapításában). [Vö. abroncskötő-fa, arc-, borda-, csipke-, elő-, fej-, gomb-, haj-, ház-, kas-, nadrág-kötő, recekötő-tű, rosta-, süveg-, szita-kötő, tengelykötő-vas, toll-, vánkös-kötő.]

kötő-fejsze: securis arboraria, bipennis; breite und zweischneidige axt, bundhacke NySz. 1549: *Keoteo feyze* quatuor (OL. UC. 75/40). 1558: Neg *ket* feyze (OL. Nád. 49). 1564: Seures *Kewthewfeyze* vocata (OL. L. III.16. 17). 1637: Uy *keoteo feyszek*. Szalu (OL. UC. 14/43).

kötő-fék: capistrum; halfter NySz. 1525: Pro emendis frenis et *keuthweg* et diuersis cordis equis Maestatis sue (MTörtTár XXII.177). 1528: Pro wigo *kewthew feek* (OL. Nád. 42). Emi vnum *kewthewfeek* (uo.).

49). 1530: *Kethefec* Zabola Estrang (uo. 43). *Kethew-fek* Pannywa Tanistra (uo. 40). 1545: Estrangot *kötő fekre* es mellek nügnek (uo.). *Eg kötő feket* (uo.). 1552: Hermec zy. *Köthőfek*. Fek emle zy. Terbes zy Zy geplew. Farham zy. Hath zy (uo. 49). Septem *köthőfek* duplas non felzer (uo.). 1557: Egh *kötőfeket*. Harom hamot (OL. L. III.16. 17).

kötő-fű: [herba ad vites ligandas, carex; ried zum reben-binden]. 1700: Ezt is nem kevés károkkal szokták a szőlőgazdák esztendőnként tapasztalni, hogy a *kötőfüvet*, amár akkor aratott, nyers *kötőfü* legyen is, egy szekérkével 3, 4, 5 és 6 forintokon is el szokták adni (GazdtörtSzemle I.84). [Vö. *kötőző-fű*.]

kötőfüves: [carice onustus; mit ried]. 1731: Sásos vagy *kötőfüves* szekerektől [vásárpénz] akármikor d. 6 (GazdtörtSzemle VII.88).

kötő-pánt: [radband]. 1545: *Eg kötő pantot* az kerekre (OL. Nád. 41).

kötő-vas: 1) fibula; schnalle NySz. 1635: Egy négyélű hegyestört a kit sok *kötő vasra* csinálnak félíg vassal föleresztjük agyig legfeljebb 2 f. (GazdtörtSzemle VIII.476, csiszár-céh árjegyzékében). Egy szabályt adunk, a kit sok *kötővasakra* csináltatnak 1 f. 50 d. (uo.). A ki maga szablya hüvelyt csináltat és munkásan kívánja 30 *kötővasra* 1 f. 40 d. (uo.). || 2) ansa ferrea; eisenklammer NySz. 1549: Instrumentum ferreum carpentarii, quo ligantur robora wulgo *keothewas* (OL. UC. 75/40). 1572: *Kethewas* alchnak walo (uo. 76/17). [Vö. *kötőző*.]

kötő-vessző, -vesszé: vimen; flechtreis NySz. 1493: Emimus vasa integra. Item *Kethevezeth* [«vindemium» című szakaszban] (EPSz. fol. 76). Item *Colvademium* in Agria pyspeky etc et alys locis flor. XXVIII Item Tigva [olv. tigna] et *kechevezeth* [olv. «kethevezeth»] etc emi flor. XXII (uo. 37, I. Kandra: Adatok az egri egyházm. történelm. II.375). 1559: Hordo fenek. Donga. *Köthő vessző* (OL. Nád. 48). 1597: *Keotő veszeo* [«pintérházban» Szam. jegyz.] marok keotesben 16 (OL. UC. 101/3).

KÖTŐLÉK, 1. kötelék.

KÖTÖTT: 1) sertus, vinctus, ligatus; gebunden, geflochten, gestriekt NySz. 1544: *Eg gapot kötöt* kapcat uettem hozu zarot (OL. Nád. 42). 1550: *Eg kötöt* nák ruha (uo. 45). 1581: Egy gapotból *keothoth* kapeza terdig h walo (OL. L. III.16. 17). 1587: *Köthöth* hordo. Köthetlen hordo (OL. UC. 12/42). || 2) [?]. 1594: Mii előttünk, kik ebben *kötött* bírák esíkszékiek, nemesemberek [sth.] (SzékelyOkl. V.155).

KÖTÖZÉS: vinctura, vinculum, ligatura, ligamen, copulatio; anbindung, zusammenbindung, band NySz. 1700: Az *kötözésről*... Tolcsván, Bényén s talán másutt is akármely szőlők szakványának *kötözésétől* harmadát szokták fizetni (GazdtörtSzemle I.81). 1705: Szőleim culturájára: 1. Hegyaljakra: Nyitás, metszés, Venyike s karó szedés, Karózásra, *kötözés*, Első Kapálás, Forgatás, Harmadlás, Fedés, Szőlő Pásztorok fizetése, Két Vinczelér fizetése Summa fl. 898.95 (AdalZemplmTört. VI. évf. 331). [Vö. *szőlő-kötözés*.]

KÖTÖZŐ, kétéző: 1) [fibula; schnalle?; ansa ferrea; eisenklammer?]. 1521: Ferrum *kechezewth* (OL. D. 35179?). || 2) [operarius qui vites ligat; arbeiter zum reben-binden]. 1700: Az *kötözésről*. Igaz ugyan szokták volt a *kötözőknek* fele bérít adni az kapálás szakványának [sth.] (GazdtörtSzemle I.81). [Vö. *kötő-vas*.]

kötőző-fű: carex; grosses ried NySz. 1697: Hegyaljai Szőleim munkájára trágya hordásson és *kötőző fűvön* kívül ezidén költöttem fl. 866. 46 (AdalZemplmTört. IV. évf. 349). 1700: Mivel Bényére, Tolcsvára és Horvátiban messzebről szokták az *kötőfüvet* hordani, ezen denominált helyeken az nyers jó öreg kéve *kötőző fű* dénár 8 (GazdtörtSzemle I.84). [Vö. *kötő-fű*.]

KÖVECS, көвечs? scrupus, calculus, glarea [sth.]: spitziges sandsteinlein, kies NySz. 1558: Hozatam tyz zeker *kwewechet* [olv. көвечs v. көвечs?] (OL. Nád. 48).

KÖVECSÉS, көвечsés? көечсес? көечсös? **kөвечsös:** glareosus, calculus [sth.]; griesicht, sandicht, steinicht NySz. 1268: Prima meta erigitur in uertice *Quechesporog* [olv. көвечsös v. көечсес?] (Múz. Burián). 1337: Quoddam promontorio *Kuechesholm* vocatum (OL. D. 3051). 1356: Supra quendam vadum seu transitum *Kuechesrew* dictum (Lelesz Met. Ugocsa 10). 1435: Cynege de *Keweches* (Sztáray-Okl. II.313). 1459: Terras arabiles ac fenilia in loco *Keweches* (Lelesz Acta 70/29). 1473: Quintum vero [jagerum] in *Keweczswth* (Múz. Békássy). 1478: In Herpenyethorok prope *Kewecheswth* (uo.).

KÖVECSKE, vö. köszörű-kөвечske.

KÖVECSÖS, 1. көвечсös.

KÖVÉR, көвэр: 1) pingvis; fett, feist NySz. 1231: Quorum nomina sunt hec Numus *Chuer* Pouca (OL. D. 168). 1322/1398: Ders dicti *Kwer* (Kubinyi: MTörtEml. II.75). 1348: Nicolai dicti *Kuer* (OL. D. 4019). 1352: Nicolai dicti *Kuwer* (ZalaOkl. I.523). Michaelis dicti *Kwer* (uo. I.525). 1353: Nicolai dicti *Kwer* (AnjouOkl. VI.79). 1358: Nicolai dicti *Kwer* (Kubinyi: MTörtEml. II.218). 1399: Stephanum dicto *Kwer* (Múz. Kállay). 1400: Petrus dictus *Kewer* (ZichyOkl. V.156). 1411: Laurencium *Kewer* (Lelesz Acta 32/26). 1418: Petri dicti *Keuer* (ZichyOkl. VI.515). 1437: Nicolaus *Kewer* (Múz. Esterházy). 1449: Stephanum *Kuwer* (Múz. Danes). Valentinus *Kewer* (Veszpr. 107, Egerszeg 8). 1452: Nicolao *Kewer* (OL. D. 14574). Demetrio *Kewer* (Múz. Kállay). 1454: Dionisio *Kewer* (Lelesz Acta 65/50). 1461: Paulo *Kewer* (Múz. Kállay). 1467: Clementis *Kewer* (Lelesz Acta 78/19). 1478: Benedictus *Kewer* (Körmen III/3, Vepsén 123). 1480: Paulo *Kewer* (Lelesz Acta 90/8). 1482: Laurencio *Kewer* (OL. D. 31975). 1496: Ad rubeta *Kewer* Jakaberdeye Hathhazwth-melleke et vtraque Nylaswthmelleky vocata (Lelesz Prot. II 234). 1497: Benedicto *Kewer* (Lelesz Acta 105/4). 1510 k.: *Kewer* artan vnum *Kewer* tehen vnum (OL. D. 26082). Ibidem zekerber duo *kewerthehen* I *kevergeysno* vnum (uo.). Ibidem denth zekerber duo *kewerthehen* vnum *kevergeysno* vnum (uo.). 1519: Johanne *Kewer* (Múz. Forgách). 1520: Emerico *Kewer* (uo.). 1598: Johannes *Köuer* (OL. RDecim. Zempl. || 2) adeps, pingvedo; das fett, schmalz NySz. 1544: Vöttem *köuert* (OL. Nád. 41).

KÖVÉRÍTÉS: [τό pinguefacere; das fett machen]. 1719: A marhának tartása másképen is hasznos, de a trágyázatja szükséges a majorságbeli földeknek *kөвэрítésére* is (GazdtörtSzemle III.97).

KÖVES, көвес? көes: 1) lapidosus; steinig NySz. (1. jel.) 1055: Inter zilu 'kut et *kues* kut (Pannh. Tih. 1/1). Postea ad *cues* humue (uo.). 1193: Inde ad *cueshyg* (OL. D. 27). Inde ad *quesare* (uo.). Inde ad *quiescut* [a. m. көвес?] (uo.). In timar prima meta incipit a *quiescut* (uo.). *Quiescou* (uo.). 1233: Meta *Kueseleu* [a. m. көвес-elő?] (Veszpr. Regn. Met. 2).

1234: Per quendam cliuium qui vulgo *Cuesberc* appellatur (Wenzel VI.558). 1252: Transeundo ipsam siluam nenit ad *Kuespotok* (OL. D. 369). 1263: Jwanka de *Cuescut* (Múz. 51. sz.). 1288: In *Kuesfener* quatuor iugera (Veszpr. 108, Szepezd 2). 1291: Ad quendam meatum fluuii *Kuesheer* dictum (OL. D. 1332). 1295: Sub quendam lapidosum monticulum *Kuesheg* vulgariter nuncupatum (MonStrig. II.374). 1296: Duo iugera sunt ante *Kuesmogos* (Veszpr. 8, Jutas). 1304: In loco *Kwesteluk* quatuor Jugera (Veszpr. 15, Vámos). 1312: Duo iugera in *Kuestetev* (OL. D. 1806, I. Zala-Okl. I.140). 1314: Unum iuger in loco *Kuestelek* vocato (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1318: Valentinus de *Kueszorm* (Múz. Egerváry). 1319: Montem *Kuesmal* (Zichy-Okm. I.164). 1320: Circa viam *Kueswth* (Veszpr. 4, Csege). 1325/1347: In quadam via *Kueswth* vocata (Körmend II/4, Miskoneh 67). 1326: Unum iuger in loco *Kuesteluk* dicto (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1327: Vadit ad *kuesut* (Anjou-Okm. II.289). 1338: Circa Thychiam super *Keuesereum* essent due mete (Múz.). 1339: In loco *Kwes* dicto decem et septem iugera (Veszpr. 106, Antalfa 4). 1347: In loco *Keuestetem* vulgariter nominato (Zala-Okl. I.463). Perueniret in alium fluuium *Keuespatak* vocatum (Múz. Kapy). 1356: luxta quendam magnam viam vlgariter *Kueswth* nuncupatam (OL. D. 4635). 1362: Uiam *Keuesuth* vocatam (uo. 31102). Ad quendam locum vbi *Keueshomlok* nominatur (uo. 28913). 1363: Possessionis *Kwes* (Múz.). 1370: Ad quendam monticulum *Kueshathar* dictum (Veszpr. 106, Csehi 1). 1372: Aqua *Kuesag* dicta (OL. D. 6058). 1379: Versus riuium *Keuespatak* vocatum (Múz. Mednyánszky). 1384: A fluuió Sayo in loco *Keuesrew* nominato (Forrás?). Duo in loco *Kveskuthaley* denominato (OL. D. 7074). 1386: In vicinitate vie *Kuesuth* denominate (Körmend, Heim 347). 1390: Iungit montem *Kuesheg* nominatum (Lelesz Met. Mármaros 9). 1401: Quendam viam *Keueswth* dictam (OL. D. 8650). 1408: Piscinas Saaseer *Keueskothya* Melhorgonya (Múz.). 1410: Ad viam *keueswt* vocatam (OL. D. 30760). 1416: Ad locum *Keueshegor* vocatum (uo. 30773). 1418: In possessione *Kueszarm* vocata (Körmend, Unyom. 33). 1419: Duos montes magnos quorum vnum idem Thomas Kuken alium vero *Keuesuez* nominari asseruisset (Körmend, Sebesiana 14/3DD). 1424: Duo [iugera] in *Kueshegmal* (Veszpr. 17, Veszpr. Oppid.). 1426: In prediis Nemalewrynzlyese et *Kuesgyolch* vocatis in Comitatu Komarom (Múz.). 1427: Ad finem cuiusdam montis videlicet ad locum *Keuesor* dictum (OL. D. 28800). 1440: Viam lapidosam vlgó *keueswt* vocatam (uo. 31136). 1451: Terre arabiles que *Kwesthelek* nuncupantur (Múz. Döry). 1464: Ad locum feyeragyagos-*keues* (OL. D. 28854). 1467: Ad riuium qui vocatur *Keuespathaka* (Lelesz Met. Bereg 21). 1481: Inter vallem *Keuesvelgh* (Múz. Ibrányi). 1484: Directe ad vallem *Keuesvelgh* vocatam (uo.). 1485: In loco *Keuesthetew* vocato (Veszpr. 4, Alsóórs). 1521: Vnam metam terream *Keueshalomhatha* aliter *Hatharlaponagy* vocatam (OL. D. 23504). II 2) gemmatus; mit edelsteinen besetzt NySz. (2. jel.) 1516: Egh Aran Nyakba wethew *kues* kyben hath Balaz wagyon (OL. D. 26367, I. Zolnai: Nyelveml. 204). 1593: Aran s *keöwes* giönggiös morham nem az w kezeñl aall (Radvánszky: Családelet III.147). 1612: Az én arany és köves marhámról és ruhámról való hagyásom és végezésem (uo. II. 147). [Helyn. szárm.: 1055: Postea ad *cuest* (Pannh. Tih. 1/1). 1211: Ad monticulum qui uocatur *Cuest* (uo. 1/5). In uilla *Cuest* (uo.). 1231: Prima meta incipit a meridionali parte de molendino *Kuesd* (Múz. Kisfaludy). 1240: Transit riuium quod dicitur *Keuestl* (Pannh. 27/V). 1252: Circa riuium *Cuest* (OL. D. 368). 1266/1297: Villa *Kuesd* (Pannh. Tih. 1/9). 1283: Possessiones Wylak *Kuesd* et Olahteluk vocate in Comitatu Byhoriensi (Lelesz Acta 1/4). 1303:

Vinea sua in territorio *kuesd*mal existenti (MonStrig. II.523). 1314: Tendens ad uiam qua itur ad locum *Kuesd* (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1358: Wrskal Wrs Apatlaka Faud Pylyp Capulch *Cuest* (Pannh. Tih. 1/17). 1418: Villis Fyred Keek *Kuesd* Odwary (Veszpr. 2, Arács). 1467: Predium Neghforrasnewe-*keuesd* (Lelesz Met. Bereg 21). Vö. Ásbóth, Nyr. XXIX.161.]

KÖVET ? köet ?: legatus, nuntius [stb.]; abgesandter, bote, botschafter NySz. 1211: Isti sunt vdonici *Cuet* [a. m követ?] Luca Luxa Lucas Reze Miah! Mehei Mot Soma (Pannh. Tih. 1/5).

KÖVI: cobitis barbatula MTsz. 1544: Selminget, *köuiet* koczo, karazt (OL. Nád. 40). *Köuiet* ratni (uo. 41).

kövi-hal: fundulus, piscis saxatilis, globius fluuialilis; grundel, gründling NySz. 1529: *Kewy halath* emi (OL. Nád. 42). 1544: *Kövi halat* hozot (uo. 40). 1549: Eg iccze *köni halat* eg iccze koppot (uo. 41). [Vö. MTsz.]

KÖZ, köz: 1) spatium, intervallum, medium [stb.]; zwischenraum [stb.] NySz. (1. jel.) 1225: Inter arbores videlicet que vlgó denominantur scilicet (OL. D. 118). 1239: Oltaman de Wag *kuz* (uo. 240). 1240: Quibusdam terris suis existentibus inter *Rabakuz* (Múz. Kisfaludy). 1252: Ad locum qui uocatur *Nogkez* (OL. D. 369). 1264: In Turmaskuz [«ugyanitt Turmas folyó» Szam. jegyz.] incipit meta (MonStrig. I.515). 1269: Lacum folukuzer uocatum (HazaiOkm. VII.118). 1275: In possessionibus in *Bazakuz* habitis (Múz. TörtTárs. 4). 1278: In possessione Myhal uocata in *Rabakuz* existente (Múz. Madarász). 1282: In latere eiusdam terre *Folukuzfeld* [értsd: faluköz-föld v. falu-köz-föld?] uocate (Körmend III/2, Pezye 72). 1288: In *Megekuz* vndecim iugera (Veszpr. 109, Szepezd 2). 1300: Particule terre *Ketvelgykuz* uocate (HazaiOkm. VII.303). 1304: In loco *Tuteukuz* decem iugera (Veszpr. 15, Vámos). 1309/1342: Quedam silua eorum *Hydeguizkuz* vocata (OL. D. 1731). 1334: De possessione Doborgoz in *Chorlounkuz* (Múz. Kisfaludy). 1338: In terra seu loco *Zylukuz* dicto iuxta *Fyuzesmege* existenti (Veszpr. 4, Alsóórs). 1339: Venit ad locum *Zilmezcuksi* vocatum (Veszpr. 2, Sárberény). 1340/1449: Per medium quod vlgariter *Nyghutkuz* dicitur (Körmend III/2, Pezye 98?). 1342: Quoddam modicum Nemus vlgari *Kethgathkuz* vocatum (OL. D. 1731). 1352: In medio possessionum eiusdem domini bani de *Drawa-Murakuz* existentes (ZalaOkl. I.531). 1353: Vsque nemus *Gyumchekuzberke* (Múz.). 1355: In Comitatu *Choullowkuz* (Körmend, Korlákó-Appon. 17/797) In prouincia *Choulloukuz* (Múz.). 1363: Ad quendam locum *Ketsapanuskuz* vocatum (Múz. Kállay). 1368: In vico *Hydkuz* molendinum trium rotarum *Ramongmolna* vocatum (Körmend, Heim 214). Quedam particula terre inter fluuium *Borzwa* et *Fizegh Fizeghkuz* dicta (uo. 218). 1371: Venit ad Siluam *Isptanauakvzy* (Múz.). 1379: In arukuz due sessiones (Múz. Békassy). 1381: Duas villas seu possessiones *Magyarfalu* et *Nemetfalu* vocatas in districtu videlicet *Rabakuz* existentes (Múz.). 1390: In districtum *Bazakuz* appellatum (uo.). Abinde transit ad montem *Senerkuz* vocatum (Lelesz Met. Mármaros 20). 1394: Quoddam pratum in loco *Berekkuz* vocato (Veszpr. 11, Márkó). 1399: Prope dictum fluuium et terram *Ketzaarkuz* dictam duas metas antiquas reperissent (Múz.). 1405: Primo iuxta fluuium *Saar* vocatum circa terram *Kethsarkuz* dictam (Múz. TörtTárs. 1). 1424: In possessionibus *Ewr* et *Orsowarodnakvzy* vocatis in Comitatu de *Wngh* habitis (Múz. Kende). 1429: In districtu *Challowkuz* (Múz. Forgách). 1435: In loco *Wyzkuz* denominato

(Veszpr. 8, Jutas). 1454: Cuiusdam Insule Labarecz-*keuwy* vocate (Lelesz Acta 65/24). 1455: In comitatu Posoniensi in districtu Czallokewz (OL. D. 14992). 1456: In districtu Thyzabodrogkez (Lelesz Beres. VII.21). 1470: Quatuor [jugera] in Kethwthkeu (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 43, fasc. 100, nr. 72). 1472: In districtu Rabakewz in comitatu Soproniensi (SoprOkl. II.479). 1476: Terras ipsorum EztheBathar-*keuwy* et Zenamezew vocatas (Lelesz Prot. Parv. 98). 1481: Tria [jugera?] vero in Wyzkewz (Körmend, Raiky 60). 1484: In loco Kethwykewz appellato (Veszpr. 8, Jutas). In loco Kethvykewz appellato (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1520: In loco sew serie quarundam terrarum arabilium vlgo Kethwthkeuwy nuncupato (Lelesz Prot. V.105). 1526: Pratum vero Kysthyzakewzy (Múz. Kállay). || 2) medius; in der mitte befindlich, mittel-, zwischen-NySz. (2. jel.) 1228/1357: In montem qui vocatur Cuzberch (HazaiOkl. VI.22, 23). 1256: [Villae] Paradanmonustura et in campo uersus Zarazer Zenthmargita et Kuzteluk uocate (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.429). 1287: Currit in quoddam Kuzberch dicto (Múz. Justh). 1295: Uadit ad locum Kuzpotoefew nuncupatum (Múz. Forgách). 1303: Tendit ad unum kuzberch (SzékelyOkl. III.5). 1307: Procedendo super Kuzberch (OL. D. 36610). 1323: Directe ascendit ad Kuzberch (Körmend, Sebes. 2/8). 1324: Ultra Kósthout est una meta (ZichyOkl. I.266). [Vö. az 1384-i adattal.] 1334: Montem Kuzberch nuncupatum (OL. D. 30369). 1342: Ad quoddam nemus merasorum quod vlgo kuzmugy dicitur (uo. 3509, I. AnjouOkl. IV.249). 1346: Nemus merasorum quod vlgo kuzmegy dicitur (OL. D. 3852). 1359/1509: Ascendendo montem vlgo Kewzhegh vocatam (Múz.). 1366: Venissent declinando infra Kuzberch vocatum (OL. D. 28742). 1381/1413: Ascendit in montem Kezberch (Múz. Kállay). 1383: Super quendam longum montem Kuzberch dictum (Lelesz Met. Mármaros 5). 1384: Piscinam Kuztow dictam (ZichyOkl. IV.284). 1390: Currit ad montem Kezberch vocatum (Lelesz Met. Mármaros 11). 1405: Ascendit in montem Kezberch vocatum (Lelesz Met. Ung 9). 1411: Transiendo per vnum Kuzberch (Lelesz Met. Mármaros 18). 1416: Penes virgultum vlgo Kuzgyakor dictum (Múz.). 1461: Per vallem Kewzwelg dictam (OL. D. 35077). 1463: Venissent ad vnum Kezberch (Lelesz Prot. IV.110). 1501: Duas terras arabiles in territorio Kewzmezew [3. jel.?] vocato (OL. D. 36405). || 3) communis; gemein, gemeinsam NySz. (4. jel.) 1501: Duas terras arabiles in territorio Kewzmezew [2. jel.?] vocato (OL. D. 36405). || 4) vulgaris, vilis; gewöhnlich, gemein, schlecht, gering NySz. (6. jel.) 1544: Barsonyos fek. Kewz fek (OL. Nád. 40). || 5) [anrecht, anspruch]. 1586: Hagym és valom [a jószágot] az én kedves öcsémnek és az ő maradáknak, örökbe bírni, soha senki ő kívülről semmi közit hozzá ne mondhasa (SzékelyOkl. V.140). 1613/1696: Ez ember vött ettől az embertől egy szőlőt ennyi pénzen, azért azki ehez közit mondaná, vagy vérésgét, ha itt ez helyben lakik jöjjön elő, tizenötöd napig ellenze (GazdtörtSzemle VII.408). 1643: Ha tizenötöd napra megveszi [a szőlőt], jó, ha nem, azután idegen ember is megveheti, és közit szomszédja nem árthatja hozzá, nem is lészen helye tilalmának (uo. VI.469). 1700: Mikor valamely ember pert indít és kezd... valamely jószág avagy örökség felől... és maga is látja, hogy ahoz semmi közit nincsen... afféle ember húsz forinton marad az méltatlan keresetért (uo. VII. 401). [Vö. NySz. szólások a.] [Vö. föld-, kapu-köz, kétköz-háló.]

köz-cipó: [panis cibarius; schwarzes brot]. 1692: Számtartónak... asztalczipó per diem 3. közeczipó nr. 3... Pinczés kádárnak... esizma par. 2. közeczipó nr. 4 (GazdtörtSzemle VI.178).

köz-erdő: [silva communis]; gemeinwald BM.

1238/1348: Proceidit et cadit ad Kuzerdeu (OL. D. 229). 1379/1381: Siluas Kuzerdeo et Onas nuncupatas (uo. 6753). 1429: Silue Kuzerdeu vocate (uo. 12086). 1493: In promontorio Kewzerdeu appellato (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 43, fasc. 105, nr. 265).

köz-föld, -föld: terra communis; gemeindeacker NySz. 1282: In latere cuiusdam terre Folukuzfeld [értsd: falu-közföld v. faluköz-föld?] uocate (Körmend III.2, Pezye 72). 1597: Chyordos Thámás házát: Az keöz feöldeön falwoll epetettek (OL. UC. 12/42). Barkach Jmre házatt: az Velall epetette, az keöz feöldeön (uo.).

köz-háló: «kissebb gyalom, a melyet két ember közre vehet és vonhat» MTsz. 1528: Retibus manualibus vlgo keuz haalo (OL. UC. 12/42). 1594: Egi keöz halo (uo. 106/3).

köz-hely: locus publicus, communis; öffentlicher ort NySz. 1569: Inquilini disiuncti ab aliis vlgo keoz helen kik laknak (OL. UC. 51/5). [Év?]: Molendinum edificari fecit vlgo kezhehen (Múz. Bethlen).

köz-kényér: panis communis, panis ater [stb.]; schwarzes oder geringes griesbrot NySz. panis cibarius Múrm. 1544: Közseghnek köz kenyere hozatam (OL. Nád. 40). 1572: Közseghnek ualo köz kenyercet (uo.).

köz-kert: sepimentum intergerinum; mittelzaun NySz. 1499: Sepes communes vlgo Kezkerth (Akad. 11). [Vö. MTsz.]

köz-londis: [pannus Londinensis vilis; englisches tuch geringeren werthes]. 1692: Órához látó lakatosnak: pénz fl. 23. közlondis posztóért fl. 7.—20... Asztalosnak pénz fl. 23. közlondis posztóért fl. 7.—20 (GazdtörtSzemle VI.179). [Vö. landis NySz.] [Vö. londis.]

KÖZBEN, vö. idő-közben.

KÖZEL? közel, közél, közél: prope; nahe [stb.] NySz. 1284/1302: Per Kuzel [a. m. közel?] comitem de Scepes fidelem nostrum (Múz. Wenzel). 1469: Nicolaus Kezel (Körmend III/9, Miscell. Petthöiano-Széchyana 36). 1493: Johanni Kuzel (EPSz. fol. 103).

KÖZÉP, közép: 1) medium, medius; mitte, mittler NySz. (1. jel.) 1240: Locum qui Cuzepku vocatur (HazaiOkl. VIII.36). 1255/1281: Kuzepfolu Gykyrus Pynehe (OL. D. 416). 1256: Deinde ascendit ad montem qui uocatur Kuzepetetu (Pannh. 5/G). 1258: Uergit in terram Kuzep (uo. 9/L). Ad locum qui dicitur Kuzepberch (OL. D. 467). 1264 k: Abhinc pergat ad Kuzepmalaka (Pannh. 36/X). 1272/1331: Ad vnum montem Kuzephygh vocatum (HazaiOkl. V.47). 1279/1291: Quoddam fenile Kuzepkerek nuncupatum (Múz.). 1280: Ascendit in monticulum qui uocatur Cuzepmal (Múz. Jankowich, I. Kubinyi: MTörtEml. I.117 és Wenzel IX.290). 1286: In loco Kuzepteluk uocato (Veszpr. 10, Palaznak). 1293: Per fluium Kuzepphonua vadit supra per binas arbores egerfa uocatas (Múz. Hanvay). 1296: Ascendendo per Kuzepbireh, ubi sunt etiam due mete do terra (SzékelyOkl. V.1). 1309/1342: Silua eorum Kuzepordew nominata (OL. D. 1731). 1309/1413: Quadam Silua Kezperdeu nominata (Múz.). 1312: Venit ad kuzepwt (AnjouOkl. I.268). 1320/1355: Circa viam Kuzepwth (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1329/1378: Circa viam Kezeputh vocatam (Múz.). 1332: Stephani de Kuzepnempti Michaelis de Felnempti (Múz. Jankowich). 1339: Prope villam Kuzepnempti (Múz. Soós). 1342: Tendit directe et in latere kuzep tetu siue medii montis sub vna arbore illeis est meta (Múz.

TörtTárs. 1). 1345: Quendam alneum wigo *kuzeper* dictum (OL. D. 3789). Montis *Kezeph* vocati (Hazai-Okm. V.122). 1348: Descendendo per *Kuzepbyrch* supra vnam vallem (OL. D. 30383). 1353: Nomina possessionum hec sunt *Kezephfolu* Wluesfolua (Múz.). 1358/1364: Veniret in locum vbi fluius [«t. i. Ung. Szam. jegyz.»] triplicaretur et in vno Riwo eiusdem *Kuzepgupatak* nominato (OL. D. 31286). 1360: Vnam viam *Kuzeput* dictam prosiliendo (uo. 4975). 1361: Quendam possessionem nostram *Kuzeptaynych* vocatam in Comitatu nostro de dicta Dubycha sitam (Körmend V/7, Croatia 208). 1362: Vnum in loco *Kuzeptelek* (Múz.). 1367: Iuxta quandam viam *kwzepwdelew* vocatam (OL. D. 5602). 1370: Locum molendini intra metas possessionis Beren situm olyn *Kuzepmalun* vocatum (Veszpr. 107, Nostre 3). 1372: Mons *Kuzepheg* dictus (Múz. Kapy). 1373: Iuxta fluvium Orehwa de *Kezephberch* fluentem (SztárayOkl. 1.400). 1376: Molendini vulgariter *Kuzepmalon* dicti (Zala-Okl. II.128). 1377: Vnam metam terreum in monte *Kuzepberch* Cumulatam (Körmend II/1. Alber 6). 1383: In terra *Kuseptelek* vocata (Múz.). 1385: Quendam viam *Kuzepnogwth* vocatam (Körmend, Heim 332). 1397/1416: Peruenissent ad terram *Kuzephomokheg* appellatam (Múz. Jankowich). 1400: Locum piscature *Kuzeptanya* nuncupate (Pannh. 1/1). 1409: Terre *Kuzepfalufelde* vocata (Múz.). 1410: *Kezeplak*, hn. (uo.). 1411: Eundo in cacumine cuiusdam montis wigo *Kezephkorhanhalma* vocato (uo.). 1414: Quendam montem *Kuzepberch* alio nomine Jawornakhegye appellatum (OL. D. 10268). 1422: Inter Kysberek et *Kezeberek* (Múz.). 1427: In supplementum et augmentum ipsius minoris sessionis de terra ipsorum propria eisdem in diuisione deventa in terra *Kezephyomas* habita (Múz. TörtTárs. 2). 1429: In terris arabilibus *Kuzepduleufeld* (Pannh. Tih. 18/1). 1433: In quadam valle *Kezephwelgy* (Múz. Ibrányi). 1455: Predio *Kewzepfalw* (SoprOkl. II.385). 1468/1470: Porcionem possessionariam wigo *kezepreez* vocatam alio nomine campestrum desertum vel wigo gemewich appellatam (Múz. Kende). 1476: Siluis *Kezperdew* et Harmaderdew nuncupatis (OL. D. 36403). 1496: Abinde eundo ad rubeta Bodogyakra Nyaras *Kezephygyakor* dicta (Lelesz Prot. II.234). 1506: Sextum [pratum] *Kezeph* Reeth septimum Ozlaas vocatum (Múz. Kállay). 1519: Silue que vocantur *Kezephrezthwen* et alia iuxta eandem Elewerezthwen (Múz. Kisfaludy). 1520: Vnum fyasfewld vocatum in loco *Kezephkorman* (uo.). 1553: Egy paplan kynek az környeke vörös tafota az *közepy* feyer komwka (OL. L. III.16. 17). || 2) mediocris; mittelmässig NySz. (2. jel.) 1550: *Kezeph* on tal (OL. Kolozsm. 50). 1552: Keth *közep* tepchiat (OL. Nád. 48). 1556: Keth bwbo *kezep* zekerche (uo. 49). 1564: Palos mediocres in vulgo kasoknak walo *zep kezewb* [igy?] fakath (OL. L. III. 16. 17). 1596: Tíz *kozep* on thal (uo.). 1597: Halazo halhoz valo *keozep* kötel (OL. UC. 101/3).

közép-aránt: medio, per medium; in der mitte, durch die mitte NySz. (1. jel.) 1553: Egh nagh *kezep aranth* meg therewth (OL. Nád. 48).

közép-nēmű, -nēmő: [mediocris; mittelmässig]. 1544: Ég *közep nemő* cukat (OL. Nád. 42).

középszērű? [mediocris; mittelmässig]. 1669: Alföldi nagy csontos és öreg hizalt ökörnek párja 80 frt. *Középszeres* [igy?] félhusa 60 frt (Gazdtört-Szemle 1.88).

közép-szērű, -szörű: mediocris; mittelmässig NySz. 1597: Vass fazek *keozep szeoriv* 5 (OL. UC. 101/3).

közép-tál: 1544: Eg cukat *közep talra* főzny (OL. Nád. 40). 1549: Pyretot hust *kozep talra* (uo.). 1572: Rakot *közep talra* főzny (uo.).

KÖZÉPSŐ, középsé, középső: medius, medianus; das mitten ist, mittelst zwischen zweien NySz. 1350/1355: Possessio *Kuzepseumonyros* vocata (OL. D. 30299, l. AnjouOkm. V.363). 1372: In possessione *Kuzepseukelnek* (OL. D. 6008). 1445: In Comitatu *kezepsewzolkok* (HazaiOkm. V.465). 1452: *Kewzepsew-selp*, hn. (OL. D. 14525). 1453: Felsew Jerczenyk *Kezepsew* Jerczenyk (uo. 14724). 1454: Silue Belsewhassas *Kezepsewhassas* Kyslewhassas (uo. 14844). 1462: Possessionibus Alsopethenicz *Kezepsepethenicz* (Múz. Békassy).

KÖZI: insulanus, insulae accola Kr. [ad intervalum pertinens; in einem zwischenraum befindlich]. 1455: *SarkeuzyZenthgewrgh*, hn. (OL. D. 14952). 1464: Possessionis Arokkeuzyzentpetherfalwa vocata (Veszpr. Regn. A/10). 1544: Attam az czarlóközi kocisnak (OL. Nád. 40).

KÖZÖNSÉGES, közönsigēs: 1) [communis; gemeinsam]. 1614: Egi puzta malom meli az vrakal *közönseges* (OL. UC. 2/8). || 2) publicus; öffentlich NySz. (3. jel.) 1694: Mikor Isten az szedésnek idejét elhozza, senki meg ne merje merészelni *közönsiges* végezés nélkül szölejét meg szedni (Gazdtört-Szemle 1.170).

KÖZÖNSIGES, l. közönségēs.

KÖZÖS: particeps, consors; teilhaftig NySz. (1. jel.) 1522: Johannes *Kiczus* (OL. D. 37004).

KÖZÖTT, között: inter; zwischen NySz. 1477: Pauperes homines victum quesierunt in aqua vbi recia non potuerunt ambulare non in lacu sed extra lacum wigo az sas *kezeeth* (Múz. Kállay).

KÖZSÉG, kösség: populus, plebs, respublica, vulgus, communitas [stb.]; gemeinschaft, gesellschaft, publikum, gemeente NySz. 1544: *Közseglnek* köz kenyeret hozatam (OL. Nád. 40). 1560 k.: Mikor hadba hirdetnek, [az oláhok] csak rész szerént két száz lovagot bocsátni tartoznak, kiknek az úrnak kell fizetni; annak utána, mikor az had le szál, az mit az ur fizetett nekik, azt *közseglül* meg kell adniok (Gazdtört-Szemle 1.165). 1572: *Közseglnek* ualo köz kenyeret (OL. Nád. 40). 1769: Hát kentek egy gondolkodnak felőle, hogy mi a képeket imádjuk? Mi sem imádjuk azt. A vajha ne imádná a tudatlan *kösség* (CanonVisit. 195). [Vö. fekete-község.]

KRABÁT: [Croatia; der Croate]. 1548: *Krabatnak* hóg kezeken irtet uegen (OL. Nád. 49). 1549: Wgan azonnapp attam *Krabatnak* neg farkas Bört karasianak (OL. Nád. Számad. b). [Vö. «A kamara a hajtók v. hajduk nevén gyakran magukat a horvátokat és a tótokat értette, így 1566-ban jelentik, hogy a hajduk vagy *krabátok* («etliche *Crabathen* oder *Haytacken*» és ismét «deren *Crabathen* oder *Heydocken*») a marhával kontrabandát úznenk. A bécsi Handgraf valamennyi 16. századi utasításában benne van, hogy a *krabatoknak* ne engedjék meg a marhával való kereskedést. Így az 1539-iki instructio így nyilatkozik: «dass die Überreiter verhüten sollen, dass die *Crabaten* mit Vieh kein kaufmannschaft treiben». 1568-ban újra meghagyják a handgrafnak, hogy a horvátokat és rácokat ne bocsássa a vásárra (Solle er solcher *Krabathen* und Raitzen keinen durchlassen)» Takáts Sándor jegyzete, Nyr. XXXII.87.] [Vö. horvát.]

KRÁCSIN, l. karácson.

KRAJCÁR, grajcar, karajoár: crucifer, nummus cruciger; kreuzer NySz. 1495 k.: Mathias *Kraychay* (OL. D. 26083). 1522: Cum pecuniis alemanorum

Grossis aut *Crayczar* dictis (Múz.). 1544: Vettem sallyath egh *krayczaron* (OL. Nád. 41). Az söpröknek attam neg *karayczart* (uo. 42). 1700: Az hegymes-tereknek fizetések leszen minden egy rendbeli szak-ványoktól egy egy forint után egy *grajczár* (GazdtörtSzemle I.85). 1740: Dutkak és polturak *Grajtzarok* (AdalZemplvmTört. VI. évf. 25).

KRAP-VAS: [uncinus; haken, krappe]. 1556: Instrumentum ferreum *crap* was vocatum (OL. UC. 99/27, «Nagybánya» Szam. jegyz.). [Vö. *krappe* Grimm.]

KRENCÖL: [kränzel]. 1348: Vnum crinale wlgó *Chrenchul* dictum (OL. D. 3992, I. AnjouOkm. V.205). [Vö. *kränzel*: schmuck, Grimm.]

KRESZT, I. kérészt.

KRÉTÁS? *kérétás*: eretaceus, cretosus; von kreiden gemacht NySz. 1478: Nicolao *Keretas* [a. m. krétás?] (OL. D. 18058).

KRISPÁN, I. grispán.

KRISTÁLY: crystallus, crystallum; krystall NySz. 1458: Duo legibula vnum de *Cristal* aliud de Claris (Múz. Kállay). 1581: Egy eoregh *cristal* ocular (OL. L. III.16. 17).

kristály-korsó: [amphora crystallina; krystall-krug]. 1542: *Cristal korsoo* (OL. Nád. 40). Keztyw was. Caua. Hech. *Cristal korsoo* (uo. 41).

kristály-pohár: poenulum crystallinum; krystall-becher NySz. 1556: Eg nag öregh *cristal pohar* (OL. Nád. 48).

kristály-tányér: [catinus crystallinus; krystall-teller]. 1669: Egy öreg *kristálytányér* üvegestül foglalásával 5 denár (GazdtörtSzemle I.94).

kristály-üveg, -iveg: vitrum crystallinum, purissimum; krystallglas NySz. 1544: Eg *cristal yueget* (OL. Nád. 41).

KRISTÉLY, I. Kérésztély.

KRISTINA, I. Krisztina.

KRISTÓF: Christophorus PPB. 1538: En ez Nemethwyvarat, az en zeresmes wrammak Atthyaffyatwl Batthyany *Kristof* wramtwl es az ew magzatywl elnemJdeghenytom (Körmend I/1, nr. 45). 1549: Attam Nadasdy *krystoffnak* eg twrbat (OL. Nád. Számad. b). 1550: Loranth *crystoffnak* attam eg chyzmath (uo.). 1552: Lorant *Kristoffnak* chyzmat 1 (uo.).

KRISZT? I. kérészt.

KRISZTINA, Kristina: Christiana PPB. 1485: The kewzewn *krysthynanak* legyen kenweb ynhanak Zaaz yo napoth keth zaz yo eeth hozyaya (Múz. Kállay). [Vö. *Kristina* PPB.]

KRUPA: [«granum degluptum, v. g. hordeaceum; die graupe zum essen, z. b. aus gerste»]. 1684: Tárka vagy *krupa*, köleskása, árpa és buza-dara etc. (GazdtörtSzemle I.253). [Vö. *krúpa* Bern.]

KUBÁS? 1654: Az Blasovai Udvarhaz illyen modalitással vagion Az be iaro kapuia ket contignatiobn vagion fabul az feli *kubas* (OL. GytLimb. 17/2). Az haz előtt egy szép Filagoria *kubas*, ennek is feli restauralast kévan nem sokara (uo.).

KÚCS, I. kules.

KUCSI? I. kocsi.

KÚCSOLAT? I. kulcsolat.

KÚCSOS, I. kulesos.

KÚDUS, I. koldus

KUFÁR: caupo, macellarius, tabernarius [stb.]; krämer, weinschenk, verkäufer NySz. 1523: Clemente *Kwfar* (Pannh. 42/G).

kufár-nő, -né: caupona, fructuaria, oporopola, minutae mercis propola; verkäuferin NySz. 1731: Az piaczon kereskedő *kufárnéktől*, akik nem concivisek [vásárpénz] pénteken d. 1 (GazdtörtSzemle VII.89).

KÚF-SÓ, I. kúp-só.

KUHTA, I. kukta.

KUKA: 1093: Regalis pristaldus quorum [est] *Kuca* [a. m. kuka?] (Pannh. 2/A). 1223: Regalis pristaldus quarum [mansionum est] *Kuca* (uo. 1/Z). 1229: Nomina uero illorum seruorum sunt hec *Cucha* [a. m. kuka?] Vnica Foreos (uo. 5/Gg). 1454: Nicolao *Kicka* (Lclesz Acta 65/56). [Vö. I. 2. *kuka* MTsz.?]]

KUKORA, kukura: [intortus]; krumm, gebo-gen BM. 1685: *Kukura* szöke ökör (DebrLt., I. Nyr. XXII.520). 1688: *Kakura* szarvú szöke ökör (uo.). [Vö. MTsz.]

KUKORICA-FÖLD, kukurica-: [ager zea consitus]; kukurutzfeld, maisfeld BM. 1757: Ezen kívül vagyon egy *kukuritza föld* melynek szomszédja Kós János (CanonVisit. 178) 1759: *Kukuritza föld* is vagyon (uo. 182).

KUKRÉJT: instinctus salviatus; salvei-sauce NySz. 1527: Assaturas ad *kukreyth* (OL. Nád. 49).

KUKTA, kuhta: [puer coquinarius, tiro artis coquinariae, culinarius]; küchenjunge, kochjunge, kochgehülfe BM. 1702: Fulajtárom: Andris köntösse fl. 3. *Kuhtám:* Sztaniszló szürköntösse (AdalZemplvmTört. V. évf. 331). [Vö. *kuchta* Bern.]

KUKURA, I. kukora.

KUKURICA, I. kukorica-föld.

KULÁN: [cingulum, cingulum sellae; gurt, satteigart?]. 1552: Duo *kulanth* [olv. kulan-t v. kulán-t?] et vnum nemez (OL. Nád. 48). 1558: Manticie, *kulan*, instratum equi ex pilo (OL. UC. 97/19). [Vö. török *qolan* «sangle» Barbier de Meynard, *qolan* «sangle de cheval», uo.; «*Kolan*: der Sattelgurt, cingulum sellae equeariae» Karadsch.]

KULCS, kolcs, kúcs: clavis; schlüssel NySz. 1352: Due possessiones *Kethkulch* [a. m. kulcs?] vocate (KárolyiOkl. I.212). 1545: Az taal tok *kolczatol* (OL. Nád. 40). 1597: Apro vas *kucz* wszegeben (OL. UC. 101/3). Az aiton retez feiestwl, az kwlseo aiton pleh *kuczostul* (uo.). Az aiton pleh *kuczostul* 1 (uo.). 1638: Aitaia *kucziaival* es forditoiaival (uo. 2/34). [? Szárm.: 1251/1281: Sunt autem hee eorum nomina in villa *Kulchud* Chechkw Folka Vras Duhus Vtev Chymur Kotov Zegun (OL. D. 346). 1252: Currieri in duabus villis *Kulchud* et Negewen existentes (uo. 369). [Vö. *kancsal*, *puska-kulcs*.]

kules-húzó, -hózó? [?]. 1599: Hosszó ezüst aranyas sarkantyó és ezüst hosszú *kúcs hózó* [így? vö. «haj-húzás» NySz.] ezüst lánczon puskához való (Mihalik: KassaÖtvTört. 204).

KULCSÁR, kolcsár: clavicularius, cellarius, claviger, pincerna [stb.]; schlüsselträger, kelner NySz.

1361: Dyonisii dicti *Kulchar* (OL. D. 1935). Dyonisii dicti *Kulchar* (uo. 5072). 1381: Michaellem dictum *Kolchar* (Múz.). 1411: Paulo dicto *Kulchar* (Teleki-Okl. I.376). 1416: Johannes dictus *Kulchar* (OL. D. 10455). Nicolaus *Kulchar* (Lelesz Acta 36/41). 1418: Michaelis *Kulchar* (ZichyOkm. VI.515). 1438: Nicolao dicto *Kulchar* (Múz. Békássy). 1449: Johannis *Kolchar* (SztárayOkl. II.442). 1450: Michaellem *Kolchar* (uo. 471). 1457: Georgio dicto *Kulchar* (OL. D. 15150). 1464: Valentinum *Kulchar* (Veszpr. 10, Papkeszi). 1465: Valentinus *Kulchar* (Veszpr. 109, I. Miscell. 59). 1466: Stephano *Kulchar* (Múz. Kisfaludy). 1475: Johanne *Kulchar* (Lelesz Acta 85/22). 1478: Dominicus *Kulchar* (OL. D. 18145). 1481: Trium Molendinorum quorum primum Thathornys Malom secundum *Kulchar*molna nuncupatur (Lelesz Introd. P/164). 1483: Paulum *Kulchar* (Lelesz Beres. X.12). 1487: Georgius *Kulchar* (OL. D. 19274). 1499: Petro *Kulchar* (Múz. Forgách). 1504: Vrbano *Kulchar* (Lelesz Acta 112/16). 1522: Albertus *Kulchar* (Veszpr. 2, Abrahám). 1588: *Kulchar* Istvan (OL. Nád. 41). 1602: *Kolcsár* János (SzékelyOkl. V.214 és 279). 1692: Szántartó-kolcsár inasnak: pénze fl. 6. buza cub. 4 (GazdtörtSzemle VI.179). 1697: *Kolcsárom* ... két Lovamat ell vitte (AdalZemplvmTört. IV. évf. 282).

KULCSOLAT, **kúcsolat**: [?]. 1490: Pleh *kuchyolath* ad hostia (OL. D. 26048). 1494: *Kuchyolath* pleh (uo. 26076). [Vö. kulcsos.]

KULCSOS, **kócsos**? **kolcsos**, **kúcsos**: clavem habens, clavicularius; wer, was einen schlüssel hat, dem die schlüssel anvertraut sind NySz. (1. jel.) 1296: Magister *Kochos* [a. m. kulcsos v. kócsos?] (HazaiOkm. VII.251). 1400: Stephanum *Kolchus* (ZichyOkm. V.225). 1437: Johannes *Kulchus* (OL. D. 13061). 1597: Mind ez hazakban, az aitokon *kucz*os plehek vadnak, egj kucz heiaual (OL. UC. 101/3).

KULIMÁSZ, **kolimász**, **kolomász**: axungia; wagenschmiere NySz. («kolomáz» a.). 1684: Béres és egyéb közönséges szekereinkre nem kevés hāj vesztegettetik, azért az ő helyén, a hol olesó szokott lenni, *Kolomász* vétetvén azon szükségre, a hájnak nagy oltalma lészen (GazdtörtSzemle I.261). 1731: Egy hordó *kolimásztól* [vásárpénz] d. 12. Gyehece-sektől szombaton és akármikor d. 2 (uo. VII.88). [Vö. MTsz.]

KULLOG: ambulo restitans, procedo pedetentim; gemächlich oder fust für fust gehen, lauschen, lauern, schleichen NySz. 1518: Gallus *Kullogo* (OL. D. 23029).

KULYA-FEJSZE: [?]. 1566: Bwbos feyze. *Kwlya feyze* (OL. Nád. 49).

KÜN: Cumanus NySz.; der Kumaner, aus Kumanien BM. 1297: Stephani dicti *Kun* (HazaiOkm. VII.264). 1323: Petrum *Kun* dictum (Múz. Mednyánszky). 1325: Georgii *Kun* (Múz. Motesiczky). 1331: Petro filio *Kün* (Múz.). 1334: Georgii dicti *Kun* (uo.). 1335: Descendit ad vallem *Kungudur* (Veszpr. Regn. Met. 7). 1359: Johannis dicti *Kun* (Múz.). 1364: Ad quandam vallem *Kungudrufeu* [«Mindszent, Zala m.» Szam. jegyz.] nominatam (Körmend, Heim 190). 1379: Lucan dictum *Kün* (Múz.). 1411: Possessionum Bassan Neporaz et *Kunlehothaya* (uo.). 1415: Simon *Kün* (Körmend I/9, Óvár 10). 1451: Gregorius *Kün* (OL. D. 14467). 1454: Quandam viam magnam *Künwth* [«Szigetfő és Szalk-Szent-Márton» Szam. jegyz.] vocatam (uo. 14818). 1503: Johannes *Kyskün* [a. m. kiskün?] (Múz. Kállay). 1521: Prope locum seu fossatum *Künasas* dictum (OL. D. 23504). 1522: Stefanus *Kün* Johannes *Kün* (uo. 37004). 1546: Laczlo [így?] Istennek malazthyaabool Magyarorzaagnak dalmaciaanak

horwathorzagnak szeremsygnak raacsagnak hawas-mellyeknek *kunok*nak bolgaaroknak etc. kyrallya (Zala-Okl. I.72). 1580: *Kün* Gáspár (SzékelyOkl. V.123).

KUNA: [mustela; wiesel]. 1095: Quorum nomina hec sunt *kuna* [a. m. kuna?] kuney keta zaut (Pannh. 15.00). 1519: Proentus mardurine wlgo *kuna* (OL. D. 37007). [Vö. «Kuna» = nyest, melynek bőre úgy az északi mint a déli szlávoknál a régi időben pénz gyanánt használtatott és mint adó úgy Orosz- és Lengyelországban mint a Dráván túli részekben el volt terjedve» (Szam. jegyz., GazdtörtSzemle I.73). [Vö. 3. *kuna* MTsz.]

kuna-pénz, -**pinz**: 1564: Ismeg vagyon kernyácsa tized és ezen kívül kernyácsa és *kuna pinz*, kiknek mind beszolgáltatására azt akarja asszonyom, hogy Farkas uram nagy gondot viseljen (GazdtörtSzemle I.73).

KÚP, **kúp**: dolium, batus; fässlein, weinmaass NySz. («kúp» a.). 1544: Eg *kuf* sot üttem (OL. Nád. 40). Vöttem eg *kup* sot (uo. 41). 1545: Eg *kup* sot üttem (uo. 42).

kúp-só: [sal unius dolioli; ein fässlein salz]. 1597: Zilua octalj 2 Borso octalj 1 Gieken 1. *Kuff* soo 9. Fenieo dezka 1 (OL. UC. 101/3). [Vö. NySz.]

KUPA, **kuppa**: crater, capula, cupa, cuppa, scyphus, potarium; trinkschale, grosser becher NySz. (1. jel.) 1448: Vnum Ciphum argenteum wlgo *Kuppa* vocatum (Lelesz Acta 60/6). Tres in wlgo *Cupa* vocatas aureas (OL. D. 14134). 1485: Vna *kuppa* argentea deaurata (uo. 19021). 1504: Habeo duos Ciphos *Kupa* dictos (Körmend III/5, Zakány 34). 1516: Egh Aranyas *kupa* kyben ewth gyra vagyon (OL. D. 26367, I. Zolnai: Nyelveml. 204). Maas aranyas *kupa* Thyzenketh Nehezek hyan. hath gyra [stb.] (uo., I. Zolnai id. m. 205). 1544: Az ötuös az uram cimert meg mecczette az ket arañas *kupan* (OL. Nád. 40). 1545: Quatuor wyragos *kupa* (OL. NRA. 173/31). 1552: Keth egben yaro *kupa* (OL. Nád. 48). 1554: Azon *kupat* azzonom Czany vramnak ada (uo. 49). 1558: Egi fedeletlen kis *kupa* (OL. L. I.1). Egi wiragos *kupa* (uo.). 1570: Egy wyragos gombos *kupa* kynek az eowedczese le zakath (OL. Nád. 49). 1581: Keth szerechen dio *kupa* (OL. L. III.16. 17). 1591: Egj aranyas hoyagos *kupa* (OL. Nád. 49). 1635: Egy összejáró *kupától*, a kibén cifra ember orcákkal megekesítettett avagy virágos kívül-belül (GazdtörtSzemle VIII.474). 1638: Egi *kupaban* mez (OL. UC. 2/34). [Vö. csapló-, fa-, födeles-, födeletlen-kupa.]

kupa-csináló: [opifex poculorum majorum, tornator; humpenmacher, drechsler]. 1714: *Kupacsináló* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.22). [Vö. *kupagyártó* NySz.]

kupa-födő, -**födő**: [operculum cupae, scyphi; humpendeckel]. 1435 k.: Quod vocatur in wlgo *Cupa fedo* (OL. D. 34987).

KUPÁCSKA: [cupa parva, scyphus parvus; kleiner humpen]. 1550: Két egbe bwreto *kupachka* (OL. Nád. 45). [Vö. NySz.]

KUPÁS: lignarius toreutes; drechsler, der hölzerne trinkgeschirre macht NySz. (1. jel.) 1504: Benedicto *Kupas* (Lelesz Acta 112/16). 1602: *Kupás* István (SzékelyOkl. V.241). *Kupás* János jobbágy (uo. 290). || 2) [convexus; erhaben, convex]. 1637: Ezer *kupas* es lapos heyazni valo czerep (OL. UC. 14/43) [Vö. MTsz.]

KUPPA, I. **kupa**.

KURA, l. kurva.

KURACIN: cuirasse NySz. 1581: Egi fekete barsony sáwwegh *kuraczinna*l bellet (OL. L. III.16.17).

KURAFI, l. kurva-fi.

KURUC? vö. 2. koroc.

KURTA: curtus, brevis; kurz, klein NySz. (1. jel.) 1171: Nomina hec sunt Zuna *Qurta* [igy? a. m. kurta?] Vtuend Seina Vrumes Hugus Beessa Maria (Veszpr. 9, Kál). 1351: Michael dietus *Kurtha* (AnjouOkm. V.460). 1377: Nicolaus dictus *Kurtha* (Veszpr. 109, Zuzd 4). 1393: Per ipsum *Kurthapathak* descendendo (OL. D. 7874). 1399: Benech de *Kurthakezy* (Körmend, Korlátkó-Appon. 14/752). 1421: Quandam paludem *Kur-taweyz* vocatam (OL. D. 11115). 1423: Matheo *Kurtha* (uo. 11410). 1437: Ad caput alterius Riinuly *Kurtha*-lypolez vocati (Lelesz Met. Zemplén 11). 1442: Silvam *kurtha*hegfely. Aliam vero partem Gyakorfely (OL. D. 37330). 1461: Michael *Kurtha* (Lelesz Acta 72/36). 1468: Clemens *Kurtha* (uo. 79/15). Deinde eundo ad *Kurthapathak* (Múz.). 1473: Jacobum *Kurtha* (uo.). 1478: In loco *Kurtha* vnum Jugerum (Múz. Békassy). 1485: Paulus *Kurtha* (Veszpr. 11, Merenye). Valentino *Kurtha* (Lelesz Acta 95/2). 1486: Georgius *Kurtha* (OL. D. 29861). 1521: Lego duas vaccas vnam in cauda *kurtha* [vö. «1. kurta» MTsz.] et aliam coloris Barna (Múz. Kállay). 1708: *Kurta* fekete ökör (DebrLt., l. Nyr. XXII.520). 1728: Abban [forgószélben] látott a fatens egy *kurta* [vö. «kurta-kutya» MTsz.] hamuszórfi ebet (Reizner: SzegedTört. IV.432).

KURTÁS: 1691: Rőt horgas szarvú *kurtás* ökör (DebrLt., l. Nyr. XXII.520). [Vö. kurta.]

KURVA, kura: meretrix, scortum; hure NySz. 1479: Hungari autem funesto gladio super eorum capita euibrato amputabant eis manus et caput dicentes Wetzeg *kurwanewfya* zaros Nemeth iwtatokat werenkewth, ma yzyzyk thy wertheketh (Dubnitzi Krón., l. FontDom. I/3. 167, Nyr. VII.81 és Zolnai: Nyelveml. 26). 1489: Insuper etiam dixit, quod si vellet irritare et recusare, mater fieret meretrix, vulgariter dicendo *kurva* legen anya, ky megmasolya (OL. D. 19472). 1525: Prorumpendo in hec verba Besthye *kurwa* ebeweer (uo. 36096). 1643: Üsd üsd az bestye *kuranöt* (DebrJk., l. NyK. XXVI.345).

kurva-fi: meretricis filius; hurensohn NySz. 1507: Crudelibus vituperiis affecisset dicendo Bestia hyres *kurwaffy* (OL. D. 21967). 1631: Tót locos *kurvafi* (KomárJk.). 1643: Ötet rossz embernek bestye *kurafjának* szidalmazták (DebrJk., l. NyK. XXVI.345). [Vö. mögbestyekurva-fiáz.]

KUSÉR-SELYÉM, l. gusér-selyém.

KUSICKSA: [vestis pellicia; pelzkleid, pelzrock]. 1570: Egy veoreos atlaez *krusychku* [igy?] (OL. Nád. 49). 1589: Kys *kusychkanak* veres dupla taffotath 2 refet (uo.). [Vö. NySz.] [Vö. kozsuszka.]

KUSTOS?: «lueskos, csatakos, vizes aljú» MTsz. 1466: Georgii *Kursthos* [*Kursthes*?] dicti (Múz.). 1478: Stephanus *Kustos* (Veszpr. 107, Egerszeg 16). [A. m. kustos MTsz. v. kusztós NySz. ?]

KUSZA: 1439: Gregorio *Kuza* (OL. D. 31499). 1454: Predii Erd alio nomine *Kuzapalfelde* vocati (uo. 14906). [Vö. MTsz.]

KUSZMÉR, l. kuszmír.

KUSZMÍR, köszmér? kuszmér, kuszmír: 1702: A *kuszmérokul* vagyon sokszori végezés, ha

rajta kapiják, a bárány hust tülök el vehetik (DebrJk. 351. l., Zoltai Lajos közlése). 1712: *Kusmír* (DebrLt., foglalkozásnevek közt, Zoltai Lajos közlése). 1714: *Köszmér* [a közlő, Zoltai L. szerint a DebrLt.-ban a «kuszmér» alakkal fölválva fordul elő] (Gazdtört.-Szemle IX.22). 1715: *Kuszmér* (DebrLt., Zoltai L. közlése). [Vö. MTsz.] [Vö. marha-kuszmír.]

KUSZTÓS?: [custos]. 1466: Georgii *Kursthos* [*Kursthes*?] dicti (Múz.). 1478: Stephanus *Kustos* (Veszpr. 107, Egerszeg 16). [A. m. kusztós? Vö. kusztósság NySz. Kardcsenyi János szerint a káptalani örkánonokról, «custos»-ról nevezhettek így egyeseket, akik pl. valamely custos házában nevelkedtek, vagy custosnak szolgálatában álltak.]

KÚT: puteus, fons; brunn [brunnen], quelle NySz. 1055: Inter zilu *cut* et kues *kut* (Pannh. Tih. 1/1). Hinc ohut *cutarea* (uo.). Exinde mortis usara *kula* rea (uo.). 1184: Uilla que vlgo *vrenta* dicitur (uo. 1/4). 1193: Inde ad aldo *cut* (OL. D. 27). Inde ad quiescut (uo.). In timar prima meta incipit a quiescut (uo.). Uadit usque ad biquacet (uo.). 1206/1257: Incipit itaque prima meta de barancuth (uo. 42). 1211: Hii sunt vdmnici Boyad Thexa Nemelh *Cut* [a. m. kút?] Vossos (Pannh. Tih. 1/5). 1214: Iuxta quandam fossam que vocatur aldoucuth (Pannh. 41/F). 1223: Iuxta quandam fossam que vocatur Aldoucuth (uo. 1/Z). 1232/1248: Puteus qui vocatur kenezkuta (Wenzel VI.513). 1233: Petrus comes de uilla Cubulcut (Múz. Forgách). 1236/1239: Prope riunlum qui fñit de Almacuth (HazaiOkm. VI.33). 1242: Tendens ad fontem qui dicitur Cubulcut (MonCivZagr. I.17). 1243/1354: Cuiusdam Silue Kukynfeukut (OL. D. 260). 1251/1271: Vnum aratrum eidem terre contiguam [igy?] nomine Sytetkuth (Veszpr. Regn. 0/223). 1252: Iuxta puteum *Wreutha* (MonStrig. I.393). 1263: De uilla Kezu prope Kubulcut (Múz. Forgách). Iwanka de Cuescut (Múz. 51). 1268: Exinde currit iuxta byzuscuth (Múz. Burián). 1269: Progreditur in eadem via usque ad locum qui dicitur Bizuskuuth (Múz. Jankowich, l. Kubinyi: MTörtEml. I.64). Usque puteum Alasunkutha uocatam (Körmend III/2, Pezye 90). In puteo Musoukuth uocato (uo., l. ZalaOkl. I.56). 1271: Terram suam Byzuskuth uocatam (OL. D. 770). 1275: De puteo Sumkuth uocato (uo. 927). 1277: Piscaturis Haruskuuth et kurtueles uocatis (MonStrig. II.77). Piscaturis Haruskuuth, kuurtueles nominatis (uo. 78, l. Wenzel IV.83). 1279: De puteo Sumkut uocato diuerit (OL. D. 1401). 1281: Ad occidentalem partem uersus puteum Gyuskuuth uocatam (Veszpr. 2, Nagyberény). 1282: Ad vnum puteum Detrichkuta uocatam (Wenzel XII.375). 1288: Unum Juger super Ketelkuta (Veszpr. 109, Szepezd 2). Descendit super fontem vrkuta (MonStrig. II.244). 1296: Quendam fontem Hydegkuth uocatam (OL. D. 1456, l. HazaiOkl. 153). 1299: Cum puteo Olkuth dicto (Körmend III/2, Örs 5, l. ZalaOkl. I.118). Villam Kubulkuth uocatam (Múz. Forgách). 1303: Contineretur ad fontem Zadorcuta (Körmend, Stat. ant. major. 29/9, l. ZalaOkl. I.121). 1304: De Hydegkuth in Vesprium (Veszpr. 15, Vámos). Ad vallem *Kutseed* dictam (uo.). Ad fontem putei Lancuta uocatam (OL. D. 1672). 1306: Quidam fons Domankuta nuncupatus (Múz. Soós). 1309: Vnam vineam in loco Lazarkuth uocato (Veszpr. 13, Szőlős Zala m.). 1310: Descendit ad flumini qui vlgo dicitur feyr *kuth* (Múz.). 1318: Puteum Olkuth dictum (ZalaOkl. I.151). Villam Hydegkuth (Veszpr. 109, Szőlős 1). 1320: Vnum puteum Chibynkuta dictum (OL. D. 1990, l. AnjouOkm. I.551). 1323: Descendit ad fontem Chyllekutha wlgariter nuncupatum (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid., vö. ZalaOkl. I.170). Uersus occidentem ad fontem Mosonkuth wlgariter nuncupatum (uo.). 1324: Ad quandam puteum Wemerdkutha vo-

catum (Körmend, Korlátkő-Appon. 17/796). Ad finem vnius terre spinetose *Korwlkuth* vocate (Körmend III/1, Ugal 2) Fontem *Mosoukuth* vulgariter nuncupatum (ZalaOkl. I.170). 1326/1335: Quidam fonticulus *Abelkuth* dictus (OL. D. 2260). 1329: Possessioni *Kubelkuth* (Múz.). Quasdam possessiones ipsorum *Feeleghaz* et *Pagankuth* vocatas in Comitatu de *Zobouch* existentes (Múz. Kállay). 1332: Itur ad quoddam nemus *Kubulkuth* dictum (Pannh. Hitel. 20). Possessionem *Praytunpron* alio nomine *Zyluskuth* vocatam (OL. D. 2741). 1332/1336: Possessionem *Praytunpron* in wlgari hungarico *Scelus-kuth* vocatam (uo. 2733). 1335: Ad cursum *Fyzkuth-hatara* (Múz.). 1336: *Jobagionum* de *Zamarkuth* (Pannh. 5/R). 1337: In eadem possessione *Hydegkuth* (Veszpr. 196, Bedeg 3). Ad puteum *Egrus kuth* nominatum (OL. D. 3106). 1337/1414: Venit ad vnum fontem *Hydegkuth* vocatum de quo aqua scaturiri dinoscitur (uo. 3089). 1339: In loco *Almakuth* vocato duas vineas (Veszpr. 106, Antalfa 4). Prope puteum *Fizeskut* vocatum (Veszpr. 2, Sárberény). Prope puteum *Remetekuta* vocatum (uo.). 1340: In terra que itur ad *Musocut* (Körmend III 2, Pezye 86). Progreditur directe ad *Opodoguskuta* (Veszpr. 15, Vigand). 1341: Quendam puteum *kabala kuta* vocatum (OL. D. 3387). Quendam fontem *vrkuta* vocatum (uo. 3456). Ad caput putei wlgariter *Bundkuta* (Körmend III/1, Fiath, C). 1342: Attingit quoddam puteum *kwbulkuth* uocatum (OL. D. 3489). Tres piscinas *Wrdugkutha* uocatas in prato *Saar* uocato existentes (Múz.). 1343: Ascenderet ad quandam fontem *Hannuskutha* vocatum (Múz. Görgey). Venisset ad fontem *Bolgokuth* vocatum (OL. D. 3439). 1344: Ad duas fontes *Kethkuth* vocatas (uo. 3730). 1347: Circa puteum *Kamakuta* vocatum (uo. 3957). Puteo *Byduskut* dicto (ZalaOkl. I.468). Perueniret ad quandam fontem *Takakuta* vocatum (Múz. Kapy). 1352: Pergeret usque ad *Remetekuth* (OL. D. 4272, l. AnjouOkm. V.570). Possessione sua *Setetkut* uocata (OL. TŰ. 24/120). Deinde ad *Myslakutha* (OL. D. 4272). 1355: Peruenissent ad quasdam tres foueas *Harumkuth* vocatas (uo. 4503). 1359: Ad fontem *Hydegkuth* vocatum (ZalaOkl. I.599). Iuxta quandam fontem aque *Bolgowkuth* vel alio nomine *Serephelkwa* vocatum (Pannh. 68/X). 1360: Perueniret ad puteum *Madarkut* vocatum (Múz. Forgách). 1362: Putei salis in wlgari *Soskuth* dicti (Múz. Soós). 1366: Ad locum putei *Totkuta* vocati (OL. D. 5451). Kaltenprun siue *Hydegkuth* (Körmend II/5, Felsőlinda 13). 1367: *Zeleskut* in wlgari uero teutonici *Pratunprun* vocata (OL. D. 5584). 1368: Viam *Berchuth* vocatam superius villam *Hydegkuth* tendentem (Múz. Kapy). *Bysuskuth*, hn. (SoprOkl. I.377). 1372: Puteum *Ürbunch Kuta* dictum (ZalaOkl. II.59). 1373: Ad fontem vnum *Aranyskuta* vocatum [igy?] (Veszpr. Regn. Met. 13). 1378: Viam wlgó *Chegokuthkemene* vocatam (OL. D. 6506). Ad vnam magnam vallem wlgó *Kylenchuthaga* dictam (uo.). 1380/1414: Ad quandam fontem *Bolygokuth* vocatum (uo. 6742). 1382/1407: Peruenissent ad fontem *Kebelekuth* (uo. 34350). 1383: In [terra] *Nogkuthfeluth* vocata duas vineas (Múz.). In terra *Nadas-kuth* vocata (uo.). In puteo *Mosoukuth* vocato (ZalaOkl. II.193). 1384: Vnum in loco *Jhkuth* nuncupato (OL. D. 7074). Duo in loco *Kweskuthaley* denominato (uo.). 1386: In loco *Felkuth* dicto tria Jugera (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). Vnum iuxta riuium de fonte *Retykuth* dicto manantem et descendentem (Körmend, Heim 347). 1388: Puteum *Hydegkuth* nuncupatum (OL. D. 7434). 1391: Ad locum fontis scaturientis qui wlgó *Hordowkuth* appellatur (uo. 31113). 1395: Ad fontem que [igy] dicitur *Tbiztakuth* (uo. 31118). Primo inciperet in quodam loco *Gyuthuskutha* dicto (Múz.). 1396: Ipsum fontem *Hydegkut* (Veszpr. 11, Merenye). 1397: Penes puteum *Kechekekuta* nominatum (OL. D. 8226). 398/1466: Ad quandam puteum *Okuth* vocatum

(Veszpr. 5, Füle). 1412: In loco *Saruskuth* nuncupato (Veszpr. 13, Szőlös Zala m.). 1414: Quendam puteum *Deakkutha* vocatum (OL. D. 27285). 1415: Pratum *Choporthakutha* (KárolyiOkl. II.23). 1416: Prope fontem scaturientem *Byduskuth* vocatum (Lelesz Met. Zemplén 1). 1419: Usque *Baglyastho* et *Bewdeskwet* (OL. D. 28793). 1427: Prediis *Aldothkuththeleke Twztheleke* (Múz.). 1429: Inter fontem *Werchekutha* appellatum (Pannh. Tih. 18/1). 1429/1510: Peruenissent ad fontem *Kyralkutha* vocatum (OL. D. 16127). 1431: Fons *Kwbelkuth* nominatus (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1437: Peruenissent ad quandam puteum fluentem in quo quidam *Cubulus* ligneus positus fuisset quem prefatus *Johannes Kwbelkuth* esse dixisset (OL. D. 13035). Quandam particulam prope *Kebelekuth* alio nomine *Zezkuth* situatam (Pannh. 23/C). 1438: Penes metam *Kwbulkuth* alio nomine *Zwzkuth* [*Kajár és Lovászpátona közt*] Szam. jegyz.] appellatam (uo. 64/Pp). 1440: Quasdam terras *Bakoczlyka* et *Choporthakutha* vocatas (Lelesz Acta 55/10). 1442: *Silue Kuthchereye* [a. m. kút?] (OL. D. 36390). 1446: Duo [jugera] in loco *Arkoskuth* (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1451: Fons sew puteus *Tywesseskuth* dictus (Körmend II/8, Monachfölda 80). 1453: Prediis *Kankutha*, *Zenththamaseghaza* (OL. D. 14600). 1454: *Ladislao* de *Sethethkuth* (uo. 14906). 1458/1469: Veniret ad puteum *Meneskuth* dictum (KárolyiOkl. II.316). 1463: Ad vnum gurgitem *Hydegkuthpathaka* vocatum (Múz.). 1465: Venissent ad vnum fontem scaturientem wlgó *Marthonoskutha* vocatum (uo.). 1470: Quidam [fons?] *Kyfoloykuth* (Veszpr. 11, Merenye). Octo Jugera in *Hydegkuthrayaro* (Körmend, Miscell. Németújv. Iad. 43, fasc. 102, nr. 72). 1477: Duas siluas vnam *Hasheghmal* et alteram *Kuthfely* appellatas (Múz. Kisfaludy). 1483: *Feneta* sew *prata Werosreth Nadhelkutha* et *Feyertho* (Lelesz Acta 93/1). *Silum Monyoros* alio nomine *Kuththethw* vocatum (Körmend, Heim 611). *Silum Monoros* alio nomine *Kuththethw* vocatum (Veszpr. 10, Lam). 1487: Inter fontem *pozthoketh* et *fodina kewbanya* (OL. D. 19381). Peruenissent ad quandam fontem *Bydeskuth* vocatum (uo. 37066). 1496: Possessionibus *Zenthkuth* *Alsoewr Felsewewr* (Körmend III/6, Körmend 10). 1498: Quendam *feneta Barathokkuthyaghatha Zelesreth* et *Ferdewtho* vocata (Lelesz Acta 106/44). 1501: Certos lapides wlgó *kuthkew* (OL. D. 25416). 1509: In promontorio *Forokuth* vocato (Lelesz Prot. I.65a). 1521: In loco *Gyakorkuthzygethe* nominato (EgyKönyvt. Litt. Epist. Orig. 22). 1522: Ad terras *Bardykuthathaya* vocatas (OL. D. 37354). 1544: Az nap széleskutan ebellel vram (OL. Nád. 41). 1594: *Kankalekos kut* vagjon No. 1 (OL. UC. 78/7). 1638: Egy fa gargias *kut* *kankarekiaval* (uo. 2/34). [Vö. *bodon-, bor-, ká-vás-, kő-, só-, sós-kút.*]

kút-ásó: putecarius; brunngräber NySz. 1265: *Terre Kuthasov* [a. m. kútásó?] vö. «Kút-ásó» hn. Kr., ma: *Kutassó*] uocate (OL. D. 595). 1327: Vicinaturum cum terra *Kuthasou* (uo. 2418, l. AnjouOkm. II.288). 1544: *Külde az kut asot* (OL. Nád. 41).

kút-fő, -fé: scatebra, fons, scaturigo; quelle, quell-brunnen NySz. 1193: Prima meta incipit a *cutfev* (OL. D. 27). [Vö. 1261: *Ibique est Caput putey* (uo. 4703).] 1250/1324: *Cadit in Chathakutfev* (uo. 1589, l. HazaiOkl. 18). 1328: Vnum fontem *ghelenkuthfey* dictum (OL. D. 2511). 1358: Possessionibus *Kutfev* *Doroghaza* et *Sarfev* uocatis (Forrás?). 1378: Ad vnum puteum wlgó *Kamakuthfey* dictum (OL. D. 6506). 1378/1425: A capite cuiusdam *Riuli Byduskuthfey* vocati (uo. 11297). 1386: In loco *Kuthfey* ad duo Jugera (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). In loco *Kukuthfey* nuncupato tria Jugera (uo.). 1424: Venissent ad puteum *Kamakuthfey* vocatum (Múz.). Inciperent a capite cuiusdam

riuuli Byduskuthfew vocati (uo.). 1444: In loco *Kwtf* alath (OL. D. 13763). 1446: Duo [jugera] in loco *Kwthfew* (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). Tria in loco *Kwthfewzery* (uo.). Duo in loco *Kwthfewthelek* (uo.). 1449: Datum in *Kwthfe* (SztárayOkl. II.437). 1459: Usque viam *Kwtfeweswen* appellatam (Lelesz Bercs. VII.26). Vsque viam *Kwtfeweswen* appellatam (Lelesz Introd. P/22).

kút-káva: crepido putei; brunnenkranz, lehne NySz. 1597: Faragoth es faragatlan aitora ablakra es *kuth kauara* valo köuek (OL. UC. 101/3).

KÚTAS, **kútos:** puteum habens, puteis provisos, abundans NySz.; [brunnen habend]. 1211: Uenit per stagnum Hagymas usque ad *Cutus* [a. m. kútas?] (Pannh. Tih. 1/5). 1429: Gregorio *Kwthos* (Lelesz Acta 48/13). 1430: Gregorio *Kwthos* (Múz. Kállay). 1440: Georgio *Kwthos* (uo.). 1463: Vincencius *Kwthas* (uo.). 1469: Matheus *Kutas* (OL. D. 32365). Stephanum *Kwthas* (Lelesz Acta 80/3). 1470: Jacobus *Kwthas* (OL. D. 17008). 1498: Luca *Kwthos* (Múz. Kállay). 1519: Andrea *Kwthos* (Körmend III/1, Ugal 64). Duo prata sew fenilia quorum vnum Egerche et aliud *Kwthos* Irothwan vocatur (Lelesz Prot. V.37a). 1522: Petrus *Kwthas* (OL. D. 37004). 1602: *Kutas* Miklós jobbágy (SzékelyOkl. V.279).

KÚTOS, 1. kútas.

KUTYA: canis, catellus, caniculus; kleines hündlein, hund NySz. 1511: Vidisset ipsum Sigismundum ad domum suam venire et eciam audisset de domo Petri Zewcz Hwya Bestia *Kutyok* [igy? olv. kutyák?] dixisse et eciam Sigismundum Cheres ad illam vocem dixisse Hwya Bathor Bestyek (Lelesz Prot. II.109a). [Vö. vadászó-kutya.]

KÚTYA: tugurium, gurgustium [stb.]; hirtenhaus, bauernhütte NySz. 1493: Ad locum vlgo *kwthya* (OL. D. 36997).

KÚTYÁCSKA: casula, gurgustiolum, tuguriolum, gurgustium; bauernhüttlein NySz. 1597: Zalma hazachkaya awagy *kutyachkaya* (OL. UC. 12/42).

KUZSALY, 1. guzsaly.

KÜ, 1. ki-metsz, -vág; kül.

1. **KŰ?** 1. kő.

2. **KŰ,** 1. kül.

KŰCSID, 1. kicsid.

KŰES? 1. köves.

KÜL, ki, kü, kú: externus; äusser- NySz. 1231: In eodem Bel Zund forum et portum super Danubium. In *Kyu* Zund Rumis cum fratre suo (OL. D. 168). 1256: *Kyuolkan*, hn. (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.430). [Vö. Weguolkan (uo.).] 1300: Duabus particulis terrarum quarum vna *Kyubodun* nominatur. Ad terram suam Belbodun vocatam (OL. D. 31192). 1325: Possessionum *Kywezalka* et Belzalka uocatarum (uo. 2325). 1355: Laak *Kylaak* Beellaak (Múz.).

KÜLD, vö. alá-, kiküld.

KÜLDÉS, vö. levél-küldés.

KÜLÉMB-KÜLÉMB, 1. külömb-külömb.

KÜLÉN, 1. külön.

KÜLLÉ? 1. kölyű.

KÜLLEBB, 1. kijjebb.

KÜLLŐ, **küvő:** radius rotæ; radspeiche NySz. («1. küllő» a.) 1626: Kochioldal. *Kewucó*. Tengely (OL. L. III.17, «Ung m.» Szam. jegyz.). [Vö. 1. küllő MTsz.]

KÜLÖMB-FÉLE, 1. külön-féle.

KÜLÖMB-KÜLÖMB, **kölömb-kölömb,** **külémb-külémb:** varius, diversus; ungleich, mancherlei NySz. 1556: *Kulemb kulemb* aprolek hym golcz remek peldak (OL. Nád. 48). 1638: Müben forgott *külömb külömb* deszka (OL. UC. 2/34).

külömbkülömb-féle: diversus, varius; verschieden NySz. 1597: Ibidem nap enezetről, három határban *kölömb külömb fele* szalma, eleg sleiteol rakua (OL. UC. 101/3). [Vö. külön-féle.]

KÜLÖN, **külén:** 1) separatim, seorsum, seorsim; besonders NySz. 1564: Ezféle dézsmajüvedelemnek ... summáját minden esztendőben *külen* írva külgye (GazdtörtSzemle I.76). || 2) distinctus; besonder-, abgesondert NySz. 1588: *Külen* barom yaro föld (OL. UC. 64/35).

külön-féle, **külömb-:** diversus, diversi generis, varius; abgesondert, unterschieden, besonderer art, verschieden NySz. 1581: Egi eoregh gyeongeos kofiom kybe sok *küleomb féle* keowek wannak (OL. L. III. 16. 17). [Vö. külömbkülömb-féle.]

külön-kényeres: selbständig NySz. 1598: Minden *külön kényeres* vagy Sellér egy-egy kalangya vagy köből buzával tartozik (CanonVisit. 146). 1629: Minden *külön kényeres* ember, bátor három házas fia legyen is: de minden ágytól tartozik fizetni három szétsi szapu buzát (uo. 159). 1736: Minden *külön kényeres* ember ad a Predicátornak a Venerabilis Visitáció előtt ratificált Eclésiiai vas abrantsos vékával, 2 vékát (uo. 175).

KÜLSŐ, **kilső:** exterior, exterius, externus, exterus, extraneus; äusserlich, mehr draussen NySz. 1377: In terra *Kylseu* Oralya (OL. D. 6419). 1390: *Kylsewsar*, hn. (SoprOkl. I.500). 1429: In Comitatu *Kylsewczolnok* (Lelesz Acta 48/3). 1450: Quasdam terras *Kylsewfarkas* et Fekethewzoldobzeg vocatas (uo. 62/37). 1454: Silue Belsewhassas Kezepswhassas *Kylsewhassas* (OL. D. 14844). 1461: *Kylsewzaky* (uo. 15579). 1564: Vallum exterium in vulgo Az *kylsew* palankot (OL. L. III. 16. 17). 1566: Az *kewlsew* paytanal wagyon egy dezma aztagh elwegyes kepe (OL. Nád. 49).

KÜLŰ, -S, 1. kölyű, -s.

KÜLYŰ, -S, 1. kölyű, -s.

KÜNNJÁRÓ-JEL, **kinnj-:** 1600: Akkoron Atták az mi kezonkben az Czéh ladayat, Minden Leueleiwel Egyetemben es Annak felette az Czeh leuelet, es az Czéh Peczetit, es ket *kin Jaro Jelt* es egy Jel wteo Ponczolt (Mihalik: KassaÖtvTört. 53 és 54). [A közlő értesítése szerint a. m. fém v. fa jelvény a céhülésbe való meghívásra.]

KÜRT, **kirt:** buccinum, buccina, tuba; posaune [stb.] NySz. 1490: Tube^{kyrth} (OL. D. 26048). [Vö. fa-, posta-kürt.]

KÜRTÉ, 1. kürtő.

KÜRTŐ, **kürté:** 1) «a magyar vejsznél az a rész, a melyben a hal fogva marad» MTsz. [vö. NySz. 2. jel.]. 1523: Quoddam reclusorium pro capcione piscium aptum *Kurthew* vocatum (Lelesz Acta 129/45,

«Szatmár m.» Szam. jegyz.). 1533 : Horag *kwte* warsa szygoń (OL. Nád. 47). 1556 : Ad piscinam de Senne quinque *kiértő* empti (uo. 49). Pro deposicione *kiértő* (uo.). || 2) infumibulum, fumarium, caminus ; rauchloch, schornstein, kamin, ofen NySz. (1. jel.) 1638 : Egy darab feőld *kürtő* [«épületnél» Szam. jegyz.] (OL. UC. 2/34).

kürtő-pattantyú : [rohrgeschütz ?]. 1535 : Bombarda *kewrthwe pathanthyw* (OL. UC. 99/25).

KÜRTÖS, kirtés, kirtös : buccinator, cornicen, tibicen ; trompeter NySz. (1. jel.). 1355 : Michaelis dicti *Kyrtus* (Múz.). 1358 : Eandem possessionem *Kurtus* meger titulo Buccinatorio hereditario Jure (OL. D. 4792). 1406 : Jacobum dictum *Kyrthus* (uo. 9251). 1421 : Valentinum *Kwrthws* (Lelesz Acta 41/41). 1447 : Georgio *Kwrthws* (Múz. Kállay). Georgio *Kyrthes* (KárolyiOkl. II.253). 1451 : Johannis *Kyrthws* (OL. D. 14509). 1480 : Andreas *Kyrthes* (Veszpr. 107, Gerezd 2).

KÜRTÖS : [fumario instructus ; mit einem rauchfange versehen]. 1683 : Egy *kiértős* sütő kemenceze (OL. UC. 3/32).

KÜS, -DED, 1. kis, -ded.

KÜVŐ, 1. küllő.

KÜVÜLL, 1. kívül.

KVÁDRING, 1. kvárting.

KVÁRTANIK, 1. kvárting.

KVÁRTÉLYOS : [apud aliquem collocatus] ; einquartiert NySz. 1734 : Az alatt mindjárást hallván az dobait, akkor ott lévő *kvártélyos* német az peszterkéivel hozzája hajlott az kutyához, mondván [stb.] (Reizner : SzegedTört. IV.500).

KVÁRTING, kátréng, kátring, kvádring, kvártanik, kvártonik, kvértling : [nummi genus ; eine art geld]. 1430 : Cum minori moneta nostra *Quarting* vocata (Lelesz Acta 49/1). Moneta *Quadrinh* vocata (OL. D. 12219). 1431 : Noua moneta que *kathring* vocatur (uo. 31453). Centum et viginti quinque florenos nouos presentis monete *quadrinh* appellatos (Múz. Soós). Presentis noue monete regalis *Quarthanyk* (Lelesz Acta 50/7). 1432 : Decem denarios dumtaxat *quertling* dictos (OL. D. 12448). 1433 : Octo florenos monete regalis *quadrinh* appellate (uo. 30169). Viginti florenos per centum presentis monete regalis *quarthonyk* (uo. 12487). Triginta vnum florenum wlgo *kathreng* appellatum (uo. 12503). 1435 : In ducentis florenis presentis noue monete Regalis *Quartyng* appellatis (Múz. Kállay). [Vö. *quadrinh*, *quarting*, *quartinus*, „*quartling* Bartal.]

KVÁRTONIK, 1. kvárting.

KVÉRTLING, 1. kvárting.

L.

LÁB: 1) pes; fuss NySz. (1. jel.). 1267: Villam Aranlabovbach nocatam (OL. D. 630). 1342: Intrat vallem vnam Worrewlabvelgu dictam (uo. 3485). 1416: Ladislaum Sarlabo (uo. 10528). 1465: Prediorum Lyanheghaz Kethfylew Arokos Haromlabw (Múz. Kállay). 1482: Matheo Aranlabo (OL. D. 18589). 1494: Johannem Zeplabo (Lelesz Acta 102/7). 1509: Petro Dragalabo (uo. 117/26). 1545: Keet zaz harang madar labara walo (OL. Nád. 49). 1638: Czinczier es labra valo vas (OL. UC. 2/34). 1728: Az elmúlt nyáron haza menvén, a fatens atyja Szeghi József malombul a lovait sem foghatta ki, mindjárt leesett lábairúl [a. m. beteg lett], annyira megrontatott volt és harmadnap mulva azon rontásban meg is holt (Reizner: SzegedTört. IV.428). || 2) basis; fussgestelle, postament NySz. (2. jel.) [stollen]. 1581: Egy eoregh was wasek [így?] mind labastol ahoz (OL. L. III.16. 17). 1638: Mely hazban vagion egy kemencez Allis Labon valo Padimentomos (OL. UC. 2/34). 1648: Két asztal ez szegélet házban, eggyk oloz lábra czinált (uo. 10/63). || 3) pars infima; der untere teil NySz. (3. jel.). 1295/1423: In capite Teluklabreth dieti (OL. D. 1408). 1360: Ad vnam Siluam wigo Molumlab vocatam (Múz.). 1422: Terre Berekallyafelde et Homoklab alio nomine Zalagosradelew (uo.). 1438: In terris arabilibus Byterfeldelabya vocatis (OL. D. 13147). 1512: Planiciem terre wigo Labfewldeth appellatam (Lelesz Prot. II.118). 1643: Senki szőlős ember a földesurak hire nélkül és akarattok ellen szölei lábját, vagy gyeputt küllebb ne csinálja (GazdtörtSzemle VI.469). Szodisnek idején senki marháját maga szőlője lábájul ki ne bocsássa (uo. 471). [Vö. asztag-, asztal-, borjú-, disznó-, ecetös-, harang-, híd-, kecske-, kemence-láb-, nagy-lábú, nyoszolya-, róka-, tengérrák-, vas-láb.]

láb-fa: subiculum, statumen; unterlage, ganter NySz. 1546: Fy gherenda, mester gherenda, zelemen, agas, fy labfa, rag, karo (OL. Nád. 49).

láb-öltöző, -öltözé, -öltöző: calceamentum; fussbekleidung NySz. 1490: Feghwerdrek [így] ad homines; Karelthewzew; Labelthewzew cum omnibus attineciis; Karelthewzew; Syn ad homines; Labelthewze ad vnum hominem pertinens (OL. D. 26048).

láb-sziz: pedica; fussriemen NySz. 1559: Karuolra ualo labszyot (OL. Nád. 49).

LABADÁS, l. labodás.

LÁBAS, lábós?: pedatus, pedes habens; füsse habend NySz. (1. jel.). 1376: Demetrius dictus Labas (HazaiOkm. III.197). 1397: Emericum dictum Labas (ZichyOkm. V.30). 1425: Dominicus Laabas (Lelesz Acta 45/53). 1462: Duorum piccariorum argenteorum labas vocatorum ab intra deauratorum (Múz. Kállay). Duodecim anfore plumbee labaskoros [olv. -korso]

vocate magne (uo.). 1477: Gregorius Labas (Körmend, Miscell. Nemetútv. lad. 43, fasc. 105, nr. 230). 1480: Valentino Labas (OL. D. 18313). 1520: Johanne Labas (Múz. Kállay). 1548: Labas serpenoth. Vas labath (OL. L. III.16. 17). 1556: Az kychin labas zekren kywöl rakot sahos rakasal (OL. Nád. 48). 1587: Labas atalagochka (OL. UC. 12/42). 1594: Vasas labas zepet (uo. 78/7). Labas inegh. Bokali. Inegh kanna (uo.). 1597: Labas szeökreny (uo. 101/3). 1635: Vagyon egy udvari lábás pohár, az két széli aranyas (Mihalik: KassaÖtvTört. 222). Vagyon egy pikkelyes lábás pohárka, mely nyom No. lotot 11, neh. 1 (uo.). 1638: Egy labas tal mosogato (OL. UC. 2/34). Vagion ez hazban egy kemencez allis Labas es Padimentomos (uo.). 1695: Egj igen szép lábás Aranyas Pohár fedeles vastag Aranyazással (AdalZemplvntört. VI. évf. 184).

lábás-marha, -morha: animal; vseh NySz. 1577: Labas morha (OL. L. III. 16. 17). 1586: Apro labos [így?] marha. Malaczok. Godák (OL. Nád. 40). 1608: Minden lábás marhám, ökreim, teheneim, johaim is, sertés-marhám mind predára költtek (MA. NLI. 254).

lábás-péNZ: 1444: Quinquaginta florenos monete labaspenz (OL. D. 13846).

LÁBASLAG, lábásleg?: a) adversis pedibus; fuss gegen fuss; b) oppositus; gegenüber stehend NySz. 1269: In alio loco qui dicitur Nogteluk sunt octo iugera terrarum arabilium wlgariter labasleg [így?] iacencia (Körmend Acta III/2, Pezye 90).

LÁBATLAN: pede carens; ohne füsse NySz. 1322: Villam ipsorum Labatlan [a. m. lábatlan?] vocatam (AnjouOkm. II.15). 1390: Jenslini de Labathlan (Múz.). 1447: Ladislaus Farkas de Labathlan (Turul 1902. évf. 155). 1634: Bodnar házban Egi hoszu hituan Labatlan Asztal (OL. UC. 21/3). [Vö. láb, 3. jel.]

LABDA, lapta: globus; kugel NySz. (2. jel.). 1493: Laptas septem [hadi szerszámok közt] (Körmend, Stat. ant. major. 27/11). 1520 k.: Lapta wigo twzes (Forrás?). 1548: Thyzes nyl. Lapta algywba valo (OL. UC. 99/7). 1549: Pila pro igne cum pice laptha (uo. 75/41). 1553: Apro puska lapthaba walo (OL. L. III.16. 17). 1588: Twzes furko labda Horgas labda Kalach labda (OL. UC. 76/17). [Vö. kalács-, szenes-labda.]

LABDÁS, l. labodás.

LÁBÍTÓ?: 1435: Versus dictam possessionem Zekelhyd usque Maklabitho [a. m. lábító?] (Károlyi-Okl. II.163). [Vö. Mt.sz.]

LABODÁS, labadás, labdás: [spinacis obsitus; mit spinat bewachsen]. 1378: Possessionis Labadas-

wossyan vocate (HazaiOkm. II.131). 1391: Nicolai de *Labdasuwasyan* (uo. IV.230). De predicta possessione *Labdaswasyan* (uo.). 1457: Petro de *Labdaswassan* (OL. D. 15178).

LÁBOS? 1. lábás.

LACI: [Ladislai nomen blandiens; koseform zu Ladislaus], Ladislaus BM. 1602: *Kislaczi* András (SzékelyOkl. V.237). [Vö. *laci* MTsz.] [Vö. *László*.]

LACKÓ: [Ladislai nomen blandiens; koseform zu Ladislaus], Ladislaus BM. 1538: *Laczko* Thamas (QuellKronstadt III.44). [Vö. *László*.]

LÁCLÓ? 1. László.

LACSKÁS?: 1415: Andrea *Lachkas* (ZichyOkm. VI.356). 1481: Johannnis *Laczkas* (OL. D. 18462).

LÁDA: arca, scrinium, scriniolum, cista; kiste, truhe NySz. 1545: Vöttem eg *ladat* (OL. Nád. 41). Keth *ladaban* arolek holwalo ky warro assonyal-latnak walo sersam (uo. 48). 1550: *Lada*, rostel, nyas (OL. Kolozsm. 50). 1553: *Lada* kybe waghon az zenth eghazhoz tarthozo oklewelek (OL. Nád. 48). 1556: Eg thetemből rakot sahos *lada* (uo.). Harom *lada* berrel bwrethot (uo.). 1581: Egy regal *ladaban* (OL. L. III. 16. 17). 1594: Virginanak nalo vres *lada* (OL. UC. 78/7). *Ladastul* vagion regal (uo.). 1616/1643: Az Istaloban... Harom Zabos *Lada* (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle VI.127). 1638: Fedeletlen *lada* (OL. UC. 2/34). 1683: Reghi hitvanos *lada* (uo. 3/32). [Vö. bör-, céh-, élés-, éléstartó-, kocsi-, lisztelő-, pitelés-, réz-, szécskamető-, szitáló-, tintás-láda.]

láda-csináló: arcarius; kistenmacher NySz. 1544: Attam az *lada csinalonak* (OL. Nád. 40).

láda-fia: locus, arcula cistae; schublade in der truhe NySz. 1553: Azon *ladaffya* rakwa levelekkel ky harthyan ky paperoson (OL. Nád. 48).

ládatartó-vas: 1494: *Ladatharthowas*. Hyndotharthowas. Kerezthwas derektarto (OL. D. 2607).

LÁDÁCSKA: arcula; kästchen NySz. 1550: Ighen 'zeep ky mechet olaz *ladachka* (OL. Kolozsm. 50). 1556: Kys ires rakot *ladaczka* (OL. Nád. 48). 1597: Vasas *Ladaczka* pleh nek'ül hituan (OL. UC. 101/3). [Vö. héber-, tinta-, varró-ládácska.]

LÁDÁS: oculatus; mit fächern versehen NySz. 1594: Geongi hazzal rakot *ladas* kolomaris (OL. UC. 78/7).

LADOMÉR, Lodomir: [Lodomerius]; Wladimir BM. 1296: Prope villam *Lodomyrfolwa* dictam (OL. D. 1436). 1416: Molnaruagasa *Ladomeruagasa* Benedekuagasa (uo. 10440). [Vö. PPB. «Lodomerius» a.]

LÁDOSZLÓ, 1. László.

LÁDUSZLÓ, 1. László.

LÁGY?: mollis; weich [stb.] NySz. 1467: Bartholomens *Lagh* [a. m. lágy?] (Múz.).

lágyszántás: [genus aratus; eine art des ackerns]. 1701: Resolvaltatt, hogy ebben az esztendőben a *lágyszántás* meg engettetik nékiek, ugy mindazáltal, hogy tovább ne száncsák, hanem nyomásban maradgyon (GazdtörtSzemle IX.7).

LAJHUNT: [canis genus; eine art hund]. 1395/1396: Quinque canes wlgariter *layhunth* dictos et alios quadraginta wlgariter zelednek dictos (OL.

D. 34041). 1423: Sex veltres wlgó *layhunth* vocatos (Múz. Forgách).

LAJOS: Ludovicus PPB. 1336/1354: Consorte nostra ac ducibus *Layus* et Andrea (OL. D. 260). 1558 k.: Azen germekymnek *Layosnak* es Janosnak waghon ekre iij twlok ij Ine iij (Nyr. XXVIII.22).

LAJSTROM, légéstrom, régistrom, régyistrom: registrum, catalogus, repertorium; register NySz. 1516: Az Maria azzonyal adoth marhanak zamanak *Registroma* (OL. D. 26367, I. Zolnai: Nyelvmel. 203). 1544: *Registrom* az holualrol [olv. holualorol] az kit en ky attam (OL. Nád. 42). 1550: Az torokok-nek saccolasokrol valo *registrum* (uo. 45). 1552: *Registrum* az marharol az kith az tarhazbol adtam (uo. 48). 1553: Az poros es saletromos thunnaknak ezerna mertheke az *regyhystromba* waghon papirosba thakarwa (uo.). 1560: *Registrom* az feyer ruharol (uo. 49). 1564: Eg scatulaba vannak *laystromok* (uo.). 1725: Anno 1725. Kozárvár felé [Déz] város nyilainak conscriptiójárul való *legestrom* (GazdtörtSzemle III.185).

LAJT: vas; fass NySz. 1533: Duo *layth* in quibus pisces adducuntur (OL. Nád. 49). 1587: Eg *laythban* fel köböl (OL. UC. 12/42). 1589: Eg *laythban* eluegh halath apro szöröt rakatot (OL. Nád. 41). 1597: Eoreg bor valu *layth* ala (OL. UC. 101/3). [Vö. halhordó-lajt.]

LAJTORJA, lajtra, létra: 1) scala, climax [stb.]; leiter NySz. 1635: Egy pár *létra* posztó szekérhez 1 f. 25 d. Egy pár *létra* boros szekérhez 1 f. 20 d. (GazdtörtSzemle VIII.476). || 2) [?]. 1581: Soluent de singula vinea per mensuras *laytra* [azonos a «lajtorja» szóval?] dictas a singula *laytra* (OL. UC. 60/72). Mensura *laytra* vini (uo.).

lajtorja-fog: [gradus scalarum; leiterprosse]. 1498: Pro vno autem dente Scale *laythorya-ffogh* vulgariter dicto (OL. D. 37329).

lajtorja-rúd: [tignum scalare; leiterbaum]. 1493: Derekrudat *laytrawcdath* Zytha Nywthorwd (EPSz. fol. 84).

LAJTORJÁCSKA: [scala parva; kleine leiter]. 1638: Vagion egy *Laitoriaczka* (OL. UC. 2/34).

LAJTORJÁS, lajtrás: 1616/1643: Egygy ualloz szekér Soó hordani ualó. Mas *Laitras* szekér eppén (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle VI.127). [Vö. *lajtorja* MTsz.]

LAJTOS: [vas habens; fass habend]. 1449: Benedicti *Lakthos* [«így; bizonyára Lajtos helyett, mint p. o. Pelehte=Pelejte» a kiadó megjegyzése] (Sztáray-Okl. II.442). [Vö. *lajt* NySz.]

lajtos-hal: 1597: Mykor *laythos* halath vyznek (OL. UC. 12/42).

LAJTRA, 1. lajtorja.

LAJTRÁS, 1. lajtorjás.

LAK, lok: villa, domicilium; wohnung NySz. [?]. 1095: Quintum predium quod dicitur ketel *loca* (Pannh. 15/00). 1193: Hec igitur sunt nomina prediorum *vilak*. Tevel. feteil. Dus (OL. D. 27). 1228/1357: Possessionem nomine Sceplok (HazaiOkm. VI.21). 1231: Inde transit per stagnum ad seecloc (OL. D. 168). 1240 k.: In predio *Vylock* hec sunt Nomina vdu Vche Bocsa (Pannh. 61/8). 1255/1261: Magna uia que venit de Sceplok (OL. D. 518). 1256: Item Wosontou Item Barumlók (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.430). [A «Baromlak» helynevet a ném. «Wurmloch» magyarosodott

alakjának magyarázza Borovszky, A honfogl. története, 87. l.] 1259: De uilla *Wilok* et de villa *Winep* (Veszpr. 11, Merenye). 1261: Porcionem in uilla *Zeplók* (Múz.). 1262: Quendam uineam suam empticiam in Baratsucurov in loco qui *Luk* [a. m. lak?] dicitur existentem (Pannh. 62/C, I. Wenzel III.29). 1265: Terre *Sceplók* prefate (OL. D. 600). 1266/1297: Predium de *Vylak* (Pannh. Tih. 1/9). 1268: Terrarum *Lak* Harasty Sucuron (Körmend, Heim 7). 1273: Cum alia uilla sua *Wylak* nuncupata (Múz. Forgách). 1283: Possessiones *Wylak* Kuesd et Olahteluk vocate in Comitatu Byhoriensi (Lelesz Acta 1/4). 1291: Possessionis *Zeplak* (OL. D. 1332). 1299: In territorio vinearum, *Keklók* vocato (MonStrig. II.460). 1312/1374: Terram suam *Tordalaka* vocatam (OL. D. 30102). 1313: Kесе de *Sceplók* (Múz.). Hereditatem nostram sitam circa morosium nomine *noglók* vocatam (MonStrig. II.677). 1315: Possessionis *Wolquinlaka* uocata (Múz. Bethlen). 1321: Possessiones scilicet *Lyuder Wylok* et *Mergesd* (Múz. Kállay). 1322: *Bedelaca Semerelaca* *Ziugartholaca* *Nyrlac* (OL. D. 2102). 1326: Loca duarum vinearum eiusdem *Anaas* in loco *Zabodlók* dicto (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1328: Duas possessiones videlicet *Eghazasnyek* et *Loknyek* (Hazai-Okm. IV.141). 1329: Terre *Ispanlaka* vocate (OL. D. 30619). Ipsam villam *Spanlaka* (uo.). 1333: Cum possessionibus, seu terris *Keek* et *Lokteluke* vocatis (ZichyOkm. I.412). 1337: *Demeteryspanlaka*, hn. (AnjouOkm. III.331). 1338: Terra *Borumlak* (uo. 483). 1341: Ville *Wylak* vocate (OL. D. 3416). 1343: In loco *Lok* vineam *Petri filii Gama* (Veszpr. 13, Szőlös Zala m.). 1346: *Petrus* de *Sceplók* (Pannh. 26/S). 1358: *Wrskal Wrs Apatlaka* *Faud Pylyp Capuleh Cuest* (Pannh. Tih. 1/17). 1359: Possessionibus *Seplak Mendzenth Chabalaka* vocatis (Múz.). 1360: De villa *Vylak* (Veszpr. 14, Ujlak). 1366: In districtu seu valle *Lak* sancti *Nicolai* (Körmend II/5, Lyndva 13). 1371: *Ladizlaus* de *Mezeulak* (Múz.). 1373: *Villas nostras Machalaka* *Philepteke* *Oduorhel* et *Olus* vocatas in Comitatu *Chanad* habitas (Körmend, Heim 237). 1377: *Ladislai* de *Mezewlak* (Múz. Kapy). 1379: *Villarum Zenthkyral Polyan* et *Ispanlaka* vocatarum (Lelesz Acta 12/40). 1385: Possessionum *Bitolaka* et *Zarm* (Múz.). 1397/1416: Possessionis *Zeplak* (Múz. Jankowich). 1405: Possessionibus *Kyswylak* *Kysfalud* vocatis in Comitatu *Zempliniensi* (Múz. Soós). 1410: *Kezeplak*, hn. (Múz.). 1413: *Prediorumque Chokastelek Mykolaka* (Múz. Juth). 1427: Quasdam possessiones *Naghlak* cum pertinentiis, *Palatha*, *Mezewheges* (SztárayOkl. II.253). 1431: In predio *Baromlak* vocato (Lelesz Acta 50/1). 1439: *Predy Baromlak* vocati (KárolyiOkl. II.218). Eiusdem *predy Baromlak* (uo.). 1447: Possessionem regalem *Thatharlaka* vocatam (Múz. Bethlen). 1448: Ad quandam vallem *Chekelakathorka* vocatam (OL. D. 36391). Possessionem *Yakotelke* alio nomine *Horthlaka* (uo.). 1453: Possessionis sue *Mykloslaka* (uo. 28258). 1454: *Predis Petherlaka* et *Farkaslaka* vocatis (uo. 28400). 1455: *Thatharlaka*, hn. (uo. 28401). 1456: In sessionibus seu *predis Zedelhele* et *Iwcheichlaka* appellatis (Körmend Miscell. Németújv. lad. 40, nr. 41). 1459: *Nicolao* de *Wylak* *veyda Transilvano* (KárolyiOkl. II.326). 1475: *Peterdeaklaka*, hn. (Múz. TörtTárs. 4). 1484: *Demetrius laxith* de *Nagylak* (Múz. Forgách). 1534: In possessione *Lak* alias *Keethturnyw Lak* vocata (Múz.). [? Szárm.: 1211: Isti sunt serui *Locud* *Pentec Tompa Henche Pederh Mordar* (Pannh. Tih. 1/5). Vö. *lok* MTsz.]

LÁK?: lacus, palus; see, teich NySz. 1113: *Piscina Lac* [a. m. *lák?*] tota sancti *Ypoliti* est (Fejérpataky: KálmánKirOkl. 56). [Vö. MTsz.]

LAKÁS: domicilium, habitatio; wohnung NySz.

(1. jel.). 1454: *Deinde ibit ad monticulum Kerezthes-lakasa* (OL. D. 14807).

LAKAT: sera; schloss NySz. 1587: *Lakath* retez feyestől (OL. UC. 46/74). 1588: Az pessel vagon *lakat* alatt (uo. 64/35). 1638: *Aitaiok* vagon kettő *Vas Sarkall* hatód fel *bokor Retezzel* es *Retez* fővel, es egy eőreg *Sotus Lakattal* (uo. 2/34). 1712 k.: A kapukat mindenkor zárva, s *lakaton* tartják (GazdtörtSzemle VII.416). [Vö. *béko-lakat*.]

lakat-gyártó, -jártó: faber serarius, [faber claustrarius]; schlosser NySz. 1424: *Emericum Lakathgartho* (OL. D. 11561). 1449: *Alberti Lakathgyartho* (Lelesz Acta 61/62 és SztárayOkl. II.442). 1457: *Anthonus Lakathgyartho* (OL. D. 36405). 1517: *Thomam Lakathgyartho* (Lelesz Acta 123/9). 1544: *Seriparo* *wlgo* az *lakatgyartonak* (OL. Nád. 40). 1545: *Eg lakat gyartonak* az *ayto* nitastol (uo.). 1555: *Jacobus Lakathgyartho* (Múz. Kállay). 1572: In officina *fabrili*: *lakathiartho*hoz walo satho, vas plee (OL. UC. 76/17). 1653: *Lakatgyártó* *János* (GazdtörtSzemle P.30).

LAKATOS: faber serarius, [faber claustrarius]; schlosser NySz. 1469: *Antonius Lakater* (Múz. Beesky). 1470: *Johanne Lakathos* (Körmend, Heim 546).

LAKATOSSÁG: officium serarii, [officium fabri claustrarii]; schlosserhandwerk NySz. 1697: *Lakato*sságra attam *Lovászomat* *Jancsit* *Eperjesre* három *Eszte*dőre (AdalZemplvmTört. IV. évf. 314).

LAKIK: habito, inhabito, incolo; wohnen NySz. (1. jel.). 1433: *Johanne Lako* (OL. D. 12563). 1507: *Matheo Lako* (Lelesz Acta 115/28). 1602: *Lakó* *Márton* jobbágy (SzékelyOkl. V.279). *Lakó* *Máté* (uo.). 1610: *Dominus Taxoni*, szánakodva irom, semmi jó magaviseletben nincsen. Szerdahelt *lakja*, borát gyakortabb [olv. gyakortább] hajtja, ki miatt magát is gyakorta elfelejti s notában ejti (MA. NLI.349). [Vö. *lakó* MTsz.] [Vö. *jól-lakrik*.]

LAKOS: a) incolae; bewohner; b) colonus, indigena, civis; insass, bürger NySz. 1389: *Iohannes Lakus* (OL. D. 7467). 1426: *Predis Egyedlakos Lakos* antalhaza et *Zygeth* appellatis (Forrás?). 1435: Possessiones *Morochlakus* *Cozmahaza* et *Egethlakus* vocatas (Múz.). 1454: *Lakos* antalhaza, hn. (OL. D. 14781). 1478: *Stephanus Lakos* (uo. 18145). 1496: Possessionibus *Jobagy Olaznyhallakosa* *Mayorhazlakossa* (Körmend III/6, Körmend 10). [Vö. MTsz.]

LAKOZIK: habito, incolo, maneo; wohnen; sich aufhalten NySz. (1. jel.). 1578: *Mü Kyzdi-székbe* *Dálnokba lakozandó* [olv. lakozandó, a. m. lakozó] emberek *Thamásfalvi András főember*, *Kovácsi János* [stb.] (SzékelyOkl. V.110). 1587: *Byro Balas*, *Iakohalman lakozando* *Chazar* eő feősege *Jozagaban*, *zados* *neomeos szeomeli* (Borsodvmlt., Borovszky Samu közlése). 1589: *Mü Biró Pál*, *Geczó Tamás* szenttamasiak és *Márkus Pál* *jenőfalvi* nemes emberek, *Csik-székben lakozandók*, adjuk emlékezetére mindeneknek (SzékelyOkl. V.143). 1590: *Mi kik vagyunk ez dologban megirattatott birák*, tudni illik *Máté Gergely* és *Zabó Máté* nemes személyek *Kézdí-székben*, *Maxán lakozandók* [stb.] (uo. 144). Egyfelől az *vitéz* *lő Jankó Gáspár*, másfelől *Torjai Pál* *urunk* ő nagysága *drabantja* ugyan *Kézdíben*, *Maxán lakozandók*, *tőnek* mi előttünk ilyen alkalmat és végezést (uo. 145). [Vö. 1786: Még több ilyen *Papi-rendhez illendő* [a. m. illő] dolgokat (Szatsvay: Zakkariás levelei 132). Vö. Simonyi: Tüz. M. Nyelvt. 505.]

LAKT: [habitation; das wohnen]. 1611: *Oppenheimuban laktomban*. 14. *Augusti Heidelberga* literas accepi a *M. Decker* (MA. NLI. 53).

LÁKTOR: [orgyia; klaffer]. 1498: Possoribus tamen earundem nouarum fodinarum pro defossione vnus *laakthor* [így] solnatur florenus vnus (OL. D. 37329). [Vö. «*Lachter* (niederdeutsch, im Bergbau übliches Längenmass) = Klaffer» Sachs-Villatte.]

LALTOS, l. lantos.

LAMOS: schlampig, pfütznass, beseicht BM. 1324: Paulum dictum *Lamus* (Veszpr. 107, Szentmiklós 1). [Vö. MTsz.; *lémus* NySz. és Zvonariensnál *lamos*, l. Nyr. XXI.275].

LÁMPÁS: lampas, laterna, lucerna; lampe NySz. 1559: Eg őregh *lampast* nettem (OL. Nád. 49). 1572: Pixides barbatae. Ky wetheo *lampas*. Globi ex ferro (OL. UC. 76/17). Ky wetheo *lampasnak* faya mynd wasasthl (uo.). 1589: Jövel ug mond estuere *lampassal* es zakual (OL. Nád. 41). 1597: Forgo pleh thöröth *Lampas* vtra valo (OL. UC. 101/3). [Vö. *lantorna*-, *tüzes*-, *vas-lámpás*.]

LÁN: [fundus integer; ganze session; egész telek?]. 1347/1358: Necnon terram alterumdimidium *laan* sufficientem (OL. D. 4716). 1617: Ager vulgo *lan* vocatus [«Nyitra m.» Szam. jegyz.] (OL. UC. 35/6). [Vö. *lanca*, *laneum*, *laneus* Bartal.] [Vö. *léhén*.]

lán-föld: 1355: Cum terra octoaginta laneorum wlgó *laanföld* dicta [«Sáros m.» Szam. jegyz.] (Múz. Péchy).

LÁNC: catena; kette NySz. 1263: Vbi riuulus nomine Leswpotok intrat in fluuium *Lanch* [a. m. *lanc*?] (Veszpr. 10, *Lanch*). 1296: Silue *Lanch* vocate (uo. 8, *Jutas*). 1304: Ad fontem putei *Lancuta* vocatum (OL. D. 1672). 1425: Catenis ferreis wlgó *laanch* dictis (uo. 11736). 1481: Vna cathena *lanch* (uo. 35701). 1498: Wlgó vnus *Lanch* (Akad. 11). 1500: Catene auree wlgó *lanczok* nasfak (OL. D. 30241). 1530: Vectes ferree wlgó *Lancz* (OL. L. III.16. 17). 1586: Egy szekér. Ahoz egy *lantz* es egy rudazo kötel (OL. Nád. 40). 1602: *Láncz* Balázs (SzékelyOkl. V.282). 1637: Mely hidon talaltunk egy le vono gémet *lanczaua*l egygyütt (OL. UC. 14/43). [Vö. MTsz. 1. jel.?] [Vö. *arany*-, *fölvonó*-, *kapufölvonós*-, *vas-lánc*.]

LÁNCFA, **LANCFA**?: *lancea* NySz. («*láncfa*» a.), hasta; lanze NySz. («*lancfa*» a.). 1605: Ket kezre walo théor. *Lancz fa*. Rud wasak (OL. UC. 28.61).

LANCKNEHT: miles pedestris Germanicus; landsknecht NySz. («*lanckenet*» a.). 1544: Attam ket *lanczknehtnek* (OL. Nád. 41).

LÁNCOS-HOROG: [genus instrumenti piscatorii; eine art fischzeug]. 1587: Horogra walo chykot. Keth meritö zakot. *Lanczos horgoth* (OL. Nád. 49). [Vö. *Szamota*, *TermtudKözl.* 1894. évf. 493.]

LÁNCOS-SZĚG: [clavus axi rotæ infixus, catella praeditus; vorstecknagel]. 1566: Fwkar zekerhez walo *lanczos zegh* (OL. Nád. 49).

LÁNCSA, l. lánsa.

LÁNCSÁS, l. lánsás.

LANDIS, l. londis.

LÁNSA, **lánsa**: sarissa, hasta; lanze NySz. («*lánsa*» a.). 1384: Clypeum vulgo pays dictum cum *lancha* (SztárayOkl. I.465). 1505 k.: Vna *lancha* (OL. D. 26142). 1528: Vna cuspis wlgó *lancha* (OL. Nád. 43).

LÁNSÁS, **láncsás**: [hastam habens, hastatus; lanze habend]. 1459: Barnabam *Lanczas* (OL. D. 15403).

LÁNGAS, l. lángos.

LÁNGOS, **lángas**, **langos**: flammeus, flammans; flammend, brennend NySz.; [ignei coloris; flammenfarben?]. 1316: Arbores fructiferas *langas* [a. m. *lángos*?] gemelche dictas (AnjouOkm. I.397). 1391: Demetrium dictum *Langos* (ZichyOkm. IV. 469). 1475: Vnam vaccam nomine Chibere Charna et aliam vaccam *langas* (Múz. Kállay, nr. 1160). 1478: Laurencium *Langas* (Körmend, Heim 590). 1602: *Langos* György (SzékelyOkl. V.294). *Langos* János (uo. 307). [Vö. *láng*, *lángos* MTsz.]

LANKA, **lonka**: 1505: In prato *Lonka* vocato (Lelesz Acta 113/32). 1619: Prata fenilia duo quorum vnum *Lanka* vocatur [«Szatmár m.» Szam. jegyz.] (OL. UC. 1/17). [Vö. MTsz.]

LANKÁS, **lonkás**: 1389: Quendam locum *lonkas* vocatum [«Mármaros m.» Szam. jegyz.] (OL. D. 7481). Ad quendam locum *lonkas* vocatum (Lelesz Met. Mármaros 13). [Vö. MTsz.] [Vö. *lanka*.]

LANKOCSI, l. lantkocsi.

LANNÁS, **LÁNNÁS**: [lamina praeditus; mit blatt, mitt blech]. 1458: In vna ladula duo sarta wlgó sythweh vnum deauratum, reliquum *lannas* (Múz. Kállay). [Vö. *lanna* NySz.]

LANT: lyra, barbitos, chelys, lutina, testudo; laute NySz. 1544: Vöttem eg kis *lantot* (OL. Nád. 41). 1577: Eg *lant* tokostol (OL. L. III.16. 17). [Vö. *laud* olv. «laut» Murm. 2493. sz.]

lant-ujjú: 1631: Zöld tarcolán szoknya, kerekded, *lant újjú*. Fekete virágu bársony spanyor kötös, *lant újjú*, nyolczvan arany boglár vagy on rajta (Radvánszky: Családelet II.257). [Vö. *síp-ujjú* NySz.]

LANTKOCSI, **lantkocsi**: [vehiculum publicum; landkutsche]. 1668: Visitationem currum vulgo *Lanc-koczy* (KPénzügymlt. Hungarica). [A közlő értesítése szerint ugyanitt még *Lantkoczy*, *Lonkuczy*, *Lankoczy* alakokkal is előfordúl. Vö. Lumtzer-Melich: Deutsche Ortsn. u. Lehnw. 166.]

LANTKOCSIS: [auriga vehiculi publici; landkutscher]. 1678: Talám azt akarod, hogy én legyek az *lantkocsisod*? (TörtTár 1894. évf. 331). [Vö. *lantkocsi*.]

LANTORNA: membrana; fetthaut, häutchen NySz. (1. jel.). 1588: Ablakhoz valo *lantorna* (OL. UC. 76/17). [Vö. MTsz.]

lantorna-lámpás: [laterna membrana cooperta; mit häutchen überzogene laterne]. 1638: *Lantorna lampas* (OL. UC. 3/24).

LANTORNÁS-ABLAK: [fenestra membrana cooperta; mit häutchen überzogenes fenster]. 1588: *Lantornas ablak* (OL. UC. 76/17). [Vö. *lantornás* NySz.]

LANTOS, **laltos**, **lautos**: lyricen, lutinista, chelonius; lautenist, leiermann NySz. 1427: Gregorio *Lalthus* [vö. «lalt» a. m. *lant*, NySz.] (Veszpr. 13, Pét). 1428: Gregorio *Lautos* (uo. 11, Lovas). Francisco *Lautos* (Körmend, Heim 420). 1434: Gregorio *Lauthus* (OL. D. 12645). 1435: Jacobum *Lawthus* (Lelesz Acta 52/41). Blasium *Lautus* (Múz. Kállay). 1436: Gregorio *Lautus* (OL. D. 12852). 1437: Petrus *Lautos* (Körmend, Heim 441). Kilianus *Lantus* (OL. D. 13061). 1442: Johannem

Lanthos (uo. 36390). 1449 : Blasius *Lawthus* (Veszpr. 107, Egerszeg 8). Stephani *Lanthos* (Lelesz Acta 61/62). Stephani *Lanthos* (SztárayOkI. II.442). 1459 : Barnaba *Lauthos* (OL. D. 15387). 1468 : Blasius *Lautus* (Múz. Kállay). Petrus *Lanthus* (uo.). Stephanum *Lalthus* (Veszpr. 107, Hajmáskér 3). 1469 : Michaelae *Lanthos* (OL. D. 16907). 1477 : Petrum *Lanthos* (Lelesz Acta 87/4). 1478 : Stephanus *Lawthus* (Veszpr. 107, Szentistván 1). Michaelm *Lalthos* (Körmend, Heim 590). Emericus *Lawthus* (OL. D. 18145). 1482 : Anthonius *Lawthus* (Körmend III/3, Baráti 83). 1484 : Francisco *Lanthos* (Múz. Kállay). Andreas *Lalthus* (uo.). 1485 : Francisco *Lawthos* (Lelesz Acta 95/2). Valentinus *Lanthos* (Veszpr. 11, Merenye). 1486 : Georgius *Lac-thus* (Körmend III/1, Ugal 51). 1493 : Laurencius *Lanthos* (OL. D. 36997). 1498 : Alberto *Lawthos* (uo. 20696). 1502 : Matheus *Lanthos* (Pannh. 4/S). 1509 : Michaelae *Lalthos* (Veszpr. 15, Vászoly). 1510 : Johannes *Lawtus* (OL. D. 26089). 1511 : Stephanus *Lantos* (uo. 22209). 1522 : Benedicti *Lawthos* (uo. 26292). 1531 : Johannes *Lawthos* (OL. Nád. 42). 1544 : Attam uram akaratabol az horuát bertalan *lantosanak* begedősinek d 45 (uo. 41). 1584 : *Lanthos* Isthwan (OL. UC. 56/33). 1602 : *Lantos* Balázs jobbágy (SzékelyOkI. V.310). *Lantos* Máté (uo.). 1744 : *Lantos* Margit (Reizner : SzegedTört. IV.531). [Vö. *lautus* Murm. 2492. sz.]

LANTSÁFRÁNY : [genus croci; eine art safran]. 1548 : Arany safrant, töröt safrant, *lant safrant* (OL. Nád. 49).

LÁP : a) lacuna, uligo; morast, pfütze; b) alveus, planities depressior; höhlung, niederrung NySz. 1261 : Terras Erbeuch *Lap* [a. m. láp?] Karachunfolua (OL. D. 511). 1262 : Ad uenam aque que dicitur *Lapsar* (Wenzel XI.520). 1268 : Ueniatur ad caput cuiusdam paludis que *lapsar* uocatur (uo. III.179). 1298/1374 : Circa aquam *Lapsar* (OL. D. 1508, I. HazaiOkI. 166). 1391 : Peruenissent ad finem Stagni *laap* nominati (Lelesz Met. Ugocsa 8). 1397/1416 : Peruenissent ad locum Magyalaslaph appellatum (Múz. Jankowich). Peruenissent ad vnum Sork vocatum piscine Nogzad deinde per modicum spacium pergendo ad locum Hegeslaph peruenissent (uo.). Ad vnum angulum juxta metas Hangyaslaph ac quasdam arbores populeas wlgo Nyarfa nominatas (uo.).

LÁPA : alveus, planities depressior; höhlung, niederrung NySz. («láp» a. 2. jel.). 1261/1394 : Piscatura nomine vyzesfeu cum *lapa* (OL. D. 520). 1261/1480 : Piscatura Wyzesfew cum *lapa* (uo. 155). 1283 : Possessio *Laapa* vocata in Comitatu Symig situata (Lelesz Acta 1/4). 1294 : Inde tendit ad aquam *Lapa* dictam (Veszpr. 107, Mochola 1). 1337 : Villa *Lapa* (AnjouOkm. III.361). 1596 : Szántóföld kettő vagyon. Susmán *lápájában* vagyon mind a kettő (CanonVisit. 141). [Vö. MTsz.]

LAPÁC : planities; fläche, ebene NySz. 1310/1338 : Ad uallem *Lapaz* dictam (OL. D. 31063, «váradi káptalan kiadványa» Szam. jegyz.).

LÁPÁS? : cavus, concavus; hohl, ausgehöhlt NySz. (2. jel.). 1468 : Terras arabiles *Lapaszweghath* [a. m. lápás?] vocatas (Lelesz Acta 79/26). [Vö. *lápa*.]

LAPÁT : pala; schaufel NySz. (1. jel.). 1490 : Aso. *Lapath* (OL. D. 26048). 1552 : Fogas. Walw-*Lapath* (OL. NRA. 1648/27). [Vö. császár-, fa-, kényér-, kényérhányó-, lisztmerő-, sátorásó-, sőhányó-, szóró-lapát.]

LAPÁTOS : pala instructus; mit rudern versehen NySz., [schaufel habend]. 1500 : Dionisii *Lapathos* (Lelesz Acta 108/15).

LAPICKA, l. lapocka.

LAPIS, l. lapos.

LAPOCKA, *lapicka* : pala, batillum; schaufel NySz. (2. jel.). 1493 : Feci fieri vnum molendinum ad id asseres *lapockza* lapides molarum (EPSz. fol. 82). 1638 : Vizi kereknek valo *lapoczka* (OL. UC. 2/34).

lapocka-gúzs : [streifgerte]. 1638 : *Lapoczka gust* es egieb malomhoz valo eszkösz (OL. UC. 2/34). [«A *lapockagúzs*, Streifgerte, rendeltetése megakadályozni, hogy a forgókó lyukát a gabona el ne tönje» Freeskey J. közlése.]

lapocka-vas : 1587 : Harom *lapyczka was* [«taracz-koknál enlitle» Szam. jegyz.] (OL. UC. 12/42).

LAPONYA? l. laponyag.

LAPONYAG, *laponya?* : vallis; thal NySz. [?]; «emelkedett hely, kisebb halom» MTsz. 1408 : Pisinas Ethe Kerekthow *Laponya* [igy?] (Múz.). 1521 : Vnam metam terream Keweshalomhatha aliter Hathar-*laponyag* vocatum (OL. D. 23504). Ad monticulum hathar*laponyag*halmu nominatum (EgyKönyvt. Litt. Epist. Orig. 22b). 1525 : Posita est vna meta in loco Kazmanhat *Laponyagya* (OL. D. 31048). [Vö. CzF.]

LAPOR? : 1397/1416 : Primo incepiissent a quodam loco arabili wlgo *lapor* ubi quedam arbor wlgo ebefa apparuisset (Múz. Jankowich, «Somogy m.» Szam. jegyz.). Pertranseundo per clarum [igy?] gremium sepefate piscine Bedeutaua vsque ad quendam locum acialem wlgo *lapor* dictum in quo arbor ebefa apparuisset (uo.). [Vö. MTsz. ?]

LAPOS, *lapis* : a) pressus, planus; flach, platt; b) planum; ebene NySz. 1288 : In *Lopustelek* tria iugera (Veszpr. 109, Szepezd 2). 1297 : Per viam a *Lapus* Nyar [vö. «lapos-erdő»] usque ad aquam Kysdunad uocatam (Múz. Justh, I. HazaiOkm. VI.424). Per aquam itur usque ad Siluam *Lapus* Nyar nuncupatam (uo., I. HazaiOkm. VI.425). 1429 : Ladislao *Lapus* (Lelesz Acta 48/69). 1506 : Quintum [pratum] *Lapos* [a. m. lapos v. lăpos?] Rethé (Múz. Kállay). 1510 : In terra siluosa *Laposfelde* nuncupata (Múz.). 1515 : In Leythew*lapossa* sunt quatuor iugera (Múz. Ibrányi). Prata seu fenilia Day*lapossa* et Chalka*lapossa* appellata (Körmend V/8, nr. 280). 1521 : In planicie Sarpan halma *lapossa* dicta (OL. D. 23504). Venit ad planiciem Asowan*lapossa* dictam (uo.). 1525 : Ad monticulum Czegehergye *lapossa* gorongya vocatum. Ad quendam monticulum Hozwhegwege gorongya vocatum (Lelesz Prot. V.268a). 1629 : Az másik nyomáson az *Lapis* oromban egy kitsiny föld (CanonVisit. 159). 1637 : Ezer kupas es *lapos* heyzazni valo czerep (OL. UC. 14/43).

lapos-erdő, -erdé : [silva plana; ebener wald]. 1453 : In quadam Silua *Lapiserde* vocata (OL. D. 24338). Ad priorem metam *Laposerdeu* vocatam (uo.).

lapos-kapa : [flache haue]. 1638 : *Lapos kapa* (OL. UC. 2/34). 1669 : Öreg *lapos kapa* 21 denár Egy kétágu kapa 24 denár (GazdtörtSzemle. I.91). 1700 : A mi kapák élesítését illeti, 3 kétágu kapáknak élesítésétől egy polturánál többet ne fizessenek, 4 *lapos kapáknak* és csákányoknak élesítésétől egy polturánál többet nem (uo. 84). 1702 : *Lapaskapát* 7. vettem den. 34 fl. 2. 18 (AdalZemplmTört. VI. évf. 45).

laposszög-fejező, -fejedző : [pistillus ad clavos plani capitis conficiendus; flachkopf-nageleisen]. 1616/1643 : Sinzegh feicecző No. 1. Lapos szegh feicecző No. 1. Lecz szegh feicecző No. 1 (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle VI.126).

lapos-vas: vomer; pflugſchar NySz. 1521: Ferrum arabilem wilgo *Laposwas* (OL. D. 37179). 1553: Quattuor vomeres *lapos was* (OL. Nád. 49). 1566: Portiones ferri *lapos was* (OL. UC. 18/15). 1587: Eg *lapis was* es keth chorozla hozza (uo. 12/42). 1594: Ket *lapos vas* chorozliastol (uo. 106/3).

LÁPOS: lacunatus, lacunosus; sumpfig, morastig NySz. (1. jel.). 1224/1389: Ultra lacum qui *Laposfeu* dieitur (MonStrig. I.247). 1231/1397: Duos fluuios scilicet *Lapus* et Zomus (OL. D. 174). 1349: Ipsam aquam non *lapustow* sed halastow vocari assenuissent (uo. 3968). 1383: In campo *lapus* [a. m. lápos v. lapos?] nuncupato (uo. 7042). 1390: Fluuius *Lapus* nuncupatus (Lelesz Met. Mármaros 41). 1398: Circumeundo tres lacus Huziuton Zelustou *Lapustou* (Múz.). 1436: Stagna ipsorum videlicet Hozyutho, Zelestho et *Lapustho* vocatam (OL. D. 31463). 1476: Quarundam piscinarum Marthostho Mathyasthava et *Lapostho* vocatarum (Lelesz Prot. Parv. 85). 1505: Usque ad *Lapostowelgy* (Pannh. 8/0). 1506: Quintum [pratum] *Lapos* [a. m. lápos v. lapos?] Rethe (Múz. Kállay).

LAPPAN: latito; sich versteckt halten NySz. [Vö. 1200 k.: Fluuius ille ab Hungaris uocatus Loponus eo quod Romani propter metum Hungarorum latenter transnatauerunt (Anon. 48).]

LAPPANG: lateo, latito [stb.]; sich versteckt halten NySz. 1700: A tolvajt vage *lappangót* [a szőlőpásztör] megfogja és el ne bocsássa (Gazdtört-Szemle I.81). Nem lévén szabad [a szőlőpásztornak] mesgyés törvényes társával tovább menni, holmi *lappangókkal* társalkodni, hanem ha olyat sajdít, megfogja, ha bír vele (uo. 83).

LAPTA, 1. labda.

LAPU, lapuh: lappa; klette NySz. 1095: Aratores in Cupan Poscuba Zaztou Ratun Seekeres Paztur *Lopu* [a. m. lapu?] tunc bokon woiadi (Pannh. 15/0o). 1324: *Lopuktu* [hn., ma: Lapujtó, vö. Lapúpatak, hn. CzF.] (AnjouOkm. II.135). 1332: *Lapuktu* (KárolyiOkl. I.77). 1455: Possessiones Hydegkwth, *Lapukthew* Baglyasalya (OL. D. 14943). 1456: Possessionibus *Lapukthew* Baglyasalya (Múz. Forgách). Possessiones *Lapukthew*, Baglyasalya (OL. D. 15105).

LAPUH, -OS, 1. lapu, -s.

LAPUS, lapuhos: [lappis copiosus; reich an kletten]. 1285: Cedit in meridiem ad *Lopuchustauara* (Múz. Soós). 1325/1332: Piscinis quarum nomina sunt hoc Humukzug *Lapuhus* Zathuna (OL. D. 2331). 1333: Alia pisscina Humukzug *Lapuhus*. Zathuna, Kuchkur et fywzes (ZichyOkm. I.412). 1412: Feneto *Lapuhus* dicto (OL. D. 9913).

LASNAK, 1. lazsnak.

LASNYAK, 1. lazsnak.

LASSAN: a) leniter; sanft; b) lente, paulatim, defunctorie, tarde; langsam, saumselig NySz. 1419: Georgio *Lassan* dicto (ZichyOkm. VI.560).

LÁSZLÓ, Lácló, Ládosló: Ladislaus PPB. 1256: Feluclnuk *Zenthlazlo* [hn.] Zumbur (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.429). 1274: Villam *Scentladuzlo* (Körmen Acta II/4, Pölöske 70). 1334: Possessionarie porcionis Chomuriazlouteleke uocate (OL. D. 31224). 1339: Nobilibus de *Scentlazlow* (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1346: Possessio *Scenthlazlov* (AnjouOkm. IV.641). 1368: Monticulum *Zenthlazlohalm*a (OL. D. 5696). 1369: Tarnoklazlofeulde, hn. (Múz. Forgách). 1400/1403: Heremitarum de *Zenthlazlou* (OL. D. 1430). 1404: Siluam *Lazloharazthya* vocatam (uo. 30308).

1430: Castrum nostrum *Zenthlazlowara* vocatum ex opposito dicti Castri Galambocz (uo. 12220). 1459: In fine cuiusdam Silue *Lazlobyroerdey* vocate (uo. 35807). 1546: *Laczlo* [igy?] Istennek malazthyaabool Magyarorzaagnak dalmaciaanak horwathorzaagnak szemremsygnak raacsagnak hawasmellyeknek kwnoknak bolgaaroknak etc. kyrallya (ZalaOkl. I.72). [Vö. Laci, Lackó.]

LAT, lót: uncia; loth NySz. 1441: Due *lath* wilgo diete (OL. D. 13614). 1509: De eadem vnum *loth* (uo. 25511). 1518: Crocum tres *loth* (uo. 37176). 1544: Vöttem, nég *lat* truciseust huszon nolcz penzen (OL. Nád. 40). Nolcz *lat* ezyst leuegöt (uo. 40). Hat *lot* eslogot ket ket renesen ki teszen magar forintot 9 d 60 (OL. Nád. 41). 1545: Vöttem nolcz *lat* ezist leuegöt (uo. 42). 1552: Coriario bersen *lat* 8 (uo. 49). 1554: Masfel *lat* fonyatlan sarga selmet (uo. 40). 1556: Az safran tezen keth wnoth es eg *lathoth* (uo. 49). 1559: Nég *lat* paraszt selmet (uo. 41). 1572: Trucyskos uettem hat *latot* (uo. 40). 1591: Egy sillingh pohar mind fedelestul niom keth girath tyzen egh *latot* (uo. 48).

LÁT: 1) video, conspicio [stb.]; sehen, schauen NySz. (1. jel.) 1523: Azerth kerem kegyelmedeth, mynth yo wramath, hogh ennekem meg Bochassad az myth ebbwel en Ream nehezethel, ees *Laas* engemeth Jo zerethethwel (Múz., I. Zolnai: Nyelveml. 227). 1694: Az ki kihia az birót esküttivel együtt törvényre vagy kárlátni [vö. NySz. szólások] vagy igazítani Denár 40 (GazdtörtSzemle I.169). 1759: Szemmel *látott* tanú is van ellenek (DebrJk., I. NyK. XXVI.345). || 2) [fun- gor, operor; sich nach etwas umsehen, sich mit etwas beschäftigen]. 1548: Mayorsaghoz *lato* azzon ember (OL. UC. 99/7). 1571: Az poharnaknak az ky az pohar zekhez *latot* attam ital penzt (OL. Nád. 47). 1692: Kénéső bányához *látó* hekmánnak: buza cub. 5. pénz fl. 12 (GazdtörtSzemle VI.181). Egy dobosnak, és egy órához *látónak*, egy tömlőcztartónak, úgy mint a drabantoknak (uo. 183). [Vö. által- látó, hozzálát, látó, meglát.]

LÁTAMÁS, 1. látomás.

LÁTÁS, vö. kár-látás.

LÁTATLAN, vö. törvény-látatlan.

LÁTÓ: 1) videns; sehend NySz. (1. jel.) 1211: Isti nero sunt vdornici *Latou* Nege Kese Zebe Joulekun Sombot (Pannh. Tih. 1/5). 1346: Johannes filius *Lathov* (ZalaOkl. I.439). 1419: Jacobo dicto *Latho* (ZichyOkm. VI.560). [Vö. még a NySz. többi jelentéseivel és MTsz.] || 2) »vármegye szolgálja» MTsz. (1. jel.) 1634: Noha azt mondja az Incattus, hogy az két font arany fonál elveszett, hogy a *látó* előtt duggatták Bécsben, de mivelhogy az gondját felvállalta, és sem az *látó*, sem hatalmas el nem vötte tőle, ide fizesse meg az Incattus az Actornak az 40 tallért (DebrJk.).

látó-bor: [?]. 1624: Az *látó-bort*, és ezéger-pénzt az város birájának tartozzék kezében adni mind az szentegyház szükségére, s mind város segítségére (GazdtörtSzemle III.333).

LÁTOMÁS, látomás: visus; 3) das sehen NySz. (1. jel.) 1211: Isti sunt ioubagiones *Latamas* Hotus Zegen Hozuga (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt vdornici Wassard Warou *Latamas* Choucha (uo.). Hii sunt coei Buhtus Sata Matoy [Matey?] Zephal *Latomas* (uo.). In uilla Thurkh isti sunt ioubagiones Culesed *Latamas* Sentus (uo.). Isti sunt ioubagiones forcost Bedeh forcut Poscu Aiandud Buhtuke *Latamas* Bota (uo.). Isti sunt ioubagiones *Latamas* Cheke Fosca

(uo.). Isti uero sunt vdornici Cequ Curt *Latamas* Fara Kyrus Keue (uo.). 1240 k.: Hec sunt nomina pistorum in eodem predio *Latamas* Benke Kycum (Pannh. 61/8). 1274: Leuka filius *Lathamas* (OL. D. 875). 1631: *Látomást* nem vall csak hallomást (KórmárJk.).

LATOR: a) latro; räuber, bandit; b) scelestus, sceleratus [stb.]; gottlos, verworfen, ruchlos NySz. (1. 2. jel.) 1276: *Lotur* Chepani et Puer centurionum reginalium (Múz. Békassy). 1345: Paulus dictus *Lator* (Körmend, Heim 105). 1424: Andreas *Lator* (OL. D. 11594). 1439: Anthonio *Lathor* (uo. 31499). 1453: Castro *Lothorwar* [az egész hn. a. m. castrum vallatum? vö. «latorkert»] vocato (uo. 30825). 1463: Michaellem *Lator* (uo. 15875).

LATOR-KERT: vallum NySz., Murm. (302. sz.); bollwerk mit pfählen NySz. 1510 k.: Fossatum latum cum aqua habundante plenum cum *latorkerth* (OL. D. 26235). 1543: A primo ponte vie publice Sarampos inter *latorkert* per repleturam currentis habito (OL. Nád. 49). [Vö. 1831: *Latorkertet*, s földvárokat ásní tanítá (Horvát Endre: Árpád 178). [Vö. «lator» 1453-i adatával.]

LATORSÁG: a) latrocinium; räuberei; b) improbitas, scelus; frevel, ruchlosigkeit NySz. 1506 k.: Hogj igj az mi orszagunkban tolvajlasok *latorsagok* ... hadak es wsteokvonasok, es egieb akarmi vezedelmek ne tamadhassanak (MJogtörtEml. 1.17).

LATOS, lattos?: uncialis NySz.; löthig BM. 1635: A nemes tanáctól rendeltetett arbiter uraim elejökben adták [a sütkönek], nro 30 *lattos* legyen a tesszája, ha kisül, nro 27:28 *lattos*, de úgy hogy szépen megsült legyen (GazdtörtSzemle VIII.479).

LATTOS? 1. *latos*.

LAUTOS, 1. lantos.

LAVENDULA, 1. lévőndula.

LÁZ: «fennsik, erdei tisztás, hegyi legelő v. kaszáló» MTsz. (1. jel.) 1259: Quidam locus apertus *Nadoslaz* vocatus (OL. D. 33714). 1290: Terras que *Laz* vocantur (HazaiOkm. VIII.289). 1321/1324: Possessionem Galamb~~la~~za vocatam in Comitatu de Vngh (Múz. Jankovich). 1330/1505: Vadit ad quendam locum *Zwnyogla*za vocatum (OL. D. 37350). 1331: Et abhinc exeundo uadit in *laaz* wlgariter (uo. 2802). 1337/1414: lungit quosdam terras arabiles wigo *laaz* vocatas (uo. 3089, 1. AnjouOkm. III.413). *Laz*, hn. (OL. D. uo., 1. AnjouOkm. 412). 1339: In loco *Laz* inter duas vias (Veszpr. 106, Antalfa 4). 1360: Ad vnam *laz* Chenkel~~la~~za vocatam (OL. D. 4966). 1368: In terra *laaz* vocata fenetum (Körmend, Heim 214). 1379: Penes pratum wlgariter *laaz* nuncupatum (OL. D. 6617). Ad fluxum aque Huzulaz~~la~~pataka [igy? olv. -pataka] vocatum (Lelesz Met. Ugocsa 25). 1411: Veniret ad quandam notam plantacionem wigo *laz* dictam (Múz. Péchy). 1427: Terrarum extirpatum Berzegla~~la~~za vocatarum (OL. D. 11910). In latere videlicet quarundam terrarum extirpatum Berzegla~~la~~za vocatarum (Lelesz Met. Ung 27). 1428: Quoddam pratum suum Hozyulaz~~la~~ vocatum (Múz. TörtTárs. 1). 1454: Terrarum arabiliu *laaz* vocatarum (OL. D. 14828). 1463: Siluarum Alsok *Laz* vocatarum (uo. 15837). 1466: Cuiusdam prati extirpati wigo *laaz* vocati (uo. 31859). 1487: Vnum pratum extirpatum wigo *laaz* dictum (uo. 19262). 1504: Certarum terrarum arabiliu *laaz* dictarum (uo. 32052). 1512: A parte Theysse~~la~~z dicto [igy?] (Lelesz Prot. II.118). 1515: Fenilibus quibusdam *Laz* dictis (uo. II.67). 1522: Prata et fenilia Chenella~~la~~za vocata (Lelesz Acta 128/1).

1598: Szántóföldek 3 nyomásra, Pap földei. Egyik nyomásra az Asszony-*Lázán* (CanonVisit. 145). [?Helyn. szárm.: 1093: Quartum predium est quod uocatur *Lazi* (Pannh. 2/A). 1210: In villis Vasian que [igy?] *Lazi* (uo. 36/Bb). Vö. *Lázi*, hn. CzF. Vö. még: «Mirke láza (*láz* = magas térség.) hn. Homoród-Karacsonfalván, Nyr. XXV.528. L. Miklosich, Nyr. XI.316.]

LAZAC: salmo, esox; lachs NySz. 1544: Vötem vyzat, *lazaczot* herenget (OL. Nád. 40). 1572: Eg font *lazacz* halat böczöre (uo. 42).

LAZSNAK, lasnak, lasnyak, lazsnnyak: lodix, teges, gaussapo [stb.]; zottige decke, matratze NySz. (1. jel.). 1529: Kepenyeg. Pokrocz *lasnyak* Czapa (OL. Nád. 43). 1542: Wankoshe. Kanyeza simplex. Pokrocz *lasnyak* (uo. 41). 1544: *Laznak* pakrowcz (uo. 40). 1557: Vnam lodicem egh *laznakat* (OL. L. III.16. 17). 1588: Kanczahoz wett *lasnakot* (OL. Nád. 41).

lazsnak-pokróc, -*pakróc*: [∞]. 1544: Nemeez Zewr pakrowcz *laznak* pakrowcz [igy kétszer] (OL. Nád. Számad. b).

LAZSNYAK, 1. lazsnak.

LAZUR: [cyaneus, genus panni cyanei; lasurblau, eine art lasurblaues tuch?]. 1635: Egy gránát avagy *lazur* ujas köpenyegtől, ha posztóval leszen bélelt 1 f. 25 d. (GazdtörtSzemle VIII.471). A failongis posztó singitől [a nyírás ára] per 5 d. A *lazus* [igy? olv. *lazur*] posztó singitől per 5 d (uo. 482). [Vö. *lazul*, *lazúr* NySz.] [Vö. gránát.]

LÉ, vö. élés-, éték-, káposzta-, kaszás-, len-gyel-, olajos-, sajt-, székfűves-, szömöröcsök-lé.

lé-szűrő: [colum juris; suppanseiher, brühenseiher]. 1557: Vnum coclear et vnum *lezürö* emi (OL. Nád. 49). 1590: Eöregh zytha. *Leh zürö* (uo.).

LEÁN, 1. leány.

LEÁNY, leán, leján, lejánny, lián, liány, lyány: a) filia; tochter; b) puella; mädchen NySz. 1055: Tendit usque ad *lean* siher [a. m. leány-sír] (Pannh. Tih. 1/1). [Vö. 1095: Uadit ad aliam uiam que dicitur quipista inde per sepulchrum puelle (Pannh. 15/0o).] 1193: Inde ad *leajn* Sewer (OL. D. 27). 1265: Super metam lapideam *Leanhatar* uocatam (uo. 595). 1310: Castro *Lean* [vö. «Leányvár» az alábbi adatokban] (AnjouOkm. I.197). 1339: In loco *Leany*megealy dicto duo Jugera (Veszpr. 106, Antalfa 4). 1353: Nicolai dicti Aykas de *Leansuka* (Múz.). 1387: Ad possessionem eorum *Lyanwar* vocatam (Lelesz Acta 17/1). 1417: Possessionum Nagtarkan, Agaar Sarkan *Leanwar* (Lelesz Introd. P/2). In predicta *Leanwar* (uo.). 1424: Particulam Silue *Leanchero* vocatam (Lelesz Met. Szabolcs 39). 1465: Prediorum *Lyanheghaz* Kethfylew Arokos Haromlabw (Múz. Kállay). 1516: Maas Nasfa egh Rosa dyamanth egh *lean* [a. m. női alakot ábrázoló zománcos kép]. három gywng sem ... keth Rosa Rubynt, egh *lean*, es egh ferlio az Nasfában, gyewngyes lewegewel (OL. D. 26367, 1. Zolnai: Nyelveml. 203). 1526: Keoseone-temet es magam ayanlasat Jrom nekteok mint Jo *leanyomnak* es Jo solgaymnak, Tuggyatok Jo *Lyanym* homonnay katalin, es Jo solgaym [stb.] (uo. 24323, 1. Zolnai id. m. 255). Kis *Lyanym*nak sofinak hagyom maramarosbely Josagomat (uo., 1. Zolnai 256). 1545: Ad quendam lapidem magnum siue saxum in loco exeretum wigo horoglyankew [igy] nuncupatum (OL. NRA. 620/28). 1596: Az Fásang Gáspár *lejánnyá-va*l Katussal (MA. NLI. 98). 1609: Az Széki János bátyánk két házasa *leáni* is: Anna és Katus igen

köszöntik Kegyelmedet (uo. 308). [Helyn. szárm.: 1414: Possessionem Eghazasleand (OL. D. 288). Vö. MTsz.] [Vö. varró-léány.]

léány-asszony: virgo, puella; jungfer NySz. 1568: *Leany azon yok vdvarlo ruhay* (OL. Nád. 48).

LÉÁNYOS: filias habens; töchter habend NySz. (1. jel.) 1599: Vagyon két Szöllő, kinek egyikét Czolya Szöllőnek hívják a másikat pedig *Leányos* Szöllőnek (CanonVisit. 148).

LÉBÉL, löbél? [?]. 1410: Jacobus *Lewbel* [a. m. a következő adat szava?] dictus (Múz., «Zala m.» Szam. jegyz.). 1506: De rethe *lebel* dictum (OL. D. 26122). [Vö. TermtudKözl. 1894. évf. 493. l. Vö. löbő MTsz. ?]

LÉBI, LÉBI? l. löbi.

LÉC: tignum, tigillum; latte NySz. 1399: Georgii dicti *Leech* (OL. D. 8437). 1423: Duobus milibus cillindrinorum ac sexaginta vulgo *Leetz* dictis (Sopr-Okl. II.75). 1493: Clauiculus Silindines *Leez* (EPSz. fol. 37). Asseres *Leezeth* Zarwfa (uo. 77). 1497: Scilindriis *lecz* et Saruffa (OL. D. 87169). 1514: *Leez* pro eadem curia (uo. 26161). 1519: Pro reformatione parkan laquearia *lecheh* emi (uo. 26212). 1535: Decem asseres et sex *lecz* (OL. Nád. 36).

léc-szég: clavus assereculis firmandis; lattennagel NySz. 1493: Asseres. *Leezzegeth* (EPSz. fol. 78). 1500: Clauiculus ferreos wlgó *leech* et Sindelsegh (OL. D. 34994). 1517: Claues maiores wlgó *leechzegh* (uo. 26156).

lécszég-fejező, -fejedő: [pistillus quo clavi assereculis firmandis conficiuntur; lattennageleisen]. 1616/1643: Sinzegh feiecező No. 1. Lapos szegh feiecező No. 1. *Lecz szegh feiecező* No. 1. Patkó szegh feiecező No. 1 (OL. Instr. 42, l. GazdtörtSzemle VI.126).

LÉCSAP: abstreichen das getreide im scheffel BM. (5. jel.) 1736: Minden külön kenyeres ember ad a Predicátornak [búzá] 2 vékát, egyiket tetejével, másikat *letsapva* (CanonVisit. 175). [Vö. NySz. más jel.]

LÉCSILLAPODIK: [desido, subsido, deferresco; sich niederschlagen, ausgähren?]. 1719: Hogy az uraság által legitimált s nekik kezökbe adott mértékkel, nem összehabartott [olv. összehabartott], hanem esendesen *lecsillapodott* bort és sört, igazán fognak mérni (GazdtörtSzemle III.272).

LEDÉR, lödér, lödör: dissolutus, lascivus, circumcellio, circulator; ausgelassen, unzüchtig NySz. 1434: Franciscus *Lewder* (Múz. Kállay). 1522: Paulus *Ladur* (OL. D. 37004, «Szeged» Szam. jegyz.).

LÉDNÉK, lénnék? cicera, ervum, vieia, orobus; walderbse NySz. 1471: De omnibus suis sementis [igy], demto solummodo semento [igy] in wlgó *lednyk*, solvere teneantur Nonas (OL. D. 17161). 1545: Zab, *lenek* [igy?] teonkeoli (OL. Nád. 42). 1601: Lencze. *Lednek*. Borso (OL. UC. 35/2).

lédnek-mag: [semen vieiae; walderbsensame]. 1558: *Lenek* [igy?] *magh* megh chapwa eg köből (OL. Nád. 49).

LÉDNÉKES: vicarius; zum [zu] wicken gehörig NySz.; [viciis plenus; voll walderbsen, voll wicken]. 1638: Igen *lednek*es lencze (OL. UC. 2/34). 1669: Az Eletünk olly *lednek*es és gazos volt hogy egy kereszt egy kassai Szapu szemet nehezen adott (AdalZempl-vmtört. IV. évf. 114).

LÉDÜL, -döl: procido, decido, delabor, corroo; niederfallen, umfallen, einstürzen NySz. 1638: Mely tüzelő kemennek parta es meliek köve szinten *le dö-löleg*h vagion (OL. UC. 2/34).

LÉERESZTŐS: [herabschiebbar]. 1683: Egy *le eresztős* tabla (OL. UC. 3/32).

LÉFÉR: [irgendwo platz haben]. 1544: *Le nem fertek eg aztalhoz* (OL. Nád. 41).

LEGELŐ: pascuus, pascens; weidend NySz. (1. jel.), [zum weiden]. 1386: In monte *Vadlegelew* (OL. D. 7227).

legelő-mező: pascuum; wiese NySz. 1760: De különben is *legelő mezejek* az olyatén erdők a jobb helységeknek, s a vad azokat úgy sem állja meg, az marháknak pedig hely más ninesen (GazdtörtSzemle VII.418–419).

LÉGELY, légöly, négely: cadus, dolia, butellia [stb.]; fässlein NySz. 1494: Quatuor lagene siue *Negel* cum Maluatico (Engel: GeschUngrReichs I.83). 1504: Tunellas wlgó *Negel* cum pulueribus plenas (OL. D. 36987). 1548: Zakalas golobis wagyon 2 *negellel* (OL. UC. 99/7). 1560: Eg *negel* aprolek marha (OL. Nád. 49). 1594: Korso, *legeöl*li, bodon (OL. UC. 78/7). 1595: Anguilla egy *neghel* (OL. Nád. 49). 1597: Ket kis *negel* (OL. UC. 77/13). 1634: Üres seres *negel* (uo. 21/3).

LEGÉNY, legíny: 1) juvenis, adolescens, caelebs; junger mann, junggesell NySz. (1. jel.) 1211: In uilla Eurmenes hii sunt ioubagiones Modorod *Jouleken* Leusa Embelh (Pannh. Tih. 1/5). Isti uero sunt vdornici Quene Vide *Leguine* [a. m. legény?] Coda Tiuan Deus Zebe *Joulekun* [a. m. legény?] Sombot (uo.). 1221: Quorum nomina sunt hec Beud Hecy *Nepleguen* Deca (Pannh. 4/B). 1240 k.: Hec sunt nomina cubiculariorum Modor Zyget *Jovleguen* (uo. 61/8). 1250: Michaelae filio *Vylegin* (MonStrig. I.384). 1251/1271: *Legen* et Joember consanguineis dicti Bugen (Veszpr. Regn. 0/223). 1275: Vduornicos nostros de villa Tykus, Bacha videlicet Pek Hozaga, *Vyleguen* et Petrum (OL. D. 915). 1293: Inter vineas *Jolegen* ab oriente, ab occidente vero Capituli Wesprimiensis (Veszpr. 11, Merenye). 1300: Saulo et Gogano filiis *Jovlegyn* (Múz., l. HazaiOkl. 174). 1302: Petri filii *Joleguen* (OL. D. 1637 és MonStrig. II.511). *Leguenthw*, hn. (AnjouOkl. I.25). 1329: Usque ad finem *Legenfark* vocatam (uo. II.399). 1329/1417: Descendit vsque ad finem *Legenfark* vocatam (OL. D. 28723). 1394: Cuiusdam particule terre *Jwanlegentheleke* vocate (Múz.). 1421: *Legensara*, hn. [a. m. legény?] (KárolyiOkl. II. 64). 1451: Paulo *Jolegen* (Múz. Kállay). 1459: Paulo *Jolegen* (uo.). 1465: Mathias *Jolegen* (KárolyiOkl. II. 368). 1598: Johannes Jo *legeni* Laurentius *Jolegin* (OL. RDecim. Zempl.). || 2) minister, famulus; diener NySz. (3. jel.) 1544: Attam flestekemkor az *legeheknek* (OL. Nád. 41). 1545: Az *legenek* trink geltet (uo. 42). [Vö. bányász-, fürdő-, házi-, lovas-, nasszados-, nyíró-, sajtós-, sörös-, szakács-, szégeny-, szűcs-, vő-legény.]

LEGÉNYÉS, legényös: [juvenis; jung?]. 1221: Quorum incolarum nomina sunt hec Chub Alchica Zada *Legucnus* (Pannh. 4/B).

LEGÉNYÖS, l. legényös.

LÉGESTROM, l. lajstrom.

LEGÍNY, l. legény.

LÉGÖLY, l. légöly.

LEGYEZŐ: 1) flabellum, muscarium, muscaria; fächer NySz. (2. jel.) 1521: Flabellum wlgó *legyezew* (OL. D. 37184). 1581: Keth kerekded *legezeo* (OL. L. III.16. 17). 1594: Paua tolbul keőtheōt *legjezeō* (OL. UC. 78/7). 1597: *Legiezeo* paua tolbul czinalt bokor 1 (uo. 101/3). || 2) [?]. 1490: *Legyezew* III Lectus magnus I (OL. D. 26048). 1491: *Legyezew* II Candela magna I (uo. 26051, hadi eszközök közt Velika várában, jelentése?). 1494: Lectus ligneus I Membrale *legyezew* III (uo. 26076). 1496: Instrumentum ventile wlgó *legzew* (Múz. Kisfaludy). 1533: Chakan quatuor Aso vnum *Legyezew* antiquissimum (OL. Nád. Számad. a). [Vö. koh-, körc-, pávatoll-legyező.]

LÉH ?: 1620: Sör neueleő Hazban Vagion hörögh [igy, olv. horog] a'ugai meritő Nr. 2 Vagion *leeh* [igy] Nr. 1 (OL. UC. 15/9). [Vö. 2. *lék* NySz.]

LÉHĚN, lēhēn, lēhōn, lōhēn: [feudum; das lehen]. 1226: Mansiones que *lehen* uocantur (Wenzel VI.434). 1230: Unius mansionis que uulgo *lehen* appellatur (OL. D. 159). 1262/1392: Decem fundi *leuhyn* wlgariter nuncupati (uo. 532). 1271: Cum septem mansionibus que *lehum* dicuntur (uo. 770, l. Wenzel VIII.362). 1292: Tres mansos suos quod wulgo *Lehum* dicitur (HazaiOkm. VI.387). 1346: Duas sessiones integras *lehum* vocatas (SztárayOkl. I.188). 1357: Duorum locorum sessionialium wulgo *lehyh* vocatorum (uo. 257). 1358: Duorum sessionum integrarum... *lehen* vocatarum (uo. 286). Duas sessiones *lehen* vocatas (uo. 288). Duas sessiones *lehen* vocatas in eadem possessione Nogmihal existentes (OL. D. 4715). 1359: Vnum laneum integrum siue *lehum* (uo. 4860). Duas curias integras wlgariter *lehen* dictas (uo. 4899). 1376: Exceptis octo laneis wlgariter *lehen* dictis (Múz.). 1394: Duas curias integras wlgariter *leehen* dictas (uo.). 1425: Quatuor integre sessiones iobagoniales wlgó *lehen* dicte (OL. D. 11726). [Vö. 1261: Octo mansiones et dimidia que uulgo *Lehynik* appellantur (Múz. 48. sz., l. Kubinyi: MTörtEml. I.40, Wenzel VIII.14). 1321: Vnum fundum seu *Lehynum* wlgó dictum (MonStrig. II.787). 1329: Quinque sessiones wlgariter *lyhyneōs* dictos (Múz.). 1331: Duas sessiones seu *Lihinis* (Körmend Miscell. Németújv. I.40, [fasc. ?], nr. 1). 1339: Sex laneos siue *lhy-nios* et vnam vineam (Múz.). «*Lehen*: ein vom oberherrn dem vasallen auf gewisse bedingungen und auf wiedereinzziehung verliehenes grundbesitzthum, feudum, ahd. lēhan, beneficium, praedium, mhd. lehen» (Grimm). Vö. Melich-Lumtzer: Deutsche Ortsn. u. Lehnw. 168.] [Vö. lān.]

LÉHĚN, l. lēhēn.

LÉHETŐ: possibilis; möglich NySz. 1769: Két-ség kívül, hogy ezen az uton akarja kisütni a bábák által *lehető* keresztelést (CanonVisit. 198).

LÉHÓ? 1. liú.

LÉHOTA: 1328: Possessionem ipsorum filiorum Myke *Mykelehotaia* (Múz. Beniczky). 1332: Inferior pars possessionis eorum Prona vocata a parte meridionali adiacens cum plantacione siue *Lyhota* dictorum filiorum (Múz.). 1358: Lomyzlopataka, Martonspanlehotaya (OL. D. 4788). 1363: In ipsa possessione *Mykelehotaia* (Múz. Beniczky). 1365: Cuiusdam predii wlgó Thelek nuncupati in possessione Prona videlicet in plantacione quadam duchno *lehota* vocata (Múz.). 1382: In possessionibus Puztanaprad Prona Pronalehota et Thuhonlehotaya vocatis (Múz.). 1394: Possessionis Leleuchlehotaya (uo.). 1411: Kwnlehotaya, hn. (uo.). 1453: Kerekreeth *Lehota* et Sarlo (OL. D. 14627). Possessionibus *Aglekotha*, *Wylekotha* (uo. 14726). [Vö. «*Lehota*: bizonyos időig adómentes jóság; határidő,

határnap; erdő; ein bis zur gewissen Zeit steuerfreies Gut; Termin; Frist; Forst» Loos: Tót-magy. szót.]

LÉHÖN, l. lēhēn.

LĚJÁN(Y), l. lēány.

LĚJÁRTA: [?]. 1610: Eggik resze [a jószágnak] légen Janosy Ghergely Vramé, es az ű maradekie, az kettei penigh condescendallion az aruakra. Hol penigh valamely felnek *leirta* teörtennek eggikrwl zallion az masikra (Radvánszky: Családélet III.187).

LĚJÓ, l. liú.

LEJTŐ: declivis, descensus, salebra; abhang NySz. (1. jel.). 1515: In *Leythewlapossa* sunt quatuor iugera (Múz. Ibrányi). Infra *Leythew* duo (uo.).

LĚKĚS, l. Lőkös.

LĚKÖT: obligo; verpflichtet NySz. (2. jel.). 1694: Valamely embernek öröksige ninesen avagy szőleje azon hegyen, és pert indit, *lekösse* magát a pernek kereseti szerint bíró uram előtt, úgy pereljen (GazdtörtSzemle. I.172).

LĚL, vö. előlél.

LĚLĚK, lélők, lilék, lölk-: animus [stb.]; seele, geist NySz. (3. jel.). 1643: Az Incattus ötlet *lélekével* szidta (DebrJk., l. NyK. XXVI.345). Az *lélekre* is szidalmazta (uo.). 1646: És az *lélekével* is megbestyekurvaázván (uo.). [Vö. szent-lélék.]

LĚLEMÉNY: [parta; erwerb, errungenschaft]. 1560: Minden *leleményemet*, ki nem őstől maradt volna, hanem tulajdonom, én hagyom mindenütt az én unokámnak (SzékelyOkl. V.76). Továbbá vagyon több *leleményem* is itt, Maxán az malom az falu felvégén, az füves kert (uo.). Ezeket én mind örök áron vettem és több harminczkét esztendejénél, hogy szabad uraságában voltam, most is vagyok, mint én *leleményembe* (uo.). Item Mártonfalván az István Demeter pinze ki volna, az is én *leleményem* ösre, azt is Ferencznek hagyom, az több én *leleményemmel* egyembe (uo. 77). [Vö. NySz. más jel. és l. uo. a 3-ik idézetet!]

LĚLKI, lölki: spiritualis, mentis, animi; geistig, seelen-, herzens- NySz. (1. jel.). 1596: Kianok Istenből ő szent fölsegetől minden testi es *lölki* ioknak megadasat Kegiélmednek (MA. NLI. 98, eredetije szerint). 1610: Keveseket ösmerek benne az kiknek nagio boldgiok ne legien borokra hogj sem bőörökre inkab *lölkökre* (uo. 349).

lélki-pásztor: servator animorum; seelenhirt NySz. 1609: Seót a' teob atyafiakjs, megh foztatva lewen igaz tanitotul, *lelki pásztortul*, kgdnec ala Jötet mint egy angialet... ugi akarnak (MA. NLI. 304, eredetije szerint).

LĚLŐ, -lú: telo prosterno; herabschiessen NySz. 1721: Hahogy valaki valami marháat jószágában tapasztal, *le* ne légyen szabad vágni avagy *lúni* (GazdtörtSzemle VII.128).

LĚLÖK, l. lélök.

LEMES, l. lemez.

LĚMETÉL: [deseco]; abschnitzeln, abschneiden BM. 1700: Némelyek szőlőköt újonnan építenek és emberséges emberek szőlőjéből lopva az jó tövű és fajú szőlőknek vesszejeket ellopják, lopva *lemetélük* (GazdtörtSzemle I.83). [Vö. NySz.]

LEMEZ, lemes: [vomer; pflugschar]. 1558: Egy *Lemes* nadlastul az Ember wasabul ha nadlya, őth kraiczarth wehessen [a kovács] (OL. D. 37006, l.

GazdtörtSzemle VI.137). 1566: Eke három. Azokhoz *lemes* wagon három Chotar negy. Ezteke három Eke-nadfwo egy (OL. Nád. 49). [Vö. NySz. és Ásbóth, Nyr. XXXI.171.]

lemez-vas: vomer; pflugschär NySz. 1638: *Lemez vas*. Czioroszlia vas (OL. UC. 2/34). [Vö. Ásbóth, Nyr. XXXI.172—173.]

LEMNI: [panni genus; eine art tuch]. 1398: Duarum peciarum pannorum de longo *lemni* (Múz. Kállay).

LĚMONYA, *limonia*, *limonya*? : mala limonia; limonien NySz. 1544: *Lemonát*. Czedront. Tengeri szőlőt (OL. Nád. 41). Petriselmet. köment, *lemónát* (uo. 42). 1587: Ket watolait *lemonyaknak* (uo. 47). 1597: *Limonia*. Niers giwmeolez (OL. UC. 101/3).

LEN: linum; lein NySz. 1343: Inde versus orientem ad *Leenattow* [a. m. len-áztó?] (Körmend III/2, Seregélyes 104). 1549: Tyzenket kóthes *len* (OL. Nád. 49). 1550: Megh chynalt *len* (OL. Kolozsm 50). 1555: Chynalt *len* thizen hat kethes (OL. Nád. 49). Hat kethes thilolt *len* (uo.). 1638: Egy vas ecziét *lenhez* valo (OL. UC. 2/34).

len-fej, -fő: flachskopf BM. 1637: Eczelletlen hituan *lenfeő* (OL. UC. 14/43).

len-mag: semen lini; leinsamen NySz. 1536: *Lenmakoth* cubulos III (OL. L. III.16. 17). 1619: *Len magh*. Tatarka (OL. UC. 4/24).

lenmag-olaj: [oleum lineum]; leinöl NySz. 1541: *Len mag oloyt* [olv. oloyt] (OL. Nád. 41).

LENCSE: lens; linse NySz. 1181: Hec sunt nomina illarum *Lence* [a. m. lencse?] Bibubra [?] duba Hugud degve Cuce (Pannh. 14/L). 1325: Filio Petri dicto *Lenche* (ZalaOkl. I.186). 1348: Duo Jugera terrarum suarum quorum vnum Benkara reliquem [igy?] uero *Lenchehel* nuncupatur (Múz.). 1355: Michaelis dicti *Lenche* (HazaiOkl. IV.182, 184). Mychaelis dicti *Lenche* (uo. 185). 1357: Duos montes *Lenchezer* et Feelkerth vocatos (Pannh. 55/R). 1449: Nicolai *Lenche* (SztárayOkl. II.442). 1552: Lentos *leenche* cub. VIII (OL. NRA. 1648/27). 1638: Igen lednekes *lencze* (OL. UC. 2/34).

LENCSES: lenticularis; linsen- NySz. [lontibus copiosus; reich an linse]. 1383: Thomas dictus *Lenches* (Múz. Kállay). 1394/1446: A quodam riualo wlgo *lencsher* dicto (OL. D. 7914). 1476: Georgium *Lenches* (KárolyiOkl. II.451). 1478: Johannes *Lenches* (OL. D. 18145).

LENÉS: [lino copiosus; reich an lein]. 1406: In diuerticulis terrarum arabilium wlgo *Leneswelgh* nominatorum (Múz. Kállay).

LENGYEL, *lengyen*: Polonus; pole NySz. [Polonicus; polnisch]. 1095: Fabri *Lengen* Pisib bodin bichor (Pannh. 15/Oo). 1211: Piscatores isti sunt Sumad Veynus *Lengen* Chimos Vros Egueteu (Pannh. Tih. 1/5). 1256: Terre ville *Lengel* (Körmend, Heim 3). 1299: *Lengel* filius Chepani (MonStrig. II.475). 1321: Johannes dictus *Lengel* (Múz. Kállay). 1325: Johannes dictus *Lengel* (uo.). 1339: Johannes dictus *Lengen* (AnjouOkl. III.567). 1342: Ladislaum dictum *Lengel* (Múz. Motesiczky). 1346: Johannes dictus *Lengel* (Múz. Kállay). 1348: Johannem dictum *Lengen* [«igen gyakran» Szam. jegyz.] (uo.). 1351: Johannis dicti *Lengel* (uo.). 1358: Descenderet in fluuium Kyrpalpatoka in portum *Lengenriuy* vocatum (Múz. Kapy). 1360: Johannes dicti *Lengel* (Múz. Kállay). 1377: Petro dicto *Lengel*

(Lelesz Acta 10/22). 1388: Michael dictus *Lengel* (Múz. Máriássy). 1429: Johannis *Lengel* de partibus Polonorum (Lelesz Acta 48/1). 1453: Johannis *Lengel* (OL. D. 30829). 1544: Az *lengel* hegedűsöknek attam (OL. Nád. 42). 1611: *Lengyel* Samariensem gubernat scholam (MA. NLI. 370). 1635: Egy *lengyen* reczés lepődő (Mihalik: KassaÖtvTört. 223). 1731: *Lengyel* patyolattal, csipkével és pántlikával kereskedő *lengyelektől* [vásárpénz] d. 12 (GazdtörtSzemle VII.89). [Vö. MTsz. és Zolnai, Nyr. XXIX. 132.]

lengyel-lé: [intinctus Polonicus; polnische brühe]. 1549: Cukar *lengel leuel* ualonak (OL. Nád. 49).

lengyel-pohár: [poculum Polonicum; polnischer becher]. 1648: Eöreg *Lengyel Pohárok* Appro hegyes Pohár Hozzu kotyogos wvegh (OL. UC. 10/63).

LENGYEN, l. *lengyel*.

LĚNNĚK? l. *lědněk*.

LĚP? : gradior; schreiten NySz. 1522: Demetrius *Zepenlephe* [igy; a. m. szépen lépő?] (OL. D. 37004).

LEPĚDŐ, *lepődő*: torale, instragulum, integumentum, lintamen; leintuch, bettdecke NySz. 1516: Ez keeth agyhoz Tyzenketh *lepedew* (OL. D. 26367, l. Zolnai: Nyelvelm. 206). 1544: *Lepedőket* es halo siuegeket (OL. Nád. 41). Mosot abrozokat ingeket *lepődőket* keszkönöket (OL. Nád. Számad. b). 1557: Egh szwr *lepedő* (OL. L. III.16. 17). 1635: Egy *lepődő* végiben való fejér varrás (Mihalik: KassaÖtvTört. 223). Egy *lengyen* reczés *lepődő* (uo.).

LEPĚL, *leppél*, *leppől*: tegumen, tegumentum, integumentum; decke NySz. 1504: Ornamentum muliebrum [igy] wlgo vnum pectorale gemate [igy] Gyngyesleppel [igy] (Múz.). 1511: Habeo wlgo *leppel* et vna [igy] nasfa (OL. D. 25539). 1533: *Lepperol* Tyzewth cum Camisia (OL. Nád. 49). [Vö. ágy-lepél.]

LEPÉNY: solea; scholle, [äsche] NySz. («2. lepény» a.) 1319/1342: Quendam alium lacum wlgo *Lepenthow* vocatum (OL. D. 3206). 1339: Iungit quendam alium lacum wlgo *Lepento* vocatum (uo. 3223).

lepény-hal: solea, thymallus; asche, esche, iser NySz. 1500: Aliquos pisces wlgo *lepenhal* (OL. D. 21000). 1522: Pistrangot. *Lepenhal* (uo. 26309). 1549: Piztrangot es *lepen halat* es selmenget (OL. Nád. 41). Uőtem *lepen halat* es szerenczet (uo.). 1588: Piztrangot es *lepen halath* (OL. UC. 64/35).

LĚPES: viscosus; leimig, klebrig NySz. (1. jel.) 1319: Nicolai *Lepes* (ZichyOkl. I.168). 1320: Nicolao dicto *Lepes* (OL. D. 2019, l. AnjouOkl. I.591). 1403: Georgio *Lepes* (ZichyOkl. V.341). 1433: Lorandi *Lepes* (Múz.). 1489: Johannis *Lepes* (Lelesz Acta 98/32). 1503: Bernaldus *Lepes* (Múz. Forgách). [Vö. CzF.]

lépes-méz: favus, favum mellis NySz.; scheibenhonig BM. 1544: *Lepes mezet* vőttem (OL. Nád. 41).

LEPKE: papilio; schmetterling NySz. 1467: Emericus *Lepke* (Múz.).

LEPÖDŐ, l. *lepődő*.

LEPPĚL, l. *lepél*.

LEPPÖL, l. *lepél*.

LĚRĚMBERGER, l. *lörömberger*.

LĚRINC, l. *Lőrinc*.

1. **LES**, vö. *leső*.

2. LES, lés : insidiae, subsidiae, subsessa; hinterhalt NySz. 1269 : A monte *Leshyg* uocato (Körmend III/2, Pezye 90). Ascendit per Orrh ad locum qui *ulgo* appellatur *yspanlesuy* (Múz. Bethlen). 1293 : Tendens per quendam uallem *Leswelg* uocatum (Múz. Ertl). 1299 : Ad quendam locum venacionis Bichach *lesi* nominatum (OL. D. 1537). 1311 : Locum venacionis *Bykachlesvy* nominatum (uo., l. AnjouOkm. I.244). 1320 : Uenitur in montem *Lesheg* uocatum (Körmend III/2, Pezye 75). 1322 : Ad montem *Kerallese* vocatum (OL. D. 2099, l. AnjouOkm. II.37). 1323 : lungit quendam locum *Nogles* uocatum. Venit ad quendam locum *Kusles* nominatum (Körmend, Sebesiana 2/5). 1342 : Retro montem *Leesheg* vocatum (Körmend III/3, Zamárd 95). 1422 : Quarundam terrarum fenetorum nemorum et siluarum *ulgariter lees* [a. m. les?] dictorum in Comitatu Wesprimiensi in vicinitate videlicet possessionum Chatar Meneke Endred alio nomine Zenthmarton vocatarum (Veszpr. 10, Leés). 1454 : Primo incepissent in quodam monte *Espanlese* vocato (Múz. Bethlen). 1487 : Montem *Leshegye* alias *Leshawasa* vocatum (OL. D. 37066). 1522 : In fine silue *leshegh* (uo. 37354). 1636 : Vagyon 4 drb rét, ki mindenkor tilalmasnak esik : 1. *Torokles*. 2. *Gátszeg* (GazdtörtSzemle I.266).

les-hely, leső-? : locus insidiarum, locus adspiciendi; hinterhalt, anstand NySz. 1251 : Ad locum qui dicitur *lessuhal* (HazaiOkm. VII.40).

LESDŐ-HALÓ : [exicipula; fangarn]. 1537 : Excepitis duabus rebus qui *ulgo* *Twrboh* et *lesdw halo* dicuntur (SzékelyOkl. IV.14). [Vö. *les-háló* NySz.]

LESKÓDÉS, leskódís : [ró insidiari; das lauern]. 1712 k. : Valakiket akármí fahordáson, vágáson, vadászaton s *leskódísen* rajta érnek, azokat kedvezés nélkül 12 forinttal megbüntessék (GazdtörtSzemle VII.416).

LESKÓDÍS, l. leskődés.

LESŐ : a) insidiosus, insidiator; nachstellend, auf-lauer; b) statio; anstand, hinterhalt NySz. [ad insidiandum aptus; zum nachstellen geeignet]. 1095 : A culmine montis qui dicitur *lessu* et descendit ad lapidem dirsi (Pannh. 15/0o). 1263 : Vbi rinulus nomine *Lesw* potok intrat in fluuium *Lanch* (Veszpr. 10, Lanch). 1293 k. : Iwan. *Lesen* [olv. *Leseu*]. Kapou. servientes (HazaiOkm. VII.237). Predictus Alexander. Iwan. *Leseu*. Kopon (uo. 238). 1500 : Emerico *Lesew* (OL. D. 22537). 1509 : Emerico *Lesew* (Múz. Forgách). [Vö. *les-hely*.]

LÉSZÁ : pertica, palus, palanga; lange hölzerne stange, latte, langer stecken, pfahl, stange NySz. 1586 : Ket sáit szarito *lesza* (OL. Nád. 40). 1638 : Ezen oltovános kertnek keörniös körül vagion reghi oh sövénye, hasab karokkal allatott *lesza* nélkül (OL. UC. 2/34).

LÉSZAKAD : corruo, decido; abreissen, einreissen, herabfallen, herabstürzen NySz. 1570 : Egy wyragos gombos kwpa kynek az eowedczese le *zakath* (OL. Nád. 49). 1601 : Az gonoznak nezeseből termet haylag *szakada* le szememről (MA. NLI. 124, eredetije szerint).

LÉSZAKASZT : [?]. 1670 : Az örlőnek tiz pénzt adjanak, ha debreczeni ember, szert fogjon idején, mert hogy az vidéket csak *le szakaszsa*, meg nem engedtetik (DebrJk., l. NyK. XXVI.343, «szert fog» a.). [Vö. NySz.]

LÉSZÁLL : 1) descendere; absteigen NySz. (1. jel.). 1769 : A Falu közepin Hintójából *leszállván* gyalog Templomunkba jött (CanonVisit. 190). || 2) sedor, desino; sich legen, aufhören NySz. (3. jel.). 1554 : Az

adossaghbul *zall le* f 6 d 40 (OL. Nád. 43). 1560 k. : Mikor hadba hirdetnek, csak rész szerént két száz lovagot bocsátni tartoznak, kiknek az úrnak kell fizetni; annak utánna, mikor az had *le szál*, az mit az ur fizetett nekik, azt községül meg kell adniok (GazdtörtSzemle I.165). 1596 : Ezen közben pedig, hogy üresek ne légyenek a fizetéstől, minden nemes személy egy-egy köből búzát adott a predikátornak, úgy, hogy ha a templomok épülete eligazodik, és a tized a predikátornak visszatér: tehát az egy köből buza fizetés *leszálljon* (CanonVisit. 140).

LÉSZÁLLÍT, -szállojt : 1) facio considerare, facio descendere; absetzen, absteigen lassen NySz. (1. jel.). 1458 ? : Zabadsag level hog senky capitan se hadnag nepeyt *le ne zalloychya* soha ez zent eghaz yozagaba (OL. D. 15255, az 1458-i okl. hátlapján). || 2) sedo, restingvo, placo; stillen, besänftigen NySz. (2. jel.). 1569 : Minden periket, melyek az felyül megirt dolgokért köztök forgottak, *leszállították*, pert ffolta leveleket is erőtlenné tötték (SzékelyOkl. V.87). 1609 : Ezenben pie memorie Illies haszi vrúnk, ki az haborut *le szallita* Magyar Orszagban... az menniej Vrtul el hiuattatek, az eoreoke valo haszaiaiban (MA. NLI. 330, eredetije szerint). 1694 : Az peres mikor felelni akar, az vármegyét, az helyet, az napot, az esztendő, hol volt, mikor volt, mely nap volt, megmondani, Ha elfelejtí, avagy meg nem mondja, avagy nem tudja, az másik felperes, azt az pert *leszállithatja*, és a mit méltatlan keres, elmarasztalhatja minden kereset in azt (GazdtörtSzemle I.172). || 3) [erlassen?]. 1590 : Ez megmondott örök mellett adott az vitézlő Jankó Gáspár fl. 75 és egy lovat és valami törvény folyásában való dologban érte volt fl. 13, azt is az örök mellett *leszállította* (SzékelyOkl. V.145). Az k. Jankó Gáspár az mely örökséget az praenotatus Torjai Pálnak adott, annak az adaját mi előttünk *leszállítá* és szabadságos képpen kezére bocsátá (uo.).

LÉSZÁLLÍTÁS : [ró devehere]; die lieferung (abwärts) BM. (1. jel.). 1760 : Az ocsvai dominiumban 1000 klofter fát, és annak *leszállítására* szükséges levő szálfákat mennél hamarabb vágattasson (GazdtörtSzemle VII.419). [Vö. NySz. más jel.]

LÉT, vö. jelén-, maga-, szemben-lét.

LÉTEL, lítel : ró esse; das sein NySz. (1. jel.). 1610 : Ne néze kezd az mi halaadatlan voltunkat, hogj semmj segitsigel nem voltunk az kezd oda *líteliben* (MA. NLI. 334, eredetije szerint). [Vö. szemben-létel.]

LÉTÉS : depono; ablegen NySz. 1564 : Az mi az szigényeket illeti kik elfogyatkozván helységekét *letették* [vö. NySz. szólások, «vmit letesz»], földök szántását elhálták [stb.] (GazdtörtSzemle I.70). 1613 : Mutassa Attyay io akarattyatt hozzánk eő felseghe, minden idegen gondolkodást felelőlvnk *le teuen* (Adal-ZemplmTört. IV. évf. 326). 1769 : Alázatosan instálom Excellentiadat, méltóztasson e felőlünk való vélekedését *letenni* (CanonVisit. 203).

LÉTORKOL : conticescere facio; verstummen machen NySz. 1610 : Ennekem kerem kdet, kmed intenciojat jelenze meg. Scholastice functioni akaré kmed studealni. Had *torkolliam* le azokat a' kiket illik (MA. NLI. 349, eredetije szerint).

LÉTRA, l. lajtorja.

LEUSTÁK : Eustachius PPB. 1263/1326 : De loco qui uocatur *Leustahslynaia* (OL. Tű. 33/102).

LÉVÉ? l. lövő.

LEVĚGÉ, 1. levĚgő.

LEVĚGŐ: 1) pensile; gehänge NySz. (2. jel.). 1458: Vnum *lewegew* wlo Chap quod solet mulieribus appendi ad crines deauratum (Múz. Kállay). 1516: Maas Nasfa egh Rosa dyamanth egh lean. három gywng h sem. egh smaragd h keth Rubynth gywngyes *lewegevel*. Harnad Nasfa egh saffyl, egh Jachynk három Rosa gywng h, keth Rosa Rubint, egh lean, es egh ferfio az Nasfaban. gywngyes *lewegevel* (OL. D. 26367, 1. Zolnai; Nyelveml. 203). 1532: Purpura casula diuersi coloris crucem habens de rubeo atlacz ornatam per totum globulis ac *lewege* argenteis (OL. ActaPaul. SzLőrinc 10/11). 1544: Nölcz lat ezyzt *leuegöt* (OL. Nád. 40). 1545: Vöttem nölcz lat ezist *leuegöt* (uo. 42). || 2) «vexillum; fahne?» NySz. (3. jel.). 1530: Ferrum super sator et *lewego* (OL. Nád. 43). [Vö. sátor-levĚgő.]

LEVĚL: 1) epistola, literae; brief NySz. (2. jel.). 1544: Papirosra, porzora es *leuel* kötni walo fonalra (OL. Nád. 41). Vöttem eg karnelt *leuel* hordozni (uo. 40). Uöttem *leueleknek* eg naszon tascat (uo. 41). || 2) testimonium literarum; urkunde NySz. (4. jel.). 1460 k.: Papi falwrol es kethethesrel periarth *leuel* (OL. D. 16762, az 1460-i okl. hátlapján, «nagyon egykorúnak látszik» Szam. jegyz.). Ezes [olv. ez és, a. m. ez is] papi es kethethes falwrol iarth *leuel* (uo. 16763, az 1460-i okl. hátlapján, «nagyon egykorúnak látszik» Szam. jegyz.). 1462?: Ez *leuel* kamarahaznarol ualo Mathyas keral engedelve (uo. 15961, az 1462-i okl. hátlapján). 1462?: Ez *leuel* Mathyas keral *leuele* hog az kamarahaznath meg ne vennj [igy] parancholtha (uo. 15706, az 1462-i okl. hátlapján). 1550: Azzal az *leuevel* mellyet ketelen soksagh [igy?] alat kellett wala neky adnom (OL. Kolozsm. 50). 1536: Öt pechetes kw meczeth *leuel* (OL. Nád. 49). [Vö. áldomásítal, bécs, céh-, céhmestér-, kötés-, ok-, örök-, örökvallás-, pécsésítés-, prókátor-, szabad-, szabadság-, testámentom-, végezés-levé.]

levél-hordozás: [das austragen der briefe]. 1584: Fazek Marton *leuel hordozással* zolgal (OL. UC. 56/33).

levél-írás: scriptio literarum; das briefschreiben NySz. 1592: Ara kelek [olv. kérlek] hogi ha az *leuel irasban* ualami uetek uagion megh bochasad (MA. NLI. 90, eredetije szerint). 1700: Az ki nem örökségtül való pecsétes levél leszen, affiële *levélírástul* az notáriusnak 12 pénz jár, a bírónak negyven (Gazd-törtSzemle VII.402).

levél-kapu: 1588: Vagion vas *leuel kapu* (OL. UC. 76/17). 1597: Az dezka *leuel kapu* keth felöl kapu vass sorkok 4. Azon dezka *leuel kapu* retez fej 5 (uo. 101/3). [Vö. leveles-kapu.]

levél-küldés: [sendung der briefe]. 1608: Az [Iste]n igen jo alkoholatosagot mutat az földi urainknak való *leuel küldesben* (MA. NLI. 262, eredetije szerint).

levél-vivő: qui perfert litteras; briefträger NySz. 1596: Meg bochasd hogi keueset irtam mert az *leuel uiuöt* nem keslelhetem (MA. NLI. 99, eredetije szerint). 1609: Meg bocason kegielmed szerelmes Albert özem hog sok szokal nem irhatam mert Az *leuel uiuöt* nem keslelhetem (uo. 305).

LEVELES: foliosus, foliaceus NySz. (1. jel.); voll Blätter, voller Reb-Blätter PPB. 1478: In predio *Leveles* (OL. D. 18145). 1594: Andreae *Leveles* (Székely-Okl. V.155). [Vö. NySz. 3. jel. is.]

leveles-kapu: «a kerítésnél levő rácsos ajtó, melyen a lécek mind a két félen párhuzamosan lefelé

tartanak, mint a rózsalevél erei» MTsz. 1649: Vagyon ez cziürnek ket hitvan *leveles kapuya* (OL. UC. 3/25). [Vö. levél-kapu.]

LĚVĚNDULA, lavĚndula: lavendula, nardus NySz.; lavendelkraut, spicanard PPB. 1552: *Lauendula* bokor (OL. NRA. 1648/27).

LĚVĚNTA, 1. lĚvĚnte.

LĚVĚNTE, lĚvĚnta: pugil, athleta, heros; held NySz. («lĚvĚnta» a.). 1282 k.: Andreas Bela et *Leventia* (Kézai, 1. FontDom. I/2. 82).

LEVES: jurulentus, succidus, succosus, succulentus, jusculentus; saftig NySz. (1. jel.). 1572: Vetreceken *leues* kenyere (OL. Nád. 40). 1731: Tagadja, hogy franczuskának [Kovács J. közlése szerint így, a kiadásban: franczúznak] vagy vesztésnek mondotta volna lenni, hanem hol *leves* rühnek, vagy franczúznak mondotta lenni (Reizner: SzegedTört. IV.492).

LĚVI, LĚVI? 1. löbi.

LĚVONÓ-GĚM: [repagulum; schlagbaum]. 1637: Mely hidon talaltunk egy le *vono gĚmet* lanezaual együtt (OL. UC. 14/43). [«A. m. sorompó, a melylyel elzárják a hidat» Freeskey J. magyarázata.]

LIÁN(Y), 1. lĚány.

LIDĚRC: 'ephialtes, incubus; alp NySz. (1. jel., vö. még 2. és 3. jel.). 1482: Paulus *Lydercz* (Károlyi-Okl. II.506).

LIGET: nemus, saltus; dicker wald, lustwald NySz. 1206: Inde per mediam siluam que dicitur *ligoth* [igy, olv. «ligeth»] (OL. D. 45). 1208: Transiens per pratum quod dicitur *liget* (uo. 47). 1231/1397: Peruenit ad locum qui Mogoslyget dicitur (uo. 174). Progreditur per *Lygnet* et per Mochar ad montem Lycosholm (uo.). 1243/1354: Deinde uadit ad vnum *liget* (uo. 260). Per quandam Siluam Nyreslygeth dictam (uo.). 1261: Per siluam que *ligeth* [igy] uocatur (uo. 35149, a zágrábi káptalan oklevele). 1269/1290: Tendit per paruum *lyget* (Wenzel VII.251). 1275: In magna silua que vulgariter *lyget* nuncupatur (OL. D. 927). 1279: In magna silua que wlgariter *liget* nuncupatur (uo. 1401). 1292: Extendit se ad vnam planiciem *Ligeth* vocatam (Múz. Jankowich, 1. Wenzel X.81). 1308: Tempore occupationis castris Zuglyget (HazaiOkm. IV.116). 1328: Pethev Tuz dicti de Zuglygeth (Veszpr. 106. Billege 1). 1336: Per quandam Nyreslygeth (OL. D. 2982). 1336/1348: Per saltum wlgariter *Lygeth* dictum (uo. 3011). 1337: Quoddam pratum ipsorum *Lygeth* vocatum (SztárayOkl. I.128). 1337/1414: Venit ad aliud *liget* (OL. D. 3089). 1346: Vincencii de Wereslygeth (Anjou-Okm. IV.621). 1348: Per saltum vulgariter *Lygeth* dictum (uo. V.202). 1350: In extremitate cuiusdam *Lygeth* (Múz. Orosz Mihály). 1422: Venissent ad quandam terram Kysmezew alio nomine Kyslygeth nominatum (Lelesz Met. Bereg 2). 1427: Quoddam *lygeth* Cheres nominatum (uo. Met. Szatmár 6). Quoddam autem *lyget* wigo Cheres nominatum (OL. D. 11894, 1. TelekiOkl. I.491). In Silua *Lygeth* dicta (Lelesz Met. Ung 25). 1429: Zewdylygeth [erdőnév] (OL. D. 12086). 1438: Predia Dyodtheleke *Lygeth*eghaz Zenthpalameka (Forrás?). 1454: Quendam montem Siluosum *lyget* nuncupatum (Múz. Bethlen). 1467: Venissent ad *Lygeth*ee qui wigo Hozzvzvrdok vocaretur (Lelesz Met. Bereg 21). 1476: Siluam Meheslygeth (OL. D. 17864). 1505: Quendam siluam ipsius exponentis *liget* vocatam (Múz. Soós).

liget-erdő: lucus; hain NySz. 1523: In eadem Silua *Lygetherdew* (Lelesz Berec. 15/26).

LIK, -ADOZOTT, 1. lyuk, -adozott.

LIKAS, 1. lyukas.

LIKASZTÓ, 1. lyukasztó.

LIKÉTT, 1. lükött.

LIKŐ, 1. lükő.

LIKTÁRIOM: conditum, confectum, electuarium; eingemachtes NySz. 1507: In vna olla wlgó *lykthary-moth* [igy? olv. liktáriomot] (OL. D. 26124).

LILÉK, 1. lélék.

LILIOM: lilium; lilie NySz. 1297/1344: Nobilis matrona *Lilium* (Veszpr. 16, Veszpr. Óppid.). 1320: Domina *Lylum* relicta Thome (ZalaOkl. I.157). [Vö. fehérliliom-víz.]

LIMONIA, 1. lémonya.

LIMONYA? 1. lémonya.

LINKÓ: 1409: Prope quamdam venam *Lyngo* nominatam (Múz.). 1420: Riulium *Linko* appellatum (uo.). 1485: Pergendo trans dictam venam *Linko* nominatam (Múz. Kisfaludy). [Vö. MTsz.]

LIÓ, 1. liú.

LIRT-PÉNZ: [waldzins]. 1520: Tenentur dare pecunias que vocatur *lirth* [igy] *penz* idest erdewber (OL. D. 37327).

LISZT: farina NySz.; [mehl]. 1415: Jacobus *Lyzth* [a. m. liszt?] (Múz.). 1544: *Lizet* gadocznak (OL. Nád. 42). 1597: Az lizt hordo hazban. *Lizt* hordo loo 4. *Lizt* hordo sakok fotosok V. Fertalj fa 1 (OL. UC. 101/3). 1646/1727: Midőn az malmot kihordják, bérakják és *lisztre* eresztik, az gazda tartozik egy forinttal és az melléje étellel (Gazdtört-Szemle VII.123). Hogyha a gazda felső új követ veszen, az molnár bécsinálja és *lisztre* eresztí, tartozik a gazda: 1 forinttal és étellel (uo. 124). [Vö. búza-, pad-, zsémlye-liszt.]

liszthordó-ház: 1597: Az *lizt hordo hazban*. *Lizt* hordo loo 4. *Lizt* hordo sakok fotosok V. Fertalj fa 1 (OL. UC. 101/3).

lisztmerő-lapát: [pala farinae hauriendae; mehl-schaufel]. 1597: *Liszt merő lapath* (OL. UC. 101/3).

liszt-válu: meta molendinaria; läufer NySz. 1597: Az malomnak garatia, *lizt valuia*, also keoue, forgo keoue (OL. UC. 101/3). 1638: Ezen kompos vagi haios malomnak vízi es fogas kereke, ket bokor malom keöve keö padgiaval korongiaival tengelievel *liszt valuiaval* (uo. 2/34.)

LISZTÉLŐ-LÁDA: [mehlkasten]. 1634: Az malomban egy *lisztelő lada* (OL. UC. 21/3). [«Az a láda, a melybe a sipókán át folyik le a liszt korpástul» Freeskey J. magyarázata.]

LISZTÉS: a) farina obsitus; mit mehl bestreut; b) canus; grau NySz. (1. és 3. jel.) 1458: Georgio *Lyzthes* (Lelesz Acta 69/1). 1481: Ladislai *Lizthes* (OL. D. 18462).

lisztés-bástya: 1638: Az kerekded *lisztes bastya* (OL. UC. 2/34).

lisztés-ház: [receptaculum farinarium; mehlmagazin]. 1638: Wagion ez *Lisztes hazban* *Lisztes szuszek* No. 3 (OL. UC. 2/34).

lisztés-kád: [cupa farinaria; mehlkufe]. 1566: *Lyztes kad* [«malomban» Szam. jegyz.]. Kőből. Fölöttő (OL. Nád. 49).

lisztés-szökrény, -szökrény: [arca farinaria; mehltruhe]. 1587: Fedeletlen *lyztes Zökre*n (OL. UC. 12/42).

lisztés-szuszek: [arca farinaria; mehlkasten]. 1638: Wagion 'ez *Lisztes hazban* *Lisztes szuszek* No. 3 (OL. UC. 2/34).

LÍTEL, 1. létel.

LIÚ, léhó? lió: infundibulum, infundibulum do-larium [stb.]; fasstrichter, trichter NySz. («léjó» a.). 1594: Cheöbeör. *Lyo*. Bodon (OL. UC. 78/7). 1620: Sör neueleő Hazban Vagion hörögh [igy, olv. horog] a'uai meritő Nr. 2 Vagion *leeh* [igy, olv. «lecho»?] Nr. 1 (uo. 15/9). 1638: Teölteőgető *liu* vagy fa teöl-czier (uo. 2/34). 1683: Egy *liu* (uo. 3/32). [Vö. léhó MTsz.]

LÓ, lú: equus, caballus; pferd, ross NySz. 1295: Ad quamdam publicam viam *Hotlounoguta* uocatum (MonStrig. II.374). 1339: [In loco?] *Molunlowt* dicto sunt duo Jugera (Veszpr. 106, Antalfa 4). 1408: Ad agrum *Lwmezee* dictum (OL. D. 28773). 1423: Ad Ryuulum *Loorew* vocatum (uo. 16137). 1428: Ad quamdam locum *lo* vth vocatum accedendo (Múz. Kisfaludy). Ad quamdam locum *Lovth* uocatum (uo.). 1461: Ones *lo* birca (OL. D. 25989). 1470: Georgius Lohadaro (uo. 17008). 1478: Penes viam *Malomlowth* (Múz. Békássy). 1493: Philipo *Loytho* (Múz.). 1518: In territorio possessionis Sard super *Lofenye* vocato (uo.). 1525: Via *Malomlowth* aliter *Laskody* vth vocata (Lelesz Prot. V. 268a). 1544: Az kouacznak az ki az ket szabalt *louat* meg nagdalta az eret (OL. Nád. 40). Harom *lora* ho penzt (uo. 49). 1546: Az yaro *louat* megh patkoltak (uo. 48). Az *lo* zayara egy wasat awagy kosart (uo. 40). 1597: Egj kerek skatulaban *Lo* feostenj valo kana telj (OL. UC. 101/3). Az *lizt hordo* hazban. *Lizt hordo loo* 4. *Lizt hordo* sakok fotosok V. Fertalj fa 1 (uo.). 1607: Equus albus griseo colore ad instar pomorum naturaliter variegatus vulgo *babos lo* (uo. 86/65). 1609: Fekete vérese szerű holdas *ló* (KomárJk.). 1668: *Loua* hatán szolgál (OL. UC. 1/21). [Vö. fa-, gyermek-, háta-, him-, járó-, kacola-, kék-, kocsi-, kocsis-, mén-, némét-, posta-, roh-, szekeres-, vezeték-ló.]

ló-akol: equile; pferdestall NySz. 1193: Inde ad *lovacol* (OL. D. 27). 1319: Prope nemus *luocol* vocatum (uo. 30364).

ló-állás: stabulatio; pferdestall NySz. 1527: Solui *lo allaserth* (OL. Nád. 49). 1544: Szenaert, zabert, *lo allasert* (uo. 40).

ló-fej, 1. ló-fő.

ló-fék: [frenum; zaum, halfter]. 1558: Egy kochis zekeres *lo fektül*, ky cheres io zibol chinalth, es öregh harmi[ez] öth pendzth, aggianak (OL. D. 37006, I. Gazdtört-Szemle VI.137).

ló-fő, -fej: 1) [caput equinum; pferdekopf]. 1346: Cum terris Toty *Lwfew* [«Dunántúl» Szam. jegyz.] et aliis (AnjouOkm. IV.641). 1367: Inter duos fluuios *Palyazow* et *Lwfew* vocatos (OL. D. 5604). || 2) antepilani NySz. [primipilaris]; der reiter, der reisse bei den szeklern BM. 1487: Si vero fuisset inferioris status, videlicet primipulus hoc est *lofew*, tali pro expensis dabantur denarii viginti quinque (SzékelyOkl. V.26). 1496: Totale Siculiatum *Mains* et aliud Siculiatum in wlgari *lofew* nominatum (Forrás?). 1503: Siculi sunt

trifarie diuisi sunt primi pociores, deinde *Loffew*, postremo plebei (SzékelyÖkl. III.156). 1506 k.: Eluegetztk, hogj senkj az kivaltkuppenvalok es elseok keozwl, vagj az *Lofuevek* es tiztuiseloek keozwl, vagj pedig az keozeonseges renden leveo emberek keozwl [az ország romlására ne törjön stb.] (Mjogtört. Eml. I.16). Ha pedig ualaki keoezolwnk uagj az Elseok vagj az *Lofuek* keozwl [stb.] (uo. 17). 1561: Jövének mi előnkben ilyen jámbor személyek, egyfelől Kondorát István imecsfalvi lófő-személy, másfelől Luka Antal leányi (SzékelyÖkl. V.81). 1578: Mü Kyzdi-széke Dálnokba lakózandó emberek Thamásfalvi András főember, Kovácsi János... Vaska Lukács *löfejek* [stb.]. (uo. 110). 1581: Engedetlenségén marad az falu vezegése szerént, mint *lőfő* 8, darabant és szabad székel jobbágy 3 girán marad érette (uo. 127, XVIII. századi másolatból). 1587: Jövének mi előnkbe az szent-tamási, csíkszéki Lázár Farkas másrésziül ugyan szent-tamási Kosa Bálint *lőfő*, ki Bátorj Sigmund urunk ő nagysága darabantja (uo. 141). 1593: Mü Beke Ferencz, felső Csiky Mihály, Csiky Miklós *lőfő* személyek (uo. 152). 1603: Thomas Literatus primipilus vulgo *lőfő* sive rectius főlovagos (uo. 247). [Vö. «*Lőfő* székely: Siculus primipilaris» SI.]

lőfő-ember: [primipilaris; der reiter, der reisige bei den szeklern]. 1580: Ilyen jámborok előtt, mint Dálnokból Farkas Pál *lőfőember*; Maxsáról Maxsay István urunk ő nagysága szabadossa és Várhegyi Mihál előtt, Besenei Demeter jobbágya előtt (SzékelyÖkl. V.123—124).

lőfőség, -fisig: [primipilatus]. 1480 k.: Officialia wlgo *lofewseg* (OL. D. 36336). 1496: Legauerat primipolatum wlgo *lofysyg* (uo. 37310). 1497: Quoddam totale Officium suum primipulatus in wlgari *lofewseg* appellatum (uo. 37031). Officium primipulatus in wlgari *lofewseg* nuncupatum (uo.). 1582: Igirtük az Bodo Dyenes leányát Barbara asszont az ménasági Bóné Jánosnak és az örökségnek is fogadta bele harmadrészébe és az *lőfőségebe* (SzékelyÖkl. V.134).

lő-istálló: equile, stabulum equorum; pferdestall NySz. 1597: Az *lo Istalonak* fele vekonj nadal földth az többj puzta, Egj kw kemen beñe azis törödth (OL. UC. 101/3).

lőitató-csöbér: [lacus ad equos adaquandos; zuber zum pferde-tränken]. 1638: *Loo itato czieber* (OL. UC. 2/34).

lő-nyak: [cervix equina]; pferdehals BM. 1566: *Lo nyakba* valo hamoth [hamuth?] (OL. Nád. 49).

lő-öl: [equile; pferdestall]. 1297: In terra *Luoul* (Múz. Justh).

lő-szűrszám: arma equestria; pferdegeschirr NySz. 1572: Az masodik *lo zerzam* cak zegezet saton yar (OL. Nád. 47).

lő-tanító, -tanéjtó, -tanétó, -tanojtó: fictor equorum; pferdressirer NySz. 1476: Laurencius *Lothanytho* (Körmend, Heim 576). 1477: Gregorius *Lothanytho* (Múz. Kállay). 1480: Benedictum *Lothanytho* (Pannh. 51/Rr). 1549: Az uram *lo tanetoyanak* (OL. Nád. 49). 1623: Ménesünkre igen szorgalmatos gondot viseljen... Az *lő-tanítót* gyakran magához hívassa, meg fenyegetse, lassung igen jól hozzájok és tanitsa szépen ökök (ErdGazdtSzemle I.21).

lő-tok: [arma equestria; pferdegeschirr]. 1487: Arma equi wlgo *lothok* (OL. D. 36396). 1490: Grium sub *lothok* pertinens *Lothok* aureum *Lothok* ferrea (uo. 26048). 1528: Vnus *Lic thok* (OL. Nád. 49). [Vö. MTsz.]

lő-vakaró: strigilis; striegel NySz. 1497: Vnum *lowakaro* emi (OL. D. 37170).

lőval-bánó: hipponomus; der mit pferden umgehett PPB. 1548: *Lowalbano*. Kapwn allo (OL. UC. 99/7).

lő-vám: 1597: Egy pynth chykkal es *lo vammal* tartoznak (OL. UC. 1242).

LOAS, 1. lovas.

LOÁSZ, 1. lovász.

LOBOGÓ: velum, vexillum; flagge, fahne NySz. (4. jel.). 1458: Alia Joppa de barhano Duo *lobogo* (Múz. Kállay). 1490: *Lobogo* ad hastas pertinens (OL. D. 26048). 1542: Zabola. *Lobogo* Framea (OL. Nád. 40). 1592: Keth ago *lobogo* (uo. 48).

lobogó-kérszt: 1542: *Lobogo kerezt* ex turcica fwtha (OL. Nád. 40). [Vö. *lobogós* 1. jel. NySz.]

LOBOGÓS: vexillarius; fahneneträger NySz. (2. jel.). 1474: Johannes *Lobogos* (OL. D. 28631).

LÓCA: scamnum; bank NySz. 1638: Egy Fal melle valo *Locza* (OL. UC. 2/34).

LOCSOS?: 1631: Tót *locsos* [igy? olv. loncsos?] kurvafi (KomárJk.). [Vö. MTsz.; *loncsos* NySz., MTsz.]

LÓDING, lódink: thecula pulveraria sclopatorium, pulverarium, theca tormentaria; pulverpfanne an den flinten NySz. 1578: *Lodink* ad falkonetas (OL. UC. 84/34). 1592: Puska tok; *lodink*, karwas (OL. Nád. 48). 1597: Papirosban czinalt *lodingok*, porostul, goliobisostul (OL. UC. 101/3). 1618: Patronae vulgo *Loding* pro bombardis (uo. 2/4).

LÓDINK, 1. lódíng.

LODOMÍR, 1. Ladamér.

LÓG: a) agitor; hin und wieder getrieben werden; b) pendeo; hangen NySz. 1409: Johannes *Logo* (Múz. Kállay). 1430: Johannes *Logo* (uo.). 1462: Sebastiani *Logo* (KárolyiÖkl. II.347).

LOK, 1. lak.

LOMBOS: [villosus; zottig]. 1685: *Lombos* csákó tehén (DebrLt., I. Nyr. XXII.520). [Vö. *lompos* NySz. MTsz.] [Vö. *lompos*.]

LOMP?: 1272: Scemus et Feketev filiis *Lomp* [a. m. lomp?] (Veszpr. 10, Palaznak). [Vö. NySz.]

LOMPOS?: villosus; zottig NySz. 1211: Vdornici de Mortus hii sunt forcos Medveh Mogus Morodech Chymoz Vltos Texe Chipeu *Lompus* [a. m. lompos?] Orda Medeh Moglou (Panh. Tih. 1/5). [Vö. *lombos*.]

LONDIS: pannus Londinensis; englisch tuch NySz. («landis» a.). 1516: Pro panno *Londis* (OL. D. 26176). 1523: Ex panno *Londys* coloris rubei (uo. 36999). 1524: Pannum *londis* rubei coloris (uo. 26266). 1528: Pannum *londys* vlnas syngh XII (OL. Nád. 42). 1531: De panno *Londis* (OL. L. III.16. 17). 1539: Pannus albus *londis* (OL. Nád. 48). 1557: Eg veg feir kek *londys* (OL. Nád. Szamad. b). Eg Veg meg zunö *londys* kibe uagion bechy reff 37 (uo.). Eg neg test zunö *londys* (uo.). 1558: *Londisnak* singith [nyírják] keth kraiczareth (OL. D. 37006, I. GazdtörtSzemle VI.136). [Vö. fajlondis, köz-londis.]

LONKA, 1. lanka.

LONKÁS, 1. lankás.

LOPÓ: fur; dieb NySz. (2. jel.). 1340: Paulus dictus *Lopow* (OL. D. 3311, 1. AnjouOkm. IV.28). 1588: Megfoghattiak mint *lopokath* (OL. UC. 64/35).

LÓRÁNT, Loránt: Roland CzF. 1506: Simulcum quadraginta Jugeribus terrarum arabilium in tribus calcaturis puta *Lorandhazazery* RekethyaBokorzery et Vyzalloyery nuncupatis (Lelesz Prot. I.23). 1524: Vsque ad viam *Loranthhazywth* nuncupatam (uo. V.243). 1550: *Loranth* cristoffnak attam eg chyzmath (OL. Nád. Számad. b). 1552: *Lorant* Kristofnak chyzmat 1 (uo.). [Vö. 1359: Briccium et *Lorandum* dictos Kantor (Múz. Kállay). 1375: *Lorandum* dictum Cantor (Lelesz Acta 9/7).]

1. **LÓT?**: cursito; hin und her laufen, rennen NySz. 1327: Andree dicti *Lotou* [a. m. lóto?] (AnjouOkm. II.295). 1356: Andree dicti *lotow* (ZichyOkm. III.25).

2. LÓT, 1. lat.

LOTÁCS-HAL: [caltha palustris]. 1544: Öt font azot uizat Eg font *lotacz halat* (OL. Nád. 42). [Vö. *lotács* MTsz. és TermtudKözl. 1894. évf. 493.]

LOVAG: eques; reiter NySz. 1306/1333: Petro dicto *Lwag* (OL. D. 1698, 1. AnjouOkm. I.113). 1358: Johannis filii *Luuag* (Múz. Kapy). 1414: Benedictus dictus *Lowagh* (uo.). 1435: Georgii *Lowagh* (Múz. Soós). 1437: Gregorius *Louag* (Lelesz Acta 54/28). 1456: Georgius *Lowagh* (Lelesz Beres. VII.18). 1479: Mathias *Lowagh* (Lelesz Acta 89/2). 1480: Mathia *Lowagh* (OL. D. 18327). Mathias *Lowagh* (uo. 18343). 1484: Gregorio *Lowag* (uo. 19015).

LOVAGOS: eques; reiter NySz. 1406: Michaelis *lovagus* (OL. D. 9201). [Vö. fő-*lovagos*.]

LOVAS, loas, lovos: eques; reiter NySz. 1171: Tria predia Bala Cophus *Luos* (Veszpr. 9, Kál). 1247: Servientes in equo proprio, qui wigo *Luosiesag* [olv. «luosiobag», a. m. lovas jobbágy, 1. Simonyi, Nyr. XIII. 122] dicuntur (MonStrig. I.364). 1323: Terra fimata in *Louas* (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1324: Paulum dictum *Lovus* [igy?] (Veszpr. 107, Szentmiklós 2). 1356: *Lovos* alioque nomine Tykolylese (Veszpr. 11, Lovas). 1357: Quendam possessionem *Luas* vocatam (uo. 10, Lovas). 1389: Michael dictus *Louas* (OL. D. 7469). 1418: Gregorius *Lowas* (ZichyOkm. VI.513). 1420: Georgium *Louas* (uo. 594). 1442: Thoma *Jolwas* (Múz. Kállay). 1452: Stephano *Jolowas* (uo.). 1455: Stephano *Jolwas* (Lelesz Acta 66/43). 1458: Nicolai *Lowas* (uo. 69/55). 1462: Martino *Lowas* (Múz. Kállay). 1507: Quoddam predium *Luos* alio nomine Thykool appellatum (Veszpr. 4, Essegvár). 1509: Blasio *Lowas* (Lelesz Acta 117/8). 1602: *Lovus* István (SzékelyOkl. V.197). 1603: Stephanus *Lowas* (uo. 262).

lovas-legény: [eques; reiter]. 1245: Iobagiones equestres qui vulgariter *Louoslegen* nuncupantur (OL. D. 287). 1245/1270: Iobagiones equestres qui wlgariter *Luoslegen* nuncupantur (uo. 292). 1702: *Lovas-legényem*: Horváth János, Cszimája fl. 40 (AdalZempl-vmtört. V. évf. 331). 1705: *Lovas Legény*: Spaczay Dávid (uo. VI. évf. 271).

LOVASSÁG: ratio equitandi; art des reitens NySz. 1630—48: Azt kívánom, hogy az ló ugyan valóba jó *lovasságu* ló lehetne jó futó, jó nyargaló, jó lábu (GazdtörtSzemle I.288).

LOVÁSZ, loász: agaso, stabularius [stb.]; stallknecht, pferdeberichter NySz. 1055: Indequo ad aruk fee post ad *luazw* holma (Pannh. Tih. 1/1). 1193: Inde ad *Loaz* hyg (OL. D. 27). 1233/1416: Villa *Luaz* Chonuk (uo. 189). [Vö. Terram nomine Chonuk que

agazonum nostrorum fuerit (uo.).] 1236: De Agasonibus domini Regis de villa *Lowaz* (MonStrig. I.315). 1264: Prima meta in terra *Luaz* (uo. 514). 1275: Peruenit ad Siluam Nicolay *Luaz* nuncupatam (Múz. TörtTárs. 4). 1289: Jacobi *Luaz* (Wenzel IV.349). 1329/1377: Possessiones suas Zenthpeter et *Louaz*-scekul vocatas (OL. D. 2570). 1353: Jacobi *Luaz* (Pannh. Tih. 1/16). 1368: Populi de *Louaz*patana (Pannh. 53/Xx). 1391: Michael *Lowaz* dicto (ZichyOkm. IV.473). 1413: Dominicus *Lowaz* (uo. VI.283). 1414: Terre *Lovaz* vocate (OL. D. 10004). 1416: Petrus *Lowaz* (Lelesz Beres. IV.1). 1435: Anthonium dictum *Lowaz* (Múz. Kállay). 1436: Medium in terra *Loaz*-haylok (Múz.). 1449: Ladislai *Lowaz* (Lelesz Acta 61/62 és SztárayOkl. II.442). 1453: Sebastiano *Lowaz* (OL. D. 14645). 1458: Michael *Lowaz* (Lelesz Acta 69/27). 1461: Cum duobus familiaribus wigo *lowaz* dictis (Múz. Kállay). 1463: Michaelis *Lowaz* (OL. D. 35093). 1464: Valentinum *Lowaz* (Veszpr. 10, Papeszi). 1470: Andrea *Lowaz* (Múz. Kállay). 1475: Michael *Lowaz* (Lelesz Acta 85/22). 1478: Martinus *Lowaz* (OL. D. 18145). 1501: Thoma *Lowaz* (Lelesz Beres. XIV.4). 1519: Michael *Loaz* (OL. D. 26749). Paulus *Lowaz* (Lelesz Prot. V.37a). 1544: Attam wram *lowaszának* az ki az kalendariummal banik (OL. Nád. 40). 1545: Attam az *lowasz*nak feek valczagot az roh porokzkatol (uo.). 1546: Attam *lowasz* Marko kezebe ket Nyerget (OL. Nád. Számad. b). 1570: Egy *lowasz*nak walo zwbon (OL. Nád. 49). 1599: Egy *lowasz*nak valo zubon (OL. L. III. 16. 17). 1674: Cautum mind Szepesi, Ebesi, Fancsikai, Bánki, Halápi földet közönségesen birják az Kaszáló s az *Lovászok* földén kívül (GazdtörtSzemle IX.12). [Vö. Ásbóth, Nyr. XXIX.161; Simonyi, uo. 164.]

lovász-gyermék: [puer agasonis; knabe des stallknechtes]. 1522: Succrescenti in stabulo *Loaz*-germeck (OL. D. 26309).

lovász-mestér: equiso, magister equitum, gubernator equorum, stabuli praefectus; stallmeister NySz. 1597: *Lowáz Mester* Máthe hele (OL. UC. 12/42).

LOVOS, 1. lovas.

LŐ, lú, vö. lölő.

LÖBÉL? 1. löbél.

LÖBI, lēbi, lévi? löbi? lövi? [pannus in urbe Löwen (Belgicae) confectus; in Löwen (Belgien) verfertigt tuch]. 1358: Duodecim vlnis panni de breui *leui* (Körmend, Korlátkó-Appon. 17/798). 1370: Alia veste de panno longo *leuby* (OL. D. 28582). Duabus vestibus de simili panno de longo *leuby* cyndelyno subductis (uo.). 1372: Duodecim vlnas panni de longo *lewy* (Múz.). 1409: Teneamur dare unam reverendam de meliori rubeo aut nigro *lebi* (ZichyOkm. V.609). 1435: Vnum par caligarum panni *lewy* [igy] albi coloris (OL. D. 36897). 1448: Vnum palium meum de panno *lewbi* sartitum [igy? olv. sarcitum] (Lelesz Acta 60/6). 1452: Duas vestes vnam de pernisi et aliam de *lewbi* (Múz.). [1500?]: XVII Vlnas panni quod melius valet quam *leby* (Lelesz Acta 108/22?). [Vö. Kováts: Áruforg. 102; *lebes*, *lebis* Bartal; *lébi* NySz. ?]

LŐCS: subscus in curru, fulcrum laterum currus, brachium currus; leiste am wagen NySz. [leuchse]. 1518: Pro laboracione duo *lewch* (OL. D. 26184). 1524: Eodem die kochysoknak pro marokwas *lewch* et aruina (uo. 26266). 1587: *Lőch* was nęc (OL. UC. 12/42).

lőcs-köpü: [leuchsenöse]. 1742: *Lőcsköpüt* lopott (DebrJk., 1. NyK. XXVI.341).

lőcs-pálca: [leuchsenstange]. 1509: Cum vno ligno wlgo *lewch palcha* Sebastianum percussisset (OL. D. 21967).

LŐCSÉS, l. lőcsös.

LŐCSÖS, lőcsös: loripes; krummfuss NySz. (2. jel.) 1364: Johannem dictum *Leuches* (ZichyÓkm. III.237).

LÖDER, LÖDÉR, l. ledér.

LÖDÖR, l. ledér.

LÖDÖZ, vö. agyonlödöz.

LÖHÉN? l. lēhēn.

LÖK, lük: jacio, projicio, jaculor, peto; werfen, stossen NySz. 1728: Az Marosba Kökényné [a pating-gúzt] bēhajította és az nádszálat is utána *lūkte* (Reizner: SzegedTört. IV.434). [Vö. *lūkő*.]

LŐKÖS, Lékēs: Lenstachius CzF. [?]; [Lucas?]. 1306: Magister Nicolaus filius *Leukus* (AnjouÓkm. I.116). 1316: Petri filij *Lukus* (uo. 402). 1318: Johanne filio Pauli filij *Lukus* (uo. 456—457). 1322: Magister *Leukus* et Johannes filij Johannis filij Tybold (uo. II.1). *Leukus* filius Blasii (uo. 19). *Lewkus* et Nicolao fratribus suis uterinis (uo. 20). 1324: *Leukus* filius Miku et Zuard filius Chepani (uo. 121). *Lwkus, Lukus* (uo. 171). 1427: *Lewkushaza* (Csánki: TörtFöldr. I. 140). 1440: *Lekesfalwa* (uo. 761). 1478: *Lekeshaza* (uo. 140). [Vö. a «Luka» hn.-re vonatkozó jegyzettel, uo.] 1548: Gregorius *Lewkews* Paulus *Lewkews* (OL. RDecim Zempl.).

LÖLK-, LÖLKI, l. lélék, lélki.

LÖRE: lora, vinacium, secundarium; laur, [lauer], tresterwein NySz. 1240 k.: Hec sunt nomina equestrum in eodem predio Egud Cothob *Leure* [a. m. löre?] Texe (Pannh. 61/8). 1514: Unum vas *leure* emi (OL. D. 26161). 1638: Tavalý oh *leöre* (OL. UC. 2/34). Eleő leöre. Maslas leöre. Harmadlas leöre (uo.). [Vö. elő-, másolás-löre.]

LÖRÖMBERGER, l. lörömberger.

LÖRÉNC, l. Lőrinc.

LÖRÉS: [ad loram conservandam; lauer-]. 1700: *Lörés* Hordot [vettem] 8 fl. 24 (AdalZemplvmTört. V. évf. 48).

LÖRINC, Lérinc, Lörēnc, Nörēnc(e): Laurentius PPB. 1211: Isti sunt curriperi Mogd Chemud Appa [?] *Neurenche* Arud (Pannh. Tih. 1/5). 1240 k.: Hec sunt nomina Jobagionum Omoth Hozug Cheme *Leurene* (Pannh. 61/8). Hec sunt nomina artificum... *Neurenc* [Neurent?] Vendeg Seega (uo.). 1256: Zenthleuerynch, hn. (ErdMúzLtt., I. Wenzel VII.429). 1371: Dythryhuagasa *Lerynchuagasa* (OL. D. 5999). 1426: In prediis *Nemaleuerynzylese* et *Kwesgyolch* vocatis in Comitatu Komarom (Múz.). 1523: Jowachyn de Zenthleueryncz (Múz., I. Zolnai: Nyelvmel. 226). [Vö. *Nörintz* PPB.]

LÖRÖMBERGER, lörömberger, lörēmberger, nörömberger, rëlēmberger: [pannus Norimbergensis; Nürnberger tuch]. 1529: *Leremberger* (l. «rövid-lörömberger»). 1544: Pannum *Norumbergert* coloris pupplikan zyn (OL. Nád. 40). 1545: Hat ref veres *lörömbergert* (uo.). 1550: De *lewemberger* longo (uo. 42). 1557: Az poztoban kólt el Saruarol *Nörömberger* Vég III (OL. Nád. Számad. b). Eg Vég ueres *lörömbergert* (uo.). 1558: *Lörömber*[gern]jek singith

[nyirják] Egj kraiczarerth (OL. D. 37006, I. Gazdtört-Szemle VI.136). [Vö. hosszú-, rövid-lörömberger.]

LÖVÉ, l. lövő.

LÖVÉR: [jaculator; schütz, schiesser?]. 1228/1357: Iuxta villam *Luer* [«ma: Lövér» Szam. jegyz.] (Hazai-Ókm. VI.21). 1273—90: Sagittarii nostri de willa *Lwer* (Wenzel IV.380). 1380/1424: In medio ipsius ville nostre *Lwer* nuncupate (Múz. TörtTárs. 1). [Vö. lövő.]

LÖVET: [jactus teli; schuss]. 1451: Ad distanciam emissionis vnus sagitte stadialis wlgo yegben *lewethnefeld* [olv. lövet-né = lövetnyi?] cum cunctis terris a parte orientali (OL. D. 36407).

LÖVI? l. löbi.

LÖVŐ, lövé, lüvő?: jaculator; schütz, schiesser NySz. (1. jel.). 1236/1239: Ibi est terra Vduornicorum et *Luev* (HazaiÓkm. VI.33). 1255: Presentibus et astantibus sibi sagittariis dicti Domini Regis de villa *Luev* (uo. V.27). [Vö. 1272: Sagittariorum nostrorum de Wagh (Múz. Máriássy).] 1295: Lampertus et seruiens suus Johannes dictus *Luew* (MonStrig. II.367). Johannes dictus *Luew* (uo.). 1317: Possessionem *Fulseu-luev* vocatam in comitatu Supruniensi existentem (OL. D. 1899). 1368: Predictam possessionem *Luew* (Múz.). 1390: Leustachii de *Luew* (uo.). In dicta *Luew* (uo.). 1421: Jacobi dicti *Leue* (uo.). 1453: Georgius *Lewew* (OL. D. 36407). 1457: Jacobus *Leuew* (uo. 36405). 1463: Emerico *Leue* (Múz. Kállay). 1483: In possessionibus Oka et *Lewew* alias Sycz (OL. D. 4093). 1488: Ladislaus *Wadlewe* (uo. 19427). [Vö. őz-lövő, tűzoklövő-kas.]

lövő-lyuk: tormentaria, jaculatoria fenestella, specula; schiessscharte NySz. 1683: *Lövő lyuk* (OL. UC. 3/32).

lövő-pénz: [jaculandi merces; schiessgeld]. 1760: Forsmajszter keze alatt lévő jágeroknak és puskáskoknak ezentul sem puskapor, sem srét, az méltóságos uraságtul ezentul nem adatik, hanem minden vadtól és madártul *lövő pénz* adódik, ugymint: egy farkastul d. 30 [sbt.] (GazdtörtSzemle VII.421). Az madarak, azkik oda feljebb specifiálva vannak, ha csak károlyi határon nem lövetnek, *lövő pénz* értek nem adatik (uo.).

lövő-szērszám: tormentum; geschütz NySz. 1613: Sem gyaloghya sem *leöwő zersama* ezeknek az hadaknak nychen (AdalZemplvmTört. IV. évf. 324).

LÚ, l. ló.

LÚC-FENYŐ: pinus picea; weisstanne NySz. 1255/1318: Arborem *Luchfencw* uocatam (HazaiÓkl. 30).

LÚD: anser; gans NySz. 1272: Abinde tendit ad *Ludrev* [a. m. lúd rév?] iuxta aquam Chyleh (OL. D. 792). 1380: Nicolai dicti *Lud* (KárolyiÓkl. I.376). 1390: Quidam riuulus *Ludpatak* nuncupatus (Lelesz Met. Mármaros 9). 1400: Johannes dictus *Lywd* [a. m. lúd?] (Múz.). 1545: Recze, *lud*, tik (OL. Nád. 40). 1548: *Ludath*. Kaczath. Malaczot (OL. L. III. 16. 17). 1564: Emeh *bvd* Eme tyk (OL. Nád. 49). 1584: Mynden heles ád endendő által öt öth tykoth, keth heles ember eg *Ludath* (OL. UC. 56/33).

lúd-fi: [pullus anserinus], anserculus PP. ; ein Gänslein, kleine Gans PPB. 1564: *Lwdffy*, tykffy, receffy (OL. Nád. 49).

lúd-ól: chenotrophium, [chenoboscion]; gänsestall NySz. 1594: *Lud oll* uagjon No. 1 (OL. UC. 78/7).

lúd-toll: pinna anserina; gansfeder NySz. 1638: *Lud* es Tiuk *Tol* (OL. UC. 2/34).

LUDAS: a) anserinus; gans-; [anseris habens, anseribus copiosus; gänse habend, reich an gänsen]; b) perjurus, aucarius, proscriptus; meineidig, geächtet NySz. 1211: Tendit ad locum qui uocatur *Ludos* Here (Pannh. Tih. 1/5). 1251/1281: Inde uadit superius in terra *Ludos* et Gath (OL. D. 346). 1252: Inde uadit superius inter *Ludos* et Gath (no. 369). 1329: Fluvium *Ludas* (AnjouOkm. II.398). 1355: Terre *Ludas*-Ighaz (uo. VI.300). 1388: In loco *Lwdaser* vocato (OL. D. 7371). 1421: Michaela dicto *Lwdas* (Lelesz Acta 41 45). 1438: Demetrii *Lwdas* (Múz. Kállay). 1442: Barlok *Lwdas* dicto (uo.). 1452: Barlok *Lwdas* dicto (uo. és OL. D. 14584). 1455: Demetrio *Lwdas* (Múz. Kállay). Barlok *Lwdas* (Lelesz Acta 66/43). 1485: Anthonio *Lwdas* (uo. 95/2). 1517: Fidefragus et perius quem nos communi uocabulo Aucarium hoc est *Lwdas* appellamus (Verb. II.30). 1520: Petrus ac Melchior et Johannes dicti prefatum alterum Johannem similiter Was dictum actorem perfidum esse et *Lwdas* in detrimentum honoris sui nominassent et homagium suum duos dumtaxat denarios valere et ad collem suum anserem seu aucam ligare velle assenuissent (Pannh. Hitel. 152). 1731: Az fatens *Ludas* Molnárnéval zsellérül egy házban lakván [stb.] (Reizner: Szeged-Tört. IV.481). *Ludas* Molnárné azért vesztette meg leányát, hogy [stb.] (uo.). [Vö. MTsz.]

ludas-kása: puls cum acrocoliis; brei mit gänseklein NySz. 1544: Uaiat *ludas kasaban* (OL. Nád. 41). 1548: Kasat *ludas kasanak* (uo. 48).

ludas-tó, -tava: chenoboseium MA¹; die Gäns-Weid, oder Gäns-Stall PPB. 1420: Piscinarum Nag-charthos *Ludasthaua* vocatarum (Lelesz Acta 40/86). 1459: Ad quoddam stagnum *Lwdas tho* vocatum (OL. D. 15378).

LŰG: lixivia, lixivium; lauge NySz. 1545: Vöttem *lugot* (OL. Nád. 41). [Vö. füves-lüg.]

LUGAS: vitis arbustiva, arcella vitis, concame-rata; laube NySz., ein Wein-Stock den man auf einen Baum leitet PPB. 1335: Quasdam possessiones unam videlicet terram castris nostri Bachiensis et aliam asserendo fuisse hominis sine herede decedentis Keth-*lugas* [a. m. *lugas*?] vocatas in comitatu Bachiensi existentes (AnjouOkm. III.207). Terre Johannis dicti Turs similiter *Lugas* vocate (uo. 208). 1353: Quasdam possessiones suas vno nomine generaliter videlicet *Lugos* [a. m. *lugas*?] vocatas in Comitatu Castriferrey (Múz.). 1434: Alberto *Lugas* (Lelesz Acta 51/10). 1493: Pro *lugas* ortus Bernaldi emi ligna (EPSz. fol. 77). 1683: Mellesleg vagyon *lugasnak* ültetett szőlő (OL. UC. 3/32).

lugas-fa: 1638: Egy *lugaskert* minden keppen *lugas faival* ep (OL. UC. 2/34).

lugas-kert: 1567: Hortum *Lugas kerth* vocatum

(OL. UC. 40/35). 1638: Egy *lugaskert* minden keppen *lugas faival* ep (no. 2/34).

LUGASOS: [mit laube]. 1619: Egy nagy *lugasos* zeőleős kert (OL. UC. 4/24).

LŰGOS? lixivius; laugig NySz. (1. jel.) 1602: *Lugos* [a. m. *lúgos*?] Pál (SzékelyOkl. V.228).

LUGOZ: lixivio purgo; mit lauge abwaschen NySz. 1601: Minden völgynek hata vagyon: comoda trahunt incommoda secum. Valions miért mondom ezt Kmed előtt? Avagy mind tőled el szakadasom után, mind ith valo nyavalysagomban nem elege *lugoztatotte* az fejem (MA. NL. 124, eredetije szerint). 1728: Vévén egy patinggúzt és egy régi *lugzo* [Kovács János szerint így, a kiadásbeli »laszo» hibás közlés] koponyát, az Maroson által vitte urával együtt az két személyt... és azon *lugzo* koponyával vizet meritvén az Maros középeből, őket körül öntözte (Reizner: SzegedTört. IV.434).

LUK? l. lyuk.

LUKÁCS, Lukás? Lucas MA. (1621. kiad.) 1211: Isti sunt vdornici Cuet Luca Luxa *Lucas* Reze Miah! Mehei Mot Soma (Pannh. Tih. 1/5). 1370: Ter-ram *Lukachylise* vocatam (OL. D. 5844). 1489: Alpibus Walkahawassa Cherhawas *Lwkachhawas* vocatis (Lelesz Prot. II.30a). 1598: Georgius Kishukach (OL. RDecim. Zempl.).

LUKÁCSKA: [Lucae nomen blandiens; kose-form zu Lukas]. 1449: Ladislai *Lucachka* (Sztáray-Okl. II.443). Valentinus *Lukachka* (uo. 444).

LUKAS? l. lyukas.

LUKÁS? l. Lukács.

LUKNA: mensurae genus; getreidemass NySz. 1506: Centum Cubulos Auene wigo *lukna* (OL. D. 36988). 1559: Quatuor *lukna* auene (OL. UC. 62/37). 1600: Cubuli *lukna* vocati (uo. 18/3).

LŰ, vö. lőlő.

LŰK, l. lők.

LŰKŐ, likő: pilum; mörserkeule NySz.; [jaciens, jaculans, jaculator; werfend, stossend?]. 1211: Eorundem nomina qui in eadem insula degunt sunt hec Pousa filius Zombot. Zalas filius Weruss et *Lukeu* filius Zecheu (Pannh. Tih. 1/5). 1293 k.: Iwan. Lesen. Kapou. Nuzo. Nercheu. *Lukeu*. et Thuzon. servientes eiusdem Alexandri (HazaiOkm. VII.237). Predictus Alexander. Iwan. Lesen. Kopou Nuzou. Nurcheu. *Lukeu*. et Tuzon (uo. 238). 1436: Michael *Lykew* (OL. D. 12859). 1504: Stephanus *Lywkew* (Múz. Kállay). [Vö. MTsz.]

LŰKÖTT. likétt: [milium; hirse.] 1492: Octa-uam partem vnus Cubuli de milio wigo *lyketh* (OL. D. 36992). [Vö. MTsz.]

LÜVŐ? l. lövő.

LY.

LYÁNY, l. léány.

LYUK, **lik**, **luk** ? : a) foramen, foratus, fossa, fovea ; loch, grube ; b) antrum ; höhle NySz. (1. 2. jel.) **1055** : *Licu* (l. «ravasz-lyuk»). **1240 k.** : In predio Mehez hec sunt Nomina Jobagionum Texe *Luck* [a. m. lyuk ?] Mortun (Pannh. 61/8). **1243** : Inter uineta quod uulgo dicitur *Myhaluka* [olv. «Myhalluka», a. m. -lyuk ?] (Pannh. Tih. 5/2). **1254/1360** : Inde transit ad *malnalucateue* (OL. D. 385). **1254/1389** : Inde transit ad *malnalucateue* (Lelesz Met. Zemplén 10). **1269** : Uadit ad locum qui *liwkeurim* dicitur (OL. D. 679). **1330** : In loco *Ogyaglyuk* uulgariter dicto (Veszpr. 107, Nyirád 3). **1377** : Usque ad *Zenlyuk* vocatum (OL. D. 6418). **1397/1416** : Per bonum spacium euendo ad vnum angulum *Kyzlik* nominatum (Múz. Jankowich). **1422** : Secus foueam *Agyaglyk* (Veszpr. 108, Tapolca 4). **1440** : Quasdam terras *Bakoczlyka* et *Choporthakutha* vocatas (Lelesz Acta 55/10). [Szárm. : 1095 : In arpas [hn., a többi szn.] *Quecsa Zakan Licadi* cima [cuna ?] feketeydi *Mogurdi Seemsa* (Pannh. 15/0o).] [**Vö. borz-, farkas-, hód-, kigyó-, lövő-, macska-, nyúl-, ravasz-lyuk.**]

LYUKADOZ(İK), **likadoz(ik)** : [foramen accipio ; loch bekommen]. **1587** : *Lykadozoth* wsth (OL. UC. 12/42).

LYUKAS, **likas**, **lukas** ? : foraminosus, multicavatus, pertusus ; löcherich, voll löcher NySz. **1231/1397** : Progreditur per Lyguet et per Mochar ad montem *Lycosholm* (OL. D. 174). **1297** : Inde ascendit versus lapidem *lukaskwy* vocatum (MonStrig. II.395). **1307** : Ad vnam metam *Lykas* (OL. D. 36610). **1328** : Ad metam *likasku* vocatam (uo. 2511). **1329/1417** : Vna meta terrea *Lyukashatar* vocata (uo. 28723). Vna meta terrea *lykashathar* vocata (uo. 37277). Vna meta *lykashathar* vocata (no.). **1334** : Meta terrea a sumo usque ad ymum perforata wigariter *lyukashatar* dicta (uo. 30370). **1339** : A meta lapidea *Likasku* vocata (Veszpr. 2, Sárberény). **1355** : Vnam metam *Lyukas-hathar* uocatam (OL. D. 30662). Ad quemdam lapidem *likaskw* nuncupatum (OL. D. 4504, l. AnjouOkm. VI.280). **1380/1414** : Vsque ad lapidem *lyukaskev* vocatum (OL. D. 6742). **1389** : Iuxta antiquam metam

Lyukashatar vocatam (Lelesz Met. Abaúj 14). **1392** : Ascendendo in cacumine eiusdem Berch vnam metam reperissent perforatam *Lykashatar* dictam (OL. D. 28769). **1423** : Vnam metam antiquam *lykashalm* vocatam (uo. 26770). **1427** : Paruum monticulum *lycoshalm* vocatum (uo. 28800). **1430 k.** : Monticulum perforatum wiglo *lycoshalm* dictum uo. 28815). **1446** : Reperissent vnam magnam metam verticem eiusdem defossam que *Lyukashathar* appellassent (Múz. Rhédey). **1454** : Vnam metam terream a supremo vsque ad ymum perforatam reperissent wiglo *lyukashathar* dictam (Múz. Bethlen). **1462** : *Lykaseghaz*, hn. (OL. D. 15703). **1469** : Vsque hegeshalom et ab eodem vsque monticulum *lukashalom* (Múz. Kállay).

LYUKASZT, vö. összelyukaszt.

LYUKASZTÓ, **likasztó** : locheisen NySz. **1517** : Feci laborare wiglo quinque *lyukaszthoth* cum quo lapides fouizantur (OL. D. 26181). **1549** : *Securis lykaztho* vocata (OL. UC. 75/40). **1572** : In officina fabrili wagho, *lykaszttho*, kohnyas (uo. 76/17).

lyukasztó-karika : **1616/1643** : *Liukaszteö* [így] *karika* No. 1 [kovácsműhelyben] (OL. Instr. 42, l. GazdtörtSzemle VI.126).

lyukasztó-török : [fistula sutoria ; pfrieme]. **1544** : Ket penz ara szyat ég *likazto törköt* (OL. Nád. Számad. b). [**Vö. török** NySz. MTsz.]

lyukasztó-vass : **1597** : Fogo kapocz 3 Konias [így] vass kiuel kouacz szenet hanak kj 1 Foltozot Fuo 1 *Likazto vass* 3 Vago vass 2 Vereo 4 [kovácsszerszámok] (OL. UC. 101/3).

lyukasztó-verő : **1643** : Kétt eörőgh [így] uereő *Lyukazto uerő* No. 5 [kovácsszerszámok] (OL. Instr. 42, l. GazdtörtSzemle VI.126).

LYÜKI? **lyüki?** : [pumilio ; zwerg, zwerghaft]. **1211** : Isti sunt agasones Wros Chemos Vosud Sombot *Liuci* [a. m. lyuki ?] Chekes Woda (Pannh. Tih. 1/5). [**Vö. NySz.**]

LYÜKI? l. lyuki.

M.

MA: a) nunc; nun, jetzt; b) hodie; heute NySz. 1211: Joubagiones sunt Samod Eliseu Ligeu Wlos Ciot *Mauogi* [a. m. ma vagy?] Tecu Pouca Resu Ociu Olicon Aruad Somur Wlues *Mauogy* (Pannh. Tih. 1/5). In uilla poposca isti sunt serui Zolgat Huned Mochu Pechy *Mauogy* Ws Serdeh (uo.). 1252: Quorum vinitorum nomina hec sunt Woka *Mawag* Rygow (OL. D. 369). 1479: Hungari autem funesto gladio super eorum capita euibrato amputabant eis manus et caput dicentes Wezteg kwrwanewfy zaros Nemeth iwtatok werenkewth, *ma* yzyzywk thy wertheketh (Dubnitz Krón., l. FontDom. I/3. 167).

MACKÓ: [Mathiae nomen blandiens; koseform zu Mathias]. 1705: *Maczko* Mihály (AdalZemplym-Tört. VI. évf. 270). [Vö. MTsz. ?] [Vö. Mátyás.]

MACSAI(Y)A, l. mocsolya.

MACSAI(Y)ÁS, l. mocsolyás.

MACSÁR, -OS, l. mocsár, -os.

MACSKA: felis, catus; katze NySz. 1286: Magna arbor ilicis est pro meta *machkafa* nuncupata (Zala-Okl. I.96). 1315/1323: Cum Castro Sebusku quod idem in monte *Machkakw* construxit et erexit (Körmend Sebesiana 27). 1367: Quendam magnum lapidem *Machkakw* apellatum (OL. D. 5623). 1455: In fortalicio *Machkakw* apellato (uo. 15001). [Vö. **vas-macska**.]

macska-lyuk: [lustrum felis silvestris; waldkatzenhöhle]. 1357: A quodam loco Silue prenotate *Machka-lyuk* vocato (Pannh. 17/Dd). [Vö. NySz.]

MACSKÁCSKA, vö. vas-macskácska.

MADÁR: avis [stb.]; vogel NySz. 1360: Perueniret ad puteum *Madarkut* [a. m. madár?] vocatum (Múz. Forgách). 1545: Keet zaz harang *madar* labara walo (OL. Nád. 49). 1602: *Madár* Tamás (SzékelyOkl. V. 234). [Szárnu.: 1211: In uilla Eurmenes hii sunt ioubagiones *Modorod* Jouleken Leusa Embelh (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt vduornici Wardau Chendur Gengur Kerus *Modorod* Chemeh Chala (uo.). [Vö. császár-, fajd-, fogoly-, húros-, karvaly-madár.]

madár-fi: pullus, avicula; junger vogel NySz. 1544: Vöttem *madarfiat* (OL. Nád. 41).

madár-tartó: ornithon; käfig NySz. (1. jel.). 1683: Egy *madartarto* (OL. UC. 3/32).

MADARAS, madáros: 1) avibus abundans NySz.; [reich an vögeln]. 1211: In uilla Gamas hii sunt ioubagiones Budur Cuchen Mochi *Modoros* Juba Bolsou

(Pannh. Tih. 1/5). [Udvornici] Kalazy Guzey *Modoros* Meegeu Senke (uo.). Hii sunt uinitores Zeke Benche Mortun Tompa Sethe *Modoros* (uo.). 1236/1239: Dicti *Modoros* Dedfia uinitoris (HazaiOkm. VI.33). 1240 k.: In eodem predio hec sunt nomina aratorum Orod *Modoros* (Pannh. 61/8). 1337: *Madarasfalua*, hn. (AnjouOkm. III.357). 1403/1439: Possessionem nostram *Madaras* (Múz. Kállay). 1408: Stephano *Madaras* (ZichyOkm. V.550). || 2) [panni genus; eine art tuch]. 1533: Pannus *madaras* dictus (OL. Nád. 49). [Vö. **madaras-bársony**.]

madaras-bársony: [holoserici genus; eine art sammt]. 1527: Tertia [casula in capella] est viridea *madaros barson* Quarta est de harnatz (OL. Nád. Számad. a). [Vö. **madaras**, 2. jel.]

MADARÁSZ: auceps, falconius magister; vogler, vogelfänger NySz. («2. madarász» a.). 1379: Petrum dietum *Madaraz* (Lelesz Acta 12/47). 1402: Johannem pictum *Madaraz* (uo. 27/5). 1411: Johannes *Madaraz* (ZichyOkm. VI.104). 1436: Emerico *Madaraz* (OL. D. 12852). 1437: Paulus *Madaraz* (uo. 13061). 1450: Petrum *Madaraz* (Lelesz Acta 62/22). 1452: Valentinus *Madaraz* (OL. D. 14574). 1463: Anthonio *Madaraz* (uo. 15877). 1470: Nicolaus *Madaraz* dictus (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 41, fasc. 188). 1503: Michael *Madaraz* (Múz. Kállay). 1520: Gregorio *Madaraz* (Múz. Forgách). 1522: Fabianus *Madarazs* [így, vö. «rewez» «Halaazs» uo.] (OL. D. 37004). 1597: *Madarazok* haloiahoz valo hozzu kötel (OL. UC. 101/3). *Madaraznak* valo halo (uo.).

madarász-ház: [casa aucupum; voglerhütte]. 1597: Az *madaraz hazban*. Racz Boldisar Vramnak mongiak kilencz atalag boratth (OL. UC. 101/3).

MADARÁSZAT: aucupium NySz.; vogelfang, vogelbeize BM. 1744: Minden tehetséggel és serénységgel tartoznak [az erdőispánok és csőszök] vigyázással lenni éjjel-nappal az erdőkre, és ahol kimutatódik, megtiltott vadászó helyekre és *madarásatra* (GazdtörtSzemle VI.139). Szomszéd vármegyebeliék is óják magokat az olyatin megtiltott erdőségnek vadászatjátul, s *madarászatjátul* (uo. 140).

MADARÁSZÓ-HÁLÓ: [rete aucupatorium; vogelgarn]. 1577: Keth *madarazo halo* (OL. L. III.16. 17). [Vö. **madarász-háló** NySz.]

MADÁROS, l. madaras.

MÁDRA ? l. nádra.

MADZAG, mazzag: resticula, funiculus [stb.]; schnürlein, stricklein [stb.] NySz. [bindfaden]. 1483:

Valentino *Mazzagh* (Lelesz Acta 93/19). 1556: Tres ligaturas *Mazzagh* (OL. Nád. 48). [Vö. mérő-, pólyamadzag.]

MAG: semen, granum; kern, samen NySz. (1. jel.). 1199: Seimed cum uxore Tumpa et filio Buhta et filia *Mog* [a. m. mag?] (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl.). 1211: Isti sunt ioubagiones *Mog* Corom Wot June Bekey (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt pistores Sentus Nuhu Zekeu ws emse chidur *mog* borid (uo.). Isti sunt ioubagiones Boscu *Mog* Jac Buz Sebeh (uo.). Isti sunt exequiales Thaba Baga *Moc* [a. m. mag v. makk?] Hymonus Seleh (uo.). In uilla poposca isti sunt serui Zolgat Huned *Mochu* [a. m. mag?] Pechy Manogy (uo.). 1237/1325: In uilla Egris Scim Lach Chod Scimche *Moch* Ayandukh (Veszpr. 107, Lula 2). 1252: Quorum seruitorum nomina sunt hec Damse Chepkud *Mok* [a. m. mag v. makk?] Mogd (Pannh. 11/F). 1299: Andreas filius *Mogh* de Chege (MonStrig. II.475). 1552: *Maghnak* valo feyes kapozta (OL. NRA. 1648/27). 1594: *Maghnak* valo giartatlan buza (OL. UC. 106/3). [? Szárm.: 1095: Quorum hec sunt nomina *Mogdi* Keda Zdaucu Gekeu Bugudi (Pannh. 15/Oo). In ketel loca kelem vla *magudi* [szn.] bor (uo.). 1135: In Chepel assignauit tres uinitores cum tribus vineis quorum nomina sunt hec ucd *Qued Mogd* (uo. 15/Kk). 1138/1329: *Mogdi*, szn. (MonStrig. I.91). 1199: Cum filio *Mogud* (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl.). 1211: Isti sunt aratores Bogliod Foreost Hyrrud Zeche Chipeu *Mogd* (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt serui Keneh Wendeg *Mogd* Waca Wta Morodehe (uo.). Hii sunt ioubagiones Endus Kelemen Zorida Syca Joancu *Mogd* Hel (uo.). Isti uero sunt vdornici Matou *Mogd* Tupoz Codou (uo.). Isti sunt exequiales warou butus feled pentue Texa Vasard *Mogd* Moglou (uo.). Hii sunt ioubagiones Bolt Jocos *Mogd* feled Meneud (uo.). In uilla Pilip hii sunt uinitores Bunche Mogus Pata *Mogud* Bor Zaaslou (uo.). In uilla Thurkh isti sunt ioubagiones Buiad Vuotos *Mogd* Gyune Culesed Latamas (uo.). Isti sunt currieri Vosos Chima Domus *Mogd* Chemud (uo.). Vdornici de Mortus hii sunt Tencu *Mocud* [a. m. magod, magd?] Venehs Vosod (uo.). Isti sunt exequiales Senend Topa *Mocud* Cemba Bozur Bot Buche (uo.). 1227: Quorum nomina hec sunt videlicet Matha Chebe Ilmers *Mocud* Zapa (Veszpr. 9, Kál). 1244 k.: Manumitto *Mogd* libertinum cum uxore sua nomine Ersebyth (HazaiOkm. VIII.43). 1252: Quorum seruitorum nomina sunt hec Damse Chepkud *Mok Mogd* (Pannh. 11/F).] [Vö. dinnye-, fenyő-, kapor-mag, kendermag-olaj, lednék-, len-, olaj-, palánta-, petrószelyem-, rásza-, répa-, reték-, sárgadinnye-, spinát-, ugorka-, vetemény-, vöröshagyma-mag.]

mag-hal: [piscis seminalis]; samenfisch BM. 1520: Piscinam eandem sine piscibus omnino non relinquit sed piscibus seminalibus wlgo *Maghallal* reformat (OL. D. 36402).

magva-szakadt: cui semen deficit; ohne nachkommenschaft NySz. 1613/1696: Az *magvaszakadt* jószág pedig, azkihez sohonnet semmi vér nem találattott, akar nemes, akar paraszt embertől, az méltóságos földesurakra száll (GazdtörtSzemle VII.415). 1636: Vigyázzon arra is, hogy ha mi *magva szakadt* jószág az ura vagy az asszonyra ő nagyságokra száll, azt elfoglalja és az ő nagyságok hasznára fordítsa (uo. I.272).

mag-vető: 1584: Kéth fenekethlen hordo 2 Ég *magh wető* [jelentése a forrásban közelebből meg nem állapítható] 1 (OL. UC. 56/33). [Vö. NySz. más jel. és CzF.] [Vö. magvető-ruha.]

magvető-ruha: 1557: Quinque vlnas tele pro

mag wető ruha (OL. Nád. 49). 1558: *Magh wető ruha* kettő (uo.). [Vö. *magvető CzF.*] [Vö. *mag-vető.*]

MAGA-LÉT? [solitudo; einsamkeit]. 1608: Ez napokban talan cziak holnapis kettőnket Kedhez ki küldgiwk visitaln es könjebitenj Ked *maga* [igy, olv. magán?] *letel* es szomorúsagat (MA. NLL. 273, eredetiye szerint). [Vö. *magán-lét* NySz.]

MAGAM, MAGAD, MAGA: a) egomet, tumet, ipsemet; ich selbst, du selbst, er selbst; b) solus; allein NySz. 1428: Ladislao dicto *Maga* [a. m. maga?] (Veszpr. 11, Lovas). 1694: Az Elepen a bűdös táján, kik a tilalom ellen *magok* okta [a közlő értesítése szerint így] gyepeket fel fogtak, megbüntettessenek (GazdtörtSzemle IX.8). 1740: Mitigáltattott büntetése, azért, hogy most jól lehet későn, *maga* okta jelentette be magát (DebrJk.).

MAGÁN: per se ipsum, privatim, seorsim, separatim; besonders, allein, abgesondert NySz. (1. jel.). 1597: Ith az velalnak *magán* szakazthwa halazo vyzek waygon (OL. UC. 12/42). [Vö. *maga-lét.*]

MAGAS, magos: a) altitudo; höhe; b) altus, sublimis [stb.]; hoch, erhaben NySz. 1093: Vgmogos, hn. (Pannh. 2/A). 1095: In uilla tuel in *mogos* in prezeg [preztg?] in bulda (uo. 15/Oo). Predium quod uulgo uocatur *mogos* (uo.). 1171: Deinde protelatur ad montem qui uocatur Seelues *mogos* (uo. 27/Mm). 1211: Vdornici de Mortus hii sunt Boca forcos Medveh *Mogus* Morodech (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt uinitores Endus Wis *Mogus* Cucus (uo.). In uilla Pilip hii sunt uinitores Bunche *Mogus* Pata Mogud Bor Zaaslou (uo.). 1222: Nomen uineas quas habebat inter uineas hominum abbatis in apaty in higmogos (Pannh. 5/Nn). 1223: Quartus [locus] Bata quintus Funnoldi Tupey Tordi, Keurisig Cleti Vgmogos Copolei (uo. 1/Z). 1231/1397: Peruenit ad locum qui *Mogoslyget* dicitur (OL. D. 174). 1238: Duorum uillarum Hegmogos et Kopulch (Pannh. 29/H, I. Wenzel II.90). 1240 k.: In villa Ohsun hec sunt nomina Jobagionum Nicolaus *Mocus* [a. m. magas?] Suprun (Pannh. 61/8). In predio Hegmogos quod alio nomine dicitur Apati (uo.). Hec sunt Nomina aratorum de eodem predio Reque *Mogus* (uo.). 1245: Martinum filium *Mogus* (OL. D. 287). 1245?: Villa que Hygmogos uulgariter appellatur (Veszpr. 107, Hegymagas 1). 1256: Ascendit a Keuzyg in montem Hygmogos (Pannh. 10/G). 1272: Sub monte Hygmogos (Veszpr. 109, Tática 5, I. ZalaOkl. I.69). 1278: Terram *Mogosmort* uocatam (OL. D. 1021). 1283: Terra *mogosmorth* (HazaiOkm. VI.293). 1293: Uadit per eundem fluuium Goron ad quendam locum *Mogosmorth* vocatum (Múz. Beniczky). 1296: Duo iugera sunt ante *Kuesmogos* (Veszpr. 8, Jutas). 1331: *Mogosmal*, hn. (AnjouOkm. II.566). 1332: Super possessione *Mogosmorth* uocata (Körmend. Heim 59). 1336: In promontorio *Mogoshag* (OL. D. 4164). 1348/1369: In monte Buziasmagas vocato (uo. 28728). 1366: Ad vnum montem *magasheg* vocatum (uo. 5504). 1370: Versus montem Hegusmagas et per vallem Jegyesvelg (Pannh. 5/Oo). Primo ad montem Hegusmagas deuenissent (uo.). 1377: Vna meta antiqua in monte *Magasheg* (Körmend II/1, Alber 6). 1385: Dnas siluas utrasque *Magaskertuel* vocatas (Múz.). 1391: Nicolaum filium petri dictum *magos* (ZichyOkm. IV. 467). 1422: Predictae terre *Magastelek* (Múz.). In montem *Hegmagas* (Veszpr. 108, Tapolca 4). 1424: Quatuor in Mezewmagasoldala (Veszpr. 17, Veszpr. Oppid.). 1426: Michael *Magas* (OL. D. 11750). 1449: Blasii *Magas* (SztárayOkl. II.443). Stephani *Magas* (uo. 444). 1451: Stephanus *Magas* (OL. D. 14467). 1453: Heghmagas, hn. (uo. 14722). 1455: A parte orientali Silua *Magaskerthuel* (uo. 14913). 1464: Michael *Magos* (Lelesz Beres. VIII.16). 1468: Michaelis *Magas* (Múz.).

1476: Johannes *Magas* (KárolyiOkl. II.452). 1478: In monte *Magashegh* (Lelesz Acta 88/35). 1505: Luca *Magas* (Múz. Soós). 1509: *Magosparth* alio nomine Wysokybre (OL. D. 21932). 1577: *Magos* Bertalom (OL. UC. 1/3). [Szárm.: 1252: Subtus montem *Mogusd* (OL. D. 368). 1434: Ad quoddam Nemus *Magasd* vocatum (Múz. Ibrányi).]

MAGDALNA, l. Magdolna.

MAGDOLNA, Magdolna: Magdalena PPB. 1525: Wy sthen tarconz megh in serethew *magdalanm* nagh yo egessegben (OL. D. 24774, l. Zolnai: Nyelveml. 237). 1526: Sentlazarz pachyalt videkesteóí Chehit tartomanyostwl hagyom *magdalanak* es ferencznek (uo. 24323, l. Zolnai id. m. 256—257).

MÁGLÁS? l. máglyás.

MAGLÓ: foetificans; szaporító NySz.; zucht-schwein, mutterschwein, faselschwein BM. (1. jel.). 1211: Hiutol *Moglou* Vocu Morodec (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt exequiales warou butus feled pentue Texa Vasard Mogd *Moglou* (uo.). Hii sunt pistores Moncha *Moglau* forcos forcot (uo.). Vdornici de Mortus hii sunt Orda Medeh *Moglou* Venciuh Lampu Suda Quereu (uo.). [Szárm.: 1095: In cupan hii sunt equites Oroduc Guedt mutina taia tunik *moglout* (Pannh. 15/Oo). Vö. *Maglód*, hn. CzF. Vö. MTsz.]

magló-disznó: [scrofa]; faselschwein BM. 1577: *Maglo dyzno* (OL. L. III.16. 17).

MÁGLYA: [strues; haufen]. 1638: Hordora valo abroncz *magla* No 2 (OL. UC. 2/34). [Vö. MTsz. és l. Szily: Nyelvúj. Szótárában Helmeczy értelmezését.]

MÁGLYÁS? máglás? 1487: Valentinus *Maglas* (OL. D. 36396). 1500: Laurencius *Maglas* (uo. 36923). [Vö. *mágla* NySz.?] [Vö. *máglya*?]

MAGOS, l. magas.

MAGYAL, magyél? [ilex; stecheiche, stechpalme]. 1233/1345: Sub arbore *Mogiol* (Veszpr. 3, Billege). 1240: Arbor que vulgariter *Mogol* uocatur (OL. D. 246). 1249/1291: Ubi est meta sub arbore *Mogol* (uo. 1244). 1265: Arborem *Mogol* (HazaiOkl. VI.134). 1284/1394: Quandam antiquam arborem wlgariter *Mogial* dictam (uo. IV.68). 1291: Arborem nomine *magel* [igy?] (uo. VIII.301). 1318-1320: Vsque latus cuiusdam monticuli *Mogyolmal* vocati (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid., l. ZalaOkl. I.149). 1344/1388: Ad quasdam virgulas [igy] *magyal* dictas (OL. D. 7347). 1346: Silue wigo *magal* vocate (uo. 3839). 1347: Ad duas arbores *Magyal* et Keurusfa dictas (uo. 3909). 1363: In eodem Berch currit ad quendam locum Peter-*magala* vocatum (Múz. Kállay). 1367: Quandam vineam in loco wlgariter *Magyalalath* dicto (Pannh. Hitel. 37). 1372: In loco *Magyalmugy* dicto (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). Ad locum *Magyalthethew* dictum protenderetur (uo.). In loco *Magyal* dicto (uo.). 1408: Duas metas in quarum vna arbor *Magyal* habetur (Múz.).

magyal-fa: osculus, ilex aquifolium; stecheiche NySz. 1252: Unenit ad arborem *Mogolfa* (OL. D. 368, l. HazaiOkl. 26). 1276: Est iusta meta sub vna arbore *Magyalfa* (Múz.). 1288-1302: Sub arbore *Mogolfa* (HazaiOkl. VI.339). 1320: Est meta terrea in qua est arbor *Magyalpha* uocata (Múz. Hanvay, l. Anjou-Okl. I.561). 1327: Sunt due mete terree in quarum vna sunt duo surculi *Magyalfa* (Múz. Fáy). 1328/1388: Circa predictam viam est quedam arbor *Magalfa* wlgariter vocata que Nygulmfá appellatur (OL. D. 7345). Ad quendam arborem *Magalfa* dictam (uo.).

1342: Arbor *magalfa* nominata (Múz. TörtTárs. 1). 1367: Ad arborem que wigo *Madyalfa* dicitur (Múz.). 1399: Sub quodam ligno wigo *Magyalfa* vocato (OL. D. 8490).

magyal-tölgy, -töl: [quercus lanuginosa]; stechpalme, weichhaarige eiche BM. 1277: Ad quendam llicem vulgariter *Mogolthul* vocatam (MonStrig. II.75). 1330: Peruenit ad dumum *Mogelthul* [igy?] (Körmend III/1, Ugal 5). 1338/1430: Sub arbore *Magyalthuel* dicto (OL. D. 3155).

MAGYALAS, l. magyalos.

MAGYALOS, magyalas: [ilicibus copiosus; reich an stechpalmen, stecheichen], stechpalmenwald BM. 1193: Inde ad *Mogolos* (OL. D. 27). 1397/1416: Peruenissent ad locum *Magyalasaph* appellatum (Múz. Jankowich).

MAGYAR, magyër, magyor: ungarus, hungarus, panno, pannoni; ungar NySz. (1. jel.). 1200 k.: Per ydioma alienigenarum Hungarij et in sua lingua propria *Mogerij* uocantur (Anon. bev.). 1225: Tres insulas quauis modicas *Mogorsciget* Besneusciget Nassciget (OL. D. 119). 1228/1357: In fluuiio Mors in loco qui vocatur *Mogorreun* (HazaiOkl. VI.21). 1230/1283: Quandam terram vacantem in territorio de Lyptou sitam que quondam terra fuerat uille que uulgo *Mogiorfolu* uocabatur (Múz. Szentiványi). 1275: Que uia ducit ad *Magyarmezew* (Múz. TörtTárs. 4). 1283: Cuiusdam terre *Mogyorfolu* uocate (Múz. Szentiványi). 1286: *Magorfolu* [hn. Liptó m.] (uo.). 1323: Paulus dictus *Maghor* Castellanus de Gymes (Múz. Kisfaludy). 1329: Paulum dictum *Magar* (Múz.). Dyonisium dictum *Magar* (ZichyOkl. I.327). 1333: Magistri Pauli dicti *Magyar* . . . magistro Paulo dicto *Magyar* (uo. 412). 1338: Paulus dictus *Magyar* castellanus de Gymes (Veszpr. 2, Ábrahám). 1357: Dionisius dictus *Magyar* (AnjouOkl. VI.547). 1359: Pauli dicti *Magyar* (Múz.). 1381: Duas villas sew possessiones *Magyarfalu* et Nemetfalu vocatas in districtu uidelicet Rabakuz existentes (uo.). 1436: Possessionis Eghazasmagyar (uo.). 1453: Possessionibus *Magyarfrata* Olahfrata (OL. D. 28398). Possessionibus *Magyarfilpes* et Zazfilpes (uo. 30826). 1468: Anthonius *Magiar* (Múz. Kállay). 1493: In turri *magyar* kappu (Körmend Stat. ant. major. 27/11). 1512: Plateam autem *Magyarvegh* . . . Plateam vero Zaazweg (OL. D. 24869). 1546: Laczlo [igy?] Istennek malazthyabool *Magyeror*zaagnak dalmaciaanak horwathorzagznak szeremysygnak raesaagnak hawasmellyeknek kwnoknak bolgaaroknak etc. kyrallya (ZalaOkl. I.72). 1587: *Magyar* János foglyar (OL. UC. 12/42). 1598: Basilius *Magyer* (OL. RDecim. Zempl.). Benedictus *Magyer* (uo.). [Szárm.: 1095: In arpas Quecsa Zakan Licadi cima [cuna?] feketeydi *Mogurdi* Scemsca (Pannh. 15/Oo).

magyar-forint: cruciferi 50; ungarischer gulden, 50 kreuzer NySz. 1544: Hat lot eslogot ket ket renesen ki teszen *magar forintot* 9 d 60 (OL. Nád. 41). Adot harmincz renes forintot ki teszen *magar forintot* huszon neget (uo. 42). Néguen nóle *magar forintot* nenedeket es kezysrasat pocetyuel egetembe vettem (uo.). 1729: Bizonyos és elkerülhetetlen szükségimtfül kényszerítettén adtam el [a szőlőt] örök áron . . . Száz *Magyar Forintokon*, in Flór. Ung. 100 (Canon-Visit. 189).

magyar-puska: [bombarda Hungarica, sclopetum Hungaricum; ungarische büchse, ungarische flinte]. 1577: Taplos *magyar puska* Aczelos hozu puska Kys tetemes puska (OL. L. III.16. 17).

MAGYARÁZ, vö. elmagyaráz.

MAGYARÓ, 1. mogyoró.

MAGYÉL? 1. magyal.

MAGYÉR, 1. magyar.

MAGYOR, 1. magyar.

MÁJ, -AS, 1. borjú-máj, májos.

MAJC, majęc, majoc: «kantárnak drágább szerből készült szára» Kr.; cingulum aureum NySz.; zaumriemen, zügel BM. 1447: Quatuor Balthea super *Mayocz* existencia (OL. D. 31552, 1. HazaiOkl. 412). 1448: Quatuor Cingulij in wlglo *Maioch* vocatas et argenteas [igy] (OL. D. 14134). 1449: Quatuor Balteos super *Maycz* existentes (uo. 31586). 1458: Vnum Baltheum de argento super *Maycz* viro aptum (Múz. Kállay). Vnum Cingulum de *Maycz* textum cum auro argento ordinatum rubei coloris (uo.). Quinque cingulos wlglo *Maycz* deauratos (uo.). 1460: Quatuor Cingulos *Maycz* (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 40, nr. 43). 1470: Tres cingulos wlgariter *Maycz* et duo pepla wlglo fatyal dicta (uo. lad. 42, fasc. 95). Quatuor Balthea argentea deaurata muliebria *Maycz* dicta in filo auro textu pendentia (uo. lad. 43, fasc. 105, nr. 223). 1473: Vnum Fagyol vnum *Maycz* et vnam stragulam (Körmend, Heim 562). 1476: Vno cingulo *Maycz* dicto cum argenteis et aureis filis textu (OL. D. 17836). 1496: Duos Baltheos wlglo *Maych* duas fusias [igy?] wlglo partas de gemmis ornatas (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 41, fasc. 188). 1501: Vnum cingulum *Maycz* (Múz.). 1504: Vnum cingulum *Maycz* (uo.). 1508: Vno cinctorio argentato wlgariter *Maycz* dicto (Lelesz Prot. I.45). 1512: Vnum cingulum nouum bene laboratum *Maycz* dictum argento inaurato et smaltato fabrefactum cum bullis ad id pertinentibus (OL. D. 30075). 1516: Negh aranyas *Maych* (uo. 26367, 1. Zolnai: Nyelveml. 205). Pro *maycz* de auro (OL. D. 26176). 1517: Cingulos wlglo *Mayczokath* (uo. 22994). 1520: Baltheum wlglo *maycz* muliebre. Chath et fark sunt deaurata. Boglar non sunt deaurata (uo. 26277). 1528: Duo cinguli *maycz* (OL. L. III.16. 17). 1536: Vnum *Maycz* sew Zoretho cum fine et chat et bullis argenteis super velutum nigrum (OL. Nád. 48). 1560: Hat ref aranyas *maiczot* zegezzenek az eowekre (uo. 49).

maje-gyártó: [opifex cingulorum aureorum; zaumriemenmacher]. 1516: Cingulipari wlglo *mayczgyartho* (OL. D. 26176).

MAJĚC, 1. maje.

MAJĚR? 1. major.

MAJOC, 1. maje.

MAJOR, majér?: 1) praedium, villa, colonia; meierhof NySz. (2. jel.). 1332: Curiam eiusdem Sandur que wlglo *moyur* dicitur combusserit (HazaiOkl. III.113). 1359: Iuxta fondum colonis *Moyorhele* (Múz.). 1364: Ad nostra allodia wlgariter *Mayor* dicta (ZichyOkl. III.226). 1381/1406: Cum allodio seu colono wlglo *Mayor* dicto (OL. D. 9128). 1418: Penes allodium wlgariter *Mayor* [igy?] dictum (Múz.). 1589: Az sőytőry *mayorbelieknek* zabasok wagyon etelekre (OL. Nád. 40). 1614: Vagion az *majorhoz* két niomasra három három darab föld (OL. UC. 1/8). || 2) villicus, colonus; bauerstmann, meier NySz. (1. jel.). 1363/1406: Nikus dicti *Maiur* (OL. D. 9127). 1425: Petro *Mayor* (Körmend, Heim 745). 1449: Andree *Mayor* (Sztáray-Okl. II.442). 1451: Johannes *Mayor* (OL. D. 14451). Briccio *Mayor* (Múz. Kállay). 1464: Thoma *Mayor* (Múz.). 1465: Paulo *Mayor* (Lelesz Prot. Parv. 23a). 1467: Andreas *Mayor* (OL. D. 30882). 1469: Gregorius *Mayor* (uo. 32365). Petrus *Mayor* (Lelesz Acta 80/1). 1476: Thoma *Mayor* (uo. 86/11). 1478: Stephanus

Mayor (OL. D. 18145). Gallum *Mayor* (Múz.). 1484: Emerico *Mayor* (OL. D. 19015). 1507: Petrus *Mayor* (Múz. Kállay). Benedicto *Mayor* (Veszpr. 15, Vászoly). [Vö. kis-, tyukász-major.]

major-asszony: [villica; meierin]. 1692: *Major asszonyoknak*: fl. 4... köles cub. 1 (GazdtörtSzemle VI.182). [Vö. major-né.]

major-bíró: 1521: Nicholao *Mayor Byro* in sortem sallari sui dedi (OL. D. 37179). 1550: Az *maiorok biraianak* (OL. Nád. 42). 1564: Jakap uram tarcsen egy *majorbíró*t, ki mind az vetésekhez, maiorokhoz, bérésekhez és minden majorságbeli dologhoz lásson (GazdtörtSzemle I.71).

major-ház: allodium; meierhaus NySz. 1450: Curia seu domo Colonorum wlglo *Mayorhaz* (OL. D. 14431). 1496: Possessionibus Jobagy Olazmyhallakosa *Mayorhazlakossa* (Körmend III/6, Körmend 10). 1525: Seram feci preparare ad *major haz* (OL. D. 26345). 1638: *Maiorhaz* ui sindeliezesevel (OL. UC. 2/34). 1683: Egy *major haz* csűrös kertivel együtt (uo. 1/19).

major-né: villatica, [villica]; meierin NySz. 1546: Az *mayornenak* (OL. Nád. 40). 1702: *Majorné* kettő, köntössök. *Majorné* Leányi kettő, köntössök (Adal-ZemplénTört. V. évf. 332).

major-szoba: [conclave villici; stube des meiers]. 1597: Az Vr w Naigysága maioriaban ngimint az *maior szobaban* (OL. UC. 101/3). Az *maior szoba* előtth ualo pituarban (uo.).

MAJOROSKODÁS: villicatio; landwirtschaft NySz. 1683: Mikor a *majoroskodásra* küldik, czimborával fogh őszve (OL. UC. 3/32).

MAJORSÁG: villicatio, agricultura; landwirtschaft, landbau NySz. (2. jel.). 1548: *Mayorsaghoz* lato azzon ember (OL. UC. 99/7).

majorság-abajdoc, -abajnac: 1597: Az Zűrw kerben alias paitas kerben. 1 Aztat *maiorsag Abainacz* Cap: 105. 2 Aztat *maiorsag Abainacz* Cap: 100. 7 Aztat *maiorsag Zab* Cap: 124. 10 Aztat *maiorsag Ros* Cap: 127 (OL. UC. 101/3).

majorság-erdő: 1760: Mi az erdők tilalminak tartását illeti, azt az eddig volt kerülők szintén úgy megörzik, mint eddig őrzették, s igen csekély fizetéssel, azokat tudniillik, a kik *majorság erdőnek* eljegyeztetennek, az többit pedig bár mind kívágnák (GazdtörtSzemle VII.418).

majorság-rozs: 1597: Az Zűrw kerben alias paitas kerben. 1 Aztat *maiorsag Abainacz* Cap: 105. 2 Aztat *maiorsag Abainacz* Cap: 100. 7 Aztat *maiorsag Zab* Cap: 124. 10 Aztat *maiorsag Ros* Cap: 127 (OL. UC. 101/3).

majorság-szőlő, -szőlő: 1638: *Maiorsag szőlők* 1) Uihely Baglios 25 Ember kapallo 2) Uihely oremus 7 Ember kapallo (OL. UC. 2/34).

majorság-zab: 1597: Az Zűrw kerben alias paitas kerben. 1 Aztat *maiorsag Abainacz* Cap: 105. 2 Aztat *maiorsag Abainacz* Cap: 100. 7 Aztat *maiorsag Zab* Cap: 124. 10 Aztat *maiorsag Ros* Cap: 127 (OL. UC. 101/3).

MÁJOS, májas: tomaculum, hilla, tomacina NySz.; leberwurst BM. 1544: Vöttem kolbaszt *mayost* (OL. Nád. 41). 1587: Dizno lab Oria Husos *Mayos Kasas* Veres (uo. 40). Oryot, *mayost*, husost, verest, kasast (uo. 41). 1635: A gömböcöt [adjuk] 9, 8 d. Az apró verest és *majast* 6, 5 d. (GazdtörtSzemle VIII.473).

MAKARIA-KÖRTE, -kértvény: 1558: Wagon *makária kerthuel* is (OL. Nád. 49). [Vö. NySz.]

MAKK: glans, balanus; eichel NySz. 1211: Isti sunt exequiales Thaba Baga *Moc* [a. m. makk?] Hymonus Seleh Onda Sentus (Pannh. Tih. 1/5). In uilla poposea isti sunt serui Zolgat Huned *Mochu* Pechy (uo.). 1237/1325: In uilla Egris Scim Lach Chod Scimche *Moch* Ayandukh (Veszpr. 107, Lula 2). 1252: Quorum seruitorum nomina sunt hec Damse Chepkud *Mok* Mogd (Pannh. 11/F). 1521: Prouentus glandium wlgo *Mack* (OL. D. 37179). 1719: Ezen jóságban mindennemű mezői és kerti vetésekből, borból, bányából, kecskésítől, méhtől, *makkra* hajtott szőlősből való dézsmá a földesurat illeti (Gazdtört-Szemle III.97). [Szárms.: 1211: Vdomici de Mortus hii sunt Tencu *Mocud* Venelch Vosod Bense Hoda Erizeu (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt exequiales Seneud Topa *Mocud* Cemba Bozur Bot Buche (uo.). 1227: Quorum nomina hec sunt uidelicet Matha Chebe Ilmers *Mocud* Zapa Boca Japa (Veszpr. 9, Kál).]

makk-bér: fehmgeld BM. 1752: Vegyázással legyenek makkolásnak idején is, hogy az kiűlő helységi sertések ne járják az uraság erdeit, ha nem az olytán sertések, azkik uraságnak *makkbért* fizetnek (Gazdtört-Szemle VI.140).

MAKKOLÁS: eichelmast, fehm, eichellese BM. 1752: Az uraság jobbágyi csak akkoron ocsúdnak föl magok határjához tartozandó erdők iránt, midőn *makkolásnak* ideje vagyon (Gazdtört-Szemle VI.139).

MAKKOS: 1) [glandes habens; eicheln habend]. 1233: Nos Bencius Jbrahun *Mockus* [a. m. makkos?] (Pannh. 13/Aa). || 2) [silva glandifera; eichwald]. 1378: Silva vulgariter *Maccus* dicta (TelekiOkl. I.180).

makkos-erdő: silva glandifera; eichwald NySz. 1476: Simulcum Silua *Makkoserder* appellata (Lelesz Acta 86/25). 1584: Vágon *Makkos* erdő, kyrwl reghy zokas szerenth mykoron mak terem, hwzadoth aggák (OL. UC. 56/33).

MÁK-SZÉM: paullulus; winzig klein NySz. (2. jel.). 1411: Veussent ad montem *Makzem* hege vocatum (Lelesz Met. Mármaros 18). 1423: Petro *Makzem* (Lelesz Acta 43/78).

MÁK-SZÍNŰ, -sziné, -szün(ő): colore papaveris; mohnfarbig NySz. 1476: Vna Subba coloris *Makzynew* (Körmend Unyom. 118). 1481: Tunicam meam *Makzjné* [igy] (OL. D. 37166). 1557: Eg Veg *mak zun* purpian, kibe uagion bechy reff 47. fer: 1 (OL. Nád. Számad. b).

MÁL: 1) [latus montis (meridionale); südwärts gelegene berglehne], berglehne NySz. («2. mál» a.): «délnek fekvő (meleg) hegyoldal» MTsz. (2. jel.). 1229: Locum aptum ad vineas et arandum qui uocatur Beseneumal (Pannh. Lib. Rub. 24—34. I. 20. sz.). 1249: Ad vnum monticulum qui uocatur kerekmal (Mon-Strig. I.380). 1251/1281: Transit per Kanatopam ad Niresmal (OL. D. 346). 1252: Duas vineas in Yrugmal (uo. 368). 1252/1326: Duas vineas in Yrugmal (uo. 2342). 1264: Proedit ad quendam collem Kumoloumal dictam (Pannh. 16/0). 1269: De vinetis Popmal seu Pyspukmal Eleumal Kerekud et Banafeuld appellatis (Veszpr. 106, Dec. Bud. 3). 1275: Ad promontorium quod uocatur Arnykmal (OL. D. 921). In montem qui dicitur Gudulamal (uo.). In monte qui dicitur Keykmal (uo.). In loco qui dicitur Medyesmal (uo.). Ad locum qui dicitur Eleumal (uo.). 1276: Scandit super quendam Mal (Múz., I. HazaiOkl. VIII.133). 1280: Ad latus montis qui dicitur Mezesmal (Wenzel XII.318). Ascendit in monticulum qui

uocatur Cuzepmal Múz. Jankowich, I. Kubinyi: MTörtEml. I.117 és Wenzel IX.290). 1288: In Mal vnam vineam (Veszpr. 109, Szepezd 2). 1297: Dimidietatem cuiusdam vinee in territorio Vymal existentem (Múz. Ertl). 1303: Vineae sua in territorio kuesdmal existentium (MonStrig. II.523). 1303/1494: In eodem latere Werewmal dicto (Kubinyi: MTörtEml. II.55). 1309: Vnum uidelicet iuger in loco Papaymal (Veszpr. 2, Ábrahám, I. HazaiOkl. IV.118). 1315: Vineam suam empticiam in territorio ville Kezu in loco Chubanchmala dicto (Veszpr. 6, Gyulakeszi). 1318/1320: Vsque latus cuiusdam monticuli Mogyolmal vocati (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid., I. ZalaOkl. I.149). 1319: Montem Kuesmal (ZichyOkl. I.164). 1320: Vineam in eiusdem ville Chege territorio Zeuleumal vocato (Veszpr. 4, Csege). 1324/1335: Ad quendam monticulum Thoumal dictum (OL. D. 2260, I. AnjouOkl. II.161). 1327: Ad vnum Berch Sumusmal dictum (OL. D. 2470). Ad montem Kumal dictum (uo. 2418, I. AnjouOkl. II.287). 1328: Vineam suam in territorio Eleumal uocato (OL. D. 2486). Vineam ipsorum in territorio Feueumal nominato (uo.). 1329: Vineam suam situatam in territorio Vymal vocato (uo. 2568). 1331: Mogosmal, hn. (AnjouOkl. II.566). 1334: In quodam loco wlgo Wereumal vocato (OL. D. 2864, I. AnjouOkl. III.108). 1335: Vineam suam in territorio Zekmal vocato (OL. D. 2953). 1338: In loco Meggesmaalberchy dicto (uo. 31086). 1339: Itur in latere vnus montis mal vocati (uo. 3248). 1346: Ad promontorium Arnykmal dictum (uo. 3838). Ad montem Keykmal (uo.). In montem qui dicitur Gudulamal (uo.). 1351/1358: Vineam in territorio Felmal adiacentem (ZalaOkl. I.506). 1358: Ad quendam locum Cheperkesmal dictum (OL. D. 30388). 1360: In quodam monte Zemercesmal wlgariter nominato (Körmend III/2, Örs 18). 1368: In monte Choukamaal nomine (Pannh. 55/Mm). In valle Heumaal dicta (uo.). 1372: Sub monte Gyomal dicta [igy] (OL. D. 30706). Sub dicto monte Gyomal (uo.). 1376: In monte Zemerchesmal vocato (Körmend III/2, Örs 23). 1396: Silua Satormal nominata (Veszpr. 107, Mindszentkál 1). 1402: Quendam vineam nostram in monte Elewmal (Múz.). 1403: In monte Byolmal vocato (KárolyiOkl. I.523). 1409: Ad quendam montem magnum Nagmalgardia vocatum (OL. D. 30414). 1419: In prato wlgo Bukmalalya (Múz. Békassy). 1429: Terras arabiles in monte Menethmal adiacentes (Pannh. Tih. 18/1). 1430: Ad montem hangyasmal (OL. D. 28812). 1435: Partem vinee in latere meridionali montis Tarezalhege vocati existentis que Mezesmal vulgo appellatur (KárolyiOkl. II.166). 1438: In montibus Mezewmaal et Felmaal appellatis (Veszpr. 107, Köveskál 6). 1448: In loco Papmaal (Veszpr. 2, Ábrahám). Quadam vinea Dyomaal appellata (uo.). 1454: In promontorio Thwzokmal vocato (OL. D. 36407). 1460: Secundam [vineam] in mote Tolwaymal (Körmend. Korlátkő-Appon. 17/824). 1467: In loco Maal appellato (Veszpr. 4, Csopak). 1477: Duas siluas vnam Hasheghmal et alteram Kwthfely appellatas (Múz. Kisfaludy). 1482: Vineam suam Thykosmaal vocatam (Múz. Forgách). 1485: In loco Chopakmal vocato (Veszpr. 4, Alsóörs). 1486: In monte Malazo [olv. mál-aszó?] vocato (uo.). 1489: In promontorio Elewmal vocato (OL. D. 29326). 1509: In vinea sua Bakomal vocata (Múz. Forgách). 1511/1517: In promontorio Berkenemaal vnam vineam (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1512: In loco Beryeknyemal appellato (Veszpr. 4, Felsőörs). 1529: Quendam montem Sobrakmal vocatum (OL. NRA. 860/35). 1601: Az Malon vagion ket szőlő. Az Meleghe oldalon vagion egi szőlő (OL. UC. 35/2). 1619: Also es Felseő Zebleömál (uo. 28/43). 1668: Szántó föld három vagyon, egyik a Széna málon, Másik a Kétsi földön [stb.] (CanonVisit. 162). || 2) venter, pars corporis infra pectus; Brust, wamme NySz. («1. mál» a.); «a kikészített bőrnek vékonyabb

része, hasi bőr» MTsz. (1. jel.) 1550: Pelles wlpinas *Maal* pro subductura (OL. Nád. 40). 1635: Egy galéros mentét, hogyha *mállal* bélelünk és annak az torkait kiszegyük egyenkint és abból gallért csinálunk és környős körül torokprémme megpremezik 2 f. (GazdtörtSzemle VIII.472). [Vö. farkas-, hegý-, hiúz-, nyúl-, pégývet-, ravasz-, róka mál.]

mál-suba: [toga e pelle subventrali facta: winterrock aus wamme]. 1531: *Mal suba*, nak suba, nest suba, hólq suba (OL. Nád. 43). 1544: Eg veres vyselő *mal subat* (AdalZemplvmTört. V. évf. 276). 1555: Haat swba *Maal swba* (OL. Nád. 49). 1558 k.: Azen wrannak waygon *mal swbaya* j (Nyr. XXVIII.22). Waygon Mester hazan granat zoknya j *mal swba* j (uo.).

MALAC: sucula, porcellus, porculus; ferkel NySz. 1333/1334: Pervenit ad *Malachpataka* [a. m. malac?] (KárolyiOkl. 1.82). 1419: Michaela dicto *Malach* (Pannh. Hitel. 52). 1544: Eg kis erdeit. Eg *malaczo* szeledet (OL. Nád. 42). Hideg eteknek *malaczo* (uo. 41). Vötem hidegeg *malaczo* (uo.). 1548: Ludath. Kaczahl. *Malaczo* (OL. L. III.16. 17). Kan. Syldew. *Malach* (OL. UC. 99/7). 1586: Apro labos marha. *Malaczok*. Godák (OL. Nád. 40). [Vö. gölye-malac.]

MALACOS?: [porculus abundans; reich an ferkeln]. 1453: Quosdam meatus aquarum Kerekfewfoka. *Malachwser* [a. m. malacos?] (OL. D. 30828).

MALÁKA: [palus, terra aquosa; sumpf, lache, sumpfiger ort]. 1254/1378: Aquam que Chorna *malaka* dicitur (HazaiOkl. VI.83). 1257: Intrat ad vallem que dicitur *Malaka* (OL. D. 456). 1261: Et ibidem intrat *Malacam* (Wenzel III.5, «Sáros m.» Szam. jegyz.). Ibidem intrat *malacam* (uo. VII.12, «Sáros m.» Szam. jegyz.). 1264 k.: Abhine pergit ad *guzepmalaka* (Pannh. 36/X). 1275: Per vnum pratum parum *Malaka* uocatum (Múz. TörtTárs. 4). 1291: Peruenit ad *Zabemalaca* (OL. D. 1328, «Zala m.» Szam. jegyz.). 1298: Uadit ad unam *malakam* (uo. 1503, «Mura mellett». Szam. jegyz.). 1340: Ad vnum riunum *malaka* uocatum (uo. 3308, «Baranya m.» Szam. jegyz.). 1346: Vnam aquam paludosam *Malaka* uocatam (uo. 3861, «Baranya m.» Szam. jegyz.). 1347: Aquam paludosam *Malaka* uocatam (AnjouOkl. V.42). 1389: Stagnum *Malaka* dictum (OL. D. 7467, «Somogy m.» Szam. jegyz.). [Vö. *moláka* MTsz. és Miklosich: Slav. elemente.]

MALASZT, milaszt: gratia, clementia, favor NySz.; [gnade, gunst]. 1095: Quorum nomina hec sunt Pozman *Milost* Hunosti Zamudi Trinsin Vranis Vrbaz (Pannh. 15/00). 1211: In uilla udori isti sunt ioubagiones Nuhu Ontus *Milost* Pentue Wnoea (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt exequiales Rezed Bas Wayad Teber *Milost* Sebeh (uo.). 1546: Laczlo [igy?] Istennek *malazthyaabool* Magyarorzaagnak dalmaciaanak horwathorzaagnak szeremsygnak raacsagnak hawas-mellyeknek kwnoknak bolgaaroknak etc. kyrallya (ZalaOkl. I.72).

MALÁT: «füzes, eserjés, bokros hely» MTsz. 1504: Piscina *fyzmalath* ac Silua fyzzes (OL. D. 21273). 1504/1520: Piscina *Fyzmalath* ac Silua Fyzzes (Múz. Forgách).

MÁLÉ-SÜTŐ: [pistor placenta[m] miliariae; kukuruzkuchenbäcker]. 1714: *Málésütő* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.22).

MÁLHA: vidulus, bulga, sarcina; felleisen, bündel, gepäck NySz. 1490: Parue *Malhe* [latin többszám] de cutibus (OL. D. 26048). 1566: Marsupia duo cum caps *malha* uocata ex coreo (OL. UC. 18/15).

MALMOCSKA: [molendinum parvum; kleine mühle]. 1697: Fabiny urtul adósságba vett *malmochkám* jövedelme circ. fl. 13. (AdalZemplvmTört. IV. évf. 315). 1700: Tarnai *Malmochkának* Arendája fl. 10 (uo. V. évf. 17).

MALMOS, molnas, molnos, mónos: habens molam, molendinum NySz.: [mühle habend]. 1211: Hii sunt ioubagiones Bolt Jocos Mogd feled Meneud Embel Nogus *Monos* [olv. mónos = malmos?] Zeuníc (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt artifices Mous Zeme Bosar Nuhu Kochou Zombot *Monos* Anta (uo.). Isti sunt exequiales Bedh Pelenig *monos* fiacha huiltol Chenke (uo.). 1406: Georgii dicti *Molnus* (Múz. Kállay). 1415: Laurencio *Molnos* ZichyOkl. VI.356). 1417: Ladislai Toth dicti de Alsomolnasbel (Pannh. Hitel. 48). 1423: Johannes *Molnus* (Lelesz Acta 43/83). 1435: Paulo *Molnos* (uo. 52/10). 1442: Johanne *Molnus* (Múz. Kállay). 1452: Johanne *Molnos* (uo.). Thoma *Molnos* (OL. D. 14584). 1455: Thoma *Molnos* (Lelesz Acta 66/43). 1466: Michaela *Molnos* (Veszpr. 108, Tótfalu 1). 1476: Michaellem *Molnos* (Lelesz Acta 86/25). 1480: Gregorius *Molnos* (OL. D. 18313). 1484: Anthonio *Molnos* (uo. 19015). 1496: Possessionibus *Molnoszechewd* Zenthkatherynazzon (Körmend III/6, Körmend 10). 1520: Ad Riunum *Molnospathak* uocatum (Lelesz Acta 126/26). 1522: Valentinus *Monos* (OL. D. 37004). 1569: *Molnos* János (SzékelyOkl. V.87). 1602: *Molnos* Tamás (uo. 212). 1728: Az felesége terhes lévén, hivatta *Malmos* Kata bábát (Reizner: SzegedTört. IV.375). *Malmos* Katát is az fatens hírével fogadta fel Kökényné tanítani (uo. 409).

malmos-gazda: [possessor molendini; mühlenbesitzer]. 1646/1727: Kérének azon bennönket illendő kivansággal, hogy az mi Varosunkbólé [igy] malomhoz való levél, és rend szerént való Társaságunk gyűlekezetunk formáját és Articulusát, úgy mint *monos* [igy] *Gazdák*nak, és Molnároknak mi közöttünk lakozókkal egyességet tartani [stb.] (GazdtörtSzemle VII.123, a kézirat szerint).

MALOM, malon, moln, molom, molon, món?: molendinum, mola, moletrina, pistrinum; mühle NySz. 1247: Duo molendina unum apud villam Dezl aliud quod wigo Zereda *molna* dicitur (Veszpr. 6, Gyulakeszi). 1247/1342: Duo molendina vnum apud villam deizl. Aliud quod wigo Zeredamolna dicitur (HazaiOkl. V.21). 1256: *Molunzug*, hn. (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.429). 1293: Prope Molendinum Hench *Molna* uocatum (Múz. Hanvay, I. HazaiOkl. VII.235). 1301: Molendinum quod nominatur Forkosmolna (OL. D. 1626). 1313: Molendini Elye *mona* [igy?] vocati (AnjouOkl. I.318). 1335: Molendinum Kysmolun uocatum (Veszpr. 15, Vigand). 1335/1449: Locus Molendini Panthaleomolnahely dictus (OL. D. 2963, vö. SztárayOkl. I.99). 1336: Cum alio molendino Vezekfy-Ivanusmolna nuncupato (SztárayOkl. I.113). Molendinum Kuchkyamolna uocatum (uo.). 1337/1414: Molendina vero in villa Petrolch et Scenthmolna (OL. D. 3089). 1339: [In loco?] *Molunlovt* dicto sunt duo Jugera (Veszpr. 106, Antalfa 4). 1340: Unius molendini Ronzadmolun dicti (ZalaOkl. I.367). 1342: Vno Molendino Myke *molna* appellato (Múz.). Vno molendino Morthun *molna* uocato (uo.). 1352: Molendinum suum Korlatmolna nuncupatum (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1353: Ad locum qui wigo *Molunloth* dicitur OL. D. 4401, I. AnjouOkl. VI.146). 1354: Molendini Nogmolun dicti (Múz.). 1356: Aliud Molendinum Gyehendmolna nuncupatum (OL. D. 4604). 1358: Molendino Corlatmolna uocato (Veszpr. 3, Bere). 1360: Tria molendina Narmolun uocata (Pannh. 55/S). Tribus molendinis Narmolun uocatis (Veszpr. 10, Palaznak). Ad vnam Siluam wigo *Molunlab* uocatam (Múz.). Possessionibus Koachy *Molunzegh* (uo.). 1363: De

dieta villa *Molonfalu* (uo.). 1367/1399: Aquam *Molonuizi* vocatum (OL. D. 5522). 1368: In vico Hydruz molendinum trium rotarum Ramongmolna vocatum (Körmend, Heim 214). Possessionem *Molonfalua* (Múz. Kapy). De dieta villa *Molonfalu* ad villam Nemethfalua (uo.). 1369: Simulcum quodam molendino Bogarmolna vocato (Veszpr. 3, Bogárfölde). 1370: Locum molendini intra metas possessionis Beren situm olim Kuzepmalun vocatum (Veszpr. 107, Nostre 3). 1373, 1414: Medium molendinum Nyarmolun dietum (SztárayOkl. I.402). 1376: Molendini vulgariter Kwzepmalon dicti (ZalaOkl. II.128). 1377: Penes quendam viam *Molonwth* vocatam (Veszpr. 107, Kajor 3). Sub molendino Kouachmolna (OL. D. 6419). 1385: Possessionibus Ethimolun Zarm vocatis (Múz.). 1390: Molendini domino ipsius possessionis pertinens vulgariter vocati Vrmolna (OL. D. 7647). 1393: Quoddam molendinum Barrabasmolna dietum (Körmend, Stat. ant. major. 29.16). 1395: Medietatis Molendini Kwmmolun vocati in fluuio Wespemuis nuncupato (Veszpr. 13, Szőlös Veszpr. m.). 1405: Molendinum Hydasmolun vocatum (ZichyOkl. V.403). 1409: Venit ad vnum fluuium *Malomui* appellatum (Múz.). 1410: Blasii de *Malonfalusy* (Múz. Kapy). 1411: Riuium *Malum* pathaka predictum (Múz. Péchy). Penes quendam riuium *Malonuizi* vocatum (uo.). 1412: Dietam aquam *Malomui* (OL. D. 9970). Dictam aquam *Molomuize* (Múz. Kisfaludy). 1413: Clausuras piscine sue vulgo Veyzesmolonia appellate exsidente destruxissent (ZichyOkl. VI.239). 1414: Cuiusdam molendini Tol *malom* vocati (OL. D. 1340). 1429: Molendinum nagmalom nominatum (Pannh. Tih. 18.1). 1430: Versus locum *Malunzurduk* vocatum (Pannh. 11/B). 1442?: Fel heu vizi *molomnak* zegedese (OL. D. 13682, az 1442-i okl. hátlapján). 1450: Quasdam terras ipsorum exponencium a parte Pethry sub vna arbore Tilie et Kyralrethe necnon Bolgorekethye et Gygemolna [igy? olv. -molna] ac Kysewfarkas et Fekethewzoldobzeg vocatas (Lelesz Acta 62/37). 1451: Molendinorum Zykramolna appellatorum (Múz.). Venit ad vnam viam *Malomwth* vocatam (Múz. Döry). 1454: Proventus molendini Zthankmolna super fluuio Labarez decurrentis (SztárayOkl. II.521). 1460: Molendinorum Nagmalom, Zamarmolna (OL. D. 15431). 1474: Medietatem molendini Kethesmalom vocati (uo. 17613). 1477: Cuiusdam molendini sui Casamolna vocati (uo. 17951). 1478: Penes viam *Malomlowth* (Múz. Békássy). 1480: In tota platea Molendini *Malomveza* vocata (OL. D. 18326). Molendinum Zegymalom appellatum in fluuio Bazawize decurrentem (Lelesz Acta 90/16). 1481: Terrarum arabilium *Omalomparazthya* ac Insule Warzegh (Múz. Ibrányi). Trium Molendinorum quorum primum Thathornyos *Malom* secundum Kwlecharmolna nuncupatur (Lelesz Introd. P/164). 1482: Molendinorum Remethemolna et Karlo vocatorum (uo. P/276). 1483: Ad facies terrarum *Omalomparazthya* et Nadasmezew vocatarum (Múz. Ibrányi). 1505: Tribus Molendinis quarum [igy?] duo in Naghaghwyz et tercium in Chatornasmalom fluuiis nuncupatis (Lelesz Prot. II.49a). 1506: In siluis *Malomgyakra* Nagherdew et Galago vocatis (uo. 130). 1518: Loei molendini Pwzthamalun (OL. D. 36405). 1525: Via *Malomlowth* aliter Laskody wth vocata (Lelesz Prot. V.268a). Molendinum vnum Janosdeakmolna vocatum (Pannh. 4/F). 1553: Az *malomnak* sylep feye el zakath (OL. Nád. 48). 1564: Az várhoz huszonkét szőlő vagon. Vanuak az várnak *molnai* (GazdtörtSzemle I.67). 1588: *Molnok* mercheienek bejeouetely (OL. Nád. 40). 1597: Ew tarthya hayal az *molnoth* (OL. UC. 12/42). 1602: *Malom* Tamás (SzékelyOkl. V.311). 1632: Az *malomhoz* valo apros szer szamot, az korong vasat is, ezapot es egieb kusaly talp vasat (OL. UC. 3/20). 1634: Az *malomban* egy liszteleő lada (uo. 21/3). Ennek az *malomnak* piteles ládaia (uo.). [Vö. *malom* és *moln* NySz.] [Vö. csillye-, fölülcsapó-, fű-

rész-, hajós-, hármas-, hatos-, hidas-, kalló-, kása-, kölyös-, portörő-, puszta-, szabás-, száraz-malom.]

malom-bíró, -bére?: 1646/1727: Mi Sente városában lakozó Ujvársi *Malom Béro* [igy] Molnar Janos [stb.] (GazdtörtSzemle VII.123, a kézirat szerint). Ha az Molnar minden kantzon egy egy új gust nem kött minden Czojtara a *Malom Béro* [igy] eskötyivel meg látya tartozik huszon ott pinzel (uo. 125). [Az é helyesírási értékére nézve vö. ugyanezen kéziratnak következő szóalakjait: «Bero» bíró, «Varosunkbélé» városunkbeli, «ki erattatni» kiíratatni, «Vézé kerek» vízi kereket.]

malom-gát: claustrum; schlagbaum NySz. 1478: Clausuras vlgo *Malomgath* (OL. D. 18077). 1482: Argeam [igy] Molendini vlgo *Malongath* (uo. 18722).

malom-ház: molendinum; mühlenhaus NySz. 1608: Ha megh nem epetik nyakra dől az *malom haz* (OL. UC. 37/56). 1638: Ezen *Malomhaznak* oldala Tapaszos meli *malom hazban* vam buzának valo szuszek No 2. (uo. 2/34). *Malom haz* kompiával eggyütt (uo.). Ezen *malom hazban* vagon egy malom keő tarto fa bak (uo.).

malom-hely: moletrina; mühle, mühlstelle NySz. 1268/1347: Apud locum qui dicitur *molunchel* (Mon-Strig. I.555). 1560/1580: Ugyanezen Máthé Jánostól bitai határban vötem örökre egy *malomhelt*, egy hold földet és egy darab szénafüvet (SzékelyOkl. V.76). 1560/1665: Valami őstől maradt öröke... vagyon, ... adta eserében az megmoldott Zsofi aszszonyak... mind vizével, *malomhelyeivel*, erdejével, szénafüvével, szántóföldével (uo. 77). [Vö. «malom» 1335/1449. a.]

malom-korong: [rota molaris; mülhrad. 1638: *Malom korongh* vezetek Serpeniő No 1 (OL. UC. 2/34). [Vö. *korong* NySz.]

malom-korongvas: [mühlseisen]. 1558: *Malom Korongh was* (OL. Nád. 49). [Vö. *korongvas*.]

malom-kő: lapis molaris; mühlstein NySz. 1410: Molarii vlgo *malomker* (SztárayOkl. II. 92). 1638: Ezen kompos vagi haos *malomnak* vizi es fogas kereke, két bokor *malom keőve* keő padgiával korong-iával tengeliével liszt valuiával (OL. UC. 2/34). Ezen *malom hazban* vagon egy *malom keő* tarto fa bak meliet az *malom keő* vagasnak ideien az *malom keő* ala szoktak vetni (uo.).

malom-mécs: [lucerna molaris; mühlenlicht]. 1587: *Malom mech* [malomban]. Farago zek (OL. UC. 46/74).

malom-por: pulvis molaris, pollen; das Staub-Mehl in der Mühle PPB. 1632: Az *malom porral* az molnar tartozik disznokat hizlalni (OL. UC. 3/21). 1638: *Malom por* vagon cub. 1 (uo. 2/34). [Vö. MTsz.]

malom-váltság: 1619: *Malom auagi barani valt-sagtul* hat forinth (OL. UC. 22/21).

malomvám-búza: 1566: Wagon *malom vam buza* (OL. Nád. 49). [Vö. *vám-búza*.]

MALON, 1. malom.

MALOZSA-SZŐLŐ: uva Malvatica; zibeben, welsche trauben NySz. 1544: Uöttem *malosa szőlöt* (OL. Nád. 41). 1546: *Malosa zölöre* attam (uo. 42).

MANDULA, mondola: amygdala, amygdalum, amygdalus NySz. («mandola» a.); [mandel]. 1493: Vuapassa *Mondola* Ryska[s]a (EPSz. fol. 80). 1531:

Elewen gónber, tengeri zóló, *mondolo* [igy?], zegfw fahe (OL. Nád. 43). 1544: Ebedhez *mondolat* tengeri szőlőt (uo. 40).

mandula-kása: mandelreis NySz. 1552: Bárány ezimőrt mondola tejjel és rizskásával... Az bárány ezimőrt csak sóban főzd meg és aztán add föl és aztán töltsed reá az *mondola kását* (Radvánszky: Családelet III.39).

mandula-sajt: caseus amygdalinus; mandelkása NySz. («mandola-sajt» a.) 1545: Az *mondola saythoz* víza hoyagot (OL. Nád. 40).

MANKÓ: scipio; krücke NySz. 1455: Johannes dictus *Manko* (OL. D. 15001). 1516: Blasius *Manko* (Lelesz Acta 122/8). 1581: Egy eoregh *manko* hegies teor wacion benne (OL. L. III. 16. 17). [Vö. MTsz?].

MANKÓS: fulero instructus; mit einer krücke versehen NySz. (1. jel.) 1480: Elias *Mankos* (Lelesz Acta 90/7).

MANTIKA: [vestis species, pallium; eine art kleid, mantel?]. 1544: Egh testzin dupla tafota zoknyat. Egh testzin dupla tafota *mantjkol* [igy?] fekete kezke bürvel belleitet. Eg fekete barson *mantjkat* nestvel belleitet (AdalZemplvmTört. V. évf. 276). [Vö. 3. *mantica* Du Cange.]

MANYARÓ, 1. mogyoró.

MAR: mordeo NySz.; [beissen]. 1362: Petrus *Morou* [a. m. maró?] dictus (Múz. Soós). 1446: Ad quandam parum vallem Babawelge alio nomine Erdeg-marowelge appellatam (Múz. Rhédey).

MARAD: 1) maneo; bleiben NySz. 1542: Mathyas kyralthool *maradot* regy kezy puska was (OL. Nád. 40). || 2) mulctor, damnor; bestraft werden, verurteilt werden NySz. 1564: Akarja, hogy Farkas uram oly rendet tarcsen, hogy az szeginy ember ki birságon *marad*, meg ne nyomoritassék (GazdtörtSzemle I.73). 1574: Hogy ha Ferencz uramné... ez végezésnek és az Ferencz uram kötésének nem állana, ötszáz forinton *maradjon* Ferencz uram János uramnak (Székely-Okl. V.96). 1581: Ha valaki lovát vagy egyébféle barmát a csóvás parlagon pásztortoltatja vagy rá köti sz. János napig, 3 girán *maradgyon* (Székely-Okl. V.126, XVIII. sz. másolatból). 1594: Az ki eleven dyan *marad* walakinek abbol az ispannak egi forintia jar (OL. UC. 113/5). 1643: Tizenöt nap alatt valld föl a szőlőt, mert ha föl nem valld, a földes-uraknak 4 for. *maradsz* és a 4 for. megveszik rajtad (GazdtörtSzemle VI. 468—469). Valaki szőlővesszőt, vagy vidéki, vagy falubeli, haza viszen, és gyeüre nem rakja, 4 forinton *maradjon* (uo. VI.469). 1653: Valaki tűzet görjeszt más ember kárára... ez ilyen kárt tevő, égető, *marad* az földes urának: fl. 12 (uo. I.93). 1700: Mikor valamely ember pert indít és kezd... valamely jószág avagy örökség felől... és maga is látja, hogy ahöz semmi közi nincsen... afféle ember húsz forinton *marad* az méltatlan keresetért (uo. VII.401). [Vö. el., mēg-, visszamarad.]

MARADÉK, *maradék*: a) residuus, reliquiae, residuum, reliquus; überbleibsel, übriggeblieben; b) posteritas; nachkomme, nachkommenschaft NySz. 1181: *Maradec* cum filio et Johannes cum duobus filiis fabri (Fejérpataky: III. Béla okl. 29). 1211: Hinotol Moglou Vocu *Morodec* [szn.] (Pannh. Tih. 1/5). Vdornici de Mortus hii sunt forcos Medveh Mogus *Morodech* Chymoz... Rost *Maradic* Nesu (uo.). [Udvornici] Salca Irig *Morodech* (uo.). Isti sunt aratores *Morodech* Moncat Vreh (uo.). Isti sunt serui Wendeg Mogd Waca Wta *Morodech* Zoga (uo.). 1255:

Maradec cum Hegen filio suo (HazaiOkl. V.27). 1265: Dyonisii filii *Morodyk* (Múz. Ertl). 1273: Gregorius Matias et Mestur. filij *Morodek* (HazaiOkl. VII.141). 1292: Petri et Pauli filiorum *Maradec* (Veszpr. 107, Kál 2, I. ZalaiOkl. I.108). 1358: Paulus filius *Maradyk* (Veszpr. 107, Köveskál 7). 1417: Ladislao *Maradek* (Lelesz Acta 37/84). 1502: Petrus *Maradek* (Károlyi-Okl. III.53). 1503: Petro *Maradek* (OL. D. 21231). 1512: Blasio *Maradyk* (Lelesz Acta 120/14).

MARADÍK, 1. maradék.

MARADSÁG: muleta judiciaria; strafe NySz. 1541: In sede ludiciaria propter sententiam vt vlgo dicitur *maradsaggyth* (OL. Mokesay, I. csomó). 1564: Ha mi olyféle jószágába járó *maradsága* tertinnék valamely szigény embernek, ahöz Jakap uram az ő szokás szerint való birsága fölött semmiképpen ne nyúlhasson (GazdtörtSzemle I.69). [Vö. *maraszság*.]

MARADVA: posteritas; nachkomme NySz. 1561: Adák azért az ő részek jószágot Imecsfalván levőt... Kondorát Istvánnak, feleségének Annos asszonyinak és *maradváinak* örök örökbe (SzékelyOkl. V. 81—82). 1569: Ha az felperesnek magva szakadna... tehát ezen felyülmegnevezett szántóföldek és szénarétek visszamaradjanak az alperesnek, vagy *maradváinak* kezébe (uo. 87). [De ua. okl.-ben: «az alperes, akár penig az maradványa» uo. 88.] 1589: Ezekre való tekintetből adta Lázár Farkas uramnak azon fellyel megnevezett három ház jobbágyokat, sőt adá, vallá és perpetuálá mi előttünk az megirt vitézlő Lázár Farkas uramnak fiáról-fiúra, *maradváról-maradvára* meghihatatlanul örök [igy?] birni azon fellyel megnevezett 24 fl. (uo. 144). [Vö. MTsz.] [Vö. *maradvány*.]

MARADVÁNY?: haeres; erbe NySz. (2. jel.) 1569: Ha kedik örökben eladna ez felyül megmondott földekbe vagy szénarétekbe, tehát semmi nélkül visszavehesse és hozzá nyúlhasson az alperes, akár penig az *maradványa* [igy?] (SzékelyOkl. V.88). [Vö. *maradva*.]

MARANCS, 1. narancs.

MARASZT, vö. megmarasztás.

MARASZTSÁG: [muleta judiciaria; strafe, strafgeld]. 1641: *Maraszsága* lészen (KomárJk.). 1643: Valaki szőlőhegyen verekedik, szitkozódik, és vért bocsát egymáson, megbizonyodván, aki oka lészen a háborúságnak in florenil [olv. florenis] 20. convincáltassék, és a vérbirságok, ha szőleje vagyon, a szőlejéből kitiltsa a hegymester, és megvegye rajta a *maraszságot*, ha szőleje nem lészen földesurak exequáltassák (GazdtörtSzemle VI.470). [Vö. *maraszt* 2. jel. NySz.] [Vö. *maradság*, megmarasztás.]

MARÁZ?: pruina; reif, gefronner schnee NySz. 1211: Isti sunt pellipari Bort Zorida Keseren Kenus Moca *Moraz* [a. m. maráz?] Lucus Fuleus (Pannh. Tih. 1/5). 1240 k.: In predio Digna hec sunt nomina Jobagionum Cenqu *Moraz* (Pannh. 61/8). 1252: Quorum vitinorum nomina hec sunt Gyge *Maraz* Wz (OL. D. 369).

MÁRC: marcius NySz. [mulsum; meth]. 1683: Nyolez hordó *márcz* (OL. UC. 3/32). [Vö. MTsz.; *marcium* Bartal.]

márc-adó: [qui marcium, mulsum dat; wer meth gibt]. 1240 k.: Sunt x ville subulcorum quorum nomina sunt hec *Maradon* Due ville Zyruoke Durehe Valusfey Nyrokol due ville que vulgo appellantur saneti Ladizlay (Pannh. 61/8). 1268: De populis domine Regine de villa *Marchador* vocata (Wenzel III.184). 1408: *Marchadoch*

[igy, hn.] (OL. D. 9116, l. Csánki: TörtFöldr. II.627). 1443: *Marczado*, hn. (Csánki: TörtFöldr. II.627). 1453: Possessionum Rengewsar, *Marczado* [«Somogy m.» Szam. jegyz.; ma «Mácadó»], Warwyze (OL. D. 14722, vö. Csánki: TörtFöldr. II.627). 1510: Possessionibus . . . Enyezd, *Marczado* [Somogy m.] (KárolyiOkl. III.69). [Vö.: 1280: Terram populorum marci datorum nostrorum Turdemech uocatam (Múz. Forgách). Vö. Szamota, NyK. XXV.157; *marcium*, *marci-dator* Bartal.]

márc-alja: [faex mulsi; hefe des methes]. 1633: *Marcz allya* nagyon egy hordoban (OL. UC. 3/32).

MARCAPÁN: martius panis; marcipan [marzipan] NySz. 1544: Kompostot es *marczapant* (OL. Nád. 43).

MÁRCÉL: [Marcellus]; Marzell BM. 1211: Vdornici de Mortus hii sunt Meteu Boehochi Theke *Marcel* Tencu Mocud (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt artifices Zuke *Marcel* (uo.). 1271: Sutk Vechuklev Vras Fyntur *Martel* [igy? olv. Márcél?] Nemyt (Körmend Heim 8). 1288: Ad magnam arborem nucum que in vngarico *Marcelneygyaya* uocatur (MonStrig. II.244). [Vö. PPB.]

MARCSA?: [Mariae nomen blandiens; koseform zu Maria]. 1705: Varro Leány *Marco* [igy? olv. Maresa v. Marcsó?] köntösse (AdalZemplvmTört. VI. évf. 271). [Vö. Mária.]

MARCSÓ: [∞]. 1705: Varro Leány *Marco* [igy? olv. Maresa v. Marcsó?] köntösse (AdalZemplvmTört. VI. évf. 271). [Vö. Marcsó, Nyr. XIX. 315; Borcsó, uo. XXVI. 332, palóc alakok.] [Vö. Mária.]

MARGARÉTÁS: [margaritarins; perlenhändler]. 1731: Az Sene [?] *margarétásoktól* és murmiltíresektől [vásárpénz] d. 3. Csiganak százától köznap d. 2 (GazdtörtSzemle VII.88).

MARGIT, Margita: Margarita PPB.; [Margartha]. 1256: [Villae] Paradanmonustura et in campo uersus Zarazer Zenthmargita et Kuzteluk uocate (Erd-MúzLt., vö. Wenzel VII.429). 1285: Munuroka et *Margytha* filias dicte Pentheke (OL. D. 26735). 1359: Domine *Margyth* vocate (Múz. Kisfaludy). 1388: Terarum arabilium Zenthmiklosfeulde et Zenthmargitha-azzonfelde appellatarum (Pannh. 8/L). 1474: Quandam particulam terre arabilis Zenthmargithasson feulde vocatam (Múz. Kapy). 1550: Zent *Margyth* Azon napan saccoit megh (OL. Nád. 45). 1602: *Margit* Balázs jobbágy (SzékelyOkl. V.286).

MARGITA, l. Margit.

MARHA, morha: 1) res, peculium, possessio, bona, opes; das gut NySz. (2. jel.). 1516: Az Maria azzonyal adoth *marhanak* zamanak Registroma (OL. D. 26367, l. Zolnai: Nyelveml. 203). 1552: Registrum az *marharol* az kith az tarhazbol adtam (OL. Nád. 48). || 2) mercantia, merx; ware NySz. (3. jel.) 1597: Mykor Beehbewl aros *morhat* hoznak (OL. UC. 12/42). || 3) grex, armentum; vieh NySz. (4. jel.) 1584: Mikoron nyaron az hanon *marhath* atal wyhethnek (OL. UC. 56/33). 1630—48: Hogy ne legyen [a ló] valami ag *marha*, banem ha lehet, lenne gyermekded ló, hét vagy nyolezad fű (GazdtörtSzemle I.288). [Vö. MTsz.] [Vö. ingó, lábas-, or-, sértés-, verő-, vonó-marha.]

marha-hús: [bubula; rindfleisch]. 1764—65: *Marhahus* (Szily-család levéltárában, l. Szily K., Nyr. XXXI.254).

marhajáró-föld: [pascuum, ager pascuus; vich-trift, vichweide]. 1701: Ohatot *marhajáró földnek* kell hagyni (GazdtörtSzemle IX.9). [Vö. *marha-járó* MTsz.]

marha-kuszmír: 1712: *Marha kuszmír* [fog-lalkozásnév] (DebrLt., Zoltai Lajos közlése). [Vö. kuszmír.]

MARHÁS, morhás: a) peculiosus, peculiatu; begütört, wohlhabend NySz. (1. jel.); b) [pecus habens; vieh habend]. 1467: Andreas *Marhas* (OL. D. 30882). 1504: Michaelen *Morhas* (uo. 21264). 1668: Mind gialogh szeres s mind *marhás* ember (OL. UC. 1/21). A *marhás* ember, ha tsak két ökre van is fizet két kereszt buzát 16 kévéjével (CanonVisit. 162). 1670: Az debreczeni ember, ha örne akar, idején szert fogjon, szénát vigyen s hét számra örrjön, hogy sem az vidéki örlős, sem az itt való marhátalan ember meg ne fogyatkozzék; az ki pedig itt való *marhás* ember örleni akar, maga szükségére megszakaszthassa (Debr-Jk., l. NyK. XXVI.343, «szert fog» a.). 1684: Reggel annak idejében akkori időre tartozó mindenféle munkára *marhás* és gyalogszeres jobbágy igen szépen elrendeltessék (GazdtörtSzemle I.148). 1711: A mely rétek vagynak azokban a marhátlan emberek tartoznak délig kaszálni, a *marhás* emberek behordani (Canon-Visit. 167). 1757: A Rétet a gyalog emberek megkaszállyák a *marhások* bé hordják (uo. 178).

marhás-szekér: [plaustrum; lastwagen]. 1635: Egy új *marhás szekeret* 8 f. Egy furmányos szekeret 8 f. (GazdtörtSzemle VIII.475). [Vö. *marhás* 2. jel. és ökr-szekér NySz.]

MARHÁTALAN, l. marhátlan.

MARHÁTLAN, marhátalan: [pecus non habens; ohne vieh]. 1670: Az debreczeni ember, ha örne akar, idején szert fogjon, szénát vigyen s hét számra örrjön, hogy sem az vidéki örlős, sem az itt való *marhátalan* ember meg ne fogyatkozzék (Debr-Jk., l. NyK. XXVI.343, «szert fog» a.). 1711: A mely rétek vagynak azokban a *marhátlan* emberek tartoznak délig kaszálni, a *marhás* emberek behordani (CanonVisit. 167).

MARHÁTLANság, morhátlanság: [inopia pecudis; mangel an vieh]. 1683: Barma nincsen csak gyalog szerben szolgál a *morhátlanság* miatt (OL. UC. 3/32).

MÁRIA: Maria NySz. 1171: Nomina hec sunt Vrumes Hugus Beessa *Maria* (Veszpr. 9, Kál). 1234: Insula Scenthmariazgete uocata (MonStrig. I.302). 1361: Georgius dietus Seekel de Scent *maria* (Múz.). 1516: Az *Maria* azzonyal adoth marhanak zamanak Registroma (OL. D. 26367, l. Zolnai: Nyelveml. 203). [Vö. Marcsa? Marcsó, Marianka, Marinka, Szűz Mária tánca.]

MÁRIÁN: [Marianus]. 1449: Benedicti *Maryan* (SztárayOkl. II.442). Dionysii *Maryan* (uo. 443).

MARIANKA: [Mariae nomen blandiens; Mariechen]. 1730: Lörík *Mariankát* hivatta (Reizner: SzegedTört. IV.464). Lörík *Mariankát* hívá (uo.). [Vö. Mária.]

MARINKA: Mariana parva Kr. [Mariae nomen blandiens; Mariechen]. 1715: Toth Tamasne *Marinkat* tudja annak [boszorkánynak] lenni (JogtudKözlöny XXXVII.435, Tályán kelet iratban). Kertesz Matyasne *Marinka* (uo.). 1730: Lörík *Marinka* [többször] (Reizner: SzegedTört. IV.465). [Vö. Mária.]

MARJÚL, vö. kimarjúl; merjülés?

MÁRK: Marcus PPB. 1230: Villa Beren Alchi Wosod Almad Sagu *March* (Veszpr. 14, Dec. Comit. Symig.). [Vö. Márk, hu. CzF.] 1270: Quorum nomina

sunt hec Hodov Seme *March* Fytha (Pannh. Tih. 17 1). 1325: *Mark* dictum Zulga (Múz. Kállay, I. AnjouOkm. II.212). 1351: Particule terre *Markhazaeleufelde* nominate (OL. D. 28730). 1358: iuxta angulum Silue *Mark* appellate que wlgariter *Mark* Erdew Zege vocatur (uo. 4735). 1453: Versus quendam monticulum Bachy *mark* halma vocatum (uo. 14707). [Vö. Markó, Márkus.]

MARKÓ: [Marcus]. 1546: Attam lowasz *Marko* kezebe ket Nyerget (OL. Nád. Számad. b). 1552: Vgyan azon nap attam az *Markonak* chismat 1 Item attam giörgynek 1 (uo.). 1572: Szegin Horwath *Marko* tarogato syposa vala (OL. Nád. 37). 1587: Zabo *Marko* kys byro (OL. UC. 12 42). 1598: *Marko* Balenth (OL. RDecim. Zempl.). [Vö. Markó.]

MARKOS: a) fortis, viribus pollens; kräftig, energisch; b) tenax, parcus; karg NySz. 1424: Anthonio dicto *Markos* [a. m. markos v. Márkos=Márkus?] (Lelesz Acta 44/44). 1442: Gregorium *Markos* (OL. D. 36390). 1461: Stephanus *Markos* (HazaiOkm. V.264). 1489: Johanne *Markos* (Múz. Kállay). 1499: Anthonio *Markos* (KárolyiOkl. III.35). 1502: Anthonius *Markos* (Pannh. 23 P). 1509: Nicolao *Markos* (Veszpr. 15, Vászoly). 1511: Petro *Markos* (Múz. Forgách). 1519: Paulo *Markos* (Körmend III.1, Ugal 64). 1520: Anthonio *Markos* (Pannh. 66/3). 1550: Wgan az nap bor nem ysza *Markosnak* attam egg cyzymath (OL. Nád. Számad. b). 1584: *Markos* Benedek (OL. UC. 56/33). 1602: *Markos* Lukács. Jobbágyinak mondják (SzékelyOkl. V.180). *Markos* Mihály (uo. 197). *Markos* Ferencz *Markos* András (uo. 230).

MÁRKOS, I. Márkus.

MÁRKUS, Márkos: Marcus Kr. 1224: Transit in *Marcusgatha* (Wenzel VI.424). 1228: Libertinos quorum nomina hec sunt... Hegun. *Marchus*. Mortunus. Chopov (HazaiOkm. III.1). 1419: Valentino dicto *Markus* (ZichyOkm. VI.560). 1450: Michaelis dicti *Markus* (Múz. Esterházy). 1589: *Márkus* Pál (SzékelyOkl. V.143). 1594: Jenőfalvi *Márkos* Emre (uo. 156). 1598: Paulus *Markus* (OL. RDecim. Zempl.). 1613: Inde *Markus* falvam vicinum pagum ducemini (MA. NLI. 386). [L. még a *markos* alatti adatokat. Vö. CzF.]

MÁRMÁNY, I. márvány.

MAROK: vola; die hohle hand NySz. (1. jel.) 1240 k.: Hec nomina fabrorum de eodem predio Colov *Moruc* [a. m. marok?] (Pannh. 61/8). 1558 k.: En ky wolnek az Hollosi Dorko azzon az zelesteyi miklosne in vagyok az Istennek *markaban* es fogsagaban: esen tezek el testamentomot ez Jambor nemes zemelyek eleth (Nyr. XXVIII.21). [Vö. bő-markú.]

marok-vas: canthus; achsenschiene NySz. 1517: Clauem derekzegh *marokwas* et vas karika ac ad nouam portam sarkwas (OL. D. 26516). 1524: Eodem die kochysoknak pro *marokwas* lewch et aruina (uo. 26266). 1528: Ad kochy pro *marokwas* (OL. Nád. 42). 1544: Kouacznak neg vy *marok uastol* es kariaktol (uo. 41). Harom *marok casat* ütöttek fel (uo. 40). 1550: Pro duo *Marokwas* (uo.). 1597: Tengel vegere valo hituan *marok vas* (OL. UC. 101 3).

marokvasaz: [cantho instruo; mit einer achsenschiene versehen]. 1587: Eg wy zeker *marok wasa-zoth* (OL. UC. 12/42).

MAROTA-FA: 1556: Tabula *marota fa* vocata [«Nagybánya, aranypénzverdecében» Szam. jegyz.] (OL. UC. 99/27).

MART: ripa, litus; uter NySz. 1231: Et uadit inferius qui dicitur *Wyrusmort* (OL. D. 168). 1278:

Terram Mogosmort uocatam (uo. 1621). 1283: Terra *mogosmorth* (HazaiOkm. VI.293). 1288: Sup[ra?] *Morth* septem iugera (Veszpr. 109, Szepezd 2). 1293: Uadit per eundem fluuium Goron ad quendam locum *Mogosmorth* vocatum (Múz. Beniczky). Ad quendam locum *Mogosmorth* uocatam et ibi transit fuuium Goron (Wenzel X.120). 1332: Super possessione *Mogosmorth* uocata (Körmend, Heim 59). 1433: Ascendit sursum in quendam monticulum fekethe *Morth* vocatum (Múz.). 1479: Quasdam terras *Thyzthamarthalya* appellatas (no.).

MÁRT (gyertyát): [candelas sebo, candelas fundo], candelas fingit Kr.; lighter ziehen oder giesen BM. 1684: Egy font fagyúból szoktak *mártani*: Virasztó öreg gyertyát No. 6., közönséges jó gyertyát No 12 (GazdtörtSzemle 1.256). [Vö. márt NySz.] [Vö. gyertya-mártó.]

MARTALÓC: mango NySz.; räuber, seeräuber, sclavenhändler BM. 1494: Duobus *Martalowch* de Jayeza dedi (Engel: GeschUngR Reichs 170). [Vö. 1538: Martholoczy enim et alii paydasnyczzy solicitant nos pro pecuniis (OL. Nád. 36).] 1663: Judas bábasu *Martaluez* [igy, olv. martalóc?] kurafi, kánnával festet szakallu, hegyes koporsóban való gyalázatos vén kurafi (XVIII. századi másolatban levő gúnyiratból, Pettkő Béla tulajdona).

MARTINGAL? 1542: Caligas *Martingal* (OL. Nád. 40).

MARTIS? I. I. Martos.

MÁRTON, MARTON: Martinus MA. (1621-i kiad.) 1135: Jobagionum nomina sunt hec Prezne homa *mortun* (Pannh. 15/Kk). 1211: Hii sunt uinitores Zeke Benche *Mortun* Tompa (Pannh. Tih. 1/5). 1240 k.: Quorum nomina sunt hec Cheme Apat *Mortun* Redemit (Pannh. 61/8). In predio Mehez hec sunt Nomina Jobagionum Texe Luck *Mortun* (uo.). In predio Selus hec sunt nomina seruorum Pentue Scereda *Mortun* (uo.). 1247: Nomina quidem libertinorum sunt hec Pouka Povs Hogud Wendeg Agustun *Mortun* (Veszpr. 6, Gyulakeszi, vö. HazaiOkm. V.21). 1270: Villa *Mortunvasara* (OL. D. 746). 1299: *Mortun* filius comitis Mycaelis (MonStrig. II.474). 1335/1449: Ad locum *Zewkemortun-haza* dictum (OL. D. 2963). 1339: Cum aliis villis *Scenthmarton* Hndrew Kerezthur et Choked in dicto [t. i. Torda m.] Comitatu (Lelesz Acta 1/54). 1342: Vno molendino *Morthun* molna uocato (Múz.). 1358: Lomyzlopataka, *Martonspanlehotaya* (OL. D. 4788). Possessionem et porcionum possessionarium scilicet Tolnauara Focud Fede Barand *Mortus* alio nomine *Morton* (Pannh. Tih. 1/17). 1376: Possessionem suam *Dychewzenmarton* vocatam (OL. D. 30714). 1377: Quandam possessionem *Mortonteleke* alio nomine *Bothkemene* vocatam (Múz. Justh). 1394/1446: Ad quendam monticulum wlgó *Marthondombya* dictum (OL. D. 7914). 1422: Endred alio nomine *Zenthmarton* [hn.] (Veszpr. 10, Leés). 1427: Siluam vsua-lem *Marthonfaya* vocatam (Múz. Kállay). 1479: Quodam predium *Zenthmarthonfewldew* vocatum (Pannh. Hitel. 78). 1481: In loco *Mortonhele* vocato (Múz.). 1495: Mezaros *Marthon* (Lelesz Acta 103/30). 1506: In loco *Marthonalmay* appellato (Veszpr. 4, Csátár). 1522: Emericus *Marthon* (OL. D. 37004). Blasius *Marthon* (uo.). 1584: Böröczk *Marton* (OL. UC. 56/33). [Vö. Martonos, Martos?]

MARTONOS, MÁRTONOS: [Martinus]. 1211: Jobagiones hii sunt *Mortunus* filius Syquid Reze Salbeu (Pannh. Tih. 1/5). In nulla Boclar isti sunt vdornici *Mortunus* Suke Litar (uo.). Hii sunt agricole Bord Cymegey Pecur *Mortunus* Bortolon (uo.). 1228:

Libertinos . . . Marchus. *Mortunus*. Chopov. Muna (HazaiOkm. III.1). 1237: Quorum nomina sunt hec Vochia cum filio Vot nomine Nuhu cum filiis *Mortanus* cum fratre suo nomine Erev (Pannh. 1/C). 1240 k.: In predio Tapan hec sunt nomina jobagionum equestrum Prych Eldu *Mortunus* (uo. 61/8). 1299: Lampertus et *Mortunus* de eadem (MonStrig. II.475). 1322: Insulae *Mortunus* sciget nuncupate (MonCivZagr. I.101). 1458?: Hogy *Martonus* Mihál kaptalanban magát ketette (OL. D. 15280, 1458-i okl. hátlapján). 1465: Venissent ad vnum fontem scaturientem vlgo *Marthonoskwtha* vocatum (Múz.). 1602: Martonos János (SzékelyOkl. V. 318). [Vö. *Mártonos*, *Martonyos* hn. CzF.] [Vö. **Márton**.]

1. **MARTOS**, **Martis?**: [Martinus?]. 1055: Exinde *mortis* [a. m. Martos = Márton?] uasarakuta rea ac postea nogu azah feherea (Pannh. Tih. 1/1). Adhuc autem est locus *mortis* dictus (uo.). [Vö. Szamota, NyK. XXV.145.] 1211: Vdornici de *Mortus* hii sunt (Pannh. Tih. 1/5). 1358: Possessionum et porcionum possessionariorum scilicet Tolnauara Focud Fede Barand *Mortus* alio nomine Morton (uo. 1/17). 1389: In quendam alium fluium *Mortospataka* vocatum (Lelesz Met. Mármaros 13). [Vö. **Márton**.]

2. **MARTOS**: habens ripam, riposus: mit — ufer NySz. 1211: Vdornici de *Mortus* [a. m. martos v. Martos?] hii sunt (Pannh. Tih. 1/5). 1338: Circa quendam fluium *Mortuspatok* vocatum (Múz.). 1389: Cadit in fluium *Kysmortus* appellatum (Lelesz Met. Mármaros 13). Fluium *Kysmortus* appellatum (OL. D. 7481). 1476: Quarundam piscinarum *Marthostho* Mathyasthawa et Lapostho vocatarum (Lelesz Prot. Parv. 85).

MÁRVÁNY, **mármány**: marmor NySz. 1455: Villam nostram memoratam *Marwanfalwa* vocatam in Comitatu Symigiensi (OL. D. 14915). 1544: Golobist *maruant* (OL. Nád. 49). 1594: Egi iskatulaban ualami *marvaniok* es ostablához való fa karikak (OL. UC. 78/7).

márvány-kő: marmor; marmorstein NySz. 1440: Castra Kemend *Marmankew* Kigowkw (ZalaOkl. II.504). 1441: Castellum *Marwankw* vocatum (OL. D. 13612). Sub Castello *Marmankw* vocato (HazaiOkm. IV.326). 1448: Pro stuba de *Marmankw* (ZalaOkl. II.540). 1462: Castellum de *Marmankw* (Múz.). 1490: In *Marwankew* porta interior (ZalaOkl. II.631).

MÁRVÁNYOS: [marmor habens; marmor habend]. 1484: Thoma *Marwanyos* (Lelesz Acta 94/1). [Vö. NySz. más jel.]

MÁS: 1) antigraphum, copia, exemplum [stb.]: kopie, abschrift NySz. (4. jel.) 1493: Adatot yenvben kys karacson estin, 1, 4, 9, 3. ennek *masya* [olv. más-ját] erdvhegy balasnak adtam (Akad., I. Zolnai: Nyelveml. 156). || 2) secundae; nachgeburty NySz. (6. jel.) 1728: Össze gyötörtte, kente-fente az asszonyt és az *másában* bele nyúlván, azt is össze rontotta, annyira, hogy az gyermek halva lévén, az asszony is meghalt utána (Reizner: SzegedTört. IV.380). [Vö. **egy**-, **fele**-, **ing-más**.]

más-fél: sesqui; anderthalb NySz. 1478: Albertum *Masfeel* (Körmend, Heim 590). 1602: *Másfél* Lukács (SzékelyOkl. V.279). 1603: Lucas *Másfél* (uo. 264). [Vö. **Nyr. XXX.282**.]

MÁSLÁS: secundarium, deuteria, vinum secundarium; läurentrank NySz., maschlaschwein, nachwein BM. 1561: Ket hordo *maslas* (OL. L. III.16. 17). 1594: Egy hordo *maslas* (uo.).

máslás-lőre: [lora secundaria; zweiter tresterwein]. 1638: Eleő leőre. *Maslas leőre*. Harmadlas leőre (OL. UC. 2/34).

MÁSOL, vö. **mégmásol**.

MÁSUNNAN, **másunnét**: aliunde; anderswoher, sonst woher NySz. 1608: Akor volt raitunk az Teóréok Tatar, hajdú es nem hoszathatam *masinét* [olv. másunnét] orwost (MA. NLI. 254, eredetije szerint).

MÁSUNNÉT, 1. **másunnan**.

MÁSZ: repo, serpo; kriecheen NySz. 1468: Lucas *Mazo* (Múz. Kállay).

MÁSZLI, **nászli?**: 1687: Egy gyöngyös *nászli* [a közlő szerint így, olv. mászli?], kinek közepiben egy eses forma aranyboglár vagyon, közepiben jókora gyémánt (Mihalik: KassaÖtvTört. 82). 1691: Egy arany *maszlin* való függő, 13 rubint benne (uo. 85). Egy arany *maszli*, öt gyémánt van az boglárban. Egy tiszta gyöngy-*maszli*, 13 rubint benne (uo.). Item más egy gyöngy-*maszli*, egy rubintos boglár benne (uo.). [Vö. «A mászli jelentése: másli = csokor; olyan nemes fémből készült s szalag-csokor formára összehajtogatott ékszer, mely legtöbbször drágakövekkel s gyöngyökkel volt kirakva, s a mely ékszernek divatja a XVIII. században válik uralkodóvá» Mihalik József közlése.]

MÁTÉ, **Mató?** **Matój?**: Matthaeus NySz. 1211: In uilla Fotud hii sunt ioubagiones Hozug Halad *Mathoy* [a. m. Máté?] Miclous Fitcha Helie Zalas (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt coci Feleh Buhtus Sata *Matoy* Zephal Latomas (uo.). Isti uero sunt vdornici *Matou* [a. m. Máté?] Mogd Tupoz Codon (uo.). Vdornici de *Mortus* hii sunt Bed *Moton* [a. m. Máté?] Eleus Elud Varsa Vnoca (uo.). 1240 k.: Hec sunt nomina seruorum *Mathey* Karachyn (Pannh. 61/8). 1299: *Mathe* filius magistri Petre (MonStrig. II.474). 1383: In possessione *Mathe*uagasa vocata (Múz. Máriássy). 1431: Quandam terram incultam *Matheparraga* dictam (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1433: Perueniet ad terram *Matediaya* (Pannh. 15/E). 1435: *Mathe* Fauago (Múz. Kállay). 1437: Possessiones Rauazwar *Mathefalwa* (Múz.). 1496: Possessionum *Mathewagasa* Ferenczwagasa (Múz. Kapy). 1598: Johannes *Mattho* [a. m. Máté?] Albertus *Mattho* (OL. RDecim. Zempl.). [Vö. **Mátyus**.]

MATÓ? 1. **Máté**.

MATOJ? 1. **Máté**.

MATÓLA: alabrum; haspel NySz. 1557: Phila fuerunt *matola* decem (OL. Nád. 49).

MÁTRÁC: tomentitia, culcitra pilacea; matratze NySz. 1516: Egh agyban, egh atlaez *Matracz* testhzyn Egh weles *Matracz* (OL. D. 26367, I. Zolnai: Nyelveml. 205). Maas agyban, Egh atlaez *Matracz* violazyn. Egh weles *Matracz* (OL. D. no., I. Zolnai 206). 1524: Pro dispositione *mathrachok* (OL. D. 26266). 1533: Cussini duo, *Matracz* duo (OL. Nád. 49). 1581: Egy tarka *matracz* giapottal teolteoth (OL. L. III. 16. 17).

MATRING, **motrëng**, **motréng**, **motring**: spira; strähne NySz. 1544: Egy *motryng* cernat (OL. Nád. 40). Uöttem az puskakhoz eg *motring* kanotot (uo. 41). Ket *motring* cernat (uo. 42). 1556: Feier sinort 4 *motrengot* (uo. 48). 1558: Serici *motringh* septem (OL. UC. 97/19). [Vö. **far-matring**.]

MÁTYÁS: Matthias MA. (1621-i kiad.) 1240 k.: Hec sunt nomina Jobagionum equestrum seruicium Turda

Mathyas Kec (Pannh. 61/8). 1341: Montis *Mathyas* hege nuncupati (OL. D. 3808). 1462 k.: Ez leuel *Mathyas* keral leuele hog az kamarahaznath meg ne vennj [igy] parancholtha (uo. 15706, az 1462-i okl. hátlapján). 1476: Quarundam piscinarum Marthostho *Mathyas* thawa et Lapostho vocatarum (Lelesz Prot. Parv. 85). 1495: Pazar *Mathyas* (Lelesz Acta 103/30). 1501: Quoddam Nemus suum Orrosmathyasgyepwe vocatum (OL. D. 36405). 1542: *Mathyas* kyralthooi maradot regy kezy puska was (OL. Nád. 40). [Vö. Mackó.]

MÁTYUS: Matthaeus PPB. 1343: Nicolaum filium *Mathius* de Kondo (SztárayOkl. I.169). Nicolai filii *Mathius* (uo.). 1364: *Mathys* kenesius de Komyon (Múz. Kállay). 1420: Possessionem *Mathyushaza* vocatam (ZichyOkm. VI.613). 1436: Thomam *Mathiusfewldy* (Pannh. 23/B). 1439: *Matynestornya*, hn. (Múz.). 1802: *Mátyus* János *Mátyus* Balás (SzékelyOkl. V.182). [Vö. Máté.]

MÁZ: gypsum, glessum, crusta; gyps, angerührt[er] kalk, sparkalk, malter NySz. 1638: Sarga *mazu* kemenceze (OL. UC. 2/34). *Maz* nélkül való fazek (uo.).

MAZALÉN, mazalin: 1363: Johannem dictum *Mazalen* (Múz. Kállay). 1400: Thoma *Mazalin* (ZichyOkm. V.181). [Vö. 1171: Duos cyphos de bono mazelino (Pannh. 27/Mm). 1317: Unum Cipum de Mazalino (AnjouOkm. I.431). 1429–37: Unus chiphus masalinus [Fejérpataky L. jegyz. szerint a. m. «kőből, jobbára földpátból vésett díszes tál»] (TörtTár 1886. évf. 567). Vö. «buxus: *mazalinfa*» (SchlāglSzőjz. 2219. sz.); «acer: *maza len fa*» (Murm. 1332. sz.) és Szam. jegyz. SchlāglSzőjz. 67. l.; *mazer*, *mazerinus*, *mazarum*, *masdrinum* Du Cange.]

MAZALIN, l. mazalén.

MÁZAS, l. mázos.

MÁZATLAN: [rudis]; ohne glasur NySz. («mázotlan» a.) 1669: Valamennyi itezés mázos fazék, annyi pénzen adják, a *mázatlan* fél annyiért (GazdtörtSzemle I.94).

MÁZOS, mázas: gypsatus NySz.; [glasirt]. 1490: Anfore magne de Slesia *mazos* (OL. D. 26048). Peccarium *mazos*; patelle *mazos* (uo.). 1494: Peccarium *Mazas* j Cherpenew *Mazas* ij (uo. 26076). Anfora parua *Mazoskorso* (uo.). 1526: Emi ghomboth *maazost* ad propugnacula castru (uo. 26355). 1586: Vagion egy vy kemenezenek ualo *mazos* kaliha (OL. L. III.16. 17). 1596: Egi *mazos* zelence töröket (uo.). 1638: Kemenzeie vagion közonseges zöld *mazos* kalihabol (OL. UC. 2/34). Teszta nő sütesre való *mazos* kemenze (uo.).

MÁZSA: 1) centenarius, pondo; zentner NySz. 1255: De mensura cere non pure quod vulgo *masa* dicitur (OL. D. 398). De mensura sepi quod vulgo *masa* dicitur (uo.). 1278: De mensura sepi quod vulgo *masa* dicitur (uo. 1011, l. Wenzel IX.205). 1288: De *Masa* uel centenario cupri (MonStrig. II.239). 1464: Mensura illa *Masa* vocata in qua Mercimonia ac alie res venales ponderari consueuissent (OL. D. 16034). 1525: Ferrum vnum *Masa* ad currum hintosecher (uo. 26345). 1554: Egh *masa* mynden zerzamazal (OL. Nád. 48). 1587: Zantho wasak nadlasara ket *masa* wasat (uo. 40). [Vö. 1480: Vigintiquinque *Masas* puluerum et Saletorum (Lelesz Acta 90/25). 1492: Zakalos XVI. Pulueres duabus *Maasis* (SzékelyOkl. III.117).] || 2) [plaustrum; lastwagen]. 1255: De curru magno piscium quod vulgo *masa* dicitur (OL. D. 398). 1278: De curru magno piscium quod vulgo *masa* dicitur (uo. 1011). 1280: De uno curru qui *masa* uocatur (uo. 1062). 1285/1358: De curru magno

wlgariter *masa* vocato (uo. 4708). [Vö. De curribus leuioribus Chelle vocatis (uo.).] 1288: De curru *Masa* uocato (MonStrig. II.239). 1306: De uno Curru *Masa* vocato (AnjouOkm. I.111). 1312: Curru onerato qui wlgro *Masa* dicitur (uo. 264). 1314: A curru hone-rato quod vulgo *masa* dicitur (HazaiOkl. 187). 1320: De curru *Masa* dicto dimidius ferto (OL. D. 2001, l. AnjouOkm. I.570). 1326: De curru honeroso wlgariter *masa* dicto (ZichyOkm. I.277). 1329: De Curru quod in wlgarico *Masa* dicitur (Múz. Horvát Istv.). 1405: Si currus in quibus Balle et pondera deferuntur magni onerati in wlgro *Masa* dicti (OL. lad). H). [Vö. Tolnai, Nyr. XXVIII.131.] [Vö. bór-mázsa.]

mázsa-mérték: [pondus centenarium; wage, centnerwage]. 1616/1643: Az eggik soó kámárában uagion kett vas *masa mertek*. Ez mellet fel vas *masa* (OL. Instr. 42, l. GazdtörtSzemle VI.124).

mázsa-sérpenyő: [lanx; wagschale]. 1587: Sáfár házban *Masa serpenő* hythwan Eg *mása* (OL. UC. 12/42).

MÁZSÁLO-MÉRTÉK: [pondus centenarium; wage, centnerwage]. 1637: Szaz fontos *masalo mertek* (OL. UC. 14/43).

MAZSÁR, l. mozsár.

MÁZSÁS: centenarium ponderans; zentner schwer NySz. 1412/1418: Johannem *Masas* (OL. D. 9965). 1513: Blasius *Masas* (uo. 26151). 1759: Haraug vagon kettő. A nagyobbik circ. 5 *másásnál* nagyobb (CanonVisit. 182).

mázás-szekér? [plaustrum; lastwagen]. 1435: Praeter currus magnos summarios vulgo: *Mazás* [igy?] *Szekér* vocatos (Wagner: Analecta Scepusii I.56). [Vö. Nyr. XXVIII. 87, 131.] [Vö. mázsa, 2. jel.]

MAZSOLA, l. malozsa.

MAZZAG, l. madzag.

MÉC: semimodius, media metreta; metzen NySz. 1368: Mensura terre wlgariter *Meech* dicta (OL. D. 35239). 1378: Viginti mensures terre wlgariter *Meech* vocatas (ZichyOkm. IV.84). Viginti mensurarum terrarum *Meth* [igy? olv. «Meech»] vocatarum (uo. 85). 1440: Vnam mensuram tritici Jauriensem *mecz* vocatam (Pannh. 15/Ee). 1466: Cum mensura huius Comitatus nostri Poseniensis vulgariter *Meez* vocata (Teleki: Hunyadiak XI.190). 1522: Milium *Meez* IV. Pisa *Meez* VI. Farinam *Meez* II (OL. D. 32657). 1544: Vöttem ket *mecz* zabot (OL. Nád. 40). 1550: Auene *Mecz* tres (uo.). 1552: Auene *Mecz* tres (uo. 49). [Vö. MTsz.]

MECCÉL, -ÉS, l. messzély, -és.

MÉCS: ellychnium, mergulus; lampe, docht NySz. 1211: [Udvornici] Zekezen Karasun *Mech* [a. m. mécs?] Irrige Tarsa (Pannh. Tih. 1/5). 1222: Nomina uero hominum de predicta uilla scilicet Nulos hec sunt Fores Buus *Mech* Cumur Och Ereu (Pannh. 3/L). 1551: Lucerna wlgro *meeh* (OL. Nád. 48). 1552: Egy reez *mechet* (uo.).

MÉDÁLYOCSKA: [clipeus parvus; kleines medaillon]. 1687–91: Egy kis *medályocska*, kiben vagon jókora öreg gyémánt Nro. circiter 42 (Miha-lik: KassaÖtvTört. 82).

MEDDŐ: infecundus, sterilis; unfruchtbar NySz. (1. jel.). 1266/1274: In fluuium *Medden* [a. m. meddö?] Seunche (Wenzel VIII.152). 1291: Nicholaus filius

Medeu [a. m. meddō ?] (Múz. Forgách). 1504: Petro *Meddew* (Lelesz Acta 112/16). 1637: *Meddeō* kezze Eöreg h csap. Eöreg h berbecz (OL. UC. 14/43). Feyeős kapra. Eöreg h *meddeō* kapra (uo.). 1669: Egy jó fejős alföldi nagy szálás tehén 26 frt Hizalt *meddō* alföldi szálás 26 frt Közönséges alföldi kisebb testű fejős vagy *meddō* 18 frt (GazdtörtSzemle 1.88).

MEDÉNCÉ, meléncé, meréncé?: pelvis; becken NySz. 1490: *Medencze*. Anfore plombee (OL. D. 26048). 1491: *Medencze* cupree (uo. 26051). 1516: Egh Mosdo kyben kylencedfel gyra, *Medenczeyben*, esmeth, kylencedfel gyra vagion (uo. 26367, l. Zolnai: Nyelveml. 204). 1597: Feier Alabastrum *medencze* korsoiaual kinek fogateja ell thöröth (OL. UC. 101/3). [Vö. *borbély-, fa-, mosdó-, réz-medéncé.*]

MEDÉNCÉS: [pelvem habens; becken habend]. 1483: Ladislaus *Medenczes* de Zenthmyhalwr (Múz.). 1493: Sigismundus *Medenczes* (OL. D. 19959). 1508: Sigismundi *Medenczes* (Múz. Békassy). 1542: Matheus *Medenczes* (Múz. Motesiczky).

MEDVE: ursus, ursa; bär NySz. 1211: Hii sunt vdmici Aratas Zemdy Porcos *Medue* Thidia (Pannh. Tih. 1/5). Vdmici de Mortus hii sunt Boca foreos *Medue* Mogus Morodech Chymoz (uo.). [Udvorni-i] Nengrad Varous Vosud *Medue* Maca (uo.). 1221: Causam que uertebatur inter *Medue* et Cazar (Pannh. 58/A). 1229: Quorum nomina mixtum hec sunt Alnus Leger *Medue* Wrou (uo. 5/Gg). 1237: Vdmici de uilla Borost quorum nomina Itol Copou Petur *Medue* (Múz. Középk. okl. 9. sz.). Wduornici de uilla Borost quorum nomina Itol Chopou Petur *Medue* (uo. 11. sz., l. Wenzel II.73). 1240: Inde vadit in *Meduefen* (OL. D. 246). 1252: Tenet metam cum villa *Medue* (uo. 369). 1272: Predictum castrum *Meduevar* (MonCivZagr. I.50). 1277: Thome filii *Medue* (MonStrig. II.73). 1294: De castro nostro *Medue* vocato (MonCivZagr. I.73). 1316: Pratum *Meduenadasa* vocatum (Károlyi-Okl. I.45). 1337: Paulum filium *Medue* (Múz.). 1338: Paulo dicto Fodwr filio *Medue* (OL. D. 3150). 1371: Michael dictus *Medue* (Múz. Kállay). 1390: Inngit vnum magnum lapidem *Meduekw* nuncupatum (Lelesz Met. Mármaros 41). 1398: Per Ladislaum et Johannem Parkolaab dictum vicecastellanos de *Meduenar* (MonCivZagr. I.396). 1399: Quoddam castrum *Medue* nuncupatum (uo. 400). 1463: Attigissent siluam *Medue* Barlaga vocatam (Lelesz Prot. IV.110). 1578: *Medue* György (SzékelyOkl. V.110). 1602: *Medue* István (uo. 178). [Szárm.: 1455: Castrum *Medwed* vocatum (OL. D. 32944).]

medve-bőr: pellis ursina; bärenhaut NySz.²1547: Eg *meduebör* mentet (OL. Nád. 48).

MEDVÉS, medvis: ursinus NySz., [ursum habens, ursis copiosus; bären habend, reich an bären]. 1252: Iuxta vineam *Medues* (OL. D. 368). 1252/1326: Iuxta vineam *Medues* (uo. 2342). 1369: Cedit in rinulum *Meduispathaka* (Múz. Horvát Istv., l. Pesty: Krassó-vmtört. III.90). Venit ad rinulum *Meduispathaka* (uo.). 1377: Ad siluam *Meduespathaka* uocatam (Körmend, Hein 139). 1381: Matheum dictum *Medues* (Lelesz Acta 14/22). 1406: *Medues*, hn. (Múz. Kállay). 1470: Siluas *Medues* Rakothya et Naghzegh appellatas (Lelesz Acta 81/22). 1478: Quoddam pratum *Medues* (Múz.). 1602: *Medvės* István (SzékelyOkl. V.183). *Medvės* György (uo. 216).

MEDVÍS, l. medvės.

MĚG, l. mög.

MĚGAD: do, reddo; geben NySz. (4. jel.). 1584: Nehezlyk föllött h zeghűek [t. i. az adót], mywel

hog chak harman a' halazok, meghis az Zekereth mykoron az szer raytok, *megh* kel *adnyok* az hal ala (OL. UC. 56/33). 1723: Az Actor doceálta, hogy az Incattus difamálta az Actort, ő *adta meg* [jelentése?] annyira a győri kanesóból, azért sinlődik, ördöggel van teli az háza, nem keresztény ház az övé (DebrJk., l. NyK.XXVI. 340, «győri kanesó» a.).

MĚGALKUSZIK: paciscor; einen vertrag abschliessen, handel eins werden NySz. (2. jel.) 1689: Az szaraz koresmáért az menyben *megh alkutának* (OL. UC. 1/34).

MĚGÁLL: praesto; halten, leisten NySz. (8. jel.) 1561: Kőteleit [érsd: kötelezettséget] is vevének magokra az Luka Antal leányi és Luka Demeter leánya . . . szabad akaratjok szerint, hogy valamelyik fél *meg* nem *állná*, része vesszen, és az felett maradjon 25 flor. (SzékelyOkl. V.82). 1569: Hagyták vala minden dolgokat az mi ez felyül megirt személek között vala, mindeniket szabad akaratjok szerint mi kezünkbe, így hogy valamit ez felyül megirt személek között megítélünk törvény szerint, hát mindenik ötven forint kötél alatt *megáll* rajta (uo. 89). 1590: Az felül megirt végezést valamellik fél *meg* nem *állná*, hát az *megálló* fél az *meg* nem *álló* félén ezen bírák erejével fl. 25 vehessen (uo. 145). 1599: Hogyha peniglen az végzést *meg* nem *állná* Veres György, minden törvény nélkül megfoghassa Mikes uram (uo. 163). 1694: Az ki ehhez nem tartja magát, az 12 eskütteknek személyek szerint egy egy forintot elmaradjon, melyről az bíró eleget tehessen, és házához mehessen az *meg* nem *álló* félnek s megvehesse (GazdtörtSzemle I.171).

MĚGÁLLÁS: observatio; das halten, worthalten NySz. (3. jel.) 1574: Igérék magokat megfogadni és megállani valami móddal való végzést köztök rendelünk, avagy végzünk; kinek *megállására* mind Bernáld Miklós és mind az öcsese Bernáld Márton kezeket beadák (SzékelyOkl. V.94).

MĚGALUSZIK, -aloszik: exstingvor, praemior; erlösen, absterben NySz. (2. jel.) 1526: Az mők az soltarok Erdwedon Belthekwn *meg* ne fogyatkosanak . . . az Isteni solgalatok *meg* ne *aloggyanak*, mert az En lellemnek wdweossege ezekből Lensen (OL. D. 24323, l. Zolnai: Nyelveml. 256).

MĚGBÁN: poenitebit; berenen NySz. 1769: Én javasolom Predikator Uramnak, hogy többé ne excurrályon kend, mert ersénye *bánnya meg* (CanonVisit. 195).

MĚGBĚCSŰL, -böcsül: penso, pensito, taxo; schätzen, taxiren NySz. (1. jel.) 1550: Venek el bazamat es vgh *bechewlek megh* (OL. Kolozsm. 50). 1653: Tartozik [a helység bírája] két esküdtevel . . . kimenni az kár látásra, és az, kiket melléje vehet az helysébeli emberekben azokkal együtt Isten szerént *megböcsülhesse* az kárt (GazdtörtSzemle I².33).

MĚGBÉLĚL, -bér-l: adduplico, obduco; füttern NySz. 1669: A [dolmány] derekat posztóval, az alját bőrrrel *megbélli* (GazdtörtSzemle I.93). 1675: Mentéjét kérte el addig, míg *megbérleti* (DebrJk., l. NyK. XXVI.337).

MĚGBĚSTYEKURVAFIÁZ: [aliquem bestiam et meretricis filium nomino; jemanden bestie und huresohn nennen]. 1646: És az lélekével is *megbestyekurvafiázván* (DebrJk., l. NyK. XXVI.345).

MĚGBIZONYODIK: confirmor; sich bestätigen NySz. 1588: Walamely ember masnak wereth ky onthia es *megh bizonyodik* negi forintot wegven rayta

birsagoth az vduarbiro törwen előth, azt wer birsag-nak hiwyak (OL. UC. 64/35). 1643: Valaki lopni éjjel, vagy nappal a szőlőben mégyen, és *megbizonyodik*, 4 forinton maradjon (GazdtörtSzemle VI.469).

MÉGBÍZTAT: paro; bestellen NySz. (2. jel.) 1664: Az Incattus az Actoroktul malomhoz való köveket *megbízottatott*, kire Szent Miklós pénzt is adta (DebrJk.). [Vö. bíztat.]

MÉGBOCSÁT: [permitto; lassen]. 1716: Szüntelen lévén az Épületre Fa, Karó az Nagyerdőnek egy darab része az város népe szükségére *megbocsátattik*. Egy marha dr. 34 limitaltatván (GazdtörtSzemle IX.13). [Vö. NySz. más jel.]

MÉGBOMLIK, -bomol: corrupor, disturbor, labefactor; aufgelöst, zerstört, geschwächt werden NySz. [verderben]. 1694: A Dári kuttya *megbomolván*, minthogy Hatvan-utca 3 nyilas földet bir rajta, megcsináltassa, Biró Uram elégséges fát adgyon (GazdtörtSzemle IX.8).

MÉGBOMOL, l. megbomlik.

MÉGBONT: [solvo, rumpo; einen vertrag brechen]. 1574: Valamelik fél, vagy fi magok vagy gyermekek felbontanák ez megirt végezést, ötszáz forint kötele legyen, melet az *megbontó* fél tartozzék az megtartó félnek adni (SzékelyOkl. V. 96—97). [Vö. NySz. szólások.]

MÉGBONTAKOZIK, -bontokozik: corrupor, disturbor; verderben NySz. 1553: Egh *meghbonthozot* hora (OL. Nád. 48).

MÉGBONTAKOZIK, l. megbontakozik.

MÉGBORÍT, -burét: obduco; überziehen, bedecken NySz. 1544: Aurifabro propter dispositionem cum argento wigo *meg buretolla* clauos elipei (OL. Nád. 40).

MÉGBORÍTÁS: [obductio; das überziehen]. 1635: Ha pedig törés nem lesz a nyergen és az ember maga ad bőrt a nyereg *megborításához*, tehát 75 d. (GazdtörtSzemle VIII.478).

MÉGBORJAZIK, -borjúzik: [vitulum pario; küßern]. 1634: Eleő hasu *megh borizot* tehének (OL. UC. 21/3).

MÉGBORJÚZIK, l. megborjazik.

MÉGBOROSODIK: inebrior; besoffen werden NySz. 1631: Ő pediglen *megborosodott* (KomárJk.).

MÉGBÖCSÜL, l. megböcsül.

MÉGBURÉT, l. megborít.

MÉGCAPÁZ: [salebrosum facio; holperig machen]. 1552: Eg *meg czapazot* hegestörth (OL. Nád. 49). Eg *meg czapazot* zablyat (uo.). [Vö. *capa* 2. jel. és *capás* NySz.]

MÉGCAP: [streichen mit dem streichholz]. 1558: Lenek magh *megh chapica* eg köböl (OL. Nád. 49). [Vö. 3. *capa* 2. jel. MTsz.]

MÉGCAPKOD: [verbero, flagello]; oft schlagen oder hauen BM. 1734: Az lovakat *megcsapkodván*, felkiáltott Szabó István, mondván az fatensnek, hogy lassan járna (Reizner: SzegedTört. IV.498).

MÉGCSELEKÉSZIK, l. megcselekszik.

MÉGCSELEKÖSZIK, l. megcselekszik.

MÉGCSELEKSZIK, -cselekészik, -cselekőszik: perago, perpetro; vollziehen, verrichten NySz. (1. jel.) 1610: Kegd bizuast Jöhet kezünkben... kit ha *megh chelekészik* kegd kérésönkre, megh latia kegd hogj mijs Varossotul halaadatlanok nem leszönk (MA. NLI. 335, eredetije szerint). Melliet ő kme ha *megh chelekészik*, azutan batrab leszek az küldesben (uo. 349).

MÉGCSENÁLTATÁS, l. megcsinálás.

MÉGC SINÁL: elaboro; ansarbeiten, fertig machen NySz. (3. jel.) 1550: *Megh chynalt len* (OL. Kolozsm. 50).

MÉGC SINÁLÁS, -csenáltatás: [paratus, ^{to} elaborare; das machen, das verfertigen]. 1700: Valaki peniglen az gyööpöknek *megcsinálását* elmullatya és az részen valamely marha talál bemenni és kárt tenni, azon kárnak refusiojára ex una medietate concurrálni tartozik az marhának gazdája vagy szolgája, ex altera medietate az ki elmullatya azgyööpöknek *megcsenáltatását* [olv. -csenáltatás?] (GazdtörtSzemle I.83).

MÉGDOMBOL: 1736: Akkoron *megdombolta* magát Pápai Katalin, két szomszéd háza felé pökdös-vén és mondván [stb.] (Reizner: SzegedTört. IV.510). [Vö. «Szegeden ma is *megdombolni* a m. magát egész testében megrázni és azután kiegyenesedni» (Kovács János közlése). Vö. *tombol* NySz.]

MÉGDÜLEDÉZ, -dülödöz: [in ruina pronum esse; verfallen]. 1597: Az Paita hat fiaual cozuő igen *meg düledeozot* es ritka földelw, az fiainak kettej mereo puzta (OL. UC. 101/3). [Vö. *döledéz* NySz.]

MÉGDÜLÖDÖZ, l. megdüledéz.

MÉGÉKÉSÍT: orno, perorno, exorno [stb.]; schmücken, zieren NySz. 1635: Egy összejáró kupától, a kibén cifra ember orccal *megkesítettett* avagy virágos kívül-beliül (GazdtörtSzemle VIII.474).

MÉGELEGÍT: [persolvo; bezahlen]. 1596: Az egyik föld végiben Losonczy János predikátor ortott egy mesgyét, egy szapura valót; azt ha két-ter beveti, pap földéhez légyen, ha nem veti, a falu *megelégítse* a mit reá költött (CanonVisit. 142). 1613/1696: Ha pedig [az adós] *meg* nem fizet tizen-ötöd napra, az bíró azután harmadnapra fizetessen *meg* és az ember *elégítse meg* (GazdtörtSzemle VII.411). 1643: Valaki marháját vakmerőképpen a szőlőben őrzi és megbizonyodik, 4 for. convicáltassék; ha szőlője vagyon a szőlőtől a hegymester kilitása és megvegye rajta a 4 forintot; ha pedig szolga, az urát requirálja felőle és a hegymestert szolgálatjából az ura *megelégítse* (uo. VI.469). [Vö. NySz. 1. jel.]

MÉGELESÍT: exacuo, peracuo, exaspero, cupido; schärfen NySz. 1646/1727: Ha az Molnar a kő port el akarja venni, tartozik a csakanyt *meg élesíteni*, ha pedig a Gazda élesíti tartozik felett a kő pornak a Gazdájának adni (GazdtörtSzemle VII.125, eredetije szerint).

MÉGELLENÉZ: [oppugno; anfechten, beanstanden]. 1700: Azmely örökségről való levelet az pecsétlőskor nem ellenzenek, azt mindjárt kiadja az bíró: azmely levelet pedig ellenzenek, akkor tehát azt bé nem pecsétlik, esztendő s három napig ki nem adják... ha pedig esztendő s három napig el nem jár benne, aki tudja közit hozzá, tehát a bíró az *megellenzett* levelet megpecsételvén, kiadja azkié leszen (GazdtörtSzemle VII.402). [Vö. NySz. más jel.]

MÉGEMÉSZT: deleo, interficio, neco; ausrotten, niedermachen, töten NySz. (2. jel.) 1619: Azt a Le-

velet a Török akkor predálta el mikor egész Helységünket *megemészttette* (CanonVisit. 154).

MÉGENYVEZ: glutino; leimen NySz. 1635: A mi pedig az eltörtöt nyereg megcsinálását illeti, ha mindenik enyvezésből kimozdul vagy kitörök úgy hogy nyganzon darabokat *megenyvezhetni*, tehát mindenik helyen való enyvezésért a mennyit rajta teszen 20 d. (GazdtörtSzemle VIII.478).

MÉGÉPÍT, 1. mégépit.

MÉGÉPÍT, -épét: consolido, corripio, emendo; stärken, wieder herstellen, gut machen NySz. (1. jel.) 1553: Waghon egy halastho, kyth ez iden el bochatothak, hogh *meg cpeechek* gaththyathi, sylpeth, zugoyath (OL. L. III. 16. 17). 1598: A falu tartozik *megépíteni* a szőlőt és épen a Pap kezében adni. Valamig pedig *meg* nem *építik*, mindaddig a szőlő hasznáért tartozik minden ember fél-fél köből borral a Papnak (CanonVisit. 146). 1608: Ha *megh* nem *epetik* nyakra dől az malom haz (OL. UC. 37/56).

MÉGÉPÜL: restauror, confirmor; hergestellt werden, erbaut werden NySz. (1. jel.) 1564: Miért hogy ott való tartományban enynyai [a közlő megjegyzése szerint így, olv. egyhánny] vagyon pusztá, mind széllyel az bíróságokban, ki *meg* nem *épül*, kilemben, hanem ha valami szabadságra hagyják fel az pusztá helyeket (GazdtörtSzemle I.75). 1719: Öszre és tavaszra, az esztendő kö voltához képest, supplantatiót vagyis döngetést [így?] kell [a szőlőben] tétetni, hogy successive helyre *megépülhessenek* (no. III.264).

MÉGÉREGBÍT, 1. megőregbít.

MÉGESZ: comedo [stb.]; verspeisen, verzehren NySz. 1731: Nehezen ment az fatens házához, midőn pedig az sinlődő leánykát meglátta Molárné, mondá: ez nemesak *meg* van rontva, hanem *meg* is van *éve*. Ha előbb hivatok volna segíthettem volna rajta. De az a Czitromné *ette meg* és azt az szép — — is, az rontotta *meg* (Reizner: SzegedTört. IV.487). [«*Meg van éve* stb., a rontásnak, megbabonázásnak egy nemét nevezték és nevezik így Szegeden». Kovács János közlése.]

MÉGFAGY: congelo, conglacio, obrigeo, gelasco; einfrieren, erfrieren NySz. 1584: Mikoron telen a han *megh* *fağ* (OL. UC. 56/33).

MEGFARAG: [scalpo]; schnitzen, behanen NySz. 1728: Azon fájdalmas asszonyi személynek egy tirannus bikának szarvát *megfaragván*, úgy megállott neki, mint egy szelíd fejős tehén (Reizner: SzegedTört. IV.433).

MÉGFEJEL: 1760: De különben is honnét tartaná fával Károlyt el az jáger, mert ha távul vágatja, a vectura többre megyen az fa áránál, ha a Somost vágatja pedig, Isten örizzen oly szerenesétlenségtől, mint esett most Szentesen, — honnát lehet *megfejelni* [jelentése?] az olyast? (GazdtörtSzemle VII.418). [Vö. NySz.]

MÉGFELEL: respondeo; antworten NySz. (1. jel.) 1581: Minden esztendőben a hűtös bírák a falut *megfeleltessék*, a falu is ahöz embert válaszszon és valamint a falu *megfelel*, írva legyen és úgy büntessenek mindeneket (SzékelyOkl. V.127, XVIII. sz. elejéről való másolatból). 1607: Iry edes barátom minden dolgok felől bösegesen: ugi ellick hogi enis *meg felelek* bösegesen (MÁ. NII. 212, eredetije szerint).

MÉGFENEKESÉDIK: [radicosum fieri; verwurzeln]. 1700: Az szőlőket igen roszul szokták

kinyitni, *megfenekesedik*, gyökeresedik valahol jól ki nem nyitva az vinczellér (GazdtörtSzemle I.79).

MÉGFIZET, -füzet: persolvere; bezahlen [stb.] NySz. (1. jel.) 1721: Ha ott [a szőlőhegyen] találatnak, minden egy marhátul 50 pénzt *füzet*, a kárt is *megfüzeti* (GazdtörtSzemle VII.128).

MEGFOG: capio, prehendo, comprehendo, deprehendo; fassen, erhaschen, fangen, ergreifen NySz. (1. jel.) 1588: *Megfoghattiak* mint lopokath (OL. UC. 64/35). 1593: Mindenütt, mind falun, mezőn, városban . . . minden törvén nélkül az vitézlő Lázár Farkas uram az megirt Tőke Györgyöt *megfoghassa* mind feleségéstől, gyermekestől (SzékelyOkl. V.153).

MÉGFOGAD: 1) promitto, spondeo, voveo; angeloben, ein gelübde tun NySz. (3. jel.) 1511: Kyrewl *meges ffoghadok* hythemre hogh ha az en akarathom zereneth ew kegyelme engemeth weelek *megh* zewwtteth az fellylv mondoth paplanth Meendel kezebe adom (OL. D. 22213, I. Zolnai: Nyelveml. 196). 2) conduco; mieten, dingen NySz. (2. jel.) 1572: Szeigin Horwath Marko tarogato syposa vala ha uram *megh fogagia* hath mindiarast venne neki tarogato sypoth (OL. Nád. 37).

MÉGFOGAZ: [aliquid dentatum facio; verzahnen]. 1646/1727: Negyedik Articulus azt tarta: hogy az örök [értésd: öreg] és a két [olv. kis?] kereket tartozik a Molnar *meg fogazni* (GazdtörtSzemle VII.123, eredetije szerint).

MEGFOGYATKOZIK: egeo, inopia laboro, detrimentum capio; mangel, schaden leiden NySz. (3. jel.) 1728: Elméjétől is *megfogyatkozott* volt elannyira, hogy végtére az maga édes anyját is . . . életétől megfosztotta (Reizner: SzegedTört. IV.431). [Vö. még NySz. 2. jel.]

MÉGFOLDOZ: resarcio; flicken NySz.; [corripio; ausbessern]. 1629: De schola. *Földozzák meg* az iskolát! (CanonVisit. 155).

MÉGFORDÉT, 1. megfordít.

MÉGFORDÍT, -fordét: compenso; ersetzen, erstatten NySz. (4. jel.) 1721: Hahogy valaki valami marhát jószágában tapasztal, le ne légyen szabad vágni avagy lüni, hanem a bíró házához tartozik hajtani, a bíró pedig tartozik kárát *megfordétani* (GazdtörtSzemle VII.128).

MEGFORDÚL: [mutor, corrumpor; umschlagen]. 1552: Ezek jo tyzta borok ketheytwl *meg walwa* mert ketey *meg fordult* (OL. Nád. 49). Ezek az borok *meg fordultak* de wy törköre wettek mas hordoba (uo.). [Vö. NySz. más jel.]

MÉGFORRASZT: glutinare ferrum; zusammenlöten NySz. (2. jel.) 1544: Az tengelfre es az hamfara ualo nasat *meg forasztottak* (OL. Nád. 41).

MÉGFÖSTÉL, 1. megfüstöl.

MÉGFÜSTÖL, -föstél: suffumigo, exfio; be-räuchern, durchräuchern NySz. 1712 k: Az kertet penig szokott fösttel gyakran *megföstelje*, hogy oda szoktattassa az madarakat (GazdtörtSzemle VII.417).

MÉGFÜZET, 1. megfizet.

MÉGGY, möggy: cerasum, amarillum, cerasum apronianum; weichsel NySz. 1295: Circuendo [így] caput vallis *Medyuo* vocate (OL. D. 1413). 1342: Ad quoddam nemus merasorum quod wlgou kuzmugy dicitur (uo. 3509, I. AnjouOkm. IV.249). 1346: Nemus

merasorum quod wlgó kuzmegy dicitur (OL. D. 3852). Ad Riunlum *Muggndurpataka* [a. m. mēggy v. mög?] vocatum (Körmend, Heim 110). 1393: Pisscina *Meeg-tou* [a. m. mēggy?] nominata (ZichyOkm. IV.508). 1544: Vöttem urannak *megget* (OL. Nád. 41).

mēggy-szín, -szünő: color rubidus, coloris merasini; dunkelrote farbe, dunkelrot NySz. («mēggy-szín» és «mēggyszinű» a.); weichselfarbig BM. 1494—95: De Colore *Meghzyn* (Engel: Allgemeine Welthistorie XLIX. 100). 1557: Eg Vēg *mēg zunō* londys (OL. Nád. Számad. b). 1646: *Megy szín* virágos bársony szoknya vállastul (Radvánszky: Családelet II.290).

MÉGGYALÓL, l. mēggyalul.

MÉGGYALUL, -gyalól: edolo, dedolo, exascio, delaevo; hobeln, beschneiden NySz. 1756: Lovasi nevű asztalos legény társposhárt adván, azon legényt *meggyalolták*, egyik deszkáról hányták vetették, úgy hogy a lába kiélezamodott (DebrJk.). [Vö. «A mosquák meg gyalóltattak» Gvadányinál, NySz.]

MÉGGYES: cerasetum; weichselflanzung NySz. (2. jel.); [cerasis copiosus; reich an weichseln]. 1233: Tendit ad aliam terram que *Medies* teluk uocatur (Múz. Kisfaludy). 1275: In loco qui dicitur *Medyes* mal (OL. D. 921). 1297: Duo pomeria Nyarras et *Mydies* nuncupata (Múz. Justh, I. HazaiOkm. VI.423). 1304: In loco *Medyes*mezeu tria ingera (Veszpr. 15, Vámos). 1317: Usque ad quendam locum *Medyesholm* vocatum (OL. D. 1889). 1336: Cadiit in quoddam stagnum *Medyespatak* vocatum (SztárayOkl. I.110). 1337: Stephani de *Medies* (uo. 121). 1338: In loco *Megges*maalberchy dicto (OL. D. 31086). 1367: Jacobus dictus *Meges* [a. m. mēggyes?] (Múz.). 1370: Ad vnam particulam terre *Megges* vocate (OL. Tű. 26/47). 1386: In loco *Megyes*mezew dicto trigintaduo Jugera (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). Transiret ad riunlum *Meges*patak [a. m. mēggyes?] vocatum (Múz. Hanvay). 1394/1446: In loco *Meggesthelek* vocato (OL. D. 7914). 1427: Prediis Aldothkuththeleke Twztheleke *Meggyestheleke* (Múz.).

mēggyes-színű, -szünő: [cerasinus; weichselfarbig]. 1523: Panno Italico coloris *megyeszyne* (OL. D. 36999).

MÉGGYÖKERESÉDIK, -gyükeresédik: [radicosum fieri; verwurzeln]. 1700: Az szőlőket igen rosszul szokták kinyitni, *megfenekesedik*, *gyükeresedik* valahol jól ki nem nyitotta az vinezeller (GazdtörtSzemle I.79). [Vö. NySz. más jel.]

MÉGGYÜKERESÉDIK, l. mēggyökeresédik.

MÉGHÁBORGAT: turbo: stören [stb.] NySz. 1599: Kgték is az megnevezett személyeket se személyekben és jószágokban, örökségekben... *megháborgatni* és bántani ne merészelje (SzékelyOkl. V.164).

MÉGHAJLADOZ(IK): [inclino, incurvor; sich biegen, sich krümmen]. 1597: Eoreg hordo fenekes-teol, egj felől feneke *meg hailadozot* (OL. UC. 101/3).

MÉGHALÁLOZIK: morior, obo; sterben, absterben NySz. 1728: Ennek előtte mintegy három esztendővel leánykájának a melle vesztés miatt kifakadozott, azután egész testén eltenyészvén [t. i. a fakadás], *meghalálozott* benne (Reizner: SzegedTört. IV.429). Egy darab ideig való szüldése után *meghalálozott* (uo. 432).

MÉGHALASÉT, l. mēghalasít.

MÉGHALASÍT, -halasét: piscibus instruo; mit fischen versehen NySz. 1553: Waghyon egy halastho, kyth ez iden el bochathothak, hogh *megh* epeechek gaththath, sylpeth, zugoyat, ky mynden hoza tharthozonal kezen waghyon, chak *meg* kel *halasethany* (OL. L. III.16. 17).

MÉGHÁNY: exaro, operio, occupo; besetzen NySz. (3. jel.) 1735: Egy főrendnek való, csipkével *meghánt* bélelt szoknyátul 3 frt (GazdtörtSzemle III.345).

MÉGHÍHATATLAN: irrevocabilis; unwiderflich NySz. (1. jel.) 1569: Az többbit minden örökségét... az megmondott Henther Benedeknek és az ő maradékának adta örökbe és *meghíhatatlan*, fiúról fiúra (SzékelyOkl. V.89). 1574: Kemény Ferencz uram... az bethlenfalvi rész örökségét... Geréb János uramnak és az ő maradékának és gyermekeinek örökké *meghíhatatlan* képen adá és kötő (uo. 96). 1589: Mely három ház jobbagyot adott volt ugyan Borbára asszonynak jegyruhájába fiúról-fiúra *meghíhatatlanul* az amadéfalvi nemes Rától Imre, azokat az három ház jobbagyokat adta azon fellyel megirt vitőzlő Lázár Farkas uramnak pro fl. 24 (uo. 144).

MÉGHÍVŰL, l. mēghűl.

MÉGHÓDOSODIK: [maculam albam accipio; weisse flecke bekommen]. 1728: Az homlokát és farkát [a bikának] mindnyájan megcsókolták, annyira, hogy *meg* is *hódosodott* beléje (Reizner: SzegedTört. IV.393). Azon bikának pedig homlokát mindnyájan megcsókolták, elannyira hogy *meg* is *hódosodott* [Kovács János közlése szerint, a kiadásban hibásan: csodózodott] beléje (uo. 439). [Vö. «Hódosodni a. m. kopni, kikopni; ma is használatos a szegedi népnél ily értelemben» Kovács János közlése.] [Vö. holdas 2. jel.]

MÉGHŰL, -hívűl: refrigeo, deferueo, deferveseo; erkalten, sich erkälten NySz. 1558: Az hust [a mészárosok] *megh* hagiak *hiűlny* (OL. D. 37006, l. GazdtörtSzemle VI.136).

MÉGI, l. mögi.

MÉGIGAZÍT: [dispono, compono; ausrichten, austragen]. 1564: Gondot visellyen az ő oltalmokra [a szegényekére] és eligazicsa dolgokat a mit kedig ő maga *meg* nem *igazíthatna* asszonynomnak ő nagyságának tuttára aggya (GazdtörtSzemle I.74). [Vö. NySz. más jel.]

MÉGIMÁD: offero; anbieten NySz. 1611: *Megimádott* házával, de én nem vöttem *meg* (KomárJk.).

MÉGINTÉZ: aestimo, taxo; untersuchen, abschätzen NySz. (2. jel.) 1558: Hog[y az] Gabona arrath, az Idő zerenth *megh* lassak, *megh* *intezek* (OL. D. 37006, l. GazdtörtSzemle VI.136). Zwr kötöst öregh Embernek valóth, es gyermeknek ahöz kepest az menny Ref lezen benne, azt *megh* kel *Intezny*, es adny (uo., l. GazdtörtSzemle 137).

MÉGIRT: computo, exputo [stb.]; ausschneiden, ausjäten, reinigen NySz. 1629: Az Csörgei rétet fölnötte az gaz. Ezt az kistoronyiak *megirtsák* (Canon-Visit. 158).

MÉGJOBBIT, l. mēgjobbít.

MÉGJOBBIT, -jobbét: melioro, emendo, reformo; verbessern NySz. (1. jel.) 1554: Az ky az nywlo bort *meg* *iobbíta* (OL. Nád. 49). 1564: *Megjobbítván* asszonyom dolgokat [a szegényeknek]: azt akarja ő nagysága, hogy az kapásokra, Jakap uram falunként

az kapáláskor az bírák kezébe osszon lisztet és valami bort is (GazdtörtSzemle I.68).

MÉGJUHÁSZODIK: mitesco, placor, mansuesco [stb.]; sich besänftigen, beschwichtigen lassen, nachgeben NySz. 1769: Alázatossággal engedelmeket kérek a Mélt. Gróffal ha talán valami beszédemben tőzlomon kívül meg sértettem . . . a midőn osztán *meg juhászodván* így szóllott [stb.] (CanonVisit. 206).

MÉGKACAG: [cachinum tollo; auflachen]. 1734: Valamelyike találta mondani említett Károlyi Honának formalibus: csak meleg halál [értsd: megégetés] köllene néked anyjuk. *Megkacagván* magát az vén asszony, mondá Puskás Gergely és a többi, ugyan az volna-e? (Reizner: SzegedTört. IV.499). [Vö. NySz. más jel. és *el-kacag* uo.]

MÉGKÁROSÍTÁS: [damnitatio; schädigung]. 1760: Az nemesi szabadságnak legkisebben való sértődése anteveniáltassék, az az megvertetetés, vagy javaiból való *megkárosítás* és ok nélkül való arasztás (GazdtörtSzemle VII.420).

MÉGKASZÁL: [defalco; abmähen]. 1595: Az Benkő Mihály fívit *kaszáltasd meg* (SzékelyOkl. V.159).

MÉGKERES: [aliquem arcesso alicujus rei; belangen]. 1560/1580: Itt Maxán az örökben, az kiben lakom, ezt vettem Patakszőkö Lőrincztől örök-áron, kinek több harminékét esztendejinél, hogy birom, szabad uralágában voltam, senki érte *meg nem keresett* (SzékelyOkl. V.76). [Vö. NySz. más jel. és *rét-keres* uo.]

MÉGKÉSZŰL: [praeparor; bereitet werden, fertig werden NySz. 1596: A két pusztá falunak, kirsánnak és kóródnak jövedelme visszatér a mesterhez, ha a templom *megkészül* (CanonVisit. 140).

MÉGKEVER: [voluto; undrehen]. 1728: Nem szánnám ezt a kést *megkeverni* benned (Reizner: SzegedTört. IV.375). [Vö. NySz. más jel.]

MÉGKORBÁCSOL: [flagello; abkarbatschen, abpeitschen NySz. 1759: Ha másszor a szót hajtja [a. m. hazudozik, rágalmaz], keményen *megkorbácsolatik* (DebrJk., I. NyK. XXVI.343, «szóhajtás» a.).

MÉGKORONÁZÁS: coronatio; krönung NySz. 1609: Az Posoni Giwlesnek feo oka volt Nofienberben, Matias Herczegh vrfinknak az magari Orszagi kiralsagra valo valasztasa, es *megh Coronazasa* (MA. NLI.298, eredetije szerint).

MÉGKÖT: fascino; beschreiben, bezaubern NySz. (2. jel.) 1728: Szabó Jánosnét Makón megrontotta s *megkötötte* volt; de ismét meggyógyította és megoldotta volt a pating gúzszaal (Reizner: SzegedTört. IV.383).

MÉGLÁT: 1) visito; besuchen NySz. (2. jel.) 1610: Mindezek utan, ne terhelljem kmedet, hozom ezt kj Irasombol. Mindenek ellen kmed *lassa megh* hazajat (MA. NLI. 349, eredetije szerint). || 2) inquiri, persentor; untersuchen NySz. (5. jel.) 1558: Hogly az Gabona arrath, az Idő zerenth *megh lassak*, megh intezzek (OL. D. 37006, I. GazdtörtSzemle VI.136). 1564: Miért hogy asszonyomnak supplicatio által ott léteben ennehányan panaszkodtak, ki föld foglalásról, ki kedig külön külön féle dolgokról az, mely supplicatioknak egy részét ő nagysága adott vala Farkas uram kezében, hogy tervínyel *meglátassa*; azért mastan is haggya ő nagysága, hogy Farkas uram ez féle dolgát, kit meg nem láttatok volna *meglátassa* és eligazicessa és tervín szerint elvégezze (GazdtörtSzemle I.75). 1581: Ha valahol a falu határában útakot

szántanak el, az bírának valamely felől panasz megýen felőle, a bírák tartoznak rá menni és *meglátni* (SzékelyOkl. V.126, XVIII. századi másolatból).

MÉGLÁTÁS: inquisitio; untersuchung NySz. (2. jel.) 1564: Az tervín szolgáltatás dolga az szigény nép kezett régi szokás szerint legyen, úgy hogy: első *meglátás* füstín [a. m. házában, lakásán] legyen (GazdtörtSzemle I.69). 1574: Az bátyján való eselekedetért akart törvényt tenni, de betegsége miatt hagyott münköt, több sok jámbor nemes személy uraimmal ennek az törvénynek *meglátására* (SzékelyOkl. V.94). [Vö. *méglát*, 2. jel.]

MÉGMARAD: [relinquor; zurückbleiben, zurückgelassen werden]. 1729: Én alább is megírtt Ováry Kata, Néhai Csizmadia, alias Kováts András Uram *megmaradtól* özvegye [stb.] (CanonVisit. 189). [Vö. NySz. 1. jel.]

MÉGMARASZTÁS: [muleta judiciaria; strafe, strafgeld]. 1613/1696: A *megmarasztás* pedig az ittváló emberen annyi, mint az 2. articulushan meg vagyón írva (GazdtörtSzemle VII.407). [Vö. *marasztás*.]

MÉGMÁSOL: revoco, muto consilium; abändern, verändern NySz. 1489: Insuper etiam dixit, quod si vellet irritare et recusare, mater fieret meretrix, vulgariter dicendo kwrwa legen anya, ky *megmasolya* (OL. D. 19472).

MÉGMÁSOLHATATLAN: [irrevocabilis; unabänderlich, unwiderruflich]. 1599: Jüvének mű előnkben . . . és tönnek mű előttünk ilyen *megmásolhatatlan* végezést, hogy [stb.] (SzékelyOkl. V.163). 1729: Bizonyos és elkerülhetetlen szükségintül kényszerítettén adtam el [szólómet] örök áron, *megmásolhatatlan* képen a Szendrei Reformáta Ekklesia számára . . . Száz Magyar Forintokon (CanonVisit. 189).

MÉGMERESZT: [rigescere facio]; erstarren, erstarren machen BM. 1728: Másfél hétre elrontotta s *megmeresztette* [a gyermeket] (Reizner: SzegedTört. IV.381).

MÉGMETÉL: concido [stb.]; schneiden, zerschneiden NySz.; [puto; beschneiden]. 1643: Valaki három idén *megmetéli* szőleit és meg nem kapálja az épen földesurakra száll (GazdtörtSzemle VI.471).

MÉGMETSZ: 1) proscindo, [puto]; schneiden, beschneiden, eingraben NySz. 1544: Az ötuös az uram címeret *meg mecczette* az ket arañas kupan (OL. Nád. 40). 1599: E két Szöllőnek minden műveivel a Kassaiak tartoznak. Az az tartoznak megnyitni *megmettzeni*, homlitani, annak utánna háromszor meg kapálni [stb.] (CanonVisit. 148). 1653: Valaki három idén szőlőjét *meg nem metszi* és meg nem kapálja, az olyan szőlő urra szállott (GazdtörtSzemle I.352). || 2) caedo, jugulo; schlachten NySz. 1669: Egy pár *megmettzeni* való bárány java 1 frt 50 denár (GazdtörtSzemle I.89).

MÉGMUTAT: demonstro; beweisen, bezeugen NySz. (2. jel.) 1769: Mi ugy tartyuk, hogy a mikor valaki megkeresztelkedik már akkor részesének kell annak lenni az Isten kegyelmének. *Mutassam meg?* . . . A szent írásból *mutassam meg?* (CanonVisit. 192).

MÉGNÉMÉSÍT: nobilitate dono; adeln NySz. (1. jel.) 1583 1584: Jankó Ferencz maxai találta volt meg ő felségét leuglyl királyt és minket [Báthory Zsigmondot] is könyörgése által, jelentvén, hogy egy jobagyát ő felsége *megnemésítette* volna, jó szolgálatajt megtekintvén, könyörgött vala ő felségének és münkünk is, hogy más jobagyot adnánk neki (SzékelyOkl. V.134).

MÉGNYIT: [die erste hacke geben, den weingarten das erste mal aufgraben oder hauen]. 1599: E két Szőlőnek minden miveivel a Kassaiak tartoznak. Az az tartoznak *megnyitni* megmettzeni, homlitani, annak utána háromszor meg kapálni [stb.] (Canon Visit. 148). [Vö. NySz. más jel.]

MÉGNYOM: comrimo, adobruo; zusammen-drücken NySz. (1. jel.) 1728: Baka Imre úrnappa viradóra az tömlőczben *megnyomta* (Reizner: Szeged-Tört. IV.461). [Kovács János közlése szerint Szegeden ma is mondják: «*megnyomták* a boszorkányok».]

MÉGÖREGBÍT, -éregbít: augeo, amplifico [stb.]; sehr vermehren, erweitern NySz. 1564: Vannak bizonyos eke számok az majorokban, kiket Jakap uram az szántóföldek számához és az szigény nép szántása megszállításához képest, kit asszonyom megszallított és megkevesebbített, *megeregbiecsé* (GazdtörtSzemle I.67). 1609: Mostan Ismet vyonnan ki niomtattak [az új testamentomot] Debreczben, es zep explicatiokal *megh eregbítette* Hodaszi Lukacz vram (MA. NLI. 322, eredetije szerint).

MÉGPÁLCÁZ: fustigo; prügeln NySz. 1634: Az ki ezt el mulatna *megh Pálcázatlik* erette, aztan nagyiubis esik rayta (Magyarorsz. állap. ezeréves fennállásakor VIII.896, vö. GazdtörtSzemle VII.131).

MÉGPÁLCÁZTATÁS: [τὸ fustigare; das prügeln]. 1700: Ez ilyen szedőknek penig *megpálcáztatásnak* büntetése alatt egy gerezd szőlőt is edényben vagy másként is nem engettetik haza vinni (GazdtörtSzemle I.85).

MÉGPÁROL: [aliquid vaporibus expono; dämpfen, dinsten], abdünsten BM. 1728: Romlott gyermeknek tisztos fű, csörgő fű, — csörög mikor lekaszálják — megfűrésztik benne és fejét *megpárolják* (Reizner: SzegedTört. IV.393).

MÉGPÁRTÁZ: [praecingo, praetexo; umgürten, bordieren]. 1638: Ez Nagy Palotának vagion Uionnan czimált feir Meniezete körös körniül *megh partázva* fenüü deszkaval (OL. UC. 2/34). [Vö. pártáz.]

MÉGPATKOL, -patkól: calceo; beschlagen NySz. 1544: Az eggik lonak utolfat *meg patkoltak* (OL. Nád. 41). 1546: Az yaro lonat *megh patkoltak* (uo. 48).

MÉGPÉRÉMÉZ, l. mégpréméz.

MÉGPRÉMÉZ, -péréméz: fimbria praetexo; verbrämen NySz. 1553: Koffyom feyer kamuka *megperémézthek* aran fonalbol zywth parthawal (OL. Nád. 48). 1635: Egy galléros mentét, hogyha mállal bélelünk és annak az torkait kiszegyük egyenkint és abból gallért csinálunk és környös körül torokprémél *megprémézük* 2 f. (GazdtörtSzemle VIII.472).

MÉGRÁZ: conentio, convibro, coagito; rütteln, erschüttern NySz. 1728: Csaldi Gyurka leánykáját is *megrázta* volt és úgy vesztette volt meg (Reizner: SzegedTört. IV.390). Ujházi Gyurka fiát *megrázta*. Csaldi György leánykáját *megrázta* (uo. 421). [A rontásnak, kuruzslásnak egy neme, a boszorkánypörökben gyakran szerepel.]

MÉGRÉGZETT, l. mégrogzött.

MÉGRÉKORDÁL: [aliquem cantu saluto; jemanden mit gesang begrüßen]. 1572: Az saruari mestereknék attam hogy uramat *megh rekordalak* (OL. Nád. 40). [Vö. «Recordatio, cantus a discipulis coram domibus patronorum institutus, quo eos ad stipem ferendam commonefacient» Bartal.]

MÉGRIVALLIK: exclamo; aufschreien NySz. 1755: Azért jött el onnét, mivel Josa Marit terében ejtette, attól fél, hogy *megrivallik* [érted: gyereke lesz, aki világra jötték meg rivallik] (Debr.Jk.).

MÉGROMLIK, -romol: [fasciuro; bezaubert werden, durch behexung krank oder siech werden]. 1730: Három hónapra *megromolván* az gyermek, az nyakát kitekervén, az hasacsakáját bal ágyékához húzták (Reizner: SzegedTört. IV.463). 1737: Azután circiter 6 esztendővel *megromlott* az szemeire, melyekkel most is nagy keserves fájdalmakat szenved (uo. 514). [Vö. NySz. más jel.] [Vö. mégront.]

MÉGROMOL, l. mégromlik.

MÉGRONT: [fascino, incanto; bezaubern]; «megbabonáz, megbüvíl» MTsz.; behexen, durch behexung krank oder siech machen BM. (3. jel.) 1728: Az elmúlt nyáron haza menvén, a fatens atyja Szeghi József malombul a lovait sem foghatta ki, mindjárt leesett lábairól [a. m. beteg lett], annyira *megrontatott* volt és harmadnap mulva azon rontásban meg is holt (Reizner: SzegedTört. IV.428). 1731: Nehezen ment az fatens házához, midőn pedig az sinlő leánykát meglátta Molnárné, mondá: ez nemesak *meg van rontva*, hanem meg is van éve. Ha előbb hívtatok volna segíthettem volna rajta. De az a Czitromné ette meg és azt az szép — — — is, az *rontotta meg* (uo. 487). [Vö. NySz. más jel.] [Vö. mégromlik.]

MÉGRÖGZÖTT, -rögzött: inveteratus, radicatus; veraltet, eingewurzelt NySz. 1601: Igazan ayanlotta kgd szerelemem méltó alazatos maga viselesét: tudomanianak *meg regzet* tetejét: az köszönseges bölcsesegnek osztasara ki nyotot kezét (MA. NLI. 124, eredetije szerint).

MÉGRÚG: calce impeto; stossen NySz. 1544: Az lonak *meg rugtak* vala (OL. Nád. 40).

MÉGRUGDOS: calcibus ferio; mit den füssen stossen, ausschlagen NySz. 1548: Az zekeres lonak igen *megh rugdostak* (OL. Nád. 40).

MÉGSACCOL, l. mégсарcol.

MÉGSÁNTÚL: claudus fio, claudicans efficior; lahm, hinkend werden NySz. 1488 k.: Vrunk *γπε* samar batan Ihumba ha menth ew samara *megh santhulth* vala . . . fiam ihe *γπε* Nam *megh santhulth* lonad (Bagonyai ráolvasás, l. Zolnai: Nyelveml. 153).

MÉGSARCOL, -saccol: tributum extorqueo; abgabe auflegen NySz. 1550: Zent Margith Azon napian *saccolt meg* (OL. Nád. 45).

MÉGSEGÉL, -segil(l): adjuvo; helfen, beistehen NySz. 1607: Isten segetsegeből kezgy hozza tars, *meg segil* Isten ez szent tselekedetedben (MA. NLI. 212, eredetije szerint).

MÉGSEGİL(L), l. mégsegél.

MÉGSÈNKÈL: [muneror, donum alicui do; beschenken]. 1607: Enis ha egi exemplart küldesz benne *meg senkellek* 2 aramial (MA. NLI. 212, eredetije szerint). [Vö. NySz. más jel.]

MÉGSIKETÈDIK: [surdeseo]; taub werden, das gehör verlieren BM. 1597: Az Ked Attia igen meg venhedet es maid *megis* kezd vilagtalanodnj es *siketlednj* (MA. NLI. 103, eredetije szerint).

MÉGSLÓGOZ: [bracteis orno; mit flittern schmücken]. 1553: Koffyom wont aran kyth *meg slogoztak* (OL. Nád. 48). [Vö. islóg.]

MÉGSZÁLLÍT: [minuo, imminuo; herabsetzen, reducirer]. 1564: Vannak bizonyos eke számok az majorokban, kiket Jakap uram az szántóföldek számához és az szigény nép szántása megszállításához képest, kit asszonyom *megszállított* és megkevesebbitett, megeregbicse (GazdtörtSzemle 1.67). [Vö. NySz. 2. jel.]

MÉGSZÁLLÍTÁS: [minutio, imminutio; herabsetzung, reduction]. 1564: Vannak bizonyos eke számok az majorokban, kiket Jakap uram az szántóföldek számához és az szigény nép szántása *megszállításához* képest, kit asszonyom megszállított és megkevesebbitett, megeregbicse (GazdtörtSzemle 1.67).

MÉGSZÉGENYKÉDIK: [ad paupertatem redigor; verarmen]. 1596: Ismeg állapotunk felől bizonyára azt irhatom hog az sok haborusagnak miata, szintin *meg szegenketünk* (MA. NLI. 98, eredetije szerint). [Vö. *szégenykedik* NySz.]

MÉGSZÉMEL: [seligo; anslesen]. 1684: Olyan-
kor azon cseléd azt szokta cselekedni, hogy a *megszémelt* kevés buza rakását széljel nyomván a közepét szemeletlen búzával tölti meg, azt befedi vagy takarja (GazdtörtSzemle 1.248).

MÉGSZÉNÉLÉS, 1. *mögszínélés*.

MÉGSZÉRÉZ: [efficio, conficio, perago [stb.]; machen, ausrichten, beenden NySz. (3. jel.) 1511: Amy-nemw perry en welem wagon dyenesy Thamashnak... es az w atthyaftaynak... azth ew kegyelme nadrys-
pan wram weleek *megh zerzy* es engemeth en akara-
thom zereuth weleek *megh zerzewteth* (OL. D. 22213, 1. Zolnai: Nyelvm. 196). Hol kedygh ew kegyelme en akarathom zereuth *megh nem zerzeneye* [t. i. a pört] es engemeth ew weleek az felylwl *megh mondoth* peresekkel *megh nem zerzewtethne* en akarathom zereuth Tabath [stb.] (uo., 1. Zolnai id. m. 197).

MÉGSZÉRZÖDTET: [pacisci facio, pactum inire facio; vertrag machen lassen]. 1511: Amy-nemw perry en welem wagon dyenesy Thamashnak... es az w atthyaftaynak... azth ew kegyelme nadrys-
pan wram weleek *megh zerzy* es engemeth en akarathom zereuth weleek *megh zerzewteth* (OL. D. 22213, 1. Zolnai: Nyelvm. 196). Hol kedygh ew kegyelme en akarathom zereuth *megh nem zerzeneye* [t. i. a pört] es engemeth ew weleek az felylwl *megh mondoth* peresekkel *megh nem zerzewtethne* en akarathom zereuth Tabath [stb.] (uo., 1. Zolnai id. m. 197). [Vö. *mögszérződik*, *szérződöt* NySz.]

MÉGSZÍKIL, 1. *mögszükül*.

MÉGSZÍNÉLÉS, -szénélés: [?]. 1623: Az bástya aljának *megszénélésire* es szegeletére s par-
tozásnak [olv. pártázásnak] való köveket ez jövő tavaszon, nyáron hordassa, faragtassa, készíttesse el, hogy jövő esztendőben, mikor az bástyát rakni fogják, gondja arra ne legyen, hanem készen legyen mind köve, téglája, mesze; legelőször is pedig az bástya aljának *megszénélésire* való faragott köveket készíttesse el (ErdGazdtSzemle 1.21). [Vö. *mögszínél* NySz.]

MÉGSZITKOL: [convicior, obtrecto; schmähen, lästern]. 1653: Valaki a szőlőben egymást *megszitkolja*, marad fl. 4 (GazdtörtSzemle 1.33).

MÉGSZÜKÖL, 1. *mögszükül*.

MÉGSZÜKÜL, -szikil, -szüköl: [egeo, indigeo, in egestatem redigor; mangel haben, in not kommen NySz. (2. jel.) 1572: Peter uramnak het foryn-

tot mert *megh zykyllt* uala kölceg nekyl (OL. Nád. 40). 1601: A penszet kezd kerje lewele altal, mindgiart oda küldi... Ha *meg szüköl*, az utan ember ki nem veheti teole (MA. NLI. 123—124, eredetije szerint).

MÉGTALÁL: [se vertere ad aliquem, rogo, imploro; sich an einen wenden, ansuchen, ersuchen NySz. (5. jel.) 1526: Vayda vramat minden szűkseg-
tekben *meg talaljatok*... ez mynden gondotokra sorgalmatos gondot wysel (OL. D. 24323, 1. Zolnai: Nyelvm. 257). 1578: Ez Dálnok falvának neheznék tetszék... azért ebből az dologból *megtalálak* vala az várhegyi kapitánt Cheffey Jánost (SzékelyOkl. V.110).

MÉGTALPAL: [currum curvaturis rotarum instruo; den wagen mit felgen versehen]. 1545: Vyona-
nau *meg vasastattam* es *meg talpalttam* az erdőllő tar szekeret (OL. Nád. 40). [Vö. NySz. más jel.; *keréktalp* NySz.; *talp* 3. jel. MTsz.]

MÉGTEL(IK): [compleo; erfüllen]. 1769: Ottan több egyéb mulólag való beszédei között midőn tudakozta volna: ha *megtelik*-é [így?] azt az Oratoriumot az Halgatóim s bele férnek-e?... nagy sebes-
séggel kijött (CanonVisit. 204). [Vö. «Az örömet, mely teli Szivecskjét *elteli*» (Arany: A fülemile). «Utoljára lőn az, hogy ott Makrinnak a nap elfogyott! Majd *megteli* vidám sugár» (Arany: Keveháza, 35. vsz.). Vö. NySz. más jel.]

MÉGTÉRIK, 1. *mögtörík*.

MÉGTÉRÍT: [conquiro; verschaffen, herbeischaffen]. 1734: Ellvesztett pénzeket Kys Görögné *térítette* *megh* (Reizner: SzegedTört. IV.504, az eredetiből Kovács János közlése szerint). [Vö. NySz. más jel.] [Vö. *mögtérítés*.]

MÉGTÉRÍTÉS: [conquisitio; das verschaffen, das herbeischaffen]. 1734: A tudna valamit seggitenj ell vesztett pénzek *megh térítésiben* segittene nekik, hogy *megh kerülne* (Reizner: SzegedTört. IV.504, az eredetiből Kovács J. közlése szerint). Az ellvesztett jószágának *megh térítésében* (uo. Kovács J. szerint). [Vö. NySz. más jel.] [Vö. *mögtérít*.]

MÉGTISZTÚL: [purifico, mundor; gereinigt werden NySz. (1. jel.) 1488 k.: Meuten mondiad zenth Janos ewangelistanak hogh ez fekel war fogotta weres pey lo *megh tisztulion* (Bagonyai ráolvasás, 1. Zolnai: Nyelvm. 153).

MÉGTÖRIK, -térík: [confringor, conteror; zerbrechen, aufgerieben werden NySz. 1553: Egh nagh kerezth ky kezep aranth *meg thererth* (OL. Nád. 48). 1597: Zeold kalhas kemenceze, valamj egj nihanj kalhaia *megh töröth* (OL. UC. 101/3).

MÉGÚJABBÍT, -újjobbít: [renovo; erneuern]. 1643: A földesuraság törvénytevő bírákat tartozik hivatni maga mellé es revidéaltatni a hegység törvényét; helyben maradván az hegység törvénye, avagy *megújobbítják*, bírák uraimék az appellans pars tartozik 4 forintokkal (GazdtörtSzemle VI.468).

MÉGÚJJOBBÍT, 1. *mögújabbít*.

MÉGVAGDAL: 1) [identidem seco; mehrmal schneiden, einschneiden]. 1544: Az konacznak az ki az két szabalt loat *meg uagdalta* az eret (OL. Nád. 40). || 2) [consecro; zusammenschneiden NySz. [zusammenhauen]. 1596: Az impius bolondoktól [atyám] annira *megvagdaltatott*, hogy sem kezével nem foghat, sem fél szőmével nem lát (MA. NLI. 97). 1638: Az kereszturi Diákok két izben armata manu kiro-

hantak az scholából és utólszor ugyan vért is ontotak egy kerülőt *megvagdalván* (CanonVisit. 160).

MÉGVÁLASZT: decerno; entscheiden NySz. (4. jel.) 1608: Mind Magoczi s mind az nemessegh ellenek giwleköztek, hogi avagi jo conditiokkal le czenesicziek őket, avagi penigh feiggerrel *valasszak meg* az dolgot (MA. NLI. 272, eredetije szerint).

MÉGVARROGAT: [consuo; nâhen, zusammennâhen]. 1545: Az hatas lo feket hoğ *meg varrogattak* (OL. Nád. 41).

MÉGVASAZ: ferro munio; mit eisen beschlagen NySz. (2. jel.) 1545: Vyonnan *meg vasastattam* es meg talpaltattam az erdőllő tar szekeret (OL. Nád. 40).

MÉGVÉR: [suffigo; mit etwas beschlagen]. 1658: Kopors[olmat ezüst szegekkel *meg ne verjék* (Adal-ZemplmTört. VI. évf. 116). [Vö. NySz. más jel.]

MÉGVERGŐDIK: [palpito; zappeln]. 1670: A ló *megvergődén*, a fêkemlője elszakadott (DebrJk., I. NyK. XXVI.339, «fêkemlő» a.).

MÉGVËSZ: [exigo; fordern, sich bezahlt machen]. 1462 k.: Ez leuel Mathyas keral leuele hog az kamarahznath *meg ne vennj* [igy] parancholtha (OL. D. 15706, az 1462-i okl. hátlapján). 1614: Diverti ad pastorem Dalmatam, placentam Martinianam comedi apud Ūrsulam matronam perpiam, kin az 12 forint adósságot *megvõltem* (MA. NLI. 64). 1643: Tizenöt nap alatt valld föl a szőlőt, mert ha föl nem valld, a földesuraknak 4 for. maradsz és a 4 for. *megveszik* rajtad (GazdtörtSzenle VI.468—469). [Vö. NySz. szólások.]

MÉGVESZT: [fascino, incanto; bezaubern, behexen]. 1728: Mindjárt másod vagy harmad napra az fatens akkoron gyermekágyban fekvő felesége lábát fel zugarétotta és *megvesztette* (Reizner: SzegedTört. IV.373, Kovács János közlése szerint). Csaldi Gyurka leánykáját is megrázta volt és úgy *vesztette* volt *meg* (Reizner: SzegedTört. IV.390). Háromheti leánykáját a boszorkányok egész tagjában *megvesztették*; *meg* is holt beléje (uo. 428). 1731: Nagyon gyanakodik az fatens, hogy Ludas Mohárné azért *vesztette* *meg* leányát, hogy bizonyos elveszett ludakat kezében ért, és vele iránta pöre volt (uo. 485). [Vö. NySz. más jel.] [Vö. *mëgront*.]

MÉGVETŐ: rejciendus, abjectitius; verwerflich, verächtlich NySz. 1610: Az D. Remusnak iteleti az Orationak authora felől, ki irattatot volt Illyeshazi Uram temetése, nem *megh vető* (MA. NLI. 338, eredetije szerint).

MÉGVÍDÁMODIK: redintegro animum; von freude erfüllt werden NySz. [laetitia afficior: freudig werden]. 1608: Nekem is vadnak io barathim kiknek hogi immar adhatok ujsagot, ugian *megh vidamodam* ezt gondolvan (MA. NLI. 273, eredetije szerint).

MÉGVILÁGTALANODIK: [lumina oculorum amitto]; blind werden BM. 1597: Az Ked Attia igen meg venhedet es maid *megis kezd világtalanodnj* es siketednj (MA. NLI. 103, eredetije szerint). [Vö. *mëgvilágtalanul* NySz.]

MÉGVON: attraho; anziehen NySz. 1613/1696: Aki akarja, vagy értéke vagyon reája, *megronassa* mindakét harangot... nyilván vagyon, hogy *meg kell vonni* [a harangot] az eltemetéskor is (GazdtörtSzenle VII.414).

MÉGVONHATATLAN: [irrevocabilis; unwiderrufflich]. 1574: Geréb János uram is... Geréb Sofia... rész jószágát és örekségit... Kemény Ferenczné asszonyomnak és gyermekeinek örekké *megvonhatatlan* képen adá és kötő (SzékelyOkl. V.96).

MÉGY: eo, meo, pergo [sth.]; gehen NySz. («2. mén» 1. jel.) 1055: Inde ad castelic et feheruuaru rea *mench* hodu utu rea (Pannh. Tih. 1/1). 1337: Ad quandam viam Bethlembemeneuwlcha vocatam (SztárayOkl. I.136). 1338: Semita Zenthivanra *menu* golugwth vocata (ZalaOkl. I.339). 1401: Inter duas vias quarum vna Chabaramenewth et alia Jwanfeldere *menewth* appellarentur (OL. D. 8650). 1412: Vnum [jagerum] in Chychykfelde cum fine in Alfalurameneben et similiter vnum vltra Homorow (Múz.). 1415: Quemdam riulhum Zykzorameneuelpathak vocatum pertranseundo (ZichyOkl. VI.352). 1512: In loco Rakosra *Menebe* (Múz.). 1528: In Wayothkewre *menew* vnus [jageri?] (OL. Kolozsm. 106). In Palothara *menew* vnus (uo.). 1597: Harmad fira [igy] *menendo* wsezo tino (OL. UC. 101/3). 1604: Az Biro penigh tartozzek... annak az Zemellinek [a városban tartozékú szándékozónak] állapotiat megftudakozni es iol *uegere menni* [a. m. comperire, certiorari; etwas auskundschaften NySz. szólások a.], ha az Urasai Tarsasghoz illendo (MJogtörtEml. I.29). 1751: Ez az asszony annyira *ment*, hogy a lopásra is elvetemedt (DebrJk., I. NyK. XXVI. 339, «elvetemedik» a.). [Vö. alá-, be-, visszamëgy.]

MÉGYA, I. mëgye.

MÉGYE, mëgya: limes; grenze NySz. 1055: Inde ulunes *megada* post monarau bukurea (Pannh. Tih. 1/1). 1093/1399: Ascendit ad rubum qui dicitur Vluesmegeye (uo. 127). 1208/1359: Uadit ad Wodmege (OL. D. 50). 1217/1412: Predium Megehid (Wenzel VI.384). 1224: Iuxta spinas super *mege* (uo. VI.424). 1240 k.: In predio Clety hee sunt nomina populorum qui wlgo dicuntur *Megemuto* (Pannh. 61/8). 1247: Per quasdam sagaces [igy, vö. «sagax» Bartal] wlgo *mege* nominatas (Akad. I). 1252: Et uenit ad *Medyag* [igy] (OL. D. 369). Ab ipso *Medyag* (uo.). [Vö. az 1272-i és 1364-i adatokkal.] 1254/1324: Ibi sunt due mete quod wlgo dicitur *Holomega* (OL. D. 1589). 1256: Ad quandam viam ubi quondam *mege* est meta (uo. 438). 1269/1294: Per quendam limitem qui nugariter *Mege* uocatur (MonStrig. I.571). 1272: Ascendit iuxta piscina et nadit ad *Megeag* (OL. D. 792). 1274: Peruenit ad quoddam *mege* spinosum (uo. 881). 1281: Per quendam limitem qui nugariter *mege* uocatur (uo. 1099). 1288: In *Megekuz* vndecim jugera (Veszpr. 109, Szepezd 2). 1295: Ad arborem salicis antiquam *Meghefuz* dictam (OL. D. 1413). 1305: Eundo per *mege* peruenit ad dumum Chypka (uo. 1692). 1322: Ad districtus Chernechmege vocatum (uo. 2102). 1327: Vadit per spinetum in campo quod wlgo *Thysmege* vocatur (AnjouOkl. II.300). 1327/1436: Fluuium qui dicitur *Megepothak* (OL. D. 2454). 1332: Inter duobus riulis Dobopotaka et *Megepotak* vocatis (Múz.). 1333: In medio *Megepotak* declinando (Körmend II.1, Alber 3). 1336: Iuxta locum eundo *Nogmege* nominatum (Múz.). 1338: In terra seu loco Zyluakuz dicto iuxta Fyuzesmege existenti (Veszpr. 4, Alsóörs). 1339: In loco Leanyemegealya dicto duo Jugera (Veszpr. 106, Antalfa 4). Ad vnum locum spinosum *mege* vocatum (OL. D. 3210, I AnjouOkl. III.523). 1342: Per quendam terminum wlgo *mege* vocatum (Múz. Motesiczky). 1344: Harmasmege (ZalaOkl. I.417). Ad vnum terminum Fyzesmegeye vocatum (Kubinyi: MTörtEml. II.140). 1348: Terminis vlgo *mege* dictis (AnjouOkl. V.250). 1355/1363: In quodam termino spinosus wlgariter *Mege* dicto (OL. D. 4443). 1356: Quandam limitationem wlgo *megee* dictam (uo. 4635, I. Anjou-

Okm. VI.516). 1364: Inquadam [igy] Ramofluuy Chyulch *Megeag* appellato (OL. D. 5308). 1377: Ad vnum locum spinosum wlgariter *megye* dictum (uo. 6395). 1378: Super quendam locum spinosum *Tuuismege* dictum (Múz.). 1379: Ad quendam gadem wlgo *megye* appellatam (OL. D. 6617). 1382: Quoddam spinetum wlgariter *mege* dictum (uo. 6899). 1383: In terra *Mezeueremege* [olv. mēgye v. mēge?] (Múz.). 1389: Cuiusdam marginis wlgariter *megye* dicte (OL. D. 7500). 1396: Per distinctiones vinearum wlgo *mege* dictas (Veszpr. 11, Merenye). 1398: Sub prioribus distinctionibus metalibus cursibus wlgo *Tyuismege* vocatis (Múz.). 1414: Metam seu signa metalia possessionis lehotka wlgo *meghye* dictam (OL. D. 10206). 1425: Penes locum *Hozyw mege* vocatum (Múz.). 1426/1486: Per vnum terminum wlgo *Mezde* alio nomine *Megye* vocatum (OL. D. 11858). 1430: Per vnum terminum wlgo *mesde* alio nomine *mege* vocatum (uo. 12298). 1496: Possessionibus *Megye*hdy Zenthkyral (Körmend III/6, Körmend 10). 1521: Quatuor Jugera terrarum arabilium penes *Gewrbe Megye* (Múz.). [Vö. MTsz. 1. jel.] || 2) districtus, circuitus, comitatus; gebied, kreis, komitat NySz. 1449: Merser Kosokot *Tholna megebel* Somog *megeben* engette Janus vayda (Forrás?). [Vö. szőlő-, vár-mēgye.]

mēgye-határ: 1239: Unde ad *Mege hotar* (Forrás?).

mēgye-kő: [lapis finalis; grenzstein]. 1269: Inde uadit ad *Megekv* versus partem meridionalem (Pannh. Hítel. 13). 1653: Minden szőlőnek *megyekőve* legyen és barázdája (GazdtörtSzemle I.33).

mēgye-út: [limes, confinium; grenzweg]. 1393/1446: Ad viam wlgo *Megevrth* vocatam (OL. D. 7914). 1394/1446: Usque ad viam wlgo *Megevrth* vocatam (uo.) 1526: Vsque ad viam *megyevrth* vocatam (Múz. Kisfaludy).

MÉGYÉS: habens districtum, circuitum; districtus-, kreis- NySz.; [limitem habens; grenze habend?; finitimus, confinis. vicinus; angrendend, benachbart?]. 1367: Jacobus dictus *Meges* [a. m. mēgyés?] (Múz.). 1386: Transiret ad riulum *Meges*patak [a. m. mēgyés?] vocatum (Múz. Hanvay). 1596: A Szőlő völgyön vagyon egy darab föld az egyházé. Berente *megyés* [jelentése?] hely volt, ha ő maga ezután Predikátort tarthat, abban legyen, addig Kazintzhoz marad (Canon-Visit. 138). [Vö. mēzsgyés.]

MÉGSZÁKOL: onero; beladen NySz. (1. jel.); [verbero]; abprügeln, durchprügeln BM. (2. jel.). 1505: Óporteret te saccis opprimere wlgo *Megh* kelenye Theged *saakolny* (Lelesz Acta 113/64).

MÉGSZUSZSOKOSODIK: [eureulionibus plenum fieri; voll kornwürmer werden]. 1684: Hogy az élet össze [igy?] ne melegdjék, *meg* ne *susokosodjék* a porából kiszokta venni a jó gazda és gyakorta fel is széleltetni (GazdtörtSzemle I.248).

MÉH, méhe, mih: apes; biene NySz. («1. mēh» a.) 1211: [Udvornici] Zekezu Karasun *Mech* [a. m. mēh?] Irrige Tarsa (Pannh. Tih. 1/5). 1222: Nomina uero hominum de predicta uilla scilicet Nulos hec sunt *Forcos Buus Mech* [a. m. mēh?] Cumur Och Ereu (Pannh. 3/L). 1348/1379: Michaelis dicti *Mehfulca* (OL. D. 37078). 1601: Vadnak kasbéli *mehek* (OL. UC. 35/2). 1608: Teórséokbéli *meh*. Kasbéli *meh* (uo. 37/56). 1668: *Meh*eknek disznoknak valtoja, 5 d. (uo. 1/21). 1712 k.: Talám addig *mihet* is fogtak szerezni (GazdtörtSzemle VII.417, nagykarolyi adat). ? Szárm.: 1211: Hii sunt pistores zot bota mieu pet Jllaba feud *mihud* [a. m. mēhöd?] (Pannh. Tih. 1/5). [Vö. anya-, raj-mēh.]

mēh-áros, -árros: [apium venditor; bienenhändler]. 1483: Sebastiano *Meharros* (Lelesz Acta 93/1).

mēh-kas: alvear, alvearium, alveus; bienenkorb NySz. 1597: Wres *meh kass* 2 (OL. UC. 101/3).

mēh-kert: [hortus apianus; bienengarten?]. 1349: Usque locum *Mehkert* dictum (ZichyOkm. II.370). 1377: In terra *Mehkert* (OL. D. 6419).

mēh-köpü, -këpö, -këpö: [alvearium; bienenkorb, bienenstock]. 1654: *Mēhe këpö* 5 (OL. UC. 2/23). *Mēhe këpö* 4 (uo.). *Mēhe këpö* 3 (uo.). *Mēhe këpö* 3 (uo.). [Vö. köpü 3. jel. NySz.]

MÉHE, 1. mēh-köpü.

MÉHÉS, mēhös: a) apiatus NySz. (1. jel.) [apibus copiosus; reich an bienen]; b) apiarius NySz. (2. jel.); [bienenzüchter]. 1229: In villa *Mehus* Kara Bev Oztupan Quer Bard Palyan (Pannh. Lib. Rub. 24—34. l. 20. sz.). 1339: Myze de *Mehes* (Veszpr. 106, Bedeg 4). 1425: Johannes dictus *Mehes* (Múz. Kisfaludy). 1456: Thome dicti *Mehes* (OL. D. 15049). 1469: Thoma *Mehes* (uo. 16907). 1476: Siluam *Meheslygeth* (uo. 17864). 1478: Johannes *Mehes* (Múz.). Blasius *Mehes* (Veszpr. 107, Egerszeg 16). 1518: Anthonium *Mehes* (Pannh. Hítel. 126). 1519: Fenilia ElewBerek *Mehes* Jrothwan (Lelesz Prot. V.37a). 1532: Chaspar *Mehes* (Múz.).

MÉHÉSZ, mihész: apiarius, mellarius; bienenzüchter NySz. 1240 k.: In predio *Mehcz* hec sunt Nomina Jobagionum Texe Luck Mortun (Pannh. 61/8). 1389: Petrus *Mehcz* (OL. D. 7469). 1478: Georgio *Mehcz* (uo. 18058). 1692: *Méhésznek* buza cub. 2. bocskor par 3. közézipő per diem nr. 3 (GazdtörtSzemle VI.179). 1712 k.: Talám addig *mihet* is fogtak szerezni, azok is régi helyeken jó gondviselés alatt conserváltván, az ki *mihész* mellette lakik, az is almot főre tivén, az kertészeknek segíthet (uo. VII.417, nagykarolyi adat).

MEHLI, melhi: [pannus in urbe Mecheln (Belgii) confectus; Mechelner tuch]. 1382: Duodecim vlnas panni de *Mehly* (Lelesz Acta 15/3). 1424: Item pannum de *Mehli* (OL. D. 29073). 1458: Vnam Stragulam muliebrem de panno *Melhy* (Múz. Kállay). 1471: Octo vlnas panni de *mehly* [«ugyanitt kétszer: Octo vlnas panni de *mehly*» Szam. jegyz.] (OL. D. 36393). [Vö. Kováts: Áruforg. 99.]

MÉHLŐ, mihelő: [apiarius; bienenwärter?]. 1211: Isti sunt pellipari *Michileu* Nuhu (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt agricole Mohal Buxi *Michileu* Bote Gerete Radista Wosud Sombod (uo.). 1344: Terre litigiose Harna *Mehleu* et Vkrus (HazaiOkm. III.152). Per viam qua itur ad *Mehleu* (uo.). 1355: Nullam decimam nullumque lucrum de eisdem similiter de apibus ipsorum ad loca *Mehleu* wlgariter uocata dare et persolvere teneantur (OL. D. 26561, l. AnjouOkm. VI.360, vö. ErdészetiOkl. I.20). [Vö. Tagányi, ErdészetiOkl. I.22 és bevez. XV. l. Vö. *Mihelő*, hn. CzF.]

MÉHÖS, 1. mēhös.

MELEG: calidus; warm NySz. 1402: Dominico *Meleg* (Lelesz Acta 27/17). 1422: Laurencio *Meleg* (KárolyiOkl. II.67). 1432: Georgius *Meleg* (Múz. Kállay). 1452: Demetrio *Meleg* (OL. D. 14539). 1460: Possessiones *Meleghegh* et Varalya (uo. 15508). 1465: Georgio *Meleg* (Veszpr. 6, Fokszabadi). 1507: In fluuiio Theplichez alio nomine *Melgwyz* vocato (OL. D. 21780). 1510: Johanne *Meleg* (Veszpr. 3, Billege). 1601: Az Malon vagion ket szőlő. Az *Meleg* olda-

lon vagion egi szóló (OL. UC. 35/2). 1603: Andreas *Meleg* (SzékelyOkl. V.263). 1734: Valamelyike találta mondaui említett Károlyi Ilonának formalibus: csak *meleg* halál [értsd: megégetés] köllene néked (Reizner: SzegedTört. IV.499). [Szám.: 1240 k.: Hec sunt nomina vinitorum *Melegd* Arad Buch (Pannh. 61/8).]

MELEGÉDIK, vö. összezelegedik.

MELEGÍTŐ, vö. ágy-, éték-melegítő.

MELÉNCÉ, l. réz-medéncé.

MELHI, l. mēhli.

MELLÉK, mellik, mellyék: 1) latus, vicina, vicinitas, confinium: seite, umgegend NySz. 1331: Possessionibus Gykyus Sarkmellyk Roon (Múz.). 1338: Ad quendam lacum Debrynyamellyk nominatum (uo.). 1342: In possessione Kebele *mellyk* nuncupata (OL. D. 3485). 1354: Petri de Peliske-mellyk (Múz.). 1356: Possessionis Dernomelleke vocate (Múz. Hanvay). Possessio vero Saarmellek dicta (Zala-Okl. I.570). 1364: Bodor de Sarnouchamellyke (Múz.). 1373: Nicolai de Harnadmelleke (Lelesz Acta 8/1). Andreas de Surkmelleke (Múz.). 1375: Petri de Jarnyamellek (Körmend III 5, Belfenék 52). 1377: Ad vnam metam terream in valle Veressebmelleke dicta erectam (uo. II.1, Alber 6). 1385: Kokas de Delnemelleke (Múz. Soós). 1386: Datum in descensu phylisteorum Arukmellek vocato (Múz. Kállay). Piscinas Rawazlywk-melleke Swlywmus Hwzywtow (OL. D. 7182). 1392: Stephani de Zauamelleke (MonCivZagr. I.330). 1393: In possessione Bodogazonmelleke (Múz. TörtTárs. 1). 1401: Johannes de Vagmellek (Múz. Szentiványi). 1405: Thapolcha melleke (OL. D. 9046). 1407: Andree de Tapolezamellekezenthgyurgh (Körmend, Miscell. Német-úvj. lad. 42, fasc. 87, nr. 11). 1423: Duobus pratis seiv fenilibus vno Anthaluyla et altero Athyaywthamelleke nominatis penes viam de possessione Athya ducentem existentibus (Lelesz Acta 43/11). 1424 1498: In loco Fekethe Berek melleke (OL. D. 12800). In Bosthw hasasmelleke vocato septem jugera (uo.). 1425: Cuiusdam particule terre Nadasdmelleke vocate (Körmend, Stat. ant. major. 29/27). 1453: Quosdam meatus aquarum Kysekendmelleke Naghesew (OL. D. 30828). 1455: Possessionibus Breznyezemellye Chazmafew in Comitatu Crisiensi (uo. 14952). 1487: Territorium Nemesember felde et Vekon eer melleke (uo. 28336). 1496: Ad rubeta Kewer Jakaberdeye Hathazwthmelleke et vtraque Nylaswthmellyk vocata (Lelesz Prot. II.234). 1519: Fenilia Homokoldal Herceghwthamellye (uo. V.37a). 1545: Az raba melleke töltésere megen uala (OL. Nád. 40). || 2) lateralis: seiten-, neben- NySz. 1545: Estrangot kötő fekre es mellek nügnek (OL. Nád. 40). [Vö. Havas-mellék.]

MELLÉKI: lateralis, collateralis: daneben befindlich, in der umgegend wohnend NySz. 1423: In possessione BalatonmellykZamard (Körmend III/3, Zamárd 97).

MELLES, mellyes: pectorosus NySz.; weitbrüstig, dickbrüstig BM. (I. jel.) 1368: Andreas filius Andree dictus *Melles* (ZichyOkm. III.351). 1416: Stephanus dictus *Melles* (OL. D. 35431). 1438: Dyonisii dicti *Melles* (uo. 35059). 1467: Jacobus *Melyes* Múz.). 1475: Alberto *Mellyes* (Múz. Kállay).

MELLESZT: deplumo, vello; rupfen NySz. (I. jel.) 1545: Tizeneg mellezet kappan (OL. Nád. 42).

MELLETT: iuxta, penes: neben NySz. 1444: In loco Petesiusferdece melleth (OL. D. 13763). 1469:

Siluam Hawasmelleth walo Erdew nuncupatam (uo. 36403).

MELLÍK, l. mellék.

MELLŐZ, vö. elmellőz.

MELLY, vö. amelly.

MELLYÉK, l. mellék.

MELLYES, l. melles.

MELLYIK, vö. amellyik.

MÉLTÓ? miltó: dignus, condignus, meritis; wirtdig NySz. (I. jel.) 1211: In uilla Theluky sunt isti uirtiores Chomoslou Henche Mochi Fochas *Milton* [a. m. méltó?] Nemelh (Pannh. Tih. 1/5).

MÉLTÓLTATIK, miltóltatik: dignor; geruhen, belieben NySz. 1451?: Minden zenthsegeth *Miltoltasanak* (OL. D. 31145, az 1451-i okl. hátlapján).

MELY, mëlly, vö. amelly.

MÉLY, mily: profundus, altus; tief NySz. 1240 k.: Aquam Myler [vö. az 1400. és 1507-i adattal] (Pannh. 61/8). 1257: Uenit ad maiorem aquam que dicitur Myler (OL. D. 456). 1261: Quendam flunium *Melsed* uocatum (Wenzel VIII.10). 1265: Vsque in stagnum *Melmochar* (HazaiOkm. VI.129). 1266: Pratum ecclesie situm in loco qui vocatur iuxta ydioma terre *Mylertu* [a. m. mély-ér-tő?] (Pannh. 12/K). 1283/1323: Rivuli *Melpatak* dicti (HazaiOkm. VIII.228). 1284: In flunio *Melpotok* (OL. D. 1172). 1300: Riulus *Melpatak* nominatus (HazaiOkm. VI.458). 1301/1367: Proceedit in riulium *Melpotak* vocatum (OL. D. 13471). 1323/1330: In loco vbi flunius *Melpotok* cadit in flunium Bodrug (Körmend, Sebesiana 2/8). 1325/1347: Descendit in vallem que vocatur *Meluewlg* (Körmend II/4, Miskouch 67). 1330/1449: Ascendit per vallem *Melwelg* vocatam (Múz. Görgey). 1333/1468: Egrediens de quodam stagno *Melmochar* nomine (Lelesz Met. Zemplén 19). 1334: A quodam riulo *Meelsyd* nominato (OL. D. 30369). 1336: In capite cuiusdam riuli *melpatak* vocati (Múz.). 1348: Ad viam *Melvt* dictam (Múz. Kállay). 1374/1479: Riulium *Melpathak* vocatum (OL. D. 18148). 1400: Quadam vena seu meatu aque Myler nominatus (Pannh. 1/1). 1408: Piscinas Saaseer Keueskothya *Melborgonya* (Múz.). 1463: Penes viam *Mel wth* (Körmend II/3, Felsőör 2). 1476: Penes stagnum *Meltho* dictum (OL. D. 17864). 1487: Peruenissent ad quoddam fossatum *Melarok* nuncupatum (uo. 37066). 1507: De quodam stagno *Meler* vocato (uo. 32068).

MELYIK, mëllyik, vö. amellyik.

MÉN: equus admissarius: hengst NySz. 1525: Duo equi Thureales wigo *Men* (Körmend Acta I/1. Németújvár 39).

mén-ló: admissarius, equus admissarius, armentalis equus; springhengst NySz. 1498: Septem equaces [igy, vö. Burtal] cum emissario wigo *menlw* (Akad. 11). 1545: Equum meum *menlo* (OL. NRA. 173/31).

MÉNCSÖR?: 1498: Andrea *Menchr* (Múz. Kállay). [Vö. *méncsörédik*, *méncsörög*, *méncsörül* MTsz. ?]

MEND, l. mind.

MENDÉGEL: ito, incedo; laugsam gehen NySz. 1522: Valentinus *Mendegele* (OL. D. 37004).

MENDÉNÉS, l. mindénés.

MENEDEK: apocha, quietantia; quittung, empfangsbestätigung NySz. (3. jel.) 1493: Az zaz forintnak hvzat meg adtta az hvz forintrvl en ver andras telyes *menedeket* adtam ez erdv hegy balasnak (Akad., I. Zolnai: Nyelveml. 156). 1521 k.: Kenderesy Benedekne Margit asszony adot *menedeket* az w jegyruharul es haz koz marharul Kenderesj Mihaljnak (KárolyiÓkl. III.134). 1544: Négven nölce maágar forintrol *menedeket* es kezyrasat pocetynel egetembe vettem (OL. Nád. 42). 1586: Egh cartha blanka, ha zwkseghe lezen *menedek* adny (uo. 49).

MENEDEKSÉG? 1561: Adák azért az ő részek jószágot... Kondorát Istvánnak, feleségének Annos asszonynak és maradváinak örök örökre... ilyen ok alatt, hogy minden törvény szerint való háborgatók ellen *menedékséget* [így?] fogadának, az megnevezett Luka Antal leányi (SzékelyÓkl. V.81—82).

MÉNÉS, ménös, mínés: a) equaria, equitium, equi gregales, armentum equorum; gestüt; b) equus; pferd NySz. 1301: Loco qui *Menus* pathaka nominatur (AnjouOkm. I.12). 1327: Ad fluvium *Menus*patak (uo. II.294). 1458/1469: Veniret ad putenm *Meneskwith* dietum (KárolyiÓkl. II.316). 1475: Predia Kevrthwelboker et *Menes* Nyom vocata (Lelesz Acta 85/1). 1517: Mynd gabona, mynd *menes* mynden fele Barom (OL. D. 36528). 1521: Equos wigo *Meneseketh* (Lelesz Acta 127/17). 1548: *Menes*, czöder, vezeték lo (OL. Nád. 47). 1584: Mykron: *menesth* haytanak, myndenekitül eg eg Garasth fizethnek. Ha melette wezetykön wyzy es el adny, vyan vg Garassal tartozyk tüle (OL. UC. 56/33). [Vö. MTsz.]

ménés-akol: equile; pferdestall. 1388: Ad quendam locum *Menesakul* vocatum (OL. D. 7371). 1429: Terre *Menesak* (uo. 12068).

ménés-pásztor: equarius; rosshirt NySz. 1425: Petrus *Menespazthor* (Lelesz Acta 45/53). 1544: Az nap attam saruarat az *menes pásztor*nak fl II (OL. Nád. Számad. b). Az *menes pásztor*nak eg forintot (OL. Nád. 40). 1584: *Mynes pásztor* Pöre Janos (OL. UC. 56/33). 1588: *Menes pásztor*nak Gulyasnak (OL. Nád. 41).

MÉNETEL: itus, meatus, incessus [stb.]; das gehen, gang NySz. 1700: Mikor valamely ember pert indit és kezd, és perelni akar valamely emberrel, valamely jószág avagy örökség felől... és maga is látja, hogy ahoz semmi küzi ninesen, és semmi *meneteli* [a. m. köze?] ninesen hozzája... afféle ember húsz forinton marad az méltatlan keresetért... és perí mellől is elmarad, hanem ha jövendőben az halál másképpen hozza, úgy hogy bizonyosan vérségét, avagy jussát állathassa, mert ha akkor is bizonyos *meneteli* nem leszen hozzá, akkor is elmarad a húsz forinton (GazdtörtSzemle VII.401).

MENNY: fulmen; blitz NySz. (2. jel.) 1273: Postea currit per duas metas continuas ad *menytegudure* [a. m. menny-ütő-gördőre? vö. «mennyütő-kő» NySz.] (OL. D. 841, I. HazaiÓkl. 68). 1329: Venit ad insulam *Menytechigeth* (Múz. Ibrányi). 1363: Uenissent ad quendam locum *Menittemezev* vocatum (Körmend, Heim 186). [Vö. ágy-ménny.]

MÉNNYEZET, ményezet: lacunar, laqueare, contabulatura, laquear contabulatum, laeus; die decke eines gemachs oder zimmers NySz. («ményezet» a.) 1450: Vnum velum deauratum quod continet super lectum videlicet wigo *menezet* (Lelesz Acta 108/22?). 1493: Mensatori qui noua scampna et *Menyeczeth*, ac fenestras, Ramakath fecit (EPsz. fol. 37). 1637: *Menyeczeti* tablas kopias (OL. UC. 14/43). 1638: Ez Nagy Palotának vagion Uionnan ezínalt feir *Meniezele*

körös körniül megh partazva feniü deszkaval (uo. 2/34). *Meniezele* ez haznak igen szép partazott gombiai festet [így] es aranasok (uo.). *Meniezele* ez haznak igen szép festes es gombiai Araniazott (uo.). [Vö. *mennyezet* CzF.]

MENNYI, vö. amennyi, -re.

MÉNÖS, 1. ménés.

MENSZÁROS, MÉNSZÁROS, 1. mészáros.

MENTE: amiculum, lacerna, pallium, palliolium; mantel NySz. 1543: Vnam wigo farkasber *menteth* (Múz. Kisfaludy). 1547: Eg medwebör *mentet* (OL. Nád. 48). 1559: *entere* valo zederyes zaras gombot (uo. 40). 1566: Vna *menthe* de karasia (OL. UC. 2/1). 1570: Egy felzer zederyes granath *menthe* (OL. Nád. 49). [Vö. vadászó-mente.]

mente-béllés, -bélés: [subductura amicu; mantelfutter]. 1692: Számtartó és kulesár fizetése: pénz per annum fl. 32. posztajáért fl. 8. *mentebéllésért* fl. 2 (GazdtörtSzemle VI.182).

MÉNTÉBEN: [in longitudinem; entlang, der länge nach]. 1700: Most rozsuzul keresztül szoktak némellyek kapálni, mivel a ki rozsuzul kapálna is, betakarja a földet keresztül kapálván, nem úgy mint a régiek szoktak volt hogy *mentében* egyenesen kapálván, azért is a szöllőttő mellé hegy *mentében* verik az karót (GazdtörtSzemle I.82). [Vö. 2. *menet* 1e. jel. NySz.]

MENTÉCSKE: chlamidula NySz. [deinutivum vocis «mente»; mäntelehen]. 1669: Asszony embernek való szorító *mentécske* béllésétől 1 frt 20 denár (GazdtörtSzemle I.92).

MÉNTÉN: statim, protinus, continuo, ilicet; sofort NySz. 1488 k.: *Menten* mondiad zenth Janos ewangelistanak hogh ez fekel war fogotta veres pey lo megh tisztulon (Bagonyai ráolvasás, I. Zolnai: Nyelveml. 153).

MENTRÈNG, MENTRÉNG, mentring: [postella, postilena; schwanzriemen]. 1380 k.: Comparui duo negocia kondreg et *mentrenk* nomine (OL. D. 37186). [Vö. *mentreng* SchlägliSzőjz. 1399. sz. és *mentereng* uo. 2191. sz.] [Vö. far-matring.]

MENTRING, 1. far-matring.

MENYÉ, 1. amennyi.

MÉNYEGZÉ, 1. ményegző.

MÉNYEGZŐ, ményegzé: nuptiae; hochzeit NySz. 1548: Az urban mester *menyegzejeben* az hegedősöknek adot uolt d 40 (OL. Nád. 49).

MÉNYEGZŐS: [nuptiator; hochzeitmacher, heirather]. 1596: *Menyegzősöktől*, esketéstől [jár a prédikátornak] denár 12 (CanonVisit. 141). [Vö. NySz. b. jel.]

MÉNYÉT: mustela; wiesel NySz. 1429: Terras arabiles in monte *Menethmal* adiacentes (Panuh. Tib. 18/1).

MÉNYÉTÉS: [mustelam habens; wiesel habend]. 1230 k./1355: Ad locum quod wigo *Menethesozma* vocatur (OL. D. 4475, I. HazaiOkm. VIII.29).

MÉNNYEZET, 1. ménnyezet.

MÉNY-HAL: murena, mustella fluviatilis; meerr-fisch, meeraal NySz. 1479: Pisces wlgari *menchal*

[így] (OL D. 26363). **1493**: Pisces Carpones kechyges *menyhal* Harchones pyztranh (EPSz. fol. 22). **1519**: Pisces *menhal*, kechige (OL D. 26204). Ad coquina *menhal* (uo. 35012).

MÉNYHÁRT, l. Ményhért.

MÉNYHÁRTKÓ: [Melchioris nomen blandiens; koseform zu Melchior]. **1696**: Die 8. oktobr. vitem fel Lőcsei Lutheranu[s] Oskolaban *Menyhartko* Fiamat (AdalZemplvmTört. IV. évf. 244). **1697**: *Menyhartko* Inassa (uo. 283). [Vö. Ményhért.]

MÉNYHÉRT, Ményhárt: Melchior PPB. **1194**: Sunt autem hec nomina prediorum que contuli *Meynhart* Babaduri Prezne Mychsa Zaka Vkas Baran Dag (OL D. 34). **1224**: Omnes chibrones de villa *Meinart* (uo. 110). **1267**: Omnes chybriones de *Menharth* (uo. 625). **1550**: Fizettem Balasi *Menyhart* hagiomasabol (OL. Kolozsm. 50). [Tkp. a német *Meinhard* mása, l. erről Förstemann: Altddeutsches namenbuch 1892, Pott: Die Personennamen 137 stb.]

MÉNYÜLÉS?: parathresis, luxatio NySz.: verrenkung PPB. **1488** k.: *Meriules* [így? olv. menyülés?] exit de pedibus Equorum (Bagonyai ráolvasás, l. Zolnai: Nyelveml. 153).

MÉR: haurio; schöpfen NySz. («2. mer» a.) **1469**: Anthonius *Merew* [a. m. merő v. mörő?] (Lelesz Acta 80/6). **1515**: Ambrosio *Merew* (Pannh. 63/Gg). **1638**: Egy abrak *merő* Sisak (OL UC. 2/34). [Vö. lisztmerő-lapát, víz-merő.]

MÉR?: metior, mensuro; messen NySz. **1341**: Metatur ad lapidem *mereukw* [a. m. mörő?] vocatum (OL D. 24464). **1378/1416**: Quadraginta septem Jugera terre wlgariter *Mereth* [olv. mörött? a. m. mért, megmért?] dicta (uo. 35146). [Vö. fölmér, kimérés, mörő.]

MÉRCE: satum, mensura, choenix, modius; geschirr, wo man das getreide misst, scheffel, metzen NySz. **1462**: Metrete vulgo *merche* vocate (SoprOkI. II. 423). **1588**: Molnok *mercheienek* bejeouetely (OL. Nád. 40).

MÉRCÉS: [modium habens; scheffel habend, metzen habend]. **1430**: Stephanum *Merezes* (Múz. Kisfaludy). **1431**: Stephano dicto *Merches* (OL D. 12429).

MEREDÉK: praeceps, praeuptus [stb.]; abhängig, abschüssig NySz. (2. jel.) **1436**: Prope montem *Meredekheg* vocatum (Múz. Békassy).

MÉRÉG?: a) venenum, virus; gift; b) furor, ira; zorn, ärger NySz. **1466**: Jacobus *Mereg* [a. m. mörög?] (OL D. 16408).

MEREGGYŐ, l. merergyű.

MEREGGYŰ, merergyő: [rete jaculum; wurf-garn, wurfnetz], der ketscher, eine art fischernetz BM. («merettyű» a.) **1493**: Duo parua recia vulgo *Meredivo* [így?] emi (EPSz. fol. 29). [Vö. MTSz.]

MERÉGLYE: **1636**: A felső ház padlásán... Komló kód Nro. 1 *Meréglye* Nro. 1 Csöbör Nro. 1 (GazdtörtSzemle 1265). [Vö. NySz. MTSz.]

MERÉGLYÉL: [palis adjungo, palo; pfählen, anpfählen, stocken]. **1610**: Kertbe megyek az borsót *meréglényi* [így? értsd: meréglyélni] (KomárJk.). [Vö. meréglye 1b. jel. MTSz.]

MERÉN, l. merő.

MERËNCE? l. réz-medénce.

MÉRÉS, vö. hordó-mérés

MERÉSZKÉDIK: audeo, audaculus sum; wa-gen, sich wagen NySz. **1499**: Domina abbatissa dixisset et retulisset quod dictus condam Georgius de Esseghwar semper super bona Ecclesie eiusdem wlgó *Merezedethwala* eciam prefatus Franciscus filius eiusdem super bona Ecclesie sue simulcum Jobagionibus suis depredari facit et spoliat (Körmend, Heim 676).

MERESZT, vö. mēgmereszt.

MÉRGĖS, mérgös: 1) venenatus, virosus, virulentus, veneficus; giftig NySz. **1275**: Descendendo per quendam vallem *Merguswlg* vocatam (Múz. Rhédey, l. HazaiOkm. VI.212). **1299**: Quodam stagno *Mergustow* vocato (ZichyOkm. I.95). || 2) iracundus; zornig, grimmig NySz. **1360**: Michael dictus *Mergus* (HazaiOkm. 264). **1370**: Michael dictus *Mergus* (OL D. 31322). **1388**: Michael dictus *Merges* (Múz.). **1398**: Andrean *Merges* (HazaiOkm. I.292). **1400**: Johannis dicti *Merges* (Múz.). **1407**: Benedictus *Merges* (Veszpr. 109, Szepezd 14). **1439**: Benedicto *Merges* (OL D. 31499). **1451**: Petrus *Merges* (uo. 14467). **1464**: Blasio *Merges* (Lelesz Beres. VIII.16). **1470**: Stephano *Merges* (Veszpr. 107, Karácsonfalva 4). [Helyn. szárm.: 1321: Possessiones scilicet Lyuder Wylok et *Mergesd* (Múz. Kállay). 1325/1332: Piscinis quarum nomina sunt hec Merse Forgianagus *Mergusd* (OL D. 2331). 1333: Cum piscinis Mersee, forgianagus. *Mergusd*. Hidalia (ZichyOkm. I.412).]

MÉRGÖS, l. mérgös.

MÉRÍTŐ: [hamus ad hauriendum; haken zum schöpfen]. **1620**: Sör neueleő hazban Vagion hörögh [olv. horog] a' uagi *meritő* Nr. 2 Vagion leeh [így] Nr. 1 (OL UC. 15/9). [Vö. NySz. 2. jel.] [Vö. víz-merítő.]

merítő-háló: [jaculum]; hamen, feimer NySz. wurfnetz, wurfgran, wurfhaube, fallsack BM. **1587**: Vagion egh *merithő halo* (OL. Nád. 48).

merítő-szák: [jaculum; wurfnetz]. **1587**: Horogra walo chykot. Keth *meritő zakot*. Lanczos horgoth (OL. Nád. 49).

MERJŰLÉS?: [parathresis, luxatio; verrenkung]. **1488** k.: *Meriules* [így? olv. merjülés v. menyülés?] exit de pedibus Equorum (Bagonyai ráolvasás, l. Zolnai: Nyelveml. 153). [Vö. marjúl.]

MÉRŐ, merő(n): 1) solidus, [rigidus]; dicht, starr, steif NySz. (1. jel.) **1708**: Találta Erdős Jánosnénál egy barna pej herélt lovát, első jobb lába esüdben *merő* (DebrLt., l. Nyr. XXII.518). || 2) merus; lauter NySz. (2. jel.) **1558**: Egi *meren* araniazot cwreg pohar (OL L. I.1). **1599**: Egi *merew* aranas ew (uo. III.16. 17.) Egi *meren* aranyazot hanchyar (uo.). **1635**: Egy muhar dolmánytól ha *merően* béelt 2 f. (GazdtörtSzemle VIII.471).

MÉRŐ, mirő: 1) mensor, librator, pensor; der messer, wagmeister NySz. **1469**: Anthonius *Merew* [a. m. mörő v. merő?] (Lelesz Acta 80/6). **1515**: Ambrosio *Merew* (Pannh. 63/Gg). || 2) modius, metreta, corus, modimnus; mass, scheffel, metzen NySz. **1519**: Triticum cheteth VIII et *merw* III (OL D. 26247). [Vö. csöbörmérő-fa, hordó-mérő.]

mérő-madzag, -mazzag: amussis; richtschnur NySz. **1587**: Chwka horogra es *merő mazzagra* (OL. Nád. 49).

mérő-sérpenyő, -sérpenyi: statera; wage NySz. **1638**: Fabul ezinalt *merő serpenyi* [így] fontiaival No 1 (OL UC. 2/34).

mérő-szapu: [modius, medimnus; scheffel]. 1634: Vagion egi mireő [igy] szapu auagi koroez (OL. UC. 21/3). [Vö. szapu NySz.]

MÉRTÉK, vö. cérna-, fa-, mázsa-, mázsáló-, pattantyú-, taracktöltő-, zab-mérték.

MÉRTÉKLETÉS, mértékletés: moderatus, temperatus, abstinens [stb.]; massvoll, mässig, gemässigt NySz. 1752: Tüzelésre való fát mindazonáltal az jobbágyoknak, azhol mint kitelhetik mértékletesen engedjenek (GazdtörtSzemle VI.138). Ami tüzelésre való fát illeti... avval is mértékletesen bánjanak és ne bitangolják (uo. 139).

MÉRTÍKLETÉS, 1. mértékletés.

MESSZÉLY, meccöl, meszély: sextarius, cotila; seitel NySz. 1495 k.: Buthirum mezel vnum (OL. D. 26082). 1522: Vnum cantarum tres quartas vlgo mezel continentem (Múz. Kisfaludy). 1524—26: Dabitur vinum quartalis Budensis vlgo mezzel (OL. D. 32686). 1525: Unum quartale butiri vlgo Mezzel (uo. 24207, 1. HazaiOkl. 453). 1528: Eini canteros quinque ad mensam domini vnum duarum pintarum vnum vnus pynthe vnam mediam vnum ferthal et vnum mezel (OL. Nád. 42). Anseres iij formagia tria mezzel way iij (OL. UC. 12/42). Butiri pintas iij Mezzel 1 (uo.). Butirum Mezzel iij formagia iij (uo.). [Vö. fa-messzély.]

MESSZELYÉS, meccelés, meszelyés, meszölyös?: sextarium capiens; ein seitel fassend NySz. 1530: Canterus Mezeuleus [igy?] (OL. L. III.16. 17). 1548: In eiusdem edibus canterum est vt uulgo dicitur mecczeles [igy] (Múz. Kapy). [Vö. Cantere sunt ut uulgo dicitur egy iczeles (uo.).] 1549: Cantarus minor vulgo mezzelyes (OL. UC. 75/39). 1558: Pintes on kanna Icches on kanna Mezeles on kanna (OL. Nád. 49).

MESTÉR, mestör: magister, praeceptor, didascalus; meister NySz. (1. jel.) 1233: Uenitur ad fontem Mestur [a. m. mestör?] (Veszpr. Regn. Met. 2). 1256: Sacerdotem nostrum de Mestyr [a. m. mestör?] (Pannh. 14/B). 1273: Gregorius Matias et Mestur, filij Morodek (HazaiOkm. VII.141). 1300: Nobiles de Mestur (Múz. Nagy Imre). 1320: Siluan Mesterberky dictam (OL. D. 1990, 1. AnjouOkm. L.552). 1347: Nicolai de Mesthureke (Múz.). 1348: Johannis dicti Mester filii Petri de Gurgethek (Múz.). 1392: Quoddam pratum Mesterrethe (Pannh. 8/K). 1394: De predicta terra nostra Mester nuncupata (Veszpr. 11, Márkó). 1408: Howsmester famulum Pauli de Irssa (ZalaOkl. II.336). 1436: Mesterfalwa, hn. (OL. D. 12913). 1457: Lucas Kysmesther (uo. 36405). 1467: Emericus Mesther (Múz.). Briceus Mesther (uo.). 1472: Anthonio Mester (OL. D. 17340). 1478: Stephano Mesther (Lelesz Acta 88/1). 1485: Michaela Mester (Múz. Ibrányi). 1521: Philippo Mesther (Lelesz Acta 127/6). 1544: Attam az uég uazorakor az mesternek ostaert (OL. Nád. 41). 1548: Az urban mester mehegezeyeben az hegedösöknek adot uolt d 40 (uo. 49). 1558 k.: Mesterhazy gerger (Nyr. XXVIII. 21). Wagon Mester hazan... weres kamwka zoknya j (uo. 22). 1569: Georgius Ifywmesther (OL. UC. 18/15). 1572: Az saruari mestereknek attam hogy uramat megh rekordalak (OL. Nád. 40). 1612: Ő nekie volt egy szölő öröksége, mely vagon az mi Mester völgey nevű hegyünkön (AdalZemplénvmtört. VI. évf. 182). [Vö. akóló-, bányász-, fértály-, fundáló-, fűrdős-, fűrés-, heggy-, hop-, iskola-, ispotály-, itélő-, koh-, lovász-, órás-, pálinka-, pálinka-főző-, posta-, rudas-, sátor-, szeker-, tárnok-, tó-, tóásó-, verő-, vízi-mestér.]

mestér-görénda: docus, tignum perpetuum; ein durchzug am gebäude NySz. 1546: Fy gherenda, mester gherenda, zelemen, agas (OL. Nád. 49). 1669: Egy gerendának való fenyőfa 24 denár Egy mestergerenda 1 frt (GazdtörtSzemle I.93).

mestér-pénz, -pinz: 1592: Singulae porte dant pro pecunia Mesterpinz uocata (OL. UC. 11/23).

mestér-remék: opus magistrale; meisterstück NySz. 1601: Minden, a ki mas idegen helien tanulta az eő mesterseget, es itt ez király szabad varasban, Cassaban, mi közöttünk mesterremeket akarna ezinalni, addigh hozzá ne kezdhesen, hanem elsőben egi, kettő, avagy harom mesternél két esztendeigh legeniül menjen... mely esztendő eltelvén, szabad legien annak utana... az mesterremekhez niulni és mint egieb mester, az ötvös-czéheben ő neki is hasonló mesterre lenni (Mihalik: KassaÖtvTört. 51).

MESTÉRKE: 1) magistrellus NySz.; meisterchen BM. (1. jel.) 1470: Briceio Mestherke (Körmend, Heim 542). [2) [opus acupictum, limbus]; wirkwerk, stiekerrei, bordure BM. (2. jel.) 1595: Egy feir varrass metelises gallos lepedő keth feleől mesterkeje (Radvánszky: Családelet II.80). Egy vekony gjoleh kezkenő az keth vege varua kazul varrassal keth feleől mesterke mellette (uo. 81). Egi gallos gjoleh kezkenő kazul varrassal fen allo viraggal zekfűes mesterkeje (uo.). Egi gallos gjoleh kezkenő kazul varrassal keth vege mesterkeuel valo (uo. 82). [Vö. MTsz.; Pápay József közlése szerint Komárom megyében is járatos szó.]

MESTÖR, 1. mestör.

MÉSZ: calx, caementum; kalk NySz. 1303: Montis Meez vocati (AnjouOkm. L.55). 1369: Inter lapides Zaadkeu et Mezeu (OL. D. 31105). 1597: Mynden thwng meszteul. Mynden thwng kęstewl. Mynden thwng swegthwl (OL. UC. 12/42).

mész-égetés: [coctio calcis]; das kalkbrennen BM. 1557: Az mecz egeles egy pestwel tyz forint (U. I.).

mész-égető: caementarius, calcarius; kalkbrenner NySz. 1547: Az mesz egetőnek attam (OL. Nád. 42).

mészégető-kemence: calcaria fornax; kalkofen NySz. 1597: Mesz egető kemence (OL. UC. 101/3).

mészkeverő-válu: [alveus ad calcem permiscendum; trog zum kalk-rühren]. 1638: Mesz keverő valu (OL. UC. 2/34).

mész-pest: [fornax calcaria; kalkofen]. 1335: Locum Mezpesth vocatum (AnjouOkm. III.226). Iungit locum Mezpesth vocatum (SztárayOkl. I.97). 1374: Ad possessiones ipsorum Imbregh [az m. kétést] et Mezpest vocatas (Lelesz Acta 8/4). 1405: Possessionibus Kerezthwr et Mezpest vocatis in Comitatu Zempliniensi (Múz. Soós). 1406: Quendam fornacem cementi Antiquam et in veteratam pro meta dicte possessionis Tessen demonstrassent et asserruissent eandem metam quam vlgo Mezpest... apellassent (HazaiOkm. I.300). 1448: In possessionibus... Jeztreb, Zywneg, Mezpesth (SztárayOkl. II.411).

mész-verém, -veröm: [fovea calcis recipiendae causa facta]; kalkgrube BM. 1222: Uadit ad foueam que uocatur Mezw werum (OL. D. 103).

MÉSZÁR: [lanius; fleischhauer], fleischhacker NySz. 1453: Mezaar [hn., a. m. mészár?] (OL. D. 14722, «Somogy m.» Szam. jegyz.). 1650: Az henteller meszarok keozt is kell esküttetni (OL. Kolozsm. 50). [Vö. mészárság NySz. és: 1775 k.: «A természet

tsak *mészárságra* tanítot» (Németh Antal: Ezópus élete és fabulái 84).]

MÉSZÁROL: lanio; zerfleischen NySz. [schlachten]. 1597: Egy *meszaros* zek wagyon, es a ki benne *meszarol* (OL. UC. 12/42).

MÉSZÁROS, ménszáros, ménszáros? *míszáros*: lanius, carnarius, carnifex; fleischhauer, Metzger NySz. 1405: Clemens *Mezaros* (Lelesz Acta 28/25). 1415: Stephani *Mezarus* dicti (Körmend III 2, Kustan 54). 1423: Georgio dicto *Mezarus* (Lelesz Acta 43/76). 1425: Dominico *Mezarus* (Körmend, Heim 745). 1430: Andreas dictus *Mezarus* (HazaiOkm. IV.296). 1437: Mathens *Mezarus* (OL. D. 13061). 1438: Johannes *Mezaros* (no. 36390). 1451: Johannes *Mezarus* (no. 14467). 1453: Johanne *Mezaros* (Lelesz Beres. VII.10). Georgius *Mezarus* (OL. D. 36407). 1457: Georgius *Mezarus* (no. 36405). 1470: Nicolaus *Mezaros* (Lelesz Acta 81/15). 1473: Thomas *Mezarus* (Veszpr. 107, Egerszeg 16). Valentinum *Mezaros* (Körmend, Heim 590). 1483: Thoma *Mezaros* (Lelesz Acta 93 1). 1484: Georgio *Mezaros* (Veszpr. 107, Gerezd 4). 1486: Ambrosii *Mezarus* (Veszpr. 4, Alsóörs). 1495: *Mezaros* Marthon (Lelesz Acta 103/30). 1498: Johanne *Mezaros* (Múz. Kállay). 1499: Johanne *Mezaros* (Múz. Forgách). Demetrium *Mezaros* (Lelesz Acta 107/1). 1501: Balthasar *Mezaros* (KárolyiOkl. III.45). 1502: Martini *Mezaros* (Pannh. 23/P). 1503: Gregorius *Mezaros* (Múz. Kállay). 1504: Ad Maccellum cuiusdam Martini *Mezaros* (Lelesz Acta 112,22). 1506: Benedictus *Mezaros* (Múz. Kállay). 1507: Oswaldo *Mezaros* (Körmend I/3, Hidegkut 50). Dominico *Mezaros* (Veszpr. 15, Vászoly). 1518: Georgio *Mezaros* (Múz. Forgách). 1519: Laniones wigo *mezaros* (OL. D. 37007). Ladislao *Mezaros* (Múz. Forgách). 1520: Luca *Mezaros* (Lelesz Prot. V.120 2). Thoma *Mezaros* in Zombathpyach (Pannh. 66/14). 1521: Benedicto *Mezaros* (Lelesz Acta 127 6). 1544: Az *meszaros* ranausa hordot hust (OL. Nád. 41). 1598: Valentinus *Miszaros* (OL. RDecim. Zempl.). [Vö. Ásbóth, Nyr. XXXI.188.]

mészáros-szék: [laniena; fleischbank]. 1597: Egy *meszaros* zek wagyon, es a ki benne *meszarol* (OL. UC. 12/42). [Vö. *mészár-szék* NySz.]

MÉSZÁROSSÁG: [ars lanii; fleischerhandwerk]. 1613/1696: Az úr Isten mikor a két karácson napját elhozza, és az új bór tanácsával helyben állapodik, minden *mészáros* akkor álljon elő, és akkor vegye fel az *mészároságot* (GazdtörtSzemle VII.412—413).

MESZEL, vö. bemeszel.

MESZELÉS: [dealbatio]; das weissen, das tünchen BM. 1769: Megvallyuk azt, hogy nem akkori írás, mikori a *meszelés*. Mert bemeszeltetett a Templom ezeltt tiz esztendőkkkel, bemeszeltetett az írás is (CanonVisit. 204).

MESZELŐ: a) albarius NySz.; tüncher BM.; b) [peniculus ad dealbandum]; weisspinsel, tüncherpinsel, weissbürste BM. [?]. 1569: Clemens *Mezcleo* (OL. UC. 11/30).

MESZÉLY, -ÉS, l. messzély, -és.

MESZES: calcinosus, calcem continens, calce inquinatus, calce vestitus; kalkhaltig, mit kalk NySz. 1200 k.: Usque ad portam *Mezesynam* (Anon. 19). Ipsi uero ad portas *Mezesinas* ire ceperunt (uo. 21). In porta *Mezesina* (no. 22). 1280: Ad latus montis qui dicitur *Mezesmat* [a. m. meszes v. mézes?] (Wenzel XII.318). 1335: Lapides *mescesu* dicti (ZalaOkl. I.314). 1336: Peruenit ad vnum montem in cuius latere a parte occidentis sunt lapides *Meseku* dicti (Múz.).

1365: Ad faciem cuiusdam monasterii abbatialis in honore beate Margarete virginis in monte *Mezes* vocato constructi quod *Mezesapath* nuncuparetur (uo.). 1373: Ad ryuulm *Mezespataka* (OL. D. 6133). 1378: Duas metas terreas *Mezesku* nominatas reperissent (no. 6871). 1389: Adriano dicto *Mezes* [a. m. meszes v. mézes?] (Veszpr. 107, Keszi 7). 1401: Ad vnum montem *Mesesrehagow* vocatum (OL. D. 8650). Quandam foueam *Mesespesth* dictam (no.). 1424: Johannes *Mezes* (Pannh. 17/Mm). 1463: Silurum *Mezes* et Thetemes vocatarum (OL. D. 15837). 1470: Michaelae *Mezes* (Múz. Kállay).

MESZÖLYÖS, l. messzélyös.

METÉ, l. mető.

METÉL, vö. lé-, mēgmetél, metélő.

METÉLÉSÉS, metéllísés: [laciniosus; gezackt, zackig?]. 1595: Egy feir varrasos *metellises* gallos lepedő keth feleöl mesterkeje (Radvánszky: Családélet II.80).

METÉLLÍSÉS, l. metélésés.

METÉLLŐ, l. metélő.

METÉLŐ, metéllő: secans, sectilis; schneidend, schneider NySz. 1413: Benedicto dicto *Feldmetheluw* (ZichyOkm. VI.240). 1461: Johanne *Methelew* (Lelesz Acta 72/36). [Vö. *bélésmetélő-karika, hērnýó-metélő, papirosmetélő-olló, répa-metélő.*]

metélő-hagyma: caepa sectilis, porrum sectile; schnittzwiebeln NySz. 1638: *Metelleo hagyma* (OL. UC. 2/34).

METÉLŐS? [qui libenter scindit; der gerne schneidet, schnitz]. 1500: Petro *Methelews* [a. m. metélős v. mételyös?] (OL. D. 20956).

METÉLT: incisus, resectus, dissectus; geschnitten, verschnitten NySz. 1814: 1 fekete *metélt* bársony kosuska facit 28 frt. (Radvánszky: Családélet II.200).

metélt-káposzta: [brassica secta; geschnittenes kraut]. 1544: Ebedre *kápozat metellet* (OL. Nád. 40). 1597: *Metelt kápozta* hordo 2. Hasabos sos *kápozta* hordo 9 (OL. UC. 101/3). [Vö. *metélt-káposzta.*]

MÉTELYÉS, mételyös? scabiosus; angesteckt, verderbt NySz. 1470: Vnum pratum in *methel* tho (OL. D. 17462). 1500: Petro *Methelews* [a. m. mételyös v. metélős?] (uo. 20956).

MÉTELYÖS? l. mételyös.

METŐ, meté: [putans; beschneidend]. 1211: Fabri uero sunt hii Stephanus filius Kynus Buche Syquid Petesse *Methe* Cheb Wus (Pannh. Tih. 1/5). Vdorniei de Mortus hii sunt Inod Reche *Meteu* Bochochi Theke (uo.). [Vö. *posztó-mető, szécskamető-láda.*]

mető-kés: [falx vinitoria; rebenmesser]. 1513: Cultros tres *Methewkes* (OL. D. 26151). 1566: Cultri *Metheo kes* uocati (OL. UC. 18/15). [Vö. *mető-kés.*]

METRÉNG, METRÉNG, vö. far-matring.

METRING, vö. far-matring.

METSZ, vö. ki-, mēgmetsz.

METSZÉS: [putatio vitis; das beschneiden der reben]. 1700: A vīnezellérek istentelenül vettének az *mecczéstől* annyi taxát, mint az egyszeri kapálástól

(GazdtörtSzemle I.80). 1705: Szölcim culturájára: 1. Hegyaljaiakra: Nyitás, *metszés*, Venyike s karó szedés, Karózásra, kötözés, Első Kapálás [stb.] (AdalZemplvmTört. VI. évf. 331). [Vö. NySz. I. jel.]

METSZETLEN: imputatus; nicht beschnitten NySz. 1643: Valaki egy idén, kiváltképpen három idén, szöleit *metszetlen*, és kapálatlan hagyja, az földesurakra száll (GazdtörtSzemle VI.471).

METSZÉTT-KÁPOSZTA: [brassica secta; geschnittenes kraut]. 1590: *Mechet kapozta* Hasabos kapozta (OL. Nád. 49). [Vö. *metélt-káposzta*.]

METSZŐ: [operarius qui vites putat; arbeiter zum bescheiden der reben]. 1700: Nyitónak, *mezczőnek*, homlítóknak more antiquitus solito tiz rényes forint büntetés alatt dénár 24-nél többet ne fizessen (GazdtörtSzemle I.79). [Vö. NySz. más jel.] [Vö. *fenék-metsző*, *káposztametsző-gyalu*.]

metsző-kés: scirpicula, falx vineatica, falx putatoria; rebmesser, weinhippe NySz. 1653: Nagy-Boldog asszony napján aztán kitiltsa *metsző késitül*, kapálásátul (GazdtörtSzemle I.31). [Vö. *mető-kés*.]

MÉVEL, vö. *méz*-, *sör-művelő*.

MÉZ, *míz*: mel NySz.; [honig]. 1544: Eég yee *mezet* olayos lenek es eleslenel ualonak (OL. Nád. 40). Az nap szekfyues leuel ualo halban *mezet* (uo. 41). 1558: Mwsthol főth *mez* (uo. 49). 1588: Minden theokeból wagi kasbwl egy darab *mezet* (OL. UC. 64/35). 1605: Theorkeolios *mez* icze 1½ (uo. 28/61). [Vö. *köpi*-, *lépés*-, *nád-méz*.]

méz-adó: 1329/1378: Ad ipsam possessionem Vamusmezado vocatam (Múz.). 1353: Sarfeumezadou [hn. Vas m., ma: Sárfinizdó] (AnjouOkm. VI.127). Sarfeumezadow (uo. 167). 1356: Possessiones due scilicet *Mezado* et Gern vocate in Comitatu Castriferrei (HazaiOkm. V.130). 1368: Possessiones Hrzzupah Gyelse et *Mezadon* vocatas (Körmend II/9, Miscell. Pethő-Széchy 36). 1374: *Meezadow* [hn. Vas m.] (OL. D. 6195). [Vö. «Az árpád-házi királyok «*mézadó*» vagy «*méznevelő*» [olv. *mézművelő*, l. ezt] népei is kétségkívül erdei méhésztel foglalkoztak» Tagányi, ErdészetiOkl. I. bev. XV. l.]

méz-áruló: [venditor mellis; honighändler]. 1714. *Mézáruló* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.22).

méz-művelő, -mévelé, -mévelő, -mívelő: [melarius; honigerzeuger, honigbauer]. 1302/1398: Possessionem *Mezmuelew* item possessionem Nyek (Kubinyi: MTörtEml. II.51). 1369: Jobagiones vestri de *Mezmuelew* (OL. D. 5742). Possessionis nostre *Mezmuelew* nuncupate (uo. 5744). 1378/1430: Jobbagionibus et populis de *Myzmuelew* (uo. 12327). 1437: Possessionis *Mezmuelew* vocate (uo. 13052). 1462: Possessionibus *Naghmezew* et *Mezmuelew* vocatis (uo. 15791). 1475/1508: In possessione *Mezmuelew* (Múz.). [Vö. *méz-adó*.]

méz-sonkoly: die ausgepresste honigscheibe BM. 1597: *Meez sonkolj* (OL. UC. 101/3).

MEZÉ, l. *mező*.

MEZEJTELEN, l. *mezítelen*.

MÉZES, *mízes*: 1) mellitus, melleus, mellarius, mulsus; honig- NySz. [honig habend]. 1280: Ad latus montis qui dicitur *Mezesmal* [a. m. *mízes* v. *meszes*?] (Wenzel XII.318). 1389: Adriano dicto *Mezes* (Veszpr. 107, Keszi 7). 1424: Johannes *Mezes* (Pannh. 17/Mm). 1435: Partem vinee in latere meridionali montis Tar-

czalhege vocati existentis que *Mezesmal* vulgo appellatur (KárolyiOkl. II.166). 1451: Georgio *Myzes* (Múz. Kállay). 1470: Michael *Mezes* (uo.). || 2) [venditor mellis; honighändler]. 1714: *Mézes* [foglalkozásnév, a. m. *mézáruló*] (Debrlt., Zoltai Lajos közlése).

mézes-báb: [libum mellitum]; pfefferkuchen, lebkuchen, lebzelen BM. 1597: Mykor *mezes báboth* wyznek (OL. UC. 12/42).

mézeskalács-sütő: [pistor dulciarius; lebzelter, lebküchler]. 1714: *Mézeskalácssütő* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.22).

mézes-körte, -körtvél: [pirum melleum; honigbirne]. 1422: Arborem piri *Mezeskwrthwel* (HazaiOkm. II.326). [Vö. NySz.].

mézes-pogácsa: placenta mellita, pannis dulciarius, savillum; honigkuchen NySz. 1544: Attam *mezes pogaczaert* (OL. Nád. 42).

mézes-víz: [mella; honigwasser]. 1548: Vyazt nyegwen [igy] fontot adot el fl. iijj *Mezes vyzet* adot fl. vij (OL. UC. 99/7).

MEZÉTELEN, l. *mezítelen*.

MEZÍTELEN, *mezejtelen*, *mezételen*: nudus, implumis, deplumis; nackt NySz. 1270/1311: Vsque ad vnum montem circa dietam aquam qui vocatur *Mezechtelen* ascendo (Múz. Görgey). 1278/1570: Usque ad unum montem circa dietam aquam que vocatur *Mezechtelen* (HazaiOkm. VI.228). 1330/1449: Peruenit ad quendam montem *Mezechthelen* Zemenye vocatum (Múz. Görgey).

mezítelen-suba: [reno; auf die glatte seite gewendet winterpelz]. 1565: Vagion egy y roka nyak *mezechthelen suba* (AdalZemplvmTört. V. évf. 312). [Vö. *mezítelen ködmön* MA¹. PPB.]

MEZŐ, *mezé*: campus, rus, ager, pratum, fundus, territorium; feld NySz. 1055: Hinc uero ad caput petre posthec ad bagat *meze* (Pannh. Tih. 1/1). 1206: Peruenit usque locum nomine *cuhnamezei* (OL. D. 45). 1231/1263: Ad nullam que uocatur *Zyl mezeu* (uo. 536). 1231/1397: Subtus campum *Cukynmezey* (uo. 174). 1236: Prima huius terre meta incipit in Eucluz *meze* (Múz.). 1240: In campo qui uulgo dicitur *Thoutmezeu* (OL. D. 249). 1251: Quas terras wlgus *miculamezeu* apellant (Pannh. Tih. 1/8). 1256: Tendit per planiciem regis *Kyralmezey* dictam (OL. D. 438). 1275: Que uia ducit ad *Magyarmezeu* (Múz. TörtTárs. 4). 1282: Campos in magna silua quorum nomina sunt hec *Selz Chemerna Chaklomezeu Nadmezeu Soumezeu Nyirmezeu Vezuereu* (OL. D. 1133). 1287: Ad campum *Nyresmezeu* uocatum (uo. 1207). 1288: In *Mezeu* habent duas vineas (Veszpr. 109, Szepezd 2). 1291: Transeundo inter duos montes *Wkurmezeu* (MonStrig. II.280). 1292: Iungit vnum campum *Nyresmezey* nominatum (Múz. Jankowich). 1303: Deinde nadit ad *Mezeuteluk* et postea transit lacum qui dicitur *Malech-uagolcha* (Pannh. Hitel. 17). 1304: In loco *Medyesmezeu* tria iugera (Veszpr. 15, Vámos). 1309: Possessionem suam hereditarium *Wythezmezeu* vocatum (Múz. Jankowich, I. AnjouOkm. I.207). 1313: Possessionem suam empticiam *Scepmezeu* uocatum (OL. D. 1827). 1315: Possessiones *Bachamezey* *Werusalmafolua* (Múz. Péchy). 1318: Ad imarginem *Tuluemezey* (OL. D. 1939, I. AnjouOkm. I.492). 1320/1355: Itur in campum *Ifyumezeu* wlgariter nuncupatum (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1321: Campum *Poharilamezey* vocatum (OL. D. 2050). 1324/1377: Venit ad duas metas terreas de quibus transit ad imaginem *Thulukmezey* (AnjouOkm. II.168). 1326: In quodam campo

Eleu *mezeu* appellato (Lelesz Met. Szatmár 31). Usque ad quandam campum *Posamezey* dictum (Múz. Kapy). In quodam campo *Elemezeu* (uo.). 1330: Ad vnum campum *Zekmezeu* dictum (OL. D. 2617). 1335: Petrus de *Isthenmezey* (Múz.). 1337: Iuxta *Cheripes mezeu* dictum (OL. D. 31081). 1338: Cuiusdam parui campi *wlgo Nirezmezeu* vocati (Múz.). 1339: Venit ad locum *Zilmezeukuzi* vocatum (Veszpr. 2, Sárberény). 1341: Vadit ad vnam metam terream vbi terra vocatur *woryoumezeuforka* (OL. D. 3402). *Tuissesmeze*, hn. (AnjouOkm. IV.79). 1341/1347: Vadit ad campum *Keykmezeu* vocatum (Körmend II/4, Miskouch 67). 1345: Ad planam terram *Apathmezey* vocatam (Lelesz Met. Szatmár 64). 1350: Possessiones *Galpuna* et *Ket-teusmezeu* vocatae (AnjouOkm. V.403). 1355/1363: Veniret ad unum paruum campum *Mezed* dictum (OL. D. 4443). 1358: Iuxta campum *Kerekmezeu* vocatum (uo. 4715 és SztárayOkl. II.290, 291). Vergeret ad *Wrnzmezeu* (Múz. Kapy). 1363: Venissent ad quandam locum *Menittemezeu* vocatum (Körmend, Heim 186). 1371: *Ladizlaus de Mezeulak* (Múz.). 1377: *Ladislai de Mezeulak* (Múz. Kapy). 1379: Ad latus vnus campi *Belsemezey* (Lelesz Met. Ugocsa 25). Possessiones *Kysponula* et *Wassarmezeu* vocatas (Múz. Kállay). Abhinc vterius ad vnum paruum campum *Tyuissesmezeu* vocatum (Múz. Mednyánszky). 1381: In possessione *Zenamezew* vocata (Lelesz Acta 14/18). In angulo *Huzyumcezu* vocato (Múz.). 1383: In terra *Mezeueremege* vocata (uo.). 1386: In loco *Megyemezeu* dicto trigintaduo Jugera (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1389: Possessionum *Bustahaza Zal-dobos Hozyumcezu* (Lelesz Met. Mármaros 13). Iungit vnum campum *Belmezeu* appellatum (uo.). Vnum campum *Belmezeu* appellatum (OL. D. 7481). 1390: Currit ad campum *Jakomezey* appellatum (Lelesz Met. Mármaros 11). Iungit campum *Kerekmezew* nuncupatum (uo. 41). 1394: Quarundam terrarum arabilium *Filemezeu* et *Retesmezeu* vocatarum (Múz.). 1408: Ad agrum *Lwmezee* dictum (OL. D. 28773). 1418: In possessionibus *Tussa Klazan* et *Felzerhoziwmezew* vocatis (Múz.). 1422: Venissent ad quandam terram *Kysmezew* alio nomine *Kysligeth* nominatum (Lelesz Met. Bereg 2). 1423: Terram *Edekswrthuelmezey* vocatam (Múz.). Duas terras arabiles in monte in superiori fine superioris diverticuli prefate terre *Edekswrthuelmezey* adiacentes (uo.). 1424: Quatuor in *Mezeumagasoldala* (Veszpr. 17, Veszpr. Oppid.). 1427: Quasdam possessiones *Naghlak* cum pertinentiis, *Palatha*, *Mezeurheges*, *Rethkerth*, *Tamashaza* (SztárayOkl. II.253). 1430: In *Hozymvezeu* parvum *Transalpinarum* (Múz. Kállay). 1435: Venissent ad campum *wlgo mezew* vocatum (Lelesz Met. Bereg 54). 1438: In montibus *Mezeumaal* et *Felmaal* appellatis (Veszpr. 107, Köveskál 6). 1446: *Quinque [jugera]* in loco *Mezew* (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1451: In congregatione generali ipsorum prope Pesth in *Rakusmezew* celebrata (OL. D. 14473). 1452: Camporum *Eperyes Mezew* et *Keczkeshegh* vocatarum (Lelesz Acta 70/6). 1462: *Naghmezew*, hn. (OL. D. 15791). 1468: Particulas terrarum arabilium ac siluarum *Thawalymcezew* vocatas (Lelesz Acta 79/27). 1469: Terrarum arabilium ac pratorum fenilium et siluarum necnon lacuum *Horgasthohath Adomassryhath Boganthawamezey* Homokoszygeth *Bathhawamezey* (uo. 80/12). 1476: Terras ipsorum *EztheBatharkewzy* et *Zenamezew* vocatas (Lelesz Prot. Parv. 98). 1479: Quasdam silvas *Kerechettoka Lyskomezew* appellatas (Múz. Kállay). 1481: In campo *Rygo Mezey* [Szerbiában] (Körmend III 2, Örs 56). Pratorum *Nadamezew* [stb.] (Múz. Ibrányi). 1483: Ad facies terrarum *Omalomparazthya* et *Nadamezew* vocatarum (uo.). 1496: Ad quandam terram *BolthaMezeycoldala* (Lelesz Met. Szatmár 62). 1501: Duas terras arabiles in territorio *Kewzmezew* vocato (OL. D. 36405). 1506: Quedam

fenilia *Moczarreth Naghreth* et *Mezewbelireth* vocata (Lelesz Prot. I.26). 1522: Ad terras arabiles *Pazthor-mezey* vocatas (OL. D. 37354). 1540: Quoddam snum fenetum in prato *Hodmezew* vocatum et appellatum [lgy] (OL. GyfKápt. Cent. D. 65). [Helyn. szárm.: 1240: Exinde extenditur ad locum qui vocatur *Mezeed* (Pannh. 27/V). 1372: Tres in loco *Kysmezed* dicto (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1386: In loco *Kysmezed* duo Jugera (uo.).] [Vö. legelő-mező.]

mező-pusztá: 1564: Az ki [zsellér] *mező pusztára* száll, annak négy esztendeig való szabadsága legyen mind adótól és minden rendbeli szolgálattól (Gazdtört-Szemle I.70).

MÉZSDA, l. mézsgye.

MÉZSDE, l. mézsgye.

MÉZSGYE, mézsda, mézsde: limes; grenze NySz. («mésge» a.). 1206: Peruenit ad terram que dicitur *Misde* (OL. D. 45). 1320: Uadit in vna *mecsde* (AnjouOkm. I.561). 1323: Iungit quendam locum *Mezde* vocatum et per idem *Mesde* eundo ascendit super quandam *Berch* (Múz. Hanvay). 1324: Iungit quendam locum *Mesda* vocatum et per *Mesda* eundo [stb.] (Múz.). 1330: Quasdam finales connexiones terrarum arabilium *wlgo Mesde* vocatas (OL. D. 2639). 1334: Locum *Tuismesde* vocatum (AnjouOkm. III.108). 1337: In fine eiusdem vinee *Ozyphmesde* vocatae (SztárayOkl. I.132). 1347/1358: In quodam intermedio sulco quod *wlgo Mesde* dicitur (OL. D. 4716). 1364: Locum spinosum *wlgariter* *tuissesmesde* vocatum (ZichyOkm. III.267). 1368: Iuxta locum *Tyuismesde* appellatum (Múz.). Per unum *mezde* versus eandem partem ad arbores ulmi (KárolyiOkl. I.307). 1369: Inde detinendo per vnum *Mezde* (OL. D. 5762). 1372: Per *mezdem* eundo peruenit ad metam terream (Múz.). 1388: Peruenissent ad quandam terram *Mesde* vocatam (OL. D. 8005). 1391: Possessionis sue metas seu *mezdes* destructas et anichilatas vidissent (Múz. Fejérpataky). 1422: Reflectendo per quoddam *Mesde* (Lelesz Met. Bereg 2). 1424: In quodam *mesde* duas metas terreas fecissent (OL. D. 11511). 1426/1486: Per vnum terminum *wlgo Mezde* alio nomine *Megye* vocatum (uo. 11858). 1427: *Mesda* seu signum inciperet in vno [lgy] arbore piri siluestris *wlgo Ikreskurthuel* dicti (Múz.). Per quoddam *Mesde* modicum pergendo (SztárayOkl. II.267). 1430: Per vnum terminum *wlgo mesde* alio nomine *mege* vocati m (OL. D. 12298). 1443: *Semita wlgo Mezde* inter vineas (Múz. Bethlen). 1480: Quoddam spinetum *wlgo Thywysmesde* vocatum (Lelesz Acta 90/29). 1596: Az egyik föld végiben *Losonezi János* predikátor ortott egy *mesgyét*, egy szapura valót (Canon Visit. 142). 1613 1696: Harmadszor nem tartozik az bíró, hogy megbirdettesse, hanem tartozik csak *mesgye* jární hirdetni, és akkor minden embert, azki szófogatatlanságból bé nem csinálta [mezsgyéjét], vagy siketségre vészi büntetésen [olv. büntetessen] az bíró den. 50 (Gazdtört-Szemle VII.410).

mészgye-járs: [limitum revisio; grenzbesichtigung]. 1613 1696: *Mesgyejársnak* módjáról (Gazdtört-Szemle VII.410). Azmit ide felirtunk *mesgyejársnak* módjáról, szükség az porgolátok járásáról is imunk (uo. 411).

mészgye-kő: [lapis terminalis; grenzstein]. 1694: Az mesgye igazítás az bíráké esküttével együtt tizenkét pénz. Az másodiktól is tizenkét pénz. Ugymint huszonnégy pénz az két *mesgye kötül* (Gazdtört-Szemle I.169). Hogy ha penig valamely ember az határ követ kivétne szánzándékkal, melyet á 12 tanácsbeli ember letett *mesgye könek*, tehát az 12 eskütteknek számok szerint megbüntethessék 12 forinttal az olyan embert (uo. 173).

MÉZSGYÉS, mészgyés: [finitimus, confinis, vicinus]; angrenzend, benachbart BM. («mesgyés» a.). 1560/1580: Máthé Jánostóly bitai határban vötem örökbe egy malomhelt, egy hold földet és egy darab szénafüvet, kit idegen kézre akar vala adni Bessenyei Gáspárnak és Miklósnak, ezektől tarttam, miérthogy én velem *mesgyés* és egy oszlás vala, 14 forinton (SzékelyOkl. V.76). 1590: Egyfelől *mesgyés* szomszédja [vö. «mesgyés szomszéd: der Anrainer, Anränder» BM.] Hadházi Pál... másfelől peniglen Kelemen Demeter (uo. 145). 1700: Nem lévén szabad [a szőlőpásztornak] *mesgyés* törvényes társával tovább menni, holmi lappangókkal társalkodni [stb.] (GazdtörtSzemle 1.83). [Vö. *mészgyés*.]

MI, vö. ami, valami.

MÍ, vö. réz-, vár-mű.

MIÉRT, mirt: quare, cur, utquid; warum NySz. (1. jel.) 1525: Tegnep megh yram hogh oka vaghyon *myrth* en oda Lyndwaba most nem mehetek (OL. D. 24774, 1. Zolnai: Nyelveml. 237).

MIES, 1. műves.

MÍH, 1. méh.

MIHÁËL? 1. Mihály.

MIHÁL, -KÓ, 1. Mihály, -kó.

MIHÁLY, Miháel? Mihál: Michael MA. (1621. kiad.) 1092: Hec sunt nomina predictarum familiarum Bula Bedadi Kasudi Zagordi Zachan *Michael* Cuna Cunei (Pannh. 52/F). 1135: Homines condicionales quorum nomina sunt hec *Michal* Cunes Scemus bula buloc Sele fele Iuan (uo. 15/Kk). 1210: Nomina uero eorum hec sunt Dubur *Michal* Forcos Jnoc (uo. 5/F). 1211: Isti sunt vdornici Luxa Lucas Reze *Miahl* [Erdélyi L. szerint is így] Mehci Mot Soma (Pannh. Tih. 1/5). In uilla Fotud hii sunt ioubagiones Ellenus Elleh *Mihal* Vosud Boca (uo.). 1217: Reliqui uero Zoud Simeon *Micahel* vnucha cum eorum successoribus exequias faciant (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1221: Cum uinitoribus nouem quorum nomina sunt hec Pancasa Buhta *Michal* Guzu Pot Chotober Hega Pentuk (Pannh. 4/B). 1229: Quorum nomina mixtim hec sunt *Mihal* Bethme Cheke Habur (uo. 5/Gg). 1230: Hec sunt nomina iobagionum castri: Martinus maior exercitus ysep maior castri *Michael* maior preconum Theodor Dedus Gregorius Vduoros (OL. D. 158). 1240 k.: Tres mansiones pastorum Ehud Pathan *Michael* (Pannh. 61/8). 1243: Inter uineta quod uulgo dicitur *Myhal*-uka [olv. Myhalluka] (Pannh. Tih. 5/2). 1252: Clauigeri de eisdem uinitoribus *Myhal* Escen Pinevsd Kereu (OL. D. 369). 1278: In possessione *Myhal* uocata in Rakuz existente (Múz. Madarász). 1282 k.: *Mihal* uero frater Geiche genuit Wazul et Zar Ladislaum (Kézai, 1. FontDom. 1/2. 77). 1296?: Iungit quendam locum *Myhal*hazatetey uocatum (Múz. Péchy). 1315: Vsque ad montem *Myhal*hazatetey nuncupatum (uo.). 1319/1322: Ascendit ad montem *Myhal*zatetey [így, olv. Myhalhazatetey] uocatum et per acuciem [így] eiusdem montis (OL. D. 1947). 1322: Ascendit ad montem *Myhal*hazatetey uocatum (uo. 2099). 1330: Incipit in vertice eiusdam montis *Michal*hazatetey uocato (Múz. Péchy). Terrarum Mogyothfiamihalfelde et Bagatfelde (Múz.). 1335: Super possessionibus Bagathfelde et Methvdfiamihalfeulde nominatis (uo.). 1345: Super quodam monte *Michalhaza* uocato (uo.). 1347: Stagnum *Mihal*krekezy uocatum (AnjouOkm. V.49). 1348: Puztascentmihal, hn. (uo. 165). 1353: A parte terre Egrimihalhaza nuncupate... ab ipsa terra Egrimihalhaza (OL. D. 4355, 1. AnjouOkm.

VI.72). 1358: In Castro Nogmihalwara uocato (OL. D. 4715). Duas sessiones lehen uocatas in eadem possessione Nogmihal existentes (uo.). 1368: Versus possessionem Zenthmihaltelke Abbatis de Clusmonustra (Múz.). 1420: *Mihalfya* Jsthwanfelde Egyedfyafelde Demeterfyapetherfelde (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 41, fasc. 187). 1436: Possessionibus *Myhal*falua Chehy et Mendzenth uocatis (Múz.). 1453: Ewden de Naghmyhal (SztárayOkl. II.504). 1483: Ladislaus Medenczes de Zenthmyhalwr (Múz.). 1490: Clementem de Zenthmyhalwr (Múz. Justh). 1496: Possessionibus Jobagy Olazmyhallakosa Mayorhazlakossa (Körmend III/6, Körmend 10). 1521: In vico eiusdem oppidi Nagh *Myhal* Thothweza uocato (Lelesz Prot. V.137a). 1522: Naghmyhal, hn. (Lelesz Acta 128/6). 1526: In dominium predii *Myhal*wr-walala [«Vas m.» Szam. jegyz.] vocati (Múz. Békassy). 1559: Dios *Mihaly* egez helies (U. I.). 1577: Poliak *Mihal* (OL. UC. 1/3). 1668: Csombordj *Mihály* Várbeli Tizedes (uo. 1/21). [Helyn. szárm.: 1511: Possessionibus Monostorosadon *Myhaldy* (KárolyiOkl. III.77). 1524: Due pathwariste uidelicet Michael Chak de *Myhaly* [a. m. Mihály v. Mihályi?] et Benedictus de Kysfalwd (Múz. Kisfaludy). 1528: Fenum vnus prati in ordine pozath in territorio possessionis *Myhaly* in comitatu soproniensi (uo.). Vö. «bovdug *michael* archangelt» HB.] [Vö. *Mihálykó, Mihók, Mikó?* Szent *Mihály*-adója.]

MIHÁL(Y)KÓ: [Michaelis nomen blandiens; koseform zu Michael]. 1476: Demetrius *Myhalko* (Múz. Balassa). 1643: Attiokfioknak *Mihalyko* Janos Uramnak Arendaban attak [az aknát] negy Száz forintban Esztendeigh (OL. Instr. 42, 1. GazdtörtSzemle VI.121). [Vö. *Mihály*.]

MÍHÉLŐ, 1. méhlő.

MÍHÉSZ, 1. méhész.

MIHÓK: Michael NySz. [Michaelis nomen blandiens; koseform zu Michael]. 1587: Csurra *Mihók* [jobbágynév] (SzékelyOkl. V.142). 1700: Szijártó *Mihókért* [fizettem] ezidén fl. 8... Lakatos *Mihókért* ezidén fl. 5 (AdalZemplmTört. V. évf. 141). [Vö. CzF.] [Vö. *Mihály*.]

MIKE: [Nicolai nomen blandiens; koseform zu Nikolaus]. 1328: Possessionem ipsorum filiorum *Myke* *Myke*lehotaia (Múz. Beniczky). 1342: Vno Molendino *Myke* molna appellato (Múz.). 1363: In ipsa possessione *Myke*lehotaya (Múz. Beniczky). [Vö. CzF.] [Vö. *Miklós*.]

MIKLÓS, Mikus, Nikos, Nikus: Nicolans PPB. 1211: In uilla Fotud hii sunt ioubagiones Hozug Halad Mathoy *Miclous* Fitcha Helie Zalas (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt agricole *Micus* Bota Vossa Scimis Setit (uo.). 1240 k.: In eodem predio hec sunt nomina seruorum Seegun *Miclous* (Pannh. 61/8). Quorum nomina sunt hec Both Petur Pepul Ledí Herceg *Miclous* (uo.). 1256: Zentmiklos, hn. (ErdMúzLt., 1. Wenzel VII.429). 1286: Scentmiclos, hn. (Múz. Szentiványi). 1299: Scentmiclus, hn. (uo.). 1320: Tybateleke *Mikusteleke* [hn.] (OL. D. 1991). 1322: *Myklousteluk* (Múz. Kállay). 1342: In terra Persendolph alio nomine Finthamiklosylese uocata (Körmend III/3, Zamárd 95). 1363/1406: *Nikus* dicti Mair (OL. D. 9127). 1366: Feyruanfalua Gyurgfiamyklowsfalua (Körmend II/5, Lyndva 13). 1368: In terra Gyp terciam vineam Kysmyklos nominatam (Körmend, Heim 214). 1388: Terrarum arabillum Zenthmiklosfeulde et Zenthmargithaazzonfelde appellaratum (Pannh. 8/L). 1393/1446: Primo a fluuio Albi Crisii loco uidelicet Marosimiclosasasa incipiendo (OL. D. 7914). 1398: Johannem filium Ipoliti Petrum fra-

trem eiusdem *Nykus* filium Ipoliti (HazaiOkm. I.292). 1401: Quasdam possessiones Duoristhe Budimertelleke Batharmiclostelleke Babochipalfalua et Hraztouiha vocatas (Körmend V/7, Croatia 216). 1403: *Nykus* [keresztnév] Zakalos (ZichyOkm. V.341). *Myklos* Wen dicto (uo. 351). 1429: In linea Zenthmykloswlczaya nominata (Lelesz Acta 48/79). 1434: Domina *Miklos*-azon vocata (Lelesz Beres. V.38). 1443: Predium Egiedfymyklofewlde nuncupatum (Múz.). 1453: Possessionis sue *Mykloslaka* (OL. D. 28258). 1469: Quoddam pratum sew fenile intra veras metas eiusdem possessionis Nagkallo Abaymyklosrethe vocatum (Múz. Kállay). 1584: *Nykos* Thamas (OL. UC. 56/33). [Vö. **Mike**, **Mikó**, **Mikola**, **Szent Miklós pénze**.]

MIKÓ: Michael PPB. Nicolaus Kr. 1171: In uilla Talud dedit filie sue terram ad tria aratra et III uerullos quorum nomina hec sunt Zuga *Micou* Zeram Burucci (Veszpr. 9, Kál). 1199: Istas ancillas manumisit Sebu cum filio suo Martino et filia Elga Necham quoque cum duobus filiis scilicet *Michou* et Butha (Veszpr. 16, Vesp. Eccl.). 1211: Hii sunt piores zot bota *micu* [a. m. Mikó?] pet Jllaba feud mihud (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt uinitores Sure *Micu* Cusit (uo.). [Udvornici] Varous Vosud Medue Maca Merch Charna *Michou* Euzen (uo.). 1221: In terra Sceleus II seruos uidelicet *Micou* Vencir cum uineis (Pannh. 4/B). 1228: *Michou* [libertinus] cum tribus filiis suis. *Micula*. Cingul. Reuka (HazaiOkm. III.1). 1252: Conterminando terre Bws et *Mycou* barbati de uilla Graz (OL. D. 369). 1296: *Mykoteluke*, hn. (Akad. 1). 1299: Comes *Myko* (MonStrig. II.474). 1300: *Miko* dicto Churba (OL. D. 1559). 1335/1342: *Mykou* et Nicolao dictis Helmus (uo. 3452). 1342: *Mikou* dictus Helmus (uo. 3532). 1344: Possessionum Tehenusteluk et *Mykoteluke* vocatarum (Múz.). 1348: Possessionis seu terre *Mykotelke* nominate (uo.). 1351: Particule terre litigiose *Mykoteleke* nominate (OL. D. 28730). 1413: Prediorumque Chokastelek *Mykolaka* (Múz. Justh). 1602: *Mikó* Pál (SzékelyOkl. V. 184). [Vö. CzF. és Melich, NyK. XXXIII.321.] [Vö. **Mihály**, **Miklós**.]

MIKOLA: Nicolaus Kr. 1095: Vinitores Curmes sekez chomudi Sap *micula* deschu scomon monom (Pannh. 15/Oo). 1211: Ad uillam *Michola* et Rodusa (Pannh. Tih. 1/5). 1228: *Michou* [libertinus] cum tribus filiis suis. *Micula*. Cingul. Reuka (HazaiOkm. III.1). 1251: Quas terras wlgus *miculamezeu* apellant (Pannh. Tih. 1/8). [Vö. **Miklós**.]

MIKOR, vö. **hogy-mikor**.

MIKORI: [cujus temporis; aus welcher zeit]. 1769: Hogy ez az inscriptio megvolt itt az előtt is ad hominum memoriam, sőt, hogy akkori, *mikori* a Templom találnánk reá biztóságot [olv. bizonságot] a Tkts nemes vármegyének . . . Üri Tiszteibül (Canon-Visit. 204). [Vö. *akkori* NySz.]

MIKUS, l. **Miklós**.

MILASZT, l. **malaszt**.

MILLYE: [sal mola tritus]; gemahlenes salz NySz. (2. jel.) 1530: *Millye* portant ex Rona (OL. UC. 101/71, «Huszt» Szam. jegyz.).

MILTÓ, -LTATIK, l. **méltó**, -ltatik.

MILY, l. **mély**.

MIND, **mënd**: omnis, totum; all-, jed- NySz. (1. jel.). [L. az összetételben.]

mind-szent: omnes sancti Kr.; [alle heiligen]. 1297: Cum uillis *Mendzenth* ZenthPetur nuncupatis (Körmend III/8, Monyorókerék 1). 1325: In monasterio ipsorum *Mendzenth* dicto (AnjouOkm. II.218). 1331: Petrus dictus Zeuke de *Mendzent* (Kubinyi: MTörtEml. II.103). 1332: Laurencii de *Mendscenth* (AnjouOkm. II.575). 1334: Villas Chan et *Mendzenth* (OL. D. 2820). 1335: Ad dictam possessionem *Mendzenth* (Veszpr. Regn. Met. 7). 1342: Possessione *Mendscenth* uocata (OL. D. 3485). 1359: Possessionibus Seplak *Mendzenth* vocatis (Múz.). 1361: Pauli de *Mendzenth* (Pannh. 3/C). 1375: Petrach de *Mendzenth* (Körmend III 5, Belfénék 52). 1378: Stephanum plebanum de *Mendzenth* (OL. D. 26741). 1406: Stephanum plebanum de *Mendzenth* (Múz. Péchy). 1414: Terram Poelosgethye penes dictam possessionem *Mendzenth* (Körmend, Unyom. 30). 1436: Possessionibus Myhalfalua Chehy et *Mendzenth* vocatis (Múz.). 1454: Possessiones Huzzufalu et *Myndzenth* (Körmend, Unyom. 71). 1455: Possessionibus *Mendzenth* Thothath et Thatharlaka (OL. D. 28401). 1461: Vsque ad vallem *Mendzenthwelgye* vocatam (Múz. Kisfaludy).

MINDËN: omnis, cunctus; all-, alle, sämtliche NySz. (1. jel.) 1451?: *Minden* zenthsegeth Miltholtasanak (OL. D. 31145, az 1451-i okl. hátlapján).

mindën-ha: semper, jugiter; immer, immerdar NySz. 1522: Andreas *Mindenha* (OL. D. 37328).

MINDËNËK, l. **mindenik**.

MINDËNËS, **mëndënës**: a) omnimodus, omnifarius; allerlei; b) totum ejus fac; verweser, vorstand NySz. 1352: Piscinis uidelicet *Mendenesfoka* Pentuk foka . . . vocatis (OL. D. 4297). 1436: Georgium *Mendenes* (Pannh. 23/B). 1464: Stephano *Mendenes* (Múz.).

MINDENËSTÜL-FOGVA, -fogván: omnino, prorsus; in allem und mit allem, gänzlich NySz. («fogva» 3. jel. a.) 1526: Farkas fyannak hagyom Erdeod warat, Andrasnak kőwarat, Gasparnak Boldisarnak hagyom szalaban kanisaj lazlo attyamfya Josagat *myndenestül foguan* (OL. D. 24323, l. Zolnai: Nyelveml. 256). [Vö. *mindenestül* CzF.]

MINDËNËTT, l. **mindënütt**.

MINDËNIK, **mindënëk**: uterque, singuli, quisque; jeder NySz. 1584: Mykoron menesth haytanak, *myndenektil* ég ég Garasth fyzethnek. Ha melette vezetőkön wyzy és el adny, vgan vg Garasal tartozyk tiile (OL. UC. 56/33).

MINDËNÜTT, **mindënütt**: ubivis, ubique [sb.]; überall NySz. 1553: Ez ezthendewbe *myndeneth* walo dezma gabona Az Gelse kesbe waghon buza kepe 64 Az Komar kesbe waghon buza kepe 206 Az Kolou kesbe waghon buza kepe 26 (OL. Nád. 48).

MİNËS, l. **mënës-pásztor**.

MINISTËR, l. **minisztër**.

MINISZTËR, **ministër**: minister NySz. 1607: Mivel az Batykok néműnēmű emberekēt, kiket az *ministerck* meg nem esketnēnek, valami bűnők miatt ő hozzájuk mennek és megesketik, azért afēle Batykóra kimehessen az viceispán és kergethesse (MJögtörtEml. III.45).

MÍRŐ, l. **mérő-szapu**.

MÍRT, l. **miért**.

MISE, vö. öröm-mise.

misemondó-ruha: vestes missales; messgewand NySz. 1581: Egi pegweth malbol chinalt *misemondo ruha*, a mwskwak a mikpepen wiselik, weres tafota az feoly (OL. L. III. 16. 17).

MISÉS: [sacerdos qui sacris operatur; messprierster]. 1610: Gíörben még be nem boczatottak a' Predikatori a' *Misések*, variak az alföldről Palatinusnak vissza Jövelet (MA. NLI. 348, eredetije szerint). [Az adatból kitetszőleg a protestánsok nevezték így a katolikus papokat vagy talán magukat a katolikusokat is. Vö. *misés-pap* NySz.]

MISKE: [Michaelis nomen blandiens: koseform zu Michael?]. 1323: Terras ipsius magistri *Myske* Seena wlgariter nuncupatas (Veszpr. 16. Veszpr. Oppid.). 1354: Ad locum cuiusdam molendini *Myske* molna vocatum (Veszpr. 8. Jutas). 1358: Bythohaza alio nomine *Myskefolua* nominata (Múz.). [Vö. *Miska* CzF.]

MISKOLCI-SZAPU: [modius Miskoleensis: Miskolcer scheffel]. 1711: A kinek négy ökre, avagy több vagyon fizet egy köből buzát, a kinek kettő: három mértéket. A ki sarlójával keresi egy *Miskoltzi szaput* (Canon Visit. 166).

MISZÁROS, l. mészáros.**MÍV, l. fél-mű.****MÍVEL, l. művel, -ő.****MÍVELÉS, vö. szőlő-művelés.**

MIVELHOGY: quoniam, quia; da, weil NySz. (1. jel.) 1597: Az kew por maganak jar, *mycel hogy* ew tarthya hayal az molnoth (OL. UC. 12 42).

MIVES, l. műves.**MÍZ, -ES, l. méz, -es.**

MOCSÁR, macsár: palus, lacuna; sumpf NySz. 1231/1397: Progreditur per Lyguet et per *Mochar* ad montem Lycosholm (OL. D. 174). 1252: Venit ad vnum pratum quod *mochar* nuncupatur (uo. 369). 1265: Vsque in stagnum *Melmochar* (HazaiOkm. VI.129). 1283/1431: Venit ad locum qui *Kesekwnmochar* vocatur (Múz. Ibrányi). 1293: Descendit in quoddam *mochar* (Wenzel X.112). 1295: Transit vnum *mochar* (uo. V.141). 1333/1468: Egrediens de quodam stagno *Melmochar* nomine (Lelesz Met. Zemplén 19). 1339: In loco *Mochar* vocato tria Jugera (Veszpr. 106, Antalfa 4). 1341: Descendit ad *Zulukmachara* (OL. D. 3402). 1360: Prohibuissent de quodam loco *Vizalohely* siue *Machar* vocato (Múz.). 1367: Ad alium locum *Kochamachara* (OL. D. 31313). 1390: Per quendam terram *mochar* dictam (Lelesz Met. Mármaros 11). 1395: Prima meta incipit a quodam loco wigo *Seggesmochar* vocato (Lelesz Met. Ung 53). 1412: Ad quendam locum *Mocharfew* dictum (OL. D. 506). 1418: Iuxta viam wigo *Mochaarwtha* dictam (Múz.). 1421: Veniret ad quendam alueum *Mochar* vocatum (Lelesz Met. Ung 46). 1451: Cum ipsis silvis Romlas et *Kerekmochar* (KárolyiOkl. II.290). 1476: Secus quendam vallem *Jmylammachar* alio nomine *Ewzfew* vocatum (Lelesz Prot. Parv. 94a). 1482: Siluas glaudinosas *Kadarcherdeye* *Baglyas* *Zylasmege-Mochar* *DezkaMochar* et *Bykeshalom* vocatas (Múz.). 1489: Cuiusdam prati *Hwzywmochar* appellati (Lelesz Acta 98/2) 1493: Veniret ad locum *Fyzesmochar* (Lelesz Met. Zemplén 70). 1506: Quodam fenilia *Moczarteth* *Nagareth* et *Mezewbelireth* vocata (Lelesz Prot. I.26). 1602: *Moczár* Gergely (SzékelyOkl. V.225). [Helyn. szárm.: 1602: *Moczárdj* István (uo.).]

MOCSARAS? MOCSÁRAS? l. mocsáros.

MOCSÁROS, mocsaras? mocsáras?: paludosus; sumpfig NySz. 1330/1420: Cedit in fluuium *Mocharus* patak vocatum (Múz. Soós). 1334: Quandam terram *Mocharus* vocatam (OL. D. 2864. 1. Anjou-Okm. III.108). 1336: Iungit quandam locum *Macharus-fewld* vocatum (SztárayOkl. I.115). Quandam magnam silvam *Macharuserdew* vocatum (uo. 116). In quendam locum *Macharus* patak vocatum (uo.). 1421: Ipsam Silvam *Mocharos* (Lelesz Met. Ung 46). 1467: Vnam Silvam *Mocharas* nominatam (uo. Met. Bereg 21).

MOCSKOS: maculosus, illepidus, sordidulus; schmutzig NySz. 1233: Nos Bencius Jbrahun *Mochkos* [a. m. mocskos?] (Pannh. 3.Aa). 1235: Iobagionibus saneti Martini nomine *Mochcos* et Suprvn (uo. 5 W). 1318: Petrus et Egidius filii *Mochkus* (uo. 19 K). 1354: Andree dicto *Mochkus* (OL. D. 36505). 1393: Johannis dicti *Mochkus* (Múz.). 1410: Michael dictus *Mochkos* (OL. D. 9688). Petro dicto *Mochkos* (Hazai-Okl. 350). 1430: Ladislao *Moczkos* (Múz. Kisfaludy). 1462: Stephano *Moczkos* (OL. D. 15791). 1508: Ladislao *Moczkos* (Lelesz Acta 116 45). 1602: *Moczkos* Gergely (SzékelyOkl. V.297). 1721: Hahogy valaki a birákat és esküdt embereket érdemek szerént meg nem böcsülik, hanem inkább *moczkos* szókkal illetik, azoknak büntetések kemény pálcázás (Gazdtört-Szemle VII.128).

MOCSOLYA, macsal(y)a: lacuna; pfütze NySz. 1229: In villa *Muchula* Merena Tumurken Bagat (Pannh. Lib. Rub. 24—34. l. 20. sz.). 1252: Per metas duplices tendit ad *Machalathu* (OL. D. 369). 1258: Venit ad unam paludem que *Muchula* dicitur (Múz. Görgey). 1277: Ad lacum wigo *machala* dictum (OL. D. 35834). 1294: Terram uocatam nomine *Mocholay* (Veszpr. 107, Mochola 1). 1324: Secus lacum qui wlgariter *Buldir machala* nuncupatur (Körmend III.1, Ugal 2). 1330: Peruenit ad *Bulder machala* (uo. Ugal 5). 1334: Iungit caput riui *Mocholapataka* vocati (Múz. Hanvay). 1340: Veniret in *Mochola* (Körmend II.2, Csátár 52). 1392: Quandam terram lutosam wigo *Mochola* (OL. D. 31114). 1425: Peruenissent ad quoddam [igy] cursum aque *Mocholaewrenye* (Múz. Kállay). 1429: Decursus aque *Mochola* (OL. D. 12086). 1465: Quoddam pratum *Mochola* vocatum (Lelesz Acta 76 41). 1485: Ad quendam lacum wigo *Moczola* (Múz. Máriássy). 1512: Cedit in fluuium *Mochola* vocatum (Lelesz Prot. II.118).

MOCSOLYÁS, macsal(y)ás: palustris, lacunaris; pfützen-NySz. [pfützig]. 1295: Iungit aquam *Machalas* pataka (OL. D. 1413). 1398: Venit ad quandam vallem *Mocholastotu* wigo vocatum (Múz.). 1617: Az mely Jozagott Jardanhaza neuw faluban ezen Borsoduarmergieben birnak, ugj mint egy egez Nemes haz ülest . . . es az *Mocholast*, mely Jardanhaza neuw falu, es Nadasd neuw faluk kezöt vagion [stb.] (BorsodvnyJk. IV.191).

MÓD: modus, modalitas; weise, art NySz. (1. jel.) [stb.]. 1419: Petrus dictus *Mod* [a. m. mód?] (Múz. Soós). 1466: Gerardus *Mod* (Veszpr. 106, Arokfő 3). 1469: Michael *Mod* (OL. D. 32365). 1470: Michael *Mod* (Múz. Kállay). 1581: Egy virginal, keonw *modra* chinalth szep iratos az feodele (OL. L. III. 16. 17). 1597: Fenek feize zalu *modra* (OL. UC 101/3). Regi *modra* czinalt fegiuere derek (uo.). 1608: Az meli baratom onnet haza jöven Wittenbergara jönnek, es io *modgiaval* be kötterhetik [a bibliát] (MA. NLI. 293, eredetije szerint).

MÓDOS?: a) moderatus, modestus; massvoll, bescheiden, anständig; b) ornatus; hübsch, schön.

zierlich NySz. 1401: Petrum *Modus* [a. m. módos?] dictum (ZichyOkm. V.235).

MOGMALATÓ? l. monmulató.

MOGYORÓ, *manyaró*, *monyaró*, *monyöró*, *monyoró*: *avellana*; haselnuss NySz. 1055: *Munorau*, *monarau* (l. «mogyoró-bokor», «mogyoró-kerék»). 1558: Dyo. *Monero*. azw *alma* (OL. Nád. 49). [Helyn. szárm.: 1264: Proceđit per medium uirgulti *monoroud* vocati (Pannh. 16/0, l. Wenzel III.117). 1304: In loco Halouheel de *Monorood* tria iugera (Veszpr. 15, Vámos). 1320: In loco *Monorogya* nuncupat (Körmend III/2, Pezzye 75). 1338: Villarum Kolun et *Mogyorod* uocatarum (Veszpr. 4, Kolon). 1359: Possessionibus Chabalaka *Monyorod* vocatis (Múz.).] [Vö. *vörösmogyoró-fa*.]

mogyoró-bokor: [coryletum]; haselbusch, haselgebüsch, nussstaude BM. 1055: Inde uluues megaia post *monarau bukurea* (Pannh. Tih. 1/1). 1255: Ibi est meta *monyerobukur* (OL. D. 419). 1256/1357: Sub dumo *Monerobokor* (HazaiOkm. VII.54). 1367: Ad quendam dumum *Maniaroubukur* vocatam (OL. D. 33613). 1378: Ad quendam dumum wlgo *Monyorobokor* dictum (uo. 6506).

mogyoró-fa: *corylus*; haselnussbaum NySz. (1. jel.) 1256: Arbore *Munuroufa* (HazaiOkm. VII.57). 1267: Unenit ad duas arbores videlicet tulfa et *monorofa* (OL. D. 32836). 1328: Venit super quendam vallem vulgo *Munuroufea* [igy?] vocatam (ZalaOkm. I.229). 1719: Kétféle makkal, *magyarófa* rügyivel, nádgyükérrel . . . kételenítették magokat tartani (GazdtörtSzemle I.190).

mogyoró-hagyma: *ascalonia*, porrum; aschlauch NySz. 1510 k.: Pisces et *monyorohagymath* (OL. D. 26251). 1552: Parhaghma. *Moniarohagyma* (OL. NRA. 1648/27). 1567: Ceparum sterilium *mogyorohagyma* uocatarum ligaturae 18 (OL. L. III. 16. 17).

mogyoró-kerék, *-kerék?*: [coryletum rotundum; rundes haselgebüsch, rundes haselnusswäldchen]. 1055: Talibus terminatur confiniis iuxta fizeg *munorau kercku* inde uluues megaia post *monarau bukurea* . . . Usque ad aliam uiam que ducitur iterum ad *monarau kercku* (Pannh. Tih. 1/1). 1193: Inde ad *Moinnerov kerék* Inde ad bik *kerék* (OL. D. 27). 1256: Ascendit ad quendam uirgultum *Monorokerek* vocatum (Körmend, Heim 3). 1297: Quendam possessionem *Monorokerec* uocatam (Körmend III/8, *Monyorókerék* 1).

MOGYORÓKA, *monyoróka*: [nucella avelana; kleine haselnuss]. 1285: *Munuroka* et Margytha filias dicte Pentheke (OL. D. 26735).

MOGYORÓS, *monyarós*, *monyörós*, *monyörós*: *coryletum* NySz.; mit haselnussbüumen voll, das haselnusswäldchen BM. 1212/1328: Vadit ad montem qui dicitur *Monorosheg* (Veszpr. Regn. Donationales 22). 1231/1397: Ad aquam que dicitur *Monyoros* que eciam nuncupatur Feketewyz (OL. D. 174). 1234/1243: Descendit per uallem ad *munuros* potok (uo. 198). 1275: Sub silua *Munurous* uocata (uo. 929). 1287/1328: Per quendam vallem *Monuroswele* vocatam (Múz. Jankowich). 1320: Protenditur uersus *monyrosberek* [Múz. Hanvay, vö. AnjouOkm. I.561]. 1320/1355: Rubetum *Monorous* vocatum (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1329: Locum sessionalem iuxta sessionem suam que materno more Cheresnavleys uocatur a parte aquilonis existentem wlgo *Monorosvleys* nuncupatam (Körmend, Raiky 4). 1330: Rubum auellannarum wlgo *Monyrosbukur* [igy] vocatarum (OL. D. 2639). 1334: Quendam vallem *Monuroswele* vocatam (uo. 2864). [«1361-iki átírásban: *Monyoroswele*, uo.

2865» Szam. jegyz.] 1341: Iuxta nemus *Monorows* dictum (uo. 3384). 1350/1355: Possessio Kuzepeu-*monyros* uocata (uo. 30299, l. AnjouOkm. V.363). 1355: Vsque ad meatum fluuii *Munurouspatak* nominati (Múz. Komoróczy). 1362: Penes rubetum *Monoros* uocatam (OL. D. 31102). 1372: Ad riulum *Monyrouser* vocatum (uo. 28749). 1383: Peruenit ad *Monorosberke* (Múz.). 1402: In fluuiio *Monyarospataka* (Múz. Mednyánszky). 1408: Vnam siluam *Monyrosberek* vocatam (OL. D. 28773). 1410: Inter Siluas *Monyoros* et Kelemenus (uo. 9661). In fluuiio *Monyaros* (Múz.). 1421: Quadam particula terre *Monyorosrayarowfeld* uocata (uo.). 1427: Quasdam particulas terrarum Barbahomoka et *Monyorosheg* vocatarum (Múz. Ibrányi). Quidam Riulus sew Alueus aque wlgariter *Monyoros* vocatus (Lelesz Met. Ung 27). 1435: Siluam *Monyoros* vocatam (OL. D. 30434). 1440: Venissent ad quoddam Nemus *Monyoros* vocatum (Múz.). 1483: Siluam *Monoros* alio nomine Kwththethw vocatam (Veszpr. 10, Lam). Siluam *Monyoros* alio nomine Kwththethew vocatam (Körmend, Heim 611). 1496: Possessionibus *Monyoroswelgh* Wyfalw (Körmend III/6, Körmend 10). 1508: Ad finem Silue *Monyoros* appellate (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). [Helyn. szárm.: 1333: Ad fluuium *Monorosdpatak* uocatam (Körmend II/1, Alber 3). 1431: Siluam maiorem sew permissorium Nagfalwerdeye alio nomine *Monyorosdhege* nuncupatam (Veszpr. 12, Nagypécsöl).]

MOH: [tignatio, contignatio; balkenwerk, gebälk?]. 1528: Pro *moh* ad molendinum (OL. Nád. 49). [Vö. *moy* MTsz. ?]

MOHAR: *atractylis*, *cartamus* NySz.; fench, mauchert, hirsengras BM. 1283: Ipoliti nepotis *Mohar* [a. m. mohar?] nostro autem wlgari *Moharunukaya* uocati (OL. D. 1145). 1326/1331: Siluam *Mohar* uocatam (uo. 31071). 1570: Milii *mohar* vocati (OL. UC. 104/4).

MOHÁR, *mohára*, *mohér*, *muhár*: fr. *moire* NySz.; [textum undatum; gewässertes zeug]. 1553: Egj weres *mohara* swba (OL. Nád. 49). 1561: Tunicella ex *mohar* (OL. L. III.16. 17). 1566: Tunicellae de *moharo* albo (OL. UC. 18/15). 1597: Pelliceum ex nigro *Mocher* (OL. L. III. 16. 17). 1635: Egy vég ten gerszin török *muhar* (Mihalik: KassaÖtvTört. 223). Egy *muhar* dolmánytól ha merően bélelt 2 f. (Gazd, törtSzemle VIII.471). 1 kerekalju *muhar* szoknyától ha prémes 1 f. 50 d. (uo. 472). [Vö. 2. *mohar* MTsz.].

MOHÁRA, l. *mohár*.

MOHÉR, l. *mohár*.

MOHOS: *muscosus*; bemost, mos- NySz. 1270: Descendit ad fontem *Muhuspotok* (OL. D. 705). 1329/1358: Fluuius uero stabilis seu piscina *Mohus* uocata (uo. 2532). 1333: Peruenit ad saruspatak *Moos* [a. m. mohos?] vocatum (Körmend II/1, Grofensah 3). 1341: Vadit ad vnum fontem qui vocatur *Mohosfeu* (OL. D. 3402, l. AnjouOkm. IV.122). 1355: Possessio sua *Mohusto* [.] *Mohustow* uocata (AnjouOkm. VI.285). 1396: Ad fontem *Mohusfew* (OL. D. 8122). 1434: Lacum *Mohostho* vocatum (Múz. Kállay).

MOIS, *Mojs*: Moses PPB. 1216: Quorum nomina sunt hec *Moys* Files Tumpa (HazaiOkm. VI.12). 1234/1364: Iuxta quendam multitudinem arborum que wlgariter *Moys* Gayá nuncupatur (MonStrig. I.305). 1322: Possessiones *Moyspaulia* et Ernefyastephannulia (OL. D. 2122). 1459: Martini *Moys* Comani de *Moyszallasa* (Múz.).

MOJNMULATÓ? l. monmulató.

MOJS, 1. Mois.

MÓKA ?: 1398: Nicolaum dictum *Mouka* (HazaiOkm. I.292). 1523: Bartholomeo *Moka* (Múz. Ibrányi). [Vö. MTsz. ?]

MOKÁNY ?: alpinus, montanus; wilder, roher bauer NySz. 1525: Joannes *Mokan* [a. m. mokány?] (OL. D. 37000, «Körösbánya» Szam. jegyz.).

MÓKUS: sciurus; eichhörnchen NySz. (1. jel.) 1398: Stephanum *Moukus* (HazaiOkm. I.292). 1451: Thomas dictus *Mokus* (KárolyiOkl. II.289).

MOLN-, 1. malom.

MOLNÁR, mónár: molendinarius, pistrinarius, molitor; müller NySz. 1330: Nicolaus dictus *Molnar* (KárolyiOkl. I.72). 1389: Michael *Molnar* (OL. D. 7467). 1401: Jacobo *Molnar* (Veszpr. 2, Ábrahám). 1403: Thoma *Monar* (ZichyOkm. V.342). Stephano *Monar* (uo.). 1410: Penes vicum *Molnarucha* (OL. Tű. 33/102). 1415: Nicolai *Molnar* (Körmend I/9, Óvár 10). 1416: *Molnar*uagasa Ladomeruagasa Benedekuagasa (OL. D. 10440). 1423: Sebastiano *Molnar* (Lelesz Acta 43/72). 1425: Gregorio *Molnar* (Múz. Kisfaludy). 1427: Georgio *Molnaar* (Veszpr. 13, Pét). 1428: In terris Andreas ortuana et *Molnar* Andreas ortuana vocatis (Múz. Tört. Társ. 1). 1440: Alberto *Molnar* (Múz. Kállay). 1469: Georgius *Monar* (OL. D. 32365). 1472: Quendam Molendinotorem suum Augustinum *Molnar* dictum (uo. 31943 és Lelesz Acta 83/13). 1509: Laurencio *Molnar* (Múz. Forgách). 1522: Barnabas *Monaar* (OL. D. 37004). Ambrosius *Monar* (uo.). 1584: *Monar* Benedek (OL. UC. 56/33). *Monar* Andras (uo.). 1598: Gregorius *Monar* Georgius *Monar* (OL. RDecim. Zempl.). 1632: Az malom porral az *molnar* tartozik disznokat hizlani (OL. UC. 3/21).

MOLNAS, 1. malmos.**MOLNOS, 1. malmos.****MOLOM, 1. hárm-as-malom.****MOLON, 1. malom.**

MOLVA, molyva: «zsombékos, kákás, csuhás mocsár, posvány» CzF. MTsz.; [palus cannea; schilfiger sumpfl]. 1240 k.: Villas Dyaqui Stara Vyfalu Vduory *Molua* Vduore (Pannh. 61/8). 1343: Procedendo vsque monticulum wlgariter *Molua* vocatum (Lelesz Met. Zemplén 18). 1355: Transeundo autem eundem lacum perueniret ad vnum *molyua* (ZichyOkm. II.589). 1437: Prope predictam piscinam Papthaua peruenit ad quandam locum wlgariter *Molua* vocatum (Múz. Ibrányi). 1449: Quasdam certas suas res ante perfidos Bohemos ad quoddam *Molyva* Prenez vocatum causa tuicionis et conseruacionis deportasset et locasset (OL. D. 32150, «Ung m.» Szam. jegyz.). 1468: Quadam terra litigiosa protunc communi terra calcatura derelicta vtraque *Molua* vocata (OL. D. 31905, «Ung m.» Szam. jegyz.). 1470: Universas fruges et quelibet Blada in vtraque *Molua* seminat (OL. D. 31934, «az okl. hátán: super terras tarolnok vocatas» Szam. jegyz.). 1487: Peruenit ad Remethemolhuaya (Lelesz Prot. II.135). 1495: Transeundo ad RevencheMolhuaya (uo. II.15). 1598: Voltanak valami kechkeym kik az *molyuan* jartak (Lelesz Acta 54, «Zemplén m., Har-dicsa» Szam. jegyz.).

MOLYVA, 1. molva.**MÓN-, 1. malom.****MÓNÁR, 1. molnár.****MONASTOR ? 1. monostor.**

MOND: dicit, ait [stb.]; sagen, sprechen NySz. (1. jel.) 1705: *Azmondgja* Istók [szn.] (AdalZemplvm-Tört. VI. évf. 269). [Vö. bemond.]

MONDÁS, vö. bosszú-, hatalom-, örömondás.

MONDÓ, vö. igaz-mondó, misemondó-ruha.

MONDOLA, 1. mandula.

MONDVA: [jussus, jussu]; angefrimmt, bestellt, angeschafft BM. 1635: Ha pedig *mondva* és szépen csináltatják [az erszényt] annak a munkának a fáradságát és szerszámának megbővítése szerint többet vesziünk (GazdtörtSzemle VIII.482). [Vö. CzF.]

MONKA, 1. munka.

MONMOLOTÓ ? 1. monmulató.

MONMULATÓ, mogmalató? mojnmulató? monmolotó: [?]. 1257/1454: Ad vnum montem qui wlgariter *Mwgmaltho* vocatur (OL. D. 351). 1257/1466: Ad vnum montem qui wlgariter *Mugmaltho* vocatur (HazaiOkm. VI.93). 1299: Monticulum *Monmulotou* vocatum (ZichyOkm. I.92). 1320/1355: In quadam valle infra *Monmulatow* sex Jugera (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1326: Ascendendo ad montem *Munmoloto* vocatum (OL. D. 2374, I. AnjouOkm. II.258). 1343/1492: Vsque monticulum *Munmulathow* vocatum iuxta magnam viam per quam itur ad Zerdahel (Körmend Acta II/3, Bosok 2). 1422: Venit ad quoddam Nemus inter quod et monticulum *monmulatow* vocatum (Lelesz Met. Bereg 2). 1478: A monte *Moygmulatho* vocato (OL. D. 18094). [Vö. Szamota és Simonyi jegyzeteit a SchlágliSzójsz. 778. sz.-ához.]

MÓNOS, 1. malmos.

MONOSTOR, monastor ?: coenobium, basilica, monasterium; münster, kloster NySz. 1256: [Villae] Paradanmonustura et in campo uersus Zarazer Zenthmargita et Kuzteluk uocate (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.429). 1282/1365: Symonis de Kenezmonustra [igy] (OL. D. 5363). 1311: Hederico abbate de Clusmonustra (Múz. Jankowich). 1317/1329: Kulusmonustra prope villam Ban in Boors (Körmend II/4, Göd 14). 1320/1414: Possessionis Penthelmonustra (OL. D. 10004). 1338: Possessionem Korommonustura nuncupatam (Múz.). 1339: Monasterii Saarmonostora vocati (OL. D. 3216). 1341: Conuentus beate uirginis de Culusmonustura (Múz.). 1344: Peruenit ad uiam Monusturuta dictam (uo.). 1346: Johannes de Colosmonustra [a levéltár értesítése szerint így kétszer] (Pannh. 26/8). 1347: Bewdmonustura [hn. Szabolcs m.] (Múz. Wenzel). Monasterii uirginis gloriose Odonmonustura nuncupati (uo.). 1352: Ad monasterium Tyakmonustura (Múz.). 1355: Villa *Munustur* vocata (AnjouOkm. VI.405). Monasterii beatae uirginis de Clusmonustra (Múz.). De possessione Ahtunmonustur vocata (AnjouOkm. VI.410). 1358: Possessionibus suis uidelicet Eggedmonustura Hothaz (Forrás ?). 1368: Versus possessionem Zenthmihaltelke Abbatis de Clusmonustra (Múz.). 1370: Possessiones... Apaty ac Zebegynmonustura vocata (Múz. Kende). 1377: Nicolaum dictum Berzete de Monustor (Múz.). Monostor abbatis sancti spiritus (HazaiOkm. VII.414). 1390: In eadem via qui [«igy» Szam. jegyz.] ducit ad monostor (Lelesz Met. Mármaros 20). 1411: Venissent ad vnum Monasterium Kohnyamonastra [igy?] vocatum (uo. 18). Possessionum prediorumque Sildew Vidmonostora (ZichyOkm. VI.147). 1428: Possessionis Bwdmonosthara nominate (Múz. Kállay). 1447: Ladislaus Thythews de Bathmonostura [igy] (Turul 1902. évf. 155). 1474: Castellano Castelli Berzethemonostura (Múz. Tört-

Társ. 4). 1505: Blasius abbas de Kappan *Monostora* (Pannh. 8/0). 1511: Possessionibus Monostorosadon, Myhaldy, Bewd *Monostora* (KárolyiÖkl. III.77).

MONOSTOROS: [monasterium habens; kloster habend]. 1435: Possessiones Hwzywpaly *Monostoros*-pali (Múz. Kálly). 1451: De eadem possessione *Monostoros*abran (ÖL. D. 29273). 1511: Possessionibus *Monostoros*adon, Mihaldy (KárolyiÖkl. III.77).

MONTOS: [ad vinacea conservanda; fiir weintreiber]. 1674: Ket eöreg *montos* jo kád (ÖL. UC. 8/21). [Vö. *mont* NySz. MTsz.]

MONY: scrotum, veretrum, verpa, mentula; hode, männliches glied NySz. (2. jel.); semen; thierischer samen]. 1550: 28 die aprilis attam olah ianosnak fel *mojonak* [olv. fél monyónak] eg eiszmat (ÖL. Nád. Számad. b). 1576: Joannes *moniarazo* [igy] (ÖL. RDecim. Zempl.). [Vö. hogy ugyanezen, Kudlóc helységből való, jobbbá az 1580-iki dézsmalajstromban tót névvel «Tresikokoth»-nak van nevezve.] 1728: Számtalanszor valamikor kellett, bagzott [Katona Ferenc] az ördöggel asszony formában, szintén úgy elment az *monya* tőle (Reizner: SzegedTört. IV.414). [Vö. tyúk-mony.]

MONYARÓ, -S, l. mogyoró, -s.

MONYAS: habens verpam vel ovum, [mas, equus mas]; mit männlichem gliede, männchen, hengst NySz. 1211: Vdornici de Mortus hii sunt Quesereu Theteme *Monios* Colondus Sumou (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt ioubagiones Bolt Jocos Mogd feled Mencud Embel Nogus *Monos* [a. m. monyas? v. mónos = malmos?] Zeunie (uo.). Isti sunt artifices Mous Zeme Bosar Nuhu Kochou Zombot *Monos* Anta (uo.). Isti sunt exequiales Bedh Belenig *monos* fiacha huitol Chenke (uo.). 1399: Piscinam *Monyasto* vocatam (Gyárfás: JászKúnTört. III.536). 1469: Gallo *Monyas* (ÖL. D. 16907). 1474: Dixit eciam eidem vxori mee Intra vnde pessima domina testiculos habens wlgo menibe vnnath gonoz *monias* new (Múz.). 1522: Valentinus *Monos* (ÖL. D. 37004). [Helyn. szárm.: 1582/1594: Kereszthes Gergely *monyasdi*... Bodó Miklós *monyasdi* (SzékelyÖkl. V.134).]

MONYERÓ, -S, l. mogyoró, -s.

MONYÓK: «monyas, nagymonyú» MTsz.; [verpam magnam habens]; eine grosse ruthe habend BM. 1686: Másik *monyók* szöke ökör (DebrLt., l. Nyr. XXII.520). 1710: Szemök, *monyók* ökör (uo.).

MONYORÓ, -KA, l. mogyoró, -ka.

MONYORÓS, l. mogyorós.

MÓR?: Maurus, Mauritius PPB. 1422: Pratum *Morrethe* [a. m. Mór?] vocatum (Múz.). [Vö. *mórág?* *Móric?*]

MÓRÁGY: 1267/1380: In vicinitate silue *Moraag* (Wenzel III.175). Inter silnam *Moraag* (uo.). [Egy clavult *mór* fanévből? Vö. Budenz: Magyar-ugor összehas. szótár 630 és Munkácsi: Árja és kaukáz. elemek I.473.] [Vö. *Mór?*]

MORDÁLY, mordár: a) mordax, clandestinus; miürisch, grausam; b) ensis, dolon; schwert, dolch NySz. 1211: In uilla Fotud hii sunt ioubagiones Feled Fita Hzy *Mordal* Bodus Tolloyd (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt serui Rigou Keusend Pete Locud Pentee Tompa Heuche Pederh *Mordar* (uo.). [Vö. Lunitzer-Melich: Deutsche Ortsn. u. Lehnwört. 183.]

mordály-puska: sackpuffer NySz. 1592: Egy *mordarpuska* (ÖL. Nád. 48).

MORDÁR, l. mordály.

MORHA, l. marha.

MORHÁS, l. marhás.

MORHÁTLAN SÁG, l. marhátlanság.

MÓRIC, Mórosz, Móroc: Mauritius PPB. 1211: Isti sunt ioubagiones Huceh *Mouroz* Wid Honus Bolson Warou (Pannh. Tih. 1/5). In uilla Aarach hii sunt pulsatores Chyma Zember Syquid Thobus Aianduc *Mourus* Inos Baga (uo.). Hii sunt pulsatores Adomas Cheke Aianduc Feuche Vrbus Amocel Gib *Mauruz* (uo.). 1240 k.: Hec nomina fabrorum de eodem predio Colov *Moruc* [a. m. Móroc v. marok?] (Pannh. 61/8). 1304: Quendam Insulam *Moruchzygete* uocatam (ÖL. D. 1674). 1366: *Mourcyhyda*, hn. (Pannh. 52?). 1435: Possessiones *Morochlakus* Cozmahaza et Egethlakus vocatas (Múz.). 1614: *Móriczhida*, Győr, Komárom (MA. NLI. 63).

MORIT: [panni species; eine art tuch]. 1348: Vnum palium hermelina pelle subductum cum tunica ampla de panno *Moryt* cum foliis argenteis wlgo Scaba dietis ordinatum (ÖL. D. 3992, l. AnjouOkm. V.205).

MORKOLÁB: marchio; markgraf NySz. 1494: Illustris Dni Johannis *Morkolab* de BrandeBurga (Engel: GeschUngRReichs I.174).

MORNA: [lacus, palus; sumpf, morast]. 1355/1363: Ad quendam lacum *Kerekmorna* nominatum, per quem lacum *Kerekmorna* iret ad secundum lacum Hyuzium *morna* dictum (ÖL. D. 4443, l. AnjouOkm. VI.294). [Vö. *morotva*.]

MÓROC, l. Móric.

MÓROSZ, l. Móric.

MOROTVA, mortva: lacus, palus, palustris, aquosus et uliginosus locus NySz., lacus vel piscina cum claustrum MA.¹ («Difficiles» c. függelékben); sumpf, morast, fischeich BM. 1113: In piscina que uocatur *Mortua* (Fejérpataky: KálmánKirÖkl. 57). 1211: Prima meta est super stagnum quod uocatur *Mortua* (Pannh. Tih. 1/5). In predio *Mortua* (uo.). 1255/1262: Ad stagnum *Mortua* (ÖL. D. 518). 1256: Ville Prope Tyeiam Halaz cum Harangadthue et *mortua* magna (ErdMúzLt., l. Wenzel VII.429). 1266: Cum stagno nomine aaronmortalaya (ÖL. D. 604). 1274: Iuxta quendam aquam *Morothwa* nomine (Wenzel IX.53). 1337: Quadam piscina *Muruthwa* uocata in qua nouem tracciones piscium wlgo Tanya vocate (ÖL. D. 3075). 1340: Circa aquam *murutua* vocatam (uo. 3310). 1344: Piscinam nostram *Moruthwa* vocatam (AnjouOkm. IV.395). 1354: Circa piscinam Feyer~~mortua~~ (ÖL. D. 4407). 1363: Quadam Piscina Sayomortalaya (uo. 5185). 1366: Cum piscinis *mortua* wayas, Cakara et Kynchus vocatis (ZichyOkm. III.307). Cum Pisseinis *mortua* wayas, Kakara, et Kenchus vocatis (uo. 308). 1396: Lacum *Morothwa* dictam [igy] (ÖL. D. 8143). Ad medium laci *Morothwa* (uo. 8152). 1412: Lacus *Morothwa* vocate [igy] (uo. 9347). Praedicta [igy] lacus *Morothwa* (uo.). 1437: Piscinam wlgariter *Morothwa* nuncupatam (uo. 13069). 1459: Quendam piscinam *Morothwa* vocatam (Lelesz Acta 98/17). 1499: Piscine *Morothwa* alio nomine Holtthya vocate (uo. 107/30). Quendam piscinam Halwan alio nomine *Morothwa* vocatam (uo. 107/1). 1501: Ad Stagnum Holtthzamorothwa vocatum (uo. 109/8). 1517: Piscina magna cum clausura existens Gyalmostho uel etiam *Morothwa* dicta, necnon alia piscatura Danubialis, nel Thialis sine Zawe aut Drawe Thanya nuncupata-si habet deputatum prouentum annualem, decies tan,

tum estimatur, quantum facit eius prouentus (Verb. I.133). 1519: Ad pisces quas de *Morothua*: Horgalo salire feci (OL. D. 26199). [Vö. MTsz.]

MORTVA, l. *morotva*.

MORVAI-(POHÁR): [poculum in Moravia confectum; mährischer becher]. 1491: Peccaria *morway* (OL. D. 26051).

MORVÁNYOS: [obeliam habens, obeliae avi-dissimus; spitzkuchen (geflochtene kolatschen) habend, der spitzkuchen gern hat]. 1429: Gregorio *Morwanyos* (Lelesz Acta 48/69). 1472: Gregorio *Morwanyus* (Múz. Beesky). 1495: Thomam *Morwanyos* (Múz. Kállay). 1512: Gaspar *Morwanyos* (OL. D. 36985). [Vö. *morvány* NySz. MTsz. BM.; *morván kalács* PPB.]

MOS: lavo; waschen NySz. 1446: Dehine ascen-dendo ad aliud Berez *Mosotherez* appellatam (Múz. Rhédey).

MOSÁS: lotura; das waschen NySz. (1. jel.) 1544: Az mosonak az ingek *mosasert* (OL. Nád. 40). Attam az borbélnak az uram feye *mosasatol* (uo. 41). 1545: Feier ruhak *mosasatol* (uo. 40). Eg *mosastol* attam (uo.). 1548: Attam feyem *gyrasasatol* (uo. 49). [Vö. *mosatás*, *viz-mosás*.]

MOSATÁS: [∞]. 1544: Attam ferys *mosatasara* (OL. Nád. 40).

MOSDATLAN: illotus; ungewaschen NySz. (1. jel.) 1482: Benedicto *Mosdatlan* (Veszpr. 9, Kovács).

MOSDÓ: malluvium, pollubrum, lavacrum, pelvis; waschbecken, lavoir NySz. 1490: Anfore euprea *mosdo* (OL. D. 26048). 1491: Anfore eupree *mosdo* (uo. 26051). 1516: Egh *Mosdo* kyben kylenceddfel gyra, Medenczeyben, esmeth, kylenceddfel gyra vagion, Maas *mosdo* kyben Nyolchadfel gyra wagyon Medenczeiben, heth gyra wagyon (uo. 26367, l. Zolnai: Nyelveml. 204). [Vö. *fa*-, *réz-mosdó*.]

mosdó-medénce: malluvium, pollubrum NySz.; waschbecken BM. 1555: *Mosdo Medence* (OL. L. III.16. 17). 1565: Vagion egy ezeüst aranyazot *mosdo medentze* mynd korsoyaval eözze (AdalZemplvmTört. V. évf. 312). 1581: Egy *mosdo medence* kyn vram cyme wagion raitha (OL. L. III. 16. 17).

MOSLÉKOS-CSÖBÖR: scaphium excrementium PP. («moslékos teiber» a.); labrum eluacrum; ein spühscherben PPB. 1594: *Moslekos chjeöbeör* wagion No. 1 (OL. UC. 78/7).

MOSÓ: lavans, lotor, lotrix; waschend, wäscher, wäscherin NySz.; [ubi lavatur; wo man wäscht]. 1269: In puteo *Mosoukuth* uocato (Körmend III/2, Pezye 90, l. ZalaOkl. 1.56). 1323: Uersus occidentem ad fontem *Mosoukuth* wlgariter nuncupatum (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid., l. ZalaOkl. I.170). 1340: In medio duorum puteorum Olasun et *Muso* dictorum (Körmend III/2, Pezye 86). In terra que itur ad *Musokut* (uo.). 1383: In puteo *Mosoukuth* vocato (ZalaOkl. II.193). 1487: Johannes *Moso* (SzékelyOkl. V.25). 1544: Az *mosonak* az ingek *mosasert* (OL. Nád. 40). 1546: Vrbano *Thalmoso* (uo.). [Vö. *kannamosó*-, *tál-mosó-fű*.]

mosó-ház: lavatrina, [casa lavatoria]; wäscherhaus NySz. 1588: Az *mosso hazhoz* ki az var alat wagion (ÓL. UC. 64/35). 1597: Az *moso hazban*. Czech modra ezinalt Paraszt kalhas kemence (uo. 101/3).

mosó-né: lotrix; wäscherin NySz. 1500: *Mosonenak* flor 1 (OL. D. 34992). 1544: Attam az *mosonenak* (OL. Nád. 41).

MOSOGATÁS: repetita lotura; wiederholtes waschen NySz. 1769: Mitsoda a keresztség? A Krisztus Jézustól szervezetett [olv. szereztetett] olly Ujj Testamentomi első Sacramentom, mely lészen vízzel való *mosogatás* által Atyának, Fiúnak és Szent Lélek Isten-nek nevében [stb.] (CanonVisit. 191).

MOSOGATÓ-TEKNŐ, -tekendő: [alveus eluacrus; spültrog]. 1594: *Mosogato tekeneo* (OL. UC. 78/8).

MOSOLYGÓ: ridibundus NySz.; lächelnd BM. 1416: Nicolao *Mosolgo* (Lelesz Acta 36/29). 1426: Michaele *Mosolgo* (OL. D. 11856). 1482: Petro *Mosolgo* (Veszpr. 9, Kovács).

MOSOLYODIK, vö. *elmosolyodik*.

MOSTOHÁCSKA: [privigni nomen blandiens; stiefkindlein]. 1697: Magam, Felessegem, *Mostohácskám*, és Gyermekeim ruhazattyára (AdalZemplvmTört. IV. évf. 317).

MOTRÉNG, **MOTRÉNG**, l. *matring*.

MOTRING, l. *matring*.

MOZDÚL, vö. *kimozdul*.

MOZOG: palpito, moveor; sich bewegen NySz. 1602: *Mozog* György jobbágy (SzékelyOkl. V.317).

MOZSÁR, **mazsár**: a) mortarium, pila; mörser; b) pöller NySz. 1490: *Mosar* eupreum magnum (OL. D. 26048). 1491: *Mosar* euprei (uo. 26051). 1506: *Mosar* pixides (uo. 26120). *Mosar* in quo pulueres conteruntur (uo.). 1550: Ket *mosar* egik eregh másik kychyn (OL. Kolozsm. 50). [Vö. *apró*-, *fa*-, *kéz*-, *réz-mozsár*.]

moszár-pattantyú: [feuernörser]. 1489: Due pixides vlgo *mosar patanghw* [igy] (OL. D. 26053). 1490: *Mosarpatantyw* parue (uo. 26048). 1510 k.: Duo Bombarde vlgo *Mosarpathyanthyw* [igy] (uo. 26235). Item ante ipsam Turrim vna *Mosarpathyanthyw* de ferro (uo.). 1523: Bombarda parua vlgo *Mosar pathanthyw* (uo. 26306). 1549: Bombarda instar mortarii *mosar pathantyw* (OL. UC. 75/41). 1552: Tharazk. Syska. *Mosar pattanthyw* (OL. NRA. 1648/27).

moszár-törő, -töré: pilum, pistillum; stüssel, stempfel [stempel] NySz. 1490: Reez *mosar magne*. *Mosar thevre* (OL. D. 26048).

MOZSÁRKA, vö. *réz-mozsárka*.

MÖG, **mög**: pars postica; hintergrund, hinterer raum NySz. («3. mög» a.); [posticus; hinter, der, die, das hintere]. 1276: Transendo lacum posteriorem wlgariter *Mugsar* uocatum nenitur in Insulam magnam. Inde itur ad lacum exteriorem Eleusar wlgariter appellatum (Múz. Békassy). 1281: In quinto loco silua *Hymugny* uocata (Veszpr. 2, Nagyberény). 1341: A parte Silue Nyrmegeh (OL. D. 3384). 1346: Ad Riulium *Muggudurpataka* [a. m. mög v. möggy?] vocatum (Körmend, Heim 110). 1372: Tres in loco *Magyalmugg* dicto (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1373: Quandam particulam terre Syluasuegy vocatam que ab oriente est contigua eum terra Syluasuegy vocata (OL. D. 6139). 1383: In terra Mezeueremege [olv. möge v. mögye?] vocata (Múz.). 1407: Duo in loco Kerthmeguth retro ortum ipsius Mychaelis dicti Batyz (Körmend, Anyo-

siana 9). 1438: Fenilia prata Nyrmegeh vocata (Pannh. 50/P). 1446: Duo [jugera] in loco Herendmege (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1478: 1480: Quasdam terras arabiles Pynczehegehe [így?] Posamege Bode Fagyabokor (Múz.). 1486: Prope locum Myklarhel vocatum. In loco Myklarmegy vocato (Veszpr. 8, Jutas). 1496: Versus vallem Kyserdewmegy vocatam (OL. D. 37309). 1519: Fenilia Baktharlomegy Egerallya Baktharlo (Lelesz Prot. V.37a). 1598: Három darab Rét, Pap Réte, egyik rét Nagy tó megi, másik rét rév-szeg [stb.] (CanonVisit. 145). [Vö. hëgy-mög.]

MÖGGY, 1. mēggy.

MÖGI, mēgi: [posticus; hinter, der, die, das hintere]. 1420: Piscinarum Hechay Nyarmegytho Nyarastho vocatarum (Lelesz Acta 40/86). 1480: Martino Kerthmegy (uo. 90/18). 1482: Siluas glandinosas Kadarcherdeye Baglyas ZylasmegyMochar DezkaMochar et Bykeshalom vocatas (Múz.). 1485: Franciscus Warmeghy (Múz.). 1489: Martino Kerthmegy (Múz. Kálal).

MUHÁR, 1. mohár.

MÚKA, 1. munka.

MÚLÁS, vö. idő-mulás.

MULAT: [differo, procrastino; versäumen]. 1613/1696: Itt az mi helyünkben az actoreae parsok is szintén úgy kezdették differálni az törvényt, mint az incattusok, csak kicsiny dologgal is némelyeket messze földről ide fárasztani és némelyekkel ugyanitt helyben lakókkal is dolgokat elhagyatván, ott várakoztatják és dolgot mulatják s mulattatják (GazdtörtSzemle VII.407).

MÚLIK, vö. elmúlik, elmúlt.

MÚLÓLAG: perfunctorie, per transennam Kr.; vergehend, vergänglich BM. 1769: Ottan több egyéb mulólag való beszédei között midőn tudakozta volna: ha megteelik-e azt az Oratoriumot az Halgatóim ... nagy sebességgel kijött s ment a Parochiára (CanonVisit. 204). [Vö. mulo NySz. szólások a.]

MUNKA, monka, mûka: labor, negotium [stb.]; arbeit NySz. (1. jel.) 1198: Hec nomina seruorum Munka Chom Chekesc (Körmend II/8, Szentgothárd 1). 1211: Isti sunt ioubagiones Cheke Thencu Munka Tucus (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt ioubagiones Huranus Moncha [a. m. munka?] Leg Wilmos Vzoz (uo.). Hii sunt pistores Moncha Moglau foreos foreot Hoiud (uo.). 1227: Quorum nomina hec sunt videlicet Vnaka Benedue Cholov Bas Guncha Pete Munka (Veszpr. 9, Kál). 1240 k.: Hec sunt nomina aratorum in eodem predio Hetenc Moncha (Pannh. 61/8). [Szärm.: 1193: Inde ad uiam Muncad [a. m. munká-d?] (OL. D. 27). 1211: Hii sunt ioubagiones Holdus Kemend Ruca Zaca, Moza Leus Moncat (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt aratores Morodech Moncat Vreh Dudor Vrod (uo.). Isti sunt piscatores Moncat Cet Zob Vasaard (uo.). 1217: In Wasul eciam eiusdem ecclesie predio odwornicos tres Mucad Fele Ereus (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1242: Pulsatorem nomine Muncad (OL. D. 30292). 1319: Terris Monkad Dusnuk et Haraschan uocatis (MonStrig. II.754).] [Vö. szölő-munka.]

munkatévő-nap, -tévő: [dies profestus; werkeltag]. 1729: Anyyra való fát hordasson be télen, hogy a szegénységnek romlásával s az uraságnak kárával nyáiban a jó munkatévő napokon ollyatén fa ne hordattassék (GazdtörtSzemle IX.124). [Vö. munkás-nap NySz.]

MUSKA? musca, culex vinarius; fliege, weinfliege NySz. 1487: Vltra Riuium Muskapathaka [a. m. muska?] (OL. D. 37066).

MUSKATÁLY, 1. muskotály-alma, -körte.

MUSKATÉLY, muskatér, muskotír: [sclopetum]; muskete NySz. 1638: Szakallas. Muskater (OL. UC. 2/34).

muskatélypuska: [≈]. 1605: Muskotyr puska (OL. UC. 28/61).

MUSKATÉR, 1. muskatély.

MUSKOTÁLY-ALMA, muskatály: malum apianum; muskatellerapfel NySz. («muskatály-alma» a.) 1545: Muskotal alma vagion hath hordoual (OL. Nád. 42). 1608: Muskotal alma (OL. UC. 37/56)

MUSKOTÁLY-KÖRTE, muskatály-, -körte, -körtevény: pyrum superbum, praecox, Apianum MA¹. («körtevény» a.); muskatellerbirm NySz. («muskotály-körtevény» a.) 1558: Azw alma. Azw muskatal körtel (OL. Nád. 49). 1572: Muskotal körtelet hozatam (uo. 40).

MUSKOTÍR, 1. muskatélypuska.

MUSTOS: musteus, mustulentus; most-, mit most zubereitet NySz. [mustum habens; most habend]. 1603: Joannes Mustos. Georgius Mustos (Székely-Okl. V.265).

MUSZKA, muszkva: [Russus]; der russe BM. 1581: Egi pegweth malbol chinalt misemondo ruha, a muskwak a mikeppen wiselik, weres tafota az feoly (OL. L. III. 16. 17). 1581/1582: Kelt Plescovia alatt való táborban Muszkaországban (SzékelyOkl. V.129). 1602: Muszka Pál (uo. 236). Muszka Máté jobbjagy (uo. 320).

MUSZKVA, 1. muszka.

1. **MUT:** [miütt, mutt, ein trockenmass]. 1310: Quarum fructus annuatim sex muth dicuntur (SoprOkl. I.74). 1559: Vnum muth tritici (OL. Nád. 48). [Vö. 1569: Tres muthones tritici (OL. UC. 28/81). Vö. Grimm, Schmieller. Meghonosodott szó volt-e?]

2. **MUT?** monstro NySz.; [zeigen]. 1240 k.: In predio Clety hec sunt nomina populorum qui wlo dicuntur Megemuto [olv. mégyemutó, a. m. mégyemutató?] (Pannh. 61/8).

MUTAT: monstro, ostendo, demonstro; zeigen, weisen, deuten NySz. (1. jel.) 1594: Parazna birsagh egi forint Veer birsagh hatuan hat penz Az ki keket mutat hatuan penz (OL. UC. 113/5). [Vö. fölmutató-pohár, mégmutat.]

MUTATÁS, vö. kék-, vér-mutatás.

MUZSDAL(Y): [quereus species; eine art eichenbaum]. 1412: Duo sureuli arborum Musdal et quereus (Múz. Forgách). Due arbores Musdal (uo.). 1413: Procederet versus occidentem ad quatuor arbores que musdal vulgariter dicerentur (ZichyOkl. VI.243). [Vö. muzsdaj MTsz.]

MUZIKA-KÖNYV: [musikbuch]. 1594: Musika keöniuek az musikusok hazaban (OL. UC. 78/7).

MUZI-KUS: musicus; musiker NySz. 1594: Musika keöniuek az musikusok hazaban (OL. UC. 78/7).

MŰ, **mív**: opus, opera; arbeit NySz. (1. jel.)
1638: *Műben* forgott külömb külömb deszka (OL. UC. 2/34). **1643**: Ezen keülis három hars keöttel uagion, az ky mégh *műben* nem forgott (OL. Instr. 42, 1. GazdtörtSzemle VI.123). [**Vö. arany**-, **ezüst**-, **fél**-, **ón**-, **réz**-, **tészta**-, **üveg**-, **verő-mű**.]

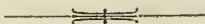
mű-szēr, **vö. asztalos-műszēr**.

MŰVEL, **mível**: 1) [fabrico; bereiten, verfertigen]. **1548**: Az szygártonak hog uele *myueltettek* heueder szyakat (OL. Nád. 42). || 2) facio, efficio;

machen, tun NySz. (2. jel.) **1588**: Egy falw se fogaggion se hiuatalt *miwellien* predicatornak az Wr hire nekwl (OL. UC. 64/35).

MŰVELŐ, **mévelő**, **mívelő**: a) efficiens, operator, laborator; arbeiter, macher; b) cultor; bebauer NySz. **1346**: Nicolai dicti *Meuelew* (Múz. Kállay). Nicolaus dictus *Meuelew* (uo.). [**Vö. méz**-, **sör-művelő**.]

MŰVES, **mies**, **míves**, **vö. kő**-, **réz**-, **székreny**-, **szőr-műves**, **tésztaműves-ház**, **váltó**-, **vásár-műves**.

N.

NÁD: arundo, canna [stb.]; rohr NySz. 1282: Campos in magna silua quorum nomina sunt hec Chaklomezeu *Nadmezeu* (OL. D. 1133). 1334/1369: Vnum fenile *Nadsceg* vocatum (uo. 5779). 1371: Terre sue Zakach alio nomine *Nadzeg* nuncupate in Comitatu Wesprimyensi existentis (Múz.). 1381: Supra locum *Nadtarla* dictum (Veszpr. 12, Kispécsöl). 1397/1416: Peruenissent ad quendam locum quem procurator *Kereknad* nominasset (Múz. Jankowich). 1397/1417: Peruenissent ad quendam locum *Bedewnada* nuncupatum (uo.). 1429/1510: Attigissent quendam fontem fluentem ulgo *Nadfew* appellatum (OL. D. 16127). 1454: Peruenit ad finem cuiusdam arundineti *Egethnada* vocatam (Körmend, Unyomiana 71). 1482: Terras arabiles *Eperyes Sompoczonya Nadhweyzege* Karnakadarchhath et *Kelesparazthya* vocatas (Múz.). 1483: Feneta sew prata *Weresreth Nadhelkwitha* et *Feyertho* (Lelesz Acta 93/1). [Vö. eke-, tengéri-nád.]

nád-fal: 1731: No te eb ágyában termett Borsos Kata, valahányszor látod az én *nádfalamat*, annyi ezerszer megíratod (Reizner: SzegedTört. IV.482).

nád-gyökér, -gyükér: [radix arundinis; rohrwurzel]. 1719: A község annyira jutott, hogy . . . bükkfának, szilfának hójával, revivel, kétféle makkal, magyarófa rügyivel, *nádggyükérrel*, török búza torsával . . . kételemitettek magokat tartani (GazdtörtSzemle I.190).

nád-méz, -miz: saccharum; zucker NySz. 1505 k.: Pro ulgo *namdes* (OL. D. 35798). 1522: Tres phontones succari *Nadmez* (uo. 26309). 1526: *Nadmezeth* comparui (uo. 26351). 1527: *Nadmyzet*. Fahyath (OL. Nád. 49). 1529: *Nadmez* pro tragma (uo.). 1530 k.: *Nadmyzeth* Ryskasath Fahyath (OL. L. III. 16. 17). 1544: Vöttem eg Siueg *nadmezet* (OL. Nád. 40). 1560: Eg sweg *nadmez* (uo. 49). 1587: Egh czoport *nadmezet* (uo. 47). [Vö. fehér-, fekete-nádméz.]

nád-pálca: baculus arundineus; rohrstock NySz. 1697: *Nád pálcám* került fl. 12.32 (AdalZemplvm-Tört. IV. évf. 317).

NADÁLY: hirudo, sangvisuga; egel, blutsauger, blutigel NySz. 1225: Iuxta stagnum quod uulgo dicitur *Nadalthov* (OL. D. 119, I. SoprOkI. I.11). 1293: Ablacione duorum boum *Nadal* [a. m. nádály?], Jobagionis Domini archiepiscopi (MonStrig. II.343). 1408: Cuiusdam loci arenosi et viminosi ulgo *Nadaalsaar* sclauonicum autem *Pyewyczneblatho* dicti (OL. D. 9416). 1440: Peruenissent ad prefatum lacum *Nadaltho* vocatum (Múz.).

NADÁLYOS: hirudinis, [hirudinibus copiosus]; blutigel- NySz. 1244: Quedam aqua nomine *Nodalos* (OL. D. 275). 1317/1407: Ad vnum stagnum *Nadaliusto* dictum (uo. 1894, I. AnjouOkm. I.422).

NÁDAS: a) arundinosus; rohrig; b) arundinetum; rohrbusch NySz. 1259: Quidam locus apertus *Nadoslaz* vocatus (OL. D. 33714). 1262: Uenitur ad fluium *Nadostov* uocatum (uo. 528). 1269: Descendit ad capud *Nadas* (Múz. Bethlen). 1274 1338: Prope quendam aliam piscinam *Nadastou* nuncupatam (OL. D. 882). 1282: Ad vnum riulum *Nadaspotok* nuncupatum (uo. 30582). 1299: Peruenit ad vnum *Nadassaar* iuxta quod Saar super duabus arboribus feneufa (Múz.). 1316: Pratum *Medvenadasa* vocatum (KárolyiOkI. I.45). 1319: Pergit ad *Nadaskalista* (ZichyOkm. I.164). 1333/1334: Transit quendam rivulum *Nadaspatak* vocatum (KárolyiOkI. I.81). 1370: Deinde ad *Nadasthow* declinassent (OL. Tű. 26/47). 1381: Andrea dicto *Nadas* (Veszpr. 107, Lula 5). Ad caput cuiusdam magne vallis ulgo *Nadasuelg* vocata (Veszpr. 12, Kispécsöl). 1383: In terra *Nadaskuth* vocata (Múz.). 1390: Pratum ipsorum *Nadasreth* dictum (SoprOkI. I.501). 1433: Octo in loco Kewzer, decem in loco *Nadaszer* (Múz. Kisfaludy). 1454: Ad vnum Riulum *Nadaspathak* nuncupatum (OL. D. 31147). 1467: Piscinas *Nadastho* Kerektho Hoporyas (Lelesz Acta 78/19). 1478: In possessione *Nadastho* (OL. D. 18145). 1481: Pratorum *Nadamezew* [stb.] (Múz. Ibrányi). 1483: Ad facies terrarum *Omalom* parazthya et *Nadasmezew* vocatarum (uo.). 1501: Pratum seu fenile *Nadaseer* vocatum (KárolyiOkI. III. 45). 1520: Prata seu fenilia *Nadasreth* Hatharosreth et *ewsreth* vocata (Pannh. 66/16). 1522: Piscinas *Godolya Nadastho* ac *Nadasferthew* vocatas (Lelesz Acta 128/25). [Helyn. szárm.: 1223: Uadit usque ad lacum *Nadost* (Pannh. 1/Z). 1239: Nicolaus comes de *Nadost* (Veszpr. 7, Hanta). 1244: Super fluium *Nadasd* (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1256: *Nadasd*, hn. (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.430). 1285: Super terra sua *Nadosd* vocata (Múz. Szentiványi). 1286: *Nadosd* [hn. Liptó m.] (uo.). 1299: *Nadosd*, hn. (uo.). 1370: Ad vnum lacum *Nadasd* vocatum (OL. Tű. 26/47). 1371: In monte *Zabadheg* alio nomine *Nadasdhege* vocato (Körmend, Heim 231). 1378: Vineas in monte *Zabadheg* alio nomine *Nadasdhege* (Veszpr. 12, Kispécsöl). 1425: In loco *Nadasd* denominato (Veszpr. 2, Áracs). Cuiusdam particule terre *Nadasdmelleke* vocata (Körmend, Stat. ant. major. 29/27). 1454: *Alsonalasd Felsewnadasd* [hn.] (OL. D. 14604.)]

NÁDLÁS: ferri induratio, firmatio; das stählen NySz. («nádolás» a.) 1558: Egy Lemes *nadlastul* az Ember wasabul ha nadlya, [a kovács] öth kraiczarth wehessen (OL. D. 37006, I. GazdtörtSzemle VI.137). 1587: Zantho wasak *nadlasara* két masa wasat (OL. Nád. 40). Vas *nadlasra* weth eg szál wasath (uo. 41). 1700: 4 lapos kapáknak és csákányoknak élesítésétől egy polturánál többet nem, *nádlásátul* pedig egy kapának Bényén, Újhelyben és a hol bővebb a szén dénárt 9, a hol pedig szűkebb a szén dénárt 18 adgyanak (GazdtörtSzemle I.84). [Vö. nádlás MTsz.] [Vö. nádlátás.]

NÁDLATÁS, nádoltatás: [n]. 1587: Aczelt feyzek *nadlatasahoz* (OL. Nád. 40). 1700: Azért szabatták ára az mecző késeknek dénár 30, az kapák *nádoltatásának* dénár 24, forasztásának dénár 6 (GazdtörtSzemle I.86).

NÁDOL: ferrum induro; stählen NySz. 1558: Egy Lemes nadlastul az Ember wasabul ha *nadlya*, [a kovács] öth kraigarth wehessen (OL. D. 37006, I. GazdtörtSzemle VI.137).

NÁDOLTATÁS, l. nádlatás.

NÁDORÉSPÁN, l. nádorispán.

NÁDORISPÁN, nádoréspán, nádréspán, nádrospán: comes palatinus NySz. 1504: Magnifici domini Johannis *Nadrespanffy* (OL. D. 21243). 1511: En Ferencz Doczy adom emlekezethre hogh en fogattam adnya *nadrespan* vramnak egh paplanth yllyen ok alath es zerzes alath hogh amynemw perry en welem waygon dyenesy Thamasnak... es az w atthaffyaynak... azth ew kegelyme *nadryspan* vram welek megh zerzy (OL. D. 22213, I. Zolnai: Nyelveml. 196). 1517: *Nádrospan* vramnak (OL. D. 36528). 1526: *Nadrespan* vramnal tyz ezer foryntba wagjon Debreó vara (uo. 24323, I. Zolnai: Nyelveml. 257). 1554: Azon kupať azzonom Czany vramnak ada az öröm mondasært hogh mykor vramat *nadorespana* tetek (OL. Nád. 49).

NÁDRA? mádra? matrix, uterus; Gebärmutter [gebärmutter] NySz. (1. jel.) 1469: Michael *Madra* [a. m. nádra?] (OL. D. 32365). [Vö. nátrás.]

NADRÁG: braccæ, caliga, femoralia, subligaculum; hose, kniehose NySz. 1529: Supicza. Haczagha. *Nadragh* (OL. Nád. 42). 1544: Eg *nadragnak* ualo posztot (uo. 41). Eg keeczer dolmant Eg keeczer *nadragnet* (uo. 40). Eg *nadragnak* walo zemest (uo.). 1546: *Nadrág* et Korchowagy (uo.). Vöttem uelezt *nadragnak* (Forrás?). 1550: Eg *nadragnak* ualo oua nirue vilagos kek poztot (OL. Nád. 42). 1561: Egi komonj [igy?], *nadrág*, sarw chwha (OL. L. III. 16. 17). 1668: Egy aba *nadragh* (OL. UC. 1/21). [Vö. fél-, szűr-nadrág.]

nadrág-kötő: [periscelis]; hosenband, hosennestel BM. 1533: Vitte due Cristophori Comitiss cum *Nadraghkewthew* ex thafota (OL. Nád. 49).

NÁDRÉSPÁN, l. nádorispán.

NÁDROSPÁN, l. nádorispán.

NAGY: 1) magnus, ingens, grandis, vastus: gross NySz. (1. jel.). 1055: Exinde mortis uasarakuta rea ac postea *nogu* azah feherea (Pannh. Tih. 1/1). 1199: Duos pulsatores videlicet *Nogy* et Kysed (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl.). 1221: Bissenos de *Nogholm* (Pannh. 4/B). 1223/1359: Usque fagos que dicuntur *Nogebik* (Zimmermann-Werner I.28). 1252: Ad locum qui uocatur *Nogkez* (OL. D. 369). 1256: *Nogkechkes*, hn. (ErdMúzL., I. Wenzel VII.430). 1257: Hinc exit virgultum ad locum qui *Nogscel* dicitur (Múz.). 1262: Ante siluam, que wlgariter *Nogsum* uocatur (HazaiOkm. VI.111 és Wenzel XI.519). 1265: Ad magnum portum wlgariter *Sven Nogrevy* appellatum (OL. D. 582, I. HazaiOkm. 44). In uallem unam, que *noguelg* uocatur (HazaiOkm. VII.102). 1265/1358: Prati *Nogreth* wlgó vocati (uo. V.37). 1269: In valle *Noguelg* uocata (Körmend III/2, Pezye 90). In alio loco qui dicitur *Nogteluk* sunt octo iugera terrarum arabilium wlgariter labasleg iacencia (uo.). 1272: Vineam suam *Nogscelev* vocatam (ZalaOkm. I.69). 1275: In silua *Nogerdew* uocata (OL. D. 908). 1294: A parte septemtrionali fluius

Nogsed dictus (Veszpr. 10, Palaznak). In loco *Nogzyl* dicto (uo.). 1297: Magnum pomerium *Nogykert* [igy] dictum (Múz. Justh. I. HazaiOkm. VI.423). 1312/1372: Stagnum magnum *Nagthow* vocatum (ZalaOkm. I.142). 1313: Hereditatem nostram sitam circa morosium nomine *noglok* vocatum (MonStrig. II.677). 1317: In loco *nog zeek* dicto fenetum (OL. D. 1892). 1319: *Nogfilpus* Kysebfilpus [helynevek] (uo. 1964, I. AnjouOkm. I.516). 1319/1332: Vna via que vocatur *Noghwt* (OL. D. 33572). 1320: Terram *nogutalia* uocatam (Múz. Hanvay). 1323: Possessiones *Noghermen* et Kyusermen vocatas in Comitatu de Karaso (Múz. Kisfaludy). 1326: lungit montem *Nogh* Gyrur nominatum (Lelesz Met. Abauj 10). In medium quorundam duorum lacuum Hozyothou et *Noghthou* nuncupatorum (Múz. Kapy). Ad medium quorundam duorum lacuum Hozyoutow et *Nogtow* nuncupatorum (Lelesz Met. Szatmár 31). 1334: iuxta ipsum fluuium a parte occidentis ante *Noghyd* assignata (Múz.). 1336: iuxta locum eundo *Nogmege* nominatum (uo.). 1343: A parte cuiusdam piscine *Nogthow* vocata (OL. D. 31244). Quandam magnam viam atrakynogwth vocatam (uo. 3573). Versus occidentem ad *Nogrew* (Körmend III/2, Seregelyes 104). 1347: Nicolao dicto *Nogh* (KárolyiOkm. I.172). 1349: Ad locum *Nogteluk* dictum (OL. D. 4044). 1351: Tres Insulas Kenche Sykus et *Nogyerdew* nominatas (uo. 4193). 1353: Possessionem *Nogkorongh* (AnjouOkm. VI.74). 1354: Molenidini *Nogmolun* dicti (Múz.). 1358: Michael dictus *Nogh* (ZichyOkm. III.108). Cuiusdam terre *Naghfalufelud* vocata (OL. D. 4778). Possessionibus *Nogeer* Gyozege (Forrás?). Duas sessiones lehen vocatas in eadem possessione *Nogmihal* existentes (OL. D. 4715). 1360: A parte septemtrionali fluius *Nogsed* dictus (Veszpr. 10, Palaznak). 1364: Ad magnam viam peruenissent que *Kurmendynoguth* vocaretur (Veszpr. Regn. Met. 11). 1365: Medietas Silue wlgariter *Nogby* nominate (Körmend I/9, Saah 59). 1366: Quendam transitum *Nogrew* vocatum (OL. D. 5437). 1368: Siluam eorum *Nogherdew* vocatam (Múz. Kapy). De villa *Nogbarath* (Pannh. 4/D). 1375: Prope villam *Nogfalu* (Múz.). 1384: In villa *Nagfalou* vocata (Körmend, Heim 320). 1385: Prope siluam vngarice *Nogereztwv* vocitatum habentur Jugera terrarum sex (Veszpr. 6, Gyulakeszi). Quandam viam *Kwzepnogwth* vocatam (Körmend, Heim 332). 1390: In vertice montis *Noghberch* appellati (Lelesz Met. Mármaros 41). 1391: Montis excelsi *Nogheg* vocati (OL. D. 31113). 1397/1416: Peruenissent ad vnum *Sork* vocatum piscine *Nogzad* (Múz. Jankowich). 1400: Quinquaginta florenos lego et committo ecclesie sancte crucis de *Nogkallo* (HazaiOkm. 330). 1408: Fluium seu Riulum *Nogkadarch* alio nomine *Wyzeskadarch* appellatum (Múz.). Piscinas Andrasweyzehele Sarnyak *Nagsar* (uo.). 1409: Ad quandam montem magnum *Nagmalgardia* vocatum (OL. D. 30414). 1411: Insulis Danubii videlicet *Nagzigeth* et *Zathonzigeth* vocatis (Múz.). 1412: Castrum nostrum *Naghwar* vocatum (uo.). 1415: Alterius laci *Naghalasto* vocati (OL. D. 30771). 1417: Possessionum *Nagtarkan*, *Agaar* *Sarkan* *Leanwar* (Lelesz Introd. P/2). 1420: Duas vineas vnam *Nogzeule* aliam *Simonzeuley* vocitatas (Veszpr. Regn. F/112). 1421: In quadam magna Silua *Nag Bykes* vocata (Lelesz Met. Ung 46). 1427: Quasdam possessiones *Naghlak* cum pertinentiis, *Palatha*, *Mezewheges* (SztárayOkm. II.253). 1429: Moleninum *nagmalom* nominatum (Pannh. Tih. 18/1). 1431: Siluam maiorem seu permissorium *Nagfalwerdeye* alio nomine *Monyorosedhege* nuncupatam (Veszpr. 12, Nagypécöl). Vineam suam totalem in territorio *Nogmusay* in Bereghago habitam et existentem (KárolyiOkm. II. 141). 1451: Vnum pratum *Naghreth* vocatum (OL. D. 14498). 1459: Ad facies fenilium in territorio *Naghyarasthaya* (Lelesz Beres. VII.26). *Naghandreasnehaza*, hn. (OL. D. 15334). 1462: *Naghmezew*, hn.

(uo. 15791). **1463**: Venissent ad verticem alpis qui wigo *Nagthethew* vocaretur (Lelesz Prot. IV.110). **1468**: In loco *Nagyerdewalya* (Múz.). **1475**: Johanne *Nagh* (Lelesz Acta 85/22). **1476**: Fluius *Naghwez* appellatus (Veszpr. 17, Veszpr. Oppid.). Silue *Nogh* Gyerthyanos nominata (OL. D. 37304). **1478**: Jacobi *Nagh* (uo. 18145). **1480**: Quendam rivulum seu alneum *Naghfok* appellatum (uo. 18406). **1484**: Demeetrius Iaxith de *Nagylak* (Múz. Forgách). **1485**: Nicolaus *Nagh* (Veszpr. 11, Merenye). **1493**: Paprethe *Nagreeth* Sombokosreeth (OL. D. 20080). **1495**: *Nagh* Domonkos (Lelesz Acta 103/30). **1499**: Mathiam *Nagh* (uo. 107/1). **1505**: Ad montem qui *Nagyorom* nuncupatur (Lelesz Prot. I.9). **1506**: In siluis Malomgyakra *Nagherdew* et Galago vocatis (uo. I.30). **1605**: *Nagy* Jakab thyzedes (OL. L. I.1). || 2) adiectivus praemissum: valde, multum; sehr, viel NySz. (8. jel.). **1525**: Wr ysthen tarezon megh en serethew magdalm *nagh* yo egesseghen (OL. D. 24774, I. Zolnai: Nyelveml. 237). [Szárml.: 1211: Hii sunt qui sales Ecclesie soluunt Acentus Redemptus Cuneh Obus Guebus *Nogiud* (Pannh. Tih. 1/5).] [Vö. fol-, had-, ör-, száz-, vár-nagy.]

nagy-kezű: manutius PP.; der grosse Hände hat PPB. **1461**: Georgii *Nagkezw* (OL. D. 15595).

nagy-lábú, -lábó: bupes MA.¹, pedo PP.; Ochsenfus MA. (1708-i kiad.), der grosse Füsse hat PPB. **1346**: Paulus *Noghlabu* dictus (OL. D. 3837, I. AnjouOkm. IV.583). **1408**: Mathie dicti *Noglabo* (ZichyOkm. V.551). **1436**: Johannem *Naglabu* (Múz. Kállay). **1499**: Stephano *Naghlabu* (Múz. Forgách).

nagy-pénték: parasceve MA.¹; Vorrüstung, Rüsttag, Churfreytag MA. (1708-i kiad.), der Stille-Freytag PPB. **1412**: Johannem dictum *Nogpenthek* Archydiaconum Symigiensem (Veszpr. 17, Veszpr. Oppid.). [Vö. NySz.]

nagya-vágyó: majores res appetens, vir ingentis spiritus; hochstrebend NySz. **1484**: Gregorius *Naghravago* (Múz. Ibrányi).

nagy-szájú: [labeo; der einen grossen mund hat]. **1424**: Ladislao *Nagzayw* (Lelesz Acta 44/58). **1466**: Georgii *Naghzayw* (Múz. Hanvay).

nagy-szakállú, -szakáll: [multibarbus; der einen grossen bart hat]. **1424**: Gregorius dictus *Nagzakalo* (OL. D. 11490). **1466**: Stephano *Naghzakalo* (uo. 16292).

nagy-szémű, -szémő: [oculis magnis; grossäugig]. **1454**: Georgio *Nagzewu* (Lelesz Acta 65/56). **1482**: Petrus *Nagzewu* (OL. D. 18693).

nagy-szombat: sabbatum hebdomadis sanctae; charsamstag NySz. **1313**: Extra Ciuitatem nostram *Nogzumboth* vocatam (Múz. Illésházy). **1323**: Ciuitatem nostram *Nogzumboth* vocatam (Múz.).

NAGYOB, **nagyubb**: a) major; grösser; b) major natu; älter NySz. **1481**: Secundum consuetudinem huius regni non est consuetudo quod minor ad se recipere possit maiorem wigo az kuzeb az *nagobnak* terhet yria newhez (OL. D. 26018). **1613**: Kyről *nagyub* igassaghertt az zerdar Szkender Passa leuelett in specie oda küldötték Nagnak (AdalZemplvmtört. IV. évf. 325). **1634**: Az ki ezt el mulatna megh Palczasztatik erette, azutan *nagiubis* esik rayta (Magyarorsz. állap. ezerév. fennállásakor VIII. 896, vö. GazdtörtSzemle VII.131).

NAGYOBACSKÁN: [paulo majore voce; ein wenig lauter]. **1728**: És azon három szót is... *nagyobacskán* kellett mondani (Reizner: SzegedTört. IV. 398). [Vö. *nagyobbacska* NySz.]

NAGYSÁG: vocabulum honoris; ehrentitel NySz. (4. jel.) **1597**: Hordora valo peoczetleo vass az vr w *Na[gysá]ga* neue raita (OL. UC. 101/3).

NAGYUBB, I. **nagyobb**.

NÁM: en, ecce; sieh NySz. **1488** k.: Fiam ihc *χρε Nam* megh santhulth louad (Bagonyai ráolvasás, I. Zolnai: Nyelveml. 153).

NAP: sol; sonne NySz. (1. jel.) **1426**: Thoma dicto *Naprancew* (Lelesz Acta 46/34). [Vö. *munkatévő-nap*.]

nap-elménés, -elménése: [occasus solis; sonnenuntergang]. **1598**: Malomból sabathale *nap elmenéstől* fogva Vasárnap *napelmenéseig* (CanonVisit. 143).

nap-enyészet: occasus solis; sonnenuntergang NySz. **1597**: *Nap Enézett* felől, delseő rezről elkezdwen (OL. UC. 12/42). *Nap enezetről* valo fel szel nemmen az Bastia épületlen, Tengerj niulak benne (uo. 101/3). Ibidem *nap enezetről*, három határbán kölömb kölömb fele szalma, eleg sleiteol rakua (uo.).

nap-fény: radius, sol calidus; sonnenschein NySz. **1462**: Possessionibus *Napfen* [a. m. napfény?] Chonthafeyer (OL. D. 15703).

nap-kelet: oriens; ost, osten NySz. (1. jel.) **1470**: Ab oriente *nap kelethul* (OL. D. 17462).

nap-szállat: solis occasus; sonnenuntergang NySz.; [occidens; west, westen]. **1629**: Vagyon két nyomás, egyik szilvás. Ezen vagyon két hold föld. *Napszálat* felől Adam András szomszédja (CanonVisit. 159). **1684**: Nap keletkor fogassanak vele a' munkához es felestökömözés 's ebédles kívül *nap szálatig* szorgalmatosan munkalkottassák őket (AdalZemplvmtört. IV. évf. 129).

nap-világ: sol micans; sonnenlicht NySz. **1643**: Az földes Soot [az aknából] ki vonván it fen az *nap vilagon* pöröllel ell választuan az földet a' Sootul és az földeset kádokban töltuen vizre, azt ki fűzik [igy] (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle VI.119). **1731**: *Napvilágra* kelvén, sokára észrevette az bizonyoság, hogy az leányának nyakacsakája félre volt tekeritve (Reizner: SzegedTört. IV.487).

NAPI-SZÁM: [merces diurna; taglohn]. **1544**: Fizettem öt *napi szamot* (OL. Nád. 40). **1700**: Mivel többire az ember napi számoval miveltet és a szakványosok is azzal, akár nyitáskor, kapáláskor és egyebkor az *napi szamot* hamisan veszik fel (GazdtörtSzemle I.78). **1760**: Ezen munkákat nem *napi számba*, sem pedig pénzért végeztesse, hanem azzal nemes és nemtelenek mindnyájan pro bono publico tartoznak (uo. VII.421). [Vö. *nap-szám* NySz.]

NAPOZ: procrastino; aufschieben, forttagen NySz., [vertagen]. **1604**: Hogiha pedig ualamei peort leualnak. Es nag ideot uezen az mas Feolpereos benne auagi part, ha az meli napra az biro *napozza* [stb.] (MJogtörtEml. I.32).

NARANCS, **marancs**: mala aurantia, malum aureum Medicum; pomeranze NySz. **1481**: Item de pomis *naranch* et pamagranatis de pondere denarii duo (MonCivZagr. II.415). **1505** k.: Pro poma wigo *marancz* (OL. D. 35798). **1552**: Edes *naranchot* Sawanyw *naranchot* (OL. Nád. 49).

NÁSFÁ, **násva**: inauris; ohrgehänge NySz.; monile CzF.; schmuck, halsschmuck, halsband BM. (2. jel.) **1235/1270**: Duas *nasvas* meas (HazaiOkm. VIII.122). **1250** k.: Lego duas *nasuas* meas (OL. D. 30356).

1433: Tria Monilia wlgō *Nasva* (uo. 12552). **1434:** Duo monilia wlgō *nasua* vocata (Múz. Kállay). **1438:** Nouem monilia wlgō *Nasua* vocata (Múz. Forgách). **1444:** Monilia wlgō *Nasfa* (OL. D. 33790). **1447:** Monilia wlgō *Nasfa* (Múz. Kállay). Septem clenodia wlgō *Nasfa* de puro auro (OL. D. 31552 és HazaiOkI. 412). Vnam aliam torquem tredecim *Nasfa* in se continentem (no.). **1450:** Monile wlgō *nasfa* vocatum (SztárayOkI. II.450). **1464:** Vnum sertum wlgō *Nasfa* (Lelesz Acta 75/45). **1465:** Vnum militare signum *Nasfa* vocatum (OL. D. 16185). **1470 k.:** Quatuordecim quod wlgō vocatur *Nasfa* (no. 20903). **1481:** Monile wlgō *Nasua* (uo. 37166). **1500:** Catene auree wlgō lanezok *nasfak* (uo. 30241). **1511:** Duos mullo-nes wlgō *Naswath* (Lelesz Prot. II.96). **1515:** Diadema in wlgari *Nasfa* (OL. D. 25007). **1516:** Egh *Nasfa* kyben egh Rosa dyamanth vagyon (no. 26367, I. Zolnai: Nyelveml. 203). **1519:** Quatuor iocalia wlgō *nasfa* lapidibus et gemmis preciosis fabrefacta (OL. D. 23137). **1519/1523:** Duo *Nasfa* de puro auro facta (Körmend III/5, Revistye 87). **1520:** Decem *Nasfa* aurea dineris lapidibus et gemmis ornata (Múz. Forgách). Diuersa Jocalia wlgō *Nasfa* vocata (Lelesz Acta 126/14). **1535:** Quoddam frontale aureum wlgō *Nasfa* et vnum Torquem Nyakbawethew vocatos [így] (Múz. Rhédey). **1540:** *Násfa* egy kibe egy saphil és négy blask vagyon (KárolyiOkI. III.227). [Vö. Mátyás Fl., NyK. IV.193.] [Vö. nyakbavető-násfa.]

NÁSVA, 1. násfa.

NASZÁD, NASZÁD: liburnica, genus navis; rennschiff NySz. 1522?: *Nazados* Saykas picem pulueres (EgyKönyvt. Litt. Epist. Orig. 239). **1542:** *Naszadra* valo fewdel (OL. Nád. 40). **1548:** Eg *naszadra* valo pozto (uo. 48). [Vö. 1504: Mille Nazadiste (OL. D. 21279). Nazadiste de Zalonkemen (uo.).]

NASZÁDOS: a) nauta; schiffmann; b) navarchus, naumachus; schiffpatron NySz. (2. 3. jel.). **1544:** Attam eg *naszados* walczaga segetsegere (OL. Nád. 41). Attam az nap az *naszadosnak* az szamarert fl III (OL. Nád. Számad. b). [Vö. lat. *nazadista*, I. «naszád» a.]

naszados-legény: [nauta, remex; matrose]. **1544:** Attam az *nazados* legeneknek (OL. Nád. 41).

naszados-vajda: 1544: Az komaromi *naszados uaydanak* (OL. Nád. 40). 1558: Az *nazados uaydanak* (uo.).

NÁSZLI? 1. mászli.

NASZOLYA, 1. nyoszolya.

NÁTRÁS: 1519: Paulo *Nathras* (Lelesz Acta 125/31). [Vö. nádra.]

NĚ: ne, non, noli; nicht NySz. 1418: Particula eiusdem *Nebanch* vocata (SztárayOkI. II.199). 1430: Possessiones Zyl *Nebanch* et Zanas (OL. D. 12220, «Tolnában» Szam. jegyz.). 1439?: Jobagiok *ne* itelthessenenek (OL. D. 13290, 1439-iki okl. hátlapján).

NÉ: nupta, uxor; ehfrau NySz. («nő» 2. jel. a.) 1288: Ad magnam arborem nucum que in vngario Marcelneygyaya uocatur (MonStrig. II.244). 1354: Possessionem eorum Bankneytereme vocatam (OL. D. 4407). 1376: Muliere paphwyiacabne dicta (ZichyOkm. III.625). 1377: In latere cuiusdam vallis Palnewelgy nominate (Körmend II/1, Alber 6). 1431: Suhtompalgarne, szn. (OL. D. 12404). 1439: Benedicto Zeepneyw (uo. 28978). 1459: Naghandreasnehaza, hn. (uo. 15334). 1460: Domine Zekelispanne vocate (uo. 27673). 1463: Relicta Kazasnee (Múz. Kállay). 1479: Cum terris ara-

bilibus Borosneganayosa vocatis (Múz.). 1498: Honestam mulierem Vrsulam Chanakosne dictam (KárolyiOkI. III. 30, 31). 1509: Alberto Demeternefy (Veszpr. 15, Vászoly). 1528: Terram Kysanthalne pwzthaya vocatam (OL. Kolozsm. 106). [Vö. kontyfűző-, korcs-máros-, major-, mosó-né. Vö. nő.]

NEGÉDÉS: ambitiosus, fastidiosus, superbus, arrogans; ehrgeizig, hochmüthig, hoffärtig, stolz NySz. 1399: Pauli *Negedes* [a. m. negédés v. negyedés?] (Múz.). 1458: Emerici dicti *Negedes* (OL. D. 36700).

NÉGELY, 1. légely.

NÉGY, ngy: quattuor; vier NySz. 1340/1449: Per medium quod wlgariter *Nyghhtkwyz* dicitur (Körmend III/2, Pezye 98?). 1417: Super possessione ipsorum *Negforras* vocata (Lelesz Acta 37/76). 1440: Quattuor stamina lini wlgō *negvegguba* (OL. D. 13535). 1467: Predium *Neghforrasnewekewesd* (Lelesz Met. Bereg 21). 1472: A quibusdam quattuor cumulis terreis wlgō *Nyghalom* appellatis (Veszpr. 5, Fadd). 1516: Hvssonewth kalan, kynek *Nygyhe* aranyas (OL. D. 26367, I. Zolnai: Nyelveml. 204). 1587: *Neg* was löch (OL. UC. 12/42).

négy-idő: [adventus domini?]. 1506 k.: Az Urunk szwletesenek *negj idejenek* coteodik napian (MJogtört-Eml. I.16).

négy-szögű: quadrangularis; viereckig NySz. (1. jel.). 1470: Quandam Siluam ipsius Capituli *Negzghuecher* vocatam (Veszpr. 4, Alsóörs).

NEGYED, ngyed?: quartarius, quartale; viertheil, viertel NySz. 1252: Intrat in vallem Kysnegued [a. m. negyed?] (OL. D. 369). 1498: Johanne *Negyed* (Múz. Kállay). 1518: Erdey diznonak *nyged* [így, olv. ngyed? vö. «negyedés» 1519-i adatával] reze (OL. D. 37007, 70. lev.). 1594: Egi hordo, egi vayto, egi *negied* (OL. UC. 106/3).

NEGYEDES, ngyedés?: quartarius, quadrantarius; vierter NySz. (1. jel.) 1399: Pauli *Negedes* [a. m. negyedés v. negédés?] (Múz.). 1452: Michael *Negyedes* (OL. D. 36403). 1458: Emerici dicti *Negedes* (uo. 36700). 1511: Michael *Negyedes* (uo. 22209). 1519: Sebastianus *Nyghedes* [így, vö. «negyed» 1518-i adatával] (uo. 37007, 110. lev.). 1548: Egy kőből rossal *negyedes* hyan (OL. L. III. 16. 17).

NÉGYES: quadruplex; vierfältig NySz. 1396: Collis *Negesshalum* dicti (OL. D. 8152). 1462: Monticuli *Negyeshalom* vocati (Múz.).

NEGYVEN: quadraginta; vierzig NySz. 1251/1281: In villa *Negeuen* (OL. D. 346). 1307: In possessione eorum hereditaria *Neguenzil* vocata iuxta Er prope Dyozeg existenti (Múz. Nagy Imre). 1398: Possessionem *Neguen* vocatam (ZichyOkm. V.66).

NÉHÁNY, nínhány, vö. égy-néhány.

NEHÉZ: a) gravis, difficilis, molestus, ponderosus, clivius; schwer, beschwerlich, gewichtig; b) difficilis, morosus; grämlich, launisch NySz. (1. 2. jel.) 1367: Johannem dictum *Nehez* (OL. D. 5620). 1381: Johannem dictum *Nehez* (Körmend V/8, nr. 282). 1426: Blasius *Nehez* (Pannh. 50/Ttt). 1462: Petri *Nehez* (OL. D. 15737). 1468: Georgium *Nehez* (uo. 35792). 1469: Demetrius *Nehez* (uo. 32365). 1478: Thomam *Nehez* (Körmend, Heim 590). 1481: Antonii *Nehez* (OL. D. 18462). 1495: Nicolaus *Nehez* (Múz.). 1498: Johannes *Nehez* (Múz. Kállay). 1503: Johannes *Nehez* (uo.). Emericus *Nehez* (uo.). 1505: Ladislaus *Nehez* (Körmend III/1, Ugal 58). 1525: Oka waghon myrth en oda

Lyndwaba most nem mehethek . . . azyrth kerlek azon en zerelnes athyamffy, hogh ebbewl ne wegh magadnak walamy, *nehez* gondolathodt (OL. D. 24774, I. Zolnai: Nyelveml. 237).

NEHEZÉK, nêzék, nehezík: a) pondus; gewicht; b) uncia, quincunx NySz. 1344: Cum omni plenitudine juris earum Banosthynis *Nezechis* et ponderibus (OL. D. 32861). 1380: De vndecim vncys cum dimidia vlgariter *Nezek* dictis (ZichyOkm. IV.146). 1398: Alteram dimidiam marcas et duodecim pondera vulgo *nezek* vocata (uo. V.95). 1516: Nyolch Thal. kyben Neghwen ewthed fel gyra wagyon, harmynch hath *Nehezyk* hyan . . . Hvssonewth kalan, kynek Nyghe aranyas, kyben ewth gyra wagyon, Thyzenewth *Nehezyk* hyan (OL. D. 26367, I. Zolnai: Nyelveml. 204). Maas aranyas kupa Thyzenketh *Nehezék* hyan. hath gyra (OL. D. uo., I. Zolnai id. m. 205).

NEHEZÍK, I. nehezék.

NEHEZTEL: molestum puto; schwer halten NySz. (1. jel.) 1608: Az asztalnak, az melyen Kegyelmed ithon létében éltem, az árát költségemhez képest *nehez-telén*, más asztalt kerestem, az melytül fizetek egy francofurtumi forintot (MA. NLI. 262). [Vö. MTsz.]

-NEK: dativus; für NySz. (5. jel.) 1200 k.: Dux Arpad dedit terras multas diuersorum locorum cum suis habitatoribus *Edunec* et *Edumerne* (Anon. 17). Dux dedit *Bungerne* patri Borsu terram magnam (uo. 31). Dedit terram magnam *Ousadunec* patri Ursuur (uo. 32). Dedit terram magnam *Edunec* et *Edumerne* (uo.). Et dux locum illum dedit *Oundunec* patri Ete (uo. 40). Dux dedit terram magnam cum omnibus habitatoribus suis *Tosunec* patri Lelu (uo. 41). Et in eodem loco *Cundunec* patri Curzan dedit terram (uo. 46). Dux *Usubunec* patri Zoloucu pro suo fidelissimo seruicio dedit castrum Bezprem (uo. 52). 1236: Zeguenozo pertinet *Ieneunec* (Kubinyi: MTörtEml. I.14).

NÉKÜL, I. nélkül.

NÉLKÖL, I. nélkül.

NÉLKÜL, nélkül, nélkül: sine, absque, prae-ter; ohne NySz. 1587: Eg wasazoth hatulso tengel öthközö karyka *nekül* (OL. UC. 12/42). Pynce tok palazk *nekül* (uo.). 1692: Fejsze foljo erdőkben minden haborgatas *nélkül* fat vagtak (OL. ActaPaul. Elefánt 7/25).

1. **NĚM, nôm:** non, haud; nicht NySz. 1174: Libertinos Azariam Eguch *Numwog* [a. m. nôm ?] (Veszpr. 2, Kisberény). 1211: In uilla Kecu isti sunt exequiales Wnoea Wlues Somorou *Numuogi* (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt piscaiores Choma Zorida *Numuolou* Chekine Eiureuh Kacache Moncat (uo.). 1240 k.: In predio Torian hec sunt Nomina Jobagionum *Numhyv* [a. m. nem hñ ?] Poch (Pannh. 61/8). 1462: Quatuor Scutelle plumbee parue wlgó Sasas *Nemverth* [Szam. «nem vert»-nek olvassa] (Múz. Kállay). [Vö. bor-nēm-issza.]

nēm-dēák: [illitteratus, litterarum nescius; ungelehrt, der weder lesen, noch schreiben kann ?]. 1438: Predy Janosnemdyakfelde vocati (KárolyiOkl. II.200). Johannis *Nemdeak* (uo.). 1447: Quarumdam terrarum arabiliu vulgo Janosnemdeakfeldew vocatarum (uo. 257).

2. NĚM, vö. közép-nēmű.

nēm-rész: 1485: Lex et consuetudo ipsorum Siculorum non fuisset, neque esset, quod videlicet vsque matrimoniale copulationem dicte puelle exponentis tales boues *Nemrez* appellati exolui et reddi deberent (OL. D. 19065).

NĚMA: mutus, elingvis; stumm, sprachlos NySz. («1. nēma» a.). 1226: Predia de *Nema* [a. m. nēma ?] de Asuantheu (Pannh. 18/T). 1240 k.: Villis Nulos videlicet Ganth *Nema* Barba Tapan Taryan et Asscun (uo. 61/8). Contermenales villas habet has Chyco Harazyt Kezu *Nema* Renka (uo.). In predio *Nema* (uo.). 1411: Possessionem Wrnepenema alio nomine Dobozfolua vocatam (Múz.). 1426: In prediis *Nemalewrynzy*lese et *Kwesgyolch* vocatis in Comitatu Komarom (uo.). 1476: Laurencium *Nema* (Békefi: PilisiApát. 436). 1477: Laurencium *Nema* (KárolyiOkl. II.465).

NĚMĚS, nēmös, nömös: a) nobilis, generosus; edel, wohlgeboren; b) vir nobilis; edelmann NySz. (1. 2. jel.). 1231: Quorum nomina sunt hec *Numus* [a. m. nēmös v. nyomos ?] Chuer Pouca Zumbot (OL. D. 168). 1347: Georgius dictus *Nemus* (Veszpr. Regn. R/261). 1354: Cum vno viculo seu platea *Nemesulcha* vocitata (OL. D. 4407, I. AnjouOkm. VI.160). 1373: Nicolaus dictus *Nemes* de Azzunfolua (Pannh. 25/N). 1380: Heinricus dictus *Nemes* (Múz.). 1381: Gregorii dicti *Nemus* (Múz. Forgách). 1399: Dyonisii *Nemes* dicti (Múz.). 1400: Benedicto *Nemes* (ZichyOkm. V. 174). 1402: Dominico *Nemes* (Lelesz Acta 27/17). 1407: Johannis dicti *Nemes* (Múz. Kisfaludy). 1411: Benedicto *Nemes* dicto (ZichyOkm. VI.159). 1427: Johanne *Nemes* (Pannh. 15/Aa). 1428: Georgii dicti *Nemes* (Lelesz Acta 47/29). 1431: Michaela *Nemes* (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1452: Andrea *Nemes* (OL. D. 14539). 1455: Johannis *Nemes* dicti (Múz. Jankowich). 1461: Gregorium literatum de *Nemesnepfalwa* (KárolyiOkl. II. 342). 1504: Barnabas *Nemes* (Múz. Kállay). 1507: Gregorio *Nemes* (Lelesz Acta 115/9). [Szám.: 1135: Quatuor vineas cum totidem uinitoribus quorum nomina ista sunt Zelemen *Nemusd* tumpa Chekez (Pannh. 15/Kk).]

nēmös-embër: vir nobilis; edelmann NySz. 1487: Territorium *Nemesember* felde et Vekon eer melleke (OL. D. 28336). 1495: Duo prata *Nemethteleke* et *Hozzywzegeley* alio nomine *Nemesemberrethe* appellata (Lelesz Acta 103/3). 1519: Valentinus *Nemesember* (OL. D. 37007).

nēmös-rënd: [nobilitas, nobilium ordo; adel], adelstand BM. 1653: Ezek előtt legyen törvénye minden szölös embereknek, akár *nemes*, akár vitézlő, akár paraszt *renden* levők lesznek az szölők dolgában (GazdtörtSzemle I.31). [Vö. nēmési-rënd NySz.]

nēmös-szēmély, -szömély: nobilis; adeliger NySz. 1587: Byro Balas, lakohalman lakozando Chazar eo feölsege Jozagaban, zabados *neomeos szeomeli* (Borsodvmt., Borovszky Samu kijegyzése).

NĚMĚSÍT, vö. mēgnēmēsít.

NĚMĚT, nēmöt, nímöt, nímöt: Germanus, Teuton, Alemannus MA¹; ein Teutscher, Alemanier MA. (1708-i kiad.). 1211: In uilla Fotud hii sunt ioubagiones Pehid Guebus Zorida Donat Hoda *Nimed* [a. m. nēmet ?] (Pannh. Tih. 1/5). 1240: Custodes siluarum de Tevel Berend *Nemet villis* (Pannh. 27/V). 1282 k.: Ex Teutonicis etenim in illo prelio sine numero ceciderunt. Vnde idem locus ubi prelium est commissum eorum lingua usque hodie Florum pair est vocatus et *Wez-nemut* nostra lingua (Kézai, I. FontDom. I/2. 82). 1309: Petrum de *Felnemuth* (Múz. Jankowich). 1331: Infra viam *Nemuthwth* (Körmend, Miscell. Némétűj. lad. 40, nr. 1.). 1346: Johannes dictus *Nemut* (Múz.). 1347: Vadit ad porticum seu transitum *Nemethkapu* vocatum in fossato inter Cinitatem Redege et terram Belmura (OL. D. 3927). [Vö. Super quo fossato venit ad ipsum kapu et in magna via que uenit de Theutonia ad orientem declinando (uo.).] 1348: Transit usque ad

portam wlgō *Nemethkapu* vocatam (Múz.). 1353: Johannes dictus *Nymuth* (uo.). 1355: Johanne dictum *Nemeth* (uo.). 1356: Ad vnam viam *Nemethut* «Zaránd m.» Szam. jegyz.] dictam (uo.). Villa *Nemuthfalu* vocata (ZalaOkl. I.568). 1357: Johannem dictum *Nemeth* (AnjouOkm. VI.545). 1363: Nicolai dicti *Nemeth* (Múz.). 1368: Stephanus dictus *Nemet* (uo.). De dicta villa Molonfalu ad villam *Nemethfalu* (Múz. Kapy). 1371: Stephanus dictus *Nemet* (Múz.). 1381: Duas villas sew possessiones Magyarfalu et *Nemetfalu* vocatas in districtu videlicet Rabakuz existentes (uo.). 1406: In vico *Nemethwca* vocato (uo.). 1431: Elia dicto *Nemeth* (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1449: Mathias dictus *Nemeth* (Veszpr. 107, Egerszeg 8). 1453: Predia *Nemetheghas* et Barocz Ilse (OL. D. 14616). 1479: Hungari autem funesto gladio super eorum capita euibrato amputabant eis manus et caput dicentes Wezteg kwrwauew-fya zaros *Nemeth* iwtatokat werenkewth, ma yzzywk thy wertheketh (Dubnitsi Krón., I. FontDom. I/3. 167, Nyr. VII.81 és Zolnai: Nyelveml. 26). 1480: Possessionibus Werewagas *Nemethporwba* (Lelesz Acta 90/17). 1485: Egidius *Nemeth* (Veszpr. 11, Merenye). 1495: Duo prata *Nemethleleke* et Hozzywzegeley alio nomine Nemesemberrethe appellata (Lelesz Acta 103/3). 1522: Johannes *Nemeth* (OL. D. 37004). 1544: Az *nemet* tyszernek (OL. Nád. 42). 1554: Az *nemetnek* az ky az embereket herely vram adatotth fl. 2 (uo. 49). 1605: *Nymet* hanczar huneletlen (OL. UC. 28/61). 1637: Egy *nemetorszaghi* hely (uo. 14/43). 1712 k.: Melynek [birságnak] két része az *nemet* jágeré, ketteje pedig az két kertészé ligen (GazdtörtSzemle. VII.416).

némét-bárd: [ascia Germanica; deutsches beill]. 1530: *Securis vna wlgō Nemeth Baard* (OL. L. III. 16. 17).

némét-fátyol: [rica Germanica; deutscher schleier]. 1533: Duo *Nemethfatyol* et Teztemeel (OL. Nád. 49).

némét-ing: [interula Germanica, interula longa; deutsches hemd, langes hemd]. 1757: *Nemet ing* (DebrJk.).

némét-ló: [equus Germanicus; deutsches pferd]. 1597: Harom *nemeth* lohoz valo hamuth szakadozat zabloiaual [igy] eoszueo (OL. UC. 101/3).

némét-puska: [sclopetum Germanicum; deutsche büchse]. 1597: Az kapu keozben. Eoreg *nemeth* hozzu *puskak* kanothoz valok (OL. UC. 101/3).

némét-zabola, -zablya: [frenum Germanicum; deutscher zaum]. 1735: Egy ölmos nagy *németzablya* Fehérvári ölmos zablya Magyar lónak való rendes zablya (GazdtörtSzemle III.354).

NÉMÉTI, némti, némpti: Teutonicus, Germanicus MA.¹; Deutsch MA. (1708-i kiad.). 1095: Ducit ad terminum *nemti* (Pannh. 15/Oo). 1227: Christoforus de *Nemti* (Körmend III/3, Kurul seu Kyrál 104). 1284: Quandam possessionem Gepeuelv et Fel*nempti* uocatas existentes in comitatu de Vng (Múz., vö. Wenzel IX.390). 1297: Possessionem suam *Nemptyzek* «Somogy m.» Szam. jegyz.] vocatam (Múz. Kísfaludy). 1332: Stephani de Kuzep*nempti* (Múz. Jankowich). Michaelis de Fel*nempti* (uo.). 1339: Prope villam Kuzep*nempty* (Múz. Soós). 1474: Possessionum Zenth-saluator et *Nemethy* vocatarum in Comitatu de Walko existentium (Múz. TörtTárs. 4). 1524: Oppidum *Nemphy* [Zala m.] (OL. D. 37006, 108. l.). In oppido *Nemphy* (uo. 179. l.).

NEMEZ: pannus coactilis, lana coacta; filz NySz. 1514: Wakaro et *Nemez* ac alia parualia circa equos (OL. D. 26161). 1539: Fel nadrag. *Nemez* kapcha (OL. Nád. 48). 1544: *Nemez* Zewr pakrowcz laznak pak-

rowcz (uo. 40). 1552: Duo kwlanth et vnum *nemez* (uo. 48). 1558: Phyltra wlgō *nemez* (OL. UC. 97/19). 1564: Subsellium wlgō *nemez* (uo. 24/75). 1597: Egy keoteolekben niereg ala valo *nemezek* (uo. 101/3).

NĚMMEN: instar, adinstar, propemodum, satis, utcumque; gleich, fast, nahe, beinahe NySz.; [versus; gegen?]. 1597: Nap enezetről valo fel szel *nemmen* az Bastia épületlen, Tengerj niulak benne (OL. UC. 101/3). Az kapu feolotth del *nĚmen* [olv. nemmen] ualo szenes bastiaban (uo.). [Vö. Szarvas G., Nyr. XIX.102, XXI.151.]

NĚMÖS, l. nĚmĚs.

NĚMÖT, l. nĚmĚt.

NĚMPTI, l. nĚmĚti.

NĚMTI, l. nĚmĚti.

NĚMZĚ, l. nĚmzĚ.

NĚMZET: a) genus, prosapia; geschlecht, familie; b) gens; volk NySz. (I. 2. jel.). 1443: Gregorio dicto *Nemzeth* [olv. nĚmzet v. nĚmzĚt?] (OL. D. 32148). 1467: Georgius *Nemzeth* (Múz.).

NĚMZŮ, nĚmzĚ: genitor, generator; zeuger, urheber NySz. 1328: Nicolaum *Nemze* (HazaiOkm. IV. 142). 1362: Nicolai dicti *Nemze* (OL. D. 5183). 1367: Nicolaum *Nemze* (Múz.). 1441: Luce dicti *Nemze* (ZalaOkl. II.511). 1453: Georgio *Nemze* (OL. D. 14607). 1467: Georgius *Nemze* (uo. 16546). 1470: Michaele *Nemzew* (Körmend, Heim 546). 1473: Petri *Nemze* (Múz.).

NĚP: a) populus, plebs; volk; b) homines, multitudo; leute, menge NySz. 1221: Quorum nomina sunt hec Beud Hecy *Nepleguen* Deca (Pannh. 4/B). 1259: De uilla Wilok et de villa *Winep* (Veszpr. 11, Merenye). 1290: Terram *Popnepe* vocatam (OL. D. 1296). 1303/1422: Tendit sursum septentrionem et tangit aquam Chulluch que distingit inter *popneppi* et Comitem Abram (AnjouOkm. I.51). 1329: Villa *Azzonnepe* vocata (OL. D. 30619). 1360: Johannes filius *Zepnep* (Múz.). 1411: Possessionem *Wrnepenema* alio nomine Dobozfolua vocatam (uo.). 1452: Possessiones *Fugod* et *Azzonnepe* (OL. D. 30823). 1461: Gregorium literatum de *Nemesnepfalwa* (KárolyiOkl. II.342). 1478: In possessione *Wynepe* (OL. D. 18145). [Vö. vár-, város-nĚpe.]

NĚRC: martes foenaria; heu-marder NySz. 1531: *Pileus ex nerch* (OL. L. III. 16. 17). 1760: Minden vad-túl és madártul lövő pénz adódik, ugymint... egy nyusztul d. 12., egy *nerczúl* d. 5., egy nagy öreg sastul d. 3 (GazdtörtSzemle VII.421).

NEST, l. nyest.

NĚSTA, l. Neste.

NESTE, NĚsta: Anastasia MA. (1621-i kiad.). 1212: Luges cum ii, filiabus *Hithwand* cum filio et filia *Nesta* (HazaiOkm. VI.10). 1251: *Neste* matre martini fili echebeu (Pannh. Tih. 1/8). [Vö. *Neste*, *Neszte* CzF.]

NĚV: nomen, vocamen; name NySz. (I. jel.). 1467: *Predium Neghforrasnewekewesd* [a. m. nevű?] (Lelesz Met. Bereg 21). 1481: Secundum consuetudinem huius regni non est consuetudo quod minor ad se recipere possit maiorem wlgō az kuzeb az nagobnak terhet yria *newhez* (OL. D. 26018). 1597: Hordora valo peoczet-leo vass az vr w Na[gysá]ga *neue* raita (OL. UC. 101/3).

NĚVALYA, l. nyavalya.

NĚVALYÁS, 1. nyavalvás.

NEVELŐ: [officina cervisiae; bierbrauerei]. 1674: Vagyon egy Nevelő Haz Syndelyes... Ugyan azon *Nevelőben* vagyon Palyinka főző kett rézz fazék. Vagyon egy ser Főző Eőregh Rezz üst Vagyon az *Nevelő* udvaran egy kő kütt [igy, olv. kút] (OL. UC. 8/21). [Vö. NySz. más jel.] [Vö. sör-nevelő.]

nevelő-ház: [∞]. 1674: Vagyon egy *Nevelő Haz* Syndelyes... Ugyan azon *Nevelőben* vagyon Palyinka főző kett rézz fazék. Vagyon egy ser Főző Eőregh Rezz üst (OL. UC. 8/21).

NEVELŐS, vö. sör-nevelős.

NEVETLEN: incelebris, anonymus, carens nomine; namenlos, ohne name NySz. 1211: Hii sunt agricole Bord Cymegey Pecur Mortunus Bortolon *Nuetlen* [a. m. nevetlen?] Bocu (Pannh. Tih. 1/5). 1303/1422: Monticulus *Neuetlenholm* (OL. D. 1646, l. AnjouOkm. l.51). 1480: Fabiano *Neuethlen* (OL. D. 18370). 1484: Fabiano *Neuetlen* (uo. 18973).

NĚZ, **níz**: 1) aspicio, inspicio, tueor [stb.]; ansehn, betrachten NySz. (2. jel.) 1426: Thoma dicto *Napranzew* (Lelesz Acta 46/34). || 2) attinet, pertinet; betrifft NySz. (3. jel.) 1564: Mind szabadosok mind plebánosok jobbágyi... kötelesek legyenek ezféle kezenséges jóra és megmaradásra *níző* munka terhére (GazdtörtSzemle l.68). 1581: Ha valahol az falu határában vagy a falu között gonosz sár vagyon, és annak megtöltése falura vagy tizesre *néz*, a bírák meghirdessék, hogy megcsinálják (SzékelyOkl. V.125). 1607: Cetera tuae prudentiae et industriae committo. Hoc praestando fueris mihi magnus Apollo: tudod társ, hogy reád *néz* az én zöld háló subám (MA. NLI. 205).

NĚZĚG: [specto, aspicio; sorgfältig betrachten]. 1769: A Templombéli festéseket *nézeqvén* ezt mondá: Képetskéket is tartanak kigyelmetek (CanonVisit. 195). [Vö. őszve-nézőg NySz.; nézeg MTsz.]

NĚZÉK, 1. nehezék.

NĚZŐ: a) spectans, aspiciens; sehend, schauend; b) speculator; zuseher, zuschauer, untersucher, beschauer; c) pytho, pythonissa; wahrsager NySz. (1. 2. és 4. jel.) 1456: Stephanus *Nezew* (OL. D. 15063).

NĚZVE: considerando, respiciendo; in anbetracht, mit rücksicht NySz. 1752: Kire való *nézve*, ezeket ő herczegsége érzékenységgel értvén, hogy aziránt

keményebb rendtartás szabattassék, meghagyni méltóztatott [stb.] (GazdtörtSzemle VI.138).

NÍGY, 1. négy.

NÍGYED? -ES? 1. negyed, -és.

NIHÁNY, 1. egy-néhány.**NIKOS**, 1. Miklós.**NIKUS**, 1. Miklós.**NÍMĚT**, 1. némét.**NÍMÖT**, 1. német.

NITRA, **nyitra**: [fasciculus; Bündel]. 1669: Egy *nyitra* török selyem (GazdtörtSzemle l.95). 1685: Unum fasciculum serici vulgo Egy *nitra* selymet (OL. UC. 1/31, «Nógrád m.» Szam. jegyz.). [Vö. *nyitra* NySz.]

NÍZ, 1. néz.**NOSZOLYA**, 1. nyoszolya.

NÓTÁRIUSSÁG: munus notarii; notariat NySz. 1725: Az *notáriusság* földé végiben egy darab föld, melyet is az haloványig Korodi uram bír, váras földé, vacans. Az *notáriusság* után való föld (GazdtörtSzemle III.185, a város «nyilainak» összeírásában).

1. **NŐ**: mulier, femina; weib NySz. (1. jel.) 1474: Dixit eciam eidem vxori mee Intra vnde pessima domina testiculos habens wigo menibe vnnath gonoz monias *new* (Múz.). 1479: Hungari autem funesto gladio super eorum capita euibrato amputabant eis manus et caput dicentes Wezteg kwrwaneufya zaros Nemeth iwttatok werenkewth, ma yzzywk thy werthekeith (Dubnitzi Krón., l. FontDom. l/3. 167, Nyr. VII.81 és Zolnai: Nyelveml. 26). [Vö. *kufár-nő*. Vö. *né*.]

2. **NŐ**, vö. el-, fölno.**NÖM**, 1. 1. něm.**NÖMÖS**, 1. némös.**NÖRĚNC(E)**, 1. Lőrinc.**NÖRÖMBERGER**, 1. lörömberger.

NÖS: maritus, uxoratus; ehemann NySz. 1466: Stephano *News* (OL. D. 16292).

NUSZT, 1. nyuszt.

NY.

NYAK: cervix, collum; nacken, genick NySz. 1304: In loco Feneernak [a. m. nyak?] sex ingera (Veszpr. 15, Vámos). 1379: Tendendo per idem Berch in vno loco Babolna naka nominato (Múz. Mednyánszky). [Vö. Ad predictum Babolna ascendendo (uo.).] 1558: Eg zal wasbol chynalt ember nakara valo chyngethe Bolha Öreg was nars (OL. Nád. 49). 1561: Ez két nap rajta voltunk, hogy [a vadakat] megfoghattuk volna, de felette igen megvadultanak annyira, hogy a nagy kergetésben egy szarvas nyakát szakasztotta (Gazdtört. Szemle I.194). 1572: Foghol nyakara walo hegede (OL. UC. 77/13). 1587: Fa hegedő ember nyakara walo (uo. 46/74). 1608: Ha megh nem epetik nyakra dől az malom haz (uo. 37/56). 1730: Három hónapra megromolván az gyermek, az nyakát kitekervén, az hascskáját bal ágyékához húzták (Reizner: SzegedTört. IV.374). [Vö. bika-nyakú, ló-, róka-nyak.]

nyakba-vető, nyakban-, -veté: torques; halskette NySz. 1415: Vnum crinale Nyakbawetheu vocatum (Múz. Máriássy, I. HazaiOkl. 360). 1448: Vnum in wlo Nakbaue the argenteum (OL. D. 14134). 1451: Vnum colle rium [igy] wlo Nakbawetheu (Múz. Kapy). 1458: Duo collaria wlo Nyakbawetheu (Múz. Kállay). 1510: Torquem wlo Nyakwethe [igy, olv. «Nyakbawethe»?] (OL. D. 35774). 1516: Egh Aran Nyakba wetheu kwes kyben hath Balaz waygon (uo. 26367, I. Zolnai: Nyelveml. 204). 1527: Vnum wlo Nyakbanwetheu equestre argenteum (OL. L. III. 16. 17). 1530: Torques wlo nyakbawethe (OL. UC. 98/5). 1535: Quoddam frontale aureum wlo Nazfa et vnum Torquem Nyakbawetheu vocatos [igy] (Múz. Rhédey). 1552: Hath nyakba wethu zekeres lonak walo (OL. Nád. 48). Senney vram kochys lowaynak chenaltak ket nyakbawethót (uo. 49). 1556: Eg harangos nyakba wethó (uo. 48). 1563: Vnum Tolthok vnum Nyakbawetheu argenteum (Múz. Kisfaludy). 1572: Az satos nyakba uetoben (OL. Nád. 47). [Vö. Az második lo zerzám cak zegezet saton yar (uo.).] Vgan ezen nyakba uetonek az gombnyaban kyt bortósnak hynak (uo.). 1574: Egh öreg nyagba vető mynd körtvelestől Aranyas (AdalZemplvmtört. V. évf. 340). 1603: Egy köves kis nyakbavetőt, ki haj nyomtató is lehet 210 ft. (Radvánszky: Családelet II.111).

nyakbavető-násfa: [~]. 1480: Nyagbawethe nasfa, Crinalia gemmata, Annulos (OL. D. 30901).

nyakba-vető? -vété?: [~]. 1558: Egi ewregh nyakba weue [igy?] mind gombostwl (OL. L. I.1).

nyak-kötél: [halsstrang]. 1554: Nlak kötelnek vettem keth estrangoth (OL. Nád. 49). 1566: Wezer zy egy Nyak kötel kettő (uo.).

nyak-ruha: 1544: Damascus pro vna veste cum ornamento Nyakruha (Múz. Forgách). 1548: In edibus eiusdem ket nak ruha (Múz. Kapy). 1550: Eg kötöt

nak ruha (OL. Nád. 45). 1564: Eg hymes nyak ruha (uo. 49). 1565: Vagion egy gieöngieös niak ruha (AdalZemplvmtört. V. évf. 312).

nyak-suba: 1531: Mal suba, nak suba, nest suba, hólóg suba (OL. Nád. 43).

nyak-vágás: decollatio; enthauptung NySz. 1526: Ez testamentom Lewel keolt mohacz meseyen sent Janos nyaka vagasa napyanak eleotte walo hetfeon (OL. D. 24323, I. Zolnai: Nyelveml. 258). 1545: Zenth Janos nyaka wagasa napian (OL. Nád. 42).

nyak-vágó: 1) ad decollandum destinatus; enthauptungs- NySz. 1454: Meta terrea que vocatur Nyakvagohegh (OL. D. 14807). || 2) carnifex; henker, scharfrichter NySz. 1480: Petro Nyakvago (OL. D. 18370). 1484: Petro Nyakvago (uo. 18973).

nyak-vas: 1) collana, numella; halseisen NySz. 1597: Nlak vas. Belencz vas (OL. UC. 101/3). Az tömlőcz hazban. Eoreg kaloda 2. Nlak vass 7 (uo.). || 2) [pars cassidis collum tegens; eiserner nackenschirm des helmes]. 1572: Az egyk sysaknak az pofayaba orh uasaban az nyak uasaban toltokaua es mynden aprolekyaual egetembe (OL. Nád. 47).

NYAKACSKA: cervicula; genick NySz. 1731: Midőn fürösztelni akarták [a leánykát], akkoron veszik észre, hogy az nyakaeskája hátra vagon szegye (Reizner: SzegedTört. IV.480). Napvilágra kelvén, sokára észrevette az bizonyosság, hogy az leányának nyakaeskája félre volt tekerítve (uo. 487).

NYAKAS: a) collo instructus; mit einem halse versehen; b) cervicosus; hartnäckig NySz. (I. 2. jel.) 1312: Nicolaus dictus Nakas (Múz. Kállay, I. AnjouOkm. I.247). 1319/1342: Quendam meatum aque wlo Nyakaser vocatum (OL. D. 3206). 1323: Paulus dictus Nakas (Múz. Kállay). 1333: Pauli dicti Nyakas (HazaiOkm. III.116). 1335/1382: Nicolai dicti Nyakas (Múz. Kállay). 1339: In quendam meatum aque wlo Nyakaser vocatum (OL. D. 3223, I. AnjouOkm. III.544). 1346: Paulus dictus Nyakas (Múz. Kállay). 1349: Pauli dicti Nyakas (uo.). 1438: Michael Nyakas dictus (OL. D. 13147). 1442: Nicolao Nakas (Múz. Kállay). 1445: Benedictus Nyakas (Lelesz Acta 57/10). 1452: Andrea Nakas (OL. D. 14584). Andrea Nyakas (Múz. Kállay). Nicolao Nakas (OL. D. 14584). 1455: Nicolao Nakas (Lelesz Acta 66/43). 1466: Johanne Nyakas (Múz. Kállay).

NYAKATLAN: [sine collo; ohne hals]. 1447: Nicolaus Nyakathlan (Turul 1902. évf. 155).

NYAKAZÓ: carnifex; scharfrichter NySz. (2. jel.) 1349: Stephanum dictum Nakazow (Múz. Kállay). 1391: Thomam dictum Nakazow (ZichyOkm. IV.468).

1418/1433: Johannem *nyakazo* (Pesty: KrassóvmTört. III.285). 1433: Nicolaum *Nyakazo* (Múz.). 1482: Thomas *Nyakazow* (OL. D. 18681). 1484: Gregorio *Nakazo* (Veszpr. 107, Gerezd 4).

NYAKLÓ-FA: 1587: *Nyaklo fa* zyostol (OL. UC. 46/74). [Vö. *nyakló* MTsz.]

NYALÁB?: fascis, cumulus; bürde, binde NySz. 1326: Castrum nostrum *Nyalab* [a. m. nyaláb?] vocatum (AnjouOkm. II.264). 1327: Sub castro *Nalaab* vocato (Múz. Jankowich). 1547: Uöttem három *yalab* zenat (OL. Nád. 42).

NYALÁBOS: bajulus; bündelträger NySz. (2. jel.) 1418: Benedicti *Nyalabos* (Lelesz Acta 38/8).

NYÁLÁS: a) salivusos, pituitosus; voll speichel; b) immaturus, puerilis; unreif, kindisch NySz. (1. 2. jel.) 1337: Jacobus villicus *Nialas* dictus (Veszpr. 106, Bedeg 3). 1369: Johannis dicti *Nyalas* (Lelesz Acta 5/9). 1389: Johannes *Nyalas* (OL. D. 7467).

NYÁR: a) populus, populus alba; pappelbaum; b) populetum; pappelwald NySz. («2. nyár» a.) 1183/1226: Tercia pars tributí pontis *Narhyd* (OL. D. 25). 1203/1254: Ponitur quoque in Kerecbberek [igy?] in loco qui dicitur *Nayrseig* (Veszpr. 11, Merenye). 1237: Due arbores Tul et *nar* (OL. D. 217). 1242: Sub arboribus *Naar* et Tul (uo. 33702). 1264: Separat terram Soulmus a terra *Narhyd* (MonStrig. I.516). 1274: Abinde tendit ad kerek^{nayr} (OL. D. 881). 1297: Per viam a Lapus *Nyar* usque ad aquam Kysdu^{nad} uocatam (Múz. Justh. I. HazaiOkm. VI.424). Per aquam itur usque ad Siluam Lapus *Nyar* nuncupatam (Múz. Justh. I. id. m. 425). 1309/1342: Per duas arbores populeas Chuncanar vocatas (OL. D. 1731). 1324: Ad arbores harazt et *nar* (uo. 33338). 1325/1332: Piscinis quarum nomina sunt hec Reketha Dumbuch Gyungus^{naralia} (uo. 2331). 1333: Cum piscinis Dumbuch Gyungus^{naralia} preposttous (ZichyOkm. I. 412). 1338: Prope quendam arborem wigo Gungyus^{nyar} nuncupatam (Múz. Ibrányi). 1342: Peruenit ad duas arbores quarum vna est Jlex et altera populus wigo *Nyar* (OL. D. 3485). 1343: Transit ad arborem *Nyar* (Múz. Jankowich). 1360: Tribus molendinis *Narmolun* vocatis (Veszpr. 10, Palaznak). Tria molendina *Narmolun* vocata (Pannh. 55/S). 1373/1414: Medium molendinum *Nyarmalon* dictum (SztárayOkl. I.402). 1412: Vnum vltra Homorow quod tendit ad arborem *Nyar* cum fine versus villam (Múz.). 1420: Piscinarum Hechay *Nyarmegytho* *Nyarastho* vocatarum (Lelesz Acta 40/86). 1425: Venissent ad quasdam arbores populeas Hwzyw^{nyar} vocatas (Múz. Kállay). 1429: In fluuio *Nyarui*ze in loco Heuizreue vocato (Körmend III 3, Atád 44). [Vö. fehér-, jegénye-nyár; nyárád, nyárágy.]

nyár-erdő: [populetum; pappelwald]. 1380: Silue scilicet populorum wlgariter *Nyarerden* dicte (HazaiOkm. I.279).

nyár-fa: populus alba; pappel NySz. 1237: Magna arbor de populo que uulgo dicitur *Narpha* (OL. D. 217). 1256: In arbore *Narfa* (Körmend, Heim 3). 1274/1338: Arborem tremuleam wigo *nyarfa* vocatam (OL. D. 882). 1299: Ad quendam arborem populus, uulgariter *Náarfa* dictam (ZichyOkm. I.95). 1307/1354: Vnam arborem Tremuleam wigo *Nyarfa* vocatam (OL. D. 3033). 1309: Ubi sunt due mete terree denou erecte in quarum una est arbor Egur in alia est arbor *Nyarfa* (Múz. Jankowich). 1324: Super arbore que in uulgo *Naarfa* dicitur (Múz. Kállay). 1336: Duas arbores tremuleas uulgo *Nyarfa* vocatas (OL. D. 2997). 1337: Arborem tremuleam uulgo *nyarfa* vocatam (uo. 3105). Uenitur ad vnam arborem betule wlgariter *Nyarfa* (Lelesz

Met. Ugocsa 26). 1338/1395: Iungit aliam arborem Tremuleam wigo *Nyarfa* vocatam (Múz. Jankowich). 1342: Tres arbores tremule wigo *Nyarfa* vocate (OL. D. 1731). 1363: Ad vnam magnam arborem Tremule wigo *Nyarfa* vocatam (uo. 5213). 1379: Ad arborem populi wigo *Nyarfa* vocatam (uo. 6617). 1382: Ad unam arborem populeam vulgariter *nyarfa* vocatam (KárolyiOkl. I.383). 1397/1416: Ad vnum angulum iuxta metas Hangyaslap^h ac quasdam arbores populeas wigo *Nyarfa* nominatas (Múz. Jankowich). 1399: Arborem populi wigo *Nyarfa* vocatam (OL. D. 8432). 1407: Arborem populi wlgariter *Nyarfa* vocatam (uo. 9302). 1428: Circa quasdam arbores populeas wigo *Nyarfa* vocatas (Múz. Jeszenák). 1439: Vna arbor populea wigo *Nyarfa* (Lelesz Met. Abaúj 15). 1471: Ad quendam fractam arborem populeam wigo Chonkany^{nyarfa} nuncupatam (OL. D. 17901).

nyár-kerek, -kerék?: [populetum rotundum; runder pappelwald]. 1429: *Nyarkerek* [erdőnév] (OL. D. 12086).

NYÁRÁD: [populetum; pappelwald?]. 1304: Arboribus fructiferis Kerekgemul^h et in nemore *Naraad* uocatis (Veszpr. 15, Vámos). 1420: Possessiones *Nyarad*ew Wamusduarhel (ZichyOkm. VI.634). [Vö. nyárágy.]

NYÁRÁGY, nyárjágy?: [populis copiosus, populis obsitus; reich an pappelbäumen, mit pappelbäumen bewachsen?]. 1150—54: Predium *narage* (Pannh. 7 B). 1193: Uadit usque ad capud piscine que uocatur *Narag* (OL. D. 27). 1200 k.: Usque ad fluuium *Naragy* (Anon. 32). 1240 k.: In predio *Naryhag* [olv. nyárjágy?] (Pannh. 61/8). 1292: Silue *Naragh* uocate (Körmend III/2, Gyunkud 17). 1367: Vltra fluuium *Nyaragh* vocatum (OL. D. 5549).

NYARALÓ: [pastio aestiva; sommerweide]. 1697: Némely *nyaralók* annihilaltatnak (KecskenéméJk.). Az város földén levő *nyaralók* közönséges jóra applicáltassanak hogy ökör csorda járhasson ott (uo.). Az szántóföldön *nyaralót* akarván csinálni (uo.). 1736: Más telelőjére és *nyaralójára* senki jószágát ne bocsássa 12 frt büntetés alatt (uo.). [Vö. NySz. és Takáts Sándor, Nyr. XXXII.90.] [Vö. nyárló?]

nyaraló-hely: [≈]. 1702: Király István úr nem árvául fogta fel azon telelő és *nyaraló helyeket*, hanem kéredzett be (KecskenéméJk.).

NYÁRAS, nyárjas, nyárras: a) populeus; pappel-; b) populetum; pappelwald NySz. 1297: Ad quoddam pomerium quod uocatur *Nyarras* (Múz. Justh. I. HazaiOkm. VI.423). Duo pomeria *Nyarras* et Mydies nuncupata (uo.). 1309/1342: Quoddam Nemus eorum *Nyaras* vocatum (OL. D. 1731). 1323: In planicie *Narosporlog* vocata venit ad duas metas terreas (Múz. Hanvay). 1324: In quadam planicie *Narasparlag* uocata (Múz.). 1337/1414: Iungit quendam fluuium *Nyaraspatak* vocatum (OL. D. 3089). 1343: Ad vallem *Nyarraswelgh* vocatam (Körmend III/2, Seregélyes 104). 1370: Iuxta quendam Siluam *Nyaras* vocatam (Múz. Beeszy). 1376: Ad metam populosam wigo *Nyaras* (Körmend II/5, Lyndva 18). 1420: Piscinarum Hechay *Nyarmegytho* *Nyarastho* vocatarum (Lelesz Acta 40/86). 1427: In medio tremulatrom [Szamotánálgy] wlgariter *Nyaras* (Lelesz Met. Szabolcs 1). 1430: Alias Siluas simplices *Nyaras* Chokas (Lelesz Acta 49/14). Siluas Simplicies *Nyaras* Chokas Thokerek Agerdew (Múz. Kállay). 1459: In territorio *Naghnyarastaya* (Lelesz Iutrod. P.22). Ad facies fenilium in territorio *Naghnyarasthaya* (Lelesz Beres. VII.26). 1461: In quodam lacu *Nyarastho* vocato (Múz. Kisfaludy). 1496: Abinde eundo ad rubeta Bodogyakra *Nyaras* Nagher-

dew alio nomine Agherdew dicta (Lelesz Prot. II.234). 1523: In *Nyarasapath* coram Egregys Stephano de Werbewcz locumtenente ac Magistro Nicolao de mylethyncz [stb.] (Múz., I. Zolnai: Nyelveml. 226). 1525: Dnas particulas Silnarum vnam videlicet *Nyaras* et aliam Zenegethew vocatas (Lelesz Prot. V.276 a). 1603: A malom előtt van *nyárjas* füzes szeg (CanonVisit. 151). [Szárm.: 1325/1332: Pisscinis quarum nomina sunt hec... Prepostoua *Nyarasd* Yuantokaya (OL. D. 2331). 1333: Cum piscinis prepostoua, *Nyarasd*. yuantokaya (ZichyOkl. I.412).]

NYARGAL, vő. jargaló.

NYÁRI-HÁZ: domus aestiva, villa; sommerhaus NySz. 1553: Varnak kywöle egy *nyary haz* azon vagon harom pleh (OL. UC. 96/3).

NYÁRJÁGY ? l. nyárágy.

NYÁRJAS, l. nyáras.

NYÁRLÓ: [pastio aestiva; sommerweide?]. 1398: Super Berch *kysnyarlew* [igy] vocatum (OL. D. 28945). 1460: In loco *Nyarlowelghe* (Veszpr. 12, Nagypécsei). [Vő. nyaraló ?]

NYÁRON: aestate; in sommer NySz. 1584: Wargha Gergel' chak az el mwth *nyaron* kezulth az egeth pwtara (OL. UC. 56/33). Mikoron *nyaron* az hanon marhath atal wyhethnek (uo.).

NYÁRRAS, l. nyáras.

NYÁRS, nyáss: veru, obelus, spiess, bratspiess NySz. 1550: Lada, rostel, *nyas* (OL. Kolozsm. 50). 1607: Minden város és falu határában akasztófát és *niást* 15 nap alatt 12 forint bírság alatt csináljanak és az falukban kalodákat (MjogtörtEml. III.44.). [Vő. koh-, vas-nyárs.]

nyárs-gerely: vervina, [vervina]; spiess NySz. 1549: Cuspis vulgo *nyasgerely* (OL. UC. 75/40).

NYÁSS, l. nyárs.

NYAVALYA, nővalya: aerumna, conflictatio, calamitas, miseria; elend, widerwärtigkeit, mühe NySz. (1. jel.). 1211: Ioubagiones hii sunt Mortuus filius Syquid Reze Salbeu *Neuualch* [olv. nővalya ? a. m. nyavalya ?] Motus Helie Op (Pannh. Tih. 1/5). [?Szárm.: 1357: Possessiones *Naualyad* et Chukahaza vocatē (SztárayOkl. I.261).]

NYAVALYÁS, nővalyás: miser, aerumnosus, aerumnabilis; elend, mühselig, arm NySz. (1. jel.). 1347: Nicolao dicto *Neualyas* (KárolyiOkl. I.172). 1351: Johannis dicti *Naualias* (AnjouOkl. V.461). 1381: Ladislaum dictum *Naualas* (OL. D. 31333). 1454: *Nyawalyas*, hn. (uo. 14604).

NYAVALYGÁS: afflictio, miseria; trübsal, bekümmernis, not NySz. 1601: Minden völgynek háta vagon: comoda trahunt incommoda secum. Valjon s miért moudom ezt Kegyelmed előtt? Avagy mind töled elszakadásom után, mind itt való *nyavalygásomban* nem elégé lugoztatott-e az fejem? (MÁ. NLI. 124).

NYÉK: 1193: Hee igitur sunt nomina prediorum *Necg* [a. m. nyék ?]. Warung. Goboz. Tude[u?] (OL. D. 27). 1295: Decimas suas vini et frugum de sancto Andrea de Sancto Jacobo de magno Cutello Budensi de Kezu de Vrsy de *Neek* ac de Thaten (Veszpr. 106, Dec. Bud. 4). [Vő. «Vizsegrád, Vizsegrád! hol hajdani fényed? ... Dunapart hosszában kerti ékesség? Mérföldekre nyúló, párduczlakta *nyéked*?» (Arany: Toldi Szerelme VII. é. 20. vsz.). *Nyék* Szegeden folyó

mellett fekvő erdőt jelent, l. Nyr. XXX.387, Sárközön pedig berket, l. no. XXXII.463.]

NYÉL: manubrium; handhabe, heft NySz. 1560: Barat *nyelw* kees [olv. barát-nyelű kés?] (OL. Nád. 49). 1566: Was *nyeliu* zakallos Fa *nyeliu* zakallos (uo.). Fa zamzer iy *nyele* (uo.). 1587: Fa *nielw* zakallos (OL. UC. 46/74). [Vő. kapa-nyél.]

NYELETLEN: manubrio destitutus; ohne stiel NySz. 1605: *Nyeletlen* was aso (OL. UC. 28/61).

NYELV, vő. ökör-, tehén-nyelv.

nyelv-váltáság: emenda linguae NySz.; die böse Zungen mit Geldstrafe lösen PPB.; «az a pénzérték, mely az eredeti vagy jelképi testesonkító büntetés (nyelvkinetszés, nyelvre való fogóvétel) megváltásául annak helyébe lépett» Széll Farkas magyarázta Nyr. XXV.80. 1694: Ha az öszve-feelés léssen, egyik a másik szavát meghallgassa, mit akar felelni. Ha az másik által üti beszédével és nem csendesen hallgatja egyik az másik beszédét, törvény szerint *nyelve váltáságán* maradjon; azt pedig mingyar letévén addig ne felelhessen, úgy mint 12 forint az 12 eskütt ellen, és az házból ne legyen szabad kimenni. Azt letévén, azután felelhessen (GazdtörtSzemle I.172). [Vő. 1656: 20. Novembris in Senatu. Farkas János köti magát Ádám Demeterné ellen arra, hogy ennek utána ötlet megbecsüli, nem diffamálja, az asszony is illendő becsületét megadja; ha violálná az kötésit: *nyelve válthatatlan* legyen (DebrJk., l. Nyr. XXV.80). «*Emenda Linguae*, redemptio linguae, mulcta, poena quasi loco amissionis linguae statuta; nyelv váltáság» Bartal.]

NYÉLVÁN, l. nyilván.

NYELVES: 1) lingulatus, locutulejus, lingvax, loquax, garrulus; schwätzer NySz. (2. jel.). 1460: Alberto *Nyelwes* (Lelesz Acta 71/20). [2] [linguae acerbae; maulfertig, scharfzüngig, zänkisch]. 1769: A bizony nem gyermekség ez hallja Kend! Kend! Kend! [a református prédikátor] Edelenbe is olyan *nyelwes* volt, itt is olyan, innét is kitudják kendet mint onnan (CanonVisit. 197).

NYELVETLEN: elingvatus, elingvis; stumm NySz. 1398: Penes ortum Waprus [Wapnis ?] *Nyeluetlen* dieti (Múz.). «Ugyanitt: «Ad ortum Petri parui és több kert említették» Szam. jegyz.]

NYER ? **nyér** ? : lucrifacio, lucror, demereo; gewinnen, erlangen NySz. (1. jel.). 1211: Hii sunt ioubagiones Jege Quereud *Nereh* [a. m. nyerő v. nyíró?] (Pannh. Tih. 1/5). 1507: Benedicto *Nyereu* (Lelesz Acta 115/9). [Vő. kinyer.]

NYÉR ? l. nyíró.

NYERÉG, nyerg, nyerög: ehippia, ehippium, sella; sattel NySz. 1517: Equum meum coloris seplws cum *Neregh* (Forrás?). 1525: Heweder ad *Nyeregh* vnum emi (OL. D. 26345). 1544: Ket *nyereghen* ualo keczzer heuedert (OL. Nád. 41). Az *nyerog* ala toltysnek walo gyapat (uo. 40). 1597: Egy keoteolekben *niereg* ala valo nemezek (OL. UC. 101/3). 1670: Egy szekszenus *nyeregh* (OL. L. III. 17. 29). [Vő. huszár-, katona-, szekeres-, szekérvezető-, tatár-nyerég.]

nyerég-csináló: [ehippiorum opifex; sattler]. 1714: *Nyeregesináló* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.22).

nyerég-gyártó: ehippiarius; sattler NySz. 1454: Anthonio *Nerggyartha* [«igy» Szam. jegyz.] (Lelesz Acta 65/24). 1510: Michael *Nyeregggyartha* (OL. D. 22090).

nyerég-kápa: pomum ephippii PP. («nyereg kápája» a.); Haupt oder Knopf am Sattel PPB. (ua. a.), sattenknopf BM. 1462: Vna *Nyergcapa* de panno nigri coloris (Múz. Kállay). 1544: Sarga zattyant *nyereg kapanak* (OL. Nád. 40).

NYERÉJT, 1. nyerít.

NYERG, 1. nyerég-gyártó, -kápa.

NYERGÉS: 1) ephippiarius, ephippiatus, stratiarius: gesattelt, satteltragend NySz.: [ephippio similis; einem sattel ähnlich]. 1227: Ad unum montem que [igy] in hungarico *Nerges* berch nominatur (OL. D. 134). 1262: In montem *Nerges*berch vocatum (Mon-Strig. 1472). 1327: Separat terram *Vnyerges* a terra *Onerges* [Nógrád m.] (AnjouOkm. II.295). Ad dictam terram *Vnyerges*potok (uo.). 1364/1367: Ad montem *Nerges*heg vocatum (OL. D. 30682). 1408: Ad cacumen montis *Nerges*berch (Múz.). 1436: Peruenissent ad aciem montis Hradischa supra saxum *Nyerges*kw vocatum (Múz. Békassy). 1451: In vertice eiusdem montis *Nerges*hath (OL. D. 36403). 1642: Az *Nyergesen* [határrész] 1 hold, 1 drb rét, egy gyümölcsös kert (CanonVisit. 161). || 2) opifex ephippiorum; sattler NySz. 1359/1525: Nicolaum dictum *Nyerges* (KárolyiOkl. I.242). 1371: Johannem dictum *Nerges* (Pannh. 34/8). 1377: Blasium dictus *Nerges* (Lelesz Acta 10/27). 1400: Demetrii *Nerges* dicti (OL. D. 22538). 1423: Georgii dicti *Nerges* (ZalaOkl. II.434). 1453: Lucas *Nerges* (OL. D. 36407). 1467: Symon *Nyerges* (SzékelyOkl. V.29). 1477: Gallo *Nyerges* (Körmend III.4, Batthyán 56). 1488: Benedictus *Nyerges* (OL. D. 27072). 1498: Petro *Nyerges* (Múz. Kállay). 1554: Sebastianus *Nyerges* (SzékelyOkl. V.68). 1603: Michael *Nyerges* (uo. 245).

nyerges-tartó: [?]. 1269/1275: Agasonum ducis qui dicitur *Nerguestortov* (OL. D. 671). 1311: Populi nostri *Nerguestorto* vocati (AnjouOkm. I.233).

NYERÍT, nyeréjt: hinnio: wiehern NySz. 1523: Andrea *Nyereythew* (Pannh. 42 G).

NYERÖG, 1. nyerég.

NYERS: a) crudus, incoctus; roh, ungekocht; b) viridis; grün; c) vividus, vegetus, alacer; munter, rüstig, jung NySz. (1. 2. és 4. jel.) 1395: Ad vnum montem que [igy] vocatur *Nersheg* [a. m. nyers?] (OL. D. 31118). 1475: Johanne *Nyers* (Lelesz Acta 85/22). 1482: Stephano *Nyers*... Petro *Nyers* (ZalaOkl. II.618). 1499: Ambrosio *Nyers* (Múz. Kisfaludy). 1587: *Nyers* fağos alma (OL. UC. 12/42). 1597: Limonia. *Niers* giwmeolez (uo. 101/3).

NYES: frondo, trunco, caedo, amputo, puto: stümmeln, abhauen, behauen NySz. 1395: Johanne dicto *Nyese* (Lelesz Acta 22/18). 1416: Emerico *Nyesev* (uo. 36/29). 1602: *Nyeső* Péter (SzékelyOkl. V.214).

NYEST, nest: martes, martur, mardus, martes scythica; marder, zobel NySz. 1231: Confirmamus eciam prouentus prouenientes ex marturinis de toto Manyslov que vulgo *Nest* nuncupatur (OL. D. 168). 1522: Unam subum vulgo *kosnesth* vocatum (Tört-Tár 1889. évf. 381). Vna nigra *Sathinea* suba subducta *nest* (OL. D. 26268). 1530: Pilius de pellibus mardurin *nesth* (OL. L. III. 16. 17). Subas tres *nyesth* subductas (OL. UC. 98/5). 1548: Egh eleuen *nestet* hoza urannak (OL. Nád. 40). 1630: Ezen is protestál az nemes vármegye, mivel ezelőtt az ispánok szoktak volt az falukon ajándéknyszteket vagy rókát szedni fenyegetések alatt (MjogtörtEml. III.60). [Vö. бүкк-, török-nyest; nyuszt.]

nyest-bőr: [pellis martis]; marderfell BM. 1558: Egy *nest bőr* feieretestül keth penzt, Egy Farkas börtül Tizen keth kraiczarth (OL. D. 37006, I. GazdtörtSzemle VI.137). 1588: *Nesth* beur (OL. UC. 64/35).

nyest-suba: [marderfell, winterrock aus marderfell]. 1531: Mal suba, nak suba, *nest suba*, hólq suba (OL. Nád. 43). [Vö. suba 1. 2. jel. NySz.]

nyest-torok: [pellis collum melis tegens; das fell am halse des marders]. 1579: Egi fekete dupla tafota Kosuchka *nest torokkal* bellett (Radvánszky: Családelet II.32).

NYÉVÉ, 1. kendér-nyüvő.

NYÍG, 1. nyűg.

NYÍL: 1) sagitta, telum, jaculum; pfeil NySz. (1. jel.) 1399: Blasium *Nyl* dictum (Múz.). 1577: Egy puzdora *nylastul* (OL. L. III. 16. 17) 1588: War giutho zigonios *nyl* (OL. UC. 76/17). || 2) sors; loos NySz. (2. jel.). 1463: Quandam domum desertam... cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, puta terris arabilibus cultis et Incultis pratis fenetis Siluis Memoribus aquis aquarum que decursibus... Iure ad eandem domum pertinere debentibus videlicet Iuxta diuisionem et consuetudinem aliarum domorum in eadem habituram ac sortem wlgó *Nylholkwelthy* [igy] (OL. D. 27039). 1726: A régi atyáinktúl szokott és practizáltott rend szerént *nyíllal* osztottanak kinek két nyílast, kinek egyet, kinek felet, és harmad részt is, a mennyit kívánt fizetése után (GazdtörtSzemle III.91). || 3) pars, portio [agri communis divisi, «funiculus», sorte addicta pars agri communis]; theil, antheil [des zugetheilten feldes] NySz. (3. jel.); «sorshúzás útján osztályrészülj jutott földdarab v. erdőrészt» MTsz. (2. jel.) 1418: Cum duodecim iugeribus terre arabilibus usualis in tribus calcaturis... nec non sex mensuris *nyl* dictis sorte missis (SztárayOkl. II.199). 1423: Duobus pratis sew fenilibus vno Anthalya et altero Athayawthamelleke nominatis penes viam de possessione Athayaducem existentibus (Lelesz Acta 43/11). 1442: In alio feneto similiter vnam porcionem simplicem wlgó *nyl* vocatum (OL. D. 37330). 1526: Item in feneto Nagh Reth vocato pratis feneti *Nyl* nuncupatas octo (uo. 36402). 1528: Vnam partem feneti *Nyl* vocatam (OL. Kolozsm. 106). 1594: Az kinek egez *nyla* vagjon mellett ferthon penznek is hinak wk egez *nyltol* 12 penzt adnak az ispánnak fel *nylthol* hat penzt (OL. UC. 113/5). 1596: Nilas embernek kith hinak az ki az *nylat* fel veszi tartozik $\frac{1}{2}$ kőből zabbal (uo. 12/28). 1725: Anno 1725. Kozárvár felé [Dézs] váras *nyilainak* conscriptiójárul való legestrom... Sárközi uram *nyila* (manet). Váradí Sigmond uram *nyila* (manet). Marjai Albert bir egy *nyilat*, melyet is Korodi uramnak adtak volt személyére vacans. Ennek az végiben egy *nyil*, melyet Széki Sándor bir örökös földihez [stb.] (GazdtörtSzemle III.185). Az malom gátjánál egy darab föld, melyet Korodi uram tört volt fel, egy jó *nyil* hosszát (uo. 187). Az mely földek contraversiában vadnak az al-örékekkel, azon földeknek egy részét, circiter 14 *nyilnyit* az al-örékek sem contravertálnak, azért *nyilban* fel kell osztani. Az Bélahegyen alól... egy darab föld az oldalban... melyet Derecskei uram birt, most Vasas uram bírja, váras földé, *nyilban* kell valakinek adni (uo. 188). Bakos György uram Dadai uramtól birt zálogos földén belől, az alsó járnál egy *nyil* Takács György vacans *nyila* (uo. 190). [Vö. Tagányi: A földközösség története Magyarországon. GazdtörtSzemle I.203, 205.] [Vö. tatár-, tüzes-nyil.]

nyil-faragó: [sagittarum opifex; pfeilmacher, pfeilschnitzer]. 1349: Stephano dicto *Nylfarago* (Múz.).

Görgey). 1366: Stephani dicti *Nylfaragow* (Múz.). 1367: Stephani dicti *Nylfarago* (Múz. Kápy).

nyíl-gyártó: [∞]. 1404: Blasius *Nylgyartho* dictus (Múz.). 1469: Georgius *Nylgarto* (OL. D. 32365).

NYILACSKA: [deminutivum ad «nyíl 3»; diminutive form zu «nyíl 3»]. 1725: Ezen tövises föld végiben Kozárvár felől egy *nyilacska*, melyet senki sem colált régtől fogva; az alsó végét Dadai uram maga földihez szántotta (GazdtörtSzemle III.187—188).

NYILAS: 1) sagittarius; bogenschütz NySz. (1. jel.) 1343: Johanne dicto *Nylas* (KárolyiOkl. I.156). 1359: Johannem dictum *Nylas* (Múz. Kállay). Johannis dicti *Nylas* (Múz.). 1384: Michaelém dictum *Nylas* (Múz. Kállay). 1386: Johannis dicti *Nylas* (Lelesz Acta 17/16). 1390: Johannis dicti *Nilas* (Forrás?). 1400: Stephano *Nylas* (ZichyOkl. V.210). 1413: Johannem *Nylas* (uo. VI.248). 1423: Demetrium *Nilas* (Lelesz Acta 43/70). 1425: Thoma *Nylas* (OL. D. 11712). 1430: Emerico *Nylas* (Múz. Kisfaludy). 1449: Anthonii *Nylas* (Lelesz Acta 61/62). 1463: Nicolaus *Nylas* (Múz. Kállay). Anthonio *Nylas* (OL. D. 29293). 1478: Fabianum *Nylas* (Körmend, Heim 590). 1485: Michaelé *Nylas* (Múz. Ibrányi). 1504: Blasio *Nylas* (Lelesz Acta 112/12). || 2) pars rata, pars sorte obtenta [agri communis divisi]; teil, anteil [des zugetheilten feldes] NySz. (2. jel.); «egyenes vonalakkal határolt rét- v. erdőrés, parcella» MTsz. 1290: Quasdam terras Seutiferorum nostrorum *Nylas* vocatam [igy?] (Veszpr. Regn. N/212, I. Wenzel IV.352). 1405: Quasdam particulam terre *Nylas* vocatam (OL. D. 31358). 1464: Quasdam particulam prati wigo *Nylyas* [igy] dicti (Múz.). 1475: Quoddam aliud pratum *Hozywnylas* vocatum (uo.). 1496: Ad rubeta Kewer Jakaberdeye Hathhazwthmelleke et vtraque *Nylaswthmelleky* vocata (Lelesz Prot. II.234). 1503: Ac eciam vno fenili ad vnum *Nylas* se extendenti (OL. D. 36405). 1516: Fenilium *Nilas* vocatorum (uo. 36402). 1522: In eisdem pratis Hwzyw *Nylas* et Thohel (Múz. Békassy). 1525: Feneta ipsorum exponentium septem measure wigo *Nylas* diete in territorio possessionis Baxa (Múz. Bónis). 1554: Secundum leuacionem sorcium quod *nylas* vocatur (OL. Kolozsm. 49). Coloni singuli qui acceperint sortem quod wigo *nylas* vocant (uo.). 1597: Kyhez wagyon Zantho föld: Jugera 18½. Rethays keth helen, kewes, kewes [igy], Az Hanonys egy *Nylas* hozza (OL. UC. 12/42). Az Hanon valamely kewes osztál *nylas* kazalo (uo.). 1619: Singulus colonus de communi possessionis feneto, vulgo *Nylas* vocatum accipiens (uo. 1/17). 1671: Az Monostori földet *nyilas* számra 24 lépésnyire el kell osztani, azoknak az kinek földek nines, fizetésért (GazdtörtSzemle IX.5). 1699: Az mely lakos penig a *Nyilast* kiveszi, maga száncsa, vesse, ne komplárkogyék véle (uo. 6). 1700: Kik holnap mindgyárt hozzáfogván, revidiálják, kinek mennyi földé wagyon, hogy ahoz képest lehessen a *nyilasok* osztása (uo. 7). 1726: A régi atyáinktúl szokott és practizáltatott rend szerént nyíllal osztottanak kinek két *nyilast*, kinek egyet, kinek felet, és harmad részt is, a mennyit kívánt fizetése után (uo. III. 91). 1757: Rét wagyon két darab, a mely négy *nyilast* tézzen (CanonVisit. 178). [Vö. nyíl.]

nyilas-ember: 1596: *Nilas embernek* kith hinak az ki az nilat fel wesi tartozik ½ kóból zabbal (OL. UC. 12/28).

nyilas-föld: [l. «nyilas» 2. jel.]. 1694: A Dári kuttya megbomolván, minthogy Hatvan-uteza 3 *nyilas* földet bir rajta, megcsiálattassa, Bíró Uram elégséges fát adgyon (GazdtörtSzemle IX.8). 1725: Ezeken alol egy darab tövises föld ennek előtte *nyilas föld* volt, de már az gát felfogta (uo. III.187.). [Vö. 1774:

Ámbár ugyan a' *Nyilas* vagy Hóld *Földek* nem mindenütt egyenlő merteküek (Szilágyi Sám.: Gazdaságra oktató könyveeske, 97. l.).]

NYILASOCSKA: [deminutivum ad «nyilas 2»; diminutive form zu «nyilas 2»]. 1597: Az Hanban réth heleth *nyilasochkaya* wagyon (OL. UC. 12/42).

NYILVÁN, nyélván: evidenter, profecto [stb.]; offenbar, gewiss, sicher, klar NySz. (3. jel.) 1752: Az erdők sok ortovánnyal is *nyélván* pusztulásra jutnak (GazdtörtSzemle VI.138). [Vö. *nyélik* MTsz. «nyílik» a.]

nyilván-való: manifestus, evidens, clarus [stb.]; offenbar, klar, deutlich NySz. (2. jel.) 1752: Máskint is *nyélvánvaló*, hogy . . . hátramarádást és kárt szenved gazdaságában (GazdtörtSzemle VI.140).

1. **NYÍR:** a) betula; birke; b) betuletum; birkenwald NySz. 1055: Inde ad holmodi rea postea *gnir* unege holmodia rea (Pannh. Tih. 1/1). 1200 k.: A siluis *Nyr* usque ad Umsoner (Anon. 22). Per partes *Nyr* equitantes (no.). 1219/1276: Ascendit ad radicem montis qui *Nyr* dicitur (MonStrig. I.223). 1240 k.: Due ville Zyruke Durche Valussey Nyrokol (Pannh. 61/8). 1256: Terram suam nomine *Nyrokol* (uo. 5/K). 1294/1367: Venit ad siluam *Nyr* nomine (Veszpr. 6, Gyimót). 1307: In innetura aquarum *Nyrokol* et Fyuzuelg uocatur (Pannh. 5/Q). 1309: Ad duas metas terreas denou erectas in quarum una est arbor *Nyr* (Múz. Jankowich). 1314/1328: Arbor quartaginis quod wigo *Nyr* dicitur (uo.). 1322: Ziugartholaca *Nyrlac* (OL. D. 2102). 1327/1466?: Iuxta pontem *Nyrhyda* vocatum (Múz.). 1341: A parte Silue *Nyrmegh* (OL. D. 3384). 1346: Cum villis *Nyrakal* et Roazd (AnjouOkl. IV.641). 1347: *Nyreg haz*, hn. (Múz. Wenzel). 1430: In loco Turuthnyr vocato vbi tres metas terreas antiquas reperissent (Múz. Kállay). 1438: Fenilia prata *Nyrmegh* vocata (Pannh. 50/P). 1486: Due arbuscule prima Tulffyathal vocata secunda *Nyrfyathal* (Körmend Acta III/3, Baráti 84). [Vö. *fehérnyír*.]

nyír-erdő: [betuletum; birkenwald]. 1470: Versus siluam *Nyrrerdeu* vocatam (Múz. Sombory). 1495: Quasdam Siluam *NyrErdew* vocatum (Múz. Forgách).

nyír-fa: betula; birkenbaum NySz. 1252: Uenit ad arborem que dicitur *Nyrfa* (OL. D. 369). 1256: In arbore *Nyrfa* (Körmend, Heim 3). 1259: Uadit ad arborem *nirfa* (OL. D. 33714). 1269/1290: Venit ad duas arbores *nyrfa* et borfa (Wenzel VIII.251). 1270/1335: Duas metas quarum vna est in arbore *Nyrfa* (OL. D. 734). 1272: Currit ad duas metas quarum vna cerasum altera uero *Buricem* quod wigo *nirfa* dicitur amplexantur (Körmend V/6, Heterogena Miscell. 109, I. ZalaOkl. I.71). 1288/1343: Arboribus *Buricum* que wigo *Nirfa* et Egurfa vocantur (Múz., I. HazaiOkl. VI.340). 1298: Tres arbores vna *nirfa* et due *llices* (Akad. 1/39). 1336: Vadit ad arborem *Nyrfa* nomine (OL. D. 2982). 1358: Diuertendo ad quasdam arborem *Nyrfa* (Múz.).

nyír-víz: aqua betulacea; birkenwasser NySz. 1744: A eserén *nyírvizet* akart venni Borsos Mihály, de nem akart folyni (DebrJk.). 1769: Hát *nyír vízzel* lehetne-e keresztelni? Nem; mert az nem természet szerint való víz (CanonVisit. 191).

2. **NYÍR:** tondeo, rado; scheeren NySz. («3. nyír» a.). 1545: Ket ollot lonak sereüe *ninni* (OL. Nád. 40). 1550: Eg nadragnak ualo oua *nirue* vilagos kek poztot (uo. 42).

3. NYÍR: [palus; sumpf?]. 1259: Terram insuper Vkurđ nocatam iuxta Akus *nyre* existentem (OL. D. 492). 1282: Campos in magna silua quorum nomina sunt hec Soumezeu *Nyrmezeu* (uo. 1133). 1470: Cuiusdam vallis *Nyrwapa* vocate (Múz. Sombory). [Vö. Munkácsi, Ethnographia IV.283—284; Szilasi, Nyr. XXXII.419.]

NYÍRÁS, nyírés, nyírís: tonsura, rasura; das scheeren, beschneerung NySz. («nyírés» a.). 1544: Az subicza *niresetöl* (OL. Nád. 40). Kapezanak valo pozto *nyrysetöl* (uo.). 1705: Gyapjural: Első *nyírísből* Runa 98. Másik *nyírísből* Runa 96 (AdalZemplvmTört. VI. évf. 240).

NYIRATLAN, nyiretlen: irrasus, intonsus; unbeschoren NySz. («nyiretlen» a.). 1550: Fekete stametet [ystametot?] auatlan *híretlen* (OL. Nád. 42). Karasiath auatlant *híretlen*th (uo. 48).

1. NYÍRÉS: a) betulaceus, betulinus; birken-; b) betulatum; birkenwald NySz. 1243/1354: Per quendam Siluam *Nyresligeth* dictam (OL. D. 260). 1251/1281: Transit per Kanatopam ad *Niresmal* (uo. 346). 1298/1305: *Kethnyres* videlicet *Ölunpres* et *Fulnyres* (no. 30589). 1325/1347: Tendit ad monticulum *Nyres* vocatum (Körmend II/4, Miskouch 67). 1336: Per quendam *Nyreslygeth* (OL. D. 2982). 1375: Silue *Nyres* vocate (uo. 29713). 1470: Penes quendam riuulum *Nyrespathak* appellatum (Múz. Sombory). Quadam silva *Nyres* nuncupata (Károlyi-Okl. II.408). 1712 k.: Az Somoskert az egész Somossal, *nyíressel*, gondviselése alá adattassék (Gazdtört-Szemle VII.416).

2. NYÍRÉS: [paludosus; sumpfig?]. 1287: Ad campum *Nyresmezeu* nocatam (OL. D. 1297). 1292: Ingit vnum campum *Nyresmezey* nominatum (Múz. Jankowich). 1338: Cuiusdam parui campi vilgo *Niresmezeu* vocati (Múz.). 1340: In loco *Nyreswelg* dicto XX. iugera (Körmend III/2, Pezye 86). [L. még az «1. nyírés» alatti adatokat. Vö. Munkácsi, Ethnographia IV.283—284; Szilasi, Nyr. XXXII.419.]

NYÍRÉS, 1. nyírás.

NYIRETLEN, 1. nyiratlan.

NYÍRI: betulaceus; birken- NySz. 1270: Comlous *Nyri* Capulna (OL. D. 705).

NYÍRÍS, 1. nyírás.

NYÍRKOS: humidus, madidus; feucht NySz. 1452: Tercium vero [iugeram] in *Nyrkus* cum virgultis (OL. D. 14546).

NYÍRÓ, nyéré? nyérő? nyíró: a) tondens; scheerend; b) tonsor, rasor; scheerer NySz. («nyíró» a.); [tonsor panni: tuchsheerer]. 1211: Hii sunt ionbagiones Jege Querend *Nereh* [olv. nyéré? a. m. nyíró? vö. «nyérőc, tondeo» MA¹, «nyérő: tonsor» PP.] (Pannh. Tih. 1/5). 1423: Petro *Nyrew* (Múz.). 1424: Stephano *Nyrew* (Múz. Forgách). 1449: Thoma *Nyrew* (Pannh. 15 F). Blasii *Nyrew* (Lelesz Acta 61 62 és SztárayOkl. II. 443). 1456: Dominico *Nyrew* (OL. D. 15099). 1468: Stephanus *Nyrew* (Múz. Kállay). 1480: Andrea *Nyrew* (OL. D. 18350). 1484: Augustus *Nyrew* (Múz. Kállay). 1494: Georgius *Nyrew* (Lelesz Acta 102/9). 1507: Benedicto *Nyrew* [a. m. nyíró?] (uo. 115/9). 1512: In vico *Nyrewescha* (OL. D. 22317). 1520: Francisco *Nyrew* (Pannh. 66 14). 1545: Az *nyírónek* het ueg posztotol (OL. Nád. 42). 1584: *Nyró* Amorus (OL. UC. 56/33). 1597: *Nyrcő* Myhal fivthoth ember (uo. 12/42). 1602: *Nyíró* Boldizsár (SzékelyOkl. V.283). [Vö. posztó-nyíró NySz.]

nyíró-ecset: [pecten tonsorius; schurkamm]. 1545: Keet *nyró echet* (OL. Nád. 49).

nyíró-legény: administer fullonicae; walkergesell NySz.; [administer tonsoris: barbiergesell?]. 1545: Az *nyró legeheknek* (OL. Nád. 42).

NYÍRŐ, 1. nyíró.

NYIST, 1. nyüst.

NYIT: 1) aperio; öffnen NySz. 1769: Kár hogy más ajtó is nints a Templomon, Isten óltalmazza, ha a Templomban való lételnek idején tűz... támadna megölnék az emberek egymást: a végün kellene még egy ajtót *nyittatni* (CanonVisit. 190—191). || 2) die erste hacke geben, den weingarten oder weinberg das erste mal aufgraben oder hauen BM. 1700: *Nyítónak*, meczzőnek, homlítónek more antiquitus solito tiz rényes forint büntetés alatt dénár 24-nél többet ne fizessen. Hoc declarato, hogy mind *nyító-nak* s mind fedőnek az mint specificáltatott, mindeütt az hegyeken dénár 24 adatódgyék egyaránt (GazdtörtSzemle I.79—80, szőlőművelési szabályzatban). [Vö. ki-, mégnýt.]

NYITÁS: 1) apertio; das öffnen NySz., das aufmachen BM. [das aufschliessen]. 1545: Eg lakat gátonak az ayto *nyitastol* (OL. Nád. 40). || 2) die erste hacke im weingarten BM. 1700: Mivel többire az ember napi számmal miveltet és a szakványosok is azzal, akár *nyításkor*, kapáláskor és egyébkor az napi számot hamisan veszik fel (GazdtörtSzemle I.78, szőlőművelési szabályzatban). Az *nyításról*. Az szőlőket igen rosul szokták kinyitni, megfenekesedik, gyükeresedik valahol jól ki nem nyittya az vinczellér (uo. 79). 1705: Szőlőim culturájára: 1. Hegyaljai-akra: *Nyítás*, metszés, Venyike s karó szedés, Karózásra, kötözés. Első Kapálás, Forgatás, Harmadlás, Fedés, Szőlő Pásztorok fizetése, Két Vinczelér fizetése Summa fl. 998.95 (AdalZemplvmTört. VI. évf. 331).

NYITÓ-TÁBLA: [foricula: fensterladen]. 1597: Az ablakok egy *nito tabla* heiaual vadnak es tizen egj Ineg beiaual (OL. UC. 101/3). Ablakok éppen, eggik *nito tablaia* fa (uo.).

NYITRA, 1. nitra.

NYIVÉ, 1. kendér-nyűvő.

NYÓC, 1. nyolc.

NYÓJT, 1. nyújt.

NYOLC, nyóc: octo; acht NySz. 1564: *Nyocz* előköthő (OL. Nád. 49).

NYOLCAS: [modius; scheffel, viertel?]. 1594: Keöles vagion ket *nyolcas* [igy] No: 2 (OL. UC. 106/3, «Nagy-Bajom, Bihar m.» Szam. jegyz.). Lenche vagion *nyolcas* No: 7 (uo.). Ket hordoban vagion magh buza *nyolcas* 7 (uo.). [Vö. *nyolcados* MTsz. Vö. NySz. más jel]

NYOLCVANAS, nyolcvanos: octogenarius; aus achtzig bestehend NySz. 1559: *Nyolcvanos* [jelentése?] granatot uettem öt refet (OL. Nád. 49). 1572: *Nyolcvanos* granatot uettem öt refet (uo. 40).

NYOLCVANOS, 1. nyolcvanas.

1. NYOM: [pendere pondo; wiegen]. 1591: Egy sillingh pohar mind fedelestul *nyom* keth girath tyzen egh latot (OL. Nád. 48). 1644: Golyobisa harom fertont *nyom* (OL. UC. 13/11). [Vö. NySz.] [Vö. el-, mégnymom; nyomó.]

2. NYOM: vestigium, nota pedaria; fuststapfen NySz. 1475: Predia Kevrthwelbokor et Menes *Nyom* vocata (Lelesz Acta 85/1). [Vö. csorda-nyom, talplábnyomnyi.]

NYOMÁS: 1413: Cum duodecim iugeribus terre arabilis singulis annis in singulis calcaturis *nyomas* dictis seminare consvetis (ZichyOkm. VI.276). **1421:** Quasdam terras eorum arabiles que *wlgo Nyomas* dicuntur (Lelesz Acta 41/33). **1423:** Cum sedecim Iugeribus terre arabilibus vsualibus in tribus calcaturis *wlgariter Nyomas* dictis (uo. 43/11). **1425:** Cum quibusdam terris arabilibus retro ortos dicte curie existentibus, tharonak vocatis, ad eandem ab antiquo et de consuetudine spectantibus, nec non in tribus calcaturis *nyomas* dictis, in qualibet scilicet calcatura viginti iugera terre arabilis usualia (Sztáray-Okl. II.249). **1427:** In supplementum et augmentum ipsius minoris sessionis de terra ipsorum propria eisdem in diuisione deventa in terra Kezephyomas habita (Múz. TörtTárs 2). Cum decem et octo Iugeribus terre arabilibus vsualibus in tribus calcaturis *Nyomas* dictis existentibus (Lelesz Acta 47/6). **1429:** Triginta Jugera terrarum arabilium vsualium sufficiencia, in tribus calcaturis *wlgariter Nomas* dictis existencia (OL. D. 32144). **1430:** Item in aliis terris pascualibus *Nyomas* dictis (Lelesz Acta 49/14). **1436:** In singulis calcaturis *wlgo Nyomas* dictis (uo. 53/12). **1450:** De singulis Calcaturis *wlgo Nyomas* dictis singula sex Jugera vsualia (uo. 60/13). **1455:** In tribus calcaturis eiusdem possessionis *wlgo Nyomas* dictis (Lelesz Prot. IV.44a). **1504:** In singulis tribus Calcaturis *wlgariter Nyomas* apellatis, in quibus videlicet variis annis ad diuersas partes incole ipsius possessionis Apagh arare solent (uo. 1.167). **1524:** Terras similiter suas arabiles in et sub aratrum ipsius Pauli Wayay attinentes fogas fewld vocatas in tribus locis *wlgariter Nyomas* habitas (uo. V.243). **1526:** Arantur eciam singulis annis vnanimi consensu ad vnam partem *wlgo Nyomas* (Múz. Kállay). **1569:** Iugera centum septuaginta quinque quae seminantur ad tres calcaturas *uulgo nyomasra* (OL. UC. 18/15). **1598:** Két rét van egy végben. Mind a három *nyomásra* földé van. Egy *nyomásra* van heted fél kötél, a másira három van a harmadikra hajdan volt száz három (Canon-Visit. 143). **1599:** Vagnak ortvány földék is mind a három *nyomásra* azoknak is a Decimája az Egyházfiak kezében jár (uo. 150). **1614:** Vagion az majorhoz két *nyomasra* három három darab föld (OL. UC. 1/8). Vadnak zanto földék három *nyomasra* mindenik *nyomasra* szoktanak uettni őszi uetést (uo. 2/8). **1636:** Majorság földék. Ez három karban vagyon három-három *nyomásra*. Az 1634 esztendőbeli *nyomásba* vetettett az tisztartó cub. 75. A más két *nyomás* ennél kisebb (GazdtörtSzemle I.266). Majorsághoz való földék. Három *nyomásra* vannak. Egy-egy *nyomason* 60, némelyben 50, némelyben kevesebb vagyon (uo. 269). **1642:** Szántóföldek minden *nyomásra* vannak (Canon-Visit. 161). **1701:** Resolvaltattott, hogy ebben az esztendőben a lágy szántás meg engettetik nékiek, úgy mindazáltal, hogy tovább ne száncsák, hanem *nyomásban* maradgyon (GazdtörtSzemle IX.7). **1757:** Szántó földék vagnak minden *nyomáson*. A felső *nyomás*on vagyon két kötél . . . A második *nyomás*on vagyon 3 kötél . . . A 3-ik *nyomás*on is vagyon 3 db. (CanonVisit. 178). [Vö. «1. Calcatura: arva cessata; ager requietus, novalis; nyomás v. vető; határosztály, fordulók, díllő» Bartal. «Mídon valamely határt úgy osztanak fel, hogy részeit felváltva majd uagnak s legelőnek hagyják, majd őszi, s majd tavaszi vetés alá használják, az ily határrészek egy-egy *nyomást* tesznek. E szerint három *nyomásu* határ az, melynek körülbelül egy harmada ugar, egy harmada ősziével és egy harmada tavaszival van bevetve. (Calcatura)» CzF. Vö. még NySz. 4. és 5. jel. és MTsz.] [Vö. szabad-nyomás.]

NYOMÓ, vö. sajt-nyomó, szárnyomó-verém.

nyomó-kád: [cupa in qua uvae calcantur]; das

tretfass, der bottich, worin die weintrauben ausgetreten werden BM. 1700: A kádban levő törkölt pedig semmire nem limitálták, sem 40 pénzt az olyan szürott kádtól nem vettek; az vidékieknek némelyeknek akkor is megengedtetett az limitálás, arra rendeltetett hites embert küldvén ki az dézmás, melyet szőlőjül terhes vagy *nyomó kádban* megtekintvén, jó lelkiismeret szerint valahány cseberre vagy köbölre limitáltattott, annak ötödét tartoztak adni ő nagyságoknak (GazdtörtSzemle VII.405).

NYOMOS? longaeuus; alt, langjähig, dauerhaft NySz. (2. jel.) **1231:** Quorum nomina sunt hec *Namus* [a. m. nyomos v. némés?] Chner Pouca (OL. D. 168). **1270:** Petrum filium *Nyomus* (Múz.).

NYOMTAT: frumentum calcando exprimo; treten NySz. (3. jel.) **1680:** Mivel minden béres méltó az eő jutalmára *nyomtat*o Eökörnek sem kötik be száját: Azért mikor tavul vidékre mennek [a borbírák] vásárolni, a korezma jövedelméből illendő képpen élhetnek (AdalZemplvmTört. V. évf. 280).

NYOMTATÓ, vö. gyolcs-, haj-, túró-nyomtató.

NYOMTATOTT: [pictus, coloratus; gedruckt]. **1589:** *Niomtatoth* athlachioth zöldet (OL. Nád. 49). **1595:** Eg veg *nyomtatott* barsont (uo. 47). **1637:** Keőreős keorwl az palota *nyomtatott* sikos viragos kilencz beőr karpitokal be vont (OL. UC. 14/43). [Vö. «*Nyomatott szövel*. Tela picta, colorata. Gedruckter Zeug» SI.]

NYOSZOLYA, naszolya, noszolya: 1) feretrum, sandapila; tragbahre, tödtenbahre NySz. **1458:** Duo feretra *wlgo Nosola* (Múz. Kállay). || 2) grabatus, cline, sponda lecti; bett, ruhebett, lager NySz. **1452:** Lectisternia cum *Nozolya* (OL. D. 14547). **1458:** Quator crinalia wankos vocata Quator *nossola* (Múz. Kállay). **1484:** Cum *Nozola* minori et puluinibus (Veszpr. Regn. test. saec. 2). **1487:** Vnum lectum *Nozolya* vocatum (OL. D. 36721). **1493:** Duos lectos *wlgo Nozolya* (uo. 20035). **1494:** Ligneus lectus magnus; Zeen pallo; *Nazolya* (uo. 26076). **1524:** Lectum *wlgo Nazolya* (uo. 25709). **1590:** Egh superlatos *nyozolia* (OL. Nád. 49). **1594:** Teörpe *nozolia* (OL. UC. 78/7). **1608:** A zenes hazban vagyon *nozolya* (uo. 37/56). [Vö. födeles-, táborban való nyoszolya.]

nyoszolya-láb: [fulcrum lecti; bettfuss]. **1597:** Taborban való *noszolia* fa labak vasasok egj sato szeg heian egj noszoliara valo 1 Taborban való *noszolia* fa lab 3 (OL. UC. 101/3).

NYOSZOLYÓ-ASSZONY: pronuba; bräutführerin NySz. **1548:** *Nozolya azomak* fedel (OL. Nád. 49).

NYÓT, vö. kinyújt.

NYŐ, vö. elnyű.

NYUGALOM, nyugolm: quies; ruhe NySz. **1221:** Quorum nomina sunt hec *Nugulm* China Gouci Vici (Pannh. 4/B). Quorum nomina sunt hec Zubus Beud Nepleguen *Nugulm* Hodus (uo.). **1293:** Inde uadit ad *nyugolm* oztol uocatum (OL. D. 1370, I. Hazai-Okl. 138). **1328/1388:** Circa predictam viam est quedam arbor Magalfa *wlgariter* vocata que *Nyugulm*fa apellatur (OL. D. 7345). **1521:** Ad colliculum paruum Ilayo *Nyugalom* nominatum (uo. 23518). [Helyn. szárm. 1359: *Nyugulmad*, hn. (Múz. Forgách). 1484: *Nyugolmad*, hn. (uo.).]

NYUGOLM, l. nyugalom.

NYÚJT, nyójt, nyót: 1) porrigo, protendo, extendo; strecken NySz. (1. jel.) **1566:** Ket zal wekon

nyoytoth was (OL. Nád. 49). || 2) *produco, prolongo*; in die länge ziehen, dehnen NySz. (3. jel.) 1544: Az nap királ v fölsegheuel szembe nem iuthatek, mert érsek vramnál addig *noitok* az vaczorat, hoé el estueledék (Múz. Tört. és irodtört. kiáll. 294. sz.). [Vö. kinyújt.]

NYÚJTÓ: *langale, junctura; langwagen* NySz. (2. jel.) 1449: Thomam *Neytho* (OL. D. 36391). 1544: Attam az kerek gartonak az ki ég koci tengelt es *nuytot* es agasat cinalta (OL. Nád. 40). 1554: Az hintonak *nyuitoth* es fel herchet chinaltak (uo. 49). 1594: Tengeluek es *Niwjtonak* valo fa (OL. UC. 78/7).

nyújtó-rúd: [*junctura; langwagen*]. 1493: Derek-rudat laytrarwdath Zytha *Nycthorwd* (EPSz. fol. 84). [Vö. CzF.]

1. **NYÚL**: 1) *manum injicio; zugreifen, hand anlegen* NySz. (2. jel.) 1587: Köté mü előttünk Csurra Mihók [jobbágy] szent-tamási magát Lázár Farkas urannak szent-tamásinak, hogy csak ez eczeri vétkét megengedje, valamikor elszöknék, vagy elmenne az ő kegyelme Lázár Farkas földjéről és jobbágy-sága alól, hát mindenütt minden törvén nélkül . . . megfoghassa és fejéhez *nülhasson* (Székely-Okl. V.142). [Vö. NySz. szólások.] || 2) *protendor, extendor; sich ausdehnen, ausbreiten* NySz. (3. jel.) 1725: Innét mentünk vissza az Tökeszer végihez való nyilakra, kik az Szamosra *nyúlnak* véggel az ispotály-földekig (GazdtörtSzemle III.187).

2. **NYÚL**: *lepus; hase* NySz. (1. jel.) 1240 k.: Usque ad villam *Nul* [a. m. *nyúl?*] (Pannh. 61/8). 1252: *Nul* [hn., «Győr mellett» Szam. jegyz.] (OL. D. 369). 1312: *Nicolaus dictus Nyul* (ZichyOkl. I.136). 1341: *Possessione Nyul* (AnjonOkl. IV.168). 1351: In quodam loco *Nuulreth* dicto (SoprOkl. I.231). 1367: Quandam vineam in territorio ville *Nyul* in loco wlgariter *Feelkerth* vocato (Pannh. Hitel. 29). 1395: *Blasinum Nyul* dictum (ZichyOkl. IV.585). 1451: *Georgio Nyul* (OL. D. 36691). [? Szárm.: 1211: In uilla Fuzegy hii sunt ioubagiones Vagiad *Nulod* Hunoca *Queueric* (Pannh. Tih. 1/5).] [Vö. *tengéri-nyúl*.]

nyúl-ajkú, -ajakú: [*labiis leporinis*]; *hasenschartig* BM. 1436: *Simonem Nywclayakw* (Lelesz Acta 53/8).

nyúl-fi: [*pullus leporinus*]; *jünger hase* BM. 1760: Az óz, szarvas, *nyulfiak* fogdosásokat meg ne engedje (GazdtörtSzemle VII.420).

nyúl-háló: *excipula ad lepores capiendos; hasen-falle* NySz. 1520 k.: Rete vnum venatorum wlgó *Nyulhalo* (EgyKönyvt. Litt. Epist. Orig. 261). 1554: Rete leporum *Nyul halo* (OL. L. III.16. 17). 1573: Egj *nyul halot* (OL. Nád. 40). 1577: Harom *nyul halo* (OL. L. III. 16. 17).

nyúlhat-görézna: [*pellis dorsualis leporina; hasenrückenfell*]. 1587: *Nyul hath gereznath* (OL. Nád. 41). 1594: *Nyole nyul hat gerezna* Harom *nyul mal gerezna* (uo. 48).

nyúl-lyuk: [*lustrum leporinum; hasenhöhle*]. 1296: Octo sunt prope *Nullyuk* (Veszpr. 8, Jutas).

nyúlmál-görézna: [*pellis pectoralis leporina; hasenwammenfell*]. 1594: *Nyole nyul hat gerezna* Harom *nyul mal gerezna* (OL. Nád. 48).

3. **NYÚL**: «a disznó oldalainak alsó részén két ágra elnyúló és a két első lába között egygyüvé futó hosszú vékony hús» MTsz. («2. nyúl» a.); der lungenbraten vom Schwein BM. 1587: Láb 6 Orya 2 *Nyulla* ég 1 (OL. UC. 12/42).

NYULAS: *leporarius, leporinus; hasen-* NySz.; [*leporibus copiosus; reich an hasen*]. 1222: Pro terra uille *Nulos* (Pannh. 3/L). De predicta uilla scilicet *Nulos* (uo.). 1240 k.: Villis *Nulos* videlicet Ganth Nema Barba Tapan Taryan et Asscum (uo. 61/8). 1278: Quandam vineam ipsorum sito in territorio *Nulos* (Pannh. Hitel. 16). 1459: In loco *Nyulas* denominato (OL. D. 15406).

NYÚLÓ-BOR: *vinum fugiens, spissum, pendulum; záher wein* NySz. 1554: Az ky az *nyulo bort* meg iobbitia (OL. Nád. 49).

NYÚLÓS-BOR: *vinum marcidum* NySz., *vinum lentum, vinum pendulum* PP.; *weicher und schwacher Wein* PPB. 1623: Büdös, nyárlott, eczetes, *nyúlós borokat* ki ne vitesen (ErdGazdtSzemle 1897. évf. 18).

NYUSZ, 1. nyuszt.

NYUSZT, nyusz: *martes, martur, mardus, martes scythica; marder, zobel* NySz. («nyest» a.). 1344: *Nobilem dominam Nuz* vocatam (OL. D. 3707). 1346: *Nobilis domina Nuz* (Körmend III/2, Pezye 96). 1504: Vnam Subam cum *pellibus nuz* subductam (OL. D. 33011). 1515: *Duas subas wlgó az zederyes nuzth* es az helges barsonth (Múz.). Habeo duas subas *nuzth* quarum vna est subducta cum nigro purpureo wlgó dupla barsony (uo.). 1516: Egh zewld aranyas *Nuzth* suba. Maas zewld aranyas [suba] *Nussal Beleth* (OL. D. 26367, 1. Zolnai: Nyelvelm. 205). 1528: Subducta *pellibus wlgó nyuzth* (OL. L. III.16. 17). 1530: *Pileum vnum de pellibus nuzth* (OL. Kolozsm. 106). 1533: *Suba Nuz* wolth conducta cum atlasio nigro (OL. Nád. 49). 1574: Keth ezymer *nuzthoth* myndenykben negywen negywen *nuzth* vagon (uo. 48).

NYÚT, 1. nyújtó-rúd.

NYÚZ: *glubo, excorio; schinden, die haut abschälen* NySz. (1. jel.). 1399: *Mathiam dictum Nyuzuth* (Múz. Kállay).

NYÚZÓ: a) *glubans; schindend*; b) *carnifex; schinder* NySz. 1211: In uilla *Theluky* sunt isti uinitores Jed Elh *Fileh Nuzou* Pet Gunuzd Eurizeu (Pannh. Tih. 1/5). 1293: *Nuzo* Nertheu Lukeu . . . *servientes* (HazaiOkl. 140). 1293 k.: Iwan. Lesen. Kapou. *Nuzo*. Nercheu. Lukeu. et Thuzon. *servientes* eiusdem Alexandri (HazaiOkl. VII.237). *Predictus Alexander. Iwan. Lesen. Kopou. Nuzou. Nurcheu. Lukeu. et Tuzon* (uo. 238). 1454: *Petro Nyuzo* (Lelesz Acta 65/23). 1456: *Andreas Nyuzo* (OL. D. 15063). 1504: *Paulo Baknyuzo* (uo. 21338). 1507: *Michaele Nyuzo* (Lelesz Acta 115/33).

NYŰ, nyő, vö. elnyű.

NYŰG, nyíg: *pedica, ligamen, compedes; fusseisen, fessel* NySz. 1510 k.: *Nyucketh* ad equos (OL. D. 26251). 1524: *Cordas funes et Nyget* (uo. 26266). 1528: Pro quibusdam *compedibus wlgó Nygh* (OL. Nád. 42). Pro *compedibus wlgó nygh* (uo.). 1532: Pro *nygh* et ponwa [olv. panwa] (uo. 48). 1552: Pro *nygh* et panwa dati sunt estrang zal tres (uo. 49). 1545: Estrangot kötő fekre es mellek *üttgnek* (uo. 40).

NYÜST, nyist: *linium; trumm* NySz. 1561: Borda, *nist*, gereben, borda he, tekero fa (OL. L. III. 16. 17). 1564: Eg scatulaba *nisthek* (OL. Nád. 49). 1596: Egi borda *nystesthol* (OL. L. III. 16. 17).

NYÜVŐ, vö. kendér-nyüvő.

o, ó.

Ó: pervetus, vetus [stb.]; alt NySz. 1055: Incipit terminus a sar feu eri iturea hinc *ohut* cutarea (Pannh. Tih. 1/1, vö. az 1479-i és 1542-i adattal). 1244: Locum illum qui dicitur *Orwar* ubi antiquum castrum fuisse dicebatur (Körmend I/9, Óvár 1). 1255/1261: Proteuditur ad inferiorem partem illius loci qui *Orwar* nominatur (OL. D. 518). 1256/1273: Uadit ad locum qui *Oteluk* dicitur (Körmend V/5, Káldiana 59). 1271: Iuxta portum *Orev* nuncupatum (Wenzel III.271). 1282 k.: Usque hodie eandem vocant *Oubudam* (Kézai. I. Font-Dom. I/2. 64). 1291: Castrum suum *Owar* vocatum (Körmend I/9, Óvár 9?). 1321: Usque ad locum *Outeluk* dictum (Múz. Kállay). 1326: Possessionis sue *Owossan* vocate (Lelesz Met. Szatmár 31). [Vö. Ville sue *Wyuossan* (uo.).] 1327: Separat terram *Vynerges* a terra *Onerges* [Nógrád m.] (AnjouOkm. II.295). 1340: Octo iugera terrarum in *Outeluk* vocata (Múz.). 1343: Versus septemtrionem ad *Orew* (Körmend III/2, Seregélyes 104). 1346: Ad villam *Orkamarun* vocatam (Pannh. 55/G). 1347: Iuxta antiquum portum *wlgariter* *Orew* vocatum (Múz. Jankowich, I. AnjouOkm. V.147). 1369: Petrus dictus *Pincust* de *Oclewld* (Pannh. 49/Ggg). 1377: In terra *Otelek* (OL. D. 6419). 1383: In terra *Oyls* [így, a. m. ó-ülés?] dicta (Múz.). 1386: In loco *Ozeuleu* dicto duo *Jugera* (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1398/1466: Ad quendam puteum *Okwth* vocatum (Veszpr. 5, Füle). 1417: Castrum nostrum *Owar* (OL. D. 10590). 1427: Possessiones *Omegyer* et *Kyraltawa* (Múz.). 1437: Quendam antiquum *Cursum* aque *Tapolchavyze* *Oer* (Pannh. 64/H). 1454: Deinde ibit ad *O* *Irthas* (OL. D. 14807). 1456: Possessionibus *Oewkewrytho* *Wyewkewrytho* vocatis (Lelesz Acta 67/15). 1461: Fossatum antiquum *Ogath* vocatum (OL. D. 15559). 1479: Quendam antiquam viam *orvth* vocatam (Múz.). 1481: Terrarum *arabilium* *Omalomparazthya* ac *Insule* *Warzagh* (Múz. Ibrányi). 1483: Ad facies terrarum *Omalomparazthya* et *Nadasmezew* vocatarum (uo.). 1542: Quedam via antiqua in *wlgari* *Okwth* vocata (Múz.). 1597: Regi *oh* kar vas keth kezre valo (OL. UC. 101/3). Apro azalo czerenek *ók* 18 (uo.). 1638: Tavalý *oh* leóre (uo. 2/34).

ó-bárdos: [genus pecuniae; eine art geld]. 1395: Ducentos florenos centenarios quemlibet scilicet florenum cum quinquaginta nummis antiquis *obardus* appellatis computando (KárolyiOkl. I.472). 1399: Antiquae monete *Obardus* dictae (Lelesz Acta 26/5). 1400: Centum florenos breves, utputa quemlibet florenum cum viginti quinque grossis, et grossum singulum cum duobus nummis ad rationem antiquae monete *obardus* dictae computando (ZichyOkm. V.215). 1404: Porcionem possessionariam . . . in centum florenis compotificassensis, eorum scilicet quemlibet cum quinquaginta denarys presentis nove monete regalis et uno antiquo *obardus* dicto computando impignoratam (KárolyiOkl. I.526). Centum florenos computi Casso-

viensis, eorum scilicet quemlibet ad rationem antiquae monete *obardus* dictae cum trigiuta octo grossis, et grossum singulum cum duobus nummis eiusdem monete computando (SztárayOkl. II.38—39). 1410: Antiquae monete *O Bardus* vocatae (Lelesz Acta 31/34). 1417: Duabus pensis denariorum *obardus* dictorum (Múz. Kisfaludy). [Vö. «*Obardus*, genus pecuniae; ó-bárdos, (régí bárdos). Sic nominabatur, quia latere uno nummi simulacrum *Ladislai Sancti* regis Hungarorum cum securi (bárd) erat incisum. *Valoris* triginta octo grossorum seu septuaginta sex crucigerorum» Bartal.]

ó-bor: vinum inveteratum, merum avitum; alter *wein* NySz. 1597: Az *sopronj* varasban az kapitansag haznal az feölsö öreg pinczeben vagion *oh bor* (OL. UC. 101/3). 1638: Egy altalag *sallias oh bor* (uo. 2/34).

OCSÓ, 1. ocsú.

OCSTÁBLA, 1. ostábla.

OCSÚ, ocsó: acus, excretum; das unreine, so im sieb bleibet NySz. [after, aftergetreide]. 1211: *Joubagiones* sunt *Pouca Resu* *Ociú* [a. m. ocsú?] *Olicon* *Arnad* *Somur* *Whues* (Pannh. Tih. 1/5). 1544: *Tikoknak oczot* (OL. Nád. 40). 1605: *Liztt, wczyu, giartatlan buza* (OL. UC. 28/61). 1638: *Tokos oczúu* (uo. 2/34). [Vö. búza-, gabona-ocsú.]

OCSÚDIK, vö. fölocsúdik.

ÓDAL, -OS, 1. oldal, -as.

ODOR, Ódor, Oldor, Oldró, Oldros: [Ulricus, Udalricus]. 1428: *Zentholdrosfolua*, hn. (Csánki: TörtFöldr. II.784). 1464: *Zentholdro*, hn.(uo.). 1470: *Zentholdorperezlege*, hn. (uo.). 1476: *Zentholdorfalwa*, hn. (HazaiOkm. IV.428). 1478: *Zentholdor*, hn. (Csánki: TörtFöldr. II.784). 1480: *Zenthodorfalwa*, hn. (uo.). 1495: *Zentholdorfalwa* (uo.). 1584: *Nag Odor* *Tályarto* *Myklos lakoya* (OL. UC. 56/33). *Odor* *János* (uo.). 1587: *Odor* *Janos* (uo. 12/42). [Kr. és CzF. hibásan azonosítják *Adrianus*-szal. Az *Ulrik* névvel azonos voltát illetőleg l. a Csánki: TörtFöldr. II.784. l. levő adatokat. Vö. a német *Odalric*-nak *Odolrich*, *Udalrich*, *Olrich*, *Ulrich* stb. alakjaival, l. Förstemann: Altdeutsch. namenbuch I.981.] [Vö. *Ulrik*.]

ODORVAS?: 1439: *Petrus Odorwas* (Lelesz Acta 55/10).

ODVAR, -I, 1. udvar, -i.

ODVARNOK, 1. udvarnok.

ODVAROS, 1. udvaros.

ODVAS: foraminosus, cavernosus, rimosus; hohl NySz. 1335: Sunt preterea quatuor lapides viciniore

ad Monasterium qui vlgariter hiis vocabulis nuncupantur hygeskw kertuskw feerkw *Oduoskw* (Pannh. 14/A). 1344: Peruenit ad quendam nucis arborem concuatum vlgariter *oduos* dictam (Veszpr. Regn. Met. 9). 1439: De lapidibus kerteskw hegeskw feyerkw et *Oduaskw* (Pannh. 52/R).

OFNICA, l. hofnica.

OHĚG? l. uhug.

OHOG? l. uhug.

OK: causa, ratio; ursach[e], grund NySz. (2. jel.) 1511: Fogattam adnya nadrespan wrammak egh paplanth yllyen *ok* alath es zerzes alath hogh [stb.] (OL. D. 22213, l. Zolnai: Nyelveml. 196). 1561: Kisz pénz is vőnek flor. XXVI. ilyen *ok* alatt, hogy minden törvény szerint való háborgatók ellen menedékséget fogadának (SzékelyOkl. V.82).

ok-levél: a) privilegium, donatio; freiheitsbrief, schenkungsbrief; b) syngrapha, hypotheca; pfandbrief, schuldschein; c) testimonium literarum; urkunde NySz. 1553: Lada kybe waghon az zenth eghazhoz tarthozo *oklevelek* (OL. Nád. 48).

OKCS: [tabula lusoria, abacus; dambrett]. 1494: Saah in sacculis; ligna ad *okch* in sacco (OL. D. 26076). [Vö. *ochk* Schlägliszó. 2082. sz.]

okcs-tábla, l. ostábla.

OKCSOS: [abacum habens, abaci lusor; dambrett habend, brettspieler]. 1466: Benedicto *Okchus* (OL. D. 16421). [Vö. *ostábla*.]

OKOS: a) prudens, rationalis, callidus [stb.]; vernünftig, geschait, klug; b) cautus, cautionalis; fürsichtig [vorsichtig], behutsam NySz. (1. 2. jel.) 1358: Thomam dictum *Wkus* (Veszpr. 107, Köveskál7). 1436: Anthonium *Okos* (Pannh. 23/B). 1455: Johannes *Okos* (OL. D. 36407). 1466: Petro *Okos* (KárolyiOkl. II.378). 1522: Michael *Wkus* [igy] (OL. D. 37004).

OKSTÁBLÁCSKA, l. ostáblácska.

OKT: 1694: Az Elepen a bűdös táján, kik a tilalom ellén *magok okta* [a közlő értesítése szerint így, a m. önkényesen, sua sponte, eigenmächtig] gyereket fél fogtak, megbüntettessenek (Gazdtört-Szemle IX.8, Debrecen város jegyzőkönyvéből). 1740: Mitigáltattott büntetése, azért, hogy most jól lehet későn, *magok okta* [a. m. maga jószántából, önként, voluntate, freiwillig] jelentette be magát (DebrJk, l. NyK. XXVI.341). [Vö. *MTsz.*]

OKTÁL, OKTÁLY: [mensurae genus; eine art mass]. 1524: Adiecto vt iidem vnam vineam vel plures vineas in quocunq; promontorio dicti oppidi nostri Galgoez maluerint ad prouentum quindecim akonum patria lingua *okthaal* vocatum se extendentem sibi et ipsius successoribus emere possint (Múz. Kisfaludy). 1549: Harom *oktal* sonyo kapoztat (OL. Nád. 49). 1597: Harom *octalj* keoles (OL. UC. 101/3). Zilua *octalj* 2 Borso *octalj* 1 Gieken l. Kuff so 9. Fenico dezka 1 (uo.). [Vö. *MTsz.*]

OKULÁR: conspiciillum, conspicillum, specillum; brille NySz. 1544: Foglaltat uolt ég *okulart* aranba (OL. Nád. 43). 1581: Egy eoregh cristal *ocular* (OL. L. III. 16. 17).

okulár-tok: [theca perspicilli; brillenfutteral]. 1547: Eg *okular* tokoth (OL. Nád. 42).

ÓL, vö. barom-, borjú-, disznó-, juh-, ló-, lúd-, tyúk-ól.

OLÁ, l. oláh.

OLÁH, olá: Geta C., Valachus MA¹; Walach, Sarmatier, Tarter MA. (1708. kiad.). 1283: Possessiones Wylak Kuesd et *Olah*teluk vocate in Comitatu Byhoriensi (Lelesz Acta 1/4). 1349: Stephano dicto *Olah* (Veszpr. 107, Keek 4). 1388: Petri dicti *Olah* (Múz.). 1393: Johannes dictus *Olah* (Múz. Kállay). 1394: Johannem dictum *Olah* (Múz.). 1398: Nicolai dicti *Holah* (Múz., «Erdélyben» Szam. jegyz.). 1420: Possessiones Alsoteremi *Olah*teremi Felseuteremi (ZichyOkl. VI.634). 1445: Valentino *Olah* (Veszpr. 11, Maros). 1453: Possessionibus Magyarfrata *Olah*-frata (OL. D. 28398). 1461: Alberto *Olah* (Múz. Kállay). 1525: Omnis *olah* pap tenens ecclesiam (OL. D. 37000). 1526: Az *olah* falut gyvrwst es az Erdewdi kylenehetet vamt az espitalnak hagyom (uo. 24323, l. Zolnai: Nyelveml. 256). 1544: *Olah* tamasaak attam gonni (OL. Nád. 41). 1550: Attam *olah* ianosnak... eg cizsmat (OL. Nád. Számad. b). 1554: Attam az *olah* Istoknak egi chyzmath (uo.). 1602: *Olá* János (SzékelyOkl. V.192). *Olá* Demeter. Jobbágy (uo. 198). *Olá* Mihály (uo. 304). [Vö. 1363/1371: Ad vnum locum Teglaaur uocatum vlgariter, secundum vero *Olachos* Charamida nominatum (OL. D. 5782). 1554: In domo Georgi *Volah* (SzékelyOkl. V.69, marosvásárhelyi oklevélben). Georgius *Volah* (uo.).]

OLAJ, vö. fa-, fenyő-, kendőrmag-, lenmag-, pece-olaj.

olaj-áruló: olearius; ölhändler NySz. 1731: Akár hollyan *olajárulóktól*, az kik concivisek, semmit [ne vegyenek vásárpénztől] (Gazdtört-Szemle VII.88).

olaj-mag: oliva, olea, sampsa NySz.; olivenkern BM. 1544: Figeth, *olay magoth* (OL. Nád. 41).

olaj-ütő: olearius; ölschläger NySz. 1567: Petrus *Olaywtoe* (OL. UC. 95/13).

olaj-verő: factor olei, olearius NySz.; ölschläger, ölmüller BM. 1499: Lucam generum cuiusdam *Olaywewew* (Lelesz Acta 107/29). 1504: Michael *Olaywewew* (Múz. Kállay).

OLAJOS: 1) olearius NySz.; der öler BM. 1419: Jacobus dictus *Olayos* (ZichyOkl. VI.567). 1436: Valentino *Olayos* (Lelesz Acta 53/44). 1453: Benedictus *Olayos* (OL. D. 14696). 1457: Johannes *Olayos* (uo. 36405). 1460: Johannis *Olayos* (uo. 15532). 1473: Thoma *Olayos* (uo. 28310). 1477: Matheum *Olayos* (Lelesz Acta 87/3). 1481: Michael *Olayos* (OL. D. 18534). 1482: Andrea *Olayos* (Múz. Kállay). 1521: Johanne *Olayos* (uo.). 1522: Matheus *Olayos* (OL. D. 37004). Petrus *Olayos* (uo.). 1714: *Olayos* [foglalkozásnév] (Gazdtört-Szemle IX.22). || 2) olearius, oleosus, oleatus; ölig, 6l- NySz. 1552: Adtam *olayos* palask tokoth (OL. Nád. 48). 1553: Egy *olayos* thong kynek egh hywelkes thener heya waghon (OL. L. III. 16. 17).

olajos-lé: [jus oleatum; ölsauce]. 1544: Eg yee mezet *olayos lenek* es elesleud ualonak (OL. Nád. 40).

OLASZ, olosz: Italus MA¹, [Italicus]; ein Italiäner, Welscher MA. (1708. kiad.), [italienisch]. 1181: Usque ad uillam *uloz* (OL. D. 22). 1257: Inter villam potok et *Oloz* (Lelesz Met. Zemplén 42). 1284/1302: Peruenit in metam ville *Olus* [«Szepes m.» Szam. jegyz.] (Múz. Wenzel). 1428: Petro *Olaz* (Veszpr. 11, Lovas). 1449: Jacobi *Olaz* (SztáryOkl. II. 442). 1452: Petrus *Olaz* (OL. D. 14515). 1455: Stephani *Olaz* dicti (Múz. Jankowich). 1462: Johannem *Olaz* (OL. D. 15687). 1486: Andree *Olaz* (Veszpr. 4, Alsóörs). 1496: Possessionibus Jobagy *Olazmyhallakosa* Mayor-

hazlakossa (Körmend III/6, Körmend 10). **1504**: *Lego vnam Choham sarog [sarag?] de panno olaz* (Múz.). **1545**: Az *olaz* kapitañokat uendegle uram (OL. Nád. 42). **1550**: *Ighen zeep ky mechet olaz* ladachka (OL. Kolozsm. 50). **1555**: *Negh forint libra olaz* pinz (OL. Nád. 48). **1577**: *Olaz* Borlabas [igy] (OL. UC. 1/3). **1603**: *Joannes Olasz* (SzékelyOkl. V. 245). **1648**: Két aztal ez szegület házban, eggyk *oloz* lábra csinált (OL. UC. 10/63).

olasz-játék: [lusus globorum eburneorum; billard-spiel]. **1594**: *Olaz* játéknak ualo poztos hozzu aztal (OL. UC. 78/7). *Olaz* játékhöz walo tolio bot Chont golibis (uo.).

olasz-kolbász: [fareimen Italicum; italienische wurst]. **1544**: Vöttem ket *olaz kolbaszt* (OL. Nád. 40). [Vö. MTsz. ?]

olasz-posztó, -pasztó: [pannus Italicus; italienisches tuch]. **1448**: *Pannos diversos, vulgo scarlath et holozpazto* vocatos (SztárayOkl. II.412). **1451**: *Pannos diversos, vulgo scarlath et olazpaztho* vocatos (uo. 479). **1516**: *Negh olaz pozto* zoknya saarga leany-nak (OL. D. 26367, I. Zolnai: Nyelveml. 206). **1528**: *Ex panno olazpozto rubei coloris* (OL. L. III. 16. 17). **1544**: *Eg veres olaz pozto* vyselő zoknyat (Adal-ZemplvmTört. V. évf. 276).

olasz-vakaró: [strigilis Italica; italienischer strigel]. **1545**: Vöttem *olaz uakarot* (OL. Nád. 41).

olasz-vászon: [tela Italica; italienische leinwand]. **1530**: *Camisias de olaszvason* (OL. UC. 98/5).

OLASZI: [ad Italos pertinens; zu italienern gehörig]. **1258**: Ducit ad vilam *Olozy* (Múz. Görgey). **1349/1351**: Petri dicti Chyne de *Olazy* (Múz. Kállay). **1357/1432**: Beke de *Olazy* (Múz. Kende).

OLCS: [navis genus; eine art schiff]. **1281/1421**: Concedimus etiam ut de navi quae kerep dicitur ultra Morisium secatur solvat fertonem et de navi *olch* dimidium (Zimmermann-Werner I.77).

OLDAL, ódal: [latus, pleura; siehe NySz. (1. jel.)]. **1347**: Ad siluam *oldorderw* vocatam (OL. D. 30298). **1347/1366**: Ad silvam *Ohlorderw* vocatam (AnjouOkm. V.140). **1376**: In loco *Chakodalysa* denominato (Pannh. Hitel. 37). **1422**: Peruenissent ad quandam Insulam Gyrotholdal nuncupatam (Lelesz Met. Szabolcs 33). **1424**: Quatuor in Mezewmagasoldala (Veszpr. 17, Veszpr. Oppid.). **1460**: Terras arabiles Fashalw-oldala vocatas (Forrás?). **1496**: Ad quandam terram BolthaMezeyeoldala (Lelesz Met. Szatmár 62). **1519**: Fenilia Homokoldal HerceghwthaMellyeke (Lelesz Prot. V.37a). **1601**: Az Malon vagion ket szóló. Az Melegh oldalon vagion egi szóló (OL. UC. 35/2, «Tokaj» Szam. jegyz.). **1638**: Czür, melinek oldala tapaszos ket felől *oldalul* valo fiokiaval, heiazattiaval es vitorlaival (OL. UC. 2/34). **1646/1727**: Ha [a molnár] egy *oldalt* csinál, akar kölsöt, akar belsöt tartozik a Gazda ötvön [igy] pinzel (GazdtörtSzemle VII.125, a kézirat szerint). [Vö. cseh-, kocsí-, takaró-oldal.]

oldal-kamara: [camera lateralis; seitenkammer]. **1636**: Fal melletti szék Nro. 1 *Oldal kamara* Nro. 1 Üveg ablak Nro. 3 (GazdtörtSzemle I.264).

OLDALAS, ódalos: a) laterosus; mit seiten versehen, leiter-; b) rippenstück, rippenfleisch NySz. (1. és 3. jel.) **1398**: Emerici dicti *Oldalas* (OL. D. 25868). **1419**: Johannem dictum *Oldalas* (ZichyOkm. VI.531). **1466**: Nicolao *Oldalas* (KárolyiOkl. II.378). **1478**: Dyonisius *Odalos* (OL. D. 18145).

OLDOR, I. Odor.

OLDRÓ, I. Odor.

OLDROS, I. Odor.

1. OLLÓ: forfex; schere NySz. (1. jel.). **1545**: Ket *ollot* louak serehe nirni (OL. Nád. 40). **1581**: Egi tok fesw, kiben harom fa fesw, egi chouth fesw, egi *ollo* . . . wacion (OL. L. III. 16. 17). [Vö. hērnýo-metélő-, papirosmetélő-olló.]

2. OLLÓ: agnellus, haedulus, damulus; fiatal bárány, kecske v. őz; lamm, zicklein NySz. **1637**: *Bakollo*. Neősteny *ollo* (OL. UC. 14/43). [Vö. kecske-olló.]

OLLÓS: [haedulum, capellam habens; zicklein habend]. **1637**: Eőregh juh. *Ollos* kecske (OL. UC. 14/43).

OLLÓZIK: [haedulos, agnellos pario]; ein junges werfen (von der ziege) BM. **1637**: Eoregh keczyke *ollozni* ualo nro. 5 (OL. UC. 14/43).

ÓLMOS: [plumbosus, plumbatus; bleiig, verbleit]. **1735**: Egy *olmos* nagy németzablya Fehérvári *olmos* zablya Magyar lónak való rendes zablya (GazdtörtSzemle III.354).

ÓLOM, ólon, vö. fehér-, fekete-ólom.

ólom-tál: [patina plumbea; bleischüssel]. **1548**: Oreg *olom talath* (OL. L. III. 16. 17).

ÓLON, I. ólom.

OLOSZ, I. olasz.

OLTALMAZ: defendo [stb.]; verteidigen [stb.] NySz. **1608**: Ast kivanja, hagi az attiamtol marat ioszagoknak felet neki adgiam. En ezezt *oltalmazom* vala magamot: Vagion ennekem egi szerelmos Batiam, az ki ennekem ast mondota, hagi az mit megh tartatok, enim legon (MA. NLI. 313).

OLTALOM, ótalom, oltám: 1) clientela, patrocinium, refugium, defensio, praesidium, tutamen [stb.]; schutz, obhut, verteidigung, beschirmung NySz. («ótalom» a., 1. jel.) **1441**: Hogy walalokat *oltalmol* aznak adhassak kinek akaryak (OL. D. 13635). **1454** k.: Gubernator *otalma* (uo. 13760, az 1454-i okl. hátlapján). **1523**: Az myth en mywelthem az en Thyttessegem *olthalmaban* mywelthem (Múz., I. Zolnai: Nyelveml. 227). || 2) defensor, protector; schutz, schützer NySz. (2. jel.). **1558** k.: Beyehy wram legyen *oltam* (Nyr. XXVIII.23).

OLTÁM, I. oltalom.

OLTÁR: altare, ara; altar NySz. **1398/1466**: Ad quandam vallem *Oltarwelge* vocatam (Veszpr. 5, Füle, Szentmárton). **1455**: *Haromoltharwetetethen*, hn. (OL. D. 29812). **1581**: Heth kezkenyco *oltarra* walok (OL. L. III. 16. 17). [Vö. kő-, úti-oltár.]

oltár-öltözet: [tegumentum arae]; altartuch NySz. **1581**: Egi *oltar öltözetre* walo veres selembwl chinált arany fonallal elwegh chafrangh (OL. L. III. 16. 17).

oltár-öltöző: [tegumentum arae], palla altaris Murn. ; altardecke NySz. **1517**: Racz kamvkaol egy *oltar ewltewzewt* (OL. D. 36528). **1552**: Egy *olthar-öltözőre* walo kanafos rwha (OL. Nád. 48). **1570**: *Olthar eoltheozeo* ex adamasco (OL. UC. 77/11).

OLTÁROS: [altare habens; altar habend]. **1337**: *Oltarusperkedfew*, hn. (OL. D. 3090, I. AnjouOkm.

III.401). 1337/1342: Iuxta metas terre *Oltarus* perked nuncupate (Múz. Ibrányi). [Vö. NySz.]

OLTAVÁNY, 1. oltvány.

OLTÓ, vö. faoltó-fűrész.

oltó-ág: sureulus, talea, clavola; ppropfreis NySz. 1544: Az *oltho agat* utannok hozta (OL. Nád. 40).

oltó-szērszám: [instrumentum insitionis]; ppropfwerkzeug BM. 1545: *Olto szerszamot* wasarolt ket fyrezt harom uestöt es uono kest kettöt (OL. Nád. 42).

OLTOVÁNY, -OS, 1. oltvány, -os.

OLTVÁNY, oltavány, oltovány: insitum, plantaria, planta, plantarium; insititius, insitum; pflanze, zweig von einem baum, pflanzgarten; eingezweigelt, eingepropft, zweigschoss NySz. («oltvány» a.). 1278/1322: Unam siluam que wlgariter *Olthuan* nuncupatur (HazaiOkm. VI.236). 1299: Tangendo quandam pomum *Olthuan* dictam (Veszpr. Regn. A/3, 1. Wenzel V.240 és HazaiOkm. VI.449). 1299/1300: Tangendo quandam pomum *Olthuan* dictam (Veszpr. 1. Arkybanazurchuk). 1322: Tendit ad unam siluam que wlgariter *Olthuan* nuncupatur (Múz. Nagy Imre). 1358: Quandam particulam silue wlgö ibi *Olthuan* vocate (Múz.). 1512: In fine Hozzo *olthuan* vocato (Lelesz Prot. II.118). 1638: Gümölcz kertben valo *oltovaniokat* (OL. UC. 2/34). [Vö. gümölcs-oltvány.]

OLTVÁNYOS-KERT, oltoványos: [plantaria, plantarium; pflanzgarten, ppropfschule]. 1638: Gümölcz-öös vagy az *oltoványos kertek* (OL. UC. 2/34). Ezen *oltoványos kertnek* körnös körül vagion reghi oh sövenie, hasab karokkal allotott lesza nélkül (uo.).

OLVASÓ: rosarium, vulgo pater-noster; rosenkranz NySz. 1450 k.: Duo Numeralia wlgö *olvaso* vnum de lapidibus elarys aliud de diuersis lapidibus (Lelesz Acta, Anni 1500, nr. 33). 1544: Vöttem eg iweg *olvasot* (OL. Nád. 41). 1555: Harom klaris *olvaso* (uo. 48). 1581: Egy kalaris *olvaso* (OL. L. III. 16. 17).

olvasó-gyērtya: 1552: *Olvaso giertiath* (OL. Nád. 48).

OLVASZTATLAN: [non liquefactus; ungeschmolzen]. 1669: Az olvasztott fadgyinak fontja 12 denár *Olvasztatlan* 9 denár (GazdtörtSzemle I.90).

OLVASZTÓ: colliquans, liquefactor; schmelzer NySz. 1442: Demetrio *Olvasztó* (Múz. Kállay). 1452: Demetrio *Olvasztó* (OL. D. 14584). Demetrio *Olvasztó* (Múz. Kállay). 1455: Demetrio *Olvasztó* (Lelesz Acta 66/43).

OMLÁS: ruina; fall NySz. 1330 1420: In eodem fluio vsque locum *Omlas* dictum (Múz. Soós). 1349: In monte *Vmlas* [«Bihar megye» Szam. jegyz.] (OL. D. 4055, 1. AnjouOkm. V.289). 1367: Ad quendam locum wlgariter feyeragagumlas uocatam (OL. D. 33613). 1465: Prediorum *Omlas* et Wereseghaz appellatorum (Múz. Kállay).

ÓN: plumbum, stannum; blei, zinn NySz. 1548: Thabla on vagon masawal Keltew on vagon fel thablawal (OL. UC. 99/7). 1550: Eg tok tal on Eg tok talner on (OL. Nád. 45). [Vö. fehér-, fekete-, tábla-ón.]

ón-kanna, -kanta: cantharus stanneus; zinnerne kanne NySz. 1548: *On kantha* fedeletlen (OL. UC. 99/7). 1549: Eg *on kanna* (OL. Nád. 40). 1558: Pintes *on kanna* icches *on kanna* Mezeles *on kanna* (uo. 49).

ón-mű: 1597: Következik az *ónműnek* osztása. Volt *ónmű* egy sommában 48 font (Mihalik: Kassa-ÖtvTört. 207). [Vö. NySz.]

ón-palack, -palaszok: [lagena stannea; zinnerne flasche]. 1544: Az palazk tokbeli *on palazkot* (OL. Nád. 40). Attam az *on palazk* foldozasatol tiz penzt (uo.). 1594: Kis ded [igy] desa No. 3 Kis ded *on palazkis* No. 1 (OL. UC. 78/7).

ón-tál: patina stannea NySz.; [zinnschüssel]. 1549: *On tal* neg (OL. Nád. 40). 1550: Keozep *on tal* (OL. Kolozsm. 50). Harom eregh *on tal* kit mynden nap viseltenek (uo.). Harom vy *on thal* (OL. Nád. 41). 1558: *On tal*. *On talachka* *On talner* (uo. 49).

ón-tálacska: [scutella stannea; kleine zinnschüssel]. 1558: *On tal*. *On talachka* *On talner* (OL. Nád. 49).

ón-tányér, -tálnyer: [orbis stanneus; zinnteller]. 1558: *On tal*. *On talachka* *On talner* (OL. Nád. 49).

ÓNAS, 1. ónos.

ÓNAZ, -OTT, 1. ónoz, -ott.

ONNAN, onnat, onnént, onnét: inde, istine, isthoc, illine, isthinc; von dannen, von dort NySz. (1. jel.) 1474: Dixit eciam eidem vxori mee Intra vnde pessima domina testiculos habens wlgö menibe *vnath gonoz monias new* (Múz.). 1637: *Onnet* eleb muenen egy kasamatara (OL. UC. 14/43). 1643: Thurzó György úr palatinusunk lévén *onnént* impetrált novumot a földesurak novumja helyett (GazdtörtSzemle VI.468).

ONNAT, 1. onnan.

ONNÉNT, 1. onnan.

ONNÉT, 1. onnan.

ONOKA, 1. unoka.

ÓNOS, ónas: plumbosus, plumbatus; bleiern, blei-reich. NySz. (1. jel.) 1549: Negh rez *onas* földöt (OL. Nád. 40). 1572: Rez *onas* földöt es egh öregh pynata földet (uo.).

ÓNOZ, ónaz: plumbo, applumbo; lőten, verlőten; stanno illino; verzinzen NySz. 1544: *Onasztattam* öt uas fazokat (OL. Nád. 40).

ÓNOZÁS: plumbatura; verlötung NySz. 1544: Harom wasfazek *onozasatol* (OL. Nád. 41).

ÓNOZOTT, ónazott: plumbatus, incoctilis, incocto stanno illitus NySz.; [verzint, verlöthet]. 1553: *Ónazot* pele (OL. Nád. 49). Mille clauiculus paruus *onazot* szeg (uo.). 1597: Regj eoreg *onazoth* Vass fazek 3 (OL. UC. 101/3).

ONT, vö. kiont.

OPMESTÉR, 1. hopmostēr.

OR?: fur, furax; dieb, diebin, diebisch NySz. 1403: Andrea filius eiusdem *Or* [a. m. or?] dicto (Zichy-Okm. V.351).

or-bírság: [muleta furti; strafe des stehlehs]. 1593/1628: Esztendőnkent a' meny bírságok esnek, pánaszokból avagy, cselekedetekből, tudnillik az *orr bírsagh* [olv. orbírság] egy forint, két bírsagh hátvan négy penz, ver bírsagh harmincz két penz, ezeknek két resze a' tisz tartoje, az hármad resze a' Fő biroje

(OL. NRA. 1049/15, XIII. pont, I. GazdtörtSzemle III.107). 1594: *Az or birsagoth, parazna birsaghoth, ver mutatasth kek mutatast* (OL. UC. 113/5).

or-marha: [furtum; gestohlenes gut]. 1550 k.: Ennek mekegését Tóbiás meghallá, Szóla családjának: «ne talám *or-marha*?» (RMK. II.327). 1604: Kiueuen azt beleole, hogi... ualami *Or marhat* kinek ellapaszaban eo is rezes uolna, kezeben kapnanak (MJögtörtEml. I.35).

ÓR, 1. orr.

ÓRA, *hóra*: horologium; uhr NySz. (2. jel.) 1553: Egh meghbonthokozot *hóra* (OL. Nád. 48). [Vö. por-, ütő-óra.]

óra-gyártó: artifex horologiorum; uhrmacher NySz. 1470: Petro *Oragyartho* (OL. D. 36392).

ÓRÁS: horologarius, [artifex horologiorum]; uhrmacher NySz. 1542: Andreas *oras* (OL. RDecim. Zempl.).

órás-mestér: [artifex horologiorum]; uhrmacher NySz. 1715: *Órásmester* (GazdtörtSzemle IX.23).

ORBÁN, *Urbán*: Urbanus proprium nomen viri MA. (1611-i kiad.) 1548: *Az urban mester mehegzegeben az hegedősöknek adot uolt d 40* (OL. Nád. 49). 1597: Bélla *Órbán* hele (OL. UC. 12/42).

ORBONÁSZ, *arbanász*: Epirota; einwohner von Epirus NySz. 1447: Andree *Orbonaz* (Múz.). 1496: Ambrosius *Arbanaz*. Ambrosius *Orbonaz* (OL. D. 33176). 1517: Andrean *Orbonaz* (Múz.).

ORCA, 1. arc.

ORDAS, *ordos*: fekete tarkás szőrű, pl. kutya, farkas; [cineraceus, coloris lupini, virgatus]; wolfsgrau, schwarzgrau, gestreift NySz. 1334: Nicolaus *Ordos* dictus (Körmend, Heim 66). 1338: Thomas dictus *Ordas* (OL. D. 3181, I. AnjouOkm. III.492). 1347: Nicolaum dictum *Ordas* (Körmend, Heim 745). 1350: Duos boues suos vnum Reuth et alium *ordas* colores (ZichyOkm. II.414). 1356: Johanne dicto *Ordas* (OL. D. 4629). 1373: Jacobus dictus *Ordas* (ZalaOkm. II.83). 1381: Benedictus dictus *Ordas* (Múz.). 1401: Benedictus *Ordas* (ZichyOkm. V.238). 1667: Babos *ordos* ökör (DebrLt., I. Nyr. XXII. 520). 1685: Két ökör, egyik szöke, másik sárga *ordas* (uo.).

ORDÍT: ululo, irragio, rugio [stb.]; brüllen, heulen NySz. 1485: Paulus *Ordytho* (Veszpr. 11, Merenye).

ORDOS, 1. ordas.

ORGANÁS, 1. organás.

ORGONÁS, *organás*: pithaules, organicus, organista; organist, orgelspieler NySz. 1478: Georgio *Organas* (OL. D. 18058). 1498: Anthonio *Organas* (Múz. Kállay). 1502: Nicolaus *Organas* (Múz. Forgách). 1568: Ladislai *Organas* (OL. UC. 4/1).

ORGOVÁNY: 1451: Joannis dicti *Orgowan* (OL. D. 34794). 1523: Nicolaus *Orgowan* (Múz. Ibányi). [Vö. «*Orgovány*: tér, v. sík hely, lapátz; laposs, igényes mező, v. föld» B.Szabó: Kisdéd Szótár; «*orgovány*: organavirág» MTsz.? Vö. NySz.]

ÓRIÁS?: gigas; riese NySz. 1275/1412: Ascendit ad quendam montem geminum *Horyashegy* [a. m. óriás?] vocatum (OL. D. 16091, «Torna m.» Szám. jegyz.).

ORJ: unctum; rückgrat vom schwein, rückenstück NySz. 1527: Pedes porci. *Oryat*. Larda (OL. Nád.

49). 1548: *Zalanna wryawal* (OL. UC. 99/7). 1587: Láb 6 *Orya* 2 Nyull'a ég 1 (uo. 12/42). Dizno Lab *Oria* Husos Mayos Kasas Veres (OL. Nád. 40). *Oryot*, mayost, husost, verest, kasast (uo. 41). [Vö. *disznó-orja*.]

ORMÓ?: [pinnaculum; giebel]. 1513: Deinde vero venit ad quoddam monticulum *Ormozegh* [igy?] appellatum (Forrás?). [Vö. NySz.] [Vö. *orom*, *ormos*.]

ORMOS, **ORMÓS**: tectus, cameratus, fastigiatus, pinnatus; zugespitzt, giebel habend NySz. («ormos» és «ormós» a). 1281/1347: Nicolaus dictus *Ormos* (HazaiOkm. 91). 1322: Laurencio dicto *Ormos* (Múz. Hanvay). 1363: Pauli dicti *Ormos* (SztárayOkm. I.331). 1368: Paulum dictum *Ormos* (OL. D. 31317). 1373: Paulus dictus *Ormos* (SztárayOkm. I.411). 1374: Paulus dictus *Ormos* (ZichyOkm. III.584). 1386: Stephanum dictum *Ormos* (Múz. Kállay). 1407: Andreas dictus *Ormos* (ZichyOkm. V.497). 1423: Thoma dicto *Ormos* (Lelesz Acta 43/58). 1597: Hituan *ormos* bwr lada, kibén diuersae literae Missiles continentur (OL. UC. 101/3). 1669: Egy embernek való *ormos* koporsó 2 frt (GazdtörtSzemle I.93). [Vö. *ormó*, *orom*.]

OROM: pinnaculum, pinna, fastigium; giebel, zinne NySz. 1384: Monticulo wlgariter *Wrum* dicto (ZichyOkm. IV.284). 1386: Hinc transeundo super *Rewfaorumya* vsque ad fluuium Danobii (OL. D. 7182). 1418: Monticuli wlgro *Orum* vocati (uo. 10682). 1454: Reflectitur ad meridiem per vnum *orom* wlgariter brdo (Múz. Justh). 1505: Ad montem qui Nagy-*orom* nuncupatur (Lelesz Prot. I.9). 1549: Ad apicem vnus montis vulgariter *orom* vocatum (OL. NRA. 924/55).

OROSZ: a) Ruthenus, Russus, Moscus; ein Russe; b) janitor, satelles, admissionalis; pförtner, torhüter, trabant NySz. 1093/1399: Super pertinenciis Capelle Sancti Nicolai et celle monachorum in loco *Hurozkw* [vö. az 1266-i stb. adattal] olyn per quemdam nobilem virum *Huroz* de eadem Tychon Diuino cultui concauatis (Pannh.Tih. 1/27). 1211: Piscatores isti sunt Veynus Lengen Chimos *Vros* [a. m. orosz v. Uros? ez utóbbiról I. Melich, NyK. XXXIII.331] Egneteu (uo. 1/5). Isti sunt agasones *Vros* Chemos Vosud Sombot (uo.). In predio Colon isti sunt ioubagiones Zalas Micha *Vros* Got Turba Karason (uo.). 1240 k.: Nomina coquorum de eadem villa sunt hec Syldey feuche chotina Zubud *vros* Zumbboth (Pannh. 61/8). 1252: Villarum Olup et *Uruz* [«Moson m.» Szám. jegyz.] (uo. 67/0). 1258: Villarum Chun et *Vruzwar* (uo. 41/L). 1266/1297: Cella monachorum que *Wruzku* wlgariter nominatur (Pannh.Tih. 1/9, I. Wenzel III.140). 1270: Fratre Salomone priori domus sancti Nicolai de *Vruzku* (Pannh. Tih. 17/1). 1297: Possessiones suas hereditarias *Vruzuar* Royka uocatas (Körmend III/8, Monyorókerék 1). 1304: In loco *Vruskw* nuncupato octo iugera (Veszpr. 15, Vámos). 1309: Nicolai de *Vruzku* (Veszpr. 13, Szőlös Zala m.). 1329: Nicolai de *Vruzku* (Veszpr. 2, Abrahám). 1331: Demetrii dicti *Vruz* (Múz.). 1358: Vergeret ad *Wruzmezew* (Múz. Kapy). 1369: Nicolai de *Oroz*-apath (Múz. Horvát István). 1426: Blasius *Oroz* (Múz. Kende). 1449: Jacobi dicti *Oroz* (SztárayOkm. II.442). 1453: Ladislai *Oroz* (OL. D. 14691). 1454: *Oroz*falw, hn. (uo. 14604). 1470: Petro *Oroz* (Múz. Kállay). 1507: Johannes *Oroz* (uo.). 1548: Ambrosius *Oroz* (OL. RDecim. Zempl.). 1602: *Orosz* András *Orosz* Miklós (SzékelyOkm. V.197). [Szám.: 1325/1332: Piscinis quarum nomina sunt hec *Orozdere* Kyralthoa et Zulcha [Zultha?] (OL. D. 2331). 1333: Piscina Reketha. et *Oruzd*, *Oruzdere*. Kyralthoa et Zultha (ZichyOkm. I.412).]

OROSZI: [ad Ruthenos pertinens; zu den russen gehörig]. 1261: Terras Karachunfolua Kerezur et *vruzuy* uocatas (OL. D. 511). 1288/1290: Uenit ad aquilonem uersus *vruzuy* vocata (Múz. Jankowich). 1324: In possessione sua *Vruzuy* vocata (OL. D. 2246, «Vámos-Oroszi Sztátmár vm-ben, ez az oklevél épen a vámadományról szól» Szam. jegyz., I. NyK. XXV. 157). 1359: Dosa de *Wruzuy* (Veszpr. 106, Dec. Episc. 14).

OROSZLÁN: leo; löwe NySz. 1318: Nicolaus *Vruslan* dictus (ZalaOkl. I.146). 1332: Paulus *Oruzlan* uocatus (OL. D. 2731, I. AnjouOklm. II.605). 1369: Johannem dictum *Orozlan* (Lelesz Acta 5/26). 1394: Johannis filii *Orozlan* (Veszpr. 107, Füred 4). 1396: Castrum nostrum Regale *Orozlankw* (OL. D. 8159). 1416: Mathiam *Oruzlan* (no. 10431). 1418: Paulo *Orozlan* (Múz. Kállay). 1430 k.: Lapidis Sandorkew secundum alios *Orozlankew* vocati (OL. D. 28813). 1442: Michaela *Orozlan* (Múz. Kállay). 1452: Michaela *Orozlan* (OL. D. 14584 és Múz. Kállay). 1455: Michaela *Orozlan* (Lelesz Acta 66/43). 1461: Castri *Orozlankw* nuncupati (OL. D. 15612). 1478: Matheum *Orozlan* (Körmend, Heim 590).

oroszlán-színű, -szín, szín: [coloris leonini; löwenfarbig]. 1531: Purpian zegfwzwn Purpian *oroslan-zwn* (OL. Nád. 43). 1532: Purpian *oroslanzyny* (OL. L. III. 16. 17). 1538: Panno pwyran [igy? olv. «pwyran»] coloris *oroslanzin* (uo.).

OROSZLÁNOS, oroszlányos: 1256: Monasterium *Orozlanus* (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.431). 1595: Egj *oroszlánios* [igy?] gallos gjolch Rechenel varroth (Radvánszky: Családelet II.80). [Vö. NySz.]

OROSZLÁNYOS, l. oroszlános.

OROTVÁNY, l. irtovány.

ORR, ór: a) nasus, rostrum; nase, schnabel; b) pars antica, vorderteil NySz. 1261/1411: Venit ad locum qui wigo fyrrestelnkarra [igy, olv. orra?] vocatur (OL. D. 521). 1269: Transeundo viam ascendit in vnium *Orrh* (Múz. Bethlen). Ascendit per *Orrh* ad locum qui wigo appellatur yspanlesuy (uo.). 1297: Deinde per *Or* ipsius Bereh directe descendendo (OL. D. 28710). 1314: Sub or vnins parui Bereh Zakaduth vocato (uo. 28715). 1319: A possessione Therebes uadit ad Nogerdeuorra (ZichyOklm. I.164). 1343: De ipso autem or Ingoberckbercheorra (OL. D. 28726). 1348: Proceedendo in acie insule Nogzygethor vocate (Múz.). [Vö. 1356: Ad nasum vnus insule (OL. D. 3794).] 1377: In terra Kylseu Oralya [a. m. orr?] (OL. D. 6419). 1390: Garan alio nomine Weresorrohaza (Múz. Kállay, «Abaúj m.» Szam. jegyz.). 1411: Ad aciem monticuli Kezerekeorra vocati (OL. D. 28777). 1427: Ad finem cuiusdam montis videlicet ad locum keuesor dictum (uo. 28800). 1430 k.: Sub eadem Acie [montis] wigo *Or* dicta (uo. 28837). 1463: Ascendit versus meridiem ad vnium *Or* (Múz.). 1468: Ad quoddam nemus *Orberck* vocatum (uo.). [? Szárm.: 1211: Hii sunt curiferi Zeund Thexa Lucas Zulu Horrod Vosca Zorida Choma Pentue (Pannh. Tih. 1/5).] [Vö. bérc-, héggy-orr, héggyés-, vörös-orrú.]

orrfúvó - keszkenő: [sudarium; taschentuch, schnupftuch]. 1760: Egj *orfüvő keszkenő* (DebrJk.).

orr-vas: [nasen Eisen]. 1572: Az egyk sysakuak az pofayaba *orh nasaban* az nyak nasaban toltokanal es mynden aprolekyaual egetembe (OL. Nád. 47). 1599: Egj aranyas sysak ezewst aranyas tol tokawal es *orwasacal* (OL. L. III. 16. 17). [Vö. naseneisen, Boheim: Handb. d. Waffenkunde 26; Bárczay: A hadügy fejlőd. története II.133, 146; Szendrői: Magy. hadtört. eml. 242.]

ORRATLAN, orrotlan: carens naso; der keine nase hat NySz. 1272—90: Tributum de *Orrothlon* beda sit ab antiquo institutum (Múz. Jankowich). 1376: Jacobus dictus *Orrothlan* (ZalaOkl. II.137). 1431: Clemens *Orrothlan* [igy kétszer] (KárolyiOkl. II.141). 1449: Anthonio *Orrothlan* (Körmend, Heim 484). 1484: Kosma *Orrothlan* (OL. D. 18973). [Vö. orrotlan, 1789, András Sámuel: Anekdóták I.153.]

ORROS: nasutus, naso, nasatus, rostratus; grossnas NySz., [grossnasig]. 1324/1336: Petro dicto *Orrus* (OL. D. 2983, I. AnjouOklm. II.112). 1328: Jacobi dieti *Orrus* (Múz. Jankowich). 1330: Gregorius dictus *Orrus* (Körmend III/1, Ugal 5). 1331: Petri dieti *Orrus* (OL. D. 2693). 1334: Nicolao *Wrrus* dicto (Múz.). Castellano de Chichte Nicolao dicto *Orrus* (Körmend, Heim 309). 1348: Johannem dictum *Orros* (ZichyOklm. II.297). 1357: Dominium dictum *Orrus* (ZalaOkl. I.574). 1361: Johanne dicto *Orrus* (Múz. Kállay). 1369: Gregorius dictus *Orrus* (OL. D. 5734). 1398: Petrum *Orros* dictum (ZichyOklm. V.67). 1430: Albertus *Orros* (Lelesz Acta 49/27). 1431: *Orros* hoffmeisterne (OL. D. 12404). 1444: Georgius *Orrus* (SztárayOkl. II.360). 1452: Nicolai *Orrus* (OL. D. 27310). 1453: Stephano *Orros* (Veszpr. 5, Fajsz). 1470: Johanne *Orros* (Lelesz Acta 81/19). 1484: Dionisius *Orros* (Veszpr. 6, Garabonc). 1495: Stephano *Orros* (Múz. Forgách). 1501: Quoddam Nemus sum *Orros* mathiasgyepwe vocatum (OL. D. 36405). Mathia *Orros* (Lelesz Beres. XIV.4). 1505: Michaela *Orros* (Pannh. 34/N). 1520: Benedicto *Orros* (Pannh. 66/14). 1602: *Orros* Tamás. Jobbágy (SzékelyOkl. V.195). *Orros* Imre (uo. 197).

ORROTLAN, l. orratlan.

ORROZÓ: kantárfej, a kantárnak az a része, mely a ló orrán fekszik, hogy a száját ne tátogassa; nasenriemen MTsz. «corradzó» a.) 1691: Egy lóra való aranyas portaj szerszám, két darabban. Egy ezüst aranyozott *orrozó* (Mihalik: KassaÖvtört. 86). [Vö. NySz.]

ORSIKA: [Ursulae nomen blandiens; koseform zu Ursula]. 1544: Szerelmes *orsikam*, en még azon napo[n] ho[gy] kühalmom el valam t[...], nap világal beczbe jutotam (Múz., Tört. és irod[...]. kiáll. 294. sz.). [E]z leuel adassek az en szerelmes *orsikamnak* (uo. a levél hátlapján). [Vö. *Orsik* MA. 1621-i kiad.] [Vö. Orsolya.]

ORSÓ: fusus; spindel NySz. (1. jel.) 1476: Paulo Orso (OL. D. 17856). 1598: Casparus Orso (OL. RDecim. Zempl.).

órsó-fa: fusus torcularis; triebstock, kelterbaum NySz. 1506: Illa ligna que *orssofu* nuncuparentur (Forrás?).

orsó-kő: 1597: Foliosora valo faragoth *orso keucck* (OL. UC. 101/3). [Vö. NySz.]

ORSOLYA: Ursula nomen proprium muliebre MA. (1621-i kiad.) 1544: Attam az eskola mesternek az deakokkal egetembe ho[gy] rekordalanak szen [«igy» Szam. jegyz.] *orsula* asszon napian ég foriott (OL. Nád. 41) [Vö. Orsika.]

ORSOS?: 1339/1367: Peruenit ad finem *Orsuswt* (OL. D. 5367). [Vö. *ors* NySz. MTsz. ?]

ORSÓS: 1638: Ezen Foliosorol ala jaro kett *orsos* es keő Lepczyös gradicz keő kar keőveivel eggiütt (OL. UC. 2/34). [Vö. NySz.]

ORSZÁG: regio, regnum; ein reich, land NySz. (1. jel.) 1211: Hii sunt iobagiones Gombos *Vrzac*

Bata Baga (Pannh. Tih. 1/5). 1423: Stephanus *Orzag* [Orzagh?] (Lelesz Acta 43/81). 1427: Johannes *Orzaag* dictus (OL. D. 11933). 1436: Johannis *Orzag* (Múz.). 1613: Ez zeörnyű rablas puztitas es egetes ez myatt esett raytunk *orzagull* (AdalZemplvTört. IV. évf. 325). Hogy aztis [ami az országból megmaradt] el ne vezetsék, seőt mint egy Tenger habayban merülő hayoboll valamitt ky ragadozhassunk ketele-nítettewnk, *orzaghull* az Bathory Feye-delemsegtől eőreökké el buchyzunk (uo.). 1728: Mint a más boszorkányok cselekedtek, ő is azt mívelte és az *országnak* zsirját [értsd: a gabona termékenységét] elvették (Reizner: SzegedTört. II.402).

ország-köb-le, -köbli: [modius publicus; allgemein-gebräuchlicher kübel]. 1597: Vagion Ross tauaszj *ország köbliuel* cub.29 (OL. UC.101/3). Soproni regj keo-beol 1. *Ország keoblj* 2 (uo.).

ország-út, -úta: militaris via, via publica; landstrasse NySz. (1. jel.) 1359/1509: Perueniret ad magnam viam *orzaguta* vocatam (Múz.).

1. **ORT:** quadrans flosarii vel quarta pars thaleri, quarta pars ponderis, mensurae aut monetae; der oder das ort, der vierte teil eines gewichtes, eines masses, einer münze NySz. 1544: Eg *ort* hyan eg forintot (OL. Nád. 42). [Vö. *orto* Bartal; és 1380: Quadringentos quinque florenos et tres ortones (OL. D. 6728). 1481: Singulum Orthonem denariorum pro tempore currentem (Bunyitay: VárPüspTört. III.139) 1506: De eadem meliori ceruisia vnum ortonem pro lucro accipere valeat (OL. D. 36988).]

2. **ORT,** 1. irt.

ORTÁS, 1. irtás.

ORTÓ, 1. irtó.

ORTOVÁNY, 1. irtovány.

ORT-SÁFRÁNY: [croci species; eine art safran]. 1548: Arany safrant, lant safrant, *ort safrant* (OL. Nád. 49, vö. TermtudKözl. 1894. évf. 438). 1550: Fel font *ort safrant* (OL. Kolozsm. 50).

ORTVÁNY, 1. irtovány.

ORVÁNY? 1. irtovány.

ORVOS: medicus; arzt NySz. 1211: In uilla Thurkh isti sunt joubagiones Vus Vendug Agard *Vruus* [a. m. orvos?] Secud (Pannh. Tih. 1/5) 1457: Matheo *Orvos* (Lelesz Acta 68/5). 1493: Ciemens *Orvos* (OL. D. 36997). 1520 k.: Petrus *Orvos* (EgyKönyvt. Litt. Epist. Orig. 261). 1522: Gregorius *Wrvos* (OL. D. 37004). Jaco[bus] *Wrvos* (uo.).

orvos-embër: [∞]. 1544: Zalai ianos vramhoz az *orvos embert* uiue (OL. Nád. 40). [Vö. *urus-ember* MTsz.]

OSKOLA, 1. iskola.

OSTÁBLA, ocs, okcs-tábla: alveus, alveus lusorius; dambrett NySz. 1544: Eg *okez tablat* uerfelet (OL. Nád. 41). *Ostablaba* ualo kockat uramnak (uo. 40). 1545: Harom *och tabla* (uo. 48). 1572: *Ostablaba* uolo [így?] kockat (uo. 40). 1594: Egi iskolaban ualami maruaniok es *ostablahoz* valo fa karikak (OL. UC. 78/7).

OSTÁBLÁCSKA, oks-táblácska: [alveus parvus; kleines dambrett]. 1597: *Oxs tablaczka* karikaual (OL. UC. 101/3).

OSTOR, vö. karikás-ostor.

ostor-adó: multa; geldstrafe NySz. 1434: Taxis wilgo *Ostorado* vocitatis (OL. D. 12588). 1438: Teneantur taxas eciam quod wlgariter *hostorado* vocatur (Pannh. 15/G). 1600: Extra ordinarium censum *ostor ado* vocatum soluebant aliquando de singulis portis ternos florenos (OL. UC. 17/6). [Vö. 1518: Dicam flagellam ad festum Nativitatis domini impositam et taxatam (OL. D. 37174).]

OSTROM-DÁRDA: [hasta oppugnatoria; sturmlanze]. 1605: *Ostrom darda* (OL. UC. 28/61).

OSTYA: hostia; opfer, hostie, oblate NySz. 1544: Neg tal *ostat* hoztak (OL. Nád. 40). Attam az neg uaczorakor az mesternek *ostaert* (uo. 41). 1545: Vöttem *ostat* (uo. 40). *Ostyat* ostya belesnek (uo. 42).

ostya-bélës: nebulae, panis obelites, artolaganus NySz.; das geschittene Brod zu Hostien PPB. 1545: *Ostyat ostya belesnek* (OL. Nád. 42). [Vö. CzF.]

ostyasütő-vas, -sitő: [eisengeräth zum oblatenbacken]. 1548: *Osthyia sythew was* (OL. UC. 99/7). 1577: Eg *osthyia sytő was* (OL. L. III. 16. 17).

ostya-tartó: [oblatenbehälter]. 1542: *Ostya tarto* (OL. Nád. 40).

OSVÁLD, 1. Osvát.

OSVÁRT, 1. Osvát.

OSVÁT, Osváld, Osvát: Osvvaldus, nomen proprium MA. (1621-i kiad.). 1548: Antonius *Oswald* Paulus *Oswald* (OL. RDecim. Zempl.). 1598: Johannes *Oswald* (uo.). 1694: *Osvárt* István (GazdtörtSzemle I.168). 1735: Johannes *Osvárt*, Judex oppidi. Andreas *Osvárt* (CanonVisit. 168).

OSZKOTÁRSÁG, szkotárság: [officium pastorale; hirtenstand. hirtendienst]. 1637: Uadnak három *oszkotarsagh* allya seregh Juhok. Elseő *oszkotarsagh* alatt. Vagyon feyeős Juh nro. 226. Meddeő eoregh Juh nro. 24 [stb.] (OL. UC. 14/43). [Vö. szkotár.]

oszkotárság-alja: [grex singuli pastoris; herde je eines hirten]. 1637: Uadnak három *oszkotarsagh* allya seregh Juhok. Elseő *oszkotarsagh* alatt. Vagyon feyeős Juh nro. 226. Meddeő eoregh Juh nro. 24 [stb.] (OL. UC. 14/43). Masodik *szkotarsagh* allya maiorsagh Juh. Eoregh baranyos Juh nro. 78. Ez idej kos barany nro. 35 [stb.] (uo.).

OSZLÁS: divisio, dispersio; teilung, zerstreung NySz. (1. jel.). 1506: Primum pratum *Ozlaas* Reeth (Múz. Kállay). Sextum [pratum] Kezep Reeth septimum *Ozlaas* vocatum (uo.). 1560/1580: Máthé Jánostóly bitai határban vöttem örökre egy malomhelt, egy hold földet és egy darab szénafüvet, kit idegen közre akar vala adni Bessenyei Gáspárnak és Miklósnak, ezektől tartam, miérthogy én velem mesgyés és egy *oszlás* vala, 14 forinton (SzékelyOkl. V.76). 1617: Mely [jóság] zallott reá az Nagy Attiarol es az Nagy Anniarol Belleni Miklosrol es Jardanhazj Dorko Azzonrol, vgjmint *ozlas* Attiafiura, es verre (Borsod-vmJk. IV.191).

OSZLIK, oszol, vö. eloszlik.

OSZLÓ: dividuus; sich teilend, zu verteilen NySz. 1561: Minthogy Kondorát Istvánné, Annos, Luka Demeter leánya volt és az mely örökségen lakik Kondorát István, az Luka Antal leányival *oszló* volt mind falun, mezőn, adák azért az ő részek jószágot

Imecsfalván levőt . . . Kondorát Istvánnak, feleségének Annos asszonynak és maradváinak [stb.] (SzékelyOkl. V.81).

OSZLOP, osztlop: columna, stylus, colossus, pila; säule, grosses bild, bildsäule, statue, pfeiler, stütze NySz. (1. jel.). 1250: Scelemen filius *Ozlop* (HazaiOkm. V.58). 1392: *Ozthlop* [hn. a. m. osztlop?] (SoprOkl. I.510). 1478: In possessione *Ozlop* (OL. D. 18145). 1522: Ad quendam wlgo *ozlop* ligassent (Múz.).

OSZOL, vö. eloszlik.

OSZPORA: nummus asper; asper, török kis ezüst pénz [stb.] NySz.; der asper, eine türkische münze BM. 1468: Ipsas *osporas* penes Monetas nostras (Teleki: Hunyadiak XI.355). 1539: Habet *osporas* 15 (OL. Nád. 47). 1545: Feir penz *ospora* filler (uo. 48). 1555: Harom forynt *ozpora* (uo.). 1556: *Ozpora* in eadem scatula (OL. UC. 99/27, «Nagybánya» Szam. jegyz.). In Moneta twreica *ospora* vocata, floreni triginta sex, denarii viginti (OL. NRA. 615/10). 1595: Syleszter Istvánnak földé vagon nálunk zálogon pro fl. 5. tiz *oszipora* héján (SzékelyOkl. V.159).

OSZT: partior, divido; teilen, zerteilen, austeilen NySz. 1494–95: Johanni Abrakoztho (Engel: Allgemeine Welthistorie XLIX.180). 1517: Mykoron az yngho marhath ewth rezre *osztotak* volna (OL. D. 36528). 1721: Senki, másnak *osztott* avagy irtás réti-ben hatalmasul kaszálni ne menjen, másképp, ha oda-mégyen, munkája vesztett lészen (GazdtörtSzemle VII.128). [Vö. osztó.]

OSZTÁLY: divisio; teilung, erbteilung NySz. 1426: Pratum ad duo falcastra sufficiencia in loco scilicet Apro *ozthal* nominato (Veszpr. 8, Jutas). 1518: In loco Apro *Ozthal* nominato (uo.). 1597: Az Hanon walamy kewes *osztál* nyilas kazalo (OL. UC. 12/42).

OSZTÁROS?: 1434: Petro *Oztarus* (OL. D. 12645). 1436: Petro *Oztarus* (uo. 12852).

OSZTÁS: divisio, divisus, partitio; teilung NySz. 1384: In loco *Vztas* dicto (OL. D. 7074). [Vö. fűvön-osztás.]

OSZTÉRGÁR? l. észtergár.

OSZTLOP, l. osztlop.

OSZTÓ, vö. abrakosztó-csatorna, fa-, szál-lás-, szolga-osztó.

OSZTORGÁR, l. észtergár.

OSZTOVÁTA, észtváta: textoria tabula; weberstuhl NySz. 1561: Borda, nitz, gereben, borda he, tekero fa, *Eztwatha* gombolyto fa (OL. L. III. 16. 17).

ÓT, l. faoltó-fűrész.

ÓTA, vö. azóta.

ÓTALOM, l. oltalom.

OTROMBA: immanis, grandis, inargutus; greulich, gross, roh, plump NySz. 1533: Cuppe due *Otromba* vocate (OL. Nád. 49).

OTTAN-OTTAN: frequenter, identidem; hie und da, dann und wann NySz. (2. jel.) 1604: Mind az kereztységnék öregbülésére es haznára, s' mind penigh neminémő barátinknak es szomszédinknak, kik *ottan ottan* szarvat emelni szoktak, hatrab allasara, es rész szerént való felélmére lenne az kegyelmed haza iövese (MA. NLI.318, eredetije szerint). 1610: *Ottan ottan* szoktuk leuelölnk által kget molestalni (uo. 338, eredetije szerint).

ÓV: caveo, tueor; hüten, bewahren, schützen NySz. 1318: Quandam terram Custodum carceris Themlechou vocatam (OL. D. 33570). 1550: Eg nad-ragnak ualo *oua* nirue vilagos kek poztot (OL. Nád. 42). [Vö. óvó.]

ÓVÓ, vö. erdő-, víz-óvó.

OZSONNA, l. uzsonna.

Ö.

Ö, 1. öv.

ÖCS, öcse? : a) frater minor natu; jüngerer bruder; b) jüngere person überhaupt NySz. 1211: Hii sunt vinitores Hysou fegueres *wche* [a. m. öcs?] (Pannh. Tih. 1/5). 1284/1394: In loco qui *Euchefaya* [a. m. öcs?] dicitur (HazaiÖkm. IV.67). 1492: Georgii Papewche (Körmend III/4, Batthyán 65).

ÖDÖLŐ, 1. ödölő.

ÖDÖN, 1. Ödön.

ÖDÖLÉ, ÖDÖLÉ? 1. ödölő.

ÖDÖLŐ, ödölő, ödölő, ödölő, ödölő? ödölő? [több párhuzamos szántóföld lábánál kereszben elnyúló föld v. mező, amelyre a szántóföldnek vége kimegy (vö. «dőlő» MTsz.); confinium, collimium; anwand]. 1343: Inter arabiles terras parcium vtrumque finibus se contingentes wlgariter *Edelew* dictas (OL. D. 6859). 1347/1358: Ceterum quandam terram circa fluuium Harnad a parte possessionis Korumpach existentem in quantitate wlgariter *Egheudeule*, dictam (uo.) 4716). Ceterum medietatem cuiusdam terre circa fluuium Harnad a parte possessionis Korumpach predictae existentis in quantitate wlgariter *Ewdeule* [«ez írásmód még egyszer előjön» Szam. jegyz.] diete (uo.). 1351: Per spacium terrarum duas reuersiones quod wlgariter *Ewdelew* diceretur (uo. 4208). 1367: Iuxta quandam viam kwzepwdelew vocatam (uo. 5602). [Vö. «Üdüllő: oly szántó v. gabonaföld, mely több párhuzamosan haladó földdel merőlegesen fekszik» (Csikszentdomokos, Nyr. XXXII. 325); «Verhüstik: üdöllő gyeplő, határ» széllye. Lásd Megye, Mesgye» (Baróti Szabó Dávid: Magyars. virági, Toldalék a' Kisded Szótárhoz).] [Vö. dülő.]

ödölő-hold: [∞]. 1367: Currendo ad unam reflexionem Jugerum terrarum wlgō *Wdulewhold* dietum (Pannh. 27/Z).

ÖDÖN, Ödön: [Eudemius?]. 1453: Paulus filius *Ewden* [a kiadó szerint a. m. Ödön] (SztárayÖkl. II.504). Prefati filii *Ewden* (uo.). *Ewden* de Nágmyhal (uo.). [Vö. CzF.]

ÖKÉR, 1. ökör.

ÖKLE, öklye: rhodeus amarus MTsz.; eperlanus; eine gattung fisch, violenfarbig [stb.] NySz. 1530: *Öklye* pisces due (OL. Nád. 40). 1544: Vöttem *öklet* cikot retkeet kop halat (uo. 42).

ÖKLELŐ, öklelé: jaculans; kämpfer, streiter NySz. (2. jel.) 1282: Michael dicto *Vkleleu* (OL. D.

1132). 1292: Michael *vkleleu* dicto (HazaiÖkm. VI.394). 1322: Michael dictus *Wkleleu* (Múz. Máriássy). 1337: Michaelis dicti *Wkleleu* (OL. D. 3060). 1339: Michaelis dicti *Wkleleu* (uo. 3240, I. AnjouÖkm. III.567). 1425: Mathe [így] dicti *Wklelew* (OL. D. 11728). 1461: Valentino *Ewklelew* (Múz. Kállay). 1522: Vrbanus *Eklele* (OL. D. 37328).

ÖKLYE, 1. ökle.

ÖKÖR, äkär, ökär: bos; rind, ochs, stier NySz. 1291: Transeundo inter duos montes *Wkurmezeu* (MonStrig. II.280). 1325/1351: Ad montem *vkurheg* nuncupatum (OL. D. 2393). 1326/1428: Vsque ad stagnum *Hekurithou* nuncupatum (uo. 28721). 1326/1470 k.: Ad stagnum *Ewkerytho* nuncupatum (uo. 28719). 1330: Petri Carnifeis dicti *Wkur* (uo. 2594, I. AnjouÖkm. II.477). 1417: In possessione ipsorum *Ewkurytho* vocata (Lelesz Acta 37/14). 1427: Prediis *Ekerithotheleke* Iglycitheleke (Múz.). 1435: Paulo dicto *Eker* (KárolyiÖkl. II.156). 1456: Possessionibus *Oewkewrytho* *Wyeckewrytho* vocatis (Lelesz Acta 67/15). 1506: Tercium vero [pratum] *Ewkewrytho* . . . vocatum (Múz. Kállay). 1608: Hat *ökörhöz* valo kessegh (OL. UC. 37/56). 1680: Mivel minden béres méltó az ő jutalmára nyomtató *Öökörnek* sem kötik be száját: Azért mikor tavul vidékre mennek [a borbírák] vásárolni, a korezma jövedelméből illendő képpen élhetnek (Adal-ZemplmTört. V. évf. 280). 1683: Minden *ökör* utan egy egy szeker tragyaival tartozik (OL. UC. 1/19). [Helyn. szárm.: 1259: Terram insuper *Vkurd* uocatam iuxta Akus nyre existentem (OL. D. 492). 1375: Stephanum de *Vkurd* (Körmend III/5, Belfenék 52).] [Vö. jármos-, vonó-ökör.]

ökör-bőr: pellis bovina; ochsenhaut NySz. 1587: Jartathlan *ökör bőr* (OL. UC. 12/42). 1669: Egy öreg *ökörbörnek* a javának párja 10 frt Alább való jó *ökörbörnek* párja 6—8 frt (GazdtörtSzemle I.90). 1735: Festett öreg *ökör-börnek* párja, mely eszmának, koesi és cséza borításnak való (uo. III.342).

ökörfarkú-fű: verbaseum, asphodelus, albugum; wallkraut NySz. («ökörfarkú-fű» a.) 1728: *Ökörfarkú fűnek* az virágját megtörték és megcsavarták szájába a levét és [a nehéz nyavalya] elhagyta (Reizner: SzegedTört. IV.391).

ökör-fej, -fő: [caput bubulum]; ochsenkopf BM. 1319: Fluuium *vkurfew* [itt lehet tkp. a. m. fons boum] (ZichyÖkm. I.164). 1348: Marcus dictus *Hukurfew* (Múz. Kállay).

ökör-hús: bovillus, [bubula]; ochsenfleisch NySz. 1609: Az *ökörhús*, juhhus 4 pénzen. Ez szűkebb egyéb eleségnél (MA. NLI. 323).

ökör-nyelv: [lingua taurina]; ochsenzunge BM. 1544: Eg *ökör nyelv* (OL. Nád. 40). 1669: Egy *ökörnyelv* 9 denár Egy sziv 4 denár Két vese 5 denár (GazdtörtSzemle 1.90).

ökör-tinó: vitulus; kalb NySz. 1702: Tinoczkák: *Ökör Tinó* No. 7. *Üszö Tinó* No. 13 (AdalZemplvm-Tört. V. évf. 331).

ökör-tőzsér, -tősér: [negotians boarius; ochsenhändler]. 1557: Neque Negociatores vulgari Sermone et Hungarico idiomate *Eukewr Theuwer* vocari soliti nunquam ad Officium laniorum se se intromittere Et illis vti et gaudere valeant atque possint (MJogtört-Eml. I.184).

ÖKRÖS: habens boves; ochsen habend NySz. 1344: Terre litigiose Harna Mehleu et *Vkrus* (Hazai-Okm. III.152). 1350: Inciperet ab oriente a quodam angulo *Wkruszugh* [a. m. ökrös v. ikrös? vö. «ikrös»] dicto (OL. D. 4135).

1. **ÖL**: ulna, orgia; elle, klatfer NySz. (2. jel.) 1460: Singulam vnam extensionem brachiorum feni vlgariter egeg *vl* zenath extorsissent (OL. D. 31755). 1543: Vne siue passus vlgo *eol* (OL. Nád. 49). 1544: Üttem masfel *öl* fat (uo.). 1545: Vöttem ket *öl* fat mind hozatasaul (uo. 40).

ölfa-vágás: [caesio ligni; das holzhacken]. 1760: De akár mint, ha csak az *ölfavágás* az jágerek kötelelessége, azt a vajdák is véghez viszik, még szót fogadva, s fizetést nem kérnek (GazdtörtSzemle VII. 418). [Vö. fa-vágás.]

2. **ÖL?** *öl?* vö. embër-ölő.

ÖLES: orgialis; klatfer lang NySz. 1638: Vagion egy negiven *eöles* halaszo gialom minden hozza valo eszközzel eggiut azon keppen vono kötelivel (OL. UC. 2/34).

ÖLÉS, *élés*, vö. embër-ölés.

ÖLŐ, vö. embër-ölő.

ÖLTŐ, vö. kar-öltő.

ÖLTÖZET: vestimentum, indumentum [stb.]; die kleidung, der habit NySz. 1687: Egy gyémántos nyakban való *öltözet*, kiben vagyon 5 gyémántos boglár, circiter tíz-tíz gyémánt egyben (Mihalik: KassaÖtv-Tört. 86). [Vö. oltár-öltözet.]

ÖLTÖZŐ, vö. házi-, kar-, láb-, oltár-, pap-öltöző.

ÖLYÖVES? 1. ölyves.

ÖLYV, *ölyő*, *ölyű*: accipiter, milvus; habicht NySz. 1507: Accipitrem vlgariter *Elyew* (Lelesz Acta 115/22). [Helyn. szárm.: 1055: Locust est aliud qui dicitur *huluoodi* [a. m. ölyved?] procedens ab eodem lacu [t. i. Balatin] (Pannh. Tih. 1/1). 1327: Possessionis *Whued* vocate (ZichyOkm. I.299). 1368: Duas vineas Hanga et *Whuegh* vocatas (Körmend, Heim 214). 1427: *Echweth*, hn. (SztárayOkl. II.263). 1447: Barnabas de *Echweth* (Turul 1902. évf. 155).]

ÖLYVES, *ölyöves?*: [accipitres habens, accipitribus copiosus; habichte habend, reich an habichten]. 1055: Inde *vlvues* megaia post monarau bukurea (Pannh. Tih. 1/1). 1093/1399: Ascendit ad rubum qui dicitur *Vlvuesmegeye* (uo. 1/27). 1211: In uilla Kec ista sunt exequiales *Wnocia Wlvues* Somorou Numuogi (uo. 1/5). Joubagiones sunt Ociu Olicon Arad Somur *Wlvues* Mauogy (uo.). 1229: In villa *Vlvues* Wodoy Baba (Pannh. Lib. Rub. 24—34. I.

20. sz.). 1240: Locum qui *Vlvues* vocatur (HazaiOkm. VIII.36). 1240 k.: In villa *Wlvues* (Pannh. 61/8). 1270: Cadit ad riuum *vlvespotok* (OL. D. 705). 1296: Riunulus *Wlvuespothok* vocatus (Wenzel X.228). 1329: Rivulus *Wlvuespatak* vocatus (AnjouOkm. II.398). 1341: Latus *Wlvuesberch* (uo. IV.152). 1358: Usque ad *Wlvuespatok* (Múz. Kapy). 1363: Usque ad quendam Riunulum *Wlvuespataka* uocatum (Körmend, Heim 186). 1367: Quoddam stagnum *Hwlvuespataka* [vö. «Haranyas» a. m. aranyas, uo.] vocatum (uo. 208). 1372: Ad fluium *Wlvues* (OL. D. 28749). 1373: Villa *Wlvuesfolna* (Veszpr. Regn. Met. 13). 1428: *Wlvues*, hn. (Múz. Szentiványi). 1434: In ipsa magna Silua attingeret locum *Ewlveshwgath* [igy] nominatum (Múz. Ibrányi). 1449: Predium *Ewlvues* (Múz.). 1472: Villarum et prediorum *Ewlvues* Zylzeg appellatarum (Múz. TörtTárs. 4). 1602: *Ölyves* Tamás (SzékelyOkl. V.282).

ÖN? *öven?* *öven?*: aspius rapax MTsz. (1. jel.); kühlimg BM. 1211: Isti sunt piscatores Bodor Cuche Syguer Buhte Botus *Euuen* [olv. öven v. öven? a. m. ön?] Silieu Hecu (Pannh. Tih. 1/5).

ÖNNEP, 1. ünnepe.

ÖNT, *ött*, *ött*: fundo; giessen, ausschütten NySz. 1616/1643: Az Profont haz méltel ualó zobanak feöltte uagyon egy *eöntött* haz, uagy szoba szekek nélkül (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle VI.128). Vagyon mas *öntött* szoba kémenze nélkül... Az egész haznok feöltel vagyon *eöntött* pad (uo.). [Vö. fölöntő, öntő.]

ÖNTÉS: fusio, fusura; giessung, guss NySz. 1635: Kalán, villa, sőtartó, akik *öntesek* és cifrások girájától 2 f. 50 d. (GazdtörtSzemle VIII.475, ötvösök árszabásában). A padimentomot kövel rakva avagy téglával avagy *öntéssel* legyen per 60 d. Ha pedig az *öntéshez* való materiát kívántatnék igen magasra fölvontatnia tehát mivelhog az apró mivesre több kell drágábbért csináljuk (uo. 478, kőművesek árszabásában).

ÖNTŐ, *öttő*, *öttő*: fusor, fundens; eingiesser NySz. [ad fundendum; zum giessen]. 1419: Jacobo dicto *Ethew* (ZichyOkm. VI.560). 1566: Egy golyobys *ewthew* was kalan (OL. Nád. 49). 1597: Golobis *entoe* vas kalan (OL. UC. 101/3). [Vö. gomb-, harang-öntő.]

ÖNTÖZ, *öttöz*: rigo, conspergo, fundito; wässern, wasser ausgiessen NySz. [begiessen]. 1549: Uayut swlt *ötözny* (OL. Nád. 40).

1. **ÖR**: specula, vigiliae; warte, wache NySz.; [speculator; wart]. 1251/1281: Ibi tenet metacum *Eur* (OL. D. 346, «Szepe m.» Szam. jegyz.). 1272/1331: Terram speculatorum nostrorum vulgariet *Eur* dictorum (HazaiOkm. V.47). [Vö. Vadit in latere montis Stras (uo.).] 1293: Super quodam monticulo *Wrhalma* [a. m. ör?] dicto (Múz. Ertl). De inde descendit in Scyguetw [a. m. ör?] ad locum qui Zakadath nuncupatur (uo.). 1309: Stephani dicti *Eur* (MonStrig. II.615). 1330/1420: Iungit nam arborem *Eurbyk* vocatam (Múz. Soós). 1333: Iungitur terre speculatorum *Olewr* vocata (Körmend II/1, Alber 3). 1355: Johannes dictus *Eur* (ZichyOkm. II.635). 1357: Nicolaum dictum *Eur* (ZalaOkl. I.574). 1377: In terra Kylseu *Oralya* [a. m. ör?] (OL. D. 6419). 1378/1381: Possessionis *Eur* vocate (Múz. Soós). 1381: Ad quendam arborem llicis vlgo *Eurfa* vocatam (Veszpr. 12, Kispécsöl). 1392: Certi speculatores vulgariet *Zalaeur* vocati (Múz. Forgách). 1406: Lucasius dictus *Eur* (Múz. Soós). 1409: Custodes exercituum eorum qui vlgo *Eur* dicuntur (OL. D. 302). 1424: In possessionibus *Eur*

et Orsowarodnakwzy vocatis in Comitatu de Wngh habitis (Múz. Kende). Ipsius ville *Eur* (Körmend, Korlátkó-Appon. 17821). **1436**: Michaelo dicto *Eur* (Múz. Békassy). **1453**: Per quandam vallem *Heurwelgh* vocatam (OL. D. 24338). **1462**: Iuxta fossatum ulgo *Or* [a. m. ör?] arakya vocatum sub radice montis (uo. 28853). **1494**: Johannem *Eur* (Lelesz Acta 102/7). **1496**: Possessionibus Jobagy Alsoewr Felseewr (Körmend III/6, Körmend 7). Possessionibus Zenthkwtth Alsoewr Felseewr (Körmend III/6, Körmend 10). **1522**: Michael *Eur* (OL. D. 37004). [Vö. «*Eurók*, Villani, et oppidani. *Eurii*, Custodes finium viarumque» MA¹. («Difficiles» stb. e. függeléken). Helyn. szárm.: 1451: In districtu *Eurseg* in Comitatu Castriferrei (OL. D. 14471). 1452: Possessiones suas Hodos et Kapolnaskyrcza vocatas in isto Comitatu Castriferrei in districtu *Eurseg* habitas (Körmend I/6, nr. 5). 1453: Medietatem illius districtus *Eurseg* (OL. D. 14727). 1461: Districtu *Eurseg* in Comitatu Castriferrei (Körmend I/1, Németújvár 3). Super possessionibus Zokolya predicta ac Jenew et districtus *Eurseg* vocatis [«Vas m.» Szam. jegyz.] (Múz.)]

ör-hégy: mons speculatorius; wartberg SI. **1304/1376**: Jungit montem *Eurhegh* vocatum (OL. D. 5778). **1356**: Quidam colliculus eminens qui uocatur nulgo *Eurhig* (uo. 16113).

ör-nagy: [capitaneus, «major speculatorum»; hauptmann, der oberste der wächter]. **1275**: *Eurnogh* filii Aba (OL. D. 896). **1298**: Dominico filio *Eurnog* (HazaiOkl. 167). **1365**: Filius Nicolai *Eurnog* dicti (Múz.). **1497**: Blasium Kosa dictum alias negociatorem ulgo *Eurnogh* dictum (OL. D. 20554, «Őriszentpéter, Vas m.» Szam. jegyz.). [Vö. 1268: Gothardo Mayore Speculatorum (Múz. Burián). Vö. *örnagyság* NySz.]

2. ŐR: [molo, pinso; mahlen]. **1670**: Az debreczeni ember, ha *örni* akar, idején szert fogjon, szénát vigyen s hét számla *örjön* (DebrJk., I. NyK. XXVI.343). [Vö. 2. *ör* MTsz.]

ÖRDEG, 1. ördög.

ÖRDÖG, *ördög*, *ördög*, *ördög*, *ördög*: diabolus, daemon [stb.]; teufel, böser geist NySz. **1075/1217**: Usque ad Caput laci qui *orduksara* uocatur (Knauz: GaranmApáts. 25). **1270**: Quod quidem fossatum ulgariter *vrduq* barazdaya nuncupatur (OL. D. 1877). **1288**: Simonis dicti *Vrdug* (KárolyiOkl. I.18). **1325**: Andreas dictus *Vrdug* (uo. 62). **1327**: Stephani dicti *Vrdug* (OL. D. 2418). **1335**: Pauli dicti *Vrdug* (uo. 2882). **1342**: Tres piscinas *Vrdug* kutha uocatas in prato Saar uocato existentes (Múz.). **1344**: Ad huc ad meridiem in latere vnus vallis *Vrdukzantasa* vocate (uo.). **1351**: Stephano dicto *Wrdung* (OL. D. 4197). **1358**: Vsque ad caput lacy qui *vrduksara* vocatur (Knauz: GaranmApáts. 24). **1369**: Paulum dictum *Vrdug* (Lelesz Acta 5/12). **1370**: Stephano dicto *Vrdug* (Múz. Kállay). **1378**: Vsque ad fossatum *Vrdug* barazda vocatum (OL. D. 6504). **1381**: Ladislau dictum *Vrdugh* (Múz.). **1392**: Stephani dicti *Wrdung* (Pannh. Tih. 1/21). **1396**: Stephani dicti *Vrdunk* (Veszpr. 107, Karácsonfalva 1). **1400**: Ladislai dicti *Wrdugh* (SztárayOkl. II.20). **1400**: Ladislai dicti *Wrdugh* (uo. 21). **1408**: Petrum *Ewrdeugh* (ZichyOkl. V.561). **1413**: Michael dictus *Vrdugh* (SztárayOkl. II.126). **1414**: Ladislai *Vrdueugh* (uo. 144). **1416**: Stephanus *Wrdugh* dictus (Lelesz Acta 36/76). Quodam monte *Wrdug* kew vocato (Körmend III/3, Zamárd 99). **1422**: Johannis dicti *Ewrdegh* (Forrás ?). **1424**: Ladislai *Erduegh* (SztárayOkl. II.240). **1426**: Johannes *Ewrdegh* (Múz. Kende). **1436**: Thoma *Wrdugh* (Múz. Soós). **1437**: Petro *Ewrdeugh* (Lelesz Acta 54/35). **1445**:

Lucas *Ewrdegh* (SztárayOkl. II.373). **1446**: Ad quandam paruum vallem Babawelge alio nomine *Erdeg* marowelge appellatam (Múz. Rhédey). **1449**: Utrisque Andrea, nec non Benedicto dictis *Evrdegh* (SztárayOkl. II.438). [Ugyanazon okl.-ben *Ewrdegh* alakkal legtöbbször, uo. 439 stb.] **1449/1766**: Stephanus *Erdegh* (uo. 425). **1450**: Ambrosius *Ewrdek* (uo. 452). **1453**: Petrum *Erdewg* (OL. D. 14669). **1461**: Benedicto *Herdegh* (Múz. Kállay). **1463**: Petrus *Ewrdeugh* (uo.). **1470**: Nicolai *Erdeg* (uo.). **1476**: Paulo *Ewrdeugh* (Lelesz Acta 86/11). **1498**: Particulam terre *Ewrdegh* harkya vocate (Múz. Kállay). **1499**: Nicolao *Ewrdegh* (KárolyiOkl. III.35). **1507**: Johannes *Erdewgh* (Múz. Kállay). **1560/1580**: Egy szél [szántóföld] az *Ördög* erszékedője [határrész] alatt (SzékelyOkl. V.76). **1602**: *Ördeg* György (uo. 210).

ördög-űző: exorcista; teufelsbanner, teufelsbeschwörer NySz. **1454**: Anthonio *Erdueghwzo* (Lelesz Acta 65/56).

ÖRDÖGÖL: [pertinacem se gerere; halsstarrig werden, stützig werden?]. **1630–48**: Hogy valami rosz erkölcsű, felrugó, vagy ki magát *ördöglene*, s el nem menne ember alatt, olyat [t. i. lovat] ne találjon venni, vagy farka csavarót, mert ur alá illetlen és gyalázatos az farka csavaró ló (GazdtörtSzemle I.288).

ÖRDÖNG, 1. ördög.

ÖRDÖNGÖS: a) magus, magicus, veneficus, trivenefica; schwarzkünstler; b) daemoniacus, daemonium habens; vom teufel besessen NySz. **1295/1403**: In quandam vallem *Vrdungus* fev dictam (Forrás ?). **1429**: Johanne *Vrdungevz* (Múz. Kisfaludy).

ÖREG, *ereg*, *örög*: grandis, magnus; gross NySz. (I. jel.) **1473**: Jacobus *Oregh* (SoprOkl. II.483). **1516**: Keeth Rubynth, egh *ewregh* Saffyl (OL. D. 26367, I. Zolnai: Nyelvenl. 204). **1542**: Vasfazeek *erceg* (OL. Nád. 40). **1544**: Vöttem eg *ereg* eskatulat (uo.). **1546**: Rakot *oregh* talra főzny (uo.). **1550**: Harom *eragh* on tal kit mynden nap viseltenek (OL. Kolozsm. 50). Ket mosar egik *eragh* masik kyebyn (uo.). **1556**: Eg nag *oregh* eristal pohar (OL. Nád. 48). **1559**: *Oregh* es apro euezoket (uo.). **1588**: *Ereg* fa angostar (OL. UC. 76/17). *Egy eregh* agoson harang (uo.). *Eregh* hal hozas fel singes mindenik, kith abrahahnak hiwnak minden penteken megh hozzak (uo. 64/35). **1643**: Eggy *dörögh* [igy] haz, az Profont haz. és heuér haz mellet (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle VI.127).

örög-szēmű, -szömő: [magnus; gross]. **1558**: Azw *örög zömő* cheresne (OL. Nád. 49). [Vö. NySz.]

ÖREGBÍT, *eregbit*: augeo, amplifico [stb.]; vermehren, vergrössern NySz. **1564**: Az mely majorságnak Farkas uram nagy gongyát visellye és *ereg-bicse*, minden majorságát minél többé teheti (GazdtörtSzemle I.73). **1643**: Mellette egy profont kamora. Mellyből az feőlöl specificalt szoba *cöregbített* (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle VI.126). [Vö. *mögöregbit*.]

ÖRÉKKÉ, 1. örökké.

ÖRÉKSÉG, 1. örökség.

ÖRÉM, *erém*, *örém*? *örén*(y), *örén*(y)? *örim*, *örim*? *örin*(y), *örin*(y)? vorago SchlägliSzőjz. (723. sz.), abyssus; abgrund, untiefe NySz. **1095**: Quinque piscinas scilicet Budrig *eurim* Weimur Plas Strisin (Pannh. Tih. 1/3). **1208/1359**: Transit ad aquam Buccurem (OL. D. 50). **1211**: Ultra stagnum quod dicitur *Euren* (Pannh. Tih. 1/5). **1222**: Ter-

ciam partem Danubii et piscature que Tonya dicitur hungarice que ad castrenses ZulugaGeurienses et uduornicos nostros de uilla Gueneu pertinebat, una eum tertia parte uagi quod uulgo *Eurem* dicitur (Pannh. 1/A, l. Wenzel VI.410). 1223: Terciam partem Danubii et piscature integraliter que thagna dicitur que castrensibus Zuluga geuriensibus et uduornicis regis de uilla Geney contingebat cum tota tertia parte voraginis quod uulgo *Euren* dicitur Pannh. 1/Z). 1225: Cum omnibus pertinenciis suis scilicet quod uulgo dicitur *Eurem* et Tonya et aliis piscationibus suis et insulis (uo. 1.F). 1239: Piscaturis specialiter Tanya et *Eurem* nominatis (Wenzel V.99). 1256: Item Pangrachfaya et Chenkeureme [hn.] similiter prope Morusium (ErdMúzL, l. Wenzel VII.430). 1262: Tribus Insulis suis aliis Camara *Evrem* et Polonatu uocatis (Pannh. 43/V). 1265: Profunda aqua Saar que uulgo *Evrem* appellatur (OL. D. 582, l. HazaiOkl. 44). 1269: Uadit ad locum qui *livkeurim* dicitur (OL. D. 679). 1270: Quoddam stagnum sive piscaturam *Euren* nomine (uo. 726). 1277: Cum piscaturis Zozuoscurem [olv. Zoruos-], Senketekuta, Haruskuuth, et kurtueles uocatis (MonStrig. II.77). Cum piscaturis, Zoruoscurem, Senketekuta, Haruskuuth, kuurtueles nominatis (uo. 78). 1291: In fluio Turuch in vno profundo *Evrem* (OL. D. 1338). 1295: Ad quendam locum fluy qui *lounukeurene* appellatur ubi in introitu silve *lounuk* sunt due mete terre (KárolyiOkl. I.23). 1329: Cuiusdam profunditatis *hurim* uocate (Akad. 2). 1338: Circa Thychiam super *Keuseurem* essent due mete (Múz.). 1387: Primo incepissent in fluio Tycie in loco *Kyraleurene* vocato (Múz. Kállay). 1390: Cum tota tertia parte voraginis quod uulgo *Euren* dicitur (Pannh. 1/E). 1411: Quoddam stagnum uulgo *urym* vocatum (OL. D. 9769). 1413: Lacum *Euren* alio nomine Holthduna vocatum (Múz.). 1414: Piscinas *Euren* et Holthduna vocatas (Körmend, Miscell. Németijv. 44/116). 1418/1433: In magnum voraginem uulgo *Erem* dictum in ipso fluio habitum (Múz.). 1421: Voraginem *Zarwaseuren* dictum (OL. D. 11115). 1425: Peruenissent ad quoddam cursum aque *Mocholacurenye* (Múz. Kállay). 1493: Piscinam *ThemelJanos-Euren*, alias *Thewkes* appellatam (HazaiOklm. V.378). 1507: Penes *Basan Euren* (OL. D. 32068). [Vö. örmény.]

ÖRÉMEST, l. örömet.

ÖRÉN(Y), ÖRÉN(Y)? l. örém.

ÖRÍM, ÖRÍM? l. örém.

ÖRÍN(Y), ÖRÍN(Y)? l. örém.

ÖRIZŐ, ÖRIZŐ, l. örző.

ÖRLŐ: molitor, pistrinarius, molens; müller NySz. (1. jel.) 1502: Francisco *Eurlev* (OL. D. 21144). 1513: Laurencius *Eurlew* (Múz). 1668: Nagy Demeter *Örlő* az varhoz (OL. UC. 1/21). [Vö. bors-, répa-örölő.]

ÖRLŐS, örös, örrös: örlető MTsz.; [qui frumentum moli jubet]; mühlgast BM. 1670: Az debreczeni ember, ha örne akar, idején szert fogjon, szénet vigyen s hét számra örrjön, hogy sem az vidéki *örlös*, sem az itt való marhátalan ember meg ne fogyatkozzék (DebrJk., l. NyK. XXVI.343, «szert fog» a.). 1714: *Örlös* «kik a malmokban való állandó örösből éltek» a közlő, Zoltai Lajos jegyzete [GazdtörtSzemle IX.22, a DebrLt.-ből]. *Örlös, örös* [foglalkozásnév] (DebrLt., Zoltai Lajos közlése).

örlös-embër: [~]. 1712: *Örrös ember* [foglalkozásnév] (DebrLt., Zoltai Lajos közlése).

ÖRMÉNY, örmény, örmíny, örmény? [abyssus, vorago], gürges NySz.; [abgrund, untiefe], wasserstrudel NySz. 1323: Possessiones *Noghermen* et *Kyusermen* vocatas in Comitatu de Karaso (Múz. Kisfaludy). 1378: Versus quendam locum petrosum *Chort Eurmen* nuncupatum (Pannh. 49/G). 1455: Quendam piscinam *Jvan Ermyne* vocatam (Lelesz Acta 66/26). [Vö. örém, örvény.]

ÖRMÉNYÉS, örményés, örményes? örményös, örményös? [abyssum, voraginem habens; abgrund, untiefe habend]. 1211: In uilla *Eurmenes* hii sunt ioubagiones *Modorod Jouleken Leusa Embelh* (Pannh. Tih. 1/5). 1222: In uilla *Eurmenes* (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1266/1297: Predium de *Eurmenes* (Pannh. Tih. 1/9). 1277: In villa *Eurmenes* (Veszpr. 9, Kál). 1317: Nobiles de *Eurmenes* (Veszpr. 106, Chicho 1). 1358: Possessionum et porcionum possessionarium scilicet *Vduary Dergeche Ermenes* *Azoufeu* (Pannh. Tih. 1/17). 1418: Villis *Apathy Assofw Ermenes* *Zewles Kyspechel* et *Wassol* vocatis (Veszpr. 2, Áracs).

ÖRMÉNYÖS, ÖRMÉNYÖS? l. örményös.

ÖRŐ, l. ürű.

ÖRÖG, l. öreg.

ÖRÖK: hereditarius, possessio; erblich, inhabendes gut, besitz NySz. (3. jel.) 1560/1580: En *Bekes Adorján*... az én szabad akaratom szerint minden leleményemet, ki nem östöl maradt volna, hanem tulajdonom, én hagyom mindenütt az én unokámnak *Janco Ferenczek*, Zalánból. Léczfalván három lakó örök, egyiket *hiják Fagyas örökének*, azon örökön lakik *Fagyas István*, az más örökséget *hiják Csiky örökének*, azon lakik *Fagyas János*, harmadikat *hiják Bak Péterné örökének*, azon laknak *Kovács István* és *Kanyó László* (SzékelyOkl. V. 75–76). Itt *Maxán* az örökben, az kiben lakom, ezt vettem *Patakszőkő Lőrincztől örökáron*, kinek több harminckét eszten-dejinél, hogy birom, szabad uraságában voltam, senki érte meg nem keresett (uo. 76). 1560/1665: Mi előttünk tünék ilyen cserélést, hogy valami östől maradt öröke az meg mondott vitézlő *János Gerébnek* nagy-galambfalvi határon vagyon, ki ő része volna (az kis-galambfalvitól megválva), adta cserében az megmondott *Zsofi asszonynak* (uo. 77). Az vitézlő *János Geréb* ösfívá tütte az megmondott *Zsófi asszonyt* az ő fiával *Pállal*, az megmondott nagy-galambfalvi örökségben fiáról fiura. És azon *Zsófi asszony* is, azon fiával *Pállal*, ösfívá tette az megmondott *János Geréb*et az *bethlenfalvi örökön* fiáról fiura (uo. 78). 1561: Adák azért az ő részek jószágot *Imecsfalván* levőt, mind falun, mind mezőn és akármí névvel nevezett helyen *Kondorát Istvánnak*, feleségének *Annos asszonynak* és maradváinak örök örökbe négy ököért [stb.] (uo. 81–82). 1590: Az megmondott vitézlő nemes *Jankó Gáspár* ada egy örököt *Torjai Pálnak* cserében, az megmondott *Torjai Pálnak* ülés-helyejért, mely örök vagyon, az melyet az vitézlő *Jankó Gáspár* adott *Torjai Pálnak* *Kézdi-székben*, *Maxán*... Annak felette ez megmondott örök mellett adott az vitézlő *Jankó Gáspár* fl. 75 és egy lovat és valami törvény folyásában való dologban érte volt fl. 13, azt is az örök mellett leszállította (uo. 145). 1700: Mikor valaki itt az mi városunkban, vagy szőlő-hegyünkön örökséget veszen örök áron valakitől, az főbíró és az egész tanács előtt, az eladó személy tartozik örököt vallani az vevő személynek az város törvénye szerint mindennek felől felelvén... Ha pedig egymásnak cserélnek valamit, vagy szőlőt, vagy házát, azonképpen az főbíró és az egész tanács előtt egymásnak tartoznak örököt vallani (GazdtörtSzemle VII.401).

örök-levél: [litterae fassionis perennalis]. 1700: *Öröklevél*-pecsétlésben való törvény- és rendtartás (GazdtörtSzemle VII.401). [Vö. *jószág-levél* NySz. ?] [Vö. *örökvallás-levél*.]

örök-vallás: [fassio perennalis]. 1613/1696: Az *örökvallásnak* áldomása itt ordinarie így volna, hogy valamennyi forinton veszen valaki szőlőt, tartoznak áldomásban adni annyi bort (GazdtörtSzemle VII.414). [Vö. «örök» 1700-i adatával. Vö. «Emtio, et Venditio Jurium possessionariorum titulo perennali solenniter facta vocatur fassio perennalis» Kövy: Elementa jurisprudentiae Hungaricae 395.]

örökvallás-levél: [litterae fassionis perennalis]. 1700: Ezféle leveleknek pedig, úgymint *örökvallás*, testamentum és contractus-*leveleknek*, bizonyos megpecsétlő napjait rendeltük esztendőben, három napokat: 1-o Szt.-György napját, 2-o Szt.-István király napját, 3-o Aprószentek napját (GazdtörtSzemle VII.402). A minemű törvényeink, rendtartásink . . . mind az szőlő örökségének, keresésének módjaiban, mind azoknak szerzésének alkalmatosságával emanálni szokott *örökvallás* és *becsleveleknek* kiadásában s váltásában . . . rendszerint folytanak, s practicáltattanak [stb.] (uo.). Városunk írott törvénye szerint az szőlő örökségre emanálni szokott *örökvallás* és *becsleveleknek* megpecsétlésének és kiváltásának ideje és terminussa esztendőt által kétszer szokott lenni (uo. 404). [Vö. *örök-levél*.]

ÖRÖKKÉ, örökké: perpetuum, aeternum; ewiglich NySz. 1574: Az bethlenfalvi rész örekséget . . . Geréb János uramnak és az ő maradákinak és gyermekinek *örökké* meghíhatatlan képen adá és kötő (SzékelyÖkl. V.96).

örökké-való: aeternus, perennis, perpetuus; ewig, immerwährend NySz. 1526: Dragffy Janos Belthewkj keoszepeo solnok warmegyenek es karaznanak *eorewke walo* Ispanya (OL. D. 24323, I. Zolnai: Nyelveml. 255).

ÖRÖKÖSÍT: facio heredem, heredito NySz.; [erben]. 1581: Mivelhogy az falunak végezése volt még a régi székel szabadságnak idejében is, hogy senki az falu határában mezőn, erdőn, falun is falu híre nélkül örökséget ne foglaljon magának, hanem falutól kövesse, ha az teljes falunak adhatája [?] léssen, meglássák azt az helyet, de a falu engedelmi-ből *örökösítse* [stb.] (SzékelyÖkl. V.127, XVIII. századi másolatból).

ÖRÖKSÉG, örökség, örökség: possessio, alodium, latifundium; besitzung NySz. (3. jel.) 1560/1665: Az vitézli János Geréb ősfivá tötte az megmondott Zsófi asszonyt az ő fiával Pállal, az megmondott nagy-galambfalvi *örökségben* fiáról fiura (SzékelyÖkl. V.78). 1574: Kemény Ferencz uram asszonyom gazdája asszon képében az bethlenfalvi rész *örökséget* s mind az ház épülettel és egyebütt való *örökséggel*, ki Udvarhelszékben vagyon . . . Geréb János uramnak és az ő maradákinak és gyermekinek *örökké* meghíhatatlan képen adá és kötő (uo. 96). 1694: Valamely embernek *öröksége* nincsen avagy szöleje azon hegyen, és pert indit, lekösse magát a pernek kereseti szerint bíró uram előtt, úgy pereljen (GazdtörtSzemle I.172). [Vö. *szőlő-örökség*.]

ÖRÖKSÉGÉCSKE: [diminutivum ad «örökség»: diminutivum zu «örökség»]. 1604: Ualami keues *Eoreoksegezkeje* leuen az Uarasan [stb.] (MJogtört-Eml. I.35).

ÖRÖKSÍG, I. örökség.

ÖRÖMES: laetus, jucundus, hilaris; froh, freudig NySz. 1171: Nomina hec sunt Zuna Qurta Vtuend Scina Vrumes Hugus Beessa Maria (Veszpr. 9, Kál).

ÖRÖMESBEN, örömesben: libentius, potius; lieber NySz. 1525: Emberth senkyth *eremesben* nem lathok naladnal (OL. D. 24774, I. Zolnai: Nyelveml. 237). [Vö. *örömost*.]

ÖRÖMEST, örömost: libenter, lubens; wiliglich, gern NySz. 1610: Megh latia keg[yelme]d hogj mijs varossostul halaadatlanok nem leszönek keg[yelmedne]k, es *öoremestis* [igy] latiuk keg[yelmede]t (MA. NLI. 335, eredetije szerint). [Vö. *örömesben*.]

ÖRÖM-MONDÁS: evangelium; freudenbotschaft NySz. 1554: Azon kupat azzonom Czany vramnak ada az *öröm mondasaert* hogy mykor vramat nador-espana tetek (OL. Nád. 49).

ÖRÖM-MISE: sacrum solenne NySz.; [hochamt]. 1544: Attam az szili plebanosnak uram hagasabol az *öröm miseert* (OL. Nád. 41).

ÖRŐS, I. örlős.

ÖRRŐS, I. örlős.

ÖRŰ, I. örv.

ÖRV, ërv, örű: collare, millus, millum, collare caninum; stachlichtes halsband der hunde NySz. (1. jel.) 1495 k.: Ad collum canis catenam ferream et *ewreuth* emi (OL. D. 32746). 1554: Az vihlara *erweth* (OL. Nád. 49). 1558: Instrumenta circa colla canum wlgio *erw* (OL. UC. 97/19). 1581: Egi *eorw* agarra walo ewrst boglarok wannak raitha (OL. L. III. 16. 17). 1595: Ket *eoruet* (OL. Nád. 47).

ÖRVÉNY: vorago, gurgus, vortex [stb.]; wasser-strudel, wasserwirbel NySz. 1520: Quasdam piscinas et Stagna Thasere Gyepellew Kerekeuwenthawa Gykellew Wykedeges vocatas (Lelesz Acta 126/44). [Vö. *örmény*.]

ÖRZÉS, örzís: custodia; hut, wacht, wache, verwahrung NySz. 1752: Erdőknek *örzísére*, megtartására szükséges erdőispányok és csöszek az uraság részéről nem rendeltettek (GazdtörtSzemle VI.138).

ÖRZÍS, I. örzés.

ÖRZŐ, ériző, ériző, őriző, őriző: custos, pastor, servans, conservator, exebitor; hütter, wächter NySz. («őriző» a.) 1211: Vdornici de Mortus hii sunt Vosod Bense Hoda *Erizeu* Chemothey (Pannh. Tih. 1/5). In uilla Theluky sunt isti uinitores Nunzou Pet Gunuzd *Eurizeu* Chomoslou (uo.). Hii sunt vduornici Zombot *Erizeu* Buhtuke Thocorou Warou (uo.). [Vö. *disznó, erdő-örző, ruhaörző-asszony*.]

ÖS, ős: avus; urahn, grossvater NySz. (1. jel.) 1199: Nomen uni Cobov uxori sue Chunus filio *Euse* [a. m. ős ?] nomen alteri Caraz vxori eius Buna filiis Siguer et Nicholaus (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl.). 1211: Hii sunt pistores Sentus Nuhu Zeken *us* [a. m. ős ?] emse chidur mog borid (Pannh. Tih. 1/5). In uilla poposca isti sunt serui Zolgat Huned Mochu Pechy Mauogy *Ws* Serdeh (uo.). Hii sunt vduornici Moesa syquid Comou Satad Culesed *Ws* Cusit Zuiteu (uo.). 1240: Hec sunt nomina Buchariorum de eodem predio Gabus Op *Vs* (Pannh. 61/8). 1469: Petrus *Ews* (Veszpr. Regn. E/88). 1505: Gregorio *Ews* (Pannh. 34/N). 1520: Prata seu fenilia Nadasreth Hatharosreth et *ewsreth* vocata (uo. 66/16). [? Szárm.: 1171: Quorum nomina hec sunt Damas ban budumer

salman vsud Cepel wie (uo. 27/Mm). 1211: Isti sunt agricole Mochy Semchi Chekeu Elea Vsud Mechen Betei Suge Cheke Wsud Bolchou (Pannh. Tih. 1/5). 1221: Jobagiones quorum nomina sunt hec Benca Eusud Forta Obus Zarou (Pannh. 4/B). 1222: Villam fuleusi (OL. D. 102). 1435: Possessiones Werthes Ercsy (Múz. Kállay).]

ős-fi, -fiút: haeres, indigena, domesticus; erb, [der erb], hausgenoss NySz. (1. jel.) 1560.1665: Az vitézlő János Geréb ősfivá tőtte az megmondott Zsófi asszonyt az ő fiával Pállal, az megmondott nagy-galambfalvi örökségben fiáról fiura. És azon Zsófi asszony is, azon fiával Pállal, ősfivá tette az megmondott János Geréb az bethlenfalvi örökön fiáról fiura (SzékelyOkl. V.78).

ÖSSZECSIGÁZ, őszve-: [excrucio; abmartern]. 1728: Kőkénynévell az fatens Farkas Mátyásnak az fiáth, hogy elnem vette Kőkényné Leányátt, az erejétt el vették és őszve csigázták (Reizner: SzegedTört. IV.412, Kovács János kijegyzése szerint).

ÖSSZEFELELÉS, őszve-: [disputatio; das einander antworten, das disputiren]. 1694: Mikor valaki pert indít valakivel. tartozik prókátort vallani szőlő bíró uram előtt... Ha az őszve-felelés léssen, egyik a másik szavát meghallgassa, mit akar felelni (GazdtörtSzemle I. 172). [Vö. őszve-felel NySz.]

ÖSSZEFOG, őszve-: consensio; einig sein, zusammenhalten NySz. (3. jel.) 1683: Mikor a majoroskodásra küldik, czimborával fogh őszve (OL. UC. 3/32).

ÖSSZEFÜZ, őszve-: consero, connecto, contexo, complico, connodo; zusammenrichten, zusammenweben, aneinander reihen NySz. 1728: A lovait az istállóban annyira őszve keverték s őszve fűzték [a. m. megmontották?], hogy egyik lova soha többet fel nem kelhetett, az másik is azután két hét mulva megdöglött (Reizner: SzegedTört. IV.373).

ÖSSZEHABARÍT, őszve-: [commisceo; zusammenrühren]. 1719: Hogy az uraság által legitimált s nekik kezökbe adott mértékkel, nem őszvehabarított [olv. őszvehabarított v. őszvehabarított?], hanem csendesen lecsillapodott bort és sört, igazán fognak mérni (GazdtörtSzemle III.272). [Vö. habarít NySz.]

ÖSSZEHABORODÁS, őszve-: [discordia, rixa; das sich entzweien, entzweigung]. 1731: Őszve háborodván véle kétszer az késsel nyelével megh ütötte, azon őszve háborodásokért mindketten megh árestállattak volt (Reizner: SzegedTört. IV.481, Kovács J. kijegyzése szerint).

ÖSSZEHABORODIK, őszve-: discordor, dissonor; sich entzweien, in streit geraten NySz. 1731: Őszve háborodván véle kétszer az késsel nyelével megh ütötte (Reizner: SzegedTört. IV.481, Kovács J. kijegyzése szerint).

ÖSSZEHAJT, őszve-: cogo, compello; zusammenreiben NySz. (2. jel.) 1632: Ha penigh valamely Jobagyuak any Disznaja ninczen, hogy tizre kelnek [igy], az oly ember massal vagy harmanis cöszve haitiak disznójakat, es ugy adnak tizedet de valto penzel nem tartoznak (OL. UC. 3/20).

ÖSSZEJÁR, őszve-: convenio; zusammenpassen. in einander passen NySz. 1635: Egy őszzejáró [olv. őszve-] kupától, a kiben cifra ember oreákkal megekesztett avagy virágos kívül-belül... Őszzejáró pintes pohártól kívül-belül aranyos csinálásának girájától 3 f. Egyébfele verő múltól tál tálnyér, a kik őszzejárnak girájától 2 f. 50 d. (GazdtörtSzemle VIII.474, ötvöscél arszabásában).

ÖSSZEKEVER, őszve-: coagito, commisceo; vermengen, durcheinander werfen NySz. 1728: A lovait az istállóban annyira őszve keverték s őszve fűzték [a. m. megmontották?], hogy egyik lova soha többet fel nem kelhetett, az másik is azután két hét mulva megdöglött (Reizner: SzegedTört. IV.373).

ÖSSZELYUKASZT, őszve-: [pertundo; zerlöchern]. 1643: Wagon az aknaban egy által liukasztas az hol az víz vagion az melysegeben... az veghre kellet cöszuè liukasztani az két melyseghet, vulgho zinket (OL. Instr. 42, 1. GazdtörtSzemle VI.119).

ÖSSZEMELEGÉDIK? őszve-: [concalesco, tepesco; warm werden, sich erwärmen]. 1684: Hogy az élet össze [olv. őszve] ne melegedjék [igy?], meg ne susokosodjék a porából kiszokta venni a jó gazda és gyakorta fel is széleltetni (GazdtörtSzemle I.248).

ÖSSZERAK, őszvö-: congero, compono; zusammenstellen NySz. 1683: Egy öreg henyiüfa deszkából őszö [igy, olv. őszvö v. őssző?] rakott szűszék (OL. UC. 3/32).

ÖSSZESZAKAD, őszve-: concido, collabor; zusammenfallen NySz. 1728: Ölvéden laktában, Fejér Kőrös part mellett, ahol őszve szakad a Fekete Kőrössel volt a szövetsége (Reizner: SzegedTört. IV.382).

ÖSSZESZÉGEZ, őszve-: clavo committo, compingo; zusammennageln, zusammenheften NySz. 1712 k.: Az fáczánoknak s egyéb madaraknak is házat fog kívánni... ki is... nem nagy munka, mert sem gyalulni sem faragni nem kell, csak őszveszegezni (GazdtörtSzemle VII.417).

ÖSSZESZÉLÍTÉS, őszveszélédetés: [domitura, domitus; das bezähmen]. 1712 k.: Az fáczányozásnak vagy azok őszveszélédésének fundamentuma (GazdtörtSzemle VI.386).

ÖSSZEVARR, őszve-?: sarcio, consuo; zusammennähen NySz. 1799: Egy jóféle fejér patyolat abrosz, kötessel és csipkével körülvarra, a közepén is kötessel őszvevarra [olv. őszve-?] (CanonVisit. 213). [Az össze alakról I. Szily: Nyelvúj. Szót. 254 és Zolnai, Nyr. XXXII.165.]

ÖSSZEZAJDÚL, őszve-: [contendo, rixor; streiten, zanken?]. 1755: Boros voltam, úgy zajdultam őszve véle (DebrJk., I. NyK. XXVI.344). [Vö. zajdul NySz.]

ÖSVÉNY, ésvény, ösviny: semita, limes; fussweg NySz. (1. jel.) 1222: Porrigitur per medium stagnum quod usven vocatur (Múz. Kisfaludy, I. Wenzel VI.407). 1251: In tercio loco terras ad duo aratra quod vulgo vsuin dicitur (Pannh. Tih. 1/8). 1319: Ad unam viam qua [igy?] dicitur vsuen (ZichyOkm. I.164). 1324: Cadiť ad vnum vsuin (OL. D. 33338). 1429: Aque Zaladrekehye [Zabadr-?] et vie Bayuswen nominatarum (uo. 12086). 1452: Vnam Semitam vlgo vsuyn (uo. 31146). 1459: Vsque viam Kwthfewsuen appellatam (Lelesz Introd. P.22). Usque viam Kwtffewsuen appellatam (Lelesz Beres. VII.26). 1505: Quadam semita Dobrokay Eusiven appellata (Lelesz Acta 113/32). 1509: Ad semitam Dewecheryewsuen vocatam (OL. D. 36399). 1522: Vsque ad semitam Eskewthatar-ewsuene (uo. 37354). Vsque ad aliam semitam Chygascuene (uo.). Dinertuntur a semita Rawazlykewsuene (uo.). [Szärm.: 1333: Cum piscinis Kolobar. Gyvrud. vereshid. Vsund. Kurmul (ZichyOkm. I.412).] [Vö. által ösvény.]

ÖSVINY, I. ösvény.

ŐSZ: canus; gran NySz. («2. ősz» a.) 1310, 1349: Nicolai dicti *Ewz* [a. m. ősz v. őz?] (OL. D. 1768). 1343: Johannes dictus *Ewz* (Lelesz Met. Zemplén 18). 1352: Laureney dicti *Ewz* (KárolyiOkl. I.208). 1365: Petrus dictus *Ewz* (Múz.). 1391: Gregorium dictum *Ewzzh* (ZichyOkm. IV.469). 1415: Mychael *Ewz* (Körmend I/9, Óvár 10). 1418: Emericum *Ewz* (ZichyOkm. VI.521). Blasius *Ewz* (Lelesz Acta 38/55). 1426: Thoma *Ewz* (OL. D. 35946). 1468: Mathias *Ewz* (Múz. Kállay). 1469: Petrus *Ews* [a. m. ősz?] (Veszpr. Regn. E/88). 1478: Johannes *Ewz* (Lelesz Acta 88/37). Petrum *Ewz* (Körmend, Heim 590). 1493: Andreas *Ewz* de Anyad-waloga (OL. D. 36997). 1498: Georgio *Ewz* (Múz. Kállay).

ŐSZI: 1) autumnalis; herbstlich NySz. 1211: In uilla Cuest isti sunt ioubagiones *Euzi* [a. m. ősz?] Boz Bodes Tenke Teke Moneud Tuus (Pannh. Tih. 1/5). 1549: Emi cepas *Euzyfwkhagmath* pro plantatione (OL. Nád. 40). || 2) [satio autumnalis; herbstsaat]. 1564: Minden eke, a mennyi az egész vár tartományában vagyon, tartozzék egy jóholdot, *őszinek* valót háromszor megszántani, tavaszt pedig két holdot egy szántás alatt, és bevetni asszonyom magvával (GazdtörtSzemle I.68). [Vö. őszi-vetés.]

őszi-árpa: [hordeum autumnale; herbstgerste]. 1597: *Eoszi arpa*, bűkken, tauaszi buza (OL. UC. 101/3).

őszi-vetés: [satio autumnalis; herbstsaat]. 1614: Vadnak zanto földek három niomasra mindenik niomasra szoktanak uettni *őszi uetset* (OL. UC. 2/8). 1698: Az *Őszi vetés* is olly szemetlen volt, hogy ex Crucibus No 290 csak Cub. 85 lett. Topolljókán szemessé volt az *őszi vetés* is (AdalZemplmTört. IV. évf. 47). [Vö. őszi, 2. jel.]

ŐSZSZEL, őszzszel: autumnno; im herbst NySz. 1492: In autumnno et vere wlgó ewssel thawással (OL. D. 36992). 1497: Quilibet eorum tenent arare semel in were wlgó thawas alias wlgó ewssel (Múz. Forgách). 1721: Tilalmaztatnak mindenek, hogy se télen, se nyáron, se *őszzszel* a szőlőhegyre semmiféle marháját ne bocsássa (GazdtörtSzemle VII.128, Báltaszék törvényeiben). [Vö. 1. ősz MTsz.]

ŐSZTÖKE, észttöke, észttöke: sarculum, stimulus NySz., rallum, rulla PP.; pflugreute, stachel NySz. 1275/1323: Quorum vnus uocatur *Estuge* [a. m. ősztöke?] (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1279: Kесе filii *Estyuge* (Veszpr. 4, Alsóórs). 1566: Eke három. Azokhoz lemes wagon három Chotar negy. *Ezteke* három (OL. Nád. 49). [Vö. jegelő-, jegező-ősztöke.]

ŐSZTÖVÉR, észttövér, észttövér, észtvér? macer, marcidus, macilentus, strigosus; mager, dürr NySz. 1233: De uilla *Eztuer* [a. m. ősztövér?] (Múz. Forgách). 1347: Wztuerfalu (AnjouOkm. V.103). 1391: Stephano dicto *Eztueur* (OL. D. 7651). 1426: Johanne-m *Eztueur* (uo. 11856). 1431: Johannes *Eztueur* [olv. észtvér v. észttövér?] (KárolyiOkl. II.131). 1458: Paulo *Eztuwer* (Lelesz Acta 69/27). 1464: Emericum *Ewztueuer* (Veszpr. 10, Papkeszi). 1469: Andrea *Eztueuer* (OL. D. 16907). Paulum *Eztueuer* (Lelesz Acta 80/12).

ŐSZVE-, 1. össze-.

ŐT, öt: quinque; fünf NySz. 1555: *Et* bokor kapez azon ember rvhara valo (OL. Nád. 48).

ÖTÖD, 1. ötöd.

ÖTKÖZIK, 1. ütköző-karika.

ÖTÖD, ötöd: quintus; der fünfte NySz. 1211: Hii sunt ioubagiones Mochou Cygolou Feles Chydur *Wtod*

[a. m. ötöd?] Huranus Moncha (Pannh. Tih. 1/5). 1516: Negyed kupa ewth gyra Thyzenketh Nehezék *Ewthed* kupa Negh gyra, Thyzenketh Nehezék hyan (OL. D. 26367, I. Zolnai: Nyelvm. 205).

ÖTT, vö. fölöntő, öntő.

ÖTTÉVÉNY, éttévénny, öttévínny, ötvénny: [agger; töltés; damm NySz. («öntvény» a. 1. jel.). 1225: Tendit uersus occidentem ad antiquam viam que wlgó dicitur *Vtuegunt* (OL. D. 119). Nusquam diuertens ab *utuegunt* properat ad tres metas (uo.). 1232: Uadit parum super uiam *Etteuen* (uo. 179). 1242: Ad magnam viam, que vulgo *Etteuen* dicitur (MonCivZagr. I.17). 1244/1335: Anticum cumulum terre qui *Etteuen* dicitur (OL. D. 267). 1265: Ad magnam uiam que wlgariter *Ehtteuen* dicitur (HazaiOkm. VI.131). 1321/1328: Via *Wetewyn* que vadit versus Sabariam (uo. IV. 130). 1329: Magnam viam regni que *vtuein* vocatur (uo. II.60). 1329/1378: Peruenit ad viam magnam *Etheuenuth* vocatam (Múz.). 1344: Cadit in viam *vtueen* vbi sunt tres mete (uo.). 1352: Viam regni, que *Vtuein* [így] vocatur (uo., I. AnjouOkm. V.592). 1364: Usque ad quandam publicam stratam wlgó *vtueen* uocatam (Múz.). 1373: Prope viam *Wtueuen* dictam (Körmend II/1, Groffensah 24). [Vö. 1413: Ad viam magnam que Nazyp vocatur (OL. D. 34056, «Varazsd» Szam. jegyz.).]

ÖTTÉVÍNÝ, 1. öttévénny.

ÖTTŐ, 1. öntő.

ÖTTÖZ, 1. öntöz.

ÖTVEN, ötven, ötvön?: quinquaginta; fünfzig NySz. 1484: In possessionibus nostris Donath Thornya *Ethwen*ablak Komlos (OL. D. 18943). 1646/1727: Ha az gerendét az Molnar bé csinállya tartozik a Gazda egy forintal, es *ötvön* [így] pinzel... ha egy odalt csinál, akar kölsöt, akar belsőt tartozik a Gazda *ötvön* pinzel (GazdtörtSzemle VII.125, a kézirat szerint). [Szám.: 1171: Nomina hec sunt Zuna Qorta *Vtueud* Scina Vrumes Hugus Beessa Maria (Veszpr. 9, Kál).]

ÖTVÉNÝ, 1. öttévénny.

ÖTVÉS, 1. ötvös.

ÖTVÖN? 1. ötven.

ÖTVÖS, ötvös, ötvös: aurifex, aurarius, aurifaber, bracteator, argentarius; goldschmied NySz. 1389: Villis Barath *Wthwes* Bolhaas Zabaas Aranyas (Körmend III/3, Atád 19). 1438: Michael *Wthwes* (Lelesz Acta 54/23). 1442: Valentino *Ewthwes* (Múz. Kállay). 1452: Valentino *Ewthwes* (uo.). Valentino *Ewthwes* (OL. D. 14584). 1455: Valentino *Ewthwes* (Lelesz Acta 66/43). 1463: Valentino *Etwes* (OL. D. 15877). 1469: Simon *Ewthwes* (Múz. Becsky). Dyonisio *Ewthwes* (OL. D. 16811). 1478: Benedictum *Ethwes* (Körmend, Heim 590). 1488: Paulus *Ethwes* (OL. 27072). 1503: Georgius *Ethwes* (Pannh. 33/K). 1520: Francisco *Ethwes* (Múz. Forgách). 1544: Az *ötvös* az uram címeret meg meceztette az ket arañas kupan (OL. Nád. 40). 1578: Valentinus *Eothweos* (SzékelyOkl. V.117). 1602: *Eötves* Ferencz (uo. 184).

ÖV, ő: cingulum, balteus, zona, chordula, diazoma; gürtel, gurt NySz. 1560: Hat ref aranian maiczot zegezenek az *ewekre* (OL. Nád. 49). 1599: Egi merew aranian *ew* (OL. L. III. 16). 1635: Egy török szörzsinór-*őv*, hajszin (Mihalik: KassaÖtvTört. 223). Ugyanolyan karasia dolmánytölt, ha fél szer csak *övedig* leszen bélett 75 d. (GazdtörtSzemle VIII.471). [Vö. korda-, pártá-, szij-*őv*.]

ÖVECSKE, vö. pártá-övecske.

ÖVEDZ: cingo; gürten, umgürten NySz. 1570: Egy ewzt pohar *eowedczet* gombos (OL. Nád. 49).

ÖVEDZÉS: vinctus, diazoma NySz.; [umgürtung]. 1570: Egy wyragos gombos kwpa kynek az *eowedczese* le zakath (OL. Nád. 49).

ÖVEG? l. üveg.

ÖVËN? **ÖVËN**? l. ön.

ÖZ: dama, doreas, cerva; reh, damhirsch, gams 1330: Quendam lacum *wzwyze* [a. m. öz?] vocatum (OL. D. 2617). 1352: Laurency dicti *Ewz* (Károlyi-Okl. I.208). 1358: Cadit ad Rynulum Rehpor wlgariter *Ewez*patak vocatum (Körmend II/1, Groffensah 23). 1389: Johannes *Ewz*vero [a. m. öz-verő?] dictus (KárolyiOkl. I.436). 1465: Dampmam wlgó *Ewz* violenter recepissent (Lelesz Beres. VIII.24). Dampma wlgó *Ewz* (Lelesz Acta 76/27). 1476: Secus quendam vallem Jmylamachar alio nomine *Ewzfew* vocatum (Lelesz Prot. Parv. 94a). 1545: Harom nywl Eg erdei kan Hat *ewz* (OL. Nád. 42). 1587: Kechke saitot Iuh saitot *Ozet* Kechkefy (no. 40).

öz-borjú, -bornyú: [capreolus, hinnuleus]; rehkab BM. 1712 k.: Most pünkösöd tájban az tiszték menél több szarvas fiat, *öz bornyakat*, róka fiakat szereshetnek, azon igyekezzenek (GazdtörtSzemle VII.417).

öz-bőr: [pellis capreae]; rehfell, rehleder, rehhaut BM. 1588: *Ewz bewr* (OL. UC. 64/35). 1637: Berbecz beör. *Eöz bör* (uo. 14/43).

öz-háló: [plaga ad capreas capiendas; rehfallé]. 1554: Rete venalia [igy?] *ewz halo* (OL. L. III. 16. 17).

öz-lövő: [caprearum jaculator; rehjäger]. 1587: Sypölczöknék az *öz löwöknék* bibalist attack (OL. Nád. 40).

ÖZVEGY, *özvegy*: vidua, viduus [stb.]; wittib, wittfrau NySz. 1302: Petro dicto *Wzwegh* (Anjou-Okm. I.23). 1342/1382: Petro dicto *Wzuegh* (OL. D. 1353). 1488: Stephano *Ezwegh* (Lelesz Acta 97/12 és OL. D. 32000).

ÖZVEGYLÉS: viduitas; witwenstand NySz. 1608: Ezek vtan az vr Gaszdam azont el valazta teolem es magahoz veüe, voltam *eozueglesben* 2 ezten-deigh 3 holnapigh (MA. NLI. 254, eredetije szerint).

P.

PÁCA, 1. pálca.

PACALOS: [omasum habens; rinderkaldaunen habend]. 1728: *Paczalosnét* [Kovács János kijegyzése szerint, a kiadásban hibásan: «Paczakos»] tanította, Ujházi Katát, de megcsalta (Reizner: SzegedTört. IV. 391). [Vö. *pacal* NySz.]

PÁCC: [species nummorum minoris notae; eine art kleingeld]. 1544: Attam nolez *pacczot* ki teszen neguen három penzt (OL. Nád. 40). Attam neg *pacczot* es ket garast (uo. 41). 1553: Ozpora 17 Talleri 22 In *pacz* fl 5 (Múz. Kisfaludy). [Vö. «Der Batzen... kleiner, in Costniz, Kempten, Issny, Zürich, Bern, Lucern, Solothurn geschlagener silberner Dickpfennig» Schmeller.]

PACSÉRTA, 1. pacsirta.

PACSIR, 1. pacsirta.

PACSIRTA, pacsirta, pacsir: alauda [stb.]; lerche NySz. 1509: Emerici *Pachyr* (Múz. Forgách). 1712 k.: Szajkót, rigót, seregélyt, *pacsértát*, havasi pintyét, és egyebeket [igyekeztek] inekelésre, csacso-
gásra, szőlásra tanítani (GazdtörtSzemle VII.417).

PACSIRTÁS: [alaudis copiosus; reich an lerchen]. 1338: In possessione *Pacirtasteluk* (Múz.).

PACSMAG: sandalium; sandale NySz. 1592: Egy par aszony embernek valo *pacsmagh* (OL. Nád. 48). [Vö. *jancsár-pacsmag*.]

PAD: 1) sedile, scamnum, sellaria; bank NySz. 1455 k.: In panko wlo *pad* (OL. D. 36935). 1518: Locum fornacis wlo *pad* (uo. 26192). [Vö. «padika» «patka» MTsz.] || 2) [tabulata, tectum; diele, boden, dach]. 1616/1643: Az egesz haznok feőlől vagyion eöntött *pad* (OL. Instr. 42, 1. GazdtörtSzemle VI.128). 1638: Ez felül megh irt Palotaknak es hazaknak *Padgian* valo szarufak, keresztül valo gerendak folio es koszoro gerendak (OL. UC. 2/34). Az kapu felett valo Rendhazaknak *Padgian* Wagion Arpa (uo.). || 3) «lapos dombtető» MTsz. (4. jel.); [dorsum collis planum; flacher rücken eines hügels]. 1244/1335: Sub monte *Podholm* (OL. D. 267). 1351: Super vnum monticulum wlgariter dicendo *pod* (uo. 28730, «Erdély» Szam. jegyz., vö. AnjouOkm. V.562). 1460: Terre Deda et Thewlgrafadya vocatarum (OL. D. 15462). [Vö. Szamota, NyK. XXV.167.] [Vö. *húsvágó*-, *kő-pad*.]

pad-födél, -födél: 1550: *Pad fedel*. *Padzek* (OL. Kolozsm. 50).

pad-föld: [ager in dorso montis porrectus; rasige hochebene?]. 1513: Ad quasdam terras arabiles *padfewld* (Múz. Hanvay). [Vö. *pad-mező* MTsz.] [Vö. *pad*, 3. jel.]

pad-liszt: [farinae species; eine art mehl]. 1279: In farina, quod wlo *podlyst* dicitur... pro farina quod wlo *podlyst* dicitur de quolibet curru duos narios (Wenzel IX.251, «Moson m.» Szam. jegyz.).

pad-szék: scamnum; bank NySz. 1550: *Pad fedel*. *Padzek* (OL. Kolozsm. 50). 1594: *Pad szek* No. 1. Gomoliak No. 4. Sayto szek No. 1 (OL. UC. 106/3). 1638: Fal mellet valo o *pad* szek No. 3 Fal mellet valo *pad* szek No. 3 (uo. 2/34).

PÁDIMÉNTOM, *pádimentom*: pavementum; estrich, boden NySz. 1638: Ez megh irt külömb külömb fele also es felső hazaknak *Padimontomi* es kemeny eppek (OL. UC. 2/34, XLVII. fejez.).

PÁDIMÉNTOMOS: pavementatus; mit estrich belegt NySz. 1638: Vagion ez hazban egy kemencez allis Labas es *Padimentomos* (OL. UC. 2/34). Mely hazban vagion egy kemencez Allis Labon valo *Padimentomos* (uo.).

PÁDIMÉNTOMOZ, *pádimentoz*: pavimento; estrich machen NySz. 1638: *Padimontozny* [igy] valo hatt szegü Tegla (OL. UC. 2/34). [Vö. *págyament* MTsz.]

PÁDIMÉNTOMOZÁS, *pádimentumozás*: [to pavimentare, pavementum; das täfeln, estrich]. 1648: Lábokon álló könyeökleő Tornác Vagion, Uj jo téglázott *Padimentumozásval* (OL. UC. 10/63).

PÁDIMÉNTUMOZÁS, 1. *pádimentumozás*.

PÁDIMONTOM, 1. *pádimentom*.

PÁDIMONTOZ, 1. *pádimentomoz*.

PADLÁS, *pallás*: tabulatum, tectum, contabulatum, contabulatura; diele, boden, dach NySz. 1517: Et hec quoque fenestra locetur et situetur in summite parietis eiusdem precise sub et iuxta tectum wlo *padlasmelleth* vel gerenda melleth (Pannh. 72/N). 1528: Pro asseribus ad *pallaas* (OL. Nád. 42). 1638: *Padlása* deszkazatlan (OL. UC. 2/34). 1683: Záros *padlas* (uo. 3/32). [Vö. *dészka-padlás*.]

PADLÁSOS: [tabulato instructus; mit einem boden versehen]. 1638: Io borház szalmával fedett *padlasos* es igen io tapaszos (OL. UC. 2/34).

PADLÓ-DÉSZKA, *palló*:- assis; bodenbrett NySz. 1546: Fy labfa, rag, karo, *palo dezka* sew rigal' (OL. Nád. 49).

PADOCSKA: [scamnulum; bänkchen]. 1597: Fal melleth valo *padoczka* 3 (OL. UC. 101/3). [Vö. *padka* NySz.]

PAGÁNY, 1. pogány.

PAGONY: forstbezirk, forsterei, revier, forst, der junge wald BM., gränzlinie (Miklosich: Slav. elem². 617. sz. a.). 1338: Possessio eorum *Pogun* vocata in Comitatu Gumuriensis existens (Múz. Nagy Gábor). 1359: Quadam silva *Pagun* vocata (Károlyi-Okl. I.241). 1428: In loco *Pagon* uocato (Múz. Kisfaludy, «Sopron m.» Szam. jegyz.). 1458: Terras dictorum exponencium *Pagon* et Kyserdew vocatas (Múz. Kisfaludy). Fenilia autem ipsorum *Pagon* vocata (Sopr-Okl. II.402). 1528: Ad silvam prefati exponentis *pagon* vocatam (Múz. Kisfaludy).

PAHÁR, -NOK, 1. pohár, -nok.**PAHÁROS, 1. poháros.****PAIS, -OS, 1. pajzs, -os.****PAISZ, -OS, 1. pajzs, -os.****PAJATÁS? 1. pajtás.**

PAJTA: horreum MA¹. palearium MA². saginarium; scheuer, speicher NySz. 1422: Via publica *Paythantha* (HazaiOkl. III.323). 1550: Az *paytalan* valo aztagban (OL. Nád. 4). 1566: Az kewlsew *paytalan* wagon egy dezma aztagh elwgyes kepe (uo. 49). 1590: Thakaro odall az *paytaban* (uo. 48). 1597: Az *Paita* hat fiaual eožu igen meg dőleodeozeot es ritka földelw, az fiainak kettej mereo puzta (OL. UC. 101/3). 1638: *Paitak* es olak (uo. 2/34). 1654: Mellette alab ismegh egy szena tarto *Paita* verteleti nélkül valo (OL. GyfLimb. 17/2). [Vö. pajtás.]

PAJTÁS? pajtás?: [horreum habens; scheuer habend]. 1363: Usque ad locum *Payatasfeye* [a. m. pajtás?] uocatum (Körmend, Heim 186). [Vö. ószlov. *pojata* domus.]

pajtás-kert: 1597: Az Zŕw kerben alias *paitas* kerben. 1. Aztag maiorsag Abainacz Cap: 105. 2. Aztag maiorsagh Abainacz Cap: 100 (OL. UC. 101/3).

PAJZS, pais, paizs: clipeus, scutum; schild NySz. 1211: Isti sunt ioubagiones Bodus ZemeH Huetgit *Poids* [a. m. paizs?] Zegen Hozoga (Pannh. Tih. 1/5). 1384: Pancerium, pileum ferreum, clypeum vulgo *pays* dictum cum lancha (SztárayOkl. I.465). 1543: Eg *pays* ala walo kezthyw (Múz. Kisfaludy). [Vö. CzF.] [Vö. csúcsos-, gyalog-, tar-, tatár-pajzs.]

pajzs-gyártó, -jártó: scutarius, clypeator; schildmacher NySz. 1476: Thoma *Paysgyartho* (Körmend, Heim 576). 1480: Egidio *Paysgyarto* (OL. D. 18313). 1500—10: *Pays Iarto* Benedik (QuellKronstadt III.3). 1522: Petrus *Paisgyartho* (OL. D. 37004). 1544: Cliparo [így? vö. clipeiparus, Bartal] wlo az *paysjartanak* (OL. Nád. 40). 1555: Matheus *Paysgyartho* (Múz. Kállay).

PAJZSOS, paisos, paizsos: parmularius C., par-matus, clipeatus, scutatus; schildsoldat NySz. 1409: Emericus *Paysos* (Múz. Kállay). 1430: Emericus *Paysos* (uo.). 1440: Emerico *Paysus* (uo.). 1447: Emerico *Paysos* (KárolyiOkl. II.253). 1449: Emericus *Paysos* (Múz. Kállay). 1481: Thome *Paysos* (OL. D. 18462). 1509: Mathia *Paysos* (Lelesz Acta 117/18). 1525: Francisco *Paysos* (uo. 131/21). 1603: Caspar *Pajsos* (SzékelyOkl. V.245). [Vö. CzF.]

PÁKÁSZ?: «rétségi kishalász, vadász, a ki az egész évet a rétségben halászáttal, vadászattal tölti» MTsz. (2. jel.). 1181: *Pucas* [szn., a. m. pákász?] (Fejérpataky: III. Béla okl. 29).

PAKOCÁS: [jocosus; scherzhaft, spasshaft]. 1493: Gregorium *Pakochas* (Körmend Acta III/3, Ötvös 71). [Vö. *pakocs, pakocsa* NySz.]

PAKRÓC, 1. pokróc.

PAKULÁR: opilio; schafhirt NySz. 1692: Két *pakulárnak*, külön-külön: juhbőr nr. 9. buza cub. 2 (GazdtörtSzemle VI.179). *Pakulároknak* külön-külön: juhbőr nr. 9—9. buza cub. 2—2 (uo. 184, mindkét adat az erdélyi fejedelmi uradlnak járandóságainak jegyzékében).

PÁL: Paulus MA. (1621. kiad.). 1358: Ad quamdam arborem piri siluestris wlo *Palfyayanus* kurtuele dictum (OL. D. 30388). 1359: Cuiusdam ville *Paluagasa* nuncupate (Múz. Kapy). 1364: Paulum dictum Zagurwago alio nomine fletlenpal (Zichy-Okl. III.237). 1377: In latere cuiusdam vallis *Palnewelgy* nominate (Körmend II/1, Alber 6). 1401: Quasdam possessiones Duoristhe Budimertelleke Batharmiclostelleke Babochipalfalua et Hraztouiicha vocatas (Körmend V/7, Croatia 216). 1411: Ad villam *Palfalva* (ZichyOkl. VI.132). 1420: In prato *Palfolnaghzygethe* (OL. D. 10959). 1438: Predia Dyodtheleke Lygetheghaz Zenthpalarneka (Forrás?). 1452/1524: Ad locum Andasypalghepe (OL. D. 24338). 1453: Zenthpal [hn. Somogy m.] (uo. 14722). 1454: Predii Erd alio nomine Kwzapalfelde vocati (uo. 14906). 1506: Stephanum de Palwrhaza (Körmend II/9, Beech 65). 1509: Zolgagyewr alias Gyewrypalfewilde [Pozsony m.] (Múz. Kisfaludy). 1546: Hydeugel [így] halo Zenth *Pal* napien Nag Benedeknek attam Zórtanisrat (OL. Nád. Számad. b). 1598: Johannes *Paldeak* (OL. RDecim. Zempl.). 1602: *Pál* György (SzékelyOkl. V.203). [Szárm.: 1435: Possessiones Hwzywpaly Monostorospali (Múz. Kállay). 1461: Via publica *Palywth* (OL. D. 15559).] [Vö. *Palkó.*]

PALACK, palasz: lagena; flasche NySz. 1544: *Palazk* satoytol (OL. Nád. 41). 1550: Pinche tok mynd *palackkostwl* (OL. Kolozsm. 50). 1587: Pynce tok *palazk* nélkül (OL. UC. 12/42). 1702: Ezüst aranyozot *Palazskot* Lot 42 fl. 60, Ezüst szagló Fellesegemnek fl. 4.80 (AdalZemplmTört. VI. évf. 46). [Vö. föld-, ón-, pince-, pléh-, réz-, szakállas-töltő-, vas-palack.]

palack-tok: [theca ampullarum; flaschenfutter]. 1542: *Palazk tok* continens in se lagenas (OL. Nád. 40). 1544: Az *palazk tokba* töltetem bort higgadni (uo. 41). Az *palazk tokbeli* on palazkot (uo. 40). 1552: Adtam olayos *palask tokoth* (uo. 48). 1597: Ezen hazak alat az gradicz uegeben ualo kis boltozczkaban. *Palaczk thok* vasas wres 2 (OL. UC. 101/3).

PALACKOCSKA: [laguncula, ampullula; flaschenchen]. 1554: 1 ezüst *palaczkocska* (Radvánszky: Családelet II.11).

PALACKOS, palaszkos: [ampullam habens; flasche habend]. 1439: Petrus *Palaskus* (Pannh. 52/R).

PALAGÁR, 1. polgár.

PALÁNK, plánk: planca, munimentum, munitio, vallum; planke, schanze, damm NySz. 1425: Cum toto vallo wlo *plank* appellato (OL. D. 11726). 1564: Vallum exterium in vulgo Az kylsew *palankot* (OL. L. III. 16. 17). 1683: Egy ravátkos besendelezett *palank* (OL. UC. 3/32).

PALÁNTA, plánt: planta; pflanze NySz. 1488: Caules *planth* (OL. D. 26047). 1567: Emi vulgo *palantha* feyes kapozthath (OL. UC. 2/1). [Vö. fehér-, vörös-palánta.]

palánta-mag: [semen brassicae; same der kraut-pflanze]. 1634: *Palanta* anagy rásza *magh* (OL. UC. 21/3).

PALÁST: palla, pallium; mantel NySz. 1265: In possessionibus Vezeken *Palast* [a. m. palást?] et Bors vocatis (Múz.). 1417: Cum piscina Zenthistuan-*palastya* vocata (Lelesz Introd. P/2). 1637: Egy hidra valo fa *palast* (OL. UC. 14/43). [Vö. eső-, kar-palást.]

palást-akasztaló: [monile]; halskette NySz. 1389: Vno monili vulgariter *Palast akasztalo* vocato (Zichy-Okm. IV.399).

PALÁSTOS: palliatus NySz.; [bemántelt, mantel habend]. 1428: Petro *Palasthos* (Lelesz Acta 47/26). 1476: Andrea *Palasthos* (uo. 86/11).

PALASZK, -OS, 1. palack, -os.

PALATA, 1, palota.

PALATÁS, 1. palotás.

PALÁZS? 1. Balázs

PÁLCA, páca: baculus, fustis, scipio; stock, stab, prügel NySz. 1452: Petri *Palca* (OL. D. 14574). 1581: Harom tengeri nad *pacza* (OL. L. III.16. 17). 1588: Harom *palca* birsagh alatt senki piztrangot ne fogion (OL. UC. 64/35). [Vö. Ádám-pálcája, lőcs-nád-, szakállastisztító-, tarackgyűjtő-pálca.]

PÁLCÁZ, vö. mēgpálcáz.

PÁLCÁZÁS: [rō fustigare; das prügeln]. 1721: Hahogy valaki a bírakat és esküdt embereket érdek-mek szerént meg nem böcsülük, hanem inkább moecosk szókkal illetik, azoknak büntetések kemény *pálcázás*, az asszonyoknak pedig: pellenégér lészen büntetések (GazdtörtSzemle VII.128).

PALGÁR, 1. polgár.

PÁLHA?: assummentum angulare; zwickel NySz. 1483: Johanne *Palha* [a. m. pálha?] (OL. D. 18847). [Vö. 1. 2. 3. *pálha* MTsz. ?]

PÁLINKA, pályinka: crematum, [vinum e frumento factum]; frucht-branntwein NySz., [branntwein]. 1719: Négy pozsonyi szapu jó s nem dohos rozsból vagy abajdóczból általjában 64 pozsonyi itezéből álló jó habos *pálinkát* tartozik a kulesár előállíttatni [igy?] a pálinka mesterrel (GazdtörtSzemle III.179). [Vö. vak-pálinka.]

pálinka-főzés: [coctio vini e frumento]; brantntweinbrennerei BM. 1719: A *pálinkafőzés*hez vermes dohos gabonát kár nélkül nem lehet applikálni (GazdtörtSzemle III.179).

pálinka-főző: [ad vinum e frumento coquendum; zum brantntweinbrennen]. 1674: Vagyon egy Nevelő Haz Syndelyes... Ugyan azon Nevelőben vagyon *Palyinka főző* kett rézz fazék (OL. UC. 8/21).

pálinkafőző-mestér: [qui vinum e frumento coquit; brantntweinbrenner]. 1719: A *pálinkafőzőmesterrel* mindeunap 24 óra alatt, azaz egy éjszaka [igy?] s egy nap alatt kétszer tartozik a tiszt kifőzetni a katlanokat (GazdtörtSzemle III.179). [Vö. pálinka-mestér.]

pálinka-ház: [officina ad vinum e frumento coquendum; brantntweinbrennerei], brantntweinhaus BM. 1729: Minthogy a sörház, nem különben a *pálinkaház* feles fát emészt meg [stb.] (GazdtörtSzemle IX.124). Mostanság a *pálinkaháznál* két katlan van, melynek az egyike három akós, másika pedig két akós (uo. 125).

pálinka-korcsmárosné: [caupona vini e frumento facti; brantntweinschenkerin]. 1719: A *pálinka korcsmárosnék* egyszersmind hordócskaszámra... és nem itezével való kimérésre viszik el a pálinkát... Azért is mind az uraságnak, mind a pálinkás asszonyoknak könnyebbségére tartassanak tiszta félakós hordócskák (GazdtörtSzemle III.181).

pálinka-mestér: [qui vinum e frumento coquit; brantntweinbrenner]. 1719: Négy pozsonyi szapu jó s nem dohos rozsból vagy abajdóczból általjában 64 pozsonyi itezéből álló jó habos pálinkát tartozik a kulesár előállíttatni [igy?] a pálinka mesterrel (GazdtörtSzemle III.179). [Vö. pálinkafőző-mestér.]

PÁLINKÁS: [negotiator vini e frumento facti; brantntweinhändler]. 1719: A pálinka korcsmárosnék egyszersmind hordócskaszámra... és nem itezével való kimérésre viszik el a pálinkát... Azért is mind az uraságnak, mind a pálinkás asszonyoknak könnyebbségére tartassanak tiszta félakós hordócskák (GazdtörtSzemle III.181). [Vö. NySz. más jel.]

PALKÓ: diminutivum ex Paulus, Paulus juvenis Kr., [Pauli nomen blandiens]; Paulchen BM. 1558 k.: Sarga kamwka főzlan vagyon gob [olv. gomb] rayta XXV azth *palconak* hagyom (Nyr. XXVIII.22). 1603: Laurentius *Palkó* (SzékelyOkl. V.268). 1703: Szabó *Palkó* köntösse (AdalZemplvmTört. VI. évf. 81). 1704: Szabó *Palko* köntösse (uo. 142). [Vö. Pál.]

PALLAG, -ÚL, 1. parlag, -úl.

PALLÁS, 1. padlás.

PALLÉR: praefectus operum, exactor, conductor; werkmeister NySz. 1493: Magistro *Paller* qui tres portas excisit de lapidibus (EPSz. fol. 37). 1684: Reggel annak idejében akkori időre tartozó mindenféle munkára marhas és gyalogszeres jobbágy igen szépen elrendeltessék... kinek-kinek bizonyos dolgot adván eleiben, *pallért* állítván melléjük (GazdtörtSzemle I.148). [«Pallér elnevezés alatt olyan mukafelügyelő-féle egyén értetett, ki az ispánnál kisebb rangú alkalmazott volt» a közlő jegyzete, uo.] 1692: Egy mezei *pallérnak* hóra fl. 1. közézipó dietim nr. 4 (GazdtörtSzemle VI. 183). [Vö. MTsz.]

PALLÉRKODIK: operantibus praesum, operam praefectum ago; einen arbeitaraufseher abgeben NySz. 1692: Egy vinczellérnek, mikor a szőlőben *pallérkodik* közézipó 3 dietim (GazdtörtSzemle VI.182).

PALLÉROZÁS: politura ferraria, expolitio NySz.; «die Pollierung, des Eisen» PPB. 1669: Egy pár pizsoly *pallérozásátul* 72 denár (GazdtörtSzemle I.92, lakatosok árszabásában).

PALLÉRSÁG: [officium praefecti operum; amt des arbeitaraufsehers]. 1587: Chyzar Györg *pallersag*-gal zolgal (OL. UC. 12/42).

1. PALLÓ, vö. padló-dészka.

2. PALLÓ, vö. szén-palló.

PALLOS: spatha, rhomphaea, ensis, gladius; schwert, hellebarde NySz. 1581: Egy eoregh *pallos* araniazoth czapa az hűwele (OL. L. III.16. 17). 1635: Egy *pallos* hegyestört 1 f. 60 d. Egy *pallos* a ki félíg fokos 1 f. 60 d. (GazdtörtSzemle VIII.476). 1670: Gladii recti vulgo *pallos* dicti (OL. UC. 7/24).

PALOCSA: [?]. 1420: Piscinarum Egertho Keeth-*palocha* Keethgykenyes (Lelesz Acta 40/86). 1483: Iuxta piscinam Zenthkeral-*palochaya* vocatam (Lelesz Prot. IV.23a). [Vö. Szamota, TermudKözl. 1894. évf.

494; *Palocsa*, hn. CzF. Vö. *palónya* MTsz. ?] [Vö. *palocsás*.]

PALOCSÁS: [?]. 1597: Hituan halazo halo *palo-czas* [igy] öreg 1 (OL. UC. 101/3, «Keresztúr, Sopron m.» Szam. jegyz.). [Vö. *palocsa*.]

PALOTA, palata: 1) aula, palatium; palast NySz. 1256: Ladan *Palata* [hn.] Bodugazunhaza (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.429). 1330: Palacium olim *Zenyepalata* (AnjouOkm. II.477). 1331: Palatium suum olim *Zenie palutaya* vocatum (OL. D. 2670). 1347: In Comitatu Pestiensi inter possessiones Pardy *Palata* Harkyan (Századok 1881. évf. 557). 1412: Palacio vlgo *Detreh-palataya* nuncupato (Múz. Forgách). 1427: Quasdam possessiones Naghlak cum pertinentiis, *Palatha*, Mezewheges, Rethkerth, Tamashaza (SztárayOkl. II.253). 1494: *Frispalatha* (Engel: *GeschUngrReichs* 1.95). [«Friss palotá»-ról vö. Kr.] 1514: Domus regia *fris-palotha* vocata (OL. D. 22637). 1528: In *Palothora* menew vnus [jageris] (OL. Kolozm. 106). || 2) [ocus]; der saal, der salon BM. (2., elavúlt jel.). 1638: Ez Nagy *Palotának* [«terem értendő» Szam. jegyz.] vagion Uionnan czinalt feir Meniezete körös körmül megh partazva feniü deszkaval (OL. UC. 2/34). Ez felül megh Irt *Palotának* es hazának Padgian valo szaru-fak, keresztül valo gerendak folio es koszoro gerendak (uo.).

PALOTÁS, palatás: aulici; hofleute NySz. (2. jel.); [palatium habens; palast habend]. 1403: Johanne *Palathas* (ZichyOkm. V.342). 1421: Nicolao *Palothis* (Lelesz Acta 41/11). 1466: Johanne *Palothis* (OL. D. 16430). Stephano *Palotas* (uo.). 1467: Paulus *Palothis* (Múz.). 1517: Sebastiano *Palothis* (Múz. Kállay). Stephano *Palothis* (Múz. Ibrányi).

PÁLYINKA l. *pálinka-főző*.

PANASZ-BÍRSÁG: [mulctae species; eine art strafgeld]. 1594: Parazna birsagh egi forint Veer birsagh hatuan hat penz Az ki keket mutat hatuan penz *Panaz birsagh* harminez hat penz (OL. UC. 113/5).

PANASZOL: exprobro, incuso, conqueror; sich beklagen, sich beschweren NySz. 1594: Az ki kereszheben estve *panaszol* reggel nem vyttia semmi helie ninczien (OL. UC. 113/5).

PÁNCÉL, páncér: lorica, hamatus thorax, paludamentum; panzer, brustwehr NySz. 1354: Johanne dictum *Pancel* (Pannh. 5/X). 1360: Johanne dicto *Panchel* (Veszpr. 10, Palaznak). 1399: Johannis dicti *Pancel* (Múz.). 1421: Ladislao *Pancel* (KárolyiOkl. II.62). 1426: Johannes *Panchel* (Múz. Kende). 1446: Anthonius *Panchel* (Múz. Kállay). 1530: *Pancel* cum Swarcz (OL. L. III.16. 17). 1560: Keet *pancher* (OL. Nád. 49). 1602: *Pánczél* Márton (SzékelyOkl. V.289). [Vö. 1384: Pancerium, pileum ferreum, clypeum vulgo pays dictum cum lancha, ae ferreas cyrotacas (SztárayOkl. I.465).]

páncél-gyártó: loricarius; panzermacher NySz. 1601: Vit *Pánczélgyártó* (Mihalik: *KassaÓtvTört.* 51). 1635: *Pánczélgyártó* és fegyverderékesináló cég (GazdtörtSzemle VIII.481).

páncél-ing, -ümög: ephestris, lorica manicata; kleid über den harnisch, eisen hemd, panzerhemd NySz. 1607: Indusium vulgo *panczér ümek* (OL. UC. 86/35).

páncél-kesztyű: panzerhandschuh NySz. 1548: Az *panczér kesztűtől* hoé bele ercztettem (OL. Nád. 49).

páncél-ujj: [panzerärmel]. 1566: Keeth fegywer

derek; egy *panczely wy* (OL. L. III. 16. 17). 1592: Egy *panczel wy*. Egy virginal (OL. Nád. 48). [Vö. Boeheim: *Handb. der Waffenkunde* 65.]

páncél-zsák: [jacke, panzerjacke, panzerhemd; fr. haubergeon, jacque]. 1548: Az *panczér sak* cinalasatol (OL. Nád. 49). [Vö. Demmin: *Die Kriegswaffen* 71—72. és 580; Bárczay: *A hadügy fejlődésének története* II.151; *jacke* Grimm; *jacque* Viollet-le-Duc: *Dictionnaire raisonné* VI.140. s köv. II.]

PÁNCÉLOS: loricatus; gepanzert NySz. 1355: Petri dicti *Panchelus* (Múz., I. AnjouOkm. VI.316). 1366: Johannes dictus *Panchelus* (OL. D. 27831). 1440: Ladislaus *Panchelos* (uo. 36407). 1602: *Panczielos* István (SzékelyOkl. V.231). 1736: Andr. [Andreas] *Pántzelos* (CanonVisit. 173).

PÁNCÉR, l. páncél.

PANGARÁC, l. Pongrác.

PANGORÁC, l. Pongrác.

PANGRÁC, l. Pongrác.

PANKA: [Annae nomen blandiens; koseform zu Anna]. 1252: Quorum seruitorum nomina sunt hec Karachun *Panka* Bana Bleund Solka (Pannh. 11/F). [Nőnévnek férfitra alkalmazását illetőleg vö. «Kata».] [Vö. *Anna*.]

PANNA: [Annae nomen blandiens]; Annchen BM. 1604—24: Anno 1615 adta isten ez világra *Panna* nevű leánkankot (KárolyiOkl. IV.5). [Vö. *Anna*.]

PÁNT: canthus; eiserner reif NySz. («2. pánt» a.) 1545: Harom ablakra *pantokat* es kelenczet (OL. Nád. 41). 1552: Pro parandis *Panth* (uo. 49). 1560: Harom zekrenhez walo zar mind sarkwasostol *pantostol* fogontostol zegesteol (uo.). 1638: Aitaia ez kaposztas haznak vas *Pantiaval* Sarkaval (OL. UC. 2/34). Aitaia azon Baronabul fel rot reszen, vas Sarkaval *Pantiaval*, fa kilinczievel es fa be vonoival (uo.). Aitaia vas sarkaval *pantiaval* vas ütőközeivel (uo.). [Vö. *kötő, vas-pánt*.]

pánt-vas: canthus; schieneisen NySz. 1564: Ferra *Pantwas* vocata (OL. L. III.16. 17).

pánt-vasacska: [deminutivum ad «pánt-vas»; diminutivum zu «pánt-vas»]. 1597: Masik el töröt vass barona, kinek fogaj 25. *panth vasaczkaita* 12 (OL. UC. 101/3).

PANTALÉÓ: [Pantaleon]. 1335/1449: Locus Molendini *Panthaleomolnahely* dictus (OL. D. 2963). [Vö. 1489: Zenth *Pantaleo* martel napya [Batthyány-miséskönyv, I. Magy. Könyvszemle 1895. évf. 111].] [Vö. *Péntéle*.]

PANTALÍR, l. pantallér.

PANTALLÉR, pantalir: balteus sclopeti; degengehäng NySz. 1607: Lora cum uncis ferrejs Nr. 16 Pro carabilis [igy] *pantalir* dicta [igy] (OL. UC. 86/35).

PÁNTLI: ligula; binde NySz. 1607: Cum ligulis albis vulgo *panlli* (OL. UC. 86/35).

PÁNTLIKÁS: [taenia instructus]; mit bändern geziert oder aufgeputzt BM. 1651: Három fehér csipke gallér 4-dik fekete. Egy hólyagos *pantlikás* gallér, kettő támasztó [vö. «támasztó-gallér» NySz.] (Radvánszky: *Családélet* II.314).

PÁNTOS: [cantho praeditus, canthum habens; mit einem eisernen reife versehen, eisernen reif habend]. 1470: Antonio *Panthos* (Körmend, Heim 546). 1637: Annak aytaya bellet vas sarkas, *pantos*, paraszt zaros fogontyus, kilinches (OL. UC. 14/43).

PÁNTOZÁS: [das beklammern]. 1545: Az kerek *pantozasatol* (OL. Nád. 40).

PÁNYVA: capistrum; halfter NySz. 1532: Pro nygh et *ponwa* [igy? olv. panwa] (OL. Nád. 48). 1544: Kethewfek *Pannywa* Tanistra (uo. 40). 1545: Az louaknak *paiuanak* estrangokat (uo.). 1552: Pro nygh et *pawoa* dati sunt estrang zal tres (uo. 49).

PAP: sacerdos, parochus [stb.]; priester, pfarrer NySz. 1239: Vsque in monticulum *Paphomoka* nuncupatum (Múz.). 1266/1297: Predium quod *Popsuka* wlgariter appellatur (Pannh. Tih. 1/9). 1269: De vineis *Popmal* seu Pyspukmal Eleumal Kerekud et Banafeuld appellatis (Veszpr. 106, Dec. Bud. 3). 1275: Villa *Derspopfolua* (Múz. TörtTárs. 4). 1290: Terram *Popnepe* vocatam (OL. D. 1296). 1303/1422: Tangit aquam *Chulluch* que distingit inter *popneyyi* et *Comitem Abram* et vadit ad quandam arenam et ibi est vna meta lapidea, que distingit inter *Comitem Abram* et *ladizlaum* (AnjouOkm. 151). 1304: Circa viam que wigo *Popwa* uocatur (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1316: Pratum *Poprethe* dictum (KárolyiOkl. 146). 1335: Filium *Pop* (AnjouOkm. III.155). 1335/1342: Johannes dictus *Pop* (OL. D. 3452). 1338: Uirgultum *Popharaztha* dictum (uo. 3147). Iuxta predictum uirgultum *pop* haraztha dictum (uo. 3662). 1344: Ad unum lacum *popthoua* vocatum (Lelesz Met. Szabolcs 45). 1349: Terram *Popzenafywe* uocatam (Körmend Acta V/6, Miscell. Hung. 1). 1370: Nicolaum dictum *Pop* (Lelesz Acta 6/4). 1381: Nicolao dicto *Pap* (Veszpr. 107, Lula 5). 1386: In loco *Popzyi* dicto (Körmend, Heim 347). 1389: Nicolaus dictus *Pap* (Múz. Kállay). 1390: Ad montem *papheg* (Lelesz Met. Mármaros 20). 1405: Quidam Jobagio *Fatthiopap* nomine (Múz. Bethlen). 1406: Piscinas Elewthow *Papthawa* et *Kathana* vocatas (ZichyOkm. V.472). 1409: Petrus *Pap* (Múz. Kállay). 1410: In loco *Paphfeldew* deley (Múz.). Secus ipsum locum *papfeldey* (uo.). 1416: Quarundam terrarum arabilium *Papfelde* dictarum (Körmend, Sebesiana 3/17). Vsque diuerticulum quarundam terrarum arabilium *Papfelde* dictarum (Múz. Kapy). 1418: Johanne dicto *Pap* (Múz. Kállay). 1430: Petrus *Pap* (uo.). 1437: Prope predictam piscinam *Papthaua* (Múz. Ibrányi). 1447: Petro *Pap* (KárolyiOkl. II.253). 1448: In loco *Papmaal* (Veszpr. 2, Ábrahám). 1451: Pratum *Papzenafewe* vocatum (OL. D. 36403). Johannes *Pap* (uo. 14467). 1472: In quodam colle *papastahalom* vocato (uo. 17341). Quendam collem *paphalma* vocatum (uo.). 1478: Thomas *Pap* (uo. 18145). 1492: Georgii *Papewche* (Körmend III/4, Batthyány 65). 1493: *Paprethe* Nagreeth *Sombokosreeth* (OL. D. 20080). 1497: Johanne *Pap* (Lelesz Acta 105/4). 1505: Johannis *Papfy*a (Lelesz Met. Mármaros 43). 1525: Omnis olah *pap* tenens ecclesiam (OL. D. 37000).

pap-öltöző: [vestis sacerdotalis]; priesteranzug NySz. 1553: Egy *pap öltöző* aranyas mynden zerevel zamaua (OL. L. III. 16. 17). 1561: Ket aranyas *pap olthozo* (uo.).

PÁPA: summus pontifex; papst NySz. 1461: Paulo *Papa* (Múz. Kállay).

PAPĒROS, 1. papiros.

PAPI: sacerdotalis; priesterlich NySz. [zu einem priester gehörig]. 1211: Cum terra uille *Popi* (Pannh.

Tih. 1/5). 1353: Quasdam duas possessiones suas *Kethetes* et *Popy* vocatas (AnjouOkm. VI.112). 1460 k.: *Papi* falwrol es kethethesrel periarth leuel (OL. D. 16762, az 1460-i okl. hátlapján, »nagyon egykorúnak látszik« Szam. jegyz.).

PAPIROS, papĕros? charta, papyrus; papier NySz. 1544: Vöttem ket konc *papirost* es spagot (OL. Nád. 41). Az nap attam az ablakra ualo *papirosra* d. 4 (OL. Nád. Számad. b). 1549: Eg konc *papyrosat* cylagost uettem (OL. Nád. 40). 1553: Azon *ladafya* rakwa levelekkel ky harthyan ky *paperoson* [igy?] (uo. 48). Az poros es saletromos thunnaknak czerna mertheke ez reghystromba waghon *papirosba* thakarwa (uo.). 1554: Egy Konch *Papirossath* (uo. 49). 1595: Egy kótes *papirosat* (uo. 47). 1597: *Papirosban* czinalt lodingok, porostul, goliobisostul (OL. UC. 101/3). 1651: Egy *papiros* reczekötő tő vas (Radvánszky: Családélet II.314). 1712 k.: Ezen instructió penig nem azért adatik, csak az *papiros*on legyen, és az *ladafiában* álljon, hanem az tisztek párban vivén magoknak, serényen inspiciálják effectuatióját (GazdtörtSzemle VII.417).

papirosmetelő-olló: [forfex ad chartam secandam; papierschere]. 1548: Eg *papiros metelő olloho* (OL. Nád. 49).

PAPIROSKA: chartula; papierchen NySz. 1728: Sz. Antal napján, Sz. Dömötör oltárja háta megett az Tisza felé, a karó tövében egy *papiroskában* tette az földbe (Reizner: SzegedTört. IV.389).

PÁPISTA: pontifici adhaerens; papist NySz. (1. jel.). 1610: Még szinte *Papistáva* nem lőt (Veresmarti Mihály), de inkább hiszem hogy közikbe al immar, mert sok ideie hogy it vagyon Nagy Zombatban, es nehaneha odais el megyen hozzálok (MA. NLI. 339, eredetije szerint).

PAPLAN, paplon? culcitra, opertorium; bettdecke NySz. 1415: Vnum lectum cum omnibus attineniciis plumalibus cussinis linteaminibus necnon *paplan* vocatis (Múz. Máriássy, I. HazaiOkl. 360). 1418: Vnum supellectile *pablan* vocatum (Lelesz Prot. Parv. 2). 1448: Vnum superlectile *paplon* in wigo vocatum (OL. D. 14134). 1450 k.: Duo tegalia videlicet wigo *paplon* (Lelesz Acta, Anni 1500, nr. 33). 1473: *Paplon* necnon puluinaria duhna (Körmend, Heim 562). 1476: Vnum superlectile de Athlacz wigo *paplan* vocatum (OL. D. 17836). 1480: Vnum toral wlgariter *paplon* (Lelesz Prot. IV.14a). 1482: Vnum superlectile, wigo *poplan* [igy?] (SzékelyOkl. III.104). 1492: Tapetum wigo *paplon* (OL. D. 35727). 1494: Copertoriis lectorum in wlgari *paplan* (uo. 28449). 1496: Cum vno lectili wigo *paplan* (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 41, fasc. 188). 1497: Duos *paplan* vnum feyer aranyas aliud weresaranyas (OL. D. 20569). 1511: En Ferencz Doczy adom emlekezethre hogh en fogattam adnya nadrespan wrannak egh *paplanth* (uo. 22213, I. Zolnai: Nyelveml. 196). 1512: Diploidem aureum wigo *paplan* (OL. D. 25541). 1513: Toralia wigo *paplan* (uo. 26151). 1516: Egh weres aranyas Barson *paplan* (uo. 26367, I. Zolnai: Nyelveml. 205). Egh *paplan* keek futabol cheualth... Keeth aranyas atlacz Thewzeth *paplan* (OL. D. uo., I. Zolnai id. m. 206). 1519: Vnum coopertorium lecti wigo *paplan* (OL. D. 23166). 1522: Vnum puluinar feyal vocatum cum cusino vno ac supellectile wigo *paplonal* (Múz. Kisfaludy). 1533: Torale *paplan* de patyolath (OL. Nád. 49). Torale *paplan* de viridi feelatlacz (uo.). *Paplan* Tyzewth weres kamuka et circumcirca habens fwtham (uo.). 1553: Egy *paplan* kynek az környeke vörös tafota az közepy feyer komwka (OL. L. III.16. 17).

paplan-héj: [theca opertorii lecti; deckenziehe]. 1533: *Paplan heya* deauratum cum quattuor armis wigo weerth (OL. Nád. 49). [Vö. Torale depictum cum armis domus Zeechy et quattuor leonibus (uo.)]

paplanra-hajtó: [∞]. 1744: Egy *paplanra hajtó* (DebrJk.).

PAPLON? l. paplan.

PÁPRÁD, **páprágy**: trichomanes, filix; farrenkraut NySz. 1370: In eadem valle *Papragwlg* (Pannh. 5/00).

PÁPRÁDOS: [filicibus copiosus; reich an farrenkraut]. 1422: Locum eminentem *Paprados* (HazaiOkm. III.331).

PÁPRÁGY, l. páprád.

PAPRIKA: siliquastrum, capsicum annum SI.; der türkische oder spanische pfeffer, der schotenpfeffer, die beissbeere BM. 1748: Pro *paprika* 4 xr. (Nyr. XXVII. 31, egy szegedi plébános számadáskönyvéből). 1749 e.: *Paprika*, szn. (K PénzügymLt., l. Nyr. XXXII. 421). [A XVIII. század második felében már mint családnév is előfordul Szegeden, l. Kovács János: Szeged és népe 173.]

PAPRING, l. popri.

PAPUCS: cothurnus, solea, calceus, sandalium, crepida; halbschuh, pantoffel NySz. 1572: Harom *papucot* (OL. Nád. 40). 1586: *Papucz* vnum par (OL. UC. 62/33). 1591: Calceamenta tureica vulgo *papuch* (uo. 62/34). 1635: Egy karmazsin *papucot* kapeástól 2 f. 25 d. (GazdtörtSzemle VIII.476).

PÁR: apographum; abschrift NySz. («1. pár» 3. jel.) 1604: Hogiha pedig ualamei peort leualnak. Es nagi ideot uezen az mas Feolpercos benne, auagi *part*, ha az meli napra az biro napozza [stb.] (MJog-törtEml. I.32).

PARACSKÓ, **pracskó**: canis sagax; spürhund NySz. 1523: Canis *prackko* (OL. D. 26305). [Vö. Szamota, TermtudKözl. 1894. évf. 436.]

PARAJ, **paréj**: olus, beta, porrum [stb.]; kraut, kohl NySz. 1544: Vöttem soskat, *pareyt*, cykoriat (OL. Nád. 40).

PARASZT: 1) a) rusticus, rusticanus, agrestis; bauer, landmann; b) rudis, indoctus, inurbanus [stb.]; unwissend, ungebildet, barbar [stb.] NySz. (5. és 7. jel.). 1291: Vgrinum filium *Parazth* (OL. D. 1315, l. Wenzel X.47 és MonStrig II.290). Circa terram Mathey filii *Parozth* (Múz. Wégh János, vö. Wenzel X.39). 1324: Cum possessionibus Hotwan Beseneu *Parazth*-zekul Keseleufezuk (OL. D. 2223). 1416: Johannem filium Andree in *parazth*zekel (uo. 10473). || 2) a) simplex, incomplexus, incomis, incomplexus; einfach, grob; b) communis, vulgaris, trivialis; gemein, gewöhnlich, alltäglich NySz. (2. és 4. jel.). 1481: Terrarum arabilium *Omalomparazthya* ac Insule Warzegg (Múz. Ibrányi). 1482: Terras arabiles Eperyes Sampoeczonya Nadhweyzege Karnakadarchhath et Kelesparazthya vocatas (Múz.). 1483: Ad facies terrarum *Omalomparazthya* et Nadasmezew vocatarum (Múz. Ibrányi). 1559: Néglat *parazt* selmet (OL. Nád. 41). 1588: Egy haifonoth es egi *parazt* partat (OL. UC. 64/35). 1597: *Parazt* kalihaz kemencze (uo. 101/3). 1599: Egi *parazt* zablja kinek az homloka ezewstós (OL. L. III.16.17). 1637: Annak aytaya bellet vas sarkas pantos, *parazt* zaros fogontyus, kilinches (OL. UC. 14/43). 1638: Festet es *parazt* fogasok (uo. 2/34). Egy *Paraszt* Foldozot kalihaz kemencze (uo.).

paraszt-asztal: [mensa rustica; bauernstisch]. 1636: *Paraszt asztal* 1 Sütő kemencze 1 (GazdtörtSzemle I. 264).

paraszt-fék: [frenum rusticum, commune; bauernzaum, gemeiner zaum]. 1558: Egy kethszeres cheres zibol chinalth Jeles io huszar fektüil aggianak harmycz keth penzth, Egy *paraszt fektüil* Tyz penzth (OL. D. 37006, l. GazdtörtSzemle VI.137). 1635: Vásári fejr hámot és *parasztféket* p. [olv. per] 36 d. (GazdtörtSzemle VIII.479). [Vö. NySz.]

paraszt-föld: [bauernacker]. 1700: A buza dézmáláskor valakinek dézmaadó *parasztföldben* buza, vagy gabona vetése volt és nagyon [olv. nagyon], eleitül fogva mind azokból ő nagyságoknak kilenczed szokott járnai (GazdtörtSzemle VII.404).

paraszt-kengyel: stapes communis; gemeiner steigbügel]. 1669: Kocsis nyereghez való *parasztkenygyel* 24 denár (GazdtörtSzemle I.92, lakatosok árszabásában).

paraszt-rénd: ordo rusticorum; bauernstand NySz. (1. jel.) 1653: Ezek [megnevezett személyek] előtt legyen törvénye minden szőlős embereknek, akárnemes, akár vitéz, akár *paraszt* renden levők lesznek az szőlők dolgában (GazdtörtSzemle I³. 31).

paraszt-szégfű, **-székfű**: [dianthus flore simplicei?]. 1638: *Paraszt székfű* magh. Ugorka magh (OL. UC. 2/34). [Vö. NySz. «paraszt» 4. jel., Pécsből való idézet.]

paraszt-vászon: [tela rustica; bauernleinwand]. 1556: Telam rusticam *Parazt vaznot* reffet 20 (OL. Nád. 48).

PARASZTSÁG: communitas rusticorum, vulgus; volk, pöbel NySz. (2. jel.). 1697: Azon *Paraszságnak* nagyobb része ki szokván az Várakból, elsőbben az Erdőkben lappangottak (AdalZemplvmTört. IV. évf. 281). Az fellámadott *Paraszság* . . . szép Hamjaimat, és egyéb portékámat ell vitte (uo. 282).

PARÁZNA: moechus, stuprator, seortator, adulter; ehebrecherisch, buhlerisch NySz. (2. jel.). 1422: Johanne *Parazna* (KárolyiOkl. II.67). 1466: Benedicto *Parazna* (OL. D. 16430).

parázna-bírság: muleta stupri; unzuhtsstrafe NySz. 1594: *Parazna bírsagh* egi forint Veer bírsagh hatuan hat penz (OL. UC. 113/5). Az or bírsagoth, *parazna bírsaghoth*, ver mutatath kek mutat (uo.).

PÁRDIC, l. párdue.

PÁRDUC, **párdic**, **párdusz**: leopardus, cervarius, panthera, pardalis, pardus; panther, leopard NySz. 1490: Supellectile de pellibus *pardicz* (OL. D. 26048). 1598: Una cutis *pardusz* (OL. UC. 36/34).

PÁRDUSZ, l. párdue.

PARÉJ, l. paraj.

PARGAMÁL? l. purgamál.

PARGAMÉNOM, l. përgamën.

PARGÁR? l. polgár.

PÁR-HAGYMA: porrus, aerocorium, porrum; lauch, ackerzwiebeln NySz. 1552: *Parhaghma*. Mo-niarohagyma (OL. NRA. 1648/27).

PÁRIA: apographum; abschrift NySz. 1643: Az Epperiessy Varostol kérjék elleő es producaltassak

az Inuentariumott . . . és annak *pariajat* vegyék (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle VI.117, hibásan).

PARIPA: sonipes MA¹. (lat. részében, «gyorslo» synonymum után); reitpferd NySz. [der traber]. 1528: Paruum *parippa* feci babatizari (OL. Nád. 42). 1550: Az erdéli itélő mester *eg paripat* hozza (uo. 40). 1586: Equi sellati uulgo *paripa* dicti (OL. L. III.16. 17). 1594: Az istalloban vagion szarka *paripa* (OL. UC. 78/7).

PÁRKÁNY: a) subgrunda, projectura, margo, marginis circumjectio; vordach; b) propugnaculum; bastei NySz. 1295: Tendendo ad exteriorem munitionem que uulgariter *parcan* dicitur (Múz. Forgách). 1425: Antemurale ipsius Castrí wigo *parkan* vocatum (OL. D. 11726). 1475/1508: In vallo wigo *parkan* [a. m. párkány?] dicto (Múz.). 1476: Vnum paruum camaram [így, többször is ezzel az alakkal] in vallo [így] wigo *parkan* dictam [így] existentem (Múz. Balassa). 1510 k.: Fecit eciam circuire totum castrum cum *parkan* (OL. D. 26235). Fecit circumuallare sepibus wigo *parkan* (uo.). 1518: Pro portis: emelchew: In *parkan* existentibus dedi ferra (uo. 26188). 1519: Pro reformatione *parkan* laquearia lecheth emi (uo. 26212). Laboratores in *parkan* heazok (uo. 26214). 1539: In paruo *parkan* (OL. Nád. 48).

PARKOLÁB, l. porkoláb.

PARLAG, pallag, parrag, porlag?: ager desolatus, vinea inculta, sterilis, rudis, solum derelictum; wüster acker NySz. 1223: Inde transiens fluium uadit ad *porolouc* [a. m. parlag?] (Pannh. 1/Z). 1238: Ad planam terram que *purlog* dicitur (Körmend III/6, Körmend 1, I. Wenzel VII.63). [NB. ! uo. «hurozt» is, a. m. haraszt.] 1258: Quedam terra arabilis que altalparlac appellatur (OL. D. 480). Terram arabilem que hoiw *parlac* vocatur (uo.). 1265: Uenit ad Geuden *porloga* (uo. 595). 1268: Prima meta erigitur in uertice Cuchesperog (Múz. Burián). 1271: Ad territorium *Porlogyerce* [-yerte?] dictum (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1299: Uadit per terram *Parlag* (Wenzel V.228). 1317/1407: Ad vnum rus Tiuisseparlagh vocatum (OL. D. 1894, I. AnjouOkm. I.422). 1318: Ad vnam terram que Altalparlak vocaretur (OL. D. 1916). 1320: Uadit uersus Iratam in vno *parlag* (Múz. Hanvay, I. AnjouOkm. I.561). 1320/1355: In loco *Parlagyerce* vocato viginti tria Jugera (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). Ad monticulum *Porlogyerce* vocatum (uo.). 1323: In planicie Narosporlog vocata (Múz. Hanvay). 1324: In quadam planicie Narasparlag uocata (Múz.). 1332: Andreas magnus de *Porlogh* (AnjouOkm. II.596). Cum prefato Andrea de *Parlagh* (uo.). 1335: *Parlagy*, hn. (Múz.). 1339: Descendit versus Eneruch ad vnum *porlog* (OL. D. 3230, I. ZalaOkm. I.353). 1363: In loco Kysaparlaga (Múz.). 1383: In terra Farkasparlaga dicta (Forrás?). 1389: Quartale wigo *parlag* dictum (OL. D. 7469). 1406: In quodam aruo wigo *parlag* vocato (Múz. Forgách). 1412: In terris incultis wigo *parlagh* vocatis (Múz. Fejépatáky). 1420: Ad quandam terram pascuam wigo *parlag* vocatam (OL. D. 10482). 1424: Quinque [jugera] in *Parlagyerce* (Veszpr. 17, Veszpr. Oppid.). *ParlagJerce* (uo.). 1431: Quandam terram incultam Matheparraga dictam (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1446: Peruenissent ad quandam terram Zelesparlaga appellatam (Múz. Rhédey). 1461: Vnum campo *parlag* nuncupato (OL. D. 36392). Vsque ad quasdam terras arabiles Henyelewpargh vocatas (Múz. Kisfaludy). 1467: Per quandam terram Kerestalyaparlaga nominatam (Lelesz Acta 78/13). 1470: In quadam planicie kerekhegparlaga vocata (HazaiOkm. V.301). 1476: In prato Galambosparlaga (KárolyiOkm. II.451). In prato Galambosparlaga vo-

cato (Lelesz Acta 76/28). 1485: Pratum Cheresnyesparagha (Múz.). 1499: Vinea *Parlagzewlew* vocata (Múz. Kisfaludy). 1503: In pratis *Parlagreth* et Sombokosreth (OL. D. 21201). 1530: Tenetur arare duo jugera *parragh* (OL. UC. 27/55, «Zala m.» Szam. jegyz.). 1533: In Silua Zederyesparlag (Múz.). 1613/1696: Mivel az méltóságos földes urnak az *pallagban* semmi haszna nincsen, ha kik régi elhagyott, de még töves *pallag* szőlőket fel akarnak törni [stb.] (GazdtörtSzemle VII.415). 1694: Az ki az felül megnevezett Szőlős Ardó nevű hegyen levő szőlők közül szőlő örökséget veszen vagy venne vagy szőlést vagy *pallagot* [stb.] (uo. I.170).

PARLAGODIK, vö. elparlagodik.

PARLAGOSODIK, vö. elparlagosodik.

PARLAGSÁG: cessatio agri [vel vineae]; brache NySz. 1729: Melly szőlőnek Nap nyugot felől szomszédja Néhai, Tekintetes, Nemzetes és Vzlő [olv. vitélő] Zákány András Ur régi *Parlagságabul* mostan újonnan felépült szőlője (CanonVisit. 189).

PARLAGÚL, vö. elparlagúl.

PARMAZÁN: caseus Parmensis; parmesankäse NySz. 1544: Vöttem fel font *parmazant* (OL. Nád. 40).

parmazán-sajt: caseus Parmensis NySz. («pármézán-sajt» a.); [parmesankäse]. 1572: Ket funt *parmasan saytot* uettem (OL. Nád. 40).

PÁRNA: pulvinus, culcitra, pulvinar, pulvinarium; polster NySz. 1548: Kytte *Parna* zakadozot II (OL. UC. 99/7).

párna-héj, -haj, -hé, -hi: theca pulvinaris; polsterziehe NySz. 1561: Egi *parna* he fwtha (OL. L. III. 16. 17). 1565: Vagion egy veg zabatlan *parnahaj* (AdalZemplymTört. V. évf. 313). 1574: Lepedők, Abrozok, *parnahiak*, kezkonök (uo. 340).

párna-zsák: coactilia; filzsack NySz. 1539: *Parnasak* nouiter factum (OL. Nád. 48). 1545: Eg *parna sakot* (uo. 41).

PÁRNÁS: [pulvinar habens; polster habend]. 1433: Jacobo *Parnas* (OL. D. 12563). 1464: Nicolaus dictus *parnas* (HazaiOkm. III.415). 1504: Paulo *Parnas* (OL. D. 21269). 1584: *Parnas* Imreh haza (OL. UC. 56/33). 1597: *Párnás* Jmreh helie (uo. 12/42).

PÁROL, vö. mëgpárol.

PÁROS?: compar, junctus, socium habens; ge-paart NySz. 1419: Nicolao *Parus* [a. m. páros?] (ZichyOkm. VI.560).

PARRAG, l. parlag.

PART: ripa, litus, portus; ufer, gestade NySz. 1374/1479: Montem wlgariter *porth* (Forrás?). 1413: In loco *parth*feletwalo Ágyagus vocato (OL. D. 10126). 1458: Possessionis *Parthmadocha* ac piscature vsorum Thonya (uo. 15273). 1498: Vnum pratum in Thyzthaparth existentem (Körmend II/9, Beech seu Belcz 61). 1509: Magosparth alio nomine Wysokybre (OL. D. 21932). [Vö. tó-part.]

PÁRTA: corolla linea vel serico lanaque texta, anadema; hauptzierde NySz. 1448: Vna in wigo *partha* vocata ad pilium preparata in gemmis (OL. D. 14134). 1511: Vnum Sertum Gemmatum wigo Gyengyes *partha* et alia ornamenta Capiti puellari continentia (Lelesz Acta 119/27). Sertum vetus wigo *partha* gemmis aliquantulum adornatum (OL. D. 22113).

1516: Negh gyewngies *parta* (uo. 26367, l. Zolnai: Nyelveml. 204). Egh ewregh gyewngyes *partha* (uo., l. Zolnai 205). 1553: Koffyom feyer kamuka megperemezhethk aran fonalbol zywth *parthawal* (OL. Nád. 48). 1555: Harom sing aranyal zywth *parta* (uo.). 1564: Neg göngös *partha* (uo. 49). 1588: Egy haifonoth es egi parazi *partat* (OL. UC. 64/35). [Vö. *parta* Bartal, és: 1496: Duos Baltheos wigo Maych duas fusias wigo partas de gemmis ornatas (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 41, fasc. 188). 1512: Vnam partam ornatam cum perlis (OL. D. 30075). Alteram partam similiter cum perlis ornatam novam haynyomtato dictam (uo.). 1524: Perierunt michi certa clenodia videlicet due parte gemmee Item wigo chipee (uo. 33864). 1528: Partha puellarum (OL. L. III. 16. 17).] [Vö. arany-párta.]

párta-öv, -ő: subcingulum, balteus; untergurt, breiter gürtel NySz. 1505 k.: Vnum *parthaw* vnam corio (OL. D. 26142). 1516: Egh *parta ew* ewzsth kyben Nyolch gyra (uo. 26367, l. Zolnai: Nyelveml. 204). 1519: Lego pro sorore mea Dorothea vnum Cingulum *Parthaw* (Lelesz Acta 125/62). 1530: Baltheum wigo *parthaw* (OL. UC. 98/5). 1532: Duos baltheos wigo *Parthaweketh* (Múz. Kállay). 1555: Eg *parta ew* ezisth boklarok wadnak raytha (OL. Nád. 48). 1564: Eg *partha w* (uo. 49).

párta-övecske: [deminutivum ad «párta-öv»; diminutivum zu «párta-öv»]. 1635: Vagyon egy gyermeknek való pogánypénzes *pártaövecske*, nyom No. lotot 12 (Mihalik: KassaÖtvTört. 222).

PÁRTÁZ: praecingo, praecinctura obduco, praecincturio; umgürten, umgeben NySz. 1638: Meniezeti ez haznak igen szép *partazott* gombiai festet [így] es aranasok (OL. UC. 2/34). Aitaia ez reghi haznak reghi festet *Partazot* Plehevel kulezia nélkül es forditoia nélkül (uo.). [Vö. mēgpártáz.]

PÁRTÁZÁS: [praecinctio, praecinctura; umgürtung]. 1623: Az bástya aljának megszenélésire és szegeletére s *partozásnak* [olv. pártázásnak] való köveket ez jövő tavaszon, nyáron hordassa, faragtassa, készíttesse el (ErdGazdtSzemle 1.21). [Vö. pártázat NySz.].

PÁRTÉKA, l. portéka.

PARTOS: litorosus, habens ripam; uferig NySz. 1476: Aliam [vineam] vero in loco *parthuswth* (Veszpr. 17, Veszpr. Oppid.).

PÁRTOS?: seditiosus, factiosus; aufständisch, aufrührerisch NySz. (1. jel.) 1435: Vincencius dictus *Parthos* [a. m. pártos?] (Lelesz Acta 52/19).

PÁRT-ÜTÉS: rebellio, seditio, schisma [stb.]; aufstand, aufruhr, revolution NySz. 1506 k.: Hogj azert az keossegre elewelato tanaczunkkal gondot viselhetnenk, es *Partutcek* miat valo vezedelmecket meglecozhethnenk, ezt rendeltwk (MJogtörtEml. I.16). Mint az Partwteok zoktak czelekednj *Partutcessel* alljunk ellene (uo. 17).

PÁRT-ÜTŐ: factiosus, rebellator, rebellis, seditiosus; aufständisch, aufrührerisch, rebellisch, rebell NySz. 1506 k.: Mint az *Partutcek* zoktak czelekednj Partwtessel alljunk ellene (MJogtörtEml. I.17).

PASÁG, l. passág.

PÁSINT, l. pászit.

PÁSIT, l. pászit.

PASSÁG, paság: [locus paludosus; sumpfiger ort]. 1426/1486: Venissent ad decursum cuiusdam

Riuuli sew loci paludinosi wigo *pasagh* vocati (OL. D. 11858). 1430: Loci paludinosi wigo *passagh* vocati (uo. 12298). [Vö. *pocs*, *pocsék* és származékaival, NySz.; *pocsék* MTsz.; *Paszag*, hn. CzF. Vö. török *baltheq*, terre grasse, argile, limon, bone, bourbier (Barbier de Meynard); altáji tatár *palčak*: grjazj (Verbieckij: Slovarj).]

PÁST, l. pászit.

PÁSTI: [quod juxta caespitem est; neben dem rasen befindlich]. 1683: Kokol Jacob *pasti* seller, kinek hazahoz semmi föld, rét, nincsen (OL. UC. 3/32, «Gezetz» alatt). Van *pasti* seller ház hely nr. 1 (uo. 47. l.). *Pasti* seller hazban Nr. 1. vadnak külön kenyeresek Nr. 2 (uo.). *Pasti* seller haz van Nr. 1. most falu pasztora lakik benne (uo. 48. l.). *Pasti* hely Nr. 1. abban egy külön kenyeres (uo. 49. l.). [Vö. MTsz.]

PASZAMÁN, l. paszománt.

PASZKONCA: cannabis femella; weiblicher hanf NySz. 1504: Paulo *Pazkoncea* (OL. D. 21338).

paszkonca-kendör: cannabis femina; bastling, weiblicher hanf NySz. 1619: *Pazkoncea kender* keue nr. 7 Masfele kender keue nr. 7 (OL. UC. 4/24).

PASZOMÁNT, paszamán: fimbrea, [fimbriae]; posament NySz. («paszamány» 1. jel. a.) 1589: Veres barson kys subara *passamant* vereseth (OL. Nád. 48). 1595: Arany *passaman* (uo. 47).

PASZTÓ, l. olasz-posztó.

PÁSZTOR: pastor; hirt NySz. (1. jel.) 1095: Aratores in Cupan Poscuba Zaztou Ratun Seckeres *Paztur* Lopu tunc bokon wioidi (Pannh. 15/0o). 1240: Due mete magne que *Pazthur* hatara vocantur (Hazai-Okm. VIII.36). 1339: Andree dicti *Paztur* (Anjou-Okm. III.538). 1370: Stephanum dictum *Paztor* (Lelesz Acta 6/3). 1426: Valentinus *Pazthor* (Múz. Kende). 1428: Nicolao *Paztor* (OL. D. 29769). 1435: Georgium *Paztor* (Múz. Kállay). 1437: Johanne *Pazthor* (Lelesz Acta 54/35). 1445: Georgio *Pazthor* (Veszpr. 11, Maros). 1454: Stephano *Paztor* (Lelesz Acta 65/56). 1461: Simone *Paztor* (Múz. Kállay). 1470: Valentinus *Paztor* (Lelesz Acta 81/15). 1478: Paulus *Pazthor* (OL. D. 18145). 1489: Dominicus *Pazthor* (Lelesz Acta 98/25). 1508: Johannis *Pazthor* (uo. 116/45). 1521: Clemente *Pazthor* (uo. 127/8). 1522: Ad terras arabiles *Pazthor* mezeye vocatas (OL. D. 37354). 1523: Martinus *Pazthor* (Múz. Ibrányi). 1548: Georgius *Pazthor* (OL. RDecim. Zempl.). [Vö. borju, csorda-, disznó-, fő-, lelki-, ménés-pásztor.]

PÁSZTORKODIK: pastorem ago; hirt sein NySz. 1692: Szőlőpásztoroknak, mikor *pásztorokodnak*, sajt per septimanam libr. 1½, közézipó dietim nr. 3 (GazdtörtSzemle VI.179).

PÁSZTORMÁNY: 1678: A török *pasztormány*-ban hajtotta el az egész marhákért azt a marhát, melyet az Aetor keres (DebrJk.). [Vö. *pásztorma* NySz. és Simonyi, Nyr. XXVIII.122.]

PÁSZTOROL: [custodio; hüten]. 1581: Ha valaki lovát vagy egyébféle barmát a csóvás parlagon *pásztorollatja* vagy rá köti sz. János napig, 3 girán maradgjon (SzékelyOkl. V.126, XVIII. századi másolatból). [Vö. MTsz.]

PÁSZTOROS: [pastorem habens, a pastore custoditus; hirten habend, von einem hirten gehütet]. 1581: Az tilalmasban ha valami barmat találunk, ha *pászto-*

ros leszen is, behajtsák (SzékelyOkl. V.125, XVIII. századi másolatból).

PATA? *pota* ♀: 1211: In uilla Pilip hii sunt uinitores Bolchon Enzin Berze Bunche Mogus *Pata* Mogud Bor Zaaslou (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt ioubagiones Bota Deme Ceke Buhteh Behneh *Pota* Bedechy (uo.). 1213: Speculatores de Zala Ioubagiones predicti castri [Castriferrei] Wossos *Pota* Zerma (Körmend II/8, Szentgothárd 2). [Vö. MTsz. 2]

PATAK: torrens, rivus, flumentum, profluens; bach NySz. 1200 k.: Fluius ille per socios Ketel uocatus est per risum *Ketelpotaca* (Anon. 15). 1206: Inde procedit usque in Jablampotoca (OL. D. 45). 1210: Tendit ad palludem que wigo uocatur humerou *potok* (Wenzel VI.342). 1212: Primus riulus Cumlus *potoc* dicitur (OL. D. 65). 1216/1230: Uenit ad Rac *potoc* (uo. 79). 1222: Tulcou *potok* cadit in Rabucha (uo. 103, «Veperd, Sopron m.» Szam. jegyz.). 1225: Secus riulium qui denominatur *potok* (OL. D. 118). 1227: Inde tendit in Zarozpotok (uo. 134). 1230: Iuxta riulium qui wigo denominatur *potok* (uo. 161). 1230?/1283: Torrens nomine qui uulgo dicitur *Feirpotok* (Forrás?). 1231/1257: Villam *Sarpotok* (OL. D. 42). Villam *Homuspotoc* (uo.). 1231/1397: Ad locum nomine *Hyduspotok* (uo. 174). Descendit in aquam que dicitur *Keykuspotoka* (uo., «Keykus erdőnél, Szatmár m.» Szam. jegyz.). 1233/1345: Descendit ad quoddam *potok* (Veszpr. 3, Billege). 1234/1243: Descendit per uallem ad muuorous *potok* (OL. D. 198). 1249: Usque ad riulium qui dicitur *Yrmegpotoka* (Múz. Kapy). 1252: Transeundo ipsam siluam uenit ad *Knespotok* (OL. D. 369). 1254/1360: Tendit ad caput riuli qui dicitur *Souspotok* (uo. 385). 1254/1389: Tendit ad caput riuli qui dicitur *Souspatak* (Lelesz Met. Zemplén 10). 1256: Item *Zentmiklos* cum sua tota piscatura et *Potokto* (ErdMúzLt., l. Wenzel VII.429). 1257: Inter villam *potok* et *Oloz* (Lelesz Met. Zemplén 42). 1258: Ad riulium *Banya patak* appellatum (OL. D. 480). Ad riulium vnum qui wigo *patak* nominatur (uo.). 1260/1271: Vsque ad riulium qui *almaspataka* nominatur (uo. 2505). 1261: Terras *Feketepotok* Erbeuch Lap Karachunfolua Kereztur et vruzy uocatas (uo. 511). Et ibi exit in *Scylospotoc* (Wenzel III.4). 1262: Uadit in *dolnapatakateu* (MonStrig. I.472). 1263: Vbi riulus nomine *Leswpotok* intrat in fluuium *Lanch* (Veszpr. 10, Lanch). 1264: Medietatem silue *donkpotoka* que wezneris nuncupatur (OL. D. 564). Inde uadit usque ad caput *Ozscypotok* [«még egyszor ugyanigy» Szam. jegyz.] (uo. 571). 1264/1324: Ad riulium *Zarazpothok* vocatum (HazaiOkm. VI.122). Ad riulium *kemenchepathaka* (uo.). 1265: Ad tres metas iuxta *potok* existentes (OL. D. 595). Inde descendit ad uallem *Osyupotok* (uo.). Uenit ad fundum *Corwlus potoka* usque uallem *Solumus potoka* (uo.). 1266: Cedit in *Rumluthpatak* inde per *Rumluthpatak* uadit (Wenzel III.134). 1267/1318: Vbi *feier potok* cadit in ipsum fluuium *Wasech* (Múz. Szentiványi). 1268: Descendendo transit *Brekene potoka* (Múz. Balassa). 1269: Iuxta *Holosthou pathaka* (HazaiOkm. VI. 157). 1270: Descendit ad fontem *Muhuspotok* (OL. D. 705). Cedit ad riium *vlhespotok* (uo.). Intrat riium *Seckpotok* (uo.). In riuo *Saruspotok* (uo.). Transit riium *Sebuspotok* (uo.). Ad alium riium *Ozewpotok* (uo.). 1271: In vno sicco *potok* vadit (uo. 757). 1272: In riulium *gepuspotok* nuncupatum (uo. 799). 1272/1331: Incidit in *Aypotak* (HazaiOkm. V.47). 1275/1412: Transit quendam fluuium *Saspathaka* (OL. D. 16091). 1278: Fluuium, quod uulgo dicitur *fekete potok* (Kubinyi: MTörtEml. I.108). 1279: Ascendit per aliud minus *potok* super arborem *Berekenye* (Múz. Bossányi). Ad quasdam arbores que dicuntur *Malagaya* inde descendit ad *Malapataka* (Múz. Jankowich). 1280: Quandam terram custodum siluarum

nostrarum ad *Potok* pertinentem Roduan uocatam prout in antea contulisse dicimur reliquimus eidem pacifice possidendam (Múz. Soós). 1281: In quodam sicco *potok* (Wenzel IX.326). 1282: Ad vnum riulium *Nadaspotok* nuncupatum (OL. D. 30582). 1283/1323: Rivuli *Melpatak* dicti (HazaiOkm. VIII.228). 1284: In fluio *Melpotok* (OL. D. 1172). 1285: Aquam que nominatur *hoziu potok* (uo. 1189). Exit super *Senegethopataka* ad occidentem (Wenzel XII.436). Ad alium *rywulum*, qui *Zenegethewpothok* nuncupatur (uo. 440). Inde procedit uersus orientem ad *Keuruspotokakutewyn* (Múz. Soós). 1288: Ad paruam aquam que nominatur *Ozyu potok* (OL. D. 1230). Villas nostras regales *Sowar* et *Sopotok* uocatas in Comitatu de *Sarus* existentes (Múz. Soós). Ad unam aquam lutosam que uocatur *Sarus potok* (OL. D. 1230). 1291: Cedit ad *Kukenespataka* (uo. 1332). Cedit ad *Gyartyanos pataka* (uo.). Penes eandem *patak* sunt tres mete (uo.). Usque fluuium *Sebuspotok* nominatum (MonStrig. II.279). 1292: Usque ad *Keralpotoka* (OL. D. 1360). 1295: Iungit aquam *Machalaspataka* (uo. 1413). Uadit ad locum *Kuzpotocfew* nuncupatum (Múz. Forgách). Lacui *Altalpotok* dicto (KárolyiOkl. I.23). 1296: Riulus *Wlwespothok* vocatus (Wenzel X.228). 1296?: Super quoddam flumen *Kukenegurpothok* nominatum (Múz. Péchy). 1299: Uadit usque ad *Scarazpotok* (OL. D. 1538). 1299/1360: Iungit quendam locum *Nogpatakzada* vocatum (uo. 1553). Iungit *Belapatakazada* (uo.). 1300: Riulus *Melpatak* nominatus (HazaiOkm. VI.458). Ab una parte ipsius *Ozzywpotok* (Veszpr. Regn. Met. 5). Ab eodem fluio exit in loco *Ozzywpotoktw* [igy? olv. *Ozzywpotoktw*] (uo.). 1301: Loco qui *Menus pathaka* nominatur (AnjouOkm. I.12). 1301/1367: Procedit in riulium *Melpotak* vocatum (OL. D. 13471). 1302: Pertransit riulium *Zuhapataka* nominatum (Múz. Jankowich). 1306: Ad quendam riulium *Zarazpotok* dictum (OL. D. 1699). 1311: Uadit usque ad *Scaraspotok* (uo. 1790). 1312: Terram *Bagath Zazad* vocatam circa *Burpathaka* existentem (Múz. Hatos). 1314: In eadem *Keseken Eger pothoka* Prima meta incipit in *Keseken egerfey* (OL. D. 1844). 1315: Cedit in fluuium *Werusalmaphataka* nuncupatum (Múz. Péchy). 1317/1407: Ad riulium *Belsepatak* vocatum (OL. D. 1894). 1318: Iungit quendam *Zarazpothoc* (uo. 1939). 1319: Cedit in riulium *Gyouspotok* (Körmend, Sebesiana 2/3). 1323: Quedam aqua *Werespotak* nuncupata (OL. D. 2160). Iungit quendam riulium *Kuzurupotok* uocatum (Körmend, Sebesiana 2/5). 1323 1330: In loco vbi fluuius *Meelpotok* cadit in fluuium *Bodrug* (uo. 2/8). 1326: *Arkuspothaktuwe*, hn. (AnjouOkm. II.239). Unum meatum vulgariter *pothok* vocatum (uo. 261). Descendit ad *Ryuulium Hydelpatak* nominatum (Lelesz Met. Abaúj 10). 1326/1428: Quandam aquam *Hathyaspathaka* nominatam (OL. D. 28721). 1327: Descendit infra *Burustyanuspatak* dictum (uo. 2470). Possessionis *Soupotak* vocat (Múz. Soós). Ad fluuium *Menuspatak* (AnjouOkm. II.294). Ad dictam terram *Vynergspotok* (uo. 295). 1327/1436: Fluuium qui dicitur *Megepothak* (OL. D. 2454). 1328: Possessione *Sowpatak* cum parte *Salis putei* (Múz. Soós). 1329: Rivulus *Wlwespatak* vocatus (AnjouOkm. II.398). In rivulo *Reketpataka* vocato infra ubi cadit *Reketpataka* in *Zelechpataka* (uo. 400). 1329/1335: Riulus *Fekethepatak* vocatus (OL. D. 2519). 1330/1420: Cedit in fluuium *Moharuspatak* vocatum (Múz. Soós). Venit ad caput fluuii *Sebuspatak* vocati (uo.). Cedit in fluuium *Almaspatak* vocatum (uo.). 1330/1449: Cedit in *Rywulum Pyskarpotak* vocatum (Múz. Görgey). 1331: Peruenit ad aliud fluuium *Piskaruspathak* vocatum (Múz.). Ad quendam fluuium *memorosum Estfaniapathaka* uocatum (uo.). Peruenit in quendam meatum aque *Forrowpathaka* uocatum (uo.). In fluuium *Bykuspataka* (Körmend II/9, Dolynch 22). In fluuium *Huduspataka* dictum (uo.). 1332: Vsque riulium *Fekete-*

potak vocatum (Múz.). Inter duobus riulis Dobopataka et Megepotak vocatis (uo.). 1333: Peruenit ad saruspatak Moos vocatum (Körmend II/1, Groffensah 3). In medio Megepatak declinando (Körmend II/1, Alber 3). Ad fluuium Monorospatak uocatum (uo.). Quendam fluuium Kengeluspatak vocatum (OL. D. 2792). 1333, 1334: Transit quendam rivulum Nadaspatak vocatum (KárolyiOkl. I.81). Pervenit ad Malachpataka (uo. 82). 1334: Possessionum Rebneche et Souspatak vocatarum (AnjouOkl. III.111). Ad alium fluuium Feketepatak nuncupatum (Körmend, Sebesiana 8/6). Iungit caput riuli Mocholapataka vocati (Múz. Hanvay). 1335: Cadit in quoddam fossatum Rektyespatak [igy? olv. Reketyes-] vocatum (SztárayOkl. I.96). De lacu Sumuspatak vocato (uo. 97). 1336: Cadit in quoddam stagnum Medyespatak vocatum (uo. 110). In quendam locum Macharuspatak vocatum (uo. 116). Ad aliam vallem que dicitur Hollowswelg et deinde ad Komlouspatak (OL. D. 2987). In capite cuiusdam riuli melpatak vocati (Múz.). Iuxta fluuium Vitezpataka vocatum (uo.). 1337: Intrat in quendam alveum vulgo Vyzzamenewpatak vocatum (SztárayOkl. I.130). In quodam rivulo Sumospatak vocato (uo. 124). Cuiusdam rivuli Tekereschpatak vocati (uo. 125). 1337, 1414: Intrat alium patak wigo Saruspatak vocatum (OL. D. 3089). A quodam fluio Azyupatak vocato (uo.). Iungit quendam fluuium Nyaraspatak vocatum (uo.). 1338: Fluuiorum videlicet Chukanpataka et Rosaueolgypataka vocatorum (uo. 3166). Duas metas terreas in vertice cuiusdam aluey Azyupatak vocati (uo. 31239). In capite cuiusdam aluey wigo Tekerspatakew vocati (uo.). Circa quendam fluuium Mortuspatak vocatum (Múz.). 1341: Quidam riuius Chergetegpataka nuncupatus (OL. D. 3393). 1345: Riuius Sarrazpataka nominatus (HazaiOkl. V.123). 1346: Ad Riuium Muggudurpataka vocatum (Körmend, Heim 110). 1347: Perueniret in alium fluuium Keuespatak vocatum (Múz. Kapy). Cuiusdam Riuli Sethethpathak vocati (uo.). 1347/1358: Ad quendam riuulum seu vallem Senegetewpatak nominatam (OL. D. 4716). 1349: Riuium qui uocatur Zeldpotak (uo. 30652). 1353: Riuius Agyaguspatak et Rednuk (uo. 4397). Priuilegium quoddam excellentissimi principis domini Ladislai Regis Hungariae super terris Custodum silvarum et piscatorum tunc regalium prope villam Patak Erdenouou et Halaz vocatorum (Múz. Soós). 1355: Vsque ad meatum fluuii Munurouspatak nominati (Múz. Komoróczy). In loco Rakatypaspatak uocato (uo.). 1356: Ad vnum patak Azyopatak vocatum (OL. D. 4640). Ad vnum riuulum Gyulkuspatak appellatum (Lelesz Met. Ugocsa 10). 1357: Ad quendam riuulum vermespatak nominatum (OL. D. 4656). 1358: Iuxta aquam Burpataka dictam (Múz.). Peruenit ad paruum Riuulum Rakuspatak vocatum (Körmend II/1, Groffensah 23). Cadit ad Riuulum Rehpho wlgariter Ewzpatak vocatum (uo.). Iuxta locum aquosum Rothmos wigo Weruspatak dictum (uo.). Ad vnum patak quod wigo vocatur Er (ZichyOkl. III.116). Ad caput riuli Hydospatak (Múz. Kapy). Cadet in Zylaspataka (uo.). Usque ad Wluespatak (uo.). Transeundo ad Gyouspotok (uo.). Caderet in riuulum Agyaguspataka (uo.). Descenderet in fluuium Kyralpataka in portum Lengenriuy vocatum (uo.). 1358, 1364: Veniret in locum vbi fluuius [t. i. az Ung] triplicaretur et in vno Riwlo eiusdem Kuzezeguspatak nominato (OL. D. 31286). 1359: Quidam riuius Sebuspatak dictus (Múz.). Ad caput cuiusdam riuli Zekpatak vocati (uo.). In vno Riuulo Fyzespatak nominato (Lelesz Met. Sztármár 21). 1363: Uenissent ad quendam locum Zoldubagpatakafeye uocatum (Körmend, Heim 186). Separat a Raunapataka Egerzeg et Remete (uo.). Usque ad quendam Riuulum Wluespataka uocatum (uo.). Vsque riuulum Gerendelpatak dictum

(Múz.). Iuxta riuulum Komlos patak (uo.). Veneret [igy] ad finem cuiusdam patak Tiudarbara vocatum (Múz. Kállay). Ad vnum Er, Sarnyapathaka dictum (ZichyOkl. III.264). Iuxta fluuium Sarpataka uocatum (Múz.). Circa quendam meatum aque Kygospataka nominatum (Lelesz Met. Bereg 52). 1364, 1367: Cuiusdam riuli Sospatok (OL. D. 30682). Capite riuli Sospatokew (uo.). 1365: Peruenit ad quendam locum lutosum Egruspatak nuncupatum (OL. TŰ. 18/15). 1366: Ad locum qui dicitur Ereuspatakew (OL. D. 30691). Vnus riuulus qui uocatur Hatarpataka (uo.). 1367: Ad quoddam stagnum Zallaspataka vocatum (Körmend, Heim 208). Quoddam stagnum Hwluespataka vocatum (uo.). Duorum stagnorum Raunapataka et Haranyaspataka vocatorum (uo.). 1368: Quidam riuius Rogosnapataka alio nomine Sasuspatak (OL. D. 25769). Vsque riuulum Gerendelpatak dictum (Múz. Kapy). Iuxta Riuulum Komlospatak (uo.). 1369: Cadit in riuulum Meeduispathaka (Múz. Horvát István, I. Pesty: Krassóvmtört. III.90). Venit ad riuulum Meeduispathaka (uo.). Pergendo inter capita duorum riuulorum videlicet Vizak et Vizzafuloupathaka vocatorum (uo., I. Pesty 91). 1371: Usque ad fluuium Tyza, vbi idem Zugopatak cadit in eundem (ZichyOkl. III.428). 1372: Ad Riuulum Altalpatak vocatum (OL. D. 6039). Declinando per riuulum Fyzespatak dictum (Múz.). 1373: Ad riuulum Penyespataka nominatum (OL. D. 6133). Ad riuulum Mezespataka (uo.). 1374, 1479: Riuulum Melpathak vocatum (uo. 18148). 1376: Ad riuulum Hydaspatak vocatum (Körmend II/5, Lyndva 18). 1377: Ad siluam Meduespathaka uocatam (Körmend, Heim 139). Iuxta meatum Souspatak dictum (OL. D. 28753). 1378: Iuxta aquam Ebespataka nuncupatam (uo. 31331). A parte prefati riuli Foktalanpatak vocati (Múz. Kisfaludy). 1379: Cines de Azunpataka et de Feulseubanya (Lelesz Acta 12/41). Ad fluxum aque Huzyulazpataka [igy? olv. pataka] vocatum (Lelesz Met. Ugocsa 25). Versus riuulum Keuespatak vocatum (Múz. Mednyánszky). 1380: Ad quendam vallem Zarraspatak vocatam (Múz. Szentiványi). 1383: Ad caput cuiusdam Ryuly Sebespatak nuncupati (Lelesz Met. Mármaros 5). 1384: Penes quendam Riuulum Feketewpatak vocatum (Múz. Ivánka). 1386: Transiret ad riuulum Megespatak vocatum (Múz. Hanvay). 1387: Venissent ad quendam riuulum Hatarpatak appellatum (Múz. Kállay). Per ipsum riuulum Sebuspatak (uo.). 1389: Super fluio Sarospatak vocato (OL. D. 7481). Descendit in caput cuiusdam riuli Sospatok appellati (Lelesz Met. Mármaros 13). In quendam alium fluuium Mortospataka vocatum (uo.). Venit ad vnum riuulum Kepespataka vocatum (uo.). Super fluio Sarospatak vocato (uo.). 1390: Quidam riuius Ludpatak nuncupatus (uo. 9). Riuius Aziopatak nominatus (uo.). Riuius Almaspatak nominatus (uo. 11). Ad riuulum Sospatok (uo. 20). Peruenissent ad riuulum Saaspatak dictum (uo.). Vsque ad riuulum Zarwaspatak (uo.). Procedendo ad riuulum Berhethlenpatak (uo.). Peruenissent ad caput Borpatak vocatum (uo.). Peruenissent ad riuulum Gempatak nuncupatum (uo.). Vadit ad caput seu originem cuiusdam riuli Dynzopatak vocati (uo. 30). Quendam riuulum Korbolowpataka nominatum (uo. 41). 1391: Uenissent ad Riuulum Altalpatak vocatum (Lelesz Met. Ugocsa 8). 1393: Per ipsum Kurthapatak descendendo (OL. D. 7874). 1395: Vsque ad Chalanospathak (Lelesz Met. Ung 53). 1402: In fluio Monyarospataka (Múz. Mednyánszky). 1407: Sicei fluuii azyopathak vocati (OL. D. 9363). 1408: Sicei fluuii Azywpatak vocati (uo. 9477). Plebanum de Kwrwpatak (SzékelyOkl. V.7, egykorú másolatból). 1409: Venit ad fluuium Almaspathaka nuncupatum (Múz.). 1410: Vsque riuulum Harkalpathaka (uo.). Penes vallem Kelesesuelgpataka vocatum (OL. D. 28775 és 30760). 1411: Riuulum Malum pathaka predictum (Múz. Péchy). Attigissent

fluuium Hamyspathaka vocatum (Lelesz Met. Mármaros 18). 1411/1492: Venissent ad riululum Zarazpathaka (Múz. Ibrányi). 1415: Quendam riululum Zykzoramenevpathak vocatum pertranseundo (Zichy-Okm. VI.352). 1416: Incidissent in vnum Riululum Zekpathak nuncupatum (Múz. Kapy). Ad quendam riululum Dyospatak vocatum (uo.). Incidissent in vnum riululum Zekpathak nuncupatum (Körmend, Sebesiana 3/17). 1417/1505: Venissent ad quendam Riululum Elewpathak nominatum (OL. D. 37350). 1419: Caput fluuii SETHETHPATAK (Körmend, Sebesiana 14/3DD). 1420: Annexissent quendam Ryuulum Saspathak nuncupatum (Múz. Ibrányi). 1422: Circa quendam meatum aque Ezthrakpathaka nuncupatum (OL. D. 11181). In quadam valle Hydaspatak nuncupata (Lelesz Met. Ung 34). 1423: Circa quendam meatum aque Ezthrakpathaka nuncupatum (uo. 4). 1425: Attigissent quendam Rywulum Bogarpathaka nominatum (Lelesz Met. Szatmár 8). 1430: Venissent ad quendam vallem Folyopatak appellatum (Múz. Bethlen). 1435: Ryuulum Hewigespathaka appellatum (Lelesz Met. Bereg 54). 1436: Ad pratum wigo Tekerespathaka (Lelesz Acta 53/33). 1451: Fenilibus Kwkenyesspathaka et Saaser vocatis (KárolyiOkl. II.290). 1452: Venissent ad riwulum Gyapywpathaka nominatum (Lelesz Met. Mármaros 31). 1453: Peruenissent ad quendam locum paludinosum aquam semper in se continentem Kemencezpathaka nominatum (Lelesz Met. Abaúj 3). 1454: Quedam vallis seu fossatum Thewlgespathak nuncupatum (OL. D. 28842). Ad vnum Riululum Nadaspatak nuncupatum (uo. 31147). Jopathak, hn. (uo. 14604). Gonozpatak, hn. (uo.). 1459: In fluuiio Banyapathaka (uo. 15368, «Telkibánya» Szam. jegyz.). 1460: Possessionis Dyznopathaka vocate (OL. D. 15428). Incipit in riululo Hatarpatakaka vocato (uo.). Fossatum Thewlgespathak vocatum (uo. 28844). 1463: Ad vnum gurgitem Hydegkwthpathaka vocatum (Múz.). Penes fluuium Sebes pathaka vocatum (Lelesz Prot. IV.110). 1467: Ad riululum qui vocatur Kewespathaka (Lelesz Met. Bereg 21). 1468: Eundo ad latus cuiusdam Campi Pathakezthorothw [-ezthero-?] (Múz.). Abinde transeundo ad Somospatak (uo.). Deinde eundo ad Kwrthapatak (uo.). 1470: Penes quendam riululum Nyrespathak appellatum (Múz. Sombory). 1480: Quoddam Rywulum folyopatak nuncupatum (OL. D. 18351). 1487: Vlra Riululum Mvskapatak (uo. 37066). Descendissent in Riululum Hayospatak appellatum (uo.). Pervenissent quendam paruum gurgitem siue Riululum Wallareh, in lingua autem hungaricali Pokolpathak appellatum (uo.). 1497: Aliud Molendinum super Zarwastho pathaka (Múz. Bethlen). 1513: A parte fluuii Farkaspathaka vocati (Forrás?). 1520: Ad Riululum Molnospathak vocatum (Lelesz Acta 126/26). 1560/1580: Vagyon az Dálnok Riti mellett egy hold, kit hínak Patakszökő Bartalis földének (SzékelyOkl. V.76). Ezt vettem Patakszökő Lőrincztől örökaron (uo.). [Vö. pizstrángos-patak.]

PATIKA-GYÉRTYA: [species candelae; eine art kerze]. 1544: Vöttem patika gertat (OL. Nád. 40). Vöttem patika gertat Vöttem uekon gertat (uo. 42). 1548: Üöttem patika gertat ég fontot (uo. 49). 1552: Vtra valo patika giertyath (uo. 48). 1553: Ceras Patika gyertya (uo. 49). 1556: Ceras estap gerthia vocatas et Patyca gerthya (Forrás?).

PATIKÁROS, patikárus: pharmacopola, myropola; apotheker NySz. (2. jel.). 1465: Johannem Pathycaros dictum (OL. D. 26048). Johannem Pathycaros (uo. 28527). 1481: Georgio Pathycaros (uo. 29851). 1544: Attam az paticarosnak hog wrannak purgatiot cinalt (uo. 40). Attam az patikarusnak (uo. 41).

PATIKÁRUS, 1. patikáros.

PATING-GÚZS: «patingnak alkalmazott gúzs» CzF.; [wiede, womit der hintere theil des pfluges an den vorderen gebunden wird]. 1728: Szabó Jánosné Makón megrontotta s megkötötte volt; de ismét meggyógyította és megoldotta volt a pating gúzsza (Reizner: SzegedTört. IV.383). Azután az patinggúzszt vélek kifejtette egy nád szálal, az Marosba Kőkényé behajtotta (uo. 434). [Vö. pating NySz. MTsz.]

PATKÁNY: talpa, sorex, [mus rattus]; ratte NySz. 1211: Hii sunt agasones Leke Haia Polcan Ciquilou Keteus Finti (Pannh. Tih. 1/5). Sunt sutores hii Joan filius Seesun. Polcan. Zelsa Bod Adamas (uo.). 1299/1413: In vnam vallem que pathkantaua uocatur (Kubinyi: MTörtEml. I.176). 1408: Ladislao Pathkan (ZichyOkm. V.550).

patkány-szörű: [pilo coloris muris ratti; mit rattenfarbenem haar]. 1650: Patkány szörű szíjhátú fakó ló (DebrLt., 1. Nyr. XXII.520).

PATKÓ: solea equi, calceus equinus, solea ferrea; hufeisen NySz. 1342: Nicolai fili Potkow (Zichy-Okm. II.16). 1355: Nicolaus filius Pathko (Anjou-Okm. VI.376). 1598: Emericus Patko (OL. RDecim. Zempl.). 1608: Tomas Patko (MA.NLI. 253). 1609: Tomas Patko (uo. 298). [Vö. jég-patkó.]

patkó-fánc?: 1556: Instrumentum patko fancz [a szó vége cz-nek látszik] vocatum (OL. UC. 99/27, nagybányai inventariumban). [Vö. fánc MTsz.]

patkószég-fejező, -fejedző: [pistillus, quo clavi solearii conficiuntur; hufnagleisen]. 1549: Eg patko zeg fejező (OL. Nád. 49). 1616/1643: Lecz szegh feiezező No. 1. Patkó szegh feiezező No. 1 (OL. Instr. 42, 1. GazdtörtSzemle VI.126).

patkószég-fogó: [forceps quo clavi solearii prensantur; hufnagelzange]. 1597: Az kouacz uinnye hazban. Likazto vass 3 Karika vereo 1 Keoröm farago 1 Patko szeg fogo 1 Patko vereo 1 (OL. UC. 101/3).

patkó-verő: malleus calceando inserviens; beschlaghammer NySz. 1510 k.: Wagokesth, Cyapfuro, patkowero (OL. D. 26251). 1526: Eodem die emere feci claviculos majores et minores pro fl. 1. et denariis 20. cupreae monetae, de funiculo vero ligaturas 10. pro denariis 50 et secures 3. per den. 75. ad pathkowerev, per den. 80 [stb.] (Engel: MonUngr. 192). 1528: Vnum wigo pathko werew (OL. Nád. 48). 1544: Üöttem eg patko veröt (uo. 40). 1597: Az kouacz uinnye hazban. Likazto vass 3 Karika vereo 1 Keoröm farago 1 Patko szeg fogo 1 Patko vereo 1 Zeg feiezeo 1 (OL. UC. 101/3).

PATKOL, patkól: subferro, calceo equum, appingo soleas, ferream soleam equo induco; das pferd beschlagen NySz. 1465/1466: Dominico Pathkolo (OL. D. 16292). 1536: Petrus putkolo (Múz. Kállay). [Vö. mégpatkol.]

PATKOLÁS, patkoltatás: calceatio; hufbeschlag NySz. 1544: Patkolasa. leghez ualo szegre (OL. Nád. 41). 1548: Eggiok lo patkolasatol (uo. 49). 1564: Az Jakap uram lovai patkolása dolgából (GazdtörtSzemle I.70). 1635: Egy pár csizmapatkoltástól 8 d. (uo. VIII.475).

PATKOLÓ-FOGÓ: [forceps calceandi; hufeisenzange]. 1549: Eg patkolo fogo (OL. Nád. 49).

PATKOLÓ-KOVÁCS: solearius faber; ein schmied der pferde beschlägt, hufschmied NySz. 1564: Az szabados patkoló kovács dolgát ez előtt való állapotban hagyván [stb.] (GazdtörtSzemle I.70).

PATKOLTATÁS, 1. patkolás.

PATKÓS: 1) subferratus; beschlagen NySz.; [soleam ferream habens; hufeisen habend]. 1388: Johanne filio *Pathkos* (OL. D. 8005). 1417: Johannes dictus *Pathkos* (Múz.). 1430: Stephanus *Pathkos* (OL. D. 12213). 1451/1457: Alberti *Pathkos* (uo. 14453). 1453: Georgius *Pathkows* (uo. 27893). 1511: Joanne *Pathkos* (Múz. Forgách). 1519: Benedicto *Pathkos* (uo.). 1602: *Pathós* János (SzékelyOkl. V.236). *Patkós* Pál (uo. 237). *Patkós* Gergely (uo. 272). || 2) [vö. «patkós-gyölcs»]. 1532: Sindonem *patkos* (OL. L. III. 16. 17). 1553: Sindonem *pathkos* vlnas decem (OL. Nád. 49).

patkós-gyölcs: 1548: Vettem *patkos gyolchot* (OL. Nád. 43). [Vö. NySz.] [Vö. *patkós*, 2. jel.]

PATTAG, 1. pattog.

PATTANTÉS, 1. pattantyús.

PATTANTYÚ: bombardá, tormentum; bombardé, kanone NySz. 1520: Sakalos, *pathanthw* Taraczkh (OL. D. 26219). 1535: Bombardá *pathantiu* (OL. UC. 99/25). [Vö. hír-, faltörő-, kürtő-, moszár-, siska-pattantyú.]

pattantyú-mérték: 1490: Quoddam instrumentum ad bombardas pertinens *pathanthyw merthek* (OL. D. 26048).

pattantyúmérték-fűró: 1494: Quoddam instrumentum ad Bambardas [igy] pertinens *pathanthyw merthekfuro* (OL. D. 26076).

PATTANTYÚS, pattantés: tormentorum bombardarumve moderator et ejaculator; kanonier NySz. 1460: Georgium *Pathanthycs* (Forrás?). 1469: Gregorii *Pathyanthycs* (OL. D. 36394). 1495: Georgio *Pattates* [igy, olv. pattantés, vö. «pathtante» Schlägli-Szójz.] (Múz. Forgách). 1498: Gregorium *Pathanthycs* (Múz. Kállay). 1525: Georgius *Patthanthys* (OL. D. 37000). 1529: Mathie *Patthanthycs* (OL. Nád. 42). 1544: Attam az *pattantusnak* (uo. 41).

PATTOG, pattag: strepo, erepo; rauschen, knallen NySz. (1. jel.) 1601: Iszom az keserő szert, *patag* az bóróm tőle, apad az veróm, csak gerendara ne hagyon az bóróm (MA. NLI. 124, eredetije szerint).

PATTOGOZ? vö. kipattogzik.

PATTOGZIK? vö. kipattogzik.

PATVAR: calumnia, cavillum; schmach, spott NySz. 1451: Gregorius *Pathwar* (OL. D. 14467). 1461: Augustino *Pathwar* (Lelesz Acta 72/36). 1510: Benedicti *Pathwar* (OL. D. 21991). [Vö. *patvaria*.]

PATVARASSÁG, 1. patvarosság.

PATVARIA: [rixa, certamen, calumnia, discordia; hader, zank]. [Vö. 1393 k.: Alioquin elapsis illis quindenis nullam calumpniam seu pathwariam inponendi habeat facultatem par contra partem alteram (Múz. Kállay). 1418: Aliasque legitimas conprobaciones et documenta predictorum exponencium eisdem ex parte prelibatorum reliete et liberorum sepetacti Vdalrici [...] allegacionibus et pathuarijs per ipsam nobilem dominam in contrarium allegandis non obstantibus (OL. D. 10684). 1524: Inter quos fratres magna discordia maximaque pathwaria hominumque ac pecudum Interempeio maximeque wlneracionis [igy] extitissent (Múz. Kisfaludy). Vö. *pathvaria* Bartal.]

PATVARISTA: disciplinae iuris studiosus, Bartal. [Vö. 1524: Due pathwariste videlicet Michael Chak de Myhaly et Benedictus de Kysfalwd (Múz. Kisfaludy).]

PATVAROS?: sycophanta, calumniosus, cavilator, improbus, falsus; verkläger, verleumder, fuchschwänzer NySz. 1435: Per quendam meatum *pathwarus* Er [a. m. patvaros?] nominatum (OL. D. 30434).

PATVAROSSÁG, patvarasság: [calumnia; verleumdung, verspottung]. 1468: In grauaminibus calumnie wlgo *pathwarassagh* fore agrauatus extitisset (Múz. Kállay).

PATYOLAT: calantica, pannus tenuis xylinus; schleier, battist NySz. (1. jel.) 1528: Vnum picarium argenteum vnum chese vnum *pathyolath* (Múz. Kapy). 1533: Torale paplan de *patyolath* (OL. Nád. 49). 1558: Vnum *pathiolath* nouum (OL. UC. 97/19). 1561: Vna portio tele wlgo *patyolath* (OL. L. III. 16. 17). 1564: Kéth wegh kezdőth *patyolath* (OL. Nád. 49). 1588: *Patyolat* kezkenio (OL. UC. 76/17).

PÁVA: pavo; pfau NySz. (1. jel.) 1521: Wlgo *pauakath* sedecim (OL. D. 37184). 1567: Zwrke *pawa* es feyer *pawa* tizenkettő (OL. Gyflimb. 7). [Vö. fether-páva.]

páva-toll: pinna pavonis; pfauenfeder NySz. 1594: Vagjon *Pawa toll* keotessel No. 1 (OL. UC. 78/7). *Pawa tolbul* kezdőth legyező (uo.). 1597: Legiezeo *pawa tolbul* czinalt bokor 1 (uo. 101/3).

pávatoll-legyező: [flabellum ex pinnis pavonis factum; fächer aus pfauenfedern]. 1556: Egh *pawa tol legyező* (OL. Nád. 48).

PAZSÁR? 1. pozsár.

PÁZSINT, 1. pászit.

PÁZSIT, pásit, pást, pászint: gramen, campus graminosus; rasen, wasen NySz. 1319: Terram *Kispasit* vocatam (ZichyOkl. I.164). 1348: Locus cepitum vulgo *pasyth* dictus (AnjouOkl. V.251). 1454: Peruenit ad sex iugera terrarum *Pastfew* (Körmend, Unyom. 71, «Mindszent, Zala m.» Szam. jegyz.). 1603: Gregorius *Pásinth* (SzékelyOkl. V.267).

pászit-barány: 1621: Vulgo *pasyth barany* agnum vnum (OL. UC. 2/31). Agnum vnus anni vulgo *pasith barany* vnum (uo.).

pászit-disznó: 1594: *Pasit diznot* eők nem adnak (Forrás?). [Vö. NySz.]

pászit-szintű, -szün: colore herbeo; grasgrün NySz. 1531: Purpian *pasytzw* Purpian zwrke (OL. Nád. 43).

PÁZSITOS: graminosus; voll gras NySz. 1521: Penes pratum sew insulam *Pasythoszygeth* dictam (EgyKönyvt. Litt. Epist. Orig. 22b).

PECE: [oleum lini; leinöl]. 1518: Oleum *peche* vnum fonth (OL. D. 26193). 1519: Oleum *pechee* fontho octo (uo. 35012).

pece-olaj: oleum lini; leinöl NySz. («pecolaj» a.) 1493: Oleum commune *peczeolayth* (EPSz. fol. 22).

PÉCÉR, pészér, vö. eb-pécér.

pécér-ház: [casa agitatoris venatici; wohnung des hundbesorgers]. 1637: Vagyon az *Peczzerhaz* kezdőth jo fedeles seőueny (OL. UC. 14/43). 1638: Negiedik az *Peczzer Haz* Udvara Ez Udvaron vagion Egy *Peczzer haz* (uo. 2/34).

PÉCKÉS? 1427: Veniret ad montem *Pechkes*-few [a. m. péckés?] nominatum (Lelesz Met. Szaboles 1). 1478: Pratum sev fenile *peczkes* nominatum (Múz. Kállay). [Vö. NySz. MTsz.]

PÉCSÉNYE: assum, assa caro; braten NySz. (1. jel.) 1544: Üöttem ég *pezenet* (OL. Nád. 42). 1638: Egy *Peczienie* szaraszto Rud (OL. UC. 2/34). [Vö. fehér-, fojtott-pecsénye.]

pecsénye-sütő: [venditor carnis assae; bratenhändler]. 1714: *Pecsenyesütő* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.22). [Vö. NySz. más jel.]

PÉCSÉNYÉS: gramiosus; triefend NySz. 1397: Benedictum *Pechenyas* (ZichyOkm. V.40).

PÉCSÉS? [magno pene; grosses männliches glied habend]. 1482: Sebastiano *Peches* [így, a. m. pécsés?] (Múz. Kállay). [Vö. pécs NySz.]

PÉCSÉT, pöcsét: sigillum, signaculum; siegel NySz. 1544: Neügen hile magar forintrol menedeket es kezyrasat *pöcetyuel* egetembe vettem (OL. Nád. 42). 1604: Ha ith Uarasi Embernek eggiknek az masikkal peri indultatik az Feolpereos az Alpereost, ha maga Citallia ne tuerentkeressel Citallia, hanem az Bironal *peczet* kerien, es tartozzek az biro *peczet* adni penz nelkwl (MJogtörtEml. I.31–32, Marosvásárhely törvényeiben). [Ha] nem eri olliankor hamar az birot, az kit az Polgarok keozwl hamareb er az Mezeoben attol kerhet Simpliciter Teruent, de nem *Peczet*, Es ez illien Teruenkeresnek az Teruen hellt ad (uo. 33). 1613/1696: A citatória béirástul is és kiadástul az notáriusnak den. 16, az *pecsétül* az bírónak den. 4, mind ittvalótul, mind extráneustól hasonlóképpen (GazdtörtSzemle VII.406, Tállya város törvényeiben). 1643: Aminémü törvénnyel, a régi fölső-szelestei, avagy guári és szentgyörgyi földes urak által tartatott, és mostan is tartatik és ezután is tartassék a szentgyörgyi, és guári hegy: annak rendit és módját rend szerint *pöcsét* alatt és kezünk írásával megerősítvén adtuk a mi szentgyörgyi és guári hegyemestereinknek (uo. VI.467). 1700: Mikor valamely ember néminemü szüksége miatt vidékben akarván menni, és az ő igazsága mellett város *pecséti* alatt való levelet kér az főbírótól... attul valamennyi pécstépenz jut, az éppen az főbíróé (uo. VII.401). 1716: Meghirdettségk: senki nyomtatni ne kezgyen, *pecsét*et válcsen az Városházánál (uo. IX.3). 1731: Amaz reája való gyanúságot másoktól megértvén, *pecsét* által nemzetes bíró úrhoz ezítálta (Reizner: SzegedTört. IV.480). [Vö. «Szegeden a nép a hatósági idézéseket ma is *pöcsét*-nek nevezi» Kovács János közlése.]

pecsét-pénz: cerarium; diplomsteuer NySz. 1480 k.: Alios census non habent preterque nonas vineis soluent, et de Sigillo *peczethpenz* facit florenos XX (OL. D. 36995). 1700: Mikor valamely ember néminemü szüksége miatt vidékben akarván menni, és az ő igazsága mellett város pécseiti alatt való levelet kér az főbírótól... attul valamennyi *pecsétpénz* jut, az éppen az főbíróé (GazdtörtSzemle VII.401). [Vö. 1353/1424: De vna tunella cuiuscunque quantitatis fuerit, quilibet tenetur dare quatuor denarios sigillares (OL. D. 4402). 1459: Denarii Sigillares tempore vindemiarum a deducantibus vinorum vsque festum sancti Martini exigere soliti (uo. 15322).]

PÉCSÉTÉL, vö. kipécsétel.

PÉCSÉTÉLÉS: signatio, signatura; versiegelung NySz. 1613/1696: Ha valaki mer az *pecsételés* ellen contradicálni, tehát a contradictio áll, csak a naptul, melyen contradicál két hétre (GazdtörtSzemle VII.414).

PÉCSÉTÉS, pöcsétés: sigillatus, signatus; besiegelt NySz.: [sigillum habens; siegel habend]. 1461: Petrum *Pechetes* camerarium salum regalium (OL. D. 36392). 1558: Eheze [a borkóstoláshoz] mynden korchomarnosnak, fabul chinalth *pechiecs* pynthy, Iezeie, harmadaia [így], meszelle legien (OL. D. 37006, I. GazdtörtSzemle VI.136). 1586: Öt *pechetes* kw meczeth lewel (OL. Nád. 49). 1597: *Peoczetes* bilig az vr neue raita (OL. UC. 101/3). [Vö. függőpécsétés.]

pécsétés-levél: literae obsignatae; besiegelter brief NySz. (1. jel.) 1700: Mikor valamely ember aféle örökségnek megvételéről, hogy bizonyosabb lehessen az örökségben, *pecsétes levelet* vált a bírótól és az egész tanácstól [stb.] (GazdtörtSzemle VII.401).

PÉCSÉTLŐ-GYŰRŰ, gyérű, -gyűrű: annulus signatorius; siegeling NySz. 1558 k.: Wagyon geryw ij egyk arany masyk *pechelle* ezisth gerü (Nyr. XXVIII. 22). 1589: Jegi giuruth. *Pechello giuruth* (OL. Nád. 48).

PÉCSÉTLŐ-VAS, pöcsétlő: [cauterium; brenneisen]. 1566: Egy *pöchello was* (OL. Nád. 49). 1597: Hordora valo *peoczello vass* az vr w Na[gysá]ga neue raita (OL. UC. 101/3).

PEDIG, kedik, penig, peniglen: autem, vero; aber NySz. (1. jel.) 1569: Ha az felperesnek magva szakadna... tehát ezen felyülmegnevezett szántóföldek és szénarétek visszamaradjanak az alperesnek, vagy maradváinak kezébe, ezen közbe *penig* senkinek el ne idegenithesse ez megmondott felperes, ha *kedik* örökben eladna ez felyül megmondott földekbe vagy szénarétekbe, tehát semmi nélkül visszavehesse és hozzá nyúlhasson az alperes (SzékelyOkl. V. 87–88). 1590: Egyfelől mesgyés szomszédja Hadházi Pál, Czomortani Tamás jobbágya, másfelől *peniglen* Kelemen Demeter, urunk jobbágya (uo. 145). 1632: Ha *penigh* valamely Jobagynak any Disznaja ninczen, hogy tizre kelnek, az oly ember massal vagy harmanis ööszue haitiak disznajokat, es ugy adnak tizedet (OL. UC. 3/20). 1694: Az törvény után *penig* az ki okot ad az törvény tételre az 40 pénzt adjon (GazdtörtSzemle I.169).

PÉDVET? l. pégyvet.

PEG: [coloris maculosi; scheckig]. 1296: Quendam equum alma hymu *peg* coloris (Múz. Wenzel). 1323: Unum palefridum *pey* coloris in civitate nitriensi de Iwanka videlicet cive nitriensi octo marcis precio comparaverat, unum vero *peg* coloris valentem ultra decem marcas [stb.] (AnjouOkm. II.63). 1324: Vnum eum [«így» Szam. jegyz.] *peg* coloris (Múz. Kállay). 1335: Vnum equum ipsius Nicolai *peg* coloris (OL. D. 2943). 1346: Vnum equum *pegh* coloris (uo. 3822). 1357: Unum equum suum *peg* coloris (uo. 31284, I. AnjouOkm. VI.631). 1403: Vnum equum *pegh* coloris (Múz. Kállay). 1444: Duos equos bonos wlgo *peyg* simul cum magno equo similiter *peg* (OL. D. 13815). [Szamota szerint a szó nem egyéb miut az ószlov. *pjeg* «tarka» átvétele (l. a SchláglhSzőjz. 1370. sz.-ához írt jegyzetét). A BesztSzőjz. 954. sz. a. levő *peg* «subalbus» valószínűleg csak tolhíba *pey* helyett.] [Vö. kék-, vörös-peg.]

PÉGYVET, pëdvet? pëtymeg, pëtyvet: variolus, mus Ponticus, sciurus Gaetulicus, [mus silvestris, mustela erminia]; hermelin NySz. («pëtymet» a.). 1450 k.: Quatuor tunicas subductas cum mastrucis wlgo *peguet* (Lelesz Acta, Anni 1500, nr. 33). 1458: Vna stragula de scarleto de pelibus *pegueth* subducta (Múz. Kállay). 1464: Vnam tunicam mulie-

brem nigri coloris purpuream cum pellibus wlgo *pegweth* (Lelesz Acta 75/45). 1505 : Vnam mitram wlgo *pedweth* [igy] (OL. D. 25447). 1516 : Egh weres atlacz suba *pegweth* Beletth (uo. 26367, l. Zolnai : Nyelveml. 205). 1519 : Vnam subbam de pellibus *pethweth* subductam cum kamoka (OL. D. 31025). 1528 : Vna vestis thyn-dekle thafotha subducta pellibus *pegweth* (OL. L. III. 16. 17). 1532 : Vnam subam deauratam et subductam cum pelle variolo [igy] wlgo *pegweth* (Múz. Kállay). 1550 : Pileum vnum ex pellibus *pegweth* (OL. Nád. 40). 1561 : Egi hachoka *petyuctel* belet (OL. L. III. 16. 17). 1597 : Pellibus *Pegweth* germanice Veeh [Veeh?] vocatis (uo.). 1743 : Egy kötés *petymeget* lopott (DebrJk.).

pęgyvet-hát: [pellis dorsualis muris silvestris; rückenfell des hermélins]. 1442 : Vestem suam grizei coloris cum pellibus varijs wlgariter *pedwethat* [igy] vocatis (Múz. Görgey). 1522 k. : Unam subam variolinam bonam *peghwethath* fl. xiii] (TörtTár. 1889. évf. 381). 1523 : Subbam subductam tergore varioli wlgo *peghwethath* (OL. D. 36999).

pęgyvet-mál: [pellis subventralis muris silvestris; hermelinwamme]. 1516 : Negh *pegwethmal* suba (OL. D. 26367, l. Zolnai : Nyelveml. 206). 1519 : Vnam subbam subductam pellibus *pethwethmal* (OL. D. 31025). 1523 : Vnam subbam subductam *peghwethmallal* (uo. 36999). 1581 : Egi *pegweth malbol* chinalt misemondo ruha, a mwskwak a mikeppen wiselik, weres tafota az feoly (OL. L. III. 16. 17).

pęgyvetmál-gęręzna: [~]. 1544 : Wöttem eę eęez *peęuct mál gereznat* (OL. Nád. 41).

PĚHĚLY, vö. pih.

PEJ: gilvus, badius, bajus; braun NySz. 1290 : Equum meum *pey* coloris (OL. D. 33655). 1314 : Alium equum *pey* coloris (Veszpr. Regn. test. saec. 6). 1323 : Unum palefridum *pey* coloris (AnjouOkm. II.63). 1324 : Vnius equi *pey* coloris (Forrás?). 1327 : Vnum equum *pey* coloris (Veszpr. 11, Oroszton). 1339 : Vnum equum suum *pey* coloris (Akad. 2). Unum equum *pey* coloris (OL. D. 28059). Cuiusdam equi *pey* coloris (AnjouOkm. III.588). 1354 : Unum equum *pey* coloris (uo. VI.211). Vnum equum *pey* coloris (OL. D. 31279). 1367 : Vnum equum *pei* coloris (Múz. Kállay). 1375 : Vnum equum suum *pey* coloris (Múz.). 1396 : Vnum equum zęgh coloris, similiter vnum equum *pey* coloris (OL. D. 8169). Vnum equum *pey* coloris (uo. 8290). 1399 : Vnum equum *pey* coloris (Múz. Kállay). 1444 : Equum iuuenem *pey* vocatum (OL. D. 13815). 1484 : Equum *kyspey* (Múz. Kisfaludy). [Vö. sárga-, vöröspej.]

PĚK: pistor Kr.; bäcker, Márton: Lexicon, 1799-i kiad. (német-magyar rész). 1519 : Johannes *Peek* (OL. D. 37007). 1539 : Benedictus *Pęk* (OL. UC. 4/40).

PĚLA: [Helenae nomen blandiens; koseform zu Helena]. 1734 : Károlyi *Pęla* [többször, Kovács János közlése szerint *Pęla* irással váltakozva, a m. Ilona] (Reizner: SzegedTört. IV.499—501). [Vö. «A népnél Szegeden az Ilona szó helyett csak az *Ělona* kięjtés használatos» (Kovács J. közlése); *Ělona* Szinnyei József szerint több vidéken is járatos kięjtés.]

PĚLĚ, l. plęh.

PĚLISĚS, l. pilisęs.

PĚLLIKÁN? l. publikán.

PEMET, vö. koh-pemet.

PĚNC, l. bęálló-pęnz.

PĚNDĚLY, pęntęl(y), pęntęl(y): castula, intorula, subucula; unterhemd, bündelhemd NySz. 1431: Johanne dicto *Pentel* (Veszpr. 12, Nagypęcsöl).

PĚNDĚLYĚS, pęntęl(y)ęs, pęntęl(y)ęs: [intorula; unterhemd, bündelhemd]. 1458 : Camisias muliebris wlgo *Pentheles* sex (Múz. Kállay). 1508 : Duabus camisiiis *penthelyes* dictis (Lelesz Prot. I.45). [Vö. *pęntęlęs-ęng* NySz.; Luntzer-Melich 199.]

PĚNĚZ, l. ruga-, üt-pęnz.

PĚNG: resono, tinnio; schallen, tönen NySz. (1. jel.). 1501 : Petro *Pengew* (Lelesz Bercs. XIV.4). 1637 : Derek szęgh tengelyben jaro; *pęgeő* karika (OL. UC. 14/43).

PENIG, -LEN, l. pedig.

PĚNNA-BOR: [?]. 1554 : Vinum quod *penna bor* vocatur nouatori vinorum soluere tenentur (OL. UC. 45/36). 1567 : Vinum *pennabor* vocatum a quouis siue plus siue minus vini habeat exigere cubulos vini cedens prouisorio Patakyensi (uo. 40/35).

PĚNNA-KĚVE: [?]. 1603 : Minden szántó ember buza dęzmakor *penna kęvével* tartozik egy kęvével (CanonVisit. 152).

PĚNTĚK, pęntők: dies Veneris, feria quinta; freitag NySz. 1199 : Unum aratorem nomine Noad cum uxore Petheca et filio *Penthuc* (Veszpr. 16, Veszpr. Ecel., l. HazaiOkm. V.2). 1211 : Isti sunt exequiales warou butus feled *pentuc* Texa Vasard Mogd Moglou (Pannh. Tih. 1/5). In uilla udori isti sunt ioubagiones Nuhu Ontus Milost *Pentuc* Wnoea (uo.). Isti sunt serui Locud *Pentec* Tompa Heuche Pederh Mordar (uo.). Hii sunt curriferi Zeund Thexa Lucus Zulcu Horrod Vosca Zorida Choma *Pentuc* (uo.). 1221 : Cum uinitoribus nouem quorum nomina sunt hec Pan-casa Buhta Michal Guzu Pot Chotober Hega *Pentuk* (Pannh. 4/B). 1223 : Zeha et *Pentek* clericos (MonStrig. I.241). 1227 : Scereda *Pentech* Heus Beneduc (OL. D. 133). 1231 : Quorum nomina sunt hec videlicet Zumbotka *Pentuk* Dardaz Zalaas (uo. 165). 1240 k. : In predio Elbu Cyma Chon *Pentuc* (Pannh. 61/8). Hec sunt nomina coquorum in eodem predio *Pentuc* Echelleus Tynlov Porc (uo.). In eodem predio nomina aratorum seruorum hec sunt Niche Tyze *Pentuc* (uo.). In predio Sebus hec sunt nomina seruorum *Pentec* Scereda Mortun (uo.). In eodem predio hec sunt nomina Seruorum Sycula *Pentuc* (uo.). In predio Vosyan hec sunt nomina Jobagionum Cęcunte *Pentuc* Pethke (uo.). 1252 : Quorum seruitorum nomina sunt hec *Pentuk* Zukch Zuna Vocha (uo. 11/F). 1274 : Quendam serum suum *Pentek* nomine (OL. D. 883). 1275 : Iuxta possessionem *Pentekhel* (Pannh. Tih. 1/13). 1289/1291 : *Pentekfolua*, hn. (OL. D. 1244). 1297 : *Pentek* de Theub (HazaiOkl. 157). 1352 : Piscinis videlicet Mendenesfoka *Pentuk* foka . . . vocatis (OL. D. 4297). 1358 : Iuxta ecclesiam in *Pentekhel* (Pannh. Tih. 1/17). 1443 : Michaelis *Penthek* (Múz. Bethlen). 1473 : Nicolaus *Penthek* (OL. D. 18145). 1497 : Jacobo *Penthek* (Lelesz Acta 105/4). 1603 : Matthias *Pentek* (SzékelyOkl. V.258). [Vö. nőnévi változatával: 1199 : Unum aratorem nomine Noad cum uxore *Petheca* [olv. *Pentheca*] et filio *Penthuc* (Veszpr. 16, Veszpr. Ecel., l. HazaiOkm. V.2). Tres ancillas videlicet *Pentecham* Vnscham cum filio Nicholao et filia Sceretheu et Micham cum filia sua nomine Hugus (Veszpr. uo., l. HazaiOkm. V.3). 1232 : Quendam serum suum nomine Vendegu cum uxore nomine Zumbotka et cum II filiabus sunt quorum nomina *Pentuca* et Buga (Múz.). 1285 : Munuroka et Margytha filias dictę *Pentheke* (OL. D. 26735).] [Vö. nagy-pęntęk.]

pénték-hal: [piscis ad diem Veneris; fisch für freitag]. 1492: Habent soluere et dare domino terrestri in qualibet feria sexta quod vocatur *pentekhal* (OL. D. 36992). [Vö. ebéd-hal.]

PÉNTĚL, 1. pëndely.

PÉNTĚL, 1. pëndely.

PÉNTĚLE, Pëntělő: Pantaleon CzF. 1320/1414: Possessionis *Penthelemonostora* (OL. D. 10004). 1329: Possessio *Penteleymonostora* ubi benigne sive moniales grecales condam commorabantur. Possessio *Penteley* (Csánki: TörtFöldr. III.342). 1330: *Penthelemonostora*, hn. (uo.). 1350: Possessio *Penthele* prope Danubium (uo.). 1414: Prescripta piscina *Penthelethonyaya* non Zalkthonyaya vocaretur (OL. D. 10004). 1415: Piscaturam *Penthelethonyaya* nominando (Zichy-Okm. VI.339). 1424: Possessio *Penthelew* (Csánki: TörtFöldr. III.342). [Vö. az idézetekbeli hn. régi latin nevével: 1238: Abbas ecclesie S. Pantaleonis de insula Danubii (Csánki: TörtFöldr. III.342). 1277: Monasterium S. Pantaleonis, situm in insula Danubii (uo.). [Vö. Pantaléo.]

PÉNTĚLĚS, 1. pëndelyēs.

PÉNTĚLĚS, 1. pëndelyēs.

PÉNTĚLŐ, 1. Pëntele.

PÉNTĚLY, -ĚS, 1. pëndely, -ēs.

PÉNTĚLY, -ĚS, 1. pëndely, -ēs.

PÉNTÖK, 1. pëntök.

PÉNZ, pénc, pénēz, péz, píniz, pínz: 1) pecunia, nummus, numisma, moneta; geld NySz. 1481: Aurum et argentum wlgō ezwsmiuet es *penzt* (OL. D. 26018). 1555: Negh forint libra olaz *pinz* (OL. Nád. 48). 1564: Ezféle dézsmajüvedelemnek, mind bornak, gabonának, baromnak . . . és *pinznek* summáját minden esztendőben küllen írva külgye (GazdtörtSzemle. I.76). 1587: Gyalogósoknak három yzbe borul es *penzül* fizetöt (OL. Nád. 40). 1635: Vagyon egy öreg kocsiláda, vasas, az melyben az *pinz* és ezüstmarha (Mihalik: KassaÖtvTört. 224). || 2) as, nummus; pfennig NySz. 1544: Az szent istuan tornábeli sipo-soknak attam nolczuan *penzt* (OL. Nád. 40). Attam nolcz pavezot ki teszen negüen három *penzt* (uo.). Vöttem neg lat truciscust huszon nolcz *penzen* (uo.). Attam az kapun alloknak huszon öt *penzt* fördő walczagert (uo. 41). 1545: Az nap költ bor hatuan hat *penz* ara es ket béc (uo. 40). 1550: Attam az hegedősöknek huszon öt *penzt* Az sipo-soknak huszon öt *penzt* Az diskantoroknak huszon *penzt* (uo. 41). 1553: Az halazoknak eg twna wonias-twl kibem három halaczka volt attol attam hetwen *penzt* (uo. 49). 1558: Egy kochis zekeres lo fektül, ky cheres io zibol chinalth, es öregh harmi[. . .] öth *penzth*, aggianak (OL. D. 37006, 1. GazdtörtSzemle VI.137). Egy kethszeres cheres zibol chinalth jeles io huszar fektül aggianak harmycz keth *penzth* . . . keth fek szarath jeles ioth nyolcz *penzen* (uo.). 1588: Egy öreg hosszúsáru sarut, újat 40 *pinzen* adjanak (GazdtörtSzemle VI.136). 1594: Parazna birsagh egi forint Veer birsagh hatuan hat *penz* Az ki keket mutat hatuan *penz* Panaz birsagh harmincz hat *penz* (OL. UC. 113/5). Az hatalom mondas szaz huz *penz* (uo.). 1646/1727: Ha az gerendél az Molnar bé csinállya tartozik a Gazda egy forintal, es ötvön [így] *pinzel*, ha az kis gerendél az Molnar bé csinállya, tartozik a Gazda huszon ött *pinzel*, ha egy odalt csinál, akar költsöt, akar belsöt tartozik a Gazda ötvön *pinzel* (GazdtörtSzemle VII.125, a kézirat szerint).

[Vö. abroncs-, apró-, ártány-, ászok-, ászok-vám-, bárány-, batka-, behirdető-, bérés-, bika-, bor-, cédula-, cégér-, cipellős-, csolnak-, eke-, élés-, előljáró-, erdőlő-, fahordó-, fehér-, ferton-, fillér-, fű-, fűrészt-, füst-, gantár-, garas-, gyolta-, hajtó-, hering-, hó-, horog-, innya-való-pénz, ispan-pénze, ital-, jargaló-, kántor-, kapurovás-, kasza-, kaszáló-, keresztény-, keresztés-, kényácsa-, kész-, komá-, kormány-, koszt-, ködmön-, kuna-, lábas-, lirt-, lövő-, mester-, pécsét-, pogány-, pultura-, porta-, pürdi-, rák-, rét-, rév-, ruga-, sarló-, segédelém-, sila-, suba-, szablya-, szállás-, szám-, számvető-, szög-, szekeres-, széna-pénz, Szent Miklós-pénze, szőlő-, tilalom-, tized-, törvény-, tulok-, új-, újrak-, út-, vajda-, váltó-, varsa-pénz.]

pénz-jövedelm? [pecuniae redditus; geldein-nahme]. 1636: A majorbeli tyuk, lud, kácsa, póka, vaj, turó etc. legyen *pénzjövdelemmé* [így?] Kassán jó pénzt teremthetni belőle (GazdtörtSzemle I.271).

pénz-keresés: [pecuniae acquisitio; das geld-verdien]. 1760: Mostani világban a legbeceseab [olv. -becesebb] multság az *pénz-keresésben* vagyon (GazdtörtSzemle VII.419).

pénz-kiadás: [impensa pecuniae]; geldausgabe BM. 1564: Azon kívül és az szikségére való költségnek és kereskedésre való morhának *pinz kiadásának* kívüle való költséget *pinz kiadást* a mi illeti, abba ilyen mógyga legyen, hogy [stb.] (GazdtörtSzemle I.71).

pénz-verő: monetarius C. cursor MA¹. pisetarius MA. (1621. kiad.); geldpräger, münzer NySz., münzmeister MA. (1708-i kiad.) 1453: Martinus *Penzwereu* (OL. D. 36407). 1477: Foris [így, latin okl.-ben] *Penzwereu* (Lelesz Acta 87/3).

PÉNZÉCSKE: pecuniola, nummulus MA¹; geldlein, münztlein MA. (1708-i kiad.); aliquantulum pecuniae; geldchen, ein bisschen geld. 1799: Vagyon valamely kevésből álló *Pénzecskeje* költsön kiadatra (CanonVisit. 209).

PÉNZES: 1) pecuniosus, nummatus, multinummus, nummosus; geldreich NySz. (1. jel.). 1370: Laurencio *Penzes* (Múz.). 1417: Johanne *Penzes* (Lelesz Acta 37/84). 1418: Johanne dicto *Penzes* (OL. D. 10710). 1423: Laurencius *Penzes* (Lelesz Acta 43/83). 1427: Johannes *Penzes* (OL. D. 11917). 1429: Valentino *Penzes* (Lelesz Acta 48/77). 1451: Petro *Penzes* (OL. D. 14905). 1463: Johannes *Penzes* (uo. 15875). 1466: Benedicto *Penzes* (KárolyiOkl. II.378). 1473: Andree *Penzes* (Múz.). 1475: Valentinum *Penzes* (Lelesz Acta 85/16). 1478: Andreas *Penzes* (Veszpr. 108, Sztrág 16). 1489: Sebastianus *Penzes* (Lelesz Acta 98/25). 1504: Adriano *Penzes* (uo. 112/16). 1518: Andrea *Penzes* (Pannh. Hitel. 126). || 2) mercenarius; gedungen NySz. (2. jel.) 1699: A bérés vagy *pénzes* földeket senki másnak kilenczedéből, se pénzen el ne adgya, hanem maga ilye (GazdtörtSzemle IX.6). || 3) nummis constans; pfennig kostend]. 1410: Siluam *Hethpenzes* vocatam (OL. D. 9661).

pénzēs-só: [?] 1566: Wam so War sawa Dugha so *Penzes* so (OL. Nád. 49).

PÉR, pör: lis; zank, hader NySz. [process]. 1460 k.: Papi falwrol es kethethesrel *periarth* leuel (OL. D. 16762, az 1460-i okl. hátlapján). 1613/1696: Ha valaki valamelyik az mi határunkba levő örökséghez jussát praetendálta, tudta és tudja, ha 12 esztendőig reá nem keresi, vagy esztendőről esztendőre reá tilalmat nem teszen, ha vér volna is, *peri* mellől elmarad (GazdtörtSzemle VII.409).

pĚre-vesztĕtt, pĚri-: [qui causam perdidit]; sachfällig BM. 1643: Ha ezeket elmulasztják [olv. elmulatják] pĚri vesztettek lesznek és többé semmi keresetjek lészen... ha igazságát reményli, az első articulussal éljen, ha ezeket elmulatják pĚri vesztettek lesznek in perpetuum (GazdtörtSzemle VI.470).

PĚRDÓ: 1692: Kovácsoknak mikor dolgoznak Liba communis per diem nro. 4. 4. Egy *Perdonak* mikor exequal, Liba communis per diem nro. 2. Szallonna egy személljre libr. $\frac{1}{2}$... Birságbul egy személljre fl. 3 (GazdtörtSzemle VI.182, eredetije szerint). [Vö. NySz. meg nem felelő értelmezéssel.]

PEREC: spira; bretzel NySz. (1. jel.) 1544: Vötmem uaczorará *perecet* (OL. Nád. 42). 1570: Crustulas circulares vnam wulgo *perez* (OL. UC. 55/66). [Vö. arany-perec.]

perec-sütő, -sítő: [coctor spirarum]; bretzenbäcker BM. 1424: Thome *Perecszitheu* (Múz. Ibrányi). 1500: Anthonius *Perecszitheu* (OL. D. 36923). 1539: Albertus *Perecszütő* (OL. UC. 4/40). 1714: *Perecszütő* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.22).

PERECĚS: [institor spirarum, coctor spirarum]; bretzelverkäufer, bretzenbäcker BM. 1434: Johannes dictus *Pereches* (Lelesz Acta 51/18). 1533: Gregorii *Pereces* (Múz.). 1714: *Pereces* [foglalkozásnév] (DebrLt., Zoltai Lajos közlése).

PĚRĚG: volvor, rotor, volutor; sich drehen NySz. 1468: Mathei *Pergew* (Múz.).

PEREGREHT, pergereht: [census vineae; weinbergzins]. 1278: Jura montana quod wlgariter *pergereht* dicitur (OL. D. 998). 1353: Vineis autem ipsorum collectis volentes expedire terragium, quod vulgariter *pergereht* dicitur. AnjouOkm.VI.151). 1362: Tributo montis medie vinee wlgou *peregreht* dicto (Múz.). [Vö. 1451: In lepaglawia pro illa gorschyna que ab eorum vineis decem et septem cubuli est (OL. D. 34743). Dasselbs zu Schönhaupp wmb das perkchrecht von Iren weingartn des Sybenczeh Ember ist (uo.). Vö. «Bergrecht: eine vom weinberg zu entrichtende abgabe» Grimm, 3. jel.]

PĚRĚM, -ĚS, 1. prĚm, -Ěs.

PĚRĚMĚZ, 1. prĚmĚz.

PĚRĚS: 1) controversus, litigiosus; streitend NySz. [streitig]. 1334: Nicolaum dictum *Peres* (AnjouOkm. III.101). 1368: Michael dictus *Peres* (ZichyOkm. III.361). 1378: Nicolaus dictus *Peres* (Múz.). 1416: Petrus *Peres* (Múz.). 1430: Georgii dicti *Peres* (OL. D. 12331). 1441: Georgii *Peres* (Múz. TörtTárs. 4). 1451: Georgii dicti *Peres* (OL. D. 30821). 1453: Prediorum *Peresthelek* [vö. «2 pörös» CzF.?] et Achaadeghaza (uo. 15683). || 2) pars litigans; prozessführender NySz. 1511: Hol kedyh ew kegyelme... engemeth ew weekek az fellywl megh mondoth *peresekkel* megh nem zerezwtethne en akarathom zerenth Tahath ew kegyelmenek semmywel ne tharthozzam (uo. 22213, 1. Zolnai: Nyelveml. 197). 1590: Az felül megirt végezést valamellik fél meg nem állaná, hát az megálló fél az meg nem álló félén ezen bírák erejével fl. 25 vehessen. Az két része az bíraké, az harnada az *peresé* (SzékelyOkl. V.145). [Vö. al-pĚrĚs.]

PĚRGAMÁL, 1. purgamál.

PĚRGAMĚN, pargamĚnom: membrana, pergamentum; pergament NySz. 1544: Uötmem *pargamĚnomot* (OL. Nád. 41).

PERGEREHT, 1. peregreht.

PĚRGET: a) roto, voluto; drehen, umdrehen; b) pulso; schlagen NySz. 1473: Petro *Pergethew* (Múz. Bethlen). 1481: Georgii *Pergethew* (OL. D. 18460). Gregorii *Pergethew* (uo. 18462).

PĚRJE: a) filix; farrenkraut; b) parietaria, amorgine; mauerkraut; c) gramen; gras NySz. 1411: Eundo in quadam terra planiciosa wlgou *Kesewperye* vocato [igy?] (Múz.).

PĚRKAMĚR, 1. purgamál.

PERNIS: [pannus Veronae confectus; Bernisch tuch, Veroneser tuch]. 1442: Palium flauum *pernis* (Múz. Görgye). 1452: Duas vestes vnam de *pernis* et aliam de lewbi (Múz.). 1458: Stragulam vnam muliebrem de panno *Pernys* flauae coloris (Múz. Kállay). Vnum Jacco de panno *pernis* zederiees (uo.). 1471: Duas vestes vnam rubei coloris de panno *pernis* (Múz. Forgách). 1473: Pannum vnius stragule erat de *Pernis* (Körmend, Heim 562). 1483: Duabus tunicis de medio *pernis* et aly (Múz. Kállay). Pannum *pernis* (uo.). 1503: Pannus *Pernisch* peciae 2 flor. 50 (QuellKronstadt I.37, stb. I. a német szómutatót). 1522 k. De panno *pernyes* [igy? olv. *pernis*] (TörtTár. 1889. évf. 380, egykorú másolatból). [Vö. 1290: Vna Suba de panno *pernisio* Brumatici coloris (Veszpr. Regn. N/217). 1480: Tres Subbas vnam purpuream aliam de *pernisio* et terciam de Chemeleth (Lelesz Acta 90/2). 1511: Tres Tunicas strictas wlgariter Zoknya dictas vnam de panno italico alteram de panno porkamer et terciam de panno *pernisio* (uo. 119/27). Vö. *Pernisius*, *Pannus Pernisius*, *Pannus Pernis*, stb. Bartal.]

PĚRNYĚS, pörnyĚs: [cinerosus]; mit loderasche beschmutzt BM. 1459: Johannem *Pernyes* (OL. D. 15328). 1522: Blasius *Purnyes* (uo. 37004).

PERPĚNCE-VAS: [anschläger in der mühle]. 1576: Egy *perpenche* was Eg bokor hobzo (Múz. Rhédey). 1619: Korongra valo vas karika. *Perpenche* vas. Gusaly vas (OL. L. III.17/29). [Vö. *perpĚnce* MTsz. (3. jel.) BM.]

PĚRSĚL, 1. pĚrszĚl.

PĚRSĚLY, pĚssĚly: 1) gazophylacium, pixis; geldbüchse NySz. («pĚssĚly» a.) 1588: Az *pessel* vagion lakat alatt (OL. UC. 64/35). || 2) [achspanne, nabering]. 1605: Algiu kerek. *Persely*. Tengel thw karika (OL. UC. 28/61). [Vö. BM. 3. jel.]

PĚRSZĚL, pĚrsĚl, porsol, porzsol, pörşöl, pörşöl: uro, ustulo; sengen, brennen NySz. («pĚrsĚl» a.) 1429: Fabiano *Perzelew* (Lelesz Acta 48/71). 1448: Blasius *Perzelew* (Múz. Kállay). 1509: Dionisio *Perzeth* (Lelesz Acta 117/26). 1522: Valentinus *Perswlt* (OL. D. 37004). 1602: *Porsolt* [vö. «porsog» NySz.] Lukács (SzékelyOkl. V.193). *Porsolt* György (uo.). *Perselt* János (uo.).

PĚSSĚLY, 1. pĚrsĚly.

PEST: [caminus, fornax; ofen]. 1148/1291: Tributum fori Geycha et tributum portus *pest* et Kerepes nauium eciam cum vino siue cum Salibus ascencium (Veszpr. Regn. G/119). 1266/1283: Perueniet usque ad aquam Turuch sub rupe Munuhpest vocata (OL. D. 611). 1383: Sub quodam monte Kupest vocato (Múz., «Veszprém» Szam. jegyz.). 1391: Ad vnum montem *Pestkw* vocatum (OL. D. 7699). 1401: Quandam foueam Mesespesth dictam (uo. 8650). 1557: Az meez egetes egy *pestuel* tyz forint (U. I.). [Vö. MTsz. Egy XVIII. századi adatát I. Nyr. II.225a.] [Vö. mész-pest.]

PÉSZÉR, 1. ëb-pécér.

PÉSZTÉRGE, 1. pészterke.

PÉSZTÉRKE: gladius parvus, culter chirurgorum; stilet NySz. («pészterge» a.) 1734: Az alatt mindjárt hallván az dobait, akkor ott lévő quártélyos német az *pészterkével* hozzája hajlott az kutyához (Reizner: SzegedTört. IV 500).

PETE: [Petri nomen blandiens; koseform zu Peter]. 1198: Hec nomina seruorum *Pethe* Cheke Aruh (Körmend II/8, Szentgothárd 1). 1211: Isti sunt serui Rigou Keuseud *Pete* Locud Pentec Tompa Heuche Pederh Mordar (Pannh. Tih. 1/5). 1227: Quorum nomina hec sunt videlicet Vnaka Beneduc Cholov Bas Guncha *Pete* Munka (Veszpr. 9, Kál). 1267: *Pethe* centurio (OL. D. 619). 1299: Comes Nycolaus et Petrus, filij *Pethe* (MonStrig. II.474). 1308: Sub vna Salice que *Petefvzy* uocatur (OL. D. 29109). 1320: Venit ad vnum locum *Petegyaluguta* dictum (uo. 1990, 1. AnjouOkm. 1.551). 1322: Zumbathaza Basohaza *Pethehaza* (OL. D. 2102). 1341: Ad siluam *Pethefaya* dictam (uo. 3384). [Vö. Pétér.]

PÉTÉR, Pétör: Petrus MA. (1621. kiad.); Petrus, ein Manns-Name MA. (1708. kiad.) 1211: Hii sunt agricole Bord Cymegey *Pecur* [olv. Petur?] Mortunus Bertolon Nuetlen Bocu Topsa (Pannh. Tih. 1/5). 1224/1389: Quoddam precipicium quod *Peteraya* dicitur (MonStrig. I.247). 1237: Vdornici de uilla Borost quorum nomina Itol Copou *Petur* Medue (Múz. Középk. okl. 9. sz.). Wduornici de uilla Borost quorum nomina Itol Chopou *Petur* Medue (uo. 11. sz., 1. Wenzel II.73). 1240 k.: In predio Sar hec sunt nomina Jobagionum Sochv *Petur* (Pannh. 61/8). In eodem predio hec sunt nomina piscatorum Tebe *Petur* Buhtus (uo.). Mansiones carpentariorum scilicet Chomor et *Petur* (uo.). Quorum nomina sunt hec Both *Petur* Pepul Ledi Hereceg Miclous (uo.). In eodem predio hec sunt nomina aratorum *Petur* Sov Pyncust Kathina Sita (uo.). In eodem predio hec sunt nomina agasonum *Petur* Tumpa (uo.). 1286: Scent*petur*, hn. (Múz. Szentiványi). 1297: Cum uillis Mendzenth Zenth*Petur* nuncupatis (Körmend III/8, Monyorókerék 1). 1309: Quandam terram in fine cuiusdam montis *Peturgyure* dicti aptam pro curia (Veszpr. 13, Szölös Zala m.). 1319: Quandam possessionem ipsius Inakfi*petur*felde vocatum (KárolyiOkl. I.48). 1329/1377: Zenth*petur* [hn. Tolna m.] (OL. D. 2570). 1343: Possessionis Zemp*petur* vocate (SztárayOkl. I.170). 1344: Rector ecclesie de *Petur*uasara (Kubinyi: MTörtEml. II.133). Monticulum qui wigo Boluk*petur*holmja nuncupatur (OL. D. 3678). 1346: Supra eandem villam *Peturfolwa* (uo. 3867). 1357: Possessionarie porcionis quoddam Petri filii Bors Borsfi*petur*felde vocate (ZalaOkl. I.578). 1359: Horuath*petur* folva (Múz. Forgách). 1363: In eodem Berch currit ad quandam locum *Petermagala* vocatum (Múz. Kállay). 1376: Possessionum *Peterfi**petur*haza vocatarum (Körmend II/5, Lyndva 18). 1382: Quoddam alueum Kys*petur*foka vocatum (OL. D. 30725). 1386: Piscinas Zaton Estenkelew [Estenkelew?] *Petertawa* (uo. 7182). 1420: Georgio Chyk*petur*vey, Petro Chyk Stephano Sapulk*petur*wey dicto (Múz. Soós). Mihalfya Jsthwanfelde Egyedfyafelde Deme*terfi**petur*felde (Körmend Miscell. Németútv. I. ad. 41, fasc. 187). 1426: Villis Felsewalmad Alsowalmad Zenth*petur*felde (Forrás?). Prediis Estwan*petur*fyahaza KasafyaAntalhaza Egyedlakos Lakosantalhaza et Zygeth appellatis (uo.). 1454: Et inde itur ad *petur* ispan keepe (OL. D. 14807). Esthwanfy*petur*haza, hn. (uo. 14781). *Petherlaka* [hn. Erdélyben] (uo. 28400). 1455: In vico Zenth*petur*erwchaya (uo. 36407). 1464: Possessionis Arokewzyzent*petur*falwa vocate (Veszpr.

Regn. A/10). Benedictus de Zenth*petur*wr (Veszpr. 108, Petőfalva 1). Zemp*petur*wr, hn. (Múz.). 1475: *Peter*deaklaka, hn. (Múz. TörtTárs. 4). 1481: Philipzabathsaga Frankzabathsaga *Pether*zabathsaga [helynevek] (OL. D. 18482). 1521: Descensus Comanorum Kakath et Thwrgon*petur*zallasa nominatos (uo. 23518). 1551: Vasas szenth *petur* napyan (OL. Nád. Számád. b). [Helyn. szárm.: 1382: Stagnum *Peturdi* ferthew vocatum (OL. D. 30725). 1466: Petri literati de Kapolnas*petur*herd (Múz. Kende). 1479: Kapolnas *Peterd* [hn.] (Múz.).] [Vö. Pete, Pétérke, Pefi, Petke, Pétkó, Pető, Petös?]

PÉTÉRKE: [Petri nomen blandiens]; Peterchen BM. 1277: Cum sessionibus in quibus *Peterke* et Saulus condicionarii eiusdem ecclesie Wesprimiensis residebant (ZalaOkl. I.85). 1322/1394: Johannis filij Pauli filij *Petirke* (OL. D. 2117, 1. AnjouOkm. II.26). Quandam insulam *Petirke* Fewldi nuncupatam materna lingua (uo.). 1337: Sessionibus Apsalumylese et *Peterke*ylese vocatis (OL. D. 3040). [Vö. MTsz.; *Petörke* NySz.] [Vö. Pétér.]

PÉTÉRZSIROM, 1. petrészelyém.

PETI: [Petri nomen blandiens]; Peterchen BM. 1211: Hii sunt coci Muchou Huldus Cedhe Ouson Numud Warou *Peti* [a. m. Peti?] Soruld Wagia Wasard (Pannh. Tih. 1/5). 1609: Az fiat lucaes öcsenk tanitia, az *petit* (MA. NLI. 308—309, eredetije szerint). [Vö. Pétér.]

PETKE: [Petri nomen blandiens; Peterchen]. 1240 k.: In predio Vosyan hec sunt nomina Jobagionum Ceeunte Pentuc *Pethke* (Pannh. Tih. 61/8). [Vö. Pétér.]

PÉTKÓ: [∞]. 1505: *Pethko* filio Kalagyer (Múz. Forgách). [Vö. Pétér.]

PETŐ: [Petri nomen blandiens]; Peterchen BM. 1258: *Peteu* Daniel Almus Bohas Jaco et Symun (Pannh. 6/D). 1320: *Petew* in terra sua dedit dicto Nicolao actoritatem plantandi vineam (ZichyOkm. I.185). 1324: *Petew* filii Aldumas (AnjouOkm. II.170). 1326: Thome et *Petheu* filii Petri dicti magni (SztárayOkl. I. 49). 1327/1333: *Peteu* dictus Tuuz (OL. D. 2453). 1328: *Petheu* Tuz dicti de Zugligeth (Veszpr. 106, Billege 1). 1329: Johannes, Demetrius, Stephanus, Beke et *Petheu* (SztárayOkl. I.60). 1333: *Peteu* dictus Thuuz (Múz. Soós). Contra magistros Thomam et *Petheu* filios Petri magni (SztárayOkl. I.71). Andronicus cum *Peteu* filio suo (uo. 77). 1334: *Peteu* dictus Thuuz (OL. D. 2839). 1339: *Peteu* dictus Tuuz (AnjouOkm. III.551). 1354: Ladislaum filium *Petew* (uo. VI.218). 1360: *Petheu* dictus Zeurus (Múz.). 1449: Georgii *Petheu* (SztárayOkl. II.442). *Petheu* Zygygartho (Pannh. 15/F). 1524: Petri *Petheu* (OL. D. 37006). 1598: Gregorius *Petéo* (OL. RDecim. Zempl.). 1602: *Pető* János (SzékelyOkl. V.211). *Petéo* Bálint (uo. 226).

PÉTÖR, 1. Pétér.

PETÖS?: [Petri nomen blandiens; koseform zu Peter]. 1171: Dedit unum ioubagionem nomine *Petus* [olv. Petös? a. m. Pétér?] (Veszpr. 9, Kál). 1240 k.: In predio Temurd hec sunt nomina Jobagionum *Petus* Tybo Demutur Deg (Pannh. 61/8). [Vö. Pétér.]

PETRÉZSELYÉM, pétérszirom, pétérszolum, petrízseleyém: petroselinum, olusatrum; petersilie NySz. 1530: *Petresolum*. Torma. Ryskasa (OL. Nád. 43). 1544: *Petriselmét*, köment, lemoñat (uo. 42). [Vö. MTsz.]

petrészelyēm-mag: [semen petroselini; petersiliensamen]. 1597: *Petersirom magh* Vörös palanta magh Feiér palanta magh Vörös hagjma magh (OL. UC. 101/3). 1638: Kapor magh. *Petreseliem magh* (uo. 2/34).

PÉTRÉZSOLUM, 1. petrészelyēm.

PETRIZSELYĚM, 1. petrészelyēm.

PĚTYMEG, 1. pēgyvet.

PÉZ, 1. ispán-pénze.

PÉZMA, 1. pēzsma.

PÉZSMA, **pēzsma:** ambra, moschus; bisam NySz. («pēzsma» a.) 1581: Egi ewst gomb kibe *pezma* all (OL. L. III. 16. 17).

PÉZSMÁS: moscho perfusus, imbutus, moschum olens; bisam- NySz. 1544: *Pesmas* truciscust es masfelet (OL. Nád. 40).

PIAC: forum; markt NySz. (1. jel.). 1514: In opido Papa in platea *Piach* (Körmend, Heim 708). 1520: Thoma Mezaros in Zombathpyach (Pannh. 66/14). [Vö. búza-piac.]

PIH: lanugo, floccus, pluma; flocke, flaum NySz. («pēhēly» a.). 1513: Feyal quatuor ex plumis *pyh* factas (OL. D. 26151).

PIKKELYĚS: [squamosus]; schuppig, beschuppt BM. (1. jel.). 1635: Vagyon egy *pikkelyes* lábas pohárka, mely nyom No. lotot 11, neh. 1 (Mihalik: KassaÖtvTört. 222).

PILISĚS, **pēlisēs:** habens rasuram, coronam; tonsur habend NySz. 1499: Ladislaum *Pelyses* (Lelesz Acta 107/2).

PILLAGÓ, 1. pillogó.

PILLOGÓ, **pillagó:** bractea; flitter NySz. («pillagó» 2. jel. a.) 1548: Apro *pillago* [«ruhadisz» Szam. jegyz.] (OL. Nád. 49). 1556: Ad necessitatem domine emi *Pillagot* (uo. 48).

PILULA: catapotia; pille NySz. 1544: Vöt az patikaba *pilulat* (OL. Nád. 41).

PINCE: cella, cellaria, crypta, hypogea; keller NySz. 1255/1281: Kuzepfolu Gykynus *Pynche* (OL. D. 416). 1336: Item pallacium sub quo est cisterna cum cellario deserto quod vokpynche nominatur (uo. 3002). 1360: In loco *Pynche*l dicto (ZalaOkl. I.625). 1383: Quandam vineam *Pynche*yezeu leu vocatam (Múz.). 1430: Ladislai dicti Fylemeng de *Pynche*kerbew (Körmend, Heim 437). 1478: Quasdam terras arabiles *Pynche*gehe [igy?] Posamege Bode Fagyalbokor (Múz.). 1479: Vinee *pynche*zelew vocate (OL. D. 36715). 1637: Az *pince* gatora mellett (OL. UC. 14/43). 1638: Egy hitvan rostelios aito, az *Pinczenek* Tornaczan vas Cziapiaval eggiüt (uo. 2/34). 1674: *Pince* ket rejtekevel edgyüt (uo. 8/21). 1683: A *pincze*ben vagyon egy rekeszt deszkabul (uo. 3/32). [Vö. abrakos-, barát-, káposztás-pince.]

pince-bolt: [concameratio doliarum]; das gewölbe im kellergeschoss BM. 1635: Kövel boltoztatott *pince* boltinak ülit per 1 f. 50 d. (GazdtörtSzemle VIII.478).

pince-palack, -palaszok: [lagena vinaria]; keller-flasche BM. 1556: Vnum *Pinche* palazk (OL. Nád. 48).

pince-tok: theca lagenarum vinariarum; flaschen-

futter NySz. 1550: *Pinche* tok mynd palachkostwl (OL. Kölozm. 50). 1587: *Pynce* tok palazk nekül (OL. UC. 12/42).

PINCÉS: [doliarium habens; keller habens]. 1473: In quodam Rubeto *Pynches*hegyebereze (Lelesz Acta 84/10).

pincés-bor: 1611: *Pincés* bort árultanak (KomárJk.).

pincés-kádár: 1692: *Pincés* kádárnak: pénz fl. 4. buza cub. 3. juhbör nr. 8 (GazdtörtSzemle VI.178). *Pincés* kádárnak buza cub. 6. közézipő dietim nr. 4 (uo. 182).

PINDÁTA? 1. pinnáta.

PÍNIZ, 1. út-pénz.

PINKÖST, 1. pünközs.

PINKÖZSD, 1. pünközs.

PINNÁTA, **pindáta?** **pinnyáta:** testum; backform NySz. 1550: Egy öregh *pynnyatath* beles swthny (OL. Nád. 48). 1564: Cribra. *Pynatha*. Cratioula (OL. NRA. 709/23). 1581: *Pinniata* negh (OL. L. III. 16. 17). 1590 k.: Meg köll kicsinnyé szárasztani [a tortát] az *pindataban* [a kiadó megjegyzése szerint: igy] az *pindat*at is meg köll kicsinnyé kenni vajjal (Radvánszky: Családelet III.45). 1594: Konhara ualo *pinnata* (OL. UC. 78/7). 1637: Ket rez *pinnata* (uo. 14/43). [Vö. velencei olasz *pignata*, 1. Körösi Sándor: A m. nyelvbeli olasz elemek, Fiumei főgimnázium 1891/92-i értesítőjében.]

pinnáta-födél: [operculum testi; backform-deckel]. 1544: Egh öregh *pynata* födelet (OL. Nád. 40). 1572: Rez onas födöt es egh öregh *pynata* födelet (OL. Nád. 40).

PINNYÁTA, 1. pinnáta.

PINT: pinta; mass NySz. 1544: Tok kosoñában üttem három *pint* eezetet (OL. Nád. 40). 1548: Canterum est ut uulgo dicitur *pynth* (Múz. Kapy). 1554: Eg *pynth* ramfolth (OL. Nád. 49). 1558: Ehez [a borkóstoláshoz] mynden korchomarosnak, fabul chinalth pechietes *pynthy*, lezeie, harmadaia [igy], meszle lie legien (OL. D. 37006. 1. GazdtörtSzemle VI.136). 1597: Egy *pynth* chykkaal es lo vammal tartoznak (OL. UC. 12/42). 1605: Az Eles tarto hazban Zwrtt faggiw uagion *Pint* No. 1 (uo. 28/61).

PINTÉR: dolarius, viator; binder, böttcher NySz. 1406: Paulus dictus *pyter* [igy? olv. pintér] (Pesty: KrassóvTört. III.259). 1419: Benedictus *Pynther* (Múz. Soós). 1423: Johannes *Pinther* (Lelesz Acta 43/83). 1424: Petrus *Pynther* (OL. D. 11594). 1452: Ladislaum *Pynther* (Lelesz Acta 63/11). 1454: Symone *Pynther* (uo. 65/56). 1463: Johanne *Pynther* (Múz. Kapy). 1465: Alberto *Pynther* (Veszpr. 109. I. Miscell. 59). 1468: Albertum *Pynther* (Veszpr. 107. Hajmás-kér 1). 1470: Johanne *Pynther* (Körmend, Heim 546). 1478: Gregorius *Pynther* (OL. D. 18145). 1480: Demetrio *Pynther* (KárolyiOkl. II.492). 1484: Laurencio *Pynther* (Lelesz Acta 94/26). 1513: Johanne *Pynther* (Pannh. 17/IIh).

pintér-ház: [officina doliarum; binderwerkstatt]. 1588: Az *pinter* hazban zamarra valo dob negy (OL. UC. 76/17). Az *pinter* hazban: vonio kes, vonio zek, zalu, farago bard, farago kes, vayo kes, circulum, feuek meezo (uo.). 1597: Ezen *pinter* haz mellett ketth el bomlot Jeg verem (uo. 101/3). Kerezturat az *pinter* hazban az uaron kiueol (uo.).

pintér-kés: [culter doliarii]; bindermesser BM. 1535: Instrumenta vasiparis gyalw. Kethkezwonyo *pynterkes*, horgas kes wonyo (OL. UC. 99/25).

PINTÉRSÉG: [officium doliarii; biuderhandwerk]. 1587: *Pynterseggel* zolgal (OL. UC. 12/42).

PINTÉS: 1) [pintam habens; mass habend]. 1393: Stephano dicto *Pinthes* (KárolyiOkl. I.461). 1426: Petrus *Pyntes* (OL. D. 11750). Jóhanne *Pinthes* (uo.). 11856). 1468: Benedictus *Pinthes* (Múz. Kállay). 1470: Valentino *Pyntes* (OL. D. 17061). 1522: Petrus *Pyntes* (uo. 37004). || 2) congiarius; von einem mass NySz. 1533: Cantari argentei quorum *pyntes* et Iczes (OL. Nád. 49). 1558: *Pintes* on kanna Iczes on kanna Mezeles on kanna (uo.).

PINTY, vö. havasi-pinty.

PINYOL: [nucleus pineus; pinienkern]. 1544: Eg pint *pineelt* [igy?] (OL. Nád. 42). 1545: Vöttem ranfolt *pinölt* (uo. 41). [Vö. *pinola* Du Cange; olasz *pignolo*, *pignuolo* Rigutini-Bulle.]

PÍNZ, l. pénz.

PIPÉS: comtus, ornatus, exornatus, elegantulus; geziert, zierlich NySz. 1435: Michaellem *Pipes* (Múz. Kállay).

PIRÉJT, l. pirit.

PIRÉT, -OTT, l. pirit, piritott-hús.

PIRÍT, pirit, pirit: a) rubefacio, corripio; erröten machen, tadeln, schelten; b) torreo; braten, rösten, dörren NySz. 1453/1464: Johanne *Pyrito* (OL. D. 15683). 1478: Johannes *Pyreytho* (uo. 18145). 1572: *Pyretani* tehenhust (OL. Nád. 40).

PIRÍTÓS, pirojtós: [qui libenter rubefacit; der gerne erröthen macht]. 1364: Nicolaus dictus *Pyrohtos* (Pannh. 2/T).

PIRÍTOTT-HÚS, piritott-, pirojtott-: [caro tosta; geröstetes fleisch]. 1510 k.: Eodem festo carnes *pyrothoth* [igy, olv. «pyrothoth»] (OL. D. 26251). 1544: Attam *piritot husra* (OL. Nád. 41). 1549: *Pyretot hust* kozep talra (uo. 40). 1556: *Piretot hust* eg atalagal (uo. 49).

PIROJTÓS, l. piritós.

PIROJTOTT, l. piritott-hús.

PIRONGAT, vö. kipirongat.

PIROS: rubens, ruber, rubicundus; rot, rötlich NySz. (1. jel.) 1330: Laurencius dictus *Pyrus* (Múz.). 1358: Jacobi dicti *pyrus* (ZichyOkl. III.110). 1419: Dominicus *Piros* dictus (Múz. Soós). 1453: Stephano *Piros* (Lelesz Beres. VII.10). 1477: Johanne *Piros* (Lelesz Acta 87/15). 1524: Valentino literato de *Piros-zygeth* (Múz.). 1602: *Piros* Albert (SzékelyOkl. V.302). *Piros* István (uo. 303).

pirosalma-fa: [arbor malorum rebellorum; roth-apfel-baum]. 1422: Arborem pomi *Pirosalmafa* (Hazai-Okl. III.331). [Vö. *piros alma* Kr.]

piros-körte, -kértvély: [pirum rubellum; rothbirne]. 1512: In loco *Pyroskerthuelnel* (Múz.).

PIROSKA: Prisca MA. (1611. kiad.) 1603: *Piroska* István (SzékelyOkl. V.282).

PISLEN: pullus gallinaceus; hühnlein NySz. 1371: Nicoi dicti *Pislen* (KárolyiOkl. I.329). 1380: Nicolai

dicti *Pyslen* (uo. 375). 1576: Blasium *Pislen*, relictam Benedicti similiter *Pislen* (SzékelyOkl. V.103).

PISPEK, -I, l. püspök, -i.

PISPIKI ? l. püspöki.

PISPÖK, -I, l. püspök, -i.

PISTOLY, l. pisztoly.

PISZRA: [naso albo; mit weisser nase]. 1709: [Megtalálta] fejér herélt kised lovát, az orra sárga szeplős *piszra* (DebrLt., l. Nyr. XXII.520). [Vö. MTsz.]

PISZTOLY, pistoly: manuaria catapulta, bombardula; pistole NySz. 1635: Egy kör [olv. köz] polhákot per 5 f. Egy *pistrott* [igy? olv. pistolt v. pisztolt] 4 f. 50 d. (GazdtörtSzemle VIII.475).

PISZTRÁNG: tructa, trutta aurata, variolus; forelle NySz. 1462: Insuper eciam rogamus quod querere faciatis wigo *piztrang* et easdem velitis assatas dirigere regi nostro (Múz.). 1493: Aliquas trutas wigo *pystrangh* (OL. D. 19965). Pisces Carpones kechyges menyhal Harchones *pyztrangh* (EPSz. fol. 22). 1522: *Piztrangot*. Lepenhal (OL. D. 26309). 1533: Pro piscibus *pyztrangh* dedi (OL. Nád. 48). 1544: *Piztrangot*, semlinget, köuiet, kocgot eger allo halat karazt herenget bodog azzon halat es stokfiset (uo. 40). Harom *piztrangot* es ket selminget (uo. 42). 1549: *Piztrangot* es lepen halat es selmenget (uo. 41). 1588: Harom palcza birsagh alat senki *piztrangot* ne fogion (OL. UC. 64/35). *Piztrangot* es lepen halath (uo.).

PISZTRÁNGOS-PATAK: [rivulus truttarum]; forellenbach BM. 1643: Az *piztrangos patakban* is tékozlás ne légyen, hanem csak az maga szükségére fogathassa az halakat (GazdtörtSzemle VII.141).

PISZTRÁNGOS-TÓ: [piscina truttarum; forelenteich]. 1558: Piscine *pyztrangos to* vocate (OL. Nád. 48).

PITELÉS-LÁDA: [farricapsia; beutelkasten]. 1634: Ennek az malomnak *píteles ládaia* (OL. UC. 21/3). [Vö. *pítle* NySz. MTsz. és Lumtzer-Melich: Deutsche Ortsn. u. Lehnwört. 204.]

PITVAR: atrium, vestibulum, triclinium, propylaeum; vorsaal NySz., [flur, hausflur, vorhalle, vordhaus]. 1558: Habet domum stubam cameram *pythwar* stabulum (Múz. Békassy). 1601: Az *pituarban* vagion szenelő hely kemenyeuel (OL. UC. 35/2).

PITVAROCSKA: [deminutivum ad «pitvar»; diminutiv zu «pitvar»]. 1597: Az előth valo bolt haitas kis *pituaroczkaban* (OL. UC. 101/3).

PITVAROS: [vestibulum habens; hausflur habend]. 1470: Gregorio *Pythwaros* (OL. D. 16985).

PITYÓKA: 1508: Paulus *Pythyoka* (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). [Vö. *picsóka*, *pityóka* MTsz.]

PLÁNK, l. palánk.

PLÁNT, l. palánt.

PLATAJC: pecten, squamosus passer, passer marinus; plateisslein, ein meerfisch NySz. 1572: *Plataycot* borsonak hozatam (OL. Nád. 40). [Vö. Lumtzer-Melich 205.]

PLÉBÁNIA: parochia; kirchengemeinde NySz. 1269: Ecclesia beate virginis Marie in Monte Budensi nouiter fabricata vocata *plebania* apud uulgos (Veszpr. 106, Dec. Bud. 3).

PLEC: [plátze, fr. pic-hoyau]. 1616/1643: Ben az Banyaban uagyon... Vas szegh huszon negy *Plec* [így] kylencz bokor Egy vas rud (OL. Instr. 42, 1. GazdtörtSzemle VI.125). [Vö. *plátze* Sachs-Villatte.]

PLÉH, **pélé**: 1) lamina; blech NySz. (1. jel.). 1490: Flasca magna de *pleh* (OL. D. 26048). 1491: Koppa, flasce de *pleh* (uo. 26051). 1520: Electrum wlo *pleheth* (uo. 26231). 1531: Pro vno porozo ex *pleh* (OL. Nád. 49). 1553: Onazot *pele* (uo.). 1556: Lamina ferrea wlo *pleh* (OL. UC. 29/27). 1566: Keth *pleh* chykorgo (OL. Nád. 49). 1597: Hituan fa kanna *plehel* tataroztak (OL. UC. 101/3). || 2) sera; schloss NySz. (2. jel.). 1490: *Pleh* kwchylath ad hostia (OL. D. 26048). 1520 k.: De hostia wlo *pleheketh* cum clauis (EgyKönyvt. Litt. Epist. Orig. 262). 1542: *Pleh* ad ostia *Pleh* scriniorum (OL. Nád. 40). 1553: Varnak kywöle egy nyary haz azon vagon harom *pleh* (OL. UC. 96/3). 1564: Repagulum *Pleh* vocatum (OL. L. III. 16. 17). 1597: Az aiton *pleh* kuczostul (OL. UC. 101/3). Mind ez hazakban, az aitonok kuczoz *plehek* vadnak, egj kucz heiaual (uo.). Az aiton retez feiestül, az kwleoo aiton *pleh* kuczostul (uo.). 1638: Aitaia ez reghi haznak reghi festet Partazot *Plehevel* kulczia nélkül es forditoia nélkül (uo. 2/34). 1669: Kisebb zöld láda *pléhestül* (GazdtörtSzemle I.93). [Vö. *ajtó*-, *vas-pléh*.]

pléh-palack, -palasz: [lagna e lamina facta; blechflasche]. 1544: Eg *pleh palazkot* (OL. Nád. 40). 1563: *Pleh palack* (OL. Kolozsm. 50). 1597: Regi *pleh palack* satoja ninczen (OL. UC. 101/3).

pléh-vas: [lamina ferrea; eisenplatte]. 1558: Hazra walo puzta *pleh was* (OL. Nád. 49). [Vö. *vas-pléh* NySz.]

PLÉHÉS: 1) lamineus; blech NySz. 1637: Az czwrnek tetein ket *plehes* gombos vytorla (OL. UC. 14/43). || 2) pessulatus; mit riegel versehen NySz. 1636: *Pléhés*, záros aiton Nro. 1 (GazdtörtSzemle I.265). 1643: Egy feketé asztál kinek fia uagyon *plehes* (OL. Instr. 42, 1. GazdtörtSzemle VI.127). Kett üuegh ablák Egy *plehes* ayto (OL. uo., 1. GazdtörtSzemle 128).

PLÉHETLEN: [sine pessulo, sine sera; ohne riegel]. 1683: Ket reghi hitvanos láda, *pléhettlénk* (OL. UC. 3/32). [Vö. *pléhés*.]

POCAK: abdomen vel uterus plenus SI. («poczok» a.) 1485: Matheus *Poczak* (Veszpr. 11, Merenye). [Vö. MTsz.]

POCOK-VAS?: 1688: Lyukasztó vagy bányász *poczok vas* No. 29 (Radvánszky: Családélet II.396). [Vö. 1. *pocok* MTsz.]

PÓCOS? 1. polcos.

POFA: bucca, gnathos; die backen NySz. [backe]. 1572: Az egyk sysaknak az *pofayaba* orh uasaban az nyak uasaban toltokaua es mynden aprolekyaua egetembe (OL. Nád. 47).

POGÁCSA: azymus, placenta, libum, panis focarius, placentula; kuchen NySz. (1. jel.), [pogatscherl]. 1466: Blasio *Pogacha* (OL. D. 16367). 1528: *Pogacha* cum vno ferthal (OL. L. III. 16. 17). 1545: Semle darat. *Pogaczat* (OL. Nád. 40). [Vö. *mézes-pogácsa*.]

POGÁCSÁS: placentarius; kuchenbäcker NySz. 1423: Clemens *Pogachas* (Lelesz Acta 43/76). 1466: Petro *Pogachas* (OL. D. 16323). 1509: Simone *Pogachas* (Lelesz Acta 117/18).

POGÁNY, **pagány**: ethnicus, paganus; heide NySz. (1. jel.). 1181: Transit per terminum uille *pa-*

gan (OL. D. 22). 1211: In uilla Zeuleus ultra Bokon Joubagiones sunt *Pagan* Tuet Sicula Syke Endus (Pannh. Tih. 1/5). 1264: Uenit usque ad locum qui dicitur *pagan*ser (OL. D. 571, «Hont vármegye, Palalta, Kurtus folyó mellett» Szam. jegyz.). Deinde uadit ad unum monticulum qui dicitur similiter *pagan*ser (uo.). [Vö. 1208: Usque ad metam inter sepulcra paganorum (OL. D. 54). 1223: Inde ad sepulchrum paganorum (Pannh. 1/Z). 1281: Vbi etiam antiquitus fuerunt sepulchra paganorum (OL. D. 1102). 1336: Ubi etiam antiquitus fuerint sepulchra paganorum (uo. 3007).] 1297/1389: Peruenit ad fossatam paganorum que wlgariter *Pagan* aruk dicitur (Körmend, Heim 369). 1299: Johannes et Juan, de uilla *Pagan* (MonStrig. II.474). 1322/1324: Inde vadit ad *Pagan*-zygethe (Múz. Ibrányi). 1329: Quasdam possessiones ipsorum Feeleghaz et *Pagankuth* vocatas in Comitatu de Zobouch existentes (Múz. Kállay). 1329/1417: Stephano dicto *Pogan* (OL. D. 37277). 1337: Stephano dicto *Pagan* (OL. D. 37279 és Múz. Bethlen). 1339: Stephanus dictus *Pagan* (AnjouOkm. III.613). 1341: Castrum antiquum *Paganwar* vocatum (OL. D. 3808). Stephanum dictum *pagan* (Zimmermann-Werner 520). 1361: Paulo dicto *pagan* (ZichyOkm. III.203). 1368: Thomam dictum *Pogan* (Múz. Máriássy). 1417: Dominicum *Pagan* (Lelesz Acta 37/18). 1423: Ladislao *Pagan* (uo. 43/81). 1427: Prediis *Pogansyer* Zylas theleke Ekerithotheleke (Múz.). 1430: Dominici *Pogan* (Múz. Kállay). 1433: Transit ad terram *Poganfenerike* (Pannh. 15/E). 1452: Petro *Pogan* (Múz. Kállay). 1480: Georgio *Pogan* (Lelesz Acta 90/10). 1485: Stephano *Pogan* (uo. 95/2). 1513: Emerici *Pogan* (Múz.). 1524: Sigismundi *Pogan* (Múz. Kállay). [Szárm.: 1095: Dolatores Gedesa Duda *pagandi* bodin (Pannh. 15/Oo).]

pogány-péNZ, -píNZ: numi veteres gentiliu Kr.; [heidnisches geldstück]. 1635: Vagyon aranypíNZ No. 1 Ítem vagyon *pogánypéNZ* formára való arany No. 2 (Mihalik: KassaÖtvTört. 222). Vagyon egy *pogány*-píNZes aranyas pohár, az széli és az *pogánypíNZek* aranyasak rajta, nyom girát No. 1½ (uo.).

pogánypéNZés, -píNZés: [nummis veterum gentiliu ornatus; mit heidnischen geldstücken geziert]. 1635: Vagyon egy gyermeknek való *pogánypéNZes* pártáöveske, nyom No. lotot 12 (Mihalik: KassaÖtvTört. 222). Vagyon egy *pogánypíNZes* aranyas pohár, az széli és az *pogánypíNZek* aranyasak rajta, nyom girát No. 1½ (uo.).

POGONYOZÁS: [fornicatio; wölbung]. 1648: Egy beleölli tüzeleő veres kályhás kemencke *pogonyozással* az allya (OL. UC. 10/63). [Vö. *pogony*, *pogonyzás* NySz.; *pogony* Lumtzer-Melich: Deutsche Ortsn. u. Lehnwört. 205.]

POHÁNKA: panicum; heidegrütze NySz. 1494: *Pohanka* circa quinquaginta quartalia (TörtTár 1882. évf. 627).

pohánka-kása: [panicum excorticatum; heidegrütze]. 1588: Ad az wr egy kantorba keles vagy *pohanka kasath* mas fel fertalt thezen etzbendeig qur. [olv. quartale] 6 (OL. UC. 64/35). [Vö. CzF.]

POHÁR, **pahár**: poculum, calix, patera [stb.]; becher, kelch NySz. (1. jel.). 1401: Nicolaum *Pahar* (ZichyOkm. V.233). 1532: Duo piccaria *poharokath* (Múz. Kállay). 1591: Egy fedethlen aranyas *pohar* gerezes (OL. Nád. 49). 1593: Az 7. sahos feődeletlen *poharnak* kettej (Radvánszky: Családélet III.152). [Vö. csillék-, eziüst-, fölmutató-, kristály-, láb-, lengyel-, morvai-, serleg-, silling-, széles-, szerezcsendió-, társ-, tudomány-, veszszős-pohár.]

pohár-födél: [operculum poculi; becherdeckel]. 1572: Tyzenharom *pohar fodel* (OL. Nád. 47).

pohár-szék: abacus, abax, cylicotheca, vasarium; kredenzisch NySz. 1549: Abacus vernacula lingua *poharzeek* (OL. UC. 75/41). 1571: Az poharnaknak az ky az *pohar zekhez* latot attam ital penzt (OL. Nád. 47).

pohár-tok: [theca poculi; becherfuttel]. 1542: *Pohartokot* (OL. Nád. 40).

POHÁRKA: caliculus, pocillum; kleiner becher NySz. 1635: Vagyon egy pikkelyes lábas *pohárka*, mely nyom No. lotot 11, neh. 1 (Mihalik: Kassa-Övtört. 222).

POHÁRNAK, 1. pohárnok.

POHÁRNOK, pahárnok, pohárnak: pincerna, pocillator; mundschenk NySz. 1424: Stephanus *Paharnok* (OL. D. 11560). 1438: Stephanus *Poharnok* (uo. 13283). 1439: Benedictus *Poharnak* (Lelesz Beres. XXII.28). 1443: Stephanum *Poharnok* (Teleki: Hunyadiak X.123). 1452: Stephano *Paharnok* (OL. D. 14525). 1453: Stephani *Paharnok* (uo. 14650). 1464: Stephano *Poharnok* (Múz. Kállay). 1470: Stephano *Poharnok* (OL. D. 17018). 1473: Stephanum *Poharnok* (Múz. Békassy). 1478: Stephanum *Poharnok* (Körmend, Heim 590). 1571: Az *poharnaknak* az ky az *pohar zekhez* latot attam ital penzt (OL. Nád. 47).

POHÁROCSKA: caliculus, pocillum; becherlein NySz. 1597: Ezüst *poharoczka*, kit Georuarj Vram czinaltatott, az Vr w Nalgysalga neue belől raita (OL. UC. 101/3). 1608: Ked portekajanak egyeb hija ninczen, hanem az Ursinus Uram kert egy iver *poharoczkat* kj (MA. NLI. 262, eredetije szerint). 1635: Más hasonló *poharacska* [igy?] láb nélkül 28 d. (GazdtörtSzemle VIII.480).

POHÁROS, paháros: [poculum habens; becher habend]. 1346: Petrum dictum *Poharus* (SztárayOkl. I.193). 1347: Petrus dictus *Paharus* (Múz. Kapy). 1352: Petrus dictus *Paharus* (OL. D. 4321). Petrus dictus *Poharus* (AnjouOkm. V.609). 1353: Petrum dictum *Poharus* (OL. D. 31275). Petrus dictus *Poharus* (AnjouOkm. VI.107). Petrus dictus *Paharus* (uo. 139). 1354: Petro dicto *Poharus* (Múz. Kapy). 1356: Petrus *Poharus* (Múz. Soós). 1358: Petri dicti *Paharus* (SztárayOkl. I.296). 1359: Petrus dictus *Paharus* (Múz.). 1360: Petro dicto *Poharus* (Veszpr. 10, Palaznak). 1366: Petri dicti *Paharus* (OL. D. 5509). 1381: Nicolaus *Poharus* dictum (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 42, fasc. 90). 1412: Petri dicti *Poharus* (Múz. Kapy). 1424: Osvaldi dicti *Paharus* (OL. D. 34411). 1484: Emerico *Poharus* (Veszpr. 107, Gezezd 4).

PÓK?: aranea, asterion; spinne NySz. 1415: Stephani *Pok* [a. m. pók?] (Körmend I/9, Óvár 10).

PÓKA?: fascia, fasciola; windel NySz. 1211: Isti sunt aurifabri Sumorav Vitcus Zob Forcos et Pouca [a. m. póka?] (Pannh. Tih. 1/5). 1247: Nomina quidem libertinorum sunt hec *Pouka* Povs Hogud Wendeg Agustun Mortun (Veszpr. 6, Gyulakeszi, vö. HazaiOkm. V.21).

POKLOS: [loca inferna habens, cavernam habens; hölle habend, höhle habend]. 1234/1364: Descendit ad quandam Cauernam que wigo *poklos* uerem nominatur (MonStrig. I.306). 1301: Terra *Poklustheluk* vocata (AnjouOkm. I.4). 1325/1347: Currit supra ad superiorem *Poklustheluk* (Körmend II/4, Miskouch 67). 1355:

Descendit ad quandam vallem, quam *Poklosverem* dictum privilegium nominat (AnjouOkm. VI.395). Circa tres metas angulares *Pokluszygete* nuncupatas (Lelesz Met. Szaboles 29). 1381: In loco *Pokloshaza* vocato (Pannh. 51/Dd). 1414: Terram *Poclosgethye* penes dictam possessionem Mendenth (Körmend Unyom. 30). 1451: Feneta seu prata *Pokloswelgh* nominata (Múz. Döry). 1469–70: In possessione *poklostheleke* vocata in Comitatu de doboka existente (OL. D. 36394). [Szärm.: 1256: *Puklusy*, hn. (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.430). V8. NySz. más jel. Karácsonyi János nézete szerint helyneveink *poklos* szava «ragadós, szurkos földet» jelent; a *Poklosteleke* név u. i. sokszor olyan helyen fordul elő, ahol semmiféle barlang nincs, ellenben fekete, ragadós föld annál több van.]

POKOL: 1) orcus, infernus, gehenna, tartarus; hölle NySz.; [caverna; höhle]. 1389: Prope villam Nyek in loco *Bordapokla* vocato (Múz. Kapy). 1487: Pervenissent quandam parum gurgitem siue Riunum Wallareh, in lingua autem hungaricali *Pokol*-pathak appellatum (OL. D. 37066, «Offenbánya» Szam. jegyz.). || 2) hostilis, infestus, pravus, ingens; feindlich, böse, schlecht, grässlich NySz. 1445: Johanne *Pokol* (Veszpr. 11, Maros). 1548: Nicolaus *Pokol* Michael *Pokol* (OL. RDecim. Zempl.). 1598: Johannes *Pokol* (uo.).

POKRÓC, pakróc, pokrólc: stragulum, obstragulum, instratum, ephippia [stb.]; decke NySz., [kotze]. 1494: Pro rubra tela ad *Pokroch* necessaria (Engel: GeschUngR Reichs 190). 1524: Duas pecias grisci ad *pokroc* (OL. D. 26266). 1528: Decem *pokroc* emi (OL. Nád. 42). 1529: Kepenyeg. *Pokroc*z lasnyak Czapa (uo. 43). 1530: Telam vilem pro *pocrolch* emi (uo.). 1535: Calcaribusque et Cisma *Pokroc*z et vna penula (Lelesz Prot. VI.61). 1542: Wankoshe. Kanycza simplex. *Pokroc*z lasnyak (OL. Nád. 41). 1545: *Pokroc*z peremezni vasznat (uo. 40). [Vö. brassai-, csótár-, lazsnak-, szűr-pokróc.]

POKRÓCOS: [stragulorum, obstragulorum institor; deckenhändler, kotzenhändler]. 1731: Ungvári gubás *pokróczosoktól* [vásárpénz] egytől d. 1 (GazdtörtSzemle VII.88).

POKRÓLC, 1. pokróc.

POLC: repositorium, podium, loculamenta, foruli; lade, kasten, schrein, fach NySz., [gestell, pult]. 1429: Georgius *Polczonzaro* dictus (Múz. Rhédey).

POLCOS, pócos: [repositorium habens, podium habens; gestell habend]. 1480: Stephano *Pochos* (OL. D. 18313). 1482: Nicolaus *Polchos* (uo. 18588).

POLGÁR, palagár, palgár, pargár? **polgár:** 1) civis; bürger NySz. 1234/1243: Inde tendit ad *Palgar* [«Tisza mellett» Szam. jegyz.] (OL. D. 198). 1329: De possessione *Palagar* uocata (Múz. Nagy Imre). 1359: Petri dicti *Polgar* (Múz.). Jvan *Pargar* [igy? a. m. polgár?] (Veszpr. 106, Dec. Episc. 14). 1373: Dionisii *Polgar* dicti (Múz. Máriássy). 1385: Nicolaus dictum *Polgar* (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 44, fasc. 116). 1387: Georgio dicto *Palgar* (OL. D. 7235). 1396: Ladislao *Polgar* dicto (Veszpr. 107, Mindszentkál 1). 1397: Possessiones Chabya Bathyan et *Pologar* (Körmend III/4, Bathyán 2). 1400: Ladislau *Polgar* (ZichyOkm. V.191). 1415: Luce *Polgar* (Lelesz Acta 35/43). 1426: Johannem *Palgar* (OL. D. 35946). 1429: Jacobo dicto *Polgar* (uo. 12054). 1431: Suhtompalgarne, szn. (uo. 12404). 1453: Dominici *Polgar* (uo. 14640). Emerico *Polgar* (uo. 14645). Emerico *pologar* (uo. 14652). 1459: Thoma *Polgar* (Múz. Kállay) 1468: Nicolaus *Pol-*

gar (uo.). 1475: Nicolao *Polgar* (uo.). 1484: Stephano *Pologar* (Veszpr. 107, Gerezd 4). 1486: Elias *Polghar* (Körmend III/1, Ugal 51). Demetrii *Polgar* (Veszpr. 4, Alsóörs). || 2) [juratus; geschworner]. 1604: [Ha] nem eri olliankor hamar az birot, az kit az *Polgarok* keozwl hamareb er az Mezeoben attol kerhet Simpliciter Teruent, de nem Peczetet (MJogtörtEml. 1.33). Uerbirsagnak hasonfele az biroe, fele az hat *Polgaroke* (uo. 34). Ha az Uarasnepe keozwl, uagi zolgalatra, Circalasra Uarmire uetnek postasagra et huic Similia, Ennek egi-egi ftig az bwnetese az biroe es *Polgaroke* (uo.). [Vö. *méggye-pógár* MTsz.]

POLGÁRI: civicus; bürgerlich NySz. 1604: Ki egyallapotra, ki masra atta magát, nem ertuen az keozenseges Uarasi vagi *Polgari* Tarsasaggal edgiel (MJogtörtEml. 1.28).

POLHÁK, pulhák: selopus; büchse NySz. 1607: Bombardá *Pulhak* dicta Nr. 2. (OL. UC. 86/35). Bombardá *Polhak* dicta Nr. 4 (uo.). Bombardá longiores vulgo *polhak* (uo.). 1635: Egy kör [olv. köz] *polhákot* per 5 f. Egy pistolt [igy? olv. pistolt v. pisztolt] 4 f. 50 d. (GazdtörtSzemle VIII.475).

polhák-puska: [∞]. 1635: Vagyon egy *pulhak-puska*. Vagyon egy pisztoly, tokostul (Mihalik: KassaÖtvTört. 224). 1708: Nagy István találta és ismerte meg Szalontai István nevű hajdunál egy vágós *pulhák puskáját*, török csője vagyon (DebrJk.).

POLHOS?: 1376: Thoma dicto *Polhos* (Lelesz Acta 9/9). 1395: Nicolaus dictus *Polhos* (Lelesz Met. Ung. 53). 1426: Benedictus *Polhos* (Múz. Kende).

POLOGÁR, l. polgár.

POLTURA, polturák: sestertius; schilling NySz. 1635: Az asszony temetésére vett ki Várady Péter uram az megirt tallérokbl tall.: 30. Mely tallér teszen fl. 54. *Polturák* pénzt ugyanakkor fl. 4 (Mihalik: KassaÖtvTört. 224). 1638: Penz vagion arannal tallerral tésztakkal dutka es *polturak* (OL. UC. 2/34). [Vö. *tót turák*, l. Miklosich: Slav. elem.² 104.]

poltura-pénz: [∞]. 1638: Ezen hazban Inventaltunk SzentPetyer Andras Deak Uramtul Tallert 238 ... Aureos ... *Poltura penszt* (OL. UC. 2/34, XXV. fejez.).

POLTURÁK, l. poltura.

PÓLYA: fascia; windel, binde NySz. («póla» a.) 1588: Halohoz *polyanak* walo gyöplöt es zör inat (OL. Nád. 41).

pólya-madzag, -mazzag: 1587: Horgot az halaznak es ahoz walo *polja mazagot* (OL. Nád. 40).

POLYÁK: [Polonus; der Pole]. 1408: Johannes dictus *Polyak* (Múz. Kossuth). 1531: *Polyaak*, szn. (OL. Nád. Számad. a). 1577: *Poliak* Mihal (OL. UC. 1/3). 1602: *Polyák* Péter (SzékelyOkI. V.221).

POLYVÁS: aceratus, paleatus, acerosus; voll spreu NySz. 1425: Dominico *Polwas* (Múz. Kisfaludy).

POLYVA-TARTÓ: [receptaculum paleae; spreu-behälter]. 1683: Vagyon egy jo öreg h uj csűr, melyet talp fajatul foghva epitetett a' még nevezett Tisztarto ket egy mas mellett levő *polyva tartoval* együtt (OL. UC. 3/32).

POMAGRÁNÁT: granatum, malum granatum, malum Punicum; granatapel NySz. 1544: Vöttem ket *pomagranatot* (OL. Nád. 40).

PONCOL: [caelum, cestrum; meissel, grabeisen].

1556: Instrumenta [sculptoria] *pontyol* [igy] vocata maiora 37 (OL. UC. 99/27). 1600: Akkoron Atták az mi kezonkben az Czéh ladayat ... es Annak felette az Czeh leuelet, es az Czéh Peczetit, es ket kin Jaro Jelt es egy Jel wteo *Ponczott* es egy proba Teött (Mihalik: KassaÖtvTört. 53. és 54). 1736: Két ezüst poharak. Egy sugár *pontzolljal* verett ezüst aranyas virágos pohár (CanonVisit. 176). [Vö. *poncol* NySz.] [Vö. *poncoló*.]

PONCOLÓ: [caelum, cestrum; meissel, grabeisen]. 1601: Utolszor hagyom Jakabnak, az inasomnak, mindenféle apró műszeremet, *ponczolókval* [olv. poncolók v. poncolok?], konsztos könyvekkel és peccsét táblával egyetemben (Mihalik: KassaÖtvTört. 228). [Vö. *poncol*.]

PONGORÁC, l. Pongrác.

PONGRÁC, Pangarác, Pangorác, Pangrác, Pongorác: Pancrati MA. (1621-i kiad.); Pancratz ein Manns-Name MA. (1708-i kiad.). 1256: Item *Pangrach* taya [hn.] et Chenkeureme similiter prope Morusium (ErdMúzlt., l. Wenzel VII.430). 1480 k.: *Pangracz, Pangoracz, Pangaracz* (OL. D. 36336). 1584: *Ponghoracz* Lazlo (OL. UC. 56/33).

PONK: monticulus, colliculus; ein hügel, berglein PBB. 1551: De promontorio *Ponkhegye* (OL. UC. 1/1, «Egerhez Harsány» Szam. jegyz.). 1567: De promontorio *Ponkhegye* (uo. 1/2, «Harsány Egerhez» Szam. jegyz.). [Vö. NySz.]

PONKOS: [monticulum habens; hügel habend]. 1460: Alberto *Ponkos* (Lelesz Acta 71/35).

PONT, punkt: punctus, punctum; punkt NySz. 1613/1696: Az szántóföldek is nálunk becsületben vannak, majd annyira, mint az szőlők, és minden *punctjaiban*, mind adásában, vevésében áldomásítálál úgy élünk véle, mint az szőlők felől ide feljebb megirtuk (GazdtörtSzemle VII.410). 1653: Azután esztendő törvénynapig abban marad az pör és jövődöben azon *punctban* leváltatik. kibn félben marad az pör (uo. I². 31).

PONTY: carpio, carpius, cyprinus; karpfen NySz. 1508: Pisces wigo *ponty* (OL. D. 32632). 1544: Uettem swgert, *pontot* (OL. Nád. 40, l. TermtudKözl. 1894. évf. 494).

ponty-fi: juvenis carpio SI. [cyprinus pullus; junger karpfen]. 1533: Ad piscinam iwatoth ex ferthew presertim de *ponthffy* (OL. Nád. 43). 1545: Cukat, *pontyfyat* (uo. 41).

PONTYOS: [cyprinum habens; karpfen habend]. 1478: Johannem *Ponthyos* (Körmend, Heim 590). 1479: Matheum *Ponthos* (Lelesz Acta 89/26).

PONYVA: stragulum, siparium, velarium, segestre [stb.]; deckzeug, plache NySz. 1490: *Ponwa* de tela (OL. D. 26048). 1545: Eg twrba Eg *ponwa* Eg öreg zyr sak (OL. Nád. 49). 1556: Tele grosse *ponyua* uocate (OL. UC. 99/27). 1573: Linteum *ponyua* vocatum (uo. 77/1).

PÓPA: [sacerdos; pope]. 1508: Daan *Popa* (OL. D. 29928). 1525: Joannes *Popa* (uo. 37000, «Körös-bánya» Szam. jegyz.).

POPRÉNG, l. popri.

POPRI, papring, poprëng, popring: [panni species; eine art tuch]. 1285: Quatuor pecias de dorni et unam de *popri* (MonStrig. II.211). 1339:

Quinque brachya de panno *popreng* (OL. D. 3280). 1353: Tria stamina panni de *popring* (KárolyiOkl. I.215). 1355: Vnum stamen panni de *papring* (OL. D. 26561, l. AnjouOkl. VI.361). [Vö. *popri* Bartal.]

POPRING, l. popri.

POR: 1) pulvis; staub NySz. (1. jel.) 1337: A quadam via *Purhueha* vocata (SztárayOkl. I.146). [Vö. *Purusueha*, uo. 145.] 1412: Filios Pauli de *Portelek* (KárolyiOkl. I.588). || 2) pulvis pyrius; schiesspulver NySz. (2. jel.) 1597: Papirosban ezínalt lodinok, *porostul*, goliobisostul (OL. UC. 101/3). [Vö. *ágyú*-, *kó*-, *malom*-, *puska*-, *réz*-, *szakállaspor*.]

por-bársony: [holoseriei species; eine art samet]. 1558: Veluti rubei *por barson* vocati (OL. Nád. 48).

por-ház: [cella pulveris pyrii; pulverkammer, pulvermagazin]. 1588: Az *por Hazban* Taraczk Goliobis mjnd Eöreg es apro (OL. UC. 76/17).

por-óra-, **-hóra:** [sanduhr]. 1556: Eg *por hora* ki thokban vagion (OL. Nád. 48).

por-szárasztó: 1549: Instrumentum ad pulueres sicandos *por zaraztho* (OL. UC. 75/41).

por-töltő-, **-tőtő:** [instrumentum adpulverem pyrium infundendum; ladewerkzeug, ladeschaufel?]. 1588: Rez taraczk *por teoteoyeuel* (OL. UC. 76/17).

por-törő-, **-törő:** 1) pulveri pyrio terendo inserviens; pulver-NySz. 1553: *Portherew* rez mosar (OL. L. III. 16. 17). || 2) naptarius; pulvermacher NySz. [pulveris pyrii opifex; pulvermüller]. 1710: *Portörök* munkájátul egy kölyű portúl, melyben 16½ font vagon, determináltatik egy Rhen forint (DebrJk., l. NyK. XXVI. 341, «kölyű» a.). 1714: *Portörő* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.22).

portörő-malom: [pulveris pyrii officina; pulvermühle]. 1688: *Portörő malomhoz* való négy réz tányér (Radvánszky: Családélet II.396).

por-zsák: [pulversack, pulverkammer]. 1553: Belica tormentalia wigo *poorsaak* vocata (OL. UC. 50/24). 1571: Bombardae posterior pars vulgo *por sak* vocata (uo. 76/16).

PÓR: rusticus, paganus; bauer NySz. 1211: In uilla Beseneu hui sunt iouabonnes Enzen *Pour* [a. m. pór?] Feketeu Vendek (Pannh. Tih. 1/5). 1459: *Poorzombathya*, hn. (OL. D. 15334). 1464: *Poorzombathya*, hn. (Múz.). 1466: Emerico *Poor* (Lelesz Acta 77/23). 1495 k.: Blasius *Poor* (OL. D. 26083). 1519: Nobilitatem suam perdidisse et Ignobilem wigo *poor* esse asseruit (Lelesz Prot. V.26). 1524: Simone *Poor* (Veszpr. 3, Beresény). 1544: Az *poroknak* hog segelletenek az szalan az koeikat [így?] (OL. Nád. 42).

pór-háló: [retis species; eine art fischergarn]. 1492: Quicumque cum retibus piscauerint quod vocatur *porhala* (OL. D. 36992, vö. TermtudKözl. 1894. évf. 494).

PÓRÁZ: vinculi genus MA.¹, lorum MA. (1611-i kiad.), vineulum caninum MA. (1621-i kiad.); hundsband, kuppel NySz. 1554: Eg *porazt* üttem (OL. Nád. 42).

PORCS? 1240 k.: Hec sunt nomina eoquorum in eodem predio Pentuc Echelleus Tynlov *Porc* [olv. pores?]. (Pannh. 61/8). 1424: Georgii *Porch* (Veszpr. 17, Veszpr. Oppid.). 1435: Stephanus *Porch* (Veszpr. 8, Jutas). [Vö. MTsz.?] [Vö. *porcsos*.]

PORCSOS? 1439: Laurencio *Porchos* (OL. D. 28978). [Vö. *porcs*.]

PORGOLÁT: «vetést őrző sövény» SzD. «letűz-delt vessző-kerítés, gyeplő-kerítés a mezőn» MTsz. («porgolád» a.); [saepes agrorum]; ackerzaun BM. 1613/1696: *Porgolátoknak* megtartásáról és annak járásáról. Azmit ide felirtunk mesgyejárasnak módjárul, szükség az *porgolátok* járásáról is írunk. Elsőben az bíró meghagyja közönségesen virágvasárnap, vagy egy héttel az előtt, hogy minden ember bécínálja az *porgolátot*, és annak utána járja meg mint az szőlő gyeplőt (GazdtörtSzemle VII.411, Tállya város törvényeiben). Az közönsztás kerteinket is szükség meglátogatnunk, és azon bíróság alá vetnünk, mint az *porgolátot*, mert egy ember kerte miatt tíz ember is kárt vall (uo.). [Vö. 1767: Segeti praetendens sepelem: A' vetés körül *porgolátot* tenni (PPB. «praetendo» a.).]

PORKALÁB, l. porkoláb.

PORKAMÉR, l. purgamál.

PORKOLÁB, parkoláb, porkaláb: castellanus, janitorum praefectus; burgvogt NySz. 1368: Stephanum dictum *Purkulab* (Körmend III/2, Őrs 20). 1398: Per Ladislaum et Johannem *Porkolaab* dietum vicecastellanos de Medueuar (MonCivZagr. I.396). 1399: Emericus *Porkolab* dietus (TelekiOkl. I.270). 1419: Blasius dietus *Porkolab* (OL. D. 30424). 1425: Dominicus *Porkolaab* (Lelesz Acta 45/7). 1433: Petro dieto *Porkolab* (ZalaOkl. II.481). 1435: Stephanus *Porkolab* dietus (Múz. Soós). 1438: Johannes *Porkolab* (Pannh. 17/Nn). 1447: Petrus *Porkalab* (Turul 1902. évf. 155). 1449: Stephani *Porkolab* (SztárayOkl. II.444). 1455: Sebastiani *Porkolab* (OL. D. 14947). 1479: Bartholomeus *Porkolab* (Pannh. Hitel. 78). 1508: Matheus *Porkolab* prouisor castri (OL. D. 32632). 1529: Thomas *Porkolab* (OL. Nád. Számad. a). 1538: Soha az Baththyany Krystof wram hyre nekewl es akarathya nekewl ez Nemethwywaarba *porkolaboth* nem walaztatok (Körmend I/1, nr. 45). [Vö. fő-, vice-porkoláb.]

porkoláb-ház: [habitatio castellani; wohnung oder zimmer des burgvogtes]. 1634: *Porkolab házbul* nilo kamarában Vagion egy feir njoszolya (OL. UC. 21/3).

PORKOLÁBSÁG, vö. vice-porkolábság.

PORLAG, l. parlag.

POROSKA: pulvisculus; stäubelein NySz., [pülverchen]. 1734: Valamely papirosban valami *poroskát* adott a fatensnek, mondván: magad tejében add bé az gyermeknek ezen port meginnya (Reizner: Szeged-Tört. IV.505).

POROND: sabulum, arena; sand NySz. 1530: Stantesque super lapides fluuii Iza wigo az *porondon* (OL. NRA. 692/17).

PORONG: 1493: Ferrum *porongh* ad molendinum (EPSz. fol. 82). [Vö. MTsz.?]]

POROS: 1) pulverulentus; voll staub NySz. 1337: A quadam via *Purusueha* vocata (SztárayOkl. I.145). || 2) [pulvere pyrio repletus, ad pulverem pyrium conservandum; mit pulver angefüllt, pulver-]. 1553: Az *poros* es saletromos thunnaknak czerna mertheke ez reghystromba waghon papirosba thakarwa (OL. Nád. 48).

POROSZKA: domedarius [olv. dromedarius], asturco, tolutarius equus MA.¹; zelter NySz. 1416: Unum palifridum wigo *poroska* (OL. D. 30772). 1545: Attam

az louasznak feek valezagot az roh *porozkatol* (OL. Nád. 40). Az kaczola *porozkatol* (uo. 42). 1549: Roh *porozka* Wörös *porozka* (uo. 49).

POROSZLÓ, porosztó: licitor, apparitor, stator [stb.]; scherg [scherge], häscher, stadtknecht NySz. 1200 k.: A flumio Ystoros usque ad castrum *Purozlou* (Anon. 32). 1296: Jacobi filii *Poruzlou* (OL. D. 1435). 1336: Datum in *Poruzlov* (AnjouOkm. III.305). 1380: Simonem de *Porozlov* (SztárayOkl. I.451). Inter metas possessionis *Porozlov* (uo. 455). 1411: Possessionum prediorumque Kerestur *Porozlo* (ZichyOkm. VI.147). 1412: Possessionem suam *Porozthohaza* (SztárayOkl. II.109). 1413: Exit de fossato magno *porozloarkya* vocato (OL. D. 28778). 1420: Super Possessionem *Poroztho* (Lelesz Acta 40/86, «Heves m.» Szam. jegyz.). 1480: Barnaba *Porozlo* (OL. D. 18313). 1523: Tortorem wlgari sermone oher [igy?] et *porozlo* vocari solitum (Múz.). [Vö. 1328: Tendit supra versus orientem iuxta terras pristaldorum (MonCivZagr. I.130). 1356: Possessionem nostram Pryztawschna vocatam iuxta possessionem Gradschan adiacentem (uo. 209). Vö. Melich, NyK. XXXIII.53.]

POROSZTÓ, l. porozló.

POROZÓ, l. porzó.

PORSOL, l. përszël.

PORTAISZABLYA: 1635: A kik *portai szablyát* kéztől csináltatnak cifrázon [olv. cifráson] által tördelt virágokkal girájától 3 f. 50 d. (GazdtörtSzemle VIII.475, ötvösök árszabásában).

PORTA-PÉNZ: 1680: Ezeken kívül a mi a Csaszar adaja és a *porta pénz* leszen, ezeken kívül vadnak (AdalZemplvmTört. IV. évf. 261, egy török vezér levelében).

PORTÉKA, partéka: a) vasa, supellex; hausgerät; b) sarcina, merx, mercimonium; pack, gepäck, waare NySz. (1. 2. jel.). 1459: Georgio *Portheka* (Lelesz Acta 40/47). 1594: Haz keöz beli *porteka* (OL. UC. 106/3). 1596: Egi mas fele *parteka* (OL. L. III. 16. 17).

PORTOGÁL, l. portugál.

PORTUGÁL, portogál: [Lusitanus]; der portugiese, portugiesisch BM. 1453: Thomas *Porthogal* (OL. D. 35604).

PORZÓ, porozó: pulvis siccatorius scripturae recentis; streusand NySz.; [theca pulveris scriptorii; streubüchse]. 1531: Pro vno *porozo* ex pleh (OL. Nád. 49). 1544: Attam *eg porozora* kiben rez por al (uo. 41). Papirosra, *porzora* es leuel kötni walo fonalra (uo.). 1688: Tinta, *porozóstul* nro 1 (TörtTár 1886. évf. 776).

PORZSOL, l. përszël.

POSÁR, -OS, l. pozsár, -os.

POSTA: tabellarius, nunciarius, veredarius, angarius; bote, postillion, postreiter NySz. 1598: Gregorius *Posta* Stephanus *Posta* (OL. RDecim. Zempl.). 1634: Sohul az *postanak* szeker alaja ne adassek magha zemellye ala, ha terhet nem hoz, vagy nem viszen maghunk szamara (Múz., Rákóczy György rendeletében, I. Magyarorsz. állap. ezeréves fennállásakor VIII.895 és GazdtörtSzemle VII.131). Magha lovat az *Posta*, sohul, se szaszagon se masut masok joszagaban, arra valo specialis parancsolatunk nélkül ne tartsa fel, ittis ki foghja abrakat szenajat (uo.). Valamely *Posta*, magha vagy masok dolgában, hírünk engedelmeink nélkül czimerünkkel vagy levélünkkel csak fél mely földigh menneis, megh hallion erette (uo.).

1728: *Pósta* [olv. posta] Ferencz (Reizner: Szeged-Tört. IV.377).

posta-ház: [domus cursus publici; posthaus]. 1725: Az *postaház* után való nyíl (GazdtörtSzemle III.191, a város «nyilainak» összeírásában).

posta-kocsis: veredarius Kr.; postillon, postknecht BM. 1544: Attam *posta kocisnak* saruarat (OL. Nád. Szamad. b).

posta-kürt: tibia veredariorum SI.; posthorn BM. 1581: Keth *posta kúrth* (OL. L. III.16. 17, «Eger» Szam. jegyz.).

posta-ló: veredus, equus veredarius; postpferd NySz. 1559: Az *posta lovaknak* zenara attam (OL. Nád. 49). 1634: Ha mely *Posta* akar Varos, falu, *Posta lovat* nalla tartana vagy el vegezve rea bizot uttiat imide amoda hurezolna, elsőben három *Palcza* val verjek megh (Múz., Rákóczy György rendeletében, I. Magyarorsz. állap. ezeréves fennállásakor VIII.895 és GazdtörtSzemle VII.131). Fizetesert adomanyert, *Posta lovat* uttiabol vissza ne bocssasson, sem tova az hatarnal ne vigie az *Posta lovat*, hanem az meddegh helye vagion, mert ha külömben cselekszik megh *palczaztatik* erette (uo.). Ertünk ollian dolgotis nemely *Postank* felől, hogy ide Fejervarra, vagy ha masut vagiunkis, uttiabol megh jöven, az szegeny ember *Posta lovat* megh szokta tartani, es nemely elis veszteti [stb.] (uo.).

posta-mestér: [cursui publico praepositus]; postmeister NySz. 1634: Ha ki azert illyenben [ilyen vétséghen] foghna talaltatni, bar csak harom oraih, vagy legh fellieb félnapis megh foghna tartani, vagi Praefectusunknak, Udvarbiranknak, vagi az itt valo *Posta mesterek* kezeben, vagi uton Felnagy, vagy varos, falu biraja kezeben jo bizonsagh előtt nem adna, harom *Palcza* val veretik meg elsőben (Múz., Rákóczy György rendeletében, I. Magyarorsz. állap. ezerév. fennállásakor VIII.896 és GazdtörtSzemle VII.132).

POSTÁS: [veredarius; postillon, postknecht]. 1714: *Postás* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.22).

POSTASÁG: [res veredaria, officium cursoris publici; postführung, stand eines postillons]. 1587: Thooth Berta [igy] *Postassaggal* zolgál Radowan Györgg *Postassaggal* zolgál (OL. UC. 12/42). 1604: Ha az Uarasnep keozwl, uagi zolgalatara, Circalasa Uarmire uetnek *postasagra* et huic Similia, Ennek egi -egi ffig az bwnetese az biroe es Polgaroke (MJog-törtEml. I.34). 1634: Nemes ember lovat, vagy annak szolgait, szabadossokat uttiaban talalvan *postasagra* ne vigie, s [...] insolentiaival ne illesse mert megh kel erette halni (Múz., Rákóczy György rendeletében, I. Magyarorsz. állap. ezeréves fennállásakor VIII.896 és GazdtörtSzemle VII.131).

POSVÁNYOSÚL, vö. elposványosul.

POSZTÓ: pannus; tuch NySz. 1487: Inter fontem *pozthokwth* [a. m. posztó?] et fodina kewbanya (OL. D. 19381). 1516: Egh sarga zoknya *pozto* (uo. 26367, l. Zolnai: Nyelveml. 205). 1538: Sleit *pozto*bol dolman (OL. Nád. 48). 1544: Eg haczoganak ualo *pozto*t purgamalt (uo. 41). Eg nadragnak ualo *pozto*t (uo.). Kapezanak valo *pozto* nyrysetől (uo. 40). 1545: Az nírőnek het ueg *pozto*tól (uo. 42). 1548: Eg naszadra valo *pozto* (uo. 48). 1550: Sleit *pozto*t aulatant (uo. 42). 1602: *Posztó* [igy?] vö. uo. kétszer: «Fosztó» Péter (SzékelyOkl. V.203). 1692: Számtartónak pénze fl. 30. buza cub. 12. . . *posztajáért* fl. 8 (GazdtörtSzemle VI.178). Számtartó és kulesár fize-

tése: pénz per annum fl. 32. *posztajáért* fl. 8. mentebélésért fl. 2 (uo. 182). [Vö. cseh-, csimazon-, olasz-, szúr-posztó.]

posztó-mető: pannicida MA¹, pannarius; tuchschneider NySz. 1558: Az *Pozto mettőkriöl: Poztho mettőknek*, Reflek Singek, igaz es pechetes legyen (OL. D. 37006, I. GazdtörtSzemle VI.136). 1573: *Pozto metőnek attam* (OL. Nád. 40). 1584: Kalmar, es *poztho methew* eg zeker terhetül fizeth chak keth penzth (OL. UC. 56/33). 1597: *Poztho methew*. Zewr myes (uo. 12/42). 1689: Mivel ebesfalvi *posztómetőnk* haszontalan tölti idejét, csak hever, vévén kegyelmed azért ez commissionkat, számunkra vétessen posztónak való Berke gypját (Apaffy Mihály leveleiben Apor Istvánhoz, az Akad.-tól az OL.-nak átengedett egyik oklevélből, Tagányi Károly közlése, mai helyesírással).

posztó-süveg: [pilens ex panno confectus; tuchkappel]. 1581: Egi gyaz fekete *posztho süweg* (OL. L. III. 16. 17).

posztó-szekér: [currus ad pannum vehendum; tuchwagen]. 1635: Egy pár létra *posztó szekérhez* 1 f. 25 d. Egy pár létra boros szekérhez 1 f. 20 d. (GazdtörtSzemle VIII.476).

posztó-szél: margo panni Kr.; sahlband, anschrotte, tuchende, leiste, sahlleiste BM. 1530: *Pozthozel rubei coloris* (OL. L. III.16. 17). 1544: Vötem *pozto szell* (OL. Nád. 41). 1595: Bodor Antaltól kérj két syveget, a mentének a *posztó szélyt*, mely megért volna fél tallért (SzékelyOkl. V.160). [Vö. CzF. és hibás értelmezéssel NySz.]

posztó-szőnyeg: [tapete ex panno confectum; tepich aus tuch]. 1799: A templom közepin egy gömbölyeg, violaszínű posztóval és afelett egy veres selyem virágos, bélelt Materiál bevonatott asztal vagyon; melyet, és a *posztószőnyeget* készítette Tekintetes Bárczay Borbála asszony (CanonVisit. 212).

POSZTÓS: 1) pannosus NySz. (MA.) [?]; zerlumpt, űbel bekleidet MA. (1708-i kiad.) [?]; [pannum habens, pannifex, panni institor; tuch habend], tuchbereiter, tuchmacher BM., [tuchhändler]. 1451: Albertus *Pozthos* (OL. D. 14443). 1480: Fabiano *Poztos* (uo. 18313). 1553: Blasij *Pozthos* (OL. UC. 99/28). 1731: Az zsolnai *posztósoktól*, kiknek sátorok van [vásárpénz] d. 48 (GazdtörtSzemle VII.89). || 2) [panno obductus; mit tuch bezogen]. 1594: Olaz jateknak nalo *pozto* hozzu aztal (OL. UC. 78/7).

POTA ? 1. pata.

POTROH: abdomen; schmeer, schmeerbauch, wanst NySz. 1336: Paulus dictus *Putruh* (AnjouOkm. III.272). 1352: Pauli dicti *Potroh* (Múz. Hanvay, I. AnjouOkm. V.556).

POTYKA: carpio, carpius, cyprinus; karpfen NySz. 1553: Ex piscibus minoribus apro *potyka*, kezegh, karaz swger apro chwka fyw (OL. UC. 45/36).

PÓZNA: pertica, stipes, bacillus; stecken, pfahl NySz. 1393: Insulam *pozna* [a. m. pózna? vö. «pózna-föld» MTsz.] (ZichyOkm. IV.508). 1551: Longos palos wlgó *pozna* (OL. UC. 1/1).

POZSÁR, pazsár, posár: carpio, cyprinus; karpfen NySz. 1326: Ladislai dicti *Pasar* [a. m. pozsár?] (Lelesz Met. Abaúj 10). 1357: Michaelis dicti *Pasar* (Múz.). 1361: Stephani dicti *Posaar* (Múz. Kállay). 1365: Stephanum dictum *Posar* (uo.). 1452: Johannis *Posar* (HazaiOkm. V.250). 1480: Thoma *Posar* (OL. D.

18313). 1495: *Pazar* Mathyas (Lelesz Acta 103/30). 1544: Sziuoelni ket *posart*. Ket czukat főzni (OL. Nád. 40). 1685: Piscibus *posar* dictis (OL. UC. 1/31). [Vö. MTsz.]

POZSÁROS, posáros: [cyprinis copiosus; reich an karpfen]. 1459: Villas *Posarrestho* Saastho (OL. D. 15352).

POZSLÁR: ensis, gladius; schwert NySz. (hibásan «pozlár» a.) 1509: Cum vno gladio *poslar* Sebastianum literatum secassent (OL. D. 21967). [Vö. 1575: Az ő [a scythiaiak] hadi szőrszámoc egy egy *pós'lár*, és egy egy kéz iy (Heltai: Chronica 8). A kic el nem iőuénec, meg vtáluán à törüent. és à közensőges paranczolatot, azzokat kettő vagánac egy *pós'lár*-ral (uo. 10).]

POZSONYI-ICCE: [Pozsonyer halbe]. 1719: Négy pozsonyi szapu jó s nem dohos rozsból vagy abajdóczból általjában 64 *pozsonyi itczéből* álló jó habos pálinkát tartozik a kulcsár előállíttatni [igy?] a pálinka mesterrel (GazdtörtSzemle III.179).

POZSONYI-SZAPU: [modius Posoniensis; Pozsonyer scheffel]. 1719: Négy *pozsonyi szapu* jó s nem dohos rozsból vagy abajdóczból általjában 64 *pozsonyi itczéből* álló jó habos pálinkát tartozik a kulcsár előállíttatni [igy?] a pálinka mesterrel (GazdtörtSzemle III.179).

PÖCSÉT, -ÉS, 1. pécset, -és.

PÖCSÉTLŐ, 1. pécsetlő-vas.

PŐRE?: 1584: Mynes paztor *Pöre* Janos (OL. UC. 56/33). 1587: *Pöre* Janos (uo. 12/42). [Vö. 2. *pöre* MTsz. ?]

PŐRÉLY, 1. pöröly.

PÖRNYÉS, 1. pörnys.

PŐRÖLY, pöröly: malleus, marculus; hammer NySz. 1549: Malleus ferreus vulgo *peoreol* (OL. UC. 75/40). 1550: Mallei ferrei vulgo *peoreol* duo (OL. Instr. 11). 1564: Ferra *Pewrelj* vocata (OL. L. III.16. 17).

PÖRŐS, 1. prés.

PÖRSÖL, 1. pörzsöl.

PÖRZSÖL, 1. pörzsöl.

PRACSKÓ, 1. paracskó.

PRÉDIKÁCIÓS: [oratione funebri; mit leichenrede]. 1596: A malomból sabbathale. Keresztelő Tyuk, Kenyér Koma pénz. Esketéstől dr. 12. Teme-téstől az *predikatio*s ft. 1 (CanonVisit. 137).

PRÉDIKÁTOR: ecclesiastes confessionis Augustanae [et Helveticae]; protestantischer priester NySz. (3. jel.). 1588: Egy falw se fogaggion se hiuatalt miwellien *predicator*nak az ur hire nekwl (OL. UC. 64/35). Senki bwchwt ne adgion *predicator*nak az ur hyre nekwl (uo.).

PRÉDIKÁTORSÁG: [munus sacerdotale confessionis Augustanae et Helveticae; protestantisches priesteramt]. 1608: Vagynál a *Predikátorsághoz* szőlők, egyik szent János szőlő a magyar hegyen, másik Kutnál való szőlő szikszai határban (CanonVisit. 151). [Vö. NySz. 1. jel.]

PRÉM, përem, prim: limbus, fimbria; bräme, besatz, bordure NySz. (1. jel.). 1533: Gemmata seg-

menta Galleer vel *Perceem* in vna colligatura (OL. Nád. 49). 1635: Egy zöld barsony Korczouany veres újjal arany *primmel* primezett (Radvánszky: Családélet II.266). [Vö. torok-prém.]

PRÉMÉS, përemës: laciniosus, laciniatus, limbatus, fimbriatus; verbrämt NySz. 1451: Johannes *Peremes* (OL. D. 14443). 1635: 1 kerekalju muhar szemnyától, ha *prémes* 1 f. 50 d. (GazdtörtSzemle VIII.472).

PRÉMÉZ, përemëz, primëz: vestem limbo cingo; verbrämen NySz. 1516: Egh weres aranyas atlaç zoknya fekeathywel *peremezezh* (OL. D. 26367, l. Zolnai: Nyelveml. 205). 1544: *Peremezny* walo zelt (OL. Nád. 40). 1545: Pokrocz *peremezni* vasznat (uo.). 1549: Azzonym zoknyaya kebelere *premezny* egh sengh purpian (uo. 48). 1550: Szoknyay allya *peremezni* (uo. 42). 1579: Egi fekete barsoni kosuchka, ezüst keotessel *premezet* es heolgiel bellet... Egi fekete dupla tafota Kosuchka, fekete barsonnial *premezet* (Radvánszky: Családélet II.31). 1635: Egy zöld barsony Korczouany veres újjal arany *primmel* primezett (uo. 266). [Vö. mégprémëz.]

PRÉPOST: praepositus; vorgesetzter, probst NySz. 1297: Duas terras *Prepostfelde* et Baas vocatas (OL. D. 1480). 1325/1332: Pisscinis quarum nomina sunt hec... *Preposttous* Nyarasd Yuantokaya (uo. 2331). 1333: Cum piscinis *preposttous*, Nyarasd. yuantokaya (ZichyOkm. I.412). 1458: Georgio *Prepost* (Lelesz Acta 69/6).

PRÉPOSTSÁG: [munus praepositi]; probstei BM. 1597: Az Chornay *Praepostsagh*, cumi [igy] omnibus pertinentiis: Azzonkeppen az Papoczy *Praepostsagys*, cumi omnibus pertinentiis, az Vr ew Na[gysá]ga patronussaga aláth lewen: Azon: 1594 Esztendeőben az pogany myath ell pwrztholtanak myndenesthewll (OL. UC. 12/42).

PRÉS, pörös: prelum, torcular; presse NySz. 1587: *Pres* mynden zerzamával (OL. UC. 12/42). *Peoreos* ala walo kad (uo. 46/74). 1597: Az Pres hazban. Eoreg *Pres* baluaniostul dugastul es gusostul 1. Masik *Pres* feolső also baluanial garatostul 1 (uo. 101/3). Eoreg *pres* dugastul feolső also baluaniostul gusostul es garatostul (uo.). [Vö. bor-, sajt-prés.]

prés-ház: domus torcularia Kr., [cella torcularia]; kelterhaus, presshaus BM. 1587: Az *pres* hazban (OL. UC. 12/42). 1590: Az *pres* hazban (OL. Nád. 49). 1597: Az *Pres* hazban. Eoreg *Pres* baluaniostul dugastul es gusostul 1. Masik *Pres* feolső also baluanial garatostul 1 (OL. UC. 101/3).

PRIBÉG, l. pribék.

PRIBÉK, pribég: refuga, transfuga, perfuga; flüchtling, überläufer NySz. (1. jel.). 1484: Deme-trius *Pribegh* (OL. D. 18994). 1494: Tribus *Prybech* qui ex Turcia ad Regiam Maicstatem fugerant (Engel: GeschUngrReichs I.51). 1504: Ladislaus *Pribek* (Múz.). Triginta quinque *Prybek* in pecuniis habent florenos 210 (OL. D. 21279). 1525: Thome *prybek* (MTörtTár XXII.213).

PRÍM, -ÉZ, l. prém, -éz.

PRÓBA: [exemplum, exemplar; muster]. 1596: Barson zelt, az kinek *probatat* kwldóttwék, tiz egez vegt [igy?] (OL. Nád. 47). [Vö. NySz. más jel. és jegy-próba uo.]

próba-tű, -tő: acus exploratoria; probirnadel NySz. 1600: Akkoron Atták az mi kezonkben az Czéh ladayat, Minden Leueleiwel Egyetemben es Annak felette az Czeh leuelet, es az Czéh Peczetit, es ket kin Jaro Jelt es egy Jel wteo Penczolt es egy *proba Teótt* (Mihalik: KassaÖtvTört. 53 és 54).

PRÓBÁL: [probo; bewaisen]. 1769: Az Apostolok egész Ház népeket keresztelvén meg a pogányok közül, mint a Corneliusét Tsel. IV: 48. a Tömlözt Tartójét Tsel. 26: 33. azok között gyermekek is lehettek, a mint a Római Cath. is abból [t. i. az Apostolok Cselekedete idézett helyeiből] *próbállya* a többek között, hogy a kis gyermekeket meg kell keresztelni. Mélt. Püsp. Ez ugyan igaz, de nem *próbállya* a feltételt, mert ott a szülők is megkeresztelkedtenek, hanem egyenesen a Pogány gyermekekre nézve mutassam meg [értsd: bizonyítsam be] (CanonVisit. 193). [Vö. NySz. más jel.]

PRÓBÁLT: probatus, tentatus, exploratus; erprobt, erwiesen NySz. 1598: Matthias *Probalih* (OL. RDecim. Zempl.).

PRÓFONT-HÁZ: domus annonaria Kr.; provianthaus BM. 1616/1643: Egy örögh haz, az *Profont* haz. és héuér haz mellet vyonnan épütettett kett rëndre (OL. Instr. 42, l. GazdtörtSzemle VI.127). Az *Profont* haz mellet ualó zobanak felette uagyon egy éöntött haz, uagy szoba szekek nélkül (uo., l. GazdtörtSzemle 128).

PRÓFONT-KAMARA, -kamora: [cella annonaria; proviantkammer]. 1643: Melletté egy *profont kamora*. Mellyből az feőlől specificalt szoba eöreg-bitett (OL. Instr. 42, l. GazdtörtSzemle VI.126).

PRÓFOSZ: tribunus capitalis; profos NySz. 1728: *Profosnét* Dugonyáné rontotta meg (Reizner: SzegedTört. IV.391, Kovács János kijegyzése szerint).

PRÓKÁTOR: causidicus, formularius, rabula, patronus, advocatus, procurator; advokat, fürsprecher NySz. 1418: Petrum dictum *Prokathor* (Lelesz Prot. Parv. 8a). 1426: Stephanum *Prokathor* (OL. D. 35946). 1451: Blasius *Prokathor* (uo. 14443). 1493: Anthonius *Prokathor* (uo. 36997). 1694: Mikor valaki pert indit valakivel, tartozik *prókátort* vallani szőlő bíró uram előtt (GazdtörtSzemle I.172).

prókátor-level: procuratoria NySz. 1572: Uet uram ket *prokator leuelet* ky; attam az ualcigaba az kaptalanak fl. 1 (OL. Nád. 40).

PRÓSTYA: [saepes; zaun]. 1721: Kiki tartozik jó sövént, árkot, *próstyát* tartani (GazdtörtSzemle VII.128, Báltaszék mezőváros törvényeiben). [Vö. MTsz.]

PUBLIKÁN, pëllikán? puplikán? pelicanus; pelikan NySz. (1. jel.) 1508: Vna tunica coloris *publican* (Lelesz Prot. I.45). 1538: Pannum mezworan coloris *puplykan* (OL. Nád. 49). 1603: Vagion egj darab *puplikan* saya (Radvánszky: Családélet II.102). 1612: Első függön egy *pellikán* [igy?] vagyon fiaival együtt (uo. 156). Nyolczadik függő egy *publican* vagyon rajta (uo. 157). Tizedik függön egy *publican* vagyon (uo. 158).

publikán-szín: color subflavus NySz.; [pelikan-farbig]. 1523: Pwrgamal coloris *publicanzyn* (OL. D. 36999). 1544: Pannum Norumbergert coloris *pupplikan zyn* (OL. Nád. 40).

PUBLIKÁNOS: [ornatus imaguncula pelicani; mit pelikan-figürchen]. 1656: Régi forma násfa, ru-

bintos, saphiros, gyöngyes . . . Harmadik rubintos gyémántos új násfa *publicános* (Radvánszky : Család-élet II.320).

PUC?: 1556: Vitra grandia *pucz* vocata (OL. UC. 99/27, «Nagybánya, érczolvasztóban» Szam. jegyz.). [Vö. «1. Putz: Kobold» Sanders?]

PUCIK: 1445: Sub quadam arbore piri vlgariter *puczyk* [így] dicta (Múz. Beniczky, «Passalay, Nyitra» Szam. jegyz.). [Vö. «2. pocak: vadkörte, vackor» MTsz. ?]

PUCORKÓ?: 1484: Paulo *Puczorko* [így] (OL. D. 19015). [Vö. *pucor* MTsz. ?]

PUHA: malacus, mollis; weich, lind, zart NySz. 1438: Petrum dictum *Puha* (Múz. Kállay). 1439: Petrus dictus *Puha* (uo.). 1475: Stephano *Puha* (Lelesz Acta 85/22). 1478: Laurencium *Puha* (Múz. Kállay). 1484: Georgio *Puha* (Lelesz Acta 94/22). 1508: Michael *Puha* (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1522: Michael *Puha* (OL. D. 37004). Georgius *Puha* (uo. 37328). 1598: Martinus *Puha* Michael *Puha* (OL. RDecim. Zempl.).

PULHÁK, 1. pólhák.

PUNKT, 1. pont.

PÚP: gibbus, tuber; höcker, buckel NySz. (1. jel.). 1506: Ambrosius *Pup* (OL. D. 37005).

PUPLIKÁN, 1. publikán.

PÚPOS: [gibber, tuberosus; buckelig, höckerig]. 1408: Stephanum dictum *Pupus* (ZalaÖkl. II.339). 1417: Ladislao *Pupos* (Lelesz Acta 37/84). 1526: Michael *Pupos* (Múz.). 1546: Petrus *Pupos* (OL. Nád. 36). [Vö. NySz. más jel.]

PURGÁCIÓ: alvi evacuatio; abführung NySz. 1544: Attam az paticarosnak hog' wramnak *purgatiot* cinalt (OL. Nád. 40).

PURGAMÁL, pargamál, përgamál, përkamër, porkamër, purgamár: [pannus Bergomi confectus; nach Bergamo genanntes tuch]. 1511: Tres Tunics strictas vlgariter Zoknya dictas vnam de panno italo alteram de panno *porkamer* et terciam de panno perniso (Lelesz Acta 119/27). 1513: Tunics tres de panno *purgamal* (OL. D. 26151). 1516: Negh zewld zoknya *purgamal* (uo. 26367, l. Zolnai: Nyelveml. 206). 1517: Mateo Kys lego pannum *purgamar* ad unam vestem (TörtTár 1891. évf. 681). 1522: De panno viliori *perkamer* vendantur ulnae iij, fl. j (uo. 1889. évf. 375). 1523: Vnam peciam panni *purgamal* (OL. D. 36999). *Purgamalth* herbacei coloris vilgo fywzynth (uo.). *Purgamal* coloris publycanzyn (uo.). Vestes *përgamal* et Baran suba (uo. 26312). 1524: *Perkamer* celestini coloris pecia vna (uo. 26266). 1529: Panni *pargamal* [így?] coloris (OL. Nád. 42). 1533: Vnam tunicam viridi coloris *purgamal* (Múz. Kisfaludy). Pro duobus pannis *përgamal* (QuellKronstadt II.319). Unum pannum *përgamal* pro flor. 24. (uo.). 1534: Datae sunt ei 7 ulnae *Përgamal* (uo. 375). 1539: Egh wyselew weress: *purgamal* zoknya (RMNy. IIb. 34). Egh weress wyselew *purgamal* kewntes (uo. 35). 1544: Egh haczoganak ualo poztot *purgamalt* (OL. Nád. 41). 1558: Nyör Dolgarul. Stametnak syngitwl keth penszt aggianak, *Purgomalnak* Syngith nirie [. . .] pynszerth (OL. D. 37006, l. GazdtörtSzemle VI.136). [Vö. 1503: *Perchamer* peciam 1 pro flor. 9 (QuellKronstadt I.62). 1524: Dederunt domini pannum 7½ ulnas pro veste *Berkammer* (uo. 574). Vö. *Pan-*

nus Berkammer, Pannus perkamer, Pannus Purgamal Bartal; purgamál-szoknya NySz.]

PURGAMÁR, 1. purgamál.

PURGÉLEJTÉS: [jus civitatis habens; bürgerrecht habend]. 1586: Akor Cassaj *purgelejtes* ember iölth, mikor en rea biztam marhamath (Mihalik: Kassa-ÖtvTört. 192). [Vö. 1588: Dem Eötwes Ambrus ist das benumene *burgerrecht* von ein Ers. W. Rath wiederumb vergünt worden (uo.).]

PURPIÁN: purpureus NySz.; von Purpur MA. (1708-i kiad.). 1522: Panni *purpian* una ulna vendatur d. lxxxx (TörtTár 1889. évf. 375). 1524: Pannum *purpian* coloris zewkfyzyn (OL. D. 26266). 1529: Ad pannum *purpian* (OL. Nád. 42). *Purpian*, ulnae 44 (QuellKronstadt II.172). 1531: *Purpian* zegfwzwn *Purpian* orozlanzyn *Purpian* pasytzwn *Purpian* zwrke *Purpian* yvzyn (OL. Nád. 43). 1532: *Purpian* orozlanzynw (OL. L. III. 16. 17). 1533: Unum stamen panni *purpian* (QuellKronstadt II.310). 1538: Tunica *purpian* coloris Zegfy zyn (OL. L. III. 16. 17). Panno *purpian* [így?] olv. *purpian* coloris orozlanzyn (uo.). 1539: Supica *purpian* zurke (OL. Nád. 48). 1542: Supycza de panno *purpian* szyrke (uo. 40). 1549: Tegla színü *purpian* (uo. 48). Azzonyom zoknyaya kebelere premezny egh sengh *purpian* (uo.). Az ket weg *purpian* tart negwen kylenech refet (uo. 1550: De panno *purpian* coloris szfyrke (uo. 42). 1557: Egh Veg mak zun *purpian*, kibe uagion bechy ref 47. fer: 1 (OL. Nád. Számad. b). [Vö. *Pannus Purian*, -*Purpian*, *Pannus Purperianusch*, *Pannus Purpian*, *Pannus Purpianus* stb. Bartal és: 1538: Una vestis ad equitandum de *purpiano* colore zewrke, item duae swbyczae simplices altera de scarlato, et altera de panno *purpyano* zewrke (TörtTár 1888. évf. 570).]

PUSÉR: homo imperitus; stümper NySz. 1337: Paulo *Puser* dicto (Múz.). [Vö. ném. *pfuscher*.]

PUSKA: bombardá, sclopetus, sclopetum, tormentum jaculatorium; bűchse, flinte NySz. 1510 k.: Zakalos viij *puzka* ij (OL. D. 26235). 1544: Uöttem az *puskakhoz* egh motring kanotot (OL. Nád. 41). 1577: Taplos magyar puska Aczelos hozu puska Kys tetemes *puska* (OL. L. III. 16. 17). 1601: Het nagj kanotos *puska* (OL. UC. 35/2). 1635: Egy puska-tisztítás közönséges, avagy krompachi *puska* 25 d. (GazdtörtSzemle VII.475). [Vö. acélos, apró-, jancsár-, kézi-, magyar-, mordály-, muskatély-, némét-, polhák-, réz-, rövid-, stucco-, taplós-, tessényi-puska.]

puska-agy: [sclopeti lignum, sclopeti manubrium]; flintenschaft, flintenkolbe, bűchsenschaft BM. 1605: Jancziar *puska agiak* (OL. UC. 28/61). [Vö. *agy*.]

puska-cső: tubus catapultarius PP.; das Bűchsen Rohr PPB. 1735: Flintához tartozandó sárgarézh cifzfrán kirajzolva, ellenzővel és *puskaesőve* vesszejével (GazdtörtSzemle III.355).

puska-golyóbis: catapultarius globus, pila catapultaria, tormentaria PP.; eine Bűchsen Kugel PPB. 1566: *Pwska golobys* wono sato wasak (OL. Nád. 49).

puska-gyártó: [sclopetorum opifex; bűchsenmacher]. 1571: Nicolaus *Puskagyarto* (OL. UC. 51/4).

puska-kulcs, -kűcs: catapultae rotatae clavis ad intendendam catapultae catenulam PP. («puska kólts» a.); der Nagel an den man die Schnur spannet an der Armbrust PPB. (ua. a.). 1592: Egy *puska kűch* vaspalazkyaua (OL. Nád. 48).

puska-por: naphta, pulvis pyrius; schiesspulver NySz., Büchsen-Pulver MA. (1708-i kiad.). 1544: Ket funt *puska port* (OL. Nád. 41). 1553: Kewlthw *puska por* (OL. L. III. 16. 17). Egh thongba waghon *puskapor*, kynek hozath themerdei segeth czernaul megmerthek (uo.). 1566: Saletrom Masfel Thongh. *Puska por* hwzon három thongal (OL. Nád. 49).

puska-tisztítás: [tersus sclopeti: das putzen der büchse]. 1635: Egy *puskatisztítás* közönséges, avagy krompachi *puska* 25 d. (GazdtörtSzemle VIII.475).

puskatisztító-vas: [baculus ferreus quo sclopetum tergetur; putzstok]. 1597: *Puska tisztító vas* (OL. UC. 101/3).

puska-tok: theca sclopetaria, sclopotheca NySz.; Büchsen-Futter MA. (1708-i kiad.), Pistolen-Tasche, Pistolen-Halfter PPB. 1592: *Puska tok*; lodink, karwas (OL. Nád. 48). 1635: A többi munkáinkat mind a szertint ide be nem irhatjuk kiváltképen hintót, a szeszel szeket és a *puskatokokat*, mivel e munkákat az emberek immár mind külön-külön formán kívánják (GazdtörtSzemle VIII.479, nyeregglyártók árszabásában). 1669: Egy pár *puskatok*, kinek a fedele karmazsin 3 frt (uo. 1.95, nyeregglyártók árszabásában).

PUSKÁCSKA: [sclopetum parvum; kleine büchse]. 1688: Öt pár apró *puskácska* (TörtTár 1886. évf. 774).

PUSKÁS: 1) sclopetarius, catapultarius, jactor; schiesser, schütz NySz. 1509: Nicolao *Puskas* (OL. D. 21955). 1522: Demetrius *Puskas* (uo. 37004). Paulus *Puskas* (uo.). 1545: Thoma *Puskas* (Múz. Soós). 1587: Vadazo *Puskasokna* (OL. Nád. 40). 1602: *Puskás Márton* (SzékelyOkl. V.243). 1760: Igy még sem csinál annyi beneficiumot, mint az mostani 2 *puskás*, kiknek fizetéseik nem kerül többé 40 forintnál (GazdtörtSzemle VII.418). || 2) [sclopetorum opifex; büchsenmacher]. 1714: *Puskás* [a közlő szerint a. m. puskaműves] (GazdtörtSzemle IX.22).

PUSZTA: 1) desertus, desolatus, vastus; verlassen, wüst NySz. (1. jel.). 1306/1359: Possessiones eorum Kapolnassag et alia Saag populose item Byroutelek et *Pustasag* vocate habitatoribus destitute (OL. D. 4841). 1348: *Pustascen*tmihal, hn. (AnjouOkm. V.165). 1355: Terre *Pusta*Jghaz nuncupate (OL. D. 17634, 1. AnjouOkm. VI.300). 1376: In possessione *Pustanapraz* vocata (Múz.). 1390: Cuiusdam particule terre *Pusthabene* vocate (Lelesz Acta 19/5). 1398: *Pwstabeech* nunc habitatoribus destitutum (OL. D. 8374). 1435: Prediis *Pustarekas* et Kerthwelyewwlgh (Múz. Bethlen). 1459: Prediorum *Pwzthakachy* et Cheb vocatorum (OL. D. 15412). 1469: Super predio *Pwzthawendegy* (Lelesz Met. Zemplén 8). 1518: Locimolendini *Pwzthamalon* (OL. D. 36405). 1533: In Silna *Pwzthazewlewlefy* vocata (Múz.). || 2) desertum, solitudo, eremus; einöde, wüste NySz. (5. jel.). 1416: In terra *Puztha* dicta (Múz.). 1468: In loco Banpweztha vocato (uo.). 1520: Sessionis deserte Kelemenpwezthaya vocate (Lelesz Prot. V.119a). 1527: Desertum Soos *Pwezthaya* vocatam (Múz.). 1528: Terram Kysanthalne *pwezthaya* vocatam (OL. Kolozsm. 106). 1584: Wargha Gergel' chak az el mwltth nyaron kezulth az egeth *puztara* (OL. UC. 56/33). || 3) unus et solus, merus, nudus, tantum; einzig, allein, nur NySz. (3. jel.). 1549: Eg tal tok *puzta* faya cynalasatol (OL. Nád. 40). || 4) [intectus; unbedeckt]. 1597: Az Paíta hat fiaual eozuó igen meg dñleodeoezoet es ritka földelw, az fiainak kettej mereo *puzta* (OL. UC. 101/3). Az lo Istalonak fele vekonj nadal földöth az töbj *puzta*, Egi kw kemen beñe azis törödöth (uo.). [Vö. mező-pusztá.]

puszta-malom: mola desolata Kr.; [verlassene mühle]. 1614: Egi *puzta malom* meli az vrakal közönséges (OL. UC. 2/8).

PUSZTÁS: speciem deserti habens; einödeartig NySz. 1700: Némelyek szőlőlköt újonnan építenek és emberséges emberek szőlőjéből lopva az jó tövű és fajú szőlőknek vesszejeiket ellopják, lopva leme-télik, holott *pusztás* lévén sokszor a szőlőben, abból hasonlitaná ki az jó gazda a szőlőjét, a ki miatt nem lehet építeni (GazdtörtSzemle 1.83). 1712 k.: Annak ideiben *pusztás* helyekre vad fákat ültessenek, mennél többet oltsanak (uo. VII.416).

PUSZTÍTÁS: vastatio, populatio [stb.]; verwüstung, zerstörung NySz. 1442? : Fel heu vízi haznak *puztitas*arol valo tudoman (OL. D. 13678, az 1442-i okl. hátlapján).

PUSZTÍTÓ, pusztajtó: depopulator, vastator; verheerer NySz. 1398: Petrum *Puzthokthow* (HazaiOkm. I.292).

PUSZTOJTÓ, 1. pusztító.

PUTTON: pyxis, oenophorum, trimodium; butte, weingeschirr NySz. 1525: Nicolao Chwzka cubiculario Regie Maiestatis, pro redempcione *puthon* argentei sue Maiestatis, dedi fl. IIII (MTörtTár XXII.223). 1528: Vnum wlgó *puthon* paruum (OL. Nád. 42). 1545: Vöttem eg *putton*t keñerheynak (uo. 41). 1556: Poma mensura *Puton* vocata 1 (OL. UC. 99/27, nagybányai inventariumban). 1557: Vasa lignea vulgo *Puthon* (OL. L. III. 16. 17). 1573: Panarium vulgo *putton* (OL. UC. 77/1). [Vö. 1414: Cum *Pottinis* seu sportis (OL. D. 10241). 1507: In duobus *puttonibus* (uo. 26124).]

PUTTONOS: labro instructus; butten- NySz. («puttonyos» a.), buttenträger BM. 1700: Az *puttonos*nak [szüretkor] a tér és könnyű helyeken egy polturával fog több adatódni a messzebb és meredekebb helyekről való hordásért (GazdtörtSzemle I.85).

PUZDORA, 1. puzdra.

PUZDRA, puzdora: corytus, galbanum, pharetra; köcher NySz. 1577: Egy *puzdora* nylastul (OL. L. III. 16. 17).

PÜNKÉSTI, 1. pünkösdi.

PÜNKÖZSD, pinközsd, pinköst: pentecoste; pfingsten NySz. («pünkösdi» a.) 1239: Tywan *Pincusd*, Bugar (Wenzel VII.67). 1240 k.: In duobus prediis Fyys hec sunt nomina Jobagionum equestrum Bekes Endere Sumug *Pyncust* (Pannh. 61/8). Hec sunt nomina aratorum Petur Sov *Pyncust* Kathina Sita (uo.). 1251/1281: *Pyncusd*, szn. (OL. D. 346). 1252: Claugeri de eisdem vinitoribus Myhal Escen *Pincusd* Kereu (uo. 369). *Pynkusd*, szn. (uo.). 1369: Petrus dictus *Pincust* de Owlewd (Pannh. 49/Gg). 1619: Eztrenga *pünkösdben* Ugian *pünkösdben* ztron-gan soltezek iöuedelme (OL. UC. 22/21).

PÜNKÖZSDI, pünkésti: pentecostalis Kr. («pünkösdi» a.); [zu pfingsten gehörig]. 1602: *Pünkesti* Pál (SzékelyOkl. V.203).

PÜRDIPÉNZ: [?]. 1646: Kis Ferencz eskü alatt vallja, hogy ötet nagy titkon Veres Mihály hivta volna Nagyfaluba hamis *pürdi* [igy?] *pénz* váltani, az hol 40 forintért 100 frtot adnak (DebrJk.).

PÜSPÖK, pispēk, pispök: episcopus; bischof NySz. 1269: De vinetis Popmal seu *Pyspukmal* Eleumal Kerekud et Banafeuld appellatis (Veszpr. 106, Dec. Bud. 3). 1363: In capite cuiusdam fossati prout idem dominus Episcopus retulisset *Pyspukaroka* vocati accessissent (Veszpr. 106, Bicske 1). 1384: Viam *pyspukutha* appellatam (OL. D. 7074). 1409: Blasium *Pyspek* (Lelesz Acta 30/17). Johanne dicto *Pyspuk* (ZichyOkm. V.578). 1437: Ladislaus *Pyspek* dictus (Lelesz Acta 54/19). 1453: Michael *Pyspek* (OL. D. 30828). 1457: Nicolaus *Pyspek* dictus (Múz. Forgách). 1475: Georgio *Pyspek* (Körmend, Unyomiana 112). 1486: Emerici *Pyspek* (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 43, fasc. 105, nr. 255).

PÜSPÖKI, pispēki, pispiki? pispöki: episcopalis, episcopius; bischöflich NySz. 1266: Terram iuxta Ticiam que dicitur *pispuki* (OL. D. 604). 1346: Possessiones *Zurdukpyspuky* et *Tenkfeulde* vocate (Múz. Motesiczky). 1412: Itur in villam *Pyspyky* [olv. pispiki v. pispēki?] (Múz.). 1453: In quodam predio *Pyspyky* vocato (OL. D. 14602). 1493: Doleatori in Agria *pyspeky* etc et alys locis flor. XXVIII (Kandra: Adatok az egri egyházm. történelm. II.375).

püspöki-szék: sedes episcopalis; bischofsstuhl NySz.; [episcopatus; bisthum]. 1769: Istennek és az Apostoli székek kglmébül az Egri venerabilis *Püspöki székek* és ahoz köttetett Diocesisnek venerabilis Püspökje (CanonVisit. 199).

R.

-RA, -rá, -re, -ré, rēá: ad, in, super; auf NySz. («rēá» 1a. jel.), [nach]. 1055: Posthec petre zenaia hel *rea* (Pannh. Tih. 1/1). Inde uero ad oluphel*rea* (uo.). Deinde ultra fyzeg ad brokinarea (uo.). Inde ad holmodi *rea* postea gnir uuege holmodia *rea* (uo.). Inde ad castelic et feheruuaru *rea* meneh hodu utu *rea* (uo.). Exinde mortis uasarakuta *rea* ac postea nogu azah feherea (uo.). Incipit terminus a sar feu eri iturea hinc ohut cutarea (uo.). Inde uluues megaia post monarau bukurea [olv. «bukurrea»] (uo.). Ac postea nogu azah feherea (uo.). 1211: Ad montem qui uocatur Varfeerek iuxta quem sunt due mete (Pannh. Tih. 1/5, vö. Szamota, NyK. XXV. 150). 1232: Superius peruenit ad Yciafucara (Múz. Kisfaludy). 1265/1272: Deinde uenit ad Balwankure et ibi sunt quatuor mete (OL. D. 596). 1273: Postea currit per duas metas continuas ad menytegudurre (uo. 841, l. HazaiOkl. 68). 1338: Quedam semita Zenthivanra menu golugwth vocata (ZalaOkl. I.339). 1401: Inter duas vias quarum vna Chabaramenewth et alia ywanfelderemenewth appellarentur (OL. D.8650). Ad vnum montem Mesesrehagow vocatum (uo.). 1402: Benedictum Bothrafaragoth (Lelesz Acta 27/18). 1412: Vnum [jagerum] in Chychykfelde cum fine in Alfaluramenenben (Múz.). 1415: Quemdam riulum Zykzoramewpathak vocatum pertranseundo (ZichyOkl. VI. 352). 1421: Quadam particula terre Monyorosrayarowfeld vocata (Múz.). 1426: Thoma dicto Naprazew (Lelesz Acta 46/18).

RAB: captivus, mancipium, obses; gefangener NySz. 1498: Quandam siluam *Raberdeye* [a. m. rab?] appellatam (Múz.). 1522: Gregorius *Rab* (OL. D. 37328).

rab-szj, -szjű, -szjű: lorum quo captivi ligantur; sklavenfessel NySz. 1548: Néğ *rab szjv* (OL. Nád. 48).

RABOTÁS: operarius; arbeiter NySz. (1. jel.) 1522: Gregorius *Rabotas* (OL. D. 37328).

RÁC: Thrax MA¹, Rascianus MA. (1611-i kiad.); ein Thracier, Rascianer MA. (1708-i kiad.) 1403: Johanne *Rach* (ZichyOkl. V.342). 1411: Stephanus dictus *Rach* (Körmend, Miscell. Németűjv. lad. 44, fasc. 109, nr. 3). 1437: Blasium *Raach* (Pannh. 23/C). 1455: Benedictum *Racz* (OL. D. 33806). 1463: Demetrio *Racz* (Múz.). 1468: Matheus *Rach* (Múz. Kállay). 1470: Gregorius *Racz* (Múz. Rhédey). 1508: Andreas *Racz* (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1522: Bartholomeus *Raach* (OL. D. 37004).

rác-kamuka, -kamoka: serbischer damast NySz. 1494: Casula de *Rackamuka* deaurato (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl. et Cap. in gen.). 1497: Vnam Subam

vlgo *Rackamoka* tectam (Múz. Rhédey). 1498: Vna Suba de damasco *Rackamuka* (Veszpr. Regn. N/217). 1509: Tres tunicas vnam de thabyth aliam de chemeleth et terciam de *Raach kamoka* (OL. D. 21965). 1517: *Racz kamukabol* egy oltar ewltewzewt (uo. 36528).

rác-varrás: [opus Rasciano more pictum; serbische stickerei]. 1558 k.: Egh scatulaban wagyon egh tőzes hym wagyon *rachvarras* hym j (Nyr. XXVIII.22). Az zelestey germeknek hagyok abrozott ij aranyas feketett j *Rach warrast* hymet (uo. 23). [Vö. magyar-, spanyol-, török-varrás NySz.]

RÁCS: cratis, craticula, reticulum v. portula vinea SL; [gitter]. 1458: Vnum lectisternium *Rach* [igy, a. m. rács?] (Múz. Kállay). 1588: Az harom *Racz* weteleert (OL. Nád. 41). 1594: Sait tartani walo *rach* (OL. UC. 78/7). Ket wres *rach* saytnak walo (uo. 106/3).

RÁCSÁG: gens rascianica, rasciani Kr. [Rascia, Illyricum]; Illirien, die Illirer, die Raazen BM., [Rascien, Serbien]. 1546: Laczlo [igy?] Istennek malazthyaabool Magyarorzaagnak dalmaciaanak horwathorzag-nak szeremysygnak *raacsagnak* hawasmellyeknek kwonknak bolgaaroknak etc. kyrallya (ZalaOkl. I.72).

RÁÉRKÉZIK, rējá-: vaco, vacat mihi; dazu-kommen, zeit haben NySz. (2. jel.) 1557: Nem *erkeztene* *reya* az ranok (OL. Nád. 41).

RAG: cantherius, cantherii quibus tigilla affiguntur; dachsparren NySz. 1546: Fy gherenda, mester gherenda, zelemen, agas, fy labfa, *rag*, karo, palo dezka sew rigal' [igy?] (OL. Nád. 49).

RAGADOZ, vö. el-, kiragadoz.

RAGASZKODIK: inhaeresco, adhaeresco; sich anhängen NySz. 1719: Az idő alatt azon kis-szecsei portiott manumittálván, a malombeli részt megtartva, magának tulajdonittatni igyekszik, talán csak azon fejből, hogy a malom gátja a kis-kálnai határhoz vagyon *ragaszkodva* (GazdtörtSzemle III.269).

RAGASZTÁS: cohaerentia, copulatio, connexio [stb.] NySz.; Verknüpfung, Zusamm-Leimung, Aufheftung, Anhang MA. (1708-i kiad.). 1638: Az ui maiorhaznak az Roniva felől valo reszeről uionnan kezdetek karozni es fonni [t. i. a sövényt], meli megh az tamasz *ragasztasigh* vagion fonva (OL. UC. 2/34).

RAGASZTÓ: postis; thürpfosten NySz. (2. jel.) 1597: Az koniha aitaia ell törőth mind *ragasztostul* (OL. UC. 101/3).

RAGYA, vö. fekete-ragya.

RAGYÁS: [variolarum vestigiis deformis]; blat-ternarbig, pockennarbig BM. (1. jel.). 1479: Dominicum *Ragyas* (Múz.). 1480: Benedicto *Ragyas* (OL. D. 18336). 1484: Valentino *Ragyas* (Lelesz Acta 94/22). 1496: Anthonio *Ragyas* (OL. D. 20492). 1508: Anthonius *Ragyas* (Lelesz Acta 116/29). [Vö. NySz. más jel.]

RAJ: examen, examen apum; schwarm NySz. (1. jel.) 1370/1506: Apes alias decimate non decimantur secundario sed solum nove que vulgo *ray* dicuntur (Bunyitay: VárKáptStatut. 51).

raj-dézsma: [decimae examinum apium; zehent aus jungen bienen]. 1588: Nem tartoznak sem *ray desmawal* sem baranffy sem kechkeffy desmawal (OL. UC. 64/35).

raj-méh: examen apum MA. (1611-i kiad.); bienen-schwarm MA. (1708-i kiad.), die jungen bienen BM. 1564: Anya meh. *Rayh meh* (OL. Nád. 49). 1619: Vagion *ray meh* az erdeön 24 (OL. L. III. 17. 29).

RAJBOLÓ-TEKNŐ, -tekenő: 1556: Capistéria *Raybalo* [így, olv. «raybolo»?] *tekenew* 6 (OL. UC. 99/27, nagybányai bányászati inventariumban). [Vö. *rajbol* MTsz. és Lumtzer-Melich: Deutsche Ortsn. u. Lehnwört. 215.]

RAJSZOL, 1. rajzol.

RAJTÁR, rëjtár: eques; reiter NySz. 1389: Martinus *Reytar* (OL. D. 7467). 1514: Johannes *Raythar* (Körmend I/8, Rohonc 20).

RAJZOL, rajszol: delineo, describo; reissen, zeichnen NySz. 1688: Más egy óra aranyos *raiszolt* [«így» a közlő jegyz.] 45 frt. (Radvánszky: Család-élet II.382). Báthory czimere ezüstben *raiszolva* (getrieben) 61 frt (uo. 384). 1 pallos, *raiszolt* (figerirts) aranyból való hivelye tirkisekkel rakott 90 frt. (uo. 387). 1757: Vagyon egy tzin 8 szegletű Tányér két aranyos karika vagyon a belső részn és egy szarvas *rajzolta* a közepinn (CanonVisit. 179). [Vö. *kirajzol*.]

RAK, vö. be-, föl-, összerak.

RÁK: cancer [stb.]; krebs NySz. (1. jel.) 1216/1230: Uenit ad *Rae* potoc (OL. D. 79). 1544: Neg' geken *rahot* (OL. Nád. 40). 1545: Ebedre *rahot* szíuolni (uo. 42). 1546: *Rakot* öregh talra főzny (uo. 40). 1572: *Rakot* közeptralra főzny (uo.). 1587: *Rak* gekennel Harcha Sütű hal (uo.). [Vö. *gyékény*, *szivolt-rák*, *tengérrák-láb*.]

rák-pénz, -pinz: 1492: *Rakpenz* quilibet ex vna fizella de gekinrak soluent (OL. D. 36992). Soluent pro pecuniis *rakpenz* et ebedhal (uo.). 1495 k.: Soluent pro pecuniis *rakpenz* et ebedhal (uo. 36994). *Rakpenz* quilibet ex vna fissella vocata gekenrakh soluent (uo.). 1518: Circa festum pentheosten [«így» Szam. jegyz.] pecunias canerales wlgo *Raakpynz* soluit (uo. 37007). 1528: Erdewbeer. *Raakpeenz* (OL. UC. 12/42). *Raak peenz* et Ekepenz (uo.). [Vö. *új-rákpénz*.]

rák-varsa: [nassa ad caneros capiendos; krebs-reuse]. 1588: Vöttem *rak warsath* (OL. Nád. 41).

RAKÁS: vermiculatio; fournir NySz. (3. jel.). 1556: Az kychin labas zekren kywöl *rahot* sahos *rakasal* (OL. Nád. 48).

RAKATTYA, 1. rekéttye.**RAKATTYÁS, 1. rekéttyés.****RAKATYA, 1. rekéttye.****RAKATYÁS, 1. rekéttyés.****RAKITTYA, 1. rekéttye-bokor.****RAKITYA, 1. rekéttye-bokor.****RAKÓ, vö. bástya-rakó.**

rakó-kő: [saxum; baustein]. 1638: Epültre valo *rokokeö* (OL. UC. 2/34).

RAKONCA, rokonca: subscus quidam currum fulciens MA²; eine Leiste zum Wagen-Unterstützen MA. (1708-i kiad.), aufhaltgabel NySz. 1567: Hynto *rokonczayaba* valo zarwas karyka (OL. Gyflimb. 7). 1760: Csak olyan szedegetett galy, a Ludas mellől hoztam, van közte négy *rokoncza* és egy szilfa fiatal (DebrJk.).

RAKONCÁS, rokoncás: [aufhaltgabel habend]. 1354: Zeenegetheu alio nomine *Rokunchas* (Anjou-Okm. VI.189).

RÁKOS: canerorum; krebsen- NySz.; [cancros habens, cancris copiosus; krebsen habend, reich an krebsen]. 1200 k.: Castra metati sunt ultra Surcuser usque ad fluuium *Racus* (Anon. 46). 1259: Iuxta *Rakus* (OL. D. 492, «Pest mellett» Szam. jegyz.). 1299: Generalem regni congregationem in locum *Rakus* vocatum (MonStrig. II.464). 1343: Ad vnum fluuium *Rakus* vocatum (Múz. Jankowich). 1358: Peruenit ad paruum Ryuulum *Rakuspatak* vocatum (Körmend II/1, Groffensah 23). 1362: Ryuulum *Rakos* ad locum vbi dicitur Zwgo transeundo (OL. D. 28913). 1398: Stephanum dictum *Rakus* (HázaiOkm. I.292). 1415: Benedicto *Rakus* (Múz.). 1451: In congregatione generali ipsorum prope Pesth in *Rakusmez* celebrata (OL. D. 14473). 1504: In loco *Rakosthohath* nominato (Múz. Becsky). Ad locum vbi Wydrawelgh et *Rakostho* conciduntur (uo.). 1512: In loco *Rakosra* Menebe (Múz.). 1522: Stefanus *Rakos* (OL. D. 37004). 1584: *Rákos* Marton eghéz heles (OL. UC. 56/33).

RAKOTT: scalpturatus, structilis; eingelegt NySz. (1. jel.) 1556: Az kychin labas zekren kywöl *rahot* sahos *rakasal* (OL. Nád. 48). Eg thetemböl *rahot* sahos lada (uo.). Kys ires *rahot* ladaczka (uo.). 1558: Egi *rahot* korso Matias kiral czimere raita (OL. L. I.1). 1594: Geongi hazzal *rahot* ladas kolomaris (OL. UC. 78/7). 1688: 1 pallos, *raiszolt* (figerirts) aranyból való hivelye tirkisekkel *rahot* 90 frt. (Radvánszky: Családélet II.387).

rakott-gyémánt, -diamánt: 1516: Egh aran gyw-reth kyben wagyon *Rakoth dyamantal* Maria (OL. D. 26367, 1. Zolnai: Nyelveml. 204). 1533: Annulus aureus *Rakothgyemanth* (OL. Nád. 49).

RAKOTTYA, 1. rekéttye.**RAKOTTYÁS, 1. rekéttyés.****RAKOTYA, 1. rekéttye.****RAKOTYÁS, 1. rekéttyés.**

RÁMA: norma, mustericia, forma, assulare quadrum; rahmen NySz.; [margo ligneus fenestrae; fenster-rahmen]. 1493: Mensatori qui noua scampna et Meny-zeth, ac fenestras, *Ramakath* fecit (EPSz. fol. 37). 1506: Instrumentum in quo pannus extenditur wlgo *Rama* vocatum (OL. D. 36988). 1552: Fenestrae vitreae *ramakal* (OL. UC. 95/10). 1638: Ablakia ez haznak *rama* es tanier nélkül (uo. 2/34). [Vö. 1493

Tres *Ramas* pro fenestris vitreis (EPSz. fol. 77.) [Vö. ablak-ráma.]

ráma-fa: 1556: Ligna [«igy» Szam. jegyz.] instrumenta *ramafa* vocata (OL. UC. 99/27, «Nagybánya, bányászat» Szam. jegyz.).

RÁMÁS?: [rahmen habend]. 1403: Stephani *Ramas* [a. m. rámás?] dicti (KárolyiOkI. I.523).

RÁMFOL: [?]. 1545: Vöttem *ranfolt* piniolt (OL. Nád. 41). 1554: Eg pinth *ramfolth* (uo. 49).

RÁNCOS: rugosus, plicatus, in plicas coactus; runzelig, in falten gelegt NySz. 1635: 1 csimazin saya és failongis *rancos* szoknyától 2 f. (Gazdtört-Szemle VIII.472). 1 kamuka *rancos* torkos ködmöntől, ha prémes 2 f. (uo.).

RÁNT, rát: frigo; backen NySz. («2. ránt» a.) 1544: Vöttem karazt *ratni* (OL. Nád. 42). Köuiet *ratni* (uo. 41). 1593: *Rantany* ualo kezeget uettem (uo. 42).

RÁNTÓ: [?]. 1634: Egi peruáta szek *rántoiaual* (OL. UC. 21/3).

RAPACOS: glebosus; klumpig, holprig NySz. 1289: Viam veterem que vulgariter *Rapachus*wt nuncupatur (ZalaOkI. I.99). [Vö. *rappancsos* MTsz.]

RAPONC, **roponc**: rapunculus; rapunzel NySz. (1. jel.). 1544: Salatat, *roponczot*, spinaczot (OL. Nád. 40).

RÁRÓ: aquila haliaëtus NomenclAvium, avis ex genere aquilarum, herodius, buteo major; reiherr NySz. 1427: *Rarogyeth*, hn. (SztárayOkI. II.253). 1544: Harom *raronak* hust uettem (OL. Nád. 48). [Vö. 1273: Inde vadit circa descensum solis ad finem memoris unius et commetatur Michaeli et Strach de Galoch, qui sunt tenentes *raros* (HazaiOkm. VIII.441).]

ráró-fészék: [nidus aquilae haliaëti; reihernest]. 1521: Vnum iuger in partibus *Rarofezek* (Múz. Kállay).

RÁRÓS: ad ardeam pertinens; reiher- NySz.; [aquilis haliaëtis copiosus; reich an reiher]. 1327: Usque ad metas terre ville *Rarous* [Nógrád m.] et abhinc de metis terre *Rarous* exit de ipso rivulo ad partem orientalem (AnjouOkm. II.297). Ascendit ad laterem montis *Rarous* (uo.). 1480: Ad quoddam rubetum *Raros* appellatum (OL. D. 18406).

RÁSA, vö. elő-rása.

RÁSPOLY: lima qua ligna caseique raduntur, raspija; feile NySz., [raspel]. 1564: Ferrum *Raspoly* vocatum (OL. L. III. 16. 17). 1597: *Raspoly* Patko szeg fogo. Keoröm farago. Karika vereo (OL. UC. 101/3).

RÁSZA-MAG: «káposzta, tövesrépa, kalarábé, retek stb. magja» MTsz.; [semen plantarum; pflanzen-samen]. 1634: Palanta auagy *rásza magh* (OL. UC. 21/3). 1638: Feier es veres *rásza mugh* (uo. 2/34. «a káposztás házban, Borsi, Zemplén m.» Szam. jegyz.).

RÁT, l. ránt.

RAVÁS, l. rovás.

RAVASZ, **rovasz**: a) vulpes; fuchs; b) callidus, astutus [stb.]; listig, arglistig, verschlagen NySz. 1135: Aratorum autem nomina sunt hec goue Reguta *Ruo*z Sarc Surnue feled Nuasa (Pannh. 15/Kk). 1211: Hii

sunt vdornici Halalud Orda Zieus Obus *Ruo*oz Sobolch (Pannh. Tih. 1/5). 1222: Pristaldo nostro Joachim filio *Ruo*z de uilla Bobut (Pannh. Hitel. 3). 1240 k.: Hec sunt nomina fabrorum de eodem predio *Ruo*z zugnese (Pannh. 61/8). 1308: Magister *Ruo*oz (Kubinyi: MTörtEml. II.58). 1311: Nicolaus dictus *Rouos* (AnjouOkm. I.236). 1313: Famulus suum nomine *Ruo*z (MonStrig II.675). 1328: Nicolaus dictus *Ruo*z (Körmend 1/9, Óvár 2). 1329: Petro dicto *Ruo*z (OL. D. 30619). 1337: *Ro*azdyak serviens suus (KárolyiOkI. I.125). 1342: Per *Ruo*az aule nostre militem (MonCivZagr. I.159). 1347: Stephani dicti *Ro*az (Körmend, Korlátkő-Appon. 17/797). 1351: Stephanus dictus *Ro*az (OL. D. 4193). 1352: Nicolaus dictus *Ruo*z (uo. 33407). 1361: Johanne dicto *Ruo*z (Múz.). 1368: Emerici dicti *Ruo*z (Pannh. 51/P). 1370: Stephanus dictus *Ruo*z (OL. D. 5819). 1376: Nicolaus dictus *Ruo*z (Pannh. Hitel. 37). 1388: Ladislao dicto *Ruo*z (Veszpr. 106, Bánkfalva 1). 1389: Michael *Ruo*z vocatus (Múz. Kapy). 1397: Valentinum *Ruo*z (Múz. Kállay). 1400: Stephanum dictum *Ruo*z (ZichyOkm. V.194). 1401: Johannis dicti *Ruo*z (Veszpr. 2, Ábrahám). 1433: Dionisio *Ruo*z (ZalaOkI. II.481). 1437: Possessiones *Ruo*zwar Mathefalwa (Múz.). 1453: Emerico *Ruo*z (OL. D. 30828). *Ruo*z, szn. (Lelesz Beres. VII.10). 1469: Sebasiani *Ruo*z [a. m. ravasz v. rovás?] (SoprOkI. II.456). 1602: *Ruo*z István *Ruo*z András (SzékelyOkI. V.235). [Helyn. szárm.: 1095: Secundum predium est *Ruo*zti [«ma Ravasz» Szam. jegyz.] (Pannh. 2/A, vö. NyK. XXV. 147). 1222: Terram de *Ruo*z (Pannh. 6/Q). 1240 k.: Villam *Ruo*z (Pannh. 61/8). 1346: Cum villis Nyrakal et *Ro*az (AnjouOkm. IV.641). 1359: Possessionis Kysrouazd et Azunfalua uocate (Pannh. 20/C). A *ruoz*, *roaz*-féle írásmód értékéről l. Melich, Nyr. XXXII.413.]

ravasz-hát: [pellis vulpina dorsualis; rückenhaut des fuchses]. 1490: Swbam *Ruo*zhaath lego famulo meo (Körmend IV/5, nr. 45).

ravasz-lyuk, -lik, -luk?: lustrum vulpinum; fuchshöhle NySz. 1055: Inde ad harmu ferteu postea ad *ruoz licu* (Pannh. Tih. 1/1). 1211: Inde flectitur metis interpositis ad *Ruo*zlicou (uo. 1/5). 1268: Peruenit usque ad fossatam vulpinam que *Ruo*zsluk vocatur (Múz. Balassa, l. Wenzel III.195). 1270: Eundo ad locum *Ruo*zlyk (OL. D. 705). 1320: Peruenit ad *Ruo*zlyk (AnjouOkm. I.561). 1343: In loco *Ruo*zlyk loca trium vinearum (Veszpr. 13, Szölös, Zala m.). 1346: Ad terram siue locum qui antiquitus *Ruo*zlyk vocabatur (OL. D. 3839, l. AnjouOkm. IV.587). 1349: Venit ad foueam *Ruo*zlyk (OL. D. 4044, l. AnjouOkm. V.281). 1366: Ad quoddam foramen terreum seu foueam que dicitur *Ruo*zlyk (Veszpr. 7, Hanta 4, l. Békefi: PilisiApáts. I.362). 1367: Quendam locum *Ruo*zlyk vocatum (OL. D. 28919). 1386: Piscinas *Ruo*zlykmelelleke Swlywm Hwzywtow (uo. 7182). 1391: Penes vnam foueam *Ruo*zlyk vocatam (uo. 28934). 1396: Foues wlpinas wlgo *Ruo*zlyk vocatas (uo. 8152). 1397: Eundo ad locum *Ruo*zlyk dictum (Múz.). 1409: Ad locum *Ruo*zlyk (ZichyOkm. V.584). 1411: Foueam wlpinam wlgo *Ruo*zlyk vocatam (Lelesz Met. Mármaros 21). 1411/1492: Venisunt ad quendam montem foueam wlpinam in se continentem wlgo *Ruo*zlyk vocatam (Múz. Ibrányi). 1412: Ad quendam locum *Ruo*zlyk vocatum (Múz. Forgách). In loco *Ruo*zlykhege alath nominato (Veszpr. 13, Szölös). 1430: Ad locum *Ruo*zlyk denominatum (Pannh. 11/B). 1473: Tercia [silva] ad meridiem tendens *Ruo*zlykhege vel hatharhege vocatur (Lelesz Acta 84/10). 1521: Ad colliculum longum *Ruo*zlyk nuncupatum (OL. D. 23518). 1522: Diuertunt a semita *Ruo*zlykewswenye (uo. 37354).

ravaszmál: [proprie: pellis vulpina subventralis; eigentlich: fuchswamme]. 1275: In montem *Rowozmal* dictum (OL. D. 921).

RAVASZAS, l. ravaszos.

RAVASZOS, ravaszas: [vulpibus copiosus; reich an Füchsen]. 1356: Unam vallem *Rauaszswelg* vocatam (ZalaÖkl. I.567).

RAVÁTKOS, l. rovátkos.

RÁVETÉS, rēá-: [indictio tributi; das aus-schreiben, das umlegen]. 1564: Az mi az szedés vevés dolgát illeti, Jakap uram az tervin szerint való jüvedelem felett asszonyom híre nélkül ne vegyen semmit az szigény népen. Kappan *rávétéssel* és egyéb szokás kívül való terhekkkel ne báncsa őket (GazdtörtSzemle I.70). [Vö. NySz. más jel.]

RÁZ: vibro, succusso, succutio [stb.]; schütteln, rütteln NySz. 1576: Joannes moniarazo [igy] (OL. RDecim. Zempl.). [Vö. hogy ugyanezen, Kudlóc hely-ségből való, jobbágy az 1580-iki dézsmalajstromban tót névvel «Tresikokoth»-nak van nevezve.] [Vö. mögráz.]

-RE, l. -ra.

RÉ, l. rév.

-RÉ, l. -ra.

-RÉÁ, l. -ra.

RĚBĚG: balbucinar, balbutio; stottern, stammeln NySz. (1. jel.) 1410: Mychael *Rebegew* (Múz.). 1453: Fabiano *Rebegew* (Lelesz Beres. VII.10). 1522: Gregorius *Rebege* (OL. D. 37328). 1524: Thoma *Rebegew* (Lelesz Acta 130/49).

RECE: reticulum; netz, netzhaube NySz. (1. jel.) 1595: Egi orozlianos gallos gjolch *Recheuel* varroth (Radvánszky: Családelet II.80).

recekötő-tű, -tő: [acus ad reticula texenda; netz-nadel]. 1651: Egy papiros *recekötő tő* vas (Radvánszky: Családelet II.314).

RÉCE: anas; ente NySz. 1211: Vdornici de Mor-tus hii sunt Inod *Reche* [a. m. réce?] Meteu Bochochi Theke Marcel (Pannh. Tih. 1/5). 1545: *Reeze*, lud, tik (OL. Nád. 40). 1549: Anethas [igy] *Rece* sedecim (Múz. Kisfaludy). 1638: Tiuk, lud, *receze*, indus kap-pan summa nr. 286 (OL. UC. 2/34).

réce-fi: [pullus anatinus; junge ente]. 1564: Lwd-fy, tykffy, *receffy* (OL. Nád. 49).

REDVES: cariosus, putredine exesus; faul NySz. 1497: Petro *Redwes* (Lelesz Acta 105/1).

RÉF, RÉFF, l. rőf.

REG: 1347: Cuiusdam possessionis *Regteluk* vocate in Comitatu Pestiensis inter possessiones Pardy Palata Harkyan alio nomine Mezewzentmartun et Zenthmyhal vocatas existentis nomine possessionis Combibatorum Regalium condicionariorum vlgariter Regus dictorum (Századok 1881. évf. 557). Particula terre litigiosa trium aratorum *Regteluk* seu *Regwelgh* vocitata (uo. 558). [Vö. *reg*, a székelységben Sebestyén Gyula szerint a. m. «regős ének» (l. Muukácsi: Árja és kauk. elem. I.524). Vö. *regél* MTsz.] [Vö. *rege*, *regős*.]

REGÁL: [instrumenti musici species organo sim-ilis; eine art musikinstrument, der orgel ähnlich].

1581: Egy *regal* ladaban (OL. L. III. 16. 17). 1594: Vagjon egi hituan *regall* egi nihani cheöuel (OL. UC. 78/7). Ket bokor fwo *regalhoz* walo (uo.). Ladastul vagion *regal* (uo.). [Vö. 1586: In schola: Mensa Clau-cordium Virginalis *Regale* (OL. L. III. 16. 17). «Re-gale: Sörta di strumento simile all'organo, ma più piccolo» (Petrócchi: Nôvo dizionário).]

REGE?: anilitas, delirium, vetus cantilena; alter gesang NySz. 1240: Quorum nomina sunt hec Olta Grab Sucoro Herdeu *Regue* [a. m. rege?] (Pannh. 27/V). [Vö. *reg*, *regös*.]

RĚGĚNTE, régēten, rigēten: olim, anti-quitus, quondam; vor alters, vor alten zeiten NySz. 1588: Szabad birosagh chak egy wolt *regenthen* (OL. UC. 64/35). 1613/1696: Aki ád is áldomást e nyomo-ruságos üdöben, csak megalkuszik a tanácsal amiben megalkhatik, és azt megadván, azmint *rigēten* rendeltetett, annak harmadát a templomra adják (Gazd-törtSzemle VII.415).

RĚGĚNTEN, l. régēnte.

REGĚS, l. regös.

RĚGI: a) antiquus, vetus [stb.]; alt; b) senex; alt NySz. 1406: Demetrio *Reghi* dicto (ZichyOkm. V.486). 1413: Venissent ad alium Bercz wlgó *Regy*-toronhel vocatum (Múz. Motesiczky). 1597: *Regi* oh kar vas keth kezre valo (OL. UC. 101/3).

RĚGISTROM, l. lajstrom.

REGŐ: «brekegő, kiruttyoló» MTsz.; [coaxans]; quackend BM. 1498: Bartholomeo *Regew* (Múz. Kál-lay). [Vö. *reg* NySz.]

REGÖS, regös: [cantor; sänger]. 1219: Nomina autem memoratorum vduornicorum . . . hec sunt . . . Kuke, Ruga, *Regus*, Varous (Wenzel VI.401). 1347: Cuiusdam possessionis *Regteluk* vocate in Comitatu Pestiensis inter possessiones Pardy Palata Harkyan alio nomine Mezewzentmartun et Zenthmyhal vocatas existentis nomine possessionis Combibatorum Regalium condicionariorum vlgariter *Regus* dictorum (Századok 1881. évf. 557). 1401: Nicolaum *Reges* (ZichyOkm. V.264). [Vö. *reges* MTsz.] [Vö. *reg*, *rege*.]

RĚGYISTROM, l. lajstrom.

RĚGZIK, vö. mögrögzött.

RĚJF ? l. rőf.

RĚJTÁR, l. rajtár.

RĚJTĚK: latibulum; versteck, schlupfwinkel NySz. 1674: Pincze ket *rejtekevel* edgyüt (OL. UC. 8/21).

RĚKED: ocludor; stocken NySz. (1. jel.) 1329: Descendit ad stagnum *Reketou* . . . inde in rivulo *Reketpataka* vocato infra ubi cadit *Reketpataka* in Zelechpataka (AnjouOkm. II.400).

RĚKESZ, rēkeszt: 1) claustrum piscinarum MA¹. («Difficiles» stb. c. függelékben «rekecz» a., vö. MTsz. 2. jel.), gadira, sepimentum, agger; verzäunung, gehege, schranken NySz. (1. jel.) 1268: Paludem, que *requezth* nominatur (MonStrig. I.557). 1347: Stagnum Mihalre-kezy vocatum (AnjouOkm. V.49). 1443: Quasdam por-tiones suas possessionarias in possessionibus . . . Told . . . in Orodicensi, ac Kenezrekeze in Themesiensi comitatibus existentes et habitas (SztárayÖkl. II.358). 1457: Georgius Zeel dictus alias in Kenezrekezew commorans (uo. 541). De portio ipsonruem posses-

sionaria in dicta Kenezrekezew in comitatu Theme-siensi existenti habita (uo.). 1510: Vnum ortum fructiferum subtus vero defalcabilem wlgō *Rekez* vocatum (Lelesz Prot. I.123a). 1517: Clausura que fit tempore inundationis aquarum *Rekez* dicta (Verb. I.133). 1554: In piscina est clausura Nagy *rekez* (OL. UC. 45/36). 1567: Est prohibita piscina Nag *rekez* vocata (uo. 40/35). 1683: A pinceben vagyon egy *rekeszt* deszkabul (uo. 3/32). || 2) [loculus, loculamentum; fach, abtheilung]. 1634: Az szuszeknak harom *rekesze* (OL. UC. 21/3). [Vö. *rĚkesztő*.]

RĚKESZĚS, *rĚkesztēs*: 1) [clausuram habens; verzäunung habend]. 1366: Undecim vero piscinas quarum quinque essent Gyalmastou, sex vero veyzeh-tou et *Rekezeztu* (ZichyOkm. II.319). || 2) [repagulo instructus; mit riegel versehen]. 1683: Van *rekesztes* ajtaja (OL. UC. 3/32). [Vö. NySz. és *rĚkesz* 4. jel. uo.]

RĚKESZT, *-ĚS*, l. *rĚkesz*, *-ĚS*.

RĚKESZTŐ: [clausura; verzäunung]. 1341: Johannes bisseus de *Rekeztheu* (AnjouOkm. IV.82). De possessione ipsorum *Rekeztheu* vocata (uo.). 1342: Duas Clausuras wlgariter *Rekeztev* vocatas in fluuiō Stremench existentes potencialiter exsequassent se destructissint (Múz.).

RĚKĚTTYA, l. *rekĚtĥtye*.

RĚKĚTTYÁS, l. *rekĚtĥtyés*.

REKĚTTYE, *rakattya*, *rakatya*, *rakittya*, *rakitya*, *rakottya*, *rakotya*, *rĚkĚtĥtya*, *rĚkĚtĥtya*: siler; bachweide NySz. 1225: Ad locum qui vocatur *Rakathia* (OL. D. 119). 1238: Uadit ad finem *Rakatya* (Körmend III/6, Körmend 1). 1252: Ascendit per locum qui *Requethya* uocatur (OL. D. 369). 1265: Hinc tendit ad *reketyakerev* [igy] (uo. 595). 1269: Dumus qui wlgariter appellatur *Reketi* [igy, olv. «Reketye»] (Múz. Bethlen). 1274/1338: Iuxta quandam rubum vimum wlgō *Rekethe* vocatum (OL. D. 882). 1297: Circa dumum *Rakathia* in quo eciam dumo est spina qui ebfa dicitur (uo. 1470). 1303: Dumi vimum wlgō *Requetya* nominati (uo. 1660). 1314: Ad unum rubum qui wlgō dicitur *rakathia* (uo. 1844). 1323/1351: Cuiusdam viminis wlgariter *Rakatya* vocati (uo. 2192). 1325/1332: Piscinis quarum nomina sunt hec *Rekettha* Dumbuch Gyungusnaralia (uo. 2331). 1333: Piscina *Rekettha*. et Orudz, Orudzere. Kyralthoa et Zultha (ZichyOkm. I.412). 1338/1395: Iuxta quandam Rubum vimum wlgō *Rekethe* vocatum (Múz. Jankowich). 1342: Prima meta incipit iuxta lacum wlgō feyr *Rakathya* uocatum (OL. D. 3485). 1343: Iuxta quedam rubeta silestra [igy] wlgō *Rakatya* dicta (uo. 31244). 1352: Sub arbore *Rakatia* wlgariter dicta (uo. 4272). 1367: Abhinc ad *Zuharakathya* (uo. 31313) 1386: Ad dumum wlgō *Rekethe* (uo. 7182). 1425: Penes quandam locum vimumosum *Kerkrakathya* vocatum (Lelesz Met. Szatmár 8). 1429: Aque *Zaladrekethe* [Zabad-?] et vie Baywswen nominatarum (OL. D. 12086). 1450: Quasdam terras ipsorum exponencium a parte Pethry sub vna arbore Tilie et Kyralthoe necnon *Bolgorekethegye* et *Gyemonlna* [igy? olv. -molna] ac *Kylsewfarkas* et *Fekethewzoldobez* vocatas (Lelesz Acta 62/37). 1470: Siluas Medwes *Rakothya* et *Naghzegh* appellatas (uo. 81/22). 1473: In prato *Sowanrakothya* vocato (uo. 84/10). 1476: Venissent ad quandam lacum *Gerberkethe* dictum (Lelesz Prot. Parv. 86a). 1524: Pratum seu fenetum *Kygyos Reketthye* vocatum (Lelesz Acta 130/55).

rekĚtĥtye-bokor: [dumus silerum; bachweidengebüsch]. 1258: Iuxta *Requetiabukur* sunt mete (OL. D. 467). 1293: In quodam dumo *Rakathya bukur* nomi-

nato (Múz. Hanvay, I. HazaiOkm. VII.233). *Peruenit super dumos qui Rakathya bukruk* vocantur (uo.). 1299: lungitur cuidam *Rakatyabokur* magno (Múz.). 1300: Flectitur ad partem orientale ad *Rekethebukur* (Múz. Christen). 1323: lungit quandam [igy] fruticem *Rakathyabukur* vocatum (Múz. Hanvay). 1324: Ad duos dumos qui *Reketiabukur* nuncupantur (OL. D. 2244). lungit quandam fruticem *Rakathiabukur* uocatum (Múz.). 1328: Venit ad unum dumum viminis vulgo *rakatyabukur* dictum (ZalaOkl. I.229). 1338: Vnum dumum *Rekethyabukur* dictum (OL. D. 31086). 1339: Quendam rubum *reketyabukur* dictum (SztárayOkl. I.160). 1349: Ad dumum *Reketthyabukur* (OL. D. 4044). 1465: In dumo vimum wlgō *Rekethebokor* (Múz.). 1484: Per dumum *Rakthyabokor* nuncupatum (OL. D. 36753). 1506: Simulcum quadraginta Jugeribus terrarum arabiliū in tribus calcaturis puta Lorand-hazazery *ReketthyeBokorzery* et Vyzallozery nuncupatis (Lelesz Prot. I.23).

rekĚtĥtye-fa: siler; bachweide NySz. («rakottya-fa» a.) 1249: Vnus dumus de *rakatyafa* nuncupatus (Mon-Strig. I.380). 1252: Inde tendit ad quandam dumum qui uulgo dicitur *Racatyafa* (OL. D. 33710). 1255: In dumo vimum qui dicuntur *Rekettyafa* (uo. 33711). 1327: Ad vnam metam terreā denouo erectam in qua est arbor *Rakatyafa* (uo. 6081). 1364: Veniret ad duas arbores vnam videlicet *Geztenyefa* et aliam *Rakatyafa* (Körmend, Heim 190). 1367: Arbor viminis que wlgariter *Rakathyafa* dicitur (Múz.). 1408: Attigissent quandam arborem wlgariter *Rakathyafa* vocatum (Múz. Ibrányi).

rekĚtĥtye-kerek, *-kerék*: [silva silerum circularis; kreisförmiger bachweidenwald]. 1193: Meta intrat in siluam et uadit usque ad *raquatiaguerec* (OL. D. 27).

REKĚTTYÉS, *rakattyás*, *rakatyás*, *rakotytyás*, *rakotyás*, *rĚkĚtĥtyás*, *rĚkĚtyás*: locus sileribus consitus; bachweidenwald NySz., [mit bachweiden bewachsen oder umgeben]. 1251: Continuantur predictis terris que dicitur *Requetiasuuelg* (Pannh. Tih. 1/8). 1264: Uadit ad paruulum nemus *Reketias* dictum (MonStrig. I.516). 1287: Ad quandam locum *Rakathyas* uocatum (OL. D. 1207). 1291: Cadit ad *rakatyastow* (uo. 1332). 1292: Ad quandam meatum riuli *Rakatias* (Múz. Jankowich, I. Wenzel X.82). 1297: Uadit ad paruulum nemus *rakatias* dictum (OL. D. 1470). 1329: Ad collem *Rakatyasholm* vocatum (AnjouOkm. II.399). 1335: Cadit in quoddam fossatum *Reketyspatak* [igy? olv. «reketys»] vocatum (SztárayOkl. I.96). 1336: In quandam lacum *Rakatyastow* nuncupatum (uo. 110). 1341: Ad riuulum *Rakatias* vocatum (OL. D. 3393). 1344: In quandam rubum vimum wlgō *Rakatyas* vocatum (Múz. Haraszthy T.). 1346: Iuxta quandam lacum *Rakathyastou* uocatum (Múz. Dancs). 1355: In loco *Rakatyaspatak* uocato (Múz. Komoróczy). 1365: lungit quoddam nemus *Rakathyas* nuncupatum (OL. Tű. 18/15). 1372/1377: Ad vnum Er *Rakatyas* nominatum (OL. D. 6027). 1476: Quarundam piscinarum Holththyzafoka Eleweer *Rakathyastho* vocatarum (Lelesz Prot. Parv. 85). 1506: Quartum [pratium] *Rakothyas* . . . vocatum (Múz. Kállay).

REKĚTYA, l. *rekĚtĥtye*.

RĚKĚTYÁS, l. *rekĚtĥtyés*.

RĚKORDÁL: [aliquem cantu saluto; jemanden mit gesang begrüßen]. 1544: Attam az eskola mes-ternek az deakokkal égetembe hoǵ *rekordalanak* szen [«igy» Szam jegyz.] wrsula asszon napian eǵ forintot (OL. Nád. 41). Az *rekordalo* deakoknak (uo.). 1572: Az deyakoknak kyk *rekordatak* [igy? olv. «rekordaltak»] (uo. 40). Vö. «Recordatio, cantus a discipulis

coram domibus patronorum institutus, quo eos ad stipem ferendum commonefacere Bartal.] [Vö. megrökordál.]

RĚLEMBERGER, 1. hosszú-lörömberger.

REMĚK, remik: pars, segmentum, fragmentum; stück NySz. (1. jel.). 1478: Andree Remek (Veszpr. 106, Dec. Bud. 20). 1526: Particule Remyk [olv. remik, vö. remék NySz.] Attiacyok (OL. D. 25022). 1549: Eg remek vad halo (OL. Nád. 40). Eg remek vad halo (uo. 49). 1556: Kwlemb kwlemb aprolek hym golez remek peldak (uo. 48). Erezetlen achel tyzenuegh remek Erezet achel hatwanót font (uo. 49). 1564: Eg remek fekete hernacz (uo.). Kylenez remek wörös weragos barson (uo.). [Vö. mestér-remék.]

REMĚTE: eremita, anachoreta; einsiedler, waldbruder NySz. 1240 k.: In Cenobio sancti Jacobi quod wigo Remete dicitur (Pannh. 61/8). 1296: Ad montem Remetehyg dictum (Akad. 1, I. HazaiOkm. VII.241). 1323: Quasdam possessiones Remethe Korulus Ozywag (Körmend, Heim 41). 1325/1414: Lignum fructuosum quod wigo vocatur Remethekurtuel (OL. D. 2339). 1335: Quendam pontem Remethehyda vocatum (uo. 2907). 1339: Prope puteum Remetecuta uocatum (Veszpr. 2, Sárberény). 1344: Lacum Remethegorongia vocatum (ZichyOkm. II.98). 1352: Pergeret usque ad Remetekuth (OL. D. 4272, I. AnjouOkm. V.570). 1353: Ville Remete apellate (AnjouOkm. VI.131). 1363: Separat a Raunapataka Egerzeg et Remete (Körmend, Heim 186). 1368: Ascenderet in rubetis ad montem Remetheg dictum (Múz. Kapy). 1377: Claustrum Heremitarum de Remethe (MonCivZagr. I.267). 1382: Nicolai dicti Remethe (Körmend III/1, Ugal 20). 1400/1403: Possessionem dicti Claustrum Remethefalua vocatum (OL. D. 1430). 1449: Terre Symonremethefeldew aliter Monohfeldew vocato (Körmend II/8, Monachfölda 79). 1460: Prata Chokasalya et Remethehorok nuncupata (Forrás ?). 1463: Stephano Remethe (Lelesz Acta 74/11). 1467: Decurrensque ad lacum Remethek thawa tendens directe ad Cherehyefok (uo. 78/1). Anthonius Remethe (Múz.). 1469: Blasius Remethe (OL. D. 32365). 1480: Johannem Remethe (Lelesz Acta 90/31). 1482: Silium fratrum heremitarum Remethezygethe vocatum (OL. D. 31967). Molendinorum Remethemolna et Karlo vocatorum (Lelesz Introd. P/276). 1487: Peruenit ad Remethemolwaya (Lelesz Prot. II.135). 1490: Stephano Remethe (Lelesz Acta 99/16). 1516: Petrus Remethe (uo. 122/8). 1521: Curiam ipsorum Remethewdwar (Pannh. 5/P). 1532: Andreas Remethe (Múz.). 1602: Remete Mihály jobbágy (SzékelyOkl. V.308). Remete István jobbágy (uo.).

remĚte-ház: [casa eremitae]; die klause BM. 1454: Prima meta incipitur ab aqua Cherehy vbi est Remethehaz (OL. D. 14807).

REMĚK, 1. remék.

RĚND: ordo, series; ordnung, reihe NySz. (1. jel.). 1597: Az s'eller Vczaban delseő rĚndĚn nap kelettewl elkezdwen (OL. UC. 12/42). [Vö. Az delseő zérén, nap kelétt felől elkezdwen (uo.).] 1695: Volt egj más Arany Lánecz röstélyos, az ki őtt rĚndel érte által a nyakamat (AdalZemplmTört. VI. évf. 183). Volt egj Arany Lánecz diobél forma, az ki négj rĚndel érte által a derekamat (uo.). [Vö. fő-, némés-, paraszt-rĚnd.]

rĚnd-ház: contignatio; stockwerk NySz. 1582: Eztes Akarom hogy ott az varba az keozep RĚndhazakban lakyek az en zerelmes felesigem (Rad-

vánszky: Családélet III.120). 1637: Felseő rĚnd hazak (OL. UC. 14/43). 1638: Az kapu felett valo RĚndhazaknak Padgian Wagion Arpa (uo. 2/34).

RĚNDĚL: statuo, constituo, ordino, dispono [stb.]; anordnen NySz. 1506 k.: Ez okaert ez ielen valo giwleswnkben zentwl rĚndelliwk, hogj [stb.] (MJogTörtEml. I.18).

RĚNĚS, rényös: [floreus Rhenensis; rheinischer gulden]. 1544: Hat lot eslogot ket ket renesen ki teszen maçar forintot 9 d 60 (OL. Nád. 41). [Vö. 1700: Ad florenus 2 rhenenses büntetessék az vinczellér, a szakványos ad florenum 1 rhenensem (GazdTörtSzemle I.82). Vö. Florenus Rhenensis Bartal.]

rĚnĚs-forint: florenus rhenensis; 60 kr.; rheinischer gulden NySz. 1544: Adot harmincz renes forintot ki teszen maçar forintot huszon neget (OL. Nád. 42). 1700: Egy egy rényes forintra büntetessék (GazdTörtSzemle I.78). A vinczellér szakványosokkal együtt büntetessék egy egy rényes forintra (uo. 79).

RĚNG: tremo, intremo; zittern, erzittern NySz. 1230: In villa Rengeusar (Veszpr. 14, Dec. Comit. Symig.). Villa Amach Rupul Dedna Rengeusar (Pannh. 32/V). 1231: Meta uero huius terre incipit super fluuium Rengeusar (OL. D. 168). 1263/1323: Lutum Rengeusaar vocatum (HazaiOkm. VII.88). 1453: Rengeusar, hn. (OL. D. 14722, «Somogy m.» Szam. jegyz.).

RĚNGŐ: [cunae; wiege]. 1756: Rengő (DebrJk.). [Vö. MTsz. 2. jel.]

RĚNYĚS-FORINT, 1. rĚnĚs-forint.

RENYŐ: 1483: Gregorio Renyew (Lelesz Acta 93/1). [Vö. renyődik, renyödi, rényőzködik MTsz.]

RĚPA?: conglyis C. rapa, rapum; rübe NySz. 1376: Possessio Repafolua [a. m. répa?] vocata (OL. D. 30715). [Vö. karó-, sárga-, tót-répa.]

répa-gyalu: [runcina ad rapa runcinanda; rübenhobel]. 1597: Repa gialu (OL. UC. 101/3).

répa-gyalucska: [diminutivum vocis «répa-gyalu»; diminutiv zu «répa-gyalu»]. 1597: Repa gialuczka 1 (OL. UC. 101/3).

répa-mag: [raporum semen]; rübensamen BM. 1544: Vöttem repa magot (OL. Nád. 40). Spinacz magot. Repa magot (uo. 41).

répa-metélő: [instrumentum ad rapa consecanda; rübenschneider]. 1544: Uöttem ket repa metelöt (OL. Nád. 41).

répa-örölő: [instrumentum ad rapa molenda; rübenmühle]. 1584: Eg repa örölő (OL. UC. 56/33).

RĚPÁS: rapis abundans; voller rüben NySz., [reich an rüben]. 1317: Secunda uero [meta] incipit a parte Repas [hn.] similiter in noua reuersione atrati (AnjouOkm. I.419). 1383: Possessionis Repas [Gömör m.] vocate (SztárayOkl. 1462). 1391: Gregory dicti repas (ZichyOkm. IV.469). 1430: Montis Kisrepas (OL. D. 28812). 1646/1727: RĚpáss János (GazdTörtSzemle VII.123).

RĚR: levir; schwager NySz. 1592: Az rérem [a kiadásban hibásan: vérem] fiat lukaczot Trinczinben uitük skolaban (MA. NLI. 90, eredetije szerint).

RĚSTÁL, rĚstáll: [resto; übrig bleiben]. 1594: RĚstal siska agiastul No 1. Vagion mas siska agi nelkeül (OL. UC. 78/7). RĚstal az varban teheu faggiu

font No. 119 (uo.). Meddū tehen *restall* No. 26 (uo.). Meddū tehen *restal* No. 4 (uo.). [Vö. NySz. más jel.]

RĚSTÁLL, 1. rĚstál.

RĚSTAURÁLÁS: [refectio, renovatio; erneuerung]. 1654: Az haz előtt egy szép Filagoria kubas, ennek is feli *restauralt* kévan nem sokara (OL. GyfLimb. 17/2).

RĚSZ, risz: pars, portio; teil NySz. 1285: Possessiones et domos Jordani filii Balcini ciuis Alben-sis decedentis sine herede ad manus nostras Regias deuolutas quas habet in castro Albensi et specialiter vineam ipsius Apazeze vocatam (Körmend, Heim 13, I. HazaiOkm. VIII.239). 1326/1335: Usque metas far-kasrez (OL. D. 2515, I. AnjouOkm. II.248). 1431: Predium *Reezthelek* vocatum (KárolyiOkl. II.128, vö. «Résztelek» hn. CzF.). 1446: Porcionem possessionariam *Zamilreze* vocatam (OL. D. 36391). 1468/1470: Porcionem possessionariam wigo kezepreez vocatam alio nomine campestem desertam vel wigo gemewlch appellatam (Múz. Kende). 1477: Quandam curiam desertam *Symonryze* vocatam (KárolyiOkl. II.459). 1503: De porcione hamarrez vocata (OL. D. 36399). 1517: In eadem porcione *Chwdarezye* (Múz. Kisfaludy). 1523: A totali porcione possessionaria olim *Saffar Reez* nuncupata (Lelesz Prot. V.199). 1611: Ertem a' kmed hazassagban valo elkezdett alapattjat, kin örültem *reszből reszből* bankodunkjs, gondolvan azt hogy talam soha sem lathattuk kmedet szemelljeben (MA. NLI. 369, eredetije szerint). 1700: Az napi számos *részről* délben egy óránál tovább ne legyen szabad nyugodni, fölösökömkor fél óráig, uzsonnakor ismét fertály óráig (GazdtörtSzemle I.79). [? Szárm.: 1211: Isti sunt exequiales *Rezed* [a. m. részöd?] Bas Wayad Teber Milost Sebeh Chet (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt aratores Morodech Moncat Vreh Dudor Vrod Zica Numa *Rezed* Huseh Bogliod Forcost (uo.). 1240 k.: Hec sunt nomina aratorum seruorum *Rescud* Crachin Degwe (Pannh. 61/8).] [Vö. hit-, nēm-rész.]

rész-szĚrint, -szĚrĚnt: partim; teils, teilweise NySz. («rész-szĚrĚnt» a.) 1610: Adgya az UrIsten, hogy azt az munkat, kit i *rész szerent* el vegezet kgd minden hozzá valo szĚksĚges dolgokkal tellyessĚggel el vegezuen. . . hazaiában bĚkessĚggel es ioeĚssĚggel iĚhessen (MA. NLI. 338, eredetije szerint).

RĚSZĚCSKE: [particula; theilchen, kleiner theil]. 1613: Az my kychyn *rezeckkey* ez orzagh zegletynek, megh eddegh megh maratantak, hogy aztis el ne vezetsĚwk (AdalZemplvTört. IV. ěvf. 325).

RĚSZĚG: ebrius [stb.]; trunken, besoffen NySz. 1449: Ladislaus *Rewzeg* [igy, olv. részĚg, vö. «Ěmericus Zewkeres» a. m. szekeres, uo.] (Múz. Kállay). 1509: Johanne *Rezegh* (uo.). 1594: Az ki *reszegheben* estwe panaszw reggel nem vyttia semmi helie nichien (OL. UC. 113/5). 1602: *Rezeg* MátĚ (SzékelyOkl. V.237).

RĚSZĚGĚS, részĚgĚs? ebriosus, vinolentus; trunkenbold NySz. 1095: Pistoris guna vevdi *resugis* [olv. részĚgĚs?] gurga (Pannh. 15/0o). 1477: Thomam *Rezeges* (OL. D. 27062).

RESZELĚK: aeris scobs elimata; feilung NySz. 1597: Vagyon négy kalán, egyik eltörött és egyĚb töredĚk-ezüst és *reszelĚk* (Mihalik: KassaÖtvTört. 205).

RESZELŐ: lima, scobina; feile NySz. (2. jel.) 1556: Instrumentum *rezelew* vocatum (OL. UC. 99/27). 1559: Wago kes. *Rezeleo* (uo. 37/15). 1564: Instrumenta ferrea *Rezelew* vocata (OL. L. III. 16. 17). Lima calibea wigo *rezelew* (OL. UC. 50/9). [Vö. kovács-, torna-reszelő.]

RĚSZINT, vö. fele-rĚszint.

RĚSZÖGĚS? 1. részĚgĚs.

RĚT, rit: pratum; wiese NySz. («2. rét» a.) 1223/1243: Inde procedit ad Gadimasreth (OL. D. 107). 1225: Duo prata sibi pariter coniacencia nomen uni rotundum et alteri *Zakan rete* (uo. 119). 1238: Incipit de angulo Guda *rethe* (Körmend III/6, Körmend 1). 1265/1358: Prati *Nogreth* wigo vocati (HazaiOkm. V.37). 1274: Ad pratum antedictum *huzyreth* vocatum (uo. VII.149). 1295/1423: In capite *Teluklabreth* dicti (OL. D. 1408). 1296: Quasdam terras quarum vna *Huzteyryte* nuncupatur et in loco Weezueres wigo appellato est sita (Múz. Beniczky). De inde uadit in unum weezueres que uocatur *Huzteyryte* et est nomen ipsius terre (uo.). [«1315-i átiratban: Hoztherethe» Szam. jegyz.] Quinque iugera sunt in *Rethveg* (Veszpr. 8, Jutas). 1312: In loco *Zylagteluk* uocato circa *Nogreth* (Veszpr. 4, Csopak). Versus pratum wlgariter *Reeth* dictum (OL. D. 1806, I. ZalaOkl. I.140). 1314: In loco *Reth* uocato duo iugera (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1316: Pratum *Poprethe* dictum (KárolyiOkl. I.46). 1318/1320: Arabilium terrarum seu campestrium in valle *Apathrethe* nuncupato (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1321: Prati *Kerekreth* vocati (OL. D. 2064). *Babarethe*, hn. (AnjouOkm. I.601). 1330: Vallis *Kerekreth* vocata (KárolyiOkl. I.76). 1335: Pratum quod dicitur *Kerekreth* (OL. D. 2954). 1337: Quoddam pratum ipsorum *Lygeth-reth* vocatum (SztárayOkl. I.128). 1338: Pratum *Assunrete* vocatum (OL. D. 3170, I. AnjouOkm. III.477). In valle *Apathrethe* nuncupata (HazaiOkm. IV.163). 1346: Veniret ad pratum qui [igy?] wigo dicitur *Rethfeu* (Múz. Dancs). 1351: In quodam loco *Nuul-reth* dicto (SoprOkl. I.231). 1354: Quandam particulam terre impignoratie *Kazasreeth* nuncupate (OL. D. 4407, I. AnjouOkm. VI.161). 1379: Ad pratum *Katharethe* appellatum (OL. D. 6617). 1390: In loco *Sarcharethe* (Veszpr. 12, KispĚcsĚl). Pratum ipsorum *Nadas-reth* dictum (SoprOkl. I.501). 1392: Quoddam pratum *Mesterrethe* (Pannh. 8/K). 1418: In prato wigo *Elew-reeth* extra venam aque wigo *Rygalch* (Körmend, Unyom. 33). 1422: Pratum *Zygethrethe* (Múz.). Pratum *Morrethe* vocatum (uo.). 1424: In terra *lakaretfew* vocata (uo.). 1427: Quasdam possessiones *Naghlak* cum pertinentiis, *Palatha*, *Mezewheges*, *Rethkerth*, *Tamashaza* (SztárayOkl. II.253). 1434: In loco *Selmekreth* habitam (Múz.). 1450: Quasdam terras ipsorum exponencium a parte *Pethry* sub vna arbore *Tilie* et *Kyral-rethe* necnon *Bolgorekethyeye* et *Gygemonlna* [igy?] olv. -molna] ac *Kylsewfarkas* et *Fekethewzoldobzeg* vocatas (Lelesz Acta 62/37). 1451: Vnum pratum *Naghreth* vocatum (OL. D. 14498). 1453: *Kerekreeth* *Lehota* et *Sarlo* (uo. 14627). 1454: Pratum *Palas-rethe* vocatum (uo. 14857). 1457: Pratum *Thywysses-reth* appellatum (uo. 15147). 1462: Pratum suum *Jow-rethe* vocatum (Veszpr. 8, Jutas). 1466: Prati eorum *Hwzywreth* vocati (Múz.). 1470: Duo prata *Alsoreth* et *Zewgreth* appellata (OL. D. 17018). 1480: Pratum sew fenile *Kechkerethe* appellatum (Múz. Kállay). Quoddam pratum *Labadrethe* nuncupatum (OL. D. 18406). 1483: *Feneta* sew prata *Weresreth* *Nadhelkwha* et *Feyertho* (Lelesz Acta 93/1). 1484: In prato *Hozw-reth* vocato (OL. D. 36753). 1493: *Paprethe* *Nagreeth* *Sombokosreth* (uo. 20080). 1495: Duo prata *Nemethetele* et *Hozzywzegeley* alio nomine *Nemesember-rethe* appellata (Lelesz Acta 103/3). 1498: Quedam feneta *Barathokkwhyahatha* *Zelesreth* et *Ferdewtho* vocata (uo. 106/44). 1503: In pratis *Parlagreth* et *Sombokosreth* (OL. D. 21201). 1504: Simulcum illa particula prati fogoth *reeth* appellati (Lelesz Prot. I. 168). 1506: Primum pratum *Ozlaas Reeth* (Múz. Kállay). Primum pratum *Byro Reethe*, tercium vero *Ew-*

kewrytho quartum Rakothyas sextum Kezep *Reeth* septimum Ozlaas vocatum (uo.). Quintum [pratum] *Lapos Rethe* (uo.). Sextum [pratum] *Eerhalmalya* seu *Cecelye Azzon Rethe* (uo.). Septimum [pratum] *Elew Reeth* siue *Azzon Reethe* (uo.). Quedam fenilia *Moezarreth Nagreth* et *Mezewbelireth* vocata (Lelesz Prot. 1.26). 1516: Ad quedam loca duo piscaturarum quorum vnum Aswan appellatur alterum vero *Thengelreth* nominatur (Pannh. Hitel. 113, Erdélyi László megjegyzése szerint). 1517: Ad quoddam pratum sew fenile *Fewlsewreth* vocatum (Lelesz Beres. XV.4). Cuiusdam feneti *Hegymegyreth* vocati (OL. D. 36405). 1520: Prata seu fenilia *Nadasreth Hatharosreth* et *ewsreth* vocata (Pannh. 66/16). In loco *Keehke Rethe* (Múz. Kisfaludy). 1526: Item in feneto *Nagh Reth* vocato partes feneti *Nyl nuncupatas octo* (OL. D. 36402). 1560/1580: Vagyon az Dálnok *Ríti* mellett egy hold, kit hinak *Patakszőkő* *Bartalis földének* (SzékelyOkl. V.76). 1584: Az kapolna *rethet* a nád fel foghta (OL. UC. 56/33). 1597: *Reeth* 15 kasza allya (uo. 101/3). Az Hanban *reth* heleth nyilasoch-kaya vagyon (uo. 12/42). [Vö. irtás, törvény-ért.]

rét-kert: 1481: *Duas particulas pratorum Reth-kerth* vocaturum (OL. D. 18467).

rét-pénz: 1480 k.: *Reethpenz* florenos II. Erdelwpenz florenum I (OL. D. 36995).

RÉTÉCSKE: [pratum; kleine wiese]. 1636: Egy *rétecske* is vagyon. Az udvarbíró füveli lovát rajta (GazdtörtSzemle 1.268). 1757: Vagynak *rétecskék* is 4 szegletetskék, a melyeket a Predikátor kaszáltat (CanonVisit. 179).

RETËK: raphanus, radícula; rettig NySz. 1544: *Retket*, ugorkat, tormat (OL. Nád. 41).

reték-mag: [semen raphani; rettigsamen]. 1638: *Retek magh*. Sarga dinnie magh (OL. UC. 2/34).

RÉTËS: [pratum habens; wiese habend]. 1394: Quarundam terrarum arabilium *Filemezeu* et *Retesmezeu* vocatarum (Múz.).

RETESZ: vectis, repagulum, obex, pessulus; riegel NySz. 1517: *Feci laborare ad molendinum ad magnam cistam wlgo retezh* (OL. D. 26181). 1567: *Clausurae ferreae Retez dictae* (OL. L. III. 16. 17). 1568: *Clausurae forenses ferreae Retez dictae* (uo.). 1597: Az aiton *retez* feiestől, az kívlseo aiton pleh kuezostul (OL. UC. 101/3). Vass Rudaczka *retezestől* es negj *retez* fej (uo.). 1638: Aitaiok vagion kettő Vas Sarkall hatod fel bokor *Retezzel* es *Retez* feővel, es egy eőreg Sotus Lakattal (no. 2/34).

retesz-fej, -fő: [caput pessuli; riegelkopf]. 1587: *Lakath retez fejestől* (OL. UC. 46/74). Az kapu hid sarampoyan Nigy zegiv lakath *retez fejewel* 1 (uo.). 1597: Vass Rudaczka *retezestől* es negj *retez* fej (uo. 101/3). Az aiton *retez feiestől* eőreg lakath (uo.). Azon dezka leuel kapun *retez fej* 5 (uo.). 1638: Egy uj *retez feő* (uo. 2/34). Kapuia also vas eziapiaval es felül valo horgas foglalo vasaival, *retez feivel*, kinito vas kari-kaival (uo.). Aitaiok vagion kettő Vas Sarkall hatod fel bokor *Retezzel* es *Retez feővel*, es egy eőreg Sotus Lakattal (uo.).

RETESZËS: [repagulo instructus; mit riegel versehen]. 1636: Fa szék Nro. 1 *Reteszés* ajtó Nro. 1 (GazdtörtSzemle 1.265). *Reteszés* ajtó lakattal Nro. 1 Az pitvaron *reteszés* ajtó Nro. 2 (uo.).

RÉTI: pratensis; wiesen- NySz. 1386: Vnum iuxta riulum de fonte *Retykwh* dicto manantem et descendentem (Körmend, Heim 347). 1802: *Réti* Tamás (SzékelyOkl. V.195). *Réti István* (uo. 196).

RËTKE? 1. rétyke.

RETKËS: [raphanum habens, raphani avidissimus; rettig habend, der den rettig gern hat]. 1500—10?: *Retkes* Albert (QuellKronstadt III.4).

RËTTËG: timeo, trepido [stb]; fürchten, zittern NySz. 1629: Az Mihály uram háza fedél és tapasztás nélkül szűkölködik. Az kémény is nem jó és tűztől *retteg* (CanonVisit. 155).

RËTYKE, rétke? piscis genus; fischart NySz. 1544: Wöttem ket *retkét* [olv. rétykét v. rétkét?] es ket ezukat (OL. Nád. 40). Wöttem öket cikat *retkeet* kop halat (uo. 42). 1586: Quinque pisces nomine *rethke* (OL. UC. 62/33, «Alpár» Szam. jegyz.).

REV: putredo, humor putridus; fülhnis NySz. 1719: Bükkfának, szilfának hójával, *revivel*, kétféle makkal, magyarófa rügyivel, nádgyükérral . . kétlenítették magokat tartani (GazdtörtSzemle 1.190).

RËV, ré, rív: portus, vadum, trajectus; überfahrt, furt, hafen NySz. 1211: Tendit per ripam eiusdem fluii ad locum qui dicitur *Banriueh* (Pannh. Tih. 1/5). 1228/1357: In fluio *Morus* in loco qui vocatur *Mogorreu* (HazaiOkm. VI.21). 1231: Uadit ad occidentem super uia Halazu [igy, olv. «Halazut»] usque ad *Danubium* ad *Vrrewy* (OL. D. 168). Per metis eleuatis venit ad *Pue Rewy* (uo.). 1242: Prima meta est in portu *Sawe* qui *Kyralrewy* dicitur (Mon-CivZagr. 1.17). 1256: Item *Weresdub* Item *Humkreu* Item *Kucheghaz* Item *Dubeghaz* (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.430). 1265: Ad magnum portum *wlgariter* *Sven Nogrewy* appellatum (OL. D. 582, I. HazaiOkl. 44). 1271: Iuxta portum *Orew* nuncupatum (Wenzel III.271). 1272: Abinde tendit ad *Ludrev* iuxta aquam *Chylch* (OL. D. 792). 1275: Villa portus siue *Revfolu* (Múz. Tört-Társ. 4). 1280/1335: Juxta viam *Elewreuth* [a. m. elő-rév-út?] uocatum (OL. Tű. 45/20). 1293: Primo incipit in fluio *Soyow* in quodam loco *Apath rew* uocato (Múz. Hanvay, I. HazaiOkm. VII.232). Per portum *Kowachosrew* vocatum transit ipsum fluuium (uo., I. HazaiOkm. 233). Abhinc declinat uersus fluuium *Goron* ad locum qui *Kyralrewy* nuncupatur (Múz. Beniczky). 1311: Portus qui *wlgariter* *Rew* dicitur (OL. D. 1779, I. AnjouOkm. 1. 230). 1314: A quodam portu fluuii *Ipul* *wlgariter* *Warrewy* uocato (OL. D. 1850). 1318: In *Jnsula Rusd* circa villam *Waachrewy* vocatam (Veszpr. 107, Herend 7). 1323: Venit ad portum *Samudreui* vocatum (OL. D. 2202). 1323/1330: Iungit portum ipsius fluuii *Bodrug Damasarewy* nominatum (Körmend, Sebesiana 2/8). 1324/1354: In portum aque *Thicie* quod *Sowrew* nuncupatur (OL. D. 4459). 1325/1332: Piscinas quarum nomina sunt hec *Keulges* *Kewgestokaya* . . *Revtoakaia* *Forgianagus* (uo. 2331). Piscinis quarum nomina sunt hec *Fyuzes* *Rewtoakaia* *Bokud* (uo.). 1333: *Piscina Elewtho. Rewthokaia*, et *Bokud* (ZichyOkm. I.412). 1336: In quodam vado vulgo *rew* vocato (SztárayOkl. I.109). 1339: Cum aliis villis *Scenthmarton* *Hudrew* *Kerezthur* et *Cheked* in dicto [t. i. Torda m.] Comitatu (Lelesz Acta 1/54). 1343: Versus septemtrionem ad *Orew* (Körmend III/2, Seregélyes 104). Versus occidentem ad *Nogrew* (uo.). 1344: *Kapurew*, hn. (AnjouOkm. IV.463). 1344/1388: Ad transitum eiusdem *danobii* *Bodrew* dictum (OL. D. 7347). 1347: Iuxta antiquum portum *wlgariter* *Orew* vocatum (Múz. Jankowich, I. AnjouOkm. V.147). 1348: *Peruenit* ad vadum siue transitum *wlgariter* *rew* dictum (Múz., I. AnjouOkm. V.214). 1350: Venit ad alium vadum *wlgo* *Fayzrew* vocatum (Múz. Orosz Mihály). 1356: Supra quendam vadum seu transitum *Kuechesrew* dictum (Lelesz Met. Ugoesa 10). 1357: Euudo vsque ad fluuium *Sytua* ad portum *Fwenrew* (Múz.). 1358: In fluio *Draua* vocato portum

seu transitum Farkasriwy nuncupatum (Körmend Miscell. Németújv. l. ad. 40, nr. 3). Descenderet in fluvium Kyrpaltotoka in portum Lengenriwy vocatum (Múz. Kápy). 1366: Quendam transitum Nogrew vocatum (OL. D. 5437). 1378: In portu tieie Zewlewsrew nuncupato (uo. 26566). 1381: Ad quendam Insulam Hayowrewzygethe nuncupatam (Múz. Dóry). 1384: A fluvio Sayo in loco Kewesrew nominato (Forrás?). 1386: Hinc transeundo super Rewfaorumya vsque ad fluvium Danobii (OL. D. 7182). 1389: Ad vadum qui vulgariter Chekorewy appellatur (Akad. 5). 1391: A quodam vado seu transitu aque Selezrew dicto (Múz. Justh). 1394: In portu Danubii vulgariter Challoreu vocati (Pannh. 33/G, I. Békefi: PilisiApáts. 381). 1408: Vadum seu portum Solthrewe (Múz.). 1412: In quodam vado feuenyesrew vocato (OL. D. 9994). 1419: Vbi ipse fluvius Thycie vize wigo Vzorew nominaretur (uo. 10798). 1422: Attigissent quoddam Stagnum Thelekalyarew nominatum (Lelesz Met. Szabolcs 33). 1423: Ad Ryuulum Loorew vocatum (OL. D. 16137). In possessionem seu vadum Kapwrew tendentem (Veszpr. 2, Nagyberény). 1429: In fluvio Nyaruize in loco Heuizreue vocato (Körmend III/3, Atád 44). 1430: Ultra quendam aquam Fewenyewrew nominatam (Lelesz Met. Szabolcs 27). 1439: Prope vadum Thydewrew vocatum (Lelesz Acta 55/17). Datum in descensu nostro campestry prope vadum in Thydewrew (Hazai-Okm. IV.324). 1452: Predia Zwnywgez et Krakorew (OL. D. 30823). 1454: Deinde ad vadum Hercenkrywe (uo. 14807). 1461: In illo loco in quo tempore decrecentis aque dictum Marusium absque nauigio transmeare possent ad locum Jarorew vocatum (uo. 28852). Ad locum Fewenyewrew nuncupatum (uo.). 1462: Directe super vadum Swgorew vocatum (Múz. Rhédey, «Székelyföld» Szam. jegyz.). 1476: Ad quendam locum qui dicitur Sarasrew (Lelesz Prot. Parv. 98). 1544: Az posoni reuen az reuezeknek (OL. Nád. 40). 1591: Az rehez ualo zerzam (OL. UC. 56/38). 1598: Három darab Rét, Pap Réte, egyik rét Nagy tó megi, másik rét rév-szeg, az harmadik a Rakatza közt (CanonVisit. 145).

rév-pénz: portorium MA. (1611-i kiad.); schiff-lohn MA. (1708-i kiad.), [fährgeld, hafengeld]. 1544: Repenz attam (OL. Nád. 49). 1554: Rewpenz attam (uo.).

RÉVÉSZ, révisz: portitor, nauta; fährmann NySz. 1391: Pauli dicti Rewezh (ZichyOkm. IV.468). 1416: Blasio Rewez (Lelesz Acta 36/29). 1423: Thomas Rewez (uo. 43/83). 1434: Emericus Rewez (uo. 51/18). 1469: Benedictus Rewez (OL. D. 32365). 1470: Thomas Rewez (Lelesz Acta 81/15). 1478: Vincencium Rewez (Körmend, Heim 590). 1499: Thomam Rewez (Lelesz Acta 107/2). 1521: Balthasar Rewez (uo. 127/6). 1522: Ambrosius Weres rewesz [így, vö. «Halaazs» «Madarazs» uo.] (OL. D. 37004). 1524: Nautis wigo Rewezeknek (uo. 26266). 1544: Az posoni reuen az reuezeknek (OL. Nád. 40). Az reuezeknek innok ualo penzt (uo. 41). Az göri reuen az reuezeknek es az ezonakosoknak (uo.). 1545: Eg rewesznek az ki az eleest altal hozta (uo.). 1584: Chak ytal penzth ad a rewyezeknek (OL. UC. 56/33).

révész-ház: [casa portitoris; haus des fährmanns, fährhaus]. 1522: Ante domum Rewezhaz (OL. D. 32657).

RÉVID, 1. rövid.

RÉVÍSZ, 1. révész.

REZ? réz?: a) «hegygerincnek emelkedett része, hegyesoport főcsúcsa»; b) «magas fennsík»; c) «erdőbeli irtás» MTsz. 1338: Quendam magnam viam Rezut [a. m. rez?] dictam (OL. D. 3147). Iuxta quendam

magnam viam Rezut [«Somogy m.» Szam. jegyz.] dictam (uo. 3662, I. AnjouOkm. III.446).

RÉZ: aes, cuprum; erz, kupfer NySz. (1. jel.); [cyprius, aeneus; kupfern]. 1338: Quendam magnam viam Rezut [a. m. rez?] dictam (OL. D. 3147). Iuxta quendam magnam viam Rezut [«Somogy m.» Szam. jegyz.] dictam (uo. 3662, I. AnjouOkm. III.446). 1490: Kew werew Swlyok. Reez. Lorice viles (OL. D. 26048). 1494: Chakan. Reez. Lorice viles (uo. 26076). 1544: Vöttem rez gombostöket (OL. Nád. 40). Attam az hinto czinaltatasaban az ernöert es az rez gombokert (uo. 41). 1545: Vöttem eg rez urinalt (uo.). 1548: Eg rez hidegitö (uo. 48). 1549: Negh rez onas földöt (uo. 40). 1550: Reez gyertya tarto (OL. Kolozsm. 50). 1572: Rez onas földöt es egh öregh pynata födelet (OL. Nád. 40). 1587: Rez gyertya tarto. Hamwt wewö (OL. UC. 12/42). 1588: Rez taraczk por teoteoyeuel (uo. 76/17). 1596: Rez giortja tarto (OL. L. III. 16. 17). 1637: Ket rez pinnata (OL. UC. 14/43). [Vö. sárga-réz.]

réz-csap: epistomium MA.¹, [kupferner zapfen]. 1529: Pro terebro et rezchap (OL. Nád. 49).

réz-dob: tympanum aeneum MA.¹; kesseltrommel MA. (1708-i kiad.). 1544: Eg rez dobot, eg rez trombita uegen (OL. Nád. 41).

réz-fazék: lebes, ahenum; kessel NySz. 1597: Bor egeteow rez fazek thöröth (OL. UC. 101/3). 1674: Vagyon egy Nevelő Haz Syndelyes... Ugyan azon Nevelőben vagyon Palyinka főző kett rézz fazék (uo. 8/21).

rézfazékas: [opifex aenorum; kesselmacher]. 1635: Rézfazekas céh (GazdtörtSzemle VIII.480).

réz-forma: [formella cypria; kupfermodell]. 1648: Kutyogós wvegnak ualo Rézforma (OL. UC. 10/63, üvegkészítéshez való dolgok közt).

réz-födő: [operculum cyprium; kupferdeckel]. 1558: Réz födő Réz kanna Réz palazk (OL. Nád. 49).

réz-harang: [tintinnabulum cyprium; kupferschelle]. 1548: Uöttem ket rez harangot karuolra (OL. Nád. 49).

réz-kalamáris, -klamáris, -kolmáris: [atramentarium cyprium; kupfernes tintenfass]. 1544: Vöttem eg rez clamarist (OL. Nád. 40). 1596: Egi rez kolmarist (OL. L. III. 16. 17).

réz-kanna: [cantharus cyprius; kupferkanne]. 1558: Réz födő Réz kanna Réz palazk (OL. Nád. 49).

réz-korsó: [amphora cypria; kupferkrug]. 1544: Vöttem eget borhoz ket öreg rez korsot czeuest (OL. Nád. 41).

réz-láda: [cistula cypria; kupferkistchen]. 1594: Egi kolomarisos rez lada (OL. UC. 78/7).

réz-medénce, -melénce, -merénce?: cottabus, pelvis aenea MA.¹; [kupferbecken]. 1548: Rez merenche [így] 1 (OL. UC. 99/7). Rez medenche 1 (uo.). 1553: Rez melencze (OL. L. III. 16. 17). [Vö. medénce MTsz.]

réz-mosdó: [malluvium cyprium; kupfernes waschbecken]. 1550: Eg rez mosdo (OL. Nád. 45).

réz-mozsár, -mazsár: mortarium cupreum MA.¹; kupferner Mörsel MA. (1708-i kiad.). 1490: Reez mosar magne. Mosar thewre (OL. D. 26048). 1528: Vnum mortarium wigo reez mosar (OL. Nád. 42). Vnum mortarium uel pipiterium [vö. pipiterium, Bartal] wigo reez mosar (OL. Nád. 42). 1529: Mortariolum wigo

Rezmasar (Lelesz Acta 133/25). 1553: Portherew *rez mosar* (OL. L. III. 16. 17).

réz-mozsárka: [mortariolum cyprium; kleiner kupfermörser]. 1635: Két kis *rézmozsárka* (Mihalik: KassaÖtvTört. 223). Egy *rézmozsárkát*. Egy *réz étek-melegítőt* (uo. 224).

réz-mű, -mi: aeramenta NySz.; [kupferhütte?]. 1544: Wele el wit bañara az *rez műre* (OL. Nád. 41).

réz-műves, -mies: aerarius, faber aerarius; kupferschmied NySz. 1530: Nicolao *Rezmies* (OL. Nád. 43).

réz-palack, -palasz: [lagena cypria; kupferflasche]. 1558: Réz földő Réz kanna Réz *palasz* (OL. Nád. 49).

réz-por: [pulvis scriptorius; streusand]. 1544: Attam ég porozora kiben *rez por* al (OL. Nád. 41). Ueres uiazet es *rez port* (uo. 42). 1545: Fel font *rez port* (uo. 40).

réz-puska: [bombarda cypria, sclopetum cyprium; kupferbüchse, kupferflinte]. 1542: *Reez puska* (OL. Nád. 40).

réz-rosta: [cribrum cyprium, vannus cypria; kupfersieb, kupferreiter]. 1494: *Rez rosta* ad cibaria pertinens (OL. D. 26076).

réz-sáf: [orca cypria; kupferschaff]. 1597: Fa heber. Keoröm vas. *Rez saf* (OL. UC. 101/3).

réz-sérpenyő: [sartago cypria; kupferne bratpfanne]. 1556: Zentarto *rezserpeniew* (OL. Kolozsm. 50).

réz-tepsi, -tűpszia: [frixorium cyprium; kupfernes backblech]. 1587: Egj *rez tepzyat* (OL. Nád. 40).

réz-trombita: [tuba cypria; kupfertrompete]. 1544: Ég *rez dobot*, ég *rez trombitat* uegen (OL. Nád. 41).

RĚZĚG: tremo; zittern NySz. 1430: Emericus *Rezgew dictus* (Múz. Kállay).

RIADÁS: ejulatio, clamor; das heulen und weinen, lärm, alarm NySz. (1. jel.). 1769: Kár hogy más ajtó is nints a Templomon, Isten óltalmazza, ha a Templomban való lételnek idején tűz, vagy valami más *riadás* támadna megölnék az emberek egymást (CanonVisit. 190—191).

RIBA?: «igen apró hal» MTsz. («2. riba» a.); [pisciculus: fischehen]. 1211: In uilla Fotud hii sunt ioubagiones Bihor Horgid Bed *Riba* [a. m. riba?] (Pannh. Tih. 15).

RICÁS: [reticulatus; netzförmig, netzartig]. 1564: Ég *ryczas* kezkenő (OL. Nád. 49). Ég *Ryczás* kezkenő (OL. L. III. 16. 17). [Vö. olasz «rezza»: Marli od. Marly (gitter-, netzförmiges Gewebe; Art Stramin) Rigutini-Bulle: Nuovo Dizionario.]

RIDEG: singularis; alleinstehend NySz. (1. jel.). 1584: *Rydegh* wy kerek wasathlan (OL. UC. 56/33).

RIGĚNTEN, 1. régēnte.

RIGÓ: merula; amsel NySz. 1211: Isti sunt serui *Rigou* Keuseud Pete Locud Pentec Tompa Heuche Pederh Mordar (Pannh. Tih. 1/5). 1228: Libertinos quorum nomina hec sunt. *Rigou* cum filio suo Bech. germanus eius Keserey. Cheme filius Ber (HazaiOkl. III.1). 1252: Quorum vinitorum nomina hec sunt Mawag *Rygyov* Zvmboth (OL. D. 369). 1404: Petri dicti *Rigow* (Múz.). 1427: Andrea dicto *Rygi* (OL. D. 11946). 1481: In campo *Rygo* Mezeye [Szerbiában] Körmend III/2, Örs 56). 1484: Stephano *Rygo* (Veszpr. 107, Gerezd 4). 1501: Paulus *Rygo* (Körmend,

Miscell. Némétjv. lad. 43, fasc. 106, nr. 274). 1531: Decem wgo *rygo* emi (OL. L. III. 16. 17). 1544: Uöttem *rigot* füret (OL. Nád. 49). 1602: *Rigó* János (SzékelyOkl. V.286).

RIS-KÁSA, 1. rizs-kása.

RÍSZ, 1. rész.

RÍT, 1. rét.

RITKA: rarus, infrequens, relaxus; selten, karg NySz. 1338: Arbores *rythkafa* vocatas (KárolyiOkl. I.135). 1499: Farkasio *Rythkazakalw* (OL. D. 20856).

ritka-szita: [cribrum rarum; lockeres sieb]. 1638: Egy giakor szita. Egy *ritka szita* (OL. UC. 2/34).

RITKÁS: collucatus; licht NySz. 1700: Szokták volt a kötözőknek fele bérít adni az kapálás szakványának, a kinek igen sűrű a szölleje, de néhol három s négy annyi fő is elférne, azért vigyázzon a jó gazda ne csallják meg, mert az szakványnak negyed részével is a *ritkás* szöllőt felköthetnék (GazdtörtSzemle I.81).

RÍV, 1. rév.

RIVALLIK, vö. mēgrivallik.

RIVID, 1. rövid.

RIZMA: [viginti scapi]; das ries (papier) BM. 1531: Papirum *Rizma* III (OL. L. III. 16. 17).

RIZS-KÁSA, ris-: oryza; reis NySz. 1493: Vuapassa Mondola *Ryskalsa*? (EPSz. fol. 80, vö. Kandra: Adatok II.414). 1530: Petresolum. Torma. *Ryskasa* (OL. Nád. 43). 1530 k.: Nadmyzeth *Ryskasath* Fahyath (OL. L. III. 16. 17). 1534: Orizanum wgo *ryskasa* (OL. Nád. 49). 1544: Vöttem *riskasat*, borsot, safrant (uo. 40). 1560: *Ryskasa*. Gõngber. Fahy Szegfü. Szereczen dyo wyraga (uo. 49).

RÓ, vö. fölró.

ROGYIK: cadit, ruit, labitur Kr.; [collabor; zusammenstürzen]. 1799: A Parochia *rogyó* félben vagyon (CanonVisit. 209).

ROH: subniger, rufus; schwärzlich, rötlich NySz. («1. roh» a.). 1290: Equum meum *Ruh* coloris (OL. D. 33655). Per Petrum dictum *Ruh* (HazaiOkl. VII. 209). Petrus dictus *Ruh* (uo.). 1333: Johannes dictus *Rwh* (ZichyOkl. I.418). 1335: Unum equum *roh* colorem (AnjouOkl. II.215). 1337: Equum *roh* coloris (ZalaOkl. I.325). 1349: Vnum equum suum *roh* colorem emissarium nouem marcas uallentem (Múz. Kállay). Unum equum suum *roh* coloris, decem marcas valentem (SztárayOkl. I.217). 1355: Vnius equi sui amissi *Roh* coloris (ZichyOkl. II.618). 1358: Nicolaus dictus *Roh* (Múz.). 1362: Vnum equum suum *roh* coloris quadraginta florenos valentem (Múz. Kállay). 1368: Jacobi dicti *Roh* (OL. D. 26740). 1400: Vnum equum meum *Roh* coloris (HazaiOkl. 330). 1432: Duos equos *roh* vnum et alium zugh coloris (Múz.). 1484: Duos equos wgo zeg et *roh* vocatos (Múz. Kisfaludy). 1501: Vnum equum nigrum wgo *Roh* vocatum (Múz.). 1545: Attam az lousznak feek valczagot az *roh* porozkatol (OL. Nád. 40). 1549: *Roh* porozka Wörös porozka (uo. 49).

roh-ló: equus subniger; schwärzliches pferd NySz. 1544: Attam ég *roh loert* (OL. Nád. 41). 1556: Az kohnia kochiban 6 *roh loo* lezen (uo. 49).

ROJT: fimbria; quaste NySz. 1507: Unum ornamentum ad altare de kanwka alba veneciana cum

royth aureo et sericeo (OL. D. 33831). 1533: *Royth* argenteus deauratus Roz et Zakadozoth (OL. Nád. 49).

ROJTOS?: fimbriatus, segmentatus; gesäumt, verbrämt NySz. 1595: Egj gallos giolch kezkenő feir varrassal spaniolazoth varrassal *rostos* [igy? olv. *rojtos*?] az vege (Radvánszky: Családélet II.82).

RÓKA-BÖR: pellis vulpina Kr.; fuchsbalg, fuchsfell BM. 1558: Az zűch Dolgarul: Egy nest bör feieretes-tül keth pendzt, Egy Farkas börtil Tizen keth kraiczarth, Egy *Roka börtil* három kraiczarth (OL. D. 37006, I. GazdtörtSzemle VI.137). 1588: *Roka bewr* (OL. UC. 64/35).

RÓKA-FI: [pullus vulpinus; junger fuchs]. 1712 k.: Most Pönkösd taiban az Tisztek mennel töb Szarvas fiat Eöz Bornyakat, *Roka fiakat* szerezhetnek azon igjekezzenek meljeket az Jager kertiszekkel egjít szorgalmatossan neveljen (GazdtörtSzemle VII.417, eredetije szerint).

RÓKA-HÁT: «rókának a' háta bőre» SI.; [pellis vulpina dorsualis; rückenfell des fuchses]. 1635: Vagyon egy szederjes suba-mente, *rókaháttal* béltett (Mihalik: KassaÖtvTört. 223). Egy béltett zöld csonka újjú zöld failongis mentét, *rókaháttal* béltett (uo. 224). 1669: *Rókahátbélés* nyakából 16 frt Törökországi *rókahát* vagy más bélésnek, szép 12 frt (GazdtörtSzemle I.91, szűcsök árszabásában).

RÓKA-LÁB: [pes vulpinus; fuchsfuss]. 1669: Báranybörkesztüü 30 denár *Rókalábkesztüü* 90 denár (GazdtörtSzemle I.92, szűcsök árszabásában).

RÓKA-MÁL: mollior pellis vulpina subventralis NySz.; [fuchswamme]. 1607: *Roka mál*, roka torok, heuz mál (OL. UC. 86/35).

rókamál-gërzëna: [pellis vulpina pectoralis; fuchswamme]. 1546: Egh *roka mál gerezna* (OL. Nád. 43).

RÓKA-NYAK: [pellis collum vulpis tegens; das fell am halse des fuchses]. 1565: Vagion egy ny *roka nyak* mezethelen suba (AdalZemplvmTört. V. évf. 312).

RÓKÁS: «rókabőrrel béltett, prémzett» CzF. (2. jel.); vulpina pelle obductus SI.; mit fuchspelz gefüttert oder verbrämt BM. (2. jel.). 1736: Szép *rókás* mente ez a tiéd, az én leányomnak nincsen ilyen szép (Reizner: SzegedTört. IV.509). [Vö. NySz. más jel.]

RÓKA-TOROK: «rókának a' torka bőre» SI.; [pellis collum vulpis tegens; das fell am halse des fuchses]. 1607: *Roka mál, roka torok*, heuz mál (OL. UC. 86/35). 1669: Törökországi *rókahát* vagy más bélésnek, szép 12 frt *Rókatoroknak* bélésnek szépe 30 frt (GazdtörtSzemle I.91, szűcsök árszabásában). [Vö. CzF. 2. jel.]

ROKOLYA: amictorium, cyclas, galbanum; weiber-ock NySz. 1348: Vnum superum vlgo *Rokola* dictum (OL. D. 3992, I. AnjouOkm. V.205).

ROKONCA, I. rakonca.

ROKONCÁS? I. rakoncás.

ROMLÁS: ruina, lapsio, fractura, diruptio, corruptela; verfall, einsturz, das verderben NySz. 1451: Cum ipsi silvis *Romlas* et Kerekmochar (KárolyiOkm. II.290). 1476: Peruemissent ad Siluam *Romlas* (Lelesz Prot. Parv. 94a).

ROMLIK, vö. mëgromlik.

ROMLOTT: 1) fractus, corruptus, collabefactus, ruinosus [stb.]; zerbrochen, zerfallen NySz. 1266:

Cadit in *Rumluthpatak* inde per *Rumluthpatak* uadit (Wenzel III.134). 1314: Sex ingera in loco *Rumluth*eghaz uocato (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1328: Ad metam *Rumluth*eghaz vocatam (OL. D. 2511, I. AnjouOkm. II.377). || 2) [fascinatus; behext]. 1728: *Romlott* gyermekeknek tisztos fü, csörgő fü, — csörgő mikor lekaszálják — megfürösztik benne és fejét megpárolják (Reizner: SzegedTört. IV.393). [Vö. mëgromlik, mëgront.]

ROMOL, vö. mëgromlik.

RÓNA: planus, planities SI.; flach, eben, die ebene BM. 1339: Quandam possessionem eorum *Rona* vocatam in comitatu de Zonuk (AnjouOkm. III.613).

RONGYOS: lacerus, sordidatus, zerfetzt, zerlumpt NySz. 1513: Matheo *Rongyos* (Lelesz Acta 121/6).

RONT: 1) frango, quatio, rumpo [stb.]; zerbrechen, erschüttern NySz. 1751: Tegnep vasárnapi napon erővel bejött Nagy János egy csillye töremorával a csapó utcazi kapun, vasárnapot *rontott*, fát lopott, büntetődjék (DebrJk., I. NyK. XXVI. 338, «csillye» a.). || 2) [fascino; bezaubern, behexen]. 1737: Fatens napa Kovács Rózsának arra felelvén: aki ezt meggyógyította volna, meg is rontotta. Osztán mi gondol reá, haragszóval úgymond Rózsa, te vén asszony, ha *rontok*-e avagy gyógyítok, ki bánt azért (Reizner: SzegedTört. IV.522). [Vö. föl-, mëgront.]

RONTÁS: 1) corruptio, destructio; verderbung, zerstörung NySz. 1602: Szentrontás [hn., népetymologia ebből: Szenttrinitas] (SzékelyOkm. V.173). [Vö. 1268: Terrarum Lak Harasty Sucuron Ozyag et Zentrinitas (Körmend, Heim 7). 1341: Possessiones ipsorum acquisiteias Kokania et Seenturuntas vocatas in Comitatu Symigiensi existentes (HazaiOkm. II.143). 1366: Waralyafalw Scenthttrinitas Murazombota (Körmend II/5, Lyndva 13). 1372: In possessionibus Kakenya et Senthtrinitas vlgariter dictis (Múz.).] || 2) [fascinatio]; behexung BM. (2. jel.). 1728: Szeghi József malombul a lovait sem foghatta ki, mindjárt leesett lábairól [a. m. beteg lett], annyira megrontott volt és harmadnap mulva azon *rontásban* meg is holt (Reizner: SzegedTört. IV.428).

RONTÓ, vö. kő-rontó.

ROPONC, I. raponc.

ROSTA, vö. réz-, szivács-, vas-rosta.

rosta-kötő, -kötő: [cribrarius; siebmacher, reitermacher]. 1596: Simon *Rostakeo* (OL. UC. 28/42).

ROSTÁLÁS: [rò cribrare; das reitern]. 1597: Zolgal *rostalással* aratással es zena göytesttel (OL. UC. 12/42).

ROSTÁLLÓ, I. rostáló.

ROSTÁLÓ, rostálló: 1) [vannus; reiter]. 1530: Octo *rostallo* (OL. Nád. 43, «konyhában» Szam. jegyz.). || 2) [qui vannit; sieber]. 1715: *Rostáló* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.23).

ROSTÁS: cribrarius; zum sieb gehörig NySz., siebmacher BM. 1431: Thomas dictus *Rostas* (KárolyiOkm. II.131). 1457: Benedicto *Rosthas* (Lelesz Acta 68/3). 1458: Mathias *Rosthas* (OL. D. 15300). 1459: Simone *Rosthaas* (Lelesz Acta 70/66). 1466: Petro *Rostas* (OL. D. 16367). 1481: Anthonii *Rosthas* (uo. 18462). 1486: Michael *Rosthas* (Körmend III/1, Ugal 51). 1489: Lucas *Rosthas* (Lelesz Acta 98/30). 1602: *Rostás* István (SzékelyOkm. V.314).

rostás-kanál, -kalán: [ligula qua percolatur]; seihlöffel NySz. 1544: Vöttem ég *rostas kalant* (OL. Nád. 40).

ROSTÉLY: crates; rost NySz. (1. jel.). 1510 k.: Ligonet et *Rostel* (OL. D. 26251). 1544: Vöttem ég *rostelt* (OL. Nád. 40). 1550: Lada, *rostel*, nyas (OL. Kolozsm. 50).

ROSTÉLYOS: cancellatus, clathratus; vergittert NySz. (2. jel.). 1597: Ezen szobaban szeöld kalhas kemencze belől vass *rostelos* (OL. UC. 101/3). 1638: Egy hitvan *rostelios* aito, az Pinczenek Tornaczan vas Cziapiavall eggiüt (uo. 234). 1695: Volt más Nyakra való *rostélyos*, Arany szemekből álló Pésma volt a szemekben, szemzése mint egy öregh kláris (AdalZemplvmTört. VI. évf. 183). Volt egy más Arany Lánccz *rostélyos*, az ki ött rendel érte által a nyakamat (uo.).

ROSTOS?: fimbriatus, fibratus; faserig NySz. 1595: Egy gallos gjoleh kezkenő feir varrassal spaniolazoth varrassal *rostos* [egy? olv. rojtos?] az vege (Radvánszky: Családélet II.82).

ROVÁS, **ravás**: crena, tessera, talea, rationalis taleola, bacillus incisus; kerbholz NySz. (1. jel.). 1469: Sebasciani *Rovas* [a. m. rovás v. ravasz?] (SoprOkI. II.456). 1544: Attam szenaert kit *rauasra* hortak ég hetig (OL. Nád. 40). Az meszaros *rauasra* hordott hust (uo. 41). 1636: Esztendő által penig a mennyi gabona belőlők jut, azt felrójja a molnár is s maga [a tisztartó] is, fele *rovása* egyiknél, s a fele másiknál állván (GazdtörtSzemle 1.272). [Vö. kapurovás-pénz.]

ROVASZ, 1. **ravasz**.

ROVÁTKOS, **ravátkos**: striatus; ausgekehlt NySz. 1683: Egy *ravátkos* besendelezett-palank (OL. UC. 3/32).

ROVÁTOS: serratus; kerbig NySz. 1578: Theodorus *Rowatos* (OL. UC. 47/41).

RÓZA, **Rózsa**: [Rosa, Rosalia]. 1728: *Rósa* [vö. «1. rózsa»] Dániel (Reizner: SzegedTört. IV.397). 1737: Kovács *Rosa* (Szegedi boszorkánypörök irataiban, Kovács János kijegyzése szerint mindig így, vö. Reizner: SzegedTört. IV.518—524).

ROZS: siligo, arinca, olyra, secale; roggen NySz. 1478: Benedictus *Roswago* [olv. rozsz?] (OL. D. 18145). 1548: Egy koból *rossal* negyedes hyan (OL. L. III. 16. 17). 1566: Vgan ottan *ros* [a. m. rozsz] gabona allya (OL. Nád. 49). 1588: *Rosot* korezoth kettő (OL. UC. 64/35). 1597: Vagion *Ross* tauaszj ország köbliuel cub. 29 (uo. 101/3). [Vö. majorság-, tatár-rozsz.]

rozs-asztag: [meta secalis; roggenfehmen]. 1558: Itt az war kerettetyben wagon *ros asztagh* öt (OL. Nád. 49).

1. **RÓZSA**: rosa; rose NySz. (1. jel.). 1181: Quorum nomina hec sunt bol quidid ein *rovza* [a. m. rózsa?] bugus rve (Pannh. 14/L). 1338: Flauiorum videlicet Chukanpataka et *Rosaueolgy*pataka vocatorum (OL. D. 3166). 1484: Matheo *Rosa* (Veszpr. 107, Gerezd 4). 1516: Egh Nasfa kyben egh *Rosa* dyamanth wagyon. egh smaragd. egh gywngh sem. keth Rubynt *Rosa* Maas Nasfa egh *Rosa* dyamanth egh lean... Harmad Nasfa egh saffyl, egh Jachynkth három *Rosa* gywngh, keth *Rosa* Rubynt (OL. D. 26367, 1. Zolnai: Nyelveml. 203). 1728: *Rósa* [Vö. «Róza»] Dániel (Reizner: SzegedTört. IV.397). [Vö. bazsa-rózsa.]

Magyar Oklevél-Szótár.

rózsa-ecet: acetum rosarum; rosenessig NySz. 1587: *Rosa ezech* egy atalagal (OL. UC. 46/74).

rózsa-színű, -színő: roseus NySz.; rosa, rosenfarben, rosenfarbig BM. 1545: *Rosa zynő* sayat (OL. Nád. 40). 1572: *Rosa zyno* sayat ket refet (uo.).

rózsa-víz: aqua rosacea; rosenwasser NySz. 1559: *Rosa uyzet* nettem tortata cynalny (OL. Nád. 49). 1581: Egi tok fesw, kiben három fa fesw... fwl waiok es egi *rosa wyznek* walo ivegh wagion (OL. L. III. 16. 17). 1638: Ket üvegh *rosa viz*. Egy üveg sallia viz (OL. UC. 2/34).

2. RÓZSA, 1. Róza.

RÓZSÁS: rosaceus; rosig NySz. 1458: Dyonisio *Rosas* (Lelesz Acta 69/27). 1595: Egy vekony gjoleh kezkenő keörniwl kazul varrassal, *Rosason* varua araniazatlan... Egi gallos gjoleh kezkenő, az keth vege *rosas* fen allo virraggal varua kezőöslegh araniazatlan (Radvánszky: Családélet II.81).

ROZSDÁS: aeruginosus, rubiginosus, ferrugineus; rostig NySz. 1542: Ter [a. m. tör] *rosdaas* (OL. Nád. 40). 1547: Hegyesteor *rosdas* (uo. 48).

ROZSOS?: siliginosus, siligineus, siligine mixtus, [secali consitus]; roggen- NySz. 1292: In valle videlicet qui vulgo *Ruzus* [a. m. rozsos?] vocatur (Zala-OkI. I.105).

RÖF, **réf**, **rэф**, **rэфf?**: ulna; elle NySz. (3. jel.). 1243: Longitudo cuius curie est Septuaginta cubitorum qui vulgo appellatur *Reyf* (MonStrig. I.354, 1. Wenzel VII.139). 1255: Nonaginta duarum ulnarum que vulgo *Reyfuocitatur* (MonStrig. I.431, 1. Wenzel VII.415). 1299: Triginta sex mensuras cubiti wlgariter *Reyf* dieti (MonStrig. II.458). 1331: Cum vlna seu mensura pannorum que in wlgari *Reyf* dicitur seu nominatur (OL. D. 2691, 1. AnjouOkm. II.570). 1335: Cum mensura seu vlna pannorum que in wlgari *ref* dicitur seu nominatur (OL. D. 2930, 1. AnjouOkm. III.177). 1544: Uöttem harmadfel *ref* byrköst (OL. Nád. 41). 1548: Velutum nigrum vnum *ref* (uo. 49). 1549: Az ket weg pwrpyan tart negwen kyleneh *refet* (uo. 48). Neg *ref* temerdei uaznot tanyr töllőnek (uo. 49). 1556: Telam rusticam Parazt vaznot *refet* 20 (uo. 48). 1558: Poztho mettőknek, *Reffek* Singek, igaz es pechetes legyen (OL. D. 37006, 1. GazdtörtSzemle VI.136). 1560: Hat *ref* aranis maicot zeegezenek az cowekre (OL. Nád. 49). 1572: Nyolcuano granatot uettem öt *refet* (uo. 40). [Vö. bécsi-, takács-róf.]

RÖGZIK, vö. **mégrögött**.

RÖMPÖLYÖS: «félmesszelyes» MTsz.; [ein rimpel (halbseidel) fassend]. 1635: 1 *römpölös* kannácskát 50 d. (GazdtörtSzemle VIII.480). 1 *römpölös* pohárt, ha lába léssen 45 d. (uo.). [Vö. *römpöl* NySz.]

RÖT: subruher, rubidus, rufus; rot, rötlich NySz. 1350: Duos boues suos vnum *Reuth* et alium ordas colores (ZichyOkm. II.414). 1469: Emerico *Reuth* (Lelesz Prot. Parv. 34a). 1667: *Röt* kajla ökör (DebrLt., 1. Nyr. XXII.520). 1686: *Röt* esáko tulok ökör (uo.). 1691: *Röt* horgas szarvú kurtás ökör (uo.). Négy ökör, az egyik *röt*, másik hegyes, harmadik esáko, negyedik kék (uo.). 1706: *Röt* czibak ökör (uo. stb.).

RÖTÖS: [subruher; rötlich]. 1665: *Rötös* kajla hasított jobb füllő ökrét... nyomtatáskor hajtották volt el (DebrLt., 1. Nyr. XXII.520). 1686: *Rötös* ökör (uo.). 1707: Egyik *rötös* fenálló szarvú, másik kék hegyes szarvú (uo.).

RÖVID, **rèvid**, **riuid**: brevis, curtus [stb.]; kurz NySz. 1275: Ad terram Symonreuidifew vocatam (OL.

D. 908). **1342**: Terra *Ryuiddulew* vocata (ZalaOkl. 1.403). **1522**: Quantum iuger quod uocatur *Rewyd* Irthowan (OL. D. 36400). **1611**: Ketölködöm, hogj ez levelem, mint ezelöttis sok izben küldéttettek tölem, kmédhez juthasson... Azert rövid lesznek Irasomban (MA. NLI. 369, eredetije szerint).

rövid-lörömberger, -lörömberger: [genus panni Norimbergensis; eine art Nürnberger tuch]. **1529**: Pro panno *Rywydleremberger* (OL. Nád. 42). [Vö. lörömberger.]

rövid-puska: stutz BM. **1597**: Kanothoz való *rövid puszka* (OL. UC. 101/3).

RÖVIDSÉG: detrimentum, damnum; nachteil, schaden NySz. (2. jel.). **1609**: Hogy holtom után sem az én feleségemnek, sem atyámfiaimnak, sem jó barátainak *rövidséget* nem tennék, némi-némi adóságoknak kijegyzésében foglalom magamat (Mihalik: KassaÖtvTört. 212).

RUBIN, 1. rubint.

RUBINT, rubin: rubinus, pyropus, [carbunculus]; rubin NySz. **1516**: Egh Nasfa kyben egh Rosa dyamanth wagoon. egh smaragd. egh gywng sem. keth *Rubynt* Rosa Maas Nasfa egh Rosa dyamanth egh lean. három gywng sem. egh smaragdh keth *Rubynth* gywngyes lewegewel. Harmad Nasfa egh saftyl, egh Jachynkth három Rosa gywnggh, keth Rosa *Rubynt* (OL. D. 26367, 1. Zolnai: Nyelveml. 203). **1528**: In corona tres *rubyn* (OL. L. III. 16. 17). **1532**: Cum lapide *rubynth* (uo.).

RUBINTOS: rubino ornatus; mit rubinen geschmückt NySz. **1516**: Egh *Rubintos* aran gywrow (OL. D. 26367, 1. Zolnai: Nyelveml. 204). **1656**: Régi forma nása, *rubintos*, saphiros, gyöngyes... Harmadik *rubintos* gyémántos új nása publicános (Radvánszky: Családélet II.320).

RUCA: [anas; ente]. **1760**: A mostaniaknak [vadászoknak] más mesterségek előttünk nem constál, ha nem egynehány *ruca*, és szárcsák lövése (GazdtörtSzemle VII.418, nagykirályi iratban). [Vö. MTsz.; réce NySz.] [Vö. vad-ruca.]

RÚD: 1) pertica, paxillus, temo, vectis [stb.]; stange NySz. **1434**: Benedicto *Rud* (OL. D. 12645). **1490**: Sex equos curriores maiores ex quibus duos qui prope *Rud* irredantur (Körmend IV/5, nr. 45). **1520**: Ad currum rotas quatuor et *rudath* (OL. D. 37327). **1564**: Albi plumbi lamina *Rud* vocata (OL. L. III. 16. 17). **1597**: Regj hinto tengelestwl, *rudastul* kauastul Mas regj hinto *rudastul* derekastul oh býrrel buritoh (OL. UC. 101/3). Tengfel fa. *Rud* mennek valo fa (uo.). **1637**: Uagyon [a bástyán] negy seregh bonto: Eggik tizenhat chyeös, jo uasas kerekejuel Agyanal tengelyeuel, *rudgyauel* felherczueuel, hamfayual, es egyeb ezkeüzeuel (uo. 14/43). **1638**: Egy Peczenie szaraszto *Rud* (uo. 2/34). || 2) [decempeda; messruthel]. **1540**: Quoddam suum fenetum in prato Hodmezew vocatum et appellatum [igy] ad tres mensuras consuetas Wythorna nuncupatas minus tribus *rud* se extendens in comitatu de Kolos existens habitum (OL. GyfKápt. Cent. D. 65). [Vö. rud MTsz.; földmérő-rúd, mérő-rúd NySz.] [Vö. dörék, kocsi, kőfeszítő, lajtorja, nyújtó, ruhatartó, töröklő, vas-rúd.]

rúd-vas: [tubuli ferrei]; stangeneisen, stabeisen BM. **1528**: *Rud was* ad currum (OL. Nád. 49). **1586**: Ferrum *ruduassak* (OL. L. III. 16. 17). **1605**: Ket kezre walo theór. Lancel fa. *Rud wasak* (OL. UC. 28/61). **1636**: Üres hordó Nro. 29 Darab *rudwas* Nro. 1

(GazdtörtSzemle 1.265). **1669**: Egy mázsa *rudwas* nyáron háromban 3 frt 75 denár A városban *rudwas* 3 frt 50 denár Nyárban singvas 4 frt Télben 4 frt 60 denár (uo. 91, kovácsok árszabásában). **1692**: Egy kohmesternek, mikor az három nem jár, minden hétre buza metr. 1. Mikor penig jár, minden hétre 1 mázsa vas, cent 1, és 8 fontos *rúdvas* libr. 8 (uo. VI.180).

RUDACSKA: [deminutivum vocis «rúd»; diminutiv zu «rúd»], stängelchen BM. **1597**: Vass *Rudaczka* retezewtl es negj retez fej (OL. UC. 101/3). Falban czinalt fa *rudaczka* (uo.).

RUDAS: 1) perticam habens Kr., pertica instructus; mit einer stange versehen NySz.; [agri mensor, decempedor; feldmesser?]. **1327**: Ascendit ad montem *Rudas* vocatum (AnjouOkm. II.289). **1337**: Nicolaus dictus *Rudas* (OL. D. 3083). [Vö. «rudas-mestér»]. **1423**: Michael *Rudas* (Lelesz Acta 43/81). **1468**: Stephanus *Rudas* (uo. 79/15). **1476**: Thoma *Rudas* (OL. D. 17856). **1577**: *Rudas* Mathe (OL. UC. 1/3). **1598**: Paulus *Rudas* (OL. RDecim. Zempl.). [Vö. «rúd» 2. jel.]] 2) temonis; stangen-NySz., deichselferd, stangenpferd, handpferd BM. **1532**: Duos equos redales vnum *Rudas* alterum Kys Kek Holdws (Múz. Kállay). **1533**: Bonem vnum wlgo *Rudas* vocatum (Múz. Kisfaludy).

rudas-mestér: [agri mensor, decempedor; feldmesser?]. **1525**: Benedicto *Rudasmesther* (OL. D. 26336). **1544**: Attam az *rudasmesternek* (OL. Nád. 40). [Vö. rudas 1. jel., rudasság.]

RUDASSÁG: [munus decempedoris; amt des feldmessers?]. **1725**: Ezzel általellenben az gát felől egy nyil melyet az Sárái uram atyjának adtak volt *rudasságért*, már most pediglen vacans (GazdtörtSzemle III.185, Dézs város nyilainak összeírásában). Mellett [olv. mellette] Mészáros Mihálynak az Halavány mellett adtak volt [nyilat] *rudasságért*, vacans (uo. 186). [Vö. rudas 1. jel., rudas-mestér.]

RUDAZÓ-KÖTÉL, -kétél: funis, quo foenum ope perticae curru adstringitur; heuseil NySz. **1586**: Egy szekér. Ahoz egy lantz es egy *rudazo kötél* (OL. Nád. 40). **1587**: Keth *rudazo kötél* (OL. UC. 12/42). **1590**: *Rudazo kethel* (OL. Nád. 49). **1597**: Harom szekerhez valo elseo es hatulso *rudazo keotelek* 6 (OL. UC. 101/3).

RÚG: calcitro, calce impeto, ferio, tundo; stossen NySz. **1406**: Johannis *Rugo* (OL. D. 9204). **1708**: Jacobum dictum *Rugew* [igy? olv. «Rugow»?] (ZalaOkl. II.336). **1475**: Paulo *Rugo* (Lelesz Acta 85/18). **1737**: Azon nap *Rugónál* volt és az *Rugó* szűz Mária tánczára hittá, de nem ment az tánczra (Reizner: SzegedTört. IV.525). [Vö. mēgrug.]

RUGA: «egyházi személyeknek évenként fizetett pénz vagy gabona» Szam. jegyz. **1328**: Cuius nostri de Kweg ab omni dono seu censu statuto qui wlgariter *Ruga* uocatur liberi sint (OL. D. 3654). [Vö. ószlov. *ruga* salarium, Mikl.: Lex. palacoslov.]

ruga-pénz, -pénz: [∞]. **1270/1355**: Idem pro *ruga penz* sex denarios persolunt (Körmend, Heim 33, «Speculatores de Monyorosd» Szam. jegyz., I. HazaiOkm. VIII.129).

RUGDOS, vö. mēgrugdos.

RUHA, vö. asszonyembér, fehér-, férfi-, fölső-, jegy-, magvető-, misemondó-, nyak-, sajt-, szakasztó-, udvarló-ruha.

ruha-áros: vestiarius; kleiderhändler NySz. 1350: Egidy dicti *Ruhhaarus* (ZichyOkm. II.451).

ruhaőrző-asszony: [capsaria; kleiderbewahrerin]. 1544: Az kad töltőnek es az *ruha* őrző asszonnak (OL. Nád. 40, «fürdőben» Szam. jegyz.).

ruha-száraztató: [funis, cui vestes ad siccandum imponuntur; wäschleine]. 1743: A *ruha* száraztatóról egy lábra valót lopott (DebrJk.). [Vö. száraztató.]

ruhaszáraztató-gyöplő: [∞]. 1619: *Ruha* zarasztó giepleő (OL. UC. 4/24).

ruhatartó-rúd: [pertica, cui vestes imponuntur; stange zum kleider-halten]. 1636: *Ruhartató rud* Nro. 1 Fali fogas Nro. 2 (GazdtörtSzemle I.265). 1638: *Ruha tartó rud* (OL. UC. 2/34).

ruhatisztító-ecset: [peniculus, quo vestes terguntur; kleiderbürste]. 1544: Uöttem ég *ruha* tisztító eczetet (OL. Nád. 42).

RUHÁS: bene amictus; gut ausgekleidet NySz. (2. jel.). 1448: Stephani *Rwhas* (Lelesz Acta 60/12).

RUNA: [fascis vellerum singularum ovium; von je einem schafe gewonnener wollballen]. 1705: Gyapjurul: Első nyirisből *Runa* 98. Másik nyirisből *Runa* 96 (AdalZemplvmTört. VI. évf. 240). [Vö. tót *rúno* Jancs.]

RUPA ?: «ripacios, himlőhelyes» MTsz.; [variorum vestigiis deformis; blatternarbig]. 1135: Aratorum autem nomina sunt hec Tapa *Rupa* [a. m. rupa? v. ószlov. «rupa» foramen? l. ezt Mikl.: Lex. palaeoslov.] (Pannh. 15/Kk). 1210: Quorum nomina hec sunt *Rupa* Feud Files Chuca Golombus (uo. 5/F).

RÚT: turpis, informis [stb.]; schändlich, hässlich, ungestaltet NySz. 1451: Gregorius *Rwth* (OL. D. 36403).

RÜH: scabies, psora; krätze, grind NySz. 1731: Tagadja, hogy franczuskának [Kovács J. kijegyzése szerint így, a kiadásban: franczúznak] vagy vesztésnek mondotta volna lenni, hanem hol leves *rühnek*, vagy franczúznak mondotta lenni (Reizner: Szeged-Tört. IV.492).

S.

SA-, l. só.

SACC, l. sarc.

SACCOL, vö. męgsarcol.

SACCOLÁS, l. sarcolás.

SÁF, **sáff**: scaphium, urceus, orca schaff, gefäss NySz. 1526: Ad domum Balnei emi *Saaphokat* (OL. D. 26355). 1544: Bor hidegiteni üttem eg *safot* (OL. Nád. 41). 1549: Kyleneh chóbór. Neg *saff* (uo.). 1587: Eg *sáf* (OL. UC. 12/42). 1597: Hal hordanij valo Fwles *Saff* 2 (uo. 101/3). [Vö. halhordó-, réz-sáf.]

SÁFÁR, **sáffár**: dispensator, promus condus, cellarius, oeconomus [stb.]; hausvagt, hofmeister NySz. [schaffner]. 1345: Stephani dicti *Safar* (OL. D. 3753). 1354: Ladislaum filium Petew et Andream dictum *Safar* procuratores suos (AnjouOkm. VI.218). 1358: Paulo dicto *Safar* (Körmend, Korlátkö-Appon. 17/798). 1370: Andreas dictus *Saphar* (Körmend, Sebesiana 14/21). 1381: Demetrius dictus *Safar* officialis magistrorum Frank Nicolai et Symonis (Múz. Motesiczky). 1383: Stephani dicti *Saphar* (Pannh. 49/A). 1404: Ladislaum dictum *Saphar* (Múz. Forgách). 1405: Nicolaus *Safar* (OL. D. 9147). 1422: Michael dictus *Saphar* familiaris et officialis ipsorum (uo. 11247). 1430: Stephani *Saphar* (Lelesz Acta 49/27). 1453: Nicolao *Safar* (OL. D. 14607). 1456: Gregorium *Safar* (uo. 15048). 1469: Thomas *Saphar* (Múz. Beesky). 1476: Laurencium *Safar* (Lelesz Acta 86/28). 1478: Mathia *Safar* (Körmend, Heim 590). 1507: Stefano *Saffar* (Körmend I/3, Hidegkut 50). 1523: A totali porcione possessionaria olim *Saffar* Reez nuncupata (Lelesz Prot. V.199). 1567: Laurentio *Saffar*, dispensatori (OL. UC. 2/1).

sáfár-ház: [casa vel domicilium promi condi; wohnung des schaffners]. 1587: *Sáfár házban* Masa serpeñd hythwan Eg mása (OL. UC. 12/42). 1588: Az *Saffar házban*. Eöreg h Zekrin kyben keniereth tarnak [igy] (uo. 76/17). 1597: Az *saffar házban* Hideg eteknek valo Dezka szw̃krenj (uo. 101/3). 1634: Szenes *Sáfár ház* Harmadik *Sáfár ház* (uo. 21/3). 1683: Oldalaslag a *safar haz* (uo. 3/32).

SAFARINA: [procuratrix peni; schaffnerin]. [Vö. 1491: Item Benedicto cohabitatori meo lego duas serophas femellas. Item famulo Petro de bonis meis medium florenum Item *Sapharine* mee vnam vaccam et quatuor serophas femellas (OL. D. 19702). 1507: Olim *Safarina* Sigismundi (uo. 26124). Vö. NySz. más jel. és Zolnai, Nyr. XXXIII.112.]

SÁFAS? l. sávós.

SAFÉL? l. zafir.

SÁFF, l. sáf.

SÁFFÁR, l. sáfár.

SAFFÉL, safoly: scapha; schaff, gefäss NySz. 1587: *Safolyok* [igy] 6 Feordeö kad 1 (OL. UC. 46/74).

SAFFIL, l. zafir.

SAFIL, l. zafir.

SAFIR? -OS, l. zafir-, os.

SAFOLY, l. saffél.

SÁFRÁNY: erocus, crocum; safran NySz. 1530: Crocum wlgó *safrant* (OL. L. III. 16. 17). 1544: Vötem borsot, *safrant*, faheyat (OL. Nád. 40). 1556: Az *safran* tezen keth wnehoth es eg lathoth (uo. 49). 1597: Az vton alol Safranios kerteczke 1 kibwl az hideg igen kj vette volt az *Safrant* (OL. UC. 101/3). Egj kis tablaczkaban wltetet *Safran* (uo.). [Vö. aragon-, arany-, lant-, ort-sáfrány.]

sáfrány-kert: [hortus croci consitus; safran-garten]. 1515: Tres Sessiones vnam Nobilitarem que nuncupatur *Safran kerth* et reliquas Jobagionales (Lelesz Prot. II.66a).

SÁFRÁNYOS: [crocum habens, venditor croci; safran habend], safranverkäufer NySz. (2. jel.) 1496: Johanne *Safranyos* (OL. D. 20476). 1731: *Sáfrányosoktól* [vásárpénz] d. 24. Külső kalaposoktól d. 24 (GazdtörtSzemle VII.89).

sáfrányos-kertecske: [hortulus croci consitus; kleiner safrangarten]. 1597: Az vton alol *Safranios kerteczke* 1 kibwl az hideg igen kj vette volt az *Saffrant* (OL. UC. 101/3).

SAGAR?: 1481: Demetrii *Sagar* (OL. D. 18462). [Vö. *sagar*: dombos, napsütötte legelő MTsz. ?]

SÁH, l. sakk.

SÁHOS, l. sávós.

SAHT, l. sakt.

SAIN?: 1595: Küldtem Dyák Mihálytól 3 eziüst karikát, két darab lapos eziüstöcskét, 3 *saint* [«igy!» a kiadó jegyzete], 1 aranyat, 2 tallért (SzékelyOkl. V.159).

1. **SÁJA**: pannus tenuis, affabre factus; feines dünnes tuch NySz. 1522 k.: De panno *saya* pro ulna

bis raso (TörtTár 1889. évf. 380). 1524: Uestem ni-gram ex *saya* (Múz. Kállay). 1556: Dwas pecias *saya* rubri (OL. L. III. 16. 17). Egh dolmannak attam *sayat* (OL. Nád. 49). 1568: Rubeae thoraces ex *saya* (OL. UC. 75/32). 1572: Rosa zyno *sayat* ket refet (OL. Nád. 40). 1603: Vagion egj darab puplikan *saya* (Radvánszky: Családélet II.102). 1635: 1 csimazin *saya* és failongis rancos szoknyától 2 f. (Gazdtört-Szemle VIII.472). [Vö. «*Saja*: pannus pinguis» Bartal.]

2. SÁJA, 1. zsálya.

SAJKA: myoparo C., celox, lembus, catascopium; jagdschiff, kleiner kahN NySz. 1525: Certas nanas *sajka* (MTörtTár XXII.106).

SAJOG: fulgeo; glänzen NySz. («2. sajog» a.) 1602: *Saigó* Márton (SzékelyOkl. V.221). [Vö. *sajgó* MTsz.]

SÁJOS, 1. sávós.

1. **SAJT:** caseus; käse NySz. 1586: Ket *sait* szarito lesza (OL. Nád. 40). 1594: Ket wres rach *sajtnak* walo (OL. UC. 106/3). *Sait* tartani walo rach (uo. 78/7). [Vö. apró-, juh-, kecske-, mandula-, parmezán-sajt.]

sajt-áruló: [venditor casei; käsehändler]. 1715: *Sajtaruló* [foglalkozásnév] (Gazdtört-Szemle IX.23).

sajtesináló-sajtó: [prelum casearium; käsepresse]. 1594: *Sait chinato saito* (OL. UC. 78/7).

sajt-lé: offa Murm., [liquamen casearium; käsebrühe]. 1524—26: Dabuntur fercula duo vnum videlicet de carnisbus bouinis vel agnellinis aut Kapoztas hws aliud vero ferculum *saythle* aut arpakasa (OL. D. 32686). 1549: Turot *sayt lenek* (OL. Nád. 40). 1572: Tykmonyat *saytlenek* (uo.).

sajt-nyomó: casearius; käse- NySz. (1. jel.) 1558: *Sayth nomo* tal (OL. Nád. 49). 1620: Az Juhasz hazban. Vagion kamoraiaban *saitt Niomo* galita [igy] No: 8 (OL. UC. 15/9).

sajt-prés: [prelum casearium; käsepresse]. 1587: *Sayth pres* kettő (OL. UC. 12/42).

sajt-ruha: involnerum casei; käsehülle NySz. 1559: Emi tela pro *sayt ruha* (OL. Nád. 48).

sajtszárasztó-cserény: [crates ad caseum siccandum; flechtwerk zum käse-trocknen]. 1597: *Sayt zarasztó cherenj* (OL. UC. 101/3). [Vö. cserény 1. jel. MTsz.]

2. SAJT, 1. só, só-út.

SAJTA? 1. só.

SAJTALAN, 1. sóatlan.

SAJTÁR, sējter, sétér: fiscella, muletra, orea [stb.]; melkgeschirr, schöpfgeschirr NySz. («1. sajtar» a.). 1557: Feyny walo *setereket*h (OL. Nád. 49). 1577: Egy *saytar* chychry (OL. L. III. 16. 17). 1597: Tejes *seter* (OL. UC. 101/3). [Vö. fejő-sajtar.]

SAJTAS, 1. sajtos.

SAJTÓ, sató, sotó: torcular, prelum [stb.]; trotte, kelter NySz.; cochlea, trochlea; schraube SI. («sató» a.). 1490: *Sait*o cupreum in quo disponunt oleum (OL. D. 26048). 1494: *Sait*ho ligneum (uo. 26076). 1521: Carpentariis qui disposerunt *Sait*hoth (uo. 37179). 1544: Palazk *saitoyt*ol (OL. Nád. 41). 1572: Az masodik lo zerzam cak zegezet *saton*

[a. m. sajton] yar (uo. 47). [Vö. Az satos nyakba uetoben (uo.).] In officina fabrilis: . . . lakathiarthoz walo *sait*ho, vas plee (OL. UC. 76/17). 1597: Regi pleh palaczk *sait*oja ninczen (uo. 101/3). 1601: Egi *sait*o torkolyhoz valo (uo. 35/2). 1674: Egy egész jo *sait*o (uo. 8/21). [Vö. MTsz.] [Vö. sajtesináló-sajtó.]

sajtó-ház: [cella torcularia]; kelterhaus, presshaus BM. 1674: Vagion Gönczön az közep uczaban, egy regi *sait*o Ház Közös abban egy egész jo *sait*o, kj nem közös (OL. UC. 8/21). 1677: Az *sait*óház minde-nütt esorog (Gazdtört-Szemle III.277). [Vö. MTsz.]

sajtó-szég: [schraubenbolzen]. 1597: Taborban valo noszolia fa labak vasasok egj *sait*o [igy] *sze*g heian egj noszoliara valo 1 Taborban valo noszolia fa lab 3 (OL. UC. 101/3). [Vö. «Sajtoszeg=Schraubenbolzen. Olyan csavar, amelynek feje alatt nines orsózata (Gewinde), csak odább, hol az összefoglalandó tárgyba hatol belé» Frecskay J. magyarázata.]

sajtó-szék: [pressstuhl]. 1594: Pad szek No: 1. Gomoliak No: 4. *Sait*o szek No. 1 (OL. UC. 106/3).

sajtó-vas: [kugelzieher, krätzer]. 1566: Pwska golobis wono *sait*o *wasak* (OL. Nád. 49). [Vö. «Sajtóvas=Kugelzieher, Krätzer. Töltővessző, melynek végén dugóhúzóféle csavara van a golyó kivonására» Frecskay J. magyarázata.]

SAJTOS, sajtas: conditor casei; käsemacher NySz. (2. jel.) 1368: Simonis dicti *Saytas* [igy az okl. hátlapján is] (ZichyOkl. III.341). 1449: Luca *Saythos* (Veszpr. 107, Keek 3). 1478: Gregorium *Saythos* (Körmend, Heim 590). 1481: Mathei *Saythos* (OL. D. 18460 és 18462). 1499: Gregorius *Saythos* (Múz. Becksy). 1602: *Sajtos* Péter (SzékelyOkl. V.209). *Sajtos* Lőrincz (uo. 213).

SAJTOS-ÚT: [via publica ad salem portandum, «via salifera»; strasse zum salz-führen]. 1359: Viam magnam antiquam que *Sahousut* [igy? olv. sajtos-út?] vocaretur (KárolyiOkl. I.242). 1431: Quandam viam *Saythwsut*h alio nomine Wasaruth vocatam (OL. D. 31132, «Erdély» Szam. jegyz.). 1451: Quandam viam publicam *Saythosut*h nominatam (OL. D. 36407, «Erdély» Szam. jegyz.). [Vö. só-út.]

SAJTÓS, satós, sotós, sotús, sotus: [cochlea instructus; mit einer schraube versehen]. 1572: Az *sait*os [a. m. sajtos?] nyakba uetoben (OL. Nád. 47). [Vö. Az masodik lo zerzam cak zegezet *saton* yar (uo.).] 1638: Aitaiok vagion kettő Vas Sarkall hatod fel bokor Retezzel es Retez feövel, es egy eöreg *Sotus* Lakattal (OL. UC. 2/34). 1683: Öregh *sot*os lakat (uo. 3/32). [E két utóbbi adatra nézve vö. még: «Ha áll CzF.-nak az a megjegyzése, hogy *sut*u hor-got is jelent, akkor a *sotus lakat* = Hängeschloss. Olyan lakat («zár» értelemben véve), amelynek horga van, hogy a reteszföbe (Angel) be lehessen akasz-tani. A *lakat*, igaz, ma szélteben minden jelző nélkül Hängeschloss-t jelent és a *zár* Schloss-t. Vannak azonban vidékek, ahol a *lakat* még egy a *zárral*. Ez a *lakat* = *zár* van megöröktve, úgy látom, azok-ban a példákban, amelyek csak a *sotus lakat*ot mutat-ják Hängeschloss-nak» Frecskay J. magyarázata.]

sajtos-legény: 1731: Fölvevén egy marok len-magot az Vetrő Fer. zsellérje . . . *sajtos legény*, mondá [stb.] (Reizner: SzegedTört. IV.483). «Azon legény neveztetett így, ki az olaj-sutú kerekét hajtogat. Ma napság ennek népies neve *bakos*». Szeged, Kovács János közlése.]

SÁK, 1. zsák.

SAKK, sáh: latrunculi, latrunculorum ludus; schachspiel NySz. 1490: Ibidem sunt tria vascula, in vno sunt *saah* (OL. D. 26048). 1494: *Saah* in sacculis; ligna ad okch in sacco (uo. 26076).

SÁKMÁNY, 1. zsákmány.

SAKT, saht, sat: [puteus; schacht]. 1553: Fodina Gepel *sakth* (OL. UC. 99/29, «Nagybánya» Szam. jegyz.). 1643: Be bochiatus az Banyaz mestereket es az Huttmant, több Banyaszokkal együtt... es az Commissarius Vrain közüzis valamelyik, bochiattasának be az *Schachtban*, es reuidealak az Banyat (OL. Instr. 42, 1. GazdtörtSzemle VI.117). Az mélyseghen, az hol a' Soo vagatot, vulgo kűrn az felső *Schatnal*, az hol a' Soot fel vonszak igen hatra volt az Ertz, a'ugy a' Soo (uo., 1. GazdtörtSzemle 119). Az hol hetuen elő Eöltre kötelen lő Ereszkednek az Aknaban, kit az fő *Schaktnak* neveznek, ott vagon egy Zink vulgho Stolwant Száz Eöligh által váguán remensegh alath (uo.). Idé igen meszeré kell vontatni az *Schalhoz*, az az, az ki vono, a'ugy ki hozó helyhez (uo.). Wiszont vagon azon által liukasztasban Soonak remenseghe... de igen tavul vagon az *Schakttul* (uo.). [Vö. *sat*, *sott* Szeőke: BánySzót. 173.]

SÁL: armus; schulterblatt NySz. 1527: Carnes. Beelth. *Sal* (OL. Nád. 49).

SALADIA: cordyla; thunnfischbrut NySz. 1544: Ég altalag *saladiat* (OL. Nád. 40).

SALAK, slak: scoria; schlacke, metallschaum NySz. (1. jel.) 1556: Penes conflatorium habetur *slak* relicum (OL. UC. 99/27, «Nagybánya» Szam. jegyz.).

salak-verő: 1556: Coclear ferreum *Slakwewu* (OL. UC. 99/27, nagybányai inventariumban).

SALAMON: Salamon NySz. 1352: Piscinis Darocha et Abolmaynetechefoca vocatis... Piscina *Salamonnetech* (OL. D. 4297). 1396/1403: Sepulchrum predicti fratres *Salamonsyri* vocari assuerissent (Forrás?). 1400: In medio Danubii in loco *Salamonakagya* vocato (Pannh. 1/1). 1402: Sepulchrum predicti fratres *Salamonsere* vocari assuerissent (OL. D. 1430). *Salamon*uara alio nomine Harkal (Múz. Mednyánszky). 1410: *Salamonwara*, hn. (Múz.). 1415: Ad finem cuiusdam nemoris *Salamonerdeye* vocati (SoprOk. II.23). 1449: In medio danubii quidam magnus lapis *Salamon* akadya vocatus (HazaiOk. II.302).

SALAP: [margo, pileus depressus, pileus depressus latus; krämpe, schlapp, schlapphut]. 1336: Andree dicti *Salaph* (Veszpr. 109, Miscell. II/7). 1415: Stephanum dictum *Salap* (ZichyOk. VI.336). 1430: Stephani *Salaph* (OL. D. 12254). 1686: Egy szőke *salap* szarvú ökör (DebrLt., 1. Nyr. XXII.520). [Vö. BesztSzó. 92. és 100. sz.; *salapos* NySz.; 1. *salapol*, *silap*, *silapos* MTsz.; Simonyi, NyK. XXII.525; Lumtzer-Melich: Deutsche Ortsn. u. Lehnw. 230, *salapos* a.]

SALÁTA: lactuca; salat, lattich NySz. 1544: *Salatat*, roponczot, spinaczot (OL. Nád. 40). Fa olayt *salatahoz* (uo. 41).

SALÉTROM: nitrum, sal nitri; salpeter NySz. 1490: *Saletrum* cum vasculo (OL. D. 26048). 1566: *Saletrom* Masfel Though (OL. Nád. 49). 1587: Ég choporth erezteth *saletrom* Erezthethlen *saletrom* (OL. UC. 12/42). 1605: Ereztetlen *saletrom* (uo. 28/61).

salétromfőző-ház: [officina salis petrae; salpeter-hütte]. 1584: *Saletrom ház*. Köchy Amborus puztaya kyn mastan az Wr *Saletrom főző haza* wágon (OL. UC. 56/33).

salétrom-gyártó: [coctor salis petrae; salpetersieder]. 1520: *Saletrumgyarto* pro expensis dedi (OL. D. 26231).

salétrom-ház: [officina salis petrae; salpeterhaus NySz. 1584: *Saletrom ház*. Köchy Amborus puztaya kyn mastan az Wr *Saletrom főző haza* wágon (OL. UC. 56/33).

SALÉTROMOS: 1) nitrosus, nitratus; voll salpeter NySz.; [ad salem petrae conservandum; salpeter-]. 1553: Az poros es *saletromos* thunnaknak ezerna mertheke ez reghystromba waghon papirosba thakarwa (OL. Nád. 48). || 2) [coctor salis petrae; salpetersieder]. 1584: Fylep Mesther *saletromos* (OL. UC. 56/33).

SALLANGÓ: «a szekér egyik oldalán fityegő két vaskarika, a melyekbe a villát dugják» MTsz. 1753: Az elmúlt kedden a heti vásárba Giezei István a mint kölest mért, mentéjét a *sallangóba* akasztotta, onnét az Incattus ellopta (DebrJk.). [Vö. *salangó* Kassai: Szókönyv IV.266.]

SÁLLYA, 1. zsálya.

SÁLLYÁS, 1. zsályás.

SÁLYA, 1. zsálya.

SÁLYÁS, 1. zsályás.

SÁMOLY-, 1. zsámoly-szék.

SÁMSON: [Samson; Simson]. [Helyn. szárm.: 1598: Gál Miklós, Baranyay Tamás, *Sámsondon*, Maros-székbén lakó nemes emberek (SzékelyOk. V.162).]

SANDAL: luscus, paetus, strabo; schiellängiger NySz. 1481: Benedictus *Sandal* (OL. D. 18512). 1482: Nicolao *Sandal* (uo. 18693). 1523: Mathia *Sandal* (Pannh. 42/G).

SÁNDOR, Aléksándor: Alexander MA. (1621-i kiad.) 1332: Tres iobagiones *Sandur* fily Stephani de Churle (HazaiOk. III.113). Curiam eiusdem *Sandur*, que wlgó moyur dicitur conbuserit (uo.). 1336: Quandam particulam terre nostre in villa Kulked habitam quam olym *Alexandur* Cocus noster possidebat (Múz.). 1342: Possessione *Sandurfolia* nominata (uo.). 1430 k.: Lapidis *Sandorkew* secundum alios Orozlanekew vocati (OL. D. 28813). 1449: Andreas *Sandor* (SztárayOk. II.445). 1548: Benedictus *Sandor* (OL. RDecim. Zempl.). 1598: Petrus *Sandor* (uo.). 1602: *Sándor* István Jobbágy (SzékelyOk. V.193). *Sándor* Barrabás (uo. 302). [Vö. 1430: Sándorini Gwrhes (Lelesz Acta 49/72).] [Vö. Sándorkó.]

SÁNDORKÓ: [Alexandri nomen blandiens; koseform zu Alexander]. 1704: Fiam *Sándorko* Dajkája (AdalZemplmTört. VI. évf. 144). 1705: *Sándorko* Dajkája köntösse (uo. 271).

SÁNTA: claudus; lahm, hinkend NySz. 1367: Ladislai dicti *Santha* (OL. D. 28917). 1375: Demetrius *Santha* dictus (Múz.). 1380: Lucasii dicti *Santha* (Lelesz Acta 13/9). Nicolai dicti *Santa* (Pannh. Hitel. 31). 1398: Blasius *Santha* (ZichyOk. V.79). 1410: Laurencii dicti *Santa* (Múz. Péchy). 1413: Georgius *Santha* (ZichyOk. VI.283). 1415: Nicolaus *Santhakos* (Lelesz Acta 35/43). 1417: Michaelis *Santha* (Körmend V/7, Croatica 207). 1422: Stephanus dictus *Santha* (Múz.). 1425: Michael *Santha* (Múz. Kisfaludy). 1426: Thome *Santha* (Múz. Kende). 1430: Michael *Santha* (Múz. Kisfaludy). 1434: Benedictus *Santha* (Múz. Kállay). 1436: Michael *Santha* (Múz. Békássy). 1440: Stephano *Santha* (Múz. Kállay). 1447: Anthonio *Santha* (uo.).

1451: Johannes *Santha* (OL. D. 14467). 1453: Thomas *Santha* (uo. 36407). 1460: Valentino *Santachos* (Lelesz Acta 71/1). 1463: Cozma *Santha* (OL. D. 15877). 1489: Ladislaus *Santha* (Lelesz Acta 98/6). 1498: Stephano *Santha* (Múz. Kállay). 1520: Mathia *Santha* (Múz. Forgách).

SÁNTAFITE?: 1632: Őtet is gyalázzattal szidalmazta az Actor, *santafitének* mondta (DebrJk.).

SÁNTÚL, vö. męgsántúl.

SANYAR?: «kinoz, csigáz» MTsz.; [crucio; quilen, martern]. 1458: Benedictus *Sanyar* [igy, a. m. sanyar?] (OL. D. 15300).

SÁOS, 1. sávós.

1. **SÁR**: limus, lutum, coenum; kot, morast NySz. (1. jel.) 1055: Incipit terminus a *sar* feu eri iturea. Posthee ad gunusara hinc usque ad zakadat (Pannh. Tih. 1/1). 1075/1217: Usque ad Caput laci qui ordikusara uocatur (Knauz: GaramApáts. 25). 1095: In predio quod uocatur *Sar* (Pannh. 15/Oo). 1193: In epzu prima meta incipit a nulla tacod ab aqua *sar* (OL. D. 27). Usque ad predictam aquam *sar* (uo.). 1200 k.: Castrum munitissimum de terra construxit quod primo castrum Thosu nominatum fuit nunc uero *Sarmar* uocatur (Anon. 21). Castra metati sunt ultra *Surcusar* usque ad fluuium *Racus* (uo. 46). Dedit terram magnam uersus *Saru* (uo. 47). 1209: Per aquam que dicitur *Sar* (Wenzel VI.335). 1214: Inde ad *Sartuu* (Pannh. 41/F). 1223: Inde ad *Sartuu* ibi sunt quatuor mete (uo. 1 Z). 1223/1243: Descendit per uiam ad aquam *Sarwiz* (OL. D. 107). 1230: In villa *Rengeusar* (Veszpr. 14, Dec. Comit. Symig.). Villa *Amach Rupul Dedna Rengeusar* (Pannh. 32/V). 1231: Ibi intrat in *Belsar* (OL. D. 163). Ueniet ad orientem ad alium *Sar* (uo.). Usque ad ripam *Sar* (uo.). Meta nero huius terre incipit super fluuium *Rengeysar* (uo.). 1231/1257: Villam *Sarpotoc* (uo. 42). 1237: Jpolito de *Sar* (Veszpr. 6, Gyepolt). Iuxta fluuium *Sar* (Wenzel II.55). 1240 k.: In predio *Sar* hec sunt nomina Jobagionum Sochy Petur (Pannh. 61/8). Habent conterminales has villas *Sar* Bylla Nezmel Astane Sumuld (uo.). 1249/1291: Quendam montem pro castro satis utilem qui *Saarsumla* nuncupatur (OL. D. 1244). 1262: Ad uenam aque que dicitur *Lapsar* (Wenzel XI.520). 1262/1272: Super vno molendino in fluio *Saar* existenti (Veszpr. 13, Sári). 1263/1323: Lutum *Rengeusar* uocatum (HazaiOkm. VII.88). 1265: Profunda aqua *Saar* que wlgariter *Evm* appellatur (OL. D. 582, I. HazaiOkl. 44). 1268: Ueniat ad caput cuiusdam paludis que *lapsar* uocatur (Wenzel III.179). 1275: Incipit a parte orientali in palude *vegsar* (OL. D. 927). 1276: Transeundo lacum posteriorem wlgariter *Mugsar* uocatum uenit in *Jnsulam* magnam. Inde itur ad lacum anteriorem *Eleusar* wlgariter appellatum (Múz. Békassy). Circa fluuium *Saar* (Kubinyi: MTörtEml. I.97). 1279: Ad paludem *uegsar* uocatum (OL. D. 1401). 1282/1557: Lutum wlgariter *Saar* dictum (HazaiOkm. VI.287). 1283: Super fluuium *Saar* prope *Albam* (Veszpr. 2, Nagyberény). Molendinum suum in *Sar* supra uillam *Kezu* (Veszpr. 13, Sári). 1291: Cadit ad *feketesar* (OL. D. 1332). 1293: Iuxta aquam *Sar* wlgariter dictam (HazaiOkm. V.75). 1298/1374: Circa aquam *Lapsar* (OL. D. 1508, I. HazaiOkl. 166). 1299: Peruenit ad vnum *Nadassar* iuxta quod *Saar* super duabus arboribus *feneufa* (Múz.). 1324: Palludinetum *Saarto* uocatum (OL. D. 2244). 1327: Castrorum *Saruar* et *Keuzug* vocatorum (Múz. Horvát Istv.). Ad vnum lacum in vertice montis, quod [igy] wgo *Soussar* appellatur (OL. D. 2423, I. AnjouOkm. II.300). Ad paludem *Saar* *Huzyusar* nominatam (OL. D. 2477, I. ZalaOkl. I.218).

1334: In valle *Sarzyluaueig* vnum iuger (Múz.). 1339: Monasterii *Saarmonostora* vocati (OL. D. 3216). 1342: Circa fluuium *keselefezek* alio nomine *Saar* uocatum (Veszpr. 108, Sebes, vö. ZichyOkm. II.9). Tres piscinas *Wrdugkutha* uocatas in prato *Saar* uocato existentes (Múz.). 1343: Per medium eiusdem fluuii *Saar* ad *Tyuysthu* (Körmend III/2, Seregélyes 104). 1353: *Sarfeumezadou*, hn. (AnjouOkm. VI.127). 1354: *Sarfeumezadow*, hn. (uo. 167). 1356: Possessio uero *Saar-mellek* dicta (ZalaOkl. I.570). 1358: Vsque ad caput lacy qui *vrdugsara* uocatur (Knauz: GaramApáts. 24). Possessionibus *Kuffev Doroghaza* et *Sarfev* uocatis (Forrás?). 1364: Iuxta fluuium *Sarpataka* uocatum (Múz.). 1374: Paludem *Wegsar* uocatum (OL. D. 6196). 1379: Iuxta fluuium *Saar* due sessiones (Múz. Békassy). 1389: Ad lutum qui wlgariter *Hydegssar* nuncupatur (Akad. 5). 1390: *Kylsewsar*, hn. (SoprOkl. I.500). 1399: Prope dictum fluuium et terram *Ketzaar*kuzy [olv. sár, vö. a köv. adattal] dictam duas metas antiquas reperissent (Múz.). 1405: Primo iuxta fluuium *Saar* uocatum circa terram *Kethsarkuzy* dictam (Múz. TörtTárs. 1). Paludis *Weghsaar* uocate (OL. D. 9041). 1408: Cuiusdam loci arenosi et viminosis wgo *Nadaalsaar* sclauonicum autem *Pwyeyz-neblatho* dicti (uo. 9416). Piscinas *Gemes Hozywthow Sarthow Sulmosthow* (Múz.). Piscinas *Andrasweyzehele Sarnyak Nagсар* (uo.). 1413: Circa meatum aque *Saarwyze* uocatum (OL. D. 28778). 1415: Iuxta fluuium *Saarvize* alio nomine *Laytha* uocatum (uo. 10317). 1421: *Legensara*, hn. (KárolyiOkl. II.64). 1425: Venissent ad quendam fluuium *Sarwyze* appellatum (Lelesz Met. Szatmár 8). 1453: *Rengewsar*, hn. (OL. D. 14722). 1455: Possessiones *Keddhely SarkewzyZenthgewrgh* (uo. 14952). 1479: Quendam piscaturam aque seu stagnum *Esthuansara* uocatum (Lelesz Acta 89/45). 1484: In vico *Sarzegh* appellato sub Castro nostro *Wesprimiensi* (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). In monte *Saarzeghegye* nuncupato (Veszpr. 8, Jutas). 1590: Stephanum *Károly de Sarfalva* (SzékelyOkl. V.146). [Helyn. szárm.: 1255: *Abraam de villa Sard* (Veszpr. 107, Nova 1). 1286: *Vinee* in territorio *Saard* uocato *Zugewya* appellata (Veszpr. 10, Palaznak). 1363: Ad dictum riuium *Sard* uocatum (Múz.). 1518: In territorio possessionis *Sard* super *Lofenye* uocato (Múz.).] [Vö. gaz-sár.]

sárnyomó-verēm: 1731: 3 szemétről szemetet szedjete, 3 pusztá szétről ismét füvet és 3 sárnyomó veremből három s három kilencszer vizet rocskával (Reizner: SzegedTört. IV.485). [«*Sárnyomó verem*, hol a vert-falú házakhoz sarat, tapasztó sarat készítenek, de nevezik így a vājog-verő, vājog-veő helyeket, gödröket is» Szeged, Kovács János közlése.]

2. **SÁR**: flavus, fulvus; gelb NySz. 1332: Equum *sar* [olv. sár v. szár?] colorem (AnjouOkm. II.623). 1335: Paulus dictus *Sarhaiu* (Körmend, Heim 68). Paulo dicto *Saar* de *Harumaruk* (uo. 67). 1338: Domini dicti *Saar* (Múz.). 1401: Gregorio *Sarhayo* (ZichyOkm. V.246). 1408: Paulum *Sarhayo* dictum (ZalaOkl. II.348). 1409: Paulus dictus *Sarhayo* (Múz.). Vltra montem *Saarheg* uocatum (OL. D. 9519). 1416: Ladislaus *Sarlabo* (OL. D. 10528). 1421: Benedicto *Sarhayw* (Lelesz Acta 41/39). 1425: Laurencius *Saarhayw* (uo. 45/53). 1430: Petro *Sarhayw* (OL. D. 12254). 1444: Item equum *Sar* (uo. 13815). 1458: Ladislai *Sarhayw* (Múz.). 1469: Nicolai *Sarhayw* (Lelesz Acta 80/44). 1484: Equum *Saar* nuncupatum (Múz. Kisfaludy). 1504: Duo equi vnus albus et alter *Sar* (Múz.). 1612: Feleszenek *Sarhaiu* *Magdolna Aszonnak* (AdalZemplm-Tört. VI. évf. 182).

sár-körte, -körtvély: [pirum flavum; gelbe birne] 1258: Sub vno piro qui *Saarkwrtuel* nuncupatur (OL.

D. 480). 1314: Ad quamdam arborem piri *Sarkurthwel* appellatam (uo. 1850). [Vö. TermudKözl. 1894. évf. 438.]

SÁRA: [Sara]. 1569: Babos Andrásné *Sára* asszony (SzékelyOkl. V.89).

SARAGLYA, l. saroglya.

SARAMPÓ, -S, l. sorompó, -s.

SARAP?: 1544: Az nap attam *sarap* ianos subaiara fl 8 (OL. Nád. Számad. b). [? Vö. *sarapol* NySz., *sarapos* MTsz.]

SARC, **sacc**: pactum, lytrum, exactio, census, tributum; lösegeld NySz. 1594: Derechkeiek *sacczok* 105 fl. (OL. UC. 106/3).

SARCOLÁS, **saccolás**: vectigal, pactio, pretium redemptionis; lösegeld NySz. 1550: Az torokoknek *saccolasokrol* valo registrum (OL. Nád. 45).

SÁRGA, **sárog**: pallidus, luteus, croceus, flavus, fulvus; bleich, gelb NySz. 1360: Pauli dicti *Sarga* (Múz. Kállay). 1479: Vnum equum Zewgh alium equum coloris crocei *sarga* (OL. D. 18278). 1487: Nicolaum *Sarga* (uo. 30224). 1504: Lego vnam Choham *sarog* [*sarag*?] de panno olaz (Múz.). 1545: Tres particule de damasci fekethe *saargha* hamwzyn (OL. L. III. 16. 17). [Vö. szög-, vörös-sárga.]

sárgadinnye-mag: [semen cucumeris melonis; zuckermelonensamen]. 1638: Retek magh. *Sarga dinnye magh* Paraszt szekfü magh. Ugorka magh Kapor magh (OL. UC. 2/34).

sárga-pej: badius, bajus; lichtbraun SL, der goldbraun BM. 1642: *Sárga pej* ló (DebrLt., l. Nyr. XXII.520).

sárga-répa: [daucus carota], siser; gelbe rübe NySz. 1544: *Sarga repat* üttem (OL. Nád. 40).

sárga-réz: orichalcum NySz.; [messing]. 1735: Flin-tához tartozandó *sárgaréz* ezifrán kirajzolva, ellenzővel és puskaesőve vesszejével (GazdtörtSzemle III.355).

SARJÚ, **sarnyó**: cordonum, sicilimentum, herba corda; grummet NySz. 1364: Ad vnum Er. *Sarnyapathaka* [igy? olv. «sarnyo»?] dictum (ZichyOkm. III.264). 1480: Ad quemdam locum *Sarnyo* appellatum vbi videlicet rubetum et quedam arbores (OL. D. 18406). [Vö. Melich, NyK. XXVII.449.]

SARK, **sork**, **sorok**: 1) calx, calcaneus, calcaneum; ferse NySz. (1. jel.); [meta, finis, margo; grenze, ende]. 1135: Aratorum autem nomina sunt hec goue Reguta Ruoz *Sarc* [a. m. sark?] Surnue feled Nuasa (Pannh. 15/Kk). 1200 k.: Castra metati sunt ultra *Sarcusar* [a. m. sark?] usque ad fluium Raecus (Anon. 46). 1251/1281: Ibi est salix qui uocatur *Surkufyzv* (OL. D. 346). 1252: Ibi est salix que uocatur *Surkfiz* (uo. 369). [Vö. NySz. «surk» a.] 1330: Johannis dicti *Sork* (Körmend III/1, Tab 1). 1331: Possessionibus Gykynus *Sorkmellyk* Roon (Múz.). 1373: Andreas de *Sorkmelleke* (uo.). 1397/1416: Peruenissent ad vnum *Sork* vocatum piscine Nogzad deinde per modicum spacium pergendo ad locum Hegeshalaph peruenissent (Múz. Jankowich). Peruenissent ad prefatum locum Hegeshalaph et *Sork* appellatas [igy] diete piscine Nogzad (uo.). 1463: Vnum in Thwyssessark, secundum in Zel a parte occidentali (OL. D. 15826). [Vö. «sarkalat»] || 2) cardo; thürangel NySz. (2. jel.) 1516: Ad porta celarii pro quatuor *sark* et quatuor heweder et pro zar dedi syn was (OL. D. 26169). 1597: Az feol vonio kapun keth feleöl vass *sorok* [igy] es vass

karikak (OL. UC. 101/3). Az emelzeo aiton keth feleol vass *sorok* es karikak (uo.). 1638: Aitaia azon Baronabul fel rot reszen, vas *Sarkaval* Pantiaival, fa kilinczeivel es fa be vonoiaval (uo. 2/34). Aitaia ez kaposztas haznak vas Pantiaival *Sarkaval* (uo.). [Helyn. szárm.: 1193: Inde ad portum *Sorcod* (OL. D. 27). A *sork*, *sorok* alakra nézve vö. MTsz. «sarok» a.] [Vö. kapu-sark.]

sark-vas: cardo MA. (1611-i kiad.); thürangel MA. (1708-i kiad.) 1517: Clauem derekzegh marokwas et vas karika ac ad nouam portam *sarkwas* (OL. D. 26156). Cum eodem fabro feci laborare ad hostium palacij wlgo octo *sark wasath* (uo. 26181). 1518: Ad quatuor hostia feci laborare octo heweder et octo *sarkwas* (uo. 26184). 1526: Ad januas cellarium wlgo *Sorkwasat* (uo. 26355). 1560: Harom zekrenhez walo zar mind *sarkwasostol* pantostol fogontostol zegesteol (OL. Nád. 49). 1597: Eoreg aitora valo egj par *sorok* [igy] vass (OL. UC. 101/3). 1636: *Sarkvas* Nro. 1 Üres hordó Nro. 29 Darab rudvas Nro. 1 (GazdtörtSzemle I.265). 1703: Az Nagy-Mihállyi Kástelyom fell dülatott, Ajtók Székek, Kemenczék, Almariomok öszve rontattak; az *Sark Vassakért* az faragott kövek is ell rontattak (AdalZemplvmTört. VI. évf. 80).

sarkvasacska: [deminutivum vocis «sark-vas»; diminutiv zu «sark-vas»]. 1597: Kapu emelzőre valo *sorok Vasaczka* 2 (OL. UC. 101/3).

SARKAL, **sarkall**, vö. fölsarkalás.

SARKALAT: meta, finis, margo; grenze, ende NySz. (2. jel.) 1428: Ad locum qui dicitur heelewcheersarkalath (OL. D. 12031). [Vö. Penes eandem heeleweh (uo.).]

SARKALL, vö. fölsarkalás.

SARKANTÍS? l. sarkantyús.

SARKANTYÓ, l. sarkantyú.

SARKANTYÚ, **sarkantyó**: calcar; sporn NySz. 1599: Hosszó ezöst aranyas *sarkantyó* és ezöst hosszó küeshőző eüist láncon puskához való (Mihalik: Kassa-ÖtvTört. 204). [Vö. jég-sarkantyú.]

sarkantyú-szif, -szija: [corrigia calcaris]; sporn-riemen, spornleder BM. 1545: Szifartonak *sarkantw szyatol* attam (OL. Nád. 41).

SARKANTYÚS, **sarkantis?**: habens calcaria; gesporn NySz., [sporn habend]. 1475: Michaelae *Sarkanthys* [igy, olv. sarkantis?] (OL. D. 17660). 1484: Anthonius *Sarkanthus* (Lelesz Prot. IV.25a). 1498: Nicolao *Sarkanthys* (OL. D. 20702).

SÁRKÁNY: crocodilus C. draco; drache NySz. 1193: Inde ad *Sarcajn* (OL. D. 27). 1222: Ad uillam *Sarkan* (Wenzel VI.407). 1256/1270: Per montem *Sarkan* (OL. D. 312). 1303: De terra ipsarum *Sarcuan* uocata (MonStrig. II.525). 1329: Nicolaum dictum *Sarkan* (Múz. Máriássy). 1345: Terram Castri nostri Supruniensis *Sarkan* vocatam (Múz.). 1391: In dicta *Sarkanzygethe* (Múz. Justh). 1417: Possessionum Nagtarkan, Agaar *Sarkan* Leanwar (Lelesz Introd. P/2). 1418: Ex opposito cuiusdam *Sarkankw* nuncupati (Lelesz Met. Mármaros 26). 1426: Benedictus *Sarkan* (OL. D. 11793). 1440: Johannem *Sarkan* (Múz. Kállay). 1453: Lucam *Sarkan* (OL. D. 14669). Benedictus *Sarkan* (Veszpr. 107, Egerszeg 11). 1462: Quandam metam *sarcana* rokyia vocatam (OL. D. 15742). 1466: Johannes *Sarkan* (Múz. Kisfaludy). 1468: Nicolaus *Sarkan* (Múz. Kállay). 1480: Gregorio *Sarkan* (OL. D. 18313). 1544: Adot *Sarkan* az torkularert den 21 (OL. Nád. 40). 1577: *Sarkan* Ferencz (OL. UC.

1/3). 1630 : *Sárkány* Mihálynak fl. 45 (TörtTár 1881. évf. 365).

SÁRKÁNYOS: [draconem habens; drachen habend]. 1262 : In vallem *Sarkanus* feu nominatum (Mon-Strig. I.472).

SARKAS: cardinatus NySz.; [mit thürangel]. 1637 : Annak aytaya bellet vas *sarkas*, pantos, paraszt zaros fogontyus, kilinches (OL. UC. 14/43).

SARKATLAN: [sine calcibus; ohne fersen]. 1418 : Bartholomeo dicto *Sarkatlan* (OL. D. 10738).

SARKI, sorki: [quod iuxta fines est; an der grenze befindlich]. 1347 : Incipiendo primo et principaliter a *Surkyboza* iuxta antiquum portum wlgariter Orew vocatum (Múz. Jankowich).

SARLÓ, sarró: falx messoria, sicilicula, falcula; sichelmesser, rebmesser NySz. 1295 : In villa *Sorlow* (MonStrig. II.367). 1347 : Pauli de Kyussarlou (Múz.). 1353 : Populi de *Sarlou* (AnjouOkm. VI.146). 1355 : *Sarlow*, hn. (uo. 296). 1453 : Kerekreeth Lehota et *Sarlo* (OL. D. 14627). 1505 : Quendam locum cuiusdam porcionis clausure piscium wlgó *Saro* [a. m. sarró, sarló ?] nuncupate in fluuio Thicie (Lelesz Acta 113/32). 1532 : Unum wlgó *sarro* (OL. Nád. 49). 1552 : Husz *sarro* (uo. 48). 1566 : *Sarro* tyzen kettő (uo. 49). 1597 : Kaza *sarro* fogas *sarro* (OL. UC. 101/3). [Szárm. : 1211 : Isti sunt serui Beneduc Cusid *Sorloud* Nemelh (Pannh. Tih. 1/5).] [Vö. *kasza-sarló*.]

sarló-péNZ: falcialis NySz.; sichelgeld BM. 1468 : Quibusdam pecuniis ratione dictarum decimarum proeniendis que wlgó *Sarlopénz* appellarentur (Veszpr. 106, Dec. Episc. 28). 1551 : Pecunie *Sarlo* penz vocate (OL. UC. 1/1). 1553 : Extranei et inquilini metentes *sarlopénz* solunt (uo. 45/25). 1557 : Pecunie *sarlopénz* vocate etiam si quattuor vel vltra fuerint et ad vnam partem messuerint soluntur duntaxat (uo. 4/48). [Vö. Nyirkállainál: «Falcialis *Sarlopénz*», l. Kovachich: Formvlae solennes styli, XXVII. l. Vö. «Falcialis: tributum pro falcibus utendis pendendum» Bartal.]

SARLÓS: falce, secula provisus; eine sichel habend NySz. 1109 : Item dedit villam *Sorlous* (OL. D. 11).

SARNYÓ, l. sarjú.

SÁROCSKA: [deminutivum vocis «l. sár»; diminutiv zu «l. sár»]. 1734 : Azonban ott valamely *sárocska* lévén, abban [a tanút] bele tapodta (Reizner: SzegedTört. IV.499).

SAROGLYA, saraglya: clathrum gestatorium; schragen NySz. («saraglya» a.) 1530 : Estrang Geplo *Saraglya* (OL. Nád. 43). 1638 : Veslingh Turo Tarto *Saroglia* No. 2 Azokon veslingh Turo No. 5 (OL. UC. 2/34).

SÁROS: lutosus, lutulentus, limosus, coenosus; kotig, morastig, leimicht NySz. 1231 : In fluuio *Sarus* sozo flectitur ad meridiem (OL. D. 168). 1270 : In riuo *Sarus* potok (uo. 705). 1285/1334 : In Comitatu de *Sarus* (Körmend, Sebesiana 2/9, l. HazaiOkm. VIII.238). 1288 : Ad unam aquam lutosam que uocatur *Sarus* potok (OL. D. 1230). Villas nostras regales Sowar et Sopotok uocatas in Comitatu de *Sarus* existentes (Múz. Sódos). 1329 : Quendam terram suam seu possessionem Hasaagh vocatam in Comitatu *Sarusuyvar* existentem (Múz.). Possessiones Withez et Zamuth in districtu *Sarus* (uo.). 1333 : Peruenit ad *sarus* patak Moos vocatum (Körmend II/1, Groffensah 3). 1337 : In quendam aquosam silvam vulgo *Sarusch* korongh vocatam (SztárayOkl. I.127). 1337/1414 : Intrat alium patak wlgó *Sarus* patak vocatum (OL. D. 3089). 1369 :

Piscinas Sarusto Haperyes Sulumus vocatis (uo. 5806). 1389 : Super fluuio *Sarospatak* vocato (uo. 7481 és Lelesz Met. Mármaros 13). 1390 : Duas possessiones Hegesd in *Sarus* necnon Garan alio nomine Weresorhaza vocatas in Abawyuariensi Comitatus existentes (Múz. Kállay). 1412 : In loco *Sarus* kuth nuncupato (Veszpr. 13, Szőlös Zala m.). 1413 : Per fluuium *Saroser* tendendo (Múz. Justh). 1447 : Andreas Kakas de Delne de *Saros* (Turul 1902. évf. 156). 1463 : Quatuor in loco *Sarus* berek (Körmend II/3, Felsőőr 2). 1475 : Terras arabiles et prata *Saros* zekesfewld nominatas (Lelesz Acta 85/4). 1476 : Ad quendam locum qui dicitur *Sarasrew* [olv. «saros» ?] (Lelesz. Prot. Parv. 98). 1478 : In possessione *Sarostho* (OL. D. 18145). 1496 : Possessionibus Waswerewzeek alio autem nomine Waszeek *Saros* zeek Gyepwysfyzes (Körmend III/6, Körmend 7). Possessionibus Wyfalw *Saros* zeg (uo., Körmend 10). [Szárm. : 1354 : In quendam aquam wlgariter *Sarusd* vocatam (OL. D. 4410). In fluuio *Sarusd* (Múz.).]

SARRÓ, l. sarló.

SARU: calceus, calceamen, calceatus; schuh NySz. 1544 : Feyeltettem ég *sarut* (OL. Nád. 40). Uöttem ég kordouan *sarut* (uo.). *Saru* foldozasaert attam (uo. 41). *Saru*iat kyt feyeltetet (uo.). 1549 : *Saruya* talpalasatol (uo. 42). 1554 : Eg spongiat *saru* tystitany (uo. 49). [? Szárm. : 1211 : Isti sunt aratores Hodus Roncin Cenkes Sac *Sorud* [a. m. saru-d ?] Guedeu Mice Hotus (Pannh. Tih. 1/1).] [Vö. *deli-, kapca-saru*.]

saru-szár: sura NySz. [caulis calcei]; [stiefelschaft]. 1544 : Magamnak ég *saru szarat* cinaltattam feyelessel (OL. Nád. 41).

SAS: vultur, aquila; adler, geier NySz. 1289 : Phylipo genero ipsius Zalauk sagittario de Saswar (Múz. Máriássy). 1419 : Jacobo dicto *Sas* (HazaiOkm. II.216). Jacobi dicti *Sas* (uo.). Jacobum dictum *Saas* (uo. 218, ua. okl.-ben). 1438 : Michael *Sas* (KárolyiOkl. II.211). 1439 : Michael *Sas* (OL. D. 31499). 1602 : *Sas* András (SzékelyOkl. V.314). [? Helyn. szárm. : 1349 : Benedictum de *Sasad* (Veszpr. 109, I. Miscell. 24).]

SÁS: carex, juncus [stb.]; riedgras NySz. 1275/1412 : Transit quendam fluuium *Saspathaka* (OL. D. 16091). 1342 : Locus lutosus in quo essent gramina vnkus wlgó *sas* nuncupata (Múz.). 1362 : Usque locum Keskunsas dictum (OL. D. 5116). 1390 : Peruenissent ad riuulum *Saaspatak* dictum (Lelesz Met. Mármaros 20). 1393 : Cum graminibus wlgariter *Saas* dictis (OL. D. 8837). 1408 : Piscinas *Saaseer* Keueskothya Melhorgonya (Múz.). 1412 : In acie cuiusdam laci seu stagni wlgó helgessas vocati (OL. D. 9994). 1420 : Annexissent quendam Ryuulum *Saspathaka* nuncupatum (Múz. Ibrányi). 1424/1438 : Herbe Caricis wlgó *Saas* dictae (OL. D. 11591). 1451 : Fenilibus Kwkenyesdpathaka et *Saaseer* vocatis (KárolyiOkl. II.290). 1459 : Villas Posarwstho *Saastho* (OL. D. 15352). 1476 : Incipiendo a *Saashordovth* (Lelesz Prot. Parv. 54). Incipiendo a *Saashordowth* (KárolyiOkl. II.443). 1477 : Pauperes homines victum quiesierunt in aqua vhi recia non potuerunt ambulare non in lacu sed extra lacum wlgó az *sas* kezeeth (Múz. Kállay). 1700 : Az hegymesterek az kutakat tisztán taresák és *sásat* benne ásztatni ne engedgyenek (GazdtdörtSzemle I.86).

SÁSA, l. zsázsa.

SÁSAS, l. sásos.

SÁSÁS: jurulentus; brüh- NySz. (II.1522, «sál-sás» a.). 1462 : Tres Scutelle parue plumbee wlgó *Sasas* verth tal. Quatuor Scutelle plumbee parue wlgó

Sasas Nemverth (Múz. Kállay). 1530: Scutelle due *sasas* (OL. L. III. 16. 17). 1533: Scutelle *sasas* tres (OL. Nád. 45). [Vö. *Sasaas Taal* quinque (uo.).]

sásás-tál: [scutella intinctus; sauceschüssel]. 1533: *Sasaas Taal* quinque (OL. Nád. 45).

SÁSKA: locusta; heuschrecke NySz. 1365: Petrus dictus *Saska* (Múz.). 1373: Johanne dicto *Saska* (ZichyOkm. III.489). 1374: Stephanus dictus *Saska* (OL. D. 6196). 1420: Elias *Saska* (ZichyOkm. VI.578). 1424: Simone dicto *Saska* (OL. D. 11659). 1426: Bartholomeum *Sasska* (uo. 35946). 1439: Anthonius *Saska* (Pannh. 52/R). 1466: Benedictus *Saska* (Veszpr. 106, Árokfő 3). 1469: Ladislaum *Saska* (Lelesz Acta 80/12). 1598: Anthonius *Saska* (OL. RDecim. Zempl.).

SÁSOS, sásas: 1) carectum, juncetum; ein ort voll riedgras NySz. 1368: Quidam riuulus Rogosnapataka alio nomine *Sasus* patak (OL. D. 25769). 1379: Vbi exit vnum Er *Sassas* vocatum (Lelesz Met. Ugoesa 25). 1516: In terra *Sassas* welgh (Lelesz Acta 122/48). 1528: Jn *Sasastho* alya (OL. Kolozsm. 106). || 2) [ad caricem portandam; zum riedgras-führen]. 1731: *Sásos* vagy kötőfüves szekerektől [vásárpénz] akármikor d. 6 (GazdtörtSzemle VII.88). || 3) [caricis venditor; riedgrashändler]. 1731: *Sásos* vagy kötőfüves szekerektől [vásárpénz] akármikor d. 6. Az hátos *sásosoktól* szombaton, ha 4 poltránál többet hoz, d. 1. köznap is d. 1 (GazdtörtSzemle VII.88).

SAT, 1. sakt.

SATÓ, 1. sajtó.

SÁTOR: tentorium, velaria; zelt NySz. 1200 k.: Ubi paruus fluuius manans *Saturholm* descendit in Budrug (Anon. 15). 1261/1291: Hospitum nostrorum de *Satureleu* (OL. D. 519, I. Wenzel VIII.5). Castrum nostrum de *Saturhyg* (OL. D. uo., I. Wenzel 6). 1265: Iuxta uiam super Byrch *Saturhyg* (OL. D. 595). 1291: Hospites nostri de *Saturalia* (uo. 519). 1357: In loco *Saturhegh* (AnjouOkm. VI.634). 1394/1446: Sub quodam monticulo *Satorhalom* wlgvo vocato (OL. D. 7914). 1396: Silua *Satormal* nominata (Veszpr. 107, Mindszentkál 1). 1484: Nos comparauimus et emimus a magistro Johanne Sathormesther dicto vnum tentorium wlgariter *Sathor* vocatum (Múz.). 1494: In vna ligatura horogh ad *Sathor* pertinens (OL. D. 26076). 1504: Wlgo *Saathor* II (Körmend III.5, Zákány 34). 1530: Ferrum super *sator* et lewego (OL. Nád. 43). 1597: *Satorhoz* valo hituan kapaczka (OL. UC. 101/3). Harom eoreg beor Iszakban valo *satorok*, az negedik bñr Iszakban, minden keoteliuel es harom arboez faual egietemben (uo.).

sátorásó-lapát: 1556: *Sathor aso* homorw *lapath* (OL. Nád. 49).

sátor-levégő: 1539: *Sator leuegő* due deaurate (OL. Nád. 48). 1548: Harom *sator leuegő* (uo.). [Vö. *levégő*, 2. jel.]

sátor-mestér: [tentoria consuendi opifex; zelt-schneider]. 1484: Nos comparauimus et emimus a magistro Johanne Sathormesther dicto vnum tentorium wlgariter *Sathor* vocatum (Múz.). [Vö. NySz.]

SÁTOROS: tentoriatus, ad tentorium pertinens, habens tentorium, tentoralis; zum zelt gehörig NySz.; [tentorio similis; einem zelte ähnlich]. 1265: Deinde ascendit montem *Saturus* (OL. D. 595). 1327: Per trabem ipsius montis *Saturus* (uo. 2418, I. AnjouOkm. II.289). 1374: Ad quendam montem *Saturus* hegh vocatum (OL. D. 2178).

sátoros-ünnepe, -innepe, -önnepe: festum tabernaculorum, scenopegia; laubhüttenfest NySz. 1668: *Satoros önnepeken* (OL. UC. 1/21). 1683: Az harom *satoros inepeken* (uo. 1/19).

SATÓS, 1. sajtós.

SAVANYÓ, 1. savanyú.

SAVANYÚ, savanyó, sónyó: acerbus, acidus; herb, sauer NySz. 1552: Edes naranchot *Savanyu* naranchot (OL. Nád. 49). [Vö. MTsz.]

savanyú-káposzta: brassica condita SI.; sauerkraut, sauerkohl SB. 1544: *Sauaño kápoztat* (OL. Nád. 41). 1549: Harom oktal *sonyo kápoztat* (uo. 49). 1572: *Sonyo kápoztat* [«többször előfordul» Szam. jegyz.] (uo. 40).

SÁVOLYOS: striaturis ornatus Kr.; gestreift, gewässert (von stoffen) BM. (2. jel.). 1558 k.: Azen arwainnak wagyon zeneghek iij wysele ij *sawolyos* kezkenye j Wagyon Mester hazan abroz *sawolyos* iij (Nytr. XXVIII.22). *Sawolyos* abroz (uo. 23). [Vö. *sávós*.]

SÁVOS, sáos, sáfás? sáhos, sájós: striatus, virgatus; gestreift NySz. 1497: Due scutelle *safas* [igy, a. m. sávós?] albe (OL. D. 20569). 1522: Mensale pulchrum *sahos* (uo. 26357). 1533: Mensalia *Saahos* sex (OL. Nád. 49). 1539: Manutergium *saaos* (uo. 48). 1545: Tria manutergia *sahos* (OL. L. III. 16. 17). 1546: Ket aztal kezkenyot *sahost* (OL. Nád. 49). 1556: Az kychin labas zekren kywöl rakot *sahos* rakasal (uo. 48). Eg thetemből rakot *sahos* lada (uo.). 1558: Eg hozzw aztalra walo *sayos* abroz (uo. 49). 1561: Ket abroz *sahos* (OL. L. III. 16. 17). 1593: Az 7. *sahos* feődeletlen poharnak kettej az harmadik rend, egj mosdo medenczestil az w neue raita, *sahos* es is (Radvánszky: Családélet III.152). 1638: Vagion abros nr 2. mindenik viseleő *sahoson* szöt (OL. UC. 2/34). 1688: Asztalhoz való egyes *sakhos* [igy?] abroz tizenhárom. Item két-két asztalra való *sakhos* abrosz négy (Radvánszky: Családélet II.379). [Vö. *sávolyos*.]

SEB, vö. baj-seb.

SĚBASTIÁN, 1. Sebestyén.

SĚBASTYÁN, 1. Sebestyén.

SEBÉS, sebős: rapidus, praerapidus, torrens violentus; rasch, schnell, reissend NySz. («2. seb» származékai a.). 1137/1262: Obtulit terram in *Sebus* [a. m. sebés?] (Pannh. 13/L). 1206: Communicando metam cum terra *Sebes* (OL. D. 45). 1209: Fidelis nostro *Sebes* Magistro pincernarum (uo. 57). 1211: Unicit ad locum metis interpositis qui uulgo dicitur *Sebus* Gueldegueh (Pannh. Tih. 1/5). 1229: Tribus locis communia cum *Sebus* (Pannh. Lib. Rub. 24—34. l. 20. sz.). 1240 k.: In predio *Sebus* hec sunt nomina seruorum Pentuc Scereda Mortun (Pannh. 61/8). Super fluuió Baba qui alio nomine *Sebus* dicitur (uo.). 1252: Unicit ad fluuium Swen et ibi iuxta *Sebusag* sunt due mete (OL. D. 369). 1261/1394: Piscature Tauzuezy *Sebusuezy* (uo. 520). 1262: Riuió *Sebus* uocato (HazaiOkm. VI.111). 1270: Transsit riuum *Sebuspotok* (OL. D. 705). 1285/1334: Uadit similiter ad meridiem per *Sebus* horozth ad Wezeueluk (Körmend, Sebesiana 2/9). 1291: Usque fluuium *Sebuspotok* nominatum (MonStrig. II.279). 1315/1323: Possessiones suas videlicet *Felsebus* et *Olsebus* (Körmend, Sebesiana 2/7). Cum Castro *Sebusku* quod idem in monte Machkakw construxit et erexit uo. 1330/1420: Venit ad caput fluuii *Sebus* patak vocati (Múz. Soós). 1351: Terram

Oduarnok Zemete. Terras Zemet Oduarnicale et magistri *Sebus* Zemet vocatas (OL. D. 4193). **1359**: Quidam riulul *Sebuspatak* dictus (Múz.). **1370**: Ad partem Septemtrionalem ad *Sebeser* vocatam (OL. TŰ. 26/47). **1383**: Ad capud cuiusdam Ryly *Sebuspatak* nuncupati (Lelesz Met. Mármaros 5). **1387**: Per ipsum riululum *Sebuspatak* (Múz. Kállay). **1401**: Piscinis Karazos *Sebeser* Kazmerfok appellatis (Múz.). Villis *Felsebes* Vaarallya (Körmend, Sebesiana 3/16). **1406**: Vsque ad fluuium *Vag* in wlgari vngarico *Sebes-vag* dictum (HazaiOkm. I.300). **1412**: Vena aque que wlgariter *Sebesfolyo* vocaretur (Múz. Ibrányi). **1424**: Riululum *Sebeser* vocatum (OL. D. 11611). **1439**: Ad vnum Riululum *Sebeser* nominatum (Lelesz Met. Abaúj 15). **1454**: In quodam riulo qui vocatur *Sebeser* (Körmend, Unyom. 71). **1463**: Penes fluuium *Sebes* pathaka vocatum (Lelesz Prot. IV.110). **1493**: Circa quendam paruum riululum *Kyssebeser* appellatum (Lelesz Met. Zemplén 70). **1495**: Inter Rywlos *Sebeser* et Feyerth (Múz. Becszy). **1521**: Vbi *Naghseseer* coniungitur fluuiio *Kakath* (OL. D. 23504).

sebës-tarack: [schnellfeuerhaubitze, schnellfeuer-geschütz]. **1605**: Az dobolo Bastian Egh Fallkony Egh *Sebes tharacz* Egh zakalos (OL. UC. 28/61). Egh *Sebess tharacz* (uo.). [Vö. *forgó-tarack* NySz.]

SEBESTYÉN, Sëbastián, Sëbastyán, *Sebestyén*: Sebastianus MA. (1621-i kiad.). **1312**: Ville *Sebestyanylese* (AnjouOkm. I.271). **1558** k.: Maragyon azen germekym zelestey *sebestynre* es leo wramra (Nyr. XXVII.23). [Vö. *Sebők*.]

SEBESTYÍN, l. *Sebestyén*.

SEBŐK: [Sebastiani nomen blandiens; koseform zu Sebastian]. **1602**: *Sebők* Péter jobbagy (Székely-Okl. V.223). [Vö. *Sebestyén*.]

SEBÖS, l. *sebës*.

SËCÇËL, l. *sëccöel*.

SËD, *síd*: rivulus, fluentum; bach NySz. **1095**: Descendit ad torrentem grenice qui ducit ad portum tugut a quo trahit ad fontem qui nominatur tuhut *sedu* inde fertur ad puteum tuhut (Pannh. 15/Oo). **1245**: Iuxta magnam salicem in latitudine terrarum que vulgo Ketbarana scele dicitur a parte Ozorsuka in longitudine unius iugeris cadit in *Anasede* [«1255: *Anas sedes*» Szam. jegyz.] (uo. 64/A). **1254**: Hinc ad *Sidfy* (OL. D. 390). **1261**: Quendam fluuium *Melsed* uocatum (Wenzel VIII.10). **1270** (1270/1387?): Peruenit ad unum locum *Egressed* vocatum in medio ipsius prati (HazaiOkm. VIII.131). **1281**: Iuxta quendam viam ducentem in Hydegshed (Múz. Koller). **1294**: A parte septemtrionali fluuius *Nogsed* dictus (Veszpr. 10, Palaznak). **1294/1367**: Venit ad Ryyum qui vocatur *Syd* (uo. 6, Gyimót). **1304**: Ad vallem *Kutseed* dictam (uo. 15, Vámos). **1327/1466**?: Peruenit ad lacum in eadem via qui vocatur *Keersede* [a. m. *séd*?] (Múz.). **1328**: Quendam riium *Kiralsidi* dictum (OL. D. 2511). **1334**: A quodam riulo *Meelsyd* nominato (uo. 30369). **1341**: Cadit ad fluuium *Hydegshed* (uo. 3808). **1347**: In loco kuzurused vocato (uo. 30298). In loco kuzurusedfey vocato (uo.). **1347/1356**: Iungit vnum fonticulum wlgó *Seed* nuncupatum (uo. 3891, l. AnjouOkm. V.28). **1355**: Quatuor piscinarum Kathaere Weressed [a. m. *vërës-séd*?] Huzywtow et Chychow vocatarum (Lelesz Met. Szabolcs 29). **1360**: A parte septemtrionali fluuius *Nogsed* dictus (Veszpr. 10, Palaznak). **1420**: Pro loco fontis qui *Seed* appellari debet (OL. D. 10923). **1420/1438**: Iuxta meatum cuiusdam aque wlgó *Seed* vocata (uo. 10921).

SEFFEL: scapha; schaff, gefäss NySz. («saffel»

a., vö. még «séfély»). **1557**: Kylenecz *seffehuel* twrot (OL. L. III. 16. 17, «Szikszó» Szam. jegyz.). [Vö. Luntzer-Melich: Deutsche Ortsn. u. Lehnw. 229.]

SÉG: [collis, monticulus; hügel]. **1055**: Exhine usque ad angulum aruk et postea usque ad *seg* ac deinde ad ursa (Pannh. Tih. 1/1). **1095**: Tendit ad montem qui uulgo dicitur [...]*juos* [«talán egy betű hiányzik, r?» Szam. jegyz.] *seg* de quo tendit ad fornacem calcis Andree presulis (Pannh. 15/Oo). Per arundinetum ad caput montis qui uulgo dicitur *see see fehe* (uo.). **1208/1359**: Inde descendens de monte *Segh* (OL. D. 50). **1230** k./**1355**: Montis qui vocatur *Bolug-segh* (uo. 4475, l. HazaiOkm. VIII.29). **1244**: Inde ad *Seg-feu* (Körmend I/9, Óvár 1, vö. az 1394-i adattal). **1300**: Transit quendam ualliculam uulgariter *Segg* dictam (Múz., l. HazaiOkm. VII.298). **1309**: Castrum suum *Segg* [a. m. *ség*? ma: «Essegvár»] uocatum in comitatu Vesprimiensi constructum (Múz. Jankowich). **1318**: In Castrum *Segg* transferri faciendo (Veszpr. 109, Szölös 1). **1328**: Peruenit ad metam *Seguagas* [a. m. *ség*?] noncupatam (OL. D. 2511, l. AnjouOkm. II. 376). **1335**: Super montem *Segg* nuncupatum (OL. D. 2946, l. AnjouOkm. III.214). **1338**: Cuiusdam monticuli *Segg* uocati (OL. D. 31057, l. HazaiOkm. VIII. 420). **1339**: Per medium cuiusdam loci que [így?] *Seguagas* vulgariter appellatur (Veszpr. 2, Sárberény). **1345**: Castri *Seegh* vocati (Múz.). **1346**: Montem *Gewrseg* vocatum (AnjouOkm. IV.626). **1355**: Venitur ad collem *Seggh* nuncupatum (OL. D. 17634, l. AnjouOkm. VI.300). **1367**: Ad collem *Seegh* nuncupatam (OL. D. 5539). **1394**: In monte *Segfew* dicto (Körmend I/9, Óvár 9). **1455**: Ad latus montis lapidei *Kowachseg* dicti (Veszpr. 3, Bere). [Vö. vogul *sänke*, Szilasi: Vogul szójegyz. NyK. XXV.398.]

SEGÉD: iuvamen, adiutorium; hülfe, zuflucht, beistand NySz. **1181**: Vnum seruum nomine *Seged* [a. m. *segéd*?] (Pannh. 14/L). **1523**: *Johannis Segedeh* (Lelesz Acta 129/23).

segéd-vas? vö. *segelyd-vas*.

SEGEDELEM-PÉNZ: [pecunia subsidio data; unterstützungsgeld]. **1799**: A Parochia rogyó félben vagyon, ez ideig is semmi építés nem tétetettvén a publicatióból ennek építésére jött *segedelem pénz* ... némely részben törvényes haszonra bátorságos helyen kiadott (CanonVisit. 209–210).

SEGÉL, *segéll*: juvo; helfen NySz. **1769**: Ők ebből magukat kimentették, talán legfőbb Argumentumok lévén az ugy *segéllye* mondás (CanonVisit. 203). [Vö. még *segél*.]

SEGÉLL, vö. még *segél*.

SEGÉT, l. *segít*.

SEGG: podex, anus, culus; der hintere, arsch NySz. **1357**: Petrum dictum *Vosseggw* (ZalaOkl. 1575).

SEGGËS, *seggös*: [culo magno]; grosse hinterbacken habend BM. **1395**: Prima meta incipit a quodam loco wlgó *Seggesmochar* [a. m. *seggös*?] vocato (Lelesz Met. Ung. 53). **1402**: *Johannes* dictus *Segges* (ZichyOkm. V.295). **1468**: *Georgius Seggeus* (OL. D. 16605). [Vö. NySz. más jel.]

SEGGÖS, l. *seggös*.

SEGILL, *segíll*, vö. még *segél*.

SEGÍT, *segét*: auxilior, juvo [stb.]; helfen NySz. **1436**: *Georgio Segthe* (Lelesz Acta 53/44). **1549**: Az urak uendegsege koron *segetet* fozny (OL. Nád. 47).

SEGÍTSÉG, *segítség*: auxilium, iuvamen [stb.];
hilfe NySz. 1610: Ne néze keg[yelme]d az mi hala-
Adatlan voltunkat, hogj Semm] *Segítségel* nem vol-
tunk az keg[yelme]d oda liteliben (MÁ. NLI. 334,
eredetije szerint).

SEGÍTSIG, 1. *segítség*.

SEGYELD-VAS: [?]. 1550: Ferrum vulgo
Segyeldvas [igy] vocatum vnum (OL. UC. 75/40,
«Inuentarium in domo factoratus» c. szakaszban).
[Vö. «Harpago»: Ger. Ein schiffhaeck . . . Vn. Haytot
végv tsáklya, azhaio tareiat meg fोगiok. (Item) tsyp-
tető vas, *segéd vas*] C. (1585. kiad.). «*Segédvas*, Har-
pago» MA¹. «Harpágo, ónis. Kutbol kivonyo horog,
kis vasmaczka, Czíptető, *Segedvas*. Horgas Vegű
Czaklya» uo. (a latin részben).]

SĚHONNAI, *sohonnai*: terrae filius, obscurus
homo; hergelaufener, landstreicher NySz. 1598:
Rufenus *Sohonaj* (OL. RDecim. Zempl.).

SĚHONNAN, *sohonnét*: necunde, nullo de
loco; nirgendher, von keinem ort NySz. [von nir-
gendsher]. 1613/1696: Az magvaszakadt jószág pedig,
azkihez *sohonnét* semmi vér nem találtatott, akar
nemes, akar paraszt embertől, az méltóságos földes-
urakra száll (GazdtörtSzemle VII.415).

SEJT: [suspicio; ahnen]. 1760: *Sejtek* ehez az
elsőhöz, hogy katona volt (DebrJk.). [Vö. Szily:
Nyelvúj. Szót. és *sajdít* NySz.]

SEJTÉR, 1. *fejő-sajtár*.

SĚLÉB, 1. *zsilip*.

SELLEG, 1. *serleg*.

SELLEK, 1. *serleg*.

SĚLLÉR, 1. *zsöllér*.

SĚLLÍR, 1. *zsöllér*.

SĚLLYE, 1. *zsöllye-szék*.

SELLYEG, 1. *serleg*.

SĚLLYÉR, 1. *zsöllér*.

SĚLLYESZT, 1. *süllyeszt*.

SELMĚNG, **SELMÉNG**, 1. *selming*.

SELMING, 1. *selming*.

SĚLNÉR, 1. *zsöllér*.

SELYÉM: serieum, bombycinum; seide NySz.
1349: Possessionis *Selyemzygeth* vocate (AnjouOkm.
V.263). 1372: Possessionis *Selyemzygeth* vocate (Múz.).
1530: Vestes duas de *selem* (OL. UC. 98/5). 1536:
Selmet karmasin (OL. L. III. 16. 17). 1546: Eg *selem*
eső siueget (OL. Nád. 42). 1554: Masfel lat fonyatlan
sarga *selmet* (uo. 40). 1559: Ne *g* lat parazt *selmet*
(uo. 41). 1587: Hayfonyonak walo zederyes *selmet*
(uo. 40). 1602: *Selyem* István (SzékelyOkl. V.240).
1685: Unum fasciculum serici vulgo Egy nitra *selmyet*
(OL. UC. 1/31). [Vö. fél-, *gazir*-, *gusér*-, *spanyol*-,
spring-, *szór*-, *török-selyém*.]

selyém-fonál, -fonal: filum bombycinum; seiden-
faden NySz. 1581: Weoreos *selem fonallal* elegh
arany sinor (OL. L. III. 16. 17).

selyém-gomb: [malleolus bombycinus; seiden-
knopf]. 1554: Swbichara *selem gombot* (OL. Nád. 49).

selyém-zsinór, -sinór: [funis serico intortus;
seidenschnur]. 1544: Eg *selem sinort* güröre (OL.
Nád. 41). 1596: *Selyem synort* (uo. 47).

SELYMÉK, -ÉS, 1. *semlyék*, -és.

SELYMÉKÖS, 1. *semlyékös*.

SELYMÉS: [serico inductus], sericatus; seiden-
NySz. 1555: Keth *selmes* tkanycza azon embernek
walo (OL. L. III. 16. 17 és OL. Nád. 48).

SELYMÍKÖS, 1. *semlyékös*.

SĚM-ĚGY, -*äggy*: [nullus; kein]. 1469?: Hog
sonha hitet senky *sem eg* biro ne uehessen (OL. D.
16801, az 1469-i okl. hátlapján). [Vö. NySz. «*äggy*»
1. jel. a.]

SĚMLE, 1. *zsemlye*.

SEMLING, *selmēng*, *selméng*, *selming*:
salmo, esax, cobitis barbatula; salm, lachs NySz.
1529: Tres pisces *selming* (OL. Nád. 49). 1544: *Sel-
mīng*et, köuiet koczo, karazt (uo. 40). Piztrango,
*selmīng*et, köuiet, koczo, eger allo halat karazt heren-
get bodog azzon halat es stokfiset (uo.). Harom
piztrango es ket *selmīng*et (uo. 42). 1549: Piztrango
es lepen halat es *selmenget* (uo. 41).

SĚMLYE, 1. *zsemlye*.

SEMLYÉK, *selmék*: palustris; moor NySz.
1244: Tendit ad *Semlekiv* [igy, olv. «Semlek» v.
«Selmek»?] (OL. D. 275). 1434: In loco *Selmekreth*
habitam (Múz.).

SEMLYÉKĚS, *selmékös*, *selmékös*, *sel-
míkös*, *semlyékös*, *semlyíkös*: uliginosus, palu-
stris; moorig NySz. 1261/1394: De stagno vero quod
Selmekus vocatur (OL. D. 520). 1268: Iuxta paludem
Semlycus uocatam (Wenzel III.179). 1268/1347: Ad
piscinam communem que *Semlekus* appellatur (Mon-
Strig. I.555). 1353/1577: Ad unum stagnum *Zelmy-
kustow* uocatam (OL. D. 4362, l. AnjouOkm. VI.87).
1467: Penes quandam vallem *Selmekes* vocatam
(Múz.).

SEMLYÉKÖS, 1. *semlyékös*.

SEMLYÍKÖS, 1. *semlyékös*.

SĚMMIRE-KĚLLŐ: nequam, nihili [stb.]; nichts-
würdig, unnütz, unbrauchbar NySz. 1638: Egy roszt
semmire kellő Bors örlő (OL. UC. 2/34).

SĚN, 1. *sin*.

SĚNDĚLY, 1. *zsindély*.

SĚNDĚLYĚZ, 1. *bezsindélyez*.

SĚNG, **SĚNG**, 1. *sing*.

SĚNGĚS, 1. *singés*.

SĚNKĚL, *sinkēl*: dono; schenken NySz. 1592:
Item Gyárfás Boldizsár *senkelt* vala énnékem egy
darab örököt . . . és én is *senkeltem* vala az örököt
egy disznót hetedmagával, egy ón kannát [stb.] (Szé-
kelyOkl. V.152). 1596: Adának nekem az egerpataki
uraim falustól egy darab tó helt . . . melyet jóakarát-
jok szerént falustól *sinkelének* (uo. 160—161). [Vö.
mégsenkēl.]

SĚNLŐDIK, 1. *sinlődik*.

SENTENG?: 1478: Item de curru Usones defe-
rente, una particula usonis vulgariter *Sentheng* voca-
tata (Teleki: Hunyadiak XII.68).

SENYE: [scaevola; linkhändig]. 1602: *Senye* György (SzékelyOkI. V.312). [Vö. MTsz.]

SÉPRŐ, seprű, söprő, söprű: scoparius; auskehrer NySz. (2. jel.). 1544: Az *söprőknek* attam neg karayczart (OL. Nád. 42). [?Helyn. szárm.: 1451: Gregorii de *Seprewd* (OL. D. 29274).] [Vö. sértés-séprő.]

séprő-fű: scabiosa vulgaris, tenuifolia, artemisia; grindkraut NySz. 1638: *Seprű fű* (OL. UC. 2/34).

SEPRŐS: 1522: In *Seprewsheghdewleye* (OL. D. 37354).

SÉPRŰ, l. séprő.

SÉR, l. sör.

SÉR, l. l. sír.

SÉRDŰL, vö. fölsérdül.

SEREG-BONTÓ: bombardia NySz. (2. jel.). 1502: Bombardis barbatis wigo Zakalos et *Seregbontho* (OL. D. 21123). 1506: Pixides tharazk et pixides *Seregbontho* (uo. 26121). 1523: Barbate. *Sereghbontho* (uo. 26305). 1542: *Seregbontho* cum quinque szakalos (OL. Nád. 40). 1548: Egy *seregbontoban* het zakalos (OL. UC. 99/7). 1550: Pixides duae vulgo *Sereghbontho* (uo. 75/40). 1557: Pixides barbatae pragenses iunctae eurrui vulgo *Seregbontho* in modum organi compositae (OL. L. III. 16. 17). 1558: Machina Bellica instar organi facta *Seregh Bontho* dicta 7 Barbata coniunctas habens (uo.). 1602: Bombardam compactam, constantem ex sex pixidibus vulgo *Sereghbontho* vocato [igy] (OL. UC. 1/16). 1637: Uagyon [a bástyán] negy *seregh bonto*: Eggik tizenhat cyeös, jo uasas kerekejuel Agyauul tengelyeuel, rudgyauul felherceueul, hamfayual, es egyeb ezkeözejuel (uo. 14/43).

SEREGÉLY: ficedula, sturnus; staar NySz. 1356/1359: Locum captionis ficedularum wlgariter videlicet auium *Seregel* dictarum (OL. D. 37249). 1463: Sub silua *seregelfogo* vocata (uo. 15903).

seregély-fi: [pullus sturni; junger staar]. 1485: Ad eandem Siluam pullos auium quarundam wigo *Seregelfiat* transmisisset (Múz. Bethlen).

seregély-szörű: [sturninus; schwarzschimmel, eisenschimmel]. 1692: *Seregélyszörű* szürke kancza ló (DebrLt., l. Nyr. XXII.520).

SEREGÉLYÉS, seregélyös, seregélyös: [sturnis copiosus; reich an staaren]. 1323: Possessionem suam *Seregelus* nuncupatam (Körmend III/2, Seregélyes 81). 1342: Possessionem *Seregylus* (Anjou-Okm. IV.196). 1385: *Seregeles*, hn. (HazaiOkm. III.221). 1424: Thoma *Seregelius* (Pannh. 17/Mm).

SEREGÉLYÖS, l. seregélyös.

SEREG-FA: [?]. 1505 k.: Duo faretra cum sagittis Ferrum *seregiffa* [igy] Quatuor timpana turcica (OL. D. 26142).

SEREGÍLYÖS, l. seregélyös.

SERÉNC, l. serinc.

1. **SÉRÉNY**, l. sörény.

2. **SÉRÉNY**: agilis, alacer [stb.]; mutig, hurtig, frisch, beweglich NySz. 1422: Benedicti *Seren* (Körmend Acta II/4, Göd 34).

SÉRÉS, l. sörös.

SERINC, serénc, szerénc?: acerina cernua, Herman: MHalászat II.825. 1549: Uöttem lepen halat es *szerenezet* [igy?] (OL. Nád. 41).

SÉRKÉS: lendinosus, lendiginosus; voll kopfnüsse NySz. 1437: Valentinus *Serkes* (OL. D. 13061).

SERLEG, selleg, sellek, sellyeg, serlek, sörlök?: poculum; becher NySz. 1413/1418: Duos Chyphos argenteos wlgariter *Serlik* uocatos (OL. D. 10034). 1424: Vnum ciphum argenteum quod dicitur wlgariter *surluk* (uo. 11495). 1440 k.: Picaria *Sirlegh* argentea (Akad. 11). 1448: Tria picaria wigo *Zerlech* vocata (Múz. Bethlen). Octo peccaria in wigo *Serlek* vocatas [igy] de argento reformatas [igy] (OL. D. 14134). 1458: Due cuppe deaurate videlicet *Serlech* (Múz. Kál-lay). Sex piccaria argentea *serleg* vocata (uo.). 1490: Quinque piccaria argentea que wlgariter nuncupantur *Scherleky* (Körmend IV/5, nr. 45). 1504: Piccarium argenteum *Sellegh* dictum (uo. III/5, Zákány 34). 1505: Vnum Ciphum argenteum wigo *Seleg* (Lelesz Acta 112/3). 1516: Egh ewregh *sellegh* kyben harmad fel gyra (OL. D. 26367, l. Zolnai: Nyelvm. 204). 1519: Vnam *sellegh* pectarium [igy] de argento deauratam (OL. D. 31025). 1521: Duos Cyfos aut peccarios *Sellegh* (Lelesz Acta 127/17). 1530: Ciphus vnus paruns *sellyeg* (OL. L. III.16. 17). 1533: Ciphus vnus *Sellyegh* vocatus (OL. Nád. 49). [Vö. csillék?]

serleg-pohár: [poculum; becher]. 1511: Quatuor peccarios wigo *Seylleppohar* (Lelesz Prot. II.96). 1574: Egh bokor *selleigh pohar* (AdalZemplmTört. V. évf. 340). 1635: Vagyon egy fejer *selleigh-pohár*, mely nyom egy lot hiján girát No. 2. Vagyon más kisebb *selleigh-pohár*, az széli aranyas, nyom girát No. 1. lotot 2 (Mihalik: KassaÖtvTört. 222). [Vö. csillék-pohár?]

SERLEK, l. serleg.

SÉRPENYŐ, csérpenyő, sérpenyű: 1) sartago, lebes, frixorium; bratpfanne NySz. 1458: Octo kaldaria wigo *serpenew* (Múz. Kállay). 1494: Peccarium Mazas j *Cherpencw* [igy, olv. csérpenyő, vö. MTsz.] Mazas ij (OL. D. 26076). 1528: Vnum frissorium wigo *serpenywu* (OL. Nád. 42). Vnum frixorium wigo *serpenywu* (uo.). Vnum frissorium wigo *serpenyew* (uo. 49). 1548: Labas *serpenoth*. Vas labath (OL. L. III. 16. 17). 1561: *Serpenywnek* walo was lab (uo.). 1638: Malom korong vezeték *Serpenő* No 1 (OL. UC. 2/34). || 2) lanx, lancula; wagschale NySz. 1573: Libra vulgo *serpenio* (OL. UC. 77/1). || 3) lanx sclopeti; büchsenchale NySz. 1597: Taraczk teoteo *serpenio* 1 (OL. UC. 101/3). [Vö. föld-, mázsá-, mérő-, réz-sérpenyő.]

sérpenyő-font: [bilanx; wage]. 1586: Libra uulgo *serpenio fonth* (OL. UC. 77/1). [Vö. «Statara: függesztő fűnt, serpenyőtlen Lantzos font» MA¹.]

SÉRPENYŰ, l. sérpenyő.

SÉRSZIK: vulneror, saucior, offendor; verwundet, verletzt werden NySz. 1694: Mikor pedig az bíró egyéb dolognak eligazítására megyen a szőlő hegyre tisztí szerint jár, és akkor törvény történnék lenni, melyet el nem szenvedhetne, az *sérűt* fél akkor mindgyárt idéztesse négy pénzzel (GazdtörtSzemle I.169).

SÉRT: laedo, offendo, saucio; verletzen, verwunden, beleidigen NySz. 1452: Petro *Serthew* (OL. D. 29493). 1461: Petrus *Serthew* (uo. 27906).

SÉRTÉS, sörtélyés, sörtélyös, sörtés: 1) setosus, hirtus, hirsutus, hispidus; borstíg NySz. 1258: In fine montis *Serles* hegy [«még kétszer ugyanigy» Szam jegyz.] (OL. D. 480). 1318: Scandendo in *serles-*

hyg (uo. 1916, l. AnjonOkm. I.468). [L. még az össze-tételeket.] || 2) sus; schwein NySz. 1683: Tehene 3. *Sértése* 4 (OL. UC. 3/32). 1737: Időközben az pallásra menvén az fatens megvizsgálái s. v. [olv. s. r. = salvo respectu] az megölt *sörtélyeseinek* aprólékjait, sok hiját találta s tapaszaltalta (Reizner: SzegedTört. IV.520). [Vö. vad-sértés.]

sértés-marha: porcus; schweine NySz. [schwein]. 1608: Minden labas marham Eokreim, Teheneim, Johaimis *Sertes marham* mind predara keoltek (MA. NLI.254, eredetije szerint). 1635: A *sértés marhát* veszik a mostani időben a javának bokrát 23 f. 75 d. aut. 22 f. (GazdtörtSzemle VIII.473). 1679: Két három esztendő *sörtélyes marha* (KPénzügymLt. Hungarica).

sértés-söprő, -söprű: [scopae e setis factae; borstenbesen]. 1597: *Sörtés söprű* (OL. UC. 101/3). *Sörtelűs scoprű* (uo.).

SÉRTÉSKE: [diminutivum ad «sértés, 2»: diminutiv zu «sértés, 2»]. 1700: E mi boldogtalan időnkben rétiünkön és határunkon az árvíz igen elhatalmazván, azliknek valamely *sértéskejék* vagyon is, esztendőt által jobbára más határokon legeltetik (GazdtörtSzemle VII.404).

SÉSZTÁK, széoszták: [sextarius; sechser]. 1638: Penz vagion arannial tallerral *szesztakkal* [így] dutka es polturak (OL. UC. 2/34). [Vö. tót *šesták* Bernolák; *susták* NySz. MTsz.]

SÉTÉR, l. sajtar.

SÉTÉT, l. sötét.

SÉTIT, l. sötét.

SÉVÉNY, l. sövény.

SEVER? SEVÉR? l. 1. sír.

SÍ, l. sívó.

SIB? l. zсіб.

SÍD, l. séd.

SIETŐS: [festinans; eilfertig]. 1637: Ezekett [bárányokat, kecskéket stb.] miuel karos uolt az baranyozas miatt be haytatni Fogarasban, az Leblekj *sietős* polgarok az szkotarral egygyt connumeraltak. s- nekwnk az mayor biro így atta szamban (OL. UC. 14/43).

SIGÉR, l. sügér.

SIGÍR, l. sügér.

SIHER? SIHÉR? l. 1. sír.

SIKÁTOR: angiportus; enge gasse NySz. 1392: Possessionum Porwa et *Sykator* vocatarum (Pannh. 3/V). 1478: In possessione *Sykathor* (OL. D. 18145).

SIKE? l. süke.

SIKERÉS: glutinosus, bituminosus, viscosus; zähe, kleberig NySz. 1415: Viam herbosam *Sykeresw*th vocatam (KárolyiOkl. II.23). 1497: Anthonio *Sykeres* (Lelesz Acta 105/4). [Vö. *sikeri-sár* MTsz.]

SIKET, süket: surdus; taub NySz. 1332: Media pars silue *Sykelfeneuerden* vocate (Múz.). 1338: Symonis dicti *Siketh* (OL. D. 882). 1338/1395: Simonis dicti *Syketh* (Múz. Jankowich). 1365: Ad quendam vallem *Sykethweulg* dictam (OL. Tű. 18/15). 1393/1446: Demetrii dicti *Syketh* (OL. D. 7914). 1402: Stephanus *Syketh* (ZichyOkm. V.295). 1418: Emerico dicto *Suketh*

(Múz. Kállay). 1425: Andrea *Syketh* (Múz. Kisfaludy). 1433: Francisco *Syketh* (OL. D. 12563). 1434: Gregorio *Siketh* (Múz.). 1435: Paulum *Syketh* (Múz. Kállay). 1438: Stephano *Syketh* (Lelesz Acta 54/11). 1449: Ade *Syketh* (SztárayOkl. II.443). 1475: Michaelae *Syketh* (Lelesz Acta 85/22). 1478: Mattheo *Syketh* (Múz. Kállay). 1485: Benedictus *Syketh* (Veszpr. 11, Merenye). 1492: Michael *Syketh* (OL. D. 36992). 1505: Sebastiano *Syketh* (Pannh. 34/N). 1508: Stephano *Syketh* (Múz. Kállay). 1512: Valentino *Syketh* (Lelesz Acta 120/14). 1548: Laurentius *Syketh* (OL. RDecim. Zempl.). 1602: *Süket* Péter (SzékelyOkl. V.217).

SIKETÉDIK, vö. męsiketédik.

SIKOLTÓ, l. sikoltyú.

SIKOLTYÚ, csikata? csikolté, csikoltó, csikóté, csikótó, csikoltó, sikótyó: vinculum catenarium temonum, jugamentum, vinculum ligneum in conjunctione jugorum bovinorum; deichselband NySz., ein hölzernes Band, das das Ochsen-Joch zusammen bindet FPB. («tsikoltú» a.). 1444: Adamus *Sykolto* (Lelesz Acta 57/12). 1469: Ladislaum *Chykolto* (OL. D. 16923). 1470: Petro *Chykatha* [így? olv. «Chykathe»?] (Körmend, Heim 546). 1487: Georgii *Chykolto* (Múz. Hanvay). 1513: Vomeris ad aratra duo, *chykolthe* ferrea quatuor (OL. D. 26151). 1520: Ad currum wigo *Chykolto* de ferro feci parare (uo. 26232). 1569: Breues catenae ferreae *chyko*tho vocatae (OL. UC. 18/15). 1597: Tesla *czikotestul* (uo. 101/3). 1658: Két szőke jó ökör harangostól, tézslástól, jármóstól, kötelestől, *sikotiostól* (Radvánszky: Család-élet II.332). [Vö. *sikattyú* MTsz.] [Vö. **vas-sikoltyú**.]

SÍKOS: lubricus, levis, labidus; glatt, schlüpfrig NySz. (1. jel.). 1351: Tres Insulas Kenche *Sykos* [a. m. sikos?] et Nogyerdew nominatas (OL. D. 4193). 1470: Petrum *Sykos* (Forrás?). 1594: Az throni alat ualo thar hazban... Egi *sykos* kis vthi oltar No 1 (OL. UC. 78/7). Az vr zenes hazaban. Aztal uagjon No 2. *Sykos* secczel zek wagjon No 1. Karos zEEK uagjon No 3 (uo.). 1637: Keöreös keorwl az palota nyomtatott *sikos* viragos kilencz beör karpitokal be vont (uo. 14/43). [Vö. 2. *sik* NySz. ?]

SIKÓTYÓ, l. sikoltyú.

SIL? l. sün.

SILA-PÉNZ: [?]. 1550: Egh *syla penznek* kyt mondnak (OL. Nád. 42).

SILDŐ, l. süldő.

SILÉP? l. zsilip.

SILIB? l. zsilip.

SILIP? l. zsilip.

SILLA: [?]. 1327: Quidam flunius qui *Silla* duna uocatur exit de Daunbio (OL. D. 2463). 1386: Piseina *Silla* (uo. 7182). [Vö. NySz.]

SILLING-POHÁR: [?]. 1591: Egy *sillingh* [így?] *pohar* mind fedelestul niom keth girath tyzen egh latot (OL. Nád. 48).

SILLŐ, l. süllő.

SILŐ? l. süllő.

SILT, l. sült.

SILY, l. süly-(fű).

SIMÉON, l. Simon.

SIMÍT, vö. fölsimít.

SIMON, Simēon: Simeon Kr. 1217: Reliqui uero Zoud *Simeon* Micahel vnueha cum eorum successoribus exequias faciant (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1258: Peten Daniel Almus Bohas Jaco et *Symon* (Pannh. 6/D). 1275: Ad terram *Symonreuidifew* vocatum (OL. D. 908). 1324: Castrum seu Turrym *Symonthurnya* vocatum (uo. 2223). 1332: Iuxta fluium dictum *Simonuize* (Múz. Nagy Gábor). 1393: Tendendo vsque ad monticulum *Symonhalma* vocatum (Múz. TörtFárs. 1). 1420: Dnas vineas vnam Nogzeule aliam *Simonzeuley* vocitatas (Veszpr. Regn. F/112). 1437: *Simon* hegedes (HazaiOkl. 398). 1449: Terre *Symonremethefeldew* aliter Monohfeldew vocato (Körmend II/8, Monachföldre 79). 1475: Porcionis possessionarie Boths~~ymon~~ewlese vocate (Múz.). 1477: Quandam curiam desertam *Symonyr* vocatam (KárolyiOkl. II.459). 1478: Castrum *Symonthornya* (OL. D. 18145). 1596: *Simon* Rostaketeo (OL. UC. 28/42).

SÍN, sén: 1) [canthus, ferrum planum; radschiene, schiene]. 1417: Sedecim cubulis auenarum et totidem vlnis ferri vlgo *sen* dieti (Múz. Kisfaludy, I. SoprOkl. II.39). || 2) [tegumen brachii, ocrea; schiene, armschiene, beinschiene]. 1490: Feghwerdrek [igy] ad homines Karelthwezew Labelthwezew cum omnibus attinenciis Karelthwezew *Syn* ad homines Labelthwezew ad vnum hominem pertinens (OL. D. 26048). [Vö. Luntzer-Melich: Deutsche Ortsn. u. Lehnw. 236, «sing» a.] [Vö. sing.]

sin-szég: clavus canthi Kr.; radnagel BM. 1544: Vöttem *sen zeget* (OL. Nád. 41) [Vö. *sing-szég* NySz.]

sínszég-fejező, -fejedző: [pistillus ad clavos canthorum conficiendos; radnagelcisen]. 1616/1643: *Sinzegeh feiecező* No. 1. Lapos szegh feiecező No. 1. Lecz szegh feiecező No. 1. Patkő szégh feiecező No. 1 (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzenle VI.126).

sin-vas: canthus MA¹; eiserne radschiene MA. (1708-i kiad.); [ferrum planum; schiene; vö. még «sin» 2. jel.]. 1462: *Sinwas* quatuor personis competencia finews (Múz. Kállay). 1493: Sex zakallos integres Centum decem et octo *Synwas* 35 ligatura Zauarum ferrearum que vlgo was vezeu dicuntur (Körmend, Stat. ant. major. 27/11). 1516: Ferrum *syn was* (OL. D. 26169). Ad porta celarii pro quatuor sark et quatuor howerd et pro zar dedi *syn was* (uo. 1518). Ad paruas bigas vlgo thaliga pro laboracione karyka et thengel dedi ferra *syn was* (uo. 26184). 1520: Ferra vlgo *sen was* (uo. 26232). 1528: Cum ferramentis vlgo keth *syn wasal* (OL. Nád. 49). 1545: Az fa hordo tar szekerre üttettem eg vy *sen vasat* (uo. 40). 1553: Dnas ligaturas *Sen was* ad Currum tauernicum (uo. 49). 1566/1572: Zsendelszög es *sén-vas*, három forint árba, húsz pénz árba (KárolyiOkl. III.365). [Vö. *sing-vas*.]

SINDELY, -ES, 1. zsendély, -és.

SINDELYEZÉS, 1. zsendélyezés.

SING, sēng, séng: 1) ulna; elle NySz. (1. jel.) 1458: Johanne *Seng* (Lelesz Acta 69/27). 1528: Panum londys vlnas *syngh* XII (OL. Nád. 42). 1544: Neg *seng* naznat iszaknak vtra kociban hol ualot benne hordozni (uo. 41). Vöttem zöld uasznat neg *senget* (uo.). 1546: Bakachyn emi XIII *sengh* (Múz. Kisfaludy). 1549: Azzonyom zoknyaya kebelere premezný egh *sengh* purpiant (OL. Nád. 48). 1555: Harom *sing* aranyal zyvt parta (uo.). 1558: Poztho mettöknek, Reffek *Singek*, igaz es pechetes legyen (OL. D. 37006, I. GazdtörtSzenle VI.136). 1588: Szaz *singh* temerdekek waznath (OL. UC. 64/35). || 2) [lamina;

platte]. 1548: Item in eiusdem edibus lamne vt dicitur vlgo *syng* I (Múz. Kapy). [Vö. Luntzer-Melich: Deutsche Ortsn. u. Lehnw. 236.] [Vö. *erdő-sing*; *sin*.]

sing-vas: canthus MA¹; eiserne radschiene MA. (1708-i kiad.); [ferrum planum; schiene]. 1519: Ferra *senghuas* (OL. D. 26200). Ferra *senghuas* (uo. 26198). 1520: Ferra *sengh was* (uo. 26219). 1556: Teretes ferri vlgo *Syngwas* 107 (OL. UC. 99/27). 1669: Egy mázsa rudvas nyáron háromban 3 frt 75 denár A városban rudvas 3 frt 50 denár Nyárban *singvas* 4 frt Télben *singvas* 4 frt 60 denár (GazdtörtSzenle I.91, kovácsok árszabásában). [Vö. *sin-vas*.]

SINGÉS, séngēs: [eubitalis; ellenlang]. 1469: Georgius *Senges* (OL. D. 32365). 1588: Eregh hal hozas fel *singes* mindenik, kith abrakhálnak hívnak minden penteken megh hozzak (OL. UC. 64/35).

SINKÉL, 1. sēnkēl.

SÍNLŐDIK, sēnlōdik: morbum, acrumnas perpetior; kränkeln, leiden NySz. 1705: Ezen Gyermekekjában az Felességem sokáig *sēnlōddōtt* [igy? olv. sēnlōddōtt] (AdalZemplyMúz. VI. évf. 204).

SINÓR, 1. zsinór.

SINYÓR ? 1. zsinór.

SÍP: 1) syrinx, fistula, tibia, utor; pfeife NySz. 1548: Az orgona *sypya* (OL. UC. 99/7). 1648: Hammu teörő vas zop Vas *síp* kikkel az üveget fuyák fel (uo. 10/63). || 2) [sagitta, telum; pfeil]. 1500: In ipsum quatuor vel quinque telas [igy], vlgo *syp* non sagittasset (Múz. Kisfaludy). [Vö. «*Síp*, sagitta, spiculum, telum, der Pfeil, nyíl» Bernolák.] [Vö. *tárogató*, *tömlő-síp*.]

SIPK ? 1. csipke.

SÍPOS: fistulator, flator, tibicen [stb.]; pfeifer NySz. 1222—77: Ladizlaus *Sypus* (Kubinyi: MTört. Eml. I.99). 1398: Johannem *Sypus* appellatum (Zichy-Okm. V.67). 1400/1403: Johanne *Sypus* (OL. D. 1430). 1402: Briccio dicto *Sypus* (Veszpr. 4, Csopak). 1414: Jacobum dictum *Sypus* (Lelesz Acta 34/29). 1416: Stephanum *Sypus* (OL. D. 10528). 1424/1498: Thome *Sypus* (uo. 12800). 1425: Jacobo *Sypus* (Körmend, Heim 745). 1429: Johanne *Sypus* (Lelesz Acta 48/75). 1435: Georgium *Sypus* (Múz. Kállay). 1445: Blasio *Sypus* (Veszpr. 11, Maros). 1449: Paulum *Sipos* (Múz. Dances). 1459: Stephano *Sypus* (Múz. Kállay). 1463: Clementem *Sypus* (OL. D. 15875). Johanne *Sypus* (uo. 15882). 1468: Benedicto *Sypus* (Múz. Beesky). Johannes *Sipus* (Múz. Kállay). 1475: Clementem *Sypus* (Körmend, Heim 566). 1479: Emericum *Sypus* (Lelesz Acta 89/29). 1482: Vincencius *Sypus* (Körmend III/3, Baráti 83). 1487: Vincencio *Sypus* (uo. III/5, Zob 51). 1493: Petro *Sypus* (Lelesz Acta 101/31). 1499: Benedictum *Sypus* (uo. 107/2). 1504: Thoma *Sypus* (uo. 112/9). 1505: Benedicto *Sypus* (Pannh. 34/N). 1507: Gregorius *Sypus* (Múz. Kállay). 1517: Georgio *Sypus* (Lelesz Beres. XV.4). 1544: Az szent istvan toriabeli *siposoknak* attam nölezuan penzt (OL. Nád. 40). 1550: Attam az hegedősöknek huszon öt penzt Az *siposoknak* huszon öt penzt Az diskantoroknak husz penzt (uo. 41).

SIPÖC, sipölc: [liotor, accensus; häscher, scherger?]. 1587: *Sypölczőknek* az őz lövőknek bibalist attak (OL. Nád. 40). 1597: *Sypölc*z Petér haza *Sypölc*z András haza (OL. UC. 12/42). *Sypöch* Janos (uo.). *Sypöcz* János (uo.). *Sypölc*z Janos (uo.). [Családnévül máig főnnmaradt. Vö. lengyel *siepacz*.]

SIPÖLC, 1. sipöc.

1. **SÍR**, sér, seuer? sevér? siher? sihér?: sepulchrum, bustum, tumba; grab NySz. 1055: Tendiť usque ad lean *siher* indeque ad aruk fee (Pannh. Tih. 1/1). [Vö. 1095: Inde per sepulchrum puelle tenditur ad uallen in qua est fossa (Pannh. 15/00).] 1193: Inde ad leain *Sewer* (OL. D. 27). 1252: Ibi est meta capitalis in monticulo Ozolser [a. m. sir?] uocato (uo. 369). 1264: Uenit usque ad locum qui dicitur *pagan-ser* (OL. D. 571, «Hont vármegye, Palahta, Kurtus folyó mellett» Szam. jegyz.). Deinde nadit ad unum monticulum qui dicitur similiter *pagan-ser* (uo.). [Latin kifejezéseit l. «pogány» a.] 1269: Protenditur per duas metas ad quendam monticulum qui dicitur *serholm* [a. m. sir?] (Múz. Jankowich, l. Kubinyi: MTörtEml. 1.65). 1304/1464: Venit ad vnam metam *Oprosir* vocatam (Múz.). 1307: Ad vnum monticulum qui Buensere nominatur (MonStrig. II.576). 1353: Iuxta virgultum *Syrharazthya* dictum (Múz.). 1354: Veniet ad quoddam monticulum *Aproser* nominatum (Lelesz Met. Szaboles 18). 1396/1403: Sepulchrum predicti fratres *Salamonsyri* vocari assuerunt (Forrás?). 1402: Sepulchrum predicti fratres *Salamonsere* vocari assuerunt (OL. D. 1430). 1427: Prediis *Pogansyer* Zylas theleke Ekerithotheleke (Múz.). 1469: Terrarum arabilium ac pratorum fenilium et Siluarum necnon lacuum *Horgasthobath Adomassyrghath* [a. m. sir?] *Boganthavamezeye* *Homokoszygeth* *Bathhawamezeye* (Lelesz Acta 80/12). [Vö. Munkácsi: Árja és kaukáz. elemek 539.]

sír-ásó: [fossor], vespillo; totengräber NySz. 1619: *Andreas Syraso* (OL. UC. 18/18).

sír-kő: cippus, lapis sepulchralis Sl.; [grabstein]. 1193: Inde ad *seyr kev* (OL. D. 27). 1492: Prope lapidem *Serkew* vocatam (Pannh. 50/A).

2. **SÍR**: fleo, ploro, lacrimo, lamentor [stb.]; weinen, klagen NySz. 1456: *Johannes Syro* (OL. D. 15088). 1469: *Petro Syro* (Veszpr. Regn. K/154). 1470: *Matheo Syro* (Körmend, Heim 546). 1475: *Johanne Syro* (OL. D. 17660). 1481: *Sigismundo Syro* (uo. 18534). 1494: *Nicolaum Syro* (Lelesz Acta 102/5). 1502: *Andrea Syro* (Múz. Justh). 1587: *Relicta Stephanj Syro* (OL. UC. 46/74).

SISAK: 1) galea, cassis; helm, sturmhaube NySz. 1405: Quandam *Cassidem* *wlgo Sysak* dictam (Múz. Hanvay). 1458: XV pilei *wlgariter Sysak nigri* Tres mundate (Múz. Kállay). Vna *Sysak* deargentata (uo.). 1462: Tres galee *wlgos* [igy?] *Sysak* *finews* *Vnum Barth* (uo.). 1506: Item *wlgo sysak* (OL. D. 26120). 1526: Item debet vnum bokor daru tholl et vnam thecam argenteam et vnum *sysak* (Múz.). 1530: Vnum aurum cum quo deaurauit *Sysak* (OL. Nád. 43). *Syssak*. Cópia (OL. L. III. 16. 17). 1542: *Syssak* *Karwas* *Keztyw was* (OL. Nád. 40). 1544: Attam komlosinak hoť az batfanak *sysakot* veťen (uo. 42). 1557: *Bacculae* *vulgo Syssak* (OL. L. III. 16. 17). 1572: Az egyk *sysaknak* az pofayaba orh uasaban az nyak uasaban toltokauaľ es mynden aprolekyaual egetembe (OL. Nád. 47). Ezvst *sysakban* cymer boghlar nekyl (uo.). 1599: Egj aranjas *sysak* ezewst aranjas tol tokawal es orwasawal (OL. L. III. 16. 17). 1638: Egy abrak merő *Sisak* (OL. UC. 2/34). || 2) operculum; sturz NySz. 1638: Ezen eőregh Konihan vagion egy io Eőregh Tűzhely, Melien vagion Egy eget bor egető katlan, Reghi Fazekaval Cziőb-revel *Sisakiaual* es ket Cziővevel eggiűt (OL. UC. 2/34). [Vö. vas-sisak.]

1. **SISKA**: tormenti genus; eine art kanone NySz. 1419: *Thoma dicto Siska* [a. m. «2. siska»?] (Zichy-Okm. VI.560). 1542: *Ibidem* *Tharazk veres*. *Ibidem* szerdahely *sysku* (OL. Nád. 40). 1549: *Tormentum*

paruum ferreum siska vocatum (OL. UC. 75/41). 1552: *Tharazk. Syska. Mozar pattanthyw* (OL. NRA. 1648/27). 1553: *Falconeta syska* vocata (OL. UC. 50/24). 1564: *Falconetae* 3 quarum vna nimis brevis *Siska* vocata (OL. L. III. 16. 17). 1594: *Restal siska* agiastul No 1. Vagion mas *siska* agi neikeöl No 1 (OL. UC. 78/7). 1603: *Gregorius Siska* [a. m. «2. siska»?] (SzékelyOkl. V.261). 1637: Egy jo hozzu *siska* (OL. UC. 14/43).

siska-pattantyú: [v]. 1597: *Apro mosar aliter siska pattantiu* (OL. UC. 101/3).

2. **SISKA**: avis genus; ein vogel NySz. 1419: *Thoma dicto Siska* [a. m. «1. siska»?] (ZichyOkm. VI.560). 1603: *Gregorius Siska* (SzékelyOkl. V.261). [Vö. 1—10. *siska* MTsz.]

SIT: [opera, opus diurnum; tagschicht, tägliche arbeitsperiode]. 1710: Bányász *sitvágók*, egy *sit* után [fizetésük] per den. 25. Érezvágóknak 1. pár éretűll fl. 1. Fa-míveseknek egy *sit* után den. 30. Hunk-futóknak egy *sit* után den. 28. Első kovácsnak egy *sit* után den. 30 1/2 [stb.] (TörtTár 1881. évf. 377, felsőbányai munkásokról). [Vö. MTsz.; *sikt*, *sitt* Szeőke: BánySzót. 173; Lumtzer-Melich: Deutsche Ortsn. u. Lehnwört. 237.]

sit-fa: 1556: In Syluis ad eandem fodinam pertinentibus ligna *Sytfa* vocata brachiorum 600 (OL. UC. 99/27, nagybányai inventariumban). In Syluis ad eandem fodinam pertinentibus sunt lignorum *Schitfa* [igy] vocata [igy] brachia 1055 (uo.). [Vö. «Sítfa, régi, már csak emlékezetben, de nyelvjárásban, közhasználatban nem élő szó. Mikor még a múlt század elején Felsőbányán tűzzel fejtettek a bányában, *sítfa*-nak nevezték a bányában tűzeléshez használt fát. Ma már csak a régi emberek emlékeznek reá» Sasi Nagy Imre bányamérnök közlése, 1904.]

sit-vágó: 1710: Bányász *sitvágók*, egy *sit* után [fizetésük] per den. 25. Érezvágóknak 1. pár éretűll fl. 1. Fa-míveseknek egy *sit* után den. 30. Hunk-futóknak egy *sit* után den. 28 [stb.] (TörtTár 1881. évf. 377, felsőbányai munkásokról). [Vö. NySz.]

SITÉ, l. sütő.

SITÉ, l. sütés.

SITÉT, l. sötét.

SITKE: [?]. 1679: Csonka rőt ökör, horgas rőt ökör, könyá *sitke* kurtás ökör (DebrJk., l. Nyr. XXXII.158). 1680: *Sitke* hegyes esonka fűlű horgas ökör (uo.). [Vö. *sütke* MTsz. ?]

SITŐ, l. sütő.

SIV, l. süv.

SIVATAGOS: [horrendus; schrecklich, entsetzlich?; plorans; weinend?]. 1422: *Stephanus Syuathagus* (OL. D. 11283). [Vö. *sivatag* NySz.; 1. *sivatag* MTsz. ?]

SIVEG, -ÉS, l. süveg, -és.

SÍVÓ: plangens, vociferans; heulend, brüllend NySz. 1464: *Nicolai Sywo* (Lelesz Acta 75/18). 1469: *Mathias Sywo* (OL. D. 32365). 1472: *Albertus Sywo* (Múz. Kisfaludy). 1478: *Paulum Sywo* (Körmend, Heim 590). 1522: *Clemens Sywo* (OL. D. 37004). *Demetrius Sivo* (uo. 37328).

SÍVÓS?: [plangens, vociferans; heulend, brüllend]. 1504: *Johannes Syvos* [a. m. sívós?] (Múz. Kállay).

SKÁRLÁT: [coecum]; scharlach NySz., [scharlachtuch]. 1448: Pannos diversos, vulgo *scarlath* et holozpazto vocatos (SztárayOkl. II.412). 1451: Pannos diversos, vulgo *scarlath* et olazpaztho vocatos (uo. 479). 1458: Vnam Stragulum de panno *Scarlath* cum Spintere wigo kaphc (Múz. Kállay). 1516: Egh keek kamoka zoknya, Egh *skarlat* zoknya (OL. D. 26367, I. Zolnai: Nyelveml. 205). 1528: Ex panno *skarlat*h (OL. L. (II. 16. 17). 1671: Tapetes Turcei vulgo *skarlatzünveg* (KPénzügymlt. Hungariae).

SKATULA, l. skatulya.

SKATULÁCSKA, l. skatulyácska.

SKATULYA, *ëskátul(y)a*, *ëskatul(y)a*, *iskátul(y)a*, *iskatul(y)a*, *skatula*, *skátul(y)a*: cistellula, cistella, capsula, theca, capsella; kästlein, schachtel NySz. [«iskátula» a.]. 1544: Harom *scatulat* (OL. Nád. 40). Vöttem eg' öreg *ëskatulat* (uo.). 1564: *Eg' scatulaba* nisthek (uo. 49). *Eg' scatulaba* vannak laystromok (uo.). 1594: Egi *iskatulaban* ualami maruanioek es ostablához valo fa karikak (OL. UC. 78/7). Egy eöreg *iskatula* (uo.). 1597: Egj kerek *skatulaban* Lo feostenj valo kana telj (uo. 101/3).

SKATULYÁCSKA, *ëskatul(y)ácska*, *ëskátul(y)ácska*, *skatulácska*, *skátul(y)ácska*: [deminutivum vocis «skatulya»; diminutiv zu «skatulya»]. 1556: *Eg skatulachkaban* görög feyer (OL. Nád. 48). 1596: Egi *eskatulaczkaba* (OL. L. III. 16. 17).

SKOLA, l. iskola.

SLAK, l. salak.

SLEJT: parvi pretii, [nequam]; schlecht, geringfügig, nichtsnutz NySz. (I. jel.). 1462: Oeto anfore plumbee magne et parue *Sleyth* (Múz. Kállay). 1504: Terciam [subbam] vero *Sleyth* (Körmend Acta III/5, Zákány 34). 1538: *Sleit* poztobol dolman (OL. Nád. 48). 1541: *Eg nadragot* az vörös *sleit* poztobol (uo. 40). 1550: Belleni ualo *sleyt* poztot (uo. 42). *Sleit* poztot auatlant (uo.). 1558: Panni *sleyth* emi vlnas sex (uo. 48). Ewth *schleit* pohar (OL. L. I.1). Pannum *sleyt* sarga (OL. Nád. 48). 1597: Ibidem nap enezet-ről, harom hatarban kölömb kölömb fele szalma, eleg *sleiteol* rakua (OL. UC. 101/3).

SLÉZIA-GYÓLCS, *slézsia-gyölcs*: schle-sische leinwand NySz. («sziléziai-gyöles» a.) 1799: Egy karmasin színű, selyemmel és arannyal megvarratott abrosz, körs környül és a közepén átaljában nagy virágokkal; *slésia* [olv. slézia v. slézsia?] *gyölcs*. Egy *slésia gyölcs* abrosz, négyszegletű forma (CanonVisit. 213).

SLÉZSIA-GYÓLCS, l. slézia-gyöles.

SLÓG, l. islóg.

SLÓGOS: lunariis ornatus; mit flittern geschmückt NySz. 1567: Egy oreza keoteo keoteses *slogos* (Forrás?). [Vö. islóg.]

SLÓGOZ, vö. mégslógóz.

SMARAGD: smaragdus NySz.; [smaragd]. 1516: Egh Nasfa kyben egh Rosa dyamanth wagyon. egh *smaragd*. egh gywngh sem. keth Rubynt Rosa Maas Nasfa egh Rosa dyamanth egh lean. harom gywngh sem. egh *smaragdh* keth Rubynth gywnghes lewegewel (OL. D. 26367, I. Zolnai: Nyelveml. 203). Egh *smaragd* gywrew (uo., I. Zolnai id. m. 204).

NEF: [seolopax]; sehnepf NySz. 1760: Egy vadruzáért [lövőpénz] d. 2., egy vagy két száresáért

d. 3., egy pár *snefert* d. 3., egy erdei *snefert* d. 4 (GazdtörtSzemle VII.421). [Vö. erdei-snef.]

SÓ, sa-, saj, sajta? sojt, sót: sal; salz NySz. 1138/1329: In uilla *Saktu* sunt allatores Salis quorum nomina sunt hec (MonStrig. I.94). 1200 k.: Usque ad fluium *Souyou* (Anon. 17). Iuxta fluium *Souion* (uo. 22). 1228/1357: Intrat in *Soyou* [«Erdélyben» Szam. jegyz.] (HazaiOkm. VI.22). 1240 k.: In eodem predio hec sunt nomina aratorum Petur *Sov* [a. m. só?] Pyncust Kathina Sita (Pannh. 61/8). 1272: Herrio bano de Wazara et de *Sov* (Veszpr. 10, Palaznak). 1282: Campos in magna silua quorum nomina sunt hec Nadmezeu *Soumezeu* (OL. D. 1133). 1282 k.: Circa flumen Soio (Kézai, I. FontDom. I/2. 72). 1288: Villas nostras regales Sowar et Sopotok uocatas im Comitatu de Sarus existentes simul cum fossato seu puteo salis ibidem existenti (Múz. Soós). 1291: Terram suam *Sohtteluk* [«Szászváros mellett» Szam. jegyz.] vocatam (OL. D. 1334). Cadit ad fluium *Sayo* (uo. 1332). 1293: Primo incipit in fluvio *Soyow* in quodam loco Apath rewy uocato (Múz. Hanvay). 1319: *Sow*, hn. (AnjouOkm. I.537). 1324/1354: In portum aque Thicie quod *Sowrew* nuncupatur (OL. D. 4459). 1325/1347: Eundem fluium *Sayo* (Körmend II/4, Miskouch 67). 1327: Possessionis *Sopotak* vocate (Múz.). 1328: Possessione *Sowpatak* cum parte Salis putei (Múz. Soós). 1338: Cuiusdam molendini ipsorum super fluvio *Sayowye* (Forrás?). 1363: Quadam Piscina *Sayomortuaya* (OL. D. 5185). 1368: Quandam magnam viam wigo *Sohordowth* vocatam (uo. 25769). 1384: A fluvio *Sayo* in loco Kewesrew nominato (Forrás?). 1411: Incepissent a plaga meridionali in loco *Thalaborsowa* vocato a foneys seu salifodinis ibidem habitis (Lelesz Met. Mármaros 21). 1505: Sowar, hn. (Múz. Soós). 1544: Wöttem ebedre halat *soban* es eles leuel (OL. Nád. 40). 1548: Az theredekert inteztek negywen so zamaba es wgh attak el keltény (OL. UC. 99/7). 1566: Wam so War *sauca* Dugha so Penzes so (OL. Nád. 49). 1594: Oreg kerek *soo* (OL. UC. 78/7). 1616/1643: Vgyan azonn Gepél hazban uagyon... Eöft *soo* uonno bör sák Mostan csak negy uagyon (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle VI.124). 1643: Negy so vonyo vas kapa. Negy so hanyo lapat (uo., I. GazdtörtSzemle 129). [Vö. *sajtalan* CzF.] [Vö. *duga*, *kamara*, *karika*, *kó*, *kúp*, *pénzés*, *tim*, *vám-só*.]

só-akna: salifodina PPB., salina; salzgrube NySz. 1411: Attigissent veteres foueas seu salifodinas wlo *Sooakna* vocatas (Lelesz Met. Mármaros 21). 1411/1492: Attigissent veteres salifodinas wlo *Sooakna* vocatas (Múz. Ibrányi). 1643: Boezátattunk mi az Specificalt *Soo Aknanak* revisiojara (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle VI.118). Az *Soo Aknanak* külső, de kialkeppen belseő Allapotiat diligenter ad oculatam vevén [stb.] (uo., I. GazdtörtSzemle 119).

sóba-fött: [in aqua salsa coctum; in salzwasser gekochtes]. 1544: Wöttem *soba fötnek* ket czukat (OL. Nád. 40). Ebedre eles leuel es *soba fötnek* walo-nak halat üttem (uo. 41). 1572: Vermeuel ualonak es *soba föt* tykfynak egh funt zalanat (uo. 40). [Vö. 1603: Vallion az ti Lutheristak [igy] chiac *soba föt* tehenhussal laknae, midőn az Catholicusoe *soba föt* cziukat eznoe (Pázmány: Felelet Magyarinak 99, olv.: 95). Vö. MTsz.]

só-bánya: salina; salzgrube NySz. 1643: Minel eő föll[se]lge az my keg[ye]lmes Vr[un]k paranchio-lattyából, az Nemes Posony Magyar Camara nekűn azt intimallja, hogy az Sowary *Soóbanjat*... bizonyos személyek által reuidealassuk [stb.] (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle VI.117).

só-ér: [vena salis]; salzader BM. 1643: 39 Eölré szállítottat melliebben [a sóvágó hely], az kiben szép *Soo Ereket* talaltanak (OL. Instr. 42, I. Gazdtört-Szemle VI.120).

só-főzés: [coetio salis; das salzsieden], salzsiederei BM. 1643: Az Aknához való Épületre, és az *Soó főzésre* való fát hozatni (OL. Instr. 42, I. Gazdtört-Szemle VI.121).

só-főző: [qui salem coquit]; salzsieder, hallor BM. 1643: Tobias Ritter *Soófeőző* Matthes Schmid *Soófeőző* (OL. Instr. 42, I. Gazdtört-Szemle VI.122).

sófőző-huta: [officina salaria; sudhütte]. 1643: Miczoda haszna lehetet mind az Aknának, s-mind az *Soo feőző Hutanak* (OL. Instr. 42, I. Gazdtört-Szemle VI.120). Az Epperjes varossa Specificalt Aknát az *Soo feőző hutanaul* eggiut Egiék [igy] Concivis Attiokfioknak Mihalyko Janos Uramnak Arendaban attak Negy Száz forintban Esztendeigh (uo., I. Gazdtört-Szemle 121).

sóhányó-lapát: [pala salaria; salzschaufler]. 1643: Negy so vonóvó vas kapa. Negy so hanyo lapat (OL. Instr. 42, I. Gazdtört-Szemle VI.129).

só-ház: depository salis Kr.; salzhaus BM. 1548: Az so haz elewt (OL. UC. 99/7).

só-jövedelm: [proventus salarius, annona; salzeinkommen]. 1643: Annak az Banyanak *So jövedelme* mennyre ment (OL. Instr. 42, I. Gazdtört-Szemle VI.118).

só-kamara, -kamora: 1) [cella salaria; salzkammer]. 1616/1643: Az *Soó kamarában* egy vy szinghez ualo hárs keőttel (OL. Instr. 42, I. Gazdtört-Szemle VI.123). Más felőlis uagion kett *sóó kámora* de tapasztatlan Az egyik *soó kámorában* uagion kett vas masa mertek (uo., I. Gazdtört-Szemle 124). 1643: Ott alatt uolt egy hituan so tarto kamara. Most az helyet vagyon kett nagy eőregh so komora [igy] ió epuletben (uo., I. Gazdtört-Szemle 129). || 2) [«camera salium», «camerarius salium», officium salinarum; salzamt]. 1574: Mi Kornis Mihály szentpáli, székel *sókamara* fő tisztartója és Lázár Ferencz szentannai, marosszéki királybíró... adjuk emlékezetre mindenek [stb.] (Székely-Okl. V.95). [Vö. Bartal, a főntebbi latin kifejezések a.; «Alabarches [olv. alabarches]: Latine: salis praefectus: *Só kamora* ispan: vel: maghlas» Gyöngy-Szót. 873. sz.] [Vö. kamara, 2. jel.]

só-kút: [fons salarius, «puteus salis»; salzbrunnen]. 1299: Ad quandam viam que uenit de *Soukuuth* (OL. D. 1537). [Vö. Puteus salis (uo.).] 1311: Ad quandam viam que venit de *Soukuuth* (uo. 1790). [Vö. Puteus salis (uo.).] 1362: In prefato puteo salis *Sokuth* dicto (Múz. Soós). 1402: Agyagospatak *Soukut* (OL. D. 8714). 1505: Vnum puteum *Sokuth* vocatum ex quo scilicet Sales decoquere habent in facie possessionis Sowar (Múz. Soós). [Vö. sós-kút.]

só-szelence: [salinum]; salzmeste, salzfass BM. 1594: Egi *soo szelence* (OL. UC. 106/3).

só-tartó: salinum, cotyla salaria; salzfass NySz. 1497: Vnum *Sothartha* ad modum crucis (OL. D. 20569). 1505: Vnum reseruaculum Salis wigo *Sothartha* (Lelesz Acta 112/3). 1522: Vnum paruam scutellam argenteam et vnum *Sothartha* (Körmend V/5, Batthyán 79). 1527: Duas cuppas, vnum *Sothartha* et duas furcas (Múz.). 1530: Salteria [igy] wigo *sohtartoh* (OL. UC. 98/3). 1562: Salis tecas *sotartoth* wigo vocatas duas (Múz. Kisfaludy).

só-törő: 1714: *Sótörő* [foglalkozásnév] (Gazdtört-Szemle IX.23).

só-út, sajt-, sajta-, sojt-, só-út, só-úta: [via ad salem portandum; landstrasse, auf welcher das salz geliefert wurde]. 1228: A loco, qui *Sohtut* dicitur (MonStrig. I.269). Meta posita iuxta *Sohtut* (uo.). 1257: Iuxta viam antiquam que *Sohtuth* uocatur (Pannh. 3/Q). [«Ez a Győr megye keleti részén elhúzódó sóút volt, melynek még a latin nevét is megtalálhatjuk: 1235: Vsque viam que uocatur salifera (Pannh. 5/W)» Szam. jegyz., I. NyK. XXV.163.] 1271: Iuxta magnam viam *Sahuth* a wigo nominatam (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid., I. Wenzel III.269). 1316: Ad viam publicam *Sahthuth* dictam (KárolyiOkl. I.45). 1320: Circa viam *Southuth* nominatam (Körmend III/2, Pezye 75, I. ZalaOkl. I.152). 1323: Circa viam *Shotut* wlgariter appellatam (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid., I. ZalaOkl. I.170). 1340: Vsque viam *Sahthut* dictam (Körmend III/2, Pezye 86, I. ZalaOkl. I.365). 1361: Iuxta viam antiquam que wlgariter *Sahthut* vocatur (Pannh. 3/C, I. HazaiOkl. I.338). 1368/1421: Circa quandam viam *Sahuth* [igy?] appellatam (Körmend III/4, Batthyán 31). 1383: Quedam via wlgariter *Satowth* [«Csopak» Szam. jegyz.] vocata (Múz.). 1386: Duo Jugera tendunt ad quandam viam *Sahthuth* (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1398/1466: Ad quandam viam *Sasthuth* vocatam (Veszpr. 5, File). 1452: Pervenissent ad vnam semitam *Sowth* nuncupatam (Lelesz Met. Mármaros 31). 1505: Via *Sathowth* [igy] denominata (OL. D. 21400). 1549: Inde ad viam *Soo wtha* (Lelesz Met. Mármaros 36). [Vö sós-út.]

só-vágó: fossor salarius NySz.; [salzhäuer]. 1405: Gregorius *Sowago* (Lelesz Acta 28/25). 1429: Michael *Sowago* (uo. 48/13). 1435: Michael *Sowago* (Múz. Kállay). 1453: Thoma *Sowago* (Lelesz Bercs. VII.10). 1459: Thoma *Sowago* (Múz. Kállay). 1467: Laurencius *Sowago* (OL. D. 30882). 1468: Benedictus *Sowago* (Múz. Kállay). 1469: Josa *Sowago* (OL. D. 32365). 1478: Andreas *Sowago* (uo. 18145). Valentini *Sowago* (Lelesz Acta 88/9). 1481: Jacobi *Sowago* (OL. D. 18462). 1483: Valentino *Sowago* (Lelesz Acta 93/23). 1487: Alberto *Sowago* (KárolyiOkl. II.527). 1508: Gaspar *Sowago* (Lelesz Acta 116/25). 1512: Michael *Sowago* (Körmend II/2, Csátár 55).

sóvágó-hely: [locus salis fodendi; ort wo das salz gehauen, gewonnen wird]. 1643: Az reghi *Soo vago hellic* az felső mezőben, vulgo kürn, az mint felőlis specificatottat telliessegeness ell hagiatanak az munkabul be szakadosztanak (OL. Instr. 42, I. Gazdtört-Szemle VI.120).

sóval-kereskédő: [salis venditor; salzhändler]. 1714: *Sóval kereskedő* (Gazdtört-Szemle IX.23).

só-víz: salsilago, salsugo, muria, muries MA.¹; salzwasser, pökel, soole, salzsoole BM. 1616/1643: Nyolcz eőregh kad, melyek *só uizel* telli vadnak (OL. Instr. 42, I. Gazdtört-Szemle VI.129). 1643: Tizon harom nagy eőregh kadok, tellyessek *só uizel* (uo.).

SOBRÁK? 1. zsobrák.

SOD: astutus, versutus; heimtückisch NySz. 1522: Demetrius *Sood* [igy, de vö. ua. oklevélben «Baloog» többször] (OL. D. 37004, szegedi összeírásban). [Vö. Szinnyei, Nyr. XXIII.489.]

SÓDAR, soldar, soldor, sóldor: perna, sectile; schinken NySz. 1432: Spatulam vnam wigo *soldor* dictam (OL. D. 34780). 1476: Scapula porcina *soldor* vocata (uo. 36993). 1523: Eodem tempore dat *soldor* (uo. 37007). 1528: Arnus wigo *soldar* (OL. Nád. 49). 1542: Larda aruina *soldor* (uo. 40). 1544: Vöttem

harom *soldort* (uo. 41). 1548: Vt wigo dicitur *sodar* sunt XI (Múz. Kápy). 1549: Pernaе vulgo *Soldor* quinque (OL. UC. 75/39). 1556: *Soldor* zaz tyzen negh Boka ótwen hat (OL. Nád. 49). 1629: Minden az ki disznót öl egy *sóldorral* tartozik, ha nem öl 12 pénzzel (Canon Visit. 159).

SODROTT: tortilis, intortus; gewunden, gedreht NySz. 1635: Asszonyembernek való *sodrott* szijerszényt no 10 (GazdtörtSzemle VIII.481).

SÓGOR, svógor: affinis; schwager NySz. 1450: Georgius *Swogor* (OL. D. 31602). 1512: Andreas *Sogor* (uo. 36985).

SOHA, *sonha*: nunquam; nie NySz. (1. jel.) 1458?: Zabadsag level hog senky capitan se hadnag nepeyt le ne zalloychya *soha* ez zent eghaz yozagaba (OL. D. 15255, az 1458-i okl. hátlapján). 1469?: Hog *sonha* hitet senky sem eg biro ne uehesen (uo. 16801, az 1469-i okl. hátlapján).

SOHONNAI, l. sēhonnai.

SOHONNÉT, l. sēhonnai.

SOJT, l. só.

SOK: multus, multum; viel NySz. 1317: In loco *Sukkurtuel* uulgariter nuncupato (OL. D. 1892). 1373: In loco *Sokkertuel* dieto (Körmend, Heim 243). 1499: Petrum *Sokzerethe* (Lelesz Acta 107/2).

SOKADALMAS: nundinalis; jahrmarkt- NySz. (1. jel.) 1604: Hogiha penig *Sokadalmas* ideoben Kalmari dologhert kwlseo Ember ituale Embert Cital Terueniel, Es az Incattus ituale Ember leuen absentalat magat, Ennek az ideo uetsege fl. 1 (MJog-törtEml. I.33).

SOKADALMI: nundinalis, nundinarius; zum jahrmarkt gehörrig NySz. («sokadalomi» a.) 1664: Tavalý az Sz. Mihály napi *sokadalmi* alkalmatossággal Szegedre menvén, száz tallérokat drabolyban kötven, az Actortul elveszett (DebrJk., l. NyK. XXVI.339, «draboly» a.).

SOKADALOM: nundinae, mercatus; jahrmarkt NySz. 1544: Vöttem az *sokadalomkor* hat turot (OL. Nád. 41). 1558: Az kiűl walo mezarosoknak zombath nap, es *sokadalom koron* zabad legien hust be hozny bőrewel (OL. D. 37006, l. GazdtörtSzemle VI.136).

sokadalom-vám: [argentum dividendis mercibus receptum; marktgeld]. 1588: Az *sokadalom vám* teszen [t. i. ennyit meg ennyit] (OL. Nád. 41).

SOKÁRA: post multum tempus elapsum; nach langer zeit NySz. 1654: Az haz előtt egy szép Filagoria kúbas, ennek is feli restauralast kévan nem *sokara* (OL. GyfLimb. 17/2).

SOLDAR, l. sódar.

SOLDONÁR, *zsoldonár*: [stipendiarius; söldner]. 1476: Gregorius *Soldonar* [olv. soldonár v. zsoldonár?] (Lelesz Prot. Parv. 86). 1480: Nicolao *Soldonar* (OL. D. 18327). 1517: Petro *Soldonar* (uo. 26748). [Vö. Murm. 2421. sz.; *soddonár*, *zsolnéer* NySz. és l. Simonyi, Nyr. XXXII.29.]

SOLDOR, **SÓLDOR**, l. sódar.

SOLDOS, l. zsoldos.

SOLTÉSZ, *soltisz*, *soltis*, *soltisz*: scultetus, libertinus; freigelassener NySz., [schultheiss]. 1393:

Duas villas nouas diuidant vilici ipsorum *soltiez* dieti (Múz. Kállay). 1414: Cuiusdam Jobagonis *Soltiez* nomine (Lelesz Acta 34/86). 1423: Ladislai *Soltiez* (uo. 43/43). 1449: Paulus *Soltiez* (SztárayOkl. II.444). 1457: Anthonius *Solties* (OL. D. 36405). 1463: Johanne *Soltiez* (uo. 31803). 1466: Paulo *Solties* (uo. 16367). 1476: Clemente *Soltiez* (Lelesz Acta 86/11). 1480: Thoma *Soltihyz* (OL. D. 18404). 1489: Thoma *Soltihyz* (Múz. Kállay). 1492: Matheus *Soltiez* (OL. D. 19776). 1502: Vnum locum Jobagionalem wlgariter *soltiez* vocatum in possessione Hwzzyn (Lelesz Prot. Parv. 146a). 1510: Thoma *Solties* (OL. D. 22083). 1619: Eztrenga pünkösdben Ugian pünkösdben ztronagan *soltiezok* iönedelme (OL. UC. 22/21, «Sáros m.» Szam. jegyz.). 1689: Proventus. Az *Szoltisok* [igy] Dezmaival nem tartoznak hanem az Dezmat Tarttyak (uo. 1/34). Census. Minden *Szoltisz* [igy] az egész szoltisságtul tartozik Szent György adajaban fl. 1. Egy forinttal (uo.). [Vö. «Nálunk a kenéz... telepítőknek jelentésével járván, egyenlő vala a *soltésszal* (Schultheis, Schultze); amaz szlávok, ez németes vidékeken. A birtokos, akár a korona maga, akár püspök vagy káptalan, akár magán ember, használatlan erdejébe vagy heverő földre lakosokat szerzett egy-egy vállalkozó által s ezen vállalkozót *kenéz*nek vagy *soltész*nek nevezték. A *kenéz* vagy *soltész* az új lakosok bírāja, rendezője és a tőlök járó jövedelemnek beszedője vala az uraság számára. Ezen szolgáltatért, s azért, hogy összeszerezte az új lakosokat, némi földet kapott saját használatára, malmot vagy egyéb beneficiumot, sőt a lakosoktól meghatározott pénzbeli, sajtbeli vagy más természetű jövedelmet is húzott» (Hunfalvy Pál: Az oláhok története I.360). Vö. Wenzel: Magyarország mezőgazdaságának története 292. s köv. II.; *scultetus* Bartal; *soltész* Lumtzer-Melich: Deutsche Ortsn. u. Lehnwört. 238.]

SOLTÉSZSÁG, *soltisság*, *soltisság*: [scultetia; *soltésszgyarmat*]. 1689: Census. Minden *Szoltisz* az egész *soltisságtul* tartozik Szent György adajaban fl. 1. Egy forinttal. Szent Mihály adajaban fl. 2. Ittem Egy egész Jobbagysságtul tartoznak Szent. György adajaban fl. — den. 75. Szent Mihály adajaban fl. 1. d. 50 (OL. UC. 1/34, «Also Wlădiskócz»). Servitia. Egy *Szoltisságtul* adnak fel szekeret, Vono Marhat nro. 2 (uo.). Munera. Egy *Szoltisságtul* tartoznak Annuatim 2 Luddal... Ittem egy egész Jobbagysságtul adnak Tyukot nro. 12. (uo.). 1699: Ondicska Fél *Soltisságtul* fl. 10. azon *Soltisságnak* 1/4 fl. 5 (AdalZemplvmTört. IV. évf. 150). [Vö. *scultetia* Bartal.] [Vö. *soltész*.]

SOLTÍSSÁG, l. *soltésszág*.

SOLTÍSZ, -SÁG, l. *soltész*, -ság.

SÓLYA: solea, sandalium; sohle NySz. (1. jel.) 1490: *Solya* 1 (OL. D. 26048). *Solya* 2 Cipelli 2 (uo.). 1522 k.: Unum par caliopidum seu *solya* bene dispositum (TörtTár 1889. évf. 378).

SÓLYMÁR, *sólyomár*: falconarius; falkner NySz. 1266: Unum predium nomine *Solomar* prope Budam (OL. D. 604). 1355: Quasdam possessiones earum, unam, videlicet *Salmar* [még kétszer így] vocatam, in comitatu Pilisiensi existentem (AnjouOkm. VI.371). 1496: Possessionibus *Salmar* [igy? a. m. *sólymár*?] Zombathfalwa (Körmend III/6, Körmend 10).

SÓLYMOS, *sólyomos*: [falconarius, falconibus copiosus; falkner, reich an falcken]. 1251/1281: Villam *Solumus* super fluuium Blathnica (OL. D. 346). 1252: Contulimus quendam uillam nostram *Solumus* uocatam iuxta fluuium Blathnica in Turuch existentem (uo.

369). 1256/1270: Tendit uersus uillam *Solumus* (uo. 312). 1264: Separat terram *Souhumus* a terra Narhyd (MonStrig. 1.516). 1265: Unenit ad fundum Corvulus potoka usque uallem *Solumus* potoka (OL. D. 595). 1342: Quandam possessionem *Solmus* uocatam (Múz. Ibrányi). 1359: *Solyumus*, hn. (Múz. Forgách). 1453: Possessionum Teke, *Solmos*, Akna (OL. D. 30826). 1454: *Solymos*, hn. (uo. 14604). 1484: *Solymos* [hn. Temes m.] (Múz. Forgách). 1505 k.: Auiceptori wlgo *solmos* dedi (OL. D. 35798).

SÓLYOM: falco, haliaetus; falk NySz. [falke]. 1216/1230: Pousa filio *Solum* (OL. D. 79). 1229: Pousa filio *Solum* (Veszpr. 10, Palaznak). 1231/1257: Posa filio *Solum* (OL. D. 42). 1272: Deinde circuit lapidem *Solumkou* uocatam (uo. 799). 1282: Unum montem *Solumku* uocatum (uo. 1133). 1285/1334: Uadit ad orientem ad *Solumku* (Körmend Sebesiana 2.9). 1299: Ad quandam lapidem qui uocatur *Solumku* (OL. D. 1537). 1304/1307: Benedicti dicti *Solum* (uo. 29106). 1311: Ad quandam lapidem qui uocatur *Solymkw* (uo. 1790, l. AnjouOkm. I.244). 1320: Castellanus de *Solumku* (OL. D. 2010). 1325: Castrum *Solumkow* (AnjouOkm. II.218). 1357: Sub pede cuiusdam monticuli *Solumkaialthow* vocati (Múz.). 1364: Petri dicti *Solum* (ZichyOkm. III.237). 1380: Johannes dictus *Solum* (Lelesz Acta 13/25). 1389: Vnam rippam *Solyomken* uocatam (OL. D. 7481). Attingit vnam rippam *Solyomkeu* uocatam (Lelesz Met. Mármaros 13). 1409: Georgio dicto *Solyom* (Múz.). 1427: Petro *Solom* (Veszpr. 13, Pét). 1428: Petro *Solyom* (Veszpr. 11, Lovas). 1429: Castri *Solyomkew* alio nomine *Zokel* vocati (HazaiOkm. VII.451). 1438: Thomas *Solom* (Múz. TörtTárs. 2). 1452: Johanne *Solom* (OL. D. 14584). 1468: Ladislaus *Solom* (Múz. Kállay). 1602: *Solyom* Mihály (SzékelyOkl. V.240).

sólyom-fészék: [nidus falconis; falkennest]. 1504: Ciuitates Jaycza Jezero, Banyalwka, *Solyomfezek* et Lewacz ad conseruandas Strassas (OL. D. 21279).

SÓLYOMÁR, l. sólymár.

SÓLYOMOS, l. sólymos.

SOM: cornum; kornelkirsche NySz. 1171: Quorum nomina hec sunt Beretes [?] Sunad *som* [a. m. som?] comos huna (Pannh. 27/Mm). 1181: Quorum nomina hec sunt Berges sudan pita *som* somos (uo. 14/L). 1193: Hec igitur sunt nomina prediorum... Berhin. *Sumberhein*. Mariada (OL. D. 27). Inde ad aquam *sum* (uo. 29). 1229: In villa *Sumberem* Meger Seuleus Told (Pannh. Lib. Rub. 24–34. l. 20. sz.). 1233: Ad locum qui uocatur *sum* (Veszpr. Regn. Met. 2). 1233/1345: Venitur ad locum qui dicitur *Sumseck* (Veszpr. 3, Billege). 1262: Ante siluam, que wlgariter *Nogsum* uocatur (HazaiOkm. VI.111 és Wenzel XI.519). 1269: Per planiciem venit ad *Gokorsum* (Múz. Bethlen). Silue *Sumberuk* vocate (Veszpr. 107, Nivig 3, l. ZalaOkl. I.54). 1275: De puteo *Sumkuth* uocato (OL. D. 927). 1279: De puteo *Sumkut* uocato diuertit (uo. 1401). 1280: Terram picernarum et Bochariorum nostrorum de territorio magne ville Beren iuxta *Sumberen* in Comitatu Symigiensi (Veszpr. 2, Nagyberény). 1280/1291: Terram curiferorum Bochariorum nostrorum ac picernarum de territorio magne uille Beren iuxta *Sumberen* in Comitatu Symigiensi (uo.). 1293: Ad quoddam rubetum *somberek* uocatum (Wenzel X.132). 1341: Ad montem *Sumhig* (OL. D. 3402). 1603: *Som*, szn. (SzékelyOkl. V.248). [Helyn. szárm.: 1055: Terciam partem forensis tributi de *sumig* (Pannh. Tih. 1/1). 1095: In [villa] hongun ploznic in brihin in *sumig* nandurdi in uindim (Pannh. 15/Oo). 1171: Protelatur sub monte *Sumug* (uo. 27/Mm).

1193: Inde ad uiam *sumug* (OL. D. 27). 1211: In uilla Jgol hii sunt serui Wendeck Legud Gaba *Somod* Holgut Poud Chedeh Chendur (Pannh. Tih. 1/5). 1237/1325: In uilla Lula Jelyan Kesereu *Sumug* Cheke (Veszpr. 107, Lula 2). 1240 k.: In duobus prediis Fyvs hec sunt nomina Jobagionum equestrium Bekes Endere *Sumug* Pyncust (Pannh. 61/8).

som-bokor: [cornetum; kornelkirschenstrauch]. 1291: Pervenit ad *sumbucur* meta terrea circumfusum (HazaiOkm. VIII.308). 1351: Quidam rubus *sumbukur* uocatus (OL. D. 4197).

som-fa: cornus; kornelbaum NySz. 1347: Arbor *Sumfa* dicta (OL. D. 3909, l. AnjouOkm. V.89). 1367: Arborem *Sumfa* uocatam (OL. D. 33613).

som-kerek, -kerék? [cornetum rotundum; run-des kornelkirschengehölz]. 1236: Inde protenditur et uadit ad *Sumkerek* (Múz.). 1256/1270: Apud *Sumkerek* sunt tres mete (OL. D. 312). 1266: Inde uadit usque *Sumkerek* ad quandam lucum (uo. 669).

som-virág: [flos corneus; kornelkirschenblüthe]. 1346: Judit filia Stephani de *Sumviragh* (AnjouOkm. IV.621). 1459: Johanne de *Somyragh* (Pannh. 15/O).

SOMA: Samuel PPB. [?]. 1210: Quorum nomina hec sunt Rupa Feud Files Chuca Golombus *Soma* Bulsuu (Pannh. 5/F). 1211: Joubagiones sunt Sot Cond Juke Buci Bolchon *Soma* Boscut (Pannh. Tih. 1/5). In uilla Thurkh isti sunt joubagiones Culesed Latamas Sentus *Suma* Beche (uo.). [Udvornici] sunt isti... Buhtus Othoc Thyze *Suma* Bulsou (uo.). Isti sunt vdornici Cuet Luca Luxa Lucas Reze Miahel Mehei Mot *Soma* (uo.). [Vö. csoma?]

SOMOS: [cornum habens, cornis copiosus; kornelkirsche habend, reich an kornelbäumen]. 1181: Quorum nomina hec sunt Berges sudan pita *som* somos (Pannh. 14/L). 1211: Isti sunt serui Eguche *Sumos* [a. m. somos?] Vidikes Ludeh Hosued (Pannh. Tih. 1/5). Isti uero sunt vdornici Cwsveth Mochy Kyreu Keled *Sumos* Emkicy (uo.). 1327: Ad vnum Berch *Sumusmal* dictum (OL. D. 2470). 1335: De lacu *Sumuspatak* uocato (SztárayOkl. I.97). 1337: In quodam riuulo *Sumoschpataka* uocato (uo. 124). 1410: Siluas magnas *Somos* et Halagus uocatas (OL. D. 9661). 1456: Castri *Somoskew* (uo. 15105). 1468: Abinde transeundo ad *Somospathak* (Múz.). 1712 k.: Az *Somoskert* az egész *Somossal*, nyíressel, gondviselése alá adattassék (GazdtörtSzemle VII.416). 1760: Ha a *Somos*l vágatja pedig, Isten őrizzen oly szerencsétlenségtől, mint esett most Szentesen (uo. 418).

SONHA, l. soha.

SONKOLY, csonkoly? vö. méz-, viasz-sonkoly.

SÓNYÓ, l. savanyú.

SOP? sopa?: 1211: Hii sunt vdornici leleh Zolcad Zelcheh Zegen Bod *Sopa* Bessu (Pannh. Tih. 1/5). 1221: Quorum uidelicet aratorum nomina sunt hec *Sop* Chempez Wasard Pozor Chuma Etcha (Pannh. 4/B). [Vö. MTsz. 2]

SOPA, l. sop.

SOPORLÁH, l. supérlát.

SOPORLÁT, l. supérlát.

SOPRONI-KÖBÖL: [modius Soproniensis; Soproner kübel]. 1597: *Soproni* regj *keobeol* 1. Ország keoblj 2 (OL. UC. 101/3).

SORK, -I, l. sark, -i.

SOROK, l. sark.

SOROMPÓ, sarampó: cratis, munimentum, munitio MA.¹ («sarampó» a.). palus praecusorius; schlagbaum NySz. («sarampó» a.) 1571: Exterioris sorompo (OL. UC. 51/4). 1587: Az kapu hid saram-poyan Nigy zegw lakath retez fejewel 1 (uo. 46/74).

sorompó-kapu: [schränkenthor]. 1597: Az sorompo kapun (OL. UC. 77/13).

SOROMPÓS, sarampós: [cancellis instructus; mit schranken versehen]. 1543: Vsque ad proximum alium pontem Sarampos (OL. Nád. 49). A primo ponte vie publice Sarampos inter latorkert per repleturam currentis habito (uo.). [Vö. srampos NySz.]

SOROSÍT: 1678: Varga János is sorosítja [a ki-jegyző, Széll Farkas, szerint a. m. terheli] ugyan Zagyva Györgyöt, hogy a csapszéken a vén asszony aranya végett volt vetélkedés (DebrJk.).

SÓS: salsus, subsalsus NySz., [sale copiosus; salzig, reich an salz]. 1093/1399: Quarum terminus incipit in loco Soshel versus villam Derguche (Pannh. Tih. 1/27). 1254/1360: Tendit ad caput riuli qui dicitur Souspotok (OL. D. 385). 1254/1389: Tendit ad caput riuli qui dicitur Souspatak (Lelesz Met. Zemplén 10). 1327: Ad vnum lacum in vertice montis, quod [igy] wigo Soussar apellatur (OL. D. 2423, l. Anjou-Okm. II.300). 1334: Possessionum Rebneche et Souspatak vocatarum (AnjouOkm. III.111). 1338: Petrus dictus Soos (SztárayOkl. I.154). Petri dicti Soos (uo.). 1358: Exit de Balatino et venit ad Soshel (Pannh. Tih. 1/17). 1362: Putei salis in wlgari Soskuth dicti (Múz. Soós). 1363: In loco Sostow (Múz.). 1364/1367: Cuiusdam riuli Sospotak (OL. D. 30682). Capite riuli Sospotakfew (uo.). 1377: Iuxta meatum Souspatak dictum (uo. 28753). 1389: Descendit in caput cuiusdam riuli Sospatak appellati (Lelesz Met. Mármaros 13). 1390: Ad aquilonem eundo iungit riulum Sosuiz (uo. 11). Ad riulum Sospatak (uo. 20). Riulum Sosuiz (OL. D. 7620, l. TelekiOkl. I.226). 1430: Attigissent quandam paruum vallem aquam in se habentem Soszegh vocatam (Múz. Bethlen). 1514: Martinus Soos (OL. RDecim. Zempl.). 1521: Non esset libertinus vel Woynik ipsius Thome Soos (Múz.). 1522: Blasius Soos (OL. D. 37004). 1527: Desertam Soos Pwzthaya vocatam (Múz.). [Helyn. szárm.: 1407: Iuxta lapidem Soosd (Múz.).]

sós-hal: pisces muria conditi, salsamenta; eingesalzene fische NySz. 1544: Vöttem sos halat (OL. Nád. 42). 1597: Mykor sos halath wyznek minden szaz fogas [olv. fogás] halthol egy egy fogas hallal tartoznak (OL. UC. 12/42).

sós-káposzta, -kápuszta: [brassica muria condita]; eingesäuertes kraut BM. 1536: Bethacium wlgos [igy?] kapoztha cum doliis (OL. L. III. 16. 17). 1597: Metelt kapozta hordo 2. Hasabos sos kapozta hordo 9 (OL. UC. 101/3). [Vö. NySz. MTsz.]

sós-kút: [fons salarius; salzbrunnen]. 1252: Teram suam hereditarium souskut nuncupatam (OL. D. 2206). 1270: Terra Souskut uocata (uo. 747). 1275: In uallem qui [igy] dicitur Souskuth (uo. 921). 1348: Currit vsque ad quandam fontem wlgariter Soskuth vocatum (Múz.). 1366: Ad vnum puteum quem vocant Soskuth (OL. D. 30691). 1460: Soskuth, hn. (uo. 15473). [Vö. só-kút.]

sós-ugorka: [cucumis muria conditus; salzgurken]. 1545: Vöttem sos ugorkat (OL. Nád. 41).

sós-út: [via ad salem portandum; landstrasse, auf welcher das salz geliefert wurde]. 1510: Venissent vsque ad viam Soosuth (Múz., «Lontó» Szam. jegyz.). [Vö. sajtos-út.]

SÓSKA: rumex, [rumex acetosa]; sauerampfer NySz. 1544: Vöttem soskat, pareyt, cykariat (OL. Nád. 40).

SÓSKÁS: [rumicibus acetosis copiosus; reich an sauerampfer]. 1471: Peruenissent ad montem Soskas-hegye vocatum (Múz. Kállay).

SÓT, l. só.

SÓTALAN, sajttalan: insulsus; ungesalzen NySz.; [sine sale; ohne salz]. 1469: Michaele Saythalan (OL. D. 16907). 1498: Emericus Saythalan (uo. 20765).

SOTÓ, -S, l. sajttó, -s.

SOTUS, SOTÚS, l. sajttós.

SOVÁNY: sterilis, aridus, macer; unfruchtbar, dürr, mager NySz. 1473: In prato Sowanrakothya vocato (Lelesz Acta 84/10). 1522: Lucas Sowan (OL. D. 37328).

SÓZÓ: a) [sale condens; salzend]; b) «vad körte» MTsz.; [pirum silvestre; holzbirne?]. 1211: Vdornici de Mortus hii sunt Quereu Huus Rost Maradic Nesu Nemthe Solud Souzou [a. m. sózó?] Eguid (Pannh. Tih. 1/5). 1418: Petro Sozo (ZichyOkm. VI.512). 1515: Johanne Sozo (Pannh. 63/Gg). 1558: Azw alma Azw sozo. Azw muskatal körtel. Azw bezterchey zylwa (OL. Nád. 49). 1602: Sózó Miklós. Jobbágy (Székely-Okl. V.198). [Vö. sózó-szilva NySz.]

1. SÖPRŐ, l. seprő.

2. SÖPRŐ, l. 2. söprű.

1. SÖPRŰ, l. seprő.

2. SÖPRŰ, söprő: faex; hefe NySz. («söprő» a.) 1587: Eczeth wágon söpröstül eg elő araz (OL. UC. 12/42). Eg hordonak az söpreye (OL. Nád. 40).

SÖR, sér: cervisia, cerevisia; bier NySz. («sér» a.) 1436: Matheo Sur [a. m. sör?] (Lelesz Acta 53/44). 1544: Hozattam sert (OL. Nád. 40). 1588: Ser tewtelekre (OL. UC. 64/35).

sör-főző, -főző: 1) coctor cerevisiae, cerevisiarius; bierbrauer NySz. («sör-főző» a.) 1477: Matheus Serfewzew (OL. D. 17999). 1478: Georgius Serfewzew (uo. 18145). 1480: Matheo Serfewzew (uo. 18350). 1692: Serfőzőnek ácsoknak, 2 drabantoknak... liba communis per diem nr. 3—3 (GazdtörtSzemle VI.184). || 2) [ad cerevisiam coquendam; brau-]. 1683: Serfőző üstös kemenceze (OL. UC. 3/32).

sörfőző-ház: officina cerevisiaria, braxatoria; bierbrauhaus NySz. 1683: Egy serfőző ház, annak vagyon szalad háza (OL. UC. 3/32).

sörfőző-üst, -ist: ahenum cerevisarium PPB., ahenum braxatorium NySz. («sörfőző-üst» a.); braukessel BM. 1553: Ser főző üst (OL. UC. 96/3). 1636: Sörfőző üst Nro. 1 Öreg kádak Nro. 2 (GazdtörtSzemle I.265). 1674: Vagyon egy Nevelő Haz Syndelyes... Ugyan azon Nevelőben vagyon Palyinka főző kett rézz fazék. Vagyon egy ser Főző Eőregh Rezz üst (OL. UC. 8/21).

sörhűtő-kád, -hivető: [kühleimer, kühlfaß zum bierkühlen]. 1674: Ser hivető kis kád (OL. UC. 8/21).

sör-korcsma, -korcsoma: [caupona cervisiaria; bierschenke]. **1674**: Az *ser korczomat* az ott valo ser nevelős arenda szerent birja (OL. UC. 8/21). **1719**: Báthi korcsmán hasonlóképpen foly mint Léván: az odavaló lakosok tökéletlensége és a mult eszten-dőbeli restantiájokra nézve elfoglaltatván bor- és *serkorcsmájok* (GazdtörtSzemle III.177).

sör-művelő, -mélvő? 1) [cervisiae coctor; bierbrauer]. **1547**: Valentinus *Serműcelw* [igy] (Múz. Kapy). || 2) [officina cervisiae; bierbraueri, brauhaus]. **1596**: Az *sermeweloben* [igy?] (OL. L. III. 16. 17).

sör-nevelő: 1) cerevisiae coctor; bierbrauer NySz. («sör-nevelő» a.) **1513**: Johanne *Serneuelew* (Lelesz Acta 121/10). || 2) [officina cervisiae; bierbraueri, brauhaus]. **1696**: Pazdicsi *Sernevelom* arendája fl. 50 (AdalZemplmTört. IV. évf. 217). **1697**: Pazdieson Sándor Soffia udvaram, szolgálók gondviseletlensége miá töből ell éget... Csak az Csuróm és *Sernevelom* maratt meg (uo. 282).

sörnevelő-ház: [officina cervisiae; bierbraueri, brauhaus]. **1621**: Vagion egy *serneueleó ház* (OL. UC. 2/31). **1634**: *Ser neueleó ház* (uo. 21/3).

sör-nevelős: [cervisiae coctor; bierbrauer]. **1596**: Jacobus *Serneueleos* (OL. UC. 28/42). **1674**: Az *ser korczomat* az ott valo *ser nevelős* arenda szerent birja (uo. 8/21). [Vö. *nevelős*.]

SÖRE: pecus saginatum; mastvieh NySz. **1690**: Veres *söre* ökör (DebrLt., I. Nyr. XXII.520). **1708**: Kék *söre* ökör (uo.). **1711**: Keeskeméti Pál rőt, busa *söreje* [olv. söréje] (uo.). **1744**: 2-ik Incattus két napig volt sörös, 10 *sörét* adott az 1-ső Incattus keze alá (DebrJk.). [Vö. 1. *söre* MTsz.]

söre-gyűjtő: **1714**: *Söreggyűjtő* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.23). [Vö. «A *söreggyűjtő* elnevezést szerzett értesüléseim szerint néha-ritkán ma is használják Debreczenben. Így nem régen még élt nálunk egy *Söreggyűjtő* Nagy Sándor nevű ember. A söre szedésével, hizlalásával foglalkozó gazdag Jóna nevű civisekről is hallani: *sörét gyűjtenek*. A *söreggyűjtő* tehát afféle marhakereskedő, aki összeszedi a sovány jószágot és hizottan adja el» Zoltai Lajos közlése, 1904.]

SÖREG, *sörég*: [acipenser stellatus], sturio secundus: stör NySz. **1517**: Pisces vlgó *Seureegh* (OL. D. 26183). **1553**: Vsones doricae et *seureg* (OL. UC. 43/4).

SÖRÉG, 1. sörég.

SÖRÉNY, *sörény*: juba; mähne NySz. («1. sörény» a.) **1545**: Ket ollot louak *sereñe* nirni (OL. Nád. 40). **1546**: Emi vnum torpicem Thome Zekerwezech az lowak *serenyenek* (uo.). [Vö. *tarsi-sörényű*.]

SÖRÉS: «hízó marhát őrző pásztor» MTsz.; [pastor pecudum saginatorum; hirt des mastviehes]. **1714**: *Sörés* [foglalkozásnév] (DebrLt., Zoltai Lajos közlése). **1744**: 2-ik Incattus két napig volt *sörös*, 10 *sörét* adott az 1-ső Incattus keze alá (DebrJk.).

sörös-legény: [adjutor pastoris pecudum saginatorum; mastvieh hütender hirtengesell]. **1714**: *Sörös legény* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.22).

SÖRÉT, *srét*: glarea plumbea, grando plumbea; schrot NySz. («srét» a.) **1760**: Fors majszter keze alatt lévő Jágereknek és Puskásoknak Ezen túl sem Puska por, sem *srét*, az mül[tósa]gos urasságtól ezen-

túl nem adatik (GazdtörtSzemle VII.421, a kézirat szerint).

SÖRLÖK? 1. serleg.

SÖRÖS, *sörös*: 1) [cervisiam habens, cervisiae potator; bier habend, biertrinker]. **1409**: Petrum dictum *Seres* (Múz.). **1420**: Dionisii *Seres* (ZichyOkl. VI.573). **1423**: Blasium *Seres* dictum (TelekiOkl. I.467). **1424**: Gallus *Seres* (OL. D. 11595). **1429**: Matheo *Seres* (Lelesz Acta 48/9). **1434**: Francisco *Seres* (OL. D. 12645). **1434** k.: Augustinus *Seres* (KárolyiOkl. II.151). **1436**: Francisco *Seres* (OL. D. 12852). **1448**: Martinus *Seres* (Múz. Kállay). **1462**: Galli *Seres* (OL. D. 15695). **1468**: Jacobus *Seres* (Múz. Kállay). **1469**: Franciscus *Seres* (Lelesz Acta 80/54). **1476**: Gallus *Seres* (Körmend, Heim 576). **1478**: Georgius *Seres* (OL. D. 18145). **1519**: Paulo *Sewrews* (Múz. Forgách). **1522**: Michael *Serees* [igy] (OL. D. 37004). Paulus *Serees* (uo.). Valentinus *Serees* (uo.). **1548**: Michael *Seres* (OL. RDecim. Zempl.). **1603**: Joannes *Seres* (SzékelyOkl. V.244). Stephanus *Seres* (uo. 245). || 2) cerevisarius; zum bier gehörig NySz. **1634**: Üres *seres* negel (OL. UC. 21/3).

SÖRTÉLYÉS, 1. sértés.

SÖRTÉLYÖS, 1. sértés.

SÖRTÉS, 1. sértés.

SÖTÉT, *sötét*, *sítét*: tenebrae, tenebrosum, tenebricosus, tenebricus, tenebrosus MA¹; dunkel, finster NySz. («sötét» a.) **1211**: Isti sunt agricole Miens Bota Vossa Scimis *Setit* Syque (Pannh. Tih. 1/5). **1251/1271**: Vnum aratrum eidem terre contiguum [igy?] nomine *Sytetkuth* (Veszpr. Regn. 0/223). **1264/1324**: Ad vnam nalleem *sethetvelg* uocatam (HazaiOkl. VI.122). **1327**: Ad vallem *Setethwelg* dictam (OL. D. 2470). **1347**: Cuiusdam Riuiuli *Setheth* pathak vocati (Múz. Kapy). **1352**: Possessione sua *Setetkut* uocata (OL. Tű. 24/120). **1411**: Sub monte *Setethhegh* appellato (Körmend, Korlátkó-Appon. 14/756). **1419**: Caput fluiui *Setheth* patak (Körmend, Sebesiana 14/3DD). **1429**: Blasio *Setheth* (Lelesz Acta 48/9). **1449**: Thome *Setheth* (SztárayOkl. II.442 és Lelesz Acta 61/62). Pauli *Setheth* (SztárayOkl. II.443). **1454**: Ladislao de *Sethethkwt* (OL. D. 14906). **1495**: Georgio *Setheth* (Múz. Forgách).

sötét-kék: [purpureus]; frantzblau SI. («setét kék» a.), [dunkelblau]. **1494**: De Chemelotho *Sethethkek* una pecia (Engel: GeschUngrReichs I.82). **1504**: Habeo duos equos vnum *Setethkek* alterum vero Verespey (Múz.). **1550**: De panno karasia coloris *setethkek* (OL. Nád. 42).

SÖVEG, 1. háló-süveg.

SÖVÉNY, *sөvény*, *sөviny*: sepes, sepimentum; zaun, umzäunung, einfriedung NySz. **1252**: Uenit ad fluium *Swen* [a. m. sөvény?] et ibi iuxta Sebusag sunt due mete (OL. D. 369). **1265**: Ad magnum portum vlgariter *Sven* Nögreuy appellatum (uo. 582, I. HazaiOkl. 44). **1283**: In quodam castello *Swynwar* nuncupato (OL. D. 1142, «Dunántúl» Szam. jegyz.). **1398/1430**: *Sewenhaza* (OL. D. 8307). **1430**: Johannes literatus de *Sewenhaz* (Múz. Kállay). **1446**: Johannem de *Swenhaz* (SztárayOkl. II.380). **1613/1696**: Némely nygan vakmerőségre vetvén magát, egymás szomszédságában *sөvényeket* nem akarnak tartani, ki miatt nagy károkbán esünk barmaink kiszaladásával; azért, hogy ez távozodjék, minden ember ki mely szomszédja felől, tartozik *sөvényt* tartani (GazdtörtSzemle VII.413). **1637**: Vagyon az Peezerhaz keöwről jo fedeles *sөvény* (OL. UC. 14/43). **1638**: Ezen

oltovános kertnek keörmös körül vagion reghi oh *sövenie*, hasab karokkal allatott lesza nélkül (uo. 2/34). [Helyn. szárm.: 1416: Vallem *Seuendwelge* dictam (Körmend III/3, Zamárd 99). In monte *Seuend-hege* (uo.)].

SÖVINY, 1. sövény.

SPÁGÓ: [thomix, linum; bindfaden, spagat]. 1544: Vöttem ket konc papirozt es *spagot* (OL. Nád. 41). 1545: Eg öreg gombolag *spagot* (uo. 40). [Vö. olasz *spago*.]

SPÁN, -SÁG, 1. ispán-, -ság.

SPANYOL, spanyor: [Hispaniensis; spanisch]. 1631: Fekete virágu bársony *spanyor* köntös, lant újjá, nyolezvan arany boglár vagyon rajta (Radvánszky: Családélet II.257). 1651: Egy réz vesszős galler. Egy *spanyor* fekete szőr selyemmel varrott galler (uo. 314). [Vö. «spaniol, Hispanus» MA.¹; *spanyol-gallér* NySz.]

spanyol-selyem: [bombyx Hispaniensis; spanische seide]. 1595: *Spanyor selmet* (OL. Nád. 47).

spanyol-varrás: [quod arte Hispanica acu pie-tum est]; spanische stickerei NySz. 1595: Egj finalj ky *spaniol varrassal* varroth zeöld kik ueres selyem-mel varroth (Radvánszky: Családélet II.85).

spanyol-viasz: cera Hispanica, cera miniatula; spanisches wachs NySz. 1700: Papirosra, Tintára *Spaniorviasz* fl. 4 (AdalZemplymTört. V. évf. 141). 1701: Papiros Tinta, *Spaniorviasz* fl. 5.40 (uo. 298).

SPANYOLAZ, 1. spanyolozott-varrás.

SPANYOLOZOTT-VARRÁS, spanyola-zott: [spanische stickerei]. 1595: Egj gallos giolch kezkenő feir varrassal *spaniolazoth varrassal* rostos az vege (Radvánszky: Családélet II.82).

SPANYOR, 1. spanyol.

SPARLÁH, 1. supérlát.

SPÉK, ispék: lardum; speck NySz. 1544: *Spec-nek* szalonnát (OL. Nád. 42). 1546: Salanat *ispeknék* (uo.). 1572: Zalanat *Ispeknék* es böccöre (uo. 40). *Ispeknék* es egersel [így?] ualonak egh funt zalanat (uo.).

SPĚNÓT, ěspinác, hispinác? ispinác, spinác: spanachium, olus hispanicum, spinacia; spinat NySz. («spinác» a.) 1510 k.: Acetum et *spinach* (OL. D. 26251). 1516: *Spynacz* caules oua (uo. 26176). 1530: Pisa et *espynach* (OL. Nád. 43). 1544: Vöttem *spinaczot*, sasat (uo. 40). Wöttem eg kosar *spinaczot* czeekat (uo.). Salatat, roponczot, *spinaczot* (uo.). 1550: Pisces Cancros *Hispinacz* (uo.). 1571: *Ispinaczot* kapához (uo. 47). [Vö. *spinót* Lumtzer-Melich: Deutsche Ortsn. u. Lehnw. 240.]

spenót-mag: [semen spinaciae; spinatsamen]. 1544: *Spinacz magot*. Repa magot (OL. Nád. 41).

SPINÁC, 1. spēnót.

SPONGYA, spongyia: spongia; schwamm NySz. 1544: Uöttem eg *spongiat* (OL. Nád. 40). 1554: Eg *spongiat* sarw tystitany (uo. 49).

SPONGYIA, 1. spongya.

SPRĚNGĚS: [sericum duplatum habens; dop-pelseide habend?]. 1457: Nicolaus *Sprenges* (OL. D. 36405). [Vö. *spring-selyem*.]

SPRĚNG-SELYĚM, 1. spring-selyem.

SPRING-SELYĚM, spreng-: [«sericum dupla-tum»; doppelseide]. 1440: Pro joppa ac serico duplato wlgo *Springselem* similiter flauai coloris (Múz. Kállay). Sericum duplatum wlgo *sprengselem* (uo.). 1522 k.: Una libra de serico vulgo *spryngselem* (TörtTár 1889. évf. 377). 1529: Vna libra de serico *spring* pro consuendis vestibus (OL. Nád. 49). 1558: Zederyes *spryng selmet* (uo. 42). [Vö. NySz.]

SRÉT, 1. sörét.

STALLÓ, 1. istálló.

STAMÉT, 1. istamét.

STANDÁR: [vexillum; standarte, étendard]. 1607: Vexillum rubrum *standar* dictum (OL. UC. 86/35). [Vö. NySz.]

STĚFÁN, 1. István.

STĚMPĚLY, 1. stömpöly-verő.

STOKFIS: gadus morrhua arefactus; stockfisch NySz. 1522: Pro pisce stimulo wlgo *stokfys* (OL. D. 26309). 1544: Piztrangot, semlinget, köuiet, kocozot eger allo halat karazt herenget bodog azzon halat es *stokfis*et (OL. Nád. 40). 1556: Pisces *stokfis* vocate (OL. UC. 99/27). 1572: Heringet es *stokfist* uettem (OL. Nád. 42).

STÖK: [stück]. 1654: Kiknek kertek vagyon egy *stök* fonassal tartozik az ur kenderiből (OL. GyfLimb. 17/2). 1731: Egy *stök* vékony fonáltól [vásárpénz] d. 2. Vastagabbtól d. 1. Legvastagabbtól pedig akár-mikor d. 1 (GazdtörtSzemle VII.87). [Vö. *stück* Sanders, 10. jel.]

STÖMPÖLY-VERŐ, stĚmpĚly-: 1556: Mallei *Stempel wercu* vocati (OL. UC. 99/27, «Nagybánya, kovácsműhelyben» Szam. jegyz.). [Vö. *stömpöly* NySz. MTsz.]

STÖR? stūr?: [tributi genus; eine art steuer]. 1430: Collectas wlgo *Stheur* dictas (OL. D. 12207). 1442: Collectis seu daciis wlgo *Steor* dictis (Körmend II/2, Meren 10). 1452: Taxis eciam ordinariis et extraordinariis wlgo *Stheur* nuncupatis (Körmend I/6, nr. 5). Consuetis prouentibus exceptis taxis *Stheur* dictis (OL. D. 14523). Prouentibus extraordinariis wlgo *Stheor* appellatis (uo. 14565, «Vas megye» Szam. jegyz.). 1454: Taxis ordinariis et extraordinariis wlgo *Stewr* nuncupatis (uo. 14819, «Fejér megye» Szam. jegyz.). 1455: Taxam extraordinariam wlgo *Stheur* nuncupatam (uo. 14926, «Sárvár» Szam. jegyz.). 1468: Taxis vulgo *steuer* dictis (SoprÓkl. II.452). [Vö. kfn. *stiure* Lexer.]

STRÁFOS: [virgatus; gestreift]. 1799: Egy lion-batiz, *stráf*os, a négy szegeletin négy, aranyuval és selyemmel vegyes virágokkal (CanonVisit. 214). [Vö. *stráf*, Lumtzer-Melich: Deutsche Ortsn. u. Lehnw. 204.]

STRUC-TOLL, usztruc-: pinna struthionis; straussfeder NySz. 1433: Pennis wlgo *Strucztol* pulcre decoratis (OL. D. 12552). 1559: Harom zal *usztrucz tolat* (OL. Nád. 42).

STUC, stucc: selopetum breue; stutz NySz. 1655: *Stucz* hosszú No. 2 (Radvánszky: Családélet II.319, fegyverneműek jegyzékében). 1670: Bombardae *Stucz* dictae Nr. 2 (OL. UC. 86/35). [Vö. Nemes-Nagy 237.]

stuc-puska: [~]. 1688: 2 *Stutz puska* ezüsttel rakott 120 ft. (Radvánszky: Családélet II.388). [Vö. Nemes-Nagy 237.]

STUCC, 1. stuc.

STŰR? 1. stőr.

SUADOR? 1404: Vnum sal integrum wlgō *Suador* [igy] dictum (Múz., «Vas m.» Szam. jegyz.).

SUANCÁR, 1. suhancár.

SUARC: cinctus, supparum; schurtz, schurtzband NySz. 1494: Cassides XVI *Suarez* X Galleria VI (OL. D. 26076). 1530: Pancelzel cum *Suarez* (OL. L. III. 16. 17). [Vö. «schurz»: e) auch als theil der rüstung» Grimm; *vorderschurz*, *hinterschurz* Demmin: Die Kriegswaffen, 4. kiad. 471, 472; *surc* Lumtzer-Melich 246.]

SUBA: 1) pellis; fell NySz. 1530: *Suba* wlpina dorsina (OL. L. III. 16. 17). 1530 k.: Pro *Suba* wlgothorok (uo.). || 2) chlaena, toga pellita; winterrock NySz. 1290: Vna *Suba* de panno pernicio Brumatici coloris (Veszpr. Regn. N/217). 1400: Petro dicto *Suba* (ZichyÓkm. V.174). 1411: Petro dicto *Suba* (uo. VI.159). 1425: Johanne *Suba* (OL. D. 11736). 1441: Johanne dicto *Suba* (Lelesz Acta 56/2). 1458: Vna *Suba* de harnasio pelle wlpina subducta (Múz. Kállay). 1462: Pelles mardurine pro vna *Suba* se extendentes (uo.). 1465: Vna *Suba* de camocato (OL. D. 28527). 1486: Vna *suba* de ventre wlpino (uo. 31993). 1494: Eidem pro vna *Suba* Mardurina (Engel: GeschUngrReichs I.67). 1498: Vna *Suba* de damasco Raczkamwka (Veszpr. Regn. N/217). 1515: Aliam Subam Cikladem deauratam wlgō az hewlgh zederyes kamuka *subath* (Múz.). 1516: Egh zewld aranyas Nwsth *suba*, Maas zewld aranyas Nussal Beleth Egh zewld aranyas Hewlgh *suba*... Egh veres atlatz *suba* pegywetel Beleth (OL. D. 26367, I. Zolnai: Nyelveml. 205). Negh pegywethmal *suba* (uo., I. Zolnai 206). 1522: Vna nigra Sathinea *suba* subducta nest (OL. D. 26268). 1533: *Suba* Nwz wolth conducta cum atlasio nigro (OL. Nád. 49). 1544: Attam az szécznek wram *subaitol* (uo. 41). 1546: Egh hodbör *subat* (uo. 42). 1589: Veres barson kys *subara* passamant vereseth (uo. 48). [Vö. *bárány*-, *háló*-, *hát*-, *hiúz*-, *mál*-, *mezítelen*-, *nyak*-, *nyest-suba*.]

suba-föl-, *féli*: 1548: Kamoka pro vna *suba fely* (OL. Nád. 49). 1550: Egh vont aran *suba foliek* valo (uo. 45). 1572: *Subafölnek* ualo uörös barsont (uo. 40).

suba-pénz: 1588: Minden iobbagi ad *suba penzt* d 4 1/2 (OL. UC. 64/35).

SUBÁCSKA: tunica, indusium; überrock NySz. 1635: Vagyon egy vörös atlatz kis *subácska*, az elein nyest, az derekában béletlen (Mihalik: Kassa-ÓtvTört. 223).

SUBICA, *supica*: indusium C. amiculum, tunica MA.¹ inclusia MA. (1621-i kiad.); ein Ober-Kleid PPB. 1524: *Supicza* coloris nigri (OL. D. 26266). 1525: Pro faciendis veste et *subyca* sue Maiestati (MTörtTár XXII.199). 1529: *Supicza*. Haczagha. Nadragh (OL. Nád. 42). 1533: Vna *supyca* fegweres de scarlato (uo. 45). 1539: *Supica* purpian zurke (uo. 48). *Supicha* cemelet rubea (uo.). 1542: *Supyca* de panno purpian szyrke (uo. 40). 1544: Az *subicza* niresetöl (uo.). 1545: Dolman *supyca* gattyá (uo. 45). 1554: *Suebichara* selem gombot (uo. 49). [Vö. NySz.] [Vö. *huszár-subica*.]

SUGÁR: procerus, gracilis; schlank, schmal NySz. (5. jel.) 1479: Georgii *Sugar* (Múz. Forgách). 1602: *Sugár* András (SzékelyÓkl. V.214). [Vö. még NySz. 1. jel.]

SUGATAG: 1300 k.: Peruenit ad quendam locum qui *Sugatag*ton appellatur ubi sunt due mete

terree, de hinc procedendo per quendam locum *Sugatag*welg uocatum (HazaiÓkm. VII.342). 1481: Inter vallem *Sugathag* et fluium Thycie (Forrás?). 1484: Per medium eiusdem vallis *Svathak*velge (Múz. Ibrányi, «Bekény» Szam. jegyz.). [Vö. MTsz. ?]

SÚGÓ: a) susurrus; flüsternd; b) delator, obtrectator; ohrenbläser, angeber NySz. 1435: Nicolaum *Sugo* (Múz. Kállay). 1449: Ladislai *Siego* (Sztáray-Ókl. II.443). 1452: Johannes *Sugo* (Lelesz Acta 63/11). 1462: Directe super vadum *Sugorew* [vö. MTsz. 2. és 3. jel.] vocatum (Múz. Rhédey, «Székelyföld» Szam. jegyz.). 1464: Petro *Siego* (Lelesz Acta 75/9). 1522: Franciscus *Sugo* (OL. D. 37004). 1569: *Sugo* Mihály (SzékelyÓkl. V.89).

SUHANCÁR, *suancár*, *suoncar*: juvenis, pubescens, adolescens; junger mann NySz. [?]. 1491: Gladeus *Swaynczar* [igy van írva eredetileg, aztán a «Swaynczar» teljesen át van húzva, a «Gladeus» pedig «Gladej»-re javítva; a. m. suhancár?] iij (OL. D. 26051). 1495 k.: Eodem die *Swanczarnak* ad cenam dedi (uo. 32746). 1549: Tympanum *swhanczar* (OL. UC. 75/40). 1550: Tympanum vnum *Swanczar* (OL. Instr. 11). 1564: Tympana peditum *Swantzar* nuncupata (OL. L. III. 16. 17). [Mint családnév ma is él, pl. *Suanczár* István, I. Budapesti Hirlap 1900. júl. 12. sz. 12. l.]

suhancár-dob: 1556: Eg *swonchar dob* (OL. Nád. 49). [L. még «suhancár» adataiban.]

SULY: pondus, onus; last, gewicht NySz. 1553: Az kwthon egy vas lancz Vas *swl* [igy] negy zaz (OL. UC. 96/3).

SULYMOS, *sulyomos*: nucce aquatica abundans; stachelnuss- NySz. 1319-1342: Quendam lacum *Sulmushordoka* vocatum (OL. D. 3206). 1336: Prima enim meta incipit exeundo de Tycia apud locum *Sulyomus*-few vocatum (KárolyiÓkl. I.123). 1339: Amittit quendam lacum *Sulmushorka* vocatum (OL. D. 3223). 1369: Piscinis Sarusto Haperyes *Sulumus* vocatis (uo. 5806). 1386: Piscinas Rawazlywkmelleke *Sulyemus* Hwzywtow (uo. 7182). Piscinas Bwdwser *Sulyemus*-palya Kyssiculyemus (uo.). 1408: Piscinas Gemes Hozywthow Sarthow *Sulmosthow* (Múz.).

SULYOK: fistuca, pavicula, tudes NySz.; ein Schlägel, Stämpfel PPB. [stempel]. 1348: Pauli dicti *Suluk* (Múz. TörtTárs. 2). 1355/1479: Ludouicum regem in capite ictu letali cum malleo ligneo vel calumpnita idest *Sulyok* concusserunt (Dubniti Krón., I. FontDom. I/3. 163). 1364: Stephanus dictus *Sulyuk* (Múz. Kállay). 1379: Elias dictus *Sulyuk* (ZichyÓkm. IV.115). 1408: Ladislaus *Sulyuk* (uo. V.550). 1447: Georgius *Sulyok* (Turul 1902. évf. 156). 1516: Pro magno *sulyok* (OL. D. 26169). 1556: Tres vas *sulyok* (OL. Nád. 48). 1564: Vna particula ferri *Sulyok* vocata (OL. L. III. 16. 17). [Vö. *kőverő-sulyok*.]

SULYOM: a) nux aquatica lacustris [stb.]; stachelnuss NySz.; b) [murex, tribulus; fussangel]. 1554: Ferrea instar nucum aquaticarum vulgo *sulyom* (OL. UC. 76/1). [Vö. *tüzes*-, *vas-sulyom*.]

sulyom-áruló: [venditor nucum aquaticarum; stachelnuss-händler]. 1714: *Sulyomáruló* [foglalkozás-név] (GazdtörtSzemle IX.23).

SULYOMOS, 1. *sulymos*.

SÚP, 1. zsúp.

SUPÉRLÁT, *soporláh*, *soporlât*, *sparláh*, *suporláh*, *suppohorláh?*: velum, aulaeum MA.¹; vorhang NySz. 1348: Quoddam ornamentum domus

wlgo *Sparlah* dictum (OL. D. 3992, l. Anjou0km. V.205). 1424: Duo vela wlgo vmheng vel *Soporlah* (OL. D. 29073). 1424/1434: Duo vela wlgo vmheng vel *soporlah* (uo.). 1444: Vnum *supporlah* [igy?] de bisso ornato valde subtile (Múz. Kállay). 1458: Vnum Superlectile wlgo *Soporlah* flauiei coloris deauratum (uo.). 1490: Was kemeneze; Karpyth; *Suporlah* (OL. D. 26048). *Soporlah* super lectum pertinens (uo.). 1581: Egy agy *soporlatostol* (OL. L. III. 16. 17).

SUPĒRLĀTOS, *suporlātos*: [velo, aulaeo instructus; mit einem vorhange versehen]. 1590: Egh *superlatos* nyozolia (OL. Nád. 49).

supĕrlātos-āgy: [lectus aulaeo instructus; mit vorhange versehenes bett]. 1601: Egi *suporlatos agj* (OL. UC. 35/2).

SUPICA, l. subica.

SUPORLĀH, l. supĕrlāt.

SUPORLĀTOS, l. supĕrlātos.

SUPPOHORLĀH? l. supĕrlāt.

SURDĒS: [strohsack habend]. 1439: Gregorio *Surdes* (OL. D. 31499). [Vö. *surdē* MTsz., *surgyé* NySz. hibás értelmezéssel.]

SUSKA: 1240 k.: Libertinos Covka Vud Zombot *Kusid Svka* (Pannh. 61/8). 1451: Alberto *Suska* (Múz. Kállay). [Vö. NySz. v. MTsz. ?]

SUSOG: susurro, mussito: murmeln, brummen NySz. 1728: Kimenvén a pinczében, mondá Szandáné, hogy Isten ötét úgy segélje, csak adjanak két icze bort, majd mindjárt meggyógyítja [a tanút]. A fatens pedig nem akarta engedni; sok kérése után reá *susogott* Szandáné, azonnal meggyógyult és járhatott (Reizner: SzegedTört. IV.378—379).

SUTA: mutilus, cornibus minutus; gestümmelt NySz., ohne Hörner PPB. 1468: Stephanus *Sutha* (Lelesz Acta 79/1). [Vö. még MTsz. 8—10. jel.]

SUTÁS: [deminutivum ad «suta»; diminutiv zu «suta»?]. 1437: Matheo dicto *Suthas* (Múz. Kállay).

SÜEG, l. süveg.

SÜGE?: 1211: Isti sunt agricole Mochy Semchi Cheken Eleo Vsud Mechen Betci *Suge* [olv. süge?] Cheke Wsud Bolchou (Pannh. Tih. 1/5). [Vö. *süge* MTsz. NySz. (és ehhez: Simonyi, Nyr. XXVIII.123, XXXII.29); *sügej* MTsz. ?]

SÜGÉR, *sigér*, *sigír*: 1) perca; barsch NySz. 1199: Nomen uni Cobov uxori sue Chunus filio Euse nomen alteri Caraz vxori eius Buna filiis *Siguer* et Nicholaus (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl.). 1211: Isti sunt piscatores Bodor Cuche *Syguer* Buhte Botus Euuen Silleu (Pannh. Tih. 1/5). 1430: Piscina *Sygyrthow* vocata (OL. D. 12268). 1544: Vöttem ket *swgert* (OL. Nád. 41). *Sigert*, dörgeczet feier halat (uo. 40). 1548: Ebedre ket *swgert* (uo. 41). 1553: Ex piscibus minoribus apro potyka, kezege, karaz *swger* apro chwka fyw (OL. UC. 45/36). || [instrumenti bellicii genus; eine art kriegsgeräth]. 1605: Eggik kwlcso Bastian Egh falkony Az masik Bastian Egh hozzv *syger* Az piachra zolgall Egh sebes tharaczk (OL. UC. 28/61).

SŪKE, *sike*: 1211: In uilla Boclar isti sunt vdorici Mortunus *Suke* Litar Feud Sachat (Pannh. Tih. 1/5). In uilla Zeuleus ultra Bokon Joubagiones sunt Pagan Tuet Sicula *Syke* Endus (uo.). In prenominata uilla Cheuuz hii sunt serui *Sykie* Thexe Moniac Biba

(uo.). In uilla Cheuz sunt cultores *Syke* Tecusa Vasar (uo.). 1240 k.: Hee sunt nomina vinitorum seruorum Catad Stephan *Syke* (Pannh. 61/8). [Vö. MTsz. ?]

SŪKET, l. siket.

SŪL, vö. kisül.

SŪLDŐ, *sildő*: porcellus, poreulus; spanferkel NySz. 1240 k.: Nomina coquorum de eadem villa sunt hec *Syldev* feuche chotina Zubud vros Zumboth (Pannh. 61/8). 1462: Duo porci minores *Sildeu* (Múz. Kállay). 1544: Uöttem ket *sylldöt* (OL. Nád. 41). 1548: Kan. *Syldev*. Malach (OL. UC. 99/7). 1587: Erdy *süldő* Öregh Erdey (OL. Nád. 40). 1588: Keth erdey *süldoert* es egy öregh erdeyert (uo. 41).

SŪLDŐCSKE: [deminutivum ad «süldő»; diminutiv zu «süldő»]. 1684: A téli apró malaczkok, *süldőcské* tartásokra megkívántatván a makk és tengeri buza [stb.] (GazdtörtSzemle I.252).

SŪLLÉ, l. süllő.

SŪLLŐ, *sillő*, *silő*? *süllé*: raja C. capito, squalus, leucioerca MA¹, [lucioerca sandra]; schill NySz. 1211: Isti sunt piscatores Bodor Cuche Syguer Buhte Botus Euuen *Silleu* Hecu Tenke Hede (Pannh. Tih. 1/5). 1479: Johannes *Silew* [olv. süllő v. silő? ez utóbira vö. «sül» MTsz.] (Múz.). 1514: Emi kechege ac *sullw* (OL. D. 26157). 1519: Pisces kechige et *silew* (uo. 35012). 1521: Piscibus wlgo *Synelle* (uo. 26257). 1532: Piscem wlgo *silew* (OL. Nád. 49). 1602: *Sillő* [a. m. süllő, süllő?] János (SzékelyOkI. V.232). *Sillő* Péter (uo. 233).

süllő-fi: [lucioerca sandra pullus; junger schill]. 1547: *Süllő fyakert* attam (OL. Nád. 42).

SŪLLYESZT, *sellyeszt*: mergo, submergo; untertauchen NySz. 1418: Pauli *Schlyezthw* (Múz.). [Vö. «A' kõnyű a' vizben alá nem *sellyedett*» Geleji Katona: Vátság titka II.1230.]

SŪLT, *silt*: 1) assarius, coctilis, coctus, pistus, assus [stb.]; gebraten, gedórt NySz. 1544: Uöttem wekoñ naznat kibe *syllt* [alakjára nézve vö. «2. sült» MTsz.] hordoznak (OL. Nád. 42). 1549: Uayat *swlt* ötözny (uo. 40). || 2) totus, merus; ganz, rein NySz. 1715: Az egész Hegyalján eleitül fogva a *sült* jobbágy is pénzen vett magának házat, földet és szőlőt (GazdtörtSzemle VI.187). [Vö. *apró-sült*.]

SŪLY, *sily*: arum; aron, aronswurz NySz. («sülyfű» a.) 1531: Pro herba *syl* ad medicinam (OL. Nád. 49).

SŪN? *sil?* *szül?*: [echinus, hericius, herinaeus; igel]. 1501: In silua *Zwlchereye* [olv. szül? a. m. sün?] vocata (OL. D. 36405). 1522: Mattheus *Syl* [a. m. sün?] (uo. 37004). [Vö. *sül* NySz. Az itt idézett szótárak azonban csak *sül*-disznót ismernek, egyszerű «*sül*»-t nem.]

SÜNDÖRGÖDZIK: «ólálkodik, settenkedik, lábatlankodik» MTsz.; [umherschleichen]. 1760: Látuk, hogy ott *sündörgődött* a szegény ember körül (DebrJk.). [Vö. 1647: Szintén ugy képzí ez az orozátlan Jesuita a' tisztaságos, és szentséges Mária körül valo *südürködését* [igy], a' mint ők a' dajkákkal szoktak az udvarokban szemtelenül eketsélnie (Geleji Katona: Vátság titka II. előszó c2b); *sunydorkodik*: ravaszodik, Kassai: Szókönyv IV.338. Vö. Simonyi, Nyr. XXVIII.122.]

SŪT, vö. kisüt.

SÜTÉ, 1. sütő.

SÜTÉS, sités: coctio, assatura, pistura, adustio; das brennen NySz. 1544: Harom *sytesert* atam (OL. Nád. 42). 1557: Egh *sutes* keneret (OL. L. III. 16. 17). 1638: Teszta mű *sütesre* valo mazos kemenze (OL. UC. 2/34).

SÜTŐ, sité, sitő, süté: 1) pistor, pistrix; bäcker NySz. 1389: Stephanus *Syteu* (OL. D. 7467). 1418: Petri *Suthe* (Múz.). 1424: Petri dicti *Sythew* (Lelesz Acta 44/1). 1429: Mathias dictus *Suthe* (Pannh. 24/F). 1436: Emerici *Sythew* (Múz. Soós). 1452: Stephanus *Sythew* (OL. D. 14575). 1459: Ladislao *Sythew* (Lelesz Acta 70/47). 1466: Ladislaus Kapan-*sythew* (OL. D. 16323). Matheo *Sythew* (uo. 16430). 1468: Anthonius *Suthe* (Múz.). 1475: Colomanno *Sythew* (Körmend, Unyom. 112). 1478: Petrus *Sythew* (OL. D. 18145). 1481: Martino *Sythew* (Lelesz Acta 91/21). 1499: Johanne *Sythew* (Múz. Forgách). 1525: Emericus *Sythew* (Lelesz Beres. XV.32). 1683: *Sütő* Márton bolyokas nyomorult ember (OL. UC. 3/32.). 1692: *Sütőnek* buza cub. 3. gyapju nr. 5. juhbör nr. 6. mikor süt, per diem közézipő 2 (GazdtörtSzemle VI.180). || 2) [ad coquendum, ad torrendum; zum backen]. 1597: *Süteo* keortuelj (OL. UC. 101/3). || 3) 1458: In vna ladula duo sarta wigo *syuthe* [gy] vnum deauratum reliquum lannas (Múz. Kállay). [Vö. «sarta: schappel = kopfschmuck besonders der jungfrauen» Bartal; «sarta: parta» SchlägliSzóvj. 1171. sz.] [Vö. bélés-, cipő-, csőrege-, kalács-, kényér-, málé-, mézeskalács-sütő, ostryasütő-vas, pecsénye-, perec-, zsémlye-sütő.]

sütő-hal: laccia, alosa, piscis lubricus MA¹; alosen, bratfisch NySz. 1544: Uöttem ket *sütő halat* (OL. Nád. 41). 1548: Ebedre *sütő halat* (uo.). 1587: Rak gekennel Harcha *Sütü hal* (OL. Nád. 40).

sütő-ház: coquina, furnile pistrinum; kuchel, backhaus NySz. 1510 k.: Fumorium in *sytehaz* (OL. D. 26251). 1566: Illyen osztás lött [örökségi osztokodásban], hogy az első derék ház az uteza felől az Sz. S. négy gyermekinek intéztetött és jutott, ismét az hátulsó ház pitvarával, kamorájával és szobájával Cs. Mihálnak intéztetött feleségestül, az *sütőházat*, az kaput és az kutat köz előre [a. m. köz használatra] hatták egymás között (DebrJk., I. NyK. XXVI.340, «intéz» a.). 1597: Az *süteo haz* fölötth az zeoleo kert felől nalo Bastiaban (OL. UC. 101/3). Az *süteo hazban*. Süteo teknico 2 (uo.). 1638: Az reghy also *Sütő Haz* Ebben vagion Czipo szakasztó Asztal No. 1 (uo. 2/34).

sütő-inas: [alumnus pistrinae; bäckerlehrling, bäckerjunge]. 1692: Egy *sütőinasnak* pénz fl. 2. gyapju nr. 8 (GazdtörtSzemle VI.182).

sütő-keménce: clibanus, furnus; backofen NySz. 1601: Egi *süteo kemenze* (OL. UC. 35/2). 1683: Egy kürtös *sütő kemenze* (uo. 3/32).

sütő-teknő, -tekényő, -teknő: [magis]; backtrog NySz. 1587: *Sythő thekenyő* (OL. UC. 12/42). 1597: Az *süteo hazban. Süteo teknico* 2 (uo. 101/3).

SÜV, siv: levir; schwager NySz. 1399: Symonis *Syw* dicti (Múz.).

SÜVEG, siveg, söveg, süeg: 1) pileus, [petasus]; hut NySz. (1. jel.) 1382: Valentini *Syveg* (Károlyi-Okl. I.381). 1431: Cuiusdam montis *Syvegheg* vocati (uo. II.138). 1449: Laurentii *Sywegh* (SztárayOkl. II.445). 1462: Thomas *Süegh* (OL. D. 15743). 1480: Thoma *Syveg* (uo. 18313). 1544: Uöttem eg *süeg* (OL. Nád. 41). *Süegnek* valo toppel barsont (uo. 40). 1545: Eg karimas *süeg* (uo. 41). 1556: Keth hwp-haya [igy?] *syveg* (uo. 48). 1561: Keth daroch. Keth imeg Egi *süeg*. Egi harisnya (OL. L. III. 16. 17). 1597: Mynden thwng mesztewl. Mynden thwng kęstewl. Mynden thwng *swegthuel* (OL. UC. 12/42). 1618: Balog kezével vetett *süeg* [a. m. köszönt] (KomárJk.). 1735: Egy téli füles *süeg* tengerinyullal prémezve, aranyprémme és bársonnyal (GazdtörtSzemle III. 348). 1759: A felesége azt mondotta: még eddig a *süegre* biza, de már a konty alól felel (DebrJk., I. NyK. XXVI.344). || 2) meta sacehari; hut NySz. (2. jel.) 1544: Eg font fekete nadmezet Eg *süeg* feier nadmezet (OL. Nád. 49). Vöttem eg *Süeg* nadmezet (uo. 40). 1560: Eg *sweg* nadmez (uo. 49). [Vö. eső-, háló-, huszár-, kalapos-, posztó-süveg.]

süveg-gyártó, -jártó: [pileorum, petasorum opifex], pileo PP. («süveges, süveg-jártó» a.); hutmacher NySz. 1480: Nicolao *Syweggyarho* (OL. D. 18377). 1482: Andrea *Syweggyarho* (Veszpr. 9, Kovácsi). 1495: Gregorio *Syweggyarho* (OL. D. 20275). 1504: Gregorio *Syweggyarho* (uo. 21338).

süveg-kapca: [impilia; filzsocken, filzstiefel]. 1706: Egy pár *süveg kapca* 12 d. (MTörtTár XVIII.260, rimaszombati süvegesek árszabásában). 1735: Egy pár *süveg-kapca* (GazdtörtSzemle III.348, süvegjártók árjegyzékében). [Vö. NySz.; kalap-csizma MTsz.; lemez-kapca NySz.]

süveg-kötő: [petasorum opifex; hutmacher]. 1569: Pauli *Sewuegkótó* (OL. UC. 11/30).

SÜVEGÉS, sivegēs: 1) pileatus; der einen hut auf hat NySz.; [pileo vel petaso similis; einem hut ähnlich]. 1389: Peruenit ad montem *Syueges* heg appellatum (Lelesz Met. Abaúj 14). 1488: Anthonius *Syueges* (OL. D. 27072). 1509: Gaspar *Syueges* (Múz.). || 2) [pileorum opifex], pileo; hutmacher NySz. 1488: (I. 1. jel. a.). 1509: (I. uo.). 1714: *Süueges* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.23).

SVÓGOR, 1. sógor.

SZ.

SZABAD: 1) liber; frei NySz. (1. jel.) 1282: Uadit per medium terre *Zobodozow* (Körmend III/2, Pezye 72). 1326: Loca duarum vinearum eiusdem Anaas in loco *Zabodlok* dicto (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1368: Possessiones *Zabadfalua* Furgachfalua Wyfalu appellatas (Múz.). 1369: Possessiones *Zabadfalua* Capolna appellatas (Körmend, Heim 223). 1371: In monte *Zabadheg* alio nomine *Nadasdhege* vocato (uo. 231). 1378: Vineas in monte *Zabadheg* alio nomine *Nadasdhege* (Veszpr. 12, Kispécsöl). 1404: In possessione eiusdem *Zabadfalw* vocata (Múz. Kállay). 1429: Aque *Zaladrekethye* [*Zabad-?*] et vie Baywswen nominatarum (OL. D. 12086). 1452: *Zabadfalw*, hn. (uo. 14525). 1460: *Zabadfalw*, hn. (uo. 15473). 1475: *Zabadfalw*, hn. (Múz. TörtTárs. 4). 1517: *Predium Zabachok* (Múz.). 1588: *Szabad* bíroságh csak egy wolt regenthen (OL. UC. 64/35). 1597: Chyordos Thámás házá. Velalloll chynalyak az *szabad* feőldéőn (uo. 12/42). II 2) [vö. «szabadi»]. 1326: Paulus filius Nicolai de villa Hurusun liber vduornicus noster Regalis, pro se et pro patruelibus fratribus suis ad nostram accedentes presenciam exhibuit nobis priuilegium domini Bele super libertate ipsorum wlgariter *Wduornuk Zabada* uocata (HazaiOkm. VII.393). 1488: Jacobus Cher de Zenthkyral *Zabadya* (Pannh. 17/Aa). 1513: Posa de Zenthkyralzabagya (Múz.).

szabad-ispánság, -éspánság: 1439 u.: *Zabad-espansagh* (OL. D. 13435, az okl. hátlapján, uo.: «Patibularis» sokkal későbbi írással). 1456 u.: *Zabad yspansagh* (OL. D. 15062, az okl. hátlapján, az okl. tartalma a kívül való rájegyzés szerint: «Patibularis In bonis Monialium concessa de valle Vesprimiensium Alias nunc: Jus Gladij»). [Vö. «A szabad ispánság annyit jelentett, hogy a földesúr vérbírótságot gyakorolt jobbágysai felett, vagyis akasztófát állíthattott föl és a tolvajokat, gyilkosokat felakaszthatta a megye vagy a nádor közbejötté nélkül» Karácsonyi János magyarázata.]

szabad-levél: privilegium; freibrief NySz. (1. jel.) 1613/1696: Mivel az méltóságos földes urak az palagban semmi haszna nincsen, ha kik régi elhagyatott, de még töves pallag szőlőket fel akarnak törni, commissiót kérvén az méltóságos földesurak udvarbirájától az tanácsra, a tanács megbeesülvén és reá szabadságot adván bizonyos esztendőig illendőképpen arrul való leveleket eleitül fogva e mi helyinkben a tanács város pecsétje alatt szokta kiadni, ugy az ujonnan aquírált veszett, és hibás szőlőkrül és ültetésekrül is; melyeket szedni akarván a possessor a *szabad levelet*, melyet informationalís levélnek is híjnak, minden esztendőben visáltatja a város notáriusával, és mihelyt eltelnek az olyan szabad esztendők, az notárius elveszi azon *szabadleveleket*, és benn tartja, és azután az

méltóságos földes uraknak az igaz, szokott dézmát kiadják (GazdtörtSzemle VII.415).

szabad-nyomás: 1522: Omnia pecora de libera terra wlgó *Zabadnyomas* dicta abigi et abduci fecisset (Lelesz Acta 128/1).

szabad-város: civitas libera; freistadt NySz. 1601: A ki mas idegen helien tanulta az eő mesterseget, es itt ez királj *szabad varasban*, Cassaban, mi közöttünk mesterremeket akarna czinalni [stb.] (Mihalik: Kassa-ÖtvTört. 51).

SZABADI: 1210: Ville cuiusdam nomine *Szobodi* [«ugyanígy még egyszer» Szam. jegyz.] (Pannh. 31/R, «Somogy m.» Szam. jegyz.). 1282: Populi de *Zobody* (Körmend III/2, Pezye 72). 1314: Nobiles de villa *Zabadi* (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1318: Super villam *Zabadi* (uo. 109, Szőlős 1). 1318/1320: Alia strata qua de *Zobody* in villam Fayz venit (uo. 16, Veszpr. Oppid.). 1326: In eadem *Zobody* (uo. 14, Szentkirályszabadja). 1329: Georgii filii Jnus de *Zabadi* (uo. 108, Sceulch 2). 1358: Versus *Zabady* (Pannh. Tih. 1/17). 1372: Georgii de Zenthkiralyzabady (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1382: Pauli de *Zabady* (uo. 106, Szentbenedekalja 1). 1393: Georgii de Zenthkyralzabadi (Múz.). 1455: Nobiles de Zenthkyralzabady (OL. D. 14947). 1458: In possessione Zenthkyralzabady (Múz.). 1464: Thomas literatus de Zenthkyralzabady (Veszpr. 107, Nostre 5). [Vö. Pesty Fr.: A magyarorsz. várispánságok története 58. s köv. II.] [Vö. szabad, 2. jel.]

SZABADÍT: [in possessionem introduco; in den besitz einführen]. 1643: Valaki szőlejit eladja az hegyen, tartozik az hegyemester elejiben menni, és hírré tenni a vevő embert, a hegyemester *szabadítsa* bele, de ily okkal, hogy a ki eladja annak megmondja a hegyemester: Jó atyámfia tizenöt nap alatt valld föl a szőlőt, mert ha föl nem valld, a földesuraknak¹⁴ for. maradsz (GazdtörtSzemle VI. 468—469). [Vö. NySz. más jel.]

SZABADOS: libertus; freigelassener NySz. (8. jel.) 1469: Stephanus Wurga *Zabados* (OL. D. 32365). In Sipkacz tres *Zabados* (uo.). Lucas toth *Zabados* (uo. stb.). 1525: Blasius *Zabados* liber (OL. D. 37000). 1578: *Szabados* uolt miuel az falut eő wltette (OL. UC. 47/41). 1587: Helsegrol zolgalo sellerek Igaz. sellerek El adot sellerek *Zabados* sellerek (OL. Nád. 43).

szabados-bíró: 1588: Azon falwba wagon ket *szabados byro* (OL. UC. 64/35).

SZABADSÁG: 1) libertas; freiheit NySz. (1. jel. stb.) 1437: Possessiones Gabos *Zabadsag* (Múz.). 1481: Zlauowazlobochyna Philipzabathsaga Frankzabathsaga Fogoshele Petherzabathsaga (OL. D. 18482)

|| 2) [decumarum immunitas; zehentfreiheit]. 1613/1696: Szőlőnek ujonnan való építéséről és annak *szabadságról*. Az mi eleink szokták és rendelték volt azt, hogy valamely ember szőlőt épít, annis 12 dézmát ne adjon belőle (GazdtörtSzemle VII. 409—410).

szabadság-levél: [privilegium; freibrief]. 1458?: *Zabadsag level* hog senky capitan se hadnag nepeyt le ne zaloychya soha ez zent eghaz yozagaba (OL. D. 15255, az 1458-i okl. hátlapján).

SZABADSÁGOS: liber; frei NySz. (1. jel.) 1590: Ez is végeztetett a praefatus személyek közt, hogy az k. Jankó Gáspár az mely örökséget az praenotatus Torjai Pálnak adott, annak az adaját mi előttünk leszállítá és *szabadságos* képpen kezére bocsátá. Azonképpen Torjai Pálnak *szabadságos* képpen adó nélkül bocsátá az ő örökségét az k. Jankó Gáspárnak (SzékelyOkl. V.145).

SZABADÚL, vö. fölszabadúl.

SZABÁS: [?]. 1211: Isti sunt agricole Harmas Monchachy *Zobas* [a. m. szabás?] Zehee Hozuga Bench (Pannh. Tih. 1/5). 1359: Quendam possessionem ipsorum Pondulyk vocatam in feudum [...] vulgariter *Zabas* dictum vsque reuolucionem decem annorum (OL. D. 4837). 1389: Villis Barath Wthwes Bolhaas *Zabaas* [vö. «szabás, 2») CzF.] Aranyas (Körmend III/3, Atád 19). 1466: Damiano *Zabas* (KárolyiOkl. II.378). 1519: Quelibet mensura sine ligatura terre vlgo kethel appellata minoris *Zabas* dicti soluit annuatim (OL. D. 37007). Maioris *Zabas* soluit annuatim duplum (uo.). 1589: Az sýttöry mayorbelieknek *zabasok* wagyon etelekre (OL. Nád. 40). [Vö. NySz.]

szabás-malom, -malon: 1448: Molendini *Zabas-malon* vocati (OL. D. 36687). 1452: Racione directe et equalis medietatis cuiusdam molendini sui *Zabas-malon* vocati singulis annis nobis et ecclesie nostre quatuor pensas denariorum et mediam libram piperis soluere deberet (uo. 36693).

SZABATLAN: [unzugeschnitten]. 1565 Vagion egy veg *zabatlan* parnahaj (AdalZemplmTört. V. évf. 313).

SZABLYA: ensis, gladius, framea, spatha, acinaces [stb.]; sábel, spieß [?] NySz. 1487: Vnum frameam vlgo *Zablya* (OL. D. 19320). 1511: Vnum *zablya* cum auro et argento (uo. 25539). 1515: Habeo duos gladios vlgo aranyas *Zablya* (Múz.). 1539 k: Iidem Saxones portaverunt vnum *sablya* cum vagina argentea (Tört-Tár 1889. évf. 191). 1547: Egy ezüstös *szablat* (OL. Nád. 48). 1552: Eg még czapazot *zablyat* (uo. 49). 1635: Egy ezüstös *szablyát* csinálnak magunk czápával 3 f. 50 d. (GazdtörtSzemle VIII.476, csiszárok árszabásában). Egy *szablyát* adunk, a kit sok kötővasakra csináltatnak 1 f. 50 d. (uo.). 1669: Egy új csetneki *sablya* hüvelyestül a java 2 frt (uo. I.92). [Vö. fringia-, portai-szablya.]

szablya-hüvely: vagina ensis; schwertscheide NySz. 1635: A ki maga *szablya hüvelyt* csináltat és munkásan kívánja 30 kötővasra 1 f. 40 d. (GazdtörtSzemle VIII.476, csiszárok árszabásában). 1669: Egy új csetneki *szablya* hüvelyestül a java 2 frt Egy *szablyahüvelyt* csináltatásátul 75 denár (uo. I.92).

szablya-pénz, -pínz: 1577: Soluunt *szabla pynzt* (OL. UC. 1/3). 1582: Pecuniam gladialem vlgo *szablia penz* dictam (uo. 59/13).

szablya-szíz, -szí: balteus; sábelriemen NySz. 1529: Pro preparacione *zablyazy* (OL. Nád. 49). 1558: Egy *Zablya zyath* cheres Börből, Jeles ioth, tizen keth pynzen (OL. D. 37006, l. GazdtörtSzemle VI.137).

SZABLYÁS: ense armatus; mit einem säbel bewaffnet NySz. 1516: Gregorius *Zablyas* (Lelesz Acta 122/28).

SZABÓ: sartor, sarcinator; schneider NySz. (1.jel.). 1271: Paulus filius *Zobov* (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1292: Cum vduornicis nostris super eadem residentibus Boda videlicet *Zobou* Crachyno Scemeyno (Pannh. 6/C). 1295: Nicolaus filius *Zabow* (Wenzel V.139). 1349: Thomam dictum *Zabou* (Múz. Kállay). 1383: Michael dictus *Zabo* (uo.). 1406: Johannes *Zabo* (Lelesz Acta 29/17). 1416: Blasius *Zabo* (uo. 36/41). 1426: Johannes *Zabo* (Múz. Kende). 1445: Johannem *Zabov* (Lelesz Acta 55/22). 1451: Gregorius *Zabo* (OL. D. 14467). 1453: Valentinus *Zabo* (uo. 36407). 1457: Petrus *Zabo* (uo. 36405). 1461: Gallo *Zabo* (Múz. Kállay). 1467: Blasius *Zabo* (Múz.). 1478: Georgius *Zabo* (OL. D. 18145). 1481: Gregorio *Zabo* (uo. 30091). 1498: Matheo *Zabo* (Múz. Kállay). 1499: Ambrosio *Zabo* (Múz. Forgách). 1509: Michael *Zabo* (uo.). Georgii *Zabo* (uo.). 1587: *Zabo* Marko kys byro (OL. UC. 12/42). [Vö. szűr-, udvari-szabó.]

szabó-ház: [casa vel officina sartoris; schneiderhaus, schneiderwerkstätte]. 1638: Az Reghi *Szabo Haz* Kamoraia (OL. UC. 2/34). Az also renden az reghi oh *Szabo Haz* (uo.).

SZÁD: orificium; öffnung NySz. 1055: Duabus continetur uis quorum una uocatur ziget *zadu* altera magna (Pannh. Tih. 1/1). 1095: Per latera montis usque ad introitum fagorum qui uulgo dicitur bik *zadu* (Pannh. 15/0o). 1236: Uadit crebris metis terreis et arboreis per ligot [igy] ad Narzad (Múz.). 1288: In Beuldzad tria iugera (Veszpr. 109, Szepezd 2). 1299/1360: Iungit quendam locum Nogpatakzada vocatum (OL. D. 1553). Iungit Belapatakzada (uo.). 1327: Super possessione Aruazada uocata (Múz. Szentiványi). 1335: Piscina Mjrhzada vocata (OL. D. 2956). 1337: A quodam loco Bykzad vocato (Sztáray-Okl. I.147). 1337/1414: A quodam loco Bykzad vocato (OL. D. 3089). 1338: Jungit vnam metam terream in quadam valle manentem que vlgo Weulgzad dicitur (Múz.). In quadam valle Dezmasweulgzada vocata (Múz. Nagy Gábor). 1342: Venit ad vnum locum Arukzad vocatum (OL. D. 1731). 1347: In quadam valle currendo et in eadem usque ad Chabazurdakazada uocatam (uo. 3909). 1347/1356: In capite vallis Halaguszad vocata (uo. 3891, l. AnjouOkm. V.28). 1369: Inter lapides Zaadkeu et Mezkeu (OL. D. 31105). 1380: In possessione Feneu zad vocata (Múz. Soós). 1385: Locus molendini in Sythwazad existens (Múz.). 1397/1416: Peruenissent ad vnum Sork vocatum piscine Nogzad deinde per modicum spacium pergendo ad locum Hegeshalaph peruenissent (Múz. Jankowich). Peruenissent ad praefatum locum Hegeshalaph et Sork appellatas [igy] dicte piscine Nogzad (uo.). 1436: In quadam captura piscium Thozad vocata (Lelesz Beres. VI.4). 1493: Veniret ad locum Kerekerzad nominatum (Lelesz Met. Zemplén 70). [Vö. MTsz.]

SZÁDOK, vö. száldob.

SZÁDOS: [orificium habens; öffnung habend]. 1603: Georgius *Szádos* (SzékelyOkl. V.266). Stephanus *Szádos* (uo.).

SZAFALÁDÉ, szarvéládi: cervelatwurst SB. 1614: 20 font *zarveladyt* per 36 d. item 5 kötés habarniczát per 1 frt 50 d (Radvánszky: Családélet III.63).

SZAGGAT: lancino, lacero, in frustra discerpo, vellico, carpo; reissen, zerreißen NySz. («szagkat» a.) 1500: Alberto Kwthelzagatho (OL. D. 20956). 1564:

ő nagysága akarja és hagyja, hogy senki sem földet sem rétet *szaggatva* el ne aggyon (GazdtörtSzemle I.74). 1638: Jegh *szaggato* vashorog. Jegelő eszteőke (OL. UC. 2/34). [Vö. *kiszaggat*, *szög-szaggató*.]

SZAGLÓ: 1702: Ezüst aranyozot Palaszkot Lot 42 fl. 60, Ezüst *szaglót* [a folyóirat szerkesztőjének véleménye szerint a. m. illatszertartót] Felesseggemnek fl. 4.80 (AdalZemplvmTört. VI. évf. 46). [Vö. NySz. más jel.]

SZAGYA? *zagya?*: 1458: Mensalia magna *Zagya* [az utolsó betű kétes, mert a papiros itt ki van szakadva] dicta quinque (Múz. Kállay). 1475: Dionisio *Zagya* (OL. D. 17660). [Vö. *sza*ja?]

SZAGYOR? 1. *szatyor*.

SZAJ? 1. *zaj*.

SZÁJ: os, orificium, bucca; mund, maul NySz. 1489: In vallibus Feyerso et Farkaszaya [a. m. szája?] vocatis (Múz.). 1503: Johannes Felzayw (Múz. Bethlen). 1524: Petrus Felzayw (OL. D. 36401). 1630—48: Erre kell igen ő kegyelmének vigyázni, hogy az ló erős *száj*u ne legyen, mert az erős *száj*u ló merő ellenség (GazdtörtSzemle I.288). 1680: Mivel minden béres méltó az elő jutalmára nyomtató Eőkörnek sem kötik be *száját*: Azért mikor tavul vidékre mennek [a borbírák] vásárolni, a korezma jövedelméből illendő képpen élhetnek (AdalZemplvmTört. V. évf. 280). [Vö. *nagy-szájú*.]

SZAJA? *zaja?*: 1413: Stephanum *Zaya* dictum (ZichyOlm. VI.238). Michaellem similiter *Zaya* dictum (uo.). [Vö. *szagya?*.]

SZAJGÓ, 1. *zajgó*.

SZAJKÓ: gracus, graculus; dole NySz. 1457: *Zayko*, szn. (OL. D. 36405).

SZAJOS, 1. *zajos*.

SZAK, vö. borsó-szak.

SZÁK: a) meritőháló; b) nyélen lógó négyyszögletes keretre feszített hálót, melyet a part mellé buktatnak MTsz.; [verriculum]; streichgarn, streichnetz BM. 1506: Cum retibus *Zak* et veter vocatis (OL. D. 36988). 1589: Jövel ug' mond estuere lampással es *zakal* netalan esmegh elő ön az hal es eleget foghatonk. Mert anni hal uolt azt monta raita, hog az *zakot* sem tolhatta az sok hálnak miatta ala [t. i. a léken] Szam. jegyz.] OL. Nád. 41, vö. Termtud-Közl. 1894. évf. 494). [Vö. «*Szák*», kanál alakú meritő háló; van feje, nyele és ágasa. Evvel hordják a fogott halakat a barkedéba s evvel szedik ki a prédát a vejszéből. Egy a mereggyivel] Herman O.: Mhalászat II.827]. [Vö. *merítő-szák*.]

SZAKÁCS: coquus, culinarius [stb.]; koch NySz. 1240 k: Ciuiles castri *Zakac* (Pannh. 61/8). 1286: Terre sue *Zakach* uocate in comitatu vesprimiensi existents (Múz. Jankowich). 1354: Laurencium nomine dictum *Zakach* (AnjouOlm. VI.228). 1371: Terre sue *Zakach* alio nomine Nadzeg nuncupate in Comitatu Wesprimiensi existents (Múz.). 1385: Jacobi de Kyszakach (uo.). Naghzakach, hn. (uo.). Ladislao dicto Bakator de Nogzakach (uo.). 1405: Ladislai *Zakach* (uo.). 1414: Dominicum dictum *Zakach* (OL. D. 10253). 1426: Georgio *Zakach* (uo. 11856). 1468: Paulus *Zakach* (Múz. Kállay). 1478: Laurencius *Zakach* (OL. D. 18145). 1481: Galli *Zakach* (uo. 18462). Gregorio *Zakach* (uo. 30091). 1509: Alberto *Zakach* (Veszpr. 15. Vászoly). 1516: Emerici de *Zakach* kewlked coci et famuli sui (OL. D. 36402). Emerici *Zakach* (uo.). 1524: Andree *Zakach* (Múz. Kállay). [Vö. fő-szakács.]

szakács-gyermék: [puer culinarius; küchenjunge]. 1552: Nicolao puero *zakac gyermek* (OL. Nád. 49).

szakács-ház: [casa furnaria; backhaus]. 1638: Az *Szakacz* vagy Tezta műves házban (OL. UC. 2/34).

szakács-legény: [administer coqui; küchenge-selle]. 1544: Az két *szakacz legenmek* (OL. Nád. 40).

szakács-tábla: [tabula vel mensa coquinaria; küchentafel, küchentisch]. 1638: Ezen előregh konihan vagon... Egy *szakacz Tabla* (OL. UC. 2/34).

szakács-táblácska: [tabella coquinaria; kleine küchentafel]. 1638: *Szakacz Tablaczka* No 2 (OL. UC. 2/34).

SZAKÁCSI: [ad coquos pertinens; zu den köchen gehörig]. 1396: Cocos de *Zakachy* (OL. D. 8135). 1461: Kyszewzakachy (uo. 15579). 1465: Terras cocorum de *Zakachy* (Múz.). 1470: In *Zakachy* scilicet tarros kerth habeo quandam particulam ortum (OL. D. 17462). 1505: Possessionis *Zakachy* cocorum (Pannh. 34/N).

SZAKAD: laceror, rumpor; zerrissen, zerbrochen werden NySz. 1093/1399: Ad vallem *Zakath*egh (Pannh. Tih. 1/27). 1314: Sub or vnus parui Berch *Zakaduth* vocato (OL. D. 28715). 1358: Directe ad vallem *Zakathig* (Pannh. Tih. 1/17). 1364: Deinde ad locum *Zakadofeu* dictum (Körmend, Heim 190). 1683: A' Harmadik rész Szecsenyi rész, mely két fele *Szakad*; az Első Szakasztis két fele hasad (OL. UC. 3/32). [Vö. el-, lē-, összeszakad.]

SZAKADÁS, vö. föld-, kő-szakadás.

SZAKADAT, SZAKADÁT: scissura; riss NySz.; «szakadékos, omlásmartos hegy» «hegynyak, hegynyereg» MTsz. (2. 3. jel.) 1055: Hic extendi usque ad *zakadat* (Pannh. Tih. 1/1). Posthec ad gun-sara hinc usque ad *zakadat* (uo.). 1211: Usque ad locum qui uocatur *Zacadat* (uo. 1/5). 1231/1397: Vadit ad *Zokadat* (OL. D. 174). 1268: In quodam fluvio *Scakadat* vocato (HazaiOlm. VIII.116) 1274: Transito uero flumine ipsius Sitthwa ascendit ad pyrum quandam ad locum *Zakadath* appellatum (Múz. Forgách, I. HazaiOlm. VIII.164). 1275: Ad fluium *Zacadat* uocatum (OL. D. 908, I. ZalaOkl. I.77). 1284: Iuxta quoddam Nemus aquosum *Sakadath* uocatum (OL. D. 1176). 1293: De inde descendit in Seyguetwr ad locum qui *Zakadath* nuncupatur (Múz. Ertl). 1364: Ad quandam vallem *Zakadathfeu* vocatam (Körmend, Heim 190). 1379: Penes vnam viam *Zakadath* vocatam (Múz. Mednyánszky). [Vö. MTsz.]

SZAKADÉK: brachium fluminis; arm des flusses NySz. (2. jel.) 1511: Quedam stagna seu lacus wlgariter Holthdwna alio nomine Dwnazakadeky (OL. D. 22137). 1516: Therpen *Zakadeeky* [Zakadeety? «k vagy t» Szam. jegyz.], Thomay rew (uo. 36402). [Vö. MTsz.]

SZAKADOZ, vö. beszakadoz, szakadozott.

SZAKADOZOTT, szakadozt: lacer, lacerus, ruptus; zerrissen, zerbrochen NySz. 1364/1367: Ad terram *Zakaduztfeld* vocatam (OL. D. 30682). 1533: Royth argenteus deauratus Roz et *Zakadozoth* (OL. Nád. 49). 1548: Kyttel Parna *zakadozot* II (OL. UC. 99/7). 1597: Harom nemeth lohoz valo hamuth *zakadozot* zabloiaual [igy] eoszueo (uo. 101/3).

SZAKADOZT, 1. *szakadozott*.

SZAKADT: lacerus, ruptus, decius, derutus; zerbrochen, zerrissen, erbrochen NySz. («1. szakadt» a.); [paralyticus; gliederlahm?]. 1418: Gregorio *Zakadth* (OL. D. 10738). [Vö. magva-szakadt.]

SZAKAJT: [discindo, discerpo; reissen]. 1470: Laurencio *Zakaythoth* (Körmend, Heim 546). [Vö. NySz. CzF. MTsz.] [Vö. szakít.]

SZAKÁL, -AS, 1. szakáll. -as.

SZAKÁLLATLAN, 1. szakállatlan.

SZAKÁLL. szakál: barba, barbitum; bart NySz. 1095: In panauadi acha Jut Gugmat *Zacal* [szn.] Elenta Deged Heten (Pannh. 15/0o). 1228/1357: In montem qui vocatur *Zakal* (HazaiOkm. VI.21, «Erdő-Szakál» Szam. jegyz.). 1337: Possessionem Inezakala seu Inethuleke [így, olv. -thelnke] vocatam (OL. D. 30008). 1372: Ladislao dicto *Zakal* (Lelesz Acta 7/8). 1406: Thomas dictus *Zakal* (ZichyOkm. V.444). 1499: Farkasio Rythkazakale (OL. D. 20856). 1602: *Szakál* Miklós (SzékelyOkl. V.230). [Vö. nagy-szakállú.]

szakáll-szárazstó: [locus ubi viri post cibum meridianum se quieti dabant; ort, wo die männer nach dem mittagessen der ruhe pflegten?]. 1685: *Szakáll szárazstó*, Ez a' Felső Palotának délfelől vagyon, mely most a' Fő Pörkoláb gondviselése alatt vagyon, az ott lévő eszközökkel együtt (OL. UC. 19/4). [Vö. szakállszárító, Szilády Áron közlése szerint Halason és másutt is, az a pad a község háza előtt, amelyen a polgárok el szoktak üldögni, be-szélgetni.]

SZAKÁLLAS, szakálás, szakállos, szakálos: 1) barbatus; bártig NySz. 1252: Tenet metam cum eadem uilla *Zakalus* (OL. D. 369). 1291: Johannis dicti *Zakalus* (MonStrig. II.310). 1329: Laurencius dictus *Zakalus* (OL. D. 2879). 1336: Stephano dicto *Zacabus* (AnjonOkm. III.272). 1337: Petrus dictus *Zakalus* (OL. D. 37279). 1348: Ladislau dictus *Zakalus* (Múz. Kállay). 1349: Georgii dicti *Zakalus* (OL. D. 4057). 1355: Nicolaum dictum *Zakalus* (Múz.). 1367: Nicolao dicto *Zakalus* (Múz. Máriássy). 1369: Johanne dicto *Zakalus* (Lelesz Acta 5/1). 1376: Jacobum dictum *Scakalus* (ZichyOkm. III.624). 1378: Andree dicto *Zakalus* (Körmend III/1, Ugal 19). 1393: Johannis dicti *Zakalos* (Múz.). 1400/1403: Andrea *Zakalos* (OL. D. 1430). 1402: Blasio dicto *Zakalus* (Veszpr. 4, Csopak). Johanne *Zakalos* (Múz. Beesky). 1416: Luca *Zakalos* (Lelesz Acta 36/29). 1442: Matheum *Zakalos* (OL. D. 36390). 1452: Franciscus *Zakalus* (uo. 14539). Anthonio *Zakalos* (Múz. Kállay). 1453: Anthonio *Zakalos* (Lelesz Bercs. VII.10). 1460: Hospites vniuersi de Eghazas *Zakalos* (OL. D. 15441). 1466: Laurencio *Zakalus* (uo. 16421). 1468: Johanne *Zakalos* (Múz. Beesky). 1470: Anthonio *Zakalos* (Lelesz Acta 81/19). 1478: Johannes *Zakalos* (Múz. Kállay). Ladislau *Zakalos* (OL. D. 18145). 1485: Vrbanus *Zakalos* (Veszpr. 11, Merenye). [Vö. 1252: Conterminando terre Bws et Mycou barbatu de uilla Graz (OL. D. 369).] || 2) bombardu, sclopetus, sclopetum pogonatum; bűchse, musquette NySz. [hakenbüchse]. 1469: Duas hoffniczas duas Bonbardas seu Tharaskones viginti duas pixides maiores Barbatas wlgariter *Zakalos* appellatas (Múz. Júst). 1479: Quatuor pixidibus wlgis *Zakalos* dictis (OL. D. 18278). 1480: Pixides wlgis *Zakalos* vocatas (uo. 18424). Ducentas pixides wlgis *Zakalos* vocatas (Lelesz Acta 90/25). 1489: Pixides wlgis *sakalus* (OL. D. 26053). 1490: Globuli ad *Zakalos* pertinentes (uo. 26048). 1491: Feltharazk *Zakalos* (uo. 26051). 1492: *Zakalos* XVI. Pulueres duabus Maasis (SzékelyOkl. III. 117). 1493: *Zakalos* viginti tres (Körmend, Stat. ant. major. 27/11). Sex *zakallos* integres Centum decem et octo Synwas 35 ligatura Zauarum ferrearum que wlgis was vezcu, dicuntur (uo.). 1494: Tharazk euprei *Zakalos* (OL. D. 26076). Thewlithewwas ad *Zakalos* pertinens (uo.). 1502: Bombardis barbatis wlgis *Zakalos* et Sereghontho (OL. D. 21123). 1508: Due pixi-

des *Zakalos* vocate (uo. 21890). 1510: Pixides Barbatu wlgis *Zakalos* (uo. 26235). 1520: *Sakalos*, pathanthw Taraczkh (uo. 26219). 1522: Barbatas wlgis *Zakalos* (uo. 32657). 1542: *Szakalos* ad saykas (OL. Nád. 40). Pragay *sakalos* (uo.). Sereghontho cum quinque *sakalos* (uo.). 1548: Egy sereghontoban het *zakalos* (OL. UC. 99/7). 1566: Was nyelw *zakallos* Fa nyelw *zakallos* (OL. Nád. 49). 1587: Fa nielw *zakalos* (OL. UC. 46/74). 1638: *Szakallas*. Muskater (uo. 2/34). [Vö. *bombarda barbata* Bartal; *hakenbüchse* Boheim: Handb. der Waffenkunde 446.] [Vö. fél-szakállos.]

szakállas-golyóbis, -glóbis: «pyrobolus; bombe?» NySz.; [globulus ad «szakállas» pertinens; hakenbüchsenkugel]. 1493: Quatuor vascula globorum Bombardinarum *zakallusgolobis* (Körmend, Stat. ant. major. 27/11). 1548: *Zakalos golobis* wagyon 2 negellel (OL. UC. 99/7). 1553: *Zakalos globis* Tharaczkh globis (OL. L. III. 16. 17). 1588: *Zakallas golobis* Taraczkh golobis (OL. UC. 76/17). [Vö. «szakállas» 2. jel. 1490-i adatával.]

szakállas-por: [pulver zur hakenbüchse]. 1548: *Zakalos por* (OL. UC. 99/7). 1553: *Zakalos por* egh thongba (OL. L. III. 16. 17). 1638: Egy Beór sakban *sakallos por* (OL. UC. 2/34).

szakállas-tisztító: [hakenbüchsenkrätzer]. 1490: Tarazk tizthithew. *Zakalos tizthithew* (OL. D. 26048). [Vö. *krätzer* Grimm.]

szakállastisztító-pálca, -tisztító: [∞]. 1566: Hath *zakallas tizteto palca* (OL. Nád. 49, «Kanizsa» Szam. jegyz.). [Vö. *krätzer* Grimm.]

szakállas-töltő: [ladeschaufel zur hakenbüchse]. 1553: Waszewew *zakalos thewlthew* (OL. L. III. 16. 17). [Vö. Boheim: Handb. der Waffenkunde 488.]

szakállastöltő-palack, -töltő: [pulverflasche zur hakenbüchse]. 1553: Keth *zakalos thelthew palack* (OL. L. III. 16. 17). [Vö. *puska-palack* NySz.; *pulverflasche* Boheim: Handb. der Waffenkunde 490.]

SZAKÁLLATLAN, szakátatlan, szakállotlan, szakátotlan: imberbis, investis; ohne bart NySz. 1473: Bartha *Zakalothlan* (Múz. Bethlen). 1484: Stephanus *Zakalathlan* (OL. D. 18994).

SZAKÁLLÓS, 1. szakállas.

SZAKÁLLOTLAN, 1. szakállatlan.

SZAKÁLOS, 1. szakállas.

SZAKÁLOTLAN, 1. szakállatlan.

SZAKASZ, szakaszt: frustum, pars, fragmen, sectio; teil, abschnitt NySz.; [loculus, loculamentum; fah]. 1683: A' Harmadik rész, Szeesenyi rész, mely két fele Szakad; az Első *Szakasztis* két fele hasad, egyik Szeesenyi Peter maradekie, a' másik a' Hidi Ferencz maradekie. A' második *Szakaszt* hasad három felé, melynek egyik cizkelye, Janoki Peterné maradekie (OL. UC. 3/32, 4. l.). Három *szakasztban* valo barom olak (OL. UC. 3/32.). Hoszu szuszék belől ket *szakasztja*, kinek is egyikeben buza vagyon (uo.).

1. **SZAKASZT:** 1) dirumpo, lacero, rumpo; reissen, abreißen NySz. (1. jel.). 1561: Ez két nap rajta voltuuk, hogy [a vadakat] megfoghattuk volna, de felette igen megvadultanak annyira, hogy a nagy kergetésben egy szarvas nyakát *szakasztotta* (Gazdtört-Szemle I.194). [Vö. NySz. szólások a.] || 2) partior, impertior, divido; teilen NySz. (2. jel.) 1715: Erdeit ne usurpálhassák, mint az előtt volt, ezután is ugy legyen. *Szakasszanak* nékiek szántó és kaszáló földet

s magunk marháinak is *szakasszanak* (GazdtörtSzemle IX.26). [Vö. el-, lészakaszt.]

2. SZAKASZT, 1. szakasz.

SZAKASZTÁS: [das brotuirken, das aufuirken des brotes]. 1718: Mindenféle praebenda czípő sütésén s *szakasztásán* a kulesár legyen jelen és a czípő számot kitöltessen [igy?] és a vakaróval abutálni ne hagyjon (GazdtörtSzemle III.337). [Vö. NySz. más jel.; *szakaszt* 5. jel. CzF.]

SZAKASZTÓ, vö. cipőszakasztó-asztal, kényér-szakasztó.

szakasztó-cserény: [scirpiculus ad panem subigendum; korb zum brotuirken?]. 1577: Harom *zakasztcho cheren* (OL. L. III. 16. 17). [Vö. *cserény*, 2. jel.]

szakasztó-ruha: backtuch BM. 1552: Keth *zakasztho ruha* (OL. Nád. 49). 1587: *Zakasto ruha* (OL. UC. 12/42). [Vö. Kr. értelmezés nélkül.]

szakasztó-szekrény: [?]. 1590: *Zakasztho zekren* (OL. Nád. 49).

szakasztó-tábla: [tabula pistoria; backtafel]. 1597: Feier cziponak valo deszkabul czinalt *szakasto tabla* (OL. UC. 101/3).

szakasztó-teknőcske: [parva magis; kleiner backtrog]. 1635: 12 *szakasztó-teknőcske*. 2 öreg teknő. 3 dézsa (Mihalik: KassaÖtvTört. 224). [Vö. «*Szakasztoteknő*, Artopta» MA¹.]

SZAKASZTVA: [separatim; besonders, einzeln?]. 1578: Singulis annis *szakasztva* dederunt et soluerunt pro censu annuali domino Krwzithio Flor. 10 (OL. UC. 62/32, «Verőcze, Vác mellett» Szam. jegyz.). 1597: Ith az velalnak magan *szakasztva* halazo vyzek wagyon (OL. UC. 12/42). [Vö. NySz. más jel.]

SZAKÍT: [minuo; herabsetzen, vermindern?]. 1700: Ha valaki az Regulamentumban specificalt Bérít, ugy Vinczellérek vagy Pasztorok fizetessét aláb (de nem fellyeb) viheti, vagy *szakíhattya* [igy], annak ez iránt valo Szerencséjé nem irigveltetik (OL. NRA. 718/60, 44. pont, 1. GazdtörtSzemle I. 86). [Vö. *szakajt*.]

SZAKMÁNY, szakvány: operarum elocatio, conductio, demensum; dingung, vermietung NySz. 1700: Az vinczellér is nyaratszaka örökké sarczoltattya az urat fellyebb fellyebb veri a *szakvánt* (GazdtörtSzemle I.78).

SZAKMÁNYOS, szakványos: operarius; taglöhner NySz. 1700: Mivel többire az ember napi számossal miveltet és a *szakványosok* is azzal, akár nyitáskor, kapáláskor és egyébkor az napi számot hamisan veszik fel [stb.] (GazdtörtSzemle I.78). A lakost szóval, a vidékit írott pecsétés citatióval [szokták megidézni], melyet is az in causam attractusnak vinczellére, vagy *szakványossa* szokott urának megvinni (uo. VII. 402—403).

SZÁKOS: [verriculum habens; streichgarn habend]; «a jég-alatti halászatnál az, a ki a hálót a száklékbe bebocsátja» MTsz. 1436: Gallo *Zakos* (Múz. Kisfaludy). 1454: Emerici *Zakus* (OL. D. 14867). 1480: Lucam *Zakos* (Pannh. 51/Rr). 1484: Demetrius *Zakus* (Veszpr. 6, Garabonc). [Vö. *szák*.]

SZAKVÁNY, -OS, 1. szakmány, -os.

SZÁL: 1) stilus, columna, trabs, tignum; stamm, baustamm NySz. (1. jel.), [spiere, langholz, baubolz]. 1510 k.: Magna ligna wlgó *zaal* (OL. D. 26251). || 2) [eisen-

stange]. 1527: Vnum ligamen ferri et keth *zal* (OL. Nád. 49). 1558: Harom egez kötes was es hat *zal* (uo.). Ege *zal* wasbol chynalt ember nakara valo chyngethe (uo.). 1566: Ket *zal* wekon nyoytoth was (uo.). 1587: Az komphoz izkaba wereser vettem ket *zal* wasath (uo. 40). Vas nadlasra weth ege *szál* wasath (uo. 41). || 3) *trabica, ratis* MA¹; floss NySz. (3. jel.) 1588: Therhes szekerekawl es *szalaktwl* [a. m. tutaj?] szedik az wamoth (OL. UC. 64/35). || 4) *pars, fragmentum*; stück NySz. (4. jel.) 1546: Nyolecz *szal* feyer darw tollat (OL. Nád. 42). 1552: Pro nygh et panwa dati sunt estrang *zal* tres (uo. 49). Zablohoz estrang *zal* 3 (uo.). 1557: Harom *szal* estranghot (OL. L. III. 16. 17). 1587: Allas keoteozny walo geoplwth wettem 30 *zalat* (OL. Nád. 40). [Vö. *kő-szál*.]

szál-vas: [stabeisen]. 1569: Duae particulae ferri *zal was* (OL. UC. 77/5).

szál-vonás: [das fadenziehen]. 1670: *Szál vonással* varrott alsó ingváll No. 1 Fejér vonással varrott alsó ingváll No. 2 (Radvánszky: Családelet II.350). [Vö. «*Szálvonás*, ma is divatos eljárás a női ing vállának, mellének díszes kivarrására. Az iskolákban is tanítják. A vászon egy darabján kihúzzák a mejjék-szálakat, mire a bélfonalak rácsosan látszanak s lazán fityegnek. Ezeket aztán különbözően csoportosítva összevarrják» Frecskay János magyarázata; vö. *szál-vonáz* MTsz., *szávonny*, *szávonnyos*, *szávonnyoz*, *megszávonnyáz*, tolnamegyei sárközi tájszók, Nyr. XXXIII. 336.]

1. SZALAD, vö. beszaladás, kiszalad.

2. SZALAD: byne, hordeum madefactum quod germen emitit et deinde una cum enatis ligulis tostum est; malz NySz. 1506: Quicquid proveniret ex molitione Siliginis, Thenkel ordeí, *Zalad* (OL. D. 21532). 1525: De seruisia [állandóan így, vö. Diefenbach] *zalat* venerunt (uo. 26345). 1560 k.: Ugyan azon Fogaras városa tartozik *szaladot* csinálni (GazdtörtSzemle I.165).

szaladáztató-ház: [casa ad fruges madefaciendas; haus zum malz-feuchten]. 1634: *Szaladasztató* [igy] *házban* (OL. UC. 21/3).

szalad-ház: [malzhaus]. 1683: Egy serfőző ház, annak vagyon *szalad háza* (OL. UC. 3/32).

szaladszárasztó-ház: [haus zum malz-darren]. 1634: *Szalad szárasztó ház* (OL. UC. 21/3).

szaladszárasztó-kemence: [ofen zum malz-darren]. 1683: *Szalad szárasztó kemence* (OL. UC. 3/32).

szalad-válu, -válló, -vállu: [malztrog]. 1683: Egy *szalad vällu* [välló?] (OL. UC. 3/32).

SZALADOS: [fruges madidas habens, hordeum madidum habens; malz habend]. 1449: Jacobum *Zalados* (Múz. Dancs). 1470: Andreas *Zalados* (Lelész Beres. XIV.2).

SZALAG: vimen, vinculum; windl NySz., ein Wied, Wied-Band PPB. 1544: *Szalagra* attam (OL. Nád. 42).

szalag-szíz, -szi: ligula NySz., ligula coriacea, ligula ferró praefixa, ferró armata; eine lederne Nestel PPB. 1544: Üöttém *szalag szizat* (OL. Nád. 41.). 1545: Thyz köthes hozw *zalag zy* (uo. 49). [Vö. még NySz. «szalag» a.]

SZALAMIÁK, 1. szalmiák.

SZALANA, 1. szalonna.

SZALANÁS, 1. szalonnás.

SZALANNA, 1. szalonna.

SZÁLAS: procerus; schlank NySz. (2. jel.), [hochgewachsen]. 1211: Eorundem nomina qui in eadem insula degunt sunt hec Pousa filius Zombot. *Zalas* [a. m. szálás v. szállás?] filius Weruss et Lukeu filius Zecheu (Pannh. Tih. 1/5). In uilla Fotud hii sunt ioubagiones Hozug Halad Mathoy Miclous Fitcha Helie *Zalas* (uo.). In predio Colon isti sunt ioubagiones Cheke Theneu Muncha Tucus Sephal *Zalas* Micha (uo.). 1484: Petrus *Zalas* (Múz. Ibrányi). 1669: Egy jó fejős alföldi nagy *szálás* tehát 26 frt Hizlalt meddő alföldi *szálás* 26 frt (GazdtörtSzemle 1.88).

SZÁLÁS, 1. szállás.

SZÁLDOB: [tilia; linde]. 1391: Sub quendam arborem Tilie wlgariter *Zaldbog* vocato (OL. D. 28954, «Kraszna» Szam. jegyz.). Ad quendam Siluam *Malezaldbog* nominatam (uo.). 1430: Peruenissent ad quendam arborem Tilie wlgro *Zaldbog* vocatam (Múz. Bethlen, «Bereg m.» Szam. jegyz.). 1450: Quasdam terras Kyssewfarkas et Fekethewaldobzeg vocatas (Lelesz Acta 62/37). [Vö. *száldok* NySz. MTsz.; Szamota, NyK. XXV.153.]

SZÁLDOBÁGY: [tiliis copiosus, tiliis obsitus; reich an lindenbäumen, mit lindenbäumen bewachsen?]. 1236: Tenet metum cum villa *Zaldbag* (Múz.). 1254/1324: Exinde ad *Zaldbag* et ibi sunt tres mete (OL. D. 1589). 1363: Unissent ad quendam locum *Zaldbag* patakafeye uocatam (Körmend, Heim 186). 1414: Quibusdam Siluis *Zaldbagh* et Eger appellatis (Lelesz Acta 34/58). 1431: Ad quendam siluam *Zaldbagh* vocatam... ad quendam fluvium *Zaldbagh* penes quem sub arbore tilie duas metas terreas (KárolyiOkl. II.139). 1500: Ad possessionem *Zaldbag*therem in eodem comitatu Zathmariensi (uo. III.42).

SZÁLDOBOS: [silva tiliarum; lindenwald]. 1389: Villa *Zaldbos* (OL. D. 7481). Possessionum Bustahaza *Zaldbos* Hozyumezu (Lelesz Met. Mármáros 13). 1498: Quendam Siluam *Zaldboszeg* vocatam (Lelesz Acta 106/2). 1533: Siluam suam *Zaldbos* vocatam (OL. D. 36405, «Kolozs megye» Szam. jegyz.).

SZÁLKA? : festuca, fibra: splitter NySz. 1211: [Udvornici] *Salca* [a. m. száka?] Irig Morodech (Pannh. Tih. 1/5).

SZÁLL, vö. lészáll.

SZÁLLÁS, *szálás*: 1) hospicium, [hospitium], taberna, taberna diversoria, mansio, statio, [«descensus»]; herberg, gasthof, standort, wohnsitz NySz. (2. jel.) 1211: Eorundem nomina qui in eadem insula degunt sunt hec Pousa filius Zombot. *Zalas* [a. m. szállás v. szálás?] filius Weruss et Lukeu filius Zecheu (Pannh. Tih. 1/5). In uilla Fotud hii sunt ioubagiones Hozug Halad Mathoy Miclous Fitcha Helie *Zalas* (uo.). In predio Colon isti sunt ioubagiones Cheke Theneu Muncha Tucus Sephal *Zalas* Micha (uo.). 1229: Item Marcellus pulsator [habet] II vineas. Item *Zallas* [szn., értsd itt is: habet] in Nezda I vineam (Pannh. Lib. Rub. 24—34. I. 20. sz.). 1231: Quorum nomina sunt hec videlicet Zumbotka Pentuk Dardaz *Zalaas* (OL. D. 165). 1240 k.: Hee sunt nomina carpentariorum de eodem predio Guzu Ereus *Zallas* Benedue (Pannh. 61/8). 1279: Penes terram *Zallas* filii Kede (Veszpr. 4, Alsóörs). 1285/1334: Quandam terram nostram uacuum et habitatoribus destitutum Hulloudzalasa uocatam in Comitatu de Sarus existentem (Körmend, Sebesiana 2/9, I. HazaiOkm. VIII.238). 1312/1315: Possessionibus Kyrallzallasa et Kos (OL. D. 33568). 1348: Terra seu planicies Banzallasa vocata (uo. 30383, «Dicső-Szent-Márton mellett» Szam. jegyz.). 1352/1405: De-

scensus Comanorum Kolbazzallasa (OL. D. 4253). 1367: Ad quoddam stagnum *Zallas*patacha [2. jel.?] vocatum (Körmend, Heim 208). 1392: Mathias de Kyrallzallas (Múz.). 1396: Descensus filisteorum Arukzallas vocatum (OL. D. 8177). 1436: In tribus descensibus infrascriptis videlicet Hythemeszallasa Moyafyalstwanzallasa [Maya-?] et Jamanelekzallasa vocatis (Múz.). 1443: Comanorum nostrorum in descensu Zombathzallasa commemorancium (uo.). 1452: Descensus philisteorum Apathsallasa nuncupatum (OL. D. 14514). 1459: Andree Jarman capitanei de Gyarmanzallasa Martini Moys Comani de Moyszallasa (Múz.). 1521: Descensus Comanorum Kakath et Thwrgonpetherzallasa nominatos (OL. D. 23518). 1525: Silua Arpadzallasa vocata (Lelesz Prot. V.276a). 1545: Attam az hegedősöknék hog az uram szallasara iöttek (OL. Nád. 42). || 2) [tugurium, stabulum, viculus; hütte, weiler]. 1367: Ad quoddam stagnum *Zallas*patacha [1. jel.?] vocatum (Körmend, Heim 208). 1514: Item Statutum est quod pro Pecudum aut Pecorum conseruacione interris Aliorum Nemo Rusticorum eciam Liberarum vel aliarum Ciuitatum Regiarum domos seu Casas decetero Campestrales siue Tuguria communi vocabulo *Zallaas* nuncupata tenere aut conseruare possit, vt per hoc malicia Haydonum cesset et depereat (OL. lad. H, illetőleg OL. D. 22639). 1573: *Zallas* vel ouile (OL. UC. 24/76). [«Az augsburgi városi levéltárban több 16. századi német jelentés van, melyekben a magyar *szállás* szó gyakran előfordul. Az augsburgi marhakereskedők e jelentésekben azt mondják, hogy a magyarok nagy töl idején a marhát a szállások nádfödélével és sásával tartják» Takáts Sándor közlése, Nyr. XXXII.155.] 1724: Ita namque assuefacta sunt pecora in talibus situationibus, quod per totam etiam hyemem in campo, inter maiora antiqua gramina sine ullo foeno aut stramine interteneri soleant etiam sub nivibus... nisi tam rigida hyems in amplioribus planitiebus rarius contingens nonnunquam eveniret, quod tamen vix uno mense durare solet, quibus pecoribus vel tantum stramine succurri solet, in ipso campo ubi ex arundinibus et exiguis structuris in Hungaria vulgo *szállás* vocatis locis, integro anno pecora teneri assoberent (Nyr. XXXII.155). || 3) obsidio; belagerung NySz. (4. jel.). 1566: Egy was lampas *zallas* [a. m. obsidio?] korra walo (OL. Nád. 49). 1587: Byro Balas... meg esküött eros hitre vallia magat lenni Eger *zallasa* eleot harom eztendeosnek hogy volt (Borsodvmlt., Borovszky Samu kijegyzése). [Vö. juh-szállás.]

szállás-adó: stabularius; wirt NySz. 1251: Filii jobagionum qui vlgro *zalasadov* dicuntur (Wenzel II.220). Jobagiones castri Posonienses et eum eisdem filii jobagionum qui vlgro *zalasadov* dicuntur (uo. 222). [Vö. 1241/1270: Jobagionum eiusdem castri qui descensus dantes uulgariter appellantur (HazaiOkm. VI.40). 1261/1270: Jobagionum eiusdem castri qui descensus dantes uulgariter appellantur (Akad. 1/16).]

szállás-kert: [?]. 1771: Mely Szepes nevezetű Praediumnak terrenumán ennek előtte, amint Fatens Uram hallotta, a nemes Collegium Professorainak és érdemes Debreczeni Reformata Eklesia Papjainak *szállás-kertyei* is lettenek légyen (GazdtörtSzemle IX.9). [Karácsonyi János szerint *szállás-kert* a. m. vetemények, kendernek stb. kiosztott apró darab földek.]

szállás-osztó: hospitium designator, metator; quartiermeister, herbergbesteller NySz. 1529: Franciscus *Zallaasoztho* (OL. Nád. Számad. a).

szállás-pénz, -pinz: 1599: Az Ispan jövedelme... minden hely utan feel köből Abrak... *zallas pinzt* egy egy forint (AdalZemplvmTört. VI. évf. 335).

SZÁLLAT, vö. nap-szállat.

SZÁLLÉT, l. szállító-kád.

SZÁLLÍT, szállét, szállajt, vö. lő-, meg-szállít, szállító-kád.

SZÁLLÍTÓ-KÁD, szállétó: [?]. 1608 [?]: *Eögregh zallito kaad* (OL. UC. 37/56? E szám alatt nincsen!).

SZÁLLOJT, l. lészállít.

SZALMA: stramen, stramentum; stroh NySz. 1368: *Zalmaterch*, hn. (KárolyiOkl. 1.308). 1490: *Penes pontem Zalmahyd vocatum* (OL D. 19634). 1561: Egi kazal *zalma* (OL. L. III. 16. 17). 1603: Bartholomeus *Szalma* (SzékelyOkl. V.251). Matthaeus *Szalma* (uo.). 1638: Jo borhaz *szalmaval* fedett padlasos (OL. UC. 2/34). [Vö. zsúp-szalma.]

szalma-házacska: [casa stramine tecta; häuschen mit einem strohdach]. 1597: *Zalma hazachkaya* awagy kwtyachkaya (OL. UC. 12/42). [Vö. szalma-ház NySz.]

SZALMIÁK, szalamiák: [sal ammoniacus; salmiak]. 1557: *Mediam libram szalamyakot* (OL. Nád. 49).

SZALONA, l. szalonna.

SZALONNA, szalana, szalanna, szalona: lardum, laridum; speck NySz. 1544: *Specnek szalonnat* (OL. Nád. 42). 1546: *Salonat* ispeknek (uo.). 1548: *Fel funt zalonat uermenel ualonak* (uo. 40). *Zalanna wryawal* (OL. UC. 99/7). 1572: Ispeknek es egersel [igy?] ualonak egh funt *zalanat* (OL. Nád. 40). *Vermenel ualonak es soba füt tykfynak egh funt zalanat* (uo.). *Zalanat* Ispeknek es bööre (uo.). 1638: Az Szalonnas Haz Heian Igen io oh *Szalonna* No 2 (OL. UC. 2/34).

SZALONNÁS, szalanás: larido conditus, laridum habens; speckig NySz., [speck habend]. 1391: *Georgium filium Johannis dictum Zalanas* (ZichyOkm. IV.469). 1457: *Stephanus Zalonas* (OL. D. 36405). 1731: Egy *szalonnás* szekértől [vásárpénz] akármikor d. 12 (GazdtörtSzemle VII.88).

szalonnás-ház: [receptaculum laridi; speck-magazin]. 1638: Az *Szalonnas Haz* Heian Igen io oh *Szalonna* No 2 (OL. UC. 2/34). Az *Szalonnas Haz* Ez Hazban vagion Pad szek No 5 Egy uy kaposzta Gialu No. 1 (uo.).

SZALU: a) «vályuzó, hornyoló horgas fejsze, vájó balta»; b) «ácsok simító szerszáma» MTsz.; zwerehacht BM. 1511: *Vnum ferrum aratri et ulgo vnum zalw* (Múz.). 1513: *Zalu vnum* (OL. D. 26151). 1566: *Fwro harom Keth zalw Keth wesew* (OL. Nád. 49, «Kanizsa» Szam. jegyz.). 1572: *In officina doleatoria: zyo kes, szale, fenek mecho* (OL. UC. 76/17). 1588: Az pinter hazban: vonio kes, vonio zek, *zalu*, farago bard (uo.). 1597: *Fenek feize zalu modra* (uo. 101/3, «Keresztur, Sopron m.» Szam. jegyz.). 1637: Uy keőteő fejszek. *Szalu* (uo. 14/43).

SZÁM: 1) numerus; zahl NySz. (1. jel.) 1645: Hittel mondja, micsoda és mennyi *szám* fejr ruhakat szerzett megholt urával (DebrJk., l. NyK. XXVI.345). || 2) [ratio; rechnung]. 1564: Asszonyom ő nagysága Stenicsnyak várát mind tartományával egyetembe tellyes hatalommal atta Giczí Farkas uramnak tisztül, úgy hogy mind belső gondviselésének, mind kívül való jüvedelme beszolgáltatásának hív és szorgalmatos gongyát viselje és mindenről *számot* tareson (GazdtörtSzemle I.72). Továbbá vagyon

bírság jüvedelem, kit ő nagysága akar hogy ő számára szeggyenek, a mint szeginy ura életben is szedettek és *szám* tartassék rula (uo. 73) [Vö. «szám-tartás» «szám-tartó.»] || 3) tanquam, quasi, per, instar; wie, als, für, anstatt NySz. (3. jel.) 1548: Az theredekert inteztek negywen so *zamaba* es wgh attak el kelteny (OL. UC. 99/7). [Vö. embér-, napi-, szer-szám; számra.]

szám-hal: 1547: *Szamhalat* hoztak (OL. Nád. 42). [«Ellentéte: vödörshal» Szam. jegyz., l. Termtud-Közl. 1894. évf. 494.]

szám-pénz: [calculus]; rechnungsmünze BM. 1692: Számtartónak egyszer s mind Kolcsárnak Pénz fl. 25 Buza Cub. 10 Bór urn. 20 Bárány nro. 6... *Szám pénznek* két része (GazdtörtSzemle VI. 181–182, az erdélyi fejedelmi uradalmak személyzetének járandóságai közt, eredetije szerint). [Vö. számvető-pénz.]

szám-tartás: ratio, ratiocinium; rechnung NySz. (1. jel.) 1564: Továbbá leszen asszonyomnak bor és gabona dézsma jüvedelme a mint pispek urammal elvégezteti, kinek beszédése, rula való *számtartás* Jakap uram gongya (GazdtörtSzemle I. 67–68). Mindez felyől megirt dolgoknak, jüvedelmeknek, szertartásnak gongya és *számtartása* Jakap uramé (uo. 71).

szám-tartó: rationarius, discussor, rationator, supputator; rechnungsführer NySz. (1. jel.) 1554: *Zamtartónak rw hazat* (OL. L. II.1).

Számtartó-déák: antigrapheus; rechnungsführer NySz. 1643: Az *szam tarto Déáknak* esztendej fizeteseis vagion (OL. Instr. 42, l. GazdtörtSzemle VI.122).

számtartó-ház: [habitatio rationarii; wohnung des rechnungsführers]. 1597: Az regj *szam tarto hazban* kiben Georuarj Balinth Vram Lakotth (OL. UC. 101/3).

szám-vetés: ratio, ratiocinium; rechnung NySz. 1550: Chak *zam wetest* kewantam mert zam vetetlen voltam ez hytetlen gonoz emberre (OL. Kolozsm. 50). 1613/1696: Ha pedig meg nem fizet [az adós] tizenötöd napra, az birő azután harmadnapra fizetessen meg és az ember elégitse meg, de azt hozzá tévén, ha tagadja az adós, vagy *számvetést* kíván, így törvényből kell kimenni és reá kell citálni (GazdtörtSzemle VII. 411–412). 1737: Mondja meg neki, hogy Molnár Ilona nagyobb boszorkány, mint ő, ha valami *számvetése* vagyon vele, menjen hozzája (Reizner: SzegedTört. IV.515). [Vö. «Szegeden a mai népies használatban is gyakori a *számvetésem van vele* kifejezés, a. m. elintézendő ügyem van vele» Kovács János közlése.]

szám-vetetlen: [sine ratiocinio; ohne rechnung]. 1550: Chak *zam wetest* kewantam mert *zam wetetlen* voltam ez hytetlen gonoz emberre (OL. Kolozsm. 50).

szám-vető: rationarius, discussor, ratiocinator [stb.]; rechnungsführer NySz. 1517: *Nicolao Zamwethew* (KárolyiOkl. III.101).

számvető-pénz: abaculus C. calculus, nummus putatorius; rechenpfennig NySz. 1548: *Szam utő pénz* üttem (OL. Nád. 41). [Vö. szám-pénz.]

számvető-tábla: abacus; rechen tafel NySz. 1592: *Zamweteo fekete tabla* (OL. Nád. 48).

SZAMÁR: 1) asinus; esel NySz. 1269: *Uenitur ad locum qui dicitur Zamarrth* (Múz. Jankowich, l. Kubinyi: MTörtEml. I.65 és Wenzel VIII.249). 1292:

Itur uersus *Zamarwar* (MonStrig. II.323). Locum diruti Castri, *Zamarwar* vocati (uo. 324). 1336: Jobagionum de *Zamarkuth* (Pannh. 5/R). 1357: Ville *Zamartelek* vocate (AnjonOkm. VI.634). 1368: In monte *Zamarku* dicto (OL. D. 5682). 1460: Molendinorum Naghmalom, *Zamarmolna* (uo. 15431). 1588: Az pinter hazban *zamarra* valo dob negy (OL. UC. 76/17). || 2) indoctus, stupidus; unwissend, dumm NySz. 1381: Johanne dicto *Zamar* (Múz.). 1408: *Johannis Zamar* dicti (OL. D. 9454). 1455: Jacobum *Zamar* (uo. 14937). [Helyn. szárm.: 1171: In uilla *Zamard* dedit VIII uineas (Veszpr. 9, Kál). 1211: De hinc ad stagnum *Somardy* et per mediam piscinam *Somardy* iterum uenit ad Boloty in locum qui dicitur Jtuh (Pannh. Tih. 1/5). Terram *Somard* (uo.). 1229: In *Zamard* XXXII mansiones (Pannh. Lib. Rub. 24—34. l. 20. sz.). 1233: Sacerdotum de *Samard* de Gan de Endred de Kevrushig de Kerali (Pannh. 29/I). 1240 k: In villa *Samard* sunt due mansiones quarum nomina hec sunt Leve Tyze (uo. 61/8). 1292: Comitibus Deda, olim de *Zamard* (MonStrig. II.322). 1295: In villis *Zamard* Kerusheg Zarraztou Wgol (uo. 369, «Somogy» Szam. jegyz.). In villis Endred *Zamard* Keurusheg (Veszpr. 106, Csát 2). 1423: In possessione Balatonmelleky *Zamard* (Körmend III/3, Zamárd 97).

SZAMÁROS: [asinum habens; esel habend]. 1453: Dyonisio *Zamarus* (OL. D. 30828).

SZÁMLÁL, vö. előszámlál.

SZAMOGA, szomoga: «lapályos, vizenyős, kákatermő hely» MTsz.; [locus planus, humidus, cannetum; flacher, feuchter, schilfiger ort]. 1425: Penes quendam Siluam Gyrrwszomoga [-zomvga?] (Lelesz Met. Szatmár 8). [Vö. *szamuka* Arany: Elveszett alkotmány, I. é. jegyz.; «szomoga a. m. csermely, Ávasútjárás, Szatmár m.» Vozáry Gyula adata az új Nagy Szótárhoz, 1904.]

SZÁMOL: numero; zählen, rechnen NySz. 1634: Hatuan keueuel *szamoluan* egi kepet (OL. UC. 21/3).

SZÁMRA: [pro singulis —; nach, -weise]. 1545: Az fa uagoknak öl *szamra* eg forintot (OL. Nád. 41).

SZÁMSZÉRÍJ, számszirigy: [arcubalista, arbalista], catapulta, ballista; armbrust NySz. («iv» és «szér» összetételei a.), [selbstgeschoss; fr. arbalète]. 1407: Tres arcus vulgo *zamszirig* vocatas [igy?] (TelekiOkl. I.317). 1548: Kéz yh. *Zamzerih* (OL. UC. 99/7). 1566: Fa *zamzer* iy nyele (OL. Nád. 49). 1567: Vagion *zamzyrygh* kez yw hythwan (OL. GytLimb. 7). 1597: Kiczin *szam szer* iy szerszamostul (OL. UC. 101/3). [Vö. *zomoserig* BesztSzójj. 144. sz. A szó eredetéről l. Tagányi, Századok 1893. évf. 316. Magára a hadi szerszáma nézve l. Boheim: Handb. der Waffenkunde 401. Vö. még *sêlp-geschôz*, *sêlp-schôz* Lexer, *selbstgeschoss* Grimm.]

számszeríj-tekerő: [armbrustwinde]. 1566: *Zame zery tekerő* kettő (OL. Nád. 49). [Vö. *armrustwind*-Boheim: Handb. der Waffenkunde 412.] [Vö. *tekervény*.]

SZÁMSZIRIGY, l. számszeríj.

SZÁMPÓ? l. szántó.

SZÁMTÓ, l. szántó.

SZÁN: traha; schlitten NySz. («2. szán» a.) 1511: Octuaginta vehicula wgo *Zau* (Körmend, Miscell. Németújv. lad 43, fasc. 105, nr. 184). 1544: Vöttem eg *szan* fat (OL. Nád. 42). 1587: Eg *zán* (OL. UC. 12 42).

szán-talp: [pes traheae]; schlittenkufe BM. 1637: Negy bokor *szan talp* (OL. UC. 14/43).

szán-út: via trahalis, via trahis apta; schlittenweg NySz. 1263/126: Cadit in viam que uocatur *Zaamuth* (OL. TŰ. 33/102, «ugyanitt: vásárút» Szam. jegyz., l. SoprOkl. 127).

SZÁNAKODIK: miseresco, misereor; sich erbarmen, mitleid haben NySz. 1610: D. Taxoni, *szanakodva* Jrom, semmi Jo maga velesesben [igy] ninezen. Szerdahelt lakja, boráth giakortab haittja, kj miat magatis giakorta el felejtj s- Notaban eitj (MA. NLI. 349, eredetije szerint).

SZANISZLÓ, Sztaniszló: Stanislaus PPB. 1506: *Zanizlo* Winkler-codex, l. RMNy. IVb. II.). 1548: Benedictus *Ztanizlo* (OL. RDecim. Zempl.). 1702: Fulajtárom: Andris köntösse fl. 3. Kuhtám: *Sztaniszló* szürköntösse (AdalZemplvmTört. V. évf. 331). [Vö. Melich, Nyr. XXXI. 500.]

SZÁNKÁZIK: traha vehor; schlitten fahren NySz. 1556: Eg harangos farmetreng *zankazny* walo (OL. Nád. 48).

SZÁNT, vö. elszánt.

SZÁNTÁS: a) aratio, agricultura; das pflügen, ackerbau; b) ager; acker NySz. 1344: Ad huc ad meridiem in latere vnus vallis *Vrdukzantasa* vocate (Múz.). 1673: Senki az Város lakosai közzül az Elepen és az Kösel Szegeben ötven lépésnél szélesebb földet fel ne fogjon, az hossza tiz annyi, mig azt meg nem szántya, addig mást ne foghasson fel s csak három *szántáson* birhassa (GazdtörtSzemle IX.6). [Vö. imés-, lágy-szántás.]

SZÁNTÓ, számpó? számtó: 1) [ager; acker]. 1109: Dedit villam *Zantov* (OL. D. 11). 1211: In uilla *Zanthou* isti sunt Jobagiones Borid Prid Thogodon Benseh (Pannh. Tih. 1/5). Prebuit uillam que *Samthou* dicitur (uo.). 1239: In villa *Zampto* (OL. D. 240). 1240 k: In predio *Scanto* hee sunt nomina Jobagionum Paul Sompub (Pannh. 61/8). 1248: Predium *Zamptov* (Veszpr. 109, Szántó 1). 1251: Possessionem suam *Zamto* (Veszpr. 108, Szántó 2). 1257: Villam *Zantov* cum omni integritate (Veszpr. 109, Tátika 2). 1258: Pro terra *Zamto* (Pannh. 6/D). 1326: Versus villas *Kethzanthou* vocatas (Lelesz Met. Abaúj 10). 1329: Possessionem *Zanthow* nuncupatam (Múz.). 1337: *Zantoweteluk*, hn. (OL. D. 3090, l. AnjonOkm. III.401). 1342: Possessionis *Samptoweteluk* uocate in comitatu Zaboch existentis (Múz. Ibrányi). 1354: Quandam particulam terre *Zantho* teluk vocitatum (OL. D. 4407). 1360: Prope villam *Zanthou* (Múz.). 1376: Possessio *Zantou* alio nomine Isouteleke nominata (uo.). 1382: Vnam viam *Zanthowth* vocatam (OL. D. 30725). 1389: Possessionis *Zantho* vocate (Lelesz Met. Abaúj 14). 1417: Michael Tholway de *Zantotelec* (Lelesz Acta 37/18). 1454: *Zanthohalom*, hn. (OL. D. 14604). || 2) arator; pflüger, ackermann NySz. (2. jel.) 1373: Laurencium dictum *Zantho* (Múz.). 1383: Laurencium *Zanthow* dictum (uo.). 1388: Ladislaus dictus *Zantho* (Lelesz Acta 18/2). 1400: Sebastianum dictum *Zantho* (ZichyOkm. V.209). 1415: Georgii *Zantho* (Körmend I/9, Óvár 10). 1418: Georgio *Zantho* (ZichyOkm. VI.512). 1435: Anthonium *Zantho* (Múz. Kállay). 1437: Petro *Zantho* (Pannh. 64 H). 1449: Johannem *Zantho* (OL. D. 32150). 1452: Johanne *Zantho* (uo. 14584). Johanne *Zanthow* (Múz. Kállay). 1461: Petro *Zantho* (uo.). 1463: Clementem *Zantho* (OL. D. 15875). 1466: Demetrio *Zantho* (Múz. Kisfaludy). 1470: Ladislao *Zantho* (Lelesz Acta 81/22). 1478: Thomas *Zantho* (OL. D. 18145). 1480: Petrus *Zantho* (uo. 18369).

1498: Gregorio *Zantho* (Múz. Kállay). 1517: Martino *Zantho* (Múz. Jeszenák). 1520: Matheo *Zantho* (Pannh. 66/14). [Helyn. szárm.: 1358: Possessionis *Zantod* (Pannh. Tih. 1/17).]

szántó-föld, -föld: ager, arvum; acker NySz. 1473: Habeo mediam dietam [vö. Bartal] wgo *zantho feld* (OL. D. 17462). 1614: Vadnak *zanto föld*ek három niomasra mindenik niomasra szoktanak uettni öszi netest (OL. UC. 2/8, «Beezkó» Szam. jegyz.). 1638: Ket fordulora valo *szanto föld* (no. 2/34).

szántó-vas: vomer; pflugsehar NySz. 1548: *Zanto was* (OL. UC. 99/7). 1587: *Zantho wasak* nadlasara ket masa wasat (OL. Nád. 40).

SZAPANOS, 1. szappanos.

SZAPANOZ, 1. szappanoz.

SZAPARÉT, 1. szaporít.

SZAPON, 1. szappan.

SZAPORA: auctificus, fecundus, uber; zunehmend, reich, überflüssig NySz. (1. jel. stb.). 1434: Paulus *Zapora* (Múz. Kállay). 1464: Michaelen *Zapora* (Veszpr. 10, Papkeszi). [Vö. még a NySz. egyéb alkalmas jelentéseivel.]

SZAPORÍT, szaparét: multiplico, fetifico, procreo, augmento, propago; vermehren, vervielfältigen NySz. 1712 k.: Darvakatis kel nekie szerezni Új ha mesterségeket veszi Tuzok fiakat Darufiakatis nevelljen és szaparétson (GazdtörtSzemle VII.417, eredetije szerint).

SZAPPAN, szapon: sapo, smegma; seife NySz. 1510 k.: Sex tabulas *zaponth* (OL. D. 26251). 1530: Ryskasa *Zappan* (OL. Nád. 43). 1560: Eg tabla *zapon* (uo. 49). [Vö. tábla-szappan.]

szappan-gyártó: [coetor saponis; seifensieder]. 1499: Stephanum *Zappangartho* concivem nostrum (HazaiOkl. 449).

SZAPPANOS, szapanos: [coetor saponis], smigmator; seifensieder NySz. 1363: Ad quendam locum *Ketsapanuskuzy* [a. m. szappanos?] vocatum (Múz. Kállay) 1422: Andrea *Zappanos* (Lelesz Acta 42/31). 1466: Gregorio *Zapanos* (Múz. Kállay és Lelesz Acta 77/23). 1476: Johanne *Zappanos* (Lelesz Acta 86/18). 1509: Andream *Zappanos* (Múz. Kállay).

SZAPPANOZ, szapanoz: smigmatico lixio lavo, sapone eluo; mit seiflauge waschen NySz. 1559: *Zapanozny* ualo tekenőth (Forrás?).

SZAPPANOZÓ-TEKNŐ, -tekendő: [alveus ad saponem illinendum; trog zum seifen]. 1638: Egy *szappanozo Tekendő* (OL. UC. 2/34).

SZAPU: cista, sextarius, modius, medimnus; halb mass, scheffel NySz. 1444: Sexingentas men-suras frugum wlgariter *Zapu* vocatas (Múz. Forgách). 1454: Viginti metretas sew *Zapu* farinae (OL. D. 15972). 1544: Harmincz hat *szapu* zabot (OL. Nád. 49). Harmad fel *szapu* zabot (uo. 40). 1596: Egi fel *zapu* boronza (OL. L. III. 16. 17). Az egyik föld végiben Losonezi János prédikátor ortott egy mesgyét, egy *szapura* valót (CanonVisit. 142). [Vö. kassai-, mérő-, miskolci-, pozsonyi-, szécsi-szapu.]

SZAPULL, 1. szapuló-kád.

SZAPULÓ-KÁD, szapulló: cupa lintearia; ein Wasch-Zuber PPB., beuchbütte, beuchfass, laug-

bottich, laugenzuber BM. 1634: Egy *szapullo kad* (OL. UC. 21/3).

SZAPUS: [sextarium capiens; einen scheffel enthaltend]. 1731: Egy *szapus* vanna vajtól [vásárpénz] akármikor d. 12. Egy fertályostól vagy félszapustól a proportione (GazdtörtSzemle VII.87).

SZAR, vö. vas-szar.

1. **SZÁR**: crus, tibia; schienbein NySz. (1. jel.) 1685: Szivárvány melynek feje vas *szára* fa (OL. UC. 19/4, «pinczében» Szam. jegyz.). [Vö. hosszú-szárú, fék-, saru-szár.]

2. **SZÁR**: calvus, calvaster, depilis; kahl NySz. 1109: Villa *Zaarberin* (OL. D. 11). 1211: Ad montem qui dicitur *Zaarhegy* (Pannh. Tih. 1/5). 1256/1273: Uergit ad montem qui uulgo *Zaharhyg* dicitur (Kör-mend Acta V/5, Káldiana 59. l. HazaiOkm. VIII.71). 1269: In monte *Zaarhunk* (Pannh. Hitel. 13). 1270: Ville *Zarberen* (Veszpr. 2, Sárberény). 1282 k.: Mihál vero frater Geiche genuit Wazul et *Zar* Ladis-laum (Kézai, l. FontDom. 1/2. 77). 1315: Terras suas Episcopales in *ZaarBeren* mixtim existentes (Veszpr. 106, Antalfa 1). 1318: In villa *Zaarberen* (Veszpr. 109, Szölös 1). 1329/1377: In monte *Zarhegh* vocata (OL. D. 2542). 1331: Ladislao dicto *Zaar* (uo. 2694). 1339: Ad quendam montem *Zaarheg* vocatam (OL. D. 26859, «Erdély» Szam. jegyz.). In possessione *Zaarbereyn* vocata (Veszpr. 106, Antalfa 4). 1348: Ladislaus dictus *Zaar* (AnjouOkm. V.194). 1358: Possessionis *Zarozon* (Pannh. Tih. 1/17). Possessionum et porcionum possessionarium scilicet *Zarozon* Keurushygy Berey Baluanus Turuk Fok Gangus (uo.). 1367: Ladislai dicti *Zaar* (Múz.). 1368: In possessionibus *Zarazow* Ewsud et Zala vocatis in Comitatu Symigiensi (Veszpr. 17, Szárszó). 1369: Johannis dicti *Zar* (Múz.). 1398: Ladislai dicti *Zaar* (OL. D. 8301). 1460: In quodam monticulo *Zarhok* dicto (uo. 15446). 1462: Georgius *Zaar* (Lelesz Acta 73/54). [Helyn. szárm.: 1282 k.: In suoque monasterio dicto *Seeng Zar* sepelitur. Hic enim caluus erat et colore brunus propter quod suum monasterium diminutius sient erat ipse corpore dispositus sic vocari iussit (Kézai, l. FontDom. 1/2. 86).]

3. **SZÁR**: croceus Schläglszójz. (1242. sz.); [safrang-farbig, safrangelb]. 1357: Duos equos suos zeg et *zar* coloris (AnjouOkm. VI.610). 1479: Vnum equum valde bonum *Zaar* (OL. D. 18278). Vnum equum *Zaar* alium equum *Zewgh* (uo.). 1487: Equum suum *zaar* (uo. 36396). 1685: Szárlábú hódosfejű kancaza ló (DebrLt., l. Nyr. XXII.521). 1689: Hátulsó lába [lónak] bokába *szár*, ajaka fehér (uo. 520). 1708: Két kancaza lovát [megismerte], egyik fekete hódos, *szár* lábú, másik sárga (uo.). Somlyai Görög Márton találta és ismerte meg itt Kasza Ferencz nevű katonánál egy sárga herélt lovát, lába *szár*, homloka az orráig holdos (uo.). [Vö. «zar pozthow» BesztSzójz. 677. sz. Vö. NySz.] [Vö. sző-, szög-szár.]

SZARÁNDOK, 1. zarándok.

SZÁRAS-CSIZMA: [hoehschäftigerstiefel]. 1621: Egi karmasin *szaras chizmanak* az arra fl. 2. d. 50 (TörtTár 1894. évf. 151). Az ki ő maga karmasin-niahoz talpat ad *szaras chizmatul* d. 30 (uo.). 1635: Egy vörös karmasin *száras csizmát* 3 f. 25 d. (GazdtörtSzemle VIII.476). Egy közönséges keesebörből csinált *száras csizmát* (uo.). [Vö. Nemes-Nagy 164 és 235.]

SZÁRAS-GOMB: orbiculus ansatus; henkelknopf NySz. [knopf mit öhr]. 1559: Mentere valo

zederyes *zaras gombot* (OL. Nád. 40). 1635: Kézen vert dupla *száras gombra* (GazdtörtSzemle VIII.477).

SZÁRASZTÓ: 1) siccificus, tabeficus, siccans, exsiccans; trockenend, dürrend NySz. 1638: Egy Peczeniei *szaraszto* Rud (OL. UC. 2/34). || 2) [funis vel pertica ad lineam vel vestimenta lita sustinenda; wäschleine, trockenleine, trockenstange]. 1757: Bagaméri Andrásnak a köpönyegét a *szárasztórúll* ellopta (DebrJk.). [Vö. *szárasztó-rúll* MTsz.] [Vö. por-, ruhaszárasztó, sajtyszárasztó-cserény, szaladszárasztó-ház, -kemence, tűró-szárasztó.]

SZÁRAZ, száraz? siccus, aridus [stb.]; dürr, trocken NySz. (1. jel.) 1227: Inde tendit in *Zaroz-potok* (OL. D. 134). [Vö. 1302: Pertransit riulum Zuhapataka nominatum (Múz. Jankovich, «Ung, Mathewa» Szam. jegyz.). 1454: Iungit fluium Suha hmelnice (Múz. Justh.). 1229: In uilla *Zarozozou* (Pannh. Lib. Rub. 24—34, l. 20. sz.). 1256: [Villae] Paradanmonustura et in campo uersus *Zarazer* Zenthmargita et Kuzteluk uocate (ErdMúzLt. vö. Wenzel VII.429). 1264/1324: Ad riulum *Zarazpothok* vocatum (HazaiOkm. VI.122). 1265: Hinc ascendit *Zarozozov* (OL. D. 595). 1266/1297: Pridium de *Zarastho* (Pannh. Tih. 1/9). [Vö. 1417/1505: Venissent ad Stagnum *Zwhatho* nuncupatum (OL. D. 37350, «Ung m.» Szam. jegyz.). 1295: *Zarraztou*, hn. (MonStrig. II.369). In villis *Zarrozosou* Egres Beka et Kereký vocatis (Veszpr. 106, Csát 2). 1299: Uadit usque ad *Scaraz-potok* (OL. D. 1538). 1306: Ad quendam riulum *Zarazpotok* dictum (uo. 1699). 1311: Uadit usque ad *Scarazpotok* (uo. 1790). 1318: Iungit quendam *Zarazpothoc* (uo. 1939). 1323: Descendit ad siccum *Kowachow* quod dicitur *Zaraz* (uo. 2168). Ad siccum *Kowachow* quod dicitur *zaraz* (AnjouOkm. II.95). 1338/1411: Egreditur circa Bodachere et transeundo *Gekenustow* eundo per pratum *Zarrazer* super arbores herep peruenit iterato ad Tynam (Múz.). 1345: Riulus *Sarrazpataka* nominatus (HazaiOkm. V.123). 1351: Possessionis *Zaraz* berek vocate (Múz. Kapy). 1369: In vallem *Zarrazorbou* (OL. D. 30702). 1379: Ad siluam *Zarrazerdeu* (Lelesz Met. Ugocsa 25). 1380: Ad quendam vallem *Zarrazpatak* vocatam (Múz. Szentiványi). 1393: Ad quendam vallem *Zarrazwelgh* vocatam (OL. D. 7914). 1394/1446: Ad quendam vallem *Zarrazwelgh* vocatam (uo.). 1411/1492: Venissent ad riulum *Zarazpathaka* (Múz. Ibrányi). 1429: Decursus aque *Zarrazer* (OL. D. 12086). 1492: Per quoddam *Bercz Zarrazthobereze* (HazaiOkl. 444). 1498: Quandam particulam terrarum arabilium *Zarazbalkanhath* appellatam (Lelesz Acta 106/44). 1668: *Száráz* [igy] Mihály (OL. UC. 1/21).

száraz-malom, -móln: pistrinum, mola asinaria NySz.; rosmühle, trocken mühle, trockenmühle BM. 1412: Molendinum per tractus pecorum volvens *wlgariter Zarazmalum* dictum (Múz. Ibrányi). 1438: Vnum Molendinum *wlgo Zarazmalom* dictum (Múz. Soós). 1449: Quandam porcionem ipsorum Molendinariam aridam *wlgo Zarrazmolom* dictam (Lelesz Acta 61/45). 1455: Vnum Molendinum quod animalibus trahitur *wlgo Zarazmalom* vocatum (uo. 66/41). 1566: Wağon *kęth zaraz molna* (OL. Nád. 49). 1671: Molendinum *szaraz malom* dictum (OL. UC. 2/24).

száraz-vám: 1360: Tercie partis Tributí in porta Posoniensi que porta sancti Michaelis vocitatur versus Marhek *wlgariter Zarrazwam* Teutonice vero *duer Mauth* uocati (Pannh. 31/Dd).

SZÁRCSA: fulica [stb.]; wasserhuhn NySz. 1338: Ad possessionem *Zarchatelek* uocatam (OL. D. 3143, l. AnjouOkm. III.459). 1390: In loco *Sarcharete* (Veszpr. 12, Kispécsöl). 1547: Vöttem ket *szarczat* (OL. Nád. 41).

SZARIK: caco, merdo; scheissen NySz. 1221: *Jobagiones quorum nomina sunt hec Benca Eusud Forta Obus Zarou* [a. m. szaró?] Domose (Pannh. 4/B). 1388: *Laurencium dictum Zarow* (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 44, fasc. 116). 1429: *Georgius Polezonzaro* dictus (Múz. Rhédey).

SZÁRÍT? [sicco, arefacio; trocken]. 1586: Ket *sait szarito* [igy?] lesza (OL. Nád. 40). [Vö. *szárajt* NySz.]

SZARKA: pica; elster NySz. 1338: Thomas dictus *Zarka* (OL. D. 30012). 1339: Nicolaus dictus *Zarka* (Múz.). 1352: Stephanus dictus *Zarka* (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). Nicolaus dictus *Zarka* (AnjouOkm. V.590). 1353: Georgius dictus *Zarka* (OL. D. 4474). Nicolao dicto *Zarka* (Múz.). 1360: Ladislaus dictus *Zarka* (Veszpr. 10, Palaznak). 1366: Thome dicti *Zarka* (OL. D. 24481). 1378: Nicolaus dictus *Zarka* (uo. 25331). 1391: Nicolao dicto *Zarka* (Múz.). 1397: Nicolao dicto *Zarka* (HazaiOkm. II.160). 1400: Michael elem dictum *Zarka* (ZichyOkm. V.194). 1410: Jacobi dicti *Zarka* (Múz. Mednyánszky). 1413: Paulus dictus *Zarka* (Múz.). 1416: Andrea *Zarka* (Lelesz Acta 36/29). 1430: Michael *Zarka* (Múz. Kisfaludy). 1459: Ladislaus *Zarka* (OL. D. 15404). 1594: Az istalloban *vagion szarka* paripa (OL. UC. 78/7). 1602: *Szarka* Imre jobbágy (SzékelyOkl. V.294). *Szarka* Mihály jobbágy (uo.). [Helyn. szárm.: 1339: Cum aliis villis videlicet *Lona Egerberg Zenthkyral* et *Zarkad* uocatis in Comitatu de Torda existentibus (Lelesz Acta 1/54).]

SZARKÁS: picis abundans Kr.; [reich an elstern]. 1509: Inter duas valles *Zarkasay* et *Kardosay* vocatas (OL. D. 36399).

SZARKULYA: 1490: Lampades. Pileus *Zarkulya* [igy]. Gladii cum biccellis (OL. D. 26048). [Vö. *szarakori* NySz. ?]

SZARM, szorm? [?]. 1055: Rursus est locus pertinens ad prefatam ecclesiam qui incipit ab eodem lacu bolatin cuius est uocabulum koku *zarma* tendens usque ad magnam uiam que dirigitur in keuris tue (Pannh. Tih. 1/1). 1208/1359: Villam *Komlouzorm* (OL. D. 50). Quorum pars habitat in libyn pars in *Komlouzorm* (uo.). 1211: Est locus qui dicitur *Choe zorma* et ibi est meta regis Andree (Pannh. Tih. 1/5). 1222: Inde uadit in *Scenegeteu zormu* (OL. D. 103). 1229: Duo molendina ecclesie daret uduornicis Regis unum quod erat super *Dunazorma* cuius cultor fuit Vthos Aliud quod tenebat *Carachun* (Pannh. 5/Gg). 1233: Ultra quendam aquam que uocatur *Gyrgyzorma* (Veszpr. Regn. Met. 2). 1251/1281: Inde uadit superius ad aquilonem ad *yneuzorma* deinde tendit ad *Zadurzorma* (OL. D. 346). 1252: Versus aquilonem ascendit ad *Ineuzorma* hinc vadit cum metis continuis ad *Zadurzorma* (uo. 369). 1297: Incipit a loco et possessionem [«igy» Szam. jegyz.] *Zymzorma* uocata (Múz. Justh.). 1318: Valentinus de *Kweszorm* (Múz. Egerváry). 1347: A quodam portu seu transitu *Zwaykzorm* vocato (OL. D. 3934). 1385: Possessionum *Bitolaka* et *Zarm* (Múz.). Possessionibus *Ethimolon Zarm* vocatis (uo.). 1418: In possessione *Kueszarm* vocata (Körmend, Unyom. 33). [Vö. *Réthei Prikkel*, NyK. XXVI.81; *Zolnai*, uo. 212.]

SZÁRMAZIK, származik: promano, procedo, provenio; entstehen, entspringen, kommen NySz. (1. jel.). 1752: Határok iránt való veszekedések fő kippet Erdőkben leg inkább onnájá *származnak*, hoy [stb.] (GazdtörtSzemle VI.139, eredetije szerinti).

SZÁRMOZIK, l. származik.

50/24). 1544: Sarga *zattyant* nyereg kápnak (OL. Nád. 40). 1558: Sella vna ex cute *zathyan* (OL. UC. 97/19). 1637: Festetlen *szattyán* (uo. 14/43).

SZATYONGAT?: [incito, stimulo; mit harten worten antreiben, stacheln]. 1758: Ok nélkül *szatyongatta* [így? olv. szutyongatta?] Erdélyit és az alatta volt hajdukat (Debr.Jk.). [Vö. *szutyongat* MTsz.]

SZATYOR, *szagyor?*: fiscella, scirpiculum, sporta, calathiscus NySz.; ein Korb aus Rohr geflochten PPB., marktkorb NySz. 1211: Isti sunt serui Eguche Sumos Vidikes Ludeh Hosued *Zotur* [a. m. szatyor?] Zemse Nimigey (Pannh. Tih. 1/5). 1364: Paulum dictum *Zagurwago* alio nomine filetenpal (ZichyOkm. III.237). 1481: Item de mattis fiscellis *zathor* ad pondus humanum denarius unus (MonCiv-Zagr. II.416). 1544: *Szatrot* üttem (OL. Nád. 41). 1560: Keeth *zathyor* was zezam (uo. 49). [Vö. MTsz.]

SZATYROS: [ad fiscellam pertinens; zu einem korbe gehörig]. 1588: *Zatthross* Gekent wett (OL. Nád. 41). [Vö. szatyor.]

SZAVATOS, *szovados*, *szovatos*, *szvados*: evictor, expeditor, expeditor in jure Ungarico; vormund in rechtssachen NySz. 1239: Nos auditis utrisque partibus ambobus testibus probare intelleximus Puchune cum suo genere Salomoni, cum expeditore quod dicitur *Zuodus* et fideiussoribus suis iuxta consuetudinem terre probare iudicavimus; qui Salomon termino assignato cum suis fideiussoribus et cum suo *Zuodus* et cum preceptore sancti Johannis et aliis nobilibus et melioribus terre probavit honeste, Puchuna vero nullo modo probare potuit (HazaiOkm. VIII.35, vö. Wertner Mór cikkével: Erdélyi Múzeum XVI.594). 1444: Quare vestris committimus dilectionibus et mandamus, quatenus si ipse Bagdan se coram nobis emundare et excipere legitime poterit, et illum, a quo emit equum, scilicet *zowathos* suum dare poterit, extunc ipsum in nullo aggravare contra eundem Ladislaum presumptatis (TelekiOkl. II.13). 1468: Idem Gregorius venditores suos wlo *Zowathos* a quibus scilicet ipsi Boves sibi deueniant in hoc loco communi producere debeat (Veszpr. 107, Hajmáskér 3). [Vö. Hajnik: A magyar bírósági szervezet és perjog 171—174; Melich, Nyr. XXVII. 289, 468, XXVIII. 563; Ásbóth, uo. XXIX.65, 160; Simonyi, uo. 69.] [Vö. *zuwat*.]

SZÁZ: centum; hundert NySz. 1282 k.: Peruenit in *Zazholm* [a. m. száz v. szász?] (Kézai, I. FontDom. I/2. 59). [Vö. 1200 k.: A ciuitate Atthile regis usque ad centum montes (Anon. 46). Vö. Lumtzer-Melich 54, 248.] 1330: Ad villam *Zazhaz* uocatam (Zichy-Okm. I.366).

száz-nagy: centurio NySz.; [hauptmann]. 1295/1342: Marcus *Zaznog* (OL. D. 35850). 1499: Ladislaus *Zaz-nag* (uo. 20852).

SZÉCCÉL, *söccél*, *szészél?*: sella, sedile; sessel NySz. 1549: Sedes vulgo *setzel* (OL. UC. 75/39). 1550: Sedes vulgo *zekchel* [így] vna (uo. 75/40). 1564: Sedes *setzel* vocata (OL. L. III. 16. 17).

széccél-szék: lectica; tragsessel NySz. 1521: Sedes wlo *Zeczcelzek* dictas (OL. D. 37184). 1594: Az vr zenes hazaban. Aztal uagjon No 2. Sykos *secczel zek* wagjon No 1. Karos *zeek* uagjon No 3 (OL. UC. 78/7). 1634: Egi *zecczel* beöreös *szeek* (uo. 21/3). 1635: A többi munkainkat mind a szerint ide be nem írhatjuk kiváltképen hintót, a *szeszel* [így?] *szeke*t és a puskatokokat (GazdtörtSzemle VIII.479, nyereggyártók árszabásában).

SZÉCSI-SZAPU: [modius Szécsensis; Szécserscheffel]. 1629: Minden küllön keuyeres ember, bátor

három házás fia legyen is: de minden ágytól tartozik fizetni három *szécsi* szapu buzát és 75 denariust ha mestere nintsen (CanonVisit. 159).

SZÉCSI-VÉKA: [modius Szécsensis; Szécsersviertel]. 1638: Egy hitvan *szeczi véka* (OL. UC. 2/34, «Zemplén m. Borsi» Szam. jegyz.).

SZÉCSKAMETŐ-LÁDA: [häckerlingsmaschine]. 1634: Egy *szecska metteő lada* kasza nélkül (OL. UC. 21/3).

SZÉD: lego, carpo, colligo; lesen, zusammenlesen NySz. 1638: Egy vam *szedő* Ficzior (OL. UC. 2/34). [Vö. által-, fölszed, szemén-szédétt.]

SZÉDÉR, *szödör*: morum; maulbeer NySz. («szödérj» a.); [rubum; brombeere]. 1193: Uadit ad aquam *Zuduryg* (OL. D. 27). 1231/1350: Predia ad idem pertinencia Tornoucha, *Scederweg* (HazaOkm. VIII.27). 1381: Ad vnam fossam *Sederwelgh* nominatam (OL. D. 6879). [Vö. *szédregy*.]

szédér-fa: morus; maulbeerbaum NySz. 1368: In possessione *Zederfateleke* (OL. D. 5694).

SZÉDÉREGY, I. *szédregy*.

SZÉDÉRJÉS, *szödörjés*, *szédérés*: 1) [rubis copiosus; reich an brombeeren]. 1275/1281: In valle *Zederesnolg* sunt tres mete (OL. D. 1091). 1279: *Scederyes*, hn. (HazaiOkm. VI.244). 1313: Ville Rososna *Sceduries* (AnjouOkm. I.456). 1320: Insulam *Zydyreszygeth* vocatam (OL. D. 1990, I. AnjouOkm. I.551). 1329: Deinde venit ad *Zederyestheluk* (Múz. Ibrányi). Deinde uenit ad *Scedreesteleke* (uo., egy másik, ua. évbeli oklevélben). 1341: Meta *Zydyriesuelgh* vocata (OL. D. 3416, I. ZalaOkl. I.387). 1391: Ad quendam vallem wlo *Zederyeswelg* appellatam (OL. D. 28758). 1391/1399: Vnam vallem *Zederyeswelg* appellatam (uo. 28768). 1455: In vnam vallem *Zederyeswewlg* appellatam (uo. 31148). 1489: Siluam *Zederyes* vocatam (Körmend III/2, Kekese 13). 1515: In *Zederyeswewlg* adiacent quatuor ingera (Múz. Ibrányi). 1533: In Silua *Zederyesparlag* (Múz.). 1590: Nagy-*Zederies*, hn. (SzékelyOkl. V.149). || 2) violaceus, coccineus; violett, scharlachfarben NySz. 1338: Versus meridiem ad lapidem dictum *Zederyeskw* (Múz. Rhédey). 1458: Vnum Jacco de panno pernis *zederies* (Múz. Kállay). Vna Joppa de kamocha *zederies* (uo.). 1473: Vnum ligamen capitis deauratum *zederies* cendel (Körmend, Heim 562). 1515: Duas subas wlo az *zederies* nwzth es az helges barsonth (Múz.). Aliam Subam Cikladem deauratam wlo az hewlgh *zederies* kamuka subath (uo.). 1519: Tunicas quatuor quarum due coloris *zederies* (OL. D. 31025). 1520 k.: Vestis ex ghranat *zederies* (uo. 35027). 1523: Pro vno vestimento coloris *zederies* (uo. 36999). Athlacz coloris Brunacei wlo *zederies* (uo.). 1528: Tercia vestis ex panno stameth *zederies* (OL. L. III. 16. 17). 1529: Vna pecia de ezeemet coloris pauonacii wlo *zederies* (OL. Nád. 49). 1530: Tunicam suam coloris *zederies* (OL. Kolozsm. 106). 1532: Vnam subam brunatice coloris wlo *zederies* (Múz. Kállay). Kamukath *zederies* (OL. L. III. 16. 17). 1544: Eg weg granat színő *szederies* hernacot (OL. Nád. 41). 1559: Mentere valo *zederies* zaras gombot (uo. 40). 1570: Egy felzer *zederies* granath menthe (uo. 49). 1587: Hayfonyonak wlo *zederies* selmet (uo. 40).

SZÉDÉS, *szédís*: vindemia; lese NySz. (2. jel.). 1643: *Szedisnek* idején senki marháját maga szőlője lábájából ki ne bocsássa (GazdtörtSzemle VI.471, helyközségi törvényekben). 1694: Mikor Isten az *szedésnek* idejét elhozza, senki meg ne merje megszelni közönséges végezés nélkül szőlőjét meg szedni (uo. I.171, szőlőhegy törvényeiben). [Vö. *adó-szédés*.]

szédés-vévés: [vectigalium exactio; steuereinhahme]. 1564: Az mi az *szedés vevés* dolgát illeti, Jakap uram az tervin szerint való jüvedelem felett asszonyom hire nélkül ne vegyen semmit az szigény népen (GazdtörtSzemle I.70). [Vö. *szédés-védés* NySz.]

SZÉDETLEN: [non lectus, non decerptus]; ungepflicht, ungelesen BM. (3. jel.) 1700: Míg pásztorságom alatt *szedetlen* szálló lelend, tartozom híven és igazán ezeket végben vinnem (GazdtörtSzemle I.87).

SZÉDÍS, 1. szédés.

SZÉDŐ: vindemiator; leser NySz. (2. jel.) 1700: Szüretkor mivel a *szédők* számtalan sok szállót szoktanak napestig eltékozolni s vesztegetni, ez okáért mikor jó szüreti üdő szokott járni, az gazda kenyérén levő *szédőnek* dénár 6, az maga kenyérén levőnek pedig dénár 15 fizetődgyék (GazdtörtSzemle I.85).

SZÉDÖRJÉS, 1. szédörjés.

SZÉDREGY, széderegý: [rubis copiosus, rubis obsitus, rubetum; reich an brombeeren, mit brombeeren bewachsen, brombeergesträuch?]. 1322: Dominici de *Zederegh* (Veszpr. 106, Dec. Bud. 12). 1338: Jacobi Bysseni de *Zederegh* (Körmend III/2, Berey 38). [Vö. Csánki: TörtFöldr. III.358, «Zedereg» a.]

SZÉDRÉS, 1. szédörjés.

SZEG: frango, rumpo; brechen NySz. (1. jel.) 1518: Emericus *Zegew* (Múz.). 1603: Nicolaus *Szegő* pedes pixidarius (SzékelyOkl. V.258). [Vö. *szeggett*.]

1. **SZÉG:** clavus; nagel NySz. 1528: Clavos ulgo *zegeketh* (OL. Nád. 42). 1544: Pro sellis hermetzynak walo *zegeketh* (uo. 40). Patkolásra. Ieghez ualo *szegre* (uo. 41). 1553: Mille claviculos parnos onazot *szeg* (uo. 49). 1560: Harom zekrenhez walo zar mind sarkwasostol pantostol fogontostol *zegesteol* (uo.). [Vö. apró-, dörék-, don-, fejes-, hégjazó-, láncos-szeg, laposszeg-fejező, lécszeg-, patkószeg-fejező, -fogó, sajtó-, sín-, szaru-, vánt-, zszindély-szeg.]

szeg-fejező: [pistillus; nageleisen]. 1513: Attinentia artis fabrilis ut puta forpices tres, *Zegfeyezew* duo (OL. D. 26151). 1556: Ferramentum *zeghfeyezew* vocatum (OL. UC. 99/27). 1597: Az kocacz nianye hazban. Likazto vass 3 Karika vereo i Keoróm farago 1 Patko szeg fogo 1 Karika vereo 1 *Zeg feizezo* 1 Keorom keriteo 1 (uo. 101/3). 1688: Egy kis tekenőbe lécz szeg. *Szegfejező* 2 (Radvánszky: Családelet II.396).

szegfejező-vas: [∞]. 1572: In officina fabrilis: Zarwas űlo, *zegh feyezo was* (OL. UC. 76/17).

szeg-fű, -fi, szék-: 1) eugenia caryophyllacea; gewürznelke NySz. (2. jel.) 1493: Crocum Zynziber *Zekfy* (EPSz. fol. 85). 1522: Duos lothones *zegffy* (OL. D. 26309). 1531: Elewen gönber, *zegfi* fahe (OL. Nád. 43). 1544: Fel font *szek füet* (uo. 40). Ebedre fa heyat es *szekfyuet* (uo.). Eg neged resz font *szekfyuet* (uo. 41). 1560: Ryskasa. Gönber. Fahy *Szegfü*. Szereczen dyo wyraga (uo. 49). || 2) [coloris caryophylli; nelkenfarbig, nelkenbraun]. 1570: Vnam subam mardurinam damascenam Coloris Cariophilli [olv. Cariophilli] subduetam ulgo: Egy *zekfew* Kamoka nesth suba (RMNy. IIb.210). [Vö. Simonyi: A magyar nyelv I.195—196, II.192.] [Vö. *paraszt-szegfű*.]

szegfű-szín, szögfi-szín, szögfü-szűn, széki-szűn, székfű-szín, széki-szín: [«color caryophylli», color ferrugineus NySz.; [nelkenfarbig, nelkenbraun, eisen-

grau]. 1524: Pannum purpryan coloris *zewkfyzyn* (OL. D. 26266). 1528: Quinta vestis ex purpura *zegfyzyn* (OL. L. III. 16. 17). 1531: Purpian *zegfyzyn* Purpian oroslanzwn (OL. Nád. 43). 1533: Vnam swpyczam ulgo *zegkfyzyn* (Múz. Kisfaludy). 1538: Tunica purpryan coloris *Zegfy zyn* (OL. L. III. 16. 17). 1553: Atlasium *Zekfyzyn* (OL. Nád. 49). 1557: Eg uég *zekfyzyn* londys (OL. Nád. Szamad. b). [Vö. Simonyi: A magyar nyelv II.192.] [Vö. *szeg-fű*.]

szegfüves, székfűves: [dianthis acu pictis ornatus; mit nelkenfiguren geziert]. 1595: Egj gallos gjolch kezkenő kazul varrassal fen allo viraggal *zekfües* mesterkeje (Radvánszky: Családelet II.81).

szegfüves-lé, székfűves-: [juss caryophillo conditum; nelkensauce]. 1544: Az nap *szekfűves leuel* ualo halban mezet (OL. Nád. 41). [Vö. *szegfüves* NySz.]

szeg-pénz: [?]. 1577: Qui molas in Danubio habent dat quilibet pro *zeghpenn* florenum unum (OL. UC. 119/4, «Győr» Szam. jegyz.).

szeg-szaggató: [forceps; beisszange, nagelreisser]. 1553: Ilew, *zegzagatho*, werew (OL. Nád. 48).

szegvonó-fogó, -vonyó-: [nagelziehange, beisszange]. 1643: *Szegh uonjo fogho* [kovácsműhelyben] No. 1 (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle VI.126).

2. **SZÉG, szög:** angulus; ecke, winkel NySz. [vicus; gasse, strasse, häuserreihe]. 1193: Inde ad celeu *ceg* (OL. D. 27). 1200 k.: Uenerunt usque ad *Zeguholmu* (Anon. 28). 1203/1254: In loco qui uulgo dicitur *Berucseig* (Veszpr. 11, Merenye). Ponitur quoque in *Kerebberuk* [igy?] in loco qui dicitur *Nayrscig* (uo.). 1211: In loco qui dicitur *Zegge* et *Zegthelegu* habet Ecclesia terram ad C iugera tam in arundinetu quam in feneto (Pannh. Tih. 1/5). Uenit per arundinetu usque ad *Aroczeg* (uo.). Protenditur usque ad *Beruczegu* (Pannh. 37/I). 1214: Protenditur usque ad *berugseig* (uo. 41/F). 1223: Protenditur usque ad *berugseig* (uo. 1/2). 1240: Ibi est meta quod uulgo dicitur *Seghatar* [vö. az 1268. stb. adatokkal] (Pannh. 27/V, I. Wenzel II.112). Ibi est quercus pro meta que uulgo dicitur *Seghatar* (uo.). 1256: Prima meta incipit a *feredeuzeg* iuxta pratum egrug (Pannh. 10/G). Ascendit a *Keuzeg* in montem *Hygmogus* (uo.). Molunzug, hn. (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.429). Item *Dezemzug* Item *Oluelnuk* (uo., I. Wenzel 430). 1261/1394: Piscature *Tauzuezy* *Kukenusallo zeg* *Sebusuezy* (OL. D. 520). 1265: Ad angulum silue que vocatur *Lathorzegh* [igy? olv. Lathoraz, vö. az 1507-i adattal] (HazaiOkm. VI.129). 1266: Quendam possessionem *Egurzug* uocatam (Veszpr. 107, Egerszeg 1). 1268/1347: Uadit ad locum *alosegghatya* dictum (Mon-Strig. I.554). 1268/1396: Metas terreas que dicuntur *Segghatar* (OL. D. 644). 1272: Inde uadit ad *furuzeg* (uo. 792). Inde uadit ad *furozeg* (uo. egy másik okl.-ben). 1284: Sunt due mete in quadam *Jnsula zeg* vocata (Múz. Justh). 1288: In virgulto *Zegfeu* quatuor iugera (Veszpr. 109, Szepezd 2). 1293: Possessio *Egerzegh* (Veszpr. 107, Egerszeg 3). 1308: Tempore occupationis castri *Zugliget* (HazaiOkm. IV.116). 1309: Peruenit ad angulum prediete aque *Sykouazeg* uocate (Múz. Jankowich). 1323: Possessiones eorum *Igricy* et *Pyliksezeg* nuncupatas in Comitatu *Zaladiensi* existentes (Múz. Rummy). Venit ad caput cuiusdam *vallis Houdzeg* (Múz. Hanvay). Duo iugera in loco *Seeg* dicto (Veszpr. 16, Veszpr. Opoíd.). 1325 1332: Piscinas quarum nomina sunt hec *Vereshid* *Hidalia* *Humukeg* (OL. D. 2331). Piscinis quarum nomina sunt hec *Humukzeg* *Lapuhus* *Zathuna* (uo.). 1327: Castrorum *Saruar* et *Keuzeg* vocatorum (Múz. Horvát Istv.). 1328: Pethev *Tuz* dicti de *Zug-*

ligeth (Veszpr. 106, Billege 1). Peruenit ad metam *Seguagas* [a. m. szög?] noncupatam (OL. D. 2511, l. AnjouOkm. II.376). **1332**: Tres metas terreas *Zeghatar* nominatas (OL. D. 2747). **1333**: Alia piscina *Humukzug* Lapuhus. Zathuna, Kuchkur et fywzes (ZichyOkm. I.412). **1334 1369**: Vnum fenile *Nadszeg* vocatum (OL. D. 5779). **1338**: *Alakzeg*, hn. (AnjouOkm. III.459). Peruenitur ad quandam lacum wlgariter *Zumakzeg* nuncupatum (Múz., «Valkó» Szam. jegyz.). **1340**: In angulo *Kukenzegh* vocato (OL. D. 3343). **1343**: Vsque ad angulum cuiusdam silue *Oztrozug* extenderetur (uo. 31244). **1346**: Quondam metam arboream possessionis sanctimonialium de Insula Leporum *Samud vocat zeghatar* vocatam (AnjouOkm. IV.581). **1350**: Inciperet ab oriente a quodam angulo *Wkruszugh* dicto (OL. D. 4135). In quodam loco *Nomsa zege* vocato (Múz. Orosz Mihály, «Abaúj» Szam. jegyz., l. AnjouOkm. V.421). **1354**: Cum corporali platea *Thotzugh* preminata (OL. D. 4407, l. AnjouOkm. VI.160). **1357**: Vnaccum vico *Tothzeg* dicto (OL. D. 31100). [Vö. Per vicum *Theglasvcha* (uo.).] **1358**: Iuxta angulum silue *Mark* appellate que wlgariter *Mark Erdew Zege* vocatur (uo. 4735). Possessionibus *Nogeer Gyozege* (Forrás?). **1358/1364**: Veniret in locum vbi fluius [t. i. Ung] triplicaretur et in vno *Riwlo* eiusdem *Kuzepzegupatak* nominato (OL. D. 31286). **1360**: Possessionibus *Koachy Molunzegh* (Múz.). **1363**: Separat a *Raunapataka Egerzeg* et *Remete* (Körmend, Heim 186). **1367**: In vno angulo qui vocaretur *homorowszeg* (OL. D. 5602). **1368**: Cuiusdam terre *Holdzegh* nuncupate (Múz. Dances). **1370**: De qua ad *Giznoszegh* transiissent (OL. Tű. 26/47). Ad vnam aquam *Kendurzegh* vocatam transiissent (uo.). **1371**: Terre sue *Zakach* alio nomine *Nadzeg* nuncupate in Comitatu *Wesprimyensi* existentis (Múz.). **1379**: Possessionis *Altalzegh* vocat (KárolyiOkl. I.366). **1394/1446**: In loco *Arokzek* vocato (OL. D. 7914). **1395**: Abhine inter duas sessiones versus aquilonem procedendo in diuerticulis terrarum arabilium pertingeret ad *Arukzeg* (Múz.). **1396**: Ad angulum *fedenzegh* peruenissent (OL. D. 8152). **1402**: In vico *Zenthmykloszege* vocato (uo. 8702). **1409**: Prima meta nuncupatur *Seughatar* (Lelesz Met. Szatnár 47). **1412**: Siluam *Zeugerde* (OL. D. 9935). **1415**: Ad quandam venam quam *Andreas Zydahnthanaufoka*, dictus vero *Sigismundus* econtra *Thwrezeg* *Eger* vocari dixisset (Múz. Kállay). Possessionis *Zunywgzegh* vocat (OL. D. 27149). Vna in loco *Forrozegh* (Körmend I/9, Óvár 10). **1419**: *Nicolaus Garazda* de *Horozeg* (HazaiOkm. IV.278). **1430**: Ex parte predii eorum *Zwnywgzegh* nominati (Lelesz Acta 49/10). Attigissent quandam paruum vallem aquam in se habentem *Soszegh* vocatam (Múz. Bethlen). **1448**: Aliud in loco *Cherezeg* (Veszpr. 2, Ábrahám). Vnum in loco *Egerzegh* (uo.). **1450**: Quasdam terras *Kylsewfarkas* et *Fekethewzoldobzeg* vocatas (Lelesz Acta 62/37). **1452**: Predia *Zwnywgzeg* et *Krakorewe* (OL. D. 30823). **1455**: Silue *Pokazeg* nuncupate (uo. 14976). **1460**: Ad quandam montem *Zekhalom* [a. m. szög?] vocatum (uo. 15446). **1461**: Vnam metam *Fenywzeg* vocatam (Múz. Kisfaludy). In vico *Derzeg* (OL. D. 36392, «Erdély» Szam. jegyz.). **1470**: Duo prata *Alsoreth* et *Zeugreth* appellata (OL. D. 17018). Siluas *Medwes Rakothya* et *Naghzegh* appellatas (Lelesz Acta 81/22). **1472**: Villarum et prediorum *Ewlves Zylzeg* appellatarum (Múz. TörtTárs. 4). **1481**: Terrarum arabilium *Omalomparazthya* ac *Insule Warzegh* (Múz. Ibrányi). *Insule Warzeg* alio nomine *Kamorazygeth* (uo.). **1484**: In vico *Sarzegh* appellato sub Castro nostro *Wesprimyensi* (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). In monte *Saarzeghegye* nuncupato (Veszpr. 8, Jutas). **1495**: Duo prata *Nemethteleke* et *Hozzywzegeley* alio nomine *Nemesemberrethe* appellata (Lelesz Acta 103/3). **1496**: Possessionibus *Wyfalw*

Saroszeg (Körmend III/6, Körmend 10). **1498**: Quondam *Siluum Zaldoboszeg* vocatum (Lelesz Acta 106/2). **1507**: Vsque ad angulum *Silue Lathorczazeg* appellatum (OL. D. 32068). **1513**: Deinde vero venit ad quoddam monticulum *Ormozegh* appellatum (Forrás?). **1516**: In Monticulo *Kygyoszegalya* (Lelesz Acta 122/48). **1520**: In loco *Gothhardzege* (Múz. Kisfaludy). In loco *Felsewarokezegen* (uo.). **1576**: *Gregorius Felzegy* (SzékelyOkl. V.103). *Petrum Alzegy* (uo.). **1578**: Ugyanazon út, ki kijő a *Harokally* pataka mellett a *Harminczember-erdeje szegire* (uo. 111). **1596**: A *Feredő szeg* előtt vagon egy nagy rét... *Álmás-szegben* egy vagon. A *Nagy-szeg* elején nagy darab vagon, mely az *Álmás-szegig* vagon (CanonVisit. 139). **1598**: Három darab Rét, *Pap Réte*, egyik rét Nagy tó megi, másik rét *rév-szeg*, az harmadik a *Rakatzka* közt (uo. 145). **1673**: Senki az *Város lakosai* közzül az *Elepen* és az *Kösel Szegben* ötven lépésnél szélesebb földet fel ne fogjon (GazdtörtSzemle IX.6). [Vö. MTsz.; Melich, Nyr. XXXI.496. A *NySz. zug* adatairól l. Simonyi, Nyr. XXIX.473.] [Vö. fél-szög, hat-, négy-szög.]

SZEGE? SZÉGE? l. szége.

SZEGÉDÉS, l. szegődés.

SZÉGELET, -ÉCSKE, l. szöglet, -écske.

SZÉGENY, szegíny, szigény, szigíny, szögény: pauper, inops, egenus [stb.]; arm, dürtfig, elend *NySz.* (1. jel.) **1138/1329**: *Seegun* [szn., olv. szegény?] (MonStrig. I.91). **1152**: Halaldi *Vosod Zegen Zumbot Zahudi Vosos* (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl.). **1193**: Inde ad montem *Seeguen* (OL. D. 29). **1210**: Nomina uero eorum hec sunt *Dubur Michal Forcos Jnoc Milud Scigin Adou Munc Ceme Hileus Cimoh Nimige* (Pannh. 5/F.). **1211**: In uilla *Fotud hii* sunt *ioubagiones Eind Zegen Bodou Vus Zennes Vasaard* (Pannh. Tih. 1/5). *Chamma Zegen Cem Chom Hunche Bunche Endus Moguia* (uo.). Isti sunt *ioubagiones Bodus Zemeh Huegit Poiais Zegen Hozoga* (uo.). Isti sunt *ioubagiones Latamas Hotus Zegen Hozuga* (uo.). Hii sunt *ioubagiones Dedus Zegen Hodus Ayanduc Reze* (uo.). Hii sunt *vdornici leleh Zolcad Zeleche Zegen Bod Sopu* (uo.). In uilla *Supoc hii* sunt *vdornici Feneres Somorou Finta Thob Zegen Erdeus* (uo.). **1221**: Quorum nomina sunt hec *Dubus Forcos Jnoc Milud Zegun Odou Munc* (Pannh. 4/B). **1227**: *Seeguen Feltev Cholu* (OL. D. 133). **1237**: *Seegen filium Bulchu* (Múz.). *Zegenh filio Bulchu* (ZalaOkl. I.13). **1240** k.: In eodem predio hec sunt nomina seruorum *Seegun Miclous* (Pannh. 61/8). **1251/1281**: Sunt autem hec eorum nomina *Chymur Kotov Zegun* (OL. D. 346). **1252**: *Seegun*, szn. (uo. 369). **1329**: *Chepanus filius Zegun* (Múz.). **1349**: *Andree dicti Zegen* (AnjouOkm. V.305). **1375**: *Petrum dictum Zegen* (SztárayOkl. I.427). **1379**: *Nicolao dicto Zegen* (Lelesz Acta 12/48). **1408**: *Paulus Seegen* (Múz. Kállay). **1436**: *Pauli Zegen* (KárolyiOkl. II.173). **1446**: *Thomas Zegen* (OL. D. 13934). **1449**: *Paulo Zegen* (Körmend, Heim 484). **1477**: *Antonium Zegen* (Lelesz Acta 87/4). **1484**: *Johanne Zegen* (Pannh. 64/K). **1488**: *Johannes Zegen* (OL. D. 27072). **1564**: *Jakap* uram tisztí négy dologban forgolódik: főképpen vár gongyában; tervin szerint való jüvedelem majorság és dézsma beszolgáltatásában, és az *szigény* népnek tervinyébe, és bizonyos szertartásba [stb.] (GazdtörtSzemle I.66). Az ispánok sem kappant, sem pénz helytől ne vehessenek, hanem csak tervinből jött birságot száz krajczárig, de azt is az *szigény* nép kinélésével (uo. 69). Az *szigény* nép panaszkodék ő nagyságának kilen kilen való bántásáról (uo. 74). Semmi rendbeli tisztartók, porkolábok, ispánok... az *szigény* népet ne szolgáltatassák magoknak semmi szolgálatban (uo. 76). **1572**: *Szegin*

Horwath Marko tarogato syposa vala (OL. Nád. 37). 1584: Nehezlyk fölöttéb *zeghének* [t. i. az adót], mywel hog' chak harman a' halazok, meghis az Zeke-reth mykoron az szer raytok, megh kel adnyok az hal ala (OL. UC. 56/33). 1596: Czudalkozom raitad hogi illj feledekön vagi az te *szeginj* attiad fiairól (MA. NLI. 97, eredetije szerint). 1602: *Szögén* Demeter (SzékelyOkl. V.187). *Zegén* István (uo. 201). 1609: Az Kgmed Attiafiarul tudakoszm D. Joannesteol Giakorta, megh Elnek, Jollehet az sok Haboruban Buidosásban megh fogiatkoztak, Es *Zegen* keszel [olv. kézzel] vadnak (MA. NLI. 298, eredetije szerint).

szégeny-embér: [homo pauper; der arme]. 1544: Eg *szegen embernek* az kit az irtason az fa meg ütöt wolt (OL. Nád. 40).

szégeny-legény: miles gregarius; gemeiner soldat NySz. 1544: Áttam eg *szegen legennek* ki török orszagbol szalat ky (OL. Nád. 40).

SZÉGENYKÉDIK, vö. megszégenykedik.

SZÉGES ? SZÉGÉS ?: 1212: Cum duobus aratris boum et iijor mancipiis, quorum hec sunt nomina. *Zeges* [a. m. széges v. szögös?]. Cheka cum uxore et filia. Keta [stb.] (HazaiOkm. VI.9). 1359: Johannis dicti *Zeges* (Pannh. 48/A). 1370: Ladislao *Zeges* (Körmend Acta III/1, Bábony 13). [Vö. *széges* és *szögös* NySz.]

széges-borsó: cicerula, orobus MA¹. 1549: Feyer borso. *Zeghes borso* (OL. Nád. 41). [Vö. NySz.]

SZÉGÉS: ruptio, fractio; das brechen, bruch, brechung NySz. (1. jel.) 1410: Silue seu permissorii et rubeti *Zegeserdew* (OL. D. 9661). [Vö. gyép-, tilalom-szegés.]

SZÉGÉTT: fractus, proscissus, ruptus; zerbrochen NySz. 1314/1328: Circa locum *Seguthbik* uocatam (Múz. Jankowich, I. AnjouOkm. 1.373). 1459: Johannem *Zegeth* (OL. D. 15328). Johannem *Zegeth* (uo. 15361). 1609: En Eötuös Mihálynak, se ötvös Mihálynénak sem éltökben, sem holtjuk után soha csak egy *szegett* filléröket sem láttam egyebet, hanem [stb.] (Mihalik: KassaÖvtTört. 213).

SZÉGEZ: figo; nageln NySz. (1. jel.) 1469: Anthonio *Zegezew* (OL. D. 16907). 1515: Barnaba *Zegezew* (Pannh. 63/Gg). 1545: Vöttem szöueg [így? olv. «szöueg»] *szegezni* apro zeget (OL. Nád. 40). 1554: Az Isten fogagiat az aсталhoz *szegeszték* (uo. 49). 1560: Hat ref araniás maiczot *zegezzenek* az eowekre (uo.). 1572: Az masodik lo zerzam cak *zegezet* saton yar (uo. 47). [Vö. föl-, összeszégez.]

SZÉGFŰ, 1. l. szög.

SZÉGI: [ad angulum vel vicum pertinens; auf einer ecke oder strasse befindlich]. 1480: Molendinum *Zegymalom* appellatum in fluuio Bazawize decurren-tem (Lelesz Acta 90/16).

SZEGIK, 1. kiszegik.

SZÉGINY, 1. szégeny.

SZÉGLET, *szégelet*: angulus; ecke, winkel NySz. («szégelet» a.) 1613: Az my kychyn rezechkey ez orzagh *zegletynek*, megh eddegh megh maratának, hogy aztis el ne vezetsýk (AdalZemplvmTört. IV. évf. 325). 1637: Az bastya *szegletin* egy kws keöbeöl épitet uigyzachka (OL. UC. 14/43). Vagyon ezen bastyanak *szegelyetin* [így] egy rosz fabol valo vigyazochka (uo.).

széglet-föld: [ager angularius; in einer ecke befindlicher acker]. 1725: Az Irsai uram s Várad János uram *szegeletföldsé* végiben, napnyugatrul első nyil Nánási uram háza után való (GazdtörtSzemle III.190).

széglet-ház: [conclave angularium; eckzimmer]. 1648: Ezen describált *szeglet házbolis*, nylik be egy keözep házra, zeöld festékes . . . ajtó (OL. UC. 10/63). Két aztal ez *szeglet házban*, egyky oloz lábra czínált (uo.).

SZÉGLETÉCSKE, *szégeletécske*: [angulus parvus; kleine ecke, kleiner winkel]. 1725: Az hidon alól egy *szegeletécske*, melyet Solti uram irtat, ki most vacans (GazdtörtSzemle III.191, Dézs város «nyilainak» összeírásában). 1757: Vagnak rétecskék is 4 *szegletécské*, a melyeket a Predikátor kaszálat és 4—4 polturát fizet érettek (CanonVisit. 179).

SZEGŐDÉS, *szegédés*: conductio, pactum, conventio; das übereinkommen, vertrag NySz. 1442?: Fel heu vizi molomnak *zegedese* [így] (OL. D. 13682, az 1442-i okl. hátlapján XV. századi írással, ugyanitt jóval későbbi írással latinul még ez olvasható: «Arendatitiae Molendinorum in Calidis aquis»).

SZEGŐDIK, vö. elszegődik.

SZEGŐDSÉG: pactio; vertrag NySz. 1544: Kocis gergelnek ket imegre *szegődsegebe* (OL. Nád. 42).

SZÉGYE, 1. szégye.

SZÉGYE, 1. szégye.

SZÉGYE, *szege* ? *szége* ? *szége* ? *szegye* ? *szegye*? : excipula, clausura; verschluss NySz. 1211: In loco qui dicitur *Zegge* [a. m. szégye?] et Zegthelegu habet Ecclesia terram ad C iugera tam in arundineto quam in feneto (Pannh. Tih. 1/5). 1257: Duas piscaturas que *Seege* vocantur (HazaiOkm. VII.66). 1285: Particulam terre *Seegekerthe* vocatam (MonStrig. II.198). 1334: Quidam locus clausure piscium vulgo *Seege* vocatus super fluuio Tycie existens (KárolyiOkl. 1.88). 1343: Piscium clausuras vniuersas vlgo *zege* nominatas (OL. D. 3610, «a Szávában, pozsegai káptalan kiadványa» Szam. jegyz.). 1348: Clausuram piscium seu Capturam vlgo *scege* uocatam (ZichyOkm. II.299). 1396: Clausuras vlgo *zeghe* vocatas (OL. D. 8143). 1397: Quosdam pisces in clausuris vlgo *Zege* vocatis (Lelesz Acta 24/8). 1399/1400: Quasdam clausuras piscium vlgo *zege* vocatas (KárolyiOkl. 1.507). 1400: Clausure piscium vlgo *zegie* vocate (OL. D. 8531). 1401: Quasdam clausuras piscium vlgo *zege* vocatas (KárolyiOkl. 1.513). 1402: Clausure vlgo *Seegye* dicte (Múz.). 1420: Clausuram *Zegye* vocatam (OL. D. 10961). Clausurarum vsomum et aliorum piscium *Zegye* vocatarum (Lelesz Acta 40/86). 1421: Piscationumque *zege* dictarum (OL. D. 11105). 1430: Quasdam ipsorum lacunas seu capturas vsomum vlgo *zegye* dictas (Múz. Kisfaludy). 1434: Quasdam clausuras seu piscinas vlgo *Zege* dictas (Körmend, Miscell. Némétújv. lad. 40, nr. 33, «zágrábi káptalantól» Szam. jegyz.). 1456: Cum piscaturis seu capcionibus vsomum felsewzegeye appellatis (OL. D. 15065, «Pozsony m.» Szam. jegyz.). 1459: Vnum bonum orificium vlgo *Zege* per Danobium (OL. D. 15356). 1467: Vnam earundem reclusionum aquarum eiusdem vlgo *Zeghe* dictam pereremari fecissent (uo. 31888). 1468: Quasdam clausuras piscatorum vlgo *Zegye* vocatas in fluuio predicto Lathoreza (uo. 31904). 1480: Clausuram piscium vlgo *Zegye* vocatam (uo. 18429). 1489: Sagenam sew capturam vsomum vlgo *Zeghe* vocatam (Lelesz Acta 98/17, «Szaboles» Szam. jegyz.). 1493: Item tres clausuras vsomum vlgo *Zegye* (EPSz. fol. 36, «Tiszanána» Szam. jegyz.). 1551:

Tenentur ligna pro *Zegye* adnecta in tyciam ponere ac locare. et clausuram preparare (OL. UC. 1/1). Tenentur ligna. et virgultas pro clausura *Zegye* de Nana. et Morothlwa. in halaz esistenti. hinc adnecta. vsque Thallya. per eorum curru deducere (uo.). 1553: Per Tibiscum reclusuram facerent vlgo *Szegyet* (uo. 45/36). 1557: Tenentur seruire ad clausuram *zegye* dictam. in fluuiio Tycię habitam. die noctuque (uo. 4 48). [«Különösen kiemelem, hogy mindig kizárólag csak az itteni alak fordul elő, de sohasem chege vagy czege» Szam. jegyz., I. TermudKözl. 1894. évf. 495. l. Vö. *czege* Herman O.: MHalászat II.779.] [Vö. *cége*.]

szégye-ház: 1468: Quendam domum piscatorum vlgariter *Zegye*haz vocatam secus rippam fluuii Lathoreza (OL. D. 31904).

SZEGYÉS? 1. szégyés.

SZĚGYÉS? 1. szégyés.

SZĚGYÉS, szegýés? szęgyés?: [clausuram habens: verschluss habend]. 1212: Cum duobus aratris boum et iijor mancipiis, quorum hec sunt nomina. *Zeges* [a. m. szęgyés v. szęges, szęgęs?]. *Cheka* cum uxore et filia. *Keta* [stb.] (HazaiOkm. VI.9). 1359: Johannis dicti *Zeges* (Pannh. 48/A). 1370: Ladislao *Zeges* (Körmend Acta III/1, Bábony 13). 1483: Gregorio *Zegyes* (Múz. Forgách). [Vö. *szęgye*.]

1. SZÉK: 1) districtus; distrikt NySz. (3. jel.) 1462: Iudices Siculorum Sedium de Vdwarhel et Maroszek (Múz. Rhédey). 1508: In districtu sew sede Maroszek appellata (OL. D. 28673). 1509: In sede Zerdazek (uo. 36399). 1549: In districtu Maroszek (Múz. Bethlen). [L. még a «2. szék» a. adatokat.] || 2) [laniena; fleischbank]. 1599: A Mészárosoktól egy *széktől* megválva, minden *székből* a Lingva [marhanyelv] a Prjedikátoré (CanonVisit. 150). 1636: A mely disznók hizlalásával tartoznak enig, azokat jól meghizlalják s ha lehet, nem csak egészre, és egyet, hanem többször is hizlaljanak, kiket a *székre* eladhatni jó pézen (GazdtörtSzemle 1.272). [Vö. a NySz. 7. jel. alatti idézetet.] [Vö. abroncsvonó-, apostoli-, bőrös-, csap-, dagasztó-, elő-, faragó-, fenékgazgató-, fenékkerítő-, gyalog-, gyalu-, hátas-, kamara-, kar-, karos-, könyöklő-, mé-száros-, pad-, pohár-, püspöki-, sajtó-, széccél-, tábor-, tábori-, támasztó-szék, úr-széke, varrott-, veslingcsináló-, vonó-, zsámoly-, zsöllye-szék.]

szék-hús: «mészárszékbeli hús» MTsz.; [caro in lanienis vendita; in der fleischbank gemessenes fleisch]. 1632: Hadnagy uram megparancsolja az városok vagy faluk gondviselőinek, hogy mindenütt *székhúst* vágassanak, és az hon lehet kiméretés, árultassanak (Mjog-törtEml. III.68). 1636: Verő marha négy Nro. 4. *Székhúsért* egy verő marha Nro. 1 (GazdtörtSzemle 1.273).

2. SZÉK, szík: [vadum, loca vadosa, paludosa, lutosa; nitrum, loca nitrosa; seichte stelle, untiefe, sumpfiger, schlammiger ort; natronsalz, natronreicher ort]. 1095: Per alueum salsuginis que dicitur *seegu* (Pannh. 15/Oo). 1194: Ex inde tendit ad Weguhomoc quod est *Seecu* (OL. D. 33). 1228 1357: In vallem, qui vocatur *Zeku* (HazaiOkm. VI.22). 1229: Vineas LXXXIII cultas XVIII incultas de *Seeku* (Pannh. Lib. Rub. 24—34. l. 20. sz.). 1231: Inde transit per stagnum ad *scecluc* (OL. D. 168, Bács m.). 1233 1345: Venitur ad locum qui dicitur *Sumseck* (Veszpr. 3, Billege) In loco qui vocatur *Zek* (uo.). 1249: Ad vnam terram *Zeek* vocatam (MonStrig. I.380). 1252:

Incipit a capite riuli *Zeek* nominatur [«eig» Szam. jegyz.] (OL. D. 369). 1270: Intrat rium *Seekpotok* (uo. 705). 1279/1281: Uadit ad quendam locum qui *Keuruszek* dicitur (Múz.). 1288/1290: Uadit ad occidentem nersus paludem *Zytkon* (Múz. Jankowich, I. Kubinyi: MTörtEml. I.137, Wenzel IV.328 és IX.487). 1297: Possessionem suam *Nemtyzek* vocatam (Múz. Kisfaludy, «Somogy» Szam. jegyz.). 1299: Deinde incipit ascendere ad montem usque ad arborem tulfa, sub qua sunt due mete, ab hinc ad huc ascendit ad partem septentrionalem et pervenit iuxta quoddam antiquum *zeek*, circa quod sunt due mete (HazaiOkm. VIII.395). Quendam piscinam *Zytkou* vocatam (Múz., I. Wenzel V. 222). 1307: Vadit ad vnum *Zeek* (OL. D. 36610). 1317: In loco nog *zeek* dicto fenetum (uo. 1892). 1324: Uniat ad caput cuiusdam vallis *Hodzek* vocati (Múz.). 1326: In quodam loco *Zeek* vocato (ZichyOkm. I.290). 1327: Possessiones Fulchakan et *Zeek* uocate (Múz. Szilágyi Sándor). 1330: Ad vnum campum *Zekmezen* dictum (OL. D. 2617). 1335: Vineam suam in territorio *Zekmal* vocato (uo. 2953). 1337: Venit ad unum locum vulgo *Zeek* vocatum (SztárayOkl. I.132). 1339: In loco qui *Zekzeleu* dicitur (Veszpr. 2, Sárberény). 1355: Possessiones Wosnereuzek Ledesfolna vocatas (Körmend III/9, Vörösvár 1). 1358: Possessioe Wosnereuzek alio nomine *Kendezeek* [«Vas m.» Szam. jegyz.] (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 40, nr. 4). 1359: Ad caput cuiusdam riuli *Zekpatak* vocati (Múz.). 1359/1429: Vergit ad orientem ad vnam vallem vlgo *Zek* dictam (Múz. Forgách, «Kecskemét» Szam. jegyz.). 1370: Ad pagum orientalem ad vnum *Zeek* iuissent (OL. Tű. 26/47). 1377: Octo sunt in loco *Zek* vocato (Veszpr. 107, Kájár 3). Due mete terree angulares vlgariter *zek* dicte (OL. D. 6395). 1380: Transiret directe ad vnum paruum lacum *Zeek* nominatum (Múz. Szentiványi). 1389: Quendam locum *Zeek* nuncupatum (OL. D. 7481). Circuit quendam locum *Zeek* nuncupatum (Lelesz Met. Mármaros 13). 1393/1446: De inde ad eandem partem vsque vnum *Zeek* (OL. D. 7914). In quodam loco vlgo *Zeek* dicto (uo.). 1394/1446: Ad quendam locum vlgo *Zeek* dictum (uo.). 1411: Eundo penes quendam lacum in loco *Cicadoroso* vlgo *Zarvaszek* vocato (Múz.). 1416: Incidissent in vnum riululum *Zekpathak* nuncupatum (Körmend, Sebesiana 3/17). Incidissent in vnum Riululum *Zekpathak* nuncupatum (Múz. Kapy). 1453: In loco Gywrew *Zeek* vocato tres metas veteres et antiquas reperissent (OL. D. 14707). 1471: Cuiusdam pomerii *Zekgywmele*he nuncupati (uo. 36393). Pertranseundo ipsam lacum *Hozywzek* (Múz. Kállay). 1474: Quendam locum lutosum vlgo *Zeekfew* nominatum (OL. D. 28863). 1496: Possessionibus Wasverewzeek alio autem nomine *Waszeek* Saroszeek Gyepywfyzes (Körmend III/6, Körmend 7). 1521: In loco qui Thomay vthmellethwalozeek nominatur (OL. D. 23504). [Szám.: 1193: Hec igitur sunt nomina prediorum *Seeced*. halaz. Biwol (OL. D. 27). 1407: Vndecim Jugera in loco Thofew sine *Zykeghath* (Körmend, Anyos 9). Vö. 3. *szék* NySz.; Sebestyén Gyula, Ethnographia VIII.142. s. köv. II.]

szék-fa: [arboris genus; eine art baum]. 1193: Usque ad arborem *cequfa* (OL. D. 27). 1320: Ad arborem Tul *Zeekfa* dictam (uo. 1990, I. AnjouOkm. I.550).

SZÉKÉCSKE: sellula NySz.; [kleiner sessel]. 1597: Hozzu *szekecke* 2 (OL. UC. 101/3). Hituan hozzu *szekecke* 1 (uo.). Gombkötny valo *szekecke* vasainal (uo.). [Vö. *hátas-székécske*.]

SZÉKELY, széköly, sziköly: custos confinii; grenzer NySz. (2. jel.; vö. még az 1. jel. -sel). 1092: Et hec sunt nomina predictarum familiarum Michael Cuna Cunei Gnenu *Keta* Zaut *Seichul* Boguta Rescadi (Pannh. 52 P). 1095: Quorum nomina hec sunt *Seicul*

bogitta rescade (uo. 15/Oo). 1308 k.: Petrum *Zecul* (ZichyOkm. I.119). 1310: Abrahe dicto *Zekul* (Mon-Strig. II.617). 1318: Petro dicto *Zekul* (Múz.). 1324: Cum possessionibus Hotwan Besenen Parazth*zekul* Keselenfezük (OL. D. 2223). 1325: Petro dicto *Zekul* (Múz. Kállay). 1329/1377: Possessiones suas Zenthpeter et Lonazs*cekul* [hn. Tolna m.] vocatas (OL. D. 2570). 1345: Thome filii *Zekul* (Múz.). 1351: Gregorius dictus *Zekul* (OL. D. 4197, I. AnjouOkm. V.468). 1353: Petrus dictus *Zekel* (Múz. Kapy). 1361: Georgius dictus *Seekel* de Scent Maria (Múz.). 1366: Georgii dicti *Zekul* (uo.). 1408: Transirent ad flunium *Zekelyo* (OL. D. 28773). 1416: Johannem filium Andree in parazth*zekel* (OL. D. 10473). 1435: Versus dictam possessionem *Zekel* hyd usque Maklabitho (KárolyiOkl. II.163). 1439: Emericum *Zekel* (Múz. Kállay). 1452: Georgius *Zekel* (OL. D. 14575). 1460: Domine *Zekelispanne* vocate (uo. 27673). 1478: Ad possessionem *Zekel* (Múz. Kállay). [Vö. Sebestyén Gyula, Ethnographia VIII.30. stb.]

SZÉKELYSÉG: [Sieuli; die szekler]. 1506 k.: Senki az Fejedelmen kiwl gratiat kegielmet neki ne adhasson, hanem ha az egez *Zekelisegh* egienleo akarathol es minden ingo bingo marhaia Predara kaspira haniassek (MJogtörtEml. I.18). Annak is Fejedelmen kuul senki kegielmet ne adhasson, hanem csak az egez *Zekelseg* (uo.).

SZEKER: currus, rheda [stb.]; wagen, karren NySz. 1451: Medium in loco *Zekerhyd* (OL. D. 14498). 1493: Symon *Zeker* de Anyadwalo (uo. 36997). 1558: Hozatam tyz *zeker* kewechet (OL. Nád. 48). 1584: Nehezlyk fölöttéb zegheiek [t. i. az adót], mywel hog chak harman a' halazok, meghis az *Zekereth* mykoron az szer raytok, megh kel adnyok az hal ala (OL. UC. 56/33). 1586: Egy *szeker*. Ahoz egy lantz es egy rudazo kötél (OL. Nád. 40). 1587: Eg wy *zeker* marok wasazoth (OL. UC. 12/42). *Zeker* wasazathlan (uo.). 1597: *Zekerre* valo czeh odal par 1 (uo. 101/3). Keth *szekerre* valo czeh odal (uo.). Keth *szekerhez* valo tengel fak fel zezegne 4 (uo.). Harom *szekerhez* valo elseo es hatulso rudazo keotelek 6 (uo.). 1616/1643: Eggy uallos *szekér* Soő hordani ualó. Mas Laitras *szekér* eppen (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle VI.127). 1683: Minden ökör utan egy egy *szeker* tragya-val tartozik (OL. UC. 1/19). [Vö. boros-, élés-, fa-, fukar-, furmán-, furmányos-, hintó-, kassai-, kőlya-, marhás-, mázsás-, posztó-, tár-, tehér-, terhés-, vas-, vasas-szekér.]

szekér-bér: vectura; fahrlohn NySz. 1492: Pro condutione vini de Zala quod vocatur *sekerber* soluent (OL. D. 36992). 1510 k.: *Zekerber* duo kewerthehen I kewergeysno vnum (uo. 26082). Ibidem denth *zekerber* duo kewerthehen vnum kewergeysno vnum (uo.).

szekér-dérék: alveus currus, scutabulum currus; wagenkasten NySz., die Mitte des Wagens PPB. 1508: Fecit *zekerderekath* (OL. D. 32632).

szekér-fa: lignorum vehes; eine Fuhr-Holz PPB. 1669: Négy vonóbarom után jól megrakott *szekér fa* rossz uton 60, jó uton 48 denár Két vonóbarom után 36, jó uton 24 denár Alább rakott *szekérfa* 24 denár (GazdtörtSzemle I.95).

szekér-födél, -fédél: [tectum currus; wagen-deckel]. 1544: Üöttém *szeker fedelet* (OL. Nád. 41). Az *szeker fedele* öreg kapezot (uo.). 1556: Eg fekethe *zeker födel* (uo. 48).

szekér-gyártó: plaustrarius; wagner NySz. 1389: Bricius *Zekergyarthou* (OL. D. 7469). 1427: Clemente *Zekergyartho* (Veszpr. 13, Péti). 1428: Clemente *Zekergyartho* (Veszpr. 11, Lovas). 1434: Valentinum *Zeker-*

gyartho (Körmend, Heim 429). 1449: Thoma *Zekergyartho* (Veszpr. 107, Keek 3). 1470: Johanne *Zekergyartho* (OL. D. 16985). 1489: Stephanus *Zekergyartho* (Körmend V/8, nr. 266). 1505: Vrbani *Zekergyartho* (Múz. Forgách). Sebastiano *Zekergyartho* (Körmend, Heim 697).

szekér-kas: scirpea, crates, capsium vimineum, alvus vimineus; flechte, korbwagen NySz. 1493: Ad currus domini *zekerkas* (EPSz. fol. 86). 1521: Ad vnum currum vimineum contextum wgo *Secker kasth* (OL. D. 37179).

szekér-kenő: axungia; wagenschmiere NySz. 1548: Eg altalag *szekerkenő* (OL. Nád. 48).

szekér-mestér: aurigarius; wagenmeister NySz. 1725: *Szekér-mester* háza után való nyila (GazdtörtSzemle III.185).

szekér-szín: currum receptaculum; wagenschoppen NySz. 1636: Egy *szekérszín* az curian, és egy deszkás kapu az föle zszindelyes (GazdtörtSzemle I.266).

szekér-tehér, -terű: vehes NySz. («szekér-terüh» a.); [fuhr]. 1597: Minden *szeker terethül* (OL. UC. 12/42). Mykor fazokath hoznak *szeker terewel* (uo.). 1760: Ezek [puskások] Nyárban minden héten két ket özet, téiben az menyü kellett annyit ad minil-straltak, Pestreis *Szekér Terhel* vittek (GazdtörtSzemle VII.418, eredetije szerint).

szekér-út: via curulis; fahrstrasse NySz. 1395: Juxta viam *Zekeruth* (Múz.). 1406: Quandam viam Currus wgo *Zekeruth* (HazaiOkm. I.301). 1535: Iuxta viam *Zekeruth* (Múz. Kisfaludy).

szekérúti-bíró: [inspector currum nundinariorum; aufseher der marktwagen]. 1678: *Szekérúti bírák* (DebrJk.).

szekér-vezető, -vezető: auriga; wagenlenker NySz. 1470: Johannes *Zekerwezethw* (Lelesz Beres. XIV.2). 1495: Gregorio *Zekerwezethe* (Múz. Forgách). 1505: Petro *Zekerwezethw* (Körmend, Heim 697). 1518: Johanne *Zekerwezethw* (Lelesz Acta 124/12). 1519: Benedicto *Zekerwezethw* (Veszpr. Regn. P/228). 1544: Attam az *szekeruezetőknek* borra (OL. Nád. 42). Az *szekeruezető* germeknek (uo. 40). 1546: Emi vnum forpiceim Thome *Zekerwezethw* az lowak serenének (uo.). 1556: Keth virrazto Keth *zeker wezethó* Keth kapwn allo (uo. 49). 1588: Az Börössőknek es *Zekeruezetőknek* (uo. 41).

szekérvezető-nyerég, -nyerög: [sella aurigae; sattel des wagenlenkers]. 1566: *Zeker wezető nyerögh* egy (OL. Nád. 49).

SZEKERCE: securis; beil, axt NySz. 1469: Andreas *Zekerce* (OL. D. 32365). 1548: Nog *szekercze* chakanos (OL. Nád. 48). 1558: Vöttém keth *szekerczet* (uo.). Minores Secures *Zekercze* (OL. L. III. 16. 17). [Vö. búbos-, faragó-, húsvágó-, tokos-szekerce.]

SZEKERCS: securiger, securifer; beiltragend NySz. 1522: Michael *Zekerchyas* (OL. D. 37004). Blasius *Zekerchyees* (uo.). Andreas *Zekerchyees* (uo.).

SZEKERES: 1) auriga, agitator, trigarius; kutscher NySz. (2. jel.), [fuhrmann]. 1095: Aratores in Cupan Poscuba Zaxton Ratun *Sekeres* Paztur Lopu tune bokon woiadi (Pannh. 15/Oo). 1275/1412: Venit ad vnum vadum in quo transeunt viatores ad Scepsy dictum *Sekeres* (OL. D. 16091). 1305: Possessionis ipsorum *Sekeres* uocate (uo. 1693). 1381: Petrum *Zekeres* (Múz.). 1398: Franciscum *Zekeres* (OL. D.

25868). 1400: Johannem dictum *Zekeres* (ZichyOkm. V.179). 1422: Michael dicto *Zekeres* (Veszpr. 109, I. Miscell. 47). 1424: Gregorio *Zekeres* (Lelesz Acta 44/60). 1425: Petro *Zekeres* (uo. 45/37). Paulo *Zekeres* (Körmend, Heim 745). 1438: Stephanus *Zekeres* (Pannh. 50/Ccc). 1440: Emerico *Zekeres* (Múz. Kállay). 1443: Martino *Zekeres* (Veszpr. 2, Barlag). 1447: Emerico *Zekeres* (Múz. Kállay és KárolyiOkl. II.253). 1459: Valentino *Zekeres* (Múz. Kállay). 1468: Johannes *Seekeres* (uo.). 1469: Vrbanus *Zekeres* (Lelesz Acta 80/1). Andrea *Zekeres* (Múz. Becsky). 1470: Emerico *Zekeres* (Körmend, Heim 542). Alberto *Zekeres* (Lelesz Acta 81/19). 1479: Albertus *Zekeres* (Múz. Kisfaludy). 1483: Nicolao *Zekeres* (Lelesz Acta 93/1). 1499: Johannem *Zekeres* (uo. 107/1). 1509: Emerico *Zekeres* (Veszpr. 15, Vászoly). || 2) curulis; wagen- NySz. (1. jel.). 1594: Hat *szekeres* kek lo (OL. UC. 78/7).

szekeres-fék: [wagenpferdzaum]. 1547: Neg *szekeres feket* (OL. Nád. 48). 1552: Kochyfekek. *Zekeres fek* (uo. 49). 1566: Negy wono ham *Zekeres fek* kettő (uo.). [Vö. *kocsis-fék* NySz.] [Vö. *kocsis-fék*.]

szekeresfék-agy: 1548: Eg futtato fek Neg *szekeres fek* aj Itato fek (OL. Nád. 48).

szekeres-ló, -lú: equus carpentarius, equus jugalis; zuggpferd, wagenpferd NySz. 1544: Nygh *zekeres Lu*. Keet feier zönigh (AdalZemplm.Tört. V. évf. 276). 1548: Az *zekeres lonak* igen megh rugdostak (OL. Nád. 40). 1552: Hath nyakba vethw *zekeres lonak* walo (uo. 48).

szekeres-nyerég: [wagensattel]. 1548: Neg *szekeres nyerget* az algwkhoz (OL. Nád. 49).

szekeres-pénz: 1621: Ratione currus vulgo *szekeres penz* (OL. UC. 2/31).

SZEKERESSÉG: aurigatio; das fahren NySz.; [vectura; fuhre]. 1636: Szöllejek is ha terem, tizedet adnak [a jobbágyok] . . . *Szekerességgel* tartoznak (GazdtörtSzemle I.267). Mindenféle veteményekből tizedet adnak az urnak. *Szekerességgel* tartoznak (uo. 268).

SZEKEREZÉS: vectura; fuhre NySz. 1636: Karácsonkor a rozsolat kiadván, tartoznak [a jobbágyok] minden köbőlért 1 frtot . . . *Szekerezéssel* tartoznak (GazdtörtSzemle I.267). Disznóból tizedet, váltópénz 2 den. *Szekerezéssel* tartoznak (uo. 268).

SZEKÉRKE: curriculum; kleiner wagen NySz. («szekerke» a.) 1700: A kötőfüvet, ámbár akkor aratott, nyers kötőfü legyen is, egy *szekérkével* 3. 4. 5 és 6 forintokon is el szokták adni (GazdtörtSzemle I.84).

SZEKÉRNYE: gallicae, ocrea; stiefel NySz. [langröhriger stiefel]. 1522 k.: Unum *zekernye* magnum et bene dispositum usque nates attinentes d. xl, pueris valens *zekernye* d. xx (TörtTár 1889. évf. 378). 1591: Egy *szekernie* az ki terdig er (uo. 1894. évf. 149). [Vö. «A lábbeliek közt legnagyobb volt a *szekernye*, melynek szára terdig vagy azon fölül, egész a czombig ért . . . A nyugaton divatozó eszimaformát értették alatta, nálunk azonban a XVII. században már csak alsóbb rendű szolga népség hordta, leginkább halászok és kocsisok» Nemes-Nagy 164.]

SZEKÉRNYÉS: ocreatus; gestiefelt NySz. 1466: Laurencius *Zekernyes* (OL. D. 16323). 1474: Johanne *Zekernyes* (Lelesz Acta 84/3). 1481: Petri *Zekernyes* (OL. D. 18460 és 18462). 1509: Johanne *Zekernyes* (Múz. Forgách). 1522: Georgius *Zekernyes* (OL. D. 37004).

SZÉKÉS, 1. szökös.

SZÉKÉS: [vadosus, paludosus, lutosus, nitrosus; sumpfig, schlammig, natronreich]. 1313: In eodem fluuio *Zekes* (OL. D. 1827). 1319: Usque exitum ipsius [Zekesbatharch] qui dicitur wlgariter *Zekesbatharchfeu* (ZichyOkm. I.164). 1475: Terras arabiles et prata Saroszekesföld nominatas (Lelesz Acta 85/4). 1476: In loco *Zekesföld* dicto (OL. D. 17864). [Vö. 3. *székés* NySz.] [Vö. 2. *szék*.]

SZÉKÉS-BÍRÓ: [assessor sedis judiciariae; bezirksrichter]. 1560/1580: Mi feljül megirt személyek t. i. Kovács Miklós Dálnokból, u. m. *székesbíró* és Bodor János és Bodor Pál Léczfalváról, mint *székes-hadnag*ok adjuk emlékezetre mindeneknek [stb.] (SzékelyOkl. V.77). [Vö. az okl. elején levő latin kifejezéssel: «Nicolaum Kovach de Dálnak, qui praesenti tempore erat judex terrestris sedis Kizdy». Vö. *szék-bíró* NySz.] [Vö. 1. *szék*.]

SZÉKÉS-HADNAGY: [praefectus districtus, «capitaneus sedis»; hauptmann des distriktes]. 1560/1580: Mi feljül megirt személyek t. i. Kovács Miklós Dálnokból, u. m. *székesbíró* és Bodor János és Bodor Pál Léczfalváról, mint *székes-hadnag*ok adjuk emlékezetre mindeneknek [stb.] (SzékelyOkl. V.77). [Vö. az okl. elején levő latin kifejezéssel: «Johannem et Paulum Bodor de Luchfalva, qui eodem tempore erant capitanei ejusdem sedis praedicti».]

SZÉKFIKES, 1. szögfüves-lé.

SZÉKFÜ, 1. szög-fü (1. szög a.).

SZÉKŐ, 1. szökő.

SZÉKÖLY, 1. székely.

SZÉKRÉNY, székrény, székrény: scrinium, capsula, cista; schrein, schrank, lade, kiste NySz. 1522: Duae cistellas wlg. *zekren* vocatas (Múz. Kisfaludy). 1556: Az kychin labas *zekren* kywöl rakot sahos rakasal (OL. Nád. 48). 1558 k.: Fekvő *zekren* j Bakony *zekren* (Nyr. XXVIII.22). 1561: Wasary *sekrej* (OL. L. III. 16. 17). 1588: Az Saffar hazban. Eöreg *Zeckrin* kyben keniereth tarnak [így, a. m. tartanak] (OL. UC. 76/17). 1597: Az saffar hazban Hideg eteknek valo Dezka *széckrenj* (uo. 101/3). Hitan deszka *szekrenj* feodeletlen es feneketlen 2 (uo.). Labas *szekrenj* (uo.). 1602: Szekreny Péter (SzékelyOkl. V.198). *Székrény* Pál. Jobbágy (uo.). [Vö. fekvő-, szakasztó-, tejes-székrény.]

székrény-gyártó: [cistarum opifex, lignarius; schreinmacher, schreiner]. 1570: Clemens *Zekren-gyartho* (OL. UC. 11/22). 1595: Ladislaus *Zekrin-gyartho* (uo. 28/42).

székrény-műves, -míves: [∞]. 1578: Clemens *Zekrenmíves* (OL. UC. 11/22).

SZÉKRINY, 1. székrény.

SZÉKSZÉNÁS: elitellarius; mit einem saumsattel geladen NySz. 1670: Egy *szekszenas* nyeregh (OL. L. III. 17. 29).

1. SZÉL: ventus, flatus; wind NySz. (1. jel.) 1318: Petrus dictus *Zeel* (AnjouOkm. I.473). 1347: Nicolai dicti *Zeel* (Múz. Kállay). 1373: Stephanum dictum *Zeel* (ZichyOkm. III.488). 1400: Thomam *Zel* (uo. V. 191). 1457: Georgius *Zeel* dictus (SztárayOkl. II.541). 1602: *Szél* Miklós (SzékelyOkl. V.294). *Szél* Mihály jobbágy (uo. 298). [Vö. föl-szél.]

2. SZÉL: 1) confinium, finis; gegend, grenze NySz. (2. jel., vö. még 1. jel.) 1245: Iuxta magnam salicem in latitudine terrarum que uulgo Ketbarana *seele* dicitur (Pannh. 64/A, I. Wenzel II.186). 1255: Prima

meta incipit a fluvio Thapolcha exeundo iuxta magnam salicem in longitudine terrarum que vulgo ket baranna *seele* dicitur (Wenzel II.262). 1257: Hinc exit virgultum ad locum qui *Nogseel* dicitur (Múz.). 1325: Terrarum arabilium *Kendur Zeel* nuncupatarum (Veszpr. Regn. testam. secul. 7). 1399: Terris arabilibus sibi in *Fyzesfalwzele* diuisionaliter censis (Múz.). 1410: In loco *Cherzel* [olv. *cser-szel*?] (uo.). 1436: Vnum cum medio in *Halomzeel* (uo.). 1451: In loco *Zel* (OL. D. 14498). In loco *Kylenchdiofazele* (uo.). In ipsa possessione *Zeltarlo* (uo. 29273). 1463: Vnum in *Thwysse* sark secundum in *Zel* a parte occidentali, tercium in *Kylenzfadyozeel* (uo. 15826). 1470: In horbas habitam *zel* viz mosas *zelben* habeo vnam terram arabilem (uo. 17462). 1478: Quasdam terras arabiles *Kolthar Zylfazele* *Fenekdyznod* (Múz.). 1481: Tria [jugera?] in *Kerthwelzel* (Körmend, Raiky 60). 1493: Sex in *Thozel* (uo. 66). 1520: Medium in loco *Also-arokzelben* (Múz. Kísfaludy). 1638: 1. Szőlöske fele kett ortovan *szel föld* 2. Az kis malom es falu vegin valo *szel föld* 3. Az Keörös Patakra menő es az Castellos Malom előtt valo kett *szel föld*. Az mely hatt *szel földet* esztendőnkent be vetuen harom esztendő alatt, mehett az hatt darab földben Cub. 232 (OL. UC. 2/34). Az második *szel föld* ez Jövő Tavaszon esik Tavasz vetes ala (uo.). || 2) latitudo; breite NySz. (3. jel.). 1597: Vagion eget bor harom vy *szelni* heian teli (OL. UC. 101/3). [Vö. «ujjnyi» NySz.] || 3) instituta; bräme NySz. (4. jel.) 1522: Vnum piluinar wigo vocatum *harumzel* (Múz. Kísfaludy). 1544: Peremezny walo *zelt* (OL. Nád. 40). 1564: Neg ymegre walo arañas *zel* hym (uo. 49). [Vö. *arany-, bársony-, posztó-szel.*]

SZÉLÉ, 1. szőlő.

SZÉLÉD, 1. szőlid.

SZÉLÉDÉT, vö. összeszélidítés.

SZÉLÉDNĚK, 1. szőlindék.

SZELEL, vö. fölszelel.

SZELEMĚN: trabs, transtra, tignum; balken NySz. 1135: Quatuor uineas cum totidem uinitoribus quorum nomina ista sunt *Zelemen* Nemusd tumpa Chekez (Pannh. 15/Kk). 1210/1272: Unde protenditur ad *Scelemen* et per collem *Scelemen* reuertitur (OL. D. 815). 1232/1248: Perueniet ad magnum *zelemen* (Wenzel VI.513). 1250: *Seclemen* filius Ozlup (Hazai-Okm. V.58). 1250/1392: Ascendit in sumpmitatem montis qui *Zelemen* dicitur (OL. D. 33707). In sumpmitate montis Pasaga qui wigo *Zelemen* dicitur (uo.). 1266: In cacumine montis qui *Zelemen* uocatur (Hazai-Okm. VI.141). 1279: Cum Gregorio filio *Zelemen* homine nostro (SztárayOkl. I.22). 1306/1363: Iret sursum in *Zelemen* (OL. D. 4481). 1328: Ad cacumen directe magni montis Meduednicha per quod cacumen vulgariter *Scelemen* dictum vadit versus orientem (MonCiv-Zagr. I.130). 1333/1349: Ad cacumen montis Kamennaberda vocati *Zelemen* dictum (OL. D. 2790). 1343: Inde ad septemtrionem directe ad montem cadit in magnam viam in quoddam *Zelemen* (AnjouOkm. IV. 363). 1546: Fy gherenda, mester gherenda, *zelemen*, agas (OL. Nád. 49).

SZELĚNCE: pixis, thecula; dose, büchse NySz. 1596: Egi mazas *zelence* tőryeket (OL. L. III. 16. 17). [Vö. *só-szelence.*]

SZELES: furiosus, vesanus; unsinnig NySz. (2. jel.) 1415: Nicolai dicti *Zeles* (Múz.). 1434 k.: *Anthonyus Sceles* (KárolyiOkl. II.150). 1602: *Szeles* Bálint (SzékelyOkl. V.182). *Szeles* László (uo.). [Vö. még CzF. 3. jel.]

SZÉLĚS, szélős, szélyős, szilős: latus, prolixus; breit, weitläufig [weitläufig] NySz. (1. jel.). 1181: Quoddam predium uocatum *Zeles* [a. m. szélős?] (OL. D. 22). 1222: Per magnam uiam uadit ad *Seelus* byk (uo. 103). 1240: Inde peruenit in *Zelushasfeu* (uo. 246). 1240 k.: In Silua *Zeles* sub uno gyro predia sine circulo metarum sunt X ville (Pannh. 61/8). 1258/1334: Ad Ryppam *Seelus* beruk que kara dicitur (HazaiOkm. VII.78, Gömör m.). 1332: Possessionem Praytunpron alio nomine *Zyluskuth* vocatam (OL. D. 2741). 1332/1336: Possessionem Praytunpron in wlgari hungarico *Seelus* kuth vocatam (uo. 2733). 1367: *Zeles* kut in wlgari uero teutonicali Praytunpron vocata (uo. 5584). 1398: Circumeundo tres lacus Huziutou *Zelustou* Lapustou (Múz.). 1413: Inter viam Erdelewth et *Zeles* suth vocatas (OL. D. 10086). 1427: Prope pratum *Zeles* thow appellatum (Lelesz Met. Szatmár 6). 1436: Stagna ipsorum videlicet Hozyutho, *Zeles* thow et Lapustho vocata (OL. D. 31463). 1438: Stagna *Zeles* aghtar [?] Keskenaghtar [?] Haragusthaua *Zeles* thow (Forrás?). 1446: Peruenissent ad quendam terram *Zeles* parlagha appellatam (Múz. Rhédey). 1462: Usque ad quendam rivulum *Zeles* Er vocatum (KárolyiOkl. II.346). Peluis *Zylews* cuprea et vna peluis minor kerekdyd (Múz. Kállay). 1466: Lacum *Zeles* thow alio nomine Faydaman appellatum (Veszpr. 5, Fadd). 1492: Vnam vaccam que vocatur *Zeles* barna [a. m. szélős?] (OL. D. 36398). 1498: Quedam feneta Barathokkwythahatha *Zeles* reth et Ferdewtho vocata (Lelesz Acta 106/44). 1504: Cuspides latas wigo *Zeles* (OL. D. 36987). 1509: Clemente *Zeles* (Nád. Forgács). 1533: Scutelle *zelews* karayw (OL. Nád. 49). 1544: Az nap *szeles* kuton ebellel vram (uo. 41). 1635: Egy pár *szélyes* sarkantyú fölütéssel együtt 30 d. (GazdtörtSzemle VIII.475).

szélős-pohár: patera Murm. (1982. sz.); [schale]. 1462: Duorum piccariorum argenteorum wigo Chil-lekpohar et tercio lato *Zylews* pohar (Múz. Kállay).

szélős-vas: [vomer; pflugsschar]. 1597: Ekere valo *széles* es czorozla *vasak* (OL. UC. 101/3). [Vö. *lapos-vas.*]

SZÉLĚD, széléd, szérigy? mansuetus, mitis, cieur; zahm, sanft, mild NySz. 1260/1402: Peruenit ad pirum *Zerig* [olv. szérigy? a. m. szélid? vö. «zirigseg» Tihanyi codex 239] vocatum (Körmend, Heim 4, I. ZalaOkl. I.36). 1375: Peruenit ad pirum *zerig* vocatum (ZalaOkl. II.125). 1544: Eg kis erdeit. Eg mala-czot *szeledet* (OL. Nád. 42). 1638: Aszu *szelid* es vad alma (OL. UC. 2/34).

SZÉLĚDNĚK, szélédnĚk: canis sagax, canis Anglicus, canis sangvinarius Anglorum; dogge, bullenbeisser NySz. 1395/1396: Quinque canes wlgariter layhunth dictos et alios quadraginta wlgariter *zelednek* dictos (OL. D. 34041). [Vö. Szamota, TermtudKözl. 1894. évf. 436.]

SZÉLŐ, 1. szőlő.

SZÉLŐS, 1. szélős.

SZÉLŐS, 1. szőlős.

SZÉLYĚS, 1. szélős.

SZĚM, szöm: 1) oculus; auge NySz. (1. jel.). 1237/1325: In uilla Egris Chipeu Chapa Hyuotol Hoyou Thek Gob *Seim* [a. m. szēm?] (Veszpr. 107, Lula 2). 1297: Incipit a loco et possessionem [«igy» Szam. jegyz.] *Zymzorma* [a. m. szēm?] uocata (Múz. Justh). 1488 k.: *Semdege* deperditur . . . fienio vaglak, mire arra hogy te vesey Janosrol az *semdegete* (Bagonyai ráolvasás,

l. Zolnai: Nyelveml. 153). 1544: Az nap királ ű föl-segheuel *szēmbē* nem űthatek, mert ērsek vramnal addig űoitok az vaczorat, hog el estueledék (Múz. Tört. és irodört. kiáll. 294. sz.). 1596: Az Impius Bolonokolt [igy] annira megh vagdaltatott hogi sem kezeuel nem foghatt, sem fell *szēmeuel* nem latt (MA. NLI. 97, eredetije szerint). || 2 granum, gemma: korn, knospe NySz., [perle]. 1549: *Zaz zem* granat zemet (OL. Nád. 40). 1572: *Zaz zem* granat zemet (uo.). [Szärm.: 1135: Aratorum autem nomina sunt hec Vulcan *Scemd* Baca (Pannh. 15/Kk). 1199: *Scimed* cum uxore Tumpa et filio Buhta et filia Mog (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl.). 1211: Isti sunt uinitores Suda Bozuc Bunceh Boda *Scmd* (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt agasones Pot *Zemd* Bolchou (uo.). Hii sunt vdornici Vasaard Somci Aratas *Zemdy* Forcos Medue (uo.). 1229: *Scemd* sacerdos habet ibidem vineas (Pannh. Lib. Rub. 24—34. l. 20. sz.). 1240 k.: In eodem predio hec sunt nomina wdornicorum *Scmd* Endre Bed (Pannh. 61/8). 1273: *Scemd* filio Vozka (Veszpr. 4, Csege). 1293: Ad pontem *Zemdy*hyda uocatam (OL. D. 1365).] [Vö. *bab-szēm*, *fel-szēmű*, *gránát*, *gyöngy*, *mák-szēm*, *nagy*, *őreg-szēmű*.]

SZĚMBEN-LÉT: [rō nna esse; das zusammen-sein]. 1609: Meg ertetem Vekelius vramtol hog nem-nemő szerenczetlenség talalta utaban ű kegielmet vele ugian nag sok karat bezelgete szempezen lukaes őcsēm *szemben* leteben (MA. NLI. 304, eredetije szerint). [Vö. *szēmbē-létel* 3. jel. NySz.]

SZĚMBEN-LÉTEL: occursus; begegnung, das zusammentreffen NySz. («szēmbē-létel» a. 2. jel.) 1574: Szent-Mártonnap tájába Chyány Miklós uram, miért hog közelb lakik az itélőmesterhöz, hagyjon egy napot, mel napra megértvén az itélőmesterrel alkalmas helen való, vagy házánál, vagy háza kívül, *szemben lételeknek* módját, tartozzék Ferencz uramnē és János uram mester eleiben menni (SzékelyÖkl. V.96).

SZĚMĚL, vö. *męgszēmēl*.

SZĚMĚLETLEN: [non selectus; unausgelesen]. 1684: Olyankor azon cseléd azt szokta cselekedni, hog a megszemelt kevés buza rakását széljel nyomván a közepét *szemeletlen* buzával tölti meg (GazdtörtSzemle I.248).

SZĚMĚLY, *szōmēly*: imago, facies [stb.]; bild, gesicht NySz. (1. jel. vö. még a többivel). 1493: Alberto *Zemel* (OL. D. 20080). [Vö. *nēmēs-szēmēly*.]

szēmēly-válogatás: amor, acceptio personarum; partilichkeit NySz. 1624: Tartozzanak az szolgálatl, és levelek hordozásával, melyet, bizonyos hadnagyok lévén, rend szerént hordoztasson vélek, igaz rendet tartván abban *szēmēlyválogatás* nélkül (GazdtörtSzemle III.332). 1643: Ha más szőlőjéből vagy földesúr, vagy valaki elviszi kéretlen a szőlő vesz-zőt, az is 4 for. maradjon, melyet a hegység bírāja irremissibiliter megvegyen minden *szēmēlyválogatás* nélkül (uo. VI. 469—470).

SZĚMĚN-SZĚDĚTT: [electus]; gewählt, ausgewählt, auserlesen BM. 1699: Ezidén csinaltattam Eött Altalag Aszu szőlő Bort, szedetvén Egj Hordoval *szemen szedett* Aszu szőlőt Hegyalján (AdalZemplvmTört. IV. évf. 180).

SZĚMĚRCE, l. *szōmörce*.

SZĚMĚRCÉS, l. *szōmörcēs*.

SZĚMĚRCSEK, l. *szōmörcēsök-gomba*.

SZĚMĚRÉG, l. *szēmérék*.

SZĚMĚRÉK, *szēmérég*, *szēmérik*, *szēmérék*: [arboris genus; eine art baum]. 1251/1281 Inde descendit ad arborem que dicitur *Zemeryk* (OL. D. 346). Inde uadit ad metam que est in *Zimiriktu* (uo.). 1269/1290: Venit ad duas arbores *zemereg* vocatas (Wenzel VIII.251). 1283/1330: Descendit inferius ad arborem *Semerek* (Múz.). 1299: Currit usque arborem *Zemerek* magnam (no., l. HazaiÖkm. VIII.396). [Vö. *szemereg* NySz.; *szēmērke* MTsz.] [Vö. *szēmérékēs*.]

szēmérék-fa: [~]. 1278/1407: Veniendo ad quandam arborem dictam *Zemerekfa* (Múz., l. Wenzel IV.175). 1407: Iuxta quandam arborem *Zemrekfa* vocatam (Múz.).

SZĚMĚRÍK, l. *szēmérék*.

SZĚMĚRKÉS: [juniperis copiosus; reich an wachholderbäumen]. 1389: Peruenit ad alium magnum montem *Zemerkeseu* nuncupatum (Lelesz Met. Mármaros 13). Vadit ad vnum campum *Zemerkeseu* appellatum (uo.). Ad vnum campum *Zemerkeseu* appellatum (OL. D. 7481). Magnum montem *Zemerkeseu* nuncupatum (uo.). 1411: Attigissent alium montem *Semerkeseu* vocatum (Lelesz Met. Mármaros 18). [Vö. *szēmérék*.]

SZĚMĚS, *szēmös*: 1) providus, perspicax; scharfsichtig, umsichtig NySz. (2. jel.) 1135: Homines condicionales quorum nomina sunt hec Michal Cunes *Scemus* bula buloc Sele fele Iuan (Pannh. 15/Kk). 1211: Isti sunt agricole Micus Bota Vossa *Scimis* Setit Syque (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt vdornici Tholus Vaasard Bedes *Semes* Kereu Sebeh (uo.). 1212: Dedit eciam ecclesie ancillas scilicet *Zemus* cum, ii, filys et i filia (HazaiÖkm. VI.10). 1229: In uilla *Scemes* (Pannh. Lib. Rub. 24—34. l. 20. sz.). 1240 k.: Hec sunt nomina vinitorum Varad *Scemus* (Pannh. 61/8). Hec sunt nomina Jobagionum Vasar Bede Kese *Scemus* (uo.). 1272: *Scemus* et Feketeu filiis Lomp (Veszpr. 10, Palaznak). 1355: Andree dicti *Semes* (OL. D. 26561). 1400: Stephanum dictum *Zemes* (uo. 13491). 1403: Ladislai dicti *Zemes* (KárolyiÖkl. I.520). 1425: Pauli *Zemes* (OL. D. 11712). 1475: Martino *Zemes* (Lelesz Acta 85/22). 1478: Valentinus *Zemes* (OL. D. 18145). 1498: Johanne *Zemes* (Veszpr. 108, Ság 5). || 2) [granosus]; körnig, korn- BM. (3. jel.) 1698: Az Eőszi vetés is olly szemetlen vólt, hog ex Crucibus No 290 csak Cub. 85 lett. Topolljó-kán *szemesseb* volt az őszii vetés is (AdalZemplvmTört. IV. évf. 97). [Vö. *szēmetlen*.]

SZĚMÉT?: colluvies, purgamentum, quisquiliae, sordes [stb.]; unflat, kehricht NySz., [mist, unrat]. 1095: Aratores in Cupan Poscuba Zaztou Ratun Seekeres Paztur Lopu tunc bokon woiadi *semet* [a. m. szemét?] sigidi (Pannh. 15/00). 1240 k: Habet piscatores VI mansiones quorum nomina sunt hec Komos Matheus *Scemet* Hyze Chyglyo Filet Abram (uo. 61/8). 1351: Terram Oduarnok *Zemete*. Terras *Zemet* Oduarnicale et magistri Sebus *Zemet* vocatas (OL. D. 4193).

SZĚMETLEN: sterilis; unfruchtbar NySz. (2. jel.), ohne körner, wenig oder kleine körner habend BM. (2. jel.) 1698: Az Eőszi vetés is olly *szemetlen* vólt, hog ex Crucibus No 290 csak Cub. 85 lett. Topolljó-kán *szemesseb* volt az őszii vetés is (AdalZemplvmTört. IV. évf. 97). [Vö. *szēmes*, 2. jel.]

SZĚMLÉS, vö. *búza-szēmlēs*.

SZĚMLŐ, vö. *búza-szēmlő*.

SZĚMŐK: [oculis magnis]; grossäugig BM.; «jegyes szemű szarvasmarha, birka stb., t. i. olyan, a melynek a szeméi fölött egy-egy folt van, v. fekete

szemhéjú, vastag szemöldökű)» MTsz. (2. jel.) 1688: Barna esáko szemők szabású ökör (Debrl.t., I. Nyr. XXII.521). 1709: Szemők ökör, fenálló szarvú (uo.). 1710: Szemők monyók ökör (uo.). Barnás szemők ökör (uo.).

SZÉMÖS, 1. szemés.

SZÉMRÉK, 1. szemérék-fa.

SZÉMZÉS: [gemma; perle?]. 1695: Volt más Nyakra való róstélyos, Arany szemekből álló Pésma volt a szemekben, szemzése mint egj öreg kláris (AdalZemplvmTört. VI. évf. 183). [Vö. szemzik, szemzet NySz.]

1. SZÉN, szín: carbo, pruna; kohle NySz. (2. jel.) 1510 k.: Vnum kas zen (OL. D. 26251). [Vö. Kovács-szén.]

szén-égető, -ígető: carbonarius; kohlenbrenner, köhler NySz.; [loca ad carbonem torrendum; ort wo man kohlen brennt]. 1222: Inde uadit in *Scenegeteu* zormu (OL. D. 103). 1285: Exit super *Senegethopataka* ad occidentem (Wenzel XII.436). Ad alium rywulum, qui *Zenegetheupothok* nuncupatur (uo. 440). 1330: Possessionibus Rudna *Scenegeteu* (OL. D. 2585). 1347: Terras ville magistri Petri *Scenegeteu* vocate (Múz. Kapy). 1347/1358: Ad quendam rywulum seu vallem *Senegethupatak* nominatam (OL. D. 4716). 1349: Ad terram vni carbones cremantur *Zenegetheup* vocatam (uo. 30114. I. AnjouOkm. V.276). 1354: *Zenegetheup* alio nomine Rokunchas (AnjouOkm. VI.189). 1401: Willis Keuresfew *Zeenygeteu* (Körmend, Sebesiana 3/16). 1448: In ascensu cuiusdam montis wgo *Zeenhgeteu* Bercz vocati (OL. D. 36391). 1516: Georgio *Zenegetheup* (uo. 32182). 1525: Duas particulas Siluarum vnam videlicet Nyaras et aliam *Zenegetheup* vocatas (Lelesz Prot. V.276a). Vsque quendam viam herbosam *Zenegetheup* thaya (uo.). 1595: Vrbanus *Zén igheteo* (OL. UC. 28/42).

szén-palló: 1494: Ligneus lectus magnus j *Zeen pallo* [igy] j Nazolya ij (OL. D. 26076, Egervárbán levő tárgyak lajstromából). [Vö. palol, pall NySz. MTsz.]

szén-tartó: batillus NySz.; [wärmpfanne]. 1550: *Zentarto* reez serpeniew (OL. Kolozsm. 50). [Vö. Nagy-szigethi K., Nyr. XXVIII.170.]

szén-vonó, -vonyó: rutabulum, rutrum, carbotrahium; feuerschierer, ofengabel NySz. 1616/1643: Eggy vas karacza, uagy *szin uonyo*. Eggy vas villa (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle VI.129).

2. SZÉN, 1. 2. szín.

SZÉNA, szina: foenum; heu NySz. 1055: Posthee petre *zenaia* hel rea (Pannh. Tih. 1/1). 1299: Gregorius filius Chege de Kach *scenaya* (MonStrig. II.475). 1323: Terras ipsius magistri Myske *Scena* wlgariter nuncupatas (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1337/1414: Quandam aliam plateam *Zenauleha* nuncupatam (OL. D. 3089, vö. SztárayOkl. I.147). 1356: Feneti seu prati Hothuanystapaszygeth *zenaya* (ZalaOkl. I.569). Fenum eorum Kendereszygeth *Zenaya* vocatum (uo.). 1370: Feneti sui *Zigethzena* (uo. II.37). 1381: In possessione *Zenamezew* vocata (Lelesz Acta 14/18). 1393: Fenum Waralyazena dictum (Veszpr. 10, Papkeszi). 1429: A quodam fonte scaturiente in valle *Zenauapaya* (Pannh. Tih. 18/1). 1440: In feneto *Zenamezew* (OL. D. 36390). 1447: Petrus de *Zenaharozth* (Turul 1902. évf. 156). 1455: *Zenawelgh* alias Heythal (Körmend Acta II/1, Alber 18). 1460: Singularem vni extensionem brachiorum feni wlgariter egeget

wl *zenath* extorsissent (OL. D. 31755). 1476: Terras ipsorum EztheBatharkewzy et *Zenamezew* vocatas (Lelesz Prot. Parv. 98). 1547: Üöttem harom nálab *zenat* (OL. Nád. 42). 1634: Pasztounik *szena* ket szekere (OL. UC. 21/3). Az Czürös kertben vagion eöt Abora kettei *szinaual* feligh Nro. 5. Tiszen molez szekere *szinat* Nro. 8 (uo.). 1654: Mellette alab ismegh egy *szena* tarto Paita verteleti neköl valo (OL. Gyf-Limb. 17/2). [Helyn. szárm.: 1339: In loco Kysscenad dieto tria iugera (Veszpr. 106, Antalfa 4).]

széna-áros: [venditor foeni; heuhändler]. 1442: Valentinus *Zenaaros* (OL. D. 13678).

széna-fű, -fiv-: foenum; heu NySz.; [pratium, fenisicium; wiese]. 1349: Terram Popzenafywe uocatam (Körmend Acta V/6, Miscell. Hung. 1). 1451: Pratium Papzenafewe vocatum (OL. D. 36403). 1560/1580: Ugyanezen határon vagyon *szénafű*, kit az dülöben hinak Gele Fűjének, kit vöttem azon atyafiaktól Gele Andrástól, Mátyástól és Fábiantól (SzékelyOkl. V.76). Ugyanezen Máthé Jánostól bitai határban vöttem örökbe egy malomhelt, egy hold földet és egy darab *szénafűvet* (uo.). 1560/1665: Mi előttünk tünnek ilyen eserélést, hogy valami östől maradt öröke az megmondott vitézlő János Gerébnek nagygalambfalvi határon vagyon... adta eserében az megmondott Zsofi asszonynak... mind vizével, malomhelyeivel, erdejével, *szénafűvével*, szántóföldével, tavával és mindenféle az ő részével (uo. 77). 1569: *Szénafűvet* is kérünk, hogy engedjen neki, kit megmiele, mert az Ghemffalu erében való *szénafűvet* neki engedé és az Bolgármezőn valót is (uo. 87). 1581: Valaki *szénafűben* vagy irotván *szénafűben* lovát vagy egyéb barmát tartsa... 3 gira a birsága (uo. 126). 1604: Giakorta uagion Zanto feoldek Es *Zena fűek* hatara feolal ualo Controuersia az Uarösnepe keozot, Mikor Mezeoben azele Zantofeold Es *Zenafu* feoleot ualo Contentiok tamadnak ket fél keozot [stb.] (MJog-törtEml. I.33). [Vö. MTsz.]

széna-gyűjtés, -győjtés: foenificium, collectio foeni SI.; das heumachen BM. 1597: Zolgal rostallassal aratással es *zena göytsel* (OL. UC. 12/42).

széna-hordó: [qui fenum portat, ad fenum vehendum; der heu trägt, zum heu-führen]. 1326/1335: Vsque viam *Scenahurdout* vocatam (OL. D. 2515, I. AnjouOkm. II.248). 1599: A Prédikátor a kaszásoknak ételt adott, azon képen a *széna hordóknak* is ételt adott (CanonVisit. 148).

széna-kazal: cumulus foeni; heuschöber NySz. 1638: *Szena kazal* (OL. UC. 2/34).

széna-kert: 1516: Fenetorum Balaheg *Zenakert* (OL. D. 36402). [Vö. NySz.]

széna-pénz: 1578: Pecuniam foeni *szena penz* (OL. UC. 62/32).

széna-takarás: collectura foeni Kr.; das heumachen BM. 1564: Az mi az szigényeket illeti... ezeknek: az aratásból, szirettől, *szénatakarásból*, várépítése munkájától megválva, mind egyéb szolgálattól... szabadok legyenek (GazdtörtSzemle I.70). Az ki mástól elhagyott pusztá házba száll, annak két esztendeig való szabadsága legyen mindenből, szőlőművelés, szűrés és aratás és *széna takarás* munkájától megválva (uo.).

szénavonó-horog, -vonyó-: [heuhaken]. 1587: *Zena vonio horogh* (OL. UC. 12/42). 1597: *Zena vonio horogh* (uo. 101/3).

SZÉNÁS: foenarius; zum heu gehörig NySz. (1. jel.); [fenum habens; heu habend]. 1354: Jaco-

bus dictus *Zenas* (OL. D. 4411). 1370: Ad vallem quam ambe partes *Zenaswelgh* appellari dixissent (Pannh. 20/D). 1453: Stephanum et Andream *Zenas* (OL. D. 36407). 1496: Abinde eundo ad rubeta Bodo-gyakra Nyaras... *Zenaswelgh* et Zewkehegh dicta (Lelesz Prot. II.234). 1504: Andree *Zenas* (Múz.).

SZÉNÉL, vö. mögszínélés.

SZENELŐ-HELY: [focus; herd]. 1601: Az pitvarban vagion *szenelő hely* kemenyeuel (OL. UC. 35/2). [Vö. *szenelő* NySz.]

SZENES?: igneus, ignitus NySz., [ignem habens; feuer habend]. 1466: Clemente *Zenes* [a. m. szenes v. színés?] (OL. D. 16421).

szenes-bástya: 1597: Az kapu feoloth del nemén [olv. nemmen] ualo *szenes bastiaban* (OL. UC. 101/3).

szenes-ház: cubile gaudens foco Kr.; [mit einem herde verschenes schlafzimmer]. 1584: In Testudine, *Szenes hááz* vocata, in qua propriam mansionem Do[minus] R[everendissimus] habebat (OL. UC. 100/47). 1594: Az vr *zenes hazaban*. Aztal uagjon No 2. Sykos secczel zek wagjon No 1. Karos zeek uagjon No 3 (uo. 78/7). 1597: Az halo *szenes hazban* (uo. 101/3). Az arniek szek előth valo *szenes hazban* (uo.). 1608: A *zenes hazban* vagyon nozolya (uo. 37/56). 1634: Az *Szenes házban* ket eöuegh Ablak (uo. 21/3). [Vö. NySz. MTsz.]

szenes-labda, -lapta: 1554: Testaceae crematores vulgo *zenes lapta* (OL. UC. 75/1).

SZÉNÉS, l. színés.

SZENNYES: sordidus, sordidatus, maculosus, sentus, squalidus; unflüchtig, garstig, schmutzig NySz. 1211: In uilla Fotud hii sunt ioubagiones Eiud Zegen Bodou Vus *Zennes* [a. m. szennyés?] Vasaard (Pannh. Tih. 1/5). 1372: Dominicus filius *Zennyés* (OL. D. 29177).

SZÉNÖS, l. színés.

SZENT, szem', szen': sacer, sanctus; heilig, fromm NySz. 1209: Pridium quoddam *Zengurg* [«igy» Szam. jegyz.] nomine (OL. D. 57). 1216: Pridium quoddam *Sengurg* nomine (uo. 80, «Pozsony m.» Szam. jegyz.). 1227: Pridium meum empticium nomine *Scent Joan* (OL. D. 133). 1234: Insula *Scentmaria*-zygete uocata (MonStrig. I.302). 1256: Item *Zentmiklos* cum sua tota piscatura et Potokto (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.429). *Zenthlewrync*, hn. (uo.). *Zenth-lazlo*, hn. (uo.). [Villae] Paradanmonustura et in campo uersus Zarazer *Zenthmargita* et Kuzteluk uocate (uo.). *Zenthkyral*, hn. (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.430). 1259: Terra nomine *Scent Jwan* (OL. D. 488). 1268: Terrarum Lak Harasty Sucuou Ozyag et *Zenttrinitas* (Körmend, Heim 7). 1274: Villam *Scentladuzlo* (Körmend Acta II/4, Pölöske 70). 1286: Possessionibus ipsorum *Scentpetur Scentmiclos* uocatis (Múz. Szentiványi). 1297: Cum uillis Mendzenrh *ZenthPetur* nuncupatis (Körmend III/8, Monyorókerék 1). 1299: *Scentmiclus*, hn. (Múz. Szentiványi). 1307: Terram *Sengurg* uocatam (Múz. Nagy Imre). 1308: Terram suam *Scentadrianfeldy* uocatam (Múz.). 1323: Nobilium de *Scentkyral* (Múz. Hanvay). 1324: Nobilium de *Zenkyral* (Múz.). 1329 1377: *Zenthpeter* [hn. Tolna m.] (OL. D. 2570). 1330: Ecclesie *Scent*-Endre vocate (Veszpr. 108, Thagyon 1). 1334: Villa *Scentelsebeth* (OL. D. 3804). 1336: *Scenthanduryas*, hn. (SztárayOkl. I.106). Possessionem *Scentfiacab* vocatam (Kubinyi: MTörtEml. II.117). 1337: Ipsam villam *Scenthkyral* (OL. D. 3051). 1337/1414: Molen-

dina vero in villa Petrolch et *Scenth*molna (uo. 3089). 1338: Semita *Zenthivanra* menu golugwth vocata (ZalaOkl. I.339). 1339: Nobilibus de *Scentl*azlow (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). Cum aliis villis uidelicet Lona Egerberg *Zenthkyral* et Zarkad uocatis in Comitatu de Torda existentibus (Lelesz Acta 1/54). Cum aliis villis *Scenthmarton* Hudrew Kerezthur et Cheked in dicto [t. i. Torda m.] Comitatu (uo.). 1341: Possessiones ipsorum adquisiticias Kokania et *Scenturuntas* [ebből: «Szent-trinitás»] vocatas in Comitatu Symigiensi existentes (HazaiOkl. III.143). 1343: Possessionis *Zempeter* vocate (SztárayOkl. I.170). Possessionis *Scenthalberth* vocate (Múz. Dances). 1344: Emerici de *Scentkyral* [«igy» Szam. jegyz.] (Múz.). 1346: Possessio *Scentl*azlow (AnjouOkl. IV.641). 1347: In Comitatu Pestiensis inter possessiones Parly Palata Harkyan alio nomine Mezewentmartun et *Zenthmyhal* vocatas (Századok 1881. évf. 557). 1348: Puzta-scentmihal, hn. (AnjouOkl. V.165). 1354: Possessionis *Zenthberekh* vocate (Veszpr. 106, Bereck 1). 1361: Georgius dictus Scekel de *Scent Maria* (Múz.). 1366: *Scent*trinitas, hn. (Körmend II/5, Lyndva 13). 1368: Monticulum *Zenth*lazlohalma (OL. D. 5696). Versus possessionem *Zenthmihal*telke Abbatis de Clusmonustra (Múz.). 1369: Nobiles de *Scenthkyral* (Veszpr. 3, Bogártölde). 1372: Georgii de *Zenthkiralzabady* (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). In possessionibus Kakonya et *Senthtrinitas* wlgariter dictis (Múz.). 1376: Possessionem suam Dychewentmarton vocatam (OL. D. 30714). Terra que uocatur *Zenth*yuanzerky in qua dixerunt ecclesiam in honorem sancti Johannis Baptiste constructam (Múz.). 1379: Villarum *Zenthkyral* Polyan et Ispanlaka vocatarum (Lelesz Acta 12/40). *Zenth Juanzerke* [hn.] (Múz. Szentiványi). 1380: Nicolai de *Zenthyan* (SzékelyOkl. V.2). 1382: In possessione *Zenthbenedek*kala vocata (Veszpr. 106, Szentbenedek-alja 1). 1385: Possessionibus *Zenthbenedug*kalya et Toty vocatis (Pannh. Tih. 5/5). 1388: Terrarum arabilium *Zenthmiklos*feulde et *Zenthmargitha*azonfelde appellatarum (Pannh. 8/L). 1390/1397: Georgius filius Petri de *Zenthelsebet* (KárolyiOkl. I.439). 1392: Johannis de *Zenthannaazonfalua* (Múz. Péchy). 1393: Georgii de *Zenthkyralzabadi* (Múz.). 1402: In vico *Zenthmykloszege* vocato (OL. D. 8702). 1407: Andree de Tapolezamelkeze*zenthgyurgh* (Körmend, Miscell. Németújv. Iad. 42, fasc. 87, nr. 11). 1408: *Zenthvirehperezzege*, hn. (Csánki: TörtFöldr. II.784). 1411: Datum in *Zenthelsebeth* falua (SztárayOkl. II.105). 1417: Cum piscina *Zenth*stuanpalastya vocata (Lelesz Iutrod. P/2). 1422: Endred alio nomine *Zenthmarton* (Veszpr. 10, Leés). 1426: Villis Felsewalmad Alsowalmad *Zenthpeterfelde* (Forrás?). 1428: *Zenthemreh*, hn. (Múz. Szentiványi). *Zenthkatherina*, hn. (uo.). 1429: In linea *Zenthmykloswlczaya* nominata (Lelesz Acta 48/79). 1430: Castrum nostrum *Zenth*lazlowara vocatum ex opposito dicti Castri Galambocz (OL. D. 12220). 1437: Ecclesie de *Zenthkeral* (Múz. Békassy). 1438: Predia Dyodtheleke Lygetheghaz *Zenthpalarneka* (Forrás?). 1451: Lorandi de *Zenthelsebeth* (OL. D. 14487). Possessionem Eghazas*zenthelsebeth* appellatam (Múz. Dances). 1453: *Zenth*thamaseghhaza, hn. (OL. D. 14600). Pridium *Zenth*gerg appellatum in circuitu Somlyoalya in Comitatu de Zolnokmediocri existentem (uo. 14631). *Zenthpal* [hn. Somogy m.] (uo. 14722). 1454: *Zenth*handras, hn. (uo. 14604). 1455: Nobiles de *Zenthkyralzabady* (uo. 14947). Possessiones Keddhely Sarkewzy*Zenth*gewrgh (uo. 14952). In vico *Zenthpetherwchaya* (uo. 36407). 1458: In possessione *Zenthkyralzabady* (Múz.). 1459: Kerek*zenth*thamas, hn. (OL. D. 15399). Ecclesie parochiali ipsorum in honore sancti Emerici in *ZenthEmreh* constructe (uo. 15406). 1463: In possessione *Zenthbenedek*kalya vocata (Veszpr. 106, Szentbenedekalja 4). 1464: Benedictus de *Zenthpetherw* (Veszpr. 108, Petőfalva 1). Possessionis Arokewzy*zentpetherfalwa* vocate (Veszpr.

Regn. A/10). Thomas literatus de *Zenthkyszalabady* (Veszpr. 107, Nostre 5). *Zempetherwr*, hn. (Múz.). 1474: *Zenthlsaluator*, hn. (Múz. TörtTárs. 4). Quadam particulam terre arabilis *Zentmargithasson* fewlde vocatam (Múz. Kapy). 1478: In possessione *Zenthkyszal* (OL. D. 18145). 1479: Quoddam predium *Zenthmarthonfewlde* vocatum (Pannh. Hítel. 78). 1483: Ladislaus Medenczes de *Zenthmyhalwr* (Múz.). Iuxta piscinam *Zenthkeralpalochaya* vocatam (Lelesz Prot. IV. 23a). 1488: Jacobus Cher de *Zenthkyszal Zabadya* (Pannh. 17/Aa). 1490: Clementem de *Zenthmyhalwr* (Múz. Justh). 1492: In possessione *Zenthandraswr* [így többször] alio nomine *Eghazafalwa* (Múz. Justh, II. Ulászló okl.). 1495: In *Zenthkyszal* in Chanadiensis Comitatu (Körmend V/7, nr. 162). 1496: Possessionibus Megye-hyd *Zenthkyszal* (uo. III/6, Körmend 10). Possessionibus Molnoszechewd *Zenthkatherynazson* (uo.). Possessionibus *Zenthkwtth*!Alsoewr Felsewewr (uo.). 1506 k.: Ez okaert ez ielen valo giewleswnken *zenthwl* rendelliwk, hogj [stb.] (MJogtörtEml. I.18). 1513: Posa de *Zenthkyszalabady* (Múz.). 1523: Jowachyn de *Zenthlewyrynez* (Múz., I. Zolnai: Nyelveml. 226). 1544: *Szen* [«így» Szam. jegyz.] wrsula asszon napian (OL. Nád. 41). 1546: Hydeugel [így] halo *Zenth* Pal napian Nag Benedeknek attam Zör taniszrat (OL. Nád. Számad. b). 1551: Vasas *szenth* peter napyan (uo.). 1602: *Szentrontás* [hn. Marosszékbén] (SzékelyOkl. V.173). [Vö. mind-szent.]

szént-égyház: sancta ecclesia; kirche NySz. 1458?: Zabadosag level hog senky capitan se hadnag nepeyt le ne zalloycha soha ez *zent eghaz* yozagaba (OL. D. 15255, az 1458-i okl. hátlapján). 1553: Lada kybe waghon az *zenth eghazhoz* tarthozzo oklewelek (OL. Nád. 48).

Szent-György-adója, -adaja: [genus tributi VIII. Kal. Maias soluti; eine art am 24-ten april bezahlte steuer]. 1599: Minden egész helytől három adóra Sz.-Mihály, Sz.-György és Boldog Aszszony *adójára* tartoznak tizen két két pénz, az az harmintz hat hat pénz esztendeig (CanonVisit. 149). 1636: *Szt.-György adajában* adnak [a jobbágyok] készpénzt a szabadosokkal együtt 12 frt 50 drt. Sz.-Mihály adajában is annyit adnak (GazdtörtSzemle 1.266). Sz. György adajában adnak 3 frtot a szabadosal együtt. Sz. Mihály adaja is a szerint (uo. 267). 1643: Cens. Minden egész helyes jobbágy Sz. Mihály Adajat ad f. 1. d. 12. Sz. György Adajat den. 25. Karacion Adajat is den. 25 (OL. UC. 3/24). 1689: Cens. Minden Szoltisz az egész szoltisságh-tul tartozik Szent György adajában fl. 1. Egy forinttal. *Szent Mihály adajában* fl. 2. Ittem Egy egész Jobbagyssaghtul tartoznak Szent. György adajában fl. — den. 75. Szent Mihály adojában fl. 1. d. 50 (uo. 1/34, «Also Władiskócz» a.).

Szent-István-ajándéka: [donum VII. Kal. Ian. datum; am 26-ten dez. gegebenes geschenk]. 1643: Karacion Tyukjaval avagy Sz: *Istvan ajandekaval* tartozik minden Ember (OL. UC. 3/24).

szent-jog: [dextra sancta (Sancti Stephani); die heilige rechte (Stephans des Heiligen)]. 1395: Monasterii de *Zentyog* (Lelesz Acta 22/19). 1436: Dominus abbas de *Zenthogh* (KárolyiOkl. II.182). 1459: Blasius abbas de *ZenthJog* (Lelesz Acta 70/32). 1461: Ecclesie de *Zenthjog* (OL. D. 15640). 1492: Conuentus ecclesie de *Zenthogh* (KárolyiOkl. III.8).

szent-körérszt, -köröszt: [sancta crux; heiliges krenz]. 1279: Possessio similiter hereditaria *Scentkerest* vocata super quam est constructa Ecclesia lapidea in honore Sancte Crucis (Akad. 1/27, I. HazaiOkm. VI. 244). 1330: A parte ville *Scentkuruch* [«ugyanigy

még ötször, és egyszer *Scentkurucht*, Sáros m.» Szam. jegyz.] (Múz. Jankowich). 1361: Possessionum *Scentkeresth* Hrabko et Korlathuagasa vocatarum (Múz.). 1391: In possessione *Zenthkeresth* vocata (Múz. Máriássy). 1417: In opido *Zenthkeresth* vocato (Múz.).

szent-lélék, -lélök, -lilék: spiritus sanctus; heiliger geist NySz. 1335: Ad faciem possessionis eorumdem *Zenthlelek* vocate (SztárayOkl. I.85). Ad dictam possessionem suam *Zenthlelek* vocatam (uo.). 1346: Villa *Zenthlelek* (OL. D. 3839). 1359: *Zenthlelek*, hn. (Múz. Forgách). 1375: Bartha de *Zenthlelek* (Múz.). 1389: Castellani de *Zenthlelek* (Múz.). 1405: Castellani de *Zenthlylek* (Körmend, Miscell. Németúj. Iad. 43, fasc. 104, nr. 126). 1407: *Zenthlelek*, hn. (Zichy-Okm. V.513). 1435: *Zenthlelek*, hn. (Múz. TörtTárs. 2). 1447: Castellanus de *Zenthlelek* (Múz.). 1451: Gaspar Castellanus de *Zenthlelek* (OL. D. 34877). 1479: Possessionem *Zenthlelek* vocatam (Múz.). 1484: *Zenthlelek* [hn. Temes m.] (Múz. Forgách).

Szent-Mihály-adója, -adaja: [genus tributi III. Kal. Octobres soluti; eine art am 29-ten september bezahlte steuer]. 1599: Minden egész helytől három adóra Sz.-Mihály, Sz.-György és Boldog Aszszony *adójára* tartoznak tizen két két pénz, az az harmintz hat hat pénz esztendeig (CanonVisit. 149). 1636: Sz.-György adajában adnak [a jobbágyok] készpénzt a szabadosokkal együtt 12 frt 50 drt. Sz.-Mihály adajában is annyit adnak (GazdtörtSzemle 1.266). Sz. György adajában adnak 3 frtot az szabadosal együtt. Sz. Mihály adaja is a szerint (uo. 267). 1643: Cens. Minden egész helyes jobbágy Sz. Mihály Adajat ad f. 1. d. 12. Sz. György Adajat den. 25. Karacion Adajat is den. 25 (OL. UC. 3/24). 1689: Cens. Minden Szoltisz az egész szoltisságh-tul tartozik Szent György adajában fl. 1. Egy forinttal. *Szent Mihály adajában* fl. 2. Ittem Egy egész Jobbagyssaghtul tartoznak Szent. György adajában fl. — den. 75. *Szent Mihály adojában* fl. 1. d. 50 (uo. 1/34, «Also Władiskócz» a.).

Szent-Miklós-pénze: arrha; handgeld NySz. 1638: Mivel meg nem alhattak az Actorral a só elvitele felől, noha az Sz. Miklós pénzt megadták volt neki... Ő visszaadja inkább az Sz. Miklós pénzt nekik, hogy nem mint annyiért elvigye, így ehhez képest az Incattusok más szekereseket biztattak és fogadtak (DebrJk.). 1664: Mivel az Incattus az Actoroktól malomhoz való köveket megbiztatott, kire Sz. Miklós pénzt is adta, de az alkuvás szerént az Actoroknak az kövek árát meg nem adhatta, s az vásárból is őket kimarasztotta, azért az Actorok valahol köveket találják, ahöz nyuljanak, mivel az Incattus nem adhatóját adta el s ha kár követi Actorokat, az Sz. Miklós pénzéből refundáltassék, azon kívül az Sz. Miklós pénzt tartoznak visszaadni (DebrJk.).

SZENTÉL: dedico, doveveo, sacro, consero, sanctifico [stb.]; heiligen, widmen, weihen NySz. 1384: In villa *Zenthelheghaz* nominata (Körmend, Heim 320).

SZENTÉLŐ-KORSÓ: [weihkrug]. 1553: Egy ezüsth *szentelő korsoth* mind aspersoriumyawal egyetembe (OL. L. III. 16. 17).

SZENTÉS, szentös: dius, divalis, sacrificus, religiosus, pius; heilig, fromm NySz. (I. jel.) 1211: Hii sunt ioubagiones Endus Kelemen Zorida Syca Joaneu Mogd Hel *Sentus* [olv. szentös?] Bececy Reze (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt filii ancillarum Timu Micard Supromd Sala Bos Mochi Tenlalou Poteu Capirca Hugsoy Tocus *Zentus* Manga (uo.). Hii sunt pastores *Sentus* Nuhu Zekeu ws emse chidur mog borid (uo.). Isti sunt exequiales Thaba Baga Moe Hymonus Seleh Onda *Sentus* Chekeu Demeu Syuis (uo.). In uilla Thurkh

isti sunt ioubagiones Culesed Latamas *Sentus* Suma Beche (uo.). Isti sunt aratores Gurab Heles Cunou Chemen *Sentus* Kemus Feles (uo.). In predio Colon isti sunt ioubagiones Turba Karason *Zentus* (uo.). 1231: Quorum nomina sunt hec Albertus Alexius et *Scentus* (OL. D. 168). 1232: Zumul Halalus Weta *Zentus* (MonStrig. I.287). 1240 k.: In predio Temurd vduornicorum hec sunt nomina Fenerus *Scentus* Myroch Kyda (Pannh. 61/8). 1245: Endrem filium *Scentus* (OL. D. 289). 1271: Fratrum suorum Bokov et *Scentus* (Körmend, Heim 8). 1279: Pouse filii *Zentes* vduornici (Veszpr. 4, Alsóörs). 1369: *Zenthus* villicus (Pannh. 49/Gg). 1386: *Zenthushaza*, hn. (SztárayOkl. I.477). Nicolai de *Zenthus* (uo.). 1389: Luchas Ezus. Valentinus *Zenthus* (OL. D. 7467). 1453: Georgii *Zenthes* (uo. 28398). 1464: Petro *Zenthes* (Veszpr. 107, Nova 8). 1485: Georgius *Zenthes* (Veszpr. 11, Merenye). 1495: Johanne *Zenthes* (Múz. Forgách). 1502: Valentinus *Zenthes* (Pannh. 23/P). 1509: Barnaba *Zenthes* (Veszpr. 15, Vászoly). Georgio *Zenthes* (uo.).

SZENTÖS, 1. szentös.

SZENTSÉG: 1) sacramentum; sakrament NySz. (2. jel.) 1451?: Minden *zenthsegeth* Miltoltasanak (OL. D. 31145, az 1451-i okl. hátlapján, az okl.-ben a szentségekről van szó). || 2) [panis eucharisticus; heilige hostie]. 1728: Mikor gyönt, az *szentséget* kivette az szájából és az egyház tövében a földbe ásta (Reizner: SzegedTört. IV.389). [Vö. «A szegedi nép ma is *szentség*-nek nevezi az áldozásnál használt ostyát, s ez utóbbit szót a *szentség* szó helyett nem is használja» Kovács János közlése.]

SZÉNYEG, 1. szőnyeg.

SZÉNYEK, 1. szőnyeg.

SZÉP, szíp: pulcher, formosus [stb.]; schön, sauber, wohlgestaltet NySz. (1. jel.) 1228/1357: Possessionem nomine *Sceplok* (HazaiOkl. VI.21). 1255/1261: Magna uia que venit de *Sceplok* (OL. D. 518). 1261: Porcionem in uilla *Zeplok* (Múz.). 1263: Quedam domina nomine *Zep* (HazaiOkl. VI.113). 1265: Terre *Sceplok* prefate (OL. D. 600). 1272: Uadit per siluam *scypfa* nominatam (uo. 799). 1291: Possessioni *Zep-lak* (uo. 1332). 1313: Possessionem suam empticiam *Scepmezen* uocatam (uo. 1827). Kese de *Sceplok* (Múz.). 1346: Petrus de *Sceploc* (Pannh. 26/S). 1349: Paulum dictum *Sceep* (Múz. Kállay). 1359: Possessionibus *Seplak* Mendzenth vocatis (Múz.). 1360: Johannes filius *Zepnep* (uo.). 1390: Venissent ad predictum montem *Zepfahege* (Lelesz Met. Mármaros 20). In quodam monte *Zepheg* nuncupato (uo.). 1394: Dominas *Zypazzon* et *Hewlgazzon* (SoprOkl. I.519). 1397: Datum in *Zyphel* (SztárayOkl. II.6). 1397/1416: Possessionis *Zeplak* (Múz. Jankowich). 1409: Blasius *Zeeph* (Múz. Kállay). 1411: Vbi esset vna arbor Ilcis wlgo *Zeptulgf*a nominata (Lelesz Met. Mármaros 18). Venissent ad Alpem *Zephawasa* alio nomine Crasnahawasa vocatam (uo.). 1418: Georgium *Zeeph* dictum (ZichyOkl. VI.521). 1426: Petro *Zeep* (OL. D. 11750). 1430: Blasius *Zeph* (Múz. Kállay). 1435: Blasium *Zeeph* (KárolyiOkl. II.156). Elya *Zep* (Lelesz Acta 52/10). 1439: Benedicto *Zeepneyw* (OL. D. 28978). 1443: Ambrosio *Zepzawo* (Veszpr. 2, Barlagh, I. HazaiOkl. V.237). 1447: Nicolau et Martino dictis *Zeep* (Múz.). 1450: Possessionis *Zephanya* alio nomine Banyachka vocate in Comitatu Zempleniensi (Lelesz Introd. P/36). 1454: Peruenissent ad quandam arborem Ilcis *Zeepfa* vocatam (Múz. Bethlen). 1469: Johannes *Zep* (Lelesz Acta 80/1). 1470: Augustinus *Zep* (uo. 81/15). Mathia *Zep* (Veszpr. 4, Alsóörs). 1473: Blasius *Zeep* (OL. D. 17472). 1478: In predio *Zephel* (uo. 18145). Benedic-

tum *Zeep* (Körmend, Heim 590). 1484: Gregorio *Zeep* (Veszpr. 107, Gerezd 4). 1494: Johannem *Zeplabo* (Lelesz Acta 102/7). 1503: Georgio *Zeep* (Múz. Kisfaludy). 1518: Georgio *Zep* (Múz. Forgách). 1523: Blasio *Zep* (Pannh. 42/G). 1602: *Szép* Jakab (Székely-Okl. V.215). *Szép* György (uo.).

SZEPE: subalbus; weisslich, grau NySz. 1685: *Szepe* herélt ló (DebrLt., I. Nyr. XXII.521). 1690: Egy *szepe* vércse-fakó ló (uo.). [Vö. 2. *szepe* MTsz.]

SZÉPÉG: lamentor; weinen NySz. (1. jel.) 1499: Benedicto *Zepegew* (Lelesz Acta 107/28).

SZÉPEN: pulchre, venuste; schön, zierlich NySz. 1522: Demetrius *Zepenlephe* [igy, a. m. szépen lépő?] (OL. D. 37004).

SZEPET: cista; koffer, reisetruhe NySz. 1594: Vasas labas *zepet* (OL. UC. 78/7). 1605: Egh roz *zepet* (uo. 28/61, «Boros-Jenő» Szam. jegyz.).

SZÉPLÓS: lentiginosus, maculosus; fleckig NySz. 1517: Equum meum coloris *seplus* cum Neregh (Forrás?). 1670: *Szeplös* herélt ló (DebrLt., I. Nyr. XXII.521). 1691: *Szeplös*, szürke, balog körmű ló (DebrJk., I. NyK. XXVI.337). [Vö. *fehér-szeplős*.]

SZÉPLŐSÍT: stupro, temero, violo, vitio, contaminio; schänden NySz. 1560 k.: Ha penig leányzót azvagy asszonyembert erővel megszegyenit fejével éri meg; ha mindkettő akarattából leszen; bírsága 4 forint; ha özvegyet *szeplősít* 2 forint (Gazdtört-Szemle I.165).

SZÉPSÉG: pulcritudo, formositas, decor [stb.]; schönheit NySz. 1774: Ha *szépség szerint* [a. m. szépen, önként] meg nem vallják (DebrJk., I. NyK. XXVI.345).

SZÉR: 1) ordo, series; ordnung, reihe NySz. (1. jel.) 1200 k.: Et in illo loco dux et sui nobiles ordinaverunt omnes consuetudinarias leges regni et omnia iura eius. . . Et locum illum, ubi hec omnia fuerunt ordinata, Hungarij secundum suum idioma nominaverunt *Scerij*, eo quod ibi ordinatum fuit totum negotium regni (Anon. 40). 1564: Egyéb rendbeli szolgáltatkok az szigény népnek szerjáró [vö. «szér-járas»] képpen legyen (Gazdtört-Szemle I.68). 1584: Nehezyk fölöttébb zegheñek [t. i. az adót], mywel hog chak harman a' halazok, meghis az Zekereth mykoron az szer raytok, megh kel adnyok az hal ala (OL. UC. 56/33). 1670: Az örlönek tiz pénzt adjanak, ha debreczeni ember, *szert* fogjon idején, mert hogy az vidéket csak le szakaszsa, meg nem engedtetik; ha etetni akar, kifogja marháját, úgy etessen. Az debreczeni ember, ha örne akar, idején *szert* fogjon, szénát vigyen s hét számar örjön, hogy sem az vidéki örlös, sem az itt való marhátalan ember meg ne fogyatkozzék (DebrJk., I. NyK. XXVI.343). || 2) pars; teil, abschnitt NySz. (4. jel.); «(fölső v. alsó) része a falunak» MTsz. (9. jel.) 1598: Minden ember Török Péter házától fogva Marcza Mihály házáig az al-szer adott egy-egy Miskoltzi tetés szapu buzát (Canon-Visit. 144). || 3) latus, frons; seite NySz. (5. jel.) 1138/1329: In villa *scer* (MonStrig. I.91). 1254: Inde pergit ad Sceuleuscer ubi sunt mete (OL. D. 390). 1269: Protenditur per duas metas ad quandam monticulum qui dicitur *serholm* [a. m. szér?] (Múz. Jankowich, I. Kubinyi: MTörtEml. I.65). 1317: In loco Telukzer dicto (OL. D. 1892). 1339: In loco Fulzerscelev dicto tria Jugera (Veszpr. 106, Antalfa 4). 1340/1449: In Telukzyr [vö. az 1317. és 1467. adattal] duo Jugera (Körmend III/2, Pezye 98?). 1357: Duos montes Lenchezer et Feelkerth vocatos (Pannh. 55/R). 1378: Ex parte particularum terrarum abarillum Bessenewd

et Gepzer vocatatarum [igy] (Múz. Kállay). 1385: In loco Almazecr nuncupato similiter duo Jugera (Veszpr. 6, Gyulakeszi). 1395: Aliam particulam terre ipsorum Eghazzerefelde nominatam (Múz.). 1433: Oeto [jugera] in loco Kewzer, decem in loco Nadasser (Múz. Kisfaludy). 1446: Tria [jugera] in loco Kwthfewzery (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1458: Vnum [jugerum] in Nagholdzerben (OL. D. 15280). 1467: In loco Thelekzer appellato (Múz.). 1478: In dyozer duo Jugera. In Cheresnyezer duo Jugera (Múz. Békássy). 1506: Simuleum quadraginta Jugeribus terrarum arabilium in tribus calcaturis puta Lorandhazazery RekettheBokorzery et Vyzallozery nuncupatis (Lelesz Prot. I.23). 1522: Ad quasdam terras Nyolchhold-fewldzere (OL. D. 37354). 1528: In Hatholdzere duorum [jugerorum?] (OL. Kolozsm. 106). 1535: Particulam terre Eghazzerefelde nominatum (Múz. Kisfaludy). 1597: Az delseo zérén, nap kétél felől elkezdwen (OL. UC. 12/42). [Vö. Az s'eller Vezaban delseő réndén nap kelettreől elkezdwen (uo.).] 1725: Innét mentünk vissza az Tökészer végéhez való nyilakra, kik az Szamosra nyúlnak véggel az ispotály-földekig (Gazd-törtSzemle III.187). || 4) platea, vicus, via; gasse, strasse NySz. (6. jel.) 1425: In vico Erdewzer vocato (OL. D. 11728). 1619: Az mészárosok instantiájára a hentes szer, a hova az hust kell felhordani és árulni, az henteseknek legyen helye (DebrJk., I. NyK. XXVI.340). 1638: Borsi szeren egy ispotály haz (OL. UC. 2/34). || 5) instrumentum NySz. (13. jel.): [werkzeug, geräthschaft, zugehör]. 1552: Vtra való agiath minden seryvel zersamawal (OL. Nád. 48). [Vö. fél-szér, gyalog-szérben, hal-szér, középszérés, mű-szér.]

szér-bor: [az a bor, amelylyel «szerjálás» szerint, v. i. fölváltva, ki mikor sorra került, adóztak]. 1588: Cuius soli de singulis sessionibus zer bort idrias 10 (OL. UC. 46/75, «Zala megye» Szam. jegyz.). [Vö. szér-hal, szér-járás.]

szer-hal: [az a hal, amelylyel «szerjálás» szerint, v. i. fölváltva, ki mikor sorra került, adóztak]. 1587: Tartoznak zer halat adni (OL. Nád. 48). [Vö. MTsz.] [Vö. szér-bor, szér-járás.]

szér-járás: [ordo; reihe, reihenfolge]. 1597: Zeryaras szerenth minden hethen ebed halath ad (OL. UC. 12/42). [Vö. «szér» 1. jel. 1564-i adatával.]

szér-szám: 1) instrumentum, machina, utensile; werkzeug, geräthschaft NySz., [zugehör]. 1545: Keth ladaban aprolek holwalo ky warro assonyallatnak walo sersam (OL. Nád. 48). 1552: Vtra való agiath minden seryvel zersamawal (uo.). 1553: Egy pap öltözö aranyas mynden zerevel zamaual (OL. L. III. 16. 17). 1554: Egh masa mynden zersamawal (OL. Nád. 48). 1558: Harom eke wasawal talygayawal igayawal es mynden zersamawal eghetembe (uo. 49). 1587: Pręs mynden zersamawal (OL. UC. 12/42). Eoregh bor pörös minden zersamostol (uo. 46/74). 1591: Az rehez ualo zersam (uo. 56/38). Egy comp minden zersamostol (uo.). 1597: Harom fa szeker zersamostol, kettej Jo de az harmadik ell thörödözöt (uo. 101/3). Kiezin szam szer iy zersamostol (uo.). Az wthő ora szerszamban fogiatkozasok vadnak (uo.). 1632: Az malomhoz való apros szer szamot, az korong vasat is, czapot es egieb kusaly talp vasat (uo. 3/20). || 2) [cunus; weibliche scham]. 1737: Franciaia katonákkal miképen paráználkodott, maga dicsekedvén, hogy az ő szerszáma — salvo respectu — nagyobb mint az borjú szája (Reizner; SzegedTört. IV.520). [Vö. NySz. 2. jel.] [Vö. asztalos, fű-, házi-, ló-, lövő-, oltó-, tinta-, tűzütő-, vas-szerszám.]

SZÉR ? vö. vércse-szörű.

SZÉRDÁ, szērēda: dies Mercurii, feria tertia; mittwoch NySz. 1199: Tercium filium videlicet Scereda (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl.). 1211: Isti sunt uniores Elisey Zereda Piscur Pue Bunci Cinguidu Feleh (Pannh. Tih. 1/5). 1218: Quorum nomina hec sunt Sereda Pousa Hunuca (MonStrig. I.219). 1227: Scereda Pentech Heus Beneduc (OL. D. 133). 1231: Duobus seruis quorum vnus Zerida et alius Doos nuncupantur (Pannh. Hitel. 4). 1240 k.: Hee sunt nomina peliparorum de eodem predio Hetes Sereda Hegud Bena Repud (Pannh. 61/8). Hee sunt nomina pulsatorum de eodem predio Opus Sereda (uo.). In eodem predio hee sunt nomina aratorum Hegun Scereda Gal (uo.). In predio Sebus hec sunt nomina seruorum Pentue Scereda Mortun (uo.). Hee sunt nomina vduomicorum de eodem predio fore sebe Zyrida Keduelen [Erdélyi L. szerint is így] (uo.). 1247: Duo molendina unum apud villam Dezl aliud quod wlgo Zereda molna dicitur (Veszpr. 6, Gyulakeszi). 1247/1342: Duo molendina vnum apud villam deizl. Aliud quod wlgo Zeredamolna dicitur (HazaiOkm. V.21). 1261: De villa Sceredahel (Múz.). 1263: Uillam Sceredahel (Pannh. 36/T). 1283: Possessionis Zeredahel vocate (MonStrig. II.167). 1297: Possessiones suas hereditarias Zeredahel et Cheturukhel uocatas (Körmend III/8, Monyorókerék 1). 1320: Possessionis Zerdahel (OL. D. 1990). 1327: Gewse de Zeredahel (Múz. Szilágyi Sándor). 1332: Zeredahel, hn. (Múz. Nagy Gábor). 1343/1492: Viam per quam itur ad Zerdahel (Körmend Acta II/3, Bosok 2). 1346: Zeredahel, hn. (Múz.). 1355: Petri pulsatoris de Zeredahel (Körmend, Korlátkő-Appon. 17/797). 1362: Vsque magnam viam que de Seredahel itur (Múz.). 1385: Possessionibus Zerdahel Feketheton vocatis (uo.). Magister Ders de Zerdahel (uo.). 1424: In possessione Zeredahel (Múz. Forgách). 1453: Zerdahel, hn. (OL. D. 14722). 1454: Abinde ibit ad viam Zerdahely (uo. 14807). 1509: In sede Zerdazek (uo. 36399).

SZÉRDÁR: [regulus; häuptling]. 1613: Kyreöl nagyub igassagheirt az zerdar Szkender Passa leuelett in specie oda kvidöttök Ngdnak (AdalZemplvm-Tört. IV. évf. 325).

SZÉRDÁS, szērēdás: 1435: Clementem Zeredas (Múz. Kállay). [Vö. NySz. MTsz.]

SZÉRDÉK: lac coagulatum, oxigala, oxigalum; zusammengeronnene milch NySz. («2. szērdék» a.) 1429: Petrus dictus Zerde (OL. D. 28198). [Vö. még 1. szērdék NySz.]

SZERECSÉN, szerecsön: aethiops, saracenus; mohr NySz. (1. jel.) 1138/1329: Scerecin, szn. (MonStrig. I.91). 1222: Septem mansiones contulius Bog scilicet Chopur Weche Bechen Berkus Zerechen et Fundur (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1264: Scerechen, szn. (ZalaOkl. 147). 1277: Zerechin filius Marcelli (Múz. Ertl). 1277/1328: Fratre suo Zerechin (Múz. Erdy). 1293: Zerechen et Dama custodum siluarum nostrarum (Múz. Beniczky). 1303: Johannis filii Scerechen (MonStrig. II.526). 1418: Michaelis dieti Zerechen (Múz.). 1447: Georgius Zerechen (Turul 1902. évf. 155). 1453: Johannem filium Zerechen (OL. D. 29495). 1465: Georgius Zerechen (Veszpr. 109, I. Miscell. 59). 1487: Johannes Zerechen (Körmend, Miscell. Nemetújv. lad. 43, fasc. 105, nr. 210). 1506: Lodouici Zerechen (Múz.). 1519: Valentino Zerechen (OL. D. 26749).

szerecsén-dió: [nux moschata], myristica; muskatnuss NySz. 1528: Muscatum sew zerechendo (OL. Nád. 48). 1556: Vnum [poculum] extrinsecus et Intus deauratum, secundum ex zereczōndyo [igy], deauratum (OL. NRA. 615/10). 1581: Keth szerechen dio kwpa (OL. L. III. 16. 17).

szerecsendió-pohár: [poculum e nuce moschata factum; muskatenbecher]. 1504: Piccarium argenteum deauratum de muscato vulgo *zerechendyopohar* (OL. D. 21299).

szerecsendió-virág, -virága: [flos nucis moschatae]; muskatenblume, muskatenblüthe BM. 1522: Duos lothones florum nucum indicum [igy] vulgo *zerechen dio wyragot* (OL. D. 26309). 1560: Ryskasa. Göngber. Faby Szegefű. *Szerecen dyo wyraga* (OL. Nád. 49).

SZERECSON, 1. szerecsen.

SZÉRÉDA, 1. szérda.

SZÉRÉDÁS, 1. szérdás.

SZERELMES: carus, amatus, amabilis; lieb, teuer NySz. (1. jel.) 1141—61: Minori filie III. puellas [dedi]: Maina, Menda, *Serelmes*, Gunre (Magy. Könyv- szemle 1892 93. évf. 19).

SZERÉNC? 1. serinc.

SZERENCs: [malefactor, latro; verbrecher, räuber]. 1352: Malefactores seu nociui homines wlgariter *Serench dicti* (OL. D. 4269, 1. AnjouOkm. V.571). 1355: Latrones seu malefactores wlgariter *serench dicti* (OL. D. 16111). [Vö. Tagányi, Századok 1893. évf. 317.]

SZÉRÉNCsÁS, 1. jószéréncsés.

SZÉRÉNCSE: fortuna; glück NySz. (2. jel.) 1519: Paulo *Zerenche* (Múz. Forgách).

SZERETÉ, 1. szerető.

SZERETŐ, szerető: 1) amabilis, dilectus, carus; geliebt NySz. (2. jel., vö. még 3. jel.) 1199: Dedit unum aratorem nomine Celey cum uxore scilicet *Scereteu* (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl., 1. HazaiOkm. V.1). Duos vinitores scilicet Suchurou et Thecam cum uxore sua *Sceretheu* et duobus filiis Zumboth et Vosud (uo., 1. HazaiOkm. 3). Tres ancillas videlicet Pentecham Vn-scham cum filio Nicholao et filia *Sceretheu* et Micham cum filia sua nomine Hugus (uo.). 1272: *Zereteu*, szn. (Wenzel VIII.408). 1488 k.: Vrunck *γπε* felden ha jár vala. Egy vton el megyen vala, prothomartir senth isth-wanth Elél leltheuala, az soth monta vala vrunck *γπε* En *seretheu* senthem senth istwan prothomartir (Bago- nyai ráolvasás, 1. Zolnai: Nyelveml. 152). || 2) amans, diligens; liebend NySz. (1. jel.) 1499: Petrum Sok- *zerethe* (Lelesz Acta 107/2). [Vö. bor-szerető.]

SZÉRÉZ, vö. ki, megszeréz.

SZÉRHÁS: [dessen haus ein vordach hat]. 1449: Blasii *Zerhas* de *Zerhashaza* (EszterhOkl. 62). Ladis- lao *Zerhas* (uo.). 1507: Martini *Zerhas* (Múz. Kisfaludy). 1542: Benedictus *Zerhas* filius eiusdem Martini *Zer- hasa* de *Zerhashaaza* (EszterhOkl. 166). 1565: Ex dicta olim domina Anna *Zerhas* (uo. 242). [NB. Ugyan- ezen oklevélben: «Benedicti *Eztherhas* de *Eztherhas- haza*». Ez adatokból kitetszőleg az Eszterházy család- dot eleinte «Zerhas de Zerhashaza» néven nevezték, 1. Eszterházy J.: Az Eszterházy család és oldalágai- nak leírása 61—2. Vö. *szérha*, az *észterha* mellék- alakja, MTsz.] [Vö. észterhás.]

SZÉRIGY? 1. szélid.

SZÉRINT, vö. fél-szerint.

SZÉRLÉNKA? 1. zérlénka.

SZÉRNÝŐ, 1. szörnyű.

SZÉRŐ, 1. szérő-hely.

SZÉRTELENSÉG: inopia, penuria; mangel, dürtigkeit NySz. (3. jel.) 1558: Mikoron ez el multh Ideghben az my Alsolyndwai polgarink Egietemben Eginihanszer minekwnk zoltanak volna, hogy az mi Alsolyndwai warasunkban, myndeufele El ado es weuð marhakkak, *zertelensege* volna (OL. D. 37006, 1. GazdtörtSzemle VI.136).

SZÉRŰ-HELY, szérő-: [area; tenne]. 1425/1454: Atigissent vnam foucam *Zerechel* dictam (Múz. Justh).

SZÉRŰ-KERT, szűrű-: [area, in qua frumenta deteruntur; dreschplatz, dreschtenne]. 1597: Az *Zürü* *kerben* alias paitas *kerben*. 1. Aztag maiorsag Abainacz Cap: 105. 2. Aztag maiorsag Abainacz Cap: 100. 7. Aztag maiorsag Zab Cap: 124. 10. Aztag maiorsag Ros Cap: 127 (OL. UC. 101/3). [Vö. szérüs-kert.]

SZÉRŰS-KERT, szűrűs-: [area, in qua frumenta deteruntur]; dreschplatz, dreschtenne BM. 1695: *Szü- rüskertekből* csinált szőlőskertek (GazdtörtSzemle IX. 15). [Vö. «Szérös kert: nyomtató, tséplő, szóró hely» SzD. («szérő» a.)] [Vö. szérű-kert.]

SZÉRŰ-TYÚK, szürü-, szűrű-tik: 1553: Tem- pore decimationis de singulo horto acruum continente dant decimatori vnum pulliculum *zuerwthyg* (OL. UC. 45/25, «Esztergom» Szam. jegyz.). 1568: Qui agricul- turam exercent, dant tempore decimationis frugum pullum vnum *zeury* [igy] *tyk* dictum (OL. UC. 55/54, «Zalavár» Szam. jegyz.). De anseribus dant quoque decimas et pullos *Zyury tyk* dictos (uo.). Gallinas *Szeury tyk* dare tenentur (uo.).

SZÉRZÉS: conditio; bedingung NySz. (7. jel.) 1511: En Ferencz Doczy adom emlekezethre hogh en fogattam adnya nadrespan wramnak egh paplanth yllyen ok alath es *zerzes* alath hogh amynemw perry en welem wagyon dyenesy Thamasnak az warady lectornak es az w athyaffaynak... azth ew ke- gyelme nadryspan wram weleek megh zerzy es enge- meth en akarathom zereneth weeleek megh zerzewteth (OL. D. 22213, 1. Zolnai: Nyelveml. 196).

SZÉRZŐDTET, vö. megszerződttet.

SZÉSZEİL? 1. széccöl-szék.

SZÉSzták, 1. sészák.

SZÉSztRA: soror, monialis; nonne NySz. 1398: Thome dicti *Zezthra* (Múz.). 1494: Duabus Sororibus *Zestra* vocatis (Engel: GeschUngRReichs I.64). [Vö. SchlägliSzőjz. 504. sz.]

SZÉVÉ, 1. szövő.

1. **SZÍ:** sugo, attraho; saugen NySz. 1478: Eliam *Zywo* (Körnend, Heim 590). 1495: Georgio *Zywo* (Múz. Forgách).

2. **SZÍ, 1. szij.**

SZICSÁN, 1. szicsány.

SZICSÁNY, szicsán: [mercurius; quecksilber]. 1726: Mercuriust vagy *Szicsánt*, ki ád, minden néven nevezendő jószágát elveszti (SzegedJk. 213). Annó 1726. Die 30 Marty In publica Magistratuali Sessione Sequentia Determinata sunt. Statutum. E maj naptúl fogva valamely Kereskedő, avagy Kalmár, Mercuriust avagy is *Szicsánt*, akár Légyeknek, akár mas féle Orvosságnak N. Bíró Ur és a N. Tanács hire nélkül ki ád, rajta tapasztaltatik Száz Rhénes forintokra büntettetik (uo.). 1728: Csiszárné es Köre Ilona ma-

gokat meghfojtották *Szicsányáll* (Szegedi boszorkány-pörök irataiból, Kovács János kijegyzése szerint). 1737: Primo Gyermek Szörű anyának az elmúlt Údőkben *Szicsánt* íget borban megh innya te atadé. Secundo Fabján Peter Leankájának abbul az üvegbul mellyben *Szicsan* vala ígett bort innya te atallé (uo.). Hozzá adván hogy edgy Garasára *Sicsánt* vettek avval itettük megh Gyermek Szörűvel az anyát (Reizner: SzegedTört. IV.522, Kovács J. kijegyzése szerint). Té atkozott Gyélkos megh étettek az anyadat té vettél egy Garasára *Sicsant* és én attam megh inya ígett borban neki (uo. 523, Kovács J. kijegyzése szerint). [Vö. szerb *sičan*: mäusegift, mäusepulver, venenum adversus mures, arsenicum, Karadsch.; Győry Tibor közléséből (1905) következtetve a szó ma is él valamely vidéken, egyik betege u. i. 2—3 évvel ezelőtt a higanykenőcsöt tréfásan *szicsányír*-nak nevezte s megjegyezte, hogy náluk (hol?) az említett szert így hívja a nép. Vö. *szicsány ír*: ungv. hydrargyri rubrum (Karlovsky 195); *szicsán*: cinnabaris (uo., pót. 13).]

SZIDALM, 1. szidalom.

SZIDALMAS: probrosus; schändlich, schmachvoll, lasterhaft NySz. 1607: Ha k[egyelme]d mostan ki niomtatna [a bibliát] nem lenne k[egyelme]d munka *szidalmas* (MA. NLI. 212, eredetije szerint).

SZIDALOM: convicium, opprobrium [stb.]; schmähung, lästerung, scheltung, schmachrede, schande NySz. 1415: Ad quendam venam quam Andreas *Zydalmthauafoka*, dictus vero Sigismundus econtra ThwregEger vocari dixisset (Múz. Kállay).

SZIGÉNY, 1. szögény.

SZIGET: insula; Insel NySz. 1055: Duabus continetur uis quarum una vocatur *ziget* zadu altera magna (Pannh. Tih. 1/1). 1109: Item sanctus rex dedit portum et nulum *Scigetfev* noutum (OL. D. 11). 1186: Sunt autem eorum hec nomina *Sciget* eiusque filii Keve Ab Buus (Pannh. Lib. Rub. 19. l. 16. sz.). 1225: Tres insulas quavis modicas *Mogorsciget* Besneuciget *Nassciget* (OL. D. 119). 1233: Usque ad locum qui dicitur *Zigetfev* (Pannh. 3/Aa). 1234: Insula *Scenthmariazygete* uocata (MonStrig. I.302). 1240 k.: Hec sunt nomina cubiculariorum *Modor Zyget Jovlegen* (Pannh. 61/8). Usque ad *Zygethfev* (uo.). 1252: Inde vadit ad *Zygethaga* (OL. D. 369). 1285: Insule *kechkezygueth* (MonStrig. II.192). 1291: Transiendo Danubium ad Insulam *Juanchzygethe* vocatam (Múz. Wégh János). 1293: De inde descendit in *Seyguetw* ad locum qui *Zakadath* nuncupatur (Múz. Ertl). Cum Insula que vulgariter *Fuenzygueth* nuncupatur (uo.). 1304: Quendam Insulam *Moruchzygete* vocatam (OL. D. 1674). 1305: Insulam *Kamazzyget* vocatam (OL. D. 1687, l. AnjouOkm. 194). 1318: Insulam que wigo *Kechkezygeth* vocatur (Veszpr. 107, Herend 7). 1320: Tres paruas Insulas *Harmaszygeth* dictas (OL. D. 1990, l. AnjouOkm. I.550). Ad quendam Insulam *Zyderyeszygeth* vocatam (uo., l. AnjouOkm. 551). 1321: Insula maternaliter *Chakan Zygete* uocata (OL. D. 2067, l. AnjouOkm. I.643). 1322: Insulæ *Mortunus sciget* nuncupate (MonCivZagr. I.101). 1322/1324: Inde vadit ad *Paganzygethe* (Múz. Ibrányi). 1327: Quendam silvam *Zewzygeti* vocatam (AnjouOkm. II.334). 1329: Venit ad insulam *Menytuehzygeth* (Múz. Ibrányi). 1337: Possessionariam porcionem *Waradzygeth* vocatam (Múz., «vasvári káptalan» Szam. jegyz.). 1339: Iungit quendam Insulam *Toxunzygethe* vocatam (OL. D. 3223). 1341: Insulam wigo *Gyermukzyget* vocatam (HazaiOkl. 235). 1348: Procedendo in acie insule *Nogzygethor* vocate (Múz.). 1349: Possessionis *Selyemzygeth* vocate (AnjouOkm. V.263). 1355: Circa tres metas angulares *Pokuluszygete* nuncupatas (Lelesz Met. Szabolcs 29). Venit

ad quendam insulam *Keulzygete* vocitatum (uo.). Possessiones *Werusuarfelde* et *Zygeth* vocatas (Körmend III/9, Vörösvár 1). 1356: *Fenetum eorum* *Kendereszygeth* *Zenaya* vocatum (ZalaOkl. I.569). *Feneti* seu *prati* *Hothuanusystapaszygeth* *zenaya* dicti (uo.). 1363: *Kysgermekzygeth* *Felseugermekzygeth* (OL. D. 5213). 1364: *Duabus* *Insulis* *Nezmelzygeth* et *Fyurzygeth* uocatis (Pannh. 2/T). 1370: *Feneti sui* *Zigethzena* (ZalaOkl. II.37). 1371: *Keralzygeth*, hn. (Gazdtört. Szemle VIII.461). 1372: *Possessionis* *Selyemzygeth* vocate (Múz.). 1381: Ad quendam Insulam *Hayowrewzygethe* nuncupatam (Múz. Dóry). 1381/1416: Ad quendam insulam *hayowtzygethe* nuncupatam (SoprOkl. II.37). 1382: *Cuiusdam* *alterius* *Insule* *Abadazygethe* nuncupate (OL. D. 6868). 1384: *Silum* *Hotzygeth* dictam (ZichyOkm. IV.284). 1386: *Insulam* *Jspanzygethe* vocatam (OL. D. 7182). 1388: *Insula* *Edeszygeth* vocata (HazaiOkl. 318). 1391: In dicta *Sarkanzygethe* (Múz. Justh). 1394: *Vno fundo* *curie* *Ciuitatis* *Albensis* in *vico* *Zygethwleha* (Veszpr. 10, Papkeszi). 1400: *Insula* in *wlgo* *Zygeth* cognominata (OL. D. 24494). *Duabus* *Insulis* *Felseuzygeth* et *Alsouzygeth* nominatis (Pannh. 1/1). *Vsque* *superiorem* *aciem* *cuiusdam* *Insule* *Zatonzygeth* vocate (uo.). 1411: *Insulis* *Danubii* *videlicet* *Nagzygeth* et *Zathonzygeth* vocatis (Múz.). 1412: *Insulam* *Homokzygeth* vocatam (OL. D. 9883). *Insule* *varachuelgezygeth* vocate (Múz. Kisfaludy). *Vnam* *Insulam* *wlgariter* *Jspanzygethe* (OL. D. 9935). 1415: *Quandam* *piscinam* *Zylch* *Zygethethonyaya* nuncupatam (ZichyOkm. VI.341). 1420: In *prato* *Palfolnaghyzygethe* (OL. D. 10959). 1422: *Pratum* *Zygethrethe* (Múz.). 1426: *Predii* *Lakosantlaha* et *Zygeth* appellatis (Forrás?). 1427: *Rarozygeth*, hn. (SztárayOkl. II.253). 1428: Ad *Insulam* *Kerek zygeth* nominatam (OL. D. 12032). 1430: *Locum* *antiqui* *Castri* *Warzygeth* (Múz. Kállay). 1436: *Insula* *magna* *Bendwethwalozygeth* appellata (OL. D. 12907). *Cuiusdam* *memoris* *Alzygeth* ac *insule* *Camarazzygeth* vocatarum (Múz. Kállay). 1449: *Insulam* *kyszathonzygethe* (HazaiOkm. II.303). 1451: *Insule* *Berzewewezygethe* vocate in *Regno* *Sclauonie* (OL. D. 14491). 1454: *Silua* *Zygetherdew* vocata (uo. 14817). 1457: *Insula* *Andockkerekzygethe* nominata (uo. 15170). 1461: *Quandam* *Silum* *wlgo* *Ilbewzygethe* appellatam (uo. 15641). 1469: *Terrarum* *arabilium* ac *pratorum* *fenilium* et *Siluarum* *neonon* *lacum* *Horgasthohath* *Adomassyryhath* *Boganthawamezeye* *Homokoszygeth* *Batthawamezeye* (Lelesz Acta 80/12). 1472: *Villarum* *Zerek Zygethfwl* (Múz. TörtTárs. 4). 1476: *Possessionis* *Zthrak* alio nomine *Zygeth* vocate *penes* *fluium* *Peleske* *prope* *Castrum* *similiter* *Peleske* appellatum in *Comitatu* *Zaladiensis* (Veszpr. 108, Sztrág 10). Ad quendam locum qui vocatur *Kabolaecerzygethe* (Lelesz Prot. Parv. 86a). 1478: *Insule* *sue* *Ezthrakzygethe* (Veszpr. 107, Egerszeg 16). 1481: *Insule* *Warzeg* alio nomine *Kamorazygeth* (Múz. Ibrányi). 1482: *Silum* *fratrum* *heremitarum* *Remethezygethe* vocatam (OL. D. 31967). 1499: *Duas* *insulas* *Felsewzygeth* et *Alsouzygeth* appellatas (Múz.). 1521: Ad *aliam* *Insulam* *Thewsseszygeth* appellatam (OL. D. 23518). Ad quendam locum *insularum* *Fatthywzygeth* appellatum (uo.). In loco *Gyakorkwthzygethe* nominato (EgyKönyvt. Litt. Epist. Orig. 22). *Penes* *pratum* *sew* *Insulam* *Pasythoszygeth* dictam (uo.). 1524: *Valentino* *literato* *de* *Pyroszygeth* (Múz.).

SZIGETI: insularis; zur Insel gehörig NySz. 1450: *Hwnyady* *Janos* *gubernator* *engette* *hogy* *az* *zigetyeken* [«Margitsziget» Szam. jegyz.] *kamara* *haznat* *ne* *vegienek* (OL. D. 14324).

SZIGÉNY, 1. szögény.

SZIGONY: fuscina NySz. fuscina piscatoria PPB; fischergabel NySz. 1533: *Horag* *kwrte* *warsa* *szygon*

(OL. Nád. 47). 1541: Instrumenta ferrea pro piscina vilgo *szigon* dicta (OL. L. III. 16. 17). 1564: Ferrumque aduncum habentis vulgo *zygony* vocati (uo.). Instrumenta ferrea *Zygonj* vocata (uo.).

SZIGONYOS: cuspidatus, aculeatus; zackig, spitzig NySz. 1588: War giuntho *zigonios* nyl (OL. UC. 76/17).

SZIGY-ELÉ, 1. szügy-elő.

SZIGY-ELŐ, 1. szügy-elő.

SZIJ, szí, szijú, szíu: corium, lorum, ligula; riemen NySz. 1347: Petri dicti *Ziv* (Múz. Kállay). Petri dicti *Ziu* (uo.). 1358: Nicolaus dictus *Ziu* (Forrás?). 1398: Petri dicti *Zyvc* (Veszpr. 107, Gergeteg 2). 1475: *Zyvc*, szn. (Múz. Kállay). 1478: Andreas *Zyvc* (Veszpr. 107, Egerszeg 16). 1517: Benedicto *Zy* (Múz. Jeszenák). 1548: Neg farhamra nalo *szyat* (OL. Nád. 49). 1587: Nyaklo fa *zyostol* (OL. UC. 46/74). [Vő. csat., csatos, dákos-, farhám-, fékemlő-, hát-, hermec-, kendér-, kengyel-, láb-, rab-, sarkantyú-, szablya-, szalag-, terhés-, vezér-szija.]

szij-erszény: [aus riemen verfertigte bürse]. 1635: Asszonyembernek való sodrott *szijerszényt* no 10 (GazdtörtSzemle VIII.481).

szij-gyártó: coriarius, alutarius; riemer, gerber NySz. 1322: *Ziugartholaca* Nyrlac (OL. D. 2102). 1375: Jacobum dictum *Zygygartou* (Veszpr. 4, Csaba). 1389: Predium medium *Zygygarthouhaza* vocatum in quo nunc Martinus selipar et Mychael filius Vecheghew [Vetheghew?] (OL. D. 7467). 1449: Pethew *Zygygartho* (Pannh. 15/F). 1451: Gregorii *Zygartho* (OL. D. 14480). 1460: Blasii *Zygygartho* (Lelesz Acta 71/25). 1464: Benedictum *Zygygartho* (Veszpr. 10, Papkeszi). 1489: Thoma *Zygygartho* (Lelesz Prot. II. 40a). 1493: Paulus *Zygygartho* (OL. D. 36997). 1498: Stephanus *Zygygartho* (uo. 20765). Abraham *Zygygartho* (Múz. Kállay). 1499: Albertum *Zygartho* (Lelesz Acta 107/2). 1503: Nicolaus *Zygygartho* (Múz. Kállay). 1504: Paulo *Zygygartho* (Lelesz Acta 112/9). Georgio *Zygygartho* (OL. D. 21269). 1517: Mathia *Zygygartho* (uo.). 1545: *Szjagartonak* sarkantw szyatol attam (OL. Nád. 41). 1548: Az *szjagartonak* hog' ucle myueltettek heneder szyakat (uo. 42).

szijgyártóság, szijártóság: [officium coriarii; riemerhandwerk]. 1697: *Szjártosságra* attam Béres kocsisomat . . . Eperjesre négy esztendeig (Adal-ZemplmTört. IV. évf. 314).

szij-gyöplő, -gyöplő: [lenkriemen]. 1526: Funiculos vilgo *zygyewplew* de equis veredarijs (OL. D. 26355). 1552: Hermec zy. Kóthőfek. Fek emle zy. Terhes zy *Zy geplew*. Farham zy. Hath zy (OL. Nád. 49).

szij-hátú, -hátó: «feketecseskos gerincű» MTsz.; [mit schwarzgestreiftem rücken]. 1393: Duos equos vnum videlicet *Zyghatoorzo* coloris et alium Zugh nominatum (ZichyÓkm. IV. 514). 1650: *Szjghátú* fakó ló (DebrLt., I. Nyr. XXII.521). 1708: *Szjghátú* piros pej paripa (uo.). [Vő. *szjghátú* NySz.]

szij-öv: zona pellicea; lederner gurt NySz. 1544: Vöttem eg' *szj öv*at (OL. Nád. 40). 1588: Eg' *szj öv*eth (OL. UC. 64/35).

SZIJÓ-KÉS, szíó-, szivó-: «kétnyelű vonókés (húsoló, faragó, simító szerszám)» MTsz.; ziehmesser, schnittmesser SB. («szivókés» a.) 1558: Korchyola. *Zywo kecs* (OL. UC. 4/48. «Csábrág, pinczében» Szam.

jegyz.). *Zyo kes* (OL. Nád. 49). 1566: Egy *zywo kes* (uo.). 1572: In officina doleatoria: *zyo kes*, szalw, fenek mecho, gyalw was, gyalw zek, chypo vas (OL. UC. 76/17).

SZIJÚ, 1. szíj

SZÍK, 1. 2. széK.

SZÍKÉS, 1. szűkös.

SZÍKÍL, 1. mőgszűkül.

SZÍKÖLY, 1. székely.

SZIKRA: a) scintilla, favilla; funke; b) exiguum; bischen NySz. 1443: Jacobum *Zikra* (OL. D. 13762). 1451: Molendinorum *Zykramolna* appellatorum (Múz.). 1602: *Szikra* István (SzékelyOkl. V.286).

SZIL: ulmus; ulme, rüstholz NySz. 1055: Inter *zilu* kut et kues kut (Pannh. Tih. 1/1). 1225: Inter arbores videlicet que vilgo denominantur *scilenz* (OL. D. 118). 1231/1263: Ad uillam que uocatur *Zyl* mezeu (uo. 536). 1251/1255: Duas metas in arboribus *Scyl* positas (uo. 407). 1268/1347: Ad alium angulum qui dicitur *aprouscyl* (MonStrig. I.555). 1284: Est arbor *Scil* (OL. D. 35838). 1292: Uallis *Zylwelg* (Veszpr. 9, Kemecse). 1293: Cum particula terre *Zylteluk* appellate (Múz. Ertl). 1294: In loco *Nogzyl* dicto (Veszpr. 10, Palaznak). 1307: In possessione eorum hereditaria *Neguenzil* vocata iuxta Er prope Dyozeg existenti (Múz. Nagy Imre). 1326: Unum iuger in loco *Zyl* dicto (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1334: Quoddam *Nemus Silberuk* uocatum (OL. D. 2864). 1335: Ulmi vulgariter *zyl* vocate (ZalaOkl. I.300). 1339: Venit ad locum *Zilmezeukuzi* uocatum (Veszpr. 2, Sárberény). 1343: Vsque ad arborem *Zyl* vocatam (Múz. Jankowich). 1347: Subtus arborem orni *Zyl* uocate (OL. D. 3927). 1366: Ad unum truncum in latere unius silve ad usum ulmi ulgariter *zyl*-tursuk (KárolyiOkl. I.272). 1386: In loco *Popzylly* dicto (Körmend, Heim 347). 1395: Ad arborem vilgo *Zyl* dictam (Múz.). 1419: *Nemus Zylberek* appellatum (Forrás?). 1423: Arbores vlni vilgo *Zyl* nominati (Veszpr. 2, Nagyberény). 1429: Tota platea *Zylulca* vocata (Lelesz Acta 48/79). 1430: *Zyl* [hn. Tolna m.] (OL. D. 12220). 1472: Villarum et prediorum Waralya Jalsawafolyas Mathvehinafolyas Ewlwes *Zylzeg* appellatarum (Múz. TörtFars. 4). Terrarum arabilium *Zylhal*-mathaya vocatarum (OL. D. 17384).

szil-bokor: [dumus ulmeus; ulmengebüsch]. 1264: Sub dumo *zylbukur* (MonStrig. I.514). 1316: Dumum *zylbukur* dictum (KárolyiOkl. I.45). 1363: In vno rubo vlni vilgo *Zylbukur* vocato (OL. D. 5213). 1394: Ad vnum dumum *Zylbokor* dictum (Akad. 5). 1397: Ad locum cuiusdam dumi vilgo *Zilbukur* dicti (Múz.). [Vő. szilfa-bokor.]

szil-erdő: [ulmarium]; ulmenwald BM. 1380: Silue vlmorum ulgariter *Zylerdew* dicte (HazaiOkl. I.278). [Vő. szilfa-erdő NySz.]

szil-fa: ulmus; ulme NySz. 1110 k.: Quinta meta cadit in arborem *zylfa* (Pannh. Lib. Rub. 23. I. 19. sz.). 1211: Sub arboribus vulgariter *silfa* uocatis (Pannh. 37/I). 1225: Prima igitur ipsarum meta incipit uersus aquilonem a *scilfa* (OL. D. 119). 1251: Arbor *Scylfa* cruce signata (uo. 352). 1252: Inde tendit ad arborem que uulgo *Zilfa* uocatur (uo. 33710). Inde tendit ad arbores signatas que uulgo dicuntur *Zilfa* et *Yhorfa* (uo.). Duas arbores vlni que *zylfa* dicuntur (MonStrig. I.391). 1257: Ad arborem que *zylfa* uocatur (OL. D. 458). 1284: Super lignum quod uulgo dicitur *Scylfa* (uo. 1172). 1291: Peruenit ad arborem *Zylfa* (uo.

1332). 1299: Peruenit ad vnam arborem *Zylfa* (Múz.). Arborea Harazthfa et *Zylfa* vocatas (ZichyOkl. I.95). 1324: In quo loco est magna arbor *Zylfa* uocata (Múz.). 1324/1363: Ingit duas arborea *Zylfa* vocatas (Múz. Kende). 1328: Nemo in quo sunt due arborea magne vulgo *zylfa* dicte (ZalaOkl. I.229). 1330: Sureulas arborum ulmi *Zylfa* dictas (OL. D. 2617). 1341: Tres arborea vlni *Zylfa* dicta (uo. 3416). 1346: Vnam arborem vlni vlgo *Zylfa* vocatam (uo. 3839). 1372/1400: Arbore vlgo *Zylfa* vocata (uo. 6038). 1380: Sub una arbore vlgo *Zylfa* (Veszpr. 4, Csopak). 1400: Ad arborea *Zylfa* vocatas (Múz. Motesiczky). Arborea vlni vlgariter *zilfa* nominatas (Akad. 6). 1411: Attigissent arborem paruam *Zylfa* dictam (Múz. Ibrányi). 1423: Sub vna arbore vlni vlgo *Zylfa* vocata (Lelesz Met. Ung 1). 1429: Vsque quandam arborem ulmi vlgo *Zylfa* dictam (Pamh. Tih. 18/1). 1461: Ad arborem *Zylfa* (OL. D. 35077). 1478: Quasdam terras arabiles Kolthar *Zylfazele* Fenekdyznod (Múz.). 1491: Cuiusdam arboris vlni vlgariter *Zylfa* (Múz. Rhédey).

szilfa-bokor: [dumus ulmeus; ulmengebüsch]. 1378: Ad vnum dumum vlgo *Zylfabokor* dictum (OL. D. 6506). [Vö. szil-bokor.]

szil-kerek, -kerék? [ulmarium rotundum; runder ulmenwald]. 1337: Venit ad quandam Siluam vlni *Zylkerek* vocatam (Múz. Kállay).

SZILÁGY: [ulmis copiosus, ulmis obsitus; reich an ulmen, mit ulmen bewachsen?], ulmengegend BM. 1231/1397: Tenet metam cum Silua *Zylag* (OL. D. 174). 1248/1399: Venit ad quoddam Nemo *Zylag* [«Borsod m.» Szam. jegyz.] vocatum (Forrás?). 1281: In tercio loco *Zylag* uocato (Veszpr. 2, Nagyberény). 1312: In loco *Zylagteluk* uocato circa Nogreth (Veszpr. 4, Csopak). 1346: Possessionis sue *Scilagh* vocate in Comitatu Tholnensi habite (Múz. Kállay). 1376: Quandam possessionem *Zylagh* vocatam (Múz.). 1489: Quoddam nemo *Zylagh* vocatum (OL. D. 8446). [Vö. NySz. más jel.]

SZILAS: [ulmis copiosus], ulmarium, ulmetum NySz.; [reich an ulmen], ulmenwald NySz. 1261: Et ibi exit in *Scylospotoc* (Wenzel III.4). 1275: Intrat quandam [igy] uallem *Scylas* vocatam (Múz. Rhédey). 1339: Quandam siluam *Scylaserden* dictam (SztárayOkl. I.160). 1358: Caderet in *Zylaspatoka* (Múz. Kapy). 1393/1446: Ad vnum locum vlgo *Zylasbath* appellatum (OL. D. 7914). 1394/1446: In quodam loco *Zylas* dicto (uo.). 1427: Prediis Pogansyer *Zylas* theleke Ekerithotheleke (Múz.). 1430: Quasdam arborea vlni vlgo *Zylas* vocati (OL. D. 12298). 1482: Siluas glandinosas Kadarcherdeye Baglyas *Zylas*megy Mochar Dezka Mochar et Bykeshalom vocatas (Múz.).

SZILE, SZILÉ, 1. szüle.

SZÍLÖS, 1. szélés.

SZILVA: [prunus; pflaumenbaum]; prunum; pflaume NySz. 1263/1326: De loco qui uocatur *Lewstabsyluaia* (OL. Tű. 33/102). 1314: In loco *Zylva* uel uocato quatragenta quinque iugera (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1317: In loco *Zylva* dicto (OL. D. 1892). 1323: In loco *Scilua* dicto duo iugera (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1334: In valle *Sarzylua* uel vnum iuger (Múz.). 1338: In terra seu loco *Zylvakuz* dicto iuxta Fyuzesmege existenti (Veszpr. 4, Alsóórs). 1341: In terra seu loco *Bulhusilwaga* dicto (OL. D. 3384). 1344: Nemo prunorum *Zylva* berek vlgariter dictarum (ZalaOkl. I.417). 1386: In quandam *Zyluawelgh* nuncupatam (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1400: Virgulti prunorum *Zyluaberek* (OL. D. 8575). 1521: Per riulium *Zylwafolyas* dictum

(uo. 23504). Proceidit meridiem versus ad locum *Zylwafenek* appellatum (uo.). 1597: *Zilua* octalj 2 Borso octalj 1 (OL. UC. 101/3). [Vö. asszú-, bész-tércei-, kökény-szilva.]

szilvaaszaló-ház: [casa ad pruna torrenda; haus zum pflaumen-dörren]. 1597: Az *Zilua Azalo hazban* Apro azalo czerenek ök 18 (OL. UC. 101/3).

szilvaaszaló-cserény: [scirpea ad pruna torrenda; hürde zum pflaumen-dörren]. 1587: *Zylwa azalo cheren* (OL. UC. 12/42).

szilva-fa: prunus; pflaumenbaum NySz. 1337: Venit ad unam arborem vulgo *silwafa* vocatam (SztárayOkl. I.127). 1415: Ascendisset ad prescriptam metam *zylwafa* (SoprOkl. II.23). 1476: Revertissent ad locum ubi *zylwafa* fuisse dicitur (uo. 504).

SZILVÁGY: [locus prunis obsitus; mit pflaumen-bäumen bewachsener ort]. 1291/1358: Descendit super aquam *Scilwagfen* vlgariter nuncupatam (Múz.). 1311: *Zilwagh* [hn. Vas m.] (AnjouOkl. I.227). 1492: Stephanus *Zylwagh* (OL. D. 36992).

SZILVÁS: [prunis copiosus], prunetum NySz.; [reich an pflaumenbäumen], pflaumengarten NySz. 1231: Ad uallem que uocatur *Sciluasfee* (OL. D. 168). Predium *Sciluas* (uo.). Super flumini *Sciluas* (uo.). 1234: Terram nostram quandam [in comitatu] Zounue dyocesis Ultrasilvane sitam . . . nomine *Scilovas*, pro L marcis dedimus (SztárayOkl. I.1). Predicta terra *Sciluas* (uo.). 1314: Terra *Zylwastelek* vocata (OL. D. 28715). 1326: Unum iuger in loco *Zyluas* dicto (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1327: Directe ad *Zyluas*-beruk (OL. D. 2418). 1356: Ascenderet ad quoddam Berch *Zyluasberch* dictum (Múz.). 1361: Quoddam rubetum *Zyluasberuk* dictum (OL. D. 5350). 1373: Quandam particulam terre *Syluas*megy vocatam que ab oriente est contigua cum terra *Syluas*seley vocata (uo. 6139). 1629: Vagyon két nyomás, egyik *szilvás*. Ezen vagyon két hold föld (CanonVisit. 159). 1694: Az ki az felül megnevezett Szőlös Ardó nevű hegyen levő szőlők közül szőlő örökséget veszen vagy venne vagy *szilvást* vagy pallagot . . . az ki az gyepon belül vagyon, annak áldomását tartozik mind az adó és mind az vevő fél egy forinttal akkorbeli szőlő bíráknak esküttivel egyetemben fizetni avagy adni (Gazdtört-Szemle I.170).

szilvás-kert: [hortus prunorum; pflaumengarten]. 1613/1696: Szabad eserélni szántóföldet, rétét adván szőlőért, vidéken valóért, contrario szőlőt szántóföldért rétét; de *szilvaskertet* nem szabad, mert az az házhoz való (Gazdtört-Szemle VII.409).

1. **SZÍN, szűn:** 1) facies, vultus, conspectus; gesicht, angesicht NySz. (3. jel.). 1522: Georgius *Yozynew* (OL. D. 37328). || 2) praetextus, praetextum; schlein, vorwand NySz. 1538: Soha semmi módon semminemew *zeven* alatt, en ez Nemethvywarat, az en zerelmes wrannak Athyaffiatwl Bathany Kristof wrantwl es az ew magzatylwl elnemjdegheNytom (Körmend I/1, nr. 45). [Vö. arany-, fű-, haj-, hamú-, mák-, mogygy-, mogygyes-, oroszlan-, pázsit-, publikán-, rózsá-, téglá-, tengér-, test-, tödő-, új-, viola-szín(ü).]

2. **SZÍN, szén:** tuguriolum, scena, nubilarium; hütte, scheune NySz. 1193: Inde ad *cenholm* (OL. D. 27). 1200 k.: Et montem illum, super quem duci foliata fecerunt, nominauerunt *Zenuholm* (Anon. 32). 1377: Usque ad *Zenlyuk* [a. m. szín?] vocatum (OL. D. 6418). 1465: Preterea que decimatores vini huiusmodi decimas vini nullibi nisi in villis seu sub gazis sine foleatis vlgariter *Zen* appellatis . . . recipere debeant

(Múz., I. Mátyás okl.). 1495: Vmbraculum wlgó *Zen* vbi idem Franciscus nonos [olv. nonas] vinorum recipi faciebat (Múz. Forgách, «Radna, Arad m.» Szam. jegyz.). 1524: Foliatum siue vmbraculum eiusdem molendini vlgariter *Zecn* dictum (Veszpr. 3. Bercsény). 1685: Ezen *szin* sindelyes, szulákokon álló (OL. UC. 19/4). [Vö. kádárló-, kerék-, szekér-, téglavető-, téhen-szin.]

3. SZÍN, 1. szén-vonó.

SZÍNA, 1. széna.

SZINËS, szénés, szénös, színës: colorius, coloratus, speciosus; schön gefärbt, geschmückt, glänzend NySz. (1. jel.). 1146: Ego *Scines* [a. m. színës?] destituta spe sobolis (Pannh. 5/Ih). 1244 k.: Hominum, quorum nomina sunt *Scenus* [a. m. színës?] et Helga (Hazai-Okm. VIII.43). 1466: Clemente *Zenes* [a. m. színës v. szenes?] (OL. D. 16421). 1522 k.: Una pecia de veleaz colorato *zynes* dicto (TörtTár 1889. évf. 377).

SZING, 1. zink.

SZINLŐ-BÁRD: ascia NySz.; ein Zimmer-Axt PPB. 1558: Ascia *Zynlew* Baard (OL. L. III.16. 17).

SZINTÉN, szintín: prorsus, penitus, plane; ganz und gar, durchaus NySz. (1. jel.). 1596: Ismeg allapatunk felől bizoniara azt irhatom hog az sok haborusagnak miata, *szintin* meg szegenketünk (MA. NLI. 98, eredetije szerint).

SZINTÍN, 1. szintén.

SZIÓ-KÉS, 1. szíjő-kés.

SZÍP, 1. szép.

SZIR, szür: griseus BesztSzóvj. (685. sz.); grisius Schläglszój. (1249. sz.); [rāvus, cineraceus; grau]. 1258: In vertice montis *Zirku* nominato (Pannh. 5/E). 1297: Eundo iuxta salices *Zyrfyz* uocatas (Múz. Justh, 1. HazaiOkm. VI.424). 1360: Peruenitur ad quendam lapidem magnum vulgariter *Zyrkw* nominatum (Körmend, Stat. ant. major. lad. 10, Szőke-földe 1). 1391: Rufus isti artan. Alius artan Albe [így?] coloris emee Vnum porcum barna. *Zur* porcus Rufus emee Isti emee (Lelesz Acta 20/10). [Vö. *griseus*, *grisius* Bartal; *szür-lúd* MTsz.] [Vö. szürke.]

SZÍR, 1. 1. szűr.

SZIRKE, 1. szürke.

SZIRNYOS: 1520 k.: Paulus *Zyrnios* (EgyKönyvt. Litt. Epist. Orig. 261). [Vö. *szirmos* NySz.; 1. 2. *szirnyos* MTsz.]

SZIROM: membrana colorata, pellis levigata colore tincta, vimen, ligula, aluta NySz., vincula saligna, vimina saligna PPB. («szirony» a.); gefärbte haut, pergament, band aus allerlei NySz. (1. jel.). 1572: *Zyrmot* uettem fek varany (OL. Nád. 40).

SZIRT, vö. kő-szirt.

SZITA: subcerniculum, incerniculum, cribrum pollinarium, farinarium; sieb, mehlsieb NySz. 1374: Michaeliem dictum *Zyta* (ZichyOkm. III.586). 1493: Derekudat laytrarwdath *Zytha* Nywthorwd (EPSz. fol. 84). 1510 k.: Rostath, *zythat* (OL. D. 26251). 1520: Tantara wlgó *zyta* (uo. 26219). 1521: Duas tantaras wlgó *Zythal* (uo. 37179). 1548: Cribra ut wlgó dicitur *zyta* (Múz. Kapy). 1590: Eöreggh *zytha*. Leh zvró (OL. Nád. 49). [Vö. bors-, borsoló-, borsszitáló-, gyakor-, ritka-, szűrő-szita.]

szita-gyártó: cribrarius; siebmacher NySz. 1522: Georgius *Sithagyartho* (OL. D. 37328).

szita-kötő, -kötő: [cribrarius]; siebmacher BM. (1. jel.). 1389: Nicolaus *Zyktaktheu* (OL. D. 7467).

szita-szövő, -szövő: [s]. 1391: Benedicti dicti *Zithazene* (ZichyOkm. IV.469).

SZITÁL, szitáll, vö. szitáló-láda, borsszitáló-szita.

SZITÁLL, 1. borsszitáló-szita.

SZITÁLÓ-LÁDA: [bentellade]. 1571: Traha Ligneá *Szytalo* Lada [«süttőházban» Szam. jegyz.] (OL. UC. 76/16).

SZITÁS: [cribrarius]; siebmacher BM. 1410: Nicolaus *Zytaas* (OL. D. 9688). 1454: Johannem *Zythas* (uo. 14814). 1460: Fabiani *Zythas* (Forrás?). 1467: Blasii *Zythas* (OL. D. 16562). 1499: Clemente *Zithas* (Múz. Forgách). 1509: Thoma *Zythas* (Lelesz Acta 117/26). 1522: Blasius *Zythas* (OL. D. 37004). Petrus *Zythas* (uo.). 1602: *Szitás* Balázs, jobbágy (Székely-Okl. V.312). 1714: *Szitás* [foglalkozásnév] (Gazdtört-Szemle IX.23).

SZITKOL, vö. mégsszitkol.

SZÍTÓ-FA: rutabulum, batillum; ofengabel NySz., schürstock, schürstab BM. 1533: *Zythofa* ferratum (OL. Nád. 49, «konyhaeszközök közt» Szam. jegyz.).

SZITOK: maledictum, convicium, vituperium; lästerung, schmähung NySz. 1568: Bozonkodás 100. Wer birsagh 400. *Szythok* f 1. Kek mutatas f 1. Bozzw mondas f 4 (OL. UC. 46/73).

SZÍTÓ-VAS: pruniceps, pala; feuerzange NySz. schürhaken, schüreisen, anschürhaken BM. 1539: Vagokes. Bard. *Zytowas*. Tökewonokees. Wasnyas (OL. Nád. 48). 1556: Ticio ferrea *zytawas* (OL. UC. 99/27). 1566: Instrumentum ferreum *zytho was* nuncupatum (uo. 18/15). 1597: Az konyhan. *szito* Vass í (uo. 101/3).

SZIÚ, 1. szíj.

SZÍV: cor, cordia, animus; herz NySz. («1. szív» 1. jel. a.). 1799: Hogy haladék nélkül bé is téttetessen [a gabona] meghagyatott és a ns. Collégiom a ns. Consistorium *szivére* köttetett (CanonVisit 210).

SZIVÁCS: [assula, ramenta; splint, hobelspan]. 1469: Benedictus *Ziwacz* (OL. D. 32365). [Vö. CzF. és *szilács* MTsz.]

szivács-rosta: [reuter aus holzschienen]. 1556: Eg *zywacz rostha* (OL. Nád. 49). [Vö. *szilács* 2. jel. MTsz.; *szivács* CzF.]

SZIVÁRVÁNY: epistomium, siphon; heber NySz. (1. jel.). 1638: Egy fa *szivarvany* (OL. UC. 2/34, «pinczében, Zemplén m.» Szam. jegyz.). 1643: Az felseő épületben vagonon kett assöt [így] Toó, kett resz *szeaarvanyduál* [így] együt (OL. Instr. 42, 1. Gazdtört-Szemle VI.129). Az egik *szivaruan* felöt az aliatól foguant, az feligh hazaczka uagyon; elegendo vy chatornakkál megh keörnyekesztetuen (uo.). 1685: *Szivárvány* melynek feje vas szára fa (OL. UC. 19/4, «pinczében» Szam. jegyz.).

SZÍVBELI, szübeli: cordialis; herzens- NySz. 1608: Keserüi Janos kegyelmeknek *szübeli* jo akarója, minden idoben szolgal (MA. NLI. 263, eredetije szerint).

SZIVÓ-KÉS, 1. szijó-kés.

SZIVOL: seco, disseco; schneiden, aufschneiden NySz. 1544: *Sziubni* ket posart. Ket czukat főzni (OL. Nád. 40). 1545: Ebedre rakot *sziubni* (uo. 42). [Vö. Herman Ottó, Nyr. XIII. 182.]

SZIVOLT-RÁK: 1550: *Zyvol* [igy? olv. szivolt] Rak (OL. Nád. 40). [Vö. Thewrewk E., Nyr. VIII.38; Herman Ottó, uo. XIII.182.]

SZÍVÓS: lentus, flexilis; weich, biegsam NySz. 1398: Johannem *Ziuos* dictum (ZichyÓkm. V.67). 1423: Georgio dicto *Zywas* (Lelesz Acta 43/76). 1476: Dominicus *Zywas* (Körmend, Heim 576). 1480: Petro *Zywas* (OL. D. 18377). 1489: Nicolai *Zywas* (Lelesz Acta 98/31). 1500: Ambrosio *Zywas* (OL. D. 22537). 1509: Ambrosio *Zywas* (Múz. Forgách). 1522: Ambrosius *Zywas* (OL. D. 37004). Clemens *Zywas* (uo.). Petrus *Zywas* (uo.).

SZÍZ, 1. szüz.**SZKÁBA, 1. észkába.**

SZKENDER: 1492: Vnum Zakrapach et vnum cingulum wlgó *Zkender* de serico et Chyzmas (OL. D. 26055).

SZKÓFIA: mitra, cidaris, infula, aurifilum; mütze, haube, hauptbinde NySz. [Vö. 1495 k.: Aureas Skofyas (OL. D. 26097). 1535: Vndecem Zkophias (OL. L. III. 16. 17).]

SZKOTÁR: [pastor; hirt]. 1637: Ezekett [báránnyokat, kecskéket stb.] miuel karos uolt az baranyozas miatt be haytatni Fogarasban, az Leblekj sietős polgarok az *szkotarral* egyvűt connumeraltak. s- nekwnk az mayor biro igy atta szamban (OL. UC. 14/43). [Vö. ószlov. *skotar*: pecuarius (Mikl.: Lex. palaeoslov.); rutén *скотарь*: marhapásztor (Csopei: Rutén-magyar szótár).] [Vö. oszkotárság.]

SZKOTÁRSÁG, 1. oszkotárság.**SZMÁLC, -OS, 1. zománc, -os.**

SZÓ: 1) loquela, dictio, sermo; rede NySz. (2. jel.). 1443: Ambrosio *Zepzawo* (Veszpr. 2, Barlag, 1. Hazai-Ókm. V.237). 1553: Jöwe Sarkany Antal wram... en hozzam... es kere een twleem wram *szauauaal* az Sarwary tarhazbol tyz chyzmath (OL. Nád. Számad. b). 1613/1696: Minden ember ki mely szomszédja felől, tartozik sövényt tartani; megcsinálja jó szóval [v. i. szép szerével]; ha ugyan nem akarja, a bíró hagyjon 15 napot neki (GazdtörtSzemle VII.413). 1759: Ha másszor a *szót* hajtja [a. m. pletykálkodik v. hazudozik, rágalmaz?], keményen megkorbácsoltatik (DebrJk., 1. NyK. XXVI. 343, «szóhajtás» a.). || 2) sermo; gerede NySz. (4. jel.) 1717: En bizony nem adok szállást néki, hiszem hallod minémű *szóban* [t. i. boszorkányság hírében] vagyon az a Gombosne (BorsodvmJk. 18. sz. I.556). En bizony nem adok szállást nékie, hiszen hallod micsoda *szóban* vagyon mostis aza Gombosné (uo. 557). [Vö. «szóbéli».] [? Szárm.: 1217: Reliqui uero *Zoud* Simeon Micahel vnucha eum eorum successoribus exequias faciant (Veszpr. 12, Nagypécsöl).] [Vö. bosszú-, harag-, tyúk-szó.]

szófogatatlankodik: inoboediens sum; ungehorsam sein NySz. 1684: Ha melyik [jobbágy] *szófogatatlankodik*, pálcá vagy lapát általt adja meg neki a valórbít [?] és menjen dolgára (GazdtörtSzemle I.262).

szó-hajtás: [sermones falsi, sermones aniles? mendacium, calumnia?; klitscherei? das lügen, verleumdung?]. 1751: Ez a vád csak *szóhajtásból* áll (DebrJk.). [Vö. hajt, szó.]

SZOBA?: furnus, fornax; ofen NySz. (1. jel.) 1300: Due noue mete iuxta fossatum földzuba [a. m. szoba?] nuncupatam [igy] (Múz., 1. HazaiÓkm. VII.296). [Vö. himés-, major-szoba.]

SZOBÁCSKA: [conclave perparvum; stübchen]. 1597: Az konyha fölötth ualo kis *szobaczkaban* (OL. UC. 101/3).

SZÓBELI, -béli: verbalis, vocalis; wort- NySz. 1717: Melly nyavallya iránt egész Gyanúsággal Gombos Györgynere vagyon, mint olyan *szó béli* [t. i. boszorkányság hírében álló] Aszonyra (BorsodvmJk. 18. sz. I.556 v. 557). 1728: Hogy mivel Kökényén annak előtte is *szóbéli* [Kovács János szerint itt a. m. gyanús, boszorkánysággal gyanúsított] lévén jöllehet ugyan mindenkor ajánlotta magát bábaságra az fatens hitveséhez, mindazonáltal nem merete elhivatni, mert félt babonásátul (Reizner: SzegedTört. IV.435). [Vö. szó, 2. jel.]

SZOBOR?: a) statua, columna; ehrensäule; b) palus, statumen, vacerra; pfahl NySz. 1488: Emericus *Zobor* [a. m. szobor?] (OL. D. 27072).

SZOBROS: palaris; zum pfahl gehörig NySz.; [palum habens; pfahl habend]. 1450: Georgii *Zobros* (Pannh. 63/S).

SZOC SOG?: 1336: Cadit in quendam alium fluvium *Zochugowizy* [olv. szocsogó?] vocatum (Sztáray-Ókl. I.107, Ung m.). A parte cuiusdam fluvii *Zochugo* vocati (uo. 110). Inter fluvios *Zuchugo* et Ribniche (uo. 113). 1337: In fluvio *Zuchogo* vocato (uo. 127). Iuxta fluvium *Zochugo* (uo. 129). Super fluvio *Zwchogo* (uo. 137). Wyzuchugo, hn. (uo. II.202). 1419: Wyzuchugo (uo. 206). 1449: *Zochogo* (uo. 427, 441). [Vö. szotyog MTsz. CzF.; Karácsonyi J. szerint Biharban *szotyogó*-nak hívják az olyan rétet, melyet féltényérnyi víz lep el, s ha rá lép az ember, a víz szotyog a láb alatt.]

SZÓGA? 1. szolga.

SZOKÁSOS: [aliqua consuetudine; mit irgendeiner gewohnheit]. 1581: Káros kert birsága den. 25; ha valami barom mégyen bé rajta és kárt téssen, a kárt hajtópénzzel együtt a kertes ember megfizesse, ha pedig valami gonosz *szokásos* marhá mutathat ki, törvény szerént minden fizetés arra száll (Székely-Ókl. V.125, XVIII. száz. elejéről való másolatból). [Vö. gonosz-szokás NySz.]

SZOKNYA: tunica, stola, tunica longa, cyclas, tunica muliebris; langer rock, weiberrock NySz. 1476: Item Nicolaus Alaz in Sanislo tenetur una *saknia* [igy?] wlgó, quam legaverat Anna relicta Anthony Fwgramus eidem ecclesie testamentaliter (KárolyiÓkl. II.452). 1498: Vna *Zoknya* muliebris de Scarlatho Rubei coloris (Veszpr. Regn. N/217). 1511: Tres Tunicas strictas wlgariter *Zoknya* dictas vnam de panno italico alteram de panno porkamer et terciam de panno pernisió (Lelesz Acta 119/27). 1516: Egh weres atlaez gyewngies *zoknya* Egh zederyes Barson gyewngies *zoknya* Egh weres aranyas atlaez *zoknya* fekethywel peremezeth. Egh zewld Thabyd *zoknya*, Egh keek kamoka *zoknya*, Egh skarlat *zoknya* Egh sarga *zoknya* pozto (OL. D. 26367, 1. Zolnai: Nyelvelm. 205). Negh olaz pozto *zoknya* saarga leanyak Negh zewld *zoknya* purgama (uo., 1. Zolnai 206). 1523: Vnum collobium wlgó *zoknya* (OL. D. 36999). 1530: Vnum vestem *zoknya* vocatam (OL. Kolozsm. 106). 1532: Vnum vestem *Zoknyam* wlgó Tharka kamocho (Múz. Kállay). Vnum vestem *Zoknam* kamocho viridi coloris (uo.). 1533: *Zoknya* de hernacz veneciano (OL. Nád. 49). *Zoknya* de scarlato habens auratum kewsyewth (uo.). Vnum tunicam ex bisso aurato

wlgo egh *zoknyath* (Múz. Kisfaludy). 1549: Azzonyom *zoknyaga* kebelere premezny egh sengh purpian (OL. Nád. 48).

szoknya-kapocs: [fibula tunicae; rockschliesse]. 1635: Vagyon két ezüst kava, *szoknyakapocsokkal* együtt, nyom No. lotot 6 (Mihalik: KassaÖtvTört. 223).

SZÓLATLAN, szólatlan: infans; nicht redend NySz. 1744: Harmadnap mulva magában eljött Dóka Ágnes és eljövén parancsolta az szolgálonak, hogy hozzon *szólatlan* vizet. Az annyit téssen, hogy az szolgáló míglen az vizért oda és visszajárand, senkinek se szóljon. Aztat az szolgáló megcselekedvén, az vizet azon parancsolatja szerint Dóka Ágnesnek, hogy senkinek se szóljon, hajnalban az törül meg is hozta. Annak utána reggel eljött Dóka Ágnes és azon fazékból, mellyel az szolgáló *szólatlan* vizet hozott, három közönséges fakálánnyal egy cserép tábla töltött (Reizner: SzegedTört. IV.528—529).

SZOLGA szóga? szologa: a) servus, dulia, serviens; sklave, knecht; b) famulus, minister, ministrator; diener NySz. 1197/1480 k.: Illorum nomina qui dicuntur wlgo *Sulga* filupa cum vno [t. i. filio] Pousa cum duobus [t. i. filiis] (OL. D. 28867). 1217: In Poloznuc tres mansiones ciuiliu de *Zulgageur* Benz Paul Ergut nominibus et duas mansiones Buchariorum ad palatinum pertinencium Ligus Huna (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1222: Terciam partem Danubii et piscature que Tonya dicitur hungarice que ad castrenses *Zuluga* Geurienses et uduornicos nostros de uilla Gueneu pertinebat, una cum tercia parte uagi quod uulgo Eurem dicitur (Pannh. 1/A, 1. Wenzel VI.410). 1223: Terciam partem Danubii et piscature integraliter que thagna dicitur que castrensibus *Zuluga* geuriensibus et uduornicis regis de uilla Geney contingebat cum tota tercia parte voraginis quod uulgo Euren dicitur (Pannh. 1/Z). Jobagiones de *Sculgageur* (uo. 31/Z). 1237: Quosdam homines de uilla Poloznuc ad comitatum de *Zulgageur* et quosdam homines ad palatinum pertinentes (Veszpr. 10, Palaznak). 1247: Terra populorum diuerse condicionis uidelicet falconariorum *Sulgageury*, vduornicorum qui uulgariter *Zuulgu* [igy] *uztou* dicuntur (OL. D. 307). 1249: In quadam terra que quondam fuerat populorum *Zulga* ievr nunc ad manus Vduornicorum nostrorum deuoluta Gorok nomine (Múz. Forgách). 1259: De populis castri *Zulgageurensis* (OL. D. 486). 1268: Jobagio Castri *Zulga* Jauriensis (Múz. Forgách). 1270: Johannes et Doba filii Jnows iobagiones castri de *Zulgageur* (uo.). 1273: Comitatus *Zulgageurensis* (OL. D. 869). 1274: Reynoldo magistro dapiferorum comite *Zulgageurensi* (Múz.). 1292: Castrenses de Golgoch qui *Zulgageurenses* alio nomine nuncupantur (Mon-Strig. II.330). 1299: Unicit ad Molendinum ecclesie Wezprimiensis in terra *Zulgagewr* vocate [«igy» Szam. jegyz.] fundatum (Veszpr. Regn. A/3). Venit ad Molendinum ecclesie Wezprimiensis in terra *Zulgagewr* vocate [«igy» Szam. jegyz.] fundatum (Veszpr. 1, Arkybanazurchuk). 1325: Mark dictum *Zulga* (Múz. Kállay, 1. AnjouOkm. II.212). 1327: Dominus Andreas Rex in Poloznuk duas mansiones *Zulgageury* dictos [igy?] et alias II mansiones Buchariorum ad palatinum tunc pertinentes eidem ecclesie contulissent (Veszpr. 2, Ábrahám). 1350/1355: Siluam *Zulga* erdey dictam (OL. D. 30299). 1355/1382: Jacobo dicto *Zolga* (uo. 6868). 1357: Georgium dictum *Zolga* famulum (ZalaOkl. I.576). 1364: Nicolaus dictus Fyady alio nomine *Zolga* (Múz. Kállay). 1398: Marcum dictum *Zolga* (OL. D. 25868). 1403: Michael *Zolga* (Zichy-Okm. V.342). 1425: Blasius dictus *Zolga* (Múz. Kállay). 1430: Michael *Zolga* (Lelesz Acta 49/42). 1447: Gregorium *Zolga* (uo. 59/41). 1453: Anthonio *Zolga* (OL.

D. 30828). 1461: Benedicto *Zolga* (Múz. Kállay). 1465: Georgio *Zolga* (Veszpr. 6, Fokszabadi). 1478: Franciscum *Zolga* (Körmend, Heim 590). 1480: Ladislaum *Zolga* (Lelesz Acta 90/30). 1485: Andrea *Zolga* (uo. 95/2). 1509: *Zolgagewr* alias Gyewrypalfewide [Pozsony m.] (Múz. Kisfaludy). 1564: Az ide alá megnevezendő *szógák* [igy? vö. uo. rendesen «szolga»] fizetésétől megválva [stb.] (GazdtörtSzemle 1.71). [Szärm.: 1198: Seruos quorum nomina hec sunt Scombot *Sculgal* (Körmend II/8, Szentgothárd 1). 1208/1359: Quorum hec sunt nomina *Zulgal* Workul (OL. D. 50). 1211: In uilla poposca isti sunt serui *Zolgal* Huned Mochu Pechy Mauogy Ws Serdeh Zemeh Endus Nemegeh (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt vduornici leleh *Zolcad* Zelcheg Zegen (uo.). 1224: *Zulugad* cum uno filio suo tenetur deseruere ecclesie in opere artificis uidelicet cum Erded (Veszpr. 14, Supuna).

szolga-bíró: juridicus, bilochus, bilotus; stuhlrichter NySz. 1483: Valentino *Zolgabyro* (OL. D. 18805). 1521: Emerico *Solgabiro* in sortem sallarii sui (OL. D. 37179). [Vö. fő-szolgabíró.]

szolga-osztó: 1247: Terra populorum diuerse condicionis uidelicet falconariorum *Sulgageury*, vduornicorum qui uulgariter *Zuulgu* [igy] *uztou* dicuntur (OL. D. 307).

SZOLGÁL, szolgáll: servio, asservio [stb.]; dienen NySz. 1587: Wylych Marton Pynterseggel *zolgál* (OL. UC. 12/42). Radowan Györg Postassaggal *zolgál* (uo.). Zabo Ferencz Pallérsaggal *zolgal* (uo.). Gyalogul *zolgall*. Sellyerül *zolgal* (uo.). 1597: *Zolgal* rostalassal aratassal es zena göytessel (uo.). Vice porkolabsaggal *szolgal* (uo.). Chykwándy László vyrasztho es vyrasztosagawal *szolgal* (uo.). 1668: Száráz Mihály Loua hatán *szolgal* (uo. 1/21). 1683: Csetnekre *szolgalnak* majorkodás üzessel (uo. 3/32). Barma nincsen csak gyalog szerben *szolgál* a morhátlanság miatt (uo.).

SZOLGÁLAT, szolgállat: servitium, servitus, famulatus [stb.]; dienst dienstbarkeit NySz. 1769: Ez [a dolog] a lutheránusoknak való *szolgállat* (Canon-Visit. 202).

SZOLGÁLL, -AT, 1. szolgál, -at.

SZOLGÁLÓ: famulans, ministrator, minister; diener NySz. (1. jel.). 1472: Benedicto *Zolgalo* (OL. D. 17340).

SZOLGÁLTAT, vö. fölszolgáltat.

SZOLGÁLTATÁS, vö. törvény-szolgáltatás.

SZÓLÍT, vö. kiszólít.

SZÓLLATLAN, 1. szólatlan.

SZOLOGA, 1. szolga.

SZOLOSMA, 1. zsolozsma.

SZOLOZSMA, 1. zsolozsma.

SZOLTÍS, -SÁG, 1. soltész, -ság.

SZOLTÍSZ, 1. soltész.

SZOMAK, szomok: culigna tergina; lederne feldflasche NySz. 1095: Vinitores Curmes sekez chomudi Sap micula deschu seomon monom *scumoku* [a. m. szomak? vö. e szn.-ről Melich, NyK. XXXIII. 336, «Zomok» a.] manhat (Pannh. 15/00). 1338: Peruenitur ad quendam lacum wlgariter *Zumakzeg* [a. m. szo-

mak ?] nuncupatum (Múz., «Valkó» Szam. jegyz.). 1435: Andrea dicto *Zomak* (Lelesz Acta 52/7). 1607: Poculum coreaceum turcicum vulgo *zomok* (OL. UC. 86/35). 1670: Pocula vulgo *zomak* (uo. 7/24).

SZOMÁNC, l. zománc.

SZOMBAT: sabbatum, dies sabbathi, Saturni, feria sexta; samstag NySz. 1137/1262: Duobus mancipiis scilicet *Somboc* [olv. «Sombot» ?] et Keleb (Pannh. 13/L). 1152: Halaldi Vosod Zegen *Zumbot* Zahudi Vosos (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl.). 1171: *Zumbot* et Martinum Ceca Wca (Veszpr. 9, Kál). Unus cubicularius nomine *Sumbud* (Pannh. 27/Mm). 1198: Seruos quorum nomina hec sunt *Sombot* Sculgad (Körmend II/8, Szentgothárd 1). 1199: Duos vinitores scilicet Suchorou et Thecam cum uxore sua Sceretheu et duobus filiis *Zumbot* et Vosud (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl., l. HazaiOkl. V.3). 1208/1359: *Zumbot* cum uxore (OL. D. 50). 1211: Isti uero sunt vdmnici Laton Nege Kese Zebe Joulekun *Sombot* (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt serui Eleus Choma Woca *Zombot* Chypa (uo.). Eorundem nomina qui in eadem insula degunt sunt hec Pousa filius *Zombot*, Zalas filius Weruss et Lukeu filius Zeehen (uo.). Isti sunt artifices Mous Zeme Bosar Nuhu Kochou *Zombot* Monos Anta Ontus (uo.). Hii sunt vduornici Nemelh Bochi Chomos Tomor Deun *Zombot* Erizeu (uo.). Isti sunt agasones Wros Chemos Vosud *Sombot* Liuci (uo.). Joubagiones sunt Mod Moglin Bertu *Sombot* Ehud Echim (uo.). Hii sunt vduornici Cusit fornos *Zombot* mich Bocha Arud (uo.). Isti sunt agricole Mohal Buxi Michilen Bote Gerete Radista Vosud *Sombod* Nuhu (uo.). 1231: Quorum nomina sunt hec Numus Chuer Pouca *Zumbot* (OL. D. 168). 1237: *Zumbot*, szn. (Pannh. 1/C). 1240 k.: Nomina coquorum de eadem villa sunt hec Syldev feuche chotina Zubud vros *Zumbot* (uo. 61/8). Hec sunt nomina aratorum seruorum *Sumbot* Bocsa Gune Chencu Cegzeu (uo.). In eodem predio hec sunt nomina seruorum Tyze *Sombot* Sceme Senke (uo.). Libertinos Covka Vud *Zombot* Kusid Svksa (uo.). 1252: Quorum vinitorum nomina hec sunt Mawag Rygov *Zombot* (OL. D. 369). 1274/1291: Castrum *Zumbot*hel uocatum (Múz. Ertl). 1322: *Zumbathaza* Basohaza Pethehaza (OL. D. 2102). 1332: Inter terram *Zumbathel* et Kiszzeulus (Múz. Békássy). 1335: Locus molendini wlgó *Zumbathmolnahely* nuncupatus (SztárayOkl. 1.99). 1348: Progrediendo in via publica per quam de ciuitate Redegge [«igy» Szam. jegyz.] nuncupata itur ad Murazombata (Múz.). 1366: Waralyfalw Sceinthrinitas Murazombota (Körmend II/5, Lyndva 13). 1380: In porta *Zombathkapu* vocata (OL. D. 6726). 1420: Piscinarum Keethgykenyes *Zombaththaua* vocatarum (Lelesz Acta 40/86). 1440: In platea Judeorum Budensium versus portam *Zombathkapw* (Múz. Kapy). 1443: Comanorum nostrorum in descensu *Zombathzallasa* commorancium (Múz.). 1456: Opidi Rymazombath (OL. D. 15105). 1459: Poorzombathya, hn. (uo. 15334). Quendam domum suam lapideam in hoc [igy ?] Ciuitate nostra Budensi et penes portam *Zombathkapw* vocatam (OL. Tű. 35/4). 1464: Poorzombathya, hn. (Múz.). 1478: Thomas *Zombath* (Veszpr. 107, Egerszeg 16). In possessione *Zombathel* (OL. D. 18145). 1485: Foris portam *Zombathkapu* nuncupatam (uo. 19072). 1496: Possessionibus Salmar [igy ?] *Zombathfalwa* (Körmend III/6, Körmend 10). 1501: Nicolaus Walpoth in Murazombath (Múz. Békássy). 1520: Thomas Mezaros in *Zombathpyach* (Pannh. 66/14). 1587: *Zombath* Balas erdő őrző (OL. UC. 12/42). 1598: Johannes *Zombatt* Nicolaus *Zombatt* (OL. RDecim. Zempl.). [Vö. nagy-szombat.]

SZOMBATI: sabbati: samstägig NySz. 1095: Aratores in Cupan Poseuba Zaxtou Ratun Seekeres Paztur Lopu tunc bokon woiadi semet sigidi *zumboddi*

Bynadi (Pannh. 15/Oo). 1731: Az szarvasgombától [vásárpénz] köznap tizen felül valótól d. 1. *Szombati* nap d. 2 (GazdtörtSzemle VII.89).

SZOMBATKA: [deminutivum ad «szombat»; diminutiv z «szombat»]. 1210: De ancillis Scina Chaga *Sombotca* Cos (Pannh. 5/F). 1221: Hec sunt nomina ancillarum *Zumbotca* cum filia nomine Tepa (uo. 4/B). 1224: Anus et Boxa tenetur seruire in cocitate Zerendu in opere Tauarnici. Chemereg in pulsando *Zumbotcha* in purgando sepulcris [igy ?] sue. Tumena in lauando uestimenta et mensalia. Lechud cum duabus filiabus Futa uidelicet et Neche (Veszpr. 14, Supuna). 1231: Quorum nomina sunt hec uidelicet *Zumbotca* Pentuk Dardaz Zalaas (OL. D. 165). 1232: Quendam seruum suum nomine Vendegu cum uxore nomine *Zumbotca* et cum II filiabus sunt quarum nomina Pentuca et Buga (Múz.).

SZOMJÚ: sitiens, sitibundus; durstig NySz. (2. jel.). 1389: Paulus dictus *Zomyw* (OL. D. 7467). 1421: Georgius *Zomyw* (uo. 11015). 1427: Clemens dictus *Zomyw* (Múz. Kállay). 1502: Benedicto *Zomyw* (OL. D. 21231). 1598: Emericus *Zomiu* Georgius *Zomiu* (OL. RDecim. Zempl.). 1668: Stephanus *Szomjú* (Canon Visit. 163).

SZOMOGA, l. szamoga.

SZOMOK, l. szomak.

SZOMOLYÁN-EZÜST ?: 1629: Ettől hallotta, hogy egy Gira *szomolján* [igy ? v. olv. szomollás ?] ezüstöt küldött volna Nagybányára (DebrJk.). [Vö. szomorlás.]

SZOMORLÁS: 1597: Ismét adtunk öt kalánt és az *zomorlas* ezüstdarabkát pro fl. 10 d. 30 (Mihalik: KassaÖtvTört. 206). [A Radvánszky: Család-élet-ben előforduló *zomorlas* aranj kifejezést (l. NySz.). Ballagi Aladár így magyarázza: «Ítt a zomorlás arany a. m. egybeöntött, vagyis a zomorlón átment arany-pogácsa vagy golyóbis» (Archaeol. Értesítő 1883. évf. 377, «szomolló» a.). Vö. *szomolló*, *szomorlás* NySz.

SZOMORÓ, l. szomorú.

SZOMORÚ, *szomoró*: tristis, moestus [stb.]; traurig, bekümmert NySz. 1211: In uilla Supoc hii sunt vdmnici Feneres *Somorou* Finta Thob Zegen (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt exequiales vza *Somorou* Borta Wehe van Semeien Numuogi Hyzy Gopod (uo.). Isti sunt aurifabri *Sūmorav* [a. m. szomorú ?] Vitens Zob Forcos et Pouca (uo.). 1238: Populi Tauarnicorum regine *Scvmuro* uidelicet et Wasard (OL. D. 227). 1251/1255: Peruenit ad silicem *Scomorou* (uo. 407). 1288/1326: Matheum, *Zomoro*, Petrum (HazaiOkl. 109).

szomorú-fűz, -fész ? : trauerweide NySz. 1273: Usque ad arborem *Zumorufeyze* (OL. D. 841, l. HazaiOkl. 68). [Vö. «szomorú» a. az 1251/1255-i adattal.]

SZOMPÓ ? l. compó.

SZOMSZÉD: vicinus, affinis, accola; Nachbar NySz. 1322: Ipsum castrum nostrum *Zomzed* (MonCivZagr. I.105). 1345: Castrum *Zumzed* uocatum (OL. D. 33593). 1389: Nicolai de *Zumzeduar* (Múz.). 1399: Nicolai dicti Thothe de *Zomzeduar* (MonCivZagr. 1.400). 1407: Nicolai filii Nicolai dicti Toth de *Zumzeduar* (ZichyOkl. V.515). 1452: Castrum *Zomzedwar* (OL. D. 33879).

SZOMSZÉDSÁGOSAN, *szomszéd-ságossan*: affabiliter; freundlichst NySz. 1752: Holot penigh. Találtattnék ollyas akaratos szomszéd . . . hogy tilalom ellenis bé menne vadászni az megh téltott Erdő-

ben, tehát éntetessék meg *szomszédságossan*, hogy ha annak sem engedne, lövessenek meg az Vadászó kutyái (GazdtörtSzemle VI.140, eredetije szerint).

1. SZOP, 1. szopik.

2. SZOP ? : 1648 : Hamu teőreő vas *zop* [igy ?] Vas sip kikkel az üveget fuyák fel (OL. UC. 10/63).

SZOPIK, szop : sugo, lacto, fellico ; saugen NySz. 1468 : Gregorius *Zopoo* (Múz. Kállay).

SZOPÓS, szopos ? : [sugens, lactens] ; saugend, säugling BM. 1386 : Nicolao dicto *Zupus* [olv. szopos ? a. m. szopós ?] (HazaiOkl. 314). 1602 : *Szopos* Gergely (SzékelyOkl. V.233). 1636 : Farsangra hagyott malacz Nro. 42 Mostani *szopós* malacz Nro. 8 (GazdtörtSzemle I.264). [A *szopos* alakról l. CzF. és Simonyi: Tüz. m. nyelvtan 519—520.]

SZÓR : vanno, ventilo, spargo ; wannen, streuen NySz. 1484 : Michael *Zoro* (Lelesz Prot. IV.25a). [Vö. fölször.]

SZORDOK ? 1. szurdék.

SZORÉT, 1. szorít, szorító.

SZORGOS : frequens, arctans multitudine ; häufig, eilig, dringend NySz. 1482 : Demetrio *Zorgus* (OL. D. 18686).

SZORÍT, szorét, szorót : stringo, exstringo, premo, angusto, arcto ; drängen, pressen, drücken NySz. 1589 : Az eggyk itato toniara az bwdós uyz rea *szoretotta* uolna az halat (OL. Nád. 41). [Vö. szorító.]

SZORÍTÓ, szorétó, szorótó : 1) balteus ; gürtel, gurt NySz. (2. jel.). 1448 : Vnum Cingulum parum in wlgō *Zorotho* aureata [igy] (OL. D. 14134). 1533 : *Zorytho* de auro tractili (OL. Nád. 49). *Zorytho* nigri veluti Boglaros (uo.). 1536 : Vnum Maycz sew *Zoretho* cum fine et chat et bullis argenteis super velutum nigrum (uo. 48). || 2) [thorax ; brustbekleidung]. 1635 : 1 kamuka *szorítótól*, ha prémes 75 d. (GazdtörtSzemle VII.472). 1 muhar *szorítótól* 40 d. (uo.). [Vö. dörék-szorító NySz.]

SZORM ? 1. szarm.

SZÓRÓ-LAPÁT : vannus, ventilabrum ; futter-schwinge NySz., [windschaukel]. 1566 : Viginti *zoro-lapat* (OL. Nád. 48). Chepet. Karaplat *Zoro lapat* (uo. 49). 1638 : Egy *zoro lapat* (OL. UC. 2/34).

SZOROS : angustus, arctus ; eng, gedrängt NySz. (1. jel.). 1270 : Penes uiam *Zurusut* (OL. D. 705). 1478 : In vico *Zorosweza* vocato (uo. 18145). [Szarm. : 1095 : Hii sunt liberi Cupon comes monasterii Batu cuius filius Paulus iudex regis et comes moñ Vth comes. Panauadi Fontoydi Bunal *Zorodsi* Geura Scenyl Ekyldi Luadi Bena Sol Makicha Ozur (Pannh. 15/0o).]

SZOROSAN : stricte, restricte, districte [stb.] ; eng, streng NySz. 1613/1696 : Ez articulus csak *szorosan* barátinknak engedetik meg, azoknak csak háboruságnak idején oltalomért (GazdtörtSzemle VII.412).

SZORÓT, vö. szorító.

SZOTYÓS ? szotyos ? : 1598 : Andreas *Zotyos* (OL. RDecim. Zempl.). [Vö. *szotyó*, *szotyós* MTsz. ?]

SZOVADOS, 1. szavatos.

SZOVATOS, 1. szavatos.

1. SZŐ, szü : texo, detexo ; weben NySz. 1462 : Vnum Zygelew contextum wlgō *Zewth* (Múz. Kállay). 1553 : Koffyom feyer kamuka megperemezhék aran fonalbol *zywth* parthawal (OL. Nád. 48). 1555 : Keth fedel bwmbakbwł *zewth* (OL. L. III. 16. 17). Keeth fedel bwmbakbwł *zúth* (OL. Nád. 48). Harom sing aranyal *zywth* parta (uo.). 1556 : Eg aranyal *zót* fatyol fedel (uo.). 1588 : Egy kis antipendium kek fonallal *ziúetett* (OL. UC. 76/17). 1638 : Vagion abros nr 2. mindenik viseleő sahoson *söt* (uo. 2/34). [Vö. besző.]

2. SZŐ : [subalbus, flavus ; grau, weisslich, blond ?]. 1290 : Equum meum *zeu* coloris (OL. D. 33655). 1299 : Equi *zeu* coloris (HazaiOkl. VIII.390). 1314 : Equum quandam *zeu* coloris (Veszpr. Hitel. Testam. saec. 6). 1321 : Vnum equum *zug* coloris et alium *zew* coloris (OL. D. 25731). 1327 : Quandam silvam *Zewzygeti* [a. m. sző ?] vocatam (AnjouOkl. II.334). 1334 : De quatuor equaciis indomitis duas vnam *Zug* coloris et aliam *Zeu* Paulus et Laurentius recepissent (Múz.). 1345 : In villa *Zouudemeter* [Külső-Szolnok m., a. m. sző ?] (KárolyiOkl. I.164). 1370 k. : Equum *zeu* dictum (OL. D. 25410). 1373 : Vnum equum emissarium *zew* coloris centum florenos valentem (Múz. Kállay). 1381 : Vnum equum *zeu* coloris (uo.). 1393 : Duos equos vnum videlicet *Zyuhatozw* coloris et alium *Zugh* nominatum (ZichyOkl. IV.514). 1419 : Nicolao dicto *Zew* (uo. VI.560). 1435 : Possessiones Ewsy *Zewdemeteri* [a. m. sző ?] (Múz. Kállay). 1460 : Lego vnum equum *zew* vocatum (Múz. Ibrányi). 1479 : Vnum valde bonum equum *Zew* coloris (OL. D. 18278). 1485 : Georgius *Zew* (Veszpr. 11, Merenye). [Vö. SchlägliSzőjz. 1374. sz. ; Munkácsi: Árja és kaukáz. elemek 578.] [Vö. szőke.]

sző-szár : [?]. 1347 : Equum suum *zeuzar* coloris (KárolyiOkl. I.172). 1479 : Vnum equum *Zewzaar* (OL. D. 18278). [Vö. szög-szár.]

SZŐCS, 1. szücs.

SZŐCSKE, szőkcse : grillus, bruchus ; grasshüpfer NySz. 1366 : Stephanus dictus *Zukche* (Múz.).

SZÖDÖR, 1. szédér.

1. SZÖG, szög : leucophaeus, fuscus, brunus, subniger ; braun, kastanienbraun NySz. («3. szög» a.). 1282 k. : In suoque monasterio dicto *Sceng* zar sepelitur. Hic [t. i. Béla király] enim caluus erat, et colore brunus, propter quod suum monasterium diminutue sicut erat ipse corpore dispositus, sic vocari iussit (Kézai, I. FontDom. I/2. 86). 1290 : Equum *zug* coloris (OL. D. 33655). 1303 : Equum *zeg* coloris (KárolyiOkl. I.36). 1314 : Parefedrum [«igy» Szam. jegyz.] suum *zug* coloris (Veszpr. Hitel. Test. saec. 6). 1317 : Equum *zugh* coloris (Múz. Soós). 1321 : Vnum equum *zug* coloris et alium *zew* coloris (OL. D. 25731). 1325 : Equum nostrum *Sug* coloris (HazaiOkl. V.100). 1334 : De quatuor equaciis indomitis duas vnam *Zug* coloris et aliam *Zeu* Paulus et Laurentius recepissent (Múz.). 1339 : Vnius equi *zugh* coloris (OL. D. 3260). 1340 : Vnam equam *zug* choloris (Múz. Máriássy, I. AnjouOkl. IV.13). 1341 : Vnum equum *zug* coloris (OL. D. 3388). 1352 : Vnum equum *zegh* coloris (Múz. Tört-Társ. I). 1357 : Duos equos suos *zeg* et *zar* coloris (AnjouOkl. VI.610). 1358 : Persecutus est super equum illum quem *Zug* nominabat (Képes Krón., I. FontDom. I/2. 173). 1370 : Unum equum eiusdem iobagionis eorum *zug* coloris (SztárayOkl. I.372). 1371 : Vnum equum *Zeg* coloris (Lelesz Acta 7/1). 1372 : Cuiusdam equi *Zeg* coloris (uo. 7/5). 1375 : Vnum equum suum *zug* coloris sex florenos valentem (Múz.). 1393 : Duos equos vnum videlicet *Zyuhatozw* coloris et alium *Zugh* (ZichyOkl. IV.514). 1396 : Vnum equum *zegh* coloris,

similiter vnum equum pey coloris (OL. D. 8169). **1396/1397**: Vnum equum *zegh* coloris (uo. 8290). **1396/1405**: Vnum equum *zegh* coloris (uo. 8168). **1399**: Michaelen dictum *Zeg* (ZichyOkm. V.102). **1401**: Michaelen dictum *Zeeg* (uo. 263). **1428**: Palefridus verespegh et equus magnus *zegh* (Múz.). **1430 k.**: Vnum equum trienniem [igy] *zeg* [igy] (OL. D. 14900). **1432**: Duos equos roh vnum et alium *zugh* coloris (Múz.). **1451**: Alium equum meum *Zeg* coloris (Múz. Ibrányi). **1452**: Item equum *zeg* (OL. D. 14547). **1479**: Vnum equum *Zewgh* alium equum coloris crocei sarga (uo. 18278). Vnum equum Zaar alium equum *Zewgh* (uo.). **1484**: Duos equos wigo *zeg* et roh vocatos (Múz. Kisfaludy). **1520**: Demetrius *Zewg* (Múz.). **1688**: *Szeg* herélt ló (DebrLt., l. Nyr. XXII.521). **1708**: *Szeg* kancza ló, hódos, egyik lába hólyagos (uo.).

szög-sárga: fulvus, rufus SI. («szeg sárga» a.); dunkelgelb NySz. («szög-sárga» a.). **1686**: Egy *szeg sárga* kancza ló (DebrLt., l. Nyr. XXII.521). [Vö. CzF.]

szög-szár: [?]. **1311**: Equi sui *zuk zaar* coloris (Múz. Máriássy, l. AnjouOkm. I.236). **1336**: Quendam equum *Zugzar* coloris (Körmend, Heim 72). **1373**: Equum suum *Zugzar* coloris (Lelesz Acta 8/14). [Vö. szó-szár.]

2. SZÖG, 1. 2. szög.

SZÖGÉNY, 1. szögény.

SZÖJKE, 1. szöke.

SZÖKCSE, 1. szöcske.

SZÖKE, *szöjke*: subalbus; grau NySz., blond SI. [weisslich]. **1211**: *Zeuke*, szn. (Pannh. Tih. 1/5, l. NyK. XXXIV.415). **1268**: A Nicolao *Sceuke* filio Thome (Körmend II/4, Miskouch 61, l. HazaiOkm. VIII.112). **1298**: Hench dictus *Zeuke* (Veszpr. 106, Dec. Bud. 8). **1304**: Petri dicti *Sceuke* (Veszpr. 15, Vámos). **1317**: Valentini *Zeuke* dicti (OL. D. 1888). **1318**: Laurencius et *Zeuke* filij Yobus (Múz. Jankowich). **1325**: Nicolaus dictus *Zeuke* (Múz. Kállay). **1331**: Petrus dictus *Zeuke* de Mendzent (Kubinyi: MTörtEml. II.103). **1332**: Petrus dictus *Zeuke* (Múz. Békassy). **1333**: Nicolaum dictum *Zeuke* (Akad. 2). **1334**: Nicolai dicti *Sceuke* (KárolyiOkl. I.87). **1335/1449**: Ad locum *Zeukemortunhaza* dictum (OL. D. 2963). **1345**: Johannes *Zeuke* (AnjouOkm. IV.496). **1349**: Vnum duobus [bobus] *Zeuka* [igy?] et Borna colores [igy?] (Múz. Kállay). Nicolai dicti *Zeuke* (OL. D. 4032). Petri dicti *Zeuke* (uo. 4044). **1351**: Petro dicto *Zeuke* (Múz.). Nicolai dicti *Zeuke* (Múz. Kállay). **1358**: Emiricus dictus *Zeuke* (Múz.). **1363**: Stephani dicti *Zeuke* (Múz. Justh). **1370**: Johannem dictum *Zeuke* (OL. D. 29705). **1371**: Vnum bouem ipsorum *Zeuke* coloris (Lelesz Acta 7/10). **1387**: Petri dicti *Zeuke* (uo. 17/11). **1389**: Johannis dicti *Zeuke* (Veszpr. 107, Köveskál 3). **1397**: Martinus *Zeuke* (Múz. Kállay). **1398**: Petrum *Zeuke* (ZichyOkm. V.67). **1399**: Ladislai dicti *Zeuke* (Múz. Kállay). **1404**: Nicolaus dictus *Zewke* (Múz.). **1411**: Ladislaum et Thomam *Zeuke* dictos (Múz. Mednyánszky). **1428**: Matheo dicto *Zeuke* (Veszpr. 11, Lovas). **1434**: Michaelae *Zewke* (Lelesz Acta 51/10). **1444**: Anthonius *Zeuke* (Körmend III/1, Ugal 42). **1451**: Stephanus *Zeuke* (OL. D. 14467). **1459**: Thomas *Zewke* (Lelesz Acta 70/45). **1464**: Emericum *Zeuke* (Veszpr. 10, Papkeszi). **1470**: Andrea *Zewke* (Múz. Kállay). **1488**: Ladislaus *Zeuke* (OL. D. 82000). **1496**: Ad rubeta Bodogyakra Nyaras . . . et *Zeuke*hegy dicta (Lelesz Prot. II.234). **1499**: Bartholomeum *Zewke* (Lelesz Acta 107/1). **1501**: Lucas *Zeuke* (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 43, fasc. 106, nr. 274). **1513**: Dominico *Zeuke* (Pannh. 17/Hb). **1519**: Ambrosio *Zewke* (Múz.

Forgách). **1594**: Fejér *szöjke* [marháról] (KecskemétJk., l. Nyr. XXXII.158). Vas szőrű *szöjke* (uo.). **1618**: Equus coloris *szöjke* (uo., l. Nyr. XXXII.159). **1685**: *Szöke* lombos csákó tehén (DebrLt., l. Nyr. XXII.521). **1686**: *Szöke* hegyes ökör (uo.). **1691**: *Szöke* ökör daruszőrű (uo.). **1707**: *Szöke* busa ökör (uo.). **1708**: *Szöke* buczko ökör (uo.). Két ökör, egyik *szöke* csonka, másik kék sőre (uo.). [Vö. MTsz.]

SZÖKÉS: subalbidus; graulich NySz., etwas blond BM. **1706**: Kék *szökés* ökör (DebrLt., l. Nyr. XXII.521).

SZÖKFI, 1. szögfi-szín.

SZÖKŐ, *székő*: a) saltator; tänzer, springer; b) fugitivus, transfuga; flüchtling NySz. **1211**: Hii sunt pistores Sentus Nuhu *Zekeu* ws emse chidur mog borid (Pannh. Tih. 1/5). **1482**: Emerico *Zekew* (Veszpr. 9, Kovácsi).

SZÖKÖS? *szökös*?: [salio; springen]. **1211**: [Udvornici] *Zekezeu* [az okl. másik példányában *Zekeseu*, l. NyK. XXXIV. 415, a. m. szökös?] Karasun Mech Irige (Pannh. Tih. 1/5).

SZÖKRÉNY, 1. lábas-, lisztes-szökrény.

SZÖLCS, 1. szűcs.

SZÖLÉ, -S, 1. szőlő, -s.

SZÖLLŐ, -S, 1. szőlő, -s.

SZÖLNYEG, 1. szőnyeg.

SZÖLŐ, *szélé*, *szélő*, *szölé*, *szöllő*: 1) a) uva; weinbeere, weintraube; b) vitis, palmes; weinrebe NySz. («szöllő» a. 1. 2. jel.) **1211**: Isti sunt ebdomadarii Boza Michi *Zulehu* [a. m. szőlő?] Boche Vehseh (Pannh. Tih. 1/5). **1597**: *Zeolő* eorszeo boitorianos koszoru contra mures 6 (OL. UC. 101/3, 32. l.). **1683**: Mellesleg vagyon lugasnak ültetett *szölő* (uo. 3/32). ||2) vinea; weingarten NySz. (3. jel.) **1193**: Inde ad celeu ceg (OL. D. 27). **1234**: Inde ad Feusceleu (Pannh. 32/A). **1254**: Inde pergit ad Sceuleuscer ubi sunt mete (OL. D. 390). **1260/1402**: In capite vinee Chybrezeule vocate sunt due mete (Körmend, Heim 4). **1272**: Vineam suam Nogsceleu vocatam (ZalaOkl. I.69). **1279**: Duo iugera in loco qui vulgarter *Zeulevfev* appellatur (Veszpr. 4, Alsóörs). **1298**: Quandam vineam Taybazeley vocatam (OL. D. 1518). **1299**: Vineam suam Nogzelev vocatam (Körmend III/1, Lullya 2). **1317**: In loco Sceuleufeu dicto (OL. D. 1892). **1320**: Vineam in eiusdem ville Chege territorio *Zeuleumal* vocato (Veszpr. 4, Csege). Petew in terra sua dedit dicto Nicolao actoritatem plantandi vineam in loco Pouszele-helye vocato (ZichyOkm. I.185). **1324**: Vineam suam emtitam Orba *Sceuleye* wigo appellatam (uo. 253). **1336**: Quandam vineam bonam Kukuens *zeley* vocatam (OL. D. 2999). **1339**: Vnum locum vinee Fylepsceley dictum infra montem Kumel nuncupatum (Veszpr. 106, Antalfa 4). In loco Fulzersceleu dicto tria Jugera (uo.). In loco qui *Zekzeleu* dicitur (Veszpr. 2, Sárberény). **1342**: Vna vinea Wepzelev vocata (Körmend III/3, Zamárd 95). **1347**: luger terre plantatam, vulgarter Bolugh-Janus-zeley vocatam (AnjouOkm. V.26). **1350**: Quadam vinea Charzeleye dicta (OL. D. 4135). **1356**: In latere cuiusdam campi Apachazeuleye nuncupati (Múz.). **1369**: Ad locum vinee Tobolyazeuley dictum (OL. D. 5760). Vinee Mochselei vocate (uo. 5803). **1383**: Quandam vineam Pyncheyzeuleu vocatam (Múz., «Csopak» Szam. jegyz.). **1386**: In loco Ozeuleu dicto dno Jugera (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). **1398/1466**: Incepissent in loco Kertheszelev (Veszpr. 5, Füle). **1410**: Vinee Hasartoszelee dictae (OL. D. 9616). **1412**: Tereium dimidium in loco Chataryzeuleuhel nuncupato (Veszpr.

13, Szőlös Zala m.). 1420: Duas vineas vnam Nogzeule aliam Simonzeuley vocitatas (Veszpr. Regn. F/112). 1434: Vineas exemptas et libertatas wigo Bochozeulew appellatas (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1454: Vineam suam Cherzeulew (OL. D. 14810). 1459: Vinee nostre omnino inculte Hozywzeulew appellate (Pannh. 18 Z). 1465: Vineam kyszeulew (HazaiÖkm. V.276). 1466: Quandam vineam wlgariter Weghzeulew nuncupatam (Veszpr. 10, Gyulakeszi). 1470: Prefata vinea Belsezeulew (Veszpr. 11, Merenye). 1476: Vinee Azzonzeuley nuncupate (ZalaÖkl. II.602). 1479: Vinee pynzezeulew vocate (OL. D. 36715). 1484: Quarum [vinearum] vna Zelepyzeulew nuncuparetur (Veszpr. 4, Csopak). 1499: Vinea venditoris Hozzywzeulew appellata (Pannh. 59/Ddd). Vinea Parlagzeulew vocata (Múz. Kislaludy). 1515: In Zeuleweley quatuor (Múz. Ibrányi). 1522: Versus Siluam Zeulewchere (OL. D. 37354). 1533: In Silua Pwzthazeulewefely vocata (Múz.). 1558: Cum vinea nobilitari . . . welaalzeulew vocata in promontorio possessionis alsobaththyan (Múz. Szily). 1584: Harom hegwamos zölö (OL. UC. 56/33). 1594: Az zeölönek ferton newen ualo jeüvedelme vagyon (uo. 113/5). 1599: Vagyon két Szöllő [így?], kinek egyikét Czolya Szöllőnek hívják a másikat pedig Leányos Szöllőnek (CanonVisit. 148). 1603: Vagynak a Predikátorsághoz szőlők, egyik szent János szöllő a magyar hegyen, másik Kútnál való szöllő szikszai határban (uo. 151). 1619: Also es Felseő Zeölömál (OL. UC. 28/43). 1700: A szöllő alól az szöllőben való ganéj felhordásért, egy napra dénár 18 járjon (GazdtörtSzemle I.78). 1705: Szőlőim culturájára: 1. Hegyaljaiakra: Nyitás, metszés, Venyike s karó szedés, Karózásra, kötözés, Első Kapálás, Forgatás, Harmadlás, Fedés, Szőlő Pásztorok fizetése, Két Vinczelér fizetése Summa fl. 898.95 (AdalZemplvmTört. VI. évf. 331). [Vö. majorság-, malozsa-, tengéri-szőlő.]

szőlő-egrés: agresta; agrest NySz. 1548: Szőlő egrést hozatam (OL. Nád. 40). 1572: Szőlő egrést (uo.).

szőlő-gazda: dominus vineae; weingartenbesitzer NySz. 1719: Nagyon fogja obligálni Nagyságod mindnyájunkot, az kik szőlő-gazdák vagyunk (GazdtörtSzemle I.87).

szőlő-gyepű: [saepes vineae; weingartenzaun]. 1593/1628: Ha a szőlőgyepűket esztendőnként meg nem építik, és réseken a barom bemegyén a szőlőbe, tehát a főbíró megítélze nékiek, hogy a gyepteket bekerteljék (GazdtörtSzemle III.104). 1613/1696: Elsőben az bíró meghagyja közönségesen virágvasárnap, vagy egy héttel az előtt, hogy minden ember bécsinálja az porgolátot, és annak utána járja meg mint az szőlő gyepűt (GazdtörtSzemle VII.411). 1643: Valaki szőlő gyepűit úgy be nem csinálja, hanem káros leszen és arról a gyepűről mégyen bé a marha, 4 forinton maradjon, és a kártételen (uo. VI.470).

szőlő-határ: [limes vineae; weingartengrenze]. 1694: Az ki szőlőjét el akarná adni, tehát idéztesse mind az két fél szomszédját, az előtt adja el gyepűjét szőlő határát, és a szomszédok előtt mutassa meg, ha a szomszéd ellenzi-e az szőlőről (GazdtörtSzemle I.171).

szőlő-hegy: vinetum, vitarium, mons vitifer, weinberg NySz. 1358: Ad quandam montem wigo Zeuleuhig dictum (OL. D. 30388). 1368: Vsque ad eluium montis Zeuleuehig dictum (Veszpr. 11, Márkó). 1417: Cuinsdam montis Zeuleuehig vocati (OL. D. 10590). 1564: A mely falunak szőlőhegye vagyon, azokra farsankban egy bort vessen árultatni (GazdtörtSzemle I.71). 1653: Valaki ezeknek törvényeket megveti, a szőlőhegynek földes urának marad husz forénton (uo. I².31).

szőlőhegyesi: [ad vineam pertinens; zu einem weinberge gehörig]. 1694: Mivel gyakorta történik, hogy az mi szőlő hegyeinkben szőlő örökségért gyeptől belől való gyümölcsösöskért az bősületes szőlős embert, kitül a szőlőt, gyümölcsöt perli, méltatlan háborgatja, tetszett azért mi nekünk szőlő hegyesi bírának, hogy ennek utána az méltatlan kereskedő ember az aduersa pars ellen 12 forintokon convincáltassék (GazdtörtSzemle I.172). [Képzésére nézve vö. Lehr Albert, Budapesti Szemle CXVI.65.]

szőlő-kerülő: [custos vinearum; weinberghüter]. 1694: Szőlös Ardó falujának szőlőkerülőinek hitinek formája (GazdtörtSzemle I.168). Tartozik akkorbeli szőlő bíró akár melyik esküdtnak vagy szőlő kerülőnek igaz ügyében mellette fogni és gondját viselni (uo. 172).

szőlő-kötözés: [ligatio vitis; das reben-binden]. 1731: Szőlőkötözés tájban pedig az bizonyosság anyja nagyon rosszul volt (Reizner: SzegedTört. IV.487).

szőlő-mégye: [limes vineae; weingartengrenze]. 1401: Vnam vallem Selemwegye dictam (OL. D. 8650). 1643: Az hegymesterek minden két holnapban megjárják a szőlőmégységben az gyepteket, ha ki vétekben találta, 4 forinton maradjon (GazdtörtSzemle VI.471).

szőlő-munka: [opera vinearia; weinbergerarbeit]. 1643: Senki . . . szőlő-örökségből senkit ki ne tilthasson különben, hanemha a felül való articulásoknak nem engedne, avagy bor áráért, szőlőmunkáért, kapáért, hordóért, szőlőkhöz való eszközökért . . . avagy adósságáért szőlőjét kötné (GazdtörtSzemle VI. 470).

szőlő-művelés, -mívelés: [vitium cultura; weinbau]. 1564: Az ki mástól elhagyott pusztá házba száll, annak két esztendőig való szabadsága legyen mindenből, szőlőművelés, szűrés és aratás és szena takarás munkájátul megválva (GazdtörtSzemle I.70).

szőlő-örökség, -örökség: [heredium vineae; weingartenerbschaft, weingartenbesitz]. 1612: Ő nekie volt egy szőlő öröksége, mely vagyon az mi Mester völgye nevű hegyünkön (AdalZemplvmTört. VI. évf. 182). Soha ez megh specificaltatott szőlő örökségben, Peter Deak urunkat . . . megh nem haborítottak (uo.). 1613/1696: Mivelhogy az mi szegény helyünkben legtöbb és kiváltképpen való törvények az szőlő-örökségek felől szolgáltatnak és gyakortább lesznek, ha ki szőlőörökséget verségére vagy pénzére akar keresni és perelni, tehát szt. Gergely pápa nap előtt tilalomba és ugyanezen nap előtt való valamely törvéynapra idézette is tegyen (GazdtörtSzemle VII.406). 1643: Senki, sem földesúr, sem egyéb ember szőlő-örökségből senkit ki ne tilthasson különben, hanemha [stb.] (uo. VI.470). Valaki szőlő-örökséget elad és válást tézen az hegység előtt és az valláskor megmondják a hegymesterek, hogy az szőlőörökség pénzre költ, és így felvallják, azki itt közel való, tizenötöd nap ellene mondhat (uo.). 1653: Somogyi Gergely, molnár aliter Németh János Keszten lakozók és többen diási és vonyárcsi földön szőlő örökséget bíró helységi emberek [stb.] (uo. I².30). Valaki szőlő örökséget veszen, ezek előtt valja föl Diason á Diasit, Vonyárcson a vonyárcsi határban való szőlőket (uo. 31). 1694: Az ki az felül megnevezett Szőlös Ardó nevű hegyen levő szőlők közül szőlő örökséget veszen vagy venne vagy szilvást vagy pallagot, akár mi legyen, az ki az gyeptől belől vagyon, annak áldomását tartozik mind az adó és mind az vevő fél egy forinttal akkorbeli szőlő bírának esküttel egyetemben fizetni avagy adni (uo. I.170). Gyakorta történik, hogy az mi szőlő hegyeinkben szőlő örökségért gyeptől

belől való gyümölcsösökért az böcsületes szőlős embert, kitől a szőlőt, gyümölcsöt perli, méltatlan háborgatja (uo. 172).

szőlő-pénz: 1500: *Zeulewpenz* de promontorio Sempthe (OL. D. 34994).

szőlő-út: [via in colle vineario; fahrweg im weinberge]. 1653: Valaki szekerével és marhájával az *szőlő utak* mellett, az uton belül kárt teszen az szőlőben, annak bírsága fl. 4 az urnak és az káros embernek kárát fizesse meg (GazdtörtSzemle I².33).

SZŐLŐCSKE: vinea parvula; kleiner weingarten NySz. («szőlőcske» a.) 1564: Az mi az szigényeket illeti kik elfogyatkozván helységeket letették, földök szántását elhatták, csak ki *szőlőcskéje* ki keze munkája után teneg [stb.] (GazdtörtSzemle I.70). 1613/1696: Az ő helyekben adnak szóval vagy nevezettel valamely *szőlőcskét*, avagy szántóföldet cserében (uo. VII.409). 1696: Tarnán az Horkán szomszédság. vettem egy kis *szőlőcskét* fl. 44 (AdalZemplvmTört. IV. évf. 243).

SZŐLŐS, szélős, szőlés, szőlős: vites et uvas habens; was weinstöcke und trauben hat NySz. («szőlős» a.), [vineam habens; weingarten habend]. 1075/1217: Postea dedi uillam, que uocatur *sculleus*, ubi dedi uinitores et XV. uineas (Knausz: Garam-Apát. 25). 1168: Dedi eciam vineam unam in uilla *Sculeus* (Pannh. 51/N). 1171: Deinde protelatur ad montem qui uocatur *Scelves* [«igy» Szam. jegyz.] mogos (uo. 27/Mm). 1210: De uinitoribus istos Buda Duca cum una vinea in *Sculeus* et in uilla que uocatur Sucorou (uo. 5/F). In secundo predio eius quod uocatur *Scenleus* (uo.). 1211: In uilla *Zeuleus* ultra Bokon (Pannh. Tih. 1/5). In uilla *Zeuleus* iuxta Balatin duo uinitores sunt ecclesie Buges Theke filius Donus (uo.). In uilla *Zeuleus* (uo.). [Udvornici] Sornuk Simirek Hodus Fenke Thompa *Zeuleus* Reke Toppa (uo.). 1214: Terram udwornicorum *Zeuleus* nomine (OL. D. 69). 1221: In terra *Sculeus* II seruos uidelicet Micou Venir cum uineis (Pannh. 4/B). 1226: Uilla de *Sculeus* (uo. 18/T). Villam *Sculeus* (uo. 31/P). 1229: In villa Sumberem Meger *Sculeus* Told (Pannh. Lib. Rub. 24—34. l. 20. sz.). 1230: Terram Ekud Inad *Sculeus* (HazaiOkm. VI.25). 1243/1354: Inde descendendo ad Ryppam *Zeuleus*beruk (OL. D. 260). 1244: Terram suam in villa *Sculeus* existentem (Körmend III/2, Szőlős 1). 1247: Usque ad villam *Zeuleus* (Múz. Forgách). 1249: Usque villam *Zeuleus* (uo.). 1252: In uillis Ech *Sculeus* [«Győr mellett» Szam. jegyz.] (OL. D. 369). Quorum uinitorum nomina hec sunt In villa *Sculeus* Crachim Hothus Heynus Heuse Wetheu Aarud Feltheu (uo.). 1265: Conterminatur cum terra *Zeuleus* (uo. 595). 1270: De villa Bezpremezeuse (Pannh. Tih. 17/1). 1287: Possessiones *Sculeus*-teluk Ihsua Sutkfolia (Körmend, Korlátkő-Appon. 11/563). 1292: Villam *Zeuleus* iuxta fluuium Gyunges in Comitatu Castriferrey existentem (Múz. Békássy). 1300: Vineam suam hereditariam in quantitate vnus ingeris in territorio ville *Sculeus* (Múz. Jankowich). 1309: In eadem uilla *Sculeus* (Veszpr. 13, Szőlős, Zala m.). 1327: Possessionem *Sculeus* Poloznuk Chopok et Wrs (Veszpr. 2, Ábrahám). 1332: Inter terram Zumbathel et Kiszuleus (Múz. Békássy). 1348: In quodam alio viculo populoso *Zeuleus*vleha vocato (OL. D. 4017). 1358: Possessionum et porcionum possessionarium scilicet Barand Keueaza Cheus Chour *Zeules* Gelemyr *Zeules* Arach Fued Keek *Zeules* Pechel (Pannh. Tih. 1/17). 1359: Possessionem suam *Zeuleus* uocatam in comitatu Chanadiens habitam (OL. D. 4865). 1367: Metas terreas antiquas *Zeuleus*shatar vocatas (uo. 5604). 1367/1384: Duas metas antiquas terreas *Zeuleus*shatar vocatas (uo. 7054). 1378: In portu ticie *Zeuleus*rew nuncupato (uo. 26566).

Possessionem *Zeuleus* alio nomine Viragusberk (Múz.). 1383: In terra *Sculeus*kelethy dicta (Múz., «Csopak» Szam. jegyz.). 1389: Villas udwarnicales duas *Zeuleus* (Körmend III/3, Atád 19). 1401: Penes monticulum *Zeuleus*heg vocatum (Múz. Kállay). 1418: Villis Fyred Keek Kwesd Odwary Arach Apathy Assowf Ermenes *Zeules* Kyspechel et Wassol vocatis (Veszpr. 2, Áracs). 1447: Predium Dobogozewleus appellatum (Veszpr. 10, Litér). 1453: Georgius *Zeuleus* (OL. D. 14661, az első e a w fölé van írva az eredetiben, de nyilván csak betoldásaképpen a kifejejtett betűnek). 1475: Kyszeleus, hn. (Lelesz Acta 85/1). 1478: Ad predium ipsorum actorum *Zeuleus*sthelek vocatum (uo. 88/2). 1599: Minden Kassai *szőlős* ember, borából kilentzedel tartozik a Prédikátornak (CanonVisit. 148). 1643: Senki *szőlős* ember a földesurak híre nélkül és akaratjok ellen szőlei lábját, vagy gyeptűt küllebb ne csinálja (GazdtörtSzemle VI.469). 1653: Ezek [a megnevezettek] előtt törvénye minden *szőlős* embereknek, akár nemes, akár vitézlő, akár paraszt renden levők lesznek az szőlők dolgában (uo. I².31). Ezen hegy-mestereknek minden *szőlős* ember egy pint mustal tartozik, az kik kilenczedet adnak (uo. 33). 1694: *Szölős* Ardó falujának szőlőkerülőinek hitinek formája (uo. I.168). [Szárm.: 1638: *Szölöske* fele kett ortovan szel föld (OL. UC. 2/34).]

szőlős-kert: vinea; weingarten NySz. 1243/1354: Descendit ad vallem *Sculeus*kerth dictam (OL. D. 260). 1619: Egy nagy lugasos *zeőleős kert* (OL. UC. 4/24). 1695: Szürüskertekből csinált *szőlőskertek* (GazdtörtSzemle IX.15). 1726: A nemes Városban kicsinnek s nagyok iteratis vicibus háromszor meghirdettették, hogy valakinek tetszik, menjen ki, és kevés salarimért *szőlős kert*et osztnak (uo. III.91).

SZÖM, 1. öreg-szémű.

SZÖMÉLY, 1. némés-szémély.

SZÖMÖRCSE, szemércse: rhus CzF., rhus cotinus MTsz.; sumach, fűrberbaum BM. 1282: Ibi est arbor *Zemerche* [így] uocata (Akad. 1/32, l. HazaiOkm. VI.276, más olvasattal).

SZÖMÖRCÉS, szemércés: [rhoibus copiosus; reich an fűrberbäumen]. 1360: In quodam monte *Zemerces*mal wlgariter nominato (Körmend III/2, Őrs 18). 1376: In monte *Zemerces*mal vocato (Körmend III/2, Őrs 23).

SZÖMÖRCESÖK-GOMBA, szemércesök-: [phallus; morchel, maurache]. 1544: Vöttem *zemercesek gombat* (OL. Nád. 41). [Vö. *szömörcesök* NySz. MTsz.]

SZÖMÖRCESÖK-LÉ: jus phallorum esculentorum; morehsauce NySz. 1549: Egh fel boryut uettem elso tal eteknek kyt *zomorcok leuel* foztenek (OL. Nád. 49).

SZÖNYEG, szényeg, szények, szőlnyeg, szűnyeg: tapes, tapetum, triclınaria; teppich NySz. 1448: Tres cortenas grecales in wlgó *zenek* (OL. D. 14134). 1509: Emimus duo *zenyegh* (uo. 25511). 1516: Negh wy *zenyenyegh* (uo. 26367, l. Zolnai: Nyelvenl. 206). 1519: Vnum *Zeunyeg* autem magnum (Lelesz Acta 125/62). 1522: Lego ecclesie Sancte crucis vnum wlgó *Zwnek* et duo Carpath (Körmend, V/5, Batthyán 79). 1544: Nygh zekeros Lu. Keet feier *zönigh* [így?] (AdalZemplvmTört. V. évf. 276). 1549: Dedimus thapete wlgó *Zwnegh* (Múz. Kisfaludy). 1565: Vagion hat veres *zeőlnyeg*... Vagion nioltz feier *zeőlnyeg* (AdalZemplvmTört. V. évf. 312). 1671: Tapetes Turcici vulgo skarlatzűnyeg (KPénzügymL. Hungarica). [Vö. posztó-szőnyeg.]

SZŐ-PÉNZ: [?]. 1524: Circa festum resurrectionis domini omnes insimul tenentur soluere pecunias wlgó *zew penz* [igy], cruciferos XXX (OL. D. 37006, «Oppidum Nempthy» a., 110. l., «Zala m.» Szam. jegyz.). Summa pecuniarum *zewpenz* [igy] vocatarum facit cruciferos XXX (uo., «Nemty» a., 179. l.).

SZÖR, vö. közép-szörű.

SZÖR, vö. cáp-ször, daru-, hamu-, patkány-, seregély-, vad-, vas-, vércse-szörű.

ször-in: [tomex e pilis facta; haarschnur]. 1588: Halot wett Ahoz walo *zór inat* Faggas kötelet (OL. Nád. 41). Halohoz polyanak walo gyöplöt es *zór inat* (uo.). [Vö. *háló-in* NySz.]

ször-selyem: 1643: Taczli, ki *ször selyemből* csinált csipkéből, ki réz vesszőre pár Nro 12 (Radvánszky: Családelet II.286). *Ször selyemből* kötött sűrű fodroccka Nro 8 (uo.). 1651: Három fejer csipke gallér 4-dik fekete. Egy hólyagos pantlikás gallér, kettő támasztó [vö. «támasztó-gallér» NySz.]. Egy réz vesszős gallér. Egy spanyor fekete *ször selyemmel* varrott gallér (uo. 314).

ször-tarisznya, -taniszra: saccus ex pilis factus; haartornister NySz. 1544: Vöttem tiz *ször taniszrat* (OL. Nád. 41). 1546: Hydeugel [igy] halo Zenth Pal napian Nag Benedeknek attam *Zór taniszrat* (OL. Nád. Számad. b). 1547: *Ször tarisznat* kilenczet (OL. Nád. 48).

ször-zsinór: [funiculus e pilis tortus; haarschnur]. 1635: Egy török *szörzsinór-öv*, hajszin (Mihalik: KassaÜtvTört. 223).

SZÖRÉS, l. szörös.

SZÖRNYŐ, l. szörnyű.

SZÖRNYŰ, szörnyő, szörnyő: teter, trux, truculentus, atrox, dirus, immanis, terrificus; grausam, abscheulich NySz. 1422: Anthonius *Zernew* (OL. D. 11283). 1439: Johanne *Szewnyew* (uo. 28978). 1470: Petro *Zernycw* (Múz. Kállay). 1479: Petro *Zewnyew* (uo.).

SZÖRNYŰKÖDIK: horreo, horresco; sich entsetzen NySz. («szörnyűlködi» a.). 1729: Más sok rendbéli számtalan iszonyú gonoszságokat az első három esztendőktől, az második pedig tizenhárom esztendőktől fogvást végben vinni nem *szörnyűködtek*, az pokolbeli sátánnak híven szolgálni (Reizner: Szeged-Tört. IV.463).

SZÖRÖS, szörös: pilosus; haarig NySz. 1330: Nicolai dicti *Zeurus* (Veszpr. 107, Köveskál 2). 1335: Homo vester *Zeurus* predictus (AnjouOkm. III.188). 1357: Petrum dictum *Zeurus* (ZalaOkl. I.576). 1360: Pethew dictus *Zeurus* (Múz.). 1365: Martinus filius *Zeurus* (Lelesz Acta 3/22). 1368: Stephanus dictus *Zeurus* (Múz.). 1401: Benedictum *Zeurus* dictum (ZichyOkm. V.233). 1407: Stephanus *Zeures* (Múz. Máriássy). 1410: Johannis dicti *Zeures* (Múz. Kapy). 1422: Johannis dicti *Zeurus* (Múz.). 1428: Georgius *Zeures* (OL. D. 13508). 1434: Petro *Zeures* (uo. 12645). 1436: Petro *Zeures* (uo. 12852). 1452: Nicolao *Zeures* (Múz. Kállay). 1469: Stephani *Zeures* (Lelesz Acta 80/44). 1483: Blasium *Zeures* (Lelesz Berces. X.12). 1496: Barnaba *Zeureus* (OL. D. 20476). 1602: *Szörös* Boldizsár (SzékelyOkl. V.288). 1603: Bartholemeus *Szörös* (uo. 266).

SZÖVÉS, vö. vászon-szövés.

szövés-gomb: [malleolus textilis], orbiculus textilis; gewebter knopf NySz. 1635: Gombkötő céh. Elsőben is nro 12 bokor *szövés gombra* a ki arannyal vagy ezüsttel és selyemmel virágosan duplán vagyon szövve megyen rá 4 lat selyem (GazdtörtSzemle VIII.477). 12 bokor tiszta selyemből való *szövés gombra* megyen kuser selyem 6 lat p. 6 f.— Nro 12 török selyemből *szövés-gombot* a kire megyen 7 lat per 5 f. 50 d. (uo.).

SZÖVŐ, szövő: textor; weber NySz. (2. jel.) 1415: Stephani *Zewe* (Körmend I/9, Óvár 10). 1478: Anthonium *Zewe* (Körmend, Heim 590). [Vö. szita-szövő.]

SZTANISZLÓ, l. Szaniszló.

SZTRÉNGA, l. észtrénga.

SZTRONGA, l. észtrénga.

SZTRUBICA, l. sztrubnica.

SZTRUBNICA, sztrubica: «species bombardarum, idem ac offniza» Bartal («strubnica» a.); [haubitze]. 1491: Bambarda [igy] 1 Tarazk V. *Ztrubnica* [igy] V (OL. D. 26051). 1494: *Strubnichas* [latinul ragozva] sex et pixides et alia Ingenia (Engel: Gesch-ÜnglReichs I.59). 1510 k.: Item vna *Strubyca* [igy] cuprea similiter ante ipsam Turrim (OL. D. 26235, várba, hadi eszközök közt). 1511: Duo Ingenia enea ad frangendas hostium acies valencia, unum scilicet Trazk et vnun *Ztrubyca* sermone vulgari nuncupata (Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge, IV/3. 75—76). 1520 k. Zakalos. Tharazk. *Ztrubnica* (Forrás?). [Vö. még *ztrubyca* Bartal. Meghonosult szó volt-e?]

SZÚCA: lancea, hasta; lanze NySz. («csúcsa» a.). 1487: Peruenissent ad quendam altum montem magnum Wolahice Dalwizwlycze hungarice vero *Zwczahegy* (OL. D. 37066, «Offenbánya» Szam. jegyz.). [Vö. csúcsa.]

SZÚCÁS, szulcás: [lanceam habens; lanze habend]. 1388: Blasii dicti *Zulchas* (Múz. Kállay). 1394: Blasio *Zulchas* (Lelesz Acta 21/3). 1427: Johannes *Zuchas* (Múz. Kállay). 1462: Gregorius *Zwchas* (Lelesz Acta 73/59). 1469: Johannis *Zuczaz* (uo. 80/44). [Vö. csúcsa NySz. [Vö. csúcsás.]

SZUDAR? l. cudar.

SZUKA?: [canis femina], canis; hündin NySz. 1229: Nomina uero illorum seruorum sunt hec Cucha Vnica Forcos Vyalam *Zuca* [a. m. szuka?] (Pannh. 5/Gg).

SZUKMÁNY?: chimastrum, symballota, gausape; zottige decke, zottiges kleid NySz. 1384: In loco *Zickman* [igy, a. m. szukmány?] dicto (OL. D. 7074).

SZULÁK: [palus, stipes, paxillus; pfahl, pfosten, pflock]. 1685: Ezen szín sindelyes, *szulákokon* álló (OL. ÜC. 19/4). Poszto Festő ház... Tornacza *szulákokon* álló (uo.). [Vö. *culák* CzF. NySz. MTsz.; *szulák* CzF.]

SZULCÁS, l. szucás.

SZUNYOG: eulex, conops; mücke NySz., schnack PPB. 1230: Villa *Zunyug* [a. m. szunyog?] Cynric Boda (Pannh. 32/V). In villa *Zunyug* (Veszpr. 14, Dec. Comit. Symig.). 1327/1352: Ladislao dicto *Zwnyugh* (OL. D. 4244). 1330/1505: Vadit ad quendam locum *Zwnyoglaza* vocatum (uo. 37350). 1331: Andreas dic-

tus *Zunyug* (AnjouOkm. II.530). 1415: Possessionis *Zunyugzegh* vocate (OL. D. 27149). 1424: Cuiusdam predii *Zunyuguar* vocati (Körmend, Korlátkő-Appon. 17/822). 1429: Michaelis dicti *Zunogh* (OL. D. 12134). 1430: Ex parte predii eorum *Zunyugzegh* nominati (Lelesz Acta 49/10). 1452: Predia *Zunyugzegh* et Krakorewe (OL. D. 30823). [Helyn. szárm.: 1302: De uilla *Zunugd* (MonStrig. II.512).]

SZUNYOGOS: [culicibus copiosus; reich an mücken]. 1302: Quendam terram suam... *Zunyugschondol* uocatam (MonStrig. II.507, vö. HazaiOkm. VII.343). 1451: Vallem *Zunyogos* (OL. D. 28397).

SZÚR: pugno, jaculo; stechen NySz. 1466: Demetrio *Zuroth* (Múz. Kállay).

SZURDÉK, szordok? szurdok, szurduk: angulus, latebra; heimlicher winkel NySz.; a) «két magas hegyoldal közötti meredek szoros út, hegy-szakadék», b) «mély völgy», c) «két domb közötti völgy» MTsz. (4–6. jel.). 1193: Inde ad aliam aquam *Zorduc* [igy, a. m. szurdék?] (OL. D. 27). 1267/1380: Ascenditur per locum *Zurdukut* vocatum (Wenzel III.174). Ascendendo quoddam *zurduk* vel horhag (no. 176). 1275: Quendam uiam *Zurduk* uocatam (Múz. TörtTárs. 4). 1278: Inde procedit ad vnum *Zurduk* (Kubinyi: MTörtEml. I.108). 1297: Vallem *Zurduc* uocatam (HazaiOkm. VI.423). 1321: Possessionis de Bennyzurduka vocate in comitatu Wywar existentis (Körmend V/6, Heterogena Miscell. 113). 1338: Ducit ad vnum fluium *Zurdukfew* (Múz. Rhédey). 1346: Possessiones *Zurdukypsky* et Tenkfeulde vocate (Múz. Motesiczky). 1347: Predicta via Deuecherzurduka dicta (OL. D. 3909). In quadam valle currendo et in eadem usque ad Chabazurdukazada uocatam (uo.). 1356: Locum valliculosum wigo *Zurduk* vocatum (OL. D. 4591, I. AnjouOkm. VI.436). 1363: Super terra Komlozurduk vocata (OL. D. 5213). 1368: Valle Chabazurduka vocata (uo. 5658). 1383: Flectitur ad partem septentrionalem ad Kysdedzurduk dictum (Múz.). 1419: Quedam vallis wigo *Zurduk* (OL. D. 10789). 1430: Cuiusdam magni fossati wigo kechkezurduk vocati (uo. 12298). Versus locum Malumzurduk vocatum (Pannh. 11/B). 1446: Ad quadam magnam viam *Zurduk* vocatam (OL. D. 14004). 1467: Venissent ad Lygethfee qui wigo Hozzzurduk vocaretur (Lelesz Met.Bereg 21). 1487: Peruenissent ad quoddam parum *Zurduk* (OL. D. 19381). 1601: *Szurduk* György (SzékelyOkl. V.172). *Szurduk* Benedek (uo.).

SZURDOK, I. szurdék.

SZURDUK, I. szurdék.

SZURKOS: a) piceus; pechig, harzig; b) sordidus, squalidus; schmutzig NySz. 1075/1217: Per silium huntensem, que hungarice *surkoscher* [a. m. szurkos?] uocatur (Knauz: GaranmApáts. 25). 1358: Per silium Hontensem, que Hungarice *Surkoscher* vocatur (uo. 23). 1505: Mathias *Zurkos* (Múz. Soós). 1601: *Szurkos* György (SzékelyOkl. V.172). 1602: *Szurkos* György (uo. 187).

SZUOK: resina, pix, gummi juniperi; pech NySz. 1469: Paulus *Zurok* (Lelesz Acta 80/54). 1548: Thwnna *zurok* (OL. UC. 99/7). [Vö. fenyő-szuok.]

SZUSZÉK, szuszok: cumera; getreidekasten NySz. 1510 k.: Triticum cum vno *Zwek* (OL. D. 26235). 1558: Scrinia *Zwek* (OL. L. III. 16. 17). 1596: Tatarkat egi *szuszekban* (uo.). 1620: Vagion egi *szuszekban* [igy] Liszt Cub: 51 $\frac{1}{2}$ Vagion Masodik *szuszekban* [egy még sokszor] szab Cub: 50 (OL. UC. 15/9). 1634: Az *szuszeknak* három rekesze (uo. 21/3). Egy *szuszek*; kiben az vámbuzát szedik (uo., «malomban» Szam. jegyz.). 1683: Hosszu *szuszek* belől két szá-

kasztya, kinek is egyikeben buza vagy on (uo. 3/32). [Vö. lisztés-szuszek.]

SZUSZÉKOCSKA, szuszíkočka: [cumera parva; kleiner getreidekasten]. 1634: Egi fedeletlen *Szuszikoczka* (OL. UC. 21/3).

SZUSZÍKOCSKA, I. szuszekočka.

SZUSZOK, I. szuszek.

SZÚTYONGAT, vö. szatyongat.

SZUVAT? a) «megszáradt v. megégett sártapaszdaráb, a mely levált v. leváló-félben van, v. a melyet levertek»; b) «kéményben levő korom»; c) «göröngy»; d) «törmelék, szemét»; e) «polyva» MTsz. 1337/1414: Johannis dicti *Zuual* [a. m. szuvat v. zuvat?] (OL. D. 3089). 1337/1367: Circa angulum domus Johannis dicti *Zuual* (SztárayOkl. I. 150).

SZŰ, I. I. sző.

SZŰBELI, I. szívbeli.

SZŰCS, szőcs, szőles: pellio, pellex; kirschner NySz. [kürschner]. 1327: Vnum piscinam *Zoochfertey* [vö. Szőcs, hn. CzF.] vocatam (OL. D. 2415, I. AnjouOkm. II.279). 1406: Benedicto *Zewch* (Veszpr. 10, Palaznak). 1445: Laurencium *Zewch* (Lelesz Acta 55/22). 1453: Georgio *Zewch* (OL. D. 30828). 1460: Petro *Zewch* (Lelesz Acta 71/1). 1467: Ladislaus *Zewch* (OL. D. 16555). 1469: Georgius *Zewch* (uo. 32365). 1475: Valentino *Zewch* (Lelesz Acta 85/22). 1478: Matheus *Zewch* (OL. D. 18145). Bartholomeus *Zewch* (uo.). Georgium *Zewch* (Körmend, Heim 590). 1480: Georgio *Zewch* (OL. D. 18350). 1482: Laurencio *Zewch* (uo. 31975). 1484: Michaelé *Zewch* (Lelesz Acta 94/1). Albertus *Zewch* (Múz. Kállay). 1498: Paulus *Zewch* (uo.). 1503: Paulus *Zewch* (uo.). 1504: Melchior *Zewch* (uo.). 1507: Johanne *Zewch* (Lelesz Acta 115/9). 1511: De domo Petri *Zewch* (Lelesz Prot. II. 109a). 1522: Thomas *Zewch* (OL. D. 37004). Blasius *Zewch* (uo.). 1544: Attam az *szőcznek* wram subaitol (OL. Nád. 41). [Helyn. szárm.: 1181: Usque ad uillam *scuched* (OL. D. 22).]

szűcs-legény: [socius pellionis; kürschnergesell]. 1559: Az *zűc legen* yde hozta (OL. Nád. 49).

SZÜGY-ELŐ, szigy-elé, -elő: antilena, pectorale, averta; brustriemen NySz. 1462: Vnum *Zygelew* contextum wigo *Zewth* (Múz. Kállay). 1490: Farmentring; *Zygelew* (OL. D. 26048). 1524: *Zygh-ele* et farmentryng (uo. 26324). 1532: Hat zy, fek emle, hermec zy, *zygelw* (OL. Nád. 49). 1539: *Zygelew* argenteam auratam (Múz. Kisfaludy). 1544: Ket *zygy clewket* (OL. Nád. 40).

SZÜKÉLKÖDIK, I. szűkölködik.

SZÜKÖL, vö. megszűkül.

SZÜKÖLKÖDIK, szűkölködik: egeo, indigeo, careo; mangeln, bedürfen NySz. 1597: Az szoba heyzattia *szűkölködik* födel nekwl (OL. UC. 101/3). 1609: Mingyárt vocatioia lenne kdnek, mihelt az kegyelmed jelen létet megh ertenek azok az helyek az kik legh inkább *szűkelkednek* az kegyelmed szolgalattya nekwl (MA. NLI. 318, eredetije szerint).

SZÜKÖS, szikös: 1) indigus; bedürftig NySz. 1483: Gregorio *Zykes* (Múz. Forgách). 1597: Az zeoleo boitas es ganey nekwl *szikös* (OL. UC. 101/3). || 2) necessarius; notwendig NySz. 1544: Az my uram konhyayara *zykes* uolt myndenektől (OL. Nád. 40). 1572: Az my uram konhyayara *zykes* uolt (uo.).

SZÜKSÉG-HELY: [sella familiarica, locus sordidus]; appartement, abort, closett, privet BM. 1638: Ezen hazban egy *szükség hely*, melynek igen reghi o deszka aitaia (OL. UC. 2/34). *Szükség hely* vagi kamora szek No 8 (uo.).

SZÜKSÉGTÉLEN, *szükségtelen*: non necessarius, supervacaneus, superfluous SI.; unnöthig BM. 1752: Holmi *szükségtelen* öpöletekre [így a kézirat mindkét példányában] mindazonáltal jóra való fa ne engettessik (GazdtörtSzemle VI.138, eredetije szerint).

SZÜKSÉGTÉLEN, 1. *szükségtelen*.

SZÜKÜL, vö. *mégszükül*.

SZÜK-VOLTA: inopia; mangel NySz. (2. jel.). 1608: De *zük volta* vagion az tanito rendnek. Es feokeppen Scholaban tanitoknak (MA. NLI. 253, eredetije szerint).

SZÜL? 1. *sün*.

SZÜLE, *szile*, *szilé*: parens, genitrix; eltern NySz. (1. jel.). 1483: Martinus *Zyle* (OL. D. 18887). 1488 k.: *zyc* halla az soth monda [Máriának] En edes *silem* aniam, meg santulth [a ló] merth laba ky mariultht (Bagonyai ráolvasás, 1. Zolnai: Nyelveml. 153). [Vö. agg-szüle.]

SZÜN, 1. 1. *szín*.

SZÜNIK, vö. *elszünik*.

SZÜNYEG, 1. *szőnyeg*.

SZÜR, 1. *szír*.

SZÜR, *szír*: gaunacum, mastruca, gausape, laena, gausapina penula; zottiges kleid, oberkleid, oberrock NySz.; [pannus vilis; grobes tuch]. 1528: Pannum griseum *zyur* dictum (OL. L. III.16. 17). 1545: Eg *twrba*. Eg *ponwa* Eg öreg *zyr* sak (OL. Nád. 49). Eg taniszranak ualo *szört* (uo. 42). 1551: Kylene *weg zwr* (uo. 41). 1588: Keth *wegh zwrt* (uo.). Wett ket *weg Zwrt* (uo.). 1597: Egy *vegh zewrthwl* (OL. UC. 12/42). [Vö. csapó-, törő-szür.]

szür-csapó: [schneider der groben bauernmäntel]. 1588: Azon faluban wagion *zyur chapo* (OL. UC. 64/35). 1635: *Szürcsapó* cég (GazdtörtSzemle VIII.482).

szür-csuha: baeta, tunica, gausapea MA. (1621. kiad.); grober mantel NySz. 1611: *Szür csuha*, fejér abadolmány (KomárJk.).

szür-köntös: [tunica gausapina; rock aus grobem tuch]. 1558: *Zür köntöst* öreg Embernek walothe, es gyermeknek ahoz kepest az menny Ref lezen benne, azt meg kel Intezny, es adny (OL. D. 37006, 1. GazdtörtSzemle VI.137). 1701: Ispányim: Petróczon Imre. Élettje. Köntösse . . . Topolljókán: Lukeso. Élettje. *Szürköntös* Tarnán: Prisztas. Élettje. *Szürkönt.* (AdalZemplvmTört. V. évf. 171). 1702: Fulajtárom: Andris köntösse fl. 3. Kuhtám: Sztaniszló *szürköntösse* (uo. 331). Vinczlérim: Szentkeresztzen; Kaloszi, Élettje *szürköntösse*. Tolcsván: Bakos, két dalm. Élettje fl. 11 (uo.).

szür-müves, -mies: [schneider der groben bauernmäntel]. 1597: Poztho methew. *Zewr myes* (OL. UC. 12/42).

szür-nadrág: [bracae gausapinae; hosen aus grobem tuch]. 1701: Szür Dolmánjt Inasokra 3. fl. 3.

Szür Nadrágot 10. fl. 10. *Szür Nadrágot* Inassokra 4. fl. 2 (AdalZemplvmTört. V. évf. 235).

szür-pokróc, -pakróc: [stragulum gausapinum; decke aus grobem tuch]. 1544: Nemeez *Zewr pakrowcz* laznak pakrowcz (OL. Nád. Szamad. b).

szür-posztó: [pannus vilis; grobes tuch]. 1669: *Szürposztónak* singit, kinek szélessége egy singnyi 48 denár Darócznak singi, ki szélesebb 60 denár Tarka *szürposztónak* singi 24 denár (GazdtörtSzemle I.94). 1702: Nem számlálván hozzá *Szürposztókat*: Csizmákat arendákból (AdalZemplvmTört. VI. évf. 46).

szür-szabó: braccarius, gausapifex NySz.; [schneider der groben bauernmäntel]. 1570: Nicolaus *Zywrzabo* (OL. UC. 18/23).

SZÜRETÉZ: vindemio; wein lesen NySz. 1700: Az régi boldog üdőben az szőlők terméseit az szüreti dézmaláskor törkölyül szokták béhozni az *szüretező* emberek (GazdtörtSzemle VII.404).

SZÜRETÉZÉS: [vindemia; das weinlesen]. 1700: Háboruságos esztendők következtvén, kikben az *szüretezés* alkalmatosságit az előtteni mód szerint végre nem vihetvén [stb.] (GazdtörtSzemle VII.405).

SZÜRETI: vindemialis, vindemiatorius; zur weinlese gehörig NySz. 1700: Mikor jó *szüreti* üdő sokott járnai, az gazda kenyeren levő szedőnek dénár 6, az maga kenyeren levőnek pedig dénár 15 fizetődgyék (GazdtörtSzemle I.85).

SZÜRI-TIK, 1. *szérü-tyúk*.

SZÜRKE, *szírke*: leucophaeus, fuscus; braun, dunkelschwarz NySz. 1480: Johanne *Zyrke* (OL. D. 18313). 1531: Purpian pasytzwn Purpian *zurke* (OL. Nád. 43). 1538: Una vestis ad equitandum de purpiano colore *zewrke*, item duae swbyczae simplices altera de scarlato, et altera de panno purpiano *zewrke* (TörtTár 1888. évf. 570). 1539: Supica purpian *zurke* (OL. Nád. 48). 1542: Supczya de panno purpian *szyrke* (uo. 40). 1550: De panno purpian coloris *szérke* (uo. 42). [Vö. fehér-, kék-, vércse-szürke.]

szürke-páva: 1553: Heth darw Hath *zyrke pawa* (OL. UC. 96/3). 1567: *Zurke pawa* es feyer pawa tizenkettő (OL. GyfLimb. 7).

SZÜRKÉS: cinereus NySz.; [graulich]. 1483: Thomas *Zurkes* [«igy» Szam. jegyz.] (OL. D. 18887).

SZÜRŐ, vö. *lé-szűrő*.

szűrő-szita: colum; sichtsieb NySz., ein sieb zum seihen, das filtrirsieb BM. 1582: Colatorium wigo *zwreoztyha* (OL. UC. 77/17).

SZÜRŰ, 1. *szérü-hely*, -kert, -tyúk.

SZÜRŰS-KERT, 1. *szérüs-kert*.

SZÜZ, *szíz*: a) virgo; jungfrau; b) castus; keusch; NySz. (1. 3. jel.). 1388: Michaellem dictum Buurzyz [a. m. *szüz*?] seruiemtem suum (Múz.). 1438: Penes metam Kwbulkwth alio nomine *Ziczkwth* [a. m. *szüz*?] appellatam (Pannh. 64/Pp). 1470: Andrea *Zicz* [a. m. *szüz* v. *zúz*?] (Lelesz Acta 81/19). 1522: Demetrius *Zyz* (OL. D. 37004).

SZÜZ-MÁRIA-TÁNCA: [?]. 1737: Azon nap Rugónál volt és az Rugó *szüz Mária tánczára* hitta, de nem ment az tánczra (Reizner: SzegedTört. IV.525).

SZVADOS, 1. *szavatos*.

T.

TABAK: «timár, a ki juh- és kecskebőrből fehér kutyaszarral és szömörccével kordoványt, szattyánt és irhabört gyárt» MTsz. (1. jel.); [coriarius]; gerber BM. 1735: *Tabakok* [árszabása]. Egy kötés festett szattyánnak a java, melyben nr. 10 vagyon . . . Egy pár juhbőrnek készítésétől festve [stb.] (GazdtörtSzemle III.342).

TÁBID, 1. tábit.

TÁBIT, tábid: sericum undulatum; gewässertes zeug NySz. 1503: Athlacz. *Thabyth* (OL. D. 21212). 1509: Tres tunicas vnam de *thabyth* aliam de che-meleth et terciam de Raach kamoka (uo. 21965). 1512: Vnam Subam ex pellibus variolinis dorsinis tectam cum *Tabith* crocei coloris (uo. 30075). 1516: Egh zewld *Thabyd* zoknya (uo. 26367, 1. Zolnai: Nyelveml. 205). 1524: Vestem simplicem ex *Thabit* nigro (Múz. Kállay).

TÁBLA: 1) tabula; tafel NySz. (1. jel.) 1463: Vincencio *Thabla* (OL. D. 15877). 1638: Egy vagdalo kis *tabla* (OL. UC. 2/34). 1731: Az zsolnai posztósoktól kiknek sátorok van [vásárpénz] d. 48., akik pedig csak *táblán* árúlnak d. 12 (GazdtörtSzemle VII.89). || 2) tabula, lamina, pars; platte, stück NySz. (4. jel.) 1560: Eg *tabla* zapon (OL. Nád. 49). 1567: Vagyon feyer on tyzenhat *tabla* (OL. GyfLimb. 7). 1597: Bathok *tabla* 2 (OL. UC. 101/3). 1635: Szintén úgy adtuk az előtt is [a szijerszényt] mikor a szijaknak *tábláját* vettük per 5 d. most veszik per 12 d. (GazdtörtSzemle VIII.481). || 3) area; grundfläche, gartenbeet NySz. (6. jel.), das feld, der acker BM. 1566: Az törwen fanal egy *tabla* föld wagyon (OL. Nád. 49). || 4) [foricula; fensterladen]. 1597: Az ablakoknak egy *tabla* hia vagion (OL. UC. 101/3). [Vö. nyitó-, os-, szakács-, szakasztó-, számvető-tábla.]

tábla-ón: [lamina plumbi; plattenblei]. 1548: *Thabla on*. Keltew on (OL. UC. 99/7).

tábla-szappan: [lamina saponis; tafelseife]. 1669: Egy fenék *táblaszappan* 1 frt 20 denár (GazdtörtSzemle I.90).

TÁBLÁCSKA: [areola; gartenbeetchen]. 1597: Egj kis *tablaczkaban* wltetet Saffran (OL. UC. 101/3). [Vö. NySz. más jel.] [Vö. szakács-táblácska.]

TÁBLÁS: tabularis, tabulatus SI.; [getüfölt]. 1637: Menyezeti [a háznak] *tablas* kopias (OL. UC. 14/43). Az menyezeti [a háznak] *tablason*, kopiason chinalt, festekes (uo.). Felseő rend hazak . . . Az palotanak menyezeti iratos *tablas* kepes (uo.). Menyezeti [a pitvarnak] festett kopias formara, *tablason* chinalt (uo.). [Vö. NySz. CzF.]

TÁBOR: castra; lager NySz. 1490: Sagitte bali-starum pulcre xj Sagitte balistarum *thabor* [itt, úgy látszik, melléknévi értelmű] cum vasculis xv (OL. D. 26048). 1514: Nagh *Thabor*, hn. (Múz.). 1597: *Taborban* valo vas kemenceze (OL. UC. 101/3).

tábor-asztal: [mensa militaris; feldtisch]. 1576: Mensa vulgo *tabor azthal* (OL. UC. 76/17).

táborban való asztal: [vö.]. 1597: Taborban valo noszolia *Taborban valo asztal* (OL. UC. 101/3).

táborban való nyoszolya, -noszolya: [lectus militaris; feldbett]. 1597: *Taborban valo noszolia* Taborban valo asztal (OL. UC. 101/3).

tábor-szék: [sella castrensis; feldstuhl]. 1587: Forgho taraczk. *Thabor zek* (OL. UC. 46/74). 1597: *Tabor szek* (uo. 77/13). [Vö. tábori-szék.]

TÁBORI-SZÉK: [sella castrensis; feldstuhl]. 1705: Tábori ágyat vettem fl. 7.20 *Tábori* három *szék* fl. 3 (AdalZemplmTört. VI. évf. 333). [Vö. tábor-szék.]

TÁC: [abgabe, aufschlag]. 1564: Senki *tácra* [az eredetiben Szam. jegyz. szerint: «taachra»] bort el ne vehessen az sziginy embertől erővel. Hanem ha akarattja volna eladni aggya úgy mint elathattya, sőt asszonyom szikségének kivüle *tác*z [«taach» Szam. jegyz.] koron is senkinek ne legyen szabadsága az szeginy embertől az bort erővel elvenni, ha el nem akarja adni (GazdtörtSzemle I.76). [Vö. «Datz, Dätz, aufschlag, abgabe, umgeld, gabella, vectigal» Grimm; *dätz* Schmeller.]

TAFAT? 1. tafota.

TAFATA, 1. tafota.

TAFFOTA, 1. tafota.

TAFOFA, tafat? tafata, taffota, tafotta: bombycina multitia, tafetum; taffet NySz. 1391: Unius pecie de *Taphata* (Múz. Máriássy). 1469: Quinque wlnas ostri wlgó *Thaphotha* (OL. D. 27920). 1471: Vnum manicale de *thafatha* (Múz. Forgách). Vnum manicale wlgó ferys de *Thafath* [igy, olv. tafata?] legasset Anne puelle (uo.). 1490: Particule de *tafotha* (OL. D. 26048). 1510: De *thaphotha* zold lego dis-poni (uo. 35774). Tunicam de *thaphotha* cum phym-bria helgh (uo.). 1516: Keth *Thafota* fewal Thyndewk-lew Keth *Thafota* wankos (uo. 26367, 1. Zolnai: Nyelveml. 205). Egh *Thafota* fewal Keth *Thafota* wankos (uo., 1. Zolnai id. m. 206). 1528: Vna vestis thyndeke *thafotha* subducta pellibus pegweth (OL. L. III. 16. 17). 1530: De *thaphotha* coloris thewdewk-lew [igy?] (OL. Kolozsm. 106). 1532: *Thafotha* thyndek-

lew (OL. L. III.16. 17). 1533: Vitte due Cristophori Comitibus cum Nadraghkewthew ex *thafota* (OL. Nád. 49). Vnum Sargha *Thafota* Korzowagh (uo.). 1545: Vnum cingulum *taffotha* in fine cum aureis filis et Isloogh parata (OL. L. III. 16. 17). 1548: Wankos hy ala walo *thafota* (OL. Nád. 49). Zöldel tündöklő sarga *tafota* (uo.). 1553: Egy paplan kynek az környeke vörös *tafota* az közepy feyer komwka (OL. L. III. 16. 17). 1556: Eg zederyes barson welom ky alat wr napian az pap jar wöres *taffotawal* bellet (OL. Nád. 48). 1581: Egi pegweth malbol chinalt misemondo ruha, a mwskwa a mikeppen wiselik, weres *tafota* az feoly (OL. L. III. 16. 17). 1635: Egy öreg galléros gránát mentétől *taffottawal*, avagy kamukával bélelt 1 f. 80. d. (GazdtörtSzemle VIII.471). Egy vállban vágott skarlát avagy gránát és angliai mentéről, ha kamukával vagy *taffottával* merőn bélelt 1 f. 40 d. (uo.). [Vö. dupla-, fél-tafota.]

TAFOTTA, l. tafota.

TAG: 1) membrum, artus; glied NySz. (1. jel.) 1521: Carnes Bouinales ad vnum *tagh* solui (OL. D. 37179). || 2) corpus; Körper NySz. (4. jel.) 1723: Három-heti leánykáját a boszorkányok egész *tagjában* megvesztették; meg is holt beléje (Reizner: SzegedTört. IV.428). [Vö. város tagja.]

TAGAD: infitior, diffiteor, nego; läugnen, verneinen NySz. 1211: In uilla Zamthou isti sunt Joubagiones Borid Frid *Thogodou* Benseh (Pannh. Tih. 15). 1288: *Tagodo* et Benedictus, curiales comites (MonStrig. II.243). 1309: Valentini filii *Tagado* (Veszpr. 2, Abrahám, 1. HazaiOkm. IV.118). 1323: Cum terra *Thogodoufeulde* uulgariter nuncupata (Múz. Neuhofer). 1326: Johannes filius *Tagado* (ZichyOkm. I.286). 1341: Sebastiani filii *Thagadou* (Múz. Dancs). 1418: Johannes *Thagado* (Lelesz Acta 38/55). 1459: Anthonium *Thagado* (uo. 70/20).

TÁGITÁS: lenimentum; linderung NySz. (1. jel.) 1717: Annaira kinzották, és törték [a boszorkány-asszonyok] Szabó Mihallynét, hogy mint egy három hetig csak a' kuczikban sem mehetett, sőt az ágybanis nagy kinnal, és győtrelemmel fekütt, valamig *tagítást* nem tettek rajta (BorsodvnyJk. 18. sz. I.556). Annaira el győtrötték [a boszorkányasszonyok] Szabó Mihallynét, csak a' kuczikban sem mehetett [így] három hetig, sőt az ágybanis nagy kinnal fekütt, valamégh *tagítást* nem tettek rajta (uo. 558). [Vö. *tagít* MTsz.]

TAGLÓ: a) [verberans; prügelnd]; b) die fleischeraxt zum schlagen des viehes BM. 1461: Briccio *Thaglo* (Lelesz Acta 72/36). 1522: Dionisius *Thaglo* (OL. D. 37004). [Vö. *tagol* NySz.; *tagló* CzF.]

TÁJ: vicinia, vicinium, confinium, districtus; gegen, umgegend NySz. (1. jel.) 1435: Cuiusdam terre Baczkafayathaya appellate (Múz. Ibrányi). 1459: Ad facies fenilium in territorio Naghnyarasthaya (Lelesz Bercs. VII.26). In territorio Naghnyarasthaya (Lelesz Introd. P.22). 1472: Terrarum arabilium Zylhalmathaya vocatarum (OL. D. 17384). 1522: Ad terras Bardykwthathaya vocatas (uo. 37354). 1525: Ad terras arabiles Baczkafayathaya appellatas (Lelesz Prot. V.268a).

TÁKA? [inhabilis, stipes; unbehilflich, unbeholfen, tölpel]. 1347: Perueniret ad quendam fontem *Takacuta* [így, a. m. táka?] vocatum (Múz. Kapy). [Vö. MTsz.]

TAKÁCS: linteo, textor; weber NySz. 1330: Salomonis de *Thakach* (Pannh. 48/Vy). 1360: Valentinus de *Thakach* (Múz.). 1377: In loco *Takachteleke* vocato (Veszpr. 107, Kájár 3). 1383: Demetrius dictus

takach (ZichyOkm. IV.641). 1402: Nicolao *Thakach* (Veszpr. 10, Palaznak). 1434: Georgio *Thakach* (Körmend, Heim 429). 1436: Valentino *Thakach* (OL. D. 12852). 1438: Andrea dicto *Thakach* (Múz. Békassy). 1449: Andream dictum *Thakach* (Veszpr. 107, Egerszeg 8). 1452: Petrus *Thakach* (OL. D. 14575). 1453: Nicolaus *Thakach* (uo. 36407). 1454: Jacobum *Thakach* (Múz. Forgách). 1469: Kozma *Thakach* (Körmend II/9, Miscell. Pethő-Széchy 36). 1478: Gregorius *Thakach* (OL. D. 18145). 1499: Nicolao *Thakach* (Múz. Forgách). 1507: Michaelae *Thakach* (Körmend I/3, Hidegkut 50).

takács-róf, -réf: [ulna textorum; elle der weber]. 1648: Egy darab vászon, *takács réffel* tizennégy réf, fonal az ki gombolyagban vagyon ötvenhat (Radvánszky: Családelet II.299).

TAKÁCSI: [ad textorem pertinens; zum weber gehörig]. 1346: Salomonis de *Thakaachy* (Pannh. Hitel. 23). 1375: Stephani de *Thakachy* (Múz.). 1480: Cosma de Kapolnastakachy (Pannh. 51/Nn). [Vö. CzF. és Csánki: TörtFöldr. III.255.]

TAKAR: volvo, involvo; wickeln NySz. (1. jel.) 1610: Im mostis irtak egy levelet kgnek hazáiából, az kgd Sympatriotai es rokoní, melyben *takarva* vagyon valami költségs kit kgnek onnan Szentzöl küldenek (MA. NLI. 338, eredetije szerint). Im énís küldök kgnek öt aranyt, kiket ezen levele *takar-tam* (uo. 339). || 2) lego, congero; sammeln NySz. (2. jel.) 1564: Asszonyom ő nagysága akarja és hagyja, hogy Farkas uram mastan is nagy szorgalmatos gondot viselleyen arra, hogy a minél tebb bort vehetne pinzen, annyit *takarjon*, hogy asszonyomnak és ő nagysága gyermekének haszna lehesse belőle és mind bor árából, mind egyéb jüvedelemből és kereskedésből valamí pinzt *takarhat* asszonyomnak minden esztendőben felkülgye (GazdtörtSzemle I.74—75).

TAKARÁS: 1) subvectio frumenti, [perceptio frugum fructuumque]; getreidezufuhr NySz. (2. jel.), [eiusammlung, das einheimsen]. 1564: Azt is hagyja asszonyom ő nagysága, hogy Farkas uram minden *takarásnak*, bornak, gabonának és mindennek, azonnal *takarása* után, számát ő nagyságának megírja (GazdtörtSzemle I.75). 1596: *Takaráskor* a mit szép szóval kérhet, kérjen; nem hagyják: ki egy kivét, ki kettőt, ki többet ad (CanonVisit. 140). || 2) [re involvere; einwickelung?]. 1550: Mel vasculis quatuor Sepj *thakaras* [a. m. NySz. 1. jel.: 'collectio; sammlung?'] portiones sexaginta octo (OL. UC. 75/40). [Vö. széna *takarás*.]

TAKARGAT: [parco; sparen]. 1755: A mit férje keres, elvesztegeti, nem *takargatja* (DebrJk.). [Vö. NySz. más jel.]

TAKARÍT, vö. be-, el-, föltakarít.

TAKARÓ: 1) frumentator; getreidesammler NySz. (3. jel.) 1211: Hii sunt vduornici Nemelh Bochi Chomos Tomor Denn Zombot Brizeu Buhtuke *Thocorou* Warou (Pannh. Tih. 1/5). 1369: Emericus dictus *Takaro* (Pannh. 49/Ggg). 1405: Laurencius *Takaro* (Lelesz Acta 28/25). 1484: Georgius *Thakaro* (OL. D. 18976). 1495: Barnaba *Thakaro* (Múz. Forgách). || 2) volva, velamentum; decke, hülle NySz. (2. jel.) 1531: Quatuor *thakaro* (OL. Nád. 43). [Vö. haj-takaró.]

takaró-oldal, -ódal: 1590: *Thakaro odall* az pazytaban (OL. Nád. 48).

TAKAROSAN: parce; spärlich NySz. 1712 k.: Azért mindeneknek előtte az Belső kertnek Varos uttja fölöl valo kapuia mellet Teglalul Sárral az minemő Hazat maga fogh kivanni olylant kellett néki

hova hamarab *Takarosan* [a. m. nitide; nett? vö. CzF.] fel allítani s- meszel fel vakoltatni (Gazdtört-Szemle VII.417, eredetije szerint).

TÁKOS?: «haszontalan, erélytelen, ügyetlen, élheterlen, pipogya» MTsz. 1466: Thoma *Thakus* [a. m. tákos?] (KárolyiOkI. II.378).

TAKSÁS: stipendiarius; steuerpflichtig NySz. 1668: Miszaros N. Andras *Taxás* [a. m. NySz. szerint?] miszaros (OL. UC. 1/21). Balogh Janos *Taxás* miszaros (uo.).

TÁL: patina, catinus, paropsis, scutula; schüssel NySz. 1449: Petro dicto *Thal* (Veszpr. 107, Keek 3). 1544: Négy tal osfat hoztak (OL. Nád. 40). Azzu halat utolso tal eteknek (uo.). 1546: Rakot öregh *tabra* főznyi (uo.). Vrbano *Thalmoso* (uo.). 1549: Egh fel boryut nettem elso tal eteknek kyt zomorcok lenel fozenek (uo. 49). 1550: Egh tok *tal* on Egh tok talier on (uo. 45). 1558: Sayth nomo *tal* (uo. 49). [Vö. fa-tál, bolondok-tála, közép-, ólom-, ón-, sásás-, tormás-, vert-tál.]

tál-gyártó, -jártó: [patinarum seu scutellarum opifex; schüsselmacher]. 1584: Nag Odor *Tályarto* Myklos lakoya (OL. UC. 56/33).

tálmósó-fű: hippuris; kannenkraut, zinnkraut NySz. 1544: Vöttem *tal moso fiuet* (OL. Nád. 40).

tál-mosogató: [labrum eluacrum; spülfass]. 1638: Egy labas *tal mosogato* (OL. UC. 2/34).

tál-tok: [theca patinarum; schüsselfutter]. 1545: Az *taal tok* kolezatal (OL. Nád. 40). 1549: Egh *tal tok* puzta faya cynalasotal (uo.).

tál-törölő: [pannus detersorius; abwischetuch]. 1544: Vöttem ket *tal törölt* (OL. Nád. 41). [Vö. *tányér-törölő* NySz.]

TÁLACSKA: scutella, scutula, catillus, catinelus; kleine schüssel NySz. 1550: Apro *talachkak* (OL. Kolozsm. 50). 1561: Kezep *tal. Talachka* Tanyer (OL. L. III. 16. 17). 1635: Tyukmonyhoz kis *tálacsakát* 15 d. (GazdtörtSzemle VIII.480). [Vö. bokály-, ón-tálacska.]

TALÁL, vö. mégtalál.

TÁLÁS: 1) [patinam habens, patinarum opifex; schüssel habend, schüsselmacher]. 1402: Bogdan *Thalas* (Múz. Beesky). 1409: Nicolaus *Thalas* (Múz. Kállay). 1425: Benedicto *Thalas* (OL. D. 11712). 1429: Nicolai dicti *Tallas* [a. m. tálas v. tollas?] (Pannh. Tih. 18/1). 1430: Nicolaus *Talas* (Múz. Kállay). 1440: Nicolao *Thalas* (uo.). 1447: Dominico *Talas* (uo.). Nicolao *Thalas* (KárolyiOkI. II.253). 1454: Emerico *Thalas* (Lelesz Acta 65/60 és Múz. Beesky). 1459: Valentinus *Talas* (Múz. Kállay). 1468: Jacobum *Thalas* (Veszpr. 107, Hajmáskér 3). 1469: Michaela *Thalas* (Múz. Kállay). 1470: Gregorio *Thalas* (Lelesz Acta 81/19). 1475: Nicolao *Thalas* (Körmennd. Unyom. 112). 1477: Benedictus *Thalas* (Múz. Bethlen). 1499: Anthonio *Thalas* (KárolyiOkI. III.35). 1510: Michaela *Thalas* (Veszpr. 3, Billege). 1598: Thomas *Thalas* (OL. RDecim. Zempl.). [Vö. MTsz. 2. jel.] || 2) theca scutellaria; schüssellrame [schüssellrahmen] NySz., schüssellbrett, geschirrkasten BM. 1590: Aztal. Zek. *Thalas* (OL. Nád. 49). 1634: Egi eöregh *Talas* harom confignatioban (OL. UC. 21/3). Egy Deszkás *Tálas* (uo.). 1638: Egy rosz hitvan *talas* (uo. 2/34, «konyhában» Szam. jegyz.). [Vö. fa-tálas.]

TÁLCSÁS?: [patellam habens; schüsselsehen habend]. 1522: Gregorius *Thalczas* [a. m. tálesás?] (OL. D. 23675). [Vö. *tálesca* NySz.]

TALICSKA, *taricska*: pabo; schubkarren NySz. (1. jel.) 1538: *Talyczka* (OL. Nád. 48). 1556: Carruce manuales wigo *tarycka* (uo.). Carrucas manuales wigo *tarycka* vocatas (uo. 49). 1588: Asoth. *Thalychkath* (uo. 41). [Vö. toló-talicska.]

TALIGA: [pabo], biga, cisium, vectabulum, currus truncatus [stb.]; karre NySz. 1493: *Thaligas* paruas emi (EPSz. fol. 31). Paruas *thalygas* (uo. 86). 1494: Pro emendis *Thalyga* ad piscinam (Engel: GeschUngrReichs. 1.153). 1495: Vna Byga wlgariter *Thalyga* (OL. D. 37256). 1516: Ad *Thaligas* pro thengel (uo. 26169). 1518: Ad paruas bigas wigo *thaliga* pro laboracione karyka et thengel dedi ferra syn was (uo. 26184). 1558: Harom eke wasawal *talygayawal* igayawal es mynden zerzamawal eghetembe (OL. Nád. 49). [Vö. toló-taliga.]

taliga-kerék: [rota pabonis; karrenrad]. 1557: Duas rothas *talyga kerek* vocatas (OL. Nád. 49). 1706: Egy pár *taliga kerek* tengelyestül 60 d. Csin nélkül 48 d. (MTörtTár XVIII.266).

taliga-toló, -tolyó: [karrenschieber]. 1643: Az Apro művesnek beri, ugy mint az Csiga tekerő *Taliga Tollio*, és az kötel tartokra sok haszontalan költsegh kél (OL. Instr. 42, 1. GazdtörtSzemle VI.120).

TALIGÁS, *talyigás*: cisiarius, carrucarius; kärner [kärner], fuhrmann NySz. 1452: Anthonii *Thaligas* (OL. D. 36403). 1469: Simon *Thaligas* (Múz. Beesky). 1522: Thomas *Thaligas* (OL. D. 37004). Elias *Thaligas* (uo.). Ambro[sius] *Thaligas* (uo.). Relicta *Thaligas* (uo.). 1530: Vno *thaligas* qui res domini duxit (OL. Nád. 42). Vno *thaligas* qui res ex arce duxit (uo. 43). 1692: Örlő *talygásnak*: buza enb. 8. disznó nr. 1. báránybőr nr. 8 (GazdtörtSzemle VI.179). 1714: *Talyigás* [foglalkozásnév] (uo. IX.23).

TALLAS? 1. tollas.

TALLÉR: imperialis; thaler NySz. 1544: Attam haz berbe kilenez *tallert* (OL. Nád. 40). Attam iolcz *tallert* (uo. 41). 1555: Harom *thaler* (uo. 48). 1559: Egh neged resz *tallert* (uo. 49). 1562: Florenos centum in monetis *taller* (Múz. Kisfaludy). 1635: Az asszony temetésére vett ki Várady Péter uram az megirt *tallérokból tall.*: 30. Mely *tallér* teszen fl. 54. Polturák pénzt ugyanakkor fl. 4 (Mihalik: KassaÖvtört. 224). 1638: Penz vagion arannal *tallerral* szesztakkal dutka es polturak (OL. UC. 2/34).

TÁLNAK, 1. tálnok.

TÁLNOK, *tálnak*: dapifer; truchsess NySz. 1654: Komornyk Urnak Konyha Mester Urnak . . . Egi *Talnoknak* (OL. GyfLimb. 17). 1662: Konyha Mester. Pap Mihaly Urannak Liba Alba 2 . . . *Talnak*. Taresai Joseffinek . . . Etek fogok [stb.] (uo.).

TÁLNYÉR, 1. tányér.

TÁLNYÍR, 1. tányér.

TALP: solea; sohle NySz. (3 jel.) 1532: Coreum *talp* pro sotular (OL. Nád. 49). [Vö. szán-talp.]

talp-bőr, -bér: solea; sohlenleder NySz. 1522: Emi pellas wigo *thalpber* (OL. D. 26286). 1638: Boeskörnak valo *talpbeört* (OL. UC. 2/34).

talp-fa: substructio lignea; schweller, unterholz NySz. 1482: Ipse pro Reformatione Medietatis ipsius Molendini de Silua sua dolabrosa pro fabricandis scilicet plureis [igy] wigo *Thalpfa* et Gerendel ligna sufficientia daret (OL. D. 18722). 1527: Arbores quercinas vulgo *talpfanack* (OL. Nád. 43). 1683: Vagyon egy jo öregh

uj csűr, melyet *talp fajatul* foghva építetett a' még nevezett Tisztarto ket egy mas mellet levő polyva tartoval együtt (OL. UC. 3/32).

talplábnymnyi: [aliquot pedum; vonfuss]. 1644: Az kertjükből 15 *talp-láb-nyomnyi* [igy?] földet eladnak (KomárJk.). [Vö. *láb-nyomnyi*, *talp-nyom* NySz.]

talp-vas: canthus; radschiene NySz. 1632: Az malomhoz való apros szer szamot, az korong vasat is, czapot es egieb kusaly *talp vasat* (OL. UC. 3/20).

TALPAL: 1) a) pedibus eo; zu fuss gehen; b) [soleam calceo subdo]; sohlen NySz. 1490: Georgio *Thalpalo* (Lelesz Acta 99/16). || 2) [currum curvaturis rotarum instruo; den wagen mit felgen versehen]. 1635: Egy ó kereket *talpalni* 48 d. (Gazdtört-Szemle VIII.476). [Vö. *mégtalpal*.]

TALPALÁS: das besohlen NySz. (2. jel.) 1549: Saruya *talpalasatol* (OL. Nád. 42). 1669: Egész *Talpalásért* 36 denár Fejelésért 75 denár (Gazdtört-Szemle 1.90, vargák árszabásában).

TALPAS, talpos: 1) a) palmipes, pansa, plancus, planipes, plautus, plotus; breitfüßig; b) pedes; füsssol-dat NySz. (2. 3. jel.) 1329: Andree dicti *Talpas* (Múz. Kapy). 1344: Iuxta villam *Talpas* (HazaiOkl. III.152). 1357: Petrum dictum *Talpas* (ZalaOkl. I.576). 1364: Nicolao filio *Talpas* (OL. D. 5278). 1373: Valentini dicti *Talpas* (Körmend II/1, Groffensah 24). 1416: Petri dicti *Talpas* (Múz. Kállay). 1422: Jacobo *Talpas* (Lelesz Acta 42/31). 1423: Petro *Talpas* (no. 43/58). 1434: Johanne *Talpas* (Múz.). 1452: Paulo *Talpas* (Múz. Kállay). 1459: Benedicto *Talpas* (OL. D. 15387). 1467: Johannes *Talpas* (no. 30882). 1468: Benedictus *Talpas* (Múz. Kállay). 1478: Demetrio *Talpas* (Lelesz Acta 88/13). 1480: Matheo *Talpas* (OL. D. 18313). 1498: Andrea *Talpas* (Múz. Kállay). 1517: Adamo *Talpas* (Lelesz Beres. XV.4). || 2) basi instructus NySz.; [mit gestell]. 1759: Vagyon egy aranyos ezüst, a szent Kenyérhez való Csésze, *talpos* (CanonVisit. 183). 1799: Egy közepin gombos, *talpas*, ezüst, emberképpel elegyes, virágokban foglalt aranyos pohár (uo. 213).

TALPOS, 1. talpas.

TÁLTÓS: magus; zauberer NySz. (1. jel.) 1424: Thoma *Thalthos* (Múz. Forgách). 1466: Petro *Thalthos* (OL. D. 16292). 1484: Valentini *Thalthos* (uo. 18976). 1516: Petrus *Thalthos* (Múz.). 1544: Blasii *Thalthos* (Múz. Forgách).

TÁLYAG? 1. tályog.

TALYIGÁS, 1. taligás.

TÁLYOG? tályog?: struma, vomica, abscessus, apostema, suppuratio; geschwür NySz. 1297: Piscatura *Talyg* [a. m. tályog?] uocata cum quatuor piscaturis Weyzhel uocatis (Múz. Justh. I. HazaiOkl. VI. 424). 1344: Cuiusdam silue *Thalagh* [a. m. tályog?] vö. MTsz.] vocate (OL. D. 3727).

TAMÁS: Thomas MA. (1621. kiad.) 1427: Prediis *Thamasfaya* Waralya (Múz.). *Tamashaza*, hn. (SztárayOkl. II.253). 1453: Zenth*thamaseghhaza*, hn. (OL. D. 14600). 1459: Kerekzenth*thamas*, hn. (uo. 15399). 1544: Olah *tamasnak* attam gönni (OL. Nád. 41). 1597: Chyordos *Thámás* ház: Az köz feöldeön falwoll epetettek (OL. UC. 12/42). [Vö. *Tamáskó*.]

TAMÁSKÓ: [Thomae nomen blandiens; koseform zu Thomas]. 1604—24: *Tamáskó* fiamot első gyermekemet (KárolyiOkl. IV.4). 1624-ben holt meg szegén *Tamáskó* fiam (uo.). [Vö. *Tamás*.]

TÁMASZTÓ-SZÉK: sella bracciata; armstuhl NySz. 1552: *Thamaztho zekek* (OL. UC. 95/10). 1587: Egges *tamazto zék* (uo. 12/42). Kéth *tamazto székek* (uo.).

TANÁCS, tanács: 1) consilium; rat NySz. (1. jel.) 1717: Az el múlt télen egy alkalmatossággal Igriezen Lakos Szabo Mihályne meg boszorkányozván Totth Istvánnét, ki is nem akarván el szenvedni, ment *tanacsot* kérdeni a' fátenshez, hogy mi tévő legyék... mond a' fatens Totth Istvánnénak [stb.] (BorsodvnyJk. 18. sz. I.553). Nem különben Lengyel Tamásné, és Száz Györgynétis öszve boszorkányozván [Szabó Mihályné] mentenek a' fátenshez *tanacsot* kérdeni, de azoknakis hasonló *tanacsot* adván a' fatens, csak békességesen el szenvedték mind ez ideig is (uo. 553—554). || 2) buleuta, consiliarius; rat NySz. (2. jel.) 1303/1436: Predictus *Thanaled* filius Pose (Múz. Soós). 1439: Andrea dicto *Thanaled* (Múz. Békássy). 1522: Gregorius *Thanaled* hyrdethe (OL. D. 37004).

TANÁLCS, 1. tanács.

TÁNC, vö. hajdú-tánc, Szűz Mária tánca.

TÁNCOLÓ-HÁZ: [conclave ad saltandum apertum; tanzhaus]. 1608: Az eoregh *tanczolo hazban* (OL. UC. 37/56).

TÁNCOS: saltator; tänzer NySz. 1350: Ladislai dicti *Thanchus* (Múz. Ibrányi). 1359: Nicolaus dictus *Tanchus* (Múz., I. SoprOkl. I.303). 1376: Per arbores Illiceas wigo *Tanchus*fa currendo (Körmend II/5, Felső-lindva 18). 1406: Penes quasdam arbores pitorum wigo *tanchos*fa vocatorum (Múz. Forgách). 1422: Johannes *Thanczos* (OL. D. 11235). 1432: Petri *Thanchos* (uo. 28208). 1437: Stephano *Thanchws* (Lelesz Acta 54/35). 1453: Matheus *Thanczos* (OL. D. 27891). 1455: Thome *Thanchos* (Múz., I. ZalaOkl. II.561). 1459: Gregorio *Thanchus* (Múz. Kállay). 1463: Andrea *Thanchos* (OL. D. 15877). Johannem *Thanchos* (uo. 15875). 1476: Matheo *Thanchos* (Körmend, Heim 745). 1480: Johannes *Thanczos* (OL. D. 18568). 1484: Johannes *Thanczos* (Veszpr. 6, Garabonc). 1495: Thoma *Thanczos* (Múz. Forgách). 1499: Laurencio *Thanchos* (uo.). 1502: Ambrosius *Thanczos* (Pannh. 23/P). 1507: Benedicto *Thanczos* (Lelesz Acta 115/33). 1521: Dionisio *Thanczos* (uo. 127/6). 1601: *Tanczos* Máthé (SzékelyOkl. V.172). 1603: Stephanus *Thanchos* (uo. 253).

TANÉJT, 1. tanít.

TANÉT, vö. ló-tanító.

TANISZRA, 1. tarisznya.

TANISZTRA, 1. tarisznya.

TANÍT, tanéjt, tanét, tanojt: doceo, erudio [stb.]; lehren, unterweisen NySz. 1498: Andreas Delczeg*thaneytho* (Múz. Kállay). [Vö. ló-tanító.]

TANKÓ: [stolidus, stupidus, stipes]; einfältig, pinselhaft, dumm, der pinsel BM. 1469: Johannis *Thanko* (Múz., «Sopron» Szam. jegyz.). 1589: *Tankó* Sándor (SzékelyOkl. V.144). 1602: *Tankó* Péter (uo. 187). *Tankó* István (uo. 205). [Vö. CzF.]

TANOJT, vö. ló-tanító.

TANOROK, TANÓROK, taranok? tarmok? tarnok, tarolnok, taronak, taronok, tormok? tornok? torolnok, toronok?: pascuum, septum, septum pascuarium; ein ort zum weiden oder zum futtern NySz., weydung PPB. [L. még MTsz.] 1337:

Cum terris arabilibus retro ortos eorumdem adiacentibus que vulgo *Tornuk* dicuntur (AnjouOkm. III.329). Terras arabiles retro ortos eorumdem locorum sessionalium ad portionem predictorum filiorum Andree devolutorum adiacentes, vulgo *tornuk* vocatas (Sztáray-Okl. I.129). Terris arabilibus retro ortus dicte parve platee existentibus, que vulgo *tornuk* vocantur (uo. 136). Venit ad terras arabiles vulgo *tormok* [«így» a kiadó jegyzet] vocatas (uo. 149). Annectit terras arabiles vulgo *tormok* vocatas (uo. 150, ua. okl.-ben). 1337/1414: Annectit terras arabiles vulgo *Tormok* [«még egyszer így, Zemplén m.» Szam. jegyz.] vocatas (OL. D. 3089). 1343: Quasdam terras arabiles *taronuk* vocatas retro ortum eiusdem ville solummodo existentes (uo. 31244, «Ung m.» Szam. jegyz.). Sui proprii ortus que [így] vulgo in illis partibus ut premissum est *Thoronuk* dicuntur (uo.). Quasdam terras arabiles *taronuk* vocatas retro hortos eiusdem ville solummodo existentes (AnjouOkm. IV.331). 1351: Ad terras arabiles *Taronuk* vocatas (KárolyiOkl. I.202). 1357: Octo [jugera] in tali parte in qua in autumpno similiter arare procuraverint, secundum quod tenderet retro ortum qui *thoronok* vocaretur (SztárayOkl. I.276). 1358: Octo iugera terrarum in tali parte in qua in autumpno similiter arare procurarent, secundum quod tenderet retro ortum qui *thoronuk* vocaretur (uo. 280). Octo iugera terrarum in tali parte in qua in autumpno similiter arare procurarent, secundum quod tenderet retro ortum qui *thoronok* vocaretur (uo. 283, ua. okl.-ben). 1373: Vni loco sessionali retro ortum insufficiens terra scilicet *Toronok* dicta habebatur (ZichyOkm. III.513). 1376: Cum terris retro ortos existentibus in illis partibus *Toronuk* vocatis (Múz.). 1425: Cum quibusdam terris arabilibus retro (h)ortos dicte curie existentibus, *tharonuk* vocatis (SztárayOkl. II.249). 1450: Terre arabiles vulgo *Tanorok* appellate (Lelesz Introd. P/222). 1454: Cum terris arabilibus unius medie domus ac aliis terris arabilibus retro (h)ortos ipsorum habitis vulgariter *thorolnok* dictis (SztárayOkl. II.515). 1470?: Super terras *tarolnok* vocatas (OL. D. 31934, ad 1470-i okl. hátlapján). 1511: Quasdam terras arabiles *thorolnok* vocatas retro hortos jobagionum (OL. D. 32087). [Vö. «E szó *tornuk*, *tarnuk*, *tarnok*, *tornok* és *toronok* alakban fordúl elő a régi oklevelekben; mai napság Erdély magyar megyéiben a *keretek-allyát* (retro hortos), vagy a szérús kert bizonyos részét *tanorok*-nak nevezik, némely vidéken pedig hasonló értelemben *tonorok* járja» stb. (Nagy Gyula jegyzete SztárayOkl. I.129, a «tornuk» szóhoz).]

TANYA, tonya?: sinus, piscatura, foetus MA¹. («Difficiles» c. függelékekben), locus piscaturae; ort zum fischen NySz. (I. jel.). 1095: In portu modosa est piscatio libera que vulgo dicitur *tana* (Pannh. Tih. 15/Oo). 1109: Item dedit sanctus rex portum MODOCHEA qui *thona* vocatur cum descensu ad piscacionem vsomum (OL. D. 11). 1148/1291: Preterea piscaturam que vulgo *Tonya* dicitur a portu Meger usque ad magnam insulam Regis (Veszpr. Regn. G/119). 1222: Terciam partem Danubii et piscature que *Tonya* dicitur hungarice que ad castrenses ZulugaGeurienses et uduornicos nostros de uilla Gueneu pertinebat, una cum terciá parte uagi quod vulgo Euren dicitur (Pannh. 1/A, I. Wenzel VI.410). 1223: Terciam partem Danubii et piscature integraliter que *thagna* dicitur que castrensibus ZulugaGeuriensibus et uduornicis regis de uilla Geney continebat cum tota terciá parte voraginis quod vulgo Euren dicitur (Pannh. 1/Z). 1225: Cum omnibus pertinenciis suis scilicet quod vulgo dicitur Euren et *Tonya* et aliis piscacionibus suis et insulis (uo. 1/F). 1237: Cum loco piscature quod vulgo *Tona* dicitur (MonStrig. I.323, vö. Wenzel VII.33). 1239: Piscaturis specialiter *Tanya* et Euren nominatis (Wenzel

V.99). 1240: De omnibus piscaturis danubii que vulgariter *thuna* nuncupatur (Pannh. Htel. 5). Piscina in danubio existenti que vulgo *Tona* dicitur (Pannh. 5/C). 1254: Insula cum piscatura et captura piscium que in nostro vulgari *Tona* et Zaton dicuntur (uo. 12/J, I. Wenzel II.254). 1292: Quendam Piscariam in danubio constitutam que vulgariter *Tana* uocatur (MonStrig. II.329). 1293: Loca piscatoria in Danubio que vulgariter *Thana* dicuntur (OL. D. 1374). 1298: Piscacionibus vsomum qui vulgariter *Tana* dicitur (MonStrig. II.454) 1318: Piscinam vsomum que vulgo *Tona* nuncupatur que est in Danubio (Veszpr. 107, Herend 7). 1335: Piscinam ipsorum que in hungarico *Tania* dicitur (OL. D. 2938). 1337: Quadam piscina Muruthwa vocata in qua nouem tracciones piscium vulgo *Tanya* vocate (uo. 3075, I. AnjouOkm. III.380). 1364/1434: Quatuor capturas piscium vulgariter *Tonya* appellatas (OL. D. 5375). 1365: Vna tractura sagene in lacu, vulgariter *tona* (MonumPolon. X.381). 1367: Quatuor capturas piscium vulgariter *Tonya* appellatas (OL. D. 5567). 1400: Locum piscature Forktonya [Park-?] uocate (Pannh. 1/1). Locum piscature vulgo Gywrentonya nominate (uo.). Loci piscature Feltonya dicte (uo.). Locum piscature Kuzep-tanya nuncupate (uo.). 1409: Tria loca piscacionum apud vulgus *thanya* nominata (ZichyOkm. V.592). 1414: Prescripta piscina Penthelethonyaya non Zalkthonyaya vocaretur (OL. D. 10004). 1415: Piscaturam Penthelethonyaya nominando (ZichyOkm. VI.339). Quendam piscinam Zylch Zygethethonyaya nuncupatam (uo. 341). 1415/1424: Piscaturis danubialibus vulgo *Tanya* vocatis (OL. D. 10362). 1458: Possessionis Parthmadocha ac piscature vsomum *Thonya* (uo. 15273). 1459: Piscatura vsomum et aliorum piscium *Thonya* dicta (uo. 15408). 1517: Piscina magna cum clausura existens Gyalmostho uel etiam Morothwa dicta, necnon alia piscatura Danubialis, uel Thicialis, siue Zawe aut Drave *Thanya* nuncupata, si habet deputatum prouentum annualem, decies tantum estimatur, quantum facit eius prouentus (Verb. I. r. 133. fej.). 1520: Tres tractus Reciarum vulgo *Thanya* (Lelesz Acta 126/1). Piscine Espanthawa et Falwthawa. Espanthawa ad quatuor Tractus Reciarum vulgo *Thanya*, alia vero vtpote Falwthawa ad duos dummodo tractus se extenderet (uo.). 1550: Ezten zerdatul fogwa hany *tonyat* wontak es menny halat fogtak Hetfeyen wontak *thonyat* ötöt. Harnadik *thonyaba* fogtak chwkafyat hetet (OL. Nád. 49). 1584: Halazo taua teszen 75 *thoñath* (OL. UC. 56/33). [Vö. TermtudKözl. 1894. évf. 495. I. Szárm.?: 1193: Sunt ibi octo piscine quarum nomina sunt Huzetow Ceraka *Tainad* [a. m. tanya-d?] Tarynen Ostumpa Quiestou Gorumbuca Narag (OL. D. 27).] [Vö. álló-, halas-, itató-tanya]

TÁNYÉR, tálnyér, tálnyír, tányír: orbis, discus; teller, scheibe NySz. 1516: Thyz *Thanyr*. Thyz gyra (OL. D. 26367, I. Zolnai: Nyelveml. 204). 1550: Eg tok tal on Eg tok *tabier* on (OL. Nád. 45). 1558 k: Kannat v ontalak v *tálnyr* iij (Nyr. XXVIII.22). 1561: Kezep tal. Talachka *Tanyer* (OL. L. III. 16. 17). 1638: Ablakia ez haznakrama es *tanier* nélkül (OL. UC. 2/34, «ugyanitt *tányér* igen sokszor említették az ablakokon» Szam. jegyz.). [Vö. üveg-tányér NySz.] [Vö. fa-, kristály-, ön-tányér.]

tányér-csináló: [catinorum opifex; tellermacher]. 1643: Az *tányércsinálók*, mivel magunk szükségére 1—1 pénzért csinálnak tányérokat, ezután is az szerint csináljanak, mivel az magunk hegyén is mindenütt szabadon járnak (GazdtörtSzemle VII.141).

tányér-készkenő, -készkenő: [mappa; tellertuch]. 1544: Abrozokat es *taner* *kezkönöket* (OL. Nád. 40).

tányér-törlő, -töllő: pannus detersorius; abwisch-tuch NySz. 1549: Neg ref temerdek naznot *tanyr töllőnek* (OL. Nád. 49). 1564: Tyzon eg *thalner törlő* (uo.).

TÁNYÉROCSKA: [catillus; kleiner teller]. 1799: Egy ezüst aranyos tányér... Egy kised aranyos ezüst *tányérocskával* (CanonVisit. 213).

TÁNYÍR, 1. tányér.

TAPASZ: lutamentum; malter, klebwerk NySz., lehmwerk, kleibewerk BM. (1. jel.) 1566: Illyen végés lött, hogy az mely két oszlopot az Szigvártó András kapuja felől János deák állatott, hogy annak az tövét bellyeb veszi és ha idővel az régi *tapaszt* Szigvártó András felől leverendi János deák, az karókat nem kívül Szilágyi felől, hanem belől az fi háza felől fogadta hogy állattya és szegeszteti az koszorú fához (DebrJk., 1. NyK. XXVI.341, «koszorúfa» a.). 1638: Ezen kertnek aitaia ket felől fel rot boronaival *tapasz* nélkül (OL. UC. 2/34).

TAPASZOS: [lutamento factus, luteus]; mit lehm bestrichen BM. (1. jel.) 1638: Czür, melinek oldala *tapaszos* ket felől oldalul valo fiokiával, heiazattiaival es vitorlaival (OL. UC. 2/34). Kis *tapaszos* hazaczka (uo.). Io borház szalmával fedett padlasos es igen io *tapaszos* (uo.). [Vö. NySz.]

TAPASZT: lino, luto; kleben NySz. (2. jel.) 1497: Intus Castrum quod necesse fuerit tenentur *Thapasthany* (OL. D. 37169).

TAPASZTAL: deprehendo; ertappen, antreffen NySz. (2. jel.). 1743: A n. város statutuma ellen vak-bor árulásban *tapasztaltatott* (DebrJk.).

TAPASZTÁS: trullisatio NySz.; [das maltern]. 1629: Az Mihály uram háza fedél és *tapasztás* nélkül szűkölködik. Az kémény is nem jó és tüztől retteg (CanonVisit. 155).

TAPASZTATLAN: [non trullissatus; ungemaltet]. 1616/1643: Más felőlis uagion kettő só kámará de *tapasztatlan* (OL. Instr. 42, 1. Gazdtört. Szemle VI.124).

TAPASZTÓ: faber caementarius; mauerer NySz. (2. jel.) 1422: Johanne *Tapasztó* (Lelesz Acta 42/31). Georgio dicto *Thapaztho* (Múz. Kállay). 1442: Jacobo *Thapasto* (uo.). 1449: Andree *Thapaztho* (OL. D. 36391). 1452: Jacobo *Thapaztho* (uo. 14584). Jacobo *Thapazthow* (Múz. Kállay). 1455: Jacobo *Thapaztho* (Lelesz Acta 66/43). 1465: Paulo *Thapazto* (Körmend, Heim 520). 1470: Johannes *Thapaztho* (KárolyiOkl. II.406). 1476: Georgio *Thapaztho* (Lelesz Acta 86/11). 1485: Thomas *Thapaztho* (OL. D. 36397). 1496: Dyonisio *Thapaztho* (uo. 20492). 1508: Laurencius *Thapaztho* (Lelesz Acta 116/29). 1548: Petrus *thapaztho* (OL. RDecim. Zempl.).

TAPLÓ: fomes, fungus igniarius; zunder NySz. 1478: Siluarum *Thaplo* [a. m. tapló?] et Tewleswayka vocatarum (Körmend, Heim 590.). 1506 k.: Hogj az mi orzagunkban valamj *taplaia* es kovazza az hwtetlensegnek vagj Partwesnek az tamadasok keozot, telliesseggell elzaragion es heruadgion (MJögtörtEml. I.17).

TAPLÓS-PUSKA: [sclopeti species; flinte mit feuerstein]. 1546: Nag Antal wdwarbyro kezebe attam tizenket *toplos puskat* (OL. Nád. Számad. b.). 1552: Egy *thaplos puska*th (OL. Nád. 48). 1577: *Taplos* magyar *puska* Aczelos hozu *puska* Kys tetemes *puska* (OL. L. III.16. 17). 1591: *Taplos puska*k (OL. UC. 56/38). [Vö. korás-puska NySz.]

1. **TAR:** muticus, depilis, phalacron, calvus, calvaster; kahl NySz. («1. tar» a.). 1229: *Tor* [a. m. tar?] de Furtvn II uineas (Pannh. Lib. Rub. 24—34. l. 20 sz.). 1315: Possessiones *Thorku Thorkueley* Sybunlendum (Múz. Péchy). 1341: Michael dictus *Taar* [a. m. tar?] (ZichyOkl. I. 626). Michael dicto *Taar* (uo. 627). 1344: Johannem dictum *Thaar* (Anjou-Okl. IV.459). 1347: Prope castrum *Tharkw* (Múz.). 1355: Michael dictus *Taar* (OL. D. 4532). 1371: Petrum dictum *Tar* (Pannh. 34/S). 1391: Michaellem dictum *Taar* (ZichyOkl. IV.469). 1399: Petri dicti *Tar* (Múz. Kállay). 1415: Gregorium dictum *Thar* (Veszpr. 16, Veszpr.Eccl.). 1419: Georgio *Tar* (ZichyOkl. VI.568). 1428: Michael dicto *Thaar* (Veszpr. 11, Lovas). 1436: Georgium *Taar* (Pannh. 23/B). 1449: Emerici *Thar* (SztárayOkl. II.443). 1452: Marco *Thar* (OL. D. 14539). Clemente *Thar* (uo. 14584). 1458: Ambrosio *Thar* (Lelesz Acta 69/27). 1458/1469: Inter duos monticulos uniperosos *Iwantarya* [a. m. tar?] nuncupatos (KárolyiOkl. II.316). 1470: Johanne *Thar* (Múz. Kállay). 1476: Paulus *Thar* (Körmend, Heim 576). 1478: Matheus *Thar* (OL. D. 18145). 1485: Johannes *Thar* (Veszpr. 11, Merenye). Benedicto *Thar* (Lelesz Acta 95/2). 1495: Quibusdam virgultis wigo *Tharyanoscherrye* [olv. Tar János?] (OL. D. 20275). 1517: Emerico *Thar* (Múz. Ibrányi).

tar-búza: impennata agna, mutica spica; weizen ohne ähren NySz. 1529: Acerum tritici *tharbwza* Acerum tritici *thawaz bwza* (OL. Nád. 43). [Vö. MTsz.]

tar-pajzs? tár-? -pais, -paizs: [?]. 1490: Gerel: *Tarpais* [olv. tar- v. tár-?]; Vascsep (OL. D. 26048). 1491: Clipei *thar*, Werth (uo. 26051). 1495 k.: *Thaar-pays*. Clipes manuales (Forrás?). 1520: Clipei wigo *thaur* (OL. D. 26219). 1520 k.: Clipes wigo *Thar-pays* (EgyKönyvt. Litt. Epist. Orig. 262). 1523: Scuta wigo *Tarpays* (OL. D. 26307). [? Vö. 1506: Clipei wigo *tharni* (OL. D. 26120). Nagy Géza szerint: *tar-paizs* és a. m. bőrrel vagy vászonnal be nem vont (tar) paizs.]

2. **TAR:** [varius, varii coloris; bunt?]. 1432: Duos equos nostros *Taar* coloris (Múz.). [Vö. még az «1. tar» adataival, és: «virgulatus, tar poztow» BesztSzőjz. 678. sz.; «virgultus: tarpozto, colorius: idem» SchláglisZőjz. 1243. 1244. sz.; *tar-gyék* MTsz.]

tar-fakó: 1557: Vnum equum *tarfako* (OL. Nád. 49).

TARAC, 1. taracktöltő-mérték.

TARACK, tarac, tarasz, taraszék, track, traszék: mortarium; haubit, mörser NySz. («1. tarack» a.). 1490: *Taraz* [igy] cupreji (OL. D. 26048). *Tarazk* magnus; feltharazk (uo.). 1491: Bambarda [igy] 1 *Tarazk* V. Ztrubnicza V (uo. 26051). *Tarazk* Ztrubnicza Feltharazk (uo.). 1492: Hophniczas duas. Vnum *Tharazk* (Forrás?). 1494: *Tharazk* cuprei. Zakalos (OL. D. 26076). 1499: Bombardas sive serpentinas vulgo *tharazk* sive hoffnyeha appellatas (KárolyiOkl. III.38). 1506: Pixides *tarazk* (OL. D. 26120). Pixides *tharazk* et pixides Seregbonthe (uo. 26121). 1511: Duo Ingenia enea ad frangendas hostium acies valencia, unum scilicet *Trazk* et vnum Ztrwbycza sermo vulgari nuncupata (Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge, IV/3. 75—76). 1519: Illius Bombarde sine pixidis *Tharazk* nuncupate (Körmend III/5, Revistye 83). 1520: Sakalos, pathanthw *Taraczkh* (OL. D. 26219). 1520 k.: Zakalos. *Tharazk*. Ztrubnicza (Forrás?). 1525: Unam bombardam et tres *trazk* (MTörtTár XXII.139). 1528: Duo *trazkh* [igy] (OL. UC. 4/41). 1542: In Basthya *tarazk* ferrei (OL. Nád. 40). Ibidem *Tharazk* veres. Ibidem szerdahely syska (uo.). 1548: Üöttem neg farhamot az

tarazkokhoz (uo. 49). 1552: *Tharazk*. Syska. Mozar pattanthyw (OL. NRA. 1648/27). 1560: *Tharackkhoz* walo thekero (OL. Nád. 48). 1588: Rez *taraczk* por teoteoyeuel (OL. UC. 76/17). 1592?: Dominum *Tarazk* (MA. NLL. 90). 1597: *Taraczk* teoteo serpenieo 1 (OL. UC. 101/3). [Vö. 1469: Duas hoffniczas duas Bonbardas seu Tharaskones viginti duas pixides maiores Barbatas wlgariter Zakalos appellatas (Múz. Justh.) Vö. Melich, Nyr. XXVI.202.] [Vö. fekvő-, fél-, forgó-, sebés-tarack.]

tarack-agy, -agya: [modiolus rotarum tormenti; nabe der haubitzenräder?]. 1554: Saletrum. Sulphur. *Tarasz agya* (OL. UC. 76/1). 1572: Vasazotth *taraczk agy* (uo. 77/13). [Vö. Zolnai, Századok 1905. évf. 186.]

tarack-golyóbis, -gl(y)óbis: mörserkugel NySz. 1548: *Tharazk golobis* (OL. UC. 99/7). 1553: Zakalos globis *Tharaczk globis* (OL. L. III. 16. 17). 1588: Zakallas globis *Taraczk golobis* (OL. UC. 76/17). Az por Hazban *Taraczk Goliobis* mjnd Eöreghe es apro (uo.). 1597: Egj kis fa vödroczeben *taraczk vas goliobis* 46 (uo. 101/3, 28. 1.).

tarackgyújtó-pálca, -gyójtó: 1566: Egy *tarazk gyyyto palcza* wasas (OL. Nád. 49).

tarack-tisztitő: [haubitzenkräuter]. 1490: *Tarazk tizthithew*. Zakalos tizthithew (OL. D. 26048).

taracktöltő-mérték: 1588: *Taracz teolto mertek* (OL. UC. 76/17).

TARANOK? l. tanorok.

TARASZ? l. tarack.

TARASZK, l. tarack.

TARCOLÁN, l. tőröclán.

TARCSA: [varius, varii coloris; bunt?]. 1521: Lego tres vaccas vnam coloris belch aliam coloris varii videlicet *tarcha* (Múz. Kállay). 1557: Vaccam rubeam et vnam viliozem *tarcha* (Múz. Bethlen). 1594: Fekete *tarcsa*, kék *tarcsa*, csákó barna *tarcsa*, vörös *tarcsa*, kék *tarcsa* babos, kék *tarcsa* kajla, barna *tarcsa* babos, kék *tarcsa* daruszórfú ökör [marhák színére vonatkozó kifejezések] (KeeskemétJk., l. Nyr. XXXII.158). 1596: Fekete *tarcsa* vaklics, szöke *tarcsa* [marhák színéről] (uo., l. Nyr. 159). 1597: Barna *tarcsa* homály tulok (uo.). 1598: Vaklics fekete *tarcsa* [marháról] (uo.). 1667: Meddő *tarcsa* hódos tehén (DebrLt., l. Nyr. XXII.521). 1671: *Tarcsa* ökör (DebrJk., l. Nyr. XXXII.157). [Vö. 2. tar, tarka.]

TÁRGY: pluteus; sturmdach NySz. (1. jel.). 1531: Fabris lignariis qui in castro munimenta wlgó *targh* preparaerant (OL. Nád. 42, «Déva» Szam. jegyz.).

TÁR-HÁZ: promptuarium, aerarium, cellarium, penurarium [stb.]; speiskammer, vorratshaus, schatzkammer NySz. 1526: Solyomkwekes Jol tuggyatok minden Eredetyt es fundamentomat Lewelees az kwwarj *tarhazomban* wagyon az nagy fekete sekrenben (OL. D. 24323, l. Zolnai: Nyelveml. 257). 1552: Registrum az marharol az kith az *tarhazbol* adtam (OL. Nád. 48). 1553: Jöwe Sarkany Antal wram . . . en hozzam . . . es kere een twlem wram szauual az Sarwary *tarhazbol* tyz chyzmath (OL. Nád. Számad. b). 1637: Egy also *taár haz* (OL. UC. 14/43).

TARICSKA, l. talicska.

TARISZNYA, *tanisztra*, *tanisztra*: canistrum, sacculus, pera, perula; ranzen, tornister NySz. 1510 k.:

Tanistrath pro Equis (OL. D. 26251). 1516: Vnum saccum *tanyztra* dictum piscibus repletum (Múz. Kisfaludy). 1530: Vnam *thaniztra* pro aprodiano (OL. Nád. 42). 1544: Kethewfek Pannywa *Tanistra* (uo. 40). Vöttem ket köpöüeget, tiz *tanizrat* (uo. 41). Kapott öt *tanizrat* (uo. 48). 1545: Eg *taniszranak* ualo szvrt (uo. 42). 1556: Quatuor mastrucis wlgó nogh *tariznawal* (U. I.). 1584: Eg *tanyztruwal* (OL. UC. 56/33). [Vö. szőr-tarisznya.]

TARKA: variegatus, varius, versicolor, vermiculatus; bunt, vielfärbig, gescheckt NySz. 1470: Albertus *Tharka* (OL. D. 17008). 1526: Pro indumentis Sacerdotilibus lego vnum *Tharkabarson* et Atlasii siue Cicladis nigri cubitos sexdecem (Múz.). 1532: Vnam vestem Zoknyam wlgó *Tharka* kamocho (Múz. Kállay). 1602: *Tarka* András jobbágy (SzékelyOkl. V.319). [Vö. 2. tar, tarcsa.]

tarka-barka: pervarius, variegatus, soriculatus; vielfärbig NySz. 1524: Athlasium *Tharkabarka* duas vlnas minus vno fertal (OL. D. 26326).

tarka-barom: 1558: Pecorum gregalium *tarka barom* (OL. Nád. 48).

TARKÓ: [occipitium]; hinterhaupt NySz. 1504: Dionisio *Tharko* [«nem -a» Szam. jegyz.] (OL. D. 21269).

TÁRKONY: pyrethrum, tareo, dracon, dracunculus esculentus, draco hortensis; bertram NySz. 1530: Petrosolum et *turkon* (OL. Nád. 40). 1572: Fa olayt. *Tarkont* (uo.).

TARLÓ: ager; acker NySz. (1. jel.). 1233/1345: Transit ad uallem ad Vrmandtorloa (Veszpr. 3, Billege). 1234: Itur ad rus Bissenorum quod uulgo dicitur Beseneuthorlou (Pannh. 32/A). 1256/1367: Ad locum nomine Kendurturlo (OL. D. 417). 1294/1367: Venit ad locum qui vocatur Kendertorlou (Veszpr. 6, Gyimót). 1381: Supra locum Nadtarla dictum (uo. 12, Kispécsöl). 1385: *Tarloufalua*, hn. (HazaiOkl. II.148). 1426: Petrum *Tarlo* (OL. D. 35946). 1451: In ipsa possessione Zeltarlo (uo. 29273). 1462: Kewlestharlo, hn. (uo. 15703). 1519: Fenilia Baktharlo-megy Egerallya Baktharlo (Lelesz Prot. V.37a).

TARLÓS, tarrós: 1470: In Zakachy scilicet *tarros* kerth habeo quandam particulam ortum (OL. D. 17462).

TARMOK? l. tanorok.

TÁRNAK, l. tárnok.

TARNOK, l. tanorok.

TÁRNOK, *tárnak*, *tavarnok*: tavernicalis magister; schatzmeister NySz. 1194: Barrabam de *Tavarnuc* (OL. D. 33). 1235: Prope villam *Taarnuk* (Múz. Forgách). 1275: Possessionem *Tarnuk* nuncupatam (OL. D. 919). 1280: Terram *Taarnuk* vocatam (uo. 1070). 1369: *Tarnoklazloufeulde*, hn. (Múz. Forgách). 1374: Ladislao de *Tarnuk* (Múz.). 1436: Andreas *Tharnok* (OL. D. 12852). 1451: Michael *Tharnok* (KárolyiOkl. II.285). 1453: Demetrium *Tharnok* (OL. D. 14667). 1458: Michael *Tharnok* (Lelesz Acta 69/27). 1461: Demetrio *Tharnok* (Múz.). 1465: Joannem *Tharnok* (Múz. Kállay). 1466: Joannem *Tharnok* (Múz. Kisfaludy). 1492: Petro *Tharnok* (Múz. Forgách). 1493: Gaspar *Tharnok* (OL. D. 20049). 1524: Petro *Tarnak* (Múz. Kállay). 1577: Joannes *Tharnok* (OL. UC. 1/3). [Vö. 1274: Joachino magistro *Tauarnicorum* comite de Plys (Múz.). 1276: Sykud Centurio et Wz iobagiones *Tauarnicorum* Regalium (Múz. Békássy). Iobagionibus *Tauarnicorum* et *Tauarnicis* de uilla Chuuz (uo.).]

tárnok-mestér: magister tavernicorum, tavernicus NySz.; schatzmeister BM. 1517: Raskay Balas vram *tarnok mester* (OL. D. 36528).

TÁROGATÓ-SÍP: tibia, eingriae; schalmei NySz. 1572: Szegin Horwath Marko *tarogato syposa* vala ha uram megh fogagia hath mindiarast venne neki *tarogato sypoth* (OL. Nád. 37).

TÁROGATÓSÍPOS: tibicen; schalmeienpfeifer NySz. 1572: Szegin Horwath Marko *tarogato syposa* vala ha uram megh fogagia hath mindiarast venne neki *tarogato sypoth*, az tómlé syphoz is tud, de az vagon (OL. Nád. 37).

TAROLNOK, 1. tanorok.

TARONAK? 1. tanorok.

TARONOK, 1. tanorok.

TÁRPAISZ? 1. tar-paizs (1. tar a.).

TARRÓS, 1. tarlós.

TÁRS: socius, coamicus, sodalis; genosse, kamedrad NySz. (1. jel.). 1607: Tudod *tars* hogi read néz az en zöld halo subam (MA. NLI. 205, eredetije szerint). Szentsre iöttem ala: *tars* Szentsben talam csak X haz sem marat meg mind földig eget volt (uo. 212, eredetije szerint). [Vö. asztalos-társ.]

társ-pohár: «áldomás, melyet a fölszabadított inas a legénytársainak fizet» MTsz. 1756: Lovasi nevű asztalos legény *társpohárt* adván, azon legényt meggyalolták [olv. meggyalolták], egyik deszkáról hányták vetették, úgy hogy a lába kifeszamodott (DebrJk., 1. NyK. XXVI.341, «meggyalól» a.).

TÁRSASÁG: 1) socialitas, conjunctio, conversatio, consortio, consortium; gemeinschaft, verkehr, umgang NySz. (1. jel.). 1604: Megheskwdgiek, Hogi ennek a Uarasnak Maros-Uasarhelinek az eo tellies eleteben hiu es igaz lezen, es mindenben az Uarosi eggiesseget es *Tarsasagot* megtartezia: abbol magat kinenni nem igiekezik (MJogtörtEml. I.29). || 2) societas, sodalitas; gesellschaft NySz. (2. jel.). 1604: Ki egyallapotra, ki masra atta magat, nem eruten az keozenseges Uarasi vagi Polgari *Tarsasaggal* edgiert (MJogtörtEml. I.28). Az Biro penigh tartozzek . . . annak az Zemellinek [a városban megtelepedni szándékoznak] állapotait meg tudakozni es iol uegere menni, ha az Uarasi *Tarsasaghoz* illendeo (uo. 29).

TARSI-SÖRÉNYŰ, -sérényű: [?]. 1711: Egy piros peji *tarsi* [igy?] *serényű* herélt ló (DebrLt., 1. Nyr. XXII.521).

TARSOLY, tassoly: pera, marsupium, bulga, perula [stb.]; lederner sack, tasche NySz. 1211: Artifices hii sunt Buhte Bogar Boda Widu Kysideh Kereu *Thorsol* [a. m. tarsoly v. Tarcal hn.?] (Pannh. Tih. 1/5). 1463: Laurencio *Thasol* (OL. D. 15877). 1490: Pixides manuales. Flasee ad easdem. *Tassol* ad easdem (uo. 26048). 1544: Vöttem eg *tassolt* (OL. Nád. 40).

TARSOLYOS, tassolyas, tassolyos: [peram vel sacculum habens; tasche habend]. 1349: Petrum dictum *Thassulus* (Forrás?). 1451: Gregorius *Thasolyos* (OL. D. 14467). 1468: Elena *Tassolius* (Múz. Kállay). 1475: Demetrio *Tasolyos* (OL. D. 17660). Jacobo *Thassolyos* (Lelesz Acta 85/22). 1498: Michael *Thasolyos* (Múz. Kállay). 1504: Sebastianus *Thassolyos* (uo.).

TÁR-SZEKÉR: plaustrum castrense, currus sarcinarius; lastwagen NySz. 1518: Tres currus *tharze-*

ker (OL. D. 26216). 1519: Ad curros duos *tharzeke* (uo. 26215). 1521: Eodem die Cordas hars ad ligan-dos Currus *tharseker* (uo. 37179). 1545: Vyonnaan meg vasastattam es meg talpaltattam az erdőllő *tar szeke* rel (OL. Nád. 40). 1638: Egy *tarszeke*re való ernő vagy kava (OL. UC. 2/34). [Vö. 1518: Dedi curiferis qui currum thauernicum portauerunt (OL. D. 37176). 1519: Ad currum thauernicalem (uo. 26199).] [Vö. fahordó-társzekér.]

társzekér-födél: [lastwagen-verdeck]. 1542: *Thaarszeke* fewdel (OL. Nád. 40).

TART: 1) teneo, attineo; halten NySz. (1. jel.) 1517: Az dvnok fewldeth, en az magochy egyhaztvl *tartotam* hvz foryntoth attam, megh az maczadonnyak es yghen *tartotak* az magochy egyhaztvl (OL. D. 36528). 1564: Asszonyom ő nagysága Stenicsnyak várát mint tartományával egyetembe tel-lyes hatalommal attam Giezi Farkas uramnak tisz-tül, úgy hogy mind belső gondviselésének, mind kívül való jüvedelme beszoigáltatásának hiv és szor-galmatos gongyát viselnye és mindenről számot *tar-cson* (GazdtörtSzemle I.72). [Vö. «szám-tartás», «szám-tartó».] 1588: Az haynikokhoz iol hozzaioz lasson az vduarbiro fenetek alat *tarchya* ewketh, hogy az tylalmas erdwket ne engeggek wagni (OL. UC. 64/35). 1712 k.: A kapukat mindenkor zárva, s lakaton *tartsák* (GazdtörtSzemle VII.416). || 2) contineo, comlector; enthalten, in sich fassen NySz. (4. jel.). 1549: Az ket weg pwrpyan *tart* negven kylench refet (OL. Nád. 48). 1635: Legelsöbben is azt *tartja* a céhmester levelek [a kannagyártóknak], 2 font ó ónért 1 fontot ad müben ujat, ha pedig annyi font ónt visszaker, amennyit adott a munkáért, fontjától kell adni, ha tálat csinál 20 d. (GazdtörtSzemle VIII.480). || 3) nutrico, alo; nähren NySz. (11. jel.). 1610: Ugy *tartom* mint törököt [a közlő szerint a. m. meg-ölni] (KomárJk.). || 4) [aliqua re instructo; mit etwas versehen]. 1597: Az kew por maganak jar, mywel hogy ew *tarthya* hayal az molnoth (OL. UC. 12/42).

TARTÁS, vö. asztal-, szám-tartás.

TARTÓ: servans, tenens, comprehendens; haltend, greifend NySz. (1. jel.), [hälter]. 1244: Duobus mancipiis quorum nomina sunt *Tortov* et Batha (Körmend III/2, Szölös 1, I. Wenzel VII.182). 1485: Ladislaus *Thartha* (Veszpr. 11, Merenye). 1601: Bor *tarto* gannar fak vad-nak (OL. UC. 35/2). 1638: Harom darab fogas Asztalos műszer *Tarto* No. 3 (uo. 2/34). Turo *tarto* saragila (uo.). 1654: Mellette alab ismegh egy szena *tarto* Paíta verteletl nélkül való (OL. GyfLimb. 17/2). [Vö. ajtó-, dörék-, ecet-tartó-, éléstartó-ház-, láda-, éték-, gyértya-, hal-tartó, hintótartó-vas, ka-pu-tartó, ládatartó-vas, madár-, nyergés-, ostya-, polyva-tartó, ruhatartó-rúd, szám-, szén-, tiszt-, zászló-tartó.]

TARTOMÁNY: regio, tractus, provincia, dioecesis, satrapia, dicio; landschaft, gegend, provinz, vogtei NySz. (1. jel.). 1526: Solyomkwít michket sentlazart pachyalt videkeseől Chehit *tartományostul* hagyom magdalanak es fereneznek (OL. D. 24323, 1. Zolnai: Nyelveml. 256). Mykeppen az en kegyel-mes vram Layos kiraly ő felsége adata prini Imrehnek nadrespan vramnak az en vramat Debreő varat mind *tartományostul* (uo., 1. Zolnai id. m. 257). 1564: Arrúl [a jövedelemről] Jakap uramnak asszonyom keze írása alatt való lajstroma vagon, kibén az egész vár *tartományának*, jobbágyinak, zsellérinek és ekék-nek száma meg vagon írva (GazdtörtSzemle I.67). Minden eke, a mennyi az egész vár *tartományában* vagon, tartozzek egy jó holdot, őszinek valót három-szor megszántani (uo. 68). Asszonyom ő nagysága

Stenicsnyak várát mint *tartományával* egyetembe tellyes hatalommal attá Giezi Farkas urumnak tisztül (uo. 72). [Vö. *vár-tartomány*.]

TARTOZANDÓ: [quod pertinet; was zu etwas gehört]. 1744: Az uraság jobbágyi csak akkoron ocsúdnak föl magok határjához *tartozandó* erdők iránt, midőn makkolásnak ideje vagyon (GazdtörtSzemle VI.139). [Vö. *hozzátartozó*.]

TARTOZIK: debeo; müssen NySz. (1. jel.), [jemandem schulden]. 1594: Az varhoz minden ember egi egi vagho tehennel *tartozik*, melliet eők trethina tehennel hynak (OL. UC. 113/5). Trethina tehennel *tartoznak* (uo.). 1597: Mykor sos halath wyznek minden szaz fogas [olv. fogás] halthol egy egy fogas hallal *tartoznak* (uo. 12/42). 1668: Tiz tojással *tartozik* (uo. 1/21). [Vö. *hozzátartozó*.]

TÁSKA: vulga, capsula, mantica, bulga, pera [stb.]; ranzen, tasche NySz. 1548: Uöttem fynek ualo *tasakat* ketöt (OL. Nád. 49). [Vö. *hám-, vászon-táska*.]

TASSOLY, -AS, 1. tarsoly, -os.

TASSOLYOS, 1. tarsolyos.

TASZÍT: trudo, pello, pulso; stossen, treiben NySz. (1. jel.). 1523: Nicolao *Thazytho* (Múz. Kapy). [Vö. *tasztító* NySz.]

TATA: pater, avus, item susceptor MA¹. («Difficiles» c. függelékben, magában a magyar-latin részben nines meg); vater NySz. (2. jel.)

TATÁR: Tartarus; tartar NySz. (1. jel.); [Turcus, Turcicus; der türke, türkisch]. 1211: Isti sunt ioubagiones Boscu Mog Jac Buz Sebeh Sycu Elmeg *Tatar* [a. m. tatár?] Jopol (Pannh. Tih. 1/5). 1322: Villa *Tatar* (Múz. Kállay). 1327: Possessionem eorum wacuam *Thathartelu* vocatam (Múz. Fáy). Nicolai *Thathar* dicti (ZichyOkl. I.304). 1343: Mychaelem dictum *Thathar* (Múz.). 1377: Paulus dictus *Tataar* (Lelesz Acta 10/19). 1447: Possessionem regalem *Thatharlaka* vocatum (Múz. Bethlen). 1453: Georgius *Tatar* (OL. D. 14599). 1455: *Thatharlaka*, hn. (uo. 28401). 1474: Silua *Thatarerdeye* (Múz. Beesky). 1522: Johannes *Thathar* (OL. D. 37004). Gregorius *Thathar* (uo.). Thomas *Thathar* (uo.). 1549: *Thathar* kaczoła Harom fako lo (OL. Nád. 49). 1598: Michaél *Tatar* (MA. NLI. 21). 1602: *Tatár* Péter (Székely-Okl. V.227). 1613: Innen visszafutamodtunk *tatártul* féltünkben (MA. NLI. 61). 1691: Fejérszürke herélt ló, az bal orra hasított, balfelől temporán *tatár* bilyog (DebrLt., I. Nyr. XXII.521). 1756: *Tatár* vigye el a hermez szijon! [káromkodás] (DebrJk., I. NyK. XXVI.340).

tatár-nyerég: [tartarischer sattel]. 1543: Sella wlgó *tatar nyeregh* (Múz. Kisfaludy). [Vö. Boeheim: Handb. der Waffenkunde 209.]

tatár-nyíl: [tartarischer pfeil]. 1597: *Tatar nilnak* valo bwr tegez feodeletlen (OL. UC. 101/3). [Vö. Boeheim: Handb. der Waffenkunde 399.]

tatár-pajzs, -pais, -paizs: pelta, cetra, parma; kleiner schild NySz. 1587: *Thathar pais*. Gyalogh pais (OL. UC. 46/74).

tatár-rozs: [panicum; heidekorn?]. 1505: De quodam Blado siue legumine quod wlgari sermone *Thatharros* dicitur (Múz. Soós). [Vö. Gomboez Zoltán, Magyar Nyelv 1905. évf. 257, a *tatár-buzá-ról*.]

tatár-tegez: [tartarischer pfeilköcher]. 1543: Vnum *tatar tegez* (Múz. Kisfaludy). [Vö. Boeheim: Handb. der Waffenkunde 399.]

TATARAZ, 1. tataroz.

TATÁRKA: panicum, frumentum Sarracenum, secale; heidenkorn NySz. 1554: Triticum. Siligo. *Tatarka* (OL. L. III. 16. 17). 1586: Uulgo *tatarka* uocata (uo.). 1596: *Tatarkat* egi szuszekban (uo.).

TATAROZ, tataraz: immissuris rimas claudendo, obturo; verstopfen, ausflicken NySz.; [reparo, in melius restituo; ausbessern, renovieren]. 1544: Az bor *tatarazonak* (OL. Nád. 40). 1597: Hituan fa kanua plehel *tataroztak* (OL. UC. 101/3). 1636: Az udvarháznak ha mi épülete kelletik, minden módon *tatarozza*, építse és az elkezdett házat is véghez vigye (GazdtörtSzemle I.270).

TAVALI, tavalyi: biennis, annotinus, anniculus; zweijährig NySz.; [prioris anni; vohrjährig]. 1231: Ego Gug comes . . . cappellam beati Nicolay in dým de facultate . . . mea fieri volui participem, ut quicumque sacerdos . . . in eadem cappella constitutus . . . perceptione medietate fructuum rerum dispositarum valeat sustentari. Sunt autem hec: unum aratrum cum octo bobus et duobus servis, quorum unus Seyrida et alius Dóóg nuncupantur cum omnibus filiis ipsorum natis et in posterum nascituris et quinque vacas, de quarum vitulis unus obmitteretur annuatim in redintegracionem et dampnum aratri, si quod casu fieret contingente, reliqui vituli partim sacerdoti et partim ecclesie, ut in tecturam seu alia utilia, quibus vel ecclesia seu altare indigeret, insuper una minus XL oves, ut post annum primum omnes agni quicumque nascerentur, partim in usum sacerdotis et partim ecclesie, simili modo de septem capris et quatuor porcis et tribus equis, videlicet equam et duos pullos. Et ut ista non inducant errorem legentibus in posterum, breviter de omnibus illis sacerdos prefate Capelle debet esse particeps, quod wlgó dicitur *twlj*, quod superexcrecit de animalibus vel de pecudibus (Pannh. Hitel. 4, Erdélyi László ki-jegyzése szerint). 1451: Paulus *Thawaly* (OL. D. 36691). 1468: Particulas terrarum arabilium ac siluarum *Thawalymezew* vocatas (Lelesz Acta 79/27). 1474: Ladislao *Thawaly* (Körmend, Heim 564). 1528: Thyno *thawaly* (OL. UC. 95/3). 1549: *Tawaly* twlkok (OL. Nád. 41). Negyedfy harmadfy *thawaly* izók (uo.). 1556: *Tawaly* hym vehem (uo. 49). 1587: *Tawaly* kancaza wehem (OL. UC. 12/42). 1594: *Thawali* cheő-deőr (uo. 78/7).

TAVALYI, 1. tavali.

TAVARNOK, 1. tárnok.

TAVASZ, tavész? 1) ver; frühling NySz. 1261/1394: Piscature *Tauzeuzy* [a. m. tavasz?] Sebusuezy (OL. D. 520). 1427: Nicolao *Thawez* [a. m. tavasz?] (Pannh. 15/Aa). 1428: Michael *Thawyz* (Veszpr. 11, Márkó). 1458: Stephano *Thawaz* (Lelesz Acta 69/27). 1465: Stephanus *Thawaz* (KárolyiOkl. II.369). 1476: Paulo *Thawaz* (Lelesz Acta 86/11). 1477: Stephano *Thawaz* (Körmend III/4, Batthyán 56). 1485: Paulus *Thawaz* (Veszpr. 11, Merenye). 1497: Quilibet eorum tenent arare semel in were wlgó *thawas* alias wlgó ewzzel (Múz. Forgách). || 2) fruges vernae; frühlingsfrüchte NySz. 1590: Negwen dizno barmoth, buzát keth hordowal, egj kaswall, huz keobeol *tawaszt* harom zalonnath (BorsodvjmK. II.450). 1619: Özvegy asszony [ad] három sing vásznat, Sellér egy negyed buzát, egy negyed *Tavaszt* (CanonVisit. 153). 1668: A sellér [ad] két szaput [t. i. buzát] s egy szapu *tavaszt* Szik-

szait s egy napi munkát (uo. 162. 1677: Egy kötél tavasz kaszálóknak [munkáére] ötven pénz, kenyér kettő, hús három font (GazdtörtSzemle VI.196).

tavasz-búza: [triticum trimestre]; sommerweizen BM. 1529: Acerum tritici tharbwza Acerum tritici tharwaz buza (OL. Nád. 43). 1594: Tauaz buza három bech (OL. UC. 106/3, «Nagy-Bajom, Bihar m.» Szam. jegyz.). Egi karika faban tauaz buza (uo.). [Vö. CzF.] [Vö. tavaszi-búza.]

tavasz-vetés: satio verna; frühlingssaar NySz. 1638: Az második szel föld ez Jövő Tavaszon esik Tavasz [igy] vetes ala (OL. UC. 2/34). 1698: Ezidén Nagy Mihályi Jóságomban az Tavasz vetés többire mind oda vesszet (AdalZemplvTört. IV. évf. 47). 1700: Az tavasz-vetés ezen tarczali földön ritkán szokott annyira is nevedetni, hogy kaszálással kár nélkül feltakarítódjék (GazdtörtSzemle VII.404).

TAVASZI: fruges vernae; frühlingsfrüchte NySz. (2. jel.): [triticum trimestre]; sommergetreide, sommerfrucht BM. 1564: Minden eke, a mennyi az egész vár tartományában vagon, tartozzék egy jó holdot, őszinek valót háromszor megszántani, tavaszit pedig két holdot egy szántás alatt, és bevetni asszonyom magával (GazdtörtSzemle I.68). 1597: Vagion Ross tauaszj orszag köbliuel cub. 29 (OL. UC. 101/3).

tavaszi-búza: [triticum trimestre; sommerweizen]. 1597: Eoszi arpa, bükken, tauaszi buza (OL. UC. 101/3). [Vö. tavasz-búza.]

TAVASZSZAL: tempore vernali; im frühling NySz. 1492: In autumnno et vere wlgo ewssel thawassal (ÖL. D. 36992).

TAVESZ? l. tavasz.

TÁVOLABB, távoljabb, távoljabb: longius, [qui quae quod longius est]; mehr entfernt NySz. («távoljabb» a.) 1699: Az távoljabbak egy vagy két hétig ennek [dolgoztak], és viszont egy két hétig magoknak (AdalZemplvTört. IV. évf. 117). A távoljabbak egy vagy két héten nekem [szolgálnak] (uo. 118). 1700: Az kő gátok rakattatásától egy egy öltől... a hol közel jut a kövekhez dénár 9, a hol távoljabb-ról dénár 12 (GazdtörtSzemle I.85).

TÁVOLJABB, l. távolabb.

TÁVOZÓDIK: [evitor, devitor; vermieden werden]. 1613/1696: Némely ugyan vakmerőségre vetvén magát, egymás szomszédságában sövényeket nem akarnak tartani, ki miatt nagy károkból esünk barmaink kiszaladásával; azért, hogy ez távozdjék, minden ember ki mely szomszédja felől, tartozik sövényt tartani; megcsinálja jó szóval (GazdtörtSzemle VII.413).

TÁVOLJABB, l. távolabb.

TEBÉR, l. többör.

TEFLISZ: [pannus in urbe Tiflis confectus; Tifliser tuch]. 1538: De panno teflis (OL. Nád. 48).

TÉGÉ? : antique pro tegnap: heri; gestern NySz. 1337: Stephanus dictus Thege [a. m. tégé?] (Múz.). 1357: Stephani dicti Tege (uo.).

TÉGELY: conflatorium, fusorium MA², caliculus fusorius, catillus figlinus; ein Giesz-Scherbe, Tügel PPB., tiegel NySz. 1556: Olle Tegel maiores 32 (OL. UC. 99/27, «Nagybánya» Szam. jegyz.). [Vö. NySz.] [Vö. fészék-tégely.]

TEGÉZ, tegöz: pharetra, corytus; köcher NySz. («1. tegez» a.). 1419: Ladislao Tegez (Pannh. Hitel. 52). 1490: Baliste viles. Tegewz ad easdem (OL. D. 26048). 1494: Thegez ad balistas pertinens (uo. 26076). 1495 k.: Thegez horog thekerwyn (Forrás?). [Vö. bór-, tatár-tegéz.]

tegéz-gyártó: [pharetrarum opifex; köchermacher]. 1361: Georgii dicti Teguzgarto (OL. D. 5076). 1437: Benedictus Teghwzgyartho (uo. 13061). 1488: Gaspar Thegezgyartho (uo. 27072).

TÉGLA: later; ziegel NySz. 1363/1371: Ad vnum locum Teglaru uocatum wilgariter, secundum vero Olachos Charamida nominatum (OL. D. 5782). 1393/1446: Duos lateres wlgo tegla appellatas (uo. 7914). 1513: In tegulis wlgo theglakba (uo. 32583). 1638: Padimontozny valo hatt szegü Tegla (OL. UC. 2/34). [Vö. égetlen-tégla.]

tegla-égető: [locus cocturae laterum; ort der ziegelbrennerei]. 1357: Terram Teklaegetew vocatam (KárolyiOkl. I.236). 1357/1432: Transit iuxta quandam terram Teglaegethew vocatam (Múz. Kende)

teglaégető-hely: [∞]. 1527: Vnum locum Theglaegethewhel vocatum (Múz. Kisfaludy).

teglaégető-kemence: lateraria fornax; ein Ziegel-Brenn-Ofen PPB., ziegelofen BM. 1597: Teglaegeteo kemencze (OL. UC. 101/3). 1638: Ezen Filagoria mellett, vagion egy Tegla vető szin, kerteles nélkül szalma fedelevel, egy Tegla Egető kemenczewel, es egy Tegla vető Asztalaval (uo. 2/34). [Vö. NySz.]

tegla-gyártó: figulus; töpfer NySz.; [laterarius]; ziegelmeister BM. 1546: Az teglagyartoknak (OL. Nád. 40).

tegla-színű, -szin, -szűnő: [colore laterum], helvus; ziegelrot NySz. 1527: De veluto coloris Theglazyn (OL. L. III. 16. 17). 1549: Tegla színű purpian (OL. Nád. 48). 1557: Eg Vég tegla színű londys (OL. Nád. Szamad. b). 1635: Egy török szőrszínő-öv, hajszip. Egy téglaszin viselt hajag [?] volt (Mihalik: KassaÖtvTört. 223).

tegla-vető, -veté: laterarius; ziegler NySz., [ziegelbrenner]. 1474: Thoma Theglawethew (Lelesz Acta 84/8). 1478: Emericum Theglawethe (Körmend, Heim 590). 1502: Vsque ad Theglawethe domini de Pok (Pannh. 4/8). 1544: Attam az ueresuari tegla utőnek (OL. Nád. 42). 1597: Teglawetető Bálás hele (OL. UC. 12/42).

tegla-vető-asztal: [ziegelformtisch]. 1638: Ezen Filagoria mellett, vagion egy Tegla vető szin, kerteles nélkül szalma fedelevel, egy Tegla Egető kemenczewel, es egy Tegla vető Asztalaval (OL. UC. 2/34).

tegla-vető-forma: [ziegelform]. 1597: Teglawetű forma 3 (OL. UC. 101/3). Teglawetee forma (uo.).

tegla-vető-szin: [lateraria; ziegelscheune]. 1638: Ezen Filagoria mellett, vagion egy Tegla vető szin, kerteles nélkül szalma fedelevel, egy Tegla Egető kemenczewel, es egy Tegla vető Asztalaval (OL. UC. 2/34).

TÉGLÁS, tiglás: lateribus instructus; mit ziegel versehen NySz.; [lateres habens, lateribus copiosus, laterarius; ziegel habend, reich an ziegel, ziegler]. 1334: Ad uallem Tyglaswenlg wlgo nuncupatam (OL. D. 3804, l. ZalaOkl. I.283). 1347: Possessionis Teglas (AnjouOkm. V.22). 1354: Cum integro vico Theglasulcha nominato (OL. D. 4407, l. AnjouOkm. VI.160).

1357: Per vicum *Theglasvcha* (OL. D. 31100). 1373: Plateam *Teglasulcha* nominatam (uo. 31106). 1411: Possessionum prediorumque *Theglas* Tetetlen (Zichy-Okm. VI.147). 1423: Johanne *Teglas* (Lelesz Acta 43/59). 1451: Possessionis *Theglas* (OL. D. 14467). 1465: Martinum *Theglas* (Múz. Kállay). 1646/1727: *Téglyás* András (GazdtörtSzemle VII.123).

TÉGLÁZ: 1) [lateribus sterno; mit ziegeln aufplastern]. 1648: Lábokon álló könyöckleő Tornác Vagion, Uj jo téglázott Padimentumozással (OL. UC. 10/63). || 2) [vestimentum complano; bügeln, plätten] BM. 1597: Foztan *Teglazo* fa 1 (OL. UC. 101/3).

TÉGLÁZÓ: [laterarius; ziegelbrenner?]. 1524: Testiparo wigo *theeglazoonak* (OL. D. 26317).

TEGÖZ, 1. tegöz.

TEGZÉS, *tegzös*: pharetratus; der einen köcher an hat NySz. 1342: Stephani dicti *Tegzes* (OL. D. 3519). 1353: Petrum dictum *Thegzus* (Múz. Kapy). Johannem dictum *Tegzus* (AnjouOkm. VI.108). Georgii dicti *Tegzes* (uo. 139). 1357: Stephani dicti *Tegzes* (Múz. Majláth). 1363: Thomas *Thegzus* (Múz.). 1372: Petro dicto *Tegzes* (Lelesz Acta 7/8). 1374: Petrum dictum *Thegzus* (uo. 8/1). 1389: Petrus *Tegzus* (OL. D. 7467). 1402: Nicolao dicto *Tegzes* (ZichyOkm. V.329). 1404: Johannes *Tegzes* (Múz. Soós). 1406: Dominicus dictus *Thegzus* (Lelesz Introd. P/293). 1408: Ladislaus dictus *Tegzus* (OL. D. 9399). 1439: Petri dicti *Tegzes* (Múz. Kállay). 1467: Fabianus *Thegzus* (Múz.). 1469: Demetrius *Thegzus* (Lelesz Acta 80/1). 1488: Ladislaus *Thegzus* (OL. D. 32000). 1602: *Tegzes* János (SzékelyOkl. V.314).

TEGZÖS, 1. tegzös.

TÉHELY: theca novacularia tonsorum; barbierrmesserscheide NySz. 1560: Öreg kees *tehel* [értsd: öreg kés, bizonyos számú téhelylyel] Apro kees *tehel* (OL. Nád. 49).

TEHÉN, *tehény*: a) bos; rind; b) vacca; kuh NySz. 1428: Johanne dicto *Tehenwero* (Pannh. 15/I). 1476: Duo pecora vulgo *thehen* (SoprOkl. II.501). 1510 k.: Ibidem zekerber duo *kewerthehen* I *kewergeysno* vnum (OL. D. 26082). Ibidem denth zekerber duo *kewerthehen* vnum *kewergeysno* vnum (uo.). 1594: Meddú *tehen* restall No. 26 (OL. UC. 78/7). Meddú *tehen* [így, vö. MTsz.] restall No. 4 (uo.). [Vö. gulya-, trétina-, vágó-tehén.]

tehén-bőr: [corium vaccae; kuhhaut, kuhleder] BM. 1635: Egy bokor *tehen* bőrt kijáratván, bokrátt 4 f. (GazdtörtSzemle VIII.483).

tehén-hús: caro bubula; kuhfleisch NySz. 1544: *Tehen* hust foytot peczenének (OL. Nád. 41). *Tehen-hust* wetreczennek 2 fontot (uo.). 1572: Pyretani *tehenhust* (uo. 40). Vetrecennek swtny *tehenhust*. Kolbzt utrecen mele swtny (uo.). 1669: Kóvér ökör s *tehen* husnak fontja 4 denár (GazdtörtSzemle I.90).

tehén-nyelv: [lingua bovis; rindszunge]. 1544: *Tehen* nyelv (OL. Nád. 41).

tehén-szín, -szén: [bubile; kuhstall]. 1594: Dizno oll vagjon No. 2. *Thehen* zin vagion No. 2 (OL. UC. 78/7). *Tehen* zen wagjon No. 2 (uo.).

tehén-túró: [caseus vaccinus, caseus bubulus]; kuhkäse, topfen SB. 1669: Juh-túró fontja 9 denár *Tehen-turó* fontja 6 denár (GazdtörtSzemle I.89).

TEHENES, *tehenés, tehénös*: vaccarius, habens vaccam, vaccinus; kuh habend NySz., [kuhhirt].

1296: Mykoteluke *Thehuenustelke* [így, hn.] (Akad. 1/34). 1344: Possessionum *Tehenusteluk* et Mykoteluke vocatarum (Múz., I. AnjouOkm. IV.419). 1429: Egidio *Thehenes* (Lelesz Acta 48/38). [Vö. MTsz.]

TEHÉNÖS, 1. tehenes.

TEHÉNY, 1. tehén.

TEHÉR, *terh*: officium, debitum; pflicht, schuld NySz. (3. jcl.). 1481: Secundum consuetudinem huius regni non est consuetudo quod minor ad se recipere possit maiorem wigo az kuzeb az nagobnak *terhet* yria newhez (OL. D. 26018). XVII. sz. végéről: Kalman Janos, es felesége Kata egy reszről, föl véuen *terheket* Lőrincznek, Janosnak és Miklosnak fioknak; és Christinanak; és Margitnak Leányoknak; és Geresgálban léüő ket pusztá Jobadgy helyeket [stb.] (Múz. Szily, No. 201). Battanyi Laszlo föl véuen *terhét* Istvannak és Miklosnak vér Attyafiainak; item Borbálának huganak [stb.] (uo.). Azonképpen Fülessj Istvan föl vézi *terhét* Ilona nevű huganak (uo.). [Vö. szekér-tehér.]

tehér-hordás: [das last-tragen]. 1700: Mind szüretkor a *terh* hordástól s mind peng az trágya hordástól télben és tavasszal az marhás emberek és szekeresek képtelen fizetést szoktanak a megszorult gazdáktól venni. Annak okáért ez ilyen *terh* hordásnak bérét a szállók úttjának nehézségekhez és az üdőnek sáros voltához képest intézik jó lelkiismerettel az hegymesterek minden helyeken (GazdtörtSzemle I. 84—85).

tehér-szekér: [plaustrum; lastwagen]. 1731: Nemkülömben az gyümölcsös *teherszekerektől* [így?] is akár köznap, akár szombaton [vásárpénz] d. 12. Egy *terhes* szekér káposztától akármikor d. 12. Egy *terhes* szekér akár hollyan répától d. 12 (GazdtörtSzemle VII.87).

TEJ, *tej*: lac; milch NySz. 1351: Medium laneum in possessione *Teyfolua* [a. m. tej?] habitum (Múz.). 1388: Villam *Teyfalu* (HazaiOkl. 319). 1413: Petro *They* (ZichyOkm. VI.240). [Helyn. szárm.: 1500: Possessionem Elewthejed in Comitatu Posoniensi existentem (Múz. Kisfaludy).]

tej-föl, -fél: cremor, flos, pingve lactis; milch-rahm, sahn NySz. 1416: Ladislaum dictum *Teyfel* (Lelesz Acta 36/64). 1531: Lac et *theyfel* emi (OL. Nád. 43). 1544: Vöttem *teyfelt* boleshez (uo. 42).

TEJES: lactarius, lacteus; milch- NySz. 1256: Ittem Hudus et *Teyes* [hn., a. m. tejes?] (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.430). 1408: *Teyesheegh* sclauonicum antem Mlechnahora uocatum (OL. D. 9416). 1454: Jacobo *Theyes* (uo. 14823). 1519: Petro *Theyes* (Körmend III/1, Ugal 64). 1716: Hivatván ahoz értő öreg Aszonyokat, meg nézettük, s Csecei mint a' Tanúk vallyák feketeknek, és *Tejeseknek* találtattanak (BorsodvMJk. 18. sz. I.485).

tejes-szökrény, -szökrény: [arca lactaria; milch-schrein]. 1587: Eg *teyes* zökren (OL. UC. 12/42).

TEJFÉLÉS, 1. tejföls.

TEJFÖLÖS, *tejfölös*: [floreum lactis habens], flore lactis conditus; rahm- NySz., [rahm habend]. 1391: Nicolaus *Theyfeles* (OL. D. 7676). 1419: Emericus *Teyfeles* (uo. 10872).

TEKE: globus, discus, sphaera, trunculus lusorius; kugel, scheibe NySz. 1211: Ilii sunt pistores Moncha Moglau forcios foreot Hoid Bolosoy *Teke* [a. m. teke?] (Pannh. Tih. 1/5). In uilla Zeuleus iuxta Balatin duo

uinitores sunt ecclesie Buges *Theke* filius Donus (uo.). In uilla Cuest isti sunt ioubagiones Euzi Boz Bodes Tenke *Teke* Moncud Tuus (uo.). Hii sunt pulsatores Nen Jouta Zeme Beid Pococi Etey Pauca *Theke* keneh cegue (uo.). Isti sunt agricole Bulchou Keched Thexa Beche Chenkes *Theke* Boda Chet (uo.). Vdornici de Mortus hii sunt Meteu Bochochi *Theke* Marcel Tencu (uo.). Isti sunt serui Hegeh Mogus Heteh *Theke* Keueh Wendeg (uo.). 1339: Venit ad locum *Tekefeneri* vocatum (Veszpr. 2, Sárberény). 1372: *Tekehaza* alio nomine Benedukhaza (Múz.). 1597: Fa goliobis *teke* (OL. UC. 101/3).

TEKĒNÉS, 1. teknős.

TEKĒNŐ, -S, 1. teknő, -s.

TEKĒNTET, 1. tekintet.

TEKĒNYŐ, -CSKE, 1. teknő, -cske.

TEKĒNYŐS, 1. teknős.

TEKER, vő. föl-, kiteker.

TEKERĒG?: volvor; sich winden NySz. (1. jel.). 1323: Tendit versus *Tekereger* [a. m. tekerég?] (OL. D. 2158). 1345: Ad vallem *Tekeregweulg* dictam (AnjouOkm. IV.522). [Vö. «tekerő» adataival.]

TEKERĒS, tekerős: tortilis; gedreht, gewunden NySz. 1337: Cuiusdam rivuli *Tekereschpatak* vocati (SztárayOkl. I.125). 1338: In capite cuiusdam aluey wlgō *Tekeruspatakfew* vocati (OL. D. 31239). 1372/1377: Ad aliud Er *Tekereser* nominatum (uo. 6027). 1378: Pernuissent ad predictam vallem *Teke-reusuelgh* (uo. 6871). 1380/1414: Ad quandam vallem *Tekeruswlg* nominatum (uo. 6742). 1396: Cum decursibus aquarum *Thekerestho* vocatarum (uo. 8152). 1416: In terra *Thekeres* [a. m. tekerēs?] dicta (Múz.). 1435: Ad locum *Thekeres* [a. m. tekerēs?] alio nomine Tharsakhalma (uo.). 1436: Ad pratum wlgō *Tekeres-pathaka* (Lelesz Acta 53/33). 1476: Quandam Siluam inter fluuios Holthbathar et *Thekereshbathar* [a. m. tekerēs?] (Lelesz Prot. Parv. 97). 1533: Particula argetin *Thekrews* [igy? olv. tekerős] (OL. Nád. 49).

TEKERGÉS, 1. tekergős.

TEKERGET: distorqueo, giro; herumdrehen NySz. (1. jel.). 1444: Laurencio *Tekergeteu* (Múz. Kisfaludy).

TEKERGŐS, tekergős: tortuosus, intortus, flexuosus [stb.]; gewunden, gekrümmt NySz. 1497: Vna cuppa *Thekerges* [t. i. amelynek tekergős vonalú díszítménye van] (OL. D. 20569).

TEKERŐ: 1) volvens, torquens, rotans, girans; drehend, windend NySz. 1200 k.: luxta fluuium *Tekereu* castra metati sunt (Anon. 50). 1350: Vallem *Tekereu* (AnjouOkm. V.416). 1367: Luxta quandam [igy] lacum *Tekereu* appellatum (OL. D. 5597). Quandam lacum *Tekereu* appellatum (uo. 5606). 1382: In ripa fluuii *Thekewer* (uo. 30725). || 2) spira; haspel NySz. 1560: Tharachkhōz walo *thekero* (OL. Nád. 48). [Vö. csiga-tekerő, fejtekerő-keszkenő, haj-tekerő, kő-szűrűtekerő-vas, számszérij-tekerő.]

tekerő-fa: kettenbaum BM. (3. jel.) 1561: Borda, nitz, gereben, borda he, *tekerō fa* (OL. L. III. 16. 17). [Vö. MTsz.]

tekerő-fúró: «az a fúró, a mellyel a hordó fene-két a csínjába belerántják» MTsz. 1513: Terebellum vnum wlgō *Thekewufuro* (OL. D. 26151).

TEKERŐS, 1. tekerős.

TEKERÜLET: 1) anfractus; krümmung NySz. 1417: In loco *Thelekthekeuleth* nuncupato (Múz.). 1598: Egy rét a Sajó *tekerületén* Pap réte (Canon-Visit. 146). || 2) [volumen; rolle]. 1742: Egy *tekerület* galandot loptak a vásárban (DebrJk.).

TEKERVÉNY, **tekervény**: 1) [armbrustwinde]. 1490: Baliste viles. *Tekerwin*. Simplex attractoria (OL. D. 26048). 1493: Quinque sagittas Balistarum *Thekerven* (Körmend, Stat. ant. major. 27/11). 1494: Attractoria vulgo *Thekerwen* (Engel: GeschUngrReichs I.163). 1494–95: Attractoria vulgo *Thekerwen* ad Segniam misimus, qui empti sunt fl. 5½ (Engel: Algemeine Welthistorie XLIX.162). 1495 k.: Balista cum *Thekerwen* (OL. D. 24864). Pro dispositione Baliste et pro preparacione *Thekerwen* dedi (uo. 32746). Thegez horog *thekerwyn* (Forrás?). 1508: Vnam Balistam cum duobus tracturis wlgariter *Thekerwen* dictis (Lelesz Prot. I.45). 1510 k.: Item vnum Mosarpathyanthyw de ferro Item vnum *Thekerwen* (OL. D. 26235). 1542: *Tekerwyn* Balistarum (OL. Nád. 40). || 2) [ergata, trochlea; winde]. 1550: Egh bor emelew *teker-went* (OL. Kolozsm. 50).

TEKERVÉNYĒS: tortilis, spiralis; gewunden, gedreht NySz. 1550: Gyertya tarto *tekerwenies* (OL. Kolozsm. 50).

TEKERVÍNY, 1. tekervény.

TEKÉS?: [globum habens; kugel habend]. 1423: Nicolaus *Thekes* [a. m. tekés?] (Lelesz Acta 43/81).

TEKINTET, **tekéntet**: respectus, ratio; rücksicht, hinsicht NySz. (4. jel.). 1700: A' Szőlőköt es égyéb gyümölcsököt nem vesztegetek, s-nem vesztegettétek masokkal is, hanem minden haragot es *Tekéntett* félre tévén, úgy egyikéből mind másikából hordok es eszem (OL. NRA. 718/60, I. GazdtörtSzemle I.87). 1721: Valaki éjszakának idején tolvajságban tapasztaltatik, minden *tekéntet* és kegyelem nélkül: 12 fő-réntra büntettetik (GazdtörtSzemle VII.127).

TEKNŐ, **tekendő**, **tekényő**, **teknő**: trulla, labrum, alveus [stb.]; trog, multer NySz. 1230–65: In territorio de *Tekeneu* (ZalaOkl. I.6). 1469: Clementinus *Thekenew* (OL. D. 32365). 1527: Quatuor vulgo *theckmeth* (OL. Nád. 43). 1533: *Thekenew* piscatorum (uo. 45). 1559: Zapanozny ualo *tekenőth* (Forrás?). 1561: Abarlani walo *thekeno* (OL. L. III. 16. 17). [Helyn. szárm.: 1264: Transeundo quandam vallem *Tekeneud* vocatam (Pannh. 16/0, I. Wenzel III.117).] [Vö. mosogató-, rajboló-, sütő-, szappanozó-, turógyúró-teknő.]

teknő-gyártó, -jártó: [opifex alveorum; trogmacher]. 1584: *Thekenő yarto* Myhal' (OL. UC. 56/33).

teknővakaró-kés: [trogscharre]. 1549: Instrumentum ferreum vulgo *thekeneew wakaro kes* vocatum (OL. UC. 75/40).

TEKNŐCSKE, **tekényőcske**: trulla parva; kleiner trog NySz. («tekendőcske» a.) 1597: Fa *tekenőczke* (OL. UC. 101/3). [Vö. szakasztó-teknőcske.]

TEKNŐS, **tekénés**, **tekénős**, **tekényős**, **tekönős**: 1) [alveum habens, opifex alveorum; trog habend, trogmacher]. 1430: Michael *Thekenews* (Múz. Kisfaludy). 1458: Matheum *Thekenes* (Lelesz Acta 69/35). 1521: Jacobus *Tekewngs* (OL. D. 37351). || 2 [testudo; schildkröte]. 1669: Pisztrángnak fontja 60 denár Egy *tekenyős* 3 denár (GazdtörtSzemle I.89). [Vö. NySz. más jel.]

TEKNYŐ, 1. sütő-teknő.

TEKÖNÖS, l. teknös.

TĚLCŠÉR, l. tölcsér-gyártó.

TELE, teli, telli: plenus; voll, gefüllt NySz. 1597: Egj kerek skatulan Lo feostenj valo kana telj (OL. UC. 101/3). 1616/1643: Nyolcz cöregb kad, melyek só uizel telli vadnak (OL. Instr. 42, l. GazdtörtSzemle VI.129). [Vö. telik.]

TELEK, telők, telők: a) [fundus], praedium; grundstück, gut; b) frutetum, herbetum; gestäude; c) ager et campus incultus, desolatus, fruticosus; wüstenei, ungebauter acker NySz. [A régi szótáríróinktól való ezen értelmezések dacára a *telek*-nek szántóföldet, művelés alatt levő földet is kellett jelentenie; vö. az 1228-iki idézetben: «cultura terra», az 1274-iki idézetben: «terra fimata» stb.] 1095: Inde ad culmen uadit quod uocatur chigisti a quo per medium ruris quod dicitur *teluch* itur ad lupinum montem (Pannh. 15/Oo). 1206: Tendit ad Iuanus *theluce* (OL. D. 45). 1211: In loco qui dicitur Zegge et Zegthelegu habet Ecclesia terram ad C iugera tam in arundinetu quam in feneto (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt exequiales haymus Keseyd Centa Olcod *Telug* Jureh Gopod Bortoleus (uo.). 1224: Contulimus septuaginta iugera terrarum quod uulgo *Teluk* dicitur (Pannh. 1/B, l. Wenzel I.197). 1228: Cultura terra que uulgo *Teluc* dicitur (MonStrig. I. 269). 1228/1357: Transit vltra ad dienus *teleke* (HazaiOkm. VI.21). 1233: Tendit ad aliam terram que Medies *teluk* uocatur (Múz. Kisfaludy). Tendit ad quandam terram quam incole Buzus *teluk* appellant (uo.). 1237: Vadit ad *theluc* Emyrici (ZalaOkl. I.10). 1240 k.: Hec sunt nomina illorum qui debent dare Equum *Teluch* Forcos Dubus (Pannh. 61/8). 1243: Ad partem meridi-nalem que wlgariter *teluk* vocatur (Venzel VII.143). 1244: Terram suam que wlgariter *Teluc* uocatur (Körmend III/2, Moha 61). 1251: Continet autem predicta possessio aream curie sue et ortum cum arboribus et terras molles quod wlgro dicitur *Teluch* que simul continent quindecim iugerum terrarum (Pannh. Tih. 1/8). 1254: Uadit ad locum qui Bursoteluk dicitur (OL. D. 390). Terram nomine Hegin *teluqui* (uo.). 1256: Medietas ville Kalanteluk (ErdMúzLt., l. Wenzel VII.429). [Villae] Paradanmonustura et in campo uerusus Zarazer Zenthmargita et Kuzteluk uocate (uo.). Teremteluk, hn. (uo., l. Wenzel 430). 1256/1273: Uadit ad locum qui Oteluk dicitur (Körmend V/5, Káldiana 59). 1258: Inde tendit ad Wyzesteluc (Pannh. 9/L). 1260: Terram suam Isoteluke uocatum (OL. D. 511). 1261/1411: Venit ad locum qui wlgro fyrrestelukkarra vocatur (OL. D. 521, l. HazaiOkl. 40). 1268/1347: Vadit usque ad locum qui dicitur Oxunteluke (MonStrig. I.553). 1269: In alio loco qui dicitur Nogteluk sunt octo iugera terrarum arabilium wlgariter labasleg iacencia (Körmend Acta III/2, Pezye 90). 1270: luxta locum qui vocatur Zoychtelky (OL. D. 729). 1271: Terre fimate Poth-sukateluk (Wenzel VIII.367). 1274: In terra fimate que wlgariter *Teluk* uocatur (OL. D. 880, l. Wenzel IX.91). 1275: Terram Peketeluke vocatam (OL. D. 908). 1279: Porcio Deusteluke appellata (Múz. Kállay). Duo iugera in fimatis wlgariter Vytelek nominatis (Veszpr. 4, Alsóörs). Igruchteluk, hn. (HazaiOkm. VI.242). 1281: Terram fimatam, quod uulgo *teluk* dicitur (Wenzel IX.327). 1283: Possessiones Wylak Kuesd et Olah-teluk vocate in Comitatu Byhorienzi (Lelesz Acta I/4). Uadit ad locum Fulteluk nominatum (Veszpr. Regn. Met. 4). 1286: In loco Kuzepteluk uocató (Veszpr. 10, Palaznak). 1287: Possessiones Sceleusteluk Il-sua Sutkfolua (Körmend, Korlátkő-Appon. 11/563). 1288: In Huzeutelek duo iugera (Veszpr. 109, Szepezd 2). In Lopustelek tria iugera (uo.). 1288/1290: Ab oriente in Ogoteluk sunt tres mete (Múz. Jankowich, l. Kubinyi: MTörtEml. I.137). Uenit iterum ad orientem ad quandam siluam *Telukfeu* uocatum (uo.). 1289/1291:

Cheuzteluk, hn. (OL. D. 1244). 1291: Terram suam Sohtteluk [«Szászváros mellett» Szam. jegyz.] voca-tam (uo. 1334). 1293: Cum particula terre Zylteluk appellate (Múz. Ertl). Quandam terram Halazteluk uoca-tam in magna Insula existentem (uo.). 1294: Quasdam terras Tranteleky et Kulcha uocatas (Múz. Forgách). 1295: Transit in unam uiam ad unum *telek*, et per distinctionem illius *telek* tangit aquam Sesterche (Wenzel V.140). 1295/1423: In capite *Teluklabreth* dicti (OL. D. 1408). 1296: Mykoteluke Thebuenustelke [igy, hn.] (Akad. I/34). 1300/1322: In terris fimatis que wlgro *Teluk* dicuntur (OL. D. 3652, l. HazaiOkm. VIII.411). 1301: Terra Puklustheluk vocata (AnjouOkm. I.4). 1303: Deinde uadit ad Mezeutelek et postea transit lacum qui dicitur Malechuaogolcha (Pannh. Hítel. 17). 1304: In loco *Teluk* uocato septem Jugera (Veszpr. 15, Vámos). In loco Kwesteluk quatuor Jugera (uo.). In loco Wyteluk dicto tria Jugera (uo.). 1306/1359: Byroutelek, hn. (OL. D. 4841). 1311: Possessiones Kerekeghaz et Igrechteluk uocatas (uo. 30597). 1312: In loco Zylagteluk uocato circa Nogreth (Veszpr. 4, Csopak). Kepestelek, hn. (AnjouOkm. I.270). 1314: Terra Zylwastelek vocata (OL. D. 28715). Unum iuger in loco Kuestelek uocato (Veszpr. 14, Szentkirály-szabadja). 1317: In loco *Telukfeu* uulgariter nuncupato (OL. D. 1892). In loco *Telukzer* dicto (uo.). 1319: Vduornukteluk, hn. (AnjouOkm. I.497). 1320: Tyba-teleke Mikusteleke [hn.] (OL. D. 1991). 1321: Usque ad locum Outeluk dictum (Múz. Kállay). 1322: Quas-dam possessiones suas uacuas uidelicet Kozmateluk et Myklousteluk uocatas (uo.). 1324: Cuiusdam ville Bogydantelke vocata (Múz. Ibrányi). 1325/1347: Currit supra ad superiorem Puklustheluk (Körmend II/4, Miskouch 67). 1326: Terra fimosa uulgariter *Teluk* uocata (OL. D. 29999). Unum iuger in loco Kuesteluk dicto (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1327: Pos-sessionem eorum uacuum Thatarateluk vocatam (Múz. Fáy). 1329: Deinde venit ad Zederyestheluk (Múz. Ibrányi). Deinde uenit ad Scedreesteleke (uo., egy másik ua. évbeli oklevélben). 1331: Quoddam predium Keche-teleke uocatum (Múz.). 1332/1336: Tornusteluk, hn. (AnjouOkm. II.621). 1333: Cum possessionibus, seu terris Keek et Lokteluke vocatis (ZichyOkm. I.412). 1334: Quatuor Jugeribus terrarum fimatarum que wlgro *Teluk* dicitur (Veszpr. 2, Nagyberény, l. HazaiOkm. IV.152). Possessionarie porcionis Chomurlaz-louteleke uocate (OL. D. 31224). 1337: Zantowteluk, hn. (OL. D. 3090, l. AnjouOkm. III.401). Possessionem Inezakala seu Inethuleke [igy, olv. -theluke] vocatam (OL. D. 30008). 1338: In possessione Fyuteluk (Múz.). Ad possessionem Zarchatelek uocatum (OL. D. 3143, l. AnjouOkm. III.459). In possessione Pacirtasteluk (Múz.). Cuiusdam possessionis Iklad alio nomine Gyosteluk vocata (Múz. Máriássy). 1339: Duo iugera in loco Harast-teluk vocato (Veszpr. 106, Antalfa 4). In loco *Teluk* vocato (uo.). Kapateluk, hn. (AnjouOkm. III.554, Esztergom m.). 1340: In terra *Teluk* dicta sex iugera (Körmend III/2, Pezye 86). Korpona alio vero nomine Vylamteleke . . . Korpona sive Vylamteleke (AnjouOkm. IV.22). Octo iugera terrarum in Outeluk vocata (Múz.). 1340/1389: Vallem que wlgariter Telekalya welgh dicitur (OL. D. 3331). 1340/1449: In *Telukzyr* duo Jugera (Körmend III/2, Pezye 98?). 1342: Pos-sessionis Samptowteluk uocate in comitatu Zaboch existentis (Múz. Ibrányi). 1343: Vadit ad Tautelek (Körmend III/2, Seregélyes 104). 1344: Peruenit in vallem *Thelek* uelug dictam (Múz.). Possessionem Tehenusteluk et Mykoteluke vocatarum (Múz., l. AnjouOkm. IV.419). Quandam possessionem Wyznukteluk uocatum in Comitatu de Zarand (uo.). 1346: Ad finem cuiusdam terre ipsorum *teluk* dicte (Múz.). 1347: Peruenit ad locum Feketeufeluk uocatum (uo.). Cuiusdam pos-sessionis Regteluk vocata in Comitatu Pestiensi (Századok 1881. évf. 557). Particula terre litigiosa trium

aratorum *Regteluk* seu *Regwelgh* vocitata (uo. 558). 1348: Possessionis seu terre *Mykotelke* nominate (Múz.). Quandam sessionem suam *Kurtweles Teluk* vocatam (Múz. Kállay). Cum quadam particula terre *Dezmasteleke* vocata (Lelesz Acta 1/50). In terra sua *Chypeutelekuy* uocata (ZichyOkl. II.327). 1349: Ad locum *Nogteluk* dictum (OL. D. 4044). 1351: Particule terre litigiose *Mykoteleke* nominate (uo. 28730). Quasdam possessiones nostras Regales *Jakoteleke* et *Erdeuotelek* vocatas in Comitatu *Wesprimiensi* existentes habitatoribus destitutas (Körmend, Heim 120). 1353: Quandam sessionem antiquam *Gyasteluk* vocatam (OL. D. 33408). 1354: Quandam particulam terre *Zanthoteluk* vocitatam (uo. 4407). 1356: Quandam particulam terre arabilis *Saagteluk* vocatam (Pannh. 1/D). 1357: Ville *Zamarteleke* vocata (AnjouOkl. VI.634). 1362: Vnum in loco *Kwzepteleke* (Múz.). 1365: Cuiusdam predii *wlgo Thelek* nuncupati in possessione *Prouna* videlicet in plantatione quadam *duchno* lehota vocata (uo.). 1366: In quodam *Prato* prope *Almasteluk* (Veszpr. 7, Hanta). 1368: In possessione *Zederfateleke* (OL. D. 5694). Versus possessionem *Zenthmihaltelke* *Abbatis* de *Clusmonustra* (Múz.). 1371: Possessionibus eidem *Parasnya* et *Turusteleke* (KárolyiOkl. I.323). 1373: Villas nostras *Machalaka Philepteleke* *Oduorhel* et *Olus* vocatas in Comitatu *Chanad* habitas (Körmend, Heim 237). *Hewlgtelke*, hn. (ZichyOkl. III. 435). 1375: Possessiones ipsorum *Kaluz* et *Tuzukteleke* vocatas (Veszpr. 9, Káloz). 1376: Possessio *Zantou* alio nomine *Isouteleke* nominata (Múz.). 1377: Quandam possessionem *Mortonteleke* alio nomine *Bothkemene* vocatam (Múz. Justh). Sex vero sunt in loco *Takachteleke* vocato (Veszpr. 107, Kájár 3). In terra *Otelek* (OL. D. 6419). 1379: *Galusteleke*, hn. (Múz. Szentiványi). 1381: Ad quoddam predium *Dyathelke* vocatum (Múz. Döry). 1383: In terra *Kusepteleke* vocata (Múz.). 1385: Duo *Jugera* terrarum sunt in loco *Humoktelek* *wlgariter* dicto (Veszpr. 6, Gyulakeszi). 1387: In possessione sua *Agtelek* nuncupata (Múz. Kállay). Certis desertis habitationibus videlicet destitutis *wlgariter* *Telek* nominatis (HazaiOkl. V.171). 1391: Quatuor particulas terre nunc *Incolis* destitutas *wlgariter* *Telek* dictas (Körmend III/3, Látrán 12). 1394: Cuiusdam particule terre *Jwanlegentheleke* vocata (Múz.). Quatuor curias seu mansiones *iobagionales* integras, *vulgo thelek* vocatas (SztárayOkl. I.535). 1394/1446: In loco *Meggesthelek* vocato (OL. D. 7914). 1397: Quoddam pratum seu fenetum *Kystelekefele* vocatum (uo. 28767). 1401: Quasdam possessiones *Duoriste* *Budimertelleke* *Batharmiclostelleke* *Babochipalfalua* et *Hraztonicha* vocatas (Körmend V/7, Croatia 216). 1408: Locis desertis pro residencia *Jobagionum* aptis *wlgo Thelek* dictis (OL. D. 9399). 1409: Vsqve pratum *wlgo Fwesteleke* (Múz.). 1410: Possessionis *Bodogazontheleke* vocata (OL. D. 9661). 1412: Filios *Pauli* de *Porteleke* (KárolyiOkl. I.588). 1413: *Prediorumque* *Chokastelek* *Mykolaka* (Múz. Justh). 1415/1424: Septem predia *arpatelek* vocata (OL. D. 10362). 1417: *Michael Tholway* de *Zantotelek* (Lelesz Acta 37/18). In loco *Thelektheke* *rutelek* nuncupato (Múz.). 1422: Attigissent quoddam *Stagnum* *Thelekalyarew* nominatum (Lelesz Met. Szabolcs 33). Predictae terre *Magastelek* (Múz.). 1425/1454: Venissent ad vnum spinetum *Tewissestelek* vocatum (Múz. Justh). 1427: Prediis *Bangathelke* *Kysthelek* *Felegbaz* *Al-dothkuththeleke* *Twztheleke* *Meggyestheleke* (Múz.). Prediis *Pogansyer* *Zylas theleke* *Ekerithotheleke* *Iglyictheleke* (uo.). 1431: Sessionem integram de meliori terra *wlgo Telek* (OL. D. 12421). Predium *Reezthelek* vocatum (KárolyiOkl. II.128). 1438: Predia *Dyodtheleke* *Lygetheghaz* *Zenthpalarnaka* (Forrás?). 1439: *Chertelke*, hn. (Múz.). 1444: *Thornosthelek*, hn. (KárolyiOkl. II.240). 1446: Duo [jugera] in loco *Kwthfewthelek* (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1448: Posses-

sionem *Yakotelke* alio nomine *Horthlaka* (OL. D. 36391, «Erdély» Szam. jegyz.). 1451: Terre arabiles que *Kwesthelek* nuncuparentur (Múz. Döry). 1453: Duobus locis sessionum *wlgo thelek* appellatis (OL. D. 14619). 1456: In loco *Dyosteleke* inter vineas (Pannh. Hítel. 66). 1459: Predia *Kysvayda* *Kystelek* (OL. D. 15334). 1467: In loco *Thelekzer* appellato (Múz.). 1469—70: In possessione *poklostheleke* vocata in Comitatu de *doboka* existente (OL. D. 36394). 1478: Predio *Koromla Thelek* vocato (uo. 18145). Ad predium ipsorum actorum *Zewlewsthelek* vocatum (Lelesz Acta 88/2). 1485: Vsqve pratum *wlgo Fwestelek* vocatum (Múz. Kisfaludy). 1486: In predio *Juthastheleken* (Veszpr. 8, Jutas). 1495: Duo prata *Nemeththeleke* et *Hozzywzegeley* alio nomine *Nemesemberrethe* appellata (Lelesz Acta 103/3). 1497: Sessiones in quibus non sunt *Jobagiones* sunt decem nouem *wlgo thelek* (Forrás?). 1517: Vltra monticulos *Kapwshath* *Kysthelekhalma* (Múz. Kállay). 1520: In loco *Dyosthelek* appellato (Pannh. 65/Ann). 1521: Quoddam predium suum *wlgariter* *Thelekh* (Múz.). 1522: *Johannes Thelek* (OL. D. 37004). *Franciscus Thelek* (uo.). [Helyn. szárm.: 1211: In uilla *Theluky* (Pannh. Tih. 1/5). 1229: In uilla *Theluky* (Pannh. Lib. Rub. 24—34, l. 20. sz.).] [Vö. jobbágy-telek.]

TELEKĚS: [lorum habens; riemen habend, lederband habend]. 1522: *Elias Thelekes* (OL. D. 37004). [Vö. 1. telek, 1. telekĚs MTsz.; Szinnyei, Nyr. XXVIII. 122. Vö. NySz. hibás értelmezéssel.]

TELELETLEN: [qui non hiemavit; wer nicht überwinter hat]. 1327: *Paulus* dictus *Teleletlen* (Sopr-Okl. I.118).

TELELŐ: 1) hiemalis, hibernalis; überwinternd NySz. 1269: Uadit ad fructecta que *wlgariter* *telelew* horost uocantur (Veszpr. Regn. Met. 3). 1425: *Thomas* dictus *Telelew* (Lelesz Acta 45/17). || 2) [pastio hiemalis; winterweide]. 1435: Orto seu pomerio *Thelelew* vocato (OL. D. 27467). 1504: Campi *Thelelew* vocati (uo. 36399). 1697: Ott volt a marháknak dellői, de *telelő* sohasem volt, hanem baromjáró föld (Kecske-métJk.). 1736: Más *telelőjére* és nyaralójára senki jószágát ne bocsássa 12 frt büntetés alatt (uo.). [Vö. Takáts Sándor, Nyr. XXXII.90.]

telelő-alma: pomum serotinum; winterapfel NySz. 1345: Arborem pomi *wlgariter* *thelelew alma* vocatam (AnjouOkl. IV.502).

telelő-dinnye: melo hibernus; wintermelone NySz. 1558: Allo awagh *Thelelő dynneye* io wagyon (Múz. Kisfaludy).

telelő-körte, -körtvély: pirum serotinum; winterbirn NySz. 1287: Arbor piri antiqui, que dicitur *telelew* (MonStrig. II.227).

TĚLGYES, 1. tölgyes.

TELI, 1. tele.

TELIK, tellik: sufficio; zureichen NySz. (5. jel.) 1669: Egy jó öreg karmazsin, kiből két pár csizma *tellik* 5 frt (GazdtörtSzemle I.95). [Vö. ki-, mēg-telik; tele.]

TELJES, tellyes: plenus, refertus; voll NySz. (1. jel.) 1450: *Mathei Tellyes* (Pannh. 63/S).

TELJESĚDIK, vö. kiteljesedik.

TELKĚS, telkös, telőkös: [praedium habens, fundum habens; grundstück habend]. 1265: Vsqve ad *Telcussev* (OL. D. 595). 1328: *Nobilis* de *Telukus* (Körmend V/5, Káldiana 64).

TELKÖS, 1. telkös.

TELLI, 1. tele.

TELLIK, 1. telik.

TELLYES, 1. teljes.

TELÖK, 1. telek.

TELÖKÖS, 1. telkös.

TÈLT, vö. szakállastöltő-palack, töltött.

TÈLTÈTT, 1. töltött.

TÈLTEVÉNY, 1. töltevény.

TÈLTŐ, 1. szakállas-töltő.

TEMÉNG, teming: sellipendium NySz. («temeng» a.), [bisaccium; quersack]. 1475—87: Sellipendium themeng (Nyirkálában, 1. Kovachich: Formvlae solennes styli XXVII. l.). 1490: Cassides; Temyng; frena; farmentringh (OL. D. 26048). 1495 k.: Arma ad vnum hominem cum Barth et Themeng (uo. 24864). Zabala, sella, themyng arma pedum (Forrás?). [Vö. *Sellipendium*, perae ab utraque parte sellae dependentes, bisaccium; temeng, általvető, iszák» Bartal.]

TÈMÉRDÈK, -SÉG, 1. tömérdék, -ség.

TÈMÉRDÖK, 1. tömérdék.

TÈMÉRZSÈK, 1. tömörzsök.

TEMETŐ-KERT: [sepimentum sepulcreti; um-zäunung des friedhofs]. 1629: Az nemesek nem akarják az *temető kert*et deszkával építeni, melynek az elei jó és lakat vagyon az ajtaján is, de az hátulja pusztá (CanonVisit. 155). [Vö. *kert* 1. jel. NySz. A mondatban a *temető-kert* egyszerűen temetőnek is értetű.]

TEMETVÉNY?: [?]. 1426: Castrorum Galgocz et *Themetwen* necnon Batorkw vocatorum (Körmend V/5, Ujlakyana 49). 1453: Castrum *Themethwen* (OL. D. 14726). [Vö. CzF.]

TEMING, 1. temeng.

TÈMJÉNÖZŐ, 1. tömjénező.

TÈMLÉ, 1. tömlő.

TÈMLÈC, -ÈZÉS, 1. tömlöc, -özés.

TÈMLÉS?, 1. tömlés.

TÈMLETÉS?, 1. tömletős.

TÈMLŐ, 1. tömlő.

TÈMSÓ, 1. timsó.

TÈNDÜL, tøndül: [recreor; sich erholen, wieder zu kräften kommen]. 1564: [A szegények] az aratásból, szirettől, szénatakarásból, várépítése munkájától megválva, mind egyéb szolgálatától, mint minden rendbeli fizetéstől, szabadok legyenek, ez ok alatt: hogy lassan lassan *szendüllyenek* [«másik példányban: *töndüllyenek*» Szam. jegyz.] földöket mieket ismét felvegyék, házokat épícsék (GazdtörtSzemle I.70). [Vö. MTsz.]

TÈNÈG, 1. têng.

TÈNG, têng: victito, dego, vivo uteunque, vitam dego miseram; kümmerlich leben NySz. 1564: [A szegények] elfogyatkozván helységekét letették,

földök szántását elhették, csak ki szőlőcskéje ki keze munkája után *teneg* (GazdtörtSzemle I.70).

TÈNGËLIC, tênglic, têngölic: acanthis, carduelis [stb.]; zeiszelein NySz., [stieglitz]. 1320: Laurencius dictus Og de *Tengelych* (AnjouOkm. I.549). 1357: Johannem dictum *Tenglich* (ZalaOkm. I.574). 1358: Andree de *Tengulich* (ZichyOkm. III.99).

TENGËLY, têngöly? têngö: axis; achse NySz. 1401: Jacobum dictum *Tengel* (ZichyOkm. V.263). 1494: Pro quatuor rotis et aliquibus vulgo *thengel* (Engel: GeschÜngrReichs. I.168). 1516: Ad quedam loca duo piscaturarum quorum vnum Aswan appellatur alterum vero *Thengelreth* nominatur (Pannh. Hitel. 113, Erdélyi László kijegyzése szerint). Ad Thaligas pro *thengel* (OL. D. 26169). 1518: Ad paruas bigas vlgo thaliga pro laboracione karyka et *thengel* dedi ferra syn was (uo. 26184). 1530: Pro vno *tenghel* (OL. Nád. 43). 1544: Belleb ötttek az *tengelt* (uo. 40). Az *tengetre* es az hamfara ualo usat meg forasztottak (uo. 41). 1587: Eg wasazoth batulso *tengel* öthközö karyka nekül (OL. UC. 12/42). 1594: *Tengelnck* es Niwjtonak valo fa (uo. 78/7). *Tengelhez* valo wtkeözö karikak (uo.). 1597: *Tengel* vegere valo hituan marok vas (uo. 101/3). Regj hinto *tenglestül*, rudastul kauastul Mas regj hinto rudastul derekastul oh bürrel buritoth (uo.). 1626: Kochioldal. Kewueö. *Tengely* (OL. L. III.17). 1637: Derek szegh *tengelyben* jaro; pengeö karika (OL. UC. 14/43). 1638: Ezen kompos vagi haos malomnak vizi es fogas kereke, ket bokor malom keöve keö padgiaval korongialval *tengelleivel* liszt valuiaval (uo. 2/34). [? Helyn. szárm.: 1333: In territorio ville *Tenguld* (Körmend III/2, Tengeld 44).] [Vö. kocsí-, vas-têngöly.]

têngöly-fa: [lignum, ex quo axes conficiuntur; holz, woraus achsen verfertigt werden]. 1482: Tria ligna ad currum pertinentia vlgariter *Tengelfa* (Múz.). 1493: Currus duos. *Tengelfath* (EPSz. fol. 86). 1535: Ligna magna circa rotas vlgo *tengelfa* (OL. ActaPaul. Nosztra 2/10). 1597: Keth szekerhez valo *tengel fak* fel zegezue 4 (OL. UC. 101/3). *Tengel fa*. Rud mennek valo fa (uo.). [Vö. CzF.]

têngöly-karika: [achserring]. 1587: *Töngö* [igy] *karyka* eg (OL. UC. 12/42, «Kapu» Szam. jegyz.).

têngölykötő-vas: [achsblech]. 1597: *Tengel keo-teo* Vass 2 (OL. UC. 101/3).

têngölytő-karika: [speichenring]. 1605: Algiu kerek. Persely. *Tengel thü karika* (OL. UC. 28/61).

TENGËLYÈS: [axem habens; achse habend]. 1487: Ambrosius *Thengeles* (OL. D. 28336).

TENGËR, têngör: mare [stb.]; meer NySz. (1. jel.) [Szám.: 1152: Quorum nomina sunt Fergudi cum filiis suis Jacobus et *Tengurdi* (Pannh. 38/A). 1211: Hii sunt vdornici *Tengurd* Buhteh Cama Gudus Chenkez Kerus Halalud (Pannh. Tih. 1/5). 1256: Quidam terram suam hereditariam sitam in *Tengerd* prope villam Vepsin (Múz. Romy). 1331: Nicolai de *Tengurd* (Múz.). 1379: Villa *Tengurd* vocata (Veszpr. 107, Kájár 4).

têngër-szin: thalassicus, glaucus; dunkelblaue farbe NySz., [meergrün]. 1635: Egy vég *tengerszin* török muhar (Mihalik: KassaÖtvTört. 223).

TENGËRI-CSIGA: murex, testa; meerschnecke NySz. 1581: Egi *tengeri chiga* (OL. L. III. 16. 17).

TENGËRIJUH-FARK, -ih-: 1543: Egh bonchogh *tengery yh fark* de auratum (Múz. Kisfaludy).

TENGËRI-KACSA: [anas boschas; stockente]. 1712 k.: Daryakatis kel nekie szerezni Ugj ha mester-ségeket veszi Tuzok fiakat Darufiakatis nevelljen és szaparártson, nem különben az Säär réthe mellett Hattyu fiakat Góden fiakat és *Tengeri kacsakat* kellett szerzeni s-keze ala adni (GazdtörtSzemle VII.417, eredetije szerint). [Vö. «Itt a *tengeri kacs*a alatt a mi tavainkon élő vadkacsák, különösen pedig a vadászok leggyakrabban keresett és kedvelt kacsája, a tőkés réeze (Anas boschas L.) faj, értendő, melyek a Sár-réten abban az időben bőven tenyészték» Pungur Gyula magyarázata.]

TENGËRI-NÁD: arundo Indica; meerrohr NySz. 1581: Harom *tengeri nad* pacza (OL. L. III. 16. 17).

TENGËRI-NYÚL: cuniculus, dasypus, ribesium; kaninchen NySz. 1597: Nap enezetről valo fel szel nemmen az Bastia épületen, *Tengerj nyulak* benne (OL. UC. 101/3). 1735: Egy téli füles süveget *tengeri-nyullal* prémezve, aranyprémme és bársonnyal (GazdtörtSzemle III.348).

TENGËIRÁK-LÁB: [pes cammari; seekrebs-fuss]. 1581: Egi *tengeri rak lab* (OL. L. III. 16. 17).

TENGËRI-SZÓLÓ, -szőlő: astaphis, uva passa; ribisel, meertraublein NySz. 1531: Elewen gónber, *tengeri zóló*, mondolo [igy?], zegfw fahe (OL. Nád. 43). 1544: Ebedhez mondatat *tengeri szőlőt* (uo. 40). Lemo-nát. Czedront. *Tengeri szőlőt* (uo. 41). 1548: In eiusdem edibus *tengeri spele* [igy] libra est 1 (Múz. Kapy). 1594: *Tengheri szeleő* 3 ferton (OL. UC. 78/7).

TENGLIC, 1. têngélic.

TENGÖLIC, 1. têngélic.

TENGÖLY? vö. têngély.

TENGÖR, 1. têngér.

TËNKÉLY, 1. tönköly.

TËNTA, **TÉNTA**, 1. tinta-hal.

TËNTÁS, **TÉNTÁS**, 1. tintás.

TENYÉR, vö. hüvelykés-tenyér, hüvelyk-tenyérfny.

TENYÉSZÉ, 1. tenyésző.

TENYÉSZIK, vö. eltenyészik.

TENYÉSZŐ, **tenyésző**: [equus admissarius; hengst, beschäler]. 1532: Duos equos emissores [igy] wigo *Thenezeketh* (Múz. Kállay). [Vö. NySz. más jel.]

TËODOR, 1. Tivadar.

TËP: vellico, lancino; rupfen, zupfen NySz. 1422: Dominicus *Tepeth* OL. D. 11283).

TËPCIA, 1. tepsi.

TËPËL?: a) «toporzékol»; b) «türelmetlenkedik, elégedetlenkedik, veszekszik» MTsz. 1478: Vrbanus *Thepele* [a. m. tËpëlö?] (Körmend III/3, Vepsény 123).

TEPER? **TËPËR?**: 1469: Nicolaus *Theper* [a. m. teper v. tËpër?] (Veszpr. 106, Berenhida 5). [Vö. *teper*, *tËpër* MTsz.]

TËPËRTÉ, 1. tËpörtyű.

TËPËRTÓ, 1. tËpörtyű.

TEPSI, **tËpcia**, **tËpszia**: mazonomum, artopta, testum, testus; backscheibe NySz., [bratpfanne]. 1539:

Tepzia vna magna (OL. Nád. 48). 1542: *Tepszya cuprea* (uo. 40). 1548: Ket *tepcia* eggik rez masik fa (uo. 48). 1552: Keth közep *tepchiat* (uo.). 1558: Vna lebes et vna *tepyza* (OL. UC. 97/19). [Vö. réz-tepsi.]

TËPSZIA, 1. tepsi.

TËR, 1. tör.

1. **TËR?**: regio plana; Ebene NySz. (1. jel.) 1365: Per quendam locum Baranther [a. m. tËr?] dictum (OL. TË. 18/15).

2. **TËR**, 1. tör.

TËRCËLÁN, **tarcolán**, **tËrcËlána**, **tercelen**: [texti species; eine art stoff]. 1631: Zöld *tarcolán* szoknya, kerekded, lant újjú (Radvánszky: Család-élet II.257). 1670: Vestis muliebris Sponsalistica alba ex materia Argento intertexta, vulgo *Terczelan* (OL. UC. 86/35). Culcitra in partibus exterioribus ad latitudinem Spithamarum duarum, materia Damasca rubra, in medietate autem materia viridi *Terczelen* [igy] vocatis, cincta et consuta (uo.). Chlamis aestiva, moerasesi [igy] coloris Panni Angliaci Viridi *Terczelana* subducta cum Zonis Argenteis et nodis latis ex scopio contextis (uo.). [Vö. *tercenelle*, *tiercelaine*, 1. *tiercelin* Godefroy: *terczenel*, *terczenella*, *terczenuella* Bartal; «*terzanella* Seidenstoff aus doppelten Fäden» Rigutini-Bulle; «*terzanella*: sörta di seta e sörta di fiore» Petrócchi; *tËrcËnëlla* NySz.]

TËRCËLÁNA, 1. tËrcËlán.

TERCELEN, 1. tËrcËlán.

TËRCËNËLLA, vö. tËrcËlán.

TËRDES: [genibus magnis; grosse kniee habend]. 1504: Pauli *Teerdes* (Lelesz Prot. I.155a). [Vö. NySz. más jel.]

TËRD-VAS: [kniebuckel, knieharnisch]. 1462: *Terduas* quinque personis competencia finews (Múz. Kállay). 1490: *Therduas* ad homines (OL. D. 26048). 1597: Regj araniazoth keth labra valo *terd vass* 1 (OL. UC. 101/3). [Vö. Nemes-Nagy 140; Boheim: Handb. der Waffenk. 111; Demmin: Die Kriegswaffen⁴ 472.]

TERË, 1. szekér-tehër.

TËREDÉK, 1. tËredék.

TËRËK, 1. török.

1. **TERËM?**: oecus, triclinium; saal, zimmer NySz. (1. jel.) 1225: Cum tribus piscinis *Terem* [a. m. terëm? vö. Terem, hn. Kr.] alia tohu Cuiseb cerecto Homus tohu (OL. D. 119). 1256: *Teremteluk*, hn. (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.430). 1332: Possessione *Therembeg*. uel Wruus alio nomine uocata (Zichy-Okm. I.399). 1354: Possessionem eorum Bankney-tereme vocitatum (OL. D. 4407). 1354/1402: Nicolao de *Theremhegh* (AnjouOkm. VI.172). 1355: *Theremhegh*, hn. (uo. 414). 1500: Ad possessionem Zaldobagtherem in eodem comitatu Zathmariensi (Károlyi-Okl. III.42).

2. **TERËM**, vö. jó-termő.

TERËMËS: [oecum habens, triclinium habens; saal habend, zimmer habend?]. 1411: Johannes *Theremes* (Lelesz Acta 32/26). 1503: Johannes *Theremes* (Múz. Kisfaludy).

TËRËS? 1. tËrös.

TERESTYÉN, Teresztýén: [Tristianus]. 1342: *Therestienfolua*, hn. (Csánki: TörtFöldr. II.803). 1343: Cuiusdam possessionis *Terestyenfolua* uocate (Múz. Jankowich). 1435: *Terestyenfalwa*, hn. (Csánki: TörtFöldr. II.803). 1437: *Theresthyenfalwa* (uo.). 1447: *Theresthyenfalwa* (uo.). 1453: *Terestýenfalwa* (uo.). 1467: *Therestthenfalwa* (uo.). 1475: *Therestthienfalwa* (uo.). [Vö. Kubinyi Ferenc, Nyr. XVIII.89. A *Tristianus* névnek régi előfordulására nézve I. Kovács Nándor Indexét, «Tristanus» a.]

TERESZTYÉN, I. Terestyén.

TERGÉNYE: sarcina; bürde, Bündel NySz. 1744: A czepléd-utczai kis ajtón mentek ki *tergenyével* (DebrJk.). Mindketten *tergenyével* mentek ki (uo.).

TERH, I. tehér.

TERHÉS: 1) onerosus, ponderosus, onustus; schwer, gewichtig NySz. (1. jel.) 1348: Nicolaus dictus *Therhes* (Múz. Kállay). 1455: Nicolaum *Therhes* (Múz.). 1466: Gregorio *Therhes* (Lelesz Acta 77/10). || 2) [zum frachten-befördern]. 1463: Ad viam que vocatur *Therheswth* (OL. D. 35810). 1467: Ad viam que vocaretur *Therheswth* (Lelesz Met. Bereg 21). 1545: Caderet in alteram viam *Therheswth* vocatam (OL. NRA. 620/28).

terhës-kád: [transportbottich]. 1700: Azmi a bor-dézmát illeti, az régi boldog üdőben az szőlők terméseit az szüreti dézmáláskor törkölyül szokták béhozni az szüretező emberek, ahhoz való *terhes kádakban* (GazdtörtSzemle VII.404). Az vidékieknek némelyeknek akkor is megengedettett az limitálás, arra rendeltetett hitese embert küldvén ki az dézmás, melyet szőlőjül *terhes* vagy nyomó *kádakban* megtekintvén, jó lelküismeret szerint valahány cseberre vagy köbölre limitáltatott, annak ötödét tartoztak adni ő nagyságoknak (uo. 405).

terhës-szekér: [plaustrum; lastwagen]. 1490: Cum duobus curribus vno Hynthozeker dicto et alio *Therheszekeer* (Körmend IV/5, nr. 45). 1588: *Therhes szekerektowl* es szalakwtl szedik az wamoth (OL. UC. 64/35). 1731: Nemkülömben az gyümölcsös teher-szekerektől is akár köznap, akár szombatban [vásár-pénz] d. 12. Egy *terhes szekér* káposztától akár mikor d. 12. Egy *terhes szekér* akár hollyan répától d. 12 (GazdtörtSzemle VII.87).

terhës-szj: 1552: Hermec zy. Köthöfek. Fek emle zy. *Terhes zy* Zy geplew. Farham zy. Hath zy (OL. Nád. 49). [Vö. *terhelő* MTsz.]

TĚRIK, I. törík.

TĚRÍT, vö. megtérít.

TĚRJÉK, törjék: theriaca; theriak NySz. 1408: Stephani dicti *Theryek* (ZalaOkl. II.340). 1596: Egi mazas zelence *toryeket* (OL. L. III.16. 17).

TĚRJÉKĚS: theriaca utens; theriak gebrauchend NySz. 1436: Petrum *Terekes* [Erdélyi László értesítése szerint is így, olv. «Teryekes»] (Pannh. 23/B). Benedictum *Teryekes* (uo.).

TĚRKĚLY, I. törköly.

TERKÖLYĚS, I. törkölyös.

TERLŐ, I. törló.

TERMÉS: fossilis, caementitus; gediegen, bruch-NySz. 1533: Particula auri *Thermes* vna (OL. Nád. 49). 1576: Nagy arany boglarban *thermes* rubynth (uo. 48).

TERMÉSKE: [paululum proventus; bisschen fechsung]. 1700: A micsodás edényre szert tehetett [a szegény ember], olyanban hozatta szőlőjül a dézmára szőlőjének *termëskëjét* (GazdtörtSzemle VII.405).

TERMŐ, vö. jó-termő.

TĚRŐ, I. törő.

TĚRPE? I. törpe.

TERSÉNYI-PUSKA, I. tessényi-puska.

TĚRTINET, I. történet.

TĚRVÉNY, -KĚDIK, I. törvény, -kédik.

TĚRVÍN, -TELENSÉG, I. törvény, -telenség.

TĚRVÍNY, I. törvény.

TĚRZSĚK, I. törzsök.

TESSENI-PUSKA, I. tessényi-puska.

TESSÉNYI-PUSKA, tersényi, tesseni: [teschener büchse]. 1643: Vagyon egy szép hosszú *tesseni puska*. Vagyon egy kis madarász puskám *tesseni*, ehez való puska palaczk (Radvánszky: Család-élet II.287). 1688: Egy pár kis *tersényi puska* (Tört-Tár 1886. évf. 774). 1690: Alkútt velünk, hogy csak hadgyúnt békét nekie... ad egy *tersényi* [így] *puskát* (Borsodvmt. XII.65). [Vö. német *Teschinkas*, *Tschinken*, *Teschinger Büchsen*, I. Boenheim: Handb. d. Waffenkunde 459. Vö. még Nemes-Nagy 170, 237.]

TĚSTÁL, vö. eltěstál.

TĚSTAMĚNTOM-LEVĚL: [testamentum; testamentum]. 1526: Dragffy Janos *testamentom Levelelen* massa (OL. D. 24323, I. Zolnai: Nyelveml. 255). Ez *testamentom levelet* Irtam az en Jambor attyamfay előtt, kyket eleő samlalok, Varadi pwpók eleő [stb.] (uo., I. Zolnai id. m. 257).

TĚSTAMĚNTOMOS: [qui testamentum exsequitur; testamentsvollstrecker]. 1565: Feő gondviselőyeőknek az en giermekymnek es *testamentomosynak* hagiom Alaghy Janos uramot, Cziapi Ferentz uramot [stb.] (AdalZemplvmTört. V. évf. 313). [Vö. NySz. más jel.]

TĚSTAMĚNTOM-TĚTEL: testamentum; vermächtnis NySz. 1526: Jo Leanyom homonnaj Katalyn azzony, Jo komam Dauit vram es Jo opmesterim kyk az *testamentom tetelben* en velem Jelen voltatok mykor Irtam, meg emlekezzetek mindenekreol (OL. D. 24323, I. Zolnai: Nyelveml. 256).

TESTĚS: corpulentus; wolbeleibt NySz. (2. jel.) 1463: Vrbano *Thesthes* (OL. D. 15877). 1630—48: Az minemü *testes* nehéz legény vagyok én, én alám való vastag öreg lovat vehetne ő kegyelme (GazdtörtSzemle I.288).

TEST-SZÍN, -szinű, -szünő: color carneus, color helvus; fleischfarbe NySz.; [carneus], coloris carnei; fleischfarbig NySz. («test-szinű» a.) 1516: Egh agyban. egh atlacz Matracz *testshzyn* (OL. D. 26367, I. Zolnai: Nyelveml. 205). 1544: Egh *testzin* dupla tafota zoknyat. Egh *testzin* dupla tafota mantjkat fekete kezke bürvel belleltet. Eg fekete barson mantjkat nestvel belleltet (AdalZemplvmTört. V. évf. 276). 1557: Eg ueg *test zünő* londys (OL. Nád. Számad. b). 1566: De atlasio rubei et subalbi coloris wigo *testzyn* (OL. UC. 18/15). 1651: Egy pár aranyos táczli fekete *test szinű* selyemmel varrott (Radvánszky: Családélet II.314).

TÉSZ, *tészén, tézsen, tiszén*: 1) contineo; ausmachen, in sich halten NySz. (4. jel.) 1544: Attam nolcz pacczot ki *teszen* negnen harmon penzt (OL. Nád. 40). Hat lot eslogot ket ket renesen ki *teszen* magar forintot 9 d 60 (uo. 41). Adot harmincz renes forintot ki *teszen* magar forintot huszon neget (uo. 42). 1547: Registrum az tizen kilencz koronarol ky *töl* fl 22 d 80 (uo. 40). 1556: Az safran *tezen* keth wnchoth es eg lathoth (uo. 49). 1588: Az thamasy fii *ber* *teszen* tiz forintot (uo. 41). 1634: Az Czürös kertben vagion eöt Abora kettei szinaual feligh Nro. 5. *Tissen* niolez szeker szinat Nro. 8 (OL. UC. 21/3). || 2) [Szólásszerű használatok]: 1523: Een az mykepen Egyebekthwl erthethem wala, az keppen kenyergethem wala wronknak ew felsegenek, hogh the keyyelmed felewl Een nekem therwenth *thethethne* (Múz., I. Zolnai: Nyelveml. 227, vö. «törvény-tévő» alább és «törvény-tétel» NySz.). 1544: Vöttem eg cukat hidegge *tenni* (OL. Nád. 41). 1560 k.: Ha [az oláh] házból valami marhát lop, 12 forint bírsággal tartozik... ha vért *teszen* [vö. «vér-tétel»] bírsága 4 forint (GazdtörtSzemle I.165). 1569: Miérthogy felséged poroncsolja vala nekünk az igaztételt; mi azért igit nem merészlünk és nem *tehetünk* igazat (Székely-Okl. V.90). 1594: Hogiha tilalmat az ispanra *teszeön* valaki az az ispanit illeti, ha ki pedig az birora tilt valamit annak bírságha az bironak jaar (OL. UC. 113/5). 1700: A ki elszököik s reá akadnak s azon helyben levő hegymester által, mint hamis hitű esztendő elszökött szolgát az ura avagy a vinczellér megfogathatassa, törvényt *tehetessen* reá (GazdtörtSzemle I.82). Arra köteleztetnek a szőlőpásztorok, hogy a szőlőben intercipiált marhát megkötve, elsőben is *tegyen* hirt a gazdának és a hegymestereknek (uo. 84). 1716: A' Tizedes [vármegyéé] hamarsággal ki menven, kevés idő múlva bé hozta, és lánczra *tette* a' Gulyást (BorsodvjmJk. 18. sz. I.353). [Vö. *félre-, ki-, létész.*]

TÉSZÉN, TÉSZÉN, 1. *tész.*

TÉSZTAMÉN, 1. *tesztemény.*

TÉSZTA-MŰ: [panificium, opus pistorium]; backwerk, bäckerei BM. 1638: *Teszta mű* sütesre való mazos kemence (OL. UC. 2/34).

TÉSZTAMŰVES-HÁZ: [casa furnaria; backhaus]. 1638: Az Szakacz vagy *Tezta műves házban* (OL. UC. 2/34).

TÉSZTÁS: massulatus, massa farinacea illitus; teigig NySz., klitschig BM. 1635: A nemes tanács-tól rendeltetett arbiter uraim elejökben adták [a sütőknek], nro 30 lattos legyen a tesztaja, ha kistül, nro 27: 28 lattos, de úgy hogy szépen megsült legyen, ne legyen *tesztás* a bele, a mint most szokták (GazdtörtSzemle VIII.479).

TESZTEMÉL(Y), 1. *tesztemény.*

TESZTEMÉNY, *tesztamén, tesztemél(y)*: pannus NySz., [mantele]; tuch, handtuch NySz. 1510: Faceletum [igy] aranyas et sarga *Tezthemelh* (OL. D. 35774). 1512: Dua sudaria *Teztamen* dicta (uo. 30075). 1520: *Teztemeneketh* (uo. 26358). 1533: Duo Nemethfatyol et *Teztemeel* (OL. Nád. 49). 1536: Tres *Tezthemen* ex quibus duo de bibor tercium de chalyan (uo. 48). 1558: Mantilia *tezthemen* vocata (OL. UC. 97/19). 1590: Egy eoregh teoreok *teztemeny* (Radvánszky: Családelet II.75). 1607: Egy török *teztemet* [a kiadó megjegyzése szerint így, olv. tesztemet] merön varrott, kívül zsinoros (uo. 127).

TETÉ, 1. *tető.*

TÉTTEL, vö. igaz-, ítélet-, *tëstamëntom*-, *tisztëssëg*-, *vér-tétel*.

TETEM: os; bein NySz. 1556: Eg *thetemböl* rakot sahos lada (OL. Nád. 48).

TÉTEMÉNY: fascinum NySz. (2. jel.); [bezauberung]. 1731: Ha él a... azon eszköz *tétemény*; ha pedig nem, korbács kell neki (Reizner: SzegedTört. IV.485). [Vö. MTsz. 2. jel.]

TETEMÉS: 1) vastus, ingens; gross, gewaltig NySz. 1463: Siluarum Mezes... et *Thetemes* vocatarum (OL. D. 15837). 1464: Demetrius *Thethemes* (Veszpr. 108, Petőfalva I.). 1470: Petro *Thethemes* (Múz. Forgách). || 2) osseus, ossatus; beinerm NySz. 1577: Taplos magyar puska Aczelos hozu puska Kys *tetemes* puska (OL. L. III. 16. 17).

TETÉS, 1. *tetős.*

TETÉTLEN, 1. *tetőtlen.*

TETŐ, *teté*: 1) culmen, cacumen, apex, pinnaculum [stb.]; spitze, gipfel NySz. 1256: Inde descendit ad unum Berch qui uulgo dicitur Humuroteteu (Pannh. 10/G). Deinde ascendit ad montem qui uocatur Kuzepeteu (uo. 5/G). 1275: Ad montem excelsum Chababykteteu uocatum (OL. D. 902). Post hec in *Theteufeu* sunt similiter due mete (uo. 921). In loco qui dicitur Hurhteteu (uo.). In monte Homorouteteu uocato (uo.). 1276: Super monticulum *Tetheu* uulgariter nuncupatum (Kubinyi: MTörtEml. I.98). 1283/1309: Prima meta incipit in Arukthetheu (OL. D. 1168). 1296?: Iungit quendam locum Myhalhazateteu uocatum (Múz. Péchy). 1304: In loco *Tuteukuz* [igy? a. m. *tető?* vö. az 1471-i adattal] decem iugera (Veszpr. 15, Vámos). 1312: Duo iugera in Kuesteteu (OL. D. 1806, I. ZalaOkl. I. 140). 1315: Vsque ad montem Myhalhazateteu nuncupatum (Múz. Péchy). 1319/1322: Ascendit ad montem Myhalhazateteu [igy, olv. Myhalhazateteu] uocatum et per acuiem [igy] eiusdem montis (OL. D. 1947). 1322: Ascendit ad montem Myhalhazateteu uocatum (uo. 2099). 1330: Incipit in vertice eiusdem montis Michalhazateteu vocato (Múz. Péchy). 1342: Tendit directe et in latere kuzep *teu* siue medii montis sub vna arbore illicis est meta (Múz. TörtTárs. I.). 1346: Ad montem qui dicitur Homorowteteu (OL. D. 3838). In loco qui dicitur Hurhteteu (uo.). Monticulum Gypartheteu [igy] nominatum (OL. D. 3853, I. AnjouOkl. IV.626). 1347: In loco Kevestetem [igy? olv. *-teteu*, vö. az 1312-i adattal] vulgari nominato (ZalaOkl. I.463). 1353: In loco wlgari Zahkereztheteu [«Gieznél» Szam. jegyz.] appellato (Pannh. 60/Ff). 1361: In quodam magno monte qui Hurugteto dicitur (OL. D. 5052). Dieti montis Hurgteto dieti (uo.). 1367: In loco Posatetheu vocato (Körmend V/7, nr. 127). 1370: Ascendissent ad monticulum Humurotheteu uocatum (Pannh. 5/Oo). 1372: Ad locum Magalthetheu dictum protenderetur (Veszpr. 14. Szentkirályszabadja). 1411: Venissent ad cacumen montis Jawornokthetheu appellati (Múz. Kállay). 1420: Ad locum Kemechethetheu uocatum (OL. D. 10982). 1463: Venissent ad alpem qui vocatur Borsawahawasa et per Kewzbercz venissent ad verticem alpis qui wlgó Nagthetheu vocaretur (Lelesz Prot. IV.110). 1471: Ad montem Gyaparthetheu [igy] uocatum (OL. D. 17901). 1483: Siluam Monoros alio nomine Kwthetheu uocatum (Veszpr. 10. Lam). Siluam Monyoros alio nomine Kwthetheu uocatum (Körmend, Heim 611). 1485: In loco Kewesthethew vocato (Veszpr. 4, Alsőörs). || 2) caput; haupt NySz. 1744: Egy *tetere* való fátyol (DebrJk.).

TETŐS, *tetés*: 1) altus, magnus; hoch, gross NySz. (2. jel.) 1363: In loco *Tetews* (Múz.). 1384:

In terra *Teteusfelde dicta* (OL. D. 7074). || 2) *acer-vatus*; aufgehäuft NySz. (3. jel.) 1598: Minden ember Anderko Mátétól fogva Borsos Andrásig a felvég tartozik egy-egy Miskoltzi *telés* szapu buzával (CanonVisit. 143). Minden ember Török Péter házából fogva Marcza Mihály házáig az al-szer adott egy-egy Miskoltzi *telés* szapu buzát (uo. 144). 1736: Minden ember egy-egy Miskoltzi *teléz* [igy?] véka buzát ad (uo. 176).

TETŐTLEN, tetétlen: [sine cacumine; ohne spitze]. 1200 k.: Iuxta montem *Teteuctlen* [a. m. tetőtlen?] usque ad Thyciam (Anon. 38). 1455: Haromoltharwitetlilen, hn. (OL. D. 29812).

TETÜSZIK: placet; gefallen NySz. («tetészik» a. 3. jel.) 1682: Ha eő kegyelmeknek teczik Senkinek ne engedgyék ha pediglen eő k[e]g[ye]lmek[ne]k nem *tetiüdnék*, tehát az magunk tulajdon pénzén magunk-[na]k visza eresztetni tartozanak [az elzalogosított ház-helyet] (OL. Process. Tab. 228).

TÉVIS, l. tövis.

TÉVISSÉS, l. tövisés.

TÉVŐ, tévő, vő. munkatévő-nap, törvény-tévő.

TÉZSLA: temo; deichsel NySz. («tésla» a.), zucht (am pfluge) BM. 1552: Jnga cum attinenis *theslay-wal* (Múz. Kállay). 1586: Vagion egy *tesla* kinec uegebe nas lanez vagion (OL. L. III. 16. 17). 1658: Két szőke jó ökör harangostól, *tézlástól*, jármostól, kötelestől, sikotiestől (Radvánszky: Családelet II. 332). [Vö. MTsz. és Ásóth, Nyr. XXXI.379.]

TI: vos; ihr NySz. 1479: Hungari autem funesto gladio super eorum capita euibrato amputabant eis manus et caput dicentes Wezteg kwrwanewfya zaros Nemeth iwttatok werenkewth, ma yzzywk *thy* wertheketh (Dubnitzi Krón., l. FontDom. 1/3. 167, Nyr. VII.81 és Zolnai: Nyelveml. 26).

TIBET: [tibet, eine art sehr feiner, dichter wol-lenzeuge]. 1556: Eg veg *tibet* (OL. Nád. 49). [Vö. Heyse: Fremdwörterb. 1893. kiad.]

TIBORC, **Tibure**: Tiburtius PPB. 1240 k.: In predio Semyansuka et Poznan hec sunt nomina Joba-gionum *Ty bure* [olv. Tiborc v. Tibure?] Budus (Pannh. 61/8).

TIBURC, l. Tibore.

TIDÉ? l. tüdő.

TIDŐ, l. tüdő.

TÍGLÁS? l. téglás.

TIGYÉS, l. tügyös.

TIGYÖS, l. tügyös.

TIHÁJA: [stellvertreter und geschäftsträger des emins]. 1629: Andrásidának sareza kész pénz f: 45. Császár [t. i. a török császár] adója füst pénz f: 12. Császár liszti cub: 8... *Tihaia* ajándékja: vaj, pint: 1 (GazdtörtSzemle XI.363, a zalai hódoltság adójának jegyzékében). *Tihaia* ajándékja f: 1 (uo. 364). *Tihaja* ajándékja f: 5 (uo. 371). Császár adója f: 7. Pasa és *tihaja* ajándékja f: 10 (uo. 377). [Vö. török *kjaja*, l. Kúnos, Keleti Szemle II.222 és Akad. Értesítő 1901. évf. 436; *kikája* NySz.]

TIK, **TÍK**, l. tyúk.

TIKÁSZ, l. tyukász.

TIKÉR, l. tükör.

TIKOS, **TÍKOS**, l. tyúkos.

TILALMAS: 1) impermissus, inconcessus, veti-tus, illicitus; verboten, unerlaubt NySz. 1588: Az haynikokhoz iol hozzáik lasson az vduarbiro fenetek alat tarchya ewketh, hogy az *tylalmas* erdewket ne engeggek wagni (OL. UC. 64/35). || 2) locus interd-ictus; verbotener ort NySz. 1581: Ha valamely ember éjjel juhát falu híre nélkül falu szabadítása előtt a *tilalmasban* behajtja, annak a bírsága flor. 1, ha pedig nappal bocsátja be a *tilalmasban*, annak a bírsága den. 50 (SzékelyOkl. V.125). 1597: Miért hogy azon Kézdi és Sepsi székek között való határ ez két falu határa, az ország szokása és törvénye szerint mindenik falu az ő határát Szt. György naptól fogva Szt. Mihály napig *tilalmasba* tarthassák... Ez alatt penig a kinek barmát behajtják a *tilalmasból*, az előbbi szokás szerint egy ember barmától négy pénzt fizessenek és vehessenek (uo. 161).

TILALOM: interdictio, interdictum, vetitum; verbot NySz. 1594: Hogiha *tilalmat* az ispanra teszeön valaki az az ispant illeti, ha ki pedig az bírora tilt valamit annak bírsagha az bíronak jaar (OL. UC. 113/5). [Vö. úr-tilalma.]

tilalom-pénz: [pecunia multatitia pro vetito non observato; strafbeld wegen verbotsübertretung]. 1643: Az eránt igen is vigyázzanak a hegymesterek, hogy valaki valakit kitiltott szőlejéből és zálogja nincsen, elsőben azt [igy?] tegye az vallást, hogy fel vészem a *tilalompenzt* (GazdtörtSzemle VI.468).

tilalom-szegés: [violatio vetiti; verbotsübertretung]. 1581: Minden esztendőben a hűtös bírák a falut megfeleltessék, a falu is ahoz embert válasszon és valamint a falu megfelel, írva legyen és úgy bűntessenek mindeneket; valami barmot pedig kifelelnek *tilalom szegésre*, annak bírsága denár 12 (Székely-Okl. V.127).

TILÓ, vő. kendőr-tiló.

TILOL, **tilól**: cannabem purgo; den hanf säubern NySz. 1555: Hat kethes *thilolt* len (OL. Nád. 49). 1597: *Tilolt* kender het kötölekben (OL. UC. 101/3).

TILT: prohibeo, inhi-beo, veto, interdico, arceo; verbieten, untersagen NySz. 1594: Hogiha *tilalmat* az ispanra teszeön valaki az az ispant illeti, ha ki pedig az bírora *tilt* valamit annak bírsagha az bíronak jaar (OL. UC. 113/5). 1755: *Tiltom* [jelentése?] kendteket, hogy fogja meg, mert el akar szaladni. Kovács István vallja, őtet is mingyárt *tiltotta*, hogy fogja meg Orosz Sándort (DebrJk.). [Vö. kitilt.]

TIMÁR: [sutor; schuster]; cerdo, alutarius, coria-rius; gerber NySz. («1. timár» a.), ein Schuhflicker, Weiszgerber MA. (1708. kiad.) 1193: In *timar* prima meta incipit a quiescut (OL. D. 27). Hec igitur sunt nomina prediorum *Timar*. Cheuz. horta. Zold (uo.). 1240 k.: Hec sunt nomina Sutorum de eodem pre-dio qui alio nomine *Tymar* dicuntur Stephanus Vodas Vodu (Pannh. 61/8, l. Wenzel II.9). 1276: Quasdam possessiones ecclesie Agriensi Episcopatu spectantes *Tymar* videlicet et Vzlar vocatas (Múz. Ibrányi). 1280: De villa *Thymar* (Wenzel IV.216). 1340: Condi-cionarium regalium wlgariter *Thymar* dictorum (OL. D. 3334, l. AnjouOkm. IV.59). 1347: Possessiones Powch *Tymar* Nyreggaz et Bewdmonustura vocate in Zabolch (Múz. Wenzel). 1418: Andrea *Tymar* (OL. D. 11622). 1419: Petro *Tymar* (Pannh. Hitel. 52).

1426: Thomas *Thymar* (Körmend, Heim 745). 1427: Petro *Thymar* (Pannh. 15/Aa). 1436: Paulum *Tymar* (uo. 23/B). 1453: Thomas *Thymar* (OL. D. 14696). 1474: Thoma *Thymar* (Körmend, Heim 564). 1478: Emerico *Tymar* (Pannh. Tih. 21/1). 1495: Petrus *Tymar* (SoprOkl. II.572). 1521: Johanne *Thymar* (Lelesz Acta 127/6). [Vö. Szarvas, Nyr. X.433; Szamota, NyK. XXV.157, 2. jegyz.]

TIMLÉC? l. tömlőc.

TIM-SÓ, tém-, tím-: alumen: alaun NySz. 1528: De wigo *tymsol* libre octo (OL. Nád. 48). 1544: Vötem *temsol* fel futnot (uo. 41).

TINDEKLÉ, l. tündöklő.

TINDEKLŐ, l. tündöklő.

TINDÖKLŐ, l. tündöklő.

TINKISPILLÉR: [dinkelsbühler tuch]. 1549: Thyzenkylench wegh *thynkyspyllert* (OL. Nád. 48). [Vö. Kováts: Áruforg. 16,53 stb.]

TINN-HAL, tun-: [thynnus]; thunfisch BM. 1392: Alecum vulgo *tun* (ZalaOkl. II.258).

TINÓ: juvenus, junix, buculus: junger ochs NySz. 1528: *Thyno* thawaly (OL. UC. 95/3). 1550: Iuueni *thynok* (OL. Nád. 41). [Helyn. szárm.: 1397: Possessionem *Tynod* appellatam (Múz.).] [Vö. ökör-, üsző-tinó.]

tinó-bőr: [pellis iuueni; haut des jungen ochsen]. 1731: Egy *tinóbőrtől* [vásárpénz] d. 1 (Gazdtört-Szemle VII.89).

TINÓCSKA: juvenulus; kleiner junger ochs NySz. 1696: *Tinócskák*: üsző Tinócska 5. Eökör Tinócska 5 (AdalZemplvmTört. IV. évf. 216). 1702: *Tinócskák*: Eökör Tinó No. 7. Üsző Tinó No. 13 (uo. V. évf. 331). [Vö. üsző-tinócska.]

TINÓS: [juvencum habens: jungen ochsen habend]. 1408: Georgium dictum *Tinos* (ZalaOkl. II.337). 1557: Waccam barna *tynos* (Múz. Bethlen).

TINTA, tēnta, tēnta: atramentum; tinte NySz. («tēnta» a.) 1688: *Tinta*, porozóstól nro 1 (TörtTár 1886. évf. 776).

tinta-hal: [sepia officinalis; tintenfisch]. 1524: Ecce misimus eidem quatuor tunellas *Thenthahalath* et quatuor tunellas habarnyczath pisces maritimos (OL. D. 25695).

tinta-ládácska: [atramentarium parvum; kleines tintenfass]. 1596: Egi *tenta ladacskat* (OL. L. III. 16. 17).

tinta-szershám: [atramentarium; tintenzeug]. 1587: *Thenta zerzamot* (OL. Nád. 41).

TINTÁS-LÁDA, tēntás-, tēntás-: atramentarium; tintenfass NySz. («tēntás-láda» a.) 1595: Egh *tentas ladat* (OL. Nád. 47).

TIPPAN: agrostis MTsz. («1. tippan» a.); strausgras, schniele BM. 1677: Az mely pénz csuporban *típpannal* levén bétakarva ft. 21 d. 36 volt (DebrJk.).

TIRKÉS, l. türkisz.

TIRKIS, l. türkisz.

TISLÉR: [lignarius; tischler]. 1544: Az nemet *tyslerne* (OL. Nád. 42, «Kapu» Szam. jegyz.). [Vö. MTsz.]

tislér-ház: [officina lignarii: tischlerwerkstätte]. 1587: Az *thysler házban* (OL. UC. 12/42, «Kapu» Szam. jegyz.).

TISZA: [taxus; eibenbaum]. 1487: Ad quendam montem quem in Walahicali Thyzel in vngaricali vero *Thyza*hegh nuncuparent (OL. D. 37066, «Offenbánya» Szam. jegyz.).

tisza-fa: taxus; eibenbaum NySz. 1250/1392: Rediens ad primam metam *Tyzafa* (OL. D. 33707). 1357: Circum quendam arborem uulgo *Tyzafa* dictam (Akad. 3). 1429/1510: Sub quadam arbore Taxi wigo *Thysafa* vocata (OL. D. 12098).

TÍSZÉN, l. tész.

TISZTA: 1) purus, limpidus, inturbatus; rein NySz. (1. jel.). 1389: Ad lacum *Tyztatow* vocatum (Lelesz Acta 18/12). 1395: Ad fontem que [igy] dicitur *Thiztakwth* (OL. D. 31118). 1415: Ad possessionem eorum *Tyztaberek* vocatam (Lelesz Acta 35/50). 1475: Vsque Nemus *Thyzthabereg* vocatum (Lelesz Met. Bereg 30). 1479: Quasdam terras *Thyzthamarth* aly appellatas (Múz.). 1498: Vnum pratum in *Thyzthaparth* existentem (Körmend II/9, Beech seu Belcz 61). 1507: Piscinas sew stagna *Thyzthatho* Horgastho Bekathawa (Lelesz Acta 115/40). 1509: Piscinas sew Stagna *Thyzthato* Wethelewstho Balaser Bekathawa Holthkengyel et Horgastho nuncupata (uo. 117/4). || 2) castus, mundus; rein, kensch, züchtig Nysz. (2. jel.) 1737: *Tisztá* asszony nem hozza szállásru lakóval [olv. szállásrul akóval] a vaját, de te hozod, azért nem vagy *tisztá* asszony [a. m. gyanús vagy; a «tisztá» szó ilyen használata Kovács János közlése szerint ma is megvan a szegedi népnelyben] (Reizner: Szeged-Tört. IV.514). || 3) meracus, merus, non mixtus; rein, lauter, unvermischt NySz. (4. jel.) 1581: Egy hegies teor *tyisztá* ezvsth (OL. L. III. 16. 17). || 4) locus in silva calvatus; lichtung, blösse NySz. (9. jel.) 1525: Vsque quendam viam herbosam Zenegethewthyzthaya (Lelesz Prot. V.276a).

TISZTASÁG: [büntetéspénz, melyet a vádló fizetni tartozott, ha a vádlott magát a vád alól tisztáztal]. 1604: Ualamit Zekben Teruen itel megh ugi mint Maior et Minor potentiák, girak, *tisztasag* [l. a kiadók jegyzetét e szóhoz], Ember diu, de abba az Prouentusba, az bironak is cziak annie reze uagion minth Edgik Polgarnak, azt Egiant ozzak (MJogtört-Eml. I.34). [Vö. NySz. más jel.]

TISZTÁTALAN: [turpis, inhonestus, corruptis moribus; sittenlos, unsittlich]. 1737: *Tisztátalan* életűnek mindenkor hallotta; franczia katonákkal miképen paráználkodott, maga dicsekedvén, hogy [stb.] (Reizner: SzegedTört. IV.520). [Vö. NySz. más jel.]

TISZTÉLT? l. fegyver-tisztító.

TISZTÉS-FŰ: heraclaea, sideritis MA.¹; giedkraut NySz. 1728: Romlott gyermekeknek *tisztés fű*, csörgő fű, — csörög mikor lekaszálják — megfürösztik benne és fejét megpárolják (Reizner: SzegedTört. IV.393).

TISZTÉSSÉG-TÉTEL: honoratio; verehrung NySz., [observantia; ehrenbezeugung]. 1769: Én a helységnek nemeseivel és közönséges Lakosaival... eleibe kimentem és így köszöntöttem:.. Méltóságos Gróf, Kegyelmes Excellentiás Ur! Excellentiádnak homagias *tisztességtételére* kijöttem, mert tudom, hogy [stb.] (CanonVisit. 199). Köszöntésemnek minden részét fel vette, u. n. 1. *Tisztességtételére* való kimenetelemet megköszönte [stb.] (uo. 200).

TISZTÉT, vö. szakállas-tisztító.

TISZTÍT, tisztélt? tisztét: puro, purgo, mundo, mundifico; reinigen, säubern, ausputzen NySz. 1544: Attam az kik az halastot *tisztítottak* (OL. Nád. 42). 1554: Eg spongiat sarw *tystitany* (uo. 49). [Vö. *kitisztít, tisztító*.]

TISZTÍTÁS, vö. puska-tisztítás.

TISZTÍTÓ, tiszteltő? vö. fegyver-tisztító, fogtisztító-borosta, puskatisztító-vas, ruhatisztító-ecset, szakállas-, tarack-tisztító.

tisztító-horog: [raumeisen, räumer?]. 1556: Instrumentum ferreum *Tyzytyto horog* 2 (OL. UC. 99/27, nagybányai inventariumban, a «conflatorium» eszközei közt). [Vö. *tisztító-vas*.]

tisztító-vas: [raumeisen, räumer, raumspiess?]. 1616/1643: Székereze hatt Mostanis vagon No. 7. Foglaló vas ketteő Mostanis vagon No. 3 *Tisztító vas* három Mostanis vagon No. 3 (OL. Instr. 42, l. GazdtörtSzemle VI.125, bányászszerszámok közt). [Vö. *tisztogató vas* Péch: BánySzót.]

TISZT-TARTÓ: officialis, arcarius, oeconomus; verwalter NySz. (2. jel.) 1453 k.: Az *tizt tarthokert* ne banthassanak (OL. D. 14731, az okl. hátlapján, közel egykorú írással). 1544: Az czorgoi *tisztarto* (OL. Nád. 41).

TISZTTARTÓSÁG: praefectura, satrapia; verwalteramt NySz. 1636: Palatinus ur ő nagysága és szerelmes hazastársa nékem adta plenipotentiam mellett az rozgoni jószág *tisztartóságára* elég embernek ítélvén Diósi Mihály urat, elébbeni tisztiben meghagytam (GazdtörtSzemle I.270). 1752: Kegyelmes urunk ő herczegségének mindjárt eleintén *tisztartóságoknak* saját keze írása és pöcsétje alatt kiadatott instrukciójának s rendelésének 9. punctuma erejével, keményen meg vala hagyva, hogy [stb.] (uo. VI.138). Minden erdőispány és csősz végire járjon *tisztartóságtól*, és lakosoktól, meddig tartson az erdőben az uraság helységeknek határja (uo. 139—140).

TISZTÚL, vö. mégtisztúl.

TISZT-UISELŐ: praetor, officialis; amtmann NySz. 1506 k.: Eluegeztvk, hogj senkj az kivaltkeppenvalok es elseok keozwl, vagj az Lofwvek es *tiztuiselok* keozwl, vagj pedig az keozeonseges renden leveo emberek keozwl [az ország romlására ne törjön stb.] (MjogtörtEml. I.16).

TITOK: arcanum, secretum; geheimnis NySz. (1. jel.) 1690: Tudom hogy mind az ítés rajta lévén az Asszonyon mind az Folyosó és az Orbáncz is, az három nagy nyavalya, közzül Isten *tilkában* vagon, mellyik nyavalyája miatt holt meg Kovács Mártonné (BorsodvjmJk. XII.52).

TIVADAR, Tëodor: Theodorus MA. (1621. kiad. «Tivador» a.) 1230: Hec sunt nomina iobagionum castri: *Theodor* Dedus Gregorius Vduoros (OL. D. 158). 1363: Veneret [igy] ad finem cuiusdam patak *Tiuadar*bara vocatum (Múz. Kállay). 1466: Walentino *thi-wadar* (OL. D. 16430). 1508: Nobiles Stephanus Balotha et *Thywadar* (uo. 29928).

TIVËS? l. tövis.

TIVËSSÉS? l. tövisés.

TIVIS, -KE, l. tövis, -ke.

TIVISSÉS, l. tövisés.

TIVORNYÁS?: 1559: Michael *Thywornas* [a. m. tivornyás?] (OL. UC. 11/41). [Vö. *devernyés, tivornya* MTsz.]

1. **TÍZ**: decem; zehn NySz. 1240: Hec sunt Nomina Tawarnicorum de eadem villa *Tyz* [a. m. tiz?] Cheme (Pannh. 61/8). 1384: Possessiones *Thyzhaz* (ZichyOkm. IV.286).

tizház-gazda: 1722: A *tizház-gazdákat* attával-teremtettével szidta (DebrJk.). [Vö. «A *tizházgazdák* középső helyet foglaltak el a subalternus tisztek és a szolgák között. Rendszerint megbízható és polgáremberekből válogatták ki őket. Kötelességük, hogy a hirdetések, parancsok átvétele végett, épen úgy mint a kapitányok, minden reggel jelentkezzenek a főbírónál; ezenkívül ők az adók közvetlen beszedői; és éber szemmel vigyáznak az utezák tisztaságára, különösen a kapitányvízre» Zoltai Lajos «Debreczen a török uralom végén» c. tanulmányából, GazdtörtSzemle XI.127. A *kapitányvíz* szót l. a MTsz.-ban.]

2. **TÍZ**, l. tűz.

TIZED: decimae; zehntel NySz. (2. jel.), [zehent]. 1518: Dederam trituratoribus ad tritrandam per decimam *Thyzeden* [igy]: et pro ipsis trituratoribus cum cubulis suis prandijs dedi fruges (OL. D. 26190). 1632: Ha penigh valamely jobagnak any disznaja ninczen hogy tizre kelnek az oly ember massal vagy harmanis öoszue haitiak disznajokat es ugy adnak *tizedet* de valto penzel nem tartoznak (OL. UC. 3/20). 1668: Az diznokbul ha *tized* nem jut valto penzel nem tartoznak (uo. 1/21). [Vö. *kérnyácsa-tized*.]

tized-pénz: [pecunia decumana]; zehentgeld BM. 1680: Deákok számára Szepesi föld jövedelméből *tized pénzt* attak fl. 22 (GazdtörtSzemle IX.24, Debrecen város levéltárából). 1700: Ez illyen levelek [t. i. örökvallás- és becslevelek] váltása után való jövedelemből penig sem *tizedpénz*, sem más egyébféle accidentia annak előtte való régi időkben is, itt Tarczalon soha ő nagyságok [t. i. a földesúrék, Rákóczyék] számára nem provenált; ő nagyságok is nem kívánták, hanem afféle jövedelem ab initio az bírák és tanácsé volt (GazdtörtSzemle VII.404). 1715: Tempore eo, quo acquisivit ille deficiens bonum illud, videlicet vineam, leválta a *tizedpénzt* azon földesuraság, és successive annuatim a jus montanumot (uo. VI.187).

TIZEDÉS: decurio; korporal NySz. 1716: Nagymihályi Gulyás Csonka Kóvács János . . . Csáth várássában . . . öszve adván magát Mária nevű bizonyos Asszonnyal házasságbéli kötelességén kívül . . . ugyan Csáti *Tizedes* Major Gergely házánál elsőben feletébb meg borozván magokat, az után is paráznságra adni magát mérészlette (BorsodvjmJk. 18. sz. I.351). Bé mégyen a' házban és az Gazdát (kiis *tizedesse* a' Nemes Vármegyének) fel költvén meg jelenti hogy az Gulyás Máriaával az akolyban ment (uo. 353). A' *Tizedes* [vármegyéé] hamarsággal ki menvén, kevés idő múlva bé hozta, és lánczra tette a' Gulyást (uo.).

TIZËN, tizön-(égy, stb.): 1555: *Tizon*harom ezist thw (OL. Nád. 48).

TIZES, l. tüzes.

TIZËN-(égy, stb.), l. tizën.

TÍZÖTT, l. tűzött.

TKANICA, l. kanica.

TÓ: palus, stagnum, lacus; see, teich NySz. 1055: Additit eciam lacum segisto (Pannh. Tih. 1/1). 1087/1267: Piscinarum nomina hec sunt Wensellev

towa Ebes (Wenzel I.25). 1135: Circumdatur autem terra illa palude que uocatur *urtou* habens fenum et piscaciones (Pannh. 15/Kk). 1193: Quiestou [piscina] (OL. D. 27). *Huzetow* [piscina] (uo.). 1200 k.: Uenerunt usque ad stagnum quod dicitur *Curtuelou* (Anon. 40). 1211: Uersus occidentem ad *veyrmur thouua* (Pannh. Tih. 1/5). Tendit per ripam eiusdem fluii ad locum qui dicitur *Banriueh* inde ad *Beseneitu* [a. m. tó?] (uo.). Tendit uersus orientem transeundo *Posuntoua* (uo.). 1213: Uadit usque ad lacum qui uocatur *Eleutou* (Pannh. 41/F). 1214: Inde ad *Ykvtou* (uo.). 1223: Inde ad *Ikurtou* ultra quem habet metas (uo. 1/Z). Uadit usque ad lacum qui uocatur *Eleutou* (uo.). 1225: Iuxta stagnum quod uulgo dicitur *Nadalthou* (OL. D. 119, l. SoprOkI. I.11). Cum tribus piscinis quarum nomina sunt hec *Terem* alia *tohu*, *Cuiseb* *cerecto* *Homus tohu* (uo., l. SoprOkI. 15). 1227: Quoddam predium cui nomen *Werustou* (OL. D. 133). 1231: Nomina piscinarum hec sunt *Welchya*, *Folutoua* (uo. 168). 1232: Cedit in paludem que uulgo dicitur *Piscarustou* (uo. 179). 1233: Venit ad locum qui dicitur *Thofeu* (Veszpr. 3, Billeg). 1233/1345: Usque ad locum qui uocatur *Almustoua* (uo.). 1240 k.: Fenum nomine *Apat toa* (Pannh. 61/8). In predio *Asvantu* [vö. az 1479/1484-i adattal] (uo.). 1251: Fenum quod est iuxta *tofeu* (uo. 1/8). 1252: Per metas duplices tendit ad *Machalathu* (OL. D. 369). Inde uadit ad *Varsathu* (uo.). Ab aquilone in loco *Asoanthu* nominato (uo.). Deinde uadit ad *Epyriestu* (uo.). Ascendit iuxta *Gekenusthu* versus septemtrionem (uo.). Inde cum multis metis vadit ad *Asawanthu* (uo.). Et sic ad *Asoanthu* uidelicet ad priorem metam (uo.). 1256: Descendit ad vnam uallem *Chekeytova* vocatam (*Körmend*, Heim 3, «Pacha, Zala m». Szam. jegyz.). Item *Suth* cum *Feyertou* Item *Wrs* Item *Rasan* cum piscatura Item *Zentniklos* cum sua tota piscatura et *Potokto* (*ErdMúzLt.*, l. Wenzel VII.429). 1261/1411: Venit ad locum qui uulgo *Cacasto* vocatur (*HazaiOkI.* 40). 1262: Uenit ad fluium *Nadostou* uocatum (OL. D. 528). 1263: Deinde uadit ad *Asuantu* (uo. 33715). 1266: Cum stagno quod dicitur *Wartou* in quo habet usum unius retis (uo. 604). 1266/1297: Villam que *Thorsoch* [a. m. tó?] dicitur (Pannh. Tih. 1/9). Predium de *Zarastho* (uo.). 1268: Uenit ad finem stagni quod *Keerchen towa* uocatur (Wenzel III.195). Stagnum seu piscinam quandam *Fyltou* vocatam (*Körmend* II/4, *Miskouch* 61). 1269: Ad Stagnum hamustou uocatum (*HazaiOkm.* VII.118). 1269/1410: Ad stagnum *Hamustou* uocatum (Wenzel VIII.228). 1274: Ad quandam lacum *Huscuytouw* dictum (OL. D. 881). 1274/1338: Piscinam filiorum *Dyonisii* filii *Andree* *Endrethoa* vocitatum (uo. 882). Iuxta quandam piscinam uulgo *Babathoa* vocatam (uo.). Prope quandam aliam piscinam *Nadastou* nuncupatam (uo.). Ad finem cuiusdam stagni uulgo *Huzythou* vocati (uo.). 1282/1325: Ad vnum stagnum *tow* uocatum (Wenzel XII.371). 1283: Peruenit ad stagnum *vtouua* [igy] appellatum (*Múz. Kállay*). 1284: Locis piscacionum *Barchtou* et *Ikerweyz* uocatarum (*Múz. Ertl*). 1285: Cedit in meridiem ad *Lopuchustauara* (*Múz. Soós*). 1288/1290: Uadit ad occidentem uersus paludem *Zykton* (*Múz. Jankowich*, l. *Kubinyi*: *MTörtEml.* I.137, Wenzel IV.328 és IX.487). 1289/1291: *Feirtou*, hn. (OL. D. 1244. 1291: Cedit ad *rakatyastou* (uo. 1332). Uersus lacum, que uilgariter *Mochato* vocatur (*MonStrig.* II.310). 1294/1367: Venit ad locum qui uocatur *Vendegtoa* (Veszpr. 6, *Gyimót*). 1295: *Zarraztou*, hn. (*MonStrig.* II.369). 1299: Quoddam stagno *Mergustou* vocato (*ZichyOkm.* I.95). Quandam piscinam *Zykton* uocatam (*Múz.*, l. Wenzel V.222). 1299/1300: Venit ad alium virgultum *Tumpafowa* appellatum (Veszpr. 1, *Arkybanazurchuk*). 1299/1413: In vnam uallem que *pathkantaua* uocatur (*Kubinyi*: *MTörtEml.* I.176). 1300: Quendam piscina *Thou* uocata (OL. D.

31191, l. *HazaiOkm.* VII.288). 1300 k.: Peruenit ad quandam locum qui *Sugatagtou* appellatur (*HazaiOkm.* VII.342). 1302: *Leguenthu*, hn. (*AnjouOkm.* I.25). 1303/1450: Quoddam stagnum *Bekathou* vocatum (OL. D. 1647, l. *AnjouOkm.* I.55). 1307: Est ibi aqua que to nominatur (*MonStrig.* II.576). 1311: *Weurusto*, hn. (*AnjouOkm.* I.242). 1312: In loco *Cheresnethu* vocato (OL. D. 1806, l. *ZalaOkI.* I.140). 1312/1372: Stagnum magnum *Nagthou* vocatum (*ZalaOkI.* I.142). 1317/1407: Ad vnum stagnum *Nadalinsto* dictum (OL. D. 1894, l. *AnjouOkm.* I.422). 1319/1342: Iuxta lacum *Myruhtu* vocatum (OL. D. 3206). Item duos lacus uulgo *ynewthou* et *Herdeuthou* nuncupatos (uo.). Quendam alium lacum uulgo *Lepenthou* vocatum (uo.). 1320: In stagno uilgariter *Hozytou* dicto (OL. D. 1990, l. *AnjouOkm.* I.550). 1322/1324: Cum duobus stagnis *Spantoua* et *Folutoua* vocatis (*Múz. Ibrányi*). 1323: Transit ad *Kakastou* (OL. D. 2158). 1323/1351: Cuiusdam stagni *Horgastou* vocati (OL. D. 2192, l. *AnjouOkm.* II.101). 1324: *Palludinetum Saarto* vocatum (OL. D. 2244). Ultra *Kosthou* est una meta (*ZichyOkm.* I.266). 1324/1335: Ad quandam monticulum *Thoumal* dictum (OL. D. 2260, l. *AnjouOkm.* II.161). 1325/1332: Piscinis quarum nomina sunt hec *Keulges* *Kewgestokaya* *Ynewueizad* ... *prepostoua* *Nyarasd* ... *Kyraltoa* (OL. D. 2331). 1326: In medium quorundam duorum lacuum *Hozyothou* et *Nogthou* nuncupatorum (*Múz. Kapy*). Ad medium quorundam duorum lacuum *Hozyoutou* et *Nogthou* nuncupatorum (*Lelesz Met. Szatmár* 31). 1329: Descendit ad *Byzoustou* (*AnjouOkm.* II.399). Stagnum *Rekettou* (uo. 400). 1329/1417: Transit per fluium *Zaruasthou* (OL. D. 28723). Transit per fluium *Zarvasthou* (uo. 37277). Inde descendit ad *Byzusiu* (uo. 28723). Inde descendit ad *Byzusthu* (uo. 37277). 1333: Cum triginta piscinis ... uidelicet, *Kewlges*, *Kewgestokaya*, *Nogthou*, *ynewueizad* ... *prepostoua*, *Nyarasd* (*ZichyOkm.* I.412). Fissina ... *Elewthou*, *Rewthokaia*, et *Bokud*. In super *Reketha*, et *Oruzd*, *Oruzdere*, *Kyralthoua* (uo.). 1335: Quendam lacum *Gekentou* nuncupatum (OL. D. 2946, l. *AnjouOkm.* III.213). 1336: In quandam lacum *Rakatyastou* nuncupatum (*SztárayOkI.* I.110). 1337: Per quandam lacum uulgo *Egestow* vocatum (uo. I.144). Piscinam uero *Agarthou* vocatam (*AnjouOkm.* III.368). 1338: Transit ad lacum *Karaztow* vocatum (OL. D. 3143, l. *AnjouOkm.* III.459). 1338/1395: In quoddam stagnum *Cherenthou* vocatum (*Múz.*, «Ung» Szam. jegyz.). Iuxta quandam piscinam uulgo *Babathowa* vocatam (*Múz. Jankowich*). Intrat in quoddam Stagnum *Cherenthou* vocatum (uo.). 1338/1411: Egreditur circa *Bodachere* et transeundo *Gekenustou* eundo per pratum *Zarrazer* super arbores herep peruenit iterato ad *Tynam* (*Múz.*). 1339: In loco *Bekatouhel* dicto quinque iugera (Veszpr. 106, *Antalfa* 4). Iuxta lacum *Myruhtu* vocatum in Comitatu *Heneswywar* existens (OL. D. 3223, l. *AnjouOkm.* III.543). Iungit quandam alium lacum uulgo *Lepento* vocatum (uo., l. *AnjouOkm.* 544). Transit inter duos lacus uulgo *Inewthou* et *Erdewthou* nuncupatos (uo.). 1342: Piscinam *Bydistou* vocatam (*ZichyOkm.* II.35). 1343: A parte cuiusdam piscine *Nogthou* vocate (OL. D. 31244). 1344: Piscinas *Nandurtou* et *Oztra* (*AnjouOkm.* IV.461). Ad unum lacum *pophthoua* vocatum (*Lelesz Met. Szaboles* 45). 1345: Quandam piscinam *Karazustou* vocatam (OL. D. 3789). 1346: Iuxta quandam lacum *Rakathyastou* uocatum (*Múz. Dancs*). 1347: Versus orientem ad *Thurmastho* (OL. D. 3946). Stagni *Burustato* (*ZichyOkm.* II.241). 1348: Vsque ad quandam paludem uulgo *Thow* dictam (*Lelesz Met. Ung* 62). Lacum *Tinnyetou* vocatum (OL. D. 3989). 1349: Infra alueum seu meatum cuiusdam piscine *Netechthoufuka* (OL. D. 4044, l. *AnjouOkm.* V.280). Ad locum ubi de ipso fluio exit quedam piscina *Horgasthou* dicta (uo., l. *AnjouOkm.* 281). Piscine sue *Chethektou*

vocate (Múz. Kállay). Ipsam aquam non lapustow sed halastow vocari asseruissent (OL. D. 3968). 1353: Eleutoley, hn. (ZichyOkl. II.499, 500). 1353/1577: Ad unum stagnum Zelmjuskustow vocatum (OL. D. 4362, l. AnjouOkl. VI.87). 1355: Quatuor piscinarum Kathaere Weressed Huzywtow et Chychow vocatarum (Lelesz Met. Szabolcs 29). Transeundo quendam lacum Gekentow nuncupatum (OL. D. 17634). Possessio sua Mohustow [...] Mohustow vocata (AnjouOkl. VI.285). 1357: Rivulum Searuastow (uo. 592). 1361: Vergit ad vnum stagnum Anyato dictum (Körmend, Heim 176). 1363: In loco Sostow (Múz.). 1366: Vndecim vero piscinas quarum quinque essent Gyalmastow, sex vero veyzehtow et Rekezeztow (ZichyOkl. III.319). Ad quendam piscinam Boglyasto vocatam (OL. D. 30691). 1367: Quendam lacum Gekentow nuncupatum [így] (uo. 5539). Lacum Kyraltawa appellatum (uo. 5623). Terram paludosam, que vocatur doruosto (uo. 28919). Possessionibus Kendertow et Zabudgunne vocatis (Múz., «Fehér m.» Szam. jegyz.). 1368: Ad quendam lacum arundinosum Daruastow vocatum (Múz.). 1369: Cuiusdam piscine antique wlgariter Tow dicte (OL. D. 13481). Piscinas Sarustow Haperyes Sulumus vocatis (uo. 5806). 1370: Ad vnum lacum Kakastow vocatum (OL. Tű. 26/47). Deinde ad Nadastow declinassent (uo.). 1371: Iuxta stagnum autem quod wlgariter Ispantaua vocatur (Múz.). Venit ad Siluam Ispantauakvzy (uo.). Stagnum Galochkatow (KárolyiOkl. I.322). 1374: Stagnum faggyasto vocatum (ZichyOkl. III.536). Stagnum Temlestow nuncupatum (uo.). 1381: In vno rubeto penes Almastow adiacenti (Múz.). Vsque ad piscinam Tukustow vocatam (uo.). 1382: Cuiusdam piscine Rabchatow vocata (OL. D. 6928). 1384: In loco Nagtalya dicto (uo. 7074). Piscinam Kuztow dictam (ZichyOkl. IV.284). 1385: Possessionibus Zerdahel Fekethetow vocatis (Múz.). 1386: Piscinas Kerezthow Hwzyzwagh Feketwtow (OL. D. 7182). Piscinas Zaton Esteukelew [Estenkelew?] Petertawa (uo.). Piscinas Rawazlywmelleke Swlywms Hwzywtow (uo.). 1387: Usque ad quendam lacum Karazustow appellatum (Múz. Kállay). 1389: Ad lacum Tyztatow vocatum (Lelesz Acta 18/12). 1393: Piscina Meegtow nominata (ZichyOkl. IV. 508). 1396: Cum decursibus aquarum Thekerestow vocatarum (OL. D. 8152). 1397/1416: Ad clarum corpus dicte piscine Bedeatava processissent (Múz. Jankowich). 1398: Circumeundo tres lacus Huziutow Zelustow Lapustow (Múz.). Venit ad quendam vallem Mocholastow wigo vocatam (uo.). 1399: Piscinam Monyasto vocatam (Gyárfás: JászánTört. III.536). 1401: Quendam lacum Bekastow dictum (OL. D. 8650). 1406: Piscinas Elewthow Paphthawa et Kathana vocatas (ZichyOkl. V.472). 1407: Vndecim Jugera in loco Thofew siue Zykeghath (Körmend, Ányos 9). 1408: Piscinas Gemes Hozywthow Sarthow Sulmostow (Múz.). Piscinas Ethe Kerekthow Laponya (uo.). 1411: Eundo inter terras cicadorosas prope laqueum portogostow vocatum (uo.). 1413: Vsque piscinam Kerekthow vocatam (Múz. Justh). Quendam lacum Bydesthow appellatum (Múz.). Unius piscine Bywdusthow (TelekiOkl. I.393). 1415: Laci Bydesto alterius laci Naghalasto vocati (OL. D. 30771). Ad quendam venam quam Andreas Zydalmthauafoka, dictus vero Sigismundus econtra Thwrzeg Eger vocari dixisset (Múz. Kállay). 1417: Quasdam piscinas ipsorum Bodroghow et Malanya vocatas (ZichyOkl. VI.466). 1417/1505: Venissent ad Stagnum Zwhathow nuncupatum (OL. D. 37350). 1419: Usque Baglyasthow et Bewdeskwt (uo. 28793). 1420: Piscinarum Egerthow Nyarmegytho Nyarasthow Disthaua Thewrkefokathaua Rabanyatava Zombaththaua Haromchemeythaua Varyasthaua Waryanosthaua Ludasthaua Hozyuththaua Apanthaua Thyzadthaua Holthegerthaua Keetkerekthaua Wrachthaua vocatarum (Lelesz Acta 40/86, «Heves m.» Szam. jegyz.). 1424: Ad quendam lacum Ayakasthow vocatum (Lelesz

Met. Szabolcs 36). 1427: Prope pratum Zelesthow appellatum (uo. Szatmár 6). Possessiones Ömegyer et Kyraltawa (Múz.). 1428: Piscine seu lacus Chygwrtow (OL. D. 12024). 1429: Kenderesthow [erdőnév] (uo. 12086). 1430: Piscina Sygyrthow vocata (uo. 12268). Alias Siluas simplices Thokerek Agerdew (Lelesz Acta 49/14). Siluas Simples Nyaras Chokas Thokerek Agerdew (Múz. Kállay). 1433: Jungeret finem stagni Chykwrtow vocati (Múz. Ibrányi). Penes to magnam (Pannh. 15/E). 1434: Lacum Mohosthow vocatum (Múz. Kállay). 1435: Possessiones Wzthato Feyertho (uo.). In medio duorum stagnorum Kerektho et Horgasthow vocatarum (Lelesz Met. Szabolcs 23). Riuli Cykusthow (OL. D. 30794). 1436: Stagna ipsorum videlicet Hozyntho, Zelesthow et Lapusthow vocata (uo. 31463). In quadam captura piscium Thozad vocata (Lelesz Beres. VI.4). 1437: Prope predictam piscinam Paphthaua peruenit ad quendam locum wlgariter Molwa vocatum (Múz. Ibrányi). 1438: Stagna Zelesaghtar [?] Keskenaghtar [?] Haragusthaua Zelesthow (Forrás?). Vnam piscinam Galmasthow dictam Nagthow vocatam (Forrás?). 1439: In latere cuiusdam aluei Pechtawa appellati (Lelesz Met. Abaúj 15). 1440: Peruenissent ad prefatum lacum Nadaltho vocatum (Múz.). 1451: Vallis Bydesthow nuncupate (OL. D. 30281). 1452: Piscinam Bydewsthow vocatam (uo. 31146). Quendam lacum Darwasthow vocatum (uo. 36403). 1454: Inde itur ad Stagnum Gepesthow vocatum (uo. 14807). 1455: Thothath, hn. (uo. 28401). Siluas Fyzthothath vocatas (Körmend, Unyom. 74). 1459: Villas Posarwsthow Saasthow (OL. D. 15352). 1460: Quendam alium lacum Zarwasthow dictum (uo. 15446). Penes quendam locum Thofewerem dictum (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1461: In quodam lacu Nyarasthow vocato (Múz. Kisfaludy). Pratum suum Darwasthowa vocatum (OL. D. 36392). 1462: Piscinam Agarosthow vocatam (uo. 15712). Agaros thoro ualo (uo. az okl. hátlapján). 1464: Stagnum harangosthow vocatum (uo. 28855). 1466: Lacum Zelesthow alio nomine Faydaman appellatum (Veszpr. 5, Fadd). 1467: Decurensque ad lacum Remethek thava tendens directe ad Cherethyefok (Lelesz Acta 78/1). Piscinas Nadasthow Kerektho Hoporyas (uo. 78/19). 1469: Terrarum arabilium ac pratorum fenilium et Siluarum necnon lacuum Horgasthowath Adomassryhath Boganthawamezeye Homokoszygeth Bathawamezeye (uo. 80/12). 1470: Habeo vnum pratum in cholyanus tho (OL. D. 17462). Vnum pratum in methales tho (uo.). 1476: Aliud stagnum Gemesthow (uo. 17864). Cuiusdam stagni Bobayosthow (uo.). Penes stagnum Meltho dictum (uo.). Quarundam piscinarum Holththyzafoka Eleweer Rakathyasthow Marthosthow Mathyasthava et Laposthow vocatarum (Lelesz Prot. Parv. 85). Venissent ad pratum Vyzketegesthow (uo. 86a). Venissent ad eandem Pyskarosthow (uo.). 1477: In piscina Thewkeshow (Lelesz Acta 87/4). 1478: In possessione Nadasthow (OL. D. 18145). In possessione Sarosthow (uo.). 1479/1484: Piscinam Asowantho vocatam (uo. 18776). 1483: Feneta sew prata Weresth Nadhelkwttha et Feyertho (Lelesz Acta 93/1). Ad aliam piscinam Kerthvelyesthow vocatam (Lelesz Prot. IV. 23a). 1492: Per quoddam Berez Zarrazthoberce (HazaiOkl. 444). 1493: Sex [jugera?] in Thozel (Körmend, Raiky 66). 1495: Inter Rywlos Sebeseer et Feyertho (Múz. Bescsy). 1497: Aliud Molendinum super Zarwasthow pathaka (Múz. Bethlen). 1498: Quendam feneta Barathokkwythahatha Zelesreth et Ferdewtho vocata (Lelesz Acta 106/44). 1504: In loco Rakosthohath nominato (Múz. Bescsy). Ad locum vbi Wydrawelgh et Rakosthow conciduntur (uo.). 1505: Usque ad Lapostowelgy (Pannh. 8/0). 1507: Piscinas sew stagna Thyzthatho Horgasthow Bekathava (Lelesz Acta 115/40). 1509: Piscinas sew Stagna Thyzthatho Wethclewsthow Balaser Bekathava Holthkengyel et Horgasthow nuncupata (uo. 117/4). 1512: Piscina que-

dam Barthokthawa dieta (Pannh. 27/H). 1515: Tria iugera sunt prope Kygostho (Múz. Ibrányi). 1516: In terra Thoweege vocata (Lelesz Acta 122/48). 1519: Duas piscinas wrthawa nominatas (Múz. Kisfaludy). 1520: Piscinas Gykellew Wydras Kyralthawa Karazostho (Lelesz Acta 126/44). Quasdam piscinas et Stagna Thasere Gyepellew Kerekewrwenhawa Gykellew Wykedeges vocatas (uo.). Piscine Espanthawa et Falwthawa. Espanthawa ad quatuor Tractus Reciarum wlgo Thanya, alia vero vtputa Falwthawa ad duos dummodo tractus se extenderet (uo. 126/1). 1522: Piscinas Godolya Nadastho ac Nadasferthew vocatas (uo. 128/25). 1528: In Sasastho alya (OL. Kolozsm. 106). 1545: Quendam lacum volutabrum wlgo feretotho nuncupatum (OL. NRA. 620/28). [Vö. csécs-, ebes-, gyalmos-, halas-, halászó-, ívó-, kenderáztó-, ludas-, pisztrángos-, vejsze-tó.]

tó-ásó: piscinarius, fossor piscinarum SI.; teichgräber BM. 1482: Johanne Thoasso (Múz. Forgách). 1598: Matthias Thoaso Andreas Toaso (OL. RDecim. Zempl.).

tóásó-mestér: [fossor piscinarum; teichgräber]. 1544: Attam az to aso mesternek (OL. Nád. 40).

tó-fenék: teichsohle, teichsumpf BM. 1377: In terra Toufenek (OL. D. 6419). [Vö. MTsz.]

tó-hely: [lacus, stagnum; teich]. 1429: Loci Thohel nuncupati (OL. D. 12069). 1522: In eisdem pratis Hwzyw Nylas et Thohel (Múz. Békassy). 1560/1580: Itt Maxán ezen Máthé Jánostól vöttem egy tóhelt az ároknak az belfelével egyembe vöttem örökbe (SzékelyOkl. V.76). 1596: Adának nekem az egerpataki uraim falustól egy darab tó helt, mely vagyon az rétben, melyet az víz ide szakasztott (uo. 160—161).

tó-mestér: [magister piscinarum; teichmeister BM. 1418: Laurencio dicto Thomester (ZichyOkm. VI.518). 1432: Johannes Tomester dictus (uo. VIII.473). 1463: Gallo Thomesther (OL. D. 15877). 1470: Philippus Thomesther (uo. 17008). 1520: Clemente Thomesther (Múz. Forgách). [Vö. MTsz.]

tó-part: [litis lacus; ufer des sees]. 1725: Az Makai uram földé végiben, az tóparton egy fecsefarkú föld, ezt is Korodi uram bírja, város földé (GazdtörtSzemle III.187).

TÓBIÁS: [Tobias]. 1209: Quorum nomina sunt hec Vnuca Vitalis Tobias (MonStrig. I.193). 1251/1281: Chaka Thobias Foka [személynevek] (OL. D. 346). Tuluoys Wos Thabias [igé] Warod Petur (uo.).

TOBOZ: capsula; schachtel NySz. 1211: Hii sunt ioubagiones Tubus [a. m. toboz?] Dolus Beke Gentus Horogus Opus (Pannh. Tih. 1/5). 1372: Andrea dicto Toboz (Lelesz Acta 7/8). 1476: Bartholomeum Thoboz (uo. 86/26). 1493: Andreas Thoboz (OL. D. 36997). 1560 k.: Bőjtbe, minden faluból tartoznak egy tál hallal. Minden faluból tartoznak egy toboz kenyő viasszal (GazdtörtSzemle I.164). 1573: Picis thoboz vocatae pro lampadibus centum viginti duo (OL. UC. 97/28). [Vö. MTsz.]

TOCËT, 1. tucat.

TOJÁS: ovum; ei NySz. (2. jel.). 1668: Tiz tojással tartozik (OL. UC. 1/21).

1. TOK: antacaeus; dück NySz., [dick, stör]. 1329: De vno quoque vsone duos denarios et de alio pisce quod uulgo Took dicitur vnum denarium (Múz. Horváth Istv.). 1529: Pisces wlgo tok adduxerunt (OL. Nád.

43). 1544: Tok kosoñfiaban üttem három pint eczet (uo. 40). 1565: Pisces tok vocati (OL. UC. 89/2).

2. TOK: 1) theca; futteral, schachtel, büchse NySz. 1490: In vno thok scutelle Noue (OL. D. 26048). 1491: Thok flascarum in quo continentur flascie (uo. 26051). 1493: Pro discis cum tribus wlgo thok (EPSz. fol. 84). 1550: Eg tok tal on Eg tok talfer on (OL. Nád. 45). 1556: Eg por hora ki thokban vagion (uo. 48). 1577: Eg lant tokostol (OL. L. III.16. 17). 1581: Egi tok fesw, kiben három fa fesw, egi chonth fesw, egi ollo, twker, fwl waiok es egi rosa wyznek walo iwegh wagion (uo.). 1594: Trombitak tokostul (OL. UC. 78/7). || 2) [phalerae; kopfschmuck eines pferdes?]. 1499: Vnum fallaratum [így] wlgo thok [vö. «ló-tok»] ad vnum equum competentem (Múz. Kisfaludy). [Vö. falerare, fallerare «ziren equos» Diefenbach; ló-ékesség NySz.] [Vö. kopja-, ló-, okulár-, palack-, pince-, pohár-, puska-, tál-, toll-, zászló-tok.]

TOKA: mentum duplicatum PP.; doppelkinn NySz. 1353: Johannis dicti Toka iobagionis (Veszpr. 106, Árokfő 1).

TÓKA: «tócsa, pocsolya» MTsz. («1. tóka» 1. jel. a.); [stagnum, lacus caenosus]; teichchen BM. (1. jel.), [kothlache]. 1325/1332: Pisscinis quarum nomina sunt hec Keulges Kewgestokaya Ynewueizad ... Rewtokaia Bokud... preposttous Nyarasd yuantokaya Merse (OL. D. 2331). 1333: Cum triginta piscinis in predicto prato existentibus, diuersis insulis sectis et distinctis, videlicet, Kewlges. Kewgestokaya. Nogthow. ynewueizad ... preposttous, Nyarasd. yuanthokaya ... et alia piscina similiter Hidalia Humukzug ... Item elewtho. Rewthokaia, et Bokud (ZichyOkm. I.412).

TOKLÁC, 1. toklász.

TOKLÁSZ, toklác: üres kalász NySz.; [folliculus, gluma]; die hülse, die leere kornähre BM. 1402: Petro dicto Toklas [a. m. toklász?] (Veszpr. 4, Csopak). 1634: Toklacz gabona (OL. UC. 21/3).

TOKOS: 1) [vö. 1. és 2. «tokos» NySz. és MTsz.]. 1211: In predio Colon isti sunt ioubagiones Cheke Thencu Muncha Tucos [olv. tokos?] Sephal (Pannh. Tih. 1/5). 1380: Nicolai dicti Tokus (ZichyOkm. IV.132). 1381: Ladislaus dictus Tukus (Múz.). Vsque ad piscinam Tukustou [a. m. tokos?] vocatam (uo.). 1602: Tokos András (SzékelyOkl. V.215). Tokos Illyés Tokos Mihály (uo. 290). || 2) [folliculo praeditus; mit hülse]. 1638: Tokos ocziu (OL. UC. 2/34). [Vö. BM. 5. jel.]

tokos-szekerce: 1548: Eg csakany Eg tokos szekerce (OL. Nád. 48).

TOL, toly-, 1. toló; vö. alától.

TOLDALÉK: [collybus; agio]. 1740: Hollandiai [arany] pediglen és akár kié másé ... az első Junius napjátul fellyebb nem fognak kélni 4 rh. flor. és 7 1/2 xr.-nál azaz ött polturánál a toldalékja Doppin és Louisdor nevű aranyaknak pediglen a kik közöttünk nem igen forognak a toldalékjuk ha jó mértékűek [így?] 12xr. lészen (AdalZemplvmTört. VI. évf. 26).

TOLL: penna, pinna, pluma; feder, flaumfeder NySz. (1. jel.) 1544: Az fertön hegkőn az halaszoknak eg tollert (OL. Nád. 42). Attam tolkótó ianos kezébe az tollak kiket kőt azoknak szerszamara hog kiről szamot tarczoz saruarat fl x (OL. Nád. Számad. b). 1581: Egy feier kore sal tol ky gióngios (OL. L.

III. 16. 17. «Eger, püspöki leltár» Szam. jegyz.). [Vö. daru-, gém-, lúd-, páva-, struc-, tyúk-toll.]

toll-gyártó: [cristarum opifex; federbuschmacher]. 1463: Benedicto *Tholgyartha* (OL. D. 15877).

toll-kötő: [∞]. 1544: *Tolkötő* ianosnak ég font aran fanalat (OL. Nád. 40). Attam az *tolkötőnek* (uo. 41). Attam *tolkötő* ianos kezebe az tollak kiket köt azoknak szerszamarra hogy kiről szamot tarezon saruarat fl x (OL. Nád. Számad. b). 1545: Az nap üttem *tolkötő* ianosnak ég font fonalat (OL. Nád. 42).

toll-tok: theca plumaria; federbüchse [am helme] NySz. (1. jel.) 1511: Vnam tecam de argento simulcum duabus cristis magnis wlgo *Tholthok* (Múz. Forgách). 1552: Egy bokor gem tollat aranyast mynd *tholtokostuel* (OL. Nád. 42). 1563: Vnum *Tolthok* vnum Nyakbawethew argenteum (Múz. Kisfaludy). 1572: Az egyk sysaknak az pofayaba orh uasaban az nyak vasaban *toltokauul* es mynden aprolekyauul egetembe (OL. Nád. 47). 1574: Egh aranyas *tol tok* (Adal-ZemplvmTört. V. évf. 340). 1599: Egj aranyas sysak ezewst aranyas *tol tokauul* es orwasawal (OL. L. III.16. 17). [L. pl. a Nemes-Nagy XIX—XX. tábláin és Szendrei: Magyar hadtört. emlékek 240, 242, 526, 532. II. között sisak-képeken.]

TOLLAS, tallas? *tolvas*: pennatus, penniger, plumatus, cristatus, plumosus; gefiedert NySz. (1. jel.). 1389: Blasius *Tallas* [a. m. tollas?] (OL. D. 7467). 1429: Nicolai dicti *Tallas* (Pannh. Tih. 18/1). 1431: Jacobus *Tolvas* (KárolyiOkl. II.141). 1449: Andree *Tholwas* (Lelesz Acta 61/62). Simonis *Tholwas* (Sztáray-Okl. II.443). Andree *Tholwas* (uo.). 1470: Ambrosius *Tollas* (OL. D. 17008). 1475: Petro *Tollas* (Körmend, Heim 566). 1478: Anthonius *Thollas* (Körmend III/3, Vepsén 123). 1520: Emerico *Tollas* (Múz. Kállay). [Vö. MTsz.]

TOLMÁCS: interpres; dolmetsch NySz. 1333: Descendit in *Tolmachweulgi* (Körmend II/1, Alber 3). 1377: Iuxta quoddam fossatum *Tolmacharoka* vocatum (uo. Alber 6). 1384: Johannis *Tolmach* (Múz.). 1385: Johannes dictus *Tolmach* (Körmend, Heim 338). 1489: Benedictus *Tholmach* (OL. D. 19547). 1602: *Tolmács* Gábor (SzékelyOkl. V.313).

TOLÓ, tolyó: trudens; stossend NySz. (1. jel.). 1480: Gregorio *Tholyo* (OL. D. 18350). [Vö. kapu-toló-dárda, taliga-toló.]

toló-bot: [baculus ad lusum globorum eburneorum; billardstock]. 1594: Olaz jatekhoz walo *tolio bot* Chont goliobis (OL. UC. 78/7).

toló-talicska: [pabo; schubkarren]. 1572: *Tholyo thalychka* (OL. UC. 76/17).

toló-taliga: [pabo], aerumna; schubkarren NySz. 1552: *Tholyo thaligak* (OL. NRA. 1648/27).

toló-zár: [obex]; riegel, vorschub, schubriegel, schieber BM. 1638: Az Teömlőcz Haz... Aitaia vas Sarkaval Pantiaval s *Tolio szariaval* No 1 (OL. UC. 2/34). [Vö. «Remissarius vectis: Elő 's hátra tolyható zár» PPB. («remissarius» a.).]

TOLVAJ: latro, grassator, aggressor, pirata, praedo; dieb, räuber, mörder NySz. 1298: Comes Petrus filius *Thulwoy* (Wenzel V.183). Petrum filium *Thulwoy* (uo. 200). 1333: Possessionis *Tolwayfelde* vocate (AnjouOkm. III.23). 1351/1378: Populi de Kereztes possessionem ipsorum *Tolwaynarhege* vocatam (Körmend I/9, Óvár 4). 1367: Paulum dictum *Tolway* (Pannh. 15/V). 1402: *Tholwayfeuld* Bodogazzonfalua Keken-zarw Felsew Janok (OL. D. 8751). 1411: Thome dicti

Tholway (uo. 9779). 1417: Michael *Tholway* de Zantotelec (Lelesz Acta 37/18). 1434: Alberto *Tholway* (Múz.). 1436: Valentinus *Tholway* (Lelesz Acta 53/12). 1451: Mihael *Tholway* dictus (OL. D. 14498). 1460: Secundam [vineam] in monte *Tolwaymal* (Körmend, Korlátkó-Appon. 17/824). 1469: Georgium *Tholway* (Veszpr. 5, Fadd). 1470: Andrea *Tholway* (Lelesz Acta 81/22). 1478: Johanne *Tholway* (Pannh. Tih. 21/1). 1481: Nicolao *Tholway* (OL. D. 30091). 1502: Clemente *Tholway* (Múz. Forgách). 1503: Ambrosius *Tholway* (Múz. Kisfaludy). 1509: Johanne *Tholway* (Lelesz Acta 117/18). 1516: Vociferante ac wlgo *Tholway* acclamante (Lelesz Prot. II. 187a). 1519: Gallo *Tholway* (Múz. Forgách). 1603: Andreas *Tolvaj* pedes pixidarius Paulus *Tolvaj* pedes pixidarius (SzékelyOkl. V.258).

TOLVAJLÁS: grassatio, grassatura, aggressura; räuberei NySz. 1506 k.: Hogj igj az mi orszagunkban *tolvajlasok* latorsagok... hadak es wsteokvonasok, es egieb akarmi vezedelmek ne tamadhasanak (MJogtörtEml. I.17).

TOLVAJOS: praedatorius; räuberisch NySz. 1251/1281: *Tuluoy*s [igy, olv. «tuluoyus», szn.] (OL. D. 346). 1252: *Tolwoyus*, szn. (uo. 369).

TOLVAS, 1. tollas.

TOLY-, 1. toló.

1. **TOMB:** 1364: Nicolai filii *Tomb* (Múz.). [Vö. 1. *tomb*: pondo; pfund NySz.; *tomb*: a) deszkakerítés oszlopa, b) tuskó v. dúc, amelylyel vmit alátámasztanak, c) vágótuskó MTsz.]

2. **TOMB?**: salio; springen NySz. 1416: Briccius *Tombo* [a. m. saliens; springend?] (Múz.).

TOMBOL: exsulto, tripudio, persulto; springen, hüpfen, tanzen NySz. (1. jel.). 1400: Paulum dictum *Tumbolo* (ZichyOkm. V.194). 1489: Jacobum *Thombolo* (Lelesz Acta 98/31). 1522: Laurencius *Thombolo* (OL. D. 37004). Gregorius *Thombolo* (uo.). [Vö. mégdombol.]

TOMP?: ila, coxa; hüfte NySz. [? Szárm.: 1221: Jobagiones hiis exprimuntur uocabulis *Leua Tumpud* (Pannh. 4/B).]

TOMPA: a) obtusus, hebes; stumpf; b) tardus, plumbeus; stumpfsinnig NySz. (1. 2. jel.). 1135: Quatuor uineas cum totidem uinitoribus quorum nomina ista sunt Zelemen Nemusd *tumpa* Chekez (Pannh. 15/Kk). 1199: Seimed cum uxore *Tumpa* et filio Buhta et filia Mog (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl.). 1211: Isti sunt uinitores *Tompa* Cemete Juke Sebeth Pech Soruold Moras Kypis (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt uinitores Zeke Benche Mortun *Tompa* Sethé Modoros (uo.). Isti sunt serui Locud Pentee *Tompa* Heuche Pederh Mordar (uo.). [Udvornici] Hodus Fenke *Thompa* Zeuleus Reke Toppa Belch (uo.). 1216: Quorum nomina sunt hec Moys Files *Tumpa* (HazaiOkm. VI.12). 1240 k.: In eodem predio hec sunt nomina agasonum Petur *Tumpa* (Pannh. 61/8). 1264: Benedictus filius *Tumpa* (Múz. Kállay). 1279: Salamonis dicti *Tumpa* (OL. D. 1052). 1299/1300: Venit ad alium virgultum *Tumpa*-towa appellatum (Veszpr. 1, Arkybanazurchuk). 1300: Johannes dictus *Tumpa* (KárolyiOkl. I.27). 1326: Johanne dicto *Tumpa* (ZichyOkm. I.288). 1338: Johannis dicti *Tumpa* (OL. D. 882). 1347: Benedictum filium *Tumpa* (Múz. Kállay). 1351: Johanne dicto *Tumpa* (AnjouOkm. V.461). 1391: Ladislai dicti *Tompa* (ZichyOkm. IV.469). 1395: Johannis dicti *Tompa* (Múz. Jankowich). 1402: *Thompa*, hn. (Múz. Mednyánszky). 1410: *Thompa*, hn. (Múz.). 1415: Thomam

dictum *Thompa* (Múz. Motesiczky). 1453: Benedicto *Thompa* (OL. D. 30828). 1475: Duas vacas fekete Charina et alia *thompa* Barna (Múz. Kállay, nr. 1160). 1497: Andrea *Thompa* (Lelesz Acta 105/4).

TOMPOS: [magnis coxis; mit grossen hüften]. 1367: Thomas dictus *Thompos* (Múz. Kállay). 1383: Franciscus dictus *Tompus* (Lelesz Acta 15/9). 1458: Emerico *Thompos* (uo. 69/27). 1489: Stephano *Thompos* (uo. 98/18). 1602: *Tompos* Mihály (SzékelyOkl. V.225). *Tompos* Mátyás (uo. 235). *Tompos* Antal (uo. 238).

TONG, 1. tung.

TONNA, tunna: batus, dolium mercatorium; tonne NySz. 1548: *Thunna* zwrok (OL. UC. 99/7). 1553: Az poros es saletromos *thunnaknak* czerna mertheke ez reghystromba waghon papirosba thakarwa (OL. Nád. 48). 1556: Öt ires *thunna* (uo. 49). 1587: Egj *tuenna* czwkorral csinalt eleuen geombert (uo. 40). Mustart harom *tunnaual* (uo. 47). Egj *tunna* lewel (OL. UC. 12/42). Gliobisnak walo *tunna* (uo. 46/74).

TONNÁCSKA, tunnácska: doliolum; büttchen NySz. 1597: Egy *tunnackaban* es keth korsoban meez (OL. UC. 101/3). 1643: Minthogy [a sófőzést] *Tonnackaban* chinalljak, egy Tonnaban menny meyen, es hogy adhattnj el (OL. Instr. 42, 1. GazdtörtSzemle VI.118).

TONYA? 1. tanya.

TOPA: 1211: Isti sunt uinitores Wis Souc Bot *Tupa* [a. m. topa?] Buka Buze Bos (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt exequiales Seneud *Topa* Mocud Cemna Bozur Bot Buche (uo.). [Udvornici] *Thompa* Zeuleus Reke *Toppa* [a. m. topa?] Belch Chima (uo.). 1498: Mathews *Thompa* (Lelesz Acta 106/24). [Vö. 1. topa: a) hibás lábú, b) akinek a kezefeje v. az ujjai hiányzanak, c) ügyetlen, gyámoltalan, d) fejletlen, hülye MTsz.]

TOPLÓS, 1. taplós-puska.

TOPOLY. topolya: populus; pappel NySz. 1289: Ad arborem *topul* uocatam (Wenzel XII.485). 1355: Ad unam arborem populeam vulgariter *topolya* nominatam (AnjouOkm. VI.340). 1494: Arborem platani wigo *Thopol* appellatam (OL. D. 20165).

TOPOLYA, 1. topoly.

TOPOS: [magnis coxis; mit grossen hüften?]. 1211: In uilla Fuzegy hii sunt ioubagiones Opus Chepes Chedeh Arod Dosnuch *Thopus* [a. m. topos?] Dersi (Pannh. Tih. 1/5). Isti uero sunt vdornici *Thopos* Strab Karasun cum filio suo Cwsveth (uo.). *Tupoz* [szn., a. m. topos?] (uo.). 1240 k.: *Tupoz*, szn. (Pannh. 61/8). 1524: Marci *thopos* (OL. D. 37006, 206. 1.). 1604: Accepi a *Topos* unum [aureum] (MA. NLI. 41). [Vö. 1. topos: teletalpú MTsz.]

TOPPANT: supplodo C.; [stampfen]. 1468: Blasius *Toppanto* (Múz. Kállay). Nicolaus *Thoppantho* (Lelesz Acta 79/15). 1493: Johanne *Thoppantho* (OL. D. 20080). 1509: Andrea *Thoppantho* (Múz. Kállay). 1513: Gregorio *Thoppantho* (Múz. Mednyánszky). 1522: Johannes *Thoppantho* [igy] (OL. D. 37004). [Vö. *dobant* NySz.]

TOPPÉL-BÁRSONY: [holosericum duplicatum; doppelsammet]. 1544: Siuegnek valo *toppel barsont* (OL. Nád. 40). [Vö. *dupla-bársony*.]

TORKOL, vö. létorkol.

TORKOS: 1) heluo, gulo, gluto, gulosus; viel-frass, schlemmer, gefrässig NySz. (2. jel.). 1290: Andrean dictum *Torkus* (MonStrig. II.791). 1292: Andrean dictum *Torkus* (Wenzel V.72). 1398: Laurencio dicto *Torkus* (Múz. Kállay). 1400: Nicolaum *Torkos* dictum (ZichyOkm. V.178). 1405: Nicolaus *Thorkos* (Lelesz Acta 28/25). 1422: Georgium dictum *Torkos* (OL. D. 11265). 1426: Georgii dicti *Thorkos* (uo. 13779). 1434: Johannes *Torkos* (Lelesz Acta 51/18). 1435: Emericum *Torkos* (Múz. Kállay). 1451: Mathias *Thorkos* de Themerdekeghaz (OL. D. 14443). 1474: Petrus *Thorkos* (Múz. TörtTárs. 4). 1522: Georgius *Thorkos* (OL. D. 37004). || 2) lacinia ornatus; wammen- NySz. (1. jel.). 1635: 1 kamuka ráncos *torkos* ködmöntől, ha prémes 2 f. (GazdtörtSzemle VIII.472).

TORKULÁR: [torcular; kelter, presse, weinpresse]. 1544: Adot Sarkan az *torkularert* den 21 (OL. Nád. 40). Attam az *torkularert* (uo. 41).

TORLÓ: [idem ac «dusnok»; so viel als «dusnok»]. 1290: Pulsatores sive exequiatores qui *turlouk* vulgariter dicuntur, ecclesie beate virginis de Thaplicha (ZalaOkl. I.99). [Vö. Super ipsos pulsatores de Thaplicha et eorum socios, super terra Dusnok vocata existente iuxta villam Pacha ultra fluvium Zale comorantes (uo. 100). Vö. Békefi: A rabszolgaság Magyarországon 7, 13.] [Vö. *dusnok*.]

TORMA: nasturtium, cardamum; kren NySz. [armoracia; meerrettig]. 1437: Ladislai *Thorma* (KárolyiOkl. II.186). 1530: Petresolum. *Torma*. Ryskasa (OL. Nád. 43). 1544: Retket, ugorkat, *tormat* (uo. 41). 1545: Vöttem *tormat*, cziczer borsot (uo.). 1595: Benedictus *Thorma* (OL. UC. 28/42).

torma-reszelő: tyrocnestis; krenreibeisen NySz. 1648: Egy *Torma reszeleő* (OL. UC. 10/63). 1683: *Torma reszelő* (uo. 3/32).

TORMÁS: 1) [armoraciis copiosus; reich an meerrettig]. 1200 k.: Uenissent usque ad riululum *Turmas* (Anon. 35). 1252: Ibi oritur quoddam stagnum *Tormas* uocabulo (OL. D. 369). 1264: Uenit ad quandam aquam, que *Turmas* uocatur (MonStrig. I.514). Exit de aqua *turmas* quedam flossa, que Hudusher uocatur (uo.). In *Turmaskuz* incipit meta (uo. 515). 1300 k.: Vallim [«igy» a kiadók megjegyzése] *Turmaswelg* uocatam (HazaiOkm. VII.342). 1330: Super faciem terre eorum *Turmas* uocate (OL. D. 2617, 1. AnjouOkm. II.490). 1347: Versus orientem ad *Thurmastho* (OL. D. 3946). 1484: Vsque paruam vallem qua [igy] *Thormaswelgh* nuncupatur (Múz. Ibrányi). || 2) [armoraciae avidissimus; der den meerrettig gern hat]. 1478: Blasius *Thormas* (OL. D. 18145). [Vö. NySz. más jel.]

tormás-tál: [krenschüssel]. 1522: Sex scutellas plumbeas wigo *tormas tal* (Múz. Kisfaludy). 1533: *Thormas Taal* sunt quinque (OL. Nád. 49).

TORMOK? 1. tanorok.

TORN, 1. torony.

TORNÁC: vestibulum [stb.]; vorhof NySz., [hausflur]. 1638: Egy hitvan rostelios aito, az Pinczenek *Tornaczan* vas Cziapiával eggítt (OL. UC. 2/34). [Vö. könyöklő-tornác.]

TORNÍR, vö. turnél.

TORNOK? 1. tanorok.

TORNOS, 1. tornyos.

TORNYOS, tornos: [turrim habens; thurm habend]; turritus, pyramidatus, turbinatus; hoch, spitzig NySz. 1332/1336: *Tornusteluk* [hn. Pest m.] (AnjouOkm. II.621). 1444: *Thornosthelek*, hn. (Károlyi-Okl. II.240). 1463: *Benedicto Thornyos* (OL. D. 15877). 1522: *Petrus Thornyos* (uo. 37004). *Michael Thornyos* (uo.). [Vö. *torony* Lumtzer-Melich 254.]

TOROK: 1) guttur, faux [stb.]; kehle, gurgel NySz. (1. jel.). 1550: Házamat zewlewimet marhamat byrta *torkom* werwe hatalmasul nem jol gonozwl. istentelen niomorszagomra heth eztendeigh (OL. Kolozsm. 50). || 2) os; öffnung, mündung NySz. (3. jel.) 1274: Venit ad partem orientalem ad byktorok (HazaiOkm. VII.149). 1337: *Farkasturuk*, hn. (OL. D. 3064, I. AnjouOkm. III.358). 1440: Venissent ad terram Kapolna *Thorok* (Múz.). 1444: Ad quandam vallem Chekelakathorka vocatam (OL. D. 36391). 1455: In loco Halalbykethorka penes quandam viam (Körmend, Unyom. 74). 1460: Prata Chokasalya et Remethe-thorok nuncupata (Forrás?). 1478: In Herpenyethorok prope Kewecheswth (Múz. Békassy). 1480: In valle hosdad *thoroka* (OL. D. 28425). 1484: Venit ad partem orientalem ad Bykthorok (uo. 36753). 1603: Szántó földek mindahárom nyomásra vannak, egyik nyomásra a szőlő *torokra* két kötél (CanonVisit. 151). || 3) [pellis collum tegens; das fell am halse]. 1635: Egy galléros mentét, hogyha mállal bélelünk és annak az *torkait* kiszegyük egyenkint és abból gallért csinálunk és környös körül torokprémme megprémezik 2 f. (GazdtörtSzemle VIII.472). [Vö. *nyest*, *róka-torok*.]

torok-prém: [kehlverbrämgung]. 1635: Egy galléros mentét, hogyha mállal bélelünk és annak az *torkait* kiszegyük egyenkint és abból gallért csinálunk és környös körül *torokprémme* megprémezik 2 f. (GazdtörtSzemle VIII.472).

TOROLNOK, l. tanorok.

TOROM, l. torony-ház.

TOROMBÁS: 1463: *Valentinum Thorombas* (OL. D. 15875). [Vö. *toromba*: a) házfödésre való zsupp, b) fűtvezszőnyaláb, székérkas-fonásra, c) egy marok nád, melynek világánál éjtszaka halásznak v. rákásznak MTsz.]

TOROMBÍTÁS, l. trombitás.

TORONOK? l. tanorok.

TORONTÁL: [ardea stellaris; rohrdommel]. 1418: *Johannis dicti Torontal* (Múz., «Vas m.» Szam. jegyz.). [Vö. BesztSzójj. (1162. sz.), SchláglhSzójj. (1748. sz.) és Lumtzer-Melich 254.]

TORONY, torn, torom: turris; turm NySz. 1324: *Castrum seu Turrym Symonthurnya* vocatam (OL. D. 2223). 1343: *Castra Chaaktornia* et Sturgow vocata (Pannh. 155/F). 1358/1365: Cum loco sessionali vlgo *Tornhel* [vö. az 1413-i idézettel] vocato (OL. D. 4732). 1360: *Castellanum de Chaaktornya* (Múz. Békassy). 1367: *lungeretur cuidam vie puplice* que ducit de *Chaktornya* ad villam Tornu (Körmend V/7, nr. 235). 1371: *Possessionis Toron* appellate (OL. D. 5964). 1376/1384: *Chaktornya* (uo. 32807). 1413: Venissent ad alium Berecz vlgo *Regytoronhel* vocatum (Múz. Motesiczky). 1439: *Possessionibus Chertelek et Matywstornya* vocatis (Múz.). 1453: Cum Turri *Weres-thoron* tributouque inibi exigi solito (OL. D. 30825). 1455: *Possessiones Donaththornya*, Wasarhely (uo. 14942). 1478: *Castrum Symonthornya* (uo. 18145). 1484: In possessionibus nostris *Donath Thornya* *Ethwenablak* Komlos (uo. 18943, «Csanád m.» Szam. jegyz.). 1514: *Johannes Ernsth* de *Chaktornya*

(Múz.). 1534: In possessione *Lak* alias *Keeththornye* *Lak* vocata (Múz.). 1544: Az szent istuan *tornabeli* siposoknak attam nölezuan penzt (OL. Nád. 40).

torony-ház: [thurmzimmer]. 1597: Azon feoliwl valo *thorom hazban* (OL. UC. 101/3).

TORTA: panis dulciarius; torte NySz. 1546: Zemle lyztet hozatam *tortanak* (OL. Nád. 49). 1572: Semlelyztet *tortanak* (uo. 40). [Vö. *tortáta*.]

TORTÁTA: panis dulciarius; torte NySz. 1559: Rosa uyzet uettem *tortata* cynalny (OL. Nád. 49). [Vö. *torta*.]

TORZSÁS: [proprie: caudicem habens, caulem habens; wörtlich: stengel habend]. 1431: *Johannes neenon Ladislaus Torsas* dicti (KárolyiOkl. II.141). *Blasius Torsas* (uo.). 1504: *Simone Thorsas* (Lelesz Acta 112/16). [Vö. *torzsa* NySz.]

TÓT: Slavus, Dalmata, Illyricus; illyrier NySz., der Slave, der Slowak, der Slavonier BM. 1240: In campo qui uulgo dicitur *Thoutmezeu* (OL. D. 249). 1289/1291: *Touthwelg*, hn. (uo. 1244). 1297: Cum uillis Belud Heyl *Tothfolu* et Fyuzes nuncupatis (Körmend III/8, Monyorókerék 1). 1326: Quatuor iugera haberentur in loco *Touthfeny* uulgariter nuncupato (Veszpr. 14, Szentkirálysabadja). 1329: *Possessionis Touth* (Múz.). 1337: *Thouthfolua*, hn. (OL. D. 3035). 1347: *Laurencii dicti Touth* (Múz. Kállay). *Petro dicto Touth* (KárolyiOkl. I.172). 1351: *Petro dicto Thouth* (Múz.). 1354: Cum corporali platea *Thotzugh* prenomina (OL. D. 4407, I. AnjouOkm. VI.160). 1357: *Vnacum vico Tothzeg* dicto (OL. D. 31100). 1359: *Michaelis dicti Toth* (Múz.). 1366: Ad locum putei *Totkuta* vocati (OL. D. 5451). 1369: *Petrus dictus Thouth* (Veszpr. 109, II. Miscell. 10). 1381: *Laurencium dictum Toth* (Múz.). 1399: *Nicolai dicti Thoth* de Zomzeduar (MonCivZagr. I.400). 1407: *Nicolai dicti Toth* (ZichyOkm. V.515). 1413: In alia sessione *TothJles* nuncupata (Múz. Justh). In vico *Thothulcha* (SztárayOkl. II.120). 1417: *Ladislai Toth* dicti (Pannh. Hitel. 48). 1451: *Nicolaus Toth* (OL. D. 14467). 1453: In vico *Tothweza* (uo. 14649). 1469ⁱ: *Lucas toth Zabados* (uo. 32365). 1499: *Michael Thoth-hegedews* (Múz. Becsky). 1521: In vico eiusdem oppid. *Nagh Myhal Thothweza* vocato (Lelesz Prot. V.137a). 1584: *Thooth Peter* sellér keze ki zegheth (OL. UC. 56/33).

tót-kapa: 1587: Irto kapa. *Tooth kapa*. Keth agho kapa (OL. UC. 12/42).

tót-répa: [erdttuffel]. 1544: Karo repat. *Tot repat* (OL. Nád. 42). [Vö. MTsz.]

1. **TŐ, tű:** 1) truncus; stamm NySz.; [vitis; stock, weinstock]. 1700: Az karót a szőlőből haza se legyen szabad hordani, mert három arasznyi karót fiatal ültetéshez és öreg *tőhöz* is sok helyen felültetni (GazdtörtSzemle 1.79). || 2) pars ima, pes; unterster teil, fuss NySz. (2. jel.). 1055: *Tendens usque ad magnam uiam* que dirigitur in *keuris tue* (Pannh. Tih. 1/1). Inde aruk *tue* que uallis usque ad kangrez uiam extenditur (uo.). Exinde ad magnam uiam que ducit ad aruk *tue* (uo.). 1095: Ad exitum rinui quod dicitur *veiczue* (Pannh. 15/Oo). 1194: Ex inde procedit ad *aructeu* et ibi est meta (OL. D. 33). Inde autem tendit ad *aructeu* ad priorem homoc (uo.). 1211: Usque ad locum qui uocatur *Zolocostueh* (Pannh. Tih. 1/5). In loco autem qui dicitur *Keurus Tuuh* est meta sub fraxino (uo.). Tendit per ripam eiusdem fluiui ad locum qui dicitur *Banriueh* inde ad *Besnoyту* (uo., vö. Erdélyi L., NyK. XXXIV.395). 1214: Inde ad *Sartuu* (Pannh. 41/F). [NB. Ugyanitt a «tó» szó

igy: «tou»]. 1223: Inde ad Sartuu ibi sunt quatuor mete (uo. 1/Z). 1226: Predia de Nema de Asuantheu (uo. 18/T). 1240 k.: In predio Fyzegtu (uo. 61/8). 1251/1255: Prima meta incipit in Canisatu (OL. D. 407). 1251/1281: Inde uadit ad metam que est in Zimiriktu (uo. 346). 1252: Inde uadit ad Labaanthu (uo. 369). Per metas duplices tendit ad Machalathu (uo.). 1254/1360: Inde transit ad malnalucateu (uo. 385). 1254/1389: Inde transit ad Malnalucateu (Lelesz Met. Zemplén 10). 1256: Ville Prope Tyciam Halaz cum Harangadthue et mortua magna (ErdMúzLt., l. Wenzel VII.429). 1260: Ad aquam Sytuatue (HazaiOkm. VIII.81). Aque Sytuatu (uo.). 1262: Uadit in dolnapatakateu (MonStrig. I.472). 1263/1293: Paruum currens cadit in aquam Wagh in Seunichateu (Múz. Szentiványi). 1266: Pratum ecclesie situm in loco qui vocatur iuxta ydioma terre Mylertu [a. m. mély-ér-tő?] (Pannh. 12/K). 1269: Hospitibus nostris de Fyzegthu (Pannh. Hitel. 13). 1285: Inde procedit uersus orientem ad Keuruspotokateuyn [olv. tövin?] (Múz. Soós, vö. Szamota, NyK. XXV.143). 1291: Ad wallem que Fenektu nuncupatur (MonStrig. II.310). 1295: Iungit uallem Kerekozoutu uocatam (OL. D. 1413). Peruenit in quoddam [így] berch Watulozoutu uocato (uo.). 1299: Vsque Makoteu vbi sub quodam monte... (uo. 28713). 1300: Ab eodem fluuió exit in loco Ozzwywpotokte [így? olv. Ozzywpotoktw] (Veszpr. Regn. Met. 5). 1323: Versus villam Chyleztu (HazaiOkm. IV.136). 1324: Lopuhtu, hn. (AnjouOkm. II.135). 1326: Arkuspothaktuwe, hn. (uo. 239). 1328: Deuenit ad Molchateu et per ipsum fluuium Molcha ascendendo exit ad vezueres deinde in latere montis currendo... (Múz. Beniczky). 1332: Lapuhtu, hn. (KárolyiOkl. I.77). 1343: Per medium eiusdem fluuii Saar ad Tyuysthu (Körmend III/2, Serégelyes 104). 1347: Pratum Gumulchagte uocatum (AnjouOkm. V.100). 1359: Primo inceperunt in fluuió Topol vbi alter fluuius Rednek vocatus caderet in ipsum fluuium Topol in loco uidelicet Rednekteu appellato (Múz. Kapy). 1364: Cum dimiditate Danubii usque Sythwateu (Pannh. 2/T). 1420: Possessiones Nyaradteu Wamuseduarhel (ZichyOkm. VI.634). 1453: Lacunam seu clausuram vsorum et piscium in fluuió Danubii in loco Dyolcztheu existente in Comitatu Poseniensi (OL. D. 14766). 1455: Lapwhtheu, hn. (uo. 14943). 1456: Lapuhteu, hn. (Múz. Forgách). Lapwhtheu, hn. (OL. D. 15105). 1469: Eundo ad latus cuiusdam Campi Pathakezthorothu [-ezthero-?] (Múz.). 1484: Penes Holththyzateu et vsque Ticiam corporalem [«a. m. a derék Tiszáig» Szam. jegyz.] metaliter eundo (Múz. Ibrányi). 1486: In loco Wyztheu uocato (Veszpr. 8, Jutas). 1521: Penes Ertheu (EgyKönyvt. Litt. Epist. Orig. 22b, «ugyanitt egyéb ér-rel összetett szók» Szam. jegyz.). 1697: Pazdicson Sándor Soffia udvaram, szolgálók gondviselőtlensége miá *töböl* ell éget (AdalZemplvm-Tört. IV. évf. 282). [Vö. far-tő, tengélytő-karika.]

tő-kapa: [stockhaue]. 1529: Lapath, aso, *tewkapa*, safalya (OL. Nád. 49). 1539: Ligones. *Tőkapa*. Fossoria (uo. 48). [Vö. tövető-kapa.]

tövető-kapa: «erős, vastag, hosszú fogu kapa, melylyel a levágott fák földben maradt töveit fészegetik ki» CzF.; stockhaue BM. 1520 k.: Ligonem *Theu Wetheu kapa* dictum (EgyKönyvt. Litt. Epist. Orig. 261). [Vö. Gönczy Miklós, A M. Nemz. Múzeum Néprajzi Osztályának Ertesítője 1904 évf. (Ethnographia XV. évf. melléklete) 247. l. és Kassai Szókönyv «irt» a.] [Vö. tő-kapa.]

2. TŐ, l. 1. tű.

TÖBÖR? *tëbër:* 1211: Isti sunt exequiales Rezed Bas Wayad *Teber* [a. m. *tübör?*] Milost Sebeh Chet

(Pannh. Tih. 1/5). [Vö. *tëbër:* «gödör, katlanszerű mélyedés (rókák, farkasok téli tanyája)» MTsz.]

TÖGY? -ES? l. tölgy, -es.

TÖKE: 1) truncus, stipes; stamm, stock NySz. 1293: Iungit quendam truncum qui *Eguthuke* vocatur (Múz. Hanvay, l. HazaiOkm. VII.233). 1380: Paulus dictus *Teuke* (ZichyOkm. IV.155). 1425: Venissent ad quasdam arbores *Theukeyzgh* vocatas (Múz. Kállay). 1593: *Tőke* György (SzékelyOkl. V.153). 1600: Ligna vulgo *tőke* vocata (OL. UC. 17/6). 1634: Az karay külseő deszka minden *teőketül* az molnáré (uo. 21/3, «fűrészmalomnál» Szam. jegyz.). 1725: Innét mentünk vissza az *Tőkeszer* végéhez való nyilakra, kik az Szamosra nyúlnak véggel az ispotály-földekig (GazdtörtSzemle III.187). || 2) [alvus; bienenstock]. 1588: Minden *theoekből* wagi kasbwl egy darab mezet (OL. UC. 64/35). [Vö. *bükk*-, *fahasogató*-, *gyámol*-, *húsvágó-tőke*.]

tőkevonó-kés: [stockscharer?]. 1539: Vagokes. Bard. Zytowas *Tőkewonokes*. Wasnyas (OL. Nád. 48). [Vö. *vonó-kés*.]

TÖKÉS: codicibus consitus; klotzig NySz. 1431: Quendam montem *Theukeshegh* vocatum (KárolyiOkl. II.139). 1451: Montem *Thukes* (OL. D. 28397). 1477: In piscina *Theukesthow* (Lelesz Acta 87/4). 1493: Piscinam ThemelJanosEwren, alias *Theukes* appellatam (HazaiOkm. V.378). 1603: Andreas *Thökés* (SzékelyOkl. V.254). Gregorius *Thökés* (uo. 255).

TÖKÖS: 1) [nymphis copiosus; reich an seeblumen?]. 1381: Vsque ad piscinam *Tukustou* [a. m. *tökös*? Karácsonyi János közlése szerint «ma is sok helyütt hívják egy-egy tavat *tököstónak*»] vocatum (Múz.). || 2) enterocolicus, ramicosus, herniosus; der einen bruch hat NySz. 1531: Joannes *Thökös* (OL. Nád. 42).

TÖL, l. tölgy.

TÖLCSÉR, *tölcsér:* infundibulum, epichysis; trichter NySz. («töltésér» a.). 1460: Johannes *Thelcher* (Veszpr. 107, Himháza 1). 1544: Attam retezer *tölczzerre* gérfatartora (OL. Nád. 41). 1548: In edibus eiusdem *tölczzer* est I (Múz. Kapy). 1591: *Tölczzer*. Heber. Iczek (OL. UC. 56/33). [Vö. *fa-tölcsér*.]

tölcsér-gyártó: [opifex infundibulorum; trichtermacher]. 1506: Georgius *Thelcherryartho* (OL. D. 21549).

TÖLÉS, l. tölgyes.

TÖLGY, *tőgy?* *töl:* quercus, cerrus, ilex; eiche, steineiche NySz. («2. tölgy» a.). 1181: Protenditur usque ad arborem que uocatur hungarice *Tulgy* (OL. D. 22). 1231: Reuertitur usque *Tul* (uo. 168). In illo Cheret est magna arbor que uocatur *Thul* (uo.). Circumdant silum *Tulgy* (uo.). 1237: Due arbores *Tul* et nar (uo. 217). 1238: Ad magnam arborem ilicis que uulgo *Tulgy* uocatur (Körmend III/6, Körmend 1, l. Wenzel VII.63). 1242: Sub arboribus Naar et *Tul* (OL. D. 33702). 1265: Sub arbore Ilicea que wlgó dicitur *Tul* (uo. 584). 1271: Peruenit ad arborem *Tul* (Körmend V/7, Croatia 188). 1273: Ad duas arbores *Tul* et Cher (OL. D. 839). 1279: Unuit ad caput cuiusdam potok super *Tulgy* (Múz. Bossányi). 1302: Unuit ad arborem *Tul* fytol dictam (Múz. Jankowich). Quarum [metarum] una est sub arbore *Tul* fytol dicta (uo.). 1314/1378: Arbor ilicis geminata que wlgariter *Jkurus tul* nuncupatur (OL. D. 1856). 1320: Ad arborem *Tul* Zeekfa dictam (uo. 1990, l. AnjouOkm. I.550). Ad vnam arborem Woluas

Tul dictam (uo.). Ad vnam arborem Ikrustul dictam (uo., l. AnjouOkm. 551). Ad arborem Kys *Tul* dictam (uo., l. 552). 1331: Ad vnam arborem *Tulg* (Múz.). 1339: In loco *Tuul* duo iugera (Veszpr. 106, Antalfa 4). Iuxta virgultum *tuul* (uo.). 1342: Sub vna arbore *Tulg* est vna meta (Múz. TörtTárs. 1). Vna arbor similiter jlicea, que wlgariter *theugh* [olv. tőgy?] dicitur (ZichyOkm. II.25). 1353/1363: Venitur ad arborem Cykafa [Cybafa?] vocatam sicut wlgus communi nominat vocabulo *Tul* vocatam (Veszpr. 6, Gyulakeszi). 1367: Ad arborem Ilicis cadentis *Tulga* dictam (OL. D. 31313). 1395: Propagines arborum Ilicis que wlgariter vocantur *Teulquezew* (Pannh. 19/M). 1414: Cuiusdam molendini *Tol* malom vocati (OL. D. 1340). 1486: Due arbuscule prima *Tulfyathal* vocata secunda *Nyrfyathal* (Körmend Acta III/3, Baráti 84). [Vö. magyar-tölgy.]

tölgy-bokor: [dumus quercus; eichengebüsch]. 1279: Sub *Tulg Bokur* sunt due mete (Kubinyi: MTörtEml. II.20). 1343: Ad vnum dumum virgultorum qui wlgó *Teulgbokur* dicitur (Múz. Jankowich).

tölgy-erdő: ilicetum; eichenwald NySz. 1228/1407: Cuiusdam silue Ilicum wlgariter *Tulherdew* nuncupate (OL. D. 145). 1643: Az mely *Tölgy Erdő* az Soo Baniahoz való volt, és mostanis vagion Az az nemes emberek szolgaitul annira ell vesztegetett, és ki ortatattot, hogy igen keues számu fa vagion raita (OL. Instr. 42, l. GazdtörtSzemle VI.121).

tölgy-fa: 1) quercus, ilex; steineiche NySz. 1243/1354: Arbor parua nomine *Tulfa* harumykru (OL. D. 260). 1251: Per arbores que wlgó dicuntur *Tulgfa* (uo. 354). 1252: Due arbores que vulgo *tulgfa* dicuntur (uo. 369). Inde tendit ad arborem que vulgo *Tul fa* uocatur (uo. 33710). 1258/1334: Arbor parua nomine *Tulgfa* harumhyeru (HazaiOkm. VII.79). 1259: Ad terciam arborem *tulfa* (OL. D. 33714). 1263: Subtus arborem magnam que vulgo *Tulgfa* dicitur (uo. 545). 1267: Uenit ad duas arbores videlicet *tulfa* et monorofa (uo. 32836). 1268: Peruenit usque ad suuth *tulgfa* (Wenzel III.195). 1299: Deinde incipit ascendere ad montem usque ad arborem *tulfa* (HazaiOkm. VIII.395). 1321: Meta arborea *Teulgyfa* vulgariter dicta (AnjouOkm. I.637). 1327: Sub arbore Ilicis Bohtus-*tulgfa* (OL. D. 2470). 1328: Ad unam magnam arborem Ilicis vulgo *tulfa* dictam (ZalaOkl. I.229). 1332: Arbores *Tulgfa* et Haasfa (Múz.). 1334: Vnam arborem *Thulfa* wlgó vocatam (OL. D. 2853). 1336: Arbor parua *tulfa* harumicru (uo. 2982). 1339: Ad vnam arborem Iliceam wlgariter *Tulgfa* vocatam (Múz. Motesiczky). 1340: Arbor Ilicis vulgariter *Tulfa* dicta (Veszpr. 11, Oroszton). 1341: Ad vnam arborem que vocatur *Chunkatulgfa* (OL. D. 3402, l. AnjouOkm. IV.122). Due sunt arbores Ilicum *Tulfa* vulgariter dicte (OL. D. 3416). Arborem kerci wlgó *Tulfa* vocatam (Akad. 2). Ad vnam arborem *Tulgfa* dictam (Múz.). 1347: Ad vnam magnam arborem *Tulfa* (Múz. Jankowich). 1354: Ad quendam arborem tenellam wlgariter *Tulfa* vocatam (Veszpr. 8, Jutas). 1364: Ad vnam magnam arborem Ilicis wlgó *Tulfa* vocatam (OL. D. 281). 1364/1367: Arborem Ilicis wlgariter *Tulgfa* uocatam (uo. 30682). 1368: Arborem Ilicis vulgariter *tulfa* vocatam (KárolyiOkl. I.306). 1370: Sub quadam arbore Ilicis *Thulfa* vocate (Veszpr. 106, Csehi 1). 1374: In arbore Ilicis vulgariter *tulfa* vocata (ZalaOkl. II.105). 1411: Vbi esset vna arbor Ilicis wlgó *Zeptulgfa* nominata (Lelesz Met. Mármaros 18). 1460: Terre Deda et *Theulgyapadya* vocatarum (OL. D. 15462). 1461: Due arbores *Tulfa* et Bikfa (uo. 35077). 1463: A quodam ligno wlgó *Theulgyfa* (Lelesz Prot. IV.119). 1471/1494: Vsque arborem Jliceam wlgó *Thewlfa* dictam (Múz. Kisfaludy). 1479: Arboribus Ilicis wlgó *Thewlfa* appellatis (uo.). Quan-

dam arborem Ilicis wlgariter *Theulgyfa* dictam attigissent (Múz.). || 2) lignum ilicis; eichenholz NySz. 1638: Ezen Bastianak első resze *Teölgy fa* baronaval vagion fel rova (OL. UC. 2/34). 1669: Egy öreg, négy részre osztott 3 singnyi veres ablakráma *tölgy-és fenyőfából* 2 frt (GazdtörtSzemle I.93).

TÖLGYES, tölgyes, tölgyés, tőgyes? tőgyés? tölés, tölgyés, tölgyös, tölös: [quercubus copiosus], quercubus consitus; eichenreich NySz. («2. tölgyes» a.). 1211: Vltra aquam que dicitur *Tulgyfoca* (Pannh. Tih. 1/5). Usque ad *Tulusfoca* (uo.). 1309/1342: Quendam siluam eorum *Tulgus* vocatam (OL. D. 1731). 1309/1413: Quendam Siluam *Tulgus* vocatam (Múz.). 1373: Ad vnum montem *Telgyes* nominatum (OL. D. 6133). 1421: Attigissent quendam locum aquosum *Theulgesferthew* nominatum (Lelesz Met. Szabolcs 25). 1454: Quedam vallis seu fossatum *Theulgespathak* nuncupatum (OL. D. 28842). 1460: Fossatum *Theulgespathak* vocatum (uo. 28844). 1478: Siluarum *Thaplo* et *Tewleswayka* vocatarum (Körmend, Heim 590). 1508: Quasdam certas arbores glandiferas *Thewges* [olv. tőgyés? avagy csak tollhiba?] vocatas (Múz.) Quasdam certas arbores Glandiferas *Thewlgyes* vocatas (OL. D. 32161). 1515: Ad *Thewlgyes* adiacent [jugera] duo (Múz. Ibrányi). 1533: In Silua *Thewlews* (Múz.). 1578: Lucae *Theolges* (SzékelyOkl. V.113). 1602: *Tölgyes* Mihály (uo. 204).

TÖLGYÖS, l. tölgyes.

TÖLLŐ, l. tányér-törlő.

TÖLÖS, l. tölgyes.

TÖLT, telt, tót: farcio, impleo MA.¹ («töltöm» a.); fillen, anfüllen NySz. (1. jel.). 1597: Tarazk *teoteo* serpenieo 1 (OL. UC. 101/3). [Vö. eltölt, föltöltés.]

TÖLTÉKE, l. bor-töltéke.

TÖLTELEK, tötélék, tötelik: infusio; das hineingiessen NySz. (2. jel.). 1587: Borok *tötelikere* (OL. Nád. 40). 1588: Ser *tewtelekre* (OL. UC. 64/35).

TÖLTÉS, töltés: 1) [fartum], tomentum; füllung NySz. (1. jel.). 1544: Az nyereg ala *töltysnek* való gyapyat (OL. Nád. 40). || 2) agger, clastrum; damm, wehr NySz. (4. jel.) 1519: Impletura wlgó *thewlthes* que est ante castrum (OL. D. 37007). 1545: Az raba meleke *töltesere* megen uala (OL. Nád. 40).

TÖLTÉVÉNY, teltévény, töltvény: agger; damm NySz. («töltvény» a.) 1435: Ad vnam metam wlgó *Theltheven* dictam (OL. D. 30434). 1470: Fossatum wlgó *Thewlthewenth* similiter in duas partes equales diuisissent (uo. 31930). 1700: Az szállópásztor mindenik hittel legyen köteles a pásztorságra, úgy hogy az mesgyés *töltvénytül* ne legyen szabad tovább menni senkit oda a szállóban őrzése alatt ne bocssáson (GazdtörtSzemle I.81).

TÖLTÍS, l. töltés.

TÖLTŐ, teltő, tőtő, vö. bortöltő-esőbőr, -dézsa, -válú, por-, szakállas-töltő, szakállas-töltő-palack.

töltő-vas: [ladeschaufel]. 1494: *Thewlthewvas* ad Zakalos pertinens (OL. D. 26076). [Vö. szakállas-töltő.]

TÖLTÖGET: fundito; vergiessen NySz. 1638: *Teölteögető* liu vagy fa teölczier (OL. UC. 2/34, «Borsi, Zemplén m.» Szam. jegyz.). 1728: A harmatot a gabonáról, azt zsírnak csinálják, ki főz véle, ki kenekedik.

De mivel az ő felesége nem olyan életű, ő csak belé-
töltögetett egy-egy csöppet az dagasztóvízbe (Reizner:
SzegedTört. IV.418).

TÖLTÖTT, töltött: *fatilis, confertus, refertus*;
gefűlt, angestopft NySz. (1. jel.). 1530: Heweder
theltheth pro equo thurcali (OL. Nád. 42). 1581: Egy
tarka matracz giapottal *teolteoth* (OL. L. III. 16. 17).

TÖLTVÉNY, 1. töltvény.

TÖMÉRDEK, têmérdék, têmérdök: *crassus, obesus, grandis, vastus*; gross, ungeheuer NySz. (1. jel.). 1355: Pauli dicti *Themerduk* (Múz.). 1355/1423: Ad alium Beerch *Temerdeberch* dictum (uo.). 1357: Per medium montis qui vulgo dicitur *Temerduhyg* (Akad. 3). 1397: Ad quemdam montem *Temerdekhegh* vocatum (uo. 6). 1425: Johannem literatum de *Themerdekheghaz* (Múz.). 1435: Johannes de *Temerdekheghaz* (OL. D. 14443). 1478: Emericus *Themerdek* (uo. 18145). 1479: Philipum *Themerdek* (uo. 18492). 1506: Precia asserum tres fwador wekon et *Themerdek* (uo. 37005). 1549: Neg ref *temerdek* uaznot tanyr tollőnek (OL. Nád. 49). 1556: Harom *themerdek* kezkenő Keth wekon kezkenő (uo.). 1588: Szaz singh *temerdek* waznath (OL. UC. 64/35).

TÖMÉRDEKSÉG, têmérdékség: *crassitudo* [stb.]; dicke NySz. («témérdékség» a. 1. jel.). 1553: Egh thongha waghyn puskapor, kynek hozath *themerdek segeth* czernaua megmerthek (OL. L. III. 16. 17).

TÖMJÉNÉZŐ, têmjénőző: *thymiatarium, thuribulum, acerra, rauchfass* NySz. («témjénező» a.). 1533: Coclear *Temyenewzew* (OL. Nád. 49).

TÖMLÉ, 1. tömlő-síp.

TÖMLÉS? têmlés?: 1374: Stagnum *Temlesto* [olv. têmlés?] nuncupatum (ZichyOkm. III.536). [?Vö. *tömle*: «a vízi növények korhadványának lerakódása» MTsz.]

TÖMLETŐS? têmletés?: 1367: *Pisciferos Teutonicos qui Temletesek* [olv. têmletés? a. m. têmletős?] *apparentur pisces ementes et salsantes* (Pannh. 55/Oo, «Komárom» Szam. jegyz.). [Vö. Sörös Pongrácz, GazdtörtSzemle VI.479.]

TÖMLŐ, têmle, têmló, tömlé: *uter; schlauch* NySz. 1404: *Octo casilia vulgo themle* (TelekiOkl. I.298). 1460 k.: *Vtribus formagiorum repletis wigo Themlew* (OL. D. 32328). 1573: *Vtre vulgo themle* (OL. UC. 24/76).

tömlő-síp: *tibia utricularis; sackpfeife* NySz. 1528: *Vnum themlew syp florenum medium valentem* (OL. L. III. 16. 17). 1572: Ha uram megh fogagia hath mindiarast venne neki tarogato sypoth, az *tömle syp*-hoz is tud, de az vagon (OL. Nád. 37).

tömlő-túró: *tyrotarichus* [?] MA¹., *caseus utricularius* PP.; Käs in Fell eingemacht PPB., [szekler käse]. 1486: *Quatuor apes, vnum Themlew Thuro* (OL. D. 27375). 1637: *Temleö turo* 29 (OL. UC. 14/43, «Fogaras» Szam. jegyz.).

TÖMLÖC, têmlec, timlec?: *carcer, custodia, phylaca*; gefängnis NySz. 1341: *Monticulum Thimlechegy nuncupatum* (HazaiOkl. 230).

tömlőc-ház: *carcer; gefängnis* NySz. 1597: Az *tömlőcz hazban*. Eoreg kaloda 2. Niak vass 7 (OL. UC. 101/3). 1638: Az *Teömlőcz Haz Ez Teömlőcz hazban* vagon egy fa kaloda (uo. 2/34). Az *Teöml-*

lőcz Haz ... Aitaia vas Sarkaval Pantiaival s Tolio szariaival No 1 (uo.).

tömlőc-óvó: [*carceris custos; gefängniswärter*]. 1318: *Quandam terram Custodum carceris Themlechou vocatam* (OL. D. 33570).

TÖMLÖCÖZÉS, têmlecözés: *incarceratio; einkerkerung* NySz. 1564: Asszonyom ott létében éktenen fokságokrúl és *temleczezésről* panaszok lőnek (GazdtörtSzemle I.74).

TÖMÖRZSÖK, têmörzsök: «zömök, tömzsi, alacsony termetű és kövér» MTsz.; [*habitu corporis brevis et obesus; untersetzt, gedrungen, plumpsack*]. 1467: *Valentinus Themersek* (OL. D. 30882).

TÖNDŰL, 1. tündül.

TÖNGÖ, 1. tengély-karika.

TÖNKÖLY, ténkely: *spelta, zea* MA¹. («tenkely» a.), *ador; dinkel*, spelt NySz. 1498: *Frugibus vinis Siligine Ordeo Avena et spelta wigo tenkel* (OL. lad. H. II. Ulászló 1498-iki törvényében 51. §.). 1506: *Quicquid proueniret ex molicione Siliginis, Tenkel ordei*, Zalad (OL. D. 21532). 1545: *Zab, lenek, teonkeoli* (OL. Nád. 42). 1549: *Teonkeol*. Bwkken. *Zab* (uo. 41). 1577: *Tenkel siue spelta* (OL. UC. 1/3). 1597: *Teonköl cub*. 50. *Haidona cub*. 9 (uo. 101/3). 1602: *Tenkelj János Tenkelj Mihály* (Székely-Okl. V.225). [Vö. TermtudKözl. 1894. évf. 438. I.]

TÖPÖRTYŰ, tēpérté, tēpértő: *cremium; reisholz, hölzlein zum feuer anzünden, spleissen, späne* NySz. («töpörtő» a.); [*speckgriebe, griebe, krammeln?*]. 1463: *Thoma Theperthe* (Múz. Kállay). 1483: *Elia Theperthew* (Lelesz Acta 93/1). [Vö. *töpörtő* CzF.]

TÖR: 1) *confringo, subtundo, frango* [stb.]; brechen, zerbrechen, zerschlagen NySz., [zerstossen]. 1498: *Ladislaus Fagywthrew* (OL. D. 20765). 1548: *Arany safrant, töröt safrant, lant safrant* (OL. Nád. 49). || 2) [*erucio; quälen*]. 1717: *Annyira kinzották, és törték* [a boszorkányasszonyok] Szabó Mihálynét, hogy mint egy három hetig csak a' kuczikban sem mehetett, sótt az ágybanis nagy kinnal, és gyöttrelemmel fektütt (BorsodvjmJk. 18. sz. I.556). [Vö. föltör.]

TÖR, tér: *machaera, mucro, gladius, ensis, subula; schwert, prieme* NySz. (1. jel.). 1355: *Johannes dictus Toor* [a. m. tör?] (Körmend, Korlátkő-Appon. 17/797). 1463: *Michael Therhegh* (OL. D. 15877). 1475: *Martinus Theurhegh dictus* (Múz. Rhédey). 1442: *Ter rosdaas* (OL. Nád. 40). 1605: *Ket kezre walo theör*. Laucez fa Rud wasak (OL. UC. 28/61). [Vö. hēgyēs-tör.]

TÖRDEL, vö. általtördel.

TÖRÉ, 1. törő.

TÖREDÉK, tēredék: *fragmen, fragmentum; abgebrochenes stück* NySz., [*bruchstück*]. 1548: *Az theredeket* inteztek negywen so zamaba es wgh attak el keltény (OL. UC. 99/7). 1597: *Vagyon négy kalán, egyik eltörött és egyéb tōredék-ezüst és reszelék* (Mihalik: KassaÖvtTört. 205).

TÖREDÉZETT, törődözött: [*contritus; zusammengebrochen, zerbrochen, zerbröckelt*]. 1597: *Thōrődözöth* negj szegw aztal labastul (OL. UC. 101/3). [Vö. NySz. más jel.] [Vö. törődött.]

TÖREDÉZIK, vö. eltōredézik, tōredézett.

TÖREK: *ejectitia* (tempore triturae), *spicarum et straminum fragmenta*; spreu NySz. 1524: *Georgius*

Tewrek (OL. D. 37006, 201. l.). Michaelis *tewrek* (uo.). 1594: *Theorek* vagyon egy rakással (OL. UC. 78/7). 1602: *Török* Miklós (SzékelyOkI. V.185). *Török* Tamás (uo. 195).

TÖREMORA: «törmelék (gallytörmelék, szénamorzsálék)» MTsz.; abraum, abholz BM. 1751: Én csak *töremorédrt* küldöttem a csélédemet, a várta-fából tettem fel [t. i. a tűzre]. Én csak *töremorád* szedegtettem, magam húzom a talygát (DebrJk.).

TÖRÉS? l. törös.

TÖRIK, *tërik*: frangor; brechen NySz. 1430: In loco *Turuthnyr* vocato vbi tres metas terreas antiquas reperissent (Múz. Kállay). 1455: Predia Bese-nw et *Teretheghaz* vocata (OL. D. 15003, «Pest m.» Szam. jegyz.). 1597: Vasveszős *töröth* kaletka (OL. UC. 101/3). Bor egeteo resz fazek *thöröth* (uo.). Czim-balium *thöröth* (uo.). [Vö. el-, ki-, mégtörík.]

TÖRJÉK, l. törjék.

TÖRKÉLY, l. törkőly.

TÖRKIS? l. türkisz.

TÖRKŐ? l. törkőly.

TÖRKÖLY, *tërkëly*, *törkëly*, *törkő?*: brisa, flocces, vinacea; treber NySz. 1552: Ezek az borok meg fordultak de wy *törköre* [így?] wettek mas hordoba (OL. Nád. 49). 1553: Thyztha eczeth *therkel* nekyl (uo. 48). 1601: Egi sayto *torkolyhoz* valo (OL. UC. 35/2).

törkőly-bor: vinum fecatum; träberwein NySz. 1598: *Teorkely bor* (OL. UC. 36/34).

TÖRKÖLYÖS, *tërkölyës*: [cum floebus, non percolatus; mit dem treber, unabgeseiht]. 1553: Waghon *therkeules* eczeth harom hordo (OL. Nád. 48). 1605: *Theorkeolios* mez icze 1 1/2 (OL. UC. 28/61). 1653: Senki a kilenczedesek közül sem tisztá, sem *törkölyös* mustját el ne vihesse szőlőjéből titkon, földes ur hire nélkül borának elvesztése alatt (GazdtörtSzemle 1°.32). [Vö. CzF.]

TÖRLŐ, *tërlő*: tergens; abwischend NySz. 1478: Valentinus *Therlew* (OL. D. 18145). [Vö. *tál-törölő*.]

törölő-keszkenő: [sudarium; schweisstuch]. 1552: *Thöröl keskenew* (OL. Nád. 49). [Vö. *verüéktörölő-keszkenő* NySz.]

törölő-szűr: pannus detersorius; abwischetuch NySz. (III.359). 1524: Grisiom pro tergendis equis wlo *ihewrlw zewrnek* (OL. D. 26317). 1528: Wlgo *therlew zer* [így?] equis (OL. Nád. 42). *Therlew zewr* circa equos (uo. 48). 1552: Pro *theorleo zur* dedimus vnam vlnam grisei (uo. 49).

TÖRŐ, *tërő*, *töré*: a) frangens, terens; brechend. stossend; b) pistillum; stösse! NySz. (1. 2. jel.) 1433: Johanne dicto *Thewrew* (Lelesz Acta 50/2). 1470: Nicolai *Thewrew* (Múz. Kállay). 1494: Duo Instrumenta ferrea vulgo *Therew* (Engel: GeschUngRReichs I.104). 1512: Mortarium vnum eupreum simulcum pistello ferreo wlo *thewre* (OL. D. 26151). 1548: Joannes *thewrew* (OL. RDecim. Zempl.). 1597: Keozep rez mosar *teorostöl* 1 (OL. UC. 101/3). [Vö. *cser-*, *fal-*, *hamu-*, *kása*, *mozsár*, *por-törő*.]

TÖRÖDÖTT: [contritus; zusammengebrochen, zerbrochen]. 1597: Az aito előth vagion hal farto barka 3 az eggik Jo, az kettej *törödöth* (OL. UC. 101/3). Az lo Istalonak fele vekonj nadal földöth az több puztal,

Egj kw kemen bene azis *törödöth* (uo.). [Vö. *töredézett*.]

TÖRÖDÖZIK, vö. eltöredézik, töredézett, töredézik.

TÖRÖDÖZÖTT, l. töredézett.

TÖRÖK, *tërök*: Turcus, Turca PPB., [Turcius]; ein Türk PPB., [türkisch]. 1550: Az *torokoknak* sac-colasokrol valo registum (OL. Nád. 45). 1560: *Thörök* kees hwel (uo. 49). 1610: Ugy tartom mint *törököt* [a szólas értelme a közlő szerint: megölni] (KomárJk.). 1668: Sipos Ferencz — *Török* Sipos (Forrás?).

török-búza: melica, frumentum Turcium; türki-scher weizen NySz.; frumentum Indicum, Turcium, milium Indicum; türkisches-Korn PPB. 1692: Tehén-pásztornak buza cub. 2. *törökbuza* cub. 2. közczipó per diem nr. 6 (GazdtörtSzemle VI.183). 1700: Senki a vinczellérek közül az ura szöllejében káposztát plántálni, *török búzá*t, répát etc. vetni ne merészelye-nek (uo. I.83).

török-cérna: [türkischer zwirn]. 1560: Eg köthes *thörök cherna* (OL. Nád. 49).

török-heveder: [türkischer gurt]. 1543: *Therek hewederek* III (Múz. Kisfaludy).

török-nyest: [mustela foina]. 1669: Egy *török nyestnek* a java 1 frt 80 denár Egy mogyorónyest, a ki szép 2 frt 60 denár (GazdtörtSzemle I.91, szűcsök árszábasában).

török-selyem: [bombyx Turcius; türkische seide]. 1635: Nro 12 *török selyemből* szövés-gombot a kire megyen 7 lat per 5 f. 50 d (GazdtörtSzemle VIII.477). 1669: *Török selyemből* kötött öreg gombokat Nro 15 gombházastul és ujára gombocskákkal együtt Nro 24 (uo. I.92).

törökvarrásos: [mit türkischer stickerei geziert]. 1736: Egy *török varrásos* sokféle selyemmel varrott nagy buja vászonkendő (CanonVisit. 176). [Vö. NySz.]

TÖRÖK, vö. lyukasztó-török.

TÖRÖKLŐ-RÚD: [setzerstange zur kanone]. 1637: Az specificalt agyuk mind vasas kerekejuel tengelye-juel agyaiual es por kalannyual *teöröklő rudgyaiual* egygyuett vadnak (OL. UC. 14/43, 5. l.). [Vö. *döröklő-fa* MTsz.; *döröcskölő-kanál* NySz.]

TÖRÖL, *tërl-*: tergo, tergeo; wischen NySz. (2. jel.) 1544: Fal *törleni* walo wasznat (OL. Nád. 40). [Vö. *törölő*.]

TÖRÖS, *tërös*, *törös*: [gladium habens; schwert habend]. 1152: Duo filii *Turus* [a. m. törös?] (Pannh. 38/A). 1357: Thomam servum *Turus* (ZalaOkI. I.575). 1447: Thoma *Theres* [a. m. törös?] (Veszpr. 6, Fok-szabadi). 1466: Kyliano *Theures* (OL. D. 16292). 1470: Andrea *Thewrews* (uo. 17061). Stephano *Thew-res* (Lelesz Acta 81/22). 1480: Michael *Thewres* (OL. D. 18350). 1483: Laurencio *Theures* (Lelesz Acta 93/23). 1496: Emerico *Thewrews* (uo. 104/26). 1504: Demetrius *Theureus* (Múz. Kállay). 1521: Gregorio *Thewres* (Lelesz Acta 127/6).

TÖRPE, *tërpe*: humilis, depressus; niedrig NySz. (1. jel.). 1525: Michaeli *Terpe* (MTörtTár XXII. 174). 1594: *Teörpe* nozolia (OL. UC. 78/7).

TÖRTÉNET, *tërtinet*: eventus, accidentia, casus; ausgang, zufälligkeiten NySz., [fall]. 1564: Várnak: mind ellenségtől, mind tűztől és egyéb gonosz *tertinetektől* megőrzésére szorgalmatosok legye-

nek, hogy ő hon nem létébe, valami ezféle *tertinet* esvén vele, számot ne athassanak (GazdtörtSzemle 1.66—67). Várnak mind ellenségtől, mind tüztől és egyéb gonosz *tertinet*től, foglyoknak is megőrzésére nagy szorgalmatossággal vigyáztasson (uo. 72). 1581: Minden tilalmasbéli való kártétel, ki nem *történettel* lészen, megbizonnytatik, hogy nem akarat szerint való kártétel, annak bírsága 3 gira (SzékelyOkl. V.126, XVIII. századi másolatból).

TÖRTÉNIK, törtinik: evenit, accidit, incidit, obtingit, contingit; geschehen, sich zutragen NySz. 1538: Ha azen zerelmes wrannak halala *tewrinnik* en elewttm, soha semmi módon semminemew zewn alatt, en ez Nemothywyarat, az en zerelmes wrannak Athyaffyawl Bathhyany Kristof wrantwl . . . elnem-Jdeghenytom (Körmend I/1, nr. 45).

TÖRTINIK, 1. történik.

TÖRVÉNY, törvén(y), tervin(y): lex, jus, ritus; gesetz, das recht NySz. 1523: Een az mykepen Egybekthwl erthethem wala, az keppen kenyer-gewthem wala wronknak ew felsegenek, hogh the keyghmed felewl Een nekem *therwenth* thethethne (Múz., I. Zolnai: Nyelveml. 227). 1550: Es ky ize nek az hazbol es mynden marhambol teorwentelen hatalmaswl mynden *terwen* nelkewl (OL. Kolozsm. 50). 1564: Jakap uram tisztí négy dologban forgo-lódik: főképpen vár gongyában; *tervin* szerint való jüvedelem majorság es dézsma beszoigáltatásában, és az szigény népnek *tervinyébe*, és bizonyos szer-tartásba (GazdtörtSzemle 1.66). Miért hogy asszonyom-nak supplicatio által ott létében emnehányan panasz-kodtak, ki föld foglalásról, ki pedig kiülen külén féle dolgokról az, mely supplicatioknak egy részét ő nagysága adott wala Farkas uram kezében, hogy *tervinyel* meglátassa; azért mastan is hagyja ő nagysága, hogy Farkas uram ez féle dolgát, kit meg nem láttatok volna meglátassa és eligaziccsa és *ter-vin* szerint elvégezze (uo. 75). 1577: Ha pegigy elmennek, szabad legyen (Lázár Farkas uramnak) mind fejedelem háta megett és nemes ember háta megett, mezőn, faluban, várasson, minden *törvén* nélkül és fejedelem levele ellen és törvénlátatlan megyfogni és mingárast felakasztani (SzékelyOkl. V.109). 1581: Valaki szénafüben vagy irotván szénafüben lovát vagy egyéb barnát tartsa, és megbizo-nyttatik, vagy valamelyik félnek *törvény* megyen felőle, mivel akarattal való kártétel, 3 gira a bír-sága (uo. 126). Ha valaki a tilalmasban kárt tétel és meg nem alkuszik az káros emberrel törvény-látásának előtte, vagy megtagadná, hogy nem ő miatta vagyon a kártétel, ha bírás eleiben jutnak, 3 girán maradjon érette a barnos ember a mi móduunk szerint, mivel *törvényt* várt rája (uo. 126—127). 1604: [Ha] nem eri olliankor hamar az birot, az kit az Polgarok keozwl hamareb er az Mezeo-ben attol kerhet Simpliciter *Teruent*, de nem Peczetet, Es ez illien *Teruenkeresnek* az *Teruen* hellt ad (MJogtörtEml. 1.33). 1613, 1696: Az harmadik terminust, ha negligálja (az alperes), tebtát a perben levő örökségtől, akármí névvel neveztessek, *törvényt* pronuciálnak (GazdtörtSzemle VII.407). 1638: Mivel az kereszturi Diákok két izben armata manu kirohan-tak az scholából és utolsóan ugyan vért is ontottak egy kerülőt megvagdalván: Patai Pál Tokaji pápista udvar bíró mind az mestert mind az Deákokat *tör-vényben* kérte, terminálván 14 Diem Decembris (Canon-Visit. 160). 1653: Ezek [esküdtek] előtt legyen *tör-vénye* minden szőlős embereknak, akár nemes, akár vitézlő, akár paraszt reuden levők lesznek az szőlők dolgában. Valaki ezeknek *törvényeket* megveti, a szőlő-hegynek földes urának marad husz forénton . . . Ha penig valamelik fél ezeknek *törvényeket* appellálja az

földes ur székire, bírsága nélkül ur székire viheti transmittáltassék és minden felelésekkel az deliberatio leirassék (GazdtörtSzemle I.31). 1694: Az ki kihia az birot esküttivel együtt *törvényre* vagy kárlátni vagy igazítani Denár 40. Az ki kihia, az adja meg az 40 pénzt az bírának. Az *törvény* után, penig az ki okot ad az törvény tételre az 40 pénzt adjon, tudni-ilik az törvény pénzt mikor házától kihia az birot. Mikor pedig az bíró egyéb dolognak eligazítására megyen a szőlő hegyre tisztí szerint jár, és akkor *törvény* történnék lenni, melyet el nem szenyvedhetne, az sérült fél akkor mindgyárt idéztesse négy pénzzel, és akkor a törvény pénzt 12 pénzt (uo. I.169). 1700: Másként ebben is hatalma lészen a főinspector-nak, a ki elszökik s reá akadnak s azon helyben levő hegymester által, mint hamis hitű esztendő elszö-kött szolgát az ura avagy a vinczellér megfogattat-hassa, *törvényt* tetethessen reá (uo. 82).

törvény-adó: [contributio; staatsauflage]. 1559: Az falunak *törwen adaya* harmych nyolech forinth (U. I.). [Vö. NySz. más jel.]

törvény-fa: patibulum Kr.; galgen BM. 1566: Az *törwen* fanal egy tabla föld wagyon (OL. Nád. 49). 1756: *Törvényfa* (DebrJk.). [Vö. 1631: Ótödik Gyümölche a' Szent Keresztnek, az Igasság: Mert áldott fa, a' melly-álta az Igasság lészen. Melly monást, noha közönségesen érthetni, az Akasztó-fá-rol, mellyen a' Bírás igasságot szolgáltattak (és talám azért nevezték a' Magyarok *Törvény-fának*, mint-hogy törvény és igasság szolgáltatik rajta, és hallottam, hogy egy a' Romai Chászárók közzül, valahol akasztó-fát látott, süveget vetett, és köszönt-vén Igasság fájának nevezte;) mindazáltal, az leg-in-kább illik a' Kristus Kereszt-fájához (Káldi György: Innepekre-valo predikatzio 505). 1679: Pápasták ellen-vetése. A' kereszt-fa holt-meg a' Christus: Azért a' kereszt-fa volt tulajdon-keppen való oltára a' Christus áldozattyának. Felelet. Nem következik: mert a' Christus a kereszt-fán holt-meg, nem mint oltáron; hanem mint *törvény-fán* (Martonfalvi: Taneto és czafolo theologia 439).]

törvény-folyás: juris processus, decursus; process NySz. 1590: Annak felette ez megmondott örök mellett adott az vitézlő Jankó Gáspár fl. 75 és egy lovat és valami *törvény folyásában* való dolog-ban érte volt fl. 13, azt is az örök mellett leszállította (SzékelyOkl. V.145). 1700: Vévén . . . ő kegyelme parancsolatját, hogy Tisza-Tokaj városa régi meg-rögzött *törvényfolyását* és rendtartását . . . scriptote-nus sub authenticó, sine intermissione praesentálnák [stb.] (GazdtörtSzemle VII.400).

törvény-jövedelem, jüvedelem: [vectigal; mauth]. 1564: Azután az *tervin jüvedelemnek* beszoigáltatására, asszonyon kezeirása alatt való lajstrom szerint, kiben mind az vár tartománybeli jobbágyoknak neve minden *tervin* szerint való fizetéssel írva vagyon, nagy gon-dot visellyen (GazdtörtSzemle 1.72). 1584: Az Bodon-hely wamnak *törvén jüvedelme* (OL. UC. 56/33). [Vö. *jüvedelm* 2. jel. NySz.]

törvény-kérés, tervént: [tō judicium petere; das erbitten der urtheilsfällung]. 1604: Ha ith Uarasi Embernek eggiknek az masikkal peri indultatik az Feolpereos az Alpereost, ha maga Citalia ne *ter-uentkeressel* Citalia, hanem az Bironal peczetet kerien, es tartozzek az biro peczetet adni penz nelk-wl (MJogtörtEml. I. 31—32). [Ha] nem eri olliankor hamar az birot, az kit az Polgarok keozwl hamareb er az Mezeoben attol kerhet Simpliciter *Teruent*, de nem Peczetet, Es ez illien *Teruenkeresnek* az *Teruen* hellt ad (uo. 33).

törvény-látás: *judicatio, sententiae pronuntiatio, oculatio damni Kr., actus justitiae*; rechtsspruch, rechtspflege NySz. 1569: Mi azért szent Fülöp és Jakab nap után való szerdán 1569 esztendőben menünk [így?] Bessenőre és ott a felyül megírt személek minköt rá emlékeztetének, hogy ők megesküdtének volna az felyül megírt rétért, azért tenünk [így?] executiot az mi *törvénylátásunkróly* (SzékelyOkl. V.89). 1581: Ha valaki a tilalmasban kárt tétet és meg nem alkuszik az káros emberrel *törvénylátásának* előtte, ha bírák eleiben jutnak, 3 girán maradjon érette a barmos ember a mi módunk szerint, mivel törvényt várt rája (uo. 126—127).

törvény-látatlan: [sine actu justitiae; ohne rechtsspruch]. 1577: Ha pegigy elmennék, szabad legyen [Lázár Farkas uramnak] mind fejedelem háta megett és nemes ember háta megett, mezőn, faluban, városson, minden törvén nélkül és fejedelem levele ellen és *törvénlátatlan* megfogni és mingárast felakasztani (SzékelyOkl. V.109). [Vö. Kr.]

törvény-pénz: [sportula judiciaria; sportel des richters]. 1694: Az ki kihia az bírót esküttivel együtt törvényre vagy kárlátni vagy igazítani Denár 40. Az ki kihia, az adja meg az 40 pénzt az bíráknak. Az törvény után peng az ki okot ad az törvény tételre az 40 pénzt adjon, tudnilik az *törvény pénzt* mikor házatúl kihia az bírót. Mikor pedig az bíró egyéb dolognak eligazítására megyen a szőlő hegyre tisztii szerint jár, és akkor törvény történnék lenni, melyet el nem szenyvedhetne, az sérült fél akkor mindgyárt idéztesse négy pénzzel, és akkor a *törvény pénz* 12 pénz, nem 40 pénz az mint felül meg vagon írva (GazdtörtSzemle I.169). Ennek utána a modo in posterum az nyertes ember, tempore pronuciatiónis finalis deliberationis, az bíráknak egy forintot, melyet *törvény pénznek* hívunk, deponálni tartozzék (uo. 173).

törvény-rét: 1577: Quoddam foenetum in territorio possessionis Hydwegh quod tenentur officiali defalcare *teorwen reth* vocatur (OL. UC. 1/3).

törvény-szolgáltatás: *juris dictio*; gerichtspflege NySz. 1564: Az *tervin szolgáltatás* dolga az szigény nép kezett régi szokás szerint legyen, úgy hogy: első meglátás füstün legyen, onnat Jakap uram eleibe mehessen, hon ő elette vég nem szakadhat, appellatio lehessen asszonyom [t. i. a kanizsai vár úrnője] eleibe, minden dologban (GazdtörtSzemle I.69). Az mint az vár tartomány tervnye és szokása volt *tervin szolgáltatásban*, azt akarja asszonyom ő nagysága, hogy Farkas uram is azonban megtarcsa (uo. 73—74).

törvény-tévő, -tévő: a) *judicialis*; gerichtss; b) *praetor*; richter NySz. (1. és 3. jel.). 1506 k.: Hwteos *teoruentueoket* és Birakat rendeltwnk (MJögtörtEml. I.18). 1613/1696: Ha az ittvál ember akarja perleni, ez előtt elnegligálván dolgát indebitán marad, azaz flor. 20 marad, kinek 2 része az peresé, harmad része a *törvénytevőké* (GazdtörtSzemle VII.408). 1643: Ezt megértvén a földesuraság *törvénytevő* bírakat tartozik hivatni maga mellé és revideáltatni a hegység törvényét (uo. VI.468).

TÖRVÉNYKEDIK, törvén(y)kédik: *litigo*; zanken, rechten NySz. (2. jel.) 1454?: Kyrál elet *teruenkedhezzenek* az assonykwal (OL. D. 14872, az 1454-i okl. bálapján). 1547: Uram *töruenkedek* erdődiuel (OL. Nád. 41).

TÖRVÉNYTELEN: *illegitime*; ungesetzlich NySz. (2. jel.) 1550: Es ky izenek az hazbol es mynden marhambol *teorventelen* hatalmaswl mynden terwen nelkewl (OL. Kolozsm. 50).

TÖRVÉNYTELENSÉG, törvinteleenség: *iniquitas, injuria*; ungerechtigkeitt NySz. 1564: A mineni kár, *tervinteleenség* valamely szigény emberen, vidékből szomszédságból esik, Jakap uram az szigény ember panaszára tartozzék érette járnai, futosni (GazdtörtSzemle I.70).

TÖRZSÉK, 1. törzsök.

TÖRZSÖK, törzsök, törzsök: *caudex, stipes, truncus*; klotz, stamm NySz. («törsök» a. 1. jel.). 1366: Ad unum truncum in latere unius silve ad usum ulmi ulgariter *zyltursuk* (KárolyiOkl. I.272). 1402: Blasio *Tursuk* (Veszpr. 10, Palaznak). 1420: Johannes *Thersek* (ZichyOkm. VI.581). 1441: Antho-nii *Thursek* (Múz. TörtTárs. 4). 1444: Benedictus *Tersek* (Körmend III/1, Ugal 42). 1466: Ambrosio *Thersek* (KárolyiOkl. II.378). 1608: *Teörseókbeli* meh [Nagy Gyula közlése szerint ma is szokás kas helyett kivájt fatörzsökben tartani méhet]. Kasbéli meh (OL. UC. 37/56).

TÖSÉR, 1. tözsér.

TÖSÍR, 1. tözsér.

TÖT, 1. tölt, töltő.

TÖTELEK, 1. töltelék.

TÖTELÍK, 1. töltelék.

TÖTŐ, 1. por-töltő.

TÖVES: [radicosus]; wurzelig]. 1613/1696: Ha kik régi elhagytott, de még *töves* pallag szőlőket fel akarnak törni, commissiót kérvén az méltóságos földesurak udvarbírájától az tanácsra [stb.] (GazdtörtSzemle VII.415).

TÖVIS, tévis, tivés? tivis, tüis, tús? tüss? *tüvis*: spina, sentis; dorn NySz. 1135: Aratorum autem nomina sunt hec *Tius* [olv. tüs, tüss? vö. NySz. és MTsz.] Chomoz (Pannh 15/Kk). 1323: Ad vnum magnum dumum *Tyueskerek* vocatum (Múz. Kisfaludy). 1323/1367: Peruenitur ad vnum magnum dumum *Tyuiskekere* vocatum (Körmend, Heim 206). 1327: Per spinetum in campo quod wigo *Tuysmege* vocatur (OL. D. 2423, I. AnjouOkm. II.300). 1334: Quendam locum *Tuismesde* vocatum (OL. D. 2864, I. AnjouOkm. III.108, «1361-i átirásban: *Tuismesde*, OL. D. 2865» Szam. jegyz.). 1343: Per medium eiusdem fluuii Saar ad *Tyuystu* (Körmend III/2, Sereglyes 104). 1368: Juxta locum *Tuismesde* appellatum (Múz.). 1378: Super quendam locum spinosum *Tuismesge* dictum (uo.). 1398: Sub prioribus distincti-onibus metalibus cursibus wigo *Tyuismege* vocatis (uo.). 1399: Spinetum Farkas *tuissime* vocatum (Gyárfás: Jász-kúnTört. III 536). 1423: Ad quosdam dumos *Kerekthywys* dictos (Múz. Ibrányi). 1440: Venissent ad finem eiusdam mete hather *Therwys* appellate (Múz.). 1458/1469: Prope quoddam dumum *Thywys* dictum (KárolyiOkl. II.316). 1480: Quoddam spinetum wigo *Thywysmesde* vocatum (Lelesz Aeta 90/29).

tövis-bokor: *dumos, sepes spinarum*; dornhecke NySz., dornbusch, dornstrauch, dorngebüsch BM. 1324/1363: Venit ad rubum *Tyuisbokur* vocatum (Múz. Kendo). 1359: Ad dumum spinarum vulgo *tyuysbokur* dictum (ZalaOkl. I.600).

tövis-fa: spina; ein dorn, une épine NySz. (1. jel.); «kökényfa» MTsz. 1284/1361: Sub lignum vnum quod wlgariter *teuysfa* (HazaiOkm. VI.306).

TÖVISÉS, tövissés, tivössés, tivissés, tövis-sés: *spinosus, senticosus, dumosus, echinatus*; dor-

nicht, voll dornen NySz. (1. jel.). 1317/1407: Ad vnum rus *Tuissessparlagh* vocatum (OL. D. 1894, I. Anjou-Okm. I.422). 1341: *Tuissessemeze*, hn. (AnjouOkm. IV.79). 1364: Locum spinosum vlgariter *tuissessemeze* vocatum (ZichyOkm. III.267). 1379: Abhinc vltierius ad vnum paruum campum *Tuissessemezeu* vocatum (Múz. Mednyánszky). 1425/1454: Venissent ad vnum spinetum *Tuissessestelek* vocatum (Múz. Justh). 1451: Fons sew puteus *Tuivesseskvt* dictus (Körmend II/8, Monachföde 80). 1457: Pratum *Thuyvessessreth* appellatum (OL. D. 15147). 1463: Vnum in *Thuyvessessark*, secundum in Zel a parte occidentali (uo. 15826). 1512: A parte *Thuyvessesslaz* dicto [igy?] (Lelesz Prot. II.118). 1521: Ad aliam Insulam *Thuyvessesszygeth* appellatam (OL. D. 23518). 1565: Vagion egy *thövissese* aranyazot pohar (AdalZemplvmTört. V. évf. 312).

TÖVISKE, *tiviske*: [spina; dorn]. 1359: Perueniret ad distinciones spinosas *Tuyske* [igy] Megye dictas (Akad. 3, I. ZalaOkm. I.600).

TÖVISSÉS, 1. *tövissés*.

TÓZ, 1. *tűzött*.

TÖZSÉR, *tösér*, *tösir*, *tüsér*: mercator, negotiator; handelsmann NySz. («tösér» a.). 1419: Jacobo *Theuser* (ZichyOkm. VI.568). 1442: Mathia *Theuser* (Múz. Kállay). 1452: Mathia *Theuser* (OL. D. 14584). Georgio *Theuser* (uo.). Georgio *Thuser* (Múz. Kállay). 1455: Mathia *Theuser* (Lelesz Acta 66/43). 1467: Michael *Theuser* (OL. D. 16555). 1475: Petro *Theuser* (uo. 17660). 1479: Eliam *Theuser* (Lelesz Acta 89/29). 1498: Barnaba *Theuser* (OL. D. 20702). 1509: Georgio *Theuser* (Múz. Forgách). 1602: *Töczer* Bálint (SzékelyOkm. V.287). 1670: Urnapi vásár. *Tösir* [igy többször] uraiméktul való exactio (DebrLt., I. GazdtörtSzemle XI.266). 1714: *Tösér* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.23). [Takács Sándor észrevétele szerint tözséreken a XVI—XVII. században mindig marhakereskedőt értek, I. Nyr. XXXII. 154.] [Vö. ökör-tözsér.]

TRACK, 1. *tarack*.

TRÁGÁR: [bajulus; träger]. 1494—95: Duobus Carnificibus [dati sunt] fl. 4. tribus *Tragar* fl. 3 (Engel: Allgemeine Welthistorie XLIX.180). 1545: Az *tragarok* nak kyk az' halat az vizre be hortak (OL. Nád. 42). [Vö. «Bailulus operarius: et proprie quod uecturas onerum corpore suo uictus querendi gratia portat. *traagar*» GyöngySzót. (2775. sz.) Vö. NySz. más jel.]

TRÁGYA: 1) *tragema*, *bellaria*, *conditura cibi*; nachtisch, konfekt, gewürz NySz. 1529: Nadmez pro *traha* (OL. Nád. 49). || 2) *laetamen*; dünger NySz. 1654: Ez falunak hatara nagy s io termő, *tragia* nélkül terem az ross (OL. GyfLimb. 17/2). 1683: Minden ökör után egy egy szekér *tragyaval* tartozik (OL. UC. I/19).

trágya-hordás: [vectura laetaminis; das dünger-tragen]. 1700: Mind szüretkor a terh hordástul s mind peng az *trágya hordástul* tölben és tavasszal az marhás emberek és szekerek képtelen fizetést szoktanak a megszorult gazdáktul venni (GazdtörtSzemle I.84—85).

TRÁGYÁZÁS: [tō laetificare, stercoratio]; das düngen, das misten BM. 1684: A szőlőben is nem utolsó hasznót hozó munka a *trágyázás* (GazdtörtSzemle I.150). [Vö. NySz. más jel.]

TRÁGYÁZAT: [stercus, fimus; dünger, mist]. 1719: A marhának tartása másképpen is hasznos, de a *trágyázat* szükséges a majorságbeli földeknek kövítésére is (GazdtörtSzemle III.97).

TRANCSÉR: [culter ad carnem assam in frusta scindendam; tranchiermesser?]. 1588: Eg *tranczer* (OL. Nád. 41). [Vö. *trancsiroz* Luntzer-Melich 256; *trancérol* MTsz.]

TRASZK, 1. *tarack*.

TRÉBÉLYÉZ: duco; treiben NySz. 1637: Egy *trebelyező* vas rosta deszka keőze chinalt (OL. UC. 14/43).

TRÉFÁL, *trufál*: jocor, jocular; scherzen NySz. 1608: Impero tibi, nem *trafalok* [igy, olv. *trufalok*], et unum vernaculorum Bibliorum exemplar, in albis pappis... prima statim occasione mitti cupio (MA. NLI. 293, eredetije szerint).

TRÉFÁS, *trufás*: jocosus, jocularius, jocularioris, facetus, facetosus, dicax; scherzhaft NySz. 1525: Johannes *Truphas* (OL. D. 37000).

TRÉTINA: [species tributi jobagionalis; eine art colonicale steuer]. 1578: Az *tretinat* es az dizno walsagoth megh attack mint az teob faluk (OL. UC. 47/41, «Sztatmár m.» Szam. jegyz.). [Vö. Tretine proventum semel in anno videlicet in mense Majo juueñum uel juuencam unam dant (uo.). Vö. tót *tretina* triens, tertia pars, Bernolák.]

trétina-tehén: [species tributi jobagionalis; eine art colonicale steuer]. 1594: *Trethina tehennel* tartoznak ezteideigh Nro. 6 (OL. UC. 113/5, «Maron, Szilágy-Somlyó mellett» Szam. jegyz.). Az varhoz minden ember egi egi vagho tehennel tartozik, mellet öök *trethina tehennek* hynak (OL. UC. 113/5, «Kerestelek, Szilágy-Somlyó mellett» Szam. jegyz.).

TROCISKOS, vö. *truciskus*.

TROMBÉTA, 1. *trombita*.

TROMBITA, *trombéta*: buccina, buccinum, tuba; posaune NySz., [trompete]. 1490: Tuba *trombita* (OL. D. 26048). 1558: Vnum wigo *trombita* (OL. Nád. 48). 1594: *Trombitak* tokostul (OL. UC. 78/7). [Vö. Körösi Sándor: A magy. nyelvbéli olasz elemek, I. Fiume főgimnázium értesítője 1891/92. 35. l.] [Vö. réz-trombita.]

TROMBITÁS, *torombitás*: buccinator, flator, tibicen [stb.]; trompeter NySz. 1428: Francisco *Trombitas* (Körmend, Heim 420). 1463: Valentino *Thorombitas* (OL. D. 15877). 1481: Martino *Trombitas* (uo. 30091). 1492: Stephani *Torombitas* (uo. 36992). 1497: Alberto *Thrombitas* (Lelesz Acta 105/1). 1499: Michael *Trombitas* (Múz.). 1508: Thome *Trombitas* (EgyKönyvt. Litt. Epist. Orig. 9). 1510: Ambrosius *Thrombythas* (Veszpr. 15, Vigand). 1511: Blasio *Thrombythas* (Múz. Esterházy). 1529: Matthias *Trombythas* (OL. Nád. Számad. a). 1550: *Torombitas* andrasnakys eg Chyszmat (OL. Nád. Számad. b). Wgan az nap *Trombitas* Andrasnak attam égg ezyz-math (uo.). 1556: Az *trombytasok* az dobosai öszue tyzen uoltanak (OL. Nád. 49).

TRUCC: contumacia; trotz NySz. 1470: Benedictus *Thrucc* (OL. D. 17008).

TRUCISKOS, 1. *truciskus*.

TRUCISKUS, *truciskos*: [trochiscus, pastillus]. 1544: Vöttem neg lat *truciscust* huszon nolcz penzen (OL. Nád. 40). Pesmas *truciscust* es masfelet (uo.). 1567: Vettem *truciscust* aprot es oreget az hazat fwtolny (uo. 49). 1572: *Trucyskos* uettem hat latot (uo. 40). [Vö. *trociscus* DuCange; «trochiscus: Apró kerekded pogátsátka a' patikában, *Trotziskos*» PPL.]

TRUFÁL, l. tréfál.

TRUFÁS, l. tréfás.

TRUPPAI: [sindon in urbe Troppau confecta; troppauer leinwand]. 1522 k.: Una pecia sindonis *trupay* (TörtTár 1889. évf. 377). 1549: Mensale de sindone *truppai* (OL. UC. 75/40). 1564: Keth wegh goch az egyk gallos az masyk *thrupay* (OL. Nád. 49).

TUBA: columba; taube NySz. (1. jel.). 1224: Cum sex mansionibus castrensiū quorū nomina sunt hec Wtōvs Guegus *Tuba* ybrah Hellevs et tocūt (Pannh. 1/B). 1449: Georgio *Tuba* (Veszpr. 107, Keek 3).

TUCAT, tocēt: [duodecim]; dutzend NySz. 1635: 12 kanál 1 f. 25 d. 1 römpölös kannácskát 55 d. 1 *tocet* gyermeknek való 60 d. (Gazdtört-Szemle VIII.480).

TUD: a) scio; wissen; b) possum, valeo; können, mögen NySz. (2. és 4. jel.). 1364: Gaal dictum *Eyeltudo* [egy tolvaj neve] (ZichyOkm III.245). 1572: Ha uram megh fogagia hath mindiarast venne neki tarogato sypho, az thómle syphoz is *tud*, de az vagon (OL. Nád. 37). 1728: Azon forgószél a lovárul a földre levetette, úgy hogy világát sem *tudta* [a. m. elvesztette eszméletét] és az földről is más emberek vették fel (Reizner: SzegedTört. IV.432).

TUDATLANSÁG: inscientia, ignoratio [stb.]; unwissenheit NySz. 1609: Hoé az musica az magyaroknal *tudatlansagban* vagon, nehezen talalliak ki az notait az Diczireteknek (MA. NLI. 297, eredetije szerint).

TUDOMÁNY: testimonium, confessio; zeugnis, geständnis NySz. (2. jel.). 1442?: Fel heu vizi haznak puztítasáról való *tudoman* (OL. D. 13678, az 1442-i okl. hátlapján).

tudomány-pohár: [?]. 1700: Azmely ember afféle örökséget veszen, úgymint házat, szőlő-örökséget etc. valahány forinton veszi, az tanácsnak minden forintból egy-egy pénzzel tartozik az vevő-személy; áldomás itálban pedig 1 forintot ád, *tudomány-pohárban* is 1 forintot (Gazdtört-Szemle VII.401).

TUDÓS: scitus, peritus, gnarus [stb.]; kundig, erfahren [stb.] NySz. 1757: Olyan *tudós* volt benne [a. m. úgy tudta], mint a fia (DebrJk.).

TULBÓ: [uter; schlauch]. 1200 k.: Et fluuium Etyl super *tulbou* sedentes ritu paganismo transnatauerunt (Anon. 7). [Vö. Edelspacher, Nyr. V.108.]

TULKÓ: «a bányaakna fenekén fölfeszegetett vastag sólap, a melyből aztán a sókövek telnek ki» MTsz., «az egy fogásra felszakított sópad» Szeőke: BánySzót.; das band, aufgeschlagene salzbank BM. 1222: *Tulcou* [a. m. tulkó?] potok cadit in Rabucha (OL. D. 103, «Veperd, Sopron m.» Szam. jegyz.). 1573: Sales maiores *tulko* vocatj qui mensurari non possunt lapidibus sedecim (OL. UC. 97/28, «Munkács» Szam. jegyz.).

TULKOS: [juvencos habens; farren habend]. 1453: Thoma dicto *Thulkwis* (Múz. Kállay). 1468: Gregorius *Tulkus* (uo.). 1469: Gregorius *Thulkwis* (Lelesz Acta 80/54). 1477: Valentinum *Thulkwis* (uo. 87/3).

TULOK, tulyok: juvenis, junix; junger ochs NySz. 1318: Ad imarginem *Tulucmezey* (OL. D. 1939, l. AnjouOkm. I.492). 1324/1377: Venit ad duas metas terreas de quibus transit ad imarginem *Thulukmezey*

(AnjouOkm. II.168). 1343: Paulus dictus *Tuluk* (OL. D. 3605). 1349: Paulus dictus *Tuluk* (uo. 4056). 1364: Paulus dictus *Tuluk* (Múz.). 1366: Paulo dicto *Tuluk* (uo.). 1408: Octo pecora vulgo *tuluk* (ZichyOkm. V.554). 1503: Decem et octo Boues adhuc nondum jugum trahentes wlgariter *Thwlok* nuncupatos (Múz. Kállay). 1517: Emi vnum *thwlok* (OL. D. 26183). 1522 k.: Quatuor cutes iuvenconum *thwlyok* [vö. «tujok» MTsz.] dictorum (TörtTár 1889. évf. 378). 1529: De iuveno, Germanico Terz, Hungarico *tulok*, Slavonico junetz appellato (KPénzügymLt., l. Nyr. XXXII.156). 1549: Tawaly *twlkok* (OL. Nád. 41). 1587: Harmadfű *tulyok* eg Harmadfűre kelendő izö tyno (OL. UC. 12/42). 1588: Az 16 *thulyoknak* ara az kyth a falukon kv wagthak [teszen] (OL. Nád. 41). 1598: Gregorius *Tulok* (OL. RDecim. Zempl.).

tulok-bőr: [pellis juveni; farrenhaut]. 1587: *Tulyok bőr* (OL. UC. 12/42).

tulok-péncz: 1640: Artanj penzt. *Tulok penzt* (OL. UC. 2/6).

TÜLSÓ: ulterior; jenseitig NySz. 1467: Caderet in fluuium *Tulsoborsowa* (Lelesz Met. Bereg 21). 1501: Particula terre *Thulsoerge* nuncupate (Lelesz Acta 109/3). 1524: Processus Petri Pethew Super officialatu Suo karykathulsofel vocato (OL. D. 37006). [Vö. Molendinum in fluio Karyka (uo.).]

TULYOK, l. tulok.

TUNG, tong: dolium; butte NySz. 1551: Egh *thongh* olay (OL. Nád. 41). 1553: Egh *thongba* waghon puskapor, kynek hozath themerdek segeth czernauul megmertheik (OL. L. III. 16. 17). Zakalos por egh *thongba* (uo.). Egy olayos *thong* kynek egh hywelkes thener heya waghon (uo.). 1566: Saletrom Masfel *Thongh*. Pwska por hwzon harm *thongal* (OL. Nád. 49). 1588: Heringet egy *twngal* (uo. 41). 1597: Mynden *thung* mesztewl. Mynden *thung* kestewl. Mynden *thung* swegthwl (OL. UC. 12/42).

TUN-HAL, l. tinn-hal.

TUNNA, l. tonna.

TUNNÁCSKA, l. tonnácska.

TUNYA, túnya: desidiosus, iners, ignavus [stb.]; träge, faul, langsam NySz. («2. tunya» a.). 1381: Emerico dicto *Tunya* (OL. D. 6783). 1460: Mathews *Thunya* (Lelesz Acta 71/35). 1483: Blasio *Thwnya* (uo. 93/21).

TURBA: pera, vidulus NySz., hippopera PPBl.; felleisen, reittasche NySz. 1211: In predio Colon isti sunt ioubagiones Cheke Thencu Muncha Tucos Sephal Zalas Micha Vros Got *Turba* Karason Zentus Tiuan (Pannh. Tih. 1/5). 1543: Wlgo *turbath* II (Múz. Kifaludy). 1545: Eg *turba*. Eg ponwa Eg öreg zyr sak (OL. Nád. 49). 1546: Eg *turbat* es eg kepenyeg (uo. 42). 1547: Attam eg *turba* (uo. 48). 1549: Attam Nadasdy krystoffnak eg *turba* (OL. Nád. Számad. b). 1558: Vna *Turba* in qua est vna hamalya (OL. UC. 97/19). 1568: Duo sacci *Turba* vocati (OL. L. III. 16. 17).

TURBICA: [bulga; felleisen]. 1530: *Thurbycza* cum sera (OL. L. III. 16. 17). [Vö. tót *turbica* Meghonorált szó volt-e?]

TURBOK: 1587: *Thurbok* Marton zabados (OL. UC. 12/42). [Vö. *torbok*: co[n]tus, Schlägelszójz. 825. sz.]

turbok-háló: [species retis piscatorii; eine art fischergarn]. 1537: Exceptis duabus reciis qui wlgó

Turbok et lesdw *halo* dicuntur (SzékelyOkl. IV.14). 1588: Vagyon harmas *turbok halo* (OL. UC. 76/17, «Somogy m.» Szam. jegyz.). [Vö. Munkácsi, Ethnographia IV.200; Schuchardt, Nyr. XXIX.60; *turbuk-háló* MTsz.]

TURBOLYA-VÍZ: aqua caerefolii; kerbelwassell NySz. 1648: *Turbolia viz* két palaczk (OL. UC. 10/63).

TURBUK-HÁLÓ, vö. *turbok-háló*.

TÚRHELYES: [eicatricosus; schmarrig]. 1709: Egy deres herélt lovát [ismerte meg], háta *túrheyles* (DebrLt., I. Nyr. XXII.521).

TÚRNÉL: [ludus equester; ritterspiel]. 1572: Vgan ezen napon az *turnelra* uettem uramnak egh al orcat (OL. Nád. 40). [Vö. *tornir* NySz.]

TÚRÓ: tyros, caseus; topfen, quarg NySz. 1544: Vöttem az sokadalomkor hat *túrot* (OL. Nád. 41). *Túrot* twros eteknek (uo. 42). 1549: *Túrot* sayt lenek (uo. 40). 1550: Caseum *Thwro* et butirum (uo.). 1557: Kylenez seffelwel *túrot* (OL. L. III. 16. 17). [Vö. bronz-, juh-, tehén-, tömlő-, vesling-túró.]

túrógyúró-teknő, -tekendő: [trog zum topfen-machen]. 1594: *Thwro gjuro tekeneo* (OL. UC. 78/7).

túró-nyomtató: [beschwerer zum topfen-machen, topfepresse]. 1596: Egi *thuro nyomthato* (OL. L. III. 16. 17). 1636: Vajkőpülő Nro. 1 *Túró nyomtató* Nro. 1 (GazdtörtSzemle I.264).

túró-szárasztó: [quarkhänge]. 1638: Egy *Turo szarasztot* az Padlasban (OL. UC. 2/34). [Vö. *túrórás* CzF. BM.]

túró-zsák: quarksack BM. 1587: *Turo sák* 1 (OL. UC. 12/42). 1588: Vaznoth *Turo saknak* (OL. Nád. 41).

TÚROS: ulcerosus; voll geschwüre NySz. 1152: Duo filii *Turus* [a. m. túros?] (Pannh. 38/A). 1357: Thomam servum *Turus* (ZalaOkl. I.575). 1374: Thomam dictum *Turos* (ZichyOkl. III.586). 1388: Nicolaus dictus *Turus* (Körmend III/2, Össy 40). 1421: Petri dicti *Turos* (ZalaOkl. II.428). 1454: Stephanum *Thurus* (OL. D. 14866). 1459: Gregorio *Thurus* (Múz. Kállay). 1476: Thomas *Thuros* (Körmend, Heim 576). 1478: Bartholomeus *Thuros* (OL. D. 18145). 1480: Petro *Thuros* (uo. 18350). 1484: Georgius *Thuros* (Veszpr. 6, Garabonc). 1694: Az második szőlő hegynek az neve *Túroshegy* (GazdtörtSzemle I.174). 1708: Vasderes, herélt, *túros* ló (DebrLt., I. Nyr. XXII.521).

TÚRÓS-ÉTÉK: tyrotaricum; topfenspeise NySz. 1544: *Twrot twros eteknek* (OL. Nád. 42). [Vö. Gyöngy-Szót. 2144. sz.]

TURUL, turuly? [species falconis vel aquilae; eine art falke oder adler]. 1274: Baronum nostrorum quorundam perfidia Captiua in Castro *Turul* [a. m. turul?] in eius custodia morabamur (MonStrig. II.19). 1282 k.: Banerium quoque regis Ethele, quod in proprio scuto gestare conueuerat, similitudinem aus habebat, que hungarice *turul* dicitur in capite cum corona (Kézai, I. FontDom. I/2. 62). 1292 k.: De uilla *Turul* (Wenzel X.107). 1299: De uilla *Turul* (MonStrig. II.475). 1358: Magister *Turul* filius Gregorii (SztárayOkl. I.53). [Vö. Thúry József, Turul 1886. évf. 124; Munkácsi, Ethnographia VI.452.]

TURULY? I. *turul*.

TÚSZ: obses; geissel NySz. 1295: Filium suum in manus teutonicorum dare non formidasset quod wigou *Thwz* dicitur (MonStrig. II.373). 1324: Laurencii

dicti *Thuz* [a. m. túszt v. tüz?] (OL. D. 2266). 1325/1340: Laurencii *Thuz* dicti (Körmend V/7, nr. 125). 1327/1333: Peteu dictus *Thuz* (OL. D. 2453). 1328: Pethev *Tuz* dicti de Zugligeth (Veszpr. 106, Billege 1). 1333: Peteu dictus *Thuz* (Múz. Soós). 1334: Peteu dictus *Thuz* (OL. D. 2839). Peteu dicti *Thuz* (Körmend, Sebesiana 8/5). 1339: Peteu dictus *Thuz* (AnjouOkl. III.551). 1348: Peteu dictus *Tuz* (ZichyOkl. II.350). 1349: Petro dicto *Tuz* (Veszpr. Regn. S'301). 1422: Johanne dicto *Thwz* (Múz. Kállay). Johanne *Thwz* (Lelesz Acta 42/92). 1427: Prediis Aldothkuththeleke *Thwztheleke* [a. m. túszt?] Meggyestheleke (Múz.). 1501: Lucas *Thwz* (Múz. Kállay). [Vö. 1—3. *tusz* MTsz?]

TÚTOR: tutor; vormund NySz. 1425: Anthonio *Thuthor* (Körmend, Heim 745). 1468: Valentini *Thuthor* (Múz.). 1481: Alberti *Thuthor* (OL. D. 18460). Alberti *Thuthor* (uo. 18462). 1597: Wgy mynth *thwthor* byrya ez seller helth (OL. UC. 12/42).

TÚZOK: tarda [stb.]; trapp NySz., [trappe]. 1375: Possessiones ipsorum Kaluz et *Tuzukteleke* vocatas (Veszpr. 9, Káloz). 1454: In promontorio *Thwzokmal* vocato (OL. D. 36407).

túzok-fi: [pullus tardae; junge trappe]. 1712 k.: Darvakatis kel nekie szerezni Ugj ha mesterségeket veszi *Tuzok fiakat* Darufiakatis nevelljen és szapárétson (GazdtörtSzemle VII.417, eredetije szerint).

túzoklövő-kas: [korb, welcher dem trappenjäger als versteck dient]. 1587: *Tuzok löwő kas* 1 (OL. UC. 12/42).

1. **TŰ, tő:** acus; nadel NySz. 1555: Tizonharom ezist *thé* aranyazoth azon embernek feebe walo (OL. Nád. 48). [Vö. fül-, gombos-tű.]

tű-gyártó: [opifex acuum], acicularius; nadler NySz. 1488: Matheo *Thewgyartho* (OL. D. 19445).

2. **TŰ, I. t. tő.**

TÜDŐ, tidé? tidő: pulmo; lunge NySz. 1193: *Tudeu* [hn., a. m. tüdő?] (OL. D. 27). 1439: Prope vadum *Thydeurew* [a. m. tüdő?] vocatum (Lelesz Acta 55/17). Datum in descensu nostro campestry prope vadum in *Thyderew* (HazaiOkl. IV.324). [Vö. borjú-tüdő.]

tüdő-szín: [coloris pulmonei; lungenfarbig]. 1799: Egy *tüdőszín* tafota abrosz, körülétin ezüst arany széles kötés (CanonVisit. 214).

TÜGYÉS, I. tügyös.

TÜGYÖS, tigyes, tigyös, tügyös: [magnis genis; grosswangig]. 1331: Nicolai dicti *Tyges* (ZichyOkl. I.377). 1333: Nicolaus dictus *Tygus* (uo. 418). 1339: Petrus *Tygyus* dictus (AnjouOkl. III.607). 1347: Nicolao dicto *Thigius* (ZichyOkl. II.244). 1483: Josa *Thygyes* (OL. D. 18805). [Vö. *tügy* NySz.]

TÜIS, I. tövis.

TÜKÉR, I. tükör.

TÜKÖR, tikér, tükér: speculum; spiegel NySz. 1490: *Thyker* magnum (OL. D. 26048). 1581: Egi tok fesw, kiben harmom fa fesw, egi chonth fesw, egi ollo, *teker* . . . wagion (OL. L. III. 16. 17).

TÜNDÖKLŐ, tindéklé, tindéklő, tindöklő: nitens, splendidus, nitidus, fulgens [stb.]; glänzend, voll strahlen NySz. (I. jel.). 1516: Keth *Thafota* fewal *Thyndeuklew* (OL. D. 26367, I. Zolnai: Nyelveml. 205). 1528: Vna vestis *thyndeukle* thafotha subducta pellibus pegweth (OL. L. III. 16. 17). 1530:

De thaphotha coloris *thewdeklew* [igy? olv. tündöklő] (OL. Kolozsm. 106). 1532: Thafotha *thyndeklew* (OL. L. III. 16. 17). *Purpura rubei coloris tindeklew* (OL. ActaPaul. Szentlőrinc 10/11). 1548: Zöldel *tündöklő* sarga tafota (OL. Nád. 49). 1588: *Tindekleo* viragos barson kasula (OL. UC. 76/17).

TÜRET: spira, volumen; rolle, zusammenrollung NySz. 1594: Egi *türet* vaszon heuder Fejer on egi *türet* (OL. UC. 78/7). 1751: A házából elveszett egy *türet* vászon (DebrJk.). 1757: Gyölesot egy *türetben* 26 singet elloptak (uo.).

TÜRHEŐ: 1) patibilis, tolerabilis; erträglich, leidlich NySz. (2. jel.) 1601: Ha üressége vagyon kgnek irjon Heidelbergaban Szegedi Janosnak hogy ennekem *türhető* állapotom fordult, szabad utam vagyon az praeceptorokhoz (MA. NLI. 125, eredetije szerint). 1610: Mi hala Istennek *türhető* egesseges állapotban vagiunk mind fejenkint (uo. 349). || 2) mediocris, sufficiens; mittelmässig, genügend NySz. (3. jel.). 1677: Igen szép terméssel vannak [a szőlők], a fekete ragya este ugyan, de *türhető*; a kit pünkösöd előtt kapáltattam kezd füvesedni (GazdtörtSzemle III.276).

TÜRKÉS, 1. türkis.

TÜRKIS, 1. türkis.

TÜRKISZ, tirkés, tirkis, törkis, türkés, türkís: tytes, berillus thalassicus; türkisstein NySz. («türkés» a.) 1533: Annulus aureus continens *Tyrkes* (OL. Nád. 49). 1538: Lapis *Theurkys* (OL. L. III. 16. 17). 1553: Anuli aurei 6 in quarum tribus est *Theurkes* (Múz. Kisfaludy). 1563: Annulos aureos duos vnum saphir alterum *Torkys* (uo.). 1568: Annulus *tyrkes* (OL. UC. 75/32). 1688: 1 pallos, raiszolt (figürts) aranyból való hivelye *türkisekkel* rakott 90 firt (Radvánszky: Családélet II.387).

TŰS? 1. tövis.

TŰSÉR, 1. tőzsér.

TŰSS? 1. tövis.

TŰVIS, 1. tövis.

TŰZ, tűz: ignis; feuer NySz. (1. jel.). 1324: Laurencii dicti *Thuz* [a m. tűz v. tűsz?] (OL. D. 2266). [L. még a «tűsz» alatti 1325-i stb. személynevi adatokat.] 1629: Az Mihály uram háza fedél és tapasztás nélkül szűkölködik. Az kémény is nem jó és *tűztől* retteg (CanonVisit. 155).

tűz-fa: lignum focarium; brennholz NySz. 1226 k.: Tenentur in festo Sancti Martini et in adventu regis de unoquoque mense tres carratas lignorum, que vocant *Cuzfa* [tollhiba, olv. *tuzfa*] (Pannh. 28/E, I. Wenzel VI.438 és Erdélyi L.: A pannonn. Szent-Benedek-rend története I.679). [NB. Szamota és Wenzel is «eulfa»-t olvastak e helyen, Erdélyi László értesítése szerint azonban az eredetiben «Cuzfa» van, e h. *tuzfa* = tűz-fa. Ezen olvasatot támogatja IV. Bélának 1240-i oklevele is, amely az 1226 k. oklevélnek e kérdéses helyét így írja át:] 1240: Tenentur in festo sancti Martini et in aduentu Regis de unoquoque mense dare tres carratas lignorum quos uocant *Tyzfa* (Pannh. 28/D, I. Wenzel VII.98 és Erdélyi L. id. m. I.790).

tűz-fejalj, -féal: 1494: In almario . . . lectus ligneus I Membrale legyezuev III ladule II *Thyz feal* de ferro II Soporlah II (OL. D. 26076, Eger várában levő tárgyak lajstromában).

tűz-fogó: pruniceps; feuerzange NySz. 1638: Vas *Tüz fogo* vagion (OL. UC. 2/34, sütőházban).

tűzütő-szērszám: chalybs; feuerstahl, feuer Eisen NySz. («tűz-szērszám» a.). 1544: Üttem az utra eg *tűz ütő szerszamat* (OL. Nád. 41).

TÜZEL: ignem succendo, ignem alo; feuer unterhalten NySz. 1638: Mely *tüzelő* kemennek parta es mellic kőve szinten le dölőlegh vagion (OL. UC. 2/34). 1648: Egy beleől *tüzeleő* veres kályhás kemenzeze pogonyozással az allya (uo. 10/63). [Vö. *tüzelő* 1. jel. NySz.]

TÜZES, tizes: 1) igneus, ignitus, ignifer; feuerig NySz. 1520 k.: Lapta wigo *twzes* (Forrás?). Sagittas wigo *twzes* (uo.). 1588: *Twzes* furko labda Horgas labda Kalach labda (OL. UC. 76/17). || 2) ardens, vehemens; feuerig NySz. 1389: Thomas *Tyzes* (OL. D. 7467). 1442: Valentino *Thyzes* (Múz. Kállay). 1452: Valentino *Thyzes* (OL. D. 14584). Valentino *Thyzes* (Múz. Kállay). 1455: Valentino *Thyzes* (Lelesz Acta 66/43). 1602: *Tüzes* István (SzékelyOkl. V.208). *Tüzes* János (uo. 217).

tüzes-bot: [instrumenti bellici species; eine art kriegsgeräth]. 1605: Az feguer hazban *Thwzes* kalacz uagion Nr. 5 *Thwzes botth* (OL. UC. 28/61). [Vö. *tüzes-furkó*.]

tüzes-csupor: [instrumenti bellici species; feuertopf; fr. pot à feu]. 1605: Az feguer hazban . . . *Thwzes czuprok* uadnak Nr. 240 (OL. UC. 28/61). 1688: Ezen czejtházban vagyon ostrom ellen való *tüzes csupor* egy tonnában (Radvánszky: Családélet II.394). [Vö. *feuertopf* Demmin: Die Kriegswaffen⁴ 118.]

tüzes-furkó: [instrumenti bellici species; eine art kriegsgeräth]. 1568: Instrumentum igneum vulgo *tewzes furko* dictum (OL. UC. 77/1). [Vö. *tüzes-bot*.]

tüzes-kalács: [instrumenti bellici species; eine art kriegsgeräth]. 1553: *Thyzes kalach* (OL. L. III. 16. 17). 1605: *Thwzes kalacz* kizwletlen Nr. 1 (OL. UC. 28/61). *Thwzes lampas* uagion No. 4 *Thwzes kalacz* uagion No. 5 (uo.). [Vö. *kalács*.]

tüzes-lámpás: [instrumenti bellici species; eine art kriegsgeräth]. 1605: *Thwzes lampas* uagion No. 4 *Thwzes kalacz* uagion No. 5 (OL. UC. 28/61).

tüzes-nyíl: [instrumenti bellici species; eine art kriegsgeräth]. 1548: *Thyzes nyl*. Lapta algywba valo (OL. UC. 99/7). 1553: Kez ibe walo *thyzes nyl* (OL. L. III. 16. 17).

tüzes-sulyom: [instrumenti bellici species; eine art kriegsgeräth]. 1605: *Thwzes Sulyom* uagion Nr. 70 Was *Sulyom* uagion Nr. 150 (OL. UC. 28/61, hadi szerszámok közt). [Vö. *sulyom*.]

TÜZÉS: [opus acu pictum]; stickerei NySz. («tőzés» a.) 1558 k.: Egh scatulaban wagyon egh *tüzes* hym wagyon rachwaras hym j (Nyr. XXVIII.22).

TÜZÖTT, tűzött, tűzött: [acu pictus, acu variatus]; genäht, gesteppt, gestickt BM. (1. jel.). 1516: Keeth aranyas atlacz *Thwezeth* paplan (OL. D. 26367, I. Zolnai: Nyelvenl. 206). 1533: Paplan *Tyzerth* weres kamuka et circumeirca habens fwtham (OL. Nád. 49). Leppewl *Tyzerth* cum Camisia (uo.). [Vö. *tődz* 2. jel. NySz.]

TY.

TYÚK, tik, tík: a) gallus; hahn; b) gallina; henne NySz. 1325: Thomam dictum *Tyuk* (AnjouOkm. II.177). 1344: Thome dicte *Tyuk* (ÖL. D. 3691, 1. AnjouOkm. IV.420). 1359: *Tyukfalu*, hn. (Múz. Forgách). 1371: Thome dicti *Tyuk* (KárolyiOkl. I.334). 1484: *Thyukfalwa*, hn. (Múz. Forgách). 1544: *Tikoknak* oczot (ÖL. Nád. 40). 1545: Recze, lud, *tik* (uo.). 1564: Emech lud Eme *tyk* (uo. 49). [Vö. «eme-tyúk» Kr.] 1584: Mynden heles ád eztendő által öt öth *tykoth*, keth heles ember eg Lwdath (ÖL. UC. 56/33). 1596: Egi *tyuk* vl a monyon (ÖL. L. III. 16. 17). [Helyn. szárm.: 1328/1334: Possessionis *Tyukud* alio nomine Kerekoduor nuncupate (ÖL. D. 2508). 1372/1373: Stephano filio Johannis de *Tykod* (SztárayOkl. I.394).] [Vö. fajd-, indiai-tyúk, karácsony-tyúkjá, keresztelő-, szérű-, ülős-tyúk.]

tyúk-áros: negotiator gallinarius; hühnerhandler Sl., hühnerkrämer, hühnerhändler BM. 1529: Katharina *Thykaros* (ÖL. Nád. 49).

tyúk-fi: pullaster, pullus gallinaceus MA¹. («tikfi» a.); jungs Hähnlein, ein Hähnlein MA. (1708. kiad. «tikfi» a.) 1544: Vöttem *tukfiakat* (ÖL. Nád. 40). Boryulabot. Galamb fyat. *Tik fiat* (uo. 41). Hat *tikfyat* eg eg garason (uo. 42). 1564: Lwdffy, *tykffy*, receffy (uo. 49). 1572: Vermeuel ualonak es soba főt *tykfynak* egh funt zalanat (uo. 40).

tyúk-ganaj, -ganéj: [fimus gallinaceus; hühnermist]. 1730: Templombúl aspersoriumnak fájából szöribül is... *tyúkganéjbul* vévén, öszve tevén s füstölte az fatens feleségét (Reizner: SzegedTört. IV.465).

tyúk-mony: ovum, ovum gallinae; hühnerei NySz. 1544: Vaczorara kaszaslehez *tikmonat* (ÖL. Nád. 42).

1548: *Tikmonat* sufahoz (uo. 40). 1572: *Tyukmonyat* saytlenek (uo.). *Tyukmonyat* kazas lenek (uo. ?).

tyúkmonyas-kalács: [eierkuchen]. 1545: *Tikmonias kalaczot* (ÖL. Nád. 42). 1548: Semlet es *tikmonas kalaczot* hozattam (uo. 49).

tyúk-ól: gallinarium, ornithoboscium; hühnerstall, hühnerweid NySz. 1356: Lowos alioque nomine *Tykolylese* (Veszpr. 11, Lovas). 1383: Possessionis *Tykolfeldeu* vocate (uo. 9, Káloz). 1507: Quoddam *predium* Lwos alio nomine *Thykoool* appellatum (uo. 4, Essegvár).

tyúk-szó: gallicinium Sl., cantus galli; hahnschrei NySz. 1326/1331: Ad siluam *Tyukzouberuch* uocatam (ÖL. D. 31071).

tyúk-toll: [penna gallinacea, pluma gallinacea]; hühnerfeder BM. 1638: Lud es *Tiuk Tol* (ÖL. UC. 2/34).

TYÚKÁSZ, **tikász**, **tikász**: gallinarius; hühnerwärter NySz. 1461: Nicolao *Thywkaz* (Múz. Kállay). 1507: Nicolao *Thywkaz* (Múz. Forgách).

tyúkász-major: [gallinarius; hühnerwärter, hühner-vogt]. 1692: Harangozóknak: pénz 4 fl. buza cub. 4. *Tyukász majornak*: buza cub. 6. köles cub. 1... közézipó nr. 6 (GazdtörtSzemle VI.178). *Tyukász-majornak*, ki csürbíró is: per annum fl. 3. buza cub. 6 [stb.] (uo. 181).

TYÚKOS, **tikos**, **tikos**: [gallinis copiosus; reich an hühnern]. 1109: In villa *Ticus* (ÖL. D. 11). 1275: Vduornicos nostros de villa *Tykus*, Bacha videlicet Pek Hozuga, Vyleguen et Petrum (uo. 915). 1452: Petro *Thywkus* (Múz. Kállay). 1482: Vineam suam *Thykosmaal* vocatam (Múz. Forgách).

U.

UBORKA, l. ugorka.

ÚCA, l. ucca.

UCCA, úca, ulca: platea, vicus; gasse NySz. («útca» a.). **1337**: Quendam plateam Jobvlcha vocatam (SztárayOkl. I.135). Ad quendam viam Bethlembemenewlcha vocatam (uo. 136.) A quadam via Purusucha vocata (uo. 145). A quadam via Purhucha vocata (uo. 146). **1337/1367**: Circa vicum seu plateam Zenaucha vocatum (uo. 151). **1337/1414**: Quendam aliam plateam Zenaulcha nuncupatam (OL. D. 3089, vö. SztárayOkl. I.147). **1345**: In veteri Buda in vico Kuachulcha vocato (OL. D. 3786, l. AnjouOkm. IV.547). **1345/1414**: Per plateam duarum linearum Debruchenyulcha vocatam (Múz. Ibrányi). **1348**: In quodam alio viculo populoso Zeuleusvlcha vocato (OL. D. 4017). **1349**: In parua compita wlgariter vcha dicta (uo. 4027). **1354**: De precio sui fundi in platea Gungus vlcha existentis (Múz., «Szombathely» Szam. jegyz.). Vici Wasuaryulcha nuncupati (OL. D. 4407, l. AnjouOkm. VI.160). Absque tamen vno viculo seu platea Nemesulcha vocitatu (uo.). Cum integro vico Theglasulcha nominato (uo.). **1355/1357**: In vico Wylcha nominato (OL. D. 4526). **1357**: Vnacum vico Tothzeg dicto... Per vicum Theglasvcha (no. 31100). **1361**: In platea Fizervcha (Múz. Kállay). **1373**: Plateam Teglasulcha nominatam (OL. D. 31106). **1391**: Inter quendam plateam Jobvlchaya dictam (SztárayOkl. I.501). **1394**: Vno fundo curie Ciuitatis Albensis in vico Zygethwulcha (Veszpr. 10, Papkeszi). **1398**: Platee Wyucha nuncupate (KárolyiOkl. I.483). **1406**: In vico Nemethwca vocato (Múz.). **1410**: Penes vicum Molnarulcha (OL. Tű. 33/102). **1413**: In vico Thothulcha (SztárayOkl. II.120). **1418**: Penes vicum wlgö Ferdeulcha dictum (Múz.). **1425**: Platee wlgö kertwca appellata (OL. D. 11726). **1429**: Tota platea Zylulcha vocata (Lelesz Acta 48/79). In linea Zenthmyklosulczaya nominata (uo.). **1438**: Versus lineam orientalem dicte platee Felvlcha (Körmennd I/7, Szalonnok 7). **1450**: Platee eiusdem possessionis Debreczenwca nominate (Lelesz Acta 62/5, «Nádudvar» Szam. jegyz.). **1453**: In vico Tothwca (OL. D. 14649). **1455**: In vico Zenthpetherwchaya (uo. 36407). **1462**: Plateam wywca nominatam (uo. 15695). **1463**: In platea Casthelwca (Lelesz Prot. IV.119). **1473**: In platea Halazwca vocata (Múz. Békassy). **1478**: In vico Zorowwca vocato (OL. D. 18145). **1480**: In tota platea Molendini Malomwca vocata (uo. 18326). **1484**: Benedictus Kyrál Cuius Ciuitatis Albaregalis in vico Semlyesythwca (Veszpr. 4, Csapak, l. HazaiOkm. V.363). **1489**: In platea Kerezhwca (Lelesz Acta 98/31). In vico Hozyvwca (uo.). In vico Eghazwczaya (uo.). In fine platee Kepwca (uo.). In vico Halazwca (uo.). **1493**: Harangozówca (EPSz. fol. 111). **1512**: In vico Nyrewwca (OL. D. 22317). **1521**: In vico eiusdem oppidi

Nagh Myhal Thothwca vocato (Lelesz Prot. V.137a). **1528**: In ciuitate Pesthiensi in platea Bwza wca vocata (Múz. Kisfaludy).

ucca-déákja: [scriba praefecti vicorum; schreiber des gassenhauptmannes]. **1715**: *Utczadeákja* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.23). [Vö. «Ez a foglalkozás sajátos ősi debreczeni intézményből, az utcák (városrészek) bizonyos méretű autonóm közigazgatásából fejlődött s arra volt hivatva, hogy az utcai kapitányságokra ruházott közigazgatási teendők írásbeli részét végezze, főként pedig, legalább a legutolsó időkben 1848-ig, az adóösszeírást fogantossítsa, s ezért az *utczadeákja* (1848-ig így nevezték) negyedéves részletekben évi 20 frt. fizetést kapott. *Utczadeákja* tehát = *utczairnoka*» Zoltai Lajos közlése. Vö. GazdtörtSzemle XI.125.] [Vö. **ucca-kapitány**.]

ucca-kapitány, -kapitánya: vicanus, praefectus, [praefectus vicorum]; der Oberste in einer Gasse PPB. («útsza kapitánya» a.), [gassenhauptmann]. **1758**: Ezt az embert az *utca kapitánya* a város szolgálatjára vetette volna (DebrJk.). **1759**: Nem akarja szavát fogadni az *utca kapitányainak*, most újra ismét elővette az engedetlenséget (uo.). [Vö. **ucca-déákja**.]

UDRIK, l. Ulrik.

UDVAR, odvar: 1) cors; hof NySz. (1. jel.) **1544**: Az ganeit az *udvarrol* kinttek (OL. Nád. 40). || 2) curia, villa; hof, herrnhof NySz. (2. jel.) **1193**: Hee igitur sunt nomina praediorum *Ojduor*. Chergou. Zoloc (OL. D. 27). **1200 k.**: In eodem loco castrum construxit terreum quod nunc in presenti Hymus*uor* nuncupatur (Anon. 17). **1203/1254**: Ducit uersus *Vyuduor* (Veszpr. 11, Merenye). **1328/1334**: Possessionis Tynkud alio nomine *Kerekoduor* nuncupate (OL. D. 2508). **1330**: Dyonisii de *Wduorsuk* (Pannh. 48/Vv). **1332**: *Kerekudvar*, hn. (AnjouOkm. II.583). **1353**: Possessiones *Kerekuduar* et *Alchy* vocatas in Comitatu de Zonuk (Múz. Mednyánszky). **1405**: Andreas Cosut filius pauli de *Odor* [így] (Múz. Kossuth). **1412/1420**: Tribus Curiis *Pereguduar* vocitatis (OL. D. 10758). **1421**: Possessionis *Wyuduor* vocate (Múz.). **1521**: Curiam ipsorum *Remethewduar* (Pannh. 5/P) [Helyn. szárm. 1264: Transiens uiam ibit uersus *uduord* (MonStrig. I.515). **1359**: Terram *vduard* vocatam in dicto [t. i. Turóc] comitatu (Múz. Kossuth). **1405**: Praefate possessionis *Oduord* (uo.).]

udvar-bíró: provisor, villicus, praefectus famulitii aulici; hofmeister NySz. **1431**: Nicolai dicti *Odvarbyrow* (Lelesz Acta 50/22). **1476**: Thoma *Wduarbiro* (OL. D. 17814). **1503**: Martini *Wduarbyro* (Múz. Kapy). **1507**: Matheum *Wduarbyro* (Lelesz Acta 115/9). **1522**: Blaisus *Wduarbiro* (OL. D. 37328). **1614**:

Menyegző volt Rohonci várba, *udvarbíró* uram leányáé Ajkaival (MA. NLI. 62). 1638: Mivel az kereszteri Diákok két ízben armata manu kirohantak az scholából és utólszor ugyan vért is ontottak egy kerülőt megvagdalván: Patai Pál Tokaji pápista *udvar bíró* mind az mestert mind az Deákokat törvényben kérte (Canon Visit. 160).

udvarbíró-ház: [habituatio villici; wohnung oder zimmer des hofmeisters]. 1597: Az regj *Vduarbíro hazban* kiben Farkas Benedek Lakoth (OL. UC. 101/3).

udvar-élés: 1621: Ratione victualium, vulgò *Wduar élies* [igy], Scultetus pendit in festo Natiuitatis Triticii Cub: vnum, Hordei Cub: $\frac{1}{2}$. Anenae Cub: $1\frac{1}{2}$ (OL. UC. 2/31, «Mármaros» Szam. jegyz.).

udvar-ház: praetorium, domus nobilitaris, nobile praedium, curia; edelhaus, das einem edelmann gehörte NySz. 1586: Ha énnekem holtom történik, valamedig az én feleségem Morgondai Borbára asszony az én nevemet viseli, ebben az én megnevezett alsó-csernathoni *udvarházamban*, és ahoz való minden örökségeiben és jószágimban... szabadon benne lakhassék [stb.] (SzékelyOkl. V. 140—141).

udvar-hely: curie, herrnhof, stammsitz NySz. 1204/1231: Locus este specialis quod vulgo dicitur *Wduorhel* (MonStrig. I.172). 1231: Locus specialis quod vulgo dicitur *Wduorhel* (Múz. Kisfaludy). 1263/1347: In Transiluanis partibus terram Drauch*udvarhely* vocatam (Körmend Acta II/4, Bogus 58). 1373: Villas nostras Machalaka Philepteleke *Oduorhel* et Olus vocatas in Comitatu Chanad habitas (Körmend, Heim 237). 1376: Ad possessionem Akus*udvarahelye* (OL. D. (6348). 1397: Paulus dictus Jungher de *Wduarhel* (Múz., «székesfehérvári káptalan» Szam. jegyz.). 1420: Possessiones Nyaradteu Wamuss*udvarhel* (ZichyOkl. VI.634). 1462: Iudices Siculorum Sedium de *Vduarhel* et Maroszek (Múz. Rhédey).

UDVARI, odvari: aulicus; zum hof gehörig NySz. (1. jel.); [ad sedem hominis nobilis pertinens; zu einem edelhof gehörig]. 1174: In *udwory* (Veszpr. 2, Kisberény). 1211: In uilla *udori* isti sunt iobagiones Nuhu Ontus Milost Pentuc Wnoca (Pannh. Tih. 1/5). 1214: Duarum uillarum scilicet Stara et *Vduory* (Pannh. 41/F). 1222: In uilla *Vduory* (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1223: Incipit esse commetanea cum uilla *Vduory* iobagionum posoniensium scilicet Kucar et cognatorum sociorumque eius (Pannh. 1/Z). 1226: Uilla de *Oduory* (uo. 18/T). 1240 k.: Villas Dyaqui Stara Vyfolu *Vduory* Molua *Vduore* Buhturuyan (uo. 61/8). 1277: In villa *Vduory* (Veszpr. 9, Kál). 1358: Possessionum et porcionum possessionariarum scilicet *Vduary* Dergeche Ermenes Azonfeu (Pannh. Tih. 1/17). 1418: Villis Fyred Keek Kwesd *Oduary* Arach Apathy Assofw Ermenes Zewles Kyspechel et Wassol vocatis (Veszpr. 2, Áracs). 1525: Possessionariam porcionem vulgariter *udwary*tradelew vocatam (Lelesz Acta 131/40). 1635: Vagyon egy *udvari* lábas pohár, az két széli aranyas (Mihalik: KassaÖtvTört. 222).

udvari-szabó: [schneider vom herrnhof]. 1701: Asztali szolgám: Egrý: Csismája 2 fl. 40. *Udvari szabóm*: György köntöse fl. 5 (AdalZemplmTört. V. évf. 172, Szirmai András naplójában).

UDVARLÓ-RUHA: [vestis, quam aulici gerunt; hofkleidung]. 1568: Leany azonyok *vdvarlo ruhay* (OL. Nád. 48). [Vö. NySz.]

UDVARNAK, l. udvarnok.

UDVARNOK, odvarnok, udvarnak: aulicus, aulae familiaris; höfling, hofmeister NySz. 1268: *Vduor-*

nici nostri de *Vduornuk* (Wenzel III.180). 1270: *Vdwornici domini Regis in terra Wdwornuk uocata* (MonStrig. I.581). 1295: Terram ipsorum *Oduornuk* uocata (uo. II.377). 1319: *Vduornukteluk*, hn. (AnjouOklm. I.497). Michaelis dicti *Vdwornuk* (MonStrig. II.763). 1326: Paulus filius Nicolai de villa Hurusun liber *vdurnicus* noster Regalis, pro se et pro patruelibus fratribus suis ad nostram accedentes presenciam exhibuit nobis priuilegium domini Bele super libertate ipsorum vulgariter *Wduornuk* Zabada uocata (Hazai-Oklm. VII.393). 1351: Terram *Oduarnok* Zemete (OL. D. 4193). [Vö. Terras Zemet Oduarnicale et magistri Sebus Zemet vocatas (uo.)] 1367: Possessionem domini regis *Oduornuktezer* dictam (Múz.). 1388: Ad dictam possessionem *Wduarnuk* Daras (OL. D. 8005). 1452: In possessionibus Dezk et *Wdwarnak* vocatis (Múz. Kállay?). [Vö. 1092: Quodam comite *udurnicorum* Opus nomine (Pannh. 52/P). 1109: Istas V villas nostros *vdornicos* (OL. D. 11). 1150: Ex suis *udwornicis* tradidit (Pannh. 31/Y). 1151: Terram eiusdem *udornici* (uo. 31/X). 1201: *Uduornici* de uosian (uo. 19/V). 1211: In uilla Pechel isti sunt *vdornici* Pond Vid Vgod Chemeh Rada Keregus Mod Lechu Lessud vtory Monchaci (Pannh. Tih. 1/5). 1214: Terram *vdwornicorum* Zeuleus nomine (OL. D. 69). 1217: In Wasul eciam eiusdem ecclesie predio *odwornicos* tres Mucad Fele Ereus (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1220: Terram *Wdornicorum* nostrorum (OL. D. 97). 1228: *Uduornici* de Oronth (uo. 152). 1233: Graumina *vdurnicorum* hec sunt (Pannh. 3/Aa). 1240/1253: Item terram vnus aratri que quondam ad *Vdornicos* nostros pertinebat (OL. D. 248). 1240 k.: Hec sunt nomina *odurnicorum* (Pannh. 61/8). 1245: *Vdornicorum* [«többször így» Szam. jegyz.] de Papa (uo. 64/A). 1247: Terra populorum diuersae condicionis uidelicet falconariorum *Sulgaueury*, *vdurnicorum* qui vulgariter *Zuulgu* uzton dicuntur (OL. D. 307). 1249: In quadam terra que quondam fuerat populorum *Zulgaueyr* nunc ad manus *Vdwornicorum* nostrorum deoultia Gorok nomine (Múz. Forgách). 1279: Terras *vdurnicorum* domini Regis (Múz. Horvát Istv.). 1283: Octo contulerunt *vdurnicorum* mansiones (Veszpr. 2, Nagyberény). 1351: In quibuslibet villis liberis ac eciam *vdurnicalibus* villis (OL. Iad. H). 1384: Comes *vdwarnicorum* regalium (Múz.).

UDVAROS, odvaros: [aulicus], aulicaster; höfling, schmarotzer NySz. 1230: Hec sunt nomina iobagionum castri: Theodor Dedus Gregorius *Vduoros* (OL. D. 158). 1240 k.: Hec sunt nomina libertinorum Obus *Vduoros* fenke Hevsd (Pannh. 61/8). 1319: *Vdworus* cum fratribus suis (OL. D. 1968, I. AnjouOklm. I.526). 1324: Stephanum filium *Oduoros* (AnjouOklm. II.144). [Vö. még MTsz.]

UGAR: arvum, novalis, vervactum; brachfeld NySz., ein ungebautes Feld, Brach-Acker PPB. 1358: Viginti quatuor iugera terrarum, videlicet octo in ea parte in qua in vere aratura per iobagiones ipsius Ladislai et filiorum suorum predictorum inciperet exerceri, et alia octo in illa parte in qua in estate pro nouello vulgariter *ugar* araturas faciunt (Sztáray-Okl. I.280). Alia octo [jugera] in illa parte in qua in estate pro nouello vulgariter *ugar* araturas facerent (uo. 283). 1492: Intra festum vero penthecostes pro arrato soluent denarios wiennenses XX qui faciunt *ugarth* (OL. D. 36992).

UGAROLTATÁS: [proscissio agri, novatio, subactio, versio terrae; das brachen]. 1684: A jó gazdaságnak jelei között majd első a földeknek *ugaroltatása* (GazdtörtSzemle I.150). [Vö. *ugarlás* NySz.]

UGORKA, uborka: cucumer, cucumis; gurke NySz. 1529: Pro *uborka* dedi (OL. Nád. 49). 1544: Retket, *ugorkat*, tormat (uo. 41). [Vö. sós-*ugorka*.]

ugorka-mag: [semen cucumeris]; gurkenkern BM. 1638: Paraszt szekfü magh. *Ugorka magh* (OL. UC. 2/34).

UGU-FA? 1193: In bokon prima meta incipit de *ugufa* [olv. ugu-?] (OL. D. 27). Redit ad predictam *ugufa* (uo.).

ÚGY: ita, sic; so, also NySz. 1613/1696: Hanem ha mindazkét cserélő fél vidéki lészen, *úgy* szabad egyik a másiknak szőlőt szőlőn cserélni, de így, hogy szántóföld ott is ne adassék (GazdtörtSzemle VII.409).

UHĚG? l. uhug.

UHUG? ohĚg? ohog? ohoga? ohogi? uhĚg? **uhuga?** **uhugi?** [libertus; freigelassener]. 1079—80: Huius uero deliberationis mee et institutionis Gurcu Strigoniensis comes . . . Gerardus magister, Abraham *uchuga* [itt, úgy látszik, valami méltóságot, állást jelent], Michael presbiter, Ezicius et ceteri primates totius Pannonie testes habentur (Fejérvataky: Oklevelek II. István kir. korából 8). 1131—41: Homines libertos quos vlgo *uhug* uocant (Pannh. 26/C, l. Wenzel I.55). 1141—61: Hartuigic cum filiis suis absque uxore, que libera est, Guinuar, Stoissa, Munca, Decemer absque uxore, Velen, Laurentius, Fela, Bioszelau, et unum *uhugi* Tomas, et unum fabrum Uicti (Magy. Könyvszemle 1892/93. évf. 18). 1282 k.: Inuiti enim Hungari captiuos suos regi redimere permiserunt. Compulsi quidem sunt per sanctum regem Stephanum ac prelatos. Ex illis captiuis hic scribitur et tractatur solummodo, quia [olv. qui] ex gente christiana fuere captiuati; de illis autem, qui de populo erant barbaro papa nichil dicit. Vult namque sedes apostolica, ut pagani christianis sint subiecti. Vnde illi captiui *uhug* nominantur (Kézai, l. FontDom. I/2. 98—99). [Vö. Melich, NyK. XXXIV.137.]

UHUGA? l. uhug.

UHUGI? l. uhug.

ÚJ: novus, novitius, recens; neu, frisch NySz. 1193: Hec igitur sunt nomina prediorum *Ojvduor* [igy]. Chergou. Zoloc (OL. D. 27). *Vilak*, hn. (uo.). 1203/1254: Ducit uersus *Vyduor* (Veszpr. 11, Merenye). 1222: Laurencio [comite] *Wiwariensi* (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1230: Terram Ekud Inad Sceuleus et quod uulgo dicitur *Huyfolu* (HazaíOkm. VI.25). 1240 k.: In predio *Vyloch* (Pannh. 61/8). Villas *Dyaqui* Stara *Vyfolu* (uo.). 1250: Michael filio *Vylegin* (MonStrig. I.384). 1250 k.: In parrochia castri de *Vnguy* [a. m. Ung-újvár] (SztárayOkm. I.8). 1259: De uilla *Wílok* et de villa *Wínep* (Veszpr. 11, Merenye). 1263: In comitatu de *Aba vyuar* (OL. D. 546). Castri Kwyscen siue *Wywar* (Pannh. 36/T). Possessionem nostram de *Wyhel* (uo.). 1266/1297: Predium de *Vylach* (Pannh. Tih. 1/9). 1273: Cum alia uilla sua *Wyalak* nuncupata (Múz. Forgách). 1274: Jobagionibus castri de *Abawyuar* (Múz. Ivánka). 1275: *Vduornicos* nostros de villa Tykus, Bacha videlicet Pek Hozuga, *Vyleguen* et Petrum (OL. D. 915). 1279: Duo iugera in finatis vulgariter *Vytelek* nominatis (Veszpr. 4, Alsóörs). 1283: Possessiones *Wyalak* Kuesd et Olahetluk vocate in Comitatu Byhoriensi (Lelesz Acta 1/4). 1295: *Felseuyfolu*, hn. (Múz. Bossányi). 1297: Dimidietatem cuiusdam vinee in territorio *Vymal* existentem (Múz. Ertl). 1299: Possessionem *Vyfolu* vocatam (Múz. Bossányi). 1304: In loco *Wyteluk* dicto tria Jugera (Veszpr. 15, Vámos). 1321: Possessionis de Benny-zurduka vocate in comitatu *Wywar* existentis (Körmend V/6, Heterogena Miscell. 113). Possessiones scilicet *Lyuder Wylok* et *Mergesd* (Múz. Kállay). 1321/1323: *Vyhel*, hn. (Múz. Soós). 1325: Ad ipsam villam *Wyfolu* (Múz. Motesiczky). 1326: Ville sue *Wyuossan*

(Lelesz Met. Sztármár 31). [Vö. Possessionis sue *Owossan* vocate (uo.).] 1327: Separat terram *Vymerges* a terra *Onerges* [Nógrád m.] (AnjouOkm. II.295). Ad dictam terram *Vymergespotok* (uo.). 1329: Vineam suam situatam in territorio *Vymal* vocato (OL. D. 2568). Quandam terram suam seu possessionem *Hasaagh* vocatam in Comitatu *Sarusuywar* existentem (Múz.). 1332: Patronatus vero ecclesie predictae *Wyeghaz* (uo.). 1339: In Comitatu *Heueswywar* (OL. D. 3223). 1341: Ville *Wyalak* vocate (uo. 3416). 1344: *Wyuagas*, hn. (AnjouOkm. IV.471). 1353: In Comitatu de *Wywar* (Múz. Soós). 1355/1357: In vico *Wyvleha* nominato (OL. D. 4526). 1360: De villa *Vylak* (Veszpr. 14, Ujlak). 1368: Possessiones Zabadfalu Furgachfalu *Wyfalu* appellatas (Múz.). 1390: Iuxta viam que ducit de *Vyhel* in Pestyen (uo.). Duas possessiones . . . in Sarus . . . in *Abawyuariensi* Comitatus existentibus (Múz. Kállay). 1390/1481: Datum in *Wywaras* (SztárayOkm. I.498). 1398: Platee *Wyucha* nuncupate (KárolyiOkm. I.483). 1400: Michael *Vy* dictum (ZichyOkm. V.156). 1405: Possessionibus *Kyswyalak* *Kysfalud* vocatis in Comitatu *Zempliniensi* (Múz. Soós). 1413: Stephanum dictum *Wy* (ZichyOkm. VI.240). 1419: Possessionis *Wygibe* alio nomine *Kysgybe* vocate (Múz. Máriaassy). *Wamusvyfalu* cum tributo ibidem exigi consveto (ZichyOkm. VI.535). 1421: Possessionis *Wyuduar* vocate (Múz.). Ad vnam graminosam et arundinosam paludem *vygyolch* dictam (OL. D. 11115). 1424: In monte regis *wlgariter* *wybanya* (Múz. Forgách). 1435: Terciam quoque *Silum Wyerdew* dictam (Múz. Kállay). 1437: Possessiones *Wyfalw* *Rauazwar* (Múz.). 1450: In Comitatu *Zempliniensi* prope oppidum eorum *Wyhel* (Lelesz Introd. P/36). 1453: *Wyfalw*, hn. (OL. D. 14722). Possessionibus *Aglethotha*, *Wylethotha* (uo. 14726). 1456: Possessionibus *Monkewrytho* *Wyewkewrytho* vocatis (Lelesz Acta 67/15). 1459: Nicolao de *Wyalak* *vayda* Transilvano (KárolyiOkm. II.326). 1460: *Wywaras*, hn. (OL. D. 15444). 1462: Plateam *wyweza* nominatam (uo. 15695). 1470: Michael *Wy* (Körmend, Heim 542). 1478: In predio *Vyfalw* alio nomine *Nowawaz* (OL. D. 18145). In possessione *Wynep* (uo.). 1496: Possessionibus *Monyoroswelgh* *Wyfalw* (Körmend III/6, Körmend 10). 1518: Vnum primipilatum eorundem in territorio possessionis *Sard* in genere *Abran* et arbore *sew* linea *vyag* existente (Múz.). 1524: Quorundam duorum primipilatum in genere *Abran* et ramo *Vyaag* vocato existentium (SzekelyOkm. II.13). [Vö. újdon-új.]

új-bor: vinum novellum; heuriger NySz. 1549: Hegwam *wy borok* (OL. Nád. 41). Desma *wy borok* vannak nyolecz hordokal (uo. 49).

új-keresztény: anabaptista NySz. («új-keresztény» a.); [anabaptist]. 1731: Egy *újkeresztény* korszékértől [vásárpéruz] akármikor d. 48 (GazdtörtSzemle VII.88).

új-péNZ: 1395: Centum florenos auri *vtputa* quemlibet florenum cum centum nouis *numpmis* regalibus *wypenz* appellatis computando (Múz. Kállay). 1406: Deuariis *wypenz* appellatis (ZichyOkm. V.451). 1434: Quadraginta octo florenos *nouos* de moneta antiqua *wypenz* appellata (Lelesz Acta 66/42).

új-szín? -szín: [coloris species; cine art farbe]. 1458: Vnum pallium de panno *wyzin* [igy, olv. új-szín?] (Múz. Kállay). 1531: Purpian *zegfzwzn* Purpian orslanzwn Purpian *pasytzwn* Purpian *zwzrke* Purpian *wyzwn* (OL. Nád. 43). 1532: Vnam *peciam* panni *vzyz* [igy? olv. új-szín?] (uo.). [Vö. uzín.]

ÚJABBAN, újjobban: denuo; neuerdings, wiederholt NySz. 1715: Akkor is *ujjobban* ment Visnyainó

a' Seres Györgj ágjára honnan való eljövetelet is a' Fátens jól hallotta (Borsodvmt. 18. sz. I.432).

ÚJABBÍT, újjobbít, vö. megújabbít.

ÚJDON-ÚJ: recentissimus, novissimus, novus; ganz neu, funkelnou NySz. 1643: Kétt nagy cöreg h só főző vás űst négy zegő, hatt vas horgon függő: Az egik *vydon vy*, nemis feőztek benné (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle VI.129).

ÚJÍT: novo; neu machen, erneuern NySz. 1594: Az ki reszegheben estve panaszol reggel nem *vyttia* semmi helie ninchien (OL. UC. 113/5).

UJJ, újj: 1) digitus, dactylus; finger NySz. 1509: Emerico *Hathwyw* (Múz. Forgách). || 2) manica; ärmel NySz. 1560: Keet feghwer derek *wyawal* (OL. Nád. 49). [Vö. lant-újjú, páncél-újj.]

UJJAS, újjas: manicatus; das ärmel hat NySz. 1635: Egy gránát avagy lazur *ujas* köpenyegtől, ha posztóval leszen bélelt 1 f. 25 d. (GazdtörtSzemle VIII.471). 1669: Egy jó öreg *ujjas*, galléros csapószür (uo. I.94).

ÚJJOBBAN, 1. újabban.

ÚJJOBBÍT, vö. megújabbít.

ÚJSÁGOS: novissimus, recentissimus; ganz neu NySz. 1609: Kegelmeknek semi *uisagos* Alapatot nem irhatok eből az mi elpuztult hazankból (MA. NLI. 304, eredetije szerint).

ÚJÚL, vö. kiújúl.

ULCA, 1. ucca.

ULRĚH, 1. Ulrik.

ULRIK, Orlik, Udrik? UlrĚh: [Ulricus, Udalricus; Ulrich]. 1171: Hec sunt nomina seruorum qui dati sunt cum tribus uineis Nees kara holup *vdric* [a. m. Ulrik?] Noz Odulman Scemeteu Zan Volf Enuscu (Pannh. 27/Mm). 1408: Zenthelrehperezlege, hu. (Csánki: TörtFöldr. II.784). 1495 k.: Famulis *Orlyk* et Cristyn (OL. D. 24864). [Vö. 1489: Zenth *Orly* pispek napia (Batthyány-misekönyv naptárában, 1. Magy. Könyvszemle 1895. évf. 111).] [Vö. Odor.]

ULTA, vö. azóta.

UNAKA ? 1. unoka.

UNC: [uncia; unze]. 1556: Az safran tezen keth *uenchoth* es eg lathoth (OL. Nád. 49). [Vö. ném. unze.]

UNOKA, onoka, unaka?: 1) nepos; enkel NySz. 1209: Quorum nomina sunt hec *Vnuka* Vitalis Tobias (MonStrig. I.193). 1211: Isti sunt fabri Welprít Mocieu Boxa *Vnuka* (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt ioubagiones Chekeu Mana Kemus Matoy *Vnoka* (uo.). Hii sunt ioubagiones *Wnoka* Bozotou Erdeud (uo.). In uilla udori isti sunt ioubagiones Nuhu Ontus Milost Pentue *Wnoka* (uo.). Vdornici de Mortus hii sunt Eleus Elud Varsa *Vnoka* Obud Peneze (uo.). In uilla Kecu isti sunt exequiales Piscu Micher *Wnoka* Chyna Chom Wlues (uo.). In uilla Fuzegy hii sunt ioubagiones Vehti Vagiad Nulod *Hunoka* Queuerie Videh (uo.). 1217: Reliqui uero Zoud Simeon Micahel *vnucha* cum eorum successoribus exequias faciant (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1218: Quorum nomina hec sunt Sereda Pousa *Hunuka* (MonStrig. I.219). 1227: Quorum nomina hec sunt videlicet *Vnaka* Benedue Cholov (Veszpr. 9, Kál). 1229: Nomina uero illorum seruorum sunt hec *Cucha Vnoka* Forcos Viyalam Zuca (Pannh. 5/Gg). 1240 k.: In quibus prediis hec sunt

nomina seruorum *Vnuka* Vylyan Beche Buze Bacsza Scenka (uo. 61/8). In predio Ynev hec sunt nomina seruorum equestrium *Vnuka* Vska (uo.). 1283: Ipolití nepotis Mohar nostro autem wlgari Moharunukaya uocati (OL. D. 1145). 1337: Pauli dicti *Vnaka* (Zichy-Okm. 1.514). 1400: Nicolao dicto *Vnuka* (uo. V.174). 1411: Nicolao dicto *Unuka* (uo. VI.159). 1446: Benedictus *Onoka* (KárolyiOkl. II.248). 1447: Andrea *Wnuka* (Veszpr. 6, Fokszabadi). 1448: Anthonius *Wnoka* (Múz. Kállay). 1463: Paulum *Vnoka* (OL. D. 15875). Paulo *Wnoka* (uo. 15877). 1464: Johannes *Wnoka* (Veszpr. 107, Nostre 5). 1480: Blasio *Wnoka* (Lelesz Acta 90/30). 1501: Dominicus *Wnoka* (Veszpr. 13, Szőlős, Zala m.). 1587: Jol tudom, hogy Kys Alberth es Kys Benedek *onokaya*, az az leania gyermeke Cheterien Vinczenek (Borsodvmt., Borovszky Samu közlése). || 2) ex fratre nepos; neffe NySz. 1263: Rediens ad occidentem ad duas metas tenet metam cum uilla Apatunukaya (Múz.).

UNSZOL: [anbieten]. 1728: Az fatens öszi búzával *unszolván* ötet, nem akarta elvenni (Reizner: SzegedTört. IV.373). [Vö. MTsz.]

ÚNTAT?: sollicito, urgeo, molesto [stb.]; anhaltend bitten, sehr heftig anhalten, belästigen NySz. 1350: Ponte *Vntato* [a. m. untató?] dicto (OL. D. 4146, az okl. mind a három a példányában így, 1. SoprOkl. I.213; tollhiba-e «Vztato» h.?).

ÜR: dominus, herus; herr, haus-herr NySz. (1. jel.) 1135: Circumdatúr autem terra illa palude que uocatur *urtou* [vö. az 1283-iki adattal] habens fenem et piscaciones (Pannh. 15/Kk). 1184: Uilla que vulgo *vr-cuta* dicitur (Pannh. Tih. 1/4). 1231: Uadit ad occidentem super uia Halazu usque ad Danubium ad *Vrrewy* (OL. D. 168). 1252: Iuxta puteum *Wreutha* (MonStrig. I.393). 1283: Peruenit ad stagnum *urtouua* appellatum (Múz. Kállay). 1288: Descenditur super fontem *vrkuta* (MonStrig. II.244). 1293: Super quodam monticulo *Wrhalma* dicto (Múz. Ertl). 1341: Quendam fontem *vrkuta* vocatum (OL. D. 3456). 1380: Vnius vie *Vrazow* [a. m. úr-aszó?] (Veszpr. 4, Csopak). Per vallem *Wrazowtha* dictum [így?] (uo.). In gremio cuiusdam montis *Wrazowhege* dicto (uo.). 1383: Ad quendam montem *Wrazoufeld* vocatum (Múz.). 1390: Molendini domino ipsius possessionis pertinens vulgariter vocati *Vrmolna* (OL. D. 7647). 1411: Possessionem *Wrnepenema* alio nomine *Dobozfolua* vocatam (Múz.). 1419: Aque *Wrhydawye* vocate ac clausure sew pontis in eadem aqua existentis nec non Tributi eiusdem in villa Episcopali *Vrhyda* vocata exigi soliti (Veszpr. 109, Urhida 2). 1437: Nicolaus dictus *Vr* (Lelesz Acta 54/1). 1464: Possessiones Magyarad Isthwand Poorzombathya Zempetherer vocatas (Múz.). Benedictus de Zenthpetherer (Veszpr. 108, Petőfalva 1). 1475: *Wrkerthe*, hn. (Múz. TörtTárs. 4). 1483: Briccio *Wr* (OL. D. 18805). Ladislaus Medenczes de Zenthmyhaler (Múz.). 1490: Clementem de Zenthmyhaler (Múz. Justh). 1492: In possessione Zenthandrasur [így többször] alio nomine *Eghazafalwa* (Múz. Justh, II. Ulászló okl.). 1502: Stephani *Wr* (Múz. Forgách). 1506: Stephanum de *Palwrhaza* (Körmend II/9, Beech 65). 1519: Duas piscinas *urthawa* nominatas (Múz. Kisfaludy). 1526: In dominium predii *Myhalerwalala* vocati (Múz. Békássy, «Vas m.» Szam. jegyz.). [? Szárm.: 1211: Isti sunt aratores Mordech Moncat Vreh Dudor *Vrod* Zica (Pannh. Tih. 1/5).] [Vö. föld-, kérészt-úr.]

úr-dolga: negotium dominii, labor subditorum dominio praestari solitus SI.; herrendienst, frohndienst BM. 1613/1696: Az harmadik terminust, ha negligálja [az alperes], tehát a perben levő örökségtől, akármí névvel neveztessek, törvényt prononciálnak, mindazon-

által betegség, árvíz, *úr dolga* miatt negligálhatja, eleendő tanukkal megbizonyítván (GazdtörtSzemle VII. 407). 1700: Mikor az beidézett személy, t. i. az alperes, az törvénynapra elő nem jöhet, oly dolog, kívül mentheti magát, úgy mint árvíz, betegség, *ura dolga* miatt nem compareálhat, jó bizonyosságok által megbizonyítja, hogy nem vakmerőségéből mulatta el, hogy elő nem jött [stb.] (uo. 400).

úr-földe, -föld: [fundus dominicus; herregrund]. 1498: Dempa quadam terra *urfeldev* vocata (Múz. Kisfaludy). 1512: In terra arabili *Wrfewlde* vocata (Körmend Acta II/9, Miscell. Pethő-Széchy 37). 1537: Dempa quadam terra *Wrfeldev* vocata (Múz. Kisfaludy).

úr-gomba: boletus, agaricus caesareus; pifferling NySz. 1544: A nap üttem ebedre *ur gombat* (OL. Nád. 40).

úrnap: [ad festum corporis Christi pertinens, in festo corporis Christi; zum frohnleichnamstage gehörig, am frohnleichnamstage]. 1670: *Úrnapi* vásár (DebrLt., l. GazdtörtSzemle XI.266).

úr-széke, -széki: sedes judiciaria dominii terestralis Kr.; [herrenstuhl, herrschaftliches gericht]. 1613/1696: Hogy egy forintig való pert a bíró sem *úr székre*, sem kérdőre ne bocsásson, hanem az itten való törvénynek kell engedni mindkét félnek (GazdtörtSzemle VII.412). Hogy semminemű örökség fölől való per, ki a város színén fenáll, míg a bíró előtt kérdőre fogott személyek előtt nem láttatódott meg, és *úr székre* appellatióra nem ment, az dézmán meg ne láttatódjék (uo. 413). 1653: Ha penig valamelik fél ezeknek [esküdteknek] törvényeket appellálja az földes ur székre, bírsága nélkül *ur székre* viheti, transmittáltassék és minden felelésekkel az deliberatio leirassék (uo. I². 31).

úr-tilalma: 1568: Birsagium sanguinis d. 33. Cicatrix wlgo wer mutatas d. 40. *Vr tilalma* f 1 (OL. UC. 46/73).

URACSKA: herulus; junger herr, kleiner herr NySz. 1459: Benedicto *Wracka* (Lelesz Acta 70/47).

URASÁG: [possessio; besitz, das besitzen]. 1526: Felesegemnek az mit hattam az Erdewdeon tót Testamentomomban *uraságban* hagyom (OL. D. 24323, l. Zolnai: Nyelveml. 256). 1560/1580: Továbbá itt Maxán az örökben, az kiben lakom, ezt vettem Patakszőkő Lőrincztől örökáron, kinek több harminckét esztendejénél, hogy birom, szabad *uraságban* voltam, senki érte meg nem keresett (SzékelyOkl. V.76). Ezeket [t. i. birtokokat] én mind örök áron vettem és több harminckét esztendejénél, hogy szabad *uraságban* voltam, most is vagyok, mint én leleményembe (uo.). [Vö. NySz. 1. jel.] [Vö. földes-uraság.]

URATLAN: adespotus, carens domino SL, [caducus; herrenlos]. 1680: *Uratlan* földeken maratt el fl. 8/75 (GazdtörtSzemle IX.24). [Vö. NySz.]

URBÁN, l. Orbán.

URBÁRIJUM, l. urbárium.

URBÁRIUM, urbárium: modus praescriptus praestationum colonialium; urbárium; frohne NySz. («urbárium» a). 1638: Az mostani *urbáriumból* meg tezik (OL. UC. 2/34).

URBURA: [urbura; urbür; bányavám]. 1347: Quedam montana wlgariter *urbura* vocata in Jglonzaza habita (Múz. Görgey). [Vö. «urbura, bányabér, bányavám» Bartal; «urbura: jus regium in fodinis aureis,

argenteis, etc. apud Hungaros» DuCange; «urbura, bányavám» Péch: BánySzót. Ma Nagybánya vidékén az *urbura* bányabért jelent; vö.: Minthogy a felsőbányai Leppen Szt. Mihály bánya volt eddigi Urburása Palkovics Márton elhalt, a bánya kiadatik ujából *Urburába* («Nagybánya és Vidéke» 1904 dec. 18. sz. 4. l.).]

ÚRI: dominicus; herrn-, herrschaftlich NySz. 1400: Valentinum *Vri* dictum (ZichyOkm. V.179).

URINÁL: [urinal; nachtopf]. 1541: *Wrinal* foldozasatol (OL. Nád. 41). 1545: Vöttem eg rez *urinalt* (uo.). 1554: Eg wuegh *vrinalt* (uo. 49).

ÚSZ, l. úszik

ÚSZIK. *úsz*: no, nato; schwimmen NySz. («úsz» a). 1419: Vbi ipse fluuius Thycie vize wlgo *Vzorew* nominaretur (OL. D. 10798).

USZIN ? l. uzin.

ÚSZTATÓ: «bizonyos helyiség a tóban, folyóban stb. hol a barmokat úsztatni szokták» CzF. (2. jel.); [locus ubi homines pecora natare faciunt, voluntabrum]; die schwemme BM. (1. jel.). 1435: Possessiones *Wzthato* Feyertho (Múz. Kállay). 1480: Iuxta quendam locum aquosum *Vzthatho* vocatum (Lelesz Prot. IV.15). 1548: Ad quoddam aliud stagnum *Wzthatho* appellatum (Múz. TörtTárs. 1). [L. még az «úntat» alatti adatot.]

USZTRUC, l. struc-toll.

ÜT: via, iter; weg, die strasse, reise NySz. (1. jel.). 1055: Hinc *ohut* cutarea (Pannh. Tih. 1/1). 1095: Uadit ad aliam uiam que dicitur *qupisuta* (Pannh. 15/00). 1225: Tendit uersus occidentem ad antiquam uiam que wlgo dicitur *Wtengut* (OL. D. 119). Nusquam diuertens ap utwengut properat ad tres metas (uo.). 1240: In uia que uulgo *Chisyut* nuncupatur (Körmend, Korlátkó-Appon. 17/802, l. HazaiOkm. VIII.39). 1261/1364: Usque uiam *Kyraluta* dietam (OL. D. 4902). 1267/1380: Ascenditur per locum *Zurdukut* vocatum (Wenzel III.174). 1268/1347: Venit ad locum qui dicitur *Fyuesuth* (MonStrig. I.553). 1269: Iuxta magnam uiam que *Varutha* dicitur (Veszpr. 107, Nivig 3, l. ZalaOkl. I.54). Uenitur ad locum qui dicitur *Zamarvth* (Múz. Jankowich, l. Kubinyi: MTörtEml. I. 65 és Wenzel VIII.249). 1270: Penes uiam *Zurusut* (OL. D. 705). 1271: Via *Keckeozoth* nominata (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). Circa uiam *Zobozonth* appellatam (uo.). 1273: Usque ad uiam *Agagusuth* uocatam (OL. D. 847). 1275: Ad uiam *Hurhusut* vocatam (uo. 908, l. ZalaOkl. I.77). 1279: Usque uiam que uocatur *Besenevuta* (OL. D. 1401). Vsque uiam *Johannis Joaneta* uocatam (Wenzel IV.211). 1280/1335: Juxta uiam *Elewreuth* [a. m. elő-rév-üt ?] uocatam (OL. Tű. 45/20). 1289: Viam veterem que vulgariter *Rapachusut* nuncupatur (ZalaOkl. I.99). 1294: Duo ingera et dimedium [igý] Szam. jegyz.] in loco *Buhtertha* nuncupato (Veszpr. 10, Palaznak). Iuxta uiam *Berchut* dietam (Veszpr. 107, Mochola 1). 1295: Ad quendam publicam uiam *Hotlounoguta* uocatam (MonStrig. II.374). Ad uiam que *Warutha* dicitur (Wenzel V.136). 1304: Iuxta uiam publicam *Loomet* dietam (Veszpr. 15, Vámos, l. ZalaOkl. I.123). Inter eandem uiam *Lomet* vocatam et inter uiam *Fenerut* (uo.). Circa uiam que wlgo *Poputa* uocatur (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1312: Venit ad *kuzepwt* (AnjouOkm. I.268). 1314: In *Berendyt* subtus siluam unum inger (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). Circa *arcusuth* a parte septentrionali sunt duo ingera (uo.). 1314/1328: Sunt due mete terree in loco qui uocatur *hataruth* (Múz. Jankowich). 1315/1336: Cedit in magnam uiam *Tysk vtha* uocatam (uo.). [Vö. Per ipsam uiam *Tysk* (uo.).] 1319/1332:

Vna via que vocatur *Noghwt* (OL. D. 33572). **1320**: Circa viam *Kueswth* (Veszpr. 4, Csege). Terram *nogut*-*alia* uocatam (Múz. Hanvay). **1320/1355**: Circa viam *Kwzepieth* (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). Circa viam *Arkusieth* nouem Jugera (uo.). **1323**: Tenditur ad uiam *Keuhordowth* dictam (uo.). **1324**: Via *Keuhordout* dicta (ZalaOkl. I.170). A uia *Verzolzokuta* uocata incipiendo (Körmend III/1, Ugal 2). **1325/1347**: In quadam via *Kuuesieth* uocata (uo. II 4, Miskouch 67). **1326/1335**: Vsque viam *Scenahurdout* uocatam (OL. D. 2515, I. AnjouOkm. II.248). **1327**: Vadit ad *kuesut* (AnjouOkm. II.289). **1328**: Peruenit ad *fuenesuth* uocatam saliendo ipsam viam (OL. D. 2487). **1329/1378**: Circa viam *Kezeputh* uocatam (Múz.). Peruenit ad viam magnam *Etheuenuth* uocatam (uo.). **1331**: Infra viam *Nemuthweth* (Körmend, Miscell. Némétújv. Iad. 40, nr. 1). **1336**: Iuxta viam *waruth* dictam (Körmend, Heim 72). **1338**: Iuxta quandam magnam viam *Rezut* dictam (OL. D. 3662, I. AnjouOkm. III.446). Viam *Agyaguwth* uocatam (ZalaOkl. I.339). Via que dicitur *Hayosweth* (AnjouOkm. III.471). Usque viam que *wigari*-*ter* dicitur *weruth* (Körmend, Korlátkő-Appon. 17/796). **1339**: [In loco?] *Molunloet* dicto sunt duo Jugera (Veszpr. 106, Antalfa 4). Ad magnam viam *Hurhasuth* nuncupatam (Veszpr. 108, Csepe 2). Peruenit ad finem *horsusut* (OL. D. 3230, I. ZalaOkl. I.353). **1339/1367**: Peruenit ad finem *Orsusut* (OL. D. 5367). **1340/1449**: Per medium quod *wlgriter* *Nyghutkwzy* dicitur (Körmend III/2, Pezye 98?). **1341**: Ad viam que vocatur *vaguth wth* (OL. D. 3402). **1342**: Ad magnam viam *Cherhyguta* dictam (uo. 3485). **1343**: Quandam magnam viam *atrakynogweth* uocatam (uo. 3573). **1344**: Peruenit ad uiam *Monusturuta* dictam (Múz.). **1346**: Via publica *Gusabeth* dicta (OL. D. 3867, I. AnjouOkm. IV.640). **1347**: Ad vnam viam *kyraluta* dictam (OL. D. 3909). Descenderet ad quandam viam *wlgriter* *Humukhegwtha* dictam (Múz. Horvát Istv.). **1348**: Ad viam *Melet* dictam (Múz. Kállay). **1351**: In quodam *berch* secus viam *Zauuzut* «Hont déli részén» Szam. jegyz.) uocatam (OL. D. 4197). **1356**: Ad vnam viam *Nemethut* [«Zaránd m.» Szam. jegyz.] dictam (Múz.). Quandam viam magnam *Beehwtha* dictam (OL. D. 4602, «Sopron m.» Szam. jegyz.). Iuxta quandam magnam viam *wlgriter* *Kuuesuth* nuncupatam (uo. 4635). **1357**: Iuxta fluium *Situa* in oppositum cuiusdam fosse *Cholukwth* vocata (Múz.). **1360**: In uico *Gyungyus vtha* uocato (Körmend, Stat. ant. major. 10/1). Vnam viam *Kuzeput* dictam prosiliendo (OL. D. 4975). **1362**: Uiam *Keuesuth* uocatam (uo. 31102). **1363**: Viam *Berehuth* uocatam (Múz.). Secus viam *Dubuziuth* (Körmend, Heim 186). **1364**: Versus quandam viam *Hurhusuth* (uo. 190). Ad magnam viam *peruenissent* que *Kurmendynogweth* uocaretur (Veszpr. Regn. Met. 11). **1365**: Secus magnam viam *Dobronukuta* uocatam (Körmend I/9, Saah 59). **1366**: Ad quandam viam quam uocant *Woyadauta* (OL. D. 28742). **1367**: Quandam viam metalem *Akaluta* uocatam (Múz. Máriássy). **1368**: Quandam magnam viam *wlgo* *Sohordowth* uocatam (OL. D. 25769). Viam *Berehuth* uocatam superius villam *Hydegkuth* tendentem (Múz. Kapy). **1370**: Non esset illa via *Waswar vtha* (Veszpr. 106, Csehi 1). **1377**: Penes quandam viam *Molonwth* uocatam (Veszpr. 107, Kajár 3). Iuxta viam *Waradwta* appellatam (Múz., «Valkó» Szam. jegyz.). **1378**: Paludem *Karazutha* appellatam (OL. D. 6504). **1378/1425**: Ad concauitatem cuiusdam *valis* *Churgeuthkemene* (uo. 11297). **1380**: Per vallem *Wrazowwtha* dictum [igy?] (Veszpr. 4, Csopak). **1381/1416**: *lvissent* ad quandam insulam *Hayowtzi*-*gethe* nuncupatam (SoprOkl. II.37). **1382**: Vnam viam *Zanthowth* uocatam (OL. D. 30725). **1384**: Viam *pyspukutha* appellatam (uo. 7074). Procedendo ad quandam viam *Banhuta* uocatam (Múz. Ivánka). Ad antiquam viam *Posoniwth* uocatam (Pannh. 41/R). **1385**: Quandam viam *Kwzepnogweth* uocatam (Körmend, Heim

332. **1386**: In possessione *Keyk vta* (uo. 347). Tria secus viam *Keykybalazuth* denominatam (uo.). In vicinitate vie *Kuesuth* denominate (uo.). **1389**: Penes quandam viam *Abawtha* nuncupatam (Lelesz Met. Abaúj 14). **1394/1446**: Iuxta viam *fywesweth* uocatam (OL. D. 7914). Usque ad aliam viam *Kegyosweth* uocatam (uo.). **1396**: [Via quae] vocatur *Halazowut* (Veszpr. 107, Füred 4). **1397**: Illa [via] uocaretur *Halazowwth* (Veszpr. 6, Gyepolt). **1398/1466**: Ad quandam viam *Holthasieth* uocatam (Veszpr. 5, Füle). **1401**: Quandam viam *Keweswth* dictam (OL. D. 8650). Inter duas vias quarum vna *Chabaramenewth* et alia *Jwanfelderemeneieth* appellarentur (uo.). **1407**: In loco *Kerthmeguth* retro ortum ipsius *Mychaelis* dicti *Batz* (Körmend, Ányosiana 9). **1410**: Ad viam *keuesw* uocatam (OL. D. 30760). **1413**: Inter viam *Erdeleweth* et *Zelewswth* uocatas (uo. 10086). **1415**: Viam herbosam *Sykereswth* uocatam (KárolyiOkl. II.23). **1418**: Iuxta viam *wlgo* *Mochaarwtha* dictam (Múz.). **1420**: Secus viam *Hayowth* (Lelesz Acta 40/95). **1421**: Quendam strictum meatum aque *Hayosuth* nominatum (OL. D. 11115). **1422**: Via publica *Paythawtha* (HazaiOkm. III.323). **1423**: Duobus pratis *sew* *fenilibus* vno *Anthalnyla* et altero *Athyaywthamelleke* nominatis penes viam de possessione *Athya* ducentem existentibus (Lelesz Acta 43/11, «Bereg m.» Szam. jegyz.). **1426/1486**: A quadam via *graminosa* *hangyaswth* uocata (OL. D. 11858). **1427**: Vsque ad viam *Chykoswth* (uo. 36933). Veniret ad quandam viam *Hegweth* uocatam (Múz.). **1428**: Ad quandam locum *lo wth* uocatam accedendo (Múz. Kisfaludy). Ad quandam locum *Loth* uocatam (uo.). **1430**: Ad quandam viam *graminosam* *wlgo* *hangaswth* uocatam (OL. D. 12298). **1431**: Ad quandam viam *Agyagweremwtha* uocatam (Veszpr. 12, Nagypécsöl). **1435**: Quandam viam *Wagaaswth* nuncupatam (OL. D. 28822). **1437**: Penes quandam viam *Erdeleweth* nominatam (Múz. Kállay). **1440**: Vbi quandam viam *Fyweswth* uocatam reperissent (Múz.). Viam lapidosam *wlgo* *kewesw* uocatam (OL. D. 31136). **1446**: Hinc reuertendo in eandem viam *Jazweth* uocatam (Múz. Rhédey). Ad aliam viam *Halazweth* appellatam (uo.). **1451**: Venit ad vnam viam *Malomweth* uocatam (Múz. Döry). **1454**: Quandam viam magnam *Kwnweth* uocatam (OL. D. 14818, «Szigetfő és Szalk-Szent-Márton» Szam. jegyz.). **1463**: Vsque viam magnam *Erdewalya vtha* uocatam (Körmend II/3, Felsőőr 2). Penes viam *Mel wth* (uo.). Ad viam que vocatur *Therheswth* (OL. D. 35810). **1464**: Vsque viam que *Felsewswth* uocaretur (uo. 31824). **1467**: Ad viam que uocaretur *Therheswth* (Lelesz Met. Bereg 21). **1470**: Quatuor [jugera] in *Kethwtkewz* (Körmend, Miscell. Némétújv. Iad. 43, fasc. 100, nr. 72). **1473**: Quintum vero [jugerum] in *Keweceswth* (Múz. Békássy). **1476**: Aliam [vineam] vero in loco *parthuswth* (Veszpr. 17, Veszpr. Oppid.). Incipiendo a *Saashordowth* (Lelesz Prot. Parv. 54). Vsque ad *Hayowth* (uo. 55). Incipiendo a *Saashordowth* (KárolyiOkl. II.443). Usque ad *Hayowth* et ad *Kysyngo* (uo.). **1478**: Penes viam *Malomweth* (Múz. Békássy). In *Herpenyethorok* prope *Kewecheswth* (uo.). Inter vias *Fyweswth* et aliam de possessione *Theeth* ad possessionem *Zekel* (Múz. Kállay). **1479**: Quandam antiquam viam *owth* uocatam (Múz.). **1489**: Penes quandam viam herbosam que *halothordowth* dicebatur (OL. D. 19562). **1490**: Meatum fluii *Wngh* uocati alio nomine *Hayowth* dictum (Lelesz Prot. II.46). **1496**: Ad rubeta *Kewer Jakaberdeye Hathazwth* melleke et vtraque *Nylaswthmelleky* uocata (uo. 234). Inter vias *Hatharweth* et *Homokweth* uocatas (uo.). **1511**: Vnius Jugeris terre arabilis *Wthozzafewid* vocata (Pannh. Hítel. 104). **1519**: Fenilia *Homokoldal HerceghwthaMellye* (Lelesz Prot. V.37a). **1520**: In loco *sew* serie quarundam terrarum arabilium *wlgo* *Kethwtkewzy* nuncupato (uo. 105). **1522**: Eundo

ad viam Karohordowth (OL. D. 37354). 1525: Via Malomlowth aliter Laskody wth vocata (Lelesz Prot. V.268a). 1542: Quedam via antiqua in wlgari Ohweth vocata (Múz.). 1544: Uöttem az *utra* ég tüiz ütő szerszámot (OL. Nád. 41). 1545: Caderet in alteram viam Therhesweth vocatam (OL. NRA. 620/28). [? Szárm.: 1254: Tendit ad meridiem ad sepulchrum *Vtöd* (OL. D. 390)]. [Vö. által-út, bárd-uta, borhordó-, csorda-, gyalog-, had-, hadi-, kérészt-, mőgye-, ország-, sajtos-, só-, sós-, szán-, szekér-, szőlő-, város-, vásár-, vásáros-út.]

út-pénz, -pénz, -piniz: viaticum; reisegeld NySz. 1229: Nec etiam denarios, qui uocantur *uothpenez* [igy?] alicui persoluant (Wenzel I.262). 1230: Nec etiam denarios, qui uocantur *utpiniz* alicui persoluant (uo. 271.).

útra-való: viatorius, viaticus, itinerarius; zur reise gehörrig NySz. 1544: Hoó *utra* *uolot* szerezzon (OL. Nád. 41). 1552: *Vtra* *uálo* patika giertyath (uo. 48).

UTÁN: post; nach NySz. (2. jel.) 1715: Egy szóval mit tud látott hallott a' Tanú vagy magátúl Seres Györgjtől vagy mástól valakitől, hiti *után* vallya meg a' Tanú (Borsodvm.Jk. 18. sz. I.431). 1736: Minemű életet viselt azon személy, hite *után* vallja meg a tanú (Reizner: SzegedTört. IV.509). [Vö. NySz. 2. d. jel. és Simonyi: Magy. határozók II.69—72).

ÚTAS: [viam habens; weg habend]. 1229: Duo molendina ecclesie daret uduornicis Regis unum quod erat super Dunazorma cuius cultor fuit *Vthos* [a. m. útas?] Aliud quod tenebat Carachun (Pannh. 5/Gg). 1337: Benedicti dicti Rethes, scilicet filii Pauli, dicti *Vthas* (ZichyOkm. I.513). 1525: Quedam via *Wthas* nominata (OL. D. 36405, «Bodzaszoroson» Szam. jegyz.). [Vö. NySz.]

UTAZÁS: peregrinatio, itineratio; reise NySz. 1597: Az falukon, *utazásokon* [igy?] vasárnap sohul senkinek házához ne adjanak [mit?] (MJogtörtEml. III.33, házagos kéziratból). [Vö. *utazni* Szily: Nyelvúj. Szót. 357.]

UTCA, 1. ucca.

ÚTI: viarius; weg- NySz. 1446: Quatuor [jugera] in loco Ewrsy~~w~~thyfewld appellato (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja).

úti-oltár: [ara itineraria; reisealtar]. 1581: Keth *vty* *oltar* (OL. L. III. 16. 21). 1594: Egi sykos *vthi* *oltar* (OL. UC. 78/7).

UTÓL: postica, prora, postrema pars rei eujuspiam; hinterer teil einer sache, hinterteil [stb.] NySz. (3. jel.). 1544: Az eggik lonak *utollat* meg patkoltak (OL. Nád. 41).

UTÓLÉR: assequor; einholen NySz. 1756: Debrecezen felé jött véle, az úton *utólérte* az éjszaka (DebrJk.).

UTOLSÓ: postremus, ultimus [stb.]; letzte, hinterste NySz. 1684: A szőlőben is nem *utolsó* hasznat hozó munka a trágyázás (GazdtörtSzemle I.150).

UZIN? uszin?: 1458: Vnum palleum de panno *wzin* [igy?] flauet coloris (Múz. Kállay). [Vö. új-szín.]

UZSANNA, 1. uzsonna.

UZSONA, 1. uzsonna.

UZSONNA, ozsonna, uzsanna, uzsona: merenda, antecoenium; unteressen, jausen, vesperbrot NySz. 1436: Domina *Vsona* (KárolyiOkl. II.182). 1468: Gregorius *Wsonna* (Múz. Kállay). 1476: Blasius *Osonna* (KárolyiOkl. II.452). 1521: Vnum Jentaculum wlgó *Wsanna* (Múz.). 1522: Georgius *Wssonna* (OL. D. 37004). Relicta *Wsonna* (uo.). Nico[laus] *Wsonna* (uo.). 1544: Bort *usonnara* (OL. Nád. 41). Flestekembe es *vsonnara* (uo.).

UZSORÁS, uzsurás: foenerator, danista, usurarius [stb.]; wucherer NySz. 1397: Gregorius *Vsuras* (MonCivZagr. I.383).

UZSURÁS, 1. uzsorás.

Ü.

ÜDŐ, 1. idő.

ÜDŐLŐ? 1. ödölő.

ÜDŐS, 1. idős.

ÜGY, igr: fons; quelle NySz. («2. ügy» a.); [aqua, fluvius; wasser, fluss]. 1095: Septimum predium quod uocatur forkosig (Pannh. 15/00). In forkosig [hn.] Ereuca ethes bekcs moda (uo.). 1193: Uadit ad aquam Zuduryg (OL. D. 27). 1434: Ad quendam paruum riuium qui wigo wyzafolowgy vocaretur (uo. 12594).

ÜGYES: processföhrende partei NySz. 1619: *Ügye-seért* lett kezcs (KomárJk.).

ÜKÉR, 1. ikér.

ÜKRÖS, 1. ikrös.

ÜL, il: sedeo, persedeo; sitzen, sich setzen NySz. (1. jel.). 1355: Petrus dictus Dumbunylew fur pupli-cus (Körmend, Korlátkö-Appon. 17/797). 1596: Egi tyuk *vl* a monyon (OL. L. III. 16. 17). 1649: Szűcs István szájábúlis hallotta, im nem *ülhetnek* úgymond az asagon Kecskeméthi és Eötvös János, de bizony az lapátonnis el kel mégh ülniek (BorsodvmJk. VI.715, Borovszky S. kijegyzése). [Vö. be-, fölü.]

ÜLÉS, ilés, ilís, ülis: wohnsitz, niederlassung NySz. (2. jel.). 1256: Item Beeb Item Kukener alio nomine Wophaylese [hn.] (ErdMúzLt., I. Wenzel VII. 430). 1274: Villam Forcos *yulcs* (Körmend II/4, Pölöske 70). 1299: Possessionum Doman *vlescs* vocatarum (Múz. Szentiványi). Quasdam terras Scentmicus Nadosd Doman *yulcs* vocatas (uo.). 1312: Ville Sebastyanylese (AnjouOkm. I.271). 1322: Possessionis Ders *Ilcs* vocatcs (uo. II.15). 1323/1330: Venit ad quendam locum Emburules [a. m. üles v. öles?] vocatum (Körmend, Sebesiana 2/8). 1329: Locum sessionalem iuxta sessionem suam que materno more Chersnavleys uocatur a parte aquilonis existentem wigo Monorosvleys nuncupatam (Körmend, Raiky 4). 1337: Sessionibus Apsalumylese et Peterkeylese vocatis (OL. D. 3040). Zolkylese, hn. (SztárayOkl. I.144). 1338: Quandam sessionem nostram KuruspelJlescs vocatam (Veszpr. 4, Alsóörs, I. HazaiOkm. IV.160). 1342: In terra Persendolph alio nomine Finthamiklosylese vocata (Körmend III/3, Zamárd 95). 1356: Lowos alioque nomine Tykolylese (Veszpr. 11, Lovas). 1358: Circa sessionem Iwan *Ilcs* nominatam (OL. D. 4715). Circa sessionem Iuanylese nominatam (SztárayOkl. I.288). Eadem sessio Iwanylese (uo.). 1364: Predictcs terre Bankylese (Múz.). 1370: Terram Lukachylcs vocatam (OL. D. 5844). 1382: Quendam fundum Curie Balaseylese vocatum in Comitatu Wesprimiensi (Veszpr. Regn. B/34). 1383: In terra *Oylcs* [igy, a. m. ö-ülés?] dicta (Múz.). 1384: In loco Tukeylese dicto (OL. D.

7074). In loco Laadylesy dicto (uo.). 1397: Terram seu locum mansionis Endusylese nuncupatam (Körmend, Heim 398). 1409: Cuiusdam predii Dragulylese (Múz.). 1413: In alia sessione TothJles nuncupata (Múz. Justh). 1424/1498: A parte vero australi Falwilese vocato in fine orientali septem jugera (OL. D. 12800). 1426: In prediis Nemalewrynzylese et Kwesgyolch vocatis in Comitatu Komarom (Múz.). 1429: Terre particulam Kozmaylese vocatam (Körmend V/7, nr. 141). 1436: Georgio de Vadasylese (Múz. Kende). 1438?: Predia Echkend et Emrehelese [igy? olv. ilés] nominata (Forrás?). 1453: Predia Nemetheghas et Barocz *Ilcs* (OL. D. 14616). 1469: Quoddam pratum sew fenile intra veras metas eiusdem possessionis Nagkallo Abaymyklosrethe alio nomine Nagkallolcwlesy [igy, az okl. másik példányában: Nagkallolcwlysc] vocatum (Múz. Kállay). 1471: In predio Gabysfewlde alio nomine Fabianylese vocato (Lelesz Acta 82/17). 1475: Porcionis possessionarie Bothsymonewlese vocatcs (Múz.). [Vö. Lumtzer-Melich 53–55.] [Vö. ház-ülés.]

ülés-hely: fundus seu locus sessionis nobilitaris; herrnsitz NySz. 1590: Az megmondott vitézlő nemes Jankó Gáspár ada egy örököt Torjai Pálnak cserében, az megmondott Torjai Pálnak *ülés-helyejért*, mely örök vagyon, az melyet az vitézlő Jankó Gáspár adott Torjai Pálnak Kézdi-székbcs, Maxán . . . Viszontag penig az megmondott Torjai Pál adá az megmondott *ülés-helyért* az ő *ülés-helyét*, mely vagyon az megmondott széken, Maxán (SzékelyOkl. V.145).

ÜLÍS, 1. üles.

ÜLLŐ, illő, ilő, ülö: incus; amboss NySz. («ülő» a. I. jel.). 1321: *Illeu* [hn. Szatmár m., a. m. üllő?] (AnjouOkm. I.616). 1553: *Ilcw*, zczzagatho, werew (OL. Nád. 48). [Vö. szarvas-üllő.]

üllő-vas: incus NySz.; [amboss]. 1549: Eg zarwas *ilő vas* (OL. Nád. 49).

ÜLŐ, 1. szarvas-üllő.

ÜLŐS-TYÚK, ilős-tik: [gallina incubans; brüthenne, gluckhenne]. 1556: Öt fezek *ilős tyk* (OL. Nád. 49). [Vö. MTsz.; *ülő-tyúk* NySz.]

ÜLTET: 1) considere facio; ansiedeln NySz. (2. jel.). 1578: Szabados uolt miuel az falut eő *ültette* (OL. UC. 47/41). || 2) planto, consero, assero, desero; pflanzen, anbauen NySz. (3. jel.). 1544: Nég embernek az kik fiatalokat *ültettek* (OL. Nád. 40). 1683: Mellesleg vagyon lúgasnak *ültetett* szölő (OL. UC. 3/32). [Vö. beültet.]

ÜLTETÉS: plantatio, consitio, consitura; das pflanzen NySz. (1. jel.). 1700: Az *ültetésnek* való

veres vesszőknek [t. i. szőlővesszőknek] ezerét akár-mely helyen is fellyebb 60 pénznel eladni senki ne praesummállya, sub poena floreni 1 (GazdtörtSzemle 1.85).

ÜMÉG, 1. pánczél-ing.

ÜMÖG, 1. ing.

ÜNNEP, innep, önnep, vö. sátoros-ünnep.

ÜNÖ, iné, inő: vacca, bucula, juvenca, vitula; junge kuh NySz. 1251 1281: Inde uadit superius ad aquilonem ad *yneuworma* [szn. ? vagy a. m. ünő?] deinde tendit ad Zadurzorma (OL. D. 346). 1252: Versus aquilonem ascendit ad *Ineuworma* hinc vadit cum metis continuis ad Zadurzorma (uo. 369). 1319, 1342: Item duos lacus wigo *Inewthow* et Herdeuthow non-cupatos (uo. 3206). 1325/1332: Piscinis quarum nomina sunt hec Keulges Kewgestokaya *Yneucueizad* (uo. 2331). 1333: Cum piscinis videlicet Kewlges. Kewgestokaya. Nogthow. *ynewueizad* (ZichyOkm. I.412). 1339: Transit inter duos lacus wigo *Inewthow* et Erdewthow nuncupatos (OL. D. 3223, 1. AnjouOkm. III.544). 1395: Ad montem *ynewhat* vocatum (OL. D. 31118). 1413: Quidam vallem *Inewelugh* vocatum (Múz.). Quidam vallem wigo *Jnewelugh* vocatum (Múz. Motesiczky). 1462: Vacce cum vitellis wigo Bwrjges *Inew* sex (Múz. Kállay). 1558 k.: Hordo bort iij ekret iij twlktot ij ine iij (Nyr. XXVIII.22). [Vö. 2. inő.]

ÜRES, ires, ürös: 1) vacuus, inanis, cavi; leer, hohl NySz. 1556: Kys *ires* rakot ladaczka (OL. Nád. 48). Öt *ires* thwnna (uo. 49). 1594: Ket *wres* rach saytnak walo (OL. UC. 106 3). 1596: Egi *wreos* erizent (OL. L. III.16. 17). *Wreos* wanna (uo.). || 2) expers, vacans; ledig, frei NySz. 1596: Ezen közben pedig, hogy *üres*ek ne légyenek a fizetéstől, minden nemes személy egy-egy köből búzát adott a predikátornak (CanonVisit. 140). 1640: Ha valaki fő Birosagot viselt, soha tizedesseget ne tartozék viselni; azon kívül semmi nton *üres* senki nem lehet tőle (MiskolcJk. I.259, 1. Magyar Nyelv 1905. évf. 376).

ÜRMÖS, irmös: absynthiatus; von wermut, wer-mut-NySz. 1504: Gregorius *Irmes* (Múz. Kállay). 1638: Altalagh *ürmös* (OL. UC. 2 34).

ürmös-bor: thymites, vinum absynthiacum; wer-mutwein NySz. 1597: *Irmes bor* (OL. UC. 101 3).

ÜRÖ, 1. ürü.

ÜRÖM-VÍZ: [aqua absinthiaca; wermuthwasser]. 1558: *Jrem wcz* eg altalagachawal (OL. Nád. 49).

ÜRÖS, 1. üres

ÜRÜ, örő, ürő: vervex: hammel NySz. 1517: Emi vnum, *ewrew*: et durauit vsque tres dies (OL. D. 26181) Emi vnum *ewrew* et durauit vsque terciam feriam (uo.). Vnum agnum castratum *Ewreuth* (uo. 26183).

ürü-hús: caro vervecina; hammelfleisch NySz. 1545: Vöttem *ürö hust* (OL. Nád. 41).

ÜST, ist: cucuma, ahenum; kessel NySz. «1. üst» a.) 1491: Ahena wigo *usth* (OL. D. 36326). 1510 k.: Caldar magnum wigo *rysth* (uo. 26235). 1564: Ahenae *Isth* vocatae (OL. L. III.16. 17). 1587: Lykadozoth *üsth* (OL. UC. 12 42). [Vö. sörfőző-, vas-, vízhevítő-üst.]

ÜSTI, isti: variegatus, versicolor; gescheckt, viel-färbig NySz. 1317 1329: Quidam equus noster famo-sus *Isty* coloris (Körmend, Acta II/4, Göd 14. 1350:

Vnum poledrum equaciale *Isthy* coloris (OL. D. 4112, 1. AnjouOkm. V. 357). 1391: Rufus *isti* artan. Alius artan Albe coloris emee Vnum porcum barna. Zur porcus Rufus emee *Isti* emee (Lelesz Acta 20/10). 1460: Lego vnum equum *vsthy* vocatum (Múz. Ibrányi).

ÜSTÖKÖS: comatus, caesariatus, acersecomes; der schöne lange haare hat NySz. 1668: Hegyesfüllő, *üstökös* ló (DebrLt., 1. Nyr. XXII.521).

ÜSTÖK-VONÁS: a. crinium invasio; das beim chopfe nehmen; b. controversia; wettstreit NySz.; altercatio, rixa; zank, hader]. 1506 k.: Hogj igj az mi orszagunkban tolvajlasok latorsagok... badak es *esteokvonasok*, es egieb akarmi vezedelmek ne ta-madhassanak (MjogtörtEml. I.17). [Vö. MTsz.]

ÜSTÖS: [aheno praeditus; mit kessel versehen]. 1683: Serfőző *üstös* kemence (OL. UC. 3 32).

ÜSZKÖL: [titione accendo; mit brand anzün-den]. 1754: Taplót csináltam, azt *üszköltem*, a süve-gem mellé dugtam, neñ találtam jól eloltani — azért égett meg [a süveg] (DebrJk.).

ÜSZŐ, isző: bucula, juvenca, junix, vitula; färse, kalbe, junge kuh NySz. 1542: Vacce *iszew* vituli (OL. Nád. 40). 1549: Negyedffy harmadffy es thawaly *izók* (uo. 41).

üsző-tinó: juvenca; kalbe NySz. 1587: Harmadfy tulyok eg Harmadfüre kelendő *izó tyno* (OL. UC. 12 42). 1597: Harmad fira [igy] menendeo *üszew tino* (uo. 101 3). 1702: Tinoczkák: Eökör Tinó No. 7. *Üsző Tinó* No. 13 (AdalZemplymTört. V. évf. 331).

üsző-tinócska: [juvenca parva; kleine kalbe]. 1696: Tinócskák: *üsző Tinócska* 5. Eökör Tinócska 5 (AdalZemplymTört. IV. évf. 216).

ÜSZÖG?: *iszög*: titio, torris; brand, gelöschter brand NySz. («üszök» a. 1. jel.). 1425: Venissent ad quasdam arbores Thewkeyzezh [a. m. *üszög*?] vocatas (Múz. Kállay).

ÜSZÖGÉBEN: [in conditione rudi, impolite; unbearbeitet, unbereitet]. 1597: Apro vas kucz *uszeo-gében* (OL. UC. 101 3). [Vö. NySz. *üszök* szözlásai a.]

ÜSZÖGÖS, *iszögös*: uredine corruptus NySz.; brandig, brandfleckig BM. 1390: Johannes dictus *Jzezes* (Lelesz Acta 19 18).

ÜSZSZEL, 1. őszszel.

ÜT, it: cudo, fligo, quatio, tango, percutio, ferio; schlagen NySz. (1. jel.). 1251 1281: *Vter*, szn. (OL. D. 346). 1258: Cum duobus seruis Beed et *Iteu* [a. m. ütő?] Pannh. 41 L. 1273: Postea currit per duas metas continuas ad menytegyudurre [a. m. menny-ütő-gödörre? vö. «menny-ütés» «menny-ütő-kő» NySz.] (OL. D. 841, 1. HazaiOkl. 68). 1329: Venit ad insulam Menytychzigeth (Múz. Ibrányi). 1363: Uenissent ad quendam locum Menüttemezev vocatum (Körmend, Heim 186). 1417: Benedictus dictus Borsythew [a. m. bors-ütő?] (Lelesz Acta 37/83). 1453: Michael Borsythew (Múz. Kállay). 1457: Stephanus Borsythew (OL. D. 36405). 1467: Valentinus Borsythew (Múz.). 1481: Nicolaus *Ithew* (OL. D. 18512). 1511: Matheo Borsythew (Lelesz Acta 119 16). 1545: Az fa hordo ra zekerre *üttettem* eg vy sen vasat (OL. Nád. 40). [Vö. el-, föl-, kiüt.]

ÜTÉS: ictus sanguinis. apoplexia, nervorum remissio; schlagfluss. 1690: Tudom hogy mind az *ütés* rajta lévén az Asszonyon mind az Folyosó és

az Orbáncz is, az három nagy nyavalya, közzül Isten titkában vagyon, mellyik nyavalyája miatt holt meg Kovács Mártonné (BorsodvmJk. XII.52). [Vö. NySz. más jel.] [Vö. párt-ütés.]

ÜTKÖZŐ, itközé, ötköző: 1) «az ajtóragasztón az a vas, a melyre az ajtó betevésekor v. bezárásakor a kilincs nyelve ráfekszik s a melybe a zár nyelve v. a retesz betolódik» MTsz. (2. jel.); krampe BM., schliesskloben Freesky: MestSzót. (14. füz.). 1516: Ad quatuor hostium noui palatii pro quatuor *ewthkewzew* (OL. D. 26169). 1517: Ad quatuor hostium quatuor *wlgo ewthkewzewth* (no. 26181). 1638: Aitaia vas sarkaval pantiaval vas *ütközőivel* (OL. UC. 234). [Vö. CzF. 2. jel.] || 2) [sella ad hastiludium; turniersattel]. 1491: Selle dominarum VI Sella magna *Ithkewze* 1 (OL. D. 26051). [Vö. NySz. más jel.]

ütköző-karika: [a kerékagy mellett belül levő vaskarika, amely nem engedi a kereket beljebb csúszni; stossscheibe]. 1577: *Wthkozo karika* nyolez (OL. L. III. 16. 17). 1587: Eg wasazoth hatulso tengel *öthközö karyka* nekül (OL. UC. 12/42). 1594: Tengolhez valo *utkeözöő karikak* (no. 78/7). [Vö. *ütköző* 3. jel. MTsz.; *ütközővas* PP., Freesky: MestSzót. 16. füz.]

ÜTŐ, vö. olaj, párt-ütő, tűzütő-szörszám; üt.

ütő-óra: [horologium sonando horas indicans]; schlaguhr BM. 1597: Az Thoromban. *Wthő ora* szerzamban fogiatkozások vadnak (OL. UC. 101/3).

ÜVEG, *ëveg?* *iveg*, *öveg*: 1) vitrum; glas NySz. 1544: Vöttem eg *üveg* oluasot (OL. Nád. 41). 1554: Eg *icuegh* vrinalt (uo. 49). || 2) [poculum; glas, becher]; lagena; flasche NySz. 1359: Unum pocarium (?) seu feneseueg [olv. *ëveg* v. *öveg?*] dictum (Gyárfás: Jászkúntört III.499). 1581: Egi tok fesw, kibem három fa fesw... fwl waiok es egi rosa wyznek walo *üveg* wacion (OL. L. III.16. 17). 1594: Labas *üveg*h. Bokali. *üveg*h kanna (OL. UC. 78/7). 1638: Ket *üveg*h rosa viz. Egy *üveg* sallia viz. Feier lilium viz (uo. 2/34). [Vö. *kotyogós*-, *kristály-üveg*.]

üveg-ablak: specularé, fenestra vitrea NySz.: glASFenster BM. 1588: *üveg* ablakok fotozasaert (OL.

Nád. 41). 1634: Faban foglalt *üveg*h Ablakok Nro. 3. Tiz *eöuegh* karika hia (OL. UC. 21/3). Egi harnas *eöuegh* Ablak, nigy *eöuegh* karika hia (uo.). 1643: Vagyon egy zöld vy kémenczè. Harom *üveg*h Ablák. Az haz eleött egy pituar (OL. Instr. 42, 1. GazdtörtSzemle VI.128).

üvegablak-gyártó: fenestrarius; glaser NySz. 1520: Alafforo wigo *azyweghablakgyrtonak* [igy] dedi (OL. D. 26231).

üveg-gyártó: vitriarius [stb.]; glaser NySz., [glas-macher]. 1485: Sebastianus *Eueggyarto* [olv. *ëveg* v. *öveg?*] (OL. D. 19069). 1618: *Iveggyártók* mive (KomárJk.).

üveg-kanna: [cantharus vitreus; glaskanne]. 1594: Labas *üveg*h. Bokali. *üveg*h kanna (OL. UC. 78/7).

üveg-mű: [vasa vitrea]; glaswerk BM. 1731: Egy szekér *üvegműtől* [vásárpénz] akármikor d. 12. Kristályüvegektől akármikor d. 48 (GazdtörtSzemle VII.88).

ÜVEGÉCSKE, *ivegëcske*: [vasculum vitreum], vitriolum; gläselein NySz. 1597: *üvegëcske* vizek benne 2 (OL. UC. 101/3).

ÜVEGÉS, *ivegës*, *ivegös*: vitrarius, vitriarius; glaser NySz. (1. jel.). 1530: Antonio *üvegës* (OL. Kolozsm. 106). 1595: Jacobus *üvegës* (OL. UC. 28/42).

ÜVÖLT, *ivölt*, *ivölt*: clamo, conclamo, vociferor [stb.]; schreien, ein geschrei machen NySz. 1500: Paulo *üwelthew* (OL. D. 22537). 1509: Paulo *üwelthew* (Múz. Forgách). Paulo *üwelthew* (uo.).

ÜZ, *iz*, vö. kiüz.

ÜZBÉG, *ëzbég*, *izbég*: facinorosi ad aliquot dies inviolabiles NySz. 1150: Martirius agriensis et *izbeg* geuriensis episcopi (Pannh. 31/Y). 1152: Episcopus *izbeg* (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl.). 1342: *Ezbez* [hn. Nyitra m.] (AnjouOkm. IV.122).

ÜZÉS: exercitatio; das üben, betreiben NySz. (2. jel.). 1683: Csetnekre szolgálnak majorkodás *üzessel* (OL. UC. 3/32).

ÜZŐ, vö. ördög-üző.

V.

VACĚK ?: [pera; ranzen, tornister]. 1538 ? : Una pera vulgo *waczek* [így?], in qua sunt diversae antiquitates (TörtTár 1888. évf. 566, János király kincseinek s ruháinak összeírásában). [Vö. *vacok*, *vacak* MTSz.; lengyel *wacek*: «beutel, säckchen, tasche» Booch-Arkossy; *vacak*, Simonyi, Nyr. XXX.471.]

VACOG: dentibus crepat, strepit Kr.; [klappern]. 1400: Valentinus *Wachogow* dictus (OL. D. 22538).

VACOK, vö. *vacék*.

VACSORA, vö. *vég-vacsora*.

VACSORÁL: caeno, incaeno; zu nacht essen NySz. 1544: Uram hon *waczoralt* (OL. Nád. 49).

VAD: 1) indomabilis, effrenatus, ferus, ferox [stb.]; wild NySz. 1240 k.: Hee sunt nomina Sutorum de eodem predio qui alio nomine Tymar dicuntur Stephanus Vodos *Vodu* [a. m. vad?] (Pannh. 61/8). 1340: Nicolaus dictus *Wod* (AnjouOkm. IV.28). 1424: Eliam *Wad* (Lelesz Acta 44/35). 1464: Dionysium *Wad* (Veszpr. 107, Gelemér 2). 1507: Clemente *Wad* (Múz.). 1517: Matheo *Wad* (KárolyiOkl. III.100). || 2) fera, belua, bestia; wildes tier NySz. 1208/1359: Uadit ad *Wodmege* (OL. D. 50). 1386: In monte *Vadlegelew* (uo. 7227). 1427: Nicolai dicti *Wadwago* (Pannh. Hitel. 56). 1488: Ladislaus *Wadlewe* (OL. D. 19427). 1499: Valentinum *Wadwerew* [vö. «vad-verő» Kr.] (Lelesz Acta 107/2). [Vö. még az 1. jel. adataival.] [Vö. *dám-vad*.]

vad-alma: pomum agreste; holzapfel NySz. 1457: Benedictus *Wadalma* (OL. D. 36405). 1638: Aszu szelid es *vad alma* (OL. UC. 2/34).

vad-berkénye, -berekinya: [sorbus aucuparia]. 1298: Duae arbores vna *vodberekina* et alia *Illicis* (Akad. 1/39, I. HazaiOkm. VII.272).

vad-bőr: [pellis ferina]; wildhaut, wildleder BM. 1634: Sem bort buzat, arpat . . . labas marhat akar mi felet, kesz penzt, *vad bőrt*, egi summaban semnit [ne merészeljen a posta] el venni (GazdtörtSzemle VII.131, eredetije szerint).

vad-háló: cassis; jägergarn NySz. 1549: Eg remek *vad halo* (OL. Nád. 40). Eg remek *vad halo* (uo. 49).

vad-hús: caro ferina; wildpret NySz. (1. jel.) 1544: Vöttem *vad husban* fenő magot (OL. Nád. 41).

vad-kan: aper; wilder eber NySz., [eber]. 1495: Quandam Siluam *Wadkanelese* (OL. D. 20283).

vad-kert: vivarium, leporarium, theriotrophium; tiergarten NySz., [wildpark]. 1283: Condicionarij

nostri de *Wodkerth*, videlicet plaustrales, sanctiferi et Curbungiones (MonStrig. II.160). 1358/1489: Quoddam pomerium vlgo *Wadkerth* dictum (OL. D. 12811). 1361: Iuxta quoddam pomerium vlgariter *Wodkerth* dictum (Veszpr. 7, Hanta). 1393: In possessionibus Beer *Vodkerth* et aliis (Körmend, Stat. ant. major. 29/16).

vad-ruca: [anas silvestris; wildente]. 1760: Egy fajdtyukért [lövőpénz] d. 3 . . . egy *vadrucáért* d. 2 . . . egy pár snefért d. 3., egy erdei snefért d. 4 (GazdtörtSzemle VII.421).

vad-sertés: [aper; wildschwein]. 1760: Egy *vad-sertésért* [lövőpénz] d. 45., egy fajdtyukért d. 3 (GazdtörtSzemle VII.421).

vad-szörű: [pilo coloris ferini; mit wildfarbenem haar]. 1668: *Vadszörű* barna fenálló szarvú ökör (DebrLt., I. Nyr. XXII. 521).

vad-víz: «szántóföldeken réteken a földből időként főleg esős évszakban ki, és szétszívargó víz, mely rendes forrásvizet nem tartalmaz, nem formál» CzF.; grundwasser SB. 1251: Usque ad loca que loca *Cheruodviz* et *Chuasnahatia* vocantur (Pannh. Tih. 1/8). 1429: Fluius *vadvyz* vocatus (OL. D. 12061). [Vö. SzD. *semlyék* a. és: «Az egész környék *vadviz*-járta, egész évben sáros» Jókai Össz. művei LXXX. 195.]

VADAS: 1211: In uilla Balanus que est in provincia Cenadiensi isti sunt serui *Wodos* Demus Demeh Wiob Song (Pannh. Tih. 1/5). Piscatores isti sunt Zenthe Ereus *Vodos* Beche Cumou Feneres (uo.). In uilla Thurkh isti sunt ioubagiones *Vuotos* [az okl. másik példányában: *Wotos*, I. NyK. XXXIV. 415, a. m. vadas?] Mogd Gyune Culesed Latamas (uo.). 1240 k.: Hee sunt nomina Sutorum de eodem predio qui alio nomine Tymar dicuntur Stephanus Vodos Vodu (Pannh. 61/8). 1252: Duo ingera terre usque Curiam dicti Molendini que a *Wodos* comparauerat (OL. D. 368). 1280: De villa *Vodosfolua* (Múz. Nagy Imre). In eadem terra *Vodos* (uo.). 1420: Johanne *Vadas* dicto (ZichyOkm. VI.627). 1426: Andrea *Vadas* (OL. D. 11750). 1428: Andreas *Vadas* dictus (Múz. Kállay). 1436: Georgio de *Vadasylese* (Múz. Kende). 1471: Peruenissent ad quendam montem *Vadashomoka* vocatum (Múz. Kállay). 1478: Dionisius *Vadas* (uo.). 1480: Stephanus *Vadas* (Lelesz Acta 90/31). 1513: Benedicto *Wadas* (Pannh. 17/Hh). [Vö. NySz. MTSz.]

1. **VADÁSZ**: venator; jäger NySz. 1339/1358: Eandem possessionem *Olwadaz* (Múz. Hanvay, «Abauj m.» Szam. jegyz.). 1375: Ladislai de *Vadaz* (Múz.). 1404: *Vadaz*, hn. (ZichyOkm. V.359). 1422: Johanne *Vadaz* (Lelesz Acta 42/38). 1480: Gallo *Wadaz* (OL. D. 18350). 1518: Gregorio *Wadaz* (Pannh. Hitel. 126).

2. VADÁSZ: indago, insequor; nachjagen NySz. («vadász, vadász-ik» a. 2-jel.). 1613.1696: Ha pedig valaki oly árvátkül találtatik örökséget keresni, kiknek legitimus tutoruk vagyon, tehát csak az legitimus tutort tartozik az actor citálni residentiájára... és nem tartozik az árvákat imitt-amott keresni, *vadászni* (GazdtörtSzemle VII.407).

VADÁSZÓ-HÁLÓ: [cassis, plaga; jägergarn, jagdnetz]. 1597: Hituan *vadazo halo* (OL. UC. 101/3).

VADÁSZÓ-KUTYA: [canis venaticus; jagd-hund]. 1752: Holot penigh Találtatnék ollyas akaratos szomszéd... hogy tilalom ellenis bé menne vadászni az megh téltott Erdőben, tehát éntetessék megh szomszédóságossan, hogy ha annak sem engedne, lövetessenek megh az *Vadászó kutyái* (GazdtörtSzemle VI.140, eredetije szerint). Senkinek az Jobbagyságh közül szabad nem lészen kopokat, s- *vadászó kutyá-*kat tartani (uo.).

VADÁSZÓ-MENTE: [pallium venatorium; jagd-mantel]. 1595: Egh *vadazo mentet* (OL. Nád. 47).

VADÓC: lolium, zizania, zizanium; kuhweizen NySz., lolch, sommerlolch, tollkorn, taubkorn BM. 1567: Ighen sok benne az *vadoecz* es az hólye (OL. Nád. 43). 1634: Ugianott vagion *vadoecz* Gabona Cub. 8/3. Purgamentum gabona vagion *Tiszta vadoecz* Cub. 3 (OL. UC. 21/3, 3. 1.).

VADÓCOS: lolio mixtus, habens lolium Kr., [lolio corruptus; voll lolch, lolchigl]. 1634: Ugianott vagion *vadoecz* Gabona Cub. 8/3. Purgamentum gabona vagion *Tiszta vadoecz* Cub. 3 (OL. UC. 21/3, 3. 1.).

VADON: vastus; öde NySz. 1342: Petri dicti *Vodon* (OL. D. 3494).

VÁG: [percutio, pulso; schlagen]. 1484: Ladislaus *Archelwagoth* (OL. D. 18994). [Vö. föl-, kivág; vágott.]

VÁGÁS: 1) sectio, consectio, caesio, sectura; das hauen, behauen, schnitt NySz. (1. jel.). 1638: Ezen malom hazban vagion egy malom keő tarto fa bak meliet az malom keő *vagasnak* ideien az malom keő ala szoktak vetni (OL. UC. 2/34). || 2) «kivágott -erdőrés» MTsz.; [ager exstirpatus, solum eruncatum; rodeacker, rodeland]. 1328: Peruenit ad metam *Seguugas* nuncupatam (OL. D. 2511, 1. AnjouOkm. II.376). 1330: Ville *Jacabuagasa* (Múz. Jankovich). Ville *Kayariagasa* Frychkwagasa (OL. D. 2639). 1339: Per medium eiusdam loci que *Seguugas* vulgiter appellatur (Veszpr. 2, Sárberény). 1343: Prope quendam planiciem parvulam *Hannusagasa* vocatam (Múz. Görgey). 1344: *Wyugas*, hn. (AnjouOkm. IV. 471). 1345: Possessionis supradicte *Wernelwagasa* (Múz.). 1347/1358: *Korlathwagasa*, hn. (OL. D. 4716). 1355: Sex loca villarum fundari de nouo incepturam que *wlgo wagas* nuncuparentur (uo. 4483). Villa *Kunchul wagasa* (uo.). Villa *Andras uagasa* (uo.). 1359: Cuiusdam ville *Paluagasa* nuncupate (Múz. Kapy). 1361: Possessionum Scentkerezth Hrabko et *Korlathuagasa* vocatarum (Múz.). 1362: In possessione *Hermanuagasa* appellata (Múz. Soós). 1371: *Dythyryuagasa* *Lerychnuagasa* (OL. D. 5999). 1383: In possessione *Matheuagasa* vocata (Múz. Máriássy). 1402: *Hermanuagasa* [hn.] *Agyagospatak* Sowkut (OL. D. 8714). 1410: *Bognarvagasa*, hn. (HazaiOkl. 350). 1411: De possessione sua *Wagas* vocata (SztárayOkl. II. 105). 1416: *Molnaruagasa* *Ladomeruagasa* *Benedek-uagasa* (OL. D. 10440). 1419: Possessionum *Frank-uagasa* nec non *Vagas* vocatarum (ZichyOkm. VI.539). 1435: Quendam viam *Wagaaswth* nuncupatam (OL. D. 28822). 1449: Possessiones *Ozthro*, *Wereswagas*

(SztárayOkl. II.446). 1480: Possessionibus *Wereswagas* *Nemethporwba* (Lelesz Acta 90/17). 1496: Possessionum *Matheuagasa* *Ferencwagasa* (Múz. Kapy). [Vö. Lumtzer-Melich 20. s. köv. II.] [Vö. fa-, jég-, nyak-, ölfá-vágás.]

VAGDAL: conseco, conseindo, proscindo; zerrhauen, behauen, zerschneiden NySz. 1423: *Johannis Vagdalh* (Múz.). [Vö. megvagdál.]

VAGDALÓ: 1) [ad concidendum, concidens], caedens; hau- NySz., [hack-, schneide-]. 1638: Egy *vagdalo* kis tabla (OL. UC. 2/34). || 2) [hackmesser]. 1548: In edibus eiusdem cutelli vt dicitur *wlgo vagdalo* (Múz. Kapy). 1635: Egy *vagdalo*t, ételhez valót (Mihalik: KassaÖtvTört. 224).

vagdalo-asztal [haktisch]. 1638: Egy *vagdalo asztal* (OL. UC. 2/34).

VAGDALÓESKA: [kleines hackmesser]. 1635: 1 vassörpönyű és egy *vagdaloeska* (Mihalik: Kassa-ÖtvTört. 224, házi eszközök közt).

VÁGÓ: 1) ad secundum destinatus; schneide-NySz. (1. jel.); [secans, caedens; schneidend, hauend]. 1364: *Paulum dictum Zagyrwago* alio nomine filetlepal (ZichyOkm. III.237). 1427: *Nicolai dicti Wadwago* (Pannh. Hitel. 56). 1478: *Benedictus Roswago* (OL. D. 18145). || 2) a) «az a halász, a ki a lékeket vágja»; b) «a ki a sertést vágva szállítja eladásra vagy (boltja nem lévén) a piacon vágószéken árulja» MTsz. (1. 2. jel.). 1370: *Petrus dictus Vagou* [a MTsz.-beli 1. 2. jelentéssel?] (OL. Tű. 26/27). 1427: *Stephano Vago* (Pannh. 15/Aa). 1443: *Benedicto Vago* (Veszpr. 2, Barlag). 1473: *Urbanus Vago* (OL. D. 17472). 1478: *Simon Wago* (Veszpr. 107, Egerszeg 16). 1500: *Franciscus Wago* (Múz. Kisfaludy). 1602: *Vágó Mihály* (SzékelyOkl. V.213). || 3) [schrotmeissel, vö. «vágó-vas»]. 1572: In officina fabrilii *wagho*, lykasztho, kohnyas (OL. UC. 76/17). [Vö. fa-vágó, halvágó-bárd, -kés, hús-, kő-, nyak-, sit-, só-, vas-vágó.]

vágó-barom: pecora mactanda MA.² pceudes; schlachtvieh NySz. 1559: *Vago barom* (U. I.).

vágó-kés: culter incisorius; ein Schnitt-Meszer PPB., schlachtmesser, hackmesser BM. 1510 k.: *Wagokesth*, Cyapfuro, patkowero (OL. D. 26251). 1528: Duos cultros *wlgo wago kees* (OL. Nád. 42). Duos cultros *wlgo wagho kees* (uo. 49). 1539: *Vagokes*. Bard. Zytowas. Tökewonokees (uo. 48). 1544: Ket *vago kest* (uo. 40). Konyhara nalo *wago keseket* (uo. 41). 1559: *Wago kes*. Rezeleo (OL. UC. 37/15). 1568: Cultri *nlgo Vagokees* (OL. L. III. 16. 17).

vágó-tehén: bos ad cultrum destinatus; schlachtvieh NySz. 1578: *Wagho tchenh* egyget (OL. UC. 62/32). 1594: Az varhoz minden ember egi egi *vagho tehennel* tartozik, melliet eők trethina tehennek hynak (uo. 113/5, «Keresztelek, Szilágy-Somlyó mellett» Szam. jegyz.).

vágó-vas: [schrotmeissel]. 1597: Fogo kapocz 3 Konias [igy] vass kiuel kouacz szenet hanak kj 1 Foltozot Fuo 1 Likazto vass 3 *Vago vass* 2 Vercó 4 (OL. UC. 101/3, kovácsszerszámok közt). [Vö. vágó, 3. jel.]

VÁGÓS: 1) [pceudes habens; schlachtvieh habend?]. 1458: *Alberto Wagos* [olv. vágós v. vágys?] (Lelesz Acta 69/1). || 2) [?]. 1708: Nagy István találta és ismerte meg Szalontai István nevű hajdunál egy *vágós* pulhák puskáját, török csője vagyon (DebrJk., 1. NyK. XXVI.342, «pulhák puska» a.).

VÁGOTT: sectus, caesus; geschnitten, gehauen NySz. 1331: Petrus dictus *Waguth* (OL. D. 2694). 1333: Johannis dicti *Vaguth* (SztárayOkl. I. 72, 73). 1341: Ad viam que vocatur *vaguth* uth (OL. D. 3042). 1342: Laurencio dicto *Vagut* (Múz.). 1345: Predictum Beke dictum *Vaguth* (no.). 1352: Stephanus dictus *Vaguth* (OL. D. 4259). 1389: Petri dicti *Vaguth* (Körmend III/1, Ugal 13). 1377: Petri dicti *Vagut* (Körmend, Heim 265). 1447: Silue sen rubeti *Wagot* beke vocate (OL. D. 36391). 1464: Alberto *Wagoth* (HazaiOkl. IV.413). 1469: Paulus *Waguth* (OL. D. 32365). 1487: Nemore *Vagoth* Berek nuncupato (SzékelyOkl. V.29).

vágott-erdő: [flossgehaun]. 1385: Siluam autem *Vagutherdeu* vocatam (Múz.). 1407: Vndecim Jugera terrarum in loco *Wagutherdeu* (Körmend, Anyosiana 9).

VAGY, **vagy** — **vagy**, **vaj** — **vaj**: [sive — sive; ob — ob, ob — oder]. 1577: Ha pegigy elmennék [udvarából, földéről], szabad legyen . . . minden törvén nélkül és fejedelem levele ellen és törvénytalan megfogni és mingárast felakasztani, s *vaj* [vö. MTSz.] ő maga, *vaj* szolgálja, *vaj* jó barátja reám talál (SzékelyOkl. V.109). 1598: A szalonnaiak a Martoniakkal *vagy* apadnak, *vagy* áradnak, száz kereszt buzát adnak (CanonVisit. 145). 1643: Aki pedig appellálja [a törvénytevést] a földesurakra, tartozik a hegymesternek 4 pénzt adni, *vagy* helybeli, *vagy* vidéki (GazdtörtSzemle VI.467). Valaki szőlővesszőt, *vagy* vidéki, *vagy* falubeli, haza viszen, és gyeplőre nem rakja, 4 forintot maradjon (uo. 469). [Vö. NySz. 1c. jel. és Simonyi: Kötőszók I.113. s köv. II.]

VÁGY, vö. nagyra-vágyó.

VAGYON, l. van.

VAGYONKA: [habe in diminutivem sinne]. 1799: Az Ekklesiának a Parochián való ingó-bingó *vagyonkái* jegyzesbe vagynak, t. i. az ur asztalához tartozó szt. eszközök és egyebek is mint nyoszolya egy és asztal is egy (CanonVisit. 210).

VAGYOS: [locuples; begüttert, wohlhabend]. 1252: Quorum vinitorum nomina hec sunt *Wogus* Gyge Maraz Wz Byzgue Vros Woka Mawag Rygov Zvmboth (OL. D. 369). 1408: Nicolaus *Vagys* (Múz. Kállay). 1413: Andrean *Vagys* (Lelesz Acta 33/17). 1424: Johannis filii *Vagys* (Múz.). 1452: Simon *Wagys* dictus (OL. D. 14515). 1458: Alberto *Wagos* [olv. vagyos v. vágós?] (Lelesz Acta 69/1). 1474: Paulo *Wagys* (uo. 84/3). 1499: Benedictus *Vagys* (OL. D. 27093). 1507: Matheo *Wagys* (Lelesz Acta 115/28). 1508: Mathias *Wagys* (OL. D. 26827). [Vö. 1. *vagy* NySz.]

VAHO-VAHO: [interjectio vociferationis; empfindungswort des schreiens]. 1523: Clamore cum valido scilicet *vaho vaho* inuehentes (Lelesz Prot. V.181a). [Vö. *vahákol* NySz.]

1. **VAJ**: butyrum; butter NySz. («vaj» a.). 1528: Anseres iij formagia tria mezzel *vay* iij [értsd: 3 messzely vaj] (OL. UC. 12/42). [Vö. Butirum Mezzel iij formagia iij (uo.). Butiri pintas ij Mezzel 1 (uo.).] 1544: *Uaiat* ludas kasaban (OL. Nád. 41). 1545: Eg cherep *vaiat* (uo. 42). 1549: *Uayat* swlt ötözny (uo. 40). 1614: Hus hagiathat fizetnek *vajerth* (OL. UC. 2/8). Hushagiati *vajert* (uo.). [Vö. írósvaj.]

vaj-köpű, -köpű: [vas ad butyrum faciendum; butterfass, rührfass]. 1587: *Way köpű* (OL. UC. 12/42).

vaj-köpűlő, -köpűlő, -köpűllő, -köpűllő: 1) [ad butyrum faciendum; zum butter-machen]. 1620: Az

Juhasz hazban . . . *Vagion vay keopelleő* [igy, olv. keőpeőlleő] gilitta ketteő (OL. UC. 15/9). || 2) [vas ad butyrum faciendum], butyraceum vas; butterfass NySz., [rührfass]. 1594: Az Gabonas haz pincejeben *vagion hordo* Nro. 1. Vendeli *vagjon* Nro. 1. *Vay keőpeőlleő* *vagjon* Nro. 1 (OL. UC. 78/7). 1636: *Vaj-köpűlő* Nro 1 Turó nyomtató Nro. 1 (GazdtörtSzemle I.264). 1638: *Vai keőpűllő* (OL. UC. 2/34).

vaj-zurboló, -zurboló: [rührfass]. 1634: Egy Czeőbeőr Nro 1 Egi *vay zurbulo* [igy] Nro. 1 Ket Desa Nro. 2 (OL. UC. 21/3). [Vö. *zurboló*, *zurboló-fa* MTSz.]

2. **VAJ**, l. vagy.

VÁJ, vö. vájott.

VAJADA ? l. vajda.

VAJAS: butyratus, butyro conditus, butyrinus; von butter, mit butter gemacht NySz. 1200 k.: Iuxta fluium *Uoyos* [a. m. vajas?] castra metati sunt (Anon. 41). 1211: Ad stagnum *Voios* ubi fuit pons Cebeth (Pannh. Tih. 1/5). 1231: In insula *Woyos* (OL. D. 168). Iuxta ripam *Voios* (uo.). 1453: Anthonium *Wayas* (uo. 14645). 1482: Barnaba *Wayas* (Múz. Kállay).

VÁJÁSAS ? l. vājásos.

VÁJÁSOS ? **vājásos** ? : [cavus, excavatus; hohl, ausgehöhlt]. 1470: Vnam veterem metam conceaum *Wagyasas* [igy] nuncupatam (Múz. Sombory).

VAJAVODA ? l. vajda.

VAJDA, **vajada** ? **vajavoda** ? **vojada** ? **vojavoda** ? : dux, princeps; fűst NySz. 1209: Benedicto *Woyauoda* [olv. vajavoda v. vojavoda?] (OL. D. 57). 1217/1229: Raphayn *Woyauoda* Bancone bano Ochuz curialicomite et ceteris yobagionibus comitatus tenentibus (Veszpr. 10, Palaznak). 1337: Possessionis *Woyda* (Múz. Soós). 1366: Ad quandam viam quam uocant *Woyadanta* [olv. vajada v. vojada?] (OL. D. 28742, «Torda» Szam. jegyz.). 1409: Blasius dictus *Wayda* (Múz. Bescsky). 1415: Andreas *Wayda* (Lelesz Acta 35/43). 1423: Martinum *Wayda* (uo. 43/70). 1430: Domina Sthana vocata filia olim Johannis *Waynode* de Janoswaydafalwa (Lelesz Beres. V.23). 1436: Petro *Wayda* (Lelesz Acta 53/44). 1449: Merset Kosokot Tholna megebel Somog megeben engette Janus *vayda* (Forrás?). 1451: Briccus *Wayda* (OL. D. 14467). 1459: Predia *Kysvayda* Kystelek (uo. 15334). Johanne *Wayda* (Múz. Kállay). Nicolao de Wylak *vayda* Transilvano (KárolyiOkl. II.326). 1469: Paulo *Wayda* (Múz. Kállay). 1475: Johanne *Wayda* (Lelesz Acta 85/22). 1476: Blasius *Wayda* (Körmend, Heim 576). 1477: Mathiam *Wayda* (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 43, fasc. 105, nr. 230). 1478: Georgius *Wayda* (Veszpr. 107, Egerszeg 16). 1505: Jwan *Wayda* (Múz. Forgách). 1519: Laurencius *Wayda* (Lelesz Prot. V.37a). [Vö. «*Vayda* et *Vayvoda*, Prorex in Transylvania, Valachia, Moldavia, inferior Gubernatore» MA¹. «*Difficiles*» c. függékben.] [Vö. *naszádos-vajda*.]

vajda-pénz: 1621: Ratione Census vulgo *Wayda penz* vero integre sessionis scultetus solet dare (OL. UC. 2/31, «Mármaros» Szam. jegyz.).

VAJHA, **avajha**: utinam, o si; ach wenn, wenn nur NySz. (1. jel.). 1769: Hát kentek úgy gondolkodnak felőle, hogy mi a képeket imádjuk? Mi sem imádjuk azt. *vaajha* ne imádná a tudatlan kösség (CanonVisit. 195).

VAJLÓDIK: crucior; gequält werden NySz. 1728: Hogy sokat *vajlódott* s kínlódott az felesége,

ismét elhívatta Kőkényné bábát is (Reizner: Szeged-Tört. IV.375).

VÁJÓ, vö. fenék-, fül-vájó.

vájó-kés: [kerbmesser, kröse]. 1588: Az pinter hazban: farago kes, *vayo kes*, circulum, fenek mezo (OL. UC. 76.17).

VÁJOTT: cavus, excavatus; hohl, ausgehöhlt NySz. 1528: In *Wayothkewre* menew vnus [jügeri?] (OL. Kolozsm. 106).

VAJT: 1352: Judex seu aduocatus wigo *Wayth* (HazaiOkm. V.128, a zobori konvent kiadványában).

VAJTÓ: 1594: Egi kis hordo, egi veka. Egi chani. Egi *vayto* (OL. UC. 106/3, vízi malomban, «Nagy-Bajom, Bihar m.» Szam. jegyz.). [Vö. *vajtikó*: a) kisebb-féle ürmérték, b) molnárok vámszedő mértéke (tized köből, nyolcad veka, c) messzely, d) négy iccés folyadékmérték MTsz.]

VAK: caecus, orbus; blind NySz. 1211: *Vocu* [szn., a. m. vak? vö. «Kecu» hn. = mai Kék, uo.] (Pannh. Tih. 1/5). 1336: Item pallacium sub quo est cisterna cum cellario deserto quod *wokynche* nominatur (OL. D. 3002). 1400: Demetrius dictus *Wak* (ZichyOkm. V.183). 1449: Andreas dictus *Wak* (Veszpr. 107, Egerszeg 8). 1452: Petro *Wak* (OL. D. 14539). 1454: Dyonisium *Wak* (Múz. Forgách). 1458: Anthnio *Wak* (Lelesz Acta 69/27). 1463: Gallus *Wak* (Múz. Kállay). 1478: Stephanum *Wak* (Körmend, Heim 590). Emericus *Wak* (OL. D. 18145). 1482: Thoma *Wakwezethew* (Lelesz Acta 92/6). 1489: Elie *Wak* (uo. 98/31).

vak-ablak: riscus, cavum muri; hohlfenster, nische NySz. 1556: Az ayto megeth walo *wak ablak*-ban az zent Gergely feye eppen vagion (OL. Nád. 48).

vak-bor: [vinum non professum; schmuggelwein], der heimlich geschenkte wein BM. 1743: A n. város statutura ellen *vak-bor* árulásban tapasztaltatott (DebrJk.). 1757: Megengedte a maga házában, hogy *vakbort* igyanak (uo.). [Vö. SI., CzF. és Lehr Albert, Magyar Nyelv 1905. évf. 416.] [Vö. *vak-pálinka*.]

vakmerőség: temeritas, confidentia, effrenatio, pertinacia; halsstarrigkeit, verwegenheit, vermessenheit NySz. 1613/1696: Látjuk azt is, hogy ez országbán való és forgolódó hadak miatt igen elpusztultunk, de némely ugyan *vakmerőségre* vetvén magát, egymás szomszédságában sövényeket nem akarnak tartani (GazdtörtSzemle VII.413).

vak-pálinka, -pályinka: [schmuggelbrantwein]. 1744: A komáromi háznál a katonák *vak-pályinkát* árultak (DebrJk.). [Vö. *vak-bor*.]

VAKARCS: a) libum, panis ex corrasis massae reliquiis confectus NySz.; Kuchen, aus dem überbliebenen abgekratzten Mulden Teig PPB.; b) rasura; das abgeschabte NySz., das Schaben, Kratzen PPB.; [ultimus liberorum alicuius]; nestküchlein KB. (2. jel.) 1438: Benedicto *Wakarch* (Lelesz Acta 54/23). [Vö. MTsz. 4. jel.]

VAKARÓ: 1) strigilis, radula; striegel NySz. (2. jel.). 1514: *Wakaro* et Nemez ac alia parualia circa equos (OL. D. 26161). 1519: Agazonibus domini episcopi duo striga [igy]: wigo. *wakaro* emi (uo. 35012). 1545: Ket *wakaro*t onost (OL. Nád. 40). || 2) libum rasivum; kuchen vom kratzteig NySz. (3. jel.); [reliquiae massae farinae subactae; rest des brottheiges]. 1718: Mindenféle praebenda czipó sütésén s szakasz-

tásán a kulcsár legyen jelen és a czipó számot kitöltessen [igy?] és a *wakaróval* abutálni ne hagyjon (GazdtörtSzemle III.337). [Vö. ló-, olasz-vakaró, teknővakaró-kés.]

VAKAROS, vakarus: [rest des brottheiges, bröthen aus diesem reste]. 1402: Johannes *Vakarus* [olv. vakaros v. vakarus?] dictus (Múz.). [Vö. CzF. és vakarós 2. jel. MTsz.]

VAKARUS, l. vakaros.

VAKLIC, vaklics?: 1596: Fekete tarcsa *vaklics* [olv. vaklic? marháról] (KecskemétJk., l. Nyr. XXXII.159). 1598: *Vaklics* fekete tarcsa [marháról] (uo.). [Vö. *vaklic*: barna arcú, barnapiros arcú (ember, leány) MTsz.]

VAKLICs ? l. vaklic.

VAKOL: [calce illino], trullisso [stb.]; tünnen NySz. (2. jel.) 1635: Ha keresztboltra csináljuk [a pinceboltot] és szépen egyenesen *vakoljuk* és tisztítjuk ölet per 1 f. 75 d. (GazdtörtSzemle VIII.478). [Vö. fölvakol.]

VAKOLÁS: trullissatio rudior; das gröbere tünnen NySz. (2. jel.) 1736: Az Ur Temploma némely ablakok és *vakolás* nélkül vagyon (CanonVisit. 176).

VALAG, valog: cunnus; weibliche scham NySz. 1493: Symon Zeker de Anyad^waloga (OL. D. 36997). Andreas Ewz de Anyad^waloga (uo.). [Vö. MTsz.]

VALAHOGY: utcunque, aliquomodo; wie nur, wie es sei, irgendwie, wie immer NySz. 1630—48: *Valahogy* kehes ne legyen [a ló] (GazdtörtSzemle I.288).

VALÁL, vélál: 1) possessio; besitz NySz. 1441 k.: Hogy *valalokat* oltalmol aznak adhassak kinek akaryak (OL. D. 13635, az 1441-iki okl. hátlapján). [Vö bent: Universas et quaslibet possessiones et Jura possessionaria, regendi gubernandi personisque idoneis pro eorum utilitate dandi locandi liberam habuerant facultatem (uo.).] 1526: In dominium predii Myhalw^walala vocati (Múz. Békassy, «Vas m.» Szam. jegyz.). || 2) pagus, vicus, oppidum; ortschaft, stadt, dorf NySz. 1558: Cum vinea nobilitari... *we-lualzewlew* vocata in promontorio possessionis alsobaththyan (Múz. Szily). 1587: Mel' föld wolt az *welale* (OL. UC. 12/42, «Kapu» Szam. jegyz.). 1597: Ith az *velalnak* magan szakazthwa halazo yzek wagyon (uo.). Barkach Jmre házatt: az *Velall* epetette, az keöz feöldeön (uo.). Chyordos Thámás házá. *Velalloll* chynalyak az szabad feöldeön (uo.).

valál-föld: [terra pagi; acker, feld des dorfes]. 1597: Tott János: Az Chyordos haza az *Velall feöldeön* falwoll epetettek (OL. UC. 12/42). Az *Velall feölden* egy Pynceze wagyon (uo.). [Vö. falu-föld.]

VALAMI: aliquid, quodpiam; etwas NySz. (1. jel.); [aliquis, aliqua, aliquod; irgend ein. irgend welcher]. 1564: Quedam non longa pinnaacula in vulgo *walamy* reezfolyosokat (OL. L. III. 16.17). 1597: Az Hanon *walamy* kewes oztál nylas kazalo (OL. UC. 12/42). Zeold kal'has kemenceze, *walamj* egj nihanak kal'haia megh töröth (uo. 101/3). 1598: Voltanak *walami* kechkeym kik az molyuan jartak (Lelesz Acta 54, «Zemplén m., Hardicsa» Szam. jegyz.).

VÁLASZT, vö. el-, megválaszt.

VÁLENT, l. Bálint.

VÁLIK: separar, discernor; scheiden NySz. (1. jel.). 1546: Holoth *waalyk* [a szóban forgó földbirtok] az meg mondot Herbort fewldeetewl, es hataar-lyk az waar fewldeewel (ZalaOkl. I.73).

VÁLINT, l. Bálint.

VALL: confiteor, profiteor, affirmo [stb.]; beken-nen. behaupten NySz. («2. vall» 1. jel.). 1694: Mikor valaki pert indit valakivel, tartozik prókátort *vallani* szőlő bíró uram előtt, Ha nem *vall*, az más fél, reá hallgatván elmaraszthatja 1 forinton, mivel hogy *vallatlan* prókátor (GazdtörtSzemle I.172). 1700: Mikor valaki itt az mi városunkban, vagy szőlő-hegyünkön örökséget veszen örök áron valakitől, az főbíró és az egész tanács előtt, az eladó személy tartozik örököt *vallani* az vevő személynek az város törvénye szerint mindenek felől felelvén (uo. VII.401). [Vö. fölvall.]

VÁLL: 1) humerus; schulter NySz. 1769: Kentek is tartanak így képet, mert meghajtyák magokat az előtt, és imádják is. Erre tsak *vallat* vonítottam (CanonVisit. 195). || 2) thorax; mieder NySz. 1646: Megy szín virágos bársony szoknya *vállastul*, hét rend prém nyolezad rend gallon (Radvánszky: Családelet II.290). 1647: Kék virágos kamoka szoknya, *vállas-tul*, arany galonnal prémzett (uo. 296). 1669: Egy szoknya s *vállnak* csináltatásátul halhéjastul, kin egy sor csipke minden cifrázás nélkül 1 frt 30 denár... Fajlendis szoknyának csináltatásáért *vállastul* 1 frt 80 denár (GazdtörtSzemle I.94). [Vö. ing-váll.]

váll-fej, -fő: [schulterblech; fr. épaulière]. 1462: Vnum *walfew* nigrum cum suis attinenciis (Múz. Kállay). Vnum *walfew* finews (uo.). 1472: Cum uno antiquo arma *wlgo walfew* (TelekiOkl. II.114). [Vö. *vállfővas* BesztSzójj. (112. sz.), SchlägliSzójj. (579. sz.), Nemes-Nagy 139; l. Boeheim: Handb. der Waffenkunde 120–121, Bárczay: A hadügy fejlőd. története II.151.] [Vö. *váll-vas*.]

váll-vas: schulterblech, schulterstück BM., [achsel-stück, schulterschild]. 1597: Regi modra czinált fegi-uer derek diribel darabbal *val vasaival* araniazoth 1 (OL. UC. 101/3). [Vö. *achselstück* Demmin: Die Kriegs- waffen⁴ 471, 476, 481, *schulterschild* uo. 480–481.]

VÁLLAL, vö. fölvállal.

VÁLLAS, vállos?: 1) humerosus, latos habens humeros; breitschulterig NySz. 1418: Michael *Vallas* (Lelesz Acta 38/55). 1429: Michaellem *Vallas* (Múz. Kapy). || 2) [mit seitenbäumen versehen?]. 1616/1643: Eggy *uallas* [a. m. vendégdallal ellátott?] szekér Soó hordani ualó. Mas Laitras szekér éppen (OL. Instr. 42, l. GazdtörtSzemle VI.127).

VALLÁS, vö. örök-vallás.

VALLATLAN: [non fassus, invocatus; unein-gestanden, ungebeten]. 1640: Ez az varas elő Tor-venie hogi minden perlekedők között levo *vallatlan* prokatorsagnak ell maradassa Fele mind az kereset summa penznek s mind a Giraknak ell maradassa, Fele az Tanacze, fele penigh az keresső felet illetj (MiskolcJk. I.258, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 377). 1694: Mikor valaki pert indit valakivel, tartozik prókátort *vallani* szőlő bíró uram előtt, Ha nem *vall*, az más fél, reá hallgatván elmaraszthatja 1 forinton, mivel hogy *vallatlan* prókátor (GazdtörtSzemle I.172).

VÁLLÓ, l. szalad-válú.

VÁLLOS? l. vállas.

VALLOTT, vö. kár-vallott.

VÁLLÚ, l. szalad-válú.

VÁLÓ: *öw*, [öw], pertinens, utilis, aptus; seiend, beindlich, gehörrig, dienlich NySz. (1. jel.) 1211: Isti sunt piscatores Emus Mache Vued Thica Keuse Ser-deh Conus Moechi Choma Zorida Numuolou [a. m. váló?] Chekine Eiureuh Karache Moncat Cet Zob Vasaard Hotta (Pannh. Tih. 1/5). 1383: In terra Ser-dyafeluthualofeld vocata (Múz.). 1413: In loco parth-felet^ualo Agyagus vocato (OL. D. 10126). 1436: In-sula magna Bendweleth^ualozygeth appellata (uo. 12907). 1462 k.: De piscina Agaros. Agaros thorol *ualo* (uo. 15712, az 1462-iki okl. hátlapján). 1469: Siluam Hawasmelleth *ualo* Erdew nuncupatam (uo. 36403). [Vö. *halálra*-, *hol*-, *hozzá*-, *kiváltkép*-pen-, *nyilván*-, *örökké*-, *útra-váló*.]

VÁLÓ, l. bor-válú.

VALOG, l. valag.

VÁLOGAT, vö. elválogat.

VÁLOGATÁS vö. személy-válogatás.

VALPÓT: 1258: Benedue *Volpoth* (OL. D. 33713). Stephanus *Volpot* (uo.). 1309: *Wolpot* filio Duba (Veszpr. 13, Szőlős, Zala m.). 1318: Ladislaum filium *Volpoth* (Veszpr. 109, Szőlős 1). 1453: Petrus *Walpoth* (OL. D. 35974). 1458: Benedictus *Walpoth* (uo. 33040). 1486: Johannes *Walpoth* (Múz.). [Vö. 1477: In bonis et possessionibus suis predictis loco officialis seu *valpothi* tenebitur deputare vnum colonum (Múz.); *walt-bote*: «stellvertretender abgesandter des herrschers, bevollmächtigter» Lexer.]

VÁLT: 1) [(ringe) wechseln]. 1548: Vnum annu-lum *gwrr waltany* (OL. Nád. 48). || 2) redimo; lösen NySz. (3. jel.) 1700: Mikor valamely ember afféle örök-ségnek megvételéről, hogy bizonyosabb lehessen az örökségben, pecsétes levelet *vált* a bírótól és az egész tanácstól [stb.] (GazdtörtSzemle VII.401). 1716: Meg-hirdetessék: senki nyomtatni ne kezgyen, pecsétet *váleson* az Városházánál (uo. IX.3). [Vö. *kiváltás*.]

VÁLTÓ: [pecuniae ad decumas redimendas; lösegeld des zehenten]. 1668: Ha dizno nem jutt *ualto* d. 12 (OL. UC. 1/21). Méheknek disznoknak *ualtoja*, 5 d. (uo.). [Vö. NySz. 2. jel.] [Vö. *váltó-pénz*, *válttság*.]

váltóműves, -míves: [der sich mit kundenarbeiten beschäftigt]. 1735: *Váltómíves* szabók (GazdtörtSzemle III.345). [Vö. *váltómunka* CzF.]

váltó-pénz: [pecuniae ad decumas redimendas; lösegeld [des zehenten] NySz. 1632: Ha penigh valamely Jobagnak any Disznaja ninczen, hogy tizre kelnek [így], az oly ember massal vagy harmanis eöszue haitaik disznójokat, es ugy adnak tizedet de *ualto penzel* nem tartoznak (OL. UC. 3/20). 1636: Disznóból tizedet [adnak a jobbágyok], *váltópénz* 2 den. (GazdtörtSzemle I.268). 1668: Az diznokbul ha tized nem jut *ualto penzel* nem tartoznak (OL. UC. 1/21). [Vö. *váltó*, *válttság*.]

VÁLTSÁG: redemptio; erlösung NySz. 1544: Attam eg naszados *walczaga* segetsegere (OL. Nád. 41). 1572: Uet uram ket prokator leuelet ky; attam az *ualciagaba* az kaptalanak fl. 1 (uo. 40). [Vö. *bárány*-, *disznó*-, *fék*-, *fürdő*-, *ing*-, *köböl*-, *malom*-, *nyelv-válttság*.]

VÁLÚ, *válló*, *váló*: trulla, trulleum, canalis; wasserwanne, wassertrog NySz. 1430: Quoddam vas ligneum *wlgo ualho* dictum (OL. D. 12344). 1484: Quoddam commune capisterium *wlgo ualw* nuncupa-

tum (OL. D. 27546). 1493 : Asseres. *Valu* (EPSz. fol. 78). 1510 k. : Pro equis *waalu* laboravit (OL. D. 26251). [Vö. abrakoló-, bor-, bortöltő-, itató-, liszt-, mészkeverő-, szalad-válú.]

VÁLÚS? : cavus; hohl NySz. 1240 k. : Sunt X ville subulcorum quorum nomina sunt hec Marcadou Due ville Zyruke Durche *Valusfey* [a. m. válús?] Nyrokol due ville que vulgo appellatur sancti Ladizlay (Pannh. 61/8). 1453 : Possessionibus *Valus* Almad et Kysalmad vocatis (OL. D. 14722). [Vö. *Vállus*, hn. CzF.]

VÁLYÚ, 1. válú.

VÁM : 1) telonium; zollhaus NySz. 1412 : Eghazas-*nama*, hn. (OL. D. 9717). 1454 : *Wamhel*, hn. (uo. 14604). 1584 : Az Bodonhely *wamnak* törwenj öwede-*delme* (OL. UC. 56/33). || 2) vectigal, portorium, invec-tivae mercis vectigal; zollpennig, zollgeld NySz. 1588 : Therhes szekerektewl es szalaktwl szedik az *wamoth* (OL. UC. 64/35). 1638 : Egy *wam* szedő Ficzior (uo. 2/34). [Vö. ászok-, heggy-, ló-vám, malomvám-búza, sokadalom-, száraz-, vásár-vám.]

vám-búza : [als zoll entrichteter weizen]. 1634 : Egy szuszek kiben az *vámbuzát* szedik (OL. UC. 21/3, «malomban» Szam. jegyz.). 1638 : Ezen Malom-haznak oldala Tapaszos meli malom hazban *vam buzának* valo szuszek No 2 (uo. 2/34). 1692 : Schola mesternek : fl. 10. karasia posztóért fl. 14. buza gell. [olv. gelléta, 1. Bartal] 32. dísznő nr. 1. az malomból *vám-buza* cub. 6 (GazdtörtSzemle VI.179). [Vö. NySz.] [Vö. malomvám-buza.]

vám-só : [als zoll entrichtetes salz]. 1549 : *Wam sook* 35 (OL. Nád. 49). 1566 : *Wam so* War sawa Dugha so Penzes so (uo.). [Vö. NySz.]

vám-zab : [als zoll entrichteter hafer]. 1264/1270 : Semel in anno Regi munera dare tenentur et pa-bulum quod vulgo dicitur *vamzob* ad clicium portare (OL. D. 561, 1. Wenzel XI.533).

VÁMOS : telonarius, teloniator; zöllner, zolleinnehmer NySz. 1109 : Item villam *Vamus* (OL. D. 11). 1233, 1345 : Venitur ad partes *Vamus* (Veszpr. 3, Billege). 1271 : Supra vallem *Vamus* ozov vulgariter nuncupatam (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1275 : In villa *Vamus* (Veszpr. 15, Vámos). 1313 : Symonis de *Wamus* (Veszpr. 108, Vámos 1). 1329/1378 : Ad ipsam possessionem *Vamus*mezado vocatam (Múz.). 1330 : Vil-larum suarum Belend Faye *Wamus* (Veszpr. 107, Köveskál 2). 1342 : Dominicus dietus *Vamus* villicus de Bechekerequi (Múz.). 1351 : Johannes *Wamus* (OL. D. 30656, 1. AnjouOkm. V.521). 1382 : Gregorius dictus Anyos de *Wamus* (Veszpr. 106, Szentbenedekalja 1). 1398/1430 : Johannes *Wamus* (OL. D. 8307). 1403 : Thoma *Wamos* (ZichyOkm. V.341). 1406 : Grego-rio dicto *Wamus* (Veszpr. 10, Palaznak). 1411 : Thomam dictum *Vamus* (ZichyOkm. VI.164). 1419 : Petro *Vamus* (Pannh. Hitel. 52). *Wamus*vyfalu cum tributo ibidem exigi consveto (ZichyOkm. VI.535). 1420 : Possessiones Nyaradtew *Wamus*wduarhely (uo. 634). 1423 : Luca *Wamos* (Lelesz Acta 43/78). 1446 : Stephanum *Wamus* (SztárayOkm. II.374). 1451 : Matheus *Vamos* (OL. D. 14451). 1468 : Mathia *Wa-mos* (uo. 16597). 1470 : Simone *Vamos* (Lelesz Acta 81/19). 1478 : Georgium *Wamos* (Körmend, Heim 590). In possessione *Vamos*perezleg (OL. D. 18145). 1480 : Johannis *Wamos* (Lelesz Acta 90/1). 1499 : Damiano *Wamos* (Múz. Forgách). 1506 : Matheus *Wamos* (Múz. Kállay). 1523 : Paulo *Wamos* (Pannh. 42/G). 1524 : Valentino *Wamos* (Lelesz Acta 130/34).

VÁN. *vagyon* : sum, existo, habeo; sein, haben NySz. («vagyón» a. 1. jel.) 1211 : Joubagiones sunt

Samod Eliseu Lige *Wlos Ciot Mauogi* [az okl. másik példányában «*Maogy*», a. m. ma vagy? Erdélyi L. a «*Magy*» hn.-vel veti egybe, 1. NyK. XXXIV.409] Tecu Pouca Resu Ociu Olicon Aruad Somur Wlues *Mauogy* (Pannh. Tih. 1/5). In uilla poposca isti sunt serui Zolgat Huned Mochu Pechy *Mauogy* Ws Serdeh (uo.). Isti sunt exequiales vza Somorou Borta Wehe van Semeien Numuogi [a. m. nőm vagy? Erdélyi L. a «*Nemegye*» hn.-vel veti egybe, 1. NyK. XXXIV.410] Hyzy (uo.). 1252 : Quorum vinitorum nomina hec sunt Woka *Mawag* Rygow (OL. D. 369). 1553 : Lada kybe *waghon* az zenth eghazhoz tarthozo oklewelek (OL. Nád. 48). 1555 : Eg parta űv ezisth boklarok *wadnak* raytha (uo.). 1597 : Az hazak hullanak ves-zsendeo felben is *wadnak* (OL. UC. 101/3). Az űthő ora szerszamban fogiatkozások *wadnak* (uo.). 1601 : *Wadnak* kasbéli mehek (uo. 35/2). Bor tarto gannar fak *wadnak* (uo.). 1614 : *Wadnak* zanto földek három niomasra (uo. 2/8). 1635 : Az apró báránybórt pedig néha ócsóbban adjuk, hogy sem a miben magunknak *vagyon* (GazdtörtSzemle VII.473). 1637 : *Uadnak* három oszkotarsag allya seregh juhok (OL. UC. 14/43). [Vö. elvan.]

VÁNCOROG, 1. vánszorog.

VÁNDOL : [fass, wanne]. 1559 : Quattuor dolia *wandol* vocata (OL. Nád. 48, «Sárvár» Szam. jegyz.). [Vö. *wánnl*, *wándl*, *wántl*, Schmeller (1. *wannen* a.); *vendely* Luntzer-Melich 260.]

VÁNKOS : pulvinar, pulvinarium; kissen, haupt-kissen NySz. 1458 : Quator «*igy*» Szam. jegyz.) crina-lia *wankos* vocata (Múz. Kállay). 1495 k. : Pulvi-naria parua et *wankos* (Forrás?). 1516 : Keth Thafota fewal Thyndewklew Keth Thafota *wankos* (OL. D. 26367, 1. Zolnai : Nyelveml. 205). Egh derekal Egh Thafota fewal Keth Thafota *wankos* (uo., 1. Zolnai id. m. 206).

vánkos-héj, -hé, -hí : theca pulvinaris; polster-ziche NySz. 1533 : Duo *Wankoshee* de purpura de-aurata (OL. Nád. 49). 1542 : *Wankoshe* de sindone (uo. 40). *Wankoshe*. Kancyeza simplex. Pokrocz las-nyak (uo. 41). 1548 : *Wankos hy* ala walo thafota (uo. 49).

vánkos-kötő, -kétő : [polsterband]. 1516 : Aranyas *wankos kethew* (OL. D. 26367, 1. Zolnai : Nyelveml. 206).

VANNA : alveus; wanne NySz.; «faedény, a melyben túró, vaj, zsírt, lisztet, korpát stb. tartanak» MTsz. 1596 : Wreos *wanna* (OL. L. III. 16. 17). 1619 : Boronza egy korecz *vamnaval* (OL. UC. 4/24). 1638 : Egy türes *vanna* (uo. 2/34, «Zemplén» Szam. jegyz.). 1731 : Egy szapus *vanna* vajtól (GazdtörtSzemle VII. 87). [Vö. fa-, fürdő-vanna.]

VÁNSZOROG, *váncorog* : [titubo; sich schleppen, hintaumeln]. 1716 : Annak utánna ki is ment házából, hová nem tudom, oda járván cir. 2. óráig, lustán, véressen, s nagy betegen *vánczorgot* elő (Bor-sodvnyk. 18. sz. 1.484). [Vö. NySz. más jel.; MTsz.]

VÁNT-SZÉG : 1556 : Cunę ferreę maiores wlgó *wantzeg* (OL. UC. 99/27, nagybányai inventariumban). [Vö. *vánt-rúd* MTsz.]

VÁNYALÓS? *vanyolós?* : 1602 : *Ványalós* [olv. vanyalós v. vanyolós?] Tamás *Ványalós* István (SzékelyOkm. V.223). *Ványolós* [olv. vanyolós v. vanyolós?] Bernád (uo. 238). *Ványalós* Tamás (uo. 239). [Vö. *vanyal*, *vanyol*: tákol, összetákol, összeüt; *vanyal-gat*, *vanyolgat*, *vanyalitt*, hasonló jelentéssel, MTsz.]

VÁNYALÓS? 1. vanyolós.

VÁNYOL: laneam vestem calco, denso; wollene kleider walken NySz. [XVII. sz. elejéről]: Vagion Zokmany *vaniolo* keoliwys es kasa teoreo keoliw ys (OL. UC. 1/56).

VANYOLÓS? l. *vanyalós*.

VÁNYOLÓS, vanyalós? 1602: *Ványalós* [igy? olv. vanyalós (vö. «vanyal» MTsz.) v. ványolós?] Tamás *Ványalós* István (SzékelyOkl. V.223). *Ványolós* Bernád (uo.238). *Ványalós* Tamás (uo. 239). [Vö. *ványoló*: fullo, laneae vestis politor; walker NySz.]

VÁPA: «alig mélyedő széles gödrösség hegyen v. hegyoldalban, sekélyes völgy, völgyfeuék» MTsz. («lápa» a. 1. jel.); lacuna MA¹, planities depressior; ein Wasser-Graben, niederer Ort wo das Wasser stehen bleibt PPB. 1263/1393: Iuxta quoddam fossatum agyaguapa vocatum (OL. D. 7820). 1348: Villa Wapafew vocata (AnjouOkl. V.224). 1410: In quadam valle Rechegwapaya vocata (HazaiOkl. III.271). 1420 k.: Ad unum cauum ymolasuapa (OL. D. 20901). 1429: A quodam fonte scaturiente in valle Zenauapaya (Pannh. Tih. 18/1). 1446: Duo in loco Azzyvwapaya (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). Peruenissent ad quadam vallem Konczowapa vocatam (Múz. Rhédey). 1455 k.: Superius komlos vapaya (OL. D. 36935). 1470: Cuiusdam vallis Nyrwapa vocate (Múz. Sombory). 1499: Pratum fewezenwapa vocatum (Múz. Bethlen). 1528: In Fyzeswapa vnam (OL. Kolozsm. 106). [Vö. lápa.]

VÁPÁS: [cavus, concavus; hohl, ausgehöhlt; convexus MA¹; gewölbt, auswärts rund PPB. 1408: In loco Vapashomok dicto (Lelesz Met. Szaboles 61). [Vö. lápás.]

VÁR, vö. fekély-var.

1. **VÁR**: arx, fortalium; burg, schloss, festung NySz. 1055: Inde ad castelic et feheruuaru rea meneh hodu utu rea (Pannh. Tih. 1/1). 1193: Inde ad monticulum qui uocatur war (OL. D. 27). 1211: Ad montem qui uocatur Varfeereh iuxta quem sunt due mete (Pannh. Tih. 1/5). 1214: Commetatur Sehturiensibus Misca Wosuariensi (Körmend II/8, Ederich 72). 1221: Comite Wosuariensi (OL. D. 100). 1222: Laurencio [comite] Wiuariensi (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1233: Ecclesie uestre contulimus Mille Zuanos in Woswar a salinarius annuatim (Körmend V/6, Heterog. Miscell. 105). Medietas uallis pertinet ad Wosuariensem Temerd de ferreo Castro (HazaiOkl. 13). 1244: Locum illum qui dicitur Owvar ubi antiquum castrum fuisse dicebatur (Körmend I/9, Óvár 1). Vadit ad locum qui dicitur Toloywar (no.). 1252: Vadit ad Hvwewar (OL. D. 369). 1255/1261: Protenditur ad inferiorem partem illius loci qui Owvar nominatur (uo. 518). 1256: In comitatu de Woswar (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.431). 1256/1273: Dyonisio de Ikurwar (Körmend V/5, Káldiana 59). 1258: Villarum Chun et Vruzwar (Pannh. 41/L). 1263: Castri Kwyseen siue Wywar (uo. 36/T). De hinc iuxta niam que uadit ad Ikurwar (Múz.). In comitatu de Aba vywar (OL. D. 546). 1265: Per montem qui uocatur Warender (uo. 595). 1266: Cum stagno quod dicitur Wartou in quo habet usum unius retis (uo. 604). 1269: Iuxta magnam viam que Varutha dicitur (Veszpr. 107, Nivig 3, I. ZalaOkl. I.54). 1272: Predietum castrum Medwewar (MonCivZagr. I.50). 1274: Jobagionibus castri de Abawywar (Múz. Ivánka). 1279: Super colatione ville castri de Doboka Dobokawarfolua vocate (Zimmermann-Werner I.137). Villam Dobokawarfolua uocatam (HazaiOkl. VI.242). 1282 k.: In eo loco fixit sua castra ubi modo Chakwara iacet desolata (Kézai, I. FontDom. I.2. 72). 1283: In quodam castello Swynwar nuncupato (OL. D. 1142). 1288: Villas no-

stras regales Sowar et Sopotok uocatas in Comitatu de Sarus existentes (Múz. Soós). 1289: Phylippo genero ipsius Zalauk sagittario de Saswar (Múz. Máriássy). 1291: Castrum suum Owvar vocatum (Körmend I/9, Óvár 9?). 1292: Itur uersus Zamarwar (MonStrig. II.323). Locum diruti Castri, Zamarwar vocati (uo. 324). 1295: Ad uiam que Warutha dicitur (Wenzel V.136). 1297: Possessiones suas hereditarias Vruzwar Royka uocatas (Körmend III/8, Monyorókerék 1). 1314: A quodam portu fluuii Ipul vulgariter Warrewy uocato (OL. D. 1850). 1321: Possessionis de Bennyzurduka vocate in comitatu Wywar existentis (Körmend V/6, Heterogena Miscell. 113). 1323/1355: Corrardy dicti Warhago (Körmend Korlátkó-Appon. 1/2). 1324: Castri Tholnawar (OL. D. 2223). 1327: Castrum Saruar et Keuzg vocatorum (Múz. Horvát Istv.). 1329: Quandam terram suam seu possessionem Haasaah vocatam in Comitatu Sarusuywar existentem (Múz.). In comitatu de Woswar (uo.). 1336: Iuxta viam waruth dictam (Körmend, Heim 72). 1337/1414: Cum quodam castro deserto Tybauara vocato (OL. D. 3089). 1339: In Comitatu Heueswywar (uo. 3223). 1341: Castrum antiquum Puganwar vocatum (uo. 3808). Castrum destructum Bersenchewara uocatum (uo. 24464). 1345: Ab eadem Ciuitate Kuluswar (Múz.). 1348: Dominicum dictum Kuuari (Múz. Kállay). 1351/1378: Populi de Kereztes possessionem ipsorum Toluauarhege vocatam (Körmend I/9, Óvár 4). 1353: In Comitatu de Wywar (Múz. Soós). Zendlwar, hn. (AnjouOkl. VI.136). 1354: Vici Wasuaryulcha nuncupati (OL. D. 4407). 1355: Possessiones Werusuarfelde et Zygeth vocatas (Körmend III/9, Vörösvár 1). 1357: A tempore quo dominus Rex castrum Nandurfeirwar dictum construxisset (Körmend Miscell. Németújv. lad. 42, fasc. 92, nr. 13). 1358: In Castro Nogmihalwara vocato (OL. D. 4715). Possessionum et porcionum possessionariarum scilicet Tolnauara Focud Fede Barand Mortus alio nomine Morton (Pannh. Tih. 1/17). 1363/1371: Ad vnum locum Teglawar uocatum wlgariter, secundum vero Olachos Charamida nominatum (OL. D. 5782). 1367: Datum in Colosuar (Múz. Kállay). 1370: Non esset illa via Waswar vtha (Veszpr. 106, Csehi 1). 1380: Ab inde in eadem plaga transientes venissent ad locum varmegge appellatum (ZichyOkl. IV.139). 1387: Ad possessionem eorum Lyanwar vocatam (Lelesz Acta 17/1). 1389: Nicolai de Zumzeduar (Múz.). 1390: In Abawyuariensi [t. i. comitatu] (Múz. Kállay). 1391: Castri Kwar [olv. kő-vár] appellati (Lelesz Met. Mármaros 41). 1392: Castri Tyhonuara nominati (Pannh. Tih. 1/21). 1398: Per Ladislaum et Johannem Parkolaab dictum vicecastellanos de Meduewar (MonCivZagr. I.396). 1399: Nicolai dicti Thoth de Zomzeduar (uo. 400). 1402: Salamonuara alio nomine Harkal (Múz. Mednyánszky). 1407: Nicolai dicti Thoth de Zumzeduar (ZichyOkl. V.515). 1410: Salamonuara, hn. (Múz.). 1412: Castrum nostrum Naghwar vocatum (uo.). 1417: Possessionum Nagtarkan, Agaar Sarkan Leanwar (Lelesz Introd. P/2). In predicta Leanwar (uo.). Castrum nostrum Owar (OL. D. 10590). 1423: Castrum Cekeuara (Múz. Soós). 1424: Cuiusdam predii Zwnyuguar vocati (Körmend Korlátkó-Appon. 17/822). 1430: Castrum nostrum Zenth-lazlowara vocatum ex opposito dicti Castri Galambocz (OL. D. 12220). Locum antiqui Castri Warzygeth (Múz. Kállay). 1433: Sub vna [Erdélyi L. közlése szerint is így] monte qui dicitur nagwar (Pannh. 15/E). 1435: Castri nostri Wylagas war vocati (Múz.). Castello Hermanuara vocato (uo.). 1437: Possessiones Rauazwar Mathefalwa (uo.). Castrum seu castellum Weruar vocatum (uo.). 1439: Castrum nostrum Essegwar appellatum (Veszpr. 4, Csátár). 1452: Castri Zomzedwar (OL. D. 38879). 1453: Castri Wylagoswar (uo. 29809). Castro Lotherwar vocato (uo. 30825). Warwyze, hn. (uo. 14722). 1453 k.: Ciuitatis Coloswar

(uo. 36407). 1454: Castri Zeldwar vocati (uo. 14799). Ad Castrum videlicet Zidowar pertinentem (uo. 14897, l. Pesty: KrassóvmTört. III.400). 1468: Gerebatum et Iudicatum regium sedis Segeswar et Wizakna (OL. D. 36393). 1476: Werwarhelye in Comitatu de Walko (Múz. TörtTárs. 4). 1481: Terrarum arabilium Omalomparazthya ac Insule Warzegh (Múz. Ibrányi). Insule Warzeg alio nomine Kamorazygeth (uo.). 1485: Franciscus Warmeghy (Múz.). 1489: De castro Chazarwara vocato in Comitatu Warosdiensi (Körmend I/7, Szalonok 30). 1495: In castro Wylagoswar vocato (Múz. Forgách). 1499: Georgius de Essegwar (Körmend, Heim 676). 1505: Sowar, hn. (Múz. Soós). 1566: Wam so War sawa Dugha so Penzes so (OL. Nád. 49). 1588: Az mosso hazhoz ki az war alat wacion (OL. UC. 64/35). War giuntho zigionis nyl (uo. 76/17). 1594: Az varhoz minden ember egi egi vagho tehennek tartozik, melliet eök trethina tehennek hynak (uo. 113/5). 1668: Nagy Demeter Örlő az varhoz (uo. 1/21). [Vö. belső-, föld-vár.]

vár-alja: oppidum subarcense, plaga subarcensis; legend unter der burg NySz., die unter der Burg liegende Gegend od. Ortschaft BM. 1285/1366: Villa que est sub Castro Waralya dicta (Kubinyi: MTört-Eml. II.27). 1361: Villa Varalya dicta (Múz. Justh). 1366: Cum villis et possessionibus in districtu Waralyakurne habitis (Körmend II/5, Felsőlinda 13). Waralyafalw Scenthrinitas Murazombota (uo.). 1370: Villam Warolya vocatam ad praedictum Castrum Balwanus pertinentem (Múz. Bethlen). 1389: In villa Varalia (Veszpr. 107, Káloz 3). 1393: Fenetum Waralyazena dictum (Veszpr. 10, Papkeszi). 1401: Villis Felsebes Vaarallya (Körmend, Sebesiana 3/16). 1427: Prediis Thamasfaya Waralya (Múz.). 1454: Waralya, hn. (OL. D. 14604). 1459: De possessione Varalya (Múz. Kende). 1460: Possessiones Meleghegh et Varalya vocatas (OL. D. 15508). 1466: In loco Waralya (Veszpr. 106, Árokfő 3). 1472: Villarum et prediorum Waralya Jalsawafolyas appellatarum (Múz. TörtTárs. 4).

vár-földe, -felde: [terra castri, ager ad castrum pertinens; zu einer burg gehöriger acker]. 1346: Possessionem Varfulde vocatam (Múz. Dancs). 1358: Cuiusdam possessionis Warfelde vocate (Múz. Hanvay). 1402: Quandam particulam terre Warfeldebogath nuncupate (Körmend, Communis Elenchus 10, Bogad 2). 1417: Quod prescripta terra arabilis per ipsos Georgium et Johannem Jobagiones antefate Nobilis domine modo premissio paratara Castrensiu wgo Warfeldeu appellaretur (HazaiOkl. 368). 1477: Certos agros cuiusdam terre ipsorum exponencium Warfelde vocate circa possessionem eorundem Zemerd vocatam in comitatu Honthensi existentem (Károlyi-Okl. II.466). 1486: Terris arabilibus Warfelde vocatis (OL. D. 19141). 1492: Fywpenz qui pratum warfelde domini falcant quelibet sessio integra soluet (uo. 36992). 1506: Terras arabiles Warfelde quas arant ad allodium (uo. 37005). Totalis predii Warfelde alio nomine Desewfelde appellati in Comitatu Gewmeriensi (Forrás?). 1546: Holoth waalyk [a szóban forgó földbirtok] az meg mondot Herbort fewldeetewl, es hataaryk az waar fewldeewel (ZalaOkl. I.73). 1584: Var földé kéth fele wagon (OL. UC. 56/33).

vár-hegy: [clivus, in quo arx sita est]; schlossberg BM. 1295: Iungit quendam montem Warhygi uocatam (OL. D. 1413). 1314: In vno monte alto Warhegh vocato (uo. 28715). 1315/1378: Cum montibus Warhegh vocatis (MonCivZagr. I.89). 1333: Montem Waarheg nominatum (KárolyiOkl. I.81). 1343: Veniret a quodam monte Warhegh nuncupato (Múz. Görgey). 1352: Cuiusdam magni montis Varhegh nuncupati (OL. D. 4321). 1368: Possessionem Warhegaliabudus-fola vocatam (Múz. Máriássy). [Vö. CzF.]

vár-jobbágy, -jóbágya: [«jobagio castri»]. 1361: Possessionis Waryobagyakezeu vocate (OL. D. 5068, l. SoprOkl. I.335). [Vö. «jobbágy» latin adataival.]

vár-mégye: comitatus NySz.; [komitat]. 1521: Coram nobilibus et ignobilibus wgo Warmege (OL. D. 25636). 1529: In comitatu Zemlyenwarmeghye vocato (OL. Kolozsm. prot. T). 1544: Iosa farkas moson war-megéből (OL. Nád. 41).

vár-mű, -mí: [munition; festungsbau, festungsarbeit]. 1604: Ha az Úrasnepe keozwl, uagi zolgalatra, Circalasra Uarmire uetnek postasagra et huic Similia, Ennek egi-egi ftig az bwnetese az biroe es Polgaroke (MJogtörtEml. I.34).

vár-nagy: praefectus arcis; burgvogt NySz. 1350: Comite eiusdem fluvii Raba vulgo warnogy dicto (AnjouOkm. V.415).

vár-népe: [populus castri, provinciales, castrenses; burgvolk]. 1311: Super possessionibus Warnepa pachun Zergeyn (AnjouOkm. I.226). 1364: Totalis possessionis Owalth alio nomine Varnepefelde [«Vas m.» Szam. jegyz.] uocate (Múz.). [Vö. castrenses, provincialis Bartal.]

vár-tartomány: [possessiones ad castrum pertinentes; die zu einer burg gehörigen besitzthümer]. 1564: Azután az tervin jüvedelemnek beszolgáltatására, asszonyom kezeirása alatt való lajstrom szerint, kiben mind az vár tartománybeli jobbágyoknak neve minden tervin szerint való fizetéssel irva vagyon, nagy gondot viselleyen (GazdtörtSzemle. I.72). [Vö. Asszonyom ő nagysága Stenicsnyak várát mint tartományával egyetembe tellyes hatalommal atta Giczi Farkas urannak tisztül (uo.).] Az mint az vár tartomány tervinye és szokása volt tervin szolgáltatásban, azt akarja asszonyom ő nagysága, hogy Farkas uram is azonban megtaresa (uo. 73—74).

2. VÁR: praetolor, exspecto; warten NySz. 1184: Eorum uero nomina pro quibus contenderent hec sunt Warov Ceke Cekelev Des Bes Sudan Egid Petrus Iwa Both (Pannh. Tih. 1/4). 1198: Seruos quorum nomina hec sunt Hamard Quesud Warou (Körmend II/8, Szentgothárd 1). 1211: Hii sunt vdornici Nemelh Bochi Chomos Tomor Deun Zombot Erizeu Buhtuke Thocorou Warou (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt ioubagiones Huceh Mouroz Wid Honus Bolsou Warou (uo.). Isti sunt vdornici Wassard Warou Latamas Choucha (uo.). Isti sunt exequales warou butus feled pentuc Texa Vasard Mogd Moglou (uo.). [Udvornici] Varou Molvd Vaasar (uo.). [Udvornici] Modoros Meegeu Senke Moygy Varau Juben (uo.). Hii sunt coei Muchou Huldus Cedhe Ouson Numud Warou Peti (uo.). 1222: Tres mansiones vdornicorum Warou fele et ereus (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1225: Quorum nomina sunt hec Worov [olv. Warov?] cum fratre suo Fiod. Chomso cum filio Herehec (Pannh. 1/F). 1229: Warou centurione de Hurpas (uo. 5/Gg). 1237/1320: Populos castri scilicet Pousa Warou (HazaiOkm. V.17). 1240 k.: Per centurionem nomine Warou (Pannh. 61/8). 1309: Ladislao filio Warou (MonStrig. II.614). 1318: Ladislai filij Waro (AnjouOkm. I.465).

VÁRAD, váradi: castellum, parva arx; kleine festung NySz. 1095: In kyar turdos aratores rodoan waradi coluzti (Pannh. 15/Oo). 1200 k.: Iuxta quoddam castellum terreum, quod nuncupatur Uarod (Anon. 34). Egressi de castro, quod dicitur Warod (uo. 35). 1211: Simone Waradiensi (Pannh. 37/I). 1217: Simone Waradiensi (Veszpr. 4, Kolon). 1222: Abbatis Waradiensis (Pannh. 6/Q). Alexandro Waradiensi (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1240 k.: Hec sunt nomina vinitorum

Varad Scemus (Pannh. 61/8). 1248: Montem *Warod* cum pertinenciis (Veszpr. 109, Szántó 1). 1251/1281: *Warod*, szn. (OL. D. 346). 1252: *Warod*, szn. (uo. 369). 1337: Possessionarium porcionem *Waradzygeth* uocatum (Múz.). 1346: Nicolaus *Peczwaradiensis* (Pannh. 26/8). 1377: Iuxta viam *Waradwta* appellatam (Múz., «Valkó m.» Szam. jegyz.). 1494: Cuiusdam montis *Waradhegye* prope Castrum *Thadyka* (Veszpr. 109, Tátika 31).

VÁRADI, l. *váradi*.

VÁRAS, -I, l. *város*, -i.

VARÉ? l. *varjú*.

VARGA: sutor, calceolarius NySz., calcearius MA²; schuster NySz. 1389: Ladislaus dictus *Varga* (Múz. Kállay). 1393: Petrum dictum *Varga* (SztárayOkl. 1.528). 1398: Stephanum *Varga* (ZichyOkl. V.67). 1403: Michael dictus *Varga* (OL. D. 8871). 1406: Martinus *Varga* (Lelesz Acta 29/17). 1413: Elia *Varga* (ZichyOkl. VI.283). 1418: Georgii *Varga* (uo. 516). 1420: Pauli dicti *Varga* (OL. D. 10940). 1424: Petrus *Varga* (Pannh. 17/Mm). 1425: Luca *Varga* (Körmend, Heim 745). 1426: Georginum *Varga* (OL. D. 35946). 1435: Demetrio *Varga* (KárolyiOkl. II.155). 1437: Johannes *Varga* (Körmend, Heim 441). 1451: Michael *Varga* (OL. D. 14467). 1453: Thomas *Varga* (uo. 36407). 1454: *Vargayanos*haza, hn. (uo. 14781). 1467: Blasius *Varga* (Múz.). 1468: Valentinus *Varga* (Múz. Kállay). Lucas *Varga* (uo.). 1469: Stephanus *Varga* (Zabados (OL. D. 32365). Georgius *Varga* (Veszpr. 106, Berenhida 5). 1470: Nicolao *Varga* (Múz. Kállay). 1475: Petro *Varga* (Lelesz Acta 85/22). 1478: Georgius *Varga* (OL. D. 18145). 1481: Blasio *Varga* (uo. 30091). 1492: Antonio *Varga* (Veszpr. 9, Kovács). 1484: Stephano *Varga* (Lelesz Acta 94/1). Matheo *Varga* (Veszpr. 107, Gerezd 4). 1485: Augustinus *Varga* (Veszpr. 11, Merenye). 1503: Michael *Varga* (Múz. Kállay). 1507: Matheo *Varga* (Veszpr. 15, Vászoly). 1509: Valentino *Varga* (Múz. Forgách). 1517: Matheo *Varga* (Múz. Ibrányi). 1520: Andrea *Varga* (Múz. Forgách). 1521: Stephano *Varga* (Lelesz Acta 127/6). 1584: *Wargha* Gergel' (OL. UC. 56/33). [Vö. foldozó-varga.]

varga-hal: tinca; schleihe NySz. 1638: Hal Tarto Barka, meliben vagion cziuka No 6 Karasz No 16 *Varga hal* vagy czompo No 8 (OL. UC. 2/34).

varga-kés: crepidarius cultellus, scalprum; kneif NySz., [schusterkneif]. 1560: Nyolch *warga kees* (OL. Nád. 49).

VARGYAS, l. *varjas*.

VARJA? l. *varjú*.

VARJAS, *vargyas*: [cornicibus copiosus; reich an krähen]. 1420: Piscinarum Haromchemeythaua *Varyasthaua* Waryanosthaua vocatarum (Lelesz Acta 40/86). 1522: Stefanus *Waryas* (OL. D. 37004). 1528: Infra locum *Waryas* cheree vocatum (OL. Kolozsm. 106). 1602: *Vargyas* Péter (SzékelyOkl. V.239). [A gy-s alakra nézve vö. *varjú* MTsz.]

VARJÓ, l. *varjú*.

VARJÚ, *varé?* *varja?* *varjó?* cornix; krähe NySz. 1265: Hinc uadit per uallum qui [igy] dicitur *Worreo*zowelgy [igy] (OL. D. 595). [Olv. *varé?* vö. «vari» MTsz.; vagy talán csak tollhiba «Worrev» v. «Worrew» helyett, vö. az 1342-i adattal.] 1341: Vadit ad vnam metam terream vbi terra vocatur *woryoumezeuforka* (OL. D. 3402). 1342: Intrat vallem vnam *Worrew*clab-

velgu dictam (uo. 3485). 1346: Johannem dictum *Voryu* (Múz. Kállay). 1347: Johannem dictum *Waryu* (ZichyOkl. II.255). 1355: Gregorio dicto *Varyu* (AnjouOkl. VI.369). 1356: Gregorius dictus *Woryu* (Pannh. 1/D). 1358: Nicolaum dictum *Waryu* (Múz.). 1398: Dempta quadam valle *Varyuwelgh* vocitata (OL. D. 147). 1416: Petrus dictus *Variv* (uo. 31402). 1420: Piscinarum Haromchemeythaua *Varyasthaua* Waryanosthaua [olv. *Waryuanos*-, vö. az 1426-i adattal] vocatarum (Lelesz Acta 40/86). 1422: Georgio dicto *Waryu* (Múz. Kállay). 1425: Blasius *Waryu* (Körmend, Heim 749). 1426: Prediis Estwanpeterfyahaza *Waryu*Janoshaza appellatis (Forrás?). 1435: Ad quasdam arbores *Waryaffa* [az utolsó betű kétes, olv. *varja?* vö. MTsz.] dictas (OL. D. 30434). 1440: Thoma *Waryu* (Múz. Kállay). 1466: Anthonio *Waryu* (OL. D. 16421). 1487/1782: Cuiusdam alterius montis altioris Dalul chore, alias *Waryu*hegye vocati (uo. 37066). 1507: Benedicto *Waryu* (Veszpr. 15, Vászoly). [Vö. fekete-varjú.]

VÁRÓ, l. *vár*.

VÁROS, *váras*: civitas, oppidum, urbs; stadt, festung NySz. 1224/1317: Uniuersus populus incipiens a *Waras* usque in Boralt (Zimmermann-Werner 1.34). 1291/1320: Saxonum de *Waras* (OL. D. 1334). 1324: Civitatem *Waras* nominatam (AnjouOkl. II.153). 1390/1481: Datum in *Wycaras* (SztárayOkl. I.498). 1460: *Wywaras*, hn. (OL. D. 15444).

város-csordása: [armentarius urbis; viehhirt der stadt]. 1668: *Varos Csordasa* (OL. UC. 1/21).

város-népe: [cives, urbani; die bürger, die städter]. 1604: Ha az *Urasnepe* keozwl, uagi zolgalatra, Circalasa Uarmire uetnek postasagra et huic Similia, Ennek egi-egi ftig az bwnetese az biroe es Polgaroke (MJögtörtEml. I.34).

város-tagja: civis; bürger NySz. 1700: Aki [jobbágy] pedig városunkban akar lakni és derékképpen jobbágyásra adja magát, a bíró asztalán tartozik letenni 40 pénzt és így az földes úr dolgától szabad leszen fél esztendeig, de az úr szöležéből és város dolgától nem szabados; ez illyen ember *várostagja* leszen és a bíró, várossal együtt tartozik oltalmazni, és minden tisztességes ügyében mellette fogni (GazdtörtSzemle VII.405, Tarcal város törvényeiből).

város-út, -útja: [via urbis; stadtstrasse]. 1343: Vnam stratum puppicam *varashut* vocatum (OL. D. 31244). Ad quarum quidem linearum tamen distinctionem unam stratum publicam *Varusuth* vocatum per eandem possessionem ducentem reliquissent (AnjouOkl. IV.336). 1407: Ex vtraque parte vie que dicitur *Varasvth* (Múz.). 1712 k.: Azért mindeneknek előtte az Belső kertek *Varos uttja* felől valo kapuia mellett Teglalub Sárall az minemő Hazat maga fogh kivanni ollyant kelleit nekí hova hamarab Takarosan fel allitani s- meszel fel vakoltatni (GazdtörtSzemle VII.417, eredetije szerint).

VÁRÓS? [qui libenter praestolatur; der gerne wartet?]. 1211: [Udvornici] Neugrad *Varous* [a. m. várós?] Vosud Medue Maca Merch Charna Michou Euzen (Pannh. Tih. 1/5). 1219: Nomina autem memoratorum vduornicorum... hec sunt... Kuke, Ruga, Regus, *Varous* (Wenzel VI.401).

VÁROSI, *váras*: urbeus, civilis, urbanus [stb.]; zur stadt gehörig NySz. 1604: Ki egyallapotra, ki masra atta magát, nem ertuen az keozseneseg *Uaras*i vagi Polgari Tarsasaggal edgiert (MJögtörtEml. I.28). Az Biro penigh tartozzek Polgariual, es Tanaczbeli nehauí Zemellieckkel annak az Zemellinek allapotiat

meghtudakozni es iol uegere menni, ha az *Uarasi* Tarsasaghoz illendeo (uo. 29).

VARR: suo, sarcio; nähén, flicken NySz. 1507: Teta wlgó *Warranty* walo waznatt (OL. D. 26124). 1545: Keth ladaban aprolek holwalo ky *warro* assonyallatnak walo sersam (OL. Nád. 48). 1555: Elekethek fee aranyal *varoih* (uo.). 1572: Zyrmot uettem *fek varany* (uo. 40). [Vö. be-, ki-, körül-, összevarr; varró.]

VARRÁS, vö. fehér-, him-, kazul-, rác-, spanyol-, spanyolozott-varrás; törökvarrásos.

VARRÁSOS, vö. törökvarrásos.

VARRÓ: sarcinator, netrix; flicker, näherin NySz. 1225: Quorum nomina sunt hec *Worov* [a. m. varró?] cum fratre suo Fiod. Chomso cum filio Herchee (Pannh. 1/F). 1375: Petrus dictus *Warrou* (Körmend, Heim 258). Stephani dicti *Warro* (ZichyOkm. III.594). 1380: Thome dicti *Varro* (Múz.). 1401: Johanne *Varro* (ZichyOkm. V.246). 1406: Petrus dictus *Warro* (Lelesz Acta 29/14). 1409: Mathias *Warro* (Múz. Kállay). 1430: Thomas *Warro* (uo.). 1435: Petrum *Warro* (uo.). 1447: Mathia *Warro* (KárolyiOkl. II.253). 1449: Blasii *Warro* (SztárayOkl. II.443). 1463: Michael *Warro* (OL. D. 15882). 1466: Thoma *Varro* (uo. 16430). 1473: Alberto *Warro* (uo. 28310). 1497: Martino *Warro* (Lelesz Acta 105/4). 1502: Johanne *Warro* (Múz. Forgách). [Vö. fejkötő-, him-varró.]

varró-asszony: [mulier, quae acu victum quaeritat; näherin]. 1714: *Varróasszony* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.23).

varró-ládácska: [arcula ad suendum destinata: nálhade, náhkästehen]. 1635: Egy bársonyos *varró-ládácskát* (Mihalik: KassaÖtvTört. 224). [Vö. varró-láda, hibás értelmezéssel, NySz.]

varró-leány: [puella, quae acu victum quaeritat; näherin], nähmädchen BM. 1701: Fejér Cseléd. *Varró Leány* 3... Dajka 2 (AdalZemplmTört. V. évf. 172). 1702: Dajka kettő, köntössök. *Varró Leány* kettő, köntössék (uo. 331). 1705: *Varro Leány* Marcsó köntösse (uo. VI. évf. 271).

VARROGAT, vö. męgvarrogat.

VARROTT-SZÉK: [genährter sessel]. 1697: Hází ekességre Tükröket, *varrott szekeket*, Spanior falt (AdalZemplmTört. IV. évf. 316).

VARSA, vorsa: sagena, nassa, scirpiculum piscarium; fischerreuse NySz. 1211: Vdornici de Mortus hii sunt Eleus Elud *Varsa* Vnoca Obud Peneze (Pannh. Tih. 1/5). 1252: Inde uadit ad *Varsathu* (OL. D. 369). 1356: Gulgustra vulgo *worsa* (SoprOk. I.256). 1533: Horag kwrte *warsa* szygoń (OL. Nád. 47). 1553: Varsapenz debent soluere qui *varsa* habent in Tibisco (OL. UC. 45/36). 1587: *Varsakath* es hal fogny walo horgokath (OL. Nád. 40). [Vö. csik-, hal-, haltartó-, rák-varsa.]

varsa-hely: 1471: Clausuras piscium wlgó *worsahel* vocatas (Blagay Itár 104. sz., vö. TermtudKözl. 1894. évf. 495).

varsa-pénz: 1519: Tenentur soluere *warsa penz* qui habent sagenas (OL. D. 26197). 1553: *Varsapenz* debent soluere qui *varsa* habent in Tibisco (OL. UC. 45/36).

VARSÁS, vorsás: [sagenam habens, sagenis copiosus; fischerreuse habend, reich an fischerreusen]. 1412: Quarundam particularum terre *Worsas* et Hamos-

sadharmada (OL. Tű. 26/47). 1469: Georgius *Varsas* (OL. D. 32365). Gallum *Warsas* (Veszpr. 5. Fadd). 1480: Blasio *Warsas* (OL. D. 18350). 1489: Michaelis *Warsas* (Lelesz Acta 98/31).

VÁRTA-FA: [brennholz zur heizung der wachthäuser]. 1751: En csak töremoráért küldöttem a cselédemet, a *vártafából* tettek fel [t. i. a tűzre] (DebrJk.). [Vö. NySz. és Zoltai Lajos, GazdtörtSzemle XI.126.]

VAS: 1) ferrum; eisen NySz.; [ferreus; eisen]. 1214: Commetatur Sehturiensibus Misca *Wosuariensi* (Körmend II/8, Ederich 72). 1221: Comite *Wosuariensi* (OL. D. 100). 1233: Ecclesie uestre contulimus Mille Zuanos in *Woswar* a salinariis annuatim (Körmend V/6, Heterog. Miscell. 105). Mediatis uallis pertinet ad *Woswariensem* Temerd de ferreo Castro (HazaiOk. 13). 1240 k.: Hee sunt Nomina Tornatorum de eadem villa forcos *vosc* [a. m. vas?] (Pannh. 61/8). 1251/1281: *Wos*, szn. (OL. D. 346). 1256: In comitatu de *Woswar* (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.431). 1284: Villam *Wos* [a. m. vas?] kolnuchariorum uestrorum (Wenzel IX.381, «Komárom m.» Szam. jegyz.). 1329: In comitatu de *Wosuar* (Múz.). 1354: Vici *Wasuaryulcha* nuncupati (OL. D. 4407). 1357: Petrum dictum *Vosseggw* (ZalaOk. I.575). 1370: Non esset illa via *Waswar* vtha (Veszpr. 106, Csehi 1). 1372: Stephani dicti *Wos* (HazaiOk. 296). 1389: Annectit quendam locum *Vaskapu* vocatum (Lelesz Met. Mármaros 13). 1398: Versus possessionem *Vaskapu* (Múz., «Bács m.» Szam. jegyz.). 1407: Barnabas *Vas* (ZichyOkm. V.496). 1453: Pontem in loco *Waskapw* appellato in comitatu de Hwnyad (OL. D. 29499). 1496: Possessionibus *Waswewreek* alio autem nomine *Waszeek* Saroszeek Gyepwswfyzes (Körmend III/6, Körmend 7). 1520: Prefatum alterum Johannem similiter *Was* dictum (Pannh. Hitel. 152). 1544: Az tengelfre es az hamfara ualo *wasat* meg foraztottak (OL. Nád. 41). 1546: Az lo zayara egy *wasat* awagy kosart (uo. 40). 1553: *Vas* swl negy zaz (OL. UC. 96/3). 1556: Tres sulyok (OL. Nád. 48). 1558: Harom egez kötes *was* es hat zal (uo. 49). 1566: Negy kesafa hamfastwl *wasastwl* (uo.). 1572: Ky wethéo lampasnak faya mynd *wasastwl* (OL. UC. 76/17). 1587: *Vas* [értsd: ekevas?] nadlasra wethé eg szál *wasath* (OL. Nád. 41). 1597: Vödör *wasastol* az kankalekon Az kankalek wegen *vas* horog (OL. UC. 101/3). Apro mosar aliter siska patantiu *vass* 2 (uo.). Gombköny valo szekeczke *wasawal* (uo.). 1602: *Vas* Jakab (SzékelyOk. V.191). *Vas* Mihály (uo. 192). || 2) [vinculum, compes]; fusseisen, fessel BM. (3. jel.) 1558: Emberre valo *vas*. Beko. Bylynch (OL. Nád. 49). 1638: Czinczier es labra valo *vas* (OL. UC. 2/34). || 3) [vomer; pflugchar]. 1558: Harom eke *wasawal* talygayawal igayawal es mynden zerzawawal eghetembe (OL. Nád. 49). 1587: *Vas* nadlasra wethé eg szál *wasath* (uo. 41). [Szärm.: 1152: Halaldi *Vosod* Zegen Zumbot Zahudi Vosos (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl.). 1199: Duos uinitores scilicet Suchuro et Thecam cum uxore sua Sceretheu et duobus filiis Zumboto et *Vosud* (uo., I. HazaiOkm. V.3). 1211: [Udvornici] Neugrad Varous *Vosud* Medue Maca Merch Charna (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt agasones Wros Chemos *Vosud* Sombot (uo.). Vdornici de Mortus hii sunt Marcel Tencu Mocud Venehs *Vosod* Bense (uo.). Isti sunt agricole Mohal Buxi Michileu Bote Gerete Radista *Wosud* Sombod Nuhu Boda (uo.). Isti sunt qui parant scutellas scilicet Priba Beneduc *Vosud* Bene (uo.). In uilla Fotud hii sunt ioubagiones Ellenus Elleh Mihal *Vosud* Boca (uo.). In uilla Supoc hii sunt vdornici Eunus Reze *Vosod* Kerus (uo.). 1230: Villa Alchi *Vosud* Almad (Pannh. 32/V). Villa Beren Alchi *Wosod* Almad Sagu March (Veszpr. 14, Dec. Comit. Symig.). 1244: *Wosod*, szn. (Veszpr. 12, Nagypécsöl). [Vö. bánya-, béléskerekítő-, belyég-, belyégző-,

bilincs-, csipő-, csiptető-, csoroszllya-, ellenző-, ernyő-, fark-, fenékvonó-, foglaló-, fordító-, forgató-, forgó-, guzsaly-, gyalu-, gyomláló-, henc-, heveder-, hód-, holip-, horló-, kar-, ken-gyel-, körésszt-, kesztyű-, korong-, köröm-, kőszőrútekerő-, kötő-, krap-, ládatartó-, la-pocka-, lapos-, lemez-, lyukasztó-, marok-, nyak-, orr-, ostyasütő-, pánt-, pécsetlő-, per-pénce-, pléh-, pocok-, puskatistító-, rúd-, sajtó-, sark-, segyeld-, sín-, sing-, szál-, szántó-, szélés-, szító-, szögfejező-, talp-, tengelykötő-, térd-, tisztító-, töltő-, üllő-, vágó-, váll-, vidra-, zsindélyhorló-vas.]

vas-áros, -áros: ferropola; eisenhändler NySz. 1522 k.: Ferrari vulgo *vasarossok* (TörtTár 1889. évf. 384). 1714: *Vasáros* [foglalkozásnév] (Gazdtört-Szemle IX.23).

vas-bánya: ferraria; eisengrube NySz. 1381/1413: Ad quendam locum montosum *Vasbanya* vocatum (Múz. Kállay).

vas-békó: [compes ferrea; fusseisen]. 1536: *Was bekot* II (OL. L. III. 16. 17).

vas-bot: [baculus ferreus; eisenstock]. 1553: Egy *vas both* (OL. UC. 96/3).

vas-csáklya: [harpago ferreus; eiserner enterha-ken]. 1597: *Vas czaklia* (OL. UC. 101/3).

vas-csap: 1) [eiserner achsschenkel]. 1634: Tiz *vas czap* az Gerendeliék vigiben (OL. UC. 21/3. 9. l., malomházban). [Vö. «tengelycsap» Freckay: Mest-Szót. 16. füz. 6, 18.] || 2) [eisenzapfen]. 1638: Kapu sarkaban valo *vas cziap* (OL. UC. 2/34). Kapuia also *vas cziapiaval* es felül valo horgas foglalo vasaival, retez feievel, kinito vas karikaival (uo.). Egy hitvan rostelios aito, az Pinczenek Tornaczan *vas Cziapia-val* eggiüt (uo.).

vas-deres: «vashoz hasonló szürkés v. deres színű (ló)» MTsz.; eisenschimmel, mohrenkopf BM. 1708: *Vas deres*, herélt, tíros ló (DebrLt., I. Nyr. XXII.521).

vas-dorong, -dorung: [vectis ferreus]; eisenstange BM. 1597: Kw emeleo *vas dorung* (OL. UC. 101/3).

vas-ecset: [hami ferrei, quibus linum pectitur; hechel, flachshechel]. 1638: Egy *vas ecziel* lenhez valo (OL. UC. 2/34). [Vö. MTsz.]

vas-fazék, -fazok: ahenum MA.¹, cacabus, cucuma, coculum, lebes; eiserner topf NySz. [kessel]. 1498: Septem Torpes [a negyedik betű kétes] *wlgo was fazek* (Akad. 11). 1522: *Wasfazek* (OL. D. 26357). 1542: *Vasfazek* ereeg (OL. Nád. 40). 1544: Onasz-tattam öt *uas fazokat* (uo.). Harom *vasfazek* onozat-satol (uo. 41). 1594: Egy eoregh *vas fazek* konder (OL. L. III. 16. 17). 1597: Regj eoreg onazoth *Vass fazek* 3 (OL. UC. 101/3). *Vass fazek* keozep szeorw 5 (uo.). [Vö. MTsz.]

vas-fejű: [offirmati animi, pertinax]; störrisch, hartköpfig BM. 1422: Thoma *Wasfeyw* (Lelesz Acta 42/36). [Vö. Kr.]

vas-fogó: [forceps ferreus]; eiserner zange BM. 1616/1643: Az Kouacz mühelbenn. Vagyon egy kouacz kölcz. Megh vagon. Egy eoregh *vas foghó*. Megh vagon (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle VI.126).

vas-gereblye, -garáblya: [irpex; eiserner rechen]. 1597: *Vas garablia* (OL. UC. 101/3, «Keresztur, Sopron m.» Szam. jegyz.).

vas-gyűrő: «rendkívül erős természetű; mindent őszvető; erejével kérédő, birkozni szerető» CzF.; [pervalidus cupidusque luctandi; von ausserordentli-cher stärke und ringlustig]. 1429: Georgius *Vasgyuro dictus* (Lelesz Acta 48/65). 1493: Ladislaus *Wasgyuro* (Lelesz Prot. III.242). [Vö. Zolnai, Magyar Nyelv 1905. évf. 272; Lehr, uo. 370; Szilády, uo. 411.]

vas-hámor: ferraria moletrina; eisenhammer NySz. 1519/1523: Molendinorum Thelonii ac *Washamor* in dictis oppido et possessionibus habitorum (Körmend III/5, Revistye 87).

vas-hasító: 1643: Eléző vas No. 1. Nagl Placz *vashasito* No. 2 (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle VI.126, kovács-szerszámok közt).

vas-horog: harpago (Dictionarium quatuor lingua-rum, Viennae, 1641. 367. l.), uncus ferreus Kr.; [eiserner haken]. 1549: Harpagines ferreae vulgo *washorog* (OL. UC. 75/39). 1597: Vödör vasastol az kankalekon Az kankalek vegen *vas horog* (uo. 101/3). 1638: Jegh szaggato *vashorog*. Jegelő eszteőke (uo. 2/34). 1643: Kétt nagy eoregh só fozó vás fst négy zegő, hatt *vas horgon* fűgő: Az egik vydon vy, nemis feőztek benné (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle VI.129).

vas-kanál, -kalán: spatha ferrea; ein eiserner Löffel PPB. («vas kalán» a.). 1558: *Was kalan* (OL. Nád. 49). 1566: Egy golyobys ewthew *was kalan* (uo.). 1597: Goliobis eonteo *vas kalan* (OL. UC. 101/3). [Vö. NySz. MTsz.]

vas-kapa: [ligo ferreus; eiserner haue]. 1643: Negy so vonyó *vas kapa*. Negy so hanyo lapat (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle VI.129). [Vö. NySz. más jel.]

vas-karika: annulus ferreus; eiserner ring NySz. 1517: Feci laborare *wlgo vas karikath*: et vnun vas villat cum fabro Barnaba (OL. D. 26181). Clauem derekzegh marokwas et *vas karika* ac ad nouam portam sarkwas (uo. 26516). 1556: Ket kesafa Ket hat lofa *was karykaval* (OL. Nád. 49). 1597: Az feol vonio kapun keth feleől vass sorok [így] es *vass karikak* (OL. UC. 101/3). 1619: Korongra valo *vas karika*. Perpenze vas. Gusaly vas (OL. L. III. 17/29). 1638: Kapuia also *vas cziapiaval* es felül valo horgas foglalo vasaival, retez feievel, kinito *vas karikaival* (OL. UC. 2/34).

vas-keménce: fornax ferrea; eiserner ofen NySz. 1490: *Was kemence*; Karpyth; Suporlah (OL. D. 26048). 1597: Taborban valo *vas kemence* (OL. UC. 101/3).

vas-kép: [venabulum ferreum; eiserner jägerspiess]. 1490: Tarpais; *Vaschep*; Baard (OL. D. 26046). Gerel; Tarpais; *Vaschep* (uo. 26048). 1504: Item cuspides longas VI Item *wlgo vas chep* VI (uo. 36987, hadi szerszámok közt, ugyanitt feljebb: «fustem *wlgo keep*»). [Vö. 2. kép.]

vas-kés?: [culter ferreus; eisernes messer]. 1410: Blasium Vasnyas. Johannem *Vaskees* [olv. -kés v. -kéz?] (OL. D. 9688).

vas-kesztyű: chirotheca ferrea; eiserner hand-schuh NySz. 1543: Egh *vaskezthyw* (Múz. Kisfaludy). 1552: Attam *vas keztyewt* kylenezet (OL. Nád. 48). 1566: Egy sysak egy *vaskezthyw* (OL. L. III. 16. 17).

vas-kondér: [lebes ferreus; eiserner kessel]. 1594: Egj öregh *vas konder* (OL. UC. 78/87, «Szilágy-Somlyó» Szam. jegyz.). 1638: Egy *vas konder* (uo. 2/34). [Vö. NySz. más jel.: MTsz.]

vas-láb: tripus; dreifuss NySz. 1544: Vöttünk ket *vas labot* (OL. Nád. 40). 1548: Labas serpenoth. *Vas labath* (OL. L. III. 16. 17). 1561: Serpenywnék walo *was lab* (uo.). 1568: Cribra duo. *Was lab* duo. holyp was vnum (OL. UC. 75/32, «konyhaeszközök közt» Szam. jegyz.). [Vö. MTsz.]

vas-lámpás: [lucerna ferrea; eiserne lampe]. 1566: Egy *was lampas* zallas korra walo (OL. Nád. 49).

vas-lánc: catena ferrea Kr.; [eiserne kette]. 1586: Vagion egy tesla kinec uegebe *uas lancz* vagion (OL. L. III. 16. 17).

vas-macska: ancora; anker NySz. (1. jel.) 1549: Anchorae ferreae uulgo *wasmachka* duae (OL. UC. 75/39). 1550: Ancore ferreae vulgo *wasmachka* (OL. Instr. 11).

vas-macskácska: [ancora parva; kleiner anker]. 1597: Negj ago *Vass maczkaczka* (OL. UC. 101/3).

vas-nyárs, -nyáss: veru ferreum; eisenspiess NySz. 1410: Blasium *Vasnyas*. Johannem Vaskees (OL. D. 9688). 1539: Vagokes. Bard. Zytowas. Töke-wonokees *Vasnyas* (OL. Nád. 48). 1558: Eg zal was-bol chynalt ember nakara valo chyngethe Bolha Öreg *was nars* (uo. 49).

vas-palack, -palasz: [lagena ferrea, lagena sclopeti pulveraria; eiserne flasche, pulverflasche]. 1592: Egy puszka kwch *vaspalazkyaul* (OL. Nád. 48). [Vö. *puska-palack* NySz. és PPB.]

vas-pánt: [eisernes band]. 1520 k.: Ferramenta ad hostia annexa wlgó *vaspanthokath* (EgyKönyvt. Litt. Epist. Orig. 262). 1597: Hituan oh apro töröt *vas pantok* baronara valok (OL. UC. 101/3, 51. l.).

vas-pléh: lamina ferrea; eisenplatte NySz. 1490: *Vaspleh* ad hostia pertinens (OL. D. 26048). 1491: *Vaspleh* particule (uo. 26051). 1572: In officina fabrilis: ... lakathiarthoz walo satho, *vas plee* (OL. UC. 76/17).

vas-rosta: vannus NySz., vannus ferreus MA¹, [cribrum ferreum; eisernes sieb]. 1528: Vnum cribrum ferreum wlgó *vas rosth*a (OL. Nád. 42). Vnum cribrum wlgó *vas rosth*a emi (uo.). Vnum cribrum ereum wlgó *was rosth*a (uo. 49). 1637: Egy trebelyező *vas rosta* deszka keöze chinalt (OL. UC. 14/43).

vas-rúd: longurius ferreus; eine eiserne Stange PPB., eisenstange BM. 1516: Ad vnum *was Rud* (OL. D. 26169). 1549: Instrumentum ferreum ad effringendos lapides uulgo *wasrud* (OL. UC. 75/39).

vas-sikolytú, -csikoltó, -csikóté, -csikótó: [eisernes deichselband]. 1520 k.: *Waschikolto* Vehiculum Cordam (EgyKönyvt. Litt. Epist. Orig. 261, «Nógrád» Szam. jegyz.). 1566: Egy *was Chykothe* (OL. Nád. 49, «Nagy-Kanizsa» Szam. jegyz.). 1567: *Was chykoto* (OL. L. III. 16. 17). 1568: Stimuli ferrei. *Was chykoto* (uo., «Ónod» Szam. jegyz.). [Vö. *sikolytú*.]

vas-sisak: [cassis ferrea]; pickelhaube BM. 1597: Hituan oh *vas sisak* czuczós (OL. UC. 101/3).

vas-sulyom: murex, tribulus NySz.: ein Wurff-Eisen, Füss-Angel PPB. 1605: Thwzes Swliom uagion Nr. 70 *Was Suliom* uagion Nr. 150 (OL. UC. 28/61, hadi szerszámok közt).

vas-szar? scoria, retrimentum ferri; Eisen-Schlacken PPB., eisenschlacke BM. 1335: Quandam vallem *Woszar* [a. m. *vas-szar*?] welgh nuncupatam (OL. D. 2946). 1355: Transiretur per quandam vallem *Woszar*-welgh nuncupatam (uo. 17634). [Vö. NySz. MTsz.]

vas-szekér: [currus ferreus; eiserner wagen]. 1536: Currum wlgó *was zekereth* kassay (OL. L. III. 16. 17).

vas-szérszám: ferramentum; eisengerät NySz. 1560: Keeth zathyor *was zersam* (OL. Nád. 49).

vas-szörű: [pilo ferrugineo; mit eisenfarbenem haar]. 1594: *Vas szörű* szőjke [marháról] (Kecskemét-Jk., I. Nyr. XXXII 158).

vas-tengély: [axis ferreus; eiserne achse]. 1556: *Vas tengel* hunthoz walo (OL. UC. 99/27, «Nagybánya, bányászat» Szam. jegyz.).

vas-üst: [ahenum ferreum; eiserner kessel]. 1616/1643: Egyg eöreg h negyszeglető *vas üst* kibén söt foznek foldoztattot (OL. Instr. 42, I. Gazdtört-Szemle VI.129). 1643: Kett nagy eöreg h söt fozó *vas üst* négy zegő, hatt *vas* horgon függő. Az egik vydon vy, nemis feöztek benné (uo.).

vas-vágó: [setzhammer?]. 1549: Instrumentum ferreum uulgo *waswago* (OL. UC. 75/39). 1550: Instrumenta ferrea vulgo *waswago* duo (uo. 75/40, hadi szerszámok közt).

vas-verő: [opifex ferrarius; schmied?]. 1355: Possessiones *Woswerezek* Ledesfolua vocatas (Körmend III/9, Vörösvár 1). 1358: Possessione *Woswerezek* alio nomine Kendezeek [«Vas m.» Szam. jegyz.] (Körmend, Miscell. Nemetűjv. lad. 40, nr. 4). 1496: Possessionibus *Waswerezek* alio autem nomine Waszeek Saroszeek Gyepwfsyzez (Körmend III/6, Körmend 7). [Vö. MTsz. NySz. és SchlagliSzóvj. 1309. sz.]

vas-vezző: virga ferrea; eisenrute NySz. 1490: *Vaswezew*. Fyrez (OL. D. 26048). 1493: Sex zakallos integres Centum decem et octo Synwas 35 ligatura Zauarum ferrearum que wlgó *was vezew* dicuntur (Körmend, Stat. ant. major. 27/11). 1545: Öt kalach *was wezzo* (OL. Nád. 49). 1553: *Waswezew* zakalos thewlthew (OL. L. III. 16. 17). 1597: *Vas vezzeo* (OL. UC. 101/3).

vas-vezzőcske: [virgula ferrea; kleine eisenrute]. 1597: Hituan *vass veszeoczke* 1 (OL. UC. 101/3, 30. l.).

vasvezzős: [virgis ferreis instructus; mit eisenruten]. 1597: *Vasveszős* töröth kaletka (OL. UC. 101/3).

vas-villa, -vella: furca ferrea MA¹. («vasvella» a.); eiserne gabel MA. (1708. kiad.) 1517: Feci laborare wlgó *vas karikath*: et vnum *was villat* cum fabro Barnaba (OL. D. 26181). 1587: Ganey hanó *was vella* (OL. UC. 12/42). Kewe hanyo *was vella* (uo.). 1590: Egh kewe hanio *vas vella* (Fórrás?). 1597: Keue hanio *vas vella* (OL. UC. 101/3).

vas-villácska, vö. abárló *vasvillácska*.

VASACSKA, vö. *sarkvasacska*.

VÁSÁR: a) forum; marktplatz; b) mercatus; markt NySz. 1055: Postea gnir uege holmodia rea exinde mortis *uasara* kuta rea (Pannh. Tih. 1/1). 1211: In uilla Cheuz sunt cultores Syke Tecusa *Vasar* (uo. 1/5). [Udvornici] Varou Molvd *Vaasar* Hyei Rost Sekuid Culessed Boda Buncheu Keyei Buhtus (uo.). 1240 k.: Hoc sunt nomina Jobagionum *Vasar* Bede Kese Scemus (Pannh. 61/8). 1270: Villa Mortun*vasara* (OL. D. 746). 1274: Ciuiusdam terre Reginalis *Wasarf*olua uocate (Múz. Forgách). Quandam terram nostram *Wasarf*olv appellatam (uo.). 1296: Possessiones *Potuasara* et Noztrey uocatas (Veszpr. 11, Patvására). Pro duabus partibus terre *Heuduasara* vocato (Székely-Okl. V.1). 1321: In foro *Keeduasara* uocato (Zichy-

Okm. I.196). 1344: Rector ecclesie de *Peteruasara* (Kubinyi: MTörtEml. II.133). 1357/1432: Possessiones Kercky et Azzon*wasara* vocatas (Múz. Kende). 1379: Possessiones Kysponula et *Wassar*mezeu vocatas (Múz. Kállay). [Szám.: 1137/1262: Duobus mancipiis Tecula cum tribus filiis et *Wasard* cum uxore et duobus filiis (Pannh. 13/L). 1185/1318: *Wasaard* [szn.] et Vendegh (uo. 19/K). 1199: Duas ancillas Chuce scilicet cum *Wasard* et filia Vendega et alteram nomine Bischur (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl., I. HazaiOkm. V.3). 1211: Hii sunt coci Muchou Huldus Cedhe Onson Numud Warou Peti Soruld Wagia *Wasard* Megzeg Endus Feleh Buhtus Sata Matoy Zephall Latomas (Pannh. Tih. 1/5). Isti sunt exequiales warou butus feled pentue Texa *Wasard* Mogd Moglou (uo.). Isti sunt vdornici *Wassard* Warou Latamas Choucha (uo.). Hii sunt vdornici Zolcad Zelcheg Zegen Bod Sopa Bessu Vitos Messu Mod Tholtus *Wasard* Bedes Semes Kereu Sebeh Cesu Kerus (uo.). In uilla Fotud hii sunt ioubagiones Eiud Zegen Bodou Vus Zennes *Vasaard* (uo.). Isti sunt uinitores Cheke Piscut feuche *Wasard* Jacsa Kesey Hiusud (uo.). Isti sunt piscatores Chekine Eiureuh Karache Moncat Cet Zob *Vasaard* Hotta (uo.). Hii sunt vdornici Boyad Thexa Nemelh Cut Vossos Monac *Vasaard* Somciu Aratas Zemdy Forcos Medue Thidia (uo.). 1214: Procedit ad aliam uillam que uocatur *Wasard* (OL. D. 69). 1221: Quorum uidelicet aratorum nomina sunt hec Sop Chempez *Wasard* Pozor Chuma (Pannh. 4/B). 1222: Sex mansiones Adrianum Chomor *Wasard* Chence [Chence?] Paulum et Fenerus (Veszpr. 12, Nagypécsöl). Mansiones *Wasard* Fenies Mutus Ayanduk (uo.). 1237: Urbanus et *Usard* cum filiis (Veszpr. 6, Gyepolt). 1238: Populi Tauarnicorum regine Sevmuro uidelicet et *Wasard* (OL. D. 227). 1240 k.: Hec sunt nomina uinitorum seruorum Chomos *Wasard* (Pannh. 61/8). Hec sunt nomina sacrificorum in eodem predio Halaad Gecha Buhte *Wasard* (uo.). 1358: Johannes filius *Wasard* (Veszpr. 107, Köveskál 7.). [Vö. búza-, heti-vásár.]

vásár-bíró: agoranomos MA¹; marktrichter, markt-anfseher NySz. 1544: Attam az *vasarbirónak* (OL. Nád. 41). 1667: Vásárnapokon, hétfőn, kedden, ki adni s venni jó, minden szekeren egy-egy pénzt vegyenek hiték és kötelességek szerint *vásárbíró* uraimék. A sós szekerek jóvedelméről újabb discursus léssen, 2—2 polturát szedvén (DebrJk., I. GazdtörtSzemle XI.264).

vásár-hely: emporium Kr.; [handelsplatz, markttort]. 1341: Georgii de *Wasarhel* (Múz. Soós). 1347: Datum in Apachau*asarhel* (Múz.). 1351: In congregatione prope Apachau*asarhel* celebrata (uo.). 1368: Apacha *Wasarhel* (HazaiOkl. 284). 1369: Prope villam Apachau*asarhel* (Múz.). 1428: Montem *Vasarhel*hagoya vocatum (OL. D. 28803). 1455: Possessiones Donath-tornya, *Wasarhely* (uo. 14942). [Vö. SI. és BM.]

vásárműves: [qui nundinarum causa opus facit; für den markt arbeitend]. 1636: Mivel az *vásár* és *varóműves* szabók is gyakran munkálódnak (KomárJk.). 1735: *Vásárműves* szabók (GazdtörtSzemle III.345).

vásár-út: [via publica, via nundinarum; landstrasse, strasse für die märkte]. 1262/1326: Usque viam que uocatur *Wasaruth* (OL. Tű. 33/102). 1420: Ad quandam viam magnam quam *Wasaruth* vocari dixissent (OL. D. 10923). 1422: Ad viam *Wasarut* dictam (Veszpr. 108, Tapolca 4). 1431: Quandam viam Saythswuth alio nomine *Wasaruth* vocatam (OL. D. 31132). [Vö. vásáros-út.]

vásár-vám: [markt Zoll]. 1522: Totalem porcionem prouentuum Ebdomadalem *Waasaarvám* nuncupatam singulis foris ebdamadilibus [«így» Szam. jegyz.] in

preallegata Naghmyhal (Lelesz Acta 128/6). 1602: Prouentus fori vulgo *vasar vam* (OL. UC. 1/16).

VÁSÁRI: [nundinarius, ad nundinas paratus; zum markt gehörig, markt-]. 1561: *Wasary* sekrenj (OL. L. III. 16. 17). 1635: *Vásári* cseres hámot 50 d. *Vásári* cseres féket 50 d. (GazdtörtSzemle VII.479). A mi a *vásári* apró munkát illeti, mi [bodnárók] igen keveset csináltakunk (uo. 481). A közönséges *vásári* téli keztyűt per 1 f. (uo. 482). 1669: Közönséges *vásári* lúd párja 48 denár (uo. I.89).

VÁSÁROS: 1) [nundinas habens; (jahr)märkte habend]. 1345: In possessione *wasarus* kallo (OL. D. 3788). 1345/1414: In possessione *Wasarus*kallo (Múz. Ibrányi). 1349: In villa *Vasarus*kallo (OL. D. 4032). || 2) nundinator SI.; marktkrämer, marktfahrer BM. (1. jel.) 1731: Az külső *vásárosoktól* akár sátóra legyen, akár nem [vásárpénz] d. 24 (GazdtörtSzemle VII.89). [Vö. NySz. más jel.]

vásáros-út: [via publica, via nundinarum; landstrasse, strasse für die märkte]. 1344: Ad magnam viam *Wasarusuth* dictam (ZalaOkl. I.417). 1355: Circa quandam viam *Wasarusuth* (Lelesz Met. Szabolcs 29). 1367: Ad quandam viam *wasarusuth* vocatam (OL. D. 5603). 1381: A quadam via magna *Wasarusuth* dicta (Múz. Dőry). 1381/1416: A quadam via magna *wasarusuth* dicta (SopOkl. II.35). 1390: In magnam viam que vulgariter dicitur *Wasarusuth* (OL. D. 7647). 1440: Venissent ad viam magnam *Wasarusuth* vocatam (Múz.). [Vö. Szamota, NyK. XXV.163.] [Vö. vásár-út.]

VASAS: 1) [loricatus, ferratus; geharnischt? in catenas conjectus; in ketten gelegt?]. 1138/1329: *Wasas*, szn. (MonStrig. I.91). *Wasas*, szn. (uo.). 1152: Duos pulsatores scilicet *Vosos* [vö. még 3. jel?] Foth (Pannh. 38/A). Halaldi Vosod Zegen Zumbot Zahudi *Vosos* (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl.). 1201: Quorum hec sunt nomina Johannes. comes cib. tunc temporis factus comes curialis comes *unosos*. pristaldus alexius. filius gude (Pannh. 19/V). 1211: Isti sunt curiferi *Vosos* Chima Domus Mogd Chemud (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt vdornici Boyad Thexa Nemelh Cut *Vossos* Monac *Vasaard* (uo.). In uilla Thurkh isti sunt ioubagiones Sentus Suma Beche *Wuosos* [az okl. másik példányában *Wosos*] Michy (uo.). 1213: Speculatores de Zala Joubagiones predicti castri [t. i. Castriferrei] *Wossos* Pota Zerma (Körmend II/8, Szentgothárd 2). 1229: Johannes *Wosos* in Chepel (Pannh. Lib. Rub. 24—34. I. 20. sz.). 1231: Uadit ad *Wosokereky* (OL. D. 168). 1240 k.: Hec sunt Nomina fabrorum de eadem villa Zuga *Vosos* (Pannh. 61/8). 1271: *Wosos* Joubagione monasterii (uo. 3/M). 1292: Petri et Benedicti filiorum *Wosos* (Veszpr. 107, Kál 2). 1380: Johannis dicti *Wasas* (MonCivZagr. I.276). 1381: Johanne dicto *Vasas* (Veszpr. 107, Lula 5). 1405: Elyas *Wasas* (Lelesz Acta 28/25). 1413: Andrea dicto *Vasas* (Zichy-Okm. VI.240). 1422: Nicolao *Wasas* (Lelesz Acta 42/76). 1430: Clementis dicti *Vasas* (Múz. Kisfaludy). 1475: Paulus *Wasas* (Körmend, Heim 566). 1478: Benedictus *Wasas* (OL. D. 18145). 1479: Johannem *Wasas* (Lelesz Acta 89/29). 1495: Johanne *Wasas* (Múz. Forgách). 1551: *Vasas* szenth peter [«S. Petrus ad vincula» I. Kr.; «Petrus in vinculis» I. CzF.] nappan (OL. Nád. Számad. b). || 2) ferreus, ferratus; eisern NySz. (1. jel.), [mit eisen beschlagen]. 1566: Egy tarazk gyoyto paleza *wasas* (OL. Nád. 49). Keth wasazoth hatlo fa. Egy *wasas* fyrgete. Egy *wasas* felhercz (uo.). 1586: Metreta *wasas* lignea ferro munita (OL. UC. 77/1). 1594: *Vasas* labas zepet (uo. 78/7). 1597: Kisefa hamfaiual *vasas* (no. 101/3). Palaczok thok *vasas* űres 2 (uo.). Vasas Ladaczka pleh nekűl hituan (uo.). Taborban valo noszolia fa labak *vasasok*

egj sato szeg heian egj noszoliara valo 1 (uo.). 1637: Egy ket agu *wasas* gyamol teőke (uo. 14/43). || 3) [negotiator ferrarius], ferramentarius; eisenhändler NySz. (2. jel.) 1670: Az *wasasoktól* való exactio (DebrLt., l. GazdtörtSzemle XI.266, vásárpénzekről vezetett lajstromban). [Vö. még az 1. jel. adataival?]

wasas-kocsi: [currus ferratus; mit eisen beschlagener wagen]. 1550: *Wasas kochy* (OL. Kolozsm. 50). [Vö. **wasas-szekér**.]

wasas-szekér: currus ferro munitus Kr.; [mit eisen beschlagener wagen]. 1590: Harom Boryus teheneth, harom lowatt egj *wasas zekerett*, egj eckett (BorsodmJk. II.450). [Vö. **wasas-kocsi**.]

VASATLAN: ferro destitutus Kr., [non ferratus]; unbeschlagen BM. (1. jel.), [ohne radreif]. 1584: Rydegh wy kerek *wasathlan* (OL. UC. 56/33). [Vö. **vasazatlan**.]

VASAZ: ferro munio; mit eisen beschlagen NySz. (2. jel.) 1566: Keth *wasazoth* hatlo fa. Egy wasas fyrgete. Egy wasas felhercz (OL. Nád. 49). 1572: *Vasazoth* taraczk agy (OL. UC. 77/13). 1587: Eg *wasazoth* hatulso tengel öthközö karyka nekül (uo. 12/42). 1616 1643: Egy éőregh negyszeglető vas üst kibén sőt foznek foldoztatott: Az kemencze az kyn áll, vyonnan batoztatott [igy], es *vasasztatott* (OL. Instr. 42, l. GazdtörtSzemle VI.129). [Vö. **mégvasaz**.]

VASAZÁS: [zö ferro munire]; das beschlagen (mit eisen) BM. 1544: Az kesefa *uasazasatol* (OL. Nád. 41).

VASAZATLAN: [non ferratus; unbeschlagen]. 1587: Zekę *wasazathlan* (OL. UC. 12/42). [Vö. **vasatlan**.]

VÁSOTT: subtritus, protritus, hebetatus, stupefactus; abgeschliffen, stumpf NySz. (1. jel.), [abgewetzt]. 1597: *Vasoth* vass czakan 1 (OL. UC. 101/3). [Vö. MTsz.].

VASTAG: firmus, robustus, validus [stb.]; stark, dick NySz. 1451: Thome *Wasthagh* (OL. D. 14509). 1781: Csuka István felesége és leánya Ersébet ns. Mólnár Judith hajdán leánt szűz koronájának és szép hírének, nevének szembe tűnhető *vastag* gyalázattyára 's becstülletinek el tapodására illy otsmány pletykásgal hirtolzni s gyalázni nem iszonyodtak (SajószentpJk. 354, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 276, «fan» a.).

VÁSZ, 1. **váz**.

VÁSZAS: terrificus; schrecklich NySz. 1434: Johanne *Wazas* (OL. D. 12645). [Vö. **váz**.]

VÁSZIL, 1. **Vászol**.

VÁSZNOS: linteo PP. («vásznas» a.), lintearius; leinwandhändler]. 1731: Akik pedig concivis szabadsággal nem birnak, az olyan *vásznosok* [vásárpénze] szombati nap d. 2 (GazdtörtSzemle VII.88).

VÁSZOL, **Vászil**: [Basilus]. 1086: *Wazil* cum uxore et filio duabusque filiabus (Wenzel I.37). 1095: Quarum [mansionum] numeri hec sunt *Wazil* Guquer (Pannh. 15/00). 1200 k.: Ipsi uero ceperunt equitare ultra portam *Wacil* (Anon. 45). Dvx uero Zulta post reuersionem militum suorum fixit metas regni Hungarie ex parte Grecorum usque ad portam *Wacil*, et usque ad terram Racy (uo. 57). 1211: In uilla *Vazil* [hn. Zala m., ma Vászoly] isti sunt serui Karasun Chikiren (Pannh. Tih. 15). 1282 k.: Mihál vero frater Geiche genuit *Wazul* et Zar Ladislaum (Kézai, l.

FontDom. I/2. 77). [Vö. Melich, NyK. XXXIII. 332, Magyar Nyelv 1905. évf. 66. l.; Karácsonyi J. a *Wazul*-t pogány eredetű személynévnek tartja, l. Turul 1890. évf. 50. l., Magyar Nyelv 1905. évf. 132. l.]

VÁSZON, **vászony**: [linteum], tela; leinwand NySz. 1507: Tela wlgo Warrany walo *waznat* (OL. D. 26124). 1544: Zewld *waznoth* (OL. Nád. 40). Fal törleni walo *waznat* (uo.). Vöttem zöld *uasznat* neg senget (uo. 41). Uöttem wekoñ *uasznat* kibe syltet hordoznak (uo. 42). 1545: Pokrocz peremezni *wasznat* (uo. 40). 1549: Neg ref temerek *uasznat* tanyr töllőnek (uo. 49). 1588: *Vaznoth* Turo saknak (uo. 41). 1594: Egj türet *waszn* heueder Fejer on egj türet (OL. UC. 78/7). [Vö. olasz-, paraszt-vászón.]

vászón-áros: lintearius; leinwandhändler NySz. 1494: Margarete *Wazonaros* dicte (Engel: GeschUngr-Reichs. I.90).

vászón-áruló: [lintearius; leinwandhändler]. 1714: *Vászónáruló* [foglalkozásnév] (GazdtörtSzemle IX.22).

vászón-kendő: [mappa lintea; tuch aus leinwand]. 1736: Egy török varrásos sokféle selyemmel varrott nagy buja *vászónkendő* (CanonVisit. 176, «Clenodia S. Mensae» közt).

vászón-szövés: leinenweberei KB. 1702: Hordó csinálás száz fl. 24 ... *Vászony szövés* Sing 600 fl. 18 (AdalZemplvmTört. VI. évf. 44).

vászón-táska: [pera lintea; leinwandtasche]. 1544: Uöttem leueleknek eg *uaszn tascat* (OL. Nád. 41). 1635: Két fekete *vászóntáskában* levelek vagynak (Mihalik: KassaÖtv.Tört. 224).

VÁSZONY, 1. **vászón-szövés**.

VATALÉJ, **vataléj**, **vatolaj**, **vatoláj**, **vatolélj**: lagena; flasche NySz. 1586: Egy hituan *vataley* (OL. L. III.16. 17). 1587: Ket *vatolait* lemonyagnak (OL. Nád. 47). [Vö. Melich, Nyr. XXV. 116.] [Vö. fa-vataléj.]

VATALÉJ, 1. **vatalé**.

VATOLAJ, 1. **vatalé**.

VATOLÉ, 1. **fa-vatalé**.

VATOLÉJ, 1. **fa-vatalé**.

VÁTRA: [focus; herd, feuerherd?]. 1692: Kéneseő Bánjához lato Hekmánnek. Buza. Cub. 5. Pénze fl. 12. *Vátrákra* [igy] vigyázo hites embereknek Pénze per Annum fl. 10 (GazdtörtSzemle VI.181, eredetije szerint). [Vö. MTsz.].

VÁZ, **vász**: [formido], terri culamentum; strohmännl, gartenscheuche NySz., [vogelscheuche]. 1427: Georgio dicto *Vaaz* (Veszpr. 13, Pét). [Vö. MTsz.] [Vö. **vászas**.]

VAZUL, 1. **Vászol**.

VÉ, 1. **vő-legény**.

VÉCSÉRNYES: [vespertinus, ad preces vespertinas pertinens; abend-, vesper-]. 1596: Malom aki volt most pusztá, ha megépülne annak Pénteken *vetsernye*i harangszótól fogva Szombaton estig az Predikátoré az haszna (CanonVisit. 138). [Vö. *vécsernye* NySz.]

VÉCSÉRNYES: [qui precibus vespertinis libenter adest; vespergänger?]. 1522: Petrus *Wchyerneyes*

(OL. D. 37004). Mattheus *Wechjernes* (uo.). Blasius *Wechjernes* (uo.).

VECSIN: 1637: Boyerok es Zabadosok. Kolczar Istuan. Vadon Ur[unk] eő Na[gysá]ga Fogarashoz tartozo Jozzagaban vagion negy *Vetsinnye* [igy], a' mint ők itt szoktak hini, kik mind az altal a' mint magais referallia, nem ugy mint Jobbagy, miuel az ő Na[gysá]ga feőlden laknak, hanem csak vetsinseguł [igy] szolgálnak (OL. UC. 10/63, 3. l.). [Vö. oláh *vecin*: der Nachbar, Landsmann; der ehemalige leibeigene Bauer, Frohnbauer in den Donaufürstentümern] Barcianu: Wörterbuch: «*vecinie*: die Frohnarbeit» uo.; 1. még Cihac: Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Éléments latins, 308.] [Vö. *vecsinség*.]

VECSINSÉG: 1637: Boyerok es Zabadosok. Kolczar Istuan. Vadon Ur[unk] eő Na[gysá]ga Fogarashoz tartozo Jozzagaban vagion negy *Vetsinnye* [igy], a' mint ők itt szoktak hini, kik mind az altal a' mint magais referallia, nem ugy mint Jobbagy, miuel az ő Na[gysá]ga feőlden laknak, hanem csak *vetsinseguł* [igy] szolgálnak (OL. UC. 10/63, 3. l.). [Vö. *vecsín*.]

VEDENG? VEDÉNG? 1. vendég.

VÖDÖR, vödör: [hama], urna, hydria; eimer, wassereimer NySz. 1525: Vnum *veder* emi (OL. D. 26345). 1544: Vöttem eg *vödör* cikot (OL. Nád. 42). 1587: *Wödöre* walo két karkya foghateyawal eggüth (OL. UC. 12/42). 1597: *Vödör* vasastol az kankalekon Az kankalek vegen vas horog (uo. 101/3). [Vö. *börvödör*.]

VÖDRÖCSKE, vödröcske: urnula; eimerlein NySz. 1597: Vainak valo kis *vödröcske* (OL. UC. 101/3). Viz hordo bodon aliter *vödröcske* (uo.). Egj kis fa *vödröcskeben* tarazek vas goliobis 46 (uo., 28. l.). Egy kis *vödröcskeben*, vasbul vagdalt es eontoth vass szakalos goliobis 295 (uo., 29. l.).

VÖDRÖSHAL, vödrös-: 1547: *Vödrös halat* [«ellentétre a szám-hal» Szam. jegyz.] hoztak (OL. Nád. 42).

VÉG, víg: 1) finis, telos, extremitas; ende NySz. (1. jel.) 1055: Inde ad holmodi rea postea gnir *uege* holmodia rea (Pannh. Tih. 1/1). 1270: Andream de Hydweg (Múz.). 1288: In Mezenueg habent duas vineas (Veszpr. 109, Szepezd 2). 1296: Quinque iugera sunt in Rethreg (Veszpr. 8, Jutas). 1347: Cuius aque paludose unus finis pretendit se usque ad Hydzyg, alter vero usque ad Kwlyrich (AnjouOkm. V.42). 1349: Possessionum Lappanch alio nomine Gathuege vocatarum (ZichyOkm. II. 406, 407). 1375: Johannes de Hydweg (Múz.). 1400: Blasium dictum *Veg* (ZichyOkm. V.152). 1426: Stephanus *Weg* (Múz. Kende). 1435: Hantawege alio nomine Wyslas (Veszpr. 7, Hanta). 1467: Vbi a monte Erkedhegevegen caderet ad fluuium (Lelesz Met. Bereg 21). 1512: Plateam autem Magyaruegh (OL. D. 24869). Plateam vero Zaazweg (uo.). [Vö. az 1518. és 1598-i adatokkal és «falu-veg»-gel.] 1516: In terra Thowege vocata (Lelesz Acta 122/48). 1518: Saag cum vico Lwdweg appellato (KárolyiOkm. III.110). Saag cum vico Lwdweg prenotato (uo. 111). [Vö. az 1512-i adatokkal.] 1528: Peplum vnum feketheueghew (OL. L. III. 16. 17). 1564: Az tervin szolgálatas dolga az szigény nép kezett régi szokás szerint legyen, úgy hogy: első meglátás füstin legyen, onnat Jakap uram eleibe mehessen, hon ő elette *vég* nem szakadhat, appellatio lehessen asszonyom eleibe, minden dologban (GazdtörtSzemle I.69). 1577: Hydwegh, hn. (OL. UC. 1/3). 1598: Minden ember Anderko Mátétól fogva Borsos Andrásig a fel-

vég [vö. «fel-vég» MTsz. «1. föl» a.] tartozik egy-egy Miskoltzi tetés szapu buzával (CanonVisit. 143). [Vö. az 1512. és 1518-i adatokkal.] 1604: Az Biro penigh tartozzek ... annak az Zemellinek [a városban megtelepedni szándékozónak] állapotiat megitudakozni es iol *uegere menni* [a. m. comperire, certiorari; etwas auskundschaften NySz. «2. mén» szólásai a.], ha az Uarasi Tarsasaghoz illendeo (MjogtörtEmi. I.29). 1634: Ket kása keőli, ninezen vas az kása keőliük *vigin* Nro. 2. Harom kender keőli Nro. 3. Tiz vas czap az Gerendeliék *vigiben* Nro. 10 (OL. UC. 21/3, 9. l.). 1725: Innét mentünk vissza az Tőkeszer *végihez* való nyilakra, kik az Szamosra nyúlnak *véggel* az ispóaly-földekig (GazdtörtSzemle III.187). || 2) [quod apud fines est; am ende befindlich]; ultimus; letzter NySz. (2. jel.) 1193: Inde ad aquam *vegag* (OL. D. 27). 1194: Ex inde tendit ad *Wegu*homo quod est Scecu (uo. 33). 1256: Item Kyuolkan Item *Weguolkan* [hn.] (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.430). 1268/1347: Ad aliam aquam que vocatur *vegag* (MonStrig. I.555). 1275: Incipit a parte orientali in palude *vegsar* (OL. D. 927). 1275/1281: Ad quoddam pomerium wgo *Wegkerth* vocatum (uo. 1091, I. Wenzel IX.139). 1279: Ad paludem *uegsar* uocatum (OL. D. 1401). 1374: Paludem *Wegsar* vocatum (uo. 6196). 1405: Paludis *Weghsaar* vocate (uo. 9041). 1410: *Wegzalathnuk*, hn. (Múz.). 1466: Quandam vineam wlgariter *Weghzelew* nuncupatam (Veszpr. 10, Gyulakeszi). 1468: Terras arabiles *Lapasweghath* vocatas (Lelesz Acta 79/26). || 3) finis, ratio; zweck NySz. (6. jel.) 1564: Kik magok között tervinbeli látás nélkül megbékílnék ne rekessék meg útokat, sem azért meg ne bírságollya értven tirthető vétekről, de ha vagy emberelés *véggöl* [a. m. NySz. 6. jel. 2], vagy étetés *véggöl*, eretnekség *véggöl*, vár meglopásáról avagy egyéb szernyő bín *véggöl*, kiből tebb bín és gonosság áradna és az úr Istennek haragja is nevedekné, abból az megbékítésnek helye ne legyen (GazdtörtSzemle I.69). 1769: Mitsodásnak kell lenni annak az igyekezetnek? Hogy azokra a szt. *végekre* igyekezzék kiszolgáltatni a szt. keresztiséget, a melyekre a Kr. [Krisztus] azt rendelte (Canon-Visit. 201). || 4) fascis; ballen NySz. (10. jel.) 1440: Quatuor stamina lini wgo *negregguba* (OL. D. 13535). 1544: Eg *ueg* golezot (OL. Nád. 40). Eg *weg* granat színő szederies hernaczo (uo. 41). Eg *weg* gallert (uo. 42). 1545: Eg *veg* zöld extart (uo. 40). Eg *ueg* galles golezot (uo.). Az nírőnek het *ueg* posztotol (uo. 42). Egy *wegh* bakachyn (uo. 48). 1548: Az wngwknek egy *veg* gyoelch (uo.). 1549: Thyzenkylench *wegh* thynkyspyllert (uo.). Harom capragh beleny eg *uegh* bagazyat (uo.). 1551: Kylene *weg* zvr (uo. 41). 1556: Eg *veg* tibet (uo. 49). 1557: Eg *Vég* mak zun purpian, kibe uagion bechy ref 47. fer: 1 (OL. Nád. Számad. b). Eg *veg* feir kék londys (uo.). 1564: Kéth *wegh* kezdőth patyolath (OL. Nád. 49). 1572: Ket *wegh* nőrs kentulat (uo. 40). Eg *wegh* zederyes ezymazynt (uo. 41). 1594: Egi *ueg* kisniczer (OL. UC. 106/3). 1596: Barson zelt, az kinek probayat kwdóttvk, tiz egez *vegt* [igy?] (OL. Nád. 47). [Helyn. szárm.: 1327: Quandam terram *Wegud* uocatum in Comitatu de Zala existentem (Múz. Horvát Istv.). 1329: Possessionis Eghazasueged (Múz.). Possessionis Felueged (uo.). [Vö. *faluvég*, *fél-vég*.]

vég-ház: limitaneum munimentum; grenzfestung NySz. 1609: Erreis megh Eskwt [ő felsége], hoó sohul se varakban, se *vegh* *haszakban*, es Zabad varasokban, se meszteo varasokban, se falukban senkit hitiben nem laborgattat (MA. NLI. 298, eredetije szerint).

véghez-visz: absolvere, finire; beendigen NySz. (2. jel.) 1636: Az udvarháznak ha mi épülete kelletik, minden módon tatarozza, építse és az elkezdett házat is *véghez vigye* (GazdtörtSzemle I.270).

vég-vacsora: caena novissima; das letzte abend-mahl NySz. 1544: Attam az *ueg uaczorakor* az mes-ternek ost'aert (OL. Nád. 41).

VÉGES: [?]. 1449: Michaelis *Weges* (SztárayOkl. II.443). Johannes *Weges* (uo. 445).

VÉGÉTT: «miatt» MTsz.; [propter; wegen, halber, um — willen]. 1678: Varga János is sorosítja ugyan Zagyva Györgyöt, hogy a csapszéken a vén asszony aranya *végett* volt vetélkedés (DebrJk., I. NyK. XXVI. 342, «sorosít» a.). 1682: En Veress Gergely Veress Imreh, Veress Albert, Adgyuk tuttára mindenek[ne]k az kijlk[ne]k illik, hogy mi bizonyos, és eltávozhatatlan Sűkségünk *végett* kenserítettünk el Zálogositani es Zalogban vetni ugyan it N. Borsod Vármegyében Nádasd névű [igy] faluban lévő egy ház helyünket minden hozzátartozó javával (OL. Process. Tab. 228). [Vö. 1821: Midőn Fülöp Király' ölettetése *végett* gyanúba jövé, szenvedésemet elébeszéltem (Katona: Bánk-bán 33). Jól emlékezem, hogy Attya' vétke *végett* egykor a' kis Béla elvesztette két szemét (uo. 126).]

VÉGEZ: decerno, statuo, instituo, delibero; beschliessen NySz. 1548: Az bor keltesrul igh *vegeztek* (OL. UC. 99/7).

VÉGEZÉS, végzés: constitutio, decretum, consultum; beschliessung, entschluss NySz. (2. jel.); [pactio; vertrag]. 1599: Jüvének mű előnkben egyfelől az vitizló Mikes Benedek uram papolezi, másfelől Kovásznán lakó Veres György Orbai-székiek és tönnek mű előttünk ilyen megmásolhatatlan *végezést*, hogy az miképpen ennek előtte való jüdőben adta volt az felyel megirt Veres György magát zalagúl Mikes Miklósnak, mostan ujabbán kere Veres György Mikes Benedek uramtól fl. 40 és két ökröt, hogy örökké ő kigyelmét és maradvait szolgálja, fiúról fiúra jobbjága lészen (SzékelyOkl. V.163). Hogyha peniglen az *végzést* [igy?] meg nem állaná Veres György, minden törvény nélkül megfoghassa Mikes uram, vagy maradvái (uo.).

végezés-levél: [litterae pactionis; vertrag, kontrakt]. 1599: Az előbbi *végezés levelet* peniglen, mely Mikes Miklós és Veres György között vala, azt semmié tévé Veres György, ezt is hozzá tévén, minden hozzátartozandó jószágaiával, falun, mezőn levőkkel adá magát jobbjágyúl az felyel megirt Veres György Mikes Benedek uramnak (SzékelyOkl. V.163).

VÉGSŐ: extremus, finalis; [der, die], das letzte, äusserste NySz. 1468: Gregorii *Wegsew* (Múz.).

VÉGY? 1. völgy.

VÉGYÁZÁS? 1. vgyázás.

VÉGZÉS? 1. végezés.

VEHEM: equuleus, pullus asini; rösslein, füllen NySz. 1556: Tawaly hym *vehem* (OL. Nád. 49). 1584: Öregh kaczola. Ötödfy *wehem*. Ötödfy kancza (OL. UC. 56/33). [Vö. kanca-vehem.]

vehem-bőr: [pellis equulei; füllenleder]. 1587: *Wehem bőr* (OL. UC. 12/42).

VEJC, 1. vejsze.

VEJESZ, 1. vejsze.

VEJSZ, 1. vejsze.

VEJSZE, vejce, vejész, vejsz, vész, víz? : excipula, sagera, locus sageranum; fischergarn, fischer-wage NySz. («2. vész» a.), das rohrwehr (beim fischen),

die senkreuse BM. («vejsz» a.); «nád- v. vessző-falakkból álló, sulyokkal az iszapba bevert, tehát át nem helyezhető, a halak betévedésére számító készülék» MTsz. (1. jel.) 1055: Inter feku *ueieze* et uiam que ducit ad portum siue in piscacionibus seu in arundinetis eidem ecclesie adpendent (Pannh. Tih. 1/1). Est alius locus in eodem bolatin inter putu *ueieze* et knez ad sanctam pertinens ecclesiam cum suis piscacionibus et arundinetis (uo.). 1095: Ad exitum riuii quod dicitur *veieztue* (Pannh. 15/00). 1240 k.: In Illor locis locum congruentem piscacioni qui wlgo *Weyz* appellatur (uo. 61/8). 1261/1394: Piscature Tantzuezy Kukenusallo zeg Sebusuezy (OL. D. 520). 1274/1338: In fine cuiusdam capture piscium wlgo *weyz* (uo. 882). 1277: Aliam piscaturam Cheuzueyz uocatam (Wenzel IV.83). 1283: Duos lacos piscine Scleueyze et Benedukueyze uocatis (OL. D. 1157). 1284: Locis piscacionum Barchtou et Ikerueyz vocatarum (Múz. Ertl). 1297: Cum piscatura FulWeyz uocata (Múz. Justh, I. HazaiOkm. VI.424). Cum piscaturis Hon OlWeyz et Kysered uocatis (uo.). 1316: Super septem clausuris piscium *Weiz* uocatis (MonStrig. II.717). 1325/1332: Piscinis quarum nomina sunt hec Keulges Kewgestokaya Ynewueizad [olv. -vejsz-szád?] (OL. D. 2331). 1333: Cum piscinis videlicet Kewlges. Kewgestokaya. Nogthow. ynewueizad (Zichy-Okm. I.412). 1337: Piscaturis et clausuris *veez* uocatis (OL. D. 3097). 1338/1395: In fine cuiusdam capture pysinium [igy] wlgo *weyz* vocatarum (Múz. Jankowich). 1343: Exceptis duabus piscaturis wlgo *weyz* vocatis (OL. D. 31244). Piscaturis vulgo *weyz* vocatis (Anjou-Okm. IV.333). 1350: Captura piscium que *weyz* dicitur (Akad. 2). 1357: In fluio Sytua clausuram piscature scilicet *Weyz* vocatam figere consueuerunt (Múz.). 1378: Lacunarum wlgo *weiz* dictarum (OL. D. 6504). 1380: Ad arborem wlgariter *Veez* [a. m. vejsze?] dictam (Lelesz Met. Ung 61). 1390/1400: Tres clausuras piscium *veyz* seu ketrecz dictas (OL. D. 35288). 1405: Quasdam clausuras piscium vulgo *weyz* dictas (Zichy-Okm. V.382). 1408: Piscinas Andrasweyzehe Sarnyak Nagsar (Múz.). 1419: Duos montes magnos quorum vnum idem Thomas Kuken alium vero Kuuesueyz nominari asseruisset (Körmend, Sebesiana 14/3DD). 1421: Quandam paludem Kwrtaweyz vocatam (OL. D. 11115). 1422: Quandam clausuram wlgo *Wez* vocatam in fluio Vngvize (Lelesz Acta 42/31). 1455: Triginta octo clausuras wlgariter *Weyz* dictas (uo. 66/41). 1461: Tres clausure piscium *weyz* sev ketrecz dicte (OL. D. 35077). 1466: Duodecim clausuras wlgo *weyz* appellatas (Múz. Kállay). 1500: Octo locorum sageranum wlgo *Weyz* dictorum (OL. D. 20991). 1503: Clausuras piscium wlgo *wez* vocatas (Lelesz Acta 111/26). 1517: Loca sageranum, *Weyz* appellata (Verb. I.133). 1530: De sageris vel excipulis wlgo *weyz* (OL. UC. 27/55). [Vö. «Weycz, Loca nda separata, sagerisque apta» MA¹. «Difficiles» stb. c. függelékben.]

vejsze-hely: «az a hely, a hol a vejszék állanak» MTsz.: [locus sageranum; ort, wo die rohr-wehre stehen]. 1255: Cum loco piscaturae qui vulgo *veyz*hel dicitur (HazaiOkm. VIII.62). 1261/1394: Vna piscatura que wlgariter *weyz*hel nuncupatur (OL. D. 520). 1268/1347: Sedecim loca piscatoria que wlgo *Veyz*hel vocantur (MonStrig. I.556). 1280: Due piscature que *weyz*hel uocantur (OL. D. 1082). 1297: Piscatura Talug uocata cum quatuor piscaturis *Weyz*hel uocatis (Múz. Justh, I. HazaiOkm. VI.424). 1305: Captura piscium quod uulgo *weyz*hel nuncupatur (AnjouOkm. I.96). 1320: Locus lacunaria [igy?] quod vulgo *Vez*hel vocatur (ZichyOkm. I.184). 1379: Sedecim loca piscaturarum wlgariter *Wez*hel nominatarum (OL. D. 6585). 1396: Unum locum clausure feredeweizhel nuncupate (T. A. 35/41). 1438: Vnum locum Sageranum wlgo *Wyshel* [igy] dictum (Múz. Soós).

VEJSZÉS: [sagenam habens; rohrwehr habend]. 1413: Clausuras piscine sue vulgo *Veyzesmolonia* appellate excidendo destruxissent (ZichyOkm. VI.239).

vejszés-tó: [piscina; fischteich]. 1366: Vndecim vero piscinas quarum quinque essent Gyalmastou, sex vero *veyzhtou* [olv. *veyzez-* v. i. vejszés-, mert a «vejsze» alak a régi adatokban nem fordul elő] et Rekezeztuw (ZichyOkm. III.319).

VÉKA, vika: modius [stb.]; viertel NySz. 1530: Mensuras frugum wigo *weka* (OL. Nád. 42). 1544: Feyer keles het *weka* (uo. 41). 1549: Mensura vulgo *weka* (OL. UC. 75/39). 1553: Tritici modii wigo *weka* (uo. 99/28). 1561: Desa, bodonj *weka* (OL. L. III. 16. 17). 1587: Keth fertal'os *weka*. Eg' fynak (OL. UC. 12/42). 1590: Keth fertalios *weka* (OL. Nád. 48). [Vö. fehér-vári-, jenei-, szécsi-véka.]

VÉKÁS: [modium habens, modiorum opifex; schef-fel habend, scheffelmacher]. 1406: Anthonius *Vekas* (Lelesz Acta 29/18). 1407: Lucas *Vekas* (OL. D. 9351). 1409: Barnabas *Vekas* (Múz. Kállay). 1430: Nicolaus dictus *Vekas* (uo.). 1440: Barnaba *Vekas* (uo.). 1447: Barnaba *Vekas* (KárolyiOkl. II.253). 1449: Barnabas *Vekas* (Múz. Kállay). 1464: Benedictum *Vekas* (Veszpr. 10, Papkeszi). 1479: Stephano *Vekas* (Múz. Kállay). 1481: Benedicti *Vekas* (OL. D. 18460). Benedicti *Vekas* (uo. 18462). Benedicto *Vekas* (Lelesz Acta 91/21). 1602: *Vékás* István (SzékelyOkl. V.293). 1603: Paulus *Vékás* (uo. 247).

VÉKONY, vikony: tennis, gracilis, gracilentus, exilis, subtilis; dünn, geschmeidig NySz. (1. jel.). 1417: In possessione Thwriwেকonyia (Lelesz Acta 37/15). 1452: Medietatem silue *Vekonerdeu* vocate (OL. D. 14546). 1467: Michael *Vekon* (Múz.). 1487: Territorium Nemesember felde et *Vekon* eer melleke (OL. D. 28336). 1506: Precia asserum tres fwador *wekon* et Themerdek (uo. 37005). 1522: Georgius *Wekoyn* [igy] (uo. 37004). 1529: Vnam ligaturam cherna quanto tenuius fieri poterit az az mentwl *wekonb* leheth (OL. Nád. 49). 1556: Harom themerdek kezkenó. Keth *wekon* kezkenó (uo.). 1595: *Vekon* gallos golchot (uo. 47). 1605: *Wikony* hozzw wasu alabard (OL. UC. 28/61). 1610: En most igen *vekony* egesseggel birok, sőt ugyan ágyban fekwanni kenszeritetem (MA. NLI. 339, eredetije szerint).

vékony-gyolcs: sindon; musselin NySz. 1558: Sindonis boni generis *wekon gyole* vocati (OL. Nád. 48). 1595: Egy *vekony gjolch* kezkenő az keth vege varua kazul varrassal (Radvánszky: Családelet II. 81). Egj *wikony Gjolch* kezkenő kazul varassal varoth (uo.).

VÉLÁL, 1. valál.

VELENCEI-ERŐS: [veli species; eine art tuch]. 1533: Velum ad pulpitem *velencey Ereus* (OL. Nád. 49).

VELEZ: barhanus BesztSzóiz. (656. sz.), fustagnum, lodix; barchent NySz. («velence» a., 1. jel.) 1391: Jacobi dicti *vellez* [a. m. velez?] (ZichyOkm. IV.468). 1516: Egh *weles* Matracz (OL. D. 26367, l. Zolnai: Nyelveml. 205 és 206). 1522 k.: Una pecia de *welcz* colorato zynes dicto (TörtTár 1889. évf. 377). De una joppa simplici de *welcz* aut de erews (uo. 379). 1545: Integra parchayn boni, hungarice *welcz* (KPénzügymL. Denkbuch 384. köt.). 1546: Vötem *welcz* nadragrak (Forrás?). 1548: In edibus eiusdem egy *velecs* duhna haiastul (Múz. Kapy). [Vö. MTsz.; Simonyi: A magy. nyelv I.117; Schuchardt, Nyr. XXII.85; Zolnai, uo. 135; Melich, NyK. XXVI.251.]

VÉLGY, 1. völgy.

VÉLLA, 1. villa.

VÉLLÁS, 1. villás-szarvú.

VÉLOM: velum; tuch NySz. 1556: Eg zederyes barson *welom* [itt a. m. baldachinum, mennyezet] ky alat wr napian az pap jar wöres taffotawal bellet (OL. Nád. 48).

VÉN: senex, annilis, canus; alt NySz. 1403: Myklos *Wen* dicto (ZichyOkm. V.351). 1481: Petro *Ween* (OL. D. 30091). 1504: Gregorius *Ween* (Lelesz Prot. I.152). 1522: Stefanus *Weyn* (OL. D. 37004). Franciscus *Weyn* (uo.). 1602: *Vén* István *Vén* Bálint (SzékelyOkl. V.195).

VENCEL? Vencsellő: [Venceslaus?]. 1067/1267: Piscinarum nomina hec sunt *Wenscellew* [a. m. Venceslaus? vö. Vencsellő, hn. Szaboles m., l. CzF.] towa Ebes (Wenzel I.25).

VENCSELLŐ, 1. Vencel.

VENDEG, vedeng? vedéng? vendig, vendög? a) hospes, conviva, symposiastes; gast; b) extraneus; fremd, auswärtig NySz. (1. 2. jel.). 1171: Quorum nomina hec sunt Nicolaus et alter *Vendeg* (Pannh. 27/Mm). 1181: Quorum nomina hec sunt Nicolaus et alter *Vendeg* (uo. 14/L). *Vendeg*, szn. (OL. D. 22, l. Fejérpataky: III. Béla okl. 29). 1185/1318: Wasaard et *Vendegh* [szn.] (Pannh. 19/K). 1209: Quorum nomina sunt hec *Vendeg* Paulus Petrus (MonStrig I 194). 1211: Isti sunt serui Mogus Hetehe Theke Keueh *Wendeg* Mogd Waca Wta Morodehe (Pannh. Tih. 1/5). In uilla Jgol hii sunt serui *Wendech* Legud Gaba Somod Holgut (uo.). In uilla Beseneu hii sunt ioubagiones Euzen Pour Feketeu *Vendek* Cheneh Zob Jege Quereud Nereh Rica (uo.). In uilla Thurkh isti sunt ioubagiones Vus *Vendug* [az okl. másik példányában: *Wendeg*, l. NyK. XXXIV.414] Agard, Vruus (uo.). 1232: Quendam serum suum nomine *Vendegu* cum uxore nomine Zumbotka et cum II filiabus sunt quarum nomina Pentuca et Buga (Múz., l. HazaiOkm. VIII.28). 1240 k.: Hec sunt nomina artificum de eodem predio Neurenc [Neurent?] *Vendeg* Scega (Pannh. 61/8). 1245: Terram quandam *Wendeg* [«ma Hosztinecz, Zaturecsa határában, vö. tót host = vendég» Szam. jegyz.] nomine (HazaiOkm. VIII.47). 1247: Nomina quidem libertinorum sunt hec Pouka Povs Hogud *Wendeg* Agustun Mortun Sudan Boch Alnuc Futas Bugul (Veszpr. 6, Gyulakeszi, vö. HazaiOkm. V.21). 1270: A quodam homine *Wendeg* uocato (MonStrig. I.582). 1294/1367: Venit ad locum qui vocatur *Vendegtoa* (Veszpr. 6, Gyimót). 1298: Marcellum et Kemen ac *Vendeg* (Wenzel V.200). 1312: Petrus dictus *Wendeg* (ZichyOkm. I.137). 1328: Johannes filius *Vendygh* (ZalaOkl. I.224). 1431: Ad fluuium *vendegiz* vocatum (OL. D. 3879). 1353: Petrus dictus *Vendegh* (uo. 4394). 1447: Possessionum Zathurczan et *Vendeg* (OL. Tű. 95/37). [Vö. 1493: Intra metas possessionum Hostieny et Zathwrczie (uo. egy másik okl.-ben).] 1448: Johannem *Wendeg* (Múz. Kállay). 1449: Johannem *Vendeg* (uo.). 1466: Nicolao dicto *Vendegh* [«négyyszer is így, Zala m.» Szam. jegyz.] hospiti de Saagh (Múz.). 1479: Matheum *Vendegh* (uo.). 1507: Johanne *Wendeg* (Lelesz Acta 115/9). [Vö. még: 1150—54: Seunic Ceiga *Vandiga* Lipiza Hunige Magia libertatem habeant (Pannh. 7/B). 1199: Duas ancillas Chnce scilicet cum Vasard et filia *Vendega* et alteram nomine Bischur (Veszpr. 16, Veszpr. Eccl., l. HazaiOkm. V. 3). Vö. Simonyi, Nyr. XXXI.39.]

vendég-fogadó: 1) caupo, pandochaeus, hospes publicus; gastwirt NySz. (2. jel.) 1544: Az *vendeg fogadonak* etelert italert (OL. Nád. 40). Az *uendeg fogadonak* haz bertől attam (uo. 42). || 2) hospitium,

cubiculum hospitale; gastzimmer]. 1634: Az feiér hazban azon *vendigh fogadoban* vagion faban foglalt ket eöreg h ép ablak Nro. 2 (OL. UC. 21/3, 4. 1.). [Vö. NySz. 3. jel.]

VENDEGĚL: convivio excipio; bewirten NySz. 1545: Az olasz kapitañokat *uendegle* uram (OL. Nád. 42).

VENDEGĚS, vendégös: [hospitem habens, comissator, epulo; gast habend, schmauser, schlemmer]. 1240 k.: Hec sunt Nomina lotorum Taden *Vendegus* (Pannh. 61/8). Hec sunt nomina preconum in eodem predio Poth Chequr *Vendegus* (uo.). 1412: Possessionibus Eghazasuama, *Vendegeshaza* (OL. D. 9717).

VENDEGI: [ad hospitem vel extraneum pertinens; zu einem gast oder einem fremden gehörig]. 1456: Possessionibus Baglyasalya *Vendegy* (Múz. Forgách). 1469: Super predio Pwzthavendegy (Lelesz Met. Zem-plén 8). [Vö. NySz. és CzF.]

VENDEGÖS l. vendégös.

VĚNDĚLY: «zsiros bűdön, zsirtartó edény» MTsz. («vĚndĚly» a.); [schmalzfass]. 1594: Az Gabonas haz pincejeben vagion hordo Nro. 1. *VĚndĚly* vagion Nro. 1. Vay keöpeölleö vagion Nro. 1 (OL. UC. 78/7). [Vö. NySz. más jel.]

VENDIG, l. vendég.

VENDÖG? l. vendég.

VĚNĚS? vĚnös?: [vetulus]; ältlich BM. 1211: Piscatores isti sunt Ereus Vodos Beche Cumou Feneres Jlabad Sumad *Veynus* [a. m. vĚnös?; Erdélyi László «Vinyest» hn.-vel veti egybe, NyK. XXXIV. 414] Lengen Chimos (Pannh. Tih. 1/5). *Venes, Venhs* (uo., l. NyK. XXXIV. 414). 1240 k.: Hec sunt nomina aratorum seruorum in eodem predio Gugus Buztus *Venus* (Pannh. 61/8). [Vö. CzF.]

VENĚSZ, l. venisz.

VENĚZ? l. venisz.

VENG?: 1198: Quorum nomina hec sunt Guyre Apungna Chuc filius *Weng* Wassa Chuda (Körmend II/8, Szentgothárd 1). [Vö. *egyeny* (azaz egy-veng?): patruelis NySz. ? E kifejezés természetére nézve vö. *egy-testvér*, l. Zolnai: Mondattani buvárlatok 4.]

VĚNHĚL, vö. kivĚnűl.

VENIC, vö. venisz.

VENISZ, venész, venéz? veniz? venösz, venöz? vensz, venz?: ostrya; hopfenbuche NySz. («venic» a.), die gemeine waldrebe, die niele BM. («venic» a.) 1257: In arboribus Egru et *Wenuz* sunt mete (OL. D. 453, «Dunántúl» Szam. jegyz.). 1288/1448: Ad quoddam Nemus *Wenyz* vocatum (Múz., «Dunántúl» Szam. jegyz.). 1364: Duabus arboribus, scilicet Ilcis et *venz* appellatis (ZichyOkm. III.269). 1400: Duas metas vnam ad arborem *wenz* dictam et aliam in terra plana fecissent (Múz. Motesiczky, «Kövár, Hont m.» Szam. jegyz.). 1423: Peruenissent ad duas arbores wgo *Wenz* nuncupatas (Lelesz Met. Ung. 1). 1426: Ad radicem arboris *wenz* metam terream cumulassent (Múz. Kisfaludy, «Sopron m.» Szam. jegyz.). 1543: Vsque ad quandam arborem *Wenez* dictam (OL. Nád. 49). [Vö. *venicz* CzF.; *venies*, más jel. MTsz.]

venisz-fa: [ostrya; hopfenbuche], hopfenhainbuche BM. («vĚnicfa» a.) 1366: Quandam arborem wgo *wenyzfa* dictam (OL. D. 5514, l. ZalaOkl. II.13). 1543:

Vsque ad quandam arborem *Wenyzfa* wlgariter appellatam (OL. Nád. 49). [Vö. *veniczfa* CzF.]

VENIZ? l. venisz.

VĚNÖS? l. vĚnös.

VENÖSZ, l. venisz.

VĚNÖZ? l. venisz.

VENSZ, l. venisz.

VĚNŪL, vö. kivĚnűl.

VENYIGE, venyike, vinike, vinyike: reses, sarmenta, sarmentum; rebholz, reisg NySz. («venike» a.), rebe, weinrebe, rebenholz BM. 1700: Meccz eskor penig az *vinyike* szedők a vizárkokban ne hánnyák a *vinyikét*, hanem az hova a gazda parancsollya, oda hordgya a *vinyike* szedő (GazdtörtSzemle I.80). 1704: *Vinike* és karó szedestűl fl. 19 (AdalZemplvmTört. VI. évf. 175). *Vinike* és karó szedestűl fl. 2.52 (uo.). 1705: Szöleim culturájára: 1. Hegyaljaiakra: Nyitás, metszés, *Venyike* s karó szedés, Karózásra, kötözés, Első Kapálás, Forgatás, Harmadlás, Fedés, Szőlő Pásztorok fizetése, Két Vinczelér fizetése Summa fl. 898.95 (uo. 331). [Vö. MTsz.]

VENYIKE, l. venyige.

VENZ? l. venisz.

VER: converbero, percuto, caedo, fligo, batuo, tundo, cudo, verbero; schlagen NySz. 1550: Hazamat zewlewimet marhamat byrta torkom *werve* hatalmasul nem jól gonozwl. istentelen niomorwsagomra heth extendeigh (OL. Kolozsm. 50). 1656: Ilyen kétséges dologban nem lehet sulyosabb sententiája, hanem vigye ki a hóhér, *verje* az kereken (DebrJk., l. NyK. XXVI. 339, «elrekkent» a.). [Vö. alá-, föl-, megver, verő.]

VĚR: 1) sanguis, eror; blut NySz. (1. jel.) 1324: A uia *Verz*olnukuta [a. m. vĚr?] vocata incipiendo (Körmend III/1, Ugal 2). 1338: Usque viam que wlgariter dicitur *veruth* (Körmend, Korlátkő-Appon. 17/796). 1401: Ladislai dieti *Weer* (OL. D. 8650). 1437: Castrum seu castellum *Weruar* vocatum (Múz.). 1476: Possessiones *Werfalwa* alia *Werfolwa* *Werwarhelye* in Comitatu de Walko (Múz. TörtTárs. 4). 1479: Hungari autem funesto gladio super eorum capita euibrato amputabant eis manus et caput dicentes *Wezteg* kwrwanewfya zaros Nemeth iwttatok *werenkewth*, ma zzywyk thy *wertheketh* (Dubnitzi Krón., l. FontDom. I/3. 167, Nyr. VII.81 és Zolnai: Nyelveml. 26). 1643: Valaki szőlőhegyen verekedik, szitkozódik, és *vĚrt* boesát egymáson, megbizonyodván, aki oka lészen a háborúagnak in florenli [olv. florenis] 20. convinctassék (GazdtörtSzemle VI.470). || 2) consanguineus; der blutsverwandte NySz. (3. jel.) 1587: Hallottam, hogi Kŕt is az Cheterien Vinczenek nemzetségeye volna, azok volnanak *verek* benne (Borsodvmlt., Borovszky Samu közlése). 1613/1696: Ha ittvaló embernek vĚrsege vagyon hozzája, így az szőlőt a *vĚr* megbecsültetvĚn, mit érjen, szabad az vidéki embert belőle kifizetni, mivel *vĚr* hozzája, és ötöt illetné (GazdtörtSzemle VII.409). 1617: Mely [jőszág] zallott rea az Nagy Attiarol es az Nagy Anniarol Belleni Miklosrol es Jardanhazj Dorko Azzonrol, vgjmint ozlas Attiafiura, es *verre* (Borsodvmlt. IV. 191). 1694: Az ki szőlejét el akarná adni, tehát idéztesse mind az két fél szomszédját, az előtt adja el gyeptűjét szőlő határát, és a szomszédok előtt mutassa meg, ha a szomszéd ellenzi-e az szőlőről: tizenötöd napra tegye le a szőlő árát az ellenző, ha pedig le nem teszi tizen-

ötöd napra, elmarad az ellenző. Ha hogy pedig *vér* volna hozzá az szőlőhöz, tehát esztendőnkint ellenzze az ország törvénye szerint. Ha pedig elmulatja esztendőnkint való ellenzését tehát az *vér* is elmarad az szőlőtől (GazdtörtSzemle I.171). 17. sz. vég.: Battyani Laszlo föl uéuén terhet Istvannak és Miklosnak *vér* Attyafianak; item Borbálának hugának [stb.] (Múz. Szily. No. 201). És adgyak az magok, és *vér* Attyok fiai és fiok / leányok Jozságot, ugjmint Ladban egy Nemes helyt, kiben Vaida Gergely lakik [stb.] (uo.). 1700: Praescriptio is szokott interueniálni és törvényesen observáltatni az szőlő örökségeknél keresésében; a *vérek* iránt tizenkét esztendő, az szomszedság jussa iránt egy esztendő, kit ha tudva elmulat a *vér*, vagy szomszéd, azután nem keresheti (GazdtörtSzemle VII.404). [Vö. *éb-vér.*]

vér-bírság, -bárság?: muleta sangvinis Kr.; [geldstrafe für das blutvergiessen]. 1568: Bozonkodas 100. *Wer birsagh* 400. Syzthok f 1. Kek mutatas f 1. Bozzw mondas f. 4 (OL. UC. 46/73). 1588: Walamely ember masnak wereth ky onthia es megh bizionodik negi forintot wegyen rayta birsagoth az vduarbiro törwen előth, azt *wer birsagnak* hiwyak (uo. 64/35). 1594: Parazna birsagh egi forint *Veer birsagh* hatuan hat penz Az ki keket mutat hatuan penz Panaz birsagh harmincz hat penz (uo. 113/5). 1604: *Uerbirsagnak* hasonfele az biroe, fele az hat Polgaroke (MJogtörtEml. I.34). Az Castellban eset huzonnegi ftot uertetelnek birsaga mellet az Biro es Polgarok az eo zokot *uerbersagokat* [igy?] kileon az ft. 1. Dr. 50. ugián meghuehetik (uo. 35). 1643: Valaki szőlőhegyen verekedik, szitkozódik, és vért bocsát egymáson, megbizonyodván, aki oka lészen a háborúságnak in florenl [olv. florenis] 20. convincáltas- és, és a *vérbirságok*, ha szőleje vagyon, a szőlejéből kilitlsa a hegymester, és megvegye rajta a maraszt-ságot (GazdtörtSzemle VI.470).

vér-gyökér, -gyükér: stipes in consangvinitate Kr.; heres; erbe NySz. (2. jel.) 1586/1587: Öcsém Bernald János uram az néhai mező-madarasi Bernald Ferencz fia, mely Bernald Ferencznek az atyjával Bernald Balázsszal az én édes atyám, az néhai alsó-csernathoni Bernald Máthé egy volt, *vér-gyükér*, ebben az jószágban és ösre is [stb.] (SzékelyOkl. V.140, egykorú másolat után).

vér-mutatas: [cicatricem ostentare; wunden aufweisung]. 1568: Birsagium sanguinis d. 33. Cicatrix wlgo *wer mutatas* d. 40. Vr tilalma f 1 (OL. UC. 46/73). 1594: Az or birsagoth, parazna birsagoth, *ver mutatast* kek mutatast (uo. 113/5).

vér-tétel: [effusio sanguinis; das blutvergiessen]. 1604: Az Castellban eset huzonnegi ftot uertetelnek [vö. «tész» 2) a.] birsaga mellet az Biro es Polgarok az eo zokot uerbirsagokat kileon az ft. 1. Dr. 50. ugián meghuehetik (MJogtörtEml. I.35).

VÉRÁG, -OS, 1. virág, -os.

VÉRASZT, 1. virrasztó.

VÉRBUNG, 1. vérbunk.

VÉRBUNK, *vérbung*: delectus; werbung NySz. 1758: Nemes város *verbungjánál* a Hajdustrázsames-ter a rekrutához egy mártást vont, egy persely volt keze alatt (DebrJk., 1. NyK. XXVI.339, «gajpénz» a.).

VÉRCSE (1) falco tinnunculus CzF., buteo, trionch; habicht NySz., turmfalke KB. 1424/1498: Benedictus *Werche* (OL. D. 12800). 1429: Inter fontem *Werchekutha* appellatum (Pannh. Tih. 18/1). || 2) [colore

buteonis; thurmfalkenfarbig]. 1670: Kenderfarkú *vércse* kancza (DebrLt., 1. Nyr. XXII.521). [Vö. *vércse* a. m. vércseszörű ló, Székelyföld, MTsz.]

vércse-deres: [species coloris equorum; eine art pferdefarbe]. 1686: *Vércse deres* ló (DebrLt., 1. Nyr. XXII.521). [Vö. *vércse*, 2. jel.]

vércse-fakó: [species coloris equorum; eine art pferdefarbe]. 1690: Egy szepe *vércse-fakó* ló (DebrLt., 1. Nyr. XXII.521). [Vö. *vércse*, 2. jel.]

vércse-kék: [species coloris equorum; eine art pferdefarbe]. 1641: *Vércse kék* kancza (DebrLt., 1. Nyr. XXII.521). [Vö. *vércse* 2. jel.]

vércse-szörű, -szérű?: «szőkés szegsárga» MTsz.; [braungelb und etwas blond]. 1609: Fekete *vércse szerű* [igy? olv. szérű v. szörű?] holdas ló (KomárJk.).

vércse-szürke: [species coloris equorum; eine art pferdefarbe]. 1686: *Vércse szürke* ló balkörmű (DebrLt., 1. Nyr. XXII.521).

VERÉ, 1. 1. verő.

VERÉB: passer NySz., struthos C.; sperling, spat NySz. 1350: Possessionis sue Vyslasvereb [a. m. veréb?] (Forrás?, «talán Nógrád m.» Szam. jegyz.). 1368: Montem *Verebheg* vocatum (KárolyiOkl. I.307). 1598: Benedictus *Vereb* (OL. RDecim. Zempl.). 1602: *Vereb* Dénes (SzékelyOkl. V.187). *Vereb* Jakab (uo.).

VEREBES: [passeribus copiosus; reich an sperlingen]. 1437: Demetrius *Verebes* (OL. D. 13061). 1482: Johanne *Werebes* (uo. 18588).

VERÉCE, 1. verőce.

VEREKÉDIK: [aliquo molestissime pervenio; irgendwohin mühselig gelangen]. 1717: Vette észre hogy átt légyen ott, mellyen meg indulván, ment mind addig, hogy éppen Sállynál fakadot ki az erdőkből úgy *verekedet* haza Igriczere más nap későn Estvére (BorsodvmJk. 18. sz. I.555). [Vö. NySz. szó-lások a. és MTsz.]

VERÉM, *veröm*: lacuna, scrobs, crypta, fossa, fovea; grube, graben NySz. (1. jel.) 1284/1454: Stagnum *Hwzyverem* nominatum (HazaiOkl. 104). 1294/1367: Venit ad foueam que vocatur *Ogoguermum* (Veszpr. 6, Gyimót). 1355: Descendit ad quandam vallem, quam *Poklosverem* dictum privilegium nominat (AnjouOkl. VI.395). 1357: Ad quandam foueam *Benedicverme* uocatam (Akad. 3). 1363: Duo [jugera] in loco *Fwenwerem* (Múz.). 1398: Iuxta fossatum *agaverem* (uo.). 1421: Ad quandam fossatum wlgo *weremre* (OL. D. 11116). 1431: Ad quandam viam *Agyagverem* wtha vocatam (Veszpr. 12, Nagypécsöl). 1460: Penes quandam locum *Thofewverem* dictum (uo.). 1515: Versus *Dyenesverme* sunt quatuor iugera (Múz. Ibrányi). [Vö. farkas-, jég-, mész-, sárnyomó-verém.]

VÉRÉS, 1. vörös.

VÉRÉS, *vérös*: 1) sanguineus, cruentus, sanguinolentus; voll blut, blutreich NySz. 1211: Eorundem nomina qui in eadem insula degunt sunt hec Pousa filius Zombot. Zalas filius *Weruss* [olv. vörös v. vörös?] et Lukeu filius Zecheu (Pannh. Tih. 1/5). || 2) [botulus cruore distentus]; blutwurst NySz. 1587: Dizno Lab Oria Husos Mayos Kasas *Veres* (OL. Nád. 40). Oryot, mayost, husost, *verest*, kasast (uo. 41).

VERETEN, *vreten*?: 1265: Terram ad viginti quinque *wereten* (OL. D. 32985). Quatuordecim dimensiones que vulgari [magyarul?] dicitur *vreten* (uo.).

32986). 1272: Triginta et duas dimensiones que wlg^o *vereten* dicuntur (uo. 816, l. Wenzel VIII.398). [Vö. szlovén *vréteno*: «4) die Ruthe zum Flachsschütteln» Pleteršnik; «*vréteno*, fusus, die Spindel, die Spille zum Spinnen» Bernolák; horvát *vréteno*: 1) orsó; 2) forgó tengely, gerendely (Spicer: Horvát-magyar szótár); *ureten*, *uretenum* (*wretenum*) Bartal. Vö. még *ressz* 1. jel. 1363-iki adatával.]

VÉRFELYE: alea, tesseræ; würfel NySz. 1544: Eg okcz tablat *uerfelet* (OL. Nád. 41). 1545: Eg öreg *verfele* cinalastol (uo. 42).

VERGŐDIK, vö. még *vergődik*.

VÉRME: 1548: Fel funt zalonat *uermeuel* ualonak (OL. Nád. 40). 1572: *Vermeuel* ualonak es soba főt tykfynak egh funt zalanat (uo. 40). [Vö. *verme* NySz.; Gombocz Zoltán, Magyar Nyelv 1905. évf. 167; Radvánszky Béla, uo. 276.]

VERMÉS, **vermös**: 1) *lacunatus* NySz.; voll gruben BM. (1. jel.). 1257: Inde circuit Insulam que dicitur *Wermus* (OL. D. 456). 1336/1348: Iret ad *vermesag* per metas terreas (uo. 3011). 1357: Ad quendam riulum *vermes* patak nominatum (uo. 4656). || 2) ad sirum pertinens; zur korngrube gehörig NySz.; [in siro reconditus]; in gruben aufbewahrt BM. (2. jel.) 1719: A pálinkafőzéshez *vermes* dohos gabonát kár nélkül nem lehet applikálni (GazdtörtSzemle III.179).

VERMÖS, 1. **vermés**.

1. **VERŐ**, **veré**: 1) *percussor*, *verberans*; schlagend NySz.; [feriens; erschlagend]. 1329: *Matheus dictus Farkasverew* (OL. D. 2879, l. AnjouOkm. II.440). 1389: *Johannes Ewzvero* [a. m. őz-verő?] (KárolyiOkI. I.436). 1428: *Johanne dicto Tehenvero* (Pannh. 15/l.). 1489: *Johannes Forynthwerew* dictus (Múz. Bethlen). 1499: *Valentinum Wadwerew* (Lelesz Acta 107/2). [Vö. «Vad-verő» határrész neve, Kr.] 1522: *Thomas Hamwere* [Szam. szerint a. m. hám-verő] (OL. D. 37004). *Valentinus Diznowere* (uo.). || 2) *malleus*, *marculus*; hammer NySz. 1553: *Ilew, zegzagatho, werew* (OL. Nád. 48). 1597: *Pogo kapocz. Likazto vas Vago vas. Vereo* (OL. UC. 101/3, «kovácsszerszámok közt, a «kalapács» szó nem jön elő» Szam. jegyz.). 1616/1643: *Eggy horgas verő id est: Erte hammer* (OL. Instr. 42, l. GazdtörtSzemle VI.126). [Vö. *dob*, *hordó*, *kalapáló*, *kard*, *karika*, *kő*, *kötél*, *lyukasztó*, *olaj*, *patkó*, *pénz*, *salak*, *stömpöly*, *vas-verő*.]

verő-disznó: *porcellus*; frischling NySz.; [leőlni való sertés, melyet furkóval vertek vagy ütöttek le; sus ad cultrum destinatus; schlachtschwein]. 1635: *Chernel Györgynek egy évre jár 16 darab verő disznó* (Magyar Nyelv 1905. évf. 315). 1668: *Verő disznó kettő* (OL. UC. 1/21, «Aranyos-Meggyes, Szatmár m.» Szam. jegyz.). 1692: *Két professoroknak külön-külön: készpénz fl. 200 ... verő disznó nr. 2. bárány nr. 10* (GazdtörtSzemle VI.178). 1704: *Verő disznó nr. 30* (TörtTár 1889. évf. 194). *Scholamesternek. Készpénz fl. 30 Búzája enb. nro 8 Verő diszná [iggy többször] nro 2* (uo. 196). [Vö. 3. *verő*, 3. jel. NySz.; *verő-malac* MTsz.; l. még Radvánszky, Magyar Nyelv 1905. évf. 315, Herman O., uo. 414.]

verő-marha: [*pecus ad cultrum destinatum*; schlachtvieh]. 1636: *Verő marha négy Nro. 4. Szék-husért egy verő marha Nro. 1* (GazdtörtSzemle I. 273). [Vö. *verő-disznó*.]

verő-mestér: [hammerwerkmeister]. 1692: *Egy kőmesternek, mikor az hámor nem jár, minden hétre buza metr. 1. Mikor pedig jár, minden hétre 1 mázsa vas ... Két verőmesternek külön-külön, mikor az*

hámor nem jár, minden hétre 1—1 véka buza, metr. 1—1, mikor pedig jár, minden hétre 1—1 mázsa vas, cent. 1—1 (GazdtörtSzemle VI.180, vashámorhoz tartozó szolgák és művesek járandóságai közt).

verő-mű: [opus ductile; getriebene arbeit, geschlagene arbeit]. 1635: *Egyébfele verő műtől tál tányér, a kik összejárnak girájától 2 f. 50 d.* (GazdtörtSzemle VIII.474, ötvöscéh árszabásában). [Vö. *trébélles*, *trébél-lés* mű Ballagi A.; Kecskeméti W. Péter ötvöskönyve, Archaeol. Értesítő, Új folyam, III.379.]

2. **VERŐ**: a) *lucidus*; *licht*; b) *sol*, *radii*; *sonne*, *sonnenstrahlen* NySz. («3. *verő*» 1. 2. jel.); [aprieus, solibus expositus; an der sonne liegend, sonnig]. 1303/1494: *In eodem latere Werewmal dicto* (Kubinyi: MTörtEml. II. 55). 1334: *In quodam loco wlg^o Werewmal vocato* (OL. D. 2864, l. AnjouOkm. III.108, «1361-i átiratban: *Vereumal* (OL. D. 2865)» Szam. jegyz.). 1455: *Terre Fashalomwerewfele* (OL. D. 36407). 1518: *Inter terras arabiles a parte werewfel* (uo. 36405). 1578: *Az erdőnek neve Alsó-Harokally, melynek mind az ártnékát mind verő felét nekik adák, a Majos Bérczen, a mely út be megyen a harokally patakára a belső útig, addig adá Dálnok falva nekik, a verő felét pedig a Bércz utig adák* (SzékelyOkI. V. 110—111). [Vö. 2. *verő* MTsz.]

verő-fény, -fny: *sol*, *solis radii*; *die strahlen der sonne* NySz., *der helle sonnenschein, das sonnenlicht* KB. 1319: *Villam werufyn* (AnjouOkm. I.515). 1505: *Possessionibus Werewfenfalwa Egerallya* (Körmend III/5, Zákány 35).

VERŐCE, **veréce**: «lécajtó, rácsajtó (konyhának félajtaja, a tornác két végén alkalmazott ajtócska, kis kapu- v. kertajtó)» MTsz. («*veréce*» a. 1. jel.); *eine kleine gitterthüre* BM. (1. jel.). 1411: *Valuam seu paruum portam wlg^o vereche dictam* (OL. D. 9820). *Unam valvam, seu paruum portam, vulgo Werőce, dictam* (Zsigmond király IV. Decretumában, 2. articulus, l. Corpus Juris 1779-i kiad. 188. l.).

VERÖM, 1. **verëm**.

VÉRÖS, 1. **vörös**.

VÉRÖS, 1. **vérës**.

VERPÉCS: [*calceamenti genus*; *eine art schuh, riemenschuh*]. 1496: *Coreum pro verpecz emi* (OL. D. 37170). [Vö. «*Birbilius est calciamentum laicorum. Verpech*: bockhor» (GyöngySzót. 3123. sz.); *kisorosz verpéc* art schuh (Miklosich: EtymWb. 384, *verp*- a.).] [Vö. *verpécsés*.]

VERPÉCSÉS: [*praeditus calceamento «verpécs» dicto; riemenschuhe tragend*]. 1437: *Clemente Verpeczes* (OL. D. 28829). 1439: *Clemente Verpeches* (uo. 28978). [Vö. *verpécs*.]

VERRASZT, 1. **virrasztó**.

VÉRSÉG, **vírsíg**: *consanguinitas*; *blutverwandtschaft* NySz. 1600: *Ha vírsigith pretendalna benne, keresse orzag teőrvine zerinth teőlem, merth soha ennek a jozagnak birodalmaban nem is volth* (Adal-ZemplvMTört. VI. évf. 335). 1613/1696: *Ha ki szőlő-örökséget vérségére vagy pénzére akar keresni és perelni, tehát szt. Gergely pápa nap előtt tilalomba és ugyanezen nap előtt való valamely törvéynapra idézetbe is tegyen* (GazdtörtSzemle VII.406). *Ez ember vött ettől az embertől egy szőlőt ennyi pénzen, azért azki ehez közit mondana, vagy vérségét, ha itt ez helyben lakik jöjjön elő, tizenötöd napig ellenze* (uo. 408). *Ha mindazkét cserélő fél vidéki lészen, úgy szabad egyik a másiknak szőlőt szőlőn cserélni,*

de így, hogy szántóföld ott is ne adassék, főképpen, ha ittváló embernek *vérsége* vagyon hozzája (uo. 409).

VERT: [getrieben]. 1462: Tres Scutelle parue plumbee wigo Sasas verth tal. Quatuor Scutelle plumbee parue wigo Sasas Nemverth (Múz. Kállay). [Vö. verő-mű.]

vert-asztal: [getriebener tisch]. 1529: Mensam vnam werthazthal vocatam (OL. Kolozsm. prot. T).

vert-tál: [getriebener teller]. 1462: Tres Scutelle parue plumbee wigo Sasas verth tal. Quatuor Scutelle plumbee parue wigo Sasas Nemverth (Múz. Kállay). Quinque Scutelle plumbee mediocres verth taal (uo.).

VÉRT, virt: scutum; schild NySz. 1462: Decem Cocleariorum argenteorum in finali parte formam puelle et vnum virth deauratum habencium (Múz. Kállay). 1490: Cassis; Weerth (OL. D. 26048). 1491: Clipei thar, Werth (uo. 26051). 1533: Paplan heya deauratum cum quattuor armis wigo weerth (OL. Nád. 49). [Vö. Torale depictum cum armis domus Zeechy et quattuor leonibus (uo.).]

VÉRTELEK, vértélet: «tűzfal, háztető homlokzata (az a téglából v. vályogból rakott, deszkából v. vesszőfonadékból való háromszögletű rész, mely elül és hátul a tető és a házfal felső lapja között van)» MTsz.; die vorderseite eines bauernhauses, die frontmauer BM. 1654: Mellette alab ismegh egy szena tarto Paita vértéleti nélkül való (OL. GyfLimb. 17/2). [Vö. «Vértelek különösen a palócoknál és a borsodi Bükk falvaiban egyértelmű a német «Giebel» szóval» (Herman O.: A magy. ősfoglalkozások köréből, 60. l.). A régi vértélet talán a m. vért-el-et, v. i. mintegy vértézés, a mai vértelek pedig népetymologia útján kapta -telek végződését.]

VÉRTELET, l. vértelek.

VÉRTÉS, vértös, virtös: clipeo instructus; schild tragend NySz. 1095: In [villa] nulu in tarian in elun in uertis [a. m. vértös?] zacardi (Pannh. 15/Oo). 1135: In vaster assignavit duas vineas (uo. 15/Kk). 1146: Monasterio nero Vgrini comitis quod monti Wirthis adiacet (uo. 6/B). 1342: Johannes dictus Vertus (Múz.). 1383: Petrum Wertus dictum (uo.). 1388: Petrum dictum Werthes (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 44, fasc. 116). 1391: Petrum dictum Werthes (Körmend, Heim 376). 1419: Michael abbas de Wertheskerethwr (Pannh. 8/B). 1427: Johannes Vertes dictus (OL. D. 11917). 1435: Possessiones Werthes Ewsy (Múz. Kállay). 1455: Ladislaus Werthes (OL. D. 15012). 1467: Simonis Wertes (Múz. Kisfaludy). 1478: Paulus Werthes (OL. D. 18145). 1502: Dionisius Wertes (Pannh. 4/S).

VÉRTÖS, l. vértös.

VESLING: caseolus; käselein NySz. 1571: Caseum vnum veslingh vocatum (OL. UC. 45/26, «Bars m.» Szam. jegyz.). 1592: In festo paschatis dant caseum vulgo vesling vocatum (uo. 11/23, «Bars-Szentkereszt» Szam. jegyz.). [Vö. Lumtzer-Melich 261.]

veslingcsináló-szék: [sedile ad caseolos conficiendos; sessel zum käselein-machen]. 1619: Vesling csináló zek (OL. UC. 4/24, «Csicsva» Szam. jegyz.).

vesling-túró: fässllein brinsenkäse, Lumtzer-Melich 261. 1636: Vaj 12 ieze. Mész 6 ieze. Vesling túró husz Nro. 20 (GazdtörtSzemle I. 273). 1638: Veslingh Turo Tarto Saroglia No. 2 Azokon veslingh Turo No. 5 (OL. UC. 2/34). 1648: Az szolgáló jobbágy minden

tartozik az várhoz egy-egy-meszely vajjal, egy vesling túróval és egy lúddal (KárolyiOkl. IV.300).

VESMÁS: 1547: Eorum loco [t. i. bizonyos sók helyett] alios subicere iubet, quos *wesmas* vocant (Magyar Nyelv 1906. évf. 110). [Mint szn. is előfordul: *Vesmás* Márton, egy «Erdélyi méhes kert» (Kolozsvár, 1774) c. könyv szerzője. Vö. «vesmás kűsó, Ausschusstein» Péch: BánySzót.; *vesmás, vesmáskűsó*: ausschusstein BM.; Zolnai, Nyr. XXXV. 151—152.]

VÉSŐ: caeltes, caelum, caestrum; grabeisen, grabmeissel NySz. 1545: Olto szerszamot wasarolt ket fyrezt harom *uesöt* es uono kest kettöt (OL. Nád. 42). 1552: Duos Scalpros *veső* vocatos (uo. 49). 1566: Fwro harom Keth zalw Keth *vesew* (uo.). [Vö. zsin-dély-véső.]

VESSZÉ, l. vessző.

VESSZŐ, vesszé: 1) virga, verber, flagrum, ferula; rute, zweig NySz. 1344: A parte possessionis *Vereswezeu* (AnjouOkm. IV.464). 1363: Quinque mesure terre iuxta consuetudinem eiusdem ville memorate wlgariter *Wezzeu* nuncupate (Múz.). [Itt bizonyos mértéket jelent; vö. «vereten».] 1369: Possessionem *Wereswezzeu* (Körmend III/1, Ugal 13). 1385: *Wereswezzeu*, hn. (HazaiOkm. III.220). 1395: Propagines arborum llicis que wlgariter vocarentur *Teulguezeu* (Pannh. 19/M). 1564: Virgas erassas et bonas vulgo kassoknak walo *wezzeket* (OL. L. III.16.17). 1643: Taczi, ki szőr selyemből csinált esipkéből, ki réz vesszőre pár Nro 12 (Radvánszky: Családelet II.286). [Vö. «rézvessző-gallér».] || 2) [palmes, vitis; rebe, weinrebe]. 1668: Szőlő Haito *Ueszöuel* [tartoznak] mint Krassaiak (OL. UC. 1/21). || 3) [virga pyrobolaria; lade-stoek]. 1735: Flintához tartozandó sárgaréz czifrák kirajzolva, ellenzövel és puskaesöve *vesszejével* (GazdtörtSzemle III.355). [Helyn. szárm.: 1505: Johanni de *Wezeud* (SzékelyOkl. V.37). Georgii de dicta *Wezeud* (uo.).] [Vö. fagyal-, fűzér-, kötő-, vas-vessző.]

vessző-gát: [agger vimineus; damm aus weiden-ruten]. 1399: Vnam metam terream angularem *vezzeu*gath nominatam (OL. D. 8613).

VESSZŐCSKE, vö. vas-vesszőcske.

VESSZŐS: [virgas habens], virgatus, virgeus; ruten- NySz. 1335: *Wezzeus*, szn. (AnjouOkm. III. 178—180). 1339: Magistri *Wezzeus* compatriis nostri (Kubinyi: MTörtEml. II.126). 1346: Magister *Vezseus* aule regie miles (Múz. Kállay). 1348: Contra magistrum *Wezzeus* Comitem de Zolio (uo.). 1355: Magistri *vezzeus* (ZiehyOkm. II.602). Prefato magistro *wezzeus* (uo.). 1364: *Wezzeus*, szn. (uo. III.227). 1413: Georgius dictus *Wezzeus* (uo. VI.286). 1492: Ad rubeta *Wezeus* et Chompor dicta (Lelesz Prot. II.234).

vesszős-gallér, vö. rézvesszős-gallér.

vesszős-pohár: 1635: Egy régi forma *veszszös pohár* vagyon, az széli aranyas és az lába, az mely nyom girát No. 1. lotot 7 Vagyon egy kis *veszszös pohár*, mely nyom girát No. 1. lotot 2 (Mihalik: KassaÖtvTört. 222).

VESZ, VÉSZ: pereio, dispereo; zu nichte werden NySz., [umkommen, verloren gehen]. 1282 k.: Ex Teutonicis etenim in illo prelio sine numero ceciderunt. Vnde idem locus ubi prelium est commissum eorum lingua usque hodie Florum pair est vocatus et *Wezemut* nostra lingua (Kézai, I. FontDom. I/2. 82). 1564: Ha kedig valaki nagy szükségért készerített néjek helyét földét eladni, tisztartó hire nélkül

el ne athassa, hanem ha elaggya, az tisztartó beirhassa lajstromba az jüvedelemre, a hol kedig valaki ezen kívül cselekednéjek, az vevőnek pénze benne *vesssen* (GazdtörtSzemle 1.74). 1580: Az mikor Barcsayval osztózáknk Osdolán én reám marada az huszonhárom forint, így hogy ha 1580 esztendőbe Szent Gergely pápa napján fel nem váltanám, örökbe neki *veszssen* Jankó Ferencznek (SzékelyOkl. V.123).

VÉSŰ: 1) capio, accipio, nehmen, fassen NySz. 1333: Johannis dieti Isten~~vet~~the (AnjouOkm. III.29). 1450: Hwnyady Janos gubernator engette hogy az zige-tye-ken kamara haznat ne *vegiene* (OL. D. 14324). 1469?: Hog sonha hitet senky sem eg biro ne *ucessen* (uo. 16801, az 1469-i okl. hátlapján). 1480: Nicolai dieti Jsten~~vet~~te (Pannh. 51/LIII). 1525: Zerelmes magdalena azon, hogh en oda hozzyad nem menthem, ezt semmy, ydegensere ne *weghyed* merth emberth senkyth eremesben nem lathok naladnal . . . azyrth kerlek azon en zerelmes athyamffya, hogh ebbewl ne *wegh* magadnak walamy, nehez gondolathodt (OL. D. 24774, 1. Zolnai: Nyelveml. 237). 1544: Neüen nöle maöar forintrol menedeket es kezyrasat pocetyuel eöetembe *vettem* (OL. Nád. 42). 1552: Ezek az borok meg fordwltak de wy törköre *wettek* mas hordoba (uo. 49). 1588: Walamely ember masnak wereth ky onthia es megh bizoniodik negi forintot *vegyen* rayta birsagoth az vduarbiro törwen elöth (OL. UC. 64/35). 1613/1696: Annak elötte nem certifiálják az incattust, hogy reá ne készüljön, hogy kardéjra [így?] ne *vegye* az dolgot (GazdtörtSzemle VII.407—408). 1643: Az Epperiessy Varostol kérjék elleö es producaltassak az Inuentariumott . . . es annak pariajat *vegyék* (OL. Instr. 42, 1. GazdtörtSzemle VI.117). || 2) emo, coömo, mercor, commercor; kaufen NySz. 1544: *Wöttem* eg kordouant (OL. Nád. 40). *Vöttem* cippellös uonot (uo. 41). 1548: *Vöttem* ket heueder hamot (uo. 49). [Vö. el-, elő-, föl-, ki-, megvész, vövö.]

1. VÉSŰ, 1. vesz.

2. VÉSŰ, 1. vejsze.

VESZEJT: [pessumdo, interimo; vernichten, ver-tilgen]. 1728: Aztat csak füvekre tanítja, miképen rontson, *veszejtsen* és gyógyítsen (Reizner: Szeged-Tört. IV.391). [Vö. NySz. más jel.]

VESZENDÖ: caduus, evanidus; hinfällig, ver-gänglich NySz. 1597: Az hazak hullanak *veszendeo* felben is vadnak (OL. UC. 101/3).

VESZNIK: [judex; richter]. 1519: Thomas Kowachych *wesnyk* (OL. D. 37007, vö. «Thomas Kowachych judex» uo.). [Vö.: 1275: Iuxta terras vyznicatus (OL. D. 35157). 1290: Vyznicatum Sancti Martini in Comitatu de Wereuche existentem (Wenzel XII.487). 1294: Istas terras suas seu possessiones, a uulgo terrestri Vyznyacatus [így?] dictas (uo. 558). 1299: Vyznicatum sancti Martini in Comitatu de Wereuche existentem (OL. D. 34092). Vö. «*Veznicus*, exactor villarum; falusi bíró, villicus» Bartal; *weisnik*: praefectus viniferorum, magister montium; Bergmeister über die Weinberge» Bernolák.]

VESZT: perdo; verlieren NySz. (2. jel.) 1397: Bors et Stephanum Feld~~wetz~~thew dictos (ZichyOkm. V.40). 1517: Thoma Wyz~~wetz~~thew (KárolyiOkl. III.101). [Vö. ki-, megveszt.]

1. **VESZTĖG:** quietus, pacate; ruhig, still NySz. 1354/1493: Gallo filio *Wetzeg* (Múz. Soós).

2. **VESZTĖG:** quiesco, quietus sum; ruhig sein, sich ruhig verhalten NySz. 1479: Hungari autem

funesto gladio super eorum capita euibrato amputa-bant eis manus et caput dicentes *Wetzeg* kwrwanewfya zaros Nemeth iwttatok werenkewth, ma yzywkw thy wertheketh (Dubnitz Krón., 1. FontDom. I/3. 167, Nyr. VII.81 és Zolnai: Nyelveml. 26).

VESZTÉS: 1) perditio, amissio; verlust NySz. (1. jel.) 1634: Tartozzanak arrais eletek *vesztése* alat vigiazni [stb.] (Magyarorsz. állap. ezeréves fennállásakor VII.896, vö. GazdtörtSzemle VII.131). || 2) [fascina-tio; behexung]. 1728: Ennek elötte mintegy három esztendővel leánykájának a melle *vesztés* miatt kifaka-dozott, azután egész testén eltenyészvén [t. i. a faka-dás], meghalálozott benne (Reizner: SzegedTört. IV.429). 1731: Pünkösöd tájban Gyulára menvén gyó-gyítani magát, mihelyest látta az orvos az sebjét, mindjárt megmondotta, hogy *vesztés*; megmondotta, hogy jól ismeritek, kitül vagyon, igen jó embere-tek, de nem akarta megnevezni (uo. 469). Molnárné pedig Gyermeken lévő nyavalát hol Franczúznak [e két szó ki van törölve], s hol *vesztésnek* mondotta lenni (uo. 489, Kovács János kijegyzése szerint).

VESZTĖTT, vö. pöre-vesztĖtt.

VET, vét: jacio, mitto; werfen NySz. (1. jel.) 1550: Atlacz köntös vont aráanal *vetet* (OL. Nád. 45). 1581: Egy palast fedethe barsonnial *weteth* (OL. L. III.16. 17). 1613/1696: Némely ugyan vakmerőségre *vetvén* magát, egymás szomszédságában sövényeket nem akarnak tartani, ki miatt nagy károokban esünk barmaink kiszaladásával (GazdtörtSzemle VII.413). 1618: Balog kezével *vetett* süveget [a. m. köszönt] (KomárJk.). 1700: Ha vérek attyafiai, és maradékok maradtanak az olyan jószághoz, afféle annak elötte az ő nagyságok tisztjé s fiseusai soha kezeket nem *vetthették* [a. m. el nem foglalhatták azon jószágot] de iure (GazdtörtSzemle VII.404). 1728: Protestál solenniter az Ménés [olv. ménés] Pasztor arról; hogy Actor Vram Danyi nevű szolgálja az Lónak gondgyát visellye és nyűgben *vesse*, mivel hogy idegeny és igen szökő is volna azon ló, az Ménésben meg sem maradna (MiskolcJk. II.104, 1. Magyar Nyelv 1905. évf. 277, «nyűg» a., a «viselje» írás itt sh.). 1758: A határutat a város földére *vetették* (DebrJk., 1. NyK. XXVI.344). Ezt az embert az utza kapitánya a város szolgálat-jára *vetette* volna (uo.). 1759: Már egyszer fáttyat *vetett*, miolta özvegy (uo., 1. NyK. 339). 1760: Arra *vetették* a fejeket, hogy meglopták a város erdejét (uo., 1. NyK. 344). [Vö. fölvető, kivető, rávetés, vető.]

1. VÉT, vö. hús-vét.

2. VÉT, 1. vet.

VETÉ, 1. vető.

VETÉL, vö. vízbevetélő-hétfő.

VÉTÉL: emtio, coömtio, mercatus; kauf NySz. (1. jel.) 1588: Az három Racz *weteleert* (OL. Nád. 41).

VETEMÉDIK, vö. elvetemédik.

VETEMÉNYĖS-KERT: hortus olerum; gemüse-garten NySz. 1597: *Veteményes kerth*. Kapozthas kerth (OL. UC. 101/3). 1638: *Veteményes kertek* (uo. 2/34). 1706: Vetési Szabó György a külső lspotály mellett a város felől egy *veteményes* fás *kertjét* adta nagy-czenki Borbély Györgynek 16 fl. 54 pénzen (Gazdtört-Szemle IX.15). 1759: Az iskolát 1757-ik esztendőben építették, a mely házból és Classisból áll. Kamarája is vagyon. *Veteményes kerte* és istállója is vagyon (CanonVisit. 182).

VETEMÉNY-MAG: semen; samenkoru NySz. 1587: *Vetemen magh* (OL. UC. 12/42).

VÉTER: «hordóalakú esztartó kosár, a melyet a vízbe sülyesztenek» MTsz.; eine art netz BM. 1506: Cum Retibus Zak et veter vocatis (OL. D. 36988). [Vö. «Bóné: póné; háló» neme; valamint *véter*-, *mét-háló*» SzD.; Munkácsi: A m. népies halászat műnyelve 56 és Ethnographia IV.276.]

VETÉS: satus, satio, consitio, consitura, seminis, seminatio; saat NySz. (1. jel.). 1320: *Vethes*, hn. (AnjouOkm. I.565). 1325: In villa *Wethes* (Múz. Kállay, «Szatmár m.» Szam. jegyz.). 1567: Ot nadason Az vr foelde eg *vetesre* teheth hold 28 (OL. UC. 103/2). [Vö. búza-, gabona-, határ-, őszi-, szám-, tavaszvetés.]

VETETLEN, vö. szám-vetetlen.

VÉTKÉS? vitkös?: flagitiosus, vitiosus, mendosus, reus [stb.]; fehlerhaft, lästerhaft NySz. 1211: Isti sunt aurifabri Sūmorav *Vitcus* [a. m. vétkés?] Zob Forcos et Pouca (Pannh. Tih. 1/5).

VÉTLEN, vö. búcsú-vétlen.

VETŐ, *veté*: 1) sator, consitor, seminator, seminans; säer, säemann, pflanzer NySz. (2. jel.) 1252: Quorum vinitorum nomina hec sunt *Wetheu* Aarud Feltheu (OL. D. 369). 1279: Terram *Vethe* [a. m. vető?] vinitoris (Veszpr. 4, Alsóörs). 1299: Stephanus filius *vethew* (MonStrig. II.474). || 2) jactans; werfend NySz. (1. jel.); [ad jactandum; zum werfen]. 1340: Infra locum Haloueteuhal dictum vigintiduo iugera (Körmend III/2, Pezye 86, 1. ZaiaOkl. I.365). 1519: Benedicto *Wyzvethe* [a. m. vizvető? vö. MTsz.?] (Pannh. Hitel. 131). || 3): 1567: Az vrnak ot eg *vetcore* vagon foelde Hold 10 (OL. UC. 103/2). [Vö. CzF. MTsz. (1. 2. jel.) és: «Hány *vetőre* vannak a földek ebben a határban?» MTsz. szólások a.]. [Vö. *fejre*-, *híd*-, *mag*-, *nyakba*-, *szám*-, *tégla-vető*-, *tővető*-, *kapa*-, *viz-vető*.]

VETRECE, *vetrecen*: lariolassum, assilardum, insicia, insicium; mit essig und zwiebel zugerichtete speckbrühe NySz.; Sultszalannaszelet [olv. sült-] MA. (1621-i kiad.). 1544: Tehenhust *vetrecennek* 2 fontot (OL. Nád. 41). 1572: *Vetrecenek* leues kenyere (uo. 40). 1572: *Vetrecennek* swtny tehenhust (uo.). Kolbaszt *vetrecen* mele swtny (uo.). [Vö. MTsz.]

VETRECEN, 1. *vetrece*.

VÉTSÉG, vö. idő-vétség.

VÉVÉ, 1. *vévő*.

VÉVÉS, vö. szédés-vévés.

VÉVŐ, *vévő*, vö. gyértyahamva-, hamut-, hamva-, *nyakba-vevő*.

VEZÉR: dux, ductor, director; führer, regierer NySz. 1468: Gregorius *Vezer* (Múz. Kállay).

vezér-gyöplő: habena; zügel NySz. 1544: Uöttem az kocisnak ket *uezer géplöt* (OL. Nád. 42).

vezér-szif, -szí, -szit: 1525: Vnum colligium ad equos curus trahentes wgo *uezer zywo* (OL. D. 26336). 1558: Az kochyhoz vettem eg *uezer szyoth* (OL. Nád. 48). 1566: *Uezer zy* egy Nyak kötel kettő (uo. 49). 1577: Keth fek Keth *uezerzy* (OL. L. III. 16. 17).

VEZETÉK, *vezeték*: 1) ductarius, vel quod ducitur MA.¹; zug-, lenk-, richt- NySz. (1. jel.) 1638:

Malom korongh *vezetek* Serpeniö No 1 (OL. UC. 2/34). || 2) versorius; lenkseil NySz. (2. jel.) 1584: Mykoron menesth haytanak, myndenekül eg eg Garasth fyzethnek. Ha melette *vezetkyön* wyzy es el adny, vgan vg Garassal tartozyk tüle (OL. UC. 56/33).

vezeték-ló: [equus funalis], antecessorius, paripus, equus desultorius; springer, handpferd NySz., beipferd BM. 1548: Menes, ezöder, *vezetek lo* (OL. Nád. 47). 1552: Adtam chwtar pokrochokoth *vezetek loora* valoth (uo. 48).

VEZETÍK, 1. *vezeték*.

VEZETŐ: ductor; führer, anführer NySz. 1482: Thoma *Wakwezethew* (Lelesz Acta 92/6). 1532: Mathei *Wezethew* (Múz.).

VIAC, 1. *viasz*.

VIADAL: certamen, pugna [stb.]; kampf NySz. 1349/1367: Deinde peruenitur ad arborem que vocatur *viadalla* (Múz. Bethlen).

VIASZ, *viac*, *viosz*: cera; wachs NySz. 1544: Vöttem ueres *viast* (OL. Nád. 40). 1548: *Vyast* nyegwen [igy] fontot adot el fl. iij Mezes vyzet adot fl. vij (OL. UC. 99/7). 1564: Méznek, olajnak, *viosnak*, baromnak, disznónak és sónak Farkas uram nagy gongyát visellye (GazdtörtSzemle I.73). 1595: Nicolaus *Viacz* (OL. UC. 28/42).

viasz-áros: [cerarius; wachshändler]. 1401: Antonio *Vyazaros* (ZichyOkm. V.239).

viasz-kalács: glomus cereus, spira cerea SI.; wachstock, wachsstöckel BM. 1587: Heth *wyaz kalach* (OL. UC. 12/42).

viasz-sonkoly, -csenkoly: [favus; wachskuchen]. 1566: *Wyaz chonkoly* egy kasban (OL. Nád. 49). «Nagy-Kanizsa» Szam. jegyz.). 1587: *Wyas sonkol* öth darab (OL. UC. 12/42).

VICE-PORKOLÁB: [unterburgvogt, unterproffoss]. 1548: Az bor keltesrul Igh vegeztek vele hogy *viceporkolab* arulya [stb.] (OL. UC. 99/7). 1564: Az mi az vár erzését illeti, annak gondviselését az porkoláb uraim, *viceporkolábok*, drabantok és kapun állók és az tebb jargaló és egyéb lovag, gyalog, ki megirattatik, azok által szereze (GazdtörtSzemle I.66). *Viceporkoláb* kettő; kapun álló huszonkettő; drabant hópinzes tíz (uo. 67). Főképpen az várnak őrzése... nagy gongyára legyen, és mind főporkolábokkal, *viceporkolákkal*, jargaló szolgálakkal, lovaggal és kapunállókkal... várnak mind ellenségtől, mind tiúttól és egyéb gonosz tertinettől, foglyoknak is megőrzésére, nagy szorgalmatossággal vigyáztasson (uo. 72). 1692: *Viceporkoláb* fizetése: pénz per annum fl. 40. buzája eub. 18 [stb.] (uo. VI.183).

VICEPORKOLÁBSÁG: [amt des unterburgvogtes oder unterproffosses]. 1597: *Vice porkolabsag* szolgal (OL. UC. 12/42).

VIDÁMODIK, vö. megvidámodik.

VIDÉK: districtus, territorium, vicinia [stb.]; nachbarschaft, gegend, umgegend NySz. 1291: Ad vallem *Wydekwele* uocatam (OL. D. 1319). 1418: Jacobus *Wydek* dictus (uo. 10681). 1525: Wrburarius de Kapolna *wideke* (uo. 37000).

VIDÉKÉS, *vidékös*, *vidikés?*: alienus; fremd NySz. 1211: Isti sunt serui Eguche Sumos *Vidikes* [a. m. vidékés?] Ludeh Hosned Zotur (Pannh. Tih. 1/5). 1227: *Videkus* et Johannes (Múz. Forgách). 1240 k.:

Hec sunt nomina vinitorum seruorum in eodem predio Buzte Adamus *Vydecus* (Pannh. 61/8). 1251, 1281: *Vydecus*, szn. (OL. D. 346). 1252: *Wydekus*, szn. (uo. 369).

VIDÉKI: qui est ex alia vicinia, autermini; aus einer andern gegend, die an den gränzen wohnen NySz. (2. jel.). 1519: Iobagiones aliorum dominorum wigo *vydeky* (OL. D. 37007). 1613/1696: Az ittenvaló ember, ha maga majorságán kívül termett bort vidék-ről hoz bé, az ittenvaló is annyi ászok-pénzt adjon, mint a *vidéki* egy-egy hordó borért, t. i. den. 25 (GazdtörtSzemle VII.414, Tállya város törvényeiben). 1643: A tizenötöd nap előtt harmad nappal a kereső fél behirdető pénzzel: egy pénzzel tartozik ha idevaló, ha *vidéki* 4 pénzzel a hegymesternek (uo. VI.467, hegyközségi törvényekben). Aki pedig appellálja [a hegymesterek ítéletét] a földesurakra, tartozik a hegymesternek 4 pénzt adni, vagy hegybeli, vagy *vidéki* (uo.). 1670: Az debreczeni ember, ha őrne akar, idején szert fogjon, szénát vigyen s hét számra őrjön, hogy sem az *vidéki* őrlős, sem az itt való marbátalan ember meg ne fogyatkozzék (DebrJk., I. NyK. XXVI.343, «szert fog» a.). [Vö. MTsz.]

VIDÉKÖS, I. vidékös.

VIDÍKÉS? I. vidékös.

VIDRA: lutra, castor, fiber NySz.; ein Biber-Thier PPB., [otter, fischotter]. 1504: Ad locum vbi *Wydra* welgh et Rakostho conciduntur (Múz. Becszy). Pro quodam ente *wydra* (Körmend, Miscell. Németújv. lad. 41, fasc. 193). 1534: Subducta cum pellibus *wydra* (OL. Nád. 49). 1588: Rigo, fwr, *vidra* (OL. UC. 64/35).

vidra-bőr: [pellis lutrae; fischotterfell]. 1588: *Vidra bevr* (OL. UC. 64/35). 1706: Szép *vidra* bőr csávátalan 2 f. (MTörtTár XVIII.256). [Vö. Schlägli-Szöjz. 1661. sz.]

vidra-vas: [falle, biberfalle]. 1597: *Vidra vass* thöröth aliter hod vass (OL. UC. 101/3, Keresztúr, Sopron m.).

VIDRÁS: [castoribus copiosus; reich an bibern]. 1520: Piscinas Gyekellew *Wydras* Kyralthawa Karazostho (Lelesz Acta 126/44).

1. **VÍG**: laetus, hilaris; fröhlich, lustig NySz. (1. jel.). 1423: Mathia *Vigh* (Lelesz Acta 43/72). 1429: Emerico *Vig* (uo. 48/13). 1457: Ladislao *Wigh* (uo. 68/5). 1476: Martino *Wyg* (Körmend, Heim 745). 1497: Gregorio *Wyggh* (Lelesz Acta 105/4).

2. **VÍG**, I. vég.

VIGYÁZÁS, **végyázás?**: circumspectantia, observatio, attentio; beobachtung, achtung NySz. (2. jel.). 1752: Hasonló kippen *végyázással* [így, olv. végyázás?] legyenek makkolásnak ideinis, hogy az kölső Helység-béli sertések ne járják az Uraság Erdéit (Gazdtört-Szemle VI.140, eredetije szerint). [Vö. *végyáz* MTsz.]

VIGYÁZATLANSÁG: incuria: nachlässigkeit NySz. 1581: Mindenekre ha jó módon az tizenkét hűtös bírák gondot nem viselnek... és megbizonyítatik, hogy a bírának *vigyázatlanságok* miatt lőtt a kár, az bírakra száll az tizenkét forint és a falu tisztán marad minden büntetéstől (SzékelyOkl. V.127).

VIGYÁZÓCSKA: [vigilium parvum; kleines wachthaus]. 1637: Az bastyá szegeletin egy kvs keübeül épitet *uigyazochka* (OL. UC. 14/43). Vagyon ezen bastyanak szegelyetiu [így] egy roszt fabol valo *vigyazochyka* (uo.).

VÍKA, I. jenei-véka.

VÍKONY, I. vékony.

VILÁG: lux, lumen; licht NySz. (1. jel.) 1728: Azon forgószél a lovárul a földre levetette, úgy hogy *világát* sem tudta [a. m. elvesztette eszméletét] és az földről is más emberek vették fel (Reizner: Szeged-Tört. IV.432). [Vö. hold-, nap-világ.]

VILÁGAS, I. világos.

VILÁGOS, **világas**: lucens, luculentus, perlucidus, dilucidus; licht, hell NySz. (1. jel.) 1275: Ascendendo circa montem *Vylagus* (Múz. Rhédey, I. HazaiOkl. VI.212). Circa montem *Vylagus* (Wenzel XII.157). 1289, 1291: *Wylagus* beruk, hn. (OL. D. 1244). 1371: Beche de *Wylagus* beruk (Múz. Bethlen). 1435: Castri nostri *Wylagas* [«így» Szam. jegyz.] war vocati (Múz.). 1453: Castri *Wylagosswar* (OL. D. 29809). 1493: Matheus *Wylagos* (Lelesz Acta 101/4). 1495: In castro *Wylagosswar* vocato (Múz. Forgách).

világos-kék: [subcaeruleus]; hellblau, lichtblau NySz. 1523: Panno Italico coloris *wylagoskek* (OL. D. 36999). 1539: Pannus simplex *wylagoskek* (OL. Nád. 48). 1550: De panno karasia coloris *vilagoskek* (uo. 42). Eg nádragnak nalo ona nirie *vilagos kek* poztot (uo.).

VILÁGTALAN: caecus; blind NySz. (1. jel.) 1544: Eg szegzu *uilagatlan* embernek (OL. Nád. 42).

VILÁGTALANODIK, vö. **mégvilágtalanodik**.

VILLA, **völla**: furca; gabel NySz. 1483: Septem *villa* quo comedunt poma vel pira (Múz. Kállay). 1517: Moderni Bifurcas wigo *wyllakath* (OL. D. 22994). [Vö. ganajhányó-, vas-villa.]

VILLÁCSKA, vö. **abárló vasvillácska**.

VILLÁM: fulgur; blitz, wetterleuchten NySz. 1355: Johanne filio *Wyllam* (ZichyOkl. III.9).

VILLANG, I. villong.

VILLÁS-SZARVÚ, **völlás**: [cornibus furcillatis; mit gabelförmigen hörmern]. 1597: Ordas homály fejár *völlás szarvú* [marbáról] (KeeskemétJk., I. Nyr. XXXII. 159). 1686: Két ökor, egyik konya szöke, másik *völlás szarvú* (DebrLt., I. Nyr. XXII.520). [Vö. *villás*, *villászarvú* CzF.]

VILLONG, **villang**: altercor, contendo; zanken, hadern, streiten NySz. 1613/1696: Az város könyvébe [a bíró] mindjárt bé írassa, mikor [valaki szölejét] csinálni kezdi, hány esztendőben, hogy az dézmások is ne *villongjanak* rajta, im ekkor, vagy akkor kezdette csinálni (GazdtörtSzemle VII.410). 17. száz.: *Villangó* [határész Debrecenben] (uo. IX.14). 1766: Elöttünk el adta az *Villongo* Szöllöt... 12 Vonás Forintokon (SzendrőJk.).

VILMOS: Vilhelmus, Gvilielmus PPB. 1211: Hii sunt iobagiones Feles Chydur Wtod Huranus Moncha Leg *Wilmos* Vzoz Chot (Pannh. Tih. 1/5).

VINCE: Vincentius PPB. 1364: *Vince* sacerdotem et plebanum (SztarayOkl. I.342). Simonem notarium et *Vince* plebanum verbis vituperiosis pertractasset (uo.).

VINCELÉR, I. vincellér.

VINCELLÉR, **vincelér**, **vincelér**: vinitor, conductor; winzer NySz. 1483: Michael *Vinceler* (Múz. Kállay). 1539: Stephanus *Vinceler* (OL. UC. 4/40). 1684: Akarvan a' hegyallyai szőlőkben valo munka-

soknak es *Vincléreknek* jo rendet szabunk [stb.] (AdalZemplvmTört. IV. évf. 129). A Szőlők Possessori Gazdai es azokk *Vinczleri* (uo.). *Vinclérek* (uo., így mindig az egész szőlőmunkási rendszabályban). 1700: *Vinclérnek* [eladtam búzát] Cub 5 fl. 20 (uo. V. évf. 16). 1702: *Vinclérim*: Szentkeresztben; Kaloszi, Elettje szürkötösse. Tolcsván: Bakos, kék dalm. [olv. dalmánya] Elettje fl. 11 (uo. 331). [Vö. 1797: *Vintzlér*, der Winzer (Beregszászi: Versuch einer magyarischen Sprachlehre 249).]

VINCLÉR, l. vincellér.

VINIKE, l. venyige.

VINKÓ?: nachwein, rampas; lauer, schlechter wein BM. 1522: Gregorius *Winko* [a. m. vinkó?] (OL. D. 37004). [Szn.-ül a szlávásban is előfordul: *Vinko*, Moroschkin: Onomasticon Slavicum 39; vö. még: *Vinko*, Karadsch.]

VINNYE, vö. kovácsvinnye-ház, -hely.

VINYIKE, l. venyige.

VIOLA: viola; viole NySz. 1321: Domina *wyola* (AnjouOkm. 1625). 1338: Filia sua *Viola* nomine (Múz. Nagy Gábor). 1340: Herberdus et domina *Vyola* soror sua (Veszpr. 11, Oroszton). 1342: Domina *Viola* mater sua (Körmend, Miscell. Németújv. lsd. 41, fase. 187). 1344: Domina *viola* abatissa (OL. D. 3715). 1354: Domina *Vyola* abbatisa (Veszpr. 2, Sárberény). 1366: Cuiusdam montis lilimperi saxonice nominati in wlgari autem nostro *Violahég* dicti (OL. D. 5476).

viola-szín: color janthinus NySz., [violaceus; veilchenblau]. 1516: Maas agyban, Egh atlacz Matracz *violazyn* (OL. D. 26367, l. Zolnai: Nyelveml. 206).

VIOSZ, l. viasz.

VIRÁG, **vérág**: flos; blume NySz. 1412: Stephano dicto *Wyragh* (Múz. Forgách). 1522: Mattheus *Weraghathy* (OL. D. 37004). [Vö. gyöngy-, som-, szerencsëndió-virág.]

virág-hét: [hebdomas magna aut hebdomas ante diem palmarum; charwoche oder die woche vor dem palmsonntag?]; «virágvasárnaptól-husvétig tartó hét» CzF., «a virágvasárnap előtti hét» MTsz. 1731: *Virág-hétben* lézen esztendeje, Ludas Molnár... 2 frtot kért (Reizner: SzegedTört. IV.488).

virág-kert: hortus floralis; blumengarten NySz. 1620: *Virag kert* felet ualo Toroniban Vagion borsso Cub: 2 (OL. UC. 15/9). *Wirag kertt* Tornaczaban (uo.).

VIRÁGOS, **vérágos**: floridus, florulentus, [floribus ornatus]; blühend NySz., blumenreich, blumig, mit blumen geziert KB. 1237: Seruos suos et ancillas scilicet Ruscinum Juan Kereus Cunc *Vyragus* (Pannh. 62/A). 1339: *Viragusberk*, hn. (AnjouOkm. III.564). 1378: Possessionem Zeuleus alio nomine *Viragusberk* (Múz.). 1398: Nicolaum dictum *Viragus* (OL. D. 25868). 1405: *Wyragos*, hn. (ZichyOkm. V.400). 1431: Johannis de *Viragusberk* (Múz. Békassy). 1455: Thoma *Vyragus* (OL. D. 14934). Thoma *Vyragos* (Lelesz Acta 66/7). 1463: Thoma *Vyragos* (Múz. Kállay). 1466: Egidio *Viragos* (Veszpr. 108, Tótfalu 1). 1479: Johannem *Wyragos* (Lelesz Acta 89/29). 1505: Possessionem *Weragosberek* (Múz.). 1545: Quatuor *wyragos* kwpa (OL. NRA. 173/31). 1558: Egy *wyragos* kwpa (OL. L. I.1). 1564: Kylenez remek wörös *weragos* barson (OL. Nád. 49). 1570: Egy *wyragos* gombos kwpa kylenez az ewedezese le zakath (uo.). 1588: Tindekleo *viragos* barson kasula (OL. UC. 76/17). 635: Egy összejáró kupától, a kibén cifra ember

orcákkal megekesítettett avagy *virágos* kívül-beliül girájára, aranyozására 3 aranyat girájától a munkának 3 f. 50 d. (GazdtörtSzemle VIII.474). *Virágos* műtől [t. i. ötvösműtől], a ki nem kövekkel rakott girájától 4 f. (uo. 475). 1637: Keöreös keorwl az palota nyomtatott sikos *viragos* kilence beür karpitokkal be vont (OL. UC. 14/43).

virágos-bor: vinum mucidum; kahnwein NySz. 1684: Innét is vagyon már a sok szegény s *virágos bor* (GazdtörtSzemle I.250).

VIRÁGOSODIK: [mucesco]; kahmen, kahnig werden (vom weine) BM. (3. jel.) 1684: Mitől lehet, hogy ugyan jó és tiszta borokat adminisztrálnak, deputálnak borgondviselése alá; mindazonáltal hamar szegényedik, változik, *virágosodik* a bélben [így?] való sok erogatio (GazdtörtSzemle I.250).

VIRASZT, l. virrasztó, -ság.

VIRGINA, **virginál**: clavicymbalum, virginale, arcarium organum fiduculare; ein musikalisch instrument, dessen sich das frauenzimmer bedienen NySz. 1581: Egy *virginal*, keonw modra chinalth szep iratos az feodele (OL. L. III. 16. 17). 1592: Egy panczel wy. Egy *virginal* (OL. Nád. 48). 1594: *Virginának* ualo vres lada uagjon No. 1 (OL. UC. 78/7). Az Musicusok hazaban... *vyrgina* uagjon No. 1 (uo.). Vagjon hituan *virgina* No. 1 (uo.).

VIRGINÁL, l. virgina.

VIRRASZTÓ, **vérasztó**, **vérrasztó**, **virasztó**: vigil, vigilans, vigilax, excubitor; wächter NySz. (1. jel.) 1432: Paulo *Virrazto* (Múz.). 1469: Stephanus *Wirazto* (OL. D. 32365). 1475: Stephanum *Wirazto* (Körmend, Heim 566). 1478: Blasium *Wyrraztho* (uo. 590). 1522: Mathias *Weraztho* (OL. D. 37328). 1556: Keth *virrazto*. Keth zeker vezethő Keth kapwn allo (OL. Nád. 49). 1595: Georgius *Verraztho* (OL. UC. 28/42). Blasius *Viraztho* (uo.). Georgius *Verazto* (uo.). 1597: Chykwándy László *vyrazztho* es *vyrazstosagawal* szolgal (uo. 12/42).

virrasztó-ház: [mansio vigilum; wachstube]. 1553: Az *vyrazztho* hazban (OL. UC. 96/3). [Vö. *virrasztó* 2. jel. NySz.]

VIRRASZTÓSÁG: [munus vigilis; wächterstelle]. 1597: Chykwándy László *vyrazztho* es *vyrazstosagawal* szolgal (OL. UC. 12/42).

VÍRSÍG, l. vérség.

VÍRT, -ÉS, l. vért, -és.

VISEL: gero, porto, bajlo; tragen NySz. (2. jel.) 1550: Harom eregh on tal kit mynden nap *visellenek* (OL. Kolozsm. 50). 1736: Minemű életet *viselt* [vö. NySz. szólások a.] azon személy, hite ntán vallja meg a tanú (Reizner: SzegedTört. IV.509). [Vö. *elvisel*.]

VISELŐ: cotidianus; alltäglich NySz. (3. jel.) 1539: Egh *wysclew* weress; purgamal zoknya (RMNy. IIb.34). Egh weress *wysclew* purgamal kewtes (uo. 35). 1548: Ket *wyselő* imegh. Egy korczowagi (OL. Nád. 49). 1638: Vagion abros nr 2. mindenik *viselő* sahoson szöt (OL. UC. 2/34).

VISELŐSSÉG: graviditas, praenatio SI.; schwangerschaft BM. 1716: Egyéb jelét *viselősségének* nem tudom, hanem hogj szintén olly vastág volt, mineműk szoktak lenni az viselő Aszonyok (BorsodvnyJk. 18. sz. I.484). [Vö. *viselő*s NySz.]

VISLA, l. vizsla.

VISLÁS, l. vizslás.

VISSZAÉLÉS: abusus; missbrauch NySz. 1736: Mi... pro et contra elnélkedvén és beszélgetvén mostani Lelki Tanítónk és Praedikatorunk T. T. Tornallyai B. Márton uram Ő kigyelme tovább való megmarasztásánn forogván kiváltképen előttünk az ő kigyelmében szánakozással tapasztalt italával való *visszaélése* [stb.] (CanonVisit. 170).

VISSZAERESZT: remitto, reddo; zurückgeben NySz. 1574: Ha penig egymást meg nem ótalmazhatnák, *visszaeresztvén* az cserét és az pénzt visszaadván, kiki mind az ői előbbi ereke mellé álljon (SzékelyOkl. V.96). 1682: Ha őő kegyelmeknek teczik Senkinek ne engedgyék ha pediglen őő k[é]g[ye]lme[ne]k nem tetődnek tehát az magunk tulajdon pénzen magunk[na]k *vissa ereszténi* tartozának [az elzálogított házhelyet] (OL. ProcessTab. 228).

VISSZAFOLY: refluó, remano; zurückfliessen NySz. 1369: Pergendo inter capita duorum riulorum videlicet Vizak et *Vizzafoloupathaka* vocatorum (Múz. Horvát Istv., l. Pesty: KrassóvmTört. III.91). 1434: Ad quandam parum riulum qui ulgo *wyzaflowgy* vocaretur (OL. D. 12594).

VISSZAFUTAMODIK: [recurso; zurücklaufen]. 1614: Innen *visszafutamodtunk* tatártul féltünkben (MA. NLI. 61).

VISSZAHOZ: refero, reduco, retrofero, reporto; zurückbringen, zurückführen NySz. 1694: Mely kárért való törvént valamely fél nem kedvelné, apelláció szerint az falunak kérdő helyére vihesse és ott meglátván az igaz tételt az hegynek bírájára *visszahozassa* és bocsátassék és másuvá ne apellálhassák (GazdtörtSzemle I.170, hegyközségi törvényekben).

VISSZAJÁR, *viszja-*: remeo; wiederholt zurückgehen, rückwärts gehen NySz. (l. jel.); [refluó; zurückfliessen]. 1430: Aquam seu fluium ulgo *vizyajarouiz* (OL. D. 12248).

VISSZAKÉR: repeto, poseo; wieder zurückverlangen, zurückfordern NySz. 1635: Legelsőbben is azt tartja a céhmester levelek [a kannagyártóknak], 2 font ő önrét 1 fontot ad műben újat, ha pedig annyi font őnt *visszakér*, amennyit adott a munkáért, fontjától kell adni, ha tálat csinál 20 d. (GazdtörtSzemle VIII.480).

VISSZAKÍVÁN: [vicissim cupio; dasselbe wünschen]. 1769: Köszönöm a kegyelmed sok rendbeli jó kívánását, hogy én kegyelmednek mind azokat *vissza* nem kívánhatom annak ez az oka, hogy kegyelmed nekem is olyanokat kívánt, amelyeket én magam sem kívánok magamnak (CanonVisit. 190).

VISSZAMARAD: [redeo, remaneo; zurückfallen, zurückbleiben]. 1569: Ha az felperesnek magva szakadna, t. i. Bereczk Máthénak, tehát ezen felylímegnevezett szántóföldek és szénarétek *visszamaradjanak* az alperesnek, vagy maradváinak kezébe (SzékelyOkl. V.87).

VISSZAMÉGY: remeo; zurückgehen NySz. («visszamen») a.) 1337: Intrat in quandam alveum vulgo *Vyzsameneupatak* vocatum (SztárayOkl. I.130).

VISSZAVONÁS, -vonyás: dissensio, discordia, controversia, rixa, tumultus; streit, zwiespalt, zank NySz. 1564: Mert hogy ott az helyeknek és földeknek eladásában kára következik ő nagyságának az jüvedelemben és sok *visszavonyás* vagyon egymásnak való eladásban, azért ő nagysága akarja és hagyja, hogy senki sem földet sem rétet szagatva el ne

aggyon (GazdtörtSzemle I.74). 1610: Ne néze kezd az mi halaadatlan voltunkat, hogj semmj segítséggel nem voltunk az kezd oda liteliben, Túlaidonicha kezd néménemő reszit az sok haborusagnak, es sok *vissza voniasnak* az ki it keösztönk volt (MA. NLI. 334, eredetije szerint).

VISZ, vö. által-, el-, föl-, ki-, véghöz-visz.

VÍSZ? l. vejsze-hely.

VISZJA, l. visszajár.

VISZKEDEGÉS, l. viszketegés.

VISZKETEGÉS, *viszkedegés:* pruriginosus; voller jucken, grindig NySz. 1476: Venissent ad pratum *Vyzketegestho* (Lelesz Prot. Parv. 86a). 1520: Quasdam piscinas et Stagna Thasero Gyepellew Kerekewrwenhawa Gykellew *Wykedeges* [igy? olv. Wyzkedeges] vocatas (Lelesz Acta 126/44).

VISZONTAGKÉPPEN: [rursus, vicissim; dagegen, hinwiederum]. 1526: Nadrespan vramnal tyz ezer foryntba wajgon Debreó vara, En nallam Somlyokw *vyszontagkepen* tyz ezer foryntba wajgon (OL. D. 24323, l. Zolnai: Nyelveml. 257). [Vö. NySz. más jel.]

VITÁLIS, l. Vitályos.

VITÁLYOS, *Vitális, Vitályus:* Vitalis, Vitellius PPB. 1209: Quorum nomina sunt hec Vnuca *Vitalis* Tobias (MonStrig. I.193). 1569: Cierák *Vytályus* (SzékelyOkl. V.90). 1598: Mattheus *Vitalius* (OL. RDecim. Zempl.). 1602: *Vitályus* Jakab (SzékelyOkl. V.198). *Vitályus* András (no. 208).

VITÁLYUS, l. Vitályos.

VITÉSSÉG, l. vitézség.

VITÉZ: a) miles; soldat, kriegsmann; b) fortis, strenuus; tapfer, mutig NySz. 1208/1359: Tenet metas cum villa *Witëz* [igy] (OL. D. 50, «Mosony m.» Szam. jegyz.). 1309: Possessionem suam hereditariam *Wythezmezeu* vocatam (Múz. Jankowich, l. AnjouOklm. I.207). 1329: Possessiones *Withez* et Zamuth in districtu Sarus (Múz.). 1336: Iuxta fluium *Vitezpata* vocatum (no.). 1355: Johanne dicto *Vitez* (AnjouOkl. VI.379). 1359: Laurencii dicti *Wytez* (Múz.). 1382: Johannes dictus *Wytez* (Múz. Motesiczky). 1398: Jacobum *Vitez* dictum (ZichyOklm. V.67). 1409: Nicolaus *Wythez* (Múz. Kállay). 1411: Andreas dictus *Vytez* (uo.). 1423: Valentinum *Vitez* (Lelesz Acta 43/70). 1430: Nicolaus *Wytez* (Múz. Kállay). 1440: Johanne *Wythez* (uo.). 1447: Johanne *Wythez* (uo. és KárolyiOkl. II.253). 1451: Petrus *Vitez* (OL. D. 14443). 1458: Ladislao *Wythez* (Lelesz Acta 69/1). 1461: Johannes *Wytez* (Múz. Kállay). 1473: Andree *Wythez* (Múz. Bethlen). 1479: Johanne *Wythez* (Múz. Kállay). 1489: Martino *Wythez* (Körmend III/1, Ugal 56). 1506: Johannes *Wythez* (Múz. Kállay). 1517: Nicolaus *Vytez* (Lelesz Beres. XV.4).

vitéz-kötés: zona artificiose connexa, cofiam, mitram, vel caligas hungaricas ornans SK.; «sinórból való bizonyos ékesség» SL, «sinórféle bojtos fonadék, milyen a huszárok vagy más katonák esakóin szokott fityegni, vagy mely mentekőtől szolgál» CzF.; eine art schnurband NySz., verschnürung KB. 1687: Decem paria nodorum vulgo *vitez kötés* dieta ex scopio (OL. L. III.17. 29).

VITÉZKÉDIK: permilito, milito; kämpfen NySz. 1608: Az Attia... El hagia Benneonket [a. m. meghalt], Jo vitesseget *vitezkedűten* futasat El vegezuen, az le tett Koronat meghatta az Jesus Cristus neki (MA. NLI. 253, eredetije szerint).

VITÉZLŐ, vitízlő? nobilis, generosus; edel NySz. (3. jel.) 1599: Jüvének mü előnkben egyfelől az *vitízlő* [igy?] Mikes Benedek uram papolczi, másfelől Kovásznán lakó Veres György Orbai-székiek (SzékelyOkl. V.163).

VITÉZSÉG, vitésség: militia, pugna; kriegsdienst, kampf NySz. 1608: Az Attia... El hagia Benneonket [a. m. meghalt], Jo *vitésseget* viteszkedűen futasat El vegezuen, az le tett Koronat meghatta az Jesus Cristus neki (MA. NLI. 253, eredetije szerint).

VITÍZLŐ? 1. vitézlő.

VÍTKÖS? 1. vétkös.

VITORLA, vitorlya: bractea venti, pinuula versatilis; wetterfahne NySz. (3. jel.) 1597: Bastia feoliben valo *vitorlia* [igy] (OL. UC. 101/3). Gombos *vitorlia* sendelj fívliben valo (uo.). 1637: Az czűrnek tetein ket plehes gombos *vytorla* (uo. 14/43). 1638: Cziur, melinek oldala tapaszos ket felől oldalul valo fiokiaival, beiazattiaval es *vitorlaival* (uo. 2/34). [Vö. vitorna.]

VITORLYA, l. vitorla.

VITORNA: 1418: Cum uno falcastro feni wigo *vytorna* dicta [igy] (OL. D. 27450). 1537: Quattuor jugera terre ac duo fenilia *uythorna* vocata (uo. 36401). 1540: Quoddam suum fenetum in prato Hodmezew vocatum et appellatum [igy] ad tres mensuras consuetas *Wythorna* nuncupatas minus tribus rwd se extendens in comitatu de Kolos existens habitum (OL. GyfKápt. Cent. D. 65). [Vö. *uythornya*: vitorla BrassSzótTör.] [Vö. vitorla.]

VIVŐ, vö. levél-vivő.

VÍZ: aqua, lympa, unda; wasser NySz. (1. jel.) 1217: Vitra fluium Wespemwize appellatum (Veszpr. 4, Csátár). 1223/1243: Descendit per uiam ad aquam Sarwiz (OL. D. 107). 1225: Ad riulum Wigne Wise (uo. 119). 1231/1397: Ad aquam que dicitur Monyoros que etiam nuncupatur Feketewyz (uo. 174). 1264: In medio duarum aquarum una uidelicet Wereswiz nuncupatur (OL. Tű. 104/77). 1266: Partem in terra Wisarahel (OL. D. 604). 1290/1536: Riulum ydesuz (HazaiOkl. VI.355). 1291: Fluium Gulnchuisse nominatum (MonStrig. II.280). 1309/1342: Quedam silua eorum Hydegwizkuzy vocata (OL. D. 1731). 1310: Descendit ad fluium qui uocatur Bor vyeze (Múz.). Cedit ad aquam Paka vizy vocatam (OL. D. 1761). 1319: Fluius feketewiz (ZichyOkl. I.164). 1320: Cedit in illum riulum Ganna wize (Múz. Hanvay). 1330: Quendam lacum wnwize vocatum (OL. D. 2617). 1332: Iuxta fluium dictum Simonuize (Múz. Nagy Gábor). 1336: Cedit in quendam alium fluium Zochugowizy vocatum (SztárayOkl. I.107). 1338: Cuiusdam molendini ipsorum super fluium Sayowize (Forrás?). 1341: Ad fluium vendegwiz vocatum (OL. D. 3879). 1342: Uadit ad aquam Kebele vyzí uocatam (uo. 3485). Ad fluium Keurusvzy appellatum (Múz.). 1346: Aquam Halastowizy vocatam (HazaiOkl. I.189). 1351: Circa vnam aquam felerdew vyeze nominatam (OL. D. 4193). 1356: Ad quendam ryunlum Hydegwiz nominatum (Lelesz Met. Ugocsa 10). 1359: Quidam fluius Torna vocatus wlgariter Vizuelg (Múz.). 1367/1384: Vbi fluius humokuiz et kezkuuiz in simul coniunguntur (OL. D. 5595). 1367/1399: Aquam Molunuiiz vocatam (uo. 5522). 1369: Pergendo inter capita duorum riulorum uidelicet Vizak [a. m. víz-ág?] et Vizzafaloupathaka vocatorum (Múz.). 1373: In dicto fluiio Tornauize (Lelesz Acta 8/22). 1375: In fluiio Mosgouyze vocato (Múz.). 1388: Vsque fluium Zugouuiz (OL. D. 7366). 1390: Riulum Sosuiz (uo.

7620, l. TelekiOkl. I.226). Ad aquilonem eundo iungit riulum Sosuiz (Lelesz Met. Mármaros 11). 1395: Medietatis Molendini Kwimolun vocati in fluiio Wespemuisy nuncupato (Veszpr. 13, Szölös Veszpr. m.). 1409: Venit ad vnum fluium Malomuiiz appellatum (Múz.). 1411: Penes quendam riulum Malonuiiz vocatum (Múz. Péchy). 1412: Dictam aquam Malomuiiz (OL. D. 9970). Dictam aquam Molomuiiz (Múz. Kisfaludy). 1413: Circa meatum aque Saarwize vocatum (OL. D. 28778). 1415: Iuxta fluium Saarwize alio nomine Laytha vocatum (uo. 10317). 1419: Vbi ipse fluius Thycie vize wigo Vzorew nominaretur (uo. 10798). Aque Wrhydawize vocata ac clausure sew pontis in eadem aqua existentis (Veszpr. 109, Urhida 2). 1420: Secus fluium Borzauize (ZichyOkl. VI.614). 1422: Quendam clausuram wigo Wez vocatam in fluiio Vngwize (Lelesz Acta 42/31). 1425: Venissent ad quendam fluium Sarwize appellatum (Lelesz Met. Szatmár 10). 1429: In fluiio Nyaruize in loco Heuizreue vocato (Körmend III/3, Atád 44). 1430: Aquam seu fluium wigo vizyayaruiz (OL. D. 12248). 1435: Aque Aproalmuize vocata (ZalaOkl. II.486). In loco Wyzkwz denominato (Veszpr. 8, Jutas). 1437: In ipso fluiio Wespemwize (uo.). Meatum aque Thapolchawize (Pannh. 64/G). Quendam antiquum Cursum aque Tapolchawize Oer (uo. 64/H). 1451: Prope quendam alueum wigo Vyzcer vocatum (Körmend II/8, Monachföldre 80). 1453: Warwize, hn. (OL. D. 14722, «Somogy m.» Szam. jegyz.). 1454: Blasio Vyzhaytho (Lelesz Acta 65/50). Feyerwyz, hn. (OL. D. 14604). 1455: In fluiis aquarum Hazwguize (uo. 14915). 1476: In fluiio Wespemwize (Veszpr. 17, Veszpr. Oppid.). Fluius Naghwiz appellatus (uo.). Benedicto Wyzhaytho (Lelesz Acta 86/26 és OL. D. 17856). Ad portum fluii Feketewyz (Lelesz Prot. Parv. 98). 1480: Molendinum Zegymalom appellatum in fluiio Bazawize decurrentem (Lelesz Acta 90/16). 1481: Tria [jugera?] vero in Wyzkewz (Körmend, Raiky 60). 1484: In loco Kethvyzkezy appellato (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). In loco Kethwyzkezy appellato (Veszpr. 8, Jutas). 1486: In loco Wyzthew vocato (uo.). 1505: Tendit ad fluium Beztherzewize vocatum (Lelesz Prot. I.9). Tribus Molendinis quarum [igy?] duo in Naghaghwy et tercium in Chatornasmalom fluiis nuncupatis (uo. II.49a). 1507: In fluiio Theplicze alio nomine Melegwyz vocato (OL. D. 21780). 1517: Thoma Wyzwezthew (KárolyiOkl. III.101). 1519: Benedicto Wyzvetthe (Pannh. Hítel. 131). 1598: Andreas Vyzhayto (OL. RDecim. Zempl.). 1653: Viz Mihály (GazdörtSzemle I.30). Viz Benedek (uo.). [Vö. dagasztó-, egrés-, fehérliliom-, folyó-, halász-, halászó-, hársfa-, hév-, mézes-, nyír-, só-, turbolya-, üröm-, vad-, zsálya-víz.]

víz-akna? salina submersa SI; wassergrube, wasserschacht, wasserhaltungsschacht BM. 1453: Nicolaus de Vyzakna (OL. D. 26399). 1468: Gerebatum et Indicatum regium sedis Segeswar et Wzakna (uo. 36393). 1493: De officio oppidi Wzakna Gerebseg appellato (uo. 26455). [Az adatokbeli hn. előtagja tkp. a német weiss, kfn. wíz szó; a patakknak u. i., mely mellett Wzakna fekszik, die Weiss a neve. A hn. tehát csak véletlenül egyezik mai víz-akna szavunkkal.]

víz-álló: [stagnum; teich]. 1360: Ad vnum locum aquosum wigo Vizalohel vocatum (Múz.). Prohibuissent de quodam loco Vizalohely siue Machar vocato (uo.). 1506: Simulcum quadraginta Jugeribus terrarum arabilium in tribus calcaturis puta Lorandhazazery ReketthyeBokorzery et Vyzallozery nuncupatis (Lelesz Prot. I.23).

víz-bécsi, -böcsi: 1588: Kulchar Istwannak az wr megh engette ez idey wyz böcht (OL. Nád. 41). [Vö. «A halasvizék tanyákra v. vonyókra voltak és

vannak felosztva, a melyek meghalászatás tekintetében jobbak vagy rosszabbak, értékesebbek vagy kevésbé azok, tehát így hér vagy szolgálmány ellenében való kiadás előtt megbecsültettek» Herman Ottó közlése.] [Vö. háló-bécsü.]

vízbevetélő-hétfő: [ostermontag]. 1544: Az kapun alloknak kik az kapun *vizbe uetelő hetfőn* fürdöt cziáltak (OL. Nád. 40). [Vö. *vízbevetőhétfő*: ostermontag BM.; «*Vízbevető hétfő* ma nekem úgy tetszik, Látom az utcákön, hogy egymást öntözik» (Székely Nemzeti Múzeum Értesítője III. r. 48. l., háromszékmegyei hűsvéti rigmusban); «Ma nekem úgy tetszik *vízbevető hétfű*, Látom a pázsinton iparkodik a fű» (uo. 52. l.); *vízbe-hányó, vízbehányaó-hétfő, vízbe-vető* MTsz.]

vízfogó-csatorna: cisterna; wasserfang NySz. 1638: Abrak oszto es *viz fogho cziatorna* (OL. UC. 2/34).

víz-folyás: fluvius; fluss, wasserfluss NySz. 1350: Intrat in quendam vallem *Wyzfolyas* vocatam (Múz. Orosz Mihály, l. AnjouOkm. V.421).

vízhevítő-üst, -hevítő: [wasserkessel]. 1594: *Wiz hevetheő üst* (OL. UC. 78/7).

vízholdó-korsó: [urceus aquarius; wasserkrug]. 1544: Uöttem eg *uiz hordo korsot* (OL. Nád. 41).

víz-kelet: «vadum; furt» Szam. jegyz. 1306/1411: Terram *Wyzkeleth* nominatam (AnjouOkm. I.118).

víz-kerék: [rota aquaria]; wasserrad BM. 1638: *Viz kereknek* valo horgas fa [«malomhoz» Szam. jegyz.] (OL. UC. 2/34).

víz-köszörű, -köszörő: 1327: Vnum locum molen-dyni pro frugibus in cuius eciam molen-dyni domo lapsorium cum rota currente per aquam admodum molen-dyni wlgariter *Vizkuzureu* [igy] vocatum in fluio Crisij in fine superiori vici Wenecye [etc.] (Múz. Wenzel, «Nagy-Várad» Szam. jegyz.).

víz-merítő: gefäss zum wasserschöpfen NySz. (2. jel.) 1616/1643: Kis karaez kettő, vagy kapa. Kett *viz merito* (OL. Instr. 42, l. GazdtörtSzemle VI.129).

víz-merő, -meré: [locus, ubi aqua hauritur; ort, wo man wasser zu schöpfen pflegt]. 1340: Sex [jugera] in loco *Wyzmercu* dicto scilicet quatuor iugera iuxta aquam (Körmend II/2, Csátár 52). 1506: In loco *Wyzmercay* nominato (Veszpr. 4, Csátár). [Vö. NySz. más jel.]

víz-mosás: terra eluvione egesta NySz.; wasser-riss, alluvion BM. 1382: Iuxta aluenn wlgo *Wyzmosaas* dictum (OL. D. 6953). 1470: In horhas habitam zel *viz mosas* zelben habeo vnam terram arabilem (OL. D. 17462).

vízre-ereszték: 1528: *Vyzreereztheketh* ad molen-dinum (OL. Nád. 49).

víz-vető: abschlagrinne, abschlagfluder BM. (2. jel.) 1357: Prope fluium Zomus in loco *vyzucteu* dicto (ZichyOkm. III.56). 1616/1643: Az Faigel Schacht *vizuteőuel* (OL. Instr. 42, l. GazdtörtSzemle VI.127). [Vö. *vízvető-csatorna*.]

vízvető-csatorna: [abschlagrinne, abschlagfluder]. 1616/1643: Az zinkek benné az Banyaban iok de kéues sóra [olv. sóra] mutatnak mostan. Vadgyon az mellet eggy *uiz uetelő chyatorna* Ezekis jól uadnak (OL. Instr. 42, l. GazdtörtSzemle VI.124). [Vö. *víz-vető*.]

vízvető-csiga: [wasserschnecke, eine art berg-gezeug]. 1616/1643: Az Schatht kitt Faigel Schacht-nak hinak, uagyon az mellet eggy *uiz veteő chiga* (OL. Instr. 42, l. GazdtörtSzemle VI.125).

VIZA: [acipenser huso], huso, antaceus; hausen NySz. 1544: Vöttem *vyzat*, lazacot herenget (OL. Nád. 40). Öt font azot *uizut* Eg font lotacz halat (uo. 42). 1587: *Vyzat* Nywiat foglat (uo. 40).

viza-hal: [acipenser huso; hausen]. 1230: Huso-nes qui uocantur *vizahal* (Wenzel I.271).

viza-hólyag, -hójag: ichthyocolla; hausenblase NySz. 1545: Az mondola saythoz *viza hoyagot* (OL. Nád. 40).

viza-ikra: [ova husonis; hausenrogen]. 1521: Eodem die *Viza Ikraath* ad prandium (OL. D. 35017). 1544: Vöttem *viza* *ikrat* (OL. Nád. 40).

VIZÁS: [husonibus copiosus, husonis avidissimus; reich an hausen, der den hausen gern hat]. 1476: Matheus *Wyzas* (Körmend, Heim 576).

VIZECSKE: aquula, undula; kleines wasser NySz., [ein wenig wasser]. 1731: Az bizonyság anyja nagyon rosszul volt s praescribálták mások, hogy foghagyma koszorút meleg *vizecskébe* vetné és mellére tenné (Reizner: SzegedTört. IV.487).

VIZES: aquosus, humidus [stb.]; wassericht, nass NySz. 1247: Ad montem *Wyzeshomoron* (OL. D. 307). 1258: Inde tendit ad *Wyzesteluc* (Pannh. 9/L, l. Wenzel II.313). 1261/1394: Piscatura nomine *vyzesfeu* cum lapa (OL. D. 520). 1261/1480: Piscatura *Wyzes-few* cum lapa (uo. 155). 1280: Ad siluam *Vyzesberek* nuncupatam (Wenzel XII.318). 1358: Descendissent ad locum *Vizesnan* (Pannh. Tih. 1/17). 1408: Fluium seu Riululm Nagkadarch alio nomine *Wyzeskadarch* appellatum (Múz.). 1420: Vnam magnam vallem quam ipse magister Johannes *Wyzesazow* vocari dixisset (OL. D. 10923). 1422: Quadam insula *Wyzeserdew* vocata (Múz.). 1478: In predio *Wyzes* (OL. D. 18145).

VÍZI-KERÉK: [rota molaris; mühlrad]. 1638: *Vizi kereknek* valo lapoczka (OL. UC. 2/34). Ezen kompos vagi haiois malomnak *vizi* es fogas *kereke*, ket bokor malom keőve keő padgiaval korongiaval tengelivel liszt valuiaval (uo.).

VÍZI-MESTÉR: 1646/1727: Mi Sente várossában lakozó Ujvársi Malom Béro Molnar Janos, és Sentén Lakozó Molnar Mátyás *Vice* [olv. vizi] *Mester* [stb.] (GazdtörtSzemle VII.123, a kézirat szerint). 1. Molnar Béro uj Varosban lakozó Molnar Janos 2 Senten lakozó, Molnar Matyas *Vizé* [olv. vizi] *Mester* (uo. 124, a kézirat szerint).

VIZSLA, visla: canis sagax, vestigator canicularius, canis Attrebatius; spürhund NySz. 1554: Az *vislara* erweth (OL. Nád. 49). 1561: *Vizslát* örömet küldének kegyelmednek, de énnekem most sínes annál egyeb, kit kegyelmed adott. Bécsben, meghiggye kegyelmed énnekem egyeb *vizslát* nem adtak, hanem egyet adott kölesön Gileis, azt sem láttam még mi dolgos (GazdtörtSzemle I.194).

VIZSLÁS, vislás: [canibus vestigatoribus copiosus; reich an spürhunden]. 1350: Possessionis sue *Vyslasvereb* (Forrás? «talán Nógrád m.» Szam. jegyz.). [Vö. «Vizslás», hn. Nógrád m. CzF.]. 1435: Hantha-veg alio nomine *Vyslas* (Veszpr. 7, Hanta). 1478: In possessione *Vyslas* (OL. D. 18145).

VOJADA ? l. vajda.

VOJAVODA ? l. vajda.

VOLT-, vő, szűk-volta.

VON, vony-: traho; ziehen, schleppen NySz. 1550: Ezten zerdulat fogwa hany tonyat *wontak* es menny halat fogtak (OL. Nád. 49). Hetfeyen *wontak* thonyat ütöt. Harmadik thonyaba fogtak chwkaflat hetet (uo.). [Vö. bevonó, félrevon, fölvonás, föl-vonó-kapu-, lánc, lővonó-gém, megvon; vonás, vonó.]

VONÁS, vonyás: ductus, tractus; zug, führung NySz. (1. jel.) 1553: Az halazoknak eg twna *wonias-tel* kiben három halaczka volt attol attam hetven penzt (OL. Nád. 49). [Vö. bor-, szál-vonás.]

VONÍT: [zucken (die achseln)]. 1769: Dixit: Kentek is tartanak így képet, mert meghajtyák magokat az előtt, és imádják is. Erre tsak vállat *vonítottam* (CanonVisit. 195). [Vö. NySz. más jel.]

VONÓ, vonyó: [ad trahendum; zum ziehen]. 1616/1643: Vgyan azom Gepél hazban uagyon. Kett eőregh uizuonno beór sak egyebb hozza ualó szér-zanauál. Eött soó uonno bór sák Mostan csak negy uagyon (OL. Instr. 42, l. GazdtörtSzemle VI.124). 1643: Negy so *vonyó* vas kapa. Negy so hanyo lapat (uo., l. GazdtörtSzemle 129). [Vö. abroncsvonó-szék, bor-, cipellős-vonó, fenékvonó-késésceke, -vas, kétkézvonó-kés, kéz-vonó, szögvonó-fogó, szénavonó-horog, tőkevonó-kés.]

vonó-barom: jumentum; zugvieh NySz. 1597: Nynchen *wonyo barma* (OL. UC. 12/42). 1669: Négy *vonóbarom* után jól megrakott szekér fa rossz uton 60, jó uton 48 denár Két *vonóbarom* után 36, jó uton 24 denár (GazdtörtSzemle I.95).

vonó-fűrész, -firész: [serra pro duobus operariis; zweimännige säge]. 1556: Eg *wono fyrez* Eg *wono kes* Eg fel kez fyrez (OL. Nád. 49).

vonó-háló: a) «gyalom»; b) «gyalogháló (két embernek való húzóháló, a mellyel a szélvízben kifelé halásznak)» MTsz. 1532: Cum reciis *vono halo* dictis (OL. Nád. 36). 1556: Keth *wono halo* (uo. 49). 1558: Egh *vono halo* (uo.) 1584: Eg *woño halo* (OL. UC. 56/33).

vonó-hám: helcium; zuggeschirr NySz. 1566: Negy *wono ham* Zekeres fek kettő Wezer zy egy Nyak kötel kettő Zeker wezető nyerőgh egy (OL. Nád. 49).

vonó-kés: reifmesser, schnitzmesser, rad schnitzer, ziehklinge BM. 1535: De Instrumentis vasiparis Gyalw manuale maius 1 Kethkezwoyo 1 Pyntherkes 1 Hor-gas *kes wonyo* [értsd: «kés, vonó», v. i. vonó kés] 1 (OL. UC. 99/25). 1545: Olto keszszamat wasarolt ket fyrezet három uesöt es *uono kes* kettöt (OL. Nád. 42). 1549: Culter vnum vulgo *wonokes* (OL. UC. 75/39). 1552: Kerekzegh furo, Derekzegh furo. *Vonyokes* (OL. Nád. 49). 1556: Eg *wono fyrez* Eg *wono kes* Eg fel kez fyrez (uo.). 1566: Culter *vono kes* uocatus (OL. UC. 18/15). 1587: *Wonyo kes* (uo. 12/42). 1588: Az pinter hazban: *vonio kes*, *vonio zek*, *zalu*, *farago* bard (uo. 76/17). [Vö. NySz. MTsz.]

vonó-kötél: funis ductarius; zugseil NySz. 1638: Vagion egy negiven eöles halaszo gialom minden hozza valo eszközzel eggyüt azon keppen *vono köte-livel* (OL. UC. 2/34).

vonó-marha: pecora jugalia; zugvieh NySz. 1669: Télben hat *vonómarha* után egy nyári szekér széna 3 frt 60 denár Nyárban pedig 2 frt 50 denár

Négy *vonómarha* után télben 2 frt 25 denár Nyár-ban 1 frt 25 denár (GazdtörtSzemle I.95). 1689: Ser-vitia. Egy Szoltissághutl adnak fel szekeret, *Vono Marhat* nro. 2 (OL. UC. 1/34).

vonó-ökör: [jumentum; zugvieh]. 1587: *Wonyo ökör* (OL. UC. 12/42).

vonó-szék: «faragó-szék» MTsz.; schnitzbank, schneidebank, hanselbank BM. 1588: Az pinter hazbau: *vonio kes*, *vonio zek*, *zalu*, *farago bard* (OL. UC. 76/17). 1597: *Vonio szek*. Fenek igazgato *szek* (uo. 101/3, «pintérházban» Szam. jegyz.).

VONSZ?: traho; ziehen, schleppen NySz. 1470: Petro *Wonzya* [olv. vonszja?] (Múz. Kállay).

VONT-ARANY: aurum ductile; gesponnen gold NySz., fadengold, golddraht BM. 1548: Eg egez ceue *uont aranyat* (OL. Nád. 40). 1550: Eg *vont aran* suba folnek valo (uo. 45). Atlacz köntös *vont arañal* vetet (uo.). 1553: Koffyom *wont aran* kyth meg slogoztak (uo. 48.). 1556: Tyz remek *wont arany* Az egyyk kerekdyd Az kyleneche hozzw zabaso (uo.). 1564: Keth *wonth arañ* hym (uo. 49). 1572: Negh egez ceue *uont aranyat* (uo. 40). 1601: Materia quaedam antiqua auro et argento contexta, vulgo *vonth Arany* apellata (KPénzügymLt. Hunga-rica). 1699: Pluviale secundum ex *vont arany* sine cappa, album (TörtTár 1890. évf. 565). [Vö. vont-ezüst.]

VONTAT: produco, procrastino; in die länge ziehen, aufschieben NySz. (1. jel.) 1564: Asszonyom-nak ott léteben arról is panaszok esének, hogy mikor asszonyom számára bort vesznek, nem aggyák meg az árát, hanem sokáig *vontatták* az fizetését (GazdtörtSzemle I.76). [Vö. fenék-vontató, föl-vontat.]

VONT-EZÜST, -ezöst: [argentum ductile]; ge-sponnenes silber NySz., fadensilber BM. 1564: Öth chew *wonth ezösth* (OL. Nád. 49). [Vö. vont-arany.]

VONY-, vő. vonás, vonó.

VONYÁS, vő. bor-, visszavonás.

VONYÓ, l. vonó.

VORSA, l. varsa.

VORSÁS, l. varsás.

VOTKÁS: [zum behalten des brantweins, brant-wein-]. 1731: Pályinka szalad forrózo hordók 3. Item Pályinka szalad forrózó kád 1. Item *Votkás* hordók 2 (MiskolcJk. II. 317—318, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 377). [Vö. votka NySz.]

VÖ, vé: gener; eidam, tochtermann NySz. 1408: Gregorium dictum *Vew* (ZalaOkl. II.341). [Vö. 1388: Valentinus gener dictus (OL. D. 31338).] 1420: Georgio Chykpeterwey, Petro Chyk Stephano Sapulkapeterwey dieto (Múz. Soós). 1484: Valentini Anthakwey (Veszpr. 4, Csopak). [? Szárm.: 1095: Pistores guna *wendi* rescugis gurga (Pannh. 15/0o).]

vő-legény, -legin(y): sponsus; bräutigam NySz. 1250: Michaelae filio *Vylegin* [a. m. vő-legény?] (Mon-Strig. I.384). 1420: Clementem *Velegen* dictum (Zichy-Okm. VI.594).

VÖDÖR, l. vödör.

VÖDRÖCSKE, l. vödöröske.

VÖDRÖS-HAL, l. vödörös-hal.

VÖLGY, végy? vëlgy: vallis, convallis; thal NySz. (1. jel.) 1211: Inde tendit ad Furizuelgi (Pannh. Tih. 1/5). 1231/1350: Predia ad idem pertinencia Tornoucha, Scederweg [igy? olv. -welg?] (HazaiOkm. VIII.27). 1247: In ualle que uocatur Homorouwelg (OL. D. 307). 1251: Per uallem que uulgariter Bikwelg dicitur (no. 36645). Continuantur predictis terris que dicitur Requetiasuelg (Pannh. Tih. 1/8). 1260: Uadit ad unam uallem Galnasuelg (Múz.). 1264/1324: Ad vnam uallem sethetwelg uocatam (HazaiOkm. VI.122). 1265: Hinc uadit per uallem qui [igy] dicitur Worreoowelgy (OL. D. 595). In uallem unam, que noguelg uocatur (HazaiOkm. VII.102). 1269: In valle Noguelg uocata (Körmend III/2, Pezye 96). In loco qui dicitur Huzzeiwelg [igy? olv. -welg?] sunt quinquaginta iugera (no.). 1271: Ad quandam uallem Galnasuelg uocatam (Wenzel III.271). 1273: Inde diuertitur uersus meridiem in zumgdudrn inde in fine Zyuazuelg (OL. D. 841). 1275: Descendendo per quandam uallem Mergusuelg uocatam (Múz. Rhédey, I. HazaiOkm. VI.212). 1275/1281: In valle Zederisuelg sunt tres mete (OL. D. 1091). 1276: Vallem que uulgariter Hydegwelg nominatur (Múz., I. HazaiOkm. VIII.184). 1287/1328: Per quandam uallem Monurosuelg uocatam (Múz. Jankowich). 1289/1291: Toothwelg, hn. (OL. D. 1244). 1291: Ad uallem Wydekuelg uocatam (no. 1319). Quandam uallem que noguelg uulgariter appellatur (MonStrig. II.310). 1292: Uallis Zylwelg (Veszpr. 9, Kemeese). 1293: Tendens per quandam uallem Lesuelg uocatam (Múz. Erti). 1299: Quandam possessionem suam Zaazd uocatam in Boruelg iacentem in Comitatu Huntensi existentem (Múz. Hatos). 1300: Particula terre Ketwelgykuz uocate (HazaiOkm. VII.303). 1300 k.: Locum Sugataguelg uocatam (no. 342). Vallim [«igy» a kiadók megjegyzése] Turmasuelg uocatam (no.). 1304: Ad vnam uallem Hideguelg uocatam (OL. D. 1672). 1307: In innectura aquarum Nyrokol et Fyuzuelg uocatarum (Pannh. 5/Q). 1308: Ad vnam uallem Chyby welg uocatam (OL. D. 29109). 1310: Descendit in uallem quod dicitur Zadur welghy (Múz.). 1314: In loco Zyluauelg uocato quadraginta quinque iugera (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1320/1325: Quandam uallem Azyuuelgh uocatam (OL. D. 2018). 1323: In ualle que Apat welge dicitur (Múz. Balassa). 1325/1347: Descendit in uallem que uocatur Meluelg (Körmend II/4, Miskouch 67). 1327: Ad uallem Setethwelg dictam (OL. D. 2470). In uallem Zoarkowelg dictam (no.). 1329: Cosmas filius Abraam homo noster de Suhturuelg (Múz.). 1330/1449: Ascendit per uallem Meluelg uocatam (Múz. Görgey). 1332: Valle Wstarasuelgh uocate (AnjouOkm. II.619). 1333: Vallem Ereusuelg nominatam (KárolyiOkl. I.81). Descendit in Tolmachuelgi (Körmend II/1, Alber 3). Descendit in uallem Kokoruelge (no. II 2, Narda 17). Vsque Ozouuelg uocatam (no.). 1334: Ad uallem Ozyuuelgh (OL. D. 2853). Quandam uallem Monurosuelgh uocatam (no. 2864). «1361-iki átírásban: Monyorosuelgh, no. 2865» Szam. jegyz. Ad uallem Tyglasuelg wlo nuncupatam (no. 3804, I. ZalaOkl. I.283). Ad uallem Hydeguelgh dictam (no.). Per eandem uallem Galnazowelgh nuncupatam (OL. D. 3804). In valle Sarzyluauelg vnum iuger (Múz.). 1335: Vallem Boglasuelgh [igy?] (ZalaOkl. I.297). Johannis de Sehturuelgh (Múz.). Quandam uallem Woszar welgh nuncupatam (OL. D. 2946). 1336: Ad aliam uallem que dicitur Hollowsuelg et deinde ad Komlouspatak (no. 2987). 1338: Fluniorum uidelicet Chukanpataka et Rosauelgypataka uocorum (no. 3166). In quadam valle Dezmasuelgzada uocata (Múz. Nagy Gábor). Jungit vnam metam terream in quadam valle maurentem que wlo Waulgzad dicitur (Múz.). 1338/1399: Vallem in uulgarico wlgari felldhydelgelg uocatam (OL. D. 3203, I. AnjouOkm. III.499). 1340: In loco Nyresuelg dicto XX. iugera (Körmend III 2, Pezye 86). In ualle Wacalauelg (no.).

1340/1389: Vallem que uulgariter Telekalya welgh dicitur (OL. D. 3331). 1341: Descendit ad uallem Raduanuelgy uocatam (no. 3416). Vallem Halagusuelgh uocatam (no., I. ZalaOkl. I.385). Meta Zyduriesuelgh uocata (no., I. ZalaOkl. 387). In quadam ualle Harasztusuelgh uocata (HazaiOkl. 230). 1342: Intrat uallem vnam Worrewlabuelgu dictam (OL. D. 3485). Gubasuelgy (ZalaOkl. I.393). 1343: Transiens directe ad quandam uallem Gyapus uelg uocatam (Múz. Tört. Társ. 1). Ad uallem Nyarrasuelgh uocatam (Körmend III/2, Seregélyes 104). 1344: Peruenit in uallem Telekuelg dictam (Múz.). Descendit in uallem Kysberukuelg dictam (no.). 1345: Ad uallem Tekereguelg dictam (AnjouOkm. IV.529). 1347: Ad vnam uallem que uocatur Halaluelg (OL. D. 3897). In ualle ymolasuelg (no. 3922). Quandam locum Akobelgh uocatam (no. 13043). Particula terre litigiosa trium aratorum Regteluk seu Reguelgh uocitata (Századok 1881. évf. 558). 1355: Transiretur per quandam uallem Woszaruelgh nuncupatam (OL. D. 17634). 1356: Unam uallem Rauazasuelg uocatam (ZalaOkl. I.567). 1357: Ad vnam uallem que uocatur Halaluelgh (OL. D. 1199). Quedam uallis quae uocatur Jarowuelgh (no., vö. AnjouOkm. VI.560). 1357/1379: Ad unam uallem, que uocatur Halakuelg (AnjouOkm. VI.559). 1358: Venissent ad uallem que uocatur Keskenuelg (Pannh. Tih. 1/17). 1359: Quidam fluius Torna uocatus uulgariter Vizuelg (Múz.). Vallem Faizowelgh uocatam (KárolyiOkl. I.241). 1360: Ad quandam uallem Eleuuelgh uocatam (Múz.). 1361: Vallem quem ipse Sukurouelg alio nomine Homorou nominasset (OL. D. 5052). 1365: Ad quandam uallem Sykethuelg dictam (OL. Tű. 18/15). 1370: In eadem ualle Papraguelg (Pannh. 5/00). Versus montem Hegyusmagas et per uallem Jegyesuelg (no.). Ad uallem quam ambe partes Zenasuelgh appellari dixissent (no. 20/D). 1377: In latere cuiusdam uallis Palneluelgy nominate (Körmend II/1, Alber 6). Ad vnam uallem uulgariter Azyuuelg uocatam (OL. D. 6397). 1378: Peruenissent ad predictam uallem Tekereusuelgh (no. 6871). 1380/1414: Ad quandam uallem Tekerusuelg nominatam (no. 6742). Ad quandam uallem Azouuelg uocatam (no.). 1381: Ad vnam fossam Sederuelgh nominatam (no. 6879). Ad caput cuiusdam magne uallis wlo Nadasuelg uocate (Veszpr. 12, Kispécsöl). 1383: In terra Posuelge alio nomine Kenderfelde dicta (Múz.). 1386: In quandam Zyluauelgh nuncupatam (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1390: Descendit ad uallem Kerekuelg (Lelesz Met. Mármaros 11). 1391: Ad quandam uallem wlo Zederyesuelg appellatam (OL. D. 28758). 1391/1399: Vnam uallem Zederyes uelg appellatam (no. 28768). 1393: Ad quandam uallem Zarrazuelgh uocatam (no. 7914). 1394/1446: Ad quandam uallem Zarrazuelgh uocatam (no.). 1398: Demptra quadam ualle Varyuuelgh uocitata (no. 147). Penes quandam [igy] uallem Gyepwsuelg uocatam (no. 28945). 1398/1466: Ad quandam uallem Oltaruelge uocatam (Veszpr. 5, Füle, Szentnárton). 1401: Penes vnam uallem Kabalasuelgh nominatam (Múz. Kállay). 1406: In diuerticulis terrarum arabilium wlo Lenessuelgh nominatorum (no.). 1410: Penes uallem Kelesesuelgputaka uocatam (OL. D. 28775 és 30760). 1412: Insule varachuelgezygeth uocate (Múz. Kisfaludy). Vnum in Eleuelgeluel penes uiam per quam itur in uillam Pyspyky (Múz.). 1413: Quandam uallem Inceuelgh uocatam (no.). Quandam uallem wlo Jnewuelgh uocatam (Múz. Motesiczky). 1415: Venissent in uallem Banyauelge dictam (ZichyOkm. VI.352). Ad locum Derezkelews uelg uocatam (OL. D. 28512). 1416: Circa latus alterius uallis Calmaruelge uocate (Múz.). Iungit finem alterius uallis Hydeguelg uocate (no.). Venissent ad caput cuiusdam uallis Kengyeluelgh nuncupate (Múz. Kapy). Vallem Senenduelge dictam (Körmend III/3, Zamárd 99). Venissent ad caput cuiusdam uallis Kengyeluelg nuncupate

(Körmend, Sebesiana 3/17). 1420: In loco *Dugicwelgh* nominato (Múz., I. SoprOkI. II.52). 1423: Ad quandam vallem *Dyaswelgh* nominatam (Veszpr. 2, Nagyberény). 1429: In ualle *Ordwelgh* (Pannh. Tih. 18/1). 1433: In quadam valle *Kezepicwelgh* (Múz. Ibrányi). 1435: Prediis Pustarekas et Kerthwelyeswelgh (Múz. Bethlen). 1437: Quandam vallem *Bagzowelgh* (OL. D. 13035). 1438: In valle *Hewyuzwelge* vocato (Forrás?). 1440 k.: Ad caputh vnus vallis que vocatur *heriosvelgfe* (OL. D. 28836). 1446: Ad quandam paruam vallem *Babawelge* alio nomine *Erdegmarowelge* appellatam (Múz. Rhédey). 1451: Feneta seu prata *Pokloswelgh* nominata (Múz. Döry). Super vallem *Keczkeuvelg* (OL. D. 36403). 1453: Per quandam vallem *Hewricwelgh* vocatam (uo. 24338). Versus quandam vallem *Komloswelgh* vocatam (uo. 14707). 1454: Ad quandam uallem *Azyuuelg* vocatam (uo. 31147). 1455: In vnam vallem *Zederyeswelgh* appellatam (uo. 31148). *Zenauwelgh* alias *Heythál* (Körmend Acta II/1, Alber 18). 1455 k.: In *kehwkruevelg* (OL. D. 36935). In *Gykos welgh* in infraveniendo (uo.). 1460: In loco *Nyarlowelghe* (Veszpr. 12, Nagypécsél). 1461: Per vallem *Kewzuelg* dictam (OL. D. 35077). Vsque ad vallem *Mendzenthwelgye* vocatam (Múz. Kisfaludy). 1481: Inter vallem *Keueswelgh* (Múz. Ibrányi). 1484: Per medium eiusdem vallis *Svgathakvelge* (uo.). Vsque paruam vallem qua [igy] *Thornaswelgh* nuncupatur (uo.). Directe ad vallem *Keweswelgh* vocatam (uo.). 1494: Vnius nemoris *Hywelgh* chereye nominati (OL. D. 36398). 1496: Abinde eundo ad rubeta *Bodogyakra Nyaras*... *Zenaswelgh* et *Zewkehegh* dicta (Lelesz Prot. II.234). Possessionibus *Monyoroswelgh* *Wyfalw* (Körmend III/6, Körmend 10). 1500: In districtu *Hawyuzwelge* (Múz.). 1504: Ad locum ubi *Wydrawelgh* et *Rokostho* conciduntur (Múz. Bescy). 1505: Usque ad *Lapostowelgy* (Pannh. 8/0). 1510: Ad eandem vallem que *Azthagwelghe* appellaretur (Múz.). 1515: In *Zederyeswelgh* adiacent quatuor iugera (Múz. Ibrányi). 1516: In terra *Sassaswelgh* (Lelesz Acta 122/48). 1519: In valle *Cheleglyeswelgh* nuncupata (Múz. Kisfaludy). 1601: Minden *völgynék* háta vagon: comoda trahunt incommoda secum (MA. NLI. 124). 1612: Ő nekie volt egy szőlő öröksége, mely vagon az mi Mester *völgey* nevű hegyünkön (AdalZemplvmTört. VI. évf. 182). [Szárm. 1468: Duo falcastra feni in loco *Kyswelgyed* vocato (Múz.).]

VÖRĚS, I. vörös.

VÖRÖS, vörös, vörös, vörös: ruber, rubens, rubicundus; rot NySz. («vörös» a). 1211: Eorundem nomina qui in eadem insula degunt sunt hec Pousa filius Zombot. Zalas filius *Weruss* [olv. vörös v. vörös?] et Lukeu filius Zecheu (Pannh. Tih. 1/5). [Vö. 1344: Johannes rufus filius Nicolai (SztárayOkI. I.172).] 1227: Quoddam predium cui nomen *Werustov* (OL. D. 133). 1231: Et uadit inferius qui dicitur *Wyrusmort* (uo. 168). 1245/1243: Ad particulam cuiusdam silue que wlgō dicitur *vereshorozt* (Wenzel VII.193). 1252: Uenit in montem qui *Weruskv* dicitur (OL. D. 369). 1256: Item *Weresdub* Item *Humkreu* Item *Kucheghaz* Item *Dubeghaz* (ErdMúzLt., I. Wenzel VII.430). 1259/1364: Tendit ad uallem que wlgō *werezhazo* vocatur (OL. D. 5163). 1264: In medio duarum aquarum una uidelicet *Wereswiz* nuncupatur (OL. Tű. 104/77). 1275: Ad duas arbores piri *Vrskurtuel* [igy, olv. vörös v. vörös? vő. a követk. adattal] uocatas (OL. D. 902). Ad duas arbores piri *Wereskurtuel* uocatas (uo. 936). 1293: Descendit ad vnam vallem qui *Werusfertesfeu* nuncupatur (Múz. Beniczky). 1296?: In caput fluuii *Weresalma* vocati (Múz. Péchy). 1311: *Weurusto*, hn. (AnjouOkm. I.242). 1315: Cadit in flunium *Werusalmapathaka* nuncupatum (Múz. Péchy). Possessiones *Bachamezey Werusalmafolua* (uo.). 1323: Quedam aqua *Werespotak* [«Poprád folyó» Szam.

jegyz.] nuncupata (OL. D. 2160). 1325/1332: Pisscinis quarum nomina sunt hec *Kolobar Gyurud Vereshid* *Hidalia* (uo. 2331). 1326: Nicolaum dictum *Veres* (Múz. Kállay). 1327: Vsque montem *Werusku* (OL. D. 2418, I. AnjouOkm. II.288). 1330: Peruenit ad *Werysharaztui* (Körmend III/1, Ugal 5). 1333: Cum piscinis *Kolobar*, *Gywrud. vereshid*. Vsund (ZichyOkm. I.412). 1344: *Vereswezew*, hn. (AnjouOkm. IV.464). 1346: Vincenci de *Wereligeth* (uo. 621). 1355: Quatuor piscinarum *Kathaere Weressed Huzywtow* et *Chychow* vocatarum (Lelesz Met. Szabolcs 29). Possessiones *Werusarfelde* et *Zygeth* vocatas (Körmend III/9, Vörösvár 1). 1358: Iuxta locum aquosum *Rothmos wlgō Weruspatak* dictum (Körmend II/1, Groffensab 23). 1365: Castri *Zarwkw* castri *Weruskw* (OL. D. 5426). 1369: Possessionem *Wereswezew* (Körmend III/1, Ugal 13). 1375: Venissent ad quasdam vepres *Veresharazth* nuncupatas (Múz.). 1377: Ad vnam metam terream in valle *Veressebmelleke* dicta erectam (Körmend II.1, Alber 6). 1384: Castrum ipsorum *Wereskew* vocatum (Múz.). 1385: Possessionibus *Veresalma Philipaza* (uo.). *Weresuezzew*, hn. (HazaiOkm. III.220). 1390: Garan alio nomine *Weresorohaza* (Múz. Kállay, «Abaúj m.» Szam. jegyz.). 1391: Michaelis dicti *veres* (ZichyOkm. IV.467). 1416: Nicolaus *Verus* (SztárayOkI. II.170). 1426: Castri *Wereskw* appellati (Forrás?). 1435: Petro *Weres* (Lelesz Acta 52/10). 1446: Tria [jugera] vero in loco *Wereshalasberke* (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1449: Gregorii *Weres* (SztárayOkI. II.443). Possessiones *Ozthor*, *Wereswagas* (uo. 446). 1452: Sebastianus *Weres* (OL. D. 14575). Stephano *Weres* (Múz. Kállay). 1453: Cum Turri *Weresthoron* tributoque inibi exigi solito (OL. D. 30825). 1465: Prediorum *Omlas* et *Wereseghaz* appellatorum (Múz. Kállay). 1480: Possessionibus *Wereswagas Nemethporwba* (Lelesz Acta 90/17). 1483: Feneta sew prata *Weresreth Nadhelkwha* et *Feyertho* (uo. 93/1). 1497: Duos paplan vnum feyer aranyas aliud *weres-aranyas* (OL. D. 20569). 1522: Ambrosius *Weres* *rewez* [igy] (uo. 37004). 1533: Paplan *Tyzewth weres* kamuka et circumeirca habens *fwtham* (OL. Nád. 49). 1542: De panno *londis weres* (uo. 40). 1553: Kar kapa *weres* habos *chemeleth* (uo. 40). 1556: Eg *zederyes* barson *welom ky alat wr napian* az pap jar *wörös* *tafftotawal bellet* (uo.). 1559: *Vörös* *haytot ystametho* (uo. 40). 1570: Egy *veoreos* *atlacz krwsyehka* (uo. 49).

vörös-deres: [subrufus et murinus; rötlich und mausfarbig]. 1291: Petro dicto *veres deres* (HazaiOkm. VII.178). 1651: *Vörös deres* *babos ló* (DebrLt., I. Nyr. XXII.521).

vörösfenyő-fa, -fenyő: [larix; rothfichte]. 1683: Harom *veresfenyű fa* (OL. UC. 3/32).

vörös-fűz: [salix rubra]; fünfmännige weide, stechweide, bergweide BM. 1293: Iungit quandam arborem *salicis Weresfuz* nominatam (Múz. Hanvay, I. HazaiOkm. VII.233).

vörös-hagyma: caepe, cepa; zwiebel NySz. 1519: Cibula *vereshagima* emi (OL. D. 26204).

vöröshagyma-mag: [semen cepae]; zwiebelsamen BM. («vereshagymamag» a.) 1597: *Vörös hagyma magh* (OL. UC. 101/3). 1638: Petreseliem *magh Wereshagyma magh* (uo. 2/34).

vörös-káposzta, -káposzta: brassica, brassica levis; braunkohl NySz., rothkraut BM. («vereskáposzta» a.) 1527: Caules *weres kapusthath* (OL. Nád. 49). 1545: Vöttem *ueres kapoztal* (uo. 42).

vörös-köles: [panicum miliaceum rubrum; roth-

hirse]. 1549: *Wörös köles* három köből (OL. Nád. 43). [Vö. Szamota, TermtudKözl. 1894. évf. 439.]

vörösmogyoró-fa, -monyaró: [coryli avellanae varietas purpurea; bluthhasel]. 1552: *Weres monyarofak* (OL. NRA. 1648/27).

vörös-orru: [naso rubro; rothnasig]. 1329/1416: Andrea dicto *Weresorru* (Múz.).

vörös-palánta: 1597: *Vörös palanta* magh (OL. UC. 101/3).

vörös-peg: Vnum equum triennem *verespeg* coloris (Lelesz Acta 22/16). 1428: Palefridus *verespegh* et equus magnus zegh (Múz.). 1430 k.: Palifredum et alium *verespeg* (OL. D. 14900). 1454: Item palifredum et alium *verespeg* equos (uo.). [Vö. peg.]

vörös-pej: [subrufus; rötlich]. 1488 k.: Menten mondiad zenth Janos ewangelistanak hogh ez fekel war fogotta *weres pey* lo megh tistulion (Bagonyai ráolvasás, l. Zolnai: Nyelveml. 153). 1496: Vnum poledrum *werespey* (Múz.). 1504: Habeo duos equos vnum Setethkek alterum vero *Verespey* (uo.). 1607: Equus coloris sub rufi vulgo *weres pey* (OL. UC. 86/35).

vörös-sárga: [fulvus]; rothfuchs, rothgelb BM. («veressárga» a.) 1686: *Veres sárga* ló (DebrLt., l. Nyr. XXII.521).

vörös-viasz: [cera; siegelwachs]. 1544: *Ueres uiazt* es rez port (OL. Nád. 42).

VÖVŐ, l. gyertyahamva-vövő.

VRETEN? l. vereten.

Z.

ZAB: avena; haber NySz., [hafer]. 1271: Circa viam Zoboouth [a. m. zab?] appellatam (Veszpr. 16, Veszpr. Oppid.). 1304: Quadraginta iugera in quodam loco *Zabazo* nuncupato (uo.). 1386: In loco *Zabazo* dicto septuaginta iugera (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1544: Harmad fel szapu *zabot* (OL. Nád. 40). Szenaert, *zabert*, lo allasert (uo.). Uettem az hatas louaknak *zabot* (uo. 48). Harmincz hat szapw *zabot* (uo. 49). 1546: *Zabot* hat merteket (uo. 43). 1570: Ad singula festa nativitatis domini soluunt auenam ako *zab* dictum (OL. UC. 18/23). 1596: Nilas embernek kith hinak az ki az nilat fel weszi tartozik 1/2 kóból *zabbal* (uo. 12/28). [Vö. dézsma-zab, karácsony-zabja, kemence-, majorság-, vám-zab.]

zab-áros: [venditor avenae; haferhändler]. 1400: Nicolaum *Zabarus* dictum (ZichyOkm. V.159).

zab-kérészt: [hafermandel]. 1697: Battyám Szirmay Miklós ur szolgálai négy öreg Disznómat meg ölték *zab keresztye* mellett (AdalZemplvmTört. IV. évf. 282).

zab-mérték: [mensura avenae; hafermass]. 1545: Vöttem eg *zab merteket* (OL. Nád. 41). 1597: *Zab mertek* alias Finak (OL. UC. 101/3).

ZABÁL, zabáll: [se complere aliqua re]; fressen NySz. («zabáll» a.), sich vollstopfen KB. 1544: Az kouacznak az ki az ket *szabált* [olv. zabált] louat meg uagdalta az eret (OL. Nád. 40).

ZABALA, l. zabola.

ZABÁLL, l. zabál.

ZÁBÉ?: «kapufélfa» MTsz.; [postis januae]; thürpfoste BM. 1291: Peruenit ad *Zabemalaca* [a. m. zábé?] (OL. D. 1328, «Zala m.» Szam. jegyz.).

ZABLÁCSKA: [frenum parvum; kleiner zaum]. 1556: Neg *zablaczka* gyermek lora walo (OL. Nád. 48).

ZABLÓ: «linteum pabulatorium ad temonem fumi-um ope appendi solitum, unde equi avenam vorare solent» Kassai: Szókönyv (a pécsi püspöki könyvtár kéziratában); [futtersack, hafersack]. 1544: Az *zab-lora* [így? olv. zablara?] géplöt (OL. Nád. 41). Eg *zablonak* walo kittelt (uo.). 1552: Pro renouacione *zablo* dedi telae cubitum vnum (uo. 49). *Zablohoz* estrang zal 3 (uo.). 1597: Harom nemeth lohoz valo hamuth szakadozot *zabloiaual* [így] eoszueo (OL. UC. 101/3).

ZABLYA, l. zabola.

ZABOLA, zabala, zablya: frenum, orea, chamus; zaum NySz. 1495 k.: *Zabala*, sella, themyng

arma pedum (Forrás?). 1530: Kethefec. *Zabola* Geplo (OL. Nád. 43). 1542: *Zabola*. Lobogo Framea (uo. 40). 1556: Frenum. *Zabola* (OL. UC. 99/27). 1557: Egh hegvestört. Egh *zabolat* (OL. L. III. 16. 17). 1599: Egh paraszt *zablya* kinek az homloka ezewstös (uo.). 1735: Egy ólmos nagy németzablya Fehérvári ólmos *zablya* Magyar lónak való rendes *zablya* (Gazdtört-Szemle III.354). Ólmos kanalas *zablya* (uo.). [Vö. némét-zabola.]

ZABOS: avenarius NySz.; [hafer-]. 1602: *Zabos* Silvester (SzékelyOkl. V.204). 1616/1643: Az Istaloban... Harom *Zabos* Lada (OL. Instr. 42, l. Gazdtört-Szemle VI.127).

zabos-ház: [receptaculum avenarium; hafermagazin]. 1594: Az *zabos hazban*. Bor wonio hass keötell vagjon No. 1 (OL. UC. 78/7).

ZABUKA: 1503: Martinus *Zabuka* (Múz. Kállay). [Vö. *zabukál* MTsz.?]

ZAFÍR, safél? saffil, safil? safir: sapphirus; saphir NySz. 1300: Sororis sue *Safel* [így, a. m. zaífir?] vocate (Múz. Jankowich). 1516: Harmad Nasfa egh *saffyl*, egh Jachynkth harom Rosa gywng, keth Rosa Rubynt, egh lean, es egh ferio az Nasfaban. gyewngyes lewegewel (OL. D. 26367, l. Zolnai: Nyelveml. 203). Egh Aran Nyakba wethew kwes kyben hath Balaz wagyon, hath *saffyl*, egh Jachynkth ewth-wenketh gyewng sem, egh Aran figew raytha, kyben egh Balaz wagyon. keeth Rubynt, egh ewregh *Saffyl*, keth gyewng sem, egh ewregh ametisth, keth kysseb ametisth (uo., l. Zolnai id. m. 204). Egh aran gywrewth kyben egh *saffyl* wagion (uo.). Harmad aran gywrew *saffyl* (uo.). 1540: Násfa egy kube egy *saphil* és négy blask wagyon (KárolyiOkl. III.227). 1544: Keeth öreghe Aran gürot kybe *safil* vagion (AdalZemplvmTört. V. évf. 275). 1563: Annulos aureos duos vnum *saphir* alterum Torkys (Múz. Kisfaludy).

ZAFÍROS, safiros: [sapphiro ornatus; mit saphir geschmückt]. 1656: Régi forma násfa, rubintos, *saphiros*, gyöngyes... Harmadik rubintos gyémántos új násfa publicános (Radvánszky: Családelet II.320).

ZAGYA? l. szagya.

ZAJ?: fragor, strepitus; das krachen, geprassel, rauschen NySz. («1. zaj» 1. jel. 1489: In vallibus Feyerso et Farkasaya [a. m. szaja = zaja? v. szája? v. tollhiba e h. «Farkasaya» azaz: farkas-ája?] vocatis (Múz.).

ZAJA? l. szaja.

ZAJDÚL, vö. összezajdúl.

ZAJGÓ, szajgó: clamorus, streperus; schreierisch, rauschend NySz. 1450: Michaelae *Zaygo* (Lelesz Acta 62/29). 1488: Johanne *Zaygo* (OL. D. 32000 és Lelesz Acta 97/12).

ZAJOS, szajos: ebrus; berauscht NySz. (2. jel.) 1454: Johannem *Zayos* (OL. D. 14814). 1499: Thoma *Zayos* (Múz. Forgách).

ZÁKÁNY?: 1092: Et hec sunt nomina predicatorum familiarum *Sacan* Walen Desce *Zagordi Zachan* Michael Cuna (Pannh. 52/P). 1095: In arpas [hn., a többi szn.] *Quecsa Zakan* Licadi cima [cuna?] feketeydi *Mogurdi Scemsca* (uo. 15/00). 1225: Duo prata sibi pariter coniacencia nomen uni rotundum et alteri *Zakan* rete (OL. D. 119). 1453: Andrea *Zakany* (uo. 14652). 1522: Stephanus *Zakan* (uo. 37004). [Vö. NySz. MTsz.]

ZAKRAPAC? l. zakrapacs.

ZAKRAPACS? zakrapac?: 1492: Vnum *Zakrapach* et vnum cingulum wigo *Zkender de serico et Chyzmas* (OL. D. 26055).

ZÁLAG, -OSSÁG, l. zálog, -osság.

ZÁLOG, zálag: hypotheca, pignus, arrha; pfand, unterpfand NySz. 1449: Johannis *Zalogh* (SztárayOkI. II.442). 1470: Ibidem habeo vaginatum wigo *Zalagon* vnam dietam (OL. D. 17462).

ZÁLOGOS: hypothecarius, pigneraticius; zum pfand gehörig NySz. (1. jel.) 1422: [Terra] Homoklab alio nomine *Zalogosradelew* (Múz.). 1725: Bakos György uram Dadai uramtól birt *zálogos* földén belől, az alsó járónál egy nyíl Takács György vacans nyíla (GazdtörtSzemle III.190).

ZÁLOGOSÍT, vö. elzálogosít.

ZÁLOGOSSÁG, zálagosság: pignus; pfand NySz. 1493: En ver andras adom en kezem yrassat hog ados volt volna en nekem erdv hegy balas zaz forintal, zyk vdvarnak *zalagossag* [olv. zálagossága] zerent es az zaz forintnak hvzat meg adtta (Akad., l. Zolnai: Nyelveml. 156).

1. **ZÁR**: vectis, pessulum, sera, claustrum; riegel NySz. 1516: Ad porta celarii pro quatuor sark et quatuor heweder et pro *zar* dedi syn was (OL. D. 26169). 1517: Ad hostium celarii wigo *zarth* (uo. 26181). 1560: Harom zekrenhez walo *zar* mind sarkwasostol pantostol fogontostol zegesteol (OL. Nád. 49). [Vö. csapó-, toló-zár.]

2. **ZÁR?**: ocludo, oppessulo; verschliessen NySz. 1221: Jobagiones quorum nomina sunt hec *Benca Eusud Forta Obus Zarou* [a. m. záró v. szaró?] Domosc (Pannh. 4/B).

ZARÁNDOK, szarándok: peregrinabundus, peregrinator; reisender NySz. 1327: Villa *Zaranduk* (ZichyOkm. I.305). 1333: Pauli dicti *Zaranduk* (Körmend III/2, Tengeid 44). 1400: Petrum *Zarandok* (ZichyOkm. V.179). 1453: Martino *Zarandok* (Lelesz Beres. VII.10). 1554: Vram *szarandok* yarni ment (OL. Nád. 49).

ZÁRAT, zárt: inclusio; das schliessen NySz. 1737: Várj Mészárosné, mert koporsózártaig meg fogod bánni ezen cselekedeted (Reizner: SzegedTört. IV.514).

ZÁRLÓ: [claustrum; riegel]. 1597: Azon kapun egi was *zarlo* (OL. UC. 77/13). [Vö. zárló: claudens, includens, obserans MA. (1621. kiad.); zárol NySz.]

ZÁRT, l. zárat.

ZÁSZLÓ, zásztó: vexillum, signum; fahne, standarte NySz. 1095: Aratores in Cupan Poscuba *Zasztou* Ratun Seckeres Paztur Lopu (Pannh. 15/00). 1211: In uilla Pilip hii sunt uinitores Bolchon Euzin Berze Bunche Mogus Pata Mogud Bor *Zaaslou* (Pannh. Tih. 1/5). 1587: *Zazlo* kaplyastol [így, hadi szerszámok közt, olv. «koplyastol»] (OL. UC. 46/74). 1588: Eg *zazlo* kezült fel (OL. Nád. 41). [Vö. gyalogzászló.]

zászló-kopja: [hastile vexilli; lanze als fahnenstange]. 1566: Harom *zazlo kopya* (OL. Nád. 49).

zászló-tartó: signifer, vexillifer, vexillarius; fahnen-träger NySz. 1577: Gregorius *Zazlotartho* [szn.] (OL. UC. 1/3).

zászló-tok: [theca vexilli; fahnenfutteral]. 1530: Pro *Zaslothok* dedi (OL. Nád. 43).

ZÁSZTÓ, l. zászló.

ZÁTONY: [piscina, insula; fischteich, insel]. 1254: Insula cum piscatura et captura piscium que in nostro uulgarì Tona et *Zatun* dicuntur (Pannh. 12/I). 1289/1426: Quoddam Stagnum quod Chekezatuna vocatur (HazaiOkI. 115). 1325/1332: Piscinis quarum nomina sunt hec Humukzug Lapuhus *Zathuna* (OL. D. 2331). 1333: Alia piscina Humukzug Lapuhus. *Zathuna*, Kuchkur et fywzes (ZichyOkm. I.412). 1340/1389: Transit ad medium danubii ad quendam *zaton* vulgariter veytheh fuene nye nominatum (OL. D. 3331, l. AnjouOkm. IV.47). 1386: Ad insulam *Zaton* vocatam (OL. D. 7182). Piscinas *Faszaton* Keselyws Kenderrattotow (uo.). Piscinas *Zaton* Esteukelew [Estenkelew?] Petertawa (uo.). 1400: Vsque superiorem aciem cuiusdam Insule *ZatonZygeth* vocate (Pannh. 1/1). 1411: Insulis Danubii videlicet Nagzigeth et *Zathonzigeth* vocatis (Múz.). 1449: Insulam kyszathonzygethe (HazaiOkm. II.303). 1456: Insulam paruam *Zatunzigeth* dictam (Múz.). 1570: Piscina *zathon* vocata (OL. UC. 95/22). [Vö. NySz.]

ZAVAROG: [turbor, commoveor; sich verwirren]. 1240: Hec sunt nomina coquorum in eodem predio Rec Queuerug *Zouorug* (Pannh. 61/8).

ZÁVÁROS-AJTÓ: [janua repagulo instructa; mit riegel versehene thür]. 1594: *Zauaros ayto* (OL. UC. 106/3). [Vö. záváros NySz.]

ZEFÉR: [panni genus; eine art tuch]. 1353: Duo stamina grisei panni vulgariter *zefer* dicti (KárolyiOkI. I.215). [Vö. zéphyr Heyse, 2. jel.]

ZÉLD, l. zöld.

ZELE?: [mas; männchen]. 1211: Chima Arud *Zeleh* [a. m. zele v. a mai «Szele» családnev?] Bobzem (Pannh. Tih. 1/5). 1370: Dominicus dictus *Zeke* (Múz.). 1416: Blasium et Jacobum dictos *Zeke* (Veszpr. 107, Egerszeg 6). 1434: Jacobo *Zeke* (Múz.). 1474: Michaelae *Zeke* (Körmend, Heim 564). 1478: Valentinus *Zeke* (Veszpr. 107, Egerszeg 16). [Vö. NySz. MTsz. és Balassa: A sláviai nyelvjárás, Nyr. XXIII.358.]

ZEMES: sämischleder, alaunleder BM. 1488: Pro emendis cutibus wigo *zemes* (OL. D. 26047). 1530: Ciroteca de *Zemes* (OL. L. III. 16, 17). 1544: Eg nadragnak walo *zemest* (OL. Nád. 40). 1553: Vnam pellem wigo *Zemes* (uo. 49). [Vö. CzF. NySz.]

ZÈNG: insono, crepo, sono, persono, resono, tono [stb.]; tönen, brummen, krachen NySz. 1437: Versus occidentem ad montem *Zenghewegh* vocatum (Körmend III/4, Batthyán 37).

ZÉRLEŒKA? szérleŒka?: 1489: Vna pixis wigo *Zerlenka* [igy, olv. zérleŒka v. szérleŒka?] ferrea (OL. D. 26053).

ZINK, szing: [senke, sinke, vertiefung im boden]. 1616/1643: Az Soó kamarában egy vy *zinghez* ualo hárs köttel (OL. Instr. 42, 1. GazdtörtSzemle VI.123). Az Schatht kitt Chyászár Schattnák hinák. Ez fel szérnt uagyon, ednihany helyyekken fódoszast, és epétést kenánn. Mostan jo. Az *zinke* benné az Banyaban iok de kéues sóra mutatnak mostan. Vadgion az mellet egy uiz nettoó chyatorna Ezekis jol uadnak (uo., 1. GazdtörtSzemle 124). 1643: Hogy az Akna el né hagiattassek, igyekeszenek tova az dologban proeédalni: Annak ókaért Egy *Zinként*, az az, Az mely-seghre Tizen négy Eöligh aláb mentenek az Aknaban az Ertznek auagy Soonak keressésére ... Item az hol hetuen eöt Eöltre kötelen lő Ereszkeďnek az Aknaban, kit az feő Schahtnak neueznek, ott vagion egy *Zink* vulgho Stolvant Száz Eöligh által váguán remesegeh alath ... Wagion az Aknaban egy által liukasztas az hol az viz vagion az melyseghen azon vizi *Zinktul* az keőzeőpseő [igy] *Zinkhez* ala harmincz Eöligh, az gonosz Aér miat, mely az által vetetett ki, és az veghre kellet eőszné liukasztani az ket melyseghet, vulgho *Zinket* (uo., 1. GazdtörtSzemle 119). [Vö. «Sinké: vertiefung im boden» Grimm; «Die Sinken, Sink, Sunk, Vertiefung in einer Fläche, besonders im Terrän» Schmeller.]

ZOK: 1439: Mathia *Zok* (OL. D. 31499). [Vö. MTsz.: *zok-lé* NySz.]

ZOMÁNC, smálc, szmálc, szománc: crusta, gypsum; tünche, gyps NySz.: [vitrum metallicum; email]. 1497: Cuppa cum *smalez* [olv. smále v. szmále?] desuper (OL. D. 20569). 1532: Calix cum *Zomanez* ornatus (OL. ActaPaul. Szentlőrinc 10/11).

ZOMÁNCOS, szmálcos: crustatus, gypsatus: übertünchet, gegypset NySz.: [vitro metallico ornatus; emailliert]. 1490: Cuppa de cristallo *Zmalez* (OL. D. 26048). 1587: Calix argenteus *zomanczos* (OL. UC. 77/17).

ZORDON: 1) [species coloris; eine art farbe]. 1270: Vnum equum *Zurdyn* coloris (HazaiOkl. 60). 1344: Equus *zordon* coloris (AnjouOkm. IV.431). 1348: Cum vno equo *Zordon* Coloris (ZichyOkm. II.302). 1367: Suum equum *zordon* coloris (Múz. Kállay). [Vö. BesztSzójj. 958. sz. «nomina equorum» szócsoporthban: SchlágliSzójj. 1373. sz., u. a. szócsoporthban.] || 2) horridus: gräulich, erschrecklich NySz. 1390: Iohannis *Zordon* dieti (TelekiOkl. I.227). 1417: Blasius dictus *Zordon* (ZichyOkm. VI.448). 1522: Demyanus *Zordon* (OL. D. 37328).

ZÖLD, zöld: viridis, prasinus; grün NySz. 1349: Riulium qui uocatur *Zeldpotak* (OL. D. 30652). 1353: *Zewldwar*, hn. (AnjouOkm. VI.136). 1435: Benedictum *Zewld* (Múz. Kállay). 1444: Indumenta altaris *zold* harnaz (uo.). 1454: Castris *Zeldwar* vocati (OL. D. 14799). 1464: Petro *Zewld* (HazaiOkm. III.416). 1475: Valentinus *Zewld* (Lelesz Acta 85/4). 1478: Stephani *Zewld* (OL. D. 18145). 1480: Petro *Zeld* (Lelesz Acta 90/18).

1489: Petro *Zewld* (Múz. Kállay). 1506: Blasius *Zewld* (uo.). 1510: De thaphotha *zeld* lego disponi (OL. D. 35774). 1524: Decem vlnas de hernacz *zeld* (uo. 26326). 1544: *Zöldet* [igy? vö. «házi-zöld» «kerti-zöld» NySz.] pasel leuel ualonak (OL. Nád. 40). 1548: *Zöldel* tündöklő sarga tafota (uo. 49).

ZÖLDES, zöldös: subviridis; grünlich NySz. 1498: Johanne *Zewldews* (Múz. Kállay).

ZÖLDÖS, 1. zöldes.

ZUBBONY, zubony: exomis NySz., interula PPBl.; rock ohne ärmel NySz. 1570: Egy lowaznak walo *zwbón* (OL. Nád. 49). 1599: Egi lowaznak valo *zubon* (OL. L. III. 16. 17).

ZUBONY, 1. zubony.

ZÚGÓ: 1) undisonus, torrens NySz. (2. jel.); [tosend, strömend]. 1296/1408: Peruenitur ad aquam *Zugov* fuk dictam (OL. D. 1437). 1352/1412: Fluvium *Zugo* vocatum (AnjouOkm. V.558). Locus vero molendini in fluvio *Zugov* existens (uo. 559). 1371: Usque ad fluvium Tyza, vbi idem *Zugopatak* cadit in eundem (ZichyOkm. III.428). 1388: Vsque fluvium *Zugov* uiz (OL. D. 7366). 1389: Quendam ripulum *Zugo* vocatum (uo. 7481). Annectit quendam riulium *Zugo* vocatum (Lelesz Met. Mármaros 13). 1412: Fluvium *zugo* vocatum (Múz.). || 2) emissarium, emissarium piscinarum; ablauf des wassers in einen fisch-teich NySz. (2. jel.). 1362: Ryuulum Rakos ad locum vbi dicitur *Zugo* transeundo (OL. D. 28913). 1399: Ad vnam aquam wlgariter *Zugofoka* vocatam (uo. 8613). 1493: Carpentariis qui ad ipsas piscinas nouas cisternas et meatum aque wigo *zugo* fecerunt (EPSz. fol. 36). [Vö. «Emissarium: Zúgó, Halastónak ki-folyó torka» PPBl.] || 3) [cataraeta; schleuse]. 1553: Waghyon egy halastho, kyth ez iden el bochathothak, hogh meg epecehek gatthyath, sylpeth, *zugoyath* (OL. L. III. 16. 17). [Vö. «A »zúgó» a régi magyarban azt jelentette, a mit ma a »zsilip», ez utóbbi szónak pedig »csatorna» volt a jelentése, miként ez a Beszttercezi Szójegyzékből is kitünik »canna = zelep» 224. sz.» Szam jegyz., 1. TermtudKözl. 1894. évf. 495. A BesztSzójj. 224. sz.-áról 1. Simonyi, NyK. XXIII.231. Vö. MTsz. 2. jel.] || 4) anhelator; athmend NySz. (1. jel.), [keuchend]. 1467: Petro *Zugo* (Lelesz Acta 78/28). 1492: Mathej *Zugo* (OL. D. 36992).

ZUHANÓS: [resonans, constrepens, allapsu fragorem et strepitum edens; strömend, stürzend]. 1330: Rivulum *Zuhanos* vocatum (AnjouOkm. II.500). [Vö. *zuhanó* NySz.]

ZURBULÓ? 1. vaj-zurboló.

ZUVAT: 1337/1367: Circa angulum domus Johannis dicti *Zuual* (SztárayOkl. I.150). 1337/1414: Johannis dicti *Zuual* (OL. D. 3089). [A. m. *zuval* v. *szuval* MTsz.?] [Vö. *szavatos*.]

ZÜZ?: jecur anserinum et aliarum avium, stomachus, ventriculus avium; gänse- und andere vogelleber NySz. («1. züz» a.), [magen der vögel]. 1470: Andrea *Zuz* [a. m. *züz* v. *szüz*?] (Lelesz Acta 81/19).

zs.

ZSÁK, sák: bero, saccus; sack NySz. 1545: *Eg twrba. Eg ponwa Eg öreg zyr sak* (OL. Nád. 49). 1597: *Az lizt hordo hazban. Lizt hordo loo 4. Lizt hordo sakok* fotosok V. Fertal] fa 1 (OL. UC. 101/3). [Vö. borsoló-, bőr-, háló-, páncél-, párna-, por-, tűró-zsák.]

ZSÁKMÁNY, sákmány: praeda, manubiae, rapina;raub, beute NySz. 1399: *Pecuniis, ciphis et aliis clenodiis argenteis ac aliis universis rebus et bonis per eundem dominum abbatem in dictam villam seu possessionem Sernow apportatis et eo modo habitis et receptis spoliassent derobassent et sacmanum fecissent* (ZichyOkm. V.120—121). *Dominum abbatem omnibus premissis rebus spoliassent derobassent et sacmanum fecissent* (uo. 124). 1520: *Ad ipsam depredacionem siue Sakman* (OL. D. 36984).

ZSÁKOL, vö. męgzsákol.

ZSÁLYA, sallya: salvia; salbei NySz. 1544: *Vettem sallyath egh krayczaron* (OL. Nád. 41). 1638: *Wannak ezen Kertben külömb külömb fele fívek Sallia, Ruta, Szekfü, Isten faia, Czipros* (OL. UC. 2/34).

zsálya-víz: [aqua salviae; salbeiwasser]. 1638: *Ket üvegh rosa viz. Egy üveg sallia viz. Feier lilium viz* (OL. UC. 2/34).

ZSÁLYÁS, sallyás, sályás: salviatus, salvia conditus; mit salbei gemacht NySz. 1558: *Salyas bor eg altalagal* (OL. Nád. 49). 1638: *Egy altalag sallias oh bor* (OL. UC. 2/34).

ZSÁMOLY-SZÉK, sámoly-: scabellum pedum; fussschämel NySz. 1586: *Ket kis samol szek* (OL. L. III. 16. 17). 1597: *Kiezin samolj szek* (OL. UC. 101/3).

ZSÁZSA, sása: [lepidium; kresse]. 1544: *Vöttem spinaczot, sasat* (OL. Nád. 40). [Vö. zsázsa fü] NySz.]

ZSÉLÉB, l. zsilip.

ZSÉLÉP, -ÉS, l. zsilip, -és.

ZSÉLLÉR, sellér, sellir, sellyer, sēlnér, zsēllir, zsēllyér, zsēlnér: superficialis, inquilinus; einwohner, der auf eines andern boden wohnt NySz., [häusler]. 1370/1506: *Exceptis inquilinis suis vulgariter Seller dictis* (Bunyitay: VárKáptStatut. 43). 1499: *Michael Adoryan predialis wlgo seller fuisse*t (Körmend, Heim 672). 1584: *Thooth Peter sellér keze ki zegheth* (OL. UC. 56/33). *Karykas Balynt*h Sellér (uo.). 1587: *Gyalogul zolgall. Sellyerül zolgal* (uo. 12/42). *Helsegrol zolgalo sellerek Igaz sellerek* El adot *sellerek Zabados sellerek* (OL. Nád. 43).

zsēllér-ház: [domus inquilini]; «a hajdani jobbágy-helységeken oly ház, illetőleg belső telek, melyhez ugynevezett jobbágytelek (sessionalis fundus) nem tartozott» CzF. (2. jel.). 1585: *Puzta seller haz* (OL. Nád. 43). 1683: *Pasti seller hazban* Nr. 1. vadnak külön kenyerek Nr. 2 (OL. UC. 3/32, 47. 1.). *Pasti seller haz van* Nr. 1. most falu pasztora lakik benne (uo. 48. 1.). *Pasti sellir hazban* (OL. UC. 3/32, «Felső-Sajó» Szam. jegyz.).

zsēllér-hely: 1365: *Tres fundi seu loci mansionales wlgo Selnerhel vocate* (Körmend Acta I/9, Saah 59). 1378: *Tres fundi seu loci mansionales wlgo Selnerhel vocate* (Múz.). *Quatuor loci mansionales Sellerhel nominate* (uo.). 1597: *Wgy mynth twthor byrya ez seller helth* (OL. UC. 12/42).

ZSÉLLÍR, l. zsēllér.

ZSÉLLYE, l. zsēllye-szék.

ZSÉLLYÉR, l. zsēllér.

ZSÉLNÉR, l. zsēllér.

ZSÉLOP, l. zsilip.

ZSÉMLYE, sēmle, sēmlye: [panis siligineus], simila; semmel NySz. 1420: *Simila, similago: zemle* (1420-iki pozsonyi szójegyzékben, l. NyK. XXIV.342). 1529: *Decem panes zemlye* (OL. Nád. 48). 1544: *Fölös tökömbé [igy?] Zemlet vöttem* (uo. 49). 1548: *Semlet es tik monas kalaczot hozattam* (uo.).

zsēmlye-dara: polenta NySz.; [semmelgraupe, semmelbrösel]. 1545: *Semle darat. Pogaczat* (OL. Nád. 40). *Vöttem semle darat* (uo. 41). 1553: *Semlye darat* (uo. 49).

zsēmlye-liszt: [farina siliginea], simila, similago; semmelmehl NySz. 1544: *Vöttem semle liztet* (OL. Nád. 40). 1546: *Semle lyztet hozatam* tortanak (uo. 49). 1572: *Zemlelyztet* tortanak (uo. 40).

zsēmlye-sütő, -sité: [pistor panis siliginei]; semmelbäcker, weissbäcker BM. 1484: *Benedictus Kyrál Ciuis Ciuitatis Albaregalis in vico Semlyesythewleza* (Veszpr. 4, Csopak, l. HazaiOkm. V.363). 1503: *Nicolaus Semlyesythew* (OL. D. 22546). [Vö. 1512: *Georgius pistor Semellarum* (uo. 22279).]

ZSÉNDÉLY, -ÉS, l. zszindély, -és.

ZSÉNDÉLYÉZ, vö. bezszindélyéz.

ZSÉZSÉKÉS, l. zszizsikés.

ZSIB, sib?: ludio, agyrta; gaukler, taschenspieler NySz. («sib» a.), Gaukler, Dantzer, Possenreisser

MA. (1708-iki kiad.). 1394: Endre *Sib* dictum (MonCiv-Zagr. I.350). 1406: Georgium dictum *Syb* furem vagabundum (OL. D. 9251). [Vö. Simonyi, Nyr. XXXII. 28.]

zsibvásáros: scrutarius; trödler NySz. 1715: *Zsibvásáros* [foglalkozásnév] (DebrLt., Zoltai Lajos közlése).

ZSIDÓ: Judaeus; Jude NySz. 1244: Magister *Sydou* filius Petri (Körmend III/2, Szőlős 1, I. Wenzel VII.182). 1280: Johannem filium *Sydou* (Veszpr. 2, Nagyberény). 1333: Michaelis dicti *Sydou* (Múz.). 1337: Petri dicti *Sydou* (Körmend III/1, Lulla 6). 1348: Nicolaum dictum *Sydou* (ZichyÖkm. II.297). 1350: Villis Estephanfolua Kalyndychfolua et *Sydou*-folua (Körmend II/8, Szentgothárd 6). 1363: Paulus dictus *Sydou* (Múz. Kállay). 1372: Johannes dictus *Sydou* (Múz.). 1379: Johannis dicti *Sydou* (uo.). 1449: Thome *Sydo*, Jakoehka (SztárayÖkl. II.443). 1454: Nos dedimus et ymo donauimus Erdyoysspanssagoth ad Castrum videlicet *Zidowar* pertinentem (OL. D. 14897, I. Pesty, KrassóvmTört. III.400). 1469: Benedictus *Sydo* (Veszpr. 106, Berenhida 5). 1602: *Sidó* István. Jobbágy (SzékelyÖkl. V.195). *Sidó* Tamás (uo. 196). *Sidó* Bálint (uo. 282).

ZSIGA: [Sigismundi nomen blandiens], Sigismundus juvenis Kr.; [koseform zu Sigmund]. 1591: Mindeneketh hagiok in genere gyermekimnek, Harom kys fiaimnak Kristoffnak, *Siganak*, Istoknak es kys leankamnak frusinnanak (Radvánszky: Családelet III.139). [Vö. Zsigmond.]

ZSIGMOND, Sigmond: Sigismundus PPB. 1603: Gregorius *Sigmond* (SzékelyÖkl. V.247). [Horger Antal közlése szerint Erdélyben ma is megvan a *Sigmond* ejtés is.] [Vö. Zsiga.]

ZSILÉP, l. zsilip.

ZSILIB, l. zsilip.

ZSILIP, séléb? silép? silib? silip? zséléb, zsélép, zsélóp, zsilép, zsilib, zslip: canalis, alveus ligneus, canalis ex ligno NySz.; [kanal, rinne]. 1095: In *zlip* datur decimus piscis usonum sancto Mauricio (Pannh. 15/Oo). 1264: Aquagium seu meatus aque quod *Seleb* [olv. séléb v. zséléb?] dicitur veniens super molendinum dicte domus debet sursum eleuari (Veszpr. 13, Péti). 1264/1383: Aquagium seu meatus aque quod *Seeleeb* dicitur veniens super molendinum (Veszpr. 9, Káloz). 1391/1400: Tres clausuras piscium *Zelep*h dictas (OL. D. 35288). 1455: Quandam piscinam ipsorum *Zelep* vocatam (Lelesz Acta 66/7). 1462: Multos palos et ligna wigo *Zelep* vocata ad transitum dictarum Nauium in ipsum fluuium danobii incuti et locari fecissent (OL. D. 15787). 1553: Waghyou egy halastho, kyth ez iden el bochatothak, hogh meg epeecek gatthyath, *sylypeth*, zugoyath (OL. L. III. 16. 17). 1584: Ég gerendel es hath *sylyb* (OL. UC. 56/33). [Vö. Szamota, TermudKözl. 1894. évf. 495, «zúgó» és «zsilip» a.] [Vö. zúgó, 3. jel.]

zsilip-fa: 1506: Ligna magna que requiruntur et sunt necessaria pro molendino videlicet homlokfa, gerendelfa et *sylybffa* (OL. D. 21532).

zsilip-fej, -fő: fachbaum, grundbalken BM. («zsilipfő» a.) 1553: Az malomnak *sylep feye* el zakath (OL. Nád. 48).

zsilip-homlok: 1379: Frontem ipsius molendini vulgariter *zelephomlok* appellatam (KárolyiÖkl. I.366).

ZSILIPĚS, zselépēs: 1) magister canalis; schleusen-aufseher Sl. 1519: Petro *Zeletes* (Múz. Forgách). 1525: Petrus *Zeletes* (OL. D. 37000). || 2) [canali

similis; einer rinne ähnlich]. 1634: Ket kanalos *zeli-bes* [így] auagi hordo donga furo Nro. 1 (OL. UC. 21/3).

ZSINATOCSKA: [deminutivum vocis «zsínat», synodum, synagogam significantis; diminutiv zu «zsínat», das heisst: konzil, synode, kirchenversammlung]. 1614: Liszkára mentünk az *sinatocskára* Dániel Szegedi dolgára (MA. NLI. 66).

ZSINDĚLY, sündely, sindély, zsündély: scandula, tegula lignea; schindel NySz. 1522: Tringinta quinque milia asseres tegulares wigo *Sindel* vocatas (Múz.). 1597: Gombos vitorlia *sendlj* fwliben valo (OL. UC. 101/3).

zsündélyhorló-vas: [schindeleisen]. 1553: *Sendl horlo was* (OL. Nád. 48).

zsündély-hornyoló: [opifex scandularum; schindelmacher]. 1692: *Sündely-hornyolónak* mikor dolgozik: per diem liba communis nr. 3 (GazdtörtSzemle VI.184).

zsündély-szög, -szög: clavus scandularius; schindelnagel NySz. («sündél-szög» a.). 1500: Clauiculus ferreos wigo leech et *Sindelsegh* (OL. D. 34994). 1522: Sexaginta milia clauiculus tegulares wigo *Sindelzegh* vocatas (Múz.). 1566/1572: *Zsündelszög* es sén-vas, három forint árra, húsz pénz árra (KárolyiÖkl. III.365). 1697: *Sindelley* és Lécz *sezeget* (AdalZemplvmTört. IV. évf. 316).

zsündély-véső: [schindeleisen]. 1634: *Sindel uéseő* (OL. UC. 21/3).

ZSINDĚLYĚS, sindélyēs, zsündélyēs: scandulis tectus; mit schindeln bedeckt NySz. 1636: Egy szekérszin az curian, és egy deszkás kapu az föle *zsündelyes* (GazdtörtSzemle I.266). 1637: Ott küel uagyon az var arkaban az vizben labakra epített *zendelyes* deszkas por haz (OL. UC. 14/43, 4. l.). 1638: Egy *sindelies* filagoria (uo. 3/24). 1674: Vagyon egy Nevelő Haz *Syndelyes* (uo. 8/21). 1685: Ezen szin *sindelyes*, szulákokon álló (uo. 19/4).

ZSINDĚLYĚZ, [scandulis contego; mit schindeln decken], schindeln BM. 1616/1643: Az Gepel az hol az Chiga kerekig uagyon uyonna *sindelēztettel*, és deszkaztatott keőrnýűsköröl (OL. Instr. 42, I. GazdtörtSzemle VI.123). [Vö. bezsündélyēz.]

ZSINDĚLYĚZÉS, sindélyēzés: [tectum e scandulis confectum; schindeldach]. 1629: Az Tempom *sindelezése* igen hitván, mostan abban munkálkodnak, hogy egészen megsindelezik (CanonVisit. 155). 1638: Maiorhaz ui *sindelēzesevel* (OL. UC. 2/34). [Vö. NySz. más jel.]

ZSINÓR, sinór, sinyór?: [linea, linum, funiculus], chorda, taenia; schnur NySz. 1556: Feier *sinort* 4 motrengot (OL. Nád. 48). 1558: Tres lothones *synior* [így?] vocati (uo.). [Vö. arany-, selyēm-, szőr-zsinór.]

ZSINÓROS, sinóros: funiculis instructus; mit schnüren versehen NySz. 1607: Egy török teztemet merőn varrott, kívül *zinóros* [olv. sinóros v. zsinóros] (Radvánszky: Családelet II.127). 1635: Egy kerek köpenyegtől, ha bélet és *zinóros* 1 f. (GazdtörtSzemle VIII.472.)

ZSINÓROZ, vö. körülzsinóroz.

ZSÍR: fructus; frucht, ertrag NySz. (2. jel.) 1728: Mint a más boszorkányok cselekedtek, ő is azt mívelte és az országnak *zsírjál* [értsd: a gabona termékeny-

ségét] elvették (Reizner: SzegedTört. IV.402). [Vö. hal-zsir.]

ZSIZSIKÉS, zsészékés: curculione correptus, curculiosus Kr.; kornwürmig, voll kornwürmer BM. 1597: Hituan *seseke* fara folio borso (OL. UC. 101/3). [Vö. zszuszosodik.]

ZSLIP, l. zsilip.

ZSOBRÁK, sobrák: parcus, depareus, illiberalis, immunificus, sordidus; sehr geizig, karg NySz. 1529: Quendam montem *Sobrakmal* vocatum (OL. NRA. 860/35).

ZSÓFI: Sophia juvenis Kr., [Sophiae nomen blandiens]; Sophiechen BM. 1526: Kis Lyanyomnak *soffi*-nak hagyom maramarosbely Josagomat (OL. D. 24323, l. Zolnai: Nyelveml. 256). 1560/1665: Az Bethlenfalvi vitézlkő János Geréb és *Zsófi* asszony (Székely-Okl. V.77).

ZSOLDONÁR, l. soldonár.

ZSOLDOS, soldos: stipendialis, stipendiosus; söldner NySz. 1357: Nicolaum dictum *Soldus* (Zala-Okl. I.574). 1366: Blasius dictus *Soldus* (Múz. Kállay). 1376: Gregorii dicti *Soldus* (Múz.). 1379: Johanne *Soldus* dicto (OL. D. 6605). 1382: Demetrii dicti *Soldus* (uo. 6899). 1389: Paulus dictus *Soldus* (Múz. Máriássy). 1390: Petrus dictus *Soldus* (Múz. Kállay). 1394: Paulus dictus *Soldos* (ZichyOkm. IV.550). 1412: Ladislaus dictus *Soldus* (Múz. Kállay). 1418: Johanne *Soldos* (SztárayOkl. II.194). 1425: Benedicto *Soldus* (Körmen, Heim 745). 1430: Georgius dictus *Soldos* (Lelesz Acta 49/43). 1439: Stephanus *Soldus* (Múz. Kállay). 1463: Georgio *Soldos* (OL. D. 15877). 1470: Petrum *Soldos* (Lelesz Acta 81/8). 1486: Albertus *Soldos* (uo. 95/10). 1495: Sigismundo *Soldos* (Múz. Forgách). 1495 k.: Eodem die *Soldosnak* ad Auenam dedi (OL. D. 32746). 1496: Particula Silue *Soldoschereye* nuncupate (uo. 36403). 1498: Elia *Soldos* (Múz. Kállay). 1523: Gregorio *Soldos* (Pannh. 42/G). 1596: *Zsoldos* Ambrus runyai helyes nemes (CanonVisit. 142).

ZSOLOZSMA, szolosma, szolozsma: [collecta victualium, praestatio bano dari solita, descensus bani, tributum bano pendendum, victualia bani]. 1234/1356: Victualia Bani que *Zolusma* vocantur (OL. D. 33405, «Verőcze» Szam. jegyz.). 1267/1270: Descensus banalis, quod *zulusma* dicitur (Wenzel VIII.164, «Borsod m.» Szam. jegyz.). 1269/1429: Cum mardurinis et descensu bani vlgariter *Zulusma* vocato (Forrás?). 1275: Collectam marturinarum et victualium que *Zulusma* nuncupatur, bano Sclauonie pro tempore constituto nullatenus soluere teneantur (OL. D. 33724). 1289: Collectam... victualium, que vlgariter *sulusma* nuncupatur (Wenzel IX.493). 1291/1321: Descensus bani et victualium, que vulgo *zulusma* dicuntur (HazaiOkm. VIII.296). 1291/1322: Commutacione descensus Bani et victualium que vlgro *Zulusma* dicuntur (OL. D. 34007). [Vö. NySz. más jel.: *sulusma*, *zulusma* Bartal; ószlov. *služba* szolgálat.] [Vö. bán-zsolozsma.]

ZSOMBÉK, zsembik, zsembok?: «váz-állós helyeken ki álló hant» Kr.; gleba agri; erdscholle NySz., bult, bülte, eine torsige scholle, die moorerde

BM. 1137/1262: Duobus mancipiis scilicet *Somboc* [olv. zsembok v. «Sombot» = szombat?] et Keleb (Pannh. 13/L). 1396: Johannes de *Sombik* (ZichyOkm. V.5). [Vö. MTsz.]

ZSOMBÉKOS, zsembokos: uliginosus; sumpfig NySz. 1386: In loco *Sombokos* dicto septem Jugera (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja). 1399: Ad pratum *Sombokus* dictum (OL. D. 8409). 1472: Ad quedam duo loca tempore inundacionis aquarum aquosa *Sombokosferthew* nominata (uo. 17341). 1493: Paprethe Nagreeth *Sombokosreeth* (uo. 20080). 1503: In pratis Parlagreth et *Sombokosreeth* (uo. 21201). 1520: Sedecimum et vltimum in loco *Sombocos* (Múz. Kisfaludy). 1520 k.: Stephanus *Zombokos* (OL. D. 26243).

ZSOMBÍK, l. zsembék.

ZSOMBOK? l. zsembék.

ZSOMBOKOS, l. zsembékos.

ZSÖLLYE-SZÉK, söllye-, zsöllye-: sella brachii instructa; lehnstuhl NySz. («zsöllye-szék» a.) 1510 k.: Duo Sedilia vigo *Sellyezek* (OL. D. 26235). 1571: Cathedra *sellye szek* vocata (OL. UC. 76/16). 1586: Egy *sellie szek* (OL. L. III. 16. 17).

ZSÖLYE?: 1646/1727: Ha az gerendél az Molnar bé csinállya tartozik a Gazda egy forintal, es ötvön [igy] pinzel, ha az kis gerendelt az Molnar bé csinállya, tartozik a Gazda huszon ött pinzel, ha egy odalt csinál, akar kölsöt, akar belsöt tartozik a Gazda ötvön [igy] pinzel, ha egy *söltét* [igy, olv. zsöllyét?] csinál az Molnar hetven ött pinzel (GazdtörtSzemle VII.125, a kézirat szerint). [Vö. *zséje* MTsz.]

ZSUFA: jus, jurulentum crocatum; gesafferte [mit safran zubereitete] brühe NySz. (l. jel.) 1447: Gregorium *Zufu* (Múz.). 1548: Tikmonat *sufához* (OL. Nád. 40).

ZSUGORÉT, l. fölzugorít.

ZSUGORÍT, zslugorét, vö. fölzugorít.

ZSÚP, súp: stipula, fascis stramentorum; strohgarbe NySz., schob, schaub BM. 1637: *Suppal* fedet istallo (OL. UC. 14/43).

zsúp-szalma: schüttenstroh BM. 1634: Vagion *zup szalma* manip: Nro. 40 (OL. UC. 21/3).

ZSÚPOS?: [schaubmacher?]. 1476: Emerico *Zurpos* [a. m. zsúpos?] (Múz. Kállay).

ZSUZSKA: [Susannae nomen blandiens]; Suschen BM. 1240 k.: Libertinos Covka Vud Zombot Kusid *Seska* [a. m. Zsuzska? nő keresztnevének férfinévül alkalmazására vö. «Janka» «Kató» stb.] (Pannh. 61/8). 1697: Frau Zimmer Lőcsi *Zsuzska* (AdalZemplmTört. IV. évf. 314). 17. sz. vég.: Nehai Daniel György felesége *Suska* (Múz. Szily, No. 201). 1700: Feleségem is Frau Zimmer *Suskat* férhez adván, két Pazdicsi Leánnyal beért (AdalZemplmTört. V. évf. 142).

ZSUZSOKOSODIK, vö. mégzsuzsokosodik.

PÓTLÁSOK ÉS JAVÍTÁSOK.

1. ABA: [Takáts Sándor szerint többféle színű és minőségű török posztót («*pannus Turcicus*») jelentett. L. Magyar Nyelv 1906. évf. 127 és Századok 1906. évf. 207.]

ABAJDOC: [A cikk végén Vö. után *dézsma*-törlendő!]

ABORA: [Az 1634-iki idézet pontosan így hangzik: «Az Czürös kertben vagon eöt Abora kettő szinaul feligh Nro. 5».]

ABRAKOS-PINCE: [Értelmezése helyesebben: «*cella ad alimenta conservanda; keller für nahrungsmittel*». Vö. Szily, Századok 1904. évf. 813; Zolnai, uo. 1905. évf. 186.]

ACINTOS: [A. m. Hyacinthus, szn.? Vö. Erdélyi László, NyK. XXXIV. 401.]

AD, vö. adható, adta, összead.

ÁDÁM, vö. Ádámkó.

ÁDÁMKÓ: [A^{dae} nomen blandiens; koscform zu Adam]. 1701: *Adamko* Inassa Bordás (AdalZempl-vmtört. V. évf. 172). [Vö. Ádám.]

ADHATÓ, vö. nem-adhatója.

ADTA: formula execrationis; fluchwort NySz. 1737: Akkoron látván, hogy egy fazékban egy darab követ főzött említett Molnár Ilona, tudakozván mért cselekedne? felelte a fatensnek, hogy reá veszem a ménkfádtá kurváit, egy kis mesterséget csinálók (Reizner: SzegedTört. IV.512). [Vö. adta-teremtette.]

ADTA-TERÉMTETTE: [∞]. 1722: A tizház-gazdákat *attával-teremtettével* szidta (DebrJk., I. NyK. XXVI.344, «tizház-gazda» a.).

ÁG: [A 2. jel. 1364-iki adata pontosan így szól: «Inquadam [így] Ramo fluuy Chyulch Megeag appello». A cikk végén Vö. után *négy*-törlendő!]

ÁGAS: [I. fönt]. 1141—61: In eodem predio dedi novem silvestres equos cum pastore Nezdigi et XX. porcos cum pastoribus *Agus* [olv. ágos? jelentése?], Maradec et X. vasa apum (Magy. Könyvszemle 1892/93. évf. 18—19).

AGY: [Értelmezése helyesen: «*modiolus; nabe*». A fönti idézetekben u. i., mint Frecskay J. figyelmeztet, az ágyú kerekeinek agyáról van szó. «Az ágyú ugyanis — írja Frecskay — *állásfán*, a mai ágyútalpon (*lafette*) és ez meg tengelyen nyugszik, melynek két kerekének van *agya* = nabe. Az 1548-i

mondatban az ágyú *agya* általánosítva van és az ágyútalp *kerekeinek agyára* vonatkozik. Az 1637-iki példa is csak azt mondja, hogy a *kerek*ek *agya* jó és egész.» Az 1548-iki idézetben már a *karika vas* kifejezés is elárulja, hogy voltaképen kerékagyról van szó benne. Karikavasa (nabenring) ugyanis csak a kerékagynak van s nem az ágyúnak magának. Az 1637-iki adat pedig egyenesen ellene mond azon nézetnek, mely szerint az idézetbeli *agyu* szó *lafette*-t tenne; a *lafette*-t e mondatban világosan az *állásfa* jelenti. Vö. ugyanazon 1637-iki urbariumban: «Az specificalt agyuk mind vasas kerekejuel tengelyejuel *agyaival* (értsd: az állásfák kerekeinek agyaival) es agyuk por kalannyual teöreökleö rudgyaival egygyuett vadnak» (5. l.). Vö. Szily, Századok 1904. évf. 813; Zolnai, uo. 1905. évf. 186.]

ÁGY: [secundae partus, secundae; nachgeburt]. 1716: Az hasa az Gyermektül füres vólt, hanem a' mint meg tapogattam, az Gyermekek az *ágya* benne rekedet (BorsodvJk. 18. sz. 1485). [Vö. fönt más jel.] [Vö. tábori, tövis-ágy.]

AGYAG-VERÉM, -veröm: lehmgrube, lettengrube BM. 1294/1367: Venit ad foueam que vocatur *Ogoguerum* (Veszpr. 6, Gyimót). 1398: Iuxta fossatum *agag verem* (Múz). 1431: Ad quandam viam *Aggyag-veremwtha* vocatam (Veszpr. 12, Nagypécsöl). [Vö. 1551: Es Siddimnec völgyebe soc *aggyag veröm* vala (Heltai: Biblia I. F., Mózes I. k. 14. fej.).]

ÁGYÚS: [Ányos Pál a Rácز Sámuelhez (I. A' *borbelyi tanításoknak első darabja* (1794) c. munka elején) írt üdvözlő vers alá is így írta nevét: *Ányós Pál*; a kassai Magyar Museum (1788—89) I. 349. l. is így: «*Ányós* levele egy jó baráttáéhoz».]

AHOL, azhon: [I. fönt]. 1632: Hadnagy uram megparancsolja az városok vagy faluk gondviselőinek, hogy mindenütt székhúst vágassanak, és az *hon* lehet kiméretés, árultassanak (MJogtörtEml. III.68). [Vö. aholott.]

AHOLOTT, aholott: [ubi; wo]. 1769: Tavalý Pünköst előtt más félhétél érkezvén hozzánk [Esterházy gr. püspök, egyházlátogató] Emődre tizenkét óra tájban ki mentünk eleiben a Falun kívül az *holott* tsekélységem szerint köszöntöttem (CanonVisit. 197). [Vö. *holott* NySz. 1b. jel.] [Vö. *ahol*.]

AJ, áj: [I. fönt]. 1489: In vallibus Feyerso et Farkaszaya [olv. farkas-ája?] vocatis (Múz.).

AJÁNDÉK: [I. fönt]. 1141—61: Unum cocom *Aiandue* (Magy. Könyvszemle 1892/93. évf. 19). Puellas vero: Hemeci, cui pro servitio puellam dedi Cusudi, Magudi, cui et aliam puellam concessi Cepa, Mahal, Hugdi, *Aiandue*, Macuna uxorem Alus (uo.).

AJÁNDÉK-PENZ: [tributi genus in provinciis Turcorum Hungaricis; eine art steuer in dem von den türken eroberten gebiete Ungarns]. 1629: Tihaija ajándékja: vaj, pint: 1. Ismégi *ajándék pénz* f: 2 (GazdtörtSzemle XI.363, a zalai hódoltság adójának jegyzékében). Császár [t. i. a török császár] adója f: 7. *Ajándék pénz* f: 3 (uo. 370, stb.)

AKADVÁNY: 1724: Mégyen a' Gyermekekhez, kitis a' vízbül az *akadvány* alól két lábánál fogva huzott ki (BorsodvmJk. XX.45). A' Fatensitis maghához a' meghirt *akadványhoz* oda hitta ugjan a' fatensis szemlélvén meg jobban az *akadvánt*, talált a' vízben lévő Gyermekekre (uo. 46, l. mindkét idézetet Magyar Nyelv 1905. évf. 276). [Vö. *akadó* MTsz.]

AKOL, akoly: [l. fönt]. 1716: Egykor onnét mind ketten fel kelnek, mennék a' ház mellett való marha akolyban, látván a' Fátens gouosz szándékját a' Gulyásnak, bé mégyen a' házban és az Gazdát (kiis tizedesse a' Nemes Vármegyének) fel költvén meg jelenti hogy az Gulyás Máriával az *akolyban* ment (BorsodvmJk. 18. sz. I.353). [Vö. *marha-akol*.]

AKOLY, l. akol.

AL: [A 3. jel. 1325/1332-iki két adatában *Piscinas*, illetőleg *Piscinis* h. olv. *Pisscinis*. Ugyanott az 1463-iki második adat törlendő, minthogy a helynév tkp. Szent-Benedek-Kálja. A tévedést a hibás levéltári jelzés okozta.]

ALACSONY: [Az 1269. és 1340-iki adatokban Karácsonyi J. szerint az *Alacsony* hn. (l. Kr.) van meg. Ez CzF.-nál: *Alason*.]

ALÁERESZT: [demitto; herablassen]. 1556: Jó volna az naszádokat *aláereszteni* és elvagdalni az hidasokat (OL. Nád., l. Magyar Nyelv 1905. évf. 465).

ALATT: [l. fönt]. 1700: A tolvajt vagy lappangót [a szőlőpásztor] megfogja és el ne bocsássa, maga fizetésének elvesztése *alatt*, hanem bevigye az hegy-mesterhez (GazdtörtSzemle I.81).

AL-FÖLD: [Az 1383-iki adat Karácsonyi J. szerint így elemezendő: *Tykol-feldu*, olv. tikól-földü, v. i. tyúkól-földe.]

ÁLL, vö. előáll.

ÁLLÁS: [stabulum; vichstand]. 1634: Egi hiazat alat vajon Disznok ola Boriuk ola Tehenek *állasa* cöt riszben (OL. UC. 21/3). [Vö. fönt más jel. és *barom-állás* NySz.] [Vö. *szekereslő-állás*.]

ÁLLÓ: [immobilis; unbeweglich]. 1597: Az minemű jőkkel az uristen engemet az ő jóvoltából ez világon megajándékozott volt, akár *állók*, akár ingók legyenek, azokról teszek ilyen vallást és testámentomot (Mihalik: KassaÖvtTört. 205). [Vö. fönt.]

ALMARIOMOSKA, sh., olv. almáriumoska.

ALMÁS: [Az 1330/1420-iki idézet forrása: Múz Soós.]

ALOSZIK, vö. megaluszik.

AL-PÉRÉS, -pörös: [l. fönt]. 1604: Ha ith Uarasi Embernek eggiknek az masikkal peri indulatik az Feolpereos [így többször] az *Alpereost* [így többször], ha maga Citallia, ne teruentkeressel Citallia, hanem az Bironal peezetet kerien, es tartozzek az biro peezetet adni penz nelkwl (MJogtörtEml. I.31—32, Marosvásárhely törvényeiben).

ÁLTALKÍSÉR: [Olv. utána a kimaradt régi alakot: *-késér*.]

ÁLTALÜT: [«általut beszédével»: aliquem inter-pello, alicui obloquor; jemandem in die rede fallen]. 1694: Ha az öszve-felelés lészén, egyik a másik szavát meghallgassa, mit akar felelni. Ha az másik *általüti beszédével* és nem csendesen hallgatja egyik az másik beszédét, törvény szerint nyelve váltáságán maradjon (GazdtörtSzemle I.172). [Vö. NySz. más jel.]

AMÉLY, azmely: [l. fönt]. 1544: *Az mel'* pap husnet napian az kokuónát meg szentelte (OL. Nád. 42). 1561: Minthogy Kondorát Istvánné, Annos, Luka Demeter leánya volt és az *mely* örökségen lakik Kondorát István, az Luka Antal leányival oszló volt mind falun, mezőn [stb.] (SzékelyOkl. V.81). 1717: A' fatens magátúl nékie szállást nem igirvén meg mondotta Urának, *a' melly* [személyről!] monda fatensnek, én bizony nem adok szállást nékie (BorsodvmJk. 18. sz. I.557).

AMI, azmi: [l. fönt]. 1523: Azerth kerem kegyelmedth, mynth yo wramath, Ees io Bathyamath, hoch ennekem meg Bochassad az *myth* ebbewl en Ream nehezethel (Múz., l. Zolnai: Nyelveml. 227). 1526: Feleségemnek az *mit* hattam az Erdewdeon tñt Testamentomomban vrasagaban hagyom (OL. D. 24323, l. Zolnai: Nyelveml. 256). 1560 k.: Mikor az had le szál, az *mit* az ur fizetett nekik, azt községül meg kell adniok (GazdtörtSzemle I.165). 1574: Az ideig is az *mi* bosszúsók, avagy eselekedetek estenek közöttük mind magokon, mind szegény népeken, abból mindenik megcsendesedjék és egymást it mü előttünk megkövessék (SzékelyOkl. V.94).

ANDRÁS: [A második adat keltétül 1242 k. h. olv. 1240 k. A név eredetéről és változatairól l. Melich, NyK. XXXIII.356.] [Vö. *Andris*, *Andriskó*, *Endre*.]

ANDRIS: Andreas Kr. («András» a.). 1699: *Andris* Fiammal (AdalZemplvmTört. IV. évf. 115). 1702: Fulajtárom: *Andris* köntösse fl. 3. Kuhtám: Sztaniszló szürköntösse (uo. V. évf. 331). 1722: A serezi disznót Balog *Andris* lopta el (BorsodvmJk. XIX.596; a Magyar Nyelv 1905. évf. 277. l. «megtézsláz» a. «András» sh.). [Vö. *András*, *Andriskó*.]

ANDRISKÓ: [Andreae nomen blandiens; koseform zu Andreas]. 1699: *Andriskonak* (AdalZemplvmTört. IV. évf. 115). [Vö. *András*, *Andris*.]

ANGYALOS: [Értelmezése helyesen: Angelus, keresztnév; napja okt. 30. Vö. Dedek: Szentek élete II.331.]

ANNA, vö. Annos, Anyicska, Pannika.

ANNOS: [Annae nomen blandiens; koseform zu Anna, Änchen]. 1418: Domine Dorko Domine *Annus* (OL. D. 10682). [L. még «Anna» a. az 1561-iki adatokat.]

ANYA, vö. anyjuk.

ANYICKA: [Annae nomen blandiens; Änchen]. 1702: Ezüst fülre valót *Anyiczkanak* fl. 3.38 (AdalZemplvmTört. VI. évf. 46). 1703: Ezidén Bécsben létemben holt megh *Anyiczka* Leányunk (uo. 81). [Vö. *Anna*.]

ANYJUK, anyjok: feleség (különösen megszólításképp) MTsz. (l. jel.); mütterchen, so nennt der ungar sein weib als mutter seiner kinder BM. («anyjok» a.) 1734: Valamellike találta mondanj említett Károlyi Ilonának formalibus: csak meleg halál köllene néked *Anyjok* (Reizner: SzegedTört. IV.499, Kovács J. kijegyzése szerint). [Vö. *anya*.]

APA, vö. kincse-apja.

APALIN: [Apollonia]. 1513: Zent *Appalyn* (Czech-Codex 133). 1598: Paulus *Apalin* (OL. RDecim. Zempl.). [Női keresztnévnek férfinévül, illetőleg családnévül alkalmazására nézve vö. *Kata* adataival Az *Apalin* névről I. Melich, NyK. XXXIII.358 (az ottani idézetek a Margit-Legendából helytelenek).]

APRÓ-HAL: [l. fönt]. 1599: Az *apro Hal*, kit feir hainak is hinak, a Halazoke vot (AdalZemplvmTört. VI. évf. 334).

APRÓLÉK: [die sogenannten schlachtabgänge des schweines und die daraus zubereiteten wüste: blut-, leber-, bratwürste]. 1737: Időközben az pallásra menvén az fatens megvizsgálni s. v. [olv. s. r. = salvo respectu] az megölt sörtélyeseinek *aprólékjait*, sok hiját találta s tapaszta (Reizner: SzegedTört. IV.520). [A ném. *schlachtabgänge* kifejezésre I. Elise Kühn: Grundzüge der Haushaltungslehre (3. kiad., Wiesbaden, 1904), 58. l. Vö. fönt más jel.]

APRÓLÉKOS: [l. fönt 2. jel.]. 1670: Kadas és *aprólékos* részről való exactio (DebrLT., I. Gazdtört-Szemle XI.266, vásárpénzekről vezetett lajstromban).

APRÓ-MŰ: [handlanger arbeit]. 1635: Egy öl faltól mivel magoknak [t. i. a kőműveseknek] kell az *apró művel* tartaniok és a meszt is magoknak kell keverniök a mely fainak a temérdeksége vagyon vagyon [így?] 1 sing limit[áltatik] 1 f. 70 d. (Gazdtört-Szemle VIII.477, kőművesek árszabásában). [Vö. *apró-műves*.]

APRÓ-MŰVES, -műves: [l. fönt]. 1635: Ha pedig az öntéshez való materiát kívántatnék igen magasra fölvonatnia tehát mivelhogy az *apró művesre* több kell drágábbért csináljuk (Gazdtört-Szemle VIII. 478, kőművesek árszabásában). [Vö. *apró-mű*.]

APRÓS: [Az idézetbeli értelem egyszerűen: «parvus, minutus; klein».]

APRÓ-SZÉRŰ, -szörő: parvulus; kleinartig NySz. 1589: Eg laytban eluegh halath *apro szörőt* rakatot (OL. Nád. 41).

2. **ÁR:** pretium; preis NySz. («1. ár» a.). [Vö. örök-áron.]

ARANKA: [l. fönt]. 1522: Stephanus *Arancha* (OL. D. 37004). [Nőnévnek férfinévül alkalmazására nézve I. *Kata* adatait.]

ARANY-FONÁL, -fanál: [l. fönt]. 1544: Tolkötő ianosnak eg font *aran fanalat* (OL. Nád. 40).

2. **ARASZ, árasz:** [Az értelmezés pontosan: «leichtes, lockeres wollenzeug». Vö. «Harras, (... von der Stadt Arras in Frankreich) der Rasch, ein leichtes, lockeres Wollenzeug» Heyse; *arrasi posztó* Kováts: Árúforg. 12, 20, 54. stb.; *Arras*, Pallas-Lexikon. A magyar szó régi ejtése *árász* is lehetett. Vö. még Takáts S., Századok 1906. évf. 208, ahol selyemszövetnek van magyarázva.]

ÁRÁSZ, 1. 2. arasz.

2. **ÁRÚ:** [l. fönt]. 1550: Vasa vacua *Arw* vocata octoginta tria Paulo minores *Arw* duo (OL. UC. 75/40, «instrumenta cellarij» c. szakaszban).

ASSZONY: [l. fönt, 2. jel.]. 1582: Igértük az Bodo Dyenes leányát Barbara *asszonat* az ménasági Bóné Jánosnak (SzékelyOkl. V.134). [Vö. szép-asszony.]

ÁSVÁNY: [Az 1516-iki idézetben *így?* h. olv. *így*.]

ASZÓ: [l. fönt, 1. jel.]. 1358: Possessionum et porcionum possessionariarum seilicet Barand Keue-*aza* [a. m. asza-a, v. i. aszója?] Cheus (Pannh. Tih. 1/17). [Az ugyanezen évből és forrásból való idézetben mind a két jelentés alatt «possessionariorum [így?] h. olv. *possessionariarum*.]

ASZTAL: [kost, tisch]. 1608: Ez [Crocus] ennekem commensalisom, mert, hogy kegyelmed jól megh ereze, az *asztalnak*, az mellyen ke[gyelme]d ithon leteben eltem, az arrat költsegenhez kepest, neheztelven mas *asztalt* kerestem, az melytul fizetek egy Francofurtumi forintot (MA. NLI. 262, eredetije szerint). [Vö. a mai «mensa academica» kifejezéssel és Magyar Nyelv 1906. évf. 130. L. fönt más jel.]

ASZTAL-CIPÓ: [Takáts Sándor szerint «az *asztal-czipót* azok kapták, a kiknek az udvarnál élelem vagyis *asztal* járt. Ilyenek voltak például a katonák is. Ez az *asztal-czipó* közepes minőségű volt, vagyis a fehérnél rosszabb, a fekete czipónál jobb» (Magyar Nyelv 1906. évf. 132). A fönti értelmezés szerinte nem szabatos.]

ASZTALI-SZOLGA: [tischdiener]. 1701: *Asztali szolgám*: Egy: Csismája 2 fl. 40. Udvari szabóm: György köntöse fl. 5 (AdalZemplvmTört. V. évf. 172).

ASZTAL-TARTÁS: [Szabatosabb értelmezése: τὸ cibaria praebere; das kost-geben.]

ÁT: [L. *által*-t és összetételeit.]

ATLAC: [Az 1503-iki idézetben *Tabyth* h. olv. *Thabyth*.]

ATTYAFI, 1. atyafi.

ATYAFI, atyafi: [l. fönt]. 1526: Gasparnak Boldisarnak hagyom szalaban kanisaj lazlo *attyamfya* Josagat (OL. D. 24323, I. Zolnai: Nyelvelm. 256).

ATYAFISÁG, vö. atyafiúság.

ATYAFIÚISÁG: [fraternitas; verwandtschaft-lichkeit]. 1610: Octavá 8bris irta volt kgd azt a levelet, hozták meg Novemberben Anni elapsi 1609, melyből az kgd hozzam valo *atyafiuísagat* [így] es haláado voltat iol vettem eszemben (MA. NLI. 338, eredetije szerint). [Vö. *atyafiúi* NySz.] [Vö. *atyafiság*.]

AVAGY, azvagy: [l. fönt]. 1560 k.: Ha kinek volna húsz barma *azvagy* több is, csak ugyan egy forinttal tartozik (Gazdtört-Szemle I.164). Minden faluból tartoznak vajjal; az mely falu nagyobb: hat *azvagy* öt ejtellel, az kisebb faluból négy *azvagy* három ejtellel (uo.).

AZHOLOTT, 1. aholott.

AZHON, 1. ahol.

AZSAG: rutabulum, furnarius contus; ofengabel, ofenstecken NySz. 1649: Szűcs István szájbübis hallotta, im nem ülhetnek úgymond az *asagon* Keeskeméthi és Eötvös János, de bizony az lapátonnis el kel mégé fölnek (BorsodvmJk. VI.715, Borovszky S. kijegyzése). [Vö. NySz. szólások a.]

BAB: [l. fönt]. 1211: *Bob*, szn. (Pannh. Tih. 1/5, I. NyK. XXXIV. 402).

BÁB: [Fönt *bab* sh.] [Vö. mézes-báb.]

BÁBASÁG: [obstetricatus, obstetricis opera, scientia obstetricandi; hebammendienste], hebammen-geschäft, hebammenschaft, hebekunst BM. 1728: Hogy mivel Kőkényné annak előtte is szóbeli lévén jóllehet

ugyan mindenkor ajánlotta magát *bábaságra* az fatens hitveséhez, mindazonáltal nem merete elhivatni, mert félt babonaságától (Reizner: SzegedTört. IV.435).

BABOS: [l. fönt]. 1594: Fekete tarcsa, kék tarcsa, csákó barna tarcsa, vörös tarcsa, kék tarcsa *babos*, kék tarcsa kajla, barna tarcsa *babos*, kék tarcsa daruszörű ökör (KecskemétJk., l. Nyr. XXXII.158, marhák színére vonatkozó kifejezések).

BÁCS: [l. fönt]. 1581: Az két hűgomnak *Bacz* Borbáranak és Katának öt-öt ház jobbágyot hagyok (SzékelyOkl. V.129). 1582: Joannis *Bacz* (uo. 130).

BÁJOS, vö. bűnös-bájos.

BAKA: [l. fönt]. 1728: *Baka* Imre (Reizner: SzegedTört. IV.461).

BAKOCSKA: [haedus, haedulus; böcklein, böckchen]. 1702: Ezidei *Bakoczka* 8 fl. 4 (AdalZemplvm-Tört. VI. évf. 18). 1704: Baranykat 18 per d. 36 ell attam fl. 6.48. *Bakockát* 6 per d. 18 ell attam fl. 1.08 (uo. 175).

BAKSA: [Az «equuleus; füllen» értelmezés törlendő! Ellenben vö. *baksa*: «kinzópad, melyen a gonosztevéket kinezva vallatni szokták» CzF.; folterbank BM. (1. jel.). L. Szily, Századok 1904. évf. 813.]

BALATA: [Olv. *baláta*. Vö. Helységnévtár, 1902. kiad. és Szily, Századok 1904. évf. 814.]

BALÁTA, l. balata.

BÁLÉNT, l. Bálint.

BÁLINT, Bálint, Válint: [l. fönt]. 1282: Wolf, *Walenth*, Georgius, Stephanus, Benedictus (SztárayOkl. I.29). 1283: Wolph, *Walenth*, Georgius, Stephanus, Benedictus (uo. 30). 1383: Possessionem *Balenth*-felde [így többször] vocatam (SoprOkl. I.465). 1598: Marko *Balenth* (OL. RDecim. Zempl.). [Horger Antal közlése szerint *Válint* mint magyar családnév ma is megvan Erdélyben.]

BÁLVÁNY: [columna salis; salzsäule]. 1578: Tartóztattam meg valami négy bálvány söt . . . innét lopva elment az két *bálványával* (Magyar Nyelv 1905. évf. 320). [L. fönt más jel. Vö. *só-bálvány* NySz.] [Vö. *bálvány-só*.]

BÁLVÁNY-SÓ: [sal fossilis; stoinsalz]. 1578: Tartóztattam meg valami négy *bálvány söt* . . . innét lopva elment az két *bálványával* (Magyar Nyelv 1905. évf. 320). 1597: Husz *bálvány söt* hozattam (uo.) [Vö. *bálvány*.]

BARACK, borock: [l. fönt]. 1597: Bab Dio Azzu *Borock* (OL. UC. 101/3, 20. l.). [Vö. MTsz.]

BÁRÁNY-CIMÉR, -cémér, -cimör: [armus agninus], armus ovillus NySz. («cimér» 1. jel. a.); lammsviertel BM. 1552: *Bárány cimört* mondola tej-jel és rizskásával . . . Az *bárány czémert* csak sóban főzd meg és aztán add föl és aztán töltsd reá az mondola kását (Radvánszky: Családelet III.39).

BÁRÁNYOS: [agnum habens; lamm habend]. 1637: Masodik szkotarsagh allya maiorsagh Juh. Eoregh *baranyos* Juh nro. 78 (OL. UC. 14/43). [Vö. NySz. más jel.]

BÁRÁNYOZÁS: lämmerung BM. («bárányzás, bárányellés» a.). 1637: Ezekett *bárányokat*, kecskéket stb.] miuel karos uolt az *baranyozas* miatt be haytatni Fogarasban az Leblekj sietős polgarok az szkotarral egygywt connumeraltak (OL. UC. 14/43).

BÁRÁNY-PÉNZ: [l. fönt]. 1629: Olláriak sarcza, kész pénz f: 36. Császár [t. i. a török császár] adója, füst pénz f: 6 . . . Liszt, cub: 4. *Bárány pénz* f: 1 (GazdtörtSzemle XI.365, a zalai hódoltság adójának jegyzékében). Kavassiak sarcza, kész pénz f: 10. Császár adója f: 3. Kocsi pénz f: 2 d. 40. *Bárány pénz* f: 1. Egy róka bőr (uo. 369). Liszt, kila: 1. Abrak, kila: 1. *Bárány pénz* f: 3 (uo. 374).

BÁRÁNY-VÁLTSÁG: [Jelentése: a bárány-dézsma váltása; pecunia, qua decuma agnorum redimebatur; lösegeld statt des lammzehenten.]

BARÁZDA: [Az 1270-iki idézetben *Fossatum* [quod?] h. olv. *Quod quidem fossatum*.]

BÁRDOS: 1) 1682: Mind az ketten azon ház helyen lakván azokkal együtt s mind hozzája tartozando pertinentiájval, ugy mint Szántó Földével Rétevel, *Bárdos* Makos erdejével Malmával halászó vizével írtvány földével [stb.] (OL. ProcessTab. 228). [Vö. fönt más jel. és «bárd» 2. jel.] 2) [genus pecuniae; eine art geld]. 1396: Antiquorum denariorum *Bardus* dictorum (Akad. 5). 1396/1414: Antique monete wigo *Bardus* vocate (uo.). 1397: Quadringentos florenos quemlibet videlicet florenum per vigintiquinque grossos computando et grossos per duos antiquos *bardos* (Lelesz Acta 24/9). [Vö. 1396: Viginti duos florenos centenarios in prompta pecunia necnon consimiliter viginti duos florenos ac sedecim grossos et vnum *bardonem* cum estimatione condigna (Múz. Kállay).] [Vö. ó-bárdos.]

BARLA: [Helyes értelmezése: Barabbas v. Bar-leus. Vö. Wertner Mór, Századok 1904. évf. 908; Szily, Magyar Nyelv 1905. évf. 36; *Ballabás*, családnév Szabadszálláson, uo. 144.] [Vö. *Barlók*, *Barnabás*.]

BARLÓK: [Barabbae nomen blandiens; koseform zu Barabbas]. 1442: *Barlok* Lwdas dicto (Múz. Kállay). 1452: *Barlok* Lwdas dicto (uo. és OL. D. 14584). 1455: *Barlok* Lwdas (Lelesz Acta 66/43). [Vö. *Barla*, *Barnabás*.]

BARNABÁS: [l. fönt]. 1211: *Barnabas*, szn. (Pannh Tih. 1/5, l. NyK. XXXIV.401). 1447: *Barnabas* de Ewlweth (Turul 1902. évf. 155). 1485: *Barnabas* Pap (Veszpr. 11, Merenye). 1504: *Barnabas* Nemes (Múz. Kállay). [Vö. még: 1298: *Barlabe* de Zoruosd (Veszpr. 11, Maros). 1470: *Barnaba* Fogas (Múz. Kállay). 1517: Feci laborare wigo vas karikath: et vnum vas villat cum fabro *Barnaba* (OL. D. 26181).] [Vö. *Barla*, *Barlók*.]

BAROM, vö. disznó-barom.

BAROMJÁRÓ-FÖLD: [l. fönt]. 1697: Ott volt a marháknak dellői, de telelő sohasem volt, hanem *baromjáró föld* (KecskemétJk.).

BAROM-JÁSZOL: [praesepe; krippe]. 1634: Azon Czürös kertben vagion egy hoszu *baromiaszol* (OL. UC. 21/3).

BAROM-ÖKÖR: [bos; ochs, rind]. 1671: Az itthon meghizlalt s eladott *baromökröket*, akik fotostul eladják, annyit adjanak [adóban], mennyit az felvivők (DebrJk., l. GazdtörtSzemle XI.265).

BARTA, Bërta: [l. fönt]. 1211: Isti sunt exequiales vza Somorou *Borta* Wehe van Semeien Nunogi (Pannh. Tih. 1/5). 1375: *Bartha* de Zenthleluk (Múz.). 1473: *Bartha* Zakalothlan (Múz. Bethlen). 1587: Thooth *Berta* [így]. Postassaggal zolgál (OL. UC. 12/42). [Nagy Gyula értesítése szerint Bertalant ma is mondják *Bertá*-nak Debrecenben.]

BÁSTYA, vö. doboló-, föld-bástya.

BATIZ, vö. lion-batiz.

BATKA, babka: [l. fönt]. 1711: Anno 1711 dje 1 Juny. Fogatta meg a Becsületes Tanaes, Czepezerjének, Ranoczinan Lakos *Babka* [igy] Jakab Uramat... felyül meg irt *Batka* [igy] Jakab Uramat a becsületes Varas Palyinkas Czepezerjének meg fogatta (SzendrőJk.).

BATYKÓ: [l. fönt]. 1607: Mivel az *Batykok* néműnű emberek, kiket az ministerek meg nem esketnének, valami bűnök miatt ő hozzájuk mennek és megesketik, azért aféle *Batykóra* kimehessen az viceispán és kergethesse (MjogtörtEml. III. 45, Szaboles m. jogszabályában). 1610: Az *batykók* is 16 pénzt adnak az ztrongsáknak, de juhokból ztrongsát nem adnak (Magyar Nyelv 1906. évf. 25, Munkács vára urbariumában). 1625: Az *batykók* juhokból ő felségének sztrongsát nem adnak; de az kik nem főkenézek, az jobbágyokkal egyetemben ha melyiknek juha vagyon minden húsz fejős juhuk egyikét bárányostul sztrongsába adni tartozik minden esztendőben (Magyar Nyelv uo., munkácsi összeírásban).

BEAD: [Az 1598-iki idézetek forrásául uo. h. olv. uo. 162.]

2. **BÉCS**: 1356: Quandum viam Magnam *Bechthwa* dietam (OL. D. 4602, «Sopron m.» Szam. jegyz.). 1398: Pwztabeech nunc habitatoribus destitutum (OL. D. 8374). [Vö. 2. *bécs* MTsz.; *Kis Bécs*, *Szamos-Bécs*, *Tisza-Bécs*? hn. Kr.; Király Pál, Ethnographia III.91; Simonyi, Nyr. XXXIII.7.]

BEC SINÁL, bé-: [condio; einmachen, einkochen]. 1544: Az kit nadasdra küldesz az barazkert, ol ember legen ki *bé* tuğa *ezinalni*, özöpübe valami aszont es leant kellene küldened, ki lata volna tiled mint *ezinalod be* effel[e?] gúmolezőt (Múz., Tört. és irodört. kiáll. 294. sz.). [Vö. fönt más jel.]

BEEKÜSZIK, bé-: juramento se adstringere alicui societati; beim eintritte einen eid leisten, sich eidlich verbinden NySz. 1728: Ó tizedes volt, az ura dobos. Minemű helyen? Apáthiban *esküdött bé* [az ördöggel való szövetségbe] (Reizner: SzegedTört. IV.390).

BEGYÓGYÍT: [sano, vulnus sano, ut coëat]; zuheilen KB. 1717: Az után mint egy egy héttel utánna, úgy meg romlott [t. i. boszorkányság miatt] a' fatensnek a' Lába, hogy az otától fogva semmi képpen *be* nem *gyógyíthatták*, ha valami kicsint be gyógyúlis, ismét ki újjúl (BorsodvmJk. 18. sz. 1.557).

BEGYÓGYÚL: [coire, consanescere]; heilen, zuheilen, vernarben KB. 1717: Az után mint egy egy héttel utánna, úgy meg romlott [t. i. boszorkányság miatt] a' fatensnek a' Lába, hogy az otától fogva semmi képpen be nem *gyógyíthatták*, ha valami kicsint *be* *gyógyúlis*, ismét ki újjúl (BorsodvmJk. 18. sz. 1.557).

BEHAJINT: [inicio; hineinwerfen]. 1717: Hajnal előtt a fatens házának az ablakján, egy nagy viz hordo rudat, ugyan a' fatens ágya eleiben *be hajtottak* [igy, olv. hajintottak] nagy zörgéssel, de kicsoda *hajntotta be*, nem látta (BorsodvmJk. 18. sz. 1.556). [Vö. *föl-hajint* NySz.]

BÉJOG, -TALAN, l. bélyөг, -telen.

BEJŐ, bégyün: introvenio, advenio; hineinkommen, ankommen NySz. (1. jel.) 1711: Anno 1711 dje 1 Juny. Fogatta meg a Becsületes Tanaes, Czepezerjének... Babka Jakab Uramat, ily forman hogy míg

az ujj [t. i. pálinka] *be Gyün*, icejeet a palyinkanak, Per Denar. 33 [t. i. mérje] (SzendrőJk.).

BEKERTÉL, bé-: [l. fönt]. 1593/1628: Ha a szőlőgyepüket esztendőnként meg nem építik, és réseken a barom bemegyén a szőlőbe, tehát a főbíró megüzenje nékiek, hogy a gyepüket *bekerteljék* (GazdörtSzemle III.104).

BÉKÍL? vö. megbékéll.

BEKÖT, bé-: colligo, conjungo; zubinden, verbinden NySz. (1. jel.). 1680: Mivel minden béres méltó az ő jutalmára nyomtato Eökörnek sem *kötik be* száját: Azért mikor tavul vidékre mennek [a borbírák] vásárolni, a korezma jövedelméből illendő képpen élhetnek (AdalZemplvmTört. V. évf. 280). [Vö. fönt, más jel.]

BÉL, vö. dió-bél.

BELC: [Értelmezése mellől a kérdőjel, a Századok 1906. évf. 208. l. közölt adatok alapján, melőzhető.]

BÉLETLEN, l. bëlletlen.

BÉLLETLEN, bëlletlen: [l. fönt]. 1635: Vagyon egy vörös atlacz kis subácska, az elein nyest, az derekában *bëlletlen* (Mihalik: KassaÖtvTört. 223).

BÉLYEG, bëljog, bilyog: [l. fönt]. 1667: Kék ökör, az balezombján *bilyog* (DebrLt., l. Nyr. XXII. 519). 1779: Kiss György Új Magyarinak, Testimonialis adattatott két el veszett lovárúl, mellynek egyike fejér paripa hatod vagy hetedfü volt, minden jegy, és *bëljog* nélkül való. A másik fekete kanca bëljogtalan, mintegy tizedfü, egy kis fejérség van az homloka közepin, az első bal lábának körme meg van hasadva (SajószentpJk. 191, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 276). [Vö. MTsz.]

BÉLYEGTELEN, bëljogtalan: [sine signo; ohne kennzeichen]. 1779: Kiss György Új Magyarinak, Testimonialis adattatott két el veszett lovárúl, mellynek egyike fejér paripa hatod vagy hetedfü volt, minden jegy, és *bëljog* nélkül való. A másik fekete kanca *bëljogtalan*, mintegy tizedfü, egy kis fejérség van az homloka közepin, az első bal lábának körme meg van hasadva (SajószentpJk. 191, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 276). [Vö. bëljog.]

BÉLYEGZŐ-MESTÉR: [fleischbeschauer]. 1595: Annak okaerth minden mezaros, Amelj barmot az Coloswari hataron vezen, azt addegh sehova Se az Varos mezejere se masuwa ne haythassa, hanem eleob az lato avag] *bëljogzo Mesterrel* megh belieghetzesse (MjogtörtEml. I. 243—244).

BENCE: [l. fönt]. 1522: Emericus *Benchye* (OL. D. 37004).

BÉR, vö. híd-bér.

BERAK, bé-: 1) [saxis concludo]; vermauern, zumaern BM. (4. jel.) 1595: Mikoron az en testeó-meth az koporsoban be tezik, annak az rakoth synek, kyth en zeólcimnek es magamnak temetsegere chinaltattam, minek előtte az aytayath *be rakiak*, feólddel megh teólczek (Radvánszky: Családelet III.169). || 2) [consero, obsero; bepflanzen]. 1780: A Mester uttzai kerti szóllót, mely bigetsével edjütt négy kapa szólló volna, még életébe nékem adta b. c. [olv. boldog emlékezetű] Ipam Csatári István Uram sok fáradságimért. Ez még akkor tsak gyenge palánt volt, és többet felénél: én magam *rakattam be* szóllóvel; mivel gyp volt (DebrLt., Hatvani István vég-

rendeletében, 5. pont, Zoltai Lajos közlése). [Vö. fönt más jel.]

BERECK, sh., olv. Bërëck.

BÉRÉTVÁS: [Jelentése lehet ez is: [opifex novacularum]; tonsor Kr. («borotvás» a.); schermes-schmied; barbier BM. («borotvás» a.). [Vö. *borotvás* CzF.]

BERKES, sh., olv. berkës.

BËRKÉZ, vö. fölbërkéz, -és.

BÉRÓ? l. malom-, molnár-bíró.

BÉRSÁG? l. vér-bírság.

BËRTA, l. Barta.

BESENYŐ: [Az 1324-iki adatban *Kesleufezek* [-fezek?] h. olv. *Kesleufezek*.]

BESZÉDÉS: collectio; sammlung NySz., [einsammlung, eintreibung]. 1564: Továbbá leszen asszonyoknak bor és gabona dézsma jüvedelme a mint piskek urammal elvégezteti, kinek *beszedése*, rüla való számtartás Jakap uram gongya (GazdtörtSzemle I. 67–68).

BETEGŰL: [Törleendő !]

BEVËSZ, bé-: recipio, accipio; annehmen NySz. (2. jel.) 1739: Az regi *bé vett* szokás és jo rendtartás szerint mostannis Bíró tételre öszve gyüllöttünk az egesz hegyesi Tanács és hegyesi Gazdák (SzendrőJk.).

BIGECS: «gyümölcsös a szőlőben» MTsz. («2. bigees» a.); [pomarium in vinea; obstdgarten im weinberge]. 1780: A Mester uttzai kerti szőlőt, mely *bigetsével* edjütt négy kapa szőlő volna, még életébe nekem adta b. e. [olv. boldog emlékezetű] Ipam Csatári István Uram sok fáradságimért (DebrLt., Hatvani István végrendeletében, 5. pont, Zoltai Lajos közlése).

BIKA-PÉNZ: siphnius arrhabo MA. (1611. kiad.), pecunia pro intertentione tauri a vaccam habentibus dependi solita SK. (223. l.). [Vö. fönt.]

BILINCSES: [mit fesseln versehen]. 1634: Egi feöld füstös kemence Nro. 1. Rayta vas heuederes, *bilinczes*, retezes ayto Nro. 1. Az fekete ház oldalan kamoraian egy fel heuederes vas *bilinczes* retezes ayto Nro. 1 (OL. UC. 21/3, 4. l.).

BÍLYOG, l. bélyeg.

BÍRÓ: [Az 1469-iki második idézet elé évszámúl 1469? teendő, a forrásjelzés (OL. D. 16801) után pedig olv. az 1469-i okl. hátlapján.] [Vö. bor-, szőlő-bíró.]

BÍRÓSÁG, vö. malom-, szőlő-bíróság.

BÍRÓ-TÉTEL: [richterwahl]. 1739: Az regi bé vett szokás és jo rendtartás szerint mostannis Bíró tételre öszve gyüllöttünk az egesz hegyesi Tanács és hegyesi Gazdák (SzendrőJk.).

BÍRSÁGOL, vö. megbírságot.

BITÓ: [Melich János nézete szerint a régi *Bitó* személynév a latin *Vitus* származéka, a szláv *Bitloje* közvetésével, l. NyK. XXXIII. 363 és XXXIV. 50. Vö. fönt.]

BIZONY: verum, veritas; wahrheit NySz. (2. jel.) 1716: Mikor engem [a bábát] oda hittak, meg néztem az Aszont, minden *bizonyyal* meg ismértém az Gyermekek feje vizét (BorsodvJk. 18. sz. I.485). [Vö. fönt.]

BIZONYSÁG: testis, testimonium; zeuge, zeugnis NySz. (2. jel.) 1731: Szőlőkötözés tájban pedig az *bizonyság* anyja nagyon rosszul volt (Reizner: SzegedTört. IV.487). Napvilágra kelvén, sokára észrevette az *bizonyság*, hogy az leányának nyakacsakája félre volt tekerve (uo.). Az *bizonyság* felesége hallván Ludas Molnárnét jó orvosnak lenni, hozzája ment (uo.).

BOÉR, bojér: 1637: *Boyerok* és Zabadosok (OL. UC. 10/63, 3. l.). [A NySz.-ből való fönti értelmezés nem szabatos. Takáts S. szerint u. i. «a boérság Erdélyben (Fogaras vidékén) ép olyan intézmény volt, mint az ország északi és keleti vidékein a kenézség, soltézság vagy a vajdaság, s valamint a kenézek, soltézsok és vajdák között, úgy a boérok között is voltak nemesek, szabados, adófizető és szolgáló boérok» (I. Századok 1906. évf. 197. és vö. Magyar Nyelv 1906. évf. 131).] [Vö. *kenéz*, *soltész*.]

BOGDÁN: [l. fönt]. 1272/1325: Quasdam terras nostras Erdeubirind vocatam et aliam terram Goydus-bogdan uocatam et terciam terram ducalium nuncupatam *Bogdan* (Múz.).

BOJTORJÁNOS-KOSZORÚ: [corona ex lap-pis facta; klettenkranz]. 1597: Zeolő eorszeo *bojtorianos koszoru* contra mures 6 (OL. UC. 101/3, 32. l.). [Vö. Magyar Nyelv 1905. évf. 191–192. l.]

BOKOR: [l. fönt, 2. jel.]. 1597: Ezen halaston vagon harom feollőll czapo kerek malom 3. Belseo kwlseo kerek szerzanial, az elseo kerekhez valo *bokor* kww, minden szerzamostul garatostul epp Jo. Az masik kereknekis garatia lizt valuia, also keoueo, egieb szerzanial mind epp, hanem hogj az feolseo forgo kww raita vekonj az harmadik vtolso kerekhez valo *bokor* kww, minden szerzamostul ezenekppen minth az keozepseo (OL. UC. 101/3, 53–54 l.). [Vö. *tövísk-bokor*.]

BOLDOG-EMLEKÉZETŰ, bódog-emlékétető: seligen andenkens KB. 1615: (l. fönt «boldog» a.). 1700: (l. fönt, uo.). 1780: A Mester uttzai kerti szőlőt... még életébe nekem adta b. e. [olv. *boldog emlékezetű*] Ipam Csatári István Uram sok fáradságimért (DebrLt., Hatvani István végrendeletében, 5. pont, Zoltai L. közlése).

BOLTOZ, bótoz: fornicio, confornicio, camero, concamero; wölben NySz. 1616/1643: Az kemence az kyn [az üst] áll, vyonnan *batozlatott* [igy, olv. *bótoztatott*], es vasasztatott (OL. Instr. 42, l. GazdtörtSzemle VI.129).

BOLYGÓ: [Az 1450-iki idézetben *Gygemonbua* [igy? olv. -molna] h. olv. *Gygemolna*.]

BOR: [A cikk végén, vö. alatt, törleendő *nyárlott*.] [Vö. sapa-, szegény-, sztronga-bor.]

BORBÁLA, vö. Boriska.

BOR-BÍRÓ: «a városi kocsmák felügyelője» MTsz.; [magister cauponarum urbanarum; aufseher der städtischen schenken]. 1680: A *Bor Birák*, koczmáros és hordó merők Régulájok és hivatalos Tisztek (AdalZemplvnlTört. V. évf. 279). A *Bor Birák* Tiszti l. hogy akár itt helyben, akár vidéken, ha koczmára való Bort vagy Lörét vesznek abban a

Falu hasznát nézzék és keressék (uo.). 1714: Tartozik pedig felyül meg irt Paljinkás Márton Uram ö kglme jó el kelő igaz szepesi pályinkát hordani, meg kóstolván mindenkor *bor biro* Uram (SzendrőJk., jan. 22-i jk.). [Vö. *bor-bíró*ság NySz.]

BORBOLA: 1728: Méghátt Jutka is, mikor *Borbola* Ferencz, Palánki Marinka Bábavall Ráczkata forghó szélben tánczolt üteti felakarta vinni (Reizner: SzegedTört. IV.390, Kovács János kijegyzése szerint). [Vö. *borbolya* MTsz. ? Mint helynevet l. Kr.]

BOR-DÉZSMA: [l. fönt]. 1564: Továbbá leszen asszonyomnak *bor* és gabona *dézsma* jüvedelme a mint piskek urammal elvégezteti (GazdtörtSzemle I. 67—68).

BORISKA: [Barbarae nomen blandiens; Bärbel, koseform zu Barbara]. 1736: Miotatúl [feleségem] szegény meghólt *Boriska* Leányával gyermek ágyot fektő (Hellebrant Árpád tulajdonában levő eredetiből). [Vö. *Borbála*.]

BORJAS, borjús: [l. fönt]. 1590: Harom *Borjus* teheneth, harom lowatt egj wasas zekere, egj eke (BorsodvjmJk. II.450). 1634: *Borius* tehenek eöreges Nro. 11. Ezeknek boriok is ez idei vagion Nro. 11 (OL. UC. 21/3). [Vö. *borjús-öl*.]

BORJAZIK, borjúzik: vitulum pario; külbarn NySz. 1634: Hat eöreg *Boriuzando* tehenek (OL. UC. 21/3). *Boriuzando* Eöreg tehenek Nro. 6. *Boriuzando* eleö hasu tehen Nro. 3 (uo.). [Fönt *Borjazik, vö. borjúzik* h. olv. *Borjazik, borjúzik, vö.*]

BORJÚ, vö. metsző-borjú.

BORJÚ-PÁSZTOR: [pastor vitulorum]; kalbshirt BM., [kälberhirt]. 1692: *Borjupásztor*nak liba communis per diem nr. 3. boeskor par 6 (GazdtörtSzemle VI.184). 1702: *Borju pásztor:* kettő, Elett, [olv. életjök] sz. [olv. szür] köntösse (AdalZemplvm-Tört. V. évf. 331).

BORJÚS-ÓL: [mandra vitulorum; külbarn stall]. 1594: *Borjus oll* vagion Nro. 2 (OL. UC. 78/7).

BOROCK, l. barack.

BOROZ, vö. męboroz.

BOR-VONÁS: [Értelme helyesen: das aufziehen des weines aus dem keller.]

BOR-VONÓ: [Értelme helyesen: 1) weinaufzieher; 2) zum wein-aufziehen nothwendig.] [Vö. *bor-vonás*.]

BOSNYÁK: [l. fönt]. 1525: Anthonio *Bosnyak* (MTörtTár XXII.199).

BOSZORKÁNYOZ, vö. męg-, összeboszorkányoz.

BOT: [A személynévi adatok a *bot* köznévvvel nem azonosak. Vö. Melich, Nyr. XXXIII.325.]

BÓTOZ, l. boltoz.

BÖCSÜL: [Vö. *bęcsü* h. olv. *vö. bęcsül*.]

BÖLCS: [Az 1211-iki adat forrásául *Pannh. 1/5* h. olv. *Pannh. Tih. 1/5*.]

BÖR, vö. nyúl-bör.

BRÜGÖ: 1517: Etiam eadem die cocis ad coquinam pro *Brugco* [igy] cibi dedi pintha iij: et emi denariis XVIII Etiam eadem die cocis domini Epi-

scopi . . . pro *Brugco* cibj dedi pintha iij et emi d. XVIII (OL. D. 26181).

BÚDOSÓ, l. búdosó.

BUGA: [Valószínűleg idegen eredetű szn., vö. Melich, Nyr. XXXIII.325.]

BUJA: [A fönti adat *bulya* alá tartozik (l. ezt).]

BÚJDOKÓ: [error, vagatio, peregrinatio, erratio; das herumirren]. 1780: Megbizonyította vérengző cselekedetét Voxmán János azzal is, hogy míg jobban nem lett Ivány János, mind addig *bújdokóba* volt (SajószentpJk. 220, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 276). [Vö. *bújdokik* NySz.] [Vö. bújdosó.]

BÚJDOSÓ, búdosó: [l. fönt]. 1629: Széchenyi István felöl gonoszhir futamodott volt, mintha nem jámbor személylyel ment volna el, melyért *búdosóban* [olv. *búdosóban*] is volt még miatta (CanonVisit. 158). [Vö. bújdokó.]

BULYA, buja: [«tela Coa»; eine art orientalische leinwand]. 1736: (l. fönt hibásan «bujá» a.). [Vö. *bulya-vászon* PPB.]

BUTIKÓS-KORSÓ, l. butykos-korsó.

BUTYKOS-KORSÓ: [Az adatbeli szó valószínűleg *butikós-korsó*-nak olvasandó. Vö. *butykó, butykós* MTsz.]

BÚZA, vö. mag-, ősz-búza.

BÜKK-KERÉK, olv. bükk-kerek, -kerék?

BÜKK-NYEST: [Jelentése helyesen: martes arboraria SI. («mogyorú nyest» a.); [mustela martes; baummarder]. Vö. Szily, Századok 1904. évf. 814.]

BŰNÖS-BÁJOS?: [magicus; zauberisch]. 1717: Lengel Tamásné, Virág Kata, Gombos Györgyné Tótt Anna . . . *bűnös* [igy] *bajos*, Igricz Boszorkány Asszonyok . . . Ifju, és öreg rendben lévő szemellyeket meg nyergelvén, azokat ottan, ottan rongálni, Gyöttreni, és rajtok ugy hegyeken, és völgyeken nyargalozván magokat, és más Terheket hordoztatni . . . mérészlették (BorsodvjmJk. 18. sz. I.550). Mint hogy pedig az ilyen nyilván való *bűnös* [igy] *bajos* boszorkányságok, ördögökkel Tarsalkodások, és Czimborálások . . . a męh égetésnek büntetésével szoktanak meg büntettettni; Azért én is azt kívánom, hogy ezen *bűnös* [igy] *bajos* nyilván való boszorkány Asszonyokis . . . meg égetésnek (uo. 551). [Tollhiba-e v. népetymologia *bűvös-bajos* helyett? L. ezt NySz. 1. jel.]

BŰVÖS-BÁJOS, l. bűnös-bajos.

CAFRANG: [Az 1581-iki adatban a szó jelentése ez: fibrae, tania, lemnisci; besetz, franse, quaste NySz. (3. jel.).]

CĚČĚLLE, l. Cicělle.

CĚDULA: [marktzettell]. 1682: Ha kinek *cědula* [t. i. vásárpénzről szóló] nimesen s męgis árul, jószága confiscáltassék. A *cědula*ház inspectiója alá bizattatnak a kufári rendek (DebrJk., l. GazdtörtSzemle XI.267). [Vö. NySz. más jel.]

CĚDULÁSHÁZ: 1682: Ha kinek *cědula*ja nimesen s męgis árul, jószága confiscáltassék. A *cědula*ház inspectiója alá bizattatnak a kufári rendek (DebrJk., l. GazdtörtSzemle XI.267).

CEPCER, cepcér: [brantweinschenker]. 1711: Anno 1711 dje 1 Juny. Fogatta meg a Becsfiletés

Tanaes, *Czepczerjének*, Ranoezinan Lakos Babka Jakab Uramat, ily forman hogy mig az ujj be Gyün, iceejet a palyinkanak, Per Denar. 33. 20-die icee a Varasé, ennek penig Bñntetése 12 for. mind a Varas Resziről, s mind a *Czepczer* részerül, ugy hogy mind a Varas ha kárt vall, a *Czepczer* reszerül, s mind a *Czepczer*, a Varas Reszerül, ha a Varas mastul Palyinkát venne (SzendrőJk.). [Vö. ném. *Zipser*, szépeességi ejtéssel: *Zepser*.] [Vö. pálinkás-cepcer.]

CEPCÉR, 1. cepcer.

CEPCERSÉG, CEPCERSÉG, vö. pálinka-cepcerség.

CICELLE, Cécille: [l. fönt]. 1522: Demetrius *Checheelle* (OL. D. 37004).

CIKKELY: [Az 1683-iki idézet teljesebben és pontosan így hangzik: A' Harmadik rész, Szeesenyi rész, mely két fele Szakad; az Első Szakasztis két fele hasad, egyik Szeesenyi Peter maradekie, a' másik a' Hidi Fèrénéz maradekie. A' második Szakaszt hasad három felé, melynek egyik *czikkelye*, Janoki Peterne maradekie (OL. UC. 3/32, 4. l.)]

CÍMÉR: [A 2. jel. 1634-iki első idézete pontosan így hangzik: Valamely Posta, magha vagy masok dolgában, hirünk engedelmiünk nélkül *czimerünkkel* vagy levelünkkel csak fél mely földigh menneis, megh hallion erette (Múz., Rákóczy György rendeletében). [Vö. bárány-címér.]

CÍMÖR, vö. bárány-címér.

CIPELLŐS, vö. száras-cipellős.

CIPERTES ? 1. csipertes.

CIPÓ: [A NySz.-ból átvett német értelmezésnél szabatosabb: das kleine weissbrot KB., vagy inkább: «kleinerer brotlaib», minthogy fekete cipót is emlegetnek a régiek. (L. Takáts S., Magyar Nyelv 1906. évf. 132.)]

CIPÓ-OSZTÓ: proviantmeister NySz. 1530: Laurencii *Cypooztho* cognomine (Múz. Kisfaludy).

CIRKÁLÁS: inspectio, inquisitio; erforschung, untersuchung NySz. 1604: Ha az Uarasnepe keozwl, uagi zolgalatra, *Circulasra* Uarmire uetnek postasagra et huie Similia, Ennek egi-ei ffig az bwnetese az biroe es Polgaroke (MJogtörtEml. I.34). [Azt is jelentheti e helyen: custodia; die wache, das wachen.]

CIRKOS: [speltam habens; spelt habend]. 17. sz. vég.: Mely [hely] *Cirkos* gergelének mondatik (Múz. Szily, No. 201). [Vö. *cirok* NySz.]

CITÁL, vö. előcitál.

COJTA: [A második idézetben *konczon* h. olv. *kantzon*, s az egész helyet pontosan l. e Pótlások közt *kanc* a.]

CUDAR ? : [l. fönt]. 1372: Johanne *Zudor* [olv. szudar? a. m. eudar?] (Veszpr. 14, Szentkirályszabadja).

CULÁK, vö. szulák.

CSÁKÁNY: [A kérdőjellel idézett XIII. és XIV. századi hely- és személynévi adatok *Chakan*-ja szláv eredetű név, l. Melich, Nyr. XXXIII.320.]

CSÁKÓ: [l. fönt]. 1594: Fekete taresa, kék taresa, csákó barna taresa, vörös taresa, kék taresa babos,

kék taresa kajla, barna taresa babos, kék taresa daruszörű ökör (KeeskemétJk., l. Nyr. XXXII.158).

CSÁNGÓ: «rosszul hangzó magyar (beszéd)» MTsz. 1401: Georgium *Chango* [olv. csángó?] dietum (ZichyOkm. V.233). 1560: *Csángó* [eredeti helyesírása?] András (SzékelyOkl. V.76). 1602: *Csángó* Miklós (uo. 207). [A szó eredeti jelentésére nézve vö. Munkácsi, Nyr. IX.445; Horger, Erdélyi Múzeum XXII.134 és Zolnai, Magyar Nyelv 1905. évf. 400.]

CSAPLÓ-KUPA: [Szily K. szerint a. m. a hordó esapraütésekor a lyuk elé tartott s a csap alatt hagyott kármentő edény; zapftrog, zapfkrug; l. Századok 1904. évf. 814. Vö. *csapos korsó* MTsz.]

CSAPOS: [Az 1546-iki idézetben úgy látszik a. m. *csapos korsó*: «kis boros edény, mely a csap alá fér» MTsz. Vö. Szily, Századok 1904. évf. 814.]

CSAP-SZÉK: cauponium; schenke NySz. 1678: Varga János is sorosítja ugyan Zagyya Györgyöt, hogy a *csapszéken* a vén asszony aranya végett volt vetelkedés (DebrJk., l. NyK. XXVI.342, «sorosit» a.). [Vö. fönt.]

CSÁSZÁR-LAPÁT: [Vö. «Régente a vízi molnárak azt a rudat, melylyel a malomkövet fölemelték, *császárnak* nevezték. Cságolyi Ferencz henyei molnár (Zalaszentiván mellett), kitől ez adatot kaptam, régi fajta elnevezésnek mondta; ma már nem járatos. Valószínű, hogy a lapát formára kiszélesedő *császárt* nevezték hajdan *császárlapát*-nak» Szily Kálmán észrevétele, Századok 1904. évf. 814.]

CSATLÓ-FA: [Értelmezése helyesen: a) zange, binderiegel BM.; vagy b) «faág v. karó, a melylyel a szekérré rakott fának összetartó láncát megfeszítik» MTsz.]

CSATORNÁS: [A NySz.-ból vett értelmezés törlendő, saját magyarázatom után pedig a kérdőjel elhagyandó.]

CSEKE: [Szláv eredetű személynév (l. Melich, Nyr. XXXIII. 315—316), tehát a *cége*, *csekő* szókkal nincs összefüggésben. Az 1267-iki idézetben *Peche* h. olv. *Pethe*.]

CSÉMÉLET: [Az 1480-iki idézetben *tercium* h. olv. *terciam*.]

CSÉPÁNOS: [l. fönt]. 1329: *Chepanus* filius Zegun (Múz.).

CSÉPÉGÉS: [l. fönt]. 1714: Pályinkás Márton Vállalta fel a' Váras pályinka Czepezerségét... meg egjezván ő kglmével egy egy ittze pályinkáért Denar. 36, minden 20dik ittze penig a' Várasé Ugyan azon 20dik ittze pályinkának felét penig engedte a' Váras a' koresmárosnak *Csepegesc* (SzendrőJk., jan. 22-i jk.).

CSER: [Az 1358-iki, Knauzból való adat lapszáma helyesen 23.]

CSEREPCSIK, cserepcsip: «csiptető fa» MTsz.; [zwängholz]. 1710: Sűtő Matét, rút ítőztató kinokra vetvén, hallatlan tűzek által Pribék modgyára Sűtőgették, szakállát két izben is *Cserepcsipban* ki szagatták (BorsodvjmJk. XVI.451). Két Ló közt ugy vitték karon fogva Maczó főben ott kinzották mindenféle kimondhatatlan kinokkal, ugy mint leg elsőben *cserepcsikot* csinálván, azzal az Szakállamat kétszer szakasztotta ki (uo. 452). Ló között húrezolván különböb fele ítőztató kinokkal kinzották, és pénzért Szerezoltatták, *Cserepcsikot* csinálván az Szakállát ki szagatták (uo. 453).

CSEREPCSI, 1. cserepcsik.

CSEREPE: [l. fönt]. 1522: Ladislaus *Chyerepes* (OL. D. 37004).

CSÉRGŐ: [Az 1193-iki idézetek *Chergou*-ja Karácsonyi János figyelmeztetése szerint nem egyéb, mint a somogy megyei Csurgó helységnek régi neve.]

CSÉRPÁK: «meregető edény, meregető csőbőr» MTsz. (1. jel.); ein grösseres hölzernes gefäss zum schöpfen des mostes BM. 1731: Sernek való szalad... Léhek nro. 3. *Cserpák* nro. 6... Item Votkás hirdók 2 *Cserpák* 6 (MiskolcJk. II. 317—318, sörfőző házhoz tartozó eszközök közt, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 276).

CSIKÓ: [Az 1252-iki idézet *Chykuragathu* szava Karácsonyi János nézete szerint így olvasandó: Csikor-ága-tó; a *Csikor* szn. pedig egybevetethető a köv. adattal: 1186: *Cykor*, szn. (Pannonhalmi főapáts. története I.612).]

CSIMARIN: [A ritkább *csimarin* alak vagy csupán toll-, illetőleg olvasáshiba a régi adatokban, vagy nem azonos eredetű az általánosabb *csimazin*, *csimazin-posztó*-val, s a kettőt csak úgy tévesztették olykor össze eleink.]

CSIPERTES, cipertes? «sántító, sántikáló» MTsz.; [claudicans]; hüftenlahm, lendenlahm, kreuzlahm BM. 1722: A Láb nyom csak Balog Éva nyomához czélozot, a mint is probáltak sánta *czipertes* [olv. csi- v. ci-?] lábát a' felül specificalt nyomhoz, nem akarván Balog Eva Engedni, de erővel hozzá mérték az nyomhoz a' csizmáját vele meg egyeztet (BorsodvmJk. XIX.523, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 376).

CSOPORT, csoport: manipulus, congregatio; haufe, gruppe, rotte NySz. (2. jel.). 1717: A' fatenst penig egy menecskével együtt nem engettek le szállani a' Lórúl, magok peniglen *csuporton* palinkaztanak (BorsodvmJk. 18. sz. I.554). [Vö. fönt más jel.]

CSORDA, vö. ökör-csorda.

CSŐ: [A 2. jel. alatti 1594-iki idézetben *Vagion egi regal* h. olv. *Vagjon egi hituan regal*.]

CSÖRC: [Vö. ehhez Réthei Prikkel Mariánnak a régi *csörsz* (a. m. fekete; niger; schwarz) szóról írt cikkét, Nyr. XXVIII.218.]

CSÖREGE-SÜTŐ: [Értelmezése helyesebben: schneeballenbäcker.]

CSÖRTÖGZÉS: [streptus; geräusch]. 1717: Egy Eczaka a' fatens házában, egy nagy barna Macska iár nagy *Csörtögzéssel* [igy] (BorsodvmJk. 18. sz. I.556). [Vö. 1. *csörtög* MTsz.; *csörtöl*, *csörtölözés*, *csörtöz* NySz.] [Vö. *csörtölözik*.]

CSÖRTÖLÖZIK: [strepo; rasseln, rascheln]. 1715: Akkor is ujjobban ment Visnyainé a' Seres Györgj ágjára honnan való elővetelét is a' Fátens jól hallotta *csörtölözvén* [igy] a' szalma (BorsodvmJk. 18. sz. I.432). [Vö. *csörtögzés*.]

CSÖVES: [Az 1637-iki adat teljesebben és pontosan így hangzik: «Ugyon [a bástyán] negy seregh bonto: Eggik tizenhat *chycös*, jo usas kerekejuel Agyaua tengelyeuel, rudgyaua felherceueuel, hamfayua, es egyeb ezkeözejuel».]

CSÚCSA, vö. szúca.

CSÚCSÁS, vö. szúcás.

CSUPORT, 1. csoport.

CSUSZKA? 1525: Nicolao *Chwzka* cubiculario Regie Maiestatis (MTörtTár XXII.223). [Vö. MTsz. ?]

CSŰRÖS-KERT: [Az 1634-iki idézet pontosan így hangzik: «Az *Cziürös kertben* vagion eöt Abora kettei szinaual feligh Nro. 5».]

DAGANATSÁG: [tumor; geschwür]. 1722: De jó szerencséd, hogy én ide jöttem, mert a' lábáról a' szivére ment volna a' *daganatság*, meg kellett volna két hét mulva halni (BorsodvmJk. XIX.522, Borovszky S. kijegyzése, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 276).

DAGASZTÓ-SZÉK: [Értelmezése helyesen: sponda magidis; gestell des backtroges, (backtrogstelle BM.).]

DALI-CSIZMA, 1. deli-csizma.

DAMA: [Dominici vel Damiani nomen blandiens; koseform zu Dominik oder Damianus? Az adatokat l. fönt «dama» alatt.]

DÁMA? [Az adatokban nem lehet meg a mai *dáma* szó, mely csak újabb, XVIII. századi jövevény a magyarban. Vö. az előbbi *Dama* cikkel. Az 1293-iki idézet helyesen így hangzik: «Zerechun et *Dama* custodum siluarum nostrarum».]

DANDÁR, dundár: [Az első jelentésre régibb adat: «Realem exercitum quod nos vocamus *dwndar*» (Takáts Sándor idézete Nyr. XXXII.427).]

DÁNIËL, vö. Danyi.

DANYI: [Danielis nomen blandiens; koseform zu Daniel]. 1728: Protestál solenniter az Ménés [olv. ménés] Pasztor arrúl; hogy Actor Vram *Danyi* nevű szolgálja az Lónak gondgyát visellye (MiskolcJk. II.104, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 277, «nyűg» a., a «visellje» írás itt sajtóhiba). [Vö. *Dániël*.]

DARABKA? [frustulum; stücklein]. 1597: Ismét adtunk öt kalánt és az zomoras ezüstdarabkát [igy?] pro fl. 10 d. 30 (Mihalik: KassaÖtvTört. 206).

DARU-SZÖRŰ: [l. fönt]. 1594: Fekete tarcsa, kék tarcsa, esáko barna tarcsa, vörös tarcsa, kék tarcsa babos, kék tarcsa kajla, barna tarcsa babos, kék tarcsa *daruszörű* ökör [marhák színére vonatkozó kifejezések] (KecskemétJk., l. Nyr. XXXII.158).

DARVAS: 1684: Örökségnek való vessző [t. i. szőlővessző] mindenkoron bőven hagyassék, az igen *darvas* [a. m. dús? vö. MTsz. 1. jel.] tövek elsüllyeszteszenek (GazdtörtSzemle I. 150—151). [Vö. fönt más jel.]

DÁVID: [l. fönt]. 1141—61: Hos preterea servientes proprie libertati donavi: Moglou, *David*, Soludi, Bereiei, Kanaz et Boggu, cum uxoris (Magy. Könyvszemle 1892/93. évf. 19).

DÉÁK: [l. fönt, 1. jel.]. 1598: Thomas Emredeak (OL. RDecim. Zempl.). Johannes Paldeak (uo.). [A cikk végén *Vö. alatt rökördáló-déák* törlendő.]

DÉKÁN: [«Egyházi» jelentése is lehetett a szó-nak, miut ma a népnyelvben, l. MTsz. 3. jel.]

DELI-CSIZMA, dali-: [vö. fönt]. 1736: Bizony az fekete csizmát sem viselte más, hanem az ki gyászolt, az *dali csizmát* sem viselte más senki, hanem amaz nagy emlékeztető úr Kornis Gáspár (Apor: Metamorphosis Transylvaniae, l. Monumenta Hungariae

Historica, Írók XI.349). [Vö. «A csizma és saru közt átmenetül szolgált a *deli* vagy *dali* csizma, melyet *deli sarunak* is neveztek» Nemes-Nagy 164, vö. még no. 235.]

2. DÉLLŐ: [l. fönt]. 1697: Ott volt a marháknak *dellői*, de telelő sohasem volt, hanem baromjáró föld (Kecskeméti Jk., Takáts Sándor közlése).

DÉME, l. Dömjen.

DÉMETER, Dömötör: [l. fönt]. 1345: In villa Zoundemeter [Külső-Szolnok m.] (KárolyiOkl. I.164). 1598: Johannes *Dömeter* (OL. RDecim. Zempl.). [NB. A fönt idézett *Demeh*, *Deme* alakok a latin *Damianus* névvel is azonosíthatók. Vö. *Döme* CzF. és Kubinyi, Nyr. XVIII.87.]

DÉREK-SZÉK: «törvénybírói ítélőszék» MTsz. 1683: 15. [értsd: március 15-ikén] Mentem Miklósvárszékre *derékszékre*. 16. Mentem Szentgyörgyre *derékszékre*, hálai Várhegyre. 17. Mentem Kovásznára a *derékszékre*, hálai Mikes uramhoz. 18. Vásárhelyre a *derékszékre*, hálai Torjára Apor István uramhoz (Tört. Társ 1903. évf. 83).

DÉREK-TARTÓ: [A forrásjelzésben 2607 h. olv. 26076.]

DERESZKELŐS: [Sh., olv. *dérészkölös*.]

DÉSZKA, vö. szín-dézska.

DÉSZKÁS: [l. fönt]. 1634: Egi foir *Deszkas* nioszolya (OL. UC. 21/3). Egy *Deszkás* Tálás (uo.). [Vö. Egi eöreg Talas három contignatióban (uo.).] Azon kamorában egy *Deszkas* pocz (uo.). Egy *Deszkás* Pocz (uo.). 1637: Ott küel uagyon az var arkaban az vizben labakra epített zendelyes *dezkas* por haz (uo. 14/43, 4. l.).

DÉZMÁLÁS, l. dézsmálás.

DÉZSMA, vö. gabona-dézsmá.

DÉZSMA-DISZNÓ, dézma-: [porcus decumanus; zehentschwein]. 1692: Dobosnak hóról hóra az gyalogokkal pénz fl. 4... *dézma disznó* nr. 1. Egy sütnök pénze fl. 5. buza cub. 5. *dézma disznó* nr. 1 (GazdtörtSzemle VI.182).

DÉZSMÁLÁS, dézsmálás: decimatio; das zehenten NySz. 1700: Azmi a bor-dézmát illeti, az régi boldog üdöben az szőlők terméseit az szüreti *dézsmáláskor* törkölyül szokták béhozni az szüretező emberek (GazdtörtSzemle VII.404).

DEZSŐ: [l. fönt]. 1447: Johannes filius *Desew* bani de Gara praedicta (Turul 1902. évf. 155).

DICSÉRET, dicséret: hymnus; lobgesang NySz. 1609: Hög az musica az magiaroknal tudatlansagban vagion, nehezen talalliak ki az notait az *Diczireteknék* (MA. NLI. 297, eredetije szerint).

DICSIRET, l. dicséret.

DÍJ, diú: auctoramentum, valor, pretium, homagium, sacramentum submissionis; preis, lohn, gebühr, huldigung NySz. 1604: Ha az TERNENAPRA az kezes az fogliot nem praesentalhatna, hanem succumbalna az fogoly, Es megis sententiaznak az fogliot, s kergetoben esnek az fogoli az kezes auagi az Biro holt Dyan maradna ez Illien fogolinak, Ennek az *Diunak* az harmada az peorose ket reze az tizte, de ennek az *Diunak* fele az biroe, fele az hat Polgaroke (MJogtörtEml. I.34). [Vö. eleven-díja, embér-díj, holt-díja.]

DINNYÁS, l. dinnyés.

DINNYÉS, dinnyás: [l. fönt]. 1522: Nicolaus *Dynnyas* (OL. D. 37004).

DIÓ-BÉL: [nucleus nucis]; nusskern BM. 1695: Volt egj Arany Lánecz *diobél* forma, az ki négy rendel érte által a derekamat (AdalZemplvmTört. VI. évf. 183).

DIR, vö. gyür.

DISZNÓ, disztó: [l. fönt]. 1599: Az Diszto Tyzedet a mi illeti Arrul ilyen modon vallottak. Hogy elein minden *Disztótól* a kiből tyzed nem illet, nygy pinzt attak (AdalZemplvmTört. VI. évf. 334, pácini adat). [Vö. MTsz.] [Vö. dézsma-disznó.]

DISZNÓ-BAROM: sus; schwein NySz. 1590: Harom Boryus teheneth, harom lowatt egj wasas zekerett, egj eckett, kylench keopw mehett, negjwen *dizno barmoth*, buzatt keth hordowal, egj kaswall, huz keobeol tawazt harom zalonnath (BorsodvmJk. II.450).

DISZNÓ-ÓVÓ, gyisznó-: [subulcus; schwein-hirt]. 1240 k.: In silva Zeles sunt X ville subulcorum, que wigo nuncupantur *guznoov* (Pannh. 61/8, l. A panonh. apáts. története I. 321 és 199).

DISZNÓ-PÁSZTOR: [l. fönt]. 1598: Paulus *Diszno pasztor* (OL. RDecim. Zempl.).

DISZNÓ-TIZED, disztó-: [decuma porcorum schweinzehent]. 1599: Az *Diszto Tyzedet* a mi illet Arrul ilyen modon vallottak. Hogy elein minden Disz tótól a kiből tyzed nem illet, nygy pinzt attak (Adal ZemplvmTört. VI. évf. 334, pácini adat).

DISZNÓ-VÁLTSÁG: [Jelentése: a disznó-dézsmá váltsága; pecunia qua decuma porcorum redimebatur; lösegeld des schweinzehenten.]

DIÚ, l. díj.

DOBOLÓ-BÁSTYA: [propugnaculum, in quo tympanum pulsabatur; bastei, wo man zu trommeln pflegte]. 1605: Az *dobolo Bastian* Egh Falkony Egh Sebes tharaczck Egh zakalos (OL. UC. 28/61).

DOLGOS: [l. fönt a) jel.]. 1561: Bécsben, meg-higgye kegyelmed énnem egyéb vizslát nem adtak, hanem egyet adott kölcsön Gileis, azt sem láttam még mi *dolgos* (GazdtörtSzemle I.194).

DOLMÁNY, vö. szűr-dolmány.

DOMANKOS, l. Domokos.

DOMOKOS, Domankos: [l. fönt]. 1595: Michael *Domankos* (OL. UC. 28/42). Benedictus *Domankos* (uo.).

DORKÓ: [l. fönt]. 1418: Domine *Dorko* Domine Annus (OL. D. 10682). 1574: Kornys *Dorko* Azzon (AdalZemplvmTört. V. évf. 340). 1617: Mely [jószág] zalott rea az Nagj Attiarol es az Nagj Anniarol Bel-leni Miklosrol es Jardanhaj *Dorko* Azzonrol, vgjmint ozlas Attiafiura, es verre (BorsodvmJk. IV.191).

DÖG? [l. fönt]. 1231: Unum aratrum cum octo bobus et duobus servis, quorum unus Scyrida et alius *Dóg* [a. m. dög?] nuncupantur (Pannh. Hítel. 4, Erdélyi László kijegyzése szerint).

DÖMETER, l. Dömötör.

DÖMJÉN, Deme: [l. fönt]. 1211: In uilla Balanus que est in provincia Cenadiensi isti sunt serui Wodos Demus *Demeh* [olv. Deme? a. m. Damianus?]

Wiob Song (Pannh. Tih. 1/5). Hii sunt ioubagiones Bota Deme Ceke Buhteh Behneh (uo.). Vdornici de Mortus hii sunt Quesereu Thetemeu Monios Colondus Sumou Demeh Quisid (uo.). 1299: Deme. szn. (Mon-Strig. II.474). 1332: Micaleum Filium Demee (Benkó Imre: Az Ináresi Farkas család története, 36). [Vö. Dóme CzF. és Kubinyi, Nyr. XVIII.87, «Damianus» a.]

DUDA: [Német eredetű szn., amely mai köznévi *duda* szavunkkal nincs összefüggésben, l. Melich, NyK. XXXIII.340.]

DUNDÁR, l. dandár.

DUPLA-BÁRSONY, vö. toppél-bársony.

DUPLA-TAFOTA: [l. fönt]. 1579: Egi fekete *dupla tafota* Kosuehka, fekete barsonnial premezet (Radvánszky: Családélet II.31). Egi fekete *dupla tafota* Kosuehka, nest torokkal bellet (uo. 32).

DUTKA: [Az 1638-iki idézet forrásában 2/24 h. olv. 2/34.]

EBÉDLÉS: meridiatio; das speisen NySz. 1684: Nap keletkor fogassanak veleik a' munkához es feleltö-kömözés 's *ebedles* kívül nap szálátig szorgalmatos-san munkalkottassák öket (AdalZemplvmTört. IV. évf. 129).

ECET: [l. fönt]. 1553: Waghon therkewles *eczeth* három hordo (OL. Nád. 48). [A cikk végén *törkölyös-ecet* mint összetett szó törleendő.]

ECSELLŐS: [Kubinyi Ferenc az *Echelleus* nevet *Ehellős*-nek olvassa s az *Achilleus* név magyarosításának véli, l. Turul III.176.]

ECSETES: [Jelentése lehetett «ecsetcsináló; opifex penicillorum; bürstenmacher» is.]

ÉDÉS: [Az 1552-iki idézetben *Sawnyw* [igy?] h. olv. *Sawanyw*.]

EDLELMES: 1177 k.: Post obitum meum, si *Edlelmes* coniuux mea superuieret (Fejérpataky: III. Béla kir. okl. 28). [Melich J. szerint az *elleni* (eredetibb **edleni*) igének származéka volna, l. Nyr. XXXII. 233.]

EGÉSZ-HELYÉS: [A címszót olv. *egészhelyes*-nek. Az 1559-iki idézet forrásául pedig U. h. olv. U. I.]

ÉGETŐ, ígető: [l. fönt.]

ÉGÉTT, ígött, vö. égött-bor.

ÉGÉTT-BOR, ígött: [l. fönt]. 1737: Tè átkozott Gyélkos megh étettek az anyádat tè vettél egy Garas-ára Siesant és én attam meg inya *ígott borban* neki (Reizner: SzegedTört. IV.523, Kovács J. kijegyzése szerint). Primo Gyermek Szörü anyának az elmúlt Üdők-ben Sziesánt *íget borban* megh innya te attadé. Secundo Fabján Peter Leankájának abbul az üvegbüil melly-ben Sziesan vala *ígelt bort* innya te attalé (Szegedi boszorkánypörök irataiból, Kovács J. kijegyzése szerint).

EGRÉS: [l. fönt, 1. *egrös* a.]. 1270 (1270 1387?): Pervenit ad unum locum *Egressed* vocatum in medio ipsius prati (HazaiOkm. VII.131).

ÉGYÉBÜÉ, l. egyébüvé.

ÉGYÉBÜVÉ, egyébüé?; alio; anderswohin NySz. 1544: Kerlek külg Barazkot ha meg eret, de ne menn temmagad se nadasdra, se *egcbü* [igy, nem

a papiros szélén, nines is elmosódva; olv. egyébüé?] (Múz., Tört. és irodtört. kiáll. 294. sz.).

ÉGYESSÉG, vö. város-egyesség.

ÉGYIK, eggyék: [l. fönt]. 1643: Az Epperjes varossa Specificalt Aknát az Soo feőzeő hutauai eggiut *Egiék* [igy] Concivis Attiokioknak Mihalyko Janos Uramnak Arendaban attak (OL. Instr. 42, l. Gazdtört-Szemle VI.121).

ÉGYKOR: aliquando; einst NySz. 1716: Honnan is *egykor* [a. m. a mai «egyszer»] fel kelvén a' Gulyás mégyen Máriához a' felyül említett szolgallóhoz (BorsodvmJk. 18. sz. I.353). *Egykor* [a. m. egyszer] onnét mind ketten fel kelnek, mennek a' ház mellett való marha akolyban (uo.).

ÉGY-NÉHÁNY: [Az idézetben *Vagion egi regal* h. olv. *Vagjon egi hituan regal*.]

EHELLŐS: [L. e pótlások közt *Ecellős* a.]

ÉKLÉZSIA: ecclesia; kirche, kirchengemeinschaft NySz. 1621: Ha büntetetlen paraznat talalt valaki el venni, s- az hazassag utan tudodik ki, de az artatlan el szenved, ne bontassek megh az Hazas-sagh, hanem az vétkes fel tartson poenitentiat, s- *kó-vessen Ecclesiát* s- mennyen viszsza (Méletai Nyilas: Agenda 345–346). 1639: Azért az egész városbeli gyülekezet ellen vétést s ez eselekedetivel Istent is megbántotta. Azért *ekkleziát kövessen* (Török-magyar-kori Történelmi Emlékek, Okmánytár I.77). 1680: *Ecclesiát követvén* s nyelve váltása díját is lefizetvén (Nagybánya város jegyzőkönyvéből, l. Palmer Kálmán: Nagybánya és környéke 51. l.). 1766: Ha ki gyermeké meg-nyomja, ne tartozzék *Ekklesiát követni* (Bod Péter: Szent Polikárpus 86).

ELBOCSÁT: [A német értelmezéshez a NySz.-ből valón kívül még hozzáteendő: auslassen.]

ELBOMLIK: [A német értelmezéshez még hozzátehető: verfallen, zerfallen.]

ELEKÉS: [l. fönt]. 1522: Stefanus *Elekes* (OL. D. 37004).

ELÉNA, l. Ilona.

ÉLET: [frumentum; getreide]. 1669: Az *Eletünk* olly lednekes s gazos volt hogy egy kereszt egy kassai Szapu szemet nehezen adott (AdalZemplvmTört. IV. évf. 114). [Vö. fönt más jel. és MTsz. 1. jel.]

ELEVEN-DÍJA: [«homagium vivum»]. 1594: Az ki *eleuen dyan* [igy] marad walakinek abbol az ispan-nak egi forinthia jar (OL. UC. 113/5). 1604: Ualaki indebite ualakit megfogh, Es elegendeo ratioia nem lezen hozza, *Eleuen Dian* fl. 12 Dr. 50., marad ereotte (MJogTörtEml. I.33). [Vö. «Homagium vivum: *Eleven díjja* 33. Forint» PPB. (605. l.) és l. Frank Ignác: Az osztó igazság törvénye Magyarhouban (1845) I.717.]

ELEVEN-GYÖMBÉR: 1531: *Elewen gönber*, tengeri zóló, mondolo [igy?], zegfw fahe (OL. Nád. 43). 1587: Egi twna czwkorral csinalt *eleuen geombert* (uo. 40).

ELFOGYAT: consumo; verzehren NySz. (1. jel.) 1721: Ő néki soha többé gratiája ne lehessen, hanem vagy fegyver által *fogyatlussék el* élete vagy a Deres-ben való kegyetlen megkínztatás után kipaczalot-tassék (KiskúnhajJ.).

ELHAGY: desero, relinquo [stb.]; lassen, verlassen, weglassen NySz. 1608: Az Attia . . . *El hagia* Benneon-

ket [a. m. meghalt], Jo vitesseget viteszkedűen futasat El vegezuen, az le tett Koronat megh atta az Jesus Cristus neki (MA. NLI. 253, eredetije szerint).

ELKAPAR: [terra obruo; etwas durch scharren verbergen, in die erde scharren]. 1716: Kovács Gergely sógromtól [így] kértém egj kis Palántának való földet az kertiben, szinte ott talált adni, a'hol az holt Gyermekek *el* volt *kaparva* (BorsodvmJk. 18. sz. I.485).

ELKÖT: obligo; verpflichten, verpfänden NySz. (2. jel.) 1607: Matol fogua ennekutanna in perpetuum semminemw niauallianabn zwksegben es akarmi fogiatkoszasban Usarheli Ember, sem Uarosi Nemes Embernek sem kiuehreal ualonak ith az Uarosan Usarheljen leueo eoreokseget semmi uton *el* ne merezellie *keotni* se *el* ne *keothesse*. Ha zinten *elkeotne* is ne maradien in vigore hanem a ki feiet *elkeotne* azt lassa. De igj hogj it ualo Uarosi Embernek mind feiet, Jozagat, Marhaiat eoreokseget zabad legien *elkeotny*: Meli *elkeotese* utan ha Biro altal Executiora megien az dologh [stb.] (MJogtörtEml. I.38).

ELKÖTÉS: mancipatio, obligatio; verpfichtung, verbindung NySz., [verpfändung]. 1607: It ualo Uarosi Embernek mind feiet, Jozagat, Marhaiat eoreokseget zabad legien *elkeotny*: Meli *elkeotese* utan ha Biro altal Executiora megien az dologh [stb.] (MJogtörtEml. I.38).

ELMARAD: [l. fönt, 2. jel.]. 1694: Mi szőlös emberek végezűtk közönségesen, ha valamely eskűtt ember elmarad közülünk, mikor vagy szőlőt kerülünk, vagy egyéb igazításra parancsol az bíró, *elmaradjon* az eskűtt 1 forinton, ha szánszándékkal elmulatja (GazdtörtSzemle I.171).

ELMARADÁS: [«convictio» (l. Törvtud. Műszót.); verurtheilung]. 1640: Ez az varas elő Torvenie hogi minden perlekedők között levo vallatlan prokatorsagnak *ell maradasu* Fele mind az kereset summa penznen s mind a Giraknak *ell maradasu*, Fele az Tanacze, fele penigh az keresső felet illetj (MiskolcJk. I.258, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 377, «vallatlan» a.). [Vö. NySz. más jel.] [Vö. elmarad, 2. jel.]

ELMARASZT: condemno; verurteilen NySz. 1694: Mikor valaki pert indít valakivel, tartozik prókátort vallani szőlő bíró uram előtt, Ha nem vall, az más fél, reá hallgatván *elmaraszthatja* 1 forinton, mivel hogy vallatlan prókátor (GazdtörtSzemle I.172).

ELNEVET, -i magát: [cachinno, cachinnum tollo]; auflachen, in lachen ausbrechen KB. 1744: Az beteg gyermeket megtekintvén, *elnevette magát* és azt mondotta: az szép asszonyok talába hágtál (Reizner: SzegedTört. IV.532).

ELŐ: [Az 1. jel. 1353-iki idézetében *Sarkeueley* Karácsonyi János szerint az oklevél tollhíbjá e h. *Tarkeueley*. A 2. jel. 1267-iki idézete törlendő! A tulajdonképeni helyes idézet uo. 1276 alatt olvasható.]

ELŐAD: [Az idézet első sorában *hogj* h. olv. *hogh.*]

ELŐÁLL: compareo, adsto; vortreten, erscheinen NySz. 1613/1696: Hogy az mi törvényünk megmaradása állandóbb legyen, látjuk az mostani üdőben közöttünk igen uralkodni, hogy akarki is simpliciter *előállván* valamely ember régen irt örökségeért, *előcítálván*, kit azelőtt sok esztendőig békességesen birt, épített és nagyobbított, mindjárt el akarja venni, valami jussát praetendálván (GazdtörtSzemle VII.409).

ELŐCÍTÁL: [cito, in jus voco; vorladen]. 1613/1696: Hogy az mi törvényünk megmaradása állandóbb legyen, látjuk az mostani üdőben közöttünk igen uralkodni, hogy akarki is simpliciter *előállván* valamely ember régen irt örökségeért, *előcítálván*, kit azelőtt sok esztendőig békességesen birt, épített és nagyobbított, mindjárt el akarja venni, valami jussát praetendálván (GazdtörtSzemle VII.409).

ELŐ-RÁSA: [Hogy ez voltaképen mi, nem állapítja ugyan meg Takáts Sándor, azonban magáról a *rása* szóról azt mondja, hogy posztót jelentett, míg az úgynevezett *flórenci rása* arannyal és ezüsttel szőtt selyemszövet volt (l. Századok 1906. évf. 207). Vö. még *rása* MTsz.]

ELPARLAGODIK, -pallagodik: [l. fönt]. 1756: Az Szendrei Középhegyen Lévo Nehai Végh Mihályról, Nagy Atyarul maradot es *elis pallagodot* Szőlőbeli örökséget . . . elatta (SzendrőJk.).

ELPUSZTÚL, -pusztól: vastesco, desolor, expolior, deleur; verheert, beraubt, vernichtet werden NySz. 1597: Az Chornay Praepostsagh, cumi [így] omnibus pertinentiis: Azzonkeppen az Papoczy Praepostsags . . . az pogány myath *ell puztholtanak* myndestheűll (OL. ÚC. 12/42).

ELSILLAMODIK: [sich davon schleichen]. 1715: Látta egyszer a' többi között ettzaka, a' tűz lassú világánál hogy Visnyai Györgyné *ell sillamodván* [így] ment Seres Gyorgj agjára, és oda űlt, ott sugván véle az Agyon (BorsodvmJk. 18. sz. I.431). [Vö. 2. sillom MTsz.]

ELSZALADOZ: [alius post alium discurrunt; einzelnweise weglaufen]. 1717: Az őkrök mind *el szaladoztanak* kezekből, ki rangatván magokat (BorsodvmJk. 18. sz. I.552).

ELSZÉGÉNYÉDIK: [vilesco; gering werden, schlecht werden]. 1684: Hogy boraink gyakorta *elszegényednek*, a kulcsárok a bortartóhelyet causálják, egyébaránt ha jól csináltatik, nem a pince mindeztől es mindenkor az oka, hanem a dominustól es dominatól, az teli hordóból való italoknak megkívánása és az appetitus contentálása (GazdtörtSzemle I.250). [Vö. NySz. más jel.] [Vö. szegényedik.]

ELTAPODÁS: [conculcatio; das zertreten]. 1781: Csuka István felesége és leánya Ersébet ns. Mólnár Judith hajadon leánt szűz koronájának es szép hírnék, nevének szembe tűnhető vastag gyalázattayára 's becsülletinek *el tapodására* illy otsmány pletykasággal hartzolni s gyalázní nem iszonyodtak (SajószentpJk. 354, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 276, «fan» a.).

ELTÁVOZHATATLAN: [inevitabilis; unvermeidlich]. 1682: En Veress Gergely Veress Imreh, Veress Albert, Adgyuk tuttára mindenek[ne]k az kijik[ne]k illik, hogy mi bizonyos, es *eltávozzhatatlan* Sűksegünk végett kenserítettünk el Zalogositani es Zalogban vetni ugyan it N. Borsod Vármegyeben Nádas névű faluban lévő egy ház helyűnket minden hozzá tartozó javajval (OL. ProcessTab. 228). [Vö. *eltávozzhatatlan* NySz.]

ELTÖLT: [A NySz.-ből vett német értelmzésnél pontosabban megfelel: einschütten.]

ELÜL: sitzen bleiben, sitzen (eine Zeitlang) KB. (2. jel.) 1649: Szűcs István szájábális hallotta, im nem űlhetnek úgymond az asagon Kecskeméthi és Eötvös János, de bizony az lapatonnis *el* kel még *űlniek* (BorsodvmJk. VI.715, Borovszky S. kijegyzése).

ELÜT: [Német értelmezéséhez még hozzá teendő: niederwerfen.]

ELVER: wegprügeln, durch prügel fortjagen, wegtreiben, forttreiben BM. (1. jel.) 1715: Tudgjaé lattae, hallottaé a' Tanú hogy miolta Mészáros Ifjú Seres Györgj Feleségét Dósa Katát magátúl *el verte*, valahol valakivel akar nappal akar ettzaka, valamely paráznsághoz közelítő dolgot vitt é végben (BorsodvmJk. 18. sz. 1.431). [Vö. NySz. 2. jel.]

ELVET: prosemino; aussäen NySz. (3. jel.) 1567: Zolgalatyok [t. i. a jobbágyoknak] Mynd Bvzat arpat zabot *el vetyk* es fel takaryak ha vra akarya (OL. UC. 103/2).

ELVISZ: [mit ins grab nehmen]. 1715: Tudom nekem is meg kell halmom, de lelkemen soha *el* nem *viszem* meg mondom, kinek pirúllon orczája érète (BorsodvmJk. 18. sz. 1.431). [Vö. fönt más jel.]

EMBÉR-DÍJ, -diú: homagium; huldigung, lehns-pflicht NySz. («embér-díja» a.), geldstrafe für persönliche beleidigung BM. 1604: Ualamit Zekben Teruen itel megh ugi mint Maior et Minor potentiak, girak, tisztasag, *Ember diu*, de abba az Prouentusba, az bironak is cziak annie reze uagion minth Edgik Polgarnak, azt Egiarant ozzak (MJogtörtEml. I.34). [Vö. «Különösen bírság egygy neme az *ember díjja* (homagium) mely hatalmaskodó tettekre jár és rend különbsége szerint változik» Frank Ignác: Az osztó igazság törvénye Magyarhonban (1845) 1.717; Goldziher, Nyr. XXIII.193.]

EMBÉR-KÁR: [amissio hominum; verlust an menschen]. 1683: Az országnak nagyobb része a török parancsolatjából kimenvén Győrhez, sok *ember* s marhakárral jövének meg (TörtTár 1903. évf. 87).

EMELŐ-KAPUCSKA: [kleines fallthor]. 1700: *Emelő kapuczkára* Lanczokért fl. 3.60. *Emelő kapuczkára* Rézcsigát fl. 6.60 (AdalZemplvmTört. V. évf. 48).

EMLÉKÉZET, vö. boldog-, nagy-emlékezetű.

ENDÖS: [Az 1397-iki idézet végéről az *így?* törlendő.]

ENDRE: [1. fönt]. 1394: *Endre* Sib dictum (Mon-CivZagr. I.350).

ENGED: concedo, do, dono; gewähren, verleihen, überlassen NySz. (3. jel.) 1449: Merset Kosokot Tholna megebel Somog megeben *engelte* Janus vayda (Forrás?). [Vö. fönt más jel.]

ÉNT, vö. mégint.

ÉPÍT, épüt: struo, aedifico [stb.]; bauen, construi-ren NySz. (2. jel.) 1616/1643: Eggy örögh haz, az Profont haz. és hëuër haz mellet uyonna *épüttelt* kett rëndre (OL. Instr. 42, 1. GazdtörtSzemle VI.127). [Vö. fönt más jel.]

ÉPŐLET, 1. épület.

ÉPÜLÉS: [Az idézet teljesebben és pontosan így hangzik: «Zerdahel. Sellérek Warga Marton... Podrug Peter Zabados az *épülessérth*, megh keth eztendeigh tarth zabadsaga».]

ÉPÜLET, épölet: [1. fönt]. 1597: Azon maiornban... Az eoreg hizlalo hidas mind *el* puztult az maiornak es Istaloknak sok *épöleth* kellene (OL. UC. 101/3, 53. 1).

ÉPÜT, 1. épít.

1. **ÉR:** [Az 1. jel. 1264-iki idézetében *fossa que* h. olv. *ffossa, que*. Az 1325/1332-iki idézetben *Piscinis* h. olv. *Pisscinis*. Az 1470-iki idézet törlendő, minthogy az oklevél illető helyén nagyító üveggel való pontosabb megtekintéssel nem *Thewlthewerth*, hanem *Thewlthewenth* olvasható.]

2. **ÉR,** vö. mégér.

ERDEI-SNEF: [A NySz.-ból átvett latin értelmezésnél helyesebb: *scolopax silvester*.]

ERDŐ: [1. fönt]. 1454: Silua Zygetherdew vocata (OL. D. 14817).

ERDŐ-ÓVÓ: [Vö. fönt. Karácsonyi János fejtegetése szerint a több vidéken előforduló mai *Árdó* helynév a régi *erdőóvó* szónak rövidülése és elváltozása, 1. Ethnographia 1902. évf. 347 és Nyr. XXXIII.286.]

ÉRÉMESBEN, 1. örömesben.

ÉRÉMEST, olv. örömesben.

ERESZT, vö. aláereszt.

ÉRÉZ, vö. fölérez.

ÉRKÉZIK, vö. kiérkéz.

ERMÉNY. -ÉS: [L. *örmény*, -és alatt és nem *örvény*, -és-nél.]

ERMÍNY: [L. *örmény* a. és nem *örvény*-nél.]

ERŐSEN, erőssen: valde, acriter, magnopere; stark, fest, sehr NySz. 1722: A sérczi disznót Balog Andris lopta *el*, ugj a' Varbai Templomot is meg lopta, az melyért meg is téslaszták *erüssen* (BorsodvmJk. XIX.596, 1. Magyar Nyelv 1905. évf. 277, «megtézláz» a., «András» itt sh.).

ERÜSSEN, 1. erősen.

ÉRZSÉBET, vö. Érzsók.

ÉRZSÓK: [Elisabethae nomen blandiens]; Lieschen BM. 1699: Mostoha Leányommal *Ersókkal*... Szirákra indultam (AdalZemplvmTört. IV. évf. 115). [Vö. *Erzsébet*.]

ESIK: [1. fönt 1. jel.]. 1714: Pályinkás Márton Vá-lalta fel a' Váras pályinka Czepezérségét ugyan az 1714dik esztendőben *esendő* Pünkösd Napig (Szendrő-Jk., jan. 22-iki jk.). [A 2. jel. alatti 1636-iki idézet tévedésből került helyére. Itt az *esik* ige értelme a NySz.-beli 3. jel.-nek «incido; geraten» felel meg.] [Vö. *léesik*.]

ESKÜSZIK, vö. beesküszik.

ESKÜTTET, vö. fölesküttet.

ÉSTÁB: [L. *istáp-gyertya* a. és nem *istáp*-nál.]

ESTVÉLI-HAJNAL: [crepusculum, rubor caeli vespertinus; abenddämmerung, abendröthe]. 1717: Mindenik [ökör] nagy sebbel széllyel szaladot... úgy annyira, hogy már az *Estvéli Hajnalis* *el* ment, a' mikor [az ökröket] öszve véhették, és az Istalóban hajthatták (BorsodvmJk. 18. sz. 1.552). Az *Estvéli Hajnal* után (uo.). [Vö. *est-hajnal* NySz.]

ÉSZKÁBA, szkába: [1. fönt]. 1348: Vnam parium hermelina pelle subductum cum tunica ampla de panno Moryt cum foliis argenteis wigo *Scaba* dictis ordinatum (OL. D. 3992, 1. AnjouOkm. V.205). 1528:

Pro wigo kerep emi *zkaba* (OL. Nád. 42). Fabro pro *zkaba* (uo. 49).

ESZKÖZ, vö. *katona-eszköz*.

ÉSZTÉRHAS: [dessen haus ein vordach hat]. 1565: Benedicti *Eztherhas* de *Eztherhashaza* (EszterhOkI. 242). [Vö. Ex dicta olim domina Anna Zerhas (uo., ua. okl.-ben).] [Vö. *szerhás*.]

ÉSZTOVÁTA, vö. *szátyva*.

ÉSZTRÉNGA: [L. alább *sztronga* a.]

ÉSZTRŐ, l. *ösztrű*.

ÉTTŐ, l. *öntő*.

EZÉN, ezön: hic idem; dieser selbe NySz. (1. jel.) 1560/1665: Az vitézlő János Geréb ösfivá tötte az megmondott Zsófi asszonyt az ő fiával Pállal, az megmondott nagy-galambfalvi örökségben fiuról fiura. És ezen Zsófi asszony is, azon fiával Pállal, ösfivá tette az megmondott János Gerébet az bethlenfalvi örökön fiuról fiura (SzékelyOkI. V.78).

EZÉR, vö. *lovas-ezér*.

EZÖN, l. *ezén*.

EZÖSTÖS, l. *ezüstös*.

EZÜSTÖS, ezüstös: [l. fönt]. 1688: 2 puskaapor palaczk *ezüstös* 9 frt. (Radvánszky: Családélet II.388). [Vö. *ezüst*.]

FA: [Az 1. jel.-hez vö. még: 1381: «Ad quamdam arborem llicis wigo Ewrfu vocatam» (Veszpr. 12, Kispécsöl). A 3. jel. alatti 1226 körüli adat törlendő (l. *tüz-fa* a.); a cikk végén, a vö. rovatában törlendők: *ör- és szán-*.] [Vö. *sérte-, uszkurusz-fa*.]

FÁCÁNOZÁS, *fácányozás*: [captio phasianorum; fasanenajgd]. 1712 k.: Az *fácányozásnak* vagy azok öszveszelédetésének fundamentuma (Gazdtört-Szemle VI.386). [Vö. *fácán* NySz.]

FÁCÁNYOZÁS, l. *fácán*ozás.

FA-FÉSZŰ: [Az idézetben *fa fesw* h. olv. *fa fesű*.]

FAGGYÚ, vö. *tehen-faggyú*.

FAKAD, vö. *kifakad*.

FA-KANÁL, -*kalány*: [l. fönt]. 1744: Azon fazékból, mellyel az szolgáló szóllatlan vizet hozott, három közönséges *fakalánnyal* egy cserép tálba töltött (Reizner: SzegedTört. IV.529).

FAL, vö. *spanyol-fal*.

FALAT: [l. fönt]. 1754: Szabados István az Közep hegyen Vét [olv. vét] egy *Falat* pallagos Szóllót 10 forintokon (SzendrőJk.). 1755: Vét egy *Falat* pallagot Budai János uram Kováts Györgytől 17 forintokon (uo.). 1782: Die 16a 9bris Anni Currentis Eichinger Jósef ur... vásárolt... egy *falat* Palánt szóllót 30. vonás forintokon allyával és pintzéjével egjetemben (uo.).

FALI: [ad parietem pertinens, de pariete suspensus; an der wand befindlich, wand-]. 1636: Ruhatartó rud Nro. 1 *Fali* fogas Nro. 2 (Gazdtört-Szemle I.265).

FALKONY: [Értelmezése helyesen: falcona, falconeta; falke, falkaune; fr. faucon, fauconneau. Az 1605-iki idézet teljesebben és pontosan így szól: «Egik kwiseo Bastian Egh *falkony* Az másik Bastian

Egh hozzív syger Az piachra zolgall Egh sebes tharacz». Vö. még uo.: «Az dobolo Bastian Egh *Falkony* Egh Sebes tharacz Egh zakalos». Vö. Boeheim: Handb. der Waffenkunde 440, 441 és Bárczay: A hadügy fejlőd. története II.251; *falcona, falconeta* DuCange.]

FALU-HASZNA: [lucrum pagi; nutzen des dorfes]. 1680: A Bor Birák Tiszti l. hogy akár itt helyben, akár vidéken, ha korezmára való Bort vagy Lőret vesznek abban a *Falu hasznát* nézzék és keressek (AdalZemplvmTört. V. évf. 279). [Vö. «Ez a haszon — lucrum erogatorium — mint az 1680-iki előttem lévő számadásból látom, a bor értékének — praetium vini — 1/4 része volt» (a közlő, Dongó Gy. Géza jegyzete, uo.).]

FA-MŰVES, -*míves*: zimmermann NySz. 1710: Bányász sitvágók, egy sit után [ízetésük] per den. 25. Érezvágóknak l. pár éreztűl fl. 1. *Fa-míveseknek* egy sit után den. 30. Hunk-futóknak egy sit után den. 28. Első kovácsnak egy sit után den. 30 1/2 [stb.] (TörtTár 1881. évf. 377, felsőbányai munkásokról).

FAN, fon: pubes, lanugo prima adolescentis; schamhaare NySz. 1781: Csuka István felesége és leánya Ersébet ns. Mólnár Judith hajadon leánt, szűz koronájának és szép hírének, nevének szembe tűnhető vastag gyalázattára 's becsülletinek el tapodására illy otsmány pletykasággal hirtzolni s gyaláznai nem iszonyodtak, Hogy Mólnár Judith hajadon leány, minden bizonnyal a *Fonát* nyírja, és hogy *Fona* nyírásán rajta kapatott, hirtelen mind ollóját, mind *Fonát* a sutra hajintotta (SajószentpJk. 354, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 276). [Vö. MTsz.]

FANÁL, vö. *arany-fonál*.

FANCSAL: [Az adatbeli *fonsol* névben Melich szerint inkább a latin *infans* szó valamelyik románnyelvi származékát (olasz *fanciullo* stb.) kell látnunk, l. NyK. XXXIII.370.]

FARAGÓ-KÉS: [Értelmezése feledségből maradt el: [scalprum]; binderschnitzer, schnitzer, schnittmesser BM.]

FA-SÁF: [orea lignea; holzschaff]. 1597: Egy *Fa Saflan* azzu megy (OL. UC. 101/3). *Fa saff* (uo.).

FA-TÁLAS: [Jelentése: theca scutellaria; schüsselbrett.] [Vö. *tálas*.]

FA-TALISKA: [pabo ligneus; hölzerner schubkarren]. 1597: *Fataliczka* 2. egiknek kereke ninez (OL. UC. 101/3, 22. l.).

FA-TÁNYÉR, -*tálnyer*: [l. fönt]. 1587: *Fa tálnyer* (OL. UC. 12/42).

2. FEDÉL, sh. olv. *fédél*.

FÉDÉS, l. *födés*.

FEHÉR-HAL, *feír*: [l. fönt]. 1599: Az apro Hal, kit *feír halnak* is hinak, a Halazoke vot (AdalZemplvmTört. VI. évf. 334).

FEHÉR-VARRÁS, *feír*: [l. fönt]. 1595: Egy gallos giolch kezeneő *feír varrassal* spaniolazoth varrassal rostos az vege (Radvánszky: Családélet II.82).

FEHÉRVARRÁSOS, *feír*: [sutura alba confectus; mit weisnähterei verfertigt]. 1595: Egj *feír varrasos* gallos Lepedeő (Radvánszky: Családélet II.80). Egy *feír varrasos* metellises gallos lepedeő keth feleől mesterkeje (uo.). [Vö. *fehér-varrás*.]

FEHÉR-VONÁS, fejer-: 1670: Szál vonással varrott alsó ingváll No. 1 *Fejer vonással* [így? olv. varrással?] varrott alsó ingváll No. 2 (Radvánszky: Családelet II.350).

1. FEJ: [A 3. jel.-hez vö. még: 1240: «Inde vadit in Medwefew» (OL. D. 246). 1317: «In loco Telukfeu uulgariter nuncupato» (uo. 1892). Ugyanezen jel. alatt az 1440 körüli idézetben *qui h. olv. que.* A vö. rovatában törlendő: *medve-*]

FEJ-ALJ, fívalj: [l. fönt]. 1595: Egj *fívalj* ky spaniol varrassal varroth zeöld kik ueres selyemmel varroth (Radvánszky: Családelet II.85). [Vö. *fej-al* MTsz.]

FEJEDZ, l. laposszég-, lécszég-, patkószég-, sinszég-fejező.

FEJEZ, fejedz, l. laposszég-, lécszég-, patkószég-, sinszég-fejező.

FEJ-VÍZ: [liquor amni; fruchtwasser, amnios-flüssigkeit]. 1716: Mikor engem [a bábát] oda hittak, meg néztem az Aszont, minden bizonynal meg ismértem az Gyermekek *feje vizét*, s mondom néki, hogj el mentt tüled a' Gyermekek *feje vize*, azt mondotta nem az az, hanem *meg hugjoztam* az Pendelemet (BorsodvmJk. 18. sz. I.485). [Vö. *liquor amni* Barts: Orvostgyógyyszerészeti Múszótár.]

FÉLÉSTÖKÖMÖZÉS, l. fölöstökömözés.

FÉLHELYÉS, olv. félhelyes.

FÉLKÍSÍR, l. fölkísér.

FEN, vö. összeken-fen.

FENE: [L. fönt. E szónak eredeti «farkas, lupus, wolf» jelentésére nézve érdekes az a történeti tény, hogy az *Ináresi Farkas* család ősei 1262. 1271. 1275-iki oklevelekben, XVIII. századi kivonataik tanúsága szerint, *Fene* nevet viseltek (l. Benkó Imre: Az Ináresi Farkas család története, Nagykőrös, 1903., 5. l.). A legrégebbi fönmaradt oklevél adata, mely egyúttal a *fene* szóra nézve is legelső tanúságul szolgál, a következő: 1332: «Cum inter Paulum Filium Farkassy de Inarch, ab una Parte, item Micaelem Filium Deme, Nicolaum, Petrum et Georgium filios Lazari, ac etiam Comitum March, Filium *Fene*, et Mathee Filium ejusdem, Nobiles, de eadem Inarch, in Octavis B. Georgii Martyris, juxta continentiam priorum Literarum nostrarum Divisio fieri debuisset . . . Comes March, filius *Fenee*» stb. (Benkó id. m. 36).]

FENÉK, vö. rét-fenek.

FENEKETLEN: [l. fönt]. 1584: Keth *fenekethlen* hordo 2 Eg magh wető 1 (OL. UC. 56/33).

FÉNN: [Törlendő !]

FÉNT-SZÓVAL, l. fönn-szóval.

FÉNY: [Alakváltozata *fíny*, l. *verő-fény*-nél.]

FÉNYŐ-ERDŐ: [l. fönt]. 1332: Media pars silue Syket*feneuerdeu* vocate (Múz.).

FERENC: [l. fönt]. 1333: Medietatem possessionis Madaraz uocate . . . quam ipsi et *Ferench* de eadem Hudi, communem habere dinoscuntur (ZichyOkm. I.417). Eidem *Ferench* et Johanni (uo.).

FÉRTÁLYOS: [l. fönt]. 1731: Egy szapus vanna vajtól [vásárpénz] akármikor d. 12. Egy *fertályostól* vagy félzapustól a proportione (GazdtörtSzemle VII.87).

FÉRTON: 1) [Német értelmezése helyesen: der vierte theil des lothes.] || 2) [Jelentése: «fertionales decimae; hellerzins». Vö. «*Fertionales Decimae*, Quarta pars decimarum, vel Decima quae ad quartam partem exigitur . . . Germ. *Hellerzins*, census nummis solvendus» DuCange, «ferto» a.] [Vö. *férton-pénz*.]

FÉRTON-PÉNZ: [Jelentése: «fertionales decimae; hellerzins»; Takács S. szerint a. m. telekadó, földadó s latinul «*terrarium*»-nak is hitták (l. Századok 1906. évf. 211—212). Vö. fönt.] 1498: Pecunie, *fer-tonpenz* vocate (OL. D. 20737). P[rae]dicte pecunie *fer-tonpenz* nominate (uo.). [Vö. *férton*, 2. jel.]

FERTŐ: [Az 1475-iki idézet törlendő, minthogy a *Ferthonadfelde* név a. m. «Fortunát-földe». L. ezt Csánki: TörtFöldr. III.608.]

FEST, vö. posztófestő-ház.

FÉSŰ: [Az idézetben *fa fesw* h. olv. *fa fesű*.]

FI: [Az 1. jel. alatti 1302-iki idézet törlendő, minthogy a magyarosan írt *Rykolfy* név tkp. a *Ricolphus* névnek (l. ezt Czinar és Kovács Nándor Indexeiben) genitivus. A 2. jel. alatti 1616-iki idézet eredetije szerint így javítandó: 1643: Eggy feketè asztál kinek *fia* uagyon plehes (OL. Instr. 42, l. GazdtörtSzemle VI.127). Helyn. szárm.?: 1364: Nicolaus dictus *Fyady* alio nomine Zolga (Múz. Kállay).] [Vö. *őz-fi*.]

FIACSKA: filiolus; söhnchen NySz. (1. jel.) 1449: Michaelis *Fyachka* (SztárayOkl. II.443). [Vö. fönt más jel.]

FIATAL: [l. fönt]. 1760: Csak olyan szedegett galy, a Ludas mellől hoztam, van közte négy rakonca és egy szilfa *fiatal* (DebrJk., l. NyK. XXVI. 342, «rakonca» a.)

FINTA: [l. fönt]. 1141—61: Maiori filie mee III. puella dedi: Feina, *Finta*, Vranceia (Magy. Könyvszemle 1892/93. évf. 19).

FÍNY, vö. verő-fény.

FÍVALJ, l. fej-alj.

FOGDOS: capesso, prehensio; begreifen, oft angreifen NySz., [einzeln greifen]. 1717: Szélllyel nyargalóván [az ökrök] . . . nagy nehezen meg térítvén ökett, kötélre *fogdosván*, ágy vitték be az Istállóban egyenként, az ökröket (BorsodvmJk. 18. sz. I.552). [Vö. *fog valamire* NySz., «fog» szólásai a.]

FOGDOSÁS: [captio, captura; fang]. 1760: Az őz szarvas, nyulfiak *fogdosásokat* ne engedgye, a melly kemény büntetés alatt tilalmaztatott (GazdtörtSzemle VII.420, eredetije szerint). [Vö. NySz. más jel.]

FOGDOZ, vö. megfogdoz.

FOGLAL, vö. kifoglal.

FOGYAT, vö. elfogyat.

FOKHAGYMA-KOSZORÚ: [knoblauchreiste]. 1731: Az bizonyosság anyja nagyon rosszul volt s praescribálták mások, hogy *foghagyma koszorút* meleg vizecskébe vetné és mellére tenné (Reizner: Szeged-Tört. IV.487). [Vö. *hagymakoszorú* BM.]

FOLY: [l. fönt]. 1576: Mynden pür *fol*t leucleim vannak Terenej Görg' Deaknal (Radvánszky: Családelet III.111).

FOLYÓ-GÉRÉNDÁ: [A NySz.-ból átvett német értelmezés BM.-tól származik; PP. szerint: trabs lacunaria; CzF. szerint: «azon hosszú gerenda a tető hosszán, mely az ollófákat öszvetartja, szelemen». (Vö. Szily, Századok 1904. évf. 815.) Az idézet 1. sorában és h. olv. es.]

FOLYOSÓ: cancer, carcinodes; krebssgeschwür NySz.; «csúz» MTsz. (1. jel.); [rheuma, rheumatismus]. 1690: Tudom hogy mind az útés rajta lévén az Asszonyon mind az *Folyosó* és az Orbánéz is, az három nagy nyavalya, közzül Isten titkában vagyon, mellyik nyavalyája miatt holt meg Kovács Mártonné (BorsodvjmJk. XII.52).

2. FON, 1. fan.

FONÁL, fanál, vö. arany-fonál.

FONÓ, vö. kas-fonó.

FORDÚL: [Az 1. jel. 1725-iki adata a *forduló* szó alá tartozik.]

FORDULÓ: [l. fönt]. 1725: Anno 1725. die 3. mensis Maji nemes Kóvársnak megegyezett akarattjából kezdtünk az Kózárvár felé való *fordulóban* az város közönséges nyilainak investigálásához (GazdtörtSzemle III.185). [Vö. «*Forduló*: a határnak azon része, a melyet eggyeszerre mívelnek» MTsz. 2. jel.]

FORGATÁS: [l. fönt]. 1705: Szöleim culturájára: 1. Hegyaljaiakra: Nyitás, metszés, Venyike s karó szedés, Karózásra, kötözés, Első Kapálás, *Forgatás*, Harmadlás, Fedés, Szőlő Pásztorok fizetése, Két Vinczelér fizetése Summa fl. 898.95 (AdalZemplvmTört. VI. évf. 331).

FORGÓ-KŐ: [l. fönt]. 1597: Ezen halaston vagion három feolliöl czapo kerek malom 3. Belseo kwlseo kerek szerzamiual, az elseo kerekhez valo bokor kw, minden szerzamotozul garatostul epp Jo. Az masik kereknekis garatia lizt valuaia, also keoueo, egieb szerzamiual mind epp, hanem hogj az feolseo *forgo kü* raita vekonj Az harmadik vtolso kerekhez valo bokor kw, minden szerzamotozul ezenkeppen minth az keozepseo (OL. UC. 101/3, 53—54. l.).

FORINT, vö. vonás-forint.

FÓRIS: [L. fönt. CzF. és BM. szerint a. m. Nicephor; Karácsonyi János véleménye szerint pedig a. m. Christophorus.] 1477: *Foris* [igy, latin okl.-ben] Penzwerew (Lelesz Acta 87/3).

FOROG: [A második idézet évszámául 1616/1643 h. olv. 1643. Ez az adat ennél fogva az 1638-iki után való.]

FÖDÉS, fődés: [l. fönt]. 1705: Szöleim culturájára: 1. Hegyaljaiakra: Nyitás, metszés, Venyike s karó szedés, Karózásra, kötözés, Első Kapálás, *Forgatás*, Harmadlás, *Fedés*, Szőlő Pásztorok fizetése, Két Vinczelér fizetése Summa fl. 898.95 (AdalZemplvmTört. VI. évf. 331).

FŐ-KAPITÁNY: [hauptmann, oberhauptmann]. 1506 k.: Ha pedig az *feokapitanon* esik megh [az ünnepnapon való törvénytevés] tehat az Kirallibiro az *feokapitant* is megbwntesse (MJogtörtEml. I.18). [Vö. NySz. más jel.]

FŐ-KENÉZ: 1610: Minden *főkenéz* az régi szokás szerint az ztróngának idején 3 frt-tal tartozik, a ztróngásnak pedig egy bárányval és 16 pénzzel (Magyar Nyelv 1906. évf. 25. Munkács vára urbariumában). Minden kenéz akár *főkenéz*, akár nem *főkenéz*

legyen, ha juha vagyon, két sajttal tartozik (uo.). 1625: Az sztróngának idején minden juhos kenéz ő felségének 2—2 sajttal tartozik. Az sztróngásnak pedig minden *főkenéz* egy-egy bárányval és 16 pénzzel tartozik (uo. 24—25. l., munkácsi összeírásban). [Vö. kenéz.]

FÖL, vö. suba-föl.

FÖLBÉRKEZ: [vesszővel, ú. n. bürkével összeköt; viminibusligo; mitflechtreisen binden]. 1602—03: Vulgo *fölberkezték* [t. i. a boroshordókat] (Magyar Nyelv 1905. évf. 317). Sunt omnia vasa reparata vulgo *feölberkezték* (uo.).

FÖLBÉRKEZÉS: [ligatio per vimina; das binden mit flechtreisern]. 1602—03: Pro secundaria reparatione seu ligatione vasorum vulgo *feölberkezes* facta 30 Fl. (Magyar Nyelv 1905. évf. 317).

FÖLCSINÁL, fél-: praegnantem reddo; schwängern NySz. (2. jel.) 1715: A' Nemetth is hallotta hogy a' Csáti Aszszony azért jött volna Sereshez; hogj ha már *Fel csinálta* venné el (BorsodvjmJk. 18. sz. I.432). Én úgy hallottam... hogj itt Csáthi Aszszony völt és ezért jött a' Gazdához hogy ha már *fel csinálta* venné el (uo.). [Vö. fönt más jel.]

FÖLD: [Az 1. jel. alatti 1415-iki idézet *Harumfylld* helynevében, valamint az 1452-ikének *Harumfylld* és *Fyld*-jében Karácsonyi János figyelmeztetése szerint nem a *föld* szó van, e helyek neve ugyanis ma *Füld*-nek hangzik. Az 1. jel.-hez vö. még: 1383: Possessionem Balenthfelde vocatam (SoprÓkl. I.465). Possessionis Tykolfeldeu [l. az «al-föld»-nél levő helyreigazítást] vocate (Veszpr. 9, Káloz).] [Vö. telekföld.]

FÖLD-BÁSTYA: caespititius agger PP.; wall, schanze BM. 1671: In Propugnaculo Terra Impleto *Föld Bastya* dicto (OL. UC. 2/24).

FÖLÉRÉZ, fél-: [expurgiscor; aufwachen, erwachen]. 1717: Az ökrök pedig meg ijedvén fel ugrándoztak, melyre 'a' fatens *fel érezvén* hógatni akarja az ökrött (BorsodvjmJk. 18. sz. I.554). [Vö. MTsz. és: «Messze mezőn háló sok erre *fölérez*, Takaróját jobban felvonja fülléhez» Arany: Buda halála VIII. é.]

FÖLFOG: [l. fönt, 2. jel.]. 1725: Ezeket alol egy darab tövises föld ennek előtte nyilas föld volt, de már az gát *felfogta* (GazdtörtSzemle III.187).

FÖLHAJT, fél-: ago, pello; hinaufreiben, antreiben NySz. (2. jel.) 1669: Minden egy pár ökrötül, kit *felhajtanak*, [harmincadban] d. 18. adjanak (DebrJk., l. GazdtörtSzemle XI.265).

FÖLKAPÁL, fél-: [pastino]; aufhauen, umhauen BM. («felkapálni» a.), [behacken]. 1716: Tudakozta tülem, hogy ott a' Táion, az hol az után, az Gyermekeket meg találtam meg tisztitomé [a kertet], s *fel kapalomé* (BorsodvjmJk. 18. sz. I.485).

FÖLKELO: [mobilis; beweglich]. 1604: Az zalagos Embernek ha *feolkeleo* zaloga uagion, azt hozzak el: ha nincz *feolkeleo* zaloga peczetteliek ki hazabol, mind addigh az migh ueget eri dolganak (MJogtörtEml. I.35). Azutan megh nem ualthatia azon beczwn, hanem eoreokben coue lezen akar coreokseg akar *felkeleo* Marha (uo. 37).

FÖLKISÉR, félkísér: [hinauf begleiten]. 1717: Amidőn a' N. Var[me]lgye Parancsolattyábúl Miskolczra *fel kísért* vala Igriczerről a' De eo utrumban Specificált Aszonyokat, akkor a' kengyel tonál pihenni meg szálván, hallotta a' fatens [stb.] (BorsodvjmJk. 18. sz. I.557).

FÖLLYÖL, 1. fölülcsapókerék-malom.

FÖLÖSTÖKÖMÖZÉS, **fölöstökömözés**: [jentatio; das frühlstücken]. 1684: Nap keletkor fogasának velek a' munkához es *felestökömözés* 's ebedles kívül nap szalátig szorgalmatossan munkalkottassák öket (AdalZemplvmTört. IV. évf. 129).

FÖL-PÉRÖS, 1. föl-pörös.

FÖL-PÖRÖS, -pörös: actor; kläger NySz. 1604: Ha ith Uarasi Embernek egiknek az masikkal perindultatik az *Feolpercos* [így többször] az Alpercost [így többször], ha maga Citalia ne teruentkeressel Citalia, hanem az Bironal peczetet kerien, es tartozzek az biro peczetet adni penz nelkvl (MjogtörtEml. I. 31—32, Marosvásárhely törvényeiben). Hogiha pedig ualamelí peort leuálnak. Es nagí ideot uezen az mas *Feolpercos* benne, auagi part, ha az meli napra az biro napozza [stb.] (uo. 32).

FÖLTAKAR, **fél**:- [meto, demeto; ernten, abmähén]. 1567: Zolgalatyok [t. i. a jobbagyoknak] Mynd Bvzat arpat zabot el vetyek es *fel takaryak* ha vra akarya (OL. UC. 103/2). Az vr retyth [tartoznak] oth meg kazalny *fel takarny* (uo.). [Vö. NySz. más jel.] [Vö. föltakarít.]

FÖLTÖR, **fél**:- [l. fönt]. 1725: Az malom gátjánál egy darab föld, melyet Korodi uram *tört* volt fel, egy jó nyíl hosszat (GazdtörtSzemle III.187).

FÖLUGRÁNDOZIK, **fél**:- [identidem subsilio, alius post alium subsiliunt; wiederholt oder einzelweise aufspringen]. 1717: Az ökrök penig meg ijedvén *fel ugrándoztak*, melyre a' fatens fel érezvén hógatni akarja az ökröt (BorsodvmJk. 18. sz. I.554).

FÖLÜLCAPÓKERÉK-MALOM, **föllyöl**:- [molendinum desuper volvens; oberschlächtige mühle]. 1597: Ezen halaston vagion harom *feolliöl czaपो kerek malom* 3. Belseo kwlseo kerek szerzamiual, az elseo kerekhez valo bokor kw, minden szerzamoszul garostul epp Jo. Az masik kereknekis garatia lizt valua, also keoueo, egieb szerzamiual mind epp, hanem hogi az feolseo forgo kw raita vekonj Az harmadik vtolsó kerekhez valo bokor kw, minden szerzamoszul ezenekppen minth az keozepseo (OL. UC. 101/3, 53—54. l.). [Vö. fölülcsapó-malom.]

FÖLÜLCAPÓ-MALOM, **vö. fölülcsapókerék-malom**.

FÖLVÉS: [suscipio; übernehmen; l. fönt 1. jel.]. 17. sz. vég.: Kalman Janos, es felesége Kata egy reszrül, *föl véuén* terheket Lörincznek, Janosnak es Miklosnak fioknak; es Christinanak; es Margitnak Leányoknak; es Geresgálban léuő ket pusztá Jobadgy helyeket [stb.] (Múz. Szily, No. 201). Battanyi Laszlo *föl véuén* terhet Istvannak es Miklosnak vér Attyafiainak; item Borbálának hugának [stb.] (uo.). Azonképpen Fülessj Istvan *föl vési* terhet Ilona nevű hugának (uo.).

FÖNN-SZÓVAL, **fönt**:- [clara voce; laut, mit lauter stimme]. 1717: A' fatens mingyárt nagy *fönt* [így] *szóval* kiáltott a' Battyának (BorsodvmJk. 18. sz. I.556). [Vö. föl-szó NySz.]

FŐ-SZOLGABÍRÓ: [Latin értelmezése a Törvtud. Műszót. szerint: judex nobilium ordinarius.]

FÖVÉNY: [Az 1211-iki idézetben «így?» h. olv. «Erdélyi László kijegyzése szerint is így».]

FRÁNK, **Frank**: [l. fönt]. 1381: Demetrius dictus Sagar officialis magistrorum *Frank Nicolai et Symonis* (Múz. Motesiczky).

FRUZZSINA: Euphrosine PPB. 1591: Mindeneketh hagiok in genere giernekimnek, Harom kys fiaimnak Kristoffnak, Siganak, Istoknak es kys leankunnak *frusinnanak* (Radvánszky: Családélet III.139).

FUADOR: [A fönti értelmezéshez vö. még: «A [német] *fueder* nemesak egy szekér terhet, hanem bizonyos meghatározott mértéket is jelentett, a melylyel nemesak szilárd, de folyékony anyagot is mérték. A gmundeni mérték szerint például a *fueder* 6—7 kupa söt (*kuefel*) tett, a mi mintegy 8 mázsát nyomott... A folyékony anyagok mérésénél Magyarországon a *fueder* (vagyis *fuador*) alatt 28—36 akós hordót értettek... A *fuador* (fueder) szót a széna mérésekor is használták. Az 1587. évben olvassuk például, hogy «91 öl és 14 *fuador* széna» termett. Mivel a deszkát hozzánk rendesen az [osztrák] örökös tartományokból hozták, a deszka mértékül majd mindig a *fuadort* (fueder) használták. Nadasdy Tamás nádor levelezéseiben olvassuk például, hogy 1564-ben «négy *fuador* deszkát» hozatott. Ugyanezen család későbbi leveleiben olvashatjuk, hogy 1572-ben «egy *fuador* deszkát», 1634-ben pedig «két *fuador* bükkfát» szállított» (Takáts Sándor közleményéből, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 318—319). Vö. «*vuoder*: fuder, fuhre, wagenlast» Lexer.]

FUAR, 1. fuvar-út.

FURA: «furesa» MTsz.; [ridiculus, mirificus; komisch, drollig, seltsam]. 1522: Franciscus *Fura* (OL. D. 37004). Fabianus *Fura* (uo.).

FURKÓ: [Az 1588-iki adat tüzes *furkó*-ja tulajdonképp összetételes kifejezés, ezért utóbb a T betűben külön cikként van tárgyalva.]

FURVANT: [Vö. «Vorwandstein: mellkö» BM. és Péch: BánySzót.]

FUTTATÓ-FÉK: [Értelmezése szabatosabban: langriemen, leine; fr. longe. Megjegyzendő egyébként, hogy Sachs-Villatte szerint a német «leine» és «leitseil» egy értelemmel is járatosak.]

FUVALLO: [Jelentése inkább: blasbalg.]

FUVAR-ÚT, **fuvar**:- [vectura; fuhre]. 1779: Sziráki Lakatoss István hoszszú *Fuar útba* meg szakatt és csak hamar itthon meg dőglött lova (SajószentpJk. 194, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 277). [Vö. fuvar MTsz.]

FÜ: [Az 1. jel.-hez vö. még: 1244: Tendit ad Semekfu [a. m. fü?] (OL. D. 275). Az ugyanezen jel. alatti 1349-iki és 1451-iki adatok tkp. *széna-fü* alá tartoznak.] [Vö. szék-fü, szépasszonyok-füve.]

FÜGGŐPECSÉTÉS: [Az értelmezésben *mi sh.*, olv. *mit*.]

FÜLRE-VALÓ: inauris; ohrggehänge NySz. («fül» származékai alatt). 1702: Ezüst *fuhre való* Anyiczának fl. 3.38 (AdalZemplvmTört. VI. évf. 46).

FÜRDŐ-KÁD: [Az 1587-iki idézetben *Feordeő* h. olv. *Feordeő*.]

FÜST: [Az 1712 körüli idézetben *szoktussa* h. olv. *szoktattassa*.]

FÜSTÖS: [l. fönt]. 1634: Egi föld *füstös* kemen-cze Nro. 1. Rayta vas heuederes, bilinczes, retezes ayto Nro. 1 (OL. UC. 21/3, 4. l.). Egi fel *füstös* kemen-cze (uo., 7. l.).

FÜST-PÉNZ: [Német értelmezése helyesen: rauchsteuer, rauchpfennig.] 1629: Egerszeghnek sar-

eza kész pénz f. 300. Császár [t. i. a török császár] adója *füst pénz* f. 45. Császár liszt cub: 30 (GazdtörtSzemle XL363, a zalai hódoltság adójának jegyzékében). Kaszaházának sarcza kész pénz f. 22. Császár adója *füst pénz* f. 9 (uo., és a köv. lapokon még számtalanszor). [Vö. «*Fumagium*, Census pro singulis focis exactus; *füstpénz*» Bartal.]

FÜVES-KERT: [Jelentése a fönti idézetben «berített szénatermő hely» is lehet.]

GABONA, vö. purgamentum-gabona.

GABONA-DÉZSMA: [decimae frumenti; kornzehent]. 1564: Továbbá leszen asszonyomnak bor és *gabona dézsma* jüvedelme a mint pispek urammal elvégezteti, kinek beszedése, rúla való számtartás Jakap uram gongya (GazdtörtSzemle I. 67–68). [Vö. *gabona-tized*.]

GABONA-TIZED: [decimae frumenti]; kornzehent, garbenzehent BM. 1629: Gausaiak sarcza f. 25. *Gabonatizedet* adnak minden veteményből (GazdtörtSzemle XI.381, a zalai hódoltság adójának jegyzékében). [Vö. *gabona-dézsma*.]

GADÓC: [Jelentése: «rántalék (liszt, tojás és kenyér- v. zsemlyemorzsza, a miben a csirkét kirántják) MTsz. («kadóc» a.); «lisztből készült hig pép» CzF. («kadóc» a.); farina liquida SL. («kadótz» a.). A cikk végéről «vö. CzF?» törlendő.]

GAGYMAT? *gogymat?*: 1095: In panauadi acha Jut *Gugmat* [szn., olv. *gogymat?* a. m. *gagymat?*] Zacal Elenta Deged Heten (Pannh. 15/Oo). [Vö. *gagymat* MTsz.]

GÁLIC-KŐ: [l. fönt]. 1391: Exhinc ad eandem plagam procedendo in modico spatio, unam metam terream cumulassent, que scilicet meta a quodam lapide *Galichku* vocato supra ipsam metam habitam ad tres vel duos actus sagitte distaret (Turul 1905. évf. 35).

GALLÉR, vö. rézvevesszős-gallér.

GALLYAS: [A NySz.-ből átvett b) jelentés törlendő. Vö. erre nézve Nagyszigethi Kálmán cikkét a *galyos* szóról, Nyr. XXVIII.315.]

GARÁBLYA: [E szóalak után fönt a kérdőjel törlendő.]

GARAC: [Vö. «*Garacz*: köporvonó, melylyel a fúrólyuk porát kiszedik. Bányász tájszó, Nagybánya, Felsőbánya, Kapnikbánya» és «*Gracz*: kapa. Bányász tájszó, Felsőbánya, Nagybánya, Kapnikbánya» Sasi Nagy Imre adatai az új Nagy Szótárhoz, 1904, vö. Szeőke: BánySzót. 168.]

GÁRDA-FA: [Az idézet teljesebben és pontosabban így hangzik: «Si quando vero aliquod lignum quod vulgariter *Gardaffa* dicitur fractum fuerit».]

GÉM-TOLL: [l. fönt]. 1574: Ket bokor *gem tol* kötöt, egh bokor Daru tol kötöt (AdalZemplvmTört. V. évf. 340).

GEREBLYE: [Az alakok közt a *garáblya* utáni kérdőjel törlendő.]

GÉRENDÉLY: [Az 1634-iki idézet teljesebben és pontosan így hangzik: «Malom házban Vagion három keő Nro. 3. Egik uy, az kettei rozsas nemis forogh egy keő Ket kása keőlii, ninzen vas az kása keőliuk vigin Nro. 2. Harom kender keőli Nro. 3. Tiz vas czap az *Gerendelik* vigiben Nro. 10» (az urbarium 9. lapján).]

GEREZD: [A cikk törlendő, minthogy az adatok helynevei a mai sopronmegyei *Geresd* (l. CzF.) helységet jelentik s így a *gerezd* szóval alig hozhatók kapcsolatba. Vö. Csánki: TörtFöldr. III.608.]

GÉRÉZDÉS, *girizdés*: [l. fönt]. 1695: Más ezüst Pohár, lábas fedeles, *girizdes* egy meszely bor férhetett belé (AdalZemplvmTört. VI. évf. 184). [Vö. MTsz.]

GÉRÉZNA: [A vö. rovatában *mál-* törlendő.]

GERGELY, Gergely: [l. fönt]. 1587: Kys *Gergöly* (BorsodvmLt., Borovszky Samu közlése).

GERGÖLY, l. Gergely.

GIRIZDÉS, l. *gérézdés*.

GOGYMAT? l. *gagymat*.

GOMOLYA: [Az 1594-iki adat pontosabban így hangzik: «Pad szek No: 1. *Gomoliak* No: 4. Sayto szek No. 1».] [Vö. *homolya*.]

GÓRÉ: [Vö. «Kerti mulató fel-házatska» SzD.; «*Diaeta*, Pergula. Lusthaus. v. Vepretum, Carectum, Dumetum» SL.]

GÖGÖS: [Az 1240 körüli idézet *Gugus* neve bizonyára azonos a Váradi Regestrom *Gugus*-ával, s nem kereshető benne a mai *gögös* szó. Vö. Melich, Nyr. XXXIII.326.]

GÖMBÉC, l. *gömböc*.

GÖMBÖC, *gömbéc*: [l. fönt]. 1449: Clementis *Gewmbeez* (SztárayOkl. II.442).

GÖRGE: [Az adatbeli *Gurge* a *György* keresztnév régi alakja (*Györgye*) is lehet. Vö. Kubinyi Ferencz, Nyr. XVIII.87.]

GRÁNÁT: [A NySz.-ből átvett 2. jel. nem szabatos, minthogy a régiek a *gránát*-on igen sokféle színű posztót értettek. L. Takáts S., Századok 1906. évf. 203.]

GYÁMOL: fulcio; stützen NySz. («1. *gyámol*» a.); [adjuvo; unterstützen]. 1717: Lám visznek minket, hogy nékünk *gyamolónk* [így] ninesen, sem uránk [férjünk], hol ván meg a' hata? mert azoknak urok van, s *gyamolójok* van, Lám nem hozzátok kis István-nét, mert van néki ura, s *gyamola* [így, vö. «2. *gyámol*» NySz.] (BorsodvmJk. 18. sz. 1.556). Lám visznek minket, hogy nékünk *gyamolónk* nines, és uránk [férjünk] nines, hol van meg a' hata mert azoknak urok van s *gyamolójok* (uo. 557). Lám visznek minket, hogy nékünk *Gyamolónk* nines, sem uránk, lám nem hozzák a' többit Urok van azoknak, s *gyamolójok* (uo.). [Vö. a *gyámol* igéről Simonyi, Nyr. XXVI. 73–74 és «A magyar nyelv» (2. kiad. 1905) 299. l.]

GYANTÁROS: [A fönt *gyantás* a. fölhozott 1594. 1636. 1637. és 1638-iki idézetekben a. m. gefirnisst.]

GYÉLKOS, l. *gyilkos*.

GYÉP: [Az 1. jel. alatti 1694-iki idézet a *gyépű* szó alá tartozik.]

GYÉP-SZEGÉS: [Jelentése: novale (l. DuCange); neubrunch. A mai népnyelvben is megvan és a. m. «pázsit föltörése, fölészántása» MTsz.]

GYÉPŰ: [Ide tartozik a fönt tévedésből *gyép* 1. jel. alá sorozott 1694-iki idézet is.]

GYERMÉK-SZÉRŰ, -szőrő, -szőrű: [puerilis; einem kinde ähnlich]. 1737: Primo *Gyermek Szőrű*

[a pörben szereplők egyikének állandó ragadványneve] anyának az elmúlt Űdőkben Szicsánt ígett borban megh innya te attadé . . . Tertio *Gyermek Szörü* Istvánnal Parasznaállkottálé mikor s mely Esztendőben (Szegedi boszorkánypörök irataiból, Kovács János kijegyzése szerint). Vallya a Fatens, hogy Kovacs Rosa *Gyermek Szörüvel* Parasznaságban élt és bizonyos dologh iránt Pörlekedésben esvén K. R. *Gyermek Szörüvel* akkor kiáltotta uca hoztatában té átkozott Gyélkos megh étettek az anyádat té vettél egy Garasára Sicsant és én attam meg inya ígett borban neki az mint is annak előtő fördött csináltak *Gyermek Szörö* anyának. Fördésben lévén az anya *Gyermek Szörünek* (uo.). Valamely dologh iránt Pörlekedett annak előtő *Gyermek Szörüvel* (uo.).

GYÉRTYA-TARTÓ: [Az 1587-iki idézetben *weuö* h. olv. *weuö*.]

GYILKOS, gyélkos: [l. fönt]. 1737: Té átkozott *Gyélkos* megh étettek az anyádat té vettél egy Garasára Sicsant és én attam meg inya ígett borban neki (Reizner: SzegedTört. IV.523, Kovács János kijegyzése szerint).

GYÍRŰ, l. pécseítő-gyűrű.

GYÓGYÍT, vö. begyógyít.

GYÓGYÚL, vö. begyógyúl.

1. GYOLCS: [Alakjaihoz pótlándó: *gyólcs* (l. *slézia-gyolcs* a.).]

GYOMOR: [Az idézett adatban alig lehet a mai *gyomor* szó, a cikk tehát törlendő. Vö. Ballagi Aladár: Régi magyar nyelvrünk és a Nyelvtörténeti Szótár 101.1.]

GYÖNGYÖS: [A 2. jel. alatti 1325/1332-iki idézetben *Piscinis* h. olv. *Pisscinis*.]

GYÖRGY, Györgye?: [L. fönt. E keresztnévvél lehet dolgunk a következő adatban is: 1240 k.: In predio Almas hec sunt nomina Jobagionum Torda Buzoch *Gurge* [olv. Györgye? a. m. György?] Mathsa (Pannh. 61/8). A *Györgye* keresztnévi alakra vö. Kubinyi Ferenc, Nyr. XVIII.87.]

GYÖRGYE? 1. György.

GYÖTÖR, vö. összegyötör.

GYÜGE: [Az 1450-iki idézetben *Gygemonlna* [így? olv. -molna] h. olv. *Gygemonlna*.]

GYÜL, gyüll, vö. összegyül.

GYÜLEP, julep: syrupus NySz. 1522: *Julep violarum* (OL. D. 26269).

GYÜLÉS, gyüllés: [consilium]. concilium [stb.]; versammlung NySz. 1762: Az Betsülletes Nemes Hegyesi Tanatsnak *gyüllése* Lévén az egész Szüllő hegyesi betsülletes gazdákkal egyetemben [stb.] (SzendrőJk.).

GYÜLL, l. összegyül, gyülés.

GYÜLLÉS, l. gyülés.

GYÜMÖLCS, gyümölcs: [l. fönt]. 1700: Mikoron az méltóságos földesurnak akarnak az hites kerülők szüllöt vagy akármely *gyümölcsöt* [így? vö. ua. iratban főntebb: *gyümölcsöket*] szedni, vagy magam szedek, vagy jelenlétemben szedetek (GazdtörtSzemle I.87, Szamota közlése). [Vö. *gyümölcs* MTsz.]

GYÜMÜLCS, l. gyümölcs.

GYÜN, vö. bejő.

1. GYÜRŰ: [Az alakokhoz olv. még *gyűrű* (l. ezt *pécseítő-gyűrű* a.).]

HÁG: scando, ascendo; steigen, aufsteigen, einsteigen, daraufreten NySz. (1. jel.) 1601: Iszom az keserő szert, patag az bóróm töle, apad az veröm, csak gerendara ne *hagyon* az bóróm (MA. NLI. 124, eredetije szerint). 1744: Az beteg gyermeket megtekintvén, elnevette magát és azt mondotta: az szép asszonyok tálába *hägtál*. Kérdezte az fatens, micsoda szép asszonyok tálába? Arra azt felelte: mi úgy szokt — úgymond — azt mondani, nem merjük mondani, hogy rontás (Reizner: SzegedTört. IV.532).

HÁGÓ: [A 2. jel. alattiak tulajdonképi értelme: der steile weg, der berggrücken, die anhöhe BM.]

HAGY, vö. elhagy.

1. HAJ: [l. fönt]. 1335: Paulus dictus *Sarhaiu* (Körmend, Heim 68). 1401: Gregorio *Sarhayo* (Zichy-Okm. V.246). 1408: Paulum *Sarhayo* dictum (ZalaOkl. II.348). 1409: Paulus dictus *Sarhayo* (Múz.). 1421: Benedicto *Sarhayu* (Lelesz Acta 41/39). 1425: Laurencius *Saarhayu* (uo. 45/53). 1430: Petro *Sarhayu* (OL. D. 12254). 1612: Felesegenek *Sarhaiu* Magdolna Aszonnak (AdalZemplvmTört. VI. évf. 182).

HAJINT: jacio; werfen NySz. 1781: Csuka István felesége és leánya Ersébet ns. Mólnár Judith hajadon leánt . . . illy otsmány pletykasággal hirtoln s gyalázn nem iszonyodtak, Hogy Mólnár Judith hajadon leány, minden bizonynal a Fonát nyírja, és hogy Fona nyírásán rajta kaptott, hirtelen mind ollóját, mind Fonát a sutra *hajintotta* (SajószentpJk. 354, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 276). [Vö. behajint.]

HAJOL, vö. meghajol.

HAJT, vö. fölhajt.

1. HAL, vö. meghal.

2. HAL: [A vö. rovatában *lotacs* h. olv. *lotács*.]

HALÁSZÓ-VÍZ: [l. fönt]. 1682: Mind az ketten azon ház helyen lakván azokkal egyit s mind hozzája tartozando pertinentiájval, ugy mint Szántó Földével Rétevel, Bárdos Makos erdejével Malmával *halászó vizével* irtvány földével [stb.] (OL. ProcessTab. 288).

HALK: tardus, tacitus, lentus; leise, gelassen. still, verschwiegen, heimlich, langsam NySz. 1449: Andree *Halk* (SztárayOkl. II.442). Blasii *Halk* (uo. 443).

HALLATÁRA, hallottára: audiente illo NySz. («l. hallat» szólásai a.); [vor jemandem, vor den ohren jemandes]. 1716: Akkor mindgyárt igirt egy tehenet, vagyis egy jó tulkot, kit mindgyárt bé lehetett volna fogni a Fátensnek *hallottára* [így] (BorsodvmJk. 18. sz. I. 353—354). [Vö. a NySz. idézeteivel.]

HALLOTTÁRA, l. hallatára.

HALOM: [l. fönt]. 1269: Protenditur per duas metas ad quendam monticulum qui dicitur *serholm* (Múz. Jankowich, l. Kubinyi: MTörtEml. I.65). [A cikk végéről «vö. sir-halom» törlendő, minthogy a most idézett egyetlen, 1269-iki adat alapján (melyben a ser-előresznek olvasásmódja sem bizonyos) nem következtethetünk a *sirhalom* fogalmának régi megvoltára.]

HALTARTÓ-BÁRKA: [l. fönt]. 1638: *Hal Tarto Barka*, meliben vagion eziuka No 6 Karasz No 16 Varga hal vagy czompo No 8 (OL. UC. 234).

HAMALYA? [Nyomdai tévedésből a *hám* összetétele közé került.]

HÁM-TÁSKA: [Nyomdai tévedésből *hamalya* után került; a *hám* összetételeihez való.]

HAMUT: [Előfordul a Döbrentei-Codex szoltárában is: «Ni lehetek miként lo: es qzvir: kikben értelm ninten *Hamutba* es fekke tord meg q alokot» (79. l., l. Nyelvemléktár XII.37). A Vulgátában: «Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus. In camo et fraeno maxillas eorum constringe» (XXXI. szolt. 9. vers).]

HANĖM-HOGY: [nisi quod; nur dass]. 1597: Az másik kereknekis garatia lizt valuia, also keoueo, egieb szerzamiual mind epp, *hanem hogj* az feolseo forgo kw raita vekonj (OL. UC. 101/3, 53—54. l. l. [Vö. Simonyi: Magy. köztörzók I.167.])

HÁNY, vö. vízbehányó-hétfő.

HARAGOS: [Az 1211-iki első idézet törlendő, minthogy a benne előforduló nevek a következő idézet mondatából vannak kiszakítva.]

HARAMBASA: [Takáts S. szerint a. m. «a vajda rangjának megfelelő állású gyalog tiszt» (Századok 1906. évf. 197). De vö. Kúnos, Keleti Szemle II.277.]

HARAMIA: [Takáts S. szerint a XVI—XVII. században «királyi gyalog» volt a jelentése (Századok 1906. évf. 197).]

HARANG: [l. fönt]. 1658: Két szöke jó ökör *harangostól*, tézslástól, jármóstól, kötelestől, sikotiestől (Radvánszky: Családélet II.332).

HARASZT: [l. fönt 1. jel.]. 1447: Petrus de Zenaharozth (Turul 1902. évf. 156).

HARASZTOS: [l. fönt]. 1447: Dominicus *Harazthos* (Turul 1902. évf. 155).

HARKÁLY, harokály: [l. fönt]. 1578: Az erdőnek neve Alsó-*Harokally*, melynek mind az árnyékát mind verő felét nekik adák, a Majos Bérczen, a mely út be megyen a *harokally* patakára a belső útig (SzékelyOkl. V.110). Így alkuttak előttünk, hogy a mely *Harokally* árnéka a Harminczember-erdeje mellett vagyon, a mely út be megyen az árnéknak közepette a *Harokally* pataka mellé, ugyanazon út, ki kijő a *Harokally* pataka mellett a Harminczember-erdeje szegire, a több darabantok azt engették az árnyék-erdőt a Harminczember-erdeje felől, a többi marada a több darabontoknak (uo. 111). [Vö. MTsz.]

HARMADLÁS: [l. fönt 2. jel.]. 1705: Szöleim kulturájára: 1. Hegyaljaiakra: Nyitás, metszés, Venyke s karó szedés, Karózásra, kötözés, Első Kapálás, Forgatás, *Harmadlás*, Fedés, Szőlő Pásztorok fizetése, Két Vinczelér fizetése Summa fl. 898.95 (AdalZemplvmTört. VI. évf. 331).

HAROKÁLY, l. harkály.

HÁRS: [A 2. jel.-hez vö. még: 1521: Eodem die Cordas *hars* ad ligandos Currus tharseker (OL. D. 37179).]

HÁRSÁGY: [Az 1329-iki idézetben *existenti* h. olv. *existentem*.]

HASÁBOS-KÁPOSZTA: [l. fönt; vö. még: komst, komstkraut BM. («hasábos» 1. jel. a.)]. 1685: *Hasábos Káposzta* Vas No. 2 (AdalZemplvmTört. V. évf. 217).

HASZON, vö. falu-, téhen-haszna.

HÁT: [Az 1. jel.-nek szólásszerű használata: 1577: Nagy sok könörgésre így engette halálotom meg, hogy sem udvarából, sem földéről el nem megyek, ha pegigy elmennék, szabad legyen mind fejedelem *háta megett* [a. m. tudtán kívül] és nemes ember *háta megett*, mezőn, faluban, várasson, minden törvén nélkül és fejedelem levele ellen és törvénlátatlan megfogni és mingárast felakasztani (SzékelyOkl. V.109).]

HATALMASKODÁS: [Jelentése szabatosan: «actus potentiarius» (l. ezt Törvtud. Műszót².); gewaltthat.]

HATALMASKODIK: [Jelentése szabatosan: actum potentiarius committo; gewaltthaten ausüben.] [Vö. hatalmaskodás.]

HATÁR-ÚT: [limes, confinium]; grenzweg BM. 1758: A *határutat* a város földére vetették (DebrJk., l. NyK. XXVI.344, «vet» a.).

HÁTAS, hátos: dorsuarius NySz. (2. jel.); [der etwas am rücken tragt]. 1731: Az *hátos* sásosoktól [vásárpénz] szombaton, ha 4 poltránál többet hoz d. l. köznap is d. 1 (GazdtörtSzemle VII.88).

HÁTOS, l. hátas.

HAT-SZÖGŰ: [Az idézet pontosan így szól: «Padimontozny valo *hatt szegű* Tegla».]

HÁZ: [Az 1. jel.-hez vö. még: 1386: Zenthushaza, hn. (SztárayOkl. I.477). A NySz.-beli 2. jel.-re, «cubiculum; zimmer» vö.: 1634: Az fekete *ház* padgian vagion eőt szapu Borso (OL. UC. 21/3). Az Feiér *házbul* nilo oldal Kamorában. Egi Ayto vas heuederes kilénczes rantoiaual (uo.) [Vö. cédulás-, posztó-festő-, tüzes-ház.]

HÁZ-HELY, vö. zséllér-házhely.

HÁZI-ÖLTÖZŐ: [Az adat évszámául 1450 h. olv. 1450 k.; a forrásjelzésben *Acta 108*? h. olv. *Actorum Anni 1500, nr. 33*.]

HÁZKÖZBELI: [l. fönt]. 1594: *Ház kezé beli* porteka [szakasz-cím] (OL. UC. 106/3). 1636: Valamelyek az ő Istenben idvözült urátul maradtanak, mindeneiket igazán előad, mind pénzt, ezüst-marhát, *házközbeli* partékát, lábas marháját (Török-magyar-kori Történelmi Emlékek, Okmánytár I.52). [Fönt tehát a címszó utáni kérdőjel és az adathoz vetett *igy?* törlendő.] [Vö. házköz-marha.]

HÁZKÖZ-MARHA: [supellex; hausgeräth]. 1521 k.: Kenderesy Benedeknek Margit aszony adot menedeket az w jegruharajarl es *ház köz marharul* Kenderesj Mihaljnak (KárolyiOkl. III.134). [Vö. házközbeli.]

2. HÉ, l. párna-héj.

HEGEDÉS? concretio; zusammenwachsung NySz. 1544: Ird meg mint vag, N'ugodalom, *heghedes* [a. m. hegedés?], Munka farradsagnal, es vereteknelkül, es etelbe, es italba magad tartasa (Múz., Tört. és irodrtört. kiáll. 294. sz.).

HÉGYÉSI: [ad vineam pertinens; zu einem weinberge gehörig]. 1739: Az regi bé vett szokás és jo rendtartás szerint mostannis Biro tételre öszve gyüllöttünk az egész *hegyesi* Tanács és *hegyesi* Gazdák (SzendrőJk.). 1753: A Dios *Hegyesi* [értsd: dióshgyei] Pasztort fogattuk meg (uo.). 1762: Az Betsülletes Nemes *Hegyesi* Tanatsnak gyüllése Léven az egész

Szöllő hegyesi betsülletes gazdákkal egyetemben [stb.] (uo.). [Vö. szőlőhegyesi.]

HÉGYESÍTÉS: fastigatio, acuminatio MA. (1611. kiad.); die Zuspitzung, Spitzigmachung MA. (1708. kiad.). 1700: 15000 karó *hegyessítésséért* per d. 34. [adtm] fl. 5.10 (AdalZemplvMTört. V. évf. 79). 1705: Azon karóknak *hegyessittésséért* fl. 2.88 (uo. VI. évf. 331).

HÉGYVÁMOS: [Az utolsó adat, 1584-ből, első helyre iktatandó.]

HÉJ: [Alakjai közül kimaradt: *hé* (l. párna-héj a.).]

HÉJAZAT, híazat: [l. fönt]. 1634: Egi *híazat* alatt vagion Disznok ola Boriuk ola Tehenek állasa eöt riszben (OL. UC. 21/3).

HEJEL? [lamenteo, plango; jammern, wehklagen?]. 1520: Paulo *Heyelew* [olv. hejelő? vagy tollhiba-e «Henyelew» h.?] (Lelesz Acta 126/33). [Vö. *hej* NySz.?] [Vö. *hejget*?]

HELY, vö. jobbágy-, némés-, nyaraló-, szék-, telek-hely.

HENC?: 1542: Keztyw was. Caua. *Hech* [igy? olv. *henc*?]. Crista korsoo (OL. Nád. 41). [Vö. *hencop*, *henc-vas*?]

HENYÉL?: [l. fönt]. 1520: Paulo *Heyelew* [igy? olv. «Henyelew»?] (Lelesz Acta 126/33).

HÉTFŐ, vö. vízbehányó-hétfő.

HEVEDER: [Az 1. jel. alatt az 1496-iki adat évszáma 1497-re javítandó.]

HEVEDERÉS: [subscude instructus; mit einer lasche versehen]. 1634: Egi feöld füstös kemence Nro. 1. Rayta vas *hevederes*, bilinczes, retezes ayto Nro. 1. Az fekete ház oldalán kamaraian egy fel *hevederes* vas bilinczes retezes ayto Nro. 1 (OL. UC. 21/3, 4. 1.). [Vö. NySz.]

HEVÉR-HÁZ: [A második idézetben *uyonnan* h. olv. *vyonnan*.]

HEVÍTŐ, vö. víz-hevítő.

HÍAZAT, l. héjazat.

HÍD: [Az 1325/1332-iki idézetben *Piscinas* h. olv. *Pisscinis*.] [Vö. *kapu-híd*.]

HIDAS: 4) [«tributum pontale», portorium; brückengeld]. 1594: Pontale tributum vulgo *hydas* (KPénzügmLt., l. Magyar Nyelv 1905. évf. 464). [Vö. «hid-bér».] || 5) [hippagus], ponto; schiffsgattung, schiffbrücke NySz. (2. jel.), [fähre]. 1556: Jó volna az naszádokat aláeresztetni és elvagdálni az *hidasokat* (OL. Nád., l. Magyar Nyelv 1905. évf. 465). Az terekek sok *hidasokat* csináltak (uo.). 1661: A Tiszán által *hidason* hozattam meszet Ladmóczról (OL. L., l. Magyar Nyelv. 1905. évf. 464). 1662: Küldöttem Szőlöske nevű faluba az nagy *hidassal* ... muskatélyosokkal hordattam be az várba puttonokban az *hidasból* az meszet ... *hidason* az meszet alá szállították (uo.). *Hidason* hozattam által a Tiszán (uo.). [Az 1—3. jelentést l. fönt.]

HÍD-BÉR: portorium; brückengeld NySz. 1598: Pontagium vulgo *hidbeer* (KPénzügmLt., l. Magyar Nyelv 1905. évf. 464). [Vö. *hidas*, 4. jel.]

HIDEGLÉLŐS: febriculosus; fieberkrank NySz. 1715: Ez előtt mint egy három héttel a' Fátens *hideg-*

lélős lévén hajnalban fordúlt maga ágyán a' Falfelé (BorsodvMk. 18. sz. I.431).

HÍHATATLANUL: [utique; unbedingt]. 1506 k.: Ezt rendeltwk, hogj az orzagnak minden lakojtol *híhatatlanul* megtartassanak (MJogtörtEml. I.16). [Vö. *mégíhatatlan*.]

HÍMZÉS: [A fönti adatban talán a. m. hízmás módjára való díszítés.]

HITÉS, hütös: fidus, juratus NySz.; [beeidet, beeidigt]. 1506 k.: *Hwteos* teoruenteneoket es Bira-
kat rendeltwnk (MJogtörtEml. I.18).

HITETLENSÉG, hütetlenség: perfidia; un-
treue, meineid NySz. (2. jel.). 1506 k.: Hogj az mi orzagunkban valamj taplaia es kovazza az *hütetlenségnek* vagj Partvtesnek az tamadasok keozot, telliesse-
gell elzaragion es heruadgion (MJogtörtEml. I.17).

HÍZLALÓ-HIDAS: [A fönti adat kiegészítve így hangzik: «Azon maiorban ... Az eoreg *hízaló hídas* mind el puztult az maiornak es Istaloknak sok epöleth kellene» (OL. UC. 101/3, 53. 1.).]

1. **HÓDOS, hodos:** [l. fönt]. 1231: Usque ad locum ubi *Hudus* intrat in Chopus (OL. D. 168). [Az 1264-iki idézetben «fossa que» h. olv. «fossa, que».]

HÓGAT: «hó!-kiáltással megállásra szólít (lovat, igás barmot)» MTsz. 1717: Az ökrök penig meg ijed-
vén fel ugrándoztak, melyre a' fatens fel érezvén *hógatni* akaria az ökrökt (BorsodvMk. 18. sz. I.554).

HOGY, vö. hanēm-hogy.

HOL, hon: [l. fönt]. 1564: Az tervin szolgáltatás dolga az szigény nép kezett régi szokás szerint legyen, úgy hogy: első meglátás füstín legyen, onnat Jakap uram eleibe mehessen, *hon* ő elette vég nem szakadhat, appellatio lehessen asszonyom eleibe, minden dologban (GazdtörtSzemle I.69).

HOLD, vö. imés-, más-hold.

HOLOTT, vö. aholott.

HOLT-DÍJA: «homagium mortuum, integrum: Hólt dija 66. Forint» PPB. (605. 1.). 1604: Ha az Teruennapra az kezes az fogliot nem praesentalhatna, hanem succumbalna az fogoly, Es megis sententia-
nak az fogliot, s kergeteoben esnek az fogoli az kezes auagi az Biro *holt Dyan* maradna ez Illien fogolinak, Ennek az Diunak az harmada az peoreose ket reze az tizte, de ennek az Diunak fele az biroe, fele az hat Polgaroke (MJogtörtEml. I.24). [A *homagium mortuum* v. *integrum*-ról l. Frank Ignác: Az osztó igazság törvénye Magyarhonban (1845) I.717.]

HOMÁLY: 1597: Barna tarcsa *homály* tulok (KecskemétJk., l. Nyr. XXXII.159). 1598: Kék *homály* ökrök (uo.). Ordas *homály* fejér vellás szarvú [marhá-
ról] (uo.). [Vö. *homály* 2. jel. és *homály-szín* MTsz.]

HOMOLYA, hamalya: süsser käse NySz. («gomolya» a.); «ökölnyi nagyságú gömbölyegbe gyúrt édes juhtúró» MTsz. («gomolya» 3. jel. a.) 1558: Vna Turba in qua est vna *hamalya* [igy] (OL. UC. 97/19). [Vö. *homolyka* MTsz.] [Vö. *gomolya*.]

HON, l. hol, ahol.

HOP HÍRÉVEL: [E kifejezést mint biharmegyei szólást, *hopphírével* alakban, megtaláltam Pálffy István dr.-nak 1902-iki népnyelvi följegyzései közt is. Vö. még: «*Hopp* a Jézus *hírével*, Szűz Mária vörivel!» (székely táncszó, Horger Antal közlése).]

HORDÓ: [Az 1597-iki idézetben *vas* h. olv. *vass*; *Nagisaga* h. olv. *Nalgysá*ga.] [Vö. vizhordó-rúd.]

HORGAS: [l. fönt 1. jel.]. 1679: Csonka rőt ökör, *horgas* rőt ökör, kónya sitke kurtás ökör (DebrJk., l. Nyr.XXXII.158). 1680: Sitke hegyes csonka füllő *horgas* ökör (uo.). [Az 1. jel. alatti 1535-iki adat pontosan így hangzik: «De Instrumentis vasiparis Gyalw manuale maius 1 Kethkezwonyo 1 Pynterkes 1 *Horgas* kes wonyo 1».]

HOROG: [Az 1620-iki adatra nézve vö. «*horog*: vizmerő kampós fa» MTsz.]

HORVÁT, vö. krabát.

HOSSZATTÁBAN, hosszataban?: [längs, entlang]. 1737: Vallya, a Fatens, hogy Kovacs Rosa Gyermekek Szörüvel Paraznaságban élt és bizonyos dologh iránt Pörlekedésben esvén K. R. Germekek Szörüvel akkor kiáltotta uca *hosszataban* tē átkozott Gyélkos [stb.] (Szegedi boszorkánypörök irataiból, Kovács János kijegyzése szerint). [Vö. *hosszattába* NySz.]

HOSSZÚ: [Az 1436-iki adatban *vocatam* h. olv. *vocata*.]

HOVÁ, vö. más-hová.

HÖTYÖG: «akadozva beszél, mokog (mint a gyermek, mikor a leckéjét nem tudja; de azért nem hebegő)» MTsz. 1717: Be idezem [t. i. tanúnak] Gombos Istokot *Hötyögjön* [igy, olv. hö-] Már ha *hötyög*het (BorsodvjmJk. 18. sz. 1.556. l. körül). [Vö. «*hötyög*ni: a) a gyermek, ha sírás közben el-elcsuklik és úgy beszél, akkor *hötyög*; b) az olyan emberről is mondják, aki kérdéslenül belebeszél a más szavába; «ne *hötyögj*!» mondják ilyenkor neki» (Szatmár, Berky Lajos közlése, 1904).]

HÚG? [L. fönt. Szárm.?: 1141—61: Puellas vero: Hemeci, cui pro servitio puellam dedi Cusudi, Magudi, cui et aliam puellam concessi Cepa, Mahal, *Hugd*i, Aianduc, Macuna uxorem Alus (Magy. Könyvszemle 1892/93. évf. 19).

HUGYOZ, vö. meghugyoz.

HUNCHUTOZÁS, hunchutozás?: [beschimpfung mit dem worte «huncfut»]. 1779: Budentzki Jakab ... Tanátsbeli Társunknak, Tankovits Mihály Vramnak *huntzhutozásáért* [olv. hunchutozás?] ítéltetett 20 napig való árestomra (SajószentpJk. 189, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 277).

HUNCHUTOZÁS? l. huncfutozás.

HURCOL: calumniar; verleumden, schelten NySz. (2. jel.) 1781: Csuka István felesége és leánya Ersébet ns. Mólnár Judith hajadon leánt szűz koronájának és szép hírének, nevének szembe tűnhető vastag gyalázattára 's becsületinek el tapodására illy otsmány pletykasággal *hurtzol*ni s gyalázni nem iszonydtak (SajószentpJk. 354, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 276, «fan» a.).

HÜTETLENSÉG, l. hitetlenség.

HÜTÖS, l. hités.

IDEGËN, idegény: [l. fönt]. 1728: Hogy Actor Vram Danyi nevű szolgálja az Lónak gondgyát viselje és nyílgben vesse, mivel hogy *idegény* és igen szókő is volna azon ló (MiskolcJk. II.104, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 277, «nyűg» a.; a «visellje» írás itt sajtóhiba).

IDEGENY, l. idegën.

IDŐ-MÚLÁS: [A NySz.-ből átvett értelmezés nem szabatos; helyesen: praescriptio (l. ezt Törvtud. Műszót.); verjähung. Vö. CzF.]

IGAZSÁG: [Értelme szabatosan: jus montanum (l. ezt Törvtud. Műszót.); bergrecht.] [Vö. *hëgy-vám*.]

IGAZ-TÉTEL: [A Törvtud. Műszót.² szerint a. m. executio (l. e szó alatt).]

ÍGETŐ, l. szén-égető.

ÍGÉTT, l. égétt-bor.

ILONA, Èlëna: [l. fönt]. 1418: Domina *Elena* (OL. D. 10682). 1522: Relicta *Elena* (uo. 37004). [Vö. 1390: Nobilibus puellis Kathy *Elene* et Cecirilie (EszterhOkl. 34). Kathy, *Elenam* et Ceciriliam (uo.).]

ILÓ, l. üllő.

IMÉS-HOLD, mész-?: [?]. 1492: Item in autumnno et verre quodlibet aratrum habet arare vnum Juger quod vocatur *Mezhold* [igy; azonos-e a köv. adat szavával?] (OL. D. 36992). In verre autem Sessio dimidia soluet medium Cubulum auene: cum eodem vero habent seminare: quod vocatur *ymes hold* (uo.). [Vö. *imész-szántás*.]

IMÉSZ-SZÁNTÁS, vö. imész-hold.

INDÍT, vö. visszaindít.

INFORMÁL: informo; unterrichten, verständigen NySz. 1700: Addiglan commissiót az olyanoknak ő nagyságok nem adtanak, valameddiglen az bírakkal ő nagyságok magokat genuine nem *informáltatták* az dolognak mivoltáról (GazdtörtSzemle VII.403).

2. INŐ: [Az 1325/1332-iki idézetben *Piscinis* h. olv. *Pisscinis*; az 1339-iki adat h. pedig olv.: Transit inter duos lacus vlgo *Inewthow* et Erdewthow nuncupatos (OL. D. 3223, l. AnjouOkm. III.544).]

INT, ént, vö. megint.

IRT, vö. kiirt.

IRTOVÁNY-FÖLD, irtvány-: [l. fönt]. 1682: Mind az ketten azon ház helyen lakván azokkal együtt s mind hozzája tartozandó pertinentiájval, ugy mint Szántó Földével Rétevel, Bárdos Makos erdejével Malmával halászo vizével *irtvány földével* [stb.] (OL. ProcessTab. 228).

ISLÓG, vö. mészlógó.

ISPÁN: [A 2. jel. alatti 1701-iki adat tévedésből került helyére, az 1. jel. alatti adatok végére iktatandó.]

ISPOTÁLY-FÖLD, ispitály-: [l. fönt]. 1564: Erdélyi Tamásnak asszonyom ő nagysága hagyott szakasztani az *ispitály földből* szántóföldet és rétet, kit ő nagysága megjelent (GazdtörtSzemle I.71).

ISTOLY, stol: «a kisszebbik lejáró bányacsatorna (stollen)» MTsz.; stollen BM. 1390: Ad quoddam fossatum metalli in vlgo *Stol* vocatum (OL. D. 7597).

ISZPAIA: «der berittene Lehen-Soldat, der Grundherr der ungarischen Unterthanen» (l. Kúnos, Keleti Szemle II.281, «spahi» a.). 1629: Szentgyörgyvölgyi nemesek sereza f. 90. Császár [t. i. török császár] adója füst pénz f. 27 ... *Iszpaia* liszti, cub: 15 (GazdtörtSzemle XI.364, a zalai hódoltság adójának

jegyzékében). *Iszpaia* liszti, cub: 10. Pasa ajándékja f: 8 (no., stb.). [Vö. török *sipahi*.]

2. ISZTÁR, 1. ész tár.

ITÓ: [l. fönt]. 1326/1428: Vsque ad stagnum Hwkuriñho nuncupatum (OL. D. 28721). 1326/1470 k.: Ad stagnum Ewkerytho nuncupatum (uo. 28719).

IVÁNOS: [Az 1336-iki idézetben *Vezekfya Ivanusmolna* h. olv. *Vezekfya-Ivanusmolna*.]

IVEGÖS, 1. üvegös.

JÁKÓ: [Az 1448-iki idézetben *Jakotelke* h. olv. *Yakotelke*.]

JÁRÁS, vö. sáska-járás.

JARGALÓ: [Takáts S. szerint a. m. évi szolgálatra szegődött katoná v. szolga (I. Századok 1906. évf. 198). Az első idézet 4. sorában *által* h. olv. *átal*.]

JÁSZ-KAPITÁNY: jazigenhauptmann NySz. 1587: Kys Gaspar Keseren lakozo *Jazkapitani* eggik, megeskwth ereos hitre, es vallia magath az Saska Jaraskor Tyz eztendeosnek, az kerdesreol azt vallia, hogi [stb.] (Borsodvmlt., Borovszky Samu közlése).

JÁSZOL, vö. barom-jászol.

JELÉS: [Az idézetben *pendtzh*, *pendzen*, *pynden* h. olv. *penztzh*, *penzen*, *pyenzen*.]

JÓ: [Sz. László 1078 k. kelt, de csak későbbi másolatokból ismert törvénykönyvében (III. 13) ez olvasható: «Rerum fugitivorum collector, quem vulgariter *joccedeth* dicunt, quitquid colligit, ad civitatem eiusdem provincie congreget... due partes fugitivorum hominum, *ioch* scilicet donentur regis pristaldo» (I. Závodszyky Levente: A Sz. István, Sz. László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai, 177. l.). E hely második magyar szava Melich János szerint nem más, mint *jó* (I. NyK. XXXIV.144).] [Vö. *jó-szédő*.]

JOÁKIM, Jovákin: [l. fönt]. 1523: *Jowachyn* de Zenthlewryncz (Múz., I. Zolnai: Nyelveml. 226).

JOÁN, Jován: [Melich szerint a fönti adatok *Joan*-ja inkább *Jován*-nak olvasandó (I. Nyr. XXXII. 413).]

JÓB: Job, Hiob BM. 1337: Quandam plateam Jobvlcha vocatam (Sztáray-Okl. I.135). 1391: Inter quandam plateam Jobvlchaya dictam (uo. 501).

JOBÁGY-FIÚ, jobágy-: [l. fönt]. 1379: Ipse ac sui heredes libertatibus hominum exercituantium *Jobagfyne* dictorum in comitatu de Turuch existentium (Múz. Kossuth).

JOBÁGY-HELY: colonia NySz.; ansässigkeit BM. 17. sz. vég.: Kalman Janos, es felesége Kata egy reszről, föl véuén terheket Lörincznek, Janosnak és Miklosnak fioknak; és Christinanak; és Margitnak Leányoknak; és Geresgálban léuő ket pusztá *Jobadgy* helyek [stb.] (Múz. Szily, No. 201). És adgyak az magok, és vér Attyok fiai és fiok /-leányok Jozsáगत, ugymint Ladban egy Nemes helyt, kiben Vaida Gergely lakik... Item Ladban egy más *Jobadgy* helyt, adgyak Kálmán Janosnak es feleségének tserekeppen (uo.). Dombay Imre két *Jobadgy* helyeket akart el adny Gal Istvannak (uo.).

JOBÁGY-SÁG: [l. fönt, 2. jel.]. 1689: Census. Minden Szoltisz az egész szoltissaghtul tartozik Szent György adajaban fl. 1. Egy forinttal. Szent Mihály

adajaban fl. 2. Item Egy egész *Jobbagyssaghtul* tartoznak Szent. György adajaban fl. — den. 75 (OL. UC. 1/34, «Also Władysław»). Munera. Egy Szoltissaghtul tartoznak Annuatim 2 Luddal... Item egy egész *Jobbagyssaghtul* adnak Tyukot nro. 12 (uo.).

JOBÁGY-TELEK: [Latin értelmezése: sessio colonialis (l. ezt Törvtud. Műszót.?).]

JÓ-SZÉDŐ, -szédé: [Sz. László 1078 k. kelt, de csak későbbi másolatokból ismert törvénykönyvében (III.13) ez olvasható: «Rerum fugitivorum collector, quem vulgariter *joccedeth* dicunt, quitquid colligit, ad civitatem eiusdem provincie congreget... due partes fugitivorum hominum, *ioch* scilicet donentur regis pristaldo» (I. Závodszyky művének a «jó» cikkből idézett helyén; a XV. századból való Thuróczy-codexben Károlyi Árpád másolata szerint *joccedech* áll, l. Pauler: A magy. nemzet története az Árpádházi kir. alatt I.568). E hely első magyar szava a XI. század végén dívó helyesírással Melich János szerint valószínűleg így volt írva: *jauscedech*, később *jouscedeh*, *josccech*, s eredeti régi ejtése ez lehetett: *jó-szédé*, *jó-szédé*, azaz: *jó-szédő* (I. NyK. XXXIV. 144 és Nyr. XXXIII.321).] [Vö. *jó*.]

JOVÁKIN, 1. Joákim.

JOVÁN, 1. Joán.

JŐ, vö. be-, vissza.jő.

JUH, vö. majorság-, sereg-juh.

JUHATLAN: [oves non habens; ohne schaf]. 1610: Minden *juhatlan* ember az ztrongának idején egy forintot és 21 pénzt tartozik ztrongát fizetni (Magyar Nyelv 1906. évf. 25).

JUHOS: [l. fönt]. 1625: Az sztrongának idején minden *juhos* kenéz ő felségének 2—2 sajttal tartozik... E mellett minden *juhos* ember egy sajttal tartozik ő felségének az sztrongán (Magyar Nyelv 1906. évf. 24—25).

JULEP, 1. gyülep.

JÚLIA?: [Julianna, Julia; Julianne, Julie]. 1522: Relicta *Julya* [a. m. Júlia?] (OL. D. 37004).

JUT: pervenio, devenio, assequor, venio; kommen, ankommen NySz. (1. jel.) 1544: Az nap kiral' ű föl-segheuel szembe nem *utthatek* [így], mert ersek vram-nal addig *noitok* az vaczorát, hoű el estueledék (Múz. Tört. és irod.tört. kiáll. 294. sz.).

KABA: [Az értelmezések közül a PPB.-ből átvett «Narr», mint hibás, törlendő. Vö. Szily, Századok 1904. évf. 907.]

KÁDAS: [l. fönt]. 1670: *Kádas* és aprólékos résziről való exactio (DebrLt., I. GazdtörtSzemle XI.266, vásárpénzekről vezetett lajstromban).

KADÓC, vö. gadóc.

KAJLA: [l. fönt]. 1594: Kék taresa babos, kék taresa *kajla*, barna taresa babos, kék taresa daruszörű ökör (KecskemétJk, I. Nyr. XXXII.158).

KAKAS: [Az 1325 körüli idézetben a szögletes rekeszbe tett észrevétel törlendő, mert az adatbeli név Karácsonyi János szerint «Tarkövy Kakas» főnrat jelenti. Ugyane főür neve fordul elő Karácsonyi szerint a köv. adatban is: 1296: Magister *Kochos* (Hazai-Okm. VII.251).]

KALÁNY, vö. fa-, por-kanál.

KÁLISZ? káliz?: 1211: Isti sunt curriperi Vosos Chima Domus Mogd Chemud Arud *Caliz* (Pannh. Tih. 1/5, ugyanezen okl. másik példányában: *Calix*, l. NyK. XXXIV.403). [Azonos-e a XII. századi történetünkben (1152) szereplő, zsidózó vagy mohammedán vallású bolgárok *khalis* nevével? Vö. Kohn Sámuel: A zsidók története Magyarországon I. 367—368; Kuun Géza: Relationum Hungarorum... historia antiquissima I. 127—128; Sebestyén Gyula, Ethnographia VIII.48 és Erdélyi László, NyK. XXXIV.403. E népvétet örzik-e vajjon a fehérmegyei *Kálóz* és *Kálózd* (l. CzF.) helységnevek?]

KÁLIZ, l. kálisz.

KALLÓ, vö. posztókalló-szín.

KAMARÁS: [Vö. Takáts S. észrevételével, Századok 1906. évf. 204 és l. Zolnai, Nyr. XXXV.201.]

KAMUKA: [A vö. rovatában törlendő *olasz*.]

KANÁL, kalány, vö. fa-, por-kanál.

KANÁSZ?: pastor porcorum, subulcus; schweinehirt NySz. 1141—61: Hos preterea servientes proprie libertati donavi: Moglou, Daud, Soludi, Bereiei, *Kanaz* [a. m. kanász?] et Boggu, cum uxoris (Magy. Könyvszemle 1892/93. évf. 19).

KANC: [?]. 1646/1727: Ha az Molnar minden *kantzon* [így; a *cs* hang *cs*-vel van írva a kéziratban] egy egy uj gust nem kött minden Czojtara a Malom Béro eskötyivel meg látja tartozik huszon ott pinzel (GazdtörtSzemle VII.125, a kézirat helyesírása szerint).

KAPA: [l. fönt; itt átvitt értelemmel a. m. egy-egy nap alatt bizonyos számú kapával megművelhető; vö. «kapás» 2. jel. CzF.]. 1780: A Mester uttzai kerti szőlőt, mely bigtsével edjütt négy *kapa* szőlő volna, még életébe nekem adta b. e. [olv. boldog emlékeztető] Ipam Csatári István Uram sok fáradságimért (DebrLt., Hattani István végrendeletében, 5. pont, Zoltai Lajos közlése). [Fönt az 1339-iki idézetben *Kapatelek* h. olv. *Kapatehluk*, a vö. rovatában pedig *tömető*- h. olv. *tövető*.]

KAPÁL, vö. fölkapál.

KAPAR, vö. elkapar.

KAPÁS: [Értelmezéséhez még hozzá iktatható: der hauer BM. (1. jel.)]

KAPA-TORLÁS, -tollás: «terra in limbo vineae per pastinatos aggregata» Kassai: Szókönyv III.107: «a szőlő-csatorna alsó része, a hol a fölkapált föld kissé föltorlaszolódik» MTsz. 1754: 3 határ köveket regi allapattyaban helyben hagyván, minden difeultas nélkül, negyedik mesgye követ, is Letettünk, az Onadi János uram, *kapatollasa* alatt (SzendrőJk.). 1755: 2 határ követ tetetet Májoros Jakab Nagy Mártonné, Felől egyiket, az Szilvában, másikát Fennyen az *Kapatollas son* [így] Felyül (uo.).

KAPITÁNY, vö. fő-, jász-kapitány.

KAPOCCSA-PÉNZ: [tributi genus in provinciis Turcorum Hungaricis; eine art steuer in dem von den türken eroberten gebiete Ungarns]. 1629: Salomváriak sarcza f. 40. *Kapogyssa pénz* f. 1. Pasa ajándékja f. 5 (GazdtörtSzemle XI.367, a zalai hódoltság adójának jegyzékében). [Vö. Botffalviak sarcza f. 75... *Ajtóállónak* visznek d 50 (uo. 381). Vö. *kapucesi* NySz.]

KAPU: [A cimben *kapo* sh., olv. *kapó*.]

KAPUCSKA, vö. emelő-kapucska.

KAPU-HÍD: 1587: Az *kapu hid* sarampoyan Nigy zegw lakath retez fejewel 1 (OL. UC. 46/74).

KAPZSI: [Az adat évszáma, 1508 h. olv. 1506 k.]

KÁR, vö. embér-, marha-kár.

KARACsin: [Az idézett helyen határozottan *karaczin* van írva; a szó azonos lehet a *kuraczin*-nal, melynek a NySz.-ban *karacél* alakja is előfordul, ez a *kuraczin* pedig a mi adatunkban s a NySz.-beliekben is *kuracsin*-nak is olvasható.]

KARÁCSONY: [Az ezen címszó alatt idézett személy- és helynévi adatokban Melich János szerint nem az ünnepet jelentő, szláv eredetű *karácsony* szó van, hanem a szláv *Kračin* személynév (l. Magyar Nyelv 1906. évf. 56—57).]

KARASIA-POSZTÓ: [ua. mint «karasia», l. ezt fönt]. 1692: Schola mesternek: fl. 10. *karasia posztóért* fl. 14. buza gell. [olv. gelleta, l. Bartal] 32. dísznő nr. 1. az malomból vámbuza cub. 6 (GazdtörtSzemle VI.179).

KARIKA, vö. pöngő-, üveg-karika.

KARIKÁS: [A fönti adatokban úgy látszik a. m. *karikás-mestér* (l. ezt), tehát: *doliarius*; *binder*, *fass-binder*?]

KARIKÁS-MESTÉR: [*doliarius*; *binder*, *fass-binder*?]. 1506: Magistro *Karykasmesther* dedit fl. II (OL. D. 26122). [Vö. *karika* 2. jel.; *karikás*.]

KARIKÁS-OSTOR: [Jelentése CzF. szerint: «rövid nyelű ostar, különösen esikósoknál, mely nyelénél karikán forog». (Vö. Herman O., Magyar Nyelv 1905. évf. 187.) A fönti latin és német értelmezések nem teljesen megfelelők.]

KAR-KÁPA: [Latin megfelelője: «capa choralis». (Vö. «*Capae Chorales*, quibus Clerici vel Sacerdotes in choro amicumur» DuCange.) Német értelmezése mellől a kérdőjel elhagyható.]

KARMAZsin: [E szón a régiek Takáts S. szerint karmazsin-atlaszt, karmazsin-posztót, karmazsin-gyolcsot és finom színes bőrt is értettek; ami pedig a karmazsin színet illeti, ez nemcsak skarlátvörös, hanem testszín, szederjes, sárga stb. is lehetett (l. Századok 1906. évf. 204).]

KARNÉL: [Tulajdonképi alakját és jelentését l. e Pótlások közt *karnél* a.]

KARNÉL, *karnyel*: [Így olvasandó a fönt *karnél*, *karnyel* alakban közölt szó. Jelentése pedig: *pera*; *tasche*. Vö. ném. *karnier* (l. Grimm, Schmeller), fr. *carnier*, *olasz carniere*. Vö. még l. *carneria* DuCange.]

KARNYÉL, l. *karnél*.

KARÓ-RÉPA: [Az 1597-iki idézet pontosan: «*Caro repa* cub. 2» (OL. UC. 101/3, 38. l.)]

KARÓZ: *palo*, *pedo*, *statumino*, *palos figo*; *pählen*, *stengeln*, *stützen*, *pfähle* oder *stecken* setzen NySz. 1638: Az ui maiorhaznak az Roniva felől valo reszeről ui onnan kezdetek *karozni* es fonní [t. i. a sövényt], meli megh az tamasz ragasztasigh vagion fonna (OL. UC. 2/34).

KARÓZATLAN: [non *palatus*; ungepfählt]. 1684: Oly gondviseletlenség alatt vannak [a szőlők], hogy nagy része még ma is, ugy mint *pro die* 27.

Julii, csak nyitásban vannak, *karózatlan*, kötötetlen (GazdtörtSzemle I.150).

KARTABLANKA: [A NySz. alapján adott értelmezés hibás. A szó jelentése azonos a Törvtud. Műszozt.² *carta bianca*-jével: «fehérlével, pusztá v. üreslével». Vö. *chartae albae* DuCange; *carta bianca* Petrócchi (*bianco* a.) és Szily, Századok 1904. évf. 908.]

KAR-VAS: [Az 1592-iki idézetben *lodink* sh., olv. *lodink*.]

KÁSA-KÖLYŰ: [l. fönt]. 1634: Malom házban Vagion három keő Nro. 3. Egik ny, az kettei rosasz nemis forogh egy keő Ket *kása keölü*, ninezen vas az *kása keölük* vigin Nro. 2 (OL. UC. 21/3, 9. 1.).

KÁSÁS: [hirsenhändler]. 1670: Szalonnások és *kásások*ul való exactio (DebrLt., l. GazdtörtSzemle XI.266, vásárpénzekről vezetett lajstromban, két helyen is). [A fönt 1) alatt idézett adatban is lehetséges ez a jelentés.]

KAS-FONÓ: vitor; korbflechter NySz. 1529: Mattheus *Kasfono* (OL. Nád. Számad. a). 1531: Matheus *Kasfono* (uo.). [Vö. *kas-kötő*.]

KASTÉLYOS: castellum habens; ein schloss besitzend NySz. (2. jel.) 1638: 1. Szőlöske fele kett ortovan szel föld 2. Az kis malom es falu vegin valo szel föld 3. Az Keörös Patakra menő es az *Castelios* [a. m. kastélyhoz tartozó?] Malom előtt valo kett szel föld (OL. UC. 2/34).

KASZÁRNYA, *kazárma*: domus militum; kaserne NySz. 1725: Kassára a' *Kazárma* csináltatásához, kívántato nemes Vármegye szekereivel és gyalog embereivel, lévő Commissarius, Pap András Vramnak adtam az uttra Rf. 30 (BorsodvmJk. XX.365, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 277).

KATALIN, vö. *Kati*.

KATI: [Catharinae nomen blandiens]; Käthchen BM. 1390: Nobilibus puellis *Kathy* Elene et Cecirilie [igy?] (EszterhOkl. 34). *Kathy*, Elenam et Ceciriliam (uo.). [Vö. *Katalin*.]

KATONA-ESZKÖZ: [instrumentum bellicum; kriegsgeräth]. 1658: Kardok, Hegyestörök, Botok, Lórávaló szerszámok... és egyéb *katonaeszközök* (AdalZemplyvTört. VI. évf. 116).

KATONA-PÉNZ: [tributi genus in provinciis Turcorum Hungariis; eine art steuer in dem von den türken eroberten gebiete Ungarns]. 1629: Szeöpeötkiek sarca f: 20. *Katonapénzt* veszen rajtok f: 10 (GazdtörtSzemle XI.370, a zalai hódoltság adójának jegyzékében).

KATRÉNG, olv. *kátréng*.

KÁTRÉNG, l. *kvárting*.

KATRING, olv. *kátring*.

KÁTRING, l. *kvárting*.

KATUS: [l. fönt]. 1495 k.: Pro puella *Kathws* (OL. D. 24864). Puella *Kathws* (uo.).

KAZÁRMA, l. *kaszárnya*.

KAZUL-VARRÁS: [Vö. *kazul-nyerég* NySz.]

KEBEL: [Az 1549. és 1555-iki adatokra nézve vö. MTsz. 1. jel.: «derékig érő rövid női ing (fél-ing, ingváll); 2. jel.: «pendely, alsósoknya»; 3. jel.:

«a nők rendes fölső ruhája»; 4. jel.: «a parasztszoknya alján körülfutó tenyérszí széles bélése».]

KECSKE-LÁB: [Jelentésére vö. CzF. 3. jel.: «Az ácsoknak padfőle alkotmánya, két-két eltertyedt lábakkal, melyre a faragandó fát fektetik; továbbá a kőműveseknél, melyre az állásdeszkákat fektetik»; és: «der Zimmerbock; der Rüstbock; der Stapel» BM. (2. jel.); «(a. m. fafűrészelésnél használtatni szokott állvány) der Sägebock» BM. (6. jel.).]

KECSKERÁGÓS: [Értelmezésében *aceribus copiosus* h. olv. *evonymis copiosus*. Vö. «Kecze rágofa, Vitéx, Evonymus» MA¹.]

KEDD: [l. fönt]. 1353: In possessione Olsoukethel (Múz.). [A. m. *kedd* v. két? vö. «Kéthely» Kr.; Karacsony J. szerint eredetileg «Keddhely».]

KEDVEL: [Az idézetbeli *Keduelen* Erdélyi László kijegyzése szerint is így van az eredetiben.]

KEHÉS: [Értelmezésére vö. még: «dämpfig; mit dem Husten behaftet» BM.]

KÉK-PEG, l. *kék-pej*.

KÉK-PEJ, olv. *kék-peg*. [Vö. *peg*.]

KEL: consurgo, surgo; sich erheben, aufstehen NySz. (2. jel.) 1731: Napvilágra *kelvén*, sokára észrevette az bizonyosság, hogy az leányának nyakaeskája földre volt tekerítve (Reizner: SzegedTört. IV.487). [Vö. fönt más jel.]

KEMENCE: [l. fönt]. 1634: Egi feöld füstös *kemence* Nro. 1 Rayta vas heuederes, bilinczes, retezes ayto Nro. 1 (OL. UC. 21/3, 4. 1.). Egi fel füstös *kemence* (uo., 7. 1.).

KENDÉR-ÁZTATÓ: [Az értelmezésben «hanfrős» sh., olv. *hanfröste*.]

KENDÉR-KÖLYŰ: [l. fönt]. 1634: Malom házban Vagion három keő Nro. 3. Egik ny, az kettei rosasz nemis forogh egy keő Ket *kása keölü*, ninezen vas az *kása keölük* vigin Nro. 2. Három *kender keölü* Nro. 3. Tiz vas czap az Gerendeliek viginen Nro. 10 (OL. UC. 21/3, 9. 1.).

KENÉZ: [vö. fönt a «soltész» alatti jegyzettel]. 1610: Minden *kenéz* akár főkenéz, akár nem főkenéz legyen, ha juha vagyon, két sajttal tartozik (Magyar Nyelv 1906. évf. 25, Munkács váráról szóló urbariumban). 1625: Az sztrongának idején minden juhos *kenéz* ő felségének 2—2 sajttal tartozik. Az sztrongásnak penig minden főkenéz egy-egy bárányval és 16 pénzzel tartozik (uo. 24—25, munkácsi összeírásban). [Vö. *fő-kenéz*.]

KEN-FEN, vö. *összeken-fen*.

KENGyel: [l. fönt]. 1717: Akkor a' *kengyel* tónál meg szálván pihennj, hallotta a' fatens [stb.] (BorsodvmJk. 18. sz. I.556). Amidőn a' N. Var[me]gye Paranesolattyából Miskolczra fel kisírte vala Igricze-ről a' De eo utrumban Specificált Aszonyokat, akkor a' *kengyel* tónál pihenni meg szálván, hallotta a' fatens [stb.] (uo. 557).

KÉNYÉR, vö. prófont-kényér.

KÉNYERES-SZÉKRÉNY, -szókriny: [brotkasten, brotschrank]. 1587: Az kastelbely litzess pincheben *kenyeress zeókrin* 1 (OL. UC. 46/74). [Vö. *kényértartó-székrény* NySz.]

KERÉK: [Az 1. jel. 1335-iki adatában *que* h. olv. *quod*.]

KEREKES: [A 2. jel.-hez vö. még: 1524: Circa festum Resurrectionis dominij de Integro fundo dant panem *kerekes* j. oua vj. Circa festum Assumptionis Marie de Integro fundo dant panem *kerekes* j (OL. D. 37006, 72. 1.).]

KERÉK-SZĚRSZÁM: [instrumentum ad lapidem molare pertinens; m hlsteinger thschafft]. 1597: Ezen halaston vagion három feoll  l czapo kerek malom 3. Belseo k  lseo *kerek szerzamiual*, az elseo kerekhez valo bokor k  , minden szerzamostul garatostul epp Jo. Az másik kereknekis garatia l  t valua, also keoueo, egieb szerzamiual mind epp, hanem hogj az fealseo forgo k   raita vekonj Az harmadik vtolso kerekhez valo bokor k  , minden szerzamostul ezenkeppen minth az keozepseo (OL. UC. 101/3, 53—54. 1.).

KERÉK-SZ  N: [  gy olvasand   a f  nt *ker  k-sz  n* alakban (*ker  k*   sszet  telei alatt) t  rgyalt s hib  san   rtelmezett sz  . Jelent  se ua. mint a k  z  platin *lobia* v. *lobium*-  . V  . «*Lobia, Laubia, Lobium*, Porticus operta ad spatium idonea, aedibus adjuncta, *Galerie*: ex *Laub* Theuton.» DuCange.]

KER  K-SZ  N, 1. kerek-sz  n.

KERESK  D  S: quaestus; gewinn NySz. (2. jel.) 1564: Asszonyom    nagys  ga akarja   s haggya, hogy Farkas uram mastan is nagy szorgalmatos gondot visellyen arra, hogy a min  l tebb bort vehetne pinzen, annyit takarjon, hogy asszonyomnak   s    nagys  ga gyermek  nek haszna lehessen bel  le   s mind bor   r  b  l, mind egy  b j  vedelemb  l   s *keresked  sb  l* valami pinzt takarhat asszonyomnak minden esztend  ben felk  lgye (Gazdt  rtSzemle I. 74—75).

K  R  SZT-VAS: [  rtelmez  se helyesen: «  ltal  n   l vas rudak, vas sz  lak, vas k  t  k, melyek valamely testet, vagy t  rt   ltalfognak» CzF. (1. jel.); quereisen, kreuzeisen BM. (1. jel.).]

K  R  SZT-VON  S: signum crucis; kreuzzeichen NySz. 1721: Simon Gergelyn   reversalisa arrul: Hogy ha    t  bb   par  znas  gnak v  tk  ben ejti mag  t,    neki soha t  bb   grati  ja ne lehessen, hanem vagy fegyver   ltal fogyattass  k      lete vagy . . . kipaczoztass  k . . . K  r  l adta *kereszt von  s  t* akkori f  b  r   Kov  cs Andr  s,   s Notarius V  czi H. Istv  n uram  k el  tt (Kisk  nhalJ.).

KERT, v  . m  h  s-, sz  l  -kert.

KERT  L  S: concaedes, sepimentum, obseptio; verz  nung NySz. 1638: Ezen Filagoria mellett, vagion egy Tegla vet   szín, *kerteles* nélkül szalma fedelevel, egy Tegla Eget   kemenczewel (OL. UC. 2/34).

KER  L  : [Az 1. jel. alatti 1587-iki id  zetben,   gy l  tszik, a. m. «sz  rj  r  s», v. i. ordo; reihe, reihenfolge. (V  . Szily, Sz  zadok 1904.   vf. 908.).]

KESELY  F  SZ  K: [Az 1324-iki id  zetben *Keseleufezek* [-fezok?] h. olv. *Keseleufezuk*.]

K  T: [l. f  nt]. 1353: In possessione Olsoukethel (M  z.). [A. m. k  t v. kedd? v  . «K  thely» Kr.; Kar  csongy J. szerint eredetileg «Keddhely».]

K  TK  ZVON  K  S: [Az 1535-iki adat pontosan   gy hangzik: «De Instrumentis vasiparis Gyalv manuale maius 1 *K  thkezwonyo* 1 Pyntherkes 1 Horgas kes wonyo 1».]

KETR  C: [Az 1390/1400.   s 1461-iki adatokban,   gy l  tszik, a. m. *vejsze* (l. ezt).]

K  T-UR  : [duorum maritorum; zwei m  nner habend]. 1717: Ez jelen l  v   Keresztesen Lak   Pap Ilona *k  t Ur  * Asszony [stb.] (BorsodvmJk. 18. sz. 1.453). Mint hogy penig az   llyen Uraikott hitetlen  l val   el hagy  sok   s k  t Umas  gok [  gy] . . . minde  tt meg vagynak szorossan tilalmaztatva . . . k  v  nom hogy ezen . . . Pap Ilona *k  t Ur  * par  zna Asszony . . . f   vetelre   t  tess  k (uo.).

K  TUR  S  G, -ur  as  g?: [zweim  nnerei]. 1717: Mint hogy penig az   llyen Uraikott hitetlen  l val   el hagy  sok   s *k  t Uras  gok* [  gy] . . . minde  tt meg vagynak szorossan tilalmaztatva . . . k  v  nom hogy ezen . . . Pap Ilona *k  t Ur  * par  zna Asszony . . . f   vetelre   t  tess  k (BorsodvmJk. 18. sz. 1.453). [V  . k  t-ur  .]

K  Z, v  . vas-k  z.

KI  R  L: [l. f  nt]. 1610: Ezen vid  ken az ztron-gaborral egy  tt 12 hord   bort   r  lnak ki (Magyar Nyelv 1906.   vf. 25).

KICSID, k  cs  di?: [l. f  nt]. 1141—61: Puellas vero: Hemeci, cui pro servitio puellam dedi *Cus  di* [olv. k  cs  di? a. m. kicsid?], Magudi, cui et aliam puellam concessi Cepa, Mahal, Hugdi, Aianduc, Macuna uxorem Alus (Magy. K  nyvszemle 1892/93.   vf. 19). 1211: Vdornici de Mortus hii sunt Monios Colon-dus Sumou Demeh *Kisid* Jaxa fiteh Quelemen (Pannh. T  h. 1/5). [?V  . *Kisid*, r  gebben *Cussidi*, hn. B  cs m., l. Cs  nki: T  rtF  ldr. II.138.]

KICSINY: [l. f  nt]. 1717: Az ut  n mint egy egy h  ttel ut  nna,   gy meg romlott [t. i. a boszork  nys  g miatt] a' fatensnek a' L  ba, hogy az   t  t  l fogva semmi k  ppen be nem gyógyithatt  k, ha valami *kicsint* be g  gy  dis, ism  t ki   jj  l (BorsodvmJk. 18. sz. 1.557).

KI  RK  ZIK: exeo; herauskommen NySz. 1631: A fejedelem asszony Bethlen G  born   *ki  rkezzett* az    fels  ge, a mi kegyelmes urunknak orsz  g  ba (T  rt  r 1904.   vf. 183).

KIFAKAD: evado; hinauskommen NySz. (4. jel.) 1717: Vette   szre hogy   tt l  gyen ott, mellyen meg ind  lv  n, ment mind addig, hogy   ppen S  llyn  l *fakadot ki* az erd  kb  l   gy verekedet haza l  griczere m  s nap k  s  n Estv  re (BorsodvmJk. 18. sz. 1.555).

KIFOGLAL: excipio; herausnehmen, herausfangen NySz., [von jemandem etwas wegnehmen]. 1587: Interrogatorium: ha tudgiake hogy heues Varmegie-ben K  rt neueo falut, az Kys Benedek annianak az edes attya, neky penigh Kenche Apia Cheterien Vincez kezeb  l *foglalta* volna ky hatalmasul Bathory Gyeorgi . . . Byro Balas . . . Az kerdesreol vallya: bizonnial j  l tudgya azt: hogy B  thory Gyeorgi *foglalta ki* ennek az Kinche Apiatul Cheterien Vinczeteol kezebeol    K  rth neveo falut mindeneostol (BorsodvmL  , Borovszky Samu k  zl  se).

KIH  JA, v  . tih  ja.

KIIRT, -ort: exputo, extirpo; aushauen, ausrotten NySz. 1643: Az mely Te  lgy Erd   az Soo Baniahoz valo volt,   s mostanis vagion Az az nemes emberek szolgaitul annira ell vesztegetettet,   s *ki   rtatattot*, hogy igen keues sz  mu fa vagion raita (OL. Instr. 42, l. Gazdt  rtSzemle VI.121, hib  s olvasattal).

KIJ  R: [Az 1581-iki id  zetben,   gy l  tszik, a. m. haszn  latba ker  l. V  . «*el  j  r*», pl. az asztaln  m  ,   veg  nem   stb., amely rendes, mindennapi haszn  latra

(nem pedig ünnepi alkalomra) való; brassói kifejezés» Horger Antal közlése.]

KIKÚDOROG, 1. kikujtorog.

KIKUJTOROG, -kúdorog: [hinausschleichen]. 1721: A' Legény ki mászván az ágy alól, *ki kúdorogott*, a' menyetske be zárta utánna az ajtót (BorsodvjmJk. XIX.359, 1. Magyar Nyelv 1905. évf. 277). [Vö. *kujtorog* MTsz.]

KILA: [l. fönt]. 1629: Szilva, *kila*: 6 (Gazdtört-Szemle XI.366). Liszt, *kila*: 2 (uo.). Abrak, *kila*: 5 (uo. 367). Liszt, *cub*: 12. Buza, *kila*: 9. Abrak, *kila*: 9 (uo. 368). Gyümeüles, *kila*: 8 (uo. 381). Dió, *kila*: 2 (uo. 382).

KILÉNCSES, 1. kilincses.

KILINCSES, kiléncses: [l. fönt]. 1634: Az Feiér házból nilo oldal Kamorában. Egi Ayto vas heuederes *kilénczes* rantoianal (OL. UC. 21/3).

KIMARASZT: omitto, praetereo; weglassen, übergehen NySz. 1664: Mivel az Incattus az Actoroktól malomhoz való köveket megbízottatott, kire Sz. Miklós pénzt is adta, de az alkuvás szerint az Actoroknak az kövek árát meg nem adhatta, s az vásárból is őket *kimarasztotta*, azért az Actorok valahol köveket találják, ahoz nyuljanak, mivel az Incattus nem adhatóját adta el (DebrJk., 1. NyK. XXVI.343, «Szent Miklós pénze» a.).

KINCSE-APJA, kécncse-: [anyai nagyatyja; avus maternus; grossvater mütterlicherseits]. 1587: Interrogatorium: ha tudgiake hogy heues Varmegieben Kórt neuo falut, az Kys Benedek annianak az edes attya, neky penigh *Kenche Apia* Cheterien Vinze kezéből foglalta volna ki hatalmasul Bathory Gyeorgi... Byro Balas, lakohalman lakoando Chazar eő feőlsege Jozagaban, zabados neomeos szeomeli... Az keresreol vallya: bizonniol jól tudgya azt: hogy Báthory Gyewrgi foglalta ki ennek az *Kinche Apiatul* Cheterien Vinczeteol kezébeol ez Kórt neuo falut mindeneosteol (Borsodvmlt., Borovszky Samu közlése). [Komoróczy Miklós közli, hogy először 1887-ben a barkósági Domaházán (azóta «csak elvétve», ugyanott v. másutt is?) hallotta ezt a kifejezést (l. Nyr. XXXII.519).]

KIPACALÓZ: [propello, exturbo; hinausprügeln, hinaustreiben]. 1718: Die 4. Octobris. 1718. Bak Istvánné másodszori paráznságában esvén, ismét gratiára felvétetvén, tett olly fogadást, és az betsületes tanács is végezte és megh. erőssítette, hogy ha többé paráznságban esik, a betsületes Tanácsnak nagy fizetésével esik is fejét el üttetik, vagy ha az nem lehetne mind urastul s eselédetül a városból gyalázatosan *ki paczaloztatik* és soha többé az város lakossi közzé nem recipiáltatik (KiskúnhalJ.). 1719: Die 20 Juny. Anno 1719. Vajda Jánosné és Molnár Andrásné... ha azon vétékre paráznságra visszatérnének, tehát ennekutánna, vagy fegyverrel végeztetnek, vagy az deresen való éktelen veretetés után *ki paczaloztassanak*, és örökre városunktól ámandáltassanak, körül adták kezek írásokat (uo.). 1721: Die 6. Octobris. Anno 1721. Simon Gergelyné reversalisa arról: Hogy ha ő többé paráznságnak vétkeben ejti magát, ő néki soha többé gratiája ne lehessen, hanem vagy fegyver által fogyattassék el élete vagy a Deresen való kegyetlen megkínóztatás után *kipaczaloztassék*, úgy hogy az Halasi határban soha többé maradása és lakása ne lehessen. Körül adta kereszt vonását akkori főbíró Kovács András, és Notarius Váczi H. István uramék előtt. Tiszt. Demsedi Sámuel uram predikarságában és előtte (uo.). [Szilády Áron

emlékszik még gyermekkorából e szokásra, a mely abban állt, hogy az elítéltnék nyakába friss marhapacalt vetettek s aztán bikaesőkkel úgy verték ki a községből.]

KIRÁLY: [Az 1325/1332-iki idézetben *Piscinis* h. olv. *Pisscinis*; az 1450-ikiben pedig *Gygemonlna* [így? olv. -molna] h. olv. *Gygemolna*.]

KIRÁNGAT: [eripio; durch zerren losmachen]. 1717: Az ökrök mind el szaladoztanak kezekből, *ki rangatván* magokat (BorsodvjmJk. 18. sz. 1552). Akkor a' fatens keziből az egyik ökrök *ki rangatván* magát, a' másikát a' Járomhoz köttvén a' szolgája, mind a' kettő el szaladt (uo. 553).

KISÉR, kísír, vö. föl kísér.

KÍSÍR, 1. föl kísér.

KISZOLGÁLTAT: erogo, administro, depromo, praebeo, exsequor; austeilen, vollbringen NySz. 1769: Mítodásnak kell lenni annak az igyekezetnek? Hogy azokra a szt. végekre igyekeztek *kiszolgálatni* a szt. keresztséget, a melyekre a Kr. [olv. Krisztus] azt rendelte (CanonVisit. 201).

KIUGAT: [elatro; etwas ausbellen, bellend aussagen]. 1717: Hallotta a' fatens Tóth Istvánnákis [így] szájából, midőn mondotta Gombos Istók felől, azt tartom nem *ugattya* már *ki* Gombos Istók, *ki* vitte el (BorsodvjmJk. 18. sz. 1558). [Vö. NySz. más jel.]

KIÜJÜL, -űjjül: [l. fönt]. 1717: Az után mint egy egy héttel utánna, úgy meg romlott [t. i. a boszorkányság miatt] a' fatensnek a Lába, hogy az ótátul fogva semmi képpen be nem gyógyíthatták, ha valami kicsint be gyógyúlis, ismét *ki üjjül* (BorsodvjmJk. 18. sz. 1557).

KLÁRA, vö. Kláricska.

KLÁRICSKA: [Clarae nomen blandiens; Klärchen]. 1658: Egy ó apró kalárisos és gyöngyes nyakbavető. *Klárícskának* adta (Radvánszky: Családélet II.332). [Vö. Klára.]

KOCIK, 1. kucik.

KÓCOS?: [Az adatbeli *Kochos* Karácsonyi János szerint a. m. Kakas. A cikk tehát tárgyaltan.]

KOCSI-PÉNZ: [tributi genus in provinciis Turcorum Hungariis; eine art steuer in dem von den türken eroberten gebiete Ungarns]. 1629: Beődei nemesek sarezsa, kész pénz f: 16. Császár [t. i. a török császár] adója, füst pénz f: 7... Méz, pint: 3. *Kocsi pénz* f: 6 (Gazdtört-Szemle XI.364, a zalai hódoltság adójának jegyzékében). Kavassiak sarezsa, kész pénz f: 10. Császár adója f: 3. *Kocsi pénz* f: 2 d. 40 (uo. 369). Csenteiek sarezsa kész pénz f: 35. *Kocsi pénz* f: 15 (uo. 373). Dobronokiak sarezsa kész pénz f: 70. Egy tung méz. Követ pénz f: 10. *Kocsi pénz* f: 10 (uo. 375 stb.).

KOCSISSZEKERES: [Az idézetben *pendzth* h. olv. *penzth*.]

KOMLÓS: [Az 1453-iki adatban *vocatium* h. olv. *vocatam*.]

KOMPÁSSZOM, 1. kompász.

KOMPÁSZ: [Az idézetbeli alak tkp. *kompásszom*, amely egyenesen a latin szóalaknak magyarosítása.]

KONYA: [l. fönt]. 1679: Csonka rőt ökrök, horgas rőt ökrök, *kónya* [olv. konya] sitke kurtás ökrök (DebrJk., 1. Nyr. XXXII.158).

KOPJA: [A *koplya* alak után, valamint az 1587-iki idézet megvilágításában «kopyastol» után a kérdőjel törlendő.]

KOPJÁS: [l. fönt]. 1637: Menyezeti [a pitvarnak] festett *kopias* formara, tablason chinalt (OL. UC. 14/43). Az menyezeti [a háznak] tablason, *kopiason* chinalt, festekes (uo.).

KOPLYA: [Utána fönt a kérdőjel törlendő.]

KORCOVÁGY: [E szóra nézve l. még Takáts S. észrevételét (Századok 1906. évf. 205), ahol azonban a helyes értelmezés, sajnos, nincs megadva.]

KORDA-ÖV: [A NySz.-ból átvett értelmezés hibás; helyesen: schnurgürtel.]

KORONA, vö. szűz-korona.

KORONÁZAT: [A 2. jel., úgy látszik, ez: szégy, beszégés; saum, rand, das einsäumen, einfassung.]

KORONGOS: [orbiculatus, rotundus; scheibenrund, scheibenförmig?]. 1492: In platea *khorongozson* [így] (OL. D. 36992).

KORSÓS: [l. fönt]. 1731: Egy újkeresztény *korsós* szekértől [vásárpénz] akármikor d. 48 (GazdtörtSzemle VII.88).

KOS: [Az 1449-iki adat törlendő, minthogy a *Kosokot* szóban a mai *Kaszok* hn. van; l. erről Csánki: Törtföldr. II.617.]

KOSZORÚ, vö. bojtorjános, fokhagymakoszorú.

KOVÁSZ: [l. fönt]. 1631: Nagyságodnak [t. i. Eszterházy Miklós nádornak] ő felsége [Bethlen Gábor] felől ezt írhatom, az minthogy az atyámfia bizonyossá tett felőle, hogy az előbbeni jó *kovász* most is úgy benne vagyon, a mint kívántánk, melynek nagy jele ez, hogy gyakorlatossággal azon kér bennünket, hogy mind külső és belső szolgákat papista rendből szerezünk melléje (TörtTár 1904. évf. 184).

KŐ, kű: 1) [Az ezen jel. alatt fönt idézett 1353-iki oklevélben «*Sarkeueley*» Karácsonyi János szerint hiba, e h. «*Tarkeueley*».] || 3) [apis molaris; mihlstein]. 1597: Ezen halaston vagion három feollől ezapó kerek malom 3. Belseo kűlseo kerek szerzamiual, az elseo kerekhez valo bokor *kű*, minden szerzamostul garatostul epp Jo. Az masik kereknekis garatia lizt valuia, also keoueo, egieb szerzamiual mind epp, hanem hogj az feolseo forgo kű raita vekonj Az harmadik vtolsó kerekhez valo bokor *kű*, minden szerzamostul ezenkeppen minth az keozepseo (OL. UC. 101/3, 53—54. l.). [Vö. *ménny-*, *merő-*, *örló-kő*.]

KÖLGYES: [Az 1325/1332-iki idézetben *Piscinis* h. olv. *Pissinis*.]

1. **KÖP, pěk:** spuo, exspuo; speien NySz. («1. pők» a.) 1275: Vduornicos nostros de villa Tykus, Baeha videlicet *Pek* [olv. pěk? a. m. köp?] Hozuga, Vyleguen et Petrum (OL. D. 915). 1602: *Peko* Péter (Székely-Okl. V.239).

2. **KÖP, pěk:** sputum; speichel NySz. («2. pők» a.) 1275: Vduornicos nostros de villa Tykus, Baeha videlicet *Pek* [olv. pěk? a. m. köp?] Hozuga, Vyleguen et Petrum (OL. D. 915).

KÖPÜLLŐ, KÖPÜLLŐ, l. vaj-köpülő.

KÖRTE, vö. vörös-körte.

KÖT, vö. elköt.

KÖTÖZETLEN: [non ligatus], irreligatus; ungubunden NySz. 1684: Oly gondviseletlenség alatt vannak [a szőlők], hogy nagy része még ma is, úgy mint pro die 27. Julij, csak nyításban vannak, karózatlan, *kötözetlen* (GazdtörtSzemle I.150).

KÖVES: [Az 1. jel. alatti 1347-iki idézet *Keves-tetem*-je bizonyára hibás olvasat v. sajtóhiba *Keves-tetew* helyett; vö. az 1312-iki adattal.]

2. **KÖVET:** 1) sequor, consequor [stb.]; folgen, nachfolgen, begleiten NySz. («1. követ» 1. jel. a.) 1664: Ha kár *követi* Actorokat, az Sz. Miklós pénzéből refundáltassék (DebrJk., 1. NyK. XXVI.343, «Szent Miklós pénze» a.). || 2) deprecor, peto; bitten, ver-langen, abbitten NySz. (3. jel.) 1621: Ha büntetetlen paraznat talalt valaki el venni, s- az hazassag utan tudodik ki, de az artatlan el szenved, ne bontassék megh az Hazassagh, hanem az vétkes fél tartson poenitentiat, s- *kövessen Ecclesiát* s- mennyen viszsza (Mélotai Nyilas: Agenda 345—346). 1639: Azért az egész városbeli gyülekezet ellen vétett s ez eseleketivel Istent is megbántotta. Azért *ekkleziát kövessen* (Török-magyar-kori Történelmi Emlékek, Okmánytár I.77). 1680: *Ecclesiát követvén* s nyelve váltsága díját is lefizetvén (Nagybánya város jegyzőkönyvéből, l. Palmer Kálmán: Nagybánya és környéke 51. l.). 1766: Ha ki gyermekét meg-nyomja, ne tartozzék *Ekklesiát követni* (Bod Péter: Szent Polikárpus 86.).

KÖVET-PÉNZ: [tributi genus in provinciis Turcorum Hungaricis; eine art steuer in dem von den türken eroberten gebiete Ungarns]. 1629: Neszeleiek sarca f: 30. Császár [t. i. a török császár] adója f: 10 Pasa ajándékja f: 5. Koesi pénz f: 10. *Követ pénz* f: 10 (GazdtörtSzemle XI.366, a zalai hódoltság adójának jegyzékében). Dobronokiak sarca készpénz f: 70. Egy tung méz. *Követ pénz* f: 10. Koesi pénz f: 10 (uo.).

KÖZÉPSŐ, közöpső: medius, medianus; das mitten ist, mittelst [mittelste], zwischen zweien NySz.; der, die, das mittlere KB. 1643: Wagion az Aknaban egy altal liukasztas az hol az viz vagion az melysegeben azon vízi Zinktul az *középső* [így] Zinkhez ala harminez Eöligh (OL. Instr. 42, l. GazdtörtSzemle VI.119). [Vö. *közöpsött* (a. m. közepött) Molnár Albert-ből idézve a NySz.-ban.]

KÖZÉP-TÁL: [vö. fönt]. 1561: *Kezep tal*. Talachka Tanyer (OL. L. III. 16. 17).

KÖZÖPSŐ, l. közepső.

KUCIK, kocik: angulus; winkel NySz.; «der Winkel, der Ofenwinkel (der Raum zwischen Ofen und Wand)» BM.; «kuckó, zug, szugoly, sut, kemence möge» MTsz. (1. jel.) 1715: Nagy lassuvan ment az tűz mellé az *koczikban* Visnyainé . . . nagj fel szoval mond Visnyainé jaj lám ugjan majd el aluttam itt a' *koczikban* (BorsodvJk. 18. sz. I.431). 1717: Annaira kinzották, és törték [a boszorkányasszonyok] Szabó Mihallyné, hogy mint egy három hetig csak a' *kuczikban* sem mehetett, sótt az ágybanis nagy kinnal, és gyöttrélemmel fekűtt, valamig tágitást nem tettek rajta (uo. 556). Annaira el gyöttrötték [a boszorkányasszonyok] Szabó Mihallyné, csak a' *kuczikban* sem me mehetett [így] három hétigis, sótt az ágybanis nagy kinnal fekűtt, valamégh tágitást nem tettek rajta (uo. 558).

KÚDOROG, l. kikujtorog.

KUFÁRI: [ad couponem pertinens; zum verkaüfer gehörig, verkaüfer-]. 1682: Ha kinek czédu-

lája nincsen s mégis árul, jószága confiscáltassék. A czédulásház inspectója alá biztattnak a *kufári* rendek (DebrJk., I. GazdtörtSzemle XI.267).

KUFFANTÓ: kufár; mercator, mercatrix; verkäufer, höckerin NySz. 1779: A város kortmája ablakja alatt áruló *Kuffantok*, minthogy gyakorta szoktak egymással osztozni, veszekedni, egymást rútul mottkolni 's átkozni... (SajószentpJk. 155, I. Magyar Nyelv 1905. évf. 277).

KUJTOROG, kúdorog, vö. kikujtorog.

KUKOROG: sich ducken, sich kauern BM. 1724: Utánna mentenek, kire is, a' midőn már *kukorogva* ülvén reá akattanak volna... (BorsodvmJk. XX.44). [Az megh nevezett füzesben *kukorogva* találván a' Leánt... (uo. 45, I. mindkét adatot Magyar Nyelv 1905. évf. 277). [Vö. MTsz. 2. jel.; *kukorodik* NySz.]

KULCSOS: [Az 1296-iki adatban levő *Kochos* Karácsonyi János szerint a. m. Kakas.]

KÚP: [Az 1545-iki idézetben *Eg* h. olv. *Eg*.]

KÚP-SÓ, kúp-: [I. fönt]. 1574: Duo lapides et quattuor *kupsó* (Magyar Nyelv 1905. évf. 319). 1583: Megtapasztaltam [írja egy harmincados] ötven *Kieff sóval*, melyet Bécsből hoztak ide által (uo.).

KURACIN: [*Kuracsin*-nak is olvasható. Vö. a *karacsin*-hoz föntebb írt észrevételünkkel.]

KURACSIN, vö. karacsin, kuracin.

KURTÁS: [vö. fönt]. 1679: Csonka rőt ökör, horgas rőt ökör, kónya [olv. konya] sitke *kurtás* ökör (DebrJk., I. Nyr. XXXII.158).

KUSZMÍR: [Vö. «Kuszmér vagy köszmér a debreceni nép ajkáról ma is hallható szó. Üzérkedő, nyereszkedő foglalkozást jelent s olyan kisebb fajta kupecet értenek alatta, aki egyszerre csak 1—2 darab jószágot tud megvenni meg eladni» Zoltai Lajos jegyzete, Nyr. XXXV.91. Vö. még Simonyi, uo. XXXIV. 279.]

KŰ, I. mēnny-kő.

KÜCSÜDI? I. kicsid.

LÁBAS: [Az értelmezéshez a személynévi adatok alapján hozzá iktatható még: magnis pedibus; grossfüssig.]

LAJHUNT: [Értelmezése szabatosan: canis venaticus; leithund. Vö. «leithund, canis venaticus, der vom jäger an einem langen riemen geführte hund, der besonders zum aufsuchen der rothwild- und der wildschweinfährten verwendet wird» Grimm.]

LAJTORJA: [Az 1. jel.-hez vö. még: 1594: Pad zek vagjon Nro. 1. Vagjon *Lajtra* Nro. 1. Vagjon wleő szek Nro. 1 (OL. UC. 78(7).]

LAKTOR, I. láktor.

LÁKTOR: [A szó ejtése inkább *laktor* lehetett. Vö. «Eladják a fát *laktor* számára» (Nagybánya, saját hallomásom, 1904). «*Lakter*: öl. Nagybánya, Felsőbánya» (Sasi Nagy Imre adata az új Nagy Szótárhoz, 1904). Vö. még: *lakter* Szeőke: BánySzót. 170.]

LÁNC: [I. fönt]. 1716: A' Tizedes [vármegyőé] hamarsággal ki menvén, kevés idő múlva bé hozta, és *lanczra tette* a' Gulyást (BorsodvmJk. 18. sz. I.353).

LÁNCOL, vö. mēgláncol.

LÁPA, vö. vápa.

LÁPÁS, vö. vápás.

LAPÁT: [I. fönt]. 1649: Szűcs István szájábólis hallotta, im nem ülhettek úgymond az asagon Keeskeméti és Eötvös János, de bizony az *lapát*onnis el kel még ülniek (BorsodvmJk. VI.715, Borovszky S. kijegyzése). [Vö. *aszag* NySz. szólások a.]

LÁPOS: [Az 1436-iki adatban *vocatam* h. olv. *vocata*.]

LASSAN, lassuvan: [I. fönt]. 1715: Nagy *lassuvan* ment az tűz mellé az koezikban Visnyainé (BorsodvmJk. 18. sz. I.431).

LASSÚ: remissus, lenis, submissus, mansuetus, placidus; leise, still, sanft NySz. (1. jel.) 1715: Láta egyszer a' többi között ettzaka, a' tűz *lassú* világánál hogy Visnyai Györgjné el sillamodván ment Seres Gyorgj agjára (BorsodvmJk. 18. sz. I.431). [Vö. *lassan*.]

LASSUVAN, I. lassan.

LÁTÁS: [actus justitiae; rechtsspruch]. 1564: Kik magok között tervinbeli *látás* nélkül megbékilnek ne reksze meg útokat, sem azért meg ne bírsággolya (GazdtörtSzemle I.69). [Vö. *törvény-látás* NySz.]

LÁTÓ: [A 2. jel. helyesen: áruvizsgáló; beschauer, warenbeschauer. L. erről bővebben Takáts Sándor, Magyar Nyelv 1905. évf. 354—358.]

LÁTÓ-BOR: [A fönti adatban a. m. kóstoló bor, melyet a koreszmáros a bírónak (borlátónak) adni tartozott. Vö. Takáts Sándor, Magyar Nyelv 1905. évf. 356.]

LÁTÓ-MESTER: [fleischbeschauer]. 1595: Anak okaerth minden mezaros, Amelj barmot az Coloswari hataron vezen, azt addegh sehowa Se az Varos mezejere se masuwa ne haythassa, hanem eleob az *lato* avagj beliegzeo *Mesterrel* megh beliegheztesse (MJogtörtEml. I. 243—244). [Vö. NySz. más jel.]

LATOR-KERT: [Jelentése Takáts Sándor szerint: «hegyes karókból készült kerítés» (I. Magyar Nyelv 1905. évf. 205).]

LATOS: [Latin értelmezése helyesen: semuncialis. Vö. «Uncia: Két-lót» «Uncialis: Két-lótos» «Semuncia: Egy lót» «Semuncialis: Egy lótni» «Semunciarus: Egy lótos» PP.]

LAZUR: [A lazurszínű posztón kívül átvitelesen egyéb színű posztóról is mondták (I. Takáts S., Századok 1906. évf. 207).]

LÉ: [Székfüves- h. olv. szēgfüves-] [Vö. *pasēl-lé*.]

LÉESIK: decido, concido, ruo, coruo, delabor; fallen, niederfallen NySz. (1. jel.) 1728: Az elmúlt nyáron haza menvén, a fatens atyja Szeghi József malombul a lovait sem foghatta ki, mindjárt *leesett lábairól* [a. m. beteg lett], annyira megrontatott volt és harmadnap múlva azon rontásban meg is holt (Reizner: SzegedTört. IV.428).

LÉLÉK: conscientia; das gewissen NySz. (6. jel.) 1715: Tudom nékem is meg kell halnom, de *lelke*men soha el nem vízsem meg mondom, kinek pirúllyon orezája èrette (BorsodvmJk. 18. sz. I.431). [Vö. fönt más jel.]

LÉMÉCEL: [mensura «méc» dietametior; metzen]. 1599: Az kulesovaiak vittek volt egy mut zabot az

nimetnek, mely zabot Nagyváti Menyhárt *leméceltette*, az nimetek minden mecért 20 pénzt adtak (Magyar Nyelv 1905. évf. 318). [Vö. *méc.*]

LŐÓ: [Leo]. 1558 k.: Maragyon azen gyermekym zelestey sebestynre es *leo* wramra (Nyr. XXVIII.23).

LŐSZ: 1) fio; werden NySz. («lészén» 1. jel.) 1544: Tennap reguel *lek szembe* [a. m. találkoztam, obviam factus sum, vö. «szemben-lét», «szemben-létel»] † [?] főlsgeheuel (Múz., Tört. és irodört. kiáll. 294. sz.). || 2) verbum supplendi; ersatzwort NySz. (5. jel.) 1717: Ment tanacsot kérdeni a' fátenshez, hogy mi tévő *leggyék* (Borsodvnyk. 18. sz. I.553).

LŐSZAGGAT: carpo, decerpo, delacero; ab-reissen, abpfücken NySz. 1544: Aztis föl meg lassak hog' [a barackot] eretlen *le* ne *szaggassak* (Múz., Tört. és irodört. kiáll. 294. sz.).

LŐSZÁLLÍT: [A 2. jel. alatti 1569. és 1694-iki adatokban a. m. «condescendifacere» (l. Bartal); die klage aufgeben. Vö. *condescensio* DuCange; *condescensio causae* Bartal.]

LŐSZÉD: decerpo; ablesen NySz. 1753: Szalonnán lakos Parti György Uram Jobagya lévén es gadjájs Hatványi Ur[am]nak egy nagy uszkuruszfa benne lévén mindenkor az Úr számara *szedetel le* (SzendrőJk.). [Vö. *széd.*]

LŐVÉ, 1. lővő.

LEVÉGŐ: [Az 1. jel. alatti 1544. és 1545-iki adatokban a. m. lamina, bractea MA.' PP. Vö. «Bracteola: Kivékonyított arany, avagy ezüst pléhetske, Iszlógotska» PP. Vö. Szily: Adalékok 383 és Századok 1904. évf. 1005. l.]

LION-BATIZ: [lyoner baptist]. 1799: Egy *lion-batiz*, stráfos, a négy szegeletin négy, arannyal és selyemmel vegyes virágokkal ... ékesült keszkenő (CanonVisit. 214).

LISZTÉS: farinae; mehl- NySz. (2. jel.) 1587: Az kastelbely *liztess* pinczeben kenyerezz *zöökri* 1 (OL. UC. 46/74). [Vö. fönt más jel.]

LISZT-VÁLU: [l. fönt]. 1597: Ezen halaston vagion harom feollől czapo kerek malom 3. Belseo kwlseo kerek szerzamiual, az elseo kerekhez valo bokor kw, minden szerzamostul garatostul epp Jo. Az másik kereknekis garatia *lizt valua*, also keoueo, egieb szerzamiual mind epp, hanem hogj az feolseo forgo kw raita vekonj Az harmadik vtolso kerekhez valo bokor kw, minden szerzamostul ezenkeppen minth az keozepseo (OL. UC. 101/3, 53–54. l.).

LIÚ, lélő: [l. fönt]. 1731: Sernek valo szalad ... *Lélok* nro. 3. Cserpák nro. 6 (MiskolcJk. II. 317–318, sörfőző házhöz tartozó eszközök közt, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 277).

LÓ: [Az 1609-iki idézetben *vércse szerű* után hozzá iktatandó: *érisd* : *vércse-szörű*.]

LÓ-ÁLLÁS, vö. szekerelő-állás.

LÓDING: [Német értelmezéséhez hozzá iktatható még: patrontasche BM. (1. jel.). Takáts S. szerint annyit is jelentett, mint a mai «töltény» (l. Századok 1906. évf. 204), tehát: embolus; patrone.]

LÓ-FÉK: [Az idézetben *pendzth* h. olv. *penzth.*]

LONCSOS: sordidatus, sordidulus; unslätig NySz. 1781: Pál Andrásné Gyöngyösi Anna Mólnár Istvántét

az uttzán vén Lustosnak és *Lontosnak* kiabálta (SajószentpJk. 357, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 277).

LOTÁCS-HAL: [Értelmezése tévedésen alapszik; törlendő! Az idézetbeli *lotacz* toll- vagy olvasáshiba is lehet *lazaec* helyett. A MTsz.-beli *lotács* növény-névvel van-e egyébként valami összefüggésben?]

LÓ-TOK: [Vö. 2. *tok*, 2. jel.-vel.]

LOVAS-EZÉR: legio equitum; schwadron NySz. 1702: Gombos Imre ur *Lovas Ezere* Vármegyénkbe volt, migh Imperiumba mentek (AdalZemplvMTört. V. évf. 330).

LÖBI: [Az 1500-iki idézet évszámául olv. 1450 k.; az idézetben magában XVII h. olv. XVIII; a forrás jelzésében pedig *Acta 108/22?* h. olv. *Actorum Anni 1500, nr. 33.*]

LÖVŐ, lővé: [l. fönt]. 1240 k.: In villa Samard sunt due mansiones quarum nomina hec sunt *Leve* [a. m. lővő?] Tyze (Pannh. 61/8).

LUDAS-TÓ: [A régi szótáríróktól átvett értelmezés nem szabatos; a szó azt teszi, amit összetételi alkotó részeinél fogva jelenthet, v. i. gänseweiher.]

LÚD-ÓL: [l. fönt]. 1634: Uagion *Lud ol* egy (OL. UC. 21/3).

LYUK: [cunus; weibliche scham]. 1716: Azon szavaira mondotta Mária [Gulyás Jánosnak] hamis lelkű hiszem jól vagyok néked dolgoz, tsak ülsz lóra, ha ide jöss is *lyukad* van néked, ha Nagy Mihályra megy ott is vagyok (Borsodvnyk. 18. sz. I.352). [Vö. fönt más jel.] [Vö. *zár-lyuk.*]

LYUKASZTÓ-KARIKA: [Jelentése: lochscheibe.]

MADARÁSZ: [l. fönt]. 1333: Medietatem possessionis *Madaraz* uocate (ZichyOkm. I.417).

MAG: [A származékokhoz vö. még: 1141–61: Puellas vero: Hemei, cui pro servitio puellam dedi Cusudi, *Magudi*, cui et aliam puellam concessi Cepa, Mahal, Hugdi, Aianduc, Macuna uxorem Alus (Magy. Könyvszemle 1892/93. évf. 19).]

MAG-BÚZA: [triticum seminale; saatweizen]. 1594: Ket hordoban vagion *magh buza* niolezas 7 (OL. UC. 106/3).

MAGLÓ: [l. fönt]. 1141–61: Hos preterea servientes proprio libertati donavi: *Moglou*, Daudid, Soludi, Bereiei, Kanaz et Boggu, cum uxoris (Magy. Könyvszemle 1892/93. évf. 19).

MAG-MÉH: [apis seminalis]; zuchtbiene BM. 1592: Gyárfás Boldizsár senkelt vala énnékem egy darab örököt ... és én is senkeltem vala az örökért egy disznót hetedmagával, egy ón kannát, egy *mag méhet* (SzékelyOkl. V.152).

MAGYARI-FORINT: [ungarischer gulden, 50 kreuzer]. 1691: Ezek vagynak zálogban ezer *magyari forintokban*, az intersét [így?] is adtak meg egészen (Mihalik: KassaÖvtTört. 84). [Vö. *magyar-forint.*]

MAJC: [Takáts S. szerint a. m. «az öveken és szorítókon alkalmazott, arany- és ezüsthonalból készült díszítés» (l. Századok 1906. évf. 201).]

MAJOR: [Az 1. jel. alatti 1332-iki idézetben *combusserit* h. olv. *conbusserit.*]

MAJORSÁG: [Az idézetben talán már mai értelmében meg: altília; gellügel. Vö. *szárnyas-majorság* NySz.]

MAJORSÁG-ABAJDOC: [Jelentése: auf dem allodgute gewachsenes mischkorn. Szily Kálmán szerint u. i. a *majorság* szónak birtokjogi értelme is volt s annyit tett mint *allodium* (l. ezt DuCange és Bartalnál); vö. *majorság*: freigut, allodiat, allodgut BM. (2. jel.). Az ilyen majorságon termelt abajdocot, rozstot, zabot, az ilyenek tenyésztett juhok, az ilyenhez tartozó erdőt, szőlőt neveztek *majorság-abajdoc*, *majorság-erdő*, *majorság-juh*, *majorság-rozs*, *majorság-szőlő*, *majorság-zab*-nak, ellentétben a *dézsma-bor*, *dézsma-gabona*-féle kifejezésekkel. (L. Századok 1904. évf. 1005. l.)]

MAJORSÁG-ERDŐ: [Jelentése: zum allodgut gehöriger wald. Vö. a *majorság-abajdoc*-hoz irt pótló észrevétellel.]

MAJORSÁG-JUH: [auf dem allodgute gezieltes schaf]. 1637: Uadnak három oszkotarsagh allya seregh Juhok. Elseő oszkotarsagh alatt. Vagyon feyeős Juh nro. 226. Meddeő eoregh Juh nro. 24 . . . Masodik szkotarsagh allya *maiorsagh Juh*. Eoregh baranyos Juh nro. 78 (ÖL. UC. 14/43). [Vö. a *majorság-abajdoc*-hoz irt pótló észrevétellel.]

MAJORSÁG-ROZS: [Jelentése: auf dem allodgute gewachsener rogen. Vö. a *majorság-abajdoc*-hoz irt pótló észrevétellel.]

MAJORSÁG-SZŐLŐ: [Jelentése: zum allodgute gehöriger weingarten. Vö. a *majorság-abajdoc*-hoz irt pótló észrevétellel.]

MAJORSÁG-ZAB: [Jelentése: auf dem allodgute gewachsener hafer. Vö. a *majorság-abajdoc*-hoz irt pótló észrevétellel.]

MÁJOS: [Az 1587-iki adatban *lab* h. olv. *Lab*.]

MAKK-BÉR: [Latin megfelelője a középlatinuságban: *glandaticum*, a. m. «quod pensatur pro facultate porcos immittendi in silvam, et glande pascendi» DuCange.]

MAKK-ERDŐ: [l. fönt]. 1682: Mind az ketten azon ház helyen lakván azokkal együtt s mind hozzája tartozando pertinentiával, úgy mint Szántó Földével Rétevel, Bárdos *Makos erdejével* Malmával halászó vizével írtvány földével [stb.] (ÖL. ProcessTab. 228).

MALOM: [Az 1450-iki adatban *Gygemonlna* [igy? olv. -molna] h. olv. *Gygemolna*.]

MALOM-BÍRÓSÁG: 1604: Ualaki Tanaczbeli Zémelli az Uarason leueo Tiztekre ugimint Feo Birsagra, Polgarsagra, Notariussagra *Malombirosagra*, eleteben egizer az Tanacz eleotth megeskwzik (MjögörtEml. I.29). [Vö. *malom-bíró*.]

MALOM-GÁT: [A NySz.-ból átvett PPB.-féle német értelmezés hibás; helyesen: mülhlwehr BM.]

MALOM-HÁZ: [l. fönt]. 1634: Azon *malom házban* az keő padon egy bokor eörleő keő minden hozzá Tartozo eszkeözeiuel egietemben ép (ÖL. UC. 21/3, 5. l.).

MALOM-VÁLTSÁG: [Jelentése: a malom-dézsma váltsága; pecunia qua decuma molendinorum redimebatur; lösegeld statt des mülhlzehenten.]

MARADÉK: [l. fönt]. 1141—61: In eodem predio dedi novem silvestres equos cum pastore Nezdigi et XX. porcos cum pastoribus Agus. *Maradec* et X. vasa apum (Magy. Könyvszemle 1892/93. évf. 18—19).

MARASZT, vö. el-, kimaraszt.

MARHA, vö. házköz-marha.

MARHA-AKOL, -akoly: [cohors, stabulum; viehhof, stall]. 1716: Egykor onnét mind ketten fel kelnek, mennek a' ház mellett való *marha akolyban*, látván a' Fátens gonosz szándékját a' Gulyásnak, bé mégyen a' házban és az Gazdát (kiis tizedesse a' Nemes Vármegyének) fel költvén meg jelenti hogy az Gulyás Máriával az akolyban ment (BorsodvjmJk. 18. sz. I.353).

MARHA-KÁR: [amissio pecorum; verlust an thieren]. 1683: Az országnak nagyobb része a török parancsolatjából kimenvén Győrhez, sok ember s *marhakárral* jövének meg (TörtTár 1903. évf. 87).

MÁRIA, vö. Máris.

MÁRIS: [Mariae nomen blandiens; Mariechen]. 1683: Jött hozzám Kálnoki Sámuel uram; akkor kérte meg *Márist*, a leányomat (TörtTár 1903. évf. 84). [Vö. *Mária*.]

MARKÁSZ: mit der hand herumgreifen, betasten oder befühlen BM. 1716: A' Gulyás kezdi *markászni* [a szolgálot] lába közzé nyúlni, Máriais a' Gulyás orezáját simogatni (BorsodvjmJk. 18. sz. I.353). [Vö. MTsz.]

MARTALÓC: [Takáts S. szerint királyi gyalogokat is neveztek így (l. Századok 1906. évf. 197).]

MARTINGÁL? l. martingál.

MARTINGÁL: [Így olvasandó a fönti *martingál* cikk szava. Jelentésére és eredetére nézve vö. olasz *martingala*: «spécie di brachetta che ufava dietro a' calzoni» Petrócchi; fr. *martingale*: «chausses à la martingale, sorte de culottes dont le fond s'attachait par derrière» Hatzfeld-Darmesteter.]

MÁRTON: [l. fönt]. 1347: In Comitatu Pestiensis inter possessiones Pardy Palata Harkyan alio nomine Mezewentmartun et Zenthmyhal vocatas (Századok 1881. évf. 557).

MÁS-HOVÁ, *másüvé*? : alio, aliorum; anders-wohin NySz. 1679: Nem leszen tanácsos ő kegyelmének is ottan [Eperjesen] maradni, *másüvé* [igy?] pedig nem tudom hova recipiálhatja most ő kegyelme magát (Thaly: Adalékok I.316). [Vö. *másuvá* CzF., *másüvé* MTsz.]

MÁSODSZORI: iteratus; zweit-, wiederholt NySz., zweitmalig KB. 1718: Bak Istváné *másodszori* paráznaságában esvén, ismét gratiára felvétetvén, tett olly fogadást [stb.] (KiskúnhajJ.).

MÁSÜVÉ? l. más-hová.

MÁSZLI: [A szó alakjára nézve vö.: «Leg-ottan mindeneket . . . sárga és veres színű tollú bokretás, és hasonló színű *mászlis* kalappal szemlél» (Magyar Kurir 1787. évf. 431).]

MÁZ: [A fönti idézetekben a. m.: encaustum figurinum SL.; glasur BM.]

MÁZSÁLÓ-MÉRTÉK: [Német értelmezése helyesen: zentnergewicht.]

MÁZSA-MÉRTÉK: [Német értelmezése helyesen: zentnergewicht.]

MÉCÉL, vö. lémécél.

MEDDIGLEN, vö. valameddiglen.

MEDDŐ, meddű: [l. fönt]. 1594: *Meddű* tehen restall No. 26 (OL. UC. 78/7). *Meddű* tehen restall No. 4 (no.).

MEDDŰ, l. meddő.

MÉG, vö. valamíg.

MÉGBÁNTÓDÁS: [turbatio; störung?]. 1682: Hogy eő kglmek szabadosi élhessék [az elzalogosított házhelyet és tartozékait] minden *meg bántódás* nélkül (OL. ProcessTab. 228). [Vö. NySz. más jel.]

MÉGBÉKÉLL, -békil?: reconcilior; sich versöhnen NySz. («még-békéllik» a.) 1564: Kik magok között tervinbeli látás nélkül *megbékílnék* [igy? vö. «megbikil», a NySz. adataiban] ne rekessze meg útokat (GazdtörtSzemle I.69).

MÉGBÉKÍL? l. megbékéll.

MÉGBÍRSÁGOL: muleto, mulctam irrogo; mit geldstrafe belegen NySz. 1564: Kik magok között tervinbeli látás nélkül *megbékílnék* ne rekessze meg útokat, sem azért *meg* ne *bírságollya* (GazdtörtSzemle I.69).

MÉGBOROZ, -za magát: [ebrius fio, vino me compleo; sich betrinken, sich berauschen]. 1716: Nagymihályi Gulyás Csonka Kóvács János... Csáth várássában... öszve adván magát Mária nevű bizonyos Aszszonnyal házasságbéli köteletségén kívül... ugyan Csáti Tizedes Major Gergely házánál elsőben felettébb *meg borozván magokat*, az után is paráznságra adni magát mérészlette (BorsodvmJk. 18. sz. I.351).

MÉGBOSZORKÁNYOZ: infascino, fascino, veneficio obstringo; behexen, bezaubern NySz. 1717: Az el múlt télen egy alkalmatossággal Igriczen Lakos Szabo Mihálllye *meg boszorkányozván* Totth Istvánnét, ki is nem akarván el szenvedni, ment tanácsot kérdeni a' fatenshez, hogy mi tévő legyék, mivel ötött *meg boszorkányosza* Szabo Mihálllyné, mond a' fatens Tóth Istvánnénak [stb.] (BorsodvmJk. 18. sz. I.553).

MÉGDÉZMÁLÁS, l. megdézsmálás.

MÉGDÉZSMÁLÁS, -dézsmálás: [decimatio; das zehenten]. 1700: Az *megdézsmáláskor* az kádat pedig az csap helyen háromszor szokták szűrni (GazdtörtSzemle VII.404). [Vö. *meg-dézsmál* NySz.]

MÉGDÜLEDEZ, -dülödöz: [l. fönt]. 1597: Az tho melleth az szeelő felől az partban mesz egetű kemence 1 igen *megh dülödözöth* (OL. UC. 101/3, 53. l.).

MÉGÉR: [luo; abbüssen]. 1560 k.: Ha vért teszen bírsága 4 forint; ha pedig leányzót azvagy asszonyembert erővel megszegyenit fejével *éri meg* (GazdtörtSzemle I.165). 1623: Az hatvan uczai Sorompós András, mind ház népestül, mivel hogi sok féle latroknak hajléka és gazdaia, mind feleségestül leányosutul ez városrul ki mennjenek harmad napig. Alioquin ha it találának, feiekkél *éri meg* (DebrJk. 457. l., Zoltai Lajos közlése). [Vö. NySz. szólások.]

MÉGESZ, sh. olv. mégész.

MÉGFODDOZ: [capto; einfangen]. 1717: A' többít [ökröt] ugyan sok kergetések után *meg fogdohatták*, de egy közülök, úgy el szaladott, hogy semmikeppen *meg* nem foghatták (BorsodvmJk. 18. sz. I.552).

MÉGHAJOL: [manus dare, se dare; sich ergeben, capituliren]. 1705: Rákóczi Támadássának ezidén sem vala véghi: Szattmár és Eger *meg hajolván* midőn Dunántul Károlyi Sándort Grál [olv. generál] Haiszter kergette volna [stb.] (AdalZemplvmTört. VI. évf. 203). [Vö. *méghajlás* 2. jel. NySz.]

MÉGHAL: morior [stb.]; sterben NySz. 1634: Borius tehenek eőregek Nro. 11. Ezeknek boriok is ez idei vagion Nro. 11. *Megh* uetet tehen Nro. 6. Ezeknek boriok *megh holtak* (OL. UC. 21/3).

MÉGHUGYOZ: permingo; bepissen NySz. («még-huddoz» a.) 1716: Mikor engem [a bábát] oda bittak, *meg néztem* az Aszont, minden bizonnnyal *meg ismértem* az Gyermek feje vizét, s mondom néki, hogi el mentt *tíled a'* Gyermek feje vize, azt mondotta nem az az, hanem *meg hugjoztam* az Pendelemet (BorsodvmJk. 18. sz. I.485).

MÉGINT, -ént: commoneo, cohortor [stb.]; vermahnen, erinnern NySz. 1752: Holot penigh. Találtattnék olyas akaratos szomszéd... hogy tilalom ellenis bé menne vadászni az *megh téltott* Erdőben, tehát *éntetessék megh* szomszédáságossan, hogy ha annak sem engedne, lövetessenek *megh* az Vadászo kutyái (GazdtörtSzemle VI.140, eredetije szerint).

MÉGKASZÁL: [l. fönt]. 1567: Az vr retyth [tartoznak] oth *meg kazalny* fel takarny (OL. UC. 103/2).

MÉGLÁNCOL: concatenato; Zusammenketten NySz. 1716: Azonnal *meg fogván* [a mondott személyeket] ki viszi az házban és ott *meg lánczollya* (BorsodvmJk. 18. sz. I.353).

MÉGLÁT: attendo, curo, perpendo; acht geben, erwägen, überlegen NySz. (3. jel.) 1544: Aztis föl *meg lassak* hog [a barackot] eretlen le ne szaggassak (Múz., Tört. és irodtört. kiáll. 294. sz.). [Vö. fönt más jel.]

MÉGNYERGÉL: sterno ephippio apposito; besatteln NySz. 1717: Lengel Tamásné, Virág Kata, Gombos Györgyné Tótt Anna... bünös [igy] bajos, Igriczy Boszorkány Aszonyok... Iffiu, és öreg rendben lévő személyeket *meg nyergelvén*, azokat ottan, ottan rongálni, Gyöttreni, és rajtok ugy hegyeken, és völgyeken nyargalozván magokat, és más Terheket hordoztatni... mérészlették (BorsodvmJk. 18. sz. I.550). [Vö. «Átv. ért. *valakit megnyergelni* am. lóva tenni, azaz kénye, kedve szerént hajtani, és rábírnai minde; meghódítani, megigázni» CzF.]

MÉGORBÁNCOZÓDIK: [mit rothlauf behaftet werden]. 1690: Akkor azon ítés miatt *meg orbánczódván* [igy] ágyban esett és ugy holt *meg* (BorsodvmJk. XII.51).

MÉGROMLIK: [l. fönt]. 1717: Az után mint egy egy héttel utánna, úgy *meg romlott* [t. i. boszorkányság miatt] a' fatensnek a' Lába, hogy az otátúl fogva semmi képpen be nem gyógyíthatták, ha valami kiesint be gyógyúlis, ismét ki újjúl (BorsodvmJk. 18. sz. I.557).

MÉGSZAKAD: [rumpor]; bersten, sich spalten, zerplatzen KB. (2. jel.) 1779: Sziráki Lakatoss István hosszú Fuar útba *meg szakatt* és csak hamar itthon *meg döglött* lova (SajószentpJk. 194, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 277, «fuar» a.). [Vö. NySz. más jel.]

MÉGTAPASZTAL: deprehendo; ertappen NySz. (3. jel.) 1583: *Megtapasztaltam* [írja egy harmincados] ötven Kwff sóval, melyet Bécsből hoztak ide által (Magyar Nyelv 1905. évf. 319).

MÉGTÉZSLÁZ: [temone verbero; mit einer deichsel prügelnd]. 1722: A Varbai Templomot hogj megh hanta, és lopott tudgya, és meg is *téslaszták* (BorsodvmJk. XIX.596). A sérezi disznót Balog Andris lopta el, ugj a' Varbai Templomot is meg lopta, az melyé: meg is *téslaszták* erőssen (uo. 598). Hallotta aztis r asoktul a' Varbai Templombul egj hajtat lopott és azózt meg fogván, ugjan ott meg *teslaszták* (uo. 599, l. mind a három adatot Magyar Nyelv 1905. évf. 277, itt a második idézetben «András» sh.). [Vö. *tésla* NySz. *tészla* MTsz.]

MÉGTILT, -telt: arceo, cohibeo, veto, interdictio [stb.]; untersagen, verbieten, abhalten NySz. 1744: Ha az öreg vadaknak megh maradására Tisztek által meg *téltot* Erdőben tartózkodnának az Farkasok, azokat kergetnyi, és öldesnyi Tisztartó tudtával, szabad leszen (GazdtörtSzemle VI.141, eredetije szerint).

MÉGVIZSGÁROL: [inspicio, scrutor; untersuchen]. 1722: Más nap fel kelvén a' fatens, egy-néhány Tanácsbéli embert, ad oculatam hivat, hogy Gyermekeinek kívül való rekeztetést [igy? olv. -tetését] *vizsgarolnák* meg, úgy mint láb nyomokat, a Gyermekek mezitláb való nyomát (BorsodvmJk. XIX.523, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 377). [Vö. vizsgárol.]

MÉGYE: [l. fönt]. 1359: Perueniret ad distinctiones spinosas Tyuyske [igy] *Megye* dietas (Akad. 3, l. ZalaOkl. I.600).

MÉGYÉS: [Az 1596-iki adatban, úgy látszik, egyházkerületi központról van mondva.]

MÉH, méhe, mih: [l. fönt]. 1629: Abrak, cub: 100. Buza, cub: 20. Nyolez kas *méhe*. Vaj, pint: 15 (GazdtörtSzemle XI.378, a zalai hódoltság adójának jegyzékében). 1634: Vagion egi Mihes kert kiben vagion harmincz het keöpu *mih* Nro. 37 (OL. UC. 21/3). [Vö. MTsz.]

MÉHE, l. méh.

MÉHÉS-KERT, mihés-: [hortus apianus; biengarten]. 1634: Vagion egi *Mihes kert* kiben vagion harmincz het keöpu *mih* Nro. 37. Üres keöpu Nro. 30. Ezen *Mihes kertben* vagion egi fedeletlen keöböl rakot pusztá pineze Nro. 1 (OL. UC. 21/3). [Vö. méh-kert.]

MÉH-KERT: [Fönt az értelmezés után a kérdőjel törölhető. Vö. «*Méhkert* Brassóban egészen közönséges szó. Major-félt jelent. Az egyik külvárosnak is *Méhkertek* a neve.» Horger Antal közlése, 1905.] [Vö. méhés-kert.]

MELEG: [E szónak legrégibb, XI. századi adattól azon személynév tekinthető, mely a Sz. Istvántól görög nyelven kiadott veszprémvölgyi alapítólevelének 1109-iki átiratában fordul elő: *o melexdis ampeleourgos* (l. Gyomlay Gyula: Szent István veszprémvölgyi donációjának görög szövegéről, 11. l.). Ez a *Melexdis* név, mint Gyomlay kimutatta (Akadémiai Értesítő 1904. évf. 504—506), megfelel a fönti 1240 körüli *Melegd* személynévnek, amely szintén szőlőmunkásra vonatkozik. A görög nominativus-végzet elhagyásával a Sz. István korabeli magyar név *Melegd*-nek vagy *Melegd*-nek hangozhatott. Vö. még: 1405: Ad Ryuulum dictum *meleg* potok (Múz. Kossuth).]

MÉLLY, l. mély.

MÉLTÓZTAT: dignor, digni aestimo; geruhen, beliehen, würdigen NySz. 1634: Mj is egyenlő akarattal kötöttük arra magunkat, hogy az mint ennek

előtte minden időkbén, ugy ennek utannais az mi Czehünkrendi szerent, minden dependentiank az egesz Tanacz es Birotul legyen, es az Varos es Tanacz akarratja ellen ha valaha, valamely időben effele dologban *melloztatnak* magunkat, ugyan ezen varosi akeorbeli Biro es Tanacz husz husz forintigh egyen egyen bennünket megh büntethessen (MiskoleJk. I.344, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 277).

MÉLY, mély: [relativum: quod; was]. 1717: Az ökrök penig meg ijedvén fel ugrándoztak, *mellyre* a' fatens fel érezvén hógatni akarja az ökrött (BorsodvmJk. 18. sz. I.554). [Vö. NySz. 3. jel. a) a) alatt.]

MÉNÉS-PÁSZTOR: [l. fönt]. 1728: Protestál solenniter az *Ménés* [olv. ménés] *Pasztor* arrúl; hogy Actor Vram Danyi nevű szolgálja az Lónak gondgyát viselyle és nyügben vesse, mivel hogy idegeny és igen szökő is volna azon ló, az Ménésben meg sem maradna (MiskoleJk. II.104, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 277, «nyüg» a., a «visellje» írás itt sajtóhiba).

MÉNKŰ, l. menny-kő.

MÉNNYEZET: [Az 1450-iki idézet évszámául 1450 h. olv. 1450 k.; a forrás jelzésében pedig *Acta 108/22* h. olv. *Actorum Anni 1500, nr. 33.*]

MÉNNY-KŐ, ménkü: fulmen; blitz, donnerstrahl NySz., der donner KB. 1737: Akkoron látván, hogy egy fazékban egy darab követ főzött említett Molnár Ilona, tudakozván mért cselekedne? felelte a fatensnek, hogy reá veszem a *ménküadta* kurvait, egy kis mesterséget csinálók (Reizner: SzegedTört. IV.512).

MENTES: [exoneratus, immunis, liber; entlastet, befreit, frei]. 17. sz. vég.: Nehai Daniel György felesége Suska, ki annakelőtte Geresgalj Gergely felesége volt, maga, és Ilona nevű leánya, képeben Füleesi Janost, Laszlonak fiát, *mentessé* [igy] teszi száz forintnak két részérül; annakelőtte az maga Dossarul, és egyeb ingo jokrul; Ellenben ezis amazt absolutè és tellyességgel mindennemű violentiakrul, károkrul etc. *mentessé* teszi (Múz. Szily, No. 201). [Vö. NySz. más jel.]

MÉNY-HAL: [A NySz.-ből átvett értelmezés helyett olvasd: lota vulgaris (l. Herman O.: MHalászat II.812); rutte, quappe, aalraupe, drasche BM.]

MÉR: [Az 1341-iki idézet *mereukw*-je *merők*-nek [l. ezt] olvasandó; a *mér* ige tehát nincs benne.]

MERÉ, l. víz-merő.

MERŐ-KŐ: 1341: Metatur ad lapidem *mereukw* vocatum (OL. D. 24464). [Vö. 1508: Es az sirnek aitolara. nag *merkovet* hengereitete (Döbrentei-Codex 443). 1516—19: Es helhezettee egy wy" koporsóban, kyt ky vagttanak vala *merő kewből* (Jordánszky-Codex 512). 1655: A' *merők* a' kövek, kovak, tűzkő, fenko 's a' t. (Apáczai Csere: Encyclopaedia 254).]

MÉS-HOLD ? l. imés-hold.

MESTÉR, vö. bélyegző, karikás, látó, prófont-mestér.

MESTÉRSÉG: [fascinatío; behexung]. 1737: Akkoron látván, hogy egy fazékban egy darab követ főzött említett Molnár Ilona, tudakozván mért cselekedne? felelte a fatensnek, hogy reá veszem a *ménküadta* kurvait, egy kis *mesterséget* csinálók (Reizner: SzegedTört. IV.512). [Vö. NySz. más jel.]

MÉSZÁROS, miszáros: [l. fönt]. 1668: *Miszaros* N. Andras Taxás *miszaros* (OL. UC. 1/21). Balogh Janos Taxás *miszaros* (uo.).

METSZŐ-BORJÚ: [vitulus ad cultrum destinatus; schlachtkalb]. 1629: Vaj, pint: 10. Mész, pint: 20. Egy *metsző borjú* (GazdtörtSzemle XI.375, a zalai hódoltság adójának jegyzékében). [Vö. *metsző* 2. jel. NySz.]

MÉZES: [1. fönt, 2. jel.]. 1670: A *mézese*ktől való exactio (DebrLt., I. GazdtörtSzemle XI.266, vásárpénzekről vezetett lajstromban).

MEZŐ: [1. fönt]. 1347: In Comitatu Pestiensis inter possessiones Pardy Palata Harkyan alio nomine *Mezewzentmartun et Zenthmyhal vocatas* (Századok 1881. évf. 557). 1440: In feneto *Zenamezew* (OL. D. 36390).

MÉZSGYE: [1. fönt]. 1334: Quendam locum *Tuizmesde* uocatum (OL. D. 2864, «1361-iki átírásban: *Tuizmesde*, uo. 2865» Szam. jegyz.).

MÉZSGYE-KŐ: [1. fönt]. 1754: 3 határ követet régi allapattyaban helyben hagyván, minden difficultas nélkül, negyedik *mesgye követ*, is Letettünk, az Onadi János uram, kaptollasa alatt (SzendrőJk.).

MÍG, még, vö. valamíg.

MIHÁLY: [1. fönt]. 1347: In Comitatu Pestiensis inter possessiones Pardy Palata Harkyan alio nomine *Mezewzentmartun et Zenthmyhal vocatas* (Századok 1881. évf. 557).

MIHÉS, 1. méhész-kert.

MILLYE: [A fönti értelmezés Takáts S. szerint nem szabatos; szerinte ugyanis «a *millyén* azon porsót értették, a mit a bányákból taligákon hordtak ki, hogy a közé kevert földtől és piszoktól odafent megtisztítsák» (I. Magyar Nyelv 1906. évf. 111).]

MINUTA: [minuta; schriftlicher entwurf, cladde]. 1663: Ali Passának szollos levél *minutaja* Anno 1663, 15 April. ex. (Múz. Tunyogi). Fejedelem nevével Török Csaszárnak szollos levél *minutaja*, expedita in Szasz Kézd die 22 Febr. A. 1663 (uo.). Ország h. nevével Török Csaszárnak szollos levél *minutaja*, Expedita Szasz Keszidini (uo.). [Vö. *minuta* Brinckmeier, 4. jel.]

MÍVES, vö. fa-műves.

MOCSKOL: ignominia afficio; beschimpfen, schimpf zufügen NySz. 1779: A város kortsmája ablakja alatt áruló Kuffantok, minthogy gyakorta szoktak egymással osztozni, veszekdni, egymást rútul *mottskolni* 's átkozni (SajószentpJk. 155, I. Magyar Nyelv 1905. évf. 277, «kuffantó» a.).

MOGYORÓ-NYEST, -nest: [mustela martes]; haselnussmarder NySz. 1627: Közép szerű *mogyoró Nestet* egy forinton (MTörtTár XVIII.220). 1669: Egy török nyestnek a java 1 frt 80 denár Egy *mogyoró nyest*, a ki szép 2 frt 60 denár (GazdtörtSzemle I. 91, szlitesők árszabásában).

MOH: [Az értelmezés hibás; az adatbeli szó nem más mint a közönséges *moh*: muscus, bryon; mos NySz. (1. jel.) A MTsz.-ból idézett *moh* is csak az. Vö. «A vízi járóműben a házagokat s a vízi malomban a gereudák közeit mohával (mohhal, mojjal) szokás betömni» Szily K. észrevétele, Századok 1904. évf. 1006. 1.]

MOHAR: [Takáts S. szerint a régi összeírások «milium» értelemmel használják, mint a fönti 1570-iki idézet is mondja (I. Századok 1906. évf. 205).]

MOLNÁR-BÍRÓ, -béró? 1646 1727: 1. *Molnar Bero* [igy, olv. béró v. bíró?] új Varosban lakozó

Molnar Janos 2 Senten lakozó, Molnar Matyas Vize [olv. vizi] Mester (GazdtörtSzemle VII.124, a kézirat szerint).

MORDÁLY-PUSKA: [Vö. még: scloppetulum, bombardula MA. (1621-i kiad.); eine kleine Musquete, Flinte PPB.]

MOSTAN, mostann: recens, noviter; jettzt, nun NySz. 1739: Az régi bé vett szokás és jo rendtartás szerint *mostannis* Biro tételre öszve gyüllöttünk az egesz hegyesi Tanács és hegyesi Gazdák (SzendrőJk.).

MOSTANN, 1. mostan.

MÖG, még: [1. fönt]. 1380: Ab inde in eadem plaga transientes venissent ad locum *varmegge* appellatum (ZichyOkm. IV.139).

MUNKA: [1. fönt]. 1141—61: Hartuigic cum filiis suis absque uxore, que libera est, Guinuar, Stoissa, *Munca*, Decemer absque uxore, Velen, Laurentius (Magy. Könyvszemle 1892/93. évf. 18).

MUSKATÉLYOS: miles pedestris, germanicus; musketier NySz. («muskatéros» a.) 1662: *Muskatélyosokkal* hordattam be az várba puttonokban az hidasból az meszet (OL. L., I. Magyar Nyelv 1905. évf. 464).

MUSKATÉROS, vö. muskatélyos.

MUT: [Vö. «Egy *mut* a XVI. században 32 és 31 alsóausztriai mérőt, a XVII. században 30 mérőt jelentett» (Takáts Sándor magyarázata, Magyar Nyelv 1905. évf. 317). A szó meghonosodott volta mellett szólnak a következő adatok: 1550: Az buzának tizenhárom rynes forinton adták *muttyát* (Magyar Nyelv 1905. évf. 318). 1551: Nékem azt írja, hogy *thyz mut* zabot vegyek neki (uo.). 1599: Az kulcsovaiak vittek volt egy *mut* zabot az nimetnek, mely zabot Nagyváti Menyhart lemcézelte, az nimetek minden meczért 20 pénzt adtak. 1597-ben ismét vittek egy *mut* zabot; Felső korompaiak 1598. esztendőben adtak két *mut* zabot; Boldizsárnak házához vittek egy *mut* zabot; Spáczay Márton uramöcsém két *mutt* [«így» a közlő megjegyzése] zabot vitetett (uo.).]

MÚVELÉS, vö. szőlő-művelés.

MŰVES: [E címszó alatt *székreny-* h. olv. *székreny-*; *szőr-* h. olv. *szür-*] [Vö. *fa-*, *varró-műves*.]

NÁD-FAL: [Jelentése: rohrwand BM. Vö. «rohrwand, 1) aus schilfrohr gemachte wand . . . 2) mit rohr bekleidete wand, damit der kalk oder gips besser darauf hafte» Grimm.]

NAGY-EMLEKÉZETŰ: [behren andenkens]. 1700: Néhai méltóságos, *nagyemlekezeti* Báthory Sófia fejedelemasszony ó nagysága özvegyiségében (GazdtörtSzemle VII.405).

NAP-VILÁG: [1. fönt]. 1544: Szerelmes orsikam, en még azon napo[n] hoğ kühalmonn el valam t[.] . . . [olv. töled v. tüled] *nap vilagal* beczebe íutotam (Múz., Tört. és irodört. kiáll. 294. sz.).

NÉ, vö. zsbivásáros-né.

NÉG-Y-ÍDŐ: [Értelmezése helyesen: quatuor tempora; frohnfasten. Az idézetbeli időmeghatározás tehát valószínűleg így értendő: a karácsonyi kántorbét (I. ezt CzF.-ban) ötödik napján.]

NÉM-ADHATÓJA: [was eigentlich nicht jemandes eigenthum ist, worüber er folglich nicht verfügen darf]. 1664: Mivel az Incattus az Actoroktul malom-

hoz való köveket megbiztatott, kire Sz. Miklós pénzét is adta, de az alkuvás szerint az Actoroknak az kövek árrát meg nem adhatta, s az vásárból is őket kimarasztotta, azért az Actorok valahol köveket találják, ahöz nyuljanak, mivel az Incattus *nem adhatóját* adta el (DebrJk., l. NyK. XXVI.343, «Szent Miklós pénze» a.). [Megvan e kifejezés a mai népnyelvben is, és előfordul Budai Ferenc Lexiconában (1804—1805) és Arany «Buda halálá»-ban (l. Lehr, Magyar Nyelv 1906. évf. 36).]

NÉMÉS: [Az 1354-iki idézetben *Cum h. olv. Absque tamen.*]

NÉMÉS-HELY: curia nobilitaris Törvtud. Műszót.²; [sedes hominis nobilis; edelhof]. 17. sz. vég.: Item föllyül megh irt Zadorban egy más *Nemes helyt*, Szily Peter mellet (Múz. Szily, No. 201). És adgyak az magok, és vér Attyok fiai és fiok '/. leanyok Joszá-gat, ugjmint Ladban egy *Nemes helyt*, kibén Vaida Gergely lakik... Item Ladban egy más Jobadgy helyt, adgyak Kálmán Janosnak és feleségének tserekeppen (uo.). [Vö. *nemes jószág* PP., *némesház* CzF.]

NEVET, vö. elnevet.

NÓTA: cantus; gesang, arie NySz. (2. jel.) 1610: D. Taxoni, szanakodva Jrom, semmi Jo maga veselesben [így] ninczen. Szerdahelt lakja, boráth giakor-tab haittja, kj miat magatis giakorta el felejtj s-Notaban eitj (MA. NLI. 349, eredetije szerint).

NYAKBA-VETŐ: [helcium; kummet?]. 1552: Hath *nyakba wethw* zekeres lonak walo (ÖL. Nád. 48). Senney vram kochys lowaynak chenaltak ket *nyakba wethót* (uo. 49). 1556: Eg harangos *nyakba wethó* (uo. 48). 1572: Az satos *nyakba uetoben* (uo. 47, vö. «Az második lo zerzam cak zegezet saton yar» uo.). [Ezen idézetek fönt tévedésből kerültek az ottani jelentés alá.]

NYAK-RUHA: [Jelentése valószínűleg: amictorium; halstuch. Vö. MTsz. 1. jel.]

NYÁR: [Az 1325/1332-iki idézetben *Piscinis h. olv. Piscinis.*]

NYARGALÓZIK: [ultra citroque cursito, equito; herumreiten, herumrennen]. 1717: Lengel Tamásné, Virág Kata, Gombos Györgyné Tótt Anna... bünös [így] bajos, Igricz Boszorkány Aszonyok... Ifiú, és öreg rendben lévő szemellyeket meg nyergelvén, azokat ottan, ottan rongálni, Gyöttreni, és rajtok ugy hegyeken, és völgyeken *nyargalozván* magokat, és más Terheket hordoztatni... mérészlették (BorsodvmJk. 18. sz. I.550). Széllvel *nyargalozván* [az ökrök]... nagy nehezen meg térítvén őket, kötéltre fogdosván, úgy vitték be az Istállóban egyenként, az ökröket (uo. 552). [Vö. *nyargalódik, nyargalódik* NySz.]

NYÁRLÓ: [Magyarázata, Horger Antal szerint, helyes, mert Csikban ma is él a szó és olyan havasi legelőt jelent, amelyen a nyáj nyáron át tartózkodik.]

NYAVALYA: [A Szárm.-hoz vö. még: 1327: Johannis de *Noualyad* (Múz. Hatos). 1331: Quedam possessio *Navalad* uocata in Comitatu de Hung (Múz.).]

NYÉK: [vö. fönt]. 1389: Prope villam *Nyek* in loco Bordapokla vocato (Múz. Kapy). [Herman Ottó magyarázata szerint a ma is élő *nyék* szó a. m. «leginkább lábasjóság befogadására szolgáló, mindig kerítésszerű és földetlen pásztoralkotmány», l. Magyar Nyelv 1905. évf. 28.]

NYELV-VÁLTSÁG: [l. fönt.] 1680: Ecclesiát követvén s *nyelve váltsága* díját is lefizetvén (Nagybánya város jegyzőkönyvéből, l. Palmer Kálmán: Nagybánya és környéke 51. l.).

NYERGÉL, vö. megnyergél.

NYEST, vö. mogyoró-nyest.

3. **NYÍR:** [Vö. Horger Antal közlése szerint Háromszékben a Réty község mellett elterülő mocsaras, zsombékos vidéket *Rétyi nyír*-nek nevezik.]

NYITÁS: [l. fönt, 2. jel.] 1684: Oly gondviseltenség alatt vannak [a szőlők], hogy nagy része még ma is, ugy mint pro die 27. Julii, csak *nyitás*-ban vannak, karóztatlan, kötözetlen (GazdtörtSzemle I.150).

NYOMORÚLT: [debilis; krüppelhaft, verkrüppelt]. 1721: Tudgyaé a' Tanú, hogy Olah István regtül fogvást az *ölére nyomorúlt* [a. m. herniosus; einen bruch habend], ugy annyira, hogy a' vizeletit sem tarthattya meg... akkor is olyan *nyomorúlt* volt az *ölére*, hogy circiter 4 holnapig fekütt az *ölére*, s az ótátúl fogvást olyan *nyomorúlt* és annak előtte is *nyomorúlt* volt, s az vizeletit az óltátúl fogvást csak csepereg, nem tarthattya (BorsodvmJk. XIX.394, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 277, «öl» a.). [Vö. NySz. más jel.]

NYÚL-BÖR, -bűr: pellis leporina Kr.; hasenbalg, hasenfell BM. 1633: Egy korcuvan váll kamukából való, *nyúl bürrel* bélett (Radvánszky: Családélet II.260).

NYÚL-FI: [Az idézet, eredetije szerint, pontosan így szól: «Az öz szarvas, *nyulfiak* fogdosásokat ne engedgye, a mely kemény büntetés alatt tilalmaztatott».]

NYŰG: [l. fönt]. 1728: Protestál solenniter az Ménés Pasztor arrúl; hogy Actor Vram Danyi nevű szolgálja az Lónak gondgyát visellye és *nyűgben* vesse, mivel hogy idegeny és igen szőkő is volna azon ló, az Ménésben meg sem maradna (MiskolcJk. II.104, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 277, a «visellje» írás itt sajtóhiba).

OHÉG? l. uhug.

OHOG? l. uhug.

OHOGA? l. uhug.

OHOGI? l. uhug.

ÓL, vö. borjús-ól.

OLDAL-KAMARA, -kamora: [l. fönt]. 1634: Az Feiér házból nilo *oldal Kamorában*. Egi Ayto vas heuederes kilenczes rantoianal (ÖL. UC. 21/3).

OLTALOM: [Az első adat keltétől 1441 h. olv. 1441 k., minthogy az idézett mondat az okl. hátlapjára van jegyezve.]

ONNAJD, l. onnan.

ONNAN, onnajt: [l. fönt]. 1752: Határok iránt való veszekedések fő kippen Erdőkben leg inkább *onnajt* [így] származnak, hogy [stb.] (GazdtörtSzemle VI.139, eredetije szerint).

ÓN-PALACK: [l. fönt]. 1597: Az vr w Na[gysá]ga eoreg pineze tokiaban valo *ön* [így] *palaczok* 5 (ÖL. UC. 101/3, 11. l.).

ORBÁNCOZÓDIK, vö. megorbáncozódik.

ORDAS: [l. fönt]. 1597: *Ordas* homály fejr
vellás szarvú [marháról] (KecskemétJk., l. Nyr.
XXXII.159).

ORLIK, l. Ulrik.

OROSZ: [A Szárm. rovatának 1325/1332-iki idé-
zetében *Piscinis* h. olv. *Pisscinis*. Vö. még a b) jel-re:
1519: *Orozonibus*, *Cocis* (OL. D. 26215). 1530: *Dedi*
orsonibus (OL. Nád. 43).]

OSZTÓ, vö. cipó-osztó.

OSZTORÓ, l. ösztörű.

OSZTOVÁTA, vö. szátyva.

OSZTRÓ, l. ösztörű.

OTTAN-OTTAN: [Az idézet évszámául 1604
h. olv. 1609.]

ÓVÓ, vö. disznó-, tömlőc-óvó.

ÖKÖR, vö. barom-ökör.

ÖKÖR-CSORDA: [grex bovillus]; ochsenheerde
BM. 1632: A város *ökörsordája* ez idén az tóban
ivott [Török-magyar-kori Történelmi Emlékek, Okmány-
tár I.30]. 1697: Az város földén levő nyaralók közön-
séges jóra applicáltassanak hogy *ökör csorda* járha-
són ott (KecskemétJk.).

ÖKÖR-TINÓ: [Értelmezése szabatosan: buculus;
junger ochs von 2—3 jahren.]

ÖKÖR-TINÓCSKA: [deminutivum ad «ökör-
tinó»; diminutiv zu «ökör-tinó». 1696: Tinócskák:
űsző Tinócska 5. *Eökör Tinócska* 5 (AdalZemplm-
Tört. IV.évf. 216).

1. **ÖL:** sinus, gremium; schoss NySz. (1. jel.) 1721:
Tudgyaé a' Tanú, hogy Olah István regtül fogvást
az *ölére nyomorúlt* [a. m. herniosus; einen bruch
habend], úgy annyira, hogy a' vizelletit sem tarthatta
meg, ha csak a' testét kézzel nem tartja . . . Tudgya
a' Fatens ennek előtte circiter négy Esztendővel
Olah István is oda járt a' Győri Bikkre és Malynka
tájékára, akkor is olyan *nyomorúlt* volt az *ölére*,
hogy circiter 4 holnapig *fekütt az ölére*, s az ótától
fogvást olyan *nyomorúlt* és annak előtte is *nyomor-
últ* volt, s az vizelleti az óltától fogvást csak ese-
pereg, nem tarthatta (BorsodvmJk. XIX.394, l. Magyar
Nyelv 1905. évf. 277). [Vö. fönt más jel.]

ÖLDÉS, l. öldös.

ÖLDÖS, öldös: macto, trucidó; [nacheinander]
morden, töten NySz. 1744: Ha az öreg vadaknak
még maradására Tisztek által meg téltot Erdőben
tartózkodnának az Farkasok, azokat kergetnyi, és
öldesnyi Tisztartó tudtával, szabad leszen (Gazdtört-
Szemle VI.141, eredetije szerint).

ŐRIZ, őrz: custodio, asservo, tuto, tueor [stb.];
hüten, behüten, bewahren [stb.] NySz. (2. jel.) 1597:
Zeolő *eorszo* boitorianos *koszoru* contra mures 6
(OL. UC. 101/3, 32. l.). [Vö. bojtorjános-koszorú.]

ŐRLŐ-KŐ: [lapis molaris; mülhstein]. 1634: Azon
malom házban az keő padon egy bokor *eörleő keő*
minden hozzá Tartozó eszkeközüel egietemben ép
(OL. UC. 21/3, 5. l.). [Vö. örmény-kő NySz.]

ÖRÖK-ÁRON: [erblich, für alle zeiten]. 1560/1580:
Vadnak ugyanazon Léczfalva határán mezőn való
szántóföldek is, kiket vöttem *örök áron* . . . továbbá
itt Maxán az örökben, az kiben lakom, ezt vettem

Patakszőkö Lőrincztől *örökáron* (SzékelyOkl. V.76).
[Vö. l. ár NySz. szólások a.]

ŐS, ős: [l. fönt]. 1211: In uilla Thurkh isti sunt jou-
bagiones *Vus* [az okl. másik példányában *Vs*, a. m.
ős?] Vendug Agard Vruus (Pannh. Tih. 1/5, vö. Erdélyi
L., NyK. XXXIV.415).

ÖSSZEAD, összeadja magát vkivel: [mit je-
mandem in unzüchtiges verhältniss treten]. 1716: Nagy-
mihályi Gulyás Csonka Kóvács János . . . Csáth
várassában . . . *össze adván magát* Mária nevű bizo-
nyos Asszonnyal házasságbeli kötelességén kívül . . .
paráznaagra adni magát mérésztette (BorsodvmJk.
18. sz. I.351). [Vö. NySz. más jel.]

ÖSSZEBOSZORKÁNYOZ, össze-: [fascino;
behexen, bezaubern]. 1717: Nem külömben Lengyel
Tamasnét, és Száz Györgynétis *össze boszorkányoz-
ván* [Szabó Mihályné] mentenek a' fatenshez tanacsot
kerdeni, de azoknakis hasonló tanácsot adván a'
fatens, csak békességesen el szenvedték mind ez
ideig is (BorsodvmJk. 18. sz. I.553—554).

ÖSSZEGYÖTÖR, össze-: [pertorqueo, exercu-
cio; abquillen, abmartern]. 1728: *Össze gyötörtte*,
kente-fente az asszonyt és az másában bele nyúlván,
azt is *össze* rontotta (Reizner: SzegedTört. IV.380).

ÖSSZEGYÜL, összeegyüll: coëo, convenio;
zusammenkommen, sich versammeln NySz. 1739: Az
regi bé vett szokás és jo rendtartás szerint mostannis
Biro tételre *össze gyüllöttünk* az egész hegyesi Tanács
és hegyesi Gazdák (SzendrőJk.).

ÖSSZEKEN-FEN, össze-: [lino, obliño, unctio;
beschmieren]. 1728: *Össze* gyötörtte, kente-fente az
asszonyt és az másában bele nyúlván, azt is *össze*
rontotta (Reizner: SzegedTört. IV.380). [Vö. ken-fen
NySz.]

ÖSSZEÜT, össze-: [etwas eilends zusammen-
scharren?]. 1715: Láta a' Fátens szemeivel hogj
karácson után csak hamar . . . Visnayné kenye-
ret sütvén, minek utánna az kenyeret bé rakta és az
tüzet *össze ütötte* [ügylátszik a. m. sebtében össze-
kotorta a parazsat] 's az gyertyát el óltotta volna, ment
a' Seres Györgj ágyára (BorsodvmJk. 18. sz. I.432).
[Vö. NySz. más jel.]

ÖSSZEVÉS, ösvé-: colligo, contraho; ver-
sammeln, zusammenziehen NySz. 1717: Mindenik
[ökör] nagy sebbel széllyel szaladot . . . úgy annyira,
hogy már az Estvéli Hajnalis el ment, a' mikor [az
ökröket] *össze véhették* [olv. véhették], és az Istaló-
ban hajthatták (BorsodvmJk. 18. sz. I.552).

ŐSZI-BÚZA: [triticum autumnale; herbstweizen].
1728: Az fatens *őszi búzával* unszolván ötet, nem
akarta elvenni (Reizner: SzegedTört. IV.373).

ŐSZSZEL: [l. fönt]. 1685: Az Hatalmas Török
Császár . . . Buda Vára Epitesére kevánván az Város-
tí Tavasztul fogván egész *öszeligh* kilencz szekere-
ket [stb.] (MiskolcJk. I.419, l. Magyar Nyelv 1905.
évf. 376, «szarahora» a.).

**ÖSZTÖRÜ, esztérő, esztérő? esztörő, esztörő,
isztörü? osztoró, osztóró:** [clausura, stagnum, fossa-
tum, insula; fischzaun, pfuhl, lache, graben, insel].
1233: Volumus etiam nt populus ecclesie. nec ad in-
cidenas indagines. nec ad clausuram auge ultra bobet
quod uulgo dicitur *yztru*. a quoquam ullomodo cogatur
ire (OL. D. 779). 1264: Que quidem terra Janoa incipit
et orditur a plaga septemtrionali iuxta clausuram domini
Regis *vstrov* nuncupatam et uergit versus Rabam (Múz.

Jankowich, I. Wenzel VIII.111 és Kubinyi: MTörtEml. I.48). 1279/1291: Latitudo nero eiusdem ab Wztro inquoatur et uadit usque magnam wallem (Múz.). 1282/1379: Ad stagnum *wztro* nominatum (ZichyOkm. I.50). 1320: In loco *Oztrou* dicto duo iugera (Kör-mend III/2, Pezye 75). 1343: Vsque ad angulum cuiusdam silue *Oztroug* extenderetur (OL. D. 31244). 1358: Clausura vulgariter *Oztorow* vocata (SoprOkI. I.288). 1426: Supra quoddam fossatum wlgo *Oztro* nominatum duas metas terreas erexissent (Múz. Kisfaludy, «Babót a Rábánál» Szam. jegyz.). 1449: Possessiones *Ozthro*, Wereswagas (SztarayOkI. II.446). 1468: Eundo ad latus cuiusdam Campi Pathakezthorothw [-*ezthoro*-?] (Múz.). 1476: Cuiusdam insule *Eztrew* vocate (OL. D. 17864, «Gyapol és Félegyháza, Bihar m.» Szam. jegyz.). 1524: Ripam prefati fluuii Rahe wlgo *Eztro* vocatam de parte possessionis Myhaly (Múz. Kisfaludy). [Vö. MTsz. (5. jel.); orosz «óергов»: sziget; mezővel körülvevett erdőeske; külön álló kis erdő; oáz, gepsziget] Mitrák; «*ostrow*: insula, die Insel» Bernolák.]

ÖVEG, l. üveg-ablak, -karika.

ÖZ-BORJÚ: [Az idézet *püinkösd* szava az eredetiben *Pöinkösd*-nek van írva, l. e Pótlásokban, *püinköszd* a.]

ÖZ-FI: [capreolus, hinnuleus; rehkab]. 1760: Az öz szarvas, nyulfiak fogdosásokat ne engedgye, a melly kemény büntetés alatt tilalmaztatott (Gazdtört. Szemle VII.420, eredetije szerint).

PACALOS: [Jelentése ez is lehetett: institor omasi; rinderkaldunen-händler. Vö. *paczalárus* CzF., *pacalos* MTsz.]

PACALOZ, vö. kipacaloz.

PAD-SZÉK: [l. fönt]. 1594: *Pad zek* vagjon Nro. 1. Vagjon Lajtra Nro. 1. Vagjon wleő szek Nro. 1. Az zobaban vagjon *pad zek* hozzw Nro. 2 (OL. UC. 78/7).

PALACK, vö. puskapor-palack.

PALÁNT, l. palánta, palánt-szőlő.

PALÁNTA, palánt: [Főnti értelmezéséhez még hozzá tehető: pflänzling.] 1780: A Mester uttzai kerti szőlőt, melly bigetsével edjütt négy kapa szőlő volna, még életébe nékem adta b. e. [olv. boldog emlékezetű] Ipam Csatári István Uram sok fáradságimért. Ez még akkor tsak gyenge *palánt* volt, és többet felénél: én magam rakattam be szőlővel; mivel gyp volt (DebrLt., Hatvani István végrendeletében, 5. pont. Zoltai Lajos közlése). [Vö. *palánt* CzF. (2. jel.); *káposzta-palánt* NySz.] [Vö. *palánt-szőlő*.]

PALÁNT-SZŐLŐ, -szőlő: [rebenpflanzung]. 1782: Eichinger Jósef ur ugyan a közép szőlőknek középső sorában Süttő Mihály szomszedságában vásárlott, Njemels Csyk Istvántól egy falat *Palánt szőlőt* 30. vonás forintokon allyával és pintzével egyetemben (SzendrőJk.). [Vö. *palánta*.]

PÁLINKA, pályinka: [l. fönt]. 1711: Anno 1711 dje 1 Juny. Fogatta meg a Becsületes Tanaes, Czepezerjének . . . Babka Jakab Uramat, ily forman hogy mig az ujj [t. i. pálinka] be Gyün, iccejet a *pályinkanak*, Per Denar. 33 [t. i. mérje] (SzendrőJk.). Ha a Varas mastul *Pályinkát* venne (uo.). 1714: Pályinkás Márton Vállalta fel a Varas pályinka Czepezerjének . . . meg egjezvéu ő kglmével egy egy ittze *pályinkáért* Denar. 36, minden 20dik ittze penig a' Varasé Ugyan azon 20dik ittze *pályinkának* felét

penig engedte a' Varas a' korcsmárosnak Csepegesre, tartozik penig folyül meg irt Páljinkás Márton Uram ő kglme jó el kelő igaz szépesi *pályinkát* hordani (uo., jan. 22-i jk.).

PÁLINKA-CEPCERSÉG, pályinka-cepcér-ség: [stand eines brantweinschenkers]. 1714: Pályinkás Márton Vállalta fel a' Varas *pályinka Czepezerjének* ugyan az 1714dik esztendőben esendő Püinkösd Napig meg egjezvéu ő kglmével egy egy ittze *pályinkáért* Denar. 36, minden 20dik ittze penig a' Varasé Ugyan azon 20dik ittze *pályinkának* felét penig engedte a' Varas a' korcsmárosnak Csepegesre, tartozik penig folyül meg irt Páljinkás Márton Uram ő kglme jó el kelő igaz szépesi *pályinkát* hordani, meg kóstol-ván mindenkor bor biro Uram (SzendrőJk., jan. 22-i jk.). [Vö. *cepcer*, *páljinkás-cepcer*.]

PÁLINKÁS, pályinkás: [l. fönt]. 1714: Anno 1714. Die 22 Januar. *Pályinkás* Márton Vállalta fel a' Varas pályinka Czepezerjének (SzendrőJk.). Folyül meg irt *Pályinkás* Márton Uram ő kglme (uo.).

PÁLINKÁS-CEPCER, pályinkás-cepcér: [brantweinschenker]. 1711: Anno 1711 dje 1 Juny . . . folyül meg irt Batka Jakab Uramat a becsületes Varas *Pályinkás Czepezerjének* meg fogatta (SzendrőJk.). [Vö. *cepcer*, *páljinka-cepcerség*.]

PÁLINKÁZ: crematum bibit Kr.; brantwein trinken BM. 1717: A' fatenst penig egy meneskevel együtt nem engettek le szállani a' Lőrül, magok peniglen csuporton *páljinkáznak* (BorsodvmJk. 18. sz. I.554).

PALLAGODIK, vö. elparlagodik.

PALLAGOS, l. parlagos.

PÁLYINKÁS, l. pálinkás.

PANNA, vö. Pannika.

PANNIKA: [Annae nomen blandiens; koseform zu Anna]. 1728: Szutyor [igy?] *Pannika* leánya lábát megfordította (Reizner: SzegedTört. IV.390). [Vö. *Anna*, *Panna*.]

PÁNTOZÁS: [Értelmezéséhez hozzá tehető: das schienen.]

PÁNYVA: [A NySz.-ból átvett értelmezés hibás; helyesen: «hoszszu kötél, lovat ki czövekelő kötél» Kr.; «funis longus, quo equus intercipitur in Campo, et palo alligatur, ut pasci valeat, quin tamen aufugiat» Kassai: Szókönyv («pánya kötél» a.); halfterleine, ein langes seil BM.]

PÁRGOL: vapore; dunsten NySz. 1717: Ki ménvén a' mezőre szedett ollyan füvet, a' mellyből a' fatensnek adott, azzal mosván, es *párgolván* [t. i. a beteg lábát] (BorsodvmJk. 18. sz. I.558).

PARLAGOS, pallagos: [incultus; unangebaut]. 1754: Szabados István az Közep hegyen Vett [olv. vött] egy Falat *pallagos* Szőlőt 10 forintokon (SzendrőJk.).

PÁRNA-ZSÁK: [A NySz.-ból átvett német értelmezés hibás; a szó jelentése u. i.: «zsák, melybe az útravaló párnákat, ágycemüket teszik» CzF.]

PASÉL-LÉP: 1544: Zöldet *pasel leuel* ualonak (OL. Nád. 40).

PÁSZTORMÁNY: [vö. fönt]. 1629: Salomváriak sarcza f. 40. Kapogysa pénz f. 1. Pasa ajándékja f. 5. *Pasztormányért* f. 10. Kocsi pénz f. 10 (Gazdtört. Szemle XI.367, a zalai hódoltság adójának jegyzékében).

Bagodiak sarcza, kész pénz f: 80... Abrak, kila: 10. *Pásztoromány* (uo. 368). Csörnyeföldiek sarcza f: 40... Vaj, pint: 6. Mész, pint: 6. Ezenkívül *pásztorományt* adnak (uo. 370). Zombatheliek és mumoriak sarcza f: 60. Császár adója füst pénz f: 24. *Pásztorományért* f: 10 (uo. 374). Scőjteriek sarcza f: 50... *Pásztorományért* egy tehént és egy borjut adnak. Minden háztól egy kappan és egy kemenceze kalács (uo. 380). Feőlseő Eörsiek sarcza f: 220... Mész, pint: 20. *Pásztorományért* f: 20. Egy vég posztóért f: 30 (uo. 387). Fürediek sarcza kész pénz f: 105... *Pásztorományért* f: 15. Egy borjus tehénért f: 15 (uo. 388).

PATAK: [l. fönt]. 1405: Ad Ryuulum dictum meleg *potok* (Múz. Kossuth).

PEDIG, penig, peniglen: [l. fönt]. 1717: A' fatenst *penig* egy menecskével együtt nem engettek le szállani a' Lörül, magok *peniglen* csuporton palinkazának (BorsodvmJk. 18. sz. I.554). [Vö. Simonyi: A magyar nyelv² 475.]

PÉK, l. köp.

PÉLDA: exemplum; beispiel NySz. (3. jel.) 1717: Azért én is azt kívánom hogj ezen Gyermeké ölv Aszony is, másoknak rettentő *peldájára*... halálra ítéltsék, és Tövisk ágiban le fektetvén hóhér által [olv. által] irtoztató képpen karóval által veretettvén meg ölettsék (BorsodvmJk. 18. sz. I.484).

PÉNGŐ-KARIKA: «a szekerek tengelyén levő vaskarika» CzF. («péngő» 2. jel. a.); [circulus ferreus in extremo axe]; achsenring, achsstossscheibe BM. 1637: Derek szegh tengelyben jaro; *pengeő karika* (OL. UC. 14/43).

PENTÉLY, sh., olv. pöntély.

PÉNZ: [Fönt Vö. alatt *újrák*-törlendő!] [Vö. ajándék, kapoccsa, katona-, kocsi-, követ-, vaj-, véka-, víz-, zsákváltság-pénz.]

PÉRÖS, vö. al-, föl-pérös.

PÉZSMA: [l. fönt]. 1504: Item deus dedit aliquibus animalibus, quod fims eorum odore fragrat, ut patet de *pesma* serpentum (Temesvári Pelbárt «Rosarium»-ából idézi Katona Lajos, Magyar Nyelv 1905. évf. 80. l., ezen megjegyzés kíséretében: «Pelbártunk a pézsma't valamely kigyófaj ürülékének tartotta»).

PINCÉS-KÁDÁR: [Horger Antal véleménye szerint olyan pincemestert jelenthetett, aki a kádár-mesterséghez is értett.]

PINTÉR-KÉS: [Az idézet pontosan így hangzik: «De Instrumentis vasiparis Gyalw manuale mainis 1 Kethkezwoy 1 *Pyntherkes* 1 Horgas kes'wonyo 1».]

PINYEGE: 1778: Surányi Jánosné... becselenségét tetézni kívánta azzal is, hogy Surányi Istvánnét, magánál becsültebb személyt, kényes kuttyának, kevéjnek, fényesnek, *pinyegének*, legények szemébe nevetőnek kiáltotta (SajószentpJk. 124. l. Magyar Nyelv 1905. évf. 278). [Vö. *pinyige*: szerető, mátká MTsz.]

PINYOL: [Takács S. adatai szerint «délvidéki édes vörös bor» volt a jelentése (l. Századok 1906. évf. 197). Vö. olasz *pignuolo* = «dunkler, in der Lombardei wachsender Wein» Rigutini-Bulle (2. jel.). Az 1545-iki adatban vele együtt szereplő *rámfol*-ról is kiderült azóta, hogy szintén bor-fajta't jelentett (l. ezt.)]

PISKÁR: [cobitis fossilis; schlammbeisser]. 1330, 1449: Cadt in Rywlm *Pyskarpotak* vocatum

(Múz. Görgey). [Vö. orosz *piskár*: «cyprinus gobio; cobitis fossilis» Mitrák; szlovén *piskór*: «die Flussprieke, das Neunauge (petromyzon fluviatilis); der Schlammbeisser (cobitis fossilis)» Pletersnik; oláh *pişcár*: «der Schlammputzger, Wetterfisch; der Gründling (Cobytis fossilis), der Aal» Barcianu; l. még Mikl.: EtýmWb. *piskori* a.] [Vö. *piskáros*.]

PISKÁROS: [cobitidibus fossilibus copiosus; reich an schlammbeissern]. 1232: Cadt in palludem que vulgo dicitur *Piscaruston* (OL. D. 179). 1331: Peruenit ad aliud fluium *Piskarus* pathak vocatum (Múz.). 1372/1377: Ad locum *Piskaruser* vocatum (OL. D. 6027). 1408: Attigissent quendam Riulum *Pyskarus* vocatum (Múz.). 1476: Venissent ad eandem *Pyskaros* tho (Lelesz Prot. Parv. 86a). 1482: Medietatem riuli *Piskaros* vocati (Múz.). [Vö. *piskár*.]

PLÉTYKASÁG: [sermones falsi]; klatsch, geklatsch, klatscherei, klatschgeschichte BM. 1781: Csuka István felesége és leánya Ersébet ns. Mólnár Judith hajadon leánt szűz koronájának és szép hírének, nevének szembe tünhető vastag gyalázattyára's becsületének el tapodására illy otsmány *pletykasággal* hirtolni s gyaláznai nem iszonyodtak (SajószentpJk. 354. l. Magyar Nyelv 1905. évf. 276, «fan» a.).

PÓC, -OCSKA, l. polc, -ocska.

POGÁNY-PÉNZ: [Értelmezéséhez még hozzáiktatható: altes geldstück.]

POLC, póc: [l. fönt]. 1634: Egy Deszkás *Pocz* (OL. UC. 21/3). Egi Deszka *pocz* (uo.). Azon kamorában egy Deszkás *pocz* (uo.).

POLCOCSKA, pócocska: [deminutivum ad «polc»; diminutiv zu «polc»]. 1634: Egy *poczocska* (OL. UC. 21/3).

POLTURA: [Az első, 1635-iki adat tkp. a *polltura*-pénz cikk alá tartozik.]

POLTURA-PÉNZ: [Ide való tkp. a *polltura* alatti 1635-iki idézet (*pollturák*-pénz).]

POR-HÁZ: [l. fönt]. 1637: Ott küel uagyon az var arkaban az vizben labakra epített zendelyes dezkas *por haz* (OL. UC. 14/43, 4. l.).

POR-KANÁL, -kalány: [ladeschaufel]. 1637: Az specificalt agyuk mind vasas kerekejuel tengelyejuel agyaiual es agyuk *por kalannyual* töreökleő rudgyaiual egyuett vadnak (OL. UC. 14/43, 5. l.). [Vö. *ágyukanál* BM. és Bárczay: A hadügy fejlőd. tört. II.248; *töltőkanál* BM.]

1. **POROSZLÓ:** [L. fönt; azonban az 1200 k., 1336. 1380. és 1411-iki idézetekben a *Poroszló* személynévi eredetű (l. itt «2. Poroszló».)]

2. **POROSZLÓ:** Pratislaus PPB. 1200 k.: A flunio Ystoros usque ad castrum *Purozlou* (Anon. 32). 1336: Datum in *Poruzlov* (AnjouOkm. III.305). 1380: Simonem de *Porozlov* (SztárayOkl. I.451). Inter metas possessionis *Porozlov* (uo. 455). 1411: Possessionum prediorumque Kerestur *Porozlo* (ZichyOkm. VI.147). [Melich János szerint a helynévül szolgáló *Poroszló* «a szláv Prislav, Proslav személynévből veszi eredetét», l. Nyr. XXXIII.325.]

POSZTÓ, vö. karasia-posztó.

POSZTÓFÉSTŐ-HÁZ: [infectorium; fűrberei]. 1685: *Poszto Festő ház*... Tornacza szulakokon álló (OL. UC. 19/4). [Vö. *fűstő-ház, posztó-fűstő* NySz.]

POSZTÓKALLÓ-SZÍN, -kálló-: [walkscheune]. 1685: *Posztó kálló szín*. Ez mindgyárt az malom mellett egybe ragasztva vagyon (OL. UC. 19/4).

PÖNKÖZSD, 1. pünköszd.

PRIBÉK: [l. fönt]. 1502: Quoniam nos illos duos Transfugas. wigo *prybek*. czewthkonem vputa et Marcum [stb.] (Múz.).

PRÓFONT, *prófunt*: [praefectura annonae, praefectura rei frumentariae; proviantamt]. 1565: Az fő borokat mind magának hagyta, és az ő fölsége szükségire valami hitván borokat vett, és azt adta be *profontra* (Magyar Nyelv 1905. évf. 317). 1581: Az kanisai *profunthoz* nagy haszonra lett volna (uo.). 1583: Az két abbatianak proventusát nem szolgáltatathatam be az kanisai *profuntra*, mely kanisai *profunt* minduntalan parancsol (uo.). [Vö. NySz.]

PRÓFONT-KÉNYÉR: [proviantbrot]. 1586: Az kálai vitézek mind fejenkint az nimet vitézeknek: mikor *profont kenyerek* elfogy ... (Magyar Nyelv 1905. évf. 317).

PRÓFONT-MESTÉR: sitarchus, annonae praefectus; proviantmeister NySz. 1577: Az *profont mester* zavából értem (Magyar Nyelv 1905. évf. 317). 1597: Hollósy János az kanisai vár *profont mestere* (uo.).

PRÓFUNT, 1. prófont.

PURGAMĚNTUM-GABONA: 1634: Ugianott vagion vadoczso Gabona Cub. 8/3. *Purgamentum gabona* vagion Tiszta vadocz Cub. 3 (OL. UC. 21/3, 3. l.).

PURPIÁN: [A fönti adatokból kitetszőleg bizonyos fajta, különféle színű posztót jelentett. Vö. még Takáts S., Századok 1906. évf. 204.]

PUSKAPOR-PALACK: [pulverflasche]. 1688: 2 *puskapor palack* ezüstös 9 frt. (Radvánszky: Családelet II.388). [Vö. *puska-palack*, *puskaportartó-palack* NySz.]

PUSZTÓL, 1. elpusztúl.

PUSZTÚL, pusztól, vö. elpusztúl.

PÜNKÖZSD, pünköszd: [l. fönt]. 1712 k.: Most *Pönkösd* taiban az Tisztek mennel több Szarvas fiat Bősz Bornyakat, Roka fiakat szerezhetnek azon igyekezzenek (GazdtörtSzemle VII.417, eredetije szerint).

RAG-ALJ, *rigaly*?: [fussboden?]. 1546: Fy gherenda, mester gherenda, zelemen, agas, fy labfa, rag, karo, palo dezka sew *rigal* [igy? olv. *ragalj*?] (OL. Nád. 49). [Vö. *rag-aly* MTsz.]

RÁK-PÉNZ: [A cikk végéről Vö. *új-rákpénz* törlendő l.]

RÁMA-FA: [margo ligneus fenestrae; fenestock]. 1597: Kett ablakra valo eoreg *rama fak* (OL. UC. 101/3, 13. l.). [Vö. fönt más jel.?]

RÁMFOL: [Gombocz Z. szerint nem más, mint a ném. *reinfal*, illetőleg stájer *ranful*, amely délvédeki szőlőfajt s a belőle készült bort jelenti (l. Magyar Nyelv 1906. évf. 194.)]

RÁNGAT, vö. kirángat.

RÁNTÓ: [vö. fönt]. 1634: Az Feiér házbul nilo oldal Kamorában. Egi Ayto vas heuederes kilénczes *rantoiaual* (OL. UC. 21/3).

2. RÉ, 1. 2. rév.

RĚFĚRAL: [refero de aliqua re]; referieren, bericht erstatten KB. 1637: Vadon Ur[unk] eő Na[gy-sá]ga Fogarashoz tartozo Joszagaban vagion negy Vetsinnye, a' mint ők itt szoktak hini, kik mind az altal a' mint magais *referallia*, nem ugy mint Jobbagy, miuel az ő Na[gy-sá]ga feőlden lagnak, hanem csak vetsinsegűl szolgálnak (OL. UC. 10/63, 3. l.).

REKĚTTYE: [Az 1450-iki idézetben *Gygemonlna* [igy? olv. -molna] h. olv. *Gygemolna*.]

RĚKRUTA: tiro; junger soldat NySz. 1758: Nemes város verbungjánál a Hajdustrázsamester a *rekutához* egy márást vont, egy persely volt keze alatt (DebrJk., l. NyK. XXVI.339, «gajpénz» a.).

RĚND: actas; alter NySz. (6. jel.) 1717: Lengel Tamásné, Virág Kata, Gombos Györgyné Tótt Anna ... Boszorkány Aszonyok ... Iffiu, és öreg *rendben* lévő személyeket meg nyergelvén [stb.] (BorsodvmJk. 18. sz. I.550). [Vö. *vitézlo-rënd*.]

RĚNĚS-FORINT, *rinēs*:- [l. fönt]. 1550: Az buzának tizenhárom *rynes forinton* adták mwtytát (Magyar Nyelv 1905. évf. 318).

RĚSZ, *risz*: [l. fönt]. 1634: Egi hiazat alat vagion Disznok ola Boriuk ola Tehenek állasa eőt *riszben* (OL. UC. 21/3).

RĚT: [Az 1450-iki idézetben *Gygemolna* [igy? olv. -molna] h. olv. *Gygemolna*.]

RĚTĚS: [l. fönt]. 1337: Benedicti dicti *Rethes*, scilicet fly Pauli, dicti Vthas (ZichyOkm. I.513).

RETESZĚS: [l. fönt]. 1634: Egi feőld füstös kemencze Nrő. 1. Rayta vas heuederes, bilinczes, *retezes* ayto Nro. 1. Az fekete ház oldalan kamoraian egy fel heuederes vas bilinczes *retezes* ayto Nro. 1 (OL. UC. 21/3, 4. l.).

RĚT-FENĚK: [«pratum lutosum»; schlammige wiese]. 1319/1342: Quoddam lutosum pratum quod wigo *Reeth fenek* dicitur (OL. D. 3206). 1339: Currit per quoddam lutosum pratum ad plagam occidentalem quod wigo *Rethfenek* dicitur (uo. 3223, l. AnjouOkm. III.544). 1491: Alayaro que videlicet duceretur ad pratum *Rethfenek* (Múz. Rhédey). [Vö. *fenék*, 2. jel.]

RETĚKĚS: [Mai értelmé: piszkos, de csak kézről, lábról, tédről, könyökről, fülről, nyakról mondva (l. Lehr, Magyar Nyelv 1905. évf. 87 és Toldi-magyarzat 75. l.). Vö. még Nyelvészeti Füzetek 16. sz. 52. l. mint hevesmegyei tájszó. Ez a mai jelentése meglehetett már a XVI. században is.]

RĚTTENT: perterreo, perterrefacio, terreo, terrifico; erschrecken, furcht einjagen NySz. 1717: Azért én is azt kívánom hogj ezen Gyermeke őlő Aszony is, másoknak *rettentő* példájára ... halálra ítíltessék, és Tövisk ágjban le fektetvén hohér áltál [olv. által] irtóztató képpén karóval áltál veretettvén meg öletessék (BorsodvmJk. 18. sz. I.484).

REV, 1. 2. rév.

2. RÉV: [Ezen vagy 2. *ré* cím alatt lett volna helyesebben fölveendő a fönt *rev* alakban tárgyalt szó. Vö. Simonyi: Tüzetes magyar nyelvtan 331.]

RÉZVESSZŐS-GALLÉR: 1651: Három fejeér csipke gallér 4-dik fekete. Egy hólyagos pantlikás gallér, kettő támasztó [vö. «támasztó-gallér» NySz.]. Egy *réz vesszős gallér*. Egy spanyor fekete szőr selemmel varrott gallér (Radvánszky: Családelet II.314).

RIGALY? 1. rag-alj.

RÍNĚS-FORINT, 1. rénĚs-forint.

RONTÁS: [l. fönt 2. jel.]. 1744: Az beteg gyermekét megtekintvén, elnevette magát és azt mondotta: az szép asszonyok tálába hágtál. Kérdezte az fatens, micsoda szép asszonyok tálába? Arra azt felelte: mi úgy szoktuk — úgy mond — azt mondani, nem merjük mondani, hogy *rontás* (Reizner: SzegedTört. IV.532).

ROSSZAS: dissolutus; zerfallen NySz. (3. jel.) 1634: Malom házban Vagion három keő Nro. 3. Egik uy, az kettei *roszas* nemis forogh egy keő (OL. ŪC. 21/3, 9. l.).

RŪD: [A *vő.* rovatában *töröklő-* h. olv. *töröklő-*.] [Vő. vizhordó-rúd.]

SÁF, vő. fa-sáf.

SAFALYA? 1529: Lapath, aso, tewkapa, *safalya* [igy?] (OL. Nád. 49).

1. **SÁJA:** [Vő. még Takáts S., Századok 1906. évf. 206.]

2. **SÁJA:** [Törlendő!]

SAJTÓ: [Az 1597-iki idézet pontosan így szól: Regj likas pleh palaczk eoregh 2 *satoia* ninczen (OL. ŪC. 101/3, 26. l.).]

SAPA-BOR: [mustum coctum; gekochter most]. 1549: Wgian ot o *sapa bor* eg hordowal (OL. Nád. 49, «Kanizsa» Szam. jegyz.). [Vő. «2. *Sapa*, Mustum coctum, a Sapore sic dici videtur, nostris *Raisiné*» DuCange.]

SARFATIL, SÁRFATIL, 1. sarfatin.

SARFATIN, SÁRFATIN, sarfatil. sárfatil. sárfĕtin, sárfĕtin: [species falconis, id est tormenti bellici; eine art falkonett]. 1557: Barbatę parte dimidia posite in ligno 23 Supra palotham falco *sarffathyl* [igy] vocata (OL. ŪC. 76/10, hadi szerszámok közt). In turri magna falcones 2 Ad quattuor falcones minores globulj 11000 ad *sarffathyn* [igy] globulj 500 (uo.). *Scharfethyn*, civitatis 1. habet globos 1150. Falkonetæ duplæ civittis sine sedibus 3. *Scharfety* de Naghyda 2 (TörtTár 1890. évf. 378). [Vő. «Das *Scharpfentin* oder die Bocksbüchsen, (im 16. Jahrh.) Art kleinern Feldgeschützes auf Rädern, ein halb Pfund Bley zu schiessen» Schmeller (*scharpfentintl* alakkal is); «ital. *serpentina*, das leichtere feldgeschütz, die schlange, wird umgestaltet zu *scharfentin*, *scharpentiner*, *scharfentinlin*» Grimm! («scharf» 10. c. jel. a., 1. még ugyanitt *serpentin* 2. jel. a., ahol *scharfentindl* alak is idézve van); vő. Zolnai, Magyar Nyelv 1905. évf. 172.]

SARFĖTIN, SÁRFĖTIN, 1. sarfatin.

SÁSKA-JÁRÁS: heuschreckenflug BM. 1587: Megeskŭth ereos hitre, es vallia magath az *Saska Iaraskor* Tyz eztendoesnek (Borsodvmlt., Borovszky Samu közlése).

SEBBEL: celeriter; schnell NySz. 1717: Minde-nik [ökör] nagy *sebbel* szĕllyel szaladot (Borsodvmlt. 18. sz. 1552).

SEMENCIN? 1. szemencin.

SEREG-JUH: 1637: Uadnak három oszko-tar-sagh alya *seregh Juhok*. Elscő oszko-tarsagh alatt. Vagyon feycős Juh nro. 226 Meddeő eoregh Juh nr.

24 [stb.] (OL. ŪC. 14/43). [Vő. *nydĕj-juh*, NySz. «juh» idézeteiben.]

SÉRPENYŐ, sörpönyű, vő. vas-sérpenyő.

SÉRTE-FA: «a nádtető szélén kissé kiálló lécebe szúrt fák, a melyek a nádszegély tartódeszkáját támasztják meg» MTsz. 1740: Peeze folyásson az jövő járó embereknek Felséges Vrúnk Kegyelmes Parancsolattya szerint helyes és törvényes Passusoknak uttyára való szorittatásokra nézve által tött Gerendának avagy *Sertefának* általa lött ketté vágatattása . . . világossan ki tecczik (MiskolcJk. II.828, 1. Magyar Nyelv 1905. évf. 376).

SIGMOND, 1. Zsigmond.

SILLAMODIK, vő. elsillamodik.

SINÓROS, 1. zsinóros.

SMÁLC, 1. zománc.

SNEF: [Főnt a 849. lapon *smaragd* után a NEF címszó sh.]

SÓ, vő. bálvány-, szám-, témén-só.

SÓGOR: [l. fönt]. 1716: Kovács Gergelly *sógrom-tul* [igy] kértém egj kis Palántának való földet az kertiben (Borsodvmlt. 18. sz. I.485).

SOROMPÓS: [custos portae urbis; wächter des stadthtores]. 1623: Az hatvan ucza *Sorompós* András, mind háznépüstül, mivel hogi sok féle latroknak hajléka és gazdaia, mind feleségestül leániosztul ez város-rul ki mennjenek harmad napig (DebrJk., Zoltai L. közlése). 1681: Piacz ucza is tartozik fizetni az *Sorompós*nak fele bĕrit (uo., Zoltai L. közlése). [Vő. GazdtörtSzemle XI.126.]

SÓS: 1) [sale oneratus; mit salz beladen, salz-]. 1667: Vasárnapokon, hétfőn, kedden, ki adni s venni jó, minden szekeren egy-egy pénzt vegyenek hitek és kötelességek szerint vásárbíró uraimék. A sós szekerek jövedelméről újabb discursus léssen, 2—2 polturát szedvén (DebrJk., 1. GazdtörtSzemle XI.264). || 2) [institor salis; salzhändler]. 1670: Az *sósoktul* való exactio (DebrLt., 1. GazdtörtSzemle XI. 265—266, vásárpénzekről vezetett lajstromban, számtalanszor). [Vő. fönt más jel.]

SÖRPÖNYŰ, 1. vas-sérpenyő.

SPAHI, vő. izspaia.

SPANYOL-FAL, spanyor-: die spanische wand KB. («spanyol» a.). 1697: Házi ekességre Tükröket, varrott szekeket, *Spanior falt* (AdalZemplvmtTört. IV. évf. 316).

STOL, 1. istoly.

STRÁFOS: [Az idézet így egészítendő ki: . . . ékesült keszkenő.]

SUBA, vő. torok-suba.

SŰTÉS: [A német értelmezéshez hozzá iktatandó: das backen.]

SZABAD-NYOMÁS: [Vő. «Ahol a Székelyföldön még nem történt meg a tagosítás, ott a *nyomást* falu legelőjének használják» Horger Antal közlése.]

SZABADOS: [Az 1587-iki idézetben *Igaz* után a pont sh., törlendő!]

SZAGGAT, vő. lőszaggat.

SZAKAD: [l. fönt]. 1564: Az tervin szolgáltatás dolga az szigény nép kezett régi szokás szerint legyen, úgy hogy: első meglátás fűstin legyen, onnat Jakap uram eleibe mehessen, hon ő elette vég nem *szakadhat*, appellatio lehessen asszonyom eleibe, minden dologban (GazdtörtSzemle I. 69). [Vö. *mégszakad.*]

SZAKADAK? l. *szakadék.*

SZAKADÉK, szakadék? [l. fönt]. 1335: Cadi ad vnam vallem *Zakadak* [tollhiba e h. «Zakadek»?] (Veszpr. Regn. Met. 7). [Vö. régi *hervadag, sennyedeg* stb., I. Pap Ferenc, NyK. XXIII.419.]

SZALADOZ, vö. elszaladoz.

SZALONNÁS: [institor lardi; speckhändler]. 1670: *Szalonnások* és kásásoktól való exactio (DebrLt., l. GazdtörtSzemle XI.266, vásárpénzekről vezetett lajstromban, két helyen is). [A fönt idézett személynévben (1391. 1457) is lehet ez a jelentése a szónak.]

SZÁM-HAL, vö. szám-só.

SZÁM-SÓ: 1547: Sales quos vocant *Zamsoo* . . . et eorum loco alios subijcere iubet, quos wesmas vocant (Magyar Nyelv 1906. évf. 110). [Vö. *szám-hal.*]

SZARAHORA: [operarius; arbeiter?]. 1685: Az Hatalmas Török Császár . . . Buda Vára Építésére kívánván az Várostul Tavasztul fogván egész öszech kilencz szekereket a' mellé 33 *szarahorakalt*, melyeketis az szegény Város mind ennyi szegenysegeben sok kárával megh tellyesitettek (MiskolcJk. I.419, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 376). [Vö. szerb *sarđori*: «die Arbeiter (z. B. beim Strassenbau), operae» Karadsch.; Kúnos, Nyr. XXVII.62. Vö. NySz. más jel.]

SZÁRAS-CIPELLŐS: [hochschäftiger stiefel]. 1591: Egi *szaras cipelleostul* d. 32 (TörtTár 1894. évf. 149). [Vö. Nemes-Nagy 185 és 235.] [Vö. *száras-csizma.*]

SZARM: [l. fönt]. 1413: In possessionem *Zewzarma* vocatam (TelekiOkI. I.389). [NB! E helységnek régi német neve *Weisshorn* (l. Zimmermann-Werner I.204 és Századok 1893. évf. 45—46), melynek második eleme «szarvat» jelent. Vö. Tagányi, Századok, no. 324.]

SZÁTYVA: [jugum, tabula textoria; weberstuhl]. 1778: Mostoha Anyának vasznát a' szállývábúl [hibás olvasat, olv. *szátyvábúl*] ki vágta (SajószentpJk. 123, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 376). [Vö. Nyr. XXXIV.488; *észtováta* MTsz.] [Vö. *osztováta.*]

SZÉD: [decerpo; ablesen]. 1753: Molnár János Uram is . . . azon emlitet pallag alatt Lévo nagy Uszkursz fát halotta hogy az fentitulat Lévo pallagjához valo volt és magais *szedte* oly forman mikor voltrájta mint Dants Uram reszere valot (SzendrőJk.). [Vö. NySz. más. jel.] [Vö. *lészéd.*]

SZÉDE, vö. jó-szédő.

SZÉDÉRJES: [A 2. jel. első idézete (1338) az 1. jel. alá is tartozhatik.]

SZÉDŐ vö. jó-szédő.

2. SZÉG: [Az 1325/1332-iki idézetekben *Piscinas* és *Piscinis* h. olv. *Pisscinis.*]

SZÉGÉNY-BOR: vinum Caricum; geringer wein NySz. 1684: Hogy pedig sok [bor] töltetik, ne comperiáltassék gondviselés alatt . . . lörével szoktak megtölteni magok; innét is vagyon már a sok *szegény* s virágos *bor* (GazdtörtSzemle I.250).

SZÉGÉNYÉDIK, vö. elszégényedik.

SZÉK, vö. dörék-, ülő-szék.

SZEKERESLÓ-ÁLLÁS: [stabulatio equorum carpentariorum; pferdestall für wagenpferde]. 1634: Azon vendigh fogado ház mellet vagion egy hoszu, Istálló, *szekekes Lo állas* Nro. 1 (OL. UC. 21/3, 4. 1.). [Vö. *ló-állás.*]

SZÉK-FŰ: chamomilla; chamille, mutterkraut, stuhlkraut NySz. 1380 k.: Comparui erbas videlicet *zekfw* (OL. D. 37186). 1529: Pro herba *zeek fw* (OL. Nád. 49). [Vö. Simonyi: A magyar nyelv I. 195—196.]

SZÉK-HELY: «^{1/}, jobbágytelek» Magyar Nyelv 1905. évf. 377: [«sessio quartalis»]; ein viertel bauernlehen]. 1492: Quelibet Sessio quartalis wlgó *Sekhel* habet solnere denarios Wiennenses xx (OL. D. 36992).

SZÉKRÉNY, szökriny, vö. kényeres-szék-rény.

SZÉMBE, l. szömben.

SZÉMBEN, szömben: coram; vor augen NySz. («szömben» a.). 1544: Tennap regnel *lek szembe* [a. m. találkoztam] ű [?] fölseghuel (Múz., Tört. és irodtört. kiáll. 294. sz.). [Vö. *szömben-lét, -létel.*]

SZEMENCIN? semencin? 1347: Ad unam arborem piri in wlgó *Semencyn* [így] dietam (OL. D. 3909, l. AnjouOkm. V.89, hibás olvasattal).

SZÉP: [l. fönt]. 1781: Csuka István felesége és leánya Ersébet ns. Molnár Judith hajadon leánt szűz koronájának és *szép* hírének, nevének szembe tűnhető vastag gyalázattára 's becsülletinek el toldására illy otsmány pletykassággal hirtözlni s gyalázni nem iszonydta (SajószentpJk. 354, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 276, «fan» a.). [Vö. MTsz.]

SZÉP-ASSZONY: [venefica; hexe]. 1744: *Szép asszonyok*, vigyétek el ti az én fiamnak sirását, rivását, hozzátok meg ti az ő édes álmát (Reizner: SzegedTört. IV.529). Az beteg gyermeket megtekintvén, elnevette magát és azt mondotta: az *szép asszonyok* talába hágtál. Kérdezte az fatens, micsoda *szép asszonyok* talába? Arra azt felelte: mi úgy szoktuk — úgymond — azt mondani, nem merjük mondani, hogy rontás (no. 532). [Vö. MTsz. és: «Szépasszony» a. m. bábaasszony; olykor »boszorkány« jelentésben használja a nép» Szeged, Kovács János adata az új Nagy Szótárhoz, 1900.]

SZÉPASSZONYOK-FÜVE: 1731: Egy dorosmai ember bizonyos bolondító, aliter *szép asszonyok fűvét* praescribálván néki, hogyha az vesztés, meggyógyulna véle (Reizner: SzegedTört. IV.479). [Kovács János szerint a. m. amarantus.]

SZÉR, vö. apró-, gyermek-szerű.

SZÉR-JÁRÁS: [l. fönt]. 1559: Thowaba amjnth erthem mas dologrwl, az warnak epethesserwl akar-nak panazolokodn, hogy nem gwzyk maga az war mjveben, elyen rendelesth es *zeryarasth* inthezthem, hogj nynden falw nepeth meg zamlalvan, harom rezben inthezthem, az *zer jarasban*, hogj az egyk rezze egyhethen mywellen, es az masyk reze azth kjwalwan, azokjs egy hethygen mywellenek, es az harmadjk rezere az harmadyk hethen kerwl az *zer yaras* (Leveles Tár I.309).

SZÉR-SZÁM, vö. kerék-szörszám.

SZIGET: [l. fönt]. 1456: Jnsulam paruam Zatum-zigetih dietam (Múz.,

1. SZÍN, vö. víz-szín.

2. SZÍN, vö. posztókalló-szín.

SZÍN-DÉSZKA, szűn-: «a tönk fölületéről fűrészt két legkülső deszka» MTsz. 1590: Fenyő deszkat. *Zwn deszkat* (OL. Nád 43).

SZÍVÓS: [Német értelmezéséhez még hozzá iktandó: zäh, zähe KB.]

SZÓ, vö. fönn-szóval.

SZOC SOG: [vö. fönt]. 1302: Pernenit ad flunium *Zuchugo* nominatum (Múz. Jankowich, «Ung, Mathewa, Laborezhoz közel» Szam. jegyz.).

SZOKMÁNY: «férfiak téli daróc-föltöje» MTsz.: *sagum rude, villosum* PP.; *kurzes oberkleid* BM. [XVII. sz. elejéről]: *Vagion Zokmany vaniolo keoliwys es kasa teoreo keoliw ys* (OL. UC. 1/56). [Vö. CzF. 2. jel.]

SZOLGA, vö. asztali-szolga.

SZOLGÁLTAT, vö. kiszolgáltatt.

2. SZŐ: [l. fönt]. 1413: In possessionem *Zewzarma* vocatam (TelekiOkl. 1.389). [NB! E helységnek régi német neve *Weisshorn* (l. Zimmermann-Werner 1.204 és Századok 1893. évf. 45—46), melynek első eleme «fehéret» jelent.]

SZÖKIK: *salio*; *springen* NySz. (1. jel.) 1728: Protestál solenniter az Ménés [olv. ménés] Pásztor arrúl; hogy Actor Vram Danyi nevű szolgálja az Lónak gondgyát viselje és nyígtiben vesse, mivel hogy idegeny és igen *szökő* is volna azon ló, az Ménésben meg sem maradna (MiskolcJk. II.104, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 277, «nyűg» a., a «visellje» írás itt sh.).

SZÖKRINY, l. kényeres-szökrény.

SZŐLŐ, vö. palánt-szőlő.

SZŐLŐ-BÍRÓ: [magister vineae; bergrichter, weingartenmeister]. 1694: Szendrei szőlő hegynek mostani fő *szőlő bírója* (GazdtörtSzemle I.168). Szőlős Ardó falujának *szőlő bírójának* hitinek formája (uo.). Ha pedig tanukat idézet valamely peres, az tanu reá nem jön *szőlő bíró* uram házához, és meg nem akar esküdni, *szőlő bíró* uram megbüntesse 1 forintig (uo. 172).

SZŐLŐ-BÍRÓSÁG: [munus magistri vineae; amt des bergrichters]. 1694: Tégedet [Isten] úgy segéljen a te igaz hitvedben, hogy ezen Szőlős Ardó falujának szőlőhegyének *szőlő bíróságának* tisztiben igazán híven eljárj (GazdtörtSzemle I.168).

SZŐLŐCSKE: [l. fönt]. 1662: Küldöttem *Szőlőcske* nevű faluba az nagy hidassal (OL. L., l. Magyar Nyelv 1905. évf. 464).

SZŐLŐHEGYÉSI, szöllő-: [l. fönt]. 1762: Az Betsülletes Nemes Hegyesi Tanatsnak gyűlése Léven az egész *Szőllő hegyesi* betsülletes gazdákkal egyetemben [stb.] (SzendrőJk.).

SZŐLŐ-KERT: [vinea]; weingarten BM. 1597: Az *sűteo* haz fölött az *zeolco kert* felől ualo Bastiában (OL. UC. 101/3). [Vö. szőlő-kert NySz.]

SZÖR, vö. apró-, gyermek-szörű.

SZÖVÉNTÉK: [saepes, saepimentum; zaun, umzäunung?]. 1690: Ezen dologban semmit egyebet nem tudok, hanem egy alkalmatossággal köpünk el lopván Szarka György, annak keresésére mentünk

az öcsémmel, és az köpükre rájuk találván, már az hetiben mehek fogván, alkútt velünk, hogy csak hadgyunk békét nekie, két mehet ad egy tessényi puskát, mi akkor osztán engedelmeskedtünk nekie, meg ujjobban el hordotta azon mi meg lett köpünket Sánta Tótt Márton eleiben, hogy mi reájok ne akad-hassunk mi osztán az öcsémmel az berken sokat kereskedvén utánna, ujjobban egy *szövéntekben* [igy] akadunk husz edényre, melyeket Szarka György lopott vólt el (BorsodvJk. XII.65). [Vö. *sövény* NySz.] [Vö. szövéntékés.]

SZÖVÉNTÉKES: [saepimentum habens; zaun habend?]. 1752: Sylvas seu dumeta, in territorio ejusdem fatae possessionis habita Csikos út melyéke, Gyertyános és *Szövéntekes* [igy] dicta (BorsodvJk. 24. sz. 1136. l.). [Vö. szövénték.]

SZTRONGA, észtrënga: [Takáts Sándor fejtegetése szerint a. m. bizonyos fajta pásztoradó, bárányszad a XVI—XVII. században, melyet a régi latin íratok így fejeznek ki: «census Valachorum seu vigesima ovium *ztronga* dicta» «ex vigesima ovium quae alias *stronga* dicitur» stb. (l. Magyar Nyelv 1906. évf. 22—29). A fönti magyaros *észtrënga* alatt idézett adatokban tehát a szó jelentése nem felel meg a régi szótárírók alapján adott értelmezésnek.] 1610: Minden juhos ember pünkösdi napba 25 fejős juhból báránystul egy fejős juhot báránystul tartozik adni; meddőből meddőt ad, kecskéből kecskét az *ztrongában*. Minden juhos ember az *ztrongának* idejében egy sajttal is tartozik. Minden juhatlan ember az *ztrongának* idején egy forintot és 21 pénzt tartozik *ztrongát* fizetni (Magyar Nyelv 1906. évf. 25, felsőverecskéi összeírásban). Minden főkenéz az régi szokás szerint az *ztrongának* idején 3 frt-tal tartozik, a *ztrongának* pedig egy báránnyal és 16 pénzzel. Az batykók is 16 pénzt adnak az *ztrongásnak*, de juhokból *ztrongát* nem adnak... A főkenézek és batykók kivül minden juhos ember húsz juhnak egyikét *ztrongában* adja minden esztendőben (Magyar Nyelv, uo., Munkács vára urbariumában). 1625: Az *ztrongának* idején minden juhos kenéz ő felségének 2—2 sajttal tartozik. Az *ztrongásnak* pedig minden főkenéz egy-egy báránnyal és 16 pénzzel tartozik. Azonkivül az batykók juhokból ő felségének *ztrongát* nem adnak; de az kik nem főkenézek, az jobbágyokkal egyetemben ha melyiknek juha vagyon minden húsz fejős juhnak egyikét báránystul *ztrongába* adni tartozik minden esztendőben. Azonképpen minden húsz meddő juhnak, minden húsz kosnak, fejős kecskének fiastul, meddő kecskének és czápnak az huszadikat ő felségének adni tartozik. E mellett minden juhos ember egy sajttal tartozik ő felségének az *ztrongán* (Magyar Nyelv 1906. évf. 24—25, munkácsi összeírásban). [Vö. «*Stronga*, tempus rationis reddendae de ovibus; juhszámolás ideje» Bartal, és: «A kenéz, ha juha volt, *ztrongának* (juh-beszámolás) idején tartozott 2—2 sajttal a földesúr számára, ha pedig nem volt, 1—1 sajttal. A *ztrongásnak* (beszedőnek) minden főkenéz tartozott adni 1—1 bárányt és 16 pénzt» (Lehoczky Tivadar, TörtTár 1890. évf. 162). Nézetem szerint ez az adó jelentés a *stronga* szónak eredetibb «claustrum ovilis, locus mulctus» értelméből (l. Mikl.: Slav. elem.² 115) metonymia útján keletkezett: a juhtartó, juhfejő hely neve ugyanis átment a juhokkal való beszámoláshoz, majd a beszámolás idején behajtott adónak (bárányszad stb.) kifejezésére, minthogy mind a két műveletnek e juhtartó helyeken kellett végbemennie.] [Vö. sztrongál, sztrongás.]

SZTRONGA-BÁRÁNY, sztrënga-: [agnus pro censu «sztronga» dicto tributus; als hirtensteuer geliefertes lamm]. [L. észtrënga-bárány.]

SZTRONGA-BOR: [vinum pro censu «sztronga» dicto tributum; als hirtensteuer gelieferter wein]. 1610: Ezen vidéken az *ztrongaborral* együtt 12 hordó bort árulnak ki. Az *ztrongabor* az két vidéken három hordó (Magyar Nyelv 1906. évf. 25, kukszállási összeírásban).

SZTRONGÁL: [rationem ovium reddo; von den schafen rechenenschaft geben]. 1610: Az kenézek, mikor az juhokat *ztrongálják*, 12 frt-ot tartoznak fizetni. A kenézek az *ztrongásnak* is egy báránynyal tartoznak (Magyar Nyelv 1906. évf. 25, felsővercei összeírásban). [Vö. *sztronga*.]

SZTRONGÁS: [qui rationem ovium reddit; der von den schafen rechenenschaft gibt]. 1610: Az kenézek, mikor az juhokat *ztrongálják*, 12 frt-ot tartoznak fizetni. A kenézek az *ztrongásnak* is egy báránynyal tartoznak (Magyar Nyelv 1906. évf. 25, felsővercei összeírásban). Minden főkenéz az régi szokás szerint az *ztrongának* idején 3 frt-tal tartozik, a *ztrongásnak* pedig egy báránynyal és 16 pénzzel. Az batykók is 16 pénzt adnak az *ztrongásnak*, de juhokból *ztrongát* nem adnak (Magyar Nyelv, uo., Munkács vára urbariumában). 1625: Az *sztrongának* idején minden juhos kenéz 6 felségének 2—2 sajttal tartozik. Az *sztrongásnak* pedig minden főkenéz egy-egy báránynyal és 16 pénzzel tartozik (Magyar Nyelv, uo., munkácsi összeírásban). [Vö. *sztronga*.]

SZŰR-DOLMÁNY: [dolman aus grobem tuch]. 1701: *Szűr Dolmánjt* Inasokra 3. fl. 3. Szűr Nadrágot 10. fl. 10. Szűr Nadrágot Inasokra 4. fl. 2 (AdalZemplvmTört. V. évf. 235).

SZŰZ-KORONA: [corona virginalis; jungfernkranz]. 1781: Csuka István felesége és leánya Ersébet nem. Mólnár Judith hajdán leánt *szűz koronájának* és szép hírének, nevének szembe tűnhető vastag gyalázattára 's becsületének el tapodására illy otsmány pletykasággal hirtzolni s gyalázní nem iszonyodtak (SajószentpJk. 354, 1. Magyar Nyelv 1905. évf. 276, «fan» a.).

TÁBORI-ÁGY: [lectus militaris]; feldbett, zeltbett BM. 1705: *Tábori ágyat* vettem fl. 7.20 Tábori három szék fl. 3 (AdalZemplvmTört. VI. évf. 333).

TAKAR, vö. föltakar.

TAKARÓ-OLDAL: [Ügy látszik a. m. a MTsz.-beli *odor*, 2. jelentésében, v. i. «a csűrben két felől levő oldalrekesz, a melybe a gabonát rakják».]

TÁL: [l. fönt]. 1744: Az beteg gyermeket megtekintvén, elnevette magát és azt mondotta: az szép asszonyok *tálába* hágtál. Kérdezte az fatens, micsoda szép asszonyok *tálába*? Arra azt felelte: mi úgy szoktuk — úgymond — azt mondani, nem merjük mondani, hogy rontás (Reizner: SzegedTört. IV.532).

TALICSKA, vö. fa-talicska.

TANYA: [l. fönt]. 1553: Az halazoknak ég *twna* [így? olv. tonya] woniastwl kiben három halaczka volt attol attam hetwen penzt (OL. Nád. 49).

TAPASZTAL, vö. męgtapasztal.

TEHÉN-FAGGYÚ, *tehény-*: [sebum bubulum; rindstalg]. 1594: Restal az varban *teheú* [így] *faggyu* font No. 119 (OL. UC. 78/7).

TEHÉN-HASZNA: tej MTsz.; [lac; milch]. 1717: Annak utánna senki a' *tehenemnek hásznát* [olv. hasz-] el nem veheti (BorsodvmJk. 18. sz. I.559). [Vö. *tyúk-haszna* NySz.]

TELEK-FÖLD: 1450: Duodecim Jugera terrarum arabilium fimataram wlgo *Telekfewld* (Veszpr. 10, Palaznak).

TELELŐ-HELY: [pastio hibernalis; winterweide]. 1702: Király István úr nem árvául fogta fel azon *telelő* és nyaraló *helyeket*, hanem kéredzett be (KeeskémétJk.). [Vö. NySz. más jel.]

TÉLT, l. męgtilt.

TÉMÉN-SÓ, *tömén-*: 1600: Sectoribus pro *Temenso* anni praeteriti dati 300 (OL. L. III. 17. 25). Salis lapides dabant, quos vulgo *tomenso* nominabant (KPénzügymLT., huszti összeírásban, 1. Magyar Nyelv 1906. évf. 108). [Vö. «*Timinus*, Mensurae species Siculis et Neapolitanis» DuCange; *tuminus* ua., uo.; és: 1229: Unum *timinum* salium regalium in Posonio libere et sine contradiccione percipiat annuatim (Pannb. Lib. Rub. 24—34. l. 20. sz.). Vnum *Timinum* salium regalium in Posonio Monasterio Sancti Martini concedent annuatim (Pannh. 36/P).]

TÉTEL, vö. bíró-tétel.

TETÉZ-VÉKA: «tetézt véka» MTsz.; [überhäufte scheffel]. 1736: Minden ember egy-egy Miskóltzi *tetéz* [így?] *véka* buzát ad (CanonVisit. 176).

TETŐS: [A 2. jel. alatti 1736-iki adatot l. *tetéz-véka* külön címszó alatt.]

TÉZSLÁZ, vö. męgtézláz.

TIHÁJA: [l. fönt]. 1578: Thurcieus possessor eorum est Muztafa *tyhaya* in Wacz degens (OL. UC. 62/32). [Vö. *tihaja* Bartal.]

TILT, *télt*, vö. męgtilt.

TINÓCSKA, vö. ökör-tinócska.

TIZED, vö. disznó-, gabona-tized.

TIZEDÉSSÉG: [decurionatus; korporalschaft]. 1640: Ha valaki fő Birosagot viselt, soha *tizedesseget* ne tartozek viselni; azon kívül semmi uton üres senki nem lehet tőle (MiskolcJk. I.259, 1. Magyar Nyelv 1905. évf. 376, «üres» a.).

TÓ: [A vö. rovatában *vejsze*- h. olv. *vejszés*-.]

TOLLÁS, vö. kapa-torlás.

TORLÁS, vö. kapa-torlás

TOROK-SUBA: 1530 k.: Pro *Suba* wlgo *thorok* (OL. L. III. 16. 17). [Vö. *nyak-suba*.]

TÖBBÉ: amplius; mehr, länger NySz. 1718: Die 4. Octobris. 1718. Bak Istváné másodszori paráznaságában esvén, ismét gratiára felvétetvén, tett olly fogadást, és az betsületes tanáts is végezte és megh erössítette, hogy ha *többé* paráznaságban esik, a betsületes Tanátsnak nagy fizetésével esik is fejét el üttetik, vagy ha az nem lehetne mind urastul s csalédestül a várasbul gyalázatosan ki paezaloztatik és soha *többé* az város lakossi közzé nem recipiáltatik (KiskúnhalJ.). 1721: Die 6. Octobris. Anno 1721. Simon Gergelyné reversalisa arrul: Hogyha ő *többé* paráznaságnak vétkeben ejti magát, ő néki soha *többé* gratiája ne lehessen (uo.). [Ma csak tagadó és tiltó mondatokban használatos. Vö. CzF. 2. jel.]

TÖMÉN-SÓ, l. *témén-só*.

TÖVIS-BOKOR, vö. tövisk-bokor.

TÖVISK-ÁGY: [lectus spineus; dornenbett]. 1717: Azért énis azt kívánom hogj ezen Gyermeké élő Aszony is, másoknak rettentő példájára... halálra ítéltsék, és *Tövisk ágjban* le fektetvén bohér áttál [olv. által] irtoztató képpen karóval által veretettvén meg ülettsék (BorsodvmJk. 18. sz. 1.484).

TÖVISK-BOKOR: [spinetum; dorngebüsch]. 1332: Abhinc currit ad alium dumum *Twyskbukur* [*Tywyskbukur*?] vocatum (Múz.). [Vö. *tövisk* NySz. MTsz.] [Vö. *tövis-bokor*.]

TÜZES-HÁZ, tizes-: 1509: Parietes autem pro duobus domibus qua [így] erant destructe videlicet *Thizezhaz* [így] fecimus parare fl. ij (OL. D. 25511). [Vö. *tüzelő-ház* NySz.]

UGAT, vö. kiugat.

UGRÁNDOZIK, vö. fölugrándozik.

ÚJJÚL, 1. kiújúl.

ÚJÚL, újúl, vö. kiújúl.

ÚR, vö. két-urú, kéturúság.

URALKODIK: [mos est; üblich sein]. 1613/1696: Hogy az mi törvényünk megmaradása állandóbb legyen, látjuk az mostani időben közöttünk igen *uralkodni*, hogy akarki is simpliciter előállván valamely ember régen irt örökségeért, előcítálván, kit azelőtt sok esztendőig békességesen birt, épített és nagyobbított, mindjárt el akarja venni, valami jussát praetendálván (GazdtörtSzemle VII.409).

USZKURUSZ-FA: [sorbus; elsebeerbaum]. 1753: Demint hogj az dolog így történt hogy Szalonnán lakos Parti György Uram Jobagya lévén es gazdajáis Hatványi Ur[am]nak egy nagy *uszkuruszfa* benne lévén mindenkor az Ur szamara szedetet le és nagy számotis tartván, az emlitet *uszkurusz Fára* melyet most már magajeban foglalt vala (SzendrőJk.). Molnár János Uram is... azon emlitet pallag alatt Lévo nagy *uszkurusz fát* halotta hogy az fentitulalt Ur pallag-jahoz valo volt és magas szedte oly forman mikor voltrájta mint Dants Uram reszere valot (uo.). [Vö. *uszkurusz* CzF.: »*Uszkurutz* (Abaújj-vármegyében) Tolt-túl [a. m.ától] Berkenye, v. Berekenye. Oskorusza» (Kassai Szókönyvének a pécsi püspöki könyvtárban őrzött kéziratában, a »II. Toldalék»-ban); *oskorusa*: sorbus, Bernolák.]

ÚT, vö. fuvar-, határ-út.

ÜL, vö. elül.

ÜLŐ-SZÉK: sella; stuhl NySz. (1. jel.) 1594: Pad zek vagjon Nro. 1. Vagjon Lajtra Nro. 1. Vagjon *leő szék* Nro. 1. Az zobaban vagjon pad zek hozz w Nro. 2 (OL. UC. 78/7).

ÜT, vö. által-, összeüt.

ÜVEG-KARIKA, öveg-: [vitreus orbis]; das scheibenglas, die runde glasscheibe BM. 1634: Faban foglalt ünegh Ablakok Nro. 3. Tiz *cöuegh karika* hia (OL. UC. 21/3). Egi harmas *cöuegh Ablak*, nigy *cöuegh karika* hia (uo.).

VAJ-PÉNZ: 1492: Rakpenz aut *waypenz* (OL. D. 36992).

VALAMEDDIGLEN: quamdiu NySz.; [solange]. 1700: Addiglan commissiót az olyanoknak ő nagyságok nem adtanak, *valameddiglen* az birákkal ő nagyságok magokat genuine nem informáltatták az dolognak mivoltáról (GazdtörtSzemle VII.403).

VALAMÍG, -még: donec; bis NySz. (2. jel.) 1717: Annaira el győtrötték [a boszorkányasszonyok] Szabó Mihallyné, csak a' kezikkben sem me mehetett [így] harom hétigis, sött az ágyábanis nagy kinnal fekkütt, *valamégh* tagítást nem tettek rajta (BorsodvmJk. 18. sz. 1.558; ugyanitt az 556. lapon: »*valamig* tagítást nem tettek rajta»).

VALÓ, vö. föltre-való.

VÁLTSÁG, vö. zsákváltság-pénz.

VÁROS-ÉGYESSÉG, város-: [?]. 1604: Az *Uaraseggiessegreol* irt keoniben [a megtelepedőnek] neuet beiriak (MJogtörtEml. 1.29).

VARRÓ-MŰVES: [nähschneider, näher]. 1636: Mivel az vásár és *varróműves* szabók is gyakran munkálódnak (KomárJk.).

VAS-KÉZ? harpago PPBl.; [haken]. 1410: Blasium Vasnyas. Johannem *Vaskees* [olv. -kéz v. -kés?] (OL. D. 9688).

VAS-SÉRPENYŐ, -sörpönyű: [sartago ferrea; eiserne bratpfanne]. 1635: 1 *vassörpönyű* és egy vagdalócska (Mihalik: KassaÖvtTört. 224, házi eszközök közt).

VÉKA, vö. tetéz-véka, vékák-pénze.

VÉKÁK-PÉNZE, vikák-pinze: [?]. 1492: In festo penthecostes soluet quelibet sessio denarios wiennenses X propter *wykakpinze* [így] (OL. D. 36992).

VER, vö. elver.

VERÉM, vö. agyag-verém.

VÉSZ, vö. be-, összevész.

VET, vö. elvet.

VISSZAINDÍT: [retro moveri facio]; den rückweg antreten lassen BM. 1717: Midőn Estvére, még a' nap fent vólt, itattni hajtotta volna a' fatens szolgája, és Eöcse az ökrököt, a' vizről *visza indítván* az Istaló felé semmi képpen be nem hajthatták sokáig (BorsodvmJk. 18. sz. 1.552).

VISSZAJÓ, vizzha-: redeo, revenio; wiederkommen, zurückkehren NySz. 1596: Itt honis pedig meg montam mykor *wiszha Jütem* mind az nag mind aszonyomnak, hogy io nem köwetkezik keöszteök (MA. NLI. 95, eredetije szerint).

VISZHA, 1. visszajő.

VITÉZLŐ-RÉND: ordo equestris, militaris; soldaten NySz. 1653: Ezek előtt legyen törvénye minden szőlős embereknek, akár nemes, akár *vitézlő*, akár paraszt *renden* levők lesznek az szőlők dögában (GazdtörtSzemle I³.31).

VÍZBEHÁNYÓ-HÉTFŐ, vízben-: húsvéthétfő MTsz.; [ostermontag]. 1644: Datum in Czetnek, *Vízbenhányó hétfőn* 1644 (TörtTár 1885. évf. 11). [Vö. Ethnographia V.121; Magyar Nyelv 1905. évf. 48.] [Vö. vízbevetelő-hétfő.]

VÍZ-HEVÍTŐ: [vas ad aquam fervefaciendam; siedegefäss, sieder]. 1597: Eoreg *víz hevíte*, vass ezűst fogateiaual 1 (OL. UC. 101/3).

VÍZHORDÓ-RÚD: [pertica ad aqutionem apta; stange zum wassertragen]. 1717: Hajnal előtt a fatens házának az ablakján, egy nagy *víz hordo rudat*, ugyan a' fatens ágya eleiben be hajtottak nagy zörgéssel (BorsodvmJk. 18. sz. 1.556).

VÍZ-PÉNZ: [tributi genus in provinciis Turcorum Hungaricis; eine art steuer in dem von den türken eroberten gebiete Ungarns]. 1629: Alsó Eörsiek [a Balaton partján] sarcza, kész pénz f: 120. Császár [t. i. a török császár] adója f: 26 . . . Vaj és méz, pint 26. *Víz pénz* f: 6 (GazdtörtSzemle XI.387, a zalai hódoltság adójának jegyzékében). Csopakiai [a Balaton partján] sarcza kész pénz f: 160 . . . *Víz pénz* f: 6 (uo. 388). Aracsiak [a Balaton partján] sarcza f: 25 . . . *Víz pénz* f: 3 (uo.). Fürediek [t. i. balaton-fürediek] sarcza kész pénz f: 105 . . . *Víz pénz* f: 6 (uo.).

VIZSGÁROL: «nézeget, vizsgálgat» MTsz.; [scrutor; untersuchen]. 1722: Más nap fel kelvén a' fatens, egynéhány Tanácsbéli embert, ad oculatam hivat, hogy Gyermekeének kívül való rekeztetést [igy?] visgarolnak meg, úgy mint láb nyomokat, a Gyermekeknek meztláb való nyomát, meg ismervén az emberek úgy más nyomot *visgárolván*, a Láb nyom csak Balog Éva nyomához czélozot (BorsodvmJk. XIX. 523, l. Magyar Nyelv 1905. évf. 377). [Vö. még-vizsgálól.]

VÍZ-SZÍN? -szűn: [caeruleus, cyaneus; wasserfarbig], wasserfarben BM.; color crystallinus, aqueus; wasserfarbe NySz. 1458: Vnum pallium de panno *vyzin* [igy, olv. víz-szín?] (Múz. Kállay). 1531: Purpian zegfwzwn Purpian oroslanzwn Purpian pasytzwn Purpian zwrke Purpian *vyzwn* (OL. Nád. 43). 1532: Vnam peciam panni *vyzy* [igy?] (uo.). [Vö. új-szín.]

VONÁS, vö. fehér-, körésvonás.

VONÁS-FORINT: 1762: Vasarlott . . . szőlőt . . . huszon két *Vonás Forintokon* idest nro. flor. Vonasienses 22 (SzendrőJk.). 1766: Elöttünk el adta az Villongo Szőlőt . . . 12 *Vonás Forintokon* (uo.). 1782: Die 16^a 9bris Anni Currentis Eichinger Jósef ur ugyan a közép szőlőknek középső sorában Sütő

Mihály szomszedságában vásárlott, N[eme]s Csyk Istvántól egy falat Palánt szőlőt 30. *vonás forintokon* allyával és pintzével egjetemben (uo.).

VÖRÖS-KÖRTE, vörös-körvély: [species piri; eine art birne]. 1275: Ad duas arbores piri *Weres-kurtuel* nocatas (OL. D. 936). [Vö. *piros-körtvély* NySz.]

ZAJ? szaj: [L. fönt.]

ZÁR-LYUK: [foramen claustris; schlossloch, riegelloch]. 1717: Gombos Istók nevű 18. Esztendő's Iffiu Leginyt [a boszorkánysággal vádlottak] keménnyen, és erőssen be zárt Istalókból bizonyos *zár Lyukon* ki ragadván . . . számok szerint 10. napig való némáva tenni . . . mérészlették (BorsodvmJk. 18. sz. 1.551).

ZSÁKVÁLTSÁG-PÉNZ: [tributi genus in provinciis Turcorum Hungaricis; eine art steuer in dem von den türken eroberten gebiete Ungarns]. 1629: Botffalviak sarcza f: 75. Tolmácsnak f: 1. Császár [t. i. a török császár] adója f: 18 . . . Ajtóállónak [igy? olv. ajtónállónak?] visznek d 50. *Saákváltság pénzt* d 10 (GazdtörtSzemle XI.381, a zalai hódoltság adójának jegyzékében).

ZSELLÉR-HÁZHELY: [häuslergrund]. 1683: Van pasti *seller ház hely* nr. 1 (OL. UC. 3/32, 47. 1.). [Vö. *ház-hely* NySz.] [Vö. *zséllér-hely*.]

ZSELLÉR-HELY, vö. zséllér-házhely.

ZSIBVÁSÁROS-NÉ: [femina scrutaria; tröddlerin, tandlerin]. 1691: Adott ő kglme azon *Sibvásárosné* kezében: Egy aranyas eziüst mosdó korsót [stb.] (Mihalik: KassaÖtvTört. 84). Ezek vagynak zálogban ezer magyar forintokban, az intersét [igy?] is adták meg egészen és az *Sib Vásárosné* fáradságát (uo. 85). Egész esztendőre való interest megadták, az *Sibvásárosné* fáradságát is (uo.).

500 / D 544

87211

3d. 1-3 + suppl. Rest.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PH
2031
S85

Szamota, István
Magyar oklevél-szótár

